
BIBLIOTECA NAZ
XLVII
H
3
NAPOLI

BIBLIOTECA NAZ
Vittorio Emanuele III
XLVII
H
3
NAPOLI

ANNALES
ECCLESIASTICI
AUCTORE
CÆSARE BARONIO
SORANO
E CONGREGATIONE ORATORII
S. R. E. PRESBYTERO
CARDINALI
TIT. SS. NEREI ET ACHILLEI
ET SEDIS APOSTOLICÆ BIBLIOTHECARIO
UNA CUM CRITICA HISTORICO-CHRONOLOGICA
P. ANTONII PAGII
DOCTORIS THEOLOGI
Ordinis Minorum Convent. S. Francisci.

In qua rerum narratio defenditur, illustratur, suppletur, ordo temporum corrigitur, & Periodo Græco-Romana munitur.

Additur præterea Dissertatio Hypatica ejusdem Pagii; *& Epistola consularis Henrici* Card. Norisii.

In hac vero editione Fasti Consulares ab A.U.C. 709. ad annum Christi 567. illustrantur, supplentur, & castigantur.

Accedunt animadversiones in Pagium, & præcipue circa Chronologiam inferioris ævi ab eo digestam.

Tomus Secundus.

LUCÆ
Typis Leonardi Venturini MDCCXXXVIII.
De Superiorum Licentia.

ANNALES ECCLESIASTICI.

ROSUEQUANTIUUA nobis Annalium Ecclesiasticorum difficillimam scriptionem, plurima occurrunt, e quibus plane, quam sit hoc opus arduum, & nostris viribus, quæ sunt imbecillæ, longe impar, intelligamus. Vere namque difficillima cognitu Sapiens (a) definivit, viam navis in medio maris, gressusque colubri super terram. At vero instar navis in vastissimo pelago fluctuantis Ecclesia est: cujus varios, duros, & asperos casus, atque horrenda pericula quis oratione se assecuturum esse confidat? illa præsertim, quæ hoc Annalium secundo tomo complexuri sumus, nimirum ingruentes undique Gentilium furore procellas, altissimosque fluctus ad eam obruendam motu pravorum spirituum excitatos: quos sicut dinumerare est impossibile, ita vel saltem dicendo adumbrare, nemo puto satis sufficiet. Rursum vero alia ex parte, quis sinuosos ac multiplices quasi colubri latenter humi repentis hæresum gressus, diversosque & obliquos fraudum ac doli in Ecclesiæ damnum anfractus, se vel mente complecti, nedum scriptis prosequi posse præsumat? Quis denique ad rectam veritatis lineam tot tortuosas diversorum sententias ingenii sui norma deducere, atque multiplicium difficultatum insolubiles pene nexus solvere posse, in animum inducat? Horum omnium oratio optime conscia, cunctans hæret in salebris, nec gressum solvere in incertum audet, nisi prius divinum favorem sibi adspirasse senserit. Etenim in re tanta Deum Patrem luminum ducem quærit, Deique Filium, qui est veritas, comitem cupit, atque Spiritum veritatis sibi inhærentem, seduloque assistentem, atque claro suæ lucis radio collucentem exoptat: quorum tanto fulta præsidio, læta procedat, jamque tuta & alacris cursum capessat.

(a) Prover. 30.

Ut autem nos immeriti tot tantaque consequi valeamus; Dei genitrix sanctissima Virgo Maria, per quam Veritas æterna e cœlo delapsa latissime se in terras effudit, summa gratia atque potentia a Deo precibus nobis impetret, largiterque condonet. Sed nihil est quod amplias diffidamus, aut ulterius differamus: ex innumeris enim donis per eam acceptis ingens concepta fiducia roboratur, securaque redditur, quod susceptum semel, eadem auspice, illustrandæ veritatis officium, optatum exitum consequatur. Quocirca ipsa jam dante signum, atque faustis vocibus acclamante, velut e carceribus oratio læta prosiliens, hilaris ad cursum habenas laxat.

JESU CHRISTI ANNUS	CLEM. PAP. ANNUS	TRAJANI IMP. ANNUS
100.	8.	1.

1. CEntesimus Jesu Christi Redemptoris nostri annus, Nerva August. quartum & Traiano Cæs. iterum Coss. incipit (b): quo anno Nerva Imper. sexto Kalendas Februarii morte sublato, Nerva Traianus ab eodem adoptatus, & Cæsar dictus, successit in Imperium, tenuitque annos decem & novem, menses sex, & dies quindecim. Fuit natione Hispanus (c), patria Italicensis, non Tudertinus ex

(b) Dio in Traiano.

(c) Eutrop. lib. 8. Eus. in Chron.

(a) Panvin. de Rom. Princip. lib. 1. (b) Aurel. Vict. in epitom. (c) Strab. lib. 3.

ex Umbria, ut aliquis (a) existimavit, deceptus nimirum auctoritate Aurelii Victoris (b) dicentis Traianum fuisse ex Urbe Tudertina: qui & ipse errore lapsus est. Nam, cum apud majores in confesso esset Ulpium Traianum natum esse Italicæ, quæ civitas est Turditanæ provinciæ in Hispania, cujus meminit Strabo (c); similitudine nominum irrepsit error, ut Tuderti, quæ est in Italia urbs, genitus putaretur. Sed admiratione res digna, hominem nulla avita nobilitate præclarum, ut olim Vespasianum & Titum, ad culmen Imperii esse provectum: ☞ natum tamen patre Tribuno, nam illius Traiani creditur esse filius qui in bello Judaico sub iisdem Imperatoribus militavit ☜. At sicut illi ob debellatos ac penitus profligatos Judæos, una cum eorum primaria civitate, templo, atque provincia perditis, quasi pro munere, Deo id agente, sunt regimen Imperii consecuti; ita pariter Traianus, qui sub iisdem in eadem expeditione contra Judæos egregiam navavit operam, quippe qui decimæ legionis, (ut Josephus (d) est auctor) ductor erat; & ipse, quod perinde ac illi, rem gratissimam numini divino præstiterit, totius Orbis Imperium ☞ Filio suo, Traiano huic, ☜ est adeptus: ut plane appareat, adeo fuisse grave Judæorum scelus atque delictum, ut tantis habiti sint digni muneribus, qui in eos tam immaniter sævierunt.

Ingenti donati a Deo præmio qui Judæos perdiderunt.

(d) Joseph. de bel. Jud. lib. 3. c. 11. 16. 17.

II. Sed antequam res gestas Ecclesiasticas per singulos Traiani Imperatoris annos recen-

Status Ecclesiæ.

Anno Periodi Græco-Romanæ 5591.

⊙ 23. G. ☽ 4. P. 8. April. Indict. 11.

Jesu Christi 98. *secundum Baronium* 100.

Evaristi Papæ 4.

Traiani Imp. 1.

Sæc. II. Anno Urbis 851. Olymp. 219. an. 2. Ab. C. 98. I. Consules. II. Obitus Nervæ Aug.

[1] AD num. I. Coss. *Nerva Aug. IV. & M. Ulpius Traianus Cæsar II.* Sumtus hic a Traiano Consulatus juxta priorem Consulatuum Cæsareorum regulam; a Nerva juxta tertiam.

Obiit Nerva Aug. sexto Kalend. Februarias, seu die vicesima septima Januarii, ut ex Historiæ Augustæ Scriptoribus colligitur; *Regnavit annum unum, menses quatuor, dies novem*, inquit Dio, ubi diem emortualem includit. Eutropius vero qui ait, Nervam regnasse annum unum, menses quatuor, dies octo, diem natalem & emortualem excludit. Clemens denique Alexandrinus, & Theophilus Antiochenus tradunt, eum imperasse annum unum, menses quatuor, diesque decem; hique extremum diem incompletum pro completo numerant. Quos diversos numerandi modos recentiores Chronologi non satis animadvertentes, istos Scriptores inter se diffidere arbitrati sunt, licet inter eos præclare conveniat.

III. Traianus Consulatum secundum hoc anno gestum *jam Imperator quidem, sub Imperatore tamen iniit, eisque contigerat, quia Princeps & pa-* ter

Consulatus III. hoc & sequenti anno Traiano oblatus.

---

[1] COss. *Nerva August. IV. & M. Ulpius Traianus Cæsar. II.* Fragmentum Gruteriani lapidis pag. CXXVIII. 3. & in Donianis inscriptionibus cl. I. n. 137. pag. 48. alicubi restitutum:

LARIBUS. AUGUSTIS.
. . . .
TRAIANI. AUG. GERM. COS. II.

In iisdem Donianis lapidibus cl. II. n. 89. pag. 81.

IMP. CAESAR. NERVA
TRAIANUS. AUG. GERM.
PONT. MAX. TRIB.
POT. P. P. COS. I. ITER F
AB. AUGUSTOBRIG
M. P. VIIII.

Mendum in consulatus numero subest; legendum enim est COS. II. quam anno primo imperii Traianus consulatum secundum gereret.

Jacobus Sponius in Historia Genuensi tom. II. pag. 329. novæ editionis:

IMP. CAES. NERV.
ULP. TRAIAN. AUG. GERM.
PONT. MAX. TRIBUN. POT. COS. II.

Cuperus in epistola præfixa Fastis Almeloveenii. De secundo Traiani consulatu, vivo adhuc Nerva Imp. Plinius in Panegyrico. Traianus, Cæsar factus est a Nerva circiter die XXVIII. Octobris A. D. 97. Fasti Idatiani: *Nerva IV. & Traiano II.* Prosperi Chronicon: *Sabino & Antonino: Nerva III. & Traiano II.* Suffecti apud Onufrium, ex *Kal. Jul. C. Sosius Senecio, & L. Licinius Sura. Ex Kal. Octob. Afranius Dexter*, qui in magistratu occisus est. *De Afranio Dextro Consule designato* Plinius lib. V. epist. XIV. Item in iisdem epistolis de *Sosio Senecione*.

censere aggrediamur: Ipsum Ecclesiæ hujus temporis statum in primis ob oculos ponere, & velut in tabula quadam coloribus expressam imaginem repræsentare, operæ pretium existimamus: quo totum id Dei opus esse, & non humanæ industriæ artem, perfacile intelligatur, si tot Judæorum atque Gentilium vexata procellis, atque hæreticorum insidiis exagitata, sique philosophorum ventilata ludibrio, atque magorum delusa præstigiis, Dei Ecclesiæ novella germina non fuerint in suo cæspite penitus arefacta, vel una cum radice omnino convulsa, sed magis magisque fœcundiori propagine latissime propagata, & uberrimo fœtu aucta, & copiosissima prole tam brevi temporis spatio creverit fœcundata; e contra vero Gentilium superstitio, ipso veritatis aspectu, velut quodam fulmine cælitus demisso, sic concussa fuerit & quassata, ut magna ex parte collapsa, in perpetuum jam penitus extinguendam se fore monstraret. Cujus rei gravissimi, iidemque probatissimi testes sunt ipsi scriptores Gentiles, qui inter eos præcipui fuisse videntur, & his ipsis temporibus claruere. Plinius (a) enim, cum in Asia Proconsulem ageret, jussuque Traiani (ut paulo inferius suo loco fusius dicturi sumus) sævissima persecutione Christianos exagitaret, plane testatur, Christianam religionem longe lateque esse diffusam, nec tantum civitates repletas esse Christi cultoribus, sed (ut ait) vicos, & agros: e contrario vero jam propemodum desolata remansisse templa deorum, eoque rem hoc exordio Traiani imperii jacturæ devenisse, ut rarissimus victimarum emptor inveniretur: hæc, inquam, ipse ad eumdem Traianum Imperatorem scribens, egregie profitetur. Sed eas litteras suo loco integras describemus.

(a) Plin. lib. 10. epist. 97. in fin.

III. Græciæ oracula reddita muta.

At ipsa etiam deorum oracula, quæ in Græcia maxime vocalia erant, his temporibus jam prope omnino exolevisse, & magna ex parte non dum rauca, sed muta penitus reddita esse, Plutarchus locuples testis est, qui eo argumento commentarium edidit, ea inscriptione notatum: Cur oracula edi desierunt; ubi hæc inter alia: *Quin tu, inquam, Cleombrote, de oraculo nobis enarra, Ammonis scilicet: antiqua enim fama multum ei divinitatis tribuit, nunc quidem videtur emarcescere. Tacente Cleombroto, & oculos in terram conjiciente: Demetrius, Nihil, inquit, attinet de isto percunctari oraculo, & caussam quærere; cum videamus, oracula, quæ in his fuit locis, obsolevisse, atque adeo, duobus vel tribus exceptis, omnia defecisse. Id potius indagandum est, quibusnam caussis extincta sint. Nam (ut alia taceam) Bœotiam, quæ superioribus temporibus ob oraculorum multitudinem vocalis admodum fuit, nunc prorsus destituerunt oracula, tamquam amnes siccati, ingensque divinationis quasi æstu quodam abolitæ penuria regionem occupavit. Neque enim alibi hodie, quam apud Lebadiam Bœotiæ haustum vaticinationis responsa desiderantibus præbet: reliqua partim silent oracula, partim vastata prorsus desertaque jacent.* Hucusque Plutarchus.

IV. Jovis Ammonis oracula extincta.

Quod autem spectat ad Jovis Ammonis oracula; ea cessasse iis ipsis diebus, apparet: nam Juvenalis (b), quando sub Domitiano scribit, Jovis Ammonis idolum fuisse vocale demonstrat, dum ait:

(b) Juven. satyr. 6.

——— *quicquid*
Dixerit Astrologus, credent a fonte relatum
Ammonis: quoniam Delphis oracula cessant:
Et genus humanum damnat caligo futuri.

Cur autem tam clamosa oracula penitus obmutuerint, Plutarchus, et veræ caussæ inscius, alias hinc inde venari conatus, vel ridendas prorsus, ac contemnendas, ve-

set detulisset. Gessit autem non in hoc Urbis otio & intimo sinu pacis, (consederat enim statim post adoptionem omnis Urbanus tumultus) sed juxta barbaras gentes; ita ut exercitibus & Provinciis munus suum probaverit; Roma non oculis, sed fama ac rumoribus de ejus justitia, humanitate & patientia crediderit. Ita Plinius in variis locis sui Panegyrici ostendit, eum anno præcedenti Proconsulare Imperium accepisse; cum eum Imperatorem vocet; & præsenti in Germania, ubi erat, quando Cæsar dictus est, moratum esse. Plinius ibidem de Traiano inquit: *Tertium Consulatum recusavit, ex ea præcipue ratione, quod eum absens gerere non poterat: & adhuc initio Principatus, ut jam expletus honoribus ab eo diguitate abstinuit, quam novi Imperatores destinatam aliis in se transferebant.* Fabrettus qui pag. 272. Syntagmatis de Columna Traiani cap. 9. hæc loca coacervavit, ait, Traianum secundo anno Imperii tertium illum Consulatum recusasse, proximoque post illum rejectum anno, eum tandem Consulatum, *qui Princeps primus fuit*, recepisse. At cum Imperatores proximis post susceptum Imperium Kalendis Januariis Consulatum inire soliti essent; juxta primam Consulatuum Cæsareorum regulam, facile est, Plinium etiam a Baronio aliisque non satis intellectum explicare. Plinius itaque num. LVI. & LVII. loquens de tertio Consulatu a Traiano recusato, rem narrat præsenti anno peractam: *Gessum Consulatum, inquit, miror, an non receptum? Gestus non in hoc Urbis otio, & intimo sinu pacis, sed juxta barbaras gentes,* &c. *Hæc laus addi Consulatus; illa delati, quod adhuc initio Principatus, ut jam exsatiatus honoribus & expletus Consulatum recusasse: quem novi Imperatores destinatum aliis in se transferebant,* &c. Tandem numero insequenti his verbis concludit: *Contigit ergo privatis aperire annum, Fastosque reserare,* &c. quia scilicet Traianus Consulatum hoc

Baron. an. 101. n. 1.

verisimiles alias, alias vero aliqua saltem ax parte veras attulit. Siquidem, cum in primis eam statuat firmetque conclusionem, non fuisse deos qui oracula ederent a simulacris, sed qui minores diis haberentur, Genios; eos vel omnino esse desiisse (posse enim Genios mori etiam exemplo confirmat) vel inde aufugisse, & alio commigrasse, & nisi reversi iterum essent, simulacra seu Pythiadas, veluti sine flatu organa, siluisse tradit.

V. Ex malo Dæmone oracula.

Sed quoniam Geniorum alios bonos, malos alios, ex sententia majorum affirmat: cujusnam generis ii essent, qui Pythiadas afflare solerent, non tantum Paulus Apostolus (a) Philippis in Macedonia declaravit, cum spiritum Pythonis a Pythiade muliere exire coegit; sed idem ipse Plutarchus egregio plane exemplo demonstrat, sic dicens (b): *Cum enim quidam sciscitatum oraculum peregre venissent, fertur ad primas libationes victima immobilis mansisse, neque passa quicquam; tandem instantibus certatim libando sacerdotibus, velut imbre rigata & madefacta, contremuisse aliquantum. Quid ergo Pythiadi usu venit? Descendit in opertum oraculi invita, ut ajunt, & animo minime alacri. Statim autem in primis responsionibus apparuit ex asperitate vocis, eam instar navis vento impulsæ non sustinere vim spiritus, adeoque repletam esse spiritu maligno, & muto. Tandem prorsus exagitata cum terribili clamore ad exitum contendit, ibique sese projecit: ita ut non tantum consultores fugerint, sed & Nicander vates, & quotquot aderant Osiorum, id est, Sanctorum (sic enim vatum sodales appellantur). Paulo post tamen ingressi, sustulerunt eam mente captam, ut supervixit paucos dies.* Hæc ipse de Geniis cum simulacra tum Pythiadas afflare solitis. Cum ergo sua etiam ipsius sententia, hos constet pravos fuisse dæmones, quos malos Genios, & malignos spiritus nominat; quisnam eos silere coegerit, vel inde exire compulerit, in confesso est. Christus enim, qui in hunc venit mundum (ut ait Joannes Apostolus (c)) ut dissolveret opera diaboli, non tantum vivens perpetuum adversus eum certamen iniens, pene innumeros cacodæmones ab obsessis corporibus expulit, sed & suis divinam quamdam vim atque virtutem id ipsum præstandi tribuit, qua & loquacissima illa oracula sunt penitus silere compulsa.

(a) Act. 16.

(b) Plutar. de oracul. defect. in fine.

(c) 1. Joan. 3.

VI. Cum igitur eo tempore ejusmodi esset rerum nostrarum status, nempe florentissimus, in diesque magis nova credentium propagine illustrior atque præclarior redderetur: Gentilium omnium provocatur invidia, atque odium concitatur, præsertim ipsius Imperatoris, qui, cum Gentilium superstitioni addictissimus esset, eo magis sævit in Christianos, quo deorum magis cultui in omnibus cupiebat esse consultum atque prospectum. Quamobrem sævam nimis in Christianos persecutionem commovit: sed quo potissimum anno ejus Imperii, est accuratius explorandum. Non enim assentimur Eusebio, qui anno decimo Traiani Imperatoris excitatam esse in Christianos persecutionem affirmat: Plinii enim Secundi, qui his ipsis temporibus claruit, auctoritas refragatur: qui cum de persecutione adversus Christianos ad ipsum Traianum (d) scribit epistolam anno ejus Imperii quinto (ut suo loco dicemus) plane significat, longe ante ab Eusebio præscriptum tempus eam inchoatam. Immo cum ibidem dicat, Christianorum, qui a fide desciverant, alios ante triennium, alios vero ante plures annos, plures etiam ante viginti ad facinus perpetrandum adductos fuisse; signasse visus est tres in eam diem persecutiones in Christianos indictas; nimirum primam sub Nerone, ante annos viginti & amplius, excitatam: sub Domitiano autem eam, quam ante annos plures permotam dicit: ante triennium vero

Traiani persecutio quando cœpta.

(d) Plin. lib. 10. ep. 97.

hoc anno sibi oblatum admittere noluit, ut paulo ante Plinius dixit. Cum vero num. LX. Orator ait: *Atque ego video proximo anno Consulatus recusandi hanc præcipuam fuisse rationem, quod eum absens gerere non poterat, sed jam Urbi votisque publicis redditus, quod est in quo magis sit approbaturus, quæ quantaque fuerint quæ desiderabamus*, indicat anno sequenti, Christi nempe XCIX. Traianum tertium illum Consulatum rursus recusasse, tandemque admisisse. Et ratio est, quia Plinius eam Orationem anno Christi centesimo recitavit. Quare quando ait, *proximo anno* Traianum Consulatum recusasse, loquitur de anno nonagesimo nono, non vero de correnti, ut perperam Plinium interpretatur Fabrettus. Primæ repudiationis hanc rationem affert Plinius num. LVII. quod adhuc initio Principatus honoribus expletus Traianus esset: secundæ vero, quod absens gerere non poterat Consulatum illum tertium. Duæ itaque rationes illæ duobus diversis omnia, non vero uno eodemque a Traiano allatæ, resque a Plinio diversis locis suæ Orationis recitatis.

IV. Traianus tam ob victorias quam ob Imperium Proconsulare dictus Imperator.

Idem Fabrettus pag. 182. refert ex Goltzio hos duos Traiani Nummos:

NERVA. TRAJAN. CAES. GER. NER. AUG. F. P. TR. P. COS. II. IMP.

NERVA. CAES. NERVAE. AUG. F. TRAJAN GERM. PONT. TR. P. COS. II. IMP.

Addit Fabrettus, ad hunc annum ante susceptum a Traiano Imperium, vivente adhuc Nerva, eosdem pertinere. *Ex quo*, inquit, IMP. *titulo huic Cæsari statim ab initio usi concesso, ut ex Panegyrico etiam Plinii num. LXXV. & LXXXVI. habetur regula illa, ex tot multis, quibus argumentum suum involvit Auctor Dissertationis Hypatica de Consulibus Cæsareis pag. 54. Imperatoris scilicet nomen Cæsaribus ante M. Aurelium denegatum funditus subvertitur: immo ante Traianum non semel, sed ter & decies falsa observatio ejusmodi*

vero tertiam sub Traiano, quæ ipso propemodum Traiani Imperii exordio cœperit. Sed antequam de ipsa agere aggrediamur pauca quædam de ejusdem Imperii primordiis præfari, operæ pretium ducimus.

VII. Traianus igitur in expeditione Germanica, apud Coloniam Agrippinam (a) delatum a Nerva suscepit Imperium, agens annum ætatis (ut Dio (b) auctor est) quadragesimum secundum. Verum etsi nonnisi post mortem Nervæ liberas Imperii rexit habenas; tamen Plinii (c) testimonio exploratum habetur, quod ipso die, quo a Nerva Augusto est adoptatus, simul etiam creatus est Cæsar, ac mox Imperator, cum Tribunitia potestate; idemque ob præclaras victorias in Germania partas Germanicus est pariter appellatus. At licet Nerva patet defunctus esset, tamen hoc ipso anno, cum secundum gereret Consulatum, foris egit in expeditione inter barbaros constitutus (d), egregium in omnibus optimi Principis specimen edens: *Quippe qui* (inquit Dio e) *ubi primum Imperium assumpsit, edicta quædam ad Senatum misit, atque illud in primis: Nunquam suo jussu bonum virum occisum iri, aut ignominia notandum: id quod non solum in præsens sacramento confirmavit, sed per totum Imperii tempus inviolatum servavit.* Hæc Dio. Atque utinam sicut lex bona ac æquissima visa est, ita pariter qui boni & optimi viri essent, majori delectu habito, prudentius exquisisset: non eo erroris certe prolapsus esset, ut Christianos vita innocentissimos, ac moribus æque sanctissimos, quod deos non colerent, at impios atque sacrilegos condemnasset: eo namque nomine, quo magis ipse erat superstitionis Gentilium affectator ac numinum cultor, eo acrius in Christianos eorum contemptores sævire, sibi æquissimum videbatur. Quamobrem inter cetera edicta, quæ hoc suo primo Imperii anno Traianus Romam absens ad Senatum misit, illud de religione patria conservanda visus est primum omnium ingessisse: nam cum (ut auctor est Plinius) ipsi Jovi adeptum insperato Imperium acceptum ferret; nihil antiquius habuit, quam avitæ superstitioni prospicere, in omnibusque consulere; summam pietatem existimans, de eadem bene mereri, sicque deorum gratiam promereri.

(a) Aurel. Vict. in Traian. & Eutrop. l. 8.
(b) Dio in Traian.
(c) Plin. in Panegyric.
(d) Plin. in Panegyr.
(e) Dio in Traian.
Traiani Imp. exordium quale.

At licet nullum a Principe promulgatum inveniamus edictum, quo Christiani necari juberentur expresse; tamen alio quodam prætextu, ut reos, a Præsidibus provinciarum jure esse plectendos, edita lege consuluit. Cavit enim in primis edicto, ne collegia seu sodalitia essent: qua ratione & Christianos simul coire, conventus facere, aliisque quam Imperatoriis legibus gubernari, vetitum pariter videbatur. Cujus vigore legis, satis amplam Præsidibus suppetisse facultatem ad infligendas pœnas Christianam religionem profitentibus, Plinius (f) cum Proconsulem ageret in Bithynia, ad Traianum scribens, aperte significat; dum testatur, se, eo promulgato edicto, Christianorum conventus vetuisse, eoque nomine supplicia irrogasse: nam ait in fine: *Ipsos conventus facere desiisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetærias esse vetueram.* At quid per hetærias Plinius significare voluerit: ignoratione ejus vocis, textum esse depravatum complures existimarunt. Verum a Græca voce ἑταῖροι, qua (ut auctor est Suidas g) Plato & ceteri Philosophi germanos ejusdem eruditionis amatores, sodales vocabant, hetærias Plinius vocat sodalitia: quo sensu etiam ipse Traianus (h) eamdem vocem usurpat, cum alias rescripsit ad Plinium. Sic igitur non nova edicta proponendo, sed illo de hetæriis ab Imperatore olim lato, in provincia promulgando, acerbam satis persecutionem in Christianos Plinium excitasse, suæ ipsius litteræ ad Traianum scriptæ significant. Ita etiam ceteros

VIII.
Vetita sodalitia.
(f) Plin. lib. 10. ep. 97.
(g) Suid. in hetær.
(h) Apud Plin. lib. 10. ep. 43.

modi deprehenditur, tot vicibus in Tito adhuc Cæsare & Augusti filio, multiplicato Imperatoris titulo, prout cap. 5. pag. 90. allata Aquisgraniensi Inscriptione Gruteri probavimus. Hæc ea Inscriptio:

IMP. CAES. VESP. AUG. PONT
MAX. TRIB. POT. X. IMP. XX. COS. IX. PP.
IMP. TITUS. CAES. AUG. F. PONT. TRIB.
POT. VIII. IMP. XIII. COS. VI. &c.

Sed valde hallucinatur Vir eruditissimus, dum nomen *Imperatoris*, qui in prænomen Augustorum transiit, cum Imperatoris nomine ob victorias Augustis dato confundit. Imperatoris itaque titulus, quando prænomen est, summamque potentiam ostendit, præponitur; quando vero victorias denotat, daturque Augustis, vel quia rem feliciter gessere, vel alii ipsorum auspiciis, postponitur, & multiplicari solet, ut videre est in laudata Titi Inscriptione. Ego de eo prænomine, non vero de titulo de more multiplicando locutus sum, certamque regulam statui. Hæc mea loco citata verba: *Post M. Aurelium pluresque Augustos simul imperantes, Imperatoris nomen tam Cæsaribus, quam Augustis datum, licet antea Collegis quidem Imperii, Cæsaribus vero nomine tribueretur.* Pagina vero 4. ejusdem Dissertationis diserte scripsi, Tiberium cum Augusto, Titum cum Vespasiano patre, Traianum cum Nerva, Antoninum Pium cum Hadriano, ac M. Aurelium cum Antonino Pio corregnasse, & Imperii Collegas fuisse. Fallitur secundo Fabrettus, quando putat *Imperatoris* nomen, cum præponitur, omnibus indiscriminatim Cæsaribus concessum fuisse: sic enim Domitianus Cæsar & Ælius Cæsar eo cohonestati fuissent: nec verius loquitur, si intelligit, *Imperatoris* titulum ad victorias relatum attributum etiam puris putis Cæsaribus fuisse; cum certum sit, illud eisdem denegatum, & Collegis Imperii, aut saltem Imperio Proconsulari donatis tantum collatum.

teros provinciarum Præsides factitasse, nullus jure poterit dubitare: cum illorum omnium comparatione Plinius visus sit optimus: quippe qui exhorrescens tot hominum Christum profitentium carnificinam, ut in re maximi momenti, non sponte agere, immaniterque sævire, sed consulendum sibi putavit Imperatorem: qui ejus permotus litteris, etsi omnino non abstulit, persecutionem tamen magna ex parte, dato rescripto, cohibuit. Sed de his suo loco agemus inferius.

IX. Persecutio in Christianos Romæ.

IX. Cum igitur ejusmodi Imperatoris edictum ab eo una cum ceteris dignis optimo Principe datis legibus promulgatum pariter & pervulgatum fuisset: qui magistratus Romæ gerebant, nihil sollicitius curantes, quam ut ipsa prima novi Augusti statuta a cunctis in honore haberentur & servarentur edicta: oculis lustrantes Urbem, illos potissimum Traiani legibus comprehendi ac perurgeri senserunt, qui maximum omnium contraxisse sodalitium visi, Christiani nomine dicti essent, quippe qui non tantum in Urbe sub uno colligi solerent Antistite, sed longe lateque ubique terrarum, qui ejusdem religionis reperirentur homines, quorum (ut nuper dictum est) erat innumera multitudo, ejusdem regerentur Pontificia potestate. Sed (quod deterius videbatur) dum non colerent numina, & in deos iidem jurasse viderentur; sicut impii, ita & omnium scelestissimi habebantur; quamobrem summa pietas, summaque visa est esse religio, hos urgere, vexare, ac penitus profligare. His omnibus Gentiles omnes facile persuasi, quamlibet alloqui in eos occasionem captantes, sponte illam edicto Imperatoris oblatam, dignissimam & æquissimam sibi visam arripientes, Christianos Romæ agentes in primis exagitare cœperunt; & inter eos illum potissimum, qui adeo copiosi sodalitii princeps esse videretur & caput. Erat is Clemens, totius Christianæ religionis summus Antistes, in Pontificatu jam agens annum octavum: qui a Petro Apostolorum principe olim electus, post Linum & Cletum, libens volensque illis cedens, maximam omnium subierat præfecturam; qua sub Domitiano Imperatore Ecclesiam persequente, & sub Nerva Augusto pacem reddente naviter functus, ad graviora subeunda certamina sub Traiano videbatur esse servatus.

X. At licet Romanorum plurimi in Clementem Christianæ religionis Pontificem paribus studiis furerent, atque ad necem eum peterent: eorumdem numerosa etiam multitudo eidem, ut viro innocentissimo atque sanctissimo, deque omnibus optime merito, omni plane favebant officio. Sed adversariis se instantius ingerentibus, ut Clemens coram urbis Præfecto Mamertino sisteretur causam dicturus, obtinuerunt. Compulsus ille de Clemente cognoscere (invitus enim ad ejusmodi trahebatur officium) quid de eo esset agendum, per litteras Traianum absentem consuluit. Qui cum audisset Clementem religionis patriæ desertorem, & numinum contemptorem: licet in eum more majorum animadvertendum esse censeret; tamen quod etiam in sontes ac criminosos plectendos se humanum atque benignum exhibere studeret, neve primordia sui Imperii Romano sanguine macularet, in hunc modum de Clemente rescripsit: Oportere vel consentire sacrificantem, aut ultra mare Pontum in desertam civitatem Chersonam relegari, locum (ut in Notationibus ad Romanum Martyrologium (a) additis explicavimus) trans mare Euxinum, apud Cimmerium Bosphorum, in Taurica Chersoneso. Ea ab Imperatore oblata Clementi optione, absque ulla mora durissimum exilium impietati præposuit.

Traiani rescriptum de Clemente.

(a) Die 23. Novemb.

Sic igitur ab invito licet Urbis præfecto, ex Traiani sententia, Clemens continuo ad locum exilii amandatur: ubi cum plures Christianorum eadem pœna mulctatos, eosdemque ærumnis afflictatos nactus esset, illud solatii illis præstitit, ut divina ope implorata, uberrimum aquæ fontem ad potum necessarium (nam illa insuper molestia urgebantur, ut humeris aquam sex millibus passuum, procul positam, jugiter ferrent) e terra in loco divinitus agni signo monstrato fecerit erumpere: quo miraculo edito, Christi fidem loci accolis, annuntiante Clemente, mirifice Christiana fuit religio propagata; adeo ut idololatria, quæ in ea regione ante vigebat, extincta propemodum fuerit. Tum Iberos quoque, populos in eadem Orbis plaga positos, Evangelium suscepisse, ut credamus, Irenæus (b) persuadet, qui his temporibus proximus, inter alias remotiores Christi Ecclesias, eas recenset quæ in Iberis essent. Mansit eo in loco S. Clemens ad biennium; ubi tandem glorioso martyrio, de quo suo loco dicemus, diem clausit extremum. Hæc de Clemente accepta sunt ex Actis ejus tam Latine quam Græce (c) conscriptis, licet haud illa ipsa esse existimemus, quæ per Notarios Romanæ Ecclesiæ conscripta putantur: nam magistratus ille Comitis officiorum, cujus illic habetur mentio, nondum fuisse videtur illis temporibus institutus: sed potius quæ ex antiquioribus illis in hominum memoria conservata remanserant (nam illa ipsa una cum ceteris a Diocletiano Imperatore jussa sunt comburi) scriptis fuerunt postea consignata. XI.

XI. Clementis in exilio res gestæ.

(b) Iren. lib. 1. c. 3.

(c) Metaph. 23. Novemb. ex quo Lipom. & Sur. item scripti codices.

His Romæ adversus Clementem Christianæ religionis summum Pontificem gestis, magna procuILdubio facta est reliquo- XII.

rum

Flaviæ Domitillæ & aliorum martyria.

rum Christianorum concussio: conventibus enim semel Imperatoris edicto sublatis, nulla dabatur facultas, ut mutui congressus solatio mærorem ax pastoris absentia susceptum lenireat. Tunc accidit, ut qui a Domitiano proscripti, & in insulam relegati fuerant, Flavia Domitilla virgo, de qua suo loco pluribus actum ast, & ajus euauchi Nereus & Achilleus (*) una cum pluribus ejusdem familiæ fuerint coronati martyrio, facti omnes impietatis rei. Tradlti tunc fuat Nereus & Achilleus Memmio Rufo Consulari, a quo sunt affecti suppliclo Tarracinæ, quo fuerant amandati: parl pœna affecti alii ejus domestici Eutyches, Victorinus, & Maro, diversis apud Urbem locis, licet Victorinus in agro Reatino ad Aquas Cutilias necari sit jussus. Demum ipsa Flavia Domitilla una cum Euphrosyna & Theodora, cum a Christi religione divelli nullatenus possent, incenso cubiculo, feliciter martyrium consummarunt: cum paulo ante, eamdem ob causam, Sulpicius & Servilianus capite truncati fuerint. Hæc omnia habent Acta sanctorum Nerei & Achillei, quibus adstipulantur antiqua Martyrologia: in illis enim horum omnium dies natalis anniversaria commemoratione consignatus habetur. Passus item Romæ est eodem ferme tempore eadem ex causa Hyacinthus (*b*), id agente Luxario, cujus opera & hi quos recensuimus martyres male affecti sunt. Cæterum hos paucos ax multis recensuisse sufficiat; cum haud dubium sit, quamplurimos alios non Romæ tantum, sed ubique locorum, Christianæ fidei causa, hoc eodem anno glorioso occubuisse martyrio. Nam (ut testatur Eusebius *a*) per singulas Romani Imperii civitates in Christianos concitatæ sunt turbæ: ait enim: *Post Neronem & Domitianum sigillatim in unaquaque civitate sub Traiani Imperio ex seditione populi excitata, gravem contra Christianos persecutionis tempestatem commotam, fama & sermone percrebrescit*. Hæc Eusebius. Porro de reliquis, qui sub eodem Imperatore sunt passi, agemus singulis annis, quibus ejusmodi certamen iniisse reperiatur.

(*) Archilleus.

(*a*) *Rom. Martyr. 20. Jul.*

(*b*) *Euseb. lib. 3. c. 16.*

XIII. Sic igitur tum es his quæ dicta sunt, tum etiam quæ dicturi sumus, videas hominem omnium antiquorum calculo optimum Principem existimatum, ac immensis laudibus prædicatum, taatum in Christianos, veluti infensissimos hostes, iniquissime, non secus ac Neronem & Domitianum, sævisse. Quod fortasse mirabitur, qui rei causas minus solicite perquisierit. At indignabitur fortasse aliquis, si quem communi suffragio majores non tantum bonum virum, sed optimum, solemnibus acclamationibus, ac publicis votis, iteratisque præconiis celebrarunt; an hoc ipsum verum fuerit, post tot sæcula videamus in controversiam non minus invidiosa quam calumniose velia deducere: cum præsertim in mortuum obloqui, licet Nero sis ille, nec Epicurus (*c*) Philosophus patiatur, nec soleant (quod ait Plinius *d*) cum mortuis nisi larvæ luctari. Verum omni nos culpa vacabimus, si nullum recens a nobis excogitatum commentum, nec aliud aliquod ex Aristarchi schola deductum argumentum adducemos in medium, sed quæ iidem ipsius laudatores suis commentariis egregie testata reliquerunt. Dio Cassius (*e*), suorum temporum scriptorum facile princeps, cum multa de viro laude dignissimo prædicet, hæc tandem: *Nihilque omnino erat, quod optime non exerceret. Vini dumtaxat appetens, & in adolescentulos pronus citra calumniam habitus est: utpote qui nunquam ex eo turpe aut malo quicquam effecit. Nam qui vinum usque ad satietatem biberet, sobrius tamen erat, neque in crimen, prægravante vino propulsus est. Et in masculorum amoribus ita sibi temperavit, ut nihil per vim, dum voluptati obsequitur, moliretur.*

Traianus qualis.

(*c*) *Lucian. in Necyom.*

(*d*) *Plin. in præf. ad Vesp. Imp.*

(*e*) *Dio in Traiano.*

Egregiam plane laudem, si volentes tantum (proh pudor) pueros habuit in deliciis: quasi reperiri posset qui non in omnibus assentiretur Imperatori. Quis non absque culpa vel pœna præstare putaret, quod tam bonus peterat Imperator? Sed provoco ipsos, qui eum laudant, ad suas ipsorum leges. Quid ipsorum poeta (*f*), qui his temporibus vixit. XIV.

(*f*) *Juven. satyr. 2.*

Quod si vexantur leges, ac iura: citari
Ante omnes debet Scantinia.

Qualis ergo habendus sit Imperator, cujus comparatione hac saltem ex parte Domitianus omnium scelestissimus, sanctissimus habeatur; quippe qui eos cujusvis conditionis essent, statutis a lege pœnis mulctabat, qui ejusmodi gravissimi sceleris rei dicti fuissent; quisqua consideret: nam Suetonius (*g*) hæc de ipso testatur: *Quosdam ex utroque ordine lege Scantinia condemnavit*. Sed quam eidem pœnæ præ cæteris Traianus fuisset obnoxius, qui nec in sua explenda libidine nepoti pepercit? scribit enim Ælius Spartianus hæc de Hadriano filio consobrini Traiani: *Fuitque in amore Traiani; nec tamen ei per pædagogos puerorum, quos Traianus impensius diligebat, Gallo favente, defuit*. Inter optimos ne, vel saltem bonos censendus ille videri potest, qui scriptorum Ethnicorum testimonio omnium turpissimus est habendus, quem & Julianus (*h*) ex persona Sileni saggillat, quod a turpi & fœdissima voluptate victus esset, licet inter deos videretur esse receptus?

Traianus in quibus Domitiano deterior.

(*g*) *Sueton. in Domit. c. 8.*

(*h*) *Julian. C.*

Traianus turpissimus.

At si hæc clarioribus Solis radiis, si, inquam, fulgore Evangelicæ veritatis in- XV.

spi-

(a) Rom. 1.

spiciantur: constat sententia Pauli (a) ad Romanos ipsos ea de re scribentis, plane omnium scelestissimos Dei sententia judicatos, atque a Deo penitus derelictos, qui aliorum pondere scelerum in ejusmodi imum turpitudinis cœnum sinantur præcipites ferri; ait enim: *Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Nam feminæ eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam. Similiter & masculi, relicto naturali usu feminæ, exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia*, &c. Ecce Dei sententia, & Pauli testimonio, quam omnium scelestissimi habendi sint, patet, qui ita effecti essent omnium impurissimi: sic in eos numine ulciscente peccatum impietatis, ex qua omnium sordium, velut e fonte, uberrimi fluant rivi.

XVI. Traianus novum inducit Deum.

XVI. At quam ceteris excellentius istæc Traianus præstiterit, cum multa alia, tum quæ hoc ipso anno gessit, manifeste declarant. Nam ejus opera augetur Romanum Imperium novo deo: siquidem Nervam Augustum, cui acceptum ferebat imperium, hoc ipso sui Imperii exordio retulit inter deos. Plinius (b) enim, dum ejus celebrat laudes, hæc habet: *Tu sideribus patrem intulisti, non ad metum civium, non ad contumeliam numinum, non in honorem tuum, sed quia deum credis. Minus est hoc, cum fit ab iis qui se deos putant: sed licet illum aris, pulvinaribus, & Flamine colas, non aliis magis tamen deum facis & probas, quam quod ipse talis es*. Hæc Plinius homini adulatus, qui seipsum esse itidem deum existimaret: gloriæ enim eum fuisse cupidissimum, etiam Dio (c) testatur. Ex quibus omnibus videas, qua morum integritate, qua vitæ innocentia Traianus præditus fuerit, qui in Christianos persecutionem commovit.

(b) Plin. in Paneg. Traiano.

(c) Dio in Traiano.

XVII. Refellemus, & pluribus, suo loco inanem illam opinionem, quæ apud aliquos rem haud diligentius perquirentes, fidem sibi conciliat, de Traiani anima S. Gregorii Papæ precibus ab inferis liberata: nec patiemur hac levitate Christianæ religionis majestatem amplius traduci, hominemque impurissimum dici inter sanctos in cœlo una cum Deo in æternam beatitudinem cooptatum, quem Julianus (d) Apostata nec sub ipsa Lunæ concavitate in deorum convivium admitti voluit, nisi ab intemperanti ejus animo prius custoditus fuisset, cui admodum timebatur, Ganymedes. *Cum Traianum*, inquit, *conspicatus Silenus, quamvis submissa voce loqueretur, intelligi tamen volens, hæc verba protulit: Hoc tempore maxime summa cura & diligentia est adhibenda domino Jovi, quo illi custodiatur Ganymedes*. Patietur ne quis, in summum cælum Traianum esse receptum, quem nec quidem in infimum, nisi salvo Ganymede, placuit in convivium suorum deorum admitti? Sed de his alias.

(d) Julian. Cæs.

Traianum in Cœlum receptum nec Ethnici volunt.

XVIII. Christiani cur a justis assertis Principibus vexati.

XVIII. Sed & aliæ insuper suppetunt causæ, ut quantumlibet optimi viderentur Imperatores, tamen (ut sibi videbatur) justis de causis in Christianos commoverentur. Nam cum ex Judæis, qui omnium hominum contemptissimi ac nequissimi haberentur, ejusmodi secta videretur prodiisse, plane erat eo nomine infamata. Rursus vero, quod iidem essent Romanorum ac aliarum omnium gentium numinum contemptores, ab omnibus pariter impii censebantur. Accedebat his etiam, quod vano in vulgus rumore sparso, Christianos omnes magos esse, atque magicis artibus, admiranda quæ ederent, operari: licet in ceteris vita ipsorum ab omnibus innocentissima probaretur, tamen ex eo tantummodo quod Christiani essent, infamabantur. Unde Tertullianus (e) ex ipsorum verbis: *Bonus vir Caius Seius, sed malus tantum quod Christianus. Item alius: Ego Lucium sapientem virum repente factum Christianum defero*. Nomen igitur tantum condemnationi fuisse subjectum, idem auctor pluribus monstrat, sed hæc modo satis sit leviter attigisse. Quomodo autem hæreticorum scelera redundarent in Christianos fide moribusque sinceros, & aliorum facinoribus iidem innocentes periclitarentur, alias dicturi sumus, cum de aliis calumniis, quibus ab iisdem assiduo exagitabantur, diffusius differemus.

(e) Tert. in Apolog. c. 3.

XIX. Abilius Episcopus Alexandrinus.

XIX. *Eodem anno Abilius, tertius Episcopus Alexandrinus, cum sedisset annos tredecim, laudabiliter digneque pastorali cura perfunctus, ex hac vita migravit: in cujus locum suffectus est Cerdo, qui sedit annos undecim*. Hæc Eusebius (f). Porro ne quis nominis ejusdem occasione errore labatur: quod ad Cerdonem pertinet Episcopum Alexandrinum, longe hic est diversus ab illo Cerdone sordidarum hæresum inventore, qui vixit sub Antonino Pio, nec Episcopus fuit, neque in Ægypto versatus aliquando, sed e Syria (g) progressus, Romam se contulit, ubi & sub Hygino conatus est ad sua perversa dogmata pellicere homines; sed de eo agemus suo loco.

(f) Euseb. hist. lib. 3. c. 18. & in Chronic.

(g) Epiph. hæres. 4.

JESU CHRISTI ANNUS 101.	CLEM. PAP. ANNUS 9.	TRAIANI IMP. ANNUS 2.

I. ANnus Christi centesimus primus consignatur in Consularibus Fastis C. Sosio Senecione, & A. Cornelio Palma Coss. Hic ille Sosius Senecio, ad quem Plutarchus sua inscripsit Sympofiaca: Cornelius vero Palma, bello Arabico feliciter confecto, clarissimus redditus est. Laudatur a Plinio (*a*) Traianus, quod oblatum præsentis anni Consulatum accipere recusavit, sic dicente, cum aggreditur recensere res ab eo gestas anno secundo ejus Imperii: *Secundum Consulatum recepisti, quia Princeps & pater deferebat. At postquam ad te Imperii summa, & cum omnium rerum, tum etiam tui potestatem dii tradiderint, tertium Consulatum recusasti, cum agere tam bonum Consulem posses*: & post alia: *Contigit ergo privatis aperire annum, Fastesque reserare: & hoc quoque reddita libertatis indicium fuit, quod Consul alius quam Cæsar esset.* Quo ipso anno idem Traianus in Urbem se contulit: cujus ingressum idem (*b*) auctor pluribus narrat; additque ipsum candidatum interfuisse comitiis tertii Consulatus, quem auspicatus est anno sequenti. *Romam igitur regressus* (inquit Dio *c*) *multa in emendationem negotiorum publicorum, & beneficium bonorum, quos vehementer complexabatur, constituit. In puerorum alimenta in Italia dumtaxat multa largitus est*, Sed hæc pluribus Plinius (*d*).

(*a*) Plin. in Paneg.

Traiani adventus Romam.

(*b*) Plin. ibid.

(*c*) Dio in Traiano.

(*d*) Plin. in Paneg.

II. S. Joannis Apostoli & Evangelistæ obitus.

Hoc ipso anno, qui numeratur a passione Domini sexagesimus octavus, sanctus Joannes Apostolus & Evangelista (ut auctor est Hieronymus *e*) Ephesi moritur, & juxta eamdem urbem sepultus est. Ad hunc ipsum annum secundum Traiani Joannem pervenisse, pariter testatur Eusebius (*f*) ex Irenæo. Polycrates (*g*) quoque, Theologorum antiquissimus, scribens ad Victorem Romanum Pontificem, hæc habet de ejusdem Joannis obitu: *His accedit Joannes, qui supra pectus Domini re-*

(*e*) Hier. de Script. Eccl. in Joan.

(*f*) Eusèb. in Chron.

(*g*) Apud Euseb. lib. 3. c. 23.

Ann. Eccl. Tom. II. B cu-

SÆC. II. Anno Urbis 852. Olymp. 219. an. 3. Anno Ch. 99.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5592.

☉ 24. F. ☽ 5. P. 4. April. Indict. 12.

JESU CHRISTI 99. *secundum Baronium* 101.

EVARISTI PAPÆ 5.

TRAIANI IMP. 2.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. C. *Sosius Senecio II. & Cornelius Palma*, ex Idacio, Auctore Chronici Alexandrini, Prospero & Cassiodoro. Baronius in Senecione notam numeralem prætermittit, quæ tamen, quando sciri potest, accurate describenda. Animadverti enim, iteratos Consules, vel insignioribus annis, vel in consortio Imperatorum, Fastis nomen dedisse, præsertim in Decennalibus & id genus festis, si Imperatores, aut ejus propinqui annum non aperirent. Quare, cum Traianus hoc anno Consulatum non acceperit, illum in Senecionem jam Consularem transtulit.

II. *Traianus Consulatum III. bis recusavit.* Traianus anno præcedenti Consulatum tertium Imperii sui Augustei initio debitum recusavit, hac ratione, quod jam expletus honoribus esset. Præsenti vero anno iterum Consulatum illum recusavit, postquam in Urbem advenit, licet tandem cesserit, ut anno superiori explicavimus. Traianum porro anno præcedenti Consulatum tertium recusasse, præter ibidem dicta, certum reddit Plinius in Panegyrico cap. 50. ubi de tertio Traiani Consulatu a Traiano recusato loquens ait: *Quousque absentes de absente gaudebimus?* (erat itaque absens Traianus, quando Consulatum recusavit) *Liceat experiri, an aliquid superbia tibi ille ipse secundus Consulatus attulerit. Multum in commutandis moribus hominum medius annus valet, in Principibus plus.* Medius itaque tantum annus a secundo ejus Consulatu jam elapsus erat, quando ei tertius oblatus. Secundum autem Consulatum usque ad Kalendas Martias anni Christi XCVIII. Traianus gessit. Quare eo anno mense circiter Septembri tertius ei Consulatus in annum sequentem oblatus. Quod si Plinius eo in loco loqueretur de rebus hoc anno gestis, ac de secunda Traiani recusatione, non diceret, *in commutandis moribus medium annum* multum valere, sed annum & aliquot menses multum valere assereret; cum Traianus præsenti anno ante vernum tempus Romam non advenerit, ubi Comitiis, in quibus tertium Consul designatus est, interfuit, unde & præsens, non vero absens Consulatum illum recusavit, *quamquam multum reluctata verecundia Principis nostri, tamen tandem cessit*, inquit Plinius citatus cap. 60. Perperam itaque Baronius duas tertii Consulatus denegationes, quæ diversis annis contigere eidem anno assignat.

[1] COss. C. *Sosius Senecio II. & Cornelius Palma*. Fragmentum veteris lapidis ex Panvino apud Gruterum pag. CCCIV. 3. DEDICAVIT. A. CORNELIO. PALMA. ET....... deest collegæ nomen. Fasti Idatiani & Vindebonenses: *Palma & Senecione*. Prosperi Chronicon: *Senecione & Palma*. Traianus, ut moris erat, initio imperii initurus erat consulatum, licet alii designati consules fuissent, sed noluit, *quod eum absens gerere non poterat*, ait Plinius in Panegyrico cap. LX. Et ibidem passim de *tertio a Traiano consulatu*, hoc anno recusato. Onufrius *Senecionem II.* consulem hoc anno statuit. Verum *secundus* huic consulatus hoc anno abnegat Tillemontius in notis ad vitam Traiani tom. II. pag. 493. & 510. censetque A. D. 99. *Senecionem primum consulatum* gessisse. *De Senecione & Palma* hæc habet Dio Xiphilini lib. LXVIII. pag. 778. *Sosio quoque, & Palma, & Celso* (Traianus) *statuas posuit, quos viros habuit in honore præ ceteris*. Hujus ergo anni consules erunt: *A. Cornelius Palma, & C. Sosius Senecio*.

cubuit: quique cum esset sacerdos, πέταλον *gestavit: qui denique martyr & doctor fuit, & Ephesi etiam obdormivit.* Hæc ipse, quæ Eusebius recitat: magnum sane testimonium ejusdem loci Episcopi sanctitate & doctrina celebris, quem haud potuerunt latuisse quæ de Joannis exitu vera essent: cui merito omnes de Joannis obitu debeant auscultare, cum præsertim id ipsum Tertullianus (*a*) testatum expresse reliquerit, cum ait: *Translatus est Enoch, & Elias, nec mors eorum reperta est, dilata scilicet; cæterum morituri reservantur, ut Antichristum sanguine suo extinguant. Obiit & Joannes, quem in adventu Domini remansurum frustra fuerat spes.* Hæc idcirco Tertullianus quod vivente adhuc Joanne, multi sententiam Domini de eo dicentis ad Petrum: *Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? quando & exiit sermo ille inter fratres, quod discipulus ille non moritur* in eum sensum acceperunt, ut putarent Joannem usque ad Domini adventum fore superstitem: nec satis fuit, Joannem eos illa suspicione liberasse, cum scripsit dicens: *Et non dixit Jesus, non moritur*; significans nimirum, noluisse illis verbis: *Sic eum volo manere donec veniam*; Ut non esset usque ad illud tempus moriturus, intelligere.

(*a*) Tert. lib. de anima c. 50.

III. Error de Joannis immortalitate.

Semel igitur illapsus in discipulos Domini de immortalitate Joannis error, licet ab ipso Joanne videri potuisset esse omnino sublatus, sic tamen in nonnullos fuit postea propagatus, ut constanter etiam affirmarint, Joannem adhuc vivere, eumdemque venturum cum Enoch & Elia, secundi adventus Domini præcursoribus. Porro qui primus opinionis hujus reperitur assertor, habetur Hippolytus Portuensis, qui in brevi illa tractatione de mundi consummatione sic ait: *Prior ipsius adventus præcursorem habuit Joannem Baptistam: posterior vero, quo venturus est in gloria, Enoch & Eliam, & Joannem Theologum exhibebit.* An non hæc refelluntur satis ab ipso Joanne, dum in Apocalypsi (*b*) nonnisi duos fore Christi adventus præcursores & testes aperte demonstrat? Quid ergo tertium addunt, eumdemque volunt esse Joannem, cum ipse duos tantum futuros affirmet? At vero Joannem (sicut est sors omnium hominum) certo certius esse defunctum, non tantum quæ nuper sunt a nobis adducta significant, sed & aliorum antiquorum testimonia. Siquidem Eusebius (*c*) dum agit de Papia & Joanne presbytero: *Dixerunt*, inquit, *duos eodem nomine nuncupatos in Asia fuisse Joannes; duoque illorum, nempe Joannis Apostoli, & Joannis discipuli, dixerunt Ephesi esse sepulcra, & utrumque ad hanc usque ætatem Joannis nomine appellari.* Si ergo Eusebii tempore, qui claruit sub Constantino Magno, duo illa Ephesi ostendebantur sepulcra, quis de morte poterit dubitare? Certe nonnisi mortuorum solent esse sepulcra. Meminit ejusdem quoque sepulcri Joannis Evangelistæ Chrysostomus (*d*), dicitque illud, sicut aliorum Apostolorum, esse manifestum: qui & alibi (*e*) de eodem ait, post mortem tanquam vivum, Ephesum curare. At non potuit hæc ipse ignorasse, qui Ephesi versatus est: quippe qui illic præfuit Synodo septuaginta Episcoporum, in qua amotus est gradu Episcopus Ephesinus: idque hi qui res ab eo gestas sunt prosecuti, testantur, Socrates (*f*), Sozomenus (*g*), Palladius (*h*), & alii (*i*). Ad illud ipsum quidem Ephesi manens sepulcrum Joannis Evangelistæ allusisse visus est Cœlestinus Romanus Pontifex illis litteris, quas dedit ad Concilium Ephesinum, dum ait, reliquias ejusdem Joannis Ephesi in honore haberi: idem habet Synodica Orientalium Epheso missa ad Senatum Constantinopolitanum: quæ omnes intextæ habentur in Actis (*k*) SS. Synodi Ephesinæ. Sed prætermittimus hic de eadem veritate innumera pene recentiorum scriptorum testimonia, ac eorum præcipue, qui in ipsum Joannem Evangelistam commentarios edidere, cum satis superque ex his historicæ veritati videatur esse consultum.

(*b*) Apoc. 11.

(*c*) Euseb. lib. 3. c. 33. & Hier. de Script. Eccl. in Joan.

(*d*) Chrys. hom. 26. in epist. ad Hebr.

(*e*) Chrys. hom. in laud. 12. Apostol.

(*f*) Socrat. lib. 6. c. 10.

(*g*) Soz. lib. 8. c. 6.

(*h*) Pallad. in Dialog.

(*i*) Metaph. in vita ejus.

(*k*) Act. Ephes. Concil. edit. Pelt. 1. c. 14. & tom. 3. c. 6.

IV. De Joannis sepulcro fabula.

Cæterum qui eum adhuc vivere testati sunt, nec (quod patens esset) quæ dicta sunt de ejus sepulcro negare possent, eo (dicam ne?) dementiæ provenerunt; ut dicerent eumdem intra sepulcrum illud adhuc vivere. Augustinus (*l*) enim de his agens, hæc ait: *Sed cui placet, adhuc resistat, & dicat & asserat Apostolum Joannem vivere; atque in illo sepulcro ejus, quod est apud Ephesum, dormire eum potius, quam mortuum jacere contendat. Assumat in argumentum, quod illic terra sensim scatere, & quasi ebullire perhibetur: atque hoc ejus anhelitu fieri, sive constanter, sive pertinaciter asseveret. Non enim possunt deesse qui credant, si non desunt qui etiam Moysem asserunt vivere: quia scriptum est, ejus sepulcrum non inveniri, & apparuit cum Domino in monte, ubi & Elias fuit, quem legimus non esse mortuum, sed raptum:* & post aliqua: *Tradunt etiam, quod in quibusdam scripturis, quamvis apocryphis, reperitur, quando sibi fieri jussit sepulcrum, incolumem fuisse præsentem, eoque effosso & diligentissime præparato, ibi se tamquam in lectulo collocasse statimque eum esse defunctum: ut autem isti putant, qui hæc verba Domini sic intelligunt, non defunctum, sed defuncto similem cubuisse; & cum mortuus putaretur, sepultum fuisse dormientem: & donec Christus veniat, sic manere, suamque vitam scaturigine pulveris in-*

(*l*) Aug. in Joan. tract. 124.

dica-

dicaro: qui pulvis creditur, ut ab imo ad superficiem tumuli ascendat, flatu quiescentes impelli.

V. Quid creditum de Joannis corpore.

Hæc de quorumdam opinione recitans Augustinus, quidnam ipse de ea re senserit ex ejus verbis intelligamus: sic enim ait: *Huic opinioni supervacaneum existimo reluctari: Viderint enim, qui hunc locum sciunt, utrum hoc ibi faciat, vel patiatur terra quod dicitur: quia & re vera non a levibus hominibus id audivimus:* ac demum: *Si autem (quod magis creditur) ideo S. Joannes ait, non dixisse Dominum: Non moritur; ne illis verbis, quæ dixit, hoc voluisse intelligi putaretur; corpusque ejus in sepulcro ejus exanime sicut aliorum mortuorum jacet: restat, at, si vere ibi fit quod sparsit fama de terra, quæ subinde ablata succrescit; aut ideo fiat, ut eo modo commendetur pretiosa mors ejus; quoniam non eam commendat martyrium (non enim eum pro fide Christi persecutor occidit) aut propter aliquid aliud, quod nos latet.* Hæc de his Augustinus. Ex iis autem, qui eum re vera vita functum dixerunt, nonnulli adjecerunt, ejusdem corpus, refosso sepulcro, cum non fuisset inventum, illud opinandi dedisse occasionem, quod e mortuis resurrexerit, ac pariter sicut Dei genitrix in cœlum Joannes assumptus fuerit. Porro rem gestam Nicephorus (a) in hæc verba describit:

Opinio de assumpto Joanne in Cœlum.

(a) Niceph. lib. 2. cap. 42.

VI. *Cum enim dudum transitionem suam ad Deum, diemque & horam ejus prævidisset, presbyteris ministrisque Ecclesiæ, & præterea quicumque essent flagranti fide fratribus assumptis, extra Ephesiorum urbem progreditur; & cum eis in vicinum quemdam tumulum, quo frequenter ire precationi operam daturus solebat, conscendit. Ubi vehementius orant, Ecclesias Deo commendat: mox sarculis quibusdam & ligonibus celeriter sepulcrum sibi fodi præcipit: deinde eos qui tum aderant, arcanis de Deo verbis, & præceptis optimis de fide, spe, & potissimum dilectione (quippe dilectus erat) erudit.* At quænam esse solerent ejus argumenti verba Joannis, Hieronymus (b) docet his verbis: *Beatus Joannes Evangelista, cum Ephesi moraretur usque ad ultimam senectutem, & vix inter discipulorum manus ad ecclesiam deferretur, nec posset in plura vocem verba contexere, nihil aliud per singulas solebat proferre collectas, nisi hoc: Filioli, alterutrum diligite. Tandem discipuli & fratres qui aderant, tædio affecti, quod eadem semper audirent, dixerunt: Magister, quare semper hoc loqueris? Qui respondit dignam Joanne sententiam: Quia præceptum Domini est; &, si solum fiat, sufficit.* Hæc Hieronymus. Sed ad Nicephorum redeamus.

(b) Hier. in epist. ad Gal. lib. 3. cap. 6.

VII. *Post hæc, corda eorum confirmans, Salvatori verbo commendat: postremoque illis in Domino salvere & valere jussit, ubi se cruci signo communisset, in monumentum descendit: operculumque ei imponere, & id firmius communire, denique reverti eos postea sepulchrum aperire, diligenterque prospicere mandat. Hoc modo cum ille, ut vestibus sepulcralibus amictus erat, in fossam descendisset, seque ad obitum composuisset, statim eo, qui justis debetur, capitur somno; cum quidem ad ultimam senectutem, post passionem Salvatoris Christi sexagesimo-octavo anno, pervenisset. Et Joannes quidem ita diem suum obiit. Dei autem ineffabilis & investigabilis gloria, ea quam ipse solus novit hora illucescens, corpus ejus terrenum & corruptibile in immortale & incorruptibile (o miraculum ingens!) transmutavit, & in divinum paradisum itidem, ut omnibus laudibus celebrandam Dei Genitricem, quæ per gratiam mater ejus fuit, recepit. Decebat quippe, & ipsum qui matris loco incorruptam semperque Virginem habuisset, & dilectus in primis mirifice Christo fuisset, fraterque adeo immortalitatis promptuarii extitisset, paulatim quodam modo immortalitatis participem fieri. Porro die sequenti, quibus id commissum fuerat, ita ut præceptum acceperant, ad monumentum venerunt operculoque avulso, nihil ibi aliud, quam sepulcralia lintea, repererunt.* Hucusque Nicephorus.

VIII. Ætas Joannis.

Cum vero illud de Joanne testatum habeatur, hoc ipso tempore, anno nimirum sexagesimooctavo a passione Christi, ex hac vita migrasse: quotnam annos tunc natus esset, antiquiorum neminem invenimus affirmare. Beda (c) autem (quod unde acceperit, minime tradit) obiisse diem ait annum agentem nonagesimumoctavum: post ipsum Usuardus (d) ponit nonagesimum nonum. Sed hæc quidem majores latuisse, certum est; ac proinde, qui hæc scripsere, conjectura aliqua sibi probata dixisse potius, quam certa aliqua antiquorum assertione firmasse: quod nimirum (ut nuper dictum est) Hieronymi testimonio constaret, ad ultimam pervenisse senectutem: Ceterum quomodo præscriptum annorum numerum ea Hieronymi verbis existimant colligendum, si idem ipse Hieronymus (e) agens contra Jovinianum, affirmat Joannem pene puerum esse electum a Domino? cum alioqui, si dixerimus eum pervenisse ad dictum ætatis suæ annum nonagesimumoctavum, oportuerit eum tempore, quo vocatus est, fuisse natum annos vigintiseptem, tempore vero Christi passionis tricenarium fuisse: quibus si addas sexagintaocto annos, quibus vixisse constat post Dominicam passionem, impletur dictus a Beda notatus Joannis ætatis numerus annorum nonagintaocto. Quamobrem ipsum a Hieronymo dissentire certum est, cujus hæc sunt verba: *Sed cur, inquit, non Joannes electus est virgo, primus Apostolorum? Æ-*

(c) Beda de sex ætat.

(d) Usuard. Martyrol. die. 27. Decemb.

(e) Hier. in Jovinian. lib. 1.

tati delatum est: quia Petrus senior erat: ne adhuc adolescens, & pene puer, progressæ ætatis hominibus præferretur: & paulo inferius: *Ut autem sciamus Joannem tunc fuisse puerum, manifestissime docent Ecclesiasticæ historiæ, quod usque ad Trajani vixerit Imperium, id est, post passionem Domini sexagesimooctavo anno dormierit.* Hæc ipse, a Beda (ut apparet) opinione dissentiens. Certe quidem antiquorum omnium assertione, & Ecclesiæ traditione, eum a Domino adolescentem fuisse electum, certissimum est; quod & exprimunt antiquiores musivo opere expressæ ejusdem Joannis imagines, ex quibus non leve Joannis ætatis deducitur argumentum: nam antiquiores Christianos, qui præsertim ex Gentibus credidissent, Christi, & Apostolorum, vel aliorum a quibus ingens aliquod beneficium consecuti essent, consuevisse honoris causa imagines coloribus expressas apud se retinere, testatur Eusebius (a).

(a) Euseb. histor. lib. 7. c. 14.

IX. Joannis Sacerdotium.

Ceterum eum non adolescentulum putamus a Domino electum fuisse, ut pueritiæ confinis esset: sed (quod assequimur conjectura) a Domino vocatum esse annum agentem vicesimum secundum, ac tribus ferme mansisse cum Domino, sicque tempore passionis ejus natum annos vigintiquinque initiatum fuisse sacerdotio: nam ab ea ætate, divina lege (b) Levitis concessum erat, ministrare in tabernaculo fœderis, secundum editionem Septuaginta, quæ (ut sæpe diximus) hoc tempore penes Hebræos erat frequentiori usu recepta: secundum vero Hebraicam, triginta annorum numerum fuisse præscriptum, Hieronymus (c) tradit. Verum secundum Septuaginta interpretes, Hebræos iis temporibus admittere solitos ex præscripto legis ætatem annorum vigintiquinque ad functionem Leviticam, tradit Philo in eo libro, cujus est titulus: De eo quod deterius potiori insidiari soleat. Certe quidem ea legali instituto tum Dominum, tum etiam Apostolos multa esse mutuatos, sæpe superius dictum est. Non ergo ætate minorem fuisse Joannem, cum tempore novissimæ cœnæ sacerdotio initiatus est, nec majorem, adductæ a nobis rationes facile persuadent. Ex his igitur omnibus, secundum initam a nobis de ætate Joannis rationem, dicendum esset, eum annos natum nonagintatres ex hac vita migrasse. Huic nostræ sententiæ Epiphanius (d) favisse videtur, dum ait, Joannem scripsisse Evangelium post annos nonaginta vitæ suæ, cum Ephesum reversus est: quod contigit triennio ante obitum. Sic itaque cum sit apud omnes pariter in confesso, Joannem hoc anno secundo Trajani Imperii esse mortuum, impossibile esse patet ut ad annum nonagesimum octavum pervenerit, neque, quod Cedrenus (e) ait, diem obierit annos natus sea supra centesimum.

(b) Num. 8.

(c) Hier. in Ezechiel. lib. 3. c. 11.

(d) Epiph. hær. 51.

(e) Cedren. in Compend.

X. Joannes quo modo martyr.

At vero sic vita functus est, sed non quidem martyrio, ut aliqui existimarunt, quod dixisset Dominus: *Calicem meum bibetis:* non enim voluit dicere (ut interpretatus est S. Joannes Chrysostomus (f)) Martyrii corona potiemini, & violenta morte, sicut & ego, a vita decedetis. Nam & calicem bibisse dicitur, quod Romæ in dolium ferventis olei (ut suo loco dictum est) ut moreretur, immissus est: consummassetque semel cœptum martyrium, nisi aliud de eo statuisset divinum consilium: quamobrem a majoribus martyr est etiam appellatus; sic enim cum nominat Polycrates (g) Ephesiorum Episcopus, cujus sententiæ superius recitatæ hæc sunt verba: *Joannes, qui supra pectus Domini in cœna recubuit: qui, cum esset sacerdos πέταλον gestavit: qui denique martyr & doctor fuit, Ephesi etiam obdormivit.* Ultimus omnium Apostolorum ad annum hunc usque Joannes mansit in vita, ceteris jam ante diversis in locis martyrio vita functis. Hinc est quod Epiphanius (h) ait: *Præteriit generatio Apostolorum, a Petro inquam, usque ad Paulum, & Joannem, qui etiam diu fuit in mundo, usque ad Trajani tempora.* Discipulorum autem Domini aliqui visi sunt remansisse superstites, ut inter alios Simeon Hierosolymorum Episcopus, de quo suo loco dicturi sumus.

(f) Chrys. in Mat. ho. 66.

(g) Apud Euseb. hist. lib. 3. c. 25.

(h) Epiph. hær. 66.

XI. Onesimus Episcopus Ephesinus.

Joanne igitur in hunc modum morte sublato, Onesimus Pauli discipulus ejusdem loci factus Episcopus, his Trajani temporibus eamdem curavit Ecclesiam; prout Ignatius (i), qui sub eodem Imperatore gloriosu martyrio vita functus est, ad ipsos Ephesios scribens affirmat, cum ait: *Excepi numerosam vestram multitudinem in Onesimo, viro numquam satis ob charitatem prædicando, vestro autem Episcopo:* & inferius: *Onesimus supra modum laudat vestrum decentem compositumque ordinem, quodque omnes secundum veritatem vivitis, & quod inter vos nullus sit hæresi locus, sed nec audiatur nomen illius.* Hæc & alia hujusmodi Ignatius de laudibus Ecclesiæ Ephesinæ, de qua superius pluribus actum est: florentissimæ sane; quam Paulus, Joannes, atque olim Timotheus vitæ sanctitate atque doctrina pariter illustrassent: quod non prætermisit ad laudem eorum idem Ignatius, eadem ad eos scripta epistola, his potissimum verbis: *Faxit Deus ut assequar ut inveniar in sortem Ephesiorum Christianorum, qui & cum Apostolis in virtute Jesu Christi semper conversati sunt cum Paulo, & Joanne, & fidelissimo Timotheo.* Hæc ipse, qui & eadem epistola complures memorat Ephesios nobiliores inter ceteros Christianos, haud dubium Joannis, Timothei, atque

(i) Ignat. epist. 14.

atque Pauli discipulos: meminit & de Polycarpo ejusdem Joannis alumno. At de Joanne satis, qui novissimus omnium Apostolorum (ut dictum est) diem obiisse creditur.

JESU CHRISTI ANNUS 102.	CLEM. PAP. ANNUS 10.	TRAIANI IMP. ANNUS 3.

I. ANno Redemptoris nostri centesimo secundo, adscribitur Fastis tertius Trajani Consulatus, in quo habuit collegam Frontonem & ipsum tertio Consulem: meminitque ejusdem Consulatus Martialis (a) in epigrammate, quo pro ipso precatus numina: sed pluribus Plinius (b), ut cum de Trajano ait: *Recepit tertium Consulatum, ut daret; noverat moderationem hominum, noverat pudorem, qui non sustinerent tertio Consules esse nisi cum ter Consule.* Quo anno, nono Kalend. Decembris, sanctus Clemens Romanus Pontifex in Chersoneso, quo fuerat relegatus, martyrio coronatur, cum sedisset annis novem, mensibus sex, & diebus totidem, numerando ab ultima die vacationis sedis Cleti. Quod autem ad tempus spectat: non tantum citatus sæpius liber de Romanis Pontificibus, sed & Eusebius (c), atque Hieronymus (d) æque affirmant obiisse diem tertio anno Traiani. Ait enim Hieronymus de ipso agens: *Obiit tertio Traiani anno, & nominis ejus memoriam usque hodie Romæ exstructa custodit ecclesia.*

Clementis Papæ martyrium.

(a) Mart. lib. 12.
(b) Plin. in Panegyr.
(c) Euseb. hist. lib. 3. c. 18.
(d) Hier. de Script. Ecclas. Clem.

II. Quod vero pertinet ad ejus martyrium, & admiranda quædam ab eo gesta in Chersoneso trans Pontum; tam apud Latinos quam Græcos vetus extat historia, quam fusius descriptam Græce habes in Epitome Recognitionum ejusdem Clementis, ibique ab antiquo scriptore positam appendicem, a Perionio Latinitate donatam. Eamdem quoque Metaphrastes (e) ex antiquioribus monumentis una cum ceteris ab se descriptis Vitis Sanctorum edidit: & ne quis existimet eam esse recens inventam, habes ejus historiæ assertorem Gregorium Turonensem (f), qui ante mille propemodum annos ex ea scribebat. Quod vero Traianus hominem, quem in adeo remotas Orbis partes relegasset, iterum vexaret, nonnisi illa causa præcessit, quod Clemens (ut citata nuper de ejus martyrio Acta testantur) cum virtute præclarissimi miraculi ibi editi, tum etiam Evangelica prædicatione, omnem fere illam provinciam ad Christi religionem perduxit, quorum opera & Gentilium deorum sunt simulacra confracta, & septuaginta diversis in locis ecclesiæ excitatæ. Non enim potuerunt hæc latere Traianum: quid autem egerit, cum illa accepisset, eadem Acta his verbis significant.

De actis Martyrii S. Clementis.

(e) Metaph. die 23. Novembr.
(f) Greg. Turon. de glor. martyr. c. 35. & 36.

III. *Cum ergo odiosa narratio pervenit ad Traianum Imperatorem quod illic ad innumerabilem multitudinem auctus esset populus Christianorum; missus ab eo fuit Præses Aufidianus, qui plurimos Christianos diversis tormentis sustulit. Vidensque omnes ad martyrium cum gaudio accedentes, cessit multitudini, solum autem sanctum Clementem cogens sacrificare. Sed videns eum jam esse firmum ac stabilem in Domino, & nolle omnino a sua dimoveri sententia, dicit lictoribus: Accipite eum, & ducite in medium maris, & projicite in profundum, ne possint Christiani tollere ejus corpus, & pro deo eum colere. Cum ergo factum esset, universa multitudo Christianorum astans flebat in littore. Post hæc autem dixerunt Cornelius & Phœbus ejus discipuli: Omnes oremus unanimes, ut ostendat nobis Dominus martyris sui reliquias. Orante autem populo, retrocessit mare in sinum suum ad tria fere milliaria: per siccum autem egressi populi, invenerunt in figura templi marmorei paratum a Deo habitaculum, & illic situm corpus S. Clementis, & Anchoram, cum qua fuit projectus, prope ipsum jacentem. Rebelatum vero fuit ejus discipulis, ne reliquias e loco tollerent: quibus etiam hoc fuit responsum, quod singulis annis in die sua decertationis cessurum sit mare venientibus, septem dies siccum eis iter præbens.* Hæc & alia multa de miraculis illic edi solitis: sed habetur illud celebrius, quod oratione ejusdem loci Episcopi S. Ephræm martyris est memoriæ perpetuæ commendatum.

Sepulchrum Clementis.

IV. Narrant eadem quoque ex Græcis Nicephorus, ac Latini pariter: quæ quidem omnia in Passione Clementis antiquitus in Ecclesia legi solita, æque fuisse descripta, idem qui supra Gregorius Turonensis testatur, sic dicens: *Clemens martyr (ut in Passione ejus legitur) anchora collo suspensa, in mare præcipitatus est. Nunc autem in die solemnitatis ejus recedit mare per tria milliaria, siccumque gradientibus iter præbet, quo ad sepulcrum martyris pervenitur; ibique vota reddentes, orantes populi regrediuntur ad littus.* Pergit narrare illud insigne miraculum de puero illic incuria parentum relicto,

Miraculum ingens.

listo, ac post annum vivo ibidem invento, cui veritati (ut apparet) cum tam Latini quam Græci pariter adstipulentur, eademque ex scriptione antiquissima noscantur accepta, de his dubitandi nullus videtur locus esse jure relictus, nisi illis tantummodo, qui cælum palmo metiri contendunt, illis inquam, qui admiranda Dei opera humanæ audent infirmitati subjicere. Quonam autem tempore inde corpus sancti Clementis translatum sit Romam, suo tempore dicturi sumus. De loco autem Clementis exilii atque mortis; quod ab aliis in Chersoneso Lyciæ, vel (ut habet liber de Romanis Pontificibus) in Græcia habetur esse sepultus; consule a nobis notata in Romano (*a*) Martyrologio.

(*a*) *Rom. Mart. die* 23. *Nov.*

V. Scripta Clementis.

Quod vero ad ceteras a Clemente res gestas pertinet, hæc in eodem libro de Romanis Pontificibus scripta leguntur: *Hic fecit ordinationes per mensem Decembrem; creavitque presbyteros decem, diaconos duos, & Episcopos per diversa loca undecim.* At quod spectat ad ea quæ ab eodem esse scripta feruntur: *Scripsit* (in-

SÆC. II. Anno Urbis 853. Olymp. 219. an. 4. An. Ch. 102.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5593.

☉ 25. E. ☽ 6. ♇. 12. April. Indict. 13.

JESU CHRISTI 100. *secund.* *Baronium* 102.

EVARISTI PAPÆ 6.

TRAIANI IMP. 3.

I. Consules.

[1] AD num. I. Coss. *Traianus Aug. III. & M. Julius Fronto.* Traiani Consulatus juxta priorem regulam Consulatuum Cæsareorum. Non solum enim Traianus, sed & alii quidam Imperatores Consulatum in secundum Imperii annum distulere.

Card. Norisius in Epistola Consulari existimat, Traiani Collegam esse *Sex. Julium Frontinum*, qui de Aquæductibus scripsit, & cujus liber adhuc extat. Is tamen nuper ad me scripsit, M. Julium Frontonem probabilius Collegam Traiani poni; cum Dio in Nerva *Frontonem* tunc Consulem nominet. Erat Consul II. vir togatus, non vero militaris, qualis *Frontinus* fuit. In lib. 48. Digest. L. 5. *De pœnis*, recitatur rescriptum Traiani *ad Julium Frontonem*. Ejus filius fuit Præfectus classis sub Hadriano, Gruteri pag. 574. Hæc docte Card. Norisius. Recte porro Onufrius ex Plinio in Panegyri probat, Traianum ejusque Collegam Consules III. scribendos; Plinius enim Imperatorem commendat, quod Consul tertium duos itidem Collegas Consules III. designavit.

II. Obitus Clementis Papæ.

In Chronico Damasi de Clemente Papa, qui hoc anno martyrium fecit, legitur: *Clemens annis novem, mensibus undecim, diebus duodecim. Fuit temporibus Galbæ, Vespasiani, a Consulatu Trachali & Italici, usque Vespasiano VII. & Tito.* Clemens itaque juxta eum Catalogum, quem hic sequendum duco, anno Christi sexagesimo septimo S. Lino successit, & Ecclesiam gubernavit usque ad annum Christi septuagesimum septimum, quo abdicavit Pontificatum, ut colligitur ex Epiphanio hæresi 27. Clementi successit Cletus, qui anno octogesimo tertio ad superos transiit. Cletum excepere Anacletus, ac dein Evaristus, qui hoc tempore sedebat. Baronius aliam viam tenuit, & sequenti anno Anacletum Pontificatum suscepisse vult, sed nullo teste. De Pontificatu Clementis primi pluribus agit Schelstratius part. 2. Antiquit. Illustr. Dissert. III. cap. 2. ubi & post Cletum sedisse credit. Sed in re incerta nobis a Catalogo Damasi non discedendum. Aliqua etiam non contemnenda de Clemente Cotelerius in Notis ad Constitutiones Apostol. pag. 300. habet.

A num.

[1] COSS. *Traianus Aug. III. & M. Julius Fronto.* Lapis in ædibus Capitolinis: DICT. IMP. NERVA. TRAIANO. AUG. GERMANICO. III. COS. PRAEF. EIUS. T. VOLTEDIO MAMILIANO. &c. Columna Milliarii via Appia, ex collectione Ligoriana, in veteri Latio tom. 4. pag. 63. IMP. CAESAR. DIVI NERVAE. F. NERVA. TRAIANUS AUG. GERM. PONT. MAX. TRIBUNICAE. POTESTATIS. III. COS. III. Traianus gessit hunc consulatum usque ad *Kal. Maias*. De collega ejus magna quæstio est, an fuerit *M. Cornelius Fronto*; an *Sex. Julius Frontinus* III. uter horum consul ordinarius Kal. Januariis cum Traiano processerit, dubius hæret Norisius in epistola consulari ad hunc A. D. 100. pag. 62. In *Sex. Julium Frontinum* magis propendet, quod consul suffectus fuerit sub *Vespasiano*, item sub *Nerva*, ac demum *tertius consulatus a Traiano* hoc anno ei delatus. In Fastis Idatianis legitur: *Traiano* III. & *Pontino* (corrupte), forte *Frontino*, seu *Frontone*. Prosperi Chronicon: *Traiano* IV. & *Frontone*. Fasti Vindebonenses: *Traiano* III. & *Frontino*. Illud ex Plinii Panegyrico cap. LXI. certum est, *Traianum* in *tertio suo consulatu* collegam habuisse eum, qui tum *consul tertium* dicebatur. Apud Onufrium consules ordinarii, & suffecti hujus anni sunt: *Imp. Traianus* III. & *M. Cornelius Fronto* III. suffecti ex Kal. Martii *Sex. Pompeius Collega* III. Ex Kal. Sept. *C. Plinius Cæcilius Secundus*, & *Sp. Cornelius Tertullus*. Ex Kal. Novemb. *Julius Ferox* & *Acutius Nerva*. Consules suffecti hoc anno, sed eorum præteritis nominibus memorantur a Plinio in Panegyrico cap. LX. LXI. *Julius Ferox consul designatus* vocatur ab eodem Plinio lib. II. epist. XI. ut & *Cornutus Tertullus*, ibidem. Vide ejus epistolam XX. lib. VI. Ceterum præter hos duo alii consules suffecti hoc anno producuntur, ex veteri lapide, dedicato IIII. KA. JAN. & edito a Fabretto in Syntagmate de columna Traiani cap. IX. pag. 273. qui nunc in ædibus Capitolinis asservatur, ubi habetur: IMP. CAESARI. DIVI. NERVAE. FILIO. NERVÆ TRAIANO. AUG. GERM. PONTIFICI. MAXIMO. TRIB. POT. IIII. COS. III. DESI..... in fine vero legitur...... L. ROSCIO. AELIANO...... TI. CLAUDIO SACERDOTAE, sic, COS. Hinc Norisius in epistola consulari pag. 134. haberi hic scribit consules suffectos postrema anni parte epochæ christianæ 100. post bimestrem consulatum *C. Plinii*, ac *Tertulli Cornuti*. Illorum primus *L. Roscius Ælianus*, postea *Marii Maximi* collega, e consulari *Rosciorum* genere.

(a) Hier. de Script. Eccl. in Clemente. (inquit S. Hieronymus *a*) *ex persona Romanæ Ecclesiæ ad Ecclesiam Corinthiorum valde utilem epistolam, quæ & in nonnullis locis etiam publice legitur*: sed de ea satis tomo primo actum est. Deinde subdit: *Fertur & secunda ejus nomine epistola, quæ a veteribus reprobatur; & disputatio Petri & Apionis, longo sermone conscripta, quam Eusebius in tertio historiæ Ecclesiasticæ volumine coarguit*. Hæc Hieronymus; qui agens contra Jovinianum (*b*), alias plures ab eodem Clemente affirmat scriptas esse epistolas, easdemque de virginitate sermonibus textas. Testatur & S. Epiphanius (*c*), Clementem Romanum Pontificem suis litteris Encyclicis (sic enim eas appellat, quod omnibus Ecclesiis communes essent, & per manus traditæ singulis, universum Christianum orbem circumirent) virginitatem egregie prædicasse: quæ cum suo tempore extarent integræ, in sanctis (ut ait) Ecclesiis legebantur. At de his iterum superius, cum de oborto schismate Corinthiorum, Domitiani tempore actum est, opportune meminimus.

(b) Hier. contra Jovinian. lib. 1.

(c) Epiph. hæres. 30.

VI. De Clementis Papæ Epistolis. Cum igitur tam Hieronymi, quam etiam Epiphanii, qui eas probe norunt, testimonio, cujusnam argumenti fuerint epistolæ a Clemente conscriptæ, satis superque exploratum habeatur: diversi plane generis esse eas quæ Clementis nomine editæ habentur, nemo non videt, cum in illis nulla sit de virginitate instituta narratio; quamobrem illas ab Epiphanio atque Hieronymo citatas, magno Ecclesiæ damno periisse, dolendum est. Sed & mirandum, quomodo accidisse potuerit, ut Encyclicæ illæ per totius Orbis Ecclesias circumlatæ ac circumlectæ epistolæ, quarum complura exscripta essent exemplaria, omnino perierint; & quæ ad certas personas missæ essent, manserint integræ & illibatæ: duæ nimirum illæ, quæ ad Jacobum datæ habentur, & quæ ad Julium & Julianum est scripta, ac demum quarta ad Hierosolymitanos missa: quæ autem reliqua est ad omnes Episcopos inscripta, æque Encyclica dici potest, non tamen ex illis, in quibus de virginitate intexta tractatio erat. Sed quod duæ ex iis a Ruffino Aquileiensi translatæ dicantur, valde dubito; nam Gennadius (*d*) de Ruffino agens, in cunctis a se e Græco editis versionibus præfationem præponere consuevisse testatur: adeo ut quæ sine prologo reperiuntur esse translata, non Ruffini, sed alterius esse opus, affirmet. Cujus autem fidei sint ac firmitatis quinque illæ, quæ ejusdem Clementis titulo no-

(d) Gennadius de vir. illust. c. 17.

III. Decretales S. Clementis an germanæ? Baron. n. V. A num. V. ad IX. Præter duas Clementis Papæ ad Corinthios Epistolas, de quibus supra actum, circumferuntur quinque ejusdem Pontificis, quarum prior est ad Jacobum fratrem Domini; II. ad eumdem; III. ad omnes Episcopos, Presbyteros, & Fideles; IV. ad Julium & Julianum; V. ad Hierosolymitanos: quas notione multis nominibus suspectas notat Labbeus in margine, apud quem hac de re plura.

IV. Epistolæ Decretales ut genuinæ, ubique per Ecclesiam sparsæ. Quoad Epistolas Decretales primorum Pontificum summatim hic referemus, quæ de iis habent Schelstratius in parte 1. Antiquit. Illustr. Dissert. III. cap. 5. Petrus de Marca, & alii. Eorum antiquitatem videtur ostendere vetustas Collectoris, qui non sua sponte, sed rogatus ab octoginta Episcopis Opus illud aggressus est, & summo Hispaniæ plausu in lucem edidit: quos intra solos Hispaniæ terminos non mansisse testatur Opusculo contra nepotem cap. 54. Hincmarus Metropolita Remensis: *de libro collectarum Epistolarum ab Isidoro, quem de Hispania allatum Riculphus Episcopus Moguntinus in hujusmodi, sicut & in Capitulis Regiis studiosus obtinuit, & istas regiones ex illo repleri fecit*. Circa finem seculi Ecclesiæ octavi, & initium noni floruit Riculphus Moguntinus Episcopus, & a tempore, quo Isidori Mercatoris Collectionem per Gallias divulgavit, Fidelium non minus quam Episcoporum veneratio erga Decretales Romanorum Pontificum Epistolas nata. Petrus de Marca Archiepiscopus Parisiensis doctissimus lib. 3. de Concordia cap. 5. paragrapho 3. de tribus ultimis Capitularium libris loquens ait: *Hos ex scrinio Ecclesiæ Moguntiacensis in unum corpus compegit Benedictus Levita, jussu Autgarii ejus Ecclesiæ Episcopi; eosque Lothario, Ludovico, & Carolo nobilissimis Regibus, filiis Ludovici Pii, inscripsit circa annum DCCCL. In iis libris passim e Clementis, Anacleti, Pii, Evaristi, Fabiani, & ceterorum Pontificum..... Epistolis, quamvis suppresso Auctorum nomine, auctoritas petitur: quod usurpatum etiam ab Auctoribus Additionum, quæ libris Capitularium adjunctæ sunt*, &c. Tum Marca lib. 3. cap. 6. paragrapho 2. inquit: *Eo deventum est, ut tantis nominibus veterum Pontificum cesserint una cum reliquis Episcopis etiam Gallicanæ Ecclesiæ Rectores, qui in Concilio Remensi ab Hugone & Roberto Regibus Francorum coacto, anno DCCCXCII. Anacleti, Julii, Damasi, & aliorum Pontificum Epistolas expendunt in causa Arnulphi, ac si in Canonum censum recepta essent. Quare Burchardus VVormatiensis Episcopus, cum novam Collectionem Canonum institueret circa annum MX. eam ex secula sui sensu primorum Pontificum Epistolis auxit. quibus & selectos ex Augustino, Hieronymo, Gregorio & Isidoro locos adjunxit. Eamdem rationem secutus est Ivo Carnotensis in ea Collectione Canonum, quam ad Ecclesiæ Gallicanæ usum circa annum MC. publicavit*, &c. *Successit Gratianus, qui Decretorum Corpus nova quidem methodo adornavit, sed Collectionem tam Dionysii Exigui, quam Isidori & Ivonis in partes dissectam in unum corpus industria sua temperatum compegit, & aliquot legibus, constitutionibus novis Pontificum, & Conciliorum & Patrum locis amplificavit, circa annum MCL. In Scholis publice recitatur, & quotidie perlegitur Gratiani Decretum*, &c. Ex quibus patet, quanta Gallicanorum Præsulum consensione Decretales Epistolæ receptæ fuerint, donec anno MCL. publice in Scholis cœperint recitari; a quo tempore non solæ Romanorum Pontificum Epistolæ testimoniis illarum Decretalium abundarunt; sed etiam omnium Doctorum scripta ubique personarunt.

Baron. n. VII. & VIII.

V. Hac in opinione Fideles fuere usque ad Constan-

notatæ habentur. In his non laboro: tu consule quæ tum ab aliis, tum vero a Francisco Turriano (a) locupletius sunt disputata: satis nobis visum, rem his paucis egisse.

(a) Turrianus adversus Magdeburg. lib. 2.

VII. Non innitendum Apocryphis.

Sed mirari samus, Ecclesiæ hostes omnem admovisse arietem, atque adeo laborasse, at primas illas decretales epistolas Romanorum Pontificum fide minaerent, atque irritas prorsus redderent, perinde ac si his fundamentis tota Ecclesiæ ædificatio inniteretur, quibus convulsis, esset protinus collapsura. Absit at Dei Ecclesia, columna & firmamentum veritatis, tanta veritatis testandæ laboret inopia, ut, si ex illis petitæ probationes deessent, causa caderet; cum tam in his quæ spectant ad sincera dogmata statuenda, quam in iis quæ pertinent ad rectam disciplinam Ecclesiasticam declarandam, referta habeat locupletissima promptuaria probatissimæ veritatis, cujus nulla prorsus possit umquam de impostura esse suspicio. Quamobrem consulto quidem, cum agendum est nobis cum iis de Ecclesiasticis controversiis, ab earumdem epistolarum citatione interdum abstinemus, ne unis his armis indigere credamur, quorum acies ipsorum objectionibus retusa videri possit: cum ad faciendam vindictam in nationibus & increpationes in populis (quod habet psalmus b) ea sanctæ Ecclesiæ armamentario validiora arma suppetant ac fortiora. Ipsa namque est turris (c) David, quæ ædificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium; ubi inter alia arma gladius ille (ejusdem David sententia d) æstimatur validior, quo aliquando usus esset etiam hostis. Sed ad scripta Clementis redeamus: quæ si nos diutius detinebunt, lector ignoscat.

(b) Psal. 149.
(c) Cantic. 4.
(d) 1. Regi 21.

VIII.

Multa quidem nomine Clementis scripta fuisse supposita, nemo jure poterit dubitare. Nam ejus titulo insignita ferebatur disputatio, longo (ut ait S. Hieronymus e) sermone conscripta, quam Eusebius in tertio historiæ Ecclesiasticæ volumine coarguit; sunt enim hæc ejus (f) verba: *Jam vero quidam alia item opera, verbosa illa quidem & prolixa, heri prope & nudius tertius perinde quasi illius essent, introduxerunt; quæ quidem disputationes Petri & Apionis continent, quorum apud veteres nulla omnino fit mentio: nam puram illam & sinceram Apostolicæ Orthodoxæque doctrinæ notam minime retinent.* Hæc Eusebius. Porro ejus fingendi operis inde suppeditatum videri poterat argumentum, quod Apio Alexandrinus eodem plane tempore

(e) Hier. de Script. Eccl. in Clem.
(f) Euseb. hist. lib. 3. c. 32.
Nomine Clementis scripta.

Ab Hæreticis primum impugnatur.

stantiensis Concilii tempora; tunc enim eorum auctoritatem infringere conatus est Joannes Wiclefus, qui palam professus est, Decretales Epistolas esse apocryphas; quod adeo graviter tulit Concilium Constantiense, ut sessione 8. inter alias propositiones Wiclefi damnarit hanc XXXVIII. *Decretales Epistolæ sunt apocryphæ, & seducunt a Christi fide; & Clerici sunt stulti, qui student iis.* Post Wiclefum alii Hæretici hæc Decretalia impugnarunt, sed inventus Franciscus Torrianus, qui Magdeburgenses confutavit, & post Turrianum Severinus Binius; unde & jamdiu tomis Conciliorum inserta. Aliud porro est inquirere, an erroneis disciplinæ & fidei dogmatibus repletæ sint Decretales Epistolæ, an tantum ex aliorum testimoniis interpolatæ. Postremum dumtaxat amplexi sunt eruditiores Catholici, qui, cum de iis gravissima nostro seculo orta esset difficultas, num genuinæ sint, num supposititiæ, eas suppositionis arguendas ingenue judicarunt. Marca lib. 7. cap. 20. paragrapho 2. *Certum quidem est & omnino indubitatum ex sententia omnium Virorum eruditissimorum, ac Baronii quidem & Bellarmini Cardinalium, eas Epistolas veterum Pontificum, Clementis nimirum, Anteri, Evaristi, Telesphori, Callisti, Julii, Damasi, & in universum omnes illas, quæ tempora Siricii & Innocentii antecedunt, fabricatas fuisse ab hoc Isidoro,* &c. Quæ sententia hoc nostro seculo vulgaris.

VI. Tum ab Orthodoxis, & quibus fundamentis.

Rationes arguendi has Epistolas suppositionis attigit Petrus de Marca lib. 3. cap. 5. paragrapho 1. Primo ob verborum sordes a secundi seculi, quo datæ dicuntur, elegantia & nitore alienas. Secundo ob styli similitudinem, & eumdem scribendi characterem, qui in omnibus Epistolis occurrit; ita ut ab uno Auctore, non a diversis Pontificibus conscriptæ esse videantur. Tertio ex usu frequentissimo vulgatæ Scripturarum versionis; unde fit, ut post Hieronymi ætatem effictas esse necesse sit. Quarto, quod & Hieronymo, qui Scriptorum Ecclesiasticorum Catalogum texuit, & Innocentio, Leoni, cæterisque Pontificibus, quorum germanæ Epistolæ ad nos pervenerunt, omnino fuerunt incognitæ, uti Dionysio Exiguo, qui dum Romæ magno studio & diligentia præteritorum Apostolicæ Sedis Præsulum Constituta colligebat tempore Justiniani Imp. a Siricio initium sumsit. Quinto, ex observatione Antonii Augustini Tarraconensis Archiepiscopi, qui in Notis ad Capitula Hadriani Papæ omnium primus annotavit: *Ipsa legum Imperatorum verba, & quæ sub Aniani nomine extant ad Codicem Theodosianum scholia, in illis Epistolis usurpata fuisse: quamvis Pontifices, quibus Epistolæ tribuuntur, duobus & tribus seculis Codicis Theodosiani editionem præcesserint.* Videri potest Antonius Augustinus in laudatis Notis cap. 7. & 8. & 56. & seqq. Sexto, quia Blondelli industria ab aliquot annis eo processerit, ut sententiæ & verba ipsa, ex quibus Epistolæ contextæ sunt, a quibus Auctoribus petita sunt, accuratissime demonstraverit in libro, qui inscribitur *Pseudo-Isidorus & Turrianus vapulantes*: quo in Opere sicut ejus criterium, quo Epistolas illas priscis Pontificibus abjudicat, laudandum; ita ei *in eo suffragari non possum*, inquit Marca, *quod acerbioribus verbis Epistolas dilacerat: quæ e sententiis & verbis legum, Canonum antiquorum & Sanctorum Patrum, qui quarto seculo floruerunt, si pauca demas, concinnatas esse constat.* Septimo, quod usque ad Hadriani primi tempora nullus Catholicorum Scriptorum, nullus Romanorum Pontificum, Synodorum nullæ testimonium aliquod ex hisce litteris adduxerint, quin immo Photius tempore Nicolai I. eas se in Oriente nusquam vidisse testatus sit, cui, licet earum auctoritatem admiserit, favere vide-

pore quo Philo (ut vidimus) legatus pro Alexandrinis Romam se contulit, ac sicut Philoni tunc Petrus innotuit, quo & familiarissime usus est, ita etiam ejus adversario Apioni notus fuerit: & quem constaret Judæorum fuisse infensissimum hostem, quos scripto commentario maledictis impetisset, & contumeliis adspersisset, cum Petro etiam Judæorum omnium spectatissimo fingeretur certamen iniisse. Nisi potius dicere velimus, de alio Apione ea fuisse conficta, illo nimirum Plistonicensi, diverso ab illo Alexandrino, de quo superius prolixius actum est: illum nempe socium fuisse Simonis magi, & altercatum esse cum Petro, in libro decimo Recognitionum Clementis habetur expressum. Sed missa istæc faciamus.

IX. De Constitutionibus Clementis.

Ab eodem Clemente scriptæ traduntur Constitutiones Apostolorum, quas non ignoravit antiquitas: nam S. Athanasius (a) eas Doctrinam Apostolorum Clementinam appellat, ea nimirum ex causa, quod sit operis ejus exordium: *Audite doctrinam sacram*, &c. Agnovit eas S. Epiphanius (b): usi sunt iisdem, qui his antiquiores atque recentiores in Ecclesia claruerunt celebres scriptores Ecclesiastici; quorum seriem, qui pro eodem commentario scripserunt apologias, texuerunt, sed ita tamen, ut a nemine inter libros canonicos sint receptæ, sed inter apocrypha ab omnibus adnumeratæ. In illorum sane classem adleguntur ab Athanasio (c) & aliis: sed non sic quidem (quod de multis accidit) ut penitus improbentur: nam quæ de iis esset Patrum sententia, Epiphanius (d) declarat his verbis, cum adversus Audianos agit: *Cæterum ad hoc afferunt falso iidem Audiani Apostolorum Constitutionem* (eo enim nomine commentarium ipsum appellat) *quæ apud multos in ambiguo est, sed non reprobata. Omnis enim regularis ordo in ipsa habetur, & nihil a fide adulteratum, neque a confessione, neque ab Ecclesiastica gubernatione & regula. At vero dictum a quo accipiunt de Paschate, prædicti male interpretantur, & per ignorantiam aliter intelligunt*, &c. Hæc ipse. Verum sicut aliqua, quæ in eis sunt, hæretici sunt perperam interpretati; ita etiam ab iisdem multa fuisse corrupta, canon (e) nomine Sextæ Synodi testari videtur. Aliqua insuper in eas ex Græcorum fontibus effluxisse, mihi facile persuadeo; ut quod de jejunio sabbati penitus interdicto in ipsis (f) habetur expressum. Sane quidem haud alia scripta esse a Clemente Romano Pontifice, quam quæ Romanæ Ecclesiæ Petrus & Paulus Apostolorum principes tradidissent; aut eamdem Ecclesiam aliam accepisse traditionem ab ea, quam ex Apostolica insti-

(a) Athan. in Synops. & ex nona epist.
(b) Epiph. hæres. 45. & 70.
(c) Athan. in Synops.
(d) Epiph. hær. 70.
(e) Sext. Synod. c. 2. apud Theod. Balsa.
(f) Const. Apost. lib. 5. c. ult. & lib. 7. c. 24.

detur Hincmarus Metropolita Remensis, qui & idro frequentius a literis Siricii Papæ initium duxit, & in testimoniis subsequentium Siricio Pontificum hæsit. Octavo, ex Leone Papa IV. qui ante Nicolaum I. in Epistola ad Episcopos Angliæ, de his Decretalibus consultus reposuit, Sedem Apostolicam Decretalium regulas admittere: *id est (inquit) qui habentur apud nos simul cum illis in Canone: quibus autem in omnibus Ecclesiasticis utimur judiciis, sunt Canones, qui dicuntur Apostolorum, Nicænorum, Ancyranorum, Neocæsariensium, Gangrensium, Antiochensium, Laodicensium, Constantinopolitanorum, Ephesinorum, Chalcedonensium, Sardicensium, Africanensium, Carthaginensium, & cum illis regula Præsulum Romanorum Silvestri, Siricii, Innocentii, Zozimi, Cælestini, Leonis, Gelasii, Hilari, Symmachi, Hormisdæ, Simplicii, & Gregorii junioris, illi omnino sunt, & per quos judicant Episcopi, & per quos Episcopi simul judicantur.* Hæc circa annum DCCCL. Leo IV. ubi non Epistolas Decretales a Clemente, sed post statuta Silvestri Papæ, a Siricio inchoat: *Etenim*, inquit Petrus de Marca lib. 3. cap. 4. paragrapho 5. *supposititiis antiquorum Pontificum Epistolis, quæ jam a sexaginta annis sub Isidori nomine consarcinatæ, per Europam sparsæ vulgabantur, locum inter Canones dare noluit*. Nono, ex Codice Vigilano, quem a Vigila Monacho anno DCCCLXXVI. compilatum tradit Garzias Loaisa in Præfatione Conciliorum Hispaniæ, airque, Epistolas Decretales continere centum & unam, sed incipere a Damaso, & finire ad Gregorium I. Decimo, ex veteri Codice Canonum Ecclesiæ Romanæ iterum edito Moguntiæ anno MDXXV. ut adversus Lutherum Ecclesia eo se tueretur. Habet titulus, hunc Codicem ex tribus vetustissimis exemplaribus transcriptum, & tamen solas Epistolas Decretales exhibet a Siricio usque ad Gregorium Magnum.

VII. Quis auctor Epistolarum Decretalium.

Quæ a Turriano, aliisque, qui eas Epistolas, ut genuinas, agnoscunt, in medium afferuntur, levia sunt, & a Viris eruditis soluta. Quoad Auctorem, qui præfatas Epistolas fabricavit, ac prisci Pontificibus supposuit, Blondellus existimavit, harum mercium auctorem fuisse aliquem Episcopum Germano Francum, Caroli Magni Imperio subditum, non vero Hispanum, sive Monachum, sive Antistitem. Sed rationes quibus nititur, rem non evincunt. Morinus arbitratur, illarum Auctorem fuisse Isidorum quemdam magni nominis Monachum, qui se *peccatorem* dicere soleret, & nomini suo hoc semper elogium adderet, quem Episcopi ad has Epistolas cudendas impulerunt. Ex *peccatore* porro Mercatorem Scribas oscitantes fecisse conjicit Morinus. Alii hoc *peccatoris* elogium servantes Isidoro, ipsum fuisse Episcopum suspicantur; quod solennis esset mos Sanctorum Episcoporum, ut se *peccatores* subscriberent. Ita conjicit Marca. Quare quisnam fuerit, & cujus Isidorus harum Epistolarum artifex, incertum.

VIII. Constitutiones Apostolorum.

Ad num. IX. & seqq. *Constitutiones Apostolorum* nomine inscriptas, & octo libris comprehensas Carolus Bovius Ostunensis Episcopus anno MDLXIII. in lucem emisit e Græco in Latinum sermonem a se translatas, quas postea Turrianus Latine interpretatus est, & commentariis illustravit. Eas Labbeus in novissima Conciliorum editione, Francisco Turriano interprete, ac libros 8. adjun-

tutione eorum Pontifex confirmasset, par est existimare. At de jejunio sabbati, primo Annalium tomo est fusius disputatum.

X. Rursum vero post octavum librum Apostolicarum Constitutionum, ab eodem Clemente appendicem esse additam titulo, τῶν συντάξεων de compositione rerum Ecclesiasticarum canones, Photius (a) tradit: sicque quod in codice Constitutionum Apostolicarum, quæ a Clemente dicerentur conscriptæ, iidem Apostolici canones essent appositi, ab eodem auctore illos esse editos nonnulli existimarunt, cum alioqui complures codices absque Clementis titulo illos habeant. Inde fortasse accidit, ut absque Clementis nomine, Gelasii censura (b) liber canonum Apostolorum adnumeretur inter apocrypha. At licet in Græcis codicibus, eo modo quo diximus, titulus Clementis esset inscriptus; tamen, quod certa ratio ac perspicua demonstratio afferri non posset, eos ab ipsis Apostolis esse statutos, Dionysius Exiguus, summæ suorum temporum æstimationis vir, ut qui a doctissimo viro Cassiodoro (c) mirifice prædicetur, cum e Græco eos in Latinum verteret, rogatus non a Stephano Papa (ut opinatus est Sixtus d) sed (ut habet Cassiodorus e) a Stephano Episcopo Salonitano, ejusmodi operi præposuit inscriptionem: *Incipiunt Ecclesiasticæ regulæ sanctorum Apostolorum, prolatæ per Clementem Ecclesiæ Romanæ Pontificem: quæ ex Græcis exemplaribus in ordine primo ponuntur: quibus quamplurimi quidem consensum non præbuere facilem; & tamen postea quædam constituta Pontificum ex ipsis canonibus assumpta videntur.* Hæc Dionysius apud Cresconianam Collectionem: habet eadem verba idem auctor in ipsa epistola ad eumdem Stephanum Episcopum Salonitanum scripta, quam editioni ipsorum canonum Apostolicorum præfixit: quæ hic descripsisse voluimus, ne quis adeo miretur, si Gelasius, qui eadem ferme vixit ætate, eumdem commentarium notet apocryphum: siquidem si in omnibus certum exploratumque esset, ea ipsa omnia ab Apostolis fuisse statuta, plane inter hagiographa, interque ipsos canonicos divinæ Scripturæ libros recensenda fuissent: quod inconsulte nimis fecisse reprehenditur Damascenus (f), dum recensendo libros canonicos, post librum Apocalypsis mox subdit: *Canones denique sanctorum Apostolorum per Clementem concinnati.*

XI. Quod ergo inter canonicos libros non sunt

(a) Phot. in Clem. (b) Concil. Rom. de lib. apocr. De canonibus Apostolorum. (c) Cassiod. de divin. lect. c. 23. (d) Sixt. Biblioth. lib. 2. (e) Cassiod. ubi supr. c. 23. (f) Damasc. de fid. orthodox. lib. 4. c. 21.

adjuncto textu Græco, exhibuit. Verum harum Constitutionum auctor non est Clemens Romanus, quia Eusebius, & Hieronymus libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, cum de scriptis S. Clementis agunt, unam dumtaxat illius ad Corinthios Epistolam recensent. Legatur Eusebius lib. 3. cap. 16. Præterea Humbertus Cardinalis Episcopus Sylvæcandidæ, Leonis IX. apud Constantinopolim Legatus, Nicetæ Pectorato Constitutionum Apostolicarum loca quædam contra Sabbati jejunium objicienti his verbis respondet: *Hoc asserere conaris ex apocryphis libris & canonibus pari sententia SS. Patrum repudiatis.* Et paulo post: *Unde nos quoque omne apocryphum abjicientes, dedignamur audire eorum fabulosas traditiones, quia non sunt ut lex Domini.* Citaverat autem Nicetas quintum & septimum librum Ordinationum seu Constitutionum Apostolicarum. Ex qua Humberti responsione Lupus Vir doctissimus in parte 2. ad Canonem 2. Trullanum colligit, Constitutiones illas apocryphas esse, Sedis Apostolicæ, cujus Legationem Humbertus gerebat, fuisse sententiam. Addit Lupus: *Pariter Marco Ephesio apud Xystum Senensem respondet Bessarion Metropolita Nicænus. Earum in Clemente Romano non meminit scriptus a S. Hieronymo Catalogus virorum illustrium, quinimmo ut apocryphas abjicit in Romana sua Synodo S. Gelasius, cujusque judicium omnis semper Latina Ecclesia est secuta, nostris nominatim temporibus, D. Cardinalis Baronius, D. Cardinalis Bellarminus, D. Cardinalis Perronius, & Gabriel Albaspinæus doctissimus Episcopus Ecclesiæ Aurelianensis. Quare bonas horas, quam illis vindicandis melius locare potuerant Carolus Bovius, & Franciscus Turrianus*, &c. Videndi etiam Schelstratius in parte 2. Antiquit. Illustr. Dissert. II. cap. 1. & Natalis Alexander, aliique qui plura de his Constitutionibus habent.

IX. Circumfertur etiam *Collectio* sub nomine *Clementis*, qui Apostolorum Canones numero LXXXV. in unum corpus collectos Fidelibus proposuisse perhibetur. Hæc Collectio inquit Marca lib. 3. cap. 2. num. 5. anterior Synodo Nicæna, sed posterior videtur anno CCLVIII. Firmilianus Cæsareæ Episcopus iis usus non est ad probandam consuetudinem, quæ vigebat in Oriente, repudiandi Hæreticorum baptismi. Enim vero Firmilianus in Epistola ad Cyprianum contra Hæreticorum baptisma militans, consuetudinem a Stephano laudatam stylo acriori, quam oportebat Catholicum Episcopum, excepit: *Infamans Petrum & Paulum beatos Apostolos, quasi hoc ipsi tradiderint, qui in Epistolis suis Hæreticos execrati sunt, & ut eos evitemus, monuerunt.* Unde & postmodum: *Consuetudini Romanorum consuetudinem, sed veritatis opponimus: ab initio hoc tenentes quod a Christo & Apostolo traditum est.* Ubi solummodo respicit, quæ jam retulimus, ab Apostolo nimirum Paulo execratos fuisse Hæreticos, tanquam ab omnibus Catholicis evitandos; quæ sane multo fortius urgere non dubitasset Firmilianus, si Canones Apostolorum tunc extitissent, inter quos XLVI. *Episcopus vel Presbyter eum, qui vere habet baptismum, si de integro baptizaverit, vel si eum, qui ab impiis pollutus est, non baptizaverit, deponatur, ut qui irrideat mortem & Crucem Domini, & non discernat Sacerdotes a falsis Sacerdotibus.* Et Canon XLV. præcedens: *Episcopum vel Presbyterum, qui Hæreticorum baptismum vel sacrificium admiserit, deponi jubemus. Quæ est enim conventio Christi cum Belial? Vel quæ pars est Fideli cum infideli?* Hos canones Apostolorum aperte Firmiliano faventes, si extitissent, cum anno CCLVI. aut CCLVII. Epistolam ad Cyprianum misit; locus erat allegandi supra: quod cum factum non sit, e silentio Firmiliani, inquit Marca, licet colligere, incognitos ea ætate Orientalibus fuisse Canones Apostolicos. Sed divinat Parisiensis Archiepiscopus, inquit

Canonum Apostolorum antiquitas. Baron. ibid.

sunt adnumerati, ea ex parte, quod auctoritate careant ab Apostolis esse omnino sancitos, apocryphi dici meruerunt: qua etiam ratione S. Athanasius (a) ejusdem Clementis scripta inter apocrypha illa connumerat, quæ ab antiquo Scripturarum canone essent aliena, postea vero recepta, ut Esther, Judith, Tobiæ, & aliorum. Sic igitur ea ratione, quod cum Apostolorum nomine censerentur, non essent in canone librorum novi testamenti, merito sunt Apocryphorum censura signati: quod vero a sanctis Patribus privatim, & a sacris Synodis publice sunt recepti, merito authentici dici debent. Qua habita consideratione, Isidorus (non ille sanctus Episcopus Hispalensis, ut multi, nomine decepti, sunt opinati, sed ille dictus cognomento Mercator, ut suo loco dicemus) in præfatione suæ Collectionis hæc habet: *Denique propter eorum auctoritatem cæteris Conciliis præposuimus canones qui dicuntur Apostolorum (licet a quibusdam apocryphi dicantur) quoniam plures eos recipiunt, & sancti Patres eorum sententias Synodali auctoritate roboravere, & inter canonicas posuere constitutiones.* Hæc Isidorus, quæ descripsimus ex vetustissimo codice, nulli quidem (audacter dico) antiquitate secundo, quem penes nos habemus in nostra bibliotheca: quam esse veram germanamque lectionem, atque illi præstare, quæ in Hispano codice habetur scripta, & a Gratiano (b) descripta quisque poterit facile judicare. Nam quid est quod habetur? *Nec sancti Patres illis assensum præbuere, pro eo quod ab hæreticis sub nomine Apostolorum compositi dignoscuntur?* Unde ista manifesta probatio, quod ab hæreticis traditi fuerint? Quis umquam talia reperitur dixisse? Et quæ conventio lucis ad tenebras, cum nihil in illis quinquaginta, nisi quod Catholicam Apostolicamque doctrinam, & sanctissimam morum disciplinam redoleat, sit invenire? Et quomodo rursus non mendacissime dictum est, sanctos Patres non esse illis assensos, cum vix sit reperiri Catholicum scriptorem Ecclesiasticum, vel sacrum conventum Episcoporum, penes quem aliquis ex canonibus illis non inveniatur pari consensione probatus? Explosa igitur falsa Isidori lectione, illa prorsus verior atque probatior esse cognoscitur, quam idem Gratianus (c) paulo inferius ex legitimo atque germano textu reddidit.

(a) Athan. ex nona epist. & sup. in Synops.

Canones Apostolorum quomodo apocryphi.

(b) Dist. 16. c. 3.

(c) Dist. 16. c. 4.

XII. At licet ea ex parte, qua diximus, iidem canones censeantur apocryphi, quod sit incertum ab ipsis Apostolis esse conscriptos (neque enim qui pro illis fortissimam scripsit defensionem Franciscus Turrianus (d) hoc contendit, quod ab Apostolis scripti fuerint, sed sine scripto traditos, a Clemente scriptorum memoria consignatos) tamen quod nonnisi ex traditione Apostolica eos manasse sanctissimi Patres exploratum haberent; ea de causa in primis factum est, ut, qui omnium disertissimi habentur Romani Pontifices, Innocentius, Leo, Gelasius, atque Gregorius, sic ex illis videantur petiisse auctoritatem, ut tamen Apostolorum nomine speciatim citare canones temperaverint; ut ex locis ab eodem auctore (e) collectis, quos brevitatis causa prætermittimus recensere, facile potest intelligi; quod & nos in Gregorio demonstramus, qui, scribens (f) ad Romanum Defensorem, dum admonet ne permittatur Episcopus cum mulieribus habitare, hæc habet in fine: *Hoc tantummodo adjecto, ut (sicut cano-*

(d) Turrian. adversus Magdeburg. lib. 1. c. 2.

Canones Apostolici quomodo recepti.

(e) Idem eod. lib. 1. c. 23.

(f) Gregor. lib. 7. epist. 39.

nica

quit Schelstratius in parte 1. Antiquit. Illustr. Dissert. II. cap. 3. tunc fuisse pro parte Firmiliani collectos, ut contra Stephanum ad traditionem Apostolicam Petri & Pauli recurrentem, Orientalibus persuaderetur ex his canonibus aliam fuisse Apostolorum Constitutionem. Unde Baluzius V. C. qui prolixiorem Marcæ discursum in compendium redegit, ait: *Conjicitur post Synodum Iconii ea de re habitam initum fuisse consilium edenda hujus Collectionis sub nomine Clementis & Apostolorum, ut Stephano Pontifici opponeretur Petri Apostoli auctoritas.*

X. Hos Canones ante Synodum Nicænam cognitos fuisse, liquet ex Constantino Imp. qui Epistola 81. ad Eusebium & Antiochenos Episcopos citat canonem XIII. Item ex aliis plurimis, qui his Canonibus usi videntur, post quorum tempora tam in Oriente, quam in Occidente apud quosdam Catholicos prævaluisse, (varia tamen de eorum numero fortuna) licet colligere ex antiquissima Canonum Collectione, quæ primum in Oriente a Græcis fuit confecta, & ante tempora Dionysii Exigui extitit. Unde quod Gelasius Papa in Romana septuaginta Episcoporum Synodo posuit: *Liber Canonum Apostolorum apocryphus*, commodo sensu venit intelligendum. Præterquam enim quod hæc verba non habentur in Codice Justelli, dici potest, id a Papa Gelasio dictum, quia hi Canones non sunt ab Apostolis, sed ab aliis collecti. Recte Marca lib. 3. cap. 2. parag. 7. *Variæ sunt classes apocryphorum in Notitia Gelasii, ut observarunt Viri eruditi; cum non tantum figmenta Hæreticorum veniant in hunc sensum, sed etiam Opuscula Tractatorum, in quibus sunt nævi quidam.* Nec alio exemplo indigemus, quam Eusebii Historia, quam apocryphis accenset Gelasius, cum tamen parum antea illam recipiendam statuisset, quod nimirum velit hos Historiarum libros nævis quibusdam permixtos, licet, inquit, *propter rerum notitiam singularem, quæ ad instructionem pertinent, usquequaque non dicimus renuendos.* Idem dicendum de Canonibus Apostolorum singulari quadam Ecclesiæ primitivæ doctrina refertis, licet aliunde ob certos nævos inter apocrypha a Gelasio recensitis. Hæc Schelstratius loco laudato, ex quo & sequentia excribenda duximus.

Quo sensu Canones Apostolorum Apocryphi dicti.

Baron. n. XI. XII. & XIII.

XI. Neque ab antiquis, tam Græcis, quam Latinis

nica decrevit auctoritas) uxores, quas caste debeat regere, non relinquant. Quæ quidem ex Apostolico canone citata esse, nulli potest esse dubium, dum & summam illius canonis a Dionysio, qui eos in Latinum vertit, eidem præfixam, Gregorius recitavit. Est autem hujusmodi in Collectione Cresconiana, ubi singula a Dionysio posita verba descripta habentur: *Ut Episcopus aut presbyter uxorem suam, quam debet caste regere, non relinquat;* sequitur ibi canon sextus: *Episcopus aut presbyter, &c.* Eadem quoque ratione vetera sacra Concilia, sive œcumenica, sive provincialia, quorum catalogum idem qui supra auctor (a) suo intexuit commentatio; cum eosdem Apostolicos canones citare, recensere, vel restituere, vel quoquo modo commemorare oportuit; potius ipsorum sententiam, quam verba, & generatim antiquitatis nomine, quam speciali attestatione canonum Apostolorum, descripserunt. At quid hoc, nisi (quod dictum est) nomen incertum, & ob id apocrypham, veritas autem & firmitas rei esset in omnibus explorata? Sane quidem, quicquid ex veneranda antiquitate in S. Dei Ecclesia ad posteros dimanavit, id non aliunde fluxisse, quam ex fontibus Apostolicis, Patres omnes, quorum summa fuit in Ecclesia cum sanctitate conjuncta eruditio, sæpius testati sunt; quorum sententias, cum de traditionibus Apostolicis egimus, superius recitavimus: ut non sit opus, in re tam solida firmaque, & certissime probata, diutius immorari.

(a) *Turr. adversus Magdeburg. lib. I. cap. 1. & 3. 34.*

XIII. *Num aliter quam Gelasius senserint posteriores Romani Pontifices.* Sed cum qui a Gelasio inter apocrypha recensiti sint canones Apostolici, a quibusdam vero qui post aliqua sæcula vixere, Romanis, Pontificibus probati videantur, & Concilii œcumenici testimonio rati firmique habeantur: quo modo id accipiendum sit, operæpretium est intelligere. Est igitur Leonis papæ Quarti epistola (b) ad Episcopos Britanniæ, in qua hæc inter alia leguntur: *Quibus autem in omnibus Ecclesiasticis utimur judiciis, sunt canones Apostolorum, aliter, qui dicuntur Apostolorum, Nicænorum, Ancyranorum, &c.* Testatur & Rhemensis (c) Episcopus, sanctam Romanam Ecclesiam Apostolicos canones custodire; eosdemque custodiendos esse, per Hadrianum Papam mandasse. Verum quod ad Hadrianum spectat, nihil hujusmodi ab eo statutum reperitur: sed auctor respectum habuisse videtur, quasi idem Pontifex receperit Sextam Synodum, ac ejus canones; in cujus canone secundo de octoginta-quinque Apostolorum canonibus recipiendis est constitutio promulgata; extat enim epistola Hadriani ad Tharasium, ex qua fragmentum male citatur a Gratiano (d): non enim, ut ponit, dixerat Hadrianus: *Sextam Synodum* (e) *san-*

(b) *Dist. 20. c. 1.*

(c) *Hincmar. de var. eccl. c. 18.*

(d) *Dist. 16. c. 5.*

(e) *Ex Act. 2. Septima Synodi.*

Ecclesia Occidentalis quinquaginta Canones Apostolorum admittit. nis Scriptoribus fuere rejecti, ut patet ex L. Canonibus ubique olim receptis, ut confirmat post Gelasium Collectio Dionysii Exigui a Baronio citati. Post Dionysium Cresconius, nescio cujus civitatis in Africa Episcopus, qui in sua Collectione usque ad L. Canones Apostolorum enumerat, & ad titulos suos comprobandos adducit. Meminit & Anastasius Bibliothecarius Stephani Papæ IV, qui in Synodo Lateranensi anno DCCLXIX. statuit Actione IV.: *Non amplius suscipiantur Apostolorum Canonum prolata per S. Clementem, nisi quinquaginta capita, quæ suscipit sancta Dei Catholica Romana Ecclesia.* Post Baronii mortem publicavit hoc Concilium Holstenius, & laudatam ex eo decisionem confirmat Humbertus Leonis IX. Legatus in responsione ad libellum Nicetæ Presbyteri & Monachi contra Latinos editum, *Clementis librum, id est, Petri Apostoli itinerarium, & Apostolorum Canones numerant Patres inter apocrypha, exceptis L. capitulis, quæ decreverunt orthodoxæ fidei adjungenda.* Et hæc quidem de Ecclesia Occidentali, quinquaginta Apostolorum Canones non improbante, sed demum per Pontifices & Synodos approbante, & ubique fere recipiente.

Baron. n. XIV. XV. & XVI.

XII. *LXXXV. Canones Apostolorum ab Orientalibus admissi.* At latius se se extendit Orientia Ecclesia in recipiendis Apostolorum Canonibus, quos LXXXV. omnium primus suæ L. titulorum Collectioni inseruit Joannes Scholasticus, ut notat Justellus in Præfatione ad tomum I. Bibliothecæ Juris Canonici, & idem Joannes Antiochenæ Ecclesiæ Presbyter ex ordine Scholasticorum, qui in Præfatione ait: *Sancti Domini Discipuli & Apostoli octoginta quinque Canones Clementis opera ediderunt.* Eos, post hanc Joannis Collectionem, recepit & probavit Synodus Trullana Canone II. & post eam Synodus generalis VII. quæ Actione I. consensit ex Bibliotheca Patriarchii Cpoleos tam Canonum SS. Apostolorum, quam SS. Synodorum libros in medium afferri: *& Notarius venerabilis Patriarchii legit: Canon SS. Apostolorum quinquagesimus tertius:* (nunc LII.) *Si quis Presbyter eum, qui convertitur a peccato, non susceperit, sed abjecerit, deponatur, &c.* Usque ad LXXVII. recenset Alexius Aristinus Ecclesiæ Constantinopolitanæ Diaconus, quæ nunc primo publicata est in tomo I. Bibliothecæ Juris Canonici, ubi post Aristinum subnectitur Epitome Canonum Symeonis Magistri & Logothetæ, in qua exhibentur Canones Apostolorum octoginta duo. Subnectitur & Synopsis Canonum Arsenii Monachi, qui ad cap. 4. subdit: *SS. Apostolorum canones LXXXV.* & alios Apostolorum Canones passim exhibet, ut octoginta quinque Canones admisisse constet, quos & diu ante illos Collectores admisit Photius in Nomocanone, ad quem edita Præfatione scribit: *Canones, qui SS. Apostolorum dicuntur, Clementis opera collecti LXXXV.* Ex quibus videre licet, Orientales passim omnes LXXXV. canones admisisse, qui de facto post Decretum Gratiani jussu Gregorii XIII. editum, inveniuntur, uti & passim in omnibus Conciliorum editionibus. Plura Schelstratius laudatus, & Natalis Alexander, Dissert. XVII. Seculi primi Ecclesiæ. Videndus etiam Cotelerius in Notis ad Canones Apostolicos, quæ habentur in parte secunda Operum SS. Patrum, qui temporibus Apostolicis floruerunt, pag. 317.

sanctam recipio cum omnibus canonibus suis: sed ut habet germana versio Anastasii, in hunc modum, secundum ea quæ proposita fuerant a Tharasio: *Quare easdem sanctas sex Synodos suscipio cum omnibus regulis, quæ jure ac divinitus ab ipsis sunt promulgatæ.* Sed de canonibus Sextæ Synodi suo loco fusius agendum est: longiorem namque ea res exposcit indaginem. Sane hæc & alia, quæ de auctoritate canonum Apostolorum a recentioribus nonnullis scripta habentur, non sunt hujusmodi, ut his quæ a Gelasio vel aliis dicta superius recitavimus, contraria videantur. Nam ne sic quidem ab aliquo Romanorum Pontificum, vel Concilio œcumenico probantur iidem canones, ut vere sint Apostolorum, ac proinde in divinæ Scripturæ canonem inferendi: sed quod quæ in eis decreta esse noscuntur, ab omnibus æque recepta esse videantur. A qua quidem sententia minime Gelasius discrepat; quippe qui ex eis, quæ in illis habentur, sæpe videatur mutuatus testimonium & auctoritatem, ut ex compluribus locis a Turriano (a) collectis facile est pervidere. Quis enim non recipiat ut authenticos, quos a patribus, & sanctis Synodis noverit, esse in firmam auctoritatem acceptos, atque una cum aliis sacris canonibus simul intextos?

(a) Turr. adversus Magdeburg. lib. 1. c. 15.

XIV. Sed jam de numero ipsorum agendum: nam Apostolicorum canonum nomine tam præclaro, ut honestissimo velamento, error irrepsisse cognoscitur: quod perspicua demonstrabimus. Scimus in primis Zephyrini (b) Papæ citari solitam epistolam de sexaginta vel septuaginta (duplex enim est lectio) sententiis, ab Apostolis & aliis quamplurimis Episcopis præfinitis ac traditis, observandis. Certe quidem qui primus e Græco sermone canones Apostolicos in Latinum vertit, accuratissimus atque fidissimus interpres Dionysius, Græcus auctor, & inter Latinos magna cum laude diu versatus, quinquaginta tantum reperit: quamobrem opinati sunt nonnulli, sexaginta illas sententias, quinquaginta iis canonibus a Dionysio translatis contineri. Sed quicquid sit, quinquaginta tantum canones, eosdemque a Dionysio in Latinum translatos, novit antiquitas, qui in nova editione quadraginta novem numero continentur, ita ut ultimus habeatur ille quo agitur de trina in baptismate mersione. Equidem qui his supersunt usque ad numerum octogesimumquintum, quos habet canon ille qui dicitur Sextæ Synodi, postea emanarunt.

(b) Zephyr. epist. 2.

De numero Canonum Apostolorum.

XV. Magnam vero imposturæ faciunt suspicionem tum canon ille sexagesimus quintus, qui apud Theodorum (c) est sexagesimussextus, tum qui de libris canonicis omnium postremus habetur. Priori enim cum excommunicatione plectendus statuatur laicus, & depositione clericus, qui sabbato jejunaverint; quomodo, quæso tot tamque disertos antiquos patres, qui de jejunio sabbati instituerunt disputationem, canon ille præteriit, ut a nemine citatus reperiatur? Vel quonam pacto, obsecro (quod & superius diximus) Romana Ecclesia contra omnium Apostolorum canonem sabbati jejunium suscepisset, vel eorum Episcopus Clemens id fieri permisisset, qui quod statuissent Apostoli & ipse scripsisset, perquam optime sciret? Vel quomodo ex traditione Petri & Pauli, Apostolorum principum, ejusmodi diei sabbati jejunii sibi vendicare est solita eadem Ecclesia observantiam, quam Apostolorum canoni penitus adversari nosset? Sed de jejunio sabbati satis superque superius primo tomo. Rursum vero quod ad novissimum illum canonem spectat, quo libri canonici recensentur: ecquis unquam antiquorum Latinorum atque Græcorum adnumerare inter canonicos libros præsumsisset Apocalypsim, quam sensisset in Apostolorum canone prætermissam, qui vel saltem causam aliquam ejusmodi silentii non adduxisset? certe quidem, sancto Hieronymo auctore, superius demonstratum est, a Latinis omnibus & antiquioribus Græcis æque fuisse receptam. Vel quid est, quod cum de his frequens inter patres oborta sit controversia, nemo penitus reperiatur qui ejusmodi Apostolorum canonis vel saltem obiter meminerit?

(c) Theod. Bal. in Nomoc.

Canones adulterini appositi.

XVI. At omnino futilis & inanis est tergiversatio illa, quod cum Joannes novissime omnium scripserit, nimirum Domitiani tempore, quo cæteros Apostolos jam ex hac vita migrasse ferunt, illos latuerit liber Apocalypsis, sicque nulla ab illis de eo facta sit mentio. Certe hac ratione, nec ejusdem Joannis Evangelii, quod post Apocalypsim, vel eodem ferme tempore scriptum fuit, eosdem oportuit meminisse; sicut nec aliquarum canonicarum epistolarum, quas novissime ab earum auctoribus fuisse scriptas ostendimus. Sed quoniam ea a Clemente oportuit esse addita, nulla subest ratio ut Clementem Romanum Pontificem latuerit Apocalypsis. At quis non videat hæc esse facta ex sententia posteriorum Græcorum, a quibus Apocalypsim non esse receptam, tum Hieronymi auctoritate, tum etiam exemplis compluribus demonstravimus? verum de his plura superius. Quod item ad eumdem spurium canonem spectat, taceo in præsentiarum dicere de sacris libris veteris Testamenti, [ut Esdræ, Judith, Tobiæ, Sapientiæ], & Ecclesiastici, qui omnes in eo canone omittuntur. Cæterum quis æquo animo ferat, ut eodem canone inter canonicos libros, octo

Canon de libris canonicis suppositus.

libri Conſtitutionum Clementis, & duæ ejus epiſtolæ recenſitæ habeantur? Quis unquam tam Græcorum quam Latinorum ſcriptorum, aut quænam ex ſacris Synodis, tam in Oriente quam in Occidente antiquitus celebratis, quæ texuerunt catalogum canonicorum librorum, inter eos adnumeravit Conſtitutiones Clementis? Noverunt eas quidem, & complures eaſdem ſunt venerati, ſed nequaquam ejus æſtimationis eſſe quiſquam illorum putavit, ut inter canonicas eas ſcripturas adnumeraret. Præteriiſſent ne, ſi Apoſtolorum hoc monuiſſet auctoritas, & Clementis univerſalis Eccleſiæ Epiſcopi chirographum conſignaſſet? At qui omnino Sextæ Synodi fertur canon (*a* quod noſceretur magni eſſe periculi, omnes canones illos octogintaquinque æque probari) ſic ſe illos probare dicit, ut tamen inter libros canonicos non recipiendas tradat Conſtitutiones Clementis, quod ab hæreticis fuerint adulteratæ.

(*a*) *Sext. Synod. c.2.*

XVII. Canones Apoſt. qui authentici.

His igitur de auctoritate & numero canonum Apoſtolicorum diſcuſſis, illi tantum nobis ex Apoſtolicis fontibus canones fluxiſſe jure videri poſſunt, qui vel a Patribus inter alios ſacros Conciliorum canones ſint recepti, vel Romanorum Pontificum auctoritate firmati, aut in communem uſum Eccleſiaſticæ diſciplinæ tranſiiſſe noſcuntur. Quæ enim ab Apoſtolis tradita eſſent, & ad poſteros temporum ſucceſſione dilapſa, ea ſummorum Pontificum auctoritate, Conciliorum decretis, & univerſalis Eccleſiæ conſuetudine roborata ac penitus ſtabilita eſſe, ut nefas ſit his adverſari, quis poterit dubitare? His includi quinquaginta illa capitula a Dionyſio a Græco tranſlata, certiſſimum eſt. Alia ſuperaddita, duobus illis exceptis, ſic aliis in locis poſita eſſe noſcuntur, ut in dubium æque revocari poſſit, an inde accepta fuerint, vel in ea tranſlata. Sed utcumque acciderit: quod ſancta Eccleſia ea probaſſe noſcatur, ſive quod ab Apoſtolis fuerint inſtituta, ſive quod Conciliorum decretis fuerint confirmata, merito jureque authentica habeantur.

XVIII. Quomodo ab Apoſtolis dicantur Canones inſtituti.

Cæterum quod pertinet ad Apoſtolos (ne & hoc dicere prætermittamus) conſueviſſe ipſos ob ortas controverſias communi conſenſu atque conſenſu ſtatutis quibuſdam regulis definire: quæ facta ſunt Hieroſolymis (*b*), cum de legalium uſu agitata eſt controverſia, ſatis aperte ſignificant; ſed de his ſuperius actum eſt fuſius. Sane quidem non tantum de legalibus actum eſſe in eo Hieroſolymorum conventu, ſed & de aliis rebus ad Eccleſiæ regimen pertinentibus Apoſtolos per dies quindecim pertractaſſe, appendix ad epiſtolam Apoſtolorum apud Clementem (*c*) his verbis declarat: *Atque epiſtolam quidem miſimus: nos vero per aliquot dies manſimus Hieroſolymis, ſimul deliberantes, quæ ad communem utilitatem & ad corrigendas res pertinebant.* At Sophronius (*d*) tunc eos canones putavit fuiſſe ſtatutos, cum Paulus Hieroſolymam veniens (ut ipſe ſcribit ad Galatas *e*) manſit apud Petrum diebus quindecim: quod nobis haudquaquam probatur: nondum enim primo illo Eccleſiæ ortu eas obortas eſſe cauſas apparet, ut neceſſe fuerit tot ſancitis legibus opportunitati Eccleſiæ conſulere, cum liqueat, Apoſtolos, nonniſi novis emergentibus cauſis, novas regulas inſtituiſſe.

(*b*) *Act. 15.*
(*c*) *Clem. Conſtit. lib. 6. c. 12.*
(*d*) *Sophr. hom. de agon. Petri & Pauli.*
(*e*) *Galat. 1.*

XIX. Synodus Antiochena Apoſtolorum.

Tradunt alii, Antiochiæ ab Apoſtolis, ad ſedandas controverſias illic exortas, habitam eſſe Synodum; idque auctoritate Pamphilii martyris, cujus fragmenta recitat Turrianus (*f*), ſibi vendicant; qui & canones illos in compendium redactos recenſet. Certe quidem Innocentius Romanus Pontifex, in epiſtola (*g*) ad Alexandrum Epiſcopum Antiochenum, ejuſmodi Synodi Apoſtolicæ meminiſſe videtur, his verbis agens de Eccleſia Antiochena: *Ubi* (inquit) *& nomen accepit religio Chriſtiana, & quæ conventum Apoſtolorum apud ſe celeberrimum meruit: quæque Urbis Romæ ſedi non cederet, niſi quod illa per tranſitum meruit, iſta apud ſe ſuſceptum conſummatumque gaudet.* Hæc ipſe. Sed quinam hi canones fuerint, ab eodem auctore ſummatim deſcriptos hic intexere, haud erit otioſum. Eſt enim canon primus ordine; ut credentes in Dominum Jeſum, quos illius temporis homines (ut habent Acta *h*) appellabant Diſcipulos, dicerentur Chriſtiani. Secundus, ne baptizatus, Judaico more circumcideretur. Tertius, ut omni nationi ad Eccleſiam aditus pateret, nec quiſquam a Chriſtiana religione excluderetur. Quartus, de evitanda avaritia, & quæſtibus iniquis. Huic junctus eſt canon quintus ordine, de vitio gulæ coercendo, curioſitateque vitanda ludorum, qui in theatris exhiberi ſoliti eſſent, deque abſtinendo a juramento. Sextus ordine, de vitanda ſcurrilitate & moribus Gentium.

(*f*) *Turr. adverſ. Magdeburg. lib. 1. c. 25.*
(*g*) *Innoc. epiſt. 18.*
(*h*) *Act. 11.*

XX. Canon de Sacris Imaginibus.

Quæ omnia quod deſiderari videantur in canonibus Apoſtolicis, ea videtur eſſe cauſa, ob quam recenſita habeantur in Conſtitutionibus (*i*) ejuſdem Clementis, illo excepto, qui ſeptimus ponitur ordine, ex Græco in hæc verba redditus: *Ne decipiantur ſalvati ob idola: ſed pingant ex oppoſito divinam humanamque manufactam, impermixtam effigiem Dei veri ac Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti, ipſiuſque ſervorum, contra idola & Judæos. Neque errent in idolis, neque ſimiles fiant Judæis.* Hucuſque verba canonis. At ne impoſturam ſuſpiceris, habes hunc ipſum canonem citatum in Concilio Niceno ſecundo (*k*) a Gregorio Peſſinuntis Epiſco-

(*i*) *Clem. Conſtit. lib. 7. c. 25.*
(*k*) *Concil. Nicæn. Act. 1.*

ſcopo in hæc verba in epitomen redaſtum: *In Antiochena Synodo ſanctorum Apoſtolorum dictum eſt, Salvator non debere amplius ob idola aberrare, ſed certandum eſſe ante iconem Dei hominiſque Jeſu Chriſti Domini noſtri*. Hæc ibi conciſe & perperam tranſlata, ut ex Græca editione, quam idem qui ſupra deſcribit auctor, perfacile colligi poteſt. Fuiſſe quidem in ipſa primitiva Eccleſia, tempore Apoſtolorum, cultum venerabilium imaginum, ſuperius tomo primo demonſtravimus. Ultimus vero ille recenſetur canon, de non admittendo Judaicorum delectu ciborum. Sed hæc hactenus de Synodo Antiochena, & canonibus Apoſtolorum.

XXI. Clementis itinerarium.

Inter alia ſcriptorum ejuſdem Clementis monumenta recenſentur Circuitus Petri; qui ab aliis interdum, Itinerarium Clementis; ac rurſum, Recognitionum Clementis nomine libri illi decem ſunt appellati. Re vera a Clemente ejus argumenti libros eſſe conſcriptos, nulla fuit apud antiquos dubitatio; ſed eos, adhuc ipſo Clemente vivente, ab Ebionæis hæreticis fuiſſe depravatos, S. Epiphanius (*a*) teſtatur ſic dicens: *Utantur* (Ebionæi ſcilicet) *& aliis libris, nimirum Circuitionibus Petri appellatis, per Clementem ſcriptis, multa corrumpentes in ipſis, & pauca vera relinquentes, veluti ipſe Clemens per omnia redarguit in epiſtolis, quas ſcripſit, Encyclicis*: & paulo poſt: *Itaque in Circuitionibus in totum ſe ipſos transtulerunt, mentientes contra Petrum multis modis, quaſi ipſe quotidie ſe in aquam merſerit purificationis gratia, ut ipſi faciunt; ab animatis item & a carnibus ipſum abſtinuiſſe, & ab omni eduſio ex carnibus facto dicunt, veluti etiam ipſi faciunt* &c. Ab Eunomianis quoque eoſdem eſſe corruptos, Ruffinus (*b*) affirmat.

(a) *Epiph. hæreſ. 30.*

(b) *Ruffin. in præfat. ad Gaud.*

XXII. Recognitionum libri improbati.

Merito igitur jureque Gelaſius in Romano Concilio recenſuit eumdem commentarium inter apocrypha: *Itinerarium*, inquit, *nomine Petri Apoſtoli, quod appellatur, S. Clementis libri decem, apocryphum*: citantur iidem libri, ut a Beda (*c*) nomine hiſtoriarum Clementis, quod fortaſſe exhorrerent lectores nomen apocryphum, prout feciſſe viſus eſt qui Recognitionum nomen indidit; tranſlati enim eodem titulo habentur a Ruffino Aquileienſi, ut ipſe in præfatione illis præfixa, a ſe ſcripta ad Gaudentium, profitetur: de quo non eſt qui dubitare debeat, cum Gennadius (*d*) hoc ipſum de Ruffino teſtetur. Feruntur eorumdem librorum Epitomæ, ſed quæ interdum aliquid habeant amplius ab his quæ in ipſis Recognitionum libris narrantur. Verum eodem utique nomine iidem cenſeri debent: nam Recognitionum duo fuiſſe volumina, in aliquibus inter ſe diverſa, idem Ruffinus in ſua ad Gaudentium præfatione teſtatur. Sed quam habet appendicem de ipſius Clementis martyrio, eſſe alterius qui ea ex Actis paſſionis ejus mutuatus eſt, manifeſte ſatis apparet. Temperaſſe quidem Patres ab eorumdem librorum uſu, nemo eſt qui antiquorum libris aſſuetus non intelligat. Clemens Alexandrinus aliquando & Origenes interdum eos citaſſe reperiuntur: de aliis vero neminem facile puto teſtimonium reperire, vel raro admodum. Quamobrem conſultius nobis viſum, ab iiſdem in noſtris Annalibus abſtinere; inſulſis enim fabulis eoſdem eſſe refertos, prudentes omnes, qui eos accurate perlegerint, puto cognoſcent.

(c) *Beda de rat. temp. c. 3. & in Act. c. 5.*

(d) *Gennad. de Script. Eccleſ. & de vir. illuſtr. c. 17.*

XXIII. Miſſa Clementis.

Traditio eſt inſuper, Clementem Romanum Pontificem, quem acceperat a S. Petro ritum offerendi ſacrificium, Miſſam nempe ipſam, Romanæ Eccleſiæ ſcriptis conſignatam reliquiſſe; cui quidem traditioni Proclus (*e*) adſtipulatur his verbis: *Multi quidem, & alii divini paſtores, qui Apoſtolis ſucceſſerunt, ac Eccleſiæ rectores, ſacrorum illius divinæ Miſſæ myſteriorum rationem explicantes, ſcriptis mandatam Eccleſiæ tradiderunt. In quibus primi & clariſſimi ſunt beatus Clemens, ſummi illius Apoſtolorum principis diſcipulus & ſucceſſor: qui ſacroſancta illa myſteria, a ſanctis Apoſtolis ſibi revelata, in lucem edidit*. Hæc de Clemente Proclus Epiſcopus Conſtantinopolitanus; cui & alii Græcorum, qui de ſacris ritibus commentarios ſcripſere, pariter aſſenſerunt: licet nonnulli putarint, per Liturgiam Clementis, intelligi quæ de eodem ſacratiſſimo ſacrificio ab eodem ſcripta habentur in Conſtitutionum (*f*) libris ſeptimo & octavo. Cæterum quæ Latinis, univerſæque Occidentali Eccleſiæ præſcripta eſt ſacræ Miſſæ forma, quibuſdam exceptis quæ ſunt addita vel mutata, non tantum ab ipſo Clemente, ſed ab ipſo Apoſtolorum principe Petro ſibi vendicat antiqua traditio; cum ejus inſtitutionis nullum aliud ſit principium & originem demonſtrare. At de ſcriptis Clementis jam ſatis. Fuiſſe quidem Clementem omni ſcientia egregie imbutum, cum alii, tum ſanctus Eucherius (*g*) ejuſmodi de eo ſcripto elogio decluravit, ſic dicens: *Clemens vetuſta proſapia Senatorum, atque ex ſtirpe Cæſarum, omni ſcientia refertus, omniumque liberalium artium peritiſſimus ad hanc paſtorum viam tranſiit, itaque etiam in ea excellenter effloruit, ut principi quoque Apoſtolorum ſucceſſor exiſteret*.

(e) *Habetur editus to. 4. Biblioth. ſanct.*

(f) *Clem. conſtit. lib. 7. c. 25. 26. 27. & lib. 8. cap. 15. cum ſeq.*

(g) *Eucher. epiſt. ad Valer.*

XXIV. Tempus vacationis ſedis.

Clemente igitur martyrio vita functo, ceſſaſſe Epiſcoparum ejus diebus viginti uno amplius, habet liber qui dicitur Damaſi de Romanis Pontificibus. Verum ſi ſucceſſoris electio Romæ (ut creditur) ſa-

facta est, longiori tempore sedem vacasse, dicendum est: ante enim quam Chersoneso trans Pontum posita de Clementis martyrio certum nuncium Romam deferri posset, ut de successore eligendo possent haberi comitia; complures alios dies, immo & menses, ante electionem ejus qui in locum ipsius subrogandus esset, interlapsos, quisque sibi facile persuadet: revera autem cessasse sedem Pontificiam usque ad mensem Aprilis anni sequentis, quæ dicturi sumus in Anacleto facile declarabunt.

XXV. Persecutio perseverat. Ceterum nequaquam morte Clementis persecutio in Christianos excitata quievit: nam cum alii martyres, tum successor Clementis Anacletus sub ejusdem Traiani Imperio (ut suo loco dicemus) martyrio coronati sunt. Licet enim Traianus bellis, quæ adversus barbaros parabat, evocaretur ab Urbe; qui tamen præfecturam urbanam gerebant (quod moris sit, magistratus gerentes obsecundare animis Principum) haud segniter rem gesserunt. In reliquis autem, quod ad politicum regimen spectat, hoc præsertim anno, quo idem Imperator consulatum tertium gessit, adeo se æquum præbuit; ut (quod scribit Plinius *a*) abiturus e Consulatu, juraric, nihil se contra legem fecisse: quippe qui licet Christianos sit iniquissime persecutus, tamen quod legibus Romanorum peregrina religio vetaretur, in Christianos lege agere, qui non tantum peregrinam, sed & novam superinducerent, qui & ipsos Romanorum deos detestarentur, sanctum piumque censeret. Hoc item ipso anno, cum Traianus tertium gereret Consulatum, & quartum Consul jam designatus esset, mense Octobri allectos sequentis anni designat Consules C. Plinium Juniorem, & Cornutum Tertullum ejus collegam: hæc ex ejusdem Plinii Panegyrico, de quo pluribus anno sequenti. Delegit hos Traianus prudentissimos viros, quos Consularibus honoribus exornaret. Qualisnam Plinius esset, manifestum omnibus erat; & de Cornuto Tertullo ipsius Plinii consule testimonium in epistola, quam de eo ad Pontium scripsit (*b*).

(*a*) *Plin. de Paneg.*

(*b*) *Plin. lib. 5. ep. 15.*

I. Plinii consulatus qualis. SEquitur annus Domini centesimus tertius, quo Traianus Imper. quartum gessit Consulatum una cum Sex. Articuleio, aliter Aurunculeio: sic eum nominat Spartianus in Hadriano. Meminit Plinius (*c*) de quarto Consulatu Trajani mox post

(*c*) *Plin. in Paneg. dict. in suo Consul.*

SÆC. II. Anno Urbis 854. Olymp. 220. an. 1. A. C. 102.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5594.

☉ 26. ☾ 7. P. 4. April. Indict. 14.

JESU CHRISTI 101. *secund. Baronium* 103.

EVARISTI PAPÆ 7.

TRAIANI IMP. 4.

I. Consules.

[1] AD num. I. Coss. *Traianus Aug. IV. & Sex. Articuleius Pætus.*

II. Quinquennalia Imperii Proconsularis Traiani.

Sumtus hic a Traiano consulatus juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam, ob quin-

[1] COss. *Traianus Aug. IV. & Sex. Articuleius Pætus.* Lapides apud Gruterum pag. XXXV. 1.

DED. KAL. MART.
M. ULPIO. TRAIANO. IIII.
SEX. ARTICULEIO. PAETO
COS.

Ibidem pag. CCXLVI. 6.

IMP. CAESAR. DIVI. NERVAE. F.
NERVA. TRAIANUS. GERMANICUS
DACICUS. PONT. MAX. TRIB. POT.
IIII. COS. IV. VICTO. DECEBALO.

At Norisius in Epistola consulari hanc inscriptionem falsi coarguit; quod victoriam Dacicam ad IV. *Traiani* Tribuniciam Potestatem referat; quare eum vide, & de Epochis Syro-Maced. Dissert. III. cap. VII. §. II. Item Gruter. pag. CXCVIII. 3. 4. jungit cum TR. POT. V. COS. IV. item nummi cum eadem TR. POT. V. COS. IV.

Saxum vetus inter Donianas inscriptiones cl. II. n. 267. pag. 104. CAES. TRAIANO. N. IIII. COS. Figlina apud Frabrettum pag. 501. n. 60. EXPGOGMCAEN PAT COS. Hujus figlina interpretatur Fabrettus de *Traiano & Articuleii Pati* consulatu. Eadem figlina cum iisdem figlia extat nunc in ædibus Capitolinis. Spartianus in Hadriano cap. III. *Quæsturam gessit* (Hadrianus) *Traiano quater & Arunculeio* (sed repone *Articuleio*) *coss.* Fasti Idatiani, & Vindebonenses: *Traiano IV. & Pæto.* Prosperi Chronicon: *Traiano IV. & Frontone.*

Suffecti consules hoc anno a Panvinio & Almelovenio putantur, *ex Kal. Martiis, Cornelius Scipio Orfitus: ex Kal. Maiis, Bæbius Macer, & M. Valerius Paulinus: ex Kal. Juliis, Rubrius Gallus, & Q. Cælius Hispo. De Gallo* & ejus collega Plinius lib. IV. epist. IX. & Ulpianus Digestorum lib. XL. tit. XXVI.

post tertium subsecuto: quem cum gerere recusaret, Senatus rogavit, immo & jussit; sunt enim hæc Plinii verba: *Quo jubente Senatus, ut susciperes quartum Consulatum, & rogavit, & jussit*: Quo item anno (ut nuper in fine anni superioris est dictum) C. Plinius Junior & Cornutus Tertullus honorarium Consulatum gessere, designati anno superiori utque allecti. Certe quidem eumdem C. Plinium & collegam Cornutum Tertullum, non ordinarium, sed allectum Consulatum hoc anno gessisse, argumento sunt quæ idem Plinius ait in Panegyrico pro gratiarum actione Traiano dicto, superiori anno, cum tertium Consul esset: ut inter alia dum ait: *Ergo non alia nos pagina, quam te Consulem accipiet; & nostra quoque nomina addentur Fastis, quibus ipse perscriberis*: significans nimirum, ipso Traiano hoc anno quartum Consule, addendum quoque Fastis tam suum quam collegæ nomen: eodem sane modo, quo de Frontone oratore ab Augusto suffecto Consule creato Ausonius scribit, quærendum fuisse quibus Consulibus gesserit Consulatum: ea nempe ratione, quod Consules ordinarii nomen darent anno; suffecti vero sic adderetur Fastis honoris causa, ut sub ordinariis Consulibus honorarium dicerentur gerere Consulatum. Sed de his alias: hæc autem pro certa ratione temporum consignanda breviter attigisse voluimus, quod magni interest ex Consulatu Plinii pariter intelligere, quando idem Proconsulem egerit in provincia.

Hoc eodem anno, tertia die mensis Aprilis, Anacletus natione Græcus, patre Antiocho, creatur Christianæ religionis summus Pontifex, seditque (ut habet liber de Romanis Pontificibus, ac pariter Indices Vaticani) annos novem, menses tres, & dies decem: ex die nempe obitus ejus, qui ponitur decimustertius Julii, dies pariter ordinationis ejus facile colligi posse videtur, habita simul ratione annorum sedis ipsius. Ceterum quod eodem textu ab his diversa penitus chronologia designetur per Consules ab alio aliquo superadditos: ut hæc confutata cognoscas, consule quæ superius primo tomo Annalium in ipso limine successionis Romanorum Pontificum, nempe in Lino Petri successore, sunt dicta. II. Anacletus Papa creatur.

Quod vero ad res externas seu profanas pertinet: in hunc usque annum Traianum Romæ commoratum esse, ex his quæ habes idem Plinius in Panegyrico, sa- III.

Quinquennalia nempe Imperii Proconsularis. Card. Norisius in Epist. Consul. pag. 62. ex eo quod Traianus quartum istum Consulatum sibi delatum recusarit, ac via tandem Senatus precibus exoratus admiserit, ut testatur Plinius in Panegyrico, infert: *Traianus ergo regulas de Quinquennalibus in Consulari prætexta celebrandis ignoravit*. At cum anno præcedenti Consulatus iste Traiano a Senatu oblatus fuerit, in annum scilicet, quo Imperatores eam dignitatem suscipere soliti erant, manifestissimum est Plinium regulis meis non refragari, sed suffragari; quæ post Orationem Themistii de Consulatu Saturnini in lucem editam, non videntur in dubium revocari debere. Occasione horum solennium renovata memoria beneficii in Ægyptios a Traiano collati, dum præcedentibus annis Nilus Ægyptum non fœcundaret. Plinius enim in Panegyrico anno præcedenti Traiano dicto cap. 31. ait: *Refudimus Nilo suas copias, recepit frumenta quæ miserat, deportatasque messes revexit*. Hinc cusus hoc anno Traiani Nummus, qui extat apud Mediobarbum pag. 150. in cujus postica habetur: P. M. TR. P. IIII. IMP. II. COS. IIII. NILUS. Repræsentatur in ea Nili simulacrum. Consulatum quartum Traianus hoc anno iniit. Quare annis præcedentibus Traianus frumentum in Ægyptum misit, illaque providentia in Quinquennalibus, ut moris erat, rursus laudata, prædicataque. Cujus moris passim exempla occurrunt.

III. Quo anno Plinius Panegyricum recitavit. Baron. n. 3. Plinius Panegyricum suum non hoc anno, ut putavit Baronius, sed præcedenti recitavit, idque ineunte Septembri, cum Consulatum suum suffectum auspicatus est, ex lib. 3. epist. XIII. & XVIII. Quod eo magis dicendum, quod certum est, tunc Traianum quartum Consulatum non gessisse. Quare perperam Baronius Plinii Consulatum præsenti anno consignavit, ex quo & male deduxit, Plinium anno sequenti Proconsulem in Bithyniam missum.

Ad num. II. In Chronico Damasi legitur: *Anacletus annis duodecim, mensibus decem, diebus tribus. Fuit temporibus Domitiani a Consulibus Domitiano X. & Sabino, usque Domitiano XVII. & Clemente*. Successerat itaque Cleto anno Christi octogesimo tertio, quo Domitianus IX. & Rufus II. Consules fuere. In Chronico enim Damasi Pontificatus successoris inchoatur a Consulibus, qui post mortem decessoris annum aperuere. Ejus autem obitus contigit anno Christi nonagesimo quinto, quo Domitianus XVII. & Clemens Consulatum gessere. Colitur Anacletus decimo tertio die Julii. Sed is dies ad aliquam ejus Translationem referendus, ut de aliis veteribus Pontificibus existimandum esse jam diximus. Non desunt viri doctissimi, qui Cletum & Anacletum non distinguunt, & unum eumdemque esse affirmant. Verum in re incerta a communi opinione non discedam. Anacleto successit Evaristus juxta idem Damasi Chronicon. IV. Anacleti Papa obitus.

Circumferuntur Anacleti Epistolæ Decretales tres; quas Eruditi supposititias judicant. Prima est ad omnes Episcopos & Fideles, sed consuta est tam ex locis Scripturæ, quam ex Clementis ad Jacobum epistolis, uti ex Rufini, Damasi, aliorumque auctoritatibus. Secunda est ad Episcopos Italiæ, in qua sunt testimonia ex Augustino, Idacio, Gregorio Magno deprompta. Tertia ad omnes Episcopos, agitque de Patriarchis, quorum nomen hoc & sequenti seculo ignotum; denique habet testimonium ex Concilio Romano sub Gelasio, & ex aliis posterioribus Patribus. V. Anacleti Decretales. Baron. an. 112. n. 1.

Ad num. III. Traianus duas adversus Dacos expeditiones suscepit, quæ in Columna Traiana re- VI. Duas adversus Dacos expeditiones Traianus suscepit.

facile potest intelligi: hujus quoque anni exordio Urbe profectum esse adversus Decebalum Regem Dacorum, tum ex his quæ scribit Dio (*a*), tum aliis antiquis monumentis, satis perspicue demonstratur. Antehac Urbe non recessisse, sæpe citatus Plinii Panegyricus fidem facit. Prima igitur hæc profectio fuit adversus Decebalum Regem: nam (ut vidimus supra, anno secundo sui imperii Romam se contulit: *ubi tantisper* (inquit Dio) *commoratus est, dum expeditionem in Dacos paravit, nempe tota tertio suo Consulatu; quarto vero nempe hoc anno, cum exercitu profectus, cum hoste conflixit, quem obtinuit ingenti edita cæde. Tunc, cum vulneribus ligamenta suis deessent, propriæ vesti non pepercit, quam in lacinias conscissam sauciatis partitus est. Militibus, qui in ea pugna ceciderant, aras constitui, & annua parentalia peragi voluit.* Hæc & alia Dio de parta ab eo de superbissimo Rege victoria: etenim quem Domitiani ignavia reddiderat ferocissimum, eumdem humi procumbentem & se adorantem excepit, & perdifficiles pacis conditiones subire coegit; rebusque compositis in Italiam rediens cum triumpho, Dacici est cognomentum adeptus: quæ omnia Dio. Hæc autem facta sunt Consulatu ipsius quarto, hoc videlicet anno: quod & vetus inscriptio docet his verbis (*b*).

(*a*) Dio in Traiano.

Decebalus victus.

(*b*) Panvin. lib. 2. Fast. hoc anno.

IMP. CÆSAR. DIVI. NERVÆ. F. NERVA. TRAIANUS AUGUSTUS. GERMANICUS. DACICUS. PONTIF. MAXIMUS. TRIB. POT. IIII. COS. IV. VICTO. DECEBALO

IV. Difficillimi belli res præclarissime gestæ vix apud unum Dionem brevi compendio perstrictæ inveniuntur: quamobrem multa esse silentio involuta, omnes existimant; sed quæ apud nostros antiquitus de quodam nobilissimo exercitus duce sub Traiano scriptis mandata, & aliis monumentis consignata reperimus, prætermisisse nolumus. In rebus gestis sanctorum Eustathii & sociorum, in earum narrationis exordio, Traiani exercitus dux magnopere commendatur, Placidus nomine, idemque ipse postea Christianus, Eustathius nominatus, qui sub armis egregiam Romano Imperio adversus hostes navarit operam, domi militiæque spectatus. Cum vero mente recolimus Placidum illum virum clarissimum, ejusdem Traiani parentia ut puto olim in bello Judaico commilitonem, qui agebat Magistrum equitum, cum

De Placido duce.

præsentantur, & ab Antiquis sine temporis nota numerantur, nisi quod Dio tradit, hoc bellum *securæ magis, quam celeriter* gestum, & Dacos vix tandem *subactos*, & Julianus Imperator lib. de Cæsaribus, Traianum hoc modo loquentem inducit: *& hoc quidem tantum opus annis fere quinque confeci*. Baronius priorem expeditionem præsenti anno consignat, quod Onuphrius lib. 2. Fastorum recitet e veteri Lapide elogium Traiani, in quo legitur: DACICUS TRIB. POT. IIII. COS. IV. VICTO DECEBALO. Ex hac Inscriptione Baronius, ac alii passim crediderunt a Traiano quartum Consule bello Dacico priori victum Decebalum, *cum tamen spuria sit illa Inscriptio*, (inquit Card. Norisius in Epistola Consulari pag. 64.) *utpote ab eodem Panvinio conficta. Lazius lib. 12. cap. 7. idem epigramma laceratum ac detritum recitaverat, testatus extare in oppido Gumpendorff, primo a Vienna milliario, ex fragmentis male compactis, ubi legebatur*: NERU... ACICU... US. AUG. *Item* VICT. D... D... V. ADIA... T... R. P. IIII. COS. V. *Gruterus pag. 190. 2. idem elogium e Lazio repetit: at non fideliter, cum ibi scribat*: VICTO DECE... *uti &* DACICUS, *& alia verba minus detonsa. Panvinius tamen integre illud concinnavit, &* COS. IIII. *reposuit, cum optime intelligeret, Consulatum quintum Traiani non posse cum quarta ejusdem Tribunitia Potestate componi*. Rejecta itaque ea Inscriptione, quam Baronius Annalibus inseruit, quærenda alia argumenta ad prioris belli Dacici epocham suo anno reddendam. Card. Norisius in eadem Epistola mihi dicata, ait: *Modo de tempore utriusque belli Dacici, ac de profectione Traiani in Orientem, simulque de quinto ac sexto ejusdem Consulatu Romæ inito sententiam tibi proponam, quam ipse postea ad limam revoces, vel ad incudem*. Postea prius bellum Dacicum anno Christianæ epochæ CII. a Traiano susceptum scribit. Verum videtur illud præsenti anno inchoatum, cum Eusebius in Chronico anno Abrahami 2117. dicat: *Traianus de Dacis & Scythis triumphat*. Exorditur hic Abrahami annus a Kalendis Octobris præcedentis Christi anni. Sed cum Plinius in Panegyrico iisdem anno & mense recitato nullam belli Dacici mentionem faciat, certum est, illud tunc nondum inchoatum fuisse, ideoque Eusebium de præsenti Christi anno, seu de potiori Abrahamitici anni parte intelligendum. Nec ab Eusebio hac in re discedendum, cum in utraque editione tam Pontaci, quam Scaligeri eodem anno ea verba legantur, & Hermannus Contractus, ac Marianus Scotus in suis Chronicis eadem verba anno quarto Traiani recitaverint. Eusebium vero rerum gestarum initium ac finem uno tenore plerumque recitare, & eidem anno illigare certum.

VII. Hanc opinionem confirmant Nummi, in quibus Traianus Imperatoris titulum non auget, nisi postquam Tribunitiam Potestatem sextam & Consulatum quartum iniit. Antea enim Imperator II. tantum, postea Imperator III. appellatur, ut in Nummis apud Mediobarbum videre est, apud quem hic exhibetur, IMP. CÆS. NERVA TRAIANUS AUG. in postica: P. M. TR. P. IIII. IMP. II. COS. IIII. Tribunitia Potestas quarta in cursu fuit usque ad V. Kalend. Novemb. currentis anni, quo Traianus quintam capessiit. Quare cum Traianus præsenti anno Consul IV. processerit, is Nummus ante bellum Dacicum videtur percussus, cum titulum Imperatoris nondum Traianus multiplicaret. In omnibus vero Nummis præcedentibus annis cusis Traianus Imperator sine numerali nota appellatur. Gruterus pag. CXC. 3. hanc Inscriptionem refert.

Initium prioris belli Dacici.

IMP. CÆSAR. D. NERVAE. F. NERVA TRAIANUS GERMANICUS. PONT. MAX. TRIB. POT. VI. IMP. II. COS. IIII. P. P. INCHOATAM. A. D. NERVA PA-

cum Traianus ille ductor esset (ut superius dictum est) legionis decimæ; cumque egregia virtus ejus in rebus bellicis a Josepho (a) magnopere commendetur: in eam facile adducimur opinionem, ut ejusmodi ex tempore, nomine, & rerum studiis comparata conjectura, eumdem ipsum esse putemus, qui in his a Traiano adversus barbaros paratis bellis primum militiæ ordinem duxit, ac deinde ad religionem Christianam capessendam divinitus (ut ejus habent Acta) vocatus, tandem una cum suis sub Hadriano (ut suo loco dicturi sumus) martyrium gloriosissime consummavit. Verum quod conjectura res agitur, quæ quantumlibet probabilibus admodum nitatur indiciis; quid de his prudens lector opinari velit, liberum esto.

(a) Joseph. de bel. Jud. lib. 3 c. 3. 4. & lib. 4 c. 2. & lib. 5 c. 3. & in vita sua.

JESU CHRISTI ANNUS 104. | ANACLETI PAP. ANNUS 2. | TRAIANI IMP. ANNUS 5.

I. ANno sequenti, qui numeratur Domini centesimus quartus, Sura II. & Serviano Coss. (b) C. Plinius Secundus, post functionem superioris anni Consulatus, more majorum, provinciam suscepit administrandam: tributa autem est illi Bithynia, ut ipse suis ad Traianum de adventu suo in provinciam litteris datis affirmat. Quod vero Romanæ consuetudinis esset (ut docet Varro (c)) de rebus divinis primum, ac subinde agere de humanis: Proconsulis quoque munus erat, cum provinciam ingrederetur, ædes sacras (d) & opera publica circumire; sicque, ne quid detrimenti religio pateretur, attendere; cum alioqui apud Plinium nihil religione esset antiquius, quippe qui inter alios magistratus ab eodem Imperatore Auguratum acceperat (e). Id ipsum egregie præstitisse, litteræ ab eo ad Traianum scriptæ declarant; ut cum de transferenda vetustissima æde Matris deorum in locum decentiorem, ipsum consuluit (f). Sed quod magis magisque illi displicuit in provincia invenisse, illud fuit: religionem Christianam adeo coalitam & propagatam, ut jam templa viderentur esse deserta, perrarique invenirentur qui diis sacrificia immolarent. Huic enim provinciæ olim Petrus Apostolus (ut dictum est superius) Evangelium prædicaverat, & in ea credentes scriptis litteris stabilierat. Neque tantum vero Bithyniam, sed & illi confinem Pontum repletam fuisse hoc sæculo Christianis, qui Gentilium deorum superstitionem execrarentur, apud Lucianum in

(b) Spart. in Hadr. Plin. lib. 10. epist. 28.

(c) Varro de ling. Lat.

(d) l. 7. ff. de offic. procons.

(e) Plin. lib. 10. ep. 8.

(f) Plin. lib. 10. ep. 58. 59.

Plinius proconsul in Bythinia.

PATRE. SUO. PERFICIENDAM CURAVIT.
Extat apud eumdem pag. CLXXVII. 2. alia Inscriptio, in qua Traianus dicitur etiam, TR. POT. VI. IMP. II. COS. IIII. Præterea Occo pag. 200. hunc Traiani Nummum producit: IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AUG. GERM. P. M. TR. P. VI. in postica, IMP. IIII. COS. IIII. DES. V. P. P. SC. Fabrettus in Syntagmate de Columna Traiani cap. 9. duos alios Traiani Nummos exhibet, in quibus eadem verba leguntur. Ex quibus apparet, anno sequenti, post V. Kal. Novemb. quo sextam Tribunitiam Potestatem Traianus ingressus est, titulum Imperatoris multiplicasse, ideoque tunc bellum maxime arsisse. Tertiæ acclamationis Imperatoriæ mentio non occurrit neque in Nummis, neque in Inscriptionibus. Sed Traianum sequenti anno IMP. III. dictum, quartus Consulatus junctus cum TR. POT. VI. IMP. II. indubitatum reddit. Fabrettus laudatus initium prioris expeditionis Dacicæ recte hoc anno collocavit, quemadmodum & clarissimus Loydius in Specimine Imperii Traiani quod mecum communicavit.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5595.

☉ 27. B. ☽ 8. P. 24. April. Indict. 15.

JESU CHRISTI 102. *secundum Baronium* 104.

EVARISTI PAPÆ 8.

TRAIANI IMP. 5.

SÆC. II. Anno Urbis 855. Olymp. 220. an. 2. An. Ch. 102.

[1] AD num. I. & seqq. C. *Sosius Senecio III.* & *L. Licinius Sura II.* ut ex dicendis anno CVII. constabit. I. Consules.

Baronius, qui existimabat Plinium Juniorem anno præcedenti Consulatum suffectum gessisse, Legationem ejus Bithynicam in hunc annum confert. Sed præterquam quod is Plinii Consulatus cum anno Christi centesimo copulandus, Plinius nonnisi diu post abdicatum Consulatum in Bithyniam missus. Card. Norisius in Epistola Consu-

II. Rescriptum Traiani in causa Christianorum.

[5] COss. *C. Sosius Senecio III.* & *L. Licinius Sura II.* Spartianus in Hadriano Cap. III. *Prætor factus est (Hadrianus) Sura bis, Serviano iterum Coss.* Isaacus Casaubonus ad hunc locum notat, *Sura*, *Surani* nomen fuisse, ut ex veteri lapide apud Onuphrium in Fastis, ubi legitur: C. IULIO. SERVILIO URSO. SERVIANO. ET SURANO. II. COSS. Adeo ut ex Casauboni sententia *Licinius Sura* hoc anno consul ordinarius fuerit, cujus collega *Senecio*: suffecti vero *Servianus*, & *Suranus*. Fasti Idatiani: *Severiano* (forte pro *Serviano*) & *Sura*. Vindebonenses: *Servilio II.* & *Suro II.*

Suffecti autem apud Panvinium, & Almeloveenium sunt: *Manius Acilius Rufus*, *C. Cæcilius Classicus*: nam memorantur a Plinio lib. III. epist. ad Macrinum, lib. IV. epist. ad Gallum, & lib. V. epist. XX. ad Ursum.

De profectione *Traiani* ad primum bellum *Dacicum*, vide Norisium in epistola consulari pag. 63.

in Pseudomante testatum habes. Immensa igitur Christianorum multitudine, quos in provincia invenerat, permotus Plinius, quod in omnes animadvertere durum admodum videret, quid agendum foret, scripta epistola (a) in hæc verba Traianum consuluit:

(a) Plin. lib. 10. epist. 97.

II. Plinii epistola ad Traianum.

Solemne mihi est domine, omnia de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui nunquam: ideo nescio quid & quatenus aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hæsitavi, sit ne aliquod discrimen ætatum, an quamlibet teneri, nihil a robustioribus differant: detur ne pœnitentiæ venia, an ei qui omnino Christianus fuit, desiisse non prosit; nomen ipsum etiam si flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini puniantur. Interim in iis, qui ad me tanquam Christiani deferebantur, hunc sum secutus modum. Interrogavi ipsos, an essent Christiani: confitentes, iterum ac tertio interrogavi, supplicium minatus: perseverantes duci jussi. Neque enim dubitabam, qualecumque esset quod faterentur, pertinaciam certe & inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis amentiæ; quos, quia cives Romani erant, annotavi in Urbem emittendos. Mox ipso tractatu (ut fieri solet) diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens: qui negant se esse Christianos, aut fuisse; cum, præeunte me, deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc jusseram cum simulacris numinum afferri, thure ac vino supplicarent: præterea maledicerent Christo: quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt re vera Christiani; ergo dimittendos putavi. Alii ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt, & mox negaverunt: fuisse quidem, sed desiisse, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque; omnes & imaginem tuam & deorum simulacra venerati sunt: ii & Christo maledixerunt.

III. Conventus Christianorum matutini.

Affirmabant autem hanc fuisse summam vel culpæ suæ vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem: seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent; quibus peractis, morem sibi discedendi fuisse, rursumque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innocuum.

sulari pag.68. in tempus, quo is ad Traianum de Christianorum causa e Bithynia scripsit, sedulo inquisivit. Plures enim Traiani Rescriptum post acceptam Plinii Epistolam datum, eamque Epistolam interpretati sunt, ut videre est in calce Operum Plinii Junioris in Hollandia editorum, sed paucissimi, quo anno data fuerit Epistola, ex professo examinarunt. Card. Norisius in Epistola Consulari pag.66. ait: *Cum Plinius Junior Bithyniæ Proprætor Christianos edictis ac suppliciis persecutus fuerit, Traiano etiam tum Romæ degente libeat hujusce persecutionis tempus designare, quod sibi incompertum fatetur Scaliger in Notis Eusebianis num.2114. Baronius scribit de Plinii Præfectura Bithynica:* Post functionem superioris anni Consulatus, more majorum, Provinciam suscepit administrandam. *At quidem mos stante Republica, sed sub Cæsaribus Africam & Asiam decimo anno a gesto Consulatu sortiebantur, quæ tamen decennii intermedii descriptio in aliis Provinciis non servabatur. Et sane mihi compertum est, Plinium non pervenisse statim a gesto Consulatu in Bithyniam. Rem altius, paucis licet, repetam. Tullius Justus anno Christi XCVII. Bithyniam regebat, ad quem extat Imperatoris Nervæ Epistola ante Epist.67. Plinii lib.10. Justus Proconsul successorem habuit Julium Bassum, qui in exilium a Domitiano missus, inquit Plinius lib.4. Epist.9.* revocatus a Nerva, sortitusque Bithyniam, rediit reus. *Idem lib.6. Epist.29. narrans Quadrato ordinatim causas ab se agitatas ait;* Accusavi Marium Priscum; deinde tuitus sum Julium Bassum. *Accusavit Marium Priscum coram Traiano tertium Consule anno centesimo ex lib.2. Epist.11. mense Januario, cum esset Consul designatus in Kal. Septembres, ex lib.10. Epist.20. Idem lib.4. Epist.8. narrat se post Consulatum accepisse a Traiano Auguratum; epistola vero sequenti acta in causa Bassi describit. Itaque anno CI. Julii Bassi causa cognita fuit. At lib.10. Epist.64. ex Bithynia scribit Traiano quemdam in perpetuum relegatum a Julio Basso Proconsule. Quod vero sciebat acta Bassi a Senatu rescissa, dato jure damnatis ab eodem ex integro,* inquit, agendi dumtaxat per biennium, interrogavi hunc, quem relegaverat, an adiisset, docuissetque Proconsulem, negavit, *cum idem captus coram Plinio stetisset. Cui Traianus respondet, eum, qui existimans se injuria relegatum,* cum per biennium agendi facultatem habuerit, *nec adierit Proconsulem, vinctum dimittendum ad Præfectos Prætorii. Itaque anno CIII. hoc est, biennio post rescissa acta Julii Bassi, alius ante Plinium Proconsul Bithyniæ præerat. Idem lib.5. Epist.20. Urso scribit:* Iterum Bithyni post breve tempus a Julio Basso, etiam Rufum Varenum Proconsulem detulerunt. *Hæc autem Vareni causa in aliquot annos protracta est, testibus ex Bithynia advocatis a Vareno, Bithynis Legatis modo contra eumdem, modo mutata sententia, pro eodem ad Traianum, tum in Daciam, tum Romam destinantibus, Plinio Varenum defendente, quæ quidem constant ex variis ejusdem Epistolis lib.6. Epist.5. 13. & 29. & lib.7. Epist.6. & 10.*

III. Plinius post aliquot annos a gesto Consulatu in Bithyniam missus.

Idem lib.10. Epist.113. scribit Traiano, Anicium Maximum Proconsulem Bithyniæ largitionem pecuniæ, quam super numerum in Decuriones Traiani indulgentia allecti faciebant, in quibusdam civitatibus ad eos quoque extendisse, qui a Censoribus legebantur. Itaque Anicius Maximus alius fuit ante Plinium sub Traiano Proconsul Bithyniæ. Denique lib.10. Epist.64. significat Traiano quemdam sibi denuntiasse adversarios suos a Servilio Calvo clarissimo viro in triennium relegatos, *in Provincia morari, illis e contra affirmantibus, a Calvo Proconsule fuisse restitutos. Respondet Traianus Epist.65. se proxime rescripturum de iis,* qui a P. Servilio Calvo Proconsule in triennium relegati *dicebantur, ubi primum rem ab ipso Calvo didicisset.*

noxium: quod ipsum facere desiisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetærias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri, & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inveni, quam superstitionem pravam & immodicam. Ideoque dilata cognitione ad consulendum te decucurri. Visa est mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est, quæ videtur sisti & corrigi posse. Certe satis constat, prope jam desolata templa cœpisse celebrari, & sacra solemnia diu intermissa repeti, passim venire victimas, quarum adhuc rarissimus emptor inveniebatur. Ex quo facile est opinari, quæ turba hominum emendari possit, si sit pœnitentiæ locus.

IV. Locorum epistolæ Plinii elucidatio. Quod igitur ait, quosdam Christianorum ante triennium, quosdam vero ante plures annos, ac rursum nonnullos etiam ante viginti annos a Christiana religione descivisse; ad tria hæc tempora (quod superius dictum est, hic quoque repetere non erit inutile) allusisse videtur, nimirum cum ante triennium per Traianum excitata est persecutio, vel cum ante plures annos Domitianus eos persecutus est, ac denique cum longe ante Nero est aggressus persequi Christianos. Quod vero se sacramento dicit obstringere Christianos non ad scelus, sed ne quicquam perperam facerent: non puto de sacramento juramentum esse intelligendum, cum nulla vetus consuetudo fuisse in Ecclesia ostendi possit, qua, ne peccarent, juramento promittere Christiani adigerentur. Unde in eam potius adducimur sententiam, ut existimemus idem esse apud Plinium sacramentum, quod sacrum ritum, verbisque Christianorum locutum, ipsam sacræ Eucharistiæ sumptionem sacramentum appellasse, quod eam quidem non aliis impartirentur, quam iis qui mundi essent, & vitæ pravæ abdicationem spondetent in futurum. Gentiles quidem mutuam illam inter Christianos fieri solitam sacræ Eucharistiæ communicationem, in deteriorem partem accipere consuevisse, perinde ac symbolum esset aliquod inter se initæ conjurationis (sicut Catilina poculo sanguinis sibi devinxisse (a) traditur sceleris socios) docet Minutius Felix in Octa- (a) Sallust. in Catil.

esset. At certum est nondum elapsum triennium, ex quo illi relegati fuerunt, cum ea Plinius Principi scripsit, alias nullus fuisset accusationi locus. Igitur & Servilius Calvus fuit proximus decessor Plinii in Præfectura seu Proconsulatu Bithyniæ. Unde apparet post aliquot annos a gesto Consulatu eumdem in Bithyniam missum; cum plures suos decessores, Traiano superante laudes, & aliquos etiam præter eidem memoratos, Bithyniam fortassis administraverint. Et quidem nullus dubito, quin Plinius novem libros Epistolarum ad privatos scripserit, antequam in Provinciam Legatus proficisceretur. Nusquam enim in aliqua earumdem quidpiam legitur, quod Bithynicam ejusdem Legationem attineat. At lib.6. Epist.10. scribit Albino vidisse se sepulcrum Verginii Rufi imperfectum, ac post decimum mortis annum reliquias neglectumque cinerem. *Cum vero obierit Verginius anno XCVII. Christiana epocha, ea Plinius scribebat anno CVII. aut etiam sequenti CVIII. Item lib.8. Epist.4. laudat Caninium, qui destinasset bellum utrumque Dacicum scribere, ac carmine narrare* pulsum Regia, pulsum etiam vita Regem nihil desperantem. Super hæc actos bis triumphos, quorum alter ex invicta gente primus, alter novissimus fuit. *Porro ex hucusque narratis Legatio Bithynica Plinii videtur mihi statuenda circa Septembrem anni CIX. aut sequentis. Ille vero non Proconsul, ut alii, sed Legatus Augusti, ac Propretor Consulari Potestate in Provinciam missus fuit, ex vetusto elogio ejusdem Gruteri pag.CCCCLIV. 3.* (eam inscriptionem retuli anno LXIX. num.IX.) *& quidem Traiano adhuc Romæ degente, quod ex lib.10. Epist. 13. 14. 15. 49. & 82. aperte colligitur.* Ita Card. Norisius, quæ ex literis ejus ad me scriptis magis declaranda.

IV. *Viri Consulares in Provincias mitti poterant statim post gestum Consulatum.* Constat, inquit idem Cardinalis eruditissimus, Asiam Minorem seu Proconsularem & Africam fuisse Provincias populi Romani, in quas viri tantum Consulares a populo sortito mittebantur. Cum vero plures uno anno Consules suffecti & ordinarii essent, neque annua esset illarum Provinciarum gubernatio, debebant Exconsules expectare modo minus, modo plus, quousque ordinatim eisdem illæ Provinciæ destinarentur. Sergius Cornelius Maluginensis fuerat Consul suffectus EX KAL. JUL. anno Urbis DCCLXIII. ex Fastis apud Gruterum in Fine pag.195. Is anno Urbis DCCLXXV. ex lib.3. Annal. Taciti, *ut Asiam sorte haberet, postulavit*. Repulsam tulit, ut inferius ait Tacitus, quod erat Flamen Dialis, qui non poterat plusquam binoctium Urbe abesse: *Ita sors Asiæ in eum qui Consularium Maluginensi proximus erat, conlata.* Tacitus de vita Agricolæ ait. *Consul egregiæ tum spei filiam juveni mihi despondit, ac post Consulatum collocavit, &* STATIM *Britanniæ præpositus est.* Cum vero fusius narrasset gesta *per octennium* ab Agricola in Britannia, ait eumdem a Domitiano revocatum, in Urbe degisse, & postea: *Aderat jam annus, quo Proconsulatum Asiæ & Africæ sortiretur.* Hinc vides juxta ordinem gesti Consulatus, viros Consulares Asiam & Africam sortitos, quod tempus medium modo minus, modo plus erat, quam decennium; sed erat circiter decennium. In alias Provincias, quæ erant præter Asiam & Africam, statim etiam post Consulatum viri Consulares mittebantur. Sic Agricola statim post Consulatum legatus Proprætor in Britanniam missus fuit, ex laudato genero Tacito, qui lib.6. scribit L. Vitellium fuisse Consulem ordinarium anno Urbis DCCLXXXVII. & anno sequenti C. Cestio M. Servilio Coss. de Tiberio ait: *Et cunctis quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit.* Quare etiam in Bithyniam Consulares statim post gestum Consulatum mitti poterant; illa enim regula de Asia & Africa tantum intelligitur. Porro scriptis a me in Epistola Consulari obstat Inscriptio dicata Plinio, in qua dicitur in Provinciam.

Octavio, & alii qui olim pro Christianis scripserunt adversus Gentiles apologias. Sed hac ex parte Plinius Christianos excusat, quod non ad scelus patrandum eo se obstringerent sacramento, sed ad peccatum omne vitandum. Quod vero his peractis potestas fieret recedendi, ita tamen ut rursum convenirent ad capiendum cibum promiscuum; Christianorum Agapen significare voluisse, secundum ea quæ a nobis superius dicta sunt, mihi facile persuadeo. Cæterum quod spectat ad conventus antelucanos: non Traiani tantum edicto, quo (ut ait) hetæriæ, hoc est, ipsa sodalitia, vetita erant; sed quod lege duodecim tabularum nocturnæ coitiones essent prohibitæ, ipsi videbantur Christiani jure plectendi: & ob illud maxime, quod novam ac peregrinam, Romanæ superstitioni contrariam, religionem inducerent. Quid vero ad Plinii consultationem Traianus redditis litteris responderit, videamus: sunt autem hujusmodi (*b*).

(*b*) *Apud Plin. lib. 10. epist. 98.*

V. Traianus ad Plinium.

Actum, quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es. Neque enim in universum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt: si deferantur & arguantur, puniendi sunt. Ita tamen, ut qui negaverit se Christianum esse, idque re ipsa manifestum fecerit, id est, supplicando diis nostris, quamvis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine auctore vero propositi libelli, nullo crimine locum habere debent: nam & pessimi exempli, nec nostri sæculi est. Hæc Traianus.

VI. At quod ad libellos accusatorios sine auctore propositos attinet: jure quidem eos notatos esse oportere Consule, & die, atque judicis nomine, insuper & nomine accusatoris inscriptos, Jurisconsultus (*c*) admonuit. Ceterum quod Christianos inquiri vetuit; Tertullianus (*d*), cum meminit de hujusmodi Imperatoris rescripto, hæc ait: *Atqui invenimus inquisitionem quoque in nos prohibitam. Plinius enim Secundus cum provinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis; ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cetero ageret, consuluit Traianum Imperatorem: allegans præter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quam cœtus antelucanos ad canendum & Christo & Deo, & ad conferendam disciplinam; homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam,* &

(*c*) *l. libellorum ff. de accusat. & inscrip.*
(*d*) *Tertul. in Apolog. c. 2.*

AD IMP. CAESARI. NERVA TRAIANO. AUG. GERMANICO. MISSUS, &c. Cum Traianus DACICUS non dicatur, jam vides quid inde inferatur. At certum est, Plinio morante in Bithynia, Traianum fuisse Romæ, quod produnt epistolæ a me citatæ in Epistola Consulari. Hic mihi, amicorum carissime, hæret aqua. Vadum ipse tentabis; nolo enim hic corrigere scalprorem; neque lapides sunt membranæ. Ita Card. Norisius, qui in Epistola Consulari pag. 70. ait, Legationem Bithynicam Plinii videri sibi statuendam circa Septembrem anni CIX. aut sequentis: illum vero non Proconsulem, ut alios, sed Legatum Augusti, ac Proprætorem Consulari potestate in Provinciam missum fuisse, ex vetusto Elogio ejusdem Gruteri pag. 454.

V. *Plinius in Bithynia fuit quando Traianus Natalem Imperii celebravit.*

Card. Norisii & Loydii infra laudandi doctissimarum observationum, & secundæ Consulatuum Cæsareorum regulæ subsidio, annum quo Plinius Bithyniæ Legatus de causa Christianorum ad Traianum scripsit, me detexisse arbitror. Cum enim persecutiones adversus Christianos annis Decennalibus & id genus festis destinatis de more excitarentur, aut si jam motæ essent, ingravescerent, & Plinius testetur se bis in Bithynia ejusmodi solennia celebrasse, apparet ipsum intelligendum de Quindecennalibus Imperii Proconsularis Traiani, ejusque Imperii Augustei, quæ in annos Christi CXI. & CXII. incidunt; præsertim cum Idacius in Fastis Traiano VI. & Africano Coss. anno nempe Christi CXII. scribat: *His Coss. persecutio Christianorum.* Plinius lib. 10. Epist. 60. ad Traianum scribit: *Diem, Domine, quo servasti Imperium dum suscipis, quanta meretur lætitia celebravimus*, &c. Plinio Traianus respondet Epist. 61. *Quanta religione ac lætitia commilitones cum Provincialibus, te præeunte, diem Imperii mei celebraverint, libenter, mi Secunde carissime, cognovi literis tuis*, ubi sermonem esse de die, quo Traianus Imperii Collega dictus est, certum. Traianus enim suscipiendo Imperium quando adoptatus est a Nerva, repressit seditionem quam Prætoriani moverant, quo pacto dicitur servasse Imperium, ut etiam Plinius in Panegyrico Traiani habet. Cum autem dies natalis Imperii non celebraretur singulis annis, ut Natalis genuinus, sed tantum singulis quinquenniis, decenniis, & sic deinceps, non dubium, quin Plinius de Quindecennalibus Traiani, aut saltem de aliqua hujusmodi festivitate loquatur. Præterea Plinius lib. 10. Epist. 103. ad Traianum scribit: *Diem, in quem tutela generis humani felicissima successione translata est, debita religione celebravimus*, quod sibi gratum fuisse scribit Traianus Epist. 104. ubi Plinium de Augusteo Imperio Traiani, dieque, quo Nervæ successit, verba facere manifestum est. Quare non tantum Imperii Proconsularis, sed etiam Imperii Augustei Quindecennalia, aut saltem aliqua id genus solennia Plinium in Bithynia celebrasse, ideoque & per tres annos utrinque incompletos in ea Provincia fuisse liquet. Alias existimavi, uti passim etiam alii, Epist. 101. lib. 10. Plinii ad Traianum, in qua ait, *Vota, Domine, priorum annorum nuncupata, alacres, lætique persolvimus*, de hujusmodi solenniis interpretandam esse, sed monuit me Cardin. Norisius, eam explicandam esse de Votis, quæ pro incolumitate ac salute Cæsarum fiebant *III. Nonas Januarias*, quemadmodum & Epistolam 44. & 45. Paulus enim J. C. lib. 50. Digest. L. 233. De verborum significatione, ait, *Post Kal. Jan. die III. pro* SALUTE *Principis Vota suscipiuntur*, quod & indicavi anno Christi XXIV. num. 1. Ea itaque Vota, quemadmodum & pro Quindecennalibus, bis Plinius in Bithynia peregit.

Pli-

Traiani rescriptum vacillat.

& cætera scelera prohibentes. Tunc Traianus rescripsit: hoc genus inquirendum quidem non esse, oblatos vero puniri oportere. O sententiam necessitate confusam! negat inquirendos ut innocentes, mandat puniri, ut nocentes: parcit, & sævit: dissimulat, & animadvertit. Quid temetipsum censura circumvenis? Si damnas, cur non & inquiris? Si non & inquiris, cur non & absolvis?

VII.

(a) Euseb. hist. lib. 3. cap. 7.

Eusebius (a) quoque pluribus meminit de ejusmodi Traiani rescripto, ac demum subdit: *Hoc ubi factum esset, etsi fervor persecutionis acerbæ in nos intentatæ quodam modo extinctus fuit: tamen his qui nobis mali aliquid ingerere cupiebant, non minor relicta videbatur occasio; dum hic quidem populus, illic autem cujusque generis magistratus parabat insidias. Sic ut quamvis palam & aperte non persequerentur, sigillatim tamen in quacumque provincia suam in nos redintegrarent crudelitatem, & complures Fideles pro Christo decertantes variis martyrii generibus obtruncarentur*: Hæc Eusebius. Sed quod apud eum ejusmodi Plinii & Traiani litteræ ponuntur anno undecimo ejusdem Imperatoris; ex his quæ superius dicta sunt de profectione Plinii in provinciam, cujus magistratus exordio eædem datæ videntur, erroris redargui jure posse videtur. Quod vero ad persecutionem pertinet; haudquaquam, quod vetarentur inquiri, eam sævire desiisse, vel tepuisse diximus: nam quod accusationi atque delationi locus esset, satis amplus aditus ad eos persequendos cunctis patefactus videbatur: etenim quosnam temperasse putandum ab accusatione illorum, si, secundum quod prædixerat Dominus (b), tradendi essent a parentibus, fratribus, cognatis, atque amicis? Si insuper (quod suis locis uberius dicturi sumus) cessantibus etiam Imperatorum edictis, Gentilis populus sua sponte ubique locorum in Christianos, ut in deorum hostes, solerent insurgere, acerbissimamque ea de causa in eos persecutionem excitare; quomodo eos ab accusatione Christianorum temperasse diximus? Sed hæc ex iis quæ sequentibus singulis fere annis dicturi sumus, manifestiora reddentur.

(b) Luc. 21.

Alis diversis viis Christiani exagitati.

Ve-

VI.

Quo anno Plinius de causa Christianorum ad Traianum scripsit.

Plinius igitur anno Christi centesimo decimo Bithyniam intravit, idque XV. Kal. Octob. ut ipsemet lib. 10. Epist. 24. ad Traianum scribit, dieque insequenti Natalem geminum Traiani celebravit, ut ibidem scribit. Tum anno centesimo undecimo Traianus Imperii Proconsularis Quindecennalia dedit. Horum autem solennium occasione rursus persecutio in Christianos excitata, quemadmodum & anno insequenti, ut jam ex Idacio in Fastis docuimus. Plinius, cum in omnes Bithyniæ Christianos, quorum immensa multitudo erat, animadvertere durum admodum existimaret, celebrem illam epistolam, quæ 97. est libri decimi ad Traianum, scripsit. Tradit autem in ea, ex Christianis unum *ante viginti annos* fidem Christianam ejerasse, ubi ad persecutionem Domitianeam anno nonagesimo tertio motam respicit. Quamobrem cum ab eo Christi anno ad centesimum duodecimum viginti anni fluxerint, patet eum numero rotundo loqui. Marianus Scotus in Chronico sub Traiani & Africani Consulatu anno CXII. gesto eam epistolam exaratam tradit, & eum Consulatum cum anno Christi CX. perperam conjungit. Hermannus Contractus in Chronico sub anno Christi CXI. de eadem epistola loquitur, & ex utroque intelligimus, Eusebium in Chronico, quem illi exscribere solent, quique de ea epistola sermonem habet anno Christi CVII. aut CVIII. non sensisse eam epistolam anno CVII. datam, sed *Tertia*, ut vocat, persecutionis occasione, uno tenore, ut assolet, narrasse quæ ad illam persecutionem spectabant. Hinc anno Hadriani decimo ejus Decennalibus insignito loquitur de libro ab Aristide in Christianorum defensionem composito, & de Apologia in eumdem finem a Quadrato edita, quamvis hæc in Quindecennalibus Hadriani oblata fuerit, ut infra ostendam. Nec huic sententiæ contraria est Inscriptio, de qua supra, in honorem Plinii Bithyniæ Legati posita, ut arbitratur Card. Norisius, quod in ea Traianus DACICUS non dicatur; quem titulum longe ante annum CXII. obtinuit. Cum enim idem titulus in quibusdam Nummis Traiani sexto ejus Consulatu notatis, ideoque & post annum CXI. percussis non legatur, quid mirum si in inscriptionibus prætermissus fuerit? Mediobarbus in Numismatis Impp. pag. 159. hunc Nummum exhibet: IMP. CÆS. NER. TRAIANO OPTIMO AUG. GERM. in postica: P. M. TR. P. COS. VI. P. P. S. P. Q. R. Repræsentatur columna Cochlydis Traiani. Tum pag. sequenti: IMP. CÆS. NER. TRAIAN. OPTIM. AUG. P. M. COS. VI. in postica: S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI S. C. Visitur portus ferrea catena præclusus. Sic in Nummis Marci Aurelii TR. P. XX. XVI. XXII. & XVIII. signatis aliquando dicitur tantum ARMENIACUS, aliquando ARM. PART. MAX. & aliquando sine neutro titulo solum ejus nomen legitur, ut videre est apud Mediobarbum citatum. Quare ex omissione tituli DACICI in laudata Inscriptione nihil inferri potest contra nostram sententiam.

VII.

Plinius statim post Consulatum in Bithyniam non missus.

Ex his liquet; Baronii sententiam, qui putavit Plinium statim a Consulatu in Bithyniam missum esse, sustineri non posse, non quod aliqui Proconsules in eam, postquam ea dignitate functi sunt, proximo anno delegati non fuerint, uti Cælius Clemens, qui, ut observat Clarissimus Loydius in Epistola de Pliniana Legatione ad me data post Consulatum statim eidem Provinciæ præfectus est, qua de re Traiano gratias agit Plinius lib. 10. epist. 12. quod *ad finem Consulatus Cælium Clementem in hanc provinciam* transtulerit, sed quia, ut notavit Card. Norisius laudatus, Plinius in lib. 4. epist. 9. narrat se defendisse in Senatu Julium Bassum Proconsulem Bithyniæ, seque tunc Consularem fuisse tradit illis verbis, *post duos, & Consulares & disertos*, &c. nempe post semet & Lucceium Albinum. Hæc causa acta est anno Christi CI. At Senatus decreto acta Bassi in Bithynia rescissa sunt. Et lib. 10. epist. 64. & 65. cum Plinius esset in Bithynia, jam elapsum erat biennium, ex quo acta Bassi abrogata fuerant.

VIII.

Liquet secundo admittendam non esse Loydii sententiam, qui existimat Plinium mense Septem-

bri

VIII. Cives Romani omnes Romæ passi.

Verum & illud ex eisdem Plinii litteris observandum est, Proconsules sic animadvertere solitos in Christianos quoslibet, ut tamen quos novissent Romana civitate donatos, Romam more majorum transmitterent judicandos. Ex quibus possumus intelligere, immensum plane fuisse numerum martyrum, qui Romæ sunt passi: quippe quoniam non ex iis tantum qui Romæ agerent Christiani, quorum innumera erat propemodum multitudo, ob confessionem nominis Christi ultimo supplicio adigebantur; sed nobiliores qui essent toto orbe Romano Christiani, ad subeundum Romæ judicium capitis amandari solerent: ut factum scimus ejusdem Traiani temporibus de sancto Ignatio Episcopo Antiocheno, Onesimo Episcopo Ephesino, & aliis.

IX. Asiani Christiani martyrii cupidissimi.

Cæterum tantum abfuit, ut Plinius fuerit assecutus, quod spe vana conceperat fieri posse, ut si Christianis pœnitentiæ (quod ait) locus daretur, quod profitebantur, esse desinerent, ac proinde Christiana religio extingueretur: quin potius adeo in immensum creverit multitudo Christianorum in Asia, in qua & Bithynia erat, ut unius tantummodo civitatis populus frequens, quod conferto agmine, ut pro Christo mortem oppeteret, liberaliter se offerret; Arium Antoninum tunc in Asia Proconsulem (quod scribit Tertullianus b) in stuporem magnum adduceret.

(b) Tert. ad Scapul. c. 5.

Nec etiam anno Christi CIII.

bri anni Christi centesimi tertii Bithyniam ingressum, ibique mansisse usque ad initium anni centesimi quinti per menses octodecim. Arbitratur enim Vir doctissimus, Plinium post Consulatum causas centumvirales non amplius egisse, *& omnibus advocationibus renuntiasse*, exceptis iis quas in Senatu agendas voluntate amplissimi Ordinis adactus susceperit, & de rebus post suam Legationem a se gestis, ante decimum Epistolarum suarum librum, variis in locis loqui. Verum utrumque fundamentum Card. Norisius in „ literis ad me datis evertit, Pliniumque post Consulatum causas Centumvirales agitasse ostendit. En XXXV. Tribubus Urbanis CV. Judices eligebantur, terni ex singulis Tribubus, qui rotundo numero Centumviri dicebantur. Hi erant tum plebeii, tum ex ordine Equestri; ac Ovidius qui fuit Eques, non Senator, lib. 2. Tristium ad Augustum de seipso ait:

Nec male commissa est nobis fortuna reorum
Usque decem decies inspicienda viris.

„ Fuerat enim Eques; & in causis Centumviralibus Judex. At Advocati, ac præsertim ætate Plinii, quo tempore causæ Centumvirales omnium erant celeberrimæ. Auctor Dialogi de Oratoribus, qui, ut ibidem ait, librum scripsit anno VI. Vespasiani, paulo ante finem de se habet: *Quod majus argumentum est, quam quod causæ Centumvirales, quæ nunc* PRIMUM *obtinent locum, adeo splendore aliorum judiciorum obruebantur*, &c. nempe florente Cicerone. Et aliquanto superius versus initium Dialogi Aprum ita loquentem inducit: *Ego quidem, ut de meipso fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clavus oblatus est, vel quo homo novus*, &c. *Quæsturam, aut Tribunatum, aut Præturam accepi, quam*, &c. *aut reum prospere defendere, aut apud* CENTUMVIROS *causam aliquam feliciter orare*, &c. *Tum mihi supra Tribunatus, & Præturas, & Consulatus ascendere videor, tum abire*. Hinc Plinius lib. 6. epist. 12. advocationem suam promittit *Vettio Prisco, præsertim*, inquit, *in arena mea, hoc est apud Centumviros*. Infima enim, media, summa ingenia ea ætate ex causis Centumviralibus laudem gloriamque captabant. Epist. 24. lib. 4. ait: *Proxime cum apud Centumviros in quadruplici judicio dixissem, subiit recordatio egisse me juvenem*, &c. Legenda tota epistola, ex qua patet eumdem jam Prætorium, ac Consulem egisse causas Centumvirales, cum grandior esset ætate. Ibi ait: *Studiis processimus*, (fuit enim Prætor sub Domitiano ex epist. 16. lib. 7.) *studiis periclitati sumus*, (postremo anno Domitiani lib. 3. epist. 11.) *rursumque processimus*, nempe sub Nerva ac Traiano Præfectus Ærario, dein Consul. Ex quo constat eum Senatorem, ac Prætorium virum (quod negari nequit) & Consularem causas Centumvirales egisse. Ego quidem, subdit Card. Norisius, puto omnes epistolas librorum novem scriptas ante Legationem Bithynicam, cum homo sui laudator nec semel in tot epistolis quicquam quod eam Legationem attineat, scripserit.

Ceterum recte Loydio observatum, totum illud tempus Traianum Romæ egisse, quo Plinius „ in Bithynia fuit. Quando intravit Provinciam, XV. Kalend. Octob. tunc Traianus fuit Romæ, unde Plinius petiit Mensorem mittendum, lib. 10. epist. 28. & 29. Traianus autem respondit: *Mensores vix etiam iis operibus, quæ aut Romæ aut in proximo fiunt, sufficientes habeo*. Postea cum Architectum mittendum petiisset, Traianus respondit lib. 10. epist. 48. & 49. *Ne existimes brevius esse ab Urbe mitti, quam ex Græcia etiam ad nos venire soliti sunt*. Denuo cum Liberatore egeret, Traianus ait: *Ego hinc aliquem tibi mittam*. lib. 10. epist. 50. & 51. Quando Plinius excusat, quod exemplaria edictorum non miserat, *quia in scriniis tuis esse credebam*, lib. 10. epist. 71. Traianus epist. 72. respondet se ea non habere; nec quicquam inveniri in commentariis eorum Principum, qui ante se fuissent. Lib. 10. epist. 13. & 14. Plinius loquens de Legatione a Rege Sauromate Urbem petitura, protinus ait, nondum Legationem, sed ad Traianum Tabellarium missum esse. Lib. 10. epist. 82. Traianus de Juliopolitanis Romam venientibus vult a Plinio præmoneri, *si in Urbem versus venturi erunt, mihi scribes*. Quibus Baronii sententia convellitur, nostraque confirmatur. Certum enim videtur, currenti anno Traianum in Dacia fuisse, annisque CX. CXI. & initio insequentis, quo Consulatum sextum iniit, ab Urbe non abfuisse. Quod si quis contendat, relationem seu consultationem Plinii, & ad hanc Rescriptum Traiani Imp. de Christianis, ante annum CXI. missum fuisse, negare ille non poterit, eam saltem in Decennalibus Traiani scriptam esse, cum Plinius locis supra laudatis diserte tradat, se bis hujusmodi solennia in Bithynia celebrasse.

duxerit. Nisi fortasse ante Plinii Proconsulatum id quis accidisse contendat; velitque Arrium Antoninum, de quo ibi loquitur Tertullianus maternum Pii Aug. avum fuisse, quem item Plinius alio loco, Proconsulatum Asiæ ante hæc tempora, in quibus versamur, gessisse docet (a); sed de his suo loco uberius est dicendum. Quinam autem fuerint martyres, quos fortes in confessione persistentes Plinius (ut ipse scribit) duci jussit; nullam apud Græcos vel Latinos mentionem inveni: ut vel hoc uno exemplo plane intelligas, innumeros esse propemodum martyres, quorum non tantum Acta oblivioni data sint, sed & omnis memoria ab Ecclesiasticis tabulis penitus exciderit.

(a) Plin. l.4. ep.3.

JESU CHRISTI ANNUS 105. | ANACLETI PAPÆ ANNUS 3. | TRAIANI IMP. ANNUS 6.

I. Decebalus iterum victus.

CHristi Redemptoris nostri qui sequitur annus centesimus quintus adscribitur Fastis consularibus Traiano quintum & Appio Maximo Coss. quo rebellante Decebalo, Traianus iterum comparato exercitu, facto ponte in Istro, eum debellavit, Daciamque redegit in provinciam; hæc pluribus Dio (b): alia quæ his addit Eusebius (c), non hoc anno, sed sequentibus esse gesta, quæ ibidem scri-

(b) Dio in Traiano.
(c) Euseb. in Chron. anno 105. 196.

SÆC. II. Anno Urbis 856. Olymp. 220. an.3. A. C. 103.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5596.

☉ 28. A. ☽ 9. P.9. April. Indict. 1.

JESU CHRISTI 103. *secund. Baronium* 105.

EVARISTI PAPÆ 9.

TRAIANI IMP. 6.

I. Consulat.

[1] AD num.I. Coss. *Traianus Aug. V. & L. Appius Maximus II.* Hic cum numerali nota in Fastis Cæsareis & Ano-

[1] COss. *Traianus Aug. V. & L. Appius Maximus II.* Hi consules ante Norisium huic anno æræ vulgaris ab omnibus ferme alligabantur; at eos loco movit Norisius in epistola consulari pag.64. & sequentibus, propterea quod *quintus Traiani consulatus*, nonnisi post bellum Dacicum statuendus sit. Belli Dacici chronologiam ita ibidem Norisius disponit, ut a *Traiano* susceptum sit A. D. 101. In vetustis lapidibus Gruterianis pag. CLXXVII. 2. *Traianus* dicitur GERMANICUS. TRIB. POT.VI. IMP.II. COS.IIII. pagina vero CXC. 3. TR. POT.VII. IMP.IV. COS.IV. DESIG. V. Tribuniciam potestatem *Sextam Traianus* inchoavit sub initium Novembris anni Christi 102. Nummum Norisius profert ex Museo Mediceo, in cujus antica; IMP. CAES. NERVA TRAIAN. AUG. GERM. P. M. TR. P.VI. In postica vero: IMP.IIII. COS.IIII. DES. V. Alii ejusmodi nummi apud Occonem Mediobarbi leguntur, in quibus ob victoriam de *Dacis* Traianus *Imperatoris titulum* multiplicavit, quum *sextam* Tribuniciam potestatem A. D. 103. gereret; sed in his *Germanicus* tantum, non *Dacicus* nuncupatur, quod cognomentum Romæ, triumphaturus de *Dacis*, a Senatu tulit. Nummus argenteus gazæ Mediceæ habet: IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AUG. GERM. In aversa parte DACICUS. COS.IIII. sed & in eadem gaza æreus nummus Maximi Moduli, in quo additur DES.V. ut in duobus aliis Bononiæ tunc exstantibus, in quibus IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AUG. GERM. DACICUS. & in postica: TR. POT.VII. IMP.IIII. COS.IIII. DES.V. P. P. S. C. Ibi visitur *Victoria* cum laurea & trophæo, dextro pede globum tenens. His monumentis permoti Norisius, & Fabrettus, vulgares Fastos emendandos esse dixerunt, & quum victoria *Dacica* contigerit A. D. 103. quo anno, mense Novembri *Traianus* Tribuniciam potestatem *septimam* iniit, tunc in nummis dicitur COS. IIII. DES.V. Hinc in nummo rarissimo Mediceo *Traianus* cum TR. POT.VII. IMP. IIII. COS.V. ubi Imperator in quadriga triumphator, dextra laurum, sinistra se ptrum tenens. Demum nummi aurei *Traiani* tres in Museo Theupolo, cujus præclara numismata a Jo. Dominico Theupolo, Patricio ac Senatore Veneto dudum collecta, nuper Laurentius Theupolus Eques ac ædis Divi Marci Procurator amplissimus, unaque Federicus Theupolus ejus frater, idemque Senator Venetus, Reip. litterariæ bono in lucem edenda curarunt, eadem confirmant. Nam pag.260. in altero ex his legitur in antica: IMP. TRAIANO. AUG. GER. DAC. P. M. TR. P. & in postica: DAC. CAP. COS.V. P. P. S. P. Q. R. OPTIMO PRINC. Visitur *Dacia* lugens, sedens super arma. Alii duo vero nummi, ibidem pag.158. 259. *Dacici* cognomen in aversa exhibent, & in postica: COS.V. P. P. S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI. Exstat lapis apud Sponium pag.185. ex schedis Guichenonii:

IMP. CAESARI. DIVI. NERVAE. F.
NERVAE. TRAIANO. AUG. GERM. DACICO.
PONTIFICI MAXIMO
TRIBUNIC. POTEST. XII.
IMP. VI. COS. V.
PP. DEVICTIS. DACIS
FOROCLAUD. PUBL.

Hi populi A. D.109. hanc inscriptionem *Traiano* ob victoriam *Dacicam* dedicarunt, ut ex ejus Tribunicia potestate XII. patet. Item apud eumdem Sponium Epiphilium in hortis Barberinis cum iisdem Traiani titulis. De titulo *Dacici* Traiano tributo, rursus eadem repetit atque confirmat Norisius in Epochis Syro-Maced. Dissert.III. Cap.VIII. pag.240. & sequentibus.

His nos igitur præmoniti, Pagium deserimus, & hoc anno consules facimus ... *Suram II. & P. Neratium Marcellum*. Ceterum Fasti Idatiani hæc exhibent: *Traiano V. & Maximo*. Prosperi Chronicon: *Traiano V. & Orphito*. Vindebonenses: *Traiano V. & Maximo II.*

scribit Dio, demonstrant. Porro hæc de victo Decebalo, & ponte super Danubium collocato, antiqua numismata docent, quæ una cum ejusdem Traiani Consulatu quinto notata leguntur: quorum unum, ad certam fidem conciliandam, hic tibi expressimus.

(a) Ex Museo Lalii Pasqual, Canonic S. Mariæ Majoris.

(a)

II. His temporibus persecutione (ut vidimus) in Christianos instante, scelestissimus pseudo-Propheta, Elxai nomine, ex Judæis, qui & se Ossenis conjunxit, Ebionæis, & Nazaræis, prodiit: de quo hæc S. Epiphanius (b); *Conjunctus est his postea Elxai appellatus, temporibus Traiani Regis; qui fuit pseudo-Propheta. Conscripsit autem hic librum, secundum Prophetam videlicet, aut velut secundum divinitus inspiratam sapientiam. Tradunt etiam de alio quodam Jexeo, hujus fratre;*

(b) Epiph. hæres. 19. lib. 1. & hæres. 30.

Pseudo Propheta infestat Ecclesiam.

Anonymo, quo usus Cuspinianus, editur; & in inscriptione Onuphriana dicitur, *Appius Maximus, bis Consul, confector belli Germani*, scilicet Dacici. Et itaque hic Consulatus in præmium virtutis datus, ut aliquo modo in triumphi Dacici partem veniret. Ex quo & illum præsenti anno actum datur intelligi. Sic Promotus & Timasius anno CCCLXXXIX. quo Theodosius M. de Maximo Tyranno triumphavit Fastis nomen dedere; quia in expeditione contra Maximum Promotus equestribus copiis, Timasius pedestribus præfuerat. Mediobarbus cum Traiano V. Q. Messium Maximum profitetur, sed sine teste.

II. Quinquennalia Imperii Augustei Traiani.

Traiani Consulatus juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam, ob Quinquennalia nempe Augustei Imperii, quæ cum priori ejus triumpho Dacico fuere conjuncta. Sed gravis nostris diebus controversia exorta, an Traianus præsenti anno, ut hactenus creditum, vel in sequenti, hunc Consulatum gesserit. Mediobarbus in Numismatis Imperatorum Romanorum pag. 152. Card. Norisius in Epistola Consulari pag. 64. & Fabrettus in Syntagmate de Columna Traiani cap. 6. quintum Traiani Consulatum anno tantum sequenti gestum contendunt fulti auctoritate trium Nummorum, in quibus Traianus dicitur: TR. P. VII. IMP. IIII. COS. IIII. DES. V. Sumsit Tribunitiam Potestatem septimam Traianus V. Kal. Novembris anni centesimi tertii, currentis nempe. Si itaque exeunte Octobri Traianus adhuc Consul V. designatus erat, is Consulatus nonnisi anno sequenti susceptus. Hoc Virorum eruditissimorum fundamentum.

III. Quintus Traiani Consulatus hoc anno gestus.

Anno CI. num. VII. diximus, tria Traiani Numismata ab Antiquariis referri, in quibus is dicitur: TR. POT. VI. IMP. IIII. COS. IIII. DES. V. quæ cusa sunt exeunte anno præcedenti & post diem V. Kalend. Novemb. quo Traianus Tribunitiam Potestatem VI. ingressus. Quare si Fasti vulgares, quos hactenus omnes secuti, depravati non sunt, Nummi hoc anno percussi hanc Inscriptionem præferre debuere: TR. POT. VI. IMP. IIII. COS. V. sed nullus Antiquarius aliquem cum hujusmodi epigraphe huc usque produxit. Indeque factum, ut Mediobarbus & Fabrettus existiment, tres illos citatos, in quibus dicitur Traianus: TR. POT. VI. IMP. IIII. COS. IIII. DES. V. ad præsentem annum, non vero ad præcedentis finem referendos. Verumenimvero cum Onufrius, Scaliger, Baronius, Petavius, Cointius, aliique summi nominis Scriptores Labyrintheis se aliosque flexibus implicarint, quoties Fastos solicitarunt, ab unanimi consensu veterum Auctorum, qui Chronica Fastorum condidere, non videtur discedendum; cum nunquam contigerit, ut in uno eodemque Consulatu consignando omnes errarint, licet inter se non raro diffideant & discordent. In omnibus autem veteribus Fastis quintus Traiani Consulatus cum præsenti Christi anno connectitur, etiam in Anonymo MS. quo usus est Cuspinianus, quique in Bibliotheca Cæsarea asservatur. Hic Auctor, cujus luculentum fragmentum Bucherius publicavit, bissextiles annos, & ferias, quibus singuli incipiunt, annotat, ceterisque Fastorum conditoribus longe accuratissimus est. Quare cum præsenti anno Consulatum quintum Traiani exhibeat, non potest ipse sine Chronologiæ damno in sequentem annum differri. Præterea Mediobarbus, qui in Præfatione suæ Collectionis ait: *Sciant, me Fastos ad fidem Nummorum accommodare, non Nummos ad fidem Fastorum debuisse*. Tamen pag. 360. postquam retulit Galli Augusti, qui secundum Imperii annum tantum delibavit, Numismata, inquit: *Etsi in Nummis Galli & Volusiani* TR. P. IIII. *reperiatur, eosque ex hac Inscriptione occisos anno sequenti* (Christi nempe CCLIV.) *dicendum esset; tamen cum & nullus Historicorum ultra biennium eorumdem Imperium extendant, & anni non suppetant, quibus possit augeri epocha eorumdem, hac in parte potius Historicis & Chronologia standum duxi quam Nummis*. At si in Imperio Galli ea Chronologiæ regulis describendo Nummi deferendi; cur in Imperio Traiani ad temporis rationem exigendo, iisdem adhærendum? Quamobrem quemadmodum iis omnibus, qui in Imperio Galli juxta accuratam Chronologiam declarando, Nummos Tribunitia Potestate IV. notatos contemnere noluere, res infelicissime suc-

cef-

tre. Fuit autem hic homo erroneus moribus, fraudulentæ mentis, a Judæis oriundus, & cum Judæis sentiens, non secundum legem conversans: verum alia pro aliis obiter introduxit. Salem, & aquam, & terram, & panem, & cælum, & atheram, & ventum, jusjurandum ipsis in divinum cultum præfinivit, ac tradidit. Aliquando vero rursum alios septem testes præscripsit: cælum, inquam, & aquam, & spiritus, & sanctos (velut ait) angelos orationis, & oleum, & sal, & terram. Cujus stultitiam ut eluderet S. Joannes Evangelista, ejusmodi hæresim fortasse odoratus (nam, ut vidimus, sub eodem Imp. diem obiit) illud præmonuerat, dicens (a): *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt: & tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua & sanguis, & hi tres unum sunt.* Pergit Epiphanius.

(a) 1. Joann. 5.

III. *Adversatur autem virginitati, & odio habet continentiam, & cogit ad nuptias. Imaginaria vero quædam velut ex revelatione introducit: hypocritas autem docet,* de-

cessit; contra vero, qui antequam tot difficultates in serie Consolum occurrentes, quæ insuperabiles videbantur, complanatæ essent, easdem dissimularunt, & tritam viam secuti sunt, cautius sese gessere. Sic qui in Traiani Imperio Chronologice exponendo tribus præfatis Nummis Tribunitia Potestate VII. & Consulatu V. designato insignitis adhærescere voluerit, Fastos sine dubio perturbabit. Neque negari potest, quin artifices, si Gallo imperante, in Nummis cudendis errarunt, Traiano imperante, in similem errorem induci potuerint. Profecto plura Traiani Numismata & Marmora extant, quam aliorum Imperatorum, quæ aut dubia, aut conficta, vel quæ ex parte corrigenda veniunt, ut liquet ex illis, quæ Fabrettus in Syntagmate de Columna Traiani cap. 8. & 9. habet. Denique si Traianus legitimo tempore Imperii Augustei Quinquennalia celebravit, non alio anno, quam currenti Consulatum capessiit. Unde donec major lux affulgeat, a vulgari Fastorum dispositione per Traiani tempora non recedendum.

IV. *Nummus Traiani suspectus.* Ex tribus Nummis, in quibus Traianus dicitur: TR. POT. VII. IMP. IIII. COS. IIII. DES. V. Prior asservatur in Museo Cospiano, alter in Museo Magnavaccæ, tertius in Gaza Regia. Priores duo certæ indubitatæque fidei sunt. Sed ultimus difficultatem facere non debet. Hæc varia ejus fortuna. Cum anno MDCLXXXVI. Parisiis agerem, & manuscripta Bibliothecæ S. Genovefæ percurrerem, in manus meas incidit Catalogus præcipuorum Numismatum, qui in Museo ejusdem Monasterii extant; quæ in Catalogo ipsa Numismata delineata, & in uno Traiani hæc verba dicuntur descripta; TR. P. VIII. IMP. IIII. COS. IIII. DES. V. P. P. Hinc statim intuli, mirum non esse, si Monetarii Tribunitiam Potestatem VII. Traiani cum ejus Consulatu quinto designato, per errorem injunxerint, qui Tribunitiam Potestatem VIII. eidem illigarint; adiique Virum clarissimum Carolum *du Molinet*, Bibliothecarium, ac rogavi, ut mihi hujusmodi Numisma ostendere vellet. Respondit is possideri illud a V. C. Quenello, a quo Bibliotheca Genovefana aliqua manuscripta habuisset. Cum vero paucos post dies eum Nummum ad Gazam Regiam e Museo Quenelli transiisse accepissem, Versaliam, ubi ea nunc asservatur, me contuli, ut illum videre & in examen vocare possem. Ibi tam a Raiosantio eidem Gazæ Præfecto, quam ab Andrea Morellio, singulari urbanitate exceptus sum; propter tamen aliqua, quæ occurrere impedimenta, Nummum videre non potui; sed post aliquot hebdomadas Morellius Parisios veniens illum secum detulit, significavitque, se & Raiosantium non dubitare, quin hæc inscriptio, quæ in eo legitur; TR. P. VII. IMP. IIII. COS. IIII. DES. V. P. P. ab aliquo imperito insculpta Nummo fuerit; cum antea in eo legeretur, SPQR. OPTIMO PRINCIPI, idque adeo verum esse, ut artifex oblitus fuerit delere duas ultimas litteras PI, quæ adhuc distinctæ in Nummo apparent. Est autem æreus magnæ molis. Illum Vaillantius in tomo I. Selectorum Numismatum pag. 51. delineavit cum TR. P. VII. qui tamen perperam paulo post scribit, extare in Museo Genovefano Traiani Nummum inscriptum: TR. P. VIII. IMP. IIII. &c. quia scilicet Catalogum Numismatum in eo Museo extantium legens, eam epigraphen reperit, neque ei in mentem venit videre, an reapse Nummo insculpta esset, vel scriba in eo delineando peccasset.

V. *Duo Traiani Nummi explicatus difficiles habentes.* Restant igitur tantum duo Numismata, quorum unum, nempe Cospianum, Norisius, alterum vero quod est Magnavaccæ, Fabrettus examinarunt, & utrumque indubitatæ fidei esse concluserunt, quæ Toinardus sic explicanda censet: Tribuni plebis *IV. Idus Decembris* creabantur, ut testatur Dionysius Halicarnassensis. Dio autem lib. 53. de Imperatoribus scribit: *Tribuniciam Potestatem, quanta unquam maxima fuit, accipiunt, & quia quotannis eam cum Tribunis plebis ejus anni renovant, annorum Imperii ipsorum hinc summa concipi solet.* Ex his infert Toinardus, Traianum anno Christi XCVII. V. Kalend. Novemb. Tribunitia Potestate ornatum esse, ac IV. Idus Decemb. ejusdem anni cum Tribunis plebis Tribunitiam Potestatem renovasse, id est, Tribunitiam II. numerasse. Quo pacto anno Christi CII. IV. Id. Decembris, cum adhuc Consul V. designatus esset, Tribunitiam Potestatem VII. inchoare potuit. Variis Nummis suam opinionem Vir doctissimus mihique amicissimus confirmat. v. g. in Nummo Græco Galbæ Imperatoris legitur: TR. POT. II. quem tamen certum est secundum Imperii annum non inchoasse. Is itaque juxta Toinardi conjecturam, Tribunitiam Potestatem ineunte mense Aprili anni LXVIII. suscepit, eodemque anno IV. Idus Decemb. secundam Tribunitiam Potestatem ingressus est, occisus mense Januario insequentis anni. Eo modo de multis aliis Numismatis, quæ germana esse constat, Toinardus discurrit. Sed quidquid de hac conjectura sit, quæ supra dixi, a vulgaribus Fastis recedendum non esse demonstrant.

VI. *Imperatores Trib. potestatem a die suscepti Imperii inchoabant.* Jamdiu Chronologos torquent varia Numismata; in quibus plures tribuuntur anni quibusdam Imperatoribus, quam ex certis Historiæ monumentis eos regnasse constat. Supersunt Nummi Græci *Nervæ*, in quibus tertius annus notatur; cum tamen secundum Imperii tantum delibarit. Sic in Nummo Græco *Heliogabali* a Vaillantio Tom. 2. Nu-

dicens non esse peccatum, etsi simulacra ipsos adorare contingat persecutionis tempore instante, si solum conscientia non adhæreant; & si quid etiam confiteantur ore, non autem corde. Atque hujus rei testem adducere fraudulenter ille impostor non erubescit Phinees sacerdotem quemdam de genere Levi & Aaron, & prisci Phinees, quod in Babylone tempore captivitatis adoraverit Dianam, & in Susis effugerit perniciem mortis coram Dario Rege. Quare omnia ipsius falsa sunt & vana: & post multa: *Sed & rursum Christum confitetur nomine, dum dicit: Christus magnus ille Rex; non autem ex dolosa & adulterata tractatione nugacissimi libri ejus comprehendi, an de Domino nostro Jesu Christo narravit: neque enim hoc determinat; verum Christum simpliciter dicit. Probibet etiam orare ad Orientem, asserens non oportere sic intendere, verum faciem ad Hierosolymam convertere ex omnibus partibus: ita ut hi qui in Oriente sunt, in Occasum Hierosolymis intendant:* & post alia de eodem: *Describit Christum esse quamdam virtutem, cujus etiam mensuras significat, vigintiquatuor schœnorum in longitudinem, hoc est, milliariorum nonaginta sex: latitudinem vero schœnorum sex, idest, milliariorum vigintiquatuor; & crassitudinem similiter emetitur, & pedes, & reliqua fabulamenta. Esse autem* Portenta Hæreticorum.

&

Numismatum Coloniarum recitato, legitur annus quintus, quem is prætermisit, quod Heliogabalus ad illum non pervenerit. Toinardus, qui me monuit de illa Nummi Heliogabali mutilatione, existimabat difficultatem cessare, si advertamus, Imperatores annos Imperii, ac Tribunitiam potestatem a die *IV. Idus Decembris* cum Tribunis iniisse, & menses, qui a die suscepti imperii ad IV. Idus Decembris fluxerant, pro anno computasse, eodemque die annum secundum, seu Tribunitiam potestatem II. inchoasse, & sic deinceps. Verum eam sententiam Nummi refellunt. Mediobarbus duos *Neronis* exhibet, in quibus is dicitur TR. P. III. COS. II. qui tamen anno Christi LVII. quo secundum Consulatum gessit, TRIB. POT. IV. COS. II. diceretur, si mense Decembri anni LIV. secundam Tribunitiam potestatem, ut vult Vir doctissimus, auspicatus esset: mense enim Octobri illius anni Claudio successerat. Sic *Domitianus* in Nummo apud Mediobarbum dicitur TR. P.II. COS. VIII. imperare cœpit Domitianus die XIII. Septembris anni LXXXI. quare anno LXXXIII. quo Consulatum IX. sumsit non TRIB. P.II. Sed TR. P.III. diceretur si ea sententia vera esset. *Marcus Aurelius* Tribunitia potestate anno Christi CXLVII. ornatus est, qui ideo initio anni CLXI. quo tertium Consul processit, dictus fuisset TRIB. POT.XVI. & tamen Mediobarbus varios hujus Imperatoris nummos profert, in quibus legitur, TRIB. POT. XV. COS.III. denique *Severus Alexander* in variis nummis apud Mediobarbum dicitur, TRIB. P.IIII. COS.II. qui, cum anno Christi CCXXII. mense Martio regnare cœperit, annoque CCXXVI. secundum Consulatum capessierit, prius Tribunitiam potestatem V. quam Consulatum II. suscepisset, si IV. Idus Decembris eam exorsus esset.

VII. *Nummi in contrarium explicantur.* Hæc mea de hujusmodi nummis conjectura. Omnes nummi Latini, in quibus anni Tribunitiæ potestatis, annos Imperii excedunt, aut mendose descripti, aut a Monetariis in iis cudendis erratum, aut anni unius Imperatoris, alteri attributi, ut de Gallo & Volusiano loquens ostendi. Quoad Nummos Græcos, in quibus plures Imperii anni leguntur, quam reipsa Augusti regnarint, vel idem dicendum ac de Latinis, in quibus anni Tribunitiæ potestatis annos Imperii superant, vel existimandum annos illos, non ad Imperium, sed ad aliquod aliud nobis incognitum referri. Extant in Gaza Regia Basilisci Tyranni, qui menses tantum viginti imperavit, Numismata in quibus signatur annus III. in aliis annus IV. in aliis annus V. quos nullus dicet de ejus imperii annis intelligendos esse, sed quos nullus negabit sine aliquo consilio illis Nummis Græcis insculptos. Anno CCXXXVIII. num. VII. varios nummos exhibui Tarsi percussos, in quibus annus secundus ad annos Imperatorum in iisdem expressorum ordinem non habent. Denique annus tertius qui in quibusdam Nervæ Nummis habetur, ad ejus Imperium referri non potest; cum tam apud Mediobarbum, quam in Cimeliis Principum, compiures Nummi Latini extent in quibus Nerva (qui anno Christi XCVI. mense Septembri Imperium iniit, annoque XCVIII. exeunte Januario mortuus est, cum Kalendis ejusdem mensis Consulatum IV. cepisset) dicitur TR. P. III. COS. IIII. Quare in Nummis illis annus tertius ad ejus Imperii durationem pertinere non potest.

Traianus hoc anno e Dacia Romam redux de Decebalo Dacorum Rege triumphavit, ut certum facit Nummus a Card. Norisio in Epistola Consulari pag. 67. ex Thesauro Mediceo productus: IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AUG. GERM. DACICUS. P. M. in postica: TR. P. VII. IMP. IIII. COS. V. P. P. S. C. Visitur Imperator in curru; seu in quadrigis triumphans, qui dextra laurum, sinistra sceptrum tenet: quo Nummo prior Traiani triumphus sine dubio signatus, & hoc anno, quo Tribunitiam Potestatem VII. iniit, & Augustei Imperii Quinquennalia dedit, ductus. Animadverti enim, Imperatores post Vespasianum annis, quibus triumpharunt, Consulatum cepisse, vel saltem triumphum cum Decennalibus & id genus festis conjunxisse. Quis vero *Maximus* belli Dacici confector fuit, ut num. I. dixi, anno quo Traianus triumphavit, ejus in Consulatu Collega fuit, ut in partem aliquam triumphi veniret. Traianum vero post debellatos Dacos plures colonias, non vero unicam deduxisse in Daciam recte ostendit Fabrettus in Syntagmate de Columna Traiani pag. 143. tam ex Inscriptionibus, quam ex Ulpiano J. C. in L. 1. D. *de censibus*; quæ coloniæ vel in Quinquennalibus, vel in Decennalibus Traiani, ut moris erat, institutæ; quod Virum eruditissimum fugit, qui nusquam hujusmodi festorum a Traiano celebratorum meminit. Hæc porro Inscriptio, quam ipsemet pag. 188. ex Grutero refert, Quinquennalium Augustei Imperii Traiani indicium: IMP. CAESARI. DIVI. NERVAE. F. NERVAE TRAIANO. AUG. GERMANICO. DACICO. PONTIFICI. MAXIMO. TRIBUNIC. POT. VII. IMP. IIII. COS. V. P. P. TRIBUS. XXXV. QUOD LIBERALITATE OPTIMI. PRINCIPIS. COMMODA. EARUM. ETIAM. LOCO- VIII. *Traiani prior triumphus.* Baron. ann. 109. n. III.

RUM

& sanctum Spiritum, & ipsum fæminei sexus similem Christo, instar statuæ super nubes, & in medio duorum montium stantem: & reliqua silentio præteribo, ut ne legentium aures ad fabulas concitem. Hæc Epiphanius: qui addit versutum hominem prohibuisse interpretationem suorum scriptorum.

IV. (a) *Epiph. hæres. 53.* Helcesæi Hæretici. Tradit idem auctor (*a*) Helcesæos, qui se ab Elaai descendere gloriarentur, tanti existimasse duas mulieres, quæ ex semine ejus dicerentur descendisse, ut eas adorarent veluti deas, videlicet Marthus alteram, alteram vero Marthanam nuncupatam, quæ vixerunt ipsius S. Epiphanii tempore; has igitur propter Elxai sic colebant, ut (quod idem tradit auctor) iidem Elxai gregales ipsarum sputa & reliquas sordes corporis auferrent, eademque ut res sacras adhiberent in auxilium morborum, cum nullam tamen ea eis salutem consequerentur. At de his satis: quæ non oportoit prætermisisse; ut quibus telis studuerit diabolus puritatem Catholicæ fidei omni tempore labefactare, omnibus innotescat: ut merito de S. Ecclesia dictum esse appareat (*b*): *Sicut lilium inter spinas: sic amica mea inter filias*: eo quippe visu pulchrior facies Ecclesiæ redditur, quo magis inter tot mendaciorum portenta, velut lux in tenebris nitenti veritatis fulgore coruscat. (b) *Cantic.* 2.

An-

RUM ADIECTIONE CUMULATA SINT.

IX. *Traianus Dacicus appellatur.* Xiphilinus ex Dione lib. 68. narrato priori bello Dacico ait: *Traianus de Dacis triumphavit, & Dacicus cognominatus est.* Et tamen Cardin. Norisius in Epistola Consulari pag. 65. ait, extare in Gaza Medicea Nummum argenteum cum epigraphe: IMP. CÆS. NERVA TRAIAN. AUG. GERM. & in aversa parte: DACICUS COS. IIII. Visitur Hercules ibidem dextra clavam, sinistra spolium leonis tenens. Mediobarbus pag. 52. duos alios Traiani Nummos habet in quibus is dicitur: GERM. DAC. P. M. TR. P. COS. IIII. P. P. qui, sicut præcedens, anno elapso percussi. Traianus itaque Dacicus antequam triumpharet, appellatus. Sic Spartianus in Severo cap. 9. ait, hunc Imperatorem in priori bello Parthico recusasse Parthici nomen: *Recusavit & Parthici nomen, ne Parthos lacesseret*: quod tamen in Nummis Severi tunc cusis legitur. Immo idem Xiphilinus ex Dione lib. 68. postquam de victoriis de Parthis a Traiano reportatis locutus est, ait: *Tum vero multa decreta sunt a Senatu, sed in primis Optimus cognominatus est*: quod etiam Zonaras habet. Et tamen Plinius in Panegyrico anno Christi centesimo dicto, cap. 88. inquit: *Iustissus de causis Senatus Populusque Romanus Optimi tibi cognomen adjecit!* Extat apud Mediobarbum pag. 158. Traiani Numisma inscriptum: IMP. CÆS. NER. TRAIANO OPTIMO AUG. GER. DAC. in postica: P. M. TR. P. XIIII. IMP. VI. COS. V. P. P. OPTIMO PRINCIPI. Vides Traianum diu ante Armeniam captam *Optimum* nominari; licet tradat Dio illum post eam victoriam *Optimum* cognominatum. Quare sicut cognomen *Optimi*, quod primis Imperii annis Traiano concessum, Senatus, post captam Armeniam, eidem rursus confirmavit; sic & Dacici cognomen, quod ardente bello Dacico, Traiano attributum, eidem post priorem triumphum a Senatu confirmatum.

X. *Posterioris expeditionis Dacicæ epocha.* Baron. n. 2. Cum Decebalus Dacorum Rex, præter conditiones fœderis icti multa ageret, bellum Traianus adversus illum iterum suscepit, tuncque lapideum pontem super Istrum fecit, cui cetera illius opera vix adæquari possunt. Pons, ut observavit Cuspinianus in Austriæ Descriptione, in inferiori Pannonia, non procul a Canizza oppido situs erat. Dio pluribus eum describit. Sed ejus constructio, & secunda in Daciam expeditio perperam hoc anno in Annalibus consignatur. Existimavi alias secundam expeditionem Dacicam ante annum CVI. susceptam non fuisse, quod sub illius anni Consulibus Auctor Chronici Alexandrini scribat: *His Coss. gravi bello Romanis incumbente a Persis, Gothis, & aliis gentibus Traianus expeditione in hostes suscepta, suæ gratiam tributarum, quoad reverteretur,* fecit. Præterea Spartianus in Hadriano cap. 3. scribit de eodem: *Tribunus plebis factus est Candido & Quadrato iterum Coss.* Et statim: *Secunda expeditione Dacica Traianus eum primæ legioni Minerviæ præposuit, secumque duxit.* Illud collegium Consulum signatur in Fastis anno Christi CV. Quo anno cum Hadrianus Romæ Tribunus plebis fuerit, altero anno CVI. Legatus legionis ad bellum secundum Dacicum a Traiano ductus fuit. Tribunatus enim Magistratus annuus erat. Ex quo cum Card. Norisio in Epistola Consulari pag. 67. inserebam, Hadrianum toto anno, quo illud munus gessit, Romæ mansisse. Verum postquam vidi Specimen Imperii Traiani a doctissimo Gulielmo Loydio ex Anglia ad me transmissum, non dubitavi, quin ea expeditio anno CV. inchoata fuerit. Tribunatus enim plebis, ut ad me idem Vir clarissimus scripsit, stante veteri Republica munus quidem annuum fuit; sed Traiani temporibus etiam semestre fuisse Plinius lib. 4. epist. IV. testatur. Immo forsan & bimestre fuit, sicut Consulatus. In veteri autem Republica quando Tribunis plebis ne una quidem nocte extra Urbem morari liceret, tamen ex Senatusconsulto aut Plebiscito tunc licebat quovis proficisci Reipublicæ causa. Quanto magis nunc quando Tribuni omni munere vacarent, quando tantum locum in Senatu supplerent, & sibi ad majora gradum præstruerent; præsertim a Principe jussi, qui pro more horum temporum omnem populi Romani potestatem in se transtulisset. Sane de Tribunis plebis in hujus ævi Scriptoribus tam pauca habentur, ut unius exemplum, qui Tribunatus anno militavit, vix edere possimus. Sed Quæstoris exemplum habemus in ipso Hadriano Traianum ad primum Dacicum bellum familiarius prosecuto. Ædilem vero videmus Clodium Albinum *non ultra decem dies* munere defunctum, ut ait Capitolinus in Albino cap. 6. *Quod ad exercitum festinanter mitteretur.* Quidni igitur Hadrianum etiam ab initio Tribunatus quarto Idus Decembris quarto aut quinto mense Traianus in Daciam festinans secum ducere potuerit, inquit Loydius? Auctoritas Chronici Alexandrini hac in re parvipendenda; exscripsit enim Eusebium in Chronico, ubi eodem Christi anno uno tenore varia bella recitat, quorum aliqua, uti bellum Parthicum, ultimis Imperii Traiani annis gesta esse constat. Julianus in Cæsaribus scribit Traianum *intra annos quinque* Getas subjugasse. Quare Romam rediit anno CVII. aut CVIII. & secundum triumphum Dacicum Decennaliaque exhibuit, ut infra dicetur. Loydius quidem ejus reditum in annum CIX. differt; sed cum triumphi cum Decennalibus & id genus festis, si Imperatores Consolatum non sumerent, conjungi soliti essent, ei hac in re non adhæreo.

1. ANno Domini centesimosexto, Coss. Surano atque Marcello, Traianus Dacico bello confecto, Romam rediit: *Quem* (inquit Dio *a*) *Romam repetentem plurimæ barbararum gentium legationes, atque etiam Indorum legati adiere:* addit bibliothecas extruxisse, & columnam ingentem statuisse in foro, quod dictum est Traianum, cæterorum omnium celeberrimum: ipsum enim præ cæteris Urbis nobilissimis structuris in admiratione habuisse Constantium Imper. cum Romam venit, tradit Ammianus his verbis: (*a*) *Verum cum ad Traiani forum venisset, singularem, sub omni cælo structuram (ut opinamur) etiam numinum ascensione mirabilem, hærebat attonitus, per giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendos*, &c. Hæc ipse, significans nimirum columnam cochlidem in medio foro sitam; quam hoc anno cœptam, nonnisi post septennium absolutam esse, demonstrant antiqua numismata, in quibus una cum Consulatu sexto ejusdem Imperatoris, quem gessit anno decimoquinto sui Imperii, ipsa columna una cum Traiani simulacro desuper collocato habetur expressa, ante vero illud tempus numquam ipsa columna effigiata alicubi reperitur; cujus rei indicem hic tibi antiquum nummum effigiandum curavimus.

(*a*) Dio in Traiano.

(*a*) Ammianus Marcel. lib. 26.

Columna Traiana.

Opus

SÆC. II. Anno Urbis 857. Olymp. 220. an. 4. A. C. 204.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5597.

⊙ 1. GF. ☽ 10. P. 31. Mart. Indict. 2.

JESU CHRISTI 104. *secundum Baronium* 106.

EVARISTI PAPÆ 10.

TRAIANI IMP. 7.

I. Consules II. *Secundus Traiani triumphus & Columna Traiana erecta.*

[1] AD num. I. & seq. Coss. *Sura II*, & *Marcellus*.

Cum utrumque bellum Dacicum per annos ferme quinque durarit, ut jam diximus, Traianus, secundo bello Dacico confecto Romam non rediit, nisi exeunte anno Christi CVII. aut verosimilius, anno Christi CVIII. quo Decennalia celebravit, & secundum triumphum Dacicum duxit. Patinus in Nummi Thesauri Mauroceni pag. 216. unum Græcum Traiani producit, in quo legitur: I. I. A. id est, *anno undecimo*. Visitur in eo Quadriga triumphalis. Supersunt quidem multa hujus Imperatoris Latina Numismata, quæ ad istum triumphum spectant; sed cum in eis annus Tribunitiæ Potestatis non exprimatur, incertum quo anno illi cusi. Gruterus pag. CXC. 4. exhibet Inscriptionem Traiani, in qua is dicitur: GERMANICUS. DACICUS. PONT. MAXIM. TRIB. POTEST. XII. IMP. VI. COS. V. P. P. OPERIBUS. AMPLIATIS. RESTITUIT. Sumta Tribunitia Potestas XII. a Traiano quinto Kalend. Novem. anni Christi CVII. Quare anno CVIII. dictus is Imperator VI. occasione secundi triumphi Dacici ac Imperii Augustei Decennalium, in quibus præcedentes victoriæ de more renovatæ, & opera publica, ut etiam moris erat, ampliata. Quoad Columnam Tra-

---

[1] COss. *Sura II. & Marcellus*. Ex Norisii sententia, ut vidimus, hoc anno consules habentur: *Traianus Aug. V. & ...... Maximus*. Nummi Traiani, & lapis apud Panvinium, de quo Norisius in epistola consulari pag. 67. Lapis item apud Gruterum pag. CCXLVI. 8. cum *Traiani* TR. POT. VII. IMP IV. COS. V. & pag. CCXLVII. 1. cum TR. POT. VIIII. IMP. III. (mendose) COS. V. Alius lapis olim in hortis Colotianis, editus post vitam Angeli Colotii pag. 97. ex schedis Barberinis.

IMP. CAES. DIVI. NERVAE. F.
TRAIANO &c.
GERMANICO. DACICO. PARTHICO
PONT. MAX. TRIBUNIC. POT. VII.
IMP. IIII. COS. V.

Fabrettus pag. 413. num. 360.

IMP. CAESAR. NERVAE. F.
TRAIANUS. AUGUSTUS
GERMANICUS. DACICUS
PONT. MAX. TRIBU-
NICIA. POTESTATE
IMP. IIII. COS. V.

Fasti Idatiani: *Suburano II.* mendo librarii, &. *Marcello*, qui ad A. D. 103. referendi sunt; ut habent Fasti Vindebonenses.

(a) Ex Museo Lalii Pasqual. Canonici S. Mariæ Majoris in Urbe.

(a)

opus plane admirabile, nec antea visum: qua, in hanc usque diem divina providentia, ceteris fere omnibus nobilibus Urbis antiquis monumentis barbarica manu vel terræmotu dirutis atque prostratis, vel saltem quassatis, integra permanente: hoc ipso anno, quo hæc nostra prælo mox subjicienda describimus, Sixtus V. Pontifex Maximus, super ejus verticem, præclarissimum Christianæ religionis monumentum, Principis Apostolorum Petri ingentem æneam magna impensa studioque conflatam statuam, inauratamque, sacris ritibus so-
II. lemniter collocavit.

At antequam Traiani columna consurgeret, erant Petri trophæa Romæ conspicua: ejusdem namque memoria nobilis in Vaticano fulgebat. Anacletus enim (ut antiquæ Ecclesiasticæ tabulæ (b) habent) cum adhuc presbyter esset, construxit atque composuit desuper ejus corpus; velut trophæa victoriæ, insignem claramque memoriam: quam quidem (quod admirationem omnem superat) non valuit turbo persecutionis aliquo modo prosternere; sed & perseverasse in posterum, majoribusque in dies accessionibus gloriæ auctam affirmare videtur Caius antiquus Theologus (c), qui eodem sæculo claruit, nempe Zephyrini Papæ temporibus: immo non Petro tantum erectam memoriam fuisse celebrem, sed & Paulo, tradit, easque trophæa Apostolorum appellat, sic dicens: *Ego Apostolorum trophæa perspicue possum ostendere. Nam si lubet in Vaticanum proficisci, aut in viam, quæ Ostiensis dicitur, te conferre; trophæa eorum, qui istam Ecclesiam suo sermone & virtute stabilierunt, invenies.* Hæc Caius.

(b) Lib. Pont. in Anacleto. Petri trophæa & Pauli.

(c) Apud Euseb. hist. lib. 3. c. 24.

III. Quod igitur habet liber de Romanis Pontificibus in Anacleto: *Hic B. Petri memoriam construxit atque composuit*; per memoriam nonnisi ædificii structuram designari constat, quam olim antiquitas usitatius dicere Ecclesiam consuevit: nam & Augustinus (d): *Nos*, inquit, *martyribus nostris non templa sicut diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus*; quas merito Caius trophæa appellat, quippe quæ victorias sanctorum de subactis hostibus repræsentent. Ceterum columnam hoc anno construi cœptam, nonnisi ad sextum ejus Consulatum fuisse absolutam, inscriptio in ea incisa declarat.

De memoriis Sanctorum.

(d) Aug. de Civit. Dei lib. 22. c. 10.

Cen-

Traianam, quæ etiamnum Romæ visitur; & cujus hoc anno Nummum exhibet Baronius, in quo Consulatus tantum sextus exprimitur, præsenti anno non erecta; cum Traianus anno tantum CXII. Consulatum sextum inierit. Ea itaque anno tantum CXIII. Traiano posita, ut legitur in basi ejusdem Columnæ in medio Foro Traiani; SENATUS. POPULUSQUE. ROMANUS IMP. CAESARI. DIVI. NERVAE. F. NERVAE TRAIANO. AUG. GERM. DACICO. PONTIF. MAXIMO. TRIB. POT. XVII. IMP. VI. COS. VI. P. P. AD DECLARANDUM. QUANTAE ALTITUDINIS MONS. ET. LOCUS. TANTIS RUDERIBUS. SIT. EGESTUS

I. CEntesimus septimus Christi annus Candido & Quadrato II. Coss. adscribitur Fastis; quo Traianus ab Urbe recedens, Armenis ac Parthis, aliisque finitimis populis bellum intulit: quorum alios in deditionem recepit, alios vero bello subegit: hæc Dio (a) pluribus. Tunc quoque accidit (quod Suidas (b) meminit) ut Abagarus Rex Edessæ (puto hunc ab illo seniore Abagaro, qui Christi temporibus vixit, de quo suo loco superius facta est mentio, esse progenitum) Traiano munera miserit.

(a) Dio in Traiano. Abagarus rex Edessæ.

(b) Suid. in hist.

II. Ecclesia Edessena vexata. Ceterum constat Ecclesiam Edessenam Tra-

---

SÆC. II. Anno Urbis 858. Olymp. 221. an. 2. A.C. 103.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5598.

☉ 2. E. ☽ 12. P. 10. April. Indict. 5.

JESU CHRISTI 105. *secundum Baronium* 107.

EVARISTI PAPÆ 12.

TRAIANI IMP. 8.

I. Consules. [1] AD num. I. Coss. *Ti. Julius Candidus II. & A. Julius Quadratus*, ex Inscriptione Onuphriana. Mediobarbus pag. 153. C. Julium Candidum II. & C. Numid. Quadratum profitetur. Sed nescio unde id acceperit. In veteri enim Inscriptione apud Sponium in Itinerario Atheniensi legitur: *Γαῖον Ἄντιον Ἰούλιον, Αὔλου υἱὸν Κουάδρατον, δὶς ὕπατον, Ἀνθύπατον Ἀσίας*, &c. id est, C. *Antium Julium, Auli filium Quadratum, Consulem iterum Proconsulem Asiæ*, &c. Additur, *ex auctoritate Imp. Nervæ Traiani Cæs. Aug. Germanici, Dacici, Provincia Syria*, &c. adeo ut indubitatum sit, sermonem hic esse de Quadrato hoc anno Consule, aliis postea dignitatibus exornato.

II. Bellum Parthicum. Bellum *Parthicum* anno tantum Christi CXII. inchoatum; cum Traianus in Nummis *Parthicus* non dicatur, nisi post Consulatum sextum, quem eo Christi anno suscepit. Card. Norisius in Epistola Consulari pag. 72. profert ex Gaza Medicea insigne Numisma Traiani cum epigraphe; IMP. CAES. NERVAE TRAIANO AUG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. & in postica; PROFECTIO AUG. S. C. Ibidem visitur Imperator eques milite scutato præeunte, tribus aliis hastatis subsequentibus. Hinc, inquit Card. Norisius, ante sextum Consulatum, qui in Nummis obsignatur, in Orientem non transmisit. Sed cum ultimis Imperii Traiani annis is Nummus percuti potuerit, & de facto a Mediobarbo cum anno Christi CXVI. copuletur, certus inde annus deduci non potest. Nec est quod quis dicat, male cum eo anno a Mediobarbo conjungi; cum Traianus non Parthicus, sed Dacicus tantum in eo nuncupetur. Nam in Nummis sæpe antiqui tituli Imperatorum servati, novi vero neglecti. Sic in Portu Anconæ a Traiano ædificato extat Inscriptio ab Onuphrio anno Urbis DCCCLIX. recitata, cujus initium: IMP. CAESARI. DIVI. NERVAE. F. NERVAE. TRAIANO. OPTIMO. AUG. GERMANIC. DACICO. PONT. MAX. TR. POT. XVIIII. IMP. IX. COS. VI. P. P. &c. Et tamen jam tum Parthicus in Nummis & Inscriptionibus de more Traianus dicitur. Standum itaque alteri argumento a Card. Norisio ibidem allato. Observat Cardinalis doctissimus Traianum bello Parthis illato, cum Athenas appulisset, Legatos Parthorum Regis illic cum muneribus convenisse, teste Dione lib. 68. rogantes ut delatum Parthamisiri Armeniæ regnum ratum haberet. Traianus repudiatis muneribus, respondit se cum primum in Syriam advenisset, facturum omnia, quæ fieri par esset. Athenienses, quo præsentis Imperatoris gratiam magis emererentur, Hadrianum ejusdem consobrinum Archontem crearunt, ex Phlegonte cap. 25. de Mirabilibus, scribente mulierem Romæ edidisse masculum bicipitem, qui monitu postea Aruspicum in Tiberim projectus fuit: *Athenis*, inquit, *Archonte Hadriano, qui Imperator factus est: Consulibus Romæ Imperatore Traiano VI. & Tito Sextio Africano*. Cujus Magistratus anno Christi CXII. Hadriano delati nulla ratio assignari potest, nisi ejusdem cum Traiano adventus Athenas.

III. Bellum Parthicum post annum CXII. susceptum. Sed Dio loco laudato aliam rationem suggerit, quæ mihi rem evincere videtur. Postquam is de ultimo bello Dacico locutus est, ait: *Bibliothecas extruxit, ac in foro (suo) Columnam maximam collocavit, partim sepeliendi sui causa, partim ut opus quod ipse circa forum fecerat, posteris ostenderet. Nam enim locum montuosum, quanta est altitudo columnæ, perfodit, forumque eo pacto complanavit. Post hæc bellum intulit Armenis Parthisque, propterea quod (ut ipse dicebat) Rex Armeniorum non ab se, sed a Rege Parthorum diadema accepisset: sed revera id bellum suscepit adductus gloriæ cupiditate.* Victor de Cæsaribus de Traiano ait: *Adhuc Romæ a Domitiano cœpta Fora, atque alia multa magnifice coluit, ornavitque.* Alter vero Victor de Traiano scribit: *Hujus exusti corporis cineres relati Romam, humatique Traiani Foro sub ejus columna*: quod & Eutropius habet. Cum itaque Traiani Columna in eo Foro anno Christi CXIII. exeunte erecta fuerit, illud anno antecedente, nempe CXII. Traiani Quindecennalibus nobilitato dicatum fuit. Mediobarbus pag. 160. Traiani Nummum refert, in quo legitur: IMP. TRAIANUS. AUG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. in postica: FORUM TRAIANI. Repræsentantur ædificium pulcherrimum & Quadrigæ triumphales. Quod forum in alio ibidem Nummo sexto etiam Consulatu notato memoratur. Mediobarbus utrumque Nummum cum anno Christi CXIV. conjungit. Sed cum Traiani Columna in eo anno Christi CXIII. collocata fuerit, nullus dubito, quin ea dedicatio anno CXII. peracta fuerit; quod & præfatæ Quadrigæ indicant. Annis enim Decennalibus & id genus festis addictis annorum præcedentium victoriæ, tri-

---

[1] COss. *Ti. Julius Candidus II. & A. Allius Quadratus II.* Gruterus pag. CLXXIV. 5. ex Panvinii Fastis TI. JULIO CANDIDO. II. A JULIO QUADRATO II. COS. Perperam ergo apud Pagium *Allius*: pro *Julio* ponitur. Spartianus in Hadriano cap. III. *Tribunus plebis* (Hadrianus) *factus est, Candido & Quadrato iterum Coss.* Fasti Idatiani & Vindebonenses: *Candido II. & Quadrato.*

Trajani persecutione diu vexatam: præerat tunc illi Barsimæus Episcopus, qui cum Gentiles plurimos convertisset ad fidem, eosdemque ad subeundum martyrium cohortatus, ipse demum eamdem quoque martyrii coronam promeruit; agitur ejus natalis anniversaria celebritas trigesima Januarii (a). Illustre item inter alia fuit tunc martyrium Sarbelii, & Barbeæ sororis ejus, qui ambo a Barsimæo Episcopo fuerant baptizati. Ceterum Sarbelius, quod sacerdos idolorum fuisset, graviora

(a) Rom. Martyrolog. die 29. Januar.

triumphi, aliaque id genus rursus Nummis insculptis, & dedicationes de more factæ. Ammianus lib. 16. cap. 10. de Constantio Augusto Romam invisente loquens ait; *Verum cum ad Trajani forum venisset, singularem sub omni cælo structuram, ut opinamur, numinum assensione mirabilem hærebat attonitus, per giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles*, &c. Unde non mirum, si Nummis inscriptum fuerit. Columnam vero Traianam Imperatore Tribunitiam Potestatem XVII. gerente positam in eo foro fuisse, liquet ex epigraphe anno proximo a nobis relata. Quare, cum teste Dione Traianus in Parthos non moverit, nisi post Forum a se conditum ac dedicatum, & prædictam Columnam erectam, bellum illud post annum CXII. quo Traianus Consulatum VI. & Tribunitiam Potestatem XVI. iniit, certissime susceptum.

IV. Gesta in Oriente a Traiano.

Traianus, relictis Athenis, *Asiam, Ciliciamque finitimis cum Provinciis peragravit; ac Seleuciam appulit. Antiochia cum esset, Augarus Osdroenus ei munera & Legatos cum mandatis ab amicitia non alienis misit*. Quæ ad annum CXII. referenda. Anno insequenti Traianus in fines hostium pervenit, ac *cepit cuncta, nullo facto prælio: dein Satala & Elegiam, quæ sunt urbes Armeniæ, profectus, Hemochorum Regem honore affecit, & Parthamasirem Regem Armeniorum punivit: captaque Armenia tota, Reges, qui deditionem fecerant, habuit in numero amicorum*. Quæ ad annum CXIII. & CXIV. pertinent. Traianus *ad oppidum Armeniæ Elegiam Parthamasiridi copiam adeundi sui fecit. Hic diadema capiti detraxit*, & ad Traiani pedes posuit. Quo facto milites clamorem una sustulerunt, *ac Traianum tamquam ex victoria quadam Imperatorem appellarunt*, ut testatur Dio, qui addit, Traianum Parthamasirim quidem dimisisse, sed Armeniam retinuisse. Traianus dum gerit Tribunitiam Potestatem XVII. Imperator VI. dicitur, ut videre est in Inscriptione superiori anno relata, nec Imperator VII. dicitur, nisi quando gerit Tribunitiam Potestatem XVIII. ut liquet ex duabus Inscriptionibus apud Fabrettum in Syntagmate de Columna Traiani pag. 293. ex quibus unam refero:

IMP CAESAR. DIVI. NERVAE. F. NERVA. TRAIANUS OPTIMUS. AUG. GERMANICUS. DACICUS. PONTIF. MAX TRIBUNIC. POTEST. XVIII. IMP. VII. COS. VI. P. P. SACRARIA. NUMINUM. VETUSTATE. DILAPSA. RESTITUIT. Tribunitiam Potestatem XVIII. die V. Kalend. Novemb. anni CXIV. Traianus suscepit; ideoque eo Christi anno exeunte vel insequenti incipiente, Traianus Imperator VII. dictus. Eo autem Tribunitiam Potestatem XVIII. gerente, bellum maxime exarsisse colligo ex Inscriptione ibidem a Fabretto descripta, in qua Traianus dicitur: TRIB. POT. XVIII. IMP. VIII. COS. VI. vel, TRIB. POT. XVIII. IMP. VIIII. COS. VI. P. P. Tunc itaque Traianus Edessam venit, cui adventanti cum Augarus Rex obviam profectus esset, seque purgasset, veniam consecutus est. Inde in Mesopotamiam & Adiabenem venit, & Singara ac alia quædam oppida citra pugnam ullam opera Lusii ducis cepit. *Tum vero multa Traiano decreta sunt a Senatu, sed inprimis Optimus cognominatus est .... Ad hæc Nisibi, Batnisque captis, Parthicus cognominatus est .... dum moratur Antiochiæ, terræ motus factus est*, &c. inquit Dio lib. 68. Quare cum terræ motus ille, ut suo loco ostendam, exeunte anno Christi CXV. contigerit, nullus dubito, quin eo anno Nisibis & Batnæ expugnatæ fuerint, Traianus *Imperator VIII. & VIIII.* ac præterea *Optimus* & *Parthicus* dictus fuerit. Fabrettus citatus pag. 292. ait, in nullo vel Marmore vel Nummo non suspecto titulum PARTHICI ante XIX. Trib. Pot. reperiri, & omnia certiora monumenta hac *Parthici* nuncupatione destitui, quod & observavit doctissimus Asaphensis Episcopus in specimine Imperii Traiani a se in lucem edendo, quod ad me ex Anglis transmisit; licet, cum illud composuit, Fabretti Opus non vidisset. A neutro itaque discedendum, existimandumque titulum Imperatoris IX. Traiano attributum anno Christi CXV. post diem V. Kalend. Novembris, quo Tribunitiam Potestatem XIX. capessiit. Quoad cognomen *Optimi*, Fabrettus pag. 203. Inscriptionem exhibet dicatam, IDIBUS. JANUARIIS. L. VIPSTANO MESSALLA M. PEDONE. COSS anno sc. CXV. in qua OPTIMI Vox pro cognomine, non vero laudationis loco accipienda videtur; & pag. insequenti observat, appellationem *Parthici* cum alia *Optimi*, seu ΑΡΙΣΤΟΥ in Græcis semper copulatam procedere. Hæc ad varia Annalium loca restituenda explicare necesse fuit.

Dio lib. 68. narrato utroque bello Dacico, ait; *Per id tempus Palma Præfectus Syriæ cepit eam Arabiæ partem, quæ Petram attingit, redegitque in ditionem populi Romani*. In Collectaneis Græcis apud Scaligerum pag. 341. prius bellum Dacicum illigatur anno primo Olympiadis CCXX. qui mense Julio anni Christi CI. inchoatur: victoria Palmæ de Arabibus Petreis, anno secundo ejusdem Olympiadis. Quare Palma anno Christi CIII. quo annus secundus Olympiadis CCXX. adhuc in cursu erat, adversus Arabes Legatus, iique non multo post debellati. Auctor enim Chronici Alexandrini sub Candidi & Quadrati Consulatu hoc anno gesto, hæc habet: *Petrei, & Bostreni ab hoc anno suam Eram inchoant*. Quare eo anno vel antecedenti in Romanorum potestatem redacti. Quæ cum apud me certa essent, non parum turbatus sum, lecta Nummi Græci Traiani inscriptione, a Patino V. C. in Thesauro Numismatum Mauroceniano relata, in qua legitur: ARABIA L. id est, *anno XIII.* Ait Patinus in Nummo cerni figuram stantem. Quo pacto, Arabis anno CX. acquisita fuisset. Unde Fabrettus, (qui tamen Nummum illum non viderat) pag. 290. putat Palmam anno CIX. Consulatum consecutum ob Arabicam expeditionem tunc tandem per eumdem confectam, & Traiano novum Imperatorium titulum, nempe VI. quæsitum fuisse. Quæ cum mihi minime probarentur, & tamen præfata Inscriptio a Patino relata negotium facesceret, dubium meum ad Toinardum V. C. scripsi, qui

viora tormenta coactus est experiri: quibus omnibus Dei gratia superior factus, tandem inter duo ligna ligatus, sectus est: soror autem ejus, truncato capite, martyrium consummavit. Agitur de omnibus quoque (a) commemoratio, celebritate anniversaria in Ecclesia repeti solita. (a) Rom. Martyrol. die 30. Januar.

JESU CHRISTI ANNUS 108. | ANACLETI PAP. ANNUS 6. | TRAIANI IMP. ANNUS 9.

I. (b) Cuspin. de Consul. Milites Christiani martyres. SEquenti Christi anno centesimooctavo, Coss. Commodo Vero ac Cereale, Traianus Imp. in Orientali expeditione perseverans (b), Iberos, Sauromatas, Hosdroenos, Arabas, Bosphoranos, Cholcos in foedus accepit; Seleuciam, Ctesiphontem, Babylonem occupavit & tenuit. Tunc more majorum lustrans exercitum, inventos in eo undecim mille Christianos, qui sacra diis facere recusassent, a ceteris segregatos in Armeniam relegavit: ea nimirum spe, ut ea ignominia notati, Christiani esse desinerent. Cum vero Romulus V. C. Imperatoris domus præpositus cum admoneret ut de re haud prudenter gesta; professus se quoque esse Christianum, verberibus primum jussu ejus affectus, demum capite truncatus est: cujus tam gloriose sumptum martyrium Orientalis & Occidentalis Ecclesia certa die, nempe quinta Septembris, annua celebritate recolere consuevit; (c) de eo autem non tantum Græcorum Menologium, sed & Metaphrastes (d) ex antiquioribus monumentis accepta Acta brevi compendio narrant,

(c) Rom. Martyrolog. die 5. Septemb. (d) Metaph. die 5. Septembr.

II. Milites crucifixi in Armenia. De militibus vero relegatis quid factum sit, licet auctor ibi non narret; Menologium tamen, agens de Romulo, mox addit: *Christianos plurimos in exilium misit, & in fidei confessione perstantes supplicia mortis subjecit*. Quamobrem conjectura ducimur, ut existimemus hos illos ipsos esse decem mille præstantissimos martyres, qui in silvis montis Ararat in Armenia sunt crucifixi; & licet sub Hadriano habeant ipsorum Acta eos esse passos, tamen (nisi velimus usque ad Hadriani Imperium esse reservatos) cum certum sit ipsum Traiani nepotem, cui & successit in Imperium, in militaribus expeditionibus secutum esse Traianum, & apud eum locum principem obtinuisse, nihil est quod veritati historiæ, cujus diversa extant exemplaria, deroget; sicut & alia quædam minima, quæ scriptorum incuria irrepserunt. Tu velim consulas quæ de his notavimus in Romano Martyrologio vigesima secunda Junii, qua tum apud Græcos, quam Latinos, eorumdem annua celebritas agitur; cum eam a quorumdam

Sil-

qui respondit, se illud ad Vaillantium in Numismatographia versatissimum retulisse, eumque sibi dixisse, Patinum Hadriani Nummum Traiano per errorem attribuisse; penes se enim, alias fuisse Hadriani Nummum, in quo eadem Inscriptio insculpta. Impliciti nodi enucleata explicatio; cum Hadrianus XIII. Imperii sui anno Arabiam peragrarit, ut suo loco dicam. Hinc intelligere est, quantum obsint eruditioni Antiquarii, dum quæ in Nummis & Inscriptionibus habentur, non satis accurate describunt, & quod pejus aliquando corrumpunt, correctionis prætextu, ne quidem Lectores monendo quid in eis immutarint. Cum itaque in Nummo Mauroceniano, Traianus Hadrianus legatur, ut in infinitis aliis, Patinus illum Traiano assignavit. Quod tacendum non fuit, ne alii in errorem inducantur.

VI. Bellum Dacicum. Secundum bellum Dacicum hoc anno cœptum, & duobus sequentibus continuatum, ut ostendi anno CIII.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5599. SÆC. II. Anno Urbis 859. Olymp. 221. an. 2. A. C. 106.

☉ 3. D. ☽ 12, P. 5. April. Indict. 4.

JESU CHRISTI 106. secund. Baronium 108.

EVARISTI PAPÆ 12.

TRAIANI IMP. 9.

[1] AD num. I. Coss. *L. Ceionius Commodus Verus, & L. Tutius Cerealis*, ex Onuphrio. I. Consules.

Eusebius in Chronico, ad annum V. Traiani hæc habet: *Traianus, victo Rege Decebalo, Daciam facit Provinciam: Iberos, Sauromatas, Osroenos, Arabas, Bosphoranos, Cholchos in fidem accepit: Seleuciam, Ctesiphontem, Babylonem occupavit & tenuit. In mari Rubro, classem instituit.* II. Varii populi a Traiano victi.

[1] COss. *L. Ceionius Commodus Verus, & L. Tutius Cerealis*. De his Spartianus, & Capitolinus in Ælio Vero, & Plinius lib. II. epist. XI. Fasti Idatiani & Vindebonenses; *Commodo & Cereale*, extremis tantum nominibus.

calumniis vindicavimus. Eodem quoque tempore passum putamus Hyacinthum, qui eidem Traiano erat a cubiculo: qui cum Christum adorare deprehensus esset, & Cæsareæ in Cappadocia variis tormentis affectus, superari non posset: inclusus in carcere, fame confectus est; agitur de eo dies anniversaria quinto Nonas Julii.

JESU CHRISTI ANNUS 109. | ANACLETI PAP. ANNUS 7. | TRAIANI IMP. ANNUS 10.

I. CHristi Domini anno centesimo nono, Senecione & Sura Coss. cum Traianus ageret in Imperio annum decimum, Simeon frater Domini dictus, filius Cleophæ, Hierosolymitanus Episcopus, gloriosa pro Christi nomine confessione, crucis supplicio martyrium subiit. Hæc autem cum consignata habeat Eusebius (a) in Chronico, in historia (b) ex Hegesippo rem gestam fusius narrat, sed primum præfatur hæc verba: *Hegesippus, cum de quibusdam qui erant ex septem Judæorum sectis, verba facit, perspicue adjungit, Simeonem, quem diximus, propterea quod Christianus erat, ab illis eodem tempore callide, & malitiose in crimen vocatum. Qui cum dies complures graviter esset verberibus cæsus, judicemque ipsum, & eos qui in consilio aderant, sua tolerantia in primis obstupefecisset, tandem non dissimilem vitæ exitum a' Domini passione subiit. Verum multo commodius est, mea quidem sententia, ipsum scriptorem, hæc eodem isto modo ad verbum explanantem, ad verbum audire: Ab eodem scilicet sectarum numero quidam Simeonem Cleophæ filium non modo ex Davidis stirpe editum, verum etiam ut Christianum, in judicium adduxerunt: atque ita, cum annos centum & viginti complevisset, coram Traiano Cæsare, & Attico Consulari, fidem Christi constanter professus est. Est porro apud eumdem auctorem; accusatores Simeonis, cum Judæi ex regia tribu Davidis prognati diligenter conquirerentur, forte fortuna ex eadem stirpe manifesto deprehensos fuisse. Quod si quis Simeonem cum oculis Dominum conspexisse, tum auribus ejus sermonem accepisse dixerit; ratione certe id quidem potest, non solum longinquitate temporis quo vixerit, sed Evangeliorum testimonio, quod Mariæ Cleophæ meminerit, ubi citatur Maria Cleophæ, pro argumento utens, cujus filius (ut supra posuimus) fuit Simeon.*

(a) Euseb. in Chron. an. 10. Traiani. (b) Euseb. lib. 3. c. 16.

Simeonis martyrium.

Anw Eccl. Tom. II.

II. *Rursus idem scriptor alios etiam ex genere Judæ ortos (Judas autem fuit unus ex illis, qui Salvatoris fratres dicebantur) post testimonium illud jam antea demonstratum, quod coram Domitiano pro fide Christi dixisset, ad hujus Traiani Imperium vitam protraxisse narrat. Scribit enim in hunc modum: Veniunt, & præsunt universa Ecclesiæ, ut martyres, & ut genere*

Residui ex familia Salvatoris.

... quit, ut per eam Indiæ fines vastaret. Baronius non animadvertens, Eusebium belli Dacici occasione de aliis a Traiano sequentibus annis gestis agere, & quæ ad varios annos pertinent uno tenore, ut plurimum, recitare, hæc hoc anno consignavit. Et tamen Dacia anno Christi CVIII. in Decennalibus Traiani Provincia facta, aliæque victoriæ a Traiano, sextum Consule, reportatæ, ut anno præcedenti insinuavimus, magisque infra explicabitur.

III. Ad num. II. Martyrium S. Romuli & militum Christianorum a Traiano, dum in Oriente esset, morti addictorum, ante annum centesimum duodecimum, quo is Imperator in Orientem transmisit, ut anno præcedenti probavimus, contingere non potuit.

Martyres sub Traiano in Oriente a genite.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5600.

☉ 4. C. ☽ 13. P. 28. Mart. Indict. 5.

JESU CHRISTI 107. *secundum Baronium* 109.

EVARISTI PAPÆ 13.

TRAIANI IMP. 10.

SÆC. II. Anno Urbis 860. Olymp. 221. an. 3. A. C. 107.

[1] A Num. I. ad XVIII. Coss. C. *Sosio Senecio IIII. & L. Licinio Sura III.* Ita Onuphrius, ex Figlina & Cassiodoro. Suram etiam tertium Consulem Auctor Chronici Alexandrini profitetur,

I. *Consules.*

[1] COss. C. *Sosius Senecio IV. & L. Licinius Sura III.* Figlina apud Onuphrium, quam & Pagius citat: L. LICINIO. SUR. III. C. SOSIO. IIII. COS. Vetus inscriptio apud Boldettum in Observationibus ad Cœmeteria sacra pag. 79. SURRA. ET. SENEC. COSS. sine nota multiplicati consulatus. Ambo autem suffecti consules fuere A. D. 98. quare ad eum annum hic lapis pertinere potest. Fasti Idatiani: *Sura III. & Senecione II.* Prosperi Chronicon: *Senecione II. & Sura.* Fasti Vindebonenses: *Sura & Senecione.*

Suffecti dicuntur Panvinio *ex Kal. Juliis ..... Suranus II. & C. Servilius Ursus Servianus*, de quibus vide quæ A. D. 102. attulimus, & quæ dicemus A. D. 134.

nero Salvatoris & Domini nostri fati: & pace tranquilla in tota Ecclesia vigente, ad Traiani quoque Cæsaris tempora permanent; ad quæ quidem Simeon filius Cleophæ, quem supra monstravimus, vitam producens, a sectis Judæorum, quod ex divina Domini progenie genus ducebat, per calumniam similiter vocatur in judicium, & ejus nomen ea de re ad Atticum virum Consularem defertur. Qui, cum multis diebus acerbas plagas pateretur, testimonium fidei Christi fortiter perhibuit: adeo ut cum omnes, tum ipse Consularis supra modum miraretur, quo pacto, cum esset centum & viginti annos natus, talem & tam acerbum plagarum cruciatum sustinuerit. Quibus rebus confectis, ad extremum mandatum erat, ut in crucem ageretur: hucusque de Simeonis martyrio Hegesippus: in cujus locum, rejecto Thebule quodam, de quo paulo inferius dicemus, suffectus est Justus, qui tenuit eum annos tres. Sed (a) pergit Eusebius.

(a) Euseb. in Chron.

III. *Deinceps idem auctor a nobis citatus, ea quæ temporibus nostro sermone modo percursis gesta sunt, addit: Nempe, quod ad illa usque tempora (quandoquidem si qui erant qui salubrem & sinceram salutaris prædicationis regulam depravare & corrumpere studebant, in obscuris tenebrarum latebris delituerunt) Ecclesia integra & incorrupta permanserat. Ceterum postquam sacer Apostolorum chorus varium vitæ exitum & diversa mortis genera pertulerat, præterieratque illorum ætas, quibus a Christo donatum erat ut auribus divinam ipsius sapientiam coram acciperent: tunc certe falsa & veteratoria impii erroris conspiratio exordium cepit; idque illorum fraude, & astutia; qui doctrinam a veritate penitus alienam disseminare laborarent: quique cum nemini Apostolorum amplius vita suppeteret, de cetero jam nudo capite (ut ajunt) sincero veritatis sermoni falsam & commentitiam doctrinam ex adverso opponere pro viribus niterentur. Hegesippus quidem de his rebus hac oratione complexus, sic fere memorat.*

[Hæreses invalescunt.]

Hucusque de his Eusebius plane significans, hæreticos, etsi etiam Apostolorum temporibus prava dogmata disseminare nunquam cessarint, tamen quod tam certis testibus aperte redargui possent, haud adeo procaciter & perfricta fronte adversus Catholicæ Ecclesiæ sincera dogmata aperto marte confligere præsumpsisse, ut postea, illis ex hac vita sublatis, facere aggressi sunt.

IV. Quinam autem hi fuerint, idem Hegesippus (b) narrat his verbis, dum de eodem Simeone hæc repetit, dicens: *Postquam Jacobus cognomento Justus, pro veritatis defensione, sicut & Dominus ipse trucidatus fuit. Simeon filius Cleophæ qui avunculus Christi fuit, Episcopus creatus est: quem omnes discipuli, quoniam Domini consobrinus erat, secundo loco suffragiis illi administrationi præfecerunt. Et quoniam Ecclesia nondum erat falsa perversa hæreticorum doctrinæ immanitate corrupta, idcirco virgo appellata fuit. At Thebulis, propterea quod in petitione Episcopatus repulsam tulerat, eam erroris labe ex occulto inficere exorsus est: qui quidem unus erat ex eorum numero, qui ex septem sectis in populo Judaico proseminatis oriebantur. Ex quibus sectis originem erroris duxit Simon, unde Simoniani; Cleobius (*), unde Cleobiani; & Dositheus, unde Dositheani; & Gortheus, unde Gortheani; & Masbotheus, unde Masbotheani. Atque ex istorum fontibus profluxerunt Menandrianistæ, &c.* Prosequitur recensere sectas ad sua usque tempora obortas; sed de his nos alibi.

(b) Apud Euseb. lib. 4. c. 22.

[Hæresis Thebulis.]

(*) al. Cleobolus

V. Eodem quoque decimo Traiani anno, ob Christi nominis confessionem S. Ignatius Episcopus Antiochenus vinctus adducitur Antiochia Romam, tradendus bestiis. Quod autem ad tempus spectat: cum epistola ab eo data ad Romanos Smyrnæ scripta appareat ante nonum Kalen. Septembris; dicere opus est, eum æstatis tempore vinctum Antiochia eductum, iter in-

[Ignatius Romam mittitur.]

---

tur, indeque liquet hunc anno CIV. cum nota numerali II. proponi debuisse.

II. Decennalia Imperii Proconsulatis uno anno dilata Traianum exhibuisse indicant uterque Consul ea dignitate alias exornati, & persecutio Christianorum, quæ ita aucta est, ut ab hoc anno Eusebius in Chronico tertiam Ecclesiæ ortus fuerit.

[Decennalia Imperii Proconsularis Traiani.]

III. Eusebius in Chronico sub anno decimo Traiani, tertiam persecutionem consignans ait, in ea & *Symeonem* Cleophæ Hierosolymorum Episcopum, & *Ignatium* Antiochenum Antistitem passos esse; hincque factum, ut omnes S. Ignatii Martyrium, vel cum hoc vel cum sequenti anno conjunxerint. Verum Eusebius Epitomatorum more variis annis gesta uno tenore recitavit. Nam infra demonstrabimus, Traianum ante annum centesimum duodecimum in Orientem profectum non esse; ideoque & ante eum annum hoc martyrium contingere non potuit; cum, Traiano Antiochiæ existente, Ignatium ad eum adductum Acta ejus referant. Quæstio igitur esse potest, an Ignatius Traiano & Africano Coss. ut vult Marianus Scotus in Chronico, scillcet anno Christi CXII, Romam perductus fuerit, ibique bestiis traditus, an vero anno tantum centesimo decimo quinto morte affectus fuerit, ut Joannes Malela Antiochenus ab Usserio in Notis ad Acta S. Ignatii citatus insinuat. Ait enim Malela in Chronico: *Agebat in ea Urbe Traianus Imperator, quando divina illa erupit ira. Martyrium vero passus tunc sanctus est Ignatius Antiochenæ Episcopus: indignatione enim in illum commotus est, quod ipsum convicio affecisset.* Loquitur is Auctor de terræ motu Antiocheno, quem mense Decembri anni Christi centesimi decimi quinti accidisse narrat, eo tempore, quo Traianus Antiochiæ hiemabat. Cum vero

[Martyrium Ignatii Episcopi Antiocheni.]

ingressum. Sed cum passus ipse sit Kalendis Februarij (ut Romanum habet Martyrologium) idque factum scribant Eusebius (*a*) & Hieronymus (*b*) anno andecimo Traiani Imperatoris: merito hoc anno ejus abductio & iter, sequenti vero martyrium ponitur. Quod autem Ignatius Romam ad dicendam causam & ad supplicium mittitur; inde accidisse putamus, quod non eos tantum (sicut ex litteris Plinii vidimus) qui inter Christianos nobiliores essent, ut qui fuissent Romana civitate donati, provinciarum Præsides Romam mittere consueverant, sed eos etiam qui inter delinquentes præ ceteris infamati, factiosorum viderentur auctores, ut Josephus pluribus declarat exemplis, & alii rerum Romanarum scriptores: cujus certe æstimationis apud Gentiles erat Ignatius, quippe qui inter ceteros Orientales Episcopos primus merito habetur, qui non tantum sedis prærogativa, sed & vitæ meritis, & Evangelica prædicatione omnes facile antecelleret. Qualis enim quantusve fuerit in Ecclesia S. Ignatius, qui non uni Ecclesiæ Antiochenæ, vel uni provinciæ Syriæ præfectus Episcopus videretur, sed toti penitus Orienti; epistolæ illæ, quas, cum Romam vinctus a militibus duceretur, obiter in transitu ad diversas Ecclesias scripsit, manifeste declarant; ipsæ enim, velut excellens quædam pictura, vivam ipsius imaginem repræsentant. Sed relegamus ejus itinera, ut, ubinam loci quæque earum sit scripta, videamus.

(*a*) *Euseb. in Chron.*
(*b*) *Hier. de Scrip. Eccl. in Ignat.*

VI. Status Ecclesiæ Antiochenæ.

Sed in primis, quod pertinet ad ecclesiam Antiochenam: priusquam Ignatius Romam mittendus, inde abduceretur, gravissima est persecutione vexata, sed ejus abductione visa est conquiescere: existimantibus nimirum persecutoribus, ne in singulos Christianos, quorum in tota civitate atque provincia immensus pene erat numerus ac propemodum infinitus, cogerentur animadvertere, quod impossibile videbatur; satis esse, si, qui erat omnium princeps ac ductor, in quem omnes intueri, & cui auscultare omnes in omnibus consueverant, inde abductus, ad fuiendas, ut impostor quidam, pœnas, Romam amandaretur. Quamobrem factum est, ipso in itinere constituto, ut Antiochena Ecclesia ex insperato pacem sit consecuta. Quod sane idem ipse testatur Ignatius, scribens, dum esset in via, ad ipsos Antiochenos (*d*) his verbis: *Levia mihi fecit, quæ gravia vincula mea Dominus fecit, ubi didicissem vos pacem habere, & in omni concordia & corporali & spirituali, degere*: & ad Philadelphios (*e*): *Per orationem vestram, & viscera quæ habetis in Domino Jesu, nuntiatum est mihi, pacem habere Ecclesiam Antiochenam, quæ est in Syria*: & ad Smyrnenses: *Precationes vestra* (inquit) *appropinquarunt ad Ecclesiam Antiochenam, & pacem habet. Unde vinctus omnes saluto: qui non sum dignus, cum extremus eorum sim qui ibi sunt*. Hæc ipse, & alia hujusmodi. Ex quibus sane, quam florens esset tunc Ecclesia Antiochena, adeo ut sub tali admonitore, qui in ea erant Christianæ fidei professores, præstantissimi essent; aperte satis demonstrat: ac etiam ex iis quæ scribit ad Ephesios, inquiens: *Orate pro Ecclesia Antiochena, quæ est in Syria, unde vinctus Romam abducor, novissimus Fidelium eorum qui ibi sunt*. Sed de ea rursum inferius, & de pace ejusdem Ecclesiæ scribit ad Polycarpum,

(*d*) *Ignat. epist. 12.*
(*e*) *Ignat. epist. 9.*

VII.

Vinctus porro catenis Ignatius decem militibus traditur custodiendus, qui eum Romam perducerent: delectos autem ad opus non humanitate aliqua viros præditos, qualis fuit Julius ille Centurio, qui Paulum Apostolum Romam vinctum perduxit, de quo Lucas (*f*) ait, quod humaniter tractabat Paulum; sed inhumanos prorsus ac feros fuisse, idem scribens ad Romanos (*g*) docet his verbis: *A Syria Romam usque terra marique cum bestiis depugno, nocte dieque alligatus decem leopardis; quæ est militaris custodia, qui* &

(*f*) *Act. 27.*
(*g*) *Ignat. epist. 15.*

Milites custodes Ignatii quales.

vero anno insequenti, verno tempore, Traianus in Parthos moverit, Actaque S. Ignatii referant, Traiano in Parthos movente, illum Romam perductum esse, Ignatii Martyrium quod die vigesima mensis Decembris, ut mox ostendetur, contigit, ad annum CXVI. potius referendum. Verum est in eodem Malelæ Chronico legi: *Ex Daphne processit Imperator, & per viam Christiam sive Daphniticam intravit Antiochiam Syriæ coronam capite gestans ex olivarum ramusculis contextam mense Audinæo sive Januario, die septimo, feria quinta, hora quarta matutina*. Qui Character, inquit Usserius in Notis ad Epistolas S. Ignatii, ubi locum illum refert, indicat annum CVII. quo dies VII. Januarii in feriam quintam incidit. Sed cum post annum centesimum duodecimum, quo Ignatium passum, certum videtur, dies VII. Januarii & feria quinta in toto Traiani Imperio non concurrant, non dubito quin error in numeros irrepserit. *Joannes Fellus* Episcopus Oxoniensis nuper defunctus, Joannis Malelæ Chronicon ex Typographia Sheldoniana edendum susceperat; sed postquam comperit, Auctorem fuisse nullius judicii, & librum fabulis scatere, noluit eum edendo, tum prælo tum opera sua abuti: Liber tamen non est nihili. Habet quædam præclara, præcipue in ea parte Historiæ, quæ ad sua tempora pertingebat. Vixit autem sub Magno Justiniano, & videtur anno ejus XXXV. aut circiter, scribere desiisse. Ita clarissimus Gulielmus Loydius Episcopus Asaphensis, e Secta Protestantium, vir solidissimi criterii. Chronicon illud adhuc ineditum cum videre non potuerim, ad Loydium scripsi, qui non tantum quæ de eo Martyrio in eo habentur, mihi describenda curavit; sed & mihi suam de illo sententiam indicavit.

„ Suppono, inquit, illud esse verum, quod IV.
„ tum

& beneficio affecti pejores fiunt. At ego eorum injuriis magis erudior: & ad Tarsenses (a) in eamdem sententiam: *A Syria Romam usque cum bestiis pugno: non quod a bestiis feris devorer; hæ namque (ut nostis) Deo volente, pepercerunt Danieli: sed a feris humanam gerentibus formam, in quibus immitis illa fera cubat, quæ me quotidie pungit & vulnerat. Verum nihili pendo supplicia hæc dummodo Christum videam, Salvatorem meum & Deum, qui pro me mortuus est.* Hisce igitur militibus traditus, æstivo tempore abducitur Antiochia, & mense Augusto pervenit Smyrnam, maritimam Joniæ civitatem: terra marique illud confecisse iter, citatus nuper locus epistolæ ad Romanos indicat.

(a) Ignat. epist. 7.

VIII. Itineris autem comites se Ignatio adjunxerunt e Syria Gavia & Agathopus, e Cilicia Philodiaconus; quorum meminit scribens ad Philadelphios (b), sic dicens: *De Philone diacono viro a Cilicia testimonium habente, qui & mihi in sermone ministrat una cum Gavia, & Agathopode viro electo, qui a Syria me comitatur, vitæ renuntiantes.* Quanta autem charitate Christiani esse solerent erga vinctos, quod & corruptis pecunia custodibus, una cum eis in carcere pernoctare consueverant, satis abunde dictum est primo Annalium tomo, cum egimus de Peregrino. Smyrnam igitur cum pervenissent, qui ducebant Ignatium, aliquantisper ibidem constiterunt: an ne ut opportunum tempus navigandi expectarent, an vero alia ex causa, incertum est. Præerat tunc Smyrnensi Ecclesiæ sanctissimus Polycarpus, qui eum omnibus quibus licuit (ut par est credere) officiis prosecutus est. S. Joannes (c) Chrysostomus, de ejusmodi Ignatii itinere agens, hæc ait: *Civitates quæ erant in via, undique concurrentes, pugilem excipiebant, & cum magno commeatu dimittebant, precibus & legationibus ipsum adjuvantes. Et ipsi non vulgarem consolationem ex ipso percipiebant, cernentes martyrem tanta cum alacritate ad mortem currere, utpote qui ad regna cælorum proficisceretur.*

(b) Ignat. epist. 9.

Ignatius venit Smyrnam.

(c) Chrys. orat. de translatione S. Ignatii.

IX. Cum igitur sanctissimi viri fama in toto Oriente omnium celeberrimi vincula Asiæ Ecclesiæ innotuissent; & quæ propinquiores erant, de ejus adventu Smyrnam fuissent redditæ certiores; continuo unaquæque ex illis legatos, qui debitæ salutationis officia impenderent, ad eum misit; immo & ipsi illarum Ecclesiarum Episcopi una cum aliis eodem functi munere, ad eumdem Smyrnæ agentem quantocyus accurrerunt. Ephesii enim ad eum miserunt Onesimum suum ipsorum Episcopum, una cum aliis: testatur id ipse Ignatius (d), ad eos cum scribit, his verbis: *Postquam itaque numerosam vestram multitudinem in Onesimo, viro numquam satis ob charitatem prædicando, vestro autem Episcopo, exceperim*: & paulo post: *Crocus autem & Deo & vobis dignus, quem veluti exemplar vestræ charitatis accepimus, per omnia me recreavit, & illum catenæ meæ non puduit: quo modo & ipsum refrigeret Pater Jesu Christi una cum Onesimo, Byrrho, Euploo, & Frontone, per quos omnes vos quo ad charitatem vidi*: & in fine: *Utinam meam pro vestra liceat commutare animam, & pro his quos ad honorem Dei misistis Smyrnam.* Meminit ejusdem quoque Croci in epistola ad Romanos, dicens: *Est una mecum*

Episcoporum legatio ad Ignatium.

(d) Ignat. epist. 14.

Gesta a Traiano ante martyrium S. Ignatii.

„ tum omnes Veteres docent, tum præsertim Acta martyrii, Ignatium passum sub Traiano, Imo, post Dacicum bellum confectum; & eo potissimum tempore quando ipse Traianus Antiochiæ fuit in expeditione adversus Parthos, sive Persas: tunc a Traiano Antiochiæ damnatum; & post aliquamdiu Romæ passum fuisse. Dacicum bellum a Traiano confectum anno Christi CVIII. existimo. Anno autem Christi CXII. ad bellum adversus Parthos gerendum Traianum Roma profectum probavi iis argumentis, quibus non video quid possit opponi. Cum ea æstate fuerit Athenis, & inde in Asiam profectus sit, teste Dione pag. 778. D. cum Phlegonte & Nummis collato, puto ex Asia movisse mense Octobri, idque Antiochiæ auditum Joanni Malelæ Auctori occasionem dedisse tradendi, Roma profectum Traianum mense Octobri anni XV. Imperii sui, (repono IE pro IB, ut Malela cum seipso conveniat) dein mense Decembri (XVI. Imperii) venisse Seleuciam; & (CXIII. Christi) Januarii die VII. die Veneris Antiochiam venisse (hic itidem repono ς pro E, die Veneris pro die Jovis.) Hæc vera esse possunt, aut saltem verosimilia: ad meam autem de morte S. Ignatii sententiam nihil faciunt, nec officiunt. Hoc anno Christi CXIII. puto Traianum in hosticum progressum, ea, quæ Dio pag. 779. D. narrat, *Samosatis*, &c. fecisse, dein anno Antiocheno CLXII. & XVII. Imperii in Armenia hibernasse. Annum noto Antiochenum Malelæ causa. Anno Christi CXIV. Armeniæ omnia reliqua in suam potestatem redegisse, & *Parthamisiri* eum adorante IMP. VII. audiisse, & ea Provincia constituta anno Antiocheno CLXIII. XVIII. Imperii *Edessa* hibernasse. Anno Christi CXV. Mesopotamiam & Adiabenem suæ ditionis fecisse, IMP. VIII. & VIIII. acclamatum fuisse. Demum anno Antiocheno CLXIV. & XIX. Imperii sui, *Antiochiam rediisse*, post integrum biennium, & quod excurrit. Ita enim intelligo illa Malelæ verba, quando ait, *biennis post Traiani in Orientem profectionem terræ motum contigisse*. Antiochia Romanis fuit Oriens: Malelæ autem homini Antiocheno Oriens fuit majoris Asiæ Provincia.

„ Terræ motum Malela nos docet contigisse die XXIII. Decembris. Dio pag. 782. DE. ait ex eo Traianum ægre evasisse, postea multos dies urbis reliqua trepidasse, Traianum interea sub dio in Circo se tenuisse. Quid agentem putemus? Victor in Epitome nos docebit: *Terræ motus gravis, atroxque pestilentia,*

V. S. Ignatius anno CXVI. martyrium subiit.

cum cum aliis multis, exoptatissimum mihi nomen, Crocus. Tralliani quoque id ipsum præstiterunt per Episcopum suum Polybium, de quo idem Ignatius (*a*) ad eosdem scribens, ait: *Inculpatam sine omni simulatione mentem in patientia cognovi habere vos, non perfunctorie ea utentes, sed solido possidentes, quemadmodum significavit nobis Episcopus vester Polybius, qui Smyrnæ adfuit per voluntatem Dei Patris, & Domini Jesu Christi Filii ejus, & cooperante Spiritu, ut universam multitudinem vestram in eo contemplatus sim.* E Magnesia quoque civitate Joniæ ad Mæandrum fluvium Demas Episcopus una cum presbyteris & diaconis adfuit; de quibus idem ad ipsos scribens (*b*): *Dignus*, inquit, *fui videre vos per Demam Episcopum vestrum Deo dignum, & Deo dignos presbyteros Bassum & Apollonium & contubernalem meum Sotionem diaconum*.

(*a*) Ignat. epist. 5.

(*b*) Ignat. epist. 6.

X. Ignatius scribit ad diversas Ecclesias.

Dum igitur Smyrnæ ageret S. Ignatius, ea bene usus est mora: ad easdem Ecclesias, a quibus honestissimas legationes acceperat, litteras scribens; easdemque ad pietatem retinendam, Ecclesiasticamque disciplinam conservandam, vehementer impulit. Smyrna enim insignem illam epistolam, ad Ephesios dedit, & ad Trallianos huic non imparem, necnon ad Magnesianos aliam, ut ex iisdem apparet. Nam ad Ephesios: *Utinam*, inquit, *meam pro vestra liceat commutare animam, & pro his quos ad honorem Dei misistis Smyrnam unde hæc & scribo*: & ad Trallianos: *Saluto vos e Smyrna, una cum Ecclesiis Dei, quæ mecum sunt: quarum præfecti prorsus refocillaverunt me & carne, & spiritu*: & prope finem; *Salutat vos charitas Smyrnæorum & Ephesiorum*: & ad Magnesianos: *Salutant vos Ephesii & Smyrna, unde hæc scribo*. Sed cum Ephesiorum meminit, haud dubium illos intelligere, quos Epheso legatos venientes Smyrnæ susceperat. Sed & cum comperisset Christianos quosdam Ephesios Romam recta venturos, eisdem ad Romanos celeberrimam omnium dedit epistolam, ut ipse ad finem ejusdem testatur, sic dicens: *Scribo autem vobis hæc a Smyrna per Ephesios merito beatissimos*: ac demum quota die scripserit, docet his verbis: *Scripsi vobis hæc ante nonum Kalendas Septembres*.

XI. Ignatii magnanimitas & humilitas.

Dignum equidem esset, ut omnes sanctissimi viri catena martyrii nobilitatæ epistolæ hic pariter velut nobilissima quædam intexerentur emblemata: sed cum illæ in omnium manibus versentur, haud placuit eis legendis remorari lectorem. Sed ex ipsis saltem perpauca quædam, quæ tum sublimis illius animi submissionem, qua, licet omnium Præses, se cunctis subjicit; tum e contra ejusdem submissi animi sublimitatem, qua, licet vinctus, super omnes desiderio martyrii subeundi se fortissime erigit; adeo ut mira quadam connexione summis ima conjungat: nequaquam prætermisisse voluimus, quæ lectoris animum admiratione ac delectatione simul afficiant. Quam enim humiliter de se sentiret, ostendit hæc ad Trallianos scribens: *Vinctus sum*, inquit, *propter Christum; sed necdum Christo sum dignus: si vero consummatus fuero, fortasse dignus ero*: & ad Magnesianos: *Tametsi vinctus sum, comparandus tamen uni vestrum solutorum non sum*. Rursus ad Romanos, cum de pastoribus agit: *Me*, in-

„ *tim, famesque & incendia facta sunt, quibus omnibus Traianus per exquisita remedia opitulatus est.* Proculdubio ea sedulo procuravit, quibus ira Deum maxime avertenda fuit. In quibus nihil antiquius habuerunt Dæmonia, quam Christianorum excidium, quibus omnes publicas calamitates deberi persuaserant cultoribus suis. Hoc de omnibus ejusmodi casibus ostendit S. Cyprianus in libro ad Demetrianum. Hoc præcipue de terræ motu Dodwellus meus Dissert. Cyprianica XI §. XXXIV. Eo magis verosimilia existimo, quæ habet Joannes Malela de S. Ignatii martyrio quod evenit hoc tempore, & hac occasione. Vix fieri potuit, quin ob hanc causam Episcopus Christianorum, quisquis ille fuisset, ab Ethnicis Traiano sisteretur. Unde ab eo interrogatum & fassum oportuit puniri, secundum sua rescripta (Plinius lib. 10. epist. 98.) Hero autem S. Ignatii successor viginti annis Cathedram tenuit, & diu Traiano superstes fuit. Non igitur tunc temporis (ausim dicere) Hero Episcopus fuit, sed ipse S. Ignatius. Hoc rationi est maxime consentaneum, & hoc diserte asserit Joannes Malela; cui certe idem Auctor, qui annum terræ motus recte tradidit, æque recte Ignatii martyrium tradere potuit. Neque tamen confestim S. Ignatius martyrium perpessus est, sed postquam Traiano illi pravam superstitionem objicienti, ille vicissim idololatriam increpuisset, (quod indicat Malela) tunc ab eo damnatus, & postea perseverans, ductus est, primum Seleuciam una cum Rufo & Zosimo; dein mari aperto Smyrnam navigavit. Ibi aliquando detentus (& forsan jussu Traiani) ad ejus constantiam frangendam, quod ait diserte Chrysostomus Orat. ad Antiochen. tom. 5. pag. 502. edit. Savil. Ibi certe die XXIV. Augusti ad Romanos Epistolam dedit. Inde Troadem, illinc Neapolim, &c. Demum, ut nos Acta docent, Romam delatus, ibi martyrium complevit, in Sigillaribus, videlicet XIII. Kalend. Januarias anni Christi CXVI.

„ Hoc eodem anno etiam S. Symeonem Cleopæ, Hierosolymorum Episcopum, passum ostendit Dodwellus meus Dissert. Cypr. XI. §. XXI. Rationes, quas profert, meis sunt satis consentaneæ. Ille ait, S. Symeonem ob motum Judaicum accusatum, idque potius quod ex stirpe Davidica; quam quod esset Christianus. Mihi videtur verosimile motum illum Judaicum hinc originem traxisse, quod terræ motus, &c. procurarentur eorum sanguine æque ac Christianorum. Nostram quippe Religionem iis temporibus pro Judaismo a Gen-

VI. *Quo anno S. Symeon Cleopæ martyrium passus sit.*

Baron. n. 1.

inquit, *pudet de illorum numero dici: non enim dignus sum, cum novissimus eorum sim, & abortivum quidpiam.* Et ad Ephesios: *Non præcipio vobis, quasi sim aliquid: quamvis vinctus sum propter nomen ejus: necdum tamen perfectus sum in Christo Jesu: nunc incipio discipulus esse, & alloquor vos ut conservus:* & in fine: *Romam vinctus abducor, novissimus Fidelium eorum qui ibi sunt, qui ad honorem Dei has gestare catenas dignus habitus sum:* Ibidem hæc de suorum gloria vinculorum: *Hic enim spes mea, hic mea gloriatio, hic mea indeficientes divitiæ, in quo a Syria Romam usque hæc vincula circumfero, spirituales margaritas, in quibus contingat mihi consummari precibus vestris:* sed & superius ad eosdem: *Audestis me vinctum a Syria abduci, idque pro Christo communi spe nostra, confisum vestris precibus me consecuturum, ut Romæ adversus bestias pugnem, quo per martyrium discipulus esse possim illius, qui pro nobis se ipsum obtulit Deo Patri.*

XII. Flagrans martyrii desiderium. At in ea quæ ad Romanos, hæc de martyrii, quo totus flagrabat, ardentissimo desiderio: *Ego omnibus Ecclesiis scribo quod voluntarius morior, si modo vos non prohibueritis. Obsecro vos, ne intempestiva benevolentia me complectamini. Sinite me ferarum escam fieri, per quas licebit Deum adipisci. Frumentum sum Dei: dentibus ferarum molar, ut mundus Dei panis inveniar:* recitantur hæc ultima verba Ignatii ab Irenæo libro quinto adversus hæreses, dicente: *Quidam de nostris dixit propter martyrium Dei adjudicatus ad bestias. Quoniam frumentum sum Christi, & per dentes bestiarum molar, ut panis mundus Dei inveniar.* Sed & post multa hæc Ignatius subdit: *Fruar bestiis mihi paratis, quas opto truculentiores mihi inveniri; quas & blanditiis demulcebo, ut crudelius me devorent; non ut quosdam metuentes non attigerunt. Et illæ si sponte nolint, ego illas vi adigam. Ignoscite mihi: quid mihi utile sit, ego novi. Nunc incipio discipulus Christi esse, cum nihil expetam aut visibilium aut invisibilium, ut Jesum Christum assequar. Ignes, cruces, ferarum concursus, sectiones, laniena, ossium discerpsiones, membrorum concisiones, totius corporis solutio, diaboli tormenta in me veniant: tantummodo ut Christum nanciscar. Nihil me juvabunt fines mundi, nec regna hujus sæculi. Melius est mihi emori propter Jesum Christum, quam imperare finibus terræ.* Habet alia plura id genus Ignatius in epistola ad Tarsenses: sed de ea suo loco inferius. At de his hactenus.

Quibus autem titulis atque præconiis, ad Romanos scribens, ipsam Romanam Ecclesiam exornet, dicere non prætermittam. Ipso enim ejus exordio hæc habet: *Ignatius, qui & Theophorus, misericordiam consecutæ in magnificentia altissimi Dei Patris, & Jesu Christi unigeniti ejus Filii, Ecclesiæ sanctificatæ & illuminatæ, per voluntatem Dei operantis omnia, quæ pertinent ad fidem & charitatem Jesu Christi, Dei & Salvatoris nostri, quæ præsidet in loco Romanæ regionis, Deo digna, decentissima, beatificanda, laudanda, digna quæ quis potiatur, castissima, & eximiæ charitatis Christi & Patris nomen ferens, Spirituque plena, quam & saluto in nomine Patris omnipotentis, &c.* Hæc igitur non oportuit prætermisisse, ut cum scriptorum inopia res Romanæ Ecclesiæ hujus temporis subobscuræ remanserint, eam florentissimam fuisse, ex ea Ignatii ad ipsam data epistola facile intelligi possit. XIII. Ignatii de Romana Ecclesia præconia.

XIV. Ignatius ducitur Troadem. Smyrna tandem abductus S. Ignatius, Troadem delatus est: ubi & aliquantisper permissus agere, alias ad diversos scripsit epistolas; tunc enim Ecclesiæ Philadelphiæ Episcopus (ut alii fecerunt Smyrnæ) Ignatium Troade convenit: quod ad eos scribens testatur, sic dicens (a): *Conspecto Episcopo vestro, cognovi quod non a se ipso neque per homines ad dignitatem evectus est, &c.* Quod autem Troade

(a) Ignat. epist. 9.

" a Gentibus habitam fuisse, tum ex Dione in " Domitiano & in Nerva, tam aliunde constat. De tempore satis patere videtur, quod S. " Symeon, aiente Hegesippo apud Euseb. lib. 3. " cap. 32. *coram Traiano Cæsare & Attico Consulari fidem Christi constanter professus sit.* " Hunc Atticum Syriæ Legatum, Consularem " fuisse non dubito. Græca autem S. Ignatii Acta " ejusdem Attici meminerunt (quidni Consularis?) & Urbani & Marcelli (forte Consulum " suffectorum. Non absonum est Consulatum " suffectum Romæ absentes gessisse. Hi sane Antiochenis notiores fuisse videntur, quam anni " Christi CXVI. novi Consules ordinarii.) Anno CXVI. hæc gesta fuisse ostendit, quod *coram Traiano*, qui antea semel tantum fuit Antiochiæ, & nunc primum hoc ex terræ motu irritamentum habuit adversus Christianos. " S. Symeonem autem senem CXX. annorum, " quod minus idoneus esset qui Romam mitteretur, non absimile est, Antiochiæ passum. " Sin autem passus fuerit Aprilis XXVII. quem " ejus Natalem habent Græci in Menæis suis, " eadem tempestate Traianum in hosticum discessisse, ideoque tunc temporis hunc occisum, " & S. Ignatium Antiochia Seleuciam missum " fuisse crediderim. Hæc eruditissimus Loydius, quibus in utroque martyrio nihil verosimilius afferri potest. Illud certum, Ignatium post annum Christi CXII. ac post inchoatum a Traiano bellum Parthicum, morte affectum esse, & quidem die XX. Decembris, ut non tantum ad eum diem habent Menæa, sed etiam Acta Græca martyrii ejus. Denique Marianus Scotus in Chronico anno penultimo Traiani, Ignatium Antiochenum Romæ passum scribit, quamquam sub Traiano VI. & Africano Coss. id est, anno Christi CXII. jam eum Romam ductum, & bestiis traditum scripsisset.

de ad eos scripserit, ipse in fine epistolæ declarat his verbis: *Salutat vos charitas fratrum, qui sunt in Troade, unde hæc scribo vobis per Burgum, qui missus est ab Ephesiis & Smyrnensibus honoris causa*. Admiratione equidem digna res est, hominem vinctum, ferali militum custodia septum, ad bestias damnatum, vel Romæ damnandum, perinde ac si non ad pœnas, sed ad triumphum duceretur, omnium Ecclesiarum per quas transiret, & quæ de illo audissent, omnibus omnium acceptum officiis & honoribus cumulatum. Quæ quidem, ut sibi liceret in sanctissimum virum conferre, quemque ipsorum a truculentis militibus ejus custodibus ingenti redemisse pecunia (ut ab aliis fieri solitum esse, alibi diximus) certissimum existimamus: hasque moras in diversis locis vario prætextu dilatas, avarorum custodum fuisse nundinas, in quibus tali occasione corraderent quantas vellent pecunias: cum tamen (ut idem
(a) Ignat. epist. 5. ait S. Ignatius *a*) beneficiis affecti, redderentur crudeliores; nimirum ut eo carius id venderent, quo nulli parcentes impensæ Christianos auctione ejusmodi pietatis officia libenter redimere intelligerent. Sed redeamus ad Ignatium.

XV. Scribit ad Smyrnenses. Troade cum adhuc esset, eidem nuncio, Burgo scilicet, dedit litteras ad Smyrnenses: nam in fine ipsarum (*b*):
(b) Ignat. epist. 10. *Salutat vos*, inquit, *charitas fratrum vestrorum, quæ est Troade, unde & scribo vobis per Burgum, quem misistis mecum una cum Ephesiis confratribus vestris*. Scripsit tunc & ad Polycarpum ipsorum Episcopum; scripsisset quoque ad reliquas Asiæ Ecclesias, sed jussus ex improviso navem conscendere, quod conceperat animo, perficere minus potuit; nam in ea
(c) Ignat. epist. 11. ad Polycarpum data epistola hæc (*c*) ait: *Quoniam vero omnibus Ecclesiis scribere nequivi, quod repente jussus sum a Troade navigare Neapolim, scribens Ecclesiis anteriori loco positis, &c.* Hæc ad Polycarpum scribit, cum commendavit ei Ecclesiam Antiochenam.

XVI. Ignatius Philippos perducitur. Sic igitur navi impositus vinctus Ignatius Neapolim, primam quæ ad mare sita occurrit in Macedonia civitatem, tum Philippos inde perducitur: ubi cum esset, nihil antiquius habuit, quam ut ad suos Antiochenos scriberet: nam in fine
(d) Ignat. epist. 12. ejus epistolæ hæc ait (*d*): *Salutant vos Philo & Agathopus diaconi, qui una me comitati sunt. Salutate invicem in osculo sancto. Hæc a Philippis scribo vobis*. Inde etiam tunc scripsit ad Heronem ejusdem Ecclesiæ Antiochenæ diaconum virtute clarissimum, ad quem in fine (*e*): (e) Idem epist. 13.
Salutant te Episcopi, Onesimus, Bitus, Demas, Polybius, & omnes qui sunt Philippis in Christo, unde & hæc vobis scripsi. Et post pauca, futura vaticinatur, fore nimirum, ut sibi in Ecclesia Antiochena succederet: nam ait: *Credo enim in Patrem Domini Jesu Christi, & in unigenitum ejus Filium, quod ostendit mihi Deus, Heronem super thronum meum*. Et post nonnulla: *Saluta populum Domini nominatim a parvo usque ad magnum; quos commendo tibi, ut Moyses ipsi Josue duci exercitus. Nec grave tibi videatur aut insolens, quod a nobis dictum est: etsi enim non sumus tales, quales illi, verum optamus tales fieri, quandoquidem & Abrahæ filii sumus. Esto itaque robustus, o Hero: virili & heroico animo esto: Tu enim introduces, & educes posthac populum Domini, qui est Antiochiæ: & non erit grex Domini velut oves quibus non est pastor*. Hæc de Herone futuro successore se divino spiritu prænovisse, scribens ad ipsos Antiochenos, testatus est, tacito tamen ipsius nomine, cum ait: *Saluto sanctos diaconos, & optabile illud nomen ejus, quem video in spiritu locum meum tenere, ubi Christum nactus fuero, pro cujus anima meam libenter commutavero*.

XVII. Ignatius scribit ad Tarsenses. Philippis etiam scripsit ad Tarsensem Ecclesiam: quod ipse in fine datæ ad ipsam epistolæ his verbis significat (*f*), (f) Ignat. epist. 7.
Salutant vos Ecclesia Philippensium, unde & scribo hæc. At in ejus exordio, quam ardenti esset animo ad subeundum mortis supplicium, demonstrat, cum ait: *Verum nihil pendo supplicia hæc, neque tanti facio vitam meam, ut eam plus amem quam Dominum: quare paratum me offero igni, feris, gladiis, cruci, dummodo Christum videam Salvatorem meum, qui propter me mortuus est. Obsecro vos ego vinctus Jesu Christi, qui terra marique exagitor, state in fide*. Post hæc autem Philippis recedens, per Macedoniam terrestri itinere Dalmatiam versus a custodia militari perducitur: cum ad Philippenses, quos Et ad Philippenses.
reliquerat, dedit epistolam; nam in ejus exordio ait (*g*): *Memor charitatis vestræ, & propensi in Christo erga nos animi, quem declarastis, decere existimabam, ut scriberem ad charitatem vestram, &c.* (g) Ignat. epist. 6.
Sic igitur novissima hæc omnium Ignatii epistolarum fuisse videtur.

XVIII. Porro et omnes tunc in via scriptæ ab Ignatio epistolæ ad diversas Ecclesias at-

VII. Epistola S. Ignatii. A num. XVIII. ad XXXV. Epistolæ S. Ignatii Martyris nostro seculo in magnam controversiam vocatæ. Et quidem ex Protestantibus Salmasius, Blondellus & Dallæus eas omnes adulterinas esse contendunt; Usserius vero, Pearsonius hoc anno MDCLXXXVI. demortuus, ac Isaacus Vossius pro iisdem pugnant, & plerasque ex iis sinceras esse docent. At enim Pearsonius in

Polycarpus colligit epistolas Ignatii.

que personas in unum colligerentur, atque integræ servarentur, opus fuit sanctissimi Polycarpi Smyrnensium Episcopi: nam ex his quæ ipse scripsit hoc eodem tempore post discessionem S. Ignatii e Macedonia, ad Philippenses, id facile potest intelligi; ait enim: *Epistolas sunt Ignatii, quæ transmissæ sunt vobis, habeo; & alias quantascumque apud nos habuimus, transmisimus vobis, secundum quod mandastis, quæ sunt huic subjectæ epistolæ: ex omnibus enim vobis magnus erit profectus: continent enim fidem, patientiam, & omnem ædificationem ad Dominum nostrum pertinentem.* Hucusque Polycarpus de scriptis ab Ignatio epistolis. Sed pergit: *Et de ipso S. Ignatio, & de ipsis qui cum eo sunt, quod certius agnoveritis, significate.* His enim satis perspicue declarat, haud multos post dies a discessione Ignatii Philippis, a se scriptam esse epistolam ad Philippenses, cujus meminit Eusebius (a) & ne de ea, quænam fuerit, dubitare quis possit, recitans duo fragmenta, eam ipsam esse quam nos citavimus, perspicue demonstrat. Eamdem in Asiæ Ecclesia legi solitam, S. Hieronymus tradit (b).

(a) Euseb. histor. lib. 3. c. 30.
(b) Hier. de Script. Eccles. in Polycarpo.

XIX. Numerus & Fides Epistolarum Ignatii.

Ceterum, quod ad Ignatii epistolas pertinet, de illis agens Eusebius, illarum tantum meminit, quæ datæ sunt Smyrnæ primum, ac deinde Troade: sic & Hieronymus easdem recenset, omnes numero septem, videlicet ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Trallenses, ad Romanos, postea quæ datæ sunt Troade ad Philadelphios, ad Smyrnenses, & Polycarpum; omnes scilicet, quas priusquam ex Asia proficisceretur, conscripsit. Quæ autem ab eo sunt scriptæ Philippis in Macedonia, ad Antiochenos, & ad Heronem ejus Ecclesiæ diaconum, quæve ad Tarsenses, eos præteriisse videntur, sicut & quæ novissime scripta ab eo fuit ad Philippenses; quas Ignatii esse germanas, easdemque sincerissimas, nemo jure poterit dubitare: sicut & quæ data est ad Mariam Cassobolitem, de qua superius actum est; de quarum fide parum est ut citem vetustissimos Græcos codices, qui non in Urbe tantum in diversis bibliothecis habentur, sed & aliis ubique locorum; vel Photium in testem adducam: quandoquidem judicio omnium eruditorum, stylo, charactere, aliisque compluribus notis verborum, sententiarum, ac rerum, ex septem illis omnium auctoritate probatis epistolis certam sibi vendicant fidem, adeo ut nulla manifestior vel vehementior de earum integritate possit afferri probatio, quam ex reliquis epistolis ejusdem Ignatii, contesseratione & connexione quadam sibi invicem omnibus cohærentibus: ut nulla prorsus de impostura possit oriri suspicio. Quod igitur septem illæ seorsum positæ haberentur; fuit illa prima collectio facta a Polycarpo: qui (secundum Eusebii lectionem, eamdemque legitimam, & antiquioribus Græcis codicibus magis consentientem) non tantum ad se missas, sed & alias in unum collegit, quæ ad Asiæ nominatas Ecclesias scriptæ fuissent, quas (ut testatur) misit ad Philippenses. Hi vero, iis a Polycarpo acceptis, quatuor alias volumini addiderunt, tres nimirum Philippis apud se datas, ad Antiochenos, ad Tarsenses, & ad Heronem diaconum, quarum exempla apud se remansissent; quartam vero ad seipsos post recessum Philippis ab eodem Ignatio scriptam: hancque ipsam posteriorem collectionem Philippensium non Græcis tantum, sed & Latinis postea innotuisse constat.

XX. Magni ponderis Ignatii Epistolæ.

Magna quidem in primis Dei providentia factum est, ut numeratæ omnes epistolæ ab Ignatio scriberentur: sed & admirando plane divino consilio procuratum; ut inter tot tantaque naufragia scripturarum, eædem ad nostram ætatem incorruptæ atque integræ servarentur. In illis quippe ejus temporis Orientalis Ecclesiæ facies propemodum viva redditur; atque adeo, ut non tantum res tunc gestæ, sed & Ecclesiastica disciplina, & mores, & Apostolicæ ipsæ traditiones Apostolicarum Ecclesiarum, velut in tabula quadam eruditæ manus penicillo habeantur expressæ. Quæ enim Petrus & Paulus docuerant Antiochenos, quæ iidem atque Joannes tradiderant Asiæ Ecclesiis, quas ad pietatem instituerant; quæ eædem Ecclesiæ tradita susceperant atque servarant; hæc eadem suis epistolis Ignatius memorans & inculcans, illis custodienda præscribit.

XXI.

Certum quidem esse, & per omnia exploratum haberi debet, ea sua prædicatione Apostolos alumnas Ecclesias docuisse,

in Vindiciis Epistolarum S. Ignatii, ingens discrimen versari inter tres Latinas, & duodecim Græcas; ac illas, quarum una ad B. Mariam, duæ aliæ ad S. Joannem Apostolum, supposititias esse, tum quod Græcia omnibus fuerint incognitæ, neque Græcismum omnino redoleant; tum quod in vetustissimis vulgatæ versionis Mss. Codicibus non inveniantur. Addit Pearsonius, ne ipsas quidem Græcas duodecim, quas Baronius amplectitur, & incorruptas existimat, parem sibi auctoritatem vindicare, ac recte positam distinctionem inter septem Epistolas ab Eusebio in sua Historia memoratas, & antiquissimis Patribus frequenter laudatas, ac quinque alias, quæ nonnisi post aliquot secula in lucem prodiere, atque ideo jure vel in dubium vocantur, vel etiam plane rejeciuntur; idque non tantum, quia verisimile non est, Eusebium, si ejus ævo extitissent, latere potuisse; sed etiam quia vel ob modum loquendi ab Eusebianis multum discrepan-

(a) Euseb. histor. lib. 3. c. 30.

Apostolicæ traditiones literis Ignatii consignatæ.

(b) Tert. de præscr. c. 36.

euisse, quæ his tempotibus ipsæ servasse reperiuntur; quæ & Ignarius ne præterirent admonuit, nam & Eusebius (a) air, nihil aliud conatum esse Ignatium suis epistolis, nisi ur Apostolicas rradiriones illis consignatas relinqueret; air enim: *Deinde hortatus est, ut Apostolorum traditioni mordicus inhærescerent: quam quidem asseveranter testificatur, quo tutius posteritati servaretur, necessario scriptis mandandam existimavit*. Hæc Eusebius. Quæ igitur ipsi Apostoli, vel Apostulorum discipuli docuerunt Ecclesias; illa esse germana utque legitimu, ab omnibusque servanda, nemo jure poterit dubitare. Quamobrem ejusmodi fortissimo argumentandi genere udversus hæteticos usus est Tertullianus (b), dum eos provocans ad Ecclesias Apostolicas, id ratum firmumque esse habendum ostendit quod Ecclesiæ ab Apostolis Institutæ servarent: sed eo fortius atque validius redditur argumentum quo u propinquioribus Apostolorum temporibus petuntur exempla. Cum igitur usque ad Traiani tempora omnium testimonio vixisse noscantur Apostoli; cujus anno tertio (ut vidimus) Joannes Evangelista eas, ud quas Ignarius scribit, curavir Ecclesias: necesse est, ut pariter dicamus, quæ ab illis servari laudar Ignutius, & quæ ut retineant utque custodiant idem udmonuit, eadem esse Apostolicam traditionem, ac proinde Catholicam disciplinam. Sed uge jam, quod pertinet ud res gestas: qui esset status Ecclesiæ Orientalis hujus temporis, videamus: ac deinde quæ in ea vigerent Instituta, omnia compendio perstringentes addamus.

XXII. Quinam Hæretici tempore Ignatii.

Præter illam, de qua diximus, quæ foris etat Ecclesiæ persecutio, Impetatoris arbitrio in orbe Romano (ur vidimus) grassans, qua & Ignatius Antiochia Romam vinctus abducebatur, vexabat quoque haud mediocriter eamdem Dei Ecclesiam perfidia hæreticorum: quos cavendos, in singulis ad diversos datis epistolis idem Ignatius vehementer admonuit. At de his eo ordine, quo scriptæ & a nobis sunr recensitæ, ex ejus agumus epistolis. Ad Ephesios scribens: *Nonnulli*, inquit, *improbissimi solent dolo malo nomen quidem circumferre, sed patraut quædam indigna Deo, & sentiant ea qua pugnaut cum Deè doctrina, in exitium proprium, & eorum qui illis credunt: quos oportet vos, ut feras, evitare*: & post multa: *Novi nonnullos per vos transeuntes habere perversam doctrinam peregrini & maligni spiritus: quibus negastis transitum ad spargendum zizaniam, obturatis auribus, ne reciperetis errorem quem docent*. Hæc de hæreticis vagantibus Ignatius: quos eo quod vitassent Ephesii Christiani, ea de causa appellat Ephesiorum Ecclesiam purissimam & celebertimam, omnibus laudandam sæculis. At licet quinam hi fuerint hæretici, non nominet, in ea tamen, quam tunc item ad Trallianos dedit, epistola, nominatim recenset, quos udmonet fugiendos; ur Simonis hæresim habentes, Menandrum, & Basilidem, & eorumdem sectatores Nicolaitas, Theodorum, & Cleobolum, de quibus superius: *Sunt enim*, Inquit, *nonnulli vaniloqui & seductores, non Christiani, sed Cristemporì, Christi lucriones, quique ex nomine Christi quæstum faciant, fraude circumferentes illius nomen, & adulterantes verbum Evangelii*, &c.

XXIII. Cerinthum vitandum admonet.

Quænam autem fuerint horum hæreses, superius, cum de eorum origine tomo primo Annalium egimus, dictum est. Ad Mugnesianos vero scribens: *Non patiamini*, inquit, *vos seduci aliis opinionibus nec fabulis, nec genealogiis numquam finiendis: nec fastui Judæorum attendatis*, *&c.* pluribus enim monet cavere eos, qui una cum Evangelio Legem quoque dicerent esse servandam: hæc Cerinthum, & alios docuisse, suo loco diximus. In ea item quam scripsit Troade ad Philadelphenos (sic eos vocat Plinius) non tantum monianos & Nicolaitas ut vitent, admonet, sed & Ebionem hæresiarcham cavendum inculcat.

XXIV. Traditio sine scripto.

Insuper & quorumdam taxat improbam assertionem, dicentium, nihil penitus esse credendum, nisi quæ descripta haberentur in Evangelio posito in archivis: in quos hæc ipse: *Audivi quosdam dicentes: Nisi Evangelium invenero in archivis, non credo. Talibus ego dico, quod Jesus mihi pro archivis est*: & paulo post: *Nec enim Spiritui debent archiva præferri. Durum est contra stimulum calcitrare: durum est Christo nolle credere: durum est prædicationem Apostolorum rejicere*. Hæc Ignutius; quibus piane insinuat, fidem Catholicam ea etiam quæ sine scripto traderentur, debere complecti, ac proinde truditionibus contineri. Ad Smyrnenses inde scribens, eos in primis cavendos monet hæreticos, qui Christi incarnationis œco-

pantes apparent; vel ob materiam doctrinæ, institutis & moribus posterioris Ecclesiæ magis consonæ, & Ignatianis Eusebio memoratis sola imitatione, eaque nimis affectata, similes. Ait denique Pearsonius, etiam illas septem antiquissimas & maxime genuinas Epistolas, in editione Græca nunc temporis vulgata interpolatas & corruptas fuisse; quod planum faciunt, cum loca a veteribus Patribus adducta, quæ in ea editione aut non comparent, aut non recte repræsentantur, tum etiam alia non pauca, quæ neque antiquitati, neque sententiæ S. Ignatii congruunt, neque tenori Epistolarum satis convenienter inseruntur. Diligentia incredibili quæcumque ad Græcas

œconomiam subverterent. Ac demum in ea quam scripsit ad Philippenses, in his fere totus est, ut eos vitent hæreticos, qui Christi crucem negabant: qui, inquam, dicerent Christum nequequam fuisse crucifixum, nisi per imaginem quamdam. Qui hæc sentirent post Simonem magum, alias diximus. Has igitur his temporibus vagantes hæreses cum in nuper citatis epistolis cavendas admoneret; simul & adversus venena antidotum parans, quid pure atque sincere in Catholica Ecclesia credendum esset, edocuit; testatamque locupletissime in omnibus Apostolicam fidem, eamdemque Catholicam, posteris tradidit.

XXV. Ignatii Epistolæ promptuarium traditionum.

Sed & de iis quæ spectant ad Ecclesiæ ritus, mores, traditiones, & disciplinam, quæ illi ab Apostolis, qui eos ad pietatem instituerant, accepissent, dum ut ea omnia servent atque custodiant, ad eosdem scribens, vehementer inculcat; quænam illa fuerint, certo certius, eadem sæpius repetendo, significat, ut in primis de conventu Ecclesiastico, ipsa sacra synaxi, atque usu divinorum sacramentorum. Ecce tibi ad Ephesios scribens, de conventu Ecclesiastico, & Eucharistia in eo exhiberi solita: *Omnes*, inquit, *nominatim congregamini*: & infra: *Obedientes Episcopo & presbyterio, mente indivulsa frangentes panem unum, quod immortalitatis pharmacum est, mortis antidotum, vitam in Deo concilians per Jesum Christum, medicamentum purgans vitia, & omnia pellens mala*. Sed & superius: *Nemo erret: Nisi quis intra altaris septa sit, privatur pane Dei*. Et ad Magnesianos: *Omnes adorandum in idem loci convenite, sit una communis precatio, una mens, una spes in charitate, & fide inculpata in Christum Jesum, quo nihil est præstantius. Omnes velut unus quispiam ad templum Dei concurrite, velut ad unum altare, ad unum Jesum Christum summum sacerdotem Dei ingeniti*. Et ad Romanos

De S. Eucharistia traditio.

de Eucharistia sic: *Non gaudeo corruptibili nutrimento, nec voluptatibus huius vitæ: panem Dei volo, panem cælestem, qui est caro Christi Filii Dei, qui factus est posterioribus temporibus ex semine David & Abrahæ: & potum volo sanguinem illius, quæ est charitas incorruptibilis, & vita æterna*. Hæc ex epistolis Smyrnæ datis. Ex illis autem quas scripsit Troade, ac primum ad Philadelphios: *Obsecro vos, ut una fide, una prædicatione, una Eucharistia utamini. Una enim est caro Domini nostri Jesu Christi, & unus illius sanguis, qui pro nobis effusus est: & unus calix, qui pro omnibus nobis distributus est: unus panis, qui omnibus fractus est: unum altare omni Ecclesiæ*. Et ad Smyrnenses, secundum Theodoreti (a) lectionem: *Eucharistias & oblationes non admittunt, quod non confiteantur Eucharistiam esse carnem Salvatoris nostri Jesu Christi, quæ pro nostris peccatis passa est, quam Pater sua benignitate suscitavit*. Hæc ille, cum hæreticos hic adversantes redarguit.

(a) Theod. in Impatibili dialog. 3.

Rursum vero de his quæ spectant ad ordines Ecclesiasticos, hæc ad Ephesios: XXVI. Quid Ignatius de ordinibus Ecclesiasticis.

Enitimini, carissimi, subjecti esse Episcopo & presbyteris & diaconis. Qui enim his obedit, obedit Christo, qui hos constituit. Qui his reluctatur, reluctatur Christo Jesu. Ad Trallianos in hunc modum: *Episcopo subjecti estis, velut Domino*: Et paulo post: *Sed & presbyteris subjecti estis, ut Christi Apostolis*: Et post multa: *Quid enim aliud est Episcopus, quam is qui omni principatu & potestate superior est, & quoad homini licet, pro viribus imitator Christi Dei factus? Quid vero sacerdotium aliud est, quam sacer cœtus, consiliarii, & assessores Episcopi? Quid diaconi, quam imitatores Angelicarum virtutum, qui purum & inculpatum ministerium exhibent, ut S. Stephanus B. Jacobo, Timotheus, & Linus Paulo, Anacletus & Clemens Petro? Qui igitur his non obedit, atheos & impurus est, & Christum contemnit, & constitutionem ejus imminuit*.

De obedientia item præstanda Episcopo, plura inculcat, scribens ad Magnesianos, necnon ad Philadelphios; hacque gradatione hierarchiam in Ecclesia docet, sic dicens: *Principes obediant Cæsari, milites Principibus, diaconi presbyteris sacrorum præfectis: presbyteri, diaconi, & reliquus clerus una cum populo universo, militibus, Principibus, & Cæsare, ipsi Episcopo pareant, Episcopus Christo, ut Christus Patri*. Et post multa: *Exclamavi voce magna inter eos quibus locutus sum: Non est meus sermo, sed Dei: Episcopo attendite, presbyteris, & diaconis, &c.* Spiritus enim sancti de ejusmodi in Ecclesia ordine testimonium certum adducit. Et ad Smyrnenses: *Omnes Episcopum sequimini, ut Christus Patrem, & presbyterorum collegium, ut Apostolos. Dia-*

XXVII. Episcopis obediendum.

cas & Græco-Latinas Polycarpi & Ignatii Epistolarum editiones, earumque versiones antiquas, novas, novantiquas, pertinent, investigavit Vir doctissimus, & libros duos Latinos MSS. nactus est, qui Ignatii Epistolarum interpretationem a Latina vulgata diversissimam continebant. Et statim collatione facta, testimonia Patrum omnium, qui intra quinque post Christum secula floruere, a Græcis Latinisque Codicibus dissidentia, cum hac versione optime convenire, & multa a Græculis posterioribus inserta & intertexta, ab eadem pariter abesse deprehendit, ac ex veteris Versionis fide Græcas Ignatii Epistolas recognovit, & assumenta stellionum ope e ge-

Diaconos revereamini, at ex præcepto Dei ministrantes. Sine Episcopo nemo quicquam faciat eorum quæ ad Ecclesiam spectant, Rata Eucharistia habeatur, quæ sub Episcopo fuerit, vel cui ipse concesserit. Et paulo post: *Non licet sine Episcopo baptizare, vel offerre, neque sacrificium immolare*. Ac demum: *Laici diaconis subjiciantur, diaconi presbyteris, presbyteri Episcopo, Episcopus Christo, ut ipse Patri*.

XXVIII. Idem de Ecclesiastica Hierarchia. De reliquis item Ecclesiæ ministris sic ad Antiochenos; *Saluto hypodiaconos, lectores, cantores, janitores, laborantes, exorcistas, confessores. Saluto custodes sacrorum vestibulorum diaconissas*. Et ad Heronem quoque de munere sacerdotum & diaconorum: *Nihil sine Episcopis facito: sacerdotes enim sunt, tu vero sacerdotum minister. Baptizant, ministrant, eligunt, manus imponunt; tu vero illis ministras, ut sanctus ille Stephanus Jacobo*. Et ad Trallenses: *Presbyteri subjecti estote Episcopo; diaconi presbyteris, populus presbyteris & diaconis. Qui hunc ordinem servaverint, pro eorum animabus ego libens animam meam commutavero, & Dominus sit cum ipsis perpetuo*. Et ad Polycarpum: *Meam animam libenter commutavero cum animabus eorum, qui Episcopo parent, presbyteris & diaconis: faxit Deus, ut mihi portio cum illis contingat a Deo*. Idem quoque ad Philippenses, dicens: *Subjecti estote Episcopo, presbyteris, & diaconis*.

XXIX. Ecclesiæ unitas. Sicque in omnibus unam semper prædicat esse Christi Ecclesiam; in eaque pacem & unitatem esse sitam, si uni omnes Episcopo pareant; a quo ordine aberrare, idem esse, quod cum schismaticis & hæreticis in castris hostium profiteri: ut non mirandum sit, si in his crebro versetur, ut totus in his esse penitus videatur. Quæ singula recitasse, non otiosum existimamus, quod debitores sumus etiam insipientibus, illis inquam, qui in tam apertissima luce cæcutiunt. Ignoscat interea Catholicus lector, si in adeo notis videamur diutius immorari: magni quippe interesse putamus, si Apostolica constituta per Ignatium, veluti canalem quemdam, in Ecclesiam Catholicam semel derivata monstremus: quod & nostro instituto est maxime consentaneum. Sed ad rem.

XXX. Idem de Virginibus & viduis. Florentissimam præterea, his ipsis temporibus, Dei Ecclesiam fuisse germine sanctarum virginum, & continentia viduarum, itidem iisdem litteris sæpe citatis insinuat. Qui ad Philadelphios in primis, præstare virgines nuptis docens, sic ait: *Uxores maritis subditæ sint in timore Dei, virgines Christo in puritate, non abominantes nuptias, sed id quod præstantius est amplectentes; non in calumniam matrimonii, sed ut liberioribus animis divinæ legis meditationi vacetis*. Plura inferius habet de institutione virginum & viduarum. Et ad Smyrnenses scribens, salutari mandat virgines, quæ in perpetua degunt virginitate, & viduas. Scribens item ad Polycarpum, de virginibus, & continentibus ait: *Si quis potest in castitate permanere, ad honorem carnis Dominicæ, vitet jactantiam. Si gloriatus fuerit, periit: & si id ipsum statuatur sine Episcopo, corruptum est*. Non enim sponte ejusmodi, sed per Episcopum Deo dicabantur, de quibus idem ad Antiochenos: *Virgines agnoscant cui se ipsas consecrarunt*. Et de iisdem ad Heronem ejusdem Ecclesiæ Antiochenæ diaconum: *Virgines serva, ut pretiosa Christi monilia*: & ad Tarsenses: *Eas quæ in virginitate degunt, in pretio habete, veluti Christi sacerdotes; viduas in pudicitia permanentes, ut altare Dei*. Sed & ad Philippenses: *Saluto*, inquit, *collegium virginum, & cœtum viduarum*: post continentiam vero virginum & viduarum ut primo loco nuptiæ habeantur, admonet: illæ tamen, quæ (ut scribit ad Polycarpum) secundum Domini præceptum, arbitrio Episcopi contrahuntur, omnino ut in facie Ecclesiæ celebrarentur, & sacerdotis benedictione pariter sanctificarentur.

Hæc & alia complura de Ecclesiæ ejus temporis ritibus ac moribus; ut de jejunio Quadragesimæ, necnon quartæ & sextæ feriæ, de observatione diei Dominicæ, Paschatis die, & aliis festivitatibus non tamen Judæorum more celebrandis, idem scribit ad Magnesianos, & ad Philippenses. Ex his igitur, quantum licuit, paucis nec admodum longis epistolis, quales essent Ecclesiæ ab Apostolis institutæ, quibusve moribus, ritibus, & institutionibus compositæ, Ignatius, dum in iisdem eas confirmare atque stabilire studet, egregie magna ex parte repræsentat archetypum: ad cujus antiquitatis exemplar Catholicam Ecclesiam, eamdemque Apostolicam, quænam sit, & penes quos habeatur, perfacile est demonstrare: ac proin- XXXI. Ecclesiæ Archetypus.

a genuinis facile & aperte secrevit. Ad cumulum accessit, quod post eam editionem publicatam, Isaacus Vossius Græcum exemplar e Medicea Bibliotheca descriptum producens, & cum Latina versione ab Usserio publicata imprimendum ac notis illustrandum anno MDCXLVI. curavit. Quo factum, ut easdem Epistolas Ignatii nunc habeamus, quas habuit Eusebius, quas edidit Polycarpus, quas scripsit Ignatius; quo subsidio Baronius destitutus, qui ideo loca ex Epistolis Ignatii interpolatis, in Annalibus aliquando in medium adducit. Joannes Baptista Cotelerius mense Augusto currentis Christi anni MDCLXXVI. Parisiis denatus, idem de Ignatianis

proinde nullo negotio liceat judicare, non Ecclesiam, sed Synagogam satanæ esse dicendam, quæ prototypi lineamentis ab Ignatio sic deductis reperitur in omnibus esse difformis; nam (quod sæpe diximus) non aliter Ignatium quam Apostolos, nec aliud Apostolos easdem Asiæ Ecclesias, quam quod Ignatius, docuisse, certum & exploratum omnibus esse debet.

XXXII. Et ne ulla umquam de his dubitatio vel levis oriri possit (quod in ore (a) duorum vel trium stet omne verbum) eadem de presbyteris & diaconis, virginibus atque viduis (quantum brevi epistola licuit) confirmata habes a Polycarpo Smyrnensi Episcopo, epistola hoc anno (ut diximus) scripta ad Philippenses: quam majores omnes, ut authenticam, contradicente nemine, venerati sunt. Ad istiusmodi igitur vivum exemplar Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ ab Ignatio in vinculis constituto affabre exculptum, ac demum glorioso martyrio consignatum, omnes provoco Novatores hæreticos; cujus vel uno dumtaxat aspectu facile valeant intelligere, quam longe dispar Ecclesiæ pulchra sit facies a turpissimo simulacro, quod ipsimet sibi effinxerunt, portentosissimi monstri, dum pro captu ingenii sui novam quotidie Ecclesiam formant.

(a) Deut. 1. Matth. 18.

Polycarpi epistola confirmat scripta ab Ignatio.

XXXIII. Sed quod rursum ad easdem Ignatii epistolas spectat: præteriisse nolumus, quod alibi alia diximus occasione, consuevisse S. Ignatium in singulis suis epistolis ad calcem illa apponere, tamquam speciale quoddam signum epistolarum, Apostolico more: AMEN. GRATIA. quo etiam charactere ejus successores usi fuere, ut Gregorius Papa (b) scribens ad Anastasium Episcopum Antiochenum testatur his verbis: AMEN. GRATIA. *Quæ videlicet verba de scriptis vestris accepta, idcirco in meis epistolis pono, ut de S. Ignatio vestra beatitudo cognoscat, quia non solum vester, sed etiam noster. Sicut enim magistrum ejus Apostolorum principem habemus communem, ita quoque ejusdem principis discipulum nullus nostrum habeat privatum.* Hæc Gregorius. Ceterum nescio qua incuria aut oscitantia librariorum factum sit, ut nonnisi in epistola ad Ephesios, & in ea quæ est ad Polycarpum scripta, eadem verba ultimo loco post salutationem posita habeantur.

Signum epistolarum Ignatii.

(b) Gregor. lib. 4. epist. 37.

XXXIV. Quamvis autem superius duodecim numeraverimus Ignatii germanas epistolas ad diversos: plures tamen ab eo fuisse conscriptas, ex ejus verbis ad Romanos facile conjici potest, quibus ait: *Ego omnibus Ecclesiis scribo, quod voluntarius morior, si modo, vos non prohibueritis.* Sane quidem nisi ad hyperbolem ejusmodi verba referantur, multo plures oportuit eum scripsisse epistolas, & alioqui plurimas ab eo ante vincula diversis occasionibus datas fuisse, neminem puto dubitare, cum id præsertim postularet munus Episcopale. Hæc idcirco diximus, quod leguntur ejusdem Ignatii titulo tres epistolæ, quarum priores duæ ad S. Joannem Apostolum & Evangelistam, tertia vero ad sanctissimam Deiparam datæ habentur; cui novissimo loco positæ juncta est epistola sanctissimæ Mariæ Virginis ad ipsum reddita: quæ cujus fidei sint, judicium esto penes prudentem piumque lectorem. Scimus eas S. Bernardum (c) citasse aliquando, earumque meminisse alios recentiores.

Plures Epistolæ ab Ignatio scriptæ.

(c) Bernard. in Psalm. 90. serm. 1.

XXXV. Ceterum quod ad genus scribendi attinet, eodem usus est dum ad omnes paræneticas epistolas scriberet, quod personarum ad quas scriberet & temporis ratio postularet, verum seipsum cohibens, cum alioqui hoc itinere abundantiori Spiritus gratia perfunderetur: unde scribens ad Trallianos: *An (inquit) nolebam abstrusiora vobis scribere? At ne parvulis vobis obsim, metuo (id mihi ignoscite) ne vim mysteriorum minime capientes strangulemini. Etenim & ego, non quatenus vinctus sum, etiam cælestia intelligere possum, angelicos ordines Archangelorum, Militiarum cælestium discrimina, Virtutum Dominationumque differentias, Thronorum Potestatumque diversitates, Principatuum magnificentias, Cherubim Seraphimque excellentias, & Spiritus sublimitatem, & Domini regnum, & incomparabilem Dei Patris omnipotentis divinitatem. Hæc cum noverim, non continuo perfectus prorsus sum, aut discipulus, qualis Paulus & Petrus, multa enim desunt, ne a Deo derelinquar.* Hucusque ipse, atque primus in Ecclesia, qui nomina novem ordinum Angelorum una conjunxerit, cum alioqui eadem in diversis Scripturæ locis (ut S. Gregorius (d) docet) inveniantur. Nam Dionysium, qui de cælesti hierarchia plura conscripsit, cum in suis commentariis Ignatium citet (e), post ipsum scripsisse æquum est existimare, de quo plura inferius. At de S. Ignatii epistolis hactenus; quarum (ut

Ignatii temperantia.

(d) Greg. hom. 34.

(e) Dionys. de Divin. nom.

nis Epistolis judicium, ac Pearsonius, tulit in libro cui titulus, *Sanctorum Patrum, qui temporibus Apostolicis floruerunt, Opera*; ubi tamen queritur Usserium Epistolam ad Polycarpum contra expressum testimonium Eusebii & Hieronymi, & contra Epistolam Polycarpi sub finem a reliquis sex disjunxisse, & Ignatio abjudicasse. Certum itaque nunc apud Catholicos, & doctiores ex Protestantibus, Epistolas Ignatii ab Eusebio laudatas, sinceras & legitimas esse. Quæ vero adversus easdem a Salmasio, aliisque afferuntur, solide confutata ab illis, qui opinionem a nobis explicatam tuiti sunt.

(ut vidimus) meminit Polycarpus (a), citant Dionysius, Irenæus (b), Athanasius (c), Eusebius (d), sæpe Hieronymus (e), crebrius Theodoretus (f), & alii Latinorum atque Græcorum complures.

(a) Polyc. carp. ad Philippen. (b) Iren. lib. 5. (c) Athan. lib. de Synod.

XXXVI. Navigatio Ignatii. Ignatius itaque transiens per Epirum, Adriaticum mare primum, inde Mediterraneum navigans, Puteolos tandem appulit, ubi una cum militibus custodibus a Christianis ibi agentibus hospitio susceptus est; ac demum Romam perductus. Hæc de itinere Ignatii recitat Metaphrastes, dum ex antiquis monumentis Acta ejus recenset. Reliqua autem de eo, cum Romæ consummavit martyrium, quoniam Eusebium & S. Hieronymum sequimur, qui id accidisse tradunt anno undecimo Traiani Imperatoris, dicemus anno sequenti.

(d) Euseb. hist. lib. 3. c. 30. (e) Hier. de Scrip. Eccl. in Ignatio, & in Matth. (f) Theod. in lib. dialog.

XXXVII. Martyres Philippenses. Certaverunt hoc eodem anno pro confessione nominis Christiani Philippis in Macedonia Zozimus & Rufus, quorum meminit Polycarpus in epistola ad Philippenses, sic dicens: *Rogo igitur omnes vos insistere verbo justitiæ & patientiæ, quam oculata fide vidistis non solum in beatissimis illis, Ignatio scilicet, Zozimo, & Rufo, sed & in aliis, qui ex vobis sunt: nam in ipso Paulo & in cæteris Apostolis considerantes, quod hi omnes non in vacuum cucurrerunt, &c.* Recitat eumdem locum Eusebius (g). Porro scriptam fuisse eam epistolam a Polycarpo ante Ignatii martyrium, quod diximus, ipse in ejus fine demonstrat. Agitur anniversaria dies horum martyrum decima octava Decembris. Sub eodem Traiano Imp. (sed quo anno, incertum est) passus habetur item Philippis in Macedonia Parmenas, unus ex septem primis diaconis, cujus natalis dies consignatus habetur in tabulis Ecclesiasticis vigesimatertia Januarii. Zozimus miles quoque martyrium subiit sub eodem Traiano Imp. damnatus a Domitiano Præside in Pisidia, de quo Græci pariter, ac Latini memoriam celebrant decimanona mensis Junii; extant ejus Acta fusius scripta (h).

(g) Euseb. lib. 3. cap. 33.

(h) Metaph. ea die.

XXXVIII. De Dionysio Areopagita. At quoniam nuper mentio facta est de Dionysio, qui ex epistola ad Romanos locum & nomen Ignatii citavit in libro quem scripsit de Divinis nominibus, dicentis: *Amor meus crucifixus est:* hic necessario de perdifficilis historiæ veritate agendum est: num scilicet ille ipse habendus sit Dionysius Areopagita, ut præsefert titulus commentarii. De his acturi, ante omnia meminisse debemus, quæ in tomo primo Annalium præfati sumus in fine anni Domini nonagesimioctavi, quo diximus Dionysium Areopagitam a Clemente Rom. Pont. esse missum in Gallias, cum interim Ecclesiæ Atheniensi loco ipsius sufficeretur Publius, & post eum Quadratus usque ad tempora Hadriani successoris Traiani; sub quo & ipse Dionysius martyrio est coronatus. Sed hæc tunc paucis perstricta, hic sunt fusius explicanda: & illud primo investigandum, quonam tempore Dionysium Areopagitam mortuum esse, verius asseratur.

XXXIX. De tempore martyrii Dionysii Areop. Qui dixerunt eum sub Domitiano Imperatore consummasse martyrium, sibi ipsis contraria scribere certum est: fuerunt qui hæc opinati sunt ex Græcis Metaphrastes (i), ex Latinis Hilduinus (k), & Hincmarus (l) Rhemensis Episcopus. Si enim germana est epistola Dionysii Areopagitæ ad Joannem Evangelistam scripta cum adhuc esset exul in Patmo (probant iidem omnes eam ut legitimam, & ipse præcipue Metaphrastes m) cum in ea dicat Dionysius sibi divinitus revelatum, brevi illum fore ab ea relegatione solvendum, ac mutuo fruituros esse congressu: si dixerimus Dionysium sub Domitiano suscepisse martyrium, ipsum ea de mutuo congressu esse mentitum, & vana illusione deceptum (quod nefas est dicere) necesse esset affirmare: nam omnium testificatione (quod dictum est) Joannem Evangelistam nonnisi post obitum Domitiani, sub Nerva esse solutum exilio, exploratissimum est. Sed reddamus eadem hic verba Dionysii: *Post paululum vero (dicam, etsi audax dictu videatur) tibi carissima societate jungemur. Ero autem prorsus dignior cui fides habeatur, si quæ tibi præcognita sunt, quæ ex Deo didici, hæc loquar: quod scilicet ex Patmi custodia dimittendus es liber, & in Asiaticam terram reversurus.* Hæc ipse. Cum igitur nonnisi post necem Domitiani sub Nerva Joannes sit liberatus, & reversus in Asiam, quando Dionysium illum adiisse oportuit: certe manifestum redditur, ipsum post Domitianum fuisse superstitem. Rursum vero cum idem ejus recipiant scripta, idemque Dionysius in superius citato loco de Divinis nominibus Ignatii epistolæ ad Romanos scriptæ verba illa adduxerit in testimonium, plane certum redditur, eum post obitum Domitiani, & Nervæ successoris, complures sub Traiano vixisse annos. Nulla itaque prorsus veritate nituntur, qui eum sub Domitiano ex humanis decessisse contendunt. Denique quomodo sub Domitiano passus Dionysius dici potest, si idem qui supra Hincmarus, eodem tempore quo Clemens Romanus, eum paucis interpositis diebus, martyrio vita functum affirmat; cum constet ex his quæ a nobis superius dicta sunt, Clementem tertio Traiani Imp. anno martyrem obiisse?

(i) Metaph. in Dionys. die 9. Octob. (k) Hilduinus in Areopag. (l) Apud Sur. tom. 5. die 9. Octob. (m) Metaph. in vita Joan. Evang. apud Lipom. tom. 1.

XL. His igitur confutatis, quid alii de tempore martyrii Dionysii scripserint, investigemus. Michael Syngelius (n), presbyter Hierosolymorum, qui (ut profitetur,

(n) Mich. Syngelus in encom. de Dionys. apud Lipom. tom. 4.

&

(a) Suid. in hist. in Dionysio Areopag.

& de eo testatur Suidas a) tum ex iis, quæ a majoribus scripta essent, tum ex traditione accepisset, res gestas Dionysii est prosecutus, ejus obitum ad extremum Traiani Imperium contigisse scribit: licet io eo hallucinatus videatur (nisi, ut accidit sæpe, in notam oumeri Irrepsit error) dum numerat annos tantum septuaginta ætatis ejus: longe enim hac ætate majorem, obiisse martyrem, suo loco inferius dicturi sumus. Rursum vero antiqua Martvrologia, quorum major est fides, Bedæ (b), Adonis, & alia antiquitus scripta, sub Hadriano Imp. Dionysium Areopagitam martyrium subiisse, testantur his verbis: *Natale S. Dionysii Areopagitæ, qui ab Apostolo Paulo instructus, credidit Christo, & primus Athenis ab eodem Apostolo Episcopus est ordinatus, & sub Hadriano Principe post clarissimam confessionem fidei, post gravissima tormentorum genera glorioso martyrio coronatur:* addita vero hæc habentur apud Adonem: *Ut Aristides Atheniensis vir fide sapientiaque mirabilis testis est in eo opere, quod de Christiana religione composuit.* Meminit non solum ejusdem Aristidis, sed & commentarii ab eo scripti S. Hieronymus (c), eumque suo tempore extitisse significat, qui tamen penitus excidisse videtur; claruit ipse Hadriani temporibus, quo & Diouvsius dicitur ab eodem Imperatore necatus esse. Quamobrem sicut non credimus Adonem falsa citasse, ita nec Aristidem de Dionysii martyrii tempore meotitum esse putandum.

(b) Beda & Ado die 3. Octob.

Aristides prosecutus res Dionysii.

(c) Hieron. de Script. Eccles. in Aristid.

XLI. His itaque de tempore martyrii Dionysii stabilitis, nimirum nullo modo contingere potuisse ut sub Domitiano martyrium consummarit, sed ex sententia clarissimorum virorum, Traiani Imp. postremo tempore, vel sub Hadriano: apud nonnullos in dubium revocatum est, an idem Areopagita sit ille Dionysius Parisiorum Episcopus. Beda (d) diversis diebus duos ponit Dionvsios, videlicet Areopagitam quinto Nonas Octobris, Parisiensem vero Episcopum septimo Idus ejusdem: quem secutus Ado, id ipsum asseruit. Ceterum antiquissimum Bedæ Martyrologium, quod extat apud nos scriptum, itidem & Romanum dictum, acceptum olim (quod alibi diximus) ex reliquiis monasterii S. Cyriaci, unum tantum habet Dionysium, Parisiensem scilicet, septimo Idus Octobris: unde non a Beda posita, sed ad Bedam ea de Dionysio Areopagita addita esse oportuit, ex Græcorum videlicet Menologio: nam eo die tertia Octobris iidem agunt de Dionysio Areopagita.

Dionysius Areop. idem Parisiorum Episcopus.

(d) Beda in Martyrol.

XLII. Verum Bedæ tempore ea de Dionysio Areopagita, quod unus idemque esset cum Dionysio Parisiorum Episcopo, adeo visa sunt explorata, ut postea temooribus Ludovici Pii Imperatoris (ad quem Hilduinus commentarium ab eo rogatus conscripsit, qui extat e) absque aliqua dubitatione accepta fuerint; eademqua visa atque recognita, iuveuta fuerint in omnibus illis consentientia, quæ ex antiquis Græcorum Archivis, fida publica obsignata, sunt missa Parisios. His igitur omnibus visis atque exacte recognitis, omnium eruditorum calculo est firmata sententia, unum eumdemque essa Dionysium Areopagitam cum Dionvsio Parisiorum Episcopo. Quamobrem Hincmarus illorum temporum vir eruditione & pietate clarissimus, scribens ad Carolum Calvum Imperatorem, ut in re comperta atque omnium fide testata hæc ait: *Patrem vestrum Dionysium esse Areopagitam, a beato Paulo Apostolo baptizatum, & Atheniensem ordinatum Episcopum, & iu Gallias a beato Clemente directum: ex his quæ Græca testificatio, & S. Romana Ecclesiæ attestatio, & Gallicana intima contestatio, ratum in hac causa (quod longe ante nos dictum est) recoguoscant.* Hucusque Hincmarus.

(e) Habet Surius to. 5. die 9. Octob.

Rei veritas probata & recepta.

Sed ne hæc esse obiter vel Inaniter dicta quis existimet: operæpretium duclmus, ad ea singula attestanda, hic paululum Immorari. Ignoscat lector: nec scabra petentem orationem urgeat importune calcaribus, quæso. Licet autem hæc in Notis ad Martvrologium Romanum meminerimus nos scripsisse: tamen quia hinc ea desumpta esse testati sumus, haud æquum putavimus, propter exemplum, prototypi faciendam esse jacturam; cum præsertim proprius hic locus esse noscatur, quo secundum histotiæ ordinem uberius pertractentur. Quod igitur auctor ad ea de Dionysio testanda, Græcam adducat (ut ait) attestationem: sapienter quidem. Quid enim aliud professus est Michael Imperatot, qui ad hoc subtilius perscrutandum, omne impendit studium, atque egregiam navavit operam, cum ad Ludovicum Pium Imp. publica legatione misit commentarios Dionysii Areopagitæ? Qui cum Parisios perlati tunc essent, cum natalis ipsius Dionysii vigiliæ agerentor: cujusnam illi fuerint (ut ad tantam rem testandam divinum quoque suffragium accederet) divinitus miracula edita certo certius declararunt; narratur rei gestæ historia in eadem epistola, quam ad eumdem Ludovicum Imp. Hilduinus tunc scripsit, quæ in superius citato commentario continetur. Quod insuper ad Græcorum attestationem pertinet: Anastasius S. R. Ecclesiæ Bibliothecarius, vir tum Græcis tum Latinis litteris insigniter eruditus, æque testatur S. Methodium Constantinopolitanum Episcopum scriptis mandasse vitam Dionysii Areopagitæ, io eaque de

XLIII.

Quid Græci de Dionysio.

ejus

ejus adventu in Gallias fidem confirmasse, eamque egregie testatam, cum olim presbyter legatum ageret apud Romanam Ecclesiam, eidem tradidisse. Transtulit eam ex Græco ipse Anastasius, misitque ad Carolum Calvum Imp. prout data ad eum (quæ extat) epistola docet (a): ipsa tamen Vita non habetur.

(a) Apud Surium ead. die 9. Octob.

XLIV. Fides sincera cum doctrina Michaelis Syngelli.

Sed & de Dionysio (quod divinis literis est traditum (b): *in ore duorum vel trium stat omne verbum*) præstitit hoc ipsum etiam Michael Syngellus Methodio æqualis: claruerunt ambo eodem tempore Ludovici Imp. sub Michaele Balbo, & ejus successore Theophilo Imp. hæretico Iconoclasta, a quo pietatis causa martyrium suscepere, ut de ambobus testatur Cedrenus (c): adeo ut nulla de impostura in sanctissimis viris possit vel levis suboriri suspicio: sed & quod ejus ætatis omnium disertissimi essent, nec de imperitia possint aliquam pati calumniam: Hic, inquam, beatus Michael (hoc enim titulo eum Græci nominant) scripsit oratione panegyrica res gestas Dionysii Areopagitæ, qua eum avocatum ab Ecclesia Atheniensi, & missum in Gallias, curasse Ecclesiam Parisiensem, ac tandem ibidem ad ultima Traiani tempora martyrium consummasse, pluribus prosequitur (d). Scripsisse ea Syngellus videtur, cum sub eodem Theophilo Orientalis Ecclesia dira persecutione vexaretur: ut ipse in fine orationis testari videtur, dum Dionysium enixius rogat, ut tyrannidem, quæ grassabatur in Ecclesias, pellat, & pacem perditam restituat.

(b) Matth. 18.

(c) Georg. Cedr. in Theophilo.

(d) Apud Lipomanum.

XLV. Antiqua monumenta de Dionysio.

Quod item ad Græcorum attestationem pertinet, Metaphrastes ex antiquioribus memoriis ejusdem Dionysii vitam describens, iisdem adstipulatus est, & alii complures ex recentioribus. At ne quis putet ea tum primum Acta Dionysii Areopagitæ a citatis auctoribus fuisse inventa atque conscripta; accipiat, quid, scribens ad eumdem Imperatorem Ludovicum, Hilduinus de antiquorum Græcorum monumentis his verbis testatus sit: *Usque hodie Græcorum majores, & Athenarum incolæ perhibent, historiarum scriptis, & successionum traditionibus docti, in eadem civitate Dionysium tunc temporis primum fuisse Episcopum, quando Timotheus Pauli æque discipulus Ephesiorum rexit Ecclesiam; ipsumque subrogato sibi Episcopo Romam adiisse, & (ut compererunt) apud Gallorum gentem glorioso martyrio consummatum fuisse. Quod & Tarasius Patriarcha Constantinopolitanus per legatos suos sollicite inquisivit; & ita se eam rem habere certus, eamdem Atheniensium civitatem pallio Archiepiscopali, quod jam ex ea diuturno tempore, orta quadam contentione, subtractum fuerat, redonavit*, &c.

Ann. Eccl. Tom. II.

XLVI. Consensus Græcorum magni ponderis.

Certe quidem etsi nulla umquam de Græcorum mutua consensione, & ex suis scriptis attestatione suppeterent testimonia, suom ipsorum silentium loco mille testium foret. Etenim mente recolentes, quam ipsi fuerint semper rerum suarum tenacissimi custodes ac vindices, hocque illis esse insitum a natura; quippe qui de Homeri patria inter se adeo concertarint: haud putamus fuisse adeo liberales, ut tantum virum, sapientium sapientissimum, Athenarum reliquias, Pauli insignem discipulum, primum ipsorum Episcopum, tam facile donarint Gallis, ut ipsis sibi eum vendicantibus, penitus tacuerint, ac veluti jurato silentio, nullus umquam ausus fuerit vel leviter contradicere. Nam si levissima aliqua probatione, vel ex Athenarum Ecclesiæ monumentis, vel incerta aliqua & dubia traditione, aut relatione undecumque accepta, his de Dionysio æmuli Latinorum gloriæ adversari potuissent; haud sibi eos temperasse, putandum est, ut non sibi vendicarint sua. Sed quod in re probe testata ac plane perspecta nimis calumniose agere visi essent; tantum abest ut reclamantes contradixerint; ut potius omnes qui de ea re egerunt, calculum suæ sententiæ mutua consensione sponte contulerint. Sed de Græcorum attestatione jam satis.

XLVII. De Dionysio Areopagita quid Romana Ecclesia.

Quod vero de eadem veritate idem qui supra auctor Hincmarus in testimonium adducit S. R. Ecclesiam: aliqua fortasse ea de re extabant Pontificum Romanorum diplomata: vel, si ea defuissent, dum ille citat ad eamdem rem probandam antiqua Missalia Gallicana, quæ ait probata fuisse auctoritate Romanorum Pontificum, Innocentii, Gelasii, atque Gregorii, quorum extare dicit ad Parisiensem Ecclesiam eo argumento scriptas epistolas; satis superque eadem veritas S. Romanæ Ecclesiæ auctoritate testata atque probata dici potuisse videtur. Nam moris erat, ut in sanctorum natalibus in sacræ Missæ præfatione res ab eis gestæ, brevi perstrictæ compendio, in ecclesia publice recitarentur: cujus veteris consuetudinis fidem faciunt Missale Ambrosianum, atque Sacramentarium S. Gregorii.

XLVIII. Facto item testatum est Stephanus Papa.

Sed alia insuper ratione accessisse visum est Romanæ Ecclesiæ testimonium: quod Stephanus Papa, cum esset in Galliis, & ejusdem Dionysii ope e morbo convaluisset, translatis Romam ejus reliquiis, in ejusdem honorem monasterium Romæ erigendum curavit, quod Græcis monachis suis gentilibus tradidit habitandum. Dici namque posse videbatur, his publicis monumentis in Ecclesia Romana ratum haberi, Dionysium Areopagitam eumdem prorsus esse cum Dionysio Parisiorum Episcopo. Hæc ipsa de Papa Stephano, Dionysii auxilio reddito sanitati, & ejus

grati animi ſtudio, Ludovicus Imp. ab eodem Hilduino voluit ſcripris memoriæ commendari ex litteris ejuſdem Stephani Papæ hæc teſtantis. Quod inſuper Romana Eccleſia ſcriptam a S. Methodio Dionyſii vitam, atque ab eodem Romam perlatam, ſuſcepiſſet, eamdemque ejuſdem S. R. Eccleſiæ Bibliothecarius Anaſtaſius Latiairate donaſſet, atque ad Carolum Imp. in Gallias, daris ad eum (quæ adhuc extant *a*) litteris, miſiſſet: argumentum haud leve videri poterat, eamdem veritatem ab Eccleſia Romana eſſe receptam.

(a) Apud Hild. ubi ſupra.

XLIX. Obiectio de Gregorio diluitur.

At de fide Eccleſiæ Gallicanæ, quam Idem Hincmarus adducit de ea re probanda, ſatis videri poſſunt quæ ex antiquioribus monumentis Acta Dionyſii Hilduinus collegit: quæ ſi aliqua in re, ut de tempore ejus martyrii (quod diximus) minus vera habeantur; non ob eam cauſam cetera omnia, quibus tam Græci, quam Latini adſtipulantur, falſa eſſe dicenda ſunt: cum in divinis tantum Scripruris nullum ſit reperire errorem atque mendacium. Re igitur in hunc modum firmiter conſtituta, his obſtare videbatur Gregorius Turonenſis (*b*), dum ait miſſum Pariſios Dionyſium tempore Decii Imp. quod quidem tam verum eſt, quam quod ibi aſſerit ejuſdem Decii tempore Trophimum Arelate, Paulum Narbonam, & Martialem item in Gallias amandatos; quos conſtat fuiſſe Apoſtolorum diſcipulos, & Apoſtolorum temporibus ad prædicandum Evangelium in Gallias eſſe miſſos. Sed hæc, ſicut alia plura, auctoris ſimplicitati multa tam facile admittenti donanda ſunt, prout etiam Hilduinus excuſat, ſic dicens: *Ceterum parcendum eſt ſimplicitati viri religioſi Gregorii Turonenſis Epiſcopi, qui multa aliter quam veritas ſe habet, æſtimans, non calliditatis aſtu ſed benignitatis & ſimplicitatis voto, litteris commendavit.*

(b) Greg. Turon. hiſt. Franc. lib. 1. c. 30.

L. Ætas Dionyſii ex ſcriptis ejus.

Quoniam vero in colligendis annis ætatis ejus, alios vidimus eſſe deceptos; operæpretium exiſtimamus, rei veritatem (quantum licet) ex ſuis ipſius ſcriptis hic conſignatam relinquere. Cum ipſe ad Apollophanem ſcribens teſtetur, tempore obitus Salvatoris, quo contigit admirandum illud Solis deliquium, ſe annum ætatis vigeſimum-quintum agentem fuiſſe: ſi ad Hadriani Imperium dixerimus perveniſſe (quod, ut vidimus, teſtantur antiqua Martyrologia) neceſſe eſt affirmare, ipſum ſuæ ætatis anno decimo ſupra centeſimum obiiſſe: nam ſecundum chronographiam a nobis aſſertam, anno Chriſti centeſimo decimonono ponitur ingreſſus Hadriani Imperatoris. Quod haud adeo mirandum videri debet, ſi quis conſideret, divina providentia factum ut complures Apoſtolorum diſcipuli longiorem ætatem vixerint, ut Apoſtolicarum inſtitutionum eſſent viva quædam monumenta; velut Ignatius, de quo egimus, qui Dominum in carne viderat, & Quadratus, qui temporibus ejuſdem Traiani rexit Eccleſiam Athenienſem, complures ſe vidiſſe tradit, qui tempore Chriſti in Judæa variis oppreſſi languoribus ſanati eſſent, ac eos qui a mortuis reſurrexiſſent: quod ex ſuis ipſius ſcriptis narrat S. Hieronymus (*c*). Adde his Hermam Pauli diſcipulum, cujus & fuiſſe dicitur liber ille, *Paſtor* (*d*), inſcriptus: hunc uſque ad Antonini Pii tempora, qui ſucceſſit Hadriano, conſtat perveniſſe, quippe qui ſub Pio Romano Pontifice librum illum conſcripſit (*e*). Sed ante omnes in exemplum adducendus fuiſſet Simeon Hieroſolymorum Epiſcopus, quem annum agentem centeſimum atque viceſimum, hoc anno martyrio vita functum eſſe diximus. At nec (quod ad hanc rem ſpectat) prætiriiſſe oportuit Polycarpum Joannis Evangeliſtæ diſcipulum, præfectum hoc tempore Eccleſiæ Smyrnæorum; quem tamen conſtat ſub Marco Antonino & Lucio Vero, qui ſucceſſerunt Antonino Pio, martyrium conſummaſſe. Sed de his quæ ad longævam ætatem hominum ſpectant, lectorem provoco ad ea quæ tomo primo Annalium ex tabulis Romani cenſus ſunt ſuperius recitata.

(c) Hier. de Script. Eccl. in Quadrato.
(d) Hieron. eod. lib. in Herma.
(e) Lib. de Rom. Pontif. in Pio.

LI. De Scriptis Dionyſii Diſputatio.

Jam vero difficilior remanet de Dionyſio enodanda quæſtio: num illa ipſa quæ Dionyſii Areopagitæ nomine feruntur ſcripta, vere ipſius ſint. Sane quidem in re ante annos ſeptingentos communi Græcorum omnium ac Latinorum conſenſione firmata, haud putamus æquum dignumque ſic agere, perinde ac ſi re integra, nunc primum hi commentarii prodiiſſent in lucem, & quid de his cenſendum foret, rogarentur eruditorum ſententiæ. Sed cum ante tot ſæcula eadem Scripta fuerint ut Dionyſii Areopagitæ cognita, examinata, probata, ac totius Catholicæ Eccleſiæ uſu atque auctoritate recepta, & jam (ut ita dicamus) præſcripta penitus videantur: in re adeo probata atque confeſſa erubeſcit oratio ſic verſari, ut in quæſtione recens oborta, ad utrumlibet, quid ipſa ſentiret, liberas laxare habenas eloquii debeat. Ceterum quod jura veritatis ſint ampliora omni

VIII. Opera Dionyſii Areopagitæ.

Ad num. LI. & ſeqq. An D. *Dionyſius* Areopagita, Opera, quæ ejus nomen præferunt, ſcripſerit, in magna diſceptatione poſitum. Plures enim tam ex Orthodoxis, quam Proteſtantibus contendunt, Opera illa non ab eo, ſed ab aliquo Dionyſio juniore conſcripta fuiſſe; de quo etiam certatur, vixeritne ante Concilium Chalcedonenſe, an poſt illud. Legendi inter ceteros

mni antiquitate, quippe quæ nulla plurimorum sæculorum valeant præscriptione lædi, nec innumera testium multitudine obrui atque labefactari: sic de his agendum nobis proponimus, ut rei dignitati ac veritati sit omni pariter ex parte consultum; cum alioqui nullus sit reliquus fidei locus, nisi ipsi in omnibus veritas suffragetur. Quamobrem nostræ narrationis argumentum illud erit, accuratius pervestigare, num quæ ab iis objiciuntur qui contrarium nituntur adstruere, ejusmodi sint, quæ a majorum sententia discedere prorsus cogant; quandoquidem haud æquanimiter pati possumus, quæ sunt tot tantisque testibus obsignata, levibus quibusdam conjecturis convelli, & nonnisi certis firmisque atque adeo verissimis rationibus irrita reddi. At quoniam probe scimus, pro defensione nominis auctoris a compluribus eruditis viris conscriptas esse apologias, quas numerat Sixtus (a), & a recentioribus alias additas esse: haud nostri ratio patitur instituti, omnia hic adversantium hæreticorum (b), vel curiosorum argumenta retexere: sed insulsa quædam ac levissima prætermittere, fortiora tantum, quæ ipsis videantur penitus insolubilia, pro virili dissolvere.

(a) Sixt. Senens. Biblioth. lib. 2. in Dionys.
(b) Matth. Gal. in Areop. & alii spars.

LII. Diluuntur objectiones. Quod igitur in primis objicitur, ritus, cæremonias Ecclesiasticas, ac monasticas, institutiones ab auctore assertas ac sæpius inculcatas, non fuisse in Ecclesia Dionysii Areopagitæ temporibus: quam falsum sit, consulat prudens lector quæ primo Annalium tomo dicta sunt, ubi de diversis Ecclesiasticis ritibus egimus, & cum de Essæis fusius pertractata est controversia: inveniet enim satis perspicue demonstratum, Ecclesiasticas cæremonias ex Apostolorum fontibus in Ecclesiam dimanasse, vitamque monasticam in Essæis (quos fuisse Christianos, aperte docuimus) prodiisse, sed primitus in Joanne exordium sumpsisse: adeo ut non sit opus in his diutius immorari.

LIII. Clemens Philosophus quis. Rursum vero quod Dionysius de Divinis nominibus citet Clementem philosophum; calumniantur ipsum intellexisse Clementem Alexandrinum, qui ea testatus sit de exemplaribus libro octavo Stromatum: in quo cum nihil hujusmodi prorsus inveniatur, manifestæ calumniæ arguuntur, dum Christiano homini de Ideis Platonis opinionem impingunt. Ceterum cum auctor citans Clementem, non sicut in aliis solet, cum Christianos allegat auctores, aliquo digno ac excellenti honestet titulo, sed tantum dicat, *Philosophus Clemens*, &c. plane demonstrat, se haud quempiam Christianæ religionis hominem intelligere, sed Ethnicum philosophum aliquem. Cum enim citat Ignatium: *Divinus* (ait) *Ignatius*; de Hierotheo: *Eximius Hierotheus*; *Divinus Bartholomæus*; & alia id genus: cum vero quempiam Gentilium nominat, absque aliquo honoris titulo, cujus sit professionis tantum indicat; sicut cum nominat Apollophanem, sophistam appellat. At quisnam fuerit Clemens ille Platonicus Philosophus, quem citat Dionysius, est paulo accuratius pervestigandum. Claruit his ipsis temporibus Dionysii Platonicus philosophus, nomine Actius Clemens, ad quem extat Plinii (c) Junioris epistola, qua eum hortatur ut inhæreat Euphrati, itidem Platonico philosopho omnium celeberrimo, Romæ tunc agenti, ut suorum studiorum ab illo extremam manum accipiat; fuerit ne hic ille a Dionysio citatus, certo affirmare non auderem. Sed quis negabit, ejus nominis antiquiorem reperiri philosophum; nisi qui se legisse jactet ex Græcis Antigonum, Carystium, Satyrum, & Aristoxenum, ex Latinis vero Varronem, Sentram, Nepotem, Hyginum, atque Tranquillum? qui omnes (ut tradit S. Hieronymus d) Scriptorum Gentilium texuere catalogos; quorum vix nomina, eaque paucis nota, tantummodo remanserunt: quique si nullum ejus nominis inter philosophos numeratos Clementem reperisset, etsi non penitus convincere, in suspicionem tamen de impostura auctorem adducere potuisset.

(c) Plin. lib. 1. epist. 10.
(d) Hieron. de Scrip. Eccles. in præfat.

LIV. Inanis quoque prorsus redditur & illa ipsorum argumentatio, qua dicunt: Cum auctor citet Ignatium, & Dionysius sit sub Domitiano defunctus, longe antequam Ignatius eam ad Romanos citatam epistolam scriberet: certum reddi, alium a Dionysio esse operis illius auctorem. Sed hæc omnia evanescunt ex his quæ a nobis superius dicta sunt, nempe Dionysium ad ultima saltem Traiani tempora pervenisse, immo & sub Hadriano martyrium consommasse.

LV. De Timotheo objectio. Verum major inde suboritur difficultas: Quomodo auctor libros illos inscripserit ad Timotheum, quem sententia Ignatii constat, jam antequam ipse scriberet eam epistolam ad Romanos, fuisse defunctum? testatur enim id ipse in epistola ad Philadelphios; sed & cum ad Ephesios scribens tradat, ei tunc Ecclesiæ præfectum esse Onesimum; satis aperte significat, Timotheum, qui eis præerat Episcopus, jam vita functum esse. Primus enim illi Ec-

ros: Isaacus Habertus in Archieratico, Joannes Launoius in Opusculis de duobus Dionysiis, Atheniensi, & Parisiensi, Joannes Morinus in Opere de Sacris Ordinationibus, Schelstratius in secunda parte Antiquit. illustr. Petrus Franciscus Chiffletius in Dissertatione singulari de hac re, aliique. Hoc enim examinare in tam brevi Opere non vacat.

Ecclesiæ a Paulo Apostolo præfectus est Timotheus, cui subrogatus est Onesimus: Joannes autem Evangelista, non Ephesinæ, ut privatim ejus Episcopus præesset Ecclesiæ, sed ut Paulus ibi olim & Petrus, Asiæ omnes curabat Ecclesias, ut superius fusius demonstravimus. Quando autem Timotheus martyrio vivendi finem fecerit, ut ei Onesimus fuerit substitutus, ex Ignatii epistola ad Ephesios colligi posse videtur: nam cum de ipso agens hæc addat: *Benedictus Deus, qui donavit vobis, qui tales estis, talem habere Episcopum*: haud pridem eum creatum Episcopum Ephesinum significat. Porro ea epistola hoc ipso anno scripta est, ut superius demonstravimus. Neque enim assentimur Metaphrasti (*a*) vel cuivis alii, qui eum secutus affirmet Timotheum sub Domitiano consummasse martyrium: nam ipse sibi pugnantia scribit, nimirum dum ibidem tradit Timotheum vita functum, postquam Joannes Evangelium scripsit: alibi vero cum agit de Joanne (*b*), ipsum ait non sub Domitiano, sed postquam ex Patmo Ephesum rediit (quod sub Nerva factum est) Evangelium conscripsisse. Si igitur post Evangelium a Joanne scriptum Timotheus necatus est, certe non sub Domitiano, neque sub Nerva, sub quo permissa erat Christiana religio, sed Traiani temporibus id contigisse oportuit, eumque perseverasse in eadem Ecclesia Episcopum ad hunc propemodum annum; verumtamen certum esse, Timotheum ante Ignatium martyrio coronatum esse. Quod vero Dionysius, scribens ad Timotheum de Divinis nominibus commentarium illum, citet Ignatii epistolam post Timothei obitum scriptam: haud insulsa videtur illa responsio, qua dicitur, ab auctore ea verba Ignatii postea esse addita. Quis enim dubitet, quemlibet tractatorem ad extremum usque suæ vitæ diem suas lucubrationes, aliquid addendo, minuendo, vel immutando, solitum expolire? immo & sæpe accidere, quæ prius sunt scripta, penitus abolere, & nova meliori judicio cudere? ut de se ipso S. Hieronymus in præfatione in Abdiam Prophetam testatur, & S. Augustinus sæpius profitetur.

(*a*) Metaph. 22. Januar.

(*b*) Metaph. die 27. Decemb.

LVI. Timothei plures hoc eodem tempore.

Ceterum quis nos compellit, ut affirmemus, auctorem ea scripsisse ad Timotheum Pauli discipulum, Episcopum Ephesiorum? nam germana, & ab auctore illa operi de Ecclesiastica hierarchia præposita est inscriptio: *Compresbytero Timotheo Dionysius presbyter*: sicut & in titulo commentarii de Mystica Theologia; quæ autem præfixa est libro de Divinis nominibus, in hæc verba: *Sancti Dionysii Areopagitæ Athenensis Episcopi ad Timotheum Episcopum Ephesinum liber de Divinis nominibus*, a librariis esse appositam, omnes jure consentiunt. Verum quod auctor ipso in exordio commentarii de Ecclesiastica hierarchia dicat: *Sacerdotii quidem nostri functionem, sanctissime fili Timothee*, alium quempiam juniorem Timotheum signare visus est; cum alioqui ætate majorem Dionysium Areopagitam fuisse Timotheo, ex his quæ dicta sunt, facile colligi possit. Nam Episcopus coepiscopum nominare consuevisse fratrem, non filium, mille exemplis esset facile demonstrare: quamobrem cum Dionysius appellet Timotheum filium, evidens est, alium aliquem, quam Timotheum Ephesinum Episcopum intellexisse. Et quid absurdum, plures ejus nominis eo tempore fuisse Christianos? consuevisse autem Fideles, Apostolorum nominibus, ipsorum amore, filios suos nominare, auctor est Dionysius (*c*) Alexandrinus Episcopus: ac proinde plures inter Fideles eodem, quo illi, fuisse nomine insignitos, par est credere. Constat tunc quoque vixisse filium Pudentis Romani nobilissimi Senatoris Timotheum, eumdemque Petri & Pauli discipulum, atque presbyterum, de quo mentio habetur in Actis sanctarum Pudentianæ & Praxedis, necnon in Romano Martyrologio (*d*), cum agitur de Novato, ejusdem Pudentis filio.

(*c*) Apud Euseb. lib. 7. c. 20.

(*d*) Mart. Rom. 20. Jun.

LVII. Verum si velimus ea (quomodocumque id acciderit) ad Timotheum Ephesiorum Episcopum esse conscripta: non eo quidem consilio (ut alii cavillantur) ad ipsum scripsit, ut, quem jam Paulus instituerat, theologicis imbueret facultatibus: nam ipse aliquando hæc ad eum (*e*): *Mihi igitur ipse quoque, o amice, perfectioris intelligentiæ consortium trade, meisque ostende luminibus quascumque videre potueris decentiores, unisque illius sacratissimæ effigiei præseferentes venustates*: sed potius, quod ait Paulus (*f*), *Sapientiam loquimur inter perfectos*: nam idem quoque Apostolus inferius conqueritur, dicens: *Ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed tamquam carnalibus; tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec potestis*: ac rursum in eumdem sensum ad eosdem (*g*): *Sive mente excedimus, Deo: sive sobrii sumus, vobis*. Sicque magna Dei providentia factum videtur, ut, quæ esset sapientia illa perfectioribus communicanda, solidusque ille cibus ætate grandioribus impartiendus, abdita sanctioribus revelanda, quid item altissimas illas sedes Angelis tantum pervias dono Spiritus penetrare, ac denique quid esset hominum loqui linguis & Angelorum, Dionysius egregiis tradiderit exemplaribus, ac formis expresserit.

(*e*) Dionys. de Eccles. hierar. in fine.

(*f*) 1. Cor. 2. 3.

(*g*) 2. Cor. 5.

LVIII. Auctoris majestas lusum non admittit.

Ceterum indignum plane ac nefas est existimare, tam sublimem ac excellentem & mente divinitus illustratum Theolo-

gum,

gum, cæli cardines perambulantem, choros angelicos pervestigantem, Divinitatis thronum adeuntem, & secreta rimantem; ipsum, inquam, tamquam ludionem in scena, superinducta larva, ludere, aliumque ab eo qui esset, voluisse mendaciter fingere, alias mentiri personas, multaque falsa componere ac simulare, quæ ut vera certaque vellet ab omnibus accipi: idque magno suæ gloriæ detrimento, cum impostura sugillandus esset; & immortalem illam, quam sibi ex suis ipsius divinis plane scriptionibus gloriam comparasset, proprio occultato nomine, & alieno superinducto, inaniter prodigere visus esset: quam si (quod decet sapientem) dixerimus contempsisse; certe multa mentiri, sapientis non fuit, ejus præsertim, qui cælestia ac divina pertractans, a levissima quaque opinione mendacii procul debeat abhorrere. Cessat igitur plane omnis de nominum impostura suspicio; pariterque ea his, quæ dicta sunt, exploratum habetur (quod præstare polliciti sumus) nihil obstare quæ objecta sunt, quo minus illum ipsum (ut præsefert titulus) germanum illorum operum, legitimumque auctorem fuisse dicamus Dionysium Areopagitam.

LIX. De silentio Eusebii atque Hieronymi.

Sed quod reliquum est, videamus: cur ii qui de scriptoribus Ecclesiasticis catalogum antiquitus conscripserunt, ut Eusebius sparsim, & S. Hieronymus una simul ordine temporum deducta serie scripto de ea re commentario, de Dionysio Areopagita ne verbum quidem fecisse noscantur? Quod ad Eusebium spectat, suspectum quidem nec testimonio dignum ejus videtur esse silentium; quippe qui Arianorum patronus, ac sectæ illius vexillarius (sic enim appellat eum S. Hieronymus) haud edere sibi suisque opportunum putavit, quæ ipso solo aspectu Arianorum dogmata potuissent infringere: nam ex nobilissima illa Cæsariensi libris omnibus refertissima bibliotheca Pamphili martyris, quæ fuerat Origenis, haud ea omnino prodidit majorum monumenta, quæ Arianam hæresim labefactare ac confutare penitus potuissent: ac proinde agens in historia quam scripsit de Scriptoribus Ecclesiasticis, nequaquam fecit omnium mentionem. Et, ut omittamus de aliis dicere, nonne dolo malo Theognosti Theologorum celeberrimi nomen atque scripta silentio obvolata reliquit, quod Consubstantialis nominis esset assertor? At is non præteriit S. Athanasium, qui eum sæpius citat, ut cum ait (a): *Discite nunc Christi rebelles Ariani, Theognostum, virum disertum, non abhorruisse a vocabulo substantiæ: scribens enim de Filio Dei in secundo Hypotyposeon ita locutus est, &c.* recitat ibidem gravissimam disertissimi viri sententiam de una eademque Filii Dei cum Patre substantia. Itemque alibi (b): *Prisci igitur homines, inter quos & Origenes, vir omnium disciplinarum & multum industrius, & Theognostus ille admirandus & perquam studiosus (horum enim opera legebam, cum tuam epistolam acciperem) tradunt nobis, &c.* Haud sane putandum Theologorum celeberrimum, Athanasio probe notum, Eusebium præteriisse; quin potius dolo malo eum prætermisisse, ac penitus suppressisse.

(a) *Athan. de Synod. Nican. decret. contr. Arian. hæres.*

(b) *Athan. de peccat. in Spiritum sanct. ad Serapionem.*

LX. Diluitur objectio de silentio S. Hieronymi.

At non ego primus, sed jam olim S. Maximus monachus, strenuus pro veritate Catholica adversus Monothelitas propugnator, Eusebii silentium de Dionysio impietatis nota sugillavit. Ceterum ipsius Dionysii opera potentissima arma continuisse ad expugnandam Arianam impietatem, citatus jam ante a nobis Michael Syngellus in illis apprime versatus plenissimam fidem facit: quamobrem si quid in iis subtilis inspector offenderit; quod aliter se habere interdum sibi videatur; boni consulat, & aliunde illud irrepsisse non dubitet. Quod vero ad S. Hieronymum spectat; cum ejus fides sincerissima nulla prorsus suspicionis labe conspersa habeatur, & nullus omnino in eo dolus subesse possit; aliunde ejus silentii ratio petenda est, nimirum ab ejus scribendi operis instituto: quo videlicet in præfatione ad Dexterum, eos se colligere profitetur antiquos scriptores Ecclesiasticos, quos invenisset ab Eusebio recensitos: quod & præstitisse, certum est, illis tantum superadditis, qui post Eusebii obitum usque ad sua tempora in Ecclesia floruere, reliquos vero Sophronium addidisse, omnes intelligunt: nec fuit ejus ratio instituti, si quæ ab Eusebio fuissent prætermissa, perquirere, ipsumque propterea vel oscitantiæ vel doli mali arguere.

LXI.

Quando autem eadem Dionysii opera in lucem prodierint, & an omnia simul, incertum est, sed sicut alia complura ejusdem auctoris desiderantur, quorum ipse meminit: necdum ab aliis hactenus visa; ita neque omnia simul reperta putamus; si quidem Athanasio notus tantum videtur fuisse liber, qui tractationem continet de Cælesti hierarchia, quem tantummodo citasse (c) reperitur: quod est mirum, si verum est quod scribit idem qui supra Maximus, Dionysium Alexandrinum novisse opera Dionysii Areopagitæ, eademque scholiis illustrasse; adducens in ejus rei testimonium Anastasium Episcopum Antiochenum in eo commentario, cujus est titulus [illegible]. Innotuisse eadem Joanni Chrysostomo, qui eum ob sublimem Theologiam appellavit πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ, hoc est, volucrem cæli, auctor est Anastasius Bibliothecarius in epistola ad Carolum Calvum Imperatorem. ¶ His necessario addenda putavi quæ Romæ ac-

(c) *Athan. lib. quæst. q. 3.*

Quibus nota Dionysii scripta.

ce-

cepi u nostro Henrico Spondano Gallo Vuscone Typographiæ Vaticanæ in correctione edendorum librorum inserviente, viru fune integra fide & doctrina conspicuo, qui testarus est se accepisse a Jacobo Dauy de Perronio Episcopo Ebroicensi, quem hoc nostro sæculo in omni genere litterarum quisque jure vocubit untistitem, ipsum vidisse, Venetiis cum esset, orationem illam Chrysostomi Græce scriptam, in qua elogium illud de Dionysio recitatur, ejusque homiliæ titulum esse, Cygnæa vox Chrysostomi; quam scilicet habuerit Constantinopoli, antequam in exilium proficisceretur. Insuper oblatum ibidem fuisse librum illum Dionysii in Areopagitam, quem in modum catenæ compositum esse dicebat. Adhuc Deo favente, superest ipse magno Catholicæ Ecclesiæ beneficio [illegible]. Cyrillum quoque Alexandrinum Episcopum novisse scripta Dionysii Areopagitæ, eaque citasse in libris quos scripsit adversus Dioscorum & Theodorum, & in libro de Incarnatione Verbi, fidem facit Liberatus diaconus in breviario (a), quod de cuusu Nestoriana &

(a) Liberat. in Breviar. c. 10. Eutychiana conscripsit; sed nescio qua injuria vel fraude ea exciderint. Est &

(b) Orig. hom. de diversis. apud Origenem (b) sermo (& licet Origenis non sit, antiqui tamen auctoris est tractatio pugnantis adversus Arianos) in quo idem Dionysius Areopagita citatur.

LXII. Opera Dionysii majoribus cognita. Ex his itaque haud recte sensisse noscuntur, qui putarunt Dionysii Areopagitæ lucubrationes, antiquiores Patres, quos recensuimus, omnino præteriisse: ut Constantinus cognomento Philosophus, qui solebat deplorare majorum infelicia tempora, quod Patres his Dionysii caruerint commentariis, quibus potuissent Arii, Eunomii, Nestorii, Eutychetis, & ullorum errores facile confutare. Cæteri autem Græcorum, qui postea claruere, ut Anastasius Sinuita, Anastusius Nicænus, Maximus monachus, Photius, Damascenus, Andreas Cretensis, Suidas, & alii denique omnes, nemine adversante, non solum noverunt Dionysii Areopagitæ scriptu, eisque sunt osi; sed & eadem ejus esse auctoris, pugnaciter defenderunt.

LXIII. Rom. Pontificibus nota Dionysii scripta. Eadem Dionysii scripta a Romanis Pontificibus, quorum in his summa est auctoritas, citantur. In primis enim citatur a

(c) Greg. in Evang. homil. 34. S. Gregorio (c) Magno liber de Cælesti Hierarchia, & u Martino Papu & martyre, atque in Romanu Synodo ab Agathone Papa in epistola ad Heraclium & Tiberium Imperutores, quæ recitata est in Sexta Synodo, actione quarta. Hadrianus

(d) Hadr. epist. ad Carol. c. 36. (d) Papa in epistola ad Carolum Magnum Imp. citat ejusdem Dionysii epistolam ad Joannem Evangelistam conscriptam: Nicolaus Papu item allegut, scribens ad Michaelem Imp. epistolam Dionysii Areopagitæ ad Demophilum. Sed utinam extaret commentarius ille Theodori presbyteri, cujus Photius meminit, quo solvit objectiones negantium ea opera esse Dionysii Areopagitæ: sane quidem haud nobis vel aliis fuisset adeo laborandum. Quæ enim hodie a Novatoribus objectiones refricantur, olim a Græcis curiosis fuerunt vehementius inculcatæ. Non enim majores nostri, simulac Dionysii lucubrationes prodierunt in lucem, oscitanter, nulla de illis habita exactissima pervestigatione, eus receperunt; sed iisdem propemodum, quibus modo, controversiis ab illis accurate discussis atque examinatis, easdem germanas inventas, & ab omnibus objectionibus vindicatas, tam Orientalis quam Occidentalis Ecclesia usu probavit atque recepit.

De commentario itaque Theodori presbyteri fidem facit Photius, dum in sua Bibliotheca sic ait: *Legimus Theodori presbyteri librum, quo demonstrat, ea quæ S. Dionysii habemus opera, germana esse, nec pseudepigrapha. Quatuor enim objectiones solvit; quarum prima, qua arguitur illa non esse legitima, talis exsistit: Si enim, inquit, pseudepigrapha minus essent, quomodo Patres posteriores de illorum verbis & sententiis nullam fecerunt mentionem? Secunda. Quod Eusebius Pamphilus opera a sanctis Patribus conscripta recensens, de S. Dionysii operibus nec verbum quidem. Tertia: Si traditiones in Ecclesia longo tempore sensim & pedetentim orta & progressæ sunt; quomodo apud S. Dionysium ita specialis illarum quædam habetur descriptio?* Et paullo post sic meminit de quarta objectione; *Quod loquitur de B. Ignatii epistola, cum sanctus quidem Dionysius Apostolorum temporibus floruerit, Ignatius vero sub Trajano martyrii certamen perfecerit, qui paullo ante obitum epistolam illam conscripsit, de qua apud S. Dionysium est sermo. Has igitur quatuor objectiones solvere contendens Theodorus, pro viribus nititur demonstrare, germana esse sancti Dionysii opera*: Huctenus Photius. LXIV. Theodorus defensor scriptorum Dionysii.

Addendus iis esset Georgius Pachimerius, qui in Dionysium Areopagitam commentarium elaboravit: sed nequaquam inter antiquos adnumerandus, qui claruit temporibus Michaelis Palæologi, a cujus Imperii tempore cœpit historiam scribere. Quamobrem rejiciendus est commenticius ille titulus, qui affixus est ejusdem paraphrasi in ejudem Dionysii epistolas, quo dicitur auctorem opus illud aggressum esse hortatu S. Athanasii Putriarchæ Alexandrini tunc agentis Constantinopoli. Miratus sum equidem, virum eruditum Godefridum Tilmandum, qui eumdem paraphrasim Latinis edidit, & longam disputationem pro iisdem scriptis e- LXV.

la-

laboravit, hæc adeo manifesta non cognovisse, nec etiam correxisse. Quonam pacto, rogo, potuit ea scripsisse Georgius tempore S. Athanasii, si in illis commentariis meminit auctor hæresum Nestorii & Eutychetis, quæ post multos annos ab Athanasii obitu emersere? Nec est quod de secundo Athanasio, itidem Episcopo Alexandrino, ea potuissent intelligi, qui sedere cœpit anno Domini quadringentesimo octogesimonono, longe ante etiam, quam viveret Pachimerius: fuitque ille non sanctus, sed hæreticus, & Acephalorum patronus. His addendi essent & alii complures recentiores: sed de Dionysio hactenus. Quod autem ad martyrium ejus spectat, consule quæ a nobis sunt in Martyrologio Romano adnotata.

JESU CHRISTI ANNUS 110. — ANACLETI PAP. ANNUS 8. — TRAIANI IMP. ANNUS 11.

I. (a) Euseb. in Chron. (b) Hieron. de Script. Eccl. in Ignat. Ignatii martyrium.

ANnus sequens, qui numeratur Domini centesimus decimus, adscribitur Fastis Gallo, & Bradua Consulibus, cum Traianus undecimum annum ageret in imperio; quo (ut auctor est Eusebius (a), & Hieronymus b) S. Ignatius Episcopus Antiochenus, qui (ut vidimus) anno superiori vinctus Antiochia Syriæ ductus est Romam, martyrium feliciter consummavit. Quonam autem genere mortis? Plane accidit, quod optarat, ut leonum dentibus dilaniatus, gloriosam martyrii coronam fuerit consecutus; rem gestam paucis Eusebius (c) absolvit, his scilicet verbis: *Ignatius item qui ad nostram usque memoriam multorum ore & sermone prædicatur, post Petrum successione secundus Episcopatum Antiochiæ nactus est. Fertur porro, hunc ex Syria ad Urbem Romam amandatum, bestiis prædam, & laniatum, ob testimonium quod Christo perhibuisset, esse projectum.* Hæc tantum ipse.

(c) Euseb. hist. lib. 3. c. 30.

Ceterum Metaphrastes (d) ex vetustioribus tabulis, post alia multa, hæc de ejus adventu Romam, atque martyrio: *Venit Romam, & sistitur ante Præfectum Urbis. Is cum Theophorum vidisset Ignatium, & litteras accepisset Imperatoris; dies autem advenisset opportunus, quando erat dies festus & celebris Romanorum; ducit eum in medium theatrum, sicut jubebat improbum edictum Imperatoris. Cum ergo universa civitas sederet in theatro, cum ardenti spiritu & oculis jam spectaculum amantibus; utpote quod jam fama ubique annuntiasset, Syriæ Episcopum cum feris esse pugnaturum: conversus ille ad populum quodam generoso & inflexibili animo, ut qui gloriaretur, & sibi placeret, propter eam, quæ pro Christo suscipi cernebatur, ignominiam: Viri (inquit) Romani, & præsentes hujus certaminis spectatores; non hæc mihi fiunt, ut luam pœnas alicujus maleficii (maleficos enim* II. (d) Metaphr. apud Sur. 1. Februar. Acta de sancti Ignatii martyrio.

SÆC. II. Anno Urbis 862. Olymp. 221. an. 4. A. C. 108.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5602.

☉ 5. BA. ☽ 24. P. 16. April. Indict. 6.

JESU CHRISTI 108. *secund. Baronium* 110.

ALEXANDRI PAPÆ I.

TRAIANI IMP. 2.

I. *Consules.* [1] Anum. I. ad VIII. Coss. *Ap. Annius Trebonianus Gallus, & M. Atilius Metilius Bradua*, ex Inscriptionibus ab Onufrio in Fastis relatis.

II. *Decennalia Augustei Imperii, & II. triumphus Traiani.* Traianus Imperii Augustei Decennalia dedit, & secundum triumphum Dacicum exhibuit, ut anno 103. ostendimus. Ad hæc Decennalia, referenda quæ habet Dio lib. 68. postquam secundum bellum Dacicum narravit: *Ad Traianum reversum in Urbem quamplurimæ legationes a barbaris gentibus, & imprimis ab Indis venerunt. Is spectacula edidit dierum centum viginti trium, in quibus interdum cæsa sunt feræ mansuetæque bestiæ mille, interdum etiam ad decem millia: itemque gladiatorum decem millia (inter se) certaverunt. Iisdem temporibus stravit paludes Pontinas lapidibus, extruxitque juxta vias ædificia, pontesque magnificentissimos fecit, ac nummum omnem adulterinum conflavit.* Hæc enim omnia Decennalium indicia. Cum vero in hujusmodi solemniis novi sæpe tituli Imperatoribus darentur, hæc Inscriptio in Traiani honorem tunc dicata. Refert eam Sponius in Miscellaneis Eruditæ Antiq. pag. 268.

IMP.

---

[1] COss. *Ap. Annius Trebonianus Gallus, M. Atilius Metilius Bradua.* Gruterus pag. XXIII. 7. DD. RII. KAL. JULI. APPIO. ANNIO. TREBONIO. GALLO. M. ATILIO. METELLO. BRADUA. COS. Ibidem num. 8. DEDICAVIT. X. KAL. MAIAS. APPIO. ANNIO. M. ATI..... COS. Pag. LXV. 7. DEDICAVERUNTQUE XI. KAL. MAIAS. APPIO. ANNIO. TREBONIANO. GALLO. M. ATILIO METELLO. BRADUA. COS. Pag. MLXRXII. 15. AP. ANNIO GALLO. M. ATILIO. BRADUA COS. Male ergo apud Pagium *Metilius* est, quum ex lapidibus *Metellus* dicendus sit. Fasti Idatiani: *Gallo & Bradua*; ita & Vindebonenses, postremis de more nominibus.

Panvinius & Almelovenius suffectos credunt *ex Kal. Martiis C. Julium Africanum, & Clodium Crispinum.*

enim, quod sæpe diximus, Gentiles dicebant esse Christianos, atque ut maleficos esse damnandos: aut scelerata alicujus actionis auctores) sed ut Deum assequar, cujus quidem teneor desiderio, & quem cupio insatiabiliter. Sum enim ejus frumentum, & molor per dentes bestiarum, ut fiam ejus purus panis. Hæc dixit; & dimissi leones, eum statim laceraverant & devoraverant, a solis asperioribus illis ossibus abstinentes: & re vera impletis votis, ut bestiæ essent ejus sepulchrum: Hæc ille de Ignatii martyrio.

III. (a) Mart. Adon. die 1. Februar. Quinta passus Ignatius.

Eadem de Ignatii contestatione ad populum facta apud Adonem (a) leguntur, licet ab eo multa alia Ignatius Romæ passus tradatur, nimirum quod ait: *Pilis plumbeis scapulas ejus primum contusas, deinde ungulis latera ejus dilaniata, & lapidibus asperis confricata: manus ejus igne fuisse repletas, & papyro oleo infuso latera ejus adusta, ipsumque super carbones ardentes insistere, rursumque inflammatum lateribus, & ungulis laceratum, ac testeis crustis perfricatum.* Hæc & alia unde acceperit, non invenimus, & certæ ne sint fidei dubitamas. Dissentit quoque Ado a citato nuper auctore, dum carnes ejus intactas a leonibus remansisse tradit. Verum cum hæc scribat acta coram Traiano Imperatore, haud probantur, cum constet eum in Oriente egisse his temporibus cum exercitu. Sed nec veritati consentientia sunt, quæ ait accidisse hoc anno undecimo Traiani Attico & Marcello Consulibus: Marcelli enim Consulatus, sed cum Surano, tunc accidit, cum Traianus ageret in Imperio annum septimum. Scimus alioqui, martyrium Ignatii ab aliis poni aliis ac diversis Traiani Imperii annis: sed præstat antiquioribus, nempe Eusebio & S. Hieronymo, fidem præstare.

IV. (b) Joan. Chrysost. serm. de S. Ignatio m. in fine. Cur Romæ passus.

Quid vero S. Joannes Chrysostomus (b) de Ignatio Romæ passo? *At illi* (inquit) *qui Romæ habitabant, cum illic magna vigeret impietas, majore auxilio indigebant. Ideo Petrus, & Paulus, & Ignatius post illos ibi fuerunt immolati, ut civitatem illam, idolorum cruoribus pollutam, proprio sanguine abluerent, & operibus ipsis resurrectionis Jesu Christi crucifixi testimonium afferrent, demonstrantes iis qui Romæ degebant, se præsentem vitam tanta cum voluptate numquam fuisse despecturos, nisi sibi omnino persuasissent quod ad crucifixum Jesum essent ascensuri*: & post nonnulla: *Ut autem illi qui Romam incolebant, hæc esse vera, re ipsa cognoscerent, permisit Deus eum sanctum virum illic morte affici. Quod autem hæc sit causa, ex genere ipsius mortis conabor ostendere. Neque ut extra muros in barathro, aut in carcere, aut in angulo aliquo occideretur, damnatus est; sed in medio theatro, universa civitate seorsum considente & spectante, bestiis in ipsum immissis & concitatis, martyrium pertulit: ut sub omnium oculis adversus diabolum trophæum erigeret, cunctosque suorum certaminum imitatores efficeret; cum non modo fortiter, sed etiam cum lætitia mortem oppeteret, ferasque cum omni voluptate spectaret, non quasi raperetur e vita, sed tamquam ad vitam meliorem ac præstantiorem vocaretur. Unde hoc fit perspicuum? ex verbis quæ moriturus loquebatur. Cum enim id genus supplicii sibi esse subeundum intellexisset: Ego, inquit, feras illas adjuvarem.* Hæc Chrysostomus, alludens, puto, ad ea quæ ipse scripserat ad Romanos.

V. Ignatii Reliquiæ Antiochiam allatæ.

Post vero necem sanctissimi viri, Syros, qui eum comitati sunt Romam, susceptas ejus sacras reliquias, Antiochiam ovantes magno gaudio retulisse, idem auctor testatur, sic suos alloquens Antiochenos: *Exiguum ad tempus eum vobis ademit Deus, sed majore cum gratia restituit. Et quemadmodum pecuniam mutuantes, cum fænore ea reddunt quæ acceperunt: sic etiam Deus pretiosum hunc thesaurum paululum suscipiens ut ostenderet Romæ, majore cum gloria illum vobis retulit. Emisistis eum Episcopum, & martyrem recepistis: emisistis cum precibus, & cum coronis suscepistis: nec vero vos soli, sed cunctæ quæ interjectæ sunt civitates. Quomodo enim eas affectas existimatis, cum reportatas reliquias cernerent? quem voluptatis fructum percipere? quanta lætitia gestire? quam faustis undique acclamationibus coronatum amplecti? Quemadmodum pugilem generosum, qui omnes devicerit adversarios, spectatores e cavea cum plausu consurgentes sublimem statim excipiunt, nec terram attingere patiuntur; sed humeris sublatum, innumerabilibus laudibus exornantes, domum reportant: sic quoque sanctum illum omnes ex ordine civitates ab Urbe relatum suscipientes, humerisque gestantes, Antiochiam usque sunt comitatæ, martyrem coronatum celebrantes, diabolum deridentes, quod e contrario illi versutia successisset. Et tunc quidem cunctis illis civitatibus profuit, docen-*

IMP. CAESAR DIVI NERVAE F. TRAIANO AUG. GERM. DACICO PONTIF. MAX. TRIB. POT. XII. IMP. VI. COS. V. PROPAGATORI ORBIS TERRARUM LOCUPLETATORI CIVIUM CULTORES LARUM ET IMAGINUM DOMUS AUGUSTI SOLO PRIVATO SUA PECUNIA FECERUNT.

Egregii certe tituli, quibus postea Hadrianus Traiani filius adoptivus cohonestatus est, & ut ex usu, qui invaluerat, conjicere licet, in Decennalibus, vel aliis id genus festis.

Martyrium S. Ignatii longe post præsentem annum contigit, ut ex dictis anno superiori certum redditur. VI. S. Ignatius.

eumentoque fuit, & patriam hanc usque in præsentem diem locupletavit. Hucusque Chrysostomus de ipsius reliquiarum tunc facta translatione. Positas eas fuisse in suburbiis Antiochiæ, ad portam Daphniticam, auctor est S. Hieronymus (*a*): quando autem intra civitatem perlatæ fuerint, suo loco dicemus: agitur hujus translationis anniversaria celebritas decimaseptima mensis Decembris.

(*a*) *Hier. de Script. Eccles. in Ignat.*

VI. Sed quod ait Chrysostomus, eam sic solemniter omnium plausu, concursu, & accursu esse factam: cum constet antiquo jure Romanorum, reliquias defunctorum prohibitas esse transferri; scribatque Plinius (*b*) his temporibus ad Traianum, pro ea re impetranda, collegium Pontificum adiri solitum: dicendum est, Christianos ejusmodi licentiam, nulli parcentes impensæ, ingenti pecunia redemisse. Distrahere pecunia consuevisse Gentiles reliquias martyrum, notavimus in Romano Martyrologio. At sicut qui nuper, licet vinculis alligatus, cum duceretur ad bestias, magno honore (ut vidimus) a civitatibus per quas transiret, fuit affectus: ita, Deo sic disponente, cum ab iisdem qui eum Romam ad martyrium fuerant comitati, Antiochiam reduceretur, factum est, ut eadem loca, & civitates eidem occurrentes, quem vinctum magno fuerant honore prosecutæ, eumdem corona martyrii redimitum exultantes ubique susciperent. Suspensos enim omnes fuisse animo, anxie expectantes quid Ignatio Romæ accidisset: sed hæc avidius S. Polycarpum scire optasse, ipse in fine epistolæ, quam scripsit ad Philippenses, declarat.

(*b*) *Plin. lib. 10. epist. 73.*

Ignatii digna translatio.

VII. Perlatas autem S. Ignatii Antiochiam reliquias, ac in suburbio (ut dictum est) in cœmeterio collocatas, permultis magnisque coruscasse miraculis, idem Joannes Chrysostomus testatur his verbis: *Non aliter quam thesaurus quidam perpetuus, qui quotidie exhauritur, & numquam deficit; sic etiam beatus hic Ignatius cunctis ad se accedentibus bene dicens, fiducia, & strenua alacritate, magnaque fortitudine plenos remittit domum. Itaque non hodie tantum, sed quotidie confluimus, spirituales ex eo fructus percipientes. Quisquis enim cum fide ad illum accedit, magnis afficitur beneficiis. Sanctorum enim non modo corpora, sed ipsi loculi & monumenta spirituali gratia conferta sunt*. Hæc & alia multa Chrysostomus de cultu reliquiarum sanctissimi viri. Videas itaque ex his, quanti fecerint Christiani hujus temporis (omnes haud dubium Apostolorum discipuli) reliquias sanctorum martyrum; dum sæviente licet persecutione, nihil veriti invidiam sævitiamque Gentilium, nec viarum pertæsi difficultates & longitudinem, Roma Antiochiam usque eas magna veneratione & lætitia retulerunt, & loco honestissimo collocarunt.

Miracula multa ex Reliquiis S. Ignatii.

VIII. Subrogatus fuit ab Antiochenis in locum Ignatii (quod ipse prædixerat) Hero ejusdem Ecclesiæ diaconus, ad quem extat ipsius Ignatii hæc præmonentis epistola; seditque annos viginti (*c*). Legimus in codice Vaticano, post S. Ignatii epistolas, hujus Heronis ad ipsum jam martyrio coronatum precationem, his verbis Latine redditam:

Hero Episcopus Antiochenus.

(*c*) *Eusēb. in Chronico.*

IX. *Sacerdos, & assertor sapientissimi Dei, Ignati, immaculata stola indute, perenni fonte saturate, cum Angelis laudem canens, primogeniti certe amice, a peccatis liberate, a diabolo separate: agonista constitutus in stadio veritatis, acquisisti pretiosam salutem, confudisti Traianum, & Senatum Romæ, prudentiam nunc non habentem: domesticus nunc factus es Christi in dilectione, fide, & vita. Memor esto mei, filii tui Heronis: ut & ego ex hac vita exiens, sanctis connumerer; ut dignum nomen merear adipisci, & de injusta statione atque a Deo aliena extraneus inveniar. Ter quaterque beate, qui ad talia pervenisti, pater Ignatii, currus Israel, & auriga ejus. Evasisti mortem, fugienda, & de terrenis ad cælestia evolasti: coronam deificam & magnam meruisti, & in amabili Dei agone vicisti. Memento ejus quem nutrivisti, beate martyr, & præsta mihi colloquium, sicut prius faciebas*. Hucusque Heronis precatio ad Ignatium.

Heronis Episcopi Antiocheni precatio.

X. At non solum Ignatius, sed & alii Episcopi ex suis ipsorum sedibus abstracti, æque petebantur ad necem; quod S. Joannes Chrysostomus (*d*) testatur his verbis: *Neque vero id solum diabolus, sed & aliud non minus grave machinabatur. Nam cum urbium Præfectos ad trucidandos Episcopos impellebat; tum etiam operam dabat, ut in externas civitates abstracti, de medio tollerentur. Id autem agebat, simul ut necessariis rebus spoliarentur simul ut itineris labore confecti redderentur imbecilliores*. Hæc Chrysostomus; quod quidem non tantum in Ignatio factum vidimus, sed & id ipsum postea contigisse Onesimo Pauli discipulo, Ephesiorum Episcopo; qui dudum Ignatium, in itinere constitutum, Smyrnæ convenit. Hic, inquam, ab Asiæ Proconsule teneri ac vinciri jussus, Epheso abductus Romam, ibi lapidibus obrutus, martyrium egregie consummavit, hæc quidem de eo antiquæ Ecclesiasticæ tabulæ (*e*), in quibus ejus martyrii memoria annis singulis repetenda, notata olim fuerat, his verbis

(*d*) *Chrys. de S. Ign. serm. tom. 5.*

Onesimi martyrium.

(*e*) *Rom. Martyrol. 16. Febr. & alia.*

IV. *S. Onesimus.* Ad num. X. Onesimus Pauli discipulus, aliique de quibus Baronius, eodem circiter tempore, quo Ignatius, martyrii palmam consecuti videntur.

bis scripta habent: *Hic vinctus Romam perductus, pro fide Christi lapidatus, primo ibidem sepultus fuit; inde ad locum ubi fuerat Episcopus ordinatus (nempe Ephesum) corpus ejus delatum est*. Sed de eo errasse constar Nicephurum (a), dum ipsum sub Domitiano tradit occubuisse martyrio; nam quem certum est supervixisse Ignatio, qui sub Traiano martyr factus est, quomodo aute Ignatium sub Domitiano martyr potuit ex hac vita migrasse?

(a) Niceph. lib. 3. c. 22.

XI. Martyrium Antistii Episcopi Dyrachii.

In Macedonia etiam Dyrachii S. Astins (aliter Antistius) ejus civitatis Episcopus supplicio crucis martyrium magna cum gloria consummavit; quem cum sic pendentem in cruce vidissent septem Christiani, qui eadem urgente persecutione ex Italia illuc confugerant; tantu permoti exemplo, magno animi ardure Christianos esse profitentes, se ubtulere martyrio, qui omnes jussu Præsidis in mare demersi sunt; agitur horum anniversaria commemoratio tum a Græcis, cum etiam a Latinis (b).

(b) Martyrolog. Rom. 7. Julii.

XII. Cerdo Episcopus Alexandrinus.

Hoc eodem anno undecimo Traiani Imperatoris, Cerdo Episcopus Alexandrinus, cum ageret in sede annum undecimum, ex hac vita decessit, subrogatusque est in locum ejus Primus, qui tenuit eamdem sedem annos duodecim. Hæc omnia Eusebius in Chronico. Quod vero spectar ad electionem Episcoporum Alexandrinorum; S. Hieronymus scribens ad Evagrium, hæc ait: *Alexandriæ a Marco Evangelista usque ad Heracleam & Dionysium Episcopos, presbyteri semper unum ex se electum, in excellentiori gradu collocatum, Episcopum nominabant; quo modo si exercitus Imperatorem faciat; aut diaconi eligant de se quem industrium noverint, & Archidiaconum vocent*. Hæc Hieronymus. Quam vero ingentem calamitatem, in ultionem sceleris in Ignatium perpetrati, passa sit civitas Antiochena, dicemus anno sequenti, quo contigit, ulciscente numine viri sanctissimi necem.

JESU CHRISTI ANNUS 111.	ANACLETI PAP. ANNUS 9.	TRAIANI IMP. ANNUS 12.

I. SEquens annus ab Ignatii martyrio, numeratur Domini centesimus undecimus, Traiani vero duudecimus. Contigit nos in prima editione Annalium ponere Consules Messalam atque Pedunem, fidem secutos (a) Evagrii numerantis annos prioris terræmotus Antiocheni sub Traiano usque ad posteriorem terræmotum sub Leone Imp. Sed quod vetus inscriptio reperta non sinat suo loco in Fastis positum Consulatum Pedonis moveri, consignatum ipsum certo anno ab Urbe condita, calculus ipse potius Evagrii mendacii arguendus, quo nos ductos, cum ipso pariter errasse corrigit, ut hic ejus auctoritare Consulatum Pedonis, & recensitum sub ejus Consulatu terræmotum Antiochenum posuerimus, restituendum ipsum sub ipsu Consulatu Pedonis post sex annos suo loco. Venia ramen dignus error, cum Cassiodori Fastis per hæc Traiani & Hadriani tempora nihil sit perturbatius, ut in his de Consulatu Pedonis illapsus error ex Evagrio potuerit existimari. Sed re comperta, ponatur hic Consulatus Palmæ iterum & Calvisii Tullii; inter suffectos autem T. Ælius Hadrianus is, qui

(a) Evag. lib. 2. cap. 12. Evagrii error.

V. Obitus Cerdonis Episc. Alexand.

Ad num. XII. Cerdo Episcopus Alexandrinus *defunctus est die Sabbati undecima Luna*, inquit Auctor Patriarcharum Coptitarum post Baronii mortem publicatus, id est, die quinta Junii, ideoque anno præcedenti, quo is dies in Sabbatum incidit.

VI. Alexand. fit Papa.

Evaristo Papæ hoc anno demortuo successit Alexander; juxta Chronicon Damasi.

SÆC. II. Anno Urbis 862. olymp. 222. an. 1. A.C. 109.

ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5602.

☉ 6. G. ☽ 15. P. 8. April. Indict. 7.

JESU CHRISTI 109. *secund. Baronium* 111.

ALEXANDRI PAPÆ 1.

TRAIANI IMP. 12.

I. Consules.

[1] AD num. I. Coss. *A. Cornelius Palma II. & C. Calvisius Tullus II.* Hunc bis Consulem fuisse docet Capitolinus in Marco cap. 1. Palmam vero, Aulum Cornelium vocatum, patet ex Inscriptione Onuphriana anno XCIX. quo priorem Consulatum gessit, relata.

[1] COss. *A. Cornelius Palma II. & C. Calvisius Tullus II.* De his Capitolinus in vita M. Aurelii, Fasti Idatiani & Vindebonenses: *Palma II. & Tullo*.

Hoc anno Hadrianus consul suffectus fuit. Spartianus in vita cap. III. *Sarmatas (Hadrianus) compressit, disciplinam militarem tenuit, procuratores latius evagantes coercuit: ob hoc consul factus est*. Fuit autem Hadrianus *consul suffectus* cum *L. Publilio Celso*, ut Spartiani interpretes tradunt. Panvinius quoque, Almeloveenius & alii, suffectos faciunt *P. Ælium Hadrianum, & L. Publilium*, seu *Publicium Celsum*. Vide Dionem lib. LXIX. pag. 788.

qui Imperium postea, Traiani adoptione, cujus spem certam in hoc ei magistratu factam ferunt (a), consecutus est. Tertius enim hic annus erat ab ejus Prætura, quam Serviano II. Consule ab eo gestam, notat Spartianus. Cæterum ab hoc anno ad annum secundum Leonis Augusti, quo terræmotus ille contigit, qui civitatem Antiochenam gravissime afflixit, numerantur anni tercentum quadragintaseptem, quot scilicet Evagrius Scholasticus interlapsos tradit ab altero ejusdem civitatis terræmotu, qui Traiani temporibus acciderat. Unde si calculum ejus sequamur (ut fecimus) priorem hanc cladem Antiochenam, hoc ipso anno, & his quos dixi, Consulibus adscribi oportebit. Sed cum ex Dione constet, illam Pedone Consule, quem in ipso terræmotu Antiochiæ oppressum affirmat, contigisse, Consulatusque Pedonis, ut certissima nota demonstrabitur, non ante sextum ab hinc annum collocari queat; ad id tempus necessario rejiciendus erit hic terræmotus; ac docendum, fidem dandam Dionis narrationi, ipsum vero Evagrium potius in numeri sui computatione lapsum esse ☜.

(a) *Spart. in Hadriano.*

JESU CHRISTI ANNUS 112. | EVARISTI PAP. ANNUS 1. | TRAIANI IMP. ANNUS 13.

I. Annus præsens, qui ponitur Christi centesimus duodecimus, Traiani vero decimus-tertius, a diversis chronographis diversis Consulibus consignatur; nam Cassiodorus habet Pisonem, & Hastam, ☞ alii quod certius est, Crispinum, & Orfitum ☜, sed in his modo non laborandum, quod Imperatoris annis vera certaque temporis ratio constituatur, nec de Consulibus aliquid certi valeat definiri: ☞ siquidem ut superius dictum est his Traiani, sive Hadriani temporibus, Cassiodori Fasti mendosissimi inveniuntur ☜. Hoc igitur anno Anacletus Papa, cum sedisset annos novem, menses tres, & dies decem, martyrio coronatur decimatertia die mensis Julii, qua tabulæ Ecclesiasticæ (c) anniversariam ejus memoriæ celebritatem antiquitus notatam habent. Res ab eo gestæ, quas plane fuisse mirificas, multis argumentis assequi licet, communi naufragio scripturarum remanserunt plane obscuræ: nam hæc tantum in libro de Romanis Pontificibus de eo scripta habentur: *Hic memoriam beati Petri construxit, & composuit dum presbyter factus fuisset a beato Petro, seu alia loca ubi Episcopi reconderentur sepulturæ; ubi autem & ipse sepultus est in pace juxta corpus beati Petri, tertio Idus Julii. Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, creavitque presbyteros quinque, diaconos tres, Episcopos per diversa loca numero sex; & cessavit Episcopatus ejus dies tredecim.* Hæc ibi.

Obitus Anacleti.

(c) *Rom. Martyrol. 13. Jul.*

II. Leguntur ejus titulo epistolæ tres; in quarum ultima quod trium sedium Patriarchalium series ponatur, tum nomen Patriarcharum, tum res ipsa displicet Novatoribus. Nomen quidem antiquissimum est, tum a Judæis, tum etiam a Gentilibus usurpatum, quod, sicut alia multa, in Ecclesiam feli-

Patriarchæ nomen.

SÆC. II. Anno Urbis 865. Olymp. 222. an. 2. A.C. 110.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5603.

☉ 7. P. ☽ 16. P. 14. Mart. Indict. 8.

JESU CHRISTI 110. *secund. Baronium* 112.

ALEXANDRI PAPÆ 3.

TRAIANI IMP. 13.

I. Consulen. II.

[1] AD num. I. & seqq. Coss. *Crispinus Priscianus*, & *Solenus Orfitus*.

Anacletus Papa anno Christi nonagesimo quinto demortuus. In Chronico enim Damasi legitur: *Anacletus annos duodecim, mensibus decem, diebus tribus. Fuit temporibus Domitiani a Consulibus Domitiano X. & Sabino* (qui anno Christi LXXXIV. Fastis nomen dedere) *usque Domitiano XVII. & Clemente*, anno Christi XCV. Consulibus. Sed loco *mensibus decem*, legendum *mensibus duobus*, cum Catalogo Palatino. Colitur Anacletus die XIII. Julii. Verum is dies ad aliquam ejus Translationem referendus, ut jam de aliis Natalibus attributis antiquis Pontificibus diximus. Cir-

Anacleti Papa obitus.

[1] COss. *Crispinus Priscianus*, & *Solenus Orfitus*. Mendose exhibentur a Pagia; sunt autem: *Ser. Salvidienus Orfitus*, & *M. Peducæus Priscinus*. Vetus lapis apud portam Capenam effossus, & editus a Blanchino in notis ad Tomum II. Anastasii pag. 122. SER. SALVIDIENO. ORFITO. M. PEDUCÆO (pro PEDUCÆO) PRISCINO. COS. Figlinæ apud Fabrettum pag. 508.

BRUT......
MAB. LUPI......
ORPITO. ET
PRISCINO. COS.

Fasti Idatiani: *Orfito* & *Prisciano*. Vindebonenses: *Priscino* & *Orfito*;

liciter transiit; non tantum enim Judæi, sed & Ægyptii utebantur eo nomine atque primaria dignitate: nam & Herodotus, cum agit de sacris Ægyptiorum, Patriarchas illos nominat, qui principem locum in sacris tenent. Insuper usus est eo nomine Hadrianus (*a*) Imperator, Trajani successor, in epistola ad Servianum Consulem de Ægyptiorum inconstantia, ubi hæc verba: *Ille ipse Patriarcha cum Ægyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Christum*: sed de ea re suo loco inferius, ubi, quod de Serapide loquitur, calumniam esse aperte monstrabimus. Ceterum de sedium prærogativa a Petro primum instituta, deque ipsarum ordinis ratione diximus primo Annalium tomo.

(*a*) *Flav. Vopisc. in Saturnino.*

III. Hæc eadem habentur in Romanis Conciliis sæpe repetita; nimirum primum sub Damaso, quæ continet Cresconiana Collectio; deinde sub Gelasio (*b*); censentur enim hæ tres sedes una, unius nimirum Petri nomine & auctoritate firmata; nam ea ratione Gregorius (*c*) ad Eulogium scribens, hæc ait: *Cum multi sint Apostoli, pro ipso tamen principatu sola Apostolorum principis sedes in auctoritate convaluit, quæ in tribus locis unius est. Ipse enim sublimavit sedem, in qua etiam quiescere, & præsentem vitam finire dignatus est. Ipse decoravit sedem, in quam Evangelistam discipulum misit. Ipse firmavit sedem, in qua septem annis, quamvis discessurus, sedit. Cum ergo unius atque una sit sedes, cui ex auctoritate divina tres nunc Episcopi præsident; quicquid ego de vobis boni audio, mihi imputo.* Hæc Gregorius, consentientia omnibus quæ in dictis Conciliis sub Damaso atque Gelasio acta sunt. At de his sedibus sæpe inferius. Sed nunc ad res Romæ gestas redeamus.

(*b*) *Habetur tom. 1. Concil.*
(*c*) *Gregor. lib. 6. epist. 37.*
Tres sedes Patriarchales una Petri.

IV. Evaristus Papa. Cum (ut dictum est) post Anacleti martyrium sedes vacasset diebus tredecim, in locum ejus est suffectus Evaristus, & ipse natione Græcus, ex patre Judæo, nomine Juda Bethlehemitico: qui sedit annos novem, & menses tres. Hæc ex libro de Romanis Pontificibus; in quo (ut alias sæpe diximus) Consules sunt perperam superadditi. Meminerunt Evaristi Irenæus (*d*), Optatus (*e*), Epiphanius (*f*), & Augustinus (*g*). Cum autem in superius citato libro mox subditur: *Hic titulos in urbe Roma divisit presbyteris*; quid per titulos intelligi debeat, est accuratius pervestigandum. Haud tamen dubium per titulos accipi domos divino cultui mancipatas, in quibus Christiani synaxes agere consueverant. Est de his exemplum in brevioribus illis, sed plane aureis Pii Papæ (*h*) epistolis ad Justum Episcopum Viennensem, in quarum priori hæc de nuper erecto titulo: *Antequam Roma exisses, soror nostra Euprepia (sicut bene recordaris) titulum domus suæ pauperibus assignavit; ubi nunc cum pauperibus nostris commorantes, Missas agimus*: & posteriori: *Presbyter Pastor titulum condidit*. Sic igitur quod dicatur Evaristus titulos divisisse presbyteris, de illis plane intelligendum est qui recens essent instituti; sicut enim Christiana religio in dies majoribus augebatur incrementis, ita pariter novos adjicere titulos opus erat, prout & posterioribus temporibus esse factum apparet.

(*d*) *Iren. lib. 3. c. 3.*
(*e*) *Optat. contra Parmen. lib. 2.*
(*f*) *Epiph. hæres. 26.*
(*g*) *Aug. epist. 165.*
(*h*) *Habentur tomo 5. Biblioth. sanct.*
De titulis Romæ institutis.

V. Sed unde acciderit ut domus Fidelium in sacrum usum conversæ, quas nos Ecclesias dicimus, a majoribus Tituli dicerentur, paucis aperiendum. A rebus Fiscalibus videtur accepta esse nomenclatura: tituli namque impositione, rem aliquam sibi Fiscus solitus erat vendicare, atque Principi consecrare; ut cum ait Imperator (*i*): *Tituli vero, quorum adjectione prædia nostris sunt consecranda substantiis, nonnisi publica testificatione proponantur.* Fuisse hujusmodi titulos vela quædam, quæ regiam repræsentarent potestatem, vel imaginibus Imperatorum vel nominis ipsorum inscriptione insignita, multa sunt quæ poterunt demonstrare: sed nos breviter tantum rem attingemus. Ejusmodi vela cortinas regias S. Ambrosius nominat, dum scribens ad Marcellinam de Valentiniano Imperatore agit, qui cortinarum illatione intra basilicam, illam sibi eo modo studuit vendicare, sed eisdem a pueris scissis, omnia irrita sunt reddita. Porro titulos & litteris notari solitos, S. Augustinus (*k*) his verbis demonstrat: *Ne domum ipsius invadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis, titulos mendaces; ipse vult esse possessor, & frontem domus suæ de titulo alieno munire; ut, cum titulus fuerit lectus, conterritus quis potentia nominis, abstineat ab invasione.* Vetuit (*l*) Gregorius hujusmodi titulos imponi Ecclesiasticis rebus; quippe qui sciret titulos Ecclesiasticos longe a Fiscalibus diversos esse debere.

(*i*) *l. si quando C. de bon. vacant. lib. 11.*
Tituli quales.
(*k*) *Aug. in Psal. 21. expos. 2.*
(*l*) *Gregor. lib. 5. epist. 44.*

Fuisse

III. *Anacleti Decretales.* Circumferuntur Anacleti Epistolæ Decretales tres, quas Eruditi supposititias judicant. Prima est ad omnes Episcopos & Fideles, quæ consuta est tam ex Scripturæ locis, quam ex Clementis ad Jacobum Epistolis, uti ex Rufini, Damasi, aliorumque auctoritatibus. Secunda est ad Episcopos Italiæ, in qua sunt testimonia ex Augustino, Idacio, Gregorio Magno depromta. Tertia ad omnes Episcopos, agitque de Patriarchis, quorum nomen hoc & sequenti seculo in Ecclesia incognitum; denique habet testimonium ex Concilio Romano sub Gelasio, & ex aliis posterioribus Patribus. Anacleto successit Evaristus, qui ante hunc annum jam ad cœlestem vitam migrarat, ut ostendit initium Alexandri ejus successoris, qui ab anno Christi CVIII. sedit, ut ex dicendis in ejus morte liquebit.

VI. Fuisse autem apud Christianos titulum, quo domus aliqua cultui divino manciparetur, vexillum crucis, ex iis possumus intelligere, quæ Theodosius Imp. edicto præcepit (a), ut delubra Gentilium Christianæ religionis cultui manciparentur, collocato in eis (ut ait) venerandæ Christianæ religionis signo. Eaque ratione quod titulo crucis censerentur res dicatæ esse religioni, Leo Imperator (b), ne signum crucis inferretur in loca publica, quæ gratia popularis voluptatis essent erecta, lege vetuit, cum sic ait: *Decernimus, ut posthac neque monachi, aut quicumque alii cujusque status atque fortunæ, in ædes publicas, vel in quæcumque loca populi voluptatibus fabricata venerabilem crucem, & sanctorum martyrum reliquias illicite inferre conentur, vel occupare audeant ea quæ ad publicas causas vel ad populi oblectamenta extructa sunt.* Ad hæc insuper, alia sunt complura exempla, & auctoritates, quibus crucis vexillo illato, velut præfixo titulo, res censeretur Deo dicata, quæ collegimus in nostris Notis in Romanum Martyrologium (c), editis, ut non sit opus eadem hic denuo repetere. Cum igitur domus aliqua publico religioso Christianorum usui manciparetur, crucis titulo insignita, ex eo & nomen accipiens, Titulus dicebatur; ex his & allusio facta est apud Ambrosium (d) cum dicitur: *Domum salutat; tam enim devota fuisse videtur, ut omnis domus ejus signo insignita esset crucis.* Sed & alia quoque ratione dici potest, Ecclesiam dictam esse Titulum; nimirum, quod, qui illi presbyter adscriberetur, ab ea nomen titulumque acciperet, ut ejus loci presbyter diceretur.

(a) l. ult. de Pagan. C. Theod.

(b) l. decernimus. C. de Episc. & cleric.

Titulus crux.

(c) Die 26. Jul.

(d) Apud Ambros. in epist. ad Coloss. c. 4. in fine.

VII. Post hæc de Titulis divisis presbyteris, hæc mox de diaconorum munere ibidem adduntur: *Et septem Diaconos ordinavit, qui custodirent Episcopum prædicantem, propter stylum veritatis:* quæ non sic accipias, ut ab Evaristo primum in Romana Ecclesia fuerint diaconi ordinati; nam S. Ignatii testimonio superius vidimus, Linum Paulo, Clementem & Cletum Petro ministrasse diaconos; sed Evaristi opus fuisse videtur, ut diaconis munus injungeret assistendi Episcopo prædicanti. Instar enim cœlestis illius præstantissimæ hierarchiæ Ecclesiasticam pariter esse compositam, certissimum est. In illa namque septem spiritus in circuitu throni Deo assistere visi sunt (e), ostensumque est divinitus Zachariæ (f) in lapide illo septem infixos esse oculos, alia quoque de iisdem septem Angelis ante thronum Dei assistentibus sunt symbolice demonstrata. Qua ratione, sicut Angeli, qui administratorii spiritus ab Apostolo dicti sunt, & olim a Propheta (g): *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem*, Deo adstant; ita pariter & diaconi, qui ministri Ecclesiæ sunt, non tantum ut Episcopo assistant (quod ab ipsa primitus ipsorum institutione factum est) sacrificium offerenti, sed etiam eidem Evangelium annuncianti præsto sint, institutum fuit.

Diaconorum munus & ministerium.

(e) Apoc. 1. 3.

(f) Zachar. 3.

(g) Psal. 103.

VIII. De ejusmodi conformatione Ecclesiasticæ cum cœlesti hierarchia, in his quæ ad diaconos spectant, hæc S. Ignatius (h) scribens ad Trallianos: *Quid vero diaconi, quam imitatores Angelicarum virtutum? qui purum & inculpatum ministerium illis exhibent, ut S. Stephanus beato Jacobo, Timotheus & Linus Paulo, Anacletus & Clemens Petro:* ejusdem quoque Ignatii testimonio exploratum habetur, in verbo etiam diaconos ministrare consuevisse Episcopo; nam hæc habet ad Philadelphios: *De Philone Diacono, viro a Cilicia testimonium habente, qui mihi in sermone ministrat una cum Gavia & Agathopode viro electo.* Erat pariter & Agathopus diaconus, ut in aliis epistolis (i) idem ipse testatur: putatur ejusdem quoque fuisse ordinis Gavia, eo nomine vir dictus, Ignatii studiosissimus. Sic igitur Episcopum Evangelium prædicantem septem vallabant diaconi, ob muneris majestatem, & functionis amplitudinem: hocque significare constat quod subdit: *Propter stylum veritatis:* Gaudet quippe multorum testimonio veritas. Non enim puto, quod ait auctor, diaconos jussos esse Episcopum prædicantem custodire (ut aliqui sunt interpretati) ut ab irruentibus Christianæ fidei hostibus eum tuerentur, nullum certe extat exemplum, ut diaconi, more Prætorianorum militum pro defensione Imperatoris, pro tuendo suo ipsorum Episcopo adversus persecutores vel leviter obnisi fuerint; aut fuisse aliquando consuetudinis, Ecclesiam Dei castrorum more tueri.

(h) Ignat. ad Trall. epist. 5.

Excellentia muneris Diaconorum.

(i) Ignat. epist. 7. & 12.

IX. Perseveravit per multa secula, ut, more illius primitus factæ ab Apostolis diaconorum ordinationis, septem tantum in Ecclesia Romana diaconi ministrarent; quanam autem ratione fuerit diaconorum auctus numerus, suo loco dicemus. Ceterum sicut Evaristus id illis injunxit muneris, ut etiam Episcopo Evangelium prædicanti assisterent; ita & Fabianus (k) addidit, ut iidem quatuordecim Urbis regionibus præessent, singulis binas assignans, ut pauperum in eis degentium curam gererent; unde est nomen ex munere inditum, nempe ut iidem diaconi Regionarii dicerentur, qui etiam in Concilio Romano sub Silvestro (l) nominati reperiuntur diaconi Cardinales, quod, licet diversa in locis agerent, unius tamen Ecclesiæ, ejusdemque primariæ, cardine continerentur; cum alioqui non deessent a-

(k) Rom. Pontif. in Fabiano.

Diaconi Cardinales.

(l) Concil. Rom. 2. c. 7.

lia.

llarum Ecclesiarum in Urbe existenriam diaconi, in singulis saltem duo, ut ejusdem Silvestri Papæ in Romano Concilio (a) institutio edita ostendit.

(a) Ecd. Concil. 1. c.6.

X. Cæterum quantæ æstimationis & reverentiæ diaconi in Ecclesia esse apud omnes deberent, ex eo potest facile perspici, quod sicut Apostolica institutione, & auctoritate monet Timotheum Paulus (b), ne adversus presbyterum accusationem absque testibus recipiat, ne videlicet detrahendi atque calumniandi improbis pateret aditus: Ita pariter S. Ignatius terribili contestatione, ne quis diaconos accuset, exterret, dum ait scribens ad Trallianos de diaconis: *Cavendum itaque, non secus atque ignem ardentem fugitis, ne quis eos accuset*: ut non mirum videatur, si de Episcopis, ne quis eos accuset, tum in epistolis Romanorum Pontificum, tum etiam in sacris Conciliis sæpius statutum legatur. At de his hactenus.

(b) 1. Tim. 5.

Non accusandi Diaconi.

Hoc eodem anno decimotertio Traiani Imperatoris, Pantheon Romæ templum celeberrimum ictum fulmine conflagrasse, auctor est Eusebius in Chronico. Quod erat Jovis Ultoris (c) delubrum, juste, numine ulciscente, de cœlo tactum incenditur, cum vera religio Romanorum persecutione vexatur. Non enim Anacleti sanguine exatiata est persequentium rabies; sed aliis ad pœnam quæsitis, majori aucta furore, in quoslibet, quos reperiret Christiani nominis, sæviebat. XI.

Pantheon ictum fulmine.

(c) Plin. lib.36 c.5.

JESU CHRISTI ANNUS 113. | EVARISTI PAP. ANNUS 2. | TRAIANI IMP. ANNUS 14.

Episcopi Hierosolymitani.

ANno Domini centesimo decimotertio, Coss. Calpurnio Pisone & Rustico Bolano, Justus Hierosolymitanus Episcopus ex hac vita subtractus est, qui successorem habuit Zachæum, post quem Tobias, in cujus locum suffectus est Benjamin, qui successorem accepit Joannem, cui est subrogatus Matthias, cui successit Beniamin. Omnes hi sex intra annos tredecim, nimirum usque ad octavum Hadriani annum (ut Eusebius ponit in Chronico) consumpti sunt; adeo ut hac conjectura facile sit colligere, Hierosolymitanam Ecclesiam dira fuisse persecutione vexatam. Certe quidem cum Traianum non in Christianos tantum, sed & in Judæos infensissimo fuisse animo, Dio, qui res ab eo gestas memoriæ commendavit, affirmet; ardentiori furore in eos sævisse visus est, qui & genere Judæi essent, & religione Christiani. Sed valde dolemus excidisse nobilissimæ Ecclesiæ & præclarissimorum virorum egregia monumenta.

Sp-

SÆC. II. Anno Urbis 864. Olymp. 222.an.3. A.C. 111.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5604.

☉ 8. E. ☽ 17. P.13. April. Indict. 9.

JESU CHRISTI 111. *secundum Baronium* 113.

ALEXANDRI PAPÆ 4.

TRAIANI IMP. 14.

I. Consules.

[1] AD num.I. Coss. C. *Calpurnius Piso*, & *M. Vettius Bolanus*, ex Inscriptionibus Gruterianis pag.163.7. & pag.118.

Imperii Proconsularis Quindecennalia, quorum causa Dacicarum victoriarum memoria renovata, Traianus exhibuit, ut deducitur ex duobus apud Mediobarbum Nummis, in quorum uno legitur: IMP. CÆS. TRAIANO AUG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. DES. VI. in postica: S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI DACIA. Cernitur Victoria inscribens clypeo. Præterea Traianus *Optimi* cognomen admisit, ut apparet ex Nummo anno CIII. a nobis recitato, cusoque dum Traianus Trib. Pot.XIV. gerebat, quæ hoc anno usque ad diem V. Kalend. Julii in cursu fuit. II.

Quindecennalia Imperii Proconf. Traiani.

AN-

---

[1] COss. C. *Calpurnius Piso*, & *M. Vettius Bolanus*. Lapis Gruterianus pag.CXXVIII. 5. C. CALPURNIO. PISONE. M. VETTIO. BOLANO. COS. Fabrettus pag.696. num.173. K. JUNII. C. CAL.........ONE.........NO. COS. Boldettus ad cœmeteria sacra pag.78. num.1. PIS. ET. BOL. COSS. Blanchinus in Chronologia ad hunc annum Cuperum emendat, qui in Fastis Almeloveenii consules hujus anni statuit, *M. Calpurnium Pisonem*, & *L. Junium Rusticum Junianum Bolanum*. Fasti Idatiani: *Pisone*, & *Juliano*, *pro Bolano*. Vindebonenses: *Pisone*, & *Bolano*.

Suffecti apud Panvinium & Almeloveenium, *ex Kal. Jul. C. Julius Ursus Servilius Servianus II.* & *L. Fabius Justus*.

JESU CHRISTI ANNUS 114.	EVARISTI PAP. ANNUS 3.	TRAIANI IMP. ANNUS 15.

7. *Traiani prosperæ res gestæ.* SEquenti anno Domini centesimo decimo-quarto, Traiano Augusto sextum & Julio Africano Coss. cum idem Traianus ante biennium, transmisso Euphrate, Assyrios atque Persas debellasset, aliasque finitimas nationes, ac munitissimas civitates, ut Babylonem inter alias; Arabiam quoque postea absque certamine in potestatem redegit; hæc pluribus Dio, qui & addit: *Jactabat, se ultra quam Alexander penetrasset, progressurum; id quod Senatui per epistolam significavit, subjungens ægre se posse eas gentes, quas devicisset, in fide & officio continere, aut a vi & injuria defendere; quamquam non cessaret quotidie Orientis populos armis agitare & debellare. Nomina præterea victarum a se gentium Senatui recitavit; quarum numerus tantus erat, ut vix recenseri aut numerari possent.* His Romam allatis litteris, & in Senatu lectis, *Triumphales tunc arcus* (idem inquit auctor) *præter alia multa, quæ in honorem ejus decreta & facta sunt, in illius foro substructus est. Jamque cives se ornabant, ut illi in patriam revertenti, læti & plaudentes occurrerent; sed languescente corpore, deficientibus viribus, neque Romam redire, neque quicquam superiore vita, & rebus ante gestis dignum efficere valuit. Immo vero præ tedio bellorum, & magnitudine curarum, coactus aliqua ex parte gentes, quas subegisset, liberas facere.* Hucusque Dio. Cujus etiam auctoritate, & aliis vetustioribus monumentis satis exploratum habetur, hoc anno, cum sextum gereret Consulatum, appellatum esse Parthicum, & Arabicum. Extant quidem numismata Traiani, in quibus una cum sexto ipsius Consulatu, ARABIA ADQUISITA ponitur; alia, in quibus expressa habetur columna in foro ipsius erecta, de qua superius dictum est. alia rursus, in quibus itidem cum sexto ejus Consulatu, significantur alimenta Italiæ distributa.

Magna

SÆC. II. Anno Urbis 865. Olymp. 322. an. 4. A.C. 112.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5605.

☉ 9. D C. ☽ 12. P. 4. April. Indict. 10.

JESU CHRISTI 112. *secund. Baronium* 114.

ALEXANDRI PAPÆ 5.

TRAIANI IMP. 15.

I. *Consules.* [1] ADnum I. Coss *Traianus Aug.VI.* & *T. Sextius Africanus*, ut ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari ex Phlegonte lib. de Mirabilibus cap. 25.

II. *Quindecennalia Traiani Aug.* Sumtus hic a Traiano Consulatus juxta secundam regulam, ob Quindecennalia sc. Augustei Imperii. *Forum* Traiani, in quo Columna Cochlidis erigenda erat, hoc anno dedicatum, ut dixi anno CIII: sed Columna, quæ hæc solennia, quemadmodum & Forum exornavit, anno tantum sequenti, propter causas nobis ignotas, posita. Mediobarbus pag. 169. hunc Traiani Nummum producit: IMP. TRAIANO AUG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. in postica: DACIA PROVINCIA S. C. Cernitur figura sedens cum puerulis. In alia postica ejusdem anticæ: DACIA AUGUST. PROVINCIA S. C. Vides in Decennalibus & id genus festis præteritarum victoriarum memoriam renovatam.

Traianus currenti anno in Orientem profectus, ut adversus Armenos Parthosque bellum gereret, juxta dicta anno CIII. quæ huc retrahenda. III. *Bellum Parthicum.*

Idacius in Fastis sub hujus anni Consulibus habet: *His Coss. persecutio Christianorum.* Ea enim annis hujusmodi solennia destinatis de more decreta; unde & ad Traianum celebrem Epistolam de cognitione causæ Christianorum Plinius Junior scripsit, ut anno CII. diximus, idque anno præcedenti, quo etiam in Oriente Christianos vexatos fuisse dicendum. IV. *Persecutio Christianorum.*

---

[1] COss. *Imp. Traianus Aug.VI.* & *T. Sextius Africanus*. Inscriptio Gruteriana pag. MXXIX. 6. T. SEXTIUS. T. F. VOL...... &c. AFRICANI. CON...... FILIUS SALI.......... Vide Norisium in epistola consulari pag. 71. Gruterus pag. CCXLVII. 2. lapidem exhibet cum *Traiano Trib. Pot.* XIII. *Imp.VI.* COS. VI. Num. 3. cum *Trib. Pot.* XV. COS. VI. Num. 4. cum *Trib. Pot.* XVII. COS. VI. Num. 6. cum *Trib. Pot.* XVIIII. COS. VI. Vetus inscriptio apud Fabrettum pag. 398. n. 289. cum *Traiano* TR. POT. XIX. IMP. XI. COS. VI. Columna milliaria apud Reinerium cum TR. POT. VIIII. (at mendose, pro XIX.) COS. VI. Nummi apud Occonem Mediobarbi, ubi *Traianus* COS. VI. Mendum est apud Gruterum pag. CCXLVII. 5. ubi legitur COS. VI. nunquam enim *Traianus* COS. VII. fuit. Fasti Idatiani: *Traiano* VI. & *Africano*. Ita Vindebonenses.

(a) Ex Musæo Lælii Pasq. Canonic. S. Mariæ Majoris.

(a)

II. Tentatio Christianorum.

Magna profecto tentatio Christianis, qui fide nutarent, ejusmodi Traiani immensa felicitas fuit; cujus quidem rei exemplum perspicuum satis apud Lucianum extat in dialogo illo, qui inscriptus est, *Philopater*; in quo cum multa insumpsisset verba Triephon quidam, ut Critiam redderet Christianum; ad extremum perlatum est nuncium ejusmodi a Cleolao de rebus bene gestis a Romano Imp. adversus hostes, quod ab auctore his describitur versibus;

Cecidit supercilium illud olim Persidis
Fama celebratum, atque Susa urbs inclyta,
Cadet autem & omnis terra nobilis Arabum
Valida imperantis dextera, & vi roboris.

Quod cum accepisset Triephon ille, de Christiana fide nihil loqui ausus est amplius, sed factus plane desertor, ad Ignotum Deum Athenis (quod nec deos colere vellet Romanorum) quem Critiæ cordi fuisse, auctor superius demonstraverat, quasi ad tutum religionis portum se contulit: *Nos*, inquiens, *illum Athenis Ignotum inventum adorantes, & manus in cælum tendentes, gratias illi agamus, ut qui digni facti fuerimus hujusmodi potestati atque virtuti subjecti esse. Reliquos autem istos* (nempe Christianos) *nugari sinamus: contenti pro ipsis dicere notum illud, quod proverbio dici solet*: *Non est curæ Hippoclidi*. Quod ab illis usurpatur, qui nec perperam facta curant, sed plane negligunt; hæc quidem Triephon, indigne ferens quod a Critia relatum acceperat de Christianis quibusdam assidue psallentibus & jejunantibus, qui rerum mutationem in malum, & Romani exercitus cladem venturam prænuntiabant: sed cum omnino contraria iis quæ ab ipsis fuerant prædicta, tunc Romæ sibi per Cleolaum familiarem essent nuntiata; Christianos ipse una cum Critia sic derisit atque despexit.

III. Christianorum vaticinia vera.

Ceterum haud falsa fuisse illa Christianorum vaticinia, probavit eventus; nam teste Dione, non tantum Traianus nihil posthac rebus gestis & superiori vita dignum efficere potuit; sed rebellantibus provinciis, quas subegerat, cædem Romanos milites, qui fines tuebantur, partim ejecere, partim interfecere. Itaque rebellantibus in Arabia Agarenis, tantum abfuit ut ad eos accedens Traianus domare potuerit, ut pene periclitatus, prohibente numine, recedere coactus fuerit. Quænam vero prodigia tunc acciderint memoria plane digna, idem auctor sic subdit: *Prodigia tunc multa sunt facta, tonitrua atque fulgetra; arcus ingens in cælo visus est, tempestas, & grandines immensæ; præterea (quod monstro simile existimatum est) quoties Romanus cum hoste manus consereret, ictu fulminis avertebatur. Orta subito muscarum vis, edulis & poculis insidens, fœdo contactu cuncta Romano gravia & molesta faciebat. Digrediens inde Traianus, morbo primum tentatur, &c.* Sed levia sunt hæc comparatione eorum quæ a Judæis Romani sunt passi; quæ nos inferius eo anno, quo ab Eusebio gesta ponuntur, ordine temporum recensebimus. Sic igitur, secundum vaticinia Christianorum, omnia ab eo tempore tetra ac infelicia Romano Imperio acciderunt.

Quod

IV. Martyrium Phocæ Episcopi. Quod autem ad Julium Africanum spectat qui hoc anno (ut diximus) Consulatum gessit; illum existimamus fuisse Africanum, qui Ponti provinciam administrans, ut de superstitione Gentilium bene mereretur, inter alios illustrissimum fama virum sanctum Phocam Synopidis Episcopum, multis antea affectum suppliciis, martyrio coronavit (*a*). Res gestæ ipsius in antiquis tabulis Ecclesiasticis cum apud Græcos, tum Latinos, anniversaria die commemorationis ejus summatim collectæ habentur; sed & Asterius Episcopus Amaseæ in Ponto easdem encomiastica oratione recensuit; tu consule quæ de eo a nobis in Martyrologio Romano notata sunt. Sed cum in multis, tum in his non assentimur dicenti (*b*), eum triduo ante Traiani obitum (nam multa sunt quæ repugnant) esse passum.

(*a*) *Bed. Martyrol. 14. Julii. & alii.*

(*b*) *Petr. in catalog. lib. 6. c. 98.*

JESU CHRISTI ANNUS 115. | EVARISTI PAP. ANNUS 4. | TRAIANI IMP. ANNUS 16.

ANnus Domini centesimus decimusquintus Consulatu Publii Celsi & Clodii Crispini adscribitur in Fastis, licet ab aliis ponantur alii Consules. Quod autem hoc anno decimosexto Traiani Imp. recenseatur ab Eusebio terræmotus ille admirandus Antiochenus; errore temporis lapsum esse, tum Dionis, tum Evagrii certa auctoritate monstravimus. Ceterum rebellione gentium domitarum fuit unnus hic Romano Imperio plane funestus.

SÆC. II. Anno Urbis 866. Olymp. 223. an. 1. An. Ch. 115.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5606.

☉ 20. B. ☽ 19. P. 14. April. Indict. 11.

JESU CHRISTI 113. *secund. Baronium* 115.

ALEXANDRI PAPÆ 6.

TRAIANI IMP. 16.

I Consules. [1] AD num. I. Coss. *L. Publius Celsus II. & C. Clodius Crispinus*, ex Inscriptione ab Onuphrio in Fastis recitata. Priorem Baronius Publium Celsum sine numerali nota perperam edit.

Ad hunc annum referenda Columnæ Traiani erectio, ut liquet ex inscriptione, quam anno CIV. recitavi. Præterea Traianus a Lyttiis novo titulo exornatus, & *Orbis Conditor* appellatus, ut videre est in Inscriptione Græca apud Gruterum pagina MLXXXIV. 2.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ. ΚΑΙΣΑΡΙ.
ΘΕΟΥ. ΝΕΡΒ. ΥΙΩ. ΝΕΡΟΥΑ
ΤΡΑΙΑΝΩ ΣΕΒΑΣΤΩ.
ΑΡΧΙΕΡΕΙ ΜΕΓΙΣΤΩ.
ΔΗΜΑΡΧΙΚΗΣ. ΕΞΟΥΣΙΑΣ. ΤΟ. ΙΖ.
ΥΠΑΤΩ. ΤΟ. Γ ΠΑΤΡΙ. ΠΑΤΡΙΔΟΣ.
ΤΩ ΤΗΣ. ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ. ΚΤΙΣΤΗ.
ΛΥΤΤΙΩΝ Η. ΠΟΛΙΣ.
ΔΙΑ ΠΡΩΤΟΣΜΟΥ Μ. ΠΟΜΠΗΙΟΥ.
ΚΛΕΙΜΕΝΙΔΑ.

Id est, *Imp. Cæsari Divi Nervæ F. Nervæ Traiano, Augusto, Pontifici Max. Trib. Pot. XVII. Consuli III. Patri Patriæ, Orbis Conditori, Lyttiorum civitas, per Protocosmum M. Pompeium Climenida F.* Est Cosmus apud Cretense Magistratus idem, qui apud Lacedæmonios Ephorus. Porro loco ΥΠΑΤΩ ΤΟ. Γ. id est, *Consuli III.* legendum ΥΠΑΤΩ ΤΟ. ς. id est, *Consuli VI.* Erravit enim Gruterus, qui purum gamma posuit loco gamma longiori tractu inferius sinuato, quæ nota numeralis æquivalet minori ς & designat sextum numerum. Similem Gruteri errorem anno sexto Antonini Pii infra emendabimus. De Lyttio urbe legendus Strabo lib. 10. pag. 476. & Harduinus V. C. in Nummis antiquis illustratis pag. 300.

Rebelliones adversus Traianum a gentibus domitis excitatæ pertinent ad ultimum ejus Imperii annum, ubi de iis mentio erit. Hoc enim anno bellum in Oriente inchoatum, & sequentibus continuatum, ut diximus anno CIII. quæ huc ex parte referenda. II. *Bellum in Oriente inchoatum.*

[1] COss. *L. Publius Celsus II. & C. Clodius Crispinus*. Gruterus pag. CCXIV. L. PUBLILIO. CELSO II. C. CLODIO CRISPINO. COS. IDIBUS. APRILIBUS. Ergo male Pagius *Publium pro Publilio* posuit. Duplicandus quoque videtur *Crispini consulatus*. Donianæ inscriptiones Cl. II. num. 163. pag. 103. ex Schedis Vaticanis Manutii; CELSO. II. ET CRISPINO COS.

Gorius in notis, hos consules fuisse putat A.D. 164. & *Crispinum in Marini* locum suffectum; quum hi clare ad hunc annum 113. pertineant. Fasti Idatiani: *Celso II. & Prisciano, pro Crispino II.* Vindebonenses: *Celso & Crispino*, sine nota geminati consulatus.

JESU CHRISTI ANNUS 116.	EVARISTI PAP. ANNUS 5.	TRAIANI IMP. ANNUS 17.

I. Judæi rebellant. SEquenti vero anno Domini centefimo decimo fexto Coff. Ninnio Hafta & Manilio Vopifco, agente Traiano in Imperio annum decimum feptimum, Judæos ab Imperio Romano rebellaffe, tradit Eufebius in Chronico; qua vero audacia & feritate, ex Dione accepimus, qui ait: *Per idem fane tempus Judæi, qui circa Cyrenem incolebant, Andrea duce conftituto, Romanos & Græcos fine difcrimine ftatim obtruncant; nec cæde contenti, humanis carnibus vefci cœpere; horum inteftinis, ftillante adhuc fanguine, cincti, tum pellibus obvoluti, multos per medium ufque ad verticem fecuere, plures beftiis dilaniandos objecere, alios inter fe digladiari coegere; ut ducenta, & amplius hominum millia eo furore, & armis Judæorum interierint.*

II. Cyprii quæ paffi a Judæis. *Nec minore clade Cyprii affecti fuere; fiquidem in ea infula, duce Artemione, confpirantes Judæi circiter ducenta & quadraginta capitum millia trucidarunt. Qua facti atrocitate Judæus de cætero legibus & pœnis Cyprum attingere prohibetur. Si vel vi tempeftatis, vel per errorem illuc delatus fuerit, ceu capite damnatus, ftatim morte mulctatur. Sed inulta clades non manfit; nam Traianus miffo cum exercitu L. Quieto cum antecedentibus aliis ducibus, Judæos, qui per univerfum terrarum orbem tantum cædis ediderant, profligavit.* Hucufque Dio. De rebellione autem a Judæis facta in Mefopotamia Eufebius in Chronico agit anno fequenti, decimooctavo Traiani, quo hæc omnia accidiffe in hiftoria (a) affirmare videtur. (a) Eufeb. hift. lib.4. c.2. Cæterum quod ad Judæorum effufam rabiem fpectat; quod non Romanis tantum, fed & Chriftianis effent infeftiffimi, ab horum nece haud fe temperaffe, putandum eft. Quomodo autem iidem a Romanis compreffi fint, auctore Eufebio, anno fequenti dicemus.

AN-

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5607.

SÆC. II. Anno Urbis 867. Olymp. 223. an. 2. An. Ch. 114.

☉ 11. A. ☽ 1. P.9. April. Indict. 12.

JESU CHRISTI 114. *fecundum Baronium* 116.

ALEXANDRI PAPÆ 7.

TRAIANI IMP. 17.

I. Confules. [1] AD num. I. Coff. Q. *Ninius Hafta*, & P. *Manilius Vopifcus*, ex Infcriptionibus Onuphrianis.

II. Judæorum rebellio. Narrat Baronius ex Dione, rebellionem Judæorum, *qui circum Cyrenen habitabant*, *Andrea duce conftituto*, & cladem Judæis in Infula Cypro Ægyptoque commorantibus illatam. At cum hæc recenfeantur a Xiphilino ex Dione longe poft terræ motum Antiochenum, qui fub ipfum finem anni fequentis contigit, ea rebellio ad annum CXVI, quo in Chronico Eufebii narratur, retrahenda. De hac totius Ægypti & Libyæ vaftatione a Judæis facta, Orofius in lib. 7. hæc habet: *Incredibili deinde motu fub uno tempore Judæi quafi rabie efferati, per diverfas terrarum partes exarferunt. Nam & per totam Libyam adverfus incolas atrociffima bella gefferunt; quæ adeo tunc interfectis cultoribus defolata eft, ut nifi poftea Hadrianus Imp. collectas illuc aliunde colonias deduxiffet, vacua penitus terra abrafo habitatore manfiffet.* Quæ ex Dione Orofius accepit.

---

[2] COff. Q. *Ninius Hafta*, & P. *Manilius Vopifcus*. Infcriptio Gruteriana pag. CCXIV.

ACT. IDIB. JUNIS. Q. NINNIO HASTA
P. MANILIO. VOPISCO COS.
DEDICATUM. K. AUG. ISDEM. COS.

Ibid. pag. CCXV. I.

DEDIC. II. ID. JUN. Q. NINNIO HASTA
P. MANILIO. VOPISCO. COS.

Ninnii nomen ex lapidibus fcribendum eft duplici *n*. Fafti Idatiani: *Hafta & Volufo*, pro *Vopifco*. Vindebonenfes: *Vopifco & Hafta*.

JESU CHRISTI ANNUS 117.	EVARISTI PAP. ANNUS 6.	TRAIANI IMP. ANNUS 18.

I. De Consulatu Pedonis.

ANnus Christi centesimus decimusseptimus, qui est Traiani decimus octavus, non ut in prima editione posuimus ex Cassiodoro, Hadrianum & Salinatorem Consules habuit, sed magis L. Vipstanum Messalam, & M. Vergilianum Pedonem. Sic enim in antiquis lapidibus eorum nomina describuntur, adiecta etiam in uno eorum nota numeri annorum ab Urbe condita, quæ illos hoc anno Christi fuisse Consules dubitari non sinat totamque Chronologiæ nostræ rationem mirifice confirmet; sic igitur habet ejus inscriptionis pars, quæ ad annum hunc facit. D. JUNIUS CARUS COOPT. L. VIPSTANO MESSALA M. PEDONE VERGILIANO COSS. P. R. C. ANN. DCCCLXVIII. id est: Post Romam conditam anno octingentesimo sexagesimoseptimo. Sane si ad annum Urbis septingentesimum quinquagesimumprimum, in quem Christi Domini ortum secundum carnem incidisse docuimus, annos centum & septemdecim, qui ad hos usque Consules numerati sunt, adiicias: eamdem ipsam annorum Urbis summam conficies, octingentos scilicet atque sexagintaseptem sive octo, quod utrumque verum est; quia cum anni Urbis a Palilibus, Aprili mense inciperent, quemlibet annum ordinarium in duos Urbis annos, sive in duas illorum partes incurrisse certum est. Quare

hujusce Christi anni centesimi decimiseptimi prior pars a Januario ineunte, atque ad xi. Kalend. Maias, quo die Urbs condita fuit, octingentesimo sexagesimoseptimo illius anno, reliqua deinceps sexagesimooctavo respondeat.

II. Terræmotus ingens Antiochiæ.

Ex his ergo certa atque fixa Consulatus Pedonis Sede constituta, sequitur, at dirum illum terræmotum, quo civitas Antiochena concussa atque prostrata est, cum in ea esset Imperator in hibernis, & Pedo ipse Consul, Dione teste, interiit; non alio, quam hoc ipso anno, contigisse intelligamus. Res autem atrox & luctuosa, prout se habuit, pluribus enarranda, quam (b) Dio idem his verbis præclare admodum describit. *Dum vero Antiochiæ Traianus ageret, atrox & funestus motus terra accidit, vicinis urbibus atque populis cladem etiam afferens; quamquam ipsa Antiochia insigni & publica clade vastata fuit. Hiemabat in ea forte Traianus, atque illuc milites frequenter, & privati complures convenerant, alii præterea ut jura acciperent; quosdam legationis officium, merces, & privata compendia traxerant; quamplurimi videndi Imperatoris, & spectandorum ludorum gratia, confluxerant. Ita vix ulla natio aut civitas a detrimento & clade immunis extitit; ut plane universus terrarum orbis, & populi qui Romano parebant Imperio, calamitatem ingentem acceperint. Motum terræ*

(b) Dio in Traiano.

ful-

SÆC.II. Anno Urbis 868. Olymp. 223. an. 3. A.C. 115.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5608.

☉ 12. G. ☽ 2. P. 1. April. Indict. 13.

JESU CHRISTI 115. *secundum Baronium* 117.

ALEXANDRI PAPÆ 8.

TRAIANI IMP. 18.

I. *Consules.*

[1] AD num.I. & seqq. Coss. *L. Vipstanus Messala, & M. Vergilianus Pedo.* Baronius falsa Evagrii supputatione deceptus terræ motum Antiochenum ac utrumque Consulem cum anno Christi .CXI. illigaverat, sed postea in Appendice tomi 9. ex Romana Inscriptione, quæ integra Gruteri pag.CCC. recitatur, veros Consules atque annum terræ motus Antiocheni optime exposuit.

II. *Terræ motus Antiochenus.*

Terræ motus, quo Antiochia afflicta, hoc anno recte consignatur, ut jam diximus. Xiphilino enim suffragantur Collectanea Græca, quæ apud Scaligerum leguntur. Ibi pag.141. is terræ motus collocatur sub anno tertio Olympiadis CCXXIII. qui mense Julio currentis Christi anni inchoatur. Ex quo vulgaris Baronii, Calvisii in Opere Chronologico, Card. Norisii in Epistola Consul. pag.73. & aliorum error detegitur. Existimarunt enim terræ motum ante verum tem-

[1] COss. *L. Vipstanus Messalla, & M. Vergilianus Pedo.* Gruterus pag.LXX. 3V. I. DEDICAT.V. K. FEB. L. VIPSANIO: lege VIPSTANIO: MESSALLA. M. VERGILIANO. PEDONE. COS. Item pag.MLXVI. 5. DEDICAT.V. K. FEB. L. VIPSTANIO. MESSALLA. M. VERGILIANO. PEDONE COS. Alia hujusmodi pag.MLXX. I. legitur. Denique pag.CCC. 1.... VIPSTANO. MESSALLA. M. PEDONE VERGILIANO COS. P. R. C. ANN. DCCCLXVII. De qua Baronius in Appendice Annalium tomi X. & Norisius in epistola consulari pag.73. Lapis vetus apud Reinesium pag.141. DEDICAVITQUE (C. Julius Nymphius) IDIBUS. JANUARIIS. L. VIPSTANO. MESSALA. Q. PEDONE COSS. Vides aliquando *Vipstanium*, quandoque *Vipstanum*, Messalam vocari. *Pedoni* in Reinesiano *Quincti* prænomen datur, at suspicor mendose prænomen exscriptum. Fasti Idatiani: *Messala, & Pedone.* Ita Vindebonenses, & Prosperi Chronicon.
Hoc anno *Traianus*, capta Ctesiphonte, *Parthici* cognomen ab exercitu sibi iterum delatum, tum primum admisit. Norisius in Epochis Syro-Maced. Dissert.III. cap.VII. §.II. pag.248.

fulmina primum antecesserunt, tum venti insoliti & peregrini vehementius spiravere: quibus monstris atque prodigiis, quæ gravia, & horrenda videbantur, nemo tamen quæ mala secuta sunt extimuit. Tum magno & repentino oborto fragore, maria fervescere, fluctus intumescere, adhuc æstus vehementius, & violentius insurgere, terra omnis succuti, domus, ædificia contrario ictu quassari, dissilire alia, & superne assultantia tecta concidere; crepitus audiebatur ingens & horribilis. Mœnia contrario pulsu, modo huc, modo illuc nutantia, confringi & ruere; mare ipsum turbine contorquebatur; terra autem, ubi ædificia non erant maxima, compulsa motu assultabat.

III. Dira clade afflicti Antiocheni. *Tetra omnia erant, simul contrita ligna, collisa vasa fictilia, & saxa acervatim magno cum stridore proruebant. Pulvis densus atque concretus excitari; tantaque obducta caligo cunctos oppresserat, ut alterum videre, alloqui, & audire minime cuiquam, immo ne spirare quidem, ingruente vento ac pulvere, liceret. Multi mortales extra domum vitæ periculum adiere, præcipites tectis erumpebant, & velut agmine fugientes in acervos cogebantur; qui omnes ceu e præcipiti loco dejecti, collisi sunt; non pauci adhuc mutilato corpore abiere. Arbores radicitus convulsæ procubuerunt. Ingentem turbam prostrata tecta, & subversi muri obruere; primo impetu densi alius super alium incidentes, extinguebantur. Si qui vero lacero corpore, vel lapide, vel ligno converberati cessissent: hi profecto omnium miserrimi erant, utpote quibus aut vivere, aut subito mori negaretur. Non simplex fuit clades; siquidem de tantorum mortalium numero vix sine noxa unus vel alter evasit. Videre erat hunc confracto humero, illum amissis brachiis fugere; complures capite adempto jacebant; quidam eliso pectore sanguinem evomebant, inter quos Pedo Consul, qui tamen haud multo post animam emisit. Atque ut semel omnia complectar, nullum non calamitatis, & miseriæ genus mortales illi substinuere. Sed diutius noctu & interdiu, id agente fato, terra contremuit. Tunc vitæ dubii, & pavore consternati miseri, tanto malo remedium & effugium invenire non poterant; oblæsi tectorum casu passim moriebantur; & quamquam fornices, & concamerata atque vacua loca, prout casus adegerat, tum peristylia, pensilesque horti intercedente ligno a morte quosdam servassent; hi tamen omnes durante motu, fame & inedia, priusquam opem quis ferre posset, confecti fuere.*

IV. Spectaculum Lugubre. *Desinente tremore, quidam ruinas ascenderunt. Tunc mulieris vox, & infantis vagitus auditus est; matrem & filium ruinæ oppresserant; mirandumque fuit quo pacto alendo puero lac sufficere potuerit. Sed & mater, & filius e terra incolumes educti sunt. Dum vero accuratius per trita cadavera, & collapsas domos rimarentur, alter infans inventus est, qui matris mortuæ ubera adhuc sugeret. Omnibus autem, qui ab excidio & a clade superfuerant, salus ingrata & vita molesta extitit, cum luctuosum ubique casum, totque obrutos mortales cernerent. Hac communi ac miseranda populorum strage miserrima, & infelicissima tunc Antiochia afflicta fuit. Traianus vero a tam fœdo diroque periculo per fenestram domus, quam habitabat, vix ablatus est; accedens enim forte quidam humana major effigie, illum inter exiguos tectorum lapsus incolumem subtraxit. Sed tanta deinceps Cæsarem formido tenuit, ut cum jam aliquot dies tremor quievisset, in hippodromo sub divo, & in puplicis tabernaculis vitam ageret. Mons Casius ita concussus est, ut nutante cacumine, quasi convulsus in subiectas urbes labi existimaretur; subsedere & alii montes; quinetiam aquarum fontes non ante visi emicuere, fluvii quoque defecerunt.* Hucusque Dio, licet causam immanissimæ cladis, nempe necem Ignatii, non intellexerit, vel fortasse dissimulaverit.

V. Causa Cladis Antiochenæ. Avulsa enim ab ea semel ingenti illa, & animata columna, cujus virtuti, invisibili quodam modo, innitebatur urbs illa, ipsam in terram prosterni, omnique ex parte corruere necesse fuit; hisce namque cladibus Deum ulcisci solitum neces sanctorum, complura exempla declarant, de quibus agitur suis locis. Quod vero ad Christianos Ecclesiæ Antiochenæ spectat, nequaquam putamus iisdem cum Gentilibus affectos malis esse. Etenim si ex his quæ post multa sæcula sub Leone Imp. eidem civitati terræmotu iterum prostratæ horribilia contigerunt, argumentum sumendum est; hæc obventura mala Christianos minime latuisse putandum. Sed sicut ea tunc fuerunt antea divinitus revelata; ita etiam, ne cum impiis perirent, pa-

tempus currentis anni accidisse, cum tamen post mensem Novembrem, initio hiemis contigerit, anno nempe tertio Olympiadis CCXXIII. ab aliquos mensibus jam inchoato. Certe *Pedo* Consul per priorem bimestrem, quo Consulatum ordinarium gessit, neque ad Traianum venire, neque sese rebus militaribus immiscere debuit; Consulatus enim inermis erat. Anni tempestatem nos etiam docuit Joannes Malela Antiochenus in suo Chronico hactenus inedito: *Divino Traiano imperante tertiam suam calamitatem passa est magna Antiochia ad Daphnen posita, mense Apellæo sive Decembri die XIII. feria prima post gallicinium anno Era Antiochena CXLIV.* id est, præsenti Christi anno. Sed loco *die XIII.* legendum, *die XXIII.* quia hoc anno cum die XXIII. Decembris

pariter justi (quod non esse Dei voluntatis, contestatus est Abraham (*a*) jam ante, ut alias fecit Deus, suos præmonuisse Fideles credendum est. Nam si Traiano, ne periret, occulto Dei judicio, quomodocumque acciderit, consultum fuit; sane quidem metuentibus se (quod est (*b*) in Psalmis) dedisse significationem, ut fugerent a facie arcus, & liberarentur dilecti sui, æquum est existimare. Certe magnum illum Heronem, ejus civitatis Episcopum, his malis supervixisse, & multis annis eam Ecclesiam administrasse, certissimum est; licet quæ tum ab eo, vel aliis Christianis gesta sint, scriptorum inopia, vel potius scripturarum naufragio, remanserint silentio consepulta. Ceterum cum ex Pedonis Consulatu, tamquam certissimo indicio, demonstratum sit, præsenti anno, id est Traiani decimooctavo contigisse terræmotum Antiochenum: ab hoc autem anno usque ad secundum Leonis Augusti, quo alteram ingentem ac plane mirandam ex terræmotu cladem Antiochiæ itidem accidisse, commemorat Evagrius (*c*), non plures quam trecenti quadraginta & unus anni reperiantur, quod male calculos idem subduxerit, necesse est affirmare, cujus & nos error fecit errare, dum inter utrumque terræmotum trecentos quadragintaseptem annos enumeravit. Propius ad verum accessit Eusebius in Chronico, dum eamdem cladem decimo sexto Traiani anno collocat, & fortasse (nisi quod innumeris ejus locis evenisse constat, ut rerum ordo a librariis perturbaretur, id huic etiam accidisset) suo prorsus anno, hoc est, octavodecimo Traiani legeretur. Sub finem plane Imperii Traiani rem gestam id confirmat, quod Traianum post hæc statim Antiochia profectum, trans Euphratem copias duxisse, Dio testatur, in eaque expeditione, quod suo loco dicetur, diem clausisse. Atque hæc de his satis.

(*a*) Genes. 18.
(*b*) Psal. 59.
(*c*) Evag. lib. 2. cap. 12.

VI. Judæorum clades immensæ.

Judæis in Mesopotamia rebellantibus, præcepit (inquit Eusebius *d*) *Imperator Traianus Lucio Quieto, ut eos provincia exterminaret: adversus quos Quietus aciem instruens, infinita millia eorum interfecit, & ob hoc Procurator Judææ ab Imperatore decernitur.* Hæc ibi: idemque ea de Judæis fusius prosecutus, hæc alibi (*e*): *Quemadmodum Salvatoris nostri doctrina, & Ecclesiæ status magnopere jam tum florebat, & in dies majores amplioresque faciebat progressus: sic Judæorum calamitates, malis alio post aliud importatis, magis magisque accrescebant. Nam cum Imperator ad annum decimumoctavum regni sui pervenisset, ingens Judæorum multitudo, novo tumultu de integro concitato, e medio sublata est. Siquidem non Alexandria solum, & in reliquis Ægypti partibus, verum apud Cyrenen etiam complures, veluti crudeli aliquo & seditioso spiritu exagitati, contra Gentes quæ una cum illis habitabant, seditionem conflare cœperunt. Atque seditione mirum in modum exardescente, sequenti anno (Lupo id temporis universæ Ægypti præfecturam gerente) bellum non exiguum illud quidem & leve moverunt. At in prima dimicatione illi a Gentibus victoriam forte consecuti sunt. Ac propterea Gentes Alexandriam propere confugientes, Judæos, qui in ea civitate commorabantur, subito captos oppressosque interfecerunt. Judæi ergo, qui tum incolebant Cyrenen, sociorum auxilio, qui habitabant Alexandriæ, penitus jam destituti, duce Lucua, Ægyptum depopulari, prædas agere, agros illius vastare aggressi sunt.*

(*d*) Eusebius in Chron. an. 18. Traiani.
(*e*) Euseb. hist. lib. 4. cap. 2.

Adversus quos Imperator Marcium Turbonem cum pedestribus, equestribus, & navalibus copiis misit. Hic multis præliis commissis, belloque contra eos non exiguo tempore continuato, infinitas copias Judæorum, non solum qui a Cyrene, sed etiam qui ab Ægypto ad auxilium ipsorum duci Lucuæ ferendum se contulerant, trucidavit. Imperator igitur admodum veritus, ne Judæi qui erant in Mesopotamia, in Gentes eam regionem incolentes, per insidias impetum facerent; L. Quieto in mandatis dedit, ut illos e provincia funditus tolleret, deleretque. Qui quidem facta illuc expeditione, immensam Judæorum multitudinem, qui ibi domicilia rerum suarum collocaverant, occidit. Cujus rei causa tam prospere gestæ, Præfectus Judææ ab Imperatore declaratus est. Ista etiam Gentiles scriptores, qui illorum temporum res gestas litteris mandaverunt, iisdem fere verbis posteris prodiderunt. Hucusque Eusebius. Quomodo autem Hadrianus Traiani successor eosdem acerbissima clade affecerit, dicemus suo loco inferius ☞. Cen-

VII. Judæi ubique male habiti.

bris Dominica concurrit. Ita Usserius in Notis ad martyrium S. Ignatii Antiocheni Episcopi. Porro Traiani in Orientem profectione & terræ motu Antiocheno accurate consignatis, liquet Evagrium turpiter lapsum, quando hunc terræ motum cum anno Christi CXI. copulat, & Traianum præsenti anno & *Optimum*, & *Parthicum* cognominatum, *Armenia subacta*, ut inquit Zonaras. In Collectaneis Græcis apud Eusebium pag. 341. Olympiade CCXXIII. anno secundo habetur: Τραιανὸς πᾶσαν τὴν Ἀρμενίων χώραν εἷλε, id est, *Traianus omnem Armenorum regionem cepit*. Annus secundus præfatæ Olympiadis mense Julio superioris anni incipitur, & usque ad mensem Julium currentis anni in cursu est, ideoque Armeniæ expugnatio recte a nobis superius collocata.

I. Centesimo decimoctavo Christi anno, Æliano & Vetere, vel secundum Cassiodorum, Hadriano secundum & Rustico Coss. cum Traianus Imp. nullum unquam persequendi Christianos finem faceret; quid demum addiderit cum rediit Antiochiam, Nicephorus (*a*) rem prodigiosam narrat his verbis: *Multos Christianorum interimit, in quibus & quinque virgines fidem palam profitentes comburit; & ossibus earum ad summum combustis, cineribusque æri commixtis, ænea quadam, & alia vasa fieri curat; eaque publico lavacro, quod ipse magnificentissime construxerat, dicat. Verum enimvero quicumque eo lavatum ingrediebantur, quamprimum calidas attigissent aquas, caligine simul & vertigine correpti, cum impetu inde procurrebant & concidebant. Causa autem ejus mali cognita, Traianus, ut alia ex ære puro vasa balneo pararentur, mandat; priora autem illa in fornacibus conflata, in quinque transformat statuas, easque virginum combustarum forma, & habitu pro balneo collocat.* Hucusque Nicephorus, qui cum dicat hæc accidisse, cum post debellatos Persas Traianus rediit Antiochiam; & ex his quæ scribit Dio, ipsum nonnisi ultimo Imperii tempore in diversas Orientis provincias ad Oceanum peragrasse, & in Syriam rediisse, constet; hæc his temporibus facta esse, dicere opus est, nam, etsi (ut vidimus) jam antea Antiochiam venerat; tamen tunc temporis nondum attigisse populum trans Euphratem positum, aperte Dio testatur. Quamobrem, quod tradit Suidas a Traiano promulgatum esse edictum de persecutionis cessatione; ultimo ejus Imperii tempore contigisse oportuit: sed quibus tandem permotus Traianus sero sapiens hæc pro Christianis decreverit, idem Suidas (*b*) docet his verbis: *Tiberianus, qui primæ Palæstinorum genti præerat, ad Traianum retulit, se non parem esse Christianis occidendis, qui ultro supplicia appeterent. Unde Traianus omnibus Præfectis suis mandavit, ne suppliciis eos afficerent.* Hæc ipse.

(a) Niceph. lib. 3. cap. 23.

Quinque virgines martyres.

(b) Suid. in hist. verb. Traian. Imp.

II. Iisdem temporibus ultimis Traiani Imperatoris error ille irrepsit in nonnullos Fideles, auctore Papia Episcopo Hierapolitano, de millenario; qui tamen non eo usque progressus est, ut transiret in hæresim, nisi postquam in Apollinare, qui eum pertinacius propugnabat, a Damaso Papa (ut suo loco dicemus) damnatus est. Papias quidem magnæ in Ecclesia auctoritatis Episcopus, Joannis auditor, quod esset in (*c*) Apocalypsi, regnaturos Fideles cum Christo mille annis, ex perperam facta verborum illorum interpretatione, de regno terreno putavit intelligendum: quem ob magnam hominis æstimationem complures magni nominis viri sunt secuti, ut inter alios Irenæus, Ju-

Error de millenario.

(c) Apoc. 20.

SÆC. II. Anno Urbis 869. Olymp. 224. an. 4. An. Ch. 116.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5609.

☉ 23. FE. ☽ 3. Pasc. April. Indict. 14.

JESU CHRISTI 116. *secund. Baronium* 118.

SIXTI PAPÆ 1.

TRAIANI IMP. 19.

I. Consules.

[1] AD num. I. Coss. *L. Ælius Lamia*, & *Ælianus Veter*, ut ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari. Imperii Proconsularis Vicennalia.

II. Tiberiani Epistola parum sincera.

Quod ait Suidas a Baronio citatus, a Traiano promulgatum esse edictum de persecutionis cessatione; ea videlicet occasione, quod Tiberianus, qui primæ Palæstinorum genti præerat, ad ipsum retulisset, se non parem esse Christianis occidendis, fabulosum videtur: quia, ut notat Dodvvellus in Dissert. XI. Cyprianica *de Paucitate Martyrum*, divisio Palæstinæ in primam & secundam, neque hoc, neque insequenti seculo cognita. Refert Tiberiani Epistolam Usserius in Appendice Ignatiana, sed ea ad exemplum Plinianæ videtur efficta. Plura de hujus Epistolæ suppositione apud Dodvvellum laudatum.

III. An S. Papias magno ingenio præditus fuerit.

Baron. num. 122. & seqq.

Ad num. II. & seqq. Quæ ab Isaco Casaubono contra *S. Papiam* Episcopum Hierapolitanum, exercitat. 16. ad Annales Baronii num. XVI. congeruntur, tanquam exaggeratæ calumniæ & mendacia rejiciuntur & perstringuntur a Petro *Halloix* in Notis ad Vitam S. Papiæ. Fatendum tamen illud non male a Casaubono scriptum, *Papiam* scilicet mediocri admodum ingenio præditum fuisse; cum Eusebius lib. 3. cap. ultimo diserte tradat, id ex illius scriptis conjicere licere. Nec est quod respondeat Halloixius, ea Eusebii verba benigna interpretatione mollienda esse, cum ipsemet Eusebius antea cap. 36. ejusdem libri dixerit *Papias quoque Hierapolitanus Episcopus eadem ætate celebris fuit, vir imprimis disertus & eruditus, ac Scripturarum peritus.* Nam, ut observavit Valesius in Notis Eusebianis, totum hoc elogium Papiæ, [illegible] ἀνὴρ τὰ πάντα ὅτι μάλιστα λογιώτατος, καὶ τῆς γραφῆς εἰδήμων, deest in tribus codicibus MSS. Mazarino nempe, Mediceo, & Fuketiano. Sed nec Rufinus hæc verba in suis exemplaribus legerat, cum tan-

---

[1] Coss. *L. Ælius Lamia, & Ælianus Veter.* Phlegon apud Norisium in epistola consulari pag. 76. Fasti Idatiani: *Æliano & Vetere.* Ex uno consule duos faciunt, & *Lamia* silentio prætermittitur. Prosperi Chronicon: *Æmiliano, & Vetere.* Et hic corrupte, ut vides. Ceterum *Æliani* prænomen adhuc latet.

Justinus martyr, & alii, de quibus singulis suo loco dicturi sumus. Sed quid de Papia Eusebius (a) habeat, referamus: *Polycarpi*, inquit, *ætate*, *Papias Ecclesiæ quæ est Hierapoli*, *Episcopus magna fama & celebritate fuit*; *vir plane cum omnium aliarum artium scientia disertissimus*; *tum cognitionis sacrarum litterarum non ignarus*; & inferius (b): *Papiæ item libros quinque esse aiunt*, *qui Expositio sermonum Domini inscribuntur*: *quorum*, *tamquam ab eo solo scriptorum*, *Irenæus sic mentionem facit*: *Iste Papias Joannis auditor*, *Polycarpi familiaris*, *vir antiquus*, *in quarto libro operis sui testata reliquit*. *Sunt enim quinque ab eo libri confecti*. Hæc Irenæus.

(a) Euseb. lib. 3. cap. 39.

De Papia Episcopo Hierapolitano.

(b) Euseb. lib. 3. cap. 33.

III. Idem ipse Papias in exordio sui operis declarat, se minime quidem sanctorum Apostolorum vel auditorem fuisse, vel eosdem oculis suis conspexisse: sed ea quæ ad fidem pertinent, ab illis qui iisdem noti, & familiares erant, se accepisse, docet his verbis: *Non gravabor tua causa*, *illa*, *quæ a presbyteris commode perdiscebam*, *& accurate mandabam memoriæ*, *cum explicationibus eorumdem contexere*; *quo veritatem ab illis traditam pro viribus corroborare queam*. *Non enim* (*ut vulgus hominum solet*) *iis qui multa dicunt*, *sed qui vera docent*, *oblector*: *neque enim ex illis qui aliena & nova mandata commemorant*, *sed ex his qui recordatione renovant ea quæ sunt a Domino per fidem tradita*, *& ab ipsa veritate profecta*, *voluptatem capio*. *Si quis presbyter mihi forte occurrebat*, *qui cum Apostolis versatus fuisset*; *dicta Apostolorum ab eo diligenter sciscitabar*; *nempe quid Andreas dixisset*, *quidve Petrus*, *quid Philippus*; *quid Thomas*, *quid Jacobus*; *quid Joannes*, *quid Matthæus*; *aut quis alius discipulus Domini*, *quæ denique Aristion*, *& Joannes presbyter*, *qui in numero discipulorum Domini habebantur*, *locuti fuissent*. *Neque enim ea quæ ex libris petebantur*, *tantum mihi subsidii allatura existimavi*, *quantum ea quæ acceperam ex hominum voce & sermone*, *qui adhuc in vita manebant*. Hæc Eusebius ex Papia, quibus sacrarum traditionum excellentia mirifice commendatur; dum illum pluris fecisse constet, quæ ex aliorum Apostolicorum virorum traditione, quam quæ ex scriptis ipsorum accepisset: sed subdit:

Quinetiam Papias, *quem modo posuimus*, *Apostolorum dicta ab his qui cum illis versati essent*, *fatetur se excepisse*: *Aristionis & Joannis presbyteri se fuisse auditorem*: *nam sæpenumero illorum memoriam usurpat nominatim*, *& traditiones illorum in sua scripta illigat*. *Atque ista a nobis non incommode ad legentium utilitatem explanata fiat*. *Neque sane erit ab instituto alienum*, *si Papiæ testimoniis quæ supra inculcavimus*, *alia quoque ejus verba*, *quibus mirabilia quædam tanquam ex traditione ad ipsum delata commemorat*, *adjungamus*. *Philippum Apostolum cum filiabus Hierapoli commoratum*, *superiore nostra sermone monstravimus*: *verum quemadmodum Papias*, *qui temporibus iisdem vixit*, *historiam permiram a Philippi filiabus se excepisse asserat*, *in præsentia exponendum videtur*. *Mortuum enim suo tempore narrat excitatum*. *Aliud etiam* IV. Rursum ex Scriptis Papiæ.

tantum in sua versione dicat: *Florebat & Papias similiter apud Hierapolim Sacerdotium gerens*. Quare non dubitat Valesius, quia ea verba ab imperito quodam Scholiaste adjecta sint, præter Eusebii mentem atque sententiam. Quomodo enim fieri potest, ut Eusebius *Papiam* appellet virum doctissimum, & Scripturarum peritissimum; cum ipsemet in fine libri tertii affirmet. Papiam fuisse mediocri ingenio præditum, planeque rudem ac simplicem. Quæ Eusebii emendatio eo magis facienda, quod ibidem Casaubon non meminit.

IV. Quærit Halloixius laudatus, cur nec in veteri Romano Martyrologio, nec in Græcorum Menæo, aut Menologio, ulla fiat *S. Papiæ* mentio, respondetque, existimare se nomen ejus primis temporibus inscriptum fuisse sacris Tabulis, sed postmodum ob unam aut alteram ejus opinionem, olim quidem satis communem, sed minus postea probatam ab Ecclesia & receptam, erasum esse. Nec potest, inquit, esse dubium, quin Martyrologia sæpe variata fuerint; cum illud quod recenter a Gregorio XIII. fuerat approbatum, & literis ejus Apostolicis communitum, postea per occasionem Notationum Baronii (qui suggesserat nonnullos se in eo errores reperisse) fuerit aliqua ex parte commutatum, non variatis modo quibusdam, sed nonnullis etiam adjectis atque detractis, ut patebit utramque editionem, antiquam ac novam, conferenti, Gregorianam scilicet & Sixtinam; quamquam hæc posterior non appelletur *Sixtina*, quamvis sub Sixto V. facta. Visum est enim, quod haud adeo magna esset facta mutatio, relinqui bullam & nomen Gregorii XIII. Jam autem usus fere obtinuit, ut postrema illa editio sub Sixto V. facta & Notationibus Baronii illustrata, vocetur *Martyrologium Baronii*. Et sane egregie in eo & fructuose ad gloriam Dei, & Ecclesiæ utilitatem laboravit. Verum non est unius hominis videre omnia, nedum examinare. Unus in uno clarius videt, alter in altero, alius in alio. Sic in dies lux crescit & eruditio, & multorum splendoribus redditur Ecclesia illustrior: sic & bona melioribus, dum multi intendunt oculos, permutantur. Ita docte Halloixius.

S. Papiæ nomen an Martyrologiis inscriptum.

V. Porro S. *Papias* in variis Martyrologiis ab Henschenio die XXII. Februarii, quo ejus Vitam illustrat, citatis, dicitur auditor S. Joannis Apostoli, quod etiam scribunt Hieronymus lib. de Script. Ecclesiast. & in Epistola XIX. ad Theodoram, Irenæus lib. 5. adversus hæreses cap. 33. Andreas Cæsariensis, Anastasius Sinaita, Oeconomius, & S. Maximus Martyr. Baronius tamen contendit, Papiam non Joannis Apostoli, sed Joannis Senioris discipulum fuisse. Eusebius enim lib. 3. cap. 39. dicit fuisse, qui duos

S. Papias auditor Joannis Apostoli.

tiam, quod non minus habet admirationis, Justo cognomento Barsaba contigisse: nimirum ubi venenum mortiferum ebiberat, eum, propter gratiam ipsi a Domino tributam, molestiæ nihil aut incommodi pertulisse. Et paulo inferius:

V. Delectus in traditionibus habendus.

Alia præterea idem auctor quasi traditione non scripta ad se pervenisse commonstrat, quæ peregrinas quasdam Salvatoris parabolas, & novas ejus doctrinas, aliaque nonnulla commentitiis fabulis referta continent, in quibus asserit, regnum Christi, post universæ carnis a mortuis resurrectionem, mille annos humano & corporeo more in terra hac continuatum & stabilitum fore: quæ quidem dogmata credo eum propterea excepisse: quod Apostolicas interpretationes, quæ ab illis essent arcanis figuris & parabolis subobscuris exposita, male intellexisset: nam homo erat (sicut ex ejus scriptis facile licet conjecturam capere) ingenii pertenuis. Ceterum plerisque Ecclesiasticis viris, qui hominis antiquitatem pro suarum partium defensione citabant, persimilis erroris auctor extitit, ut Irenæo, & si quisquam alius eadem cum illo featire videbatur. Hæc de eo Eusebius: ex quibus facile intelligas, in traditionibus habendum esse delectum; ut non mox, ut quis se aliquid ex majorum traditione accepisse tradit (ut de Papia accidit) fidem illi omnes adhibeant, sed illam esse traditionem tenendam & amplectendam, quæ ab Ecclesia Catholica sibi auctoritatem vendicat.

VI. Quod vero dicat Eusebius, eam de mille annis opinionem Papiam ex traditione non scripta accepisse: sic (quod etiam Eusebius ipse innuit) accipienda putamus, quod ex perperam facta ab aliis Joannis Apocalypsis interpretatione, in eam ipse inductus fuerit opinionem. Alia præterea de eodem auctore narrat Eusebius, nempe de Marci in Evangelio conscribendo consilio, deque Matthæi item Evangelio, de prima Joannis, ac Petri similiter priori epistola, necnon de Evangelio secundum Hebræos, quorum omnium a nobis superius mentio facta est. Quod igitur Papiæ opera penitus deperierint, haud otiosum fuisse putavimus, pauca illa, quæ ab Eusebio sunt recitata, fragmenta hic intexuisse. Ceterum ipsum sanctitate spectatum vitæ finem clausisse, certissimum est: nam Dei Ecclesia ejus natalis diem anniversaria celebrare jugiter consuevit: irrepsit tamen error (*a*), ut qui dicendus est Joannis senioris auditor, dicatur Joannis Apostoli: quod, quæ nuper sunt dicta, facile manifestant.

Papias inter sanctos relatus.

(*a*) *Martyrol. Rom.* 22. *Febr.*

VII. Sub ejusdem Traiani Imperio passus est in Galliis Crescens, de quo plura superius; ejus quoque natalis dies anniversaria memoria (*b*) celebratur. Immo & qui ei successit in sede Viennensi Zacharias, sub eodem Traiano martyrium consummasse traditur (*c*): Sed in Apulia Maurus Episcopus cum sociis sub eodem Traiano martyrio defunctus (*d*) est, quorum omnium & aliorum memoria in Ecclesia viget.

(*b*) *Martyrolog. Rom.* 27. *Junii.*
(*c*) *Martyrolog. Rom.* 20. *Maii.*
(*d*) *Idem* 27. *Julii.*

Annus

duos eodem nomine appellatos, in Asia vixisse scripserint, & utrumque hactenus Joannem nominari. Sed posito utroque Joanne, Apostolo scilicet, & presbytero, Baronius ex verbis Papiæ apud Eusebium citatum, non recte infert, *Papiam* non vidisse Apostolos, aut non fuisse S. Joannis Apostoli discipulum. Esto enim, inquit Henschenius, S. Papias alicubi scripserit, se Joannis Presbyteri aut Senioris auditorem fuisse, in verbis non demonstrat se neutiquam S. Joannis Apostoli auditorem aut adspectorem non fuisse, quod tamen ex Proœmio librorum Papiæ ab Eusebio recitato male infertur. Qua de re plura Halloixius & Henschenius citati.

VI. Gesta hoc anno a Traiano in Oriente.

Xiphilinus ex Dione, narrato terræ motu Antiocheno, ait: *Ineunte vere, Traianus in hostilem terram ingreditur. Cumque ea regio, quæ ad Tigrim fluvium spectabat, materiam ad ædificandas naves non ferret, ea navigia, quæ in sylvis apud Nisibem fecerat, plaustris in flumen convehi jussit.* Addit, barbaris fugientibus, Romanos flumen transiisse, Adiabenemque omnem in suam potestatem redegisse; postea Babylonem usque venisse, Tigrique trajecto, Ctesiphontem ingressum. *Qua urbe capta, Imperator appellatus est, confirmato Parthici cognomine*, inquit Xiphilinus. Traianus huc usque Imperator VIIII. appellatus fuerat, ut liquet ex Nummis. Ctesiphonte itaque capta Imperator X. nuncupatus est. Onuphrius in Fastis producit Traiani Nummum, in quo legitur: Imp. Caes. Nervae. Traiano, Opt. Aug. Germ. Dac. Parth. P. M. Tr. P. xx. Cos. vi. Imp. x. P. P. Tribunitiam Potestatem xx. quinto Kal. Novembris currentis anni Traianus suscepit, sed jam ante Imperator X. appellatus fuerat, dum Tribunitiam Potestatem XIX. adhuc gerebat, licet nulli Nummi supersint, quibus id probare possimus. Nam cum Xiphilinus insinuet Ctesiphontem ante initium hiemis expugnatam, illud asserendi locum præbet. Ait enim, Traianum postea *Messanam* insulam Tigridis cepisse, *atque iis in locis propter vim hiemis, & rapidum Tigrim, æstumque maris in magnum periculum venisse*. Ubi de præsentis anni hieme sine dubio sermo est. Sed *dum navigat versus Oceanum, atque inde revehitur, ea quæ ceperat, ostium maximo tumultu defecerunt*, &c. inquit Xiphilinus. Quare Traianus Ctesiphontem redire coactus est. Baronius eam rebellionem anno CXIII. quem ipse CXV. vocat, refert. Sed ex dictis constat, eam sub currentis anni finem, aut insequentis initium contigisse. Eo etiam tempore Judæi rebellarunt. Qua de re legenda, quæ anno CXIV. diximus.

VII. Alexandri Papæ obitus.

Alexandri Papæ martyrium hoc anno contigit, ut infra explicabimus. Alexandrum Sixtus excepit.

JESU CHRISTI ANNUS 119.	EVARISTI PAP. ANNUS 8.	TRAIANI IMP. ANNUS 20.

1. ANnus Domini centesimusdecimusnonus Consules habuit Nigrum & Aproniaпum: alios Cassiodorus ponit, nempe Catilium & Fulvum. ☞ Hadrianus vero non Consul factus hoc anno, sed in sequentem est designatus secundo Consul. Sic enim intelligendum quod de hoc anno loquens Spartianus ait in Hadriano, ipsum favore Plotinæ secundo Consulem es-

Ann. Eccl. Tom.II.

se factum. De anno quidem sequenti loqui Spartianum, ex eo patet, quod Hadrianus, quo tempore mortuo Traiano successit, idest Augusto mense hujus anni, Consul secundo designatus tantum erat. Id enim docet antiqua veterum nummorum inscriptio, quæ sic habet (*a*). *(a) Hub. Golt. in Thesauro.* Traiani ætas & obitus.

IMP. CAES. DIVI TRA. F. DIVI NERVAE N. TRAIANO HADRIANO
I. AUG.

SÆC. II. Anno Urbis 870. Olymp. 224. an. 1. An. Ch. 117.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5670.

☉ 14. D. ☽ 4. P. 4. April. Indict. 15.

JESU CHRISTI 117. *secundum Baronium* 119.

SIXTI PAPÆ 2.

HADRIANI IMP. 1.

I. *Consulat.* [1] AD num. I. & seq. Coss. *Quinctius Niger*, & C. *Vipstanus Apronianus*, ut ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari.

II. *Vicennalia Traiani.* Imperii Augustei Traiani Vicennalia in hunc annum incidunt. Ad ea referendus Nummus, qui apud Stradam pag. 57. extat: IMP. CÆS. NERVA TRAIAN. AUG. GERM. DAC. PARTH. PONT. MAX. TR. POT. COS. VI. P. P. In postica: S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI. Præterquam quod cernuntur Forum Traiani cum Bibliotheca, Basilica Ulpia, & Circo: in medio Columna Cochlidis. Nam cum eo in Nummo Traianus *Parthicus* appelletur, horum operum publicorum memoria post annum Christi CXV. & quidem in Vicennalibus, ut mos ferebat, renovata.

III. *Gesta a Traiano ante mortem.* Traianus, *ut Ctesiphontem venit*, *Parthis Regem Parthamaspatem designat*, *eique diadema imponit*. *Inde profectus in Arabiam*, *adoritur Agarenos*, *qui & ipsi defecerant*, inquit Xiphilinus, qui subdit, Traianum eam urbem expugnare non potuisse, dumque inde proficiscitur, *nec multo tempore post in morbum* incidisse, quo in- Baron. n. 2. gravescente in Syriam venisse, ibique Hadriano *cum exercitu relicto*, iter in Italiam cepisse; tandem perlatum *Selinuntem urbem Ciliciæ* mortem illico obiisse. Antequam extingueretur, *Armeniam*, *Assyriam*, *&* *Mesopotamiam Provincias fecit*, inquit Cassiodorus sub hujus anni Consulibus, quod hoc anno gestum Traiani Vicennalia etiam indicant. Eum Selinuntis, non vero *apud Seleuciam Isauriæ*, ut habent Eutropius & Cassiodorus, mortuum ostendit Nummus a Mediobarbo pag. 163. recitatus.

IMP. CÆS. NERVÆ TRAIANO OPTIMO AUG. GER. DAC. PARTH. TR. P. COS. VI. P. P. S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI SELINUNTEM. In peristylio portæ istæ ædificii sphærici. Qui Nummus ante Traiani apotheosim, ad indicandum locum, in quo mortalitatem explevit, cusus. Præterquam quod Onuphrius in Fastis pag. 221. refert Inscriptionem, in qua dicitur M. Ulpium Libertum Traiani abscessisse, SELINUNTE. PRID. IDUS. AUGUS. NIGRO. ET. APRONIANO. COS. Duos itaque ante dies Traianus in eadem urbe e vivis excesserat.

IV. *Adoptio & Consulatus Hadriani.* *Defuncto Traiano sine liberis*, Hadrianus *quod non procul abesset*, *quodque magnas copias haberet*, favore Plotinæ Augustæ Imperator designatus est. Nam mors *Traiani per aliquot dies in occulto fuit*, *ut adoptio procederet*, quemadmodum scribit Dio lib. 69. qui addit, Hadrianum, quo die Imperator designatus est, Antio- Baron. n. 11. chiæ Syriæ, cui præerat, fuisse. *Quinto Iduum Augusti die Legatus Syriæ literas adoptionis accepit*, inquit Spartianus in Hadriano. Quo pacto, adoptio die nona Augusti facta. Paulo ante scripserat Spartianus: *In adoptionis sponsionem venit Palmæ & Celso inimicis semper suis* &c. *Secundo Cos. favore Plotinæ factus*, *totam præsumptionem adoptionis emeruit*. Quæ verba egregie in Notis a Casaubono explicata: *Pro incerta*, inquit, *spe*, *quam dudum conceptam hactenus foverat*, *ἀληθοφορίαν est consecutus ac spem certam*. Præsumptio, πρόληψις, tota præsumtio, *plena & perfecta cognitio futuri*. *Primo Hadrianus de Imperio cogitavit ex suggestione patrui magni*, *& Mæsi cujusdam Mathematici*; *sed id votum erat potius*, *quam spes*. *Deinde autem donatus a Traiano adamante gemma* ad spem successionis est evectus. *In ea spe postea confirmavit eum Sura*, a quo comperit adoptandum se a Traiano. *Itaque ausus est aliquanto post* in adoptionis sponsionem venire cum Palma & Celso. *Tandem vero secundum Consul designatus*, totam præsumptio-

---

[1] COss. *Quinctius Niger*, & C. *Vipstanus Apronianus*. Gruterus pag. DLXXVIII. 1. ABSCESSIT. SELINUNTE. PRI. IDUS. AUGS. NIGRO. ET. APRONIANO. COS. Pag. MVIII. 7. VI. ID. FEBR. APRONIANO. ET. NIGRO. COS. Pag. MIX. 2. VI. ID. FEB. APRONIANO. ET NIGRO COS. Figlina apud Boldettum pag. 529. NIGRO. ET APRONIANO. COS. Vide Norisium in epistola consulari pag. 77.

Nigri & Aproniani prænomina, ac item *Vipstani* nomen adhuc erui ex vetustis monumentis non potuere; quare ex arbitrio ab Onuphrio, & a Pagio posita fuisse judico. Hoc anno *Hadrianus* in annum insequentem *consul ordinarius* designatus est, ut produnt notæ apud Spartianum in vita cap. IV. ad ea verba: *Secundo consul favore Plotinæ factus est*; nam hoc anno, *Traiano* mortuo ad III. Idus Augusti, Hadrianus imperium iniit Antiochiæ die XI. Augusti, qua de re Norisius in Epochis Dissert. I. cap. II. & Philippus a Turre in Dissert. Apologetica de nummo Anniæ Faustinæ cap. III. pag. 34. Hinc nummi *Hadriani* apud Mediobarbum pag. 167. cum TR. POT. COS. DES. II. ex quibus patet *Hadrianum* hoc anno in annum proximum COS. II. fuisse designatum.

AUG. P. M. TR. P. COS. DES. II. His ergo dictis anni hujus Conſulibus, Hadrianus Conſul deſignatus, & ſtatim adoptatus Imperium poſt Traiani obitum hæreditate ſuſcepit. cum Traianus Auguſtus Romam reverſurus, apud Selinuntem Ciliciæ civitatem, quæ poſtea cognominata eſt Traianopolis, ſive morbo, ſive veneno (quod etiam ferebatur) extinctus eſt, cum imperaſſet annos undeviginti, menſes ſex, & dies quindecim: Hæc Dio (a); anno vero ſuæ ætatis ſexageſimoprimo, & menſibus & diebus modo enumeratis: nam (ut idem teſtatur auctor) annum erat agens quadrageſimum ſecundum, cum imperare cœpit. Sed Aurelius Victor annos tribuit ejus ætati ſexagintaquatuor: exuſti autem corporis cineres Romam eſſe perlatos, & ſub ejus columna poſitos, & imaginem ejus ſuper-

(a) Dio in Traiano.

ptionem adoptionis emeruit. *Hæc ita Spartianus, ſane quam hac in re diligentiſſimus*, inquit Caſaubonus, cui Salmaſius ſuffragatur. Conſulatus itaque, ex illorum temporum uſu, omen Imperii erat. Unde Imperatores antequam Cæſares aut alios Auguſtos renuntiarent, prius eos Conſules, ac poſtea Cæſares aut Imperatores deſignabant. Hadrianus Ælium Verum licet jam Conſulem, non prius Cæſarem creavit, quam eum iterum Conſulem deſignaſſet, ut docet Spartianus in Ælio cap. 3. *Mox Conſul creatus; & quia erat deputatus Imperio, iterum Conſul deſignatus eſt*. Capitolinus in Marco cap. 6. de Marco Aurelio jam ab Antonino Pio adoptato loquens ait; *Adhuc Quæſtorem & Conſulem ſecum Pius Marcum deſignavit, & Cæſaris appellatione donavit*. Themiſtius in Orat. 16. de pace & Conſulatu Saturnini anno Chriſti CCCLXXXIII. recitata, Theodoſium Magnum laudat, quod Saturninum in eum annum ſuis Quinquennalibus deſtinatum Conſulem deſignaſſet, aitque: *Cum in poteſtate eſſet tua, ſi nondum tibi tempeſtivum illum honorem (nempe Conſulatum) judicares, unicum tuum deſignare filium, hunc, inquam, cum pro te renuntiare liceret, (quod & antiquis & recentioribus Imperatoribus ſolenne fuit, ut illud tamquam futuri Principatus initium liberis ſuis ante purpuram traderent) cum hæc facere tibi omnia liceret, noluiſti tamen*, &c. Ubi vides Conſulatum tanquam futuri Principatus initium reputatum, & ante purpuram Imperatorum filiis deſtinatum. Obiter etiam obſervabis, quod in Diſſertatione Hypatica, antequam nova Themiſtii Operum editio, cui ea Oratio addita, publicata fuiſſet, jam inſinuaveram, ſi Imperatores annis Quinquennalibus & id genus feſtis addictis Conſulatum non capeſſerent, illum in parentes aut illuſtriores perſonas de more tranſtuliſſe; hiſque Themiſtii verbis reſponſiones omnes præcludi quibuſdam cenſoribus, qui Conſulatuum Cæſareorum regulas fictitias eſſe, perſuadere conati ſunt. Sed ad Hadrianum redeo, qui jure merito certam ſpem de Imperio conſequendo habuit, ubi ſe iterum Conſulem deſignatum accepit.

V. *Deputati Imperio de more Conſules deſignabantur.*

Dodvvellus in Appendice ad Diſſert. Cyprianicas num. XLV. de Ælii adoptione ejuſque ſecundo Conſulatu loquens, dicit, in ſecundo Conſulatu præcipuum fuiſſe, pro receptis Imperii moribus, omen Imperii, præſertim in nova Nervæ familia, quod Traiani, Hadriani, Ælii & Antonini exemplo oſtendi exiſtimat. At, ut ex Themiſtii Oratione mox laudata quam V. C. non viderat, diſcimus omen & initium Imperii in Conſulatu, ad quem inaugurandus deſignabatur, non vero in iterato Conſulatu ſitum erat: nec aliquid ad eam rem prior Conſulatus conferebat, ut videre eſt in Marco Aurelio, qui numquam Conſulatum geſſerat, quando Conſul & Cæſar deſignatus eſt. Hac obſervatione, prima Conſulatuum Cæſareorum regula mirum in modum illuſtrata. Addit Dodvvellus, hanc Hadriani adoptionem anno præcedenti factam, ac tunc illum Tribunitia Poteſtate donatum; quod tamen ſilentio involutum, & nonniſi poſt Traiani mortem publicatum. At Traianum non prius Hadrianum adoptaſſe, ſi tamen adoptavit, quam in morbum incideret, & hoc tantum anno morbo tentatum ex Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptoribus certo deducitur. Vide quæ anno CXIX. de ſecundo Hadriani Conſulatu ordinario ſcribo.

VI. *Obitus Traiani.* Baron. n. 1.

Obiit *Traianus* die decima Auguſti, poſtquam imperaſſet annos XIX. menſes VI. & dies XV. ut habet Xiphilinus ex Dione, qui diem emortualem numerat. Major de Natali Traiani genuino, & annis, quibus vixit, difficultas. Illum tamen Plinius in Panegyrico cap. 55. indicat, ſignificatque, die decima octava Septembris Domitianum occiſum, Nervam electum, ac Traianum in lucem editum: *Diem illum*, inquit *triplici gaudio lætum, qui Principem abſtulit peſſimum, dedit optimum, meliorem optimo genuit*. In Kalendario a Petro Lambecio edito, ad XIV. Kal. Auguſti legitur: N. TRAIANT. id eſt, *Natale Traiani*. ubi mendoſe littera T. loco I. in ultimam ſyllabam irrepſit. Cumque Xiphilinus tradat, Traianum vixiſſe annos ſexaginta, menſes decem, dies viginti quatuor, ultimum terminum, diem nempe emortualem includit, demonſtratque, eum die XVIII. menſis Septembris anni Chriſti quinquageſimi ſexti in lucem prodiiſſe, erraſſeque Eutropium ac Victorem in Epitome a Baronio laudatos, ipſumque etiam Baronium, quos fugiebat, Traiani Natale in diem XVIII. Septembris incidiſſe, ſine quo definiri non poteſt, quot annos, menſes, ac dies in vivis fuerit.

VII. *Initium Imperii Hadriani.* Baron. n. 25.

Hadrianus Traiano currenti anno ſucceſſit. *Vettius Valens* Aſtrologus Antiochenus in ἀνθολογιῶν libris comparat annum primum Hadriani cum *anno centeſimo quadrageſimo octavo Auguſtorum*. Quare Auguſtorum annos incipit ab anno Periodi Græco-Romanæ 5463. licet Ægyptii eamdem Eram, ſeu annos *Imperii Auguſtei*, ut Ptolomeus loquitur, ab anno ejuſdem Periodi 5464. exordiantur. Unde annus centeſimus quadrageſimus octavus Actiacus ſeu Auguſtorum, ab anno ejuſdem Periodi 5610. hoc anno incepto inchoatur, liquetque, initium Imperii Hadriani ad præſentem annum certo pertinere, ac Scaligerum in Animadverſionibus Euſebianis, Calviſium in Opere Chronologico, & Uſſerium in Annalibus Veteris & Novi Teſtamenti hallucinatos, quando ſcripſere *Vettium* adhibere Eram Actiacam Ægyptiorum. In eadem remora hæſit Scaliger lib. 5. de Emendat. Temp. dum de Encæniis urbis Conſtantinopoleos loquitur. Affert enim locum Suidæ, verbo *Conſtantinopolis*, ubi dicitur a Monarchia Auguſti Cæſaris, id eſt, a pugna Actiaca ad de-

perpositam tradit. Sed ossa translata fuisse, Dio testatur. Dissentit ab his, quod ad annos ætatis ejus pertinet, Eutropius (a), illi tribuens vitæ annos sexaginta duos, menses novem, & dies quatuor: qui hæc addit: *Inter divos relatus est: solus omnium intra Urbem sepultus: ossa collata in urnam auream, in foro quod ædificavit, sub columna sita sunt, cujus altitudo centum quadraginta pedes habet. Hujus tantum memoriæ delatum est, ut*

(a) Eutrop. lib.8.

usque ad nostram ætatem non aliud in Senatu Principibus acclametur, nisi, Felicior Augusto, Melior Traiano. Hæc Eutropius: sed de moribus satis superius.

II. Hadrianus Imperator. Porro quod de Traiani probitate a nonnullis recentioribus illud recitetur exemplum, quod proficiscens ad bellum, equo desilierit, ut viduæ causam de occiso filio conquerentis cognosceret: addantque alii, eidem filium suum oppignerasse, & usque ad reditum reliquisse obsi-

dedicationem Constantinopolis intercedere annos CCCLX. Quod verum est, si eos ab anno Periodi Græco-Romanæ 5463. incipias: falsum vero, si cum Scaligero & Petavio lib. II. de Doct. Temp. cap. 42. a sequenti auspiceris. Quæ obiter dicta sunto.

VIII. *Sententia Loydii de titulo Imp. absque victoria.* Hadrianus in Nummis hoc anno, sequentique, quo Consul II. processit, (suffectum enim Consulatum, antequam imperaret, gesserat) percussis, Imperatoris titulo ob victorias dari solito non insignitur, ut videre est apud Mediobarbum in Numismatis Imperatorum, ubi ei hoc nomen tantum tribuitur, cum Consulatum tertium gerit; in hoc scilicet Nummo ab illo pag. 173. recitato: HADRIANUS AUGUSTUS P.P. In postica: IMP. P. M. TR. POT. COS.III. Verum ipso Imperii initio cum nomine illo cohonestatum fuisse, existimandum. Gulielmus enim Loydius Vir eruditissimus in literis ad me ex Anglia scriptis arcanum me docuit, quod hic prætermittere non debeo, quia illud nemini observatum vidi: *Titulum* IMP. inquit, *victorias denotantem Nerva una cum Imperio primum accepit. Hoc fecisse omnes Imperatores Romanos non dubito. Nervæ autem nullam victoriam legimus obtigisse ante illam Traiani Germanicam. Hujus victoriæ causa* IMP.II. *Nervam appellatum fuisse ostendit ei conjuncta* TR. P. II. *in Inscriptione Gruteriana* CLXXXIX. 13. *ubi Nerva Cæsar* TR. P.II. IMP.II. *dicitur. Nam ingressus est annum secundum Tribunitiæ Potestatis die XVIII. Septembris anni Christi XCVII. Intra proximum mensem Traiano obtigit illa victoria, ob quam Nerva lauream Jovi Capitolino dicavit. Hinc Nervam constat* IMP.II. *audivisse. Nunc lauream cum a Traiano acceperat, huic vicissim Imperii consortium reddidit; & omnia quæ Titus a patre acceperat, voluit a Traiano usurpari, ideoque & titulum* IMP. *victorias denotantem, quem Titus patre vivo quatuordecies multiplicaverat.* Ex qua egregia observatione liquet, Hadrianum ipso Imperii initio titulum illum obtinuisse, licet in Nummis tunc cusis non legatur, quia nempe in Nummis omnes Imperatorum tituli aliquando leguntur, aliquando vero ex iis aliqui prætermittuntur, ita ut usus hac in re diversus fuerit.

IX. *Sententia Card. Norisii de titulo Imp.* De nova hac Loydii observatione lætus dubia alia proposui Cardinali Norisio qui respondit, se in Notis ad Fastos suos alias publicandos de *Imperatoris* titulo ista inseruisse, quæ cum Loydii observationi magnam lucem afferant, hic describenda duxi, eoque magis, quod Card. Norisius aliqua in medium adducat, quæ fundamentis a me jactis adversantur, ideoque & a me examinari debeant: *Julius Cæsar*, inquit Card. Norisius, *omnium primus prænomen Imperatoris ab adulante Senatu tulit, ex Suetonio cap.49. ac Dione lib.43. qui eum titulum post victas Pompeii liberos eidem delatum scribit. Hinc, cum antea diceretur C. Julius Cæsar* IMP. *postea vocatus est* IMP. C. *Julius Cæsar. Sub Augusto postea, cum ab his nomen Cæsaris & Imperium Proconsulare alteri dabatur, is ab Imperio Proconsulari non dicebatur* IMP. *sed Proconsul. Domitianus, qui, uti putas, habuit Imperium Proconsulare, nusquam in Nummis ante Imperium dicitur* IMP. *Marcus Aurelius a Pio habuit Imperium Proconsulare, ex Capitolino cap.6. nec usquam in Nummis ante Imperium Augusteum,* IMP. *vocatur. Cum Augusti ceteros inter titulos in saxis vocentur* PROCOS: *undenam tales dicebantur, nisi ab Imperio Proconsulari? Itaque ex Imperio illo non* IMPERATORES, *sed* PROCONSULES, *nuncupabantur. Num Vespasianus Tito filio prænomen* IMP. *contulerit, disputari forsan posset: etenim in Nummis fere semper sine illo prænomine legitur, uti & in Inscriptione Romana una cum patre ac fratre, Gruteri pag.* CCXLIV. *At alii quidem Nummi, & altera Inscriptio pag.* CCXLIII. 8. *dant illi prænomen* IMP. *Titus, cum solus bellum Judaicum gessit, erat cum Imperio Proconsulari, sine quo bellum geri non poterat; postea vero a patre etiam prænomen* IMP. *accepisse dicitur. Hinc transeo ad Traianum, qui ea omnia a Nerva accepit, quæ proxime Titus a patre. Nerva in templo Jovis Capitolini Traianum filium adoptans, eumdem Cæsarem creavit, ac paulo post eidem prænomen Imperatoris ac Tribunitiam potestatem contulit, quæ ex Dione & Plinio colliguntur. Cum vero dicit Plinius:* Jam Cæsar, jam IMPERATOR, jam Germanicus absens & ignarus, &c. *nomine illo* IMP. *non designat Imperium Proconsulare, sed prænomen* IMP. *Cum vero mortuo Nerva, Augusti titulum accepit, tunc* IMP.II. *dictus fuit. Hoc mihi pluribus probandum. Cum Traianus Hadrianum adoptavit, equidem puto eo modo adoptasse, quo & ipse a Nerva fuerat adoptatus. Hadrianus tantum* IMP.II. *dictus fuit, ac titulum* IMP. *multiplicavit mortuo tantum Traiano, cum Augustus dictus fuit, qua die Natalem Imperii celebravit, cum Traiani defuncti nuntium accepit. Hadrianus Antonino Pio Tribunitiam Potestatem, ac Imperium Proconsulare in adoptione donavit, & insuper prænomen* IMP. *Hoc prodit insignis Inscriptio Gruteri pag.* CCLVI. 4. *ubi dicitur:* IMP. *Ælio Cæsari Antonino, &c. Ibi Hadrianus non vocatur Divus, Antoninus vero dicitur* TR. P. COS. *nec additur* DES.II. *nec vocatur* PONT. MAX. *Itaque Inscriptio posita vivente adhuc Hadriano, & quidem* IDIB. MAI. *ut ibidem legitur. Quare ex illa infero, Antoninum Pium prænomen* IMPERATORIS *ab adoptante accepisse. Idem postea cum mortuo Hadriano dictus fuit* AUG. *una simul acclamatus fuit* IMP. *ac proinde in Nummis* IMP.II. *semper dictus apparet. Et quamvis victorias obtinuit per Legatos, titulum* IMPERA-

dem; quo etiam exemplo tradunt commotum fuisse S. Gregorium, ut pro ejus anima Deum deprecaretur; hæc cum nulla antiquorum scriptorum fulciantur testificatione, apertissima quoque ratione mendacii arguuntur; quod constet majorum omnium auctoritate, nullum fuisse illi filium, nec adoptivum quidem. Hadrianus autem antiquum genus ex Hadria Picentum civitate, ac recentius ex Italica Hispaniæ urbe ducebat, natus Romæ Ælio Hadriano, Traiani consobrino, parente, Coss. Vespasiano septies & Tito quinquies: qui hoc anno Legatum agens in

RATORIS *de more ab exercitu datum, ex Tacito in fine lib. 3. Annal. admittere noluit. Hinc ad mortem usque fuit tantum* IMP. II.

X. *De prænomine Imp. M. Aurelio & Commodo collato juxta Norisium Card.* *Cum vero Pius Marcum Aurelium adoptavit, neutiquam illi contulit prænomen* IMPERATORIS, *quod mortuo Pio cum titulo Augusti primum recepit. Hoc centeni Nummi produnt, qui eo prænomine carent. At Marcus Aurelius aliter se gessit cum filio Commodo. Nam anno Christi* CLXXV. *eidem dedit Tribunitiam potestatem cum Imperio Proconsulari, at prænomen* IMPERATORIS *eidem concessit anno* CLXXVI. *antequam triumpharet, Lampridius in Commodo cap. 12.* Appellatus, *inquit*, IMPERATOR V. Kal. Exuperatorias Pollione II. & Apro Coss. *Vulgo credunt nomine* IMP. *designari ibidem Augusteam dignitatem, sed errant; siquidem prænomen tantum* IMPERATORIS *indicatur. Extant Nummi apud Mediobarbum pag. 241.*

L. AURELIO CASS AUG. F. SAR. IMP. PROVIDENTIAE AUG. IMP.

Hic Nummus scalptus est, cum Commodus solum titulum IMPERATORIS obtineret; ac solus Marcus pater vocaretur Augustus.

L. AUREL. COMMODUS CAESAR AUG. L. AUREL. COMMODUS AUG.

Hic scalptus, cum AUGUSTI titulum accepit; unde AUG. in utraque parte Nummi inscribitur.

IMP. CAES. L. AUREL. COMMODUS GERM. SARM. TR. P. COS.

Vides anno Christi 176. quo Consul processit, nondum in Nummis AUG. dici, quamvis cum prænomine IMPERATORIS.

Nunc ad institutum probandum redeo. M. Aurelius anno Christi CLXXV. *occiso Cassio, ab exercitibus dictus fuit* IMP. VIII. *Hoc probant duo Nummi apud Mediobarbum pag. 235. Rursus vide hos Nummos inter Mediceos.*

M. AUREL. ANTONINUS GERM. SARM. TR. P. XXII. Est Nummus maximi moduli. IMP. VIII. COS. III. P. P. S. C. Hercules cum tropheo sub quo captivæ figuræ.

M. ANTONINUS AUG. GERM. SARM. TR. P. XXII. Est primæ magnitudinis.

P. M. IMP. VIII. COS. III. CLEMENTIA. S. C. Figura Muliebris cum patera & hasta pura.

M. AUREL. ANTONINUS AUG. TR. P. XXII. Primæ magnitudinis.

IMP. VIIII. P. P. FELICITAS AUG. S. C. Figura muliebris cum caduceo & hasta.

Alius: IMP. VIIII. COS. III. P. P. S. C. Novem figuræ ad templum sacrificantes.

Ex his Nummis mihi contrectatis ac legitimis colligimus, Marcum Imperatorem anno Christi CLXXV. *dictum* IMP. VIII. *& postea anno Christi* CLXXVIII. *appellatum* IMP. VIIII.

XI. *Hadrianus utique Imp. II. dicti initio Imperii juxta Norisium Card.* *Jam vero apud Mediobarbum pag. 241. Nummi Commodi laudantur cum epigraphe in postica:* TR. P. II. IMP. II. COS. PP. *Commodus accepit Tribunitiam Potestatem circa Augustum anni* CLXXV. *Quare annus* TR. P. II. *exiit eidem anno Christi* CLXXVII. *Quæso te, Vir eruditissime, undenam Commodo titulus* IMPERATORIS *multiplicatus fuerit ab anno* CLXXV. *ad annum* CLXXVII. *cum Marcus pater, nec anno* CLXXVI. *nec anno* CLXXVII. *titulum* IMPERATORIS *multiplicaverit, sed fuerit tantum nuncupatus* IMP. VIII. *Si Nummi isti duo Commodi sunt legitimi, & recte exscripti, evidenter patet, Cæsares qui antea nomen* IMPERATORIS *ferebant, cum postea Augusti titulum accipiebant,* IMP. II. *dictos fuisse. Adde his duos priores Nummos anno* CLXXVIII. *apud Mediobarbum pag. 243. in quibus Commodus dicitur* TR. P. III. IMP. III. COS. DES. II. *Itaque cum anno Christi* CLXXVIII. *M. Aurelius dictus fuerit* IMP. VIIII. *Commodus vocatus fuit* IMP. III. *cum anno* CLXXIX. *M. Aurelius, quod Dio ac Nummi testantur, dictus sit* IMP. X. *filius appellatus est* IMP. IIII. *ut in Nummis apud Mediobarbum pag. 243. Mortuo vero M. Aurelio, anno Christi* CLXXXII. *Commodus titulum* IMP. *multiplicavit, antea semper appellatus* IMP. IIII. *ut liquet ex Nummis. In Mediceis hosce vidi.*

L. AUREL. COMMODUS AUG. TR. P. IIII. IMP. III. COS. II. P. P. S. C.

L. AUREL. COMMODUS AUG. TR. P. V. VIRTUS AUG. IMP. IIII. COS. II. P. P. S. C.

Anno Christi CLXXIX. *mense Augusto Commodus inibat* TR. P. V. *qua (labente patri* TR. POT. XXXIII. *dicebatur* IMP. IIII. *pater vero Marcus Aurelius* IMP. X. *Commodus statim post obitum patris, Lucii prænomine relicto, Marci prænomen sibi imposuit, quod Nummi produnt. Quare cum in Mediceo & aliis Nummis dicatur* L. AUREL. IMP. IIII. *illi Nummi patre vivente cusi sunt. Itaque tibi inquirendum est, cur Marcus pater ab anno Christi* CLXXV. *ad* CLXXX. TER *titulum* IMP. *multiplicaverit, filius vero* QUATER *eo temporis spatio* IMPERATOR *dictus fuerit. Ex hisce Nummis Commodi descendo in illam opinionem de titulo* IMP. II. *Traiano, Hadriano & Pio initio Imperii Augustis delato. Jam vero dicere aliud hactenus non observatum. Sequiori ætate Cæsarum tituli* IMP. *multiplicabantur juxta numerum victoriarum, ita ut titulus* IMPERATORIS AUG. *initio Imperii acceptus in numerum non veniret. Lege titulum Epistolæ Galerii Maximiani apud Eusebium lib. 8. cap. 17. Ibi dicitur* IMP. XIX. *nempe Germanicus Max. &c. numera victorias ibidem recitatas, e quibus eum titulum iteravit, sunt numero* XIX. *At proinde titulus seu prænomen* IMP. *&* AUG. *initio accepti in numerum non venit. Hæc diligentius inquisivi, investigans rationem, cur Hadrianus & Antoninus Pius initio statim Imperii* IMP. II. *titulum tulerint, ac collatis Nummis Marci ac filii Commodi, in eam sententiam descendi; & ex illo titulo* IMP. II. *Commodo collato, intuli, non eodem anno prænomen* IMP. *ac titulum* AUG. *accepisse, sed priorem anno Christi* CLXXVI. *alterum paulo post initium anni* CLXXVII. Ita Card. Norisius

Verum varia in medium adducit Cardinalis in Numismatum intelligentia exercitatissimus, quæ mihi probari non possunt; ideoque tria apud me certissima hic supponenda. Primum, aliud esse prænomen, aliud esse titulum IMPERATORIS victoriæ causa datum: prænomen IMP. de more præponebatur, neque unquam multi- XII. *Titulus Imp. Augusti & Collegii Imperii concessus.*

in Syria, quinto Idus Augusti adoptionis tabulas a Traiano in extremis posito accipiens, eo defuncto tertio Idus ejusdem, nunciato sibi ejus obitu, capessit Imperium: hæc omnia pluribus Spartianus (a). Certe quidem argenteum cusum numisma vidimus, quod hic tibi formis expressum reddendum curavimus, ubi adoptio una cum Consulatu & Tribunitia potestate habetur expressa.

(a) Spartian. in Hadrian.

(b) Ex Museo Lælii Pasqualini Canon. S. Mariæ Majoris in Urbe.

(b)

Se-

tiplicabatur; cum tamen titulus IMP. victoriis respondreret, ideoque & multiplicaretur, quod utrumque certum facient Nummi Imperatorum & Imperii Collegarum, de quibus hic tantum loquor. Duos tantum Titi afferam, in quibus tam prænomen quam titulus IMP. diserte leguntur: T. CÆSAR. IMP. VESPASIANUS. In aversa parte, IMP. XIII. COS. VI. In altero: IMP. T. CÆS. VESPASIAN. In postica: IMP. XIII. Uterque Nummut anno Christi LXXVII. quo Titus nondum Augustus erat, percussus. Mitto infinitos alios passim obvios. Secundum, Collegas Imperii a me appellari, qui Tribunitia Potestate & Imperio Proconsulari donati fuere. Qui enim Tribunitia Potestate tantum, uti Ælius Cæsar, aut solo Imperio Proconsulari, uti Nero antequam imperaret, decorati erant, nobiliori quidem modo, quam puri puti Cæsares, Imperii consortes erant, sed Collegæ Imperii non erant. Collegæ itaque Imperii extitere Tiberius, Titus, Traianus, Antoninus Pius, Marcus Aurelius, & Commodus, qui omnes non minus quam Augusti, prænomen IMP. tulere, ac præterea IMP. titulum, si ipsi aut patres eorum Augusti insignem aliquam victoriam reportarent. Sed tam prænomen quam titulut IMP. puris putis Cæsaribus denegatus, ut videre est in Nummis ante Quinquennalia Getæ Cæsaris cusis. Verum quidem est, nec in Numismatis Tiberii, nec in Numismatia Marci Aurelii, antequam Augusteam dignitatem adipiscerentur, prænomen IMP. legi; sed hoc vel eorum voluntati, vel Monetariis, vel aliis caussis nobis ignotis attribuendum. Certe Vespasianus Aug. in Nummis apud Mediobarbum nunquam dicitur IMP. propter victorias, nisi in unico anno ejus emortuali cuso, in quo Vespasianus diritur: TR. P. X. IMP. XX. COS. VIIII. ut habetur apud Mediobarbum pag. 117. Si quis tamen inde inferre vellet, eum annis præcedentibus titulo IMP. ob victorias dari solito cohonestatum non fuisse, is profecto audiendus non esset; cum contrarias haberet varias Inscriptiones, præsertimque unam apud Gruterum pag. 573. in qua Vespasianus dicitur: TR. POT. II. IMP. VI. COS. III. Quare mirum videri non debet, si idem titulus in Nummis Marci Aurelii Cæsaris & Imperii Collegæ non habeatur, quemadmodum nec in quibusdam Titi Cæsaris & Collegæ Imperii prænomen IMP. Usus enim in cudendis Nummis non unus idemque semper fuit.

Tertium, duplicem esse Proconsulatum, alium qui privatis ad certum tempus deferebatur, aliumque, qui pars erat supremæ Potestatis, ideoque & perpetuum. Hic Proconsulatus uni Neroni ex Cæsaribus, omnibus vero Imperii Collegis ac Augustis attributus. Scaliger, aliique summi Viri omnem diligentiam adhibuere, ut rationem detegere possent, cur Augusti in Nummis vix Proconsules appellentur, nihilque quod satisfaceret, prutulere. Verum opus non erat, ut Augusti ac Imperii Collegæ in Nummis Proconsules direrentur; cum IMP. prænomine facultas bellorum gerendorum satis exprimeretur. Stante enim Republica Proconsules, qui cum Imperio militari in Provincias mittebantur, post relatam aliquam victoriam IMPERATORES vocabantur, IMP. titulo post Proconsulis nomen apposito. Qui usus a Julio Cæsare immutatus, & IMP. prænomen nomini præpositum, ut docte Card. Norisio ritato animadversum. Traianus quidem in uno aut altero Nummo apud Mediobarbum pag. 149. & pauci alii Augusti in quibusdam Nummis cum prænomine IMP. vocantur *Proconsules*, sed retentum in illis Nummis IMP. prænomen propter usum, qui jam invaluerat. Julius Cæsar prænomen IMP. primus assumsit, ut majori se potestate ad bella gerenda præditum esse demonstraret, quam Proconsules, quibus ob victorias dumtaxat IMP. titulus delatus fuerat. At Cæsar Augustus præter illud prænomen, titulum IMP. victoriis respondentem usurpare voluit, quem deinde successores imitati sunt. Profecto incredibile videtur, Cæsarem Augustum Patris Patriæ, & Pontificis Max. titulos, aliosque a Dione lib. 53. enuntiatos sibi dari voluisse; nullum vero, qui militare Imperium, quod in Republica summa rerum fuerat, exprimeret.

XIII. *In prænomine Imp. omnis potentia Augustis concessa designatur.*

Verum opus non erat, ut Augusti ac Imperii Collegæ Proconsulis nomen in Nummis & Inscriptionibus usurparent; cum prænomen IMP. non tantum illud ac bellorum gerendorum facultatem; sed & omnem potentiam, quæ in populari Reipublicæ forma fuerat, designaret, ut testatur Dio loco laudato, ubi de institutione Imperii Romani, ac Imperatoribus verba facit. Hæc ejus verba: *Consules sunt sæpenumero, & quoties extra pomerium sunt, Proconsules dicuntur: nomenque* IMPERATORIS, *non modo si qui aliquam victoriam retulerint, sed & alii omnes,*

ad

ad significandam plenam suam & perfectam potentiam semper gerunt loco nominis Regis & Dictatoris: qua semel e Republica sublata, ut non imponunt sibi, ita eorum vim ac rem ipsam Imperatorio titulo confirmant. Horum nominum ratione exercitus scribendi, pecunia conficienda, bella suscipiendi, pacem faciendi, peregrinis & civicis legionibus semper & ubique similiter imperandi, atque etiam intra pomerium Equites, Senatoresque necandi, aliaque omnia qua Consulibus, aliisque cum pleno imperio Magistratibus facere licet, agendi jus habent. Dicit postea Dio, ex Censoria appellatione Imperatores in vitam & mores inquirendi potestatem consecutos, summum Pontificatum gessisse, ut omnes Religiones in sua haberent manu: Tribunitiam Potestatem accepisse, ut intercedere iis possent quae contra ipsorum sententiam moverentur. Cæsaris & Augusti vocabula nihil eis potentiæ adjecisse peculiaris; sed alterum successionem stirpis, alterum splendorem dignitatis significare, & Patria nomen tulisse, ut admonitioni esset ipsis, ut subditos liberorum loco charos haberent. Certum itaque videtur, Julium Cæsarem titulum IMP. antea Proconsulibus ob victorias dari solitum, in prænomen mutasse ut majori se ad bella gerenda potestate præditum esse ostenderet, & Cæsarem Augustum præter prænomen IMP. potentiam illam designans, etiam titulum IMP. ob victorias in Republica concessum sibi tribui voluisse; ac tandem Augustos & Imperii Collegas IMP. prænomine ad supremam potentiam ostendendam insignitos fuisse, licet aliqui præ modestia illud recusarint, uti Tiberius, in cujus Nummis tam initio quam in fine Imperii ejus percussis apud Mediobarbum nunquam legitur, licet IMP. titulum octies multiplicaverit. Quare verum est quod scribit Suetonius in Tiberio cap. 26. *Prænomen*, inquit, *Imperatoris, cognomenque Patris Patriæ, & civicam in vestibulo coronam recusavit*, nam Patria Patriæ nomen in eisdem etiam non legitur. His positis, aliquæ nunc difficultates circa IMP. prænomen & titulum solvendæ.

XIV. *Augusti initio Imperii Imperatores absque victoria dicti.*

Et primo quidem Loydii opinionem de titulo IMP. Augustis initio Imperii absque victoria dari solito, postquam nempe Nerva consuetudinem illam induxit, optime fundatam esse existimo. Ei enim suffragantur duæ egregiæ Card. Norisii observationes num. VIII. & IX. hujus anni legendæ. Ex iis enim, quæ ibidem dicuntur, liquet, titulum IMP. ob victorias Commodo multiplicatum fuisse ab anno CLXXV. ad annum CLXXVII. cum Marcus pater nec anno CLXXVI. nec anno CLXXVII. illum auxerit, sed fuerit tantum, uti antea, nuncupatus IMP. VIII. Ideo enim IMP. titulum Commodus multiplicavit, quia anno CLXXVI. Augustus vocatus est. Fallitur vero Card. Norisius, quando ibidem ait, Lampridium in Commodo intelligendum esse de titulo IMP. non vero de Augusteo nomine, quando tradit: *Appellatus Imperator V. Kal. Exuperatorias*, Nam Historiæ Augustæ Scriptores sæpe quidem diem, quo quis dictus est Cæsar aut Augustus, exprimere solent, nunquam vero eum, quo ob victorias IMPERATORES vocati sunt. Probat & Loydii opinionem titulus Epistolæ Galerii Maximiani, in quo dicitur IMP. XIX. cum tamen victoriæ ob quas illum adeptus est, sint tantum numero XVIII. ut videre est apud Eusebium a Card. Norisio citatum. Usus tamen ille non videtur semper servatus. Commodus enim, qui Marco patri anno CLXXX. successit, dum IMP. IV. vocaretur, IMP. V. appellatus non est ante annum Christi CLXXXII. Idem de Collegia Imperii dicendum. Traianus enim quando Tribunitia Potestate & Imperio Proconsulari donatus est, ideoque & Imperii Collega factus, ob victoriam Germanicam titulum IMP. consecutus est, ut patet ex duobus Nummis a Goltzio recitatis: NERVA. TRAIAN. CAES. GER. NER. AUG. F. P. TR. P. COS. II. IMP. qui IMP. titulus in alio ibidem Nummo eidem datus. Et tamen in tribus Numismatis a Mediobarbo pag. 140. recitatis, titulum IMP. Traianus factus Augustus non geminat. In uno legitur: NERVA TRAIANUS CAESAR AUG. P.M. TR. P. IMP. P.P. In alio: IMP. CAES. TRAIANUS IMP. P.P. P. N. CONS. ubi Patria Patriæ elogium eum jam Augustum fuisse designat. Dici forsan potest IMP. titulum hic simpliciter ac prætermisso numero poni, ut non raro alibi ac sæpe etiam Tribunitia Potestas. Commodum tamen anno CLXXV. quando Imperii Collega dictus, titulum IMP. obtinuisse, ostendit Nomisma a Norisio supra recitatum, in cujus antica legitur: L. AURELIO CAES. AUG. F. SAR. IMP. ubi prænomen IMP. tacetur, quod tamen eidem attribuitur in alio Nummo a Norisio supra relato: IMP. CAES. AUREL. COMMODUS. GERM. SARM. In postica: TR. P. COS. ubi e contra titulus IMP. omittitur: quod observandum, ne hujusmodi omissiones nos in errorem inducant.

Hadrianum porro & Antoninum initio Imperii titulum IMP. non geminasse, quod tamen vult Norisius, liquet ex Nummis apud Mediobarbum pag. 173. Extat ibidem Numisma inscriptum: HADRIANUS AUGUSTUS P. P. In postica: IMP. P. M. TR. POT. COS III. Nec dici potest titulum IMP. hic absolute poni, aut Hadrianum illum titulum in adoptione, ac postea iterum quando Traiano successit, accepisse; quia vivente Traiano Hadrianus quidem adoptatus, sed nomen Cæsaris & Augusti nonnisi post Traiani mortem consecutus est, ideoque nec titulum IMP. quare ejus adoptio Traiani adoptioni in omnibus similis non fuit. Sic Antoninus, quando Augustus inauguratus, IMP. tantum appellatus est, non vero IMP. II. ut videre est apud Mediobarbum pag. 191. ANTONINUS AUG. PIUS P. P. TR. P. COS. In postica: IMPERATOR. In altera postica eidem anticæ respondente legitur, IMPERATOR. Nec obstat Inscriptio a Norisio Card. producta, in qua habetur: IMP. AELIO. CAESARI ANTONINO, &c. eidemque dicata ante Hadriani mortem. Nam, ut jam monui, prænomen IMP. cum titulo IMP. ob victorias confundendum non est: in ea vero Inscriptione vox IMP. prænomen est, non vero titulus victoriæ causa datus. Distinguendus etiam Proconsulatus privatis & puris pueris Cæsaribus dari solitus, a Proconsulatu Augustis & Collegis Imperii concesso. Priorem Proconsulatum tantum Domitianus Cæsar assecutus est, ideoque ante Augusteam dignitatem, nec prænomine IMP. nec titulo IMP. ob victorias insignitus fuit, sicut nec alii Cæsares qui Tribunitia Potestate ac Imperio Proconsulari donati non sunt. Denique Plinius in Panegyrico Traiani nomine IMP. Imperium Proconsulare Traiano in adoptione datum designat, uti in hoc loco: *Jam Cæsar, jam Imperator*, &c. & in isto: *Simul filius, simul Cæsar, mox Imperator, & consors Tribunitia Potestatis.* Ubi Plinius num. VIII. ordine explicat quæ in adoptione Traiani facta. Primum enim filius Nervæ ac Cæsar dictus; mox Imperio Proconsulari & Tribunitia Potestate decoratus; quæ explicatio certissima, quamvis aliquibus non probata. Si enim nomine Imperatoris Plinius Imperium Proconsulare non intelligeret, nullam in toto suo Panegyrico de insigni illo honore Traiano a Nerva collato mentionem fecisset. Jam autem diximus, omnes Imperii Collegas tam prænomine quam titulo IMP. fuisse ornatos. Dicebantur quidem Proconsules a Proconsulatu, sed hoc non impedit, quin ab Imperio militari, quod eam dignitatem sequitur, dicerentur Imperatores. Quæ ad majorem Annalium Ecclesiast. illustrationem prætermittenda non fuere.

XV. *Titulus Imp. initio Imperii non solitus geminari.*

JESU CHRISTI ANNUS	EVARISTI PAP. ANNUS	HADRIANI IMP. ANNUS
120.	9.	1.

I. SEquentis anni Consules fuerunt Hadrianus Augustus secundum, qui ut ex Spartiano & vetere nummo vidimus, vivente adhuc Traiano designatus fuerat, & Fuscus Salinator. Quo anno Hadrianus in Urbem ex Syria per Illyricum reversus est. Sub secundo suo Consulatu ipsum hoc anno venisse Romam, antiqui nummi inscriptio docet; quæ cum habeat ex altera parte secundum ejus Consulatum (*a*), ex altera primum ejus in Urbem adventum notat hoc modo

(*a*) *Apud Sebast. Erizzum.*

II. Confirmat autem & altera vetus marmorea inscriptio, quam cum a S. P. Q. R. in gratiam beneficii, de quo mox dicendum, paulo post quam in Urbem advenit, collati, Hadriano positam fuisse constet; necesse est dicamus, ipsum secundo, qui in ea notatur, Consulatu advenisse: ea est hujusmodi.

S. P. Q. R.

IMP. CÆSARI DIVI TRAIANI PARTHICI F. DIVI NERVAE NEP. TRAIANO HADRIANO AUG. PONT. MAX. TR. POT. II. COS. II. QUOD UNUS OMNIUM PRINCIPUM ET SOLUS REMITTENDO HS. NOVIES MILLIES CENTENA MILLIA N. DEBITUM FISCIS NON PRAESENTES TANTUM CIVES SUOS SED ET POSTEROS EORUM PRAESTITIT HAC LIBERALITATE SECUROS.

SÆC.II. Anno Urbis 871. Olymp. 224. an. 2. A.C. 118.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5618.

☉ 15. C. ☽ 5. P. 28. Mart. Indict. 10.

JESU CHRISTI 118. *secund. Baronium* 120.

SIXTI PAPÆ 3.

HADRIANI IMP. 2.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *Hadrianus Aug. II. & Fuscus Salinator*. Hadrianus aliquot ante Imperium annis Consulatum suffectum gesserat, annoque præcedenti ante Traiani obitum Consul iterum designatus fuerat. Quare is Consulatus, ei antequam imperaret, decretus, non procedit juxta primam regulam, sed is tantum quem anno sequenti gessit. Jam autem in Claudio & Nerone vidimus, Imperatores Consulatus suscipere solitos, ad quos, dum privati erant, designati fuerant. In Chronico Alexandrino Hadrianus sine numerali nota, quemadmodum & Vespasianus in primo suo Consulatu editur; quia illius Chronici Auctor Consulatus suffectus præterire solet.

II. *Primus Hadriani Romam adventus.* Traiano demortuo, *Hadrianus* Antiochia digressus *per Illyricum Romam venit*, inquit Spartianus in Hadriano cap. 6. qui addit, eum divinos honores Traiano tribuisse, & eum Senatus ipsi eum qui Traiano debitus erat, detulisset, *recusabat ipse atque Imaginem Traiani curru*

[1] COss. *Hadrianus Aug. II. & Fuscus Salinator*. Fabrettus pag. 677. num. 33. IMP. HADRIANO. AUG. II. COS. Donianæ inscriptiones cl. II. num. 13. pag. 67. ex Reatino lapide. IMP. CAES. DIVI. TRAIANI. PARTHICI..... DIVI. NERVAE NEPOTI. TRAIANO. HADRIANO....... COS. II. IMP. II. PP. Ibidem num. 81. pag. 91. in columna milliaria prope Mundam in Hispaniis.

IMP. CAESAR. D. NERVAE. TRAIANI. F.
NERVAE. N. HADRIANUS. TRAIANUS
AUG. DACICUS. MAXIMUS. BRITANNICUS
MAXIMUS. PONTIF. MAXIMUS. TRIB.
POT. II. COS. II. P. P.

Antiquæ inscriptiones Etruriæ P. 1. pag. 386. IMP. HADRIANO. AUG. II. COS. In annum insequentem *Hadrianus, consul tertium* designatus erat. Nummus Hadriani in Museo Theupolo cum epigraphe in postica: ANNONA AUG. PONT. MAX. COS. DES. III. Ibid. eadem epigraphe: COS. II. Fasti Idatiani: *Hadriano, & Salinatore*. Ita & Prosper. Vindebonenses: *Hadriano II. & Salinatore*. Nonnulli *Salinatori* prænomen, ac aliud nomen addunt, ut sit *Tib. Claudius Fuscus Salinator*.

III. Quæ vero sequuntur impressæ pariter nummorum imagines non præsentis anni, sed magis sequentis indicant ejusdem Hadriani in Urbem reditum, cum jam tertio gereret Tribunitiam potestatem; quo eadem Principis liberalitate (ut vides in una ex ipsis inscriptum) RELIQUA VETERA HS. NOVIES MILLIA ABOLITA fuerunt per eumdem Imperatorem (b).

(a) Ex Sambuci Emblem.

(a) (b)

(b) Ex Sebastian. Erizz.

Hadriani studia erga Populum Rom.

Romam igitur cum pervenisset, nihil antiquius habuit, quum exemplo Trajani de Republica bene mereri: nam quod ejus sævitia suspecta esset, juravit numquam Senatorem aliquem, nisi ex Senatusconsulto, se puniturum: præstitit & illud, quod mox per edictum, donavit omnia debita, sive ea pertinerent ad Imperatorem, sive ad Ærarium: & decennium præscripsit, a quo tempore quisquam deflueret. Hæc cum Dio scribat facta mox ut Romam advenit, vetus quoque inscriptio, qua & summa est expressa, demonstrat contigisse ipso Hadriano secundum Consule: ut plane intelligus, hoc anno (ut dictum est) ipsum secundum Consulatum gessisse cum secunda Tribunitia potestate, sed (ut dictum est ex alia forma insculpti nummi) ejus liberalitas propagata est in annum sequentem, quo cum tertio Consulatu tertiam gessit Tribunitiam potestatem; siquidem ut Dio scribit in Hadriano, vigintiduas myriadas auri cum dimidiu idem Hadrianus civibus Romanis dimisit, syngraphis in foro Romano combustis. Sic itaque multis officiis & beneficiis tum publice tum privatim sæpe collatis, animos sibi omnium conciliavit: sed eo magis, quod quæ a Traiano fuissent optime constituta, integra eadem & a se aucta custodivit atque servavit. Hæc quidem de eo, & alia multa, summa laude digna, tum a Dione, tum etiam a Spartiano narrantur, quæ ut parum ad res nostras facientia prætermittimus. Cum

ru triumphali vexit, ut optimus Imperator, ne post mortem quidem triumphi amitteret dignitatem. Hujus apotheoseos ac triumphi testis hic Nummus, qui extat apud Mediobarbum: DIVO TRAIANO PARTH. AUG. PATRI. In postica: TRIUMPHUS PARTHICUS. Cernuntur Quadrigæ triumphales insidente Imperatore. Subjungit Spartianus: *Patris Patriæ nomen sibi delatum statim & postea distulit; quod hoc nomen Augustus sero meruisset.* Scaliger in Animadversionibus Eusebianis ad num. 2142. Spartianum hallucinatum existimat, refertque Inscriptiones duas, in quibus Hadrianus dicitur COS. II. P. P. qui secundus Consulatus præsenti anno gestus. Cum itaque Spartianus absolute non dicat, Hadrianum Patriæ Patriæ nomen recusasse, sed tantum asserat, illud *statim & postea* distulisse, verosimile est, titulum illum, dum in Syria esset, primum rejecisse, ac statim admisisse, & postea tempore sc. incerto, illud rursus recusasse, ac quemadmodum prima vice, paulo post gratum habuisse. Novi tituli annis Decennalibus & id genus festis addictis ab Imperatoribus usurpati. Sed Hadrianus ante Quinquennalia & post illa *Pater Patriæ* dictus. Quare vel Spartianus erravit, vel annus, quo secunda vice nomen illud recusavit, nobis ignotus.

Ut primum Romam venit, quidquid fisco ærario- III.
que

IV. Hadrianus persequitur Christianos.

Cum igitur Hadrianus Traiani in politicis omnibus sectari vestigia, illumque, si posset gloria antecellere conaretur; tantum abest ut persecutionem in Christianos jam a Traiano excitatam Romæ compesceret, ut acrius atque acerbius instauraret: quippe qui cum nihil carius se habere monstraret, quam patriam superstitionem tueri, ut ei esset omni ex parte consultum, adversantem ei in omnibus Christianam religionem immenso est odio prosecutus. Sed nova insuper additur causa; quæ enim nuper sub Traiano acciderat rebellio Judæorum, & immanis eorum in Romanos sævitia, (quod Christiana religio videretur Judæorum esse cognata, & ab illis scirent hos esse prognatos, quos etiam Judæorum interdum nomine nuncuparunt) summam in Christianos Gentilium omnium concitaverunt invidiam. Sic igitur Hadrianus sævilt in Christianos. Severus (a) persecutionem quartam ordine posuit, quæ est ab eodem Imperatore conflata: licet alii aliam in persecutionibus numerandis rationem iniisse noscantur.

(a) Sever. histor. lib. 2.

V. Absque edicto sancita persecutio.

At licet nullum in Christianos edictum ab Hadriano promulgatum appareat, quod & testatur Tertullianus (b), tamen (quod alias dictum est) satis erant antiqua Romanorum jura, quibus nova & peregrina vetabatur religio, ut quilibet magistratus in eosdem posset lege agere: quod & faciendum esse, vetus Traiani exemplum non tantum admonebat, sed propemodum compellebat; siquidem quæ ab ipso facta essent, sancta utique & pia atque omni ex parte justissima censerentur. Sed & licet edictum ipse adversus Christianos non promulgarit: tamen illud satis esse poterat, quod (ut scribit Dio in fine) ad vindictam eorum quos haberet infensos, satis esse putaret, si ad eorum civitates scriberet, quod sibi non placerent: cognito enim semel animo Imperatoris, quales putas in nostros fuisse Gentiles? Certe quidem quæ a Christianis philosophis Aristide & Quadrato Apologiæ pro Christiana religione luculentissime scriptæ sunt, de quibus suo loco dicendum, magnæ ab eo in Christianos concitatæ persecutionis sunt indices.

(b) Tertull. in Apolog. c. 5.

VI. Eustachii & sociorum martyrium.

Hadrianus igitur ipso in Imperium ingressu, ut si erga omnes Romano subjectos Imperio optimum Principem, tamen in Christianos exhibuit se Phalaridem: eo nimirum consilio, ut pœnarum atrocitate atque sævitia a Pietatis cultu, & religione quam susceperant, abstinerent: quamobrem Romam reversus, Eustachium (*), qui Placidus olim dictus erat, diuturna militia spectatissimum, & præclaris victoriis celeberrimum (de quo superius locuti sumus) certo jam signo Christianum detectum, explorata tum ipsius, tum conjugis Theophistæ, Traianæ olim dictæ, & filiorum fide: cum ab instituto eos divelli non posse cognosceret, leonibus tradi jubet qui cum contra naturalem ferociam non modo illis parcerent, sed etiam adblandirentur; majori excandescens ira tunc Princeps, bovem æneum parari jussit, intra quem igne candentem immissi martyres: gloriosum martyrium consummarunt; duodecimo Kalendas Octobris, quo die tam Græci, quam Latini pari consensione eorumdem anniversariam celebritatem agunt. Porro tam nobilis martyrii memoria Romæ egregiis illustrata est monumentis: at de ipsis plura notavimus in Romano Martyrologio. Hunc autem ob miram quamdam in tolerandis quamplurimis adversis patientiam Nicephorus (c) alterum Job appellat, cujus Acta citantur a S. Joanne Damasceno (d), ex quibus adversus Iconoclastas mutuatur exemplum; putamus tamen eis multa superaddita esse.

(*) Eustathium.

(c) Niceph. lib. 3. cap. 29.

(d) Damasc. de imag. lib. 3.

VII. Qui Hæretici sub Hadriano.

At non ejusmodi tantum acerbissima persecutione vexabatur Ecclesia: sed & (quod gravius videbatur) hæreticorum pravis dogmatibus impugnabatur: erant (e) hi, qui adhuc vivente S. Ignatio cœperant sinceræ fidei integritatem hæresum labe conspergere, Basilides nempe, Saturninus, atque omnium sordidissimus Carpocras: hi enim etsi jam ante sua monstra conceperant: tamen quoad vixerunt Apostoli, vel discipuli Domini, qui Traiani temporibus esse penitus desiere, haud tam procaciter, ut postea fecerunt, in Ecclesiam grassantes irrumpere conati sunt: quamobrem (ut superius dictum est, Hegesippo auctore) Ecclesia ejus temporis, virgo antonomastice dicta erat: quæ licet numquam, quovis hæreticorum excrescente diluvio, quod semel fuit, incorrupta ac illibata esse desierit; tamen, quod hujusmodi hæreseon sordibus forin-

(e) Apud Euseb. lib. 4 c. 21.

Hadriani liberalitas.

quæ debebatur, remisit; definito tempore annorum sedecim, ex quo id beneficium collatum esse voluit, inquit Dio lib. 69. id est, a præsenti anno usque ad sua Quindecennalia, ut in Dissert. Hypat. cap. 5. num. VI. ostendi adversus Scaligerum, qui in Animadversionibus Eusebianis ad numerum 2134. ait, pulcherrimum hinc desumi *Indictionis* exemplum. Meminit hujus indulgentiæ Eusebius a Mediobarbo recitato: IMP. CÆSAR TRAIANUS HADRIANUS AUG. P.M. TR. P. COS. II. In postica: RELIQUA VETERA HS. NOVIES MILL. ABOLITA S. C. Visitur ibi Imperator stans, dextra facem, qua syngraphas adurit, sinistra sceptrum tenens. Fuit illa, inquit Scaliger loco laudato, immanissima summa, quæ ad rationes Gallicani collybi 27. milliones aureorum solatorum, & amplius as-

secus adspergeretur, facies ejus haud decora, ut prius, intuentibus videri poterat: perinde ac si Sol densis nubibus obtegatur; licet semper perseveret esse quod erat, tamen spectantibus haud apparet, qualis ante fulgebat. De his agens Clemens Alexandrinus (a), hæc ait: *Inferius circa tempora Hadriani fuerunt qui hæreses excogitarunt, & pervenerunt usque ad ætatem Antonini majoris, ut Basilides, etiam si Glauciam sibi adscribat magistrum (ut ipsi gloriantur) qui fuit interpres Petri.* Addit & alios, qui postea emerserunt, sic dicens: *Similiter quoque Valentinum dicunt audivisse Theodatum: is autem fuit Pauli familiaris. Marcion enim, cum natus esset eadem qua ipsi ætate, versabatur ut cum senibus junior, postquam Simon Petrum audivit paululum prædicantem. Quæ cum ita sint; clarum est, ex antiquissima & verissima Ecclesia has recentiores, & quæ his sunt adhuc inferiores tempore, fuisse innovatas adulterinæ notæ hæreses. Ex his quæ dicta sunt, manifestum esse existimo, unam esse veram Ecclesiam, eam quæ vere est antiqua, in cujus catalogum referuntur hi qui sunt justi secundum propositum, cum unus sit Deus, & unus Dominus: propterea id etiam, quod est summe venerabile, laudatur ex unione, & ex eo quod sit solum, ut quod sit imitatio principii, quod est unum. In unius ergo naturæ sortem cooptatur Ecclesia, quæ una est; quam conantur hæreses in multas discindere.* Hucusque Clemens de præsentis temporis Ecclesiæ statu.

(a) Clem. Alexandr. Strom. lib. 7.

VIII. Eusebius (b) etiam his consentiens hæc scribit: *Jam vero cum Ecclesiæ, tanquam clarissima quadam lumina, suum splendorem per totum terrarum orbem diffudissent, & fides in Salvatorem & Dominum nostrum Jesum Christum in universo hominum genere magnopere vigeret: diabolus osor probitatis, veritatis inimicus, ac humanæ salutis semper hostis infestissimus, omnes suas machinas & fallacias contra totam Ecclesiam versans, sicut jampridem externis persecutionum procellis, & impetu adversus eam dimicaverat; sic tum quidem ab illis viis interclusus, viris perditis & plenis præstigiarum, tanquam quibusdam instrumentis ad perniciem animorum, atque adeo ministris ad interitum comparatis usus, alio insidiarum genere oppugnare, omnesque vias excogitare studuit, quibus hi præstigiatores & homines fraudulenti, illam ipsam nostræ religionis appellationem callide prætexentes, non modo Fideles, quos forte laqueis suis irretirent, in profundum internecionis voraginem una secum præcipitarent, sed etiam fidei ignaros rudesque perditis illis conatibus pariter ab aditu, qui ad salutare Dei verbum patebat, penitus averterent. Nam virus quoddam erroris subdolum & biceps instar serpentis cujusdam ex Menandro (quem jam dudum Simonis successorem fuisse monstravimus) quasi ex pestifero fonte erumpens, duos duarum sectarum inter se discrepantium auctores & duces edidit, Saturninum genere Antiochenum, & Basilidem Alexandrinum: quorum ille in Syria, hic vero in Ægypto scholas errorum Deo & pietati repugnantium instituit. Saturninum autem magna ex parte eadem cum Menandro falsa confinxisse declarat Irenæus: Basilidem vero secretiorum quorumdam mysteriorum simulatione, dum sibi ipsi portentosas fabulas, easque plenissimas impii erroris comminisceretur, conatus suos in immensum intendisse.* Hactenus Eusebius.

(b) Euseb. hist. lib. 4. c. 7.

Ecclesiæ status sub Hadriano.

IX. Sed quibus artibus Basilides primo Ecclesiam Dei impugnare aggressus sit, eumdem auctorem scribentem audiamus: *Ex plerisque igitur Ecclesiasticis viris, qui id temporis veritatis patrocinium suscipiebant, & solertiori ratione ac prudentia Apostolicam Ecclesiasticamque fidem & opinionem propugnabant: nonnulli jam etiam libros, quos litteris prodiderunt, tanquam præsidia ad errorum impetus, quos supra posuimus, depellendos, posteris reliquerunt. Ex quorum numero Refutatio Castoris Agrippæ, scriptoris eo tempore præstantissimi, valentissima illa quidem, quam contra Basilidem composuit, ad nos pervenit: quæ quidem subtile præstigiarum & captionum viri illius acumen apertissime detexit patefecitque. Ac dum occulta illius & nefanda manifesto prodit mysteria, asserit etiam illum quatuor & viginti libros in Evangelium scripsisse: & non modo novos Prophetas ad errorem suum nobilitandum excogitasse, eosque Barcabbam & Barcoph appellasse novis nominibus: verum etiam Angelos, qui numquam extitissent, sibi ipsi confinxisse, barbaraque illis imposuisse nomina, quo hi qui hujusmodi res vehementer suspicerent, in*

multo

Basilides Hæresiarcha.

cenderet. Ea porro debitorum remissio præsenti anno facta, ut demonstrat secundus Traiani Consulatus in Nummo expressus, & confirmat Inscriptio in Annalibus a Baronio memorata, in quo Hadrianus dicitur COS. II. In Collectaneis Græcis apud Scaligerum pag. 341. laudata Dionis verba cum anno primo Olympiadis CCXXIV. connectuntur, ideoque hæc indulgentia in annum sequentem non propagata, ut existimavit Baronius, quia annus ille Olympiadicus mense Julio currentis anni absolvitur. Ait Baronius, eam in annum sequentem & Tribunitiam Potestatem III. esse propagatam, tum cum Romam Hadrianus rursus advenit, & Consulatum III. init; cum, inquit, Tribunitia Potestas III. cum tertio Consulatu conveniat; in Nummo vero alio legatur: IMP. CAESAR TRAIANUS HADRIANUS AUG. P. M. TR. P. COS. III. In postica;

multo majorem traducerentur admirationem. Docuisseque præterea, quod hostias idolis immolatas comedere, & persecutionum tempore fidem audacter & libere ejurare, eos essent indifferentes: ac denique Pythagoreorum more institutoque iis qui se in ipsius disciplinam tradebant, quinquennii silentium præcepisse. Ista aliaque ejus generis simulatque Agrippa, quem dixi, de Basilide enumeravit, veteratorias fraudes illius erroris, quem commemoravimus, suis quasi tegumentis pulchre evolvens, in oculis atque in conspectu omnium defigit. Hucusque Eusebius de Basilide.

X. Basilidis hæreses. Sed quæ fuerint sceleftissimi nebulonis dogmata, recenseamus: illa enim in primis peperisse monstra videtur, quæ S. Ignatius primus omnium confutavit: aliaque insuper postea addidisse, quæ ille non novit. Scribens ipse ad Trallianos, ut fugiant Simonis, Menandri, atque Basilidis impietates admonet: nimirum quod sic Christum loquantur, non ut Christum annuncient, sed damnent atque rejiciant, quem a Deo patre alienum prædicent, partum Virginis calumnientur, passionem negent, nec resurrectionem credant, Deum ignotum introducant, & Christum ingenitum censeant, Spiritum sanctum nec esse confiteantur: licet ex his aliqui unam esse personam Patris & Filii & Spiritus sancti commenti sint, omniaque a Deo creata, sed non per Christum, sed per alienam potestatem affirment. Hæc de Basilide, & iis e quibus Basilides ducebat originem, scribit atque egregie confutat S. Ignatius. Agens Irenæus (a) de Basilide nominatim, hæc ait: *Basilides autem, ut altius aliquod & verisimilius adinvenisse videatur, in immensum extendit sententiam doctrinæ suæ: ostendens, Nun primo ab innato natum Patre, ab hoc autem natum Logon, deinde a Logo Phronesin, a Phronesi Sophiam & Dynamin, a Dynami autem & Sophia Virtutes & Principes & Angelos, quos & primos vocat, & ab iis primum cœlum factum. Dehinc ab horum derivatione alios item factos, aliud cœlum simile priori fecisse, & simili modo ex eorum derivatione alii facti essent, antitypi eis qui super eos essent, aliud tertium deformasse cœlum, & a tertio deorsum descendentium*

(a) Iren. lib. 1. cap. 23.

Basilidis variæ imaginationes.

quartum, & deinceps, secundum eum modum alteros & alteros Principes & Angelos factos esse dicunt, & cœlos trecentos sexagintaquinque, quapropter & tot dies habere annum secundum numerum cœlorum. Eos qui posterius continent cœlum Angelos, qui etiam a nobis videntur, constituisse ea quæ sunt in mundo omnia, & partes sibi fecisse terræ, & earum quæ super eam sunt gentium. Esse autem principem ipsorum eum, qui Judæorum putatur esse Deus: & quoniam hic suis hominibus, idest, Judæis voluit subjicere reliquas gentes, reliquos omnes principes contrastetisse ei, & contra egisse: quapropter & reliquæ resiluerunt gentes ejus genti. Innatum autem & innominatum Patrem, videntem perditionem ipsorum misisse primogenitum Nun suum, & hunc esse qui dicitur Christus, in libertatem credentium ei, a potestate eorum qui mundum fabricaverant. In gentibus ipsorum autem apparuisse eum in terra hominum, & virtutes perfecisse. Quapropter neque passum eum esse, sed Simonem quemdam Cyrenæum angariatum portasse crucem ejus pro eo, & hunc secundum ignorantiam & errorem crucifixum, transfiguratum ab eo ut putaretur ipse esse Jesus; & ipsum autem Jesum Simonis accepisse formam, & stantem irrisisse eos. Quoniam enim virtus incorporalis, erat æterna innati Patris, transfiguratam quemadmodum vellet, & sic ascendisse ad eum qui misit eum, deridentem eos, cum teneri non posset, & invisibilis esset omnibus. Hæc Irenæus de hæresi totam Christi œconomiam dissolvente.

Ad quas autem hæc principia conclusiones ille deduceret, mox subdit, sic dicens: *Liberator igitur eos qui hæc sciant, a mundi fabricatoribus principibus, non oportere confiteri eum qui sit crucifixus, sed eum qui in hominis forma venerit, & putatus sit crucifixus, & vocatus sit Jesus missus a Patre, ut per dispositionem hanc opera mundi fabricatorum dissolveret. Si quis igitur, ait, confitetur crucifixum, adhuc hic servus est, & sub potestate eorum qui corpora fecerunt. Qui autem negaverit, liberatus est quidem ab iis: cognoscit autem dispositionem innati Patris, animæ autem solius esse salutem,* XI. Crucis negator Basilides.

ca: RELIQUA VETERA HS. NOVIES MILL. ABOLITA. S. C. Hæc Baronius. Sed cum tertius ille Consulatus jungatur etiam cum aliis omnibus annis Tribunitiæ Potestatis insequentibus; & Hadrianus nullum postea alium Consulatum susceperit, argumentum Baronii non procedit. Præterquam quod verum non est, Hadrianum anno sequenti rursus Romam venisse, ideoque hoc anno inde discessisse; cum, ut videbimus, Hadrianus Romæ usque ad annum sequentem versatus fuerit. Mediobarbus hunc Nummum cum Baronio in annum sequentem confert.

Sed ex regula mihi primum observata liquet, illum in Decennalibus, aut Quindecennalibus Hadriani percussum; cum annis hujusmodi festivitatibus addictis victoriarum ac rerum gloriose a Principe antea gestarum, tam in Nummis, quam in inscriptionibus, memoria renovari soleret. Nec refert, quod in eo Hadrianus non dicatur *Pater Patriæ*, quem titulum in Decennalibus sumsit; nam præterquam quod antequam appellationem illam admitteret, cudi potuit, hujusmodi tituli sæpe in Nummis neglecti.

&c. Versutum plane diaboli commentum, ut, qui (quod scribit Ignatius) crucis potentia victus esset, eam negando, crucifixum etiam negandum esse contenderet, hæc enim addentes iidem Christi crucis inimici, ventri inserviendum, vesci idolothytis, & universa atendum esse libidine, facile suis persuadebant; illam eos sententiam docentes: Tu omnes cognosce: te autem nemo cognoscat. Quapropter parati sunt, ait, ad negandum, qui sunt tales, caventque ne quid ea causa patiantur: ac ne in aperto essent exercenda sua ipsorum mysteria, ea suos effari prohibuit. Addit ad hæc omnia, eos uti solitos imaginibus, & incantationibus, & invocationibus: idemque tradit Irenæus.

XII. Imagines Basilidis quales. Non erant certe ejusmodi quibus Basilidis sectatores utebantur (quod Novatores stulte fingunt) imagines Christi Redemptoris: nam quomodo, quæso, cum ille credi nolebat Christum esse corporeum ac crucifixum? sed potius id genus illas fuisse, quibus ad suas perficiendas artes incantatores uti solerent. Sed ad hæc certius comprobanda atque firmanda, dignum quidem fideque exploratum antiquitatis monumentum accedit, quo satis perspicue declaratur, quales esse solerent imagines, quibus ait S. Irenæus (a) uti consuevisse Basilidis sectatores. Siquidem haud pridem, nempe post primam editionem tomi hujus Romæ factam, e ruderibus (ut accidit) emersit in lucem gemma ex amethysto hisce imaginibus & notis incisa, cujus exemplum hic (ut vides) repræsentandum curavimus. Extat ipsa apud virum insignem, sincera fide & egregia eruditione spectatum, Fulvium Ursinum, cujus in rebus antiquioribus explorandis ac dignoscendis solertia incomparabilis de gemma elucidavit, quæ cæteris rerum antiquarum studiosis penitus videbantur obscura; nimirum hanc unam ex illis imaginibus esse, quibus uti solerent Basilidiani hæretici, quas loco bullæ vel amuleti, aut alia causa superstitiose gestarent.

(a) Iren. lib.1.c.23.

XIII. De Abrasax. Ad quod manifeste probandam, evidens illud in primis suppetit argumentum ex nomine summi dei Basilidis, quem ipse ΑΒΡΑCΑΞ nominabat, quod disertis (ut intueris litteris) incisum legitur ad finem hastæ. His namque elementis (ut testantur Irenæus (b), Tertullianus (c), Epiphanius (d), Augustinus (e), Theodoretus (f), & alii) Basilides concepit summæ Virtutis nomen, ex qua dii reliqui dimanarent omnes numero trecenti sexagintaquinque, secundum anni dierum numerum, totidemque cælorum (ut somniabat) quibus singulis eodem numero dii sive Angeli ab eo nominati præessent. Porro eorum (ut dictum est) numerus litteris illis exprimitur, quibus evidens summi omnium deorum ΑΒΡΑCΑΞ nomen compositum est, nempe A, & B, unum & duo, P, & A, centum & unum, C, & A, ducenta & unum, Ξ, sexaginta sunt, quæ simul juncta summam efficiant CCCLXV. Ita enim S. Irenæus, & citati superius auctores omnes interpretantur, & numerant ex mente Basilidis.

(b) Iren. ibid.
(c) Tertul. de præscr. c.46.
(d) Epiph. hæres.24.
(e) Aug. de hæres. ad Quodvult. c.4.
(f) Theod. hæret. fabul. lib.1.

XIV. Germana lectio. Sed & hic illud animadvertendum est, ex eodem nomine in gemma inciso magis probari lectionem S. Epiphanii scribentis Abrasax, quam S. Irenæi, Tertulliani, S. Augustini, necnon S. Hieronymi (g) pluribus in locis, & aliorum legentium Abraxas: quamvis cum eædem in utraque lectione reperiantur litteræ, licet diverso loco positæ, idem significent, atque necessario eamdem summam efficiant. Cæterum tum ea eadem gemma, tum etiam ex dictis auctoribus prorsus exploditur lectio illa vulgata Tertulliani, cum loco Abraxas, legitur Abraxan. Sed nec ipsum, Abraxas, rectum est; cum Abrasax ea gemma & scriptis libris Tertulliani legendum sit.

(g) Hier. adversus Luciferian. prope finem, & in Amos c.3. in Abdiam cap.1. in Nahum c.1.

XV. Nomina portentosa. Rursum vero quod totum ferme corpus imaginis hujus ad plantas pedum usque

usque portentosis nominibus habetur inscriptum: inde quoque evidentius deducitur argumentum, eamdem esse id genus imaginum, quas solerent iidem Basilidis sectatores effingere. Nam Epiphanius hæc de eodem Basilide & numero ex ejus sententia nominis Abrasax ait: *Deinde hinc*, inquit, *& homo habet trecenta sexaginta quinque membra, & unicuique Virtutum attribuitur unum membrum &c.* Hæc cum Basilides diceret: eadem ratione factum apparet, ut in ejusdem imaginis diversis corporis membris diversa nomina earumdem Virtutum habeantur inscripta: illa nimirum, quibus opus habere videretur qui gestabat imaginem: cum alioqui impossibile esset in tam arcto spatio omnia trecenta illa & sexagintaquinque nomina exarari. Cætera vero, ut quod altera manu clypeum, bidentem altera tenere videatur imago, quodque virga super caput extet apposita, remanent prorsus obscura, quod non omnia secreta Basilidis Catholicis innotuerint. Quod vero habeatur in postica leonis signum & tauri caput; ad genituram pertinet ejus qui eamdem gemmam ex amethysto gestabat.

XVI. ☛ Post hæc autem cusa, ante annum Gemmarius in Urbe emptam a se gemmam casu inventam, ad nos attulit, referentem ejusmodi figuram portentosam, spectrumque potius atque monstrum, & ax parte adversa inscriptionem habentem, ABPACAΞ, quæ cuncta cum nec ipse, nec aliquis ex iis quibus ostendisset, intelligere penitus potuisset, nos consuluit. Ipsam igitur grate acceptam in ampliorem restificationem eorum quæ dicta sunt de imaginibus, quas factitarent Basilidiani, hic tibi quam exactissime licuit, reddendam curavimus, ad majorem confutationem calumniantium recentiorum hæreticorum: sic se habet. Gemmæ Basilidianorum.

ABPA
CAΞ

XVII. Quod autem hisce characteribus atque figuris diversimode concinnatis uti solerent ejusmodi heretici impostores ad Amuleta conficienda: habes de his egregium exemplum apud Q. Serenum Samonicum antiquum medicum, & ejusdem (ut apparet) Basilidis sectatorem, qui præcepta medica carmine scripsit heroico, & ad curandum morbum Hemitritæum, his characteribus conficiendum curavit Amuletum ad collum ægrotantis appendendum, continens ABPACA, junctis aliis clementis quidpiam portentosum ipso sonitu reboantibus:

(a) Extant inter epig. & poemat. Vet. pag. 158.

(a) *Inscribis charta, quod dicitur* ABPACAΔABPA
Sæpius & subter repetis, sed detrahe summam,
Et magis atque magis desint elementa figuris
Singula, quæ semper rapies, & cetera figes,
Donec in angustum redigatur littera conum.
His lino nexis collum redimire memento.
& in fine:
Talia languentis conducent vincula collo,
Lethalesque abigent (miranda potentia) morbos.

ABPACAΔABPA
ABPACAΔABP
ABPACAΔAB
ABPACAΔA
ABPACAΔ
ABPACA
ABPAC
ABRA
ABP
AB
A

Ex his igitur perspicue, lector vides, quam longe dispares sint Basilidis, quæ ub Iræneo damnantur, imagines, ab illis quibus Christiani Catholici religiose pieque uti solerent, unde & recentiorum Iconoclastarum hæc in nos tum imperitia tum dolo malo objectantium habeas calumniam exploratam, atque pariter confutatam.

XVI. Aliæ hæreses Basilidis. Rursum vero quod spectat ad ejusdem Basilidis hæreses recenset eadem Basilidis dogmata Tertullianus (*b*), qui addit resurrectionem carnis a Basilide vehementer impugnatam, negante salutem corporibus esse promissam. Sed & Clemens Alexandrinus (*c*) insuper addit, dixisse Basilidem, non omnia a Deo dimitti peccata, sed tantum involuntaria, quæ per ignorantiam facta essent: qui multis disputat adversus Basilidem & Basilidianos; quos & redarguit (*d*), quod dicerent, animam prius peccasse in alia vita, hic autem pati supplicium. Tradit hæc de eo Clemens libro quarto Stromatum: ac rursum de ejusdem sectatoribus, qui affirmarent, fidem esse naturalem, in homine habitare exercitum spirituum, qui essent passiones per quas unusquisque movetur; dicerentque, non pugnandum adversus naturales insurgentes passiones, sed eis esse assentiendum, ac proinde libidinibus inquinari licitum atque concessum esse: quos nimirum talia perpetrantes, Christiano superinducto nomine, magnam infamiæ notam ceteris Fidelibus irrogasse, penes quos nihil esset antiquius quam mentis & corporis castitatem excolere, eamque nuncupato interdum voto

(b) *Tertul. de præscr. c.46.*
(c) *Clem. Alexandr. Strom. lib. 4.*
(d) *Clem. Alexandr. Strom. lib. 2.3.*

ut

ut selectissimum donum Deo pie offerre; de qua ait (a): *Est ergo continentia, corporis despicientia, convenienter pactis conventis cum Deo initis: non solum enim in rebus venereis, sed etiam in aliis, quæ anima perperam concupiscit non contenta necessariis, versatur continentia. Est autem & in lingua, & in acquirendo, & in utendo, & in concupiscendo continentia. Non docet autem ea solummodo esse temperantes, siquidem præbet nobis Deus temperantiam, ut quæ sit divina potestas & gratia. Dicendum est ergo quidnam nostris videatur de eo quod est propositum. Nos quidem castitatem, & eos, quibus hoc a Deo datum est, beatos dicimus.* Hæc Clemens de S. Ecclesiæ moribus.

(a) Clem. Strom. lib. 3.

Vera continentia.

XIX. Sed ad Basilidem redeamus. Eo superbiæ & fastus hominem pervenisse, Epiphanius (b) tradit, ut se ac suos solos diceret esse homines, ceteros omnes sues & canes: ob idque non propalanda esse aliis (c) sua mysteria, quod præceptum sit: *Nolite projicere margaritas ante porcos.* Hæc & alia de Basilide idem recitat atque refellit. Ausum porro fuisse Basilidem scribere Evangelium, & suo ipsius inscribere nomine, auctor est ante Ambrosium Origenes, qui & alibi hæc de eodem (d): *Quid aliud sunt nisi pestilentia Basilidis quoque sermones, detrahentes quidem eis qui usque ad mortem certant pro veritate, ut confiteantur coram hominibus Jesum, indifferenter autem agere docentes ad negandum, & ad sacrificandum diis alienis? Non minus peste afficiunt, & corrumpunt audientes se, qui in iisdem sermonibus docent non esse alias peccatorum pœnas, nisi transcorporationem animarum post mortem* (e). Hæc Origenes. Quod insuper negaret ille carnis Christi veritatem, ea falsa assumptione sacratissimam quoque Eucharistiam damnasse, ex S. Ignatio ad Smyrnenses recitat Theodoretus (f). *Mortuus est autem Basilides* (inquit Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis in Agrippa) *in Alexandria temporibus Hadriani: qua tempestate Chochibus dux Judaicæ factionis Christianos variis suppliciis enecavit*: Hæc ipse: sed Barchochebas, loco Chochibus, restituendum est.

(b) Epiph. hæres. 24.

(c) Theod. lib. 3. dialog.

Pseudo-Evangelium Basilidis.

(d) Orig. in Luc. homil. 1.

(e) Orig. in Matt. tract. 28.

(f) Theod. lib. 3. dialog.

XX. Fuisse Basilidi filium Isidorum nomine, paternæ impietatis hæredem & propugnatorem, auctor est Clemens Alexandrinus (g), qui ab eo Moralia esse scripta testatur, quæ tamen essent omnium impuritatum cloaca: aliud ejusdem citat opus de Adnata anima. Adversus hos pro Catholica veritate scripsisse constat Agrippam Castorem, Justinum martyrem, Irenæum, qui omnes hæreses, quæ ante se extiterunt diserto eloquio confutarunt. His addit Theodoretus Clementem Alexandrinum, & Origenem: quibus adnumerandus quoque est Epiphanius, & alii recentiores scriptores.

Isidorus filius Basilidis.

(g) Clem. Alexandr. Strom. lib. 2. & 3.

XXI. Sed quorsum (dicet aliquis) quæ profundo perpetuoque fuissent sepeliendæ silentio, hujuscemodi sordes, suo putore aerem ipsum corrumpentes, hinc inde ea industria veluti scopa collectæ, producuntur in lucem? Ratione id quidem multipliciter suadente. Absolutissimi enim historici muneris in primis esse novimus, non tantum bella externa scriptis prosequi, sed & civilia, cum acciderent: ejusmodi quippe esse censemus, quæ ab his qui Christiano nomine in Catholicam Ecclesiam insurgunt, civilia bella conflantur, longe periculosiora illis, quæ ab iis qui foris sunt inferuntur, sane quidem hæc præteriisse, maximæ tribueretur oscitantiæ. Magnam rursus ex his quisque utilitatem capessere potest. Sicut enim, Apostoli (h) sententia: *Oportet hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant*: ita opus est hæreses propalari, ut quæ qualisve sit Ecclesia Catholica, pariter innotescat; & plane omnes intelligant, qui continentiam impugnant, Christi crucem negant, & martyrium ab Ecclesia auferunt, & alia id genus nefandissima perpetrant, hos in Basilidianorum classem esse rejectos, & a Catholicis separatos. At quis insuper negarit hæc spectanda proponere nihil aliud esse, quam pulcherrima trophæa Ecclesiæ victoria ex hostium spoliis comparata, sursum erigere, & in singulis veluti quibusdam notis insculptis & signis præfixis Dei gloriam de Ecclesiæ patrocinio prædicare? Sed proposita persequamur.

Cur hæreses recenseantur.

(h) 1. Cor. 11.

XXII. Saturninum, quem alii Saturnilum dicunt, post Basilidem ordine recensemus (licet nonnulli, qui de iis agunt, de Saturnino primum mentionem instituerint) ea nimirum ratione nos persuasi, quod cum hic (ut superius dictum est) fuerit patria Antiochenus, & in Syria scholam erroris aperuerit, & S. Ignatius, sicut multos hæresiarchas, ita Basilidem nominatim expresserit. Saturnini vero Antiocheni, ipse Episcopus Antiochenus & totius Syriæ Orientisque magister nullam prorsus habuerit mentionem, præsertim ea epistola, quam ad suos scripsit Antiochenos, vel ad Heronem dedit ejusdem Ecclesiæ diaconum & curatorem: in eam facile adducimur sententiam, ut existimemus, post mortem Ignatii emersisse impudentem hæreticum; quo vivente, tantæ lucis fulgore perculsus, ut noctua quædam in tenebris delituerit. Et quidni clamasset in Saturninum domesticum furem Ignatius, qui Basilidem in Ægypto agentem, Christi crucem negantem, tot jaculis feriit?

De Saturnino hæresiarcha.

XXIII. Sed quæ essent dogmata Saturnini, ab Ire-

(a) Iren. lib. 1. c. 22.

Dogmata impietatis.

Irenæo (a) veluti antiquiore petamus. *Hic Menandro inhærens, sic Deum Patrem omnium dixit esse creatorem, ut tamen mundum a septem Angelis creatum hominemque voluerit Angelorum esse facturam: rursus Judæorum Deum unum ex Angelis esse dixerit; quodque adversus Patrem rebellasset, in ejus destructionem missum esse Christum, & in salutem credentium, eumdemque ignotum, & incorporalem, & sine figura, putative tamen visum esse hominem. Duo insuper hominum genera ab Angelis esse facta tradebat, alterum quidem nequam, alterum vero bonum: & quod hoc dæmones pessimos adjuvaret, missum esse Salvatorem ad perditionem malorum, ut salutem vero bonorum. Addidit insuper illam blasphemiam, ut nubere & generare a satana esse diceret: complures vero ejus sectatores, sic colere abstinentiam, ut ab animatis abstinerent: qua quidem virtutis specie, veluti sanctitatis imposita larva, multos seducerent. Rursum quasdam prophetias ab Angelis, quasdam vero a satana tradebat esse revelatas.* Hæc de Saturnino Irenæus. Addit his Tertullianus, Saturninum negasse resurrectionem futuram: eadem de Saturnino, qui de hæresibus tractatus edidere, nimirum Epiphanius, Theodoretus, & alii ex Græcis; ex Latinis S. Philastrius, S. Augustinus, & alii recentiores.

XXIV. Eodem plane tempore, quo Basilides & Saturninus, Carpocras fæx omnium hæreticorum, & fax totius continentiæ, vixit, ut ex Irenæo tradit Eusebius (b). Sed horret animus de eo narrationem aggredi, ut quæ Christianis auribus prorsus indigna ob turpitudinem portentosa nimium & horribilis videatur. Sed quæ de eo a Patribus scripta reperimus, audire, licet averso vultu, omnes æquanimiter ferant. Satis autem verecundiæ putamus esse consultum, si in cœnoso gurgite eorum impolluta vestigia affectantes, quæ de iis ab illis sunt memoriæ commendata ipsorum verbis adducamus in medium. Alexandrinum patria hunc fuisse, tradit Clemens Alexandrinus (c), gentilis ejus. In nonnullis consensisse Basilidi, sed illo longe deteriorem esse constat effectum. Mundum quidem (ut ille) ab Angelis factum dixit: Jesum vero Redemptorem ex Joseph natum, ut ceteros homines, probitate tantum præstasse aliis, sed se suosque illi similes esse, & ex eis nonnullos illo fortiores. Constat insuper artes magicas operari solitos Carpocratianos, & dæmones alligatos habere gloriantes, se ea arte illos habere subjectos. Transmigrationem animarum Carpocratis schola docebat.

(b) Euseb. Hist. lib. 4. c. 7.

De Carpocrate hæresiarcha.

(c) Clem. Alexandr. Strom. lib. 3.

XXV. Omne delictum non solum apud eos vetitum, sed imperatum: usque adeo, ut pœna dignus esse duceretur, qui suæ ipsius quæcumque cupienti adversaretur voluntati: usurpans illud Evangelicum (d): *Consentiens esto adversario tuo cito, dum es in via cum eo, ne forte tradat te adversarius judici, & judex tradat te ministro, & in carcerem mittaris*: ac proinde, qui suæ adversaretur concupiscentiæ, transanimatione fore plectendum, ac rursum alia, nisi ea omnia quæ mundi & concupiscentiæ sunt opera prava expleverint: quibus jam consummatis, fore, ut tunc libere proficiscantur ad illum Deum, qui est supra Angelos mundi fabricatores. Scripturæ igitur ille superinducens velamen turpitudini, quasi ex legis præscripto hæc esse facienda docebat: hæc etiam de Carpocrate Irenæus (e), qui adeo audita horrenda de hujusmodi sectæ hominibus se accepisse tradit, ut non induci possit ad credendum talia. Addit Tertullianus (f), ipsum tum Christi, tum ceterorum mortalium carnis resurrectionem negasse. Eadem de Carpocrate, ac suis sectariis, eorumque turpitudine Epiphanius (g) narrat, & alii qui commentarios de hæresibus conscripserunt. Insuper hos in velamen obscœnitatum multarum perpulchrum sibi ipsis nomen indidisse, ut Gnostici dicerentur, ita suos appellandos esse, Carpocratem docuisse traduut: licet S. Hieronymus (h) velit a Basilide Gnosticos esse nominatos, sicut & Eusebius in Chronico. Sed sicut venena, ita nomina inter se istos communicasse, dici posse videtur: nam eadem ratione, qui ex Nicolaitis prodierunt, æque Gnosticos esse dictos, Epiphanius (i) affirmat.

Horrendi Carpocratis nonstra.

(d) Matth. 5. Luc. 12.

(e) Iren. lib. 1. cap. 24.

(f) Tert. de præscrip. c. 48.

(g) Epiph. hær. 27.

Gnostici unde.

(h) Hier. de Script. Eccl. in Agrip.

(i) Epiph. hær. 26.

XXVI. Quoniam vero Epiphanius, licet renitens admodum, stylum tandem immittit ad Gnosticorum turpitudines describendas, nos sua ipsius verba hic reddemus, quod sciamus ea conducere ad veritatem historicam dignoscendam: nam quæ hi agebant in occulto, palam facta, Gentiles in omnes æque convertebant Christianos. Sed audiamus ipsum loquentes (k), cum agit de eorum turpitudine: *Qualem*, inquit, *actionem? dicere rursus timeo, ut ne sterquilinii occultati canalem revelem, & quibusdam videar pestilentis graveolentiæ inductionem operari. Attamen quandoquidem ex veritate dependemus, me ipsum*

Turpitudines Gnosticorum.

(k) Epiph. hær. 27.

IV. *Disciplina arcani accurate explicata.* Ad num. XXIV. & seqq. Aliquot seculis disciplinam arcani seu occultationem quorumdam mysteriorum Religionis Catholicæ viguisse, & ex ea disciplina complures Patrum sententias, quas Protestantes contra Catholicos adducunt, exponi posse docte demonstrat Schelstratius in Dissert. singulari *de Disciplina Arcani*, quam nuper Romæ in lucem emisit. Hanc consuetudinem Albertinus lib. 2. disp. *de Reticentia mysteriorum*, fusius probandam suscepit, & Casaubonus Ex-

ce-

sum cogam, ut impostorum illorum facta revelans, & castius loquar, & a veritate ipsa minime excedam. Quid vero aliud quam omnem nefandam ac scelestam actionem, quam nec fas ore referre, hi perpetrant? Et omnem speciem virilis coitus, ac libidinose ad mulieres consuetudinis in singulis corporis membris, incantationesque ac veneficia ac idololatrias perficientes: & hoc dicunt esse rationem redditionis debitoram in corpore, ut non amplius accusentur, nec aliud opus ab ipsis exigatur, &c. Superiori autem tractatu, quo de Gnosticis fusius agit, hæc habet

(a) Epiph. hær.26. (a). *Ipsam enim suam synaxin ac communionem turpitudini multiplicis coitus polluunt, comedentes ac contingentes tum humanas carnes, tum immunditias: ut ne audeam quidem totam loqui, nisi fane cogerer, propter excellentem animi mei dolorem, ab his quæ vane ab ipsis fiunt, stupore perculsus. Ad qualem magnitudinem ac profunditatem malorum, hostis hominum diabolus ducit sibi credentes, ut polluant & mentem & cor & manus & ora & corpora & animas eorum, qui ab ipsis in tanta cæcitate eraditi sunt. Timeo autem ne forte magnum hoc venenum totum revelem, veluti cujusdam basilisci serpentis faciem, ad perniciem magis legentium, quam ad correctionem. Polluit enim revera aures magnæ hujus audaciæ blasphema collectio, & hæc turpitudinis coacervatio ac enarratio, & fraudulentæ hujus turpis operationis cœnosa maleolentia.* Et post multa.

XXVII. Scelus infandum Gnosticorum. *Primo quidem communes uxores habent: & si peregrinus accesserit de ipsorum dogmate; signum est apud ipsos virorum ad feminas, & fœminarum ad viros in extendendo manum, ad salutationem videlicet, subter palmam contrectationem quamdam titillationis, per hoc se indicare ostendentes, quod ejusdem religionis sit qui accessit. Hinc igitur mutua cognitione accepta, statim ad epulationem convertuntur: larga vero & opipara edulia, carnis esum & vini potum apponunt, etiamsi pauperes fuerint. Ex hoc autem ubi compotarunt, & venas (ut ita dicam) saturitate impleverunt: vir quidem concedens uxorem alteri, ad ipsam dicit: Surge, fac dilectionem cum fratre. Miseri autem illi ubi inter se mixti fuerunt, & re vera erubesco dicere, quæ apud ipsos fiunt, juxta Apostoli illius sancti dictum*

(b) Ephes. 5. (b): Quæ apud ipsos fiunt, turpe est etiam dicere. *Attamen non erubescam dicere, quæ ipsi facere non erubescunt; ut omnibus modis horrorem incutiant audientibus turpia, quæ ab ipsis perpetrantur facinora. Postquam enim inter se permixti fuerunt per scortationis affectum, insuper blasphemiam suam in cælum extendunt. Et suscipit quidem muliercula, itemque vir fluxum a masculo in proprias suas manus; & stant in cælum intuentes, & immunditiam in manibus habentes, & dicunt: Offerimus tibi hoc donum, corpus Christi, & sic ipsum edunt, assumentes suas ipsorum immunditias, & dicunt: hoc est corpus Christi, & hoc est Pascha. Ideo patiuntur corpora nostra, & coguntur confiteri passionem Christi. Eodem vero modo etiam de femina, ubi contigerit ipsam in sanguinis fluxu esse, menstruum collectum de ipsa immunditiai sanguinem acceptum in communi edunt: Et hoc est (inquiunt) sanguis Christi.*

XXVIII. (c) Apocal. 22. *Quapropter etiam cum in apocrypho (c) legerint: Vidi arborem ferentem duodecim fructus in anno, & dixit mihi: hoc est lignum vitæ; ipsi figurate interpretantur fluxum muliebrem singulis mensibus fluentem.*

Excerandum facinus. *Porro ubi invicem coeunt, liberorum generationem aversantur, & interdicunt.* Et paulo post: *Si præter sententiam acciderit, ut prægnans facta fuerit mulier, quid graviùs & horribilius designent tales, audi: Detractum enim fœtum, quocumque tandem tempore id aggressi fuerint, accipiunt, & in mortario quodam pistillo tundunt: & admixto melle & pipere, & aliis quibusdam aromatibus ac unguentis ad avertendam nauseam, sic congregati omnes porcorum ac canum horum sodales participes fiunt contusi pueri: atque sic humanæ carnis esu peracto, deinde preces fundunt ad Deum; & hoc perfectum Pascha dicunt. Sed & alia horreada ipsi au-*

ercitatione XVI. in Baronium ait: Quis ita hospes in Patrum lectione, cui sit ignota Formula, in mentione Sacramentorum potissimum usu trita, *Ἴσασιν οἱ μεμυημένοι, norunt initiati quod dicitur*. Quæ formula in unius Chrysostomi aut alia scriptis minimum quinquaginta locis potest observari. Apud Augustinum in Epistolis, in enarrationibus in Psalmos, Tractatibus in Joannem, Homiliis, sive Sermonibus, aut aliis Scriptis non multo rarius, &c. Notum est illud Augustini Tractatu 96. in Joannem: *Catechumenis Sacramenta Fidelium non produccuntur*; & illud magni ejusdem Ecclesiæ Doctoris: *Nesciunt Catechumeni quid accipiant Christiani*. Notum quoque est illud Chrysostomi homilia XXVII. in Matthæum: *Eucharistia mysterium . . . . . initiati solummodo noverunt*. Et illud Catecheseos prioris Cyrilli Hierosol. ad baptizandos: *Sciunt initiati vim hujus poculi; scietis vos quoque paulo post*. Immo apud ipsas Philosophorum sectas, diu ante Christi adventum observatum fuit, ut prophani procul a sacris arcerentur, teste Jamblicho lib. 2. de vita Pythagoræ cap. 18. *Cum externis, &, ut ita dicam, prophanis, si quandoque usus ferret congrediendum esse, nequaquam sua Sacramenta enuntiabant, sed per symbola & arcanas tesseras obscure & latenter sibi mutuo sensa mentis velut ænigmatibus significabant*. Ita Jamblichus, cujus Opera nuper in Anglia publici juris facta. Idem omnino testatur Clemens Alex. lib. 5. Stromatum: *Non solum autem Epicurus, & Plato multa occultabant, sed etiam Epicurei dicunt, quædam esse*

gudent. Cum enim rursus insaniam in se ipsis conceperint, imbutis manibus turpitudinis suæ surgunt, & manus suas inquinatas habentes, nudi toto corpore precantur, tamquam per hujusmodi operationem inveniant dicendi apud Deum libertatem. Corpora autem sua tum muliebria, tum virilia, noctu ac diu curant unguentis, balneis, epulationibus, & ebrietatibus vacantes. Detestantur jejunantem, dicentes quod non oportet jejunare: principis enim qui fecit sæculum, est jejunium: verum oportere nutriri, ut corpora sint robusta, quo possint fructum reddere in tempore suo. Hucusque de eorum turpitudine & execrandis mysteriis Epiphanius, qui hæc omnia exploratissima habuit, cum in Ægypto esset, ab iis qui ejusdem sectæ erant, ut ipse testatur, de iisdem agens in fine.

XXIX. Hæc ergo cum hi omnium sceleslissimi operarentur, quæ nec quævis gentes barbaræ, quæ ignorant Deum, ausæ fuerint meditari; tamen non tantum se Gnosticos, sed & Christianos nominabant: hæc omnia illis suggerente diabolo, ut horum nefandis sceleribus posset sancta ac pura Christiana religio infamari: unde idem auctor hæc habet inferius (a): *Induderunt enim sibi cognomen Christianorum, ad hoc ut Gentes per ipsos offendantur, & sanctæ Ecclesiæ Dei utilitatem & veram prædicationem propter illorum nefaria facta & incomparabilem improbitatem aversarentur: & ipsorum assiduo nefaria opera considerantes, putent etiam sanctae Dei Ecclesiae tales esse, & avertunt (velut dixi) aures a Dei & veritatis doctrina.* Hæc ipse: sed & longe ante ipsum sic Irenæus: *Ipsi ad detractionem divini nominis & Ecclesiæ, quemadmodum & Gentes, a satana præmissi sunt: uti secundum alium modum quæ sunt illorum audientes homines, & putantes omnes nos tales esse, avertant aures suas a præconio veritatis: aut videntes quæ sunt illorum, omnes nos blasphement, in nullo eis communicantes, neque in doctrina, neque in moribus, neque in quotidiana conversatione.* Hæc Irenæus (b).

(a) Epiph. heres. 27. Consilium diaboli de Gnosticis.

(b) Iren. lib. 1. cap. 24.

XXX. Porro Judæorum opera Christianis semper adversantium has esse calumnias adversus eos toto Orbe divulgatas, Origenes (c) agens contra Celsum testatur, sic dicens: *Apparet sane nil secus egisse, ac Judæi in ipso Christianæ religionis & veræ disciplinæ primordio factitabant, qui ad nostræ doctrinæ notam & infamiam illud disseminarent, quod Christianis puerum aliquem immolandi mos esset, cujus & carnem singuli degustarent. Insuper & id mendacio effingebant, quemadmodum qui ex Christiana essent hac disciplina, cum ea quæ in operto fiunt, facere vellent, extinctis luminibus, ei quam quisque nactus esset, admiscerentur. Quæ infamia olim temere edita, plurimos occupabat, qui essent a fide hac alieni, persuasumque haberent istiusmodi jam esse Christianos: & ad id temporis sic fallit nonnullos præsumpta hac & prava opinio, ut ea de causa Christianos aversentur, ne vel simplicia cum eis ineant verba.* Hæc Origenes.

(c) Origen. contra Cels. lib. 6. Infamia gravis irrogata Christianis.

XXXI. *His igitur diabolus* (inquit Eusebius d), *qui ex maleficiis capit lætitiam, tamquam suæ nequitiæ ministris forte usus est, quo qui fidem receperunt, illorum fraus non solum in fraudem inducti, ad acerbum adeo & miserabilem interitum quasi constricti arriperentur, verum etiam Gentibus, quæ erant a fide aliena, copiam & tamquam ansam præberent sacrosancto Dei verbo petulanter impioque obtrectandi; eo plane consilio, ut fama de istorum flagitiosæ vitæ ratione passim dissipata, tur-*

(d) Euseb. lib. 4. c. 7. Calumniæ in Christianos.

esse apud se arcana, & non permittere omnibus, ut ea scripta legant.

V. Porro inter omnes convenit, eam disciplinam pro Catechumenis, Judæis & Gentilibus observatam fuisse, non vero pro Fidelibus seu baptizatis, quibus cuncta Religionis Catholicæ mysteria absque ulla verborum ambage exponi poterant. Putabant enim Patres sequendum sibi grave illud Christi mandatum apud Matthæum cap. 7. *Non esse dandum sanctum canibus, nec margaritas projiciendas esse ante porcos.* Cum vero SS. Patres unanimi voce ex verbis Christi relatis disciplinam arcani introductam fuisse asserant, liquet eam ex traditione Apostolica provenisse: neque enim communis ille Ecclesiarum consensus ex decreto alicujus particularis vel generalis Concilii ortum duxit, sed omnes per orbem Ecclesiæ eamdem disciplinam observarunt, absque eo quod certo quodam tempore ea cœpisse reperiatur. Quare, juxta D. Augustini regulam, hæc una ex iis est, quæ ex traditione Apostolica ad nos pervenere.

Disciplina silentii fideles non respiciebant.

VI. Non solum Sacramentorum ritus, sed etiam dogmata occultari olim solita. Casaubonus Exercitatione XVI. in Baronium ait: *Cum in Sacramentis tria occurrant consideranda, symbola, significantia, res symboli significata, & ritus celebrandorum Sacramentorum; Veteres non adeo res in Sacramentis significatas, & efficaciam illorum silusse, quam symbola ipsa, & ritus ac ritum causas.* Et quamvis propter Eucharistiæ Sacramentum Casaubonus dicere debuisset non solum res symboli significatas, sed etiam *sub eis contentas*, se magnum ejus verba errorem continent, in eo quod negant, res in Sacramentis significatas vel contentas olim occultari consuevisse; ejus tamen observationem verissimam esse clamat Albertinus, aitque, arcani disciplinam apud Orthodoxos in mera rituum occultatione olim sitam fuisse. At complura sunt SS. Patrum testimonia, ex quibus luce clarius monstrari potest, antiquam Ecclesiæ disciplinam non solum in symbolis Sacramentorum, eorumque ritibus, sed etiam in rebus per ipsa significatis,

Ritus & dogmata Sacramentorum olim occultata.

pem ignominiæ notam universæ Christianorum multitudini inurerent. Unde certe accidit, ut nefaria quædam opinio de nobis concitata, eaque ab omni ratione alienissima, per infidelium animos longe lateque pervaderet: quod videlicet tum nefando concubitu matres & sorores violare, tum etiam scelerato quodam alimenti genere uti non vereremur. Verum ista mala ad prolixius temporis spatium diabolo ex sententia non processerunt: quod ipsa veritas suum extulit caput, & progrediente tempore, clara quasi lumine resplenduit. Etenim fraudulenti adversariorum conatus, ejus vi refutati & oppressi, confestim evanuerunt. Quippe alii ex aliis novi & inaudite errores evanescentes, & priores pedetentim ad nihilum prolabentes, obsolescere cœperunt; inque multiplices, ac non uniusmodi sectas & formas dirempti, ad extremum funditus excisi sunt.

XXXII. Christiana fides omnibus malis superior.

XXXII. *Ceterum insignis vera & Catholica Ecclesiæ splendor, perpetuo eodem modo & eisdem virtutum vestigiis incedens, mirandum in modum propterea crevit, & dilatatus est, quod veneranda, sincera, libera, modesta, pura divinæ vivendi rationis, Christianæque pietatis institutio per universum cum Græcorum tum barbarorum genus claritate quadam eximia & decora enituit: atque etiam deformis infamiæ labes, qua a malevolis nostra religioni adspersa fuerat, simul cum tempore deleta, protinus ad nihilum recidit. Nostra igitur sola permansit disciplina, utpote quæ tum propter gravitatem & modestiam, tum propter divinæ sapientiæ præcepta institutaque sola esset apud omnes & auctoritate posita, & summa amplitudine præstare judicata: sic ut nemo ex illo tempore hactenus turpem aliquam dedecoris maculam fidei nostræ auderet inferre, nec ullam talem ignominiam importare, quali illis, qui contra vos jam pridem nefarie conjurassent, uti volupe fuisset.* Hucusque Eusebius: qui tamen quod ait ejusmodi errores citius evanuisse, non sic accipiendum est ut protinus Gnostici esse desierint, sed quod iis omnibus veritas supereniruit, nec ejus lux potuit hisce temporibus obscurari. Ceterum Epiphanio (*a*) constat auctore, suu quoque ætate perseverasse Gnosticos turpissimos in Ægypto; e quorum illecebris, quibus illectus erat, ne in errorem laberetur, se fuisse divinitus liberatum, gratias Deo egit.

(*a*) *Epiph. hæres. 26. prope fin.*

XXXIII. Apologiæ pro Christianis.

XXXIII. Ceterum vix dici potest, quantum laboraverint qui in Ecclesia erant sanctissimi ac eruditissimi viri, ut ejusmodi calumnias dictorum occasione hæreticorum in omnes Christianos a Gentilibus jactari solitas omnino diluerent, & ab eorum animis prorsus abluerent. Testes sunt ejus rei gravissimæ ac disertissimæ ab iisdem pro Christiana religione scriptæ diversis temporibus Apologiæ. Ac in primis quod Justinus martyr (*b*) in sua ad Antoninum Pium Augustum Apologia his verbis habet, cum de hæreticis agit, quorum occasione infamaretur Christiana religio: *Omnes qui ab his prodeunt (quemadmodum dixi) Christiani vocantur: haud aliter atque philosophi, cum eis non sint communia dogmata; quod tamen a philosophia dicitur, commune est omnibus nomen. An vero etiam hi infamia illa & fabulosa in vulgus sparsa sermonibus facinora in se admittant, lucernæ eversionem, & promiscuos concubitus, & humanarum carnium viscerationes, nescimus: persecutione quidem eos non expeti, neque occidi a vobis, ob ipsa etiam dogmata sua scimus. Est autem nobis liber contra hæreses & sectas omnes compositus, quem si legere volueritis, dabimus.* Et post multa, hæc de moribus vere Christianorum: *Quia omnino vel matrimonium non aliter contrahimus, nisi liberorum creandorum atque edu-*

(*b*) *Justin. in orat. ad Ant. Pium.*

Castitas Christianorum.

seu contentis, occultandis viguisse. Extat celeberrimum totius Italiæ testimonium, quod Julius primus suo nomine ad Eusebianos transmisit, & contra eosdem urget Athanasius in Apologia II. Non solum enim accusant Eusebianos, quod de calice & mensa sermonem habuissent in præsentia Præfecti, assistentibus tum Ethnicis, tum Judæis; sed quod coram iisdem, præsentibus quoque Cathecumenis, *quæstionem de Sanguine & Corpore Christi habuissent*. Quæ his verbis totius Ægypti Episcopi in Synodica ad omnem sub cœlo Ecclesiam deplorant: *Coram Ethnicis hominibus quæstiones de Ecclesia, de calice, de mensa Domini, de Sanctis Sanctorum habuere*. Nam per sancta Sanctorum intelligenda

VII. *Quædam dogmata olim occultata, quædam publicata.*

VII. sunt Sacramenta Corporis & Sanguinis Christi, quæ Gentilibus, Judæis, Cathecumenis occultanda, non publicanda erant.

Ostendit Origenes lib. I. contra Celsum, eamdem de mysterio Arcani disciplinam in Ecclesia, tam quoad dogma, quam quoad ritus, receptam fuisse. Nam cum Celsus homo Ethnicus & Christiani nominis hostis, dixisset, *Christianos clam quidquid ipsis libet facere vel docere*, opponit se Origenes, aitque: *Deinde quoniam sæpius nominat doctrinam clancularium, coarguendum est hoc quoque; quando per totum Orbem notior est Christianorum prædicatio, quam Philosophorum placita. Quis enim Jesum e Virgine natum crucifixum ignorat? Quis resurrectionem cujus multis creditam, & denunciationem judicii redditur pro dignitate pœnas peccatoribus, & justis præmia? Quin & resurrectionis futuræ mysterium vulgatum est, tametsi rideatur ab infidelibus. Quæ cum ita se habeant, perabsurdum est doctrinam hanc vocare clancularium. Quod vero quædam ensunt, quæ non annunciantur quibusvis, id non solius doctrina Christiana proprium est, verum etiam Philosophica. Nam & illi exteriorem & penitiorem doctrinam habebant, & alii Pythagoram audiebant contenti ipsius auctoritate, alii secrete discebant rationes non evulgandas in profanos, nondumque pur-*

educandorum gratia: vel conjugium detrectantes, perpetuo nos continemus. Et jam nostrorum juvenum quidam, ut vobis persuaderet non esse nobis mysterium promiscuam & propatulam mixtionem, libellum obtulit Alexandriæ Felici Præsidi, medico permitti postulans, ut testes sibi abscinderet (nam sine permissu Præsidis id facere, loci ejus medici interdictum esse dicebant). Felice prorsus petitioni hujusmodi subscribere nolente, perseverans in proposito suo adolescens, in sua tandem, & eorum qui idem secum sentiebant, conscientia acquievit. Hucusque Justinus.

XXXIV. (a) Athen. orat. pro Christian. — Defensiones pro moribus Christianorum.

Athenagoras (*a*) itidem Christianus philosophus, pro Christianis & ipse scribens defensionem, illatam vulgi rumore in Christianos calumniam refert, atque refellit, sic dicens: *Tria nobis rumoribus impingunt crimina, nullorum deorum pietatem, cœnas Thyesteas, & Oedipodis concubitus. Enimvero si vera sunt ista, nulli parcite generi: animadvertite in hujusmodi facinora: una cum conjugibus & liberis radicitus nos extirpate & occidite, si quidem mortalium quisquam ad instar ferarum vivit.* Hæc ipse: & alia addit pro veritatis defensione. Sed & Theophilus (*b*) Episcopus Antiochenus, qui sextus post Petrum eidem Ecclesiæ præfuit, hæc de iisdem post recitatas leges, quibus viverent Christiani: *Nunc*, inquit, *vide an hi qui talia docentur, talia que discunt, possint more brutorum animalium vivere, & pollui nefariis commixtionibus; aut possint (quod quidem omnium immanissimum est) carnes humanas attingere, præsertim cum etiam monomachias spectare nobis interdictum sit, ne ... hujusmodi cædium reddamur: nec cetera spectacula spectare audemus, ne oculi nostri inquinentur, & aures nostræ hauriant profana, quæ ibi decantantur, carmina; nempe dum Thyestis tragica facinora commemorant, & Terei liberos devoratos recitant. Nec fas nobis est audire adulteria deorum hominumque, quæ suavi verborum modulantur mercede, & præmiis inducti celebrant. Verum absit, absit (inquam) a Christianis, penes quos modestia & temperantia florent, continentia viget, unius uxoris matrimonium legitimum servatur, castitas colitur, injustitia expellitur, peccatum eradicatur, justitia exercetur, lex regnat divina, religio tractatur vera, quos veritas gubernat, gratia servat, pax protegit, divinum verbum ducit, sapientia docet, Christus, qui vera est via, regit, Deusque solus Imperio temperat: absit, inquam, ut talia facinora vel cogitemus, nedum faciamus.* Hucusque Theophilus.

(b) Theoph. ad Autolyc. lib. 3.

XXXV. At non tantum hæc scriptis, sed coram judicibus pro veritate certantes proprii dispendio sanguinis, cum de his quæstio haberetur, Christiani libere professi sunt: quod vetus illa ac nobilis scriptio, epistola inquam, Viennensis ac Lugdunensis Ecclesiæ ad Christianos, qui in Phrygia & reliqua Asia essent, conscripta, quam Eusebius (*c*) recitat, demonstrat his verbis: *Quidam etiam Ethnici nostrorum servi una capiebantur (siquidem Præses omnes nos passim requiri præceperat) qui tormenta, quæ sanctos tolerare cernebant, reformidantes, contra nos militibus, satanæ impulsu, illos in hoc idem incitantibus, Thyesteas cœnas, & incestus Oedipodis falso commenti sunt, & alia quæ nobis nec eloqui, nec cogitare fas quidem esse judicatur: quin tale facinus aliquando inter homines admissum fuisse, nec credi quidem propemodum debet. Quæ faæ cum essent fama ... hominum passim diffusa, furere cœperunt: ita ut si qui ... propter necessitudinem moderate se erga nos gessissent, tunc veluti rabie quadam incitati dentibus frendere, insanireque prope viderentur.* Hæc ibi: quanta autem constantia sancti martyres tam viri quam feminæ pro veritate adversus objecta mendacia steterint, suo loco fusius dicendum erit. De his etiam Origenes (*d*), disputans contra Celsum, ut turpis Epicurei retundat dicacitatem, hæc ait:

(c) Euseb. hist. lib. 5. c. 1.

(d) Orig. contra Celsum lib. 7.

purgatos. Ex hoc loco constat, Celsi temporibus non solum ritus, sed Religionis quoque Christianæ dogmata juxta Ecclesiæ disciplinam occultata fuisse. Enumerat Origenes dogmata, quæ palam prædicabantur, ut Incarnationis, Passionis, & Resurrectionis Dominicæ, extremi judicii, & resurrectionis nostræ. Non loquitur autem de Sanctissimæ Trinitatis mysterio, neque de Sacramento Eucharistiæ, neque de aliis Sacramentis, quod illa ex iis essent, quæ non communicabantur quibusvis, adeoque circa quæ disciplina Arcani observanda erat, prout de mysterio Eucharistiæ tractaturus, homilia 13. in Exodum disertis verbis præmonuit.

VIII. Mysterium Trinitatis celari solitum.

Denique dogma de Sanctissima Trinitate olim Judæis & Cathecumenis occultatum fuit, Apostoli vero illud coram Judæis non reticuere, quia idem mysterium in propheticis Sermonibus antiquitus acceperant. Chrysostomus homilia 40. in primam ad Corinthios Epistolam expresse profitetur, se non audere loqui de forma baptismatis & symbolo, quibus Sanctissimæ Trinitatis mysterium exponitur: *Non audeo*, inquit, *propter eos, qui non sunt initiati: ii enim expositionem nobis faciunt difficiliorem, ut qui nos cogunt, vel non aperte dicere, aut eis arcana enuntiare. Sed tamen dicam, quoad ejus a me fieri poterit, tecte & adumbrate*, &c. S. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi VI. agens de mysteriis symbolo contentis ait: *Hæc mysteria Sacramentaque nunc patefacit Ecclesia ei, qui ex Cathecumenis excedit; non moris est Gentilibus exponere: non enim Gentili cuiquam de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto arcana mysteria declaramus, neque palam apud*

Nostri vero per Celsum ex imperitia abjectiores quidam, & stolidi, & serviles jam vocitati, si vel purum per se Deo crediderint, suscepta Jesu jam disciplina, tantum absunt a flagitio & immunditia & quavis concubitus foeditate, ut quod secus ac perfectiores sacerdotes nonnulli quamvis cultum avertentur, ita ut vel in cælibatu ex his quidam omnino permaneant, ne dixerim, ut a quovis venereo congressu abstineant. Hæc & alia plura id genus Origenes de his qui non ex necessitate, sed volentes erant continentes, atque virgines, ut purius Deo vacarent. Sed & Tertullianus (a) in ipso pene limine defensionis, quæ primo objici calumnia solebat, profert ac diluit: *Dicimur* (inquit) *sceleratissimi de sacramento infanticidii, & pabulo inde, & post convivium incesto; quod eversores luminum canes, lenones scilicet tenebrarum & libidinum impiarum inverecundia procurent.* Hæc itaque a Gentilibus in Christianos jactari solita, ipse quam accuratissime diluit.

(a) *Tertul. in Apolog. c. 7.*

XXXVI. Sed audiamus hæc ipsorum Ethnicorum verbis narrata, quæ in ipso disputationis ingressu Cæcilius objicit in Octavium apud Minutium (b) Felicem, in hunc scilicet modum: *Jam de initiandis tyrunculis fabula tam detestanda, quam nota est. Infans farre contectus, ut decipiat incautos, apponitur ei qui sacris imbuitur. Is infans a tyrunculo farris superficie quasi ad innoxios ictus provocato cæcis occultisque vulneribus occiditur. Hujus (proh nefas!) sitienter sanguinem lambunt,* [illegible] *hac fœderantur hostia: hac dispertiunt: sceleris ad silentium mutuum pignorantur: hæc sacra sacrilegiis omnibus tetriora. Et de convivio notum est: passim omnes loquuntur, id etiam Cirtensis nostri testatur oratio. Ad epulas solemni die coeunt cum omnibus liberis, sororibus, matribus, sexus omnis homines, & omnis ætatis. Illic post multas epulas, ubi convivium caluit, & incestæ libidinis ebrietate fervor exarsit, canis qui candelabro nexus est, jactu offulæ ultra spatium lineæ qua vinctus est, ad impetum & saltum provocatur: sic everso & extincto conscio lumine, impudentibus tenebris nexus infandæ cupiditatis involvunt per incertum fortis: etsi non omnes opera, conscientia tamen pariter incesti, quoniam voto universorum appetitur, quicquid accidere potest in actu singulorum.* Hæc Cæcilius. At dum hæc refellunt tum Tertullianus, tum etiam ibi Octavius, hosce omnes manifestæ calumniæ redarguunt; pariterque declarant multis, apud Christianos nihil esse antiquius, quam castitatem tueri: nempe eos vel unis nuptiis esse contentos, vel ex animo excolere virginitatem: adeoque esse casta eorum conjugia, ut interdum inter conjuges, mutuo conspirante consensu perpetua servetur continentia.

(b) *Min. Felix in Octav.* Summa objectio Gentilium in Christianos.

XXXVII. Hæc igitur occasione Gnosticorum in Christianos sæpissime objecta, quæstionibus examinata, tormentis pervestigata, nec inventa, certissimis rationibus confutata, tum verbis, tum scriptis a Christianis diluta penitus remanserunt: ut magno plane miraculo acciderit, quod religioni tam vehementer infamatæ, & tot calumniis non tantum vulgi ore traductæ, sed etiam eruditorum stylo notatæ, tam ingens toto terrarum orbe credentium accessio facta est, ut plane perspicuum omnibus redditum sit, eam non hominum sapientia, sed divino esse consilio gubernatam. Sed quæ reliqua sunt Carpocratis, audiamus. Tradit Irenæus (c), & alii post eum, consuevisse Carpocratis discipulos dexteræ auris posteriorem partem perforare, ut eo signo ab aliis secerni atque dignosci possent: habere solitos insuper imagines quasdam vel depictas vel aliter compositas, ex eis aliam Christi, quam dicerent a Pilato factam, Pythagoræ aliam, itemque alias Platonis, & Aristotelis, & aliorum; eas venerantes, [illegible] Gentes idola colere consueverunt. Alexandrum Imperatorem easdem quoque habuisse in suo larario, suo loco dicemus.

Fides magis aucta, cum magis depressa est.

(c) *Iren. li. 1. c. 24. in fine.*

XXXVIII. Permagni quidem interest in imaginibus conflandis, effingendis, & conservandis, quo quis hæc intuitu faciat, num scilicet ob memoriam beneficiorum acceptorum, ut Emorroissam fecisse constat, quæ ob eam causam magnam consecuta est laudem: an vero Gentilium more, ut quis ea simulacra, perinde atque Gentiles idola, colat, quod fecisse Carpocratem tradunt. Priore enim modo a S. Ecclesia semper receptus, conservatus, atque laudatus est usus, quo quis in composita Ima-

Imaginum cultus diversus.

Cathecumenos de mysteriis verba facimus, sed multa sæpe loquimur occulte, ut Fideles, qui rem tenent, intelligant, & qui non tenent, non lædantur. Vide quæ anno Christi LV. num. V. de Canone XXXVII. Concilii Illiberitani dixi.

IX. Ex hac Arcani disciplina provenit, quod primis Ecclesiæ seculis nulli Tractatus de septem Sacramentis, quorum nostris temporibus tam frequens mentio, scripti sint. Dicunt quidem Protestantes, antiquiores Patres a Commentariis de septem Sacramentis abstinuisse, quod numerum illum Sacramentorum non admiserint. Sed id ex Orientalis Schismaticæ & Occidentalis Orthodoxæ Ecclesiæ consensione facile refellitur. Neque enim Orientales Schismatici cum Orthodoxis Latinis in unam eamdemque sententiam ab octingentis annis conspirassent, nisi illam a majoribus accepissent. Alia itaque ratio quærenda. Cum Tractatus de septem Sacramentis eduntur, necesse est eorum ritus exponere, materiam & formam, quibus conficiuntur, determinare, dogma ipsum de omnibus ad Sacramentorum con- fe-

Ex Disciplina Arcani septem Sacramentorum comprobata.

imagine acceptum mente recolit beneficium, ac in illa eum qui contulit, legitime veneratur: a reliquo vero imaginum ac signorum usu, quod sapiat idololatriam, semper abhorruit. Sed de his alias pluribus. Quomodo autem Marcellina alumna Carpocratis ausa fuerit ejusmodi portenta sub Aniceto Papa Romam inferre, suo loco dicemus.

XXXIX. De Filio Carpocratis Epiphane.

(a) Clem. Alexandr. Strom. lib. 3. & Epiph. hær. 32.

Ut autem de omnibus quæ ad Carpocratem spectant, notitia plenior habeatur; de filio, quem reliquit impietatis hæredem, ex Clemente Alexandrino (a) pauca dicenda sunt: sic enim ait: *Qui vero a Carpocrate descendunt & Epiphane, censent uxores oportere esse communes; a quibus in nomen Christianum scilicet, maximum emanavit probrum. Hic autem Epiphanes, cujus etiam scripta feruntur, filius erat Carpocratis, & matris Alexandræ nomine, ex patre quidem Alexandrinus, ex matre vero Cephaleneus. Vixit autem solum septemdecim annos, & Samæ, quæ est urbs Cephaleniæ, ut deus est honore affectus: quo in loco templum ex ingentibus lapidibus, altaria, delubra, museum ædificatum est & consecratum: & cum est nova luna, convenientes Cephalenei, natalem in deos relationem Epiphanis sacrificant, libantque & convivantur, & hymnos canunt. A patre enim didicit & orbem disciplinarum, & Platonis philosophiam. Fuit autem auctor & princeps Monadicæ cognitionis: a quo etiam profluxit hæresis eorum, qui nunc sunt, Carpocratianorum.* Hæc Clemens, qui tum ipsius, tum parentis hæresim confutat, & præsertim in libro quem inscripserat, de Justitia.

XL. Ex Philosophis hæreses.

(b) Orig. in Josue homil. 7.

(c) Tertul. advers. Herm.

(d) Apocal. 22.

Accidit enim iis quod de philosophis tradit Origenes (b): qui cum suam ipsorum, quam sectabantur, philosophiam introducere in Ecclesiam conati essent, pollucrent ipsam non habentem maculam neque rugam: ut merito dixerit Tertullianus (c), philosophos extitisse patriarchas hæreticorum. Nam de Carpocrate & Epiphane idem tradit Clemens Alexandrinus, quod hi, cum legissent in Republ. Platonis, ejus instituto uxores debere esse communes, hæc ipsa suos docuerunt observare: sed, quod de his qui semel errore labuntur scriptum est (d): *Et qui in sordibus est, sordescat adhuc*; lineam veritatis semel transgressi, per abrupta præcipitia se dederunt. Quod igitur Gnostici abuterentur Platonis sententiis, ea de causa Plotinus (e), Platonicorum facile princeps, adversus Gnosticos edidit commentarium, quo cum destruat ipsorum insanias, eorumdem incantationes & magicos susurros, quibus se cælestia movere posse profiterentur, sugillat, moribusque longe deteriores Epicureis esse confirmat. Addit Porphyrius (f) Plotini discipulus, suo tempore Gnosticos Romæ vulgasse libros quosdam, quos Zoroastris revelationes appellabant.

(e) Plotin. contra Gnostic.

(f) Porphyr. in vita Plotini.

XLI. Prodicus auctor Adamitarum.

(g) Theod. lib. 1. hæretic. fab.

(h) Epiph. hæres. 32.

(i) Epiph. in Comp.

(k) Epiph. hæres. 26.

(l) Clem. Alexandr. Strom. lib. 3. & lib. 7.

(m) Tertul. in Scorpiaco.

Ceterum pravum genus Carpocratis latius est propagatum: nam ejusdem stirpis fuit Prodicus nefandissimus, qui Adamitarum auctor extitit; qui nihilo secius eadem, quæ Carpocratiani ac Gnosticorum reliqui, turpissima perpetrabant: indiderunt sibi & ipsi nomen, ut Gnostici dicerentur, quod Theodoretus (g) testatur. De his plura Epiphanius (h), qui horum ecclesias lupanaria fuisse tradit, ubi nonnisi nudos commorari liceret, quas Paradisum nominabant. Addidit his Prodicus alias insanias ac nova dogmata: nam quatuor elementa deos esse dicebat (i), deinde Solem & Lunam. Porro idem Epiphanius (k) tradit Gnosticos diversis nominibus appellatos, nimirum Borborianos, Coddianos, Stratioticos, Phibionitas, Barbelitas, & Zacchæos: Naasianos etiam esse dictos tradit Theodoretus. Addit de eo Clemens Alexandrinus (l), ipsum suosque affirmare, se esse liberos, nec ulla lege teneri, nec etiam esse orandum. Adversus hæc idem auctor pluribus disputat, atque egregie confutat. Fuisse illi communem cum cæteris Gnosticis sententiam illam, qua diceret, non esse palam confitendum Christum, nec pro eo subeundum martyrium tradit Tertullianus (m).

XLII. Antitactæ Hæretici.

Addit ubi supra Clemens aliam Gnosticorum sobolem, Antitactas dictos, qui enormiter dicerent peccatum non esse malum, sed præmio dignum. Verum hac ex parte, quod pertinet ad corporis voluptatem explendam, idem sensisse Basilidianos, Carpocratianos, Valentinianos, Secundianos, & Epiphanis sectatores, Epipha-

secrationem & administrationem spectantibus minime celare. Quæ tamen prisca Ecclesiæ disciplina oculis & auribus Gentilium, Judæorum & Cathecumenorum religiose occultabat; quorum prophanationem metuentes Antiqui ab iis abstinebant in sermonibus, & sibi cavebant, neque in scriptis de iis agebant. Contra vero postquam sexto Ecclesiæ seculo disciplina illa abolita fuit, ut ibidem visuri sumus, frequens Sacramentorum memoria non tantum apud Græcos, sed etiam apud Latinos, saltem a Caroli Magni tempore: apud Græcos vero post tempora Photii, qui in sua Bibliotheca ex Jobio Monacho *septem sacrosancta Christi Ecclesiæ mysteria celebrat*. Disciplina itaque Arcani in causa fuit, quod sex primis Ecclesiæ seculis Catholici Scriptores a Tractatibus de Sacramentis abstinuerint, rarius & obscurius de iis scripserint, neque de eorum numero recensendo solliciti fuerint. Quæ omnia ex Schelstratio in egregia Dissertatione de Disciplina Arcani excerpta, quibus Annales in multis lucem accipere possunt.

phanius docet, cum ait: *Necessario vero has appofus voces ad hos redarguendos, cum non recte vivant nec Basilidiani, nec Carpocratiani, nec Valentini aut Epiphanis sectatores: cui sane Epiphani conjunctus est prædictus Secundus; inter se enim connexi, ita ut aut hic illi tradiderit, aut ille huic errorem impertierit, etiam si aliqua parte inter se differant, tamen in una hæresi seipsos collocarunt: quare etiam potestatem habere peccandi docuerunt, cum propter perfectionem omnium naturalia sint servanda; & si peccent, propter naturaliter insitam electionem id faciant.* At de Valentino & Secundo inferius. Hæc jam de Carpocrate & Gnosticis satis.

JESU CHRISTI ANNUS 121.	ALEXANDRI PAP. ANNUS 1.	HADRIANI IMP. ANNUS 2.

1. ☞ CHristi Redemptoris anno centesimo vigesimoprimo, qui est secundus Hadriani, in Fastis Græcis, aliisque recentioribus recte notantur Consules, Hadrianus ipse tertium, & Junius Rusticus, licet mendose Græci Hadrianum Consulem secundo, pro tertio scriptum habeant. Revera enim, ut superius probatum est, secundum Consulatum superiore anno Collega Salinatore gesserat. Cassiodori autem, sive Mariani Scoti, qui ex illius Codice jam depravato, sumpsit, nulla per hos Hadriani annos habenda est ratio ☜. Hoc igitur anno Evaristus *Evaristus martyr coronatur.*

SÆC. II. Anno Urbis 872. Olymp. 214. an. 3. A. C. 129.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5622.

☉ 16. B. ☽ 6. P. 27. April. Indict. 2.

JESU CHRISTI 119. *secundum Baronium* 121.

SIXTI PAPÆ 4.

HADRIANI IMP. 3.

I. *Consules.* [1] AD num. I. & seq. Coss. *Hadrianus Aug. III. & Rusticus.* Samtus ia Consulatus ab Hadriano juxta secundam Consolatuum Cæsareorum regulam, quod in annum præcedentem Consulatus, ad quem adhuc privatus destinatus fuit, inciderit. Atque hinc manifeste intelligimus, Hadrianum, quando a Traiano iterum Consul designatus est, ac in filiom adoptatus, in consortium Imperii adscitum non fuisse, ut aliqui Eruditi volunt; cum si Cæsar tunc dictus fuisset, ac in partem Imperii venisset, duplicem Consulatum non gessisset, alterum ob adoptionem, alterum ob Imperium, sed unicum tantum, ob Imperiom sc. suscepisset. Ex tertio itaque Consulatu hoc anno ab eo sumto apparet, secundum eidem ob adoptionem tantum concessum. Onuphrius in Fastis ait: *Hadrianum Aug. II. mendose pro III. & Rusticum Consules digerunt Cassiodorus, Fasti Græci, & liber Cuspiniani.* Idem scribit Baronius in Annalibus. At ab illis Auctoribus minime peccatum; sed tantum Consulatus suffectus, quem ante consecutum Imperium gesserat Hadrianus, neglectus ac prætermissus; quod tam in Fastis quam in Nummis & Inscriptionibus sæpe contigit.

II. *S. Evaristus* Papa anno Christi centesimo octavo Bradua & Galli Consulatu notato martyrio cor natus est, juxta Chronicon Damasi, in quo legitur: *Evaristus annis tredecim, mensibus septem, diebus duobus. Fuit temporibus novissimis Domitiani, & Nervæ & Traiani, a Consulatu Valentis & Veri* (legendum Veteri) *usque Gallo & Bradua.* Sed loco, *annis tredecim*, legendum, *annis duodecim*, ut Consolatus sub quo cœpit, & sub quo desiit, ostendit. Pontificatum inierat anno XCV. Domitiani XVII. & Clementis Consulatu notato, obiitque anno CVIII. mense ac diebus incertis. Colitur quidem Evaristus die XXVI. Octobris, legiturque in auctiori Chronico veterum Pontificum: *Sepultus est juxta corpus B. Petri in Vaticano VI. Kalend. Novembris.* Sed dies, quibus priores Pontifices Romani coluntur, potius ad aliquas eorum Translationes, quam ad eorum Natalia pertinere, jam sæpe monuimus. Evaristo successit *Alexander*, non quidem Hadriano imperante, ut existimavit Baronius, sed Traiano Rempublicam Romanam administrante, ut testantur Eusebius tam in Historia, quam in Chronico, Marianus Scotus, Hermannus Contractus, aliique. Non itaque dubitandum videtur; quin Alexander anno Christi CVIII. Ecclesiæ Romanæ gubernaculo admotus fuerit. *Obitus Evaristi P.P.*

III. *Decretales Evaristi.* Decretales duæ Evaristo supponuntur. Prima *ad omnes Episcopos Africæ data IX. Kalend. Aprilis, Valente & Vetere Coss.* quam falsam ostendit locus prolixus Idatii Clari ad Wrimarum Arianum huic Epistolæ insertus. Idatius enim exeunte quarto Ecclesiæ seculo floruit. Secunda scripta est *omnibus per Ægyptum Domino conglutinatis fratribus. Data Kal. Novembris, Gallo & Bradua Coss.* Sed refertur in ea tacito Auctoris nomine prolixus alius locus ex prima Epistola

---

[1] COss. *Hadrianus Aug. III. & Rusticus.* Sponius in Miscellaneis pag. 278. in ænea tabula: DAT. NON. OCTUBRIS, CALLAGORI. IMP. CAES. TRAIANO. HADRIANO. AUG. III. COS. Lapia Reinesianus pag. 252. IMP. CAES. TR. P. AILIO. HADRIANO. AUG. P. M. TRIB. POT. COS. III. P. P. Donianæ inscriptiones Cl. III. num. 11. ubi *Hadrianus* cum TR. POT. V. COS. III. & num. 13 & 15. cum TR. POT. II. COS. III. Classe vero II. n. 83. ex columna milliaria in Hispania cum TRIB. POT. IIII. IMP. III. COS. IIII. ubi mendose *quartus* pro *tertio* consulatu ponitur; nam notum est, *Hadrianum* tres tantum Consulatus gessisse. Spartianus in Hadriano cap. VIII. *Tertio consules, quum ipse ter fuisset, plurimos fecit. Infinitos autem secundo consulatus honore cumulavit. Ipsum autem tertium consulatum & quatuor mensibus tantum egit, & in eo sæpe jus dixit.* Fasti Idatiani, corrupte: *Hadriano IV. & Rustico.* Prosperi Chronicon: *Hadriano II. & Rustico.* Vindebonenses: *Adriano III. & Rustico.* Nonnulli *Rustico* prænomen, *Quintii*, & *Junii* nomen tribuunt.

stus Papa cum sedisset annos novem & menses tres, vigesimasexta Octobris martyrio coronatus est; ea enim die in tabulis Ecclesiasticis natalis (*a*) ejus consignatus habetur. Tribuit Eusebius (*b*) Evaristi sedi annos novem tantum, quod non consueverit ipse menses & dies, quibus supervixissent Romani Pontifices, addere. Quod vero omnes annos ejus sub Trajano recenset, inde accidit, quod Cletum una cum Anacleto conflans, unum prætermisit Romanum Pontificem: in quo ipsum, & qui eum secuti sunt, errasse certum est. Statuta enim semel chronographia Romanorum Pontificum superius ex sede Clementis, quem antiquorum omnium sententia pervenisse usque ad Trajani annum tertium constat, addendo annos novem & menses sedis Anacleti, ac totidem Evaristi: inspectisque ipsorum diebus natalibus, ut antiquitus in Martyrologio Romano descripti habentur; annos, menses, & dies, ut supra posuimus, esse ponendos, ratio persuadet. Cur autem interdum chronographiam annorum Romanorum Pontificum in libro de Romanis Pontificibus Consulibus adnotatam, ut mendacem, & ab eodem ipso auctore penitus discrepantem prætermittamus, superius reddidimus rationem tomo primo Annalium in Lino. Index Romanorum Pontificum ab Honorio Papa Tertio collectus, quem exscripsimus ex Vaticana bibliotheca, hoc anno centesimo vigesimoprimo Alexandri Papæ ponit ingressum.

(*a*) *Rom. Martyrol. 26. Octob.* (*b*) *Euseb. in Chronico.*

Chronographia Romanor. Pontif.

Rursus vero in sæpius citato libro de Romanis Pontificibus hæc leguntur post alia superius recensita de Evaristo: *Hic fecit ordinationes quatuor per mensem Decembrem, presbyteros decem & septem, diaconos duos, & Episcopos per diversa loca quindecim*. In quibus describendis, quod numeri lectio varia habeatur, eam posuimus, quam antiquioribus codicibus invenimus comprobatam. Sed post hæc: *Sepultus est juxta corpus beati Petri in Vaticano VI. alter VII. Kalend. Novembris, & cessavit Episcopatus ejus dies decem & octo*. Hæc ibi. Porro titulo Evaristi duæ leguntur epistolæ. *Successit Evaristo Alexander Romanus, patre Alexandro natus, de regione Caputtauri*. Sed quod ait auctor: *E regione Caputtauri*: Cum nulla apud antiquos e quatuordecim regionibus eo nomine dicta habeatur, facile inducor ut existimem locum illum circumscriptum esse juxta Palatium, quem Suetonius (*c*) in Octavio nominat Capita bu- II.

Alexander Papa.

(*c*) *Sueton. in Octav. c. 5.*

stola Clementis Papæ, juxta Latinam interpretationem a Rufino editam; cum tamen hic quinti Ecclesiæ seculi initio adhuc in vivis fuerit. Denique incipit cum verbis S. Leonis primi: *Unum vos, fratres, sentire oportet & agere*, &c.

IV. *Hadrianus in Palæstinam & Ægyptum venit.*

Ad num. III. Hadrianus, qui anno superiori Romam venerat, in eadem urbe Consulatum tertium iniit, quod ex Spartiano in Hadriano cap. 8. colligo: *Ipsum autem tertium Consulatum, & quatuor mensibus tantum egit, & in eo sæpe jus dixit*; ubi loquitur Spartianus de gestis ab Hadriano, dum adhuc Romæ esset. Abdicato tertio Consulatu Roma discessit, & in Palæstinam venit, Auctor enim Chronici Alexandrini sub hujus anni Consulibus scribit: *His Coss. tumultuantibus Judæis, Hadrianus venit Hierosolymas, captisque Hebræis, Terebinthum urbem, ubi celebritatem publicam instituit, Judæosque singulos ad equi pretium venales exposuit, reliquos Gazam traxit, ibique proposito foro vendidit, festumque diem instituit, qui hodieque appellatur Hadriani. Everso porro Hierosolymorum templo, condidit duplex forum, theatrum item, & tristegum seu trizonium atque tetranymphum, & dodecapylum (ædificium duodecim portarum) quod antea gradus appellabant, & denique Codram. Divisit hinc urbem in septem vicos, creavitque septem Vicomagistros, singulisque singulos assignavit vicos: a quibus hodieque nomina retinent. Urbem, quod ille Ælius Hadrianus diceretur, Æliam nuncupavit*. Sed falsum est, Hadrianum Judæorum templum demolitum esse, cum id Vespasiano imperante contigerit. Verosimile tamen est quod ait Petavius in Animadversionibus Epiphanianis ad librum de Mensuris & Ponderibus, paulatim accidisse, ut *partim Judæi, partim Christiani, sive in superstite illa urbis parte, sive in propinquo aliquo loco, domicilia collocarint, Quæ omnia una cum veteribus Hierosolymorum reliquiis Hadrianus demolitus est, ac novam a fundamentis urbem extruxit: non tamen iisdem in vestigiis, quibus prior constiterat, sed ut in urbium instauratione sæpe usu venit, haud procul a veteri sede*. Huc referendum quod ait Epiphanius in libro de ponderibus & Mensuris num. XIV. *Itaque in Ægyptum profectus, cum Roma discederet, urbes illas, quæ in itinere posito sunt, obire ac perlustrare vellet, inter cæteras Antiochiam, ac Celen, Syriam, Phœnicem, & Palæstinam, quæ Judæa dicitur, anno, quam eversa fuerat, septimo & quadragesimo peragrans, Hierosolymam celeberrimam urbem ac nobilissimam contendit, quam Titus Vespasiani filius secundo sui Imperii anno subverterat. Hanc ille solo æquatam, templum ipsum destructum ac proculcatum reperit, paucis adhuc exceptis, ac parva quadam Christianorum Ecclesia &c.* Addit Epiphanius, Hadrianum de urbe instauranda cogitasse, quod ab eo factum infra suo loco ostendemus. Verum quidem est, Baronium hunc Epiphanii locum anno CXXXV. seu, ut ipse numerat, anno CXXXVII. narrare, quod Æliam eo duntaxat anno conditam existimet. Sed, ut anno CXXXII. dicemus, Ælia non alio anno quam præsenti ædificata. Porro quadraginta illi septem anni ab anno Christi septuagesimo primo, quo triumphus Judaicus ductus, desumendi, & ultimus, quo Hadrianus Hierosolymam venit, ut sæpe ab Antiquis fit, excludendus; ac præterea annus secundus Vespasiani loco secundi Titi numerandus. Denique, Hadrianum currenti anno quo Consulatum tertium gessit, in Ægyptum venisse demonstrat Nummus a Mediobarbo productus pag. 175. HADRIANUS AUG. COS. III. P. P. In postica: ADVENTUI AUG. S. C. ALEXANDRIAE. Cernitur Imperator habitu Consulari, dextram porrigit Jovi Serapidi, post quem Isis stans sinistra sistrum tenens,

Baron. an. 137. nu. VIII.

III. bubula, ubi oatum fuisse Octavium tradit.

Hoc eodem anno secundo Hadriani Imp. cum Judæi captata occasione absentiæ Principis, qui superiori anno (ut vidimus) ex Syria Romam venit, iterum rebellassent, rursus domiti sunt: hæc enim Eusebius (a) hoc anno contigisse tradit. At quoniam non semel, sed iterum ab eodem Imp. Judæi in Palæstina afflicti sunt; ne quis hæc confundendo, errore labatur, distinguenda est altera ab altera clade, & quid prius, quidve posterius factum sit, diligentius exquirendum. Priorem hanc factam esse sub Hadriano Judæorum debellationem sub Tinio Ruso, testatur S. Hieronymus (b): huncque in ejusdem administratione provinciæ perseverasse usque ad annum decimumsextum ejusdem Imp. Eusebius (c) auctor est. Posterior Judæorum vexatio accidit sub Julio Severo, homine strenuissimo, quem (ut tradit Dio d) ea de causa ex Britannia Hadrianus in Syriam evocavit: hanc autem contigisse postquam idem Imp. in Orientem reversus est, tum Dio, tum Spartianus (e) testantur, qui prioris, nempe hujus quam hoc anno accidisse tradit Eusebius, nullam penitus habuerunt mentionem, quod respectu posterioris, quam Eusebius in Chronico anno decimosexto Hadriani Imperii factam fuisse tradit, levissima visa sit. Quamobrem haud satis videtur posse firmari, quod S. Hieronymus (f) de his agens, ait: *Tres autem anni & sex menses sub Hadriano supputantur, quando Jerusalem omnino subversa est, & Judæorum gens catervatim cæsa, ita ut Judæi quoque finibus pellerentur:* Nam hæc tum Eusebii, tum etiam Dionis & Spartiani testimonio refelluntur. S. Epiphanius (g) cum hæc jure facta dicat post reditum Hadriani Antiochiam, quando Hierosolymam quoque petiit: tamen cum numeret a clade illata sub Tito usque ad ultimam, quæ facta est sub Hadriano, annos tantum quadragintaseptem, ad ipsum potius Imperium Hadriani, quod eo ipso anno cœptum est, quam ad certum annum ejus Imperii, quo ea accidit, respexisse videtur. His igitur de tempore utriusque cladis elucidatis, cætera quæ in posteriori atque novissima acciderunt clade suo loco pluribus dicturi sumus.

(a) *Euseb. in Chronico.*

Quæ Hadrianus in Judæos.

(b) *Hier. in Daniel. c. 9. in fin.*

(c) *Euseb. in Chronico.*

(d) *Dio in Hadriano.*

(e) *Spartian. in Hadriano.*

(f) *Hier. in Daniel. c. 9.*

(g) *Epiph. lib. de mensur.*

JESU CHRISTI ANNUS 122. | ALEXANDRI PAP. ANNUS 2. | HADRIANI IMP. ANNUS 3.

I. ANno Christi centesimovigesimosecundo, Consulatum inierunt Cæcilius Severus, & Aurelius Fulvus, qui postea dictus est Antoninus pius Imperator [1]. Meminit hujus Consulatus Spartianus in Antonino Pio. Hoc igitur anno, qui numeratur tertius Hadriani, in Ecclesia Alexandrina defuncto Primo Episcopo, subrogatus est in locum ipsius Justus, qui sedit annos undecim. Hæc Eusebius (a). Quo tempore Hadrianus Imp. cum res Urbanas composuisset atque

Justus Episcopus Alexandr.

(a) *Euseb. in Chronico.*

nent; post Imperatorem alia figura muliebris manum sistro intendens. Quare perperam negavit Scaliger in Animadversionibus Eusebianis, Hadrianum hoc tempore Alexandriam venisse, scribens errasse Eusebium, quando primo Hadriani anno ait: *Hadrianus Alexandriam a Romanis subversam publicis instauravit expensis.* Nam res quidem anno suo non consignata, & Alexandriæ subversio Veteribus non memorata; sed Hadriani ad eam urbem adventus in dubium non revocandus, cum tertius Consulatus ultimus sit, quem Hadrianus suscepit,

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5613.

☉ 17. AG. ☽ 7. P. 1. April. Indict. 5.

JESU CHRISTI 120. *secund. Baronium* 122.

SIXTI PAPÆ 5.

HADRIANI IMP. 4.

SÆC. II. Anno Urbis 873. Olymp. 224. an. 4. A. C. 120.

[1] AD num. I. Coss. *L. Catilius Severus*, & *T. Aurelius Fulvus*, ex Inscriptione Onuphriana. Ha-

I. Consules.

[1] COss. *L. Catilius Severus*, & *T. Aurelius Fulvus*. Gruterus pag. DXCVIII. 9. EXCESSIT. III. IDUS. SEPTEMB. L. CATILIO. SEVERO. T. AURELIO. FULVO. COS. Capitolinus in Pio cap. 1. hæc ejus nomina fuisse tradit, nempe *Titi Aurelii Fulvii Boionii Pio*. De eo Gruterianum lapidem, quem nunc dedimus, loqui putant. In Donianis inscriptionibus Cl. II. num. 162. pag. 109. lapis affertur ex schedis Manutiis Vaticanis, ubi L. AELIO ANTONINO. ET. PETO COS. legitur; ex quo primus *Antonini* consulatus ordinarius hoc anno una cum *Peto* consule suffecto gestus denotari forte videtur. *T. Aurelius Fulvus*, de quo Gruteriana inscriptio, est certe *Antoninus Pius* Imperator ex sententia Norisii de Epochis Syro-Maced. cap. II. pag. 18. ubi nonnulla habet de *L. Catilio Severo* ejus collega, qui post consulatum, *Asiæ Proconsul* fuit, ut patet ex Græca sepulcrali inscriptione apud Sponium in Itinerario P. I. pag. 398. *Catilio Severo* scribit Plinius lib. I. epist. XXII. & lib. III. epist. XII. Fuit autem *Catilius Severus*, maternus proavus *Antonini Philosophi* Augusti. Fasti Idatiani: *Severo II. & Fulvo*. Prosperi Chronicon: *Serviliano & Fulvo*. Fasti Vindebonenses: *Severo, & Fulvo*.

que firmasset, peregrinationem per universas Romani orbis provincias instituit; & (ut habet Spartianus *a*) primo in Galliam atque Germaniam transiit, inde in Britanniam transmissurus. Ita circumiens provincias uniuscujusque prospiciebat securitati, atque utilitati. Quamobrem cusus est nummus hujusmodi inscriptione (*b*): LOCUPLETATORI ORBIS TERRARUM. & alius cum hujusmodi fastus pleno titulo: RESTITUTORI ORBIS TERRARUM, quem hic tibi eacusum typis reddimus.

(*a*) *Spart. in Hadriano.*

(*b*) *Adi. lib. numism.*

(*c*)

(*c*) *Ex Musæo Lælii Pasqual. Canonic. S. Mariæ Maior. in Urbe.*

Ventosi plane atque vani tituli ex adulatione assentantium comparati. *In ea item peregrinatione* (inquit Spartianus) *Procuratores & Præsides earum pro factis supplicia affecit ita severe, ut accusatores per se crederetur immittere.* Et Inferius: *De judicibus omnibus semper cuncta scrutando tandiu requisivit, quamdiu verum inveniret.* Sed & superius: *Cum judicaret, in Concilio habuit non amicos suos aut comites solum, sed Jurisconsultos, & præcipue Julium Celsum, Salvium Julianum, Neratium Priscum, aliosque, quos tamen Senatus omnis probasset:* Hæc Spartianus; qui cum de eodem scribat, quod sacra Romana diligentissime curavit, peregrina vero contempsit: quod sciret Christianam religionem peregrinam, & Romanorum superstitioni penitus adversantem; in eam quo cœperat animo infensissimo sævire non desiit.

II. Nam cum ituro in Gallias, Italicus Præses, qui Rhetias curabat provincias, ad Abduam fluvium illi occurrisset, inter alia de Christianis suggessit, quod obstinatissime deos aversarentur: impetratoque ab eo rescripto, ut qui deos venerari nollent, diversis affectos suppliciis neci traderet, Faustinum presbyterum & Jovitam diaconum Brixiæ assumit in quæstionem. Cumque eos Hadrianus audire voluisset, nec blanditiis illos, ut Solis simulacrum venerarentur, adducere potuisset, condemnat ad bestias: quæ cum illis parcerent, eo miraculo Calocerus & alii complures ex familia Principis, necnon Afra Præsidis uxor, Christianam religionem prædicare, ac etiam profiteri cœperunt: quos primum tentatos, sed in sententia stabiles, inventos, Imperator capite truncari mandavit. Calocerus vero una cum Faustino atque Jovita Mediolanum perductus diris subjicitur quæstionibus, ac tandem morte mulctatus est: re-

Martyres Brixiani.

II. *Gesta anno præsenti ab Hadriano.* Hadrianus anno tantum sequenti per universas Imperii Provincias peregrinationem instituit, ut tunc commodius ostendetur. Incertum autem, an currenti vel sequentis initio Romam redierit. Spartianus in Hadriano cap.6. loquens de Hadriano, dum adhuc Romæ esset, ait: *Audito dein tumultu Sarmatarum & Roxolanorum, præmissis exercitibus, Mæsiam petiit.* Ac paulo post: *Cum Rege Roxolanorum, qui de imminutis stipendiis querebatur, nullo cognito negotio pacem composuit.* In Collectaneis Græcis apud Scaligerum dicitur, Hadrianum urbem in Mœsia ædificasse, eamque *Hadriani venationes* appellasse, idque anno tertio Olympiadis CCXXIV. qui mense Julio currentis Christi anni absolvitur. Quare Hadrianopolis hoc anno ædificata videtur. Verum est, Eusebium in chronico tam secundum Pontacum, quam secundum Scaligerum, anno Abrahami 2135. qui cum mense Septembri præcedentis Christi anni terminatur scribere: *Bellum in Sauromatas gestum.* Sed Chronologia, per transpositionem annorum Librariorum errore factam, in eo Chronico non parum labefactata. Unde Marianus Scotus & Hermannus Contractus, qui sinceriora Chronici Eusebiani exemplaria viderant, hæc verba cum anno quarto Hadriani copulant.

III. *Faustini & Jovitæ martyrium.* Ad num.II. Acta *SS. Faustini & Jovitæ*, qui martyrium Brixiæ subiere, refert ex Auctore anonymo Henschenius die XV. Februarii, censetque eos præsenti anno ab Hadriano morte affectos; quæ etiam sententia Baronii fuit. Sed Henschenius in Vita *S. Afræ*, quæ, *Italico* comite marito crudeli pagano a leonibus, leopardis & ursis cum idolorum Sacerdotibus devorato, conversa est, & cum Faustino & Jovita fratribus plurimum cruciata, ac tandem martyrio coronata fuit, observat, in secunda Vita Faustini & Jovitæ num.VIII. dici; Faustinum, Jovitam, Calimerium & Afram venisse ad locum, qui dicitur *Catacumbas*, & ibi invenisse B. *Telesphorum* Episcopum, qui & ipse latitabat inter sepulcra Martyrum, propter paganorum metum. Unde recte deducit Henschenius, Jovitam & Faustinum circa annum 133. quo Telesphorus sedebat, morte affectos; eo magis, quod in Vita S. Calimerii die XXXI. Junii idem legitur. Colitur *S. Afra* die XXIV. Maii, quo ejus Acta Henschenius illustrat.

liqui duo Romam missi sunt, ubi per Pontifices diu tentati, demum Brixiam remissi, mortis sententiam acceperunt: notatus fuit singulorum natalis dies in tabulis Ecclesiasticis, ut ex instituto Ecclesiæ, annis singulis eorumdem memoria ageretur, prout in Romano Martyrologio scriptum legitur. Nec præterimus, in eorumdem martyrum Actis (a) notatum haberi, Romanum Pontificem, qui his temporibus præerat Dei Ecclesiæ, una cum multis in Catacumbis, persecutionis causa, latuisse, atque Calimerum Episcopum ordinatum Mediolanum misisse. Passi etiam his Hadriani temporibus Romæ complures alii martyres reperiuntur, ut Seraphia (b) virgo Antiochena, & Sabina (c) nobilis fœmina Romana, Sophia (d) cum tribus filiabus ad pietatem egregie institutis, & alii, de quibus inferius.

(a) Apud Sur. to. 1. die 16. Febr.

(b) Rom. Martyrol. 3. Septemb.
(c) Ibidem 29. Aug.
(d) Ibidem 1. August.

JESU CHRISTI ANNUS 123. | ALEXANDRI PAP. ANNUS 3. | HADRIANI IMP. ANNUS 4.

1. CEntesimus vigesimustertius Christi annus Glabrionem & Torquatum (secundum Cassiodori Chronicon) habuit Consules, vel (ut alii) Annium Verum & Augurem: ☞ quod magis verum probatur, quam quod Cassiodori Chronicon depravatum habet ☜. *quo Hadrianus Britanniam petens* (inquit Spartianus e) *multa correxit, murumque per octoginta millia passuum primus duxit, qui barbaros Romanosque divideret*: Et inferius: *Compositis in Britannia rebus, transgressus in Galliam, Alexandrina seditione turbatus, quæ nata est ob Apim: qui cum repertus esset post multos annos, turbas inter populos creavit; apud quem deberet collocari, omnibus studiose certantibus*. Hæc Spartianus. Magna Dei providentia factum est, ut quo tempore Hadrianus Christianam religionem insectabatur, quales essent dii Gentium, fierent manifesti. Apim enim non Ægyptios tantum coluisse, sed ejusdem cultum transisse ad Romanos, Minutius Felix eis exprobrat in Octavio, cum ait: *Nonne & Apim bovem cum Ægyptiis adoratis & pascitis? Erat Apis* (inquit Herodotus f) *idemque Epaphus e vacca genitus, quæ nullum alium potest concipere fœtum; quam Ægyptii ajunt fulgure ictam concipere ex eo Apim. Habet autem hic vitulus, qui appellatur Apis, hæc signa: Toto corpore est niger, in fronte habens candorem figuræ quadratæ, in tergo effigiem aquilæ, cantharum in palato, duplices in cauda pilos*. Hæc Herodotus, dum de Cambyse Rege recenset historiam, qui educto mucrone femur Apis percussit, cachinnansque sacerdotibus dixit: *O capita nequam, hujuscemodi dii existunt sanguine atque carne prediti, & ferrum sentientes?* di-

(e) Spartian. in Hadriano. Rixæ Alexandrinorum ob Apim inventum.

(f) Herodot. in Thalia.

SÆC. II. Anno Urbis 874. Olymp. 225. an. 1. A.C. 121.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5614.

☉ 28. P. ☽ 8. P. 22. April. Indict. 4.

JESU CHRISTI 122. *secundum Baronium* 123.

SIXTI PAPÆ 6.

HADRIANI IMP. 5.

I. Consulat. [1] AD num. I. Coss. *M. Annius Verus II. & L. Augur.* Baronius priorem sine numerali nota profitetur. Sed Capitolinus in Vita Marci Aurelii ait, hunc natum esse *VI. Kal. Maias avo suo iterum & Augure Coss.* Geminum itaque Consulatum gessit M. Annius Verus M. Aurelii postea Imperatoris avus, ut pluribus ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari.

II. Hadriani Quinquennalia. Atque hinc licet, Hadrianum hoc anno Quinquennalia exhibuisse: annis enim id genus festis destinatis, si Consulatum Imperatores non sumerent, eum in viros Consulares, aut propinquos de more conferebant. Hujus festi supersunt alia indicia. Extat Hadriani Nummus inscriptus, IMP. CAESAR TRAIANUS HADRIANUS AUG. P. M. TR. P. COS. III. P. P. In postica: ANN. DCCCLXXIIII. NAT. URB. P. CIR. CON. S. C. Cernitur figura humi sedens, cum rota & tribus obeliscis. Præfata vero verba sic legenda: *Anno* (Urbis) *DCCCLXXIV. Natale Urbis, Circus conditus, Senatusconsulto*. Quid litera P. significet, mihi incompertum. Valesius in Notis ad Ammianum lib. 16. ubi eam Inscriptionem recitans, loco P. legit R. id est, *Roma*; sed Nummos corrumpere non licet. Hæc vero verba, *Cir. Con.* vertit, *Circenses concessi*. Sed perperam: cum enim de more Ludi Circenses exhiberentur, in Nummis annis Quinquennalium addictis non memorabantur. Hadrianus itaque ante præsentem annum Roma non discessit, ibique, ut ex ea epigraphe deducitur, Natale Urbis celebravit, quo nomine vocari eum diem jussit, qui ante *Parilia* dictus erat, & Urbis templum, de quo mentio apud Ammianum lib. 26. cap. 10. extruxit, ut indicat Athenæus lib. 8. cap. 16. *Celebrantur*, inquit, *Parilium dicta quondam feria, nunc Romanas appellant, extructo* di-

---

[1] *COss. M. Annius Verus II. & L. Augur.* Inscriptio Aricina apud Cuperum num. 2. in epistola præfixa Almeloveenii Fastis. Collegam *Veri* nonnulli *Aurelium Augurinum* appellant. Capitolinus in vita M. Aurelii cap. 1. *Natus est Marcus Romæ sexto Kal. Maias in monte Cælio in hortis, avo suo iterum, & Augure Coss.* Fasti Idatiani, & Vindobonenses: *Vero II. & Augure*. Prosperi Chronicon: *Vero & Augurino*.

dignus nimirum Ægyptiis hic deus, &c.

II. Idem testatur, consuevisse ejusmodi animal raro videri; cum autem appareret, Ægyptios omnes præ lætitia pulcherrima ferre vestimenta: quod cum accidisset in reditu Cambysis ex Æthiopia, multis de exercitu amissis, putans lætari Ægyptios suis ipsius infortuniis, quamplurimos ex iis necari jussit, immo omnes qui a feriationa Apis non destitissent. Judæos qui olim in Ægypto assueverant, secundum suam ipsorum superstitionem in deserto conflasse Apim, juxta illud Psalmi (*a*): *Mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum*; prout & in Exodo (*b*) scriptum est: *Fecerunt sibi vitulum conflatilem*: certa sententia est, plurium auctoritate firmata. Justo etiam Dei judicio factum est, ut Ægyptii illi, qui hactenus in suo cæco errore mansissent, hujus apparitione ipsorum dei, mutuo con-

Cultores Apis Judæi apostatæ.

(*a*) *Psal.* 105.

(*b*) *Exod.* 32.

certarint, seque confecerint. Sed de Api & aliis Ægyptiorum diis plura ex antiquis collegit Eusebius (*c*).

(*c*) *Euseb. de prepar. Evang. lib.* 2. *c.* 11.

III. Hoc eodem anno Aurelius Antoninus, idemque (ut auctor est Spartianus in Hadriano) ab avo materno dictus Arrius Antoninus, qui & postea Augustus cognominatus est Pius, cum superiori anno (ut dictum est) Consulatum cum Catilio Severo gessisset, more majorum provinciam accipiens administrandam, Proconsul in Asiam missus est. Meminit ejus Proconsulatus in Asia, ubi omen futuri accepit Imperii, Spartianus (*d*), dum res ab eo gestas describit, [illegible] functus olim fuerat, Domitiani, ut opinor, temporibus, eodem magistratu maternus Pii avus Arrius alter Antoninus, ad quem post gestum Asiæ proconsulatum scriptæ extant litteræ Plinii Junioris [illegible]. Ad hunc ipsum Proconsulatum agentem in Asia

Arrius Antoninus procons. in Asia.

(*d*) *Spartian. in Antonino Pio.*

O 2 ex-

dicatoque fortunæ Urbis templo ab optimo & humanissimo Imperatore Hadriano. Eum scilicet diem cum solemni celebritate quotannis festum agunt, non solum Romani cives, sed etiam quotquot externi homines tum Romæ sunt. En quot indicia horum Quinquennalium. Hadrianus Urbis templum condidit, quod in Quindecennalibus dedicavit. Præterea eum diem, qui ante *Parilia* dicebatur, *Natalem* urbis Romæ vocari voluit, ut ex laudatis Athenæi verbis elicit Valesius citatus. Denique Circum cum tribus obeliscis condidit Hadrianus. Quæ omnia in Quinquennalibus & id genus festis de more fieri solita, templa nempe dedicari, urbibus nova nomina imponi, ac publica monumenta construi. Nec refert, Spartianum aliosque nullam de aliquo peculiari Circo ab Hadriano condito mentionem facere; cum multa ex Nummis discamus, quorum nullum apud Auctores vestigium. Hanc conjecturam confirmat alius Nummus apud Occonem pag. 192. inscriptus: IMP. CAES. HADRIANUS AUG. COS. III. cum Circo, ut in præcedenti, repræsentato. Interim observandum, Hadrianum in Nummo, in quo Natale Urbis exprimitur, Senatus auctoritate percusso, Patrem Patriæ appellari, ideoque per hæc tempora illud nomen tulisse, quemadmodum & sequentibus annis, ut infra videbitur. Postquam hæc scripseram in manus meas venit Commentarius Sertorii Ursati de Notis Romanorum, ubi cum pag. 370. istas P. R. C A. DCCCXLIV. hoc modo explicet, post Romam conditam annis octingentis quadraginta quatuor, minime dubitandum, quin istæ: ANN. DCCCLXXIIII. NAT. URB. P. CIR. CON. S. C. hoc modo legendæ sint, anno DCCCLXXIIII. Natale Urbis. Post Circum conditum. Senatus Consulto.

III. Xiphilinus in Hadriano ait: *Præterea spectacula die suo natali* (id est, in Quinquennalibus suis, quæ eo nomine ab Antiquis sæpe significata, quod die natali Imperii de more celebrarentur) *populo gratis dedit, ubi ita magnus numerus bestiarum cæsus est, ut simul leones centum, ac totidem leænæ confecta fuerint. Dona in Theatro & Circo viris atque mulieribus separatim in sphæris missilibus dedit: & ne mulieres cum viris lavarentur, vetuit. Quo anno hæc facta sunt, Euphrates Philosophus obiit mortem voluntariam; cum ei Hadrianus propter senectutem & morbum cicutam bibere concessisset. Post hæc Hadrianus in alias ex aliis Provincias, regionesque & urbes proficiscitur visendi causa.* Ex quibus manifestissimum redditur, Hadrianum præsenti anno Romæ Quinquennalibus suis interfuisse, & nonnisi iisdem celebratis profectionem suam instituisse. Nam Euphratem Philosophum hoc anno tantum demortuum, habemus ex Collectaneis Græcis apud Scaligerum, ubi hujus Philosophi mors copulatur cum anno primo Olympiadis CCXXV. qui præsenti Christi anno mense Julio auspicatur. Præterea Eusebius in Chronico mortem Euphratis recitat anno Abrahami 2137. secundum editionem Scaligerianam, Pontacena per Hadriani tempora accuratiorem. Unde & Marianus Scotus anno quinto Hadriani eamdem narrat. Is porro annus Abrahami cum currentis Christi anni mense Septembri absolvitur.

Hadrianus post Quinquennalia profectionem suam instituit.

IV. Hadrianus, Quinquennalibus Romæ celebratis, profectus est in *Gallias*, indeque in *Germaniam* transiit, ac postea *Britanniam petiit, in qua multa correxit, murumque per octoginta millia passuum primus duxit, qui Barbaros Romanosque divideret.* Hæc Spartianus in Hadriano capit. 12. Hujus valli ac muri etiamnum reliquias extare testatur Cambdenus in Descriptione Britanniæ. *Compositis in Britannia rebus transgressus in Galliam Alexandrina seditione turbatus, quæ nata est ob Apim, &c.* ait ibidem Spartianus, qui subjungit: *Per idem tempus in honorem Plotinæ Basilicam apud Nemausum opere mirabili extruxit, post hæc Hispanias petit, & Tarracone hiemavit.* Quas regiones hoc anno Hadrianus mira celeritate peragravit, cum Spartianus de hieme præsentis anni loquatur, ut, quæ anno sequenti dicemus, manifestum facient. Hadrianus itaque Tarracone mansit usque ad mensem circiter Aprilem anni Christi insequentis. Ex his deduco, eum, Quinquennalia anticipasse, & ea prioribus hujus anni mensibus exhibuisse; alioquin ad tot regiones invisendas tempus non habuisset. Baronius, quem passim alii secuti sunt, profectionem Hadriani Gallicam & Germanicam, in annum præcedentem, Hispanicam vero in annum sequentem confert; quod ex dictis subsistere non potest. Apud Mediobarbum extat Nummus Hadriani inscriptus: HADRIANUS AUG. COS. III. P. P. In postica: ADVENTUI AUG. GALLIÆ. In aversa parte alterius, BRITANNIA S. C. In postica alterius, ADVENTUI AUG. S. C. HISPANIÆ.

Quas regiones Hadrianus hoc anno peragravit.

Baron. an. 122. n. 1. & an. 123. n. 1.

(a) Plin. lib. 4. epist. 5. extant litteræ Plinii Junioris (*a*) quibus eumdem cum in multis laudet, illud etiam in eo eft admiratus, quod Romanus homo cum effet, adeo litteris Græcis effet excultus, ut eos qui nati effent Athenis fuperaret: quod & aliis (*b*) ad eum litteris datis inculcat: ut dubitari jam poffit & quæri uter horum fuerit ille Afiæ proconful Arrius Antoninus. Sed quorfum hæc? ob id fcilicet, ut oftendatur hic ille effe Arrius Antoninus, quem, dum provinciam adminiftraret, & de Chriftianis quæftiones haberet in una Afiæ provinciæ civitate, quæ Chriftianam religionem fuerat amplexata, omnes qui in ea erant Fideles pro tribunali fedentem adiere, palam fe Chriftianos effe profitentes, eaque de caufa omnes fe libenter mortem oppetituros: cum is rei magnitudine & novitate perterritus, paucis ex illis damnatis; in reliquos, ut præcipitia atque fufpendia, fi mori optarent, fibi fponte deligerent, exclamavit.

(b) Idem l. 4. ep. 18. & l. 5. ep. 20.

IV. Recitat hæc Tertullianus ad Scapulam (*c*), fic dicens: *Arrius Antoninus in Afia cum perfequeretur inftanter, omnes illius civitatis Chriftiani ante tribunalia ejus fe manu facta obtulerunt. Cum ille, paucis duci juffis, reliquis ait:* Ὦ δειλοί, εἰ θέλετε ἀποθνήσκειν, κρημνοὺς ἢ βρόχους ἔχετε hoc eft: *O miferi, fi cupitis perire, præcipitia & reftes habetis*: hæc Arrius Antoninus: qui (ut dictum eft) poftea fuccedens in Imperium, Pius eft dictus; fed & tertius ellus poftea fuit, ad quem referri hæc poffe videantur Arrius Antoninus, idemque Proconful in Afia, qui claruit temporibus Commodi Imperatoris, fub quo & fuit occifus. Meminit de eo Lampridius in Commodo, fic dicens: *Infidiis Cleandri Arrius Antoninus fictis criminibus in Attali gratiam, quem in Proconfulatu Afiæ damnaverat, fuit occifus.* De quolibet autem trium horum Antonino Tertulliani verba interpretemur: ex his certe palam fit, magnas olim in Chriftianos perfecutiones excitatas fuiffe: Nam fi qui omnium æquiffimi habebantur Præfides provinciarum, ut Antoninus, inftanter (ut ait Tertullianus) Chriftianos perfequebantur, quid alios feciffe credendum? Videas ex his pariter flagrantem in Chriftianis amorem pro Chrifti nomine martyrii fubeundi.

(c) Tert. ad Scapul. c. ult.

Chriftianorum ingens Martyrii ardor.

JESU CHRISTI ANNUS	ALEXANDRI PAP. ANNUS	HADRIANI IMP. ANNUS
124.	4.	5.

1. *(d) Panvin. & alii cum fecuti.* Qui ordine fequitur annus Domini centefimus vigefimus quartus, qui eft Hadriani Imperii quintus, notatur e Caffiodoro Cofs. Afiatico & Quinto, ab (*d*) aliis Aviola & Panfe quos magis fequimur, cum tam a Græcis, quam e recentioribus noftris approbentur. Quo anno (inquit Eufebius *e*) Hadrianus Impe-

(e) Eufeb. in Chronic.

SÆC. II. Anno Urbis 875. Olymp. 225. an. 2. A. C. 122.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5613.

☉ 19. E. ☽ 9. P. 13. April. Indict. 5.

JESU CHRISTI 122. *fecund. Baronium* 124.

SIXTI PAPÆ 7.

HADRIANI IMP. 6.

I. *Confules.* [1] AD num. I. Coff. *Acilius Aviola, & Corellius Panfa*, ex Infcriptione Onuphriana.

II. *Itinerarium Hadriani.* Hadriani profectio Hifpanica, quam hoc anno Baronius recitat ad annum præcedentem pertinet, ut ibidem oftendimus. Addit Baronius in Annalibus Eufebium in Chronico teftari, Hadrianum in Libyam colonias deduxiffe. Verum in Differtatione Hypatica jam oftendi, id anno præcedenti contigiffe, & annis Quinquennalibus & id genus feftis addictis colonias fuiffe inftitutas. Subjongit denique ibidem Baronius, Hadrianum in Achaiam veniffe, & Athenis commoratum effe, quod ad annum Chrifti CXXV. fpectat, ut infra videbitur.

Ex Hifpania Hadrianus Athenas profectus eft.

III. *Hadrianus Athenas & in Ægyptum venit.* Eufebius enim in Chronico anno Abrahami 2138. qui cum menfe Septemb. præfentis Chrifti anni abfolvitur, ait: *Hadrianus Athenienfibus leges petentibus ex Dracone & Solone reliquorumque libris jura compofuit*. Tum anno Abrahami 2139. qui Kalendis Octobris præfentis Chrifti anni aufpicatur, inquit: *Cephifus fluvius Eleufinam inundavit, quem Hadrianus ponte conjungens, Athenis hyemem exegit*, præfentis nempe Chrifti anni; ideoque Hadrianus Athenis fuit ufque ad vernum tempus anni infequentis. Quæ omnia confirmantur ex Chronico Alexandrino, ubi hoc anno legitur: *His Coff. Hadrianus in Ægyptum profectus condidit Antinoum Thebaidis III. Kal. Novembris*, quæ urbs nunc in ruinis jacet, diftatque a Nilo decem leucis in Ortum. Hadrianus igitur præfenti anno Athenis in Ægyptum profectus eft; indeque Athenas rediit, ubi hiemem tranfegit. Hinc apud Mediobarbum Nummus Hadriani: HADRIANUS AUG. COS. III. P. P. In poftica, ÆGYPTOS, vel ALEXANDRIA, vel NILUS, vel S. C. RESTITUTORI ÆGYPTI.

Baron. an. 125. n. 2.

---

[1] COff. *Acilius Aviola, & Corellius Panfa*. Gruterus pag. CCCXXXV. ACILIO AVIOLA ET CORELLIO, (pro CORNELIO) PANSA. COS. Hinc nonnulli hos confules ita defcribunt: *Manius Acilius Aviola, & C. Cornelius Panfa*. Fafti Idatiani; *Aviola & Panfa*. Ita Profperi Chronicon, & Fafti Vindebonenfes.

perator in Libyam, quæ a Judæis vastata fuerat, colonias deduxit. Accidit autem ejusmodi clades (ut supra meminimus) sub Traiano. Hoc item anno Hadrianum Hispanias peragrasse, secundum ea quæ a Spartiano (a) scribuntur; & quod Eusebius tradit, anno sexto ejus Imperii, eumdem in Achaiam venisse, & Athenis commoratum esse, habita exacta temporis ratione, dicere opus est. Quæ autem ab eo in peregrinatione sint gesta, quod ad res Ecclesiasticas minime pertinere noscantur, prætermittimus: habent Dionem & Spartianum quos consulant qui ista cupiunt: hæc autem quæ dicta sunt ad rectam temporum constituendam chronographiam, prætermisisse minime oportuit.

(a) Spartian. in Hadrian.

JESU CHRISTI ANNUS 125.	ALEXANDRI PAP. ANNUS 5.	HADRIANI IMP. ANNUS 6.

I. ANno Domini centesimo vigesimoquinto Coss. Vero & Ambiguo (b), vel secundum alios (c) Arrio Petino & Aproniano, Hadrianus Imperator ex Hispania recta navigans, in Achaiam venit; Athenasque abiens exemplo Herculis, & Philippi, sacra Eleusinia suscepit, multaque in Athenienses contulit. Hæc Spartianus (d). Recenset Dio (e) alia plura, quæ eisdem est impartitus, sed & addit Cassiodorus (f): Sub iisdem Consulibus, Atheniensibus leges petentibus Hadrianus ex Draconis & Solonis reliquis libris composuit. Eadem ante Ipsum Eusebius in Chronico, hoc item anno. Cæterum quantumlibet Athenæ, Areopagitarum collegio probatissimo, omnium civitatum optimis legibus excultarum præstantissimæ haberentur: quamvis & antiquis legibus rursum restitutis ab Hadriano, egregie excul-

Quid Hadrianus Athenis.

(b) Cassiod. in Chronic.
(c) Panvin. in Fast.
(d) Spartian. in Hadrian.
(e) Dio in Hadrian.
(f) Cassiod. in Chronic.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5616.

SÆC II. Anno Urbis 876. Olymp. 225. an. 3. An. Ch. 123.

☉ 10. D. ☽ 20. P. 29. Mart. Indict. 6.

JESU CHRISTI 123. secundum Baronium 125.

SIXTI PAPÆ 8.

HADRIANI IMP. 7.

I. Consules.

[1] AD annum. Coss. Q. Arrius Patinus, & Ventidius Apronianus, ex Inscriptione Onuphriana.

II. Hadrianus Asiam perlustrat.

Baronius ait, Hadrianum hoc anno Achaiam, indeque Athenas petiisse, & sacra Eleusinæ suscepisse, ex Chronico Eusebii, ubi tamen hæc tardius describuntur, ut infra videbitur. Ad hunc itaque annum referendum quod Auctor Chronici Alexandrini habet: Horum Consulatu Apollonius Tyaneus natura satisfecit. Hadrianus Nicomedia & Nicaa fora condidit, & quatuor regiones ac mœnia, qua Bythiniam spectant. Cyzici praterea fanum excitavit, & pavimentum marmore stravit. Nec in pauris aliis illustribus oppidis delubra haud pauca a fundamentis extruxit, alia instauravit, statuasque multas ac diversas posuit. Hoc itaque anno Hadrianus in Asia fuit. Hinc apud Mediobarbum extant Hadriani Nummi tertio ejus Consulatu notati, in quibus legitur: ADVENTUI AUG. S.C. ASIAE, vel, BITHYNIAE, vel CAPPADOCIAE, vel CILICIAE, vel, PHRYGIAE, vel PAMPHYLIAE, vel LYCIAE, vel SYRIAE. In aliis: S.C. RESTITUTORI BITHYNIAE, vel ARMENIAE, vel ASIAE, vel CAPPADOCIAE, vel CILICIAE, vel LYBIAE, vel NICOMEDIAE, vel PHRYGIAE.

[1] COss. Q. Arrius Patinus, & Ventidius Apronianus. Gruterus pag. MLXXIX. 10. ex figlinarum signis: PAETINO. ET APRONIANO. COS. Pag. MLXXXII. 26. Q. ARR. PAETIN. C. VENTIO. APRON. COS. Figlinæ aliæ apud Fabrettum pag. 503. & 509. APRON. ET. PAET. COS. ET PAETIN. ET APRONIAN. COS. Ibidem n. 133. Q. AR. PAET. T. VEN. APRON. Hinc Fabretus monet, prænomen Aproniani, Titi, non Caii esse, quare emendandum Gruterianum laterem, & qui illius fidem sequuntur. At signum figlinæ nunc in ædibus Capitolinis hæc omnia evertit; nam in eo legitur;

EX. FIGL. ANNI. VERI. SALAR. P. P. R.
L. VENULEIO. APRON. Q. ARTIC. PAET. COS.

Hic vides, Aproniani prænomen Lucium esse, non Caium, aut Titum, nomen quoque Venuleium non Ventidium; Patino demum Arrii nomen non tribui, sed Articuleji. Ut autem figlinarum signa prosequamur; in Donianis inscriptionibus cl. II. n. 125. pag. 9. C. CALPETANI. HERMET. D. EX. FIG. CAEM. PAETIN. ET APRONIANO. COS. Num. 130. PAET. ET. APRONIANO. COS. Num. 145. PAE. ET APR. COS. Plura item signa figlinarum inter rudera villæ Tiburtinæ Hadriani Augusti detecta A. D. 1735. 1736. in quibus PAETINO ET APRONIANO COS. Interdum: APRON. ET PAETINO COS. In tegula reperta via Appia A. D. 1736. prope Cynthianum.

DOMITIAE DOMITIANI SULPIC...
PETINO ET APRONIANO COS.

Fasti Idatiani: Aproniano & Pampino pro Patino. Vindebonenses: Patino & Aproniano. Prosperi Chronicon: Paterno pro Patino, & Torquato mendose; quia ad annum insequentem Torquatus pertinet.

cultæ essent: nihil est tamen quod ea Respublica comparari potuisset Christi Ecclesiæ, quæ Athenis erat his temporibus florentissima, illustrata nimirum Publii Episcopi, & post eum Quadrati & Aristidis Christianorum philosophorum, qui tunc vivebant, singulari doctrina pariter & eximia sanctitate. Hinc Origenes Athenis diu versatus & in aliis præcipuis Romani Imperii civitatibus comparans Christi Ecclesias cum Gentilium optimis moribus ac legibus institutis civitatibus, ac præstantissimis magistratibus, contra Celsum agens, hæc ait (a):

(a) Origen. contra Cels. l. 3.

II. Collatio Reip. Atheniensium cum Ecclesia Christianorum.

Cæterum Ecclesiæ Dei pereruditæ, collatæ ad vulgares cœtus hominum, plane mundi sunt lumina. Quis enim non fateatur deteriorem Ecclesiæ nostræ partem collatam cum vulgaribus concionibus longe præstantiorem esse? nam Ecclesia Dei quæ Athenis est, verbi gratia, mansueta est & quieta, quippe quæ uni Deo se approbare cupiat: Atheniensis autem populi concio seditiosa, nec ullo modo conferenda cum ejus urbis Ecclesia Dei: item dicendum de Ecclesia Dei quæ est Corinthi, & concione populi Corinthiorum, quam ipsi etiam sua lingua vocant Ecclesiam: similiter de Ecclesia Dei quæ est Alexandriæ exempli gratia, & concione Alexandrini populi. Quæ si quis candidus & veritatis studiosus auditus examinet, res mira videbitur, conatum hoc aliquem, atque etiam effecisse ut per civitates intra eadem mœnia cohabitarent Ecclesiæ Dei cum profanis populis suas conciones celebrantibus. Sic etiam Senatum Ecclesiasticum si componas ad Senatus singularum civitatum, invenies quosdam Senatores Ecclesiasticos dignos ubivis gentium administrare divinitus constitutam Rempublicam: Senatores vero istos, qui passim reperiuntur, nihil in moribus habere eximium præ plebeiis hominibus. Eodem modo magistratus Ecclesiastici cum urbanis magistratibus conferendi; ut intelligas, magistratus Ecclesiæ, etiam qui inter collegas paulo frigidius versantur in officio, tamen in morum & virtutum ratione vulgaribus Senatoribus atque magistratibus præcellere. Hucusque Origenes: sed ad Hadrianum revertamur.

Existimavit Eusebius, Hadrianum non hoc primo Athenas adventu sacris Eleusiniis initiatum, sed post annos duos, cum (ut tradit Spartianus) iterum est reversus illuc. Verum qui utrumque ejus Athenas adventum Spartianus scribit, id in ejus primo adventu factum affirmat. Porro quidnam esset Eleusiniis initiari, & Eleusinia sacra quam turpia & obscœna, omnes fere non tantum ex scriptis Gentilium norunt, sed Christianorum, qui pro Christiana religione scribentes Apologias, Gentilium deorum sacra abominanda ex eorum penetralibus abducta, palam ludibrio exposuerunt: & inter alios Tertullianus (b) libro adversus Valentinianos, de ritibus, quibus sacris Eleusiniis quis initiabatur, pluribus agit; sed & Arnobius (c) quoque ea est fusius prosecutus. Quo igitur ardentius Hadrianus colere visus est superstitionis Gentilitiæ deos, eo vehementius Christianam religionem insectatum esse, nemo poterit dubitare: ipsamque Athenarum Ecclesiam ab eodem vehementer exagitatam, quæ scribit Eusebius (d) atque S. Hieronymus (e) in Quadrato, facile monstrant: *His enim* (inquit Hieronymus) *Apostolorum discipulus, Publio Athenarum Episcopo ob Christi fidem martyrio coronato, in locum ejus substituitur, & Ecclesiam grandi terrore dispersam, fide & industria sua congregat.* De Apologia, quam pro Christianæ religionis defensione Hadriano dedit (quod in secundo ejus Athenas adventu factum esse tradit Eusebius) suo loco dicemus. Hoc enim primo Hadriani adventu contigisse Publii Episcopi martyrium, & post Hadriani discessionem anno sequenti creatum esse Quadratum, verius arbitramur. III.

(b) Tert. advers. Valent. c. 1.
(c) Arnobius adv. Gent. lib. 5.
(d) Euseb. lib. 4. cap. 3.

Quadratus Episcopus Atheniensis.

(e) Hieron. de Scrip. Eccles.

JESU CHRISTI ANNUS 126. | ALEXANDRI PAP. ANNUS 6. | HADRIANI IMP. ANNUS 7.

Sequenti anno Christi centesimo vigesimo sexto Gallicanus & Titianus a Cassiodoro ponuntur Consules: e Græcis autem Fastis promuntur Glabrio atque Torquatus, quos sic sequemur in chronologia Consulum, ut tamen nequaquam eis in omnibus deferamus; sed cum ratio postulat, illi vel aliis potius hæreamus: inversos plane esse consulares Fastos annorum Traiani atque Hadriani Imperatorum, cum superius egimus de Consulatu Pedonis, perspicue est demonstratum: sed id absque præjudicio fit rectæ chronographiæ, quæ ex annis Imperatorum exacte disponitur. Hoc ipso anno, Hadrianus transacta (inquit Eusebius f) Athenis hieme, in-

(f) Euseb. in Chronic.

de

de recessit: rediisse tum Romam, & inde in Africam trajecisse, ut omnes Romano Imperio subjectas provincias visitaret, auctor est Spartianus (*a*), qui addit, Hadrianum multa beneficia in Africanas provincias contulisse: ut merito hac inscriptione inveniantur signata numismata (*b*): RESTITUTORI AFRICÆ: in eisque Africæ typus inest cum capite elephantis vel proboscide. Licet & alia ejusdem Hadriani numismata de aliis provinciis eumdem plane titulum reddant, ut de Gallia, Hispania, Italia, Achaia, Bithynia, & Phrygia, quæ vidimus, & aliis quæ extare dicuntur, sed non vidimus. De Africana Ecclesia, quid sub Hadriano sit passa, periere vetera monumenta rerum indices, quæ hoc potuissent demonstrare.

(*a*) *Spartian. in Hadrian.*

(*b*) *Adolph. Occ. lib. numism.*

Annus

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5617.

SÆC. II. Anno Urbis 877. Olymp. 225. an. 4. A. C. 124.

○ 21. CR. ☽ 13. P. 17. April. Indict. 7.

JESU CHRISTI 124. *secund. Baronium* 126.

SIXTI PAPÆ 9.

HADRIANI IMP. 8.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *M. Acilius Glabrio*, & *C. Bellicius Torquatus*, ex Inscriptione Onuphriana.

II. *Hadrianus per Asiam & insulas ad Achaiam navigat.* Eusebius in Chronico anno Abrahami 2141. qui Kalendis Octobris præsentis Christi anni inchoatur, ait: *Hadrianus sacris Eleusinæ initiatus multa Atheniensibus dona largitur*. Baronius in Annalibus anno præcedenti, quo hæc refert, reprehendit Eusebium, quod non primo Hadriani Athenas adventui, sed secundo hanc initiationem consignarit; cum tamen Spartianus in Hadriano cap. 13. de hac re in secundo Hadriani adventu loquatur, & Eusebius ipsa fere Spartiani verba exscribat, ut legenti manifestum fit: *Post hoc*, inquit Spartianus cap. 13. *per Asiam & insulas ad Achaiam navigavit, & Eleusina sacra suscepit: multa in Athenienses contulit. Post in Siciliam navigavit*, &c. Cum vero in Collectaneis Græcis apud Scaligerum anno primo Olympiadis CCXXV. dicatur, Hadrianum Athenis initiatum esse, & primus ille annus ab anno tantum Christi insequenti exordiatur, Eusebius loco citato de posteriori parte anni Abrahami intelligendus, ideoque adhuc hoc anno Hadrianus per Asiam & insulas ad Achaiam navigavit. Hinc in Nummis Hadriani tertio Consulatu insignitis legitur: ADVENTUI AUG. S. C. ACHAIAE, vel, EUBOEAE, vel S. C. RESTITUTORI ACHAIAE, vel, MACEDONIAE. Baronius Hadrianum hoc anno in Africam venisse scribit; sed sine dubio fallitur, ut ex dicendis liquebit. Baron. an. 125. n. 1.

---

[1] COss. *M. Acilius Glabrio*, & *C. Bellicius Torquatus*. Gruterus pag. XVIII. 5. C. BELLICIO TORQ........M'. ACIL..........COS. Deletæ sunt in inscriptione litteræ, ubi puncta sunt. Item pag. CCCXXXVII. M'. ACILIO. GLABRIONE. C. BELLICIO TORQUATO. COS. Fabrettus pag. 506. n. 124. GLABRION. ET TORQUAT. COS. Signum figlinæ inter rudera Villæ Tiburtinæ Hadriani Cæsaris, erutum A. D. 1735.

EX PRAED. AR...
FAD. CAEP. CAS DGR.
GLAB. ET TORQ. COS.

Aliud in laterculo effosso A. D. 1736. in vinea Sorbina, via Appia prope villam Lanuvinam Antonini Augusti:

GLABR. ET TORQUAT. COS.
PRGCILIA EX PR MAMM.....

Itaque vera horum consulum prænomina, ac nomina sunt: *Manius*, non *Marcus Acilius Glabrio*, & C. *Bellicius Torquatus*. Fasti Idatiani & Vindebonenses: *Glabrione & Torquato*. Prosperi Chronicon: *Glabrione, & Apronnano*; librarii mendo, qui anno superiore, loco *Aproniani*, *Torquatum* posuit.

JESU CHRISTI ANNUS 127.	ALEXANDRI PAP. ANNUS 7.	HADRIANI IMP. ANNUS 8.

I. ANnus Domini centesimus vigesimus septimus Scipionem & Aquilinum consules habet: quo Hadrianus (ut tradit Spartianus) ex Africa Romam reversus est. *Quo item anno* (inquit Eusebius *a*) *post Philippum Hierosolymorum Episcopum constituitur Seneca, post quem Justus, cui successit Levi, post quem Ephram, inde Joses, inde demum Judas: hi omnes usque ad eversionem quam ab Hadriano perpessa est Hierusalem, ex circumcisione Episcopi præfuerunt*; nempe usque ad annum decimumnonum ejus Imperii. Frequens hæc Hierosolymorum Episcoporum successio (quod alias dictum est) tam brevi tempore, ejus Ecclesiæ gravem persecutionem arguit: quantum autem quisquis horum sederit, licet recentiores ediderint, cum id non scribat Eusebius, qui solet aliorum numerare sedis annos, hoc sibi fuisse obscurum significat: at quod ipse ejus provinciæ Episcopus non novit, nos ignorare fateri malumus, quam divinare.

(a) *Euseb. in Chronic.* Episcopi Hierosolymitani.

II. Ceterum quod spectat ad persecutionem in Christianos commotam, ea in dies magis magisque sæviebat, eoque jam pervenerat, ut non amplius de illis legitima exercerentur judicia, velut in caussis etiam criminosorum fieri consuevit; sed clamore vulgi fideles delati, tamquam de crimine convicti neci darentur. Quæ quidem adeo inhumana atque ferocia unius ex Proconsulibus animum exterruere, indigne ferentem, innocentissimos homines rumore dumtaxat vulgi in mortem damnari: fuit hic Serenius Granianus, qui cum ageret Proconsulem Asiæ, de his e provincia discessurus, ad Hadrianum scripsit: quid autem ipse ad ejus successorem Minutium Fundanum rescripserit, anno sequenti suo loco dicemus.

Serenius Granianus scribit pro Christianis.

Cen-

SÆC. II. Anno Urbis 878. Olymp. 226. an. 1. A. C. 125.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5618.

☉ 22. A. ☽ 11. P. 9. April. Indict. 8.

JESU CHRISTI 125. *secundum Baronium* 127.

SIXTI PAPÆ 10.

HADRIANI IMP. 9.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *Cornelius Asiaticus II. & Vettius Aquilinus*, ex Inscriptione Onuphriana.

II. Hadrianus hoc anno sacris Eleusiniis initiatus est, & multa in Athenienses contulit, ut anno præcedenti ex Spartiano cap. 13. diximus, qui addit: *Post in Siciliam navigavit*, &c. *Inde Romam venit*, &c. Hinc Nummus Hadriani tertio ejus Consulatu notatus, ADVENTUI AUG. S. C. SICILIAE, vel S. C. RESTITUTORI SICILIAE. E Sicilia Romam profectus Hadrianus, ubi anno sequenti Decennalia celebravit, ut mox ostendo.

Hadrianus in Siciliam venit. Baron. an. 125. n. 1.

---

[1] COss. *Cornelius Asiaticus II. & Q. Vettius Aquilinus*. Figlina apud Gruterum pag. MLXXXII. 17. P. CORN. ASIATIC. II. T. VETTIO. AQUIL. COS. Hic prænomen *Aquilini*, *Titi*, non Q. est; nisi mendose exscriptum sit. Aliæ figlinæ apud Fabrettum pag. 504. n. 105. ASIATIC. II. ET AQUILI. COS. Fasti Idatiani, & Vindebonenses; *Asiatico II. & Aquilino*. Prosperi Chronicon: *Asiatico, & Quintillo*.

JESU CHRISTI ANNUS 128.	ALEXANDRI PAP. ANNUS 8.	HADRIANI IMP. ANNUS 9.

I. CEntesimo vigesimooctavo Christi anno, Coss. Vero & Bibulo (habent alii Celsum & Marcellinum) Hadrianus Imperator, cum præterito anno ex Africa Romam venisset, atque (ut tradit Spartianus *a*) in Orientem profectus esset, Athenas repetiit, ubi opera quæ apud Athenienses cœperat, dedicavit, ut Jovis Olympii ædem, & aram sibi. *Tunc Quadratus discipulus Apostolorum* (inquit Eusebius *b*) *& Aristides Atheniensis noster philosophus libros pro Christiana religione Hadriano dedere compositos*. Hæc ipse hoc anno nono imperii Hadriani. At quod ad Quadratum pertinet: non tantum librum dedisse, sed coram ipso ea de re orationem habuisse, idem Eusebius (*c*) alibi his verbis testatur: *Hunc*, Hadrianum scilicet, *Quadratus oratione eorum habita compellat: & apologiam quam pro nostræ religionis defensione propterea contexuerat, quod nonnulli nequam & perditi homines nostris molestiam, facessere conarentur, ei offert. Quod quidem opus cum apud multos fratres ad hoc usque tempus, tum apud nos habetur in manibus: ex quo præclaræ mentis intelligentiæ & Apostolicæ veritatis excutiendæ regulæ indicia, quæ in illo viro elucebant, facile licet pervidere. Idem porro auctor suam ipsius ostendit antiquitatem, scribens in hunc modum: Salvatoris nostri res gestæ semper hucusque ante hominum oculos versatæ sunt, & veræ etiam sunt. Nam nonnulli ab eo ad sanitatem restituti, alii a mortuis excitati, tum id quidem temporis cum essent morbis liberati, visi sunt; postea etiam semper hactenus una nobiscum commorati, propterea quod non solum cum Salvator apud nos versabatur, sed etiam post ejus decessionem, ad longinquum tempus fuere superstites, adeo ut ad nostra usque tempora non pauci eorum vitam producerent. Verum de Quadrato ista accepimus*. Hucusque de eo Eusebius: qui & de Aristide hæc subdit:

(a) Spartian. in Hadrian.

Quadratus Episcopus egit pro Christianis.

(b) Euseb. in Chron.

(c) Euseb. hist. lib.4. cap.3.

Aristides etiam scriptor fidelis, & institutis nostræ religionis imbutus, apologiam pro fide nostra scriptis post se reliquit: quam quidem Hadriano dedicavit, ut Quadratus antea suam: qui ejus liber adhuc a plerisque custoditur. Eadem de iisdem scribit S. Hieronymus (*d*), cum agit de Scriptoribus Ecclesiasticis, & in epistola ad Magnum oratorem (*e*) ubi quantum in primis Quadratus profecerit

II. Aristides patronus Christianorum.

(d) Hieron. de Script. Eccles.

(e) Hier. epist.84.

Ann. Eccl. Tom. II. P apud

---

6 Æ C.II. Anno Urbis 879. Olymp. 226. an.2. A.C. 126.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5619.

☉ 23. G. ☽ 13. P.25. Mart. Indict. 9.

JESU CHRISTI 126. *secund. Baronium* 128.

TELESPHORI PAPÆ 1.

HADRIANI IMP. 10.

I. Consules.

[1] AD num.I. & seq. Coss. *M. Annius Verus III.* & *L. Varius Ambibulus*, ut certis argumentis ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari.

II. Hadriani Decennalia.

Annius Verus Marci Aurelii avus in Quinquennalibus Hadriani secundum Consulatum gessit: indeque confirmatur, quod sæpe insinuavimus, annis hujusmodi festivitatibus dicatis, Imperatores, si Consulatum non susciperent illum in propinquos ac Consulares viros transferre solitos. Sunt & alia horum solemnium vestigia. Eusebius in Chronico anno Abrahami 2142. qui præsenti Christi anno cum mense Septembri desinit, ait: *Imp. Hadrianus Pater Patriæ appellatur, & uxor ejus Augusta*. Auctor Chronici Alexandrini & Cassiodorus eadem fere verba repetunt, licet hic anno non suo. Eisdem suffragatur Orosius lib.7. cap.8. ubi narrata persecutionis Christianorum cessatione, statim subdit: *Idem quoque continuo Pater Patriæ ultra morem majorum appellatus, & uxor ejus Augusta*. Ubi adverbium *continuo* non ad ejus Imperii initium, ut Scaliger in Animadversionibus Eusebianis ad numerum 2142. perperam explicat; sed ad persecutionis finem referendum, præsertim, cum dicat Orosius, id *ultra morem majorum* factum, ceterique Imperatores ipso Imperii initio Patres Patriæ de more appellarentur. Verum jam ante præsentem annum Hadrianum Patrem Patriæ appellatum, liquet ex Nummis a me annis præcedentibus laudatis, in quibus memoratur adventus hujus Imperatoris ad aliquam urbem, vel in quibus dicitur *Restitu-*

---

[1] COss. *M. Annius Verus III. & L. Varius Ambibulus*. Vide Norisium in epistola consulari pag. 79. Lapis in ædibus Capitolinis num. XXXII.
ANNIO. VERO. III. ET EGGIO AMBIBULO. COS.
Ibidem plura figlinarum signa: VERO. III. ET AMBIBUL. COS. Fragmentum veteris lapidis apud Norisium, ubi supra, ex Fabretto: DEDICA... V. K. OCT. VERO. III. ET AMBIBULO. COS. Extat inter ejusdem Fabretti inscriptiones pag. 446. n.53. Ibidem etiam lateres quinque, in quibus: VERO III. & AMBIBUL. COS. & contracte: AMBIBO. Capitolinus in *Pertinace* cap. ultimo: *Natus autem (Pertinax) Cal. Augustis, Vero & Bibulo*. Ergo nomen *Ambibuli*, *Eggius* est; prænomen nondum satis certum. Fasti Idatiani: *Vero III. & Ambigulo*, pro *Ambibulo*. Vindebonenses: *Vero III. & Ambibulo*. Prosperi Chronicon: *Vero & Ambiguo*.

apud Imperatorem, ut concitatum ejus in Christianos animum cohibuerit, hæc ait: *Quadratus Apostolorum discipulus, & Atheniensis Pontifex Ecclesiæ: nonne Hadriano Principi Eleusinæ sacra invisenti librum pro nostra religione tradidit? & tanta admirationi omnibus fuit, ut persecutionem gravissimam illius excellens sedaret ingenium? Aristides philosophus vir eloquentissimus, eidem Principi Apologeticum pro Christianis obtulit contextum philosophorum sententiis.* Hæc de iis S. Hieronymus.

III. Hadrianus reddit pacem Ecclesiis. Sed Hadrianum mitiorem redditum, insuper ad concedendam pacem Ecclesiis impulerunt litteræ Serenii Graniani antea redditæ. Nam Eusebius eodem hoc anno nono Hadriani hæc scribit in Chronico: *Et Serenius Granianus Legatus, vir apprime nobilis litteras ad Imperatorem mittit, iniquissimum esse dicens, clamoribus vulgi innocentissimum hominum sanguinem concedi, & sine ullo crimine, nominis tantum & secta reos fieri. Quibus commotus Hadrianus, Minutio Fundano Proconsuli Asiæ scripsit, sine objectu criminum Christianos non condemnandos: cujus epistolæ usque ad nostrum memoriam durat exemplum.* Hæc ibi. Porro etsi epistola Serenii Graniani non extet, epistolam tamen Hadriani ad Minutium Fundanum a S. Justino martyre in Apologia ad Antoninum Pium descriptam hac præfatione ab eo præmissa, Eusebius (a) recitat in hæc verba: *Hujus epistolæ exemplar Latino sermone (ut erat) servatum Justinus in Apologia sua ponit: ante cujus initium ista ad ipsum præfatur: Etsi ex epistola Hadriani patris tui Cæsaris, maximi & illustrissimi Principis, possumus jure repetere, ut judicia de Christianis (sicut postulavimus) mandes ex æquitate fieri: illud tamen non tam postulavimus, quod ab Hadriano præceptum sit, quam quod pro certo intelligimus, illud ipsum, quod a nobis postulatum est, justum æquumque existere. At quo certius cognoscat hoc nos vere commemorare, epistolæ Hadriani exemplar subjunximus, quod quidem ita se habet.*

(a) Euseb. lib. 4. c. 8. 9.

IV. Hadriani rescriptum pro Christianis. *Minutio Fundano S. Epistolam a Serenio (*) Graniano viro præstantissimo, in cujus locum tu ipse subrogatus es, scriptam accepi. Atque mihi sane videtur res causaque non sine accurata inquisitione prætermittenda, ne tum homines Christiani magnopere conturbentur, tum calumniatoribus sceleris in eos admittendi facultas præbeatur. Quod si homines provinciales pro sua postulatione quidquam vere ac manifesto afferre, affirmareque contra Christianos poterunt, quo pro tribunali justo ju-*

* al. Serennio.

tatur, v. g. Phrygiæ, Siciliæ, &c. In iisdem enim Hadrianus Pater Patriæ appellatus, quemadmodum & in Inscriptione Gruteri pag. CCXLVIII. 10.

IMP. CAES. DIVI. TRAIANI. PART.
F. DIVI. NERVAE. NEP. TRAIAN
HADRIANO. AUG. PONT. MAX.
TR. P. VIII. COS. III. P. P.

Sabinam tamen Hadriani uxorem hoc anno Augustam nuncupatam non dubito, cum Imperatorum conjuges, vel Imperii initio, vel postquam filios pepererant, aut denique in Decennalibus & id genus festis de more dicerentur Augustæ.

III. Persecutionis Hadrianæ finis. Alterum horum solennium argumentum ex fine persecutionis desumitur: *Quadratus*, inquit Eusebius in Chronico, *discipulus Apostolorum, & Aristides Atheniensis noster Philosophus libros pro Christiana Religione Hadriano dedere compositos. Et Serenus Granius Legatus, vir apprime nobilis, literas ad Imperatorem misit, iniquum esse dicens, clamoribus vulgi innocentium hominum sanguinem concedi, & sine ullo crimine nominis tantum & secta reos fieri. Quibus commotus Hadrianus Minutio Fundano Proconsuli Asiæ scripsit, non sine objectu criminum Christianos condemnandos.* Ut autem in Dissertatione Hypatica ostendi, Christiani libros Apologeticos pro Religione Christiana Imperatoribus eam persequentibus de more offerebant, ut indulgentiæ criminum, quæ in Decennalibus & id genus festis concedebatur, participes esse possent. Notanda porro hæc verba, quæ leguntur in Epistola Hadriani recitata ab Eusebio lib. 4. Hist. cap. 9. *Igitur si Provinciales palam adesse possunt petitionibus suis adversus Christianos, ita ut pro tribunali respondeant, in id unum incumbant, nec petitionibus solisque clamoribus utantur.* Intelligit Hadrianus, inquit Valesius in Notis ad illum locum, acclamationes illas, quæ fieri solebant in theatris: *Christianos ad leonem*, ut testatur Tertullianus. Interdumque eveniebat, ut Proconsules & Præsides tumultuosis ejusmodi acclamationibus, licet inviti, cedere cogerentur. Quare merito Hadrianus monet Fundanum Proconsulem, ne hujusmodi postulationibus ad persecutiones & cædes Christianorum sese adduci patiatur. Porro vetus hæc consuetudo in Imperio Romano, ut plebs tum in Urbe, tum in Provinciis, quoties ad publica spectacula convenerat, quidquid libitum erat, vel a Præside, vel ab Imperatore junctis precibus postularet. Cujus rei sexcenta occurrunt exempla apud Augustæ Historiæ Scriptores. Ita docte Valesius.

IV. Persecutiones in Decennalibus vel excitatæ vel extinctæ. Persecutiones itaque adversus Christianos modo in Decennalibus excitatæ, modo in iisdem extinctæ. Annis enim, quibus Imperatores hujusmodi solennia exhibebant, Vota in quinquennium ac decennium suscipiebant, & falsorum Deorum cultum promovere studebant. Quare cum Christiani Deorum hostes existimarentur, iis annis in eosdem edictis sæviebatur: & quia festivitates illæ variis ludis celebrabantur, hinc populus occasionem edicta ad Christianam Religionem abolendam petendi sumebat; ac præterea tumultuosis acclamationibus Imperatores aut Præsides adversus Christianos animabat. Contra vero, quia iisdem annis Imperatores minorum criminum reis indulgentiam largiri soliti erant, Christiani, cum Principem non male affectum viderent, ut se dignos gratia ostenderent, libros Apologeticos scribebant, seque a criminibus, quibus accusabantur, immunes esse ostendebant. Hinc Hadrianus libellis a Christianis in

judicio convincantur: eo se solum convertant, eo spectent. Verum ut multitudinis solum petitionibus clamoribusque morte mulctentur, nullo modo permitto. Immo vero multo magis par est, si quis cuiquam crimen velit intendere, ut tu de illo diligenter decernas: & si a quoquam Christiani homines in judicium vocentur, ostendanturque aliquid contra leges designasse; tu ita, prout criminis ratio & modus postulat, decidas, statuasque. At mehercule, si quispiam, quo eos calumnietur, id tentaverit: tu ejusmodi hominem pro nequitia & crudelitate severe coargui-to: atque adeo sedulo prospicito, ut debitas pœnas luat. Hucusque Hadriani epistolæ ad Fundanum exemplar.

V. Minutius Fundanus qualis. Hunc Fundanum esse putamus, ad quem duæ extant Plinii Junioris (*a*) scriptæ epistolæ, & qui in Plutarchi dialogo *de Ira cohibenda* interloquitur ut vir optimus; quem & in libro *de Tranquillitate animi* laudat. Porro non solum ad Asiæ proconsulem hæc rescripsit Hadrianus, sed ad alios etiam provinciarum Præsides, ut testatur Meliro Sardensis Episcopus in libello quem obtulit Marco Aurelio Imperatori, sic dicens: *In quorum numero est Hadrianus avus tuus, quem cum aliis multis, tum Fundano Proconsuli, Asiæque Præfecto, litteras in gratiam Christianorum scripsisse constat.* Hæc apud Eusebium (*b*). Licet autem ejusmodi rescriptum

(a) Plin. l. 4. epist. 5. & l. 6. ep. 6.

(b) Euseb. hist. lib. 4. c. 31.

dederit Hadrianus, haud tamen putamus persecutionem in Christianos omnino cessasse; etenim etsi nomen non esset in culpa, plurimas tamen calumnias a Gentilibus in eos strui solitas, easque libentissime audiri a judicibus, exemplo sunt, quæ habentur scripta in epistola Ecclesiæ Lugdunensis ad Asianos, de qua suo loco agemus: & quæ ex Justino martyre in oratione ad Gentiles habita inferius dicturi sumus, id ipsum perspicuo monstrantia. Sed nec prætermittimus dicere, apud Cassiodorum in Chronico, nonnisi post annos tres persecutionem cessasse, tradi.

VI. Ratio peregrinationis Hadriani. Quod autem ad reliquam Hadriani Imperatoris Orientalem peregrinationem spectat, ut ex ea (quantum licet) temporum chronographia possit certior consignari: quod Dio (*c*) dicit, inde Hadrianum per Judæam in Ægyptum venisse; non sic putamus accipiendum, ut continuato itinere eodem anno pervenerit in Ægyptum: nam testatur Spartianus ipsum totam Minorem Asiam, antea quam in Judæam veniret, peragrasse, & postea in Arabiam concessisse, sicque demum venisse in Ægyptum: idque post annos tres ab hac, de qua agimus commoratione Athenensi contigisse, confirmare videtur Eusebii chronographia, dum anno decimotertio ejusdem Imperatoris, Antinoi ponit obitum, qui accidit eo anno, quo idem Augustus in Ægyptum venit.

(c) Dio in Hadriano.

Decennalibus sibi oblatis commotus persecutionem inhibuit. Ceterum præfata Vota a Domitiani tempore in Nummis implicite memorabantur, ut videre est apud Mediobarbum pag 183. ubi is Nummus extat: HADRIANUS AUG. COS. III. P. P. In postica: VOTA PUBLICA S. C. Cernitur Imperator ad aram sacrificans, ante quem tibicen, popa, & alia figura, cum victima ad pedes; quæ in Nummis, in quibus postea Decennalia & id genus festa expressis verbis notata, de more sculpebantur. Perperam autem cum anno XV. Hadriani hunc Nummum copulat Mediobarbus: Quindecennalia enim a tempore tantum Constantini Magni in Numismatis descripta. Ceterum si Decennaliorum methodus Petavio innotuisset, laudatas Apologias anno Christi CXXIV. non illigasset in lib. 13. de Doct. Temporum. Nam præterquam quod Eusebius in Chronico contrarium docet, Apologiæ de more in Decennalibus & id genus festis Imperatoribus porrectæ.

V. Tertius Hadriani Romam adventus. Porro ex Hadriani Decennalibus suo anno consignatis liquet, eum vel sub præcedentis anni finem, vel currentis initio Romam ad ea celebranda venisse, iisque exhibitis in Africam præsenti anno transiisse. Ait enim Spartianus in Hadriano cap 13. *Post in Siciliam navigavit, &c. Inde Romam venit, atque ex ea in Africam transiit, ac multum beneficiorum Provinciis Africanis attribuit.* Hinc apud Mediobarbum Numismata Hadriani tertio ejus Consulatu notata extant, in quorum postica legitur: ADVENTUI AUG. AFRICAE, vel ADVENTUI AUG. MAURETANIAE, vel, RESTITUTORI AFRICAE, vel RESTITUTORI MAURITANIAE. Ceterum tertius est hic Hadriani Romam adventus.

VI. Obitus Sixti P. (r) Sub hujus anni Consulibus S. Sixto Papæ demortuo Telesphorus successit juxta Chronicon Damasi.

(r) Sixtum non A. D. 126. sed aut anno 129. aut 128. exeunte decessisse putat Constantius in Epist. Rom. Pontificum pag. 55. Nam ex Eusebii Chronico habetur, *anno tertio imperii* Hadriani, Pontificatum suscepisse, atque adeo A. D. 119. creatum fuisse. Ex ejusdem porro Histor. Eccl. lib. IV. cap. IV. discimus, *Sixtum, decem annos* Romanam Ecclesiam administrasse; ex quo fit, eum vita functum sub exitum anni 128. aut etiam anno Christi 129.

JESU CHRISTI ANNUS 129.	ALEXANDRI PAP. ANNUS 9.	HADRIANI IMP. ANNUS 10.

(a) Panvin. in Fastis. *CHristi Domini nostri anno centesimo vigesimonono, Coss. (a) Gallicano & Titiano, Hadrianus Imperator Asiam peragravit, multa componens, templa sibi erecta consecrans; provinciarum Præsides, & Procuratores earum, qui in administratione deliquissent, severe pro factis supplicio affecit.* Hæc Spartianus (b). (b) Spartian. in Hadrian.

Se-

SÆC. II. Anno Urbis 880. Olymp. 226. an. 3. A. C. 127. ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5620.

☉ 24. F. ☽ 14. P. 19. April. Indict. 10.

JESU CHRISTI 127. *secundum Baronium* 129.

TELESPHORI PAPÆ 2.

HADRIANI IMP. 11.

I. Consules. [1] AD num. I. Coss. *Gallicanus* & *Titianus*, ut inter omnes convenit. Onuphrius in Fastis hunc ultimum putavit esse Cœlium Tatianum, qui Hadriani tutor fuerat, de quo Spartianus in Hadriano cap. 8. addit, eum ex Præfecto Prætorii ab Hadriano Senatorem renunciatum fuisse. Verum Salmasius in Notis ad Spartianum observavit, illum Hadriani curatorem, at postea Præfectum Prætorii non Tatianum, sed *Attianum* dictum fuisse, & vulgaria Spartiani exemplaria ex veteri editione & manuscripto Palatino corrigenda; eo magis quo Xiphilinus ex Dione tutorem Hadriani *Attianum* etiam appellet. Quam emendationem ipsemet Spartianus c. 15. certam reddit: ibi enim Tatianum inter eos numerat, quos Hadrianus hostium loco habuit, & paulo post ait: *Tatianus ut conscius tyrannidis & argui passus est & proscribi*. Quare Tatianus qui proscriptus fuit, diversus est a Tatiano, seu, ut scribi debet, ab Attiano, quem Hadrianus hostis loco habuit; & Tatianus hoc anno Consul, non Attianus Hadriani tutor, sed Tatianus, qui ab hoc Imperatore relegatus fuit.

II. Quartus Hadriani Romam adventus. Spartianus in Hadriano cap. 13. postquam dixit, hunc Imperatorem Romam venisse, atque ex ea in Africam transiisse subjungit. *Denique cum post Africam Romam redisset, statim ad Orientem profectus per Athenas iter fecit; atque opera quæ apud Athenienses cœperat, dedicavit, ut Jovis Olympii ædem, & aram sibi: eodemque modo per Asiam iter faciens templa sui nominis consecravit. Deinde a Cappadocibus servitia castris profutura suscepit*. Quæ partim ad currentem, partim ad sequentem annum pertinent. Est hic porro quartus Hadriani Romam adventus, quem, sicuti profectionem in Orientem, anno præcedenti perperam Baronius recitat; qui tamen profectionem Asiaticam cum hoc anno bene copulat.

[1] COss. *Gallicanus*, & *Titianus*. Horum prænomina eruit Blanchinus ex figlina, in qua: T. ATIL. TITIAN. SQUI GA COS. Hujus figlinis in Chronologia ad Anastasium interpretatur, ut legi debeat; *Titus Atilius Titianus*, & *Q. Villius Gallicanus*. Fabretti Figlina pag. 512. num. 168. TIT. ET GALL. COS. Item Octavius Falconerius in epistola ad Carolum Datum de signo in latere effosso Romæ ad templum Agrippæ A. D. 1661. ubi TIT. ET GALL. COS. Vide ibi plura de his consulibus. Extat autem ea epistola in veteri Roma Famiani Nardini. Vide & aliam hujusmodi figlinam apud Ciampinum de sacris ædificiis Constantini Magni. Forte huc facit inscriptio apud Boldettum lib. 3. cap. XIX. pag. 78. n. 2.

QUÆ. DE. SÆCULO. EXIBIT. IDIBUS
AUG. GALLICANO. CONS.

Fasti Idatiani, & Vindebonenses; *Titiano*, & *Gallicano*. Prosperi Chronicon; *Gallicano*, & *Titiano*.

JESU CHRISTI ANNUS 130.	ALEXANDRI PAP. ANNUS 10.	HADRIANI IMP. ANNUS 11.

I. Hadrianus excitat Rebellantes Judæos. SEquenti anno Domini trigesimo supra centesimum, Coss. Torquato atque Libone, Hadrianus Imperator ex Asia in Syriam venit: *Quando* (inquit Spartianus) *Antiochenses ita odio habuit, ut Syriam a Phœnice separare voluerit, ne tot civitatum Antiochia Metropolis diceretur: moverunt ea tempestate & Judæi bellum, quod vetabantur mutilare genitalia.* Hæc Spartianus. Dio autem belli Judaici aliam affert causam,

(a) Dio in Hadriano. sic dicens (*a*): *Interea Hierosolyma pridem eversa rursum habitari jussit, atque urbem Æliam Capitolinam appellavit. Jovi item ex adverso templi ædem excitavit. Bellum hinc & grave & diuturnum natum est. Magno enim dolore afficiebantur Judæi atque indignabantur, peregrinos secum in civitate habitare: & illud quoque etiam gravius ferebant, externa sacra fieri, & externorum deorum imagines in ipsa constitui. Quievere tamen ab armis & cædibus, Hadrianum veriti, qui eo tempore vicinis in locis consisterat. Nihilo tamen secius inter se ea studiose fabricare non cessabant, quibus, quoties belli necessitas posceret, uti possent. Postquam vero longius Hadrianus abfuit, palam in arma vertuntur, quamquam aperta acie cum Romanis congredi non ausi sint: auxilia autem sumebant muro & cavernis subterraneis, specus fodientes, atque cuniculis omnia munientes, ut quoties violarentur, liberos haberent ad fugam exitus, invicem quoque subter terram clanculum commeare: specus & subterraneas vias, superne quibusdam in locis hiantes ad ventos & lucem excipiendam, perforaverunt.*

Hæc quæ scribit Dio de Judæorum subter terram viis fabricatis, illam ipsam plane speciem repræsentant, quæ etiam Romæ fuerunt a Christianis in arenariis cryptis constructa cæmeteria; quorum usus non modo inserviebat humandis defunctorum corporibus, ex quo & nomen est inditum; sed & persecutionis tempore ad latebras Christianorum. Mirabile dictu: vidimus, sæpiusque lustravimus Priscillæ cæmeterium, haud pridem inventum atque refossum via Salaria tertio ab Urbe lapide: quod nullo magis proprio vocabulo diaerimus præ ejus amplitudine, multisque atque diversis ejusdem viis, quam subterraneam civitatem: quippe quod ipsius ingressu primaria via cæteris amplior pateat, quæ hinc inde vias diversas habeat, easdemque frequentes, quæ rursum in diversos viculos dividantur, & angiportus; rursus, ut in civitatibus, statis locis velut fora quædam, ampliora sint spatia ad conventus sacros agendos, eademque sanctorum imaginibus exor- II. Cœmeteria Romæ qualia.

SÆC. II. Anno Urbis 882. Olymp. 226. an. 4. A.C. 128. ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5622.

☉ 25. ED. ☽ 15. P. 5. April. Indict. 11.

JESU CHRISTI 128. *secund. Baronium* 130.

TELESPHORI PAPÆ 3.

HADRIANI IMP. 11.

I. Consules. [1] AD num. I. Coss. *Torquatus Asprenas*, & *Annius Libo*, ex Inscriptione Onuphriana.

II. Hadrianus Syriam & Ægyptum lustrat. Spartianus in Hadriano cap. 14. postquam narravit, Hadrianum per Athenas & per Asiam iter fecisse, ait: *Antiochenses inter hæc ita odio habuit, ut Syriam a Phœnice separare voluerit, ne tot civitatum Metropolis Antiochia diceretur.* Extat apud Patinum pag. 200. Hadriani Nummus

Baron. nu. 1. tunc forte ab Antiochensibus cusus: ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ; id est, *Metropolis Antiochensium*. Hadrianum vero hoc anno in Syria, ubi Antiochia sita, & in Ægypto fuisse, colligo ex variis Nummis Græcis, qui extant apud Harduinum Virum eruditissimum in Nummis antiquis populorum & Urbium, in Hadriani honorem percussis, in quibus omnibus legitur: L. IA. id est, *anno undecimo*, ejus scilicet Imperii, qui usque ad decimum diem mensis Augusti præsentis anni in cursu fuit. Urbes, in quibus undecimus Hadriani annus notatur, hæ sunt, Canatha in Decapolitana Syriæ regione posita, Arsinoe, Diospolis, Hermopolitæ, Coptos, Pelusium, Tanis, & Busiris, quæ oppida omnia in Ægypto sita. Anno itaque Imperii sui undecimo, currenti nempe, Hadrianus in Syria & in Ægypto fuit, ubi etiam anno sequenti versatus est.

Porro Hadrianum Imp. hoc vel sequenti anno in Syria fuisse, hancque a Phœnice divisisse, ostendit Numisma Regium Hadriani, in quo habetur ΑΥ. ΚΑ. ΤΡ. ΑΔΡΙΑΝΟΣ. In postica: ΓΑΖΑ. Γ. ΕΠΙ ΒϘΡ. id est annus III. super CXCII. Repræsentatur Hercules stans, qui dextram clavæ imponit. Toinardus, qui ejus ectypon III. *Phœnicia a Syria devulsa.*

[1] COss. *Torquatus Asprenas*, & *Annius Libo*. Nonnulli *Asprenati* nomen *Nonii* imponunt, & *Lucii* prænomen; addenda certe nota secundi consulatus, quæ patet ex lapidibus, quos afferimus; & primum consul fuit A. D. 94. *Liboni* etiam, *Marci* prænomen aliqui dant. Hinc apud eos hujus anni consules ita exarantur: *L. Nonius Asprenas Torquatus II. & M. Annius Libo*. Lapis Gruterianus pag. CCCXXXVII. TORQUATO ASPRENATE II. ET ANNIO LIBONE COS. Signum figlinæ apud Fabrettum pag. 510. num. 151. TORQ. II. ET LIBON. COS. Fasti Idatiani: *Torquato*, & *Libone*. Vindebonenses: *Asprenate* & *Libone*. Prosperi Chronicon: *Torquato* & *Libone*.

exornata; nec desint, licet nunc obstructa, ad lumen recipiendum desuper excisa foramina. Obstupuit Urbs, cum in suis suburbiis abditas se novit habere civitates, Christianorum tempore persecutionis olim colonias, modo autem sepulcris tantum refertas; & quod legebat in chartis, vel videbat ex aliis cœmeteriis aliqua solum ex parte reclusis, tunc plenius intellexit: quæ enim de iisdem apud S. Hieronymum (a) vel Prudentium (b) legerat, suis ipsius oculis intuens, vehementer admirabunda spectavit. Sed de cœmeteriis dicturi sumus alias locupletius: satis hæc modo occasione Judaicarum latebrarum, quæ ad insultus & impetus Romanorum vitandos ab illis institutæ fuerunt; quemadmodum & a Christianis Romæ aliisve in regionibus ubi loci natura concederet ad furorem Gentilium evitandum ejusmodi sunt loca composita. Sed ad rebellantes Judæos redeamus.

(a) Hier. in Ezech. 40.
(b) Pruden Perist. in Hippol.

III. Rebellio Judæorum magni momenti.

Prosequitur Dio institutam de his semel orationem his verbis: *Impetus eorum Romani primum contempsere: verum postquam universa provincia tumultuata est, & qui ubique gentium erant cum eis conspiraverunt; tunc cognovere & intellexerunt quam grave & periculosum bellum exortum foret: multa enim mala in Romanos, partim clam, partim aperte edebant. Adscivere multae etiam externorum præda & lucri cupiditate; & fere, ut ita dixerim universus terrarum orbis ex motu Judæorum concussus est. Porro* (inquit Eusebius (c)) *cum defectio Judæorum longius in dies serperet, Rufus Præfectus Judææ, auxiliaribus copiis ab Imperatore sibi ad eam rem missis, illorum amentiam tamquam ansam oblatam ad extinium arripiens, acerbe & crudeliter eos exagitat: virorum ac mulierum una cum liberis infinita prope millia confertim concidit: belli jure illorum agros populo Romano adiudicat. Quo quidem tempore Judæorum dux erat Barchochebas; quod nomen, si lubet interpretari, Astrum significat (nam quod scriptum esset in oraculis* (d): Orietur stella ex Jacob: *se divinitus missum pronuntiabat) vir quamquam reliqua vitæ ratione cruentus ac prædo nefarius, ipsa tamen appellatione, tamquam sidus aliquod de cælo delapsum, se illis qui velut homines ex mancipiorum numero gravi servitutis jugo oppressi, atque miseriis ærumnosis afflicti affectique erant, lucem ac spem salutis allaturum, falso commentus est:* & alibi (e) de eodem hæc ait:

(c) Euseb. hist. lib. 4. c. 6.
(d) Num. 4.
(e) Euseb. Chron. ann. 17. Hadr.

IV. Quid in Christianos Barchochebas.

Barchochebas dux factionis Judæorum nolentes sibi Christianos adversus Romanum militem ferre subsidium, omnimodis cruciatibus enecat. Justinus (f) martyr ad Antoninum Pium ejusdem itidem meminit, dicens: *Sunt libri illi apud omnes ubique Judæos, qui eos legentes non intelligunt, sed pro inimicis & hostibus nos habentes, itidem cum possint, occidunt & excruciant: quemadmodum vel ex eo persuaderi potestis; proximo namque bello Judaico Barchochebas, defectionis Judæorum dux & princeps, solos Christianos ad gravia supplicia, nisi Christum abnegarent, & maledictis incesserent, protrahi jussit.* Hæc Justinus, qui genere Samarita hæc oculis spectasse potuit, quippe qui ad hæc usque tempora Samariæ egit, & ejusdem belli Judaici occasione alio migrare compulsus est. Hæc sub Rufo Judææ Præside primitus facta, & ad multos annos pugnis levioribus sunt protracta. Quomodo autem ad bellum Judaicum conficiendum, eo ingravescente opus fuerit Hadriano strenuissimum ducem Julium Severum e Britannia evocare, & quam ingentes ab eo clades Judæis illatæ fuerint, suo loco dicemus: ad ultimos enim usque Hadriani Imperatoris annos cum Judæis dimicatum constat.

(f) Justin. martyr. in oration. ad Antoninum Pium & apud Euse. l. 4. c. 8.

V. Justinus Philosophus quando Christianus effectus.

Interea vero de Justino agendum, qui hoc tempore (ut ex ejus scriptis Eusebius (g) colligit) non temere quidem & inconsulto, sed considerate ac magno judicio, ex Græcorum philosophiæ studio ad veram pietatem se ipsum transtulit. Sed quonam pacto, id totum agente numine, contigerit, ex his quæ ipsemet scribit in dialogo quem habuit cum Tryphone Judæo, qui & ipse ex eodem Judaico bello profugus, patrium solum verterat, perspicue intelligemus. Quomodo autem ardenti veræ philosophiæ desiderio omnibus pene philosophorum sectis inhæserit, ac primum Stoicis, his verbis enarrat: *Cum ipse quoque primum tutam cum his agere cuperem, uni eorum me Stoico cuidam dedi: atque cum hoc longo versatus tempore, quia nihil amplius de Deo didiceram (nam* nec

(g) Euseb. l. 4. cap. 8.

pon ad me transmisit, dicit simile extare Parisiis in Cimelio Clarissimi Abbatis Drontii, & Vaillantium in Numismatis Coloniarum, numerum illum tertium, ad Imperii Hadriani annum referre. Verum novam illam epocham in divisione Phœniciæ a Syria institutam nos edocet, ante Toinardum, qui eam detexit, omnibus ignotam. Gaza clarissima Phœniciæ urbs anno Urbis conditæ DCXCIII. a Pompeio Magno libera declarata fuerat; ideoque annus Eræ Gazensium CXCII. cœpit mense Octobri anni U. C. DCCCLXXXIV. seu Christi CXXXI. annusque primus secundæ epochæ Gazensium laudatis Nummis insculptæ anno U. C. DCCCXC. seu Christi CXXIX. aut præcedenti; quia incertum, an hæc posterior Gazensium Era, quæ priori de more adjiciebatur, explicanda sit de anno incipiente, vel de anno desinente. Quare Hadrianum hoc vel sequenti anno in Syria fuisse præfati Nummi indubitatum reddunt.

IV. Bellum Judaicum. Bar. n. 1.

Bellum Judaicum ante annum CXXXII. non inchoatum. Quare eo anno commodius de illo agemus.

nec ipse quidem sciebat, neque disciplinam hanc adeo necessariam esse dicebat) ab eo deservi, & ad alium me contuli Peripateticum vocitatum, hominem (ut ipsemet existimabat) acutum. Hic me primis diebus secum esse passus, postea mercedem a me sibi designari petiit, ne infructuosa mihi cum eo esset consuetudo. Ego vero illum hanc ipsam ob causam reliqui, ne philosophum quidem omnino hunc esse opinatus. Porro cum impensius adhuc animus meus audire, quod philosophiæ proprium atque præcipuum est, expeteret; ad Pythagoricum quemdam magni nominis, multique in sapientia supercilii virum accessi, & cum eo auditor ejus & familiaris esse volens, egi ibi. Quid (inquit ille) versatus ne es in musica & astronomia & geometria? an existimas quicquam te perspicere eorum posse quæ ad beatitudinem conducunt, nisi hæc prius cognoveris, quæ animum a sensibilibus ad intelligibilia perspicienda aptum commodumque reddunt; ut ipsum quoque pulchrum, & quod bonum est, contemplari queas? Et cum studia ea magnopere laudasset, necessariaque esse dixisset, me ita a se dimisit: nam me nescire confessus sum. Ægre igitur hoc tuli, sicut par erat, quod spe excidissem: idque eo magis, quod scire illum aliquid putarem. Ac rursum tempus ipsum mecum considerans quod in disciplinis iis conterendum erat, rem longius differre non sustinui.

VI. *In hujusmodi ergo consilii inopia, placitum mihi est cum Platonicis quoque conversari. Itaque in urbe nostra cum viro prudente atque inter Platonicos excellente, qui non ita pridem eo venerat, plurimum fui, promovi, & maxime quidem crevi. Valde me delectabat incorporeorum notio, & idearum contemplatio mentem meam quasi alis quibusdam altius evehebat: atque intra breve tempus sapientem me esse factum rebar; illicoque Deum perspecturum esse, per stultam persuasionem sperabam: nam hic Platonis philosophiæ finis est. In hunc modum affecto mihi, visum aliquando est solitudine prolixius uti, & vitare hominum vestigia. Proinde locum quemdam mari proximum petii: a quo cum non multum abessem, ut solus ipse mecum agerem: vetulus quidam senex, aspectu minime contemnendus, lenes simul & graves præseferens mores, modico me intervallo assectabatur: atque ubi conversus substiti, & hominem sum acrius intuitus: ille, Nosti me? ait. Negavi ego. Quid ergo, inquit ille, me ita contemplaris? Miror (inquam) te hic una mecum esse: non enim in expectatione mihi fuit, ut hoc loco virum quempiam conspicerem. Ibi ille, cura me, ait, de quibusdam familiaribus meis, qui peregre sunt profecti, exercet; quapropter & ipse de iis investigaturus, si alicunde forsan appareant, huc venio. Tu vero quid rerum hic? At ego: Deambulationibus, inquam, ejusmodi gaudeo, cum nihil intercedit solitariis meis collocutionibus impedimenti, nihil videlicet diversi afferentibus: ad rationis & sermonis excolendi studium perficiendum plurimum loca talia conferunt. Sermonis ergo amator quispiam, inquit, tu es; operis amator autem haudquaquam, neque veri studiosus: neque etiam potius operosus, quam sophista verbosus esse contendis?*

Mira quædam Justini ad fidem vocatio.

Sic igitur invicem de vera philosophia disceptantibus, cum illi senex ostendisset impossibile esse, ut, quod tam anxie quæreret, penes philosophos reperiret: ultimis verbis nonnisi in schola Christi id fas esse reperiri, hæc affatus ait: *At tu votis & precibus tibi ante omnia lucis portas aperiri opta: neque enim ab aliquibus perspiciuntur aut intelliguntur, præterquam si Deus & Christus eis concesserit intelligentiam. Hæc* (subdit ipse) *atque is longe plura alia cum ille disseruisset, & persequi ea jussisset, quæ nunc commemorare tempus non est, abiit; cumque postea non vidi. Confestim vero in animo meo ardor excitatus est, & amor me invasit Prophetarum & virorum illorum, qui Christo cari sunt & amici: ac revolvens ipse mecum disputationem illius, hanc ipsam solam comperi esse certam atque utilem philosophiam: atque ad hunc modum & per hæc ipse ego philosophus prodii. Pervelim profecto, omnes eamdem mecum ineuntes animi rationem, non alienos esse a Salvatoris doctrina, &c.*

VII. In Christiana Religione vera Sapientia.

Pergit Justinus enarrare, quo modo pedetentim mente divinitus illustratus, veram philosophiam quæ ex Christi doctrina est, didicerit, ac proinde perfecte philosophus esse cœperit: quo in genere præstare externis Philosophis omnibus, qui veræ fidei sectatores apud Christianos essent, manuarios artifices, idiotas, ac rudes, ipse in oratione ad Gentiles habita docet: ubi & paulo inferius de his quæ calumniose (ut superius dictum est) paterentur Christiani, hæc de se subdit: *Nam & ego ipse Platonis disciplinæ sectator, cum calumniose audirem Christianos deferri; intrepide autem ad mortem & alia, quæ terribilia censentur omnia, adire conspicerem, statui ipse mecum, fieri haudquaquam posse, ut illi in vitiorum pravitate & voluptatum amore viverent. Quis enim voluptatum sectator, aut per animi impotentiam intemperans in humanarum carnium dapes, pro bono ducens, mortem libenter amplecti queat, ut bonis suis se ipsum privet; ac non potius modis omnibus, ut hanc sibi perpetuo vitam agere, & celare principes, & magistratus fallere liceat, operam navet, nedum per denuntiationem & indicium se ipsum cædi offerat?*

VIII. Excellentia Philosophiæ Christianæ.

rat? Et inferius: *Et ego obtentum adulterinum ad absterrendos alios homines a perversis dæmonibus Christianorum divinis doctrinis callide, ut earum veritatem in suspicionem falsi adducerent injectum esse intelligens, cum prætextum ipsum & multitudinis opinionem risi, tum ut Christianus invenirer, me & votis omnibus optasse, & omni contentione decertasse profiteor: non quidem quod aliena sint a Christo Platonis doctrina, sed quod sibi ipsis non omnino constent, sicut neque aliorum, Stoicorum videlicet, et Poetarum, & Historicorum.* Hæc de se ipso, suique animi in capessenda Christiana religione consilio Justinus; de quo plura suis locis dicturi sumus.

IX. (a) Orig. cont. Celsum lib. 3. Veri Philosophi sectati fidem christianam. Ex his plane videas, non simplices tantum & rudes (ut Celsus Epicureus & alii in Christianam religionem falso jactabant) Christo nomen dedisse, sed omnes propemodum, qui veræ philosophiæ studiosi essent, ac veritatis cupidi. Unde contra eumdem Celsum hæc Origenes (a): *Sic igitur quandoquidem elegans & præcipuum aliquid mortalibus visa est Christiana esse religio: non modo ad Celsi opinionem serviles quidam & imperiti, sed Græcorum plerique eloquentia eruditi & peritissimi viri necessario hanc subiere, nec tamen per seditionem & contentiosas hæreses, sed quia philosophi omnes studerent, ut earum rerum cognitionem assequerentur, quibus Christiana religio niteretur. Unde & subsecutum est, ut cum omnes divinam hanc esse disciplinam admitterent, hæreses & secta oborirentur, quæ ab his & nomen sibi sumerent, qui ejus quidem doctrinæ principium admirati, utcumque postmodum ut ab invicem dissentirent, suasionibus quibusdam inducebantur.* Hæc Origenes, ad illos alludens, qui sic persuasi sunt omnium nobilissimam Christianam esse religionem, at tamen sua cum ea miscere dogmata studentes, hæreses novas statuerit: adversus quos in libro de præscriptionibus Tertullianus pluribus differit.

JESU CHRISTI ANNUS 131. | ALEXANDRI PAP. ANNUS 11. | HADRIANI IMP. ANNUS 12.

I. Hero Episcopus Antiochenus martyr. CHristi Domini nostri anno centesimo trigesimoprimo, Coss. Celso & Balbo, Hero Episcopus Antiochenus pro grege sibi commisso Christi martyr occubuit decimaseptima mensis Octobris, qua die in tabulis Ecclesiasticis ejus natalis annua celebritate repetendus, conscriptus habetur. Successit eodem anno (ut habet Euse-

SÆC. II. Anno Urbis 883. Olymp. 227. an. 2. A. C. 129.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5622.

☉ 26. C. ☽ 16. P. 2. Mart. Indict. 12.

JESU CHRISTI 129. *secundum Baronium* 131.

TELESPHORI PAPÆ 4.

HADRIANI IMP. 13.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. P. *Juventius Celsus II.* & *Q. Julius Balbus*, ex Inscriptione Onuphriana.

II. *Hadrianus Arabiam & Ægyptum peragrat.* Hadrianus ex Syria in Arabiam profectus est, ut recte Baronius cum Spartiano cap. 14. qui ait: *Peragrata Arabia Pelusium venit, & Pompeii tumulum magnificentius extruxit. Antinoum suum, dum per Nilum navigat, perdidit.* Quæ mors, cum anno præsenti contigerit, ut ex ibi dicendis patebit, nullus dubito, quin profectio Arabica ad præsentem annum pertineat. Præterea anno Christi CV. dixi, extare Græcum Hadriani Nummum, in quo legitur: ΑΡΑΒΙΑ L. IΓ. id est, *anno XIII.* Imperii scilicet Hadriani hoc anno inchoati. Quare cum Antinous nonnisi peragrata a Hadriano Arabia mortuus fuerit, & Hadrianus anno XIII. Imperii in ea regione fuerit, Baronius Antinoi interitum perperam in annum sequentem differt. Baron. n. 2.

[1] Coss. *P. Juventius Celsus II. & Q. Julius Balbus.* Tabella ænea apud Gruterum pag. DLXXIII. 3.
AD XII. KAL. MART.
P. JUVENTIO. CELSO. II.
Q. JULIO. BALBO. COS.
Figlinæ apud Fabrettum pag. 506. n. 126. MARCELL. ET CELS. II. COS. Et n. 127. JUVENTIO. II. ET MARCELLO. II. COS. Signa quoque figlinarum nunc in ædibus Capitolinis clare præferunt:

JUVENTIO. II. ET MARCELLO. II. COS.

Norisius in Epochis Syro-Maced. Dissert. V. cap. III. pag. 422. nomina horum consulum recitat ex lib. V. Digestorum tit. III. leg. 20. de petit. hæredit. ubi: *Pridie Idus Martias, Q. Julius Balbus, & P. Juventius Celsus, T. Aufidius Arrius Severianus consules verba fecerunt &c.* Ex figlina porro Fabretti Norisius ibidem ita consules restituit, ut alter *Q. Julius Balbus Marcellus*, alter *P. Juventius Celsus* vocatus sit. Ergo hi consules ita exhibendi, nempe: *P. Juventius Celsus II. & Q. Julius Balbus Marcellus II.* Fasti Idatiani: *Marcello & Celso.* Vindebonenses: *Marcello II. & Marcello II.* Prosperi Chronicon: *Celso & Marcellino*: Corrupte in singulis.

Onuphrius suffectos hoc anno putat, *T. Aufidium, & Arrium Severianum*, deinde *C. Neratium Marcellum, & Cn. Lollium Gallum.*

(a) Eufeb. in Chron.

sebius a) Cornelius Episcopus, qui eidem sedi præfuit annis tredecim. Porro infensum magnopere Antiochenis Hadrianum Imperatorem (ut vidimus anno superiori) Spartianus affirmat: & licet causam non afferat; cum multæ esse potuerint: commovisse tamen animum ejus civium erga Christianam religionem vehemens studium, par est credere. Florentissimam enim fuisse Antiochenam Ecclesiam, quippe quæ a sanctissimis Apostolicis viris exculta esset; quæ superius de ea dicta sunt, facile demonstrant. Quo item anno (quantum ea Spartiano colligere fas est) Hadrianus ex Syria in Arabiam, res Imperii Romani ubique compositurus, profectus est, ac sequenti (ut ex Eusebio constat) in Ægyptum descendit.

JESU CHRISTI ANNUS 132. | SIXTI PAP. ANNUS 1. | HADRIANI IMP. ANNUS 13.

I. Alexander Papa & martyr occubuit cum sociis.

SEquenti anno Domini centesimo trigesimosecundo, Catullino & Apro Coss. quinto Nonas Maii, Alexander Papa una cum sociis Eventio ac Theodulo presbyteris sub Aureliano judice post dira tormenta martyrio coronatus est, qua die anniversaria memoria eorum celebrata in Ecclesia antiquitus reperitur. Sedit (ut habet Eusebius) annos decem: addit liber de Romanis Pontificibus menses septem & dies duos. Sed qui creatus reperitur post cessationem sedis Evaristi, qui obiit vigesimasexta Octobris, diebus decem & octo, ipsa die decimatertia Novembris; mortuus vero habetur tertia Maji, sedisse eum oportuit ultra decennium menses quinque, & dies viginti. Extant Acta (b) Alexandri Papæ & sociorum, sed (quod in multis aliis accidit) nimia antiquitate mendosa.

(b) Apud Sur. tom. 3. die 3. Maji.

SÆC. II. Anno Urbis 883. Olymp. 227. an. 2. A. C. 130.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5613.

☉ 17. B. ☽ 17. P. 10. April. Indict. 13.

JESU CHRISTI 130. secund. Baronium 132.

TELESPHORI PAPÆ 5.

HADRIANI IMP. 14.

I. Consules.

[r] AD num. I. ad VI. Coss. Q. Fabius Catullinus, & M. Flavius Aper, ex Inscriptione Onuphriana.

II. Alexandri PP. martyrium.

[r] Alexander Papa longe ante præsentem annum martyrium fecit, anno nempe Christi centesimo decimo sexto, ut ex Chronico Damasi constat, in quo habetur: *Alexander annis octo, mensibus duobus, die uno. Fuit temporibus Trajani, a Consulatu Palmæ & Tulli, usque Æliano & Vetere.* In exemplari, quo usus Cuspinianus in Fastis loco *annis octo* legitur, *annis VII.* sed mendose. Alexander enim Gallo & Bradua Coss. anno nempe CVIII. Pontificatum iniit, licet in eo Chronico sub insequentis anni Consulibus incepisse dicatur, ne iidem Consules bis repetantur. Quare cum ejus martyrium *V. Nonas Maii*, seu

[1] COss. *Q. Fabius Catullinus, & M. Flavius Aper.* Lapis Gruterianus pag. CVIII. 6. PRID. NON. JANUAS. Q. FABIO CATULLINO. M. FLAVIO. APRO. COS. Item pag. DLXXVIII. 1. PIACULO FACTO. CATULLINO. ET. APRO. COS. Signa figlinarum apud Fabrettum pag. 504. n. 102. APRO ET CATUL. COS. Et n. 103.

Q. FAB. CAT. M. F. APR. COS.
D. P. Q. SER. PUD. CUR ED

In Capitolinis autem lateribus legitur hoc modo:

Q. FAB. CAT. M. FLA. APR.
COS. Q. SER. PUD. CUR ED

Adeo ut *Apro* nomen *Flavii* præponi debeat. Piglina in Donianis inscriptionibus cl. II. n. 140.

CATULLINO. ET. APRO. COS. OPUS
DOLEAR. ÆLI. APOLLOPHANI. DILIC.
CYNOSARG. AUG. N. F.

Ligorianus quoque lapis nuper vulgatus, veteris Latii tom. VII. pag. 106. DED. III. NON. JUN. Q. FABIO CATULLINO. ET. M. FABIO. APSO. COSS. A Ligorio oscitanter exscriptum est, *Fabio*, pro *Flavio Apro*. Fasti Idatiani: *Catullino & Libone*. Vindobonenses: *Catullino, & Apro*; & ita Prosperi Chronicon.

[2] PEtrus Constantius in epist. Romanorum Pontificum pag. 53. adnotat, vere dici posse, *Alexandrum Trajano imperante*, ecclesiam rexisse, quia eo adhuc imperii clavum tenente, Pontificatum iniit; ac vere etiam dici, *Hadriano imperante*, Romanæ Ecclesiæ præfuisse, quia usque ad *annum tertium Hadriani* in Pontificatu vixit: propterea rectius eum loqui, qui *Alexandrum Trajani & Hadriani temporibus*, Pontificatum gessisse scriberet. Creatur autem *Alexander* fuit Pontifex, ex Constantii sententia, anno Christi 109. Martyrium fecit anno 119. die III. mensis Maji, non anno 116. ut putat Pagius.

II. *Romanorum civium plures conversi ad fidem ab Alexandro Papa.*

Quantum autem ad horum martyrium spectat; etsi Hadriani ad Fundanum rescripto videri posset persecutio in Christianos aliqua ex parte sedata: tamen quoniam illud datum fuit ad Proconsulem Asiæ tantum, nec veluti sanctio atque edictum Principis universo Romano Imperio fuerit intimatum; Romæ ne id ipsum servandum esse statuerit, quis poterit jure dubitare. Sed utcumque acciderit, ferendum non esse, visum est summis superstitionis Gentiliciæ Pontificibus, ac ceteris magistratibus, Alexandrum (quod habent Acta) complures Senatores & Præfectum Urbis Hermetem una cum omni familia, aliosque Romanos cives ad Christi religionem perduxisse: quare eam ob causam invidiam passus est, & in carcerem detrudi jussus. Sed cum per eum Deus multa miracula edidisset: & Quirinum Tribunum, apud quem Hermes Præfectus custodiebatur in carcere, ejusque filiam Balbinam virginem sanitati redditam, catenarum, quibus vinctus erat, contactu, ad Christi fidem adduxisset: multis dirisque cruciatibus affectus, creberrimis punctis confossus, est jussus occidi. Sed quod in libro de Romanis Pontificibus capite truncatus legatur, utrumque facile potuit accidisse: Insuper Eventius & Theodulus decollari sunt jussi, Hermesque Præfectus cum suis, Quirinusque Tribunus cum iis qui detinebantur in carcere Christianis, diversis mortis generibus affici: quorum omnium natalitia diversis diebus, quibus sunt passi, per Notarios scriptores rerum a martyribus gestarum in Ecclesiastica monumenta relata sunt, annua celebritate solemnia.

In libro item de Romanis Pontificibus, de eodem Alexandro Papa hæc leguntur: *Hic passionem Domini miscuit in præfatione sacerdotum*: & paulo post: *Hic constituit aquam aspersionis cum sale benedici in habitaculis hominum*, Quod pertinet ad memoriam passionis; hæc sane jampridem Apostolica institutione tradita, ab Alexandro potius scriptis mandata ac decreto roborata, quam recens statuta dici debet, Nam Domini verbis mandatum fuit Apostolis, ut quotiescumque facerent (*a*), hoc est, sacrificarent (id enim vocem illam importare, alibi diximus) in ejus memoriam agere deberent: nec aliud significasse Paulus voluit, cum ad Corinthios scribens dixit (*b*): *Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat*. Et de aqua benedictione sanctificanda: præter id quod apud S. Clementem (*c*) est Matthæi nomine Apostolica institutio: nonne Paulus ad Timotheum (*d*) scribens tradit omnem creaturam per verbum Dei & orationem sanctificari? Sic igitur non aquæ tantum, sed & olei, aliarumque rerum hominum usui inservientium, benedictionem ex Apostolica traditione jure sibi Ecclesia vendicat, exemplo Christi, qui panem turbæ daturus, *antea* (inquit Lucas *e*) *illis benedixit, ac postea fregit, & distribuit discipulis suis*.

III. *Alexandri Papæ instituta.*

(*a*) Luc. 22.

(*b*) 1. Cor. 11.

(*c*) Clem. Constit. lib. 8. c. 35.

(*d*) 1. Tim. 4.

Benedictio diversarum specierum.

(*e*) Luc. 9.

IV. Hujus quidem rei usus semper & ubique viguit in Ecclesia Catholica, tam apud Orientales, quam etiam Occidentales, divino utique in miraculorum virtute suffragio comprobatus: & tantum abest, ut (quod No-

seu die tertia mensis Maji contigerit, ut ejus Acta, auctius Chronicon veterum Pontificum, Martyrologium Hieronymi, aliæque Tabulæ Ecclesiasticæ testantur, Alexander Ecclesiam regere cœperat die secunda Martii, in quam feria quinta incidebat. Porro eum Æliano & Vetere Coss. anno scilicet centesimo decimo sexto, martyrio coronatum fuisse, ex eo certissimum redditur, quod illud par Consulum reperitur in auctiori Chronico veterum Pontificum, apud Luitprandum, & Anastasium, & in Gestis manuscriptis Pontificum, ut observat Henschenius in Apparatu ad Chronologiam Pontificiam, Actis Sanctorum mensis Aprilis præfixo. Addit Henschenius, Alexandrum Trajano imperante occisum, testari non solum ejus Acta, sed etiam antiqua Breviaria Romana manuscripta & excusa, genuinum Martyrologium Bedæ, & Martyrologia tam Rabani, quam Notkeri, immo in Breviario Romano jussu Pii V. edito dici, Trajano Imperatore rexisse Ecclesiam; cum tamen in Breviario Romano hodierno legatur, Alexandrum Hadriano imperante rexisse Ecclesiam, & sedisse annos decem, menses quinque, & dies viginti. Sed factum id, quia Clementis Papæ VIII. tempore Baronius Congregationis sacrorum Rituum cum collegit Præsidens, ejusque auctoritate Breviarium Romanum emendans, antiquas de antiquiorum Pontificum vita Lectiones ad novam suam Chronologiam accommodavit. Ex martyrio itaque Alexandri, quod ab anno CXVI. removeri non potest, manifeste liquet, præcedentium Pontificum Romanorum Chronologiam in Annalibus valde depravatam esse, neque melius restitui potuisse, quam beneficio Chronici Damasi, ut recte vidit Henschenius, qui tamen maximopere hallucinatus est, quando scripsit, in eo Chronico Consulatum ultimum illi Pontifici attribui, qui majorem partem eo durante vixit, & Acta S. Alexandri in omnibus pura & sincera esse, ac quando dixit, ex illis necessario inferri, hunc Sanctum anno CXVII. martyrio coronatum. Vide quæ de ejus Actis dixi anno 67. numero XV.

III. *Quot mensibus & diebus Pontifices antiqui supra annos vixerint, incompertum.*

Illud hic valde notandum, ante Alexandrum sciri non posse quibus diebus aut mensibus Pontifices Romani sedere cœperint; cum si D. Petrum excipias, nullius alterius Pontificis emortualis dies nobis notus sit, eoque ignorato successoris initium ignorari necesse sit. Non loquor hic de S. Clemente, quem nono Kalendas Decembris passum constat, quia is, juxta ea quæ diximus, Pontificatum abdicavit, ideoque dies ejus emortualis Chronologiæ Pontificiæ nullam lucem affundit. Tempus itaque & oleum perdidere quicumque præcedentium Pontificum initium &

Novatores oblatrant) species sit quædam incantationis atque magiæ, ut potius ad eas dissolvendas, aliasque diaboli artes avertendas ea solita sit adhiberi: ad hæc namque (quod S. Epiphanius (*a*) scribit) ea usus est Josephus Comes tempore Constantini; & quod optavit, feliciter est consecutus. Aquæ haud communis, sed quoquo modo sanctificatæ itidem aspersione S. Hilarion, eodem ferme tempore, Gentilis aurigæ magias (ut de eo S. Hieronymus (*b*) scribit) penitus dissipavit. Sed & S. Marcellus Episcopus Apameæ omnem diaboli conatum, ne Jovis Apameni famosum delubrum combureretur obnitentis, aquæ signo crucis benedictæ usu penitus superavit. Scribit rem gestam fusius Theodoretus (*c*). Macarium itidem aquæ benedictæ virtute magicam imposturam & dæmonum præstigias effugasse, Palladius (*d*) fide certa memoriæ commendavit. S. Germanus (*e*) Episcopus Antisiodori, concitatos diaboli opera tumentes maris fluctus, aquæ in nomine sanctissimæ Trinitatis sanctificatæ aspersione compescuit. Sed quid in his immoror? sexcenta propemodum de his adducenda essent exempla, perita ex diversis Sanctorum Actis fideliter scriptis, quibus magicas incantationes, aliasque pravorum dæmonum molitiones, aquæ benedictæ aspersione constat esse fugatas. Certe ex sententia Domini (*f*) eamdem calumniam passi, quod in principe dæmoniorum ejiceret dæmonia, dicentis: *Si satanas in se ipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus?* Si aqua benedicta vires dæmonis infringuntur: divinam plane in ea operari virtutem, quis poterit dubitare?

Aquæ Benedictæ usus in Ecclesia contra Dæmones.

(*a*) *Epiph. hæres.* 30.
(*b*) *Hieron. in Hilarion.*
(*c*) *Theod. hist. lib.* 5. *c.* 21.
(*d*) *Pallad. in Lausiac. c.* 6
(*e*) *Bed. de gest. Angl. lib.* 1. *cap.* 17.
(*f*) *Luca* 11.

V. Prætermittimus alios innumeros referre casus, quibus sanitatum operationem, aliaque diversi generis mirabilia, ejusdem virtute sibi divinitus insita, per cuncta sæcula in præsens usque peracta sunt: sed hæc satis ex instituto ad mores Ecclesiæ insinuandos: cum de his sæpe agendi, cunctis sæculis ex historia Ecclesiastica abunde suppetat argumentum: sed tum ex ea, tum etiam ex aliis diversorum auctorum scriptis Marsilius Columna Archiepiscopus Salernitanus, vir eruditus, exempla collecta in sua, quam nuper scripsit, Hydragiologia contexuit. Aquam igitur benedicendi ad quemcumque usum, antiquam esse traditionem ex Apostolicis fontibus manantem, non modo quæ sunt dicta demonstrant, sed, ut in re comperta, ingenue professus est sanctus Basilius (*g*), cum agit de aqua baptismatis solita benedictione ante sanctificati: de quo Ecclesiastico ritu longe ante meminerunt S. Cyprianus (*h*), S. Cyrillus (*i*) Hierosolymitanus Episcopus, S. Ambrosius (*k*), S. Augustinus (*l*), & alii. Sed si quis dicat Gentiles etiam habuisse in usu aquam lustralem quid tum? Audiat is Cyrillum (*m*) dicentem: *Ut illa quæ in aris offeruntur, cum natura sint pura, invocatione dæmonum impura efficiuntur: sic contra aqua simplex, per sancti Spiritus, Christi, & Patris invocationem accepta virtute, sanctitatem consequitur.* Quomodo autem in Ecclesia usu venerit, ut aqua ad domesticum usum sanctificata, ipso ingressu ecclesiæ ad levium sordium expiationem sit exposita, consule quæ primo tomo Annalium eo argumento a nobis pluribus dicta sunt.

Vetus usus aquam benedicendi.

(*g*) *Basil. de Spirit. sanct. cap.* 27.
(*h*) *Cypr. ep.* 70. *edit. Pamel.*
(*i*) *Cyrill. catech.* 3.
(*k*) *Ambr. de Sacrament. lib.* 1. *cap.* 5.
(*l*) *Augustin. in Julian. lib.* 6. *cap.* 8.
(*m*) *Cyrill. catech.* 3.

Habentur epistolæ tres ejusdem Alexandri titulo inscriptæ: in quarum primam injuria quidem calumniam inferunt ea ratione Novatores, quod in ea tam distincte Trinitatis unitas prædicetur: quasi novum hoc fuerit in Ecclesia; cum antiquitus in catechizandis Fidelibus mysterium sanctissimæ Trinitatis (quantum homini licet) Catechistas insinuare curasse, etiam Gentiles scriptores, ut impius Lucianus in Philopatre, testes sint. Adversus quoque hæreticos Christi divinitatem negantes, opus fuit sanctis Orthodoxis Episcopis, ac ipsi potissimum Romano Pontifici, Christi divinitatem, & eamdem ipsius cum Patre substantiam exacte populum erudire. Undo S. Athanasius, scribens ad Episcopos Africanos, hæc ait: *Prisci Episcopi abhinc annis centum & triginta, qui tam Romæ, tum in nostra civitate Episcopatum gesserunt, accusaverunt eos qui Filium creaturam dicerent, aut qui negarent eum consubstantialem Patri.* Et licet de duobus intelligat Diony-

VI. De SS. Trinitate antiquorum doctrina.

& finem certis diebus affigere voluere. Nec complurium Pontificum Alexandri successorum dies ordinationis & mortis certiores, quia tempus Interpontificiorum nobis ignotum. Annotatur quidem illud tam in libro Pontificali, quam in Chronico auctiori veterum Pontificum, sed præterquam quod inter horum librorum Auctores non convenit, vacatio Sedis non ex certis monumentis, sed ex proprio calculo ab illis descripta. Liber Pontificalis post Alexandri martyrium ait, vacasse Episcopatum *dies viginti quinque*; Auctor vero auctioris Chronici veterum Pontificum dies duodecim addit, traditque, vacasse Sedem *dies triginta septem*. Uter erraverit, prorsus incertum; immo utrumque Interpontificii tempus ignorasse, omnino verosimile. In tantis ergo tenebris per aliquot Pontificatus dies cessationis Sedis parum curabo. Alexandro Sixtus successit.

IV. Ad num. VI. Decretales tres Alexandro Papæ attribuuntur, quas Petrus de Marca, Christianus Lupus, aliique Viri doctissimi rejiciunt. Prima scripta est ad omnes Orthodoxos, habetque plura ex aliis subsequentium seculorum Conciliis & Patribus, præsertimque insignem locum ex Idatio & Epistola supposititia Benedicti primi incipientem

Decretales Alexandri.

nysiis, Romano & Alexandrino Episcopis, qui hoc ipsum egregie præstiterunt: tamen nonnisi majorum exemplo, traditione, atque doctrina eos hæc operatos, nemo jure poterit dubitare.

VII. Vinum aqua mixtum in Missa. Sed & illud insuper, ut vinum aqua mixtum in sacrificio offeratur, non fuit primum ab Alexandro statutum: sed quod traditione acceptum a Catholicis servabatur, ne quæ hæreticorum fraude consuetudo irreperet in contrarium, ab eo dicendum est fuisse scriptura firmatum. (a) Cypr. ep. 63. edit. Pamel. Cyprianus (a) enim eodem argumento scribens epistolam ad Cæcilium, id non ex Apostolica tantum, sed & dominica traditione per Apostolos in Ecclesiam derivatum sibi legitime vendicat. Et S. Justinus martyr in Apologia ad Antoninum Pium, cum de incruento sacrificio agit, vinum simul & aquam una cum pane adhiberi solitum cum tradit, non ut de re instituta recens loquitur, sed quæ semper ab omnibus fuerit observata. Atque ut tandem rebus Alexandri ultimam manum imponamus, hæc de eo postremo loco in libro de Romanis Pontificibus scripta leguntur: *Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros sex, diaconos duos, Episcopos per diversa loca quinque. Qui sepultus est via Nomentana, ubi decollatus est, ab Urbe Roma non longe, milliario septimo, quinto Nonas Maii, Cessavit Episcopatus ejus dies vigintiquinque: ac subrogatus est in locum ipsius Sixtus natione Romanus, ex* Sixtus Papa. *patre Pastore, de regione Vialata:* Hæc ibi. Meminit cujusdam Junii Pastoris, cujus causam susceperat defendendam, Plinius (b) scribens ad Tranquillum. (b) Plin. lib. 1. epist. 18. Quod vero pertinet ad annos sedis Sixti, inferius, cum de eo obitu erit sermo, fusius agemus.

VIII. (c) Spartian. in Hadriano. Novus Deus Antinous ab Hadriano instituitur. Hoc eodem anno Hadriani Imperii decimotertio, cum idem Augustus ex Arabia in Ægyptum (c) venisset, Antinoum eximiæ pulchritudinis puerum quem habebat in deliciis, sepultum retulit inter deos; in cujus honorem, ejus nomine aram, templum, festa dicavit, ejusque nomine civitatem extruxit: quæ quidem hoc ipso anno facta esse Eusebius in Chronico, Spartiano consentiens, tradit: qui sic habet: *Peragrata Arabia, Pelusium venit* (civitas est in Ægypto) *& Pompeji tumulum magnifitentius extruxit. Antinoum suum, dum per Nilum navigat, perdidit: quem muliebriter flevit. De quo varia fama est, aliis eum devotum pro Hadriano asserentibus: aliis, quod & forma ejus ostentat, & nimia voluptas Hadriani. Et Græci quidem, volente Hadriano, eum consecraverunt, oracula per eum dari asserentes, quæ Hadrianus ipse composuisse jactatur.* Hæc Spartianus. Sed & Dio (d) secundum diversas diversorum de ea re sententias hæc scribit: (d) Dio in Hadriano. *Protinus in Ægyptum veniens, urbem quam Antinoi nominavit, condidit de nomine Antinoi pueri eximiæ pulchritudinis: qui ex Bithyniæ urbe Cithynide, quam Claudiopolim vocant, ortus, & in deliciis habitus, in Ægypto moritur: sive in Nilum ceciderit (ut Hadrianus scribit) sive immolatus (ut veritas habet) fuerit, ob magiam scilicet. Alioqui enim curiosissimus harum rerum (ut supra diximus) Hadrianus fuit, quippe divinationibus atque magicis sacris crebro utens. Quare seu ob amorem, sive quod voluntariam mortem oppetierit (indigebat enim ad ea quæ parabat, anima ejus hominis qui sponte occubuisset) illum in primis coluit. Quo enim loco is oppetiit, urbem conditam ab eo denominavit: ejus statuas per universum orbem terrarum, atque etiam effigies erexit. Stellam denique a se visam aiebat, quæ Antinoi foret.* Hucusque Dio.

In octavo itidem Sibyllinorum oraculorum libro, quo venturæ Urbis clades referuntur, hæc de eodem Hadriano & Antinoo prædicta leguntur. IX.

——Mysteria cuncta tenebit
Arcana magici, puerum monstrabit, & ipsum
Esse deum. Tollet sancte quæcumque coluntur.

Extant ejusdem impietatis indices antiqua numismata, tam Græcis, quam Latinis litteris, diversisque signis Antinoi divinitatem testantia; ex quibus hic tibi unum reddendum curavimus.

Hæc

tem ab illis verbis num. VI. *Si Trinitas non est, quare tertio* sanctus *dixerunt*, & finientem, *ipsa est Patris & Filii*. Secunda scripta est ad omnes Episcopos, habetque locum Oseæ cap. 4. ex versione S. Hieronymi, qui trecentis annis post Alexandrum vixit. Tertia data est ad omnes Sacerdotes, habetque etiam locum Micheæ cap. 2. ex versione Hieronymi, & clausulam Sermonum S. Augustini.

V. Obitus Antinoi. Ad num. VIII. & seqq. *Antinous*, quem Hadrianus dum in Ægypto esset, inter Deos retulit, in Nilo periit præcedenti Christi anno ut ibidem insinuavimus. In Collectaneis Græcis apud Scaligerum ea mors illigatur anno primo Olympiadis CCXXVII. qui mense Julio præcedentis Christi anni auspicatur. Parte alia in Chronico Eusebii tam secundum editionem Pontaci, quam Scaligeri, *Antinous* dicitur mortuus anno Abrahami 2143, qui Kalendis Octobribus anni Christi CXXVIII. exorditur. Quare mors ea accidit ante diem primum mensis Octobris anni elapsi, & post diem XXV. Julii, quo annus primus Olympiadis CCXXVII. inchoatus est. Mediobarbus pag. 187. varia Numismata Græca in honorem Antinoi percussa refert, atque, se nulla Latinis vocibus cusa invenisse. Ex quo conjicere licet, illum in Oriente præcipue cultum fuisse. Porro omnia quæ extant illius Numismata, post mortem ejus tantum percussa.

(a) Ex Musæo Lælii Pasqual. Canon. S. Mariæ Majoris in Urbe.

(a)

X. Hæc igitur ex Gentilibus historicis adeo comprobata retulimus, ne, quæ de eadem re a nostris sunt scripta, in controversiam deduci queant. Etenim qui his temporibus vivebant scriptores Ecclesiastici, & postea floruere, cum adversus deos Gentilium scriberent invectivas; ut hac ex parte Christianæ religionis veritati magis consultum esset, Hadriani exemplum in deum referentis & colere jubentis Antinoum, quales cæteri ipsorum deorum fuissent, adducere solebant in medium: ut inter alios Hegesippus, qui sub eodem Imperatore claruit nobilis scriptor Ecclesiasticus, de quo inferius dicturi sumus, hæc quæ Eusebius (a) recitat, scribit in ipso sui operis exordio, ubi de his qui ab initio idola erigere statuere: *Quo illis* (inquit) *plus haberetur honoris, sepulcra, monumentaque vacua, atque adeo templa exædificarunt, sicut & adhuc faciunt: in quorum numerum refertur Antinous, servus atriensis Hadriani Cæsaris, ad cujus honorem celebrantur certamina, quæ Antinoia dicuntur, quæ etiam hac nostra ætate fiunt.* Hæc apud Eusebium: qui & ex Justino philosopho & martyre ea de re fragmentum recitans, addit: *Iste in Apologia pro Christiana religione ad Antoninum de tempore illo ita scribit: Non alienum a ratione putamus, si hoc sermone etiam Antinoi, qui modo pene vixerit, mentionem fecerimus: quem omnes ut deum, propter metum ab Imperatore illis incussum, venerari coacti sunt; idque cum pro certo cognoscerent, quisnam esset, unde & quo loco natus.*

Quales dii Gentium.

(a) Euseb. hist. lib. 4. cap. 10.

XI. Theophilus (b) Episcopus Antiochenus qui abhinc annos post duodequadraginta sedit, eadem de Antinoo exprobrans, ait: *Silentio transmitto Antinoi lucos, & reliquos qui cæteris diis dedicati sunt: etenim cum sint istæc litterarum monimentis prodita, & legantur; profecto fieri non potest, quin intelligenti lectori risum moveant.* Et Athenagoras Christianus philosophus hæc in Gentes: *Quid Antinous? majorum vestrorum erga homines sibi subjectos humanitate & benevolentia deus habitus est: qui hos secuti sunt Principes, nulla de eo præcedente exploratione, & ipsi hominem in numero deorum habuerunt.* Hæc Athenagoras. Eadem pluribus inculcat Origenes (c) agens contra Celsum, qui his vivebat temporibus, de quo & proxime dicturi sumus. Epiphanius (d) itidem. Sed & S. Hieronymus (e), cum de vitiis Gentium, quæ Deum ignorabant, agit, & quomodo coruscans Christiana religio ea omnia exiccaverit, dum locum Isaiæ (f): *Et pueris alienis adhæserunt*, explicat: hæc ait: *In tantum Græci & Romani pæderastia quondam vitio laboraverunt, ut & clarissimi philosophorum Græciæ haberent publice concubinos: & Hadrianus, philosophiæ artibus eruditus, Antinoum consecravit in Deum, templumque ei & victimas & sacerdotes instituit, & ex eo Ægypti civitas & regio nomen accepit. Inter scorta quoque in fornicibus spectaculorum pueri steterunt publicæ libidini expositi: donec sub Constantino Imperatore, Christi Evangelio coruscante, & infidelitas Gentium universarum & turpitudo deleta est.* Hucusque Hieronymus.

(b) Theoph. ad Autolic.

De Antinoo in Gentiles frequens exprobratio.

(c) Orig. contra Cels. lib. 3.

(d) Epiph. in Epitom. & in Anchorato.

(e) Hier. in Isa. c. 2. & lib. de Script. Eccl. in Hegesippo, & lib. 2. contra Jovin. ante med.

(f) Isaia 2.

XII. Sed & Prudentius in Symmachum Consularem, superstitionis Gentilicæ acerrimum defensorem, hæc eadem de Antinoo novo deo exprobrat, dicens:

Quid loquar Antinoum cælesti sede locatum?
Illum delicias tunc divi Principis, illum
Purpureo in gremio spoliatum sorte virili,
Hadrianique dei Ganymedem, &c.

Chrysostomus (g) item hæc sæpe refricat. Quod autem Christiani qui in Ægypto erant, hæc de Antinoo in deum consecrato publice deriderent, & alii Ægyptii in Hadrianum, cum recessisset, parum grato visi essent animo, ipse postea scribens ad Servianum Ægypti præfecturam administrantem, multa in Ægyptios Gentiles, Christianos, atque Judæos, nulla pene illorum habita religionis differentia, turbato animo omnia miscens atque confundens, ejusmodi dedit epistolam, quam ex Phlegontis liberti Hadriani libris acceptam Flavius Vopiscus, & ipse flagrans odio in Christianos, recitat in Saturnino: est autem hujusmodi.

(g) Chrysost. hom. 27. in 2. ad Corinth. & 66. ad pop. Antioch.

Ha-

XIII. *Hadrianus Augustus Serviano Cos. S. Ægyptum, quam mihi laudabas, Serviane carissime, totam didici levem, pendulam, & ad omnia famæ momenta volitantem: illi qui Serapim colunt, Christiani sunt, & devoti sunt Serapi, qui se Christi Episcopos dicunt. Nemo illic archisynagogus Judæorum, nemo Samarites, nemo Christianorum presbyter, non mathematicus, non aruspex, non aliptes: ipse ille Patriarcha cum in Ægyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Christum. Genus hominum seditiosissimum, vanissimum, injuriosissimum. Civitas opulenta, dives, fœcunda, in qua nemo vivat otiosus. Alii vitrum conflant, ab aliis charta conficitur; omnes certe lymphiones cujuscumque artis & videntur & habentur: podagrosi, quod agant, habent: cæci, quod agant, habent: ceteri (*) quod faciant: nec chiragrici quidem apud eos otiosi vivunt. Unus illis Deus est, hunc Christiani, hunc Judæi, hunc omnes venerantur & Gentes: & utinam melior esset morata civitas; digna profecto sui profunditate, quæ pro sui magnitudine totius Ægypti teneat principatum. Huic ergo cuncta concessi, vetera privilegia reddidi, nova sic addidi, ut præsenti gratias agerent. Denique ut primum inde discessi, & in filium meum Verum multa dixerunt, & de Antinoo (*) quæ dixerunt, comperisse te credo: nihil illis opto, nisi ut suis pullis alantur, quos quemadmodum fœcundant, pudet dicere.* Hucusque de his Hadriani epistola.

Hadriani Epistola ad Servianum.

(*) al. cæci.

(*) al. Antonino.

XIV. Cum vero in ea de Christianis mira inconstantia, modo quod cum Ægyptiis colerent Serapim, modo Christum, modo Deum unum cum Judæis & Gentibus eos venerari dicat; sed & illis mathesim & aruspicinam & alia id genus tribuat: si velimus hæc ipsum haud calumniose locutum; certum est de illis Christianis intellexisse, qui erant ex schola Basilidis, atque Carpocratis, quos fuisse Alexandrinos, omniumque turpitudinum ibi aperuisse gymnasium, nec in confessione nominis Christi solidos constantesque perstitisse, sed absque culpa posse negare, & deos venerari, suos docuisse, superius diximus: quos certe suis coloribus Hadrianus graphice descripsisse videtur. Sed cum postremo de Christianis, quod unum Deum colerent, meminit; ad Ortodoxos, quibus (ut dictum est) Alexandrina mirifice florebat Ecclesia, respectum habuisse visus est.

De quibus sit locutus Hadrianus.

XV. Ceterum in odium Christianorum novi atque turpissimi dei cultum adeo subsannantium, Antinopoli, ubi idolum recens erectum erat, factam esse constat de Christianis carnificinam: nam cum aliunde, tum etiam Alexandria illuc ad supplicium Christiani mittebantur. Quocirca in Romano Martyrologio, sicuti & in Græcorum Menologio, vigesimasecunda Septembris hæc scripta habentur: *Antinopoli in Ægypto sanctæ Iraidis virginis Alexandrinæ & sociorum martyrum: quæ ad hauriendam ex proximo fonte aquam egressa, cum vidisset navim confessoribus Christi onustam, relicta hydria, se protinus illis adjunxit, ac simul cum eis in urbem ducta, prima omnium post multa supplicia capite cæsa est: deinde presbyteri, & diaconi, & virgines, aliique omnes eodem mortis genere consumpti sunt.* Hæc ibi.

Antinopolitani martyres.

XVI. Cum autem temporibus Hadriani (ut dictum est) complures viri eruditione & vitæ moribus insignes, iidemque Christiana religione nobiles, adversus Gentiles pro Christiana religione defensiones scripsissent, ut Qudrarus, Aristides, & Hegesippus; non defuit, qui e contra adversus eam pugnans, vehementissimam ediderit invectivam, qua ipsam omni ex parte oppugnans, penitus (si posset) labefactaret atque destrueret. Fuit hic Celsus quidam, de quo, ne quis forte nominis errore labatur, eum quisnam fuerit, digito Origenes (a) demonstrans, ait: *Enimvero duos quosdam accepimus fuisse id Celsi nomen sortitos, alterum & priorem Neronis temporibus, alterum Hadriani, qui & posterior fuit, & in Christianam religionem invectus est: Qui* (alibi ait) *ex aliis scriptis suis deprehenditur esse Epicureus.* Ceterum addendus his esset tertius Celsus, qui & ipse itidem sub Hadriano vixit, atque clarissimus fuit, nimirum Julius Celsus Jureconsultissimus, quem Imperator in judicando præcipuum inter alios (ut de eo scribit Spartianus) habuit assessorem. Rursum vero ejusdem Hadriani tempore alius quoque Celsus Consularis obiisse potius quam vixisse dicendus est: quippe qui infestus olim Hadriano, Traiani tempore, ab eodem cum creatus est Imperator (ut Dio & Spartianus testantur) est jussus occidi. Celsus igitur de quo est sermo, quem constat ex Origene secta fuisse Epicureum, ille ipse Celsus est philosophus Epicureus, cui Lucianus, ejusdem quoque sectæ professor, *Pseudomantem* librum dicavit; quem inter Epicureos excelluisse, Lucianus ipse in fine operis, ejus laudibus recensitis, ostendit.

Celsus Epicureus in Christianos scribit.

(a) Orig. contra Cels. lib. 1.

XVII. Hic itaque Celsus Epicureus scripsit adversus Christianam simulque Judaicam religionem commentarium, quem nobili titulo illustravit & inscripsit: *Veri sermo*: quo primum tam in Christianos, quam etiam in Judæos invehitur (b), quippe qui videns ex Judæis progenitos Christianos, ratus hos non posse subsistere, si illos destruat, in Moysen multa mendacia congerit: postea vero Judæum hominem

(b) Orig. contra Cels. l. 1.

Argumentum scriptorum Celsi in Christianos.

nem cum Christo acerrime disputantem introducit, qui compiura ex his quæ in Evangelio sunt scripta sugillet, ac blasphemiis impetat. Rursum vero Judæos, qui Christo credidissent, auctor ipse, eadem Judæi superinducta persona, vehementer exagitat (a), quod patriis relictis legibus per Jesum illecti, ridicule admodum fuissent illusi, in aliam nuncupationem & vitam transeuntes. Post hæc vero ipse, utpote Ethnicus, altercationem ejusmodi inter Judæos & Christianos, ut rem futilem ac nullius plane momenti deridens atque subsannans (b), tam Christianam, quam Judaicam religionem validissime urget: quippe qui testetur (c) se cum Christianis vixisse, & nostræ religionis commentarios perlegisse, nihilque se fugere, sed omnia nosse.

(a) Orig. ibid. lib. 2.

(b) Orig. ibid. lib. 3.

(c) Orig. ibid. lib. 6. & sup. lib. 1.

XVIII. Ecclesiæ robur infractum.

Incredibile pene dictu, quanta dicacitate ac petulantia calumnias dolose concinnatas, mendacia artificiose velata, omni argumentorum genere Christianam religionem iste Celsus adortus fuerit; ut plane videri posset fidei Christianæ structura, omni ex parte validissimis concussa machinis, penitus collapsura, nisi ipsam sapientissimus architectus, idemque structor & fundamentum ipsum, supra firmam petram fundasset, ac divinæ protectionis compagine immobiliter solidasset. Tot enim Christiana fides probata casibus semperque adversis omnibus visa superior, evidens plane specimen dedit non humanum esse inventum, vel arte excogitatum commentum, sed stabilitum divinitus firmamentum: quod Origenes adversus eumdem Celsum, agens hac sententia egregie profitetur (f): *De Christianis* (inquit) *quid erit dicendum, quorum doctrinam, vel Romanorum Senatus, Imperatoresque ut quisque successerat, & milites ipsi, & populus, & credentium necessarii impugnando tam acriter interpellarent, ut proinde victa istorum forte succubuisset insidiis, ni divina virtute emergens superior adeo evasisset, ut terrarum orbem etsi insidias molientem pervicerit?* Hactenus ipse.

(f) Orig. ibid. lib. 1.

XIX. Verum hæc adeo fortia atque formidanda, quæ a Celso in Christianam religionem objecta fuerunt, iis qui tunc temporis erant (ut ait Origenes) fide Christiana imbuti, plane levia, inania, atque adeo nullius plane visa sunt esse momenti, ut quantumlibet non deessent viri eruditi, qui ea protinus refellere ac confutare penitus valuissent, nihilominus ut sagittas infantium contempserint: adeo ut nullus omnino Celsi vel meminisse legatur ad Origenis usque tempora; quando ipse ne ex illis pusilli (ut in præfatione tradit) scandalum aliquod paterentur, eam suscepit provinciam, ut octo eruditissimis libris Celsi vesaniam strenue confutaret. At de Celso Epicureo hactenus: quem licet (ut vidimus) his Hadriani temporibus vixisse, idem Origenes testetur; tamen quod Marcionis, Valentini & quorumdam aliorum hæreticorum meminit, qui prodiere tempore Antonini successoris Hadriani, post illorum pervulgatas hæreses conscripsisse, certissimum est.

Christi

JESU CHRISTI ANNUS 133.	SIXTI PAP. ANNUS 2.	HADRIANI IMP. ANNUS 14.

I. CHristi Domini anno centesimo trigesimotertio, Coss. Pontiano & Rufino, defuncto Justo Episcopo Alexandrino, in locum ejus suffectus est Eumenes (a), qui sedit annos tredecim.

(a) Euseb. in Chron.

An-

SÆC. II. Anno Urbis 884. Olymp. 217. an. 3. A. C. 131.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5624.

☉ 18. A. ☽ 18. P. 7. April. Indict. 14.

JESU CHRISTI 135. secund. Baronium 133.

TELESPHORI PAPÆ 6.

HADRIANI IMP. 13.

I. Consules. [1] AD num. I. Coss. *Ser. Octavius Lanas Pontianus, & M. Antonius Rufinus*, ex Inscriptione Onuphriana.

II. Quindecennalia Hadriani. Quindecennalia Hadriani hoc anno celebrata. In Chronico Eusebii anno Abrahami 2147. qui Kalendis Octobris antecedentis Christi anni inchoatur, horum solennium extant aliqua vestigia, sed in Codicibus manuscriptis tantum, editione tam Pontacena, quam Scaligeriana valde hoc tempore depravata; *Salvius Julianus*, inquit Eusebius, *perpetuum composuit edictum*, quo omnes civitates Romanæ urbis leges sequi jubentur; quod edictum ad nostra tempora pervenit. Novitates autem annis hujusmodi festivitatibus abdictis de more inductæ. Addit Eusebius: *Hadrianus Athenis hiemem exigens, Eleusinam invisit, Hadrianus cum insignes & plurimas ædes Athenis fecisset, agonem edidit, Bibliothecamque miri operis extruxit*; quæ tam Marianus Scotus, quam Hermannus Contractus cum anno XV. Hadriani recte copulant. Ex quibus & conjectura est, ea solennia Athenis fuisse exhibita. Paulo ante dixerat Eusebius: *Templum Romæ & Veneris in Urbe factum*, quæ cum anno XV. Hadriani conjungenda existimo. Templa enim in Decennalibus & id genus festis de more dedicata. Templum Urbis seu Romæ extruxerat Hadrianus, seu ejus fundamenta jecerat in Quinquennalibus suis, ut ibidem diximus. Quare hoc anno ejus dedicatio facta. Extat Hadriani Nummus tertio ejus Consulatu insignitus apud Mediobarbum, in cujus postica legitur: URBS. ROMA ÆTERNA S. C. Visitur templum, in quo septem figuræ taurum ad aram sacrificant. In Epitome edictum Salviani anno sequenti recitatur, sed ad præsentem annum revocandum.

Baron. an. 134. n. 2.

III. Hadriani Alexandriam adventus. Andreas Morellius Vir eruditissimus, in Specimine universæ rei nummariæ antiquæ, producit Nummum Alexandriæ percussum, in quo expressus est *Adventus* typus, & mulier cum galea elephantina, quam Alexandriam denotare probant Numismata Galbæ, Vespasiani, Titi, Domitiani, & aliorum, in quibus eadem figura cernitur cum adscripto nomine ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΑ. Quæ mulier in laudato Nummo repræsentata Hadriani advenientis manus osculatus, cum hac nota, L. IE. id est, *anno XV*. Memorat ibidem Morellius alium Nummum, in quo Alexandria Hadrianum in quadriga adveniente salutat, cum eadem nota, L. IE. sed in ea, quod cum Petavio & Calvisio Antinoi mortem in hunc Hadriani Alexandriam adventum Morellius differt, minime audiendus, ut ex dictis constat. An vero is Nummus præsenti anno, vel insequenti, quo decimus quintus Hadriani annus usque ad diem decimum Augusti in cursu fuit, percussus, ex his quæ anno sequenti dicemus, manifestum fiet.

[1] COss. *Ser. Octavius Lanas Pontianus, & M. Antonius Rufinus*. Lapis Gruterianus pag. CLXXIX. 6. SER. OCTAVIO LAENATE. PONTIANO. M. ANTONIO. RUFINO. COS. DED. K. OCTOBR. Item pag. CCCXXXVII. LAENATE. PONTIANO. ET ANNIO. RUFINO. COS. Ubi corrupte ANNIO pro ANTONIO exaratum existimatur. Signum figlinæ apud Fabrettum pag. 509. n. 140.

PONT. ET RUFIN. COS
EX FIG AVITIAERI
T P P R I

Aliud vero signum in laterculis erutis Romæ in hortis Matthæiis c. A. D. 1725. Et exscriptus a Dominico Georgio, in cujus collectaneis antiquarum Inscriptionum asservatur, ita habet:

PONT. ET RUFIN COS
EX FIG AVITIAN
T. P P

Hinc mendose figuli nomen, & siglas exarari apud Fabrettum putamus. Laterculus in ædibus Capitolinis: PONTIAN. ET RUFINO COS.

Fasti Idatiani: *Pontiano, & Rufo*. Vindebonenses: *Pontiano, & Rufino*; & ita Prosperi Chronicon.

I. ANno Christi centesimo trigesimoquarto, a Cassiodoro ponuntur Consules Pompeianus secundum & Commodus, a Græcis Augurinus & Severianus. Quod vero ad Commodum spectat: hunc Hadrianus in filium adoptavit, & Imperatorem designavit; sed morbo correptus interiit, ut de eo Dio tradit: quod accidisse ait Spartianus cum secundo Consul designatus esset, ipsis Kalendis Januariis.

Ann. Ecc. Tom. II.

Quod vero Eusebius hoc anno decimoquinto Imperii Hadriani recenset ejusdem Athenas reditum; nisi adhuc tertio illuc accesserit, ex his quæ ex Spartiano superius dicta sunt, manifesti erroris convincitur.

Eodem quoque anno (inquit Eusebius) *Salvius Julianus perpetuum composuit edictum:* meminit Salviani edicti Justinianus ea sanctione, qua agit de vetere jure enu- II. Edictum Salvianum.

R clean-

5 Æ C.II. Anno Urbis 885. Olymp. 227. an. 4. A.C. 232.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5625.

☉ 1. GP. ☽ 19. Pas. April. Indict. 15.

JESU CHRISTI 132. *secundum Baronium* 134.

TELESPHORI PAPÆ 7.

HADRIANI IMP. 16.

I. *Consules.* [1] AD Num. I. & seq. Coss. *Sentius Augurinus*, & *Severianus*, ex Onuphrio in Fastis.

II. *Edictum Salviani.* Edictum Salviani, de quo Baronius hoc anno, ad superiorem pertinet, ut ibidem explicavimus.

III. *Bellum Judaicum.* Baron. an. 135. n. 2. Bellum *Judaicum* hoc anno inchoatum. Eusebius enim in Chronico anno Abrahami 2148. qui præcedenti Christi anno, Kalendis Octobris inchoatur, de eo agit, & tam Marianus Scotus, quam Hermannus Contractus ejus verba alligant anno decimo sexto Hadriani. Verum quidem est, Spartianum in Hadriano cap. 16. proxime antequam narret Arabicam hujus Imperatoris peregrinationem, scribere: *Moverunt ea tempestate & Judæi bellum quod vetabantur mutilare genitalia.* Sed hinc tantum inferendum, eosdem tumultum ciere cœpisse, non vero Hadrianum tunc exercitum adversus illos misisse. Testatur enim Dio lib. 69. Hadrianum Duces adversus eos non destinasse, nisi postquam iterum in Syriam adventavit, & Judæos ubique gentium tumultuari accepit. Sed præstat Dionis verba recitare, ut hujus belli caussam ac tempus melius percipiamus: *Cum autem in urbem Hierosolymam, quæ eversa fuerat, quamque Æliam Capitolinam appellavit, coloniam deduxisset, ac quo in loco templum Dei fuerat, alterum Jovi ædificari curavisset, magnum bellum & diuturnum moveri cœpit, Judæis graviter ferentibus, quod extera nationes in urbem suam habitatum venissent, quodque in ea fieri externa sacra viderentur. Tamen cum Hadrianus in Ægyptum ac rursus in Syriam adventasset, quiescendum sibi esse putabant. Interim vero arma, quæ ipsis erant a Romanis imperata, minus apta de industria fecerunt, ut si ea Romani reprobassent, ipsi eis uterentur. Post ubi Hadrianus longe abesse visus est, palam defecerunt: atque aperto prælio non audebant cum Romanis periclitari, ita capta loca sua regionis opportuna cuniculis muniebant & muris, ut ad ea, si urgeret necessitas, perfugerent: atque ut se mutuo sub terram transeuntes laterent, vias subterraneas desuper perforaverunt, qua ventum lumenque reciperent. Hos Romani primo nihili faciebant; sed postquam totam Judæam commotam esse, Judæosque omnes ubique gentium tumultuari, & conventus facere intellexerunt, ac multa damna occulte aperteque Romanis inferre, cum iisque complures alias gentes lucri cupiditate conjungi, ac fore ob eam caussam omnem Orbem terrarum commoveri: Hadrianus optimos quosque Duces adversus eos misit*, &c. Hadrianus novam urbem Hierosolymitanam anno centesimo decimo nono ædificavit, ut suo loco dictum, & ubi Dei Opt. Max. templum fuerat, Jovis Capitolini templum excitavit. Recte Hieronymus in Epistola ad Dardanum ait, Hierosolyma quinquaginta annis post eversionem Titi ab Hadriano instaurata, quod verum est, ut annos illos L. a morte Titi numeranti patet. Parte alia Hadrianus bis in Syria fuit. Primo, præfato Christi anno, quo Hierosolyma condidit. Secundo, anno Christi centesimo vicesimo octavo, quo Syriam a Phœnice separare voluit. Tunc itaque Judæi tumultuari cœperunt, ut diximus cum Spartiano. Sed quia ab eo tempore Hadrianus semper in Oriente vel in Ægypto fuit, Judæi *quiescendum sibi esse* putarunt. *Post ubi Hadrianus longe abesse visus est; palam defecerunt*; ideoque currenti anno, ut accurate Eusebius in Chronico tradit. Remque ita se habuisse colligo ex Dione, qui Judaico bello narrato, inquit: *Eodem tempore Hadrianus templum Jovis Olympii, in quo ipsius quoque statua posita fuit, Athenis ædificavit, jussitque in eo draconem allatum ex India collocari: ac Dionysia defunctus maximo apud eos Magistratu, patriaque veste indutus, magnifice celebravit.* Vides, quam belle Dionem inter & Spartianum conveniat. Ex hujus narratione superius allata colligitur, Hadrianum anno circiter CXXVIII. Athenis fuisse, & Jovis Olympii templum dedicasse, eaque tempestate Judæos bellum movisse. Non aliud autem Dio in literas mittit, nisi quod bellum Judai-

[1] COss. *Sentius Augurinus*, & *Severianus*, Prænomina utriusque desiderantur, at geminati consulatus nota *Serviano*, seu *Severiano* apponenda est, si Onuphrium sequi velimus, qui *Severianum* consulem primum suffectum fecit A. D. 129. Quum vero veterum inopia monumentorum de eorum prænominibus ac veris nominibus incerti simus, scribentur nobis ita: . . . . . *Sentius Augurinus*, & . . . . . *Arrius Severianus II.* Fasti Idatiani, & Vindebonenses: *Augurino*, & *Sergiano*. ta & Prosperi Chronicon.

eleando, ubi ait, Salvii Juliani scripturam statuisse illud in primis, debere omnes civitates consuetudinem Romanæ urbis sequi ac leges, non ipsam quæ esset aliarum civitatum. Cum enim olim Prætores suo arbitratu edicta proponerent, ea annua erant, & (quod ait Cicero (a) in Verrem) a Kalendis Januarii incipiebant, eademque die verso anno finiebant; sed per Hadrianum Imperatorem factum est, ut idem Salvius Julianus universale edictum scriberet, quo omnes in posterum Prætores uterentur, eaque de causa perpetuum est appellatum: meminit ejusdem edicti Eutropius (b), & alii, cujus nos meminisse voluimus, quod ex eo haud levis oborta est occasio Christianam religionem exagitandi, cum eo edicto cogerentur Christiani secundum Romanæ urbis consuetudinem vivere, atque leges, quæ ut plurimum adversarentur ipsorum institutis. Proposuit & Hadrianus edictum de vigesima parte hæreditatis Fisco applicanda; cujus occasione putamus accidisse, ut idem primus (quod ait Spartianus) Fisci advocatum instituerit: porro hujusmodi Hadriani edictum a Justiniano Imperatore (c) fuit abrogatum.

(a) Cicero in Ver. lib. 3.

(b) Eutrop. l. 9.

(c) l. 3. C. de edicto divi Hadr. tollendo.

Se-

daicum, quod anno tantum Hadriani XVIII. extinctum, uno tenore recitat, & postea ad ea redis, quæ horum tumultuum initio ab Hadriano Athenis gesta sunt. Quare Baronius motuum Judaicorum exordium cum anno Christi CXXVIII. recte collocavit.

IV. Belli Judaici origo.

Eusebius, qui tam in Chronico, quam in libris de Demonstratione, *Æliam* ab Hadriano post bellum Judaicum conditam scribit, Baronium, aliosque plures in errorem induxit. Tantum enim abest, inquit Scaliger in Animadversionibus Eusebianis, quem Valesius in Notis ad lib. 4. Eusebii sequitur, ut *Ælia* condita fuerit ab Hadriano post partam de Judæis victoriam, ut bellum Judaicum ex Æliæ conditu originem ceperit. Nam cum Judæi urbis suæ solum ab alienis occupatum viderent, & in eo ipso loco, in quo Dei templum olim fuisset, sacra fieri Jovi Capitolino animadverterent, eam injuriam minime ferendam rati, arma corripuerunt, & initium fecerunt hujus belli ab Eusebio in Historia descripti. Ibi tamen cap. 6. dupliciter fallitur, tum quod urbem Hierosolymam sub Hadriano penitus eversam fuisse scribit, tum quod Æliam Capitolinam ab eodem Hadriano conditam esse existimavit post expugnationem Betthar. Et tamen constat ex Josepho, Hierosolyma prorsus a Tito fuisse eversa, ita ut aratrum etiam ejus solo fuerit impressum. Certe Eusebius eo in loco aperte non dicit, Hierusalem ab Hadriano eversam fuisse, sed id tantum obscure innuit. In libris autem de demonstratione & in Chronico diserte affirmat, Hierusalem funditus ab Hadriano eversam esse. Quod vero ad *Æliæ* conditum spectat, jam ostendimus, illum Imperii Hadrianei initio contigisse.

V. Hierusalem Ælia appellata.

Eusebii autem error inde processit, ni fallor, quod cum Hadrianus anno CXXXVI. Vicennalia edidit, & novæ urbi a se jam antea constructæ, Æliæ nomen dedit, ex eorum temporum usu, qui ferebat, ut annis hujusmodi solemnis destinatis novæ urbes aut ædificarentur, aut dedicarentur, aut novis nominibus appellarentur, ipse Eusebius putavit, Æliam fuisse tunc conditam. Unde licet bellum Judaicum anno XVIII. Hadriani in Historia gestum dicat, in Chronico tamen nonnisi anno Hadriani XX. scribit: *Aelia ab Aelio Hadriano condita*; in Historia vero: *In hunc modum cum civitas Judæorum a gente nudata esset, post hæc Alienigenis eo confluentibus, urbs & colonia civium Romanorum effecta, in honorem Aelii Hadriani Imp. Aelia nuncupata est*. Ubi vides Eusebium, urbis appellationem cum ejus conditu confundere; qua in re non semel ab Antiquis peccatum. Præterea Nicephorus, qui lib. 1. cap. 14. tradit, Hadrianum de suo nomine urbem excitasse, addit, post bellum Judaicum eam Aeliam esse appellatam. Hierusalem numquam dirutam usque ad solum nisi sub Hadriano, Hieronymo cap. 10. in Danielem persuasit Eusebius, quod a Scaligero loco laudato confutatum.

VI. Pro eversis Hierosolymis condita Ælia.

Non audiendus autem Valesius citatus, qui ait Hadrianum Hierosolyma non instaurasse; neque ejus mentem fuisse, ut eam urbem suscitaret, quippe qui infensissimus esset Judæis, qui tunc hostes populi Romani erant, sed Aeliam urbem condidisse. Non audiendus, inquam, quia Zonaras in Hadriano scribit: *Urbem in Palæstina pro eversis Hierosolymis conditam Æliam Capitolinam nominavit: & quo in loco Dei templum olim fuerat, eo in loco post Jovis lucum condidit*. Neque aliter loquitur Hieronymus in Epitaphio Paulæ, cum dicit: *Ingressa est Hierusalem, quæ ab Ælio postea Hadriano de ruinis & cineribus civitatis in Æliam suscitata est*. Beda pariter, seu quis alius in Expositione locorum & urbium, quarum meatio fit in Actibus Apostolorum: *Hierusalem Metropolis quondam Judææ, quæ nunc ab Ælio Hadriano Cæsare, quod eam a Tito destructam latiore situ instauraverit, Ælia cognominata est*, &c. Ad has auctoritates respondes Valesius, hos Auctores improprie locutos esse. At hæc responsio minime satisfacit. Idem enim Hieronymus in Epistola ad Dardanum de terra repromissionis ait: *Cum ipsa Metropolis tua prius Jebus, postea Salem, tertio Hierosolyma, & nunc Ælia*. Vides ut sibi semper constet Hieronymus. Denique urbes, quæ vel ex aliarum ruinis crevere, vel quæ procul a priori situ ædificatæ, & antiquarum nomen ferunt, loco earum ædificatæ dicuntur. De fine belli Judaici infra agetur.

JESU CHRISTI ANNUS 135. | SIXTI PAP. ANNUS 4. | HADRIANI IMP. ANNUS 16.

I. Bellum Judaicum instauratur.

SEquitur Christi annus centesimus trigesimus quintus, Coss. Hybero & Silano: cum bellum Judaicum multis annis a Rufo Judææ Præside (ut dictum est superius) administratum, non modo non confectum est, sed difficilius in dies instauratur: majores enim animos absentia Principis Judæi sumentes, provinciam Palæstinam depopulantur; de his enim Eusebius hoc anno decimosexto Hadriani Imperatoris hæc ait in Chronico: *Judæi in arma versi, Palæstinam depopulati sunt, tenente provinciam Tinio Rufo, cui ad opprimendos rebelles Hadrianus misit exercitum*; immo & novos duces.

(a) Dio in Hadriano.

Julius Severus debellat rebellantes Judæos.

Tunc enim Hadrianus (inquit Dio *a*), *minime cunctatus, præcipuos Romanorum duces adversus eos misit: quorum primus Julius Severus in Judæam ex Britannia vocatus. Hic minime ausus est prælium committere: nam & multitudine longe impar erat ad decertandum, & hi de salute desperaverant. Igitur divisos adortus, carptim, ut quosque poterat, comprehendens, pro multitudine militum atque Tribunorum tum ab alimentis & commeatu interclusos, tardius quidem, sed minore cum periculo penitus oppressit: pauci admodum evasere, atque a cæde superfuerunt. Arces eorum quinquaginta celeberrimæ dirutæ sunt: vici ad nongentos & octoginta quinque, qui sane frequentes & nominatissimi erant, direpti, & mox igne consumpti sunt; viri in excursionibus & præliis ipsis ad quinquaginta millia cæsi fuere: fame & morbis & igne ingens multitudo absumpta est: sic fere omnis Judæa desoluta est: quam cladem etiam ante bellum multa ipsis denuntiaverant: nam Salomonis sepulcrum, quod illi in supremo cultu & reverentia habent, sponte & nullo impellente discussum corruit: lupi & hyenæ passim per urbes incedentes ululabant. Non fuit incruenta victoria Romanis: siquidem multi eorum occubuere. Quare Hadrianus ad Senatum scribens, eo minime usus est principio: Si vos & filii vestri valent, bene est: ego & exercitus valemus. Severum deinde debellatis Judæis in Bithyniam misit.* Hucusque Dio de Judaici belli exitu: quod finem accepisse tradit Eusebius (*b*) anno decimooctavo Hadriani Imperii: qua ratione nec ad illud usque tempus eum Romam rediisse, ex litteris tunc ad Senatum scriptis colligi potest: quæ autem post hæc facta sint, suo loco dicenda erunt. *Ar. Ann. Eccl. Tom. II.*

(b) Euseb. in Chron. & hist. lib. 4. c. 6.

R 2 Chri-

SÆC. II. Anno Urbis 885. Olymp. 228. an. 2. A. C. 133.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5626.

☉ 2. E. ☽ 1. P. 6. April. Indict. 1.

JESU CHRISTI 133. *secundum Baronium* 135.

TELESPHORI PAPÆ 8.

HADRIANI IMP. 17.

[1] AD num. I. Coss. *Hiberus*, & *Sisenna*. — I. *Consules*.

---

[1] COss. *Hiberus*, & *Sisenna*. Prænomen Sisennæ adhuc latet, Hiberi tamen habetur, cui & *Antonius* nomen quoque est. Itaque scribimus: *M. Antonius Hiberus*, & .... *Mummius Sisenna*. Vetus lapis in ædibus Capitolinis

L. RALBILIUS. NUMITORI
ANUS. NATUS. PR. IDUS. MAIAS
ANTONIO. HIBERO. ET
MUMMIO. SISENNA. COS.
DECESSIT. VII. K. JANUARIAS
ORFITO. ET PRISCO. COS

Vixisse dicitur ANN. XVI. MEN. VII. D. XII. tot enim elapsi sunt a Consulatu *Hiberi* & *Sisennæ ad Orfiti*, & *Prisci* consulatum.

Alius lapis editus a Grutero pag. CVIII. 7. nunc in hortis Justinianis, & ad veram lectionem restitutus a Fabretto pag. 506. n. 122. ubi de quibusdam militibus honesta missione dimissis. HIBERO. COS. Figlina ibidem apud eumdem Fabrettum n. 225. HIB. ET SISEN. COS. Lapis vetus in Donianis inscriptionibus cl. II. n. 144. pag. 101. M. ANTONIO. ET SISENNA COS. EX. R. LUCANONI HEBET...... Fasti Idatiani & Vindebonenses: *Hibero*, & *Sisenna*. Prosperi Chronicon: *Tiberio*, & *Silano*, librariorum oscitantia.

JESU CHRISTI ANNUS 136.	SIXTI PAP. ANNUS 5.	HADRIANI IMP. ANNUS 17.

I. *Quadragesimale jejunium quando institutum.*

CHristi annus centesimus trigesimus sextus, Coss. Serviano & Vero, anno decimoseptimo Imperii Hadriani, ab Eusebio in Chronico ponitur jejunium Quadragesimale Romani Pontificis auctoritate institutum atque præceptum. Quod si hoc anno de eo promulgatum est decretum Pontificium; non Telesphoro, ut posuit, sed Sixto adscribendum est: eo enim errore semel lapsis Græcis, dum duos Romanos Pontifices Cletum & Anacletum in unum conflant, accidit ut confusis temporibus, confusæ sint pariter actiones. Cæterum non imus inficias, ab omnibus

---

SÆC. II. Anno Urbis 887. Olymp. 228. an. 2. A. C. 134.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5627.

O 3. D. ☽ 1. P. 19. Mart. Indict. 2.

JESU CHRISTI 134. *secund. Baronium* 136.

TELESPHORI PAPÆ 9.

HADRIANI IMP. 18.

I. *Consules.* [a] AD num. I. Coss. C. *Julius Servianus III.* & C. *Vibius Varus*, ut demonstrat Card. Norisius in Epistola Consulari pag. 82.

II. *Martyrium Faustini & Jovitæ.* Baron. an. 122. n. 11. Hoc anno vel sequentis initio sancti fratres *Faustinus* Presbyter, ac *Jovita* Diaconus Brixiæ in Italia, quo Hadrianus ex Oriente redux agebat, morti traditi sunt, Hadriano ibidem præsente; quod martyrium a Baronio loco non suo recitatum.

III. *Christiani Hadriano imperante vexati.* Dodwellus in Dissert. Cyprianica XI. *de Paucitate Martyrum*, num. XXXVIII. & XXXIX. existimat, sub Hadriano nullam persecutionem fuisse, quod rescriptorum in favorem Christianorum editorum meminerint Scriptores Christiani ab Hadriani ætate proximi, nemo tamen edictorum persecutionem decernentium mentionem fecerit; quod hæc persecutio a Sulpitio Severo quarta appelletur, cum Eusebius quartam Marco Antonino assignet, idemque senserint Eusebio antiquiores, uti Lactantius, Tertullianus, & Melito Sardensis; quod S. Justinus Martyr, ut pacem Christianis ab Antonino Pio impetraret, Hadriani nomine usus sit, quod non fecisset, si ipse Hadrianus Ecclesiam persecutus esset; & quod curarit Hadrianus templa in omnibus civitatibus sine simulacris construenda, quæ fama erat Christo fore dicanda, ut testis est gentilis ipse Lampridius, ideoque eum a Christianis vexandis alienum fuisse, concludit Dodwellus. At complures Hadriano imperante martyrium passos, Hieronymus in Epistola LXXXIV. ad Magnum Oratorem nos dubitare non sinit. De Quadrato enim loquens ait: Quadratus Apostolorum discipulus, & Atheniensis Pontifex Ecclesiæ, nonne Hadriano Principi Eleusinæ sacra invisenti librum pro nostra Religione tradidit? Et tantæ admirationi omnibus fuit, ut persecutionem gravissimam illius excellens sedaret ingenium? Neque dicat Dodwellus, Hieronymum coævum Auctorem non esse. Nam, ut supra dixi, qui in rebus Romanis Auctores coætaneos aut suppares non requirit, eosdem in rebus Ecclesiasticis immerito flagitat; cum res Ecclesiasticæ pejoris conditionis non sint, quam prophanæ, neque Eusebius & Hieronymus qui de Hadrianea persecutione locuti sunt, minorem in hac narratione fidem mereantur, quam dum de aliis ante sua tempora a Romanis gestis sermonem habent. Nullum quidem ab Hadriano adversus Christianos promulgatum edictum, sed quæ tam a Nerone, quam a Domitiano ad abolendam hanc sectam lata fuerant, tam sub Trajano, quam sub Hadriano executioni mandata. Quod vero hæc persecutio quarta a Sulpitio Severo appelletur, id mirum videri non debet. Ut enim observat Velserus in Commentario ad conversionem S. Afræ, D. Augustini tempore vulgaris erat opinio, decem plagis Ægyptiacis significatas fuisse decem Ecclesiæ persecutiones, quæ a Nerone ad Diocle-

---

[1] COss. C. *Julius Servianus III.* & C. *Vibius Varus.* Gruterianus lapis pag. CVIII. 7. SERVIANO. III. COS. pag. CCCCXXXI. 9. MISSUS. AB. IMP. HADRIANO. AUG. SERVIANO. III. VIBIO. VARO. COS. Figlinæ apud Fabrettum pag. 506. n 122. SERVIANO III. COS. Item aliæ pag. 506. n. 144. & sequentibus, in quibus: SERVIANO. III. ET. VARO. COS. Norisius in epistola consulari Gruterianam, inscriptionem profert ex pag. CXV. 1. in qua legitur: DED. XIIII. K. MART. SER. SERVIANO. III. ET C. JUVENTIO VERO COS. Sponius in Miscellan. pag. 263. habet ex schedis Barberinis: DED. XIIII. KAL. MART. SER. SERVIANO. III. ET JUVENTIO VERO COS. At perperam VERI cognomen pro VARI exscriptum esse, animadvertit Norisius. Figlinæ in Donianis Inscriptionibus cl. II. n. 141. L. AEL. SERVIANO. III. ET VARO COS. EX FIG. DOMITI PARATI ET. VSRY. DELIC. THS. D. N. Item: SERVIANO. III. ET VARO. COS. EX FIGUL. DIONYSI. ET FESTI. SER. D. N. Num. 143. SERVIANO III. ET VARO COS. EX FIGUL. P. DIONYSI. ET. PLANCI. DOM. AUG. SER.

Ergo in vetustis monumentis horum consulum prænomina ac nomina nondum tuto invenire licuit. *Serviano*, si fides est figlinæ Donianæ prænomen *Lucii* erit, ac insuper nomen aliud *Ælii*. Idcirco apud Panvinium in Fastis A. D. 107. & 111. quibus *Servianus* consul suffectus fuit, mendose *C. Servilius Ursus Servianus*, & *C. Julius Ursus Servianus* appellatur. Nos ergo ex allatis monumentis hos consules ita exhibemus: *L. Servilius Ælius Servianus III.* & *C. Vibius Juventius Varus*. De *Serviano* Spartianus in Hadriano cap. VIII. *Serviano tertium consulatum, nec secum tamen, quum ille bis ante Hadrianum fuisset, ne esset secunda sententia, non petenti, ac sine precatione contulit*. Fasti Idatiani: *Severo III. & Varo*. Vindebonenses: *Serviano, & Varo*. Prosperi Chronicon: *Serviano II. & Vero*. Ex omnibus mendose, & oscitanter.

ejusmodi Ecclesiasticam sanctionem non Sixto, sed Telesphoro adscribi: non quod Ipse Quadragesimæ jejunium servandum recens instituerit, quod olim constat in Ecclesia ex Apostolica traditione esse servatum: nam (ut modo de Clemente atque Dionysio taceamus) de servando Quadragesimali jejunio est admonitio sancti Ignatii scribentis ad Philippenses: quod ergo usu quodam ac pia traditione in Ecclesia servabatur, placuit decreto edito stabiliri. Sed de Quadragesimali jejunio tomo primo Annalium fusius dictum est.

Se-

cletianum Ecclesiam vexarunt. Quam opinionem Augustinus lib. 18. de Civitate Dei cap. 52. ita convellit, ut ostendat, Ecclesiam ante Neronem, tum in capite Christo, tum in Stephano, Jacobo, Petro & fratribus reliquis persecutionem passam, sed non omnes persecutiones æque in numerum redactas esse, vel quod leviores visæ, vel quod novis edictis non excitatæ, vel quod a decessoribus cœptæ, non intermisso cursu continuatæ, vel denique alia quavis de causa, ut recte ait Velserus, qui addit, prorsus iniquum esse, qui Auctores inter se hac de re dissentientes propterea reprehendendos putet. Cum enim de rebus convenit, cur in verbis non suo quisque judicio utatur? Similis est in constituendis persecutionum principiis ratio.

IV. *Falsum est, Hadrianum templa Christo ædificare voluisse.*

Quod ad Lampridium spectat, is de Alexandro Severo in ejus Vita cap. 43. loquens ait: *Christo templum facere voluit, eumque inter Deos recipere, quod & Hadrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus civitatibus sine simulacris jusserat fieri: quæ hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Hadriani, quæ ille ad hoc parasse dicebatur: sed prohibitus est ab iis, qui consulentes sacra, reppererant omnes Christianos futuros, si id optato evenisset, & templa reliqua deserenda.* Sed, ut Casaubonus in Notis ad eum locum observat, de Tiberio narrant hoc Tertullianus, & alii Patres Græci ac Latini: de Hadriano vero nemo illorum simile quicquam. Et mirum profecto, tam nobilem Historiam, tot Fidei Christianæ propugnatores acerrimos, viros undecumque doctissimos, & quorum intererat hoc scire, potuisse fugere. Sed videtur hæc de Hadriano suspicio multo post ejus seculum hominum mentes insedisse. Nam neque Justinus Martyr, neque Athenagoras, neque Tertullianus, neque Cyprianus, aut omnino quisquam ex illa veterum Patrum manu, vel tenuissimam ejus rei suspicionem fando unquam accepissent. Unde autem vulgo multi seculo Lampridii hanc de Hadriano concepissent opinionem, declarat Auctor ipse, cum subjicit: *Qui templa in omnibus civitatibus sine simulacris jusserat fieri; quæ hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Hadriani, quæ ille ad hoc parasse dicebatur.* En fontem & originem hujus opinionis. Jusserat Hadrianus, templa fieri in omnibus civitatibus suo nomini sine dubio consecranda: quod & Spartianus in illius Vita testatur. Sed mortuo Hadriano priusquam hæc templa absolverentur, mansere pleraque illorum imperfecta, neque unquam dedicata sunt. Exemplo potest esse illud quod Tiberiade magnifice inchoatum, mox relictum est, necdum absolutum, tandemque in usum balneorum a civibus destinatum, ut testatur Epiphanius contra Ebionæos. Talia ædificia in plerisque civitatibus adhuc Lampridii ætate extabant, inchoata solum, non perfecta, non dedicata; ac proinde, ut ait ipse, sine numine & simulacro ullo. Hinc factum, ut in animum inducerent multi, quibus assentitur Lampridius, non sibi Hadrianum illa templa extruxisse, verum Christo. Ita recte Casaubonus. Nec denique ex Justini facto Hadrianum nullam persecutionem movisse deduci potest; cum S. Martyr, ut persecutionis cessationem ab Antonino Hadriani filio adoptivo impetraret, Hadriani exemplum proposuerit, qui agnita Christianorum innocentia finem persecutionis suo tempore excitatæ imposuisset. Aliæ conjecturæ, quas, ut suam opinionem tueatur, Dodwellus in medium adducit, non plus firmamenti ac roboris habent.

V. *Ultimus Hadriani Romam adventus.*

Quintus & ultimus Hadriani Romam adventus ad præsentem vel insequentem annum revocandus. Vide dicenda anno CXXXVI. num. III.

JESU CHRISTI ANNUS 137.	SIXTI PAP. ANNUS 6.	HADRIANI IMP. ANNUS 18.

I. SEquenti anno Domini centesimo trigesimoseptimo, Coss. Pompeiano & Aciliano, decimooctavo Imperii Hadriani anno (inquit Eusebius in Chronico) *bellum Judaicum, quod in Palæstina gerebatur, finem accepit, rebus Judæorum penitus oppressis. Ex quo tempore etiam introeundi eis Hierosolymam licentia ablata, primum Dei nutu (sicut Prophetæ vaticinati sunt) deinde Romanis interdictionibus*. Idemque auctor in Chronico itidem post sequentem annum hæc habet. *Ælia ab Ælio Hadriano condita; & in fronte ejus portæ, qua Bethlehem egredimur, sus scalptus in marmore, significans Romanæ potestati subiacere Judæos*. Hæc Eusebius: sed hæc de Ælia ædificata, atque sue in superliminari posito, Cassiodorus sequenti anno recenset. Quæ autem hoc ipso anno contigerint, idem Eusebius (*a*) in historia sic describit: *Jam vero cum decimooctavo anno Imperii Hadriani bellum juxta urbem Bethlebem nuncupatam (quæ erat omnium rerum præsidiis munitissima, neque adeo longe a civitate Hierosolymorum sita) vehementius accenderetur: cumque extra urbis mœnia longinquiore temporis spatio continuaretur obsidio, & rerum novandarum auctores fame & siti essent ad extremam prope perniciem detrusi, & caput illius temeritatis debitas pœnas persolvisset: Aristo Pellæus narrat, universæ genti ex illo tempore prorsus interdictum, ne pedem in agrum Hierosolymitanum aliquando inferrent, & legis decreto institutisque Hadriani (ille plane sic in mandatis dederat) ne vel ex edito loco paternum solum oculis aliquando aspicerent. Hierusalem ergo cum ita esset Judæorum gente orbata, & veteribus incolis prorsus destituta, genereque frequentata exterorum hominum; deinceps cum esset a Romanis occupata, nomen commutavit; & in honorem Ælii Hadriani Imperatoris, qui*

Judæi prohibiti ingressu & aspectu paterni soli.

(*a*) Euseb. hist. lib.4. c.6.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5628.

☉4. C. ☽ 3. P. 28. April. Indict. 3.

JESU CHRISTI 135. *secundum Baronium* 137.

TELESPHORI PAPÆ 10.

HADRIANI IMP. 19.

SÆC. II. Anno Urbis 888. Olymp. 228. an.3. A. C.135.

I. Consules. [1] AD num. I. Coss. *Pontianus*, & *Atilianus*, ut ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari pag.85.

II. Finis belli Judaici. Bellum *Judaicum* anno præcedenti profligatum. Eusebius enim in Chronico de ejus fine agit anno Abrahami 2150 qui Kalendis Octobris anni Christi CXXXIII. inchoatur. In Historia vero lib.4. cap.6. hoc bellum anno Hadriani XVIII. finem accepisse tradit, quod Marianus Scotus & Hermannus Contractus ab illo didicerunt. Præterea in Collectaneis Græcis a Scaligero publicatis, anno primo Olympiadis CCXXVIII. qui mense Julio anni Christi CXXXIII. incipitur, habetur ἡ Ἰουδαία πᾶσα ἐκινήθη. ἐκλειψις σελήνης: id est, *tota Judæa commota est. Eclipsis Lunæ*. Ptolomeus lib.10. cap.1. observat eclipsim Lu-

[1] COss. *Pontianus*, & *Atilianus*. Prænomina ac alia nomina omittit Pagius, quæ re vera adhuc latent. Figlina apud Fabrettum pag.509. n.139. PONTIANO ET ATILIANO COS. ex qua Norisius in epistola consulari pag.83. ceterorum errores emendat. In ædibus Capitolinis extat vetusti lapidis fragmentum, imperio *Adriani* scriptum, in quo *Atiliani* consulis nomen comparet, ut & *Aproniani*; sed alia eorum nomina, quorum vestigia ibi supersunt, injuria temporis evanuerunt. Hoc fragmentum prius exstabat Tibure in Ecclesia Fratrum Carmelitarum S. Petri, in gradibus aræ majoris. Illud excripsit A. D. 1727. Antonius Maria Lupus presbyter Societatis Jesu, inseruitque Dissertationi in Epitaphium sanctæ Severæ martyris pag.23. Nos autem hic damus, prout in marmore legitur:

...... RALITATES PUB......
...... RAIANI. HADR......
...... X. COS. III. P. P. IM.......
...... ISPANIAM. BAETICAM......
...... PEBILO. APRONIANO. COS. IN......
...... NIO. ATILIANO. COS.

Vetus lapis in Donianis inscriptionibus cl.I. n.9. pag.3. FEL. ID. DECEMB. PONTIANO. ET ATELANO. (sic) COS. Figlina ibidem cl. II. num.118. pag.98. OP. DOL. EX. PR. LUCILL. FEL. CAR. FE. PONT. ET. ATILIA. COS. Figlina item inter rudera Villæ Tiburtinæ Hadriani Cæsaris, detecta mense Octobri A. D. 1736.

OP. DOL EX PR LUCIL FEL CALVET
PONT. ET ATILIA. COS.

Vides, extremum nomen lineæ primæ Calpetani esse, ex quo emendanda figlina Doniana, ubi CAR. FE. mendose legitur. Fasti Idatiani: *Pontiano*, & *Aquilino Rufo*. Vindebonenses: *Luperco* & *Attico*. Prosperi Chronicon: *Pompejano*, & *Atiliano*; corruptissime in omnibus.

qui eam devicisset, illustrandum, Ælia appellata est. Hæc de bello Judaico sub Hadriano Eusebius: quæ autem de Marco subdit, suo loco dicemus.

II. Cur porci imago super portam posita.

Sed nec illud dicere prætermittamus: Cur super portam (quod ait Eusebius) qua egrediebantur Bethlehem, porcum in marmore sculptum Hadrianus voluit collocari? Num ad designandum Judæos esse omnium hominum scelestissimos? quippe quod ejusmodi simulacrum esse soleret hieroglyphicum (*a*) hominum veritatem spernentium, profanorum, perniciosorumque, atque eorum denique qui a Deo penitus essent aversi. An potius quod porcus videretur ob infractum in bello robur esse Romanorum insigne? nam & tradit Festus (*b*), quintum signum militare fuisse porci imagine effigiatum, quod & belli finis (ut tradit) symbolum esset: porcorum imagines in militaribus signis etiam Diocletiani temporibus, immo & Honorii Imperatoris, visas esse, satis liquet (*c*). An potius quod (ut dicemus) eadem via in Bethlehem fuerit ab Hadriano erectam templum Adonidi, quem aper occidit? cum alioqui sciamus Plutarchum (*d*) cultum Adonidis, itidemque Bacchi, Judæis impingere.

(*a*) Horus ad hieroglyph. & Pier. hieroglyph. lib. 9.

(*b*) Fest. in verbo Porcus.

(*c*) Pier. Hieroglyph. lib. 9.

(*d*) Plutarch. in Symp. l. 4. q. 5.

III. Verum licet hæc omnia recte dici possint: tamen quod Hadrianus novam illic condidit civitatem, quam Æliam nominavit; cum sciret olim ejusmodi animal primum fuisse signum Æneæ condendæ civitatis Lavinii (ut inter alios Virgilius octavo Æneidum cecinit) existimari potest, ejusdem quoque animalis signum super portam recens a se extructæ civitatis erigi voluisse, ut redderet in eodem opere idem antiquitatis egregium monumentum; quo & numisma ejusdem Hadriani expressum vidimus, nempe porcam cum porcellis sugentibus ubera, ut Æneæ diximus demonstratum: quod hic tibi effigiandum curavimus.

(*e*)

(*e*) Ex Sebast. Erizzo.

Ejusmodi quoque formæ fuisse credi potest exemplar super portam Æliæ collocatum, licet porci unius Eusebius meminisse videatur. Cæterum & illud in dubitationem revocari minime debet, Hadrianum eo signo Judæis inter cætera omnia infensissimo significare voluisse Judæos propria civitate patrioque solo esse penitus interdictos: ejusmodi enim animalium genus ex Josepho alibi diximus Judæis fuisse nefandum (*f*), atque visu etiam execrandum; quamobrem ne istæ signa militaria viserentur in regione Judæorum, principes ipsorum olim a Vitellio (*g*) in Arabes profecturo deprecati sunt transitum. Hæc autem licet ab hoste, tamen nonnisi divino numine suadente, atque in Judæos ulciscente facta esse quisque prudens intelliget. Qui olim ex divinæ legis præscripto (*h*) super portarum postes verba Dei scribere jussi sunt, spreto salutari Verbo in salutem ipsorum a Deo misso, ac proinde ab eo rejecti, ejusmodi tam insignem ignominiæ notam pati coguntur, ut loco divini oraculi, deformis porci simulacrum in postibus positum cerneretur.

Porcus erectus in titulum.

(*f*) Joseph. de bel. Judaic. l. 5. c. 6.

(*g*) Idem. antiq. l. 8. c. 7.

(*h*) Deut. 11.

IV. *Sic itaque ultus est Hadrianus* (inquit Orosius (*i*)) *Christianos, quos Barcochebas dux illorum quod sibi adversus Romanos non assentirentur, excruciabat*. De eadem clade Judæorum S. Hieronymus (*k*) hæc addit: *Legamus veteres historias, & traditiones plangentium Judæorum, quod in tabernaculo Abrahæ, ubi nunc per singulos annos mercatus celeberrimus exercetur, post ultimam eversionem quam sustinuerunt ab Hadriano, multa millia hominum venundata sint: & quæ vendi non potuerint, translata in Ægyptum, & tam naufragio & fame, quam Gentium cæde truncata. Isti ergo victores, & Domini ultores, qui occidebant, & non dolebant, vendebant pecora, atque dicebant, Benedictus Dominus, divites facti sumus; hanc habebant sententiam: Propter peccata sua offendere Judæi, ideo eos oppressimus, & ex pretio eorum divites facti sumus*. Hæc Hieronymus. Porro (*l*) Celsus Epicureus, cum Judæorum, tum etiam Christianorum hostis infensissimus, quod illi nec domum vel terræ vestigium amplius possiderent, & Christiani ubique terrarum peterentur ad necem, exprobrans hæc ait: *Non enim dicturus es, quod Romani a te persuasi, re*lictie

(*i*) Oros. l. 7. c. 13.

(*k*) Hieron. in Zach. c. 11.

Judæorum miserrimus status.

(*l*) Apud Origen. contra Cels. lib. 8. prope finem.

Lunarem, quæ contigit die vicesima Octobris anni Christi CXXXIV. hora post meridiem undecima, ut videre est apud Calvisium in Opere Chronologico, ubi aliam eclipsim Lunæ per hæc tempora non adnotat. Sed Auctor anonymus eorum Collectaneorum de ea eclipsi loqui non videtur. Denique Dio lib. 69. narrato hoc bello ait: *Periere quoque ex Romanis complures in eo bello. Quamobrem Hadrianus, cum scriberet ad Senatum, non est usus illo exordio, quo uti Imperatores consueverunt: si vos liberique vestri valetis, bene est: ego quidem & exercitus valemus*. Quare nondum Romam redierat Hadrianus, cum bellum illud finitum, quem tamen certum est currenti anno mensis Maji initio Romæ fuisse, ut anno sequenti videbimus: neque enim ad Senatum hujusmodi literas Hadrianus dedit, nisi cum Roma absens erat.

lictis caeremoniis ritibusque patriis, tuum Altissimum (aut quomodocumque appellandus est) invocaturi sint, ut descendens pugnet pro eis, nec opus sit aliis viribus. Idem enim Deus jam antea tum hoc ipsum, tum alia majora suis pollicitus, ut vos ipsi fatemini; videtis quantum vel illis vel vobis profuerit: cum illis prosperato terrarum domimo ne gleba quidem, aut domicilium factum sit reliquum; vos ubicumque per latebras erratis, quaramini ad supplicium. Hæc Celsus; quem erudite fortiterque, in iis quæ ad Christianos pertinent, Origenes redarguit. Sed revertamur ad Hadrianum, & ipsum quidem non tantum in Judæos, sed etiam in Christianos infensum.

V. (a) Dio in Hadriano.

Non solum enim (quod scribit Dio *a*) in contumeliam Judæorum ex adverso templi ædem Jovi excitavit; sed in odium Christianorum ibi degentium, quæ sanctissima habebantur loca, æque polluit simulacris: nam de his hæc tradit S. Paulinus (*b*) in epistola ad Severum; *Hadrianus existimans se fidem Christianam loci injuria perempturum, in loco passionis simulacrum Jovis consecravit, & Bethlehem Adonis fano profanata est: ut quasi radix & fundamentum Ecclesiæ tolleretur, si in iis locis idola colerentur, in quibus Christus natus est, ut pateretur; passus est, ut resurgeret; surrexit; ut regnaret; judicatus est, ut judicaret. Me miserum: etiam ista pro me Dominus omnipotens perpeti non recusavit: ut ubi pro salute generis humani crucifixus pependerat, ibi hominum sacrilegio sperneretur; & super crucem, ad quam Orbe concusso, & Sole refugo, & dissilientibus mortuorum excitatione monumentis, rerum natura nutaverat, stabat simulacrum dæmonis, & in ara simulacri pecudum busta fumabant, & Dei nomen deferebatur statuis mortuorum; cum ipse vivorum Deus qui & resurrectio mortuorum est, non solum mortui, sed crucifixi hominis blasphemaretur opprobrio.*

(b) Paulinus epistola 11. Hadrianus loca sancta profanat.

VI. (c) Isaia 1. Bethlehem profanata.

In Bethlehem quoque, ubi (c) agnoverat bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, ibi principes hominum, inficiati Salvatorem Deum, infames hominum amores, mortesque coluerunt: prodita novo sidere Regis æterni ubi cunabula supplices cum suis opibus adoraverunt Chaldæi, ibi barbaras libidines sacraverunt Romani. Ubi natum Salvatorem cum exercitu Angelorum concinentes cælesti gaudio salutaverunt illustrata nocte pastores, ibi Veneris amasium mixtæ semiviris planxere meretrices. Proh dolor! quæ pietas hominum hanc impietatem compensare poterit? Ubi sacra nati Salvatoris infantia vagiebat, illic Veneris lamenta fingentium lascivis luctibus infamis ritus ululabat: & ubi Virgo pepererat, adulteri colebantur. Mansit hoc sæculi prioris nefas in tempora nostris proxima Constantini. Hucusque Paulinus, ad quem hæc S. Hieronymus (*d*): *Ab Hadriani temporibus usque ad Imperium Constantini, per annos circiter centum octoginta in loco resurrectionis, simulacrum Jovis; in crucis rupe, statua ex marmore Veneris a Gentibus posita colebatur; existimantibus persecutionis auctoribus, quod tollerent nobis fidem resurrectionis & crucis, si loca sancta per idola polluissent. Bethlehem nunc nostram, & augustissimum Orbis locum, de quo Psalmista canit: Veritas de terra orta est; lucus inumbrabat Thamuz, id est, Adonidis: & in specu; ubi quondam Christus parvulus vagiit, amasius Veneris plangebatur.*

(d) Hiero. ep. 13.

VII. (e) Sever. hist. lib. 2.

Severus (*e*) etiam meminit simulacri dæmonum in loco passionis Dominicæ constitui: & S. Ambrosius in Psalmum quadragesimumtertium plane significat, locum passionis, quem Calvariæ dicimus, mutato nomine, fuisse Venerarium nominatum, a Veneris ibi posito simulacro. Sed quod ad Bethlehem pertinet, Origenes (*f*), qui longe ante quam a Constantino loca illa expurgarentur, claruit, cum agens contra Celsum, Bethlehem meminit, nihil tale de eo loco attingit; quem fama celebrem etiam Gentilibus fuisse tradit, cum ait: *In Bethlehem speluncam ostendi, ubi ille sit natus: quod neque & in illis locis percelebre est, vel apud eos quidem, qui a fide sunt alieni, fama & nomine circumfertur, eadem & in spelunca Jesum quemdam, quem Christiani adorant & demirantur, genitum esse.* Hæc ipse: quibus apparet, nequaquam valuisse Hadrianum suis artibus Christi cunabulorum memoriam obliterare, quin apud Gentiles quoque eadem essent illustria.

(f) Orig. contra Celsum lib. 1.

VIII. (g) Epiph. lib. de mensur.

Quod autem ad extructionem Æliæ pertinet, Epiphanius (*g*) id aggressum esse Hadrianum testatus, postquam ex Ægypto in Palæstinam advenit: quod nonnisi his temporibus post debellatos Judæos potuit accidisse, licet Dio (quod dictum est) id prius factam velit. Rem vero gestam, occasione Aquilæ Pontici sacrorum librorum interpretis, his verbis enarrat: *Reperit Hadrianus civitatem totam solo æquatam, & templum Dei conculcatum, exceptis paucis domibus, & Ecclesia Dei, quæ parva erat eo loco, ubi reversi discipuli, quando Salvator assumptus est ab Oliveto, ascenderunt in cœnaculum: illic enim ædificatum fuerat, hoc est, in parte Sion, quæ a devastatione relicta erat, & partes domiciliorum circa ipsam Sion, & septem synagogæ, quæ solæ in Sion stabant velut tuguria: ex quibus una relicta fuit usque ad tempus Maximonæ Episcopi, & Constantini Regis, velut tentorium, ut scriptum est, Itaque animo ver-*

Qualis reperta ab Hadriano Jerosolyma.

sit

sit Hadrianus extruere urbem, non tamen templum. Et adeptus Aquilam hunc prædictum interpretem, qui Græcus erat, & socrum ipsius a Sinope Ponti oriundum, constituit ipsum illic operarum extruendæ urbis præfectum. Imposuit autem urbi proprium suum nomen, & regii nominis appellationem: sicut enim ipse Ælius Hadrianus nominatus erat, sic etiam civitatem Ælium nominavit.

Æliam ædificat Hadrianus.

IX. De Aquila Pontico.

Itaque cum Aquila degeret in Hierusalem, & videret discipulos discipulorum ipsorum Apostolorum florentes fide, & magna signa operantes sanationum & aliorum miraculorum (erant enim reversi ab urbe Pella in Hierusalem, ibique docebant: nam cum urbs Hierosolymorum capienda esset, præmoniti fuerunt omnes discipuli ab Angelo, ut migrarent ab urbe funditus perdenda: hi itaque transmigrarunt, & habitaverunt in dicta urbe Pella ultra Jordanem, quæ ex decem urbium numero esse dicitur: at post devastationem Hierusalem reversi, velut dixi multa signa perficiebant) Aquila igitur mente compunctus, Christianismo credidit: & cum petiisset progressu temporis signaculum in Christo, id ipsum assecutus est. Cum autem a pristino suo habitu non discederet, a credendo videlicet vanæ astrologiæ, quam exacte edoctus erat, sed quotidie positionem nativitatis suæ spectaret, redargutusque a doctoribus & increpatus ea gratia, se non corrigeret, sed potius contentiose opponeret, & non consistentia confirmaret, fatum videlicet & narrationes de ipso: expulsus est rursus ab Ecclesia, velut inutilis ad salutem. Ex quo facto amarulentiam, veluti ignominia affectus, mente concepit, & ad æmulationem elatus est; & abnegato Christianismo, ipsiusque vita, proselytus fit, & circumciditur Judæus: atque tunc laborioso studio erudiit seipsum ad discendum Hebræorum linguam, & ipsorum elementa. Ubi vero hanc summe didicisset, interpretatus est, non recta ratione usus, sed quo aliqua ex receptis libris perverteret, irruens in Septuagintaduorum interpretationem, ut testimonia de Christo in Scripturis probata aliter ederet, &c. Hæc de Aquila Epiphanius.

X. Verum ab eo nonnihil discrepat S. Hieronymus (*a*), dum ante Christi tempora eum claruisse tradit, quorumdam opinione, qui eum fuisse discipulum Achibæ antiqui sectæ Pharisæorum post Sammai & Hillel Principis existimarunt. Verior tamen sententia illa putatur, quod sub Hadriano Augusto vixerit; quam & reliqui scriptores recepisse videntur. Quod vero ad ejus interpretationem pertinet, sicut ab Epiphanio haud probatur, ita a S. Hieronymo interdum rejicitur, atque damnatur, vocante eum, Judaizantem hæreticum: licet ipse eam in aliquibus interdum probet. Sed quod queritur Epiphanius Aquilam depravare studuisse translationem Septuagintaduorum interpretum, fortasse & eadem causa queritur Justinus martyr in dialogo cum Tryphone, cum Judæorum calumnias in eam translationem redarguit. Sed nec illud modo de Aquila prætermiserimus, affirmare S. Hieronymum (*b*), duas ab Aquila elaboratas esse divinæ Scripturæ interpretationes, posterioremque priore fideliorem.

(*a*) *Hier. in Isai. c. 8.*

Quo tempore Aquila vixerit.

(*b*) *Hier. in Zach. c. 3. & de quæst. Hebr.*

JESU CHRISTI ANNUS 138. | SIXTI PAP. ANNUS 7. | HADRIANI IMP ANNUS 19.

I. ANno Domini centesimo trigesimooctavo, *Coss. Commodo Vero & Pompeiano: omni penitus Judæis occluso aditu Hierosolymam veniendi, deficientibus omnibus qui ex circumcisione usque in hunc annum eidem Ecclesiæ præfuerunt Episcopi, primus ex Gentibus ordinatus est Episcopus Marcus.* Hæc Eusebius in Chronico, eademque alibi (*c*). Verum usque ad præsentem annum, quousque ex Judæis eam Ecclesiam rexerunt Episcopi, perseverasse in ea legalium cultum, Severus (*d*) testatur; dicens, etiam Judæis illis qui in Christianam religionem transissent, æque ac aliis, fuisse vetitum ejus ingressum urbis; nam ait: *Et quia Christiani ex Judæis potissimum putabantur (namque tum Hierosolymæ nonnisi ex circumcisione habebat Ecclesia sacerdotem) militum cohortem custodias in perpetuum agitare jussit, quæ Judæos omnes Hierosolymæ aditu arceret. Quod quidem Christianæ religioni proficiebat: quia tum pene omnes Christum Deum sub legis observatione credebant: nimirum id Domino ordinante dispositum, ut legis servitus a libertate fidei atque Ecclesiæ tolleretur. Ita primum Marcus ex Gentibus apud Hierosolymam Episcopus fuit.* Hucusque Severus.

(*c*) *Euf. hist. l. 4. c. 6.*

(*d*) *Sever. hist. l. 2.*

Legalia in hoc tempus apud Judæos viguisse.

II. Cæterum quod ait, Christianos ejus Ecclesiæ in hanc diem servasse legalia: haudquaquam putandum id eos fecisse more Cerinthi & quorumdam aliorum hæreticorum, qui in omnibus legi consultum esse

Legalia quomodo servata.

esse volebant, adeo ut etiam circumcisionem acciperent: nec enim eos recessisse ab Apostolorum Concilio ibidem habito, cui & Jacobus ejus Ecclesiæ Episcopus præsto fuit, dignum est existimare: sed potius levia quædam, ut scimus, temporibus Apostolorum esse factum, pro occasione & tempore, arbitrio potius quam necessitate servasse. Omnes enim illos rectæ fuisse fidei, Eusebius (a), cum in historia singulos numerat, tradit. Cur vero non ponat singulorum sedis annos, rationem ipse reddit, sic dicens: *Episcoporum autem tempora, qui Ecclesiam Hierosolymitanam rexere, quoniam (ut fertur) vitam ad breve admodum tempus propagabant, nusquam scriptorum monumentis servata reperio: tantum tamen ex quorumdam scriptis animadverto, Episcopos numero quindecim, ad obsidionem Hadriano regnante contra Judaos factitatam, gradatim succedendo, illic fuisse, quos universos antiqua Judæorum stirpe (totam namque Ecclesiam illam ex Hebræis Fidelibus coaluisse constat) satos memorant, atque adeo Christi cognitionem ingenue vereque amplexatos; ita ut ab illis, qui jam tum de rebus ejusmodi recte judicium ferre poterant, re vera officio & ministerio Episcopali digni judicarentur: qui quidem ab Apostolorum tempore ad eam usque obsidionem, in qua Judæi iterum a Romano Imperio desciscentes, fuere non exiguis præliis afflictati, serie sua successionis continuata, eam Ecclesiam rexerunt.* Hæc Eusebius, qui singulos numerat, quos superius nos eodem auctore recensuimus. Numerat & Epiphanius (b) in Panario omnes Episcopos Hierosolymitanos ad sua usque tempora: verum menda aliqua quæ ex Eusebio possunt corrigi, in eam seriem irrepserunt.

(a) Euseb. lib. 4. cap. 5.

(b) Epiph. in Panar. hæres. 66.

III. Hadrianus adoptat filios. Eodem tempore Judaicis rebus compositis, totoque Oriente sedato, Hadrianus Imperator Romam (peragrato jam toto Romano orbe) se contulit; itemque (ut tradit Spartianus in Ælio Vero) Commodum *Verum adoptavit futurum heredem Imperii: qui eum, Consulatum auspicaturus proximis Kalendis Januarii diem obiisset, adoptavit deinde Arrium Antoninum, qui postea Pius dictus est: sed ea demum lege, ut ille sibi duos adoptaret, L. Annium Verum, & M. Antoninum: hi sunt duo pariter Augusti, qui simul primum Rempublicam gubernarunt. Erat Marcus Antoninus fratris uxoris sua filius, & Lucius Verus Ælii Veri, qui ab Hadriano fuerat adoptatus.* Hæc Spartianus (c). Porro hæc de Antonini Pii ad-

(c) Spartian. in Hadr. & Julius Capit. in Antonin. Pio.

SÆC. II. Anno Urbis 889. Olymp. 228. an. 4. A.C. 136.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5629.

☉ 5. BA. ☽ 4. P. 9. April. Indict. 4.

JESU CHRISTI 136. *secund. Baronium* 138.

TELESPHORI PAPÆ 11.

HADRIANI IMP. 20.

I. Consules. [1] AD num. I. Coss. *L. Ceionius Commodus, & Sex. Vetulenus Civica Pompejanus*, ex duabus Inscriptionibus ab Onuphrio in Fastis recitatis.

II. Hadriani Vicennalia. Hadrianus Vicennalia Romæ celebravit, quorum indicium Consulatus Ceionii Commodi, quem hoc anno Cæsarem Hadrianus dixit, ut mox videbitur, Collega Civica patruo *Veri* Augusti, ut ait Capitolinus cap. 9. de vita M. Aurelii, ubi patruus pro avunculo accipitur, ut observat Card. Norisius in Epist. Consul. pag. 98. erat enim Vetulenus Civica frater uxoris Ceionii Commodi, postea Cæsaris nuncupati. Jam autem sæpius diximus, Imperatores annis hujusmodi solemniis destinatis, si Consulatum non sumerent, illum in propinquos aut illustriores viros transferre solitos. Occasione etiam istorum Vicennalium Ceionius Commodus Cæsar nuncupatus, urbs Hierusalem Ælia appellata, & persecutio adversus Christianos continuata.

III. Quartus & ultimus Hadriani Romam adventus. Ad num. III. Hadrianus initio mensis Maii anni præcedentis jam Romæ erat. Extant enim Romæ in ædibus Farnesianis Inscriptiones duæ Athleticæ Græce exaratæ, quas Gruterus pag. CCCXV. & CCCXVI. Latine recitat; Græce vero descripsit Octavius Falconerius in Dissert. de Inscriptionibus Athleticis. Prior his verbis concepta: *Imperator Cæsar Divi Trajani Parthici filius, Divi Nervæ nepos Trajanus Adrianus, Pontifex Maximus, Tribunicia Potestate XVIII. Cos. III. P. P. Congregationi Palæstricæ, eorum, qui circa Herculem Athletarum sacrorum victorum coronatorum, Salutem. Etiam locum ubi vultis, jubebo dari vobis, & domum ad recondendas tabulas publicas, & si duplicium* (rectius Faber Agonist. lib. 3. cap. 27. *libros seu regesta publica*, hic vertit, inquit Falconerius) *transmutationem necessariam putatis, hoc in vobis est. Legationem obiit Ulpius Domesticus. Valete. Pridie III. Non. Majarum Romæ.* Hadrianus die decima mensis Augusti anni centesimi tricesimi quarti Tribuniciam Pot. XVIII. suscepit, quæ initio mensis Maii anni CXXXV. adhuc in cursu erat. Quare initio men-

---

[1] COss. *L. Ceionius Commodus, & Sex. Vetulenus Civica Pompejanus*. Recte quidem ex lapidibus. Gruterus pag. XCIX. 5. DED. K. JAN. L. CEIONIO. COMMODO. ET SEX. VETULENO. POMPEJANO. COS. Item pag. CCL. L. CEIONIO. COMMODO. SEX. VETULENO. CIVICA. POMPEJANO. COS. Et pag. DCCCLXXIV. 5. DATA. XIII. K. IVLIAS. IN HORTIS STATILIAE. MAXIMAE. CEIONIO. COMMODO ET CIVICA POMPEIANO. COS. *Commodo* addi potest nomen *Veri*, ut a nonnullis recentioribus factum est. Fasti Idatiani & Vindobonenses: *Commodo, & Pompejano*. Prosperi Chronicon: *Pompeiano II. & Commodo*.

adoptione, cum qua (ut scribit Julius Capitolinus in Antonino) accepit & Tribunitiam potestatem, post obitum Ælii Veri contigerunt.

IV. Getulius & socii martyres. Hadriano interim Romæ agente, rursum Christiani deferuntur, ut deorum contemptores: inter alios enim Getulius Christianorum hospes & monitor, & frater ejus Amantius Tribunus, & Cerealis qui agebat Vicariam præfecturam, qui ab iis ad fidem Christianam conversus, a S. Sixto Papa in cryptis arenariis cum suis latitante est baptizatus, tenti sunt. Familia Cerealium Romæ nobilissima erat, præfecturis frequentibus & Consulatibus illustrata, quorum extant quamplurima monumenta: opportuniori loco inferius de illis agemus: porro de his omnibus rescripsit Hadrianus, ut, nisi immolarent, ignibus traderentur; quod & factum est. Sublatum viri sui Getulii corpus, quod flamma non combusserat, Symphorosa in arenario sui prædii sepelivit, ubi una cum Exuperantio presbytero & septem filiis, quos eodem Getulio patre genuerat, frequenter vigilias celebrabat. Sed tandem ipsa tenta, simulque ejus filii, post acerbissimas quæstiones, diverso mortis genere, extincti sunt. Nomina filiorum sunt hæc: Crescens, Julianus, Nemesius, Primitivus, Justinus, Stactæus, & Eugenius: de quibus jam martyrio consummatis hæc apud Bedam: *Altera autem die Hadrianus præcepit corpora eorum in foveam altam projici: & Pontifices templorum posuerunt nomen loci illius, ad septem biothanatos.*

V. Vox Græca in Latinitatem transiit, a βιαίου θανάτου, id est violenta morte, qua voce utitur Lampridius in Heliogabalo, cum

mensis Maji anni elapsi Hadrianus Romæ jam erat, ad eumque ea Legatio missa. Est hic quintus Hadriani Romam adventus, quem hujus anni initio contigisse arbitror; cum, ut superius dixi, bellum Judaicum exeunte anno CXXXIV. aut forsan initio sequentis, confectum fuerit, cum Romam nondum Hadrianus pervenisset, ut indicant literæ, quas post illud bellum ad Senatum scripsit.

IV. *Ælius Verus Cæsar dicitur.* Baron. n. 3. Spartianus in Hadriano cap. 23. de Ceionio Commodo hoc anno Consule loquens ait: *Adoptavit Ceionium Commodum Verum, invitis omnibus: eumque Ælium Verum Cæsarem appellavit. Ob cujus adoptionem Ludos Circenses dedit, & donativum populo ac militibus expendit, quem Prætura honoravit, ac statim Pannoniis imposuit, decreto Consulatu cum sumtibus; eumdem Commodum secundum Consulem designavit.* Idem Spartianus in Ælio Vero cap. 3. eodem fere modo rem narrat: *Adoptatus Ælius Verus ab Hadriano, statimque Prætor factus, & Pannoniis dux ac rector impositus, mox Consul creatus, & quia erat deputatus Imperio, iterum Consul designatus est.* Nuncupatus præsenti anno Cæsar, Æliusque dictus Ceionius Commodus; non solum quia Cæsares in Vicennalibus & id genus festis de more creati; sed etiam quia in antiquis Fastis & in Epigraphe hoc anno dicata, mox in medium adducenda, Commodus Cæsar non appellatur; in Fastis vero ubi ejus secundus Consulatus proponitur, *Ælius Cæsar* vocatur. Gruterus pag. DCCCLXXIV. 5. refert liberti cujusdam rescriptum, cujus hoc initium est:

C. JULIUS CAR
DUS. LIB. SAMIARIS
QUINTIANUS. SALUTEM
CUM PRTIBRITIS. A. MA
UT. SI. CUI. QUID. VESTRUM, &c.

In fine legitur:

DATA. XIII. K. IULIAS. IN HORTIS
STATILIAE. MAXIMAE
CEIONIO. COMMODO. ET
CIVICA. POMPEIANO. COS
SAMYARIS. DORYPHORION.

Kirchmannus lib. 3. de Funeribus Romanorum cap. 24. rescriptum illud recitat, sed corruptum: loco enim priorum verborum legit: ÆLIUS CÆSAR. DUORUM LIB. SANNAR. Ex quibus in prima parte Differt. Hypaticæ cap. 3. deduxi, Ælium ante XIII. Kal. Julias, seu diem XIX. Junii, jam Cæsarem nuncupatum fuisse: id enim ex corrupta illa Inscriptione necessario sequebatur. Sed Card. Norisius in Epist. Consulari pag. 40. recte animadvertit, Kirchmannum eam Inscriptionem corruptam accepisse, & in prioribus ejus verbis *C. Julium Cadum*, non vero *Ælium Verum* haberi. Qua de re non dubitandum; cum Smetius Vir eruditissimus eam legerit, & ad Gruterum miserit, ut is scribit. Initium itaque Imperii Cæsarei quoad mensem & diem L. Ælii, adhuc in obscuro latet.

V. *Post diem XIX. Junii.* Ex Inscriptione Gruteriana mox recitata in qua *XIII. Kalendas Julias* Ælius Verus non dicitur Cæsar, sed tantum *Ceionius Commodus*, colligo, eo die, nempe decima nona mensis Junii, Ælium nondum Cæsarem nuncupatum fuisse, aut saltem nuntium hujus nuncupationis tunc non pervenisse ad eum, cujus est illa Inscriptio seu rescriptum. Qui enim adhuc privati annum aperiebant, si postea Cæsares aut Augusti crearentur, in Inscriptionibus Actisque publicis novæ dignitatis nomine cohonestabantur, ut ostendit hæc inscriptio, quæ pag. 63. apud Gruterum legitur:

POMPONIUS. FAUSTOS.
SILVANUM.
CUM BASE. D. D.
DEDICAVIT. IOIBUS APRILIBUS
IMP. M. AURELIO. ANTONINO III. IMP. VERO.
AUGUSTO. COS. II.

Anno Christi CLXI. Fastis nomen dedere M. Aelius Aurelius Verus Cæsar III. & L. Aelius Aurelius Commodus II. Sed cum mense Martio ejusdem anni uterque Augusteam dignitatem consecutus esset, prior non jam Cæsar, nec secundus vir privatus, sed uterque in monumentis publicis *Imperator*, aut *Augustus* appellatus. Imo tam in Fastis Idacii, quam Prosperi hic Consulatus his verbis exprimitur: *duobus Augustis.*

VI. *Quo anno Ælius adoptatus.* Quoad *L. Ælii* adoptionem, ea præpostero ordine a Spartiano locis num. IV. citatis narrata cum hoc anno peracta fuerit: Ælius vero anno centesimo tricesimo Præturam gesserit. Capitolinus enim in Lucio Vero Ælii filio cap. 1. ait: *Natus est Lucius Romæ in Prætura patris sui XVIII. Kalend. Januarias.* Cap. vero secundo subdit: *Post septennium annum in familiam Aureliam*

tra-

cum ait: *Et prædictum eidem erat a sacerdotibus Syris biothanatum se futurum;* sed & Tertullianus (*a*) iterum, ut primo cum ait: *Aut pessimum, secundum biæothanatos, ut ipsis etiam vocabulis utar, quibus auctrix opinionum istarum magica sonant:* & paulo inferius: *Itaque invocantur quidem aori & biæothanati.* Hæc de hac voce voluimus elucidasse, quod in nonnullis sanctorum martyrum Actis appareat, Christianos ab Ethnicis ignominiæ causa, quod violentæ mortis sententiæ obnoxii essent, Biothanatos nominari consuevisse; secundum illud Apostoli (*b*): *Puto enim quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, tamquam morti destinatos.*

(a) Tertul. de anim. c. 57. Biothanati dicti Christiani.

(b) 1. Cor. 4.

VI. Extant autem horum omnium dictorum Martyrum Acta, aliaque vetera monumenta a nobis citata in Romano Martyrologio, ubi omnium natalitia, celebritate anniversaria repetenda, certis habentur notata diebus. Tiburtini genere erant, & præclarissimæ confessionis specimen ob oculos Hadriani in villa Tiburtina, quam omnium sumptuosissimam extruxerat, edidere. *Ædificaverat enim mire* (inquit Spartianus (*c*)) *villam, ita ut in ea & provinciarum & locorum celeberrima nomina inscriberet, veluti Lycæum, Academiam, Prytaneum, Canopum, Pœcilen, Tempe vocaret: & ut nihil prætermitteret, etiam inferos finxit.* Sed quæ deliciarum causa extructa erat, doloris ac mœroris cœpit esse exordium: nam in ea villa (idem ait) *profluvio sanguinis pene ad exitum venit*: non cessavit moribus, donec lenta tabe corpus paulatim deflueret: cum timens Imperio, in ejus affectatores sævire cœpit, usque adeo ut nec Serviano seni pona-

(c) Spartian. in Hadrian.

Hadrianus dat pœnas crudelitatis.

traductus, Marci moribus & auctoritate formatus est. Factum id anno Christi CXXXVIII. quo Marcus ab Antonino adoptatus. Quare si tunc septimum ætatis annum agebat Lucius, natus erat anno CXXX. & in eundem annum Ælii patris Prætura incidit. Nec dici potest, Ælium eo anno adoptatum esse; cum Spartianus tam in Ælio Vero cap. 2. quam in Hadriano cap. 23. diserte asserat, Hadrianum *peragrato jam Orbe terrarum, ac postquam Romam venit*, de successore cogitasse, ac Commodum seu Ælium Verum adoptasse. Ælii itaque Prætura non loco suo a Spartiano narrata, præsertim cum ante Consulatum geri soleret. Res ita se habuit. Hadrianus ex Oriente redux Ælium, qui ab aliquot annis Prætura functus fuerat, in annum CXXXVI. Consulem designavit, cujus anni initio, quia eum Imperio destinabat, iterum Consulem in annum CXXXVII. designavit, ac non multo post in filium adoptavit, tum Cæsarem renuntiavit, Pannonia Provincia ei decreta; interimque ei Urbem permisit. Victor enim de Cæsaribus in Hadriano inquit: *Rus se primum Tibur secessit, permissa Urbe Lucio Ælio Cæsari.* Neque enim Ælius ante hujus anni finem vel sequentis initium in Pannoniam se contulit; cum omnes Pannonicæ inscriptiones, in quibus Ælii Veri mentio, Tribunitiam Pot. XXI. anno sequenti inchoatam præferunt. Hinc liquet quantum Casaubonus & Salmasius in Notis hallucinati fuerint, quando scripsere, Vitam Ælii Veri, & Vitam Lucii Veri ejus filii ab uno eodemque Auctore scriptam; licet prior Spartiano, posterior Capitolino attribuatur. Nam idem Auctor de eadem re alio atque modo locutus non esset. Ceterum non existimo, Ælium Cæsarem ante annum sequentem Tribunitia Potestate decoratum fuisse; cum ea nec in Nummis nec in Inscriptionibus geminata reperiatur, & Ælius Kalendis Januariis anni CXXXVIII. extinctus fuerit; qui ideo jam Tribunitiam Potestatem II. gessisset, si eam cum Cæsareo nomine accepisset. Ex his detegitur Scaligeri error in Animadversionibus Eusebianis ad num. 2141. ubi ait, Antinoum mortuum esse in Ægypto; in Ægyptum autem venisse Hadrianum Consulatu Serviani anno CXXXIV. gesto, idque liquere ex epistola, quam ad eum scribit Hadrianus, quamque Vopiscus in Saturnino recitat. Nam cum in ea epistola Hadrianus de Ægyptiis loquens dicat, *In filium meum Verum multa dixerunt*, manifestum est, eam ante annum CXXXVI. quo Ælius Verus ab Hadriano adoptatus, scriptam non esse, ideoque Servianum Consulem, ad quem illam Hadrianus dedit, Consulatum suffectum gessisse, ac diversum esse a Serviano anno CXXXIV. Consule ordinario, & denique eam epistolam ab Hadriano Romam ex Oriente reduce exaratam.

VII. His scriptis cum observassem Spartianum sæpissime errasse, rursus in examen vocavi quæ ex eo acceperam, detexique eum hallucinatum esse cum in Vita Ælii Veri cap. 3. de eo scribit: *Adoptatus Ælius Verus ab Hadriano eo tempore, quo jam, ut superius diximus, parum vigebat, & de successore necessario cogitabat, statimque Prætor factus, & Pannoniis Dux ac rector impositus, mox Consul creatus.* Falsum enim est Hadrianum Ælium adoptasse eo tempore quo parum vigebat, & de successore cogitabat. Ejus quippe adoptio ante annum CXXX. peracta, cum eo anno Ælius Præturam gesserit, & dum eam dignitatem gereret, Lucius ei natus sit, ut jam a me demonstratum. Tum Hadrianus anno CXXXIII. aut sequentis initio Ægyptum reliquit & in Syriam venit, ubi cum esset, scripsit ad sororis suæ virum Servianum tunc Consulem ordinarium Epistolam quam inseruit Vopiscus Vitæ Saturnini tyranni, ex qua liquet Ælium jam ab eo fuisse adoptatum: *Ut primum*, inquit, *inde discessi, & in filium meum Verum multa dixerunt.* Sed cum neque Cæsarem dixit neque Imperio destinavit, imo neque de ipso sibi subrogando jam cogitaverat; Imperatores quippe sine spe successionis filios adoptabant, ut liquet de Lucio Vero Ælii filio, aliisque. Præterea ipsemet Spartianus in Vita Hadriani cap. 23. de Hadriano scribit: *Capite nudo, & in summis plerumque imbribus ac frigoribus in morbum incidit lectualem* (anno sc. CXXXIV. aut insequenti) *factusque de successore sollicitus primum de Serviano cogitavit*, &c. dein cap. 24. ait: *Adoptavit ergo* (Hadrianus) *Ceionium Commodum Verum invitis omnibus, eumque Ælium Verum Cæsarem appellavit, quem Prætura honoravit.* Sed hic Spartianus Veri adoptionem cum ejusdem electione in successorem Imperii imperite confundit. Hoc itaque anno Ælius creatus Cæsar & Servianus aliique occisi. Præterea Ælius Prætor renunciatus, ac dein in Pannoniam missus.

Ælii adoptio magis explicatur.

Ad

nonagenario parceret: sed sub ipsum mortis tempus id contigisse, Spartianus tradit. *Sabinam quoque Augustam conjugem atque ut voluntariam subiret mortem coëgit: quæ palam testata est, se studiose conatam, ne ex eo humani generis perniciei gravidaretur*. Hæc Aurelius Victor in Hadriano. Tunc accidit, ut defuncto, quem diximus, Commodo adoptato (ut Dio tradit) Antoninum futurum hæredem Imperii adoptaret: quæ autem post hæc secuta sint, suo loco dicemus.

VII. Supputatio Phlegontis. Ad hunc usque annum, quo incipit numerari Olympias ducentesima vigesimanona, Phlegon chronographus Olympiadas supputavit, atque res gestas in eis breviter attigit potius quam tractavit, ut Philostorgius tradit, quem citat Suidas, qui de Phlegonte hæc habet: *Phlegon Trallianus, libertus Augusti Cæsaris (quidam Hadriani dicunt) historicus, scripsit Olympiadas libris sexdecim: sunt autem usque ad Olympiadem ducentesimam vigesimamnonam res ubique gestæ. Easdem libris octo exposuit; descriptionem Siciliæ, de longævis & mirabilibus rebus, de Romanis festis libros tres, de Roma locis, & unde cognomenta habeant, Epitomen Olympionicarum libris duobus, & alia. Hujus Phlegontis (ut Philostorgius ait) quantum ad res Judaicas attinet, historiæ copiosius exponendæ sunt, cum Phlegon & Dio breviter eas attigerint, & obiter commemorarint: nam religionem & reliquas virtutes ne tantillum quidem eos constat curasse, sicut nec illas: contra vero Josephus reformidanti similis est, & caventi ne offendat Græcos*. Hucusque Suidas: quem miramur admittere dubitationem, num Augusti, seu Hadriani Phlegon libertus fuerit: nam quem numerasse ait Olympiadem ducentesimam & vigesimam nonam, quæ hoc anno inchoatur, quomodo potuit sub Augusto vixisse? Porro Phlegontis licet scriptoris Ethnici meminisse volumus, quod ab Origene sæpe (ut diximus) Eusebio & aliis Ecclesiasticis tractatoribus citatus esse reperiatur, cum præsertim de admirando illo Solis deliquio, quod tempore passionis Domini accidit, agunt. Extabant nomine quoque Phlegontis de Hadriani vita libri; sed de iis suo loco agemus inferius: hæc modo de eo satis.

JESU CHRISTI ANNUS 139. | SIXTI PAP. ANNUS 8. | HADRIANI IMP. ANNUS 20.

I. CHristi anno centesimo trigesimonono, Ælius Verus una cum Vibullio Pio adscribitur Consularibus Fastis, licet (ut dictum est) Consul designatus secundo, antequam adierit, morte sublatus fuerit, quando Antoninus Pius adoptatur ab Hadriano quinto Kal. Martias. Eo tempore cum Hadrianus Imperator, qui numinis

VIII. Phlegon floret. Ad num. VII. *Phlegon* neque hoc, neque insequenti anno, ut perperam Petavius lib. 13. de Doct. Temp. Opus suum de Olympiadibus publicavit, sed anno quarto Olympiadis CCXXIX. qui anno Christi CXL. exorditur. Unde in Collectaneis Græcis apud Scaligerum anno quarto præfatæ Olympiadis legitur, Phlegontem Hadriani libertum Opus Olympiadum scripsisse. Legendus Meursius in Notis ad reliquias hujus Scriptoris, cujus est etiam liber de Mirabilibus, & libellus de Longævis; ac pro certo tenendum, Suidam, quando ait, *Phlegontem* scripsisse Olympiadas libris XVI. *usque ad Olympiadem CCXXIX.* ultimam seu XXIX. includere, non vero excludere, & denique eam Olympiadem CCXXIX. non hoc anno ut habet Baronius, sed sequenti inchoari, ut ibidem in margine annotatur.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5630. | SÆC. II. Anno Urbis 890. Olymp. 229. an. 1. A. C. 137.

☉ 6. G. ☽ 5. P. 25. Mart. Indict. 5.

JESU CHRISTI 137. *secund. Baronium* 139.

HYGINI PAPÆ 1.

HADRIANI IMP. 21.

I. Consules. [a] AD num. I. Coss. *Lucius Ælius Cæsar II. & P. Cælius Balbinus Vibullius*, ex Inscriptione Gruteriana pag. XXIII. 12. Seldenus tamen lib. 3. de Synedriis cap. 14. saxum, in quo ea incisa est, quod Salonæ olim visebatur, sed nu-

[1] COss. *Lucius Ælius Cæsar II. & P. Cælius Balbinus Vibullius*. Lapis Gruterianus pag. XXIII. 12. L. AELIO. CAESARE. IMP. P. COELIO. P. F. BALBINO VIBULLIO. PIO. COSS. Pag. CCCCXLV. 10. POSITA. V. ID. JUL. L. ÆLIO. CAESARE. II. P. COELIO BALBINO. COS. Nummi *L. Ælii Cæsaris* in Museo Theupolo pag. 482. cum TR. POT. COS. II. Piglina apud Fabrettum pag. 515. n. 180. L. AELIO CAESARE II. Et LAB. pro BAL. prout emendat, & legit ibidem Fabrettus. Aliud figlinæ signum in Donianis inscriptionibus cl. II. num. 138.

L. AEL. CAES. ET BALBINO COS.
OPUS. DOLEAR. AUG. N.
Q. APPI. VERISSIMI. ET OPPI
MIMITA. LOC.

Ælio a recentioribus nomen *Veri* additur. Fasti Idatiani, & Vindebonenses: *Cæsare II. & Balbino*. Prosperi Chronicon: *Lolio Albino*, pro *L. Ælio & Balbino*.

minis ultione ex nimio fluxu sanguinis phthisi graviter laborabat, ingravescente morbo in hydropin inciderat, diu multumque medicorum arte magicisque incantationibus curatus, cum in dies magis magisque tabes gravior atque molestior redderetur, vivendi tædio affectus, mori vehementer expetiit ac procuravit: Id quidem Dio (*a*) in primis tradit his verbis: *Ceterum Hadrianus magicis artibus & encantamentis quibusdam aquam omnem intercutem eduxit, qua tamen rursus & celeriter repletus fuit. Postquam igitur morbus auctus est, & utcumque adhibitis remediis, in dies deficiebat, mori decrevit. Sæpe aut venenum, aut gladium postulabat, & frustra quidem, nullus enim porrigebat. Posteaquam autem promissa pecunia, & data venia, nemo ei obtemperabat; accersit quemdam barbarum, Mastorem nomine, genere Jazygem, quo homine propter robur & audaciam plerumque in venationibus usus fuerat. Hunc partim minis, partim magnis pollicitationibus impulit atque coegit, ut cædem sibi inferret; circumscripsitque locum sub mamilla, quem Hermogenes medicus demonstraverat, quo letaliter percusso, statim sine dolore expiraret. Sed ubi hoc ei non successit (nam Mastor tanto facinore perterritus atque attonitus aufugit) multum in gravi morbo de se conquerebatur, quod nullam potestatem haberet, nec sibi mortem conciscere posset, maxime quando etiam multa super alios posset.* Hucusque Dio. Porro non solum medicamentis & incantationibus, sed & quibusdam fictionibus illi prorogare vitam, qui ejus curam agebant, callide studuere; agentes nimirum, ut novis inventis eum spe vivendi alerent & ab inferendi sibi mortem desiderio penitus distraherent.

(*a*) Dio in Hadriano. Hadrianus mortis cupidus.

Quæ vero essent hæc commenta, & tanquam in scena actiones, Spartianus (*b*) his verbis describit: *Post testamentum quidem iterum se est conatus occidere: subtracto pugione, sævior factus est: petiit & venenum a medico; qui se ipse, ne daret, occidit. Ea tempestate supervenit quædam mulier, quæ diceret somnio se monitam ut insinuaret Hadriano, ne se occideret, quod esset bene valiturus; quod cum non fecisset, esse cæcatam. Jussam tamen iterum Hadriano eadem dicere, atque genua ejus osculari, recepturam visum, si id fecisset. Quod cum insomnium* im-

II. (*b*) Spartian. in Hadriano. Afficta miracula.

mutilum, tradit ex conjecturis suppletum fuisse, & inde Joanni Baptistæ Rhamnusio dono datum, Patavii ad portam civitatis ab eodem collocatum. Hoc autem Inscriptionis initium: L. AELIO. CAESARE. IMP. ET P. COELIO. P. P. BALBINO. VIBULLIO. COSS. VII. IDUS. OCTOBRES CN. DOMITIUS. VALENS II. VIR I. D. PRÆEUNTE. &c. Aldus Manutius in Orthographiæ Ratione pag. 37. etiam ipsum saxum velut inde vere descriptum exhibet, & ut apud Gruterum habetur, ita suis Operibus multi inseruerunt. Apud Joannem Rosinum Antiquit. Rom. lib. 2. cap. 2. linea prima caret: in fronte autem, seu linea illa prima, discrepantia est non prætereunda. Aldus habet: BALBINO. VIBULIO. PIO. COSS. atque, ut Gruterus, AELIO CAESARE. IMP. Ita etiam alii, sed non sine crassissimo errore. Smetius pag. 28. num. XVIII. ante Gruterum recte habet: ÆLIO CÆSARE II. P. COELIO, COSS. Sed pro IMP. legendum II. Ita Seldenus, & quidem recte, cum Ælius Cæsar hoc anno secundum Consulatum gesserit, & Imperatoris nomine cohonestatus non fuerit: cum illud Imperio Proconsulari exornatis, non vero aliis Cæsaribus attribueretur. Baronius in Annalibus ait, *Ælium Verum* Consulem II. designatum, *antequam* dignitatem illam *adiret*, morte sublatum esse, hujus anni initio. At si Ælius Cæsar Consulatum non iniisset, in Fastis locum non haberet; cum in iis Consules designati numquam memorentur, ac parte alia Ælium Cæsarem kalendis Januariis anni sequentis diem obiisse, & Consulatum hunc juxta priorem Consulatum Cæsareorum regulam suscepisse in Dissert. Hypatica demonstraverim.

II. Ælius Verus anno sequenti mortuus. Baron. n. 2.

Dodwellus tamen Vir eruditissimus in Appendice ad Dissertationes Cyprianicas, Baronii sententiam tuetur, & quæ in Dissertatione Hypatica scripsi, improbat. Ait enim, Spartianum, cujus verba anno præcedenti recitavi, Ælii Veri res ordine alienissimo narrasse, Consulatum secundum Ælii designatum tantum intelligendum, &c. cum capite 4. in Vita Hadriani ait: *Cum de provincia Ælius redisset, atque orationem pulcherrimam parasset, qua Kalendis Januariis Hadriano patri gratias ageret, Kalendis ipsis Januariis periit*, loqui de Kalendis Januariis currentis anni, quod gratiarum actio de adoptione nimis sera fuisset post biennium, ideoque minime tam diu dilatam fuisse. At gratiarum actio de adoptione non semel ob morbum, sed bis dilata. Spartianus enim testatur, Ælium anno, quo Cæsar dictus, gratiarum actionem reddere non potuisse, ideoque eam in ejus e Pannonia reditum prorogatam. Hæc Spartiani verba in Hadriano cap. 23. *Commodus autem præ valetudine, nec gratias quidem in Senatu agere potuit Hadriano de adoptione*, anno nempe CXXXVI. quo Cæsar ab eo nuncupatus est: *Denique accepto largius antidoto, ingravescente valetudine, per somnum periit ipsis Kalendis Januariis*, subdit ibidem Spartianus ubi loquitur de Kalendis Januariis anni CXXXVIII. post administratas Pannonias, ut in Ælio Vero cap. 4. tradit: *Cum de Provincia Ælius redisset*, &c. ut supra. Bis itaque Ælius Verus infirmitate præpeditus gratias de adoptione Hadriano agere non potuit, ideoque non mirum, si ea oratio tamdiu dilata fuerit. Hæc morbi iteratio Spartiani interpretibus non observata, deceptusque Onuphrius in Fastis, ubi tradit, *Ælium non potuisse gratias agere de Consulatu*, ideoque anno CXXXVII. quo eum gerere debebat, demortuum. Nam Spartianus de adoptione, non vero de consulatu loquitur. Hæc scripseram antequam frequentes Spartiani errores detexissem. Sed cum Ælius Verus jam anno CXXX. Hadriano filius adoptivus fuerit, annoque superiori Cæsaream obtinuerit dignitatem, Consulque in præsentem annum iterum designatus fuerit, Ælius e Pannonia redux, morbo ingravescente gratias Hadriano agere non potuit, non quidem de adoptione,

implesset, oculos recepit, cum aqua quæ in fano erat, ex quo venerat, oculos abluisset. Venit & de Pannonia quidam natus cæcus ad febrientem Hadrianum eumque contigit: quo facto & ipse oculos recepit, & Hadrianum febris reliquit. Quamvis Marius Maximus hæc per simulationem facta commemoret. Hactenus Spartianus. Sic igitur variis diversisque artibus Hadrianus distentus, in sequentem annum vitam cogitur propagare. Cæterum cum multi disputent causam, cur Antoninus, quem adoptaverat, & Imperii hæredem reliquerat, Pius cognomento sit appellatus, aliique aliam afferant: mihi certe ea probatur (a), quod tamdiu Hadrianum vivere coegit, cum natura filii etiam soleant interdum parentum, quo summa rerum potiantur, optare mortem.

Antoninus cur Pius dictus.

(a) *Julius Capitolin. in Antonino Pio.*

III. Hæc tam dira passum esse Hadrianum, numine ulciscente, quod Servianum virum optimum necarit, opinati sunt Dio & Spartianus Gentiles historici, quod nullam aliam potiorem offensi ab eo numinis causam cognoscerent: quippe qui Christiani nominis inimici, nullam putarent rationem esse habendam de Christianorum occisione, cujus rei causa illum gratia dignum potius quam vindicta ducerent, quod pium diis obsequium impendisse videretur. Verum qui hæc æquiori lance expenderit, proculdubio intelliget, ob plurimorum innocentium Christianorum cædem sæpius perpetratam hoc ipsum commeruisse.

Unde vindicta in Hadrianum.

IV. Ceterum quod ad illa miracula spectat, quæ ea Marii Maximi nobilissimi historici sententia fuisse conficta, Spartianus affirmat; eademque omnia concinnata arte Antonini, qui, quod tantopere prorogare studuerit vitam parentis, Pii meruerit cognomentum: opportuna se offert occasio, ut de aliis quibusdam miraculis commentitiis agamus, quæ ejusdem Antonini temporibus esse edita, publica monumenta testantur; quæ vel ipsius Antonini commento, ut quemadmodum ea inventione erga parentem pius, ita erga deos plentissimus videretur; seu impostura sacerdotum, vel iisdem omnibus conniventibus, ut collabentem deorum cultum falsorum miraculorum editione fulcirent, contigisse, certum est. Quod enim Christianam religionem diis adversariam, virtute miraculorum mirifice auctam stabilitamque con-

Falsa miracula Gentilium.

doptione, ut perperam scribit Spartianus, sed de iterato Consulatu, qui omen erat Imperii, ut alibi demonstravi.

III. Mors itaque *Ælii Cæsaris* Kalendis Januariis anni Christi insequentis certo contigit. Gruterus pag. CCLII. 2. hanc Inscriptionem refert;

Annus mortis Ælii Cæsaris magis confirmatur.

IMP. CAES.
TRAIANO
HADRIANO
AUG. P. P. TRIB. POT.
XXI. COS. III. IMP. II.
L. AELIUS CAES. FIL.
TRIB. POTES. COS. II.
PRO COS. XV. TRIVIA.
SACRIS FACIUND.

Tribunitiam POT. XXI. die decima mensis Augusti præsentis anni Hadrianus suscepit. Quare si post eum diem Ælius Cæsar in ejus honorem hanc inscriptionem poni jussit, Kalendis Januariis ejusdem anni supremum diem non obierat; cum certum sit, mortem ejus in alium diem, quam in Kalend. Januarias, non incidisse. Respondet Dodwellus citatus, Tribunitiam illam POT. XXI. ab anno CXVI. deducendam, & Consulatum illum II. Ælii, designatum intelligendum. Existimat enim Vir doctissimus, Traianum anno integro ante mortem Hadrianum adoptasse; sed adoptionem post Traiani mortem tantum publicatam. Quo pacto, Hadrianus anno Christi antecedenti Tribunitiam Potestatem XXI. suscepisset, & Ælius Cæsar Consul II. designatus hanc Inscriptionem dicasset. At Hadrianum paucos dumtaxat dies ante Traiani mortem, quæ anno CXVII. accidit, adoptatum esse, certum indubitatumque, ut suo loco dixi. Denique in Cimelio Regio extat Ælii Nummus argenteus, ex quo hunc anno tantum sequenti demortuum constat: A. AIΛIOC. KAICAP. Caput Ælii sine Corona. In postica: AMICOY ΕΛΕΥΘΕΡΑC. ETOYC. PΞΘ. Id est, *Amisi libera, Anno CLXIX.* Cernitur Justitia stans amicta, quæ dextra bilances, sinistra cornu copiæ tenet. Amiseni libertate donati ab Augusto post Actiacam victoriam, ut auctor est Strabo lib. 12. pag. 547. ideoque anno Urbis DCCXXIII, cui anno, si CLXIX. quo is Nummus percussus, addas, pervenies ad annum Urbis DCCCXCI. qui anno Christi CXXXVIII. inchoatur. Cum itaque eo anno Justitia Ælii Cæsaris in Nummis adhuc celebraretur, is kalendis Januariis præsentis anni e vivis non excesserat. Nam Amiseni, qui Ælii Cæsaris mortem, quæ Kalendis Januariis anni CXXXVIII. contigit, post aliquot menses ignorarunt, non potuissent eam nescire anno Christi CXXXVIII, si Kalendis Januariis anni CXXXVII. accidisset; urbs enim *Amisum* in Paphlagonia posita, ideoque ab urbe Roma non multum dissita. Nec est quod quis dicat cum Harduino V. C. in Nummis urbium & populorum, illum Ælii Nummum post ejus obitum cusum; inde enim tantum deduci potest Amisenos, quando illum percusserunt, ejus mortem ignorasse. Ælius igitur Cæsar Kalendis Januariis anni CXXXVIII. vita functus est, sed antequam hujus mortis nuntium ad Amisenos perveniret, is Nummus percussus.

IV. *Amisi* civitatis liberæ tres Eras fuisse docent Strabo mox citatus, & aliqui Nummi. Hæc Strabonis de Amiso loquentis verba: *Liberatam a Divo Cæsare, Antonius Regibus subjecit: deinde male eam tractavit Strato Tyrannus: rursum deinde libertas ei reddita est a Cæsare Augusto post Actiacam victoriam.* Prior Era pertinet ad annum Urbis DCCVII. quo post Pharnacem Mithridatis filium superatum Julius Cæsar *Amisenos* libertate donavit, ut refert Dio lib. 42. pag. 207. Holstenius in Notis ad Stephanum de Urbibus in voce ἀμισός exhibet Caracallæ Nummum, in quo circa victoriam bigis vectam legitur AMICOY ΕΛΕΥΘΕΡΑC. Id est *Amisi civitatis liberæ*: subtus, ET. CNΣ. id est *anno CCLV.* Qui Nummus anno Urbis DCCCCLXI. Christi CCVIII. percussus, & priori

Prima Amisi civitatis liberæ Era.

conspicerent, iisdemque majorem accessionem ad eam in dies fieri intelligerent; ut eadem quoque ratione suos in religionis officio continerent, quædam ab Æsculapio facta esse miracula confixerunt, eademque publica memoria consignarunt. Extat de his antiqua tabula marmorea, licet non integra, Romæ in ædibus Maffæorum majusculis litteris exarata, quam hic diverso tamen charactere reddimus.

Eamdem quoque tabulam ex archetypo exemplari, quod est Romæ in Bibl. Farnesiana mira diligentia descriptam editamque vidimus a viro insigni Justo Lipsio Antiq. inscript. lib. 2. fol. 29. ex typogr. Plantiniana anno 1588.

Αὐταῖς ταῖς ἡμέραις Γαΐῳ τινὶ τυφλῷ ἐχρημάτισεν, ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ἱερὸν βῆμα, καὶ προσκυνῆσαι. εἶτ' ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν, καὶ θεῖναι τοὺς πέντε δακτύλους ἐπάνω τοῦ βήματος, καὶ ἆραι τὴν χεῖρα, καὶ ἐπιθεῖναι ἐπὶ τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς. καὶ ὀρθὸν ἀνέβλεψε, τοῦ δήμου παρεστῶτος, καὶ συγχαιρομένου, ὅτι ζῶσαι ἀρεταὶ ἐγένοντο ἐπ' τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν Ἀντωνίνου.

Λουκίῳ πλευρειτικῷ καὶ ἀφηλπισμένῳ ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου, ἐχρημάτισεν ὁ θεὸς, ἐλθεῖν, καὶ ἐκ τοῦ τριβώμου ἆραι τέφραν, καὶ μετ' οἴνου ἀναφυρᾶσαι, καὶ ἐπιθεῖναι ἐπὶ τὸ πλευρόν. καὶ ἐσώθη καὶ δημοσίᾳ εὐχαρίστησεν τῷ θεῷ, καὶ ὁ δῆμος συνεχάρη αὐτῷ.

Αἷμα ἀναφέροντι Ἰουλιανῷ ἀφηλπισμένῳ ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου, ἐχρημάτισεν ὁ θεὸς, ἐλθεῖν, καὶ ἐκ τοῦ τριβώμου ἆραι κόκκους στροβίλου, καὶ φαγεῖν μετὰ μέλιτος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. καὶ ἐσώθη, καὶ ἐλθὼν δημοσίᾳ εὐχαρίστησεν ἔμπροσθεν τοῦ δήμου.

Οὐαλερίῳ Ἄπρῳ στρατιώτῃ τυφλῷ, ἐχρημάτισεν ὁ θεὸς ἐλθεῖν καὶ λαβεῖν αἷμα ἐξ ἀλεκτρυόνος λευκοῦ μετὰ μέλιτος, καὶ κολλύριον συντρῖψαι, καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπιχρεῖσαι ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς. καὶ ἀνέβλεψε, καὶ ἐλήλυθε καὶ εὐχαρίστησε δημοσίᾳ τῷ θεῷ.

Hæc Benedictus Æglus Spoletinus verbum verbo reddens, sic Latine vertit;

Ficta miracula Æsculapii.

Hisce diebus, Cajo cuidam cæco oraculum edidit: Veniret ad sacrum altare, & genua flecteret: a parte dextera veniret ad lævam, & poneret quinque digitos super altare; & elevaret manum, & poneret super proprios oculos. Et recte vidit, populo præsente, & congratulante, quod grandia miracula fierent sub Imperatore nostro Antonino.

Lucio affecto lateris dolore, & desperato ab omnibus hominibus, oraculum reddidit Deus: Veniret, & ex tribomo tolleret cinerem, & una cum vino commisceret, & poneret supra latus. Et convaluit, & publice gratias egit Deo, & populus congratulatus est illi.

Sanguinem revomenti Juliano, desperato ab omnibus hominibus, ex oraculo respondit Deus: Veniret, & ex tribomo caperet nucleos pini, & comederet una cum melle per tres dies. Et convaluit, & veniens publice gratias egit, præsente populo.

Valerio Apro militi cæco oraculum reddidit Deus: Veniret & acciperet sanguinem ex gallo albo, admiscens mel, & collyrium conficeret, & tribus diebus uteretur supra oculos. Et vidit, & venit, & gratias egit publice Deo.

Por-

priori Amisi Æra insignitus. Scaliger in Isagogicis Canonibus pag. 302. producit Hadriani Imperatoris Nummum, in quo legitur annus Amisenorum PΠΓ. id est CLXXXIII. quem ipse perperam deducit ab anno periodi Julianæ 4651. cum ab hac prima eorum Æra accersendus sit, ut numeranti liquebit.

V. *Secunda.* Secunda ab anno Urbis DCCXXI. aut insequenti desumenda, a tempore sc. quo Amiseni, *Stratonis* Tyranni jugum excussere. Ad hanc pertinet Aelii Cæsaris Nummus mox descriptus, annoque Amisenorum CLXIX. signatus, qui ideo cusus fuit anno Urbis DCCCLXXXIX. aut sequenti, seu Christi CXXXVI. aut CXXXVII. Epocham enim eo in Nummo notatam, Actiacam victoriam præcedere, non vero subsequi, ut hactenus pluribus persuasum, certum facit tertia hujus civitatis Æra, quam nos edocet Nummus Gazæ Regiæ, cujus ectypon ad me transmisit eruditissimus Tomardus. In eo habetur: A. AIΛIOC KAICAP. caput nudum, in postica: AMICOY EΛEYΘEPAC. ETOYCPZB. Mercurius stans, dextra caduceum ubi Z pro Ξ, ut in aliis Nummis, legitur. Annus ille CLXV. a neutra præcedentium Ærarum proficisci potest.

Quare admittenda omnino tertia Amisenorum Æra post Actiacam victoriam, ut testatur Strabo, instituta, non quidem ipso anno Urbis DCCXXIII. quo initio Septembris ad Actium pugnatum est, sed anno Urbis insequenti, quo Augustus Cæsar, VI. *Tertia.*

Ami-

VI. *Gentiles ad fingenda miracula proclives.* Porro hanc tabulam e ruderibus templi Æsculapii, quod Romæ celebre erat in insula Tiberina, ubi solitæ erant inscribi de remediis morborum tabellæ, esse erutam, omnes intelligunt: pariterque consentiunt, qui accurate hæc pervestigant, eadem miracula ejusdem generis esse cum illis, quæ olim a Vespasiano, ac nuper ab Hadriano facta esse dicuntur, sed de illis superius satis. Sane quidem Arnobius (a) disputans adversus Gentes, cum de Æsculapio Romam sub specie serpentis advecto, & in Tiberina insula collocato, longiorem texuit orationem, pluribus ac manifestis rationibus docet, nullam umquam ab Æsculapio Romanos utilitatem consecutos esse. Ceterum consuevisse Gentiles in numinum suorum gratiam miracula atque oracula fingere, exemplum quoque de Theotecno Antiocheno, qui ca-

(a) *Arnob. lib.7.*

Amisenia libertatem, quam jam sibi armis comparaverant, confirmavit, quod, at recte observavit Toinardus, adversus Antonianos pro Augusto pugnassent, ad exemplum Mysorum Asianorum, de quibus Dio lib.5. pag.443. ubi loquitur de actis ab Augusto anno Urbis DCCXXIV. narratque *Cydoniis, ac Lampais* libertatem dedisse, *præstiti sibi auxilii causa*. Amiso itaque eodem tempore ab Augusto libertas ob eamdem rationem confirmata, indeque nova Era ab Amisenis incho ta: neque enim laudatus Ælii Nummus anno CLXV. notatus, ab aliquo anteriori anno procedere potest. Sic cusus erit anno Urbis DCCCLXXXIX. seu Christi CXXXVI. quo Ælius Cæsaream dignitatem obtinuit. Prior *Juliana*; secunda *ab excussa tyrannide*, tertia *Augustana* vocanda. Visuntur Nummi Diadumeniani anno CCXLIX. & Maximini Veri anno CCLXVIII. consignati, qui ideo ad secundam Eram revocandi. Sed redeo ad Ælium Verum.

VII. *Ælius Cæsar Verus appellatus.* Ceionium Commodum, qui postquam Cæsarea dignitate ornatus est, *Ælii* nomen tulit, dictum etiam fuisse *Verum*, Spartianus & Capitolinus testantur. Hic in Vero Imperatore Ælii filio cap. 1. ait: *Igitur L. Ceionius Ælius Commodus Verus Antoninus, qui ex Hadriani voluntate Ælius appellatus est, ex Antonini conjunctione Verus & Antoninus*. Spartianus in Hadriano cap.24. de Hadriano habet: *Adoptavit ergo Ceionium Commodum Verum, invitis omnibus, eumque Ælium Verum Cæsarem appellavit*. Immo Hadrianus non alio quam Veri nomine Ælium appellare solitus erat. Extat apud Vopiscum in Saturnino Epistola Hadriani ad Servianum Consulem, in qua de Ægyptiis loquens inquit: *in filium meum Verum multa dixerunt*; & Spartianus in Ælio Vero cap. 4. recitatis quibusdam versibus ait: *Hadrianus dixisse fertur, Hos versus vita non capit Veri*.

VIII. *Ælius in Nummis & Inscriptionibus nunquam Verus dictus.* His tamen refragatur Card. Norisius in Epistola Consulari pag.48. quod neque in Nummis aut Lapidibus cognomen *Veri* Ælio Cæsari attributum legatur; sed in iis ante adoptionem L. Ceionius Commodus, post adoptionem L. Ælius Cæsar tantum inscribatur: *Certum est*, inquit Card. Norisius, *L. Ceionium Commodum, antequam ab Hadriano adoptaretur, cognomen Veri non tulisse. Cum anno Urbis* DCCCLXXXIX. *Christi* CXXXVI. *Consulatum iniisset, in tribus Inscriptionibus Gruteri pag.* XCIX. CCL. & DCCCLXXIV. *dicitur*, L. CEIONIUS COMMODUS, *nusquam altero Veri cognominis addito. Error Spartiani cap.2. de vita Ælii Cæsaris, ubi eumdem Ælium appellat, corrigendus est ex Capitolino, qui de ejusdem Ælii Cæsaris filio ac Imperatore Lucio Vero cap.1. ait*: Igitur L. Ceionius Ælius Commodus Verus Antoninus, qui ex Hadriani voluntate Ælius appellatus est, & Antonini conjunctione Verus & Antoninus. *Itaque cognomen Veri tum primum L. Ceionio datum est post mortem Ælii Cæsaris, cui hactenus auctore Spartiano Veri cognomen passim detulerunt. Ipse etiam Capitolinus non sibi constat; nam & Ælium Cæsarem* Verum *nuncupat, & postea cap.7. in Vita M. Aurelii ait*. Et quasi pater L. Commodi esset, Verum eum appellavit, addito Antonini nomine. *Et in Vero cap.3. de eodem M. Aurelio scribit*, illum Imperium cum L. Commodo communicasse, *addit que*: Verum vocari præcepit, suum in eum transferens nomen, cum ante Commodus vocaretur. *Hæc plane vera sententia*. Ita Em. Card. Norisius qui addit, nullum Ceioneiorum ante Lucium Verum Augustum, Veri cognomen tulisse, & hunc vulgarem errorem inde natum, quod Lucius Aurelius Marci Aurelii Collega, *Veri* cognomen habuerit; hincque idem cognomen Lucio Ælio Cæsari ejusdem patri vulgo datum; quod tamen neque in Nummis aut Lapidibus eidem attributum legitur, in quibus, inquit, ante adoptionem L. Ceionius Commodus, post adoptionem L. Ælius Cæsar tantum inscribitur. Verum distinguendus est usus vulgaris loquendi, a modo loquendi in Nummis, Inscriptionibus, Actisque publicis usurpari solito. Sic Tiberius *Imperatoris* prænomine non appellatur in Nummis, postquam Imperii Collega renunciatus est, imo & postquam Augusto successit, percussis. Marcus Aurelius nunquam etiam *Imperatoris* nomine in Nummis & Inscriptionibus ante Augustum Imperium insignitur; immo tam ipse quam *Lucius Verus* post tertium Imperii Augustei annum, & *Commodus* postquam Marcus Aurelius mortuus est, in Nummis & Inscriptionibus eo prænomine raro nuncupantur. Apud me tamen certum, eos a populo Romano vulgo, quemadmodum & ceteros Imperii Collegas & Augustos, semper *Imperatores* appellatos. *Gallienus Junior* Cæsar Gallieni Augusti filius nunquam eo nomine in Nummis nuncupatur; sed Valeriani Cæsaris, aut Valeriani Salonini: & tamen passim ab Historicis Gallieni Cæsaris nomine eum appellatum constat; immo & eum Valerianus Augustus avus ejus ita nominabat, ut suo loco videri sumus. Denique *Caius* Augustus, qui vulgo *Caligula* appellabatur, in Nummis saltem Latinis, semper *Caius*, numquam *Caligula* dicitur; Latinis, inquam; nam Toinardus mihi alias dixit, se unum Græcum vidisse, in quo Caligulæ nomen legebatur. Quare vulgaris loquendi modus, a loquendi modo in Nummis & Inscriptionibus usitato non raro discrepavit.

Ælium Cæsarem, antequam ad eam dignitatem eveheretur, modo *Verum*, modo *L. Ceionium Commodum* vocatum fuisse, non video in dubium revocari posse. Nam non tantum Spartianus in ejus Vita, & Capitolinus in Vita Lucii Veri, Ælii Cæsaris filii, id diserte docent; sed & Hadrianus, quo locupletiorem testem profer- IX. *Ælius Cæsar Verus atque Commodus appellatus.*

ferta

eadem Maximini imperatoris temporibus præstitit (quod Eusebius (a) narrat) fidem facit. Sed quam solers esse soleret inposterum industria sagaxque calliditas ad ejusmodi de Æsculapio mira arte concinnanda commenta; quæ scribit Lucianus in Pseudomante de eodem Æsculapio in colubri forma hoc eodem propemodum tempore in Ponto iterum apparente, satis aperte declarant. Sed de ea re in Marco Pii successore agemus.

(a) Euseb. lib.9. c.2.

Cen-

ferre non possumus, *Verum* enim vocavit, quotiescumque de eo etiam mormo loquutus est, ut num. VII. insinuavi, & nunc magis confirmare juvat. Spartianus in Ælio Vero cap.6. ait: *Cum amici solliciti quærerent, qui adoptari posset, Hadrianus dixisse fertur hoc, etiam vivente adhuc Vero decreveram.* Tum cap.7. *Denique illius* (nempe Ælii) *merito filium ejus Verum, nepotem ne pote suum qui pereunte Ælio in familia ipsius Hadriani remanserat, adoptandum Antonino Pio cum Marco dedit: sæpe dicens, Habeat Respublica quodcumque de Vero.* Præterea Capitolinus in Vero Imperatore Ælii Cæsaris filio, de eodem L. Vero, antequam imperaret, loquens, eum *Verum* appellat, uti cap.3. *qua die togam Virilem Verus accepit.* Inscriptiones tamen tam Græcæ quam Latinæ, in quibus primus ejus Consulatus anno CLIV. vel secundus anno CLXI. gestus, memoratur, aliud nomen non præferunt, quam Lucii Ælii Aurelii Commodi, ut videre est in Epistola Consulari pag.94. & 95. Quare his omnibus inter se collatis apparet, tam L. *Ceionium Commodum* Cæsarem ab Hadriano renuntiatum, quam *L. Ceionium Commodum* ejusdem filium, qui cum Marco corregnavit, ante eorum adoptionem vulgo *Veri* cognomen tulisse, *Commodique* etiam cognomine appellatos fuisse. At in Actis publicis & Inscriptionibus L. *Ceionii Commodi* nomine tantum, utrumque nuncupatum. Postquam autem Lucius pater Cæsaream dignitatem assecutus est, vulgo dictus fuit Ælius *Verus* Cæsar, at in Nummis & Inscriptionibus, non *Verus*, sed tantum *Ælius* vocatus invenitur.

X. Quoad Lucium Ælii Cæsaris filium, ubi a Marco in Imperii consortium adscitus est, anno nempe Christi CLXI. sicut tunc Marcus, *Antonini*, a quo adoptatus fuerat, nomen accepit; sic etiam nomen suum, Veri scilicet, in Lucium transtulit, quod Galenus, qui tum vivebat, diserte testatur in libro contra eos, qui de typis scripsere: *Decesserat paulo ante de vita Antoninus, qui Hadriano in Imperio successerat, Regnabat autem Severus* (legendum *Verus*, nempe M. Aurelius Verus) *qui se ipsum nomine mutato Antoninum appellavit, quem Imperii fecerat participem; Severum* (legendum Verum) *nominavit.* Lucius itaque in Imperii consortium allectus, *Verus* vocatus est, non de propriæ familiæ nomine, uti antea, sed de cognomine Marci Aurelii: neque in Nummis ac Inscriptionibus alio unqnam nomine vocatur; cum antea in Inscriptionibus & Actis publicis non *Verus*, sed *Commodus* diceretur. Hinc facile est intelligere Capitolinum, quem sibi non constare Card. Notisius laudatus putavit: quando enim cap.3. in Vero de Marco Aurelio Imperium cum Lucio Commodo communicante loquens dicit, *Verum vocari præcepit, suum in eum transferens nomen, cum ante Commodus vocaretur*, non significat *Lucium* ante Imperium, Commodum duntaxat appellatum, sed eum in Actis publicis, ita solum vocatum fuisse, quod verum est, ut ex dictis constat. Nam non dicebatur Verus de cognomine familiæ paternæ in Actis publicis, sed tantum in usu vulgari loquendi. Ex quibus evertuntur quæ Card. Norisius in contrarium adducit. Hæsit & ad hoc *Veri* cognomen Casaubonus in Notis ad cap.7. Vitæ Marci Aurelii; neque etiam Salmasius difficultatem illam solvere potuit, quæ ideo a me dissimulanda non fuit.

Lucius ante Imperium & Verus & Commodus appellatus.

Telesphoro Papæ hoc anno demortuo Hyginus successit, ut infra explicabimus. XI.

Telesphori PP. obitus.

JESU CHRISTI ANNUS 140.	SIXTI PAP. ANNUS 9.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 1.

I. CEntesimo itaque ac quadragesimo Christi anno, Camerino & Mag o Cos. Hadrianus Imp. Antoninum Pium adoptatum auget Tribunitia potestate: quam hoc anno auspicatum esse non superiori, manifesta probatio est ex nummis antiquis, in quibus Consulatus ejus secundus, qui accidit sequenti anno, simul jungitur cum Tribunitia potestate æque secundo accepta. Singulis enim annis Imperatores Tribunitiam potestatem accipere solitos, certum est. ☞ adeo ut in iis, quibus non ante Imperium, sed cum Imperio collata est Tribunitia potestas, pro numero collatæ Tribunitiæ potestatis, totidem annos Imperii liceat numerare; secus si cui ante Tribunitia potestas obtigerit; nec aliter accipias, quod sæpe a nobis infertur, & pro numero ejusdem Tribunitiæ potestatis anni pariter numerantur Imperatorum, hæcque ex Dione, ut suo loco dicetur ☜. Hoc autem anno ipsum consulatu pariter auctum cum Tribunitia potestate, quem tibi hic exprimendum formis curavimus nummus significat, in quo anni sequentis Consul designatus inscribitur ordinarius, cum tamen anni hujus Consulatus ipsius fuerit honorarius, creatis ante Camerino & Magno Consulibus.

---

9 ÆC. II. Anno Urbis 892. Olymp. 219. an.2. A. C. 138.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5631.

☉ 7. F. ☽ 6. P. 14. April. Indict. 6.

JESU CHRISTI 138. *secund. Baronium* 140.

HYGINI PAPÆ 1.

ANTONINI PII IMP. 1.

I. *Consules.* II. *Adoptio Antonini Pii, Marci Aurelii & Lucii Commodi.* [1] AD num.I. Coss. *Camerinus & Magnus.* Kalendis Januariis præsentis anni *Ælius Cæsar* supremum diem obiit, ut anno præcedenti demonstravimus. *Post hunc denique*, inquit Spartianus in Ælio Vero cap.6. *Hadrianus diu anceps quid faceret, Antoninum adoptavit, Pium cognomine appellatum, cui conditionem addidit, ut ipse sibi Marcum & Verum Antoninos adoptaret, filiamque suam Vero, non Marco daret.* Rei gestæ diem nobis conservavit Capitolinus in Antonino Pio cap.4. De Antonino enim loquens ait: *Adoptatus est quinto Kalendas Martias die, factusque est pater & in Imperio Proconsulari, & in Tribunitia Potestate collega*; ideoque non tantum Cæsar nuncupatus, sed etiam Imperii Collega renunciatus: duabus enim illis partibus, scilicet Imperio Proconsulari & Tribunitia Potestate honos ille constabat. Hinc Antoninus propter Imperium Proconsulare *Imperator* in Nummis dictus, antequam Hadriano succederet. Tres refert Mediobarbus, in quibus legitur: IMP. T. AEL. CÆSAR ANTONINUS. In postica: TRIB. POT. COS. Consul dicitur Antoninus, non quod hoc anno Consulatum honorarium gesserit, ut existimavit Baronius, sed quod anno Christi CXX. cum L. Catilio Severo Consul ordinarius fuerit, dum ipse *T. Aurelius Fulvus* vocaretur, ut videre est apud Onuphrium in lib.2. Fast. Fallitur etiam Baronius, qui anno præcedenti Antonini adoptionem factam existimat, & eum hoc anno Consulari decoratum ac Tribunitia Potestate auctum. Nam ut ostendi in Dissert. Hypat. prima parte cap.5. Hadrianus Augustum hac in re imitatus est, qui uno eodemque tempore Tiberium, Germanicum & Agrippam adoptavit, cum eo tamen discrimine tunc a me nondum detecto, quod uno eodemque die Tiberium Germanicum & Agrippam Augustus adoptavit; Marcus vero ab Antonino non adoptatus, nisi post duos menses, quam ipse ab Hadriano adoptatus fuerat. Capitolinus enim in Marco cap.5. de Marco ait: *Octavo decimo ætatis anno adoptatus, in secundo Consulatu Antonini jam patris sui, Hadriano ferente, gratia ætatis facta, quæstor est designatus.* Natus erat Marcus *sexto Kalendas Majas avo suo iterum & avo suo Cos.* inquit ibidem Capitolinus. Quare sexto Kalendas Maii currentis Christi anni decimum octavum ætatis annum Marcus ingressus est, ac post illum diem ab Antonino est adoptatus. Conveniunt secundo adoptiones ab Augusto & ab Hadriano factæ, quod Tiberius ab Augusto adoptatus fuerit, postquam ipsemet coactus est prius Germanicum fratris sui filium adoptare, ut ait Suetonius in Tiberio cap.15. & Hadrianus Antoninum, ut vero Marcum Aurelium & Lucium Verum adoptarit. Si enim Marcus Aurelius sibi Lucium Commodum adoptasset, ut vult Capitolinus in Marco cap.5. huic filiam suam Lucillam, postquam

Baron. an. 139. n.1. & an.140. num.1.

---

[1] COss. *Camerinus & Magnus.* Omissis utriusque prænominibus, quæ adhuc in tenebris jacent; & perperam pro *Nigro Magnum* ponit Pagius. Fragmentum Gruterianum pag. CCLVI. 5.

DEDICATA ID. MAI.
.... NIGRO
.... CAMERINO. COS.

In signo figlinæ apud Fabrettum pag.508. n.231.

NIGRO ET CAMERIN. COS.

Et pag.515. n.276. NIGRO ET CAMER. COS. Item in alia figlina in ædibus Capitolinis NIGRO ET CAMERINO COS. Adeo ut de *Nigri* nomine non sit dubitandum. Fasti Idatiani, & Prosperi Chronicon: *Camerino & Nigro.* Vindobonenses: *Nigro, & Camerino.*

(a) Ex Museo Lelii Pasqual. Canonic. S. Mariæ Maior. in Urbe.

(a)

II. Hadriani mors. Hoc ipso anno idem Hadrianus Imperator ugens annos ætatis sexugintaduos, menses quinque, & dies sex, Imperii vero annos viginti, & menses undecim, cum mortem voluntariam diutius exoptatam sibi adsciscere non daretur; tandem consilio medicorum cibo & potu ubstinens, finem vivendi fecit: Hæc Dio (a). Mortuus est apud Bajas sexto Idus Julias, sepultusque ad tempus in villa Ciceroniana Puteolis (b); inde vero translatum est (ut dicemus) corpus ejus Romam, iocatumque in mole, quam ab eo denominatam (c) trans pontem construxit postea Antoninus. ☞ Neque ab his diserepas Capitolinus in Antonino Pio, dum ait sepultum fuisse in hortis Domitiæ: nam ibidem erant Domitiæ hortus & Circus, Affirmat etiam idipsum Dio, dum sepultum refert ad ripam fluminis, juxta Pontem Ælium, Quod vero ante Antoninum in Hadriani sepulcrum illiatum corpus Ælii Veri Cæsaris ub ipso Hadriano traditur: jam antea ab eodem Hadriano illud sepulcrum constructum fuisse liquet; quod etium declarat ejusdem sepulcri cubitalis inscriptio istis verbis:

L. AELIO. CAESARI, DIVI HADRIANI. AVG. FI. CONS. II. quæ tamen contraria videntur iis, quæ dicta sunt, Hadriani molem ab Antonino constructam, Ut autem quæ adeo inter se diserepare videntur, una concilies: in primis attende quæ Dio habet in Hudriano, Augusti monumentum adeo repletum fuisse, ut nullus Imperatorum illic amplius sepeliretur: cujus rei gratia Hadrianus novum illud delegit sepulcrum, ubi quem adoptuvit Ælium verum sepelivit. Antoninus vero quem diximus, postea illuc transtulit Hudriani corpus; sicque dum ibi novum Hadriani sepulchrum addidit, locum illum construxisse dicatur: hoc modo discrepantes auctores concilies ☜. Rursum, quod ad Hadrianum pertinet, auctor est Spartianus, ipsum jam morientem hæc occinuisse carmina suorum malorum prænuntia.

Animula, vagula, blanda,
Hosper, comesque carparis,
Quæ nunc abibis in loca?
Pallidula, rigida, nudula,
Nec ut soles, dabis jocos.

In eum mortuum a multis multa sunt dicta. Acta ejus irrita fieri Senatus volebat: nec appellatus esset Divus, nisi Antoninus rogasset. Templum denique ei pro sepulcro apud Puteolos idem constituit, quinquennale certamen, & Flamines, & sodales, & multa alia, quæ ad honorem numinis III.

(a) Dio in Hadriano.

(b) Spartian. in Hadriano.

(c) Dio in Hadriano, & Jul. Capitol. in Antonino Pio.

quam imperavit, in matrimonium non tradidisset, ne incestum committeret. Certe Dio lib. 60. hæc scribit: *Quo tempore Claudius Neronem Agrippinæ filium adoptavit, generum quoque eum sibi fecit, filia tamen prius adoptanda in aliam familiam tradita, ne sororem fratri conjungere existimaretur.* Unde cum Marcus Aurelius Lucium Verum generum sibi faciens, filiam suam in aliam familiam prius non adoptarit, manifestissimum est, eum non fuisse patrem Lucii Veri, sed tam ipsum quam Lucium Verum ab Antonino Pio adoptatos. Tertio utrique adoptioni peragendæ idem dies constitutur, nempe *quintus Kalendas*. Tiberius enim *quinto Kalend.* Julii, ut suo loco dictum, Antoninus *quinto Kalend.* Martii adoptatur. Is enim dies in quamdam religionem venerat ab eo tempore, quo Augustus victis Antonio & Cleopatra aram Victoriæ dedicavit, *quo Cæsar unumrum ostendebat, Imperium se ex victoria esse adeptum*, inquit Dio lib. 50. annoque Urbis conditæ 725. nam ex veteri Kalendario apud Gruterum pag. 133. ad V. Kalend. Septemb. legitur: ARA VICTORIÆ IN CURIA DEDICATA EST. Imo Augustus V. Kal. Jul. Tribunitia Potestate exornatus fuerat, ut in Apparatu Chronologico diximus, Quarto quemadmodum Augustus Tiberium adoptando Tribunitiam Potestatem eidem contulit, ac post aliquot annos Imperium Consulare, sic & Antoninus non tantum ab Hadriano adoptatus, sed factus *patri & in Imperio Proconsulari, & in Tribunicia Potestate collega*, inquit Capitolinus citatus. Quinto, sicut Germanicus *a Tiberio patruo adoptatus, Quæsturam quinquennio antequam per leges liceret, gessit*, ut scribit Suetonius ipso Caligulæ Vitæ initio; sic Marcus, *gratia ætatis facta, quæstor est designatus*, inquit Capitolinus loco citato. Quibus lucem accipiunt, quæ in priori parte Dissert. Hypat. cap. 3. de adoptionibus Marci Aurelii & Lucii Veri diximus, ubi & ostendimus, Capitolinum loco citato, quando ait, Marcum adoptatum esse *in secundo Consulatu Antonini jam patris sui*, intelligendum esse de Consulatu Antonini ordinario, eoque tantum designato, non vero honorario, ut perperam explicat Baronius, ac

minis pertinerent. Quare (ut superius dictum est) multi putant Antoninum, Pium dictum. Hucusque Spartianus: in quem errorem irrepsisse putamus, dum eum imperasse tradit annos vigintiunum & menses undecim: cætera ab eo gesta, & vitæ mores, tum Dio, tum ipse sunt pluribus prosecuti; qui addit: *Famæ celebris Hadrianus tam cupidus fuit, ut libros vitæ suæ scriptos a se libertis suis litteratis dederit, jubens ut eos suis nominibus publicarent. Nam Phlegontis libri Hadriani esse dicuntur*, Sed periere, sicut & alia ejusdem auctoris: inter omnes enim ejus lucubrationes ex Annalibus ab eo scriptis supersunt ea tantum, quæ ab Origene citantur, ut illud de Christo atque Petro memoria dignum, cum idem Origenes ait (a): *Phlegon in decimotertio vel decimoquarto (ut arbitror) Annalium libro, futurorum quorumdam prænotionem detulit Christo, cum de Petro confusius pleraque & de Christo edisserit: & plane testificatur pro hujus prædictionibus res occurrisse: cum alioqui ex his quæ ex præscientia successere (& id quidem invitus) divinæ esse potentiæ definivit.* Hæc Origenes, qui & (ut dictum est) de tempore passionis Christi ex eodem Phlegonte (b) recitat testimonium, necnon de tempore Hierosolymitanæ cladis (c). Laudat eumdem Eusebius (d) quoque; sed de eo superius satis.

Res Hadriani a Phlegonte editæ.

(a) Orig. contra Cel. sum lib. 2.

(b) Orig. ibid. & in Matth. tract. 35.

(c) Orig. in Matt. trac. 20.

(d) Eusib. in Chron.

IV. Sed quod pertinet ad Hadriani scripta, quorum occasione ad hæc de Phlegonte digressi sumus; auctor est Epiphanius (e), ipsum scripsisse in medicos epistolam exprobratricem, artem ipsorum culpantem: sed & eum morientem, illud vulgatum in populo dixisse (f): *Turba medicorum interfecit Regem.* Magiam præterea calluisse Hadrianum, Dio & Spartianus testantur: *Fuisse namque mathescos peritum, Marius Maximus usque adeo demonstrat, ut eum dicat cuncta de se scisse, sic ut omnium dierum usque ad horam mortis futuros actus ante præscripserit.* Hæc apud Spartianum in Ælio Vero. His puto de causis Tertullianus (g) vocat Hadrianum omnium curiositatum exploratorem. Illud præterea de Hadriano non excidat, quod Aurelius Victor, dum de ipso agit, in fine sic subdit: *Officia sane publica & palatina, necnon militiæ, in eam formam statuit, quæ paucis per Constantinum mutatis hodie perseverant*; nempe usque ad Theodosium Imperatorem. Hæc meminisse oportuit ob nonnullas solvendas ambages de magistratibus. At de Hadriano hactenus.

(e) Epiph. lib. de mensur.

(f) Dio in Hadriano.

Hadrianus magus.

(g) Tertul. in Apolog. c. 5.

Officia per Hadrianum mutata.

V. Reperiuntur complures alii martyres, præter illos quos recensuimus, sub eadem Hadriani persecutione passi esse, quorum certi dies passionis sunt in Ecclesiasticis tabulis pro ipsorum anniversaria commemoratione conscripti, videlicet Terentianus Episcopus Tudertinus una cum Flacco; Eleutherius Episcopus Illyrici ab Anacleto Papa, non Aniceto (ut habet Nicephorus) educatus, atque una simul Anthia mater, Chorebus Præfectus, Eupsychius in Cappadocia, Ariadna in Phrygia, Exuperius, Zoes, Cyriacus, & Theodolus, Maria ancilla, Theodorus, & Pausilippus; Thamelus cum sociis, Philetus, Lydia, Macedonius, Theoprepidus dux, & Chronidas Commentariensis, de quibus singulis in Romano Martyrologio habetur mentio; sed sunt & alii complures, quorum nomina exciderunt.

Martyres sub Hadriano.

VI. Hadriano extincto, Antoninus Pius, quem ille adoptaverat, Romanum Imperium moderatur, qui paternum genus e Gallia Transalpina Nemauso civitate ducebat, ut tradit Julius Capitolinus (h), qui & ejus cognationem describit. Impera-

(h) Jul. Capitolin. in Antonino Pio.

ac denique Cæsares & Augustos sæpe Consules absolute vocari, licet ad eam dignitatem tantum destinati essent, ut contigit in Antonino Pio, qui in annum sequentem, Consul II. designatus erat quando Marcum Aurelium Hadriani jussu adoptavit. Prætermiseram monere, Zonaram scribere: *Antoninum verum potius, quem Hadrianus adoptatum & Cæsarem, & Imperatorem designarat &c.* Imperator itaque dictus Antoninus Pius ob Proconsulare scilicet Imperium, uti antea eum Titus & Traianus. Id etiam Dio in literas retulerat, sed Acta Antonini Pii apud eum non extant. Xiphilinus tamen ait: *Tantum inveniatur cum Lucio Commodo, quem Hadrianus adoptaverat, ante Hadrianum, extincto, ab eodem Hadriano adoptatum & Imperatorem factum esse.* Ita Xiphilinus ex Dione. Denique extat Inscriptio apud Gruterum pag. 256. ubi dicitur: IMP. AELIO CAESARI ANTONINO, &c. In ea Hadrianus non vocatur DIVUS; Antoninus vero dicitur TR. P. COS. nec additur, DES. II. nec vocatur PONT. MAXIM. Quare posita Inscriptio, vivente Hadriano, & quidem IDIB. MAI, ut ibidem dicitur.

Hadrianus, postquam die vicesima quinta Februarii Antoninum adoptasset, *apud Baias periit die sexto Iduum Juliarum*, inquit Spartianus in Hadriano cap. 25. Si itaque Hadrianus die decima mensis Julii interiit, vixit annos sexaginta duos, menses quinque, dies septemdecim. Natus enim erat *IX. Kal. Febru. Vespasiano VII. & Tito V. Coss.* ut habet Spartianus citatus cap. 1. idest, die vicesima quarta mensis Januarii anni Christi septuagesimi sexti: quem etiam diem Hadriani natalem, antiquum Kalendarium a Petro Lambecio editum exhibet. Xiphilinus quidem ex Dione scribit: *Vixit annos sexaginta duos, menses V. dies XIX.* Sed loco, XIX. legendum, XVII. Ubi enim in Græco scriptum erat, ἑπτὰ καὶ δέκα, id est, *septemdecim*, Librarius per errorem reposuit, ἐννέα καὶ δέκα, id est, *novemdecim*. Ex quibus corrigendus Spartianus in Hadriano cap. 25. ubi ait: *Vixit annis septuaginta duobus*, (legendum, *sexaginta duobus*) *mensibus quinque, diebus septemdecim. Imperavit annis viginti uno, mensibus undecim.* Sed sicut locus in annis vitæ Hadriani

III. Obitus Hadriani.

Baron. n. 1.

Antoninus Imp. idemque Pius appellatus.

perare cœpit annos natus quinquagintatres, quippe (ut idem affirmat) natus est Domitiano duodecies & Cornelio Dolabella Coss. Ipso primo regni initio eum novisset Senatum Hadriano fuisse infensum, conarique ejus acta rescindere ob nobilium cædes quas fecerat; his verbis usus: *Igitur nec ipse Princeps vester ero, si ille improbus, inimicusque vobis atque hostis fuit: nimirum enim omnia acta ejus, in quibus est adoptio mea, rescindetis.* Senatum placavit: & Hadriani corpore Romam translato, & ad hortos Domitiæ collocato, ingens illi sepulcrum struxit, quod postea moles est Hadriani nuncupata, divinos illi honores impendit, inter divos retulit, sacerdotes instituit, ac templum erexit: hæc omnia Spartianus (*a*), Julius (*b*) Capitolinus, & alii (*c*). Ferunt quoque ea de causa ipso Imperii initio Pium esse ab omnibus nominatum, quod multis tunc reis factis, postulatisque nonnullis ad supplicium, neminem punivit: Non oportere, inquiens, ab his rebus principatus exordium ducere. Qua de re cunctis laudabilis extitit, utpote animi tranquillitate Numæ Pompilio comparatus. De his agens idem Capitolinus: *Usque adeo*, inquit, *sub eo nullus percussus est Senator, ut etiam parricida confessus, in insula deserta poneretur, quia vivere illi naturæ legibus non licebat.*

(*a*) *Spartian. in Hadriano.* (*b*) *Jul. Capitol. in Anton. Pio.* (*c*) *Aurel. Vict.*

VII. Qualisnam autem esset Christianæ religionis status his temporibus, ex his quæ scribit Justinus Philosophus, qui eodem Antonino Imp. in Urbe claruit, possumus intelligere. Ac primum illud, quam longe lateque in toto terrarum orbe Christiana religio fuerit propagata, idem auctor in dialogo cum Tryphone (*d*) his verbis demonstrat: *Atque ne unum quidem est genus mortalium sive Barbarorum, sive Græcorum, sive etiam aliorum omnium, quocumque appellentur nomine, vel Amaxobiorum, vel Nomadum domo carentium, vel in tentoriis viventium (scenitarum) & cum pecoribus vitam tolerantium, inter quos per nomen crucifixi Jesu, supplicationes & gratiarum actiones Patri fabricatori rerum omnium non fiant.* Hæc Justinus. His consentientia scribit Irenæus (*e*), qui hoc ipso etiam sæculo claruit, cum ait: *Etsi in mundo loquela dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis una & eadem est. Et neque hæ quæ in Germania sunt fundatæ Ecclesiæ aliter credunt, aut aliter tradunt, neque hæ quæ in Hyberia sunt, neque hæ quæ in Celtis, neque hæ quæ in Oriente, neque hæ quæ in Ægypto, neque hæ quæ in Libya, neque hæ quæ in medio mundi sunt constitutæ: sed sicut Sol creatura Dei in universo mundo unus & idem est, sic & lumen & prædicatio veritatis ubique lucet, & illuminat omnes homines, qui volunt ad veritatis cognitionem venire. Et neque qui valde prævalent in sermone, ex his qui præsunt Ecclesiis, alia quam hæc sunt, dicent: nemo enim super magistrum est; neque infimus in dicendo deminorabit traditionem.* Hæc Irenæus, dum de una fide vigente in omnibus Ecclesiis, & una omnium traditione disserit.

Felix ecclesiæ status.

(*d*) *Justin. in dialog. cum Tryphon. ex versione Langi.*

(*e*) *Iren. lib. 1. c. 3.*

VIII. Sed & Tertullianus (*f*), qui in fine sæculi hujus floruit, hæc in gentes: *Si enim & hostes exertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum & copiarum? plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quantæcumque unius tamen loci, & suorum finium gentes, quam totius Orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, Palatium, Senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus, etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur? si non apud istam disciplinam magis occidi liceret, quam occidere. Potuimus & in-*

(*f*) *Tert. in Apolog.* Christiana religio propagata.

driani exprimendis corruptus. Ita & in annis Imperii, nisi utrobique ipsemet Spartianus erraverit. Quare sicut unitas ex annis Imperii, ita & decem ex annis vitæ, demenda. Victor de Cæsaribus in Epitome, quemadmodum & Eutropius, qui annos XXII. Hadrianum imperasse tradunt, errorem illum a Spartiano mutuati videntur. Nam cum annos tantum viginti ac menses undecim imperasse, currentique anno, non vero insequenti, obiisse, ita solide demonstravi in priori parte Dissert. Hypaticæ cap. 4. ut non existimem fore in posterum, qui annum Hadriani emortualem in controversiam revocet. In medium adduxi ibidem num. II. Numisma Hadriani, in quo Providentia stans repræsentatur cum his verbis ac literis Græcis, ΠΡΟΝΟΙΑ Κ. Β. quæ sic vertit Patinus V. C. in Numismatis Imperatorum, *Providentia XXII.* annumque Hadriani vicesimum secundum significari dicit. Quod quidem verum, licet duo illi numeri, interjecto puncto dividantur. In Nummis enim Græcis sæpe hujusmodi interpunctiones occurrunt, quæ numeros non variant, uti in iis, quibus utimur, numeris, contingeret, v. g. in numero 22. si interpunctum hoc modo 2. 2. interjiceretur. Et tamen eo in loco perperam scripsi, etiam Græcos numeros punctis divisos, non idem significare, ac si illa abessent. Is itaque Nummus, similesve post Hadriani mortem percussi in urbibus longe ab Italia dissitis ad quas hujus mortis nuntium nondum perlatum erat. Hadrianus enim, qui die decima Julii e vivis excessit, intra mensem nempe die X. Augusti, vicesimum secundum Imperii annum auspicaturus erat, ideoque non mirum, si intra unum post obitum mensem, per universum Imperium, novi Imperatoris inauguratio divulgata non fuerit; eo magis, quod Antoninus propter Hadriani infirmitatem omnia administrabat, & in eo certa successio erat.

inermes, nec rebelles, sed tantummodo discordes solius divortii invidia adversus vos dimicassemus. Si enim tanta vis hominum in aliquem orbis remoti sinum abrupissemus a vobis, suffudisset utique dominationem vestram tot qualiumcumque amissio civium: immo etiam & ipsa destitutione punisset: proculdubio expavissetis ad solitudinem vestram, ad silentium rerum, & stuporem quemdam quasi mortuæ Urbis quæsissetis, quibus ita imperassetis. Hæc in Gentes.

IX. Idemque adversus Judæos (a): *In quem enim*, inquit, *alium universæ Gentes crediderunt, nisi in Christum qui jam venit? Cui enim aliæ Gentes crediderunt, Parthi, Medi, Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam, & incolentes Pontum, & Asiam, & Pamphiliam, immorantes Ægyptum, & regionem Africæ, quæ est trans Cyrenem, Romani, & incolæ: tunc & in Hierusalem Judæi, & Gentes cæteræ, ut jam Getulorum varietates, & Maurorum multi fines, Hispaniarum omnes termini, & Galliarum diversæ nationes, & Britannorum inaccessa loca Romanis, Christo vero subdita & Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & abditarum multarum Gentium, & provinciarum & insularum multarum vobis ignotarum, & quæ enumerare minus possumus? In quibus omnibus locis Christi nomen, qui jam venit, regnat; utpote ante quem omnium civitatum portæ sunt apertæ, & cui nullæ sunt clausæ; ante quem seræ ferreæ sunt comminutæ, & valvæ æreæ sunt apertæ: quamquam & istu spiritualiter sint intelligenda, quo præcordia singulorum, variis modis a diabolo obsessa, fide Christi sint reserata: attamen perspicue sunt adimpleta, utpote in quibus omnibus locis populus nominis Christi inhabitet.* Hæc ipse.

(a) Tertul. adver. Jud. cap. 8.

Christi regnum in gentes ubique.

X. Idem vero Tertullianus pluribus monstrat, nullum hactenus fuisse regnum, nullam rempublicam, quæ vi armorum adeo dilatare suos umquam potuerit fines, perinde ac populus Christianus fecerit, idque absque vi armorum atque tumultu, sic dicens: *Quis enim omnibus regnare potuisset, nisi Christus Dei Filius, qui omnibus in æternum Gentibus regnaturus nuntiabatur? Nam si Salomon regnavit, sed in finibus Judææ tantum; a Bersabee usque ad Dan, termini regni ejus signantur. Si vero Babyloniis & Parthis regnavit Darius: non habuit potestatem ulterius ultra fines regni sui; non habuit in omnibus Gentibus potestatem. Si Ægyptiis Pharao, vel quisque ei in hereditatem regni successit; illic tantum potitus est regni sui dominio. Si Nabuchodonosor cum suis regulis ab India usque Æthiopiam habuit regni sui terminos: Si Alexander Macedo numquam Asiam universam & ceteras regiones, postea quam devicerat, tenuit: Si Germani adhuc usque limites transgredi non sinuntur: Britanniæ intra Oceani ambitum conclusæ sunt: Maurorum gens, & Getulorum barbaries, a Romanis obsidentur, ne regionum suarum fines excedant: Quid de Romanis dicam, qui de legionum suarum præsidiis Imperium suum muniunt, nec trans ipsas Gentes porrigere regni sui vires possunt? Christi autem regnum & nomen ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus Gentibus supra enumeratis colitur, ubique regnat, ubique adoratur.* Hucusque de Ecclesiæ hujus sæculi fœcundissima propagatione Tertullianus post alios Ecclesiasticos tractatores: qui cum vel adversus hæreticos, vel Gentiles, vel Judæos ejus temporis locuti sint, a quibus facile potuissent mendacii redargui; quæ essent omnibus explorata locutos esse, nullus poterit jure dubitare. Ceterum quo magis res Christianorum amplioribus spatiis dilatabantur, & numerosiore populo augebantur, eo major Gentilium in eos concitabatur invidia & persecutio: & quantumlibet nullo alio speciali edicto (ut de Antonino certum est, id testante Tertulliano *b*) vetaretur Christiana religio, nihilominus mille circumventi calumniis Christiani, frequenter a judicibus extremo supplicio damnabantur. Non desunt de his sub eodem Antonino Pio certa exempla, de quibus suis locis inferius agemus.

Nullum regnum simile Christi regno.

(b) Tert. in Apolog. cap. 5.

JESU CHRISTI ANNUS	SIXTI PAP. ANNUS	ANTONINI PII IMP. ANNUS
141.	10.	2.

SEquenti anno Domini centesimo quadragesimoprimo, Antoninus August. secundum una cum Bruttio Præsente adiit Consulatum. Quo tempore jam sublato Hadriano, qui Judæos sæpe rebellantes compresserat, ac patrio solo multis cladibus affectos expulerat: eosdem iterum rebellantes, aliosque populos novarum rerum cupidos tumultuantes Antoninus per Legatos ac provinciarum Præsides bellum agens subiecit; alios vero repressit, ac continuit in officio. De rebus gestis adversus Judæos (quod perierint veterâ monumenta) nulla est penitus mentio, nisi quæ apud Julium Capitolinum *c*), qui gesta ab Antonino breviori summa perstrinxit, his verbis habentur scripta: *Per Legatos suos plurima bella gessit. Nam & Bri-*

Judæi ab Antonino compressi.

(c) Jul. Capitol. in Anton. Pio.

Britannos per Lollium Urbicum Legatum vicit, alio muro cæspititio, summotis barbaris, ducto, Mauros ad pacem postulandam coegit; & Germanos, & Dacos, & multas Gentes, atque Judæos rebellantes contudit per Præsides & Legatos. In Achaia etiam atque Ægypto rebelliones repressit: Alanos molientes sæpe refrenavit. Hæc Capitolinus, una ferme sententia multorum annorum, immo & totius Antonini Imperii res gestas involvens potius quam explicans, tradit.

Anno

SÆC. II. Anno Urbis 892. Olymp. 229. an. 3. A.C. 139.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5632.

☉ 8, E. ☽ 7. P. 6. April. Indict. 7.

JESU CHRISTI 139. *secund. Baronium* 141.

HYGINI PAPÆ 3.

ANTONINI PII IMP. 2.

I. *Consules.*

[1] AD num. I. Coss. *Antoninus Pius Aug. II. & Bruttius Præsens.* Antonini Consulatus juxta priorem Consulatuum Cæsareorum regulam.

II. *M. Aurelius Cæsar dictus.*

Hoc anno idem Imperator *Marcum Aurelium Consulem secum designavit, & Cæsaris appellatione donavit*, inquit Capitolinus in Marco cap. 6. Neque dubitandum, quin præsenti anno ea nuncupatio facta fuerit, cum insequenti Marcus Aurelius Cæsar Consul processerit.

III. *Faustina Junior sponsa M. Aurelii.*

Post excessum Hadriani, inquit ibidem Capitolinus, *statim Pius per uxorem suam* (scilicet Faustinam Seniorem) *Marcum sciscitatus est: & cum dissolutis sponsalibus, qua cum Lucii Ceionii Commodi filia despondere voluerat, impar adhuc ætati esset, habita deliberatione cogitare velle se dixit.* Sed locus corruptus est, quem ex conjectura Salmasius restituere conatur. Sed præferenda emendatio Casauboni, qui legit: *Et cum dissolutis sponsalibus, qua cum Lucii Ceionii Commodi filia despondere voluerat, impar adhuc ætate esset, de ea habita deliberatione cogitare se velle dixit.* Ubi deest unum aut alterum vocabulum, cum binorum sponsaliorum facta hic fuerit mentio, Marci nempe cum Lucii filia, *Fabia* dicta, & Veri cum Pii filia *Faustina*. Utraque Hadrianus fieri voluerat, quæ tamen post ejus obitum dissoluta voluntate Pii: qui ne temere patris voluntatem videretur irritam fecisse, hanc causam facto prætexuit, quod Verus filiæ suæ nuptiis impar adhuc ætate esset. Quod vero *Fabia* Lucii Ælii Cæsaris filia fuerit, docet Capitolinus in Vero Imperatore cap. 8. ubi eam hujus Imperatoris *sororem* vocat. Hinc de *Fabia* apud Capitolinum in Marco cap. ultimo dicitur.

Baron. an. 143. n. 1.

Enisa est Fabia, ut Faustina mortua in ejus matrimonium coiret; sed ille (scilicet Marcus Aurelius) *concubinam sibi adscivit Procuratoris uxoris suæ filiam, ne tot liberis superduceret novercam.*

Capitolinus in Antonino Pio cap. 5. gesta ab Antonino breviori summa perstringens ait: *Per Legatos suos plurima bella gessit. Nam & Britannos per Lollium Urbicum Legatum vicit, alio muro cæspititio, summotis Barbaris, ducto. Mauros ad pacem postulandam coegit: & Germanos, & Dacos, & multas gentes, atque Judæos rebellantes contudit per Præsides & Legatos. In Achaia etiam atque Ægypto rebelliones repressit, Alanos molientes sæpe refrenavit.* Baronius in Annalibus hæc verba refert, existimatque his Consulibus Judæos rebellantes compressos. At Capitolinus una ferme sententia totius Antonini Imperii res gestas explicans, & de Judæis non loquens, nisi postquam Britannos, Mauros, Germanos & Dacos victos asseruit, Judæorum rebellionem longe post hunc annum contigisse insinuat. Ad hæc S. Justinus in Apologia apud Eusebium lib. 4. cap. 8. ait: καὶ γὰρ ἐν τῷ νῦν γενομένῳ Ἰουδαϊκῷ πολέμῳ Βαρχωχέβας ὁ τῆς Ἰουδαίων ἀποστάσεως ἀρχηγέτης, Χριστιανοὺς μόνους εἰς τιμωρίας δεινάς, εἰ μὴ ἀρνοῖντο Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ βλασφημοῖεν, ἐκέλευεν ἀπάγεσθαι: id est, ut vertit Valesius: *Nam & in bello Judaico, quod nuper gestum est, Barchochebas, is qui Judaicæ defectionis auctor & signifer fuit, solos Christianos acerbissimis tormentis cruciari jussit, nisi Christum abnegarent, & maledicta ingererent.* Prima illa Justini Apologia (ita enim ab Antiquis appellatur) Antonino Pio anno sequenti præsentata, ut ibidem explicabimus. Quare eo tempore Judæi nondum rebellarant; alioquin bellum Judaicum ab Hadriano confectum non vocaretur à Justino, *nuperum bellum*, sed hoc tantum de bello Judaico, quod hoc anno sub Antonino gestum esset, diceretur. Quod adhuc magis verum est in sententia Baronii priorem illam Apologiam anno decimo Antonini scriptam contendentis. Si enim ea eo anno huic Imperatori oblata esset, quod tamen suo loco confutabimus, sequeretur, Antoninum post decimum Imperii annum Judæos cohi-

IV. *Judæos Antoninus comprimit.* Baron. n. 1.

[1] COss. *Antoninus Pius Aug. II. & Bruttius Præsens.* Omittit *Præsentis* prænomen, & notam geminati consulatus, quæ ex Sponio innotuere; nam in ejus Miscellan. pag. 332. habetur in lapide: ACT. VI. IDUS. APRIL. ROMAE. CAES. ANTONINO. II. ET. PRAESENTE. II. Hæc literis Latinis scripta sunt; deinde Græca subjiciuntur, quæ Latine ita reddas: *Actum Romæ tertio Nonas Maias Imp. Cæsare T. Ælio Hadriano Antonino II. Caio Bruttio Præsente II.* COS. Lapis inter Donianas inscriptiones cl. 11. n. 81. pag. 91.

IMP. CAESARI. DIVI. HADRIANI. FILI.
DIVI. TRAIANI. PARTHICI. NEPOTI
DIVI. NERVAE. PRONEPOTI
T. ÆLIO. HADRIANO. ANTONINO
AUG. PIO. PONT. MAX. TR. POTEST. VI.

(legendum II.) IMP. IV. (& hic mendum subest) COS. II. DESIGNAT. III. Alius lapis ibidem cl. III. num. 16. pag. 117. cum *Antonini* TR. POT. II. COS. II. Nummi ejusdem *Antonini* apud Occonem cum TR. POT. COS. DES. II. & cum TR. POT. COS. II. Nummus item *Antonini* in musæo Theupolo pag. 485. cum epigraphe in postica CAPPADOCIA COS. II. Figura provinciæ stans, dextera coronam, sinistra vexillum tenens, & ad pedes mons Argæus.

Ioseph Maria Stampa in Fastis hujus anni scribit, in locum *Antonini* consulatu abdicantis, per aliquot menses suffectum fuisse *A. Junium Rufinum*, ex lapide apud Fabretum pag. 726.

Fasti Idatiani, & Vindebonenses: *Antonino II. & Præsente.* Prosperi Chronicon: *Antonino & Præsente.*

JESU CHRISTI ANNUS 142.	TELESPHORI PAP. ANNUS 1.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 3.

1\. ANno Christi centesimo quadragesimo-secundo, idem Antoninus Augustus tertium init Consulatum; collegamque sibi adscivit M. Aurelium Antoninum: de cujus Consulatu hoc ipso tertio Antonini anno Marco delato, meminit Julius Capitolinus (a), ac primum de obitu Faustinæ Augustæ his verbis: *Tertio anno Imperii sui Faustinam uxorem perdidit, quæ a Senatu consecrata est, delatis Circensibus,*

(a) *Jul. Capitol. in Anton. Pio.* Faustina 2. inter Divos recepta.

cohibuisse; cum Justinus in sua Apologia de bello Judaico ab Hadriano gesto loquatur, illudque supremum seu ultimum contra Judæos bellum fuisse insinuet. Certum itaque, longe post currentem annum Judæos rebellasse. Sed quia in Antonini Pii Nummis Tribunitia Potestas ante annum ejus Imperii decimum vix annotatur, & Capitolinus loco laudato una ferme sententia multorum annorum, immo & totius Antonini Imperii res gestas potius involvit, quam explicat, ut recte Baronius observat, quo anno ea rebellio acciderit, incompertum. Videtur tamen ea sedata, postquam Antoninus suos circumcidere illis permisit. Origenes enim lib.2. contra Celsum hæc scribit: *Sed dicet aliquis, etiam Samaritas persecutionem pati propter suam religionem. Et respondebimus, sicarios propter circumcisionem occidi, quod seipsos mutilent contra præscripta legum, quæ solis Judæis id permittunt.* Modestinus lib.6. Regularum, ad Legem Corneliam, DE SICARIIS: *Circumcidere filios suos Judæis tantum rescripto Divi Pii permittitur: in non ejusdem religionis, qui hoc fecerit, castrantis pœna irrogatur.* Jul. Paul. Recept. Sentent. lib.5. tit.22. DE SEDITIOSIS: *Cives Romani, qui se Judaico ritu, vel servos suos circumcidi patiuntur, bonis ademptis, in insulam perpetuo delegantur. Medici capite puniuntur. Judæi, si alienæ religionis comparatos servos circumciderint, aut deportantur, aut capite puniuntur.* Item Novella 146. Pius igitur Judæis concessit, quod Hadrianus denegaverat: *Nam moverunt ea tempestate Judæi bellum, quod vetabantur mutilare genitalia*, inquit Spartianus in Hadriano cap.14. nisi forte, inquit Spencerus in Notis ad lib.2. contra Celsum, ubi præfata observavit, hunc Spartiani locum Casaubonus, recte interpretatus est, qui legibus Domitiani, Nervæ & Hadriani, quibus vetita erat marum eviratio, etiam circumcisioni fibulam impositam fuisse opinatur. Vide Codicem Justin. lib.1. tit.9. *De Judæis*, tit.10. *Ne Christianum*. Cod. Theod. lib.16. tit.4. Novell. Leonis 55.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5633. — SÆC. II. Anno Urbis 893. Olymp. 229. an.4. A. C. 140.

☉ 9. DC. ☽ 8. P.25. April. Indict. 8.

JESU CHRISTI 140. *secundum Baronium* 142.

HYGINI PAPÆ 4.

ANTONINI PII IMP. 3.

[1] AD num.1. Coss. *Antoninus Pius Aug.III. & M. Aurelius Cæsar.* Consulatus Antonini juxta tertiam regulam, ut nempe Ælii Cæsaris Collega esset: hujus juxta primam, quia sc. anno præcedenti Cæsar dictus fuerat. — I. *Consules.*

Ca-

[1] COss. *Antoninus Pius Aug. III. & M. Aurelius Cæsar.* Tabula marmorea apud Gruterum pag. CCXVI. IMP. CAESAR. T. AELIO. HADRIANO. ANTONINO. AUG. PIO. P. P. III. M. AELIO. AURELIO. CAESARE. COS. Pag.LV. 3. ANTONINO. III. COS. Pag.CCCXVI Græca inscriptio, ubi: *Imp. T. Ælius Hadrianus Antoninus Augustus, Pont. Max. Tribun. Pot. III. Imp. II.* COS III. Alius lapis apud Fabrettum pag.414. n.363........

CAES. T. AEL..... HADRIANUS
ANTONINUS. AUG. PIUS. P. M. TR.
P. VI. COS. III. IMP. II.

Vetus inscriptio apud Reinesium pag.227. ex schedis Gudianis: KAL. OCTOBRIS. T. AELIO. ANTONINO. PIO. AUG. II. (lege III.) M. AURELIO. AELIO. CAESARE COSS. Lapis Ligorianus in veteri Latio tom.VI. pag.79. DD. IOIB. APRILIS. TIT. ÆLIO HADRIANO ANTONINO. PIO. AUG. III. ET M. AURELIO. AELIO. CAESARE COSS. *M. Aurelius*, tum *Verus* dicebatur; hinc figlina in ædibus Capitolinis:

IMP. ANTONIN. ET VERO COS
EX PR DOM LUCILL. O. D. SERMODES

Eadem extat apud Fabrettum pag. 513. n.177. Alia ejusmodi Romæ apud Marchionem Gregorium Alexandrum Capponium, quam exscripsimus A. D. 1736. mense Septembri. Nummi *Antonini* apud Occonem Mediobarbi & in museo Theupolo pag.484. & 485. cum TR. POT. COS. III. Et AURELIUS. CAESAR. AUG. PII. F. COS. & COS. DES. Vide Norisii epistolam consularem ad A. V. 892. Sponius in Miscellan. pag.43.

DEDICAT. III. ID..... M.
ANTONINO. IMP. II. ET VERO AUG. COS.

Una hic numeralis nota in *Antonini* consulatu deest; nam anno superiori 139. *consul iterum* fuit; & hoc anno 140. collegam habuit *M. Ælium Aurelium Verum, Cæsarem*. Lampridius in Commodo cap.1. *Ipse autem* (Commodus) *natus est apud Lanuvium cum fratre Antonino Gemino, Prid. Kal. Septemb. patre patruoque Coss.*

Fasti Idatiani: *Antonino III. & Aurelio.* Vindebonenses: *Antonino III. & Aureliano Cæsare.* Prosperi Chronicon: *Antonino II. & Præsente II.* quod ad annum superiorem pertinet. Ut igitur recte ponantur in laterculis consularibus consules hujus anni, scribendum est: *T. Ælius Hadrianus Antoninus Pius Aug. III. & M. Aurelius Ælius Verus Cæsar.*

sibus, atque templo & Flaminiis, & statuis aureis atque argenteis: cum etiam ipse hoc concesserit, ut imago ejus cunctis Circensibus poneretur: statuam auream delatam a Senatu positam suscepit. M. Antoninum Quæstorem, Consulem, petente Senatu, creavit. Hæc ipse. Sed qua impostura impietatem ornarent, ut mendacium veritas crederetur, audi quid ad eumdem Antoninum Justinus Christiana sit libertate locutus: *Porro cur morientes apud vos Imperatores semper immortalitati consecrare dignamini, producentes quempiam qui jurejurando confirmet vidisse se e rogo ascendere in cælum ardentem Cæsarem?*

II. Incrementum Christianæ religionis unde. Quibus putandum est risibus Christianos homines his temporibus infectatos esse Gentiles, qui singulis fere annis nova templa, nova sacerdotia, novis quos illi fecissent diis erigere atque statuere viderent? immo potius tantam ipsorum insaniam commiseratos esse. Jam superiori anno Hadrianum Principem, hoc vero fœminam conjugem Imperatoris, quos novissent omnes, inter deos cernebant esse relatos, & perinde ac diis templa & sacrificia instituta. Porro hæc ipsorum deliria Christianæ religionis propagationi mirum in modum conducebant. Qui enim nobilioris essent ingenii, & cultus veri numinis amatores, istæc spectantes ac præ oculis semper habentes, abjectam nimis ac humi reptantem esse Gentium Theologiam cognoscebant; quippe quæ mortales, arbitrio Senatus & Principis, soleret habere deos. Hæc quidem, Christianis præsertim inculcantibus, Gentiles, qui animæquiores essent, perspicue intelligentes, Christianam religionem, quam signis atque virtutibus toto Orbe viderent effulgere, contemplati, admirati ac perscrutati cum essent; eidem dedisse nomina, & toto animo amplexatos esse; magnamque ex his rebus nostris esse factam accessionem, nemo jure poterit dubitare. Cum e contra ipse Antoninus Augustus cum dilabentes ad externum ac plane contrarium religionis cultum sentiret homines, quo reliquos Principis exemplo in officio contineret, diis assidue sacrificabat; nec (quod tradit Capitolinus *a*) ullum sacrificium per vicarium fecit, nisi cum æger fuit. (*a*) *Jul. Capit. in Ant. Pio.*

III. Sixti Papæ martyrium. Hoc eodem anno Sixtus Papa, cum sedisset annos decem, uno minus mense & vigintiduobus diebus, octavo Idus Aprilis martyrio coronatur. Tam Græci, ut Eusebius & alii eum secuti, quam Latini, ut liber de Romanis Pontificibus, consentiunt de Sixto, quod sederit annos decem: quamobrem habita temporis ratione, quo desiit qui eum præcessit Alexander, & dierum quibus sedes vacasse ponitur, insuper & natalis diei Sixti martyrii, ut in tabulis Ecclesiasticis legitur; hoc ipso anno, eaque die Sixtum desiisse, opus est dicere. Cui de Sixto chronographiæ haud longe dissonant indices Vaticani atque Cresconii: nisi quod in quibusdam impletum decennium, tribus additis mensibus, Sixti sedi tribuitur. Qui se-

II. *Obitus Faustinæ Augustæ.* Capitolinus *in Antonino Pio capit. iii: Tertio anno Imperii sui Faustinam uxorem perdidit.* Tertius Antonini annus die decima mensis Julii currentis anni inchoatus; *Faustina* tamen anno tantum sequenti, quo adhuc tertius Antonini annus in cursu erat, demortua. Mabillonius enim V. C. in tomo IV. Analectorum pag. 500. antiquam Romanorum Inscriptionum Collectionem exhibet, inter quas hæ duæ leguntur: *Imperatori Cæsari Tito Ælio Hadriano Antonino Aug. Pio, Pontif. Max. Tribunit. Pot. XXIIII. Imp. II. Cons. IIII. P. P.* Tum: *Divæ Faustinæ Augustæ Imp. Cæsaris T. Ælii Hadriani Antonini Aug. Pii Pontif. Maximo Trib. Pot. IIII. Cons. III. P. P.* Utraque Inscriptio Antonini & Faustinæ obitum respicit: ille enim, dum Tribunitiam Potestatem XXIV. gereret, extinctus. Quare cum Faustina, marito Tribunitiam Potestatem IV. obtinente, supremum diem obierit, mors ea anno sequenti, post diem XXV. mensis Februarii, quo Antoninus Tribunitiam Potestatem IV. suscepit, quove tertius ejus Imperii annus usque ad mensem Julium occurrebat, contigit. Quot ex ea Antoninus Pius liberos susceperit, cum de Antonini morte sermo erit, explicabimus.

III. *Obitus S. Sixti PP.* [1] Ad num III. & seq. *Sixtus* Papa anno centesimo vicesimo sexto ad Deum migravit. In Chronico enim Damasi legitur: *Sixtus annis decem, mensibus tribus, diebus viginti uno. Fuit temporibus Hadriani, a Consulatu Nigri & Aproniani, usque Vero III. & Ambibulo*, qui anno CXXVI. Consulatum gessere. Sed error irrepsit in numeros, legendumque, *mensibus duobus, die uno*, ut habetur in auctiori Chronico veterum Pontificum, in Catalogo Palatino, & in duobus Catalogis Corbeiensibus. Cum itaque S. Alexander die tertia Maii anni CXVI. passus fuerit, Sixtus ejus successor martyrium fecit circa diem tertium Julii anni CXXVI. Verum est, Anastasium, aliosque scribere, Sixtum *III. Nonas Apriles*, seu die tertia Aprilis sepultum, & in Martyrologio Usuardi, Adonis & Romano ejus Natale consignari die septima mensis Aprilis. Sed uterque dies non ad primam Sixti sepulturam, sed ad aliquam ejus translationem referendus. Papebrocius in Conatu Chronico-Historico ad Catalogum Romanorum Pontificum ait, Sixtum Alexandri decessoris per annum integrum *Vicarium* fuisse, quia nebitratur spatium regiminis in Chronico Damasi signati, nonnisi

[1] Vide quæ in notis ad A. D. 126. n. VI. scripsimus.

fecuti funt Eafebiam, unum ex Romanis Pontificibus prætermittentem, nempe Cletum, fub Hadriano Sixti obitum ponunt: fed æque falli eos putamus, qui in annis Romanorum Pontificum additios nec fibi conftantes in libro de Romanis Pontificibus pofitos fecuti funt Confales.

IV. Rom. Pontif. antiquus titulus.

Leguntur titulo Sixti Papæ epiftolæ duæ: fed quod in altera ipfarum Sixtus Univerfalis Apoftolicæ Ecclefiæ Epifcopus infcriptus habeatur, miramur adeo offendiffe Novatores; perinde ac fi faerit humanum inventum, ut Petrus, & qui ei in fede fuccedunt, & in Petro totius ovilis Dominici curam a Domino fufceperunt, Univerfalis Ecclefiæ infcribantur Epifcopi. Porro ejufmodi titulas, ut fcilicet *univerfalis* Ecclefiæ dicatur Epifcopus, idemque & Pontifex Maximus, qui in fede Petri fuccedit Romanæ Ecclefiæ Antiftes, non recens eft in Ecclefiam introductus, fed antiquitus ufitatus: quod parum eft ut ex Sixti epiftola, quæ ab eis ducitur in controverfiam, demonftremus; quandoquidem & qui aliquando recta fentiens, fed a fide Catholica refuga, in ipfam Romanam Ecclefiam infaniens, eam dente canino dilacerat Tertullianus (*a*), recitans & impugnans Victoris Romani Pontificis edicti verba, ait: *Audio etiam edictum propofitum, & quidem peremptorium: PONTIFEX fcilicet MAXIMUS, EPISCOPUS EPISCOPORUM* (erat hæc infcriptio decreti) *dicit: Ego & mœchis & fornicationis delicta pœnitentia functis dimitto*. Verum nonnifi fecundum veterem nomenclaturam ea pofita a Victore, vel (fi velimus effe verba Tertulliani) fecundum afitatam verborum confuetudinem ab ipfo dicta & inculcata, nemo in dubium jure poterit revocare. Sed de his alias.

(*a*) Tertul. lib. de pudic. c. 1.

V. Sixto Papæ liber falfo adfcriptus.

Quod item ad fcripta Sixti Romani Pontificis fpectat; non prætermittendum, a Raffino presbytero Aquilejenfi tentatum, ut Sixti Philofophi Pythagorici commentarium, in Latinum a fe tranflatum nomine Sixti Papæ & Martyris vulgaret; licet prioris ne vel pofterioris Sixti itidem martyris nomine illum ediderit librum, non conftet. Detexit S. Hieronymus (*b*) impoftaram, fcribenfque ad Ctefiphontem, ait: *Illam autem temeritatem, immo infaniam quis digne poterit explicare fermone, quod librum Sixti Pythagorei, hominis abfque Chrifto, atque Ethnici, immutato nomine, Sixti martyris, & Romanæ Ecclefiæ Epifcopi, prænotavit? in quo, juxta dogma Pythagoricorum, qui hominem exæquant Deo, & de ejus dicunt effe fubftantia, multa de perfectione dicuntur: ut qui volumen Philofophi nefciunt, fub martyris nomine bibant de aureo calice Babylonis. Denique in ipfo volumine nulla Prophetarum, nulla Patriarcharum, nulla Apoftolorum, nulla fit Chrifti mentio; ut Epifcopum & martyrem fine fide Chrifti fuiffe contendat*. Hæc Hieronymus, qui alias ea de caufa in eumdem exclamans ait (*c*): *Miferabilis Grunnius, qui ad calumniandos fanctos viros aperuit os fuum, linguamque fuam docuit mendacium, Sixti Pythagorei hominis Gentiliffimi unum librum interpretatus eft in Latinum, divifitque in duo volumina, & fub nomine fancti Sixti urbis Romæ Epifcopi aufus eft edere, in quibus nulla Chrifti, nulla Spiritus fancti, nulla Dei Patris, nulla Patriarcharum, Prophetarum, & Apoftolorum fit mentio: & hunc librum, folita temeritate & infania, Annulum nominavit: qui per multas Provincias legitur, & maxime ab his, qui* ἀπάθειαν *& impeccantiam prædicant*. Invehitur rurfum (*d*) in eumdem eadem ex caufa alibi.

(*b*) Hier. adverf. Pelag.

(*c*) Hieron. in Hier. c. 22.

(*d*) Hier. in Ezech. c. 18.

VI.

Legitur ejufdem Sixti Papæ (*e*) decretum, ne facra vafa ab aliis quam a facris miniftris tangerentur. Si enim in iis quæ futurorum erant umbra, tanta Dei monitu inerat obfervantia, ut facra vafa filiis (*f*) Caath nonnifi tecta portare liceret: quomodo non ea fanctiffima haberentur, & religiofiori effent cultu fervanda, quibus facrificium omnium præftantiffimum exhiberetur? fed de facris vafis alibi pluribus. Rurfus de rebus a Sixto decretis: Hic infuper (habet liber de Romanis Pontificibus) conftituit, ut quicumque Epifcopus evocatus fuerit ad fedem Romanam Apoftolicam, rediens ad parochiam fuam, non fufcipiatur nifi cum For-

(*e*) Lib. de Rom. Pont. in Sixto.

(*f*) Num. 4.

Sixti decretum de Formatis.

nonnifi per Vicarium fervari poffe, & fervari commode, fi Sixtus tertia die Aprilis dicatur mortuus. At commentitius Vicariatus ille, & fpatium regiminis Sixto attributum facile invenitur, fi initium ejus, ut fieri debet, cum anno Chrifti CXVI. copuletur, ejufque mors diei ejus cultus feu tranflationis non illigetur. Henfchenius S. Sixti vitam illuftrat die VI. Aprilis, docetque eum martyrio coronatum, non fub Antonino Pio, ut putavit Baronius, fed *fub Hadriano Imperatore*, ut habent Florus, Ufuardus Ado, Notherus, & in antiquiffimis Martyrologiis manufcriptis legitur. Certe anno CXXVI. in Chriftianos fævitum fuiffe oftendunt Apologiæ Hadriano, qui eo anno Decennalia fua celebravit, a Chriftianis oblatæ. Eufebius in Hiftoria, & in Chronico, Hermannus Contractus, & Marianus Scotus in Chronicis confentiunt Martyrologiis citatis.

IV. Decretales Sixto attributa.

Sixti duæ Epiftolæ circumferuntur, quas Marca, Baluzius, aliique Viri doctiffimi fuppofitionis arguunt. Prima eft ad omnes Chrifti Fideles, in qua habentur teftimonia ex Idacio, Enchiridio Xyfti Philofophi, aliifque defumta. Secunda habet hanc infcriptionem a Primitivæ Ecclefiæ Præfulibus alienam: *Sixtus univerfalis Apoftolica Ec-*

Formatis salutationis ad plebem a sede Apostolica. Ejusmodi quidem commercio Formatarum unius Ecclesiæ Catholicæ servari, ac proinde probari solitam unitatem, tradit Optatus Milevitanus, (*a*), qui texens catalogum Romanorum Pontificum a Petro usque ed Siricium, de eo ait: *Cum quo nobis totus Orbis commercio Formatarum in una communionis societate concordat*. Et Augustinus de his ad Eleusium & socios (*b*): *Hic primo asserere*, inquit, *conatus est, ubique terrarum esse communionem suam. Quærebam utrum epistulas communicatorias, quas Formatas dicimus, possent, quo vellent, dare: & affirmabam, quod manifestum erat omnibus, hoc modo illam facillime terminari posse quæstionem*. Hæc Augustinus. Antiquissimus itaque fuit ejus rei usus, at per communicatorias litteras Romani Pontificis, unitas Ecclesiæ monstraretur: in Concilio enim Niceno (*c*) forma quædam ejusmodi litterarum, ne fraus irreperet, est instituta, non autem recens res ipsa est introducta.

(*a*) Optat. lib. 2. contra Parm.
(*b*) August. epist. 163.
(*c*) Nicæn. Conc. cap. 18.

VII. Litterarum Ecclesiasticarum diversa genera.

Quæ autem dicebantur Formatæ, seu communicatoriæ litteræ, eædem (ut auctor est Atticus *d*) Canonicæ epistolæ appellabantur. Quinetiam Theophilus Episcopus Alexandrinus in epistola prima Paschali in fine, quas dicimus Communicatorias, easdem & Pacificas nominatas esse demonstrat: quas etiam idem auctor in tertia Paschali epistola in fine appellat Ecclesiasticas: in Concilio autem Chalcedonensi (*e*) nuncupatæ reperiuntur Pacificæ: solitas quoque Pacificas a recens ordinato Episcopo ed collegas dari, tradit Theodorus in Photii Nomocanone, (*f*). Concedebantur etiam Pacificæ, nempe Communicatoriæ, pauperibus peregrinantibus, quibus eorum fides Catholica probaretur. Diversas autem ab iis fuisse litteras commendatitiae ab Episcopis dari solitas, canon idem Chalcedonensis Concilii admonet: ait enim, commendatitias litteras dari solitas tantum iis qui essent in Ecclesia opere clariores: & ab Episcopis dari solitas suis clericis peregrinantibus, alias canon ejusdem quoque (*g*) Concilii docet, sed aliter legit Theodorus. Dabantur etiam litteræ commendatitiæ personis quæ potuissent esse suspectæ, ne quid de illis dubitaretur: de quibus & Paulus meminit ad Corinthios cum ait (*h*): *Numquid egemus, sicut quidam, commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis*. Qui enim commendatitiis litteris peregrinabantur, quocumque pergerent, apud Christianos erant illæ pro viatico, de quo Lucianus in Peregrino: *Suscepta secunda peregrinatione egreditur vagaturus, satis sibi viatici in Christianis repositum esse existimans*: His similia erant apud Gentiles Diplomata, quorum meminit Plinius (*i*) Junior scribens ad Trajanum, quæ postea Tractoriæ sunt appellatæ: est titulus de Tractatoriis & (*k*) Stativis. Extat hactenus earumdem forma (*l*) litterarum, quæ ab Imperatore dabantur: erant & aliæ ejusdem nominis ab Episcopis dari solitæ, de quibus dicemus inferius. Sed quod semel occasione Formatarum, de Ecclesiasticis litteris agere cœpimus, de aliis quoque ejusdem generis dicere non prætermittamus.

(*d*) Tom. 2. Conc. post Concil. Chalced.
(*e*) Conc. Chal. c. 21.
(*f*) Conc. Chal. c. 11.
(*g*) Idem. c. 13.
(*h*) 2. Cor. 3.
(*i*) Plin. lib. 10. epist. 121. 122.
(*k*) lib. 8. c. 6. Cod. Theod.
(*l*) In Lexic. Jur. verb. tractor. & apud Cujac. tit. de tract.

VIII. De litteris dimissoriis & aliis.

Erant & Dimissoriæ litteræ, quas ibidem Theodorus illas esse tradit, cum clericus demonstratur voluntate sibi prælati Antistitis esse profectus: sine his enim non licebat extra diœcesim peregrinari: his quoque indigebant Episcopi, qui profecturi essent ad Comitatum. Erant insuper litteræ, quæ dicebantur Memoriales, seu Commonitoriæ, quibus legati, quid in suscepta legatione deberent agere per singula admonebantur; extant de his complura exempla, quæ suis locis ponentur inferius. Erant etiam & litteræ dictæ Synodicæ, quæ ad diversos dabantur a Synodis. Si vero scriptæ essent ad omnes Christi fideles, sive a Synodo, vel a summo Pontifice, vel aliis alia darentur occasione, dicebantur Encyclicæ, hoc est, Circulares. Rursum vero eædem epistolæ dicebantur Catholicæ, non ea ratione quod fidem Catholicam continerent, sed quod ad universam Ecclesiam datæ essent: hinc Apollonius apud Eusebium (*m*) hæc de Themisonte: *Audebat, Apostolum æmulando, Catholicam ad omnes Ecclesias epi-*

(*m*) Euseb. lib. 5. c. 17.

Ecclesia Episcopus omnibus Episcopis in Domino Salutem; continetque quædam testimonia ex Historia tripartita, aliisque petita. Sixto successit Telesphorus.

V. Britanni domiti.

Hoc anno Antoninus Imperator *Britannos per Lollium Urbicum Legatum vicit; alio muro cespiticio, submotis Barbaris*, ducto inquit Capitolinus in Antonino cap. 5. Extat hujus Imperatoris Nummus apud Mediobarbum pag. 194. in cujus aversa parte legitur: P.M. TR. P. III. COS. III. visunturque quadrigæ triumphales. In aversa parte alterius Nummi eadem Tribunitia Potestate III. notati habetur: MUNIFICENTIA S. C. Capitolinus in Pio cap. 10. ait: *Circensium*

stolas una missione edidit. Quare cum hoc anno Tribunitiam Potestatem tertiam Pius inierit, indicetque Capitolinus laudatus, primum ab eo devictos Britannos, hæ quadrigæ, eaque munificentia ad victoriam Britannicam referendæ.

VI. Inundatio Tiberis. Baron. an. 154. n. 4.

Idem Capitolinus cap. 9. ait: *Fuit & inundatio Tiberis*, quam hoc anno contigisse colligo ex Antonini Nummo apud Mediobarbum, in cujus aversa parte habetur: TR. P. III. COS. III. S. C. TIBERIS. Repræsentatur Tiberis sedentis simulacrum. Hæc inundatio inter adversa, quæ hujus Imperatoris temporibus evenerant, a Capitolino recensita. Baronius eam recitat anno XV. Antonini Pii, ideoque loco non suo.

epistolam contexere. Insuper de Dionysio Corinthiorum Episcopo tradit Eusebius, Catholicas ad Ecclesias scripsisse epistolas.

IX. De litteris decretalibus & aliis.

Decretales vero dicebantur Romanorum Pontificum epistolæ, quibus vel ad diversorum consultationes respondere solerent, vel cum quid servandum vitandumve esset edicerent. De quibus Gelasius (*a*): *Decretales epistolas, quas beatissimi Papæ diversis temporibus ab urbe Romana pro diversorum Patrum consultatione* (sic legendum non consolatione) *dederunt, venerabiliter recipiendas*. Pastorales vero, quæ pro instructione darentur; quales sunt illæ, quæ ad diversas Ecclesias a S. Ignatio scriptæ habentur. Erat quoque olim tempore persecutionis Ecclesiæ genus litterarum, quæ dicebantur Confessoriæ, quæ a Christianis, qui pro Christi nomine detinerentur in carcere, pro commendatione lapsorum ad Episcopos dari solebant: erat frequens harum usus tempore persecutionis, ut ex multis S. Cypriani litteris constat; est earumdem mentio in Concilio (*b*) Eliberitano & Arelatensi primo (*c*). Quæ autem pro redemtione captivorum ab Episcopis dari consueverant, litteræ Captivorum appellantur in Concilio Lugdunensi (*d*).

(*a*) *Gelas. in Concil. Rom. c. de lib. authent.*
(*b*) *Conc. Eliber. c. 25.*
(*c*) *Conc. Arelat. 1. c. 9*
(*d*) *Conc. Lug. 2. c. 2*

X. Litteræ breves.

Insuper quoque habentur litteræ dictæ Apostolicæ, quæ Apostolica auctoritate a Romanis Episcopis dari consueverunt, quarum diversa sunt genera: frequentiores illæ quæ Breves dicuntur: sed ea vox penes antiquos diversæ reperitur esse significationis: nam apud Optatum (*e*) Milevitanum, Brevis dicitur charta illa, in qua conscripta essent bona Ecclesiastica, quam nos usitatius dicere solemus Inventariam, alio nomine idem Optatus vocat Commemoratorium: eamdem vocem in eumdem sensum usurpat S. Augustinus contra Cresconium (*f*), & Gregorius papa (*g*), sed & Cassiodorus pro regiis jussionibus; nam Theodoricus (*h*) ad Gemellum scribens, ait: *Admonitio nostra non deerit, ut instructior reddaris: dum suprascriptis Brevibus definita susceperis*. Verum apud Lampridium (*i*) eadem vox pro matricula, seu catalogo, in quo nomina scriberentur, accipitur, sicut & in Codice Justinianeo (*k*), citatis aliis locis superius. Quæ vero sede vacante a clero scribi solerent epistolæ, eædem Clericæ litteræ dicebantur: sic enim eas nominat Cyprianus (*l*).

(*e*) *Optat. contra Parmen. lib. 1.*
(*f*) *Aug. cont. Cresc. lib. 3. c. 29.*
(*g*) *Greg. lib. 6. epist. 201.*
(*h*) *Cassiodor. lib. 4. epist. 21.*
(*i*) *Lamp. in Alex.*
(*k*) *Inter chartulas, de conven. fisci debi. tor. l. 10.*
(*l*) *Cypr. ep. 4. edit. Pamel.*

XI. Litteræ tractoriæ.

Numeranda quoque inter Ecclesiasticas litteras epistola quæ Tractoria a S. Augustino sæpius nominatur. Scribens enim ad Victorinum (*m*), illam Tractoriam nominat epistolam, qua Episcopi vocarentur ad Synodum; & cum alibi (*n*) sic inquit: *A Primate suo per Tractoriam sunt vocati*. Sic dictæ (ut puto) quod vocatis his litteris causa publica Episcopis, quocumque irent, viaticum præstaretur, exemplo earum quæ ab Imperatoribus concedi solerent. Sed diversa plane erat epistola Tractoria a Tractatoria, qua quid de aliqua re gestum esset, Episcopi alios redderent certiores. Meminit ejusdem generis litterarum idem etiam Augustinus (*o*). Quæ autem a Catholicis Episcopis ad hæreticos, vel schismaticos, aut etiam Paganos litteræ scriberentur, quod in eis nulla liceret communicationis symbola, ut pacis, salutis, & benedictionis apponere; privatas epistolas dici solitas, idem S. Augustinus, scribens ad Glorium (*p*) & alios Episcopos Donatistas, affirmat, cum hæc ait: *Unde factum est, ut etiam ad nonnullos Donatistarum primarios scriberemus, non communicatorias litteras, quas jam olim propter suam perversitatem ab unitate Catholica, qua toto Orbe diffusa est, non accipiunt; sed privatas, qualibus nobis uti etiam ad Paganos licet*. Porro non sic dicebantur privatæ, quasi publicæ illæ non essent, quas ita scribebat Augustinus ad Donatistas, ut publicæ illis forent, & ab omnibus legerentur; sed quod carerent publicæ communicationis titulo aliisque publicis notis, quæ communicatoriis litteris præfigi solerent. Sed & ne id de Ecclesiasticis litteris prætermittamus; solitos quoque Episcopos suas quas publice darent, litteras annulo signatorio communire, cum Augustinus in superius citata epistola ad Victorinum (*q*) in fine indicat, tum in Concilio Aurelianensi (*r*) habetur expressum. Addimus ad hæc etiam consuevisse eos scribere litteras in tabellis eburneis, vel in chartis, raro vero, nec nisi chartæ inopia, in membranis, argumento sunt quæ idem Augustinus habet, scribens ad Romanianum (*s*). At de litteris Ecclesiasticis hactenus; jam ad cæteras a Sixto res gestas redeamus.

(*m*) *Aug. epist. 217.*
(*n*) *Aug. in lib. cont. Donatist. post. coll. c. 24.*
(*o*) *Idem in Ps. 30. conc. 2.*
(*p*) *Aug. ep. 162.*
(*q*) *Idem ep. 217.*
(*r*) *Conc. Aurel. 1. in præf. Clodovei.*
(*s*) *Aug. ep. 123.*

XII. Reliqua de Sixto.

Habet hæc idem qui supra liber de Romanis Pontificibus: Constituit ut Missarum actionem sacerdote incipiente, populus hymnum decantaret: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth*, &c. Quæ enim fuisse in usu etiam temporibus Apostolorum, testimonio Constitutionum Clementis (*t*) demonstrantur, a Sixto, ut sanctius ab unoquoque custodirentur, litteris sunt Apostolica auctoritate firmata. Sed subdit: *Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros undecim, diaconos tres, Episcopos per diversa loca quatuor*. Ex his unus fuit S. Peregrinus, Episcopus creatus Antissiodorensis: de eo enim hæc in antiquis Ecclesiasticis tabulis scripta (*u*) habentur: *Antissiodori passio S. Peregrini Episcopi: qui a B. Sixto Papa in Gallias cum aliis clericis missus, Evangelica prædicatione*

(*t*) *Clem. Const. lib. 8. c. 16.*
(*u*) *Mart. Rom. die 16. Maii.*

mu-

munere impleto, capituli sententia damnatur, coronam meruit sempiternam. Mortuus demum Sixtus (ut dictum est) octavo Idus Aprilis juxta corpus B. Petri sepultus est in Vaticano: cessavitque Episcopatus ejus dies duos, In cujus locum suffectus est Telesphorus, natione Græcus, ex Anachoreta. Hæc in eodem libro de Romanis Pontificibus scripta habentur. (Telesphorus Papa.)

XIII. *Hoc eodem anno tertio Antonini Imperatoris* (inquit Eusebius *a*) *Justinus Philosophus librum pro nostra religione conscriptum Antonino tradidit.* Cassiodorus autem id sequenti anno factum esse, in Chronico profitetur. Verum de tempore, quo illum commentarium scripsit, nulli magis quam ipsi Justino credendum esse, omnes facile assentientur. Porro ipse in eadem Apologia hæc de annis Christi habet (*b*): *Ante annos centum quinquaginta nos asseverare Christum sub Cyrenio natum esse: docuisse autem, quæ docuit, posterius sub Pontio Pilato.* Hæc cum scribat Justinus, nonnisi post annos octo eum scripsisse librum oportuit. Certe quidem cum in ea Apologia doctrinam Marcionis hæresiarchæ vulgatam dicat; constetque nonnisi Antonini tempore eum docere cœpisse (ut suo loco dicemus) plane perspicue constat, Justinum serius elaborasse illam ad Antoninum Apologiam. Præterea si (quod omnes affirmant) haud longe post acceptam Justini Apologiam Antoninus pro Christianis rescripsit: cum illud constet ex ejus inscriptione datum esse rescriptum anno decimoquinto sui Imperii; nam Tribunitia potestas juxta numerum annorum Imperii multiplicari solita, quindecies in eo numerata habetur: necesse est dicere, illa prope tempora Justinum suam, quam diximus, ad Antoninum dedisse Apologiam, de qua suo loco dicemus.

(*a*) *Eusebius in Chronico.* Corrigitur Eusebius & Cassiodorus.

(*b*) *Just. orat. ad Ant. ex version. Lang.*

(Justinus quando scripsit apolog.)

XIV. Cæterum quod ad res Christianorum pertinet: etsi certum exploratumque sit, nullum adversus eos ab Imperatore esse promulgatum edictum; tamen vel invidia magistratuum, quod Christianam religionem mirifice propagatam viderent, in diesque majoribus accessionibus crescere, ac dilatari; vel calumniis contradicentium nonnihil esse vexatam, tum cædes Sixti Papæ, & aliorum, qui Romæ, eodem Antonino imperante, sunt passi, tum quæ de iisdem temporibus ab eodem Justino sunt memoriæ prodita, certam exploratamque fidem faciunt. Sed de his anno sequenti. (Jugis persecutio.)

JESU CHRISTI ANNUS	TELESPHORI PAP. ANNUS	ANTONINI PII IMP. ANNUS
143.	2.	4.

I. ANno Domini centesimo quadragesimotertio, Priscino & Severo Coss. cum Antoninus in Imperio ageret annum quartum, Cornelius Episcopus Antiochenus vita functus successorem habuit Heronem ejus nominis secundum, qui sedit annos vigintiseptem: hæc ex Eusebii Chronico. Inter hæc autem cum Pio Imperatori, qui ab omnibus indulgentissimus ac clementissimus prædicatur, nequaquam (ut alii fecerant, & ipse olim Proconsul in Asia) in Christianos gladio agendum videretur, rato nimirum sua æstimatione indignum, in insontes sævire: tamen quo avitæ superstitioni paulatim deficienti prospectum foret, quod intelligeret occasione Sybillino-

(Hero secundus Episcopus Antiochenus.)

SÆC. II. Anno Urbis 894. Olymp. 230. an. 2. A. C. 142.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5634.

☉ 10. B. ☽ 9. P. 10. April. Indict. 9.

JESU CHRISTI 142. *secund. Baronium* 143.

PII PAPÆ 1.

ANTONINI PII IMP. 4.

[1] AD Num. I. Coss. *M. Peducæo Sylloga Priscinus, & T. Hœnius Severus*, ex Inscriptione Onuphriana. I. *Consules.*

Hoc anno S. Hyginus Papa ad cœlestem patriam migravit, ut infra visuri sumus. II. *Hygini PP. obitus.*

[1] COss. *M. Peducæus Sylloga Priscinus, & T. Hœnius Severus.* Vetus lapis apud Gruterum pag. CLXXXII. 4. M. PEDUCAEO. SYLOGA. PRISCINO. T. HOENIO. SEVERO. COS. Donianæ inscriptiones Cl. 1. num. 113. pag. 40. DEDIC. VIII. K. JUN. T. HOENIO. SEVERO. M. PEDUCAEO SYLOGA. COS. At legendum SYLOGA; nam signum figlinæ in atrio ædium vineæ, olim Cardinalis Antonii Mariæ Galli, nunc Comitis Perrucchi, extra portam Pincianam, via Salaria, quod exscripsimus A. D. 1736. habet.

EX..........
SEVERO ET SYLOCA COS.

M. Peducæus *Priscinus*, alias a *Sylloga* consul fuit una cum *Orfito* A. D. 110. Fasti Idatii: *Severo & Silvano*. Vindebonenses: *Siloga & Severo*. Prosperi Chronicon: *Severo & Silvano*.

norum carminum, & aliorum Gentilium vatum ac Prophetarum, qui multa de Christo prædixisse visi essent, complures a patria superstitione deficere, & ad religionem Christianam confluere; ejusmodi librorum lectionem penitus vetuit, apposita pœna mortis. De quo quidem edicto, nonnisi odio hostis humani generis promulgato, Justinus Christianus Philosophus (a), apud eumdem Imperatorem scriptis agens, graviter conqueritur, dicens: *Opera autem & instinctu malorum dæmonum, mortis supplicium adversus librorum Hydaspis, aut Sibyllæ, aut Prophetarum lectores constitutum est: ut per timorem homines ab illis, quo minus scripta ea legentes rerum bonarum notitiam percipiant, sed in servitute eorum retineantur, absterrerentur: quod certe quidem efficere, & ad finem suum perducere nequiverunt. Non enim absque timore tantum hujusmodi scripta legimus: verum vobis ad inspiciendum quæ in eis traduntur (ut videtis) offerimus, grata acceptaque omnibus fore scientes. Atque hoc etiam si paucis persuaserimus, maximum tamen inde feremus lucrum: nam ut boni agricolæ amplam a Domino capiemus mercedem.* Hæc Justinus constanti animo ab eo legenda conscripsit.

(a) Justin. in Apolog. ad Anton. versiom. Lang.

II. Justini constantia pro religione suspecta.

Insuper & magna animi constantia ad Gentiles cohortatoriam scribens orationem, cum pluribus ad eos persuadendos utatur argumentis, carmina Sibyllina ex certis illorum scriptis accepta, quibus tum idolorum inanis superstitio, tum verus Christianæ religionis cultus aperte demonstraretur (quod dixit) iisdem Gentilibus aperta luce inspicienda proposuit. Extat adhuc eo titulo conscripta oratio, in qua inter alia hæc de Christiana disciplina antiquæ Sibyllæ carmina reseravit.

Felices oras animæ telluris habebunt,
Laude Deum prius ingentem, quam corpora curent,
Insigni quæ confisæ pietate beabunt:
Cunctaque despicient templorum tecta, negantes
Aras surdorum nihili monumenta deorum,
Cædibus & spurco pecudum polluta cruore:
Unumque Dei sacris pia turba litabit.

Hæc & pleraque alia ex eorum Sibylla Justinus: qui & ad convincendam deorum cultus superstitionem, hæc eadem oratione conscripsit de his quæ haud diu ante accidissent. *Consulente enim quodam (sicut vos ipsi narratis) oraculum vestrum, quinam umquam extiterint vere pii & religiosi homines; tale responsum id edidisse dicitis:*

Solus Chaldæus sapit, & Judæus apella,
Per seipsum genitum Regemque, Deumque colentes,

Per Chaldæos intelligens omnes, qui ex semine Abrahæ Chaldæi hominis descenderunt, ac proinde non Judæos tantum, sed Christianos, quippe cum ille ab Apostolo dictus sit Pater credentium (b).

(b) Rom. 4.

III. Gentiles suis ipsorum scriptis admoniti.

At quod ad ipsos Gentiles pertinet, non tantum (quod dictum est) suis ipsorum propheticis libris ad Christianam religionem sectandam iidem impellebantur, sed ut ab avita superstitione recederent; ac penitus abhorrerent, quæ de diis ac deorum oraculis ab eo, qui inter Latinos eruditionis principem locum tenere videretur, vehementer admonebantur. Erant hi Ciceronis commentarii de divinatione, atque de Natura deorum, de quibus hæc Arnobius (c): *Ante omnes Tullius Romani disertissimus generis, nullam veritus impietatis invidiam, ingenue, constanter, & libere quid super tali opinatione sentiret, pietate cum majore monstravit: a quo si res sumere judicii veritate conscriptas, non verborum luculentias pergeretis; perorata esset hæc causa, nec secundas (ut dicitur) actiones nobis ab infantibus postularet. Sed quid aucupia verborum, splendoremque sermonis peti ab hoc dicam, cum sciam esse non paucos, qui aversentur & fugiant libros de hoc ejus, nec in aurem velint admittere lectionem opinionum suarum præsumpta vincentem? cumque alios audiam mussitare indignanter, & dicere, oportere statui per Senatum, ut aboleantur hæc scripta, quibus Christiana religio comprobetur, & vetustatis opprimatur auctoritas? Quinimmo si fiditis exploratum vos dicere quicquam de diis vestris; erroris convincite Ciceronem temeraria & impia dictare, refellitote, redarguite, reprobate. Nam intercipere scripta, & publicatam velle submergere lectionem, non est deos defendere, sed veritatis testificationem timere.* Hucusque Arnobius. Admiratione quidem digna res est, cur horum lectionem, sicut & aliorum, hi quibus curæ hæc erant, & auctoritate pollerent, non omnino proscripserint; cum a nemine excellentius, quam ab eodem auctore, Gentilitia superstitio falsitatis posse redargui videretur. Sed ipsis invitis, voluit Deus, ut tam aperta testimonia, vanitatem deorum testantia, semper essent ubique loquentia; quo inolita superstitio, non modo nostrorum scriptis, verum etiam suorum olim editis commentariis, radicitus convelli posset.

(c) Arnob. adver. Gentes lib. 3.

IV. Calumniæ in Christianos.

Sed qui Christianis infensi erant Gentiles homines, quo minus ratione valerent, eo vehementius adversus eos calumniis nisi sunt agere: nam quæcumque erant Gnosticorum portenta, vel aliorum hæreticorum turpitudines, omnia Christianis omnibus adscribebant, nimirum infames illos conventus, infanticidia, humanarum carnium esum, lucernarum eversiones,

pro-

promiscuos concubitus, aliaque abominanda atque nefanda: quarum quidem rerum rumor usque adeo increbuerat, totaque Urbe & Orbe fama dissipata erat, ut satis esse putarent judices ipsum dumtaxat nomen ad supplicium, si quod Christianus quis esset, tantummodo accusaretur. Hæc omnia ita se iis sub Antonino temporibus habuisse, Justinus Philosophus in ea, quam ad Ipsum Imperatorem scripsit, Apologia, de his omnibus conquestus, firmiter asseverat, ubi præclara est hæc in judices perperam judicantes invectiva: *Non legitimo examine judicia exercetis, sed affectu præter rationem in transversum acti, & malignorum geniorum flagris quasi furiis incitati, causa non judicata, supplicia infertis nihil pensi habentes*. Quinam his temporibus publicorum judiciorum subselliis insidebant Jurisperiti, quorum opera Antoninus utebatur, recenset Julius Capitolinus (a), nimirum Vinidium Verum, Salvium Valentem, Volusium Metianum, Ulpium Marcellum, & Jabolenum. Quomodo vero tandem ob iniqua judicia compulsus sit Justinus de his conqueri apud Imperatorem, & in Senatu declamare, suo loco dicemus.

(a) *Jul. Capitol. in Antonino*.

JESU CHRISTI ANNUS	TELESPHORI PAP. ANNUS	ANTONINI PII IMP. ANNUS
144.	3.	5.

I. Marcus junior episcopus Alexandrinus.

QUI sequitur annus Christi quadragesimusquartus supra centesimum, Consules habuit Ruffinum & Quadratum: quo Eusebius in Chronico tradit, Marcum, ejus nominis secundum, esse suffectum in sedem Alexandrinam Eumeni, sedisseque annos decem: sed cum usque ad successorem, quem ponit anno duodecimo Antonini nonnisi septem anni numerentur; mendum in notam numeri irrepsisse oportuit.

Christi

SÆC. II. Anno Urbis 895. Olymp. 230. an. 2. A. C. 142.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5635.

☉ 11. A. ☽ 10. P. 2. April. Indict. 10.

JESU CHRISTI 142. *secund. Baronium* 144.

PII PAPÆ 2.

ANTONINI PII IMP. 5.

I. Consules;

[1] AD num. I. Coss. *Cuspius Rufinus, & L. Statius Quadratus*, ex Inscriptione Onuphriana.

II. *Quinquennalia Imperii Proconsularis Antonini*.

Imperii Proconsularis Antonini Pii Quinquennalia hoc anno exhibita.

[1] COss. *Cuspius Rufinus, & L. Statius Quadratus*. Gruterus pag. MLXXXII. 18. DEDICATUM. K. OCTOBR. L. CUSPIO. RUFINO. L. STATIO. QUADRATO. COS. Addendum ergo *Rufino* prænomen *Lucii*. Figlina apud Boldettum pag. 573. LUCIO. QUADRATO. COS. Eadem apud Fabrettum pag. 501. num. 52. Fasti Idatiani, & Vindebonenses: *Rufino & Quadrato*. Prosperi Chronicon: *Rufino, & Torquato*.

JESU CHRISTI ANNUS 145.	TELESPHORI PAP. ANNUS 4.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 6.

I. De Valentino hæresiarcha.

(a) Tert. de præscript. c. 30.

Christi anno centesimo quadragesimo-quinto, Torquato & Attico Herode Coss. novum monstrum apparuit, Valentinus hæresiarcha, ut Eusebius tradit in Chronico: eum namque sub Antonino Pio prodiisse, Tertullianus (a) & æque omnes affirmant, nimirum Irenæus (b), Theodoretus (c), & alii. Tradit idem (d) Tertullianus, hunc fuisse Philosophum secta Platonicum. Quomodo autem sit lapsus in hæresim, idem auctor his verbis enarrat (e): *Speraverat* (inquit) *Epi-*

(b) Iren. lib. 1. c. 4.

(c) Theod. lib. 1. hær. fabul.

(d) Tert. de præscr. c. 30.

(e) Tert. con. Val. c. 4.

SÆC. II. Anno Urbis 896. Olymp. 230. an. 3. A. C. 143.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5636.

☉ 12. G. ☽ 11. P. 22. April. Indict. 12.

JESU CHRISTI 143. *secundum Baronium* 145.

PII PAPÆ 3.

ANTONINI PII IMP. 6.

I. Consules.

[1] AD Num. I. Coss. C. *Bellicius Torquatus*, & *Ti. Claudius Atticus Herodes*, ex Inscriptione Onuphriana.

II. Quinquennalia imperii Augustei Antonini.

Imperii Augustei Antonini Pii Quinquennalia hæc anno edita, & quidem Romæ, ubi hujus anni initio fuit, ut liquet ex Inscriptione Farnesiana Latine a Grutero pag. CCCXVI. 2. & Græce a Falconerio in Inscriptionibus Athleticis recitata. *Bonum factum Imperator Cæsar Divi Hadriani filius, Divi Traiani Parthici nepos, Divi Nervæ pronepos T. Ælius Hadrianus Augustus, Pontifex Maximus, Tribunicia Potestatis III. Imperator II. Consul III. Pater Patriæ Conventui Palæstrica, qui sunt circa Herculem Athletis, sacris victoribus coronatis, Salutem. Jussi vobis demonstrari locum, in quo & sacra deponatis, & tabulas prope ipsas thermas, quæ a Divo avo meo extructæ sunt; ubi etiam maxime* (in Ludis) *Capitolinis conveniatis. Feliciter valete. Supplicavit Ulpius Domesticus in Balneis meis. Scripta ante XVII. K. Junii Romæ Torquato & Herode Coss.* Eadem Legatio & ob eamdem causam, ut suo loco dixi, imperante Hadriano missa

[1] COss. C. *Bellicius Torquatus*, & *Ti. Claudius Atticus Herodes*. Gruterus pag. CLXXII. 10. & DCCCCXLIII. 1. C. RELLICIO. TORQUATO. TI. CLAUDIO HERODE. COS. Inscriptio Græca apud eumdem Gruterum pag. CCCXVI. 1. & apud Octavium Falconerium in notis ad inscriptiones Athleticas pag. 4. *Scripta ante XVII. K. Jun. Romæ, Torquato, & Herode Coss.* Diarium Italicum Bernardi Montfauconis pag. 180. ex inscriptione Gretesiana pag. CCCI. TORQUATO. ET ATTICO COS. Vetus lapis erutus ad Appiam viam C. A. D. 1729. prope sepulcrum libertorum Liviæ Augustæ; dum vetera monumenta ibidem effodi curaret Melchior Cardinalis de Polignac, editusque ab illustratoribus illius sepulcri, hæc præfert:

D. M.
PHOEBUS
QUI ET TORMOGUS
HISPANUS
NATUS SEGISAMO
NE III. K. MARTIAS
C. BELLICIO. TORQUA
TO. TI. CLAUDIO
ATTICO. HERODE. COS.
DEFUNCTUS IIII.
NONAS AUGUSTAS
Q. MUSTIO PRISCO
M. PONTIO LAELIANO COS

Alius lapis apud Fabrettum pag. 136. num 151. & inter Donianas inscriptiones CLXVI. num. 6. pag. 447.

LOCUS. ADSIGNATUS
&c.
ACCEPTUS. K. APRILIBUS
C. RELLICIO TORQUATO
TI. CL. ATTICO. HRRODE. COS.

Inscriptio Græca Megaris, Achaiæ urbe, edita a Sponio in Miscellan. pag. 311. num. XI. quam ita vertit: *Senatus & populus* (Megarensis) *Tiberium Claudium Atticum consulem ob beneficia & benevolentiæ officia, quæ in urbem contulit, veneratur*. Ibidem num. X. alia inscriptio Græca Athenis: *Antiochis tribus commendat & consecrat Tiberium Claudium Atticum Herodem Marathonium, Pontificem Augustorum, ob benevolentiam & beneficentiam, quas in patriam suam testatus est*. Ita reddit Sponius, qui patria Marathonium fuisse *Tiberium Claudium Atticum Herodem* censet. Affert & pag. 322. duas alias Græcas inscriptiones, quarum altera ad *Herodem* ipsum, altera ad *Regillam* Herodis uxorem, pertinet, una cum Petri Arcudii interpretatione & notis. Has duas quoque inscriptiones A. D. 1619. commentario illustravit Claudius Salmasius, ut notum est. De his consulibus nonnulla animadvertit Ezechiel Spanhemius, Orbis Romani pag. 491. & sequentibus. Philostratus de vitis Sophistarum lib. II. pag. 545. *Herodem* inter *his consules* relatum fuisse narrat.

Fasti Idatiani: *Torquato, & Hedore*, pro *Herode*. Vindebonenses: *Torquato, & Attico*. Prosperi Chronicon: *Torquato II. & Herode*.

scopatum Valentiani, quia & ingenio poterat & eloquio: sed alium ex martyrii prærogativa loci potitum indignatus, de Ecclesia authenticæ regulæ abrupit (ut solent animi, pro prioratu exciti, præsumptione ultionis accendi) ad expugnandam conversus veritatem, & cujusdam veteris opinionis semini actu colubroso viam delineavit, Hæc Tertullianus. Fuisse autem natione Ægyptium, patria Phœbonitem, quæ est civitas maritima; calluisse Græcas literas, imitatumque esse Hesiodum de Theogonia triginta deorum, Epiphanius (a) tradit; additque hæc de prædicatione ipsius, in Ægypto prædicasse Catholicam fidem, itemque in Ecclesia Romana, sed eumdem in Cyprum venientem, passum esse fidei naufragium. De eo autem quod primo Romæ Catholicam doctrinam secutus fuerit, etiam Tertullianus (b) affirmat.

(a) Epiph. hæres. 31.

(b) Tertull. de præscript. c. 30.

II. Hic igitur sicut ab Hesiodi Theogonia triginta deos, ita a Platone mutuatus est Ideas: hæcque simul miscens cum Evangelio Joannis, quo tantum utebatur, monstrum horrendum conflavit, tricipiti Cerbero longe deformius. Triginta enim deos cum fingat, quos Sæcula nominat, eorum quindecim masculos, ac totidem numerat fœminas, eorumdemque permixtione alios generari; ex iis Salvatorem omnium veluti Pandoram Hesiodi, ex omnium vult deorum munere esse perfectum. Unde egregie Tertullianus (c): *Igitur ex ære collatitio (quod aiunt) in honorem & gloriam Patris, pulcherrimum Pleromatis sidus fructumque perfectum compingunt, Jesum: eum cognominant Soterem, Christum, & Sermonem, de patruitis; & omnia jam, ut ex omnium defloratione constructum Graculum Æsopi, Pandoram Hesiodi, Accii Patinum, Nestoris Coccetum, Miscellaneam Ptolemæi. Quam propius fuit de Atticis historiis, Pancarpiam vocari a tam otiosis auctoribus nominam*, Hæc Tertullianus. Porro triginta Æonum, hoc est, Sæculorum Valentini nomina, captu difficilia, simulque posita & interpretata, atque magno labore distincta ac figurata ab erudito viro Pamelio apud Tertullianum habes; quem consulas, ut prodigiosa hæreticorum deliria cernens obstupescas, de quibus & Epiphanius (d): *Si comparant (inquit) his quæ apud Hesiodum, & Stesichorum & alios Græcos poetas sunt, apponat: inveniet sane ex comparatione, quod eadem sint, & nihil aliud: & ex eo cognoscet, quod nihil aliud admirandum, quam confictam Græcorum poeticam fabulosi Gentium errores ac doctrinæ expressit, nulla mutatione facta, quum adulteratæ apud ipsos barbaricæ nominum effectionis*. Unde & merito ait Tertullianus (e): *Ovidius Metamorphoseis suas delevisset, si hodie majorem cognovisset*.

Monstra Valentini deformia.

(c) Tertull. adver. Valen. cap. 12.

(d) Epiph. hæres. 31.

(e) Tertull. adver. Valen. cap. 12.

III. Quod autem ad Valentini cætera dogmata & mores pertinet: docuit impie, D. Jesum Christum sic natum de Virgine, ut ex ea nihil acceperit, sed per ipsam velut per canalem transierit, carnemque e cælo secum devexerit (f). Negavit & resurrectionem ejusdem carnis; sed aliud esse ex alio corpus componendum; immo nec omnium esse resurrectionem. Tria enim constituit genera hominum, Carnale, Animale & Spirituale, cujus generis se suosque esse dicebat. Spiritualibus ajebat non esse necessarias operationes, sed Psychicis, hoc est, Animalibus hominibus, horumque, ut Spirituales effici possent, debere esse abstinentiam atque martyria, & alia hujusmodi, quibus se jam esse solutos asserebant, quod jam perfecti evasissent. Hæc pluribus Tertullianus (g), qui & in Scorpiaco adversus Valentinianos, martyrium subeundum esse negantes, plura quippe qui experimento novisset, horum sermonibus magnam credentibus inferri solitam esse jacturam, cum Christianos persecutio urgeret: nam ait inter alia: *Hoc apud Christianos persecutio est. Cum igitur fides æstuat, & Ecclesia exuritur de figura rubi, tunc Gnostici erumpunt, tunc Valentiniani proserpunt, tunc omnes martyriorum refragatores ebulliunt, calentes & ipsi offendere, figere, occidere*. Et paulo post, quibus niterentur verbis, subdit, quod quererentur pati innocentes, male

(f) Tertull. advers. Valent. c. 27. & lib. de carne Christi.

Cetera Valentini impia dogmata.

(g) Tertull. advers. Valent. c. 29. & 30.

Adversantes martyrio Valentiniani.

missa, sed nonnisi sub Antonino Pio Athletæ voti compotes facti. Verum, ut observat Card. Norisius pag. 86. qui hanc Inscriptionem Latinam reddidit, male eam descripsit. In Græco enim legitur, ΔΗΜΑΡΧΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΤΟ. ς. ΥΠΑΤΟΣ ΤΟ. Γ. Videlicet, *Tribunitiæ Potestatis VI. Consul III.* qui vero eam descripsit, legit, ΔΗΜΑΡΧΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΤΟ. Γ. id est, *Tribunitia Potestatis III.* non advertens eam litteram esse gamma longiori tractu inferius sinuatum. Similis erroris exemplum anno CXIII. proposuimus. Hunc errorem cum Falconerius non animadvertisset, Fastos pervertit, dum Consulatum Torquati & Herodis, qui in hunc annum sexta Tribunitia Potestate Antonini insignitum, certissime incidit, ut demonstrat Card. Norisius laudatus ad annum Christi CXL. tertia Tribunitia Potestate Pii notatum, retraxit.

III. Eusebius lib. 4. cap. 11. hæc verba Irenæum scripsisse tradit: *Valentinus Romam venit Pontificatu Hygini. Viguit autem temporibus Pii, & ad Anicetum usque permansit*. Adventus vero Valentini Romam consignatur anno tertio Antonini Pii tam in Chronico Eusebii, quam in Chronicis Hermanni Contracti, & Mariani Scoti. Et quidem recte: eo enim anno Hyginus adhuc sedebat. Ex quo liquet, Pontificiam Chronologiam in Annalibus per veterum Pontificum Romanorum tempora depravatam esse, & S. Telesphorum ad Antonini Pii Imperium non pervenisse.

Romam Valentinus venit. Baron. n. 5.

male tractari sectam nemini molestam, perireqae homines sine causa. *Addunt insuper* (inquit) *vanitatem esse atque dementiam, pro Deo mori*: hæcque inculcare: *Semel Christus nobis obiit, semel occisus est, ut occideremur. Si vicem repetit, num & ille salutem de mea nece expectat? An Deus hominum sanguinem flagitat? maxime si taurorum & hircorum recusat? certe peccatoris pœnitentiam mavult, quam mortem.* Hæc & alia plura id genus ab iis jactari solita, tradit Tertullianus (a). Magna profecto hæc erat tentatio in Ecclesia: quamobrem idem auctor librum illum adversus Gnosticos, quo nomine etiam Valentiniani dici voluerunt, de bono martyrii, inscribi voluit.

(a) Tertull. in Scorp. c. 1.

IV. Ad hæc insuper, tertium genus dicebant hominum quos Carnales appellabant: horumque esse deteriorem conditionem: nimirum, quod licet bonis niterentur operibus, nullatenus tamen consequi possent salutem. Rursum Valentiniani se ipsos salvandos anima & corpore, Animales vero per bona opera, sed tantum anima, porro animas Angelis nuptui tradendas esse fabulabantur. Qaales autem fuerint horam mores, qui se nullis bonis operibus teneri obligatos dicerent, facile quisque poterit existimare. Cumque iidem collegio Gnosticorum fuerint associati; quales fuerint ipsorum turpitudines, jam semel dixisse sufficiat. Sed satis modo putamus hic breviter recitare, quæ S. Irenæus (b) de iis narrat in hæc verba: *Idolothyta indifferenter manducant, nihil inquinari ab iis putantes: & in omnem diem festum Ethnicorum pro voluntate in honore aorum factum primi conveniunt, ut in nihilo quidem abstineant, quod est apud Deum, & apud homines otiosum muneris homicidiale spectaculum. Quidam autem & carnis voluptatibus insatiabiliter enservientes, carnalia carnalibus, spiritualia spiritualibus reddi dicunt. Et quidam quidem ex ipsis clam eas mulieres quæ discunt ab eis doctrinam hanc, corrumpunt: quemadmodum multæ sæpe ab iis suasæ, post conversæ mulieres ad Ecclesiam Dei, cum reliquo errore & hoc confessæ sunt. Alii vero & manifeste, ne quidem erubescentes, quascumque adamaverint mulieres, has a viris suis abstrahentes, suas nuptas fecerunt. Alii vero valde modeste initio, quasi cum sororibus fingentes habitare, procedente tempore manifestati sunt, gravida sorore a fratre facta, & alia multa odiosa & irreligiosa facientes. Nos quidem, qui per timorem Dei timemus etiam usque in mentibus nostris & sermonibus peccare, arguunt quasi idiotas & nihil scientes: se ipsos extollunt, perfectos vocantes & semina electionis: nos enim in usu gratiam accipere dicunt: quapropter & a nobis auferri: semetipsos autem proprie possidere.* Hactenus Irenæus.

Aliæ Valentini dementiæ.

(b) Iren. lib. 1. cap. 1.

Valentinianorum mores.

V. Hinc quoque est, qaod ait Tertullianus (c), consuevisse Valentinianos appellare Catholicos Simplices: adversus qaos ipse agens, satis commendat in Ecclesia simplicitatem, atque sine fuco, sinceram veritatem, & sine malitiæ tinctura candorem innocentiæ; sed & in ipso ædificio, quo Fideles conveniunt, quam Ecclesiam dicimus, elacere simplicitatem; nam ait: *Nostra columbæ domus simplex, etiam in editis semper & apertis & ad lucem amat figuram Spiritus sancti, Orientem, Christi figuram.* Atque e contrario Valentinianos in suis ipsorum ritibus imitari ait (d) secreta Eleusinia: quippe qui nihil magis studeant (inquit) quam occultare quod prædicant: ac secrete agentes, multæ apud ipsos essent fores, multisque obductæ velis, & silentium perpetuò custoditum. Hinc quoque accidisse putamus, ut Romæ, abi Valentinus diu versatus est, nequaquam ipsa sacra (ut mos est in Oriente) velis inter agendum obductis operirentur: sed patentibus omnibus non tantum clara diei luce, sed luminaribus incensis, fierent ubique clara atque perspicua: siquidem nihil veritas erubescat, nisi solummodo abscondi: ac proinde ne pansis velis occultata sacrificia sacris illorum viderentur esse similia; omnia aperta omnibusque patentia consulto Romana Ecclesia sacra mysteria esse voluit.

(c) Tertull. advers. Valent. c. 1. 3.

(d) Ead. lib. c. 1.

Occulta mysteria hæreticorum.

VI. Rursum vero quod ad Valentini nefanda dogmata pertinet: tradidit in homine inesse habitantes iniqaos spiritus, qui eum ad omne malum impellant. De his enim agens, hæc recitat Clemens Alexandrinus (e): *Valentinus scribens ad aliquos, his verbis scribit de appendicibus. Est autem unus bonus, cujus fiducia est ea quæ fit per filium manifestatio; & per eum solum potest cor fieri mundum, ex corde extruso omni maligno spiritu: multi enim in eo habitantes spiritus id mundum esse non sinunt: unusquisque autem eorum propria efficit opera, sæpe non convenientibus insultans cupiditatibus.* Idem Clemens (f) de alia ejusdem Valentini hæresi sic: *Valentinus in epistola ad Agathopodem: Cum omnia, inquit, sustinuisset, erat continens, divinitatem operabatur Jesus: edebat & bibebat proprie, non reddens cibos: tanta ei inerat vis continentiæ, ut etiam nutrimentum in eo non interierit, quoniam ipse non habuit interitum.* Hæc erat Valentini opinio de Incorruptibili.

(e) Clem. Alex. Strom. lib. 2.

Alia deliria Valentini.

(f) Clem. Strom. lib. 3.

VII. Præter epistolas, quas citant Clemens & Epiphanius, scripsisse Valentinum Evangelium tradit Tertullianus (g): *Evangelium*, inquit, *habet suum præter hæc nostra*: Continuisse illud infantiam Salvatoris, ex iis quæ Iræneus (h) scribit, facile

Valentini scripta.

(g) Tertull. de præscript. c. 49.

(h) Iren. lib. 1. c. 17.

facile intelligi potest: qui etiam ait inenarrabilem multitudinem apocryphorum ab eo fuisse collectam, quibus ad suas præstigias illustrandas uti soleret. At non ejus tantum Evangelii meminit Tertullianus (a) sed etiam Psalmorum, & commentarii, cujus *Sophia*, titulus esset. Porro quod pertinet ad mysteria initiandorum credentium; tot fuisse apud eos ritus, quot antistites, Irenæus (b) affirmat, qui sex modos ab eis servatos refert, quos brevitatis causa recensere prætermittimus.

(a) *Tertull. de carne Christi c. 10. & advers. Valent. c. 2.*
(b) *Iren. lib. 1. c. 18.*

VIII. Sectatores Valentini.

Quinam vero fuerint Valentini præcipui sectatores, qui ad ejus cloacam alias quamplurimas egesserunt sordes, narrat Tertullianus (c) his verbis: *Eam viam postmodum Ptolemæus intravit, nominibus & numeris Æonum distinctis in personales substantias, sed extra Deum determinatas, quas Valentinus in ipsa summa divinitatis, ut sensus & affectus motus incluserat. Deduxit & Heracleon inde tramites quosdam, & Secundus, & magus Marcus; multum circa imagines legis Theotimus operatus. Ita nusquam jam Valentinus: & tamen Valentiniani, qui per Valentinum. Solus ad hodiernum Antiochiæ Axionicus memoriam Valentini integra custodia regularum ejus consolatur.* Hucusque Tertullianus, qui rursum alibi (d): *Talia*, inquit, *ingenia fructificant apud illos ex materni sermonis redundantia. Atque ita insolescentes doctrinæ Valentinianorum, in silvas jam exoleverunt Gnosticorum.* At de Valentini sectariis agemus inferius.

(c) *Tertull. advers. Valent. cap. 4.*
(d) *Tertull. advers. Valent. in fin.*

IX. Qui impugnarunt Valentinum.

Qui vero scripserint adversus Valentinianos, idem auctor (e) docet his verbis: *Nec undique dicemur ipsi nobis finxisse materias, quas tot jam viri sanctitate & præstantia insignes, nec solum nostri antecessores, sed ipsorum hæresiarcharum contemporales, instructissimis voluminibus & prodiderunt, & retuderunt, ut Justinus Philosophus & martyr, & Miltiades Ecclesiarum Sophista, ut Irenæus omnium doctrinarum curiosissimus explorator, ut Proculus nostra virginis senectæ & Christianæ eloquentiæ dignitas; quos in omni opere fidei, quemadmodum in isto, optamus assequi.* In isto, dicit Tertullianus, quoniam & ipse adversus eosdem Valentinianos hæreticos strenue laboravit: etenim non unum tantum adversus Valentinianos edidit commentarium, sed (ut diximus) in eo quem *Scorpiacum* inscripsit, Valentini oppugnat hæresim; & in alio quem elaboravit de Carne Christi, ejusdem ea de re confutat errorem. His addit Theodoretus Theophilum Antiochenum, Philippum Gortynæ Episcopos, Modestum, Origenem, Rhodonem, Hippolitum, & Eusebium Emissenum: iis jungendi quoque fuissent Clemens Alexandrinus & Epiphanius.

(e) *Idem lib. eod. cap. 5.*

Sed mira fuit Valentinianorum procacitas, de quibus ait Tertullianus: *Convinci possunt, sed suaderi non possunt*; fuisseque veluti lubricos angues spiris inflexos, undique latebras captantes. Nam ait Irenæus (f): *Cum enim ex Scripturis arguuntur, in accusationem convertuntur ipsarum, quasi non recte habeant, neque sint ex auctoritate, & quia varie sint dictæ, & quia non possit ex his inveniri veritas ab his qui nesciant traditionem.* Et paulo post: *Cum autem ad eam iterum traditionem quæ est ab Apostolis, quæ per successiones presbyterorum in Ecclesiis custoditur, provocamus eos, adversantur traditioni; dicentes se non solum presbyteris, sed etiam Apostolis existentes sapientiores, sinceram invenisse veritatem: Apostolos autem admiscuisse ea quæ sunt legalia Salvatoris verbis; & non solum Apostolos, sed ipsum Dominum modo quidem a Demiurgo, modo autem a medietate, interdum autem a summitate fecisse sermonem: se vero indubitate & incontaminate & sincere absconditum scire mysterium: quod quidem impudentissime est blasphemare suum factorem. Evenit itaque, neque Scripturis jam, neque traditioni consentire eos.* Hucusque Irenæus. X. Valentinianorum procacia.

(f) *Iren. lib. 3. c. 2.*

Qui tamen, quod sibi visum est post potentius telum, ex legitima Apostolorum traditione in Romana Ecclesia fideliter conservata, ad omnem illorum pertinaciam infringendam comparatum, validissime intor- XI.

IV. *Auctores qui contra Marcionitas & Valentinianos scripsere.*

Ad num. IX. Fallitur Baronius, quando ait, Theodoretum asserere, Theophilum Antiochenum & Philippum Gortynæ Episcopum, & Modestum, & Origenem, & Rhodonem, & Hippolytum, & Eusebium Emissenum contra Valentinianos scripsisse. Theodoretus enim in lib. 1. Hæreticarum Fabularum, ubi agit de Potito, de Prepone, aliisque, ait, tantum citatos Auctores scripsisse contra Marcionitas, quorum hæreses diversæ erant a Valentini hæresibus. Hæc Theodoreti verba: *Potitus autem & Plasthe, & Syneros, & Prepon, & Pithon, diversis doctrinis præfuerunt; hi vero omnes occasionem acceperunt ex blasphemia Marcionis. Plurimi adversus hanc impietatem scripserunt. Justinus enim Philosophus & Martyr, & Theophilus Antiochenus Episcopus, & Philippus Gortynæ Episcopus, & Irenæus Lugdunensis Episcopus, & Modestus & Origenes & Rhodon & Adamantius & Hippolytus & Eusebius Emissenus, hi omnes, optime & doctissime hanc blasphemiæ rabiem confutarunt.* Loquitur itaque Theodoretus de his, qui contra Marcionem scripsere, qui paulo antea in eodem libro agens de Hermogene illos declaraverat, qui contra Valentinum tractatus edidere: *Contra illum* (Hermogenem nempe) *scripsit Theophilus Antiochiæ Episcopus, & Origenes similiter. Contra Valentinum & ejus sectatores Irenæus & Clemens, & Origenes.*

interquet sic dicens (*a*): *Sed quoniam valde longum est, in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum numerare successiones: maximæ & antiquissimæ & omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundatæ & constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annuntiatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum pervenientem usque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem & malam sententiam, præterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam, propter suam potentiorem principalitatem, necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique Fideles: in qua semper ab his qui sunt undique, conservata est ea quæ est ab Apostolis traditio.* Tantum abest igitur, ut Romana Ecclesia (quod impudentissime garriunt Novatores hæretici) prædicatione Valentini Marcionis, & aliorum qui Romæ hæresim publice professi sunt, fuerit violata; at Irenæus & alii adversus eos nihil fortius nec vehementius objecerint, quam Ecclesiæ Romanæ ex Apostolica traditione, in ea illibata & incorrupta conservata, doctrinam. At de Valentino hactenus.

(*a*) *Iren. lib. 3. c. 3.* Arma potissima adversus Hæreticos.

XII. Quod vero ad ejus progeniem spectat: ex Valentini schola, quæ & Gnosticorum dicta fuit, progressa est hæresis Ophitarum: qui (inquit Irenæus *b*) Sapientiam serpentem factam dicunt, & agnitionem hominibus immisisse. Hujus hæresis auctorem fuisse Euphratem quemdam, tradit Origenes (*c*) contra Celsum. Detestabantur Ophitæ, qui serpentem (a quo & nomen acceperunt) ut Dei sapientiam colebant, Deum omnium creatorem, quem humano generi invidentem dicerent esse Deum Judæorum. Porro horum originem antiquam adeo fuisse, ut Valentino haud posteriores fuerint, ex eo cognosci facile potest, quod Celsus qui vixit temporibus Hadriani (ut idem Origenes testatur) haud dubium & Antonini, eorum dogmata callens, contumeliæ causa, quasi Christianis omnibus essent communia, eadem Catholicis objicere solitus erat; de quibus idem Origenes adversus eum: *Tantum* (inquit) *abest, ut hi Christi sint sectatores, ut non minus quam Celsus hic Jesum incusent; nec eorum quispiam in concilium prodeat, nisi execrationes & maledicta in Jesum prius congesserit. Adverte autem quam temere in his egerit Celsus, quæ adversus Christianos oblatrat: quandoquidem cum nostræ religionis hominibus Ophitas istos contulerit, qui ne Jesu quidem velint nomen audire.* De his agens Tertullianus (*d*), Nicolaitis eos accessisse tradit: *Qui*, inquit, *serpentem magnificant in tantum, ut illum etiam ipsi Christo præferant.* Et paulo post: *Ipsum introducunt ad benedicenda Eucharistica sua.*

(*b*) *Iren. l. 1. c. 34. in fin.*

(*c*) *Orig. cont. Cels. lib. 2.*

Ophitarum Hæresis.

(*d*) *Tert. de præscript. c. 47.*

XIII. Quomodo autem hæc facerent, S. Augustinus (*e*) his verbis describit: *Habent unum colubrum, quem nutriunt & venerantur: qui & incantante sacerdote egreditur de caverna, & ascendit super altare innixum spelunca, & oblationes eorum lambit, & involvens se circa eas regreditur ad speluncam, & ita confringunt oblationes in Eucharistiam, quasi a serpente Christo (ut illi putant) sanctificatas.* Hæc Augustinus; ex Epiphanio (*f*) (ut apparet) qui de Ophitis agens, post eadem recensita hæc addit: *Non solum frangunt panes in quibus serpens involutus est, & accipientibus tradunt; sed unusquisque salutat serpentem, & osculatur ex ore, sive per præstigias quasdam serpente ad mansuetudinem incantato, sive ex alia diaboli operatione ad hos decipiendos ipso animalculo blandiente: adorant hunc & gratiarum actiones dicunt.* Hæc & alia complura de Ophitis Epiphanius. Quod vero ait S. Augustinus, Ophitas dixisse Christum illum fuisse serpentem, qui decepit Evam, Theodoretus (*g*) addit, ex Ophitis quosdam affirmasse, Christum in serpentis speciem transmutatum. Nec repugnant hæc iis quæ recitavimus ex Origene; hos scilicet cum serpentem adorant, Christum Jesum blasphemiis impetere solitos: nam ingens & execranda blasphemia erat, serpentem illum Christum dicere. Cæterum licet antiquam, tamen obscurissimam hanc dicit fuisse hæresim Origenes (*h*), quippe quoniam suo tempore Ophitæ nuspiam apparerent, & vel penitus defiissent, vel pauci admodum reliqui essent. At de Ophitis plura Epiphanius, Philastrius, Augustinus, Theodoretus, Isidorus, Joannes Damascenus, & alii, qui hæreticorum catalogum texuere: & licet alii eorum a Valentino (ut diximus), alii a Nicolaitis, alii vero a Carpocrate originem eos duxisse dicant; tamen hos omnes æque Gnosticos fuisse, eoque nomine dictos, superius demonstravimus.

(*e*) *Aug. de hæres. ad Quodvultdeum.* Ophitarum Sacra nefanda.

(*f*) *Epiph. hæres. 37.*

(*g*) *Theod. hæret. fab. lib. 1.*

(*h*) *Orig. cont. Cels. lib. 6.*

XIV. Videas ex his plane diabolum Christi crucis virtute percussum, ex idolis fugatum, & penitus profligatum, inopia sane consilii, pristinam illam, quam olim decipiens primos parentes induerat formam, nova hæresi excogitata repetere, & divinum in ea sibi cultum, prout posset, arripere: quippe qui (quod utique observatione dignum est) iisdem plane temporibus non ab hæreticis tantum, sed ab Ethnicis per impostorem quemdam curavit sibi itidem in colubro honorem divinum impendi. His namque Antonini temporibus accidit quod Lucianus (*i*) in Alexandrum impostorem declamat, hominem

Diabolus rursus in forma serpentis vult coli.

(*i*) *Lucianus in Pseudomante.*

Alexander impostor prodit.

ex eorum numero, qui magiam & incantationes profitentur: erat hic ex schola Apollonii Tyanei; atque ex falsis confictisque Sibyllinis oraculis Æsculapium in Bithynia apparriturum prænantians, serpentem palam adorandum exposuit: illumque Æsculapium esse, falso commentus, magnam ob responsa, quæ a se conficta dare solebat, corrasit ex confluentium oblatione pecuniam. Aperuit enim hujus dementiæ officinam Aboni in Ponto, illacque Ponticis, Paphlagonibus, Bithynis, Jonibus, Galatia, Cilicibus, & aliis Asiæ populis confluentibus, magnum nomen consecutus est: usque adeo, ut ab ipsa urbe Roma atque tota pene Italia ad novum oraculum cunctis vocale, concurrerent, & inter alios, qui Romano præerat exercitui Rutilianus, qui eo usus est familiarissime: sed & qui cum exercitu erat in Armenia Severianus, ad idem consulendum oraculum misit, sed falso est responso ejus clusus. Quæ omnia pluribus Lucianus, qui tam insignem hominis imposturam, tamquam in scena tragœdiam, egregie repræsentat; qui etiam ait, confinxisse impostorem, numen, quod in serpente colebant, professum esse, se præ cæteris esse Christianis infensum: quippe qui perspicue intelligentes impii nebulonis commenta, conficto deo detrahere non desinerent: ob idque Christianos, quibus Pontus abundabat, lapidibus provincia pellendos esse, illud commentitium dictabat oraculum. Simulabatque Epicureos quoque, quod deos negarent, a numine odio haberi.

XV. *Quid præfaretur in Sacris Impostor.*

Quæ autem, dum suos initiaret, impostor ille præfari soleret sacerdos, idem quoque iis recitat verbis: *Primo quidem die Atheniensium ritu, denunciatio fiebat hujusmodi: Si quis impius, aut Christianus, aut Epicureus mysteriorum explorator accessit, discedat. Ceterum qui deo credunt & parent, sacris feliciter initientur. Sub hæc protinus exigebantur illo præeunte, dicenteque, Foras pellantur Christiani.* Perdurasse vero ait ejusmodi fabulam multis annis, eliciente illo ex eo serpente singulis annis octoginta vel saltem septuaginta drachmarum millia: demum ipsam strophæ artificem Alexandrum pede scatentibus vermibus putrefacto, annos propemodum septuaginta natum, miserando consumptum interitu desiisse, idem auctor affirmat. Quomodo autem Marcum Imperatorem, qui Pio successit, falso responso una cum exercitu hujusmodi oraculum in maximam discrimen adduxerit, suo loco dicemus. Sed nec illud prætermittendum de cultu serpentis, quod Dio scribit in Hadriano; nuper eumdem Imperatorem in templo Jovis Olympii, quod Athenis sumptuosissime erexerat, posuisse pro numine draconem ex India deportatum. Quod igitur jam muta (ut dictum est superius) reddita essent oracula; quo Gentiles quoquo modo in officio contineret, curavit humani generis hostis per imposturam saltem in serpente esse, vel potius videri vocalis. Hæc fuerunt horum temporum commenta, quibus tum hæreticos tum Gentiles in serpente delusit diabolus. At de his satis: susceptam modo de Valentini sobole narrationem ordine prosequamur.

XVI. *(a) Iren. lib. 1. cap. 35.* *(b) Epiph. hæres. 38.* *De Caianis Hæreticis.*

Valentini fœturam aliam fuisse Caianos hæreticos, Irenæus (*a*) in primis asfirmat. Verum non ex Valentino tantum, sed etiam a Nicolao, Carpocrate, & Gnosticis omnibus hos mutuatos esse venenum ac turpitudinem, Epiphanius (*b*) tradit. Totus plane horreo, tam istorum quam aliorum execrandas recensere blasphemias: sed compellit necessitas argumenti. Eo enim impietatis, atque dementiæ crevit horum hæreticorum nequitia, ut rerum ordinem & qualitatem penitus invertentes quod malum bonum, & qui ab eo denominati essent mali omnes, hos sanctos dicerent atque perfectos, nempe Cain, Core, Sodomitas, & alios id genus homines, & summum omnium Judam Ischariotem, hosque magna ex virtute esse progenitos. Nec salvari aiebant quempiam, nisi (quod dicebat Carpocrates) per omnes turpitudines eat, & omnia peccata consummet; addentes cuique perficiendo peccato Angelum esse præfectum: hæc de his pluribus Irenæus, qui eosdem ait usos esse Pseudo-Evangelio, quod Judæ dicebant.

XVII. *(c) Tertul. de præscr. c. 47.*

Sed & Tertullianus (*c*) hæc de Caianis pluribus complexus est & explicatius his ferme verbis: *Ipsi enim magnificant Caia, quasi ex quadam potenti virtute conceptum, quæ operata sit in ipso: Nam Abel ex inferiori virtute conceptum, procreatum, & ideo inferiorem repertum. Hi qui hoc asserunt, etiam Judam proditorem defendunt, admirabilem illum & magnum esse memorantes, propter utilitates quas humano generi intulisse jactatur.*

Horrenda monstra Hæreticorum.

Quidam enim ipsorum gratiarum actionem Judæ propter hanc causam reddendam putant. Animadvertens enim (inquiunt) Judas quod Christus vellet veritatem subvertere, tradidit illum, ne subverti veritas posset. Et alii sic contra disputant, & dicunt: Quia potestates hujus mundi nolebant pati Christum, ne humano generi per mortem ipsius salus pararetur; saluti consulens generis humani, tradidit Christum: ut salus quæ impediebatur per virtutes, quæ obsistebant ne pateretur Christus, impediri omnino non posset, & ideo per passionem Christi non posset salus humani generis retardari. Hæc Tertullianus. His omnibus consentientia Epi-

pha-

(a) Epiph. haeres. 38. phanius (a) scribit, additque hos dixisse, Angelos esse oppressores bonorum, adjutores vero malorum, & unum ex his Moysem excæcasse. Confinxisse insuper addit librum nomine Pauli, quem vocarent, Ascensum Pauli. Testantur eadem de his Philastrius, Augustinus, & alii his recentiores (quos præ multitudine piget enumerare) qui de hæresibus commentarios conscripsere.

XVIII. Sethiani Hæretici. Sed iis adversi Sethiani, a Seth filio Abel nominati hæretici, ex eodem Valentino aliqua ex parte descenderunt, dum sicut ille, novam esse in Seth generationem hominum dicerent: horum meminit Irenæus (b); sed ii, aliis additis fictionibus a Valentino longius recesserunt; quorum dogma summatim his verbis Tertullianus (c) complexus est: *Hujus perversitatis doctrina, hæc est: Duos homines ab Angelis constitutos Cain, & Abel: & propter hos magnas inter Angelos contentiones & discordias exstitisse; ob hanc causam illam virtutem, quæ super omnes virtutes esset, quam matrem pronunciant, dum Abel interfectum dicerent, voluisse concipi & nasci hunc Seth loco Abelis: ut evacuarentur Angeli illi, qui duos priores illos homines condidissent, dum hoc semen mundum oritur & nascitur. Permixtiones enim dicunt Angelorum & hominum iniquas fuisse: ob quam causam illam virtutem, quam (sicut diximus) pronunciant matrem, ad vindictam etiam cataclysmum inducere, ut & illud permixtionis semen tolleretur; & hoc solum semen, quod esset purum, integrum custodiretur. Sed enim illos qui seminis illos prioris instituissent, occulte & latenter, & ignorante illa matre virtute cum illis octo animabus in arcam misisse etiam semen Cain, quo semen malitiæ non periret, sed cum ceteris conservatum, & post cataclysmum terris redditum, exemplo ceterorum excresceret, & effunderetur, & totum Orbem impleret & occuparet. De Christo autem sic sentiunt, ut dicant illum tantummodo Seth, & pro ipso Seth ipsum fuisse.* Hucusque de his Tertullianus.

(b) Iren. l. 1. c. 7. 14. 24.
(c) Tertull. de præscr. c. 47.

XIX. (d) Epiph. hær. 39. Libri Sethianorum. Addit Epiphanius (d), hæc dilucidius explicans, hos conscripsisse libros quosdam nomine magnorum virorum: nempe ex nomine quidem Seth septem libros, alios vero libros Alienigenas, sic enim vocant: alium autem ex nomine Abraham, quem & Revelationem esse dicunt, omni malitia refertum: alios item ex nomine Moysis, & alios aliorum. Meminerunt de Sethianis iidem qui supra scriptores Ecclesiastici. De reliquis autem discipulis Valentini, quoniam nonnisi cum Valentinus defecit, docere cœperunt, temporibus nimirum Irenæi (quod ipse tradit) opportunius suo loco inferius agemus. Hæc autem de Caianis & Sethianis, quod illorum ortus certum tempus inexploratum sit, sub Valentino, ex quo deduxere principium, sunt collocata: licet a Tertulliano ante Valentinum, ponantur, ab Epiphanio autem & aliis postea.

JESU CHRISTI ANNUS 146.	TELESPHORI PAP. ANNUS 5.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 7.

I. De Marcione Hæresiarcha. CEntesimo ac quadragesimosexto Christi anno, Avito & Maximo Coss. Marcion Ponticus, novum portentum, ex improviso recens emersit hæresiarcha. Cum autem sub Antonino Pio eum docere cœpisse, omnium sit eadem sententia: quoto anno ejus Imperii nefarium aggressus sit opus, licet Tertullianus (e) se minus curasse investigare dicat; tamen ex his quæ mox subinfert, certus annus initii Marcionis hæresis consignari posse videtur; nam ait: *Quoto quidem anno Antonini majoris de Ponto suo exalaverit aura canicularis, non curavi investigare. De quo tamen constat, Antoninianus hæreticus est, & sub Pio impius. A Tiberio autem usque ad Antoninum anni fere centum quindecim, & dimidium anni cum dimidio mensis: tantumdem temporis ponunt inter Christum & Marcionem.* Hæc cum scribat Tertullianus, numerans a Christi exitu usque ad Marcionem spatium centum & quindecim annorum cum dimidio mensisque dimidio; cumque ejusdem Tertulliani ea sententia de Christi annis fuerit (ut superius est fusius demonstratum) anno ætatis suæ trigesimo sub Consulatu Rufi atque Rubellii Geminorum esse passum: si quis ab eo tempore deducat præscriptum annorum numerum, qui ab eo tempore usque ad Marcionis exordium excurrerunt, plane inveniet, hoc anno Domini centesimo quadragesimo sexto Marcionem cœpisse docere. Hæc quod ad tempus spectat.

(e) Tertull. adv. Marcion. l. 1. c. 19.

II. At quoniam (ut idem auctor est Tertullianus f) Cerdonis Marcion discipulus fuit: quæ ipse primum de Cerdone scribit, in medium adducamus: ait enim: *Accedit his Cerdon quidam: hic introduxit initia duo, id est, duos deos, unum bonum, & alterum sævum: bonum superiorem; sævum hunc, mundi creatorem. Hic Prophetas & legem repudiat, Deo creatori renunciat, superioris Dei filium*

(f) Tertull. de præscr. c. 51. De Cerdone Marcionis magistro.

Chri-

Christum venisse tractat: hunc in substantia carnis negat, in phantasmate solo fuisse pronunciat: nec omnino passum, sed quasi passum: nec ex virgine natum, sed omnino nec natum. Resurrectionem animæ tantummodo probat, corporis negat. Solum Evangelium Lucæ, nec tamen totum, recipit. Post hunc discipulus ipsius emersit Marcion quidam nomine, &c. Hæc de Cerdone Tertullianus. De quo item meminit Irenæus (*a*), qui dum ait Cerdonem venisse Romam sub Hyginio Papa, plane declarat, eumdem, licet Marcionis magistrum, eodem tamen tempore docuisse; licet alibi (*b*) eum ante Marcionem fuisse dicat. Hyginium enim tempore Antonini Pii Romanam Ecclesiam curasse, certum est.

(*a*) Iren. lib. 1. c. 28.

(*b*) Iren. lib. 3. c. 4.

III. Cur Hyginius modo octavus, modo nonus Rom. ponatur Episcopus.

Quod vero idem Irenæus numeret eumdem Hyginium modo octavum, modo nonum Romanæ sedis Episcopum, inde accidit, quod (ut alias dictum est) ipsum Cletum; ut alii plerique, cum Anacleto conflaverit: & eum eum ponit octavo in ordine loco, manifestum est incipere numerare ab eo, qui Petro successit, Lino; cum vero eum superius (*c*) loco nono ponit, ab ipso Petro certum est numerasse. At de Cerdonis inconstantia, qui veniens Romam sub Hyginio palinodiam recantavit, & iterum lapsus est in errorem, hæc idem Irenæus (*d*): *Cerdo autem qui ante Marcionem, & hic sub Hyginio, qui fuit octavus Episcopus, sæpe in Ecclesiam veniens, & exomologesin faciens, sic consummavit, modo quidem latenter docens, modo vero ab aliquibus traductus in his quæ docebat male, & abstentus est a religiosorum hominum conventu.* Hæc Irenæus de Cerdone. Eum autem non solum a Simone mago, sed & a Saturnino accepisse quam propalavit hæresim, auctor est Epiphanius (*e*), qui eum primo docuisse tradit in Syria, ac demum se contulisse Romam.

(*c*) Iren. lib. 1. cap. 28.

(*d*) Idem. lib. 3. cap. 4.

(*e*) Epiph. hæres. 41.

Quod vero pertinet ad Marcionem, Cerdonis discipulum, quem hoc anno hæreses docere cœpisse, Tertulliani testimonio diximus; prodiit hic primo ex Stoicorum schola Philosophus, sicut Valentinus (quod diximus) a Platone. Unde Tertullianus (*f*): *Ubi tunc Marcion, Ponticus nauclerus, Stoicæ studiosus? ubi tunc Valentinus, Platonicæ sectator?* Ex Philosophorum officina prodiisse hæreses horum temporum, idem Tertullianus docet, cum ait: (*g*) *Ipsæ denique hæreses a Philosophia subornantur. Inde Æones & formæ, nescio quæ, & trinitas hominis apud Valentinum, Platonicus fuerat. Inde Marcionis deus melior de tranquillitate, a Stoicis venerat. Et uti anima in-*

IV. Marcionis hæreses.

(*f*) Tertull. de præsc. c. 30.

(*g*) Idem ubi sup. c. 7.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5637.

SÆC. II. Anno Urbis 897. Olymp. 230. an. 4. A. C. 144.

☉ 13. FE. ☽ 11. P. 6. April. Indict. 12.

JESU CHRISTI 144. *secund. Baronium* 146.

PII PAPÆ 4.

ANTONINI PII IMP. 7.

I. *Consules.*

[1] AD num. I. & seq. Coss. *Lollianus Avitus, & Claudius Maximus*, non vero C. *Gavius Maximus*, qui per annos viginti sub Antonino Pio fuit Præfectus Prætorio, teste Capitolino cap. 8. in Pio, ut putabat Onuphrius. Ex Apologia secunda Appulei discimus familiam Lolliani: *Acceptis*, inquit, *litteris Carthaginem pergit; ubi jam prope exacto Proconsulatus sui munere Lollianus Avitus te, Maxime, opperiebatur:* tunc vero sæpe ibidem appellat, *Claudium Maximum*. Ita Lollianus Avitus prior Consul anno ante Collegam Africam sortitus administravit. Consules juxta ordinem gesti Consulatus Asiam & Africam sortiebantur. Unde Tacitus lib. 3. Annal. scribit, Cornelium Maluginensem, quod esset Flamen Dialis exclusum fuisse Sortitione Asiæ: *Ita sors Asiæ*, addit, *in eum qui Consularium Maluginensi proximus erat, collata*. Idem Tacitus in vita Agricolæ ait: *Aderat jam annus, quo Proconsulatum Asiæ & Africæ sortiretur*. Nempe cum ceteri, qui ante Agricolam fuerant Consules, Proconsulatum Asiæ vel Africæ jam sortiti fuissent. Spartianus cap. 1. de Didio Juliano inquit: *Fuit Consul cum Pertinace, & in Proconsulatu Africæ eidem successit*. Ita Claudius Maximus hoc anno Consul fuit cum Lolliano Avito, eique in eodem Africæ Proconsulatu successit. Quæ omnia Card. Noriso in litteris ad me datis observata. His adde, Claudium Maximum unum fuisse ex Marci Aurelii Imperatoris præceptoribus, teste Capitolino in Marco cap. 3. Ejus non semel ipse Marcus in libris de vita sua meminit. Cujus Consulatum cum anno CLXXII. quo alius *Maximus* Fastis nomen dedit, Onuphrius perperam copulat.

II. *Chronologia Pontificia illustratur.*

Eusebius lib. 4. cap. 11. affert Irenæi verba, quibus is testatur, Cerdonem Marcionem antecessisse, eumque, quemadmodum & Valentinum, Ro-

[1] COss. *Lollianus Avitus, & Claudius Maximus*. Gruteriana inscriptio pag. CCCL. AVITO. ET MAXIMO. COS. Eadem ita apud Montfauconium in Diario Italico pag. 389. & 390. Neque Gruteriana, neque aliæ inscriptiones, quod quidem sciamus, aliud præferunt; itaque nos utriusque prænomina, & *Gavii* nomen omittimus, donec aliquid certi in lucem prodeat. Scribemus igitur ... Lollianus *Avitus*, &.... *Maximus*. Alii scribunt: *P. Lollianus Avitus, & C. Gavius Maximus*. De *Lolliano Avito* consulari viro Capitolinus in Pertinace cap. I. Fasti Idatiani, & Vindebonenses: *Aviola, & Maximo*.

interire dicatur, ab Epicureis observatur. Et ut carnis restitutio negetur, de una omnium Philosophorum schola sumitur. Et ubi materia cum Deo æquatur, Zenonis disciplina est. Et ubi aliquid de igneo deo allegatur, Heraclitus intervenit. Eadem materiæ apud hæreticos & Philosophos volutantur, iidem retractatus implicantur. Hæc Tertullianus, sed de iis superius alias.

V. Marcionis mores. (a) Epiph. hæres. 42.

Quod vero ad genus & vitæ mores Marcionis spectat: *Hic* (inquit Epiphanius (a)) *genere Ponticus fuit, ex urbe Sinope. Qui prima vita sua virginitatem exercuit; solitarius enim vixit, & Episcopi sanctæ nostræ Ecclesiæ Catholicæ filius fuit. Progressu vero temporis circa virginem quamdam corrumpitur; & decepta virgine, se ipsum atque illam a spe detraxit. Et cum illam corrupisset, a proprio patre ex Ecclesia ejicitur. Erat enim pater ipsius propter excellentem pietatem illustris, & veritatis insigniter studiosus, in Episcopatus ministerio honeste vivens perseverabat. Marcion autem multum supplicans, ac veniam precatus, eam a patre non impetravit: dolor enim vexabat venerandum senem ac Episcopum, quod non solum lapsus esset ille, sed quod etiam ipsi dedecus afferret. Cum autem assecutus non esset ab ipso per blanditias quæ petebat; non ferens multorum ludibrium, ab urbe sua aufugit, & venit Romam, cum mortuus esset Hyginius Episcopus Romanus (hic autem nonus erat a Petro & Paulo Apostolis) & cum senibus adhuc superstitibus a discipulis Apostolorum congressus, petebat ut in congregationem reciperetur, & nemo id ipsi permittebat. Æmulatione igitur elatus, ubi non accepit præsidentiam & Ecclesiæ ingressum, excogitat sibi ipsi consilium, & ad impostoris Cerdonis sectam confugit:* Et post alia: *Hoc igitur clare ipsis dicebat; Cur non voluistis me suscipere? Cum autem illi dicerent:* Non *possumus hoc sine permissu patris tui facere, una est enim fides, & una concordia, & non possumus adversari bono comministro nostro, patri autem tuo: Æmulatione igitur commotus, & ad magnam indignationem ac superbiam elatus, scissuram effecit sibi ipsi, hæresim erigens, ac dicens: Ego scindam Ecclesiam vestram, & mittam scissuram in ipsam in æternum.* Hæc & alia de Marcione Epiphanius.

VI. Marcionis in urbem adventus quando.

Verum non propter stupri illati crimen & excommunicationem fuisse ab Ecclesia Romana rejectum, sed propter hæresim, quam, antequam Romam venisset, fuerat consectatus, ex multis probatur. Sed prius de tempore ejus in Urbem adventus, & quid de ea re alii scripserint, pervestigandum. Cum enim (ut vidimus) Epiphanius tradat, post Hyginii mortem, nempe sub Pio, qui illi successit, Marcionem Romam se contulisse: Idem ipse inferius (b), post tempora Aniceti, quem nonum dicit Urbis Episcopum, illuc venisse confirmat, ac proinde sub ejus successore Sotere, insinuare videtur. Ceterum Irenæus (c) eum ante Anicetum, vel sub eo, Romam venisse demonstrat, cum ait, S. Polycarpum Romam venientem sub Aniceto, complures ex his qui fuerant decepti a Marcione, ad Catholicam Ecclesiam revocasse: hæcque de congressu Polycarpi cum Marcione addit: *Ipse autem Polycarpus Marcioni aliquando occurrenti sibi, ac dicenti: Cognoscis nos? respondit: Cognosco te primogenitum satanæ. Tantum Apostoli & horum discipuli habuerunt timorem, ut neque verbo tenus communicarent alicui eorum, qui adulteraverant veritatem.* Recitat eadem Eusebius (d). Porro Tertullianus (e) sub Eleuthero Romano Pontifice Marcionem lapsum, & ab Ecclesia ejectum, affirmare videtur, dum ait, agens de Valentino ac Marcione: *Constat illos neque adeo olim fuisse, Antonini fere principatu, & in Catholicam primo doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem; donec sub Episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitiabant, semel & iterum ejecti.* Hæc Tertullianus.

(b) Epiph. hær. 42.
(c) Iren. lib. 3. c. 3.
(d) Eusebius lib. 4. cap. 13.
(e) Tert. de præscr. c. 30.

VII. Marcion sæpe Romæ palinodiam recantavit.

Verum hæc sunt intelligenda, cum postremo ab Eleuthero Marcion damnatus est: alias sibi ipsi auctor contrarius esset: quippe si (quod sæpius profitetur) Marcionis hæresis sub Antonino Pio exorta est, quomodo sub Eleuthero cœpisse potuit, cum omnium sententia constet, longe post Antonini obitum Eleutherum Romæ sedisse? cum alioqui idem ipse Tertullianus (f) in priori commentario, quem adversus Marcionem metro conscripsit, sub Aniceto Papa ipsum Romam venisse testetur. Hæc igitur adeo inter se diversa, sic in unam simul consentient verita-

(f) Tertull. lib. 3. in fine.

Ann. Eccl. Tom. II. Y tem,

Baron. n. 1.

Romæ Pontificatu Hygini floruisse. Quare per hæc tempora Telesphorus Romæ non sedebat: cumque ex Eusebii Chronico pateat, Cerdonem eodem, quo Valentinus, anno Romam venisse ad annum CXL. quo Hyginus adhuc sedebat, Cerdonis Romam adventus referendus.

III. Marcionem ante præsentem annum hæresim suam disseminasse apud me certum. Justinus enim in priori sua Apologia anno CXXXIX. vel circiter scripta, Marcionis duobus in locis meminit. Insuper Epiphanius hæresi XLII. scribit Marcionem, cum *ob incestum Ecclesia pulsus* fuisset, popularium suorum probra & ludibria non sustinens, clam ab oppido recessisse, ac Romam post Hygini Papæ obitum sese contulisse. *Et statim atque pervenit Marcion*, inquit Epiphanius, ad

Diversa initia hæreseos Marcionis.

Baron. n. 11.

tem, si dixerimus, quod exploratum est, eumdem Marcionem sæpe Romæ palinodiam recantasse, eumdemque eadem ex causa sæplus venisse Romam; neque Romæ primum, sed in Oriente, sub Antonino Pio hæreses docere cœpisse hoc ipso anno, ut ejusdem Tertulliani auctoritate superius dictum est. Immo si Origeni credimus, qui tradit Celsum Epicureum sub Hadriano Imperatore scripsisse adversus Christianos commentarios suos, in quibus sæpe mentionem habuit (a) hæresis Marcionis necesse est dicere, jam ante Antonini tempora sub Hadriano esse Marcionis hæreses pervulgatas. Philastrius (b) eum primo in Asia errores docuisse, ibique a Joannis Apostoli discipulis potius, quam ab ipso Joanne convictum, Romam venisse tradit. Sicque quod dixit Tertullianus, Marcionem Catholicam se doctrinam sectari, Romæ significasse: ex eo accidit, quod idem (c) auctor ait, ipsum, ut reciperetur, scriptis Catholicam fidem esse professum. Sed quomodo inconstans animo, nec perstans in sententia, semel ac iterum ab Ecclesia ejectus fuerit, suo loco, eodem auctore, dicemus.

(a) Orig. contra Celsum lib. 1. 5. & 6.
(b) Philastr. de hæres. c. 46.
(c) Tert. cont. Marcion. lib. 4. c. 4. & de car. Christi cap. 2.

VIII. Sed ut ad ejus recensendas hæreses tandem deveniamus: illud in primis Marcion conatus est, ut Cerdonis dogma de duobus principiis stabiliret, adscita (ut sibi videbatur) accommodata ad eam rem probandam Evangelii sententia: quænam hæc fuerit, Tertullianus (d) declarat his verbis, a principio rem exordiens: *Marcion quidam nomine, Ponticus genere, Episcopi filius, propter stuprum cujusdam virginis ab Ecclesiæ communicatione abjectus, hic ex occasione, quæ dictum sit: (e) Omnis arbor bona bonos fructus facit, mala autem malos: hæresim Cerdonis approbare conatus est; eadem dicere, quæ ille superior hæreticus ante dixerat.* Agens de Marcionis hæresis principio Epiphanius (f), illam item Domini, de non insuendo pannum (g) novum veteri, ipsum ait usurpasse parabolam, atque huic conjunctam alteram de non mittendo vinum (h) novum in utres veteres; perinde ac si Dominus bis significare voluisset legem veterem se respuere, tamquam malam.

(d) Tertull. advers. hæret. de præscript. c. 51.
Marcionis hæresis fundamentum.
(e) Luca 6.
(f) Epiph. hæres. 42.
(g) Matth. 9.
(h) Matth. 9.

IX. Hisce jactis impietatis fundamentis, in primis, ut Cerdo duos posuit Deos sibi contrarios, quorum alter bonus, malus vero esset alter; alter legis veteris auctor, alter autem novæ: proque his stabiliendis, Antitheses scripsit, nimirum contrarietates, quibus lex nova veteri adversatur, ut non ab uno Deo vetus & novum Testamentum provenisse, sed plane contrariis, demonstraret; ab illoque malo mundum esse creatum, a bono autem restitutum atque redemptum; huncque fuisse Jesum, solventem legem atque Prophetas, a Deo Patre missum. Putarunt alii tres Deos a Marcione poni; quos Epiphanius (i) recensens, ait: *Addidisse rursum Cerdoni aliud quoddam principium, trinque esse: unum quidem supremum & innominatum & invisibile, quod etiam bonum dicere vult, quod nihil ex his quæ in mundo sunt creavit: alterum visibilem Deum & opificem, huncque esse Deum Judæorum: diabolum vero tertium.* Origenes (k) autem in hunc modum numerat tres Deos Marcionis, nimirum Deum Judæorum, Deum Christianorum, tertium vero Gentilium. Immo Tertullianus (l) qui eorum qui extant Marcionis hæreses cœteris accuratius disquisivit, convincit ipsum novem posuisse Deos, nempe, ut ait in superioribus tres substantias divinitatis, Deum bonum, Deum malum, & Mundum superiorem; in inferioribus quatuor, Factorem, Locum, Materiam, & Malum, quæ omnia innata vult atque infecta esse, & Deo coæterna: insuper & duos Christos, quorum alter apparuerit Tiberii tempore, alter vero a Creatore promittatur; cum alioqui nonnisi duos se Deos ponere profiteretur bonorum auctorem alterum, alterum vero malorum. Sed apud Eusebium (m) testatur Rhodon Asiaticus non Marcionem, sed quosdam ex Marcione descendentes, tres naturas atque principia rerum statuisse.

Duo dii a Marcione prædicati, vel tres.
(i) Epiph. ubi supra.
(k) Origen. dial. contra Marcion. lib. 1.
(l) Tertull. contra Marcionem lib. 1. c. 15.
(m) Eusebius hist. lib. 5. c. 13.

X. Respuit Marcion vetus Testamentum, tamquam a malo Deo prolatum; novum vero ex animi sui sententia mutilavit; quippe qui cum Christi carnem negaret, quæ Evangelistæ de ea egregie testati essent, nempe Matthæi Evangelium & partem Lucæ, rejecit: *Ac demum omnia* (inquit Irenæus n) *quæ sunt de generatione Domini conscripta auferens, & de doctrina sermonum Domini, in quibus manifestissime conditorem hujus universitatis suum Patrem confitens, Dominus*

Vetus Testamentum reiecit Marcion.
(n) Iren. lib. 1. cap.

ad Seniores adiens, qui ab Apostolorum discipulis edocti supererant, ut in communionem admitteretur, frustra ab iis petiit. Quamobrem cathedram? ... æmulatus invidia, quod principem ibi locum, ac ne Ecclesiæ quidem aditum impetrasset ad impostoris Cerdonis hæresim confugere in animum induxit. Hyzini autem Papæ obitus post annum CXLI. differri non potest. Eo itaque anno Sede vacante, ac Presbyteris Ecclesiam, ut mos erat administrantibus, Marcion, qui jam hæresim suam propalarat, Romam venit. Philastrius lib. de Hæres. cap. 46. scribit primo in Asia errores docuisse, ibique a Joannis Apostoli discipulis, potius quam ab ipso Joanne convictum, Romam venisse. Marcion itaque jam ante suum Romam adventum hæresim suam in Asia promulgarat, ideoque recte Petavius in Animadversionibus Eusebianis ad hæresim XLVI. affirmat, non Antonino demum imperante, sed sub Hadriano Marcionem cœpisse, ita ut sub

Ha-

conscriptus est. Semetipsum esse veraciorem, quam sunt hi qui Evangelium tradiderunt Apostoli, suasit discipulis suis; non Evangelium, sed particulam Evangelii tradens eis. Similiter autem & Pauli Apostoli epistolas abscidit, auferens quæcumque manifeste dicta sunt ab Apostolo de eo Deo qui mundum fecit, quoniam hic Pater Domini nostri Jesu Christi, & quæcumque ex Prophetis memorans Apostolus docuit prænunciantibus adventum Dei. Hæc Irenæus: eadem & ceteri qui de ejus hæresi conscripserunt: sed & cæteris copiosius Tertullianus.

XI. Hostis carnis Marcion.

Idemque cum carnem a malo principio dixerit esse exortam, ejus omnino negavit resurrectionem, vetuitque ejus propagationem: sicque ea ex causa virginitatem prædicans conjugia respuit atque damnavit. Quamobrem a salute conjugatos penitus excludebat: nam (quod tradit Tertullianus *a*) nolebat baptizare conjugatos: *Non tingitur*, inquit, *apud illum caro, nisi virgo, nisi vidua, nisi cælebs, nisi divortio baptisma mercata*. Animarum autem earum tantum esse salutem, quæ ejus doctrinam didicissent, earumdemque itidem non unam, sed variam atque diversam esse naturam, Marcionem docuisse, Origenes (*b*) affirmat. Adjecit his omnibus horrendam blasphemium (inquit, idem qui supra Irenæus *c*) ut diceret, Christo ad inferos descendente, esse salvatos Cain, Sodomitas, Ægyptios, & alios omnium nequissimos; Abel autem, & Enoch, & Noe, & reliquos justos, eo quod non occurrissent ei, nullam participasse salutem: quippe qui amici fuissent Dei Hebræorum, quem Malum diceret.

(*a*) Tertull. adversus Marc. lib. 1. c. 29.
(*b*) Orig. in ep. ad Rom. c. 2.
(*c*) Iren. lib. 1. c. 29.

XII. Delectus ciborum Marcionis.

Animatorum quoque esum damnasse tradunt: immo & omnes simul execrari solitos creaturas Marcionitas: Theodoretus (*d*) exemplo declarat, sic dicens: *Novi eorum senem quemdam nonagenarium, qui mane surgens, sputi sui excremento faciem suam lavabat: & causam rogatus, dixit, se opus nolle habere Creatore, nec aquam, quæ ex illius operibus est, accipere. Cum autem præsentes dixissent: Quomodo ergo comedis, quomodo bibis, vestiris, & dormis, & quæ constituta sunt mysteria peragis? dixit, se necessitate ductum hoc facere, quod non posset aliter vivere, vel mysteria peragere: & confessus est insanus, vel invitus, nihil habere eum ab illo qui vocatur Bonus, sed omnibus bonis frui & operibus Creatoris, quem Malum Deum putant.* Hucusque Theodoretus. In suis itidem sacrificiis & arcanis mysteriis aqua eos uti solitos, Epiphanius tradit (*e*); insuper & sabbato jejunare in odium Dei creatoris omnium: cum alioqui Occidentales longe ante Marcionis tempora (ut superius dictum est) alia atque ab ea longe diversa ratione diei sabbati jejunium suscepissent religiose servandum. Addit his idem auctor, per Marcionem non modo unabaptismum introductum fuisse, sed eum & tertium quoque ad peccata diluenda concessisse baptismum, fœminasque apud eos solitas baptizare. Quin etiam auctor est Chrysostomus (*f*), consuevisse Marcionitas mortuos baptizare; cujus fabulæ idem ponit catastrophen. Ad hæc addimus, Marcionitas, quod carnem detestarentur, tamquam ex Malo principio procreatam; quodam furore percitos in eam insanientes, ut eam perderent, se sponte martyrio obtulisse: de his namque loquitur Clemens (*g*) Alexandrinus, dum ait: *Sunt enim quidam non nostri, sed tantum nominis participes, qui quidem magno studio se ipsos morti contendunt tradere, propter odium in Creatorem miseri mortem cupientes.* Hæc Clemens. Indeque accidit, ut ex Marcionitis plures passi reperiantur Pseudo-martyres.

(*d*) Theod. lib. 1. hæret. fabul.
(*e*) Epiph. hæres. 42.
(*f*) Chrysost. in 1. ad Cor. homil. 40.
(*g*) Clem. Alex. Strom. lib. 4.

XIII. Marcionis scripta.

Ad hæc & alia id genus, quæ ex falsis positionibus consequuntur, convalidanda, ipsum complures scripsisse libros tradit Tertullianus (*h*), nimirum Evangelium, Epistolam, Antitheses, & Apostolicum instrumentum. Hæc nequissimus hominum commentus est: ut merito adversus eum agens Tertullianus dicat (*i*): *Nihil tam barbarum ac triste apud Pontum, quam quod illic Marcion natus est: Scytha tetrior, Hamazobio instabilior, Massageta inhumanior, Amazone audacior, nubilo obscurior, hieme frigidior, gelu fragilior, Istro fallacior, Caucaso abruptior: quidni? penes quem verus Prometheus Deus omnipotens blasphemiis lancinatur: jam & bestiis illius Barbariæ importunior Marcion.*

(*h*) Tert. adversus Marcion. lib. 2. Pamel. ibid. Schol. 2.
(*i*) Tert. advers. Marc. lib. 1. cap. 1.

Hadriano primum eruperit, postea vero sub Antonino longe lateque propagatis erroribus celebre nomen sibi peperit. Ac Tertullianus, etsi sub Antonino Marcionem errorem exhalasse scribat, negat tamen scire se quoto ejus anno cœperit: *Quoto quidem anno*, inquit, *Antonini majoris de Ponto suo exalaverit aura canicularis, non curavi investigare*. Neque in hac sola hæresi, sed & in aliis fere omnibus duo, vel etiam plura distinguenda sunt tempora. Quare Marcion primum in Syria nefarium suum dogma prædicavit, idque Hadriano imperante, vel saltem Antonini Pii initio; ac postea Romam venit post Hygini Papæ mortem, ubi cum Presbyteri, qui Ecclesiam gubernabant, nihil innovare voluissent, ac ne Ecclesiæ quidem aditum impetrasset Marcion, in Pontum rediit, & majores trahens spiritus, vehementius in eosdem illos errores cœpit incumbere, præsertimque anno currenti, a quo Tertullianus ejus hæresis initium, quod tamen se ignorasse indicat, repetendum duxit. Certe Cyprianus in epistola ad Pompeium, quæ tam

Hæc & alia plura Tertullianus in eum.

XIV. Quantum autem intulerit hic detrimenti Ecclesiæ, vix eloquens quispiam consequi verbis posset. Nam Justinus martyr (*a*), qui hæc spectavit oculis: *Marcioni*, inquit, *permulti credentes, quasi soli vera scienti, nos derident, nullam illi habentes eorum, quæ asserunt, probationem: sed præter rationem, perinde atque a lupis agni rapti, esca impiorum & a Deo alienorum dogmatum, atque ipsorum dæmonum fiunt.* Hæc ipse. Atqui non uno in loco, sed in diversis Orbis partibus Marcion vexillum impietatis erexit: nec ut aliæ hæreses cito, ita ejus dogmata extincta sunt. quandoquidem Epiphanius (*b*), qui scripsit temporibus Theodosii, adversus eum agens, hæc habet: *Ejus hæresis adhuc etiam nunc est Romæ, & in Italia, in Ægyptoque, & Palæstina, & in Arabia, ac Syria: in Cypro item, atque in Thebaide, quin & in Perside, & aliis locis reperitur.* Sed & Theodoretus sua quoque ætate ingentem in Syria fuisse Marcionitarum numerum, quos se magna ex parte ad Catholicam perduxisse Ecclesiam, scribens (*c*) ad S. Leonem Romanum Pontificem, tradit.

(*a*) *Just. mart. in Apolog. ad Ant.*

Damna a Marcione illata Ecclesiæ.

(*b*) *Epiph. hæres. 42.*

(*c*) *Habetur in fine secundi tomi operum Theodoreti.*

XV. Ceterum non defuerunt, qui statim adversus Marcionis venena pararent antidotum; præstitit id quidem primus omnium Justinus martyr, qui iisdem cum Marcione temporibus claruit. Et in Apologia ad Antoninum Pium, ejusdem cum meminit, ait: *Marcion vero Ponticus hodie etiam discipulos suos docet:* & paulo post: *Est nobis liber contra hæreses & sectas omnes compositus, quem si legere volueritis, dabimus.* Sed privatim idem Justinus adversus Marcionem (ut auctor est Irenæus *d*) insignia volumina scripsit: meminit eorumdem Hieronymus (*e*). Paulo post vero Tertullianus ætate junior, adversus eumdem scribens, ingenii sui primitias consecravit: sed quod præcox nimis sibi visum esset opusculum, elaborata pleniore compositione, rescidit; immo (ut ait *f*) & de secundo tertium emendatum edidit, quinque distinctum libris. Extat nuperque editum opusculum illud, quod se rescidisse testatur, quinque libellis adversus eumdem Marcionem versu conscriptum. Irenæus etiam Marcionem scriptis suis exagitavit. Rhodon quoque Tatiani auditor (ut Eusebius (*g*) docet) scriptis acriter impugnavit hæresim Marcionis. Itemque (ut testatur Theodoretus (*h*)) Theophilus Antiochenus Episcopus, Philippus Gortynæ, Modestus, Hippolytus insuper, Clemens Alexandrinus, Origenes, Philastrius, Cyrillus Hierosolymitanus, Eusebius Emissenus, Augustinus, Joannes Chrysostomus pluribus in locis, Theodoretus, & alii recentiores complures, qui de hæresibus conscripserunt. Cætera autem de Marcione inferius suo loco dicemus.

Qui scripserint in Marcionem.

(*d*) *Iren. l. 3. adv. hæres.*

(*e*) *Hier. de script. Eccl. in Justin.*

(*f*) *Tert. adv. Marc. l. 1. c. 1.*

(*g*) *Euseb. hist. l. 5. c. 13.*

(*h*) *Theod. l. 1. hæret. fab.*

XVI. Numerantur complures Marcionis discipuli famosissimi, ut Potitus, & Basiliscus, & alii: de quibus hæc Rhodon (*i*): *Verum alii (sicut Marcion ipse) duo inducunt principia, inter quos Potitus & Basiliscus numerantur. Isti Ponticum Lycum imitati, cum nullam rerum distinctionem (sicut nec ille) reperire possint, ad vulgarem quamdam & facilem viam se converterunt: duoque principia exiliter & jejune, nulla demonstratione adhibita, esse affirmarunt. Alii rursum ab illis in deteriores errores scopulos tamquam procella delati, non duas solum, sed tres naturas constituerunt: quorum quidem (sicut ejus disciplinæ propugnatores memorant) dux & princeps fuit Syneros.* Hæc Rhodon. Porro quem ipse Lycum Ponticum dicit, eum fuisse existimamus, quem Tertullianus Lucanum appellat, cum ait (*k*): *Extitit post hunc Lucanus quidam nomine, Marcionis sectator atque discipulus: & hic per eadem vadens blasphemiæ genera, eadem docet quæ Marcion & Cerdon docuerant.*

Marcionis discipuli.

(*i*) *Apud Euseb. hist. l. 5. c. 13.*

(*k*) *Tert. de præscr. c. 51.*

XVII. *Post hoc* (subdit) *subsequitur Apelles discipulus Marcionis, qui postea quam in carnem suam lapsus est, a Marcione segregatus est. Hic introducit unum Deum in infinitis superioribus partibus: hunc potestates multas Angelosque fecisse: propterea & aliam Virtutem quam dicit, Dominum dicit, sed Angelum ponit. Hoc vult videri, mundum institutum ad imitationem mundi superioris, cui mundo permiscuisse pœnitentiam, quia non illum tam perfecte fecisset, quam ille superior mundus institutus fuisset. Legem & Prophetas repudiat: Christum neque in phantasmate dicit fuisse, sicut Marcion; neque in substantia veri corporis, ut Evangelium docet; sed in eo quod e superioribus partibus descenderat, ipso descensu sideream sibi carnem & aeream contexuisse: hunc in resurrectione singulis quibusque elementis, quæ in descensu suo mutata fuissent, in ascensu reddi-*

Apelles Hæresiarcha.

tam novo, quam veteri ordine est LXXIV. ait: *Necdum quoque Marcion de Ponto emerserat, cujus magister Cerdon sub Hygino tunc Episcopo, qui in Urbe nonus fuit, Romam venit, quem Marcion secutus additis ad crimen augmentis, impudentius cæteris & abruptius in Deum Patrem creatorem blasphemare instituit.* Ubi vides, Cyprianum de unico Pontifice Romano loqui, sub quo uterque Hæreticus Romam venerit, & Marcion hæresim Cerdonis interpolarit. Quod etiam in causa esse potuit, cur Marcionis hæresi diversa initia assignentur. Interim ex his intelligis, post Hygini Papæ obitum Interpontificium unius aut alterius mensis fuisse, perperamque Baronium mortem Hygini cum anno XVIII. Antonini Pii copulasse; sic enim fieri non potest, ut obitus Hygini, & initium hæreseos Marcionis concurrerint.

didisse, & sic dispersis quibusque corporis sui partibus, in cælo spiritum tantum reddidisse. Hic carnis resurrectionem negat: solo utitur & Apostolo, sed Marcionis, id est, non toto. Animarum solarum dicit salutem. Habet præterea privatas, sed extraordinarias lectiones suas, quas appellant Phanerosees, Philumenes cujusdam puellæ, quam quasi prophetissam sequitur: habet præterea suos libros, quos inscripsit Syllogismorum, in quibus probare vult, quod omnia quæcumque Moyses de Deo scripserit, vera non sint, sed falsa sint. Hucusque de Apelle Tertullianus (a), qui superius ejus erroris fuisse auctricem puellam quamdam, Philumenen nomine, testatur, si dicens: *Providerat jam tunc Spiritus Sanctus futurum in virgine quadam Philumene angelum seductionis, transfigurantem se in angelum lucis: cujus signis & præstigiis Apelles inductus, novam hæresim induxit.* Testatur id ipsum Rhodon (b), cum ait: *Apelles unus ex eorum grege, vita instituto, & provectæ ætatis, ratione valde severus & gravis, unum principium fatetur ille quidem, sed prophetias nostras ex spiritu contrario & sibi repugnante editas constanter asseverat: argutæ & subtilis sententiæ virginis, nomine Philumenes, dæmonio quodam agitatæ obsecutus.*

(a) Tert. ubi supra c.6.

(b) Apud Eusеb. l.5. c.13.

XVIII. De Philumene Hæretica Apellis fœmina.

Porro idem qui supra Tertullianus (c), fuisse Philumenem Apelli in deliciis, sic scribens testatur: *Si & Apellis stemma retractandum est, tam non vetus & ipse, quam Marcion institutor & præformator ejus: sed lapsus in fœminam, desertor continentiæ Marcionensis, ab oculis sanctissimi magistri Alexandriam secessit. Inde post annos regressus, non melior, nisi tantum quod jam non Marcionites, in alteram fœminam impegit, illam virginem Philumenen (quam supra edidimus) postea vero immane prostibulum & ipsam, cujus esset energemate circumventus, quæ ab ea didicit, Phanerosecie scripsit. Adhuc in sæculo superstant, qui meminerint eorum, etiam proprii discentes & successores ipsorum, ne posteriores negare possint.* Hæc Tertullianus. Immo & Rhodon (d) se cum Apelle locutum fuisse testatur, sic dicens: *Senex Apelles, quoniam nobiscum congressus multa inquiter & improbe dixisse convincebatur, coactus est fateri, non rationem fidei omnino quærere oportere, sed quemque in ea fide perstare debere, quam professus fuisset. Eos enim, qui in Christum crucifixum spem conjecissent, salvos fore, dummodo in bonis operibus sedulo versari reperirentur.* Hæc Rhodon, plane declarans fuisse in confesso in Ecclesia Catholica, ad salutem consequendam, una cum recta fide opera esse necessaria ad salutem.

(c) Tert. de præsc. c.30.

(d) Apud Eusеb. hist. l.5. c.13.

XIX. Idemque Rhodon meminit de Philumene a dæmone fœmina agitata, cui Apelles omnem fidem præstaret. Verum de ea fusius agens Augustinus (e), hæc addit: *Hic præterea Philumenen quamdam puellam dicebat inspiratam divinitus ad prænuntianda futura; ad quam somnia atque æstus sui animi referens, divinationibus seu præstigiis ejus secretim erat solitus præmoneri, eodem phantasmate eidem Philumenæ pueri habitu se demonstrante; qui puer apparens, Christum se aliquando, aliquando esse assereret Paulum: a quo phantasmate sciscitans, ea soleret respondere, quæ se audientibus diceret. Nonnulla quoque illam miracula operari solitam: inter quæ illud præcipuum, quod in angustissimi oris ampullam vitream panem grandem mitteret, eumque extremis digitulis levare soleret illæsum, eoque solo, quasi divinitus sibi cibo dato, fuisset contenta.* Hucusque de elusionibus Philumenes Augustinus.

Philumena arreptitia.

(e) August. de hær. c. 24.

XX. Meminit ejusdem S. Hieronymus (f), dum adversus Pelagianos agens, qui præsidio nobilium quoque mulierum vallabantur; atque diligenti habita pervestigatione considerans, nullam prope fuisse hæresim, quæ non habuerit fœminam adjutricem (quod experimur hodie in Regina Angliæ, Calvinistarum patrona) ait: *Simon magus hæresim condidit, Helenæ meretricis adjutus auxilio: Nicolaus Antiochenus, omnium immunditiarum repertor, choros duxit fœmineos; Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos sibi animos præpararet: Apelles Philumenen suarum comitem habuit doctrinarum: Montanus, immundi spiritus prædicator, multas Ecclesias per Priscam & Maximillam nobiles & opulentas fœminas, primum auro corrupit, deinde hæresi polluit. Dimittam vetera, ad viciniora transcendam. Arius, ut Orbem deciperet, sororem Principis ante decepit. Donatus per Africam ut infelices quosque fœtentibus pollueret aquis, Lucillæ opibus adjutus est. In Hispania Agape Elpidium, mulier virum, cæcum cæca duxit in foveam, successoremque sui Priscillianum habuit, Zoroastis magi studiosissimum, & ex mago Episcopum: cui juncta Galla, non gente, sed nomine, germanam huc illucque currentem alterius & vicinæ hæreseos reliquit hæredem.* Hæc ex multis S. Hieronymus exempli causa pauca collegit, nosque Philumenæ occasione voluimus recitasse. At tam de ipsa, quam de Apelle satis. Numerat, præter superius recensitos, alios quoque Marcionis discipulos Theodoretus (g) nimirum Blastrum, Præponem & Pithonem.

(f) Hieron. ad Ctesiphont. advers. Pelag.

Nulla hæresis sine fœmina adjutrice.

(g) Theod. hæret. fab. l.1.

XXI. Vera a falsis quomodo dignoscantur dogmata.

Tot igitur tantisque Ecclesia Catholica vexata pressuris, longeque molestius atque periculosius horum circumventa dogmatibus, quam Gentilium persequentium exagitata cladibus, plane diruta atque

fun-

funditus convulsa fuisset, nisi super firmam petram fundata, & in Petro Christi promissionibus (quod diximus) stabilita, omnibus hostium & adversantium potestatum ictibus fortior atque solidior semper inconcussa mansisset. Nihil umquam adversus veritatem sibi mendacium valuit usurpare, quin protinus ejus fulgore perculsum, ceu tenebræ ortu Solis, sui mox senserit detrimentum atque defectum. Qui igitur pro veritate tuenda, adversus tantam impostorum colluviem egregiam navarunt operam, etsi compluribus aliis ad eos convincendos usi sunt argumentis, nullum tamen eo visum est esse præstantius, quam ad Ecclesiam Catholicam provocare: nimirum ut cum quæ in ea ab Apostolorum temporibus tradita essent, perspicue demonstrarent, hoc uno omnes illorum infringerent impetus, atque conatus eluderent. His (ut diximus) Irenæus (a) provocans ad omnium antiquarum Ecclesiarum, ac Romanæ potissimum, ab Apostolis manantem traditionem, ad omnes hæreses prosternendas usus est armis. Hoc sicut nihil validius, ita nec fuit antiquius apud omnes: cum vetus illa ubique in Ecclesia consuetudo, usque semper viguerit, ut ad dignoscendas hæreses a fide sincera, sicque admixta metalla discriminarentur ab auro, ad lapidem Lydium, ad Catholicam ipsam Ecclesiam utrisque perlatis, quid adulterinum, quid purum esset, facile appareret.

(a) Iren. lib. 3. cap. 3.

Vera a falsis quomodo dignoscantur dogmata.

XXII. In quam sententiam hæc in primis Tertullianus (b): *Apostolos Domini habemus auctores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt, sed acceptam a Christo doctrinam fideliter Nationibus assignaverunt.* Et post multa (c) repetens a principio, quo vim certæ argumentationis inculcet, ait: *Primo per Judæam contestata fide in Jesum Christum & Ecclesiis institutis; dehinc in Orbem profecti, eamdem doctrinam ejusdem fidei Nationibus promulgaverunt, & proinde Ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt: a quibus traducem fidei & semina doctrinæ ceteræ exinde Ecclesiæ mutuatæ sunt, & quotidie mutuantur, ut Ecclesiæ fiant. Ac per hoc & ipsæ Apostolicæ deputantur, ut soboles Apostolicarum Ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur, necesse est. Itaque tot & tantæ Ecclesiæ, una est illa ab Apostolis prima, ex qua omnes: sic omnes primæ, & omnes Apostolicæ, dum unam omnes probant unitatem. Communicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & contesseratio hospitalitatis; quæ jura non alia ratio regit, quam ejusdem sacramenti una traditio.* Ac paulo post: *Si hæc ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis Apostolicis matricibus, & originalibus fidei conspiret, veritati deputandam; id sine dubio tenentem, quod Ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo suscepit: reliquam vero doctrinam de mendacio præjudicandam, quæ sapiat contra veritatem Ecclesiæ, & Apostolorum, & Christi, & Dei.*

(b) Tertull. de præs. cap. 6.

(c) Tertull. eod. l. c. 20. 21.

Provocatio ad Ecclesias Apostolicas.

Rursum in eosdem, post multa eodem argumento fortius inculcata, hæc ait (d) de iis qui se æque Apostolicam prædicare doctrinam dolose jactarent: *Ceterum si quæ audent interserere se ætati Apostolicæ, ut ideo videantur ab Apostolis traditæ, quia sub Apostolis fuerunt; possumus dicere: Edant ergo origines Ecclesiarum suarum: evolvant ordinem Episcoporum suorum, ita per successionem ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis, vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverint, habuerit auctorem, & antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt: sicut Smyrnæorum Ecclesia habens Polycarpum, ab Joanne collocatum refert: sicut Romanorum Clementem a Petro ordinatum edit: proinde utique & cæteræ exhibeant, quos ab Apostolis in Episcopatum constitutos, Apostolici seminis traduces habent. Confingant tale quid hæretici.* Hæc ipse, & alia plura id genus: ac demum in eosdem (e): *Age jam, qui voles curiositatem melius exercere in negotio salutis tuæ, percurre Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsæ adhuc cathedræ Apostolorum suis locis præsidentur: apud quas ipsæ authenticæ litteræ eorum recitantur, sonantes vocem, & repræsentantes faciem uniuscujusque. Proinde est tibi Achaja, habes Corinthum. Si non longe es a Macedonia, habes Philippos, habes Thessalonicenses. Si potes in Asiam tendere, habes Ephesum. Si autem Italiæ adjaces, habes Romam, unde nobis quoque auctoritas præsto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt,* &c. *Sic igitur* (idem (f) alibi inquit) *soleo in præscriptione adversus hæreses omnes de testimonio temporum compendium figere, priorem vindicans regulam nostram omni hæretica posteritate.* Hæc ipse. XXIII.

(d) Tertull. eod. lib. cap. 32.

Dogmatum veritas quomodo exquirenda.

(e) Tertull. de præs. cap. 36.

(f) Tertull. lib. 3. contra Marcion. cap. 19.

Consueverunt & ceteri eadem ratione (ut dictum est) disquirere fidei veritatem: nam & Irenæus (g): *Traditionem* (inquit) *Apostolorum toto mundo manifestum in Ecclesia adest perspicere omnibus qui vera velint audire: & habemus numerare eos qui ab Apostolis instituti sunt Episcopi in Ecclesiis: & successores eorum usque ad nos, qui nihil tale docuerunt, neque cognoverunt, quale ab his deliratur.* Hæc & alia plura eodem argumento, quæ superius recitavimus, idem inculcat. Eamdem quoque firmam certamque rectæ fidei explorandæ regulam, quicumque fuerunt in Ecclesia Catholici, no- XXIV.

(g) Iren. lib. 3. cap. 3.

De Traditionibus veritas elucet.

ve-

verunt atque securi sunt, de qua & Augustinus (a) adversus Manichæos agens hæc ait: *In Catholica enim Ecclesia, ut omittam sincerissimam sapientiam, ad cujus cognitionem pauci spirituales in hac vita perveniunt, ut eam ex minima quidem parte, quia homines sunt, sed tamen sine dubitatione cognoscant: ceteram quippe turbam non intelligendi vivacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit. Ut ergo hanc omittam sapientiam, quam in Ecclesia esse Catholica non creditis; multa sunt alia, quæ in ejus gremio me justissime teneant. Tenet consensio populorum atque gentium. Tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata. Tenet ipsa in sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem Dominus commendavit, usque ad præsentem Episcopatum successio sacerdotum. Tenet postremo ipsum Catholicæ nomen; quod non sine causa inter tam multas hæreses sic ista Ecclesia sola obtinuit, ut, cum omnes hæretici se Catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino ubi ad Catholicam conveniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere. Ista ergo tot & tanta Christiani nominis carissima vincula recte hominem tenent credentem in Catholica Ecclesia; etiam si propter nostræ intelligentiæ tarditatem, vel vitæ meritum, veritas nondum se apertissime ostendat. Apud vos autem nihil horum est, quod me invitet & teneat; sola personat veritatis pollicitatio.* Hucusque Augustinus: atque hactenus de antidoto adversus omnium hæreticorum venena, una omnium Patrum sententia præparato, & ex Catholico nomine comparato.

(a) Aug. contr. epist. Manich. 4.

XXV. Catholicum nomen cur inventum.

Hoc ad dignoscendos religiosos ab impiis, Orthodoxos ab hæreticis, esse in Ecclesia introductum, & ut tesseram quamdam ac symbolum positum, Pacianus (b) declarat his verbis: *Sub Apostolis, inquies, nemo Catholicus vocabatur. Esto, sic fuerit. Vel illud indulge: cum post Apostolos hæreses extitissent, diversisque nominibus columbam Dei atque reginam lacerare per partes & scindere niterentur; nonne cognomen suum Ecclesia postulabat, quo incorrupti populi distingueret unitatem, ne intemeratam Dei virginem error aliquorum per membra laceraret? nonne appellatione propria decuit caput principale signari? Ego forte ingressus populosam urbem hodie, cum Marcionitas, cum Apollinariacos, Cataphrygas, Novatianos, & ceteros ejusmodi comperissem, qui se Christianos vocarent; quo cognomine congregationem meæ plebis agnoscerem, nisi Catholica diceretur?* Et paulo post: *Catholicum istud nec Marcionem, nec Apellem, nec Montanum sonat, nec hæreticos sumit auctores,* sed Apostolos, & qui ab eis sunt successores.

(b) Pacian. ad Symphr. de Cathol. nom.

XXVI. Gentilium obtrectatio in Christianam religionem.

Quod vero his potissimum Hadriani & Antonini temporibus, tot, quas recensuimus, hæreses obortæ fuerint, earumdemque professores Christianorum nomine censerentur: data est ansa quærentibus Ethnicis in religionem Christianam invehendi ac declamandi, quod nulla ex parte sibi constaret, cujus cultores inter se adeo dissentirent, & pugnaciter altercarentur. Hinc ille Christianorum implacabilis hostis Celsus Epicureus, qui iisdem vivebat temporibus, hæc in Christianos oblatrans ajebat (c): *Postquam late sparsi sunt,* Christiani videlicet, *iterum atque iterum scissos esse, singulis suas factiones sibi parantibus, & in multitudine dissona aliis alios arguentibus: nec jam quicquam præter nomen eis commune superesse, si tamen vel hoc præ pudore commune relinquitur; reliqua vero aliorum alia instituta esse.* Hæc Celsus, quem Origenes redarguens (d) ait:

(c) Apud Orig. con. Cels. lib. 3.

(d) Orig. ibidem.

XXVII. Hæreses apud omnes facultates.

Etiam ad hoc respondebimus, nullam umquam extitisse rem magnæ existimationis, & communi vitæ utilem; quæ non in varias sectas discissa sit. Medicina namque, quod ea sit utilis ac necessaria humano generi, multasque quæstiones habeat de modo curandi corpora, apud Græcos ex professo plures sectæ inveniuntur, & (sicut opinor) etiam apud barbaros qui medicinam profitentur. Rursum philosophia veritatis cognitionem, recteque vivendi rationem pollicetur, conaturque nos res utilissimas docere in multas quæstiones diductas: ideo sectas habet plurimas, quasdam magis, quasdam minus insignes. Necnon Judaismus sectarum materiam præbuit, aliis aliter Moysis atque Prophetarum sermones accipientibus. Eodem modo quia Christiana religio magnum quiddam ac venerabile visa est hominibus, non tantum servili ingenio præditis, sicut Celso videtur, verum etiam multis Græcorum eruditis: necessario exortæ sunt sectæ, non contentionis, sed inquirendæ Christianæ veritatis studio, dum omnes admirantur ac venerantur divinas Scripturas; sed varii harum intellectus auctores suos habent, ut quisque aliqua probabili ratione ad interpretandum motus est. At neque medicinam sanæ mentis homo fugiat propter sectarum differentias: & parum honeste faciat si quis simili de causa abhorreat a philosophia: sicut neque propter Judaicas sectas damnanda sunt Moysis atque Prophetarum sacra volumina.

XXVIII. Excusatio de hæresibus quæ sunt inter Christianos.

Quod si hæc non absurde a nobis dicta sunt, an non pari modo etiam Christianorum sectas excusare licet? de quibus mihi miranda videtur Pauli sententia dicentis (e): Oportet hæreses esse; ut qui probati sunt, manifesti fiant inter vos. Nam quemadmodum medicus is demum probatus est, qui variis medicorum sectis exami-

(e) 1. Cor. 11.

natis, probe sese in earum plerisque exercuit; & is in philosophia profecisse intelligitur, qui variarum opinionum disceptationibus exercitatus, potiores ex eis rationes sequitur: sic ausim affirmare, illum esse inter Christianos sapientissimum, qui Judæorum atque Christianorum sectas introspexit diligentissime. Qui vero nostram doctrinam propter sectas ejus vituperat, damnabit etiam Socraticam, quod ex ejus philosophiæ disputationibus ortæ sint diversæ scholæ aliquot: damnabit & Platonis decreta propter dissentientem ab iis Aristotelem, & novis indulgentem opinionibus: qua de re jam a nobis ante dictum est. Celsus autem videtur mihi novisse quasdam hæreses, quibus ne nomen quidem Jesu nobiscum est commune: fortassis enim audivit de Ophianis qui vocantur, & Cainanis, & si quæ alia similis est sententia, modis omnibus a doctrina Jesu discrepans: verum ista nihil ad inculpatissimæ religionis Christianæ vituperationem attinent. Hactenus Origenes.

XXIX. (a) Isidor. lib. 2. ep. 90. Cæterum & hujus quæstionis scopum visus est attigisse Isidorus (a) Pelusiota, dum Apollonio Episcopo hæc roganti scribit his verbis:

Cur plures hæreses. Et apud Gentiles, quamvis etiam eos in potestate ac ditione sua habens, ac pro libito suo agens ac ferens, & apud Judæos, tametsi etiam eos velut rabido quodam furore percitos ad idolorum cultum atque homicidia impulisset, multas hæreses diabolus procreavit: Quod si apud Christianos quoque multo plures peperit, nemini mirum istud videatur. Nam cum ante carnalem Christi adventum ac præsentiam omnes vitii temulentia laborare, nec ullum (ut ita dicam) pure atque integre sobrium esse conspiceret: idcirco pauca contentionis semina injiciebat. Posteaquam autem salutare Verbum cælitus venit, nobis quidem cælestis vitæ generis documenta ferens; diabolo autem per eas minas, quas in peccatores intendebat, pœnam quæ ipsum manebat, prænuntians: dicebat enim, Ite in ignem, qui paratus est diabolo & angelis ejus: Tum vero communis ille omnium hostis, tum quod genus nostrum sensim ac paulatim vitium excutere, ac virtutem admittere, atque impietatem ablegare, ac pietatem amplecti perspiceret, tum quod condemnationis suæ decretum audisset, acrius adversus nos flavit, atque hæreses in lucem protulit. Nam cum pietate jam obluctari nequeat; in id omni animi contentione incumbit, ut per ipsius nomen plerosque ad impietatem ducat: atque pietatis specie atque obtentu veritatem evertere conatur; eosque qui optimæ vitæ laude persæpe excelluerunt, per corrupta dogmata obterit. Etenim unicum hoc illi opus, unicumque studium est, ut omnes ad unum sive per vim, sive per adulterina dogmata, in exitii pelagus secum præcipites agat. Hæc igitur hæresum principes cogitantes, adversus veritatem semina jacere desinant: illud secum reputantes, quod ipsi præ cæteris in summo periculo versantur. Desinant etiam illorum auditores anticipatæ dumtaxat opinioni servire, atque adversus veritatem impetum facere; ne alioqui magnum omnique sermone præstantius Salvatoris facinus, quantum quidem in ipsis est, inane atque infrugiferum reddant. Desinant item ii, qui rectis quidem dogmatibus gloriantur, verum per vitæ segnitiem ea facere convincuntur, quæ eos nothos ac spurios pietatis discipulos esse coarguunt; atque ad rectam fidem optimam vitæ rationem adjungant. Sic enim futurum est, ut omnes Dominicam vocem laudem nostram prædicantem audiamus. Hæc ad Apollonium Isidorus. Quid faciendum singulis.

XXX. Porro non sine magno emolumento permittit Deus Catholicam fidem ab hæresibus sæpe sæpius agitari. Nam (inquit Augustinus b) si doctrina Ecclesiastica simplex esset, & nullis extrinsecus hæreticorum dogmatum cingeretur, non poterat tam clara & tam examinata videri fides nostra. Sed idcirco doctrinam Catholicam contradicentium obsidet impugnatio, ut fides nostra non otio torpescat, sed multis exercitationibus elimetur. Propter hoc denique & Apostolus (c) dicebat. Oportet autem hæreses esse, ut probati quique manifesti fiant inter vos. Hoc est dicere: Oportet hæreticorum thuribulis altare circumdari, ut certa & manifesta omnibus fiat Fidelium atque infidelium differentia. Cum enim fides Catholica velut aurum cœperit fulgere, & prædicatio ejus ut argentum igne probatum intuentibus resplenduerit; tunc majori cum turpitudine & dedecore hæreticorum voces obscure atramenti vilitate sordebunt. Idem alibi (d) in eadem verba Apostoli (e): Oportet hæreses esse, ut probati manifesti fiant in vobis. Addit: Unde etiam scriptum est: Filius eruditus sapiens erit, imprudente autem ministro utetur. Multa quippe ad fidem Catholicam pertinentia, dum hæreticorum callida inquietudine agitantur, ut adversus eos defendi possint, & considerantur diligentius, & intelliguntur clarius, & instantius prædicantur: & ab adversario mota quæstio, discendi existit occasio. Hæc quam vera sint, nos certe in Ecclesiasticæ historiæ controversiis experti sumus. Quid in his amplius Lactantius (f) egregie philosophetur, audiamus:

(b) August. de Temp. ser. 98.
Quæ utilitas ex hæresib.
(c) 1. Cor. 11.
(d) Aug. de Civit. Dei l. 16. cap. 2.
(d) 1. Cor. 11.
(f) Lactant. lib. 4. cap. ul.

XXXI. Ubi veritas dogmatum. Sed quoniam (inquit) multæ hæreses extiterunt, & instinctibus dæmonum populus Dei scissus est, determinanda nobis breviter veritas, ac in suo proprio domicilio collocanda: ut, si quis aquam vitæ cupit haurire, non ad detritos lacus deferatur, qui non habent venam; sed uber-

uberrimum Dei fontem noverit, quo irrigatus perenni luce potiatur. Ante omnia scire nos convenit, & ipsum, & legatos ejus prædixisse, quod plurimæ sectæ & hæreses haberent existere, quæ concordiam sancti corporis rumperent: ac novissimo summa prudentia caveremus, ne quando in laqueos & fraudes illius adversarii nostri, cum quo luctari Deus nos voluit, incideremus: tum dedisse certa mandata quæ in perpetuum custodire deberemus: quorum plerique imitatores, deserto itinere cælesti, vias sibi devias per anfractus & præcipitia condiderunt, per quam partem plebem incautam & simplicem ad tenebras mortemque deducerent. Quod quatenus acciderit, exponam.

XXXII. Unde hæreses.

Fuerunt quidam nostrorum vel minus stabilita fide, vel minus docti, vel minus cauti, qui dissidium facerent unitatis, & Ecclesiam dissiparent. Sed ii, quorum fides lubrica fuit, cum Deum nosse se & colere simularent, augendis opibus & honori studentes, affectabant maximum sacerdotium: & a potioribus victi, cadere se cum suffragatoribus suis maluerunt, quam eos facere (a) præpositos, quibus concupierant ipsi ante præponi. Quidam vero non satis cælestibus litteris eruditi, cum veritatis accusatoribus respondere non possent, obiicientibus, vel impossibile, vel incongruens esse, ut Deus in uterum se mulieris includeret, nec celestem illam majestatem ad tantam infirmitatem potuisse deduci, ut hominibus contemptui, derisui, contumeliæ, & ludibrio esset, postremo etiam cruciamenta perferret, atque execrabili patibulo figeretur: quæ omnia cum neque ingenio, nec doctrina defendere, ac refutare possent (nec enim vim rationemque penitus perviderant) depravati sunt ab itinere recto, & cælestes litteras corruperunt, ut novam sibi doctrinam sine ulla radice ac stabilitate componerent. Nonnulli autem falsorum Prophetarum vaticinio illecti, de quibus & veri Prophetæ & ipse prædixerat, exciderunt a doctrina Dei, & traditionem veram reliquerunt. Sed illi omnes dæmoniacis fraudibus irretiti, quas prospicere & cavere debuerant, divinum nomen & cultum per imprudentiam perdiderunt. Cum enim Phryges, aut Novatiani, aut Valentiniani, aut Marcionitæ, aut Antrophiani, aut Ariani, seu quilibet alii nominantur, Christiani esse desierunt ii, qui Christi nomine amisso, humana & externa vocabula induerunt.

(a) al. ferre

XXXIII. *Sola igitur Catholica Ecclesia est, quæ verum cultum retinet. Hic est fons veritatis, hoc est domicilium fidei, hoc templum Dei: quo si quis non intraverit, vel a quo si quis exiverit, a spe vitæ ac salutis æternæ alienus est. Neminem sibi oportet pertinaci concertatione blandiri. Agitur enim de vita & salute: cui nisi caute & diligenter consulatur, amissa & extincta erit. Sed tamen quia singuli quique cœtus hæreticorum se potissimum Christianos, & suam esse Catholicam Ecclesiam putant, sciendum est, illam esse veram, in qua est religio, confessio, & pœnitentia, quæ peccata & vulnera, quibus est subjecta imbecillitas carnis, salubriter curat. Hæc interim paucis admonendi gratia retuli, ne quis errorem fugere cupiens, majori implicetur errore, dum penetrale veritatis ignorat. Postea plenius & uberius contra omnium mendaciorum sectas proprio separatoque opere pugnabimus. Sequitur, ut quoniam satis de religione vera & sapientia locuti sumus, in proximo libro de justitia differamus.* At de his hactenus.

Ubi vera ecclesia catholica.

JESU CHRISTI ANNUS	TELESPHORI PAP. ANNUS	ANTONINI PII IMP. ANNUS
147.	6.	8.

(a) Pan. vin. in Fast. ANno Christi centesimo quadragesimo-septimo, Antoninus (a) Pius Augustus quartum iniit Consulatum, collegamque sibi ascivit M. Aurelium Cæsarem, secundo Consulem: a Cassiodoro autem ponuntur Orfitus & Priscus.

Se-

SÆC. II. Anno Urbis 898. Olymp. 231. an. 1. A.C. 145.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5638.

☉ 14. D. ☽ 13. P. 29. Mart. Indict. 13.

JESU CHRISTI 145. *secundum Baronium* 147.

PII PAPÆ 5.

ANTONINI PII IMP. 8.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *Antoninus Pius Aug. IV. & Marcus Aurelius Cæsar II.* Consulatus Marci juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam, ob nempe ejus Quinquennalia anno uno dilata. Antonini Consulatus juxta tertiam, ut nempe filii Collega esset.

II. *Quinquennalia Imperii Cæsarei, Marci Aurelii.* Quæ Quinquennalia hoc anno exhibita fuisse ex Capitolino in Lucio Vero cap. 3. & ex præfato Consulatu simul collatis colligo. Ait Capitolinus: *Qua die togam virilem Verus accepit, Antoninus Pius ea occasione, qua patris templum dedicabat, populo liberalis fuit, Mediusque inter Pium & Marcum idem resedit, cum Quæstor populo munus daret.* Dedicationes templorum a domo Augusta ædificatorum, concessio virilis togæ filiis Augustorum, aliaque id genus in annos Quinquennalibus & id genus festis addictos de more reservata. Toga virilis anno decimo quinto ætatis sumi solita; ut multis exemplis liquet. Quare cum Lucius Verus anno Christi CXXX. mense Decembri natus fuerit, ut docet Capitolinus in ejus Vita, currenti anno agebat annum ætatis XV. mense Decembri præcedentis Christi anni inchoatum. Neque dici potest, togam anno superiori Lucio Vero datam, & ætatis gratiam, ut sæpe contingebat, factam fuisse. Idem enim Capitolinus cap. 3. de eo ait: *Diu autem & privatus fuit, & ea honorificentia caruit, qua Marcus ornabatur. Namque in Senatu ante Quæsturam non sedit; neque in itinere cum patre, sed cum Præfecto Prætorii vectus est; nec aliud ei honorificentiæ ad nomen adjunctum est, quam quod Augusti filius est appellatus.* Unde

[1] COss. *Imp. Antoninus Aug. Pius IV. & M. Aurelius Cæsar II.* Nummi apud Occonem Mediobarbi in *Antonino* cum TR. POT. COS. IIII. & in M. *Aurelio Cæsare*. COS. II. Item nummus *M. Aurelii* in Museo Theupolo pag. 518. ubi AURELIUS CAESAR. AUG. PII. F. & in aversa; TR. POT. COS. II. Alius ibidem cum eadem epigraphe, & TR. POT. II. COS. II. aliique nummi, repetitis annis Trib. pot. sed COS. II. Figlina apud Fabrettum pag. 513. num. 189. ANT. IIII. ET. VER. II. COS. Vetus lapis inter Donianas inscriptiones Cl. IV. num. 43. pag. 246.

M. AURELIO. CAESARI. COS. II. IMP. CAESARIS
T. AELI. HADRIANI. ANTONINI. AUG. PII. PONTIF.
MAXIMI. TRIBUNIC. POTEST. VIIII. IMP. II. COS. IIII.
P. P. FILIO. DECURIALES. PULLARI. ET. H. V.

Alius item lapis ibidem Cl. III. num. 23. pag. 219.

.....URELIO CAESARI
COS II.
IMP. CAESARIS FILII
HADRIANI. ANTONINI
AUG. PII. PONTIFIC. MAXI
MI. TRIBUNIC. POTEST
IMP. II. COS. III
P. P. FILIO
DECUR.
CASTRI MOINENSIUM

Legendum COS. IIII. non enim fieri potest, ut *M. Aurelius*, *consul secundum* fuerit, *& Antoninus Pius*, *Consul tertium*. Erratum est ab iis, qui hunc lapidem exscripserunt, a quo numeralem notam unam detraxerunt, uti aperte liquet. Hanc autem inscriptionem prius ediderat ipse Donius in opere de Salubritate agri Romani restituenda, quod monet Gorius. Sponius in Miscellan. pag. 178.

IMP. CAES. &c.
T. AELIO. HADRIANO. AN
TONINO. AUG. PONT. MAX.
TRIB. POT. VIIII. COS. IIII.
P. P. SCAPHARI QUI
ROMULAE NEGOTIAN
TUR. D. S. P. D. D.

Lapis apud Fabrettum pag. 610. num. 85. *Antonino* dedicatus, ubi COS. IIII. Fasti Idatiani: *Antonino IV. & Aurelio II.* Vindebonenses: *Antonino IV. & Aureliano Cæsare II.* Prosperi Chronicon: *Antonino III. & Aurelio.*

JESU CHRISTI ANNUS 148.	TELESPHORI PAP. ANNUS 7.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 9.

I. SEquenti vero anno centesimo quadragesimooctavo, Erucius Clarus & Claudius Severus Consules creati sunt. Habentur iidem Consules in antiqua Græca inscriptione positi, quæ est hujusmodi (a):

ΙΕΡΑ ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΑΝΙΣΤΩΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΡΩΜΗ ΔΙΟΣ ΗΛΙΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΕΡΑΠΙΔΟΣ ΚΑΙ ΘΕΩΝ
ΣΕΒΑΣΤΩΝ ΕΤΕΙΜΗΣΑΝ ΕΜΒΗΝ
ΠΡΟΦΗΤΗΝ. ΠΑΤΕΡΑ ΤΗΣ ΠΡΟ-
ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΠΡΟΤΟ-
ΜΗΜΑΡΜΑΡΙΝΗ. Η. ΑΝΑΤΕΘΕΙΣΑ
ΕΝ ΤΩ ΟΙΚΩ ΤΩΝ ΠΑΙΑ-
ΝΙΣΤΩΝ ΤΗ ΠΡΟ Α. ΝΩΝΩΝ
ΜΑΙΩΝ. Η. ΕΣΤΙΝ ΚΑΤΑ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΣ. ΠΑΧΩΝΙΑ
ΕΠΙ ΚΟΥΡΑΤΟΡΟΣ ΜΕΤΕΙΛΙΟΥ
ΑΜΠΛΙΑΤΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ
ΣΕΞΤΩ ΕΡΟΥΚΙΩ ΚΛΑΡΩ
Β. ΓΝΕΩ ΚΛΑΥΔΙΩ
ΣΕΒΗΡΩ ΚΩΣ

(a) *Extat Romæ apud ecclesiam S. Mariæ in Via lata, sed litteris obscuris & ineptis. Habet eamdem inscriptionem Lipsius folio 41. inscript. 2.*

Latine ita ad verbum:

Sacer ordo Pæanistarum
Romæ dei Solis
Magni Serapidis & deorum
Augustorum honorarunt Emben
Prophetam, patrem præ-

Ann. Eccl. Tom. II. Z 2 *scri-*

---

de toga Lucio Vero non maturata; ac præterea liquet, Lucium Verum non anno CXXXI. ut quibusdam recentibus creditum, sed anno CXXX. in lucem prodiisse. Obiter autem observandum Lucium Verum anno CLIII. Quæsturam gessisse, proxime nempe ante Consulatum suum, ideoque loco Capitolini laudato, hæc verba *mediusque inter Pium & Marcum*, &c. explicare gesta anno CLII. Erizzus pag. 283. exhibet Nummum Antonini, in cujus postica parte visitur pulcherrimum templum octo columnarum cum duabus figuris in medio: circum, TEMPLUM DIV. AUG. REST. S. C. infra, COS. IIII. Existimavi alias, hoc templum aliud non esse, quam quod hoc anno ab Antonino dedicatum, & duas alias figuras Marcum & Lucium repræsentare; cum Capitolinus in Antonino Pio cap. 8. ubi hujus Imperatoris opera publica recenset, alicujus templi in honorem Augusti vel ædificati vel restituti mentionem non faciat. Hanc tamen conjecturam peritorum judicio permitto: verosimile enim Antoninum Pium aliquod Augusti templum restituisse, licet Scriptores Historiæ Augustæ hujus restitutionis mentionem non faciant.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5639.

☉ 15. C. ☽ 14. P. 28. April. Indict. 14.

JESU CHRISTI 146. *secundum Baronium* 148.

PII PAPÆ 6.

ANTONINI PII IMP. 9.

SÆC. II. Anno Urbis 899. Olymp. 231. an. 2. A. C. 146.

I. *Consules.*

(1) AD num. I. Coss. *Sex. Erucius Clarus II. & Cn. Claudius Severus*, ex Inscriptione a Baronio relata, quæ dicitur posita *pridie Nonarum Maii, quæ est secundum Alexandrinos Pachonia*. Sed legendum *Pachon die undecima*, quæ cum die sexta Maii concurrit & in Græco loco ΠΑΧΩΝΙΑ, legendum ΠΑΧΩΝ. ΙΑ. ut me per literas Cardinalis Norisius monuit.

---

[1] COss. *Sex. Erucius Clarus II. & Cneus Claudius Severus*. Græca inscriptio apud Gruterum pag. CCXIV. 2. Latine ita vertitur.

SEXTO. ERUCIO. CLARO. II.
CNEO. CLAUDIO. SEVERO. COS.

Item pag. CLXXXIII. 1. 1.

L. JUN. CLARO. ET. AUR. SEVERO. COS.

Vides hic & nomina ac prænomina immutati. Ibidem: CLARO. ET SEVERO. COS: Piglina apud Fabrettum pag. 504. num. 115. CLA. ET. SEV COS. Vetus lapis effossus A. D. 1662. extra portam Capenam, apud V. C. Justum Fontaninum de antiquitatibus Hortæ lib. II. cap. I. pag. 202. ex schedis Chisianis.

DEDICATUS. XI. K. NOVEMBR
sic
SEX. ERUCCIO. CLARO. II. ET
CN. CL. SEVERO. COSS.

Editus est etiam apud Fabrettum pag. 694. num. 146. Fragmentum inter antiquas inscriptiones Etruriæ pag. 418. num. 267. SEX. ERUCIO. C.... Gellius lib. XIII. cap. XVII. *Erucius Clarus, qui præfectus Urbi, & bis consul fuit, vir litterarum veterum studiosissimus*. Spartianus in Severo cap. I. *Ipse (Severus) natus est, Erucio Claro bis, & Severo Coss. VI. Idus Apriles.*
Consul *suffectus Clarus* fuisse fertur A. D. 116. Fasti Idatii, & Vindebonenses: *Claro & Severo*; sine nota gemini consulatus in *Claro*. Ab his consulibus suos Fastos consulares incipit Petrus Relandus.

scripti ordinis stemmate marmoreo, quod positum est in domo Paanistarum, pridie Nonarum Maji, quæ est secundum Alexandrinos Pachonta, Sub Curatore Metellio, Ampliato presbytero Sexto Erucio Claro II. Gneo Claudio Severo COS.

II. Gentilium superstitio in deterius prolapsa.

Hæc tum ad recte consignanda tempora, tum etiam ad statum Romanorum Geotiiium insinuandum posuimus. Constat quidem Romanos, qui post prædicationem Evangelii adhuc in avitæ superstitionis tenebris obstinato animo remanserunt, longe deteriores suis majoribus esse factos; cum nimirum spreta Christianæ religionis veritate, deorum omnium externorum, quos patres ipsorum fuerant aversati, cultum in Urbem cupide adscivere: & inter alia numina, Serapidem, cujus in hac inscriptione mentio habetur, aliosque Ægyptiorum deos, eorumque sacra summo studio excoluere. Nutabant olim illata in Urbem sacra Ægyptiorm, Senatu & Imperatoribus eisdem advertantibus: nam auctor est Dio (*a*), anno septingentesimo ab Urbe condita, ex Senatusconsulto factum esse decretum, ut fana Serapidis atque Isidis, quæ privatim nonnulli sibi construxerant, demolirentur: quod (ut ait) eos non magnopere inter numina numerabant [illegible] Postea autem, ubi ea in Senatu sententia obtinuit, ut publice colerentur; extra Pomœrium eos deos collocaverunt. Rursum vero anno ab Urbe septingentesimo septimo (ut idem affirmat *b*) jusserunt Aruspices omnia templa Isidis atque Serapidis demoliri; sed post quinquennium Lepido & Planco Coss. Serapidi Isidique templum decretum est (*c*). Anno autem ab Urbe septingentesimo sexto, Augusti consulatu sexto, idem Dio (*d*) affirmat vetuisse Imperatorem, ne intra Pomœrium diis Ægypriis sacra fierent: quæ cum se in urbem iterum insinuarent, Agrippa tunc curans Urbem anno ab Urbe septingentesimo trigesimotertio, repressit edicto; statuens ne quis ea in suburbano intra quingentos passus ageret (*e*). Sed & postea Silano & Norbano Coss. anno ab Urbe septingentesimo septuagesimosecundo, Tiberius anno sui Imperii vigesimo proscripsit Ægyptiorum sacra: immo actis in crucem Ægyptiis sacerdotibus, Isidis templum demoliri jussit, ejusque statuam in Tiberim mergi. Testantur hæc Tacitus (*f*), Suetonius (*g*) atque Josephus (*h*).

(*a*) Dio histor. Rom. lib. 40.

(*b*) Dio hist. Rom. lib. 42.

(*c*) Dio hist. Rom. lib. 47.

(*d*) Dio Hist. Rom. lib. 53.

(*e*) Dio Hist. Rom. lib. 54.

(*f*) Tacit. Annal. lib. 2.

(*g*) Sueton. in Tiber. c. 36.

(*h*) Joseph. antiq. lib. 18. c. 4.

III. Recepti dii Ægyptiorum in Urbem.

At quid postea? Spreta ab iisdem (ut dictum est) veritate, factum illud de eis est impletum oraculum (*i*): *Qui in sordibus est, sordescat adhuc.* Non tantum enim ex Senatusconsulto recepta sunt intra Urbem Ægyptiorum deorum sacra; iisdemque templa erecta, sed ipsi Imperatores (quod de Commodo scribitur) & Consulares homines sacris Isidis turpiter initiabantur: ut non mirum sit, Emben Prophetam (quod habet inscriptio superius recitata) insigni munere, nempe marmoreo simulacro honoratum fuisse: dicebantur autem apud veteres Gentiles (ut habet Festus) iili Prophetæ, qui essent fanorum antistites, oraculorumque interpretes. At de his pluribus inferius ad tempora Commodiana dicturi sumus. Sic igitur de Romanis Gentilibus in deterios lapsis illud jure tunc occini potuit, quod de Judæis olim a via aberrantibus dictum est (*k*): *Novi recentesque venerunt, quos non coluerunt patres eorum:* vel, si coluerunt, facti sæpe pœnitentes eosdem sæpius abjecerunt. Sed has aliasque omnes sordes abluit Martyrum sanguis.

(*i*) Apoc. 22.

(*k*) Deut. 32.

Cen-

JESU CHRISTI ANNUS 149.	TELESPHORI PAP. ANNUS 8.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 10.

Centesimo quadragesimonono Christi anno, a Cassiodoro Gordianus ac Maximus Consules ponuntur, ab aliis ex Græcis Fastis duo Valerii, Largus & Messalinus, cum ageret Antoninus in Imperio annum decimum.

Anno

SÆC. II. Anno Urbis 900. Olymp. 231. an. 3. A. C. 147.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5640.

☉ 16. B. ☽ 15. P. 3. April. Indict. 15.

JESU CHRISTI 147. *secundum Baronium* 149.

PII PAPÆ 7.

ANTONINI PII IMP. 10.

I. *Consules.* II. *Proconsularis Imperii Antonini Decennalia.*

[1] AD num. I. Coss. *Largus & Messalinus.* Proconsularis Imperii Decennalia Antoninus Pius exhibuit, quorum indicium, Imperium Proconsulare Marco Aurelio Cæsari attributum. Capitolinus in Marcu cap. 6. ait: *Faustinam duxit uxorem,* (nempe Marcus) *& suscepta filia, Tribunitia Potestate donatus est, atque Imperio Proconsulari extra Urbem, addito jure quintæ relationis.* Quod hoc anno factum, certum reddunt Nummi Marci Aurelii, in quibus Tribunitiæ Potestatis ejus ultimus annus XXXIII. notatur. Cum vero die septima Martii anni CLXI. Antonino Pio Marcus Aurelius successerit, & apud Mediobarbum pag. 216. varia ejusdem Marci Numismata extent, in quibus ii dicitur: CAESAR AUG. PII F. TR. POT. XV. COS. III. manifeste deducitur, illum anno CLXI. ante diem VII. mensis Martii Antonini Pii emortualem, Tribunitiam Potestatem XV. inchoasse; alioquin non Cæsar, sed Augustus, neque Pii, sed Divi Pii filius in iis Nummis diceretur. Quamvis, ut verum fatear, nomen Divi non raro in Inscriptionibus Nummisque neglectum, ut liquet ex decreto Antonini Pii anno CXLII. a nobis recitato. Quod si Marcus Tribunitiam Potestatem XV. ante Antonini obitum suscepit, præsenti anno ante diem septimam mensis Martii Tribunitia Potestate decoratus est, ut numeranti patebit. Baronius Tribunitiam Potestatem Marco in secundo ejus Consulatu collatam putavit, anno nempe Christi CXL. At cum Tribunitia Potestas ejus XV. cum tertio ejus Consulatu anno CLXI. gesto copuletur, eum deceptum esse liquet. Alioquin tertius ille Consulatus anno CLIX. susceptus fuisset, quod nullus dixerit. Filia hoc anno Marco nata, *Lucilla*, ut testatur Herodianus lib. 1. cap. 8. ubi ait: *Lucilla erat Commodo maxima natu soror; ea prius L. Vero Imperatori nupserat,* &c.

Baron. an. 163. n. 21.

III. *M. Aurelius fuit Collega Imperii.*

Porro Marcum Collegam Imperii fuisse demonstrat Melito in Apologia sua eidem Marco, postquam Antonino successit, præsentata, cujus fragmentum refert Eusebius lib. 4. cap. 26. Is de persecutoribus Christianæ Religionis loquens ait: *Imperitiam illorum correxerunt pissimi parentes tui,* &c. *Pater quoque tuus, quo tempore cuncta simul cum ipso administrabas, scripsit ad civitates, ne contra nos tumultus concitarent.* Fuit itaque Marcus Aurelius quintus Imperii Collega, ipso etiam Dione lib. 72. teste, qui ait, Marcum octo & quinquaginta annos, mensesque decem, ac dies viginti vixisse, *in iisque cum Antonino patre diu fuisse cum Imperio.*

IV. *Collegæ Imperii quinque fuere.*

Sed quia Principatus Imperatorius Marci Aurelii hactenus parum cognitus fuit, & ad Principatum Tiberii, annumque ejus quintum decimum a Luca Evangelista expressum melius intelligendum plurimum confert, ideo magis explicandus. Tiberius itaque, Titus, Traianus, Antoninus Pius & Marcus Aurelius æquali potestate donati fuere, Tribunitia nempe potestate & Imperio Proconsulari, quæ partes duæ supremi Imperii erant, ratione quarum Imperii Collegæ nuncupati sunt. Eo enim nomine illos appellatos Historiæ Augustæ Scriptores manifeste insinuant. Tacitus initio lib. 1. Annal. de Tiberio ait: *Illuc cuncta vergere: filius, Collega Imperii, consors Tribunitiæ potestatis assumitur.* De Tito & Traiano liquet ex Panegyrico Plinii, qui num. 8. de Traiano scribit: *Simul filius, simul Cæsar, mox Imperator, & consors Tribunitiæ potestatis, & omnia pariter & statim factus es, quæ proxime parens verus tantum in alterutrum filium contulit.* Ubi quod Tacitus Imperii Collegæ, Plinius Imperatoris nomine exprimit, ostenditque Imperii Proconsularis Collegas Imperatores dictos fuisse. Augustus tria in Tiberii gratiam egit; eum enim filium declaravit, Collegam Imperii, Proconsularis videlicet, ut mox dixi, & consortem Tribunitiæ potestatis; Nerva vero quatuor in gratiam Traiani; hic enim factus est filius, Cæsar, Imperator, & consors Tribunitiæ Potestatis. Cujus discriminis hæc ratio est, quod Tiberius adoptatus in Familiam Cæsaream, ejusdem adoptionis vi, & filius & Cæsar dictus est; Traianus vero

[1] Coss. *Largus & Messalinus.* Locus utriusque prænominibus est relinquendus; qua de re Norisius in epistola consulari, his Coss. contra Ligorium. Fragmentum apud Fabrettum pag. 401........T. LARGO. COS. Vide Reinesii epistolam XLVIII. Nomen aliud *Largi* innotuit ex inscriptione Beneventana, licet ævo exesa, quam communicavit Illustrissimus Præsul Franciscus Racça, infra a nobis edenda ad A. D. 208. In ea CLASSETIUS natus dicitur, IIII. IDUS.

....ANNIO. LARGO.....
.....SSALINO. COS.

Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Largo, & Messalino.*

vero vi adoptionis filius tantum Nervæ appellari potuit: cum filii naturales Imperatorum non nascerentur Cæsares, sed speciali decreto eam dignitatem assequerentur, quod de adoptivis potiori jure dicendum; iadeque liquet Collegam Imperii a Plinio *Imperatoris* nomine designari. Addit Plinius, Nervam patrem adoptivum Traiani ejus causa fecisse, quod ab aliquot annis Vespasianus verus parens Titi & Domitiani, unius tantum causa præstiterat, Titi scilicet. Traianum autem Collegam Imperii fuisse, constat non tantum ex mox dictis, sed & ex aliis ejusdem Panegyrici locis V. G. num.9. de Traiano Plinius habet: *Magnum hoc tuæ moderationis indicium, quod non solum successor Imperii, sed particeps etiam, sociusque placuisti; nam successor, etiamsi nolis, habendus est, non est habendus socius nisi velis.* Collega etiam Imperii Antoninus fuit: *Factusque est patri* (nempe Hadriano, inquit Capitolinus in Antonino cap.4.) *&* *in Imperio Proconsulari, & in Tribunitia Potestate Collega.* Denique idem Capitolinus in Marco cap.6. de eo ait. *Suscepta filia, Tribunitia Potestate donatus est, atque Imperio extra Urbem Proconsulari.*

V. *Duplex Proconsulatus distinguendus,* Salmasius in Notis ad Capitolinum in Marco cap.6. loquens de Imperatoribus qui Augusto successere, ait: *Quibus semper honoris gratia, Proconsulare Imperium delatum est, & tam Cæsaribus, quam Augustis solebat dari.* Alius Vir doctus arbitratus est, Augustos, cum Imperium Proconsulare extra urbem Cæsaribus tribuebant; illud Imperium contulisse, quod Agrippa in Asia & Syria, Vitellius a Tiberio in Oriente habuit, quamvis illud longe majus, quia esset in omnia loca, una Roma excepta: ideoque, inquit, si ita loqui licet, fuisse majores seu nobiliores Proconsules. Verum duplex Proconsulatus distinguendus. Alter, qui supremi Imperii pars erat, isque proprius erat Augustorum; ejusque, antequam Marcus Aurelius & Lucius Verus imperarent, Collegæ tantum Imperii & Nero Cæsar participes fuere. Alter Proconsulatus privatorum fuit, hicque non perpetuus, neque in omnia loca extra urbem Romanam, & puris putis Cæsaribus aliquando datus fuit, uti Domitiano Cæsari, quemadmodum suo loco dixi. Porro, Imperii Collegas ob Imperium Proconsulare vulgo dictos fuisse Imperatores, Imo & in Nummis Imperatoris prænomine insignitos, ex eo apparet, quod in prima Imperii Romani dispositione, nulli Cæsares prænomen illud, quod summam potentiam denotabat tulerint, nullique a Scriptoribus Historiæ Augustæ Imperatores vocati, præter eos, qui Imperium Proconsulare perpetuum assecuti sunt. Hinc *Nero Cæsar*, qui Imperium Proconsulare sine Tribunitia Potestate obtinuit, Imperator in Nummis dictus est, ut anno Christi LI. num. II. ostendi. Nec refert quod in duobus Neronis Cæsaris Nummis ibidem recitatis, vox IMP. postponatur nomioi Neronis; cum in Nummis Titi Cæsaris & Imperii Collegæ apud Mediobarbum prænomen Imp. aliquando postponatur. Propter quid itaque tam Nero Cæsar, quam Imperii Collegæ Imperatores appellati sunt, quam propter Imperium Proconsulare, cum nullus Imperator vocatus fuerit, qui illud non obtinuerit. Quare sicut stante Republica Proconsules, Imperatores vocabantur post victoriam ac triomphum; sic & ea eversa Augusti & Imperii Collegæ Imperatores appellati sunt ob Imperium Proconsulare; cum hoc discrimine, quod in his *Imperatoris* vox nomini præposita, in illis nomini subiuncta fuerit. Quamquam negandum non sit, quoin uliqui Augusti, quorum primum Traianum fuisse ex ejus Nummo apud Mediobarbum pag.149. invenio, prænomen Imp. & simul titulum PROCOS. in quibusdam Nummis tulerint, ad majorem scilicet ejusdem Potestatis expressionem. Quod si in Nummis Collegarum Imperii, Imperium Proconsulare prænomine Imp. designatum non fuisset, ejusdem nulla in iis mentio facta esset; cum nec in Nummis, nec in Inscriptionibus Proconsules nuncupentur.

VI. *Imperii Collegæ Imperatores appellati.* Hoc quibusdam Viris eruditissimis me persuadere non potuisse miror, Respondent enim, Traianum Imperatorem dictum a Plinio citato num. IV. ob victoriam Germanicam, quæ ejus adoptionis causa fuit. Sed ea explicatio verbis immediate sequentibus refellitur. Postquam enim Plinius dixit, *mox Imperator & consors Tribunitiæ Potestatis* num.9. subdit: *Credentne posteri Patricio & Consulari & triumphali patre genitum, cum fortissimum, amplissimum, amantissimum sui exercitum regeret, Imperatorem non ab exercitu factum? Eidem cum Germaniæ præsideret, Germanici nomen hinc missum? Nihil ipsum, ut Imperator fieret agitasse, nihil fecisse, nisi quod meruit & paruit? Paruisti enim Cæsar, & ad Principatum obsequio pervenisti.* Nam Augusti & Cæsares, seu ut rectius loquar, Collegæ Imperii (cum puri puti Cæsares ob victorias Imperatores dicti non fuerint, ut liquet ex Nummis) non fiebant Imperatores ob victorias, sed tantum Imperatores propter illas dicebantur. Propter victorias enim dicebantur Imp. II. Imp. III. &c. Certum itaque videtur, Plinium quando de Traiano ait, *mox Imperator*, intelligere, Imperium Proconsulare mox Traiano datum fuisse; & quidem non tanquam Agrippæ, Vitellio, aliisque privatis attributum fuerat, sed tanquam partem supremi Imperii, sicuti fuit Tribunitia Potestas eodem tempore eidem collata.

VII. *Tiberius & M. Aurelius Cæsares Imperatores vulgo dicti.* Nec quemquam movere debet, quod nec Tiberius, nec Marcus Aurelius ante Imperium Augusteum, nec in Nummis, nec in inscriptionibus Imperatoris prænomine cohonestentur; modus enim loquendi in Numismatis, Actisque publicis a vulgari aliquando discrepabat, ut anno CXXXVII. num. VIII. demonstravi. Quapropter non dubitandum, quin ab utroque Cæsare moderationis causa admissum non fuerit. Certe Marcum Aurelium, vivente adhuc Antonino Pio, nuncupatum fuisse Imperatorem, ut ante eum ceteri Imperii Collegæ docet Capitolinus in Marco cap.6. *Erat autem in summis obsequiis patris Marcus, quamvis non deessent, qui aliqua adversus eum insusurrarent, & præ ceteris Valerius Omulus: qui cum Lucillam matrem Marci in viridario venerantem simulacrum Apollinis vidisset, insusurravit: Illa nunc rogat, ut diem tuum claudas, & filius imperet. Quod omnino apud Pium nihil valuit: tanta erat Marci probitas & tanta in* IMPERATORIO PRINCIPATU *modestia.* Nec hæc verba, *& filius imperet*, Marcum tunc non imperasse significant, sed referuntur ad Imperium Augusteum post Antonini mortem a Marco initum, Is enim loquendi modus Historiæ Augustæ Scriptoribus familiaris, quando de Collegis Imperii loquuntur. Sic Victor de Cæsaribus: *Titus*, inquit, *postquam Imperium adeptus est, incredibile quantum quem imitabatur, anteierit, præsertim literis, clementiaque ac muneribus. Denique dum concessa per priores Principes firmari ab insequentibus mos esset, simul Imperium cepit, talia possidentibus edicto sponte cavit, prospexitque*; ubi de Imperio Augusteo Victor sermonem habet.

VIII. *Tribunitia Potestas præcipua pars Imperii.* Alter honor, qui Imperii Collegis conferebatur, *Tribunitia* nempe *Potestas*, Proconsulatu perpetuo longe major erat; cum ab ea Augustorum & Cæsarum, qui eam consecuti erant, anni dinumerari solerent, & ubicumque de utroque honore simul Historiæ Augustæ Scriptores loquuntur, Tribunitiam potestatem postremo loco, tamquam nobiliorem fere semper memorent, ut patet ex locis num.IV. laudatis; quæ sic intelligenda esse ostendit Plinii in Panegyrico Traiani locus nuper recitatus, ubi Tribu-

mitiæ

nitiæ Poteſtatis conſortium ultimo loco propter ejus excellentiam ponitur. Hinc Vopiſcus in Tacito cap. 1. *Video mihi poſſe objici, Curules Magiſtratus apud Majores noſtros quadecennium in Republica non fuiſſe: ſed erant Tribuni plebis cum Tribunitia Poteſtate, quæ pars maxima regalis Imperii eſt.* Quare minime exiſtimandum cum aliquibus Viris eruditis, Tribunitiam Poteſtatem nullam auctoritatem, nullumque Imperium deſignaſſe, ſed tantum poteſtatem intercedendi, ac immunitatem ab omni injuria; cum *pars maxima regalis Imperii* fuerit, ac edicta condendi, & Senatum convocandi poteſtatem ſecum invexerit, teſte Tacito lib 1. Hiſt. paulo poſt initium, ubi narrata Auguſti morte, ait: *Tiberius cuncta per Conſules incipiebat, tanquam vetere Republica, & ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo Patres in curiam vocabat, niſi Tribunitiæ Poteſtatis præſcriptione poſuit ſub Auguſto accepta. Verba edicti fuere pauca*, &c. Denique Euſebius, ſeu, ſi mavis, Hieronymus in Chronico Tribunitiam Poteſtatem Druſo filio a Tiberio datam his verbis exprimit: *Tiberius Druſum conſortem regni facit*, quibus pariter verbis utitur, cum Tribunitiam Poteſtatem Philippo Juniori conceſſam narrat. Tribunitia itaque Poteſtas etiam quando ſine Imperio Proconſulari in aliquem conferebatur, non erat ſine auctoritate & Imperio aliquo. Quæ non ſemel a me inculcata, quia non ſatis huc uſque diſcuſſa.

IX. *Opinio Em. Card. Noriſii.* Hæc cum communicaſſem cum Em. Card. Noriſio in Romana Antiquitate peritiſſimo, quem a me diſſentire ſciebam, reſcripſit. Tacitus lib. 3. Annal. *narrat Tiberium miſiſſe ad Senatum*, quis Poteſtatem Tribunitiam Druſo petebat. Id, *inquit Tacitus*, ſummi faſtigii vocabulum Auguſtus reperit, ne Regis aut Dictatoris nomen aſſumeret, ac tamen appellatione aliqua cætera Imperia præmineret. Marcum deinde Agrippam ſocium ejus Poteſtatis, quo defuncto Tiberium Neronem delegit, ne ſucceſſor in incerto foret. *Non potes non concedere, Tribunitiam Poteſtatem, ſtante Republica, fuiſſe tantum jus intercedendi cum immunitate, qua Tribuni plebis ſacroſancti habebantur, hoc enim omnis Romana docet Hiſtoria. Extat inſigne exemplum apud Livium, ubi de abroganda pace ad furcas Caudinas facta oratione veritat. Hanc ipſam poteſtatem Imperatores poſtea habuerunt, eamque ſuis filiis adhuc tantum Cæſaribus communicarunt. Dio lib. 53. eamdem Poteſtatem, ubi ſua ætate, nempe tertio ſæculo a Chriſto nato, Imperatores potiebantur, deſcribit*: Tribunitia Poteſtas quam præclariſſimus quiſque Imperator habuit efficit, ut intercedere iis, quæ ab aliis contra ipſorum placitum moventur poſſint, ac ſacroſancti ſint, ut ſi vel minimo ſermone, ſe ab aliquo læſos exiſtiment, indicta eum cauſa, tanquam qui ſe piaculo obſtrinxerit, necare queant. *Videſne Dionem in ipſis Imperatoribus, eiſdem terminis, ac antea erat in Republica definiviſſe? Habes exercitum jus Tribunitiæ Poteſtatis a Tiberio apud Rhodum veluti in exilio degente in Suetonio cap. 11. de Vita ejuſdem. Cur ergo eam Poteſtatem ultra eos terminos extendes? Nunquam in Romanis Scriptoribus Imperium Tribunitium, ſed Poteſtatem tantum Tribunitiam nominatam reperies, quæ licet Imperia aliorum, ut ait Tacitus, præmineret, non tamen erat Imperium, quo nomine poteſtas militaris veniebat*. Ita Cardinalis eruditiſſimus.

X. *Refellitur.* Verum Dio neutiquam Tribunitiam Poteſtatem ad jus illud intercedendi cum deſignata immunitate, ſtante Republica, coarctatum fuiſſe aſſerit; cum immediate poſt ſubdat: *Gerere quidem Tribunatum plebis, nefas ducunt Imperatores, cum utique ipſi Patricii ſint: omnem vero Tribunitiam poteſtatem, quanta unquam maxima fuit, accipiunt*. Docet vero Onuphrius lib. 1. Faſtorum ad annum Urbis CCLX. Tribunorum plebis auctoritatem progreſſu temporis magnam fuiſſe, ſi quis ad eos vel etiam abſentes provocaſſet, eum ſtatim liberatum ab eo, a quo comprehenſus fuerat, vel in concionem adductum, vel abſolutum fuiſſe, illud etiam ſibi vendicaſſe, ut Senatum convocarent, edicto non audientes punirent, Leges tuliſſe, & aliquando Conſules in carcerem conjeciſſe. Sed Tribunitiam Poteſtatem, præter poteſtatem intercedendi & immunitatem, qua Tribuni plebis citra capitis periculum a quoquam lædi non poterant, aliquam auctoritatem, Auguſtis & inſtituto Imperio Tribunitia Poteſtate donatis, tribuiſſe, egregie probat locus Suetonii a Card. Noriſio laudatus, ibi enim Suetonius ſcribit: *Forte quodam in diſponendo die, mane prædixerat, quidquid ægrorum in civitate eſſet, viſitare ſe velle; id a proximis aliter exceptum eſt, juſſique ſunt omnes ægri in publicum Porticum deferri, ac per valetudinum genera diſponi. Perculſus igitur inopinata re, diuque quid ageret, incertus, tandem ſingulos circuit, excuſans factum etiam tenuiſſimo cuique & ignoto. Unum hoc tantummodo, nec præterea quidquam, notandum eſt in quo exeruiſſe jus Tribunitiæ Poteſtatis viſus ſit*. Vides *Rhodienſes* minime dubitaſſe, quin Tiberius vi Tribunitiæ Poteſtatis, quam obtinebat, jubere poſſet ut omnes ægri ad ſe deferrentur. Quare quicumque Tribunitia poteſtate exornati erant, præter jus intercedendi cum præfata immunitate, varia alia præſtare poterant. Verum quidem eſt, Romanos nomine Imperii propriiſſime ſumti intellexiſſe poteſtatem militarem, ſeu facultatem belli gerendi; ſed hoc non impedit, quin vox illa in alia ſignificatione potentiam vel auctoritatem deſignaverit, uti v. g. in loco Taciti numero præcedenti laudato, ubi is ait: *Id ſummi faſtigii vocabulum Auguſtus reperit, ne Regis aut Dictatoris nomen aſſumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera Imperia præmineret*. Hic *Imperium* non ſignificat Imperium militare, ut omnibus notum. Cumque Tribunitia Poteſtas cetera Imperia præmineret, nempe Regium ac Dictatorium, non poterat ſecum non invehere aliquod Imperium, ſeu aliquam poteſtatem; alioquin cetera non præeminuiſſet, ſed iis inferior fuiſſet.

XI. *Tribuni leges ferre poterant.* Pergit doctiſſimus Cardinalis in ſua Epiſtola: *Quod ais Tiberium* Tribunitiæ poteſtatis præſcriptione *Patres ex Tacito in curiam vocaſſe, unde inferes eumdem habuiſſe Imperium Legum, ſive edictorum condendorum, videris mihi velle ludere vocabulis: nam extant plurima Leges ac Edicta promulgata a Tribunis plebis, quæ vulgo* Plebiſcita *a Romanis dicebantur. At illa dicebantur facta Tribunitia Poteſtate, non Imperio Tribunitio. etenim Imperium nomen tantum militarem extra Urbem ſpectabat. Ita Prætores, reos in carcerem detrudebant, nullo fulti Imperio, ſed tantum* jure Prætorio. *Itaque jus ad Prætores, poteſtas ad Tribunos plebis, imperium denique ad Proconſules pertinebat. At hoc Imperium ita Proconſules Imperatores conſtituebat, ut tamen titulo Imperatoris ſemet inſcribere non poſſent, niſi tanto hoſtium numero cæſo, quod etiam cognomen, ſive titulum ſtatim poſt triumphum deponebant*. Hæc Card. Noriſius. Sed ſi Tribuni plebis ante inſtitutum Imperium plebiſcita edere poterant, quanto magis poſt ejus inſtitutionem Imperatores, & quicumque Tribunitia Poteſtate donabantur aliqua Edicta condere, non quidem virtute alicujus imperii militaris, ut me velle arbitratur Card. eruditiſſimus, aut imperii Tribunitii, ſed virtute auctoritatis, quam ea dignitas conferebat. Denique Tribunitia Poteſtas non erat Imperium militare, ſed pars ſummi Imperii ſupremæque potentiæ; & hæc de Tribunitia Poteſtate.

XII. Quoad Imperium Proconſulare hæc de eo in ea Epiſtola habet: *In eo*, inquit, *diſſentimus quod* pu-

Cur Augusti & Imperii Collegæ Imperatores dicti.

putat Cæsares a Proconsulari Imperio prænomen Imperatoris habuisse, quod ipse inficior. Nam inter titulos Augustorum postremo loco in vetustis Saxis ac Nummis legitur PROCOS. utique a Proconsulari extra Urbem Imperio, quod neutiquam negare poteris. Itaque prænomen IMP. quod primo loco inter Augustorum, ac quorumdam Cæsarum titulos legitur, non designat Imperium Proconsulare, quod postremo tantum titulo legitur. Porro titulus Imp. iis Proconsulibus tribuebatur, qui in acie tot millia hostium interemissent, uti ex Dione, Cæsare & Appiano constat. Hic titulus post nomen Proconsulis ponebatur; at decreto adulantis Senatus post victos Pompeii filios, tamquam prænomen Cæsari datum fuisse, jam nosti ex Dione lib. 43. ubi ait, illum titulum eidem delatum, non vetusti consuetudine ex pluribus necatis in bello hostibus; neque ea ratione, quod ei merum imperium, absolutamque potestatem deferrent; sed eo modo quo nunc his, qui summum imperium obtinent, tum primum Cæsari imposuerunt tamquam ipsi proprium. Porro in anno Urbis DCCIX. Cæsar erat Dictator IV. ac designatus in annum DCCX. quo periit, Dictator V. Ex Dictatura summum Imperium in urbe, ac toto Romano Imperio idem Cæsar obtinebat. Itaque ei prænomine IMP. nullum eidem imperium conferri poterat, qui amplissimo omnium, nempe Dictatorio jam pollebat. Hinc recte Dio illud prænomen non ea ratione datum scripsit, sed ut ille titulus, qui puri puti honoris erat, uti etiam titulus Augusti, Cæsaris proprius haberetur: cum ante eumdem numquam prænominis loco fuisset. Quare jam vides, titulum illum summi quidem honoris, uti & alter Augusti Octaviano datus, sed nullius imperii fuisse. Ita Card. Norisius.

XIII. Titus & Trajanus Imperium Proconsulare perpetuum habuerunt.

Ad quam rationem respondeo, prænomen illud Imp. nullam quidem potentiam nec Julio Cæsari Dictatori, nec Imperii Collegis attribuisse, sed eisdem attributam fuisse, designasse; in Julio quidem Dictatore perfectam & plenam; in Collegis Imperii valde affinem. Nam Dio lib. 43. citato ait, prænomen illud concessum fuisse Julio Cæsari eo modo quo nunc his qui summum imperium obtinent. Lib. vero 53. de Imperatoribus tradit: Consules enim fiunt sæpe numero, & quoties extra pomerium sunt, Proconsules dicuntur; nomenque Imperatoris, non modo si qui aliquam victoriam retulerint, sed & alii omnes ad significandam plenam suam & perfectam potestatem, semper gerunt, loco nominis Regis & Dictatoris quæ semel e Republica sublata, at non imponunt sibi, ita eorum vim ac rem ipsam Imperatoris titulo confirmant. Quare vere scribit Card. Norisius, Imperatoris prænomine nullum Julio Cæsari Imperium conferri potuisse, qui amplissimo omnium, nempe Dictatorio, jam pollebat. At illud Julius imponi sibi voluit, non ut major sibi potentia conferretur, aut quod prænomen illud aliquod imperium secum inveheret, sed ut eo magis significaretur plena sua & perfecta potentia. Imperii vero Collegas in Nummis & Inscriptionibus Proconsules dictos non esse jam num. V. observavi. Porro eos ob Imperium Proconsulare dictos fuisse Imperatores, hoc modo detexi. Ex Imperii Collegis Antoninus ante Augusteum Imperium nuncupatus est Imperator, & ex puris putis Cæsaribus unus Nero Cæsar: utrumque autem Imperio Proconsulari decoratum fuisse certo constat. Ex quibus intuli, non solum eos ob Proconsulatum perpetuum Imperatores appellatos, sed etiam Tiberium & Marcum Aurelium; licet Imperatores in Nummis & Inscriptionibus non appellentur; quia uterque Proconsulatum perpetuum obtinuit; ac denique Titum & Trajanum Imperio proconsulari perpetuo honestatos esse, quia uterque vocatus est Imperator, uti Nero & Antoninus, qui, ut dixi, Imperium Proconsulare habuere.

XIV. Hæc insuper habet Card. Norisius; Jam vero cum Augusti suos filios summis titulis insignire vellent, non omnes eisdem una simul constuere, sed modo plures, modo minores pro libito eisdem conferebant. Agrippa ac Drusus TR. POT. in Nummis inscribuntur sine prænomine Imp. quod neutiquam illis donatum fuit. Unus Titus omnium primus illud a patre obtinuit. At cu illo nullum imperium idem accepit. Suetonius cap. 6. in Tito ait, illum in Urbe plures reos tradendos jussisse, sed jure præfecturæ Prætorii. Itaque titulus IMP. in prænomine erat tantum honoris. At Domitiano nihil præter nomen Cæsaris delatum fuit. Trajanus illud prænomen in adoptione, sive paulo post adoptionem accepit, at & Antoninus Pius, qui tamen M. Aurelium Cæsarem ita Tribunitia Potestate donavit, ut neutiquam prænomen IMP. eidem concesserit. Quæso te, Vir doctissime, cur Titus cum eo prænomine in vetustis Inscriptionibus legitur, non vero M. Aurelius in tot Nummis, & Saxis ea ætate inscriptis? Et sane nec semel quidem legitur. Sed inquies, esse argumentum negativum. At id genus debet esse, ut mea sententia probetur. Ne uni Scriptori, si quispiam esset ejus ætatis, testanti M. Aurelium illud prænomen habuisse, integram fidem adhiberes: nullam vero præstandam putas tot Nummorum ac Lapidum monumentis, cum Cæsarem Imperatoris prænomine carentem prodentibus? Veniam, amice dabis; videris mihi tua in opinione obstinatior. Utinam illam felicius aliis, quam hactenus mihi, persuadeas. Reponis neque Tiberium in Nummis cum prænomine IMP. legi. Rationem disce ex Suetonio cap. 26. de eodem scribente: Prænomen quoque Imperatoris cognomenque Patris Patriæ, & civicam in vestibulo coronam recusavit; quare cum id prænominis ille noluerit, monetarii neutiquam eum eidem Tiberium scalpere potuere, illud prænomen dubio procul adjecturi, si illud Tiberius admisisset. Cum ergo in nullis Nummis M. Aurelius Imperator appelletur, eo profecto titulo caruit. Et quidem etiam Dio lib. 57. rationem profert, qua Tiberius prænomen IMP. non admisit: Sæpius dicens, inquit de Tiberio, Dominum se servorum, IMPERATOREM militum, PRINCIPEM ceterorum esse. Nempe more vetusto Reipublicæ, quo Imperator is tantum dicebatur, qui Proconsul sive Consul, aut quandoque Proprætor militibus imperabat, nempe Dux exercitus, qui a Latinis Scriptoribus IMPERATOR passim, ut ab aliis vulgo appellabatur. Quare cum nusquam prænomen IMP. scalptum sit in Nummis M. Aurelii ante mortem Pii, optime colligimus, eodem caruisse. Hinc de Aurelio sub mortem Pii scribit cap. 7. Capitolinus: Post excessum Divi Pii a Senatu coactus regimen publicum capere, fratrem sibi participem in Imperio designavit, Itaque tum primum, jubente Senatu, IMP. dictus est; neque antea regimen publicum sub Pio administravit, cum Tribunitia tantum Potestate polleret, quæ nullum imperii jus continebat, Ita idem Card. Norisius.

Tiberius & M. Aurelius Imperii Collegæ in Nummis sine prænomine Imp.

XV. Nomen Imperatoris a Tiberio & M. Aurelio Imperii Collegis recusatum.

Opiniones vetustas & penitus insitas difficile esse ex animis evellere, quotidiana demonstrat experientia. Quare non mirum si Card. eruditissimus ita suæ adhærescat. Non solum itaque Agrippa ac Drusus Cæsar, sed etiam Lucius Ælius Cæsar cum prænomine IMP. in Nummis non exprimuntur, quia videlicet Imperium Proconsulare perpetuum non obtinuere. Titus vero ceterique Imperii Collegæ præter Tiberium & M. Aurelium cum illo prænomine in Nummis leguntur; & cum eo etiam Tiberius & M. Aurelius in Nummis exhiberentur, nisi præ modestia uterque illud recusasset, ut de Tiberio docte advertit Card. Norisius. Hujus autem exemplo M. Aurelium illud non admisisse omnino existimandum; cum uterque, non minus quam Titus Trajanus, & Antoninus Pius Imperio Proconsulari & Tribunitia Potestate, cohonestatus fuerit. Argumentum negativum omni alia probatione

de-

demudatum, fallax & errori obnoxium, quidquid Card. eruditissimus dicat. Præterea usus vulgaris loquendi valde diversus fuit a modo loquendi, in Actis publicis, Nummisque adhibito, ut suo loco monstravi. *Tiberius* Collega Imperii factus, imo & postquam Augusteam dignitatem adeptus est, numquam dictus est in Nummis, aut in Actis publicis *Imperator*, ut recte eidem Card. observatum. At a Scriptoribus & a vulgo eo nomine appellatum indicat Josephus, qui eo anno, quo Tiberius denatus, in lucem venit. Ille lib.18. Antiquit. cap. 3. narrata Augusti morte ait: *Et Tiberius Nero privignus successit, Juliæ filius, Romanorum Imperator tertius*. Quod si Tiberius, dum Rempublicam Romanam administrabat, vulgo Imperator vocatus non fuisset, Josephus, qui cum illis, qui Tiberium viderant, imo & qui cum illo frequentes fuerant, vixit, successionem ejus in Imperium, alio quam *Imperatoris* nomine designasset. Denique cum Plinius dedicet Historiam suam naturalem Tito *Imperatori*, idest, Cæsari, & eum alloquens dicat, Jucundissime Imperator, & Traianus Cæsar sæpius dicatur *Imperator* a Plinio Juniori in Panegyrico, certo nobis constat, Collegas Imperii, quales Titus & Traianus Cæsares fuere, Imperatores dictos fuisse. Quare cum Vespasianus, Nerva, Hadrianus, & Antoninus Augustum tanquam exemplar sibi proposuerint, quando filios suos in Imperii societatem ascrivere, non dubium quin ideo eos *Imperatoris* titulo exornarint, quia Augustus eandem appellationem Tiberio attribuerat; qui eam tamen, ejusque exemplo M. Aurelius, recusavit, ille ficta, hic vera modestia. de quo Capitolinus num. VII. citatus & Xiphilinus mox laudandus nos dubitare non sinunt. Nec est quod dicat doctissimus Cardinalis, unum Titum omnium primum Imperatoris prænomen a patre obtinuisse, sed ex illo nullum imperium accepisse. Cur enim in hac prærogativa Titus Tiberio ac M. Aurelio prælatus fuisset; cum ad æqualem honoris gradum evecti fuerint, ad Tribunitiam nempe Potestatem, & Imperium Proconsulare perpetuum. Si ex prænomine IMP. nullum Imperium Titus accepit, neque prænomen illud aliquam potentiam in eo designavit, ut designasse diximus; quo fine, quave de causa potius Tito, quam ceteris omnibus Imperii Collegis datum fuit? Nulla certe afferri potest ratio, quam ob rem illud potius uni, quam alteri tribueretur. Denique ex eo quod Capitolinus scribit, *post excessum Divi Pii* a Senatu M. Aurelium coactum fuisse *regimen publicum capere*, male infertur, Marcum antea Imperii Socium non fuisse; cum diversum esset regimen, quod coactus est Marcus capere, ab eo quod antea habuerat. Antea enim Collega tantum Imperii erat, postea Augusteum Imperium obtinuit, ut jam diximus.

XVI. *M. Aurelium Imperii Collegam fuisse Capitolinus & Xiphilinus testantur.*

Ad locum Capitolini, quem num.VII. retuli, ita respondet Card. Norisius: *Verba autem illa Capitolini eodem Capite*, Tanta erat Marci probitas, & tanta in Imperatorio principatu modestia, *jam Casaubonus recte exposuit, notans in aliis MSS. legi*, Imperatorio participatu, *quod nempe titulum Cæsaris ac Tr. pot. participaret, quæ duo Imperatorum propria erant, cetera insignia. Et sane nomen* Principis, *id temporis, proprie loquendo, Augustos tantum designabat. Lege Tacitum initio statim Annalium. Quare uti Aurelius ante Imperium Augusteum non fuit Princeps, ita nec Imperatorius Principatus, nisi ex spe adoptionis peracta, sive ex destinata jam eidem successione competebat; ac proinde Capitolinus idonee exponendus est*. Verum si reperiantur aliqua MSS. in quibus pro *Principatu*, legatur, *participatu*, non dubito, quin in illis Librariorum errore ita scriptum sit. Imo licet ita scripsisset Capitolinus, ex illis verbis deduci posset, Marcum Imperatorem appellatum fuisse, cum dignitatis Imperatoriæ particeps fuerit, Tribunitiæ nempe Potestatis, & Imperii Proconsularis, quæ qui participarunt Imperatores dicti sunt. At Imperii Collegas *Principes* vocatos fuisse, demonstrat locus Capitolini in Marco cap.1. a me recitatus anno Christi LXXI. num.IV. alterque locus Spartiani in Aelio Vero cap. ult. a me explicatus, dum de Imperio Proconsulari Tiberio Cæsari collato verba feci. Legendum etiam quod scripsi ex eodem Capitolino anno CCXXXVI. num.VIII. denique Marcum Imperii Collegam fuisse demonstrat locus Xiphilini ex Dione ab ejus interpretibus non satis accurate in Latinum versus: *Καὶ ὅτι οὐ προσποιητῶς ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς πάντα ἔπραττε, πρόδηλον. Ἔτη γὰρ ὀκτὼ καὶ πεντήκοντα, καὶ μῆνας δέκα, ἡμέρας τε εἴκοσι καὶ δύο ζήσας, καὶ τούτων τό τε πρὸ Ἀντωνίνου συχνὸν χρόνον ὑπάρξας, καὶ αὐτὸς ἐννέα καὶ δέκα ἔτη, καὶ ἕνδεκα ἡμέρας αὐταρχήσας, ὅμοιος διὰ πάντων ἐγένετο, καὶ ἐν οὐδενὶ ἠλλοιώθη*. Quæ verba a Guilielmo Blanco sic Latine reddita: *Ac Marcum quidem nihil simulate, sed omnia cum virtute egisse, perspicuum esse potest ex eo quod cum octo & quinquaginta annos, mensesque decem, ac dies viginti vixerit, in iisque cum Antonino patre diu fuerit cum Imperio, ipseque annos decem & novem, & dies undecim regnaverit, tamen æquabilis in omni vita, ut nulla unquam in re immutatus fuit*. Leunclavius loco horum verborum, *in iisque cum Antonino patre diu fuerit cum Imperio*, habet, *sub Antonino Patre diu socius Imperii fuerit*. Verum locus sic ad verbum interpretandus: *Et quod non ficte, sed virtute omnia agebat, certissimum. Annos enim octo & quinquaginta, & menses decem, dies vero viginti & duos cum vixerit, & in iis cum Antonino prius per longum tempus fuerit*, (vel *cum Antonino prius per longum tempus imperaverit*) *& ipse annos novem & decem & undecim dies per se ipsum* (vel *ex se*) imperaverit, *similis in omnibus fuit, & in nulla re immutatus*. Prius itaque M. Aurelius cum Antonino, ipsoque demortuo, per seipsum imperavit. Xiphilinus ex Dione, ut anno Christi LXXI. num.IV. ostendimus, Vespasiani morte narrata, ait, Titum Principatum Monarchicum adeptum esse, quia scilicet mortuo patre solus regnavit; sed quia Marcus Aurelius post Antonini obitum, Lucium Verum Augusti nomine donavit, Monarchiæ quidem verbo Historicus non utitur, sed aliud usurpat, quod non minus indicat, M. Aurelium Collegam Imperii fuisse, quam verbum Monarchiæ Titum antea imperasse, sed non solum, ac sine alio.

XVII. *Epocha ab excidio Hierosolymitano.*

Epocha ab excidio Hierosolymitano desumta ab Antiquis quandoque usurpata: sed ex ea Chronologia Baronii maxime confirmata. Nam incipit ea Epocha anno Christi LXX. non vero LXXII. ut numerat Baronius, a qua ad decimum Antonini annum, qui currenti Christi inchoatus est, anni LXXVII. effluxere, ut recte Clemens Alexandrinus a Baronio citatus. Vitium itaque aut firmitas Chronologiæ Baronianæ dignosci non potest ex mutua collatione annorum, qui initium Imperii Diocletiani præcessere, sed ex annorum ante Diocletianum transactorum, eorumque, qui ejus Imperium subsecuti sunt, comparatione, cujus rei passim afferemus exempla.

In Epitome Spondani an. 149. num. 11.

XVIII. *Ludi Seculares hoc anno non celebrati.*

Censores quidam in Epistola Consulari a Cardinali Norisio in lucem edita pag.168. reprehendunt me, quod negarim, Ludos Seculares *octavos* ab Antonino Pio celebratos, & pag.185. Dissert. Hypaticæ scripserim, Censorini de his silentium illos tunc non fuisse editos ostendere; præsertim cum dicat, *octavos* a Severo exhibitos. Sed Antoninum Pium currenti anno, qui Urbis nongentesimus fuit, nullos Ludos Seculares edidisse, debet esse certissimum. Censorinus Scriptor accuratissimus aureum suum librum de Die Natali anno Christi CCXXXVIII. elucubravit, in eoque cap.17. Ludos Seculares anno Chri-

sti CCIV. editos, quos *octavos* appellat, videre, & cum iis, qui Antoninos vidissent, conferre potuit. Nam a currenti Christi anno, quo Antoninus Ludos illos ordinasset, ad annum Christi CCXXXVIII. anni tantum nonaginta effluxere; tantoque apparatu Ludi illi celebrari soliti, ut eorum memoriam oblivio vix delere posset. Præterea Zosimus lib.2. pag.160. Ludos omnes Seculares, qui secundum primævam institutionem, post annos nempe CX. habiti fuerant, recenset: cum vero ad Claudium, qui Ludos Seculares cum Urbis centenariis cœpit illigare, pervenit: *Post Augustum*, inquit, *Claudius Ludos celebravit, numero præstituto annorum neglecto. Post eum Domitianus, Claudio valere jusso, traditam ab initio legem servare visus est. Secundum hos Severus, cum anni CX. jam appetiissent*, &c. Quod si Antoninus Pius Ludos Seculares hoc anno celebrasset, Zosimus hæc vel similia verba scripsisset: *Secundum hos Severus, Antonino valere jusso*. &c. Hic enim in Urbis centenario, quemadmodum Claudius, eosdem exhibuisset. Denique Ludi Seculares, tam qui ab Augusto, quam qui a Claudio, Domitiano, Severo ac Caracalla, & ab utroque Philippo celebrati, in horum Imperatorum Nummis, ut apud Antiquarios videre est, expressi, Antonini vero Seculares Ludos nullum Numisma exhibet, licet supersint varia hoc anno percussa. Ludi itaque Seculares Antoniani commentitii.

XIX. *Seculum Urbis nonum magnifice celebratum.* Neque verum est quod censores asserunt, Capitolinum nempe cap.10. de Vita Antonini tacito, Victor vero Schotti expresso nomine Seculares Antonini Ludos laudare; quæ enim ibidem scribit ad Antonini & M. Aurelii Cæsaris Decennalia pertinent: *Ad indulgentias*, inquit, *pronissimus fuit. Edita munera, in quibus elephantes & corocottas & strepsicerotas, crocodilos etiam atque hippopotamos, & omnia ex toto orbe terrarum cum tigridibus exhibuit. Centum etiam leones una missione edidit.* Quæ tamen missio ad annum CXL. quo quadrigæ triumphales Antonino decretæ, contigit, ut ibidem ostendimus. In Decennalibus & id genus festis Indica animalia, aliaque non antea visa Romam advehebantur, variaque spectacula edebantur, ut videre est apud Dionem lib.76. ubi de Decennalibus Severi Imperatoris, & apud Pollionem de Gallienis duobus cap.8. ubi de Gallieni Imp. Decennalibus sermonem habet. Quod si Ludos in horum trium Imperatorum Decennalibus celebratos inter se conferas, Gallienos & Severianos, quam Antonianos, sumtuosiores fuisse comperies. Sed non magis expresse Victor, quam tacite Capitolinus Ludos Seculares Antonini laudat. Hæc Victoris de Antonino verba; *Annis quibus publica egit, viginti idem mansit, celebrato magnifice Urbis nongentesimo*, non Ludis Secularibus, ut perperam censores, sed Circensibus, aliisque, qui currenti anno eo magnificentiores fuere, quo Ludi Seculares octavi celebrari debuissent, Imperii Proconsularis Decennalia Antoninus edidit, Marcum filium adoptivum Proconsulari Imperio exornavit, hicque ex Faustina Antonini improlis filia natam suscepit. Et Victorem ita intelligendum ex ipsomet Victore patet. Is enim de Ludis Secularibus ab utroque Philippo Impp. anno Christi CCXLVII. editis, inquit: *Annum Urbis millesimum Ludis omnium generum celebrant*, ac postea queritur Ludos Seculares amplius exhibitos non fuisse. Vides Victorem de anno Urbis millesimo loquentem, eum *Ludis omnium generum* celebratum tradere; de anno vero Urbis nongentesimo duntaxat asserere, illum ab Antonino *magnifice* celebratum. Porro annis Ludis Secularibus dicatis omnia Ludorum genera edita fuisse docet testis oculatus, Herodianus sc. lib.3. qui de Ludis Secularibus Severi loquens ait: *Vidimus item sub illo quosdam omnis generis Ludos, cunctis editos theatris*, &c. quod Victor de Ludis Antonini Pii dicere non prætermisisset, si in Ludos Seculares celebrasset.

XX. *Periphrasis a Ludis Secularibus deducta explicantur.* Sed omnem, inquiunt ibidem censores, dubitandi locum præcludit insigne Epitaphium, quod Gruteri pag.928. recitatur. Est epitaphium cujusdam Sexti Vigellii, in quo dicitur, hunc attigisse annum centesimum, quodque his verbis clauditur, NAT. LUD. SAECUL. VIII. OBIIT. SEQUENTI. *Certum est*, subjungunt censores, *eundem non esse natum Ludis Secularibus editis a Severo anno Christi CCIV. qui octavi Censorino dicuntur, siquidem post Ludos Seculares anno CCXLVII. a Philippo editos, nullos deinceps Ludos celebratos Auctor Regularum optime eo capite num.V. demonstrat. Itaque Vigellius natus est Ludis octavis Secularibus Antonini Pii anno Urbis DCCCC. obiit Ludis sequentibus Philippi anno Urbis millesimo.* At vana hæc explicatio. Vigellius natus est anno Christi CCIV. quo Severus *Octavos* Ludos Seculares celebravit, obiitque anno CCCIV. qui decimi celebrandi fuissent. Nam epitaphiorum conditores ac Poetæ ad ea, quæ fieri solitum erat, plerumque alludebant. Sic Claudianus in Panegyrico de sexto Consulatu Honorii Imp. anno Christi CCCCIV. gesto, quo secundum priscam institutionem Ludi Seculares edendi fuissent, Romam loquentem inducens, querentemque, quod a centum annis Imperatores intra suum ambitum vix egissent, utitur periphrasi a Ludis Secularibus jam diu abrogatis deducta;

Spectandosque iterum nulli celebrantia Ludos
Circumflexa rapit centena secula Consul.

Ex quibus verbis Viri doctissimi deducebant, Honorium Ludos Seculares restituisse, cum tamen Poeta nihil aliud indicet, quam centum annos jam præteriisse, alludatque tantum ad eos Seculares Ludos, qui tam anno CCCIV. quam anno CCCCIV. celebrandi de more fuissent. Sic etiam illa, quæ apud Martialem lib.X. 63. jactat in epitaphio, se vixisse annos centum, post quos Ludi seculares edi solebant, ait,

Bis mea Romano spectata est vita Terento.

Non utique quod binos Seculares Ludos vidisset. Nam intervallum inter Secularia Claudii & Domitiani perexiguum est, sed dicit, se tot annos vixisse, quot satis sunt ad bis spectandum Secularia, ut erudite explicat Scaliger in Animadversionibus Eusebianis ad num.2108. Certe præfata epitaphii Vigelliani clausula ad verbum accipi non potest, ut eam censores interpretantur; cum inter Ludos Antonini & Philippi, Ludi a Severo celebrati, intermedii fuissent. Alioquin qui epitaphium posuit, scripsisset NAT. LUD. SAECUL. VIII. OBIIT. X. & tamen dicit, OBIIT. SEQUENT. id est, seculo, in quo Ludi Seculares sequentes incidebant, ad quod præsertim epitaphii conditor respexit. Si quis porro epitaphium illud integrum legere velit, ut certius de hac controversia judicium ferre possit, hic illud exhibeo:

MEMORIÆ
SEX. VIGELLI. AQUINAT. QUI
ANN. ATTIGIT CENTENS
SET. ALTERUM. ET. NONAGEN
PERPET INNOFFENSA. VALETUD
EXEGIT. RELIQUOS. SEPTEM. ET. D. XIIK.
DECUBUIT. ET OCCUBUIT
NAT. LUD. SAECUL. VIII. OBIIT. SEQUENT.

An.

I. Tempus scriptæ apologiæ Justini.

ANno Christi centesimo quinquagesimo, secundum Græcos Fastos, Torquato & Juliano secundum, vel ex Chronico Cassiodori, Romulo & Glabrione Coss. Justinus martyr iterum pro Christianis scribens Apologeticam orationem, obtulit eam Imperatori. Cum enim ipse numeret (*a*) annos centum & quinquaginta a Christi nativitate usque ad illud tempus, quo eam scribebat orationem, nullus de his dubitandi scrupulus relictus esse videtur. Sed de his pluribus superius (*b*) actum est, dum Eusebii & Cassiodori refellimus sententiam, alio tempore eam fuisse scriptam affirmantium. Præfixit autem ipse suæ orationi Christiano philosopho dignam hujusmodi inscriptionem.

(*a*) *Justin. in orat. ad Anton. vers. Lang.*

(*b*) *Supr. anno 142. in fin.*

II. Apologiæ Justini titulus.

Imperatori Tito Ælio Hadriano Antonino Pio Augusto Cæsari, & Verissimo filio Philosopho, & Lucio Philosopho, Lucii quidem Cæsaris nativo, Pii autem adoptivo filio, eruditionis amatoribus; sacroque Senatui, & Populo Romano universo. Pro his, qui ex omni hominum genere injuste odiis iniquis, & violentæ vexationi sunt obnoxii: Justinus Prisci Bacchii filius, Flaviæ Neapoli Syriæ Palæstinæ ortus, ex illis unus, hanc orationem atque deprecationem conscripsi.

III. Libera Justini oratio.

Quam vero libere ac intrepide ipso ejus exordio eos compellet, hæc accipe: *Qui vere pii & Philosophi sunt, eos solam veritatem in pretio habere, & colere debere, ratio dictat*: & paulo post: *At vos quidem pii & Philosophi, & justitiæ custo-*

SÆC. II. Anno Urbis 901. Olymp. 231. an. 4. An. Ch. 148.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5641.

☉ 27. AG. ☽ 16. P. 25. Mart. Indict. 1.

JESU CHRISTI 148. *secundum Baronium* 150.

PII PAPÆ 8.

ANTONINI PII IMP. 11.

I. *Consules.*

[1] ANnum I. ad VI. Coss. C. *Bellicius Torquatus II. & Julianus.*

II. *Decennalia Imperii Augusti Antonini.*

Antoninus Pius Augustei Imperii Decennalia celebravit, atque in Nummis exprimerentur, sanxit: antea enim implicitis tantum verbis in Nummis memorabantur, hoc modo, VOTA PUBLICA, vel VOTA SUSCEPTA. Mediobarbus pag. 199. inter alia Numismata hæc Decennalia exhibentia, istud producit: ANTONINUS AUG. PIUS P. P. TR. P. XI. In postica: PRIMI DECENNALES COS. IIII.

III. *Utraque S. Justini Apologia adhuc extat.*

Magna inter Eruditos controversia de anno, quo S. Justinus Apologias pro Christianis composuit. Nunc quidem inter omnes convenit de earumdem inter se ordine, Eusebiumque lib. 4. cap. 12. & 18. & lib. 2. cap. 12. recte priorem vocare, quæ nunc in vulgatis editionibus secunda dicitur, & Antonino Pio ejusque liberis nuncupatur: quæ vero in eisdem editionibus prima legitur, secundam dici debere, liquet ex Eusebio lib. 4. cap. 16. Sed an utraque Justini Apologia hodie extet, vel tantum prior, (quo nomine eam, quæ Antonino Pio nuncupatur, semper exprimam) a Viris doctis in dubium revocatum. Scaliger in Animadversionibus Eusebianis pag. 202. & Papebrocius die XIII. Aprilis in Commentario ad Vitam S. Justini Martyris, arbitrantur, secundum Apologeticum librum, cum non eodem, quo primus, exceptus esset favore atque successu, vel suppressum a Gentilibus Principibus esse, neque permissum vulgari, vel certe hodie nusquam extare; Eusebium autem pro una eademque Apologia prima accipere Præfationem & Orationem Apologeticam; ita ut Apologia secunda nihil aliud sit, quam præfatio seu inductio quædam ad Imperatoris, Senatus, populique animos præparandos, expositione injustissimæ actionis contra Christianos exercitæ; cujus occasione librum Apologeticum Justinus scripserat. Sed hæc opinio non admittenda. Etenim Eusebius in lib. 4. cap. 16. postquam dixit,

[1] COss. C. *Bellicius Torquatus II. & Julianus*; Figlina apud Fabrettum pag. 510. num. 151. TORQ. ET JUL. COS. Vetus lapis repertus in Germania in suburbano Heilbronnensium rure, & editus ab Henrico Seuferto in Programmate vulgato A. D. 1714. deinde a Jo. Georgio Eckartho in Commentario de rebus Franciæ Orientalis tom. I. pag. 8.

FORTUNAE. RESPICIENTI
SACR.
Dedicat. TORQUATO. ET
JULIANO. COS.

Relandus in Fastis, ex corpore Gudianarum inscriptionum lapidem edidit, ubi legitur:

IIII. NON. FEBR.
L. TORQUATO. III. ET
C. JULIANO. VETERE. COS

Si nil falsi subolet in his prænominibus, ac nominibus, hinc ea erunt petenda, quæ video recentioribus Fastorum concinnatoribus placere. Ceterum Fasti Idatiani, & Vindebonenses: *Torquato & Juliano*. Prosperi Chronicon, & Cassiodorus: *Torquato III. & Juliano*.

studes, & eruditionis amatores, quod sit vocemini, ubique auditis; an vero etiam sitis, res ipsa demonstrabit. Siquidem non adulaturi vos hoc scripto, neque ad gratiam quidquam dicturi, sed ut juxta exactam & exquisitam rationem judicium feratis, postulaturi accessimus: ne videlicet sententiæ domo allatæ præsumptione, neque superstitiosa hominibus placendi affectione, neque præter rationem concepto impetu, & inveterata longo tempore famæ mala præoccupati contra vos ipsos calculum feratis. Nostra quidem ratio est a nemine nos quicquam mali pati posse, si non aut malefici coarguamur, aut pravi, causa cognita, judicemur esse. Vos autem occidere quidem potestis, nocere non potestis. Hæc dicens, multa exprobrat de iniquissimis in Christianos judiciis, quippe qui solo nomine, quod Christiani sint, nulla habita rerum pervestigatione ut facinorosissimi omnium, morte damnentur. Quamobrem calumniis objecta singula purgat, ipsorumque innocentiam multis demonstrat: quippe qui non sint illi, ut vulgo dicebantur, athei, quod deos non colant, qui verum Deum norint, & officiis illi congruis prosequantur: nec eos expectare humanum regnum (quod ipsi suspicabantur, ac proinde defectionem atque rebellionem timebant) sed cæleste ac plane divinum; eaque ex causa libentissimo animo hujus vitæ dispendium eos pati; quod nequaquam accideret, si in mundo regnandi cupiditate aliqua tenerentur obstricti: diluit ac plane confutat de crucifixi hominis cultu in Christianos jactatas a quocumque blasphemias, qui crucis mysterium ignoraret: monstratque pluribus, deos colentium inanem ac turpem esse superstitionem: deque Christi divinitate, ejusque de carnis assumptione œconomia, erudite copioseque differit, & de crucis mysterio multa referat, atque Christianorum fidei veritatem multis certisque argumentis testatam relinquit; eorumdemque vitæ innoxiæ disciplinam, exactissimum castitatis cultum, patientiam, obedientiam, pacis custodiam, benignitatem, in hostes quoque dilectionem, & alia plura id genus insinuat.

Justini apologiæ summa.

IV. Insuper & sacrorum mysteriorum ritus, nempe Baptismi & Eucharistiæ, alioqui secretos, voluit illis esse perspicuos: ea nimirum ex causa, quod vehemens ore omnium dissipata esset in Christianos calumnia, eos in sacris necare solitos puerum, illiusque carnibus vesci, extinctisque luminibus promiscue turpiterque misceri: quæ enim (ut dictum est superius) agerentur a Gnosticis, qui & Christiano nomine censebantur, ea omnia Catholicis atque innocentissimæ vitæ Christianis crimini vertebantur potius, quam illis, quos

De esu carnis humanæ calumnia diluitur.

xit, Justinum Philosophum pro Christianis Apologiam Marco & Lucio Imperatoribus obtulisse, statim ex eadem insignem locum affert, in quo Justinus adversus Crescentem Philosophum invehitur, ut videre est in eadem Apologia pag. 46. editionis Parisiensis Græco-Latinæ. Ad hanc rationem respondet Papebrocius, locum Eusebii non recte a Valesio verti. In Græco enim legitur: ἐν τῷ δεδηλωμένῳ, id est, ut vertit Valesius, *in supradicta Apologia*; adeo ut intelligatur liber secundus Justini, de quo immediate ante locutus erat Eusebius, & ex quo præfatum locum contra Crescentem attulerat. At, inquit Papebrocius, si penitius vox ipsa introspiciatur, invenietur non aliud significare, quam *publicata* seu *manifestata*, ut sic secernatur ab ea, quæ ab Imperatoribus suppressa in publicum non prodiit. Verum Eusebius ex ipsomet Eusebio explicandus. Is autem proxime ante dixerat: κατὰ δὲ καὶ ὁ μικρῷ πρόσθεν ἡμῖν δεδηλωμένος Ἰουστῖνος, δεύτερον ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος βιβλίον ἀναδοὺς τοῖς δεδηλωμένοις ἄρχουσι id est: *Iisdem temporibus & Justinus, cujus supra mentionem fecimus, cum alterum librum pro Fidei nostræ defensione Imperatoribus superius memoratis obtulisset*. Ita ex versione Valesii. Ubi vides voces, δεδηλωμένῳ & δεδηλωμένοις, utrobique eodem sensu in eodem capite ab Eusebio usurpari. Christophorsonus posteriorem locum Eusebii sic vertit: *In Apologia sua, quam dudum commemoravimus*: priorem vero, *temporibus iisdem de quo paulo ante mentio facta est*. Et tamen Papebrocius ait, Eusebium intelligere locum acceptum, non ex secunda, sed ex prima Apologia, de qua jam Eusebius cap. 8. egerat: quod longe ab hujus Historici mente, qui & capp. 11. ac 12. de eadem prima Apologia postea locutus est. Auctor Chronici Alexandrini *infra* citandus locum affert ex secunda, ut eam vocat, Apologia, qui etiamnum in ea legitur.

IV. Major difficultas est, quibus annis eæ Apologiæ scriptæ, & quibus Imperatoribus oblatæ fuerint. Hic de prima tantum loquemur, quam Baronius, Valesius in Notis Eusebianis in lib. 4. cap. 8. Papebrocius laudatus, aliique hoc anno, vel anno XIII. Antonini Pii præsentatam volunt. Sed longe probabilior opinio Scaligeri in Animadversionibus Eusebianis pag. 198. & Petavii in Animadversionibus Epiphanianis hæresi 46. qui arbitrantur, Apologiam primam sub Antonini Pii initium Justinum edidisse. Ostendit illud Apologiæ titulus: Αὐτοκράτορι Τίτῳ Αἰλίῳ Ἀδριανῷ Ἀντωνίνῳ Εὐσεβεῖ Σεβαστῷ Καίσαρι, καὶ Οὐηρισσίμῳ υἱῷ φιλοσόφῳ, καὶ Λουκίῳ φιλοσόφῳ Καίσαρος φύσει υἱῷ, καὶ Εὐσεβοῦς εἰσποιητῷ, ἐραστῇ παιδείας, ἱερᾷ τε συγκλήτῳ, καὶ δήμῳ παντὶ Ῥωμαίων, id est, ut vertit Langus, *Imperatori Tito Ælio Hadriano Antonino Pio Augusto Cæsari, & Verissimo filio Philosopho, Lucii quidem Cæsaris nativo, Pii autem adoptivo filio, eruditionis amatoribus, sacroque Senatui & populo Romano universo*. Sed vox *Lucii* expungenda, & loco, *amatoribus*, vertendum, *amatori*, in singulari. Refert eumdem titulum Eusebius lib. 4. cap. 12. Verum loco, καὶ Λουκίῳ φιλοσόφῳ, habet, καὶ Λουκίῳ Καίσαρος φύσει υἱῷ, id est, *& Lucio Philosophi Cæsaris naturali filio*, quam lectionem Valesius in Notis retinendam censet, quia eam Rufinus & Nicephorus confirmant. Sed præterquam quod in quatuor Codicibus manuscriptis a Valesio citatis, & in vulgatis Justini editionibus habetur, φιλοσόφῳ, id est, *Philosopho*, tam Marcus Aurelius, quam Lucius,

In utraque S. Justini Apologia Lucius postea Imperator dicitur Philosophus.

quos instar Protei ad libitum mutare formas, idola colere, ceteraque quæ Gentilium essent ritus agere, ac sic lætitare, sua ipsorum hæresis docuisset. Potuit & ea de humanarum carnium esu calumnia non tantum ex Gnosticorum facinoribus esse conflata, sed ex veritate mysterii male accepti perfacile comparata: nimirum quod in confesso apud Catholicos omnes esset, se in sacris carnem Christi Domini nostri esu, & sanguinem potu æque participare. Quomodocumque autem id acciderit, ad eluendam insolitam de sacramento calumniam, Justinus (licet vetitum lege (a) sit, sanctum dare canibus, & ante porcos projicere margaritas) sacra suis scriptis Christianorum mysteria perspicuo intuenda atque cognoscenda proponit. Essent hic ea singula, ad sacros Ecclesiasticos antiquos ritus & mores insinuandos, ejus verbis scribenda: sed quod alias superius, ubi ex instituto de Ecclesiasticis traditionibus actum est, eorum meminimus; iterum ea repetere, supervacaneum esse ducimus.

(a) Matth. 7.

V. Quali autem, quantave animi libertate istæc omnia ipse tractarit; præter illa quæ sunt superius recitata, invectiva illa potissimum declarat, qua ait: *Sed enim metuere videmini, ne universi, quæ justa sunt faciant: & vos, quos punitis, non habeatis. Carnificum vero hoc fuerit, non Principum bonorum opus. Persuasum autem vobis est, malignorum dæmonum opera hæc fieri, prout diximus: qui etiam ab eis, qui præter rationem vitam degunt, hostias & cultum flagitant. Ceterum vos qui pietatem & philosophiam consectamini, contra rationem quicquam agere, non arbitramur. Sin vos etiam æque ac dementes homines veritatem post consuetudinem habetis, facite sane quod potestis. Tantum quippe Principes opinionem veritati præferentes valent, quantum in solitariis locis prædones.* Denique perorans hæc addit: *Hæc si quidem vobis rationi & veritati consentanea esse videntur, in pretio ea habete: sin pro nugis ducitis, tamquam deliramenta contemnite: atque ita contra eos, qui nihil per injuriam iniqui admiserunt, perinde ac adversus hostes supplicium capitis statuite. Illud autem vobis prædicimus, vos minime evasuros esse futurum judicium Dei, si in hac iniquitate perduraveritis. Et nos clamabimus: Quod Deo gratum placitumque est, id ipsum obtineat & fiat.* Hæc locutus, subjunxit libello appendicem, Hadriani Imperatoris, quod superius est recitatum, ad Minutium Fundanum pro Christianis rescriptum editum, quo vetuit Christianos circumveniri calumniis, atque ex solo nomine, nullo probato

Summa Justini Libertas in dicendo.

cius, postquam imperavit, vocatur *Philosophi* in titulo Legationis Athenagoræ pro Christianis, ut suo loco videbitur. Ex quo certum redditur, *Philosophi* nomen, quod in utraque Justini Apologia legitur, ad Lucium Ælium patrem, non vero ad Lucium filium juxta Justini mentem referendum esse; neque enim dubitandum, quin Justinus Lucio Vero postea Imperatori Philosophi nomen attribuerit; cum Athenagoras eundem, dum imperaret, eodem nomine cohonestarit. Sed valde fallitur Valesius in Notis ad Eusebium, ubi arbitratur, *Philosophi* nomen eo in loco ad studium literarum spectare. Ibi enim eos, qui vitam vivunt austeram, denotat, quemadmodum & in titulo Legationis Athenagoræ. Idque ipsemet Justinus hujus Apologiæ initio manifeste indicat, quando ait: *Ac vos quidem Pii, & Philosophi, & Justitiæ custodes, & Eruditionis amatores, quod si vocemini, ubique auditis; an vero etiam sitis, res ipsa demonstrabit*; ubi Philosophiam ab eruditione Justinus distinguit. Immo etiam prioribus Ecclesiæ seculis apud Christianos Philosophi vocati, qui austeriorem vitam æmulabantur, ut pluribus auctoritatibus ostendit Suicerus in Thesauro Ecclesiastico, verbo φιλόσοφος. Capitolinus in Marco cap. 2. de eo scribit: *Philosophiæ operam vehementer dedit, & quidem adhuc puer. Nam duodecimum annum ingressus, habitum Philosophiæ assumsit, & deinceps tolerantiam, cum studeret in pallio, & humi cubaret, vix autem matre agente, in strato pellibus lectulo accubaret.* Philosophia accepta eo sensu Lucius imbutus, licet tantum novennis esset, ejusque nullam in ejus Vita Capitolinus mentionem faciat. Nam Justino & Athenagoræ id testantibus fides non deneganda.

V. Sed, ut ad tempus, quo ea Apologia oblata, redeam, Eusebius in Chronico ad annum Abrahami 2157. qui Kalendis Octobris anni Christi CXL. inchoatur, ait: *Justinus Philosophus librum pro nostra Religione compositum Antonino reddit*: quod & Hermannus Contractus, & Marianus Scotus anno Antonini quarto habent; qui licet in anno errent, hujus tamen Imperatoris initio eam Apologiam editam demonstrant, & quidem, uti existimo, anno Christi CXXXIX. antequam Marcus Cæsar a patre nuncuparetur. Incredibile enim videtur, Justinum, qui tam Marco, quam Lucio titulos Cæsareæ dignitati & Imperio Proconsulari longe inferiores attribuit, Marcum Cæsarem, immo & Imperatorem, si Apologia hoc anno præsentata fuisset, non appellasse. Collegæ enim Imperii Imperatoris nomine cohonestati, ut sæpe insinuavi.

Quo anno prior Justini Apologia scripta.

VI. Eusebius in Chronico anno Abrahami 2166. qui Kalendis Octobris anni Christi CXLIX. auspicatur, ait: *Crescens Cynicus agnoscitur, qui Justino nostri dogmatis Philosopho, quia se gulosum & prævaricatorem Philosophiæ coarguebat, persecutionem suscitavit, in qua ille gloriose pro Christo sanguinem fudit.* Quibus verbis innixus Baronius, aliique, priorem Apologiam Justinum per hæc tempora Antonino obtulisse arbitrantur. At Eusebius de Crescente Philosopho loqui intendit, & ut moris ejus est, uno tenore recitat mortem, quam ille S. Justino infligendam curavit; sed de priori ejus Apologia ibi loqui non potuit Eusebius, cum jam eam primis Imperii ejus annis diserte consignasset. Papebrocius citatus, qui hanc priorem Apologiam Antonino Pio anno ejus Imperii XIII. porrectam contendit, dicit, hunc & laudatum Eusebii locum commutatos inter se esse, idque non recenter, sed circa Hieronymi tempora, aut certe ipsiusmet Hieronymi exemplo, Eusebii Chronicon Latinum facientis. Verum hæc con-

Fundamenta opinionis contraria confutata.

bato crimine, tumultuarie condemnari.

VI. Annuerit ne Justini libello Imperator, non constat, nam post hæc Romæ religionis causa patratas esse Christianorum cædes, ut Telesphori Romani Pontificis & aliorum, suo loco dicemus. Neque enim assentiri possumus affirmantibus Antoninum Pium Augustum Justini oratione persuasum, mox illud quod extat in fine ejus pro Christianis Apologiæ, dedisse rescriptum: nam illud, Asiæ populis post triennium datum fuisse apparet, nimirum ejus Imperii anno decimoquinto. Cum enim ibi Tribunitiæ potestatis inscriptio notata habeatur decies quinquies, totidem eum annos tunc egisse in Imperio, certum est: nam auctore (a) Dione constat, pro numero annorum Imperii, multiplicari vices Tribunitiæ potestatis: adeo ut quoto quis Imperator auctus reperiatur numero Tribunitiæ potestatis, totidem eum annos agere in Imperio, necesse sit pariter affirmare; quamobrem anno decimoquinto ejus Imperii ea oportuit Antoninum pro Christianis rescripsisse.

De tempore dati rescripti ab Antonino Pio.

(a) Dio hist. Rom. lib. 53.

VII. Meminit hujus a se scriptæ Apologiæ ipse Justinus in dialogo cum Tryphone, cum agit de Simone mago: ut appareat, commentarium illum post hæc tempora ab eo scriptum: ubi & de Christianorum persecutione verba faciens, quanta illi essent animi alacritate ad subeunda supplicia, monstrat his verbis: *Dum cædimur, lætamur: persuasum habentes, quod excitaturus nos sit Deus per Christum suum:* & post multa, quomodo persecutione sæviente, major ad Ecclesiam adjiceretur credentium numerus, testatur sic dicens: *Non esse autem qui exterreat, & in servitutem redigat nos, qui Jesu nomina per fidem dedimus, per terram omnem manifestum est. Quod namque dum gladio percutimur, & in crucem agimur, & bestiis objicimur, & vinculis & igne & tormentis aliis omnibus plectimur & excruciamur, a professione nostra non discedamus satis constat. Et quanto magis ejusmodi tormenta quædam in nos expediuntur, tanto alii plures Fideles & veræ religionis per nomen Jesu fiunt cultores. Quemadmodum enim, si quis vitis excidat fructificantes partes; ut palmites, qui alios floridi & frugiferi profundant ramos, illa proferat, facit: ita in nobis quoque accidit. Plantata namque est a Deo & Salvatore vitis & vinea, populus ejus.* Hæc ipse. Porro non hæc Romæ tantum pati Christianos consuevisse, sed ubique gentium, demonstrat, paulo post sic dicens: *Non solum ex possessionibus suis Christianorum quisque exigitur, verum etiam in mundo toto nemini eorum vivere permittitur:* ut ex his appareat, non levem, etiam sine edicto, his temporibus persecutionem in Christianos grassatam esse; nisi ad tempora Marci & Lucii, successorum Antonini, ea referenda esse velimus. At de his hactenus.

Persecutione crescit Ecclesia.

Chri-

conjectura non probatur: sequeretur enim, Eusebium martyrium Justini initio Imperii Antonini enarrasse: anno vero ejus XIII. scripsisse, Justinum Apologiam huic Imperatori reddidisse, a quo præpostero rerum narrandarum ordine longe abest Eusebius in Chronico. Præterea tam varia eventa inter utrumque locum describuntur, ut incredibile sit, illam transpositionem fieri potuisse. Baronius ait, Justinum in prima Apologia scribere. Gentiles dicere, *ante annos centum quinquaginta nos asseverare, Christum sub Cyrenio natum esse*; ideoque eam Apologiam currenti anno, quem ipse CL. post Christum numerat scriptam fuisse. Sed præterquam quod Christiani per hæc tempora nullam peculiarem Eram habebant, Era Christiana, quam aliquando in libris usurpabant, ab anno Juliano XLIII. exordiebatur, ideoque centesimus quinquagesimus ille annus cum anno Eræ Dionysianæ CXLVII. concurreret. Verum Gentiles rerum nostrarum ignari numero rotundo locuti sunt, nihilque aliud significarunt, quam Christianos asserere, Christum ante annos centum circiter quinquaginta natum. Ait secundo Baronius, in ea Apologia bis *Marcionis* Justinum meminisse; hunc autem ante annum CXLIV. hæresim suam non docuisse. Sed inde deducendum, Marcionem extremis Hadriani temporibus errores suos sparsisse, ut suo loco ostendimus, non vero Justinum post annum CXLIV. Defensionem suam Antonino Pio porrexisse.

Hac porro Apologia anno suo reddita liquet, ipso Antonini Pii initio Christianos vexatos; cum Imperatores vel Imperii initio, vel in Decennalibus & id genus festis persecutiones decernere soliti fuerint.

VII. Paulo post primam Apologiam Justinus scripsit Dialogum *cum Tryphone Judæo de veritate Christianæ Religionis*; ipso enim ejus initio legitur: Τρύφων, φησί, καλοῦμαι. εἰμὶ δὲ Ἑβραῖος ἐκ περιτομῆς, φυγὼν τὸν νῦν γενόμενον πόλεμον, &c. id est, *Trypho, inquit, vocor. Sum autem ex circumcisione Hebræus, ex bello proximo profugus*. Cum enim bellum Judaicum *nuperum* vocet; non multo post bellum illud Dialogus scriptus, & quidem postquam jam Apologiam publicasset; ait enim Justinus pag. 349. ejusdem Dialogi: *Atque ista, quod nihil omnino, præterquam, ut vera loquar, curem, dico; neminem prorsus veriturus, quamvis e vestigio a vobis discerpar: neque enim curam aut rationem aliquam popularium etiam meorum (Samaritanorum dico) habui, scripto Cæsarem compellans*, &c. De hoc Dialogo loquitur Baronius anno XI. Hadriani, & cum eo Spondanus. Scaliger in animadversionibus Euseb. scribit, Justinum Hadriano imperante Dialogum illum composuisse ob primum locum a nobis citatum; sed quomodo is intelligendus sit, secundus ostendit.

Justinus scribit Dialogum cum Tryphone.

Baron. an. 130. n. v. & seqq. & ibid. Spondan. nu. 5v.

VIII. Ad num. VI. de rescripto ad cohibendam persecutionem Asiæ populis dato, anno CLII. de quo rursus ibi in Annalibus, agemus.

Rescriptum in favorem Christianorum.

JESU CHRISTI ANNUS 151.	TELESPHORI PAP. ANNUS 10.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 12.

I. Celadion Episcopus Alexandrinus.

CHristi Domini anno centesimoquinquagesimo primo, Orfito & Prisco Coss. sed secundum Cassiodorum, Præsente & Rufo, Antonini Imperatoris anno duodecimo, post Marcum Juniorem subrogatur in Ecclesia Alexandrinæ Celadion Episcopus, qui sedit annos quatuordecim: hæc Eusebius in Chronico & historia (a).

(a) Euseb. lib. 4. c. 11.

JESU CHRISTI ANNUS 152.	TELESPHORI PAP. ANNUS 11.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 13.

SEquenti anno Domini centesimo quinquagesimosecundo, Gallicanus & Vetus notati habentur Consules: apud Cassiodorum vero Commodus & Lateranus habentur conscripti.

Qui

SÆC. II. Anno Urbis 901. Olymp. 232. an. 1. An. Ch. 149.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5642.

☉ 18. P. ☽ 17. P. 14. April. Indict. 2.

JESU CHRISTI 149. *secund. Baronium* 151.

PII PAPÆ 9.

ANTONINI PII IMP. 12.

I. Consules.

[1] AD num. I. Coss. *Ser. Scipio Orfitus*, & *Q. Nonius Priscus*, ex Inscriptionibus Onuphrianis.

II. Imperii Cæsaris M. Aurelii Decennalia.

Marci Aurelii Cæsaris Decennalia ad hunc annum referenda. Mediobarbus pag. 200. Antonini Nummum XII. Tribunitia Potestate notatum, producit, in cujus postica visitur Saturni templum. Producit & alium ejusdem Imperatoris Nummum Trib. Pot. XII. insignitum, in cujus postica legitur: COS. IIII. S. C. MUNIFICENTIA AUG. Exhibetur in ea elephas. In postica alterius, cujus antica Trib. Pot. XII. præfert COS. IIII. S. C. MUNIFICENTIA AUG. Cernitur figura, dextra pateram, sinistra hastam puram tenens, ad pedem dextrum Tigris. Quæ omnia horum solemnium indicia, ut anno CXLVII. diximus.

SÆC. II. Anno Urbis 903. Olymp. 232. an. 2. An. Ch. 150.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5643.

☉ 19. E. ☽ 18. P. 30. Mart. Indict. 3.

JESU CHRISTI 150. *secundum Baronium* 152.

PII PAPÆ 10.

ANTONINI PII IMP. 13.

I. Consules.

[1] AD num. I. Coss. *Gallicanus*, & *Vetus*, ex Inscriptione Onuphriana.

[1] COss. *Ser. Scipio Orfitus*, & *Q. Nonius Priscus*. Gruterus pag. XXXII. 9. SER. SCIPIONE. ORFITO. ET Q. NONIO. PRISCO COS. Lapis apud Boissardum par. V. pag. 123. Sponium in Miscellan. pag. 85. Fabrettum pag. 473. nunc in ædibus Capitolinis: DEDICATA. XV. KAL. APRIL. SCIPIONE. ORPHITO ET SOSIO. PRISCO. COS. *Sosio pro Nonio*, mendose scriptum nonnulli censent, at *Sosio* in lapide legitur, atque adeo Fabrettus recte aliud *Prisci* nomen esse putavit. Aliæ vero inscriptiones apud Gruterum pag. XLVIII. I. CCCRL. 4. habent: SER. SCIPIONE ORFITO. Q. NON. PRISCO. COS. Lapis Gudianus a Relando relatus: ET. ARAM. D.D. K. JUN. Q. NONIO. PRISCO. ET. SERGIO. SCIPIONE. ORFITO. COS. Alia inscriptio ibidem. IIII. KAL. APRIL. Q. NONIO. PRISCO. SERGIO. SCIPIONE COS. Item. IIII. KAL. MART. Q. NONIO. PRISCO. ET SERG. SCIPIONE. ORFITO. COS. Et alia: Q. NONIO. PRISCO. ET SERG. SCIPIONE. ORFITO. COS. Signum figlinæ in ædibus Capitolinis: ORFITO. ET PRISCO. COS. Vide Fabrettum ubi supra & Norisium in Epistola consulari. Fasti Idatiani, & Vindebonenses: *Orfito & Prisco*. Prosperi Chronicon, & Cassiodorus: *Orphito & Prisco*.

[1] COss. *Gallicanus*, & *Vetus*. Horum prænomina, ne dicam aliquot etiam nomina in vetustis monumentis editis reticentur. Lapis apud Fabrettum pag. 506. n. 111. ex Grutero: GALLICANO. ET VETERE. COS. VII. ID. JAN. Ibidem pag. 510. ex laterum signis: GALLICA. EX VETERE. COS. Item apud Sponium in Miscellan. pag. 302. GALLICANO. ET VETERE. COS. Fasti Idatiani, Prosperi Chronicon, & Cassiodorus: *Glabrione & Vetere*. Vindebonenses: *Gallicano & Vetere*.

Stanclinus *Gallicano* prænomen *Quinti*, & *Romuli* nomen dat, sine veterum monumentorum auctoritate. Joseph Maria Stampa in Fastis hujus anni, *Gallicani* collegam C. *Antistium Veterem* nuncupat, Dionis auctoritate fretus, de qua tu viderint eruditi.

JESU CHRISTI ANNUS 153.	TELESPHORI PAP. ANNUS 12.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 14.

QUi vero post sequitur annus Domini centesimus quinquagesimus tertius, Gordiani & Maximi Consulatui in Fastis adscribitur; sed a Cassiodoro, Vero & Sabino Consulibus consignatur. Verum il omnes rerum Ecclesiasticarum notitia steriles.

Annus

SÆC. II. Anno Urbis 904. Olymp. 232. an. 3. A.C. 151.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5644.

☉ 20. D. ☽ 19. P. 19. April. Indict. 4.

JESU CHRISTI 151. *secund. Baronium* 153.

ANICETI PAPÆ 1.

ANTONINI PII IMP. 14.

I. *Consules.* [1] AD num. 1. Coss. *Quintilius Condianus*, & *Quintilius Maximus*, uti accurate Onuphrius ex Dione lib. 72. obi tamen librariorum errore loco *Condiani* legitur *Cardianus*, quemadmodum apud Lampridium in Commodo cap. 4. Sextus Cocidiani filius dicitur, loco Condiani hoc anno Consulis, quem tamen Dio, cui major fides adhibenda, Maximi filium facit. Condianum etiam hoc anno edunt Fasti Græci Theonis a Dodwello Viro eruditissimo nuper publicati, & Fasti Cæsarei; quem annum aperuisse, non vero Gurdianum, ut perperam Cassiodorus, & liber Cuspiniani habent, ex eo liquet, quod anno CLXXX. *Sextus Quintilius Condianus* Maximi filius, non vero Quintilius Gordianus Fastis nomen dederit, ut testantur Fasti citati Theonis, & suo loco videbitur. Chronicon Alexandrinum a Radero publicatum Gordianum profitetur; & tamen Fasti ex eo Chronico a Sylburgio editi Condianum habent; qui similesve errores librariis attribuendi. *Quintiliorum* domus omnis a Commodo extincta, ut tradunt Dio & Lampridius laudati, Maximus scilicet Condianus & Sextus Condianus, de quibus plura Casaubonus in Notis ad laudatum Lampridii locum.

Quinquennalia Imperii Proconsularis Marci. Mediobarbus Nummum ejus producit, in cujus postica legitur: TR. P. V. COS. II. S. C. cernuntur quadrigæ, aurigante Imperatore. Quæ repræsentatio visitur etiam in postica Nummi Antonini Trib. Pot. XIIII. insigniti: cum fluvii cujusdam simulacro pone decumbente. Extat & apud Angelonium Antonini Nummus in cujus postica habetur: TR. POT. XIIII. COS. IIII. S. C. PIETAS. Repræsentatur templum octo columnarum, in cujus medio figuræ duæ sedentes, quarum una hastam tenet; extra columnas duæ figuræ. Qui Nummi horum solennium testes. II. *Quinquennalia Imperii Proconsularis M. Aurelii.*

Pius Papa hoc anno ad Deum migravit, & *Anicetus* in ejus locum suffectus. III. *Anicetus PP. succedit Pio.*

[1] COss. *Quintilius Condianus*, & *Quintilius Maximus*. Eorum prænomina nusquam occurrunt; cognomina quoque corrupte leguntur in vulgatis Fastis. Dio etiam *Cordianum*, & Lampridius *Cordianum* habet, pro *Condiano*. De *Quintiliis* eorumque fatis plura apud Dionem Xiphilini. De *Maximo & Sex. Condiano* Lampridius in Commodo. Fasti Theonis habent, *Condianum*. Fasti Idatiani, Prosperi Chronicon, & Cassiodorus; *Gordiano & Maximo*. Vindebonenses; *Maximo & Condiano*.

JESU CHRISTI ANNUS 154.	HYGINII PAP. ANNUS 1.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 15.

I. Telesphori Martyrium. ANno Christi centesimo quinquagesimoquarto, Glabrione & Veriano Coss. die quinta Januarii, Telesphorus Papa, cum sedisset annos undecim, menses novem minus diebus tribus, martyrio coronatur. Tribuit eidem Eusebius (*a*) annos undecim exactos, itidemque indices Cresconiani. Verum quod Eusebius ipse primo Antonini Imperii anno eum decessisse dicat, errore lapsus ex eo intelligitur, quod in serie Romanorum Pontificum Cletum numerare prætermiserit. Porro cum alii Telesphorum sedisse velint, annos undecim, menses tres, & dies vigintiunum: haud rationem visi sunt habuisse temporis creationis ejus, quæ (ut vidimus) contigit octava Aprilis; & obitus, qui apud omnia Martyrologia positus habetur quinta Januarii. Martyrio coronatum fuisse Telesphorum, auctor est etiam Irenæus (*b*), qui ait: *Gloriosissime martyrium fecit*. Tertullianus (*c*) id etiam de eodem his versibus:

(u) *Euseb. lib. 4. c. 10.*

Post expleta sui qui lustri tempora, tradit
Telesphoro: excellens hic erat, martyrq. fidelis.

(*b*) *Iren. lib. 3. c. 3.*
(*c*) *Tertullian. in carm. contra Marcion. lib. 3. in fin.*

Hæc Tertullianus in poemate contra Marcionem a se, cum esset junior, scripto, quod imperfectum inemendatum, atque metricis numeris minus attemperatum reliquit: sed de eo inferius suo loco dicemus. Rursum vero de martyrio ejusdem mentio habetur in eodem nuper citato libro de Romanis Pontificibus:

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5645.

SÆC. II. Anno Urbis 905. Olymp. 231. an. 4. A. C. 152.

⊙ 22. CB. ☽ 1. P. 10. April. Indict. 5.

JESU CHRISTI 152. *secundum Baronium* 154.

ANICETI PAPÆ 2.

ANTONINI PII IMP. 15.

I. Consules. [1] AD num. I. & seq. Coss. Sex. *Acilius Glabrio*, & *C. Valerius Omullus Verianus*, ut habet Onuphrius in Chronico, ubi quæ in Fastis scripsit, sæpe ex verioribus documentis emendat, ut me monuit Card. Norisius, qui in Epistola Consulari pag. 92. & 117. aliqua de utroque Consule notat. Quindecennalia Imperii Proconsularis Antonini Pii.

II. Telesphori PP. obitus. [2] S. *Telesphorum* Papam Hadriano imperante sedisse probant Acta antiqua SS. Faustinæ & Jovitæ, ac præterea Acta S. Calimeri Episcopi Mediolanensis, quorum verba recitat Henschenius in Explicatione Catalogi veterum Pontificum. Ad hæc Eusebius in Hist. lib. 4. cap. 10. ac etiam in Chronico, & Marianus Scotus ac Hermannus Contractus in Chronicis S. Telesphori Martyrium anno primo Antonini Pii consignant: adeo verum est, Telesphorum ad hæc tempora non pervenisse. Standum itaque Chronico Damasi, in quo legitur: *Telesphorus annis undecim men-*

---

[a] COss. *Sex. Acilius Glabrio*, & *C. Valerius Omullus Verianus*. At vera horum consulum nomina ex Relandi Fastis sunt: *Manius Acilius Glabrio*, & *M. Valerius Homullus*. Aliter tamen suadere videntur nonnulli lapides. Plures affert Relandus in Fastis hujus anni. Nos aliquot subjiciemus antiquas epigraphes. Lateres apud Fabrettum pag. 506. n. 123. GLAB. ET HOMULO. COS. Donianæ inscriptiones cl. II. n. 161. pag. 103. ex Manutii schedis Vaticanis: GLABRIONE. ET HOMULLO COS. ER. RAT. L... Item cl. VII. n. 6. pag. 281. ex iisdem schedis: DEDIC. K. JUNIAS. SEX. GLABRIONE. ET. C. OMOLLO. VERIANO. COS. In notis ad hunc locum animadvertit Gorius, a Fabretto dicam inuri Reinesio, qui hunc lapidem vulgavit cl. IX. n. 61. ac uti spurium a Fabretto damnari, sed Manutii auctoritas, inquit Gorius, a suppositione hunc lapidem liberat. Vetus inscriptio, olim Romæ in ædibus Colotianis, edita post vitam Angeli Colotii Episcopi Nucerini pag. 87.

DEDIC. KAL. FEB.
JUNIO. GLABRIONE. ET. HOMOLLO. COS.

Lapis Ligorianus nuper vulgatus in veteri Latio tom. VII. pag. 116. JUNIO. GLABRIO. ET T. HONOLLIO. COS. Pugnare inter se litterati lapides videntur. Qui a Relando afferuntur, *Manium*, non *Sextum* Acilium habent; & *Marcum*, non *Caium*, aut *Titum Homulum*. Alii e contra *Sextum*, *Glabrionem* appellant, *Junii* etiam nomen addunt; & *Homulum*, *Caium*, & *Titum* vocant, adduntque *Veriani* cognomen. Hinc nos ancipites hæremus, atque adeo utrovis modo eos exhibemus, donec ex monumentis eruendis clarius res pateat. Itaque exhiberi hoc pacto possunt *Sex. Acilius Junius Glabrio*, & *C.* seu *T. Valerius Homulus*, aut *Omullus*, *Homollus*, *Homollius Verianus*. Vide Norisii epistolam consularem in his Coss. Fasti Idatiani: *Glabrione II. & Homilio*. Prosperi Chronicon & Cassiodorus: *Glabrione II. & Romulo*. Fasti Vindebonenses: *Glabrione & Homulo*.

[2] PAgius, *S. Telesphorum* c. A. D. 137. obiisse censet, Chronici Damasi auctoritate fretus; at Constantius in epist. Rom. Pontificum pag. 58. animadvertit, ab Eusebio lib. IV. cap. X. doceri *Telesphorum* martyrio affectum, *anno sui Pontificatus undecimo*, & *Antonini Pii primo*, qui *primus Antonini Pii annus* in A. D. 138. & 139. incidit. Itaque *Telesphori* mors in hunc annum conjicienda videtur.

II. Ubi & hæc itidem de Telesphoro: *Hic constituit ut septem hebdomadas ante Pascha jejunium celebraretur*. Eadem leguntur apud Eusebium (*a*). Verum quadragesimale jejunium ex Apostolica institutione manasse, superius primo Annalium tomo demonstravimus: Quamobrem non recens a Telesphoro illud fuit in Ecclesia decretum; sed potius quod traditione Fideles servurent, at de his diversu esset consuetudo Ecclesiarum, edita constitutione scripto illud fuerit perpetuo stabilitum. Sed & ibidem subditur: *Hic fecit ut in Natali Domini nostri Jesu Christi noctu Missæ celebrarentur: cum omni alio tempore ante horæ tertiæ cursum nullus præsumeret Missas celebrare; quia ea hora Dominus noster Jesus Christus ascendit in crucem*. Verum sunt hæc accipiendu de his quæ frequentiori usa in Ecclesia servarentur, cum alioqui multis constet exemplis, in sacris vigiliis noctu sacrificium offerri consuevisse. Sed post hæc udditur, statuisse Telesphorum, ut ante sacrificium diceretur Angelicus hymnus, *Gloria in excelsis Deo*. Demum hæc in fine: *Hic fecit ordinationes quatuor per mensem Decembrem, presbyteros duodecim, diaconos octo, Episcopos per diversa loca tredecim*. Recensentur in singulis Romanis Pontificibus non solum ordinationes clericorum, qui Ecclesiæ Romanæ usui essent, sed & Episcoporum, quæ in diversus Orbis provincius mitterentur: ut ex his etiam perspicuum reddatur, fuisse muneris Romanorum Pontificum non solum Urbis, sed & orbis totius Ecclesiæ consulere. His de Telesphoro dictis, de sepultura ejus mox subditur: Sepultus est juxta corpus beati Petri in Vaticano, Nonis Januarii: & cessavit Episcopatus ejus dies septem. Sicque decimutertiu ejuidem mensis Januarii suffectus est in locum ejus Hyginius Græcus, Atheniensis, ex Philosopho.

(*a*) Apud Euseb. in Chronico.

Telesphori decreta.

Hyginius Papa.

III. Telesphoro jam nece sublato, cuinam inferioris ordinis Christiano Gentiles percisse putandum est? sævilt acerbe nimis his temporibus eorum in Christianos furor: nam præter illos, quorum memoria excidit, ac eos quorum superius facta est mentio, reperiuntur itidem Romæ alii martyrio coronati. Passus est tunc etiam Alexander Episcopus (*b*) via Claudia, vicesimo ab Urbe milliario; cujus natalis dies in tabulis Ecclesiasticis descriptus hubetur: sed cujus civitatis episcopus fuerit ignoratur. Martyr quoque effectus est Spoleti Pontianus, & alii plures in Italia. In Oriente etium complures reperiuntur sub eodem Antonino nobilitati martyrio, nimirum Pergami in Asia Agathodorus & Curpus, alia vero die Agathonice, Pergæ in Pamphilia Theodorus, ejusque mater Philippa, & alii plures, Apameæ Alexander, Damasci Victor & Corona, Marcinopoli Melitina, Augustoduni in Gallia Hocellus & alii, in Surdinia Potitus: quorum omnium in Romano Martyrologio certa passionis die adscripta habetur. Porro longe majorem esse numerum eorum, quorum injuria temporum & naufragio scripturarum memoria periit, nemo est qui ex his, quæ sunt recitata, non possit facile opinari.

(*b*) Martyrolog. Rom. die 21. Octobr.

Martyres passi sub Antonino Pio.

IV. Porro sanctorum suorum vindex Deus, haud uliu de causa his diebus totum plane Imperii Romani orbem diversis cladibus afflictuvit, quam ut manifestis declararet signis atque prodigiis, esse Gentilibus divinum numen infensum. Quænam vero hæc fuerint, Julius Capitolinus (*c*) his verbis recenset: *Adversa hujus temporis hæc provenerunt: fames, de qua diximus; circi ruina, terræmotus, quo Rhodiorum & Asiæ oppida conciderunt, quæ mirifice omnia instauravit; & Romæ incendium, quod trecentas quadraginta insulas vel domos absumsit: Narbonensis civitas, Antiochense oppidum, & Chartaginense forum arsit; fuit & Tiberis inundatio*. Hæc ipse. Cæterum magnum hæc cunctis incussisse timorem, & ipsum Imperatorem pariter commovisse, ex eo facile opinari licet, quod ipse hoc anno, his prodigiis numine perterrente, Gentiles a Christianorum persecutione dato rescripto cohibuit: quod hoc ipso anno decimo quinto sui Imperii rescripsisse, ex Tribunitiu potestute, annis singulis repeti solita, ibi jam quindecies repetita (ut dictum est) facile intelligi potest. Erat autem rescriptum hujusmodi (*d*):

(*c*) Jul. Capit. in Antonino.

Clades Rom. Imperii ob persecutionem Christianorum.

(*d*) Apud Justin. martyr. in fine orat. ad Antonin. ex version. Lang.

V. *Imperator Cæsar Titus Ælius Hadrianus*

mensibus tribus, diebus tribus. Fuit temporibus Antonini Macrini (legendum, *Hadriani*) *a Consulatu Titiani & Gallicani, usque Cæsare & Balbino*. Consulatus Cæsaris & Balbini incidit in unnum Christi CXXXVII. Quare cum *Telesphorus* anno CXXVI. Pontificatum inierit, ut suo loco dictum, annos XI. m. 3. & d. 3. sedit, si error in numeros non irrepserit. Colitur in Martyrologiis die quinta mensis Januarii, quo & sepultus dicitur in auctiori Chronico veterum Pontificum, sed is dies ad aliquam ejus Translationem referendus videtur, ut ex dictis constat. Sedes dicitur vacasse diebus septem. Verum id ex conjectura assertum. Telesphoro successit *Hyginus*.

III. *Telesphoro* unica attribuitur Decretalis, Viris eruditis supposititia credita. Scripta est ad omnes Episcopos, incipitque cum verbis Damasi Papæ Epistola ad Illyricos: *Credimus S. fidem vestram in Apostolorum eruditione laudatam*. Habet plura alia ex Damasi Epistolis testimonia; item ex Psal. 95. 36. & 51. versionis S. Hieronymi.

Telesphori Decretalis.

IV. Ad num. V. Edictum pro cohibenda persecutione Scriptores in duas partes distraxit. Baronius Haloixius in notationibus ad Vitam S. Justini cap. 5. & Papebrocius ad diem XIII. Aprilis, quo S. Ju-

Rescriptum pro cohibenda persecutione a M. Aurelio emissum.

Rescriptum Antonini pro Christianis.

nus *Antoninus, Augustus Pius, Pontifex maximus, Tribunitiæ potestatis decimumquintum, Consul tertium* (*aliter quartum*) *Pater patriæ populis Asiæ salutem.* Titulus est ex Justini commentariis desumptus; nam qui habetur apud Eusebium noscitur depravatus: quippe qui loco Antonini Pii habeat Marcum Aurelium. Cetera autem quæ sequuntur, ipsum nempe rescriptum, ex Eusebio (a) hic subscribimus:

(a) *Euseb. lib. 4. c. 12.*

Novi quidem diis curæ esse ne tales homines impuniti in obscuro lateant: nam illi ipsi (scio) de iis qui ipsis cultum tribuere recusant, sunt multo acerbius supplicium sumpturi, quam nos. Ac quibus hominibus jam ipsi gravem exhibetis molestiam, & tanquam impios atque a deorum cultu aversos insimulatis, eorum plane quam habent, magnopere confirmatis religionem. Illis enim magis in optatis est, ut in crimen adducti mortem pro Deo suo oppetant, quam ut vita fruantur. Unde sua ipsorum vita hoc pacto prodita, multo majorem clarioremque reportant victoriam, quam si imperata, quæ vos ab ipsis fieri postulatis obirent. Ceterum de terræmotibus, qui vel præterierunt, vel jam sunt, non alienum a ratione videtur, vos commonefacere: quandoquidem etiam cum adsint, animos demittitis, & infelices vestri omnium casus in illorum religionem, tanquam eorumdem causam transfertis. At illi cum tale quid eveniat, constantius firmiusque Deo fidunt. Vos autem toto illo tempore Deum penitus ignorare, resque sacras prorsus contemnere, & non solum cultus qui soli Deo debetur, inscii esse & expertes, verum etiam eos qui illum observant & venerantur, graviter exagitare, & ad mortem usque insectari videmini. Pro quibus omnibus, multi qui nostris præfuere provinciis, jam ante divinissimo sanctissimoque nostro patri litteras scripserunt. Ad quos quidem ille rescripsit, nihil ejusmodi viris negotii facessendum, nisi forte aliquid maleficii contra Romanum Imperium designare molirentur. Ad me etiam eorum causa scripsere multi, quibus per litteras patris mei sententiæ, & voluntati assentiens responsum dedi. Quod si quispiam igitur cuiquam Christiano, quia Christianus sit, pergat molestiæ quicquam aut criminis inferre: ille cui crimen illatum fuerit, etiam si re ipsa Christianus deprehensus sit, absolvatur: qui autem illum accusaverit, justum debitumque supplicium subeat. Hactenus rescriptum.

VI. Addit Eusebius (c): *Hoc edictum Ephesi in communi totius Asiæ concilio divulgatum fuit. Atque ita ista accidisse, Melito Sardensis Ecclesiæ Episcopus, qui eodem tempore hominum fama celebris fuit, testatur perspicue suis ipsius verbis, quæ sunt posita in Apologia utilissima illa quidem, quam pro nostra fidei & religionis defensione contexuit, eamque Imperatori Vero dicavit.* Hæc ipse. Apparet autem ex

(c) *Euseb. ubi supra.*

S. Justinus colitor, illud ab Antonino Pio emissum fuisse contendunt, erroreque in eo M. Aurelii nomen legi, & loco *Consul III.* legendum, *Consul IV.* Contra Valesius in Notis ad lib. 4. Eusebii cap. 13. ubi ea Epistola refertur, existimat, errasse Eusebium, qui Antonino Pio illud Edictum seu Epistolam attribuit; cum sit M. Aurelii, ut ex Inscriptione ipsa apparet, scripta primo anno Imperii ejus, cum ipse esset tertium Consul, inquit Valesius, cujus opinio præferenda, magisque explicanda. His verbis titulus Epistolæ concipitur, *Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος σέβαστος, ἀρμένιος, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ πέμπτον καὶ δέκατον, ὕπατος τὸ τρίτον, τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας χαίρειν*, id est, *Imperator Cæsar M. Aurelius Antoninus Aug. Armenicus Pontifex Maximus, Tribunitia Potestatis XV. Consul III. Communi Asiæ S.* Titulus Armenici conjecturam Valesii certam reddit: is non Antonino, sed M. Aurelio attributus, ac præterea Lucio Vero, ut ex Nummis certum redditur. At observandum *Armeniaci* nomen Marco & Lucio non tribui, nisi quando ille Tribunitia Pot. XVIII. hic Tribunitia Pot. III. donatur; quas Tribunitias Potestates uterque Imperator anno CLXIV. gessit. Infra autem videbimus, *Armeniaci* nomen anno CLXI. quo M. Aurelius Tribunitiam Pot. XV. iniit, eidem dati non potuisse. Et tamen is titulus in epistola ab Eusebio relata legitur. Error itaque in Tribunitiæ Pot. numerum irrepsit.

V. Hunc errorem Auctor Chronici Alexandrini observasse videtur. Is Prisco & Apollinario Coss. anno scilicet Christi CLIX. scribit, *Melitonem Asianum Sardiensem Episcopum*, & aliquot alios Episcopos Apologiam pro Christianis M. Aurelio tradidisse, & Marcum eorum supplicationibus permotum scripsisse epistolam ad *Commune Asiæ*, qua vetabat, ne quis in posterum Christianos Religionis suæ causa calumniaretur. Eam epistolam Auctor Chronici Alexandrini refert his verbis: *Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος σέβαστος δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ πέντε καὶ δέκατον, καὶ ὕπατος τὸ τρίτον τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας χαίρειν*, &c. id est, *M. Aurelius Antoninus Augustus, Tribunitia Potestatis anno XV. Commune Asiæ, Salutem.* At anno CLXIX. Marcus Tribunitiam Potestatem XXIII. non vero XV. gerebat. Quare tam in Eusebio, quam in Chronici Alexandrini Auctore; qui hanc epistolam ex illo accepit, legendum videtur, *τὸ τρίτον καὶ εἰκοστόν*, id est *Tribunitia Potestatis XXIII.* Dicit Valesius in Notis ad lib. 4. Eusebii cap. 26. Chronici Alex. Auctorem falli, qui existimat eam epistolam anno X. Marci scriptam. *Scripta est*, inquit Valesius, *anno primo ejus Imperii, ut colligitur ex anno XV. Tribunitiæ Potestatis in eadem epistola prænotato.* Sed si Vir eruditissimus animadvertisset, Armeniaci nomen Marco, dum Tribunitiam Potest. XV. gereret, datum non fuisse, intellexisset Auctorem Chronici Alexandrini eam Epistolam anno suo reddidisse, in eoque tantum peccasse, quod Numerum Tribunitiæ Potestatis XV. prorsus mendosum retinuerit.

Auctor Chronici Alex. errorem Eusebii deprehendit.

VI. Si quis vero quærat, quæ errandi causa Euse-

ex dictis ejusmodi Antonini rescripti verbis, non solum Proconsulem Asiæ, sed & alios complures Præsides de Christiana religione eidem Imperatori dedisse litteras, rursumque eumdem Augustum non ad Asiæ populos tantum, sed & ad alias quoque provincias interpellatum ejus generis dedisse rescripta: quod aperte testatur Melito Sardensis in ea Apologia ad Verum: quem recitat Eusebius (a) sic dicentem: *Tuus item pater, quicum una tu summam rerum eo tempore administrabas, tum ad alias civitates generatim, tum ad Larissæos, Thessalonicenses, ad Athenienses, & ad omnes denique Græcos nominatim per litteras mandata delegavit, ne quid novarum rerum contra nos Christianos aliquando edere molirentur.* Hæc Melito.

Plura Antonini rescripta pro Christianis.

(a) Euseb. lib. 4. cap. 25.

VII. Illud etiam ejusdem Principis rescripti verbis manifesto declaratur exemplo, nimirum consuevisse Gentiles, Christianorum hostes quæcumque divinitus missæ essent clades, & accidissent infortunia, Christianis crimini dare, ac culpæ illorum adscribere secundum ea quæ & alibi recitavimus ex Tertulliano (b) qui ait: *Adversus sanguinem innocentium conclamant; prætexentes sane ad odii defensionem illam quoque vanitatem; quod existiment, omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse causam: si Tiberis ascendit in mœnia: si Nilus non ascendit in arva: si cælum stetit: si terra movit: si fames, si lues, statim Christianos ad leonem,* Hæc ipse. Quod autem ad statum Romanæ Ecclesiæ pertinet: etsi, ut aliæ foris positæ Ecclesiæ, a Gentilium persecutione (id Antonini rescripto jubente) quieverit, haud tamen tranquilla frui pace permissa est; quippe quæ hæreticorum se in Urbem obtrudentium fuerit vehementer exagitata molestiis: quinam vero hi fuerint, dicturi sumus anno sequenti.

Omnes clades adscribi solitæ Christianis.

(b) Tertull. in Apolog. c. 40.

Chri-

Causa erroris Eusebii.

sebio esse potuerit, hanc esse puto. Legerat is in Apologia Melitonis, cujus Fragmentum refert lib. 4. cap. 26. Antoninum Pium in favorem Christianorum scripsisse ad Civitates, ne contra Christianos tumultus concitarent. Quare M. Aurelii Epistolam ad Asiæ Commune scriptam, & a Melitone impetratam, pro Antonini Pii Epistola per errorem usurpavit. Nec placet conjectura Papebrocii laudati arbitrantis, titulum eidem Epistolæ temeraria manu adjectum, qui forte defecisset in antiquo Codice, aut imperite suppletas residuas nominum ac temporum notas. Nam cum ipse fateatur, eo in titulo *Parthici* nomen aut ejus residuum superfuisse, liquet, eum titulum de Antonino Pio minime explicari posse, cum is numquam in Nummis, nec *Armeniacus*, nec *Parthicus* dicatur; quod tamen utrumque nomen Marco in Nummis & Inscriptionibus attribuitur. Eusebii errorem vidit etiam Nicephorus, qui tamen eum non emendavit. Nam lib. 3. cap. 26. eam Epistolam inter Antonini Pii gesta refert; postea vero cap. 34. illam Marco assignat, aitque: *Multos vero & alios Martyres in Asia fuisse constat, priusquam M. Aurelius Antoninus Justitus aliorumque Christianorum permotus epistola, quam paulo ante retulimus, ad Asia populos missa, persecutionem cohibuit.*

JESU CHRISTI ANNUS	HYGINII PAP. ANNUS	ANTONINI PII IMP. ANNUS
155.	2.	16.

I. Valentinus Romam venit.

CHristi Domini nostri annus centesimus quinquagesimusquintus Consulibus adnotatur Præsente & Rufino: quo Hyginio Romano Pontifice annum secundum suæ sedis auspicante, Valentinus & Cerdo nefandissimi hæresiarchæ cum venissent in Urbem, turbas in Ecclesia concitavere non modicas: quænam fuerint horum hæreses, satis dictum est suo loco superius. Docuerat (ut dictum est) Valentinus in Ægypto; cumque a pluribus suam concinnationem ex Platone, aliisque philosophis, atque poetis, simulque divina Scriptura contextam accipi cognovisset; angusta sibi visa Ægypto, longe lateque in Christiano orbe hæresim propagare conatus, sub Hyginio Romano Pontifice (ut auctor est Irenæus *a*) Romam se contulit, nec quidem cito discessurus; sed Hyginii tempora, & ejus in sede successoris Pii illic explevit, permansitque usque ad Anicetum, ut idem tradit his verbis: *Valentinus venit Romam sub Hyginio, crevit vero sub Pio, & prorogavit tempus usque ad Anicetum.* Hæc ipse. Immo vero usque ad Eleutheri Papæ tempora mansisse eum Romæ, ac primo se Catholicum prætulisse, Tertullianus (*b*) testatur, tam de Valentino quam Marcione agens his verbis: *Ubi tunc Marcio Ponticus nauclerus, Stoicæ studiosus? Ubi tunc Valentinus Platonicæ sectator? Nam constat illos neque adeo olim fuisse, Antonini fere principatu, & in Catholicam primo doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem; donec sub Episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitiabant, semel & iterum ejecti.*

(*a*) Iren. lib. 3. c. 4. & apud Euseb. lib. 4. c. 10.

(*b*) Tertull. de præscrip. c. 30.

II. Cerdonis adventus Romam.

Admiratione quidem digna res est, procacissimum hæresiarcham Romam advenientem, adeo majestate ejus Ecclesiæ perculsum esse, ut non ausus fuerit palam suas blasphemias effundere; sed fidem Catholicam mentiendo, se æque Catholicum profiteri, nec nisi clanculum, disputationis captata occasione hæreses propinare. Quod vero ad Cerdonem perti-

---

SÆC. II. Anno Urbis 906. Olymp. 233. an. 1. A.C. 153.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5646.

☉ 22. A. ☽ 2. P. 26. Mart. Indict. 6.

JESU CHRISTI 153. *secundum Baronium* 155.

ANICETI PAPÆ 3.

ANTONINI PII IMP. 16.

I. Consules.

[1] AD num. I. Coss. C. *Bruttius Præsens*, & *A. Junius Rufinus*, ut discimus ex Inscriptione Romæ in Horto Barberino inventa, & recitata a Sponio in Miscellaneis Eruditæ Antiquit. pag. 53. quæ dicitur dedicata C. BRUTTIO PRAESENTE, AULO IUNIO RUFINO COS. Hic in alia Epigraphe relata a Card. Norisio in Epistola Consulari dicitur A. IUNIUS RUFINUS, & Præsens sine numerali nota; in ea etiam editur. Quare Rufinus in Annalibus perperam Antoninis adscribitur, & hic Præsens alius est ab eo, qui cum Antonino Pio, ejus Imperii initio, Consul fuit.

Im-

---

[1] Coss. C. *Bruttius Præsens*, & *A. Junius Rufinus*. Gruterus pag. CCC. 1.

..... C. BRUTTIO. PRÆSENTE
A. JUNIO. RUFINO. COS.

Fabrettus pag. 726.

...... BRUTTIO. PRÆSENTE
ET. JUNIO. RUFINO. COS.

Sponius pag. 53.

V. IDUS. MARTIAS. BRUTTIO. PRAESENTE
ET. JUNIO. RUFINO. COSS. UTI XIII. K. OCTOB.
DIE FELICISSIMO. N. ANTONINI. PII. SPORTULAS
DIVIDERENT &c.

Ibidem in fine;

V. IDUS. MARTIAS. C. BRUTTIO.
PRÆSENTE. A. JUNIO. RUFINO. COS.

Dies natalis *Antonini* in hac inscriptione designatus, convenit cum Capitolino in ejus vita cap. 1. Tabula marmorea satis longa, sed vetustate detrita, in qua nomina Prætorianorum militum ex coloniis, & municipiis Italicis, Romæ in ædibus Marchionis Gregorii Alexandri Capponii; PRAESENTE. ET RUFINO. COS. extremis nominibus, idque ibidem semel ac iterum. Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Præsente & Rufino* Coss. Vide de *Brutii Præsentis* nominibus Reinesium epist. XXXV. & de *Brutis* consulam suffecto Relandum in Fastis hujus anni. Meminit & de his consulibus, a se in epistola consulari restitutis, Norisius in Epochis Syro-Maced. Dissert. IV. cap. III. pag. 333.

(a) Iren. li. 1. c. 28. (b) Tert. in carm. contra Marc. lib. 3. in fin.

tinet; ipsum quoque sub Hyginio in Urbem se contulisse Irenæus (a) tradit; atque Tertullianus (b) his versibus, de Hyginio, qui successit Telesphoro, intelligens:

Post illum socius legis, certusque magister;
Cum vestri sceleris socius præcursor, & auctor
Advenit Romam Cerdo, nova vulnera gestans:
Detectus, quoniam voces & verba venena
Spargebat furtim; quapropter ab agmine pulsus
Sacrilegum genus hoc genuit, spirante dracone.
Constabat pietate vigens Ecclesia Roma
Composita a Petro, cujus successor & ipse
Jamque loco nono cathedram suscepit Higinus.

III. At ipse Cerdon, quentumlibet in Oriente publice palamque hæreses professus esset, Romam tamen cum venisset, licet impodens ac petulans, reveritus tamen Ecclesiæ Apostolicæ Apostolico ore testatam fidem, ec eorum sanguine consignatam, erubuit turpitudinem suam, simulavitque delicti pœnitentiam, & exomologesis pallio se studuit operire, desperans nimirum se nonnisi Catholici oominis tegmine inter Fideles Catholica fide coruscos versari posse: sicque audacissimus homo pertimoit, & loquacissimus obmutuit; effectusque militiæ, cujus due eret, desertor, in castris Ecclesiæ videri voluit, facta sæpe eeomologesi, profiteri. Quod quidem Irenæus (c) testatur his verbis: *Cerdon autem, qui ante Marcionem, & hic sub Hygino, qui fuit octavus* (*) *Episcopus, sæpe in Ecclesiam veniens & exomologesin faciens, sic consummavit, modo quidem latenter docens, modo vero exomologesin faciens, modo vero ab aliquibus traductus in his quæ docebat male, & abstentus est a religiosorum hominum conventu.*

Cerdonis Exomologeses simulatæ.

(c) Iren. lib. 3. c. 4.

* al. nonus.

IIII. Ceterum tantum abest, ut vel minimum per

II. Quindecennalia Imperii Augustei Antonini Pii.

[1] Imperii Augustei Quindecennalia Antoninus Pius celebravit, ut ex ejus Viennalibus anno CLIX. exhibitis certo constat. Nunquam enim hujusmodi solennia plus anno uno dilata, ut in Differt. Hypatica monui.

[1] JOsephus Maria Stampa in Fastis hujus anni notat, hoc anno *tertium quinquennium* Augustalis imperii ab Antonino Pio expletum fuisse, & *quindecennalia* celebrasse; nec ut putavit Pagius, ea ultra præscriptum tempus dilata; *sæpius enim deceptus est*, ait, *in anno hisce Fastis solemnibus assignando, ex eo quod eorum tempus præfixum non observabat compleri intra sequentem annum: quem certe errorem effugisset, si duos numeros assignasset, imperio, sive Cæsareo, sive Proconsulari, sive Augustali eorum Imperatorum, qui illud exordiebantur intra annum.* Hæc ille. At jampridem id monuerat Norisius in Dissertatione Chronologica de votis decennalibus cap. III. docueratque, *Antoninum Pium* A. V. 900. Christi 148. *vota decennalia* solvisse, exacto decennio die XXV. Februarii. Nummum ex gaza Medicea protulit cum epigraphe ANTONINUS AUG. PIUS. P. P. TR. P. XI. & in aversa PRIMI DECENNALES. COS. IIII. Eadem epigraphe visitur in Museo Theupolo pag. 404. Rursus, inquit Norisius, *anno vigesimo, vota decennalia secunda* solvit, & in tertium decennium nuncupavit. Nummum apud Panvinium laudat, ut & deinde Pagius in fine ad A. D. 156. n. II. in quo ANTONINUS AUG. PIUS. P. P. TR. P. XXI. & in postica: VOT. SOL. DEC. II. COS. IIII. Demum Norisius ex numismatibus *Antonini* aliam epigraphen profert, in qua: ANTONINUS AUG. PIUS. P. P. TR. P. XXII. & in aversa VOTA SUSCEPTA DEC. III. Itaque *Antoninus*, sequitur Norisius, A. V. 910. Christi 158. V. *Kal. Martii* iniens *Trib. Pot. XXI. Vota decennalia* secunda solvit, & anno insequenti, eadem die, inchoata *Trib. Pot. XXII. vota decennalia* tertia suscepit. At hanc sententiam prorsus falsam existimat; nam paucis interjectis, nummum alium ex Occone exhibet, in quo ANTONINUS AUG. PIUS. P. P. TR. P. XXII. & in postica. VOTA SOL. DECENN. II. COS. IIII. ut plane pateat, eodem anno *Trib. Pot. XXII.* & solvisse *vota decennalia secunda*, & *decennalia tertia* suscepisse. Hæc ibi Norisius. Hujusmodi nummorum inscriptiones cum *Antonini Trib. pot. XXII.* & cum iisdem lemmatibus in postica visuntur in Museu Theupolo pag. 188. & 502. Immo pag. 405. habetur *Antonini* nummus cum epigraphe: ANTONINUS AUG. PIUS P. P. TR P. XXII. & in postica: SECUNDI DECENNALES (Sic) COS. IIII. Quo pacto vero hæc cum *Trib. Pot. XXII.* copulari possunt, si *Antoninus*, quum esset *Trib. Pot. XI. prima decennalia* solvit? Norisius, postquam affirmasset, Imperatores eodem tempore quo *vota decennalia*, seu *vicennalia* solvissent, alia *decennalia* suscepisse, subdit, *Cæsares* qui *Tribunicia Potestate* ornati erant, antequam ad *Augustorum* fastigium veherentur, bis decennalia festa celebrasse, nempe elapso decennio Tribunitiæ potestatis, & evoluto decennio ab obitu Imperatoris, in cujus locum successerant. Hinc putavit, *Antoninum*, qui ab *Hadriano* adoptatus fuerat *V. Kal. Martias* A. D. 138. & eadem die *Trib. potestate* insignitum, *vota decennalia secunda* solvisse, exacto *vicesimo anno Trib. potestatis*, in quo *Trib. potestatem* XXI. inibat. Anno vero Christi 159. *decennalia secunda* iterum *solvisse*, & *tertia* suscepisse, quod inchoaret imperium a die *VI. Idus Julii*, qua A. D. 139. *Hadrianus* obiit, quam ageret *Trib. potestatem XXII.* Hinc demonstrare conatur, *Hadrianum*, contra omnium pene scriptorum opinionem, non A. D. 138. uti hi volunt, sed anno 139. vita functum: idcirco in A. D. 159. vota decennalia secunda protrahit; alias, inquit, nulla plane ratione cum anno XXO. *Tribunitiæ* ejus *Potestatis* componi possunt. At in epistola consulari ad A. V. 791. Sententiam, quod ad annum mortis *Hadriani* attinet, mutavit, eumque, ut hactenus alii fecerunt, obiisse die X. Julii A. D. 138. fatetur.

Rom. Ecclesia minime polluta contagio Hæresiarcharum.

per hos vel alios hujus temporis hæreticos labefactata fuerit puritas atque sinceritas Romanæ atque Apostolicæ fidei, ut (quod alias diximus) ad eos fortius convincendos, idem ipse Irænæus & Tertullianus ad Ecclesiæ Romanæ provocent integritatem, in qua nimirum Apostolicæ traditiones vigerent. Non alii quidem Cerdoni, nisi levissimi homines adhæserunt, qui palearum instar in Ecclesia haberentur, & circumferrentur omni vento doctrinæ; de quibus hæc Epiphanius (a): *Cerdon a Syria digressus, & Romam profectus, corruptus & sui ipsius & credentium ipsi, miserrimus visus est. Misera est enim hominum natura, cum relicta Dei via errat, & ubi seipsam a Dei vocatione separavit: contigit enim his proverbium canis, qui umbra tenentur, non continuit quod habebat in ore.* Hæc & alia de Cerdone & ejus sectatoribus Epiphanius.

(a) Epiphan. hæres. 41.

V. Sed observatione illud magnopere dignum est cariosos atque putentes hæresiarchas non eo usque dementiæ pervenisse, ut Apostolicæ sedis culmen omnino contempserint; apud quam, submissa cervice ferrea sæpe facerent exomologesin: plane profitentes, non alionde sibi licere nomen Catholicum vel specie tenus præseferre, quam ex Romanæ Ecclesiæ communicatione quoquo modo surrepta. At non modo Valentinus & Cerdon, sed & Marcion, & alii complures hæresiarchæ, de quibus singulis suo loco dicendum, ficte vel vere palinodiam recantaturi, non apud aliquam aliam sedem, quam Romanam, neque apud quempiam alium summæ æstimationis Episcopum, quam Romanum id sibi legitime faciendum putarunt, quod in confesso esset non solum apud Catholicos, sed etiam hæreticos Ecclesiæ Catholicæ perduelles, eam esse Ecclesiæ totius metropolim, & omnium Ecclesiarum gerere principatum, utpote cujus esset fidem probare, atque perfidiam condemnare.

Etiam Hæresiarchæ deferunt Romanæ Ecclesiæ.

JESU CHRISTI ANNUS	HYGINII PAP. ANNUS	ANTONINI PII IMP. ANNUS
156.	3.	17.

SEquens annus Christi centesimus quinquagesimus sextus notatur in vulgatioribus Fastis Consulibus Lucio Ælio Commodo & Sextilio Laterano, sed a Cassiodoro Tertullo ac Sacerdote: quem, ut memoria rerum Ecclesiasticarum jejunum, scriptorum penuria sic prætermittimus.

Anno

SÆC. II. Anno Urbis 907. Olymp. 233. an. 2. An. Ch. 314.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5647.

☉ 23. G. ☽ 3. P. 15. April. Indict. 9.

JESU CHRISTI 154. *secundum Baronium* 156.

ANICETI PAPÆ 4.

ANTONINI PII IMP. 17.

I. Consules.

[1] AD num. I. Coss. *L. Aurelius Commodus, & Titus Sextius Lateranus*, ut ostendit Card. Norisius in Epist. Consulari. Erat Commodus Marci per adoptionem frater.

II. Quindecennalia Marci Cæsaris.

Ex quo apparet, Marcum Imperii Cæsarei Quindecennalia dedisse. Quare cum anno præcedenti Antoninus sua ediderit, Marcus alio anno Quindecennalia dedisse videtur. Extat apud Mediobarbum Nummus inscriptus: ANTONINUS AUG. PIUS P. M. TR. P. XVII. in postica: LIBERALITAS VII. COS. IIII. Figura stans, dextra congium, sinistra cornucopiæ tenens. Quæ liberalitas ad hæc solemnia referenda.

[1] COss. *L. Aurelius Commodus, & Titus Sextus Lateranus*. Gudianæ inscriptiones apud Relandum.

KAL. MART.
L. AELIO. COMMODO. ET. SEX.
SEXTILIO. LATERANO. COS.

Inscriptio Græca apud Gruterum pag. MXXI.

LUCIO. AURELIO. COMMODO
ET. TITO. SEXTIO. LATERANO

Hinc apud nos suspicio, Gudianam inscriptionem vitiose fuisse exaratam librarii culpa; de qua re Norisius in epistola consulari. Aliæ inscriptiones apud Fabrettum pag. 505. & apud Sponium pag. 74. ut & aliæ apud Relandum, habent; COMMODO. ET LATERANO. COS. omissis prænominibus, ac extremo tantum nomine retento. Item in tabula marmorea Romæ apud Marchionem Capponium, de qua nos anno superiori.

Fasti Idatiani, Vindebonenses, Prosperi Chronicon & alii: *Commodo & Laterano*. Commodum eumdem esse ac *Verum*, qui cum Antonino sæpe in Pandectarum libris conjungitur, docet ad hunc annum in Fastis Relandus.

JESU CHRISTI ANNUS 157.	HYGINII PAP. ANNUS 4.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 18.

1. ANno sequenti centesimo quinquagesimo septimo, Severus atque Sabinus, aliter Sabinianus, Consules habentur: sed a Cassiodoro ponuntur Quintillus ac Priscus. In tanta enim Consulum varietate haud propterea quis suspicari debet rectam chronologiam interverti: nam cum de annis constet Imperatorum, iis certa ratio temporis stabilitur. Hoc igitur anno decimoctavo Antonini Imperatoris, Eusebius (a), cum (ut profitetur) sic sibi explorata esset Hierosolymitanæ Episcoporum sedis successio, ut tamen, quot quisque sedisset annos, haberet incompertum: hos in unum recenset post eos, qui superius numerati sunt, Hierosolymitanos Episcopos dicens: *Cassianus decimus septimus Hierosolymæ Episcopatum post Marcum suscepit: post quem decimusoctavus Publius: cui successit decimusnonus Maximus: vigesimus Julianus: vigesimusprimus Gaianus: vigesimussecundus Symmachus: vigesimustertius Caius: vigesimusquartus Julianus: vigesimusquintus Capito.* Hos ponit usque ad annum Commodi Imperatoris quintum. Episcopi Hierosolymitani.

(a) *Eusebius in Chronico.*

Annus

SÆC. II. Anno Urbis. 908. Olymp. 233. an. 3. An. Ch. 155.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5648.

☉ 14. F. ☽ 4. P. 7. April. Indict. 8.

JESU CHRISTI 155. *secund. Baronium* 157.

ANICETI PAPÆ 3.

ANTONINI PII IMP. 18.

[1] AD num. I. Coss. C. *Julius Severus*, & M. *Rufinus Sabinianus*, ex Inscriptione Onuphriana. *Consules.*

[1] Coss. C. *Julius Severus*, & M. *Rufinus Sabinianus*. Gruterus pag. DCVII. 1.

..... SUBSCRIPSI. III. NON.
NOEMB. ANTIO. POLLIONE
ET. OPIMIANO
KOS. ORDINARIIS. SEVERO
ET SABINIANO. COS

Relandus labi monet Cuperum, censentem, *Severum* & *Sabinianum* in hac inscriptione consules suffectos designari; cuum sint ordinarii consules, & suffecti sint *Antius Pollio*, & *Opimianus*. Gruteriana item inscriptio pag. CCCXCIV. 3. nomina integra, & prænomina horum consulum refert ita;

C. JULIO. SEVERO. M. RUFINO
SABINIANO. COS.
III. NON. DECEMB.

Vides etiam *mense Decembri* hujus anni, ordinarios consules fuisse *Severum*, & *Sabinianum*. Tabula marmorea Romæ in ædibus Capponiis, de qua supra: SEVERO. ET. SABINIANO. COS. Vulgati Fasti: *Severo* & *Sabiniano*, præter Vindebonenses, Cassiodorum, & Fastos Florentinos, qui habent: *Sabino*, *pro Sabiniano*.

JESU CHRISTI ANNUS 158.	PII PAP. ANNUS 1.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 19.

I. CHristi anno centesimo quinqusgesimo-octavo, Siivano & Augurino Coss. undecima Januarii Hyginius Romanus Pontifea, cum sedisset annos quatuor duobus minus diebus (ut colligitur ea tempore ingressus ejus, usque ad diem qui natalitio ipsius adscriptus est in Romano Martyrologio) moritur martyr. Quod vero pertinet ad numerum annorum sedis ejusdem, æque consentiunt Latini atque Græci, eum sedisse annos quatuor: quod quidem liber de Romanis Pontificibus, Collectio Cresconiana, aliique Vaticani indices testantur: affirmat id ipsum Eusebius (a). Ceterum in perquirendis annis Hyginii, si quis Consules perperam positos, immo errore illapsos in librum de Romanis Pontificibus subsequatur in Hyginio; duodecim saltem annos eum sedisse, dicere opus esset: quod tandem intelligens is (b) qui usque ad ipsum Hyginium per Consules in eis positos numeravit annos Romanorum Pontificum, licet sero errorem sentiens, jam in ceteris paulo cautius egit. Rursum vero, quod Irenæus, Tertullianus, Epiphanius in locis citatis superius numerant a Petro Hyginium nonum ordine Romanum Episcopum, quod & alii fecisse reperiuntur, ut Cyprianus (c) in epistola ad Pompejum; id inde accidit, quod ipsorum alii Cletum, alii vero (quod sæpe superius dictum est) Anacletum prætermittunt, ex his duobus unum constantes.

Hyginius moritur martyr.

(a) Euseb. lib. 4. cap. 10. & in Chronico.

(b) Panvin. in Fast.

(c) Cypr. epist. 74. edit. Pamel.

II. Quod ad res ab Hyginio gestas spectat; remanserunt, sicut & aliorum quorumdam antiquorum Romanorum Pontificum prorsus obscuræ, cum hæc tantum in citato superius libro de Romanis Pontificibus habeantur memoriæ commendata, videlicet: *Hic clerum composuit, & distribuit gradus*. Porro quod ad gradus cujusque ordinis in Ecclesia, quo Ecclesiastica habetur composita hierarchia; jam a temporibus Apostolorum hæc facta esse, Ignatio auctore & aliis, tomo primo Annalium demonstravimus: verum aliqua antiquæ formæ ab Hyginio fuisse addita, vel eadem illustrata, æquum est existimare. Leguntur Hyginii titulo epistolæ duæ: recitantur & a Gratiano plura (d) ejusdem decreta, quæ referre omittimus. De-

Hyginii res gestæ.

(d) Habentur collectæ tom. 1. Concil. in Hyg.

Ann. Eccl. Tom. II.

Cc mum

SÆC. II. Anno Urbis 909. Olymp. 233. an. 4. A.C. 156.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5649.

☉ 15. ED. ☽ 5. P. 24. Mart. Indict. 9.

JESU CHRISTI 156. *secund. Baronium* 158.

ANICETI PAPÆ 6.

ANTONINI PII IMP. 19.

I. Consules.

[1] AD num. I. & seq. *M. Ceionius Silvanus*, & C. *Serius Augurinus*, ut habet Onuphrius in Chronico. De hoc pari Consulum legendus etiam Card. Norisius in Epistola Consulari, & Phlegon in libro de Mirabilibus, ubi cap. 10. meminit Consulum M. Plancii Silvani & Sentii Augurini.

II. Vicennalia Imperii Proconsularis Antonini Pii.

Imperii Proconsularis Antonini Pii Vicennalia in hunc annum incidunt: sed ea Nummis sculpta non fuere; licet per inconsiderantiam in Dissert. Hypatica cap. 7. num. III. scripserim; referri Nummum ab Occone & ab Onuphrio in Fastis lib. 2. in quo legitur, *Antoninus Aug. Pius P. P. Trib. P. XXI.* & in postica: *Vota Sol. Dec. II. Cos. IIII.* Nam Onuphrius nullum simile Numisma habet, & apud Occonem hæ tamquam duorum Nummorum partes proponuntur. Quare Imperii Proconsularis Antonini Pii Vicennalia & id genus festa Nummis signata non fuere, primusque Commodus fuit, qui Proconsularis Imperii Decennalia & hujusmodi solennia Nummis insculpi jusserit.

Cum

(1) COss. *M. Ceionius Silvanus, & C. Serius Augurinus*. Gruterianus lapis pag. CXXVIII. 5.

M. CEIONIO. SILVANO
C. SERIO. AUGURINO. COS.

Gudianæ inscriptiones apud Relandum, & apud Cuperum in epistola præfixa Fastis Almelovenii num. 7.

D. D. KAL. AUG.
JULIO. SILVANO. ET
M. VIBULLIO. AUGURINO

At hujusmodi inscriptiones ex Ligoriana fæce dimanant, quare non est in his immorandum. Vide Norisium in epistola consulari, qui C. *Serium Augurinum*, & *M. Ceionium Silvanum* scribendum putat.

Tabula marmorea Romæ in ædibus Capponiis, de qua supra: SILVANO. ET AUGURINO. Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Silvano, & Augurino*.

Hoc anno Pagius *Vicennalia Antonini* statuit; at ea duobus annis anticipat, quod, ut docet Josephus Maria Stampa in Fastis hujus anni, *Antoninus Tribunitiam potestatem XX.* non iniret nisi *V. Kal. Martias* anni Christi 157. & *Trib. Pot. XXI.* an. 158. quare nummus apud Mediobarbum, in quo ANTONINUS. AUG. PIUS. P. P. TR. POT. XXI. Et in postica: VOTA. SOL. DEC. II. COS. IIII. ad annum Christi 158. est revocandus. Vide quæ ad A. D. 153. diximus.

mum hæc de eo postremo loco ponuntur: *Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros quindecim, diaconos quinque, Episcopos per diversa loca sex. Qui etiam sepultus est juxta corpus beati Petri in Vaticano, tertio Idus Januarii. Cessavit Episcopatus ejus dies tres.* Sicque decimaquinta Januarii die Pius Papa creatur, de quo hæc in eodem libro de Romanis Pontificibus scripta leguntur.

Pius Papa.

Pius natione Italus, ex patre Ruffino, fratre Pastoris, de civitate Aquileja, sedit annos novendecim, menses quatuor, dies tres. Hæc ibi: sed de tempore sedis ejus plura inferius.

III. De Successione Aniceti.

(a) Optat. Milevit. contra Parm. lib. 2.
(b) Aug. epist. 165.

Verum antequam ulterius progrediatur de Pio Papa, Hyginio succedente, narratio; sciendum est, de successore Hyginii diversam reperiri antiquorum sententiam: dum alii oon Pium, sed Anicetum, Pium vero illi suffectum dixerunt: alii vero (ut positum est) primo loco Pium, ac post eum numerant Anicetum. Utriusque sententiæ haud vulgares assertores habentur: siquidem priorem locum tribuunt Aniceto, posteriorem vero Pio Optatus (a) Milevitanus, & Augustinus (b) dum Romanorum Pontificum catalogum texunt: eidem quoque sententiæ adstipulari videtur Hieronymus (c) dum post Petrum decimo loco numerat Anicetum: non desunt præterea complures antiqui indices, in quibus itidem Pius postponitur Aniceto. Verior tamen ac magis recepta contraria huic videtur esse sententia, qua prior locus Pio tribuitur: id enim profitetur in primis Hegesippus, qui sub eodem Aniceto Romam venit: hic enim dum post Anicetum, non Pium, sed Eleutherium ponit (d), plane declarat, primo Pium, ac post eum sedisse Anicetum. Id ipsum Irenæus (e) qui iisdem etiam vixit temporibus, tradit, & huic fere æqualis Tertullianus (f), Eusebius itidem (g), Epiphanius (h), duo Nicephori (i), ac demum tam Latini, quam Græci recentiores omnes: ut jam plane stultitia habeatur, iis non acquiescere, qui eodem tempore, quo iidem Pontifices, in Ecclesia claruere, ut Hegesippus, & Irenæus, quique his proxime accedit Tertullianus. Chri-

(c) Hieronym. de Scrip. Eccles. in Hegesip.
(d) Apud Euseb. lib. 4. cap. 22.
(e) Iren. lib. 3. c. 3. & 4.
(f) Tertul. contra Marcion. lib. 3. carm. in fine.
(g) Eusebius in Chronic. & histor. lib. 4. c. 10.
(h) Epiph. hæres. 27.
(i) Niceph. Constant. in Chron. Niceph. Cal. lib. 3. c. 25.

III. Obitus Hyginii PP.

Baron. n. 1.

[r] Cum S. *Hygini* Papæ obitus in quibusdam Martyrologiis die X. Januarii, in aliis die XI. consignetur, liquet, priorem diem ad mortem, posteriorem ad sepulturam referendum esse. Sed de anno major difficultas. Chronicon enim Damasi hac in parte corruptum; ibi enim legitur: *Hyginus annis duodecim, mensibus tribus, diebus sex. Fuit temporibus Veri, a Consulatu Gallicani & Veteris, usque Præsente & Rufino.* Telesphorus Hygini derrssor obiit anno CXXXVII. Consulatus Gallicani & Veteris in annum CL. Consulatus Præsentis in annum CLIII. incidit. Quare Chronicon illud depravatum, dicendumque, Hyginum annos duntaxat quatuor sedisse, ut habent auctius Chronicon Veterum Pontificum, Codex Palatino-Vaticanus, Eusebius in Chronico & in Historia, Nicephorus lib. 3. cap. 25. Luitprandus, Anastasius, aliique tam Græci, quam Latini; & Onuphrius, qui antea solebat tempus Pontificum Romanorum juxta Consules in Chronico Damasi memoratos metiri, hic illud contemnit, & Consules in eo expressos non curat. Cum igitur Hyginus Ælii Cæsaris & Balbini Consulatu sedere cœperit, at ex dictis liquet, obiit anno centesimo quadragesimo primo die X. mensis Januarii. Eusebius enim, Marianus Scotus, & Hermannus Contractus in Chronicis mortem ejus conjungunt cum anno quarto Antonini Pii, ideoque eo circiter tempore martyrio coronatus est. Ipsemet Baronius, qui sine teste Hygini mortem ad hunc annum distulit, ejus tamen Pontificatu gesta cum prioribus Antonini Pii annis copulavit, quæ ideo sursus per hæc tempora repetere coactus fuit.

IV. Decretales Hygini.

Baron. n. 11.

Decretales duæ *Hygino* attribuuntur suppositionis suspectæ. In priori refertur locus ex Idacio contra Warimadum cap. 3. defunto, aliudque ex Aniano ad Constit. 15. tit. 1. lib. 9. aliaque ex Ennodio, qui seculi sexti initio vivebat. Neque secunda ad Athenienses data, magis germana. Hygino successit *Pius*, sed post aliquot mensium Interpontificium, quod persecutioni, quæ tunc furebat, attribuendum. In Libro Pontificali legitur: *Cessavit Episcopatus ejus dies tres.* Quod verum esse non potest, cum doceat Epiphanius, Marcionem post Hygini mortem Romam venisse, dum Presbyteri Ecclesiam regerent, ut supra ostendimus. Quare Interpontificii duratio tam in Libro Pontificali, quam in auctiori Chronico veterum Pontificum notata, parvipendenda, cum toties falsa comprobetur. Hinc ea a nobis per hæc tempora neglecta.

[r] HYginum Romanum Pontificem obiisse A. D. 142. contendit Pagius, e contra Constantius pag. 61. 62. mendosos veterum Chronirorum r.umeros aut rejiciens, aut concilians *Hyginum* sedere cœpisse *anno primo* imperii *Antonini Pii*, & intra *quartum* Pontificatus *annum* in cælum migrasse existimat. Pontificatum ergo accepit A. D. 139. & vita functus est A. D. 142. die X. Januarii.

JESU CHRISTI ANNUS 159.	PII PAP. ANNUS 2.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 20.

I. CHristi anno centesimo quinquagesimo-nono, Coss. Barbato & Regulo, Pius agens in Pontificatu annum secundum, decretum edidit de celebrando Paschate die Dominico; quod tradit Eusebius (a). Verum licet ipse Pius auctor dicatur Ecclesiasticæ sanctionis: tamen, quod jam antea ab Apostolis esset traditum, ipse tantum ad corrigendas Judaizantes Ecclesias, quæ hactenus Judæorum more quartadecima Luna Pascha agere solerent, voluit decreto firmasse. *Sane quidem* (inquit Socrates *b*) *qui Romam & alias partes Occidentis incolunt, Petrum & Paulum Apostolos consuetudinem, quam illi tenent, ipsis reliquisse affirmant. Verum nemo istorum omnium de his rebus scriptis proditum proferre potest.* Hæc Socrates Novatianus. Porro complures Novatianorum cum Judæis ipsi quoque celebrabant Pascha decimaquarta Luna, cujus institutionis Joannem Evangelistam fuisse auctorem, Quartodecimani calumniabantur: quem potius id, sicut alia multa, in illa tunc nuper exorta & coalescente primitiva Ecclesia tolerasse, putandum est. Ceterum nonnisi ex Apostolica traditione, qui de his egerunt sanctissimi Patres, Victoris tempore, ut die Dominico Pascha celebraretur, sibi vindicasse, docet Eusebius (*c*); sed alienum ab hac institutione fuisse Joannem, mox dicturi sumus.

(a) *Eusebius in Chronico.* Celebrandum Pascha die Dominica.
(b) *Socrat. hist. lib. 5. cap. 21.*
(c) *Euseb. hist. lib. 5. cap. 22.*

II. Hæc Petrum Apostolum Romæ docuisse, & eadem ab eo accepta S. Marcum Ægyptiis tradidisse, testatur S. Protherius (*d*) Episcopus Alexandrinus, scribens ad S. Leonem Romanum Pontificem. Quod si de his antiquius testimonium scriptis proditum quis requirat, habet Ignatium, qui vixit temporibus Apostolorum, & sedem Apostolicam Antiochenam, quam Petrus fundarat & Paulus docuerat, administravit: quem profecto alia docuisse atque scripsisse, quam ab ipsis Apostolis accepisset, nefas est dicere; hic, inquam scribens (*e*) ad Magnesianos, Asiæ populos, celebrandum ait diem Dominicum, ut dierum principem, resurrectioni Domini consecratum: & ad Philippenses (*f*) de non celebrando Paschate more Judaico, hæc contestatus, inculcat: *Si quis cum Judæis celebrat Pascha, aut symbola festivitatis eorum recipit, particeps est eorum qui Dominum occiderunt & Apostolos ejus.*

(d) *Apud Bed. de rat. temp. cap. 42.* Traditio Apostolica de Paschate.
(e) *Ign. epist. 6.*
(f) *Ign. epist. 8.*

III. Immo & ipsiusmet Joannis Apostoli testimonio rata haberi videtur celebratio paschæ die Dominico; nam cum in Apocalypsi (*g*) ejus diei meminerit tamquam celebris in Ecclesia ac nominati; quænam quæso, potuit esse ratio diei Dominici in Ecclesia celebrandi, nisi quod esset resurrectioni Dominicæ consecratus, nempe quod ea die Christiani sacramentum resurrectionis Domini religiosis studiis votisque recolerent? Ceterum si more Judaico decimaquarta Luna ejus memoria in Ecclesia ageretur; quod incerta dies ejus esset, utpote quæ singulis annis mutaretur, omnis diei Dominicæ (quæ prima erat) celebrandi ratio cassa red-

(g) *Apoc. 1.* Quid Joannes de Paschate.

SÆC. II. Anno Urbis 910. Olymp. 234. an. 1. An. Ch. 157.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5650.

☉ 26. DC. ☽ 6. P. 11. April. Indict. 10.

JESU CHRISTI 157. *secund. Baronium* 159.

ANICETI PAPÆ 7.

ANTONINI PII IMP. 20.

[1] AD num. I. Coss. *Barbarus, & Regulus*; de quibus Card. Norisius in Epist. Consulari, ubi citat Galenum in lib. de Præcognit. cap. 2. ubi docet, Barbarum avunculum fuisse Lucii Imperatoris, qui cum Marco imperavit. I. *Consules.*

---

[1] COss. *Barbarus & Regulus*. Prænomina adhuc ignorantur. Ara in hortis Justiniani Romæ, inter Donianas inscriptiones cl. I. n. 67. pag. 20. DEDICATUS. X. K. AUG. BARBARO ET REGULO. COS. Edidere hunc lapidem quoque Sponius in Miscellan. pag. 20. & Fabretus cap. III. n. 138. sed minus accurate. Eædem Donianæ inscriptiones cl. II. n. 20. pag. 65. DEDIC. ID. DEC. BARBARO. ET REGULO. COS. Edita & hæc fuit a Josepho Maria Suaresio in Præneste antiqua lib. I. cap. XVI. quanquam alicubi inemendate. Fabrettus item pag. 504. & Sponius pag. 80.

BARBARO. ET REGULO. COS.

Signa figlinarum in ædibus Capitolinis:

BARBAR. ET REGULO. COS.

Norisius in epochis Syro-Maced. Dissert. V. cap. V. pag. 453. nomina horum consulum se restituisse ait ex veteri inscriptione, & Galeno, ex quo habetur, *Barbaro, Vettuleno* quoque nomen fuisse. Confer, si lubet, eandem epistolam consularem. Fasti Idatiani; *Barbaro*, pro *Barbaro & Regulo*. Ceteri Fasti; *Barbaro, & Regulo*.

dita videri potuisset. Quod si quolibet octavo die, nempe Dominico, resurrectionis memoria solemnibus ritibus Apostolica traditione repeti consuevit: quorsum alia die ipsam anniversariam Paschatis celebritatem oportuit celebrari? Hæc autem quantumlibet optimo jure dici posse videantur, Polycrates (a) tamen de Joanne secus affirmat, necnon Irenæus, testimonio (ut ait) Polycarpi: quibus si assenserimus, nutaret ipse liber Apocalypsis, & alterius potius auctoris esse, quam Joannis Apostoli, dicere oporteret: quod horret piorum auditus.

(a) Apud Euseb. lib. 5. cap. 23. & 24.

IV. Pii Papæ decretum de Paschate.

Pius igitur, ne ob altercantium studia convelleretur quæ ab Apostolis de celebrando Paschate die Dominico traditio in Ecclesia statuta esset, eam decreto edito stabiliendam curavit. Cui accessisse divinum quoque suffragium, Angelico ministerio collatum idem qui supra liber de Romanis Pontificibus in Pio his verbis testatur: *Sub hujus Episcopatu frater ipsius Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur, quod ei præcepit Angelus Domini, cum veniret ad eum in habitu pastoris, ut sanctum Pascha die Dominica celebraretur.* Hæc ibi. Hunc illum fuisse Hermen, quem Paulus ad Romanos scribens, salutari mandat, dicens: *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobum, Hermen;* testantur Origenes (b), Eusebius (c), Hieronymus (d), atque alii. Porro liber Hermæ seu Hermetis, qui inscriptus est *Pastor*, quibusdam antiquis optime notus atque probatus fuit; de eo enim Eusebius (e) testimonium affert Irenæi, cum ait: *Librum item Pastoris non modo legendo cognovit, sed etiam approbatione confirmavit. Præclare (inquit) loquutus liber (eum librum Pastoris intelligit) qui sic loquitur: Primum omnium, unum Deum esse credito,* &c. Novit eum atque frequenter citat Origenes (f), qui tamen eum a nonnullis contemni tradit: ut plane appareat haud integram solidamque fidem apud omnes meruisse. Usus est eo commentario ante eum Clemens Alexandrinus (g) ac etiam Tertullianus (h) ex eo testimonium petiit. De quo olim, cum primum scriberet contra Marcionem, hæc ait (i):

De Libro Hermæ, qui est Pastor.

Post hunc deinde Pius, Hermas cui germine frater,
Angelicus Pastor, quia tradita verba locutus, &c.

Athanasius (k) adversus Arianos agens, eum citans, utilissimum librum appellat. Sed quantæ æstimationis apud Græcos fuerit, Hieronymus (l) post Eusebium (m) declarat his verbis: *Asserunt Auctorem hunc esse libri qui appellatur Pastor, & apud quasdam Græciæ Ecclesias etiam publice legitur. Revera utilis liber: multique de eo scriptorum veterum usurpaverunt testimonia: sed apud Latinos pene ignotus est.* Hæc ipse.

(b) Orig. in epist. ad Ro. c. 16.
(c) Euseb. lib. 3. c. 3.
(d) Hieronym. de Scrip. Ecclesi. in Herm.
(e) Euseb. lib. 5. c. 9.
(f) Orig. Periar. lib. 4. c. 2.
(g) Clem. Alex. Strom. lib. 1. & 6.
(h) Tertull. de orat. cap. 12.
(i) Tertull. contra Marcion. lib. 3. carm. in fine.
(k) Athanas. de incarn. Verbi.
(l) Hier. de Scrip. Eccles.
(m) Euseb. lib. 3. cap. 3.

V. Quid Latini de libro Pastoris.

Quod autem ad Latinos pertinet, sic eis liber innotuit, ut tamen eum ipsi inter eorum apocryphorum genera adnumerarint, quæ legi in Ecclesia possint, non tamen citari debere ad fidem Catholicam adstruendam: hac enim censura a majoribus fuisse notatum, Tertullianus (n) affirmat: ipse autem eum postea omnino respuit, quod reciperet mœchi pœnitentiam contra pseudo-paracleti doctrinam, ait enim: *Sed crederem tibi, si scriptura Pastoris, quæ sola mœchos amat, divino instrumento meruisset incidi: si non ab omni Concilio Ecclesiarum etiam vestrarum inter apocrypha & falsa judicaretur, adultera & ipsa, & inde patrona sociorum.* Hæc Tertullianus, plane significans, Pastorem librum extra classem divinorum librorum esse rejectum, quod plus æquo quidam illi favissent: qui etiam eumdem commentarium Petri auctoritate confirmare nitebantur, dum insigni titulo nempe, *Judicium Petri*, opus inscripserant.

(n) Tertull. de pudic. cap. 10.

VI. Antiquus mos dijudicandi libros in Ecclesia.

At (ne id prætereamus) ex iis quæ ex Tertulliano recitavimus, plane declaratur, non recens fuisse judicium in Ecclesia, de scriptis editis, quæ hagiographa, quæve apocrypha essent, accurate decernere, sed per antiquum quo (ut dictum est) Pastoris librum dictæ censuræ majores subjecerant: a quorum sententia recentiores nequaquam recesserunt: nam de eodem Ruffinus (o) agens hæc ait: *In novo vero Testamento libellus, qui dicitur Pastoris, sive Hermetis, qui appellatur, Duæ viæ, vel Judicium Petri (tot enim nominibus a diversis nominari consuevit) quæ omnia legi quidem in Ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad auctoritatem ex his fidei confirmandam.* Hæc Ruffinus. Eadem quoque ratione idem liber a S. Prospero adversus Collatorem agente, qui ejus auctoritate errorem suum tueri conatus fuit, nullius plane auctoritatis est judicatus: sed & a Gelasio æque inter apocrypha recensetur: usos eo quoque esse Arianos ad suam ipsorum hæresim confirmandam, testatur S. Athanasius (p). Certe quidem ante Gelasium atque Prosperum, ut apocryphum, non absque trepidatione citari solitum, ipse item S. Hieronymus (q) significat. Quod vero alii Hermam, Hermen, vel Hermetem eum appellent, quod utriusque nominis meminerit Paulus; haud magni momenti quæstio est: frequentiori autem usu Hermam invenimus nominatum, cognomento Pastorem.

(o) Ruf. Expofit. Symb. Apost.
(p) Athanas. epistol. ad Afros apud Theodor. hist. lib. 1. c. 8.
(q) Hieronym. in Amos cap. 7.

VII.

Sed quod me magnopere reddit ambiguum illud est: Cum in nuper citato libro

Diversa Pastoris scripta. bro de Romanis Pontificibus dicatur, tempore Episcopatus Pii Papæ ab Hermete scriptum esse librum, quo Angeli pastoris habitu apparentis mandatum de celebrendo Paschate die Dominico contineretur: tamen in commentario illo, qui Herma Pastoris inscribitur, & citatus a Patribus reperitur, nulla prorsus de celebrando Paschate habetur mentio, qui etiam longe ante hæc tempora scriptus apparet, nempe sub Clemente, cui duos illos libellos dandos & in exteras civitates mittendos (qui locus iisdem verbis ab Origene quoque citatur in Periarcho *a*) Herma scriptor admonitus est: ut plane ex his dicere necesse sit (si velimus unum eumdemque esse auctorem). diversos hoe inter se fuisse commentarios, diversis temporibus scriptos; quorum prior usu celebrior Græcis in primis habitus sit; posterior autem tam Latinis quam Græcis obscurior, cujus nulla prorsus mentio ab aliquo antiquorum facta inveniatur.

(*a*) *Orig. lib.4. cap. 2.*

VIII. Porro Hermæ quoque Pastoris nomine censetur libellus ille, quo res gestæ sanctæ Praxedis virignis, & fratrum ipsius Novati atque Timothei descriptæ habentur; ejusdem enim auctoris titulo in antiquis codicibus ipsorum Acta descripta leguntur: erant hi quatuor fratres Pudente Senatore & Priscilla clarissima femina geniti; quos omnes Apostolorum prædicatione eruditos, se suaque Christianorum obsequio mencipasse constat: quorum in Viminali posita erat domus amplissima, conjunctæque illi thermæ, quæ interdum Novati, interdum vero Timothinæ ab ejusdem Pudentis filiis superius nominaris dictæ reperiuntur. Primum enim ibi ac præcipuum fuisse epud Pudentem & filios hospitium Christianorum, primo Annalium tomo diximus, simulque in nostris ad Romanum Mertyrologium Notis: apud eosdem quoque Pudentis filios diversatum esse Justinum Philosophum, suo loco dicemus, cum agemus de ejus pro fide Christiana suscepto martyrio. Certe quidem peregrinos, qui ex Oriente Romam veniebant, hospitari solitos in Viminali colle, vel in Exquiliis eidem proximis, Juvenalis (*b*) his versibus perspicue ostendit:

Domus Pudentis & filiorum.

Hic alta Sicyone, ast hic Amidone relicta,
Hic Andro, ille Samo, hic Trallibus, aut Alabandis,
Exquilias, dictumque petunt a vimine collem,
Viscera magnarum domuum, dominique futuri.

(*b*) *Juven. Satyra 3.*

Ex bis namque una erat nobilissima Christianis patens Pudentis Senatoris domus, apud quam & Noveti Thermæ, super quas erectus est titulus Pastoris dictus. Quando autem id contigerit, suo loco inferius dicemus. Cur autem Hermæ inditum sit cognomentum Pestoris, an quia ei Angelus (ut dictum est) in habitu pastoris apparuit, an vero quod cognomen esset Romæ familiæ Senatoriæ (anno enim tertio M. Aurelii Imperatoris Consulatum gessisse reperitur Junius Pestor una cum Papyrio Æliano) haud satis certum est: sed illud verius creditur.

JESU CHRISTI ANNUS 160. PII PAP. ANNUS 3. ANTONINI PII IMP. ANNUS 21.

CHristi anno centesimo sexagesimo Tertullus & Sacerdos creati sunt Consules: numeratur idem annus vigesimusprimus Antonini Pii Imperatoris, quo perperem ponitur a Cassiodoro Consuletus Antonini quintus, cum nonnisi quartus notatus ejus Consulatus habeatur ultimo sui Imperii anno, quo vigesima quarta ejus potestas Tribunitia ennuatim collate, posita reperitur in entiquis monumentis sive nummorum, sive aliarum inscriptionum; ut inter alias illa, quæ in ejus sepulcro

---

SÆC. II. Anno Urbis 911. Olymp. 234. an. 2. A.C. 158.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5651.

☉ 27. B. ☽ 7. P. 3. April. Indict. 11.

JESU CHRISTI 158. *secundum Baronium* 160.

ANICETI PAPÆ 8.

ANTONINI PII IMP. 21.

[1] AD num. I. Coss. *Tertullus & Claudius Sacerdos*, ut habet Card. Norisius in Epist. Consulari. Imperii Cæsarei Marci Aurelii Vicennalia in hanc annum incidunt.

I. *Consules.*

---

[1] COss. *Tertullus & Claudius Sacerdos*. Horum quoque prænomina desunt., Fabrettus pag. 359. num. 83.

D. D. TERTULLO. ET; SACERDOTI. COS.

De *Claudii* nomine vide Norisium in epistola consulari. Fasti Idatiani *Tullo* pro *Tertullo*, & *Sacerdote*. Ceteri vero; *Tertullo*, & *Sacerdote*.

ero in mole Hadriani sic posita legitur: IMP. CÆSARI. T. ÆLIO. HADRIANO. ANTONINO. AVG. PIO. PONTIF. MAX. TRIB. POT. XXIIII. IMP. II. COS. IIII. P. P. qua etiam inscriptione arguuntur erroris, qui hoc anno ut (Cassiodorus) vel sequenti (ut alii) obitum ipsius Antonini Pii Imp. referunt.

JESU CHRISTI ANNUS 161.	PII PAP. ANNUS 4.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 22.

I. Antonino sponte deditі populi.

CHristi Redemptoris anno centesimo sexagesimoprimo, Quintillo & Prisco Coss. cum ageret Antoninus Imperii annum vigesimumsecundum, Eusebius notat in Chronico plures exteras Gentes, æquitate ejus permotas, depositis armis se ejus voluntati subdidisse. Hos autem fuisse Bactros, Hyrcanos, & Indos, Aurelius Victor (a) testatur, qui multis eum celebrat laudibus, sicut Julius Capitolinus, & alii, qui res ab eo gestas fusius sunt prosecuti.

(a) *Aurel. Vict. in Anton. Pio.*

II. Laudat & S. Augustinus (b) æquissimam ab eo latam legem, ne maritus adulterii accusare possit uxorem, si ipse impudice vixerit. Reddam verba Augustini, simulque legis ex Gregoriano Codice acceptæ: *Sed isti, quibus displicet, ut inter virum & uxorem par pudicitiæ forma servetur, & potius eligunt, maxime in hac causa, mundi legibus subditi esse quam Christi; quoniam jura forensia non iisdem, quibus fœminas, pudicitiæ nexibus viros videntur constringere: legant quid Imperator Antoninus, non utique Christianus de hac re constituerit, ubi maritus uxorem de adulterii crimine accusare non sinitur, cui moribus suis non præbuit castitatis exemplum; ita ut ambo damnentur, si ambos pariter impudicos conflictus ipse convicerit. Nam supradicti Imperatoris hæc verba sunt, quæ in codice Gregoriano leguntur: Sane (inquit) mea littera nulla parte causæ præ-* Antonini lex æquissima.
judicabunt: neque enim si penes te culpa fuit, ut matrimonium solveretur, & secundum legem Juliam Eupasia uxor tua nuberet, propter hoc rescriptum meum adulterii damnata erit, nisi constet esse commissum. Habebunt autem ante oculos hoc inquirere, an cum tu pudice viveres, illi quoque bonos mores colendi auctor fuisti. Per

(b) *Aug. de adulter. conjug. lib. 2. c. 8.*

SÆC. II. Anno Urbis 912. Olymp. 234. an. 3. An. Ch. 159.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5651.

☉ 18. A. ☽ 8. P. 23. April. Indict. 12.

JESU CHRISTI 159. *secund. Baronium* 161.

ANICETI PAPÆ 9.

ANTONINI PII IMP. 22.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *Plautius Quintillus*, & *M. Statius Priscus*, ut videre est in Ep. Consul.

II. *Vicennalia Imperii Augusti Antonini Pii.* Antoninus Pius Augustei Imperii Vicennalia in hunc annum distulit, ut varia Numismata a Mediobarbo relata certum reddunt. In uno legitur: ANTONINUS AUG. PIUS P. P. TR. P. XXII. in postica: VOTA SUSCEPTA DECEN. III. COS. IIII. Cernitur figura sacrificans. In alio eadem Tribunitia Potestate insignito habetur: VOTA SOL. DECEN. II. COS. IIII. ubi etiam figura sacrificans repræsentata. Ex his duobus Nummis inter se collatis liquet, uno eodemque tempore & Vota v. g. Vicennalia soluta fuisse, & nova in sequens decennium suscepta. Hoc enim tempore nondum in usu positum erat, ut Vota, quæ vicesimo Imperii anno suscipiebantur, Vota Vicennalia nuncuparentur, sed Vota tantum Decennalia secunda de more dicebantur. Quare hoc anno Antoninus Pius secunda Decennalia solvit, & tertia Decennalia suscepit. Mediobarbus citatus Nummum Antonini Pii refert inscriptum: ANTONINUS AUG. PIUS P. P. in postica: VOTA SUSCEPTA DEC. IIII. COS. IIII. S. C. sed non dubito, quin legendum sit, DEC. III. cum Antoninus Vota Decennalia quarta suscipere

[1] COss. *Plautius Quintillus*, & *M. Statius Priscus*. Gruterus pag. LXVIII. 3.

DEDICAT. IDIB.
JANUAR. PLAUTIO
QUINTILIO. ET STATIO. PRISCO
COS.

Apud Tomasinum de donariis veterum cap. XX.

SUB. M. STATIO. PRISCO. CONSULE.
DESIGNATO

Fabrettus pag. 509. ex figlina:

QUINTILLO. ET PRISCO. COS.

Eadem in alia figlina apud Boldettum lib. II. pag. 529.

De horum consulum prænominibus, ac nominibus adeundus Norisius in epistola consulari. Fasti Idatiani, & ceteri: *Quintillo & Prisco*.

Periniquum enim mihi videtur, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipse non exhibet; quæ res potest & virum damnare, non ob compensationem mutui criminis rem inter utrumque componere, vel causam facti tollere. Si hæc observanda sunt propter decus terrenæ civitatis; quanto castiores quærit cælestis patria & societas Angelorum? Hæc Augustinus. Ejusdem plane legis sententiam Ulpianus (*a*) in secundo de adulteriis libro descripsit.

(*a*) *l. miles. §. judex ff. ad leg. Jul. de adult.*

III. Ejusmodi quoque Antonini lege reddita est cassa illa Ælii (*b*) Veri Cæsaris (hunc Hadrianus, ut in Imperium succederet, adoptaverat) in uxorem suam de extraneis voluptatibus conquerentem dicta sententia: Uxorem dignitatis nomen esse, non voluptatis. Perinde ac si ad voluptatem liceret viris se aliis admiscere. Sed longe illo æquior Antoninus, qui legem Juliam in viros quoque impudicos armavit.

(*b*) *Spartianus in Ælio Vero.*

JESU CHRISTI ANNUS 162. | PII PAP. ANNUS 5. | ANTONINI PII IMP. ANNUS 23.

I. SEquenti anno Domini centesimo sexagesimosecundo, Vibius Barus & Annius Bradua creati sunt Consules, quibus a nonnullis obitus ponitur Antonini; sed nos anno sequenti. Hoc ipso anno, biennio nimirum ante persecutionem Marci Aurelii & L. Veri Imperatorum, in thermis Novati Romæ erectus est Titulus, qui Pastoris dictus est, de quo superius; qua autem occasione id factum sit, litteræ ejusdem Pastoris ad Timotheum, Novati, Pudentianæ, atque Praxedis germanum, significant; quas facta collatione exemplarium hic expressimus: sunt hujusmodi.

Titulus Pastoris.

Pastor presbyter Timotheo compresbytero in Domino salutem.

II. *Venerabilis virgo Praxedes afflicta erat propter transitum germanæ suæ Pudentianæ: multi nobiles Christiani ad eam veniebant, & consolabantur eam una cum Episcopo Pio, venitque ad eam germanus vester Novatus, qui est frater noster in Domino, & consolatus est eam, & multos Christianos pauperes donis suis refecit, & ministravit omnibus de facultatibus suis,*

Pastoris litteræ.

cipere non potuerit, triennio post Vota Decennalia III. suscepta demortuus. Mediobarbus ibidem pag.205. hunc Antonini Nummum exhibet: ANTONINUS AUG. PIUS TR. P. XXII. in postica: AEDE DIVI AUG. REST. COS. IIII. S. C. Visitur templum octo columnis suffultum. Quare in his Vicennalibus hujus restitutionis memoria renovata. Quo Nummo, similibusve innixus hanc regulam statui, in Decennalibus sc. & id genus festis, præcedentium annorum victorias, aliaque præclare a Principe gesta, Nummis de more insculpta, ac eorum memoriam instauratam esse.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5653.

☉ 1. FG. ☽ 9. P.14. April. Indict. 13.

JESU CHRISTI 160. *secundum Baronium* 162.

ANICETI PAPÆ 10.

ANTONINI PII IMP. 23.

SÆC. II. Anno Urbis 913. Olymp. 234. an. 4. A. C. 160.

I. [1] AD num. I. Coss. T. *Vibius Barus*, & *Annius Bradua*, ex Inscriptione Onuphriana

Consules.

[1] COss. *T. Vibius Barus*, & *Annius Bradua*. Gruterus pag. CLXXX. 1.

APPIO. ANNIO. BRADUA
T. VIRIO. VARO. COS.

Fabrettus in libro de aquæductibus, & Inscript. pag.690.

DEDICAVIT. VIIII. KAL. SEPTEMBRE.
BRADUA. ET. VARO. COS.

Hinc Fabrettus Sponium emendat, qui in Miscellan. pag.207. VERO pro VARO edidit. Idem Fabrettus pag.128. n.50.

V. ID. JANUARIAS
APPIO. ANNIO. ATILIO. BRADUA
T. VIRIO. VARO. COS.

Hæc autem inscriptio nunc posita est in ædibus Capitolinis, ac ita in ea legitur:

V. IDUS. JANUARIAS
...... ANNIO. ATILIO. BRADUA
...... T. VIBIO. VARO. COS.

Donianæ inscriptiones cl. II. n.160. pag.103. ex schedis Manutii Vaticanis:

GALLO. ET BRADUA. COS.

Lo-

suis, rogans ab ea, ut orationibus ejus indulgentiam a Domino mereretur: idemque vos frequenter cum beatissimo Pio Episcopo ad altare Domini commemorabat. Post mensem vero & dies vigintiocto ægritudine detentus est Novatus, postquam abscesserat a conspectu virginis Praxedis. Pio autem Episcopo cogitante de omnibus Christianis una cum virgine Praxede, conquiritur Novatus vir Dei: & cum auditum fuisset, quod ægritudine detinebatur, contristati sunt omnes. Beata autem Praxedes dixit ad S. Pium Episcopum: Jubeat sanctimonium vestrum, ut eamus ad eum, & visitatione tua cum orationibus salvabit eum Dominus. Et facta constitutione, noctu una cum Pio Episcopo & virgine Domini Praxede perreximus ad virum Dei Novatum. At cum audisset idem vir Dei Novatus omnes nos congregatos ad se venisse, gratias cœpit agere Deo, quia meruit a S. Episcopo Pio & virgine Domini una cum nostra visitatione confortari: & fuimus in domo ejus diebus ac noctibus octo. His autem diebus cum ibi essemus, hoc placuit ei, ut vobis una cum beata Praxede omnem substantiam suam relinqueret. Inde vero tertiodecimo die transivit ad Dominum. De quo facta nos litteras hujus textus ad vos direximus una cum beata Pio Episcopo sedis Apostolicæ, & virgine Praxede, ut, quid tibi placuerit de substantia germani tui Novati, facias nos certiores, ut tua ordinatio in omnibus custodiatur. Missa per Eusebium subdiaconum sanctæ Romanæ Ecclesiæ. Ibidem quid Timotheus rescripserit, his verbis ponitur:

III. Responsio Timothei. *Timotheus confratri presbytero Pastori, & sanctissimæ sorori Praxedi in Domino salutem. Nos famulatum in omnibus prævenientes, oramus sanctimonium vestrum, ut nos commendare dignemini memoriæ sanctorum Apostolorum, & sancto Pio Episcopo, & sanctæ Sedis Apostolicæ Præsuli, & omnibus sanctis. Ego humilis servus vester plenius gaudio repletus sum, audiens quod mihi scribere dignati estis. Mea siquidem vobis semper votiva fuit & est conscientia. Unde agnoscat sanctitas vestra, quia quod germano suo Novato placuit, & nobis famulis vestris placet: ut in arbitrio sanctæ virginis sit quod mihi dereliquit, & quod vobis & sanctæ virgini placuerit, ex eo faciendi plenam per omnia habeatis potestatem.* Sequitur Pastor: *Accepta igitur hac epistola, gaudio repleti sumus, & tradidimus eam legendam sancto Pio Episcopo. Tunc beatus Pius Episcopus gratias egit Deo Patri omnipotenti. Eodem tempore virgo Domini Praxedes, accepta potestate, rogavit beatum Pium Episcopum, ut in thermis Novati, quæ jam in usu non erant, Ecclesiam dedicaret, quia in eis ædificium magnum & spatiosum videbatur esse: quod & placuit Pio Episcopo, & dedicavit Ecclesiam in thermis Novati, in Urbe, in loco qui appellatur Vicus Lateritiorum, ubi & constituit Titulum Romanum, in quo & baptisterium consecravit quarto Idus Maias.* Hactenus de Tituli erectione. Quæ autem contigerunt sub persecutione post annos duos excitata sub M. Aurelio & Lucio Vero, describentur suo loco. Porro natalis dies Novati in tabulis Ecclesiasticis notatus habetur (a). Ipsum vero Titulum Pastoris, jam vetustate collabentem, hoc ipso anno quo hæc scribimus, decentissime restitutum vidimus ab ejusdem Tituli presbytero Cardinale Illustriss. ac Reverendiss. Henrico Caetano, S. R. E. Camerario: ubi coalescit recens reddita observantia Cisterciensium monachorum.

(a) *Martyrol. Roman. die 20. Junii.*

Anno

na. Sed loco *Barus*, legendum, *Varus*, ut habet inscriptio Romana in Miscellaneis Eruditæ Antiq. quæ dicitur dicata BRAOUA & VERO COSS. Verum etiam profitentur Fasti Idacii, Prosperi, Chronici Alexandrini & Cassiodori.

Legendum VARO pro GALLO. Demum vetus inscriptio prope Lugdunum in summo colle, vulgo *la Montaigne de Fourviere*, mense Decembri A. D. 1704. reperta, & a variis subinde evulgata; ac primum in Actis Trevoltiensibus mensis Aprilis an.1705. art. LXIV. pag.652. deinde commentariolo illustrata a V. C. Philippo a Turre Episcopo Adriensi, cujus commentariolus lucem vidit Amstelodami A. D. 1709. Bibliothecæ selectæ tom. XVII. pag.267. & rursus opera Alberti Henrici Sallengrii, antiquit. Roman. tom. III. pag.854. Postremo Dissertationem de ea edidit Bozius regius Academicus Parisiensis, quæ prodiit tom.III. Monumentorum regiæ illius Academiæ pag.206. edit. Hagæ Comitum. Eadem porro inscriptio ab aliis subinde recusa. Dedicata est autem.

APP. ANNIO. ATILIO. BRADUA
T. CLOD. VIBIO. VARO. COS.

Igitur hæc inscriptio horum consulum vera prænomina ac nomina protulit; ex qua & Pagius, & cæteri qui de horum nominibus disceptarunt, aut emendandi, aut supplendi sunt. Pagius quidem qui VERO pro VARO, fidem Sponii secutus, legendum esse censebat, & aliqua eorum nomina omisit. Fasti Idatiani: *Bradua & Vero*. Vindebonenses: *Bradua & Varo*. Prosper, & Cassiodorus: *Vero II. & Bradua*. Corrupte fere omnes.

JESU CHRISTI ANNUS 163.	PII PAP. ANNUS 6.	ANTONINI PII IMP. ANNUS 24.

I. *De tempore quo imperavit Anton. Pius.*

ANno Christi centesimo sexagesimotertio, Marco Aurelio tertium & Lucio Vero secundum Coss. septima die Martii, Antoninus Pius, cum imperasset annis vigintiduobus, mensibus septem, & diebus vigintisex, moritur. At quoniam veritas annorum, quibus imperavit, inexplorata quam pluribus fuit, occasio data est nonnullis temporis ordinem pervertendi. Quamobrem haud otiosum putamus ad veritatem rerum gestarum exquirendam, eam certa firmaque temporis chronologia stabilire. Meminisse ergo in primis debemus, ipsum Tribunitiam potestatem primo anno Imperii accepisse, Hadriano adhuc vivente, anno (ut diximus) centesimo quadragesimo: cumque in monumentis antiquis (a) ejus nominis inscriptio notata habeatur Tribunitia potestate vigesimaquarta: necesse est, ipsum ad hunc usque annum pervenisse: quamobrem ea ratione se collegisse ex Dione Xiphilinus tradit, imperasse Antoninum annos vigintiquatuor: sic & Eutropius, qui eumdem Antonino tribuit annorum numerum: tot enim annos eum regnasse putaverunt, quot repetita in eo Tribunitia potestas reperiretur. Verum ex iis vigintiduos tantum explesse patet, duos autem tantummodo inchoasse: nam cum eo anno Domini centesimo quadragesimo, die decima Junii, quo mortuus est Hadrianus, solus cœperit imperare, desieritque (ut dicemus) hoc anno, septima die Martii: reliquum est, ut affirmemus ipsum imperasse vigintiduobus annis

(a) *Apud Panvin. in Fast. commen. & A. dolph. Occo. de Num.*

SÆC. II. Anno Urbis 914. Olymp. 235. an. 1. A.C. 161.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5654.

☉ 2. E ☽ 10. P. 30. Mart. Indict. 14.

JESU CHRISTI 161. *secund. Baronium* 163.

SOTERIS PAPÆ 1.

M. AURELII IMP. 1.

I. *Consules.*

[1] ANnum I. ad VII. Coss. *M. Ælius Aurelius Verus Cæsar III. & L. Ælius Commodus* II. ut ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari pag. 95. ex Inscriptione Gruteriana pag. 300. hujus anni initio dedicata, in qua cum L. Aurelius Commodus Cæsar non dicatur, quemadmodum nec in aliis Inscriptionibus, in quibus prior ejus Consolatus Laterano Collega gestus memoratur, Cæsar non appelletur, constat, eum, antequam cum Marco imperaret, Cæsarem non fuisse; Cæsaribus enim & Augustis eum Magistratum exercentibus, sa sine Augusti, vel Cæsaris nomine in Inscriptionibus memorari non solitus. Verum itaque est quod scribit Capitolinus in Vero Imperatore cap. 3. *Fuitque privatus in domo Imperatoria viginti & tribus annis*. Paulo post: *Diu autem & privatus fuit, & ea honorificen-*

---

[1] COss. *M. Ælius Aurelius Verus Cæsar III. & L. Ælius Commodus*. Gruterus pag. CCC. 1.

M. AELIO. AURELIO. VERO. CAESARE III.
L. AELIO. AURELIO. COMMODO. II. COS COOPT.
L. PETRONIUS. SEVERUS. NO. I. ANUS
P. R. C. ANN. DCCCCXIII.

Vide & Gruterianum lapidem pag. LXIII. 5. de quo Norisius in Dissertatione Chronologica de votis decennalibus cap. III.

Lapis erutus Puteolis A. D. 1703. apud Jo. Vignolium in selectis inscriptionibus pag. 323. & de columna Antonini pag. 51.

X. KAL. APRIL.
IMP. CAESARE M. AURELIO ANTONINO AUG. III.
ET IMP. CAESARE. L. AURELIO. VERO. AUG. II. COS.

Hæc inscriptio incisa fuit paulo post *Antonini* obitum. Decessit enim hoc anno die VII. Martii. Fabretius pag. 684. ex scapo columnæ:

......ONINO. III. ET VERO. II. COS.

Vide alias inscriptiones apud Relandum. Donianæ inscriptiones cl. III. n. 17. pag. 119.

IMP. CÆSARI. DIVI. ANTONINI. PII. FIL.
DIVI. HADRIANI NEPOTI. DIVI. TRAIANI
PARTHICI. PRONEPOTI. DIVI. NERVAE
ABNEPOTI. L. AELIO. AURELIO. VERO
AUG. TRIBUNIC. POTEST. III. COS. II.
FRATRI ARUALI.

Ibidem n. 118. alia inscriptio cum iisdem titulis, dedicata.

M. AELIO

annis expletis, mensibus septem, & diebus viginti sex: quamobrem Theophilus Episcopus Antiochenus, qui hoc tempore claruit (nam sub Marco Aurelio & Lucio Vero Antonini Pii successoribus sedit) cum ait Antoninum regnasse annos vigintiduos, menses septem, & dies sex; in numerum dierum irrepsisse errorem, dicendum est, nempe ut loco dierum vigintisex, tantum sex positi habeantur: nam ea ratione colligeretur ipsum obiisse decimasexta die Februarii. Porro ex iis quæ idem Theophilus ait, dum consignat tempus Imperii M. Aurelii, quem Verum appellat successorem Antonini, quem ex Tertulliano (a), & aliis, constat obiisse die decimaseptima Martii; eum imperasse annos decem & novem, ac dies decem: necesse erit affirmare, Antoninum Pium, cui ille successit, clausisse diem extremum septima die Martii.

(a) Tert. in Apol. c. 25.

II. *Mortuus est apud Lorium villam, domesticis etiam rebus compositis, at de familiaribus & aliis optime meritus: quem Senatus, retulit inter divos. Meruit & Flaminem, & Circenses, & templum, & sodales Antonianos: solusque omnium prope Principum prorsus sine civili sanguine & hostili (quantum ad se ipsum pertinuit) vixit, & qui rite comparetur Numæ, cujus felicitatem, pietatemque, & securitatem, cærimoniasque semper obtinuit.* Hæc Capitolinus. Matura quoque senectute eum vita functum esse constat: quippe qui cum natus sit (ut idem tradit auctor) decimanona Septembris, Consulibus Domitiano duodecimum & Dolabella, anno Domini (ut posuimus) octogesimooctavo, decesseritque (ut dictum est) hoc anno, septima die Martii; colligitur eum vixisse annos septuagintaquatuor, menses quinque, & dies sexdecim: tumulatus est in sepulcro, quod super Tiberim ipse erexerat (ut demonstratum est) Hadriano, hoc elogio:

Ætas & sepultura Antonini Pii.

IMP.

scentia caruit, qua Marcus ornabatur. Namque in Senatu ante Quæsturam non sedit; neque in itinere cum patre, sed cum Præfecto Prætorii vectus est; nec aliud ei honorificentiæ adnomen adjunctum est, quam quod Augusti filius est appellatus. M. Aurelii Consulatus juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam sumtus, ob Quindecennalia nempe Proconsularis ejus Imperii. In Fastis Cæsareis ab Em. Card. Norisio publicatis Consules his verbis exhibentur: *duobus Augustis*, quia sc. post mortem Antonini Pii uterque Cæsar, Augustus appellatus fuit, indeque Consulatus iste, duorum Augustorum Consulatus dici solet.

Imperii Proconsularis Marci Quindecennalia.

II. Antoninus Pius die septima mensis Martii e vivis excessit, quod certo colligitur ex die emortuali M. Aurelii successoris, qui fuit dies XVII. mensis Martii anni CLXXX. ut infra videbimus. Quare post Hadriani mortem imperavit annos viginti duos, menses septem, dies viginti sex, a die vero, quo Imperii Collega nuncupatus est, annos viginti tres, dies undecim. Xiphilinus quidem, Zonaras, & Cedrenus annos ei viginti quatuor attribuunt; quia nempe utrumque extremum

Obitus Antonini Pii.

Baron. n. 1.

M. ÆLIO. AURELIO ANTONINO
AUG. P. P. TRIB. POT. XVII.
COS. III. FRATRI ARUALI

Uterque lapis dedicatus est A. D. 163. Alios lapis ibidem cl. II. n. 55. pag. 80. quem mendose edidit Fabrettus, inscript. cap. X. n. 555.

IMP. CAES. M.
AURELIUS. ANTONINUS
AUG. PONT. MAX. TRIB.
POTEST. XV. COS. III.
IMP. CAES. L. AURELIUS
VERUS. AUG. TRIB. POT. COS.

Supplendum II. Fabrettus ediderat: TRIB. POTEST. XI. mendose. Nummus *M. Aurelii* in Museo Theupolo pag. 520. cum *Trib. Pot.* XV. COS. III. Ibid. pag. 532. nummus *L. Veri*, cujus epigraphe: *Imp. Cæs. Aurelius Verus Aug.* In aversa; *Concordia Augustor. Tr. Pot. Cos. II.* Norisius in Dissertatione de votis Decennalibus cap. III. notat, *M. Aurelium* A. D. 162. Nonis Martii, mortuo *Antonino* fuisse *Tribunicia potestatis* XV. Fragmentum veteris lapidis inter Antii rudera effossi A. D. 1733. & ab Antonio Maria Lupo Societatis Jesu vulgatum in Dissertatione ad epitaphium S. Severæ martyris pag. 159.

. . . .
. . . .
PARTICI. PRONEPOT. DIVI.
NERVÆ ABNEPOTI
L. AURELIO. VERO. AUG.
TRIBUNIC. POTEST. COS. II.
ANTIATES. PUBL.

Uterque consul *Kal. Jan.* quum consulatum iniit, *Cæsar* erat, mox *Augustus* uterque, hinc in lapidibus sculptis post *Antonini Pii* mortem, *Augusti* nuncupantur. Itaque horum nomina in Fastis sic sunt exprimenda: *M. Ælius Aurelius Verus, Cæsar*, mox *Antoninus Aug. III. & L. Ælius Aurelius Verus*, qui & *Commodus, Cæsar*, mox *Aug. II.* Fasti vulgati corrupte præferunt. Idatiani siquidem: *Antonino V. & Aurelio Cæsare, duobus Augustis*. Vindebonenses: *Duobus Augustis*. Ceteri omnes varie efferunt. Bucherianus catalogus, ubi de S. Pio Papa: *Fuit* (Pius) *temporibus Antonini Pii a consulatu Clari, & Severi usque duobus Augustis*. In libris Pandectarum: *Divi fratres* appellantur.

IMP. CÆSARI. T. ÆLIO. HADRIA-NO. ANTONINO. AVG. PIO. PONT. MAX. TRIB. POT. XXIIII. IMP. II. COS. IIII. P. P.

III. M. Aurelius, & L. Verus Impp.

Antonino Pio defuncto, Marcus Aurelius Antoninus cognomento Philosophus, & Lucius Ælius Verus Antoninus, quos vivente ac jubente Hadriano adoptaverat, succedunt in Imperium. Quoniam vero horum Imperatorum diversa reperitur apud antiquos nomenclatura, quod nonnullis erroris causam præbuit; de his dicere, necessarium ducimus: ac primum quidem, quo nomine dicti essent, antequam ab Antonino adoptarentur. Marcus Aurelius Antoninus filius fuit fratris (a) uxoris Hadriani, Annii Veri. *Hic* (inquit Capitolinus) *principio avi sui nomen habuit*, nempe (ut tradit Dio b) *Marcus Annius Verus*, *quem*, inquit, *prius Catilium nominaverant*, nimirum (ut idem ait Capitolinus) *a Catilio Severo materno proavo*: qui addit: *post excessum vero patris Hadriano Annius Verissimus vocatus est; post virilem togam, ut olim, Annius Verus*. Hec ipse: porro Justinus martyr (c) eum appellat Verissimum.

(a) Jul. Capit. in Pio.
(b) Dio in Hadr.
(c) Just. martyr in Apolog. ad Antonin.

IV. De nominibus Marci & Lucii.

His sic se habentibus, errore lapsus videtur Spartianus, dum ait (d) Antoninum Pium jussu Hadriani sibi adoptasse Annium Verum, & Marcum Antoninum: aperte significans, Annium Verum diversum ab Antonino, ipsumque esse, quem dicimus Lucium Verum: nam & Theophilus Antiochenus, qui (ut diximus) his diebus vivebat, Marcum Antoninum, Verum appellat, quem ait imperasse annos decem & novem, ac dies decem: quæ de Lucio Vero dici non possunt. Porro Veri nomen Lucio adhæsisse postquam Marcus eum in collegam Imperii adscivit, idem Capitolinus testatur: nam (ut ait) Marcus nomen Antonini sibi sumpsit, Lucio autem, Veri, tribuit. Idem ait Galenus (e), qui hoc ipso tempore Romæ claruit; sed in ejus textum mendum irrepsisse, certum est, dum apud eum Severus, pro Vero legitur: sic enim ait: *Decesserat paulo ante de vita Antoninus, qui Hadriano in Imperio successerat: regnabat autem Severus, qui se ipsum, mutato nomine, Antoninum appellavit: Lucium vero quem Imperii fecit participem, Severum nominavit*: ut restituendus sit locus: *Regnabat autem Verus, qui se ipsum, mutato nomine, Antoninum appellavit: Lucium vero, quem Imperii fecit participem, Verum nominavit*. Sic igitur vides nomen Veri ante Imperium fuisse Marci, post Imperium autem communicatum Lucio. Hec ex Capitolino.

(d) Spartian. in Hadr.
(e) Galen. contra eos qui de typis scripserunt.

V. Nomina & cognomina M. Aurelii Imp.

Ex his itaque patet, Marcum Antoninum Philosophum, primo dictum esse Catilium Annium Verum, postea Marcum Annium Verum, inde Verissimum, postea ut olim, M. Annium Verum. Sed (quod prætermittit Capitolinus) adoptatus ab Hadriano, Ælii cognomen accepit, & ex Annio dictus est Aurelius; nam in Consulatu ipsius, quem gessit cum Pio tertium Consule, scriptus habetur in nummis & aliis antiquis monumentis, M. ÆLIUS AURELIUS: factus autem Imperator, omisso Ælio, M. Aurelius Verus Antoninus est dictus: licet in antiquis monumentis, Veri nomen, quod Lucio tribuerat, in Marco prætermissum appareat; & frequentius Marcus Aurelius Antoninus poni consueverit, & interdum Marcus Antoninus tantummodo scriptus habeatur. Porro Aurelii cognomentum non a suis majoribus accepit, sed a parente qui eum adoptavit, Antonino Pio ex familia Aureliorum progenito, ut apparet ex Julio Capitolino in Pio: quo etiam cognomine appellatum fuisse Lucium Verum, cum post ex-

mum annum incompletum pro integro numerant, qui putandi modus ab Antiquis sæpe usurpatus.

III. Liberi Antonini Pii.

Antoninus Pius liberis suis superstes fuit. Capitolinus in Antonino Pio cap. 1. de ejus filiis loquens ait: *Uxor Annia Faustina; filii mares duo, duæ fœminæ, gener per majorem filiam Lamia Sylvanus; per minorem Marcus*. Horum filiorum, filiæque natu majoris nomina hactenus magnis tenebris sepulta discimus ex antiqua Romanarum Inscriptionum Collectione a Mabillonio tomo IV. Analectorum publicata, ubi hæc Inscriptio legitur: *Aurelia Fadilla, filia Imp. Cæsaris Titi Ælii Hadriani Antonini Augusti Pii P. P.* Capitolinus loco laudato de Antonino Pio verba faciens, inquit: *Soror maritima, Julia Fadilla*. Antea dixerat: *Mater Arria Fadilla*. Matris itaque & sororis cognomen filiæ Antoninus imposuit. Ejus filiis masculis hæ Inscriptiones dicatæ: *M. Aurelius Fulvius Antoninus, filius Imperatoris Cæsaris T. Ælii Hadriani Antonini Aug. Pii P. P.* Docet Capitolinus citatus, Antonini patrem Aurelium Fulvium, avum Titum Aurelium Fulvium dictos esse. Alterius filii nomen in hac epigraphe expressum: *M. Galerius Aurelius Antoninus filius Imperatoris Cæsaris Titi Ælii Hadriani Antonini Augusti Pii P. P.* Hic etiam in duabus Inscriptionibus Græcis apud Mediobarbum in Numismatis Imperatorum pag. 205. appellatur *Marcus Aurelius Antoninus*. Porro hujus mater, quæ a Capitolino in Antonino Pio vocatur *Annia Faustina*, ab eodem in Marco Philosopho, dicitur *Galeria Faustina*; in Nummis vero Latinis Faustina tantum vocatur. Huic Marcus Galerius filius superstes fuit, ut constat ex Nummo Græco apud Spanhemium Virum eruditissimum pag. 658. Visitur in uno latere ipsius Faustinæ caput velatum cum Inscriptione: ΘΕΑ ΦΑΥCΤΕΙΝΑ, id est, *Diva Faustina*; in alio caput puerile cum litteris: M. ΓΑΛΕΡΙΟC ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟC ΑΝΤΩΝΙΝΟΥ, id est, *Marcus Galerius Antoninus Imperatoris Antonini*. Supple, filius. Neuter ex his filius Cæsar nuncupatus, nec patri superstes. Cum igitur Faustina Diva appelletur, jam obierat, cum Nummus ille percussus.

pletum septennium ab eodem Pio adoptatus est, idem Capitolinus tradit in Vero.

VI. *Lucii Veri nomina.* Sed quod ad Lucium spectat, natus est ipse Lucio Aurelio Cejonio Commodo, qui adoptatus ab Hadriano dictus est Ælius Verus, ut auctor est Spartianus, qui fusius res ab eo gestas est prosecutus: cujus filius Lucius, de quo est sermo, & ipse dictus est Lucius Cejonius Ælius Commodus Verus Antoninus, ut idem Capitolinus auctor est (a); sicque Ælius ab Hadriano, ab Antonino Pio Aurelius Antoninus & Verus ex conjunctione Marci est appellatus. Quamobrem cum uterque Ælius atque Aurelius, itidem ambo simul Verus & Antoninus sint dicti, proprio tantum nomine discriminantur ab invicem, ut alter Marcus, alter vero Lucius nominetur. Porro frequenter cum Verus tantum nominatus reperitur, Marcus intelligi solet: communi enim quodam usu tunc receptum erat, ut per Verum intelligeretur Marcus, ut ex Theophilo & Galeno illorum temporum & ætatis hominibus patet.

(a) *Jul. Capit. in Vero.*

VII. *Lucius cum Marco imperat.* Cum igitur ex Senatusconsulto nonnisi Marcus Aurelius declaratus esset Imperator: idem, communicato Lucio nomine Veri, collegam sibi eum adscivit Imperii, sicque nunc primum duo simul regnare visi sunt Imperatores, qui & Divi fratres sunt appellati, eo quod ambo voluntate Hadriani ab Antonino Pio fuissent adoptati; quot autem annis eorum quisque imperaverit, in cujusque ipsorum obitu dicemus. Licet autem essent ambo fratres ab eodem parente Antonino Pio adoptati, tamen Marcus ut grandior natu & fama præstantior, quique solus a Senatu Imperator delectus esset, ut parentem erga Lucium se gerebat: qua de causa (ut dictum est) ipsum etiam Verum voluit no-

IV. *L. Ælius in consortium Imperii assumtus.* Ad num. VII. M. Aurelius cognomento Philosophus, qui jam Collega Imperii erat, Reipublicæ administrationem suscepit, statimque L. Ælium Aurelium Commodum, non modo Cæsarem, verum etiam Augustum novo exemplo renuntiavit, omnibusque Augustorum titulis, Pontificis tantum Maximi excepto, cum eo communicavit. Patinus in Numismatis Imperatorum pag. 241. Nummum Coloniæ Beryti affert, in quo ab altera parte Marcus, Verus ab altera insculptus cum sua quisque aquila, Imperii pro indiviso communicati argumentum. Quam in rem Diocletianus & Maximianus Herculius in eodem Nummo repræsentati aquilam ferunt scipioni eburneo, quem quisque gerit, impositam, quæ communicati utrique Imperii symbolum. Harduinus Vir Clarissimus in Nummis Populorum & Coloniarum pag. 412. Nummum Lucii Veri Imperatoris exhibet, in quo scriptum, ΠΟΥΚΙΕΩΝ ΠΡΟϹ ΥΠΙΩ, id est, *Prusium ad Hypium urbium*. Eo in Nummo Oriens radiato capite singulis manibus singulas gestat aquilas cum lauri ramis, quod subactum utriusque Augusti auspiciis Orientem declarat, ut recte observat Harduinus adversus Tristanum tom. II. pag 305.

V. *Tres variæ Imperii Romani administrandi formæ.* Hic observare juvabit, Imperium Romanum tribus modis administratum fuisse. Primo, vel ab unico Augusto, vel ab uno Augusto cum Collega Imperii sibi adjuncto, qui extra Urbem idem jus in exercitus ac Provincias cum illo habebat, quique ob Imperium Proconsulare *Imperatoris* nomine, non tamen Augusti appellabatur. Duravit hæc regiminis forma, sub quo etiam varii Cæsares Imperiique successores designati, usque ad præsentem annum, quo novum administrationis genus a Marco Aurelio inductum. Nam *tunc primum Romanum Imperium duos Augustos habere cœpit*, ut inquit Capitolinus in Marco cap. 7. quod & alii Historiæ Augustæ Scriptores confirmant. Duravit hæc secunda regiminis forma, in qua aliquando tres Augusti visi, usque ad Constantium Chlorum & Galerium Maximianum, ad annum nempe Christi trecentesimum quintum, quo Diocletianus & Herculius abdicarunt, quove Imperium antea solidum atque indivisum gubernatum, inter Augustos tanquam hæreditas quædam divisum fuit. Quæ tres regendæ Reipublicæ Romanæ formæ ad variarum difficultatum solutionem sedulo notandæ.

VI. *Pluribus Augustis simul imperantibus unus Pontifex Max. dictus.* Secundi regiminis generis initio, licet supremi dominii nomina, muneraque duobus aut tribus Augustis communia essent; unus tamen seniorque Pontificis Maximi appellationem gerebat, ut liquet ex Nummis, in quibus Commodus, Caracalla, & Geta, qui cum patribus corregnarunt, non dicuntur Pontifices Maximi, sed tantum Pontifices, eo modo, quo in hoc Caracallæ Nummo: ANTONINUS AUGUSTUS PONTIF. TR. P. II. Idque etiam constat ex his Dionis verbis lib. 53. quæ non recte ab Interprete intellecta, Spanhemius V. C. in Dissert. 8. de Præstantia & Usu Numismatum sic vertit: *Ex eo autem quod omnibus Sacerdotiis inaugurati sunt Imperatores, & quod alios in pleraque illa Collegia adscriscunt, semperque unus eorum, ubi duo vel tres simul imperant, summum Pontificatum gerit, continuo fit, ut omnium Religionum & Sacrorum Domini evadant.* Quare quoad istum honorem non plus his Augustis in partem Imperii vocatis, quam Imperii Collegis, qui in prima regiminis forma supremi Principatus consortes erant, tributum. In Nummis enim Tiberii, Titi, aliorumque Imperii Collegarum, *Pontificis* nomen legitur. Imo hæc inferior *Pontificis* dignitas, cum initium quoddam seu tyrocinium supremi fastigii esset, dabatur etiam pueris puris Cæsaribus, ut videre est in Nummis Caii, Lucii, Getæ, &c. Quod Dio his verbis significat: *Alios in pleraque illa Collegia adscriscunt*, Cæsares nempe & in successionis spem vocatos. At ubi Balbinus & Pupienus ad Imperium evecti sunt, Pontificis Maximi nomen utrique concessum; quemadmodum postea Gallo & Volusiano, tum Valeriano & Gallieno; ac denique Diocletiano & Herculio, ut videre est in eorum Nummis. An vero solum Pontificis Maximi nomen communicatum fuerit, & potestas penes unum remanserit, aut seniores Augusti tam in nominis, quam in potestatis consortium vocati fuerint, hactenus in obscuro est. Illud certum, in tertio regiminis genere, cum singuli Augusti Imperii partem possidebant, apud singulos Augustos Pontificatus Maximi appellationem & rem resedisse; cum alter in alterius dominio jus aliquod exercere non potuerit. In edicto a Galerio Maximiano in Christianorum favorem anno CCCXI. antequam periret, emisso, quod refertur ab Eusebio lib. 8. cap. 17. Galerii, Constantini, & Licinii nomi-

na

nominari, quem, & desponsata illi filia suum generum fecit.

VIII. (a) Dio in Antonino.

Hunc Marcus ad bellum Parthicum perdifficile destinavit, *quod* (ait Dio *a*) *Vologesus Parthorum Rex prior intulerat; quo omnem exercitum Romanum collocatum a Severiano ad Elegiam, quæ est in Armenia, atque inclusum undique una cum ipsis ducibus telis confecerat atque perdiderat, ob eamque causam civitatibus Syriæ formidolosus erat.* Deceptus namque fuerat Severianus falso oraculo Æsculapii recens apparentis in Ponto, arte subdola impostoris Alexandri: de quo multa superius dicta sunt. Hæc enim Lucianus (*b*) ea de re scribit: *Itaque quod Severiano redditum est, responsum scilicet super expeditione in Armeniam suscipienda, ex Autophonis erat: Adhortatus enim illum ad incursum ejus regionis, sic ait:*

(b) Lucian. in Pseudomant.

Rom. Exercitus deceptus ex falsis responsis oraculi.

Parthis, Armenisque citato Marte subactis,
Romam Urbem repetes, & claras Tibridis undas,
Vertice serta gerens radiis distincta serenis.

Addit Lucianus:

Denique posteaquam vecors ille Gallus persuasus, incursionem fecisset, evenissetque ut una cum exercitu cæderetur ab Othryade: hoc oraculum a monumentis sustulit, atque aliud in ejus locum substituit hujusmodi:

Agmen in Armenios ne duc: neque enim expedit istuc;
Ne tibi fæmineis vir amictus vestibus arcu
Exitium immittat, vitaque ac lumine privet.

Idem hæc subdit Lucianus.

Si-

na seorsim cum titulis cuilibet eorum peculiaribus legumur, *Pontifices* tamen *Maximi* appellatione singulis attributa, ob idque *ter* repetita. Verum quidem est, Nicephorum lib. 7. cap. 25. idem edictum referre, in eoque soli Galerio Maximiano Pontificis Maximi titulum dari. Sed brevitatis causa illum omissum existimo: quod eo magis suspicandum, quo Constantinus ibidem Augustus non appelletur, sicut nec Licinius. Extant Inscriptiones duæ apud Goltzium, Gruterum, & alios, quarum altera Valentiniano, qui in Occidente, altera Valenti ejus fratri, qui in Oriente imperabat, dicata, in qua uterque dicitur PONTIF. MAXIMUS. TRIB. POT. VII. IMP. VI. CONS. II. Erratum tamen in utraque, vel in nota numerali Consulatus, vel Tribunitiæ Potestatis. Uterque enim anno CCCLXIV. Imperium iniit, annoque CCCLXX. Consulatum III. ac VII. Tribunitiam Potestatem gessit. Quare non Consul II. sed III. uterque dici debuit, vel saltem Tribunitiæ Potestatis VIII. Sed quidquid sit, ex his manifestum sit, Pontificis Maximi nomen pluribus Augustis eodem tempore in diversis Romani Orbis partibus regnantibus attributum fuisse. Videndus Card. Norisius in Cenotaphiis Pisanis Dissert. 2. cap. 7.

VII. Cæsares vocati Reges & Imperatores.

Quoad *Imperatoris* nomen, illud in priori Imperii Romani dispositione tam Augustis quam Cæsaribus Imperio Proconsulari exornatis attributum, ut alibi demonstravi. Sed in secunda a Marco Aurelio inducta, tituli Cæsarum aucti, ipsique non minus, quam in priori Imperii Collegæ, Imperatores etiam vocati. Aristides lib. 4. Sacrarum Orationum ait: [illegible], id est: *Paucis diebus interjectis, venerunt ad me ex Italia Regum literæ, tum Imperatoris ipsius, tum ejus filii.* Loquitur Aristides de Marco Aurelio & Commodo Cæsare, & de iis, quæ Severo Asiæ Proconsule existente, gesta sunt, *Regisque* nomen, tam filio, quam patri tribuit, sed *Imperatoris* nomine patrem tantum appellat. Severus autem, antequam Commodus Tribunitia Potestate decoraretur, Asiam rexit, ut infra videbimus. Quare eo tempore Cæsares nondum Imperatores, sed *Reges* tamen vocati. Ante Commodum non existimo, Cæsares *Regis* nomine cohonestatos fuisse. Spartianus enim in Ælio Vero cap. 6. de hoc Cæsare, qui Tribunitia Potestate ornatus fuerat, loquens ait: *Sepultus est Imperatorio funere: neque quicquam de Regia, nisi mortem, habuit dignitate.* Cæsares anno Christi CXCVII. nondum Imperatores nuncupabantur. Nam in duabus Inscriptionibus infra referendis Caracalla Severi Aug. filius natu major, qui jam Cæsar erat, dicitur *Imperator destinatus*, quod eo anno a patre Augustus designatus fuisset; sed nondum Senatus decretum accessisset. Cæsares itaque *Imperatoris titulum* tunc non obtinebant. Sed anno insequenti, quo Severus Quinquennalia exhibuit, Caracalla & Geta *Imperatores* appellati, Caracalla nempe Augustus & Geta Cæsar, ut ex Herodiano infra ostendo. Quare Geta, Diadumenianus, & Alexander Severus Cæsares, in Nummis Græcis *Imperatores* vocantur, quod nomen iisdem Cæsaribus in Epigrammatis Latinis aliquando concessum. Onuphrius lib. 2. Fast. hanc Julii Galliení Cæsaris epigraphen refert: IMP. Q. JULIO. FILIO. GALLIANI. AUG. ET SALONINÆ. Mediobarbus in Numeriano hoc Numisma producit: IMP. C. M. AUR. NUMERIANUS. NOB. C.

VIII. Cæsares Principes vocati.

In hac secunda Imperii Romani forma Cæsares etiam *Principes* vocati. Capitolinus in Maximo & Balbino cap. 3. de Gordiano Cæsare ait: *Quare factum, ut Gordianum adolescentem Principem (id est Cæsarem) peterent, qui statim factus est; nec prius permissi sunt ad palatium stipati armis ire, quam Nepotem Gordiani, Cæsaris nomine nuncuparent.* Neque aliter apud Græcos fieri potuit; cum apud eos vox [illegible] tam Imperatorem, quam Principem designet. Petavius lib. 11. de Doct. Temp. cap. 7. ait, Imperii Proconsularis consortes, uti erat Tiberius, Imperatores dictos non fuisse; & eodem lib. cap. 24. inquit Gordianum loco laudato majus aliquid, ampliusque quam Cæsaris nomen consecutum; cum Capitolinus modo eum Imperatorem, modo eum Principem appellet. Sed si Vir doctissimus eam vulgarem opinionem magis expendisset, falsam esse intellexisset.

IX. Cæsarum nomina sæpe non intellecta.

Ex his Cæsarum appellationibus recte explicatis varios doctorum Virorum lapsus facile detegere est. Scaliger in Animadversionibus Eusebianis ad num. 2213. scribit, Getam in secundo

suo

Siquidem & hoc interim callidissime fuerat commentus, ut posterioribus, substitutis iisque responsis, ea quæ perperam maleque evenissent farciret ac mederetur. Hæc de Severiano, & Romano exercitu impostoris commento & malis artibus profligatu Lucianus.

IX. Lucilla coniuncta Lucio vero. (a) Jul. Capitol. in Marco.

Ante igitur quam Lucius Verus mitteretur a Marco Aurelio cum expeditione in Orientem, filiam suam Lucillam (ut dictum est,) illi spopondit, quem eo sibi vinculo arctius devinciret. Scribit enim hæc Julius Capitolinus (a) his verbis: *Antonini mox ipse nomen recepit: & quasi pater Lucii Commodi esset, & Verum eum appellavit, addito Antonini nomine; filiamque suam Lucillam fratri despondit. Ob quam conjunctionem pueros & puellas novorum hominum frumentariæ perceptioni adscribi præceperunt.* Hæc ipsa cum scribat Capitolinus de frumentaria Marci largitione erga pueros & puellas novorum hominum, idest novorum civium, qui in Urbem nuper adscripti, frumentationum jure hactenus caruerant: mirum sane videri debeat, neque illum, neque alium quemquam horum temporum ethnicum Scriptorem memorandæ alterius Marci liberalitatis meminisse; qua ob præclaram ab Abertio Episcopo rem gestam, ter mille modios frumenti Hierapolitanis in Phrygia civibus, qui Christiani omnes erant, in perpetuum præstandos præscripsit.

X. Invidia Gentilium Historicorum.

Ad hæc autem elucidanda, illud præmonuisse oportuit; excidisse commentarios Marii Maximi nobilissimi Historici quibus horum potissimum temporum res gestæ fuerant scriptorum monumentis egregie consignatæ. Porro Julius Capitolinus, & huic æqualis Ælius Spartianus claruerunt ambo temporibus Diocletiani, & in

suo Consulatu, anno nempe Christi CCV. Augustum dictum esse, quod in Inscriptione legatur:

IMP. CÆSAR. LUCIUS. SEPTIMIUS.
SEVERUS. PIUS. PERTINAX. AUG.
ARABIC. ADIABENICUS. PARTHICUS.
MAXIMUS PONT. MAX. TRIB.
POTEST. III. IMP. III. COS. II.
P. P. PROCOS. ET IMP. CÆSAR.
MARCUS. AURELIUS. ANTONINUS.
PIUS. AUG. TRIB. POT. IV.
PROCOS. ET IMP. P. SEPTIMIUS.
GETA. ANTONIN. VIAS. ET. PONTES.
REST AB AUG. MIL.
PAS. IIIII.

Sed perperam, non solum quia ea Inscriptio anno Christi CCI. dedicata; sed etiam quia Geta anno CXCVIII. Cæsaris & Imperatoris titulo exornatus fuerat: Augustus autem anno tantum CCVIII. nuncupatus est, ut suo loco dicetur. Sic Valesius in Notis ad Evagrium, Auctorem Chronici Alexandrini reprehendit, quod Marcum Basilisci Tyranni filium Imperatorem creatum dixerit, quod primum Cæsar postea Augustus dictus sit. Sed, ut anno CCCCLXXV. ostendemus, Auctor ille accurate locutus est; quod & ex dictis liquet. In Actis S. Eutychii Patriarchæ Constantinopolitani ab Eustathio Presbytero, imperante Mauricio scriptis, num. LXX. dicitur; [illegible], &c. id est: *Postquam igitur Christianissimi populi clamores exaudissent, Justinus & Tiberius Imperatores*, &c. vel *Reges*, de verbo ad verbum. Justinus junior tunc Augustus, Tiberius, Constantinus Cæsar erat: & tamen uterque ab Auctore illo coætaneo dicitur *Rex* vel *Imperator*. Henschenius die VI. Aprilis, ubi laudata Acta illustrat, ad eum locum ait: *Immo Justinus Imperator, & Tiberius tunc solum Cæsar, postea Imperator*, quia eum fugiebat, jam a Quinquennalibus Severi *Imperatoris* titulum Cæsaribus attributum fuisse. Eusebius lib.8. cap.5. loquens de quodam Christiano qui Nicomediæ edictum adversus Christianos propositum, Diocletiano Augusto, & Galerio Maximiano Cæsare præsentibus, ait: [illegible] quæ verba sic Valesius cum Christophorsono vertit: *Cum duo ex Imperatoribus in civitate adessent*. Et tamen uterque vertentes alia duo Eusebii loca lib.9. cap.ult. ubi Crispus Constantini M. filius dicitur [illegible], hanc vocem, *Cæsarem* interpretantur, quamvis Regis nomen latius pateat, quam Imperatoris, & utrobique idem designare videatur. Quare in Auctoribus Græcis Latine vertendis purus ac simplex sermo, qui Græco respondeat, adhibendus, ne sensus corrumpatur.

X. *Belli Parthici initium.*

Ad num. VIII. Lucius Verus Augustus hoc anno ad bellum Parthicum profectus, ut recte Baronius Card. Norisius in Epistola Consulari pag.165. aliique Viri eruditi profectionem hanc in annum sequentem distulere, decepti, uti existimo, Nummo hujus Imperatoris, qui extat apud Medinbarbum, in quo dicitur Lucius, TR. P. II. COS. II. PROFECTIO AUG. Visitur Imperator eques jaculum per transversum tenens; qui Nummus anno sequenti, quo Tribunitiam Potestatem II. Lucius iniit, cusus. At animadvertere poterant, alia hujus Imperatoris Numismata apud Antiquos extare, in quibus legitur: TR. P. III. COS. II. PROFECTIO AUG. S.C. Sicut itaque ex his postremis Nummis deduci non potest, Lucium verum anno CLXIII. quo is Tribunitiam Potestatem III. suscepit, in Orientem profectum esse; ita ex Nummis Tribunitia potestate II. notatis male infertur, sequenti anno Lucium Roma digressum, bellumque Parthicum coeptum esse. Illi itaque Nummi, non cum ex urbe Romana, sed cum ex Antiochena, ubi Lucium in deliciis vixisse prodit Capitolinus in Marco cap.8. aut ex aliis civitatibus discessit, percussi. Certe alii Nummi ejusdem Imperatoris supersunt, in quibus, nulla Tribunitiæ Potestatis mentione facta, habetur: PROFECTIO. AUG. vel, PROFECTIO AUG. COS.II. ut videre est apud Mediobarbum in Lucio Vero pag.234. ubi tamen perperam eos cum anno Christi CLXII. quo bellum Parthicum inchoatum existimat, conjungit. Quo ex errore alium enasci necesse, ut nempe triumphus Parthicus serius quam gestus sit configuretur.

& in gratiam ipſius & ad ipſum ſcripſerunt Vitas quorumdam Imperatorum, ut ex ſuis ipſorum ſcriptis apparet; quamobrem cum ſcirent ipſum Diocletianum immenſo odio in Chriſtianos flagrare, & ipſi eadem in eos invidia, quæ de Chriſtianis ſcripta memoria digna reperiſſent, ex compoſito prætermiſerunt: adeo ut acerbiſſimæ in eos per Imperatores M. Antoninum & Lucium Verum excitatæ perſecutionis, de qua proxime dicturi ſumus nec verbum quidem fecerint: ſicut & multa alia ab iis obvoluta ſilentio relicta habentur, quæ toto Romano orbi perſpicua, publicis etiam teſtata monumentis habentur.: hæc autem certo certius explorata haberi, ſuis locis inferius demonſtrabimus. Sed & Dio ipſe qui claruit ſub Alexandro iis haud liberiorem ſe exhibuit, dum quæ de Chriſtianis Imperatorium edictum publice teſtatum eſſet, ipſe Chriſtianorum invidens gloriæ, tribuit Ægyptiis Magis. Sed de his inferius.

XI. Quod ergo ad rem propoſitam ſpectat; hæc quæ de frumento Hieropolitanis in Abercii Epiſcopi gratiam conceſſo ſignificavimus, quomodo ſe habuerint; eo quo ſunt geſta ordine recitabimus, ab ovo (ut ajunt) narrationem auſpicantes. Nata eſt Marco Aurelio filia, Lucilla dicta, eo anno, quo (ut Capitolinus (a) ait) auctus eſt ab Antonino Pio Tribunitia poteſtate: quam illi collatam eſſe una cum ſecundo Conſulatu, quem geſſit cum Antonino quartum ab eo inito, nummorum declarant inſcriptiones ab Adolpho (b) erudito viro ſimul congeſtæ. Ipſa igitur hoc primo Imperii exordio, cum impleſſet ætatis annos ſexdecim, Lucio deſpondetur, ſed retardatæ ſunt nuptiæ, quod cum Vologeſus (c) Parthorum Rex adverſus Romanos bellum moviſſet, & exercitum Romanum una cum ducibus in Armenia confeciſſet, miſſus eſt a Marco Aurelio adverſus eum ipſe Lucius Verus hoc ipſo Imperii anno primo, prout ex Julio Capitolino atque Euſebio colligitur. Ille enim cum dicat Lucium Parthici belli cauſa in Syria quinquennium fuiſſe ab Urbe abſentem; addatque Euſebius (d) anno ſexto Imperii Romæ de Parthis triumphum egiſſe: aſſirmare opus eſt, primo Imperii exordio Lucium ad bellum Parthicum fuiſſe profectum, quod per legatos gerens, ipſe conſtitit Antiochiæ. Porro condictum fuerat inter Marcum & Lucium ut Lucilla ſponſa Epheſum mitteretur, quo ipſe Lucius ad nuptias illic agendas accurreret: hæc cum ſcribat Julius (e) Capitolinus, Acta etiam Abercii iiſdem adſtipulantur his verbis: *Inter eos autem convenerat, ut ſtato die Lucius quidem* ab

(a) *Jul. Capitol. in Marco.*

(b) *Adolph. Occ. lib. de num.*

(c) *Dio & Jul. Capitol. in Marco.*

(d) *Euſeb. in Chronico.*

(e) *Jul. Capitol. in Marco.* Lucilla arrepititia.

XI. *Chriſtiani ad frumentationem non vocati.* Ad num. XI. Capitolinus in Marco cap. 7. de conjugio Lucillæ M. Aurelii filiæ cum Lucio Vero loquens ait: *Ob hanc conjunctionem pueros & puellas novorum hominum frumentariæ perceptioni adſcribi juſſit.* Baronius hæc verba de Chriſtianis palam ad frumentationem a Marco vocatis vult accipi. At nullus Veterum hoc dixit, quod neque Tertullianus, aliique prætermiſiſſent; cum ille diverſis ſuorum ſcriptorum locis laboret, ut probet, optimum quemque priorum Principum cum Chriſtianis mitius egiſſe. Sed ne quidem *Abercii* Epiſcopi Hieropolitani Acta, quæ Baronius profert, quicquam continent, unde huic conjecturæ fides poſſit adſtrui. Ad hæc, Marcus non ſolum a Chriſtianis alienus fuit, ſed etiam ſæpe in eos ſævit, & quidem prioribus Imperii ſui annis, quibus Lucilla Lucio Vero uxor data. Præterquam quod *novos homines* appellari novæ religionis homines, Latinis auribus inſolens. Ita Caſaubonus in Notis ad Capitolinum, qui exiſtimat, Capitolinum de novis civibus intelligendum, qui recens ex Lege Pii cives quidem facti, ſed erant deterioris conditionis quam veterani cives. Quæ conjectura parum veroſimilis. Cur enim novos homines pro novis civibus diceret? Motis enim eſt, Latinos Scriptores *novos homines* appellare non alios, quam qui ex humili loco ad ſumma evecti merito ſuo vel principum favore natalibus ſuis nihil debent. Melius Salmaſius in Notis ad eundem locum, legendum putat: *Pueros & puellas novorum nominum frumentariæ perceptioni adſcribi præceperunt.* Primus Trajanus pueros & puellas alimentarias conſtituerat, quibus liberalitatis incrementum adjecit Hadrianus. Pius etiam in honorem Fauſtinæ novas puellas adſcribi fecit, quas *Fauſtinianas* appellavit. Nunc Marcus & Verus ob conjunctionem & participationem Imperii *novorum nominum* pueros & puellas adſcribi præcipiunt: cum enim darent nomina ſua, qui adſcribendi erant huic frumentariæ perceptioni, pueri puellæque ideo *novorum nominum* dicuntur quod præter illos & illas, quorum nomina jam habebantur adſcripta, quaſque jam inſtituerant priores Imperatores; novi iſti, Marci, & Veri juſſu adſcribebantur. Quod ſi Chriſtianis Hieropolitanis Abercii civibus aliqua alimenta attributa, ut etiam in Græcorum Martyrologiis legitur, non ut iis Chriſtianis ea liberalitas fuit collata; ſed quomodo ſoliti ſæpe boni Principes coloniarum, municipiorum, & aliarum urbium pauperibus alimenta inſtituere; cujus liberalitatis teſtes extant hodieque Lapides. Nec ſoli Principes; ſed & privati interdum genus hoc liberalitatis uſurparunt, ut teſtatur de ſe Plinius epiſt. 8. lib. 1. & 18. lib. 7. Quod Caſaubono erudite obſervatum.

Baron. nu. XI. & ſeqq.

XII. *Obitus Aniceto PP.* [1] *Aniceto* Papæ demortuo ſucceſſit *Soter*, de quo infra.

(1) A *Nicetus* non hoc anno, ſed anno 167. ex hac vita migravit. Anni ejus Pontificatus in libro Pontificali, & in veteribus Romanorum Pontificum catalogis male digeſti ſunt, ut oſtendit Conſtantius pag. 71. Euſebio is inhæret, apud quem *Anicetus* A. D. 157. Romanus Pontifex creatus dicitur, & quum *annis undecim* Romanam Eccleſiam rexiſſet, *anno octavo* imperii *M. Aurelii*, nempe A. D. 168. vita functus creditur, die XXVII. Aprilis.

ab Oriente, Antoninus autem Roma venirent Ephesum, & in templo quod ibi erat Dianæ, Antoninus dea teste traderet puellam, Lucius vero acciperet. Sed novus incidens casus in annum sequentem coegit differri nuptias. Atripitur enim a pravo dæmone Lucilla: nec medicorum, vel aruspicum ex Etruria petitorum arte curari valuit, contestante dæmone, se nonnisi ab Episcopo Hierapolitano, quem habebat infensissimum, fore pellendum: hæc cum innotuissent Marco parenti, his evocandum litteris ad Præsidem provinciæ datis Abercium curavit, quæ iisdem Actis habentur intextæ his verbis:

XII. *Antoninus Imp. Augustus Euxeniano Poplioni salutem.*

Ego tui ingenii solertiam re ipsa expertus, & maxime iis quæ jussu nostra potentiæ nuper fecisti Smyrnæ, levata Smyrnensibus calamitate, quæ eis ex terræmotu evenerat; ut par erat, sum lætatus, & tuam in rebus gerendis laudavi diligentiam: omnia enim accurate didici, perinde ac si adfuissem. Nam a te est missa relatio, & qui eam reddidit Caecilius procurator noster omnia mihi aperte narravit. In præsentia autem cum sit potentiæ nostræ significatum, Abercium quemdam Episcopum Hierapolitanum apud te versari, virum adeo pium in Christiana religione, ut medeatur dæmoniacis, & alios morbos curet facillime: eo cum nos necessario opus habeamus, Valerium & Bassianum Magisterianos (*) divinorum nostrorum Officiorum misimus ut eum cum omni honore & reverentia ad nos adducant. Tuæ ergo jubemus præstantiæ, ut ei persuadeas ad nos venire cum summa animi alacritate, sciens non parvam tibi futuram esse apud nos laudem. Vale.

Abercius a Marco Aurelio Romam vocatur.

(*) al Magistros.

Fuisse quidem penes Gentiles, ac Romæ præsertim, eorum qui a dæmone

XIII. arriperentur, multitudinem, Tertullianus (a) his verbis declarat: *Quis autem vos* nimirum si recederemus) *ab illis occultis & usquequaque vastantibus mentes & valetudines vestras hostibus raperet? a dæmoniorum incursibus dico, quæ de vobis sine præmio, sine mercede depellimus. Sufficisset hoc solum nostræ ultioni, quod vacua exinde possessio immundis spiritibus pateret.* Hæc Tertullianus, plane significans, Gentiles magnopere opus habuisse Christianorum ministerio ad pravos spiritus propulsandos, & e corporibus expellendos. De Smyrnensi vero clade, quæ sub eodem M. Aurelio accidit, & munificentia Imperatoris in eadem urbe restituenda, cujus mentio in hac epistola habetur, meminit Dio (b) his verbis: *Pecuniam multis civitatibus largitus est; in quarum numero fuit Smyrna, quæ ingenti terræmotu conquassata fuerat; eamque Senatori & Prætorio viro, ut reficeret, mandavit.* Quod vero missos a se dicat Marcus Imp. Magisterianos; dicebantur ii alio nomine Agentes in rebus, quibus cum alia, tum etiam evectiones publici cursus commissæ erant: sane quidem non recens & a Constantino primum (ut aliquis existimavit) institutus est hic magistratus, sicut nec Magister Scrinii, cujus meminit Lampridius in Alexandro, & Eusebius (c) sub Diocletiano de Adauco Magistro Officiorum. Officia enim Palatina innovata esse ab Hadriano, dictum est suo loco superius.

(a) Tertul. in Apol. c. 37.

Multi arreptitii inter gentiles.

(b) Dio in Marco.

(c) Euseb. lib. 8. c. 13.

Cæterum ut ad Abercium redeamus:

Romam venit, moxque obsessam virginem XIV. a dæmone liberavit. Quod donum per Abercium Marcus Antoninus & Faustina consecuti, cum iis muneribus, regia munificentia dignis, donatum voluerunt, quæ ipse rogavit: nempe ut Hierapolitanæ Ecclesiæ mendicis (tota enim civitas acceperat Evangelium) donarentur ter mille modii frumenti; balneaque calidarum aquarum, quæ nuper eruperant ædificari juberet: quæ omnia Marcus Imp. liberalissime præstitit. Cujus largitionis annis singulis repetendæ accepto diplomate regio, reversus est in patriam Abercius, ac sancto fine, sibi successore delecto, quievit: quo etiam citius sublato, eruditissimus vir Apollinaris, de quo suo loco plura dicturi sumus, ejus Ecclesiæ administrationem capessivit, regnante adhuc eodem Marco Aurelio Antonino. Porro quamlibet increbrescentibus compluribus persecutionibus in Ecclesiam, numquam tamen cessasse constat ejusmodi frumenti annuam pensionem usque ad tempora Juliani Apostatæ, qui eam penitus sustulit, ut eadem quoque Acta testantur.

De frumento donato Hierapolitanis.

At necessitate quidem adactus, præterque institutum, ejusmodi Marcus ab Abercio requisivit, cogente & extorquente numine, de pellendo pravo dæmone ab obsessa filia officium: nam expulsoribus dæmonum nullam præstandam esse fidem, se a monitore didicisse testatur, cum ait (d): *A Diogneto, studium in res inanes non conferre, fidem abrogare iis quæ de incantationibus, dæmonumque profligationibus, ac id genus aliis rebus, præstigiatores & impostores referunt.* Hæc ipse. At de Abercio fusius agitur in nuper citatis Actis: quæ apud Metaphrastem (e) descripta habentur, nos summa brevitate contracta narravimus, cum multa in ea irrepsisse noscantur, quæ haud nobis omnino probentur. Hæc autem quæ ex iisdem huc intulimus, quantum licuit etiam ex Christianæ religionis hostibus, aliqua saltem ex parte confirmata reddidimus: sic ut, quod ait Julius Capitolinus de nuptiis Lucillæ: *Ob hanc conjunctionem pueros & puellas novorum ho-*

XV. Cogitur M. Aurelius auxilium petere adversus dæmones.

(d) M. Anton. in Vita sua lib. 1.

(e) Metaph. die 22. Octobr.

minum frumentariæ perceptioni adscribi præceperunt: de frumento pauperibus erogando ab Abercio, singulisque annis præstando, intelligendum esse, satis aperte (ut licuit in rebus adeo antiquis) demonstraverimus. Doluimus vehementer e manibus nostris elapsam (nescimus quomodo) epistolam illam, quam ab Abercio ad Marcum scriptam, piæ memoriæ Illustrissimus ac Reverendissimus Guillelmus Syrletus, Cardinalis Bibliothecarius, pro magno munere nobis concesserat: quod si rursum in manus nostras devenieet, & si qui forte describendam acceperit, reddiderit; ponemus in appendice, vel editione secunda. At de his satis. Cetera autem, quæ ad Ecclesiæ hujus temporis statum pertinent, dicemus anno sequenti.

JESU CHRISTI ANNUS 164. | PII PAP. ANNUS 7. | M. AUR. & L. VER. IMPP. ANNUS 2.

CHristi Domini anno centesimo sexagesimoquarto, Junio Rustico & Vectio Aquilino Coss. gravis in Christianos persecutio est excitata, quæ a Severo (*a*) quinta ordine ponitur: sed quoniam multa sunt quæ adversari videntur; hæc diligentius exquiramus.

(a) *Sever. hist. sacr. lib. 2.*

I. Tertullianus (*b*) in primis nullam adversus Christianos a Vero datam esse legem, affirmat. Per Verum namque (quoniam Imperatores optimos quosque recenset) non Lucium, sed Marcum esse accipiendum, quæ ex Theophilo Antiocheno & Galeno & aliis dicta sunt, facile demonstrant. Sed quod tam antiquitus scripti codices, duobus exceptis, quam typis olim excusi, habent, *Nullus Verus*; cum Pamelius (*c*) in textu legendum posuerit, *Nullus Severus*; non probo: nam etsi aliquando privatum aliquod rescriptum a Marco ad Proconsulem aliquem datum adversus Christianos reperitur; nullum tamen publicum edictum: nam ob eam causam quod illud non extaret, idcirco eum proconsules consulere, ipsumque ad eos de Christianis rescripsisse oportuit. Præterea ut Verus, & non Severus legatur, manifeste docet Eusebius (*d*), qui Tertulliani verba reddens, Verum legit, non Severum.

(b) *Tertul. in Apolog. c. 5. in fine.*

(c) *Pamel. ibid. num. 72.*

(d) *Euseb. l. 5. c. 5. II.*

Lectio Tertulliani de Vero subsistit.

Sic igitur cum nullam a Vero adversus Christianos promulgatam fuisse legem dicat Tertullianus; quomodo acciderit, ut sub iisdem Imperatoribus ingens persecutio Christianos vexaverit, declarat Eusebius (*e*): quippe qui dicat, vexationem illam non Principis edicto, sed temerario populi impetu fuisse commotam. Sed reddamus ejus verba: *In cujus locum*, Soteris scilicet, *Eleutherus duodecimus ab Apostolis successit: ad decimum septimum annum Imperii Antonini Veri gravis & acerba*

(e) *Idem l. 5. c. 1.*

Persecutio sub M. Aurelio illata a populo.

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5655.

SÆC. II. Anno Urbis 915. Olymp. 235. an. 2. A. C. 162.

☉ 5. D. ☽ 12. P. 29. April. Indict. 15.

JESU CHRISTI 162. *secund. Baronium* 164.

SOTERIS PAPÆ 2.

MARCI AURELII, & LUCII VERI IMPP. 2.

I. Consules.

[1] AD Num. I. Coss. *L. Junius Rusticus* & *C. Vettius Aquilinus*, ut ostendit Reinesius epistola 34.

Junius Rusticus a Capitolino in Marco cap. 3. inter Marci Aurelii præceptores nominatur; *quem* inquit, *reveritus est, & sectatus; qui domi militiaque pollebat, Stoicæ disciplinæ peritissimus, cum quo omnia communicavit publica privataque consilia; cui etiam ante Præfectos Prætorio semper osculum dedit, quem & Consulem iterum designavit; cui post obitum a Senatu statuas postulavit.* Uterque Imperator Consulatum de more capessere debebant; sed illum in Junium Rusticum transferre maluerunt, quia priorum annorum Consulatus magis honorifici, ideoque in Imperatorum propinquos, vel personas illustriores & chariores, collati.

NOTÆ

[1] COss. *L. Junius Rusticus, & C. Vettius Aquilinus.* Relandus fragmentum dedicationis cujusdam lapidis ex Grutero pag. CCLXXXVI. 7. refert cum exesis consulum nominibus, quos ad hunc annum minime pertinere arbitror, quum in ara, *Theodosii & Honorii Augustorum* nomina appareant. Norisius in epistola consulari ad A. V. 916. ait, Panvinium, prænomen *Quinti*, *Rustico* imponere, de quo nihil definit, nisi quod apud Gruterum pag. CCXXI. legitur nomen Q. JUN. RUSTICI. PR. URB. *Aquilino* autem *Caji* prænomen fuisse censet. Capitolinus in Marco cap. III. *Junium Rusticum* a M. Aurelio, *consulem iterum* designatum scribit. Ergo si conjecturis standum est, prænomen *Rustici*, *Quintus* erit. Fasti Idatiani: *Rustino & Aquilino*. Ceteri omnes: *Rustico & Aquilino*.

Suffectus hoc anno ex *Kal. Jul.* apud Panvinium est: *Q. Flavius Tertullus*, de quo tamen vide Norisium in epistola consulari, A. V. 911.

acerba in nonnullis terræ partibus persecutionis procella ex temeraria populi impetu per singulas urbes excitata, contra nos ingravescere cœpit. Verum de ea suo loco inferius. Sed ex his quæ ex Eusebio recitavimus, illud observandum est, ob plurium locorum elucidationem (quod & nuper dictum est) eum ipse referat ingressum Eleutheri ad annum decimum septimum Antonini Veri; eo nomine Veri, intelligere Marcum Aurelium, liquido constare: nam Lucius Verus nequaquam ad eum numerum annorum pervenit: sicque appellatione Veri, intelligere Marcum; nomine autem Antonini, Lucium interdum significare solitum: sicut cum ait (a): *Antonini fratrem Marcum Aurelium &c.* Est frequens apud Vulcatium & alios, ut Veri nomine iidem Marcum intellexerint, sicut (ut diximus) & Theophilus ad Autolicum, atque Galenus: sed de his quoque superius. Ad rem igitur.

(a) Idem l. 5. c. 5.

III. Rursum vero nequaquam Marcum Aurelium de Christianis sumpsisse supplicia, illud satis persuadere posse videtur, quod Gentiles historici eum fuisse natura clementissimum, exemplis compluribus docent: siquidem Cassium Imperii perduellem sæpius exprobrasse nimiam Marci Aurelii clementiam, testatur (b) Vulcatius: additque ipsum non tantum ejusdem Cassii arripientis tyrannidem nuntiatam necem luxisse, sed & obsecrasse Senatum, ne de his qui Cassium secuti essent, pœnas sumeret; vetuisseque ne quis Senatorum puniretur, nec ullius nobilis viri sanguis funderetur. Eadem plane Julius Capitolinus (c), qui & testatur ejus assertione, sine sanguine Senatorio Imperium transegisse. Quod enim in philosophia Stoicos sectatus esset, sic se vultu animoque compositum esse monstravit, ut nec tristibus & adversis doleret, nec jucundis ac prosperis lætaretur. De eodem quoque hæc idem ait Capitolinus: *Erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio, quam legibus plecti solent, puniret.*

(b) Vulcat. in Avidio Cass.
Marci clementia.
(c) Jul. Capit. in Marco.

IV. Ceterum etsi (quod ait Tertullianus) nulla a Vero, ab ipso (ut diximus) Marco Aurelio adversus Christianos lex est promulgata: tamen cum in aliis locis, tum in Asia constat Christianos diversis fuisse exagitatos edictis a proconsulibus provincias administrantibus satis, quorum alias diximus eamdem fuisse auctoritatem in iis quæ ad religionem spectarent, quæ erat Romæ Pontificum. Quod quidem Meliton Sardensis Episcopus in eo libro, quem pro Christianis ad Imp. Antoninum scripsit, testatur his verbis (d): *Jam quod numquam antea accidit, totum genus piorum hominum, qui se divino cultui penitus addixerunt, persecutione affligitur, & novis edictis per universam Asiam exagitatur. Nam impudentes & protervi calumniatores, atque adeo alienarum rerum appetentes, his edictis occasionem nacti, palam noctu & interdiu furantur, eosque expilant, qui nihil cuiquam omnino intulerint injuriæ.* Hæc Meliton; cetera suo loco.

Asiana Ecclesia dire exagitata.
(d) Apud Euseb. l. 4. c. 25.

V. Insuper testis est Julius (e) Capitolinus, Marcum Aurelium curasse potius jus vetus restituere, quam novum sancire: sed cum antiquo jure Romanorum peregrina religio vetita esset, ac gravia supplicia statuta adversus novorum numinum cultores (quod alias dictum est) satis eis his suppetere videbatur justa causa contra Christianos agendi, licet nullum adversus eos novum promulgaretur edictum. Sed & alia excogitata atque aperta est ad persecutionem via: nam in Actis sanctorum martyrum (f) Victoris atque Coronæ, quæ noscuntur esse fidelia, datum ab Imperatore edictum dicitur, quo jubebantur omnes diis sacrificare: qui recusarent, supplicio afficerentur. Hæc eadem in Actis Abercii superius citatis etiam expressa habentur: fuisse nimirum promulgatum edictum ut omnes diis publice offerrent libamina & sacrificia: id etiam manifestum apparet ex Actis S. Justini martyris & sociorum, de quibus inferius sermo erit. De eodem item edicto de immolando diis, ab ipso lato, mentio quoque habetur in (g) Actis S. Glyceriæ martyris: ut jam de eo nulla sit dubitatio.

(e) Jul. Capit. in Marco.
Quomodo sub M. Aurelio irrepsit persecutio.
(f) Apud Metaphr. & Sur. die 14. Maii.
(g) Apud Surium to. 3. die 10. Maii.

VI. Insuper cum omnium Gentilium sententia Christiani impii haberentur, quod deos contemnerent: plane constat, apud Romanos omnium immanissimum scelus fuisse in deos delinquere, hocque longe excedere crimen majestatis. Ulpianus (h) enim ait: *Proximum sacrilegio crimen est, quod majestatis dicitur.* Quamobrem in Christianos apud eos impietatis reos invigilasse jura ac magistratus, quisque facile existimare poterit. Rursus vero ex Actis martyrum Ecclesiarum (i) Viennensis ac Lugdunensis, quæ recensentur in epistola ab ipsis scripta ad Asianos, quam Eusebius recitat, plane apparet, ipsum Imperatorem consultum a Præside Galliarum quid de Attalo & aliis Christianis ageret quos detinebat in carcere, rescripsisse, ut qui Christum confiterentur, durissime torquerentur; qui vero negarent, liberi dimitterentur: adeo ut certo certius appareat, Marcum Aurelium Imperatorem adversus Christianos privata saltem mandata dedisse. Constat quidem id præcipue illi curæ fuisse, ut antiquæ religioni Romanorum prospiceret, quam hebetatam ac prope derelictam videbat ob ingentem Christianorum multitudinem. Si enim jam Trajani temporibus eam adeo collapsam fuisse testatur Plinius (k), scribens

(h) L. 1. ff. ad l. Jul. majest.
(i) Euseb. l. 4. cap. 1.
M. Aurelius in Christianos cur commotus.
(k) Plin. l. 10. epist. 97.

bens (ut dictum est) ad ipsum Imperatorem, ut vix reperiri posset qui sacrificium diis offerret: quid putandum, majoribus in dies accessionibus aucta Christiana religione, accidisse? Ut igitur collabenti penitus deorum cultui suppetias ferret, de immolando diis ejusmodi per Orbem promulgasse videtur edictum.

VII. M. Aurelius superstitiosissimus. Quid ni id fecerit M. Aurelius? qui, cum constet fuisse eum avitæ superstitionis observantissimum, ac præ aliis ferme omnibus Imperatoribus tenacissimum, non potuit non odisse vehementius (ut dictum est) Christianos, qui eam spernebant, deridebant, atque penitus falsam esse non modo verbis, sed sanguine etiam, vitæque dispendio contestabantur. Jam ipse a teneris plane annis ipsam deorum superstitionem imbiberat: *Quippe qui* (ait Capitolinus) *octavo suæ ætatis anno ab Hadriano in Saliorum collegium relatus est, & in Saliatu functus est sacerdotio, & præsul, & vates, & magister, & nonnullos inauguravit, & exauguravit, nemine præeunte, quod ipse carmina didicisset.* Hæc ille. Affectabat hoc ipse vehementer, similemque se præstare Numæ Pompilio satagebat: Cum præsertim eum ab eodem Numa traxisse originem, Marium Maximum nobilissimum antiquum historicum testari, idem Julius Capitolinus affirmet. Tantam ergo ea de causa de deorum patrocinio fiduciam conceperat, ut, cum Faustina Augusta (quod scribit Vulcatius *a*) de vindicando in eos, qui cum Cassio tyranno conspirassent, ad eum scripsissent; Marcus inter alia hæc rescripserit: *Esto igitur secura: dii me tuentur: diis pietas nostra cordi est.*

(a) Vulcat. in Avid. Cass.

VIII. M. Aurelius cur in Christianos infensissimus. Sic igitur cum in hunc modum erga deos affectus esset, haud potuit non odisse eos qui deos contemnerent, eosque pravos dæmones esse jactarent, ac quos possent ab eorum cultu homines avocarent. Sed quod Stoicorum philosophorum proprium est, ex virtutis specie comparatam aucupari jactantiam; satis suæ existimationi videbatur esse consultum, si extrinsecam quamdam ipse Stoicæ disciplinæ professor, clementiam ostentans, magistratus in Christianos sævientes dissimularet; immo id sibi esse gratissimum, etsi non jubendo interdum, tamen non coercendo monstraret: licet adversus eos quoque rescripsisse, sit superius demonstratum. Sane quidem etsi se alias indulgentissimum præseferret, tamen adversus manifestos & gravium criminum reos inexorabilem permansisse, Julius Capitolinus (*b*) testatur: quamobrem quod Christiani non impietatis modo quod deos non colerent, sed etiam nefandorum criminum rei deferrentur, & calumniis adversantium circumvenirentur, publica ipsi ac severa animadversione digni videri poterant.

(b) Jul. Capit. in Marco.

IX. Rursum vero quod Christiani rumore vulgi dicerentur perturbatores publicæ privatæque quietis, quod scilicet communi illorum superstitioni ac moribus adversarentur: operæpretium se facturum existimavit, si ejusmodi genus hominum penitus tolleret, si posset; vel saltem diris suppliciis coerceret. Ad hæc, opinor, idem qui supra Julius Capitolinus respectum habuit, dum inter cætera, quæ recenset ab eodem Imperatore emendata in Urbe atque correcta, demum hæc ait: *Fama fuit sane, quod sub philosophorum specie quidam Rempublicam vexarent & privatos: quod ille purgavit.* ☞ Hæc sane si de Christianis in primis dicta velimus, quippe qui sanctitudine morum, veram Philosophiam præseferebant, minime fuerit absurdum. Sed & de Ethnicis quoque, qui Romæ Principis ingenio abusi, magno numero inanem philosophiam ostentantes, Remp. variis modis vexabant, intelligi possunt, nam vere Philosophus Marcus Aurelius, ☜ & ipse gloriosus cognomento Philosophi, magno in pretio habuit: de quibus egregie Tatianus (*b*) contra Græcos his verbis: *Atqui tanquam ab hoc studio Philosophi vestri absunt, ut nonnulli sexcentos in annum aureos ab Imperatore Romano ad nullum utilem finem accipiant, ne scilicet vel barbam frustra prolixam alant.* Porro Tatianus his verbis non tantum videtur sugillasse Crescentem Cynicum, in quem vehementer invehitur, & sed alios Romæ agentes philosophos. Tenebat inter eos omnes principem locum Apollonius Chalcedonius: quem Marcus Aurelius, factus etiam Imperator, discendi causa domi convenire soleret, ut Julius Capitolinus (*c*) testatur: qui commendans affectum & studium Principis erga philosophos, quos audierat hæc ait: *Tantum autem honoris magistris suis detulit, ut imagines eorum aureas in larario haberet, & sepulchra eorum aditu, hostiis, & floribus semper honoraret.*

M. Imper. Philosophus Philosophis Romæ nutrit.

(b) Tat. adv. Græcos.

(c) Jul. Capit. in Marco.

X. Marcus Imp. odio prosecutus est Justinum. Ceterum etsi ad omnes æque Christianos (ut dictum est) quæ de philosophis coercendis sunt ab Imperatore decreta, spectare posse videantur; tamen præcipue occasione Justini philosophi olim Academici, postea Christiani, ea etiam imperata fuisse, non dubium est: non solum enim Principibus notus erat ob gravem fortemque Apologiam illam Pio ipsisque Cæsaribus traditam; sed recens ejus factum, quod narraturi sumus eum fecerat notiorem. Cum enim Christiana religio Romæ tum petulantium philosophorum calumniis atque dicteriis proscinderetur, tum iniquorum judicum, Fideles ob Christi nomen passim injuste duci jubentium gravissime vexaretur: Justinus ex philosopho Christianus, ac proinde veræ

sapientiæ amantissimus, cum Romæ ageret, tum privatim, tum publice in primis Crescentem Philosophum Cynicum, Christianam fidem gravius infectantem, & in eam obscœnius obloquentem, sæpe convenit atque convicit. Parceret ne Christianis ejusmodi genus hominum, qui procaci libertate dicendi, in magistratus quosque amplissimos, ac in ipsos denique Imperatores temere invehi consueverint? horum sordidos mores, effrenemque petulantiam, tum Dio Chrysostomus (a), tum Lucianus (b), & alii suis ipsorum scriptis, & ex nostratibus Gregorius Nazianzenus (c) pluribus reliquere testatam. Qui enim fæces erant Philosophorum, Cynici, & Epicurei, hos præ cæteris infestos sensit Christiana religio: cujus rei his temporibus specimen edidere Celsus Epicureus, cujus superius facta est mentio, & Crescens Cynicus, de quo in præsentiarum est sermo. Sed quibus hic vitæ moribus fuerit imbutus, primo dicendum est.

(a) Dio Chrys. in Alexand. (b) Lucian. in Peregrino. (c) Greg. Nazianz. orat. in Max.

XI. De Crescente Cynico hoste Christianorum. (d) Habetur to. 8. Biblioth. sanct.

Tatianus ejusdem Justini discipulus, atque ex Philosopho itidem Christianus, in ea oratione quam habuit contra Græcos (d), hæc de Crescente: *Crescens denique ille Megalopoli nidulatus, maxime omnium puerorum incesto amori deditus, & pecuniæ studio addictissimus erat: mortem vero cum cæteris contemnendam suaderet, ipse tam male de ea sentiebat, ut Justinum, sicut & me tamquam extremo malo morti traderet, eo quod ille veritatem prædicans, voluptuosos & impostores philosophos argueret:* & de eodem post multa: *Vidi quemdam sæpenumero, & visum admiratus, postea contempsi, utpote qui aliter in animo sentit, foris autem quod non est mentitur, perquam delicate gloriantem, & variis modis luxuriantem, dum partim oculis micat, partim manibus gesticulatur, lutoso vultu insaniens, nunc Ventri nunc Apollini similis, unus omnium deorum accusator, superstitionis epitome, præclararum actionum calumniator, hypocrita, cædium adulteriique promotor, insanæ avaritiæ commendator, cinædorum doctor, condemnatorum auctor: talem inquam vidi, qui interim a nemine non laudabatur. Ego vero mendacissimum hominem, & impietatem ejus & studia abominatus sum.* Hacusque de Crescente Tatianus. Ac denique in reliquos Cynicos: *Quid* (inquit) *magnum & admirandum agunt philosophi vestri? incedunt enim altero ex humeris neglecto, capillitium demittunt copiosum, barbam alunt, ungues ferinos gerunt: & cum nihil se desiderare dicant, indigent tamen secundum Proteum coriario propter peram, textore propter tunicam, lignario propter baculum, divitibus denique & coquo propter gulam. Qui Deum ignoras, eadem colis, & hominem sine ratione tibi imitandum putas. Tu vero Cynice cum gravitate clamans publice, te ipsum ulcisceris, &, nisi aliquid acceperis, convitium dicis.* Ecce tibi quales erant philosophi, qui Christianis negotium facessebant, quaque arte Gentilium sibi gratiam conciliabant.

XII. Justinus quid de Crescente. (e) Just. orat. ad Senat. Roman.

Quod rursus ad Crescentem spectat, cujus gratia ejusmodi est instituta narratio: Justinus ejus petulantiam, licet collato sæpe cum eo sermone convictam, cohibere tamen minime potuit: id ipse testatur (e) ea defensione, quam habuit oblato libello, quo de Christianorum pressuris conquestus est; asseverans se pariter expectare martyrium, sic dicens: *Ego quidem insidias, & fustuarium, crucisve supplicium a quopiam expecto, qui aliquo sit numero & nomine, vel ab ipso etiam Crescente philosopho & philocompo, hoc est, strepitus popularis & insolentis arrogantiæ amatore: indignus namque est, qui philosophus & sapientiæ amator dicatur, propterea quod publice de rebus quas ignorat, videlicet quod Christiani sint athei, prorsusque sine Deo & impii sint asseverat: ad gratiam & libidinem eorum, qui ab eo sunt in errorem seducti, id faciens. Si enim doctrinam Christi non attigit, & eam reprehendendo proscindit, improbissimus est, idiotis & indoctis hominibus multo deterior, qui sæpe de rebus, quas ignorant, loqui & falso testificari supersedent. Sin Christianam professionem legit, aut certe amplitudinem ejus non intellexit: aut intellexit ille quidem; ne vero in suspicionem Christianum eum esse perveniat, id facit, & nos criminatur: longe adhuc est importunior, nihil ingenui & liberalis ingenii habens, utpote inepta & absurda opinione vir, timorique sordido obnoxius.*

XIII. Crescentis imperitia.

Sane scire volo, me qui quæstiones hujus generis quasdam illi proposuerim, cognovisse, atque argumentis etiam evicisse, nihil hominem certo vereque scire. Quod ipse autem hæc ita veraciter loquar; si ad vos colloquia disputationum hujusmodi relata non sunt, paratus sum adhuc cum eo ad fidem faciendam, apud vos de eis denuo sermonem conferre: & esset profecto id quoque imperio dignum opus. Sin cognitæ vobis sunt interrogationes meæ, atque illius responsiones; satis apud vos testatum perspicuumque fuerit, nihil eum scire: aut certe, si scit, propter auditores suos eloqui non audere, quo minus exemplum Socratis imitetur. Quæ quidem res illum (sicut antea dixi) non philosophum & sapientiæ amatorem, sed philodoxum & gloriæ aucupatorem esse declarat: qui nimirum Socraticum illud omni comprobatione dignum non observet; Nullum esse veritati præferendum virum. Sed impossibile est homini Cynico, qui finem promiscuum, nul-

lo

lo adhibito rerum vitaque certo delectu est amplexus, bonum aliud nosse, quam adiaphoria & inordinata hujusmodi confusiones & indifferentia. Hucusque de Crescente Justinus: recitat eadem Eusebius (a).

(a) Euseb. l. 4. c. 15.

XIV. Justinus scribit Apologiam ad Senatum & Imp.

Cum igitur per Crescentem Cynicum & alios ejus similes impeteretur, ac in dies magis magisque calumniis urgeretur Christiana religio; ob eamque causam, Christiani cum redderentur omnibus infensissimi, apud eos qui jura reddebant, male audirent, fœdorumque criminum rei ex nomine tantummodo crederentur, & gravia admodum paterentur: nova oborta occasione, idem Justinus pro iisdem scripsit Apologiam, non ad Senatum Romanum tantum (ut habet inscriptio) sed re vera & ad ipsos Imperatores Marcum Aurelium & Lucium Verum, prout clare demonstrat Eusebius (b), dum ait: *Temporibus eisdem Justinus, de quo paulo ante mentio facta est, ubi secundum librum, quem pro religionis nostræ defensione dedit, Imperatoribus supra citatis dedicaverat.* Et paulo post, quemnam per secundum illum librum significare voluerit, declarat his verbis: *Quod quidem ipse qui veritatis semper studiosissimus fuit, in Apologia sua, quam dudum commemoravimus, probe sicut erat de eo futurum, mente & cogitatione percipiens, his verbis satis perspicue declarat. Equidem expecto &c.* Hæc quidem cum eadem ipsa sint, quæ ex ejus oratione ad Senatum inscripta, modo a nobis recitata sunt: luce clarius apparet, secundam illam a Justino scriptam Apologiam ad dictos Imperatores Marcum Antoninum & Lucium Verum, illam ipsam esse, quæ præpostero ordine ante Apologiam ad Antoninum datam, ad Senatum Romanum tantummodo habetur inscripta: cum (ut testatur Eusebius) ad dictos Imperatores, sed (ut puto) ad Senatum quoque scripta fuerit. Injusta igitur est eorum querela, qui dicunt Apologiam ad dictos Imperatores a Justino conscriptam, esse deperditam; cum, quænam illa fuerit ab Eusebio velut digito perspicue indicetur. Quæ cum scripta fuisse dicatur ad eosdem Imperatores, Marcum Aurelium & Lucium Verum ne quis miretur, si apud S. Hieronymum (c) Lucio sit superadditum nomen Commodi: nec quis hunc Lucium Aurelium Commodum putet filium Marci, qui nec nisi decimosexto ejus Imperii anno cœpit regnare cum patre: longe enim ante S. Justinus subierat martyrium: nam Lucium Verum, Commodum quoque dictum fuisse, quod filius Lucii Commodi esset, quem Hadrianus in filium adoptaverat, superius dictum est.

(b) Euseb. l. 4. c. 15.

(c) Hieron. de Script. Eccl. in Justino.

XV. Urbicius præses quid in Christianos.

Quænam autem scribendæ hujus secundæ Apologiæ causa præcesserit, idem suæ orationis exordio his ipsis verbis significat: *Quæ heri & proximis diebus in Urbe vestra, o Romani, sub Urbicio accidere, & quæ ubique locorum similiter contra rationem omnem a Præsidibus fiunt, necessitatem hanc mihi imposuere, ut pro nobis, qui iisdem vobiscum affectionibus propensionibusque obnoxii, & fratres* (quam-

II. Secunda S. Justini Apologia Marco, non Antonino oblata.

Ad num. XIV. & seqq. Papebrochius ad diem XIII. mensis Aprilis, in Vita S. Justini Martyris existimat, secundam hujus sancti Apologiam pro Christianis circa annum CLXX. scriptam, quo tamen anno jam corona martyrii Justinus ornatus fuerat. In Chronico enim Alexandrino Pudente & Orphito Coss. anno nempe Christi CLXV. legitur: *Justinus Philosophus nostrarum partium, cum alterum pro nostra sententia decretis volumen Marco Aurelio & Antonino Vero Augustis porrexisset, non longo post tempore, cælesti martyrii laurea, a Crescente delatus, exornatus.* Præterea Eusebius in Historia lib. 4. cap. 16. tradit eam Marco & Vero oblatam esse. Lucius autem Verus ipso fine anni CLXIX. demortuus. Valesius in Notis ad lib. 4. Eusebii cap. 17 contendit, Eusebium deceptum, & Apologeticum illum, non M. Aurelio, sed Antonino Pio nuncupatum esse. Verum quæ ad id probandum argumenta in medium adducit, rem minime evincunt. Hæc prima ejus ratio. „Initio Apologetici ait Justinus, mulierem illam „Christianam, cum a Viro accusata esset, „dedisse libellum Imperatori; *Et illa quidem, „libello tibi oblato*, inquit, *sacratissime Impe„rator, postulavit*, &c. Si vero Marco & Lu„cio Apologeticus ille dicatus fuisset, ut vult „Eusebius, Justinus in plurali numero locutus „esset. Marcus enim & Verus ambo simul erant Augusti. Hæc Valesius. Verum videre potuit Vir doctissimus in epistola Ecclesiæ Smyrnensis ad Ecclesias Ponti scripta post Polycarpi martyrium, (quod Marco Aurelio, & Lucio Vero imperantibus contigit) etiam dum plures Imperium administrarent, in Actis publicis sæpe unius tantum mentionem factam. Herodes enim Irenarcha, & pater ejus Nicetes dicebant Polycarpo: *Quidnam mali est dicere hæc verba, Domine Cæsar, & sacrificare, atque ita incolumem evadere?* Ibidem narratur, Proconsulem semel & iterum his verbis Polycarpum ursisse: *Jura per genium Cæsaris.* Martyres Lugdunenses, Marco Aurelio & Commodo filio cum patre regnante, martyrium passi; & tamen in epistola a Lugdunensibus & Viennensibus ad Christianos Asiæ & Phrygiæ scripta, quam refert Eusebius lib. 5. cap. 1. dicitur: *Rescriptum fuerat a Cæsare*, (nempe Marco Aurelio) *ut confitentes quidem gladio cæderentur: hi vero qui negarent, dimitterentur incolumes.* Pari eademque ratione, licet plures Imperium Romanum gubernarent, pax tamen v. g. ab omnibus sancita, in Nummis uni attribuitur, anno scilicet CLXVI. quo Orbis Romanus in pace fuit, quove Marcus & Lucius Verus Imperatores erant, annoque CLXXVII. quo Marcus cum filio Commodo imperabat. In Nummo enim Lucii Veri apud Mediobarbum legitur: TR. P. VI. COS. II. PAX. AUG. in Nummo vero Marci Aurelii Tribunitia Potestate XXXI notato habetur: PAX ÆTERNA AUG. cum in utroque Numismate dicendum fuisset: *Pax. Augg.* id est, *Pax Augu*-

storum,

(quamvis id ignoretis, & propter earum quæ habentur dignitatum splendorem nolitis) vestri sumus, orationem hanc componerem: ac paulo post: *Maligni dæmones infensi nobis, atque hujusmodi judices sua ditione sua habeates, sibique sub religionis nomine servientes, per eos ipsos tamquam dæmonis agitatos Principes occidi nos procurant. Ut autem causa tota, quæ sub Urbicio facta est, manifesta sit, rem ipsam exponam.* Quæ vero sequenti narratione ponentur, ex Eusebio (c), ejus verbis rem gestam narrante mutuati sumus: quod par sit credere, eum sicut in antiquiora, ita infideliora quoque exemplaria incidisse: ait enim,

(c) Euseb. l. 4. c. 6.

XVI. De muliere Christiana sollicitata a viro suo ad turpitudinem.

Mulier quædam eidem viro magna lascivia defluenti in matrimonium data fuit: quæ quamquam jam antea eodem intemperantiæ vitio contaminata erat, tamen simul ac Christi doctrina ac præceptis erat erudita, non solum ipsa cœpit valde moderata & temperanter se gerere, sed viro etiam persuadere, ut similiter se temperantiæ & vitæ modestiæ dederet: doctrinæ præcepta, quæ didicerat, ei referre, commonstrareque supplicium his qui neque temperate neque recta ratione vitam degunt, perpetuo & æterno igne infligendum. At ille eisdem libidinis vestigiis insistens, suorum improbe factorum turpitudine uxoris animum ab se prorsus abalienavit. Nam hæc cum in eodem lecto cum viro, qui contra naturæ legem, atque adeo contra jus fasque omne, toto pectore (ut dicitur) omnes omnino voluptatis vias instare pergebat, de reliquo cubare nefas duceret; cupiebat, lege conjugii rupta, ab illo separari. At postquam ab amicis qui consilium dederunt, ut adhuc cum eo perseveraret, perinde ac vir jam spem quamdam suæ vitæ commutandæ ostentaret, dissuasa, denua sententia depulsa est; & invita seipsam comprimens, ad tempus commorata.

XVII. Mulier Christiana accusatur a viro.

Ceterum ubi vir ejus Alexandriam profectus, se majoribus sceleribus obstringere nunciabatur; illa, ne scelerum & flagitiorum ab eo impie admissorum, si in conjugio perstaret particeps & socia fieret; præsertim cum non victus solum esset, sed tori etiam consors, dato ei libello repudii (sic enim appellamus) penitus ab illo discessit. Honestus ille scilicet & bonus ejus maritus, quem plane magnam lætitiam eo capere oportuerat, quod non modo ejus uxor sua præfacta, quæ olim ebrietate & quovis vitiorum genere effuse exultans, cum servis & mercenariis consuevisset alacri animo & prompto consciscere, omnino exuisset, sed etiam cum eadem molientem vehementer esset hortata ut prorsus desisteret; honestus ille inquam maritus, cum ejus repudiasset consilium, eam discedere cupientem graviter apud tuam majestatem accusavit, & Christianam esse asseruit. Unde illa quidem tibi, qui

florum, si Valesii argumenti ratio aliqua habenda esset. Præterquam quod Roma forsan aberat Lucius Verus, quando libellus ille porrectus. Quod si Eusebius, & Auctor Chronici Alexandrini tradant, hanc secundam Apologiam Marco & Lucio Vero oblatam esse, aliud non intelligere videntur, quam, iis imperantibus, eandem scriptam ac præsentatam. Imo Eusebius, qui lib. 4. cap. 16. prodit, eam Marco & Vero oblatam, cap. 18. nulla Veri mentione facta, ait eam Marco nuncupatam esse.

III. *Marcus Aurelius dictus Antoninus Pius.*

Secunda Valesii ratio, Scribit Justinus, Lucium quemdam, cum Ptolomeum Christianum ad supplicium duci videret, his verbis Judicem compellasse: *ὁ πρέποντα εὐσεβεῖ αὐτοκράτορι, οὐδὲ φιλοσόφου καίσαρος παιδί.* Id est, *Non hæc decent Imperatorem Pium, non Philosophi Cæsaris filium.* Apud Eusebium in cap. 17. lib. 4. rectius legitur, *οὐδὲ φιλοσόφῳ* id est, *neque Philosophum*; quam lectionem manuscripti Codices confirmant. Quis est igitur qui non videat, Antoninum Pium hic designari? Nam & cognomentum ipsum *εὐσεβεῖ* id satis indicat: & quod sequitur de Philosopho Imperatoris filio, sententiam nostram manifeste confirmat. Dicet forte aliquis, nomine *Imperatoris Pii* Marcum designari, quippe qui patris sui cognomen assumserit. Sed si hoc conceditur, quisnam erit ille Philosophus Cæsaris filius? Cur Lucium Verum Augustum hic omisisset Justinus; cum in priore Apologetico ejus mentionem faciat? An non luce clarius apparet, Antoninum Pium hic a Justino designari, cui Apologeticum suum inscripsit? Ita Valesius, qui non observaverat, Marcum Aurelium, passim Antoninum Pium nuncupatum, qui error illi cum multis Viris eruditissimis communis. Scaliger in Animadversionibus Eusebianis ad num. 2199. ubi de mirabili illa pluvia, quæ Marci Aurelii tempore contigit, loquens, ait manifesto falsum, Themistium, gravissimum alioqui Scriptorem, qui hoc sub Pio, non sub Marco accidisse scripserit, quale etiam judicium tulit Harduinus V. C. in Notis ad Orationem XV. Themistii *de regia virtute ad Theodosium Imp.* Verum M. Aurelium modo tantum Antoninum, modo Antoninum Pium, modo Marcum Antoninum nuncupatum ex Nummis apud Mediobardum liquet. Et ut de Pii tantum cognomine loquar, pag. 228. Nummi exhibentur, in quibus legitur: DIVUS M. ANTONINUS PIUS; in postica: CONSECRATIO. pag. 271. Severus qui sese in M. Aurelii familiam inseruerat, in multis Nummis dicitur; DIVI M. PII F. id est, *Divi Marci Pii filius*. Sponius in Miscellaneis Eruditæ Antiq. pag. 269. refert Inscriptionem Commodi Imperatoris, quæ Romæ extat in Thermis Antonianis, cujus initium,

DIVO COMMODO DIVI. PII. F
COH. VII. VIGIL. L. ANTONINUS
AURELIANUS
&c.

Quare non dubitandum, quin Themistius in citata oratione, ubi ait: *Cum Antonini Romanorum Imperatoris, cui ab eadem illa pietate cognomen inditum fuit, siti laboraret exercitus, &c.* ac Justinus loco laudato, de M. Aurelio Antonino, non de Antonino Pio intelligendi sunt. Secunda vero pars loci Justini citati, non de Marco, ut perperam Valesius, sed de Lucio qui

qui nostri imperium geris, querelæ libellum obtulit: primum obtestata, ut sua sibi rei familiaris dispensandæ potestas permitteretur; qua quidem ordine semel disposita, pollicita est se deinceps crimini objecto responsuram. Quod quidem ei facile concessisti.

XVIII. Ptolemæus accusatur ut Christianus. Ille autem qui ejus aliquando maritus fuisset, cum nihil posset amplius contra eam in præsentia dicere; in Ptolemæum quemdam ejus in sacris litteris magistrum, quem Urbicius Præfectus gravi afficiebat supplicio, omnem suam malevolentiam transfudit: idque hac arte & fallacia Centurioni amico suo persuasit, ut Ptolemæum seorsum prehensum, vel hoc unum interrogaret, utrum esset Christianus, necne. Atque Ptolemæum, utpote veritatis fautorem, qui animum neque fraude neque mendaciis aliquando inquinavisset, cum se Christianum ingenue esset confessus, Centurio in carcerem denuo compegit, & longo temporis spatio in ea custodia illum graviter & acerbe afflictavit. Tandem vero cum Ptolemæus ad Urbicium adduceretur, & similiter illud solum rogaretur ab eo, esset ne Christianus, an non: ipse recte factorum conscientia fretus ob amorem quo Christi doctrinam complectebatur, eximium divinæ religionis, quam profitebatur, mysterium libere denuo confessus est. Qui enim negat se esse, quem se profiteatur esse; aut certe negat, quia professionem ipsam improbat; aut certe eam confiteri recusat, quia sibi conscius sit, se vitam indignam illa professione & ab ejus institutis longe alienam traduxisse: quorum neutrum in vere Christianum aliquando poterit incidere.

Urbicium autem, cum illum ad supplicium adduci præcepisset, Lucius quidam, qui etiam Christianus erat, cum judicium adeo temere & inconsiderate factum intelligeret, sic compellat: Quid causæ est, cur hominem qui neque adulterium neque stuprum cuiquam intulerit, neque homicida, neque fur, neque expilator sit, neque quicquam denique sceleris conscivisse deprehensus fuerit, sed solum Christiani nomen aperte confessus, tanta pœna mulctare statueris? Crede mihi Urbici, neque Imperatori Pio decora & convenientia, neque Philosopho Cæsaris filio digna, neque sacro Senatui congrua decernis. Tum ille, nullo alio dato responso, sic Lucium alloquitur: *Tu etiam (ut mihi videris) ex eo numero es. Quod cum Lucius constanter asseverasset, illum itidem in cruciatum abripi mandavit. Iste permagnam se ei debere gratiam fatebatur: nam ita se non iniquis salum, & improbis ejusmodi dominis liberatum fore dixit, sed etiam ad bonum pa-* — XIX. Lucii constantia, confessio, atque martyrium.

PAGIUS

cum Marco imperante omnino exponenda, locusque, non ut apud Justinum corrupte, sed ut apud Eusebium habetur, legendus hoc modo: οὐ πρέποντα Εὐσεβεῖ αὐτοκράτορι, οὐδὲ φιλοσόφῳ Καίσαρος παιδί, οὐδὲ [τῇ] ἱερᾷ συγκλήτῳ κρίνεις, ὦ Οὔρβικε id est: *Non hoc sicut Imperatorem Pium, non ut Philosophum Cæsaris filium decet, non ita ut sacrosancto Senatui convenit, judicas, Urbici.* Articulus τῇ ab Eusebii editione abest, & in editione Justini perperam scribitur, Φιλοσόφῳ ut videre est loco a Valesio citato, ac supra descripto. Justinus igitur Marcum Aurelium, Lucium Verum, ac Senatum Romanum alloquitur, & tam in hoc, quam in priori Apologetico, Philosophiæ ac Pietatis nomina frequenter allegat, ut Imperatores Marcum Aurelium, *Pium* cognominatum, & Lucium ejus Collegam, quem in priori Apologia etiam Philosophum vocat, quique Ælii Cæsaris filius erat, erga Pietatem & Philosophiam Christianorum æquiores reddat ac propensiores. Nec enim conveniebat, ut Marci & Senatus Romani, non vero Lucii mentionem faceret. Porro Lucium Cæsaris filium, naturalem nempe, Cæsarem sine addito vocatum fuisse patet ex Inscriptione Ælii Cæsaris ejus patris, quam suo loco de hujus adoptione loquentes retulimus. Unde & in Vita Lucii a Capitolino scripta, modo legitur, *mortuoque patre Cæsare*; modo, *illatum ejus corpus est Hadriani sepulcro, in quo & Cæsar pater ejus naturalis sepultus est.* Ex hoc igitur loco, in quo Marci Aurelii, Lucii Veri, & Senatus Romani, quibus omnibus Apologia illa dedicata, sermo habetur, nostra sententia certa redditur, manifestumque fit, deceptum Valesium, qui Pii nomine Antoninum, Philosophi vero vocabulo M. Aurelium intelligendos arbitratur. Neque enim M. Aurelius *Cæsaris filius* ullibi appellatus, neque Justinus, qui in priori Apologia Antonini Pii, M. Aurelii, & Lucii meminit, hunc prætermisisset, si secunda Apologia, uti prior, Antonino Pio dicata fuisset. Nec est quod Valesius in *Philosophi* voce vim faciat; cum Lucius, tam in priori Justini Apologia, quam in Athenagoræ Legatione pro Christianis, Lucium *Philosophum* appellet, non eruditionis ejus ratione, sed propter austeriorem vivendi formam; ad quam duplicem Philosophiæ notionem Valesius animum non advertit.

Tertia Valesii ratio. *Urbicus* ille Præfectus, cujus ibidem meminit Justinus, vixit sub Antonino Pio. Is enim est Lollius Urbicus, qui Legatus Imperatoris Britannos compescuit, ut re- — IV. S. Justinus sub Marco occisus.
„ fert Capitolinus in Vita Antonini. Eum Præ-
„ fectum Urbis fuisse imperante Pio, docet A-
„ puleius in Apologia sub initium. Nam cum
„ Apuleius eam orationem habuerit sub Pio,
„ ut ipsemet in ea testatur; Lollium quoque
„ Urbicum Præfectum Urbi, a quo Æmilianum
„ damnatum fuisse dicit, sub eodem Pio fuisse
„ dicendum est. De eodem Q. Lollio Urbico
„ Præfecto Urbi vetus extat Inscriptio apud
„ Gruterum pag. XXXVIII. Cæterum ex his,
„ quæ dixi, colligi potest, Justinum sub An-
„ tonino Pio, non autem sub Marco fecisse mar-
„ tyrium. Nullam enim aliam causam habuit
„ Eusebius, cur Justini martyrium in tempora
„ M. Aurelii conferret, nisi quod, secundum
„ Apologeticum Marco dedicavit. Atqui cer-
„ tissimis argumentis ostendi, Apologeticum il-
„ lum Pio nuncupatum fuisse: ruit ergo fundi-
„ tus Eusebii ratio atque sententia. Quid quod
„ Eusebius ipse in Chronico, eumque secutus

Oros.

patrem & clementem Regem Deum recta profecturum. Alius praterea tertius, bis interveniens, ad idem supplicium subeundum adjudicatus est. Hucusque de re tunc gesta Justinus. Facta sunt hæc Romæ decimonono mensis Octobris, quo eorumdem martyrum natalis dies, anniversaria memoria celebrandus, Ecclesiasticis tabulis consignatus est.

XX. Flagrans desiderium Martyrii. At quoniam ejusmodi Christianorum obtrudentiam se neci flagrans subeundi martyrii desiderium speciem quamdam reddebat spectaculi illius, quod in Asia sub Antonino Pio tunc Proconsule contigit (de quo suo loco superius dictum est) quando sponte se multitudine ad necem offerente, ipse Proconsul exclamans, dixit (a): *O miseri, si capitis perire, præcipitia aut restes habetis.* Justinus his (ut apparet) alludens, hæc subdit (b): *Ne vero quispiam dicat: Omnes vos igitur vobis ipsis afferte manus, atque ad Deum iam nunc ite, neque nobis negotium facessite; causam cur hoc non faciamus, & quamobrem, cum inquirimur, intrepide profiteamur, exponam.* Prosequitur pluribus horum omnium reddere rationem, quæ nos causa brevitatis omittimus: pluribus enim differit de Christianorum in martyrio subeundo constantia.

(a) Tertul. ad Scapul. in fin.
(b) Just. orat. ad Senat. ex versione Lang.

Exprobrat post hæc Justinus Judicum immanem sævitiam: qui ut de illatis de promiscuo concubitu atque esa carnium humanarum calumniis leve aliquod possent testimonium aucupari, vel confessionem extorquere, diris infirmam ætatem & sexum subjicerent quæstionibus; ait enim: *Ad sycophanticam adversus nos calumniam nonnullos adactos, ad tormenta protraxerunt nostrorum servos, aut pueros, aut mulierculas; ut per cruciatus horrendos, & formidabiles eorum quæ sermonibus vanis atque fabulosis feruntur, flagitiorum extorquerent confessionem; quæ flagitia ipsi manifeste faciunt. Nos, autem, quoniam nihil ad nos pertinent, propterea non curamus, Deum ingenitum & ineffabilem testem cogitationum & factorum habentes.* Ac paulo post: *Utinam vero nunc etiam aliquis existeret, qui superiore* quo- XXI. Judicum iniquitas & sævitia.

PAGIUS

„ Georgius Syncellus, Justini martyrium a tem„ poribus Antonini Pii videtur adscribere? Atque ita diserte ponit Michael Glycas in Annalibus. Hæc Valesius. At quid vetat, *Urbicum*, cujus sententia in Ptolomeum & Lucium Christianos lata, occasionem dedit huic Justini Apologetico, Præfecturam Urbanam, Antonino Pio imperante, iterumque eamdem dignitatem, Marco Imperium administrante, gessisse? Denique si Justinus, Antonino Rempublicam Romanam gerente, passus esset, non dubium quin sub eodem secundam Apologiam Justinus scripsisset. Sed cum ex ejus martyrii Actis a Baronio laudatis constet, illum Junio Rustico Præfecto Urbi existente, morte affectum, eam Apologiam M. Aurelio, non vero Antonino Pio oblatam, certum indubitatumque esse debet. Ulpianus D. 49. L. I. *De Appellat.* laudat rescriptum M. Aurelii & Lucii Veri *ad Junium Rusticum Præfectum Urbi*, qui in vetustis Lapidibus Prætor Urbanus etiam dicitur. Plures a Grutero Inscriptiones pag. 221. recitantur, in quibus legitur: Q. JUN. RUSTIC. PR. URB. & rursus pag. 222. Neque dici potest, *Rusticum*, de quo in Justini Actis, sub Antonino Pio Præfectum Urbi fuisse; cum, præterquam quod id gratis assereretur, constet, per Marci Imperium, *Rusticum* quemdam Præfecturam Urbis exercuisse, & ut hujus anni initio ex Capitolino diximus, omnia apud ipsum potuisse. Hic porro Q. Junius Rusticus diversus est a Junio Rustico hoc anno Consule; cum Junius Rusticus non dicatur Præfectus Urbis a Capitolino loco laudato, ubi ejus dignitates enumerat. Neque verum est, Eusebium in Chronico, Justini martyrium sub Antonino Pio consignare, ut ostendimus anno CXLVIII. num. VI. Imo cum Historia Ecclesiastica post libros Chronicorum ab Eusebio composita sit, si is in iisdem scripsisset, Justinum sub Antonino Pio passum, cum contrarium doceat in Historia, id sequendum esset quod in ea scriptum, ut in simili observat Valesius in Notis ad lib. 4. cap. 1. Quoad Michaelem Glycam, is adversus Eusebium, Hieronymum lib. de Scrip. Ecclesiast. ac Auctorem Chronici Alexandrini, qui Justinum secundam Apologiam M. Aurelio porrexisse tradunt, nullo modo audiendus.

V. De effectu Apologiæ S. Justini. Quem effectum hæc Apologia habuerit, incertum. Valde tamen verosimile, nullam Marcum tunc in Christianorum favorem epistolam dedisse. In Fragmento enim Apologiæ Melitonis ab Eusebio lib. 4. cap. 26. relato ipsemet Melito ait, avum & patrem Marci, Hadrianum nempe & Antoninum Pium, scripsisse, ne contra Christianos tumultus concitarentur; de Marco vero hæc tantum habet: *Tu vero, quippe qui idem quod illi de nobis sentias, imo etiam longe humanius atque sapientius, tanto magis confidimus omnia esse facturum, quæ rogamus.* Scripta Melitonis Apologia anno CLXIX. ut infra ostendam. Quod si Marcus literas, uti Hadrianus & Antoninus, ad cohibendam persecutionem dedisset, id dicere non prætermisisset Melito Sardiensis Episcopus. Ex cujus etiam verbis liquet, Epistolam *ad Commune Asiæ* scriptam, & a Marco, ut suo loco monstravi, emissam, fructum fuisse Apologiæ Melitonis; recteque ab Auctore Chronici Alex. recitari præfato anno. In ea epistola Marcus inquit: *Sed & multi ad me de illis* (scilicet Christianis) *retulerunt: quibus ego patris mei* (Antonini Pii) *Constitutionem* (quæ nunc non extat) *secutus respondi.* Illud responsum ad nos non pervenit. Sed non dubito, quin tam illud, quam hæc Epistola a Melitone impetrata fuerint. Verum est, Eusebium lib. 4. cap. 26. recitata ea epistola dicere: *Hæc quidem ita gesta esse Melito Ecclesiæ Sardiensis Episcopus, qui iisdem temporibus floruit, perspicue testatur in Apologetico illo longe utilissimo, quem ad Imperatorem Verum pro Religione nostra conscripsit.* Ex quo sequi videtur, hanc Epistolam, non a Marco, sed ab Antonino datam; sicque ante annum CLXIX. quo Melito Apologiam suam emisit. At cum ex hujus Apologiæ Fragmento jam laudato deducatur, nullum in favorem Christianorum edictum Marcum concessisse, antequam Melito illam eidem offerret, existimandum, Epistolam *ad Commune Asiæ* subjunctam postea fuisse libro Apologetico Melitonis, a quo obtenta fuerat, eamque Eusebium in fine ejusdem Apologetici, in qua tamen nulla ejus mentio, legisse, & Antonino Pio per errorem attribuisse, ut supra diximus.

Cx.

quopiam e loco voce tragica exclamaret. Vereamini, vereamini, quæ manifeste ipsi perpetratis, ea in innoxios referre; & quæ vobis ipsis & vestris insuat diis, ea illis attribuere, in quos ne tantilla quidem cadit pars sceleram tantorum. Mutamini, convertimini, resipiscete. Hæc & alia plura in eos Justinus.

XXII. Tandem vero quid contenderet ab illis in fine libelli declarat his verbis: *Quapropter vos rogamus, ut Senatusconsulto (proat vobis visum fuerit) scripto, libellus hic præmittatur: unde ab aliis etiam res nostræ cagnosci, atque illi ipsi Christiani suspicione falsa liberari queant, qui præter suam ipsorum culpam suppliciis obnoxii fiunt; atque at ad notitiam hominum ista perveniant, propterea quod in hominum natura notio honestatis & turpitudinis inest: tum autem nostra etiam causa, quos illi tales ignorant, quales ipsi dicant, damnare fœditates; atque ob id etiam, quod valedixerimus diis, qui ejus generis flagitia admiserant, atque etiam nunc similia ab hominibus exposcunt. Atque illi utique se ipsos ipsi calculis suis condemnant, dum nos, quasi talia designantes, ad mortem, aut vincula, aut aliam ejuscemodi pœnam damnant; ita ut jam non aliis eis opus sit quæsitoribus. Ego vero etiam impiam atque erroneam in gente mea Simonianam despexi disciplinam.*

Quid Justinus juste petat.

Quod si vos hanc, edicto proposito, petitionem publicaveritis; nostrum fuerit, rem omnem omnibus clarius exponere & declarare: ut illi, quoad ejus fieri possit, resipiscant, & mutati meliores reddantur; cujus unius rei gratia tantum, libellum hunc composuimus. Non sunt autem doctrinæ & præcepta nostra (si sanum accedat judicium) turpia, sed omni XXIII.

Libellum publicari petit Justinus.

PAGIUS

VI. *Concilia Gentilium seminaria persecutionum.*

Cæterum Valesius in Notis Eusebianis in Epistolam *ad Commune Asiæ* erudite observavit, Commune Asiæ aliter sumi in inscriptione Epistolæ, aliter in ipsa Epistola, ubi dicitur: *Proposita Ephesi in publico Conventu Asiæ*. Nam in inscriptione usurpatur pro Concilio, seu pro Legatis, qui ex tota Asia Ephesum convenerant ad Sacra, Ludosque, in honorem Imperatorum. In loco autem laudato sumitur pro loco ipso, in quem conveniebant. Potest etiam sumi pro templo, quod Commune Asiæ construxerat in honorem Romæ, & Augusti. Extat sane Nummus Claudii Imperatoris apud Tristanum, in quo templum expressum est hoc titulo: COM. ASI. ROM. ET AUG. Quod templum Ephesi fuisse autumat Valesius, quo conveniebant omnes Asiæ civitates, ad sacra pro salute Imperatoris, & populi Romani celebranda: eratque publici juris totius Asiæ, utpote communi sumtu extructum. Ludi quoque eodem nomine dicebantur, *κοινὸν Ἀσίας*, vel in plurali, *κοινά*; quorum mentio in Inscriptione Farnesiana, & in Marmoribus Arundelianis. Cæterum habuisse Asianos commune Concilium totius gentis, quo singulæ civitates Legatos, seu *Synedros* mittebant, testatur Aristides in 4. Orat. Sacr. ubi ait, hoc Concilium in superiori Phrygia convenisse, id est, *Apamea* vel *Synades*, vel aliqua alia urbe. Neque enim, quod jam Viris doctis annotatum, eodem semper in loco Commune Asiæ fuit. De Ludis a Communi Asiæ *Ancyra* celebratis, legenda epistola a Spanhemio V. C ad Andream Morellium scripta, quæ extat in *Specimine universæ rei nummariæ antiquæ* ab eodem Morellio V. C. composito, in qua plura de his similibusve Ludis & Conciliis diligenter explicantur. Erant & in aliis Provinciis Populi Romani hujusmodi Concilia, ut v. g. Concilium Provinciæ Africæ, Concilium Byzacenorum, Concilium Tripolitanorum. In his non soli Curiales, sed omnium Ordinum & Collegiorum homines conveniebant: & decreta condere ac Legatos eligere consueverant, qui desideria totius Provinciæ Imperatori renuntiarent, ut patet ex titulo Cod. Theod. *De Legatis & Decretis Legationum*; & *Imperatores* ad hæc Concilia sæpe, si opus erat, rescribebant. Sic Lex 2. Cod. Theod. *Quemadmodum munera civilia indicuntur*; directa est ad Concilium Provinciæ Africæ, & Lex 3. ejusd. Cod. *De inofficioso testamento*; ad Concilium Byzacenorum, ut observat Valesius in Notis ad Ammianum lib.8. cap.6. Qua de re legendus etiam Gothfredus in Commentario Codicis Theod. Commune itaque Asiæ ad M. Aurelium Imp. adversus Christianos scripserat, ad quod is respondet, adversus eos non esse tumultuandum, cum *in jus vocati mortem oppetere videantur pro Deo suo*. Nam fuere hæc Concilia variarum persecutionum adversus Christianos seminarium; cum, ut alibi diximus, plebs quoties ad publica spectacula conveniebat, quidquid libitum esset, vel a Præside, vel ab Imperatore, junctis vocibus postularet. Nec potuit persecutio adversus Christianos M. Aurelio imperante non esse gravissima ac diuturna; cum Quinquennalia & id genus festa, ideoque & varia spectacula, sæpius fuerint exhibita.

VII. *Calumnia Majestatis.*

Dodvvellus in Differt. Cyprianica XI. quæ est *de Paucitate Martyrum*, loquens de secunda Justini Apologia ait, videri primum hoc tempore excogitatam calumniam *Majestatis*, quod scilicet *per genium Cæsaris* jurare nollent Christiani, *nec statuas ejus adorare*, sed nec eum *Dominum saltem agnoscere*, iisque artibus legi Polycarpum primum tentatum in Epistola Smyrnensium ad Philumelium apud Eusebium lib.4. Historiæ. At eum motem jam in prima persecutione a Nerone excitata inductum fuisse, elicio ex epistola Plinii 97. lib.10. quæ est de causa Christianorum; ubi enim Plinius ad Trajanum scribit: *Quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quinque annos, & imaginem tuam & Deorum simulacra venerati sunt: ii & Christo maledixerunt.* Trajanus enim nullum edictum ad persequendos Christianos emisit; sed quæ a Nerone, & Domitiano jam lata, vim obtinere voluit. Quare sicut sub Trajano servatum, ut in Quinquennalibus & id genus festis adversus Christianos quasi Deorum contemtores sæviretur, quemadmodum sub Nerone & Domitiano factum fuerat; ita etiam ut per genium Cæsaris juraretur, ejusque imagines adorarentur, præceptum. Certe in Nummis Neronis apud Mediobarbum, modo legitur, GENIO AUG. modo, GENIO AUGUSTI, quod in Nummis ejus decessorum ab eodem Auctore productis non habetur. De juramento per genium Cæsaris variis in locis Annalium agitur, quod ante Antoninum a Christianis postulatum non dubito.

humana sapientia longe superiora: sin minus, Sotadiis certe quidem, & Philænidiis, & Saltatoriis, & Epicureis, aliisque id genus poeticis institutionibus non similia: quarum & qui antea scripti sunt & qui nunc eduntur, libellos legere omnibus est permissum. Ac desinemus jam verba facere; conati, quantum in nobis fuit, votisque omnibus precati, ut omnes ubique homines, qui ad veritatis perveniant agnitionem, reperiantur digni. Hæc ex ipsius secunda Apologia Justinus, cujus idem qui supra Eusebius (a) alibi meminit, sic dicens: *Alter est autem qui secundam pro fide nostra continet defensionem: quem ejus Imperatoris, quem diximus, successori & gentili Antonino Vero, cujus in præsentia prosequimur tempora, obtulit.* Hæc Eusebius. Verum hæc omnia pro Christianis a Justino tunc scripta, in deteriorem partem accepta sunt, quippe qui visus esset Rempublicam perturbare: quo malo cum dicat Julius Capitolinus (b) eam Marcum ipsum purgasse; plane significat, ejus sententia Justinum in carcerem trudi jussum esse, eumque demum martyrium consummasse: de quo sequenti anno dicturi sumus.

(a) Euseb. l. 4. cap. 17.

(b) Jul. Capitol. in Marco.

XXIV. Persecutio incaluit.

Hoc etiam persecutionis exordio, aliquos ex Romano clero nobilitatos esse martyrio, Acta S. Praxedis, quæ a S. Pastore habentur conscripta, docent his verbis: *Post annos duos, & dies decem & octo, facta est persecutio magna Christianorum, ut traherentur ad idolorum culturam, & multi martyrio coronati sunt. Virgo Domini Praxedes, fervens Spiritu sancto, multos Christianos occultabat in eodem Titulo, quos cibo pascebat, & verbis hortabatur Spiritus sancti. Tunc vulgatum est Antonino Imperatori, quod conventus fieret in domo Praxedis. Qui misit & tenuit multos, inter quos Symetrium presbyterum cum aliis viginti duobus: quos sine interrogatione gladio puniri præcepit in eodem Titulo. Quorum corpora noctu beata Praxedes collegit, & sepelivit in cœmeterio Priscillæ septimo Idus Junias. Tunc afflictione contristata beata Praxedes ingemuit, & oravit ad Dominum, ut transiret ex hac vita. Cujus orationes & lacrymæ ad Dominum Jesum Christum pervenerunt. Itaque post dies triginta quatuor, post prædictorum martyrium migravit ad Dominum virgo sacrata, duodecimo Kalendas Augusti. Cujus corpus ego Pastor presbyter sepelivi juxta patrem suum in cœmeterio Priscillæ, Via Salaria, ubi floret hodie orationis sanctorum.* Hucusque Pastor: qui & ipse post varias ærumnas, multosque labores persecutionis tempore exantlatos, in Domino quievit vigesimasexta Julii: idemque natalis dies, commemoratione annua repetendus fuit in Ecclesiasticis tabulis descriptus.

Praxedis officia erga Christianos, & obitus.

JESU CHRISTI ANNUS 165. | PII PAP. ANNUS 8. | M. AUR. & L. VER. IMPP. ANNUS 3.

I. CEntesimo sexagesimo quinto Christi Redemptoris anno Papirius Ælianus & Junius Pastor Consulatum adierunt. Quo tempore, ingravescente nuper excitata (ut dictum est) in Christianos persecutione, furente populo, magistratibus conspirantibus, cum (ut supra memoravimus) ad eam compescendam Justinus philosophus scripsisset pro Christiana religione egregiam orationem ad eosdem Imperatores, promeruit pro mercede martyrium: quod quidem non modo Latinorum, sed & Græcorum antiquis monumentis Ecclesiasticis consignatum reperitur; in horum enim Menologio Kalendis Junii recensetur ejus martyrium sub Rustico Præfecto una cum sociis Caritone, Caritina, Evelpisto, Hierace, Peone, & Valeriano, seu Liberiano. Extant horum Acta, atque illa ipsa (ut apparet) quæ a Notariis exceptoribus publicæ sunt commendata memoriæ: quæ Epiphanius (c) visus est cognovisse, dum (ut in eisdem Actis etiam legitur) sub Rustico Urbis Præfecto eum subiisse martyrium tradit: licet apud eumdem auctorem error irrepserit, dum Justini martyrium sub Hadriano ponitur. Haud enim potuit in iis errasse Epiphanius, quem non latuit, eumdem Justinum ad Antoninum Pium, Hadriani successorem, scripsisse pro Christianis defensionem. Cum igitur magno Dei beneficio eadem celeberrimi viri & sociorum Acta martyrii fuerint in hanc diem integre conservata; quod brevia sint, ac proinde fideliora, hic ea intexere operæpretium duximus. Sunt autem hujusmodi, omissa apposita præfatione ab auctore qui ea descripsit.

Justini martyrium & sociorum.

(c) Epiph. hæres. 46.

II. Comprehensi (d) Justinus & qui cum illo erant, adducti sunt ad Urbis Præfectum Rusticum nomine. Quibus ante tribunal constitutis, Rusticus Præses dixit Justino: *Age, esto diis obediens, & Imperatoris edictis. Illi autem Justinus respondit: Nemo unquam reprehendi aut condemnari poterit, qui Salvatoris nostri Jesu Christi præceptis obedierit. Tunc Rusticus Præfectus: In cujusnam (inquit) eruditionis ac disciplinarum genere versaris? Cui Justinus: Omnium disciplinarum genus discere conatus sum, omnemque* eru-

(d) Apud Metaphr. die 1. Junii Lipom. & Sur. eodem die.

Acta Justini Martyris & sociorum.

eruditionem expertus: postremo vero Christianorum disciplinæ adhæsi, quamvis illa non placeat iis qui falsæ opinionis errore ducuntur: profitetur hæc ipsa idem Justinus in exordio sui cum Tryphone dialogi. *Tum Rusticus dixit: Illane, miserrime, eruditione delectaris? Maxime, inquit Justinus: quoniam recto cum dogmate Christianos ipsos sequor. At Præfectus: Qualenam est istud dogma? Respondit Justinus: Rectum dogma, quod Christiani homines cum pietate servamus, hoc est, Ut unum Deum existimemus factorem atque creatorem omnium quæ videntur, quæque corporeis oculis non cernuntur, & Dominum nostrum Jesum Christum Dei filium confiteamur, olim a Prophetis prænuntiatum, qui & humani generis judex venturus est Salvator, præco & magister iis qui ab illo bene didicerint. Ego quidem, ut homo, imbecillis sum & longe minor, quam ut de infinita illius deitate aliquid magnum dicere possim. Prophetarum hoc munus esse fateor: illi enim hujus ipsius, quem Filium Dei dixi, in orbem terrarum adventum multis antea seculis divinitus prædixerunt.*

III. *Quæsivit Præfectus, quem in locum Christiani convenirent. Cui respondit Justinus, eo unumquemque convenire, quo vellet ac posset: An (inquit) existimas omnes nos in eumdem locum convenire solitos? Minime res ita se habet: quoniam Christianorum Deus loco non circumscribitur: sed cum invisibilis sit, cælum & terram implet, atque ubique a Fidelibus adoratur, & ejus gloria collandatur. Tunc Præfectus: Age (inquit) dicas, quem in locum conveniatis, & discipulos tuos congreges. Respondit Justinus: Ego prope domum Martii cujusdam, ad Balneum cognomento Timothinum, hactenus mansi. Veni autem in urbem Romam secundo; neque alium quempiam locum, nisi quem dixi, cognosco. Ac si quis ad me venire voluit, communicavi cum illo veritatis doctrinam*: hæc ipse. Porro Timothinæ Thermæ eædem & Novati dictæ reperiuntur, positæ a S. Rufo & P. Victore in Viminali: Timotheus enim & Novatus (ut dictum est) germani erant, Pudentis Senatoris filii: extantque usque hodie earumdem Thermarum vestigia, superque Titulus Pastoris (de quo superius locuti sumus) erectus permanet. Patebat Pudentis Senatoris domus (ut alias meminimus) ab initio Petri Romam adventus hospitio Christianorum. Cum igitur se in Urbem iterum venientem semper ad Balneum Timothinum divertisse Justinus tradit, plane significat, se exceptum hospitio a Novato atque Timotheo fratribus, eorumque sororibus Pudentiana atque Praxede, nobili revera atque præ- Thermæ Timothinæ hospitium Christianorum.

Ann. Eccl. Tom. II. Ff 2 ci-

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5656.

SÆC. II. Anno Urbis 916. Olymp. 235. an. 3. A.C. 163.

☉ 4. C. ☽ 21. P. 11. April. Indict. 1.

JESU CHRISTI 163. *secund. Baronium* 165.

SOTERIS PAPÆ 3.

M. AURELII ET L. VERI IMPP. 3.

I. *Consules.*

[1] A Num. I. ad X. Coss. *L. Papirius Ælianus, & Junius Pastor.*

II. *Quinquennalia M. Aurelii Cæsaris.*

Quinta Quinquennalia Imperii Cæsarei M. Aurelii, indeque persecutio adversus Christianos aucta. Auctor enim Chronici Alexandrini sub hujus anni Consulibus ait: CXXXIII. *anno post Christi in cælum profectionem commotis in Asia in Christianos motis tumultibus, multi pro Christo occubuere Martyres.* Tum Divi Polycarpi martyrio longe post hunc annum facto, enarrato addit: *Plurimi quoque Celtarum & Galatarum tunc ultimo supplicio pro Christo affecti sunt.* Hujus Chronici Auctor mortem Christi anno Eræ Christianæ tricesimo consignat. Quare annus CXXXIII. post Christi mortem, anno currenti absolvitur. Paulus Orosius lib. 7. cap. 9. de M. Aurelio loquens ait: *In diebus Parthici belli persecutiones Christianorum quarta jam post Neronem vice, in Asia & in Gallia graves præcepto ejus extiterunt, multique Sanctorum martyrio coronati sunt.* Ubi tamen uterque variis annis gesta uno tenore recitat.

III. *Martyrium S. Justini.*

Auctor Chronici Alexandrini sancti *Justini* martyrium Orfito & Pudente Coss. id est, anno CLXV. refert, cujus verba superiori anno num. II. retuli. Quare cum nullus alius Auctor alium martyrii ejus annum exhibeat, illud ad annum CLXV. revocandum. De ejus scriptis legendus Labbeus in Dissert. de Scriptoribus Ecclesiast. ubi tamen varia habet, quæ ex dictis corrigenda sunt. Baron. n. 5. & seq.

NOTÆ [1] C*oss. L. Papirius Ælianus, & Junius Pastor.* Nomina *Papirii, & Junii* in vetustis monumentis non visuntur, quare ex ingenio ea Pagius addidit. Gruterus pag. CXXVI.

L. ÆLIANO ET PASTORE

Q. Q. COS

In epistola Cuperi ad Fastos Almelovenii n. IV. legitur.

M. AURELIO. ET. L. AELIANO. COS

Habetur hæc & apud Reinesium pag. 218. & 234. sed longe aliter. Itaque incertum cui anno hujusmodi consulum par alligari debeat. Fasti Idatiani: *L. Æliano & Pastore.* Vindebonenses: *Lolliano & Pastore.* Prosperi Chronicon: *Leliano & Pastore.*

cipua in Urbe Christiana familia: quippe qui omnes se suaque pietatis officiis mancipaverant. Porro Timotheum his prope diebus ex humanis fuisse sublatum, litteræ Pii Papæ ad Justum Episcopum Viennensem, de quibus dicemus anno sequenti, significant.

IV. Justini & sociorum confessio. Sed ad initam a Præfecto cum Justino quæstionem redeamus. *Ergo Christianus es tu? inquit Rusticus. At Justinus: Maxime, Christianus ego sum. Tunc Præfectus dixit Chariitoni: An & tu Christianus es? Cui Chariton: Christianus ego sum, Deo ipso juvante. Quæsivit Rusticus a Charitina muliere, num & ipsa Christi fidem sequeretur. Cui respondit illa, se quoque, Deo dante, Christianam esse. Tunc Rusticus dixit Evelpisto: Tu vero quisnam es? Qui respondit: Servus quidem Cæsaris sum, sed Christianus, a Christo ipso libertate donatus, & illius beneficio atque gratia ejusdem spei, cujus & isti sunt quos vides, particeps factus. Post hæc Præfectus quæsivit ab Hierace, num & ipse Christianus esset. Cui Hierax dixit: Certe Christianus & ego sum: eumdem enim Deum colo & adoro. At (inquit Præfectus) Christianos vos fecit Justinus? Ego (inquit Hierax) fui, & ero Christianus. Stans autem & Peon dixit: Ego quoque sum Christianus. Et quisnam (inquit Præfectus) te docuit? Respondit ille: A parentibus bonam hanc confessionem ego accepi. Post hunc Evelpistus dixit: Et ego quidem Justini sermones magna cum voluptate audiebam: sed a parentibus tamen & ipse Christianus esse didici. Tunc Præfectus: Ubinam parentes tui sunt? In Cappadocia, inquit Evelpistus. Quæsivit Præfectus & ab Hierace, ubinam gentium essent parentes ejus. Cui respondit Hierax: Verus pater noster Christus est, & mater fides, qua in ipsum credimus: terreni vero parentes mei mortui sunt. Cæterum ego ab Iconio Phrygiæ* abstractus huc veni. Quæsivit Præfectus a Liberiano, quidnam & ipse diceret; num Christianus esset, atque in deos impius? Cui Liberianus: Et ego (inquit) Christianus sum: colo enim & adoro solum Deum verum.*

* al. Pisidiæ.

V. *Tunc Præfectus, conversus ad Justinum, dixit: Audi tu qui eloquens esse diceris, & putas te veram disciplinam tenere: Si a capite per totum corpus flagellis cæsus fuerit, persuasum ne habes fore ut in cælum ascendas? Cui Justinus: Spero (inquit) me habiturum quod habent qui Christi dogmata servaverint, si hæc ipsa, quæ dicis, perpessus fuero. Scio enim, omnibus, qui sic vixerint, divinam gratiam conservari, quoad totus mundus consummetur. Ad hæc Præfectus Rusticus: Ergo futurum opinaris, ut in cælos ascendas, mercedem aliquam recepturus? Non opinor (inquit Justinus) sed scio & hoc tam certum habeo, ut nihil dubitem. Rusticus dixit: Veniamus deinceps ad id quod propositum est, & nos urget. Convenite simul, & uno eodemque animo diis sacrificate. Ad hæc Justinus: Nemo (inquit) qui recta sentiat, pietatem deserit, ut in errorem atque impietatem dilabatur. Præfectus Rusticus dixit: Nisi jussis nostris parere volueritis, cruciatus sine ulla misericordia patiemini. Justinus autem: Maxime nos in votis habemus, propter Dominum nostrum Jesum Christum cruciatus perpeti, ac salvari: hoc enim nobis salutem & fiduciam conciliabit ante ejusdem Domini & Salvatoris nostri terribile illud tribunal, cui totus mundus divino jussu assistet. Idem & reliqui martyres dixerunt, hoc addentes: Fac cito quod vis: nos enim Christiani sumus, & idolis non sacrificamus.*

Justini constans Fides.

VI. Sententia Judicis in Justinum ac socios. *Hæc audiens Præfectus, talem sententiam pronunciavit: Qui diis sacrificare, & imperatoris edicto parere noluerunt, flagello cæsi, ad capitalem pœnam abducantur, quemadmodum leges præcipiunt. Itaque sancti martyres, Deum collaudantes, ad consuetum locum perducti, post verbera securi percussi sunt, & in Salvatoris confessione martyrium consummarunt. Post hæc quidam Fideles clam illorum corpora sustulerunt, & in loco idoneo illa condiderunt.* Hactenus Acta Justini & sociorum quam emendatissime ex Græco codice reddita. At licet Justini natalis diverso die a Græcis, quam a Latinis, adscriptus tabulis Ecclesiasticis habeatur (quod plurimis ex causis accidere in aliis multis, diximus in Notationibus nostris ad Romanum Martyrologium) tamen si non aliunde, ea nomine saltem Præfecti ab Epiphanio æque prodito, unum eumdemque esse, nullus jure poterit dubitare. Quod si is qui ambiguam de iis tulit sententiam, citatum Epiphanii locum exploratum habuisset, nulla mentem ejus dubitatio penitus incessisset. De ejus martyrio idem Epiphanius (*a*) agens, ait eum subiisse martyrium in consistente ac matura ætate, cum esset annorum triginta: sed suspicor in numerum mendum irrepsisse: nam ex iis, quæ ipse Justinus scribit in dialogo cum Triphone, hac eum ætate majorem fuisse, conjici posse videtur.

(*a*) Epiph. hæres. 46.

VII. Quod vero pertinet ad nobilis ingenii lucubrationes, eas recenset Eusebius (*b*), sic dicens: *Hic Justinus multa sane & præclara sui ingenii sacrarum litterarum cognitione accurate informati, & in iisdem valde diligenter exercitati, monumenta nobis reliquit, eaque certe plena utilitatis & commodi cujusque generis. Ad quæ mittemus studiosos quosque, simulatque ex illis ea tantummodo, quæ ad nostram notitiam pervenerunt, ad legentium utilitatem*

(*b*) Euseb. l. 4. cap. 17.

Libri a Justino scripti

tem

tem percensuerimus. Est unus quidem illius liber Antonino cognomento Pio, liberis ejus, & Senatui Romano dicatus, qui nostra religionis & institutorum propugnationem complectitur; alter autem, qui secundam pro fide nostra continet Apologiam, quem ejus Imperatoris, quem diximus, successori & gentili Antonino Vero, cujus tempora in præsentia prosequimur, obtulit: alter item liber contra Gentiles ab eo editus, in quo ubi de multis rebus, quæ tum apud nos, tum apud Gentiles Philosophos quæri solebant, longum sermonem habuit, tandem de dæmonum natura disseruit, quæ jam oratione explicare non opus est. Aliud præterea ejus opus contra Gentiles scriptum in manus nostras pervenit, quod Elenchum inscripsit. Et præter ista, est aliud de Dei monarchia, quam non solum testimoniis ex sacris litteris quæ apud nos sunt, sed etiam ex Gentilium libris petitis firme comprobat. Aliud, cujus inscriptionem fecit, Psaltem. Alius porro de Animæ commentarius, in quo variis positis quæstionibus de argumento quod instituit, Græcorum philosophorum opiniones citat: quibus tum se responsurum, tum feram ipsius sententiam alio libro separatim in eadem argumentum scripto explanaturum pollicetur. Disputationem præterea adversus Judæos contexuit, quam in urbe Epheso cum Tryphone, Hebræorum id temporis facile præstantissimo, habuerat: in qua non solum qua ratione divina gratia ipsum ad veræ fidei doctrinam impulisset, sed etiam quam ardenti studio antea in philosophorum disciplinas se insinuasset, & quantum denique studium operamque in veritate accuratissime pervestiganda posuisset, perspicue docet. In eodem etiam libro narrat de Judæis, quo pacto insidias ad Christi doctrinam oppugnandam comparavissent: & paulo post: *Scribit in eo præterea, quo modo ad sua ipsius tempora dona prophetiæ in Ecclesia eluceren*t. *Meminit item Joannis Apocalypseos, eamque Apostoli esse fere affirmat*: ait denique: *Ejus scripta tanti æstimabantur a veteribus tamque videbantur probata, ut Irenæus ejus libenter citet testimonia*: nimirum ex libro ab eo scripto contra Marcionem.

VIII. Alii Justini libri.

Hæc cum recenseat Eusebius scripta Justini, addendus his est commentarius ille contra omnes hæreses, quem se scripsisse, ipse in oratione ad Antoninum ustos testatur: cujus tamen idem Eusebius (*a*) alibi, & S. Hieronymus (*b*) meminerunt. Feruntur ejusdem auctoris alii quoque commentarii, nempe ille, cujus est titulus, Eversio quorumdam dogmatum Aristotelicorum; alius, cujus hæc est inscriptio, Christianarum ad Græcos quæstionum, & Græcarum responsionum, earumque confutatio: & alius qui de recta fide & sancta consubstantiali Trinitate tractatum habet. Insuper epistola parænetica ad Zenam & Serenum de vita Christiana. Tradunt (*c*) eum etiam in Apocalypsim scripsisse volumen. Quæ vero ex his, quæ nec Eusebius novit, legitima sint, quæve spuria vel ambigua, haud est præsentis negotii prolixas nimis hic acervare quæstiones. Quod ad Justini purgationem spectat de millenarii opinione, ne eadem cogamur sæpe repetere, consule quæ dicta sunt superius, cum actum est de Papia.

(a) Euseb. l. 4. cap. 10.
(b) Hieron. de Script. Eccl. in Justino.
(c) Xyst. in Biblioth.

IX. Calumnia Novatorum ex Justini verbis.

Sed illud a Justino dictum, quod Novatores in calumniam vertunt, non possumus dissimulare. Cum enim in epistola ad Zenam & Serenum de vita Christiana, ipso sui exordio hæc dicat: *De quorumdam, prout eorum fert præsumptio, institutione & disciplina, sed præter rationem suscepta illa & inutili, juxta traditionem hominum, quasi hereditario ab eis jure occupata, persimilia Pharisæis facientibus & sentientibus, in epistola ad Papam perquam diligenter & accurate disserui, &c.* Cum, inquam, dicat Justinus se scripsisse ad Papam de iis qui corrupissent disciplinam Ecclesiasticam, traditionibus hominum intendentes: mox velut opportuna quadam nacta occasione, Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ perduelles abutentes tanti martyris sententia, phanatice absque ulla penitus ratione conclamant illud Pharisæorum infelix elogium: *Quid adhuc egemus testibus? vos audistis blasphemiam*; nimirum scripsisse Justinum ad Papam, nempe ad ipsum Romanum Pontificem, de corrupta Romanæ Ecclesiæ disciplina, convulsis jam in ea traditionibus Apostolicis, hominumque statutis subinductis. Sistite, quæso, continete clamores, & a plausu paululum miseri abstinete manus: amice, rogo, res agatur sine fuco & fallaciis, more Christianorum.

X. Arguuntur inscitiæ & nequitiæ Novatores.

Unde, dicatis velim, vobis innotuit, si Papæ nomen olim commune erat omnibus Episcopis (ut abunde notavimus in Romano Martyrologio, ad quæ vos provoco) quod Justinus ad Papam scribens,

PAGIUS IV. *Fabula Alexandrinorum de Papa nomine.*

Ad num. X. Alexandrini persuasum habuere, *Papæ* nomen Alexandriæ Episcopis primum datum, & a populo Ægyptiaco usurpatum; ac ab illis ad Romanos Pontifices devolutum, ut tradunt Georgius *Homaidens* & *Abulacrus Habbasides* apud Ecchelensem. Quare autem hic titulus Heraclæ potissimum, ut ipsi supponunt, attributus fuerit, hanc historiam excogitarunt, populum nempe discrimen illud inter Ægypti Episcopos nuper ab *Heracla* institutos, & Alexandrinorum Patriarcham animadvertisse, ut postea vulgarem Episcopum *Abba*, Patriarcham *Papam*, id est, avum, appellarent; quoniam ipsi Episcopi Patriarcham *Abbam* vocarent. Sed, ut obser-

vat

bens, ad Romanum Episcopum potius, quam ad alios, epistolam illam scripserit? cum præsertim & Papæ nomen penes Græcos interdum contigerit esse proprium viri alicujus, & non dignitatis: nam celebrant illi nobilem martyrem in Lycaonia, Papam nomine, qui ex Menologio relatus est nuper in Romanum Martyrologium. Sed esto (quod contenditis) ad ipsum Romanum Pontificem scripserit eam Justinus epistolam: non tamen probare potestis, eam pravitatem in Ecclesiam Romanam irrepsisse: nam quod ejus muneris esset non tantum Ecclesiæ Romanæ prospicere, sed omnibus ubique positis, quæ alibi a recto traditionum tramire declinassent, ejus vigilantiæ & potestatis erat in pristinum restituere. Sed etsi (ut hoc quoque liberaliter concedamus) velimus eum intellexisse de his quæ Romæ agerentur: cum ex his quæ dicta sunt atque dicentur, constet diversarum sectarum hæreticos in Urbem adventasse; quid, quæso, tam novum mirumque esset, Justinum litteris admonuisse Pontificem, ut eos caveret, & saluti gregis sui consuleret?

XI. Ecclesiæ Rom. Jugis integritas. At vero non patitur veritas se sinuosis hisce circumduci ambagibus: quare de fideli ac tuta Apostolicarum traditionum in Ecclesia Romana observantia atque custodia sincerissimus ac dignissimus testis S. Irenæus accedat: qui cum in suis scriptis Eleutheri Papæ meminerit, constat certe post obitum Justini martyris illum commentarium conscripsisse. Ipse enim quid de Romanæ Ecclesiæ semper servata integritate, his verbis alia occasione sæpius recitatis, & nunc necessario repetendis testetur, audiamus. Agens siquidem de Apostolorum traditionibus, in omnes ab eis institutas Ecclesias per successiones Episcoporum delapsis ad posteros, hæc (b) ait: *Sed quoniam valde longum est, in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum enumerare successiones: maximæ, & antiquissimæ, & omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo fundatæ & constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem & annunciatum hominibus fidem, per successiones Episcoporum pervenientem usque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo vel per sibi placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem & malam sententiam, præterquam oportet colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam, propter principaliorem auctoritatem, necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique Fideles, in qua semper ab his qui sunt undique, conservata est ea quæ ab Apostolis est traditio.* Hæc Irenæus; qui & inferius appellat eam, Dives depositorium Apostolicarum traditionum. His igitur clara luce tam patenti testimonio & irrefragabili auctoritate monstratis, erubescat necesse est cæca præsumptio, dum, quamcumque captans occasionem, nodum in scirpo quærit, ut Romanam Ecclesiam calumniose dilaceret, ac contumeliose proscindat. At jam quæ reliqua sunt de Justino, prosequamur.

(b) Iren. l. 3. cap. 3. 4.

Reliquit inter alios disciplinæ suæ alumnos Justinus Tatianum, fide Christiana & eruditione præclarum: qui Romæ agens, egregiam præstantis ingenii fœturam edidit, librum nimirum adversus Græcos, nempe Gentiles, & alia scriptorum monumenta: de quo hæc Eusebius (c): *Tatianus, vir plane cum primo ætatis suæ tempore Græcis disciplinis deditus, tum in iisdem postea non exiguam gloriæ amplitudinem assecutus, qui quidem plurima monumenta scriptis prodita post se reliquit, in libro, quem contra Gentiles componebat, hæc fere commemorat, &c.* De eodem quoque volumine hæc magna cum laude Sanctus Hieronymus: *Tatianus infinita scripsit volumina, e quibus unus contra Gentes florentissimus extat liber, qui inter omnia opera ejus fertur insignis:* extat XII. De Tatiano Justini discipulo.

(c) Euseb. l. 4. c. 13.

PAGIUS

vat Pearsonius in prima parte Vindiciarum Epistolarum S. Ignatii cap. ultimo, omnia hæc falsa futiliaque. Vox enim πάπας nunquam avum significavit, sed patrem, ut pluribus ipse demonstrat, eratque hæc liberorum ab ipsa Linguæ Græcæ origine blanda appellatio patri data, & posteriores Græci eandem appellationem etiam illis tribuerunt, quos quasi patrum loco habemus, ut videre est apud Scholiasten Homeri. Et juniores senioribus tamquam filii parentibus titulum hunc dabant; & ubi ætati dignitas aliqua accessit, titulus venerationis habebatur, ut videre est apud Suidam. Sub hac venerationis nota πάπας a Græcis, Papa a Latinis Primævæ Ecclesiæ temporibus attribuebatur Episcopis, quos spiritualium patrum loco habuerunt. Sed nulla hic avi, nulla patris patrum notio. Quod secundo apparet ex eo quod titulus ille eodem ævo, quo de Heracla usurpatus est, aliis Episcopis, quam Patriarchis communis erat. Clerus Romanus ad Clerum Carthaginensem: *Didicimus secessisse benedictum Papam Cyprianum a Clementino Subdiacono.* Hieronymus in epistola ad Theophilum data Anastasium Papam appellat, aliosque etiam eodem nomine indigitat. Ita reliqui ejusdem ævi nomen Papa cuilibet Episcopo tribuebant. Denique usitatum hunc titulum ante Dionysium & Heraclam docet nos Tertullianus lib. de Pudicitia cap. 13. ubi de Episcopo Romano ait: *In eum hominis exitum, quantum potes misericordia illecebris bonus pastor, & benedictus Papa concionaris.* Cum igitur vox Papa nunquam avum significet, sed omnibus Episcopis semper tributa fuerit, & primo quidem Episcopo Romano, quam Alexandrino, inania sunt omnia, quæ ab Alexandrinis conficta.

M. Aurelius Imperator *Lucillam* filiam suam Lucio Vero nupturam *medio belli tempore Brundisium usque deduxit*, ut narrat Capitolinus in Marco cap. 9. qui in Vero Imperatore ait: *Ad* V. Lucilla nubit L. Vero Imp.

En-

tatis, cujus hoc est exordium: *Non decet nos, o Graei, odio tanto prosequi barbaros, & ipsorum placitis invidere: quod enim apud vos studium non a barbaris traxit originem?* &c. Meminit Origenes ejusdem Tatiani lucubrationis his verbis (a): *Extat Tatiani junioris oratio apud Græcos etiam habita, in qua scite admodum & abunde historici omnes explicantur, qui de Judæorum & Moysi antiquitate conscripserint.*

(a) Orig. contr. Cels. l. 1.

XIII. Quomodo Tatianus factus sit Christianus.

Quomodo autem ipse Christianam fidem sit assecutus, eodem commentario declarat: cumque tamen primo, cur aversatus esset Gentilium superstitionem, rationem exactissime reddidisset, hæc demum ait: *Cum diligenter circumspicerem, in libros quosdam barbaros incidere mihi contigit, antiquiores multo quam Græcorum philosophia, si spectes ætatem; & augustiores, si illorum errores. His ergo fidem adhibui, quod stylus non est phaleratus, nec ulla scriptorum affectatio, & sermo nunquam obscuras, futurorum item eventuum prænotione, & magnitudine promissionum, & quod unum universorum monarcham statuerent, impulsus. Itaque mente mea divinitus edocta, intellexi,* &c. & post multa de sua peregrinatione ante Christianam fidem suscepta: *Hæc quidem non aliunde audita narravi, qui magnam terræ partem peragravi, & vestra studia professus sum, tam artes & inventiones multas exercui, & tandem Romæ versatus, varias a vobis illuc delatas statuas aspexi. Ne quis me putet (quod plerique solent) alienis opinionibus uti: verum omnia illa, quorum oculatus testis sum, conscribere instituo. Vale igitur dixi Romanorum jactantiæ, Atheniensium frigido sermoni, & dissentientibus illorum studiis; & barbaricam nostram philosophiam complexus sum:* ac demum sic perorat: *Hæc vobis, o Græci, Tatianus, ego barbaræ philosophiæ sectator composui, natus apud Assyrios, & vestris primum studiis imbutus, deinde vero illis quæ fovere me profiteor. In posterum vero, quoniam Deum & opera ejus agnosco, firma mihi & numquam negranda remanente divina institutione, paratum me vobis ad examinanda mea dogmata præbeo.* Hucusque Tatianus felicissimus in hanc diem.

XIV. Tatianus a cæteris defecit.

Postquam vero Justinus, quem non ut magistrum modo ac monitorem, sed ut parentem reverebatur, martyrio vitam finivit; miser pennis inanis elationis subvectus, e summo fastigio in imum impietatis barathrum sese præcipitem dedit, adeo ut auctor fuerit hæresis Encratitarum: quam intra parietes domesticos coalescentem, innotuisse tandem anno duodecimo ejusdem Imperatoris M. Aurelii, tradit Eusebius in Chronico: sed agemus de ea suo loco.

XV. Agrippa Episcopus Alexandrinus.

Hoc eodem anno, cum Celadion Episcopus Alexandrinus sedisset annos quatuordecim, ex hac vita migrans, successorem habuit Agrippam, qui eodem sede præfuit annis duodecim. Hæc Eusebius (b) in historia, licet in Chronico numerus annorum ejus ultra annos quatuor lapsus esse legatur.

(b) Euseb. l. 4. c. 18.

Anno

PAGIUS *Euphratem impulsu Comitum suorum secundo profectus est. Ephesum etiam rediit, ut Lucillam uxorem, missam a patre Marco susciperet.* Quod hoc anno contigisse, Numismata Lucii Veri apud Mediobarbum pag. 234. demonstrant. In aversa parte unius legitur: TR. P. III. COS. II. PROFECTIO AUG. S. C. Visitur Imperator eques, tribus subsequentibus militibus, & uno præeunte, dextera hastam, sinistra clypeum gerente. In postica alterius habetur: TR. P. III. COS. II. FORT. RED. Repræsentatur Fortuna sedens, dextera temonem, sinistra cornucopiæ tenens. Fortunæ enim Reduci sacrificatum, cum ad aliquam expeditionem Imperatores proficiscebantur, aut longum aliquod iter suscipiebant. In aversa parte alterius Nummi legitur: FELICITATI AUG. TR. P. III. COS. II. S. C. *Prætoria* navis exhibetur. Quare mari iter illud factum. Ex anno, quo hæ nuptiæ celebratæ, belli Parthici chronologia non parum obscura aliquam lucem accipit.

VI. Celadionis Episc. Alex. obitus.

Ad num. XV. Quia Præsulum Alexandrinorum frequens in posterum mentio occurret, eorum series Chronologica, quantum accuratius fieri poterit, deinceps ordinanda. Baronius *Celadionis* Episcopi Alexandrini mortem cum Eusebio in Chronico hoc anno recitat: & tamen Eusebius in Historia lib. 4. cap. 19. scribit: *Apud Alexandriam cum Celadion per annos quatuordecim Ecclesiæ præfuisset, Agrippinus sedem ejus obtinuit.* Quando vero Chronicon ab Historia dissentit, parum de eo curandum; cum Eusebius in ea priorem opinionem damnet.

JESU CHRISTI ANNUS	PII PAP. ANNUS	M. AUR. & L. VER. IMPP. ANNUS
166.	9.	4.

I. ANno Redemptoris nostri centesimo sexagesimosexto, Julius Macrinus & Cornelius Celsus Consules creati sunt, cum Pius Papa annum in sede sua ageret nonum, qui postremum præcedit: quo ipso priorem hanc perbrevem epistolam scripsit ad Justum postea Episcopum Viennensem, his scilicet verbis (*a*):

(a) Extat to. 1. Biblioth. sanct. * Presbytero.

Epistola Pii Papæ ad Justum.

*Pius Episcopus Romanus fratri Justo Episcopo *. Antequam Roma exiisses, soror nostra Euprepia (si bene recordaris) Titulum domus suæ pauperibus assignavit, ubi nunc cum pauperibus nostris commorantes, Missas agimus. De te autem superbeate, postquam ad Senatoriam Urbem Viennensem perrexisti, quid factum sit, nosse cupimus; & ut sementem Evangelii jam sparseris, audire multum desideramus. Presbyteri illi, qui ab Apostolis educati usque ad nos pervenerunt, cum quibus simul verbum fidei partiti sumus, a Domino vocati, in cubilibus æternis clausi tenentur. Sanctus Timotheus & Marcus per bonum certamen transierunt. Vide frater, ut illos imiteris sequendo, ne vinculis mundi illigeris. Festina palmam perseverabilem cum sanctis Apostolis tenere, quam per multas passiones Paulus suscepit, & Petrus, cui crux charitatem Christi tollere non potuit. Salutant te Soter & Eleutherus, digni presbyteri. Saluta fratres qui tecum vivunt in Domino. Cerinthus primarcha satanæ, multos avertit a fide. Gratia Christi habitet in corde tuo.* Hucusque prior ad Justum Pii epistola.

II. Porro Timotheum, cujus nunciat exitum, quem una cum aliis Apostolis versatum esse tradit, illum ipsum putamus Timotheum germanum Novati, fratrem Pudentianæ & Praxedis, filium vero Pudentis Senatoris atque Priscillæ, de quo superius sæpe facta est mentio. Quem cum dicat passum esse cum Marco, haud dubium est illos eosdem esse, quorum in antiquis Ecclesiasticis tabulis adscriptus habetur natalis dies vigesimaquarta Martii, his verbis: *Romæ natalis sanctorum martyrum Marci & Timothei, qui sub Antonino Imperatore martyrio coronati sunt.* Porro Marcum Aurelium dictum quoque esse Antoninum, ex iis quæ nuper diximus, satis liquet. Cerinthum vero, quem primarcham satanæ nominat, quemque Apostolorum temporibus innotuisse diximus, haud quis mirari debet in hanc usque diem fuisse superstitem: nam & Polycarpus Smyrnæ Episcopus, quem familiaritate & notitia conjunctum Apostolis tradit Eusebius (*b*), adhuc his temporibus superstes erat: quinimmo & viribus validus sub Aniceto Pii successore (ut suo loco dicemus) Romam se contulit. Vixisse etiam Hermam Pauli discipulum his diebus, superius dictum est: ut non adeo prodigiosum videri debeat, si Cerinthus adhuc in humanis esset: quod utique firmius erit, si consenserimus (*c*) Ire-

Timotheus & Marcus martyres.

(b) Euseb. l. 3. c. 30.

(c) Iren. l. 1. c. 23.

PAGIUS

SÆC. II. Anno Urbis 917. Olymp. 235. an. 4. A.C. 164.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5657.

☉ 5. BA. ☽ 13. P. 16. Mart. Indict. 2.

JESU CHRISTI 164. *secund. Baronium* 166.

SOTERIS PAPÆ 4.

M. AURELII ET L. VERI IMPP. 4.

[1] AD num. I. Coss. *M. Nonius Macrinus*, & *Celsus*, ut ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari adversus Onuphrium, qui C. Julium Macrinum proponit, quem Baronius secutus est. Sed Inscriptio, ex qua id deducit Onuphrius, corrupta depravataque, ut docte Card. Norisius laudatus. I Consules

NOTÆ [1] COss. *M. Nonius Macrinus*, & *Celsus*. Nomina & prænomina horum consulum sunt: *M. Pompeius Macrinus*, & *P. Juventius Celsus*. Ea eruit Fabrettus pag. 507. & 508. ex figlina, in qua:

M. PONPEIO. MACRI
P. JUVENT. CELS. COS

Exstat nunc laterculus iste in ædibus Capitolinis. Vetus lapis effossus A. D. 1735. in agro Tiburtino in prædio collegii Societatis Jesu, adcurante Illustrissimo Præsule Alexandro Furietto, inter cujus domesticas inscriptiones adservatur.

MATTUCIAE. L. F.
POMPEIO MACRINO
COS.

Norisius in epistola consulari ad hunc annum, postquam Panvinii errores de horum consulum nominibus e vetustis marmoribus prave excerptis detexit, *Macrini & Celsi* cognomina retinenda esse docet, quousque eorum familiæ e vetustis monumentis appareant. Bono fato, & Fabretti figlinæ, & lapis in agro Tiburtino nuper repertus, horum familias nobis demonstrarunt. Fasti Idatiani, & ceteri: *Macrino & Celso.*

(a) Tert. de præscr. cap. 48.

Irenæo Tertullianoque (a), dicentibus, post Carpocratem hæreses docuisse Cerinthum. Verum quod dicit, multos a Cerintho satanæ primarcha aversos a fide: non viventem Cerinthum, sed ejus adhuc grassantem hæresim, ac multos avertentem a fide, significare voluisse, videri potest: satis enim a Cerintho seducti dici poterant, quos a recto fidei instituto ipsa ejus hæresis pervertisset.

III. Sed describamus & hic ejusdem Pii posteriorem epistolam ad eumdem Justum, Viennensem jam factum Episcopum: quam sequenti anno, paulo ante suum obitum, datam esse, ex ipsa apparet, quæ est hujusmodi.

Posterior Pii ad Justum epistola.

Pius Episcopus Romanus fratri Justo Episcopo S. Attalus epistolas martyrum portans ad nos venit, gaudium nobis inæstimabile faciens de triumpho eorum: qui dixit nobis, sanctum Verum, collegam nostrum, victorem de mundi principe triumphasse. Tu vero apud Senatoriam urbem Viennensem ejus loco a fratribus constitutus, & colobio Episcoporum vestitus, vide ut ministerium, quod accepisti, in Domino impleas. Cura autem sanctorum martyrum corpora, sicut membra Dei, quemadmodum curaverant Apostoli Stephanum. Carceres sanctorum visita, ne aliquis tepescat in fide. Martyria sancta Spiritu sancto proba. Ut perseverent in fide, eis incitator insiste. Presbyteri & diaconi non ut majorem, sed ut ministrum Christi, te observent. Plebs universa sanctitate tua protegatur. Fratres nostri, quos per Attalum recognosces, de tyranni sævitia jam liberati, requiescunt in Domino: Presbyter Pastor Titulum condidit, & digne in Domino obiit. Revelatum mihi esse scias, collega beatissime, citius me finem hujus vitæ esse facturum. Unum flagitabo: In communione sta, & mei ne obliviscaris. Salutat te Senatus pauper Christi apud Romam constitutus. Saluto omne collegium fratrum, qui tecum sunt, in Domino. Hæc Pius.

IV. Verus Episcopus Viennensis, & Attalus.

Appellat autem Senatum pauperem, sacrum collegium ministrorum, presbyteros ac cæteros Romanæ Ecclesiæ clericos. Fuit porro Verus, cujus meminit, primus Viennensis Ecclesiæ Episcopus, Apostolorum discipulus, qui Trajani tempore Episcopatum ejus Ecclesiæ accepit, & ad hæc usque tempora illi præfuit. Attalum vero, cujus hic Pius mentionem facit, illum ipsum esse existimo, cujus agonem cum cæteris postea egregie toleratum, litteræ (b) ejusdem Ecclesiæ Viennensis ac Lugdunensis ad Asianos scriptæ testantur: quem genere fuisse Pergamenum, sed Romana civitate donatum ac magni nominis virum, tradunt: quas quidem litteras datas idem Eusebius (c) dicit, cum jam Montanus ac socii in Phrygia se prophetiæ spiritu imbutos omnibus demonstrassent; quod idem ait contigisse anno undecimo Marci Aurelii & Lucii Imperatorum: sed de his suo loco. Porro has ambas perbreves epistolas ex Viennensi archivo proditas (d), germanas atque legitimas esse, cum rerum argumentum & admirabilis quædam cum aliis horum temporum gestis contesseratio, tum simplicissimus ille antiquitatis candor, quem in omnibus præseferre noscuntur, facile persuadent quemvis, quantumlibet scrupulosi ingenii, virum eruditum eas recipere. Cæterum quod ad Justum spectat, ad quem datæ sunt litteræ; ipsum eadem persecutione post longum exilium martyrium subiisse, Ado ejusdem Viennensis Ecclesiæ Episcopus, in brevi quod scripsit Chronico tradit. Leguntur duæ aliæ prolixiores Pii Papæ epistolæ, de quibus alii disseruerunt: insuper & complura ejusdem decreta, quæ a Gratiano diversis in locis apposite relata sunt, prout cujusque argumenti ratio postulabat: ea hic non laboramus describere, quod in unum collecta post easdem Pii citatas epistolas habeantur.

(b) Apud Euseb. l. 5. cap. 1.

(c) Idem l. 5. c. 3.

(d) Extant to. 10. Bibl. sanct.

Justus Episcopus.

JESU CHRISTI ANNUS 167.	PII PAP. ANNUS 10.	M. AUR. & L. VER. IMPP. ANNUS 5.

V. Pius Papa martyrio coronatur.

CHristi Domini anno centesimo sexagesimoseptimo, Attio Pudente & Gabino Ortito Coss. undecima Julii, Pius Papa, cum sedisset annos novem, & menses sex, tribus minus diebus, martyrio coronatur: ea enim die natalis ejus martyrio illustratus in Ecclesiasticis tabulis notatus antiquitus reperitur. Porro quod ad annos sedis ejus, in librum de Romanis Pontificibus, qui fertur nomine Damasi, error irrepsisse videtur, dum loco novem annorum, decem & novem, & menses aliquot positi leguntur. Sane quidem Eusebius in Chronico cum annos quatuor tantum (ut dictum est) tribuat Hyginio, qui præcessit Pium, postea usque ad Anicetum, Pii successorem, decem tantum numerat annos, quibus Pium sedisse oportuit: cui hæc dicenti potius assentimur, quam cum alibi (e) ait sedisse Pium annos quindecim: priori enim sententiæ de annis Pii propius accedit Cresconiana collectio, eademque vetustissima.

(e) Euseb. l. 4. c. 10.

II. *Acta Pii Papæ.* Quod vern pertinet ad res a Pio gestas: præter illa quæ sunt superius recensita, hæc in eodem libro de Romanis Pontificibus perstricta paucis habentur: *Hic constituit, hæreticum venientem ex Judæorum hæresi suscipi & baptizari.* Quod speciale hoc de iis constitutum sit hæreticis, utpote baptismi præscriptam in Ecclesia regulam nnn servantibus: de aliis hæreticis, qui licet extra Ecclesiam essent, tamen in baptismi forma cum Ecclesia consentirent, diversam fuisse consuetudinem & traditinnem insinuat: quam Stephanus Papa (ut suo loco memorabimus) adversus eos qui negarent nullum esse hæreticorum baptisma, sæpe citavit, servandamque a patribus traditam disciplinam, adversus omnes altercantes sæpius inculcavit. Porro per Hebræorum hæresim significare voluisse Cerinthi sectam, quæ præ cæteris (ut vidimus) studebat Hebraicis ritibus, mihi facile persuadeo: quippe quos circumcisionem Legis admittentes ac propugnantes, & Christi divinitatem negantes, atque (ut docet Irenæus *a*) Christum a Jesu sejungentes, diversam quoque ab Ecclesia baptismi formam induxisse, facile est existimare. *(a) Iren. l. 1. c. 25.*

III. *Pii Papæ decretum de bonis Eccl.* Sed subditur: *Et constitutum de Ecclesia fecit, nempe decretum, ut prædia divinis usibus tradita, humanis inserviant.* Idque in secunda (*b*) epistola habetur expressum. Non est autem quod quis refragetur, & ante Principes Christianos Ecclesiam non possedisse bona stabilia dicat: nam id superius primo Annalium (*c*) tomo manifesta veritate ostendimus. Ad postremum de factis ab eo sacrorum ministrorum ordinationibus, hæc ibidem leguntur: *Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros octodecim, diaconos viginti unum, Episcopos per diversa loca duodecim. Qui etiam sepultus est juxta corpus beati Petri in Vaticano, quinto Idus Julii: & cessavit Episcopatus ejus dies quatuordecim.* Hæc ibi. Sed puto in diaconorum numerum mendum irrepsisse. *(b) Pii ep. 2.* *(c) Primo to. Annal. an. 57.*

F.O.

PAGIUS

SÆC. II. Anno Urbis 918. Olymp. 236. an. 2. AC. 163.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5658.

☉ 6. G. ☽ 14. P. 15. April. Indict. 3.

JESU CHRISTI 165. *secund. Baronium* 167.

SOTERIS PAPÆ 5.

MARCI AURELII ET L. VERI IMPP. 5.

I. *Consulatus.* [1] A Num. I. ad V. Coss. *L. Arrius Pudens*, & *M. Gavius Orfitus*, ut ex Inscriptione Gruteriana ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari.

II. *Vicennalia Imperii Proconsularis Marci.* Vicennalia Imperii Proconsularis Marcus edidit.

III. *Obitus Pii PP.* [2] Ad num. II. & III. Quoto *Pius* Papa anno ad cælum migrarit, prorsus incertum. Catalogus enim Damasi per hæc tempora corruptus: in eo quippe deest Anicetus, & de Pio hæc leguntur: *Pius annis viginti, mensibus quatuor, diebus viginti uno. Fuit temporibus Antonini Pii a Consulatu Clari & Severi, usque duobus Augustis.* Clari & Severi Consulatus incidit in annum Christi centesimum quadragesimum sextum: Consulatus vero duorum Augustorum ad annum CLXI. pertinet. Quare cum Pii initium anno centesimo quadragesimo primo consignaverimus, & Luitprandus in Catalogo Pontificum annos tantum decem, menses quatuor, dies tres eidem *Pio* assignet, mors ejus contigisse videtur anno centesimo quinquagesimo primo. Neque enim plus decem annis, & aliquot mensibus sedere potuit; cum videatur non posse in dubium revocari, quin *Anicetus* Pii successor Antonino imperante Pontificatum gesserit.

IV. *Pii PP. Epistolæ.* *Pii* circumferuntur duæ Decretales, quæ Viris doctis suppositiiæ creduntur. Neque magis, inquit Labbæus, probantur duæ Epistolæ Pii Papæ ad *Justum* Viennensem Episcopum, quas ex Archivio Viennensi desumtas Baronius Annalibus inseruit.

NOTÆ [1] Coss. *L. Arrius Pudens, & M. Gavius Orfitus.* Gruterus pag. MXXXII. 6.

AD. XII. KAL. MART.
M. GAVIO. ORFITO
L. ARRIO. PUDENTE. COS.

Eadem item apud Sponium in Miscellan. ex lapide *Kal. Septemb.* dedicato. Gruteriana inscriptio pag. DCCCLI. 3.

PUDENTE ET ORFITO. COS.

Fasti Idatiani & ceteri: *Pudente & Orfito.* Vide quæ Norisius in epistola consulari A. V. 918. adversus Panuinium adnotat de falsis ejus conjecturis, ad horum consulum nomina quod attinet.

[2] Vide Constantium in epist. Rom. Pontificum pag. 66. qui Pontificalem librum, & Bucherianum catalogum expendit. Eusebium sequitur Constantius, qui in Histor. Ecclesiastica, *Pium annis quindecim* sedisse scribit. Quum vero Pontificatus *Pii* initia A. D. 142. alligentur, anno 157. extremus annus adsignitur, quo obiisse fertur, & ex veterum martyrologiorum fide, die XI. Julii.

IV. *Anicetus Pio substitutus.*

Eodem igitur anno, vigesimaquinta die Julii, decimoquarto nempe die ab obitu Pii, creatur Papa Anicetus natione Syrus: quot autem annis sederit, in obitu ejus dicemus. Quo tempore, nacti occasionem urgentis persecutionis, famosissimi quidam hæretici se intruserunt in Urbem.: ut, si quo modo possent, nobilissimæ Apostolicæ Ecclesiæ sinceritatem labefactarent. Fuit inter alios, qui id præsumpserunt, procax fœmina, Marcellina nomine, sectatrix nefandissimæ sectæ Gnosticorum, de quibus satis superius dictum est. *Hæc enim* (inquit Irenæus *a*) *Marcellina, quæ Romam sub Aniceto venit, cum esset hujus doctrinæ, multos exterminavit*. Eadem de ea Epiphanius (*b*) & alii. Cæterum illud plane videtur fuisse consilium pravi dæmonis, inserendi in Urbem Gnosticos hæreticos: ut non tantum, si posset, impiis dogmatibus Fideles seduceret, sed & suis ipsorum turpissimis ac nefandissimis actionibus, quas titulo Christianitatis patrarent, cæteris Fidelibus illic agentibus, ac pure sancteque viventibus, summæ infamiæ notas inureret: in Catholicos enim omnia ab ipsis commissa scelera redundabant: nam cum Gnostici (ut dictum est) pro arbitrio colere idola, & cuncta facere, quæ Ethnici vellent, parati essent; ac proinde inter eos æque ut ipsi Gentiles haberentur: iis qui firmiter atque constanter se Christianos profiterentur, omnia illa turpia ac pudenda de promiscuo concubitu, & cœnis Thyestæis, quæ Gnostici perpetrasent, crimini vestebantur, ac propterea ea sic de illis sparsa calumnia, omnium in se civium animos iidem concitabant.

(*a*) *Iren. lib. 1. c. 24.* (*b*) *Epiph. hæresi. 27.*

Hæresiarchæ se Romam conferunt.

V. *Marcion venit Romam.*

Contulit se quoque in Urbem, ejusdem Aniceti Papæ tempore, ille omnium scelestissimus hæresiarcha, Marcion Ponticus: testatur id Irenæus (*c*), sed & Tertullianus (*d*) in carmine adversus Marcionem, sic habens:

Aq. Pio suscepit Anicetus ordine sortem,
Sub quo Marcion hic veniens, nova Pontica pestis
Nondum secretum facinus suo corde reclusum,
Passim vulgo loquens latebrosa perfidus arte.
Sed postquam cœpit mortis proferre sagittas,
Abjectus merito tam sævi criminis auctor
A sanctis reprobus, patuit mirabile monstrum.

(*c*) *Iren. lib. 3. c. 4.* (*d*) *Tertul. l. 3. in. fin.*

Hæc Tertullianus: licet Epiphanius (*e*) velit eum Romam venisse post mortem Hyginii, nempe sub Pio, quando (ut ait) petens ut in Ecclesiam reciperetur, repulsam passus est. Valentinum quoque hæresiarcham, qui se Romam contulerat sub Hyginio, mansisse ibi usque ad Anicetum, Irenæus (*f*) affirmat. Venerat (ut vidimus) & sub eodem Hyginio Romam Cerdon novarum hæresum (*g*) auctor. Porro tantum abest (quod & sæpe alias dictum est) ut Romana Ecclesia horum sordibus fuerit inquinata, ut Irenæus, qui iisdem temporibus vixit, ad hos omnes errores redarguendos, Romanæ Ecclesiæ in medium adducat fidei, quam ab Apostolis acceperat, integram puritatem, ac solidam firmitatem.

(*e*) *Epiph. hæresi 42.* (*f*) *Iren. l. 3. c. 4.* (*g*) *Iren. l. 1. c. 28.*

VI. *Marcion & Valentinus simulantes pœnitentiam recepti.*

Cæterum tam Valentinus, quam Marcion, Romæ cum essent (quod fecerat, ut vidimus, itidem Cerdon) fidem Catholicam simulantes, in Ecclesiam sunt recepti: sed detecti tandem & rejecti, ac rursum ad pœnitentiam admissi, demum sub Eleuthero ab Ecclesia penitus sunt proscripti. Hæc quidem Tertullianus (*h*) qui & ipse his temporibus vixit, narrat, verbis hujuscemodi de Marcione ac Valentino verba faciens: *Constat illos neque adeo olim fuisse, Antonini fere principatu, & in Catholicam primo doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem; donec sub Episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitiabant, semel & iterum ejecti, Marcion quidem cum ducentis sestertiis suis, quæ Ecclesiæ intulerat, novissime in perpetuum discidium relegati, venena doctrinarum suarum disseminarunt. Postmodum Marcion pœnitentiam confessus, cum conditioni datæ sibi occurrit, ita recepturus, si cæteros quoque, quos perditioni erudisset, Ecclesiæ restitueret, morte præventus est*. Hæc Tertullianus. Ex quibus videas hæresiarchas, licet impudentissimos, e Ponto alterum, alterum ex Ægypto se in Urbem conferre, illiusque Ecclesiæ communicationem quærere, & si non possent aliter, dolo tamen suffurari, eamque adeo affectare, ut semel licet expulsi, iterum recantantes palinodiam, eidem se insinuare studerent: quippe qui scirent (ut dictum est) communicantes cum Romana Ecclesia, ab omnibus Christiani orbis Ecclesiis recipi; ab illa vero rejectos, ab omnibus æque respui. Videas & qua arte Marcion ejus communionem consequi conatus sit: quippe qui, ut se ex animo illi conjungi ac penitus inhærere significaret, suam quoque non levem pecuniæ summam in eam contulit, nempe ducenta sestertia, quæ pendunt quinque aureorum millia: porro eadem ipsa eidem rursum ejecto mox reddita fuere.

(*h*) *Tertul. de præscr. c. 30.*

Cur Hæresiarchæ affectabant communionem Romanæ Ecclesiæ.

VII. *Satisfactio juncta Pœnitentiæ.*

Verum ex his licet existimare, Dei Ecclesiam (sicut etiam Hierosolymis Apostolorum tempore) ex Fidelium oblatione fuisse locupletem: nam si peregrinus homo a parente domo pulsus, ac undi-

que pene profugus, tanta contulit in Ecclesiam: quid putandum fecisse cives, eosdemque plurimos, divitiis & nobilitate præstantes? Est illud quoque ad pristinos Ecclesiæ mores insinuandos observatione dignissimum: ea demum conditione fuisse promissum Marcioni reditum in Ecclesiam, si quos seduxerat, eosdem Ecclesiæ restitueret; nimirum ea adhibita satisfactione, ut publice contraria iis, quæ dixerat, prædicaret.

VIII. *Polycarpi Romam adventus.* At nec illud de Marcione prætermittendum, quod ex Irenæo Eusebius (a) recitat; nimirum cum S. Polycarpus Smyrnæ Episcopus Romam hoc tempore sub eodem Pontifice Aniceto venisset, Marcioni in ejus conspectum venienti dicentique ac roganti, *Nosce nos amabo:* respondisse, *Novi equidem primogenitum satanæ*. Porro plurimum profuit opportunus Polycarpi Romam adventus; quippe qui cum Apostolis versatus fuisset, magnamque ex eo apud omnes existimationem consecutus: quamobrem complures eorum (ut idem (b) auctor ait) quos Valentinus ac Marcion seduxerant, ad Ecclesiam, veramque religionem reduxit; illoque, quod in Marcionem dixerat, experimento docuit, quantum quisque aversari debeat hæreticos, si nec verbo tenus, quod & Joannem fecisse narrabat, communicare voluisset. Qua vero occasione Romam venerit Polycarpus, idem Eusebius (c) ex Irenæo commemorat: nimirum ut dissidia quæ de tempore celebrandi Paschatis essent oborta, componeret.

(a) Euseb. l. 4. c. 13.
(b) Iren. l. 3. cap. 3.
(c) Euseb. l. 4. c. 13.

IX. *Quid egerit Polycarpus cum Aniceto.* Quam benigne autem ab Aniceto susceptus fuerit, & de controversiis quid demum transactum sit inter eos, ex eodem Irenæo hæc alibi idem Eusebius (d) recitat, dicens: *Cum beatus Polycarpus Aniceto Episcopatum administrante, Romam adventaret; cumque ille & Anicetus de aliis rebus, de quibus inter se discrepabant, pauca contulissent: confestim pax inter eos fuit conciliata: quinpro hoc festo observando quod controversiæ caput videbatur, charitatis vincula nequaquam ruperunt. Neque tamen Anicetus Polycarpo poterat persuadere, ut suum observandi morem deponeret; neque contra Polycarpus Aniceto persuasit, ut consuetudinem Asiaticam quippe qui morem presbyterorum, qui illum erant antegressi, debere sedulo retineri assereret ullo modo observaret. Quæ cum ita essent constituta, communicabant inter se mutuo; & in Ecclesia Anicetus ritus qui in Eucharistia agi solent, Polycarpo, ob reverentiam videlicet quam erga illum habebat, obeundi potestatem concessit; atque tandem cum pace alter decessit ab altero; & omnes Ecclesiæ tum eorum qui decimo quarto die festum Paschatis observabant, tum eorum qui secus, placida pace & tranquilla inter se fruebantur.* Hucusque de his Eusebius ex Irenæo.

(d) Idem l. 5. c. 24.

X. *Tolerati Quartodecimani.* Sed meminisse oportet (quod alias diximus) sic statuisse olim Apostolos celebrandum Pascha die Dominico, ut tamen (sicut in multis aliis) Judaizantes adhuc complures Christianos, eos nimirum qui essent ex circumcisione, quorum ingens erat in Asia numerus, æquanimiter tolerarent. Cætera autem, quæ ad Polycarpi martyrium spectant, suo loco dicemus. Quod vero apud S. Hieronimum (e) legatur, Polycarpum Romam venisse ad Anicetum temporibus Antonini Pii; Chronicon ipse videtur secutus Eusebii, qui sub Antonino Pio ponit Anicetum; verum ipsum errasse certum est, eum in serie Romanorum Pontificum Cletum numerare prætermiserit; vel accidit potius ut (quod superius dictum est) Hieronymus, sicut Optatus & Augustinus post Hyginium posuerit Anicetum, & non Pium, ut cæteri.

(e) Hieron. de Script. Eccl. in Polycarp.

XI. *De Hegesippo Romam veniente.* Idem S. Hieronymus (f) tradit de Hege-

(f) Idem eod. lib. in Hegesip.

PAGIUS V. *Quo anno S. Polycarpus Romam venerit.* Ad num. VIII. Valesius in Notis ad Eusebium lib. 5. cap. 24. ait, verosimile non esse, *Polycarpum* hoc anno Romam venisse. Nam cum annos natus sex & octoginta martyrium fecerit, idque vel anno Christi CLXVII. vel anno CLXIX. si Baronii opinio vera esset, Polycarpus Romam venisset octogesimo suæ ætatis anno, quod nequaquam credibile. Rectius itaque Auctor Chronici Alexandrini, cujus tantum Fastos Baronius viderat, Tertullo, & Sacerdote Coss. anno sc. Christi CLVIII. scribit: *Polycarpus Smyrnæ Pontifex vir admiratione suspiciendus, Apostolorum auditor, & ab ipsis Episcopus institutus, adhuc superstes, Aniceto Pontifice Romam venit, ob controversiam de tempore quo celebrandum esset Pascha*, &c. Ex quo constat, *Anicetum* anno CLVIII. Ecclesiam Romanam gubernasse; quem tamen Baronius autumat hoc tantum anno Pio successisse. Porro male Baronius Hieronymum reprehendit, quod Polycarpum ad Anicetum Pio imperante, Romam venisse scripserit. Nam non tantum Eusebius in Chronico id in litteras retulit, sed & in Historia lib. 4. cap. 23. eique adhærent Hieronymus, Marianus Scotus, Ado in Chronico, Suidas in Polycarpo, aliique, a quibus primus dissensit Baronius, ut observavit Halloixius in Notationibus ad Vitam S. Polycarpi cap. 10.

VI. *Interitus Peregrini Philosophi.* *Peregrinus* Cynicus Philosophus, cognomento *Proteus*, cum Herculis mortem æmulari vellet, in conspectu totius Græciæ se se in rogum immisit Olympiade CCXXXVI. in Panegyri Olympiaca, cum proxima ante Olympiade id se facturum pollicitus esset. *Lucianus* ejus mortem ac vitam peculiari libello descripsit, & Eusebius in Chronico juxta editionem Scaligeri id contigisse scribit anno Abrahami 2182. qui Kalendis octobris anni CLXIV. inchoatus, & quidem accurate, Olympias enim citata mense Julii præsentis anni acta. *Athenagoras* in suo Apologetico de ea re tanquam recenti loquitur, indeque liquet, librum illum anno sequenti elucubratum, non vero anno CLXXIX. ut existimavit Baronius. Sed hac de re pluribus infra.

Baron. an. 179. n. XXXIX.

gesippo ex ipsius scriptis, venisse Romam sub Aniceto, & ibi permansisse usque ad Eleutherum: Eusebius (a) autem aliter legisse videtur, dum ait, eumdem Romæ egisse usque ad tempora Aniceti: de cujus in Urbem peregrinatione hæc identidem ex ejusdem commentariis prodit: *Hegesippus quinque libris, qui ad nos pervenerunt, accuratissimam plenissimamque suæ sententiæ & opinionis de fide declarationem post se reliquit: in quibus ostendit, se in itinere Romam versus suscepto, multis cum Episcopis sermonem contulisse, & unam eamdemque accepisse ab omnibus doctrinæ formam & institutionem. Atque illum quidem post alia, quæ de Clementis ad Corinthios epistola disseruit, ista quæ sequuntur, narrantem audire licet: Ecclesia Corinthiorum in vera rectaque doctrina constanter præstabat usque ad Primum, qui ibidem gessit Episcopatum: quo cum ipse, dum Romam versus navigabam de religione nostra communicavi, & Corinthi non paucis diebus commoratus sum: in quibus dum inter nos de doctrina Catholica multa conferebamus, non parum uterque ab alterius consuetudine cepit oblectationis.*

(a) Euseb. l. 4. c. 21.

XII. Ecclesiarum mira consensio.

Cum essem Romæ, mansi ibi usque ad Aniceti tempora, cujus tum quidem Eleutherus munus Episcopale capessit. Nulla Episcoporum sedes, successione ab Apostolis ducta, nulla civitas, in qua non ita servata essent omnia, ut lex præscripserat, docuerant Prophetæ, & Dominus ipse prædicaverat. Hæc de statu omnium (ut ait) Ecclesiarum cum Hegesippus testetur, magnum plane extat testimonium ad declarandam atque insinuandam Catholicam veritatem. Nam si illa legitima erat Christi doctrina, certaque traditio Apostolorum, quas in hanc diem omnes ubique servassent Ecclesiæ: plane convincitur, a Catholica veritate illos omnes descivisse, qui aliam ab his diversam reperiuntur docuisse fidei normam, vel mores aliter instituisse: ac proinde qui virginitatem damnant, jejunia contemnunt, Sanctorum cultum rejiciunt, hierarchicum in Ecclesia ordinem confundunt, sacramenta respuunt, ritusque Ecclesiasticos despiciunt, & alia id genus multa agunt, contra ea quæ in Ecclesia observata sunt (ut vidimus) usque ad Eleutherum Papam, sub quo Hegesippum ea scripsisse apparet, manifestissimi erroris redargui, ac desertores veritatis esse convinci.

Ex quo quis hæreticus demonstretur.

XIII. Cum vero post hæc multa ex eodem Hegesippo de sectis dicta recenseat, de eodem demum hæc addit: *Nonnulla item cum de Evangelio, quod secundum Hebræos, quodque Syriacum dicitur, tum separatim de Hebraicæ linguæ proprietate disputat: seque narrat, tametsi erat Hebræorum stirpe ortus, ab eorum tamen religione & institutis ad fidem Christi venisse: alia item tamquam a Judaica traditione sine scripto accepta commemorat. Porro autem non hic solus, sed Irenæus & tota veterum turba, Proverbia Salomonis librum esse præclara eximiaque sapientia refertum affirmabant. Quinetiam dum de sacræ Scripturæ libris, qui inter apocrypha numerantur, disserit, quosdam ex illis suo ipsius tempore a quibusdam hæreticis falso confictos esse narrat.* Hucusque ex Hegesippo hic Eusebius (b): qui alibi de scriptis ab eo libris hæc ait: *Hegesippus, vir propter doctrinæ præstantiam in luce atque hominum notitia versatus, cujus testimonium jam antea dum res nonnullas Apostolorum temporibus gestas, ab eoque scriptis traditas commemoramus sæpius usi sumus. Iste enim sinceram & minime fucatam Apostolicæ prædicationis traditionem quinque libris, illo quidem scribendi genere maxime simplici ac summisso, litteris prosequi aggrediens, tempore quo ipse floruit, aperte indicat.* Recitat ex eis fragmentum, quo auctor de Antinoo meminit Hadriani servo ab eodem inter deos relato. Commendat & S. Hieronymus ejus in historia conscribenda simplicem stylum, cum ait: *Omnes a passione Domini usque ad suam ætatem Ecclesiasticorum Actuum texens historias, multaque ad utilitatem legentium hinc inde congregans, quinque libros composuit sermone simplici; ut, quorum vitam sectabatur, dicendi quoque exprimeret characterem.*

(b) Euseb. l. 4. c. 8.

Scripta Hegesippi.

XIV. Historiæ scribendæ ratio.

At cum tam Eusebius quam sanctus Hieronymus laudent Hegesippi in historia Ecclesiastica conscribenda simplicitatem: nemo putet hac ex parte ipsum recte scribendæ historiæ numeros minus explesse. Errant, mea sententia, qui putant illum scribendæ historiæ partes implere, qui res gestas eloquentiæ phaleris exornat, & quæ sunt oratoris apponit: atqui longe diversam esse utriusque tractandi generis facultatem, cum alii sparsim diversis in locis meminerint, Lucianus (c) eodem argumento scribens commentarium pluribus docet, ac plane deridet historiam illam, quæ sese pennis eloquentiæ sursum efferens in encomium convertitur: affirmans plane decipi illos, qui duo necessario requirant in historia, jucundum, & utile; adulterinam hanc divisionem nominans, atque ait: *Unum enim opus est historiæ, & unus finis, utilitas, quæ ex sola veritate conciliatur. Jucundum vero si & ipsum sequatur, melius quidem hoc, perinde ut si forma seu pulchritudo athletam sit minus, nihil vetat ab Hercule prognatum esse Nicostratum Isidoti filium, generosior cum sit, & utroque collutatore suo fortior; etiam si ipse quidem, quod ad faciem attinet, turpissi-*

(c) Lucian. l. quomodo hist. scrib. sit.

piſſimus videatur Hæc & alia plura ipſe in eamdem ſententiam: laudatque proinde dictionem humi incedentem, & cum pulchritudine & magnitudine ſimul eorum, quæ dicuntur, elatum. Sed & Plinius (*a*) ad Capitonem: *Orationi*, inquit, *& carmini adeſt parva gratia, niſi eloquentia ſit ſumma; hiſtoria quoquo modo ſcripta delectat*. Et poſt nonnulla: *Habent quidem oratio & hiſtoria multa communia, ſed plura diverſa in his ipſis, quæ communia videntur. Narrat ſane illa; narrat hæc, ſed aliter. Huic pleraque humilia & ſordida, & ex medio petita; illi omnia recondita, ſplendida, & excelſa conveniunt. Hanc ſæpius oſſa, muſculi, nervi; illam tori quidam & quaſi jubæ decent. Hæc vel maxime vi, amaritudine, inſtantia; illa tractu & ſuavitate, atque etiam dulcedine placet: poſtremo alia verba, alius ſonus, alia conſtructio. Nam plurimum refert (ut Thucydides ait)* κτῆμα *ſit, an* ἀγώνισμα*: quorum alterum oratio, alterum hiſtoria eſt*: Hucuſque Plinius.

(a) Plin. l. 5. ep. 8.

XV. Hegeſippus imitandus.

Cum igitur Hegeſippi hiſtoria ad hos fecit modos omnes attemperata: ipſum a ceteris imitandum, qui ces Eccleſiaſticas ſunt memoria comendaturi, quis poterit dubitare? nam & hæc ibidem Plinius ait: *Invenio autem apud ſapientes honeſtiſſimum eſſe, majorum veſtigia ſequi, ſi modo recto itinere præceſſerint*. Ejuſmodi quidem ſcribendi genus majores noſtros eſſe ſectatos, cum plurima alia exempla declarant, tum ſanctus Baſilius oratione in Gordium martyrem demonſtrat, his verbis: *Sanctorum memorias orationis & eloquentiæ fuco proſequi, non fas erat illi*: & paulo poſt: *Illorum enim qui in fide claruerunt, hiſtoria ſimplex velut lucem quamdam Dei cultoribus ad virtutes iter oſtendit*: ac rurſus: *Quod ſi reliquorum facta virorum eloquentiæ floribus ornantur: Sanctis tantum ad ea, quæ maxima geſſere, demonſtranda, ſat fuerit oratio ſimplex*. Hæc Baſilius. At de his obiter dictis hactenus: in quæ occaſione hiſtoriæ ab Hegeſippo conſcriptæ, caſu velut incidimus. Porro illa magno damno deperdita cum ſit, perpaucis ejus fragmentis perfruimur ab Euſebio recitatis. Denique ejuſdem Hegeſippi ſanctiſſime vita perfuncti, in Domino requieſcentis, anniverſaria memoria (*b*) in ſacris tabulis ſcripta meruit conſecrari. Feruntur Hegeſippi nomine commentarius de Excidio Hieroſolymitano, & ad ipſum appoſita Anacephalæoſis: ſed alterius plane auctoris eſt opus, qui (ut alias diximus) poſt tempora Conſtantini floruerit.

(b) Martyrol. Rom. 7. April.

JESU CHRISTI ANNUS 168. — ANICETI PAP. ANNUS 2. — M. AUR. & L. VER. IMPP. ANNUS 6.

I. Pudentum familia nobilis.

ANno Domini centeſimo ſexageſimooctavo, Servilius Pudens & Suſidius Pollio Conſules creati ſunt: claruiſſe namque his temporibus Romæ Pudentum familiam, ex duobus junctis Conſulatibus ejus facile poſſumus intelligere; ejuſdemque familiæ fuiſſe Pudentem Senatorem Chriſtianum, de quo ſæpe ſuperius dictum, æquum eſt exiſtimare: meminit & Tertullianus (*c*) ejuſdem nominis Proconſulis, cujus laudat in Chriſtianos judicando modeſtiam, cum ait: *Pudens etiam*

(c) Tertul. ad Scapul. c. 4.

PAGIUS

SÆC. II. Anno Urbis 919. Olymp. 236. an. 2. A. C. 166.

ANNI PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5659.

☉ 7. F. ☽ 15. F. 7. April. Indict. 4.

JESU CHRISTI 166. *ſecund. Baronium* 168.

SOTERIS PAPÆ 4.

MARCI AURELII ET L. VERI IMP. 6.

I. Conſules.

[1] AD num. I. Coſſ. *Servilius Pudens*, & L. *Fuſidius Pollio*, ut oſtendit Card. Noriſius in Epiſt. Conſulari ex Inſcriptione Gruteriana, in qua Pudens nulla iterati Conſulatus nota ſignatur, & quidem recte. Nam Pudens proximi anni Conſul erat e familia *Arria*, hic vero gentis *Servilia*. Præterquam quod Conſulatus continentes non niſi principibus aut ſe aut deſtinatione conceſſi. Memoratur uterque Conſul in Inſcriptione recitata in Miſcell. Eruditæ Antiquit. pag. 34. ubi prior dicitur Q. SERVILIUS PUDENS. Secundum Baronius perperam vocat *Suſidium* pro *Fuſidio*.

II. Marcus Quinquennalia Imperii Auguſtei dedit.

M. Aurelius Imperii Auguſtei Quinquennalia dedit, quod ex ejus Decennalibus anno CLXI. celebratis neceſſario deducitur.

Ad

NOTÆ [1] COſſ. *Servilius Pudens*, & L. *Fuſidius Pollio*. Prænomen *Quinti* addendum eſt *Servilio Pudenti*, ex Sponio pag. 33. 34. ubi *Kal. Maii*, & *Kal. Aug.* lapides dedicantur.

Q. SERVILIO PUDENTE
L. FUFIDIO. POLLIONE

Gruterus pag. MIX. 22.

X. K. SEPT.
... SERVILIO. PUDENTE
L. FUFIDIO. POLLIONE. COS.

Lapis

etiam missum ad se Christianum, in elogiis concussione ejus intellecta, dimisit, scisso eodem elogio sine accusatore; se negans auditurum hominem, secundum mandatum.

II. Triumphus de bello Parthico. (a) Euseb. in Chron.

Eodem anno (a) Parthico bello post quinquennium absoluto, L. Verus una cum M. Aurelio triumphavit: tot enim annis durasse illud tradit Julius Capitolinus: hocque anno sexto de Parthis superatis actum esse triumphum, Eusebius (b) habet. At Parthico bello confecto parari cœptam expeditionem Marcomannicam; quam diu ante idem Marcus Impe- (b) Ibid.

PAGIUS III. *Verus in Oriente per quadriennium mansit.*

Ad ann. II. Annus reditus Lucii Veri ex Oriente distinguendus ab anno, quo cum Marco Aurelio triumphavit, nam Lucius Verus anno præcedenti Orientem reliquit, currenti vero Romæ triumphavit. Capitolinus in Marco cap. 13. ait, Lucium Verum *post quinquennium* reversum esse: in Vero autem Imperatore cap. 7. rem magis explicans, de eo habet: *Cum interfecto Legato, cæsis Legionibus, Syris defectionem cogitantibus, Oriens vastaretur, ille in Apulia venabatur, & apud Corinthum, & Athenas inter symphonias & cantica navigabat, & per singulas maritimas civitates Asiæ, Pamphyliæ, Ciliciæque clariores voluptatibus immorabatur. Antiochiam postquam venit, ipse quidem se luxuriæ dedit. Duces autem confecerunt Parthicum bellum, Priscus Avidius Cassius, & Martius Verus per quadriennium, ita ut Babylonem & Mediam pervenirent,* &c. *Egit autem per quadriennium Verus hiemem Laodiceæ, æstatem apud Daphnem, reliquam partem Antiochiæ.* Capitolinus itaque significat, hoc bellum durasse per quadriennium completum, & per quinquennium non integrum. Quare cum anno CLXI. inchoatum fuerit, anno CLXV. desiit, primaque hiems Laodiceæ transacta, a mense Novembri anni CLXI. deducenda. Si enim verno tempore, ut verosimile est, itineri se se commisit, sex aut septem menses ad varias illas regiones perlustrandas, in iisque aliquantulum immorandum suffecere.

IV. *Verus anno superiori Romam redeit.*

Turbat tamen Eusebius in Chronico secundum editionem Pontacenam, qui secundo Marci Aurelii & Lucii Veri anno scribit: *Lucio Cæsari Athenis sacrificanti, ignis in cœlo ab Oriente in Occidentem ferri visus.* Quo etiam anno Cassiodorus, Hermannus Contractus, & Marianus Scotus in Chronicis eamdem rem recitant, & quidem iisdem verbis; adeo ut ab Eusebio ea accepisse non dubitandum. Verum, cum in editione Scaligeriana prodigium illud cum primo utriusque Imperatoris anno copuletur, ea hac in parte præferenda. Ad hæc, Capitolinus in Marco cap. 9. prodit; Marcum Aurelium *medio belli tempore filiam suam nupturam Brundusium usque* deduxisse, & ad Lucium Verum misisse. Quare, cum bellum Parthicum anno CLXI. inchoatum fuerit, & Lucius Verus Lucillam uxorem anno CLXIII. ut supra demonstravi, duxerit, anno CLXV. ex Oriente rediit. Ceterum eo anno adhuc bellum durasse inde colligitur, quod Marcus Aurelius tertium Imperator dictus sit. Mediobarbus enim Nummos hujus Imperatoris exhibet, in quibus legitur: TR. P. XIX. IMP. III. COS. III. In aliis vero: TR. P. XIX. IMP. II. COS. III. S. C. Tribunitiam potestatem XIX. suscepit Marcus Aurelius anno CLXV. idque ante diem septimum mensis Martii. Quare eo anno dicebatur adhuc IMPERATOR. II. quemadmodum & Lucius Verus, ut videre est in ejus Nummis; & ob victorias Parthicas uterque dictus est IMP. III.

V. *Fame fatigante.*

Insuper Capitolinus in Marco cap. 13. inquit: *Et cum famis tempore populo insinuasset de bello, fratre post quinquennium reverso in Senatu egit, ambos necessarios dicens bello Germanico Imperatores.* Hi famis tempore soliti erant summa cura procurare ex Ægypto, Africa, Sicilia frumenti vilitatem: quod anno CLXV. a Marco Aurelio factum constat. Mediobarbus enim ejus Nummum producit in postica inscriptum: P. M. TR. P. XIX. IMP. III. COS. III. Repræsentatur figura muliebris stans, dextra spicas, sinistra cornucopiæ; a dextris ad pedes congium frumentarium, a sinistris prora navis. Anno itaque CLXV. quo Tribunitiam potestatem XIX. Marcus auspicatus est, frumentum Romam navе advectum, & populo distributum. Quamobrem cum Lucius Verus Romam redierit anno quo ea fame afflicta erat, ejus reditus cum anno CLXV. omnino conjungendus. Præterea Mediobarbus in Numismatis Lucii Veri duo in medium adducit, in quorum postica legitur: FORT. RED. TR. P. V. IMP. II. COS. II. S. C. Visitur *Fortunæ reducis* sedentis typus. In alio habetur: TR. P. V. IMP. III. COS. II. S. C. FORT. RED. cum eodem typo. Prius, in quo Lucius Verus dicitur tantum IMP. II. quando ex Oriente digressus est, percussum, sicut & alterum, in quo IMP. III. appellatur. Fortunæ enim reduci sacrificia de more offerebantur, & cum Imperatores profectionem instituebant, & quando in Urbem redierant. Nulla vero Numismata cum fortuna reduce expressa, sexto Lucii Veri imperii anno, seu Tribunitia potestate notata, apud Mediobarbum extant; ideoque ejus ex Oriente reditus in præsentem annum, tam a Baronio, quam ab aliis male hactenus dilatus. Porro Lucius Verus, postquam Romam rediit, ob victorias a Legatis reportatas, currenti anno IMP. IIII. appellatus, ut patet ex Nummis apud Mediobarbum, in quibus Marcus dicitur: TR. P. XX. IMP. IIII. COS. III. S. C. Lucius vero TR. P. VI. IMP. IIII. COS. II. Capitolinus enim in Marco cap. 21. ait: *Cum Mauri Hispanias prope omnes vastarent, res per Legatos bene gesta sunt. Et cum Ægyptum Bucolici milites gravia multa fecissent, per Avidium Cassium retusi sunt.* Bellum Bucolicum anno CLXVIII. gestum, ut infra videbitur: Mauritanicum itaque ad hunc annum pertinet, & ob victorias per Duces relatas, uterque Augustus IMP. IIII. appellatus est. Illud autem verno circiter tempore cur-

NOTA. Lapis inter Donianas inscriptiones cl. II. n. 166. pag. 104. Ex schedis Vaticanis.

SERBILIO. PUDENTE. ET
FUPIDIO. POLLIONE. COS.

Lampridius in Commodo cap. XI. *Nominatus inter Cæsares quarto Iduum Octobrium, quas Herculeas postea nominavit, Pudente & Pollione Coss.* Vide Norisium in epistola consulari ad hunc annum. Fasti Idatiani, & alii ceteri; *Pudente & Pollione*, seu *Pulione*, ut in Vindebonensibus,

perator fuerat meditatus, sed suspendisse eum usque ad Parthicum bellum perfectum, idem scribit Capitolinus (*a*). Porro cum idem alibi (*b*) tradat, Lucium ipsum aliquamdiu Urbis deliciis esse detentum; constetque fuisse pestem sub eo post sequentem annum: colligitur, eosdem Imperatores nonnisi post duos annos ad bellum esse profectos; quod ex iis, quæ dicemus inferius, evidentius apparebit. Hæc autem ad exactam temporum chronologiam insinuandam prætermisisse minime oportuit.

(a) Jul. Capit. in Marco. (b) Idem in Lucio.

Cen-

PAGIUS

currentis anni profligatum liquet, ex eo quod pax in Imperio Romano hoc anno fuerit, ut mox dicetur.

VI. *Marcus & Lucius hoc anno triumphabant.*

Reditu *Lucii Veri* anno suo consignato, nunc de anno Triumphi disserendum. Et quidem nihil ex Eusebio in Chronico, ubi hujus mentio habetur, innotescere potest; cum alio anno in editione Scaligeriana, alio in Pontacena recitetur. Cassiodorus & Hermannus Contractus in Chronicis hunc *triumphum* cum anno præcedenti illigant. Sed eum hoc anno ductum colligo ex illis Marci Aurelii & Lucii Veri Nummis mox referendis, in quibus PAX diserte legitur. Ut enim anno XC. de secundo *Domitiani* triumpho loquentes, jam observavimus, *Pax* expresse, vel symbolice de more repræsentata in Nummis, annis quibus triumphatum est, percussis. Sic *Pax* in quibusdam Nummis anno CLXXVI. cusis diserte memorata, quo scilicet anno secundum triumphum Marcus Aurelius exhibuit. Ductum primum initio anni, ex Capitolino in Vero cap.8. deduco; ibi enim legitur: *Habuit hanc reverentiam Marci Verus, ut nomina quæ sibi delata fuerant, cum fratre communicaret die triumphi quem pariter celebrarunt.* Loquitur Capitolinus de *Parthici Maximi* titulo, qui in Nummis Marci a Mediobarbo recitatis non legitur, nisi quando Marcus Tribunitiam Potestatem XIX. quæ hoc anno paulo ante diem septimum Martii absoluta est, gerit; antea enim in Nummis *Armeniacus* tantum nuncupatur, ut patet ex variis Nummis a Mediobarbo relatis, in quibus habetur: M. AUREL. ANTONINUS AUG. ARMENIACUS. P. M. in aversa parte: TR. P. XIX. IMP. II. COS. III. S. C. In alio: M. AUREL. ANTONINUS AUG. ARM. PARTH. MAX. in postica: P. M. TR. P. XIX. IMP. III. COS. III. Cum tamen Lucius Verus in Nummis jam quarto Imperii sui anno *Parthicus Maximus* appelletur. Tristanus tomo 1. pag. 866. hunc Nummum producit: L. VERUS AUG. ARM. PART. MAX. in postica: TR. P. IIII. IMP. II. COS. II. Lucius itaque prius quam Marcus Aurelius, *Parthicus* appellatus est, sed hoc nomen Marco die triumphi sui communicavit; quando hic nempe Tribunitiam Potestatem XIX. quæ hoc anno ante diem septimum Martii exivit, obtinebat.

VII. *Marci Aurelii filii Cæsares dicti.*

Nec refert quod Capitolinus in Marco cap. 12. scribat: *Petiit Lucius, ut secum Marcus triumpharet; petiit præterea Lucius, ut filii Marci Cæsares appellarentur.* Lampridius autem in Commodo Marci Antonini filio cap. II. dicat: *Nominatus inter Cæsares quarto Iduum Octobrium, Pudente & Pollione Coss.* currente nempe anno. Lampridius jam cap. 1. scripserat: *Appellatus est autem Cæsar cum fratre suo Severo*, ubi loco, *Severo*, legendum, *Sex. Vero*, idest, *Sexto Vero*, ut patet ex Galeno lib. de Præcognit. cap. 10. Cum itaque Commodus & Verus Marci Aurelii filii ante mensem Octobrem Cæsares nuncupati non sint, ante eumdem mensem triumphus ille non videtur actus. Verum Capitolinus non dicit, statim ac Lucius petiit, Marcum filios suos Cæsares creasse; ideoque ex illis Capitolini verbis acti triumphi tempus deduci non potest. Marcus autem Aurelius, ut id obiter dicam, postquam imperavit, tres filios genuit, nempe *Commodum* & *Antoninum* gemellos, ut tradit Lampridius in Commodo cap. 1. qui dicit, eos natos *patre patruoque Coss.* anno nempe CLXI. Tertius Marci filius fuit *Verus*, septimo ætatis anno demortuus, ut infra videbitur. Herodianus quidem lib. 1. cap. 1. duos tantum filios Marco Aurelio tribuit, *Commodum* sc. & *Verissimum*, ut ipse appellat; quia Antonini nullam mentionem facit, quod, ut testatur Lampridius citatus, quadrimus elatus fuerit. Mediobarbus pag. 241. varios Nummos refert, in quibus legitur, vel VERUS CÆSAR, vel, ANNIUS VERUS CÆS. adeo ut tertius Marci Aurelii filius dictus fuerit *Sex Annius Verus*, & præterea in vulgari usu loquendi Verissimus.

VIII. *Pax in Imperio Romano viget.*

Post bellum Mauritanicum pax in universo Orbe Romano fuit. Verum quidem est quod scribit Capitolinus in Marco cap. 13. *Dum Parthicum bellum geritur, natum est Marcomannicum, quod diu eorum, qui aderant, arte suspensum est, ut finito jam Orientali bello, Marcomannicum agi posset*; sed pestem Marcomannicam expeditionem retardasse infra visuri sumus. Hujus pacis mentio tam in Nummis M. Aurelii, quam in Nummis L. Veri. Mediobarbus hunc Marci Nummum exhibet: M. ANTONINUS AUG. ARM. PARTH. MAX. in postica: TR. P. XX. IMP. IIII. COS. III. PAX. Cernitur figura dextra ramum, sinistra cornucopiæ tenens. Marcus currenti anno Tribunitiam Potestatem XX. suscepit, ideoque & pax eodem anno sancita. Idem Mediobarbus duos L. Veri Nummos habet in postica inscriptos: TR. P. VI. IMP. IIII. COS. II. PAX. Producit & tertium, in quo legitur: TR. P. VI. COS. II. PAX. AUG. Visitur Pax dextra ramum oleæ tenens. Ita ut certum sit, pacem hoc anno viguisse. Et tamen Mediobarbus, qui illos Nummos recitat, eodem anno Christi, nempe CLXVI. ait: *L. Verus ad Euphratem iterum proficiscitur, ubi res contra Barbaros prospere gesta; hinc Imp. IV.* Tum anno CLXVII. scribit: *L. Verus post quinquennium Romam reversus cum M. Aurelio de Parthis triumphat.* Quæ omnia a vero abhorrent, ut constat ex conjugio L. Veri & Lucillæ anno CLXIII. ut ostendimus, initio, & quidem *medio belli tempore*, quemadmodum habet Capitolinus in Marco cap. 9. quod per quadriennium tantum gestum est, ut docet idem Capitolinus in Vero cap. 7. Verum est, Capitolinum scribere, L. Verum *post quinquennium* Romam reversum; sed quinquennium illud utrimque incompletum fuit; certumque, præsenti anno, saltem majori ejus parte, omnia in Imperio tranquilla fuisse. Deinde secunda Lucii ad Euphratem profectio eodem anno, quo conjugium illud contigit, ut ex dictis, cum de eo loqueremur, colligere est. Ex his corrigendum quod scribit Baronius ad annum XVII. M. Aurelii, sc. usque ad eum annum nunquam cessatum esse a bello. Hoc enim & insequenti anno arma quieverunt.

Baron. ann. 179. nu. XL. Spondan. ibidem num. 2.

JESU CHRISTI ANNUS 169.	ANICETI PAP. ANNUS 3.	M. AUR. & L. VER. IMPP. ANNUS 7.

I. Persecutio in Christianos acrius sævit.

CEntesimo sexagesimo nono Christi anno, Coss. L. Aurelio vero tertium & Vinidio Quadrato, persecutio in Christianos jam olim excitata acrius recrudescit, atque ferocius sævit. Quo enim se erga deos studiosiorem M. Aurelius præbuit, eo in illorum hostes, ac quos diceret impios Christianos, se inhumaniorem exhibuit. Hoc siquidem anno, cum magnus metus ex Marcomannico bello immineret, idem Imperator totus fuit in concilianda sibi numinum gratia: siquidem ait Capitolinus (a): *Tantus timor belli Marcomannici fuit, ut undique sacerdotes Antoninus acciverit, peregrinos ritus impleverit, Romam omni genere lustraverit, retardatusque a bellica profectione sit: celebravit & Romano ritu lectisternia per septem dies.* Hæc ipse. At si (uti moris erat) iis temporibus quærebantur a diis responsa; eadem si non vera, saltem conficta omnia pariter in necem Christianorum conspirasse, & quasi prætextu placandorum numinum, illorum hostes esse tollendos respondisse, par est existimare. Quamobrem qui inter Christianos erant omnium spectatissimi, eos ad necem petendos ante alios, Imperatorum consilium fuisse videtur.

(a) Jul. Capit. in Marco.

II. Quapropter S. Polycarpus, usque in hanc diem post tot tantasque persecutiones ipsis etiam Gentilibus reverendus, post alios ad necem tandem vulgi clamore quæritur hoc ipso anno septimo M. Au-

Ann. Eccl. Tom.II. H h

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5660.

SÆC. II. Anno Urbis 920. Olymp. 236. an.3. A.C. 167.

☉ 8. E. ☽ 16. P.23. Mart. Indict. 5.

JESU CHRISTI 167. *secund. Baronium* 169.

SOTERIS PAPÆ 7.

MARCI AURELII, ET L. VERI IMPP. 7.

I. Consulat. II. Quinquennalia L. Veri.

[1] AD num.I. Coss. *L. Aurelius Verus Aug. III. & Quadratus.* Lucii Veri Consulatus juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam, ob Quinquennalia nempe anno uno dilata, quorum solemnium multa supersunt vestigia, Mediobarbus hujus Imperatoris Nummum producit in postica inscriptum: TR.P.VII. IMP. IIII. COS. III. Cernitur Victoria stans ad arborem, in qua clypeus, in quo VIC. PAR. id est, *Victoria Parthica.* Quia sc. annis hujusmodi festivitatibus addictis, præcedentium victoriarum memoria renovata. Ibidem in postica alterius Nummi: CONG. AUG. IIII. TR. P.VII. IMP. IIII. COS. III. S. C. Repræsentantur duo Impp. in substructione cum Dea Liberalitate Congiarium distribuente figuræ scalam ascendenti. Congiarium autem in Quinquennalibus similibusve festis populo distribui solitum. Denique in aversa parte Nummi M. Aurelii legitur: TR. P.XXI. IMP. IIII. Visuntur duo Imperatores in quadriga, quam præcedit triumphalis pompa. Mediobarbus ait, Nummum ad triumphum de Armenis & Parthis hoc anno actum, referendum esse. Sed sine dubio fallitur, cum jam anno superiori pax sancita fuerit, ideoque & triumphus ductus. Ad refricandum itaque utriusque Imperatoris triumphi memoriam Numisma illud percussum.

III. Persecutio Christianorum. Baron. nu. 1.

Eusebius in Chronico quartam persecutionem Christianorum hoc anno consignat, cujus etiam meminit Idacius in Fastis sub hujus anni Consulibus. Ex quo aliud Quinquennalium L. Veri habemus indicium, persecutiones enim in Decennalibus & id genus festis de more excitatæ.

IV. Martyrium Polycarpi.

Ad num.II. & seqq. Valesius in Notis ad lib. 4. Eusebii existimat cum hoc Scriptore, S. Polycarpi martyrium hoc anno contigisse, eumque die

NOTÆ [1] COss. *L. Aurelius Verus Aug. III. & Quadratus.* Vetus lapis apud Sponium in Miscellan. pag.168.

IMP. CAESARI. L. AURELIO. VERO
AUG. ARMENIACO. MEDICO
PARTHICO. MAX. TRIB. POT.
VII. IMP. VIII. (lege IIII.) COS. III.

Nummus *L. Veri* in museo Theupolo pag.535. & 536. cum epigraphe. L. VERUS. AUG. ARM. PARTH. MAX. & in postica: TR. POT. VII. IMP. IIII. COS. III. De *L. Vero* in hunc annum jam COS. III. designato, vetus lapis inter antiquas inscriptiones Etruriæ P. I. pag.310. n.51.

IMP. CAESARI. DIVI. ANTONINI. PII. FIL.
DIVI. HADRIANI. N..... DIVI. TRAIANI. PARTHIC.
..... DIVI. NERVAE. ARNEPOTI. L. AURELIO
VERO. AUG. ARMENIAC. PARTHIC. MAXIMO
MOEDICO. TR. POT. VI. IMP. V. (forte III.) COS. II.
DESIGNAT. III. &c.

Blanchinus figlinam ex Fabretto pag.502. n.52. affert, ubi legitur. LUCIO. QUADRATO. COS. At ad *L. Quadratum* consulem anno Christi 142. spectare potest. Fasti Idatii & Vindebonenses: *Vero III. & Quadrato.* Prosperi Chronicon: *Vero IV. & Quadrato.* Ergo prænomen *Quadrati* in medio relinquendum est.

Aurelii Antonini, ut de eo scribit Eusebius. Porro res gesta ab eodem Eusebio

(a) Euseb. l. 4. c. 14. Polycarpi martyrium.

(a) ex litteris Smyrnensis Ecclesiæ in hunc modum describitur: Eodem tempore Polycarpus, cum Asia maximis persecutionum procellis turbaretur, martyrio supremum vitæ diem egit. Cujus quidem vitæ exitum, litterarum monumentis adhue conservatum, in hac nostra historia memoriæ prodere in primis necessarium arbitror. Est autem epistola ex persona Ecclesiæ Smyrnensis, cui præfuit Polycarpus, Ecclesiis Ponti scripta; quæ ad ejus martyrium spectantia, perspicue docet his verbis:

III. Epistola Smyrnensis Ecclesiæ.

Ecclesia Dei quæ Smyrnam incolit, Ecclesiæ quæ est Philomilii, & aliis omnibus sanctis & Catholicis Ecclesiis, quæ ubique gentium sunt misericordia, pax, & charitas Dei Patris & Domini nostri Jesu Christi affatim impleatur. Scripsimus vobis, fratres quæ videbantur pertinere cum ad alios martyres, tum ad beatum Polycarpum: qui quidem persecutionis flammam contra Ecclesiam incensam, sanguine suo copiose per martyrium effuso, penitus restrinxit. Istis deinceps, antequam in martyrii Polycarpi explicationem ingrediuntur, ea quæ spectant ad cæteros martyres, ordine narrant, & qualem quamque celsam erectamque animorum firmitatem ad dolorum morsus tolerandos ostenderint, scite describunt. Nam (ut epistola loquitur) qui undique circumsistebant, cum coram cernerent illos partim flagris ad intimas usque venas & arterias dilaceratos, sicut jam viscera, aliaque occultiora membra intimis corporis recessibus abdita, oculis omnium subjicerentur, partim buccinorum testis e mari deportatis, & lapillis quibusdam præacutis substratis afflictos, & per quodque suppliciorum & tormentorum genus raptatos, & bestiis denique immanibus ad dilaniandum traditos: cum caram (inquam) cernerent illos hæc omnia tam toleranter sustinuisse, incredibili prope admiratione obstupuerunt.

IV. Germanici certamen.

Inter quos Germanicum quemdam, qui divina gratia roboratus, imbecillitatem animi naturaliter insitam, quæ efficit ut corporis mortem vehementer extimescamus, erexit, recreavitque, propter eximiam & singularem ejus constantiam, facile primas tulisse memorant. Nam cum Proconsul illi persuadere conaretur, proponeret ætatem, & magnopere flagitaret, ut, cum jam adolescens esset, & in ipso ætatis flore constitutus, sui ipsius misericordiam caperet: eum illa minime curasse, sed abjecta cunctatione, ferum parato animo attraxisse ad se, & prope eam eo corpore sui lumatum impulisse, quo celerius ab hac injusta & impia vita liberaretur. Verum quamquam universa multitudo tum divini & cælestis hujus martyris fortitudinem & constantiam propter egregiam, & generosam mortem magnopere admirabatur, tum universam universi generis Christianorum virtutem vehementer suspiciebat: tamen subito una hoc pacto omnes cœpisse conclamare: Tolle impios: Quæratur Polycarpus. Quinetiam cum permagna turba istis populi clamoribus de Christianis conquirendis facta esset, Phrygem quemdam nomine Quintum, qui nuper e Phrygia advenerat, simulac immanes feras & terribiles præterea cruciatus perspexerat, molli ac fracto animo obstupuisse, & tandem salute prodita, manus præ ignavia dedisse. Declarat quidem eadem, quam modo citavimus, epistola, illum non prudenti animi provisione & consilio adductum, sed temere, & quasi repentino vento incitatum, cum aliis ad tribunal judicis ivisse: qui simulatque deprehensus tenebatur, illustre & evidens exemplum omnibus proposuisse, ne inconsiderate & imprudenter hujusmodi rebus se aliquando objicerent. Sed isto modo de illorum martyrum exitu a nobis expositum sit.

V.

Polycarpum autem qui maximam omnibus admirationem sui excitabat, primum ut ista de martyribus audierat, pacato & tranquillo animo perstitisse, & vultum omnemque mentis statum constantem & immobilem

PAGIUS

die XXIII. Februarii, quo colitur in Martyrologiis Latinis, & in Menæis Græcis, passum esse: præferenda tamen Usserii sententia in Dissert. de Macedonum & Asianorum anno solari cap. 3. quam probat ex ipsis martyrii Polycarpi Actis, quæ extant apud Eusebium lib. 4. cap. 15. ubi dicitur Polycarpus, postquam captus, deductus in civitatem, *die magni Sabbati*, cujus etiam diei in Actis *S. Pionii* Martyria mentio, quod de Sabbato Pascha proxime antecedenti intelligendum. Neque enim Christiani aliud umquam Sabbatum ita appellarunt, quam illud quod Paschalem solemnitatem antecedebat. Porro anno Christi CLXIX. terminus Paschalis juxta Alexandrinos fuit Martii die XXIX; Calippicus vero die Martii XXX. vel XXXI. Sabbatum, quod Lunam hanc XIV. antecessit, in Martii diem XXVI. incurrit, seu in diem VII. Kalendas Apriles; quo die passum esse Polycarpum docet Auctor Chronici Alexandrini, qui Æliano & Pastore Coss. anno sc. Christi CLXIII. ait: *Quos inter (nempe Martyres) Smyrnæ Pontifex Polycarpus Joannis Apostoli discipulus, a quo creatus erat Episcopus, captus ab Herode Irenarcho Niceta filio, Tatio Quadrato Proconsule VII. Kal. Apriles in profesto Pascha ipso Sabbato hora VIII. in medium adductus, vivus igne concrematus est, cum ageret annum VII. supra octogesimum.* Diem itaque martyrii S. Polycarpi nobis conservavit Auctor Chronici Alexandrini, licet in anno, quo passus est, erraverit. Observat autem Usserius Smyrnæos a die XXV. Mensis Martii mensem Xanthicum exorsos esse.

V. *Annus hujus martyrii obscurus.*

Valesius, temporaria nota, quæ magno Sabbato exprimitur, neglecta, seu potius contempta, ait, cum Smyrnæi paulo ante Pionii martyrium Principatu Decii Imperatoris, id est, octoginta circiter annis a passione Polycarpi, hujus Sancti Natalem VI. Kalendas Martii celebrarint, ut ex co-

Polycarpi recessus. *lem conservasse. Et quamvis in animo haberet illa in civitate manere; tamen familiaribus petentibus, obsecrantibusque ut se inde subduceret, demum morem gessisse: ad villam non longe ab urbe distantem progressum esse, ibique cum paucis amicorum commoratum; & dies noctesque nihil aliud molitum, quam preces obnixe atque instanter ad Dominum fundere: quibus quidem supplex efflagitabat (hoc enim erat illi semper in more positum) ut pax tranquilla concederetur Ecclesiis. Ac triduo antequam prehenderetur, cum in precibus attente positus, somno oppressus esset, noctu in visione secundum quietem vidisse stratar cervical flamma accensum de repente consumi, conficique. Qua quidem re e somno excitatum, statim visum suum iis, qui una aderant, exposuisse; & quod futurum erat, mente fere præsagientem, aperte fuit prædixisse necessariis; se, flammarum incendiis corpori circumjectis, vitam pro Christo profundere oportere. Tandem igitur cum illi, qui eum omni cura & diligentia conquirebant, instarent; iterum incredibili studio & amore erga fratres compulsum, in aliam villam se transtulisse ferunt: quo quidem non longo tempore post, qui illum insequebantur, recta pervenisse, duosque illius loci pueros comprehendisse, atque alterius illorum indicio, ubi verberibus eum ceciderant, ad Polycarpi diversorium accessisse.*

VI. Polycarpus invenitur. *Qui sub crepusculum adventantes, certiores fiebant, eum in superiori conclavi assidere. Ex quo loco licet perfacile in aliam domum se recipere potuisset, noluisse tamen, sed dixisse: Fiat voluntas Domini. Quem sereno ac placido vultu collocutum esse: ut qui visum antea ignorassent, cum oculos in canam ejus & ingravescentem ætatem, in venerandam quoque & constantem vultus moderationem conjecissent, viderentur sibi rem permiram videre; rogarentque a se ipsi mutuo. Tanta ne, quæso, festinatio in tali sene prehendendo suscipi debuisset? Istum autem, abjecta cunctatione, primum mensam illis actutum apponi jussisse; deinde orasse, ut cibum large & affatim sumerent: unamque horam, quo libere orationi vacaret, postulasse: qua ei concessa, surrexisse, & gratia Domini cumulate repletum, adeo ardenter precatum esse, ut, qui præsto illum audirent orantem, admiratione prope obstupescerent, compluresque illorum tam spectatum, tamque eximia & divina virtute præditum senem morte affici vehementer condolescerent. Post ista, reliqua illius historia est ad verbum in eadem Epistola explicata.*

Ut primum finem precandi fecerat, & memoria repetierat omnia quæcumque illi VII. Polycarpus perducitur Smyrnam. *in vita aliquando contigissent, sive magna illa fuissent, sive exigua, sive gloriosa, sive ingloria; & totam denique Ecclesiam Catholicam per universum Orbem dispersam precibus Deo commendaverat: cum jam hora abeundi instaret, satellites eum asino impositum, versus urbem die festo magni sabbati adduxerunt. Herodes, qui Præfectus pacis dicebatur, & pater illius Nicetes, illi obviam prodiere: qui ubi illum ad se in rheda transtulerunt, prope eum assidentes, ei persuadere conati sunt ad hunc modum: Quid mali est, istud dicere, Domine Cæsar, & illi sacrificare, & sic tandem salvum evadere & incolumem? Polycarpus vero nullum dedit responsum: sed illis magis instantibus, sic tandem locutus est: Non facturus sum aliquando, quod mihi consulitis. Isti igitur spe illius in suam sententiam pertrahendi dejecti, contumeliosa verba in eum jaciunt, & tanta cum celeritate de curru præcipitant, ut inde delapsus tibiam magnopere laceraret, læderetque. At ille ea de re minime laborans, quasi nihil mali fuisset perpessus, lubenti animo a satellitibus ductatus, tantis incitato gradu ad stadium proficiscitur.*

PAGIUS eorum epistola, quam recitat, liquet, dubitandum non esse de die martyrii hujus. At infirma hæc ratio; Sanctos enim aliis postea diebus, quam quibus passi sunt, cultos fuisse, innumera exempla demonstrant. Deinde ex Aristide lib. 4. Orationum sacrar. conatur ostendere, Polycarpum præsenti anno martyrium subiisse. Aristides enim, inquit, indicare videtur, *Statium Quadratum*, non vero *Tatium*, (ut perperam legitur in Chronico Alex.) præsenti anno Proconsulatum Asiæ gessisse, cum dicit, paulo post pestem illam, quæ in Asia grassata est, Severum Proconsulem fuisse. Eusebius in Chronico eam pestem confert in annum VIII. M. Aurelii: proinde *Severus* anno hujus Imperatoris IX. Proconsul Asiæ fuit. Ante Severum proximo anno Proconsul fuerat *Pollio*, ut ibidem testatur Aristides. Proxime vero ante Pollionem Proconsul Asiæ fuerat *Quadratus*. Sic enim Aristides in eadem Oratione, ubi postquam ea retulit, quæ Pollione Proconsule sibi acciderant: *Age*, inquit, *quasi per scalam progredientes, id quod ante hac contigit, memoremus. Cum Sophista ille, cujus paulo ante memini, Proconsul esset*, &c. Hic Sophista sine dubio *Quadratus* est, cujus mentionem antea fecit Aristides in eadem Orat. 4. ubi etiam eum Rhetorem appellat. Sic *Quadratus* Proconsul Asiæ fuit anno VII. Imperatoris Marci, præsenti nempe, quo sub Quadrato Polycarpus passus est. Ita Valesius. Sed incertum, an Aristides loquatur de priori peste, quæ anno VII. M. Aurelii contigit, an vero de alia peste, quæ anno CLXXI. grassata est, de qua Eusebius in Chronico mentionem facit. Quod si de posteriori sermonem habeat, ut verosimile est, Aristides nostræ sententiæ manifeste favet. Quare ex hoc Auctore nihil certi deduci potest.

Lues multas Provincias occupavit, Roma ex parte vexata, ut ait Eusebius in Chronico, de VI. Lues. qua Baronius anno sequenti.

tur. Quod vero Smyrnensium epistola hic meminerit de Herode pacis Præfecto; num fortasse hic ille Herodes Atticus, Herodes Atticus. qui his temporibus sub M. Aurelio floruit inter Græcos clarissimus orator, cujus meminerunt Julius Capitolinus (*a*), (*a*) Jul. Capit. in Marco. & Gellius (*b*), qui & præfectus pacis (*b*) Gell. l. 1. c. 2. sit dictus, eo quod munus illud obierit, ut tumultus ubique locorum inter cives, Gentiles & Christianos (quos dictum est magnopere increbuisse) aliquo modo componeret. Sed ad Polycarpum redeamus. In eadem Smyrnensium epistola hæc sequuntur.

VIII. *Polycarpo igitur in stadium ingredienti, vox e cælo demissa dixit: Fortis esto Polycarpe, & excelso animo rem gere. Eum, a quo esset vox profecta, vidit nemo: vocem autem multi e nostris audierunt: sed propter tumultum in stadio concitatum, multitudo omnino eam audire non potuit. Illo igitur ad judicem deducto,* Polycarpus in stadio pugnat. *simulatque intellectum erat Polycarpum fuisse comprehensum, ingens tumultus ciebatur. Ex quo Proconsul, ubi accessit, sciscitatus est: Tu es Polycarpus? Polycarpus se eumdem esse fatebatur. Tum suadere Proconsul, ut Christum negaret, sic locutus: Reverere ætatem tuam: & alia his similia, quæ ab ejusmodi viris dici solent: Jura per Cæsaris fortunam. Respice dic: Tolle impios. Polycarpus gravi & constanti vultu in universam multitudinem, quæ erat in stadio, intuens, & manus versus eos tendens cum gemitu, oculis in cælum sublatis, dixit: Tolle impios. Præsidi, cum amplius instaret, diceretque, Jurato, conviciis Christum afficito, & te dimittam: Respondit Polycarpus: Octogintasex annos illi jam inservivi, & nullo me hactenus affecit incommodo: quomodo igitur Regem meum, qui me ad hoc usque tempus servavit incolumem, contumeliosis verbis possum afficere? Proconsule denuo urgente, ac dicente, Jura per Cæsaris fortunam: Polycarpus, Si, inquit, ad inanem ostentationem requiris, ut per Cæsaris fortunam jurem (sic enim vocas) & me, qui sim, ignorare prætefers, sic (ut libere & ingenue loquar) accipito: Christianus sum. Quod si placet Christiani professionem cognoscere: da mihi diem, & audies.*

IX. Quod tantopere Proconsul extorquere Cur a Polycarpo juramentum exigitur. conaretur a Polycarpo, ut juraret per fortunam Cæsaris, eam puto adduci posse rationem, quod invaluisset penes Gentiles (ut testatur Tertullianus *e*), & alii qui (*e*) Tert. in Apol. Just. ad Anton. Arnob. & alii. pro illis scripserunt Apologias) opinio, Christianos de regno assidue loquentes & Christo venturo, esse Imperii perduelles, & moliri ab Imperatore defectionem. Quamobrem ab eis juramentum, quod subjecti Regibus præstare solerent, Præsules provinciarum in hunc modum exigere consueverunt. Porro sic jurabant Christiani principibus, ut tamen a deorum nominibus (ut idem Tertullianus (*d*) ait) (*d*) Tert. in Apol. c. 32. abstinerent. Sed de his alias inferius pluribus. Pergit deinceps quæ subsecuta sunt in hunc modum epistola.

Tum Proconsul: Istud, inquit, persuade X. *populo. Tibi equidem (inquit Polycarpus)* Polycarpus quid *rationem, & sententiam meam aperire non* cum Proconsule. *gravabor: magistratibus enim & potestatibus a Deo constitutis eum honorem, qui nostrarum animarum saluti, nostræque religioni nihil affert detrimenti, pro dignitate tribuere docemur: sed illos non satis dignos existimo, quibus de fide nostra per responsum satisfaciam. Et Proconsul: Bestias, inquit, habeo in promptu: istis te obiiciam laniandum, nisi te mature pœnituerit. Accerse, inquit: num nobis rata & decreta stat sententia: & multum ab eo absumus, ut aliquando animo mutato nos meliorum pœniteat, & deteriora sequamur. A sævitia & crudelitate ad æquitatem & modestiam traduci, est pulchra sane mutatio. Ad quem rursus Proconsul: Te, inquit, ardentibus flammarum incendiis domitum & mansuetum reddam, si bestiarum laniatus contemnas, & non resipiscas ocyus. Tum Polycarpus: Ignem, inquit, mihi minitaris, qui ad tempus exardescit ille quidem, sed paulo post penitus extinguitur: veram ignem illum futuri judicii, ad perpetuum impiorum supplicium & cruciatum reservatum, omnino ignoras. Sed quid cunctaris? profer bestias aut aliud quod lubet. Ista & alia complura locutus, tanto vultus decore & gratia imbutus est, tantaque animi fidentia & alacritate expletus, ut his, quæ ei essent tam minaciter objectata, non modo non conturbatus succumberet, sed contra certe illum ipsum Proconsulem admirabili sua constantia & gravitate prorsus obstupefaceret. Proconsul præconem mittit, qui in medio stadii istud ter prædicaret: Polycarpus professus est, se Christianum esse.* Per præconem (*e*) L. fustibus. C. ex quibus caus. infam. irrog. namque solitum interloqui judicem, leges (*e*) antiquæ declarant. Sed sequitur:

Quæ vox cum a præcone esset emissa, XI. *universa tum Gentium, tum Judæorum multitudo, qui Smyrnam incolebant, animi* Gentiles & Judæi clamant in Polycarpum. *impetu & bile effrenata exardescens, alta voce clamare: Iste est Asiæ doctor: Iste Christianorum pater: Iste nostrorum deorum eversor: Iste denique est, qui adeo multos perdocuit, ut neque diis sacrificent, neque eos adorent. Quæ cum essent locuti; vociferari, & rogare Philippum munerarium, ut leonem, qui Polycarpum discerperet, emitteret. Hic vero respondere, non esse sibi integrum: quoniam ferarum jam certamina confecta erant. Tunc illis visum est, uno consensu clamando instare, ut Polycarpus vivus in rogum conjiceretur.*

Ita

Ita enim factum oportuerat, ut visio, quæ de cervicali illi apparuisset, compleretur (quod quidem cum ardens videret, Deum precatus paululum, ad Fideles tandem, qui cum eo erant, se convertit; & mente, prophetico more, futura præsagiens dixit: Me vivum oportet cremari). Ista igitur erant tanta cum celeritate suscepta, ut dicto pene citius propterea geri viderentur, quod eum frequens hominum turba & ex officinis & ex balneis ligna sarmentaque actutum coacervabat, tum maxime Judæi ad hoc facinus (sic enim illorum mos in ejusmodi negotio erat) operam propenso animo conferebant.

XII. Verum ubi rogus extructus & paratus erat, Polycarpus, soluto cingulo, & omnibus vestibus exutus, calceos etiam sibi extrahere cœpit: quod quidem antea non aliquando facere consueverat, propterea quod singuli Fideles magno studio inter se contendebant, quis primum ei in eo munere inserviens corpus illius posset contrectare: nam in toto ætatis curriculo etiam ante canitiem propter vitam honeste actam probeque moratam, magnopere colebatur. Paulo post igitur instrumenta, quibus in rogo firmus teneretur, apparata corpori illius circumjiciuntur: & cum illum clavis vellent affigere, dixit: Sinite me hoc modo: nam qui mihi patientiam ad ignis flammas sustinendas pro sua clementia largitur, largietur etiam, ut sine commissuris clavorum, quibus me affigere statuistis, constans absque ulla corporis commotione ego adhærescam. Idcirco illum non clavis, sed solum vinculis colligarunt. Qui manibus a tergo circumplicatis constrictisque, tamquam aries insignis ex immenso grege delectus, ut holocaustum gratum & acceptum fieret Deo omnipotenti, sic locutus est:

Polycarpi per ignem Martyrium.

XIII. *Pater dilecti & benedicti Filii tui Jesu Christi, per quem tui cognitionem accepimus, Deus Angelorum & Potestatum, Deus totius creaturæ, & justorum cujusque generis, qui vivunt in conspectu tuo, tibi gratias ago, quod me hujus diei & horæ celebritate donasti, in qua tum in martyrum numero, tum in calice passionis Christi tui tormentorum particeps fiam, in resurrectionem vitæ æternæ, tam animæ quam corporis, per immortalem Spiritus sancti virtutem: inter quos quæso martyres hodie in conspectu tuo pro hostia pingui & accepta admittar, sicut præparasti, præsignificasti, & jam tandem complevisti, qui Deus verus es & omnis mendacii expers. Ac propterea præ cæteris omnibus te laudo, te benedico, te glorifico per Jesum Christum dilectum filium tuum, Pontificem æternum, per quem tibi cum Spiritu sancto gloria nunc & in futura sæcula sæculorum. Amen.* Hanc vocem, *Amen*, ubi emiserat, & orandi finem fecerat; carnifices, quibus ignes instruendi cura imponebatur, rogum incenderunt.

Oratio Polycarpi.

Qui ubi ardentem flammam effuderat, miraculum ingens iis, quibus idem videre a Deo concessum fuit, quique ad ea, quæ gerebantur, cæteris Fidelibus in posterum enarranda, erant reservati, visum est. Ignis enim fornicis speciem gerens, tamquam velum navigii ventorum flatibus turgescens, corpus martyris undique obvallabat. Ille in medio constitit, non tamquam caro exusta, sed tamquam aurum & argentum in camino ignis ardore probatum. Quinetiam tantum & tam fragrantem odorem inde hauriebamus, ut idem velut ex thure odorifero, aut alio quovis pretioso aromate, efflatus videretur. Ad extremum igitur, cum nefarii & impii homines ejus corpus ab igne minime posse consumi viderent: carnifici mandata dederunt, ut propius ad rogum progressus, illum ense stricto confoderet. Qua re confecta, tanta cruoris copia effluxit, ut ignem prorsus extingueret, & universa multitudo quæreret secum magna cum admiratione, utrum tantum esset discriminis inter fideles & electos: ex quorum numero iste Polycarpus unus erat, vir nostris temporibus omnium facile præstantissimus, Catholicæ Smyrnensis Ecclesiæ Episcopus, doctor Apostolicus, & Propheta pius. Nam quodcumque verbum ex ejus ore exibat, idem vel jam expletum erat, vel postea pro certo explendum. XIV.

XIV. Miracula in Martyrio Polycarpi.

Invidus igitur, odiosus, & justorum hominum generi semper infestus diabolus, cum martyrii ejus amplitudinem, cumque incorruptam & integram usque a teneris unguiculis vivendi rationem, immortalitatis corona remuneratam, cumque ipsum propterea stabili & certo præmio vitæ æternæ donatum cerneret; omni cura & cogitatione eo incubuit, ne corpus ejus a nobis inde auferretur: idque adeo, ut permulti e nostris permagna cupiditate ducerentur & ejus rei efficiendæ, & sanctæ illibatæque carnis perfruendæ. Nam certi homines Nicetem patrem Herodis, Dalcæ fratrem, submonebant, ut Præsidem exoraret, ne corpus ejus cuiquam daret: Ne Christiani, inquiunt, Crucifixo illo relicto, hunc venerari incipiant. Atque hæc Judæis submonentibus, obnixeque instantibus, aggressi sunt. Judæi autem nos, quibus in animo erat illum ex igne eximere, accurate observabant. At illud miseri penitus ignorabant, nimirum nos non aliquando in animum posse inducere, ut vel Christum deseramus, qui pro salute omnium, qui in mundo salvi futuri sunt, crucis tormenta perpessus sit, vel alium quempiam aliquando colamus ut Deum. Illum enim, qui vere Dei Filius est, adoramus: XV.

Piorum studium erga Sanctorum reliquias.

mar-

martyres vero, ut discipulos & imitatores Domini, propter incredibilem eorum benevolentiam, quam in proprium Regem & magistrum declaraverunt, merito amplexamur; quorum cum ea pietate discipulos, tum consortes in gloria fore optamus.

XVI. Recondiræ Polycarpi reliquiæ.

Centurio autem, cum videret Judæos instare contentius, corpus martyris in medio poni, & (ut Gentium mos fert) igne comburi jubet. Sic nos postea ossa ejus, lapillis pretiosis auroque puriora ex cineribus selecta eo loco reposuimus, qui illis erat decorus, consentaneusque. Ubi sane nobis, aliquando in unum congregatis Dominus præstabit, ut celebrem ejus martyrii diem, instar natalis festi, cum exultatione & gaudio quantum fieri potest maximo recolamus: idque cum ad martyrum memoriam, qui antea tale certamen confecerunt: tum ad eorum exercitationem, mentisque ad talem constantiam præparationem, qui postea eo genere mortis Christum ingenue confessuri sunt. Hactenus epistola Smyrnensium Ecclesiæ apud Eusebium ex versione Christophorsoni, a qua translatio Ruffini (a), in his præsertim quæ ad finem sunt posita, reperitur aliquantum diversa, utpote (quod existimandum est) ex diverso textu Eusebii comparata: nam hæc postrema ipse sic vertit: *Ambusta ossa, pretiosissimis gemmis chariora, & omni auro probabiliora per ignem facta, collegimus, & sicut conveniebat, ex more condidimus. Quo in loco etiam nunc, præstante Domino, solemnes agimus celebresque conventus, maxime quidem in die passionis ejus. Sed & cum eo eorum memorias, qui prius passi fuerant, celebramus, ut sequentium animi ad præcessorum viam exemplis insignibus suscitentur.* Hæc Ruffini versio. Sed ex utraque antiquus mos Ecclesiæ tum in condendis ac venerandis sacris sanctorum martyrum reliquiis egregie commendatur, tum etiam de celebrandis diebus festis natalium eorumdem vetus traditio restata ac in omnibus explorara redditur.

(a) Euseb. l. 4. c. 15. vers. Ruf.

Cultus reliquiarum, & celebratio dierum Natalium SS. Martyrum.

XVII.

Sed prosequamur cætera: subdit enim mox Eusebius (b) hæc ipsa: *Ista de beato Polycarpo, qui Smyrnæ martyrium obivit, cum aliis duodecim ex Philadelphia profectis, qui idem genus mortis lubenter pertulerunt, litteris mandata sunt. Qui solus præ cæteris multo maxima nominis celebritate apud omnes floruit, usque adeo ut ipsis Gentibus ubique locorum frequens in ore & sermone versetur. Talem quidem exitum res ab admirabili & Apostolico Polycarpo gestæ tandem consecutæ sunt, cujus historiam in ea quam declaravimus, epistola fratres Ecclesiæ Smyrnensis accurate narrarunt.* Hucusque ipse de rebus Polycarpi ex dicta epistola Smyrnensis Ecclesiæ; quæ quidem Acta publice legi consuevisse in Ecclesia, ut quæ fidelissime ac sincerissime scripta essent, testatur Gregorius Turonensis in libro de Gloria Martyrum (c).

(b) Euseb. l. 4. c. 14. vers. Christoph.

(c) Greg. Tur. de Gloria mart. c. 89.

XVIII. Scripta Polycarpi.

His igitur de Polycarpi martyrio enarratis, reliquum est, ut de iis, quæ ab eo scriptorum monumentis tradita sunt, pauca dicamus. Jam superius mentio habita est de epistola ab eo scripta ad Philippenses; quam etiam legi publice in Ecclesia, antiquum usum fuisse, tradit S. Hieronymus (d). Ad hæc addimus, affirmare Suidam, datam fuisse ab eodem Polycarpo epistolam ad Dionysium Areopagitam, quæ non extat: haud dubium putamus inter tam insignes eruditione ac pietate viros intercessisse magnam animorum conjunctionem, ac proinde inter eos (quod commune est amicorum omnium) viguisse litterarum consuetudinem, nec intermissam fuisse, etiamsi idem Dionysius (ut dictum est superius) fuerit amandatus in Gallias. Usus quidem ille amicitiæ inter Asianos, Christianos ac Gallos, qui ex epistola Ecclesiarum Viennensis ac Lugdunensis, ad eos qui in Asia sunt Christianos conscripta, optime declaratur (recitaturi sumus eam paulo inferius) facile ut hæc opinemur, inducit. Rursum vero non unas illas tantum ad Philippenses, vel alteras ad Dionysium litteras scriptas fuisse a sanctissimo viro Polycarpo, sed quod vigilans esset ejus erga omnes Orientis Ecclesias vel alias studium, ut credamus impellit, complures ab eo ad diversas Ecclesias datas fuisse epistolas.

(d) Hieron. de Scrip. Eccl. in Polycarpo.

XIX. Irenæus & Florinus auditores Polycarpi.

Id quidem & S. Irenæus Episcopus Lugdunensis, qui ab ipso Polycarpo fuit sacris litteris imbutus, testatur in ea quam ad Florinum, qui olim una secum docentem audierat Polycarpum, conscripsit epistolam: cujus quidem partem ab Eusebio (e) recitatam, hic describere, operæ pretium existimamus, ait enim: *Ista dogmata, Floriae, ut tecum agam humanius, sanæ doctrinæ & sententiæ non sunt: ista dogmata sunt Ecclesiæ repugnantia, utpote quæ eos, qui illis obsequuntur, in maximam impietatem dejiciant: ista dogmata ne hæretici quidem, qui erant ab Ecclesia exturbati, unquam affirmare audebant: ista dogmata presbyteri qui ante nos fuerunt, quique erant ipsorum Apostolorum discipuli, minime tibi tradiderunt. Vidi enim te, cum adhuc puer essem, in inferiore Asia apud Polycarpum, cum & in aula Imperatoris splendide lauteque vitam degebas, & sedulo te Polycarpo probare nitebaris. Nam ea quæ tum gerebantur, multo firmius insident, quam quæ nuper præterierunt: cognitio enim, quam a puero combibimus, una cum ætate accrescit simul, & quasi vinculo cum ipso animo penitus copulatur: adeo ut & locum in quo assidebat beatus Polycarpus cum dissereret, illius eo adventum, & introitum, & formam,*

(e) Euseb. l. 5. c. 9.

mem, & modum vitæ, corporis effigiem, disceptationes, ac sermones quos ad multitudinem habebat & ut necessitudinem & vitæ usum cum Joanne & reliquis, qui ipsum Dominum vidissent, se habuisse narraret, & quo pacto memoraret eorum sermones, quin etiam quæ ab illis de Domino audivisset, quo modo de miraculis ejus ac virtutibus & de doctrina denique, sicut ab illis, qui fuissent suis oculis Verbum vitæ conspicati, Scripturis vere consentientia narraret, videar mihi posse rite percensere. Hoc eo tempore per Dei misericordiam, quam erga me ostendebat, studiose & attente audiebam, atque non chartæ & litteris, sed interiori mentis cogitationi mandabam; & perpetuo, Dei juvante gratia, ingenue & exquisite recordatione renovo. Atque coram certe jam Deum contestari possum, illum beatum & Apostolicum senem Polycarpum, si hujusmodi dogmata forte audisset, continuo exclamaturum, & aures obturaturum, ac de more suo dicturum fuisse: O bone Deus, in quæ me tempora reservasti, ut ista patiar? atque ex eo loco, quo vel sedens, vel stans ea audisset, extemplo plane aufugiturum. Itemque ex epistolis, quas cum ad vicinas Ecclesias, quo eas confirmaret, tum ad quosdam fratres, quo eos tam admoneret, tum cohortaretur, misit, ista ita se habere, manifesto cognosci poterit. Hactenus Irenæus apud Eusebium. At de Florini erroribus dicendum pluribus suo loco.

XX. Discipuli Polycarpi. Quod autem ad discipulos Polycarpi pertinet: præter Irenæum, de quo facta est ex suis ipsius scriptis mentio, & post Florinum, qui in impietatis foveam lapsus est; in antiquis tabulis Ecclesiasticis memoriæ proditur (a), Andochium presbyterum, Tyrsum diaconum, & Felicem, ejusdem Polycarpi discipulos, ab ipso in Gallias esse missos, eosdemque apud Augustodunum fuisse martyrio coronatos. Benignus quoque presbyter, qui martyrium subiit (b) apud Divionem, ejusdem Polycarpi fuit discipulus, ab eodemque cum cæteris in Gallias est amandatus, ubi tunc videtur consummasse martyrium cum M. Aurelius ob expeditionem Germanicam in Galliis ageret. Galli & Asiani Christiani charitate conjuncti. Mutuam sane quamdam inter Asianos Christianos & Gallos intercessisse amoris & consuetudinis conjunctionem, tum Polycarpi de eis adeo benemerentis declarat studium, tum Lugdunensium & Viennensium ad Asianos de rebus gestis martyrum litteræ scriptæ aperte indicant: de quibus inferius dicturi sumus. Ex amicitiæ namque usu inter Dionysium qui dictus est Galliarum Apostolus, & Polycarpum, ejusmodi inter Asianos & Gallos amicitiæ fœderis occasionem (quod dictum est) provenisse putandum. Fortasse etiam accidit, ut cum Polycarpus ad Anicetum Romam se contulit, hos secum ex Asia duxerit, qui inde prædicandi Evangelii gratia in Gallias fuerint ablegati.

(a) *Martyrol. Roman. & alii 24. Septemb.*

(b) *Martyrol. Roman. 1. Novembr.*

XXI. Post hæc autem de Polycarpo ab Eusebio recitata, idem hæc subdit (c): *Alia etiam aliorum martyria Smyrnæ eodem temporis momento, quo Polycarpus martyrium perpetiebatur, factitata, in eam de eo conscriptam epistolam congesta sunt: inter quos Metrodorus presbyter, qui erroris a Marcione inventi fautor esse putabatur, in ignem injectus migravit e vita. Ex martyribus item, qui eo temporis obierunt, unus erat Pionius, fama pervagata & multorum præconiis eximius: cujus confessiones sigillatim habitas, cujus ingenuam sermonis libertatem, cujus Apologias pro fide coram populo & magistratibus recitatas, cujus conciones ad docendum accommodatas; cujus benigna his qui persecutionis acerbitate animis omnino cecidissent, humanitatis officia tributa; cujus jucundas & gratas consolationes, quas in carcere fratribus, qui ad eum ingrediebantur, adhibuit: quæ præterea tormenta sustinuerit, quos in eisdem dolores toleraverit, quam acerbe clavorum confixus pertulerit, quantam in rogo animi magnitudinem ostenderit, qualem denique & quam insignem mortem præter alias omnes res ab eo tanta cum admiratione gestas subiverit: eos, quibus libitum est cognoscere, ad libellum a nobis de veterum Sanctorum martyriis in unum redactis editum, qui quidem omnia facta illius plenissime complectitur, amandamus.* Hactenus Eusebius.

(c) *Euseb. l. 4. c. 14. prope fin.*

Pionii Martyria.

XXII. At hæc ipsa sic ab eo summatim complexa Acta Pionii, eo ordine, quo ab ipso hic posita sunt, fusius narrata habentur (d): quæ quidem esse illa ipsa, quæ ab Eusebio hisce lineamentis sunt adumbrata, nulla est apud me dubitatio: Sed cum sincera atque legitima esse noscantur, eaque tum ex publicis Actis Proconsularibus accepta, tum ab iis qui aderant simpliciter absque fuco (quod rarum est apud Græcos invenire) conscripta, eademque consignata certo die & Consulibus habeantur: pateat autem ex eis, Smyrnæ Decii Imperatoris tempore esse acta: dubitationem non levem afferunt quo modo ab Eusebio ea ad Polycarpi martyrii tempora referantur. Qua in re quid existimem, meam paucis aperiam sententiam. Cum Græci omnes in Menologio æque profiteantur, Pionium passum esse sub Decio; ut credam adducor vel aliter apud eos lectam esse textum Eusebii, vel ei asserenti passum Pionium Smyrnæ, tempore quo passus est Polycarpus, minus ausos esse adversari voluisse; tamen Eusebium significare, in libello illo de Smyrnensibus martyribus descriptum quoque fuisse Pionii martyrium, quod ibidem

(d) *Metaphr. die 1. Febr.*

De tempore Martyrii Pionii.

loci,

loci, atque etiam eodem anni tempore, non autem quod sub eodem Imperatore passus sit. Certe quidem quod in iisdem Actis mentio habeatur de Cataphryga hæretico, & de Metrodoro Marcionita tum martyrium subeunte: ea ad hoc ipsum tempus martyrii Polycarpi haudquaquam referri posse videntur: nam nondum Cataphrygæ cogniti, atque ut hæretici damnati erant; & ipse Marcion, suæ adhuc sententiæ incostans assertor, Romæ (ut diximus) exomologeses agebat.

XXIII. Quamobrem veluti ex necessaria quadam assumptione Pionii martyrium referimus ad ea tempora Decii, quæ Consulibus in ejus Actis positis adnotantur: cum ex iis, quæ dicta sunt, impossibile esse appareat, ut his Marci Imp. temporibus aptari possit. Ipsa igitur quæ diximus Acta Pionii ab Eusebio adeo commendata, eademque germana suo loco inferius intexemus: his consentiunt ea quæ ibidem ita addit postremo (a) Eusebius: *Sequuntur deinceps in eadem epistola facta memoratu digna aliorum martyrum, qui Pergami, quæ est urbs Asiæ, mortem oppetiverunt, Carpi, Papyli, & mulieris Agathonicæ: qui, post multas & eximiae fidei & religionis nostræ confessiones, martyrio gloriosam mortem assecuti sunt.* Hucusque ex libello Smyrnensis Ecclesiæ Eusebius. Porro horum quoque martyrum Acta scripta inveniuntur (b): in quibus cum legatur hos etiam passos tempora Decii, eadem nostræ sententiæ favere noscuntur, nimirum in eodem libello Smyrnensis Ecclesiæ plures diversis temporibus passos martyres scriptos esse. At de his satis. Quam male autem Romano Imperio a Marco Imp. consultum fuerit, ut auctis deorum sacris, & persecutione in Christianos vehementius instaurata, sic jacerentur belli Marcomannici fundamenta, atque his auspiciis ejus expeditio pararetur, dicetur anno sequenti.

(a) Euseb. l. 4. c. 14.

(b) Metaphr. die 13. Apr.

JESU CHRISTI ANNUS 170. | ANICETI PAP. ANNUS 4. | M. AUR. & L. VER. IMPP. ANNUS 8.

I. CHristi anno centesimo septuagesimo, Coss. Vettio Paulo & Julio Montano, agente in Imperio M. Aurelio cum collega Lucio Vero annum octavum, *lues magna* (inquit Eusebius c) *provincias occupavit, Roma ex parte magna vexata.* Julius Capitolinus (d) etiam tempore apparatus expeditionis Marcomannicæ, cum M. Aurelius totus esset in conciliando sibi deorum gratia, immanem ejusmodi pestilentiam exortam tradit, cum post recensitos varios deorum cultus, mox subdit: *Tanta autem pestilentia fuit, ut vehiculis cadavera sint exportata, sarracisque. Tunc autem Antonini leges sepeliendi, sepulcrorumque asperrimas sanxerunt: quandoquidem caverunt, ut si quis vellet, fabricaret sepulcrum, quod hodieque servatur. Et multa quidem millia pestilentia consumpsit, multosque ex proceribus, quo-*

Pestis ingens depascitur Romanum imperium.

(c) Euseb. in Chronic.
(d) Jul. Capit. in M. Aur.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5661.

SÆC. II. Anno Urbis 921. Olymp. 236. an. 4. A. C. 168.

☉ 9. DC. ☽ 17. P. 11. April. Indict. 6.

JESU CHRISTI 168. *secund. Baronium* 170.

SOTERIS PAPÆ 8.

MARCI AURELII ET L. VERI IMPP. 8.

I. Consules. (1) AD ann. I. Coss. *L. Vettius Paullus*, & *T. Junius Montanus*, ex Inscriptione Onuphriana posita III. Kal. Jun. Paullo & Montano Coss. & ex libro Cuspiniani. Cassiodorus tamen, Fasti Græci, & Cæsarei habent Apronianum & Paullum, quia forsan Apronianus idem est cum Montano.

II. Imperii Cæsarei Marci Tricennalis in hunc annum incidunt. Morellius V. C. Nummum æreum majoris magnitudinis mihi Parisiis ostendit, in cujus antica legitur: L. VERUS AUG. ARM. PARTH. MAX. Visiturque caput Veri laureatum, in postica, TR. P. VIII. IMP. IIII. COS. III. Repræsentatur triumphus M. Aurelii & L. Veri, qui ambo cernuntur in quadrigis, comitantibus militibus. Renovata itaque in Tricennalibus Imperii Cæsarei M. Aurelii, triumphi Par-

Tricennalia Imperii Cæsarei Marci.

NOTÆ (1) COss. *L. Vettius Paullus, & T. Junius Montanus.* Lapis apud Ferretum in Mus. lapid. pag. 27.

DEDIC. III. KAL. IUL.
L. VETTIO. PAULLO
T. IUNIO. MONTANO. COS

Eandem inscriptionem, paucis immutatis, habet in Fastis Panvinius. Fasti Idatiani, & alii: *Aproniano, & Paulo.* Fasti Græci Theonis inter Dissertationes Cyprianicas: *Aproniano II. & Paulo II.* Vides in vulgatis Fastis, nullam *Montani* mentionem fieri, in cujus locum suffectum nonnulli malunt *Apronianum.* Vide Tillemontium Histor. Imp. tom. II. pag. 359. & 557.

quorum ampliſſimis Antoninus ſtatuas collocavit: tanta quidem clementia fuit, ut ſumptu publico vulgaria funera juberet efferri. Hæc ipſe breviter admodum & ſubobſcure. Ejuſmodi de ſepulcris latæ a Marco leges periiſſe videntur; cujus tantum ab Ulpiano hoc citatur reſcriptum (a): *Divus tamen Marcus reſcripſit, nullam pœnam meruiſſe eos, qui corpus defuncti in itinere per vicos aut oppida tranſvexerunt: quamvis talia fieri ſine permiſſu eorum, quibus permittendi jus eſt, non debeant.*

(a) l.3. §. Divus ff. de ſepul. viol.

II. Peſtis unde egreſſa.

De eadem quoque peſtilentia, ejuſque origine, idem Capitolinus hæc alibi (b), cum agit de Lucio Vero: *Fuit ejus fati, ut in eas provincias, per quas rediit, Romam uſque luem ſecum deferre videretur. Et nata fertur peſtilentia in Babylonia, ubi de templo Apollinis ex urcula aurea, quam miles forte inciderat, ſpiritus peſtilens evaſit, atque inde Parthos, Orbemque compleſſe.* Quam juſto Dei conſilio factum eſt, ut ab eodem ipſorum deo, ex quo Æſculapium haberent peſtis propulſatorem, peſtis egreſſa, Romanum Imperium devaſtarit? ſed hæc omnia ceciderunt in ultionem ſanguinis Chriſtiani. Meminit ejuſdem quoque peſtis & Galenus, qui tunc Romæ agens, ejus vitandæ cauſa, fuga ſibi conſuluit, in patriam (c) rediens: agens enim de ea, maximam (d) appellat peſtilentiam, eamque longiſſimam fuiſſe (e) tradit, perſimilemque ei fuiſſe ſcribit, quam Thucydides narrat (f).

(b) Jul. Capit. in L. Vero.
(c) Idem in vita Gal.
(d) Gal. de præſag. expulſ. li. 3. c. 3.
(e) Idem de morb. vulg. l. 3. ægrit. 1. & lib. 6. c. 29.
(f) Idem ſimpl. medic. l. 9.

III. Expeditio Marcomannica.

Adeo enim ſæviit lues ipſa, ut, cum depaſta eſſet innumeram Romanorum multitudinem, ad futurum bellum Marcomannicum oportuerit ſervos & alios præter uſum armare. Rurſum vero reſtituiſſe numinum cultum quam diligentiſſime Imperatorem, ut ingruentem in dies magis peſtem propulſaret, tradit idem qui ſupra Capitolinus (g), cum ait: *Inſtante adhuc peſtilentia, & deorum cultum diligentiſſime reſtituit; & ſervos, quemadmodum bello Punico factum fuerat, ad militiam paravit, quos Voluntarios, exemplo Volonum, appellavit: armavit etiam gladiatores, quos Obſequentes appellavit: latrones etiam Dalmatiæ atque Dardaniæ milites fecit: armavit & Diocmitas: emit & Germanorum auxilia contra Germanos.* Hæc ipſe. Sed hæc in ſecunda expeditione facta eſſe poſt mortem Lucii, idem auctor affirmat: quo item tempore, filium ejus ſeptennem, oborto ſub aure tubere, ea vi morbi ſublatum eſſe tradit.

(g) Jul. Capit. in Marco.

IV. Chriſtiani malorum omnium cauſa crediti.

Aliis adhuc cladibus Urbem ipſam, atque Romanum Imperium fuiſſe exagitatum, idem auctor docet his verbis: *Interpellavit iſtam felicitatem & ſecuritatem Imperatorum prima Tiberis inundatio, quæ ſub illis graviſſima fuit: quæ res & multa Urbis ædificia vexavit, & plurimum animalium interemit, & famem graviſſimam peperit: quæ omnia mala Marcus & Verus ſua cura & præſentia temperarunt.* Verum hæc de excreſcente Tiberi, ipſo Imperii exordio contigiſſe videntur. Cæterum tantum abeſt, ut his cladibus Gentiles afflictati, a Chriſtianorum perſecutione ceſſarint, ut potius, quod ſibi perſuaderent hæc omnia mala ob ſpretum a Chriſtianis deorum cultum ab illis immitti; idcirco in eos ſævius inſanire, acerbius inſilire, & quaſi auctores malorum omnium junctis animis conſpirare ſtuduerint: nam ad hæc reſpexiſſe quoque tempora videtur Tertullianus (h), cum ait: *Adverſus ſanguinem innocentium conclamant, prætexentes ſane ad odii defenſionem illam quoque vanitatem, quod exiſtiment omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi Chriſtianos eſſe cauſam. Si Tiberis aſcendit in mœnia, ſi Nilus non aſcendit in arva, ſi cælum ſtetit, ſi terra movit, ſi fames, ſi lues; ſtatim Chriſtianos ad leonem. Tantos ad unum?* Sicut etiam ad hæc eadem tempora alluſiſſe viſus eſt, cum ſuperius (i) ait: *Si enim hoſtes exertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deeſſet nobis vis numerorum? plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipſique Parthi, vel quantæcumque, unius tamen loci & ſuorum finium, Gentes, quam totius Orbis?* Quos enim

(h) Tert. Apol. c. 40.
(i) Ibid. c. 37.

PAGIUS

Parthici memoria, quod in uſu poſitum fuiſſe, variis paſſim exemplis in hoc Opere demonſtro, quod videam viros Doctos, ſimilibus nummis deceptos, Imperatorum triumphos, non ſine Chronologiæ detrimento, e ſuis annis in alios tranſtuliſſe. Cum vero jam anno ſuperiori Marcus Imp. IIII. Lucius vero etiam Imp. IIII. in Nummis appellentur, ut ex iis quæ anno CLXVI. num. V. recitavi, manifeſtum fit, & currenti Lucius Verus nuncupetur Imp. V. ideoque & M. Aurelius, confirmatur quod hoc anno num. IV. affirmavi, bellum ſcilicet Bucolicum ad hunc annum pertinere. Præterea Inſcriptio ab Sponio in Miſcellaneis Eruditæ Antiquitatis pag. 168. relata, in qua Verus dicitur TRIB. POT. VII. IMP. VIII. falſa demonſtratur, aut ſaltem mendoſe deſcripta. Dodvvellus in Diſſert. Cyprianica XI. §. 37. qui nummum iſtum non viderat, quique arbitratus eſt Lucium hoc anno ex Oriente reducem cum Marco Aurelio triumphaſſe exhibet Nummum Lucii ita inſcriptum: L. AUR. ANTONINUS AUG. ARM. TR. P. VIII. IMP. V. COS. III. FORT. RED. ſimileque Marci Aurelii, & utrumque refert ad quinquennalem abſentiam Lucii Veri, & ad aliquam victoriam in bello Parthico reportatam, antequam Romam adventaret, ratione cujus hoc anno uterque Imperator dictus ſit in Nummis Imp. V. Verum jamdiu bellum Parthicum confectum fuerat, & duo Numiſmata a Dodvvello relata, anno tantum ſequenti, quo uterque Imperator profectus eſt ad bellum Germanicum, percuſſa; pro

enim populos nominavit, sub horum imperium adversus Romanos arma movisse certum est. De Parthis & Marcomannis jam dictum est: de Mauris idem affirmat Julius Capitolinus (a) invaluisse ac devastasse Hispanias, quod bellum per Legatos confectum ait.

(a) Jul. Capit. in Marco.

V. Perseverant calumniæ.

Perseverarunt hæc, quamdiu Gentiles fuere, qui in Christianos hanc calumniam frequenter, ut quoddam telum potissimum intorquentes, objectare consueverant: cujus rei causa permotus Arnobius (ut ipse testatur) suo tempore adversus Gentes libros septem conscripsit, in quorum exordio hæc præfatur: *Quoniam comperi nonnullos, qui se plurimum sapere suis persuasionibus credunt, insanire, bacchari, & velut quiddam promptum ex oraculo dicere, postquam esse in mundo Christiana gens cœpit, terrarum orbem periisse, multiformis malis affectum esse genus humanum; ipsos etiam cœlites derelictis curis solemnibus, quibus quondam solebant invisere res nostras, terrarum ab regionibus exterminatos: statui pro captu ac mediocritate sermonis contraire invidiæ, & calumniosas dissolvere criminationes: ne aut illi sibi videantur, popularia dum verba depromunt, magnum aliquid dicere: aut, si nos talibus continuerimus a litibus, obtinuisse se se causam putent, victam sui vitio, non assertorum silentio destitutam. Non enim negaverim validissimam esse accusationem istam, &c.*

VI. Cæterum ante ipsum plenius refellerunt eamdem calumniam Tertullianus tum in Apologetico, tum scribens ad Scapulam; Cyprianus iisdem agens adversus Demetrianum, & in commentario illo quem de Idolorum vanitate edidit; sed & alii complures Ecclesiastici tractatores eamdem quoque calumniam potissime confutarunt. At non hæc tantum Gentiles sub Ethnicis Imperatoribus Christianorum hostibus in eos jeculari, sed etiam sub Christianis Principibus eadem procacitur objectare non desierunt: quorum causa (ut suo loco fusius dicemus) Orosius scripsit historias, & S. Augustinus eruditissimos illos de Civitate Dei commentarios ingenti studio atque solertia elaboravit.

VII. Hoc eodem anno octavo Imperatorum, post Heronem Antiochenum Episcopum, qui viginti sex annos in Episcopali functione explevit, eligitur Theophilus, vir perquam eruditus, cujus excellentis ingenii ac pietatis complura Eusebii tempore (ut ipse tradit a) extabant opera. Sedisse hunc annos (b) octo, idem auctor affirmat: verum cum ex ejus commentariis ad Autolicum (c) constet ipsum supervixisse M. Aurelio Imperatori; dicendum profecto est, dictum annorum numerum excessisse: quamobrem Nicephori chronologiæ de Theophili annis æquius est assentiri, qui sedisse eum tradit annos tredecim. De ejus lucubrationibus Eusebius (d) agens, hæc habet: *Theophili vero, quem Antiochenæ Ecclesiæ Episcopum fuisse, supra demonstravimus, tres libri extant, quos religionis elementa & quasi seminaria complectentes, Autolico dedicavit: aliud item opusculum edidit, cujus inscriptio est, Contra Hermogenis hæresim, in quo testimoniis sumptis ex Apocalypsi Joannis utitur: alii sunt ejus libri, qui ad primam Christiani in fide institutionem spectant. Cum vero hæretici tamquam zizania etiam id temporis, non minus quam antea, sinceræ doctrinæ semina hominum mentibus mandata labefactare niterentur: Ecclesiarum pastores undique illos, tamquam immanes & agrestes bestias, a Christi ovibus arcere, & a pradu depellere laborabant, interdum fratres admonendo, cohortandoque, non raro ipsos hæreticos aperto marte adoriendo, & coram absque scripto tum disserendo cum illis, tum eorum errores refutando: nonnumquam quibusdam commentariis, quos diligenter scripserunt, opiniones ab illis inventas accuratissime coarguendo. Theophilum autem cum aliis nonnullis contra eos viriliter dimicasse, ex libello quodam summa industria ab eo contra Marcionem elaborato, qui quidem cum aliis ejus libris, quos diximus, est ad hoc usque tempus servatus, satis perspicuum est.* Hæc Eusebius.

(a) Euseb. in Chron.
(b) Idem l. 4. cap. 19. & in Chronic.
(c) Theop. ad. Autolic. lib. 3.
(d) Euseb. l. 4. cap. 23.

Theophili scripta.

VIII. S. Hieronymus (e) ejus scripta relegens, eddit: *Legi sub nomine ejus, in Evangelium, & in Proverbia Salomonis commentarios, qui mihi cum superiorum voluminum elegantia & phrasi non videntur* con-

(e) Hier. de Script. Eccl. in Theophil.

PAGIUS

pro quorum felici reditu Romani vota *fortunæ reduci*, ut moris erat, tunc solverunt. Indeque etiam confirmatur, quod eo anno dixi, utrumque Imperatorem belli Germanici occasione illuc profectum esse.

III. Lues bis fævit.

Eutropius lib. 8. de M. Aurelio loquens ait: *Sub hoc tantus casus pestilentiæ fuit, ut post victoriam Persicam Romæ ac per Italiam Provinciasque maxima hominum pars, militum omnes fere copiæ languore defecerant.* Lues hæc cum Eusebio in Chronico juxta editionem Scaligeri, & Hermanno Contracto in Chronico ad annum septimum Marci referenda. Ad hæc Capitolinus in Marco cap. 21. loquens de morte Veri Cæsaris, & profectione Marci Aurelii in Germaniam, quæ duo anno CLXX. contigere, ait: *Instante sane adhuc pestilentia, & Deorum cultum diligentissime restituit, & servos, quemadmodum bello Punico factum fuerat, ad militiam paravit, quos Voluntarios exemplo Volonum appellavit.* Ea peste exercitus devastatus. Duæ itaque pestes distinguendæ, seu verius eadem diversis temporibus sævit, præsenti sc. anno, & anno CLXXI. ut videre est in Chronico Eusebii.

IV. Bellum a Romanis gestum.

Eusebius in Chronico ait: *Romani contra Germanos, Marcomannos, Quados, Sarmatas & Dacos*

(a) Idem ep. 151. ad Algas. quaest. 6. *congruere*. Idem alibi (*a*) ad Algasiam scribens, hæc de eodem habet: *Theophilus Antiochenus septimus post Petrum Episcopus, qui quatuor Evangelistarum in unum opus dicta compingens, ingenii sui nobis monumenta reliquit, hæc super hac parabola in suis commentariis est locutus, &c.* Verum cum septimum numeret Antiochenum Episcopum Theophilum post Petrum, Eusebius & alii sextum ponunt, nempe post Petrum primo loco Evodium (licet alii Ignatium recenseant) secondo loco Ignatium, tertio Heronem seniorem, quarto Cornelium, quinto Heronem juniorem, sexto vero Theophilum, de quo agimus, collocant. Rursus idem in præfatione in Evangelium Matthæi testatur se legisse ejusdem Theophili commentarios in Matthæum. In fine autem commentariorum in quatuor Evangelia, de symbolicis in Ecclesia formulis hæc eleganter idem Theophilus ait: *Hortus Domini est Ecclesia Catholica, in qua sunt rosæ martyrum, lilia virginum, violæ viduarum, hederæ conjugum; nam illa quæ æstimabat eum hortulanum, significabat scilicet, eum plantantem diversis virtutibus credentium vitam.* Hæc ipse, distinguens iisdem cujusque status in Ecclesia ordinem & prærogativam.

Theophilus quotus Episcopus Antioch.

IX. Idem vero Theophilus cum scribens ad Autolicum, in primis Catholicam veritatem, ad quam velut ad tutum portum

Typus Ecclesiarum. sit confugiendum, admonuit: ac rursus ipsas hæreses, quas scriptis exagitavit, ejusmodi venusta similitudine præsignando, quomodo quis eas posset effugere, demonstravit, sic dicens: *Quemadmodum in mari insulæ quædam prominent habitabiles, frugiferæ, & quibus est aqua salubris, necnon navalia & portus commodi, quibus se naufragi recipiant: sic Deus dedit mundo, qui peccatorum tempestatibus & naufragiis jactatur, synagogas, quas Ecclesias nominamus, in q[illegible]us veritatis doctrina fervet, ad qua[illegible]fugiunt veritatis studiosi omnes, quo[illegible]t salvari, Deique judicium & iram vitare volunt.* Sed quod hic Theophilus non ad unam, sed ad omnes, quas velit, confugiendum monet Ecclesias: plane declarat, quod diximus ex Hegesippo, omnes Ecclesias, sive ab Apostolis, sive ab eorum successoribus fundatas in civitatibus tam Orientis quam Occidentis, semper perstitisse in eam diem in fide Catholica: ac proinde hæreticos nullas in eis habuisse his temporibus fundatas vel specie tenus Ecclesias, sed instar ferarum extra per lustra vagatos esse; de quibus idem hæc subdit: *Ut vero aliæ sunt insulæ saxosæ, aqua potabili vacuæ, steriles, efferatæ, inhabitabiles, quæque plurimum damni tum navigantibus tum naufragis afferunt; in his etiam naves atteruntur, & quotquot ad eas appellunt, extrema pericula subeunt: ita sunt doctrinæ errores, dico hæreses, quæ suos sectatores perdunt: non enim a prævia veritate ducuntur: verum quemadmodum piratæ, ubi impleverunt naves suas, penetrant ad prædicta loca, ut exitium apportent: sic accidit iis, qui relicta veritate, in hæreses abeunt, a quibus tandem perduntur.* Hæc ipse. Hæresum symbolum.

X. Autolicus hostis Christianorum. At scribendi ad Autolicum libros illos Theophilus ea fuit occasione impulsus, quod ipse Autolicus inter Gentiles cum primis disertus, non secus ac Celsus Epicureus, adversus Christianam religionem ad ipsum Theophilum commentarium conscripsisset; quo Græcorum cultum, nempe Gentiliciam superstitionem exaltans, laudibus celebraret; & ipsam Christianam religionem, & qui illi addictus esset, Theophilum subsannaret. Ad quem ipse respondens, ac confutans, hisce eum in primis verbis compellat: *Tu me, o amice, tantum non obruisti sermonibus tuis, quibus declaras te multum gloriari & superbire propter deos tuos lapideos, ligneos, sculptos, fusos, fictos, & pictos, qui neque cernunt, neque audiunt. Præterea mihi crimini vertis, quod sim Christianus, & insigne præclarumque hoc nomen geram. At ego quidem libenter confiteor, me Christianum esse; gaudeoque hoc nomine, quod Deo gratum & acceptum est, appellari: & nihil æque in votis habeo, quam ut sim εὔχρηστος, id est, bonus erga Deum, sive ut me bonum Deo exhibeam. Non enim (ut tibi videtur) odiosum & molestum nomen est. Verum enim vero tu fortassis ita sentis de Deo, qui ἄχρηστος, id est, malus erga Deum,* &c. Talibus enim libris tum veritatem religionis Christianæ demonstrat, tum etiam falsitatem ipsorum Gentilium superstitionis redarguit.

XI. Cæterum quod tam Eusebius, quam etiam S. Hieronymus tradant, scriptum fuisse a Theophilo Antiocheno librum adversus Hermogenem hæresiarcham: fal-

PAGIUS *eos dimicant*, quod partim hoc anno, partim sequenti actum. Marcus enim & L. Verus, qui hactenus Imperatores IIII. vocabantur, currenti anno, quo Verus Tribunitiam Potestatem VIII. & Marcus Tribunitiam Potestatem XXII. suscepere, uterque Imperator V. nuncupatus, ut ex eorum Nummis liquet. Nisi quis velit hunc eisdem titulum attributum ob Bucolicos in Ægypto ab Avidio Cassio devictos, quod Capitolinus in Marco cap.21. ubi de hac victoria locutus est, statim de morte Veri Cæsaris, & de profectione utriusque Imperatoris in Germaniam sermonem habeat.

V. Ad *num.*XI. Hermogenem Hæreticum in Afri-ca

Il eos necesse est affirmare, qui ejus hæresim post hæc tempora dixerunt in Ecclesiam erupisse, quamobrem ut de eo hic agamus, temporis ratio a nobis exigit.

De Hermogene hæresiarcha.

Quisnam igitur qualisve fuerit Hermogenes, hic opportuno loco dicamus. Docuit in Africa, picturæque studiosus, ex Christianis transiit ad philosophos Stoicos, ex quibus inferre conatus est in Ecclesiam de materia ingenita opinionem, & ab aliis turpitudinem morum. Haud dubium hanc hæresim sugillavit Tertullianus (a) in libro de Præscriptionibus, eum ait: *Et ubi materia cum Deo æquatur, Zenonis disciplina est.* Fortasse ut adularetur Imperatori, Stoicam disciplinam profitenti, ex schola Stoicorum Hermogenes ingenitam materiam in Christi Ecclesiam invehere conatus est. De eo idem Tertullianus in commentario, quem in ipsum scribit, multa in medium prodit; ac primum quod novellus esset hæreticus, quippe qui adhuc eum scriberet in eum, viveret: nam (b) ait: *Hermogenis autem doctrina tam novella est, denique ad hodiernum homo in sæculo; & natura quoque hæreticus etiam turbulentus, qui loquacitatem facundiam existimet, & impudentiam constantiam deputet; & maledicere singulis, officium bonæ conscientiæ judicet:* subdit & de ejus arte pingendi: *Præterea pingit licite, nubit assidue, legem Dei in libidinem defendit, in artem contemnit, bis falsarius, & cauterio & stylo, totus adulter, & prædicationis & carnis:* & paulo post: *A Christianis enim conversus ad Philosophos, de Ecclesia ad Academiam & Porticum, unde sumpsit a Stoicis materiam cum Domino ponere, quæ & ipsa semper fuerit, neque nata, neque facta, nec initium habens omnino, vel finem, ex qua Dominus omnia postea fecerit. Hanc primam umbram plane sine lumine pessimus pictor illis argumentationibus coloravit.* Rursum (c) vero malum a materia prodiisse, ipsum docuisse tradit.

(a) Tertul. de præscr. c.7.
(b) Idem in Hermog. c.1.
(c) Tert. ibid. c.10.

XII. Alii errores Hermogenis.

Adhæsisse Hermogeni sodalem Nigidium quemdam, idem alibi (d) testatur, eum ait: *Cæterum & Nigidius nescio qui & Hermogenes, adhuc ambulant pervertentes vias Dei. Cupio ostendant mihi ex qua auctoritate prodierunt.* Addit Philastrius hæc de Hermogene: *Is dicebat, corpus Domini in Sole esse repositum, diabolum autem & dæmones esse in materiam refundendos*. Porro ex Hermogenis hæresi, Manichæorum esse deductam hæresim, Gregorius Nyssenus (e) docet. Adversus vero Hermogenem scripserunt non tantum, quos diximus, Theophilus & Tertullianus, sed & Origenes in Periarcho (f), Eusebius (g) & alii qui in Hexameron commentarios ediderunt. Ex Hermogene autem prognatos esse non solum Manichæos (quod diximus) sed & Sabellianos, auctor est Philastrius (h), qui addit, Galatas homines Seleucum & Hermiam eamdem de materia Deo congenita opinionem sectatos, aliaque addidisse, nempe quod subdit: *Paradisum visibilem appellant ex Platone, animas hominum de igne & spiritu esse existimantes: isto baptismo non utuntur, propter verbum hoc quod dixit Johannes (i): Ipse vos baptizabit in Spiritu & igne. Isti Angelos dicunt creatores esse animarum nostrarum, non Christum Salvatorem. Mundum autem istum infernum esse asserunt; & resurrectionem in filiorum procreatione hanc esse prædicant, quæ fit in humano genere quotidie, non illam immortalitatis futuram & gloriosam annuntiant expectantes.* Qui ab his descenderant, Hermioticas dictos, alios quoque tradit errores, quos recenset, cumulasse: hos omnes Hermianos ab Hermia, vel Seleucianos a Seleuco, nominat Augustinus (k). Quod vero tam Philastrius, quam Augustinus (l), nonnisi cum agunt de Sabellianis, de Hermogene meminerunt: accepta est a quibusdam erroris occasio, ut putarint post Sabellium vixisse Hermogenem. Porro Hermogenis sectatores, ab hæresi, quam asserent, Materiarii nuncupati sunt ab eodem Tertulliano (m): quos æque omnes Hermogenianos dictos Lactantius (n) confutat.

(d) Idem de præscr. c.39.
(e) Gregor. Nyssen. de hom. c.24. 25.
(f) Orig. Periarch. l.1. c.2.
(g) Euseb. de præpar. l.7. c.8.
(h) Philastr. de hæres. c.55. 56. 57.
(i) Luc.3.

Quæ ex Hermogene prodiere.

(k) Aug. de hær. c. 59.
(l) Idem ubi supra c.41.
(m) Tertull. contr. Hermog. c.25.
(n) Lactant. l.2. c.9.

Se-

PAGIUS Hermogenes Hæreticus. ea docuisse, sine teste a Baronio affirmatum. Ex eo enim quod Tertullianus Africanus adversus illum scripserit, non magis deducitur, eum in Africa vixisse, quam deduceretur, eum Syrum esse, eo quod Theophilus Antiochenus in illum scripsit, ut ait Valesius in Notis ad lib.4. Eusebii cap.24.

JESU CHRISTI ANNUS 171. | ANICETI PAP. ANNUS 5. | M. AUR. ET L. VER. IMPP. ANNUS 9.

I. Bellum Marcomannicum.

SEquenti anno centesimo septuagesimo primo, Sosio Prisco & Cælio Apollinare Coss. Marcomannicum bellum cœptum est, ipsis Imperatoribus ad bellum proficiscentibus: de quorum profectione, ac obitu Lucii Veri, hæc scribit Capitolinus (a): *Profecti tamen sunt paludati ambo Imperatores, Parthis * & Marcomannis cuncta turbantibus, aliis etiam gentibus, quæ pulsæ a superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus. Nec parum profuit ista profectio, cum Aquilejam usque venissent: nam plerique Reges cum populis suis se retraxerunt, & tumultus auctores interemerunt. Quadi autem, amisso Rege suo, non prius se confirmaturos eum, qui erat creatus, dicebant, quam id nostris placuisset Imperatoribus. Lucius autem invitus profectus est, cum plerique ad Legatos Imperatorum mitterent, defectionis veniam postulantes. Et Lucius quidem, quod amissus esset Præfectus Prætorio Furius Victorinus, atque pars exercitus interiisset, redeundum esse censebat: Marcus autem fingere barbaros existimans & fugam, & cætera, quæ securitatem bellicam ostenderent, ob hoc, ne tanti apparatus mole premerentur, instandum esse dicebat. Denique transcensis Alpibus, longius processerunt, composueruntque omnia, quæ ad munimen Italiæ atque Illyrici pertinebant. Placuit autem urgente Lucio, ut, præmissis ad Senatum litteris, Lucius Romam rediret. Via quoque postea iter ingressi sunt: sedens cum fratre in vehiculo Lucius apoplexia arreptus periit:* & post multa addit, corpus Lucii Romam advectum, illatumque majorum sepulcro, ac inter divos ipsum Lucium a Senatu esse relatum. Obitus Lucii Imp.

(a) Capitol. in Marco.
* al. Sarmatis.

In

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5662.

SÆC. II. Anno Urbis 922. Olymp. 237. an. 1. A. C. 169.

☉ 20. B. ☽ 18. P. 3. April. Indict. 7.

JESU CHRISTI 169. *secund. Baronium* 171.

SOTERIS PAPÆ 9.

M. AURELII, ET L. VERI IMPP. 9.

I. *Consules.* (1) ANum. I. ad IV. Coss. *Q. Sosius Priscus, & P. Cælius Apollinaris*, ut ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari ex Inscriptione, quæ apud Gruterum pag. CCC. legitur, in qua C. Licinius Licinianus dicitur cooptatus. Q. SOSIO. PRISCO. P. CÆLIO. APOLLINARE. COS. P. R. C. A. DCCCCXXII. qui annus Urbis hoc anno inchoatur, ideoque & Fastorum ordo recte digestus.

II. *Quinta Quinquennalia Imperii Proc. M. Aurelii.* M. Aurelium Proconsularis Imperii quinta Quinquennalia dedisse, ex septimis ejus Quinquennalibus infertur; hæc enim anno CLXXVII. peracta. Istorum solemnium occasione Congiarium, ut moris erat, a Marco Aurelio datum. Mediobarbus enim Nummum exhibet inscriptum, ANTONINUS AUG. TR. P. XXIII. in postica: LIBERALITAS AUG. V.

NOTÆ (1) COss. *Q. Sosius Priscus, & P. Cælius Apollinaris.* Gruterianæ inscriptiones pag. CCC. 1.

Q. SOSIO. PRISCO. P. CAELIO APOLLINARE
COS.
P. R. C. A. DCCCCXXII.

Ibidem pag. CCCXXX. 1.

DED. III. ID. AUG. SOSSIO. PRISCO
ET. CAELIO. APOLLINARE. COS.

Item pag. MLXXXIX. 6. & Ferretus Mus. Lapid. pag. 109.

DEDIC. III. ID. AUG. SOSSIO &c.

Sponius in Miscell. pag. 189.

SOSIO. PRISCO. PONTIFICI
SODALI. HADRIANALI. &c.
CONSULI.

Lapis Arimini inter Donianas inscriptiones Cl. VI. n. 33. pag. 168. ex Commentariis Cæsaris Clementini.

DEDICAVIT. IDIBUS. IAN.
Q. SOSIO. PRISCO. SENECIONE
P. CAELIO APOLLINARE. COS.

De Sosio Prisco Senecione vide Plinium lib. I. epist. XIII. & lib. IV. epist. IV. Ergo *Sosio Prisco* addendum est ex Ariminensi lapide *Senecionis* nomen.

Fabrettus pag. 494. n. 188.

P. CAELIO. APOLLINARE. COS.
P. R. C. A. DCCCCXXII.

Fasti Idatiani & ceteri: *Prisco & Apollinare.*

II. Tempus Imperii Lucii.

In ejus sepulcro ad Hadriani molem posito inscriptio legitur, qua erroris redarguitur ipse Julius Capitolinus, & Aurelius Victor, qui dixerunt eum imperasse annos undecim, cum novem tantum reperiatur in Imperio vixisse, quod ejus sepulcri ejusmodi docet elogium his verbis exaratum: IMP. CÆSARI. L. AURELIO. VERO. MED. PARTIC. PONTIF. TRIBUNIC. POT. IX. IMP. V. COS. III. P. P. Quot enim vicibus repetitus habetur numerus Tribunitiæ potestatis, tot annis eum vixisse in Imperio dicendum est. Nam (ut ex nummis constat) ea primum cum Imperio semel adepta, annisque singulis iterata, certum ejus Imperii numerum annorum constituit. Ex numero igitur Tribunitiæ potestatis certam ac firmam stabiliri chronographiam annorum cujusque Imperatoris, superius quoque auctore Dione sæpe notasse meminimus. Quod ut exploratius cuique sit, ejusdem Dionis hic repetam verba, quod maximi ponderis sint: nam de his frequenter, ob dubium annorum numerum cujusque ferme Imperatoris, oportuit meminisse. Ait itaque Dio (a): *Gerere quidem Tribunatum plebis, nefas ducunt Imperatores, cum utique ipsi Patricii sint: omnem vero Tribunitiam potestatem quantum umquam maxima fuit, accipiunt. Et quia quotannis eam cum Tribunis plebis ejus anni renovant, annorum Imperii ipsorum hinc summa concipi solet.* Hæc Dio: ex quibus tempus exordii Marcomannici belli & obitus Lucii perspicue demonstratur.

(a) Dio hist. Rom. l. 53.

III. Cæterum M. Aurelius, qui funus Lucii curaturus Romam advenit: haud passus est se illic diutius retineri: sed inde mox recedens, susceptum Marcomannicum bellum est prosecutus, eoque diu detentus fuit: quod quidem Galenus (b) narrat his verbis: *Dum Aquileiæ hibernarent, ac exercitum colligere & instruere decrevissent, nuntios ad me miserunt, quibus ut ad se venirem jubebant. Cæterum Lucio media hieme ad superos concedente, ut cadaver Romam retulit, & quæ consueta sunt, fieri peregit, iter in Germanos suscepit, atque ut se subsequerer, mandavit. Verum cum bonus & humanus esset, ipsi (sicut scis) persuadere valui, ut me in Urbe relinqueret, præsertim cum brevi*

(b) Galen. de præcog. ad Posth. c. 9.

Galenus quid cum Marco Imp.

re-

PAGIUS

V. Cos. III. Cernitur figura stolata stans, dextra congium, sinistra cornucopiæ tenens.

III. Uterque Imperator Aquileiam contendit.

Capitolinus in Marco cap. 14. ait: *Profecti itaque sunt paludati ambo Imperatores, Victovalis & Marcomannis cuncta turbantibus .... nec parum profuit ista profectio, cum Aquileiam usque venissent. Nam plerique Reges & cum populis suis se retraxerunt, & tumultus Auctores interemerunt. Quadi autem amisso Rege suo, non prius se confirmaturos eum qui erat creatus, dicebant quam id nostris placuisset Imperatoribus .... Denique transcensis Alpibus, longius processerunt, composueruntque omnia, quæ ad munimen Italiæ atque Illyrici pertinebant.* Quæ omnia præsenti anno contigisse Baronius arbitratus est; cum tamen partim ad præcedentem, partim ad præsentem pertineant. Currenti anno uterque Imperator paludatus Aquileiam venerunt, ubi quæ ad bellum necessaria apparatunt, ut testatur Galenus, qui tum vivebat, & Domus Augustæ Medicus erat, lib. de Præcognit. cap. 9. *Quare*, inquit, *cum jam ex Urbe in bellum movissent, ac dum Aquileia hibernarent, exercitum colligere & instruere decrevissent, nuncios ad me miserunt, quibus ut ad se venirem, jubebant.* Ubi de præsentis anni hieme Galenus loquitur, ut mox monstrabimus. Mediobarbus M. Aurelii Nummum exhibet, in cujus postica legitur: FORT. RED. TR. POT. XXII. IMP. V. COS. III. Visitur figura sedens, dextra gubernaculum, sinistra cornucopiæ tenens. Producit & istum L. Veri, in quo eadem figura cernitur, & hæc verba leguntur. TR. P. VIII. IMP. V. COS. III. FORT. RED. id est, *Fortuna reduci*. Quare cum uterque Nummus cusus fuerit anno superiori, quo L. Verus Tribunitiam Potest. VIII. & Marcus XXII. inierunt, nullus dubito, quin & eodem anno uterque Imperator Romam reliquerit, & Aquileiam venerit. Aquileiæ non parvo tempore commorati sunt. Scribit enim Galenus de Libris propriis cap. 2. *Verum brevi post tempore ex Aquileia mihi litteræ ab Imperatoribus missæ perferuntur, quibus illi me revocabant: statuerant enim ex hibernis expeditionem contra Germanos facere .... Ceterum ego Aquileiam cum pervenissem, pestis, quantum antea numquam, grassari cœpit. Unde Imperatores statim Romam cum paucis militibus fugere coacti .... In itinere autem e vivis cum excessisset Lucius, Romam deportatus ab Antonino, funeratusque est.* Quæ omnia præsenti anno adscribenda. Extat M. Aurelii Nummus apud Mediobarbum, in quo habetur: M. ANTONINUS AUG. TR. P. XXIII. in postica: SALUS AUG. COS. III. S. C. Cernitur Salutis typus. Qui Nummus cum currenti anno, quo Marcus Tribunitiam Potest. XXIII. suscepit, percussus fuerit, confirmat quod scribit Galenus, indicatque, hoc anno pestem grassatam esse, at non Romæ; cum ad eam urbem M. Aurelius & L. Verus non fugissent, si peste afflicta fuisset. Præterea Lucio demortuo, Marcus ejus corpus non detulisset, neque denique in Germaniam proficiscens Commodum filium Romæ reliquisset, si in ea pestis sævisset. Testatur quippe Galenus libro de libris propriis, M. Aurelium Roma ad bellum Germanicum se conferentem, quod anno CLXX. contigit, filium Commodum ibidem reliquisse: unde anno CLXXV. illum ad limitem Germaniæ vocasse eo anno videbimus.

Baron. n. 8.

IV. Imperatores, postquam Barbaris pacem petentibus concessissent, *transcensis Alpibus longius processerant, composueruntque omnia quæ ad muniendam Italiam atque Illyricum pertinebant*. Addit Capitolinus in Vita Veri Imperatoris cap. 9. *Composita autem bello in Pannonia, urgente Lucio, Aquileiam rediere, (nempe Marcus) in urbem destinatus est: sed non longe ab Altino, subito in vehiculo, morbo, quem apoplexim vocant, correptus Lucius, apud Altinum perit.* Ex quibus verbis colligitur, novam hoc anno ab Imperatoribus in Pannoniam profectionem institutam esse, in Numismatis diserte expressam. Extat enim in Gaza Regia Nummus æreus majoris formæ inscriptus;

Uterque Imperator in Pannonias movet.

ptus;

rediturus esset : & post nonnulla : *Præter opinionem igitur cum Imperator diutius bello Germanico detentus fuisset, omne id otium ad scribendum contulit*. Hæc ipse. Quod vero Capitolinus post Lucii obitum Cassium rebellasse ait, non id continuo accidit, sed post acceptam de barbaris victoriam contigisse, inferius tradit.

IV. Tempore ejusdem Marcomannici belli martyrio coronatos Gervasium & Protasium, quæ S. Ambrosii (*a*) nomine conscripta habentur, eorum Acta testantur. Expetivisse enim sacerdotes idolorum ab Astasio duce, ut, si vincere barbaros, & ad Imperatores victor reverti cuperet, & de diis benemereri, Gervasium & Protasium Christianos supplicio afficeret; quod ille impigre faciendum curavit. Scimus tamen alios ad alia tempora eorum referre martyrium : sed de his in Notationibus ad Romanum Martyrologium satis egimus.

(*a*) *Apud Sur. tom. 1. die 19. Junii.*

V. *De impostura Alexandri Imp. ...terum.* At quomodo falso oraculo, opera Alexandri impostoris (de quo superius fusius actum est) tanquam ab Æsculapio, qui recens apparuisset, prodito, Marcus imperator illi fidem præstans, insigniter deceptus, ipseque Romanus exercitus ingenti clade affectus sit, Lucianus (*b*) rem gestam in hunc modum describens : *Accipe*, inquit, *jam facinus quoddam hominis scelestissimi, unum inter omnia multo impudentissimum. Cum jam non mediocrem in regiam aditum sibi patefecisset, inque aulam Cæsaream, præsertim Rutiliano rem adjuvante atque approbante, cum bellum, quod in Germania gerebatur, maxime flagraret, Divo Marco cum Marcomannis & Quadis conferente, oraculum divulgavit; quo jubebat, uti duos leones vivos in Danubium immitterent variis cum odoribus ac sacris quibusdam magnificis. Sed præstat oraculum ipsum referre:* *Falso oraculo decipitur Imp.*

(*b*) *Lucianus in Pseudom.*

Gur-

PAGIUS ptus: M. ANTONINUS AUG. TR. P. XXIII. Cernitur caput M. Aurelii laureatum. In postica: PROFECTIO AUG. COS. III. Repræsentatur Imperator equo insidens habitu militari, tenens dextra lanceam, miles ante eum graditur, & tres alii eum subsequuntur. Cum itaque præsenti anno M. Antoninus Tribunitiam Pot. XXIII. capessierit, Pannonica expeditio hoc etiam anno suscepta; ob quam uterque Augustus Imperator VI. appellatus, saltem M. Aurelius, cujus hic apud Mediobarbum Nummus hoc anno percussus extat: M. ANTONINUS AUG. TR. P. XXIII. In postica: VIC. GER. S. C. in clypeo trunco arboris imposito, quem Victoria tenet. In postica alterius, IMP. VI. COS. III. S. C. Dio lib. 71. Lucii morte breviter memorata, ait Marcum præfecisse Cassium toti Asiæ, & eodem tempore Germanos, qui trans Istrum incolunt, venisse usque in Italiam, attulisseque Romanis maxima ac gravissima incommoda, quibus Marcus occurrit, Pompeiano atque Pertinace, Legatis exercitus factis. Addit: Germanis superatis *Germanicus appellatus est*, hoc nempe anno, ut elicio ex hoc Nummo apud Mediobarbum : M. ANTONINUS AUG. TR. P. XXIII. In postica: GERMANICO AUG. IMP. VI. COS. III. S. C. Duo captivi ad trophæum, alter stans, alter sedens repræsentantur. Quamobrem jam hoc anno M. Aurelius *Germanicus* nuncupatus. Ex Pannonia Aquileiam rediere, quo eos Galenus convenit, ut ex ejus verbis num. præcedenti citatis liquet.

V. *Obitus Lucii Imp. Baron. num. I. & II.* Galenus lib. de Præcognit. cap. 10. ait : *Ceterum Lucio media hieme ad superos concedente, ut cadaver Romam retulit, & quæ consueta sunt, fieri peregit, iter in Germanos suscepit*. Mortuus itaque hoc anno L. Verus, ut recte Baronius vidit, & quidem Decembri exeunte. Historici enim Græci hiemem a die undecima mensis Novembris incipiunt. Quare errarunt Capitolinus in Vita Marci, Victor in Epitome, Cassiodorus, & Eutropius, qui annos undecim L. Vero assignant; annos enim tantum novem imperavit, ut scribit Auctor Chronici Alex. & liquet ex Nummis, qui ultra Tribunitiam Pot. IX. non progrediuntur. Lucii mortem hoc anno exeunte contigisse demonstrat Em. Card. Norisius Dissert. 4. de Epochis Syro-Macedonum cap. 1. ex rescripto *lib. 3. Cod. tit. 31. de petit. L. 1.* in cujus titulo solius M. Aurelii nomen præfigitur, cum vivente Vero utriusque Augusti nomina una simul prænotarentur. *Propositum est rescriptum, in Africa VI. Kal. Februarias Claro & Cethego Coss.* seu anno Christi sequenti, die XXVII. Januarii. Quare cum Verus apud Altinum Venetorum urbem obierit, mors ejus contigit, exeunte mense Decembri currentis anni, ejusdem Imperii anno nono.

VI. *Initium belli Marcomannici.* Bellum Marcomannicum, non hoc anno, sed sequenti inchoatum. Nam M. Aurelius non tantum corpus L. Veri Romam retulit, ibique eum apotheosi donavit; sed etiam aliquo tempore in Urbe mansit. Tradit enim Capitolinus in Marco cap. 21. *Sub ipsis profectionis diebus in secessu Prænestino agens, filium nomine Verum Cæsarem, exsecto sub aure tubere, septennem amisit. quem non plus quinque diebus luxit. Et quia Ludi Jovis optimi mananti erant, interpellari eos publico luctu noluit. Instante sane adhuc pestilentia & Deorum cultum diligentissime restituit, & servos, quemadmodum bello Punico factum fuerat, ad militiam paravit*. Quare M. Aurelius post Lucium in Deorum numerum relatum, *Præneste* secessit, annoque centesimo septuagesimo Verum filium amisit, & Ludos Capitolinos Jovi sacros Romæ celebravit. Sequenti enim anno Agon Capitolinus vicesimus secundus actus, ut ex annorum supputatione intelligitur. Capitolinum citatum de rebus anno CLXX. gestis (quod aliqui negarunt, & de priori profectione, quando nempe Aquileiam Marcus venit, interpretandum credidere) sermonem habere, ex Nummis anno sequenti percussis certum redditur. Mediobarbus Nummum Marci in medium affert, in quo habetur, M. ANTONINUS AUG. TR. P. XXIIII. In postica, COS. III. SALUTI AUG. Visitur figura stans coram ara, dextra pateram cum serpente, sinistra hastam tenens. Marcus anno centesimo septuagesimo Tribunitiam Pot. XXIIII. ingressus est; eoque anno peste adhuc vigente, pro ejus salute sacrificatum. Producit ibidem Mediobarbus alium Marci Nummum cum eadem antica, in cujus aversa parte legitur, PROFECTIO AUG. COS. III. S. C. Eo itaque anno Marcus Roma digressus expeditionem Marcomannicam suscepit.

Gurgitibus fluvii turgratis ab imbribus Istri
Immisisse duos Cybeles edico ministros,
Montе feras alitas: tum quantum alit Indicus aer
Florum atque herbarum beneolentum: moxque futura est
Et victoria, pax & amabilis, & decus ingens.

VI. *Hae cum facta essent quemadmodum ille præscripserat, leones quidem simulatque in hostiam regionem enatassent, barbari, canes quospiam aut lupos esse rati, fustibus arcebant. At nostrorum protinus maxima strages consecuta est, viginti ferme millibus simul extinctis. His similia sunt ea quæ in Aquileja contigerunt, cum parum abfuerit quin urbs ea caperetur. At is ad id quod evenerat, Delphicam illam responsionem, Crœsoque redditam oraculum frigide sane detorsit, dicens, Deum quidem prædixisse victoriam, haud tamen explicasse, utrum Romanorum futura esset, an hostium.* Hucusque de oraculo impostoris famosissimi Lucianus. Ex his videas, Imperatorem diis fidentem, & Christianos odio prosequentem, in extremum discrimen adduxisse Romanum exercitum; sed quod in eo militarent plurimi Christianorum, haud funditus deleri potuisse: horum namque præstantia ac pietate postmodum non ipse tantum Romanus exercitus divinitus est liberatus, sed & hostes penitus profligati: hæc autem quomodo facta sint, suo loco uberius dicturi sumus.

VII. Luciani ætas. Quod autem ad Lucianum pertinet, qui hæc scripsit: licet omnes affirment claruisse temporibus Traiani Imperatoris, tamen ex iisdem scriptis liquido constat, eum ad hæc usque tempora pervenisse, ac etiam eadem supergressum esse. Sed cum multa quæ ab eo scripta sunt adversus Christianam religionem, suis locis sint superius recensita; hic de ejus obitu paucis agere, ratio temporis persuadet, & quæ de eo a Suida litteris sunt commendata simul attexere: sic enim ait: *Lucianus, Samosatenus cognomento, blasphemus, sive maledicus, atque inauspicatus, ac potius impius, quod in Dialogis divina oracula pro ridiculis inducit, fertur sub Traiano & ante eum fuisse. Initio concionator Antiochiæ fuit: quæ res cum ei male cessisset, se ad scribendum contulit, scripsitque infinita. Iatrrisse fertur a canibus, cum rabiem suam contra veritatem exercuisset. Nam in Peregrini vita perstringit Christianismum, & ipsi Christo maledicit homo sceleratus. Itaque furoris sui & in hac vita justus pœnas dedit, & in futura æterni ignis cum satana hæreditatem cernet.* Hucusque Suidas. Ejusmodi sane digno homine epitaphio decuit impium hominem cum impietate sua pariter sepeliisse. Quod vero idem Suidas dicat, Lucianum fuisse Antiochiæ concionatorem, inde accidit, ut complures ipsum fuisse religione Christianum existimarint, sed a fide apostatam in eamdem esse furiose grassatum. Sane quidem ex ejus scriptis superius citatis cognoscitur, ipsum res Christianas apprime calluisse. Vix dici potest quantam cladem apostatæ quibusque sæculis in Christianam religionem intulerint, quod & hoc deplorato nostro sæculo experimur. At de his alias.

JESU CHRISTI ANNUS 172.	ANICETI PAP. ANNUS 6.	M. AUR. IMP. ANNUS 10.

I. CEntesimo septuagesimo secundo Christi anno, Severo Cethego & Julio Claro Coss. M. Aurelii Imperatoris anno decimo, Melito (a) Sardensis in Asia Episcopus, pro Christianis sæva persecutione exagitatis, eidem M. Aurelio Antonino Imperatori apologeticum obtulit. Quam nervosus fuerit liber ille, & Christiano Episcopo dignus, pauca quædam, quæ ex eo accepta Eusebius (b) recitat, facile monstrant: sunt enim hæc: *Jam (Quod numquam antea accidit) totum genus piorum hominum, qui se divino cultui penitus addixerunt, persecutione affligitur, & novis edictis promulgatis per universam Asiam exagitatur. Nam impudentes & protervi calumniatores, atque adeo alienarum rerum appetentes, ex his edictis occasionem nacti, palam noctu atque interdiu furantur, eosque expilant qui nihil cuiquam omnino intulerunt injuriæ:* & paulo post: *Quod si te præcipiente hoc fit (justus enim Imperator & Rex non injusti quicquam aliquando consilio statuit) si sane recte factum, atque ejusmodi mortis præmium lubenti animo perpetimur.*

(a) Eusebius in Chron. hoc anno. Melitonis Apologia Imperatori oblata. (b) Idem histor. lib. 4. c. 25.

II. Melito Episcopus quid pro Christianis. *Istam autem unam tibi supplices petitionem offerimus, ut tu ipse auctores talis contentionis & dissidii despiciendos cures: denique recto judicio decidas, mortem ne ac supplicium, an salutem & securitatem sint promeriti. Sin vero istud consilium, hocque novum decretum tua auctoritate minime sancitum est, quod plane ne contra crudeles quidem & barbaros hostes statuere æquum est: multo magis te obsecramus, ne tam aperto latrocinio nos expoliari permittas.* His item subdit: *Divina, quam nos excolimus, religio antea inter barbaros insigniter viguit: quæ cum apud gentes tuas*

pra-

præclaro & eximio Augusti regno, a quo paternum duxisti genus, floreret; ipsi Imperio, quo tu potiris cum primis fausto ac felici præsidio fuit. Nam ex eo tempore Romani Imperii fines magna cum amplitudine & splendore dilatati sunt: cui tu non modo jam successor fortunatus es, sed etiam cum filio futurus es, modo divinam illam religionem tuearis, quæ simul cum Augusti regno apud vos cum incepta, tum una cum Imperio enutrita accrevit: quam plane majores tui, præter aliarum religionum ritus quos observabant, magnopere coluerunt. Atque quod nostra religio Imperio tam præclare cœpto maximo plane adjumento & commodo fuerit, illud certissimo argumento esse poterit: nempe quod ab Augusti regno hactenus nihil rerum adversarum invectum est, sed contra, omnia summo cum splendore & amplitudine prospere & ex animi cujusque sententia processerunt.

III. Modestiores Impp. pro Christianis rescripsere. *Et quamquam Nero & Domitianus, soli inter omnes Imperatores, invidorum quorumdam & malevolorum hominum suasu adducti, nostram religionem ignominiæ & obtrectationi exponere studebant, quorum perdito conatu falsa ista & malitiosa criminatio contra Christianos ad aures hominum illapsa est, & temeraria ac vesana consuetudine continuata: illorum tamen inscitiam & amentiam pii & religiosi tui patres majoresque coarguentes, sæpe eos, qui contra istos piæ religionis & doctrinæ professores aliquid novi moliri audebant, modeste & prudenter per edicta correxerunt. In quorum numero & Hadrianus avus tuus, quem cum aliis multis, tum Fundano Proconsuli Asiæque Præfecto litteras in Christianorum gratiam scripsisse constat; tuus item pater, quocum una tu summam rerum administrabas, tum ad alias civitates gregatim, tam ad Larissæos, & ad Thessalonicenses, ad Athenienses, & ad omnes denique Græcos nominatim mandata per litteras delegavit, ne quid novarum rerum contra nos Christianos aliquando edere molirentur. Te igitur multo potius omnia facturum, quæ a tua benignitate postulamus, pro certo sumus persuasi: quippe cum de his hominibus non eamdem solum cum majoribus sententiam & mentem sed etiam multo humaniorem & divinæ sapientiæ studio magis deditam teneas.* Hucusque ex Apologetico Melitonis Eusebius, qui texens ejusdem auctoris scriptorum catalogum, ait (a):

(a) Euseb. lib. 4. c. 25. in princ.

IV. Melitonis scripta. *Primum Melitonis duo de Paschate libri, alius de recta vitæ Christianæ institutione, de Prophetis alius; liber item de Ecclesia, alter de die Dominico; est præterea ejusdem liber de natura hominis, de ejus creatione, de obedientia fidei, de sensuum sedibus: istis accedit liber de anima*

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5663.

SÆC. II. Anno Urbis 923. Olymp. 237. an. 2. A. C. 170. ☉ 12. A. ☽ 19. P. 23. April. Indict. 8.

JESU CHRISTI 170. *secund. Baronium* 172.

ELEUTHERI PAPÆ 1.

M. AURELII IMP. 10.

I. *Consules.* [1] A Num. I. ad VI. Coss. *M. Cornelius Cethegus, & C. Erucius Clarus*, ut ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari ex Inscriptione Foroliviensi a Marchesio in lib. 1. ejusdem urbis publicata.

II. *Quinquennalia Commodi Cæsaris.* Commodus Cæsar Imperii Cæsarei Quinquennalia dedit.

III. *Apologia Melitonis.* Eusebius in Chronico anno Abrahami 2186. qui Kalendis Octobris præcedentis Christi anni inchoatus, ait: *Antonino Imperatori Melito Asianus, Sardensis Episcopus Apologeticum pro Christianis tradidit*, quod anno præcedenti in finem vergente factum videtur, ut ex Chronico Alex. elicitur. Præterea eo anno Proconsularis Imperii quinta Quinquennalia Marcus edidit, quæ majori pompa, quam Quinquennalia fieri solita. Hujus Apologiæ Fragmentum extat apud Eusebium lib. 4. cap. 26. in qua de Imperio Romano loquens, ait: *Cujus tu heres ac successor adspirantibus omnium votis potitus es, potierisque deinceps una cum filio*. Quare Commodus Cæsar Imperii con-

NOTÆ [1] COss. *M. Cornelius Cethegus, & C. Erucius Clarus*. Sponius in Miscellan. pag. 80.

M. AURELIO. CETHEGO
L. IUNIO. CLARO. COS.

Lapis Foroliviensis apud Fabrettum pag. 505. n. 116. de quo Norisius in epistola consulari ad hunc annum:

M. CORNELIO. CAETEGO. C. ERUCIO
CLARO. COS.

Hinc vera horum consulum nomina se eruisse putavit Norisius. Lapis Gruterianus pag. CXXVI.

CLARO. ET CETHEGO. COS.

extremis tantum nominibus. Aliæ inscriptiones a Relando prolatæ A. D. 146. aptari possunt. Fasti fulgati: *Cethego, & Claro*.

nimo & corpore: inter quos est etiam liber de lavacro regenerationis, de veritate, de fide, de generatione Christi; liber etiam ejusdem de prophetia, de hospitalitate: unus item qui Clavis inscribitur, alius etiam de diabolo, alius de Apocalypsi Joannis, de Deo incarnato, postremo ad Antoninum scriptus. In libris quos de Paschate confecit, quo tempore illos scripserit, in ipso illorum exordio his verbis refert: Cum Servilius Paulus esset Asiæ Proconsul, quo quidem tempore Sagaris martyrii corona donatus est, magna apud Laodiceam orta est controversia de Paschate: quod quidem festum forte eodem temporis articulo, quo erebatur controversia, incidit; atque illis ipsis diebus etiam a me ista de festo illo fuere perscripta: & in fine: *Idem auctor præterea in proœmio operis sui, quod breves & selectas sententias ex Scripturis depromptas continet, librorum veteris Testamenti, qui sunt omnium consentiente auctoritate probati, catalogum citat; quem quidem isto loco ad verbum percensere necessarium duximus.*

V. Epistola Melitonis ad Onesimum. *Melito Onesimo fratri S. Quoniam sæpenumero, incredibili studio erga verbum Dei incensus, a me vehementer flagitasti, ut quasdam breves & selectas sententias ex Lege, & Prophetis, & Salvatore, & universa fide nostra excerptas tibi contexerem; & item librorum veteris Testamenti accurate cognoscendorum cupiditate incitatus, quot numero sint, & quo ordine collocati, magnopere scire expetivisti: cum studium tuum erga fidem, & cognoscendi aviditatem erga verbum Dei pro certo intelligerem: & quod pro æternæ salutis corona strenue instar athletæ decertans, istas res ob desiderium illud, quo erga Deum exardescis, maxime omnium præferre videare: illud plane cum tale & tam fructuosum cernerem, cumulate, quoad poteram, perficere laboravi. Proinde in Orientem iter suscipiens, & eo usque loci proficiscens, ubi hæc & prædicata & gesta fuerunt; cum accurate a quibusdam de veteris Testamenti libris didicissem, illorum nomina hic subscripta ad te misi, quæ sunt hæc: Moysis quinque, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Jesus Nave, Judices, Ruth, Regum seu Regnorum libri quatuor, Paralipomenon duo, Psalmi Davidis, Salomonis Proverbia, Sapientia, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Job, Prophetarum libri Isaiæ, Hieremiæ & duodecim Prophetarum scripta in uno libro separatim contenta, Daniel, Ezechiel, Esdras. Ex quibus breves & selectas sententias excerpsimus, easque in sex libros dispertivimus. Tot libri dicuntur esse Melitonis.* Hæc Eusebius. Sed quod ait de sua profectione ad Orientem, ad locum ubi divina Scriptura prædicatione est vulgata, haud dubium de Hierosolyma est intelligendum; ubi agens, ex canone Hebræorum tantum, quos recitat, libros recensuit. Cum igitur Melitonis lucubrationes tum ab Eusebio, tum etiam a S. Hieronymo adeo exacte sint enumeratæ, plane constat, librum illum de Transitu Virginis, Melitonis nomine decoratum, alterius potius esse auctoris; nec vel Melitonis continere apicem, eruditus quisque perfacile judicabit: sed enim illum recens emersisse, & antiquos omnes latuisse certum est, ac proinde apocryphum jure censendum.

Quod vero in libro de Paschate Melitonem meminisse ait de Sagari martyre: VI. Sagaris martyr.
fuisse hunc Laodiceæ Episcopum, ac illustris martyrii obiisse certamen, testatur Polycrates Episcopus Ephesiorum, qui & de Melitonis exitu meminit, dicens (a): *Quid attinet dicere de Sagari Episcopo & martyre, qui Laodiceæ mortem oppetiit? Quid porro beatum Papirium, & Melitonem eunuchum recenseam, qui spiritus sancti instinctu afflatus totum vitæ suæ tempus pie sancteque exegit, qui Sardis tumulo conditus est, expectans Christi e cælo ad universam carnem visitandam adventum, ex quo ex mortuis resurget? Isti omnes diem Paschatis decimoquarto die Lunæ ex Evangelii præscripto observarunt,* &c. *Hujus* (inquit Hieronymus b) *elegans & declamatorium ingenium laudans Tertullianus in septem libris, quos scripsit adversus Ecclesiam pro Montano, dicit eum a plerisque nostrorum Prophetam putari.* Sed de his superius, ubi toleratam eam de Paschate celebrando sententiam tunc fuisse diximus: quamobrem Sagaris & aliorum nomina publica attestatione, sunt in Ecclesiasticis tabulis merito recensita, certusque singulis tributus dies, quo anniversaria eorum memoria celebretur. At

(a) Apud Euseb. lib. 5. cap. 23.

(b) Hieronym. de Script. Eccles. in Melitone.

PAGIUS consors erat, ut etiam ex verbis Julii Pollucis in Præfatione libri primi Onomastici ad Commodum Cæsarem, deduci videtur. Ω καὶ πατρὸς ἀγαθὲ [illegible] σοφία: id est, *O boni patris fili paterno seu hereditario jure, & regnum & sapientiam possides.* Valesius in Notis ad Proœmium lib. 5. Hist. Eusebii laudatum hujus Historici locum explicans, inquit: *Jam ergo Commodus a patre adscitus fuerat in consortium Regni, cum hunc pro Christianis libellum Melito Imperatori porrigebat. Quod sub finem Imperii M. Antonini contigisse constat.* Sed non advertit Valesius Commodum jam ab anno centesimo sexagesimo sexto Cæsarem fuisse, Imperioque Cæsareo potitum? ideoque de Imperio Augusteo Commodi Melitonem non loqui, ut Eusebius & Auctor Chronici Alex. videtur.

IV. Expeditio Germanica. Hoc anno M. Aurelius, Roma relicta, adversus Germanos movit, ut anno præcedenti ostendi.

VII. Apollinaris Hierapolit. Episcopus. At non Melitonem solum, sed & Apollinarem Hierapolitanæ Ecclesiæ Episcopum, fama conspicuam, scripsisse librum his temporibus pro fidei Christianæ defensione, idem testatur Eusebius (a), qui & cæterorum ejus scriptorum his verbis seriem texuit (b): *Ex multis Apollinaris scriptis, quæ apud multos integra servantur, ista sunt quæ ad nos pervenerunt: Liber ad Imperatorem, de quo ante diximus, scriptus: quinque libri contra Gentiles: de veritate duo: contra Judæos duo: & alii quos deinceps scripsit contra Cataphrygarum hæresim: quæ id quidem temporis (quandoquidem jam tum Montanus cum suis pseudo-Prophetissis perversa suæ opinionis fundamenta jaciebat) tamquam nasci cœpit: atque etiam non longo tempore post de integro renovata, multo serpsit longius.* Hæc de Apollinari Eusebius.

(a) Euseb. lib. 4. cap. 25.
(b) Idem ibid. cap. 26.

VIII. Scriptores Eccl. hujus temporis. Alios item complures tunc claruisse in Ecclesia viros sanctitate & doctrina egregie excultos (c) testatur, inquiens: *Philippus porro, quem Dionysii testimoniis Ecclesiæ Gortynensis Episcopum fuisse cognovimus, longe accuratissimum opus contra Marcionem contexuit: idem ab Irenæo factitatum est. Modestus quoque egregie præter cæteros, viri illius errorem conspicatus, omnium oculis subjecit ad contemplandum. Alii item complures scriptores extiterunt, quorum lucubrationes adhuc in permultorum fratrum manibus integre custodiuntur.* Inter alios vero est de Musano apud eumdem memoria nobilis, cum ait (d): *Musani autem, quem inter eos qui supra demonstrati sunt numeramus, extat quidem liber elegantissimus, ab eo scriptus adversus quosdam fratres, qui videbantur inclinare in hæresim eorum qui Encratitæ dicuntur.* Meminit horum omnium S. Hieronymus. Recenset quoque inter hos Eusebius (e) Pinytum Episcopum Cretensem, de quo idem Hieronymus (f) ait: *Pinytus Cretensis, Gnosiæ urbis Episcopus, scripsit ad Dionysium Corinthiorum Episcopum valde elegantem epistolam, in qua docet non semper lacte populos nutriendos, ne quasi parvuli ab ultimo occupentur die; sed quasi solido vesci debere cibo, ut in spiritualem proficiant senectutem.* Sunt & alii qui his temporibus claruerunt Catholici scriptores Ecclesiastici, de quibus alias opportunius.

(c) Ibid. cap. 24.
(d) Ibid. c. 27.
(e) Ibid. supra cap. 29.
(f) Hieronym. de Script. Eccles. in Pinyto.

IX. Clariores tempore hæresum a Deo Ecclesiæ dari Doctores. Vides ex his & plane intueris divinam erga Ecclesiam providentiam; quæ scilicet perditissimis hisce temporibus, quibus dictæ hæreses invalescebant, quæ ex diversis scholis philosophorum prodierant, eruditissimos, omnique disciplinarum genere excultissimos dederit viros, qui non eorum modo procaciam infringerent, petulantiam reprimerent, omnesque conatus frustrarentur, sed & eruditissimis commentariis, Gentilium etiam in Christianos ut implos oblatrantium impetum retunderent, atque audaciam coercerent.

JESU CHRISTI ANNUS 173. | ANICETI PAP. ANNUS 7. | M. AUR. IMP. ANNUS 11.

I. De Montani hæresi. CHristi Domini nostri anno centesimoseptuagesimotertio; Severo & Herenniano Coss. M. Aurelii Imperatoris anno undecimo, *Pseudo-prophetia, quæ juxta Phrygas nominatur, accepit exordium, auctoribus Montano, Priscilla, & Maximilla insanis vatibus.* Hæc Eusebius (g). Verum Epiphanius (h), adversus eosdem agens, hæc ait: *Hi fuerunt circa annum decimumnonum Antonini Pii post*

(g) Euseb. in Chron. hoc anno.
(h) Epiphan. hæres. 48.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5664.

SÆC. II. Anno Urbis 924. Olymp. 237. an. 3. A.C. 171.

☉ 12. G. ☽ 5. P.8. April. Indict. 9.

JESU CHRISTI 172. secund. Baronium 173.

ELEUTHERI PAPÆ 2.

M. AURELII IMP. 12.

I. Consules. [1] AD num. I. Coss. L. *Septimius Severus II.* & L. *Alfidius Herennianus*, ut ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari.

II. His Coss. M. Aurelius Imperii Augustei Decennalia dedit, ut ex Numismatis, in quibus ea diserte memorantur, indubitatum redditur. Unum extat argenteum in Gaza Regia inscriptum: IMP. M. ANTONINUS AUG. TR. P. XXV. Visitur caput Marci laureatum. In postica, VOTA SOL. DECANN. COS. III. Visitur Imperator stans velatus, qui sacrificat in tripode. Plura similia apud Mediobarbum videnda. Ex quibus patet, ejus Quinquennalia anno CLXVI. non vero antecedenti exhibita fuisse; alioquin extra legitimum tempus acta fuissent, ac præterea verum esset quod sæpe insinuavimus, Imperatoribus hujusmodi solennia edentibus viros iterato Consulatu exornatos Fastis non raro nomen dedisse.

Decennalia Imperii Augustei M. Aurelii.

NOTÆ [1] COss. L. *Septimius Severus II.* & L. *Alfidius Herennianus.* Ita Norisius in epistola consulari, ut notat Pagius. Fasti Idatiani, & ceteri: *Severo & Herenniano*, sine nota *secundi Consulatus* in Severo.

Hadrianum. Rursum autem scribit Apollinaris (*a*), qui eodem quo Montanus vixit tempore, sub Grato Asiæ Proconsule Montanum ad fidem venisse, ac mox cœpisse se efferre superbia. Mentio de Grato Consule apud Cassiodorum habetur anno quarto Antonini Pii Imperatoris; quem si velimus, more majorum, post Consulatum, Proconsulatum Asiæ accepisse, ad ea tempora ejus sunt primordia referenda. At possumus hæc ex sententia ejusdem Eusebii (*b*) de Apollinare ita scribentis simul conciliare: *Scripsit*, inquit, *contra Cataphrygarum hæresim, quæ id quidem temporis (quandoquidem jam tum Montanus cum suis pseudo-Prophetissis, perversæ suæ opinionis fundamenta jaciebat) tamquam nasci cœpit: utque etiam non longo tempore post de integro renovata, multo serpsit longius*.

(*a*) *Apud Euseb. lib. 5. cap. 15.*

(*b*) *Idem lib. 4. cap. 26.*

II. Tria Tempora Montani.

Duo igitur tempora, immo & tria, Montani ac sociorum consideranda putamus, Primum, cum iidem in Ecclesia prophetare cœperunt, & in admiratione sunt habiti, sed nondum detecti hæretici; quippe qui ovinis pellibus lupos induentes, vitam optimis compositam moribus, abstinentia præsertim excultam, extrinsecus præseferrent: insuperque & miraculorum sibi virtutem arrogantes, necdum quicquam Catholicis dogmatibus contrarium loquentes, jam toti Orbi facti conspicui, & in admiratione habiti, ab omnibus propemodum præconiis tolli & laudibus prædicari cœperunt. Secundum vero tempus fuit, cum res in controversiam deduci cœpit primis M. Aurelii Antonini temporibus, cum in Galliis ingens persecutio vigeret: quæ duo tempora Eusebius (*c*) simul oratione conjungens, ait: *Cum Montanus, & Alcibiades, & Theodotus in Phrygia jam prophetandi opinionem, apud complures adepti fuissent, (permulta enim, divina gratia largiente, miracula & opera stupenda ad illud usque tempus per varias Ecclesias edita, fidem multis faciebant, illos etiam donum prophetiæ fuisse consecutos) cumque de his hominibus controversia orta esset; fratres rursus qui in Gallia habitabant, privatum judicium, idque prudens & rectum cumprimis, de iisdem epistolæ quam diximus, subjunxerunt*. Hæc de illis cum scribat Eusebius, plane significare videtur, eos aliquando recte ambulasse, & divina gratia illustratos signa & miracula edidisse, sed ea de re adversas his fuisse postmodum nonnullorum sententias sanctorum virorum.

(*c*) *Idem lib. 5. cap. 3.*

III. Magna tentatio Montani hæresis.

Tertium vero tempus illud fuit, cum iidem jam palam facti quales essent, ab Ecclesia Catholica penitus ejecti sunt, quod quidem non sui parvi negotii opus; tantam enim sibi apud plurimos æstimationem & gloriam comparaverant, ut nec jam detecti exciderint ab opinione multorum: immo & qui de eis aliquando recta sensissent, atque damnassent, postea fraude pellecti eorumdem facti fuerint acerrimi defensores: ut Tertullianus plane infelix, qui in calce (*d*) lucubratissimi operis, quod adversus hæreticos conscripsit, de Præscriptione, secundum Phrygas hæreses notat, atque condemnat; post vero iisdem, omnibus intensis nervis, patrocinatus est. Magna certe Montani fraus tentatio in Ecclesia fuit, cum non hic vel ille inanis homo & facilis ad credendum ab ejuscemodi composita larva deceptus sit, sed & qui magna præditi videbantur sanctitate atque doctrina.

(*d*) *Tertull. de præscr. cap. 15.*

IV.

Enituit tunc temporis quæ de sede Petri impolluta servanda viguit semper vigilans divina providentia: nam cum illi totis viribus nisi essent primariæ Ecclesiæ communicationem suffurari, quo sic ab universa Catholica Ecclesia viderentur esse recepti atque probati; dum res apud Romanum Pontificem ageretur, idemque de

PAGIUS III. *Sub quo Pontifice Praxeas Romam venerit.*

Ad num. IV. Praxeas, Catholicæ Religionis tunc homo, Romam venit, non Aniceto sedente, ut existimavit Baronius, sed Victore Romanam Ecclesiam administrante, ut didici a clarissimo viro Ludovico *Du Pour*, Abbate Sancti Joannis de Jardo ad Melodunum, & Septem Fontium in Therascia, qui quæcumque fere de Tertulliano hoc in Opere scripsi, mecum communicavit. Hæc Tertulliani verba lib. adversus Praxeam cap. 1. *Iste primus ex Asia hoc genus perversitatis* (hæresim nempe Patripassianorum) *intulit Romæ*, &c. *Nam idem tunc Episcopum Romanum, agnoscentem jam prophetias Montani, Priscæ, Maximillæ, & ex ea agnitione pacem Ecclesiis Asiæ & Phrygiæ inferentem, falsa de ipsis Prophetis & Ecclesiis eorum asseverando, & prædecessorum ejus auctoritates defendendo, coegit & literas pacis revocare jam emissas, & a proposito recipiendorum charismatum concessare. Ita duo negotia Diaboli Praxeas Romæ procuravit, prophetiam expulit, & hæresim intulit; Paracletum fugavit, & Patrem crucifixit*. Ait itaque Tertullianus, Episcopum Romanum, *Victorem* nempe, olim Montani prophetiam agnovisse, literasque pacis Ecclesiis Asiæ & Phrygiæ eandem amplexis concessisse; sed *Praxeam* coegisse Victorem eas literas revocare, falsa de Prophetis & Ecclesiis Montanizantibus asserendo, ac defendendo auctoritate prædecessorum Victoris, qui dictam prophetiam exploserant. Hi autem alii non fuerunt, quam *Eleutherus* & *Soter*, sub quo, teste Eusebio in Chronico, Montanus hæresim publicare cœpit, quique contra *Montanum* scripsit, ut docuit nos Anonymus a Sirmondo post Baronii mortem in lucem editus, cui titulus est, *Prædestinatus*. Is Auctor hæresi 26. quæ est de Cataphrygibus, ait: *Scripsit contra eos librum S. Soter Papa Urbis, & Apollonius Ephesiorum Antistes, contra quos scripsit Tertullianus Presbyter Carthaginensis. Qui cum omnia bene, & primo, incomparabiliter scripserit, in hoc solum se reprehensibilem fecit, quod Montanum defendit, agens contra Soterem supradictum Urbis Papam*. Quod & hæresi LXXXVI. repetit, addens, *Tertullianistas olim a Sotere Papa Romano damnatos*.

de impartienda illis communicatione, litteras dedisset, continuo revocavit: cum adveniens Praxeas, Catholicæ religionis tunc homo, multa de illis, quæ hactenus præteriisseut ipsam Romanum Pontificem, eidem significasset, inculcassetque. Testatur id quidem Tertullianus (a), cum ait: *Nam idem Praxeas tunc Episcopum Romanum agnoscentem jam prophetias Montani, Priscæ, Maximillæ, & ex ea agnitione pacem Ecclesiis Asiæ & Phrygiæ inferentem, falsa de ipsis Prophetis & Ecclesiis eorum asseverando, & prædecessorum ejus auctoritatem defendendo, coegit & litteras pacis revocare jam missas, & a proposito recipiendarum charismatum concessare*. Hæc Tertullianus: quem licet velimus non mentitum esse (periculosum enim alloqui est, hæreticis de suis dogmatibus quæcumque dicentibus fidem præstare) quid magnum est falsis assertionibus surreptam, pacificis scriptis litteris, communicationem dare Romanum Pontificem?

(a) Tert. adv. Praxeam c. 1.

Rom. Ecclesia Montanum respuit.

V. Accidit id quidem alias sæpe; & inter alia plura exempla illud est perspicuum, quod in præsentiarum menti occurrit. Eustathius Sebastenus (b) hæreticus Romam veniens cum suis ad Liberium Papam, fidei Catholicæ sinceram professionem edens, dolose communionem suscipuit; rediensque gloriose de Romanæ Ecclesiæ communicatione se extulit: sed reclamantibus Orientalibus, & qualis adhuc esset Eustathius declarantibus, rursum sic cognitus, ab Ecclesia pulsus est atque damnatus, ut suo loco dicemus. Qui novit, numquam a Romano Pontifice atque etiam aliis consuevisse dari litteras communicatorias, quas & pacificas dicimus, absque fidei Catholicæ præmissa prius confessione; nec rursum illam profitentibus, ac eas petentibus litteras, potuisse negari; haud profecto mirabitur, Papam per litteras impertitum fuisse pacem Ecclesiis Phrygiæ atque Asiæ, quarum fidem Catholicam, edita ex more rectæ fidei professione, jam exploratam habuisset: hoc est namque quod ait Tertullianus, ipsum Romauum Pontificem agnoscentem prophetias Montani & sociorum, ex ea (quod addit) agnitione pacem Ecclesiis Asiæ & Phrygiæ per litteras concessisse: perinde ac si diceret, cognita ab eis edita fide Catholica, nec ab ea illorum prophetias dissentire cognoscens (haud dubium, eos, quæ in illis erant hæreses, occuluisse) ad dictas Ecclesias litteras pacificas dedit. Nam quid est, per Praxeam aliis significatis, revocasse quas dederat pacificas litteras, nisi, prodita illorum hæresi, eos aversatum fuisse? ut appareat in omnibus viguisse simul ejusdem Romani Pontificis sinceritatem ac pariter potestatem.

(b) Sozom. l. 4. c. 11.

Litteræ communicatoriæ quibus dari solitæ & quibus negari.

VI. Sic igitur tribus his temporibus consideratis, nulli sane crimini dari potuit, si ipso initio, vel medio tempore, cum primum illorum prophetiæ junctæ miraculis veris assertis vel apparentibus ederentur, vel cum postea de iis dubitatione exorta, diversæ essent diversorum sententiæ, quis iisdem communicasset: sed tantummodo crimen erat, cum patefacta, atque a Catholica Ecclesia improbata ipsorum hæresi, id sciens quis prudensque fecisset. Fuisse namque semper a temporibus Apostolorum in Ecclesia, ac perseverasse in posterum spiritum prophetiæ, absque controversia apud omnes est; de quo & Justinus martyr (c) hæc ait: *Apud nos enim huc usque prophetica extant dona: unde & vos intelligere debetis, quæ olim in genere vestro* (de Judæis intelligit) *fuere, ea esse in nos translata. At quemadmodum apud vos, sanctorum Prophetarum tempore, etiam pseudo-Prophetæ erant: ita & apud nos permulti sunt falsi doctores, quos cavendos esse Dominus noster præmonuit*. Et post multa: *Est*, inquit, *apud nos videre & fœminas & masculos dona a Spi-*

Quando crimen esset Montano communicare.

(c) Justin. in dialog. cum Tryphone.

PAGIUS *tos*. Tum Tertullianus insinuat, se dum adhuc Catholicus esset, adversus hæresim Praxeanam Carthagine disseminatam pugnasse, & rursus post suam a Catholicis, quos *Psychicos appellat*, separationem impugnare velle: *Fructificaverant*, inquit, *avena Praxeana, hic* (nempe Carthagine) *superseminata: traducta dehinc per quem Deus voluit, etiam evulsa videbantur. Et nos quidem postea agnitio Paracleti, atque defensio disjunxit a Psychicis*, (nempe Catholicis) &c. *nunc denuo erupit, sed & denuo eradicabitur*, &c. Denique Tertullianus lib. de Præscriptione Hæreticorum cap. ult. inquit: *Sed post hos omnes etiam Praxeas quidam hæresim introduxit, quam Victorinus* (id est, Victor Papa) *corroborare curavit*.

IV. Verum Catalogus ille hæreticorum in fine libri de Præscriptione editus perperam Tertulliano adscribitur; fœtus enim est Auctoris anonymi ei coævi, qui Montanistis quibus Tertullianus adhærebat, inter hæreticos numerabat. Ait enim: *Accesserunt alii hæretici, qui dicuntur secundum Phrygas* &c. *qui dicunt Paracletum plura in Montano dixisse, quam Christum in Evangelium protulisse*. Et tamen Tertullianus lib. 4. de Præscript. cap. XXII. ait: *Utrum ne simplici errore ac ratione qua defendimus in causa Novæ Prophetiæ, gratiæ Ecstasin, id est amentiam convenire? In spiritu enim homo constitutus, præsertim cum gloriam Dei conspicit, vel cum per ipsum loquitur, necesse est excidat sensu, obumbratus scilicet virtute divina, de quo inter Nos* (scilicet Montanistas) & *Psychicos* (id est, Catholicos) *Quæstio est*. Quare verisimile non est Tertullianum post compositum librum illum de Præscriptione hæreticorum Librum alium edidisse, in quo falsam Montani prophetiam inter hæreses recensuerit; id enim manifestissime absurdum. Unde in antiquo exemplari Agobardi, in Bibliotheca Regia asservato non extat Catalogus ille hæreseon, qui præfigitur quibusdam aliis MSS. initio Libri *de Præscriptionibus*. Sed Librarii Auctores de eadem materia loquentes, licet diversa prorsus sentientes, inter se imperite copularunt.

Catalogus Hæreticorum Tertulliano male adscriptus.

Prophetia semper in Ecclesia.
(a) Joel. 2.
(b) Ephes. 4.
(c) Rom. 12.

a Spiritu Dei habentes. Equidem ex veteri quoque prophetia jure sibi S. Ecclesia oovas vindicat prophetias, Joelis (a) nempe oraculo dicente: *Effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filia vestra*: Idque sibi per Christum (b) concessum est, divino Spiritu ex mensura fidei (quod ait Apostolus (c)) his & aliis charismata singula dividente.

VII. Persacile erat a Montano decipi.
(d) Philastr. de hær. cap. 50.
(e) Epiph. hær. 48.
(f) Theodor. hæret. fab. lib. 3.

Cæterum quod spectat ad Montanum & socios ejus, persacile fuit ab eis decipi, quippe qui in omnibus speciem pietatis præferebant; nam (ut docent Philastrius (d), Ephiphanius (e), Theodoretus (f), & alii) Scripturas omnes cum Catholicis, tam veteris quam novi Testamenti, recipiebant: de Patre, Filio, & Spiritu sancto paria cum Ecclesia sentiebant: dona Spiritus esse pariter in Ecclesia, ac Fidelibus etiam impertita affirmabant: disciplinam insuper Ecclesiasticam se arctissime servare profitebantur: jejunia, martyria, & cuncta alia, quæcumque in pretio essent in Ecclesia Catholica, excolere diligentissime curabant: nec ea quidem verbis dumtaxat, sed re ipsa præstare videbantur. Magnam itaque hæc omnia apud unumquemque durioris licet ingenii hominem vim habuisse, quis dubitet? Verum enim vero quis hæc accurate considerans, non afficiatur magna animi admiratione atque stupore, perspiciens diaboli callidam artem atque in decipiendo versutiam, novo semper certamine, quo minus suarum technæ insidiarum proditæ evitentur, Dei Ecclesiam oppugnantis? Ecce tibi, qui non ita pridem, nempe hoc ipso sæculo, Gnosticorum & aliorum, quos retulimus, turpitudines commentus erat, ut ignominiam irrogaret Ecclesiæ, eamque penitus labefactaret: jam detectus, & una cum suis sectatiis omni execratione dignus habitus, atque proscriptus, immutans speciem, omnesque exuens prioris habitus impuritates, sordes, ac turpitudines, superinducta summæ atque admirandæ sanctitudiois composita larva, progreditur, nonnisi jejunia, continentiam, & martyria prædicans; ostentansque in suis Prophetiæ spiritum, & summa illa a Christo olim promissa Fidelibus charismatum dona, multaque alia superaddens, quæ ad sectam esse possent illecebræ, maximo omnium fuit Ecclesiæ detrimento.

VIII.
(g) Hieronym. in ep. 54.
Montanus, Priscilla & Maximilla pseudo-Prophetæ.

Quod vero ad Montanum ipsum spectat; S. Hieronymus (g), ad Marcellam scribens, in primis eum abscissum & semivirum appellat, ac proinde eunuchum fuisse declarat: qui nuper baptizatus, propriæque excellentiæ gloria elatus, malo arreptus spiritu, prophetam profiteri coepit, magnamque inde sibi existimationem comparavit, nactus ad eam rem duas quas seduxit nobiles fæminas, Priscam videlicet, quam nonnulli Priscillam nominant, & Maximillam, easdemque eodem afflatas spiritu docuit prophetare; quarum ope innumeros pene seduxit: oam Hieronymus scribens contra Pelagianos ad Ctesiphontem, de iis hæc ait: *Montanus, immundi spiritus prædicator, multas Ecclesias per Priscam & Maximillam, nobiles & opulentas mulieres, primum auro corrupit, deinde hæresi polluit*. Hæc ipse.

IX.
(h) Apud Euseb. l. 5. cap. 15.
Quæ Apollinaris de Montano.

At quod ad rerum ab eo gestarum historiam pertinet, a nullo fidelius atque certius quam ab ejus temporis homine, qui adversus eum cominus decertavit, assequi licet. Is foit nobilis eruditione atque virtutibus præstans Apollinaris Hierapolitanus Episcopus, qui ab ipso rerum exordio narrationem instituens, ad Avircium Marcelium scribens, in hunc modum præfatur (h): *Quamquam longo jam & prolixo temporis spatio, Avirce Marcelle carissime, a te, ut aliquid contra Cataphrygarum hæresim scriberem, incitatus sum, tamen hactenus me ab illo instituto continui: non tam quod dubitarem falsa errorum commenta me posse convincere, & firmis testimoniis veritatem corroborare, quam quod tum metuerem, tum sedulo præcaverem, ne Evangelico novi Testamenti verbo, cui aeque apponere, neque detrahere quidquam licet, & præsertim quò secundum Evangelium vitam degere instituerit, quibusdam viderer meo quasi marte aliquid vel addere, vel statuere, quod non in eo omnino comprehensum sit*. En vides, lector, quanta modestia, animique demissione, antiqui Patres, quantum libet eruditissimi atque sanctissimi, ad divinas Scripturas tractandas, etiam si ex eis oppugnaturi forent hæreticos, se conferebant. Sed prosequitur deinde inchoatam de Montano narrationem, sic dicens:

X. Apollinaris disputatio adversus Montanum.

Verum cum nuper essem Ancyræ Galatiæ urbe, & Ecclesiam quæ est in Ponto contentionum procellis ab ista nova & insolita non (ut illi dicunt) prophetia, sed potius (ut demonstrabitur) pseudo-Prophetia concitatis jactatam offenderem; quantum poteram, juvante Deo, de his ipsis eorum erroribus, qui jam passim vagantur, & de iis quæ ab illis proponebantur, multis diebus in Ecclesia assidue disceptabam: adeo ut ea non solum permagna efferretur lætitia, sed ad veritatem vehementer roboraretur; & qui contrarias partes tuebantur, eodem temporis momento a me refutati, animos dejicerent, & omnes veritatis adversarii summo dolore angerentur. Ac eam presbyteri, qui in eo loco erant, præsente Zotico Otreno postularent, ut de iis, quæ fuissent contra veritatis adversarios eo sermone disputata, commentarium aliquem relinqueremus: i-

stud

stud quidem minime ibi præstitimus, sed constanter illis sumus polliciti, Domino nobis gratiam largiente, nos illum scriptis hoc loco mandaturos, & absque cunctatione ad eos missuros. Ista aliaque deinceps verba in exordio libri præfatus, & in sermone progressus paululum, auctorem erroris, de quo locuti sumus, hoc modo commemorat. Et paulo post:

XI. Exordia Montani. *Pagus esse dicitur in Mysia Phrygiæ, quæ nuncupatur Ardabam: ibi ferunt quemdam nomine Montanum, qui nuper ad fidem venerat, Grato tum Proconsule Asiæ primum insatiabili quadam animi cupiditate in primatu ambiendo incensum, simul atque aditum diabolo adversario ad se patefecerat, spiritu quodam maligno abripi, & de repente furore & mentis insania exagitatum bacchari, atque mox non temere solum garrire, sed peregrinas quasdam voces fundere, & contra quam Ecclesiæ consuetudo cum traditione tum successione antiquitus ab Apostolorum temporibus eo usque derivata postulabat, prophetare scilicet accepisse. Ex illis, qui eo temporis articulo adumbratas eas & adulterinas voces auditione acceperant, nonnulli contra illum, tamquam insano spiritu præditum, dæmonio agitatum, falsi erroris quasi vento pulsum, & hominum denique multitudinem magnopere conturbantem, acriter increpabant; & Domini tum distinctionis, quæ spiritus errores innotescerent, tum minarum, quibus perterrefacti, vigilanter pseudo-Prophetarum adventum præcaverent, recordati, ne ita deinceps garriret, prohibuerunt. Alii autem, Dominicæ distinctionis penitus obliti, de eo, velut Spiritu sancto & dono prophetiæ imbuto, se se gloriose extulerunt, atque insolenter intumuerunt: a quo decepti, inque fraudem abducti, spiritum illum vesanum fallaciter blandientem, & populum in errorem astute inducentem, vehementer solicitarunt, ut se a loquendo non amplius prohibere permitteret.*

XII. *Diabolus igitur cum arte quadam immo ejusmodi falsa & fraudulenta astutiæ præstigiis, perniciem contra istos, qui ita se Deo opposuissent, machinatus esset, & ab eisdem, contra atque meruerat, magno honore affectus; illorum mentem a fide, quæ est secundum veritatem, lapsam, errorisque somno consopitam excitavit, incenditque, ut duas meretrices in illud ipsum scelus impellerent, spirituque complerent adulterino, quo non aliter quam Montanus, quem diximus, furiose, inepte, ac novo & peregrino modo garrirent: usque* Montani conatus. *adeo, ut spiritus ille veteratorius eos, qui tum in eo se oblectarent, tam effuse gloriarentur, interdum beare & promissionum magnitudine admodum inflatos reddere videretur; interdum conjecturis & rationibus probabilibus nixus, aperte eorum peccata coram redargueret, ut putaretur etiam corrector vitiorum. Quamquam pauci ex Phrygibus erant, qui ejus erroris tenebris involvebantur: præfractus tamen ille & arrogans spiritus ad Catholicam & universam sub cælo Ecclesiam contumeliis onerandam eos propterea perdocuit, quod idem ille pseudopropheticus ejus spiritus neque aditum ad illam sibi patentem habere, neque honorem in illa acquirere potuerat. Nam ubi Fideles, qui Asiam incolebant, sæpenumero & multis in locis ejusdem in unum convenerant, & doctrinam recens inductam exploraverant: & eam profanam ac detestabilem ostenderant, & errorem ipsum improbarant: sic tandem isti tum ab Ecclesia extrusi, tum a communione penitus depulsi fuerunt.* Hæc Apollinaris, reliqua vero, quæ ab eodem scripta sunt de fine ipsorum, inferius suo loco dicemus.

Quæ autem de Apollonio, egregio ejusdem sæculi scriptore, de iisdem sint memoria commendata, hic intexere operæpretium existimamus: ait enim (a): XIII. Apollonius quid de Montano. *Atqui quis sit hic recens & novitius doctor, facta illius & doctrina satis declarant. Iste est, qui nuptiarum divortia perdocet: qui novas jejunii leges sancit: qui Pepuzam & Tymium, (istæ enim sunt parvæ civitates Phrygiæ) cupiens omnes undique eo convocare, Hierusalem nuncupat: qui pecuniarum exactores constituit: qui oblationum nomine munera accipienda prætexit: qui denique sui verbi prædicatoribus, ut ejusdem verbi doctrina sordido ventres abdomine & ingluvie roborentur, salaria suppeditabat.* Hæc de Montano: de cujus prophetissis, sermone aliquanto longius producto, sic scribit (b): *Intelligendum est istas primas Montani prophetissas, ut primum spiritu illo repletæ erant, maritos deseruisse. Quam falso igitur mentiti sunt hi, qui Priscam virginem appellabant?* Deinde subjungit: *An non universa Scriptura videtur prophetam vetare, ne munera & pecuniam accipiat? Quando ego igitur forte video prophetissam aurum, argentum, & vestes pretiosas cupide accipientem: quid est cur illam non prophetissarum numero excludam?* Iterum sermone longius provecto, de quodam illorum, quos Confessores nominabant, hæc differit: *Themison etiam totus re vera avaritiæ sordibus involutus,* Themisonis protervia. *qui non toleranter crucem afflictionis (quæ est veri confessoris nota) gestabat, sed pecuniarum multitudine se e vinculis eripiebat; cum oportuisset illum ob istud peccatum humili summissoque animo se gessisse, martyrem & testem Christi se esse gloriatus, audebat, Apostolum imitando, catholicam ad omnes Ecclesias epistolam contexere: ac tum illos, qui plane multo melius credebant quam ille, fide & religio-*

(a) Apud Euseb. l. 5. c. 17. Montani artes.

(b) Ibidem.

ne

ne instruere: tum suæ doctrinæ confirmare ineptias; tum denique in Dominum, in Apostolos, & in sanctam Ecclesiam convitia petulanter jacere.

XIV. Alexander pseudo-martyr. De alio item eorum, quos tamquam martyres apud se honore & observantia decorabant, sic tradit: Ut non de pluribus verba faciamus, dicat nobis ipsa prophetissa de Alexandri facinoribus, qui se martyrem prædicat, & quem ipsa convivio excepit familiariter; quem etiam alii complures adorant, cujus latrocinia & alia flagitiorum genera, pro quibus debitas pœnas persolverit, nihil nostra interest commemorare; præsertim cum in ipsas tabulas publicas satis accurate relata sint. Igitur quisnam istorum alterius condonabit peccata? prophetissa ne martyri latrocinia; an martyr prophetissæ avaritiam? Cum enim Dominus dixerit: Nolite possidere aurum, neque argentum, neque duas tunicas: isti omnia contra, in rerum vetitarum possessione magnopere deliquerunt. Nam illos, qui ab istis prophetæ & martyres dicuntur, non a divitibus solum, sed a pauperibus etiam, ab orphanis & viduis pecunias exegisse, perspicue ostendemus. Quod si in hac re sibi confidant; prodeant in medium, & de his nobiscum una disceptent; at si forte convincantur, desinant de cætero peccare. Oportet enim fructus prophetæ exacte explorari; nam arbor a fructu rite internoscitur.

XV. Ut vero Alexandri flagitia cuique ea cognoscere cupienti dilucide aperiuntur, hoc pacto ostendemus. Ephesi ab Æmilio Frontino proconsule, non propter nomen Christi, sed propter latrocinia (erat enim maleficus) quæ turpiter admiserat, in judicio condemnatus est. Verum postea cum se ob nomen Christi persecutionem passum fuisse apud Fideles, quos callide hac astutia deludebat, falso prætexuisset: illis Proconsulem rogantibus pro eo, dimissus est. Attamen propria ac sua unde erat, Ecclesia, eum, quia latro erat, recipere nolebat. Cæterum qui plura de rebus gestis illius (cujus vitæ rationem hæc prophetissa, licet cum illo multis jam annis commoratus sit, ignorare præsefert) penitus cognoscere cupiant, Asiæ tabulas publicas habent, unde discant. Istius igitur mores depingendo in iisdem, tamquam in tabula, propriam etiam & verum prophetissæ effigiem scite depinximus. Similem etiam inscitiam in multis eorum possumus declarare. Quod si sibi suisque ingeniis præfidant, veniant quæso in quæstionem, judiciumque subeant.

XVI. Pseudo-Prophetæ quales. Alio etiam in loco ejusdem libri, de prophetis, de quibus se ita jactitant, ista adnectit: Si inficias eant ipsorum prophetas munera accepisse, hoc pro confesso statuant, se, si munera accepisse manifesto convincantur, non omnino esse prophetas. De quibus rebus infinita pene eaque certissima argumenta proferemus. Quin omnes prophetæ fructus examinare necessum est. Dic mihi: Propheta ne comam coloribus tingit? Propheta ne oculos stibio oblinit? Propheta ne sumptuose & vestitu splendido ornatus incedit? Propheta ne tabulis & tesseris ludit? Propheta ne fœnus exercet? Ista vero mihi fateantur, & dicant utrum liceat usurpare, an contra. Ego certe hæc apud illos factitata, perfacile ostendam. Idem iste Apollonius in eodem libro commemorat, quod quadragesimus jam annus, in quo quidem ad hoc opus scribendum se contulit, agebatur, ex quo Montanus illam confictum & commentitiam prophetiam inceperit. Atque rursum dicit, Zoticum, cujus superius scriptor meminerat, cum Pepuzam adventasset, ibi jam Maximilla prophetare se simulante, insanum in illa spiritum coarguere conatum esse: verum ab illis, qui Maximillæ partibus favebant, ab instituto prohibitum. Porro Thraseæ cujusdam ex numero martyrum, qui tum erant, meminit. Hæc ex Apollonio Eusebius; qui nobilis inter scriptores Ecclesiasticos, adversus Cataphrygas, ad eorum auctores confutandos, librum separatum conscripsit.

XVII. Miltiades quid de Montano. (a) Euseb. l. 5. c. 16. Qui vero decimoquarto anno a morte Maximillæ, alterius ex prophetissis Montani, adversus eosdem commentarium scripsit Miltiades, hæc in eosdem habet, quæ ex multis idem Eusebius (a) recitat his verbis: Hic pseudo-Propheta Montanus, quem impudentia & audacia sequuntur ut comites, cum esset furore correptus, ex inscitia quadam voluntaria ordiens, in insaniam animi non voluntariam (sicuti ante diximus) præceps tandem dilabebatur. At vero neque quemquam veteris Testamenti prophetam, neque quemquam novi ostendere potuerunt, qui insano spiritu in hunc modum fuerint aliquando exagitati: neque de Agabo, neque de Juda, neque de Sila, neque de Philippi filiabus, neque de Ammia ex Philadelphia, neque de Quadrato, neque de aliis quibusvis præterea, quod vesano ipsorum more ulla ex parte aliquando prophetaverint, omnino gloriari poterunt. Rursum ista memorat paullo post: Quod si post Quadratum & Ammiam ex Philadelphia, mulieres illæ Montani (sicut prædicat) in prophetiæ munus proxime succedebant; proferant etiam eos, qui post Montani & mulierum illarum mortem (nam donum prophetiæ in Catholica Ecclesia ad postremum usque Christi adventum debere versari affirmat Apostolus) in idem munus successerint. Verum decem & quatuor annis, qui jam a Maximillæ morte hactenus intercesserunt, ne unum quidem prophetam commonstrare poterunt. Hactenus ex Miltiade Eusebius, qui subdit ab eodem aucto-

ctore editum quoque librum fuisse contra Gentiles, & alium contra Judæos: Apologiam quoque pro Christiana religione ad illius temporis Imperatores scripsisse tradit. Quæ cum omnia magno detrimento deperiisse noscantur, fragmentum saltem ex eo ab Eusebio recitatum, tamquam perillustris antiqui Theologi monumentum, ut ejus quoque sicut aliorum memoria vivat in chartis nostris, hic volumus recitasse.

XVIII. Quid Serapion de Montanistie. (a) Apud Euseb. l. 5. cap. 18. De ipsorum vero pseudoprophetarum damnatione ab Episcopis Asiæ & aliis facta, hæc Serapion (a), ejusdem quoque sæculi clarus inter scriptores Ecclesiasticos, in epistola ad Coticum & Ponticum habet: *Ut vero istud intelligatis, omnem in Christo fraternitatem, quæ per universum orbem terrarum diffusa est, ab hac nova & peregrina prophetia, tum falsis præstigiis instituta, reipsa abhorrere; litteras Claudii Apollinaris beatissimi, qui Hierapoli Asiæ civitati Episcopus præfuit, ad vos misi. In hac Serapionis epistola extant diversorum Episcoporum subscriptiones, quorum unus sic fere subscribit: Aurelius Cyrenius, testis Christi, vobis salutem & prosperam valetudinem opto. Alter isto modo: Ælius Publius Julius ex Debelto Colonia Thraciæ Episcopus: Vivit Deus in cælis, quod Sotas in Anchialo voluit Priscillæ dæmonem ejicere, sed veteratores illi hypocritæ nunquam permiserunt. Sunt etiam in iisdem litteris permultorum aliorum Episcoporum subscriptiones sua ipsorum manu exaratæ, qui eidem sententiæ suffragati sunt.*

XIX. Concilia in Græcia. (b) Tertul. de jejun. adv. Psychic. c. 13. At non in Asia solum, sed & in Græcia hoc sæculo pleraque acta fuisse Concilia, in quibus de iisdem dignoscendis habitum fuisse tractatum, putamus; nam Tertullianus (b) ait: *Aguntur præcepta per Græcias illas certis in locis Concilia ex universis Ecclesiis; per quæ & altiora quædam in commune tractantur, & ipsa repræsentatio totius nominis Christiani magna veneratione celebratur.* Ex Apostolorum namque traditione ejusmodi dimanavit in Ecclesiam consuetudo, ut contentionibus de fide exortis, vel cum alia perdifficilia tractanda essent, Ecclesiarum Episcopi in condictum omnes locum convenirent. At quippiam de iisdem definire, haud fuisse liberum absque Romano Pontifice (neque enim soliti erant) vel si quid definissent, illius auctoritate probari, solemne semper in Ecclesia fuit, ut innumera propemodum declarant exempla, suis quibusque locis ponenda. Ad hæc spectat, quod, cum Asiæ Episcopi de celebrando Paschate luna decimaquarta agerent, Polycarpus Romam ad Anicetum (ut dictum est) ad ejus ea de re explorandam sententiam venit; qui insolitæ Asianæ Ecclesiæ consuetudini noluit

refragari. Festinasse itaque ea item ex causa Montanum, atque falsa relatione subripuisse litteras pacificas a Romano Pontifice diximus.

Sed jam quis fuerit Montani & prophetissarum exitus, a Claudio Apollinare, Hierapolitano Episcopo, audiamus: *In secundo libro* (inquit Eusebius c) *ista de morte illorum, quos supra persecuti sumus, commemorat: Quia nos ideo prophetarum interfectores appellarunt, quod garrulos in primis & loquaces illorum prophetas minime admiserimus (hos enim prædicant esse, quos Dominus pollicebatur se populo missurum.) Nobis jam quæso respondeant. Et quis, amabo, optimi illorum, qui Montani & mulierum illarum disciplina erudite garrire cœperunt, qui vel a Judæis sit persecutionem perpessus, vel a nefariis & facinorosis Gentibus, neci traditus? Nemo certe: neque quisquam illorum prehensus aliquando pro Christi nomine cruci affixus est: neque in Judæorum synagogis mulier ulla inter eos aliquando flagris cæsa, aut lapidibus usquam obruta. Et quod ad Montanum ipsum & Maximillam spectat, illi alio quodam & longe diverso mortis genere occubuisse dicuntur. Num istos ferunt spiritus vesani & perditi impulsu commotos, sibi laqueo mortem consivisse: non tamen simul credo, & eodem momento (ipso temporis puncto quo alteruter obierit, multus sermo de illis inter homines versabatur) sed ita occubuisse ut diximus, & eumdem cum Juda proditore vitæ exitum adeptos, constans est fama. Est etiam pari ratione de admirabili illo Theodoto, qui primus illius commentitiæ prophetiæ quasi procurationem susceperat, valde creber sermo, quo modo e mentis potestate deturbatus, fraudulento spiritui se ipsum concrediderit: a quo sublimem aliquando in aerem sublatum, ac de repente præcipitem dejectum, misere ac perdite interiisse ferunt. At illi: Rumor est, inquiunt, istud ita gestum esse. Nos ne, o beate, nos ne ejusmodi quicquam pro certo nos scire censebimus, cum oculis ipsi minime conspeximus? Montanus namque, Theodotus, & mulier illa quæ supra commemorata est, fortasse, sic, fortasse secus mortem oppetiverunt.* XX. Exitus Montani & prophetissarum. (c) Euseb. lib. 5 c. 15.

Rursus eodem in libro dicit, sanctos & pios Episcopos id temporis conatos esse Maximillæ spiritum redarguere, reprimereque; sed ab aliis, qui videlicet spiritualis patrocinio esse studebant, impeditos esse: sic enim scribit: Ne amplius loquatur Maximillæ spiritus, sicut Asterius Urbanus in libro suo illam loquentem inducit: Omnium insectatione urgeor, & tamquam lupus ab ovibus repellor: non sum lupus, verbum equidem sum, spiritus, & virtus. Sed virtutem, quæso, in spiritu evidenter declaret, ostendatque. Atque XXI.

adeo Zoticum ex vico qui dicitur Comana, & Julianum ex Apamea, cum viros probatos, tum Episcopos, qui id temporis ad eam explorandam, & cum ipso garriente spiritu differendum adventaverant (quorum ora Themison cum suis obturabant, neque ullo modo patiebantur mendacem illum & subdolum spiritum ab illis redargui refellique) cogat fateri, si poterit, illum ipsius spiritum verum & ingenuum esse.

XXII. Prædictiones Pseudo-Prophetarum.

In eodem libro iterum paucis verbis interpositis, quæ ad commenticias illas Maximillæ prophetias convincendas accommodantur, tum tempus, quo ista ipse scripserit, ostendit, tum vaticiniorum illius meminit, quibus ante augurabatur bella & seditiones futuras; quarum commenta isto modo redarguit: Qui fieri potest, ut istud illius mendacium jam non satis omnibus exploratum sit? Nam ex eo tempore, quo illa mulier abiit e vita in hunc usque diem plures quam tredecim anni intercesserunt, & neque bellum in aliqua regione separatim, neque passim in toto orbe terrarum gestum hactenus accepimus: quin Christianis etiam, Dei misericordia largiente, pax secura & stabilis permansit. Hæc cum scribat Apollinaris, ab obitu Maximillæ tredecim annos & ultra Romanum Imperium omni ex parte bello vacasse; satis potest intelligi, ipsam defunctam esse ultimo M. Aurelii tempore, & Apollinarem scripsisse ultimo tempore Commodi Imperatoris: nam anni tredecim illius Imperii, pacifici absque bello transierunt: antea vero & postea vel externum vel civile bellum viguit, ut dicemus suis quibusque locis. Sed rursus ex Apollinari Eusebius:

Tempus obitus Maximillæ.

XXIII. Pseudo-martyres Hæreticorum.

Ex tertio libro item pauca quædam proferam, quibus Montani æmulos, qui inani ostentatione complures ex suis martyres fuisse jactavit, impugnat in hunc modum: Cum jam omnia illorum argumenta, quæ supra posuimus, sint penitus confutata, & nihil habeant quod dicant amplius, ad martyres confugiunt, seque affirmant complures habere martyres, atque hoc certum argumentum esse virtutis, & potentiæ quæ est in prophetico illo spiritu abdita. Cæterum istud, ut videtur, omnino a veritate alienissimum est: etenim non pauci aliarum hæreseon propugnatores, permultos vendicant se habere martyres, non tamen propterea cum illis consentiemus, neque illos veritatem penes se retinere fatebimur. Qui primi ex Marcionis hæresi Marcionitæ vocati sunt, permultis se Christi martyribus abundare prædicant; sed tamen Christum ipsum, uti veritas postulat minime profitentur. Non multo post hæc subdit: Simulatque viri vere Ecclesiastici & Catholici persecutionis temporibus, ad testimonium fidei, quæ est ex veritate, una cum quibusdam Cataphrygarum hæresi infectis, quos illi hæretici pro martyribus habebant, essent forte vocati, ab illis plane dissenserunt plurimum: &, ne, cum vesano ac dementi Montani & mulierum sibi in societatem adscitarum spiritu ulla ex parte consentire viderentur, cum illis communicare ad extremum usque spiritum prorsus recusarunt. Atque hoc verum esse & nostris temporibus Apameæ, quæ juxta Mæandrum sita est, gestum, Gajus & Alexander Eumeniæ prognati, qui tunc martyrium subibant, satis perspicue declararunt. Hucusque ex Apollinari Eusebius.

XXIV. Montani hæreses quæ.

Quod autem ad Montani prava dogmata pertinet; quæ ab aliis de his dicta sunt, recensebimus. Ajunt ergo illum primum ejus & maximum fuisse errorem, a quo, ut e fonte, fluxerunt cæteri; quod diceret se esse Paracletum illum Spiritum veritatis, quem pater pollicitus erat se daturum Apostolis: eo tamen nomine eum sæpe citat Tertullianus (a): ac proinde ipsum negasse, Apostolos accepisse Spiritum Paracletum. Rursum quod spectat ad doctrinam fidei de sanctissima Trinitate docuisse Montanistas, quæ postea Sabellius prædicavit, testatur S. Hieronymus (b), cum ad Marcellam scribens, *Primum*, inquit, *in fidei regula discrepamus. Nos Patrem & Filium & Spiritum sanctum in sua unumquemque persona ponimus, licet substantia copulemus: illi* (nempe Asseclæ Montani) *Sabellii dogma sectantes, Trinitatem in unius personæ angustias cogunt.* Inde quoque potuit accidisse, ut qui se Paracletum diceret, idem quoque se esse Deum Patrem, impudentissime affirmaret, ut ait his verbis Epiphanius (c): *Insuper apponit idem Montanus, sic dicens: Ego Dominus Deus omnipotens, conversans in homine:* ac subdit post nonnulla: *Montanus autem seipsum solum glorificat, & dicit esse Patrem omnipotentem, & in homine inhabitare: ut undequaque ostendatur, quod non ipse sit ab illo missus, neque qui ab illo accepit:* ac paulo post: *Deinde rursus inquit miserrimus homuncio Montanus, neque Angelus, neque Legatus, sed ego Dominus Deus Pater veni. Hæc autem cum dicat, deprehenditur alienus esse, ut qui Christum non glorificet:* nam de Spiritu Paracleto dictum ab eo fuerat: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.*

(a) Tertul. de fug. in persecut. c. 3.

(b) Hier. ep. 54.

(c) Epiph. hær. 48.

XXV. Quid de Spiritu Sancto Montanus.

Hæc cum tradant de Montano Epiphanius atque Hieronymus: falsum esse oportet, quod idem Epiphanius, necnon ante ipsum Philastrius, Theodoretus, & alii dixerunt, Montanum de Patre, Filio, & Spiritu sancto eadem sensisse, quæ Ecclesia Catholica. Verum hæc omnia arbitror jactata potius a Montanistis, quam a Montano: nam Tertullianus, qui cum nominat Paracletum, & omnia ab eo

dicta

dicta eidem Paracleto fert accepta, ac subinde eadem ut divinitus tradita pro viribus propugnare non destitit, nihil hujusmodi de Trinitate eum sensisse demonstrat. Rursum vero si tam horrendas palam blasphemias Montanus effutisset, quorsum de eo dubitare, propheta ne, an pseudo-Propheta fuerit, opus erat? quid tam diu de eo altercatum atque consultatum? in re enim tam patente, nulla prorsus opus erat consultatione: nam ipso primo auditu blasphemiæ, eam cujuscumque licet impii, aures exhorruissent. Hæc ut existimem, adducor etiam, quod nullus antiquorum scriptorum, qui eodem sæculo cum illo vixerunt, & adversus eum scripserunt, hæc objiciat: cum multa in eum inferant & quæ longe minora his erant (ut vidimus) magnopere exaggerent. Nec tam immania, quæ ante omnia objicienda ac refellenda fuissent, putandum eos obvoluta silentio reliquisse, si re vera ab ipso dicta fuissent.

XXVI. Et quod de Sabellianismo Montanistarum tradit S. Hieronymus, nequaquam id sensisse Montanum, nec Montanistas quidem omnes, sed ex eis aliquos, affirmat Theodoretus (a), nempe ex illis, quos Tertullianus (b) vocat secundum Æschinem. Nec item credimus, licet dixisset se esse Paracletum, ut Theodoretus affirmat, atque Tertullianus qui hoc nomine eum appellat, significare voluisse Paracletum humanam assumpsisse carnem, & illum ipsum se Montanum, vel absque carne se Spiritum tantum, & negasse se esse hominem: nam nullus plane est qui id aliquando dixerit de Montano, dum vel ei adversans, ab eo proditas impugnat hæreses, vel eas pugnaciter, ut Tertullianus, defendit. Quamobrem sic existimamus ipsum a Tertulliano vel aliis dictum esse Paracletum, quod se illum diceret accepisse Spiritum Paracletum, quem Christus pollicitus fuerat a Patre mittendum: ipsumque (c) se majori plenitudine, quam fecissent Apostoli, aliis impertiri, quod illum majori abundantia, quam Apostoli, accepisset: quippe qui diceret, illos (ut de se quoque testatur Paulus (d), cum ait: *Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus*) nondum quod perfectum erat accepisse, sed in se ac suos plenitudinem illam Spiritus, immo ipsum Paracletum descendisse, ac proinde (quod de ipso Spiritu a Christo dictum erat: *Ipse docebit vos omnia, & suggeret vobis omnia*) se suosque plenissimam rerum scientiam assecutos esse.

(a) *Theodor. hæret. fab. lib.* 3.
(b) *Tertul. de præscript. c.* 52.
Montanus quomodo dictus Paracletus.
(c) *Philastr. de hæres. c.* 50.
(d) 1. *Cor.* 13.

XXVII. Ea quippe ratione secundas nuptias, quas non rejicit Apostolus, ipse tamquam majori scientia præditus, ut fornicationem damnavit. Insuper, quod nec ipse Christus, nec Apostolus admisisset, nuptiarum docuit solutionem. Ad hæc etiam jejunia quædam nova & penitus inusitata in Ecclesiam conatus est introducere; de quibus Hieronymus (e) ad Marcellam: *Nos*, inquit, *unam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum, toto anni tempore nobis congruo, jejunamus: illi tres in anno faciunt Quadragesimas, quasi tres passi sint Salvatores.* Non quod diceret Montanus se tertio quadragesimale jejunium repetere, quod tres passi re vera essent Salvatores, cum una tantum ea ratione in Ecclesia ex traditione Apostolorum, post Christi passionem, sit solita celebrari: sed aliam ab hac diversam prætexebat jejuniorum causam Montanus, quam refert Tertullianus (f), cum ait: *Spiritus sanctus cum in quibus vellet terris, & per quos vellet prædicaret, ex providentia imminentium sive Ecclesiasticarum tentationum, sive mundialium plagarum, qua Paracletus, id est, advocatus, ad exorandum judicem, hujusmodi officiorum remedia mandabat, puta nunc ad exercendam sobrietatis & abstinentiæ disciplinam: hunc qui recipimus, necessario etiam quæ tunc constituit observamus.* Hæc ipse. Sed quam falsus vates extiterit, pax Ecclesiæ, quæ secuta tunc est (ut ex Apollinare diximus) perspicue declaravit.

Quæ Montanus docuit.
(e) *Hier. ep.* 54.
(f) *Tert. adv. Psych. cap.* 13.

XXVIII. At subdit S. Hieronymus (g), non ob id Ecclesiam non amare jejunia, quod respuat illa Montani; nam ait: *Non quo & per totum annum, excepta pentecoste, jejunare non liceat; sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre.* Hæc cum dicat Hieronymus, plane significat, Montanum, tamquam totius Ecclesiæ præsulem, lege sancita ad hæc sua servanda jejunia universam voluisse Ecclesiam obligare: quod non obscure declarat Tertullianus, cum sæpissime in Catholicos invehatur, quod a Paracleto tradita jejunia non servarent. Ex iis apparet quam calumniose agant, qui sanctos monachos, aliosque regulares damnant, quos & servantes plura in anno jejunia ac Quadragesimas, Montanizare dicunt, & nonnisi a Montani spiritu afflatis jactant eas de jejuniis leges esse statutas: nam hi non ut Montanus ejusmodi leges universæ præscripserunt Ecclesiæ, ut ob id, qui non eas servarent, esse damnandos dicerent: sed eos tantum, qui arctiori vinculo disciplinæ sua sponte se voto ad ea & alia servanda obligassent, teneri voluerunt; nec eos semper, sed cum idoneæ vires suppeterent.

(g) *Hieron. ad Marcell. epist.* 54.
Jejunia Montani qualia.

XXIX. Quod vero ad ecclesiam ejus temporis spectat (ut paucis Tertulliano istæc in Catholicos inclamanti satisfaciamus) consulto quidem atque prudenter ea penitus Catholici rejecerunt: primo quidem, quod si ob aliquam imminentem cladem erant indicenda jejunia, hoc non Montani erat,

Montani non erat indicere jejunia.

sed Episcoporum munus; id enim consuetudine jam in Ecclesia receptum fuisse, idem ipse (a) testatur, cum ait: *Bene autem quod Episcopi universæ plebi mandare jejunia assolent, non dico de industria stipium conferendarum, ut vestræ capturæ est; sed interdum ex aliqua sollitudinis Ecclesiasticæ causa.* Præterea si quæ a Montano statuta essent jejunia Ecclesia recepisset, spiritum illius comprobasse penitus visa esset. At quantumlibet existimasset ipsum divino afflatum Spiritu illa locutum: adhuc tamen quod sciret, quæ a Deo sunt (secundum Apostolum b) ordinata esse, non erat illius partium illa edicere, adjicereque ea servandi necessitatem.

(a) Tert. adv. Psych. c. 13.
(b) Rom. 13.

XXX. Sed ad cætera recensenda Montani impia dogmata redeamus. Idem alibi addit S. Hieronymus (c), dixisse Montanum Prophetas in extasi esse locutos, adeo ut nec ipsi scirent quid dicerent. Præter alia complura mendacia atque deceptiones, Pseudo-paracletus Montani illud superaddidit, ut assereret, nequaquam martyrii tempore fugiendum, sed loco sistendum, & martyrium expectandum, immo nec quavis occasione id redimere licere: quæ ex ejusdem Paracleti auctoritate pluribus Tertullianus (d) scripto de ea re commentario disputavit: cum tamen ex Apollonio (e) superius sit recitatum, ex ejusdem Montani secta virum eorum opinione celebrem, ingenti collata pecunia, se, ne subiret martyrium, redemisse. Et in hoc quidem subdolum diaboli plane fuisse consilium declaratur: nimirum quod cerneret nihil profecisse per Gnosticos & alios quos diximus negasse subeundum esse pro Christo martyrium; cum nihilominus Fideles quotidie magnæ constantiæ in perferendis pro Christo tormentis specimen ederent; mox contrariam huic struens aciem, Christianos sua sponte ad martyrium properantes, quodam velut impulsu in præceps eos agi contendit: eo nempe consilio, ut omni seclusa fuga, & intercepto evadendi remedio, omnes se neci dederent, sicque insimul omnes absumerentur, atque Ecclesia Christi omnino deficeret.

(c) Hier. comment. in ep. ad Ephes. l. 2. c. 3.
Quid de fuga in persecutione Montanus.
(d) Tert. de fug. in persecut.
(e) Apud Euseb. l. 5. c. 17.

XXXI. Præter hæc etiam, animam esse corpoream & anthropomorphitam, quamdam ex Montani prophetissis docuisse, Tertullianus (f), qui omnes est illorum errores sectatus, declarat his verbis: *Est hodie soror apud nos revelationum charismata sortita, quas in Ecclesia inter Dominica solemnia per extasin in spiritu patitur, conversatur cum Angelis, aliquando etiam cum Domino, & videt & audit sacramenta, & quorumdam corda dignoscit, & medicinas desiderantibus submittit. Jam vero, prout Scripturæ leguntur, aut psalmi canuntur, aut allocutiones proferuntur, aut petitiones delegantur, ita inde materiæ visionibus subministrantur. Forte nescio quid de anima disserueramus, cum ea soror in spiritu esset. Post transacta solemnia, dimissa plebe, quo usu solet nobis renunciare quæ viderit (nam & diligentissime digeruntur ut etiam probentur). Inter cætera, inquit, ostensa est mihi anima corporaliter, & spiritus videbatur, sed non inanis & vacuæ qualitatis; immo quæ etiam teneri repromitteret, tenera & lucida & aerii coloris & forma per omnia humana; hæc est visio. Deus testis, & Apostolus charismatum in Ecclesia futurorum idoneus sponsor.* Hucusque infelix Tertullianus, qui licet eruditissimus ac prudentissimus videretur, hisce tamen muliercularum commentis traduci atque seduci passus est; hæc autem & alia plura didicit in schola Montani, quæ ab erudito viro ac pio Pamelio habes adnotata in Paradoxis Tertulliani in unum collectis.

(f) Tert. de anima c. 9.
Quid de animæ qualitate Montanistæ.

XXXII. Rursum hæc de Montanistis S. Hieronymus (d): *Apud nos Apostolorum locum Episcopi tenent, apud eos Episcopus tertius est. Habent enim primos de Pepuza Phrygiæ Patriarchas, secundos quos appellant Cenones; atque ita in tertium, id est, pene ultimum locum Episcopi devolvuntur: quasi exinde ambitiosior religio fiat, si quod apud nos primum est, apud illos novissimum sit. Illi ad omne pene delictum Ecclesiæ obserant fores:* & subdit: *Rigidi autem sunt, non quo & ipsi pejora non peccent: sed hoc inter nos & illos interest, quod illi erubescunt confiteri peccata quasi justi: nos, dum pœnitentiam agimus, facilius veniam promeremur. Prætermitto scelerata mysteria, quæ dicuntur de lactente puero & de victuro martyre confarrata. Malo, inquam, non credere, sit falsum omne quod sanguinis est.* Hæc de sanguine S. Hieronymus: sed quod innuit solum Epiphanius (g) his explicat verbis.

(d) Hieron. epist. 54.
Montanistarum rigor.
(g) Epiph. hæres. 48.

XXXIII. *In hac vero hæresi, aut in cognata ejus Quintilianorum, seu Priscillianorum & Pepuzianorum appellata, horrendum ac nefarium quoddam facinus fieri dicunt. Puerum enim quemdam valde infantem in festivitate quadam per totum corpus æreis aciculis compungentes, sanguinem ipsius sibi ipsi comparant, ad apparatum videlicet sacrificii.* Hæc Epiphanius, qui tamen hæc de puero tribuit Quintilianis ex Montano prognatis. Hæc eadem de eorum mysteriis Paschatis festo fieri solitis tradunt Philastrius (h) etiam & Augustinus (i); verum Theodoretus (k) hæc ait: *De mysteriis autem nonnulla quidam jactitant, sed illi non fatentur & sui accusationem calumniam appellant.* Certe quidem hæc a Montano facta esse non credimus; nullum enim antiquorum in

Nefanda eorum mysteria.
(h) Philastr. de hæresib. c. 50.
(i) Aug. de hæres. c. 24.
(k) Theodor. hæret. fab. lib. 3.

eum

eum ejusmodi scelus intulisse, certum est: at hæc ipsa his temporibus a Gnosticis perpetrari solita, diximus, dum de eorum origine superius sermonem habuimus. Num vero qui a Montano provenerunt hæretici, talia factitarint, ut in divinis mysteriis imitati sint Gnosticos, aliorum sit judicium: laborasse quidem eos hac diu infamia certum est: licet tamen, quæ de his scribuntur, diversa sint ab iis quæ de Gnosticis dicta sunt; ait enim S. Augustinus (a): *Post sanguinem e puncturis infantis emunctum, si ille ex eo mortuus fuerit, apud illos celebrari pro martyre: si autem vixerit, pro magno sacerdote.*

(a) *August. de hæres. c.24.*

XXXIV. Addit Philastrius (b), eosdem Cataphrygas consuevisse mortuos baptizare. S. Hieronymus (c) rursum hæc de ipsorum dogmatibus: *Aperta est convincenda blasphemia dicentium, Deum primum in veteri Testamento voluisse per Moysen & Prophetas salvare mundum: sed quia non potuerit explere, corpus sumpsisse de Virgine, & in Christo sub specie Filii prædicantem mortem obiisse pro nobis: & quia per duos gradus mundum salvare nequiverit, ad extremum per Spiritum sanctum in Montanum, Priscam & Maximillam insanas fœminas descendisse, quam Paulus non habuerit, &c.* ac demum: *Hæc sunt*, inquit, *quæ coargutione non indigent: perfidiam eorum exposuisse, superasse est.* Digna plane tanto doctore sententia; nam sicut est in geometricis assertionibus, Rectum est mensura sui & obliqui: ita confutatione non indiget, quod collatione recti, cunctis recte intuentibus esse demonstratur obliquum; ac proinde certum exploratumque reddi quod ait: *Perfidiam hæreticorum exposuisse, superasse est*: qua ratione & nobis satis hæreses recensuisse, cum hoc ipsum sit confutasse.

(b) *Philastr. de hæres. c. 50.*
(c) *Hieronym. epist. 54.*
Alia commenta Montani.

XXXV. Ceterum quod spectat ad Montanistas, non ipsa tantum insania dogmatum redarguit eos mendaces & impostores, sed ex suis ipsorum falsis editis vaticiniis, quæ ex contrario eventu vana prorsus sunt reddita, se esse pseudo-Prophetas certo certius ostenderunt. Nam præter illa quæ superius dicta sunt, hæc addit Epiphanius (d) de falso Maximillæ vaticinio: *Dicit enim Maximilla, ab ipsis appellata prophetissa: Post me prophetissa non amplius erit, sed consummatio. Ecce quomodo undique apparet spiritus erroris. Quæcumque enim Prophetæ dixerunt, & cum intelligentia consequenter locuti sunt, & perfecta sunt quæ ab ipsis dicta sunt, & adhuc implentur. Hæc vero dixit, post ipsam esse consummationem: & nondum consummata sunt, maxime cum tot Reges postea fuerint, & tantum tempus transierit. Anni enim jam sunt ab eo tempore plus minus ducenti nonaginta usque ad nostrum tempus duodecimi anni Valentiniani, Valentis, & Gratiani regni, & nondum est consummatio juxta illam, quæ seipsam nominavit prophetissam, cum ne diem quidem obitus sui noverit*; Hæc Epiphanius.

(d) *Epiphan. hæres. 48.*
Pseudo-Prophetia Maximillæ.

Quod vero omnibus hæreticis commune est (eo quod non sit solium (e) filiæ Chaldæorum) stabilitatem nescire, nec in propositi firmitate consistere, sed inconstantia nutare, ac in deterius prolabi; idem & ipsis evenisse conspicitur: ipso nimirum sectæ Montani exordio, sectarios ejus inter se dissidio separari, ac quemque ex suo nomine sectam conficere. Nam Tertullianus (f), cum sanioris mentis esset, scribens eruditum illum commentarium de Præscriptione adversus hæreticos, in fine, cum de hæresi secundum Phrygas agit, hæc habet: *Accesserunt alii hæretici, qui dicuntur secundum Phrygas: sed horum non una doctrina est. Sunt enim qui Kata Proclum dicuntur: sunt qui secundum Æschinem pronuntiantur. Hi habent aliam communem blasphemiam, aliam blasphemiam non communem, sed peculiarem & suam. Et communem quidem illam, quod in Apostolis quidem dicant Spiritum sanctum fuisse, Paracletum non fuisse: & quia dicant, Paracletum plura in Montano dixisse, quam Christum in Evangelium protulisse: nec tantum plura, sed meliora atque majora. Privatum autem blasphemiam illi, qui sunt Kata Æschinem, hanc habent, qua adjiciunt etiam hoc, ut dicant Christum ipsum esse Filium & Patrem.* Hucusque Tertullianus, de Catholicis dogmatibus in eam diem sane optime meritus. XXXVI.

(e) *Isa. 47.*
Sectæ diversæ Montanistarum.
(f) *Tert. de præscrip. c. 52.*

Quando autem mente motus, insano delirio cœperit agitari, suo loco opportunius dicturi sumus; tunc enim, quem hic hæresis signiferum nominat Proclum, mirifice laudavit, & inter nobilissimos scriptores Ecclesiasticos adnumerans, hæc ait (g): *Non solum nostri antecessores, sed ipsorum hæresiarcharum contemporales instructissimis voluminibus & prodiderunt, & retuderunt, ut Justinus philosophus & martyr, ut Miltiades Ecclesiarum sophista, ut Irenæus omnium doctrinarum curiosissimus explorator, ut Proculus* (idem est quod Proclus) *virginis nostræ senectæ & Christianæ eloquentiæ dignitas, &c.* Quem enim sui compos incusat hæresiarcham, postea in transversum actus adnumerat inter summos oppugnatores hæresiarcharum. Adversus hunc Proclum egregiam conscriptam fuisse disputationem a Cajo nobili inter illius ætatis Theologos, tradunt Eusebius (h) atque S. Hieronymus (i). Cæterum cum eloquentiæ nomine Proculus a Tertulliano laudetur: non levis est apud me conjectura, hunc illum fuisse Proculum Siccensem ex Africa insignem grammaticum, quo inter alios latinos usum esse magistro M. Aurelium Impe-

XXXVII. De Proclo.
(g) *Tertull. advers. Valentinian. c. 52.*
(h) *Eusebi. l. 3. c. 25.*
(i) *Hieron. de Scrip. Eccl. in Cajo.*

peratorem, ac eum usque ad Proconsularem dignitatem provexisse, auctor est Capitolinus (a). Sed aliis temporibus vixit, nempe sub Anastasio Imperatore, alius Proculus Lycius, Plutarchi Nestorii filii auditor, Platonicus philosophus. Cum vero commentarios ab eo scriptos recenset Suidas, post alios enumeratos, hæc ait: *Scripsit argumenta contra Christianos decem & octo. Hic est Proclus ille, qui alter a Porphyrio impuram & contumeliosam contra Christianos linguam exacuit. Sed Joannes Philoponus præclarissime decem & octo ejus præpositiones refutavit, eumque Græcis etiam, quibus efferebatur, rudem atque indoctum esse ostendit.* Hæc Suidas. Sed ad Montani hæresim redeamus.

(a) *Jul. Capitolin. in Marco.*

XXXVIII. Rursum vero constat eamdem hæresim alia diversa atque deformia peperisse portenta, quæ suos fœtus aliis nominibus appellarunt, de quibus hæc Epiphanius (b): *Quod vero nihil relinquamus ex iis quæ ad nomen pertinent uniuscujusque sectæ a nobis præjudicatæ, etiam de Trascodrugitarum nominis appellatione rursus dicemus. Est enim hoc nomen, aut in hac ipsa (nempe Cataphrygarum) aut in sequenti Quintillianorum appellata: ab ipsis enim & hoc nomen proficiscitur. Vocantur autem Trascodrugitæ ob hanc causam. Trascus enim apud ipsos pertica appellatur, drusus vero nasus sive rostrum: & ab eo quod imponunt digitum suum indicem appellatum in nasum dum orant, tristitiæ nimirum & ultroneæ justitiæ gratia, ab aliquibus Trascodrugitæ appellati sunt, hoc est, Perticonasati, &c.* Quod enim nasus esset judicii signum, & digitus hieroglyphicum dimensionis (ut est apud Orum Apollinem) digito nasum tangere, idem significare videbatur, quod recto judicio cuncta metiri ac judicare.

(b) *Epiphan. hær. 48.*
Portentosa nomina Hæreticorum.

XXXIX. Addit insuper Epiphanius alios, qui ex Montano descenderunt, dictos esse Quintillianos a Quintilla, Pepuzianos a vico in Phrygia sic dicto, & Priscillianos a Priscilla, seu Prisca pseudo-propheriſſa Montani. Harum alteram finxisse Christum ad se venisse in mulieris forma, & sapientiam sibi communicasse, idem tradit, cum de his agit (c): subditque, in Ecclesiam ingredientes secum ferre incensas lampadas, septemque virgines secum ducere, quæ populo vaticinarentur, itemque Episcopos ac presbyteros apud eos esse fœminas. Adhuc insuper alios Montanistas ait fuisse Artotyritas, sic dictos, eo quod in mysteriis suis apponerent panem & caseum, & sic mysteria sua facerent: ex his etiam prognatos esse Tessaredecatitas, quos dicimus Quartadecimanos, idem affirmat sic dictos, quod quartadecima luna celebrandum esse Pascha contenderent. Sed horum puto aliam esse rationem, de quibus inferius dicturi sumus.

Alia genera Cataphrygarum.
(c) *Epiph. hær. 49. & 50.*

Occupasse hos hæreticos usque ad tempora Epiphanii Phrygiam, Cappadociam, atque Galatiam, viguisseque plurimum in Cilicia atque Constantinopoli, ipse (d) testatur. S. Hieronymus (e) hæc ipsa & alia his cognata monstra suo tempore in Galatia extitisse, tradit his verbis: *Scit mecum, qui vidit Ancyram Galatiæ civitatem, quod nunc usque schismatibus dilacerata sit, quod dogmatum varietatibus constuprata. Omitto Cataphrygas, Ophitas, Borboritas, Manichæos: nota enim jam hæc humanæ calamitatis vocabula sunt. Quis umquam Passalorincitas* *, *& Tascodrogos* (sic legendum puto pro Ascodrobos) *Artotyritas, & cætera magis portenta quam nomina, in aliqua parte Romani orbis audivit?* De iisdem etiam in Imperatorum rescriptis (f) habetur mentio; sed de Pattalorincitis hæc sanctus Augustinus (g): *Pattalorincitæ* (sic enim eos nominat) *in tantum silentio student, ut naribus & labiis suis digitum opponant, ne vel ipsam taciturnitatem voce præripiant, quando tacendum sibi esse arbitrantur: unde etiam illis nomen inditum: πάτταλος, enim Græce dicitur palus, & ῥύγχος nasus. Cur autem per palum digitum significare maluerint, a quibus hoc nomen compositum est nescio, cum Græce dicatur digitus δάκτυλος, & possint utique Dactylorincitæ multo evidentius nuncupari.* Hæc Augustinus ex Philastrio (h), ut apparet. Puto autem (quod nuper dictum est) digitum, quod dimensionis hieroglyphicum esset, per palum significatum esse. Addit Philastrius, conatos ejusmodi hæreticos imitari Prophetam dicentem (i): *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis.* Addit: *Et quia jejuniis beati Prophetæ vacantes, silentium sæpius commendabunt, inde usurpantes isti æstimant observandum, Pythagoricam vanitatem potius, quam Prophetarum cælestem vitam & sapientiam sequi properantes.* Agit idem (k) de Ascodrogitis, qui Montani Paracleto plenos se esse jactantes, insanis mentibus instar bacchantium furentes agebantur. Sed de Montano & ex eo orta sobole satis. Adversus Montanum autem ac suas prophetissas ipso principio constat scripsisse, quos diximus, Claudium Apollinarem, Miltiadem, Apollonium, & Caium, celebrem illorum temporum scriptorem, adversus Proclum, Montani primogenitum, commentarium edidisse, post alios (l) Theodoretus affirmat. XL.

(d) *Apud eumdem. hæres. 48.*
(e) *Hieron. in præfat. l. 2. in epist. ad Galat.*
* *al.* Pattalorincitas.
(f) *l. 65. de hæretic. Cod. Theod.*
(g) *Aug. de hæres. cap. 63.*
Affectatum silentium hæreticorum.
(h) *Philastr. de hæres. cap. 77.*
(i) *Psal. 140.*
(k) *Idem cap. 76.*
(l) *Theodoretus hæret. fabul. lib. 3.*

Se-

JESU CHRISTI ANNUS 174.	ANICETI PAP. ANNUS 8.	M. AUR. IMP. ANNUS 12.

I. SEquitur annus Domini centesimus septuagesimusquartus, Maximo & Orfito Coss. duodecimo M. Aurelii Imperii anno: quo (inquit Eusebius) Tatianas hæreticas agnoscitur, a quo Encratitæ. Ex his & aliis superius de eo narratis, corrigendus est textus Epiphanii (a), quo dicitur, post obitum Justini sub Antonino Pio Tatianum ab Urbe recessisse: emendanda quoque est Philastrii (b) lectio qua dicitur Tatianus post Decii tempora vixisse. Hic quidem natione Syrus ex philosopho Platonico Christianus (ut dictum est) vivente S. Justino philosopho, quem in fide habuit cathechistam, florentissimus in Ecclesia fuit, Romæque vivens docuit, ac scripsit pro Christianis adversus Gentes egregium volumen, cum adhuc sibi constaret. Quo modo autem infelix in errores sit lapsus, factusque sit hæresis auctor, Irenæum (c) eodem cum illo viventem tempore audiamus, qui ait, ipsum, cum esset Justini auditor, quamdiu ille vixit, nec latum unguem aberrasse, sed eximiæ pietatis specimen edidisse. Ille autem per martyrium sublato de medio, cum profiteretur se aliorum magistrum, elatus, in Valentini dogma dilapsus, ab illo errores didicit, & Marcionis & Saturnini amplexatus continentiam, detestatus est nuptias: de Adam illud edicens, ipsum minus consecuturum esse salutem; eadem de eo habet Tertullianus (d) illi æqualis.

(a) Epiphan. hæres. 46.

De Tatiano Hæresiarcha.

(b) Philastr. cap. 49.

(c) Iren. l. 1. c. 3. & apud Euseb. l. 4. c. 27.

(d) Tert. de præscrip. c. 52.

II. Tantæ is fuit æstimationis, ut venerit ad eum Romæ profitentem audiendum Rhodon ab Oriente: de quo hæc Eusebius (e), postquam ab eo elaboratas lucubrationes recensuit: *Idem Rhodon in eodem libro (illum autem Callistioni dedicabat) se Romæ a Tatiano & doctrina, & litteris institutum asserit: Ait vero a Tatiano elaboratum librum quemdam quæstionum; quibus cum Tatianus polliceretur, se sacras litteras involutas & obscuras demonstratum; idem Rhodon contra se easdem quæstiones in libro separato perspicue soluturum, promittit.* Hucusque Eusebius. Porro quamdiu Romæ fuit, veritum fortasse multos oculos se inspicientes, ipsiusque Romanæ Ecclesiæ, quam Apostoli instituissent, sincerissimam puritatem, stetisse in fide, nec quidquam docuisse quod Catholicæ fidei adversaretur; sed cum in Orientem profectus est, ipsum a recto fidei tramite deviasse, & alios in errorem induxisse, Epiphanius (f) testatur, cum ait: *Cum Roma post mortem S. Justini digressus ad Orientis partes, & illic conversatus, in malam opinionem incidit, & sæcula quædam & fabulas Valentini, & principatus quosdam ac emissiones etiam ipse introduxit: maximam vero prædicationis suæ partem in Antiochia ad Daphnen sita fecit, & in Cilicum partibus, multum autem in Pisidia valuit.*

(e) Euseb. l. 5. c. 13.

Quantæ æstimationis Tatianus.

(f) Epiph. hæres. 46.

III. *Ab hoc enim per successionem qui Encratitæ, id est continentes, appellantur, venenum transumpserant.* Et paulo post, ejus relegens impia dogmata, hæc ait: *Hic quidem asseris non salvari Adam ipsum. Continentiam vero hic prædicat, nuptias autem scortationem & corruptionem putat, asserens nihil differre matrimonium a scortatione, sed idem esse. Unde in prætextu continentiæ & continentium morum, nequitiosam vitam duxit, velut lupus rapax ovilla pelle indutus, & temperantiæ præ-*

Encratitæ Hæretici.

PAGIUS SÆC. II.

Anno Urbis 925. Olymp. 237. an. 4. A. C. 172.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5665.

☉ 13. FE. ☽ 2. P. 30. Mart. Indict. 10.

JESU CHRISTI 172. secund. Baronium 174.

ELEUTHERI PAPÆ 3.

M. AURELII IMP. 12.

[1] AD num. I. Coss. *Maximus*, & *Orfitus*. Septima Quinquennalia Imperii Cæsarei M. Aurelii in hunc annum incidunt.

I. Consules. II. VII. Quinquennalia Marci Cæsaris.

NOTÆ [1] COss. *Maximus & Orfitus*. Horum consulum prænomina in vetustis monumentis desiderantur; nam apud Gruterum pag. CXXVI.

MAXIMO. ET ORFITO. COS.

Pag. CCCXIX. 5.

DEDIC. III. ID. MAI. MAXIMO. ET ORFITO. COS.

Pag. MXIV. 1.

XII. KAL. AUG. O.....
ET MAXIMO. COS

Sponius pag. 172.

DEDIC. XVIII.... SEPT
ORFITO ET MAXIMO. COS

Lampridius in Commodo cap. XI. *Appellatus Germanicus, Idibus Herculeis, Maximo & Orfbito Coss.* Vulgati Fasti: *Orfito*, vel *Orfbito & Maximo*.

prætextu deceptos seducens. Mysteriis autem similitee asus est ad imitationem sanctæ Ecclesiæ, veeum aqua solum usus est in iisdem mysteriis. Hæc Epiphanius. Aquarios S. Augustinus hos nominat hæreticos, qui aquam tantum in sacrificio offerent. Sed de Encratitis pluribus agemus inferius.

IV. Docuisse etiam Tatianum ab animantibus abstinentiam, ea Irenæo tradit Eusebius (*a*). Addit Clemens Alexandrinus a Tariano etiam illud dictum: alterius Dei esse Legem, alterius Evangelium; & duplex genus hominum statuisse, vetus & novum; non tamen eo sensu, quo a Catholicis, hæc ab eo diei consueverunt; nam addit (*b*): *Tatianus separat veterem quoque hominem, & novum, sed non ut nos dicimus; veteeem quidem virum, Legem; novum autem, Evangelium: ei assentimur nos quoque diventes, sed non eo modo, quo ille valt, dissolvens Legem, ut alterias Dei, &c.* Hæc etiam a Marcione ipsum esse mutuatum apparet, ut auctorem Legis Deum diceret adversarium esse Evangelii conditoris. Disputat idem pluribus adversus ejus hæresim, vini usum prohibentem, in libro cujus titulus est Pædagogus (*c*). Ad hæc Eusebius (*d*): *Hunc autem ajant nonnullas Pauli Apostoli voces, utpote qui dictionis & loquendi compositionem in illis corrigere molieetur, audacter & temere commutasse.*

(*a*) *Eusеb. l.4. c.27.*
(*b*) *Clem. Alex. Strom. l.3.*
(*c*) *Idem in Pædag. l.2. c.2. in fin.*
(*d*) *Eusеb. l.4. c.27. in fin.*

V. Tatiani Diatessaron. Ab eodem elaboratum esse opus, quod Διὰ τεσσάρων appellavit, quo unum ex quatuor Evangelium contexuisset, idem (*e*) affirmat. Laudabilis plane fuisset hac ex parte Tatianus, nisi dolose sic compingens unum ex quatuor, multa reliquisset, quæ de Christi carne in eis ab Evangelistis sunt prodita: quippe qui Marcionis semel male imbutus tinctura, quæcumque valuit, pro ejus dogmatibus facere non prætermisit. De eodem opere agens Theodoretus (*f*) hæc ait: *Is autem composuit etiam Evangelium, quod dicitue Ex quatuoe, amputatis genealogiis, & aliis, quæcumque ostendunt Dominum natum esse ex David secundum carnem. Eo autem usi sunt non solum hi qui sunt illius sectæ, sed ii etiam qui dogmata Apostolica sequuntur, compositionis fraudem non cognoscentes, sed simplicius eo tamquam libro compendioso utentes. Ego quoque inveni plusquam ducentos ejusmodi libros, qui in honore habebantur in nostris Ecclesiis: quos cum omnes simul coegissem, deposui, & in loco eorum reposui quatuor Evangelistarum Evangelia.* Hæc Theodoretus: quæ quidem latuisse oportuit Victorem Capuanum, dum quodnam esset Tatiani opus, & quod Ammonii Alexandrini eodem argumento conscriptum, dubitasse se dicit. At, quod deterius est, post longam de ea re habitam discussionem, quod Ammonii erat opus, Tatiano tribuit, & Diatessaron Tatiani adscripsit Ammonio. Existimo enim, hæresiarchæ opus absque auctoria titulo, ob sectæ infamiam, fuisse descriptum.

(*e*) *Eusеb. ib.*
(*f*) *Theodor. hæret. fab. tib.1.*

Sed præstat, quæ ipse præfatur in Harmoniam Ammonii (hic nempe erat titulus libri) quam adscribit Tatiano, hic, ut cuncta certiora habeantur, exscribere. Est autem ejusmodi ejus ad opus præfatio (*g*): *Dum fortuito in manus meas incideret unum ex quatuor Evangelium compositum, & absente titulo non invenirem nomen auctoris: diligenter inquirens, quis gesta vel dicta Domini & Salvatoris nostri, Evangelica lectione discreta, in ordinem, quo se consequi videbantur, non minimo studii labore redegerit; reperi Ammonium quemdam Alexandrinum, qui Canonum quoque Evangelii fertur inventoe, Matthæi Evangelio reliquorum trium excerpta junxisse, ac in unam seriem Evangelium nexuisse; sicut Eusebius Episcopus Caepiano cuidam scribens, in præfatione editionis suæ, quæ Canones memorati Evan-* VI.

VI. Victoris Capuani error corrigitur.
(*g*) *Extat to. 2. Biblioth. sanct.*

PAGIUS III. Opus a Tatiano scriptum.

Ad num. V. Opus quod post *Ammonii* Harmoniam editum est longe differt ab Evangelio *Tatiani*, uti Valesius observavit in Notis ad Eusebium lib. 4. cap. 29. Illud enim Opus, sicut lectio ipsa indicat, nihil aliud est quam Paraphrasis quatuor Evangeliorum, seu potius Epitome ab homine Catholico eleganter conscripta. At Evangelium Tatiani ipsismet Evangelistarum verbis contextum fuit, resectis duntaxat iis, quæ ad Davidicam Christi genealogiam spectant. Præterea in Opere illo quod editum est, Christus filius David non semel dicitur. Ostendit etiam Valesius, Harmoniam illam quatuor Evangeliorum, quæ priori loco relata est a Victore Capuano, & in quam *Zacharias Chrysopolitanus* Commentarios scripsit, Opus esse Ammonii Alexandrini. Nam illud Opus nihil aliud erat, quam Evangelium Matthæi, cujus singulis capitibus adjuncta erant ad latus capitula trium aliorum Evangelistarum, qui cum Matthæi Evangelio consentiebant. Opus itaque illud per columnas divisum erat, perinde ac Origenis Tetrapla. Quæ res Eusebio Cæsariensi ansam dedit canones suos excogitandi, ut ipsemet in Epistola ad Carpianum docet. Ex his liquet, Opus *Tatiani* Hæresiarchæ non extare, contra quam credidit Baronius. Auctor Chronici Alex. sub præcedentis anni Coss. de Tatiano plura habet, quo iden hæc referenda; cum Eusebius in Chronico de Tatiano agens anno Abrahami 2188. qui Kalendis Octobris præcedentis Christi anni inchoatur, scribat: *Tatianus Hæreticus agnoscitur, a quo Encratitæ.* Insuper Auctor Chronici Alex. sub anni sequentis Coss. ait: *Tatianus his antiquior* (Severianis nempe) *nescio quam Evangeliorum confusionem & synagogam condiderit, quam Diatessaron appellavit, & vero hodie in manibus passim versatur.* Loquitur postea de aliis voluminibus a Tatiano compositis, quæ suo tempore extabant, sed quæ ad nos non pervenerunt, non magis quam illud *Diatessaron*.

vangelii edidit, supradicti viri imitatus studium, refert in hunc modum: Ammonius quidam Alexandrinus, multum (ut arbitror) laboris & studii impendens, unum ex quatuor nobis reliquit Evangelium. Ex historia quoque eius comperi, quod Tatianus, vir eruditissimus, & orator illius temporis clarissimus, unum ex quatuor compaginaverit Evangelium, cui titulum Diapente imposuit. Hic beati Justini philosophi & martyris, dum adviveret, discipulus fuit: quo migrante ad Dominum palma martyrii, magistri sancti deserens disciplinam, & doctrinæ supercilio elatus, lapsus in Encratitarum hæresim, Marcionis potius amplexus errorem, quam Justini Christi philosophi veritatem, suæ vitæ perniciosus extitit; asserens inter alia, nuptias & stupra pari crimini subjacere.

VII. *Sed & dictis Apostolicis manus profanæ emendationis, vel (ut dicam verius) corruptionis dicitur intulisse. Sed quia & hominum perfidorum (Christi nostri operante potentia) confessione vel opere sæpe triumphat gloria veritatis (nam & dæmones (a) Christum fatebantur, & filii Scevæ in Actibus Apostolorum (b) in nomine Jesu, quem Paulus prædicaret, dæmonia fugabant) Tatianus quoque, licet profanis implicitus erroribus, non inutile tamen exhibens studiosis exemplum, hoc Evangelium (ut mihi videtur) solerti compaginatione disposuit; & forsitan adhuc beati Justini adhærens lateri, illius eruditionis merito, hoc opus explicuit. Arbitror enim propterea non Ammonii, sed hujus esse editionem memorati voluminis, quod Ammonius Matthæi fertur relationi, Evangelistarum reliquorum relatione discretos annexuisse sermones: hic vero S. Lucæ principia sunt assumpta, licet ex maxima parte Evangelii sancti Matthæi reliquorum trium dicta conjunxerit: ut jure ambigi possit, utrum Ammonii, an Tatiani inventio ejus operis debeat æstimari. Verumtamen vel si jam hæresiarches hujus editionis auctor extitit Tatianus, verba Domini mei cognoscens, libenter amplector interpretationem: si fuisset ejus propria, procul abjicerem.* Hucusque de his Victor, qui post præfationem ejusmodi ponit operis titulum: *Sancta quatuor Evangeliorum Harmonia, Tatiano * Alexandrino auctore.*

(a) Matth. 8.
(b) Act. 19.
Commendatur opus Tatiani.
* al. Ammonio.

VIII. Ammonii harmonia Tatiano tributa.

Cæterum ipso tantum Tatiani sublato, & restituto Ammonii nomine, omnia se recte habent: nam quod ponitur, Alexandrinus, Ammonio convenit, qui fuit Alexandrinus, non Tatiano, qui Syrus: & Harmoniæ nomen, non operis Tatiani, sed Ammonii titulus fuit: hæc ita se habere, ipse contextus, qui sequitur, quatuor Evangelistarum plane declarat, in quo nihil ponitur auctoris, sed ipsa tantum, ut se habent in codicibus, quatuor Evangelistarum verba, nec quicquam ab eo prætermissum, quod illi dixissent: quod quidem nequaquam factum esse a Tatiano, Theodoretus est firmissimus testis; nam ait ab eo prætermissas esse genealogias, & alia quæ ad insinuandam Christi generationem secundum carnem spectarent: quæ quidem omnia exacte (ut habent verba Evangelistarum) in ea Harmonia Ammonii, a Victore Tatiano tributa, habentur recitata.

IX. Tatiani concordia tributa Ammonio.

Rursum vero quæ post eam posita habetur alia Evangelistarum Concordia, quæ Ammonii titulo censetur, illam ipsam esse Tatiani, nulla penitus esse posse videtur dubitatio; nam ad numeros Theodoreti in omnibus disposita videtur; nulla enim in ea de genealogiis a Matthæo vel Luca descriptis mentio prorsus habetur: immo more Tatiani, qui simplicem Apostolorum locutionem carpebat, non Evangelistarum verba posuit, sed sententias ex illorum scriptis summatim collectas. Hæc igitur tam accurate animadvertisse oportuit, ne titulo falso apposito, imprudenter quis deciperetur, alteri tribuens quod alterius foret. Nec quicquam refert, quod ait Victor, Ammonium reliquos tres Evangelistas associasse Matthæo, si Concordia illa, quam primo loco ponit, a Luca incipiat: nam necessitate historiæ, illa quæ a Luca scripta essent de sacerdotio Zachariæ, erant primo loco ponenda; cum in reliquis, quæ in contextu operis continentur (ut idem ipse Victor fatetur) maxima ex parte ex Matthæi Evangelio sint descripta.

X. Quod denique ad ejusdem Tatiani commentarios pertinet; auctor est Clemens Alexandrinus (c), ab ipso scriptum librum hoc titulo prænotatum, De perfectione secundum Salvatorem, sed refertum blasphemiis, cum in eo totus fuerit auctor in condemnatione nuptiarum, & ejus auctoris, nempe Dei, qui eas primus instituit: nam ex paucis, quæ idem Clemens recitat ex eo, facile est de cæteris conjectari. At quoniam Theodoretus, de Tatiano agens, ait: *Hunc habent ducem, qui dicuntur Hydroparastatæ, & Encratitæ;* quinam hi fuerint, suscepta narratio de Tatiano, uberius ut dicamus, postulat. Nominati (d) sunt autem Hydroparastatæ, qui Tatianum sectabantur, eo quod aquam in sacrificio loco vini offerrent. Porro Tatianos cum Encratitis conjungit Epiphanius (e), adeo ut appareat unius monstri ex diversis actibus duo fuisse nomina. Encratitas igitur ex Tatiano prognatos, non modo omnia ab ipso accepta sectatos, sed & in deteriora esse prolapsos, Epiphanius docet: quippe qui, sicut ille, abominarentur nuptias, abstinerent ab animatis & vino

(c) Clem. Alex. Strom. lib. 3.
Alia scripta Tatiani.
(d) Theodor. hæret. fab. lib. 1.
(e) Epiph. hær. 47.
Encratitæ Hæretici idem Tatiani.

vino, & alia sectarentur quæ Tatiani essent; aliaque etiam eos addidisse tradit, nam ait: *Asserunt etiam hi, principatus quosdam esse; & qui diaboli est, adversus Dei opera oppositum esse, & Deo non subjectum, sed robustum, & facientem velut ex propria potestate, & non velut qui aberret.* Additque eos ad suorum ipsorum dogmatum adstipulationem aucupatos esse scripturas quasdam apocryphas, nimirum Acta quædam quæ dicerentur Andreæ, Joannis alia, alia vero Thomæ, & aliorum: insuper admittere fœminas ad sacra mysteria, inter quas & vivant: adeo ut qui nomine Continentes sunt dicti re ipsa turpes essent: horumque non exiguum numerum sua adhuc ætate vixisse in Phrygia, Galatia, Pamphilia, Cilicia, atque Syria.

XI. Auxisse autem Tatiani dogmata Severum quemdam, qui Severianis hæreticis nomen dedit, tradit Eusebius (a) cum ait: *Non longo tempore post Severus quidam nomine hæresim modo a nobis commemoratam mordicus tuebatur, atque illis qui ex eo, tamquam ex erroris fonte, dimanarunt, auctor extitit, ut Severiani, appellatione ab eo derivata, nominarentur.* Meminerunt ejusdem Hieronymus ac Theodoretus. S. Augustinus (b) autem de iisdem Severianis hæc addit: *Vinum* (inquit) *non bibunt, eo quod fabulosa vanitate de satana & terra germinasse asserunt vitem. Etiam ipsi non sanam doctrinam suam, quibus volunt, insinuant nominibus Principum, carnis resurrectionem cum veteri Testamento respuentes. Hic præterea Philumenam quamdam puellam dicebat inspiratam divinitus ad pronuncianda futura: ad quam somnia atque æstus animi sui referens, divinationibus seu præsagiis ejus secretim erat solitus præmoneri, eodem phantasmate eidem Philumenæ pueri habitu se demonstrante: qui puer apparens, Christum se aliquando, aliquando esse assereret Paulum, a quo phantasmate sciscitans, ea soleret respondere, quæ se audientibus diceret. Nonnulla quoque illam miracula operari solitam, inter quæ illud præcipuum, quod in angustissimi oris ampullam vitream panem grandem immitteret, eumque extremis digitulis levare soleret illæsum, eoque solo quasi divinitus, sibi cibo dato fuisset contenta.* Hæc Augustinus. Verumtamen Philumenen (ut dictum est superius) alii tribunt Apelli hæresiarchæ; sed fortasse hæc alia ab illa, quæ hisce nugis atque præstigiis magnam sibi æstimationem a vecordibus comparaverat.

(a) *Euseb. l. 4. cap. 27.*

(b) *Aug. de hær. c. 24.*

Severiani Hæretici.

XII. Quod item ad Tatiani sectatios spectat: addit Clemens Alexandrinus (c) Julium Cassianum Valentini hæresiarchæ discipulum, in eamdem sententiam conspirasse cum Tatiano, fuisseque hunc principem hæresis Docitarum, qui dicerent Christum corpus sumpsisse phantasticum; sed & ad roborandum Tatiani dogma scripsisse librum de Continentia vel castitate; & ex pseudo-Evangelio, Secundum Ægyptios dicto, mutuatum esse testimonium de Christo loquente cum Salome, ac matrimonium detestante: eumdemque perperam interpretatum esse Genesim, cum per lignum vetitum diceret significatum esse conjugium, & per pelliceas tunicas humanam carnem. Hæc & alia ex eo recitat Clemens, quem hæc detestantem utinam Origenes ejus discipulus auscultasset.

(c) *Clem. Alex. Strom. lib. 3.*

Julius Cassianus Encratita.

XIII. Scripsisse adversus Tatianum & Encratitas Musanum, veritatis patronum, tradit Theodoretus (d), cui & alios adnumerat, nempe Apollinarem Hierapolis in Phrygia Episcopum, Clementem Alexandrinum, & Origenem. Rhodonem quoque Tatiano adversatum esse, Eusebius non obscure significat: qui licet illius discipulus fuerit, tamen magnam sibi laudem ex fide Catholica ob certamina adversus diversos hæreticos inita propagavit: de quo hæc Eusebius (d) brevi narratione commemorat: *Eodem tempore Rhodon Asiatico genere procreatus, & Romæ (ut narrat ipse) de litteris & doctrina a Tatiano, qui ex superiori nostro sermone satis cognosci potest, institutus, variis libris exquisite compositis strenue cum reliquis fidei nostræ patronis impugnavit Marcionis hæresim, eamque etiam sua ætate in varias & discrepantes distractam sententias explanat; ac non modo dissidii & dissensionis describit auctores, sed falsa cujusque illorum commenta, quæ callide excogitaverant accurate coarguit.* Ex iis namque unum fuisse Tatianum, quem Marcionis sectatum vestigia diximus, satis potest intelligi. Demum lucubrationes ab illo editas recensens, ab eo elaboratum tradit commentarium in sex dies creationis rerum omnium, quo errores Apellis & ejus blasphemias egregie confutavit: alia vero ejus ingenii monumenta, superius recitata, hic iterum enumerare prætermittimus, quæ singula Hieronymus (e) ex Eusebio recenset.

Qui scripserunt adversus Tatianum.

(c) *Theod. hæret. fab. lib. 3.*

(d) *Euseb. lib. 5. cap. 13.*

(e) *Hieron. de Script. Eccl. in Tatiano.*

XIV. His igitur aliisque ab hæreticis ad demoliendum Ecclesiam compositis arietibus, cum & adhuc gladius persecutionis sæviret, quo

Ecclesiæ robur invictum.

PAGIUS IV. *Severus Hæresiarcha.*

Ad num. XI. Auctor Chronici Alex. sub sequentis anni Coss. de Severo Severianæ hæresis architecto loquitur. Neque dubito, quin eo anno agnosci cœperit. Tatianum Severo antiquiorem fuisse docet non tantum Auctor Chronici Alex. cujus verba num. præcedenti recitavi, sed & Eusebius lib. 4. cap. 29. & Theodoretus in lib. 1. Hæreticarum Fabularum, qui Tatianum Severo præponunt. Imo Irenæus nullam hujus Severi mentionem facit. Quare recte scripsit Valesius in Notis ad illud Eusebii caput, male Epiphanium Severum Tatiano antiquiorem facere.

quo necatum etiam sequenti anno Anicetum Papam dicemus; satis certum exploratumque proditum est experimentum, ipsam supra solidum fundamentum esse constructam, super ipsam nimirum immobilem petram Christum, ut nulla adversaria obtinente potestate aliquando disjici posset ac dirui: quin potius sicuti clavus, quo majoribus ac frequentioribus mallei ictibus percutitur, eo pressius atque altius figitur, ac firmius solidatur; ita Dei Ecclesia, ingruentibus majorum persecutionum insultibus, magis visa est firmari atque solidius stabiliri. Ut plane juge miraculum cognoscatur, cum assidue emergentibus ab inferis adversariis legionibus, indeque erumpentibus quotidie in ejus incendium flammarum globis, ipsa nihilominus omnia sibi adversantia superet, referatque triumphum ingenti illo gloriæ titulo prænotatum: PORTÆ INFERI NON PRÆVALEBUNT ADVERSUS EAM.

JESU CHRISTI ANNUS 175. | ANICETI PAP. ANNUS 9. | M. AUR. IMP. ANNUS. 13.

I. Prærogativa Consulatuum.

ANno Christi Domini nostri centesimo septuagesimoquinto Aurelius Severus secundum & Claudius Pompeianus declarati sunt Consules. Hunc Claudium M. Aurelius post obitum Lucii fratris profecturus ad bellum, data ei Lucilla filia, quæ fuerat Lucii, in conjugem, adscivit sibi generum, quem postea bis Consulem fecit: quod tradit Capitolinus in Marco. Hunc etiam in eadem expeditione præfectum fuisse exercitui, edictum ab ipso Marco datum pro Christianis, de quo suo loco agemus, significat. Quod vero gener Imperatoris in Consularibus Fastis non priori loco, sed posteriori ponatur (nam Severus secundo Consul primitus adscriptus habetur) illud plane tunc accidit, quod sanctus Gregorius (a) Papa tradit his verbis: *Fertur apud veteres moris fuisse, ut, quisquis Consul existeret, juxta ordinem temporum honoris sui locum teneret: & si quis posterius ad Consulatum veniens, Consul non semel, sed bis fortasse, aut tertio fieret, etiam illos laude & bonore transcenderet, qui non plus quam semel Consules extitissent.* Hæc Gregorius, sed ex Dione, ut superius diximus.

(a) *Gregor. homil. 3. in Evang.*

 Hoc

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5666.

SÆC. II. Anno Urbis 926. Olymp. 238. an. 1. A.C. 173.

☉ 14. D. ☽ 3. P. 19. April. Indict. 11.

JESU CHRISTI 173. *secundum Baronium* 175.

ELEUTHERI PAPÆ 4.

M. AURELII IMP. 13.

I. *Consules.*

[1] AD num. I. Coss. *M. Aurelius Severus II. & T. Claudius Pompeianus*; ut ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari adversus Onuphrium, qui priorem credidit Claudium Severum, M. Aurelii præceptorem, qui tamen tantum Consul suffectus fuit, dum L. Verus Augustus bellum in Oriente gereret. Peccavit & Onuphrius in altero Consule designando, scribens, fuisse Marcum Claudium Pompeianum Marci Aurelii generum, quem errorem ab eo hausit Baronius. Et tamen M. Claudius Pompeianus anno tantum CLXXVI. Consul suffectus fuit, ut discimus ex Vulcatio in Vita Avidii Cassii cap. 11. ubi M. Aurelius ait, se eum *in annum sequentem Consulem* dixisse, post mortem nempe Cassii anno CLXXV. occisi.

II. *Tricennalia Imperii Proconsularis M. Aurelii.*

His Coss. M. Aurelius Tricennalia Imperii Proconsularis edidit, ut ex septimis ejusdem Imperii Quinquennalibus, aliisque indiciis patet.

Ad

NOTÆ [1] COss. *M. Aurelius Severus II. & T. Claudius Pompeianus*. Gruterus pag. MXXV. 6.

K. OCTO. M. AURELIO. SEVERO. II.
ET. T. CLAUDIO. POMPEIANO. COS.

Donianæ inscriptiones cl. IV. n. 59. pag. 140.

POS. KAL. SEPTEMB.
M. AURELIO. SEVERO. II TI. CLAUDIO
POMPEIANO. COS.

Fasti Idatiani & Vindebonenses: *Severo II. & Pompeiano*. Prosperi Chronicon: *Severo & Pompeiano*.

II. De Aniceti Papæ martyrio & annis sedis. (a) Martyrol. Rom. ea die.

Hoc ipso anno Anicetus Papa, cum sedisset annos octo, minus mensibus tribus ac diebus septem, die decima septima (a) Aprilis, martyrio clarus migravit ad Dominum. Quod pertinet ad annos sedis Aniceti scimus variam atque diversam esse assertionem, cum alii decem, undecim alii eidem tribuerint annos: sed qui prætermisit Cletum Romanum Pontificem Eusebius, anno octavo Marci Imp. successorem Aniceti Soterem ponit. Cæterum, quam in multis sequimur, Cresconiana series octo tantum annos tribuit Aniceto & tres menses: verum si ratio habeatur diei, quo pius, qui eum antegressus est obiit, & quo Anicetus decessisse reperitur, qui quidem dies tabulis Ecclesiasticis antiquitus adscripti habentur: præscriptum tempus sedis Aniceti ratum firmumque haberi debet: cum præsertim Indices Vaticani, qui descripti habentur in codice qui dicitur liber Censuum, ingressum Soteris successoris Aniceti hoc anno Domini ponant. Cur autem minus sequamur Consules in libro de Pontificibus Romanis appositos, alias superius tomo primo Annalium reddidimus rationem.

III. Decreta Aniceti. (b) 1. Cor. 11.

In eodem nuper citato libro hæc etiam de Aniceto scripta habentur: *Hic constituit, ut clericus comam non nutriret, secundum præceptum Apostoli (b).* At de tonsura clericorum affatim dictum est eodem primo Annalium tomo. Subditur ibidem: *Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros decem & septem, diaconos quatuor, Episcopos per diversa loca novem: qui obiit martyr, & sepultus est in cœmeterio Callisti, Via Appia, decimo quinto Kalendas Maias.* Quod habetur de cœmeterio Callisti, sic accipias, ipsum in eo arenario sepultum fuisse, quod postea Callistus cœmeterium fecit. Legitur ibidem, sedem vacasse diebus decem & septem: qua ratione dicendum, Soterem ejus successorem sedere cœpisse die quarta Maii: qui (ut idem liber de Romanis Pontificibus habet) natus est Fundis in Campania ex patre Concordio.

Soter Papa creatus.

IV. Felicitas & septem filii martyres.

Passi sunt, eadem persecutione urgente sub Marco, Romæ alii complures martyres, & inter alios illustris illa septem martyrum mater S. Felicitas, quæ cum antea (ut dictum est) filios præmisisset martyrio coronatos ad gloriam, ipsa demum digna palma martyrii secuta est ad triumphum, de qua hæc S. Gregorius (c) in homilia quam ad populum habuit in ejusdem S. Felicitatis basilica Romæ posita, in die natali ipsius, qui in tabulis Ecclesiasticis positus legitur vigesimus tertius mensis Novembris: *Adest* (inquit) *beata Felicitas, cujus hodie natalitia celebramus: quæ credendo extitit ancilla Christi, & prædicando facta est mater Christi: septem quippe filios (sicut in gestis ejus emendatioribus legitur) sic post se timuit vivos in carne relinquere, sicut carnales parentes solent metuere ne mortuos præmittant. In persecutionis enim labore deprehensa, filiorum corda in amore supernæ patriæ prædicando roboravit: & parturivit spiritu, quos carne pepererat; ut prædicatione pareret Deo, quos carne pepererat mundo. Considerate, fratres carissimi, in fœmineo corpore virile pectus: ad mortem stetit imperterrita: amittere se in filiis lumen veritatis timuit, si non fuisset orbata. Numquid ergo hanc fœminam martyrem dixerim? sed plusquam martyrem.* Hæc & alia plura de ea Gregorius: quam & S. Petrus Chrysologus (d) Ravennatis Ecclesiæ Episcopus pro concione laudibus celebravit. Nomina autem filiorum, quæ decima Julii recensita habentur in Romano Martyrologio, sunt hæc, Januarius, Felix, Philippus, Silvanus, Alexander, Vitalis, & Martialis: qui sub Publio Urbis Præfecto hæc passi supplicia ponuntur. Januarius post verbera virgarum ac carceris macerationem plumbatis occisus: Felix & Philippus fustibus mactati: Silvanus præcipitio interemptus: Alexander, & Vitalis & Martialis capitali sententia puniti sunt.

(c) Gregor. homil. 3. in Evangel.

(d) Petrus Chrysol. ser. 134.

V. Ob magnam quamdam similitudinem, quæ inter sanctam Felicitatem & sanctam Sym-

PAGIUS III. Obitus Aniceti PP.

[1] Ad num. II. & seq. In Chronico Damasi, a Bucherio in Commentario de Doctrina Temporum publicato, nulla fit mentio *Aniceti* Papæ, sed post *Pium* statim sermo est de *Sotere*, qui cum in Chronico auctiori veterum Pontificum dicatur fuisse *a Consulatu Rustici & Aquilini usque Cethego & Claro*, apparet, Aniceti mortem sub Consulatu duorum Augustorum anno CLXI. gesto consignandam esse. Auctor enim auctioris Chronici veterum Pontificum eosdem Consules exhibere solet, quos Chronicon Damasi, & Pontificatum successoris ordiri a Consulibus, qui post obitum decessoris annum aperuere. Aniceto Soter successit anno centesimo sexagesimo primo, ut ex dictis sequitur. Aniceti Decretalis unica ad Galliæ Episcopos circumfertur, quæ cum incipiat ab his verbis: *Bonorum operum & spiritualium studiorum Deum auctorem esse*, &c. non dubium, quin supposititia sit, cum hæc sint ipsissima Leonis I. verba Epist. 12. juxta veterem ordinem. Sunt & in ea alia loca ex eodem Leone & Vigilio Papa desumta, quæ de ejus suppositione nos dubitare non sinunt.

NOTÆ [1] NOn hoc anno *Soter* successit, sed A. D. 168. ut Constantio videtur pag. 75. qui detectis mendis veterum catalogorum, & libri Pontificalis, Romanam sedem tenuisse censet ab A. D. 168. usque ad an. 177. die XXI. aut XXII. mensis Aprilis, quo ejus natalem recolunt vetera martyrologia.

Symphorosæ nomen. Symphorosam intercedit, dubitasse scio virum eruditum, familiarem meum, num una eademque esset fœmina, quod eorumdem nominum eadem ferme significatio esset: nempe quod interdum συμφορά idem sit, quod bonus eventus, seu fortuna prospera; sicque pro bono eventu, vel fortuna, Felicitas esset Latine redditum, quod nomen magis conveniat feminæ: cæterum ejus vocis ambiguæ diversa reperitur interpretatio. Verum σύμφορος, a συμφέρω, quod est prodesse, idem est quod utilis, vel commodus: σύμφορος item, qui simul versatur, assecla, vel comes, dictus reperitur. Quamobrem æquius est ut existimemus Symphorosæ nomen deductum a σύμφορος, quod est, utilis, vel commodus, quam a συμφορά voce ambigua, quæ interdum bonum eventum, interdum vero infortunium adversamque fortunam significet; quamobrem ut in bonam partem ea vox acciperetur, majores aliquid aliud addere consueverunt, ut habet Suidas ex Simonide, quod ille dicat; Πῖνε πῖν' ἐπὶ συμφοραῖσιν ἀγαθαῖς; quod est: Bibe bibe in bonum eventum.

VI. Sed quæ nomine discrepant, longius rebus esse distinctas ac plane diversas, res cujusque ipsarum evidentius manifestant: Nam illa Tiburtina, sub Hadriano, Tibureque martyrio coronata est: hæc Romana, sub M. Antonino passa est, & Romæ; nomina quoque septem filiorum cujuslibet ipsarum diversa prorsus esse reperiuntur; insuper & martyriorum genera hos ab illis omnino discriminant atque distinguunt. Extant enim tum illorum, quorum superius facta est mentio, Acta: tum horum, quæ ex antiquioribus Ecclesiasticis monumentis edita habentur (a) ac sane fidelia.

(a) Apud Sur. t. 4. die 10. Julii.

VII. Martyres sub Marco Aurelio Imp. Tunc etiam Julianus illustris martyr passus est Soræ, Spoleti Concordius presbyter & Pontianus, Perusiæ Constantius ejus civitatis Episcopus: quorum omnium Acta in suis Ecclesiis, quibus coluntur, extant, aliaque eorumdem certaminum monumenta, diesque anniversariæ eorum natalitiis consecratæ, in Romano sunt Martyrologio annotatæ, quod Notationibus auximus: sicut & aliorum complurium martyrum, qui in diversis Orbis regionibus hac eadem persecutione sunt palmam martyrii consecuti. Inter alios quoque nobilissimum certamen subiit Heracleæ Glyceria, cui in corona associatus est carceris custos Laodicius: celebre fuit namque in toto plane Oriente ejusdem martyris nomen, ob liquorem medicum ad infirmitates curandas ex membris ejus jugiter effluentem: quam rem pluribus testibus in iisdem Notationibus testatam reliquimus. In Ponto quoque mirabile illud accidit in confessione Hermiæ martyris, qui innumeris ac sævissimis affectus tormentis, torquentem se carnificem convertit ad Christum, & post se martyrii reliquit hæredem. Horum omnium certa dies natalis in Romano Martyrologio adscripta habetur, quod si cupit lector, consulat, simulque Notationes appositas, si hæc avidius scire optat. Cæterum immensa est illorum multitudo; quorum memoria excidit, qui hac eadem persecutione martyrium sunt feliciter consecuti.

VIII. Soteris Papæ munificentia erga egentes Ecclesias. At quid Soter Romanus Pontifex his temporibus? Imitatus certe majores suos antegressos Romanos Pontifices, longe positas Ecclesias eadem persecutione vexatas non litteris modo consolabatur, sed & pecuniarum subsidio collato, eisdem præsto erat. Hujus quidem Soteris officii aliorumque Romanorum Pontificum in his præstandis incomparabilis sollicitudinis testes sunt litteræ S. Dionysii Corinthiorum Episcopi, celebris nominis in Ecclesia: de quibus hæc Eusebius (b) tradit: *Extat etiam alia Dionysii ad Romanos epistola, Episcopo Soteri, qui tum illam Ecclesiam gubernavit, dicata; cujus quidem verba in medium proferre, non erit ab instituto alienum; nam Romanorum consuetudinem, quæ assidue ad hanc persecutionem nostra ætate grassantem servata est, magnopere approbans, ista scribit. Apud vos is mos jam inveteravit, ut omnes fratres variis afficeretis beneficiis, & Ecclesiis permultis, quæ in quaque civitate sunt, vitæ mitteretis subsidia. Sic plane non solum egentium sublevatis inopiam, verum etiam fratribus, qui sunt ad metalla damnati, opem fertis. Sicque per ea beneficentiæ subsidia, quæ jam a primis Ecclesiæ vestræ jactis fundamentis passim mittere consuevistis, cum sitis Romani, Romanorum consuetudinem a patribus traditam sedulo observatis; quam quidem certe beatus Soter vester Episcopus & hactenus custodivit diligenter, & mirum in modum suo propenso studio adauxit: idque non modo opes in sanctos reficiendos delegatas benigne subministrando: verum etiam fratres ad ipsum adventantes, tamquam pater indulgens & clemens in liberos, beato ac pio sermone ad virtutem cohortando.*

(b) Euseb. l. 4. c. 23.

IX. Hæc de munificentia Romanorum Pontificum ab exordio Romanæ nascentis Ecclesiæ erga cæteras Ecclesias longe lateque positas, cum fidelissimus testis Dionysius affirmat; tum ipse testatur Eusebius eadem liberalitatis officia perseverasse usque ad ultimam Ecclesiæ persecutionem sua ipsius ætate grassantem. Res quidem magna admiratione atque observatione digna est, Ecclesiæ omnium principi tantam opum abundantiam Dominum contulisse, quæ non tantum qualibet licet durissima persecutione urgente, sufficere possent ad Fideles pauperes, qui Romæ essent, uber- Ecclesia Romana prædives olim.

ber-

bertim alendos: sed quæ non prædantium manibus avidis potuerint exhauriri atque consumi (haud enim putandum se temperasse a bonorum rapina, qui etiam in ipsorum corpora immaniter sæviebant) immo & talis & tanta ei suppeditaretur bonorum copia, ut in Christianos ad metalla damnatos, quorum ingens numerus esse soleret, jugiter stipem conferre, & Ecclesias permultas penuria afflictatas sua largitate levare. Divina quidem providentia, quæ eam matrem omnium Ecclesiarum, Petri beneficio constituerat, admirabili quodam modo, quo cunctis ubique egentibus prospiceret, ac matris instar eos plenis lactaret uberibus incredibili quadam divitiarum affluentia eamdem semper donavit & auxit: at plane in hoc expletum appareat Isaiæ oraculum (a) hæc de Ecclesia prædicentis: *Suges lac Gentium, & mammilla Regum lactaberis: & scies quia ego Dominus salvans te. Pro ære afferam aurum, pro ferro argentum, & pro lignis æs, & pro lapidibus ferrum, & ponam visitationem tuam pacem, & præpositos tuos justitiam:* his nempe significans, magnis divitiis Ecclesiam locupletandam, ac immensa fore fortitudine roborandam.

(a) Isai. 60.

X. At laudatissimam ejusmodi Romanæ Ecclesiæ, sui ortu congenitam, consuetudinem non tantum perseverasse usque ad ultimam Eusebii tempore excitatam persecutionem, sed semper viguisse, quæ suis quibusque locis dicentur, demonstrabunt exempla. Insigne quidem ac nobile ejus officii specimen editum vidimus diebus nostris a sanctissimæ memoriæ Domino nostro Gregorio decimotertio Romano Pontifice (hæc modo libere effari liceat, cum jam ipso defuncto, nulla possit esse adulationis suspicio) cujus incomparabile plane studium in juvandis pauperibus, non solum (ut de mendicis taceam) omnibus honesto præsertim loco natis, Romæ agentibus, sed & longe positis, iisdemque causa pietatis extorribus, toto plane Christiano orbe spectatum fuit: adeo ut nulla provincia fuerit, quam ejus effusa largitas non pervaserit, quæ etiam & ad Antipodas penetrarit: cujus memorabilis munificentiæ ex publicis rationibus accurate summa collecta, meruit ex Senatusconsulto, præclaro gloriæ monumento, in Capitolio una cum statua omnium votis publice consecrari digno plane omnium Patris atque Pastoris elogio, quod inter alia hæc verba in marmore habet incisa: SESTERTIUM OCTINGENTIES SINGULARI BENEFICENTIA IN EGENOS DISTRIBUTUM: est horum summa, vicies centena millia aureorum. Verum summa ista collecta fuit adhuc ipso superstite: ceterum plurima ejus post hæc usque ad obitum perseveravit majoribus in dies incrementis aucta largitio. At ad hæc occasione Soteris & aliorum Romanorum Pontificum consuetæ in egenos liberalitatis præstantiæ obiter digressi sumus.

Greg. XIII. Papæ munificentia.

XI. Sed ad Dionysium revertamur, ex cujus epistola Eusebius hæc quoque subdit: (b) *In hac eadem epistola etiam Clementis ad Corinthios epistolæ mentionem facit, declaratque ex pristino more ab antiquis temporibus repetito eam in Ecclesia legi solere, sic enim loquitur. Hodie sacrum diem Dominicum celebravimus, in quo vestram epistolam, quo nos ad studium pietatis cohortaremur, legimus: quam semper, sicut etiam priorem nobis a Clemente missam, ad nostram institutionem legere solemus. Tanti enim faciebant veteres ab Apostolica sede scriptas epistolas, ut eas, perinde ac si Apostolum Petrum in ipsis loquentem audirent, in Ecclesia festis diebus populo recitarent. Hactenus de epistola Dionysii ad Romanos conscripta.*

(b) Euseb. lib. 4. cap. 22.

Epistolæ Rom. Pont. quantæ æstimationis.

XII. *Hujus quidem viri adeo magna erat tum ob insignem eruditionem, tum etiam ob egregiam omnibus spectatam vitæ sanctimoniam, apud omnes existimatio, ut cum epistolæ ejus ad diversas Ecclesias scriptæ maximi esse ponderis viderentur, hæretici, adhuc ipso auctore vivente, eas conati fuerint depravare: quo tantum virum, per calumniam licet, facerent suarum ipsorum hæresum assertorem. Id quidem ab ipso aliis ea de re scriptis litteris contestatum esse, idem Eusebius* (c) *tradit, sic dicens: Præterea idem auctor ista de suis ipsius epistolis, tamquam a quibusdam depravatis & de industria corruptis, loquitur: Epistolas rogatu quorumdam fratrum qui me ad scribendum compellebant, conscripsi: atque eas ministri diaboli zizaniis refferserunt: nam quædam pro suo arbitratu exemerunt, alia adjecerunt: quibus plane, væ in extremum judicium repositum est. Nec mirum certe, si quidam Dominicas scripturas dedita opera depravare aggressi sunt; cum has meas quæ non sunt certe ejus generis adulterare studuerint.* Plurimam enim hujusmodi genere lucubrationum Dionysium Ecclesiis profuisse, idem Eusebius testatur; qui easdem relegens, ipso exordio sic præfatur (d).

Rursus de Dionysio Corinthiorum Episc.

(c) Euseb. lib. 4. cap. 22. in fin.

(d) Eod. cap. in princ.

XIII. *Verum ad alios pios viros sermonem transferamus, & primum dicamus de Dionysio, tum quod Corinthiorum Ecclesiæ Episcopalem sedem adeptus sit, tum quod suas præclaras & divinas vigilias non solum iis quibus præfuit, sed aliis etiam aliarum Ecclesiarum incolis affatim impertierit: & sane Catholicis suis epistolis, quas ad Ecclesias exaravit, omnibus permultum utilitatis attulerit. Quarum una est ad Lacedæmonios, quæ illos tum in Orthodoxa & recta fide erudiat, tum de pace & unitate commonefaciat. Altera*

Scripta Dionysii Episcopi Corinth.

ra ad Athenienses missa, quæ illos & ad veram fidem & ad vitam ex Evangelii præscripto pie degendam excitet: qua spreta & contempta, eos vehementer reprehendit, quod a verbo Dei penitus fere desciscere cœpissent; quo Publius, qui illis præfuit, Martyrium, ob persecutionum tempestates tum quidem ingruentes, forte perpessus est. De Quadrato etiam qui illorum Ecclesiæ post Publium martyrio defunctum creabatur Episcopus, in eadem epistola mentionem facit, attestatus, quod in labore & industria tum ad Ecclesiam reducti essent, tum ardorem fidei prope in ipsis restinctum denuo recuperassent. Declarat præterea, Dionysium Areopagitam, a Paulo Apostolo ad fidem conversum (sic enim Actu Apostolorum (u) referunt) primum Atheniensis Ecclesiæ Episcopatum administrasse: Hæc quæ de epistola ab eo ad Athenienses conscripta tradit Eusebius, magno fuisse illi Ecclesiæ adjumento (quippe quæ posthac egregie floruerit) tum Athenagoræ scripta postea pro Christianis Apologia declarat; tum etiam Origenis (b) testimonium, dum eamdem Ecclesiam in exemplum adducit, certam de ea re fidem facit.

(u) Act. 17.

(b) Orig. contra Cels. lib. 3.

XIV.

(c) Euseb. lib. 4. cap. 23.

Aliæ epistolæ Dionysii.

Quid deinde Eusebius (c) de reliquis a Dionysio scriptis epistolis tradat, inspiciamus: *Alia*, inquit, *quædam ejus extat epistola ad Nicomedienses, in qua Marcionis hæresim acriter impugnans, veritatis regulæ egregie patrocinatur. Ad Ecclesiam item quæ est Gortynæ simul cum reliquis Cretensibus Ecclesiis scripsit epistolas, in quibus Philippum Episcopum eo magnopere collaudat, quod Ecclesia, quam regebat, propter multas & generosas virtutes, quibus erat imbuta, testificatione omnium plurimum esset approbata: eamque sedulo commonefacit, ut hæreticorum perversitatem omni cura & cogitatione declinet. Alium epistolam Ecclesiæ quæ Amastrim obtinet una cum aliis Ponti Ecclesiis misit, in qua Bacchylidis & Elpisti mentionem facit, utpote qui illum ad scribendum fuissent hortati; in qua etiam nonnulla loca Scripturæ sacræ explicat, eorumque Episcopum Palmum nominatim citat. Multa de nuptiis & castitate illos hortatur: & eos qui quocumque casu, sive gravis alicujus peccati noxa, sive hæretico pestiferoque errore Ecclesia excidissent, denuo in Ecclesiam, modo se totos converterent, clementer recipiendos præcepit. His porro alia ad Gnosios adnumeratur epistola, in qua Pinytum Ecclesiæ illius Episcopum admonet, ne grave onus castitatis fratribus ex necessitate imponat, sed multitudinis accurate consideret imbecillitatem.*

XV. De Pinyti epistola.

Ad quam Pinytus rescribens, quamquam Dionysium propter epistolam veneratur ac laudat, illum tamen e contrario obsecrat, ut jam aliquando cibum illis impertiat solidiorem, & perfectiore doctrina populum ejus procurationi commissum educet: ne umbratili cuidam institutioni & molli instar lactis perpetuo assuefacti, puerili quadam disciplina nec opinantes consenescant. In qua quidem epistola non modo recta Pinyti de fide opinio, & cura de plebis utilitate sibi subiectæ suscepta, verum etiam eloquentia, & litterarum divinarum intelligentia, tamquam in viva quadam & expressa effigie liquido patesit. Hæc quidem de venia peccantibus præstanda, & de castitatis onere non omnibus imponendo, a Dionysio prudenter fuisse scripta existimamus, ne Fideles uliqua levi saltem ex parte hæreticis tunc emergentibus similes forent. Jam dictum est, Cataphrygas fuisse in delinquentes severissimus, & Encratitus, eodem quo illi, hoc tempore progredientes, nuptias perinde ac fornicationem damnasse. Denique post epistolam Dionysii ad Romanos ab Eusebio recensitam, de qua superius locuti sumus, hæc habet in fine de alia ejusdem auctoris epistola. Est etiam præter istam alia quædam Dionysii epistola ad Chrysophoram sororem fidelissimam missa: cui dum ea quæ sunt ejus institutioni valde consentanea perscribit, alia etiam tamquam alimenta rationi & menti instituendæ accommodata impertit. Hæc a Dionysio scripta accepimus. Hucusque Eusebius; quod ergo epistolæ omnes citatæ perierint, saltem fragmenta oportuit collegisse.

Idem quoque alios ejusdem temporis scriptores Ecclesiasticos, quibus præsens sæculum abundavit, postea recensuit, quorum nos superius opportunioribus locis meminimus: ac demum de Bardesane Syro, magni nominis viro, sed qui extra classem Catholicorum positus aberravit, hæc scribit (d): *Regnante isto Imperatore* (nempe M. Aurelio Antonino) *cum hæreses in dies multitudine crescerent: in Mesopotamia Bardesanes, vir quidem cum in omni doctrinæ genere exquisitissimus, tum in lingua Syriaca disertissimus, non modo contra eos qui erant Marcionis amuli & imitatores, verum etiam contra alios quosdam qui varias errorum sectas defendebant, dialogos composuit, quos cum plerisque aliis ejus scriptis lingua sua & patrio sermone divulgavit. Quos etiam discipuli ejus (complures enim, quia tantum dicendo valeret, ejus scholam frequentabant) ex Syriaco sermone in Græcum converterunt: in quorum numero est dialogus de Fato ad Antoninum scriptus accuratissime. Et alia item sunt, quæ occasione ex persecutionis calamitate id temporis longe lateque manante arrepta, eum scripsisse ferunt. Hic primum in Valentini schola educatus est: cujus cum coarguisset errorem, multasque & commentitias Valentini fabulas reprehendisset, videbatur sibi quod-* XVI.

(d) Euseb. lib. 4. cap. ult.

Bardesanes Syrus.

ammodo fe ad meliorem recentioremque sententiam transtulisse. Cæterum veteris erroris sordes non penitus profecto eluerat. Hæc de Bardesane Eusebius, significans eum sub Sotere vixisse. De eodem quoque & in Chronico, sed superiori anno, nempe duodecimo Antonini: *Bardesanes* (ait) *alterius hæreseos princeps, notus efficitur.* Admiratus est sanctus Hieronymus eum librum de Fato ad M. Antoninum Imperatorem, & alia ab eodem de persecutione in Christianos conscripta; aitque: *Si tanta vis est & fulgor in interpretatione, quantam putamus in sermone proprio?*

XVII. (a) Epiph. hæres. 56. Bardesanes olim clarissimus.

Epiphanius (*a*) de ipso agens, ejus sententiæ fuisse videtur, ut ille primo quæ recta sunt dogmata fuerit consectatus, ac complures libros, cum sanæ mentis esset, conscripserit, demum vero impegerit in hæresim Valentini; nam ait: *Hic vir magnopere ornatus erat, donec in errorem sectæ suæ incidit: factus instar pulcherrimæ navis, cui incomparabile onus immittitur, & quæ juxta ripas portus tracta est, & totum mercimonium perdidit, & aliis, qui navem conscenderunt, mortem induxit: corrumpitur enim hic per Valentinianos.* Docuisse hunc, cum sui compos esset, Edessæ, eoque familiarissime usum esse Abagarum Principem Edessenorum, immo & ejus auditorem fuisse, virumque sanctissimum, idem qui supra auctor testatur. Mentio autem est ejusdem Abagari apud Julium Capitolinum in Antonino Pio. Omnes namque ejus provinciæ Reges nominatos Abagaros, contextus Gentilium historicorum demonstrat. Duravit hic (inquit Epiphanius) Bardesanes post Abagari mortem usque ad tempora Antonini Cæsaris, non Pii appellati, sed Veri; & multa in Adibam astronomum contra Fatum differens collegit.

XVIII. Apollonius conatus avocare Bardesanem a fide Christi. (b) Jul. Capitol. in Marco Aurelio.

Memorabile illud quoque de Bardesane fuit, quod cum ejus fama celebris Romæ innotuisset, Apollonius Chalcedonius, inter Stoicos illius sæculi philosophos facile princeps, magister M. Aurelii Imperatoris, quem cum adeo coluisse scribit (*b*) Capitolinus, ut, licet adscitus esset ad Imperatoriam dignitatem, tamen ad ejusdem Apollonii domum discendi causa veniret: hic, inquam, Apollonius conatus fuerit eumdem Bardesanem, tam insignis eruditionis virum, a Christianorum religione avocare. Sed renuit ipse, & pro religione, quam colebat, egregiam defensionem instituit; quod quidem paucis his verbis Epiphanius (*c*) complexus narrat: *Apollonio vero Antonini amico contradicebat, commonenti ut negaret seipsum Christianum dicere. Hic autem sermo in confessionis loco constitutus erat, sermonesque prudentes respondit, pro pietate viriliter defensionem suscipiens: mortem se non formidare dicens, quam necesse sit affore, etiam si Regi non contradiceret.* Hæc de eo Epiphanius, qui miserabilem casum ejus juste deplorans, amplexum eum dicit dogmata Valentini, atque insuper negasse resurrectionem mortuorum.

(c) Epiph. hæres. 56. Bardesanes aliquando confessor.

XIX. In quibus Bardesanes calumniam passus.

Hæc & multa alia de Bardesanis erroribus feruntur: verum ex illis multos adscribendos illius sectariis, qui post ipsum fuerunt, & ab eo Bardesanistæ sunt dicti, potius quam ipsi, existimarim. Huic fuisse filium Armonium nomine, Athenis Græcis litteris excultum, multaque scripsisse, tradit Theodoretus (*d*), additque utriusque errores S. Ephræm ejusdem Ecclesiæ Edessenæ diaconum egregie confutasse. Apud S. Augustinum (*e*) de Bardesane agentem, post lapsum ejus in Valentini hæresim hæc leguntur: *Addens de suo, ut Fato adscriberet conversationes hominum.* Sed hæc cum non in omnibus exemplaribus æque legantur, additamentum potius ad Augustinum alicujus imperiti, quam Augustini esse putamus: cum id falsum esse omnino constet; nihil enim validius a Bardesane impugnatum esse atque Fatum, cum omnes affirmant, tum ipsius de Fato dialogus, quem scripsit, in iis quæ ex eo ab eodem Eusebio recitantur, aperte declarat.

(d) Theodoret. hæret. fabul. lib. 1. (e) Augustin. de hæres. 34.

XX. (f) Euseb. de præp. Evangel. lib. 6. c. 8. Bardesanes disputat contra fatum.

Sed operæpretium me facturum existimo, si, quæ ex eodem tam celebri ac omnium ore laudato commentario a Bardesane scripto de Fato, Eusebius (*f*) in libro de Evangelica præparatione ad verbum recitat, aliqua saltem ex parte hic intexam. Auctor postquam multa de Fato disseruit, moresque diversarum nationum non ex natura, sed voluntate esse pertinere censuit, hæc statim subdit. *Sed & exponam vobis, quod omnes facile ad hanc veritatem adducere potest. Omnes Judæi: Mosaica lege in octava die pueros circumcidunt, nec alicujus stellæ vi coguntur, nec regionis temperie impelluntur, nec alienis moribus ut aliter faciant inducuntur. Nam sive apud Syros, sive apud Galatas, sive in Italia, sive in Græcia, sive in Parthia, ubicumque sint, legem suam servant; quod necessitate nativitatis fieri nullo modo potest. Non enim possibile est, eamdem habere nativitatem omnes Judæos. Præterea unam semper septimam dierum, ubicumque fuerint, ab omni opere cessant, nec iter agunt, nec igne utuntur: nec genethliaca quædam ratio coercet Judæum ædificare, vel diruere domum, vendere aut emere illa die: atque multi eorum eodem die nascuntur, multi ægrotant atque sanantur, multi denique eo die moriuntur: hæc enim liberi arbitrii non sunt. In Syria & Osroene sunt etiam Galli, & in Phrygia Matri deorum multi abscindebantur: deinde Rex Abagarus omnium quoque manus,*

nus, qui id agebant, abscindi jussit: nec quisquam postea in Osroene virilia sibi amputavit.

XXI. Christiani iidem apud omnes.

Quid autem dicemus de Christianorum secta, qui in omni parte Orbis, immo vero in omni civitate invenimur? nec multas Parthi Christiani ducunt uxores, nec canibus mortuos objiciunt Medi, nec Persæ filias ducunt, nec Bactriani & Galli matrimonia corrumpunt; nec Ægyptii Apin, aut canem, hircum, aut felem colunt: sed ubicumque sunt, alienis legibus vivere nec cogi possunt; nec genethliaca ratione, aut sua, aut Principis alicujus impelluntur umquam, ut quæ nefanda magister eorum dixit, facienda putent; sed paupertatem, labores, ignominiam, cruciatus intolerabiles sufferunt. Nam quemadmodum libertas nostra cogi non potest, sic corpus nostrum non facile potest pericula effugere: & certe si omnia potestatis essent nostræ, nos essemus universa; si vero nihil possemus, aliorum essemus organa, nihil nostra voluntate producentes. Deo autem volente, nihil impedire potest; illius enim potestati cuncta subjiciuntur, qui unicuique naturæ præcipuum aliquid largitus est. homini autem illud dedit eximium, ut libertate voluntatis atque judicio uteretur; hæc Syrus ille: Et hucusque ex eo Eusebius: quæ si cui perpauca videri possunt, integrum caput illud ex Bardesane acceptum legat, & veram certamque argumentationem ejus adversus Genethliacos esse cognoscet. Sed quod de iis ad rem nostram pertinet; illud plane observatione dignissimum, non fuisse hoc tempore in Orbe provinciam, immo nec civitatem, in qua non essent Christiani; itemque adeo potentem fuisse Evangelicam prædicationem, ut in diversum ac plane contrarium habitum naturam hominum transformaret, ut sive Persæ, sive Medi, aut Parthi, Ægyptiive, vel aliæ barbaræ nationes essent, quæ reciperent Evangelium, mox inolitas illas apud gentiles suos turpes consuetudines, feralesque atque nefandos mores penitus antiquarent, eosdemque longius abdicarent. Hæc de Bardesane satis.

Vis Christianæ religionis.

XXII. Valentini discipuli.

At quoniam de primario discipulo Valentini Bardesane opportuna semel est suscepta narratio; argumenti ratio postulat, ut reliquos ejusdem portenti partus, qui his ipsis temporibus turbarunt Ecclesiam, hic breviter recenseamus. Ponitur primo loco Ptolemæus, quem Irenæus (*a*) nominat Flosculum Valentini; huic Tertullianus (*b*) adjungit Secundum, de quibus hæc ait: *Post hunc extiterunt Ptolemæus & Secundus hæretici: qui cum Valentino per omnia consentiunt, in illo solo differunt: nam cum Valentinus Æonas tantum triginta finxisset, isti addiderunt alios complures: quatuor enim primum, deinde alios quatuor aggregaverunt.* Porro secundum Epiphanium (*c*) Ptolemæus insanus duas Deo tribuebat uxores, Intelligentiam & Voluntatem, ex quibus alios generare deos dicebat: recitatque idem auctor ejusdem Ptolemæi ad Florum quemdam scriptam epistolam, omni refertam impietate atque blasphemia. Vivebat idem his temporibus, cum S. Irenæus (*d*) innotescere cœpit, qui de eo hæc ait: *Quibus magis oportet credi? his ne talibus, nempe Apostolis, an Ptolemæo, qui Apostolos numquam vidit, vestigium autem Apostoli ne in somnis quidem assecutus est?* Idem (*e*) meminit & Secundi, differens pluribus in quibusnam ipse a Valentino discrepet in Æonibus. Eadem Epiphanius, qui eumdem Secundum tandem (quod ajunt de calcaria in carbonariam) se conjunxisse Epiphanii Carpocratis filio tradit (*f*): *Qui*, inquit, *ita inter se connexi sunt, ut aut hic illi tradiderit, aut ille huic errorem impertierit, etiam si aliqua parte inter se differant.* Sed & Isidorum his adjungit: verum an ex eadem schola provenerit, non affirmat.

(*a*) Iren. lib. 1. in præfation.
(*b*) Tertul. de præscript. c. 49.
(*c*) Epiph. hæres. 33.
(*d*) Iren. lib. 2. c. 40.
(*e*) Idem lib. 1. cap. 5.
(*f*) Epiph. hæres. 32.

XXIII. De Heracleone hæretico.

Post hos autem prodiisse Heracleonem, testatur Tertullianus (*g*), dum ait: *Extitit præterea Heracleon alter hæreticus, qui cum Valentino pari sentit; Sed novitate quadam pronunciationis vult videri alia sentire: introducit enim in primis illud fuisse, quod pronunciat; & deinde ex illa monade duo, ac deinde reliquos Æonas; deinde introducit totum Valentinum:* Meminit ejusdem tamquam socii Ptolemæi Irenæus (*h*), sed pluribus Epiphanius (*i*), qui eum successisse Colarbasio ponit. Verum Tertullianus post ipsum Heracleonem ponit Marcum quemdam & Colarbasium novam hæresim ex Græcorum alphabeto componentes, quod negarent veritatem sine illis litteris posse inveniri, sed totam plenitudinem & perfectionem veritatis in iis litteris esse dispositam, ob idque Christum A & Ω esse pronunciatum in divinis litteris. At de Heracleone ejusque sectatoribus ait Epiphanius, consuevisse, invocatis super morientes quorumdam principatuum nominibus, ungere defunctos oleo & aqua, interdum balsamo, ut (quod somniabant) incomprehensibiles fierent, & invisibiles supernis principibus: aliasque tradit eos fabulas jactasse, & docuisse commenta, quæ narrat.

(*g*) Tertull. de præscr. c. 49.
(*h*) Iren. l. 1. c. 4.
(*i*) Epiph. hær. 36.

XXIV. Marcus execrandus hæreticus.

Sed nemo ex iis omnibus aliisque Valentini discipulis nequior Marco, nec qui majorem cladem intulerit Catholicæ fidei professoribus: quippe qui addens hæresi adhuc magiam, & multa faciens quæ esse miracula viderentur, his artibus circumiens Christianum orbem, seduxit plurimos, quorum non solum mentes imbuit hæresi, sed corpora affecit ignominia. Quibus autem præstigiis viros pariter ac mu-

lieres traduceret, hosque a sana mente dimoveret, & ad omne scelus impelleret, præstat ut ab Irenæo audiamus; ipse enim hoc ipso tempore impostorem grassantem, sed jam detectum scriptis acrius exagitavit, ac penitus confutavit. Quæ igitur a nugace impostore fieri solita essent, idem sic enarrat (a): *Alius vero quidam ex iis qui sunt apud eos, magistri emendatorem se esse glorians, Marcus autem est illi nomen, magicæ imposturæ peritissimus, per quam & viros multos & non paucas fœminas seducens, ad se convertit, velut ad scientissimum & perfectissimum, & virtutem maximam ab invisibilibus & ab inenarrabilibus locis habentem fecit, præcursor quasi vere existens Antichristi.*

(a) Iren. l. 3. c. 8. 9.

XXV. Pseudoeucharistia Marci.

Anaxilai enim ludicra cum nequitia eorum qui dicuntur magi commiscens, per hæc virtutes perficere putatur apud eos qui sensum non habent, & a mente sua excesserunt. Pro calice enim vino mixto fingens se gratias agere, & in multum extendens sermonem invocationis, purpureum & rubicundum apparere facit, ut putetur ea gratia ab iis quæ sunt super omnia, suum sanguinem stillare in illius calicem per invocationem ejus, & valde concupiscere præsentes ex illo gustare poculo, ut & in eos stillet quæ per magum hunc vocatur gratia. Rursum mulieribus dans calices mixtos, ipsas gratias agere jubet præsente se: & ubi hoc factum est, ipse alium calicem multo majorem quam est ille, in quo illa seducta Eucharistiam facit, proferens & transfundens a minori, qui est a muliere Eucharistia factus, in illum qui est ab eo allatus multo majorem, statim dicens ita: Illa quæ est ante omnia inexcogitabilis & inenarrabilis gratia adimpleat tuum intus hominem, multiplicet in te agnitionem suam, inseminans granum sinapis in bonam terram; & alia quædam dicens, & in insaniam mittens illam infelicem, admirabilia faciens apparuit, quando major calix adimpletus est de minori calice, ut & supereffunderet ex eo, & alia quædam his similia faciens, exterminavit multos, & abstraxit post se.

XXVI.

*Datur autem intelligi, cum & Dæmonem quemdam paredrum habere, per quem ipse quoque prophetare videtur: & quotquot dignos putat fieri participes suæ gratiæ, prophetare facit. Maxime autem circa mulieres vacat, & hoc circa eas, quæ sunt honestæ & circumpurpuratæ & ditissimæ; quas sæpe adducere tentans, dicit blandiens eis: participare te volo ex mea gratia, quoniam Pater omnium Angelum tuum semper videt ante faciem suam: locus autem tuæ magnitudinis in nobis est: oportet, nos in unum convenire; sume primum a me & per me gratiam; adaptare ut sponsa sustinens sponsum suum, ut sis quod ego, & ego quod tu; constitue in thalamo tuo semen luminis, sume a me sponsum, & cape eum, & capere in eo. Ecce gratia ascendit in te: & aperi os tuum, & propheta. Cum autem mulier responderit: Numquam prophetavi, nescio prophetare: invocationes quasdam faciens denuo ad stuporem ejus, quæ seducitur, dicit ei: Aperi os tuum, & loquere quæcumque, & prophetabis. Illa autem seducta & elata ab iis quæ prædicta sunt, concalefaciens animam a suspicione quod incipiat prophetare, cum cor ejus multo plus quam oporteat palpitet; audet & loquitur deliriosa, & quæcumque evenerint, omnia vacue & audaciter: quippe calefacta spiritu, sicut meliora nobis de talibus prophetis exequitur, eo quod audax & inverecunda * anima quasi vacuo aere excalefacta est, & exinde prophetidem seipsam putat, & gratias agit Marco, qui participavit ei suam gratiam: & remunerare eum gestit non solum secundum substantiæ suæ dationem, unde divitiarum copiam magnam collegit, sed & secundum corporis copulationem, & secundum omnia unire ei cupit, ut cum eo descendat in unum.*

Scelera Impostoris Marci.

* al. verecunda.

XXVII.

Proh pudor! Proh dolor! Tam scelesta atque deformia, nefandissimi impostores, iidemque Christiano nomine insigniti, circuientes Orbem his temporibus, perpetrantes, fœtore quodam immenso ac pestilenti halitu Christianam religionem corrumpebant: ut non mirum sit, si Christianum nomen in his infectum adeo apud Gentiles male oleret, pessimeque audiret; ut, nisi exundasset divini illius odoris fragrantia, de quo scriptum est (b): Oleum effusum nomen tuum; jam actum de Christiana religione videri posset. Sed virtus est ex Deo (ne quis glorietur c) ut quadam vi nominis Christi pertractæ, in odorem unguentorum ejus undique accurrerent omnes gentes. Sed quid post hæc Irenæus?

(b) Cant. 1.

(c) Ephes. 2.

XXVIII. A Marco recedunt pœnitentes fœminæ.

Jam vero, inquit, *quædam ex fidelissimis mulieribus, quæ habent timorem Dei, & non sunt seducibiles: quas similiter ut reliquas affectavit seducere; jubens eas prophetare, exsufflantes & anathematizantes eum, separaverunt se ab hujusmodi insano, qui se divinum spirare simulabat; pro certo scientes, quod prophetare non a Marco mago inditur hominibus: sed quibuscumque Deus desuper immiserit gratiam suam, hi ab eo traditam habent prophetiam: & tunc loquuntur, ubi & quando Deus vult, sed non quando Marcus jubet:* & paulo post de seductis: *Hæ sæpissime conversæ ad Ecclesiam Dei confessæ sunt, & secundum corpus exterminatas se ab eo velut cupidine, & inflammatas valde illum se dilexisse: ut & diaconus quidam eorum qui sunt in Asia, suscipiens eum in domum suam, inciderit in hujusmodi calamitatem; nam cum esset uxor ejus speciosa, & sententia & corpore corrupta esset*

sit

fet a mago isto, & secuta eum esset multo tempore, post deinde, cum magno labore fratres eam convertissent, omne tempus in exomologesi consummavit, plangens ac lamentans ob hanc, quam passa est ab hoc mago, corruptelam.

XXIX. Marci discipulorum superbia.

Et discipuli autem ejus quidem circumobversati in eisdem, seducentes mulierculas multas corruperunt, perfectos semetipsos vocantes, quasi nemo possit exaequari magnitudini agnitionis ipsorum, nec si Paulum aut Petrum dicas vel alterum quemdam Apostolorum; sed plus omnibus se cognovisse, & magnitudinem agnitionis illius, quae est inenarrabilis virtutis, solos ebibisse: esse autem se in altitudine super omnem virtutem: quapropter & libere omnia agere, nullum in nullo timorem habentes. Subdit post hæc quædam verba delira, quæ ab eis dicerentur, cum a superiori vellent redimi potestate: ac demum hæc habet in fine: *Talia autem dicentes, & operantes; & in iis quoque quae sunt secundum nos regiones, Rhodanenses multas seduxerunt mulieres: quae cauteriatas conscientias habentes, quaedam quidem etiam in manifesto exomologesin faciunt: quaedam autem revertentes: hoc ipsum in silentio, sensim semetipsas retrahunt, desperantes a vita Dei: quaedam quidem in totum abscesserunt: quaedam autem inter utrumque dubitantes, & (quod est proverbii) passae sunt: neque intus neque foris existentes, hunc fructum habentes seminis filiorum agnitionis.* Hucusque de his Irenæus.

XXX.

Infelix plane harum conditio, quæ his temporibus magno vitæ periculo persecutione ubique vigente, cum deos Gentilium reliquissent, atque Christo nomen dedissent, in hunc & alios huic similes impostores impegerint, a quibus sic fallaciter deciperentur; ut perspicue plane appareat, graviorem S. Dei Ecclesiam passam esse jacturam ab ejusmodi nebulonibus, quam a persecutoribus ipsis: cum præsertim ad sectam essent illecebræ, quod Valentiniani omnes (ut scribit Tertullianus *a*) non esse confitendum Christum, nec subeundum martyrium prædicarent: adeo ut qui ejus sectæ erant, in persecutione tutissime agerent; e contra vero qui Catholici essent, undique a persecutoribus exagitarentur, ac crudeliter necarentur. Quis, rogo, inter tot spinas ac vepres semen fidei positum videns, non prorsus suffocandum esse putasset, ac coalescere posse penitus desperasset? At ne mente quidem quis concipere potuisset, ipsum sic compressum persecutione Gentilium, & oppressum impiis dogmatibus, ac proculcatum operibus hæreticorum, vi quadam divinitus insita ex illis erumpere, & super illas emergere, superare, atque in arborem crescere valuisse: ut in his il-

(a) Tertul. in Scorpiac. c. ult.

Dei Ecclesiæ firmitas inconcussa.

lud sit plane canendum: *Manus Domini fecit hoc omnia: & est mirabile (b) in oculis nostris.*

(b) Psal. 117.

XXXI.

Sed jam ad cæteros Valentini discipulos, quorum gratia suscepta narratio est, indicandos convertatur oratio. Conjungit Irenæus (*c*) Marco Colarbasium quemdam, cujus (ut diximus) etiam Tertullianus (*d*) meminit; idemque apud Philastrium Bassus dictus reperitur. Sed agit de eodem pluribus Epiphanius (*e*), ejusdemque dogmata fusius explicat, ostendens eumdem primo de hæresi Valentini sensisse cum Marco; sed postea ab eo divisum, deteriora, quæ refert, coagmentasse deliria. Porro Theodoretus (*f*) adjungit Marcosiis iis scilicet qui ex Marco, quem diximus, sic denominati sunt, *Ascodritas haereticos, atque Archonticos: qui penitus abjicerent divina sacramenta, dicentes non oportere esse divina mysteria, quae sunt invisibilium signa; nec incorporalia per visibilia atque corporalia communicanda.* En vides, lector, in quorum classem rejicias Novatores nostri temporis, abjicientes procul Ecclesiæ sacramenta.

(c) Iren. l. 1. c. 10.
(d) Tertul. de præscrip. c. 50.
(e) Epiph. hær. 35.
(f) Theodor. hæret. fab. lib. 1.
Hæretici Sacramentarii.

XXXII. Alia discipulorum Valentini portenta.

Dicebant iidem repositam esse redemptionem perfectam in cognitione, vocabantque redemptionem universorum cognitionem: quamobrem baptismum etiam prorsus abjiciebant. Archonticos item addidisse tradunt confictos quosdam libellos, quos appellarent Revelationes Prophetarum: alium autem nominarent Symphoniam: hos etiam ungere consuevisse mortuos oleo & aqua (ut de aliis superius dictum est) insuper & Dominum Sabaoth blasphemare, quod dicerent ipsum in septimo cælo exercere tyrannidem, ab eodemque genitum esse diabolum, ex quo per Evam Cain & Abel sint prognati; negasse hos quoque mortuorum corporum resurrectionem, Epiphanius (*g*) tradit, novosque prophetas finxisse Martiadem & Martianum; eosque raptos in cælum, ac post triduum descendisse. Porro hos cæteris ad alios fallendos constat fuisse astutiores, quod solitarie agentes, renuntiationem omnium præseferrent, eosque ad sua tempora in Palæstina coaluisse, idem auctor testatur, quos pie sancteque (ut suo loco dicetur) fuerit insecutus. Addit his omnibus Valentiniani discipulis Tertullianus (*h*) Theotimum: *qui multum*, inquit, *circa imagines legis operatus est.* At licet hi omnes a Valentino descenderint, longe tamen ab illius assertionibus recesserunt: ob idque addit: *Ita numquam jam Valentinus, & tamen Valentiniani qui per Valentinum. Solus ad hodiernum Antiochiae Axionicus memoriam Valentini integra custodia regularum ejus consolatur: alioquin tantum se huic haeresi suadere permissum est, quantum lupae foemina for-*

(g) Epiph. hær. 40.
(h) Tert. adv. Valentin. c. 4.

mam quotidie supparare solemne est. Hæc Tertullianus de Valentinianis quotidie formam novam adducentibus, ac fuco etiam componentibus.

XXXIII. His Valentini discipulis enumeratis, haud placet inter eos ab aliis recenseri Prodicum, quod Tertullianus (a), adversus Praxeam agens, æque adnumeraret Valentinos & Prodicos plures deos introducentes; nam ante Valentinum vixisse Prodicum, Adamitarum hæresis fautorem, superius dictum est. Jure igitur idem Tertullianus (b), agens adversus Gnosticos Martyrium negantes, primo loco Prodicum recensuit, ac subinde Valentinum, sic dicens: *Quod si jam tunc Prodicus, & Valentinus assisteret, suggerens, non in terris esse confitendum apud homines, quod nec Deus humanum sanguinem sitiat, &c.*

(a) *Idem adv. Prax. c. 3. in fin. ubi not. 37.*

(b) *Idem in Scorpiac. c. ult.*

Qui scripserint adversus Valentinianos.

Qui autem adversus Valentinianos scripserint, eo ordine quo ab eis id factum est, idem Tertullianus (c) recensens, hæc ait: *Nec solum nostri antecessores, sed ipsorum hæresiarcharum contemporales instructissimis voluminibus & prodiderunt & retuderunt; ut Justinus philosophus ac martyr, ac Miltiades Ecclesiarum sophista; ut Irenæus omnium doctrinarum curiosissimus explorator: ut Proculus nostræ virginis senectæ & Christianæ eloquentiæ dignitas: quos in omni opere fidei, quemadmodum in stylo, optaverim assequi.* Fuisse hunc Proculum Montani sectatorem, superius dictum est: qui quod adeo prædicaret martyrium, ut nec fugiendum esse persecutionis tempore, nec aliter id redimendum diceret, merito in Valentinianos stylum armavit, qui negabant esse coram hominibus confitendum, & martyrium subeundum.

(c) *Idem adv. Valentin. c. 5.*

Irenæus autem non commentarios tantum horum legisse, sed & congressus cum illis se habuisse testatur, sic dicens (d): *Cum legerim commentarios ipsorum (quemadmodum ipsi dicunt) Valentini discipulorum, quibusdam autem ipsorum & congressus, & apprehendens sententiam ipsorum: manifestare tibi, dilectissime, portentosissima & altissima mysteria eorum, quæ non omnes capiunt, &c.* Porro citans ipse Justinum martyrem, se commentarios ejus de hac re optime novisse demonstrat. XXXIV.

(d) *Iren. in præfat. lib.*

Irenæi contestatio.

Idemque, ut potuit, cavens ut quam fidelissime ab antiquariis idem commentarius describeretur, hanc apposuit obtestationem: *Adjuro te, qui transcribis librum istum, per Dominum Jesum Christum & per gloriosum ejus adventum, quo judicaturus est vivos & mortuos; ut conferas postquam transcripseris, & emendes illum ad exemplar, unde scripsisti diligentissime: hanc quoque obtestationem similiter transferas, ut invenisti in exemplari.* In his enim aliqua ex parte imitatus videtur fuisse S. Joannem, ex cujus schola provenerat; nam ejus discipuli Polycarpi auditor fuit. Ipse namque Joannes ad librum Apocalypsis (e) contestationem, sed alterius generis, nempe severiorem adjecit. Porro cum Irenæus, recensendo seriem Romanorum Pontificum a Petro, perducat eam usque ad Eleutherum, qui Soteri successit, perspicue significat se ea adversus hæreticos ejusdem sedis tempore lucubrasse.

(e) *Apoc. c. ult.*

JESU CHRISTI ANNUS 176. SOTERIS PAP. ANNUS 2. M. AUR. IMP. ANNUS 14.

Tempus Marci Imp. de Marcomannis victoriæ.

I. Centesimo & septuagesimosexto Christi anno, Gallo & Flacco Coss. Romanus exercitus adversus Marcomannos, Quados, & alias complures barbaras nationes, jam quadriennio difficili bello in expeditione positus, in maximumque discrimen adductus, opa tandem Christianorum militum, precibus ad Deum fusis, non solum ab infestis casibus, quibus urgebatur, eripitur, sed victoria divinitus parta potitur. Hæc autem adeo admiranda, ut in omnibus perspicua ac penitus elucidata scriptorum memoria relinquamus; in primis, quod ad tempus spectat, hoc ipso anno gesta esse, ex eo evidenter apparet, quod in litteris Marci Aurelii Imperatoris ad Senatum tunc datis, inscripta habeatur ejus Tribunitia potestas vicesimaoctava; quarum primam cœptam esse constat (ut ex Julio Capitolino colligitur & ex nummis) post annum sequentem a secundo Marci Consulatu, anno Domini (ut a nobis ponitur) centesimo quadragesimonono. Quod & ex eo certius demonstratur, quod eo anno, quo Marcus tertium Consulatum gessit, & Imperium cœpit post Pium, in nummis & aliis inscriptionibus Tribunitia ejus potestas numeratur decima quinta: qua per singulos annos ex more aucta, hoc ipso anno decimo quarto ejus Imperii, vigesimaoctava jure connumeratur; quo anno idem Imperator victis hostibus, septimum jam Imperator ab exercitu est appellatus, prout etiam in iisdem litteris hactenus habetur inscriptus.

Tan-

II. Ethnicorum Historicorum affectio privata.

Tantam Christianorum gloriam iniquo animo ferentes scriptores Ethnici, quod contigit prægrande miraculum aut magiæ tribuerunt, aut M. Aurelii Imperatoris precibus ac meritis adscripserunt. Quam autem parum exacti ac diligentis, parumque veritatis amantis iidem historici munere sint perfuncti in ea historia conscribenda, ex eo primum potest plane cognosci, quod tam longi temporis bellum, in quo multa memoratu digna accidisse oportuit, silentio pene obrutum reliquerint. Erubuerunt fortasse casum illum acerbum & luctuosum referre, quo primum falsis oraculis Imperatore decepto (quod recitavimus superius ex Luciano) exercitu Romanorum ab hostibus profligato, desiderata sunt viginti millia militum. At non magis in illis oscitantia, quam privata quædam ipsorum affectio ac studium erga res patrias avitamque superstitionem, quibus verax historicus carere debet, in crimen adducenda videtur. Cum enim de rebus gestis, de quibus est sermo, scripserunt, ipsas longe aliter atque publicis litteris Imperatoris non tantum in Senatu publice recitatis, sed instar edicti in foro Traiano affixis, essent scriptæ, narrarunt: ut certo certius convincantur nonnisi dolo malo in re tam perspicua ac nota omnibus esse mentiti.

III. Sed ut rem ipsam ab exordio repetamus: cum primo contra Sarmatas ac Marcomannos bellum fuerat exorditum, complures aliæ barbarorum provinciæ adversus Romanum Imperium conspirantes, iisdem postea adhæserunt; usque adeo, ut perdifficile ac formidabile bellum, quod leve antea videbatur, plane reddiderint. Quinam vero fuerint hi populi, Julius Capitolinus (a) his verbis describit: *Gentes omnes ab Illyrici limite usque ad Galliam conspiraverant, ut Marcomanni, Narisci, Hermunduri, & Quadi, Suevi, Sarmatæ Latringes, & Buri: hi aliique cum Victovalis, Sosibes, Sicobotes, Rhoxolani, Bastarnæ, Alani, Peucini, Castoboci.* Hæc ipse; qui tam insignem historiam, in qua tantam victoriam, quam Imperator & Romanus exercitus est consecutus, his paucis descripsit, sic dicens, cum obiter eam tractat, & ejusdem Imperatoris virtutes enumerat: *Æquitatem etiam circa captos hostes custodivit; infinitos ex gentibus in*

(a) Jul. Capit. in Marco. Difficile bellum cum Barbaris multiplicibus.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5667.

SÆC. II. Anno Urbis 927. Olymp. 238. an. 2. A. C. 174.

☉ 15. C. ☽ 4. P. 4. April. Indict. 12.

JESU CHRISTI 174. *secund. Baronium* 176.

ELEUTHERII PAPÆ 5.

M. AURELII IMP. 14.

I. *Consules.* II. *Pluvia a M. Aurelio obtenta.*

[1] AD num. I. Coss. *Gallus & Flaccus.* Ad num. II. & seqq. Hermannus Witsius anno CIↃIↃCLXXXIII. Amstelodami publicavit Diatribem *de Legione fulminatrice Christianorum sub Imperatore M. Aurelio Antonino*, in qua ad fidem huic historiæ conciliandam multa profert, & ad argumenta, quæ in contrarium afferuntur, respondere conatur. Nos cum Valesio in Notis ad lib. 5. Eusebii cap. 5. facile credimus Apollinari, Eusebio & Tertulliano, qui pluviam a militibus Christianis impetratam testantur. Sed non dubitamus, quin multa falsa veris admixta fuerint. Et primo quidem Epistola illa, quæ ad calcem posterioris Apologetici apud Justinum legitur, tantum abest, ut ab ipso Imperatore Græce dictata, aut ex Latino ipsius in Græcum sermonem translata fuerit; ut infra seculum Justiniani Imperatoris, ab imperitissimo rerum Romanarum Græculo confictam fuisse manifeste appareat, ut ex Scaligero, Salmasio, & Huetio observat Witsius. Edictum quoque tale in favorem Christianorum illa occasione anno XIV. Marci, quo bellum Quadicum contigit, sancitum fuisse, in animum suum facile non inducet, qui noverit, mox post Germanicam sitim tam mirabiliter depulsam, anno nimirum Marci XVII. innumeram Christianorum multitudinem diris subjectam fuisse quæstionibus, & Christianos passim ingenti persecutione acerbe esse exagitatos. Non dico tamen, nullum datum fuisse edictum: Tertullianus enim non ausus fuisset id falso prætendere paucis post annis tam in suo Apologetico, quam in libro ad Scapulam, Asiæ Proconsulem. Itaque dici forsan potest cum Witsio, edictum quidem emissum, sed ex eo Christianos nullum fructum percepisse, propter Proconsulum ac concitatæ plebis crudelitatem, qui aliis quæsitis, non tam causis, quam coloribus, in innoxios ac bene merentes sæviebant; cum non desint exempla, ubi nequicquam

NOTÆ [1] COss. *Gallus & Flaccus*. Prænomina adhuc quæruntur. Apud quosdam Fastorum nostri temporis concinnatores, hos consules nominari video, hoc pacto, ut sint: *Appius Annius Trebonianus Gallus, & Fulvius Flaccus*; quibus auctoribus, ignoro. Gruterus pag. CVIII. 5.

FLACCO. ET. GALLO. COS.

Num ad *Gallum* hujus anni consulem referri debeant duo versus in lapide Romæ, nunc apud Marchionem Alexandrum Gregorium Capponium, an ad alios *Gallos* deinceps in Fastis designatos hærere me fateor. Hic tamen eos appono; alii, cui malint *Gallo consuli*, eosdem accommodabunt. Ita vero habent.

FECERAT EUPRANOR BACCHUM QUEM GALLUS HONORAT
PASTORUM CONSUL CARMINE TURE SACRIS

Fasti vulgati: *Gallo & Flacco.*

in Romano solo collocavit: fulmen de cælo precibus suis contra hostium machinamentum intorsit, suis pluvia impetrata, cum siti laborarent; voluit Marcomanniam provinciam, voluit etiam Sarmatiam facere; & fecisset, nisi Avidius Cassius rebellasset in Oriente. Hucusque Capitolinus.

IV. Sed ex Dione (*a*), audiamus rem gestam paulo accuratius explicatam, utinam sic etiam in omnibus verius, qui ait: *Igitur Marcus multis magnisque prœliis in Germania factis, aditisque periculis, Marcomannos & Jazygas subegit: post hac bellum acre, prœliumque magnum, cum iis qui Quadi appellantur, fuit; quo ex bello victoria præter spem, vel potius Dei beneficio, consecuta est: propterea quod Romani cum essent in prœlio, atque in maximum periculum venissent, mirabiliter sane ac divinitus conservati sunt. Cum enim interclusi a Quadis in locis opportunis confecti pugnarent fortiter, atque interim barbari differrent prœlium, sperantes eos calore & siti perituros; quos circum occupatis locis omnibus sic concluserant (erant enim multo plures) ut aquam habere nullo pacto possent; atque Romani in tantas difficultates incurrissent, ut morbo, vulneribus, ardore Solis, ac siti vexarentur; nec ob eas res pugnare possent, aut alio secedere, sed in acie stantes, atque in locis constitutis arderent: nubes de repente ita coactæ sunt, ut maximus imber aquæ ceciderit, non sine Dei beneficio. Fama est Arnuphin magum Ægyptium, qui una cum Marco erat, Mercurium illum, qui est in aere, aliosque dæmones quibusdam magicis artibus invocavisse, ac per eos pluviam extorsisse.* Hæc de Mercurio per magum advocato Dio tradit, quod ejusmodi Deus princeps magiæ esset ac doctor: de quo Prudentius cum agit, hæc ait (*b*):

(*a*) *Dio in M. Aurel.*

Dei ope obtenta victoria de Barbaris.

Necnon Thessalicæ doctissimus ille magiæ.

(*b*) *Prudent. adv. Symmach. l. 1.*

Quamobrem artis magicæ professores Mercurii fuerunt studiosissimi, ut inter alios Julianus Apostata.

V. Sed prosequitur Dio cœptam narrationem his verbis: *Cum autem primum pluvia cadere cœpit: Romani in cælum suspicientes, eam in ora recipiebant: deinde scutis galeisque subjectis, inde largiter absorbuerunt, equis quoque aqua refectis. Cumque barbari in ipsos impetum facerent bibentes, simul pugnabant, & complures saucii sanguinem infusum in galeas simul cum aqua absorbuerunt. Cum autem urgentibus hostibus, gravia damna, propterea quod magna ex parte in bibendo erant occupati, acciperent, vehemens grando, compluraque fulmina in hostes ceciderunt. Itaque licebat videre in eodem loco aquam ignemque simul de cælo cadere: atque ob* eam

Barbarorum miseranda strages.

PAGIUS quam prohibentibus Imperatorum rescriptis in Christianos sævitum fuerit. Quoad Legionem fulminatricem, ea ab hoc miraculo cognominata non est, cum diu ante M. Aurelii tempora ita appellata fuerit, ut jam Viris doctis observatum. Denique extat Nummus argenteus in Gaza Regia inscriptus, M. ANTONINUS AUG. TR. P. XXVIII. Visitur caput Antonini laureatum. In postica, RELIG. AUG. IMP. VI. COS. III. id est, *Religio Augusti*. Cernitur Mercurius stans, qui dextra pateram, & sinistra caduceum tenet. Tribunitiam Pot. XXVIII. currenti anno M. Aurelius iniit. Quare cum Xiphilinus scribat, dicere Dionem, Marcum hanc pluviam Mercurio, cujus cultus studiosus erat, attribuisse, in Nummus Dionis fidei testis, ut ab Andrea Morellio, Viro clarissimo, me audivisse memini. Denique Themistius in Orat. 15. de Regia Virtute ad Theodosium Imperatorem, de illa pluvia hæc habet: *Cum Antonini Romanorum Imperatoris, cui ab eadem illa pietate cognomen inditum fuit, siti laboraret exercitus, manus ille ad cœlum erexit. Hac ego manu, inquiens, supplex te placare volui, & oravi vitæ largitorem, qua nullâ eam eripui; eaque prece divinum sibi placasse numen, ac statim serenitate facta, magna imbrium copia ad militarem sedandam sitim erupit. Cujus rei descriptam in imagine picturam videre memini: in qua media phalange pictus erat Imperator; milites vero galeis imbrem excipientes, divinitus concesso liquore sitim explebant.* Porro Marcum Antonini Pii nomine intelligendum, præter ea quæ supra attulimus, egregie ostendit Inscriptio Reinesiana pag. 311. quæ Panormi visitur.

IMP. CAES.
L. SEPTIMIO. SEVERO. PIO. PERTI.
AUG. PART. ADIABEN. ARABICO.
P. M. TRIB. POT. XVII. IMP. XII. COS. III.
P.P. PROCOS. V. IMP. CAES. DI
VI. ANTONINI PII. GERMANICI.
SARMATICI F. DIVI COMMODI
FRATRI. DIVI ANTONINI NEPO
TI. DIVI ADRIANI PRONEPOTI
DIVI TRAIANI PARTHICI ABN.
DIVI NERVAE. ADN. INDULGEN
TISSIMO. AC CLEMENTISSIMO
PRINCIPI. NOSTRO
RESP. PANORMITAN.
P SATYRI DONATI ET
M. MARCI RUFFINI
D. D.

eam causam valere alii, & bibere, exuri alii, ac prorsus interire videbantur: non enim ignis Romanos attingebat: quod si forte cum iis interdum misceretur, extinguebatur subito: neque imber juvabat barbaros, sed, non secus ac oleum inflammabat; ita ut aquam requirerent pluvia perfusi, infligerentque sibi vulnera, quo sanguine ignem restinguerent: pars autem confugiebat ad Romanos, quasi illis tantummodo aqua salutaris esset: sed eorum Marcus misertus est: eoque facto a militibus septimum Imperator appellatus est: quod etsi admittere non consuevit priusquam esset decretum a Senatu: tamen non repudiavit, quasi id divinitus acciperet: de quo etiam facto ad Senatum scripsit. Hucusque de his Dio.

VI. Sed quid ad Dionem addiderit Xiphilinus, apponamus: *Hæc*, inquit, *quidem de mago Ægyptio a Dione dicuntur, sed is mihi mentiri videtur (volens, an invitus, nescio, volentem magis arbitror) cum non ignoret legionem militum quæ* Κεραυνοβόλος *appellatur proprio nomine (ejus enim mentionem facit in catalogo cæterorum militum) nulla alia causa (neque enim alia circumfertur) quam ex ea quæ in bello accidit, id nomen accepisse: quæ causa etiam tum Romanis saluti, barbaris exitio fuit. Non enim Arnuphis magus erat, cum nusquam memoriæ proditum sit, Marcum magorum societate aut præstigiis fuisse delectatum. Quod igitur in hac re dico, tale est: Cum Marcus legionem unam haberet ex militibus Melitenis (hi omnes Christum colunt) ad eum Præfectus prætorianorum venit, nescientem quid in illo prælio consilii caperet, timentemque toti exercitui: eique fertur dixisse, Nihil esse, quod ii, qui Christiani nominantur, precibus impetrare non possint; esseque legionem unam in exercitu hominum hujus generis. Qua re cognita, Marcum ab eo petiisse, ut Deo suo supplicarent. Quod cum fecissent, Deum exaudivisse subito, percussisseque hostes fulmine, ac Romanos pluvia recreasse. His rebus Marcum vehementer obstupefactum, edicto Christianos honore affecisse, ipsamque legionem* Κεραυνοβόλον *Fulminatricem appellasse. Atque de iis rebus epistola Marci extare dicitur. Græci autem sciunt eam legionem Fulminatricem appellari, ejusque rei testes sunt: causam vero cur ita appellata sit, non dicunt.* Hucusque Xiphilinus apud Dionem.

Legio Fulminatrix unde dicta.

VII. Quod vero Dio tribuit Arnuphi mago, alii tribuerunt cuidam Juliano itidem mago, qui vixit his ipsis temporibus Marci, cujus Suidas (a) meminit. Rursus autem quod ad Dionem pertinet; puto equidem, quod sicut quæ hic de mago scripsit, apertissimi mendacii redarguitur; ita ejusdem quoque criminis vehementer suspectus redditur, dum rem huic persimilem gestam in Africa, Coss. Germanico & Saturnino, primo anno Claudii Imperatoris, Christi vero quadragesimo-tertio, narrat his verbis (b): *Cneus Sidius Geta post Suetonium Paulinum expeditione facta, recta adversus Salabum ducem eorum contendit, eumque semel atque iterum vicit. Qui cum relictis quibusdam ad limites, qui insequentes arcerent, ad arenosa confugeret; ausus est Sidius insectari eum: ac parte exercitus posita in subsidiis, processit, aqua secum quantum potuit portata. Verum ea absumpta, cum nulla alia suppeteret, in summa hæsit difficultate, barbaris durantibus, eo quod sitim diutissime tolerare assuevissent, ac peritia locorum aquam invenirent. Romanis vero neque progredi, neque regredi integrum erat. Cum quidam indigenarum confœderatorum Sidio auctor fuit, ut incantationibus & magica arte uteretur; affirmans sæpius se eo modo aquam elicuisse. Cum paruisset, confestim aquæ vis cælitus fluxit, ut & sitim exercitus restingueret, & hostes perterrefaceret, divinum auxilium Romanis adesse opinantes: itaque ultro pacis conditiones acceperunt.* Hæc ipse.

(a) Suid. in verbo Julian. 2.

(b) Dio Histor. Rom. l. 60.

Aqua ex insperato Romanis data.

VIII. Sed mea sententia, quod (ut alias superius dictum est) a Gentilibus Christiani, magi consueverint appellari, Christiani hominis fidei potius, quam magiæ id adscribendum putarem. Si enim tantam vim Romani in magis hominibus esse sentirent, ut, cum vellent, e cœlo pluviam impetrarent, & in hostes fulmina intorquerent: cur, quæso, non omnibus prœliis magos, qui talia præstarent, semper adhibuerunt; ut eadem magica arte, fulmine disjectis hostibus, certum semper triumphum referrent ex hostibus? Sed miracula hæc fuerunt, justorum piorumque precibus divinitus impetrata: ut jure glorietur Tertullianus (c) sic dicens: *Quando non geniculationibus & jejunationibus nostris etiam siccitates sunt depulsæ?*

Magiæ tributæ res Christianorum.

(c) Tertul. ad Scapul. c. 4.

IX. Rursum vero quod ad scriptores Gentiles pertinet, Claudianus (d) & ipse Gentilis, quæ apud suos historicos legerat, his carminibus cecinit:

Eadem barbarica clades a Claudiano descripta.

(d) Claudian. in sexto Honorii Consulatu l. 2.

Non tantis patriæ studiis ad templa vocatus
Clemens Marce redis: cum gentibus undique cinctam
Exuit Hesperiam paribus Fortuna periclis.
Laus ibi nulla ducum: nam flammeus imber in hostem
Decidit: hunc dorso trepidum flammante ferebat
Ambustus sonipes: hic tabescente solutus
Subsedit galea: liquefactaque fulgure cuspis
Canduit, & subitis fluxere vaporibus enses.

Tunc

Tunc contenta polo, mortalis nescia teli,
*Pugna fuit. Chaldæa mago seu carmina * ritu*
Armavere deos: seu (quod reor) omne Tonantis
Obsequium Marci mores potuere mereri.

* numina.

X. Quid de his Christiani scriptores.

At cum Gentiles & Christiani scriptores de re gesta æque consentiant, discrepent tamen ab invicem, cum illi aut magiæ, aut precibus ac laudatis moribus M. Aurelii tribuerunt: quorumnam fides præstet, judicium omnium recte sentientium, qui nec affectione moveantur, libenter appellarem, si in re dubia & non omnino certa, Marcique Imp. litteris publicis declarata, quæstio versaretur. Sed antequam easdem recitemus; qui his temporibus proximi vixere scriptores Ecclesiastici, quid de ea re scripserint, audiamus. Id quidem factum fuisse Christianorum precibus aperte testati sunt, cum agerent scriptis suis adversus Gentes, qui his ipsis temporibus magna laude in Ecclesia claruere, Latinus, itemque Græcus, auctores, Tertullianus nimirum, & Apollinaris Episcopus, Hierapolitanus in Phrygia.

XI. Historiæ veritas a Tertulliano teste reddita.

Et ut de Tertulliani testimonio in præsentiarum agamus; id quidem ipse non semel, sed iterum professus est, nec clam in angulo, ut inter domesticos parietes ejusmodi a se scripta continerentur, sed quorum alia ad Romanos Antistites, alia ad Scapulam Asiæ Proconsulem legenda darentur, ipso exordio persecutionis Severi abhinc paucos post annos: nec id quidem levi quadam opinione permotus, aut rumore vulgi, sed attestatione facta ex litteris Imperatoriis, eis nimirum, quas tunc M. Aurelius (ut tradit Dio) ad Senatum ex more misit. Potest ne quis suspicari, in re tam memorabili, cujus adhuc testes viverent, atque coram redarguere possent, immo & coram illis qui Christianos alioqui levi ex causa deridere ac jurgiis insectari solerent, Tertullianum mentiri potuisse? cum præsertim gravissimam ageret causam, nempe fidei Christianæ defensionem, & Christianorum vitam innoxiam commonstraret, ac ab omni prorsus crimine alienam, cum a causa penitus se cadere intelligeret, si vel levioris mendacii ab illis argui potuisset: cum alioqui in maximum fraudis crimen incurrisset, si, quæ parta esset meritis Imperatoris victoria, ipse Christianis procacitate tribuisset.

XII. (a) Tertull. Apol. c. 5. Rei gestæ summa a Tertulliano perstricta.

Sed jam ipsum hæc libere loquentem (a), & ipsos Antistites Romæ agentes scriptis graviter compellantem audiamus: *Ceterum* (inquit) *de tot exinde Principibus usque ad hodiernum, divinum humanumque sapientibus, edite aliquem debellatorem Christianorum. At nos e contrario edimus protectorem: si litteræ Marci Aurelii gravissimi Imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam sitim, Christianorum forte militum precationibus impetrato imbri, discussam contestatur. Quæ sicut palam ab ejusmodi hominibus pœnam dimovit, ita alio modo palam dispersit, adjecta etiam accusatoribus damnatione, & quidem tetriore*. Hæc Tertullianus in Apologetico (ut dictum est) ad Romanos Antistites. Idemque ad Scapulam (b) Proconsulem agentem in Africa eodem persecutionis tempore eadem habet his verbis: *Marcus quoque Aurelius in Germanica expeditione, Christianorum militum orationibus ad Deum factis, imbres in siti sua impetravit*.

(b) Tertul. ad Scapul. c. 4.

XIII. (c) Euseb. l. 5. c. 5. Apollinaris de eadem re testimonium.

Eusebius (c) de eadem re agens, Apollinarem Tertullianumque adhibens testes, hæc ait: *Antonini fratrem Marcum Aurelium Cæsarem, fama est, contra Germanos & Sarmatas aciem instruentem, cum exercitus illius ingenti siti opprimeretur, omnino non habuisse quid ageret. Unde milites in ea legione, quæ Melitina appellabatur (quæ fane ab illo tempore ad hanc nostram ætatem magnopere propter fidem commendata est) in ipsa acie contra hostes instructa, genibus humi positis (ut nobis, cum oramus, in more est) se ad preces Deo adhibendas totos convertisse dicuntur. Ac dum hostes hujusmodi spectaculum magnopere mirabantur, aliud quoddam multo admirabilius statim consecutum fertur: fulmen enim hostes in fugam vertisse, eosque interemisse; & imbrem in exercitum eorum, qui divini numinis opem imploraverunt, de cælo affatim ruentem eum universum refecisse recreasseque, qui parum aberat, quin præ siti intolerabili jam extingueretur. Eadem historia apud Gentiles scriptores, qui longe a nostra religione dissentiunt, quique laborem cœperunt, ea quæ illis temporibus agebantur, litteris prosequendi, recensetur. Commemoratur etiam a nostris: sed a Gentilibus scriptoribus utpote a fide alienis, quamquam miraculum illud ponitur, tamen quod nostrorum hominum precibus evenerit, ex eorum scriptis minime certe constat: at a nostris, utpote veritatis fautoribus, simplici quadam oratione & minime fucata, res vere, ut edita fuit, explicatur. Ex quorum numero est Apollinarius: qui affirmat legionem, cujus precibus miraculum edebatur, Latino sermone Fulmineam usque ab illo tempore appellatam, illudque nomen, rei eventum scite exprimens, ab Aurelio Cæsare ei tributam*. Hæc Eusebius, qui mox testimonium subdit Tertulliani a nobis superius recitatum.

XIV.

Idemque auctor in Chronico eamdem rem his verbis testatam reliquit: *Imperator Antoninus, multis adversum se nascentibus bellis, sæpe ipse intererat, sæpe du-*

cet

ces nobilissimos destituabat: in quibus semel perniciter exercitui, qui cum eo in Quadorum regione pugnabat, siti oppresso, pluvia divinitus missa est: cum e contrario Germanos & Sarmatas fulmina persequerentur, & plurimos eorum interficerent. Extant litteræ Marci Aurelii gravissimi Imperatoris, quibus illam Germanicam sitim, Christianorum forte militum precationibus impetrato imbri, discussam contestatur. Hucusque ille. His addimus nobile testimonium S. Gregorii Nysseni (a), qui celebrans laudes sanctorum Quadraginta militum martyrum, qui Sebastæ in Armenia passi sunt, ab hisce militibus Christianis, qui tam insigne miraculum ediderunt, encomium auspicatus est; ea nimirum occasione quod gentiles ferme essent, nempe Armeni omnes: nam quod ait Eusebius Melitinam eam legionem fuisse antea dictam, id accidit quod Melitinenses essent populi in Armenia, unde illi nomen deductum esse videtur. Gregorius igitur rem gestam his verbis descripsit:

(a) *Gregor. Nyss. orat. 2. in Quadragint. mart.*

Testificatio Gregorii Nysseni.

XV. Rei gestæ series.

Erat vetus quadam circa vicinam urbem militum manus, præsidium totius gentis adversus impetus barbarorum. Illis, ex quadam ante oblata divinitus apparitione, majori studio fides erat, quam res ac disciplina militaris. Ac forsitan non intempestivum fuerit, unum quoddam fidei virorum illorum facinus egregium obiter commemorare. Bello enim eis adversus barbaros aliquando conflato, cum omnibus locis opportunis ab exercitu hostium præoccupatis, aquæ quoque in eorum potestate essent, ad extremum periculum redacti, sive imperitia nostrorum ducum, sive meliore ac divino magis consilio atque dispositione; ut vel per hoc maxime appareret, quid interesset inter Christianos, atque externos & a fide alienos; cum nulla ratione rebus præsentibus mederi possent, magnaque trepidatio ac desperatio esset, cum nullus fons in eo loco, aut aliunde provenientis aquæ facultas eis appareret; periculumque esset, ne siti expugnati, ab adversariis subigerentur: tunc præclari illi atque egregii, omisso armorum præsidio, invictum, cuive resisti non posset, auxilium in rebus asperis animadverterunt. Relictis enim in castris qui nondum fidem receperant, ac per se separati, imitantur id quod tempore Eliæ Prophetæ factum est miraculum; communi atque conjuncta voce precibus petentes, ut ex rebus desperatis, in quas incidissent, eriperentur. Atque illi quidem precabantur: preces vero extemplo in opus convertebantur.

XVI. Precibus impetrata aqua & fulmina.

Cum enim adhuc ipsi in oratione perseverarent, flatu violento nubes aliunde coacta sublimis in aere castris hostium imminebat: deinde fragoribus ingentibus superintonans, & fulgurum in subjectos incendia immittens, aquam fluminibus vehementiorem præcipitabat: adeo ut adversariis quidem tum continentia fulmina, tum continuationis imbrium vis extremi exitii causa existeret; his vero qui precum aciem opposuerant, ad utraque sufficeret, tam ad vincendos hostes, quam ad sitis levamen; quippe defluentibus torrentibus abunde potum ipsius suppeditantibus. His igitur adjunctus est noster cœtus eorum, qui de exercita narrationibus illis etiam ipsi circa fidem confirmati, & eisdem studiis & exercitiis innutriti, in tantam animi indolem ac magnitudinem evecti sunt, ut excellentia virtutum adversus sese invidiam excitarint.

XVII. Alia testimonia de re gesta.

Gregorius hæc pro concione narrans, plane innuit, eos, quos celebrat, licet diversis temporibus ab istis claruerint, tamen his fidei imitatione fuisse conjunctos, qui & genere & patria æque gentiles essent, & fortasse ejusdem milites legionis. Nam apud Romanos vetus illa erat consuetudo easdem perseverare nomine legiones, easque, nisi penitus periissent, loco mortuorum novis semper militibus suffici solitas. Nam & clarissimus ille martyr Polyeuctus, qui temporibus Decii Melitinæ in Armenia civitate passus est, etsi non ex horum numero, ejusdem tamen Fulminatricis legionis miles fuit: in cujus martyrii Actis (b), & quidem germanis, ejusdem rei gestæ narratio quoque retexitur, his scilicet verbis: *Quidni enim faceret, qui talis erat, & genus illinc ducebat, & ejusdem fuerat soliditatis? nobilium, inquam, & illustrium ex fide in Christum, qui sequebantur quidem Marcum Imperatorem bellum gerentem adversus barbaros. Aquæ namque penuria laborabat Romanorum exercitus, tristisque erat Imperator, cum hostes quidem valde invalescerent, sitis autem inter cætera nostros vexaret. Illi autem Christi fortes milites, qui eamdem implebant legionem quam hic venerandus martyr, cum se separassent, & procul ab exercitu removissent, manus quidem pias ad Deum tollunt, piam, quæ ab eis honorabatur, fidem acerrime proferentes. Rogant autem Dei miserationes, ut eos benignis oculis aspicerent, & hanc solverent necessitatem, quæ opprimebat multitudinem. Cum illi sic orassent, suis non sunt fraudati precibus. Nondum autem precationibus finem imposuerant; & densa nubes cælum subiens, aerem quidem implevit tonitru, fulgura autem elisa micabant, & multa erupit pluvia: adeo ut, dum sic ferrentur fulmina & imbres, recreati quidem sint Christiani, plurimi autem barbari interierint: & ex eo sit legio nuncupata* Κεραυνοβόλος, *id est, fulminum jaculatrix:* Hucusque ibi.

(b) *Apud Metaph. die 9. Januar.*

XVIII.

Quod autem ad nomen legionis spectat: Cum omnes ferme consentiant eam ex ad-

Legio duodecima Fulminatrix.

miranda illa fulminum immissione dictam esse Fulminatricem, sive Fulmineam; non sic quidem id accipiendum est, ut tunc primum eo insigni nomine legio Romana nobilitata fuerit: nam Dione (a) auctore constat, jam Augusti tempore Duodecimam nominatam legionem, dictam esse Fulminatricem. Insuper extant alia antiqua monumenta id ipsum testantia, & in primis columna Capitolina, in qua legiones descriptæ habentur in hæc verba:

(a) Dio hist. Rom. l. 35.

NOMINA LEG. (b)

II. AUG	II. ADIUT	IIII. SCYT
VI. VICT	IIII. FLAV	XVI. FLAV
XX. VICTR	VII. CLAUD	VI. FERR
VIII. AUG	I. ITALIC	X. FRETE
XXII. PRIM	V. MACED	III. CYREN
I. MINER	XI. CLAUD	II. TRAI
XXX. ULP	XIIII. GEM	III. AUG
I. ADIUT	XII. FULM	VII. GEM
XIII. GEM	III. GALLIC	III. ITALIC
I. PARTH	II. PARTH	III. PARTH

(b) Ex columella marmorea rotunda, qua Romæ extat in Capitolio, quam Lipsius edidit formis Plant. fol. 86. inscrip. 2.

Sed huic aliam subiicimus inscriptionem, qua pariter demonstratur, Duodecimam legionem dictam esse Fulminatricem (c)

C. VETTIO. C. F
COL. NIGRO
DOMO ANTIOCHIA
SYRIA VETERANO
LEG. XII. FULMINAT
MILIT. ANN. XXVI.
VIXIT ANN. LVII
EX TESTAMENTO

(c) Extat Romæ in Aventino in Ecclesia S. Alexii; edidit Lipsius pag. 90. inscript. 13.

XIX. Rursus vero ad omnem dubitationem tollendam de Fulminatricis legionis nomine, ante hæc Marci tempora extitisse, aliam subjiciemos inscriptionem, quæ de Traiani temporibus fidem facit: est hujusmodi (d):

Q. PETRONIUS. C. F. PUB.
MODESTUS P. P. BIS
LEG. XII. FULM. ET. LEG. I. ADIUT
VICTR. TRIB. MIL. COTT. V. PR. PR.
DIVI. NERVAE. ET. IMP. CAES
NERVAE. TRAIANI. AUG. GERM
PROVINC. HISPANIAE. CITER. ASTURIAE
ET. GALECIARUM. FLAMEN. DIVI
CLAUDI. DEDIT. IDEMQUE. DEDICAVIT

(d) Extat Tergestæ in vico Riburgi; edidit idem Lipsius fol. 394. inscript. 9.

XX. Ex iis igitur cum satis perspicuum sit, Fulminatricem legionem longe ante hæc tempora extitisse, eamdemque Duodecimam nuncupatam: proculdubio ab hac diversa illa fuit, quæ ob tam insigne miraculum meruit adeo nobilem gloriæ titulum. Verum cum ex ejusdem Marci Imperatoris litteris constet, eo tempore nonnisi quatuor legiones apud se habuisse, aliis alio amandatis, quarum & recenset nomina, nempe Primam, Gemellam, Decimam, atque Fretensem: oportuit ex iis unam nomen illud esse consecutam; & quemadmodum olim Duodecimæ, sic modo uni ex iis idem nomen accessisse. Sed quod Dio (e), qui temporibus Severi Imperatoris scripsit historiam, cum recenset omnes Romani Imperii legiones, nonnisi unius Fulminatricis dictæ duodecimæ, habuerit mentionem: meminisse oportuit, eumdem Dionem ibidem testari, ab Imperatoribus exhaustas bello militibus legiones simul aliis admisceri, duasque in unam redigi solitas. Unde potuit accidisse, ut ex duabus Fulminatricibus legionibus Severi tempore una confecta fuerit. At cum Marcus Aurelius Imperator suis ad Senatum litteris rei gestæ breviter retexens historiam, non dicat legionem integram fuisse militum Christianorum, sed tantum in eo exercitu repertam esse magnam Christianorum militum multitudinem, quorum precibus tunc inflexum fuerit cæleste numen, ut fulmina jacularetur in hostes: par est credere, ipsum eosdem ob tam egregium atque mirandum facinus, Fulminantium nomine nobilitasse, ac eosdem simul ejusdem nominis legioni pa-

(e) Dio hist. Rom. l. 55.

riter

riter aggregasse, sicque immortale gloriæ nomen eosdem in posteros propagasse. Porro haud ab iis Eusebius (*a*) discrepat, cum eamdem legionem Melitinam appellat: nam eosdem milites ejusdem civitatis cives fuisse testatur: quam quidem legionem Duodecimam Fulminatricem in Cappadocia solitam agere, Dio affirmat. At de his hactenus.

(*a*) Euseb. l.5. c.5.

XXI. Sed præstat jam ipsas Marci Aurelii litteras, ad Senatum tunc scriptas, hic recitare. Descriptæ quidem illæ reperiuntur ad calcem Justini Apologiæ ad Antoninum Pium, eodemque loco una cum ipsius Justini operibus typis excusæ. Sed sicut paullum diversa earumdem reperiuntur vetustiora exemplaria, prout a diversis auctoribus in Græcum sermonem primo, ac deinde in Latinum translatæ: ita licet eadem ferme sit in sententiis, in verbis tamen aliqua videtur inesse varietas lectionis; quæ etsi momenti nullius plane esse videatur, tamen eam ponemus in margine. Est igitur hujusmodi ex codice Vaticano (*b*) ejus editio.

(*b*) Descripsit etiam Pamelius lib.2. Euseb.

IMP. CÆSAR. M. AURELIUS. ANTONINUS. AUGUSTUS. PARTHICUS GERMANICUS. SARMATICUS. PONTIFEX. MAXIMUS. TRIBUNITIÆ POTESTATIS. XXVIII. IMP. VII. COS. III. PATER. PATRIAE. PROCOS. S. P. Q. R. S. D.

XXII. *Certiores vos feci de consilii propositique mei magnitudine, & quæ in Germania mihi in discrimine atque obsidione, alia ex aliis acciderunt, cum in ejus medio, labore atque æstu confectus fuissem. Sane dum * Carnuti essem, speculatores nobis indicarunt septuagintaquatuor hostium dracones † prope nos novem millibus adesse: idemque Pompeianus, quem bello ducem præfecimus, quod nos quoque videbamus, renunciavit. Cumque in nostrorum militum exercitu haberemus tantum legiones Primam, Decimam, * Geminam, & * Frentensem, hostium vero † nongentorum & septuaginta septem millia; measque ipsius copias cum ingenti barbarorum atque hostium exercitu comparassem, deos patrios votis susceptis rogavi. Sed cum ab eis negligerer, neque ab hostibus premi animadverterem; copiarum mearum paucitatem contemplatus, eos qui apud nos Christiani dicuntur, accersivi ac rogavi; invenique magnam eorum multitudinem: illosque minis compuli, quod minime decuerat, propterea quod postea illorum vim ac potestatem cognovi. Itaque non ad telorum præparationem, non ad armorum, neque ad tubarum usum se contulerunt: hoc enim illis facere Dei causa & nomine, quem in conscientia gestant, * gratum non est. Æquum igitur est, ut, quos impios esse & a Deo alienos opinabamur, eos existimemus Deo munitos esse. Cum enim se humi projecissent, non solum precati sunt pro me, sed etiam pro toto hoc exercitu, ut famis, ac sitis, qua urgebamur, remedium aliquod afferretur: quinque enim diebus aquam non sumpseramus, quod ea non suppeteret. Eramus enim in media Germania montibus undique conclusi. Simul autem utque sese humi abjecerunt, ac Deum illum precati sunt, quem ego ignorabam; statim e cælo pluvia delapsa est in nos quidem frigidissima, in Romanorum vero hostes grando, ignis specie ac similitudine, & fulmina: eorumque orationibus ac precibus statim præsto Deus fuit, qui neque vinci, neque expugnari potest. Quamobrem illinc exorsi, concedamus talibus, ut sint Christiani, ne qua arma ejus generis contra nos petant & impetrent. Censeo autem, neminem, quod Christianus sit, esse in crimen & in judicium vocandum. Quod si quis inventus fuerit crimini dare cuipiam, quod Christianus sit: ei quidem qui in crimen vocatur, manifestum fieri volo, si nihil aliud objectum est, quam quod Christianus tantum, dimitti: eum autem qui Christianum accusavit, vivum exuri: illum vero qui Christianum se esse professus fuerit, periculo omni, quod ob eam rem ei intendebatur, liberatum. Is cui provincia commissa est, nequaquam ad pœnitentiam adigat, aut libertatem ei adimat: Hæc autem S. C. etiam sanciri volo, atque hoc meum edictum in foro D. Traiani proponi, ut legi possit: Curæ autem erit Vetrasio Pollioni Præfecto urbi, ut ad omnes provincias hæc constitutio mittatur: neque quisquam, qui eum exscribere, vel ipsa uti voluerit, prohibeatur. Valete.* Meminit (ut diximus) harum litterarum Tertullianus (*c*), quarum exemplaria suo tempore complura extitisse tradit Orosius (*d*). Porro Pompeianus, cujus in litteris Marci mentio habetur, gener (ut dictum est) Marci fuit, cui Lucillam viduam nuptui tradidit.

* al. Cotini Carnuntii.
† Signa erant militaria barbarorum.
* Gemellam.
* Ferentariorum.
† Conventorum septuaginta septem millia; quæ magis placet.
* Consuetum.

(*c*) Tert. Apolog. c.5. & apud Euseb. l.5. c.5.
(*d*) Oros. l.7. c.15.

XXIII. Viguisse idem Marci Imp. edictum Romæ etiam temporibus Commodi ejus filii & in Imperium successoris, ex eo quod scribit Eusebius (*e*) Romæ actum adversus servum, qui Apollonium Senatorem Christianitatis reum fecerat, liquido apparet; ait enim: *Cæterum huic misero ac perdito intempestive & incommode in judicium ad Christianum accusandum ingredienti, actutum (quoniam judices qui Christianorum nomina, solum quod Christiani essent, deferebant, Imperatoris edictum neci dare mandaverat) crura confringebantur, Perennio Judice talem sententiam contra eum pronunciante.* Hæc Eusebius.

(*e*) Euseb. lib.5. cap. 20.

XXIV. Extat hactenus tam egregii miraculi, Christi virtute editi, quam præclarum atque egregium monumentum in nobilissima illa Antonini columna cochlide insigniter insculptum, una cum aliis ejusdem Marci Aurelii Imperatoris in bello Marcomannico facinoribus fortiter gestis: quam jure dixerimus egregium Christianæ victoriæ trophæum, æterna memoria consecratum: quippe quæ celebre illud factum contineat, *cum* (quod est in Psalmis *a*) *intonuit de cœlo Dominus, & Altissimus dedit vocem suam: grando & carbones ignis: misit sagittas suas, & dissipavit eos: fulgura multiplicavit, & conturbavit eos.* Romanis vero apparuerunt fontes aquarum: & quod alibi (*b*) dicitur: *Fulgura in pluviam fecit.* Visitur adhuc in ea imago expressa rei tam insigniter gestæ: sed iis plane signis, ut Jovis imbres dantis & illis fulgura admiscentis repræsentet effigiem: quam ex ea graphice incisam, hac tibi forma exprimendam curavimus.

(*a*) Psal. 17.

(*b*) Psal. 134.

XXV. Elucidatio sculptæ Tabulæ. A. Imago hæc est Jovis Pluvii: ex diversis enim effectibus, diversis quoque nominibus a Gentilibus Jupiter appellari consuevit: unde & Phornutus hæc in libro de Natura deorum: *Deinde eum Nubicogum, & Grandistrepum appellant, quod superne nubes cogat, & tonitrua, & illinc etiam fulmina & tempestates immittat:* & paulo inferius: *Ob alias,* loquit, *similes ac manifestas causas Pluvius, & Fructifer, & Descensor, & Fulminator, & alio sæpius modo secundum diversam sententiam appellatur:* ac pariter secundum diversas causas, diversis quoque imaginibus solitus erat sculpi atque depingi. Cum igitur pluviam daret, Pluvius dicebatur; & fundens undique imbres (ut imago impressa demonstrat) effigiari pariter consuevit. Sunt Tibulli (*c*) versus de Jove Pluvio Ægyptiis tantum ignoto.

(*c*) Tibu lib. 1. eleg. 7.

Te

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec Pluvio supplicat herba Jovi.

(a) Virg. Georg. lib. 2.

Idemque apud Virgilium (a) appellatus est Æther, ut cum ait:

Tunc pater omnipotens fœcundis imbribus Æther
Conjugis in gremium lætæ descendit, &c.

(b) Arnob. lib. 5. (c) Tertull. contra Marcion. lib. 3. cap. 5. (d) Lilius Giral. hist. deorum syntag. 2. (e) Strab. lib. 15.

At Arnobius (b) Jovem ipsum, pluviam, dictum esse testatur: quem Tertullianus (c) eadem ex causa, Aquilicem nominat: a Græcis itidem ab imbre ὄμβριος Ζεύς dictus, atque ὑέτιος, aliisque, nominibus eamdem rem significantibus, ut pluribus docet Lilius (d). Porro Jovis Pluvii non erat obscurus cultus, nec privatus: nam auctor est Strabo (e), Indos quoque coluisse Jovem Pluvium.

XXVI. B. Quod reliquum est de cæteris ibi sculptis ejusdem tabulæ imaginibus; illa tantum repræsentari videtur historia, cum sic fulminibus atque pluviis confectum barbarorum exercitum Romanus miles insequitur. Quomodo autem idem castris potitus, eos, quos invenit, in deditionem accepit; quæ huic conjungitur in eadem reflexa columnæ zona historia sculpta declarat. At licet Marcus Imperator publicis litteris tantam divinitus impartitam gratiam Christianorum precibus acceptam ferre professus fuerit: tamen vel quod numen Christianorum illi esset incognitum, vel quod invidiosum admodum videretur, hæc Christianorum religioni tribui, cui contradicebatur ab omnibus; oreque omnium Gentilium diffamabatur, a Jove quem colerent, illud fuisse concessum; idcirco Jovis pariter imago pluviam dantis in columna fuit expressa.

XXVII. At plane accidit quod ait Tertullianus ut sicut cuncta adversa, quæ accidissent, a Gentilibus consuevissent Christianis adscribi: ita pariter quicquid boni fuisset Christianorum precibus impetratum, ab illis Jovi tribueretur. Quamobrem quod ab hanc rem spectare videtur, Tertullianus (f) adversus Gentes scribens, hæc ait: *Denique cum ab imbribus æstiva hiberna suspendunt, & annus in cura est; vos quidem quotidie pasti statimque pransuri, balneis & cauponis & lupanaribus operati, Aquilicia Jovi immolatis, nudipedalia populo denunciatis, cælum apud Capitolium quæritis, nubila de laquearibus expectatis, aversi ab ipso & Deo & cælo: nos vero jejuniis aridi, & omni continentia expressi, ab omni vitæ fruge dilati, in sacco & cinere volutantes, invidia cælum tundimus, Deum tangimus, & cum misericordiam extorserimus, Jupiter honoratur.*

Res prosperæ tributæ Jovi, res adversæ Christianis. (f) Tertull. in Apolog. 40. in fin.

XXVIII. Porro eamdem columnam licet victoris Marci Imp. exculptam, tamen ut Christianæ fidei (utcumque expressum sit) præclarissimum monumentum, superstitione vero Gentilitia obscuratum, barbarico olim furore deorsum incensam, ac desuper fulmine tactam (juste numine cælitus fulgure ulciscente, quod ex fulmine datam a Deo victoriam Gentilitas Jovi tribuerit) jam deformatam, multisque in locis e soliditate compaginis dissolutam, convulsisque atque disjectis lapidibus stipiti inhærentibus, jam collabentem S. D. N. Sixtus Quintus, summus Catholicæ religionis Antistes, magna impensa, summoque studio in pristinum gloriæ splendorem restituendam curavit, collocata super ejus verticem conflata ære, auroque tecta Pauli Doctoris Gentium sacra effigie: ut ubi olim a Marco statutum Pio parenti fuerat simulacrum, ibidem illius qui ad veram pietatem Urbem excoluit, & Gentiles Christo subegit, ob præstantissimum virtutis meritum, signum nobilissimum cerneretur.

Statua S. Pauli posita super columnam.

JESU CHRISTI ANNUS 177.	SOTERIS PAP. ANNUS 3.	M. AUR. IMP. ANNUS 15.

1. SEquitur Christi Redemptoris nostri annus septuagesimusseptimus supra centesimum, Coss. Pisone ac Juliano: quo occisus est Avidius Cassius Syrus ex * Cyri regione: hoc ipso olim duce Lucius Verus Parthos vicit, & captas ab eo Romani Imperii provincias, Romano Imperio post omnes debellatos hostes restituit. Hic igitur jam diu ante molitus tyrannidem, falso nuncio Marci Imperatoris morte accepta invadens Imperium, tenuit menses tres & dies sex; sed ab Antonino Centurione vulneratur, & a decurione necatur: hæc omnia pluribus Dio (g), qui hæc post victoriam adeptam de Marcomannis contigisse tradit; id ipsum affirmat Julius Capitolinus (h), dum ait: *Post eamdem victoriam consecutam voluit Marcomanniam provinciam facere, voluit etiam Sarmatiam facere & fecisset, nisi Avidius Cassius rebellasset sub eodem in Oriente*: ac subdit: *Relicto Sarmatico & Marcomannico bello, contra Cassium profectus est.*

* Cypri, legit Jul. Capitol. Cassii defectio.

(g) Dio in Marco Aur. Imp.

(h) Jul. Capit. in M. Aurel.

II. De clementia autem Imperatoris, qua non modo pepercit affinibus & cognatis ipsius Cassii, & iis qui cum Cassio conspiraverant: sed & ipsi Cassio, nisi occisus fuisset, etiam indulsisset: brevis extat epistola ejusdem Antonini, tunc reddita ad Faustinam conjugem, vindictam litteris exposcentem adversus Romani Imperii perduelles; quam Volcatius Gallicanus (a) his verbis conscriptam recitat:

(a) Volcat. Gallic. in Cassio.

Marci epistola.

Tu quidem mea Faustina religiose pro marito & pro nostris liberis agis: nam relegi epistolam tuam in Formiano, qua me hortaris, ut in Avidii consocios vindicem. Ego vero & ejus liberis parcam & genero & uxori; & ad Senatum scribam, ne aut proscriptio gravior sit, aut pœna crudelior. Non enim quicquam est, quod Imperatorem Romanum melius commendet gentibus, quam clementia; hæc Cæsarem Deum fecit, hæc Augustum consecravit, hæc patrem tuum in primis Pii nomine ornavit. Denique si mea sententia de bello judicandum esset, nec Avidius esset occisus. Esto igitur secura: dii me tuentur, diis pietas mea cordi est. Pompeianum nostrum in annum sequentem Consulem dixi. Hæc Antoninus ad conjugem; licet in eo ipse legem Majestatis ampliaverit, quod post mortem quoque voluerit pœna prosequi delinquentem: nimirum cum statuit, ut in defunctum posset ejusmodi judicium instaurari. Meminit ejusmodi constitutionis a Marco editæ Paulus Jurisconsultus (b), ibi & de Drunciano Senatore socio Cassiani furoris, cujus bona post mortem a Fisco vindicari sunt jussa.

(b) l. 6. & 7. C. ad leg. Jul. Majest.

III. De secundo consulatu Pompeiani.

Quod autem pertinet ad Consulatum Pompeiani, quem diximus maritum Lucillæ, & generum Imperatoris, qui (ut vidimus) in expeditione Marcomannica præfuit exercitui: haud potest intelligi de primo Consulatu, quem ante biennium gessit, sed de secundo: non semel enim, sed bis a Marco Imperatore creatum fuisse Consulem, testatur Julius Capitolinus (c): quamobrem ex his quæ dicta sunt, referendus videtur Pompeiani secundus Consulatus anno sequenti: haud enim generum Principis inter suffectos allectum fuisse putandum, cum præsertim jam ante annum fuerit designatus; sed excidisse e tabulis Consulum secundus ejus Consulatus videtur, cum tam sequens annus, quam ceteri aliis notati Consulibus habeantur. Cum igitur anno sequenti a nece Cassii eum creatum Consulem fuisse, ex litteris Imperatoris appareat: qui post præsentem sequitur, annus, Consulatu Pompeiani secundo adscribendus videtur; & alter ex illis, qui eo anno ponuntur, inter suffectos potius aggregandus.

(c) Jul. Capitolin. in Marco.

IV. Ex iis autem quæ ex Marci litteris mitius acta vidimus cum tyrannis, possumus in-

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5668.

☉ 16. B. ☽ 9. P. 27. Mart. Indict. 13.

JESU CHRISTI 175. *secund. Baronium* 177.

ELEUTHERI PAPÆ 6.

M. AURELII IMP. 15.

SÆC. II. Anno Urbis 928. Olymp. 238. an 3. A. C. 175.

I. Consules.

II. Decennalia Commodi Cæsaris.

[1] AD nom. I. Coss. *Piso, & Julianus.*

Commodus Cæsar Decennalia hoc anno exhibuit, ut ex ejus Quindecennalibus, quæ ab anno CLXXIX. removeri non possunt, manifestum fit. Videtur & Marcus octava Quinquennalia Imperii Cæsarei anno uno anticipata, hoc anno edidisse; cum idem Imperator uno eodemque anno duo diversa hujusmodi solennia non repræsentarit, & Marcus duobus subsequentibus annis, quemadmodum videbimus, similia festa peregerit.

III. Rebellio Cassii, & Trib. Potestas Commodo concessa.

[2] Emin. Card. Norisius in Epist. Consulari pag. 119. ex eo quod in Differt. Hypatica scripsi, Tribunitiam Potestatem hoc anno post diem XVII. Martii Commodo Cæsari M. Aurelii filio datam esse; sed ante diem vicesimum octavum Octobris (quod omnino observandum erat, ut Decennalia aliaque id genus festa a Commodo celebrata, hactenusque magnis tenebris sepulta, annis suis reddi possent) occasionem sumsit indagandi mensem, quo Tribunitia Potestate Commodus decoratus est. Ait itaque Cardin. Norisius mense Augusto id contigisse. Nam Dio lib. 71. de M. Aurelio scribit: *Cum autem Cassius res novas moliretur in Syria, Marcus vehementer perterritus Commodum filium accersiri ex Urbe jubet.* Commodus a Lampridio cap. 12. in Vita ejusdem dicitur, Roma *profectus in Germaniam XIV. Kal. Ælias iisdem Consulibus*, nempe Pisone & Juliano. Quare Commodus currenti anno die decima nona Maii, a patre evocatus in Germaniam perrexit post intellectam rebellionem Cassii, ut ibidem Dio testatur. Capitolinus cap. 22. in M. Aurelio: *Filio Commodo accersito ad limitem, togam virilem dedit: Quare Congiarium populo divisit.* Producit Card. Norisius loco citato Nummum Mediceum inscriptum: M. ANTONINUS AUG. TR. P. XXIX. In postica: LIBERALITAS AUG. VII. Est Congiarium Capitolino recitatum, & in Germania militibus datum. Diem delatæ togæ Commodo prodit Lampridius in ejus vita cap. 2. *Indutus autem toga est Nonarum Juliarum die.* Marcus, quo

NOTÆ

[1] COss. *Piso & Julianus.* Nomina & prænomina apud Relandum hæc sunt: *Calpurnius Piso, & M. Salvius Julianus*; at nulla veterum monumentorum fide. Lampridius in Commodo cap. XII. *Assumptus est in omnia collegia sacerdotalia Sacerdos, XIII. Kal. Invictas, Pisone & Juliano Coss. Profectus in Germaniam XIIII. Kal. Ælias, ut postea nominavit, iisdem Coss.* Fasti Vulgati: *Pisone & Juliano.*

[2] DE *anno, & die* delatæ *Tribunicia potestatis Commodo* vide etiam Norisium in Differtatione chronologica de votis Decennalibus cap. III. ubi ante Pagium, Baronii lapsum detexit.

Christiani habiti omnium scelestissimi a gentilibus.

intelligere, quanto deterioris conditionis olim apud eum fuerint Christiani, quam crimini Majestatis obnoxii: quippe qui in Romanum Imperium conspirare, & in deos bellum gerere censerentur, quod nec Imperatores nec deos adorarent: quam quidem calumniam Ecclesiasticos tractatores, qui, pro Christianis Apologias scripserunt, sæpius oportuit refellisse: ut inter alios Tertullianus (a), cum in primis demonstrat, neminem ex Christianis inventum esse conspirasse cum dicto Avidio Cassio, vel aliis adversus alios Imperatores tyrannidem exercentibus: ait enim: *Unde Cassii, Nigri, & Albini? Unde qui inter duas Lauros obsident Cæsarem? Unde qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent? Unde qui armati Palatium irrumpunt, omnibus Stephanis atque Parthenius audaciores? De Romanis, ni fallor, id est, non de Christianis*: & alibi hæc in eamdem sententiam: *Sic & circa majestatem Imperatoris infamamur; tamen numquam Albiniani, numquam Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani: sed iidem ipsi qui per genios eorum jampridem usque juraverant, qui pro salute eorum hostias & fecerant & voverant, qui Christianos sæpe damnaverant, hostes reperti. Christianus nullius est hostis, nedum Imperatoris; quem sciens a Deo suo constitui, necesse est & ipsum diligat, & revereatur, & honoret, & salvum velit cum toto Romano Imperio, quamdiu sæculum stabit: tamdiu enim stabit. Colimus ergo Imperatorem sic quemadmodum & nobis licet, & ipsi expediat*. Hæc & alia complura eodem argumento Tertullianus.

(a) Tertul. in Apolog. c.35.

V. Christiani pacifici, innoxii, & obsequentes.

Quam autem facile fuisset Christianis si voluissent, Romanum Imperium invadere, ac summa rerum potiri, vel si agere vellent armis, vel discessione idem penitus desolatum relinquere, pluribus monstrat: quæ nos superius, cum egimus de ingenti Christianorum multitudine, recitavimus: sed hic rursum (quod ratio postulat argumenti) necessario opportune repetenda sunt: *Si enim* (inquit b) *& hostes exertos, non tantum vindices occultos agere vellemus: deesset nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quantæcumque, unius tamen loci & suorum finium*

(b) Tertull. in Apolog. c. 37.

PAGIUS quo milites adversus rebellantem Cassium in fide contineret, filium deposita prætexta, jam in toga virum certum Imperii successorem ostentavit. Tum M. Aurelius magnis itineribus in Italiam reversus, nec Romam ingressus, in proximam Campaniam secessit, brevi cum classe in Orientem contra Cassium transmissurus. Vulcatius in Avidio Cassio quædam fragmenta recitat epistolarum, quas id temporis Faustina Augusta ad Marcum misit. In altera earumdem scribit: *Vide quid agas de Avidio Cassio, & de ejus consciis*; & statim: *Sed si te Formiis invenire non potuero, assequar Capuam*. At iis plane diebus caput Cassii ab ejusdem interfectoribus ad Marcum delatum, ingenti eundem solicitudine liberavit, qui statim unius tantum hominis nece obtentæ victoriæ nuntium misit tum ad Faustinam, tum ad Senatum per literas, quarum fragmenta Vulcatius recitat. At Senatus lætis acclamationibus memoratas literas accepit, quas inter conclamarunt, ut refert idem Scriptor cap. 13. *Commodo Antonino Tribunitiam Potestatem rogamus, præsentiam tuam rogamus*. Marcus Romam quidem ingredi recusavit, sed de altero morem gerens Senatui, filio Commodo tribunitiam Potestatem detulit, ac cum eodem paulo post in Asiam transmisit. Ex quibus infert Card. Norisius, tempus collatæ Commodo Tribunitiæ Potestatis, intra mensem Augustum contrahendum. Commodus Nonis Julii cum virilem togam accepit, nondum erat Tribunitia Potestate insignitus, quam accepit post nuntium occisi Cassii ad patrem in Campaniam delatum. Cassius imperavit, teste Dione, menses tres, dies sex. Mense Aprili rebellasse dicendus est, cum Marcus celeri defectionis ejus notitio accepto, filium Roma accersierit, qui die 19. Maii ad patrem profectus est. Itaque mense Julio occiso Cassio caput ejusdem certissimum compressæ rebellionis nuntium, ipsimet interfectores Imperatori Marco mense Augusto obtulerunt. Tum petita a Senatu, atque etiam impetrata Commodo Cæsari Tribunitia Potestas. Mediobarbus Cassii Nummum profert inscriptum: IMP. CÆS. AVIDIUS CASSIUS PERPET. In aversa parte: FIDES MILITUM.

IV. Toga virilis quo anno filiis Augustorum data.

Commodus Cæsar non tantum Tribunitia Potestate, sed etiam Imperio Proconsulari extra Urbem, licet Historiæ Augustæ Scriptores id non referant, a patre donatus est & quidem hoc anno, ut, quoad Tribunitiam Pot. certis argumentis in Dissert. Hypat. ostendi, & ex infra dicendis manifestum fiet. Quare male Baronius anno tantum sequenti Commodum Tribunitia Potestate exornatum credidit. Quoad vero Imperium Proconsulare, eo Commodum ornatum, elicio ex Nummis apud Mediobarbum pag. 245. In uno legitur: AURELIO CAES. ANTO. P. SAR. IMP. in postica: PROVIDENTIÆ AUG. IMP. ubi solus Marcus *Augustus* appellatur; Commodus vero dicitur *Imp.* ob victorias, qui titulus Cæsaribus Imperio Proconsulari non exornatis non dabatur. In alio Nummo habetur: IMP. CAES. L. AUREL. COMMODUS GERM. SARM. TR. P. COS. qui Nummus anno sequenti, quo Consul processit, percussus. Prænomen Imperatoris puris putis Cæsaribus non concedebatur. Quare tam ex Imperatoris titulo, quam ex Imperatoris prænomine Commodum Imperio proconsulari decoratum fuisse detexi. Præterea Senatus, cum Cassii necem accepit, absenti M. Aurelio acclamavit apud Volcatium: *Commodo Imperium justum rogamus; Commodo Tribunitiam Potestatem rogamus*, ubi priora verba de Imperio Proconsulari, quod justum & verum Imperium erat, intelligenda. Cum vero, *patre patruoque Coss.* anno nempe Christi CLXI. natus fuerit, ut tradit Lampridius in Commodo cap. 1. toga ei ante legitimum tempus concessa. Nam post institutum Imperium togam virilem filiis Augusti dare soliti erant, postquam annum ætatis XV. auspicati fuerant, Octaviani Augusti exemplo, qui CaioCæsari nepoti annum agenti XV. eamdem dedit. Norisius quidem Card. in Dissert. II. de Cenotaphiis Pisanis cap. 4. ubi accurate de virilis

Baron. an. 178. num. 2.

nium gentes, quam totius Orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, Palatium, Senatum, & forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus, etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur; si non apud illam disciplinam magis occidi liceret, quam occidere? Potuimus & inermes, nec rebelles, sed tantummodo discordes, solius divortii invidia adversus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum in aliquem Orbis remoti sinum abrupissemus a vobis; suffudisset utique dominationem vestram tot qualiumcumque amissio civium; immo etiam & ipsa destitutione punisset: proculdubio expavissetis ad solitudinem vestram, ad silentium rerum & stuporem quemdam quasi mortuæ Urbis quæsissetis quibus in ea imperassetis. Plures enim hostes quam cives vobis remansissent: nunc enim pauciores hostes habetis præ multitudine Christianorum pene omnium civium, pene omnes cives Christianos habendo: sed hostes mavultis vocari generis humani, potius quam erroris humani. Quis autem vos ab illis occultis & usquequaque vastantibus & mentes & valetudines vestras hostibus raperet? a dæmoniorum incursibus dico, quæ de vobis sine præmio, sine mercede depellimus. Sufficisset hoc solum nostræ ultioni, quod vacua exinde possessio immundis spiritibus pateret. Porro nec tanti præsidii compensationem cogitantes, non modo non molestum vobis genus, verum etiam necessarium, hostes judicare maluistis; qui sumus plane, non generis humani tamen, sed potius erroris. Hæc ipse significans (quod dictum est) inter gentiles arreptorum a dæmone fuisse innumeram multitudinem, qui omnes curarentur a Christianis: cumque ait, id eos præstare solitos sine præmio, sine mercede, diversos quidem ab his illos fuisse declarat, qui (quod ait Jurisconsultus *a*) ea arte lucrum facerent: sed de his superius, atque cum de Exorcistis egimus primo Annalium (*b*) tomo.

Gentiles arreptitii.

(*a*) *L. 1. ff. de var. & extraor. cognit.* (*b*) *Prim. tom. Anno 56. n. 10.*

VI. Sed quod de Cassio tyranno primitus est in-

PAGIUS

virili toga agit, existimat, eam neutiquam Augustorum filiis dari solitam ante exactum annum XV. Augustum vero Caio adhuc annum XV. agenti eamdem dedisse, designati Consulatus causa. Sed ei non adhæreo; illum enim ætatis annum togæ accipiendæ Augustum statuisse apparet ex facto aliorum Imperatorum, qui eum hac in re imitati sunt, ut passim videbitur, licet fatendum sit, eos interdum togam filiis maturasse, aliquando vero tardius concessisse. Certe annus XV. ætatis exactus togæ accipiendæ præfixus non est, cum nullus fere eam illo tempore induerit. Natus erat Commodus die tricesima prima Augusti, ut habet Lampridius citatus; ideoque hoc anno ante eumdem diem dari non debuit: sed gratia ætatis facta ante duos fere menses quam annum XIV. exegisset, togam accepit. Capitolinus in Marco cap. 29. ait: *Filio Commodo accersito ad limitem togam virilem dedit: quare Congiarium populo divisit, & eum ante tempus Consulem designavit*, in annum nempe CLXXVII. Nullus hucusque ante vicesimum ætatis annum Consulatum gesserat: Commodus itaque primus fuit qui anno ætatis decimo sexto ea dignitate exornatus est. Qui Consulatus omen fuit Tribunitiæ Potestatis, Imperiique Proconsularis eidem conferendi, juxta ea quæ alibi diximus.

V. *Duplex initium Tribunitiæ Potest. Commodi fictitium.*

Tribunitiæ potestatis *Commodi* duplex initium statuendum esse, alterum ab hoc anno, alterum ab anno CLXXVIII. deductum contendit Lacarryus in Historia Imperatorum Romanorum; adeo ut eo posteriori anno Augustus nuncupatus fuerit, indeque aliquando ejus Tribunitia Potestas inchoata. Verum, hoc secundum ejusdem Tribunitiæ Potestatis initium prorsus commentitium. Ceteri enim Imperii Collegæ, qui hunc præcessere, numquam Tribunitiam Potestatem ab eo anno, quo Augusti dicti sunt, incepere: & aliunde *Commodum* ante eum Christi annum Augustum appellatum, varia Numismata apud Mediobarbum pag. 241. demonstrant, uti istud: L. AUREL. COMMODUS AUG. GERM. SARM. in postica: JUNONI SISPITAE TR. P. II. IMP. II. COS. P. P. S. C. Primum Consulatum anno CLXXVII. secundum anno CLXXIX. *Commodus* sumsit; in priori consulatu adhuc IMP. II. dictus, *IMP.* III. anno CLXXVIII. & IMP. IV. anno CLXXIX. ut ex ejus Nummis certum redditur. Quare cum in laudato, aliisque apud Mediobarbum videndis, *Commodus* vocetur Augustus, Consul, Imp. II. & Tribunitia Potestate secunda exornetur, eum ante annum centesimum septuagesimum octavum Augusteam dignitatem adeptum esse oportet. Nec obstant Numismata a Viro erudito ex Occone in medium allata, in quorum uno legitur: IMP. CÆS. L. AUREL. COMMODUS GERM. SARM. in postica: TR. P. II. COS. II. S. C. LIBERALITAS AUG. ubi visitur Imperator in substructione Congiarium distribuens. Mediobarbus eumdem recitat pag. 242. recteque existimat, *Congiarium* illud ob nuptias Commodi & Crispinæ distributum esse in primo Commodi Consulatu, annoque CLXXVII. Sed loco COS. II. male reponit COS. sine numerali nota; sicque Nummum corrumpit; nam Consulatus ille secundus Commodi designatus tantum intelligendus. Alibi autem ostendimus, *Consulatus designatos* Cæsarum vel Augustorum in Nummis & Inscriptionibus non raro absolute & sine designatione memorari; quod in variis Commodi Nummis observare licet, uti v. g. in isto a Mediobarbo pag. 243. producto: IMP. CÆS. L. AUREL. COMMODUS GERM. SARM. in aversa parte: TR. POT. COS. Cernuntur in ea *Marcus Aurelius* & *Commodus* in quadriga, quam trahit miles dextra labarum tenens, in aere Victoria spolia gerens volitat. Qui Nummus testis optimus triumphi de *Germanis* a Commodo cum patre acti die XXII. Decembris anni centesimi septuagesimi sexti, ut recte explicat Mediobarbus. Consulatus itaque ille simpliciter positus nonnisi designatus erat.

VI. *Augusti sine eo nomine vel filii Augustorum in Nummis aliquando dicti.*

Porro, occasione duorum *Commodi* Nummorum mox relatorum, in quibus is non dicitur *Augustus*, juvat annotare, *Commodum* in multis Nummis, postquam Augusteam dignitatem obti-

instituta narratio; cum Tertullianus (a) loco citato dicat, eos in Imperium conspirasse, qui Christianos sæpe damnaverant; & quod alibi addit, eosdem habuisse Christianos ut publicos hostes: ad hunc ipsum Avidium Cassium, præcipuum horum temporum tyrannum, respectum habuisse videtur: quem natura sævissimum fuisse, Vulcatius (b) tradit, qui de ejus sævitia plura locutus, hæc addit (c): *Quoniam de severitate ejus dicere cæpimus, multa extant crudelitatis potius quam severitatis ejus indicia. Nam primum milites, qui aliquid provincialibus tulissent per vim, in ipsis locis in quibus peccaverant, in crucem sustulit. Primus etiam id supplicii genus invenit, ut stipitem grandem poneret pedum octoginta & centum, id est, materiam, & a summo usque ad imum damnatos ligaret, & ab imo focum apponeret, incensisque aliis, alios fumi cruciatu, timore etiam alios necaret. Idem denos catenatos in profluentem mergi jubebat vel in mare. Idem multis desertoribus manus excidit, aliis crura incidit ac poplites; dicens, majus exemplum esse viventis miserabiliter criminosi, quam occisi.* Quod si tam atrox in milites, quorum ope egebat: qualis fuisse putandus est in Christianos, quos sæpe damnasse ut hostes Imperii (quod vidimus) Tertullianus affirmat?

(a) Tertull. ad Scapul. c. 2.

(b) Vulcat. Gal. in Cassio.

(c) Tertullian. in Apolog. c. 35.

Cassii crudelitas.

VII. At nec illud ejusdem Tertulliani prætereamus, dum loco superius citato ait Christianos castra, tribus, decurias, Palatium, & Senatum replesse: quibus plane demonstrat, eos domi atque militiæ honores ac magistratus administrasse: quod & Ulpianus (d) J. C. de Proconsulis officio libro tertio his verbis visus est declarasse: *Eis qui Judaicam superstitionem sequuntur, Divi Verus & Antoninus honores adipisci permiserunt; sed & necessitates eis imposuerunt, quæ superstitionem eorum non læderent.* Hæc ipse: quæ de Christianis esse intelligenda, accuratus interpres (e) admonuit: qui tamen illud minus assecutus fuisse videtur, dum ait eam esse editam sanctionem post victoriam de Marcomannis beneficio Christianorum acceptam: nam cum ambo Imperatores ejus legis citentur auctores, ante quinquennium latam fuisse oportuit, cum adhuc viveret Lucius Verus Marci collega.

(d) l. 3. in fin. ff. de decurion.

Christiani ad honores & Magistratus admissi.

(e) Alciat. dispunct. lib. 3. c. 8.

PAGIUS obtinuit, percussa, Augustum non appellari, sed vel simpliciter, vel filium Augusti nominari, uti in isto a Mediobarbo pag. 245. descripto: M. COMMODUS ANTONINUS. in postica: TR. P V. IMP. IIII. COS. DES III. P. P. LIB. AUG. Ubi vides, *Commodum* non appellari Augustum anno CLXXX. quo Nummus ille cusus, quove, mortuo M. Aurelio patre, propter novum Imperium Augusteum Consul III. in annum insequentem designatus est, quinta ejus Tribunitia Potestate nondum absoluta. Ibidem etiam alter ejusdem Imperatoris Nummus habetur, in quo is non Augustus, sed tantum *Augusti filius* dicitur, licet jamdiu Augusteo Imperio decoratus fuisset: L. AUREL. COMMODO CAS. AUG. FIL. GERM. SARM. id est, *Cæsari, Augusti filio, Germanico Sarmatico*. In postica: IOPITER CONSERVATOR TR. P.VI. IMP. IIII. S. C. qui Nummus post patris mortem, anno CLXXX. vel insequenti cusus. Neque solum Commodus, sed etiam multi alii Augusti in Nummis sine eo nomine memorati. Mediobarbus pag. 132. duos Domitiani jam Augusti profert, in quibus is non Augustus, sed Divi Vespasiani filius vocitatur, & pag. 302. duos Getæ Cæsaris, in quibus is tantum Cæsar & TR. P. II. dicitur, licet jam Augusteam dignitatem consecutus esset; quæ illi simul cum Tribunitia Potestate collata est, ut omnibus notum. Quæ ad majorem Numismatum, præsertimque Commodi, intelligentiam dicta sunto.

VII. Fundatur secundo Lacarryus in Nummo isto: COMMODO CAES. AUG. FIL. GERM. SARM. in postica: TR. P. III. IMP. II. COS. III. P. P. in qua cernitur Spei sedentis typus. Cum enim anno tantum CLXXXI. Consul III. processerit, tertia ea Tribunitia Potestas ab alio anno quam CLXXVIII. non videtur deducenda. Verum Nummus ille male descriptus, & loco COS. III. legendum COS. II. qui secundus Consulatus, licet absolute positus, designatus solum erat, adeo ut Nummus ille anno CLXXVIII. percussus fuerit, antequam *Commodus* diceretur Imperator III. Tunc enim jam Consulem II. designatum fuisse demonstrat hic Nummus a Vaillantio tom 2. pag. 92. recitatus, seu, ut verius loquar, postica Nummi antica sua mutilata: TR. P. III. IMP. II. COS. DES. II. P. P. Anno itaque CLXXVIII. *Commodus*, dum adhuc esset IMP. II. Consul II. in annum sequentem designatus est, eaque designatio in ejus Nummis aliquando prætermissa. Nummum illum corruptum sic corrigit Mediobarbus pag. 242. TR. P. III. IMP. II. COS. P. P. Sed non monet, se illum exhibere, non ut ab Occone repræsentatur, sed ut a se emendatus est, quod tamen semper fieri debet, ne nostras hallucinationes tamquam veras lectiones aliis obtrudamus, & errorem detegendi viam omnem occludamus. Denique in medium adducit Lacarryus alium hujus Imperatoris Nummum, in quo tertius ejus Consulatus anno CLXXXI. post patris scilicet mortem gestus, cum quinta ejus Tribunitia Potestate jungitur, qui ideo percussus videtur anno CLXXXII. quo adhuc Consul III. *Commodus* appellabatur. Hic illum repræsento: IMP. CAES. AEL. AUREL. COMMODUS ANT. P. FEL. AUG. P. P. in postica: IMP. TR. POT. V. COS. III. P. EXERC. Imperator alloquitur cohortes. At Nummus ille cusus non anno CLXXXII. neque anno CLXXIX. ut male Mediobarbus pag. 244. sed anno CLXXX. quo, patre mense Martio demortuo, in Nummis dictus est Consul III. modo tacita designatione, & Consulatu III. absolute memorato, modo designatione conceptis verbis expressa, uti in illo, quem ex Mediobarbo pag. 245. numero præcedenti retuli, in quo *Commodus* dicitur TR. P. V. COS. DES. III. Hinc tandem intelligimus, *Tribunitiam Potestatem Commodi* semper desumtam fuisse ab anno CLXXV: eum ante annum CLXXVIII. *Augustum* appellatum: & demum Consulatus ejus designatos non raro absolute, & sine designatione in Nummis expressos fuisse quem Numismatum & Inscriptionum usum in prima parte Dissert. Hypat. fuse probavi.

Consulatus designati Commodi aliquando in Nummis absolute expressi.

JESU CHRISTI ANNUS 178.	SOTERIS PAP. ANNUS 4.	M. AURELII. IMP. ANNUS 16.

I. *Commodus a Marco assumitur ad Imperium.*

CHristi anno centesimo septuagesimo-octavo, Pollio & Aper bis ambo ponuntur Consules; sed alterum eorum fuisse suffectum, & Pompeianum generum Imperatoris Consulatum ordinarium gessisse, quæ dicta sunt ex Capitolino atque Vulcatio anno superiori, satis significare videntur. Verum quoniam Lampridius in Commodo & alii horum Consulum, ut ordinariorum, meminerunt; quidquam mutare haud præsumpsimus. In hujus anni fine Commodum a patre & dignitatem Consulatus accepisse, & Imperatorem nominatum esse, ac una cum patre triumphasse, idem qui supra Lampridius (a) narrat his verbis: *Post hac Commodus, venia legis Annariæ impetrata, Consul est factus, & cum patre Imperator est appellatus, V. Kalend. Decembris, Pollione, secundum & Apro Coss. & triumphavit cum patre:* adeptumque hoc anno Tribunitium potestatem, nummi demonstrant, necnon Julius Capitolinus.

(a) *Lamprid. in Commodo.*

II. At hæc (ut dictum est) in fine hujus anni facta sunt: cujus exordio Marcus Aurelius Imperator, ut nutans Imperium Orientale sui præsencia stabiliret, in illas regiones profectionem instituit una cum conjuge atque filiis. *Sed Antiochiam* (inquit Capitolinus *b*) *noluit videre, cum Syriam peteret; nam nec Cyprum voluit videre, ex qua erat Cassius. Fuit Alexandriæ, clementer cum iis agens; postea tamen Antiochiam vidit. Multa egit cum Regibus & pacem confirmavit, sibi occurrentibus cunctis Regibus & Legatis Persarum. Omnibus Orientalibus provinciis carissimus fuit, apud multos etiam philosophiæ vestigia reliquit. Apud Ægyptios civem se egit & philosophum in omnibus studiis, templis, locis. Et cum multa Alexandrini in Cassium dixissent fausta, tamen omnibus ignovit, & filiam suam apud eos reliquit. Faustinam uxorem suam in radicibus montis Tauri in vico Halale examinatam subito morbo amisit.*

(b) *Jul. Capit. in Marco.*

Marcus in Orientem proficiscitur.

III. *Petiit a Senatu, ut honores Faustinæ, ædemque decerneret; laudata eadem, cum tamen impudicitiæ fama graviter laborasset; quod Antoninus vel nescivit, vel dissimulavit: novas puellas faustinianas instituit in honorem uxoris mortuæ: Divam etiam Faustinam a Senatu appellatam gratulatus est; quam secum & in æstivis habuerat, ut Matrem castrorum appellaret; fecitque & coloniam vicum, in quo obiit Faustina, & ædem illi extruxit, sed hæc postea Heliogabalo dedicata est:* & paulo inferius: *Orientalibus rebus ordinatis, Athenis fuit, & inter alia* Ce-

Faustina defuncta inter divos relata.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5669.

SÆC. II. Anno Urbis 929. Olymp. 238. an. 4. A. C. 176.

☉ 17. AG. ☽ 6. P. 55. April. Indict. 24.

JESU CHRISTI 176. *secund. Baronium* 178.

ELEUTHERI PAPÆ 7.

M. AURELII IMP. 16. ET COMMODI IMP. 1.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *T. Vitrasius Pollio II.* & *M. Flavius Aper II.* tam ex Inscriptione Onuphriana, quam ex alia a Card. Norisio in Epist. Consulari pag. 212. recitata.

II. *Quindecennalia Imperii Augustei Marci Aurelii.* Imperii Augustei Quindecennalia M. Aurelius dedit. Si enim anno præcedenti ea exhibuisset, anno CLXXX. quo e vivis excessit, Vicennalia edidisset; quæ cum hoc tempore Nummis insculperentur, aliqui superessent horum solennium testes, si repræsentata fuissent. Horum indicia tam iteratus Consulatus Pollionis, & Apri, quam nuncupatio Commodi hoc anno Augusti renuntiati. Baronius existimat, alterutrum ex Consulibus nominatis suffectum fuisse, & Pompeianum Marci generum Consulatum ordinarium gessisse. Sed anno CLXXIII. ostendimus, Pompeiani Consulatum suffectum tantum fuisse; quo fit, ut in nullis Fastis legatur.

III. Commodus non hoc anno, at existimavit Baro-

NOTÆ [1] COss. *T. Vitrasius Pollio II. & M. Flavius Aper. II.* Gruterus pag. XXX. 4.

XV. KAL. NOVEMB.
POL. ET APRO. COS.
Ibid. POLLIONE. II. ET. APRO. II.
COS. XV. KAL. NOVEM.

Marmora Felsinea pag. 253. & Fabrettus pag. 213. n. 536.

APRO. II. ET POLLIONE. II. COS.

Vides in saxis vetustis, extrema tantum nomina exarari, quare nescio unde Pagius, ac exinde Relandus prænomina, ac alia nomina petierint. Lampridius in Commodo cap. II. *Post hæc venia legis Annariæ impetrata, Coss. est factus: & cum patre Imperator est appellatus V. Kal. Decemb. die, Pollione & Apro Coss. & triumphavit cum patre*, Ibid. cap. XII. *Appellatus* (Commodus) *Imperator V. Kal. Exuperatorias, Pollione iterum & Apro Coss. Triumphavit X. Kal. Amazonias, iisdem Coss.* Fasti vulgati: *Pollione & Apro*, sine nota geminati consulatus.

Cereris templum adit, ut se innocentem probaret, & sacrarium solus ingressus est. Revertens in Italiam navigio, tempestatem gravissimam passus est. Per Brundusium veniens in Italiam, togam ipse sumpsit, & milites togatos esse jussit; nec umquam fatigati fuerunt sub eo milites. Romam ut venit, triumphavit. Cum inde Lavinium profectus est, Commodum deinde sibi collegam in Tribunitiam potestatem junxit. Hucusque de ejus peregrinatione & Romam reditu Capitolinus.

IV. (a) Ammian. lib. 22. Quid de Judæis M. Aur. Imp.

Ad hanc ipsam ejus peregrinationem spectant, quæ de eodem Marco Aurelio Imperatore Ammianus Marcellinus (a) tradit his verbis: *Ille cum Palæstinam transiret, Ægyptum petens, fœtentium Judæorum, & tumultuantium sæpe tædio percitus, dolenter dicitur exclamasse: O Marcomanni, O Quadi, O Sarmatæ, tandem alios vobis deteriores inveni.* Hæc tunc Marcus Imperator, cujus judicio omnibus barbaris nationibus Judæi deteriores sunt habiti. Sed de his primo tomo Annalium pluribus.

V. Vaticinia Marcus prohibet. (b) Ulpian. lib. 7. de offic. Procons. ex fragmentis Pithœi.

Quod vero ad præsentem statum rerum Christianarum spectat: quod de Cassiana futura tyrannide quidam fuisset vaticinatus & alia prædixisset, quibus animi perturbarentur; idem Imperator Marcus rescribens ad Pacatum, ea omnia vetuit vaticinia. Meminit ejus legis Ulpianus J. C. his verbis (b): *Denique Divus Marcus eum qui de motu Cassiani vaticinatus erat, & multa quasi instinctu deorum dixerat, in insulam Syrum* (est una ex Cycladibus) *relegavit. Et sane non debent impune ferri hujusmodi homines; qui sub obtentu & monitu deorum, quædam vel renuntiant, vel jactant, vel scientes effingunt.* Hæc ille. His sane Christianos prophetantes voluisse cohibere, mihi facile persuadeo: nam quæ e suis ipsorum templis vaticinia ederentur, qualiacumque essent, magni facere consueverunt. Christianos quoque a Modestino notatos opinor, dum ejusdem Marci Imperatoris legem recitans, hæc ait (c): *Si quis aliquid fecerit, quo leves hominum animi superstitione numinis terreantur, Divus Marcus hujusmodi homines in insulam relegari scripsit*: his sane notatos quoque esse Christianos, qui signis & prodigiis & malorum futurorum prædictione Gentilium animos perterrerent, existimo. Quam indigno animo hæc a Christianis prædici solita Gentiles ferrent, locuples testis est Luciani Philopater. Fuit hæc eadem querela Celsi Epicurei, eadem in Christianos objicientis: in quem hæc Origenes (d): *Qualibus autem calliditatibus terriculisve fictitiis vulgus attrahamus, ut Celsus temere objicit, proferat qui vult. Nisi forte quod de judice Deo, deque hominibus in eo judicio rationem factorum suorum postulandis docemus, adstruentes id variis modis, vel Scripturarum auctoritate, vel argumentis probabilibus, iste habet pro terriculis fictitiis. Quamvis tandem (amica enim veritas) ipse Celsus ita loquatur; Absit, ut ei, aut ego aut ullus mortalium tollat opinionem de injustorum pœnis, & justorum præmiis. Quæ sunt igitur alia terricula, quibus confictis, homines attrahimus?* Hæc & alia de his Origenes.

(c) l. si quis aliquid ff. de pœn.

(d) Orig. contra Cels. lib. 3.

VI. (e) Jul. Capitol. in Marco. De futuro judicio a Christianis irrisa sæpe oratio.

Rursum vero in derisionem Christianorum, qui de futuro incendio conflagraturi Orbis sæpe prædicerent, ludus & stropha illa a derisore quodam excogitata videtur, quam Julius Capitolinus (e) his verbis recitat: *Vano cuidam, qui diripiendæ Urbis occasionem cum quibusdam conscìis requirens, de caprifici arbore in Campo Martio concionabundus, ignem de cœlo lapsurum, finemque mundi affore diceret, si ipse lapsus ex arbore in ciconiam verteretur; cum statuto tempore decidisset, atque ex sinu ciconiam emisisset, perducto ad se atque confesso Marcus veniam da-*

PAGIUS

Commodus Augustus nuncupatur. Baron. n. 2.

ronius, sed præcedenti, ut ibidem diximus, Tribunitia Potestate donatus, & quidem mense Augusto, &, si divinare licet, quinto Kalendas Septemb. quibus Kalendarum diebus Tribunitia Potestas de more concessa. Lampridius in Commodo cap. 2. ait: *Profectus est commendatus militibus cum patre in Syriam & Ægyptum, & cum eo Romam rediit. Post hæc venia legis annariæ impetrata, Consul est factus; & cum patre Imperator est appellatus quinto Kalendarum Decembrium die, Pollione & Apro Coss. & triumphavit cum patre.* Tum cap. 12. inquit: *Triumphavit decimo Kalendas Amazonias, iisdem Consulibus*, scilicet Pollione iterum & Apro, ideoque decimo Kalendas Januarias. Ex his liquet, primo, Imperatores filios prius Consules, quam Cæsares aut Augustos designasse, ut alibi monuimus. Secundo, quintum Kalendarum diem Collegarum Imperii, & Augustorum cum aliis corregnantium nuncupationi de more destinatum fuisse. Progressu temporis quando plures Augusti eodem tempore imperabant, qui prior creatus fuerat, *senior Augustus*; qui vero posterior, *junior Augustus* de more nuncupatus; quod Commodo imperante cœptum esse ostendit Nummus Corinthi percussus, qui extat apud Mediobarbum pag. 258. in cujus antica legitur, IMP. M. AUR. COMMO. ANTON. AUG. JUN.

IV. Pax sancita.

Hoc anno post Germanos Sarmatasque devictos, pax in Imperio sancita, ut liquet ex Nummo a Mediobarbo recitato, in quo legitur, M. ANTONINUS. AUG. GERM. SARM. TR. P. XXX. In postica: PAX AETERNA AUG. Visitur figura stans, dextra facem, qua comburit spolia, sinistra cornucopiæ tenens. Cum itaque M. Aurelius Tribunitiam POT. XXX. hujus anni initio susceperit, pax hoc anno stabilita, sequentique continuata, ut ex Nummis producendis liquebit. Hanc pacem Baronius anno tantum sequenti factam putat, quia scilicet præfatum Nummum certum pacis testem non viderat.

ret. Hæc ipse. Molestis sane auribus Magistratus accipere consuevisse Christianos de horribili futuro judicio vaticinantes, exemplum Felicis Judææ Præsidis in Actis (a) declarat; dum hæc ille audiens, tremore concussus, non est passus ulterius orationem produci. Ceterum hæc Christianos frequentius inculcasse, & in aversas illorum aures ingessisse, Justini martyris, Tertulliani, & aliorum Apologiæ, ac quæ extant fidelia Acta martyrum, sæpe demonstrant; porro hæc erant præludia quædam ad persecutionem in Christianos denuo excitandam: cum enim populi intelligerent, Christianos hisce legibus Principis exagitari, in eos furore perciti audentius insurrexere. Sed de his dicendum anno sequenti.

(a) Act. 24.

JESU CHRISTI ANNUS 179. | SOTERIS PAP. ANNUS 5. | M. AUR. IMP. ANNUS. 17.

I. Gentiles in Christianos insurgunt.

ANno Domini centesimo undeoctogesimo, Commodo Augusto & Quintillo Coss. cum Marcus in Imperio annum ageret decimumseptimum, Gentiles favore Imperatoris de eis ubique locorum benemerentis elati, magnos inde sibi sumentes spiritus, Christianos ingenti ubique persecutione acerbe nimis exagitant. Testatur id quidem Eusebius (a) his verbis: *Ad decimumseptimum annum Antonini Veri, gravis & acerba in nonnullis terræ partibus persecutionis procella, ex temerario populi impetu per singulas urbes excitata, contra nos ingravescere cæpit*. Hæc Eusebius. Eadem quoque de tempore testata habentur in Actis SS. Martyrum Epipodii (b) & Alexandri, nimirum hoc anno decimoseptimo Marci Aurelii Imperatoris persecutionem excitatam fuisse.

(a) Euseb. lib. 5. cap. 1.

(b) Apud Sur. 22. & 24. April. tom. 2.

II. Ex calumniis in Christianos illatis conflatur persecutio.

At quoniam edicto Marci vetitum erat, ne quis Christianus, ob id tantum quod esset Christianus, accusaretur; Gentiles illam consuetam ab eis exerceri fraudem, ad impune adversus eos agendum, denuo prætexuerunt: nimirum cum horrendorum criminum apud Proconsules accusarent Christianos; liberam hanc & honestam (ut videbatur) aperientes calumniis sibi viam, ut plane innumeram Christianorum multitudinem diris subjicerent quæstionibus. Quam porro aspera, quam atrox atque immanis hæc fuerit persecutio, ea iis quæ certa fide ex litteris Ecclesiarum Viennensis ac Lugdunensis describit Eusebius (c), qualiter aliis plerisque in locis grassata fuerit, facile est existimare; sic enim & ipse Eusebius: *Sicut ex martyriis quæ in una natione forte confecta erant, conjectura plane de aliis licet augurari, infiniti*

(c) Euseb. lib. 5. cap. 1.

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5670.

SÆC. II. Anno Urbis 930. Olym. 239. an. 1. A.C. 177.

☉ 18. F. ☽ 7. P. 31. Mart. Indict. 15.

JESU CHRISTI 177. *secund. Baronium* 179.

ELEUTHERI PAPÆ 8.

M. AURELII IMP. 17. ET COMMODI IMP. 2.

I. Consules.

[1] Anum. I. ad XXXIX. Coss. *L. Aurelius Commodus Aug. & Quintillus*. Commodi Consulatus juxta priorem Consulatuum Cæsareorum regulam, ob Imperium Augusteum, quo anno elapso donatus est.

II. Septima Quinquennalia Imperii Proconsularis Marci Antonini.

Septima Imperii Proconsularis M. Aurelii Quinquennalia hoc anno exhibita.

III. Persecutio in Gallia excitata.

Ad num. I. Septimorum Quinquennalium M. Aurelii testis est persecutio, qua Christiani hoc anno afflicti. Eusebius enim in Procemio libri quinti suæ Historiæ inquit: *Annus tunc agebatur septimus decimus Imperii Antonini Veri. Quo tempore cum in nonnullis terrarum partibus violentior adversus nostros persecutio commota esset ex incursione popularium, innumerabiles prope Martyres per universum Orbem caruisse, ex iis, qua in unica Provincia contigerunt, conjicere est*. Galliam intelligit, in qua multi martyrium pertulere, ut videre est apud Baronium. Blondellus in Apologia pro sententia Hieronymi de Epi-

NOTÆ

[1] COss. *L. Aurelius Commodus Aug. & Quintillus*. Commodi nummus in Museo Theupolo pag. 541. ubi L. AURELIUS COMMODUS AUG. GERM. SARM. & in postica: DE SARMATIS. TR. POT. II. COS. PP. Item pag. 551. COMMODO. CAES. AUG. FIL. GERM. SARMAT. COS.

Gudianæ inscriptiones apud Relandum in Fastis hujus anni.

III. NON. IAN. M. AURELIO ANTONINO
COMMODO AUG. ET QUINTILIO
COS.

Fabrettus pag. 13.

COMMODO. ET QUINTILLO COS.

Ita & vulgati Fasti; ex quo fit, *Quintilli* prænomen adhuc latere.

niti prope martyres in reliquis etiam orbis terrarum regionibus generosa cæde pro Christo tolerata nobilitati sunt. Quæ cum memoria sempiterna digna re vera viderentur, litterarum monumentis ad posteritatem tradita sunt: & post aliqua: *In Gallia*, inquit, *stadium ad hæc obeunda certamina, quæ supra explanavimus, constitutum fuit. Cujus urbes sunt facile principes, & quæ præter cæteras omnium sermone præstare dicuntur, Lugdunum & Vienna, per quas utrasque Rhodanum pertransire, ac præcipiti cursu per universam Galliam præterlabi constat. Epistolam de martyribus illis scriptam, Ecclesiæ quæ ibi sunt illustrissimæ, Ecclesiis Asiæ & Phrygiæ miserunt; resque apud se gestas (earum enim verba citabo) isto pacto illis significarunt:*

III. *Servi* (a) *Jesu Christi, qui Viennam ac Lugdunum Galliæ incolunt, fratribus in Asia & Phrygia, qui eamdem nobiscum redemptionis fidem & spem habent, pax, gratia & gloria a Deo Patre & Christo Jesu Domino nostro sit vobis. Deinde cum in epistolæ exordio alia istis deinceps adjecerunt, his verbis initium narrandi faciunt: Magnitudinem afflictionis quæ hoc loco ingravescit, ingens Gentilium odium contra sanctos incitatum, supplicia quæ beati martyres placide sustinuerunt, neque nos dicendo accurate exprimere, neque scribendo a quoquam facile comprehendi possunt. Nam adversarius noster adventum suum, in quo audacter ac libere Ecclesiam Christi oppugnaturus sit, jam quasi prælusione quadam & proœmio brevi futurum prænuncians, omnibus viribus (ut dicitur) Christianos adortus est: atque adeo ubique grassatur, suos consuefecit, & ad bellum contra servos Dei gerendum usa & exercitatione mire instruxit. Quapropter non solum ædificiis publicis, balneis, & foro nobis interdictum est; sed etiam, ne quisquam nostrum usquam locorum in conspectu prodeat, ab illis vetitam.*

(a) Euseb. lib. 5. cap. 5.

Epistola Viennensis & Lugdunensis Ecclesiarum.

IV. *At gratia Dei pro nobis cum diabolo decertavit, & hos, qui sunt paulo remissiore animo, eripuit e periculo; illos autem, qui patientia armati, tamquam firmæ fidei columnæ, non modo impetum hostis nostri diaboli facile laturi videbantur, verum etiam in sua ipsorum capita eumdem quodammodo provocaturi, ex adverso opposuit; qui tum in acie fortiter cum adversario conflixerunt, omne opprobrii & supplicii genus toleranter sustinendo, tum celeri gradu maturarunt ad Christum, ea mala quæ erant ingentia & gravia, exigua & pene nulla existimando: perspicueque revera ostenderunt, quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (b). *Ac primum eructamenta, quæ confertim erant & tamquam tumulo a multitudine in illos coacervata, viriliter & magno animo subierunt, vociferationes, plagas, violentos tractus, dilacerationes, lapidum projectiones, carceres, & quicquid denique ab agresti & furiosa multitudine contra nos, veluti contra hostes & inimicos, fieri solet.*

Christianorum invicta patientia.

(b) Rom. 8.

V. *Quotquot igitur erant a Tribuno plebis aliisque magistratibus, qui civitati præerant, in forum deducti, cum coram universa multitudine esset ab illis de fide quæsitum, & eam ipsi libere confessi fuissent, usque ad præsidis adventum in carcerem conjecti conclusique erant. Deinde cum ducerentur ad Præsidem, & ille in judicando omni crudelitatis genere contra nos nostrosque uteretur: Vetius Epagathus, unus* ex

Vetius Epagathus clarissimus martyr.

PAGIUS piscopis & Presbyteris cap. 8. existimat, hanc persecutionem factam esse anno septimo M. Aurelii, quo in Chronico Eusebii quarta persecutio consignatur. Eandem sententiam sequitur Dodwellus in Dissert. XI. de Paucitate Martyrum num. XXXV. & XXXVI. ubi ex ipsa Ecclesiæ Lugdunensis & Viennensis Epistola ab Eusebio relata investigat annum, quo ea scripta, ac persecutio excitata. Ait itaque Dodwellus. *In hujus persecutionis tempore statuendo diversus a se est Eusebius. In Historia annum Marci XVII. ei assignat, in Chronico VII. duntaxat. Hinc diversa a se invicem Doctorum sententia. Ego Chronico potius accedo, non quod bellum Parthicum cum ea conjungit Orosius ex conjectura sua, nulla prorsus Historiæ fide; nulla enim belli Parthici mentio in Epistola Lugdunensium & Viennensium. Ego ex ipsa potius Epistola repetendum censeo.* Verum Eusebius a seipso minime dissentit, & quando sententiam mutasset, ejus Historiæ post Chronicon scriptæ standum esset. Excitatæ itaque in variis Imperii Romani partibus variæ persecutiones ab ipso ferme initio Imperii Marci Aurelii ad ejus fere finem, qua de re martyrium S. Justini ac S. Polycarpi, Apologiæ Athenagoræ ac Melitonis, aliaque argumenta nos dubitare non sinunt. Quare Eusebius in Chronico more sibi familiari anno septimo Marci quartam Ecclesiæ persecutionem consignavit, unoque tenore locutus est de Martyribus in Gallia passis; licet hi anno tantum currenti martyrium fecerint, ut ipsemet accurate in Historia sua observavit. Eusebium in Chronico imitatus est Orosius libro septimo suæ Historiæ, ubi ait: *in diebus Parthici belli persecutiones Christianorum, IV. jam post Neronem vice, in Asia & in Gallia graves præcepto ejus extiterunt: multique Sanctorum martyrio coronati sunt.* Ubi Orosius ex Historiæ fide bellum Parthicum cum persecutione conjunxit, quia Sanctus Justinus sub finem belli Parthici mortem oppetiit. Nulla quidem belli Parthici mentio in Epistola Viennensium & Lugdunensium, sed in illa ejus fieri non debuit; cum longe post illud bellum, currenti nempe anno, Ecclesiæ Lugdunensis & Viennensis vexatæ fuerint. Cum hæc de re ad Guillelmum Lloydium Dodwelli amicum, & Angliæ suæ ornamentum scripsissem, ut ejus monitu in Dissertationibus ad D. Irenæum, quæ Londini sub prælo sudant, ab ea sententia discederet, ne alia inde in præclaro illo Opere oriantur incommoda, non solum ille amici sententiam calculo suo probavit, sed magis in litte-
ris

in fratribus, immenso erga Deum & proximum ardore inflammatus, qui quidem cum non modo ad omne officium erga Deum & proximum sedulo exequendum impiger & propensus esset, verum etiam flagranti Dei amore & sacrosancti Spiritus instinctu exardescens, in omnibus Domini præceptis & justitiæ & æquitatis institutis integre incederet, adeo sane accurate vitam instituisset, ut, quamvis esset adolescens, eodem tamen testimonio, quod Scriptura (a) seni Zachariæ tribuit sacerdoti, dignus videretur: hic Vetius, inquam, judicium tam temere & injuriose contra nos pronunciatum non poterat omnino æquo animo ferre, sed supra modum succensebat, postulabatque ut potestas ei daretur libero in illo consessu pro fratribus respondendi; seque præcipue probaturum dicebat, nihil sceleris, nihil impietatis in nobis omnino posse reperiri.

(a) Luc. 1.

VI. Confessio Vetii Epagati advocati Christianorum.

Contra quem cum multitudinis frequentia, quæ tribunal circumsistebat, admodum vociferata fuisset (erat enim inter illos illustris atque eximius) cumque Præses etiam justam ab eo propositam postulationem minime posset tolerare, sed solum istud ab eo quæreret, utrum esset Christianus: ille tum, simulatque erat clarissima voce hoc ipsum confessus, in sortem & numerum martyrum relatus est, ac deinceps Advocatus Christianorum appellatus; nec plane immerito; habuit enim advocatum Jesum in animo commorantem, & Spiritum sanctum multo quam Zacharias ferventiorem; quem per ingentem charitatis quasi cumulum, quo adductus adeo alacri & ardenti studio pro fratrum propugnatione, suam ipsius vitam profudit, satis perspicue ostendebat. Christi igitur & est, & fuit verus, & germanus discipulus, qui agnum, quocunque eat, sequitur. Inde igitur inter reliquos Christianos facile cognoscebatur: nam martyres qui videbantur cæteris facile præstare, in publicum prodibant, seque paratos ad omnia tormenta ostendebant; omni denique animi alacritate confessionem illam, quæ est martyris propria, cumulate pleneque explebant.

VII. Lapsus quorumdam Christianorum.

Sed extabant alii imparati, inexercitati, & animo fracto, qui acrem certaminis impetum ferre non poterant, ex quibus circiter decem numero animis ignave & muliebriter conciderunt: qui profecto non modo magnum dolorem mentibus nostris & immensam acerbitatem inurebant, verum etiam aliorum qui hactenus non comprehendebantur, quique martyribus etiam in acerbissimo cujusque generis cruciatu jacentibus præsto semper aderant, & eos non aliquando desertos esse passi fuerant, alacritatem penitus retuderunt. Omnes igitur id temporis propter incertum confessionis eventum eramus gravi metu perculsi; non plagas quidem & supplicia, quæ illis post infligerentur, veriti, sed ancipiti confessionis exitu mente præviso, magnopere extimescentes, ne quis prælanguida animi infractione prorsus succumberet. Quotidie tamen qui digni corona martyris habebantur, ad illorum numerum supplendum prehensi erant: usque adeo, ut ex duabus hisce Ecclesiis omnes pii & studiosi viri, quorum doctrina & virtute in primis status illarum rite administrari solet, eximerentur.

VIII. Calumniæ in Christianos objectæ.

Quidam etiam Ethnici, nostrorum servi, una capiebantur (siquidem Præses omnes nos passim perquiri præceperat) qui tormenta, quæ sanctos tolerare cernebant, reformidantes, contra nos, militibus satanæ impulsu illos ad hoc edem incitantibus, Thyesteas cœnas & incestus Oedipodis falso

PAGIUS

ris ad me datis explicuit. Nam, inquit, Eusebium sententiam mutasse constat. Cum enim in Chronico eam persecutionem in annum VII. Marci retulerat, nullius autem usquam gentium persecutionis ejus anno XVII. meminerat; posthac, in Historia sua absque ulla mentione persecutionis VII. anno Marci, hanc Gallicam persecutionem in annum XVII. Marci retulit: liquet, Eusebium mentem mutasse, & quamobrem mutavit, non est in obscuro. In Chronico quippe non cogitaverat, anno VII. Marci Eleutherum nondum Ecclesiæ Romanæ præfuisse hunc autem jam Episcopum fuisse eo tempore, quando ea persecutio erupit, Eusebio Historiam scribenti constitit ex monumentis Ecclesiæ Lugdunensis. Eleuthero igitur secundum ejus rationes non citius Episcopo facto, quam anno XVI. aut XVII. Marci Antonini, necesse habuit mutare sententiam, & pro VII. Marci, scribere Marci XVII. Hanc autem emendationem illi male cessisse ex eo constat, quod hic annus XVII non erat annus τῆς ἰσολυμπιάδος πανηγύρεως, id est, solemni apud nos mercatu, quod verba apud Eusebium sequentia ostendunt de Ludis Lugdunensibus dicta. Hi Ludi incidebant in annos Christi CLXVII, CLXXI. & CLXXV. Annus CLXVII. qui primum Eusebio visus est, nunc etiam Dodwello meo videtur annus illius Gallicæ persecutionis. Neque enim ille Eusebium sequitur in annis Eleutheri figendis, ut ex ejus ad Irenæum Dissertationibus propediem videbis. Citius integro decennio quam Eusebius Eleutheri Episcopatum auspicatur. Idacium igitur huic anno persecutionem Gallicam tribuentem, ut & Orosium in diebus Parthici belli eventum contigisse, Hieronymianam versionem Chronici Eusebiani secutos non dubito. Sancti Polycarpi martyrium Vir summus Pearsonus nuper Cestriensis Episcopus in annum Christi CXLVII. retulit, ut jam indicavit Dodwellus meus Dissert. Cyprianica XI. 33. Idem Pearsonus cum Fastis Alexandrinis (non tamen illorum auctoritatem, sed suas rationes secutus) Gallicam persecutionem refert in annum Christi CLXXV. Nolo ejus rationes delibando mutilare: nam eas propediem integras accipies in Opere ejus posthumo, quod Londini nunc prælum exercet. Ita Vir eruditissimus, cui me plurimum debere profiteor.

IV. Persecutio Ecclesiæ Lugdunensis hoc anno excitata

Verum, licet egregium illum temporis characterem ex Conventu Ludorum causa Lugduni fieri solito, de quo mox, solerter observavit Loydius, & post eum Dodvvellus loco citato; persecutiones tamen, quæ annis Marci VII. & XVII. contigere, minime confundendæ: cum tam Eusebium quam reliquos Epitomatores, quæ ad

ſo commenti ſunt, & alia qua nobis nec eloqui nec cogitare quidem fas eſſe judicatur: quin tale facinus aliquando inter homines admiſſum fuiſſe, ne credi quidem propemodum debet. Hæc quæ ibi referuntur de illatis in Chriſtianos calumniis de tam obſcœnis criminibus: quænam hæc eſſent nefanda crimina, quibus calumnioſe ab Ethnicis Chriſtiani inſimulari ſolerent, jam ſatis a nobis ſuperius multorum ſententiis declaratum eſt, cum de hæreſi Gnoſticorum tractatio eſt habita. *Quæ ſane* (proſequitur epiſtola) *cum eſſent fama & ſermone hominum paſſim diſſipata; omnes veluti immanes belluæ contra nos furere cœperunt; ita ut ſi qui antea propter neceſſitudinem moderate ſe erga nos geſſiſſent, tunc veluti rabie quadam incitati, dentibus frendere, inſanireque prope viderentur, atque id adeo, quod a Domino noſtro prædicabatur, in eo eſſe completum* (a) (a) Joan. 16. *: Tempus venturum, in quo omnis qui vos occiderit, videretur obſequium præſtare Deo. Unde de cætero ſancti martyres majora quadam cruciamenta, quam quæ poſſint oratione explicari, ſufferre cogebantur, idque ſatana pro viribus in illud incumbente, ut aliquid blaſphemiæ contra Chriſtum ex eorum ore educeret.*

IX. Sanctus Diaconus, Attalus, Maturus, Blandina illuſtres martyres.

Supra modum igitur lethale multitudinis univerſæ, Præſidis, ac ſatellitum odium in diaconum nomine Sanctum, Vienna prognatum, & in Maturum etiam, recens quidem baptizatum, ſed generoſum tamen Chriſti athletam, efferbuit: In Attalum porro genere Pergamenum, columnam & ſtabilimentum continuum Eccleſiarum quæ hic ſunt: In Blandinam denique, per quam Chriſtus evidenter oſtendebat, eos qui apud homines viles, deſpecti, & contempti videantur, apud Deum propter charitatem erga illum non ſpecie jactatam & ſimulatione, ſed vi & virtute declaratam, magno ſplendore & gloria donari. Nam cum non nos ſolum pertimeſceremus, ſed etiam hera illius ſecundum carnem (quæ etiam ipſa una martyrum pugna dimicaverat) ne, cum in certamen deſcenderet, præ corporis imbecillitate non libere & ingenue fidei ſuæ confeſſionem proloqui pergeret: Blandina tanto animi robore & virtute imbuebatur, ut tortores, qui illam viciſſim omni ſuppliciorum genere a primo mane ad veſperam uſque afflixiſſent, prope labore defeſſi langueſcerent; ſeque tum ab illa victos, tum nihil amplius habere cruciamenti reliquum, quod ei irrogarent, faterentur; atque adeo magnopere mirarentur, quo pacto, cum totum ejus corpus ita dilaceratum eſſet, perſeverans ſpiritum duceret: palamque teſtarentur, unum tormenti genus ſatis habuiſſe virium ad vitam ei eripiendam, nedum tam multis & variis opus fuiſſe. Verum beata martyr, ſicut generoſum athletam decet, in ipſa fidei confeſſione vires colligebat; atque prolatio iſtorum verborum; Chriſtiana ſum, & nihil apud nos admittitur ſceleris; erat dolorum, qui eam urgebant, ſumma levatio, fomentum cruciatus, & cujuſque moleſtiæ depulſio.

Diaconus ille, Sanctus nomine, ſupra quam credibile eſt, & ſupra omnem humanum captum verbera a carnificibus impacta toleranter ſuſtinens, cum ſcelerati illi carnifices propter aſſiduitatem & magnitudinem tormentorum, quæ ei infligebant, ſperarent ſe aliquid quod indecorum & ejus profeſſioni parum conſentaneum videretur, ab eo audituros: ipſe tanta animi celſitate & conſtantia illis ex adverſo reſtitit, ut ne nomen quidem vel ſuum, vel gentis, vel ci- X. Sancti Diaconi certamen.

ad eamdem rem ſpectant, licet diverſis plerumque geſta temporibus, uno eodemque anno non raro recitare, innumeris exemplis pateat; certumque ſit, Marco Imperium adminiſtrante, Fideles variis temporibus, diverſiſque in regionibus afflictos fuiſſe. Levior eſt autem utriuſque Viri eruditiſſimi conjectura, quam ut nobis perſuadere poſſit, eum rerum narrandarum modum in loco Chronici, de quo agitur, non ſervaſſe Euſebium, cum vix exemplum adduci poſſit, quo demonſtretur, eum retractando in Hiſtoria, quod jam in Chronico ſcripſerat, a vero, quod amplexus fuerat, deflexiſſe; quod tamen eidem in caſu, de quo agitur, accidiſſe, uterque contendit. Gallicam itaque perſecutionem non ideo in Chronico anno ſeptimo Marci narravit, quod ignoraret, Eleutherum nondum Pontificatum adeptum eſſe; ſed quia, ut dixi, morem ſibi conſuetum ſervare voluit, & perſecutionem uno tenore narrare. Quod ſi revera Euſebius, dum Chronicon ſcriberet, arbitratus eſt, perſecutionem Lugdunenſem & Viennenſem anno ſeptimo Marci contigiſſe, ut ipſi volunt, in Hiſtoria, ut aſſolet, errorem illum correxit, & ſententiam mutavit, tam quoad annum ejuſdem perſecutionis, quam quoad Eleutheri initium, quod tardius in Chronico diſtulerat. Non poterit autem Dodvvellus Eleutheri Pontificatum cum prioribus Marci Aurelii annis copulare, quin præcedentium Pontificum annos mutilet, aut Eleutheri annos augeat, vel denique ejus ſucceſſorum Pontificatum antevertat. Denique ſi Pearſonius S. Polycarpi martyrium ad annum CXLVII. retraxit, quia in Epiſtola Eccleſiæ Smyrnenſis, in qua Polycarpi martyrium narratur, unius Auguſti mentio fiat, ideoque Marco & Vero imperantibus martyrium iſtud accidere non potuiſſe; quod tamen Euſebius docuit, ſine dubio fallitur, quia dum plures Imperium regerent, in Actis publicis ſæpe unius tantum mentio facta, ut anno CLXII. num. II. demonſtravi. Verum cum nullus inauditus damnari debeat, Opus tanti Viri avide expecto.

V. Martyres Lugdunenſes paſſi, dum Ludi Druſiani edebantur.

Venio nunc ad Ludos, qui durante perſecutione Lugdunenſi celebrati dicuntur in Epiſtola Viennenſium & Lugdunenſium ab Euſebio lib. 5. cap. 1. recitata, qui ejus opinioni, quam in Hiſtoria ſequitur, minime officiunt. Aiunt ii in ea Epiſtola, τῆς ἐνδῆς πανηγύρεως &c. id eſt: *Ineunte igitur ſolenni apud nos mercatu, qui maxima hominum frequentia celebratur, utpote ex omnibus populis ac Provinciis eo convenientè virorum multitudine,*

Præſes

civitatis, unde fuit, neque utrum servus, an liber, illis vellet dicere; sed ad omnia rogata ita Latino sermone responderet, Christianus sum, istudque pro nomine, pro civitate, pro genere, & denique pro re quaque ceterum ac sæpius eloqueretur. Aliam autem vocem Gentiles ab eo elicere audireque non poterant. Unde tam gravi & acerba bile animus cum Præfecti, tum tortorum contra illum inflammabatur, ut cum nihil haberent supplicii, quod ei deinceps imponerent, ad extremum laminas æneas ferventes & ignitas tenerrimis corporis membris affigerent. At ille, quamquam corporis membra exurebantur, firmus tamen, constans & immutabilis in fidei confessione perstitit; quippe qui divino & cælesti fonte aquæ vitalis, quæ ex Christi ventre profluit, tamquam rore cum aspersus, tum roboratus erat; corpus autem testimonio fuit eorum quæ ipsi acciderant, utpote vulneribus & vibicibus totum cruentatum; quod quidem sic in rugas erat contractum, ut exteriorem hominis formam prorsus abjecisset; in quo Christus afflictionis particeps res præclaras ad suam ipsius gloriam gessit, cum adversarium profligando, tum ceteris præclarum exemplum ostendendo, nullum esse metum, ubi Dei Patris charitas; nec ullam molestiam, ubi fides Christi viget. Namquamquam impii carnifices paucis diebus post, cum martyrem denuo torquerent, putabant, si corporis membris superiore jam cruciatu tumidis, & inflammatione quadam effervescentibus, eadem supplicia accumularent, vel se illum facile evicturos (præsertim cum nec manuum prope tractationem perferre jam posset) vel illum tormentis tandem extinctum, gravem reliquis horrorem incussurum; tamen tantum abfuit, ut in illo aliquid ejusmodi contingeret, ut etiam, præter omnium hominum opinionem, corpus in illis posterioribus tormentis recreatum, & integrum restitutum, formam priorem atque usum membrorum recuperaret; adeo ut in secunda illa carnificina non inflicta pœna, sed medicina per Christi gratiam adhibita videretur.

Porro Biblidem, una ex eorum numero qui fidei confessionem pernegassent, cum jam diabolus a se prorsus absorptam putaret; cupiens etiam per blasphemiam in Deum condemnationem ejus augere, ad supplicium deducendam curavit. Hæc ibi. Moris fuisse penes Gentiles, insequentes Christianos, non tantum deorum cultum quacumque via captatum, & Christi negationem ab illis extorquere, sed etiam in Christum blasphemias jubere, cum in aliis sanctorum martyrum Actis, tum in recitata superius Smyrnensis Ecclesiæ epistola, & in ea quam Plinius (*a*) scripsit ad Traianum, facile apparet. Sed prosequamur cætera: *Eamque velut fractam & ignavam impia in nos & flagitiosa probra loqui impulit. Illa tamen in tormento rediit ad se, atque (ut ita dicam) ex profundo somno excitata est, præsenti supplicio quodammodo submonita, ut de æterna gehennæ pœna serio cogitaret. At contra quam diabolus expectabat, malevolis Christianorum obtrectatoribus ex adverso sic respondit: Quomodo ejusmodi viri liberos suos devorare, in animum potuerunt inducere, quibus ne licitum quidem sit, sanguinem animalium ratione carentium comedere? Et ab eo tempore se Christianam ingenue confessa est, & sorti numeroque martyrum adjuncta.*

At cum tyrannica crudeliaque illa suppliciorum genera per beatorum patientiam Christi virtute firmatam, frustra imposita irrogataque viderentur; diabolus alias quas-

XI. Biblidis martyrium.

(a) Plin. lib. 10. ep. 97.

XII. Dira cruciamenta SS. Martyrum.

PAGIUS *Præses beatissimos Martyres ad tribunal adduci jussit, tanquam in theatrali pompa eos populo ostentans.* Quibus ex verbis Loydius & Dodvvellus, manifestum fieri arbitrantur, Martyres Lugdunenses anno Christi CLXVII. sanguinem effudisse. Hæc Dodvvelli verba loco laudato: *Ludos instituit Drusus Lugduni in honorem Julii an. U. C. DCCXLIII. ut e Dione collegit, & Livii Epitomatore doctissimus Pater Episcopus Asaphensis, Kalendis, ut videtur, Juliis illos dedicaturus. Sed repentino Germanorum incursu impeditus est, ne illo anno dedicare posset. Proximo itaque anno venit in Galliam ipse Augustus. Inde Ludi instaurati, non in Julii (ut antea constitutum erat) honorem sunt, sed ipsius Augusti ipsis Kalend. mense videlicet Augusto sacro. Meminit Suetonius, meminit etiam sub Hadriano Juvenalis, & sub Alexandro Severo Dio. Instituti sunt Julo Antonio, Fabio Africano Coss. an. U. C. Varroniano DCCXLIV. Pentaetericos fuisse probabile est, id est, quarto quoque anno absoluto, quinto ineunte rediisse, ut pentaetericos explicat Censorinus (de Die Natali cap. 18.) In hos Ludos incidisse hanc persecutionem ex ipsa constat Lugdunensium Epistola. Annus itaque Urbis DCCCCXX. agonalis fuerit necesse est, Christi nimirum pro Æra vulgari CLXVII.* Ita Dodvvellus, ut persecutionem illam ab anno Christi CLXXVII. in quem Ludos illos incidere non potuisse arbitratur, summoveat.

At licet certum sit, aram Lugduni primum Augusto dedicatam esse, *Kalendis Augustis Julo Antonio, Fabio Africano Coss.* ut diserte testatur Suetonius in Claudio cap. 2. Ludi tamen illi non singulis quinquenniis, sed quotannis celebrati, ut observavit Marca in Dissert. de Primatu Lugdunensi num. C. & sequentibus, qui fuse loquitur de Conventu illo populorum Galliæ, qui quotannis fiebat in colonia Lugdunensi ad aram Augusto Principi dicatam, ubi & ait, de eo Conventu accipi debere insignem locum Epistolæ Lugdunensium, de quo agitur, & Rufinum, laudatum Eusebii locum sic vertere: *Die quodam celeberrimo, in quo ex omnibus Provinciis cunctos nundinas celebrare solent.* Recte Conventum solennem, inquit Marca, seu πανήγυριν *nundinas* vertit: eo significatu in veteribus Glossis, nundinæ, *ἱερά*, quia mercimonia quoque significant, quod agitari solerent diebus festis. Quod autem apud Eusebium ex omnibus gentibus conflatum Conventum, intelligi debet de omnibus saltem trium Galliarum populis, id est, de populis Aquitanicæ, Belgicæ, & Lugdunensis, quibus Gal-

lia-

VI. *Ludi Lugdunenses quotannis celebrati.*

quasdam machinas de integro contra illos excogitavit; nempe ut in carcerem conjecti, interdum in locis horrida caligine obsitis & plenis molestiarum misere jacerent; nonnumquam illorum pedes in crassas compedes impositi distinerentur, & ad quintum usque foramen longa intercapedine interposita distenderentur; aliquando vexarentur aliis plagarum modis, quos rabidi diaboli ministri, illiusque malevolentia suffusi, hominibus in carcere conclusis inferre solent; atque adeo, ut complures quos Dominus eo pacto e vita exire volebat, ibi ob fœtidum odorem & loci angustiam penitus suffocarentur. Quin etiam non pauci, in quibus illic Dei gloria perspicue ostensa erat, quamvis ita acerbe excruciati fuissent, ut nulla curatione adhibita viderentur amplius posse vitam protrahere; in carcere tamen superstites manebant, omni humana quidem cura & subsidio orbati & destituti; a Domino tamen tum corporis, tam animæ viribus ita roborati confirmatique erant, ut ceteros ad fidem constanter tenendam tuendamque incitarent, & grato admodum sublevarent solatio. Alii autem modo capti, & recens in carcerem contrusi, quorum corpora antehac tormentis subeundis callum haud contraxerant, pondus carceris & gravitatem minime poterant ferre, sed intus brevi mortem oppetebant.

XIII. Photini Episcopi Lugdunensis martyrium. *Beatus item Photinus, cui Lugdunensis Episcopatus ministerium erat concreditum, cum nonagesimum suæ ætatis annum prætergressus esset, & corporis imbecillitate ita languesceret, ut vix posset propter virium infirmitatem, qua distinebatur, libere spirare, spiritus tamen alacritate, propter ardentem qua flagrabat martyrii cupiditatem, plurimum recreatus, ad tribunal gestabatur; & tametsi corpus ejus jam præ decrepita ætate & cruciatu morbi pene exhaustum esset, anima tamen in ipso servabatur integra, ut per eam Christus gloriose triumpharet. Qui quidem ad tribunal, magistratibus civitatis eum comitantibus, & universa multitudine varias cujusque modi vociferationes contra illum, utpote Christianum, edente, a militibus deductus, præclarum fidei testimonium perhibuit. Cum enim a Præside rogaretur, quis esset Christianorum Deus; respondit: Si tu eris dignus, cognosces. Inde igitur aspere & immisericorditer raptatus varias plagas excepit, cum ab iis qui stabant in proximo, qui nihil ejus ætatem reverentes, manibus pedibusque in illum contumeliose insultabant, tum ab illis, qui longius erant remoti; qui, quod singuli habebant, in manibus, illud in illum conjecerant; idque propterea, quod omnes permagnæ culpæ & impietatis loco ducebant si quisquam petulanter illum insectari alia ex parte omitteret; nam deorum suorum causam se ita vindicaturos arbitrabantur. Ille vix jam spiritum ducens, in carcerem conjectus fuit, ac biduo post efflavit animam.*

Ibi vero singularis Dei providentia apparuit & infinita Jesu Salvatoris misericordia patefacta est; quæ sane talis fuit, qualis quidem raro inter fratres Christianos contigisset, a divina tamen Christi virtute ac potentia non omnino aliena. Nam qui, ut primum erant comprehensi, fidem inficiati fuissent, non modo in carcerem cum ceteris condebantur (nihil enim illis, ut tempus ferebat, negatio attulit adjumenti) verum etiam suppliciorum eorumdem erant facti participes, atque sicut illi qui ingenue fatebantur se esse quod XIV. Apostatarum afflictio.

PAGIUS Earum partibus tres Galliarum partes a Julio Cæsare subactæ continebantur. Nam præter nundinas singulis annis fieri solitas, in honorem Augustorum Primores illarum Provinciarum conveniebant ad hoc templum, & solennes festos dies agitabant, quam celebritatem seu festum Dio, non sub Alexandro Severo, sed lib. 54. *sua ætate*, id est, sub Principatu Alexandri Severi, qui anno CCXXII. Imperium iniit, adhuc perdurasse testatur. Quod si contendat Dodvvellus, Ludos illos singulis annis non esse Lugduni editos; unde habet eosdem pentaetericos fuisse, aut aliquando non dilatos, aut anticipatos; cum Nerone imperante Ludi Olympici omnium celeberrimi per biennium dilati fuerint, ipsaque Imperatorum Quinquennalia & id genus festa sæpe annis non suis celebrata constet? Certe anno Christi quadragesimo, Urbis vero conditæ DCCXCIII. qui secundum rationes Dodvvelli agonalis non fuit, Caligula, dum Lugduni esset, Ludos illos celebrari jussit, ut docet Suetonius in Caligula cap. 20. *Edidit & peregre spectacula: in Sicilia Syracusis asticos Ludos, & in Gallia Lugduni miscellos. Sed & certamen quoque Græcæ Latinæque facundiæ, quo certamine ferunt victoribus præmia victos contulisse, eorum & laudes componere coactos. Eos autem qui maxime displicuissent, scripta sua spongia linguave delere jussos, nisi ferulis objurgari, aut flumine proximo mergi maluissent.* Suetonium vero de Ludis a Druso institutis loqui, certum facit Juvenalis Satyra prima, ubi ait:

Palleat, ut nudis pressit qui calcibus anguem,
Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram.

Denique Caligulam anno Christi XL. eos Ludos edidisse, discimus tam ex Suetonio loco laudato cap. 17. ubi prodit Imperatorem istum *Lugduni* tertium Consulatum eo Christi anno gestum iniisse, quam ex Dione lib. 59. qui asserit, eum præfato anno in Britanniam trajecisse, per Gallias sc. Ludi itaque Lugdunenses extra legitimum tempus editi, aut, quod longe probabilius, quotannis de more exhibiti; neque propter conjecturas supra recitatas persecutio Lugdunensis a præsenti anno dimovenda, certaque pro incertis relinquenda.

VII. *Quo in loco quove die Martyres Lugdunenses passi.* Dubitandum non est, inquit Marca laudatus, quin ad recitationes istas publicas & solennes auditorium esset in ædibus Augusti, suis gradibus, subselliis, anabathris, & orchestra instructum.

erant, nullo alio crimine objecto, nisi quod Christiani essent, tradebantur in custodiam; sic isti, qui fidem peraegaraat, de reliquo in carcere tamquam homicidæ & scelerati detinebantur, duplo graviore cruciatu & angore, quam ceteri afflictati. Illos enim sublevabat lætitia ex martyrio percepta, spes promissorum, charitas in Christum, sacer Patris Spiritus: hos magnum & grave conscientiæ pondus admodum vexabat: usque adeo, ut dum pro hominum frequentia palam gradiebantur, ipso vultu ab omnibus aliis facile internoscerentur. Illi enim hilares in publicum progressi sunt, in quorum vultu de cor quidam gratia & venustate multa aspersas eminitas; sic ut vincula etiam, quibus velut sponsa aurearum fimbriarum varietate decorata, mire erant illustrati, egregium quemdam ornatum illis adjecisse viderentur; tam suavem item & fragrantem ex ipso Christo egredientem efflarunt odorem, ut nonnullis artificioso quodam unguento & manu composito delibuti putarentur; hi autem demissi, abjecti, aspectu horridi, turpi ignominiæ labe deformati, a Gentilibus porro veluti ignavi, effœminatique probris contumeliose affecti; ac denique cum honoratum, gloriosum, & salutare nomen Christi amisissent, perinde ac si homicidii rei fuissent, homicidæ jam appellati. Ista ubi ceteri coram aspexissent, magnopere roborati erant, & animo constabiliti. Et paulo post.

Discrimen sontium & insontium fidelium.

XV. *His igitur rebus confectis, de reliquo martyria, quæ in ipsorum vitæ exitu sufferebant, in quæque suppliciorum genera dispertiebantur; siquidem unam coronam beati martyres ex universis & variis cujusque generis flosculis contextam complicatamque Deo Patri obtulerunt. Quocirca par erat, generosos & insignes Dei athletas, ubi multiplex & varium martyrii certamen subierant, illustremque ab hostibus reportarant victoriam, præclara immortalitatis corona decorari. Maturus ergo, Sanctus, Blandina, & Attalus, die cum bestiis dimicandi in nostrorum hominum cruciatum de industria præstituta, ad bestias ducebantur, quo publicum & commune Gentilibus spectaculum plenum inhumanitatis & sævitiæ exhiberent. Atque Maturus & Sanctus in amphitheatro omne genus tormentorum denuo subeunt, perinde ac si nihil cruciatus antea fuissent omnino perpessi; immo vero athletæ, qui modo adversarium per varias certaminum vices strenue profligassent, & pro corona vitæ ipsis proposita postremum jam certamen haberent in manibus ad conficiendum, de integro tum verberum trajectiones, quibus homines illic plecti solent, sustinent, tum crudeles ferarum tractus, tum alia omnia cruciamentorum genera, quæ insana & furiosa plebs alii aliunde cum vociferatione illis infligi postulabant, tum denique ferreas cathedras & ignitas illorum membris suppositas, quibus corpora misere frixa & exusta erant. Et quamquam Gentiles pestifero illorum nidore non absque molestia saturabantur; tamen ne ea quidem re deterriti, ab insania sua desistunt, sed pergunt adhuc*

Martyres ad bestias delati.

PAGIUS ctum. Ejusmodi auditoria, quæ ex Hadriani instituto dicta sunt *Athenæa*, ut patet ex Dione, Lampridio, Capitolino & Victore, quæ dein voce paulisper deflexa *Athenica* dici cœperunt. Quod verbum usurpatum a Trebellio ad significandam Bibliothecam publicam. Inde dictum est *Athanacum* locus, ubi erat Athenæum, ac si diceres Athenaicum, eadem inflexione, qua ex Achæo fit Achaicus. Unde in antiquis Instrumentis vetus Monasterium in area ædium Augusti dirutarum extructum, dicitur *Athanacum*, vulgo, *Aisnay*. Quod nomen eidem loco erat ante Gregorii Turonensis tempora, qui meminit Martyrum Athanacensium, ita dictorum, ut ipse notat, a loco ubi passi sunt Lugduni. Quod indiget interpretatione: Martyres enim confecti sunt in Amphitheatro, cujus rudera visuntur in colle *Forviera*: sed eorum corpora ludibria plebis exposita sunt per sex dies, dein combusta, cineresque dejecti in Rhodanum, Eusebio teste, scilicet ad confluentes fluminum, ante Augustorum ædes, ut illis hæc quasi victima Christianorum devoveretur. Unde Gregorius diserte observavit, in *Athanaco* combusta fuisse Martyrum corpora, quæ tamen supplicio affecta in Amphitheatro Eusebius docuerat. Ad hæc, quod Hieronymus, Ado, Usuardus, Beda, Notkerus, aliique Natalem Lugdunensium Martyrum in diem IV. Nonas Junii conferunt, nihil nos movere debet; quia, ut scribit Valesius in Notis ad laudatum Eusebii locum, dies post illorum necem, cum illorum reliquiæ inventæ fuissent, hic dies potissimum electus est, quo omnium simul memoria celebraretur; cum tamen non uno eodemque die omnes passi sint, ut ex Epistola Ecclesiarum Viennensis & Lugdunensis constat. Denique, quod ait Dodwellus citatus, persecutionem, quæ sub Marco contigit, ipsum non habuisse auctorem, nec tam multos coronasse, quam putant, Martyres, ex Epistola Christianorum Lugdunensium evertitur. In ea enim dicitur: *Quippe rescriptum fuerat a Cæsare, ut confitentes quidem gladio caderentur; hi vero qui negarent, dimitterentur incolumes.* Auctor igitur persecutionis Imperator; & an pauci fuerint, qui Christum confessi martyrium pertulere, docet Eusebius loco numero tertio hujus anni relato. Verum quidem est, in quibusdam Provinciis ex incursione popularium Persecutionem ortam, sed hoc non probat paucos morte affectos, aut persecutionem atrocem non fuisse. Quod non tantum de Marci persecutione, sed & de aliis dicendum. Video enim Dodwellum ad paucitatem Martyrum ostendendam, identidem Imperatores excusare, culpamque in populum rejicere, quasi furor populi Martyrum numerum minuerit. Sarta itaque tectaque Martyrologiorum fides, sive edictis Principum Romanorum, sive furore populorum Christiani martyrio coronati fuerint. Præterea Dodwelius ideo persecutionem sub Marco Aurelio brevem fuisse contendit, ut Martyrum numerum minuat, & opinionem suam de paucitate Martyrum omnimodis adstruat,

adhuc magis magisque furere ; quandoquidem illis in optatis erat, eorum patientiam prorsus evincere. Caterum ab ipso Sancto nihil aliud elicere poterant, præter illam vocem, quam ab initio de fidei suæ confessione proferre consuevisset. Isti autem martyres, quoniam in hoc ingenti certamine vita adhuc in ipsis residebat, singularium certaminum loco, quæ magna cum varietate ibi fieri solebant, illo die spectaculum universo populo præbentes, ad extremum securi percutiuntur.

XVI. Blandina iterum cruciatur.

At Blandina, trabi ligneæ sublimis affixa, præda bestiis incursantibus objicitur : quæ quoniam & in crucis specie suspensa cernebatur, & ardenter preces fundebat, magnam concertantium mentibus alacritatem injecit ; quippe in ipso certamine ex sorore cruci suffixa, ipsum Christum, qui pro nobis crucifixus est, oculis corporeis quodammodo videbant ; uti credentibus in illum pro certo persuaderetur, quod qui pro ejus gloria quicquam perpetiatur, hæreditatis sit cum Deo vivente consors & particeps futurus, At cum nulla bestia ejus carnem tangere vellet, e trabe mox abrepta, in carcerem iterum truditur, & in aliud reservatur certamen ; ut per varia concertationum genera victrix facta, tum tortuosum serpentem condemnationi, quam ab se avertere non posset, jure addiceret ; tum fratres ad constantiam pariter incitaret ; quæ licet humilis, imbecillis, & propo abjecta virgo esset, armatura tamen Christi fortis athleta induta, non solum per multas cruciamentorum vices adversarium superavit, verum etiam per illustre illud certamen coronam immortalitatis tandem consecuta est.

XVII. Attalus iterum ad pœnas revocatur.

Attalus item, clarus & magni nominis vir importuno multitudinis rogatu ad supplicium evocatus, ob recte factorum conscientiam (si quidem ingenue in Christiana institutione & disciplina exercitatus, fidelis semper apud nos & constans veritatis testis extitisset) alacri animo certamen ingreditur. At cum undique per amphitheatrum circumduceretur, tabula, in qua Latinis litteris hæc inerat inscriptio : HIC EST ATTALUS CHRISTIANUS, illum præcedente ; cumque in eum admodum petulanter populus insultaret ; Præses, ubi Romanum esse didicisset, mandavit ut in carcerem denuo, cum reliquis qui in eodem erant, concluderetur : de quibus litteris ad Cæsarem scripsit, ejusque expectavit de illis sententiam. More quidem & usu receptum erat, quod in cives Romanos Præsides ac Proconsules jus gladii non haberent ; ut si qui aliquo comprehensi delicto essent, Proconsules vel de eo ad Imperatorem scriberent ; vel (quod noscitur fecisse Plinius *a*) eosdem ad ipsum amandarent Imperatorem. Sed rursum epistola.

(*a*) *Plin. lib.10. epist.97.*

Tempus vero quod interea intercedebat, illis quidem neque otiosum, neque infrugiferam fuit ; sed per mortem eorum dilatam immensa Christi clementia quasi lumen suum propalam profudit. Nam intermortua Ecclesiæ membra vivorum subsidiis fuerunt ad vitam revocata ; & qui fidem confessi fuissent, iis qui eamdem pernegassent, magna beneficia detulerunt : atque adeo permagna lætitia matri & virgini Ecclesiæ exorta est ; cum eos, quos abortu tanquam mortuos ejecisset, vivos & incolumes recuperasset. Illorum enim hortatu & exemplo complures, qui fidem negassent, erant tamquam in utero matris Ecclesiæ iterum concepti, iterum in membra formati, iterum ad vitam reducti, iterum denique ad fidem suam confitendam perducti. Atque cum ad vitam essent restituti, & viribus confirmati, suavitatem Dei, qui non vult mortem peccatoris, sed pro sua benignitate eum ad pœnitentiam invitat, animis haurientes, ad tribunal sponte accedunt, ut iterum a Præside de fide denuo rogarentur. Nam cum Cæsar responsum per litteras misisset, illos qui Christi fidem confiterentur, tympanis esse torquendos ; hos autem qui eamdem inficiarentur, in principio mercatus, qui hic celebrari solet, quique est propter frequentiam hominum ex omnibus eo gentibus commeantium, multorum sermone nobilitatus, liberos dimittendos : Præses beatos martyres, tamquam spectaculum & gloriosam pompam de illis multitudini præstaturus, ad tribunal deduci jubet, iterum in quæstionem vocat, datque sententiam, ut qui municipes Romani essent, securi percuterentur, reliqui autem amandarentur ad bestias. Christi vero gloria in his qui antea fidem abnuerant, tunc tamen, præter Gentilium opinionem, eamdem ingenue confitebantur, magnopere illustrata fuit. Etenim illi enim privatim in quæstionem dati essent, quasi pro certo absolvendi : tamen se Christianos vere confitentes, martyrum choro adjiciebantur. Alii autem falsi Christiani a fide penitus lapsi, qui neque vestigium aliquando fidei, neque sensum & significationem vestis sponsalis, neque cogitationem timoris Dei in animis insidentem habebant, sed per nequam eorum conversationem viam veritatis contumeliis affecerant, hoc est, filii perditionis, foris extra Ecclesiam permanserunt ; cæteri universi fuerunt in Ecclesiam denuo adscripti. XVIII. Lapsi revocati ad fidem martyrium consequuntur.

XIX. Alexandri certamen.

De quibus cum haberetur quæstio, Alexander quidam genere Phryx, arte & scientia medicus, multis annis in Galliis commoratus, omnibus fere propter charitatem erga Deum & liberam in verbo prædicando alacritatem cognitus (non enim doni & muneris Apostolici expers erat) cum adstaret tribunali, & illos fratres nutu ad confessionem fidei hortaretur (iis qui

undique tribunal circumsistebant, videbatur tamquam parturiens) populi multitudo confessionem eorum, qui antea inficias ivissent, ægre ferens, contra Alexandrum, tamquam ejus rei caput & auctorem, vociferari cœpit. Ubi vero Præses instabat, sciscitabaturque quisnam esset; respondet, se Christianum esse. Unde Præses ad iracundiam provocatus, illum condemnat ad bestias.

XX. Alexandri & Attali consummatio. *Postero autem die eamdem cum Attalo dimicationem (Præses enim, quo populo gratificaretur, Attalum denuo bestiis objecit) Alexander ingreditur. Hi duo in amphitheatro omnes machinas, ad eorum cruciatum excogitatas, tamquam prætervecti, maximumque certamen perpessi, ad extremum gladio feriuntur. Alexander autem neque ingemuit, immo vero ne gry quidem ore extulit, sed interiore mente & cogitatione, quasi cum Deo sermones contulit. Attalus vero ubi in ferrea cathedra jam candenti esset impositus, & ejus incendio ambustus, quando nidor & fumus e corpore in sublime ferebatur, Latino sermone multitudinem sic affatus est: Ecce, ecce, hoc quod vos præstatis, est homines vorare; nos quidem neque voramus homines, neque aliud quicquam sceleris patramus. Rogatus tandem, quod nomen Deus haberet; respondet, Deum nomen non habere more hominum.*

XXI. Blandina iterum cum Pontico cruciata. *Quibus omnibus confectis, postremo die singularium certaminum adveniente, Blandina, & adolescens Ponticus circiter quindecim annos natus (hi autem quotidie introducebantur ad reliquorum supplicia contemplanda) in amphitheatrum inferebantur, urgebanturque per Gentilium idola jurare. At quoniam illi perstabant constanter, & ea despectui ducebant; vesana multitudo contra illos aspere & ferociter sæviebat, adeo ut neque adolescentuli commiserarentur ætatem, neque mulierem omnino revererentur; omnibus igitur tormentis eos objectare, & per quodvis supplicii genus undique agitare cœperunt, & sine intermissione nunc hunc, nunc illum per ipsorum deos jurare impellebant. Ceterum hoc nullo modo poterant efficere; nam Ponticus, qui ita a sorore erat exsuscitatus, ut Gentes eam esse animadverterent, quæ illum cohortata fuisset confirmassetque, post omnia cruciamentorum genera viriliter & magno animo tolerata, extremum spiritum edidit.*

XXII. *Beata Blandina omnium postrema, tamquam nobilis & generosa mater, ubi liberos animaverat ad pugnam, & victores ad Christum Regem præmiserat; ipsa eosdem cum liberis certaminum cursus remensa, ad eosdem lætitia gestiens, ac de ipso vitæ suæ exitu permagno gaudio exultans, properabat, non quasi ad bestias crudeliter projecta, sed ad cœnam*

Blandinæ ultimum certamen.

sponsi amice invitata. Atque post verbera, post bestiarum laniatus, post sartaginis exustionem, ad extremum in rete involuta, tauri ictibus objectatur. Quæ cum ab animali illo diu multumque icta exagitataque fuisset, ac nullum sensum cruciamentorum, quæ hactenus ei obtigissent, partim propter spem, qua Dei promissis firme adhærescebat, partim propter colloquia quæ intra se cum Christo conferebat, omnino haberet, tandem ense jugulata fuit. Unde Gentes ipsæ palam testabantur, mulierem apud se numquam tot tamque acerba tormenta tam constanter pertulisse. Verum eorum rabies & crudelitas in sanctos nondum exsaturata fuit. Nam ab immani & furiosa bellua diabolo immanes illæ & barbaræ Gentes exagitatæ, vix, aut ne vix quidem a furore suo aliquando acquieverunt; immo vero in corporibus martyrum suam de integro contumeliam cœperunt & malevolentiam exercere: nam quamvis martyrum constantia penitus essent superatæ, tamen quia omnem humanam rationem omnino exuissent, illorum amentia minime fuit retardata repressaque; sed acerba bilis tum Præsidis, tum populi, qui quidem in eos lethale odii sui virus evomebant, tamquam immanis belluæ magis magisque incensa: sicut Scriptura vere impleretur (a): Impius adhuc impie agat, & justus justificetur adhuc.

(a) Apoc. 22.

XXIII. Corpora Sanctorum canibus objiciuntur. *Etenim corpora eorum, quos carceris pestifer odor & cruciatus suffocaverat, canibus dilaceranda objiciuntur: studioseque nocte & die observant, ne quisquam e nostris illos tumulis mandet. Tandem vero martyrum in amphitheatro interfectorum membra, quæ nec bestiæ adhuc voraverant, nec ignis absumpserat, partim minutatim dilaniata, partim instar carbonum ambusta, quinetiam securi percussorum capita una cum corporis truncis collecta, dies complures similiter militum excubiis insepulta custodiunt.*

XXIV. Quæ gentiles in Christianos effutirent. *Porro alii fremere, & dentibus contra eos frendere cœperunt, toto animo contendentes aliquam graviorem in eos exercere contumeliam. Nonnulli irrisione ludere, & falsos cachinnos tollere, summaque commendatione & præconio idola sua efferre: quibus quidem, tamquam auctoribus, pœnam & ultionem Christianorum acceptam referebant. Non pauci, quamquam facti aliquanto modestiores erant, & de illorum afflictione aliquantum condolescere videbantur, verbis tamen eos acerbe vexare ad hunc modum: Ubi jam illorum Deus? Quid illis hæc profuit religio, quam suæ ipsorum vitæ præposuerunt? Quæ ad Gentilium crudelitatem pertinebant, talem habebant veritatem; quæ autem ad nos, videbantur sane magnum mœrorem propterea in se complecti, quod martyrum corpora humo tegendi nulla dabatur facultas. Ne-*

que

quæ enim nos ad hanc rem aliquid afferre præsidii, neque magna pecuniæ vis eorum animos flectere, neque preces ulla ex parte placare poterant. Sed nulla non ratione & via corpora illa erant assidue ab illis observata; & id quasi in magno lucro deputatum, si penitus inhumata jacerent.

XXV. Cineres Martyrum projecti in fluvium.

Paulo post etiam ista addunt: Martyrum corpora sex dies continuos sub dio jacentia, & maxima ignominia affecta; post autem ab impiis illis & facinorosis carnificibus exusta, inque cineres redacta, in Rhodanum fluvium, qui illic in proxima defluit, spargebantur, quo nullæ quidem illorum reliquiæ amplius super terram restarent. Ista eo consilio patrabant, quod Deum se posse vincere, & illis regenerationem corporum prorsus eripere arbitrati sunt; quo ne ulla quidem (sic enim dicebant) spes resurrectionis illis reliqua fieret; qua freti, inquiunt, non solum peregrinam quamdam & novam nobis induxerunt religionem, verum etiam neglexerunt penitus tormenta, & prompta atque alacri animo ad mortem properarunt. Jam videamus utrum sint resurrecturi, & utrum illorum Deus ipsos juvare, & e manibus nostris eripere possit. Hucusque ex epistola illa Eusebius, qui subdit: *Ejusmodi persecutionis tempestas, regnante Imperatore, de quo docuimus, istis Christi Ecclesiis obtigit, unde certe quænam fuerint in reliquis provinciis eodem tempore facinora, conjectura assequi poterimus.* Hæc ipse.

XXVI. (a) Aug. de cura agenda pro mort. De sanctorum cineribus dispersis.

At quid de eorumdem sanctorum martyrum cineribus in Rhodanum jactatis S. Augustinus scribat (a), audiamus: *Legimus*, inquit, *in Ecclesiastica historia, quam Græce scripsit Eusebius, & in Latinam linguam vertit Ruffinus, martyrum corpora in Gallia canibus exposita, canumque reliquias, atque ossa mortuorum usque ad extremam consumptionem ignibus concremata; eosdemque cineres fluvio Rhodano, ne quid ad memoriam qualemcumque relinqueretur, inspersos. Quod non ob aliud credendum est divinitus fuisse permissum, nisi ut discerent Christiani in confitendo Christum, dum contemnunt hanc vitam, multo magis contemnere sepulturam. Hoc enim quod ingenti sævitia de corporibus martyrum factum est, si eis quicquam noceret, quo minus beate requiescerent eorum victoriosissimi spiritus, non utique fieri sineretur. Re ipsa ergo declaratum est, non ideo dixisse Dominum (b): Nolite timere eos qui occidunt corpus, & postea non habent quid faciant; quod non esset permissurus aliquid eos facere de suorum corporibus mortuorum; sed quoniam quicquid facere permissi essent, nihil quo minueretur Christiana defunctorum felicitas fieret; nihil inde ad sensum post mortem viventium perveniret; nihil ad detrimentum saltem ipsorum corporum, quo minus integra resurgerent, pertineret.* Hucusque Augustinus.

(b) Mat. 10. Luc. 12.

XXVII. Constantia Christianorum calumniam patitur.

At nec illud prætereamus: Cum quidem istiusmodi toto Christiano orbe de Christianorum constantia vulgarentur exempla, quod nullis possent inflecti pœnis, ut quam sectabantur religionem desererent; invaluit ea apud Gentiles omnes opinio, ut Christiano homine nihil obstinatius inveniri posset; quorum enim constantiam laudare debuissent, res ab eis fortiter gestas vitio adscribebant, atque obstinationi tribuebant. Nam & M. Aurelius Imperator, cujus tempore hæc agebantur, sic ait (c): *Ut autem sic parata sit anima, a peculiari judicio veniat; non ut simplici obstinatione mortem aliquis subeat, id quod faciunt Christiani, sed bene subductis rationibus*, &c. Id autem non tantum Marcus Imperator Christianis obtrectat, sed & Galenus etiam, qui his temporibus Romæ agebat, sic aliquando est locutus (d): *Citius autem Moysis asseclæ & Christi sua deserant dogmata, quam qui sectis addicti sunt, tum medici, tum philosophi.* Sed hæc de suis hyperbolice; cum nullus prorsus ex ipsis sit inventus, qui tuendorum causa suorum dogmatum, vitam aliquando profuderit, perinde ac Christiani.

(c) M. Aur. in Vita sua.

(d) Galen. de pulsuum differen. lib. 3. Galeni de Christianis calumniæ.

XXVIII.

Cedunt autem hæc omnia laudibus Christianorum; dum sub calumnia obstinationis, eorum constantia prædicatur. At quid mirum si hæc homines, cum & dii ipsorum, pravi dæmones scilicet, admirati sint Christianorum in tormentis subeundis constantiam? accipe quid apud Porphyrium legeretur (e): *Interroganti*, inquit, *quem Deum placando, revocare possit uxorem suam a Christianismo, hæc ait versibus Apollo. Deinde verba velut Apollinis dicta sunt: Forte magis poteris in aqua impressis litteris scribere, aut inflans pennas leves per aera ut avis volare, quam semel pollutæ revoces impiæ uxoris sensum; pergat quomodo vult inanibus fallaciis perseverans, & lamentationibus fallacissimis mortuum Deum cantans, quem judicibus recta sentientibus perditum pessima in speciosis ferro juncta mors interfecit.* Hæc apud Porphyrium, quem recitat S. Augustinus. Sed haud mirandum hæc de Christo & Christum colente dixisse dæmonem. Verum istiusmodi adeo temere effutiisse prudentes viros in Christianos, gravius crimen videri debet, ut de re tanta, ea necdum perspecta, adeo temere judicarent. Et ut omittamus de Marco Aurelio dicere, quem sua ipsius scripta pro Christianis data redarguunt, in Galenum Christianos detestantem dicendum esset; quorum religionem si non per transennam tantum, sed exactius disquisisset, si, quæ de ea tam ex nostris Prophetis, quam Gentilium vatibus, aperta extabant ante tot sæcula prolata ac probata vaticinia intuitus esset: si miracula Christi virtute patrata, & (quod medicæ videbatur esse faculta-

(e) Apud Aug. de Civ. Dei, lib. 19. c. 23.

tis

tis considerare) non arte aliqua morborum curationes, sed crucis tantum signo, & Jesu adhibito dumtaxat nomine editas attendisset; si egregiam insuper omnibusque numeris absolutissimam Christianorum vitam proprius contemplatus esset; si denique in cruciamentis perferendis robur corporis vires naturales excedens, animique infractam una cum vultus hilaritate constantiam inspexisset; si hæc, inquam, & alia id genus innumera attentius considerasset, haud adeo inanem de Christiana fide sententiam effutiisset, nec adeo leviter Christi doctrinam Moysisque derisisset, neque adeo consulto addidisset (a): *Ne quis initio statim, quasi in Moysis & Christi scholam impingat, leges audiat nulla constituta demonstratione.*

(a) Galen. de pulsuum differen. lib. 2. cap. 4.

XXIX. An ne videri poterat, Christianos, quos in credendo arguit levitatis, qui Deo docente, doctrinamque tot signis atque virtutibus confirmante, veritatem didicissent, nulla prævia demonstratione Christi fidem sectatos esse: cum, quantum divina præstant humanis, sit horum studium aliis omnibus maturitate atque consilio, sapientia ac pietate præstantius? Sed quid iidem Marcus Imperator atque Galenus tam inconsulte, nulla prorsus habita veritatis solerti inspectione, adeo perfunctorie Christianam in tormentis patiendis constantiam obstinationem suggillant? quam partibus omnibus veræ virtutis perfecte constantem si recto intuitu prospexissent, perfacile cognovissent, intellexissentque excelso atque sublimi gradu Christianorum constantiam, Gentilium antecellere; cum illa humi repens, humanarum tantum laudum fuerit aucupatrix; hæc vero se earum contemptricem exhibens, humilitate se erigens atque in sublime tollens, hominum præconia vitans, divino tantum gaudeat placere conspectui.

XXX. At ne de his longe exempla petamus quæ de iisdem martyribus ex superiori epistola scripsit Eusebius, in medium adducamus; ait enim (b): *Illas item voces ex eadem epistola acceptas, in hunc sermonem includere operæpretium arbitramur, quibus modestia & singularis martyrum, quos diximus, benignitas hoc ferme modo descripta sit: Isti vero ipsius Christi, qui cum in forma Dei esset* (c), *non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, tam vere æmuli & imitatores erant; ut, quamvis in tali gloria & splendore locarentur, & non semel & iterum, sed sæpius, ut martyres decet, pro fidei confessione acerba tormenta perpessi, bestiis abjecti, ab iisdem denuo ablati, ignito ferro exusti, vibicibus lividi, vulneribus undique inflictis excruciati; non tamen se ipsi martyres esse prædicarent, neque cuiquam nostram copiam facerent, illos eo nomine appellandi; sed si quisquam nostrum eos vel per literas, vel per sermonem ut martyres forte salutavisset, graviter eum reprehenderent, libenter enim Martyris appellationem Christo, fideli & vero martyri, primogenito mortuorum, duci & auctori vitæ quæ est ex Deo, concesserant. Martyrum etiam, qui jam ad Christum ex hac corporis custodia migravissent, nos non gravate in memoriam redegerant, dixeruntque: Illi jam vere sunt martyres, quos Christus propter fidei confessionem ad se recipere dignatus est, & quorum martyrium ipso præclaro vitæ exitu, tamquam sigillo certissimo, obsignavit; nos autem tenues solum & abjecti Christi nominis confessores atque fratres obsecrabant cum lacrymis, ut preces pro illis ardenter & obnixe Deo funderent; quo ipso decessu e vita opus, quod Deus tam benigne in illis incœpisset, cumulate expleretur. Et quamvis non modo libera responsa Gentilibus dando, sed etiam patientia, magnanimitate, fidenti animi robore contra omnes cruciatus se generosos & strenuos palam ostendendo, vim & virtutem martyris perspicue declarassent; tamen timore Dei referti, Martyrum appellationem, qua fratres donare illos voluissent, ab se repellere studebant. Et iterum, paucis verbis interjectis, sequuntur ista: Humiliaverunt se sub manu potenti, qua jam satis exaltati sunt. Dum in vita manebant, defendere omnes, neminem accusare, omnes e vinculis eripere, colligare neminem conabantur. Pro illis qui supplicia eorum corporibus inflixerant, exemplum Stephani perfecti martyris imitati, benigne orare, dicentes: Domine* (d), *ne statuas illis hoc peccatum. Quod si pro eis, qui ipsos tam contumeliose torsissent, precabantur; quanto magis pro fratribus idem ipsum præstiterunt?*

(b) Euseb. lib. 5. cap. 2.

(c) Philip. 2.

Ingens in Martyribus humilitas.

(d) Act. 7.

XXXI. Martyrum charitas. Hæc item, paulo longius sermonem producentes, adnectunt: *Gravissimum autem bellum ab illis, propter ingenuam erga fratres charitatem, cum ipso diabolo ideo susceptum erat; quod tantopere nitebantur, ut voracem illius tamquam malæ bestiæ gulam stringendo, eos vivos denuo evomere cogerent, quos prius, tamquam mortuos, se penitus devorasse putaverat. Non enim illi fratrum imbecillorum lapsu gloriabantur; sed quæ dona ipsis per Dei gratiam affatim suppetebant, aliis, qui majoris opis indigerent, benigne largiebantur; atque adeo veluti matris indulgentis misericordia commoti, multas lacrymas pro eorum salute in conspectu Dei Patris profundebant: vitam illis flagitabant: vitam concessit Deus: vitam etiam cum proximis communicarunt: victores in omnibus ad Deum profecti sunt: pacem amplexati, pacem nobis commendarunt: cum pace denique ad Deum decesserunt; non-*

nu-

matri Ecclesiæ molestiam & angorem, non fratribus bellum & seditionem, sed gaudium, pacem, concordiam, & charitatem reliquerunt. Ista igitur de beatorum illorum martyrum amore, quem erga fratres, qui fide excidissent, declarabant, ad legentium utilitatem hoc loco posuimus; quo inhumanus & crudelis animus eorum, qui deinceps erga debilia Christi membra in aliquod peccatum delapsa tam inclementes & ferreos se ipsos ostendebant, perspicue coarguatur. Idemque rursus:

XXXII. *Eadem (a) porro epistola de martyribus supra memoratis perscripta, aliam etiam historiam dignam plane memoria continet: quam isto loco, quo a lectoribus cognoscatur, citare non gravabimur. Ea hujusmodi est: Alcibiades, unus ex illorum martyrum numero, vitam admodum duriter & austere instituens, nullum omnino ante illud tempus cibum capessere, sed solo pane & aqua uti solet. Qui cum in carcere eodem modo vitam degere in animo haberet; Attalo post primum certamen, quod in amphitheatro confecerat, indicatum est, Alcibiadem parum considerate fecisse, cum & Dei creaturis ipse uti nollet, & aliis etiam inde quoddam offensionis exemplar relinqueret. Alcibiades igitur, a fratribus tandem persuasus, omnia cibaria deinceps absque delectu capessebat, & gratias agebat Deo. Non enim divina gratia istos suo benigno obtutu destitutos reliquerat: sed Spiritus sanctus illis semper præsto dabat consilium.* Hactenus ex ea epistola Eusebius.

(a) Euseb. lib. 5. cap. 3.

De Alcibiadis abstinentia.

XXXIII. Sed nolumus absque consideratione hæc de Alcibiade præteriisse, quanam ex causa illi negotium factum sit a fratribus, quod absque pane & aqua, cæteris se cibis abstineret. Haud quidem in homine improbatum fuit jejunium & temperantia, quam ab Apostolis & Apostolicis viris pie sancteque costoditam atque observatam vidimus. Sed quod (ut nuper diximus) increbuissent his temporibus sectæ Cerdonis & Marcionis, qui non amore abstinentiæ, sed quod dicerent creaturas malas esse, utpote a malo principio creatas, induxissent superstitiosum ac plane impium ciborum delectum. Erant & suspectæ xerophagiæ Montanistarum, in quorum sectæ suspicionem potius adductus videretur Alcibiades; quem cum martyres ea de causa aversarentur, se plane Montani dogmati esse contrarios demonstrarunt. Quamobrem magna consideratione sunt digna, quæ post recitatam de martyribus epistolam Eusebius de Montano ac sociis hic addit:

Purgatur justa suspicio de ciborum delectu.

XXXIV. *Cum Montanus & Alcibiades & Theodotus in Phrygia tum prophetandi opinionem apud complures adepti fuissent (permulta enim divina gratia largiente, miracula operaque stupenda ad illud usque tempus per varias Ecclesias edita, fidem multis faciebant, illos donum etiam prophetiæ fuisse consecutos) cumque de istis hominibus controversia orta esset, fratres rursum, qui in Gallia habitabant, privatum judicium, idque prudens & rectum cum primis, de iisdem epistolæ, quam diximus, subjunxerunt; nonnullasque ac varias martyrum litteras, qui apud ipsos mortem oppetebant, quas, cum adhuc tenerentur in vinculis, non modo fratribus in Asia & Phrygia, verum etiam Eleuthero Episcopo Romæ, quem vehementer rogabant ut pax & concordia in Ecclesiis constituerentur, exarabant, eidem epistolæ adjecerunt.* Hæc Eusebius. Sic namque diversa miracula, quæ crebro penes Catholicos visebantur, Montani prophetiæ fidem conciliabant, quod ille adhuc in Ecclesia esset. Sed eadem sic quoque Ruffinus: *Et quia per illud ad hoc tempus multa etiam alia virtutes & gratiæ per donum sancti Spiritus ministrabantur; facile accommodata est fides, etiam iis potuisse prophetiæ gratiam dari; cumque plurima inter fratres dissensio fuisset exorta, rursum Ecclesia Galliarum judicium suum & sententiam de his quoque cum omni reverentia & rectæ fidei expositione dederunt, epistolas martyrum, qui apud eos consummati fuerant, proferentes, quas illi in vinculis positi fratribus per Asiam & Phrygiam consistentibus scripserant, & Eleuthero urbis Romæ Episcopo, de pace cum Ecclesiæ commonentes.*

De Montano, Alcibiade, & Theodoto.

Sed ut ad martyres tunc passos in Gallia redeamus; non hi tantum, qui recensiti sunt, tunc temporis sub Marco Aurelio Imperatore apud Lugdunum, & Viennam passi sunt, sed & alii, quorum nomina certis diebus, quibus consummati sunt, descripta habentur in tabulis Ecclesiasticis. Nam in primis numerus illorum martyrum, quorum cineres in Rhodanum projecti sunt, tum a Gregorio (b) Turonensi, tum ab Adone Viennensi (c) recensetur, quadragintaocto, singulaque omnium nomina describuntur, nimirum, Photinus Episcopus, Zacharias presbyter, Epagathus, Macarius, Alcibiades, Silvinus, Primus, Ulpius, Vitalis, Cominus, October, Philominus, Geminus, Justinus, Albinus, Grata, Rogata, Æmilia, Potamia, Pompeja, Rhodana, Biblis, Quarta, Materna, Helpis, quæ & Amnes. Hi sunt autem qui ad bestias traditi sunt: Sanctus, Maturus, Attalus, Alexander, Ponticus, Blandina. Hi vero qui in carcere spiritum reddiderunt: Aristæus, Cornelius, Zosimus, Titus, Julius, Zoticus, Apollinaris, Geminianus, Julia, Ausonia, Æmilia, Jannica, Pompeja, Domna, Justa, Trophima, Antonia; hi omnes famuli Christi sub præfatis Imperatoribus coronati sunt; reliquiæ eorum a persecutoribus incensæ, & in Rhodanum fluvium dispersæ sunt. XXXV.

(b) Greg. Turon. de Glor. mar. cap. 49.

(c) Ado in Martyrolog. die 2. Junii.

Numerus & nomina martyrum qui tunc passi sunt.

sunt. Hæc Ado, qui addit de cinerum martyrum inventione historiam, anniversariamque celebritatem antiquitus ea de causa celebrari solitam tradit; quem, cum fuerit ejus Ecclesiæ, nempe Viennensis, a qua epistola scripta est ad Asianos, Episcopus; hæc tum ex scriptis, tum traditione, præ cæteris oportuit calluisse; idemque ait, hos martyres a loco in quo passi sunt, Athanaco dicto, appellatos esse martyres Athanacenses.

XXXVI. De Epipodio & Alexandro. Rursus post hos recensitos martyres, adhuc alii, eadem persecutione urgente, hoc ipso anno decimoseptimo Marci Imperatoris (ut eorum Acta restantur) passi reperiuntur Lugduni, nempe Epipodius & Alexander, quorum res gestæ descriptæ habentur (*a*), eorumdemque natalis dies in Antiquis Martyrologiis adscriptus. Habetur autem mentio apud eorum Acta de miraculis ex calceo Epipodii edi solitis; quorum & Gregorius Turonensis (*b*) testis est. Insuper idem qui supra Ado (*c*) socios dictorum martyrum quadragintaocto fuisse meminit Marcellum & Valerianum; qui divinitus sibi via patefacta, inde fuga lapsi, postea apud civitatem Cabilonensem sub Prisco judice illustre martyrium obicre, quod ex antiquioribus monumentis idem auctor summatim collectum recenset. Hos plane Eusebius (*d*) signasse visus est martyres, dum agens de dictis martyribus Ecclesiæ Lugdunensis & Viennensis, hæc in fine habet: *Verum quid attinet martyrum catalogum in eadem, quam citavimus, epistola comprehensum recensere, qui partim capite obtruncato occubuerunt, partim bestiis dilacerandi projecti fuerant, partim in ergastulum conclusi vitam amiserunt? Quid item numeram confessorum commemorem, qui ad id temporis fuere superstites? Perfacile enim, sicut visum fuerit, licet ista plenissime cognoscere, modo illam epistolam, quam in libro nostro de Martyribus, (ut dictum est) posuimus, accurate volueris evolvere*. Hucusque Eusebius.

(*a*) *Apud Sur. 22. & 24. April. to. 2.*
(*b*) *Greg. Tur. de glor. confess. c. 64.*
(*c*) *Ado die 4. & 15. Sept.*
(*d*) *Euseb. lib. 5. cap. 4. in fin.*

XXXVII. Alii martyres passi in Galliis. Insuper etiam passi sunt eadem persecutione urgente in Galliis alii plurimi, licet non omnium extet memoria. Inter alios autem magna laude dignum fuit martyrium Fiocelli pueri, qui post multa tormenta feris objectus, ab illis discerptus est; celebris est ejus memoria Augustoduni. Sed & apud Lingonas gloriosa confessio Tergeminorum Speusippi, Eleusippi, & Meleusippi, quorum martyrii Acta extant, germana (*e*) quidem, sed injuria temporum aliquantulum depravata, in quibus quæ post ipsorum trium martyrum sunt de aliis ad martyrium avide propetantibus scripta, operæpretium ducimus hic describere, quo vehemens ac flagrans martyrii desiderium Christianorum horum innotescat exemplo; sunt enim hæc. *Videns denique Jovilla quædam mulier tam pretiosam sanctorum Tergeminorum martyrii consummationem, spreto maritali consortio, parvuli & unici filii dulcem relinquens amplexum, inter incredulas turbas, adhuc in persecutionis ardore commotas, veloci cursu properans, exclamavit dicens: Et ego ancilla Christi sum; Christum Deum vivum & verum sine ulla ambiguitate pronuntio; idola vestra ignominiosa & vana adorare despicio. His dictis, continuo comprehensa, & propter metum circumstantium populorum, a capillis suspensa, multisque afflictata suppliciis, cum Christum negare coacta nullatenus voluisset, una cum Leonilla avia Sanctorum, ad locum ducta martyrii, ad memoratam videlicet vicum Urbanum, a persecutoribus cum eadem gladio est perempta. Neon quoque textor historiæ hujus atque scriptor, tradens Turboni codicem, inter medias turmas persecutorum ingressus, cupiens sanctorum Tergeminorum militiæ beatissimæ sociari, Christi nomen confessus, tantisper ictibus mactatus, ut vita temporali spoliatus, martyrii palma continuo meruerit coronari. Turbon autem non post multum tempus a persecutoribus captus, & ipse est martyrii remuneratione locupletatus*. Hæc ibi.

(*e*) *Apud Sur. tom. 1. die 17. Januar.*

His de martyribus in Gallia passis enarratis, haud possumus dissimulare, quod Severus (*f*) de hac persecutione, quam quintam nominat, breviter agens, tunc primum in Galliis ait visos fuisse martyres; cum ex iis, quæ superius dicta sunt manifestissimi erroris argui facile possit plurium testimonio. Sed & quod ad Eusebium (*b*) pertinet, præpostero sane ordine posuisse liquet post recens excitatam persecutionem anno decimo septimo Imperatoris Marci Aurelii, victoriam de Marcomannis, Quadis, & aliis Germaniæ populis; quam tum ipsiusmet testificatione in Chronicis, tum scriptorum Gentilium & aliorum, ipsiusque potissimum litteris Imperatoris ad Senatum datis, acceptam fuisse constat (ut dictum est) anno quarto decimo ejusdem Marci Imperatoris. XXXVIII. Severi error redarguitur.

(*f*) *Sev. hist. lib. 2.*
(*g*) *Euseb. lib. 5. cap. 5.*

At vero non modo (ut dictum est) Galliæ, & aliæ orbis Occidentalis regiones; XXXIX. Persecutio Orientalis Ecclesiæ.

PAGIUS VIII. *Athenagoras Apologiam Marco & Lucio Vero obtulit.* Ad num. XXXIX. & seq. quo anno, quibusve Imperatoribus Athenagoræ Atheniensis Philosophi Legatio pro Christianis contigerit, in controversiam vocatum; ex titulo præsertim Legationis difficultas orta: *Imperatoribus M. Aurelio Antonino, & L. Aurelio Commodo Armeniacis, Sarmaticis, &, quod maximum est, Philosophis*. Cum enim tum L. Verus, qui cum M. Aurelio imperabat, quam Commodus M. Aurelii filius, annoque superiori Augusta dignitate coho-

nes, ejusdem reviviscentis persecutionis furore exagitatæ fuerunt; sed & Orientis quoque Ecclesias eadem esse clade vexatas, legatio pro illis ab Athenagora Atheniensi Christiano philosopho tunc ad Imperatores suscepta, & Apologia pro eisdem tunc scripta, ac dictis Principibus oblata, manifestam certamque fidem faciunt. Est ejus Apologiæ hujusmodi inscriptio: IMPERATORIBUS *M. Aurelio Antonino, & Aurelio Commodo, Armeniacis, & (quod est maximum) Philosophis*. Cum autem eamdem præseferat inscriptionem, quæ a S. Hieronymo (*a*) tribuitur Justino martyri Apologia, dicente, alium librum ab eo datum successoribus ejusdem Antonini Pii Marco Antonino Vero, & Lucio Aurelio Commodo; vehemens permovit multos suspicio ut credant ejusmodi, de qua est sermo, Apologiam eodem titulo præsignatam, esse Justini, eo quod ad Marcum & Lucium data nulla alia reperiri videretur. Sed quam diximus, & ex Eusebio perspicue demonstravimus, ad eosdem Principes esse datam, errore factum est, ut non ad illos, sed ad Senatum Romanum legeretur inscripta, re vera tamen ad Marcum Aurelium, & ad Lucium Verum, eumdemque & Commodum dictum scripta. Verumtamen longe fuisse diversum Lucium Verum Antonini fratrem, Commodum etiam cognominatum, qui cum eo regnavit usque ad annum nonum, a Lucio Commodo filio ejusdem Antonini, qui anno decimosexto ejusdem a patre in collegam Imperii est assumptus, certum est; ut nihil penitus sit, quod Apologia M. Antonino & L. Commodo data, Justino, qui longe ante martyrio finem vivendi fecerat, adscribi possit. Ea ergo germano auctori suo tribuenda est; nempe (ut præsefert vetus inscriptio) Athenagoræ. Est enim hic illius operis titulus: *Athenagoræ Atheniensis philosophi Christiani Apologia, vel Legatio pro Christianis*. Cujus nomen fortasse ea de causa antiquioribus parum innotuit, quod nomine Justini ejusdem tituli commentarius apud nonnullos, ut est apud sanctum Hieronymum haberetur inscriptus.

Athenagoræ Apologia.

(*a*) *Hier. de Script. Eccles. in Justin.*

XL. Sed qualis esset horum temporum Christianorum status, & ipsorum cum Gentilibus causa, cum ab eis immaniter vexarentur, ipsis Imperatoribus non prohibentibus; ex ipsa ejusdem auctoris Apologia hæc in medium adducamus; his enim verbis ipso pene exordio auctor Imperatores compellat: *At vos (ne quæso hinc etiam vobis, quod vulgo hominum, imponat) vel nomine tantum audito, aversamini. Atqui nomina digna odio non sunt, sed scelus ipsum pœnam & supplicium meretur. Mansuetudinem ac lenitatem vestram, animum erga omnes placabilem & benignum cum singuli suscipientes æquali & pari jure utantur; tum civitates, pro sua quæque dignitate, suis potiuntur honoribus; denique universus hic terrarum orbis, vestræ prudentiæ beneficio, altissima pace perfruitur*. Hæc cum de immensa totius Orbis pace memoret Athenagoras; plane significat, hoc ipso anno ab eo esse datam Apologiam; nam si præteritum tempus Marci & Lucii imperii repetas, invenies numquam cessatum a bello; ipso enim Imperii exordio cœptum est bellum Parthicum; eo sublato, immo & ante illud absolutum, consecutum est Marcomannicum; quo mitigato; e vestigio emersit Cassiana tyrannis; qua jam extincta, ipse (ut vidimus) Lucius Commodus anno superiori a patre creatus est Imperator. Rursum si spectes futura tempora, ab hoc anno usque ad obitum Marci, recrudescente Marcomannico bello, semper Imperatorem fuisse in armis, & in iisdem diem obiisse invenies; ante quod tempus scriptam ab Athenagora Apologiam oportuit, hoc plane anno.

Christiani cæteris Nationibus deterius habiti.

XLI. Sed prosequamur justas querelas Christiani philosophi: *Nostri tantum*, inquit, *qui*

PAGIUS cohonestatus, L. Aurelii Commodi nomina tulerint, Baronius, aliique multi eam Legationem ad M. Aurelium, & L. Aurelium Commodum, ejus filium, directam credidere; quam alii contendunt ad M. Aurelium & L. Verum scriptam esse. Verum eam M. Aurelio & L. Vero, idque anno centesimo sexagesimo sexto, oblatam esse, multa probant argumenta. Primum, in fine Apologiæ Athenagoras ait: *Equi enim consequentur æquius est, qua petunt, quam nos adeo vobis devoti addictique? Nos enim pro Imperio vestro preces ad Deum fundimus, & ut filius (quod justissimum est) in regno olim parenti succedat*. Quæ verba de M. Aurelio & Commodo ejus filio jam Augusto intelligi non possunt; cum is jam cum patre imperaret, filiosque, qui ei succederent, non haberet. Sed e contra anno centesimo sexagesimo sexto, quo Marcus & Lucius Verus imperabant, Commodus a patre, petente Lucio, Cæsar nuncupatus fuit, quem ut patri aliquando succederet, Deum deprecari Christiani poterant. Verum quidem est, in eadem Apologia pag. 17. editionis Parisiensis legi: *Vos quidem in summa Imperii majestate, adeo conjunctis animis Orbem gubernatis, ut inde cælestis etiam Regni contemplationem clarius animo quis complecti queat. Ut vobis enim patri & filio in potestate sunt omnia, Regno divinitus in vos collato: (Regis enim animus, inquit Spiritus Propheticus, in manu Dei est) sic uni Deo, & Filio ejus, hoc est, Verbo inseparabili subjecta sunt omnia*. Quæ verba demonstrare videntur, eam Apologiam patri & filio Imperatoribus præsentatam esse. Sed observandum, Athenagoram Christianos impietatis accusatos defendentem, ostendere, Deos Gentilium nullam vim atque efficaciam habere, uni vero Deo Christianorum & Filio ejus subjecta esse omnia, uti in gubernatione Imperii patri & filio in potestate cuncta essent, Regno divinitus in eos collato; ubi L. Ve-

Christianorum innocentia. *qui Christiani vocamur, nulla vobis cura est. Sinitis enim nos, qui nihil mali patramus, immo omnium (ut in progressu sermonis nostri exponetur) piissime justissimeque cum erga Deum, tum Imperium vestrum nos gerimus, exagitari, rapi, fugari, nomen dumtaxat nostrum plerisque impugnantibus. Quamobrem causam nostram verbis perspicue explicare, sumptis in præsentia animis, ausi sumus. Intelligetis enim ex sermone nostro, prorsus immerito, præterque omnem legem ac rationem hæc mala nos sustinere. Proinde vos obsecramus, ut nostri aliquam curam suscipiatis, quo aliquando tandem ab hujusmodi calumniatoribus jugulari desinamus.* Sic non quod inferant, sed non compescant mala, queritur.

XLII. Christianorum probitas, & constantia. Quomodo vero ad omnia mala perferenda pro fide essent animo compositi Christiani, hæc subdens declarat his verbis: *Non movet nos damnum, quod facultatibus nostris adversarii molinatur; non quod existimatio famæ & honoris nostri minuatur integritas, non si quid aliud hujusmodi, aut etiam majus est: omnes enim illas contemnimus, quamvis per multis magni esse videantur pretii. Non solum enim, si vapulamus, regerendis verberibus abstinere, & iis, qui nostra invadunt ac diripiunt, litem nullam intendere didicimus; sed insuper illis, quamvis colaphum inflixerint, alteram quoque capitis partem præbere; his vero, si tunicam abstulerint, pallium etiam addere. Corporibus & vitis nostris postquam semel renunciatum est a nobis, opibus insidiantur, & criminum acervos adversus nos deblaterant, quæ neque in mentem umquam nobis venerunt, sed in ipsos potius eisque similes dici oportebat. Quod si quis vel parvi vel magni alicujus criminis nos convicerit; non deprecamur supplicium, sed vel crudelissimum illud tolerare parati sumus. Atsi nomine tenus, dumtaxat accusamur (nam in hunc usque diem quæ de nobis sparguntur, promiscuæ incertæque famæ commenta sunt, neque Christianorum quisquam illius criminis convictus est) vestrum jam fuerit, maximi, humanissimi, sapientissimique Reges, ab hac injuria legibus nos vindicare; ut quemadmodum in toto terrarum orbe, cum singuli, tum universi, & oppidatim beneficia vestra communi bono fruuntur, sic nos quoque vobis gratias habeamus, & quod a calumniis liberati simus, gaudentes gloriemur.*

Hæc ipse agens, cum sæpius ad leges provocet; ad editas tum ab Hadriano, tum a Pio, ac denique ab ipso Marco pro Christianis sanctiones, quibus præceptum erat, ne quis nominis tantum causa negotium facesseret Christianis, respectum habuisse videtur. At vero quod illi persequentes Christianos, licet non præcipue nomen, sed crimina, & quidem enormia, prætexere viderentur; revera tamen quod nonnisi Christiani nominis causa illos vexarent, mox subdit: *Neque enim justitiæ & æquitati vestræ decorum hoc fuerit, si aliorum nemo criminis, de quo insimulatus est, condemnetur, nisi convictus; adversus nos vero major sit vis nominis, quam quæ judiciis conveniunt argumentorum & probationum. Etenim judices non tam quid commiserit reus aliquis nostrum inquirunt, quam ipsi nomini tamquam certo sceleri illudunt; cum tamen nomen ipsum per se, & quatenus nomen est, bonum malumve existimandum sit nullum; sed tale profecto judicandum unumquodque, qualis res ipsa, aut actio, de qua prædicatur, fuerit.* Hæc & alia plura de nomine Christiano; multisque demonstrat, ejus tantum causa Christianos quoquoversum exagitari. XLIII. Nomen in crimen injuste duci.

Verum quoniam falsorum criminum calumniis nonnihil ipse Imperator Marcus vide- XLIV.

PAGIUS Verum, qui M. Aurelii gener erat, filium vocavit, ut comparatio melius quadraret: nec aliud in hoc loco arcanum latet, ut recte vidit Toinardus Vir eruditissimus, quando cum eo hanc sententiam communicabam.

IX. *Hæc sententia magis confirmata.* Alterum argumentum desumitur ex secunda Justini Apologia M. Aurelio & L. Vero oblata, in qua uterque Philosophus appellatur, & de qua Hieronymus lib. de Ecclesiæ Scriptoribus loquens ait, pro Religione Christi in tantum laborasse, ut Antonino Pio librum contra gentes scriptum daret, *& alium librum successoribus ejusdem Antonini, M. Antonino Vero, & L. Aurelio Commodo*; ubi vides, L. Verum ob Hieronymo vocari L. Aurelium Commodum, & sanctum Doctorem eundem titulum secundæ Justini Apologiæ attribuere, quem suæ Legationi Athenagoras præfixit; quia nempe utrumque scriptum iisdem Imperatoribus oblatum. Nec refert quod L. Verus in Nummis numquam dicatur *Commodus*, sed tantum *L. Aurelius Verus*, ut videre est apud Mediobarbum. Nam, ut supra demonstravi, Imperatores vulgo sæpe aliis nominibus vocati quam in Nummis & Inscriptionibus, ut vel locus laudatus Hieronymi nos dubitare non sinit. Duo itaque illi Philosophi in titulo Legationis Athenagoræ memorati, M. Aurelius & L. Verus; non vero Marcus & Commodus ejus filius; cum is nec moribus, nec doctrina umquam Philosophus fuerit, sed, ut ait Lampridius in ejus Vita, *a prima statim pueritia turpis, improbus, crudelis, libidinosus, ore quoque pollutus & constupratus* fuerit. Præterea in laudato hujus Legationis titulo uterque Imperator *Armeniacus* nuncupatur, quod nomen Commodo M. Aurelii filio attributum non invenimus. Verum quidem est, utrumque Imperatorem in eodem *Sarmaticum* etiam appellari, quo nomine L. Verus Marci in Imperio Collega vocatus non fuit; cum tamen Commodus Marci filius jam ab uno aut altero anno *Sarmaticus* in Nummis dicatur. Sed titulus ille intrusus videtur, & in Græco loco *σαρματικοῖς*, id est, *Sarmaticis*, legendum, *παρθικοῖς*, id est, *Parthicis*.

Eam

videbatur in Christianos fuisse permotus, idem fidei Christianæ defensor hæc subdit: *Porro nunc ab initio institutæ orationis meæ obsecro vos, summi Imperatores, æquis & benignis animis auscultare ut dignemini; neque vos communis & nulla ratione vigentis famæ præjudicio occupari, & ad illius veluti impetum rapi patiamini. Quin illud vestrum sapientiæ & veritatis avidissimum studium mea quoque oratio ut sentiat, sinite. Sic fiet, ut neque vos per ignorantiam delinquatis, & nos, depulsis confutatisque iis quæ in nos vulgus hominum effutit, quietiores agamus.* Quænam autem essent ea, quorum Christiani a Gentilibus accusarentur, crimina, mox subdit, sic dicens: *Trium igitur flagitiorum infamis rumor de nobis spargitur; impietas, quæ deos tollat, epulæ Thyesteæ, concubitus incesti.* Quænam hæc fuerint crimina, & quo modo Gnosticorum hæreticorum occasione Christianis duo postrema adscriberentur, fusius dictum est superius. Sed subdit: *Quæ si vera sunt, nulli vel sexui, vel ætati parcite, ad pœnas rapite, cum uxoribus & liberis funditus extirpate.* Ac subinde: *Si vero commenta improborum hominum & inanes calumniæ hæ sunt (cum ita natura comparatum sit, ut malitia se opponat virtuti, & divina quadam lege, quæ inter se contraria sunt, depugnent) & nihil injuste a nobis committi, vos ipsi testes vobis locupletissimi esse possitis; vestrum jam fuerit, de vita nostra, de opinionibus, de studio & obedientia erga vos, familiam, & Imperium vestrum, quæstionem instituere; atque ita demum tantumdem juris & æquitatis, quantum adversariis nostris (amplius enim non petimus) concedere. Vincemus proculdubio illos, qui pro veritate vitam etiam effundere parati sumus.*

Calumniæ in Christianos.

XLV. Vita innoxia Christianorum.

Hæc prælocutus, adversus Gentilium deos disertissime disserit, ac deinde de innoxia Christianorum vita hæc subdit: *Respondebo tamen ad hæc etiam objecta nobis facinora, etiam si vobis, sapientissimi Principes, ex iis quæ hactenus dixi, satis ea esse dissoluta videri possunt. Neque enim dubiturо vos puto, homines illos, quorum omnis ad Deum vita veluti normam ac regulam dirigitur, ut inculpatum & irreprehensibilem unusquisque se ei præbeat, ne cogitatione quidem vel minimum crimen ullum admissuros. Si enim solam hanc præsentem vitam nos victuros crederemus, suspicioni foret locus, nos carni & sanguini indulgentes, aut avaritia, aut concupiscentia captos, peccare. Nos vero omnibus non modo factis, sed etiam cogitationibus & sermonibus nostris tum noctu, tum interdiu Deum adesse scimus; eumque & totum esse lumen, & quæ in cordibus nostris latent videre; & hac mortali defunctos vita, alteram hac terrestri longe meliorem, nempe cælestem, nos victuros:* & paulo post: *Quod cum ita se habeat, sponte nos malos esse, & magno judici tradere puniendos velle, probabile non est.*

XLVI. Castitas Christianorum.

Insuper de mutua inter se Christianorum pura sinceraque directione hæc addit: *Quamobrem etiam pro ætatis discrimine, alios pro filiis & filiabus, alios pro fratribus & sororibus habemus, provectiores ætate patrum & matrum loco honoramus. Illorum igitur, quos tamquam fratres & sorores, aut alio cognationis nomine conjunctos nobis ducimus, inviolata & integra manere corpora, maximi apud nos fit. Rursum cum religio nostra nos doceat (sicut quidam sanctus scripsit) si quis osculum suæ cupiditatis causa repetierit,* &c. & mox: *Summa igitur cautione communicandum est osculum, ut non aliter quam pia salutatio vel potius adoratio quædam habeatur; quæ si vel parum impura cogitatione inquinata fuerit, a vita æterna nos alienet. Ergo spe vitæ æternæ freti, præsentem hanc, ejusque delicias, & sensuum etiam animæque non puras voluptates contemnimus. Itaque uxorem, quam secundum approbatas nobis leges sibi quisque duxerit, reputat non in aliam*

PAGIUS

X. *Quo anno ea Apologia præsentata.*

Eam Apologiam Athenagoras Marco & Lucio Imperatoribus obtulit anno Christi centesimo sexagesimo sexto, quo pacem per Orbem Romanum viguisse monstravimus. In ea enim Legatione legitur: *Universus hic terrarum Orbis, vestra prudentia beneficio, altissima pace perfruitur.* Quare Dodvvellus, qui in Differt. XI. Cyprianica de Paucitate Martyrum num. XXXVII. ubi hanc Apologiam M. Aurelio & L. Vero porrectam recte scribit, in anno, quo ea iis Imperatoribus oblata, manifeste peccat. Ait enim, Athenagoram eam scripsisse anno centesimo sexagesimo octavo, quo tamen bellum ardebat, & uterque Augustus IMP. V. appellatus est, ut suo loco dictum. Verum quidem est, currenti anno pacem præcedenti sancitam, adhuc servatam fuisse. Nam Mediobarbus hunc M. Aurelii Nummum producit: M. ANTONINUS AUG. GERM. SARM. TR. P. XXXI. in postica: IMP. VIII. COS. III. P. P. S. C. PAX ÆTERNA AUG. Cernitur figura stans clypeorum acervum incendens, & sinistra cornucopiæ tenens. Refert & alia eamdem in rem Numismata Mediobarbus, quæ cum Tribunitia Potestate XXXI. hoc anno inchoata notentur, apparet, verum esse quod scribit Baronius, hoc nempe anno Orbem Romanum in pace fuisse. Verum ex ea deduci non potest, Legationem Athenagoræ ad præsentem annum pertinere, ut ex dictis liquet. Neque præterea verum est quod scribit Baronius, usque ad præsentem annum, M. Aurelii decimum septimum, bellum in Imperio assisse; cum sexto Imperii ejus anno omnia tranquilla fuisse suo loco demonstraverimus. Denique fallitur doctissimus Cardinalis, quando dicit bellum hoc anno rursus instauratum, ut anno sequenti ostendemus.

Baron. n. XL.

quam in procreandæ sobolis finem. Quemadmodum enim agricola, postquam semina terræ mandavit, messis tempus expectat, nec alia superinjicit; sic nobis etiam concupiscentiæ modus liberorum procreatione definitur. Invenias multos ex nostris in utroque sexu, qui in cælibatu consenescant; quod in hoc statu Deo conjunctiores se futuros sperent.

XLVII. Hæc & alia plura de sublimi Christianorum castitate locutus, de esu carnium humanarum calumniam diluit verbis istis: *Hoc nempe est quod nobis objicitur ab illis, carnibus humanis nos vesci; cum præter leges, quas vos & majores vestri, rebus omnibus justissime perpensis, sancivistis, innocentium fama violatur; tanta quidem est calumniatorum frequentia, ut Proconsules & Præfecti a vobis in diversas provincias missi, causis audiendis non sufficiant.* Ex his quidem expendere licet, quam immanis hæc ubique terrarum Romani orbis fuerit persecutio. Tum addit: *Traducitur, inquam, fama illorum, quibus, cum verberantur, non licet, non præbere se ipsos, & cum maledicuntur non benedicere non licet; neque enim illis justos esse satis est (cum talionem & par pari referri, justitia postulet) sed bonitatem & patientiam insuper sibi proponunt. Quis igitur non amens in hoc vivendi instituto nos homicidas appellet? Non enim carnes gustare hominum licet, antequam cæsus aliquis fuerit; quemadmodum autem primum ab eis falso dicitur, ita secundum quoque mendacium est. Jam si quis ab eis rogitet, an viderint ipsi quæ dicunt, nullus tam impudenter mendax est, ut se vidisse fateatur. Atqui & servos aliqui nostrum possident, alii plures, alii pauciores; quos ea, quæ facimus, latere non possunt; verum ne ex illis quidem ullus adversum nos tale quidquam mentitus est. Quomodo enim quisquam vel homicidii, vel humanarum carnium epulationis insimularet illos, quos ne juste quidem occidendi hominis supplicium intueri velle aut posse cognoverit? Quis non spectacula illa in quibus gladiatores & belluas populo præsertim vos Imperatores exhibetis maximi facit? Nos vero non ita multum, sive spectator sit aliquis, sive auctor cædis, interesse judicantes, alieno ab his spectaculis animo sumus.*

Dilutio de esu humanarum carnium calumniæ.

XLVIII. His igitur enarratis, alia permulta superaddidit ad Christianorum innocentiam declarandam, quæ prætermittimus: satis enim hæc esse putamus ad pristinam illam integritatem morum Christianorum insinuandam. Demum vero causam perorans hæc ait: *Vos vero, o undiquaque in omnibus natura simul & disciplina boni, moderati, benigni, & Imperio digni Principes, mihi obsecro qui crimina nobis objecta dissolvi, & insuper nos esse pios erga Deum vita, & moribus honestos, animo sobrios & temperantes ostendi, capitibus regiis annuite. Ecqui enim consequentur æquius ea quæ petunt, quam nos adeo vobis devoti addictique? Nos enim pro vestro Imperio preces ad Deum fundimus, & ut filius (quod justissimum est) in regno olim parenti succedat, utque Imperium vestrum magis magisque semper augeatur, denique omnia ex animi sententia vobis eveniant oramus; quod & nobis salutare fuerit, ut quietam tranquillamque vitam degentes, vobis interim ad quælibet imperata prompte inserviamus.* Hucusque Athenagoras, cujus & de mortuorum resurrectione, quæ ab ipsis Gentilibus desidebatur, extat egregius commentarius.

Peroratio Athenagoræ.

XLIX. Ao autem Marcus Antoninus postulatis annuerit, haud liquet: immo secus; cum ad exitum ipsius usque perseverasse persecutionem constet. Nam Theophilus (a) Episcopus Antiochenus, qui his diebus vivebat, & statim post Marci Aurelii Imperium (ut dicemus) ex hac vita migravit, in libro tunc ad Autolicum scripto hæc in fine habet: *Præterea Christianos, qui verum Deum venerantur, hactenus sunt persecuti, nec adhuc hodie persequi cessant; immo iis, qui verborum quibusdam illecebris Deum conviciantur, præmia & honores decernunt; quosdam eorum, qui festinant ad virtutem capessendam, & sanctam vitam agunt, lapidibus obruere, quosdam interficere. Adhuc hodie non cessant Christianos crudelissime & immanissime virgis cædere.* Hæc Theophilus.

(a) *Theoph. ad Autol. lib. 3. in fine.*

Persecutio usque ad obitum Marci Aurelii Imp.

L. Hac item persecutione sublatum fuisse Soterem Papam, litteræ martyrum Lugdu-

PAGIUS XI. [1] Ad num. L. & seq. *Soter* Pontifex Romanus ad Deum migravit anno centesimo septuagesimo Cethegi & Clari Consulatu notato, ut habet auctius Chronicon veterum Pontificum, Chronicon enim Damasi per hæc tempora corruptum, in eoque hæc tantum verba leguntur: *Soter annis novem, mensibus tribus, diebus duobus. Fuit temporibus Antonini & Commodi a Consulatu Veri* &

Obitus S. Soteris PP.

NOTÆ [1] ANno Christi 170. obiisse *Soterem*, eique *Eleutherum* successisse, hoc loco Pagius scribit. Verum Constantius pag. 86. expensis catalogi Bucheriani mendis, ex Eusebio, qui in proœmio Histor. Eccl. lib. V. docet, *Eleutherum*, anno *decimoseptimo* imperii *Antonini Veri*, idest *M. Aurelii*, quod est A. D. 177. Pontificem creatum, hoc anno Pontificatum iniisse, haud immerito putat; quumque idem Eusebius in Chronico, *quindecim annos* sedisse referat, ejusque mortem post necem *Commodi* contigisse, *Eleutheri* obitus illigandus videtur A. D. 193. Diem natalem aliquot martyrologia ad diem XXVI. Maii, Hieronymiana ad diem VI. Septembris referunt.

Soteris Papæ Martyrium.

dunensium, quæ hoc eodem persecutionis tempore scriptæ sunt ad Eleutherum ejus successorem, necessario nos affirmare compellunt; licet alii annos novem eidem tribuerint: sed quod tres tantum ordinationes fecisse reperiatur, haud longiori tempore sedisse, possumus opinari. Eusebius autem in Chronico anno superiori, nempe decimo sexto Marci Imperatoris, ponit Eleutherum suffectum in locum Soteris, sed in historia hoc (a) ipso anno decimo septimo; cui, quoniam credimus id ipsum accepisse ex litteris Martyrum Lugdunensium, haud inviti adstipulamur; cum alioqui in reliquis præteritis Romanis Pontificibus, quod prætermiserit Cletum, haud possimus eidem assentiri. Sic igitur in re ambigua, non tam ex ipso Eusebio, quam ex litteris sanctorum Lugdunensium martyrum hoc tempore ad Eleutherum scribentium, Soteris obitum, atque Eleutheri ingressum consulto ponendum esse existimamus.

(a) Euseb. l. 5. cap. 1. ex vers. Ruffin.

LI. Defunctus igitur habetur Soter die vigesima secunda mensis Aprilis, cum sedisset annos quatuor, minus diebus duodecim. Si quis autem certiorem de annis Soteris invenerit chronographiam, qua tamen non rejiciatur Cletus e numero Romanorum Pontificum, nec litterarum Martyrum Lugdunensium sincerum testimonium contemnatur, haud inviti assentiemur. De Sotere extat decretum in nuper citato libro de Romanis Pontificibus: *Ne ulla diaconissa* (licet, Monacha, quæ præ manibus habetur edita lectio dicat) *pallam sacratam contingat; nec incensum ponat in sancta Ecclesia:* cujus quidem institutionis his temporibus edendæ ea potuit esse ratio, quod ex Montani secta fœminæ (ut superius dictum est, cum de ea egimus) se sacris ministeriis immiscerent. Alia feruntur a diversis collectoribus canonum Soteris decreta, quæ in unum simul (b) congesta habentur. Sed & de Sotere hæc ibidem leguntur: *Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros decem & octo, diaconos novem, Episcopos per diversa loca undecim. Qui sepultus est in cœmeterio Callisti, Via Appia, decimo Kalend. Maii. Cessavit Episcopatus ejus dies undecim:* Hæc ibi; qua ratione ingressus Eleutheri ponitur die tertia Maii. Fuit hic (ut idem

Decreta Soteris Papæ.

(b) Tom. 1. Conc. in Sotere.

Eleutherus Papa.

commentarius (c) habet) natione Græcus, patria Nicopolitanus, ex patre Abundio.

(c) Lib. de Rom. Pontif. in Eleuthero.

LII. Creato jam ipso Eleuthero (ut dictum est) Romano Pontifice, scripserunt ad eum martyres Lugdunensis Ecclesiæ, cum adhuc tenerentur in vinculis. Consuevisse autem martyres de rebus gestis penes eos certiorem reddere ipsum Romanum Pontificem, iteratum ejusmodi officium plane declarat. Tempore enim Pii Papæ id ipsum præstitisse martyres Viennensis Ecclesiæ, ejusdem Pontificis litteræ ad Justum ejus civitatis Episcopum scriptæ, quas superius recitavimus, sane significant suo ipsarum exordio, his verbis: *Attalus epistolas martyrum portans ad nos venit, gaudium nobis inæstimabile faciens de triumpho eorum.* Quod ergo tunc Pii tempore per Attalum præstitit Ecclesia Viennensis, hoc anno per S. Irenæum presbyterum Ecclesiæ Lugdunensis explevit. Meminit earum litterarum Eusebius (d), sic dicens: *Nonnullas ac varias martyrum litteras, qui apud ipsos mortem oppetebant, quas cum adhuc tenerentur in vinculis, non modo fratribus in Asia & Phrygia, verum etiam Eleuthero Episcopo Romano, quem vehementer rogabant ut pax & concordia in Ecclesiis constitueretur, eidem epistolæ superius recitatæ adjecerunt*. Quod vero eos interpellasse tradit Romanum Pontificem pro pace Ecclesiarum, puto eos intellexisse de dissidio occasione pseudoprophetiæ Montani multis in locis (ut antea dictum est) orto; quod auctoritate universi gregis pastoris sedare, esset ejus operis & officii.

De litteris Martyrum ad Roman. Pontif.

(d) Euseb. l. 5. cap. 3. in fin.

LIII. Post hæc vero de legatione ad eumdem per Irenæum presbyterum missa subdit hæc ipsa (d): *Iidem porro martyres Irenæum, Ecclesiæ Lugdunensis id temporis presbyterum, per litteras eidem Episcopo Romano inscriptas, plurimum commendabant; permultaque viro illi virtutis dabant testimonia, sicut ipsa litterarum verba declarant in hunc modum: Te in Deo omnibus in rebus perpetuo, pater Eleuthere, valere optamus. Has litteras ad te perferre fratrem nostrum Irenæum, & ministerii consortem, rogavimus; teque obsecramus, ut illum, utpote studio incredibili erga testamentum Christi flagrantem, gratia & benevolentia præ cæteris complectaris.*

(e) Euseb. l. 5. c. 4. Irenæi legatio ad Rom. Pontif.

a

PAGIUS *& Eremiani, usque Paterno & Bradua.* Ubi Eleutheri nomen desideratur, quamvis hæc verba *fuit temporibus*, & sequentia, de eo, non vero de Sotere dicantur, & desiderentur Consules, tam quibus *Soter* cœpit, quam quibus vivendi finem fecit. Is tamen defectus ex auctiori Chronico veterum Pontificum suppleri potest. Colitur Soter die XXII. Aprilis, qui potius ad aliquam ejus Translationem, quam ad ejus mortem referendus. Sedit annos novem & aliquot menses ac dies, ut in variis Catalogis legitur, eique Eleutherus successit.

XII. Decretales duæ *Soteri* adscribuntur, quæ Viris eruditis existimantur suppositiiæ. Prior est ad Campaniæ Episcopos, in qua habetur testimonium ex Idacio desumtum. Secunda vero epistola ad Episcopos Italiæ scripta, habet varia ex Leone primo & Martino primo, quæ eam commentitiam probant.

Decretales Soteris.

vit. Quod si locum & gradum Ecclesiastici ministerii, vim & facultatem habere justitiæ cuiquam impertiendæ animadverteremus; hunc, ut presbyterum Ecclesiæ (hoc namque munus obtinet) in primis tibi commendassemus. Hucusque de eo ea epistola martyrum Eusebius. Certe quidem haud tabellarii munus expleturus missus est a martyribus tantus vir Romam ad Eleutherum Romanum Pontificem (per Subdiaconos enim consuevisse olim litteras Ecclesiasticas dari, superius dictum est) sed apparet, virum omnium eruditissimum delectum fuisse legatum (ut ait S. Hierony-
(a) *Hier. de Script. Eccles. in Irenæo.* mus *a*) ob quasdam Ecclesiæ quæstiones; Romanam enim Ecclesiam in ambiguis consulendam esse, innumeræ quibuscumque sæculis ea de causa missæ legationes, de quibus suis locis dicturi sumus, certo certius manifestant.

LIV. Romæ cum ageret vir tam insignis,
(b) *Tertul. adv. Valen. cap. 5.* quem Tertullianus (*b*) nominat omnium doctrinarum curiosissimum exploratorem,
Irenæus quid Romæ. haud moles ædificiorum Urbem circumeundo contemplatus est, nec otiosus domi resedit; sed Apostolicæ Ecclesiæ fidem, ritus, mores, ac disciplinam, quam illi tradidissent Petrus, & Paulus Apostolorum principes quam diligentissime perscrutatus est; nactusque ibi Apostolicas traditiones integras, & illibatas, ut ab Apostolis ipsis traditæ fuerant, vigilantissime custoditas & integerrime conservatas; ad eas omnes, quos scriptis exagi-
(c) *Iren. l. 3. c. 1. 2. 3. 4.* tat, exinde hæreticos provocavit (*c*); quos sciret eo solo tam patenti testimonio (si quæ in eis reliqua esset ratio veritatis) convinci posse. Unde autem ac-
(d) *Feuard. in vita S. Iren.* ceperit (*d*), qui Irenæum in Asiam mandarum, in itinere occasione litterarum Eleutherum invisisse tradit, non invenimus, ut certo affirmari possit; nam licet unus idemque fuerit fasciculus litterarum, legatio tamen (ut ait S. Hieronymus) ad Eleutherum missa est ob quasdam Ecclesiæ quæstiones; an autem & ad Asianos litteras ipse tulerit, nulla penes Eusebium (quem non putamus id taciturum fuisse) mentio est, neque apud S. Hieronymum, vel alium antiquorum quempiam. Quod
Irenæi duplex legatio. si velimus eum ad Asianos missum esse cum martyrum litteris, additasque ad Eleutherum Romanum Pontificem alias; æquum est existimare, id fecisse martyres, ut, quod de prophetia Montani privatum (ut ait Eusebius) judicium tulerant; idem legatione Irenæi ad Eleutherum Pontificem, ejus auctoritate probandum atque firmandum, antequam innotesceret Asianis, misisse voluerint, Quis enim persuaderi potest sanctos martyres suum ipsorum judicium de Montani prophetia, missa legatione, noluisse participare cum Romano Pontifice, cum nulla gravior his temporibus videretur esse quæstio in Ecclesia? Sed de Irenæo Romæ agente plura sequenti anno.

Hoc eodem anno, justo Dei judicio, LV. Bello & peste vexatur Rom. Imp.
quod pace precibus Christianorum parta Gentiles abusi sint, cum adversus eos acriter & hostiliter dimicando prælium convertissent; bellum iterum idemque acerrimum, a Marcomannis atque aliis finitimis populis adversus Romanum Imperium excitatur, luesque immaniter iterum sævit. Quamobrem idem Marcus adversus eos expeditionem instituens, hoc ipso anno, qui est tertius ante ejus obitum, adversus barbaros proficiscitur, penes quos etiam (ut suo loco dicetur) defunctus est. Habet hæc omnia Julius Ca- (e) *Jul. Capitolin. in Marco.*
pitolinus (*e*), ut cum in primis ait: *Deinde ad conficiendum bellum conversus, in administratione ejus belli obiit, labentibus jam filii moribus ab instituto suo. Triennio postea cum Marcomannis, Hermunduris, Sarmatis, Quadis etiam egit. Et si uno anno superfuisset, provincias ex his fecisset.* Et de peste hæc inferius, cum agit de Marci obitu, cum amicis flentibus hæc dixisset: *Quid me fletis, & non magis de pestilentia & communi morte cogitatis.*

Sic igitur innocentiam Christianorum LVI. Commodi vitæ institutio.
Deus his simul ultus est cladibus, bello, peste, &, quæ deterior est existimata & multorum malorum causa, ipsa filii Commodi, quem hactenus sub philosophis educaverat, teterrima morum corruptione; cujus rei molestia adeo afflictatum ferunt Marcum patrem, ut magno animi mærore perculsus, tædioque victus, mortem spontaneam oppetierit ciborum inedia. Fertur (inquit Capitolinus) illum mori voluisse, cum filium talem videret futurum, qualis extitit post ejus mortem, nempe similis Neroni, Caligulæ, atque Domitiano: de cujus vitæ institutione hæc Lampridius (*f*): *Habuit Commodus* (f) *Lamprid. in Commod.*
litteratorem Græcum Onesicritum, Latinum Capellam Antistium, orator ei Ateius Sanctus fuit. Sed tot disciplinarum magistri nihil ei profuerunt; tantum valet aut ingenii vis, aut eorum qui in aula institutores habentur; nam a prima statim pueritia turpis, improbus, crudelis, libidinosus, oreque pollutus & constupratus fuit. Hæc Lampridius; ut plane constet, hunc in Romanum Imperium diram facem progressum esse, in omnesque sævissimum ultorem prodiisse; sed tamen qui cum talis esset, nullum negotium facesseret Christianis; ut plane luce clarius nosceretur, tale monstrum ob vindictam Christiani sanguinis in Imperio coaluisse, & ab irato numine immissum esse. Sed de his opportunius suo loco.

Chri-

JESU CHRISTI ANNUS 180.	ELEUTH. PAP. ANNUS 2.	M. AUR. IMP. ANNUS. 18.

I. Irenæus creatus Episcopus Lugdunensis. (a) Euseb. l.5. c.6. (b) Hieron. de Script. Eccles. in Iren.

CHristi anno centesimo octogesimo, Rufo & Orpbito Coss. cum S. Photinus Episcopus Lugdunensis anno superiori glorioso martyrio jam oonagenarius ex hac vita migrasset, in locum ejus substituitur Irenæus. Hæc Eusebius (a), atque S. Hieronymus (b); qui cum certum tempus, quo Irenæus Photino subrogatus fuerit, non definiant, haud longas interpositas esse moras significant; tamen non continuo post Photini martyrium suffectus eidem fuisse videtur, qui adhuc presbyter ad Eleutherum Romanum Pontificem (ut vidimus) a martyribus est legatione perfunctus. At vero Ecclesia illa, persecutione vehementer exagitata, haud valuit diutius carere, qui fracta consolidaret, ac dispersos congregaret, Episcopo. Auditor hic fuerat Polycarpi, ut ab eo scripta ad Florinum testatur epistola, cujus fragmentum ab Eusebio (c) recitatum, superius posuimus, cum de ipso egimus Polycarpo; ab eo autem fuisse ex Asia amandatum in Gallias, tradit Gregorius Turonensis (d). At non Polycarpi modo, sed & Papiæ Joannis discipuli fuisse auditorem, S. Hieronymus (e) scribens ad Theodorum testatur his verbis: *Refert Irenæus, vir Apostolicorum temporum, & Papiæ auditoris Evangelistæ Joannis discipulus, Ecclesiæ Lugdunensis Episcopus quod Marcus quidam, &c.* ea etiam ex causa, quod auditorum Apostolorum auditor fuerit, Epiphanius (f) eum Apostolorum successorem, priscumque Theologum nominat.

(c) Euseb. l.5. cap. 19. (d) Gregor. Turon. histor. Fran. l.1. c.29. (e) Hieron. epist.29. (f) Epiph. hæresi 24. 31.

II. Hic igitur postquam Romam ad Eleutherum se contulit, quod vidisset ibi cariosum senem Valentinum hæresiarcham, sed in discipulis revirescentem (ad Eleutheri enim tempora in Urbe illum perseverasse, affirmat Tertullianus g) & inter alios cum fœtus illius contemplatus esset Florinum & Blastum, olim Romanæ Ecclesiæ presbyteros, sed ob impietatem ab eodem Pontifice gradu depositos, non recto incedentes pede, sed in deterius raptim ad impietatem prolabentes; adversus eosdem Epistolas, seu potius commentarios scripsit. Elucubravit paulo post etiam illud adversus Valentinianos eruditissimum ac plane celeberrimum, quod solum ex multis præ manibus habetur, opus. Eædem quippe ab eo editæ scriptiones, tempore Eleutheri eas fuisse elaboratas, aperte demonstrant. Sed in primis quod pertinet ad Florinum & Blastum, hos Romæ obortos hæreticos eo tempore, quo Montanus pseudopropheta in Phrygia cognitus est, Eusebius (h) testatur sic dicens:

(g) Tertul. de prescr. c.30. (h) Euseb. l.5. cap 14.

III. *Nonnulli Romæ vigebant; quorum Florenus*

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5671.

SÆC. II. Anno Urbis 931. Olymp. 239. an. 2. A. C. 178.

☉ 19. E. ☽ 8. P. 20. April. Indict. 1.

JESU CHRISTI 178. *secund. Baronium* 180.

ELEUTHERI PAPÆ 9.

MARCI AURELII IMP. 18. ET COMMODI IMP. 3.

I. Consules.

[1] AD num. I. Coss. *Julianus Rufus, & Gavius Orfitus*, ut ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari pag. 113.

II. Bellum Germanicum, & nuptiæ Commodi cum Crispina. Baron. an. 179. n. LV.

Lampridius in Commodo cap. 12. de hoc Imperatore loquens ait: *Iterum profectus* (scilicet in Germaniam) *tertio Nonas Commodias* (nempe mensis Augusti) *Orfito & Rufo consulibus*, ideoque præsenti anno pax rupta, & bellum Germanis illatum. Baronius eam anno præcedenti fractam credidit, quod Capitolinus in Marco scribat: *Filio suo Brutii Præsentis filiam junxit, nuptiis celebratis exemplo privatorum; quare etiam Congiarium populo dedit. Deinde ad conficiendum bellum conversus, in administratione ejus belli obiit. Triennio bellum postea cum Marcomannis, Hermunduris, Sarmatis, Quadis etiam egit.* Quare cum M. Aurelius anno CLXXX. supremum diem obierit, illud triennium ab anno præcedenti inchoatum fuisse Baronius autumavit. Verum triennium illud utrimque incompletum intelligendum, & præsenti anno auspicandum. Dio enim lib. 71. utrumque Imperatorem eam expeditionem suscepisse tradit, postquam Commodus *Crispinam* Brutii Præsentis filiam uxorem duxit. Illud autem matrimonium anno præcedenti peractam, quo Marcus Imperii Proconsularis septima Quinquennalia dedit. Animadverti enim, Augustorum & Cæsarum nuptias annis hujusmodi solenniis addictis de more celebratas esse. Quare cum hoc tantum anno Commodus in Germaniam profectus sit, Marci profectio alio anno non contigit; cum Dio citatus dicat: *Postquam res Scythica præsentiam ejus iterum postulare visa sunt, Crispinam celerius quam vellet, ob hanc causam filio in matrimonium collocavit, &c. Quamobrem ipsi Imperatores necessario profecti sunt*, mense nempe Augusto, ut dixi.

NOTÆ [1] COss. *Julianus Rufus, & Gavius Orfitus*. Aliqua horum nomina in vetustis monumentis desunt, ut & utriusque prænomina. Fabrettus pag. 213.

ORFITO. ET IULIANO. COS.

Lampridius in Commodo cap. XII. *Iterum profectus Nonas Commodias Orphito & Rufo Coss.* Ita vulgati Fasti præferunt.

Blastus & Florinus hæretici.

rinus presbyterii Ecclesiastici gradu abdicatus, & Blastus persimili implicatus errore pariter cum illo principatum obtinuit. Isti certe complures alios, quasi ab Ecclesiæ complexu abstrahentes, in suam pertraxere sententiam: quorum uterque separatim novam sectam ad veritatem evertendam excogitare laboravit. Hæc de origine malorum Florini & Blasti Eusebius, qui post multa de flagranti Irenæi pro veritate studio adversus eos, hæc ait: (*a*) *Cum quidam eorum sanam & sinceram Ecclesiæ consuetudinem Romæ depravare studerent, Irenæus varias contra eos composuit epistolas: unam ad Blastum quam inscripsit de Schismate; alteram ad Florinum de Monarchia, sive, quod Deus non sit auctor & fabricator mali. Namiste Florinus contrariam illi sententiam videbatur acriter propugnasse: cujus causa etiam (quandoquidem in errorem Valentinianorum lapsus erat) Irenæus librum de Ogdoade conscripsit, in quo satis aperte declarat, se Apostolorum temporibus proxime successisse.* Meminit & paulo post dictæ ejusdem Irenæi ad Florinum epistolæ, ad memoriam revocans disciplinam, qua a pueris ambo imbuti fuerant a Polycarpo, de qua superius. Adjicit ad errorem Blasti id etiam Tertullianus (*b*): *Est præterea his omnibus etiam Blastus accedens, qui latenter Judaismum vult introducere: Pascha enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundum legem Moysi quartadecima mensis. Quis autem nesciat quoniam Evangelica gratia evacuatur, si ad legem Christum redigit?* At veniale id fuisset Blasto, nisi ea de causa schisma conflasset, & aliis enormioribus erroribus se perniciose addixisset; nam ejusmodi ritus de celebrando Paschate decimaquarta die, in compluribus sanctis viris usque ad Victorem Romanum Pontificem fuit æquanimiter toleratus.

(*a*) Idem l. 5. cap. 19.

(*b*) Tertull. de præscript. c. 53.

IV. Ceterum quod ad Florinum spectat; si qui dicti sunt a Philastrio (*c*) Floriani, a Florino velimus esse denominatos, impurissimo Carpocrati inhæsisse, alteramque alteri suas communicasse sordes oportuit; quandoquidem qui Floriani, iidem Carpocratiani etiam dicerentur. Sed cum de Florianis, sic a Florino dictis, agit Augustinus (*d*), nihil de obscœnitate Carpocratis illis adhæsisse commemorat, sed tantum illud, quod Deus causa malorum esset. Verum Theodoretus (*e*) nonnisi Valentini sectam impingit utrisque, cum ait: *Jam vero Florinus quoque & Blastus, qui in presbyterorum catalogum Romæ erant cooptati, in Valentini perniciosam sectam declinaverunt. Ferunt beatissimum Irenæum eorum morbum deplorantem, scripsisse adversus Valentinum.* At cum (ut vidimus) Eusebius hos separatim novam hæresim excogitasse tradat, aliquid amplius Valentini hæresi eos oportuit addidisse. Sic igitur, ex his quæ dicta sunt ex diversis auctoribus de Florino, & Blasto loquentibus, ambos Valentinianos fuisse; sed quod Deus malorum sit causa, Florinum docuisse; Blastum vero de Paschatis tempore judaizasse, ac ea de causa se ab Ecclesia segregasse patet: reliqua autem de utrisque remanserunt obscura. Verum ea ex parte, qua dictum est Valentinianos Carpocrati communicasse, & proinde Gnosticos dictos esse, iidem earumdem turpitudinum participes forte dici posse videntur.

(*c*) Philast. c. 58.

Floriani Gnostici.

(*d*) Aug. de hæres. cap. 66.

(*e*) Theodor. hæret. fab. lib. 1.

V. Sed ut ad Irenæum revertamur; cum ad certam indubitatamque veritatem cognoscendam, Valentinianos omnes & alios simul hæreticos provocat ad Apostolicas traditiones in Romana Ecclesia inviolabiliter custoditas per successores Romanos pontifices, numeransque eos a Petro usque ad Eleutherum (*f*); plane significat (quod dictum est alias) se sub eodem Pontifice illa scripsisse, nec nisi cum in Gallias reversus est; nam in ejus operis præfatione hæc ait: *Non autem exquires a nobis, qui apud Celtas commoramur, & in barbarum sermonem plerumque avocamur, orationis artem, quam non didicimus; neque vim conscriptionis, quam non affectamus; neque ornamenta verborum, neque suadelam, quam nescimus: sed simpliciter & vere & idiotice ea, quæ tibi cum dilectione scripta sunt, cum dilectione percipies.* Græce autem ipsum scripsisse, omnes consentiunt.

(*f*) Iren. lib. 3. c. 3.

Irenæus quando scripsit.

VI. Sed ad hæc Eleutheri tempora perseverasse Romæ una cum Valentino etiam Marcionem nunquam sibi constantem, sed sæpe de errore exomologesin facientem, iterumque corruentem, jam & superius diximus ex Tertulliano, (*g*), qui ait: *Ubi tunc Marcion Ponticus nauclerus, Stoica studiosus? ubi tunc Valentinus, Platonica sectator? nam constat illos neque adeo olim fuisse Antonini fere principatu & in Catholicam primo doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem; donec sub Episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitiabant, semel & iterum ejecti.* Hos quidem (quantum ex iis conjicere licet) quo facilius in rectæ fidei gregem possent irrumpere, sæpius mutasse formam, apparet. Ceterum quod Marcion apud Ethnicos Stoicum philosophum ageret, ejusdemque scholæ, cujus & ipse Marcus Imperator studiosissimus erat, sectatorum se esse profiteretur; & quod Valentinus ac sui omnes ex dogmatis disciplina negarent subeundam esse martyrium; inde factum est, ut exagitata sæpius ejusdem Marci tempore Eccle-

(*g*) Tertull. de præscr. c. 30.

Marcion & Valentinus Romæ adhuc versati.

sia Romana persecutionum procellis, hi soli impieratis propagatores Romæ, in pace egerint, ibique diutius vixerint; ipsam tamen Romanam Ecclesiam nequicquam horum sorde fœdatam, sed clariori jubare veritatis, majorique splendore in tenebris effulsisse, Irenæus (de quo sæpius diximus) pluribus egregie cum ad ejus sinceritatem illos provocat, plane demonstrat.

VII. Idem Irenæus præsentis quoque temporis Catholicæ Ecclesiæ, quibus semper abundare soleret, divina charismata recenset (a), quæ & Eusebius (b) recitat in hæc verba: *Plurimum abest, ut haeretici possint mortuum suscitare sicut Dominus ipse, sicut ejus Apostoli prædicationis subsidio adjuti, sicut alii e fratribus complures suscitarunt: Sæpenumero autem, aliqua causa necessaria illud ipsum postulante, spiritus mortui (propterea quod tota Ecclesia illius loci, ubi hujusmodi res gerebatur, cum jejunio & multa intercessione Deum orabat) in corpus rediit, & hominis vita sanctorum precibus donata est.* Rursus paululum in oratione progressus, sic ait: *Quod si Dominum non revera quidem, sed oculos hominum quasi visis præstringendo, ista edidisse dixerint illos ad Prophetarum libros deducemus, ex illisque ostendemus perspicue omnia de illo ad eum modum prædicta esse, & vere post evenisse, & eum solum Filium Dei esse. Quapropter qui vere sunt ejus discipuli, in nomine illius per gratiam ab illo acceptam ejusmodi præstant, quo reliquis hominibus gratificentur, sicut quisque eorum ab eo donum acceperit. Quidam enim dæmones sic pro certo & vere ejiciunt, ut non raro hi, qui malis & nequam spiritibus purgati fuerint, tum fidem recipiant, tum in Ecclesia & fidelium hominum societate constanter perseverent. Nonnulli rerum futurarum præscientia, divina visione & prædictione prophetia imbuuntur.*

(a) Iren. lib. 2. cap. 56.
(b) Euseb. lib. 5. cap. 7.
Charismatum dona in Ecclesia Catholica.

VIII. *Alii eos qui gravibus morbis affligantur, per manuum impositionem curant, & ad pristinam valetudinem restituunt. Jam vero (ut diximus) mortui suscitati sunt, & multos annos post apud nos commorati. Quid plura? Dona sane ne dicendo quidem numerari poterunt, quæ Deus Ecclesiæ per universum mundum diffusæ donavit, quibusque illa in nomine Jesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi in dies singulos multa miracula ad gentium utilitatem efficit, & neque quemquam dolo & fallaciis deludit, neque hæc agit pecuniæ cupiditate, aut quæstu ducta.* Alio loco idem auctor scribit: *Multos fratres in Ecclesia ipsi audivimus, qui & dona prophetiæ habent, & variis linguis per Spiritus sancti gratiam loquuntur, & occulta hominum in apertum proferunt ad aliorum commoditatem, & mysteria Dei perspicue & evidenter aperiunt. Ista de varietate donorum in eorum animis, qui eisdem digni habebantur, ad tempora modo commonstrata residentium hactenus disseruimus.* Hæc apud Eusebium.

Gratia miraculorum in Ecclesia.

IX. Sed & de divinis Scripturis ejusdem Irenæi auctoritate probatis, idem (c) Eusebius quæ de ea re ab eo scripta sunt recitat, deque illarum interpretibus; qui hactenus extitissent, ejusdem quoque verbis meminit, nempe de illis septuaginta duobus divinæ Scripturæ interpretibus, qui primo divinam Scripturam transtulerunt in Græcum, deque Theodotione Ephesio, & Aquila Pontico, quos ut Christi divinitatem imminuentes Ebionæi hæretici, qui Christi divinitatem negarent, secuti essent. At nos de interpretibus Scripturæ divinæ opportunius agemus inferius.

(c) Euseb. lib. 5 cap. 8.
De Divina Scriptura, & interpretibus.

X. Verum illud hic dissimulare non possumus, quod idem S. Irenæus (d) de restitutione librorum facta per Esdram tradit his verbis, quæ idem quoque Eusebius (e) sic recitat: *Nec mirum sane est, Deum istud fecisse*, de septuagintaduobus interpretibus scilicet: *qui etiam cum Scriptura, dum populi Israelitici captivi sub Nabuchodonosor tenebantur, penitus interiissent, & Judæi post annos septuaginta rediissent: deinceps temporibus Artaxerxis Esdram sacerdotem ex tribu Levi, divino Spiritus sui afflatu incitavit, ut cum libros omnium Prophetarum, qui antegressi fuissent, de integro conscriberet, tum legem a Moyse promulgatam populo de integro restitueret.* Hæc Irenæus secundum Eusebii lectionem; licet in ea, quæ communi usu habetur præ manibus, ea verba adjiciantur: *Prophetarum omnium rememorare sermones*: prætermisisse ea verba in textu posita ipse videtur Eusebius, nam in Chronico, Olympiade octogesima anno secundo, ait de Esdra post alia: *Affirmaturque divinas Scripturas memoriter condidisse, & ut Samaritanis non miscerentur, litteras Judaicas commutasse*: cujus sententia pari quadam consensione a pluribus æque accepta videtur.

(d) Iren. lib. 5. cap. 15.
(e) Euseb. lib 5. cap. 8.
De Divina Scriptura per Esdram restituta.

XI. At quoniam res ejusmodi est, quam (licet non horum temporum res gesta sit) ad Ecclesiasticam tamen historiam magnopere pertinere, omnes facile judicabunt; hanc elucidare operæ pretium ducimus. Tertullianus (f) itidem, qui his ipsis cum Irenæo temporibus vivebat, hæc de Esdra in eamdem sententiam: *Hierosolymis Babylonia expugnatione deletis, omne instrumentum Judaicæ litteraturæ per Esdram constat restauratum*: sed & Clemens Alexandrinus (g) id ipsum affirmat, cum ait: *Esdras Levites, qui factus fuerat sacerdos prophetavit, omnes veteres rursus Scripturas renovans.* Sed & citatur epi-

(f) Tertullian. de habitu mulieb. c. 3.
(g) Clem. Alex. Strom. lib. 1.

stola S. Basilii ad Chilonem, in qua hæc habentur descripta: *Hic campus in quo secessu facto Esdras omnes divinos libros ex mandato Dei eructavit*. Id ferme Theodoretus in præfatione super Psalmos, & alii. Sane quidem & S. Hieronymus in Elvidium agens nominat Esdram restauratorem Pentatheuchi. Ex his igitur quam amplissimorum virorum, atque aliorum recentiorum additis testimoniis, ea opinio penes complures invaluisse videtur, ut, cum captivitatis Babylonicæ tempore incensum est templum, civitas diruta, & populus ductus in captivitatem, divinæ quoque Scripturæ libri exusti perierint, sed in restitutione urbis & templi omnes fuerint per Esdram restituti; nimirum divini afflatu Spiritus absque aliquo exemplari, ut prius erant, ex integro eos fuisse dictatos; quorum sententia dici oporteat, divinam illam a Moyse & Prophetis legem Scripturamque traditam penitus excidisse, sed Esdra auctore iterum fuisse scriptam.

XII. Sed unde hæc sententia dimanarit, prima fontis origo est demonstranda. Certe quidem apud libros Esdræ ab Ecclesia receptos nihil tale est invenire; immo extitisse tunc legis libros, ea Scribarum rogatio monstrat, quæ ait (*a*): *Dixerunt Esdræ Scribæ, ut afferret librum legis Moysi, quem præceperat Dominus Israeli. Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram multitudine virorum, ac mulierum cunctisque qui poterant intelligere, in die prima mensis septimi, & legit in eo aperte, &c.* Sic ergo ex scripto libro legisse Esdras dicitur, non numen dictasse legem. nec aliter habet, qui Judaicas antiquitates accuratius est prosecutus, Josephus, cujus hæc sunt verba (*b*): *Rogaverunt Esdram, ut eis legem Moysi legeret? quod & fecit, stans in medio multitudinis a mane usque ad meridiem. Ex qua lectione non solum in præsens & futurum discebant quid esset justum, sed etiam præteritorum memoriam retractantes lacrymabantur.* Hæc Josephus; quibus plane non memoriter ab eo recitatam, sed ex scripto lectam fuisse legem apparet. Denique nullus penitus antiquorum Hebræorum reperitur, qui libros divinos penitus periisse, & per Esdram divinitus renovatos tradiderit. In apocrypho tantum, ab Ecclesia penitus improbato atque rejecto quarto libro (*c*) Esdræ leguntur fusius scripta, quæ de lege recens ab Esdra absque aliquo exemplari divinitus dictata feruntur. Porro librum illum manifestos errores, qui repugnent Catholicæ veritati, continere, certum est. Sixtus (*d*) & alii collegerunt eos; ad quos lectorem amandamus.

(*a*) 2. Esdr. 8.

Error de restitutione facta per Esdram.

(*b*) Joseph. antiq. lib. 11. c. 5.

(*c*) 4. Esdr. 14.

(*d*) Sixt. Senens. Biblioth. lib. 1.

XIII. Nec rursum quod ajunt, Esdram litteras Hebraicas commutasse, ac proinde non eo charactere, quo olim exarata est lex, post Esdram haberi conscriptam, probatur antiquorum Hebræorum auctoritate. Quod si aliqua ab eo facta est commutatio litterarum, de quinque finalibus tantum contigisse potuit: nam Philo (*e*) Judæus & Judæorum disertissimus, illa ipsa lingua ac charactere, quo antiquitus scripta lex est, sic permansisse semper absque aliqua mutatione usque ad tempora Ptolemæi Philadelphi, qui eam per Hebræos in Græcum transferri curavit, aperte testatur; qui tamen cum dicat Chaldaica lingua legem fuisse conscriptam, Hebraicam procul dubio linguam intelligit, quod Abraham Chaldæus fuerit, & Chaldaica illorum temporum lingua eadem esset cum Hebraica; quod & de eo testatur S. Hieronymus, cum ait (*f*): *Philo arbitratur linguam Hebræorum ipsam esse Chaldaicam, quia Abraham de Chaldæis fuit*: ceterum in confesso est apud omnes, legem Hebraice fuisse conscriptam, & ex Hebraico idiomate a Septuaginta Interpretibus Græco sermone donatam; id Josepho, id etiam reliquis tam Judæis, quam Græcis, atque Latinis testantibus.

(*e*) Philo in Vita Moysi.

(*f*) Hieron. in comment. in Daniel. cap. 2.

XIV. Sed mea quidem sententia, inde horum omnium dubitationum causa atque origo manasse videtur, quod apud eos opinio illa invaluisset, una simul cum urbis excidio, ac templi combustione, sic divinos quoque libros incensos esse, ut nullum illorum exemplar reliquum fuerit; quo certe nihil mendacius dici posse videtur. In primis enim si exemplo agenda res est, cum sub Antiocho, ac demum sub Vespasiano eamdem cladem, immo longe majorem, Judæi sint experti: num quia incensi sunt libri eorum, vel in manus Gentilium devenerunt, fuerunt illi ab aliquo novo Esdra dictante, miraculo iterum edito, restituti? an non potius quod innumera suppeterent eorumdem exemplaria fideliter scripta? Sed agedum, hæc ut certiora reddantur, ad veterem & insolitam Hebræorum consuetudinem eos, qui de his dubitant, provocemus.

Confutatur de restitutione Scripturæ divinæ opinio.

XV. Cum templum nonnisi unum, in quod omnes undique convenirent, apud Judæos esse posset, in quo sacrificia offerrentur; provisum est tamen, ut religioni eorum alia quoque via consultum esset: nimirum ut in civitatibus, oppidis, ac etiam vicis synagogas, domus ipsas publicas habere possent, in quibus simul tum precationis causa, tum etiam gratia divinæ scripturæ, quæ quolibet sabbato legebatur, frequentes agerentur conventus: quod non solum Judæorum innumeris testibus exploratum habetur, sed etiam pluribus tum sacri Evangelii, tum Actuum Apostolorum testimoniis confirmatum redditur: & ut res exemplo clarior fiat, hæc apud Lucam (*g*) de Domino: *Venit Nazareth*,

Divina Scriptura numquam perdita.

(*g*) Luc. 4.

zareth, ubi erat enutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, & surrexit legere, & traditus est ei liber Isaiæ Prophetæ, &c. Si in Nazareth exigui oppiduli synagoga erant sacri libri ad legendum, quid de aliis amplioribus locis dicendum? Per omne quidem sabbatum legi solitas divinas Scripturas tum legis, tum Prophetarum, idem Lucas restatur in Actis, sic dicens (a) de Paulo & Barnaba: *Cum venissent Antiochiam Pisidiæ, ingressi in synagogam, post lectionem legis & Prophetarum &c.* At ne quis putet recentem fuisse ejusmodi apud Judæos institutionem, audiat quid pro concione in Conciiio Hierosolymitano Jacobus frater Domini locutus sit, dicens (b): *Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur.* Josephus (c) quoque Judæus id ipsum confirmat, cum ait: *In hac populatione miles quidam libros Mosaicos in quodam vico inventos protulit, eosque laceravit in conspectu omnium:* & cum agit de Judæis Cesareæ habitantibus (d): *Judæi*, inquit, *libros legis rapientes, secesserunt in Narbata.* Sed in re adeo aperta otiosum nimis est diutius immorari.

(a) Act. 13.
(b) Act. 15.
(c) Joseph. antiq. lib. 20. c. 4.
(d) Idem de bello Jud. lib. 2. c. 22.

XVI. Innumera exemplaria scripturæ divinæ.

Ex his igitur necessaria consecutione deducitur penes Judæos tot saltem fuisse sacrorum voluminum exemplaria, quot apud eos fuerunt synagogæ institutæ. Quibus sic se habentibus, etsi non tantum quæ erant in templo, vel in aliis synagogis Hierosolymis consistentibus sacra legis volumina incensa fuerint; sed & quæ in tota Palæstina, pariter combusta, vel alio casu perierint; certe quod Judæorum populus nequaquam ejus provinciæ limitibus contineretur, sed ubique terrarum (ut auctor est Philo e) dilaratæ essent ipsorum coloniæ, haud possibile fuit omnia quæ reperiebantur tunc temporis sacra volumina excidisse; cum alioqui constet divinæ Scripturæ (f) auctoritate, non omnes Judæos ductos fuisse in captivitatem, sed consentiente Rege Babylonis, plurimos in Judæa remansisse, qui & transmigrarunt in Ægyptum: & quamvis alia denuo pressura fuerint exagitati; Judæam tamen absque Judæis, durante ea captivitate, fuisse, dici non potest, cum inter eos Propheta fuerit Habacuc, qui (g) in sublime raptus tulit prandium Danieli. Certe quidem non invidisse Babylonios Judæis legem ipsorum, quam suos in Samariam missos didicisse voluerunt (h), intelligi potest.

(e) Philo de leg. ad Caium.
(f) 4. Reg. 25.
(g) Daniel. 14.
(h) Reg. 17. 18.

XVII. Si igitur sacra volumina nequaquam ubique locorum ea clade periisse potuerunt, quænam, obsecro, causa reddi potest, ut oportuerit divino miraculo divinam legem, librosque omnes sacros ab Esdra dictari, atque eo modo edi denuo? Rursus si tot ubiqua locorum extabant vetera exemplaria, quomodo verum esse potest, alio charactere Esdram curasse sacra volumina scribi, cum nonnisi unius characteris esse omnes vetustissimi codices reperiantur, nempe Hebraico antiquo charactere conscripti? Ex bis itaque mendacii quoque redarguitur quod ab aliis ferri Athanasius in Synopsi tradit bis verbis: *Narratur quoque hoc de Esdra, quod cum libri quinque per incuriam populi ac diuturna captivitate periissent, ipse illos, cum esset honesti studiosus, industrias, & lector, apud se omnes custodierit, ac tandem protulerit, omnibusque tradiderit, atque ita servaverit.* Hæc licet veritati proxime accedant; tamen non unum tantum apud Esdram remansisse divinæ Scripturæ exemplar, dicendum est, cum plura fuerit in aliis saltem regionibus ejusdem exemplaria reperiri.

Una eademque eodem etiam charactere divina Scriptura edita.

XVIII. Esdræ munus.

Sed quod ad Esdræ officium spectat, egregiam sane ab ipso navatam esse operam, non dubitamus; nempe ut sacros codices, quam diligentissime recognosceret, &, si quod mendum irrepsisset, ex aliorum exemplarium collatione corrigeret, emendatosque (ut dictum est) populo legeret. Constat etiam divinarum Scripturarum auctoritate, ab Esdra Nehemia egregiam illam operam esse navatam, ut collectis hinc inde divinis libris, & aliis ad rem sacram spectantibus, bibliothecam nobilem constituerit. In libris enim Macchabæorum (i) hæc leguntur: *Inferebantur autem in descriptionibus & commentariis Nehemiæ hæc eadem, & qualiter construens bibliothecam, congregavit de regionibus libros & Prophetarum, & David, & epistolas Regum, & de donariis.* Secundum hæc etiam affirmasse videmus S. Hilarium in præfatione in Psalmos, cum ait Esdram omnes Psalmos, perquisisse, & ex eis librum unum collegisse. Nec aliud significare voluit S. Joannes Chrysostomus (k), dum tradit ipsum ex reliquiis scripturarum Divinam Scripturam composuisse: sic & Theodoretus (l), pariter affirmans, Scripturam depravatam tempore captivitatis, ab Esdra restitutam. In hanc quoque sententiam Patres, qui de restitutione facta per Esdram sermonem habuerunt, intelligendos existimamus; nisi qui eidem apocrypho aliquam fidem, quam nullam meretur, adhibendam esse putarunt. At de his, quæ obiter occasione elucidationis sententiæ Irenæi, a nonnullis in magnam fidem acceptæ, sunt dicta, jam satis. Cetera de eodem Irenæo suo loco inferius.

(i) 2. Mach. 2.
(k) Chrys. hom. 8. in epist. ad Hebr.
(l) Theodoretus præfat. in Psal.

JESU CHRISTI ANNUS	ELEUTERI PAP. ANNUS	M. AUR. IMP. ANNUS
181.	3.	19.

I. Julianus Episcopus Alexandrinus.

CEntesimo octogesimo primo anno, Lucius Aurelius Commodus secundum Consul renuntiatus, collegam habuit Candidum Verum: quo anno (ut habet Eusebii Chronicon) post Agrippinum, qui sedit annos tredecim, subrogatus est in sedem Alexandrinam Julianus, sub quo Alexandriæ templum Serapidis conflagravit: quod accidisse anno secundo ejus sedis, idem auctor affirmat. Hic (ultimis nimirum Marci temporibus) prætermisisse nolumus, quæ sub ejus Imperio a Nicephoro contigisse narratur historia. At quoniam in ea mentio habetur de Dionysio Alexandrino Episcopo, loco ejus restituendum putamus Dionysium Corinthiorum, qui his ipsis (ut vidimus) temporibus claruit: ille autem Alexandrinus longe postea. Utcumque se res habuerit, fides sit apud auctorem, qui ait (a):

(a) Niceph. l.3. c.36.

II. Judæus fide convaluit.

*Adhuc autem Marco Aurelio Antonino Imperium administrante, quod tunc accidit non prætermittendum est silentio. Judæus enim quidam in solis aridisque locis iter faciens, communiter cum viatoribus Christianis Psalmos canebat. Cum vero morbo repentino ita affligeretur, ut crederetur moriturus, atque ibi in locis illis permansurus esse; magna contentione viatoribus suis obsecrando institit, ne eum ita præsidio omni destitutum relinquerent, sed ut divini lavacri participem facerent ac deinde abirent. Ut autem illi, neque qui præstare hoc posset (sacerdote enim opus erat) neque aquæ copiam adesse, quæ in baptismo perficiendo, ex consuetudine antiqua & lege certa & inviolata, requireretur, causati sunt; & propterea in tanta rerum penuria petitioni ejus non annuerunt. Judæus porro in sententia sua permansit, & jurejurando eos, ut sibi satisfacerent, adegit. Illi itaque detractis homini vestibus, arena quæ ibi erat, pro aqua usi, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, tertium arena in eum conjecta, baptizarunt. Per hanc tam insolitam & admirandam sacrosanctam mysteriorum initiationem, imbecillitate omni tamquam vinculo quodam is solutus, longe melius quam illi, validius jam prorsus iter fecit. Postquam autem domum sunt reversi, rem illam ad Dionysium * Corinthio-*

* al. Alexandrinum

PAGIUS

SÆC. II. Anno Urbis 932. Olymp. 239. an. 3. A. C. 179.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5672.

☉ 10. D. ☽ 9. P. 12. April. Indict. 2.

JESU CHRISTI 179. *secund. Baronium* 181.

ELEUTHERI PAPÆ 10.

MARCI AURELII IMP. 19. ET COMMODI IMP. 4.

I. *Consules.*

[1] AD num. I. Coss. *L. Aurelius Commodus Aug. II. & T. Annius Aurelius Verus II.* ut ex duabus vetustis Inscriptionibus ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari. Commodi Consulatus juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam: Quindecennalia enim Imperii Cæsarei celebravit. Ad ea referendus Commodi Nummus a Mediobarbo recitatus, in cujus postica legitur: LIBERALITAS AUG. TR. P.V. COS.II. P. P. S. C. Visitur Imperator sedens in substructione cum alia figura stante, Congiarium distribui jubens. Congiarium autem in hujusmodi festivitatibus de more distributum.

Quindecennalia Imperii Cæsarei Commodi.

II. *Barbari victi.*

Hoc anno *Paternus* Marci Aurelii Legatus adversus Barbaros missus est. *Restitere Barbari totam diem, tandem vero omnes a Romanis cæsi sunt. Marcus decimum Imperator dictus est*, inquit Dio lib.71. Hinc in Nummis notatis Tribunitia Potestate XXXIII. hoc anno assumta dicitur IMP. VIIII. vel IMP. X. & Commodus ejus filius, qui antea dicebatur TR. P.IIII. IMP. III. dicitur TR. P.V. IMP. IIII. ut videre est apud Mediobarbum.

NOTÆ [1] COss. *L. Aurelius Commodus Aug. II. & T. Annius Aurelius Verus II.* Gruterus pag. LXV. 9.

NON. IANUAR
IMP. COMMODO. II.
T. ANNIO. VERO. II. COS.

Pag. LXXVII. 3.

DEDICATUM. IV. IDUS. AUG.
IMP. COMMODO. II.
ET. AURELIO. VERO. II. COS.

Fabrettus pag. 253.

COMMODO. II. COS.

Commodi nummus in Museo Theupolo pag. 546. cum TRIB. POT. V. COS. II. Designat consulatum secundum jam gestum; nam cusus est A. D. 180. quum *Commodus* Trib. pot. V. iniisset. Vulgati Fasti; *Commodo II. & Vero II.*

Aliqui putant, suffectos fuisse hoc anno *ex Kal. Jul. P. Helvium Pertinacem, & M. Didium Severum Julianum*; quod Capitolinus in Pertinace cap. II. scribat: *ex quo eminente industria, studio Marci Imperatoris consul* (Pertinax) *est designatur*. Et Spartianus in Didio Juliano cap. II. *Fuit consul cum Pertinace.*

thiorum Episcopum retulerunt. Ille vero admiratione stupens, Ecclesiam de ea re consuluit. Cui visum est, aqua insuper ad eum modum institutum, juxta Ecclesiæ traditionem, abluendum esse; & ita, quod sacramento ei deesset, sarciretur. Hucusque Nicephorus: qui dum ait Judæum cum Christianis Psalmos una cantasse, eum fuisse catechumenum demonstrat; nam aliter nequaquam a Christianis ad illud pietatis munus admissus fuisset. Ceterum nec ex Ecclesiasticæ legis prescripto, illum, etiam necessitatis tempore, ab aliis quam a sacerdotibus non potuisse baptizari, dicere potuerunt: sed rudi quadam simplicitate, & rerum Ecclesiasticarum ignoratione.

JESU CHRISTI ANNUS 182. | ELEUTHERI PAP. ANNUS 4. | COMMODI IMP. ANNUS 1.

I. M. Aurelii Imp. obitus.

ADveniente autem anno Domini centesimo octogesimo secundo, Brutio præsente secundum & Quintilio Gordiano Coss. die decima septima mensis Martii Marcus Aurelius Antoninus Imperator, cum in expeditione Marcomannica ageret in Pannonia, morbo affectus, abstinentia cibi mortem voluntariam oppetiit: cum jam (ut habet Theophilus Antiochenus, qui tum vivebat) imperasset annos decem & novem, & dies decem. At quod tempus ab origine mundi idem ibi numerat annos quinquies mille sexcentos nonagintaquinque; diversam esse de his aliorum sententiam, alibi dictum est. In hanc usque diem perseverasse Christianorum persecutionem, idem auctor in fine ejus a se scripti commentarii tradit. Obiisse autem Marcum Imperatorem annos natum quinquagintanovem minus diebus novem, ea Julio Capitolino colligitur, qui eum ortum dicit Vero & Augure Coss. sexto Kalendas Maias, fuit is annus Domini (ut positum est) centesimus vigesimustertius. Cum die sequenti ab obitu Marci decima octava mensis Martii Commodus, qui cum patre in castris agebat, hereditarium Imperium adiit, annos (a) natus decem & novem, minus mensibus tribus & diebus tredecim: qui mox bellum prope confectum remittens, Romam se contulit, ubi *paucullis annis* (ut est apud Herodianum b) *nihil non honoris paternis amicis exhibebat, omnibusque eos in negotiis in consilio habebat.*

(a) Lamprid. in Commodo.

(b) Herodian. lib. 1.

II. Commodus Imp. moribus corruptus.

At quomodo postea, in imum omnium scelerum penitus prolapsus, factus sit omnium crudelissimus atque turpissimus; adeo ut omnes, qui ex vitiis ante eum insignis infamiæ nomine notati essent, nempe Domitianum, Caium, atque Nero-

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5673.

SÆC. II. Anno Urbis 933. Olymp. 239. an. 4. A. C. 180.

☉ 21. CR. ☽ 10. P. 3. April. Indict. 3.

JESU CHRISTI 180. *secund. Baronium* 182.

ELEUTHERI PAPÆ 11.

COMMODI IMP. 5. ET 1.

I. Consules.

[1] AD num. I. Coss. *L. Fulvius Bruttius Præsens II. & Sex. Quintilius Condianus*, ut ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari pag. 115. Erat Bruttius Præsens pater Crispinæ uxoris Commodi, ob idque altero Consulatu hoc anno a M. Aurelio decoratus.

II. M. Aurelius XVI. Kalend. April. ut Tertullianus & Dio testantur, die nempe decima septima Martii, e vivis excessit. Addit Dio, eum imperasse annos XIX. dies XI. qui cum Tribunitiam Pot. XXXIV. inierit, ut ex Nummis apud Mediobarbum liquet, ea anno Christi CXLVII. & quidem ante diem decimum septimum Martii, donatum fuisse manifeste apparet. Natus erat VI. Kalend. Maii anni Christi CXXI. ut ex Capitolino in ejus Vita colligitur; quem diem etiam exhibet Calendarium Lambecianum. Quare vixit annos LVIII. menses X. dies XXII. ut Dio notavit.

Obitus M. Aurelii.

III. M. Aurelii filii masculi.

Marcus Aurelius, postquam solus imperavit, tres e Faustina juniori suscepit masculos, Commodum, qui ei in Imperio successit, Antoninum quadrimestrem demortuum, & Annium Verum septimo ætatis anno extinctum, de quibus suis locis actum. Verum ex veteri Collectione Inscriptionum Romanarum a Mabillonio V. C. tom. IV. veterum Analectorum evulgata discimus, Mar-

NOTÆ

[1] COss. *L. Fulvius Bruttius Præsens II. & Sex. Quintilius Condianus.* Horum in vetustis lapidibus nomina & prænomina adhuc latent, præterquam in Oudiana inscriptione apud Relandum, vitiose meo judicio exscripta; nam habet:

KAL. SEPT.
L. APRIO. PRISCO. PRAESENTE
ET. M. GORDIANO. COS.

Lampridius in Commodo cap. XII. *Datus in perpetuum ab exercitu & Senatu in domo Palatina Commodiana conservandus XI. Kal. Romanas, Præsente iterum cos.* Fasti Vulgati: *Præsente & Condiano.*
Hoc anno *Commodus* post mortem patris, prænomen *Lucii* in *Marcum* commutavit. Norisius in Epochis Syro-Maced. Dissert. III. cap. IX. pag. 257. primæ editionis.

ronem, facile antecelleret; tum Dio, tum etiam Herodianus, sed & Lampridius in primis descripsit. At quod nun sit nostri instituti, omnia ab Imperatoribus gesta prosequi, quodque animus horreat singula ejus monstruosissima facinora recensere, libentius abstinemus. Satis sit aliqua ex his, quæ Marius Maximus, nobilissimus & antiquus historicus (*a*), de acclamationibus in eum non a plebe tumultuante, sed a Senatu post obitum factis, scripsit, accepta reddere: *Acclamatum ait, Patriæ hostem, parricidam, occisorem Senatus, carnificem ejusdem, civium necatorem, impurum gladiatorem, sæviorem Domitiano, Nerone impuriorem.* Eademque sæpius repetita, aliaque complura addita, quæ lector pervidere poterit; ut nec illis satis quidem quibuscumque enormitatis vocibus, omnis, ejus cum turpitudine juncta sævitia, aliisque omnis generis sceleribus vita ducta, iisdemque omnibus sæpius iteratis, exprimi facile potuisset; quæ a nobis hoc ipso Imperii ejus exordiu noa inconsulte ponuntur, sed hac potissimum ratione.

(*a*) *Apud Lamprid. in Commodo.*

III. Commodus ultor sanguinis Christiani.

Quis enim non videt (quod superius diximus) ulciscente aamine, talem facem in Urbem illatam, & gladium ia cives fuisse paratum? ut qui olim in Christianos, totu pene Marci Imperio, desævierant, quique eos calumniis fuerant iasectati; ipsiusque Urbis Senatores præfecturas tunc provinciarum gereates, de iisdem Christiaais pessime meriti, eosdem per calumniam delatos carceribus mancipantes, sævissime cruciantes, & crudeli morte taadem afficientes; omnes æque Christiani sanguinis Commodum experirentur ultorem. Et ut appareat, hæc nonaisi divino consilio facta; ut olim accidit in Ægypto (*b*), dum clades illæ divinitus immissæ Ægyptios tantum afficerent, nec filiis Israel molestiæ quidquam inferrent; ita pariter cum Gentiles tot Commodianis essent exagitati molestiis, ac diris novisque semper casibus afflictati, Christi tamen Ecclesia pace ubique tranquillissima fruebatur; vixque sit aliquem reperire, cui religionis causa negotium exhibitum sit? nisi fortasse, inscio Principe, ex Senatus vel Magistratus sententia quispiam jussus sit duci.

(*b*) *Exod. 9.*

IV. Elusa Prophetia Montani.

Dixerim plane alia quoque ex causa manifestum reddi ea in re divinum consilium, nimirum ad mendacii arguendam Montaai pseudoprophetiam, quæ uaiversum peae Christiaaum invaserat orbem; multo plures in errorem impulsura, si, quæ prædicta ab eo erant, contrario eventu non fuissent elusa. Dolosa quidem ille arte, quod mala facilius eveaire contingat, quam prospera; quodque conjectura fortasse (ut accidit Gregorio Nazianzeno (*c*) de Juliano Apostata Athenis agente, ex naturalibus signis vera prædicere) Commodi potuisset præsagire sævitiam; bella seditiones, ac immanem proxime ia Christianos persecutionem fore excitandam ille fuerat auguratus. Sed insanam ipsius ac suorum mentem plane patefecit eventus; naa Romanum Imperium a bello quievit (levioribus quibusdam Britannorum velitationibus exceptis) aullum a Commodo est facessitum negotium Christiaais; ut propemodum miraculo adscribendum fuerit, quod sub turpissimo, imma-

(*c*) *Gregor. Nazian. in laud. Basil.*

PAGIUS

Marcum, dum tantum Cæsar esset, duos alios filios genuisse, quorum nulla ab Historiæ Augustæ Scriptoribus mentio, quia, ut videtur, antequam is imperaret, mortem obiere, eamque ob rem ab iisdem prætermissi. In ea Collectione hæ duæ Inscriptiones recitantur: *T. Aurelius Antoninus M. Aurelii Cæsaris filius, Imp. Antonini Augusti Pii, P. P. nepos.* Altera: *T. Ælius Aurelius, M. Aurelii Cæsaris & Faustinæ Aug. filius, Imp. Antonini Aug. Pii nepos.* Ia quibus Inscriptionibus Antoninus non dicitur *Divus*, neque Marcus Aurelius *Augustus*, ideoque ante Antonini mortem dedicatæ, at recte censuit Mabillonius. Bellorius, V. C. ia Dissert. de Nummo Commodi & Annii Veri Cæsarum, qui ia una parte habet: COMMODUS CAES. ANTONINI AUG. FIL. in altera: ANNIUS. VERUS. CAES. ANTONINI AUG. FIL. hos duos Cæsares cum duobus Antonini Pii filiis, suo loco a nobis memoratis, confundit; cum tamen Antonini Pii filii nunquam dignitate Cæsarea exornati fuerint, & diversa prænomina gesserint. Quare Marcus Galerius Antonini filius idem non est cum Annio Vero Cæsare, quod tamen Bellorius colligi putat ea Aanii nomine, quod legitur in Græco Nummo, qui in antica exhibet senioris Faustinæ caput velatum, in postica Annii vultum cum prænomine Marci, & nominibus Annii Galerii Antonini. Nam Annius Verus Cæsar appellatus Annius fuit, quia avus ejus paternus erat Annius Verus, quo etiam nomine proavus ejus vocatus, ut videre est apud Capitolinum in Marco cap. 1.

IV. M. Aurelii filiæ.

Herodianus lib. 1. cap. 2. scribit, Imperatorem Marcum *filias suscepisse complures, & optimis ex ordine Senatorio viris* collocasse. Major nata Lucilla, ut eam is Auctor appellat, quæ Lucio Vero Imperatori nupsit. Altera *Fadilla*, quam Herodianus lib. 1. cap. 16. maximam natu sororem Commodi Augusti etiam nominat, postquam nempe is Lucillam occidisset; tertia Domitia Faustina, ex Epigraphe, quæ in præfata Collectione legitur, nota: *Domitia Faustina M. Aurelii Cæsaris filia, Imp. Antonini Augusti Pii P. P. neptis.* Faustina a matre, Domitia ab avia materna appellata; Capitolinus enim in Marco cap. 1. ait, Marci matrem, fuisse Domitiam Calvillam. Cum autem Domitia Faustina in ea Inscriptione dicatur Cæsaris filia, nata erat antequam pater Augusteam dignitatem consequeretur. Herodianus lib. 4. cap. 6. postquam narravit, Caracallam interfecisse Getam fratrem, quod anno CCXII. factum, ait, eum & Commodi sororem jam *anum*, atque ab omnibus Imperatoribus magno in honore habitam, morte affecisse. Hæc una ex alterutris, antequam Marcus imperaret, ut videtur, nata. Habuit & alias duas filias Marcus, Sabinam scilicet, cujus mentio in Inscriptione Gruteria-

maniſſimo, ac inſuper avariſſimo Imperatore, nullis Chriſtiana religio fuerit talis Principis laceſſita moleſtiis, nec aliorum Gentilium invidentium ex more vexata calumniis; quippe qui omnes ſæviſſimi Imperatoris vel malis oppreſſi, vel minis territi, aut aliorum exemplo perculſi, pavore metuque dejecti, de Chriſtianis ne cogitandi quidem haberent otium, nedum perſequendi facultas eis aliqua ſuppetere videri poſſet.

V. Unde Pax Eccleſiæ.

Unde autem acciderit, ut inter tot tumultus ac turbas Chriſtiani ſolummodo ſecuri agerent, ac poſt longam vexationem quieſcerent, perveſtigandum eſt; cum autem id quidem clementiæ Imperatoris minime poſſit adſcribi; totum eſt tribuendum divinæ virtuti, qua *congregat* (a) *ſicut in utre Dominus aquas maris*: cum nimirum cor impii exæſtuans, & quaſi mare ferveſcens, limite voluntatis ſuæ coercet, imperatque dicens (b): *Uſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos*. Accidit quidem nec abſque divino nutu, ut Marcia, una ex Commodi concubinis, quam prope loco uxoris (ut tradit Herodianus c) habebat (eidem enim honores omnes, velut Auguſtæ, præter ignem, nempe faces accenſas præcedere ſolitas, ejus voluntate tribuebantur) ipſa inquam Marcia fuerit (ut auctor eſt Dio d) Chriſtianorum ſtudioſiſſima: quam quidem, quod magna apud Commodum polleret auctoritate, pro Chriſtianis eum interpellaſſe, par eſt credere. Sed utcumque id acciderit: quod Imperator ſævitiam in omnes longe lateque graſſantem, in Chriſtianos ſolum progredi cohibuerit; quodque gentiles omnes immenſo ſemper odio proſecuti hactenus Chriſtianos, eos vexare jam prætermiſerint, miraculum propemodum reputatur. Qui enim fieri potuit, ut adverſariæ religionis perditiſſimus homo, immo & qui ipſe Deus dici (e), & ut Herculi ſibi ſacra fieri voluit, Chriſtianos deorum omnium hoſtes & contemptores benigne habuerit? Immo quonam pacto ſe a Chriſtianorum injuria valuit cohibere, & ab eorum religionis vexatione temperare, qui (quod ſcribit Lampridius) templa quoque deorum, quos colebat, ſtupris ac humano ſanguine polluit, necnon etiam ſpoliavit? ut merito in eum poſt mortem acclamatum ſit a Senatu: *Hoſtis deorum, qui templa ſpoliavit, unco trahatur*. Sane quidem hoc præſtare, illius ſolius erat, quo mari & ventis imperante (f), fit tranquillitas magna. Sed jam cætera, quæ ſub ejus Imperio facta ſunt, enarremus: prius tamen quæ anni hujus reliqua ſunt, abſolvamus.

(a) *Pſal.* 32.
(b) *Job.* 38.
(c) *Herodian. lib.* 1.
(d) *Dio in Commodo.*
(e) *Lamprid. in Commodo.*
(f) *Matth.* 8. *Marc.* 4. *Luc.* 8.

VI.

In hunc uſque annum vixiſſe oportuit Theophilum Epiſcopum Antiochenum: nam ad finem commentarii ad Autolicum meminit mortis Veri, cum regnaſſet annos (ut ait) decem & novem: ſic enim nominat Marcum Aurelium Imperatorem. Quamobrem corrigendus eſt Euſebius, qui ante annos quatuor ponit in Chronico Theophili ſucceſſorem Maximinum. Immo & hoc ipſo anno, cum adhuc perſecutio Marci tempore excitata, nondum ſedata penitus eſſet, nec plena pax per Commodum reſtituta, ipſum commentarium illum ſcripſiſſe oportuit: nam in fine ipſius de perſecutione adhuc cum ea ſcriberet graſſante meminit; quod ejus verba ſignificant, quæ alia occaſione ſunt a nobis ſuperius recitata. Quod ſi poſt præſentem annum, qui eſt ultimus Marci, & primus Commodi, ipſe ſcripſiſſet; non ea utique de perſecutione adhuc vigente, ſed de pace Eccleſiæ reddita meminiſſet.

Theophilus quando ſcripſit.

Chriſti

PAGIUS

teriana pag. 551. & Lucillam minorem nuptam Pertinaci, cujus meminit Herodianus lib. 4. cap. 6. Lucilla major natu filia poſt Lucii Veri Imperatoris obitum Claudio Pompeiano, ut in Annalibus dicitur, nupta. Duos alios Marci Aurelii generos obſervavi, *Antiſtium Burrhum* anno CLXXXI. Conſulem ordinarium, & *Petronium Mamertinum* anno CLXXXII. Conſulem etiam ordinarium, ut iiſdem annis oſtendo. Sed quarum præciſe Marci filiarum mariti fuerint, mihi incompertum. Porro numerus filiorum Marci male, ut mihi videtur, a variis Viris doctis ex Nummo Fauſtinæ junioris Auguſtæ, qui apud Mediobarbum pag. 230. & in Cimeliis Principum extat, deductus. In ejus poſtica parte cernitur mulier cum ſex puerulis, quatuor ad pedes, & duos brachiis geſtans, cum his verbis circum: TEMPOR. FELIC. id eſt, *Felicitas temporum*. Verum hæc repræſentatio ſymbolica, quæ ideo ad Marci Aurelii genealogiam explicandam nihil conducit. Apud Mediobarbum pag. 186. refertur *Sabinæ*, Hadriani Auguſti conjugis, Numiſma, in cujus averſa parte legitur: PIETAS AUG. S. C. Viſitur figura ſtans ambas manus porrigens duobus parvulis ad pedes ſtantibus. Ibidem pag. 118. exhibetur Nummus Flaviæ Domitillæ, Veſpaſiani conjugis, antequam is imperaret, demortuæ. ut teſtatur Suetonius in Veſpaſiano. In poſtica habetur: PIETAS AUGUST. Repræſentatur figura muliebris ſedens, & pro pedibus puerulus. Pag. 283. habetur Nummus Juliæ Severi Auguſti uxoris, in cujus poſtica, FECUNDITAS S. C. Cernitur figura muliebris ſtans, ſiniſtro brachio puerum tenens, ad cujus pedes duo alii pueri. Denique pag. 239. exhibetur Nummus Lucillæ, Lucii Veri Imp. conjugis, in cujus poſtica, SECURITAS. Cernitur figura ſedens cum tribus infantulis, quorum unus lactens in gremio, duo ad pedes colludunt. Sane ſi quis his Nummis innixus contenderet, Domitillam unicum filium reliquiſſe, Sabinam duos genuiſſe, Juliam tres, & Lucillam etiam tres, is valde falleretur. Neque denique puerulus in Nummo Domitillæ repræſentatus, Titus eſſe poteſt, aut Domitianus; cum prior annum fere triceſimum, poſterior fere viceſimum ageret, quando Veſpaſianus ad Imperium pervenit, & in defunctæ uxoris honorem Numiſmata percuti cœpere.

JESU CHRISTI ANNUS	ELEUTHERI PAP. ANNUS	COMMODI IMP. ANNUS
183.	5.	2.

I. *Romanorum ingens numerus fidem Christianam sequitur.* CHristi anno centesimo octuagesimotertio Commodus tertium adiit Consulatum, collegam habens Antistium Burrhum. Quo tempore, quiescente Ecclesia a persecutione Gentilium, magna facta est multorum accurrentium ad fidem suscipiendam accessio, ac eorum præsertim, qui nobilitate simul cum animi ingenuitate præstarent. Longo enim Christianæ religionis experimento, & ejus cultorum, quos præ oculis semper habebant, excitati virtutum exemplo, erecti animis ad altiorem se considerationem ex imo superstitionis Gentiliciæ efferentes, primum admirari, ac subinde perscrutari, ac denique agnitam veritatem consectari, amplexarique tandem penitus decreverunt. Erant e contrario de falsitate deorum, deque cultus eorum tam aperta stultitia, adeo patentia ob oculos posita argumenta, ut a patriis ritibus desciscere vi quadam quodammodo cogerentur. Quis enim eorum, qui cerneret Faustinam impudicitiæ infamia laborantem, inter divas relatam, templo donatam, & deæ instar sacrificiis celebratam, adeo vecors esset, ut eo conspecto, atque aliis, quæ ibidem Romæ hoc ipso sæculo edita sunt exempla, non confestim quid de diis cæteris esset sentiendum, rationi consentientem sententiam ferret? Quis, rogo, Commodum se ipsum inter deos referentem, & adulantem Senatum (a) ipsum itidem deum Herculem appellantem, eidemque ut deo sacrificantem, æquo animo ferre posset; quin mox sordidæ religionis pertæsus, eam quam cerneret puriorem ac sanctiorem, testatam miraculis, Prophetarum ac Sibyllarum prænunciatam oraculis, atque sanctitate morum excultam religionem capesseret? (a) *Lampr. in Commodo.*

Erat

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5674.

SÆC. II. Anno Urbis 934. Olymp. 240. an. 2. A. C. 182.

⊙ 12. A. ☽ 11. P. 16. April. Indict. 4.

JESU CHRISTI 181. *secund. Baronium* 183.

ELEUTHERI PAPÆ 12.

COMMODI IMP. 6. & 2.

I. *Consules.* [1] AD num I. Coss. L. *Aurelius Commodus Aug. III. & Antistius Burrhus II.* Burrhum cum nota numerali edendum docent Anonymus Cuspiniani & Auctor Chronici Alexandrini. Erat *Burrhus*, seu, ut alii vocant, *Burrus*, sororis Commodi Augusti maritus, ut testatur Lampridius in Commodo cap. 6. ejusque meminit Capitolinus in Pertinace cap. 3. Spanhemius Dissert. II. de Præstantia & Usu Numismatum, & Card. Norisius in Cenotaphiis Pisanis pag. 440. observant; Antiquos propria nomina scribentes, sæpe pro *V* posuisse *Y*. Unde promiscue dixere *Syllam & Sullam*, *Syriam & Suriam*, *Borysthenem & Borusthenem*. Priores porro Consulatus digniores, ideoque propinquis Imperatorum aut Viris illustrioribus attributi.

II. *Imperii Proconsularis Commodi Quinquennalia, ejusque triumphus.* Consulatus Commodi juxta priorem Consulatuum Cæsareorum regulam: Imperii enim Proconsularis Quinquennalia exhibuit. Extat Nummus Commodi apud Mediobarbum pag. 246. in cujus aversa parte legitur; VOTA DECENN. SUSC. TR. P. VI. IMP. IIII. COS. III. P. P. S. C. Tribunitiam Pot. VI. quinto Kalendas Septembris anni elapsi Commodus suscepit, ideoque currenti anno, quo tertium Consulatum gessit, ea solennia exhibuit, & quidem die XVII. Martii posterioris Imperii Augustei natali. Quando enim aliquis Imperator varia hujusmodi festa celebrabat, quilibet dies natalis Imperii, sive Proconsularis, sive Augustei indiscriminatim usurpabatur, ut in dissert. Hypat. ostendi. Cum Quinquennalibus, ut moris erat, triumphum conjunxit. Illum enim præsenti anno de Germanis

trium-

NOTÆ [1] COss. L. *Aurelius Commodus Aug. III. & Antistius Burrhus II.* Male Pagius Commodo *Lucii* prænomen dat, quod *Marci* prænomen post mortem patris sumpserit, ut patet ex lapidibus & nummis. Fabrettus pag. 340. num. 514.

DEDIC. KAL. JUNIIS
IMP. M. AURELIO. COMMODO
ANTONINO. AUG. III.
L. ANTISTIO. BURRO. COS

Prænomen *Lucii* Burro tribuitur in hoc lapide, ex quo illi dandus esse videtur: nota tamen geminati Consulatus abest, ut & in alio lapide apud Josephum Castalionem, Obser. Decad. V. cap. VIII.

DEDICATA EST. KAL. MAI
IMP. COMMODO. III. ET
BURRO. COS.

Gudiana inscriptio, at mendosa.

M. ANTONINO. COMMODO
ET. VIRIO. BYRRHO. COS.

Commodi nummus in Museo Theupolo pag. 547. ubi M. COMMODUS ANTONINUS. AUG. In postica. LIBERTAS. AUG. TR. POT. VI. IMP. IIII. COS. III. Item alius pag. 546. cum TR. POT. VIII. IMP. VI. COS. III. Fasti vulgati: *Commodo III. & Burro, seu Byrro.*

II. Quibus Christiana religio illustrata. Erat adhuc recens Christianorum ope editum in Marcomannico bello miraculum toto terrarum orbe tantopere prædicatum. His accesserat, quod complures in hanc diem pro Christiana religione ab eruditissimis viris editæ fuerant Apologiæ, & in vanitatem ac falsitatem deorum simul ingestæ gravissimæ invectivæ, quibus quilibet animus quamvis durior potuisset facile permoveri. De viris autem clarissimis ad Christianam fidem accedentibus, sic scribit Eusebius (a): *Eodem tempore Commodo Imperium gubernante; nostra religio ad pacatum & tranquillum statum deducta fuit, & pax divina gratia largiente, omnes Ecclesias in toto terrarum orbe occupavit. Quo quidem tempore salutaris Dei sermo hominum mentes cujusque generis adeo attraxit ad piam Dei omnium rerum conditoris religionem cultumque, ut jam Romæ complures & genere illustres & rerum affluentia admodum locupletati, una cum omni familia & cognatione sua se ad suam ipsorum salutem amplexandam reciperent.* Hæc Eusebius de Romanis.

(a) Euseb. l. 5. c. 21.

III. Quod autem pertinet ad externos, illud memorabile & scriptorum monumentis a pluribus consignatum habetur de Lucio Britannorum Rege, qui divina luce mentem perfusus, de Christiana fide suscipienda consilium iniens, legatos ad Eleutherum Papam misit, a quo sacros ministros, qui Christianæ religionis munera obire possent, acciperet. Hæc quidem cum omnes ad Eleutheri referant tempora, erroris arguuntur, qui scripserunt (b), facta sub Marco Aurelio & Lucio Vero fratribus Imperatoribus; nam tempora Eleutheri sedis nullo modo cum ipsorum Imperio congruere, certum est: magis itaque iis assentimur (c), qui sub Commodo id factum esse dixerunt. Sed quid de his in libro de Romanis Pontificibus in Eleuthero scriptum habeatur, huc inferamus: *Hic accepit epistolam a Lucio Britannico Rege, ut Christianus efficeretur per ejus mandatum.* Eadem Beda, Ado, & alii recentiores; sed quod præstat his omnibus, ejus rei memoria antiquis tabulis Ecclesiasticis, ipsis inquam antiquis Martyrologiis in Ecclesia legi solitis, habetur adscripta, cujus rei gestæ narrationem paulo fusius in hunc modum invenimus explicatam.

(b) Beda de gest. Ang. l. 1. cap. 4. & de sex ætat.
(c) Ado in Chr. & alii.

IV. Lucii regia legatio. *Lucius numquam se Christianæ religioni infensum exhibuit, hostemve; sed quod Christianorum miracula simul & vitæ integritatem admiraretur, in eosdem propensior videbatur; amplexusque fuisset jam ante Christianam religionem, nisi avita velut nexibus obligatus esset superstitione; nisi etiam conspexisset Christianos ab Ethnicis ipsis, ut infames vilesque haberi a Romanis ipsis, apud quos summa rerum esse videbatur, & gladio & injuriis assiduo lacerari. Comperit tamen postea, novitque ex Legatis Cæsaris Senatores etiam aliquos Christianos factos esse, & inter alios Pertinacem quemdam, atque Trebellium; Imperatoremque ipsum Marcum Aurelium, victoria eorum precibus obtenta, benigne habuisse Christianos. Quibus his aliisque perceptis, Lucius legationem misit ad Eleutherum Romanum Pontificem per Elvanum & Meduinum Britannos; rogans per eos Eleutherum, ut per se suosque ministros ad Christianam religionem suscipiendam aditum patefaceret; quod & obtinuit. Nam idem Pontifex Fugatium & Donatianum, aliter Damianum in Britanniam misit, qui Regem & alios Christiana religione imbutos sacris initiarent mysteriis; quod & naviter impleverunt:* cum alioqui diu ante (quod testatur Gilda (d) Sapiens) Christi Evange-

(d) Gild. de excid. Britan.

PAGIUS triumphasse, non tantum Eusebius & Marianus Scotus in Chronicis testantur; sed & ostendit Nummus Commodi, quem Patinus in Numismatia Imperatorum producit. In ejus aversa parte repræsentatur quadriga triumphalis cum his verbis circum, TR. P.VI. IMP. IIII. COS. III. P.P. & infra, S. C.

III. Legatos Romam Lucius Britanniæ Rex mittit. Ad num. III. & seq. Usserius lib. de Britannicarum Ecclesiarum primordiis cap. 4. quo anno Lucius Britanniæ Rex Legatos ad Eleutherum Papam miserit, diligenter inquirit, & opiniones, viginti tres ea de re recitat, quarum maxima pars in eo convenit cum Beda & Mariano Scoto, quod initio Pontificatus Eleutheri ea Legatio destinata fuerit. Baronius Lucium Commodo imperante conversum scribit, quod primus tradidit Rogerus *de VVendover* in Chronico circa annum 1335. in lucem edito. Citat pro sua opinione Baronius Adonem in Chronico, qui tamen, quemadmodum & Beda, Hermannus Contractus, Marianus Scotus, aliique plures ab Usserio laudati hanc conversionem ad M. Aurelii tempora retulerunt, quibus longe major fides habenda. Baronius in Annalibus hæc ex vetustioribus monumentis de Lucio prodita esse scribit. *Lucius numquam se Christiana Religioni infensum exhibuit, hostemve: sed quod Christianorum miracula simul & vitæ integritatem admiraretur, in eosdem propensior videbatur: amplexusque fuisset jam ante Christianam Religionem, nisi avita velut nexibus obligatus esset superstitione; nisi etiam conspexisset Christianos ab Ethnicis ipsis, ut infames vilesque haberi, a Romanis ipsis, apud quos summa rerum esse videbatur, & gladio & injuriis assiduo lacerari. Comperit tamen postea, novitque ex Legatis Cæsaris, Senatores etiam aliquos Christianos factos esse, & inter alios Pertinacem quemdam atque Trebellium, Imperatoremque ipsum M. Aurelium, victoria eorum precibus obtenta, benigne habuisse Christianos. Quibus his aliisque perceptis, Lucius Legationem misit ad Eleutherum Romanum Pontificem per Elvanum & Meduinum Britannos: rogans per eos Eleutherum, ut per se suosque ministros ad Christianam Re-*

(a) Edita etiam apud Balæum in catal. & alios.

lium illuc perlatum fuisset. Hæc ex vetustiotibus monumentis de Lucio prodita habentur (a).

V. Status rerum Britannicarum.

(b) Suetonius in Claud. c. 17. & Tacitus l. 10.

Sed qualis fuerit his temporibus rerum Britannicarum status, ut omnis quæ de his posset dubitatio exoriri tollatur, pervestigandum est. Fallitur quidem certe, qui hæc de Lucio Britannico Rege in dubitationem audet inducere, quod putes Britanniam jam olim a Romanis sub Claudio (b) redactam in provinciam nullum habere potuisse Regem. Numquam enim Romani ante hæc tempora tota Britannia potiti sunt; sed in ea complures populos indomitos permansisse liquet, qui Romanis exercitibus negotium sæpe facessérent. Rursum vero eosdem, qui in Britannia populi a Romanis fuerunt debellati, sæpe sæpius desciviisse, ac penitus rebellasse, certum est. Nam, ut de remotioribus temporibus dicere prætermittamus, constat quidem auctore Julio Capitolino (c), sub Marco Aurelio conflatum esse Britannicum bellum, sed per Calpurnium Agricolam, illuc a Marco missum, fuisse compressum. Rursum vero post obitum Marci, imperante Commodo instauratum; adeo ut Britanni (quod scribit Lampridius (d)) voluerint contra ipsum alium creare Imperatorem, recusantes omnino parere Commodo; sed per duces fuisse sedata omnia, idem auctor affirmat. Addit insuper ad hæc Dio (e), Britannicum bellum his Commodi temporibus fuisse omnium maximum, sed per Ulpium Marcellum prorsus extinctum. Tradit enim, Britannos murum illum esse transgressos, qui inter ipsos & Romanorum castra positus erat medius.

(c) Jul. Capit. in Marco.

(d) Lampridius in Commodo.

(e) Dio in Commodo.

VI. Britannia divisa.

Quibus plane significatur, Britanniam sic eo tempore fuisse divisam, ut partem illam, quæ citra murum esset, Romani occuparent, alteram vero trans murum positam Britanni libere possiderent, qui sæpe Romanos murum illum egressi præliis provocarent. Sic igitur quod dicunt Lucium Regem fuisse Britanniæ, nihil prohibet, quantumvis Romani ex parte insulam detinerent, quin alterius ejus partis, quam Britanni libere possiderent, Rex esse potuisset. Auctor est enim Ælius Spartianus (f) (quod superius dictum, in memoriam revocare, res de qua agitur, exigit) ab Hadriano Imperatore, cum in Britanniam perrexisset, murum per octoginta millia passuum esse ductum, qui barbaros a Romanis divideret; alium insuper murum, sed cæspititium superinduxisse Antoninum Pium, Julius Capitolinus affirmat in Pio. Sic videas magnam partem Britanniæ fuisse liberam, nec paruisse Romanis. Potuit insuper & Lucius aliquis esse Regulus sub Romana ditione in Britannia positus, Romanoque Imperio parens, secundum ea quæ a nobis in Romano Martyrologio in Eleuthero Papa (g) scripta sunt. At de Lucio satis. Cæterum quod ad Britannos spectat, qui Romanum ferre jugum noluissent, subjecisse colla Christo, fideque Christiana imbutos Tertullianus (h), qui his vivebat temporibus hoc miratus testatur, aitque: *Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo sunt subdita*: & inferius de iisdem & aliis; *Quid de Romanis dicam, qui legionum suarum præsidiis Imperium suum muniunt, nec trans istas gentes porrigere vires regni sui possunt? Christi autem regnum & nomen ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur, &c.*

(f) Spartianus in Hadriano.

(g) Die 26. Maii.

(h) Tertul. adver. Jud. cap. 7.

VII.

Quod autem tum ex Eusebio, tum ex Lucii Actis dictum est, his temporibus Commodi, complures clarissimos viros religionem Christianam sectatos esse. ad hæc spectat, quod habet Tertullianus (i) de Consulari viro, qui Christianus cum fuisset, ac Consulatum gessisset, postea lapsus

(i) Idem in Car. ad Senator. Christianus Consularis apostata.

PAGIUS *ligionem suscipiendam aditum patefaceret*, *quod & obtinuit. Nam idem Pontifex Fugatium & Duanianum, aliter Damianum in Britanniam misit, qui Regem & alios Christiana Religione imbutos sacris initiarent mysteriis; quod & naviter impleverunt*. Eandem rem narrant Magdeburgenses Centur. 2. cap. 2. colum. 8. licet verbis aliis ac plenioribus, usque ad hanc phrasim, *quibus his aliisque perceptis*, &c. Sed hæc ex vetustis monumentis minime descripta, verum plane fabulosa, cujus fabulæ originem Usserius laudatus detexit. Legerat in Hectore Boethio lib. 5. Historiæ Balæus Centuria prima cap. 19. *Lucium de Christianorum pietate & miraculis, a Romanis in Britanniam sub Trebellio & Pertinace meventibus permulta audisse*. Quod ille hunc in modum amplificat; *Erat Lucius aliquantulum (ut apparet) in Christo paupere cum Judæis scandalizatus. Nam licet a centum & amplius annis propagata fuisset pro Britanniam Christiana Religio, et nihilominus debito videbatur caruisse splendore, quo illuc usque administrata fuisset per solos pauperes, abjectos & simplices homines, saltem non fulcita Romana auctoritate. Cum audisset igitur per Cæsaris Legatos, Trebellium & Pertinacem, Romanorum illustres aliquot acquiescente persecutione, illam admisisse, cogitabat aliquanto eam ipse digniorem*. Ista negligentius Magdeburgenses percurrentes, ipsos Legatos pro illustribus illis Romanis acceperunt, a quibus Religionem Christianam susceptam fuisse; Luciumque Cæsaris Legatos audivisse voluit Balæus. Atque hæc, inquit Usserius, vera origo est jocularis hujus fabellæ, quæ prorsus rejicienda. Illud enim ridiculum, comperisse Lucium ex Legatis Cæsaris, Senatores etiam aliquos Christianos factos esse, & inter alios Pertinacem quemdam atque Trebellium. Neque enim alius fuit Pertinax iste, quam ille ipse, qui sub Commodo Imperatore Legatus missus est in Britanniam, ut docet Capitolinus, eique postea in Imperio successit: quem Christianum factum fuisse, nullus sibi persuaserit.

ipsus miser, inter sacerdotes Isidis profiteri cœpit; quem idem auctor, scripto ad eum carmine, acriter objurgavit. Quisnam fuerit iste, qui Senator & Consul quoque (ut idem Tertullianus ait) etiam philosophum fingeret, haud satis compertum habemus. Scimus tamen iis ipsis temporibus Commodianis accidisse, ut, cum Princeps Commodus ejus deæ cultui addictissimus esset, alii adulantes, eidem numini propensiorem cultum exhibuerint. De Commodo quidem testis est Lampridius, qui in Commodo hæc de eo ait: *Sacra Isidis coluit, ut & caput raderet, & Anubin portaret*. Sed & Spartianus (a), cum agit de Pescennio Nigro: *Hunc in Commodianis hortis in porticu curva pictum de musivo inter Commodi amicissimos videmus sacra Isidis ferentem; quibus Commodus adeo deditus fuit, ut & caput raderet, & Anubin portaret, & omnes partes expleret*. Hæc cum dicat de Commodo & Pescennio Nigro Spartianus; haud mirum videri debet, eadem ab eodem Consule factitata, in quem Tertullianus scriptis invehitur.

(a) Spartian. in Pescennio Nigro.

VIII. Suscepta & retenta sacra Isidis.

At susceptis semel Romæ Isidis sacris, quæ sæpe majores fuerant aversati, non solum his temporibus Commodi, sed aliis quoque posterioribus (quod ea religio postularet) Romanorum proceres sacris Isidis initiari consueverunt. Nam de temporibus suis sub Christiano Imperatore Ambrosius (b) hæc ait de quibusdam Gentilibus Romanorum proceribus: *Et cum ipsi capita & supercilia sua radant, si quando Isidis suscipiunt sacra; si forte Christianus vir attentior sacrosanctæ religionis vestem mutaverit, indignum facinus appellant. Equidem doleo tantam esse in mendacio observantiam*. Hæc ipse.

(b) Ambrosius ad Sabinum.

IX. Solitæ pingi formæ nobilium Isiacorum.

Sed admiratione plane dignum, quod hujusmodi Isidis sacerdotio fungentium (ut egregium nobilitatis monumentum) consueverint ea forma composita imagines pingi: nam quod de effigie Nigri Spartianus narrat, de apostata Consulari Tertullianus idem his versibus tradit:

Teque domo propria pictum cum fascibus ante,
Nunc quoque cum sistra faciem portare caninam:
Hæc non humilitas, sed humilitatis imago est.
Aedibus illa tuis semper monumenta manebunt.

X. De Consulari apostata, & cultu Isidis.

Hisce igitur Isidis sacris turpiter initiatus Senator Consularis a fide transfuga, turpissime quoque, quod Christianus aliquando fuisset, ad simulactum Isidis accedens, veniam miser precatus est, ut his carminibus idem docet Tertullianus:

Rumor & ad nostras pervenit publicus aures,
Te dixisse: Dea erravi, ignosce, redivi.
In quem auctor deejusdem deæ sordido cultu superius agens hæc ait:
Quis patiatur enim te Matrem credere magnam
Posse deam dici, rursusque putare colendam,
Cujus cultores infamia turpis inurit?
Namque sacerdotes tunicis muliebribus iidem
Interius ritum cultu interiore fatentur:
& paulo post:
Si quis ab Isiaco Consul procedat in Urbem.
Risus oris erit. Quis te non rideat autem.
Qui fueris Consul, nunc Isidis esse ministrum?

XI. Gentilicius qui pravus usus in Christianos irrepsit.

Sed quisnam esset cultus, his temporibus Commodi, Matris deorum Romæ, non inutile putamus hic Herodiani verbis referre, quo arguatur Gentilitius inter Christianos mos detestandus inolitus; ait enim (c): *Veris initio, stato solemnique die. pompam Matri deum Romani celebrant: in ea, quæ apud quemcumque sunt divitiarum præcipua, supellexque pleraque Imperatoria, materiæ aut artis spectandæ, perferri ante deam solent:* At hæc abolita; sed prosequitur: *Passimque omnibus ludendi licentia permissa, sic ut personas induunt, quas cuique libitum, nullamque non magistratuum quoque imaginem, prout cujusque studium repræsentent, sic ut non temere a fulsis veros dignoscas. Putavit hoc Maternus idoneum celandis insidiis tempus, &c.* Pergit narrare historiam de famosissimo latrone, qui sic his diebus persona ex more contectus, machinatus occidere Commodum Imperatorem, Romam venit. Porro hi ferme illi videntur esse ludi, quos eodem propemodum anni tempore, licet non matri deorum, sed insania quadam perciti levissimi Christianorum personati agere consuescunt, quos Bacchanalibus alii assimilarunt. Sed hæc obiter occasione Consularium virorum, Christi fidem suscipientium.

(c) Herodian. lib. 1.

JESU CHRISTI ANNUS 184.	ELEUTH. PAP. ANNUS 6.	COMMODI IMP. ANNUS. 3.

I. Annus Christi centesimus octogesimus-quartus, Petronii Mamertini & Trebellii Rufi Consulatu in Fastis adscribitur. His primis annis Commodi Imperatoris (certum quippe annum haud designare licet) innotuit divinæ Scripturæ nova translatio facta a Theodotione. Cum enim Epiphanius (a) editam eam sub Commodo Augusto dicat, constetque S. Irenæum (b) his temporibus ejusdem Commodi & Eleutheri Papæ scribentem, ejusdem editionis meminisse; certe quidem ad hæc priora potius quam posteriora Commodi tempora esse referenda videtur. Tertia hæc translatio dici consuevit; primam enim numerant illam nobilissimam Septuagintaduorum a Christianis olim atque Judæis ipsis frequentiori usu receptam; secundam autem sub Hadriano (ut suo loco meminimus) ab Aquila Pontico elaboratam; hanc vero tertiam sub Commodo editam.

(a) Epiph. l. de mensur. & ponder.
(b) Iren. l. 3. c. 24.
Theodotionis translatio & aliorum.

Verum quarta hæc ordine recensenda esset, si illius omnium antiquissimæ ratio haberetur, quam, antequam regnaret Alexander Magnus, incerto auctore in lucem prodiisse ferunt, quæ & Græcis philosophis, ut inter alios Platoni (auctor est Clemens Alexandrinus c) innotuit; sed quod ejus nullum extet exemplar, & an integra fuerit, ignoretur, nec quo auctore fuerit elucubrata, in comperto esset, desiit inter alias numerari, cum præsertim nulla de ea habita ratio videatur, ut quæ & ipsis quoque Judæis incognita haberetur; nam Philo (d) Judæus illam primam omnium nominat (nec ullam antea factam affirmat) quæ Alexandriæ tempore Ptolemæi Philadelphi a Septuagintaduobus interpretibus summo studio est confecta. Dicturi sumus de hac paulo fusius, cum agemus de Hexaplis Origenis.

(c) Clem. Alex. Strom. lib. 5.
(d) Philo in vita Moysi.

Quod autem pertinet ad Theodotionem, de II.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5675.

SÆC. II. Anno Urbis 935. Olymp. 240. an. 2. A. C. 182.

☉ 23. G. ☽ 22. P. 8. April. Indict. 5.

JESU CHRISTI 182. *secund. Baronium* 184.

ELEUTHERI PAPÆ 13.

COMMODI IMP. 7. & 3.

I. *Consules.* [1] Ad num. I. & seqq. Coss. *Petronius Mamertinus & Trebellius Rufus.* Erat Mamertinus sororis Commodi Augusti maritus, ut discimus ex Lampridio in Commodo cap. 7. ideoque ipso Imperii initio Consulatus in eum collatus.

II. *Vicennalia Imperii Cæsarei Commodi.* Vicennalia Imperii Cæsarei anno uno Commodus anticipasse videtur, quod prioris ejus Imperii Augustei Quinquennalia in annum sequentem inciderent, neque duo istiusmodi festa, idem Imperator eodem anno unquam celebrarit.

III. Auctor Chronici Alexandrini sub Consulatu Marcelli, ut ipse vocat, & Æliani anno CLXXXIV. gesto sit: *His Consulibus Theodotio quispiam, in Ponto natus, Marcionis Hæresiarchæ (qui & ipse Sinope Ponti oriundus erat) posthumus & successor: alienus & ipse postea a Marcione in Judaismum inclinavit, illorumque (Judæorum, inquam) literas & linguam complexus, edidit non pauca jam ante per septuaginta duos Interpretes vulgata & reddita, ut Epiphanius Cypri Episcopus refert*, libro scilicet de Ponderibus & Mensuris. Quare Versio Theodotionis eo anno, quo Commodus Quinquennalia Imperii post patris mortem suscepti celebravit, publicata. Theodotionis mentionem facit Irenæus in libris contra Hæreses, quos Pontificatu Eleutheri scriptos constat, ipso Irenæo teste in libro tertio illius Operis. Quare existimavit Auctor Chronici Alex. Eleutherum

Theodotio & S. Irenæus Opera sua publicant.

NOTÆ [1] Coss. *Petronius Mamertinus, & Trebellius Rufus.* Relandus ita exhibet: *C. Petronius Mamertinus, & Cornelius Rufus.* Oudiana inscriptio apud eumdem.

KAL. MART. C. PETRONIO
MAMERTINO. ET CORNELIO
RUFO. COS.

Fragmentum apud Gruterum pag. IX. 3.

E. P. COS......
AMERTINO. ET. RU....

Andreas Schottus Observat. lib. V. cap. XXXII.

DEDIC. KAL. MART.
MAMERT. ET RUFO. COS.

Fabrettus pag. 351. ex figlina.

VETTIO. RUFO. ET POMP.
MATER. COS.

Antiquæ inscriptiones Etruriæ P. I. pag. 301. num. 35.

POSITA. IDIB. APRIL.
MAMERTINO. ET RUFO. COS

Fasti vulgati: *Mamertino & Rufo.*

Suffectos faciunt hoc anno ex *Kal. Jul. Æmilium Junium, & Atilium Severum.* De quibus Lampridius in Commodo cap. IV.

Qualis Theodotion fuerit,

(a) Euthym. in Panoplia.

(b) Euseb. l.3. cap.8.

(c) Iren. lib.3. cap. 24.

de quo est sermo; tradunt hunc (a) Tatiani auditorem fuisse, ejusque dogmata esse sectatum, moxque se Marcionitis adjunxisse, neque tamen apud eos diu potuisse consistere, sed ad Judæos transisse; jamque proselytum eam subiisse provinciam, ut ex Hebræo in Græcum volumina sacra transferret. Sed Eusebius (b) eum Ebionæum appellat, sicut & S. Hieronymus, ea fortasse ratione, quod dicat S. Irenæus (c) Ebionæos translationem Theodotionis, sicut & Aquilæ Pontici, esse sectatos; huncque patria Ephesium nominat: quamobrem miramur eundem ab Epiphanio Ponticum appellatum. Sed multo magis mirandum, quod post Symmachum ponat Theodotionem, cum ille Severi temporibus suam promulgaverit editionem; Theodotion vero sub Commodo. Locutus enim de Symmacho, hæc idem ait (d): *Post hunc autem mox sequenti progressu temporis, hoc est, circa secundi Commodi regnum, qui regnavit post prædictum Commodum Lucium Aurelium annos tredecim; Theodotion quidam Ponticus ex sectatoribus Marcionis hæresiarchæ Sinopitæ, infensus & ipse illius hæresi, & ad Judaismum declinans, & circumcisus, & Hebræorum linguam ipsorumque elementa edoctus, privatim etiam ipse interpretationem, & pleraque consonanter cum Septuagintaduobus edidit. Habebat enim hic plurima exercitia, ex consuetudine Septuagintaduorum.* Hæc Epiphanius; & ne putes eum de alio Commodo fuisse locutum, quam de quo agimus, hæc inferius subdit: *Post Antoninum Pium regnavit Marcus Aurelius Antoninus, qui & Verus, annos decem & novem; post hunc Commodus regnavit annos tredecim; cujus tempore Theodotionem cognitum esse diximus, qui quartam interpretationem edidit; huic successit Severus, &c.*

(d) Epiph. de mensur. & pond.

III. Theodotionis versio cur quarta numerata.

Sic igitur post Commodum ponit Severum (ut plane nulla possit esse suspicio ipsum in his esse hallucinatum) quod Symmachi tertiam, Theodotionis quartam dicat, dici non potest mendum in codicem irrepsisse; sed id accidisse S. Epiphanio, quod & S. Athanasio (e), qui etiam quarto loco Theodotionis interpretationem numerat, cum nec ipsum latuerit, Severum regnasse post Commodum. At vero id ab eis ea ratione esse factum apparet, quod non ordine temporum easdem numerarunt editiones, sed sicut in Hexaplis ab Origene positæ essent, in quibus tertio loco Symmachi, quarto vero erat Theodotionis editio collocata, alio prætextu, quam temporum ordine, iisdem sic ab eo dispositis, ut dicemus.

(e) Athan. in Synopsi in fin.

IV. Theodotionis versio non explosa.

Porro versionem Theodotionis, licet perfidi, quique ex cloacis hæreticorum in lacunas se merserit Judæorum, antiquiores Ecclesiastici tractatores minime despexerunt, nec Ecclesia eam ut hominis infidelis proscripsit quippe quæ Danielem ab eo translatum (ut tradit Hieronymus (f) insequentiorem usum olim recepit. Cujus rei causa ex multis ea reddi posse videtur, quod ad coarguendos Judæos plurimum valere conspicerent, si ea editio afferretur, quæ ab infensissimo Christianorum hoste, Judæorum tamen studiosissimo fuisset elaborata. Hanc tamen ab Origene asteriscis & obelis appositis fuisse censura notatam, ut quæ deessent, quæve abundarent, manifesta fierent; idem S. Hieronymus (g) tradit, qui & hæc subdit: *Cum* (inquit) *omnes Christi Eccle-* *siæ*

(f) Hier. in præfat. in Daniel.

(g) Idem. ubi supr.

PAGIUS

therum anno CLXXXIV. adhuc in vivis fuisse; cumque anno CLXXXV. Eleutherus ad cœlestem patriam migrarit, libros suos contra Hæreses alterutro anno scripsit Irenæus, juxta Auctoris Chronici Alex. sententiam.

IV. Liber Aristea suppositius.

Baron. an. 231. n.xxix.& seqq.

Libellus Aristeæ *de Legis Divinæ ex Hebraica lingua in Græcam translatione per septuaginta Interpretes*, inter suppositios censetur a Viris doctissimis, tum ex Catholicis, tum ex Protestantibus. Nec refert, quod Sancti Patres *Aristeæ* Historiam tanquam veram narrationem Operibus suis inseruerint; nam ea utrum esset vera, necne, non erat cur critice inquirerent, quandoquidem Græca septuaginta Seniorum versio, qua tunc Ecclesia utebatur adversus Judæos, qui contextum Hebræum inter disputandum Christianis passim opponebant, illius fidem egregie tuebatur. Neque erat, quod Patres versionem illam non amplexarentur, quam Judæi penitus rejicere non poterant. Hieronymus ea, quæ in omnium ore vulgo habebantur de septuaginta Interpretum cellulis, evertere non dubitavit: *Nescio*, inquit, *quis primus Auctor LXX. cellulas mendacio suo struxerit*. Justinum deinde cellarum testem oculatum deridet, ut virum simpliciorem, qui Judæorum fabulas arripuerit. Similiter non veritus est in eodem argumento a reliquis Patribus discedere, dum Aristeæ ipsius & Josephi auctoritate communitus septuaginta Interpretes *contulisse*, non vero *prophetasse* asserit: *Aliud est enim*, inquit, *Vatem, aliud est esse Interpretem: ibi Spiritus ventura prædicit, hic eruditio & verborum copia, ea quæ intelligit, transfert*. Universa libri Aristeæ oratio ita composita est, ut a Judæo quodam Hellenista, gentis suæ amantissimo, constructa fuisse videatur. Qua de re legendi Scaliger in Notis ad Chronicon Eusebii, Valesius in Notis ad lib.5. Hist. Eusebii cap.8. Humfredus *Ody* in Dissertatione contra Historiam Aristeæ de Interpretibus, aliique plures. Licet autem Historia, quæ sub Aristeæ nomine circumfertur, commentitia sit, male tamen quis inde translationi, quæ diu in Synagoga & in Ecclesia fidem obtinuit, detraheret. Ea ab Apostolis laudata, neque alio instrumento Fides Christiana per universum Orbem propagata est. Eam adhuc pleræque Ecclesiæ retinent, neque etiam ætate nostra aliam forte retineret Orbis Catholicus, nisi novam Hieronymus ex Hebraicis fontibus translationem concinnasset; ad quam conversionem, quæ non immerito postea in Ecclesiæ usum cessit, gravissimis rationibus adductus est Hieronymus, inquit Simonius in Disquisitionibus Criticis de variis Bibliorum editionibus cap. 13.

sta tam Græcorum, quam Latinorum, Syrorum, & Ægyptiorum, hanc sub asteriscis & obelis editionem legant; ignoscant invidi labori meo, qui volui habere nostros, quod Græci in Aquilæ, Theodotionis & Symmachi editionibus lectitant. Et si illi in tantis divitiis doctrinarum non contemnunt studia Judæorum hominum, cur Latina paupertas despiciat hominem Christianum? Et adversus Ruffinum (a) eadem querela expostulans ait: *Quod si apud Græcos post Septuaginta editionem, jam Christi Evangelio coruscante, Judæus Aquila, Symmachus, & Theodotion Judaizantes hæretici sunt recepti, qui multa mysteria Salvatoris subdola interpretatione celarunt, & tamen in exemplis habentur apud Ecclesias, & explanantur ab Ecclesiasticis viris: quanto magis ego Christianus, & de parentibus Christianis natus, & vexillum Crucis in mea fronte portans, cujus studium fuit omissa repetere, depravata corrigere, & sacramenta Ecclesiæ puro & fideli aperire sermone, vel a fastidiosis, vel a malignis lectoribus non debeo reprobari.*

(a) Idem in Apolog. advers. Ruffin.

V. Usi sunt igitur Patres Theodotionis Interpretatione, adhibita censura Origenis; at non sic quidam hæretici, de quibus hæc Philastrius (b): *Sunt hæretici, alii, qui Theodotionis & Symmachi itidem interpretationem diverso modo expositam sequuntur, non illam beatissimorum priorum, quam Ecclesia Catholica colit & prædicat.* Fertur ejusdem Theodotionis alia editio ex Hebræo in Syriacam linguam versa, Fuit & quorumdam opinio (c), ejusdem Theodotionis esse Paraphrasim Jonatæ nuncupatam. Sed cum de his nihil certi affirmari possit, a nobis consulto prætermittitur.

(b) *Philastr. cap.* 142.

Alia Theodotionis versio & Paraphrasis Chald.

(c) *Sixt. Bibl. lib.* 4. *vers. Syr.*

JESU CHRISTI ANNUS 185. | ELEUTHERI PAP. ANNUS 7. | COMMODI IMP. ANNUS 4.

I. Sequenti anno Domini octogesimoquinto supra centesimum, Commodus quartum adiit Consulatum cum collega Aufidio Victorino: quo tempore pace concessa Ecclesiæ, cum in multis aliis locis, tum apud Indos Christiana religio fœlicissime propagatur. Etenim Pantænus Christianus philosophus, Alexandriæ sub Juliano Episcopo docens, ad Indos Evangelii prædicandi consilio profectus est. Rem gestam his paucis narrat Eusebius (d): *Eodem tempore* (cum scilicet, imperante Commodo, Julianus sederet Alexandriæ) *Pantænus, vir omni humaniore litteratura præstantissimus, institutioni Christianorum illic præficitur. Quo quidem*

De Pantæno Philosopho Christiano.

(d) *Euseb. l.* 5. *cap.* 10.

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 1676.

SÆC. II. Anno Urbis 936. Olymp. 240. an. 3. A. C. 183.

☉ 24. F. ☽ 13. P. 32. Mart. Indict. 6.

JESU CHRISTI 183. *secundum Baronium* 185.

ELEUTHERI PAPÆ 14.

COMMODI IMP. 8. & 4.

I. *Consules.* [s] AD num. I. Coss. *L. Aurelius Commodus Aug. IV. & Victorinus II.* Hunc enim cum nota numerali edendum ostendit Inscriptio Gruteriana pag. 35.

II. Consulatus Commodi juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam; Quinquennalia enim Imperii Augustei vivente patre suscepti dedit, ut constat ex Nummo qui extat apud Mediobarbum pag. 148. inscripto: M. COMMODUS ANTONINUS AUG. PIUS BRIT. In postica: VOTA DECENN. SUSC. TR. P. VIII. IMP. VI. COS. IIII. P. P. S. C. Visitur figura sacrificans coram ara. Sed hæc festivitas anno uno dilata fuit; cum anno præcedenti, quo sextus prioris ejus Imperii Augustei absolutus est, celebrari debuisset, ut moris erat; ac præterea die XVII. Martii posterioris ejus Imperii Augustei natali peracta est; mense enim Augusto hujus anni Tribunitiam Pot. IX. Commodus iniit; qui cum in

Quinquennalia prioris Imperii Augustei Commodi.

NOTÆ [s] COss. *L. Aurelius Commodus Aug. IV. & Victorinus II.* Scribendum M. non L. *Commodi* prænomen. Gruterus pag. xxxv. 1.

IMP. COMMODO. AUG. PIO. FELICE.
IIII. ET VICTORINO. II. COS.

Alias inscriptiones cum horum consulum nominibus vide apud Relandum in Fastis hujus anni, in quarum aliquibus prænomen ac nomen *Victorini* est *M. Aufidius*; in Gudiana vero *M. Aurelius*; rectius in Ligoriana veteris Latii tom. III. pag. 161. ubi *M. Aufidius* appellatur. At Relandus non vidit tabulam Fratrum Arvalium editam a V. C. Philippo a Turre Episcopo Adriensi in Monumentis veteris Antii pag. 388. in qua legitur.

IMP. CAES. M. AUR. ANTONINO. AUG. IIII.
C. AUFIDIO. VICTORINO. II. COS.

Itaque *Victorini* prænomen est *Caius*, non *Marcus*. Hinc hujus anni consules ita nominandi: *M. Aurelius Antoninus Commodus Aug. IV. & C. Aufidius Victorinus II.*

Fabrettus pag. 248.

K. F. COMMODO. IIII. COS.

An-

dem in loco, consuetudine ab antiquis temporibus ducta, sacrarum litterarum schola habebatur, quæ est ad nostrum usque ætatem continuata; quam sane ab hominibus cum politiore doctrina & eloquentia mire instructis, tum sacrarum litterarum studio probe exercitatis, frequentatam accepimus. Pantænus, de quo paulo ante dixi, disciplinæ philosophorum, qui Stoici appellati sunt institutus, eodem temporis momento cum primis excelluisse traditur. Quem amore ardentissimo erga sacram Scripturam flagrantem tantum studii in illa propaganda posuisse ferunt, ut præco Evangelii Gentibus, quæ Orientem incolebant ordinatus, ad Indorum usque regiones sese conferret.

II. *Erant autem, erant inquam ad id temporis complures verbi prædicatores & fideles nuncii; qui divino Apostolorum imitandorum studio inflammati, magna adjumenta tum ad Verbum Dei in animis hominum exædificandum, tum ad id augendum afferebant. Quorum e numero unus erat Pantænus ille, quem ad Indos perrexisse diximus; ubi, ut fertur, Evangelium Matthæi (quod ante ejus adventum ibi fuerat receptum) in manibus quorumdam, qui in illis locis Christum profitebantur, reperit; quibus Bartholomæum unum ex Apostolis prædicasse, illisque Matthæi Evangelium litteris Hebraicis scriptum reliquisse, & illud ipsum ad monstratam tempus reservatum constat. Sed idem Pantænus (a) in multis præterea aliis doctrinæ Ecclesiasticæ studiis; apud Alexandriam, claram satis & nobilem vitam optimo & admirabili fine conclusit; tam viva voce discipulos instruens, quam etiam librorum monumentis thesauros scientia posteris relinquens.* Hucusque Eusebius.

Pantænus Indis prædicat Evangelium.

(a) Idem eod. l. cap. 2. ex versione Ruffini.

Verum ejus profectionem in Indiam sub successore Juliani Demetrio Episcopo contigisse testatur S. Hieronymus (b): ab eodemque missum fuisse, id exposcentibus illius gentis legatis. Porro quos Indos dicunt, fuisse Brachmanas alibi idem S. Hieronymus (c) confirmat.

(b) Hieron. de Script. Eccl. in Pantæno.

(c) Hieron. ad Magnum ep. 84.

III. Reliquit post se Pantænus complures suæ eruditionis ac pietatis hæredes; sed inter omnes ejus discipulos laudatissimus fuit Clemens Alexandrinus, de quo suo loco plura. Ceterum quantum Pantænus reliquis suæ ætatis Ecclesiasticis doctoribus eruditione excelluerit; ex iis quæ idem Clemens (d) numerans suos quos diversis in locis audisset magistros, tradit his verbis, potest intelligi: *Non (inquit) mihi est hoc opus scriptura artificiose comparata ad ostentationem, sed mihi ad senectutem recondantur monumenta, oblivionis medicamentum, vere imago & adumbratio evidentium & animatarum illarum orationum, quas dignus habitus sum qui audirem, & virorum beatorum, quique re vera erant maximi pretii & æstimationis. Eorum unus quidem in Græcia Jonicus, alii vero in Magna Græcia, alter eorum erat ex Cœlesyria, alter ex Ægypto, alii autem ex Oriente, ex eis alter quidem Assyrius, alter vero in Palæstina Hebræus ex alto ducta origine.*

Panteni Philosophi excellentia.

(d) Clem. Alex. Strom. lib. 1.

IV. *Cum autem in eum ultimum incidissem (erat autem primus potestate) conquievi in Ægypto, venans, ea quæ latuerant, Sicula re vera apis prophetici & Apostolici prati flores decerpens, sincerumquamdam & incorruptam cognitionem ingeneravit eorum, qui audiebant, animis; sed qui veram quidem beatæ doctrinæ servabant tra-*

Clemens Alexandrinus nactus Pantænum quievit.

PAGIUS In antica *Britannicus* appelletur, & hoc nomen in Nummis Tribunitia Potestate IX. notatis crebro occurrat, apparet, bellum Britannicum, quod, ut inquit Xiphilinus, *omnium longe maximum fuit*, hoc anno inchoatum esse, & Commodum, qui antea dicebatur *Imperator V.* propter victorias a Legatis, per quos illud bellum gessit, reportatas, nuncupatum esse *Imp. VI.* Cum autem Perennis, quando bellum Britannicum cœptum, adhuc in vivis esset, Xiphilino & Lampridio in Commodo cap. 6. testibus, liquet, Mediobarbum laudatum deceptum esse, dum scripsit, Perennem anno superiori occisum, eumque perperam belli Britannici initium in annum sequentem distulisse. De hoc bello loquitur Baronius anno secundo Commodi.

NOTÆ Antiquæ Inscriptiones Etruriæ P. I. pag. 112. n. 93.

IMP. COMMODO. AUG. PIO.
FELICE. IIII. ET VICTORINO. II. COS.

Inscriptiones aliæ apud Relandum, in quibus *M. Aufidius Fronto Pronepos M. Cornelii Frontonis Cos. & nepos Aufidii Victorini Præfecti Urbis Consulis II.*
Vulgati Fasti: *Commodo IV. & Victorino.*
In tabula Fratrum Arvalium apud Philippum a Turre, de qua supra, suffecti consules hi subjiciuntur.

L. TUTILIO PONTIANO GENTIANO
COS. VI. ID. FEBRUAR.

Mox. M. HERENNIO. SECUNDO.
M. EGNATIO POSTUMO COS.
III. ID. MAI. Exinde. IISDEM
COS. XVI. K. IUN.

Vide de his Consulibus eundem Adriensem episcopum pag. 100.

traditionem, statim a Petro & Jacobo, Joanne & Paulo sanctis Apostolis (filius a patre accipiens, pauci autem sunt parentibus similes.) ad nos quoque, Deo volente pervenerunt illa a majoribus data, & Apostolica deposituri semina. Hæc Clemens, per eum, quem in Ægypto demum convenit, intelligens Pantænum philosophum. Quod si augurari licet de ceteris putamus, per eum quem in Græcia nactus est, intelligi Dionysium Corinthiorum Episcopum, vel Cajum, per Syrum, Theophilum Antiochenum, per Assyrium, Bardesanem; & per Palæstinum, Theophilum Cæsariensem, de quo inferius sub Victore Papa plura dicturi sumus; sed præstabat his omnibus Pantænus, ipsius Clementis sententia; qui cum non solum doctrina, sed & vitæ sanctitate enituerit, ejus dies anniversaria in tabulis Ecclesiasticis (a) adnotata legitur. At de Pantæno satis.

Præceptores Clementis.

(a) Martyrol. Rom. 7. Julii.

JESU CHRISTI ANNUS 186. | ELEUTHERI PAP. ANNUS 8. | COMMODI IMP. ANNUS 5.

I. CHristi anno centesimo octogesimosexto Marcello, & Æliano Coss. anno quinto Commodi Imperatoris; Hierosolymis (inquit Eusebius (a) *ordinatur Episcopus Maximus ordine vigesimussextus; post quem vigesimusseptimus Antonius, vigesimusoctavus Valens, vigesimusnonus Dolichianus, trigesimus Narcissus, trigesimusprimus Ælius, trigesimussecundus Germanio, trigesimustertius Gordius, trigesimusquartus rursum Narcissus. Tantis apud Hierosolymas Episcopis constitutis, non potuimus discernere tempora singulorum, eo quod usque in præsentem diem eorum epi-*

(a) Euseb. in Chronic., & hist. li. 5. c.12.

Episcopi Jerosolymitani.

PAGIUS

SÆC. II. Anno Urbis 937. Olymp. 240. an 4. A. C. 184.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5677.

☉ 25. ED. ☽ 14. P.19. April. Indict. 7.

JESU CHRISTI 184. *secund. Baronium 186.*

ELEUTHERI PAPÆ 15.

COMMODI IMP. 9. & 5.

I. Consules. [1] AD num.I. Coss. *M. Eggius Marullus*, & *Cn. Papirius Aelianus*, ut ostendit Card. Norisius in Epist. Consulari ex Inscriptione Romana a Sponio recitata. *Marcellus* itaque ab Auctore Chronici Alex. Baronioque propositus, Consul tantum suffectus fuit.

II. *Quinquennalia posteriora Imperii Augustei Commodi.* Commodus Quinquennalia Imperii post patris mortem initi celebravit, ut demonstrat Nummus apud Mediobarbum, in cujus postica legitur: VOTA DECENN. SUSC. TR. P. VIIII. IMP. VI. COS. IIII. P. P. S. C. Visitur figura sacrificans coram ara. Tribunitia Pot.IX. adhuc in cursu fuit usque ad V. Kalend. Septemb. hujus anni, quo decimam iniit. Atque hinc liquet, non tantum Commodum fuisse primum, qui Vota Quinquennalia in Nummis expresserit, sed etiam Imperatores tot Quinquennalia & id genus festa repræsentasse, quot modis in Imperium vocati fuissent. Quare quia Commodus primum a patre Cæsar dictus, postea Imperio Proconsulari donatus, tum in Augustei Imperii consortium allectus, ac denique quia post patris obitum solus imperavit, quatuor Quinquennalia, aliaque id genus solennia edidit, quorum tria posteriora Nummis sculpta, ut ostendimus; non item priora, quia scilicet minori pompa fieri solita, quæ tandem tamen in Nummis memorata, ut suo loco videbimus.

NOTÆ [1] Coss. *M. Eggius Marullus & Cn. Papirius Ælianus.* Gruterus pag. XXX. 2.

CONSUMMATUM. VIII. KAL.
MAI. L. EGGIO. MARULLO
CN. PAPIRIO. AELIANO. COS.

Reinesius Inscript. pag.89. & in epistolis ad Rupertum pag. 509. Fabrettus pag. 367. n.127. Sponius in Miscellan. pag.4.

IIII. NON. IUNIAS. L. EGGI-
O. MARYLLO. ET. GN. PAPI-
RIO. AILIANO. COS.

Negligentiam Sponii supplet laudato loco Fabrettus, ut & Gruterianum lapidem pag.XLIX. 5. emendandum monet, in quo:

M. EGGIO MARULLO. ET
CN. PAPIRIO. AELIANO. COS.
L. D. D. D. K. IUL.

Corrupte M. pro L. legitur. Prænomen enim *Eggii Lucius*, non *Marcus* est; atque adeo & Pagius est emendandus. Mendose item Gudiana inscriptio, in qua:

M. MARULLO. ET. IUNIO
AELIANO. COS.

Aliæ inscriptiones apud Relandum, solis postremis nominibus; *Marullo*, & *Æliano*, quod habent vulgati Fasti.

Episcopatuum anni minime inveniantur. Hucusque Eusebius; quibus plane non modo erroris, sed, si dicere hoc fas est, temeritatis arguuntur recentiores, qui texentes catalogum Hierosolymorum Episcoporum, singulis prout libuit, certum annorum sedis ipsorum numerum præscripserunt, cum alioqui Eusebius Episcopus Cæsareæ, sub cujus metropoli Hierosolymæ quoque erant, se id minime invenire potuisse testetur. At nos potius sectamur Eusebium se id ignorare ingenue profitentem, quam alios dubia perinde ac si certa explorataque forent affirmantes, quod & alias superius contestati sumus. Eosdem habet idem Eusebius in historia, sed primo usque ad Narcissi priorem ingressum.

JESU CHRISTI ANNUS 187. | ELEUTHERI PAP. ANNUS 9. | COMMODI IMP. ANNUS 6.

I. Epistola Eleutheri de ciborum delectu. CEntesimo octogesimoseptimo Christi anno, Maternus, & Bradua Consules creati sunt, quibus consignatæ leguntur litteræ Eleutheri Papæ ad Episcopos Galliarum; quarum si spectes argumentum, nihil est quod de iis dubites, cum ea illos in primis admoneant, de quibus (ut vidimus ex litteris Ecclesiarum Viennensis & Lugdunensis *a*) jam sub Marco Imperatore, cum martyres detinerentur in vinculis, de cibis utendis, occasione Alcibiadis abstinentiæ, fuerat a sanctis martyribus controversia excitata; nam Montanistæ (ut diximus) illegitimas ac superstitiosas in Ecclesiam inferre conati fuerant xerophagias. Quamobrem ad hæc respexisse videtur constitutio ab Eleuthero edita, qua admonuit, ne quis escam aliquam repudiaret, ut malam, quæ a Deo creata esset; quod affinis hæc esset hæresis dogmati Marcionis, a malo principio hæc omnia creata esse dictantis, quæ in eadem epistola repetita esse videntur, fusiusque tractata.

(a) Euseb. lib. 5. c. 3.

II. Duplex universalis Præfectura. Qui impugnant veteres Decretales epistolas Romanorum Pontificum, huic ab Eleuthero conscriptæ favent, quod scilicet in fine hæc habeat verba ad Episcopos Gallicanos: *Hujus rei gratia universalis vobis a Christo Jesu commissa est Ecclesia; ut pro omnibus laboretis; & cunctis opem ferre non negligatis.* Possemus equidem haud injuria suspicionem prætexere adulteratæ epistolæ; cum, quæ in

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5678.

SÆC. II. Anno Urbis 938. Olymp. 241. an. 1. A. C. 185.

☉ 26. C. ☽ 25. P. 4. April. Indict. 8.

JESU CHRISTI 185. *secundum Baronium* 187.

VICTORIS PAPÆ 2.

COMMODI IMP. 10. & 6.

I. Consules. [1] AD num. I. Coss. *Triarius Maternus, & M. Atilius Metilius Bradua.*

II. Decennalia Imperii Proconsularis Commodi. Decennalia Imperii Proconsularis Commodi hoc anno edita, ut liquet ex Nummis, quos Mediobarbus pag. 249. recitat, perperamque cum anno præcedenti conjungit. In eorum postica legitur: VOTA SUSCEP. DECENN. P. M. TR. P. X. IMP. VII. COS. IIII. P. P. S. C. In illis visitur Imperator sacrificans. Nec refert, quod in Decennalibus Vota Decennalia secunda, non vero simpliciter Vota Decennalia, ut in Quinquennalibus fieri solitum erat, nuncuparentur; nam in laudata Epigraphe subintelligitur nota numeralis II. ita ut sensus sit, *Votis susceptis Decennalia II.* Sic Vota Decennalia Antonini Pii in Num-

NOTÆ [1] *COss. Triarius Maternus, & M. Atilius Metilius Bradua.* Inscriptiones omnes apud Relandum in Fastis hujus anni, ex Grutero pag. CXCIII. 13. Sponio pag. 80. & ex Cupero in epistola consulari, postrema tantum horum consulum nomina exhibent, exempli gratia:

KAL. DECEM. MATERNO. ET BRADUA.

Cetera nomina desiderantur; quare incertum est, an ea fuerint, quæ Pagius affert.

Fasti vulgati, ut Idatiani, Vindebonenses; & Prosperi Chronicon: *Materno & Bradua.*

Consules suffecti hoc anno *ex Kal. Jul.* memorantur:

C. Pescennius Niger II.
L. Septimius Severus
Apulejus Rufinus, & alii viginti.

Spartianus in Pescennio Nigro: *A Commodo denique Pescennius Cos. declaratus, Severo præpositus est.* Spartianus in Severo, cap. IV. de primo ejus consulatu: *Consulatum cum Apulejo Rufino primum egit, Commodo se inter plurimos designante.* Dio lib. LXXII. pag. 822. narrat, a Cleandro consules XXV. in annum unum fuisse designatos, in quorum numero *Severus*, qui postea Imperator fuit.

in ea posita sunt de Judiciis, super addita, exscriptaque videantur ex Constantini Imperatoris constitutione & interpretatione ad eam apposita, quæ in Codice Theodosiano (*a*) leguntur. Sed illorum verborum, *Universalis vobis a Christo Jesu commissa est Ecclesia*, dicimus esse legitimum sensum, quod oppugnantibus hæreticis universalem Ecclesiam, quorum (ut vidimus) his temporibus ingens erat numerus; non modo Episcopis, sed unicuique Christiano ejus defensionis studium imperatum esse videretur; pro veritate enim atque justitia usque ad mortem certandum, omnibus fidem sectantibus est a divina Scriptura (*b*) mandatum. Nec ob eam causam confunditur ordo hierarchicus, a Christo (ut dictum est) in Ecclesia institutus; nam sicut quodlibet corporis membrum suo fungens munere, pro toto corpore dicitur laborare; adeo ut hac ex parte, totius corporis, non partis tantum (quod ad munus suum spectat) jure illi possit dici cura commissa, absque capitis, quod est præcipuum membrum, offensione; Ita etiam Eleutherus merito jureque membris Ecclesiæ ea ratione dixerit universalis Ecclesiæ curam esse commissam.

(*a*) De Jud. l. 2. & ibid. interpret. Codic. Theodos. lib. 2. tit. 58.

(*b*) Eccl. 4.

III. Reperitur ab Apostolo Paulo eadem fere usurpata phrasis, cum cum vocasset majores natu Ecclesiæ Ephesi constitutæ, sic allocutus est eos (*c*): *Attendite vobis & universo gregi, in quo posuit vos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo*: hocque illud ipsum est, quod cum S. Cyprianus (*d*) primum dicit: *Una est Ecclesia, per totum mundum in multa membra divisa; item, Episcopatus unus est, Episcoporum multorum concordi numerositate diffusus*: post multa subdit hæc verba: *Episcopatus unus est, cujus a singulis in solidum pars tenetur, ut Episcopatum unum indivisumque probemus*: nimirum (quod dictum est) cum quodlibet membrum pro toto corpore, cujus unum est caput, cujus est muneris cunctis prospicere, intelligitur laborare. Quo etiam sensu hæc apud S. Clementem (*e*): *Scripsimus vobis omnibus hanc Catholicam doctrinam, ad confirmandum vos, quibus Episcopatus universalis creditus est & commissus*: sic & S. Ignatius (*f*) communis Ecclesiæ vocat Episcopum qui Philadelphiæ tantum præfectus erat Antistes.

(*c*) Act. 20

(*d*) Cyprianus de unitate Ecclesiæ.

Quomodo quisque Episcopus dicatur universalis.

(*e*) Clem. Const. lib. 9. c. 14.

(*f*) Ignat. epist. ad Philadel.

IV. Et in eundem plane modum Gregorius Nazianzenus, cum agit de S. Athanasio (*g*): *Creditur illi* (inquit) *populi Alexandrini præsidentia; quod perinde est, ac si dicam, totius Orbis præfectura. Cur ita? quia scilicet præfuit Ecclesiæ Alexandrinæ, ut universali prodesset*. Idem & de sancto Cypriano encomium texens, hæc in eamdem plane sententiam (*h*): *Non enim Chartaginensium solum Ecclesiæ præfuit, aut Africæ, quæ merito ejus usque in hodiernum diem omnium sermone celebratur, sed universo Occidenti, immo & Orienti fere ipsi Meridiei, & Septentrioni, quocumque ille admiratione sui pervenit*. Hæc ipse. Plura alia ad hæc exempla essent addenda, sed plus satis hæc esse videntur ad dictorum verborum elucidationem, quorum causa Novatores, cum alioqui Decretales omnes illas epistolas respuant, negotium facessunt Ecclesiæ, cum hierarchicum ordinem in ea divinitus institutum impugnant. Sed de eo superius suo loco pluribus actum est.

(*g*) Greg. Nazian. orat. in laud. Athanas.

(*h*) Idem orat. in laud. Cypr.

Qui

PAGIUS Nummo apud Mediobarbum pag. 199. his verbis exprimuntur: VOTA SUSCEP. X. COS. IIII. cum tamen, postquam Consulatum quartum Antoninus Pius iniit, Vota tantum secunda Decennalia susceperit. Is loquendi modus in Nummis M. Aurelii etiam usurpatur, ut videre est apud Mediobarbum pag. 222. Card. Norisius in Epist. Consulari pag. 121. præfatum Commodi Nummum repræsentat; sed Typographi errore, loco, IMP. VII. COS. IIII. perperam habet, IMP. VII COS. III. Porro cum Commodus Tribunitiam Potestatem undecimam hoc anno V. Kal. Septemb. inierit, patet hæc Decennalia anticipata fuisse, ac die natali posterioris Imperii Augustei celebrata.

III. [1] *Eleutherus* Papa hoc anno e vivis excessit, eique *Victor* successit, ut infra videbimus.

Eleutheri PP. Obitus.

NOTÆ [1] Vide quæ ad A. D. 177. n. XI. diximus.

1\. QUi sequitur annus Domini centesimus octogesimusoctavus, notatur in Fastis quinto Commodi Consulatu cum Acilio Glabrione. Quo & decernitur præfectura Augustalis Ægypti Philippo, nempe anno septimo Commodi Imperatoris; nam licet post exactum annum septimum Commodi illa potitus dicatur; id accidit quod non simul ac ab Imperatore electus esset, nomen consequebatur & munus, sed cum Alexandriam ingrederetur, idque lege Augusti factum Ulpianus (a) affirmat. Hic ille Philippus pater illustris martyris Eugeniæ, qui una cum Claudia conjuge in provinciam profectus est; ubi Judæos ac magos, qui sibi viderentur pessimum omnium hominum genus, vehementer exagitavit; cum Christianis autem benigne egit, eos reveritus propter integerrimæ vitæ exemplum. Desponderat hic Euge-

Philippus præfectus Ægypti.

(a) L. unica ff. de off. Præf. Aug.

Eugenia Virgo, Philippi filia.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5679.

SÆC. II. Anno Urbis 939. Olymp. 241. an. 2. A.C. 186.

☉ 27. B. ☽ 16. P. 27. Mart. Indict. 9.

JESU CHRISTI 186. *secund. Baronium* 188.

VICTORIS PAPÆ 2.

COMMODI IMP. 12. & 7.

I. Consulatus. [1] AD num. I. Coss. *Commodus Aug. V. & M. Acilius Glabrio II.* ut demonstrat Card. Norisius in Epist. Consulari.

II. Decennalia prioris Imperii Augustei Commodi. [2] Decennalia prioris Imperii Augustei hoc anno a Commodo exhibita, qui ideo Consulatum quintum juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam iniit. Extat hujus Imperatoris Nummus apud Mediobarbum pag. 251. in cujus postica legitur: SAEC. FEL. P. M. TR. P. XI. IMP. VII. COS. V. Cernitur Victoria stans, dextra inscribens clypeo, VO. DE. id est, *Vota Decennalia*, quæ ideo exhibita fuere die natali posterioris ejus Imperii Augustei. Nam hoc anno Commodus die XXVIII. Augusti Tribunitiam Pot. XII. iniit, & a patre mense tantum Novembri anni CLXXVI. Augustus renuntiatus fuit.

III. Classis Africana instituta. Lampridius in Commodo cap. 17. ait: *Classem Africanam instituit, quæ subsidio esset, si forte frumenta Alexandrina cessassent.* Quæ institutio hoc anno facta, ut constat ex Nummo Commodi apud Mediobarbum pag. 251. & Sponium in Disquisitionibus Antiquitatis. In ejus postica legitur: P. M. TR. P. XI. IMP. VIII. COS. VI. P. P. S. C. PROVID. AUG. id est, *Providentia Augusti*. Repræsentatur eo in Nummo navis in medio maris cum velis absque remis. Ex quo confirmatur quod in Differt. Hypat. dixi, nova nempe instituta Romanum Orbem de more vidisse anni Decennalibus & id genus festis addictis, & Commodum, licet Imperatorem valde abnormem, in eam legem non peccasse.

NOTÆ [1] COss. *Commodus Aug. V & M. Acilius Glabrio II. Commodi* nummus aureus in Musæo Theupolo pag. 106. cum TRIB. POT. XI. COS. V. Alius ibid. pag. 540. cum TRIB. POT. XIIII. IMP. VIII. COS. V. Gruterus pag. XCIV. 2.

IMP. COMM. AUG. FELICE. V.
ET GLABRIONE. IT. COSS.

Item pag. CCCXLIV. 2. 4. male pag. CCCLXIV.

ACILIAE. &c.
NEPTI. ACILI. GLABRIONIS
BIS. COS.

Lapis Ligorianus in veteri Latio Eminentissimi Corradini, tom. I. pag. 383.

DIANAE. SACRUM.
&c.
SIGNUM. DEAE. CONLOCAVIT
IMPP. M. ANTONINO COMMODO
AUG. V.
ET. VALERIO. AURELIO. GLA-
BRIONE. COSS.

Iterum hic lapis ex Ligoriana collectione prodiit nuper in veteri Latio, tom. VII. pag. 322. Oscitanter porro exscriptum a Ligorio, *Valerio Aurelio*, pro *Marco Acilio*. Vide Norisium in epistola consulari pag. 117.

Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Commodo V. & Glabrione*, sine nota gemini consulatus in *Glabrione*.

[2] NOrisius in Dissertatione chronologica de votis Decennalibus cap. III. in fine scribit, *Commodum* vota Decennalia suscepisse A. D. 180. die XVII. Martii, qua die, patre defuncto, solus imperium obtinuit, *anno VI. Trib. potestatis*. Nummum apud Ottonem Mediobarbi affert cum epigraphe VOT. SOL. DECEN. TRIB. POT. XII. COS. V. quæ notæ A. D. 186. conveniunt; quo anno, inquit Norisius, *die XXVII. mensis Novembris* fungens *Trib. pot. XII. decennium* sibi communicati a patre imperii explevit, ac vota Decennalia solvit. Mox subjicit, extare nummisma *Commodi* cum votis XX. P. M. TR. POT. XV. IMP. VIII. COS. VI. idest A. D. 190. cusum, desinente decennio, quo a patre imperii consors factus est; quo quidem anno *vota Decennalia* solvit, & *vicennalia nuncupavit*. Eadem tamen solennia diu aliquot anticipavit, antequam annum *Trib. Pot. XV.* expleret. Hinc nummi Commodi in Musæo Theupolo pag. 557. cum epigraphe: VOT. SOL. DEC. P. M. TR. POT. XII. COS. V. P. P. Alius ibidem, ubi M. COMMODUS. ANTONI. AUG. PIUS. BRIT. In postica: VOT. SUSCEP. DECEN. P. M. TR. P. VIIII. IMP. VII. COS. IIII. P. P. Item alius ibidem cum epigraphe retrorsus: VOT. XX. P. M. TR. POT. XV. COS. VI.

niam filiam Aquilio Consuli (vel legas, Acilio) qui hoc anno Consulatum gessit una cum Commodo; nisi dixerimus hunc esse aliquem ex suffectis Consulibus: testatur enim Dio, Commodum (quod numquam antea factum fuerat) in annum unum vigintiquinque Consules designasse; sed cum nomen conveniat Consulis ordinarii, haud alius Consul quærendus suffectus.

II. Sed quidnam accidit? Eugenia in Christum credens, nuptias aversata, una cum fidelibus eunuchis Proto & Hyacintho secedens, virili habitu delituit inter monachos, quos Essenos a Philone dictos esse superius demonstravimus, hæc omnia perficiente S. Heleno Episcopo Heliopoleos. Quomodo vero pater ejus in Christum crediderit, & sub Severo successorem acceperit Terentium, deque martyrio ipsius & Eugeniæ, inferius suo loco dicemus. Extant ejus Acta, ex quibus hæc accepta summatim narravimus, & alia quæ dicturi sumus. Cum enim iidem martyres tam Orientalis Ecclesiæ quam Occidentalis præconio celebrentur, & apud omnes æque dies natalitius eorum martyrii recolatur, haud putamus posse aliquem suspicari, quæ de illis scripta sunt, esse commentum.

(Acta S. Eugeniæ & sociorum, germana.)

III. Recitantur ea, sed ex antiquioribus monumentis, a Metaphraste (a); quibus plane consentientia esse noscuntur, quæ ab Alcimo Avito Episcopo Viennensi ante mille & centum fere annos ad Fuscinam sororem de laude castitatis scripta sunt; quibus hæc, quæ primitus ab ipsa fuere gesta, narrantur, cum ait:

Eugeniæ dudum toto celeberrima mundo
Fama fuit: Christi quæ cum pro nomine vitam
Fuderit, ante tamen fortes processit in actus.
Namque habitum mentita viri, &c.

Eam siquidem texit historiam, quæ apud dictum auctorem fusius enarratur, nimirum quo modo inter monachos incognita diu vixit; & rea facta stupri, quod erat, propalare coacta fuit.

(a) Metaph. die 15. Decemb. & alia manuscripta.

JESU CHRISTI ANNUS 189. | ELEUTHERI PAP. ANNUS 11. | COMMODI IMP. ANNUS 8.

I. CHristi anno centesimo octogesimonono, Coss. Crispino & Æliano, octavo anno Commodi Imperatoris, *Apollonius* (inquit Eusebius b) *Urbis Senator, lecto Senatui insigni volumine, quod de Christi fide composuerat, capite ob Christi fidem truncatus est*. Hæc in Chronico: sed & in historia (c) post pacem in Ecclesia concessam hoc tempore enarratam hæc subdit: *Verum istud virtutis hosti & invidia natura sui æstuanti diabolo minime ferendum videbatur; & propterea varias* de

(b) Eusebius in Chronico.

(c) Eusob. lib. 5. c. 20.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5680.

SÆC. II. Anno Urbis 940. Olymp. 241. an. 3. A. C. 187.

☉ 18. A. ☽ 17. P. 27. April. Indict. 10.

JESU CHRISTI 187. *secund. Baronium 189.*

VICTORIS PAPÆ 3.

COMMODI IMP. 12. & 8.

I. Consules. [1] A Num. I. ad V. Coss. *Crispinus, & Ælianus*. Commodus posterioris Imperii Augustei Decennalia anno uno anticipata edidit, ut certo ostendit Nummus apud Mediobarbum pag. 252. in postica inscriptum: VOTA SOL. DECENN. P. M. TR. P. XII. COS. V. Visitur Imperator ad aram sacrificans, ad cujus pedes victima. Festum illud die XVII. mensis Martii posterioris Imperii Augustei natali celebratum; cum die XXVIII. mensis Augusti currentis Christi anni Commodus Tribunitiam Pot. XIII. inierit, ideoque ante eum diem hæc solennia exhibuerit. Horum indicium novus *Auctoris pietatis* titulus a Commodo sumtus. In variis enim Nummis tribunitia Pot. XII. insignitis vocatur, AUCTOR PIETAT. id est, PIETATIS, quod Religionis restituendæ specie plures crudelitates commiserit,

II. Posterioris Imperii Augustei Commodi Decennalia.

NOTÆ [1] *Coss. Crispinus, & Ælianus*. Horum prænomina adhuc latent. Gruterus pag. DLXXV. 3.

OSSUA POSITA SUNT
VI. IDUS. NOVEMB. CRISPI-
NO. ET AELIANO. COS.
ARA. XV. KAL. IANUAR
ISDEM. COS.

Alia item inscriptio apud Cuperum in epistola consulari n. 3. ex Gudianis:

D. D. VI. KAL. IUN.
CRISPINO. ET. AELIANO. COS.

Vulgati Fasti: *Crispino, & Æliano*.

de integro machinas contra nos astute fabricare aggressus est. Nam Apollonium virum inter Fideles politioris litteraturæ studiis & Philosophiæ notitia plurimum celebratum, in judicium adducit; & unum ex ejusdem Apollonii servis ad hanc rem valde accommodatum, qui hominem accuset, excitat. Cæterum huic misero ac perdito in judicium intempestive & incommode ad Christianum accusandum ingredienti, aštutum (quoniam qui Christianorum nomina solum, quia Christiani essent, deferebant, Imperatoris edictum neci dare mandaverat) crura suffringebantur, Perennio judice contra eum talem sententiam pronunciante. Iste autem Deo carissimus martyr, cum judex obnixe ab illo petisset, flagitassetque ut fidei suæ rationem coram Senatu redderet, simulatque accuratissimam orationem apologeticam pro fide, quam profitebatur, defensione coram omnibus recitasset, sententia Senatus securi percussus decessit e vita. Quippe vetus lex apud illos extabat, Christianos qui semel in judicio comparuerant, nisi professionis suæ sententiam mutarent, non omnino liberos dimittendos esse. Istius vero coram judice verba & responsa, quæ ad Perennis rogata dabat, & orationem apologeticam apud Senatum habitam, si cui libitum sit accurate cognoscere, ex libro nostro, quem de veris Martyribus composuimus, manifesto intelliget. Hucusque Eusebius. At quæsitus diu & a pluribus ejus de Martyribus liber, nusquam fuit inventus.

De Apollonio Senatore & martyre.

Quod autem idem Apollonius prædicatur cum cæteris litteris, tum philosophiæ scientia celeberrimus, illud in mentem venit, num hic ille fuerit Apollonius Chalcedonius (a) Philosophus Stoicus, quem Marcus Aurelius Antoninus Imperator (ut vidimus) mirifice coluit. Et licet ex iis quæ Epiphanius (b) docet, Apollonium Antonini amicum, quo tempore Bardesani Syro, ne se Christianum profiteretur, suadebat, Ethnicum & Christianæ religionis adversarium ipsum fuisse constet; fortasse is postea (ut de multis accidit) fidem Christianam amplexus, ejusdem quoque susceperit patrocinium. Sane quidem, quantumlibet Senator fuerit, ipsum tamen nomen non est Romanum, sed peregrinum. Accidere autem facile potuit, ut ex litteris illis, quas ab omnium celeberrimo Philosopho Christiano Bardesane acceperat, divina operante virtute mente fuerit illustratus, ut veræ religionis cultum agnosceret, atque agnitum sectaretur. Sed quod id tantummodo persuadeat conjectura, nihil est quod certi affirmare possimus; licet id æquius dici possit; quam quod hic Apollonius idem fuerit cum illo celebri inter scriptores Ecclesiasticos, qui adversus Cataphrygas (c) commentarios edidit; quod inter alios Nicephorus perperam dixit: nam cum Eusebius, tum sanctus Hieronymus eos ab invicem distinctos ac plane diversos fuisse ostendant; temporis etiam certa ratio eos mendacii aperti redarguit. Nam cum ex ejus scriptis superius dictum sit, quadraginta post annos ab hæresis Montani principio eas

(a) *Jul. Capitol. in Marco.*
(b) *Epiph. hæres. 66.*

Apollonius Stoicus num idem Senator & martyr.

(c) *Niceph. lib. 4. c. 25. 26.*

II.

PAGIUS

ferit, ut videre est apud Lampridium in Commodo cap. 9. Imperatores annis hujusmodi solenniis dicatis novos titulos sibi attribuere solitos, sparsim in hoc Opere ostendimus. De falsa Commodi pietate agit Baronius ejus Imperii initio. Porro ex præfatis Decennalibus egregie confirmatur quod in Dissert. Hypat. tanquam hujusmodi solennium fundamentum statuimus, annos nempe quinque ultimæ festivitatis, non a primo Imperii, sed ab illo, quo ultima celebrata, ipso etiam in summam collato, deducendos esse. Si enim primum horum Decennalium annum ab anno Christi centesimo octogesimo, quo Commodus patri successit, auspiceris, ea præsenti anno, nequidem extra ordinem, celebrari potuisse comperies; cum die XVII. Martii Commodus octavum tantum Imperii post patris mortem suscepti annum exorsus fuerit, & hujusmodi festa nunquam plus anno anticipata fuerint; ideoque si extra tempus exhibita sint, ad sequentem Christi annum pertineant, quo Commodus nondum Imperii annum inchoavit. Verum, annis, ut fieri debet, computatis, & ab anno centesimo octogesimo quarto, quo Commodus ejusdem Imperii Quinquennalia dedit, desumtis, res difficultatem non habet, liquetque, Decennalia anno uno Commodum prævertisse, ac quarto a Quinquennalibus anno illa dedisse, proindeque extra legitimum tempus peracta esse. Monuit me Andreas Morellius Vir Clariss. extare in Gaza Regia Numismata Commodi tam aurea, quam argentea ac ærea, in quibus ejus caput collo nudo visitur, & hæc verba leguntur: VOT. SOL. DECENN. P.M.TR. P.XII. COS. V. &c.

Baron. ann. 183. num. VII.

S. *Apollonii* Senatoris Romani martyrium ante præsentem annum contigit; cum is, referente Eusebio, *Perennio* Prætorii Præfecto rationem Fidei suæ reddere coactus fuerit, Perenniusque anno præcedenti interfectus fuerit, ut deduco ex Herodiano lib. 1. cap. 9. Ibi Herodianus ait, proditas esse insidias, quas Perennius Commodo parabat, cum *Ludos Romani Jovi Capitolino* facerent. Agon Capitolinus vicesimus sextus anno Christi centesimo octogesimo sexto celebratus est; ideoque & *Perennius* eodem anno occisus. Nec audiendi, qui hanc mortem conferunt in annum Christi CLXXXII. quo XXV. Agon Capitolinus editus. Lampridius enim in Commodo cap. 6. bellum Britannicum, antequam Perennius interficeretur, inchoatum fuisse indicat, & ex dictis constat, bellum illud anno CLXXXIII. geri cœptum. Nec etiam refert, quod Lampridius citatus cap. 8. dicat: *Commodus, cum adulterum matris Consulem designasset, appellatus est Pius: cum occidisset Perennem, appellatus est Felix:* in Nummis vero Commodus dicatur Felix. cum gerit Tribunitiam Pot. VII. quæ anno CLXXXII. mense Augusto desinit. Nam Commodus dicitur in Nummis Pius, & Felix ipso Imperii post patris mortem suscepti initio; ideoque sunt hæc epitheta, non vero cognomina, quod inde certo constat, quod adulter ille interemtus est, Cleandro Præfecto Prætorii existente, ut indicat Lampridius in Commodo cap. 7. Gruterus pag. 94. Inscriptionem exhibet, in qua memoratur Votum solutum: IMP.

III.
S. *Apollonii martyrium.*

Baron. num. 1. & seqq.

Perennius occiditur.
Baron. num. IV.

eas a se conscriptas esse lucubrationes adversus eum ac cæteros ejusdem impietatis sectarios; plane declaratur, longe post Apollonii Senatoris obitum, & post Commodi tempora, illum Apollonium claruisse.

III. Rursum vero quod ad ejusdem Apollonii supplicium spectat; observandum est non Commodi Imperatoris sententia fuisse damnatum, sed ex Senatusconsulto, Perenni judice decernente. Erat enim iste Perennis (ut tradit Herodianus) præfectus prætorianis militibus. *Hic quippe* (inquit Lampridius *a*) *Commodi animum perscians, invenit quemadmodum ipse potens esset; nam persuasit Commodo, ut ipse delitiis vacaret, idem vero Perennis curis incumberet; quod Commodus lætanter accepit. Hac igitur lege vivens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum meretricumque delectu ad formæ speciem conciliaverat, trecentisque aliis puberibus exoletis, quosque æque ex plebe ac nobilitate, nuptusque forma disceptatrice collegerat, in Palatio per convivia & balneas debacchabatur*: & paulo post; *Tunc tamen Perennis cuncta sibimet vindicavit; quos voluit, interemit; spoliavit plurimos, omnia jura subvertit, prædam omnem in sinum contulit*: ac de eo iterum: *Et nonnulli per provincias a Perenni ob divitias insimulati, spoliati sunt, vel etiam interempti; his, quibus deerat ficti criminis oppositio, objiciebatur, quod scribere voluissent Commodum hæredem.* Hæc & alia plura cum ipse, tum Dio atque Herodianus recensent.

(a) Lamprid. in Commodo.

Perennis Præfecti scelera.

IV. Quomodo autem post Apollonii necem, Perennis, qui potestate regia diutius exultaverat, & in alios insultaverat, occisus sit, Herodianus (*b*) cæteris fusius narrat his verbis: *Cum itaque nobilissimis scænicis operam daret, sedens Imperatoria sella Commodus, pleno spectatoribus theatro, suisque cuique locis ad sedendum pro dignitate attributis, priusquam quicquam diceretur apereturque in scæna, repente quidam Philosophi habitu, manu baculum gestans, peramque seminudus ab humero suspensus, curriculo prodiit; mediaque in scæna consistens, manuque silentium imperans: Non hoc, inquit, ludorum tempus, o Commode, neque spectaculis celebritatique vacandum: imminet cervicibus tuis Perennis gladius; ac nisi caveris non quidem impendens, sed jam præsens periculum, peristi; nam & ipse hic adversus te copias pecuniamque colligit, & nati exercitus Illyricos sollicitant; quos nisi statim prævenias, occidisti. His dictis sive forte quadam divinitus impellente; sive id auso homine ut gloriam sibi ignarus atque obscurus acquireret, seu quia sperarit ingens aliquod præmium se ab Imperatore consecuturum; sane illum de repente obstupefecerat. Cæteri autem etsi non de nihilo ea dicta suspicabantur, tamen fidem habere dissimulabant. At Perennis comprehendi hominem jubet, ac pro furioso & vaniloquo, igne comburi; ita scilicet dedit pœnas intempestivæ libertatis. Cæterum qui se Commodi studiosos videri volebant, perosi antea quoque Perennem, utpote intolerandæ hominem superbiæ contumeliæque: nacti opportunum tempus, calumniis eum premere aggrediuntur; sed scilicet ita futurum erat, ut Commodus insidias vitaret, & Perennis una cum liberis penderet pœnas.* Addit his Herodianus alias in Perennem querelas militum Romæ agentium, & alio-

(b) Herod. lib. 1.

Perennis præfecti casus.

PAGIUS

IMP. COMM. AUG.
FELICE. V. ET. GLABRIONE
IT. COSS.

anno scilicet Christi CLXXXVI. quo Perennius occisus, & Commodus Felix cognominatus, ut ex hac Inscriptione liquet, quæ & Glabrionem iterum Consulem fuisse demonstrat. Apollonius itaque ante annum CLXXXVI. martyrium fecit. Quæ tamen de eo in Chronico Eusebii juxta editionem Pontacenam dicuntur, desunt in variis Manuscriptis, ut ipsemet Pontacus in Notis fatetur; indeque nulla Apollonii in Chronico Eusebii juxta editionem Scaligerianam mentio.

IV. Hieronymus non tantum *Apollonium* in numerum Scriptorum Ecclesiasticorum refert epist. 84. sed etiam inter eos numerat, *qui in tantum Philosophorum doctrinis atque sententiis suos refercerunt libros, ut nescias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem seculi, an scientiam Scripturarum.* Ad hæc, eum Senatorem facit. Verum hæc S. Doctor proprio ingenio ex Eusebio exaggerasse videtur. Ait quidem Valesius in Notis Eusebianis, Hieronymum hæc *sine dubio ex prava Rufini interpretatione hausisse.* Sed hoc nullo modo fieri potuit, cum tot annis Catalogum Hieronymus scripserit, antequam Eusebium Rufinus verteret. Scripsit hæc Hieronymus anno Theodosii M. XIV. in libro nempe de Script. Ecclesiast. eo anno publicatis: transtulit Historiam Eusebii Rufinus anno Christi quadringentesimo, ut suo loco dicetur. Octo igitur ad minimum annis Eusebium Latine reddidit Rufinus, postquam Catalogum suum scripserat Hieronymus. Eodem etiam modo in altero Apollonio describendo versatus est Hieronymus: *Apollonius*, inquit, *vir disertissimus scripsit adversus Montanum, Priscillam & Maximillam, insigne & longum volumen, in quo asserit, Montanum & insanas vates periisse suspendio.* De suspendio enim Montani locutus quidem est Eusebius, sed ejus narrationem alteri plane Scriptori, & quidem anonymo tribuit lib. 5. cap. 16. a quo satis aperte Apollonium distinguit cap. 18. Imo & idem Anonymi Opus Rhodoni etiam attribuit Hieronymus in Miltiade, ubi ait: *Miltiades, cujus Rhodon in Opere, quod adversus Montanum, Priscillam, Maximillamque composuit, recordatur*, &c. Et tamen Auctor, qui Miltiadis meminit, idem est, ac ille qui tradidit, Montanum & Maximillam suspendio vitam finiisse. Quare in ea narratione non semel Hieronymus memoria lapsus. Legendi Halloixius in Notationibus ad Vitam S. Apollinaris cap. 3. Valesius in Notis ad lib. 5. Eusebii cap. 16. & Pearsonius in Vindiciis Epistolarum S. Ignatii.

S. Apollonius nec Scriptor, nec Senator fuit.

Christi 189.	Eleuth. Pap. 11.	Commodi Imp. 8.

(a) Dio in Commodo.

aliorum ex Britannia refert Dio (a) ea de causa Romam adventantium: quibus omnibus persuasus Commodus annuit, ut occideretur Perennis; datoque negotio Clearcho qui eum odio prosequebatur, non ipse tantum, sed & filius qui agebat in exercitu, uxor quoque & soror simul cum filiis occisi sunt. Finis hic fuit Perennis diu antea ad vindictam aliorum tolerati: sed ubi sanguine Christiano se polluit, insperatam ultionem numinis sensit.

V. Hoc item anno, post Apollonii Senatoris necem, hæc contigisse refert Eusebius (b): *In Capitolium fulmen ruit: & magna inflammatione facta, Bibliotheca & vicinæ quoque ædes concrematæ.* Magna subinde subsecuta est pestilentia, qua cum universa Italia est afflictata, tum Romæ præcipue; cum (ut tradit Dio) ad duo millia mortuorum corpora quotidie efferrentur. Cæterum Apollonii dies cædis, in tabulis Ecclesiasticis ex more adscriptus, memoria anniversaria semper postea in Ecclesia celebratus est.

(b) Eusebius in Chronico. Clades secutæ necem Apollonii.

JESU CHRISTI ANNUS 190.	ELEUTHERI PAP. ANNUS 12.	COMMODI IMP. ANNUS 9.

I. CHristi anno centesimo nonagesimo, Fusciano & Silano Coss. agente Commodo in Imperio annum nonum, defuncto Juliano Episcopo Alexandrino, anno decimo sedis ejus substitutus Demetrius ab Eusebio (c) ponitur in Chronico; licet in historia longe majorem annorum numerum Juliano tribuisse videatur, dum eum usque ad Severi persecutionis tempora pervenisse demonstrat, sic dicens: Cum

(c) Euseb. in Chronico. Demetrius Episc. Alexand.

PAGIUS V. *Roma peste, fame & incendio afflicta.*

Ad num.V. Pestilentia, quæ teste Herodiano lib.1. cap.II. universam Italiam occupavit, ad annum centesimum nonagesimum, quo Commodus sextum Consulatum gessit, spectat. Mediobarbus enim Commodi Nummum exhibet inscriptum: SAL. GEN. HUM. COS. VI. P. P. S. C. id est, *Salus generis humani*. Cernitur Æsculapius stans, sinistra baculum cum serpente involuto tenens, & dextram porrigens figuræ in genua procumbenti. Producit & alium Commodi Nummum, in cujus postica legitur: VOTA SOLUT. PRO SAL. P. R. COS. VI. P. P. Visitur figura ad aram sacrificans. Peste itaque anno CXC. grassante, Vota soluta sunt pro salute Populi Romani, & sanitas ab Æsculapio postulata. Eodem pariter anno videtur contigisse magnum illud incendium, de quo Herodianus lib.1. cap.14. scribit: *Sed ubi templum* (Pacis scilicet) *consumptum ignibus est, plurima quoque & pulcherrima Urbis ædificia conflagrarunt, inter quæ etiam Vestæ templum.* Eusebius enim in Chronico anno Abrahami 2297. qui Kalendis Octobris anni Christi CXC. inchoatur, incendium illud memorat. & Herodianus lib.1. de illa peste ac fame, *quæ eodem tempore* Romam opprimebat, ac præterea de illo incendio loquitur, postquam narravit clades a Materno Imperio Romano illatas, quæ in annum Christi CXC. conveniunt. Statim enim iis recitatis subjungit: *Per idem tempus accidit, ut ingens Italiam quidem universam pestilentia occuparet*, &c.

Baron. an.193. num.2. & 39.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5683.

☉ 1. GF. ☽ 18. P.31. Mart. Indict. 11.

JESU CHRISTI 188. *secund. Baronium* 190.

VICTOR IS PAPÆ 4.

COMMODI IMP. 13. & 9.

PAGIUS

SÆC. II. Anno Urbis 941. Olymp. 241. an 4. A. C. 188.

[1] AD num.I. Coss. C. *Allius Fuscianus II.* & *Dullius Silanus II.* ut ostendit Em. Card. Norisius in Epistola Consulari pag.117.

I. *Consules.*

Commodus Imperii Cæsarei Tricennalia anno uno dilata dedit. Neque enim ante præsentem annum potuit; cum duo id genus solennia eodem anno ab uno eodemque Imperatore non celebrarentur.

II. *Tricennalia Imp. Cæsarei Commodi.*

Demetrius Episcopus Alexandrinus hoc anno Episcopatum Alexandrinum consecutus est; observat enim Pearsonius in Annalibus Cyprianicis, licet in Indiculo Nicephori Parisiis impresso ex Codice valde corrupto legatur: *Δημήτριος ἔτη ι. Ἡρακλᾶς ἔτη μγ'* id est, *Demetrius an.10. Heraclas an.43.* ex Codice tamen MS. Londinensi legendum esse, *Δημήτριος ἔτη μγ'. Ἡρακλᾶς ἔτη ις'. Demetrius annis XLIII. Heraclas annis XVI.* Quare cum anno CCXXX. Demetrius vita functus fuerit, hoc anno

III. *Initium Demetrii Episcop. Alex.*

NOTÆ

[1] C*Oss. C. Allius Fuscianus II. & Dullius Silanus II.* Horum postrema tantum nomina in vetustis lapidibus nota sunt. Gruterus pag.MVI. 9.

FUSCIANO. II.
ET SILANO. COS.

Lampridius in Commodo cap.XII. *Vota pro eo facta sunt Novis Piis, Fusciano iterum Cos.* Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Fusciano & Silano*, sine nota geminati consulatus. Vide de horum consulum nominibus Norisium in epistola consulari pag.117.

CHRISTI	ELEUTH. PAP.	COMMODI. IMP.
190.	12.	9.

(a) Idem lib. 6. cap. 1.

(*a*): *Cum Severus jam decimum Imperii sui annum ageret, & Lætus Alexandriæ reliquaque Ægypti Præfecturam obtineret, & Demetrius nuper tum post Julianum ibidem Ecclesiarum Episcopatum adeptus fuisset, & persecutionis ardor quotidie magis magisque incenderetur, &c.*

JESU CHRISTI ANNUS	ELEUTHERI PAP. ANNUS	COMMODI IMP. ANNUS
191.	13.	10.

I. SEquenti anno centesimo nonagesimoprimo, duobus Silanis Coss. Junio atque Servilio, Commodi Imperatoris anno decimo, post Maximinum subrogatur in Ecclesiam Antiochenam Serapion. Hæc Eusebius (*a*) in Chronico, licet sanctus Hieronymus id factum dicat anno sequenti. Celebris hic fuit inter scriptores Ecclesiasticos hujus temporis; de cujus lucubrationibus, quæ apud se extarent, hæc Eusebius: *Serapionis in scribendo industria & vigiliarum alia credibile est apud alios conservata esse monumenta; sola autem apud nos ea pervenerunt, quæ contra Domninum * quemdam, qui persecutionis tempore a fide in Christum excidisset, seque ad Judaicam superstitionem transtulisset, scripta fuerunt, & ad Pontium * & Carinum Ecclesiasticos viros missa, atque certæ quædam ad alios epistolæ. Alius est liber ab eo confectus, de Evangelio quod secundum Petrum dicitur: quem quidem elucubravit, quo ea quæ in eo erant falso commemorata, penitus refelleret, idque pro-*

(a) Euseb. lib. 6. c. 10. Serapion. Episc. Antioch.

* al. Domninum.

* al. Ponticum & Coricum.

PAGIUS anno Ecclesiam Alexandrinam administrare cœpit. Et tamen Eusebius lib. 6. cap. 2. initium persecutionis Severianæ anno CCII. motæ consignans ait: *Igitur Severo annum Imperii decimum agente, Alexandria & totius Ægypti Præfecturam obtinente Læto, Episcopatum vero Ecclesiarum illarum post Juliani obitum Demetrio recens adepto*, &c. Ultima verba in Græco habent, [illegible]. Quæ sic melius Christophorsonus vertit: *Et Demetrius nuper tum post Julianum ibidem Ecclesiarum Episcopatum adeptus fuisset*. Quamquam *recens* quandoque *nuper* significet, ut videre est in Thesauro Roberti Stephani. At quomodo *recens* vel *nuper* Demetrius Episcopus factus, qui jam annis quatuordecim Alexandriæ sedebat? Verum hujusmodi adverbia sæpe longum tempus, quemadmodum & adverbium *jampridem* brevissimum spatium designant, quod non raro Viros eruditissimos in errorem impulit. Hinc Divus Cyprianus in Epistola Synodica Ecclesiæ Africanæ ad Cornelium Papam cum Collegis scripta anno ducentesimo quinquagesimo secundo, de pace Lapsis maturius danda ob persecutionem ingruentem, ait: *Statueramus quidem jampridem, frater charissime, participato invicem nobiscum consilio, ut qui in persecutionis infestatione supplantati ab adversario, & lapsi fuissent, & sacrificiis se illicitis maculassent, agerent diu pœnitentiam plenam.* Ubi Cyprianus rem vix ante annum gestam, *jampridem statutam* dicit, ut observat *Pellus* in Notis ad Epistolam I. Cypriani, quæ Pamelio est LXVI.

ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5681.

☉ 2. E. ☽ 19. P. 20. April. Indict. 12.

JESU CHRISTI 189. *secund. Baronium* 191.

VICTORIS PAPÆ 5.

COMMODI IMP. 14. & 20.

SÆC. II. Anno Urbis 942. Olymp. 242. an. 1. A. C. 189.

[r] AD num. I. Coss. *Servilius Silanus*, & *Dullius Silanus*, id est, duo Silani. I. Consules.

Dio lib. 72. de Cleandro, cujus post mortem Perennis amplis fuit auctoritas, sermonem habens ait: *Neque vero Cleander hoc solum fecit, sed etiam Consules XXV. in annum unum designavit: quod neque ante id tempus, neque post unquam factum est.* Spartianus vero in Severo Imperatore cap. 4. *Consulatum cum Apuleio Rufino primum egit, Commodo se inter plurimos designante*. Onuphrius in Fastis Baronio, cæterisque persuasit, factum id esse Materno & Bradua Consulibus, anno nempe CLXXXV. quo Commodus quintum se Consulem designavit. At cum *Perennius* Prætorio Præfectus ac Cleandri decessor anno tantum centesimo octogesimo sexto, quo Commodus Consulatum quintum gessit, perierit, liquet, vulgarem opinionem falsam esse, absurdamque illam tot Consulum designationem ad præsentem annum pertinere. Id manifeste docet Spartianus loco citato, cum

II. Consules XXV. in annum unum designati.

Baron. an. 188. num. 1.

NOTÆ [r] COss. *Servilius Silanus*, & *Dullius Silanus*. Et horum nomina ante postremum absunt a vetustis lapidibus, in quibus extremum tantum retinetur. Gruterus pag. LXXXVI. 9.

TT. SIL. CONS.

Reinesius Inscript. pag. 55. de his *Silanis* hanc siglam TT. interpretatur, quanquam id difficile admodum Relando videtur. Fabrettus pag. 77.

DUOBUS. SILANIS. COS.

Ita quoque Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Duobus Silanis*.
Hoc anno *Geta Severus*, & *Vitellius* consules suffecti fuere, quod Spartianus in Geta cap. III. patet, *Antoninum Getam*, *his coss.* natum esse Mediolani VI. Kal. Junias.

propter certos fratres, qui in Ecclesia Rossensi illius Evangelii simulatione ad alienas doctrinas & a fide discrepantes se applicuissent. Ex quo quidem libro pauca quædam, in quibus suam de eo Evangelio sententiam exponit, commode citare non fuerit ab instituto alienum; sunt autem hæc:

II. Apocrypha quomodo permittenda.

Nos enim, fratres, & Petri & aliorum Apostolorum doctrinam recipimus, sicut & Christi; sed libros quosdam falso nomine illorum inscriptos, utpote ejus rei satis experti, omnino repudiamus, idque pro certo cognoscentes, nos ejusmodi non aliquando ab illis accepisse. Ego enim, cum essem apud vos, putabam certe omnes rectæ fidei penitus addictos fuisse. Librum idcirco, qui Petri Evangelium inscribebatur, mihi ab illis oblatum, cum minime perlegissem, equidem dicebam; quod si, quia hoc Evangelium inter vos non legatur, animo & voluntate dissideatis, legatur quidem. Verum cum jam intelligam, illos, occasione ex iis quæ ipse tum dicebam arrepta, in erroris cujusdam latebras irrupisse; ad vos denuo venire maturabo. Quare, fratres, brevi me expectatote. Nos autem fratres, minime nescii cujusnam erroris & sectæ auctor fuerit Marcianus, & quo pacto, dum ea quæ loquebatur non intellexit, sibi ipsi repugnaverit (quod plane ex iis quæ ad vos scripta sunt, facile discetis) simulac a quibusdam qui ipsum Evangelium usurpant, hoc est, ab iis, qui ex eo primum suum duxerunt errorem, quos appellamus [illegible], *hoc est, Opinatores (complures enim & variæ sunt eorum disciplinæ, sensus, & sententiæ) sciscitati essemus; poteramus facile animadvertere, nonnullas illius Evangelii sententias cum vero rectoque Salvatoris verbo consentientes esse, alias autem ab eo diversas discrepantesque, quas hic vestris tamquam oculis ad explorandum subjecimus.* Hactenus ex commentario illo Serapionis Eusebius.

III. Docitæ heretici.

Erant Docitæ heretici, qui pseudo-Evangello Petri ad suam ipsorum hæresim confirmandam utebantur (inquir Theodoretus *a*) qui non vere, sed sola visione & apparitione credebant fuisse mysterium incarnationis. Sectæ hujus auctorem fuisse Julium Cassianum, ex Clemente Alexandrino (*b*) superius dictum est. Rursum vero, quod ad Serapionis lucubrationes pertinet; illis ipsis, quas (ut dictum est) ad Pontium & Carinum conscripsit, hæresim Montani magnopere exagitavit, quibus declarat, eam jam ab Ecclesia toto Orbe damnatam. Sunt hæc ejus verba ab Eusebio (*c*) recitata: *Ut vero istud intelligatis, omnem in Christo fraternitatem, quæ per universum orbem terrarum diffusa est, ab hac nova & peregrina prophetia, tam falsis præstigiis instituta reipse abhorrere; litteras Claudii Apollinaris, beatissimi viri, qui Hierapoli civitati Asiæ Episcopus præfuit, ad vos misi.* Erat hæc Apollinaris epistola instar Synodalis, quod diversorum Episcoporum subscriptionibus munita esset. Sed de Montani hæresi ubique damnata superius diximus, cum de ejus origine actum est.

(*a*) Theod. divin. decret. lib. 5.

(*b*) Clem. Alex. Strom. l. 3.

(*c*) Eufeb. lib. 5. c. 18.

IV.

Hujus quoque Serapionis testimonio sicut & quorumdam antiquorum Theologorum; ut Irenæi, Apollinaris, Clementis, & aliorum, confirmata est in Concilio Alexandrino sub S. Athanasio Catholica fides consubstantialitatis sanctissimæ Trinitatis, ut suo loco dicemus. Cum autem agit de ingressu Serapionis Eusebius (*d*), de aliis qui tunc temporis in Syria Palæstina clarebant Episcopi, hæc addit: *Cæsareæ item id temporis Palæstinarum præfuit Theophilus; Narcissus similiter, cujus superior nostra mentionem fecit oratio, adhuc Ecclesiæ Hierosolymitanæ ministerio perfungebatur.* Addit & de his insuper: *Ecclesiæ Corinthiorum, quæ est in Græcia, iisdem temporibus Bacchillus fuit Episcopus, Ecclesiæ Ephesinæ Polycrates. Et quamquam multi alii præterea (ut verisimile est) & prope infiniti illa hominum ætate floruerant; illos tamen, quorum recta fides & Catholica sententia scriptis ad nostram ætatem derivata sit, solos (ut ratio postulabat) nominatim citavimus.* Hucusque Eusebius. Sed de his novissime recensitis scriptoribus prolixior erit sermo sub Severo Imperatore.

(*d*) Eufeb. lib. 5. cap. 22.

Viri illustres hujus temporis.

cum post recitata verba statim dicat: *Post Consulatum, anno fermo fuit Roma otiosus. Deinde proficiscens ad Germanicos exercitus, major filius, qui tunc quinquennis erat*, &c. Caracalla major natu filius Severi in lucem prodiit anno Christi CLXXXVIII. ut infra ostendo; quare anno Christi CXCII. quintum ætatis annum inchoavit, ideoque anno CXC. Severus primum Consulatum gessit, anno insequenti Romæ otiosus fuit, annoque CXCII. quo Caracalla quinquennis erat, in Germaniam profectus *Carnunti* Imperator anno insequenti renunciatus est, ut suo loco dicam. Hac Consulum XXV. in unicum annum designatione suo anno reddita, apparet, Cleandri Præfecti Prætorio interitum, rei frumentariæ inopiam, & pestilentiam quibus Roma oppressa est, & novorum nominum mensibus impositionem non contigisse ante annum CXC. cum Herodianus in fine libri primi hæc uno tenore recitet, & cum Cleandri interitu, qui anno CXC. accidit, copulet.

JESU CHRISTI ANNUS	ELEUTHERI PAP. ANNUS	COMMODI IMP. ANNUS
192.	14.	11.

I. Christi anno nonagesimosecundo supra centesimum, Commodus sextum & Petronius Septimianus Consulatum gesserunt: quo Imperatorem ipsum omnium celeberrimam munerum editionem exhibuisse, tradit Eusebius (a); cujus cum Gentiles historici meminerint, quoto ejus Imperii anno facta sit (confuse cuncta miscentes) minus significarunt. Quod vero Eusebius certis annis hæc & alia consignet in Chronico, haud putandum id ex animi sententia nullo auctore prævio fecisse, sed potius veterum scriptorum, quorum monumenta exciderunt, affectatum esse vestigia, ut puta inter alios Julii Africani; quem scripsisse Epitomen temporum, testatur quoque S. Basilius (b), qui eum citat; de quo inferius disputi sumus. Meminit horum munerum Herodianus (c): cum (ut Dio testatur) Commodus ad spectandum veniens, perinde ac si esset Hercules, pelle leonis & clava procedebat insignis; quippe qui cum Hercules videri vellet & coli, e Neronis, seu Solis colosso caput auferens, suum (quod hactenus Romæ visitatur) voluit collocari, addidit clavam & æneum leonem (d) subjectum; quo etiam habitu complures eidem Romæ statuæ dicatæ sunt; nec amplius filius Marci (ut tradit Herodianus e) vocari voluit, sed Hercules Jovis filius; depositoque cultu Romanorum Principum, pelle strata, clavam manu gestabat, seque ipsum (ut scribit Lampridius) Commodianum Herculem & deum appellans, tamquam deo sibi voluit immolari. Adulabatur quidem Senatus, his omnibus acclamans ac parens, licet clam rideret: palam quidem ejus stultitias ridere, piaculum erat; nam Dio, qui aderat in theatro, cum aliis Senatoribus, cum alia ex causa, levissimi ejus actus ridendi subesset occasio, nova arte, quam suggessit occasio, comprimere risum conatus est, quod & alios facere docuit; idque ipse his tradit verbis: *Quamobrem cum multi riderent, & gladio fuissent occisi, nisi ego folia lauri quæ habebam ex corona comedissem, persuasissemque cæteris, qui juxta sedebant, ut idem facerent; videlicet ut facto continuo motu stomachi indicium risus celaremus.*

(a) Eusebius in Chronico. Commodus vult haberi Deus Hercules.
(b) Basil. de Spirit. sanct. cap. 29.
(c) Herod. lib. 1.
(d) Dio in Commodo.
(e) Herod. lib. 1.

119 Sed quorsum hæc, inquies, quidve Annalibus Ecclesiasticis conferunt? plurimum quidem. Accidit enim, ut Christiani quidam tantam impietatem, immo stul-

Martyres deridens Commodum.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5683.

SÆC. II. Anno Urbis 943. Olymp. 242. an. 2. A.C. 190.

☉ 3. D. ☽ 1. P. 11. April. Indict. 13.

JESU CHRISTI 190. *secund. Baronium* 192.

VICTORIS PAPÆ 6.

COMMODI IMP. 11. & 12.

I. Consules. [1] Ad num. I. Coss. *L. Aurelius Commodus Aug. VI. & Petronius Septimianus*, ex Inscriptione Onuphriana.

II. Commodi Consulatus juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam; Proconsularis enim Imperii Quindecennalia dedit, ut varia ejus Numismata demonstrant. Mediobarbus pag. 255. unum exhibet, in cujus postica legitur: P. M. TR. P. XV. IMP. VIII. COS. VI. S. C. VOT. XX. In corona quercea. Commodus Tribunitiam Pot. XV. anno præcedenti iniit, currentique usque ad quintum Kal. Septembris gessit. Quare ea solennia die XVII. Martii, quo patri successit, quove Tribunitia Pot. XV. adhuc in cursu erat, celebrata. Ad ea solennia referenda celebris Munerum exhibitio, de qua Baronius & Antiqui mentionem fecere. Videnda Commodi

Imperii Proconsularis Commodi Quindecennalia.

NOTÆ [1] Coss. *L. Aurelius Commodus Aug. VI. & Petronius Septimianus*. Scribe M. at jam monuimus supra de Commodo. Gruterus pag. CCC. 2.

IMP. COMMODO. VI. ET PE-
TRONIO. SEPTIMIANO. COS.
A. P. R. C. DCCCCXLI.
KAL. DECEM.

Ibid. pag. MCI.

IMP. CAES. M. AURELIO
ANTONINO. AUG. PIO. FELICE
VI. M. PETRONIO. SEPTIMIANO.
COS.

Commodi nummus in Musæo Theupolo pag. 541. ubi. M. COMMOD. ANT. P. FELIX. AUG. BRITAN. P. P. In postica. COLL. AN. COM. P. M. TRI. P. XV. IMP. VIII. COS. VI. Fleetwod pag. 146.

IMP. CAES. M. AURELIO
ANTONINO. AUG. PIO
FELICE. VI. M. PETRONIO
SEPTIMIANO. COS. X. KAL. APRIL.

Hinc

ſtultitiam Commodi, cum Deus Hercules dici vellet æquo animo ferre non valentes, palam per Urbis publicas vias iſtæc Commodi ludiera riderent, ſubſannarent, atque damnantes deteſtarentur; unde & ſuppeditata eſt illis occaſio ſubeundi martyrium. Fuerunt hi Euſebius, Pontianus, Vincentius, & Peregrinus; quos Romæ habitare conſueviſſe in vico Lanario, ſcripta Acta eorum, quæ legimus, docent: licet quæ ſunt typis excuſa (a) habeant, ſed depravate, vicum Carnarium, cujus nominis nullum vicum Romæ fuiſſe legimus, ſed bene Lanarium: immo ejus nominis duos, quorum alter in tertia regione erat, quæ Iſidis & Monetæ dicta eſt; alter vero in regione ſeptima, Via lata, qui dictus eſt Lanarius vicus ulterior, ut ex Publio Victore & Sexto Rufo conſtat. Hi igitur deridentes ac deteſtantes Commodi facinus, Julio Senatori, quem imbuerant Chriſtiana religione id ipſum facere ſuaſerunt. Adulantibus enim cæteris Senatoribus, refragatus eſt Julius; cujus rei gratia libenter mortem oppetiit.

(a) *Apud Surium. tom. 7.*

III. Senatorum Chriſtianorum cauſa qualis. Ejuſmodi enim erat Chriſtianorum Senatorum cauſa, ut oporteret aut diſcedere penitus a Senatu aut longe ab Urbe aliquo prætextu, honeſtave occaſione, a comitiis abeſſe. Etenim cum adeſſent, impie agere cogebantur; ſiquidem Augusti lege ſancitum erat, ut, antequam loco conſiderent Senatores, in ara ejus dei in cujus templo comitia haberentur, thure ac mero ſupplicarent, ut tradit Suetonius (b) in Auguſto. In templis dumtaxat cogi conſueviſſe Senatum, &, antequam rogatio fieret, immolari ſolitum ſacrificium, tumque primum de rebus divinis, ac ſubinde de humanis agi, ex Marco Varrone Gellius (c) narrat. Sic itaque Julius renuens in tantam impietatem cum cæteris conſpirare, a Commodo traditur Vitellio militum Tribuno, homini fero animo, ut eum ad immolandum Herculi, nempe ſibi, cogeret; vel, ſi id facere detrectaret, occideretur. Qui parens juſſis, eum id facere renuentem tamdiu juſſit, præter jus faſque ignominioſe fuſtibus cædi, ut animam exhalaret. Cum vero ejus corpus ſuperius nominati Chriſtiani ſublatum curaſſent, ac ſepeliſſent in cœmeterio Calepodii decimo quarto Kalendas Septembris; in crimen vocati, quod bona Julii Senatoris diripuiſſent, ejus rei occaſione diram de illis idem judex habuit quæſtionem, equuleo torquens. Cumque Euſebii unius ex illis poſt hæc linguam radicitus præcidi juſſiſſet; eo nihilominus recte loquente, Antonius carnifex, viſa re tanta, Chriſto credidit, atque capite truncatus eſt undecimo Kalendas Septembris.

(b) *Sueton. in Aug. cap. 35.*

(c) *Gell. lib. 14. cap. 7.*

Julii Senatoris martyrium.

IV. Martyres ducti ad petram ſceleratam. Cum interim reliqui detruſi confeſſores in carcerem, divina in eis operante virtute, miracula ederent, inter alios Lupulus nomine ex Jovis Capitolini ſacerdotibus cum curaretur oculorum cæcitate, Chriſto credidit. Cum poſt hæc iidem qui

PAGIUS

modi Numiſmata apud Mediobarbum citatum, ubi in eam rem plura.

III. *Maternus occiditur.* Baron. ann. 183. n. XII. Hoc anno *Maternus* miles, qui Gallias Hiſpaniaſque turbarat, quique Commodo Auguſto inſidias paraverat, ut ſcribit Herodianus lib. 1. cap. 10. & 11. *Proditus Imperatori a ſociis quibuſdam, comprehenſus* fuit, ac mulctatus capite, antequam *feſtus dies Matris Deûm* adeſſet. Ait enim Herodianus, *veris initio, ſtataque ſolemnique die, pompam Matri Deum Romanos* celebrare. Ex hoc temporis charactere *Maternum* currenti anno occiſum intelligimus. Mediobarbus Nummum Commodi exhibet, in cujus poſtica legitur: MATRI DEUM SALUTARI COS. VI. P. P. S. C. Viſitur Dea leonem inequitans, qui Nummus ad ſacrificia a Commodo facta in honorem Matris Deum, cum Materni inſidiæ detectæ ſunt referendus, ut recte Mediobarbus. Non itaque ante præſentem annum, quo Commodus ſextum Conſulatum geſſit *Maternus* interfectus. Quod & demonſtrat alius Commodi Nummus a Vaillantio Viro clariſſimo tom. 1. fol. 95. productus, in cujus poſtica habetur: MATRI DEUM CONSERVAT. TR. P. XVI. IMP. VIII. COS. VI. S. C. Cernitur Cybele leone vecta, dextra tympanum, læva ſceptrum tenens. Tribunitia Pot. XVI. Commodi quinto Kalendas Septembris currentis Chriſti anni inchoata, idemque & hoc anno *Maternus* interfectus.

NOTÆ Hinc Relandus *Septimiano Marci* prænomen tribuit, ut in bis inſcriptionibus legitur; Lanuvii in Latio olim urbe, in parietibus Eccleſiæ majoris prope turrim Campaniam exſtat inſcriptio, edita apud Gruterum pag. CCCXXX. 3. & ab aliis recuſa, ſed mendoſe, ad conſules ibidem in latere lapidis adnotatos quod attinet, Hos e detritis nunc litteris ſic eruendos puto:

...... MP. COMMODO. VI.
...... MIANO. COS.

Inſcriptio demum in aureo S. Urſulæ ſacrario Coloniæ Agrippinæ reperta, & edita a Petro Relando in Faſtis conſularibus hujus anni, dein a Jo. Georgio Eccardo, rerum Francicar. lib. XXIII. §. XXXIV. tom. 1. pag. 420.

IMP. COMMODO
VI. COS.

Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Proſperi Chronicon: *Commodo VI. & Septimiano.*

qui detinebantur in carcere, ducti ad Petram sceleratam (sic habent horum Acta antiquitus scripta, quæ in nostra bibliotheca asservantur) plumbatis necati sunt; quorum corpora sepelivit Ruffinus presbyter sexto ab Urbe lapide in arenario inter viam Aureliam & Triumphalem, octavo Kalendas Septembris. Habent autem quæ sunt edita eorum Acta, hos passos esse ante amphitheatrum, ubi illum quidem putamus fuisse locum, qui Petra scelerata diceretur; cujus quidem nominis in aliis quoque Actis martyrum factam mentionem reperimus; verum apud Gentiles scriptores nusquam memini me legisse Petram sceleratam, sed tantum ab eis nominari Vicum sceleratum, in quo impia filia Servii Tullii patris corpus rheda percalcatum pertransiit, sed & Portam sceleratam, qua Fabii non reversuri egressi sunt, itemque Castra scelerata, ubi Drusus occubuit, quorum meminit Suetonius (a): ac denique Campum sceleratum, in quo Vestales stupro convictæ vivæ infodiebantur.

(a) Sueton. in Claud. c. 3.

V. Quæ fuerit petra scelerata.

Cum igitur nonnisi apud monumenta martyrum Petræ sceleratæ nomen repererim; interdum perlustrans antiquas Romæ existentium memorias martyrum mecum cogitavi, num dicta esset Petra scelerata lapis ille sepulcrali inscripitione hominis Gentilis notatus, qui in diaconia S. Viti ad Marcellum dicta, crate ferrea circumdatus, religiose asservatur, quod in eo multa martyrum millia cæsa dicantur: vel illa fortasse marmorea tabula, quæ in basilica Vaticana, ingressu portæ illius, quæ proxima est Portæ Sanctæ, a sinistris ejus positæ, super quam (ut ibi posita docet inscriptio) multa corpora martyrum cæsa sunt. Porro alteram earum ejusmodi nomen consecutam esse, nulla est penes me dubitatio. At ejusmodi nomen a Gentilibus potius quam a Christianis inditum puto, cum illi eam sanguine Christiano assidue madentem exhorrerent, pariterque detestarentur; Christiani e contra, ut de instrumentis tortoriis, quibus sancti martyres essent excruciati, facere consueverunt, eam honore fuerint prosecuti, ac proinde sacram potius appellarint, eamdemque ut nobilissimum carnificinæ martyrum monumentum accurate servarint. Hæc vero interdum opinari, conjectura haud longe petita suadet.

VI. Julius Proculus Senator.

(b) Lamprid. in Commodo.

Sed quod ad Julium Senatorem a Commodo occisum pertinet, æque suspicio mentem pulsat, num hic ille ipse sit Julius Proculus Senator, quem Lampridius (b) inter Senatores ab eodem Imperatore occisus adnumerat, eumque a Commodo necatum esse cum suis tradit; eos enim omnes cum ille recenseat, privatam cujusque necis causam prætermittit. Verum quid certi de his affirmare possimus, nihil est. Cæterum non Julius tantum, sed reliqui omnes recensiti martyres, suis quibusque diebus, quibus sunt coronati martyrio, adnotati fuerunt in Ecclesiasticis monumentis, quo eorum natalitia anniversaria commemoratione a Fidelibus colerentur. Quænam autem ultio divinitus missa secuta sit martyrum necem, eadem a nobis citata superius Acta significant; nempe Vitellium repentina morte animam efflasse; Commodum vero postea, haud multis annis interlabentibus, fuisse a ludente secum athleta strangulatum. At quæ præter alias innumeras, anno sequenti clades inflictæ divinitus Urbem incesserint, dicemus.

JESU CHRISTI ANNUS	FLEUTHERI PAP. ANNUS	COMMODI IMP. ANNUS
193.	15.	12.

I. ANno Christi centesimo nonagesimo tertio, Bradua secundum & Aproniano Coss. Commodi Imp. anno duodecimo, *incendio Romæ facto, Palatium & ædes Vestæ, plurimaque Urbis pars solo coæquantur.* Hæc Eusebius summatim in Chronico. Sed quomodo hæc se habuerint, præstat ex Herodiano (c), ea pluribus narrante, hic ad verbum describere: *Maximum,* inquit, *nefas cum in præsens dolorem attulit, tum in futurum pessimo augurio universos conterruit. Nam cum neque imbres ulli, neque nubes, tantumque exiguus terræmotus antecessisset, seu nocturnus casu fulminis, sive igne aliquo in ipso terrarum motu velut extrito*, totum de improviso Pacis templum incendio consumptum est; quod unum scilicet opus cunctorum tota Urbe maximum fuit atque pulcherrimum, idem templorum omnium opulentissimum, egregieque munitum multoque ornatum auro & argento. Quippe universi ferme sua illuc divitias quasi in thesaurum congerebant; ideoque per noctem debacchatus ignis, multos ex opulentis egenos reddidit. Quapropter communem quidem jacturam publice omnes, suam autem quisque privatim deplorabant. Sed ubi templum omne consumptum ignibus est, plurima, quoque & quamplurima Urbis ædificia conflagrarunt; inter quæ etiam Vestæ templum, sic ut Palladium quoque conspiceretur, quod in primis colunt, atque in arcano habent Romani, Troja (ut perhibent)*

(c) Herod. lib. 1.

Prodigiosum incendium, quo Pacis Templum conflagravit.

* al. excito.

bent) evectum, ac tunc primum, postquam in Italiam devenit, conspectum ab omnibus; quippe raptum id Vestales virgines media Sacra via in aulam Imperatoris transtulerunt. Multæ præterea pulcherrimæque Urbis partes combustæ; plurimosque dies pervagatum incendium non prius sedatum est, quam repentinis imbribus extingueretur. Itaque totam rem diis imputabant ejus ætatis mortales, quorum scilicet voluntate & inchoasse incendium, & desiisse arbitrabantur; ac portendi bella quæ sunt deinceps insecuta, consumpto Pacis templo interpretabantur; quam deinceps famam rerum eventus comprobavit. Hucusque Herodianus.

II. Prodigium autem id fuisse mortis Principis putavit Dio (*a*), qui & Palatium incendium pervasisse tradit, his verbis: *Præterea incendium excitatum in quibusdam ædibus ad templum Pacis pervenit; consumptisque tabernis, in quibus merces Ægyptiorum & Arabum erant, conscendit Palatium, ubi adeo exusta sunt multa, ut libelli, qui ad principatum pertinebant, omnes fere interierint. Ex quo cæpit esse perspicuum, fore, ut id malum non contineretur in Urbe, sed inde ad universum terrarum orbem emanaret. Nec enim id incendium restingui potuit humanis viribus, licet eo magna vis aquæ & a plerisque privatis hominibus & ab ipsis militibus comportaretur, venissetque Commodus ex suborbio, atque ut incendium restingueretur, instaret; quod tamen nisi consumptis rebus omnibus, quibus adhæserat, finem non habuit.* Hæc Dio, ab Herodiano parum dissentiens. Verum voluisse Commodum Urbem incendere, quod & fecisset, nisi Lætus Præfectus prætorio eum deterruisset; affirmat Lampridius (*b*). Consumpta tunc fuisse incendio sacra spolia, quæ e templo Hierosolymitano sublata Vespasianus in templum Pacis intulerat, certum est; licet vasa quædam integra alibi servata ad Valentiniani postremi ejus nominis Imperatoris tempora permansisse, eaque cessisse Wandalorum spoliis, Procopius (*c*) tradat.

(*a*) Dio in Commodo. Palatium pervasit incendium.

(*b*) Lamprid. in Commodo.

(*c*) Procop. de bello Wandalorum.

Cen-

PAGIUS

SÆC. II. Anno Urbis 944. Olymp. 242. an. 3. A. C. 191.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5684.

☉ 4. C. ☽ 2. P. 28. Mart. Indict. 14.

JESU CHRISTI 191. secund. Baronium 193.

VICTORIS PAPÆ 7.

COMMODI IMP. 16. & 12.

I. Consules.

[1] AD num. I. Coss. *Cassius Apronianus*, & *Valerius Bradua Mauricus*, ut ostendit Card. Norisius in Epist. Consulari, & in literis ad me scriptis, ubi Gruterum citat pag. 356. 2. Cumque Bradua in Inscriptione a Card. Norisio ibidem recitata sine nota iterati Consulatus proferatur, diversus est a Metilio Bradua anno CLXXXV. Consule, ideoque perperam datur Consul II. tam in Annalibus, quam in Fastis Onuphrianis.

NOTÆ

[1] COss. *Cassius Apronianus*, & *Valerius Bradua Mauricus*. Postrema tantum nomina, scilicet *Aproniani* & *Braduæ* in vetustis monumentis occurrunt. Reinesius inscript. pag. 271. & Sponius pag. 214.

APRONIANO, ET BRADUA. COS.

Vide Norisium in epistola consulari pag. 218. & Fabrettum Inscript. pag. 722. Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Aproniano & Bradua*.

JESU CHRISTI ANNUS	VICTORIS PAP. ANNUS	COMMODI IMP. ANNUS
194.	1.	13.

I. Eleutheri Papæ obitus. CEntesimo nonagesimoquarto Christi anno, Commodo Imperatore septimum & Pertinace secundum Coss. VII. Kalend. Junii, Eleutherus Papa, cum sedisset annos quindecim & dies vigintitres, ex hac vita sublatus est. De sedis ipsius annis consentiunt omnes tum Latini, tum Græci; sed cum Eusebius in Chronico hoc anno ponat Victoris ingressum, in historia (a) autem habeat sedisse Eleutherum annis tredecim; equidem puto in notam numeri mendum irrepsisse. Quod autem ad diem obitus pertinet, cum Romanum Martyrologium, tum librum de Romanis Pontificibus nos secuti, die ante memorata decessum ejus ex hac vita posuimus. sed an gladio, nobis incompertum est: nisi quod in antiquis omnibus Martyrologiis martyr reperitur adscriptus; cum tamen certum sit (ut in no-

(a) Euseb. lib.5. cap. 22.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5685.

SÆC. II. Anno Urbis 945. Olymp. 242. an.4. A. C. 192.

☉ 5. BA. ☽ 3. P.16. April. Indict. 15.

JESU CHRISTI 192. *secund. Baronium* 194.

VICTORIS PAPÆ 8.

COMMODI IMP. 17. & 13.

I. Consules. II. Quindecennalia prioris Imperii Augustei Commodi.

[1] AD num.I. & seq. Coss. *L. Aurelius Commodus Aug.VII.& P. Helvius Pertinax II.* Commodi Consulatur juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam; Quindecennalia enim prioris Imperii Augustei dedit, uno anno dilata. Mediobarbus in Commodo pag.257. hujus Imperatoris Nummum profert, in postica inscriptum: VOT. XX. P.M. TR. P. IMP. VIII. COS. VII. S. C. Deest annus Tribunitiæ Potestatis; sed Consulatus Commodi septimus præsenti anno susceptus ea Vota hoc anno nuncupata certo ostendit. Dio lib.72. scribit Commodum statuisse Falconem & Clarum anni insequentis Consules interficere, seque Kalendis Januariis Consulem, ex loco, in quo Gladiatores aluntur, exire: sed dum hæc molitetur, venenum die ultima anni CXCII. ei propinatum esse. Quem Consulatum octavum Commodum, Quindecennalibus posterioris Imperii Augustei anno uno dilatis, destinasse non dubitandum; cum nullum Consulatum præter leges ac præscripta eum suscepisse appareat. Ante Commodum nullus ex Imperatoribus Quinquennalia & Quindecennalia in Nummis memorari jusserat; quem tamen agendi modum, si successores imitati essent, tanta diligentia opus non fuisset, ut quibus annis ea solennia, quibus Historia Chronologiaque mirum in modum elucidantur, ab Imperatoribus edita fuerint, investigaretur. Sed usque ad Constantini M. tempora, Quinquennalia & Quindecennalia in Nummis non expressa; & quando in iis sculpta, non tantum Tribunitia Potestas, sed & Consulatus ut plurimum prætermissi; cum contra in Nummia Commodi tam Consulatus, quam Tribunitia Potestas diserte enuncientur.

III. Vota Decennalia, nunquam ab Imperatoribus omissa.

Norisius Card. in re Antiquaria exercitatissimus, in Epist. Consulari pag.121. scribit: *Passim prostant Nummi Commodi cum Votis X. ac* TR. P.XV. *Nec Vota abs te* (nam ea Epistola mihi dicata) *dicuntur nuncupata pro Imperio Cæsareo, deinde pro Imperio Proconsulari, denique pro Augusteo. Nunquam exactam rationem assignari posse puto, cur ab* TR. P.VIII. *ad* XII. *per quinquennium singulis quibusque annis Vota Decennalia nuncupaverit, nisi dicamus quandoque concepta pro salute Populi Romani, quæ post decennium solvit, cum extent Nummi ejusdem Commodi inscripti:* VOTA SOL. PRO SAL. P.R.COS. VI. *aut forte eadem vota repetita memoria in Nummis obsignata ob eorum annos, quibus reapse concepta non sunt; vel denique stultum illum Principem, qui in unicum annum Consules viginti quinque designavit,*

NOTÆ [1] COss. *L. Aurelius Commodus Aug. VII. & P. Helvius Pertinax II.* Emendandum prænomen in *Commodo*, ut jam monuimus; quamquam *Lucius* in quibusdam monumentis retineatur. *Commodi* nummus in Musæo Theupolo pag.550. ubi L. AELIUS. AUREL. COMM. AUG. P.FEL. In postica. P. M. TR. POT. XVII. IMP. VIII. COS. VII. P. P. Ibidem pag.559. nummus *Pertinacis*, in quo IMP. CAES. P. HELVIUS. PERTINAX. AUG. In postica vero. LIB. AUG. TR. P. COS. II Alius ibidem pag. 560. ubi retrorsus: VOT. DECEN. TR. P. COS. II. In tegula fictili inter Donianas inscriptiones cl, II. n.127. pag.99.

OPUS. DOL. Q. NONI. PRISCIANI
M. COMMODO AUG. VII. HEL.
PERTIN. II, COS.

Eadem quoque habetur apud Gruterum pag. CLXXXIV. 2. Reinerius Inscript. pag.589.

IMPERATORE. CAESARE AUGUSTO
P. HELVIO. PERTINACE. II. COS.

Pertinax primum consulatum *suffectum* absens gessit. Capitolinus in vita, cap. III. qui mox cap. IV. ait: *Et ipsi Commodo plurimum placuit, quia ille esset iterum quum Pertinax fuit consul.* Fasti Idatiani, Vindobonenses, & Prosperi Chronicon: *Commodo VII. & Pertinace*, absque nota gemini consulatus in *Pertinace*.

nostris Notationibus pluribus demonstravimus) Martyris nomen tribui consuevisse non iis tantum, qui violenta morte Christi causa mori quoquo modo coacti essent; sed & commune fuisse illis etiam qui fidei confessionis causa cruciamentum aliquod subiissent, licet martyrium minime consummassent.

II. Victor Papa creatur. De eodem Eleurhero hæc item scripta leguntur in eodem libro de Romanis Pontificibus: *Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros duodecim, diaconos octo, Episcopos per diversa loca quindecim. Qui etiam sepultus est juxta corpus beati Petri septimo Kalend. Junii. Cessavit Episcopatus ejus dies quinque:* Hucusque ibi. Sic igitur hoc ipso anno Kalendis Junii, Victor Afer, Felicis filius in locum ejus Romanus Pontifex subrogatus est. Sed quid post hæc?

III. Commodi interitus. Postrema hujus ipsius anni die, nempe pridie Kalend. Januarii, Commodus Imperator cum statuisset complures viros Consulares ac Senatores occidere, in primisque ipsam Marciam, quam (ut dictum est) loco conjugis habebat, necnon Lætum Præfectum Prætorio, ac Electum custodem cubiculi, re comperta, eorumdem conspiratione a Narcisso athleta oppressis faucibus strangulatur; hæc Herodianus (*a*) pluribus, nec non Dio (*b*), & alii. Quanto gaudio hæc accepta fuerint a Senatu, acclamationes ab eo in ipsum editæ testantur, quas litteris a Mario Maximo commendatas Lampridius (*c*) recitat. Sed superat, mea sententia, omne portentum, quod impurissimum ac immanissimum Principem, in quem omnes a majoribus usque ad minimos merito exclamassent, *Severus nihilominus, qui ei successit in Imperium* (inquit Lampridius *d*) *amantissimus nominis sui, odio (ut videtur) Senatus, Commodum inter deos retulerit, Flamine addito (quem ipse vivus sibi paraverat) Herculaneo Commodiano; utque ejus dies natalis celebraretur, instituit.* Hæc ipse omnia.

(*a*) *Herod. lib.1.*
(*b*) *Dio in Commodo.*
(*c*) *Lamprid. in Commodo.*
(*d*) *Lampr. ibid.*

IV. Chronologiæ auctoris Veteres adstipulati. Hunc igitur exitum Commodus habuit, *cum regnasset* (ait Dio) *annos duodecim, menses novem, & dies quatuordecim. Vixit*

PAGIUS *vit, pro arbitrio Vota nuncupasse. Horum Votorum explicatio minus pro voto mihi successit. Quare eam tibi demitto.* Sed cum omnia Commodi Numismata, in quibus hæc Vota expressa, explicaverimus, eumque in iis vel suscipiendis vel solvendis, morem decessorum Imperatorum secutum esse demonstraverimus, nulla de iis in posterum quæstio moveri potest. Nummi, qui præferunt *Vota soluta pro salute Populi Romani*, anno CLXXXVII. cusi. Denique cum Quinquennalia & id genus festa quædam renovatio Imperii essent, ut testatur Dio lib. 53 neque a Nerone, neque a Commodo, neque ab ullo alio Imperatore unquam omissa fuisse pro certo habendum. Quod si Commodus ea non edidisset, Dio, qui frequens cum illo fuit, quique lib. 72. notat, eum Consules XXV. in annum unum designasse, *quod* inquit, *neque ante id tempus, neque post unquam factum est*, rem adeo receptis moribus dissentaneam in literis mittere oblitus non esset.

IV. *Eleutheri PP. obitus.* [1] Eleutherus die secunda mensis Maii anni centesimi septuagesimi ordinatus fuerat; supremum autem diem obiit anno centesimo octogesimo quinto, Materni & Braduæ Consulatu notato, die vicesima quinta mensis Maii, postquam sedisset annos quindecim, dies viginti quatuor. Ejus quidem nomen deest in Chronico Damasi, sed hæc de eo ibidem dicta: *Fuit temporibus Antonini & Commodi, a Consulatu Veri & Erenniani usque Materno & Bradua*, anno CLXXXV. Consulibus; in auctiori Chronico veterum Pontificum dicitur, eum sedisse annos XV. menses III. dies II: Catalogus nominum Apostolicorum, Eleuthero annos XV. menses IV. dies V. tribuit; sed utrobique mendose. In Martyrologio Hieronymiano ad diem sextam mensis Septembris habetur: *Romæ via Salaria Natale S. Eleutheri Episcopi.* Sed is dies ad aliquam ejus Translationem pertinet.

Baron. n. 1. Florentinius enim in Notis ad illud Martyrologium observat, Eleutheri Natale ab aliquibus Auctoribus signari VII. Kalend. Junii, ab aliis VIII. Kalend. Junii, ab aliis VIIII. Kalend. Junii. Quare die XXV. mensis Maii mortuus est, ac postridie sepultus, juxta regulam a nobis suo loco explicatam, quæ docet, quando Natale Pontificum in diversis Martyrologiis, duobus subsequentibus diebus consignatur, alterum ad obitum, alterum vero ad sepulturam referendum esse. In auctiori Chronico veterum Pontificum dicitur, cessasse Episcopatum dies septemdecim. Quod si verum est, Victor sedere cœpit die XII. mensis Junii. Eius unica circumfertur Decretalis Epistola ad Episcopos per Gallias constitutos, quæ incipit: *Magno munere misericordia Dei, totius Ecclesiæ Catholicæ multiplicata sunt gaudia*, &c. Sed hæc verba desumpta ex S. Leonis Epistola 54. juxta veterem ordinem. Sunt & aliæ in eadem Epistola suppositionis notæ, Viris eruditis observatæ. Eleuthero successit Victor.

V. *Interitus Commodi.* Ad num. III. Cum Commodus die decima septima mensis Martii anni Christi CLXXX. imperare cœperit, &, uti habet Lampridius in ejus Vita cap. 1. *pridie Kalendas Septembres patre patruoque Consulibus*, id est, anno Christi CLXI. natus fuerit, recte scribit Dio, regnasse Commodum *annos XII. menses IX. dies XIV.* vixisse vero *annos XXXI. menses IV.* cum ultimo hujus anni die interfectus fuerit. Anni quibus cum patre regnavit, leguntur in ejus Epitaphio, in quo Commodus dicitur, *Tribunitia Pot. XVIII.* ut videre est apud Dionem lib. 72. Ex quo certum fit, Commodum anno CLXXV. non vero insequenti, ut putavit Baronius, Tribunitia Potestate donatum fuisse.

VI. *Clemens Alex. Baronii Chronologiam non favet.* Ad num. IV. Locus Clementis Alexandrini, qui his diebus vivebat, quique a Christo nato ad Commodi

NOTÆ [1] NOn anno Christi 185. in locum *Eleutheri Victor* Papa suffectus est: sed potius A. D. 193. postquam *Pertinaci* imperium a Senatu delatum fuit, quod Eusebius in Chronico, & in Hist. Eccl. lib. V. cap. XXVIII. narret, *decem annos* Pontificalem sedem administrasse, & *anno Principatus Severi circiter nono Zephyrinum* eidem substitutum; ex quo fit, *Victorem* mortuum esse A. D. 202. De die non omnes conveniunt, alii Aprilis XX. alii XXVIII. Julii perhibent. Ita Constantius pag. 91.

xit annos trigintaunum & menses quatuor, in quo domus vere Aureliorum principatum amisit. Hæc ipse. Cum autem Clemens Alexandrinus, qui his diebus illustris habebatur Alexandriæ, libro primo Stromatum supputans tempora, affirmet, ab anno quo natus est Dominus, usque ad mortem Commodi, annos numerari centum nonagintaquatuor; jam vides, lector, chronologiam nostram his egregie consentire. Quod vero additur de mense, non dubium est mendum esse; namcum constet Commodum ultima die Decembris occisum esse, Christique natalis tam Græcorum quam Latinorum sententia contigerit die vigesimaquinta ejusdem, vel, secundum Ægyptios, sexta die Januarii; nihil est quod mensis unius spatium addi debeat.

JESU CHRISTI ANNUS	VICTORIS PAP. ANNUS	PERTINAX IMP.
195.	2.	

I. SEquenti anno Domini centesimo nonagesimo quinto, Sosio Falcone & Erutio Claro Coss. jam (ut dictum est) sublato Commodo, Ælius Pestinax Italus * natione, patre ignobili ex civitate Alba Pompeia, olim ex studio litterarum a Claudio Pompeiano genero Marci Imperatoris in militiæ tribunatum evectus, & bis Consulatu perfunctus, ex Præfecto Prætorio, militibus Prætorianis juvantibus, Senatu li-

* al. Libs

Pertinax Imp.

PAGIUS

modi mortem annos numerat *centum nonaginta quatuor*, Baronium decepit, qui eo Chronologiam suam confirmari existimavit; non enim observarat Cardinalis doctissimus, Clementem Alexandrinum annos Incarnationis computare secundum Eram Alexandrinam, quæ Dionysianam in Ecclesia Occidentali usurpatam biennio integro præcedit. Alexandrini itaque Eram Incarnationis seu Nativitatis ab anno Juliano XLIII. exordiuntur, Latini vero ab anno Juliano XLVI. ideoque laudatus Clementis locus Eræ Christianæ Dionysianæ confirmandæ non inservit.

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5686.

SÆC. II. Anno Urbis 946. Olymp. 243. an.2. A. C.193.

☉ 6. G. ☽ 4. P.8. April. Indict. 2.

JESU CHRISTI 193. *secund. Baronium* 195.

VICTORIS PAPÆ 9.

SEVERI IMP. 1.

I. *Consules*.

[1] AD num.I. Coss. *Q. Sosius Falco*, & *Julius Erutius Clarus*, ex Inscriptione Onuphriana, & ex Gruteriana pag.109. Card. Norisius enim in literis ad me Florentia scriptis monet, Exscriptores Onuphrio & Grutero fucum fecisse, ac pro ERUTIO, scripsisse FRUCTO. *Erutius Clarus* Consul fuit anno Christi CXLVI. Erutium Clarum ejus filium & hoc anno Consulem Severus occidit, ex Spartiano cap.13. in Severo. Ita ex cognomine *Clari* alterum ejus familiam Card. Norisius restituit: cujus emendationi favet Dio lib.73. ubi utrumque Consulem vocat, Ερύκιον τε Κλάρον, καὶ Σόσσιον Φάλκωνα, id est, *Erycium Clarum*, & *Syssium Flaccum*. Verum ab Exscriptoribus erratum, ut ex ipsomet Dione liquet, qui libro 73. posteriorem Consulem, non *Flaccum*, sed *Falconem* recte appellat.

II. *Pertinax Imp. occiditur*.

Ait Baronius in Annalibus, *Ælium* Pertinacem ex Præfecto Prætorio Imperatorem factum esse; sed Norisius in laudatis literis recte observat, Pertinacem, non *Ælium*, sed *Helvium* vocatum fuisse, quod Nummi indubitatum reddunt, cumque non ex Præfecto Prætorii, sed ex Præfecto Urbis, factum esse Imperatorem. Id enim diserte uterque Victor tradit, & indicat Capitolinus in Pertinace cap. quarto, qui & testatur, eum opera *Læti* Præfecti Prætorio ad Imperium evectum esse, cui suffragatur Herodianus lib.2. cap.1. Imo Pertinacem nunquam Præfectum Prætorio fuisse satis ostendit Capitolinus, qui omnes, quas gessit, dignitates enumerat, & tamen cap.2. ait: De-

NOTÆ

[1] COss. *Q. Sosius Falco*, & *Julius Erutius Clarus*. Adde *Claro* prænomen *Caii*. Gruterus pag. VI. 6.

Q. SOSIO. FALCONE. C. JULIO.
ERUCTIO CLARO. COS. III. ID. FEB..

Pag. CCCCLXXV. 4.

.. OSSIO. FALCONE. C. JULIO
ERUCTO (pro *Erucio*, ut monuit Norisius) CLARO. COS.
NON. SEPTEM

De *Falcone* & *Erucio* vide Fontaninum de antiquitatibus Hortæ, lib.II. cap.I. pag.102. Vetus lapis apud Fabrettum pag.687. n.99.

IMP. CAESARI. P. HELVIO PERTINACI
AUG. COS. II.
. DEDICATA. XIIII. KAL. APRIL. FALCONE
ET. CLARO. COS.

Dedicatus est hic lapis paullo ante *Pertinacis* necem, quæ hoc anno contigit die XXVIII. Martii. Alia

libentissime consentiente, decernitur Imperator; qui cum perditissimum Reipublicæ statum quam primum in pristinum restituere festinaret, militibus in eum insurgentibus, occiditur, cum imperasset diebus octogintaduobus, vixisset annos sexagintaseptem, mensibus quatuor, tribus diebus exceptis; bonis omnibus quod vir optimus haberetur, sui desiderio relicto. Hæc ex Dione (a) & aliis.

(a) *Dio in Pertinace.*

Cum

PAGIUS

Doluitque palam Marcus, quod cum Senator esset, Præfectus Prætorii fieri a se non posset. Pertinax *natus est Kalendis Augusti, Vero & Bibulo Consulibus. Interfectus autem est quinto Kalendas Apriles, Falcone & Claro Coss. Vixit annis septuaginta, mensibus septem, diebus viginti sex. Imperavit mensibus duobus, diebus viginti quinque*, inquit Capitolinus in Pertinace cap. 15. Eumdem diem Pertinacis natalem exhibet vetus Kalendarium a Lambecio publicatum. In lucem itaque prodierat Pertinax anno Christi CXXVI. quo Annius Verus & Ambibulus, per errorem *Bibulus* dictus, Consulatum gessere. Cum vero quinto Kalendas Aprilis, seu die vicesimo octavo Martii interfectus fuerit, liquet, recte numerasse Dionem, quando scripsit, Pertinacem vixisse *annos LXVII. quatuor mensibus & tribus diebus exceptis*; regnasse vero *dies octoginta septem*. Laudatus itaque Capitolini locus corruptus est, legendumque: *Vixit annis sexaginta sex, mensibus septem, diebus viginti septem*. De die enim Pertinacis tam natali, quam emortuali Capitolinum inter & Dionem convenit.

III. *Vota Decennalia initio Imperii nuncupata.*

Pertinax primus ex Imperatoribus fuit, qui Vota decennalia, quæ ipso die initi Imperii ab Augustis nuncupabantur, in Nummis exprimi jusserit. Mediobarbus enim pag. 265. varios ejus Nummos exhibet, in quibus legitur, VOT. DECENN. qui mos postea semper servatus usque ad Constantinum M. quo tempore scribi cœptum, VOT. V. MULT. X. cujus tamen formulæ initium Diocletiano attribuendum, qui in suis Decennalibus hoc Numisma a Mediobarbo productum cudi voluit: IMP. DIOCLETIANUS AUG. in postica: PRIMIS X. MULTIS XX. In Nummis itaque Imperatorum, qui ad decimum Imperii annum non pervenere, Vota Decennalia in Nummis memorata de Votis ipso Imperii initio susceptis semper intelligenda usque ad Constantinum M. nunquam vero de Votis Decennalibus quinto Imperii anno nuncupatis; cum illa ante Constantinum M. in Numismatis memorata non fuerint.

IV. *Pertinax uno die omnes appellationes honorificas recepit.*

Pertinax primus fuisse dicitur a Capitolino in ejus Vita cap. 5. qui simul cum Imperio omnes honorificas appellationes diversis diebus Augustis attribui solitas acceperit: *Primus sane omnium ea die, qua Augustus est appellatus, etiam Patris Patriæ nomen recepit; necnon simul etiam Imperium Proconsulare, necnon jus quartæ relationis.* Dio lib. 53. de Imperii institutione loquens, ait Imperatores ratione eorum nominum, quæ in populari civitatis statu usurpabantur, omnem totius Reipublicæ potestatem accepisse, & Pontifices maximos, Imperatores, Patres Patriæ, aliisque titulis qui in inscriptionibus occurrunt, appellatos fuisse. Quæ nomina postquam enumeravit Dio subdit: *Hæ sunt appellationes, istæ, quibus Imperatores secundum leges ac instituta nostri etiam temporis utuntur. Ac nostra quidem ætate simul omnia eis has tribuuntur, Censoria excepta; olim vero singula eis ex legibus decernebantur.* Dio anno Alexandri Severi nono Historiam suam absolvit, qui tamen dum de Pertinace, cujus electioni interfuit, loquitur, novæ illius consuetudinis inductæ non meminit. Imo ipsemet Alexander Severus, quando Imperator renuntiatus est, his verbis Senatui gratias egit, ut ex Actis publicis testatur Lampridius in Alexandro cap. 8. *Gratias vobis, P. C. non nunc primum, sed & de Cæsareo nomine, & de vita servata & Augusti nomine addito, qua omnia novo exemplo uno die in me contulistis.* Qua ratione Alexander primus fuisse videtur qui omnia potestatis insignia acervatim & uno die præter antiquum morem receperit. Quidquid sit, certum est, Imperatores omnes honorificas appellationes ante Pertinacem aut Alexandrum Severum uno eodemque die non accepisse, immo ex illis aliquos, aut Patris Patriæ, aut Imperatoris, aut aliorum insignium honorum nomina diu distulisse. Quod de

Au.

NOTÆ

Alia ejusmodi inscriptio extat nunc in ædibus Capitolinis, sed oblitteratis *Pertinacis* nomine ac titulis. Est autem:

....EDICATA. XIII. KAL. APR....

....

....

.....LCONE. ET. CLARO. COS.

Capitolinus in Pertinace, cap. ultimo; *Interfectus autem est* (Pertinax) *V. Kal. Aprilis, Falcone & Claro Coss.* Vulgati Fasti; *Falcone & Claro.*

Suffecti consules hoc anno dicuntur *ex Kal. Mart. Flavius Claudius Sulpicianus, Fabius Cilo. Ex Kal. Maii, Silius Messala. Ex Kal. Jul. Ælius Probus.*

De *L. Fabio Cilone Septimiano*, hoc anno consule suffecto, lapis inter Donianas inscriptiones cl. VI. n. 16. pag. 226. qui ita incipit:

L. FABIO. M. F. GAL. CILONI
SEPTIMIANO. COS. PRAEF. URB.

Vide ibi notas.

Et *Didius Julianus*, qui per dies aliquot hoc anno post *Pertinacem* imperavit, *Consul* in nummis dicitur; nam in Musæo Theupolo pag. 560. habetur nummus cum epigraphe: IMP. CAES. M. DIDIUS. SEVERUS. JULIAN. AUG. In postica: P. M. TR. P. COS.

II. Didius Julianus Imp. Cum vero Romanum Imperium in manu esse videretur Prætorianorum militum, Didius Julianus militiæ domique spectatus, homo disertissimus, auctione venale Imperium sibi emit, pollicitus dare singulis militibus aureos ducentos & quinquaginta; sicque ab illis in Imperium subrogatus, a Senatu perterrito tandem confirmatus est; tenuitque, reclamante populo, dies sexagintasex, cum interim, qui tribus Romanis exercitibus præerant duces, Pescennius Niger in Syria, Albinus in Britannia, & Severus in Pannonia * a novo Imperatore deficientes, arripuerunt Imperium. Appellatus est autem ab exercitu Severus Imperator (ut tradit Capitolinus) Idibus Augusti apud Carantum: [1] vel potius Idibus Aprilis, ita enim legendum apud Capitolinum putamus [1]. Tunc Severus cum Albino paciscitur; ac eum exercitu Romam venturus, litteris ad se pertractis militibus Prætorianis, cum illi Julianum interfecissent, ipse consensu militum atque Senatus appellatus est Imperator: hæc omnia fusius Dio (a), qui tunc Senator comitiis, quibus hæc decernebantur, semper interfuit. At Severus polleas consilio atque prudentia, cum in hunc modum habenas sumpsisset Imperii die prima Junii (ut ex Dione colligitur) licet aliis compluribus tyrannis adversantibus, tenuit annos decem & septem, menses octo, dies tres; qui & amore Pertinacis boni Principis, a Senatu Pertinacis (b) nomen oblatum libenter accepit; quem retulit inter deos.

* al. Propia.

(a) Dio in Juliano.

(b) Jul. Capitol. in Pertinace, in fin.

III. Severi Imperatoris genus. Fuit autem Severus patria Africanus ex civitate Lepti, litteris humanioribus excultus, militiæque peritissimus; capessit Imperium annos natus quadragintaseptem; quippe qui Coss. Erutio Claro bis & Severo (ut auctor est Spartianus) natus est, anno Domini centesimo quadragesimo-octavo, sexto Idus Aprilis. Ad ejus genus proculdubio spectat Septimius ille Severus, qui itidem Lepti in Africa oriundus, sed Romam puer ductus, magna gloria vixit; ad quem extat lyricum Statii (c) scriptum sub Consulatu decimoseptimo Domitiani Imperatoris, ante annos propemodum centum, quam ob causam eum fuisse putamus proavum Septimii Se-

(c) Stat. Silv. lib. 4.

PAGIUS Augustis Dio tradit, de Cæsaribus etiam intelligendum. Quare ut vidimus, Traianus primum adoptatus, dein Cæsar creatus, ac postea Imperio Proconsulari & Tribunitia Potestate decoratus. Quæ observatio ad Numismata explicanda aliquando juvare poterit.

V. Julianus imperator occiditur. [1] A num. II. ad VII. Pertinaci successit Didius Julianus, qui ut habet Dio imperavit dies sexaginta sex; ideoque die prima Junii occisus est; quod confirmat Spartianus in Juliano cap. ult. ubi ait imperasse Julianum mensibus duobus diebus quinque, quod verum est. Nam Dio, ut in morte Severi, Juliani successoris videbimus, Natale Imperii Severi a die prima Junii currentis anni auspicatur. *A Germanicis legionibus, ubi auditum est, Commodum occisum, Julianum autem cum odio cunctorum imperare, multis hortantibus, repugnans imperator est appellatus apud Carantum Idibus Augustis*, inquit Spartianus in Severo cap. 5. de hoc Imperatore loquens. Verum

NOTÆ [1] MAgna jamdiu est controversia de *anno*, & *mense*, quo *Septimius Severus*, & *Antoninus Caracalla Tribunitiam potestatem* iniere. Panvinius, *Caracalla* Tribunitiam potestatem cum Imperatoris titulo A. D. 198. *kal. Junias* delatam fuisse putat. Baronius vero ad A. D. 210. scribit, *Antoninum Caracallam* iniisse Tribunitiam potestatem, simulque in consortium imperii cum *Augusti* titulo a patre vocatum A. D. 200. quo *Caracalla* Decennalia refert. At ab utrisque dissidet Norisius, qui in Dissertatione de votis Decennalibus cap. IV. pag. 90. tradit, *Severum* A. D. 193. *Kal. Junii Senatus* consulto *Tribunitiam potestatem cum Augusti titulo* accepisse, quod cum Pannonici exercitus ante paucos dies *Imperatorem* salutassent. Alii vero contendunt, *Severum die* XIII. *Aprilis* A. D. 193. apud *Carnuntum* ab Illyricianis & Pannonicis legionibus *Imperatorem* fuisse appellatum, atque adeo ex ea die *Tribunitiam ejus potestatem* esse sumendam. At Norisius mox scribit se, quum ex nummorum, ac lapidum inscriptionibus *annum* communicatæ *Antonino Caracallæ Tribunitiæ potestatis* indagaret, in cimmeriis plane tenebris versari sensisse, spemque omnem abjecisse, ac satius duxisse, rei difficultatem aliis præmonstrare. Ex nummo gazæ Medicææ, cum epigraphe *Antonini*, & retrorsum P. M. TR. POT. XX. COS. III. colligit, initium *Tribunitiæ Potestatis* Antonini, ab A. D. 198. esse deducendum. Ex Gruteriano lapide pag. CCLXIX. 5. *die* IV. *Aprilis* A. D. 200. dedicato, ubi *Antonini Tribunitia potestas* memoratur, affirmat, per id tempus *Tribunitiam potestatem tertiam* iniisse. At his Norisius objicit insignia elogia, quæ Romæ visuntur, nempe inscriptiones *Severi* in fronte Panthei, in foro piscium, & in arcu ipsius *Severi*, in quibus *Tribunitia potestas XI. Severi cum Trib. potest.* VI. *Antonini* occurrunt, & in alia apud Gruterum pag. CCCI. in qua *Severus* dicitur *Trib. pot.* XI. *Antoninus V.* Ex his infert Norisius, Antoninum fuisse designatum *Augustum post kal. Jun.* A. D. 198. & ad ejusdem *Trib. Pot.* XX. in nummis, quod attinet, amandat ad lapides e tenebris educendos, ex quibus difficultates omnes infringi posse sperat. Ita vir eminentissimus, quod ejus animo insederat, *Septimium Severum, kal. Junias primam Tribunitiam potestatem* accepisse, itidemque *Antoninum post easdem kalendas*. Quamquam paullo post pag. 93. affirmat, *Antoninum* Cæsarem, *Imperatorem* destinatum, & *Trib. potestatem* ei delatam a Severo, post victum *Albinum* A. D. 198. *die* XIX. *Februarii*. Et in Epochis Syro-Maced. Dissert. V. cap. III. ubi de nummo *Antonini* cum epigraphe COS. DES. TRIB. POT. IIII. censet, *Antoninum* A. D. 198. *ante mensem Aprilem Trib. potestatem* a patre accepisse.

Bono fato accidit, ut nostra ætate, nempe A. D. 1731. ara votiva ad Lateranum eruta fuerit, dum

Severi Imperatoris; nam avum tum paternum tum maternum aliter nominatum fuisse, tradit Spartianus in exordio ejus vitæ. Quamobrem eo vetustatis monumento ex Statio prodito, constat Severum fuisse majorum claritudine nobilissimum. Qui ipso sui Imperii exordio, creato Cæsare Albino, qui Galliarum & Britanniæ exercituum dux erat, postquam triginta dies Romæ exegisset, in Orientem adversus Pescennium Nigrum, qui Antiochiæ sibi Imperium vindicaverat, cum expeditione profectus est. Hæc Dio, Herodianus, ac Spartianus pluribus.

IV. Porro Imperii sui exordio Severus nullum negotium Christianis religionis causa facessit; sed eos bene habuisse, Tertullianus (a) non obscure declarat, sic dicens: *Ipse etiam Severus, pater Antonini, Christianorum memor fuit; nam & Proculum Christianum, qui Toparcion cognominabatur, Euhodeæ procuratorem, qui eum per oleum aliquando curaverat, requisivit, & in palatio suo habuit usque ad mortem ejus; quem Antoninus optime noverat lacte Christiano educatus. Sed & clarissimas feminas & clarissimos viros Severus sciens hujus sectæ esse, non modo non læsit, verum & testimonio exornavit, & populo furenti in os palam restitit.* Hucusque Tertullianus; qui & æque Christianos favisse Severo, quod non adhæserint alicui tyrannorum, nec Albino nec Nigro, tum in commentario (b) ad Scapulam, tum in Apologetico (c), gloriose sicut & vere prædicat. Sic igitur quamdiu Severus sui compos & humanitatis officii memor fuit, quod a Christiano homine curatus esset, erga Christianos benignum se præbuit.

(a) *Tertul. ad Scapul. c. 4.*

Severus bene habuit Christianos.

(b) *Tertul. eod. lib. c. 2.*

(c) *Idem in Apolog. cap. 35.*

V. Quod vero dicit Tertullianus, Proculum illum fuisse procuratorem Euhodeæ; laborant interpretes in hac voce; sed optima illa conjectura Pamelii, viri insigniter eruditi, dum putat legendum, Evodi; illud tamen, mea sententia, non bene, dum addit non esse nomen proprium; sed quod ea vox Græce prosperitatem significet, cum uit Tertullianus, Proculum Evodi procuratorem, idem esse, ac si dixisset, illum

PAGIUS

sum loco horum verborum, *Idibus Augustis*, legendum, *Idibus Aprilis*, ut Baronius notavit. Ab eo die, qui Aprilis decimus tertius, Tribunitia Potestas Severi deducta, non vero, ut hactenus existimatum, a die primo mensis Junii quo Julianus peremtus, quemadmodum anno CXCVIII. num. IX. ostendam. Eodem tempore, quo Severus ab exercitu Germanico, Pescennius Niger in Oriente, & Clodius Albinus in Gallia Imperatores appellati sunt, ut testantur Scriptores Historiæ Augustæ. Albinus a Severo bellum cum Nigro gesturo Cæsar appellatus est, quia se verebatur, ne, se bello Orientali implicito, Romam occuparet. Severus autem *intra triginta dies quam Romam venerat*, est profectus, ait Spartianus in Severo cap. 8. neque ad eam venit ante annum Christi CXCVIII. ut suo loco monstrabo.

VI. Dio lib. 73. pag. 837. docet Severum, quando Imperator dictus est, Pannoniæ præfectum fuisse.

---

dum altius terra effoderetur ad fundamenta jacienda novæ frontis Basilicæ Lateranensis, quam magnis sumptibus, & summa *Clementis XII. Pont. Max.* munificentia inchoatam, & A. D. 1736. perfectam vidimus, quæ quidem ara vota Norisii solveret, & scrupulum omnem cuimeret, In aræ ambitu, de qua nos infra ad A. D. 200. hæc leguntur:

PRO SALUTE
ITU. REDITU
ET VICTORIA
IMPP. CAESS.
L. SEPT. SEVERI
PII. PERT. AUG.
ARABIC. ADIAB.
PONT. ET PART
MAX. TR. POT. VIII.
IMP. XI. COS. II.
PROCOS. PP. ET
M. AUR. ANTO
NINI. PII. FELI
CIS. AUG. TR. POT.
III. PROCOS. . . . . .
. . . .
. . . .
&c.

In fine dedicata dicitur: KAL. APRIL. SEVERO ET VICTORINO, COS. nempe A. D. 200. En igitur *Kalendis Aprilis* anno Christi 200. *Severus* cum *Trib. potestate VIII. & Antoninus Caracalla* cum *Trib. potestate III.* Itaque uterque *primam Trib. Potestatem ante kal. Apriles* inierat. Fallitur ergo & ipse Pagius, qui ad hunc A. D. 193. n. V. scribit, *Tribuniciam potestatem Severi die* XIII. *Aprilis* incepisse; & A. D. 198. n. IX. *Caracalla Trib. potestatem* post *diem* XIII. *Aprilis* ejusdem anni 198. esse desumendam, aliorum errores hac ratione se emendare putans.

illum procurasse prosperitatem Severo, dum oleo sanitati restituit. Libenter quidem eidem assentiret, nisi ex historicis illorum temporum constatet, Evodum fuisse nomen proprium viri omnibus notissimi, qui fuit Antonini filii Severi educator: huncque illum ipsum Evodum esse, cujus Proculum Toparcion dicit fuisse procuratorem; sicque explicandus videtur locus Tertulliani, in quo frustra adeo sudaverunt interpretes. Nam cum Dio tum in Severo, tum in Antonino Caracallo, Evodum educatorem Antonini filii Severi appellet; quisnam per Evodum apud Tertullianum intelligendus sit, nulla videtur ambiguitas esse posse; nisi quod ibi pro Evodeæ, Evodi, restituendum esse videatur. Quod quidem illud etiam probat, dum idem auctor ait, Proculum optime notum fuisse Antonino, ea scilicet ratione, quod (ut ait) fuisset lacte Christiano educatus, nimirum quod Proculus ille procurator fuisset Evodi educatoris sui. Sed quod ad Antonini educationem pertinet, opportunius agemus, cum de ejus Imperio post Severum dicendum erit. Quod vero curatus a Proculo Severus fuerit hoc ipso anno, ejusque Imperii exordio id accidisse cum Pamelius opinetur; haud tamen aliquo auctore certo affirmari posse videtur.

De Proculo, qui curavit Severum.

VI. Clod. Albinus creatus Cæsar.

Profecturus igitur ad bellum Severus adversus Pescennium Nigrum, ne quid turbarum fieret per Clodium Albinum, qui in Galliis exercitui præerat, non tantum (ut dictum est) Cæsarem eum dolo creat; sed quo ejus de ea re animus magis magisque testatus redderetur, *eaque credibiliora forent* (inquit Herodianus *a*) *iisdem illis ad Senatum relates, nummisque ejus imagine percuti jussis, statuisque erectis, simulque aliis collatis honoribus, fidem gratia sua fecit*. In hunc itaque modum vafer Afer alterum persequendo, alterum vero demulcendo, securum sibi paravit Imperium; de omnibusque studens bene mereri, omnium sibi gratiam conciliavit.

(a) Herod. lib. 2. in fin.

VII. Res tunc nostræ jam longa pace florebant; tumque accidit, quod (*b*) Nicephorus tradit his verbis: *Cum Severus successit, tum quoque satis bono loco res nostræ fuere, in diesque fidei professio augmenta sua cœpit; eorum quos recensuimus Ecclesiasticorum doctorum scriptis atque doctrinis illam provehentibus, idque in maximis potissimum ubique urbibus, nimirum Alexandria, Antiochia, Æliæ, & per Palæstinam omnem. Ephesi, Cæsarea, & Occidentem versus Thessalonicæ, Athenis, Corinthi, in Galliis, & Romæ maxime. Universæ enim multitudines & domus totæ ad fidem accedebant, quidvis facere & pati paratæ, quam ut quicquam contra religionem nostram agerent, aut novarent.* Certe quidem Tertullianus (*c*) in Apologetico, licet conqueratur Christianos postea dire fuisse vexatos, tamen de Severo nihil expostulat, nihilque in eam diem adversus Christianos eum molitum esse testatur. At quoniam constat Christianos sub Severo acerbissima passos esse; quando id acciderit, quibusve impulsoribus, suo loco dicemus.

(b) Niceph. lib. 5. c. 26.

Status Ecclesiæ florentissimus.

(c) Tertullian. in Apolog. c. 5.

Cen-

PAGIUS

Severus dum Pannoniæ præest, fit Imperator.

se. *Ipsi Rempublicam capesserunt. Albinus præerat Britanniæ; Severus Pannoniæ; Niger Syriæ.* Quod confirmat Spartianus citatus quando ait, eum apud Carnutum, quæ fuit Urbs celeberrima Pannoniæ ad ripam Danubii, factum esse Imperatorem. Quare erravit idem Spartianus cap. 4. ubi postquam de Lugdunensi ejus præfectura locutus est, inquit: *Deinde Pannonias Proconsulari imperio rexit. Post hoc Siciliam proconsularem forte meruit, susceptique Romæ alterum filium.* Hunc Spartiani errorem refellit etiam Herodianus in Vita Juliani, qui de electione Severi loquens, ait: *Præerat Pannoniis universis (namque unius regebantur imperio) Severus quidam genere Afer, &c.* quare ultima ejus præfectura Pannonica fuit. Denique Spartianus in Vita Getæ cap. 3. quem in Vita Severi Romæ natum dicit, ait eum natum Mediolani, *etsi aliter alii prodiderunt*, ideoque pugnantes inter se sententias Spartianus sequitur.

JESU CHRISTI ANNUS	VICTORIS PAP. ANNUS	SEVERI IMP. ANNUS
195.	3.	2.

I. Rom. Pontifex damnat hæresiarchas.

CEntesimo nonagesimoseato Christi anno, Severus Imperator & Albinus Cæsar secundum Consules creati sunt. Quo tempore (licet annus certus definiri non possit) Victos Romanus Pontisea recens agnitum Theodotum Byzantium hæresiarcham damnat, atque ab Ecclesia ejicit. Solemne plane fuit apud antiquos, ut, licet Carholiei omnes æque hæreses abhorrerent, vitarent, ae paritet condemnarent; tamen solemnis illa ab Ecclesia ejectio, quam eacommunieationem dicere consueverunt, ab ipso potissimum Christi Vicario, ac Petri in sede successore, totiusque Catholicæ Ecclesiæ Episcopo adversus hæretieos infligeretur. Nuper enim id factum vidimus in Cerdonem, Marcionem, & Valentinum ab Eleutheto Romano Pontifice, quod modo a Victore Papa in Theodotum; id ipsum quoque ab ejus successore Zephyrino pariter factitatum (ne remota, sed tantum proaima adducamus exempla) perspicue satis apparet. At qaod ad Theodotum spectat, Tertullianus in primis post recensitas omnes hæreses, quæ ab exordio nascentis Ecelesiæ sunt obortæ, ac denique illas quæ Eleutheri Papæ tempore ingruerunt; novissimeque sub Victore, diversis tamen & incertis annis ejus Pontificatus, prodie- De Theodoto hæresiarcha.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5687.

SÆC. II. ☉ 7. F. ☽ 5. P.24. Mart. Indict.2.

Anno Urbis 947. JESU CHRISTI 194. *secund. Baronium* 196.

Olymp. 243. an.2. VICTORIS PAPÆ 10.

A. C. 194. SEVERI IMP. 2.

I. Consules. [a] AD num. I. Coss. *L. Septimius Severus Aug. II. & Clodius Septimius Albinus Cæsar II.* Uterque juxta primam Consulatuum Cæsareorum regulam.

II. *Niger occiditur.* Hoc anno *Niger* a Severo post aliqua prælia victus, interemptusque est, ut docent Herodianus lib.1. Spartianus in Nigro, & alii, qui tamen annum non exprimunt. Sed cum Severus in nummis Tribunitia Pot. 11. signatis dicatur Imp. II. & Imp.III. & Imp IIII. non dubium quin propter victorias de Nigro reportatas, Imperatoris titulum multiplicaverit.

NOTÆ [a] COss. *L. Septimius Severus Aug. II. & Clodius Septimius Albinus Cæsar II.* Vetus inscriptio Romæ in hortis Justinianis ad Lateranum, eraso *Clodii Albini* nomine, quæ legitur apud Reinesium Inscript. pag.89. Sponium in Miscellan. pag.4. & Fabrettum pag.367. n.118.

DEDICATA. VII. KAL. MAJAS
IMP. L. SEPTIMIO. SEVERO. PERTIN.
II.
. . . . II.
. . . . COS. . . . .
. . . .

Cuperus in epistola consulari n.XVII.

KAL. FEBR. IMP. CAES. L.
SEPTIM. SEVERO
PERTIN. AUG. II.
L. POSTUMIANO. ALEINO. COS.

Donianæ inscriptiones cl. III. num.19. pag.118.

IMP. CAESARI. L. SEPTI
MIO. SEVERO. PERTINACI
AUG. P. M. TRIB. POT. III.
IMP. IIII. COS. II.
ARABICO. ADIAEENICO
FRATRI. ARUALI.

Ibid. n.39. q.122.

IMP. &c.
SEPTIMIO. SEVERO. PIO
PERTINACI. ARA. . . .
. . . DIAEENICO. P. P. PONTIF. M.
TRIB. POT. IIII. IMP. VIII.
COS. II. PROC.

Alia ibidem, n.40. cum TRIB. POT. II. IMP. IV. COS. II.

Antiquæ inscriptiones Etruriæ P. I. pag. 132. SEVARO II. COS.

Nummus *Albini* in Musæo Theupolo pag.562. ubi D. CLOD. SEPTIMIUS ALBINUS CAES. In postica: SAECULO FAUOIFERO COS. II. Alii ibidem cum COS. II. Nomina *Albini* ex nummis sunt hæc: *Decimus Clodius Ceionius Septimius Postumus Albinus. De primo Albini consulatu* nulla mentio. Fasti Idatiani, & Vindebonenses: *Severo II. & Albino.* Prosperi Chronicon: *Severo & Albino*, sine nota gemini consulatus in utrisque.

(a) Tertullian. de præscript. ult.

dierunt, recenset (a) his verbis: *Accedit his Theodotus hæreticus Byzantius; qui postquam Christi pro nomine comprehensus negavit, in Christum blasphemare non destitit; doctrinam enim introduxit, qua Christum hominem tantummodo diceret, Deum autem illum negaret; ex Spiritu quidem sancto natum ex Virgine, sed hominem solitarium atque nudum, nulla alia præ cæteris nisi sola justitiæ auctoritate*. Pergit de reliquis dicere; sed nobis suo ordine, quo sunt positi, agendum est de singulis.

II. Quo tempore Theodotus factus hæreticus.

Porro Theodotus sub Victore potius Romæ cognitus est, quam sub eodem Pontifice cœperit; quippe qui persecutionis Marci tempore cum lapsus esset, blasphemare cœpit; cumque patrium solum tandem præ pudore vertisset, seque Romam contulisset, aliquandiu occultus absque damnatione delituit; sed tandem agnitum idem Victor Papa Apostolico vigore damnavit, penitusque ab Ecclesiastica communicatione proscripsit; hæc a nobis summatim complexa, ab antiquis Patribus quos dicemus, sunt fusius enarrata. Licet autem ex iis aliquis dubitet, quanam urgente persecutione Theodotus sit lapsus, tamen, cum damnatum ipsum esse Victoris sententia certum sit, ad eam sub Marco Aurelio excitatam persecutionem novissimam lapsus ejus (ut dictum est) referendus esse videtur; nam in persecutione Severi, quæ post Victoris obitum cœpta est, contingere minime potuit, cum præsertim ipsum post lapsum in Oriente aliquandiu egisse, ac subinde Romæ, antequam nosceretur, nonnihil degisse, sit exploratum.

III. Lapsus Theodoti.

(b) Epiph. hæres. 54.

Sed rem gestam dilucidius ab Epiphanio (b) egregie conscriptam audiamus: *Hic Theodotus a Byzantio originem duxit, quæ nunc Constantinopolis appellatur, coriarius quidem arte, verum multæ eruditionis ac doctrinæ. Hic cum quibusdam pluribus, tempore persecutionis instante (haud enim scio quali persecutione) a civitatis Principe comprehensus, & cum aliis pro Christo examinatus, cum alii omnes servi Dei victoriam abstulissent, & martyrium pro Christo subeuntes præmia cælestia retulissent, hic, Christo negato, a veritatis scopo dilapsus, transgressionem fecit. Et cum id ipsi exprobraretur, præ pudore a patria sua aufugit; & Romam profectus, illic vitam transegit. Cognitus autem a quodam Romæ, rursus in idem opprobrium incidit, eo quod provocaretur a noscentibus ipsum propter eruditionem, quomodo videlicet vir tam magnæ doctrinæ excidisset a veritate. Et sane malam sui ipsius defensionem excogitans, novo hoc dogmate prolato, nempe; Deum ego non negavi, sed hominem negavi. Deinde interrogatus, Qualem hominem? respondit; Christum negavi hominem*. Hæc Epiphanius; sed hæc addit Theodoretus (c): *Eum beatissimus Victor Romanorum Episcopus abdicavit, & excommunicavit; ut qui decreta Ecclesiæ conatus esset adulterare*.

(c) Theod. hæret. fab. lib. 2.

IV. Calumnia in Victorem Papam.

Qui hujus sectam secuti sunt, ab auctore, Theodotiani sunt appellati; quibus dederunt manus (ut dicemus) qui sunt ab Artemone progressi; qui quidem nullam prætermiserunt occasionem, ut quam propugnarent hæresim propagarent, complura mentientes; nimirum cum alios antiquiores, tum etiam Victorem Romanum Pontificem in eamdem cum Theodoto conspirasse sententiam. Quod tantum nefas exhorrescentes pii ac doctissimi viri, qui his temporibus in Ecclesia florebant, scriptis suis editis impudens mendacium egregie refellerunt. Sed quinam fuerint hi, qui inter alios scriptores Ecclesiasticos sub Severo summa gloria claruerunt, Eusebius (d) eorum scripta enumerans in primis hæc ait: *Etsi complura certe apud multos veterum Ecclesiasticorum scriptorum, qui tum vixerunt, eximiæ virtutis & exquisitæ diligentiæ monumenta hucusque reservantur; tamen quæ ipsi vidimus, sunt hæc solum quæ sequuntur; Heracliti commentarii in Apostolum; Maximi opera, cum agit de controversia illa apud hæreticos multos jactata exagitataque, nimirum, unde vitium natum sit; tum de Materia, quod ortum habeat. Explicationes item Candidi in sex dies; & Apionis in idem argumentum, Sexti similiter libri de Resurrectione; & aliud etiam opus Arabiani. Aliorum pene infinitorum lucubrationes, quorum vel tempora scriptis mandare, vel memoriam rerum gestarum prosequi (præsertim cum nulla oblata sit occasio) importunum prope videretur*.

(d) Euseb. lib. 5. c. 26. 27.

Scripta ecclesiastica.

V.

Quamquam & alii libri aliorum multorum Ecclesiasticorum scriptorum vera de religione & fide sentientium (sicut cujusque expositiones in sacram Scripturam editæ commonstrant) ad nos pervenerunt; tamen quia auctores eorum nobis ideo incogniti sunt, quod illorum nomina inscripta minime reperiuntur, istorum nomina recensere non possumus; sed & addit: *In quodam istorum scriptorum libro contra Artemonis hæresim, quam nostra ætate Paulus Samosatenus denuo renovare tentavit, composito, præclara quædam habetur narratio, quæ huic nostræ historiæ adeo magno cum labore a nobis undique conquisitæ apte & concinne conveniat. Scriptor iste in eo libro, dum hæresim de qua loquimur, quæ Salvatorem solum hominem esse asseveravit, non longe antea exortam (quantumlibet ejus duces & patroni illam tamquam veterem & usque ab antiquis temporibus ductam præconiis nimis efferre studebant) perspicue convincere conabatur, sicut alia multa ad*

illius

illius impie & perditi illorum erroris commentum coarguendum, sic ista ad verbum fere prosequitur.

VI. *Ajunt isti omnes, majores nostros, & ipsos Apostolos, ea quæ ipsi jam affirmant, non modo a Domino accepisse, verum etiam alios eadem docuisse, & veram prædicationis rationem usque ad Victoris tempora, qui decimus tertius a Petro Episcopus fuit, integre servatam illam quidem, sed a Zephirino illius successore penitus corruptum & depravatam fuisse. Atque profecto quod ab illis dicebatur, multum fortasse videri potuisset habere probabilitatis, nisi primum sacræ Scripturæ testimonia illis contradicerent; deinde fratrum quorumdam scripta superessent, Victoris temporibus multo antiquiora, quæ illi cum contra Gentiles pro veritatis defensione, tum contra hæreses, quæ id temporis grassabantur, scripserunt; ut Justini, Miltiadis, Tatiani, Clementis, & aliorum nonnullorum, in quorum omnium libris Christus vere Deus esse confirmatur. Quis Irenæi, quis Melitonis, quis cæterorum libros ignorat, qui Christum Deum & hominem constanter asseverant? Quot item psalmi, quot hymni a fratribus fidelibus antiquitus perscripti, qui Christum Verbum Dei verum Deum esse concentu quodam concelebrant?* Hæc ipse.

Confutatæ calumniæ hæreticorum.

VII. Fuit namque ex his unus Athenogenes ille magnus, insigni eruditione & martyrii gloria celebris, de quo hæc S. Basilius (*a*) ad Amphilochium: *Quod si quis etiam novit Athenogenis hymnum, quem tamquam Aggressorium discipulis suis reliquit, festinans jam ad perfectionem, quæ fit per ignem; is novit & martyrum sententiam de Spiritu*; nimirum quod Athenogenis hymno, una cum Patre & Filio prædicaretur quoque Spiritus sancti divinitas. Porro licet Athenogenis martyrii natalis dies in tabulis Ecclesiasticis certus adscriptus habeatur, nempe Januarii decimaoctava die; tamen quo tempore martyrium subierit, incompertum habetur. Sed prosequamur cætera.

Athenogenes Philosophus & martyr.

(*a*) *Basilius de Spirit. sanct. cap. 29.*

VIII. At quoniam Theodoti & Artemonis sectarii impudenter dicerent, omnes antiquos usque ad Zephyrinum Papam eadem de Christo sensisse, quæ ipsi impie prædicarent; cum supra enumeratorum Patrum testimonio, eosdem tam patentis idem auctor mendacii arguisset, mox de Victore Romanorum Pontificum novissimo manifestam omnibus veritatem, quod Theodotum ipse damnasset, ad eos penitus convincendos, testificationem certam adducit, sic dicens: (*b*) *Cum igitur ex tot annorum spatio doctrina Ecclesiastica vere annunciata fuerit: quo modo fieri potest, ut illi fratres, qui ad Victorem usque vitam perduxerunt, sic ut isti asserunt, prædicarint? aut quo modo non illos pudet hæc Victori tam falso objectare? præsertim cum explorate cognitum habeant, Victorem Theodotum illum coriarium, qui prior Christum solum hominem dicebat* (priorem dicit respectu Artemonis) *ducem & quasi parentem hujus impiæ & execrandæ a fide defectionis Christum Deum pernegantis, Christiana communione interdixisse? Quod si Victor eadem cum illis sentire visus fuisset, sicuti detestabilis istorum docet calumnia; quo pacto, aut qua ratione adductus, Theodotum hujus erroris inventorem, ab Ecclesia ejicere in animum induxit? Verum de Victore hactenus.* Hæc ille, refellens calumniam, qua impie dicebat, Apostolos ipsos & omnes qui usque ad Zephyrinum vixerunt Patres, eadem cum Theodoto de Christo sensisse. Sed sicut constat mentitos esse de Apostolis, aliisque eorum successoribus, ita etiam de omnium temporis ordine Pontificum novissimo Victore Papa, qui eum damnasset, ostenditur. Est quippe antiquus & usitatus hæreticorum mos iste, ut cum sanctum Evangelium aliasque divinas Scripturas, tum sanctos Apostolos, & Apostolicos viros, suis ipsorum blasphemiis (quantum in ipsis est) adstipulari compellant. Sed quid ejusmodi hæretici Romæ sub Zephyrino sint passi, in quem oblatrant, suo loco dicemus.

Confutantur calumniæ hæreticorum.

(*b*) *Apud Euseb. lib. 5. cap. 27.*

His de Theodoto enarratis, quæ reliqua sunt ejus dogmatum explicemus. Licet Theodoti immanis blasphemia a Cerintho, tempore Apostolorum hæretico, jure dici possit duxisse principium, & ab aliis eadem postea delirantibus additamentum consecuta videatur; Epiphanius (*c*) tamen ipsos ejusdem hæresis propugnatores post Montani hæresim exortos existimat; qui Cerinthi & Ebionis conati sint impia dogmata in Asia instaurare; quique Alogi, ratione vel Verbo carentes, fuerint appellati, quod S. Johannis Apostoli Evangelium atque Apocalypsim respuerent. Ex qua quidem secta propagatum fuisse Theodotum, idem affirmat, cum ait: (*d*) *Surrexit rursus Theodotus, qui est avulsio ex prædicta Alogorum secta, quæ Johannis Evangelium, & Deum Verbum, quod erat in principio (ut in ipso Evangelio habetur) negat; itemque ejus Apocalypsim. Sed & cum aliis prædictis sectis conversatus est, & vixit, & secundum tempus ipsis successit.* Hæc ipse, qui adversus eum fusius disputat. Sed de Theodoto rursum & sociis hæc Theodoretus (*e*) ex antiquiore auctore: *Qui autem de eo scripsit prædictus auctor, hæc quoque adjecit; quod qui hæresim composuerunt, divinam etiam scripturam innovare temere ausi sunt; & hæc quidem amputare, illa vero adjicere, seque ea, quæ non bene habebant, corrigere dicentes, & se sancto Spiritu sapientiores pronunciantes. Et nec in eo quidem faciendo eos inter se convenisse dicit; sed aliter quidem Theodotum; aliter vero* IX.

(*c*) *Epiph. hæres. 52.*

A Theodoto Alogi hæretici.

(*d*) *Idem hæres. 54.*

(*e*) *Theod. hæret. fab. lib. 2. ex Eusebio lib. 5. c. ult.*

Ascle-

Asclepiadem, & alter Hermophilum, aliter vero fecisse Apollonidem; quin etiam unumquemque eorum sua propria correxisse, adeo ut exemplaria plurimum inter se dissentireat.

Hæc ex dicto auctore cum scribat de Theodoto præcipuo ejus sectæ patrono Theodoretus: quoniam ejusdem nominis fuisse constat (ut diximus) Montani antesignanum (a); hunc eumdem esse cum illo, & pseudoparacleto Montani afflatum, tantam in Christum effutisse blasphemiam, nonnihil suspicor. Nam & Pacianus Theodotum & Praxeam ex primoribus Montani sectatoribus fuisse tradit, scribens ad Sympronianum de Catholico nomine. Porro *adversus* Theodoti *hæresim parvus* (inquit Theodoretus) *scriptus est liber, cujus titulus est, Labyrinthus, quem nonnulli opus esse Origenis existimant; sed eos, qui hoc dicunt, stylus ipse convincit.*

(a) Apud Euseb. l. 5. c. 28.

XI. Post Theodotum Byzantium, *alter quoque* (inquit Tertullianus b) *Theodotus hæreticus erupit, qui & ipse introduxit alteram sectam: & ipsum hominem Christum tantummodo dixit, ex Spiritu sancto & Maria Virgine pariter conceptum & natum; sed hunc inferiorem esse quam Melchisedech, eo quod dictum sit de Christo: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech; nam illum Melchisedech præcipuæ gratiæ cælestem esse virtutem, & quod agat Christus pro hominibus, deprecator & advocatus ipsorum factus, Melchisedech facere pro cælestibus Angelis atque Virtutibus. Nam esse illum usque adeo Christo meliorem, ut apator sit, ametor sit, agenealogetus sit: cujus neque initium, neque finis comprehensus sit, aut comprehendi possit:* Hæc Tertullianus. At sicut prior ille Theodotus fuit opifex coriarius, ita hic, de quo sermo est, arte fuit argentarius: Argentarium enim eum nominat Theodoretus (c); ut non adeo mireris, lector, cum audis hujus temporis Novatores e sutrinis, calceariis, vel fabrilibus tabernis conscendere pulpitum laicos homines. Quæ enim non audeat egressa semel fidei repagula hæreticorum vesana temeritas? Sed ad Theodotum posteriorem.

(b) Tertull. de præscript. c. ult.

Alter Theodotus Melchisedechianus.

(c) Theod. hæret. fab. lib. 2.

XII. Quod autem ad præcipuum caput hujus hæresis spectat, & ad ipsum Melchisedech, ex qua appellati sunt Melchisedechiani hæretici: gravissimos viros video, errore lapsos de Melchisedech, quod Paulus (d) eum sine patre & matre, ac sine genealogia fuisse describat. Nam Origenes & Didymus in eam pariter sententiam abierunt, ut putarint, eum fuisse Angelum quemdam; id quidem testatur de iis S. Hieronymus (e) ad Evagrium scribens, affirmatque fuisse ea de re in Ecclesia vulgatissimam quæstionem; refertque de quodam, qui eum divinioris naturæ fuisse affirmaret, ac demum illum ipsum esse Spiritum sanctum, qui apparens Abrahæ in figura hominis visus sit. Quid autem de eo senserit Origenes, declarat his verbis: *Revolvi veterum libros, ut viderem quid singuli dicerent, & tibi quasi de multorum consilio responderem: statimque in fronte Geneseos, in prima homiliarum Origenis reperi scriptum de Melchisedech; in qua multiplici sermone disputans, illuc devolutus est, ut eum Angelum diceret, iisdem pene argumentis, quibus scriptor tuus de Spiritu sancto, ille de supernis virtutibus est locutus: Transivi ad Didymum sectatorem ejus, & vidi hominem pedibus in magistri ivisse sententiam.*

Melchisedechiani Hæretici.

(d) Hebr. 7.

(e) Hieron. epist. 126.

XIII. At vero quid communiter ea de re ceteri antiquorum sentirent, his verbis significat: *Verti me ad Hippolytum, Irenæum, Eusebium Cæsariensem, & Emissenum, Apollinarium quoque nostrum, & Eustathium, qui primus Antiochenæ Ecclesiæ Episcopus contra Arium clarissima tuba bellicum cecinit; deprehendi horum omnium opiniones diversis argumentationibus, & diverticulis ad unum compitum pervenisse, ut dicerent Melchisedech hominem fuisse Chananæum, Regem urbis Hierosolymæ, quæ primum Salem, postea Jebus, ad extremum Hierusalem appellata est. Nec mirum esse, si sacerdos Dei altissimi describatur absque circumcisione & legalibus cæremoniis & genere Aaron; cum Abel quoque, Enoch, & Noe placuerint Deo, & victimas obtulerint; & in Job volumine legimus, quod ipse & oblator munerum fuerit & sacerdos, & quotidie pro filiis suis hostias immolaret,* &c.

Quid majores de Melchisedech.

XIV. Potuisset citare quoque in hanc sententiam Theophilum (f) Antiochenum, quem diximus pervenisse ætate usque ad Commodi tempora; qui ad Autolicum scribens, eum hominem justum & regem fuisse tradit & sacerdotem, qui Hierusalem ædificarit; in cujus locum successerit Abimelech, qui regnavit in Geraris, post quem substitutus fuerit Ephron cognomento Cethæus: hæc Theophilus. Sed & Hieronymus ubi supra ex Hebræorum sententia traditum ait, Melchisedech fuisse filium Sem, qui fuit Noe, ac eo tempore, quo ortus est Abraham, annos natum trecentos nonaginta. Fuisse hanc Samaritanorum sententiam, Epiphanius (g) tradit, sed eam rejicit, quod longe diversos numeret annos Sem, nimirum a Sem usque ad Abraham intercurrisse annos mille trecentos trigintaduos, cum tamen Sem annos vixerit tantum sexcentos. Sed nec illud prætermittimus, quod dicitur ab eodem auctore, ejus patrem fuisse Heraclan, matrem vero Astaroth; verum hæc repugnare videntur sententiæ Pauli dicentis eum fuisse sine patre, sine matre, & sine genealogia; nec aliam ob causam id eum dixisse,

(f) Theoph. ad Autol. l. 2.

(g) Epiph. hær. 55.

Parentes Melchisedech.

xisse, & qui veriorem sententiam de eo sectati sunt, existimarunt, nisi quod parentes ejus & genus obscurissimum esset. Quis enim, quæso, scire unquam potuerit, quæ Paulus incognita habuit?

XV. Rex Salem quomodo.

Verum quod fuerit Rex Salem, non ita accipiendum est, ut Hierusalem Rex fuerit; nam de Salem, in qua Melchisedech regnavit, hæc S. Hieronymus (a) tradit. *Salem autem, non ut Josephus & nostri omnes arbitrantur, esse Hierusalem nomen, ex Græco Hebraicoque compositum (quod absurdum esse peregrinæ linguæ mixtura demonstrat) sed oppidum juxta Scythopolim quod usque hodie appellatur Salem; & ostenditur ibi palatium Melchisedech ex magnitudine ruinarum veteris operis ostendens magnificentiam; de quo in posteriore quoque parte (b) Geneseos scriptum est: Venit Jacob in Sichem, & transivit in Salem quæ est in terra Chanaan.* At hic rursum monendum putamus lectorem, haud esse Augustini (c), quæ in libro quæstionum ejus nomine scripta habentur; ipsum videlicet opinatum esse Melchisedech non fuisse hominem, sed supra hominem. Nam alibi de his agens, hanc sententiam non suam, sed quorumdam fuisse declarat; ipse enim ad Quodvultdeum (d) talia sectantes rejicit, adnumerans inter hæreticos.

(a) Hieron. ad Evagr. epist. 126.
(b) Gen. 33.
(c) Aug. li. quæst. ex utraque mixt. q. 109.
(d) Idem de hæres. c. 34.

XVI. Quid de Moyse Hæretici.

De iisdem hæreticis hæc etiam Epiphanius (e): *Fingunt autem & libros sibi ipsis commentitios, se ipsos decipientes.* At inferius idem auctor de aliis ejusdem sectæ agit, qui Moysen quoque Deum esse putarunt; de quibus ait: *Etenim qui in Arabia Petræa, Roboth, & Edom appellata habitant, Moysen propter divina signa Deum putant, adorantque ipsius imaginem, quam effingentes seducti sunt non justa ipsis causa existente, sed errore ipsos per justum in ignorantiæ imaginationem inducente.* Hæc ipse, qui & de Hieracitis subdit, dicentibus Melchisedech (ut dictum est) esse Spiritum sanctum. Sed de Hieracitis plura inferius suo loco dicenda sunt.

(e) Epiph. hæres. 55.

XVII. Praxeas Hæresiarcha.

Rursus vero de aliis, qui sub Victore prodierunt, hæreticis, eorumque auctore Praxea, ultimo loco hæc habet Tertullianus (f): *Sed post hos omnes etiam Praxeas quidam hæresim introduxit, quam Victorinus corroborare curavit. Hic Deum Patrem omnipotentem Jesum Christum esse dicit, hunc crucifixum passumque contendit, mortuum præterea seipsum sibi sedere ad dexteram suam, cum profana & sacrilega auctoritate proponit.* Hæc Tertullianus in commentario quem scripsit adversus hæreses; sed de eo pluribus in libro adversus eumdem privatim conscripto. At si Praxeæ exquiramus originem, eum primo fuisse Montani sectatorem Pacianus ad Sympronianum scribens de Catholico nomine, testatur his verbis: *Theodotus quoque & Praxeas vestros aliquando docuere; ipsi illi Phryges nobiliores, qui se animatos mentiuntur a Leucio, institutos a Proculo gloriantur, Montanum & Maximillam & Priscillam secuti.* Hæc Pacianus; qui cum dicat hos gloriari magistro Proculo; Montani sectam illum monstrat esse consectatum, atque ex eorum numero fuisse, qui (quod ait Tertullianus (g) dicebantur Kata Proclum.

(f) Tertul. de præscr. in fin.
(g) Tertul. de præscr. c. 52.

XVIII. Praxeas Romam venit.

Verum Praxeas cum a Montano, tum a Proclo descivit, & factus est illis hostis infensissimus: Romam quippe se contulit, & de secta Montani, cujus pars magna fuerat, ipsum Romanum Pontificem jam ad illos scribentem (quod nondum rem satis exploratam habuisset, utpote falsis deceptus de Montano nuntiis) reddidit certiorem: cum ille e vestigio datas ab se litteras revocat, atque Montanum una cum suis condemnat. Sed hæc superius cum de ortu atque progressu ejus hæresis actum est; hic tamen, occasione Praxeæ, necessario repetenda ac pluribus inculcanda. Sed quæ de ejus progressu ac hæresi scripserit, hic ejus verbis referre, operæ pretium ducimus. Ait igitur (h):

(h) Tertul. advers. Prax. c. 1.

XIX. Praxeæ genus & res gestæ.

Iste primus ex Asia hoc genus perversitatis intulit Romanæ humo, & alias inquietus; insuper de jactatione martyrii inflatus ob solum & simplex & breve carceris tædium; quando & si corpus suum tradidisset exurendum, nihil profecisset, dilectionem Dei non habens, cujus charismata quoque expugnavit. Nam idem tunc Episcopum Romanum agnoscentem jam prophetias Montani, Priscæ, Maximillæ, & ex ea agnitione pacem Ecclesiis Asiæ & Phrygiæ inferentem, falsa de ipsis Prophetis & Ecclesiis eorum asseverando, & prædecessorum ejus auctoritates defendendo, coegit & litteras pacis revocare jam missas & a proposito recipiendorum charismatum concessare. Ita duo negotia diaboli Praxeas Romæ procuravit; prophetiam expulit, & hæresim intulit; Paracletum fugavit, & Patrem crucifixit. Fructificaverant avenæ Praxeanæ hic quoque superseminatæ, dormientibus multis in simplicitate doctrinæ; traducta dehinc per quem Deus voluit, etiam evulsæ videbantur. Hæc Tertullianus, cum jam in transversum actus, Montani pseudo-Prophetia deceptus, factus est ejus dogmatis acerrimus propugnator quando autem id acciderit, suo loco dicemus: nunc de Praxea contexenda historia est.

XX. Praxeas damnatus libellum pœnitentiæ obtulit.

Ejusdem quoque Tertulliani testimonio satis liquet, eumdem Praxeam Romæ damnatum (quod factum sub Victoris successore Zephyrino Papa, Optatus (i) Milevitanus affirmare videtur) facti pœnitentem recantasse palinodiam, libellumque suæ pœnitentiæ conscripsisse, sicque diu latuisse, ac tandem latentem in stomacho hæ-

(i) Optat. adversus Parmen. lib. 1.

hæresim iterum evomuisse; hæcque omnia adhuc ipso, qui eum scripris exagitavit, vivente Tertulliano; qui hæc ipsa paucis prosecutus, sic ait (a): *Denique caverat pristinum doctor de emendatione sua, & manet chirographum apud Psychicos, apud quos tunc res gesta est; exinde silentium. Et nos quidem postea agnitio Paracleti atque defensio disjunxit a Psychicis; avena vero illa ubique tunc semen excusserant, Ita aliquamdiu per hypocrisia subdola vivacitate latitavit, & nunc denuo erupit, sed denuo eradicabitur, si voluerit Dominus, in isto commeata; si quominus, die suo colligentur omnes adulteræ fruges, & cum cæteris scandalis igni inextinguibili cremabuntur.* Hucusque Tertullianus de origine Praxeæ & progressu usque ad ea tempora, cum ea adversus illum conscriberet, At de ipso iterum sub Zephyrino, cui libellum pœnitentiæ obtulit, agemus,

(a) Tertul. advers. Prax. c. 1.

XXI. Monarchici Hæretici. Qui vero a Praxea progressi sunt hæretici, primo Monarchici, quod unam tantum personam statuerent sanctissimæ Trinitatis, sunt appellati; & quod Patri æque crucem adscriberent, e dogmate Patropassiani nominati sunt, Hujus blasphemiam jam damnatam atque deletam, postea a Sabellio & ab illis Severianis qui crucem adjecerunt Trisagio, magna ex parte restitutam & propagatam fuisse, suo loco dicemus. Meminit ejusdem Praxeæ sanctus Augustinus (b), qui & de Praxeanis ab eo derivatis hæreticis agit.

(b) Aug. de hæres. c. 41.

XXII. Clemens Alexandrinus contextor. Hoc ipso anno secundo Severi Imperatoris Eusebius in Chronico ponit Clementem Alexandrinum, clarissimum horum temporum Ecclesiasticum tractatorem. Hunc quidem his ipsis Severi temporibus scripsisse eruditissimos libros Stromatum, ex quo (ut Cassiodorus ait) Contextor est cognomento dictus, argumento plane est, quod in eisdem texens chronologiam (quod sæpe facit) semper ad Commodi obitum, nec ulterius eam perducit (c); extendisset proculdubio usque ad Severi obitum, si post Severum scripsisset, qua etiam ratione Eusebius hæc de eo ait (d): *Clemens vero in primo libro operis, quod Στρωματεῖς inscripsit, annalium serie notata & exposita, tempora ad Commodi usque mortem describit; adeo ut non obscurum videatur, illud opus regnante Severo, cujus tempora liber, quem habemus in manibus, explanat, ab eo elaboratum fuisse.* Cæterum cum constet in ipsis Stromatum libris de Christianorum persecutione tunc vigente mentionem fieri; affirmare necesse est, ipsum post annum decimum Severi scripsisse; namque eo anno persecutio cepta est. Sed de iis quæ ipse de ea scribit, suo loco agemus. Nominat hunc Eusebius (e) Titum Flavium Clementem, cum ab eo scriptos enumerat commentarios,

(c) Clem. Alex. Strom. lib. 1.
(d) Euseb. lib. 6. c. 5.
(e) Euseb. lib. 6. c. 13.

XXIII. Studium Clementis. Quam vero vigilans fuerit in omnibus scientiis perscrutandis, ipsæ ejus lucubrationes, vel tacentibus omnibus, clamant; quot scholas disertissimorum virorum in diversis provinciis fama celebres adierit, & quæ in illis essent optima hauserit, ac demum Alexandriæ apud Pantænum quieverit, ejus testimonio, superius cum de Pantæno egimus, dictum est. Quod igitur Alexandriæ quieverit, & ubi primum discipulus, ibidem doctor diutissime & usque ad finem vitæ commoratus sit; inde accidisse videtur, ut Alexandrini cognomen fuerit consecutus, cum patria fuerit Atheniensis. Nam ob eam causam a majoribus idem Clemens (ut auctor est Epiphanius f) tum Alexandrinus, tum etiam Atheniensis est nominatus; sed usus invaluit, ut a posteris Alexandrinus tantummodo diceretur. Quod auditor Pantæni fuerit, non solum ex superius a nobis citato loco in Pantæno ex ejus libro primo Stromatum, sed ex septimo ejusdem Dispositionum libro testatur Eusebius (g), qui & eum docuisse Alexandriæ, habuisseque inter alios fama celebres auditorem Origenem, testatur (h), sic dicens; *Post Pantænum Clemens scholæ Alexandrinæ ad fidei principia docenda institutæ, ad illud ipsum tempus, quod jam prosequimur, præfuit; sic ut Origenes, dum puer erat, auditor ejus ac discipulus existeret.*

(f) Epiph. hæres. 32.
(g) Euseb. hist. lib. 5. c. 11.
(h) Idem lib. 6. c. 3.

XXIV. Clementis scripta. Quod vero ad elucubratos ab eo commentarios pertinet, S. Hieronymus (i) hæc habet: *Clemens Alexandrinæ κατηχήσεως magister fuit; feruntur ejus insignia volumina, plenaque eruditionis & eloquentiæ, tam de Scripturis divinis, quam de sæcularis litteraturæ instrumento; e quibus sunt Stromatum libri octo, Hypotyposeon libri octo, adversus Gentes liber unus, Pædagogi libri tres, de Pascha liber unus, de jejunio disceptatio, & alius, qui inscribitur, Quisnam dives sit ille qui salvetur; de Obtrectatione liber unus, de Canonibus Ecclesiasticis, & adversus eos qui Judæorum sequuntur errorem liber unus, quem proprie Alexandro Hierosolymorum Episcopo προσεφώνησε.* At præter hæc a S. Hieronymo recensita, alios utique a se editos commentarios ipsemet testatur, nempe de Resurrectione, de Nuptiis, & de Continentia. Cassiodorus in præfatione sui commentarii de Institutione divinæ lectionis, affirmat ab eodem Clemente a principio usque ad finem explanatas fuisse divinas Scripturas. Extant ex tanto opere breves notæ ejusdem in Epistolas canonicas. Quod vero Sozomenus (k), atque Suidas (l) a Clemente elucubratas fuisse historias tradunt, non de hoc Clemente (ut quispiam opinatus est) eos puto intellexisse; sed Sozomenum quidem de Clemente Papa, quod scripserit res a Petro gestas; Suidam vero de

(i) Hieron. de Scrip. Eccl. in Clem.
(k) Sozom. lib. 1. c. 13.
(l) Suida in Cle.

alio

alio aliquo Clemente Gentili homine esse locutum. Quæ sane omnia magno Ecclesiasticarum litterarum detrimento excidisse, megnopere dolemus.

XXV. De eodem Clemcote nobile clogium Alexandri Hierosolymorum Episcopi S. Hieronymus (a) recitat in hæc verba: *Extat Alexandri Hierosolymorum Episcopi, qui cum Narcisso postea rexit Ecclesiam, epistola super ordinatione Asclepiadis confessoris ad Antiochenos, congratulantis eis; in qua ponit in fine: Hæc vobis, domini ac fratres, scripta transmisi per Clementem beatum presbyterum, virum illustrem & probatum, quem vos quoque scitis, & nunc plenius cognoscetis; qui tum huc venisset, juxta providentiam & visitationem Dei, confirmavit & auxit Ecclesiam.* Idemque (b) Alexander ad Origenem scribens, tum de Clemente, tum etiam de ejus magistro Pantæno hæc habet: *Hoc enim voluntatis Dei fuit (sicut ipse nosti) ut amicitia, quæ mihi a patribus fuerunt, inviolatæ durarint, immo vero ardentius atque robustius augerentur. Patres enim novimus beatos illos, qui nos præcesserunt, ad quos paulo post etiam nos ibimus: Pantænum dico dominum meum vere beatum, & Sanctum Dominum meum Clementem, qui me in multis instruxerunt.* Hæc S. Alexander ejusdem Clementis discipulus. Prædicat eumdem S. Hieronymus (c) his quoque verbis: *Clemens Alexandrinæ presbyter Ecclesiæ meo judicio omnium eruditissimus quid in illius libris indoctum? immo quid non e media philosophia est?*

(a) Hier. de Scrip. Eccl. in Clem. Alex.

Clementis laudes, atque Pantæni.

(b) Apud Euseb. lib. 6. cap. 11. in fine.

(c) Hier. ad Magnum ep. 84.

XXVI. Cæterum quod aliquibus nævis ejus commentarii respersi inveniantur, ne occasione ejus nominis celeberrimi Fideles ad omnia sectanda, quæ ab ipso scripta essent incaute in errorem adducerentur, Gelasius Papa provide quidem ejusdem Clementis opera apocryphorum nota voluit inussisse; nec mireris; nam ea etiam occasione ab eodem S. Cypriani quoque opuscula eadem censura notata fuerunt. Cæterum quod mos est hæreticorum, testimonia aucupari magoorum virorum, cum aliter noo liceat eorum scripta depravare atque corrumpere, accidit plane ut ab Arianis aliqua in ejus commentariis fuerint immutata, quod Ruffinus testatur his verbis: *Clemens alius presbyter & magister Ecclesiæ illius in omnibus pæne libris suis Trinitatis gloriam atque æternitatem unam eamdemque designat; & interdum invenimus aliqua ejus capitula in quibus Filium Dei creaturam dicit. Num quidem credibile est de tanto viro, tam in omnibus Catholico, tamque erudito, ut vel sibi contraria senserit, vel ea quæ de Deo non dicam credere, sed audire quidem impium est, scripta reliquerit?* Hæc Ruffinus (d) cui & ego non invitus adstipulor. Si enim primores Ariani illi, qui erant doctrina perspicacissimi, aliquid in Clemente invenire potuissent, quod suo ipsorum dogmati favisset, utique (quod ait divina Scriptura e) sicut exultant victores capta præda, magno præconio extulissent ac plane præ foribus ostentationis gratia affixissent. Numquam enim ex Clementis Alexandrini scriptis ab Arianis factitatum esse negotium Orthodoxis, ex eo possumus intelligere, quod Catholicæ Ecclesiæ scriptores, qui in refellendis eorum objectionibus laborarunt, de Clemente quod illorum favisset dogmati, nusquam visi sunt meminisse.

Clementis scripta deprava- ta.

(d) In Apolog. pro Origene.

(e) Isaia 9.

XXVII. In ejusdem quoque Clementis scriptis, tamquam in viva tabula, Catholicæ Ecclesiæ mores & disciplinam invenire est expressam; nempe sacras Apostolicas traditiones ad sua tempora in ecclesia custoditas ac illibate servatas, a quibus qui deviarint (ut ait f) in hæresim lapsi sint: Hierarchicum (g) in Ecclesia ordinem ad imitationem virtutum cælestium; tres hominum status, virginum scilicet, viduarum, atque conjugatorum, inter quos tamen emineat virginalis integritas (h), ac ea præsertim quæ cum Deo pactis conventis firmata sit, nempe voti obligatione: Apud eumdem frequens de jejuniis, vigiliis, ac stationibus mentio, deque pio ciborum delectu (i) ab usu Marcionitarum & Encratitarum vel Cataphrigarum penitus distinctos: de fide (k) nobis proficua, tum conjuncta est sanctis operibus; deque canonicis orandi horis ex Ecclesiæ (l) instituto præscriptis; de sacratissima item Eucharistia frequenter inculcat, & alia plura id genus, quorum superius meminimus, cum actum est de traditionibus Ecclesiasticis. Demum ut de Clemente tandem finem dicendi faciamus: qui auditurem habuit Origenem, eumdem quoque nactum esse in cathedra doctrinæ successorem, S. Hieronymus (m) testatur his verbis, cum ait de Origene: *Alexandriæ Ecclesiasticam scholam tenuit, succedens eruditissimo viro Clementi presbytero.* At de Clemente jam satis, qui (ut auctor est Cassiodorus n) cognomento Stromatæus est dictus, non aliam ob causam, quam ob insignes illius octo libros Stromatum luculentissime scriptos.

Antiqua instituta Ecclesiastica.

(f) Clem. Alex. Strom. lib. 1.

(g) Idem lib 6. Strom.

(h) Idem lib. 3. Strom.

(i) Idem lib. 2. Pædag. & Strom. lib. 3.

(k) Idem lib. 6. & 7. Strom.

(l) Idem lib. 7. Strom.

(m) Hieron. epist. 63.

(n) Cassiodor. in præf. lib. Instit. divin. lection.

JESU CHRISTI ANNUS	VICTORIS PAP. ANNUS	SEVERI IMP. ANNUS
197.	4.	3.

I. CHristi anno centesimo nonagesimoseptimo, *duobus Flaviis Tertullo & Clemente Coss. Severus Imperator occiso Pescennio Nigro, qui Orientale Imperium occupaverat, Byzantiumque triennio jam obsessum postea expugnans, adversus Osroënos, Adiabenos, & Arabas exercitum ducens, eosque fugans, Nisibim occupat.* Hæc Dio (*a*), Spartianus, atque Herodianus (*b*) pluribus: quæ quidem nonnisi anno sequenti sunt consummata; agemus de his quæ sunt reliqua suo loco. Qui autem putarunt Antoninum Severi filium una cum patre imperare cœpisse, Getamque minorem natu ejusdem Severi filium ante hæc tempora Cæsarem jam dictum fuisse, non levem & in aliis quoque errandi sibi occasionem dederunt. Cæterum nonnisi Albinum a Severo ante hæc tempora creatum fuisse Cæsarem, Dio inprimis affirmat; Antoninum vero Severi filium nonnisi anno sequenti Cæsarem dictum, jure dici posse videtur; siquidem Spartianus (*c*) tradit, Severum Imperatorem, adversus Albinum proficiscentem in itinere apud Viminatium, filium suum majorem, nomine Bassianum, apposito Aurelii Antonini nomine, Cæsarem appellasse: confectoque feliciter bello, ea Senatusconsulto decreta eidem fuisse Imperatoria insignia, nempe Augusti nomen cum Tribunitia potestate. Ex quibus plane mendosa arguitur inscriptio, quæ præfixa est rescripto (*d*) Severi ad Victorinum Coss. Falcone & Claro, quo anno Severus capessivit Imperium, cum Imperatores Severum & Antoninum inscriptos habet Augustos. Sed quod non semel id factum reperitur, plane accidisse videtur, ut qui eas collegit leges, quod ex illa aliquas inscriptas invenerit nominibus Severi & Antonini Imperatorum omnes pariter eadem putarit inscriptione notandas. Cæterum si recte se habet inscriptio illa, ut nullus error irrepserit, desipuisse visi sunt Dio & Herodianus illorum temporum scriptores, nec non Spartianus; qui omnes æque fatentur, Severum solum regnare cœpisse.

(*a*) Dio in Severo. (*b*) Herod. lib. 2. & 3. & Spartian. in Severo.

Quando Antoninus cum Patre imperare cœperit.

(*c*) Spartian. in Severo.

(*d*) l. 1. C. de inoff. fic. test.

II. Porro ipsum Antoninum nonnisi Severi anno sexto labente Imperium inchoasse cum patre, adeptumque tunc esse Augusti nomen cum Tribunitia potestate, certum illud est argumentum, quod in pluribus antiquis inscriptionibus sexies, in aliis vero quinquies iterata Tribunitia potestas amplius in Severo quam in Antonino filio reperitur. Quod quidem aperte satis demonstrat, nonnisi sexto anno Severi Imperatoris ab ipso esse ei collatum Imperium, quo cum simul potestas Tribunitia conferri consuevit. Sunt veteres inscriptiones Romæ in Pantheonis fronte & alibi positæ, quibus inter alia Imperatorum insignia, Severi potestas Tribunitia undecima, Antonini vero filii quinta habetur inscripta his verbis.

IMP.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5688.

SÆC. II. Anno Urbis 948. Olymp. 243. an. 3. A. C. 195.

☉ 8. E. ☽ 6. P. 13. April. Indict. 3.

JESU CHRISTI 195. *secund. Baronium* 197.

VICTORIS PAPÆ 11.

SEVERI IMP. 3.

I. *Consules.* [1] AD num. I. & seq. Coss. *Scapula Tertullus, & Tineius Clemens*, ut ostendit Card. Noritius in Epist. Consulari ex Inscriptione Gruteriana pag. 1017. Ad hunc Scapulam postea Proconsulem Africæ, Tertullianus librum misit.

II. *Severi victoria.* Triennalis *Byzantii* obsidio anno præcedenti post interitum *Nigri* cœpta, ut Spartianus in Severo cap. 8. insinuat. Hoc vero anno contigit expeditio Severi in Osdroenos, *in Arabes* & Adiabenos, pluresque urbes a Severo captæ, inter quas *Nisibis*. Ob eas victorias Severus Imp. V. appellatus, ut constat ex Nummis.

III. *Caracalla Cæsar.* Baron. n. 1. & 21. Antoninus *Caracalla* Severi Augusti major natu filius anno tantum sequenti Cæsar appellatus, anno CXCVII. Imperator designatus, tandemque anno CXCVIII. Augustus nuncupatus, eodemque anno *Geta*, alter Severi filius, Cæsar dictus, ut accurate suis locis explicabimus.

NOTÆ [1] COss. *Scapula Tertullus, & Tineius Clemens*. Gruterus pag. MXXVII. 4.

DEDICATA. III. IDUS. APRIL.
SCAPULA. TERTULLO. ET
TINEIO. CLEMENTE. COS.

Utriusque prænomina desiderantur. Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Tertullo, & Clemente*.

IMP. CAES. SEPTIMIUS SEVERUS PIUS PERTINAX, ARABICUS, ADIABENICUS, PARTHICUS. PONT. MAX. TRIB. POT. XI. COS. III. P. P. ET IMP. CAES. M. AURELIUS. ANTONINUS PIUS FELIX TRIB. POTEST. V. COS. PROCOS. PANTHEUM VETUSTATE CORRUPTUM CUM OMNI CULTU RESTITUERUNT.

Quod si quando Severi undecima, Antonini sexta posita inveniatur; id propterea accidit, quod eodem anno unius exordium, & alterius terminum esse contigerit, ut est videre in ejusdem Severi Arcus (a) triumphalis inscriptione, nec non illa affixa Junonis quondam templo, nunc vero Diaconiæ S. Michaelis in foro Piscario, in quibus legitur Severi Tribunitia potestas undecima, Antonini vero sexta: eadem quoque ratione in illa posita ab argentariis ac negotiatoribus in foro Boario Romæ, Severi imperatoris Tribunitia potestas duodecima, Antonini vero septima numeratur (b).

(a) Apud Smet. pag. 6. n. 13. & pag. 10. n. 7.

(b) Describsere Aldus, Panvinius, & Adolphus.

III. Hæc autem idcirco tam exacta indagatione disquisisse oportuit, quod Pamelius (c), vir cum primis eruditus, hunc ipsum annum tertium Severi errore putavit a Tertulliano esse notatum in libro de Pallio (d), quo ipse Tertullianus pallio superindutus Christianam religionem cœperit profiteri, quod ipsum tempus levissimis quibusdam lineamentis a Tertulliano videatur fuisse demonstratum, dum ait: *Quantum reformavit Orbis sæculum istud? quantum urbium aut produxit, aut auxit, aut reddidit præsentis Imperii triplex virtus, Deo tot Augustis in unum favente? quot census transcripti? quot populi propaginati? quot ordines illustrati? quot barbari exclusi? Re vera Orbis cultissimum hujus Imperii rus est, eradicato omni aconito hostilitatis, & cacta, & rubo subdolæ familiaritatis, consitum & amænum super Alcinoi pometum, & Midæ rosetum.* Hæc Tertullianus. Quibus sane verbis nonnisi tranquillissimum Imperii Severi tempus designat; cum victis externis atque domesticis hostibus, nempe Pescennio Nigro & Clodio Albino, qui sibi Imperium arripuerant, superatisque externis, quos diximus hostibus, reddita est Urbi utque Orbi tranquillissima pax; quod nonnisi Albino extincto potuit contigisse, anno nimirum quinto ejusdem Severi Imperatoris. Sed nec satis ejus mors ad pacem istam obique partam.

(c) Pamel. in vita Tertull.

(d) Tertull. de Pallio, cap. 2.

Tertullianus quando induit pallium.

IV. Quamobrem sicut in clarissima luce hallucinatos esse constat, qui triplicem virtutem Imperii sunt interpretati tres qui sibi arripuerunt Imperium, Nigrum scilicet, Albinum, atque Severum; quorum tempore tantum abest ut pax fuerit, quin potius eorum causa Oriens & Occidens bello civili quinquennii tempore conflagrarint; ita nec possumus, quod cuperemus, Pamelio assentiri (etenim non adeo contumaces & refractarii sumus, ut profiteamur inter Pyrrhonios atque Sextios & omnia velimus ab aliis bene dicta carpere & infringere) qui existimavit, locum illum elucidans, triplici ipsa Imperii virtute intelligi Severum, Antoninumque ejus filium creatum (ut putat) jam Augustum, atque Albinum: dum quidem etsi Cæsar a Severo dictus est, numquam tamen appellatus fuit Augustus; cujus rei causa (ut ex Dione constat) conflavit ille civile bellum. Cum vero ejusdem Dionis tunc viventis & hæc videntis testimonio exploratum habeatur; nullas bellorum datas inducias, nec intercessisse moruiam post bellum adversus Nigrum, ac mox aliud adversus barbaros morum, quin statim (quod idem uit) ipso Severo nondum a bellis barbaricis respirante, bellum civile cum Albino Cæsare coortum esset: quo modo quæso, dici potest hoc anno illud fuisse tempus, in quo, eradicato omni hostilitatis aconito, reddita Orbi tranquillissima pace, visus sit annus ipse pulchrum Alcinoi pometum & Midæ rosetum? At quisnam sit germanus sensus Tertulliani sententiæ, quidve ipse per illam triplicem virtutem Imperii intellexerit (conferunt hæc enim plurimum ad veritatem historicam perquirendam) erit nobis pervestigandum; est enim perdifficilis captu.

Tertulliani locus male explicatus elucidatur.

V. Sane quidem quod Severi tempore tres simul titulo Augustorum regnaverint Imperatores, sub quibus pax summa fuerit; ex iis, quæ dicta sunt, nullatenus dici hoc anno posse videtur. Quamobrem per triplicem illam Imperii virtutem, intellexisse Tertullianus videtur Severum patrem, Antoninum, & Getam filios, quorum alter a patre Augustus anno sexto ejus Imperii (ut dictum est) appellatus fuit, Geta vero postea primo Cæsar & Antoninus quoque nominatus est (ut auctor est Spartianus (e)) confecto bello Parthico, anno (ut apparet) nono Imperatoris, cum ipse Severus & Antoninus essent Consules designati, quem magistratum gesserunt anno decimo ejus Imperii, postea autem idem Geta Cæsar accepit nomen Augusti cum Tribunitia potestate, triennio ante victoriam de Britannis a patra Severo partam; testantur id quidem complura numismata hac inscriptione notata:

Triplex Imperii virtus quæ.

(e) Spartian. in Severo.

P. SEP. GETA PIUS AUG. BRIT. PONTIF. TR. P. II. COSS. II.]

& aliud;

P. SEP. GETA PIUS AUG. BRIT. TR. P. III. COS. II. P. P. S. C.]

funt

(a) Adolph. Occam lib. de numism. Roman. Imper. & Panvin. in Fast.

sunt & alia ejusdem generis simul collecta, ac una cum signis expressa (a), ut nulla penitus de his possit exoriri dubitatio.

VI. Geta quando creatus Augustus

(b) Spartian. in Severo.

His igitur firmissimis testimoniis affirmari necesse videtur, Getam una cum Consulatu anno decimosexto Severi, nomen Augusti accepisse, atque una cum eo Tribunitiam potestatem, auctam jam tertio, tempore victoriæ de Britannis acceptæ, quo idem Severus (b) (quod & olim fecerat Hadrianus, & postea Antoninus Pius) muro per transversam insulam ducto, utrinque ad finem Oceani (ut Spartianus tradit) Romanorum ditionem ejus insulæ communivit. Est itaque hæc triplex virtus Imperii, hi tres nimirum Augusti: *Deo* (quod mox addit *c*) *tot Augustis in unum favente*. Sic itaque in eo quod subdit Tertullianus: *Quot barbari exclusi?* plane allusio facta videtur ad murum, quem diximus in Britannia ad continendas barbarorum irruptiones utrinque tunc etiam a limitibus Oceani ductum) ut ita ingruens innumerus barbarorum populus e Romanorum finibus esset exclusus; de quibus idem alibi Tertullianus (*d*) *Britanniæ*, inquit, *intra Oceani ambitum conclusæ sunt*. Sed & cum addidit ibidem libro de Pallio: *Quot census transcripti? quot populi propaginati?* allusisse visus est ad Parthos, Arabas, Adiabenos aliosque populos ab eodem Severo diversis prœliis antea superatos; ac tributi ratione sub censum redactos. Et illud quod sequitur: *Quot ordines illustrati?* militares intelligit, nam tres ab eo additas fuisse legiones, militiamque mirifice illustratam, Dio (*e*) testatur his verbis: *Severus addidit Parthicas, Primam, & Tertiam in Mesopotamia, Secundamque Mediam in Italia. Nostro itaque tempore tot sunt legiones, præter urbanam & Prætoriam, nempe omnes numero trigintaduæ; nullus enim priorum Imperatorum ab Augusto tres addiderat legiones, sed perpauci vel unam tantum, vel duas ad summum*. Hæc ipse: quibus merito ea dicta sunt a Tertulliano de ordinibus illustratis. Sed in eo quod subdit demum de insidiis subdolæ familiaritatis, æque allusisse videtur ad Plautianum socerum Antonini, sive ad alias domesticorum insidias, quas in Britannia itidem (ut auctor est Dio) passus est. Sed de iis dicemus inferius.

(c) Tertull. de Pallio, cap. 2.

(d) Tertull. advers. Judæos.

(e) Dio lib. 55. hist. Rom.

VII. His igitur hunc in modum adamussim consentientibus ex Tertulliani citata sententia; necesse est affirmare, librum illum de Pallio non ante ultima Severi tempora ab ipso Tertulliano fuisse conscriptum, nec ante ea tempora ipsum suscepisse pallium. Cæterum, nec assentiri possumus cidem diserto viro dicenti, tunc Tertullianum, cum pallium induit, primum Christo nomen dedisse, vel baptizatum esse. Nam quod ad nomen pertinet; cum Gentilis quispiam in Christianam religionem transire cuperet, Episcopum conveniens, nomen dabat; atque ab eo catechumenus jam factus in classe recensebatur audientium. Porro haud necesse erat hujusmodi, quisquis foret, togam relinquere, atque induere pallium; sicut nec etiam baptismi tempore, quo ex religionis præscripto non pallium, quod furvum esse consueverat, sed candidam tunicam Fideles recens baptizati induebant.

De Tertulliano pallium induente.

Sic itaque non ob id quod Tertullianus eo tempore pallium primo induit, tunc fuisse baptizatum, & sic Christianum professum esse, necesse est affirmare; cum præsertim etsi pallio Christiani complures induerentur, non tamen omnes illud induere consuevisse certum sit, nec fuisse pallium religionis tesseram, ut, qui pallium induerent, censerentur Christiani; nam ipsomet Tertulliano (*f*) teste non solum turba philosophorum omnium, sed & omnes liberalium artium professores æque pallio vestiri eo tempore consueverunt; nec rursum qui pallio carerent, in Ethnicorum numero habebantur; nam & tempore Christianorum Principum, cum nondum idolorum cultores sublati essent, aliam vestem ab illis diversam complures Christianorum induebant. Quod si tempore pacis Ecclesiæ licuit communi cum gentilibus uti veste, quo modo non magis persecutionis tempore, quo Evangelica admonitione consulitur fuga, ac suadentur latebræ, carere pallio licuit Christiano homini? VIII.

(f) Tertull. de Pall. c. 1. Unum idemque commune omnibus indumenti genus.

Certe nequidquam negotii ab ipso Tertulliano (*g*) exhibitum est Christianis militibus, quod sagum induerent, militare indumentum commune pariter omnibus militantibus Ethnicis; sed ex eo tantum quod coronam non sine aliquo (ut ait) superstitionis commercio, capiti superimponerent. Sed ne in re comperta pluribus argumentis agamus, satis erit addidisse, quod ejusdem Tertulliani testimonio exploratum habetur, Christianos communiter eodem habitu, quo Gentiles, indui consuevisse. In Apologetico (*h*) enim, de Christianis hæc ait: *Quo pacto homines vobiscum degentes ejusdem victus habitus, instructus, ejusdem ad vitam necessitatis* &c. Sed & S. Cyprianus eo commentario, quem scripsit de Bono patientiæ, pariter significat, Christianos communiter nequaquam solere incedere palliatos, sed simplici ac communi cæteris indumento, cum ait: *Nos autem fratres dilectissimi, qui philosophi non verbis, sed factis sumus; nec vestitu sapientiam, sed veritate præferimus* &c. Hæc de communi usu Christianorum. IX.

(g) Tertullian. de Coron. milit. Christiani non distincti vestibus a gentilibus.

(h) Tertul. in Apolog. c. 42.

X. Pallium non fuisse omnium Christianorum.

Cum ergo (ut dictum est) non omnes æque Christiani pallio amicti essent; nec qui id gestarent, Christiani esse ex

habitu

habitu tantum convinci potuissent, quod artium professores eodem tecti incedere consuevissent; in eam adducimur sententiam, ut opinemur, inter Christianos, perpaucos pallium induisse; illos nempe qui arctioris se vitæ studiis mancipatent, & sublimiorem vivendi normam amplexi, eminentioris philosophiæ profiterentur se esse cultores. In quam sententiam hæc Patres in Concilio Gangrensi (*a*) celebrato temporibus Constantini (nam inter alios illorum temporum sacerdotes interfuit illi Osius Cordubensis). *Si quis virorum putaverit sancto proposito, id est, continentiæ convenire, ut pallio utatur, tamquam ex eo justitiam habiturus; & reprehendat, vel judicet alios qui cum reverentia byrris utuntur, & alia veste communi quæ in usu est; anathema sit.* Sed & quod est apud S. Hieronymum ad Furiam scribentem (*b*): *Ubicumque*, inquit, *viderint Christianum, statim illud de trivio;* Ο' Γραικὸς ἐπιθέτης, *vocant impostorem, detrahunt*: plane demonstrans, paucos aliquos Christianos incedere consuevisse palliatos. Ecquid enim admirationis esset (quæ ex novitate vel raritate solet oriri) si in amplissima urbe, Christianis omnium refertissima, Fideles omnes palliati conspecti essent? Sed quod tantum illi habitum illum induebant, qui monasticam profiterentur disciplinam; quod & idem ipse declarat ad Marcellam (*c*) cum scribit his verbis: *Quia serica veste non utimur, monachi judicamur; quia ebrii non sumus, nec cachinno ora dissolvimus, continentes vocamur, & tristes, si tunica non canduerit, statim illud e trivio: Impostor & Græcus est*: nimirum quia amictu Græco & philosophico, nempe pallio, uterentur.

(*a*) Conc. Gangr. cap. 12.

(*b*) Hier. epist. 10.

(*c*) Hier. epist. 82.

XI. Idem quoque habetur apud Salvianum (*d*) Massiliensem, cum deplorat scelera Africanæ provinciæ, quorum causa a barbaris affligi commeruisset; & inter alia, quod sanctos monachos ludibriis ac sibilis, cum eos viderent, insectarentur, hæc ait: *Non sine causa itaque istud fuit, quod intra Africæ civitates, & maxime intra Carthaginis muros palliatum, & pallidum, & recisis comarum fluentium jubis, ad cutem tonsum videre tam infelix ille populus, quam infidelis, sine convicio atque execratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus aut de Ægyptiorum cœnobiis, aut de sacris Hierosolymorum locis, aut de sanctis eremis venerandisque secretis ad urbem illam officio divini operis accessit, simul ut in populo apparuit, contumelias, sacrilegia, & maledictiones excepit; nec solum hoc, sed improbissimis facinorosorum hominum cachinnis & detestationibus, ridentium sibilis, quasi taureis cædebantur; vere ut si qui ea inscius rerum fieri videret, non aliquem hominem ludificari, sed novum inauditumque monstrum abigi atque exterminari arbitraretur. Ecce Afrorum & præcipue Carthaginensium fidem.* Hucusque Salvianus.

(*d*) Salvian. de vero judicio lib. 8.

Palliati monachi derisi.

XII. Si igitur in Ecclesia Carthaginensi, cujus alumnus fuit Tertullianus, Christiani omnes perinde ac ipse Tertullianus olim pallio amiciri consuevissent; quænam palliatos deridendi monachos causa subesse potuit? At quod non omnium, sed paucorum dumtaxat pallii usus esset, inde subsannandi illis oblata videbatur occasio; perseverasse quidem in Ecclesia Africana pristinum indumenti usum, vel ea eo possumus intelligere, quod cum permulta legantur ante ea tempora a Salviano adeo deplorata in ea provincia fuisse coacta Concilia, in eisque omnia quæ ad Ecclesiasticam disciplinam & Christianos mores spectare viderentur, vigilantissimo studio disposita; de indumenti genere, quod nihil esset ab usu pristino immutatum, vel corruptum, nulla prorsus facta mentio reperitur.

Idem habitus perseverans.

XIII. His igitur omnibus, atque aliis quas subdimus rationibus, in eam adducimur sententiam, ut opinemur Tertullianum nequaquam cum pallium induit, tunc primum Christianum profiteri cœpisse. Nam quod antea omnibus innotuisset Christianus, idcirco nullum, cum pallium induit, de nova religione suscepta jactatum est dicterium, aut scommata jaculatum; cum illi neutiquam pepercissent; sed illud unum: *Ita a toga ad pallium?* quod quidem Ethnico cuivis ad philosophiam se conferenti poterat esse commune. Nihil vero præterea ab illis objectum esse de Christianitate quam diu ante professus esset, facile est cuique existimare, qui Tertulliani ingenium nulli parcere sciens intelligit, & periculosum fuisse eam vel leviter tangere, quippe qui (ut est in parœmia) haberet fœnum in cornu.

Tertullianus ante pallii indumentum Christianus.

XIV. Accedit his etiam, quod me maxime in hanc sententiam trahit: Quomodo, quæso, potuit Tertullianus tam recens esse Christianus, ut nonnisi ad finem (ut dictum est) Severi Imperatoris una cum pallio religionem quoque susceperit, qui his ipsis Severi temporibus, teste etiam ipso Pamelio, complures consummatissimo Christiano homine dignos ediderit commentarios? Vel si demus suscepisse cum pallio religionem (ut vult) anno tertio Imperii Severi; quomodo tam brevi temporis spatio, tam insignem atque adeo excellentem Christianæ Theologiæ scientiam consequi potuit? ut (quod eorum est tantum, qui ætatem triverint in discendo) adversus omnes hæreticos & Judæos (ut prætermittamus dicere de Gentilibus) tam disertos, tam copiosos, adeoque omni argumentorum genere refertos, e divinæ

Tertulliani exquisita multo tempore ac labore peritia.

Scri-

Scripturæ thesauro depromptos tractatus ediderit, quos Christiana pietas hactenus admirari non cessat?

XV. His ergo in hanc sententiam adductis, reliquum est ut perpendamus accuratius ipsa ultima Tertulliani verba (*a*), quibus hæc ait personam inducens: *Sed ista pallium loquitur: At ego jam me illi divinæ sectæ ac disciplinæ commercium confero*: hæc Tertullianus, ut ait, ex persona pallii; ad quod ipse: *Gaude pallium, & exulta; melior te jam philosophia dignata est, ex quo Christianam vestem cæpisti*; his significans, pallium illustratum esse, quod a Christiano homine tandem susceptum esset. Quod si verba illa, *Sed ista pallium loquitur*; non ad ea quæ sequuntur, sed ad ea quæ dicta sunt, potius referenda quis putet, ac subinde non ex persona pallii (ut habet germanus sensus) sed a se induto pallium esse dicta velit; ad ea quidem referenda sunt, quibus superius Tertullianus de se ipso locutus, non se tunc primo Christianum, sed inter Christianos eminentioris vitæ cultum incipere jam profiteri significat, nimirum, quod a sæcularibus negotiis se penitus abdicasset; nam ait (*b*): *Ego quidem nihil foro, nihil campo, nihil curiæ debeo, nihil officio advigilo, nulla rostra præoccupo, nulla prætoria observo, cancellos non adoro, subsellia non contundo, jura non conturbo, causas non clatro, non judico, non milito, non regno, secessi de populo; immo unicum negotium mihi est, nec aliud nunc curo, quam ne curem.* Hæc cum ipse dicat, nequaquam ob eam causam ait, quod factus sit Christianus; neminem siquidem Christianorum illis interdictum fuisse operibus, aliqua lege constat, quin & ipsemet Tertullianus (*c*) in Apologetico hæc & alia plura, quæ etiam Ethnici exercere consueverunt, Christianos factitasse pariter tradit; sed potius quod, cum pallium induisset, in classem illorum, qui eminentioris philosophiæ excultioris que vitæ professores essent, sese conjecisset; quod sicut eo habitu inter Gentiles eminerent philosophi, ita etiam ejusdem indumenti signo inter Christianos effulgerent qui se arctioris vitæ vinculis mancipassent.

(*a*) Tertullian. de Pall. in fin.

Tertulliani verborum sensus.

(*b*) Tertullian. de Pallio cap. 5.

Pallium cur induit Tertullianus.

(*c*) Idem in Apolog. c. 42.

XVI. Sed ut hæc nostra aliis quoque aliunde petitis roboremus exemplis, ostendamusque Christianos haud solitos una cum fide pallium simul induere, sed postea illud in signum exactioris vitæ cultus, haud passim ab omnibus, sed a paucis super indui; illud primum suppetit, quod Origenes (*d*) de Heracla Christianorum catechista atque presbytero ita habet: *Hæc autem fecimus, non solum Pantænum imitati, qui multis ante nos maximam plane attulit adjumenti, quod illo studiorum genere exquisite instructus esset; verum etiam Heraclam jam Alexandriæ presbyteri gradum adeptum; quem apud disciplinæ philosophicæ magistrum & doctorem, cum jam quinquennio antequam ego ad eam studiorum rationem audiendam me conferre cæperam, illi viro enixe operam dedisset, reperi. Et propterea non modo vulgari veste & communi, qua antea usus fuisset, exuta & deposita, philosophi apparatum, quem adhuc retinet, sibi assumsit; verum etiam libros Gentilium etiam nunc evolvere pro viribus non desistit.* Hæc Origenes, plane significans, pallium distinctum fuisse indumentum a communi aliorum Christianorum veste. Quod si (quod volunt de Tertulliano) una cum religione ab omnibus æque pallium suscipi consuevisset; quid Heraclas cæteris amplius fecisset, quem tamen, pallio sumpto, a communi aliorum more recessisse, adeo prædicat Origenes?

(*d*) Orig apud Euseb. lib. 6. cap 13.

De Heracla exemplum.

XVII. Sic etiam quid opus fuit, Eusebium tantopere laudasse Porphyrium (*e*) Christianum adolescentem, quod habitum philosophicum induisset; si id ipsum æque omnes facerent Christiani; nisi potius quod (ut dictum est sæpius) pallii indumento augustius genus illum vitæ capessere voluisse, significaret? nam de eo sic ait: *Licuerat ergo videre Porphyrium (hoc namque adolescentulo nomen erat) jam in omni certaminum genere exercitatum incredibili studio & ardore, more hominis pro augusta & sacra victoria decertantis, increasum; corpore quidem conspersu pulvere sordidatum, sed decoro oris habitu eximium, erecta & generosa animi elatione post tantos cruciatus ad mortem gradientem, divino spiritu revera completum, habitu philosophico, quo uti solebat, hoc est, indumento ad modum pallii humeros solum obtegentis vestitum.* Hæc de his satis, ac fortasse prolixius. Sed quod in primo nostrorum Annalium tomo jejune admodum & absque distinctione aliqua de pallio dictum est, fuisse indumentum Christianorum; hic oportuit id elucidasse, atque supplesse; ut plane intelligatur, pallium non fuisse communem Christianis omnibus habitum, sed quod induerent pauci; nec ætatis indumentum, quod Porphyrius adolescentulus jam vestisset; nec litterarum tantum professorum, cum nec Porphyrius esset hujusmodi; sed (quod dictum est) vitæ potius exultioris insigne, ut hodie monachorum.

(*e*) Euseb. lib 8. cap. 21.

De Porphyrio exemplum.

XVIII. His igitur rationibus, de iis quæ ad Tertulliani res gestas pertinent, ac potissimum de anno susceptæ ab eo religionis, dissentire cogimur a Pamelio, & diversam ab eo inire temporis rationem; cum alioqui insignis eruditionis viri, & hoc nostro sæculo de Christianis litteris & fide Catholica optime meriti, præconia digna quibusvis eruditis & piis prædicare non

desi-

definamus. Puto equidem, si viveret ipse amantissimus veritatis, hisce nostris lubentissime acquiesceret (talem enim alias expertus sum hominem) in camdemqae nobiscum sententiam pedibus veniret, qui mendosa legis inscriptione (quod venia dignum est) deceptus, in ipso limine invitus nolensque in errorem abreptus fuisse videtur. Cæterum hæc a nobis hunc in modum explicata, ex iis quæ singulis prope annis dicentur inferius, manifestiora atque certiora plane reddentur.

XIX. Tertulliani primordia. Sed quod jam, ejasdem auctoris occasione, de Tertulliano hic cœptum est agi, de ejas in fide Christiana cunabulis aliqua ab eodem auctore selecta hic intexere operæ pretium existimamus, ac primum de ejas natalibus aliqaid prælibare. Fuisse itaque natione Afrum, patria Carthaginensem, patre Centurione Proconsulari natum, cam alii plures, tum S. Hieronymus (a) in primis affirmat. Quod vero ad eruditionem spectat, omnes scientias calluit, Latinorumque omnium ejus temporis disertissimus ab omnibus prædicatur. Est qui existimet, Tertullianum ex Gentili, patria superstitione relicta, ad fidem Christianam sectandam multis argumentis fuisse persuasum; tum maxime, quod aliquando adjurati dæmones, se deos esse Gentium, licet inviti, confessi essent: quod quidem & Tertullianus ipse testari videatur, cum ait (b): *Hæc denique testimonia deorum vestrorum Christianos facere consueverunt; quia plurimum illis credendo, in Christo Domino credimus*: sed hæc communiter de Christianis omnibus intellexisse videtur.

(a) Hieron. de Script. Eccles. in Tertull.

(b) Tertullian. Apol. c. 23.

XX. Insuper auctor est S. Hieronymus (c), ipsum, adolescens cam esset, scripsisse librum de molestiis nuptiarum; de eodem enim ad Eustochium scribens (d) ait: *Si tibi placet scire, quot molestiis virgo libera, quot uxor adstricta sit, lege Tertullianum ad amicum philosophum.* Porro ab ipso jam Christiano commentarium illum esse elucubratum, cum jam conjugio obligatus esset, mihi facile persuadeo; non enim puto alterius quam Christiani auctoris litteris ipsum voluisse Eustochium suam instrui; cum periculosum nimis esset virgini, Ethnicum hominem de nuptiarum molestiis tractantem legere, non absque pudoris magno discrimine. Nec equidem puto ab eo ante nuptias illum esse editum commentarium; neque duri ingenii hominem, suæqae sententiæ tenacissimum, aliter faciendo, quam scripsisset, se omnium derisioni exponere voluisse.

(c) Hier. contra Jovin. lib. 1.

(d) Idem ad Eustoch. ep. 22. Tertullianus continentiæ favit.

XXI. Tertullianus quando scripsit de Præscriptione. Cæterum quod ad reliqua præstantissimi ingenii monumenta pertinet; circa hæc tempora eum scripsisse egregium illum commentariam adversus hæreticos de Præscriptione, argumento est, quod, cum omnes ab initio nascentis Ecclesiæ usque ad hæc tempora progressos hæresiarchas recenseat, de Artemone hæresiarcha, qui sub Victore prodiit, nullam penitus mentionem facit, quod scilicet nondum ipse Artemon cognitus esset; quo modo enim huic pepercisset Tertullianus, ut non inter cæteros adlegisset, qui impietate nulli inferior esset; quippe qui (ut habet Eusebius (e), & alii) Christi divinitatem negaret, quem tamen Prophetis majorem fuisse concederet? Hujus venena Paulus Samosatenus postea hauriens, universam Ecclesiam perdere conatus est. Sed de eo, aliisque Artemonis discipulis, suo loco pluribus; atque modo de Tertulliano hactenus.

(e) Euseb. lib. 5. cap. 27.

PAGIUS IV. Tertullianus Liber de Præscriptione. Ad num. XXI. Tertullianus lib. 1. adversus Marcionem cap. 1. pollicetur, se librum editurum adversus Hæreticos *de Præscriptione*. Quare cum libros adversus Marcionem anno decimo quinto Imperatoris Severi Tertullianus elucubrarit, is Commentarius post annum Christi ducentesimum septimum, quo decimus quintus Severi cœpit, promulgatus.

JESU CHRISTI ANNUS	VICTORIS PAP. ANNUS	SEVERI IMP. ANNUS
198.	5.	4.

I. De tempore celebrandi Paschatis controversia.

CEntesimo autem nonagesimooctavo Christi anno, Dextero & Prisco Coss. annum quartum Severo in Imperio inchoante, *quæstione iterum orta in Asia inter Episcopos: An secundum legem Moysi, decimaquarta mensis Pascha observandum esset, Victor Romanæ urbis Episcopus, & Narcissus Hierosolymorum, Polycrates quoque & Irenæus & Bacchyllus plurimique Ecclesiarum pastores, quod sibi probabile visum fuerat, litteris ediderunt; quorum memoria ad nos usque perdurat.* Hæc Eusebius in Chronico. Sed eumdem hæc alibi fusius explicantem audiamus, ac subinde quæ ab eo sunt prætermissa ponamus; ait (a) ergo: *Quoniam vero illis temporibus de festo Paschatis in honorem Salvatoris observando, non exigua concitata erat propterea controversia, quod omnes Ecclesiæ Asiæ antiqua quadam traditione adductæ, censebant, decimoquarto die Lunæ (quo Judæis olim præceptum erat ut agnum immolarent) festum illud celebrandum, & omnino eo die, in quemcumque hebdomadæ diem forte incideret, jejuniis finem statuendum; & quod non in more positum esset cæteris Ecclesiis per universum orbem terrarum dispersis, quæ consuetudinem ex Apostolica traditione ad hoc usque tempus continuatam tenebant (nimirum ut non alio die, quam eo quo Salvator a mortuis resurrexerit, jejunia dissolverentur) istum modum observare; idcirco Concilia & conventus Episcoporum in unum cogebantur; & omnes una sententia decretum Ecclesiasticum, nempe ut non alio die aliquando, quam Dominico, mysterium Domini resurrectionis a mortuis celebraretur; & ut in hoc solo jejuniorum, quæ circiter Pascha fieri solent, finem faceremus, per litteras ad omnes Ecclesias scriptas ratum faciebant. Decretum autem Episcoporum, qui tum erant in Palæstina convocati, ad hanc usque ætatem scriptis custoditum est: in quorum Synodo Theophilus Cæsariensis Ecclesiæ Episcopus, & Narcissus Episcopus Hierosolymorum præsides fuerunt.* Antequam autem cætera, quæ ab Eusebio de hac re scripta sunt, nempe decretum ipsum, quod ad sua tempora custoditum tradit, & manasse ad posteros; pauca quædam quæ ex dicto Concilio sub Theophilo celebrato supersunt, hic intexere opportunum ducimus. A Beda enim eo commentario, quem scripsit de Æquinoctio vernali, descripta hæc invenimus his ipsis verbis:

(a) Euseb. l.5. c.22.

Decretum Orientalium de tempore Paschatis.

II. Ex Concilio Palæstinæ de Paschate.

Papa Victor, Romanæ urbis Episcopus, direxit auctoritatem ad Theophilum Cæsariensis Palæstinæque Antistitem, ut quomodo Pascha recto jure a cunctis Catholicis celebraretur Ecclesiis, inibi fieret ordinatio, ubi Dominus & Salvator mundi fuerat in carne versatus. Percepta itaque auctoritate, prædictus Episcopus, non

---

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5689.

SÆC. II. Anno Urbis 949. Olymp. 243. an. 4. A. C. 196.

☉ 9. DC. ☽ 7. P. 4. April. Indict. 4.

JESU CHRISTI 196. *secund. Baronium* 198.

VICTORIS PAPÆ 12.

SEVERI IMP. 4.

I. *Consules.*

[1] ANum. I. ad XVII. Coss. *Cn. Domitius Dexter II. & L. Valerius Messalla*, ex Inscriptione Onuphriana. In Fastis Græcis Theonis, a Dodwello, Viro Græce Latineque doctissimo, post Dissertationes Cyprianicas nuper publicatis, *Dexter* cum numerali nota etiam editur.

II. *Victor Papa Asianos excommunicavit.*

In controversiam hodie vertitur, an *Victor* Papa reapse Asianos Pascha decima quarta luna celebrandum contendentes excommunicarit, an tantum eosdem minatus fuerit. Secundum docuit Valesius in Nota ad Eusebium lib. 5. cap. 24. A Baronii tamen sententia non discedendum: huic enim favent verba Eusebii, qui ait: *Victor quidem Romanæ Urbis Episcopus illico omnes Asiæ vicinarumque Provinciarum Ecclesias, tanquam contraria cella Fidei sentientes, a communione abscindere*

NOTÆ [1] COss. *Cn. Domitius Dexter II. & L. Valerius Messalla.* Lapis Gruterianus pag. CCCCXLIV. 2.

C. DOMITIO. DEXTRO. II. L.
VALERIO. MESSALA. THRASIA
PRISCO. COS. VI. ID. IANUAR.

Dextri ergo prænomen *Caius*, non *Cneus* est, si recte Gruterianus lapis exscriptus est. *Caius* etiam conjicit legendum Joseph Maria Stampa in hujus anni Fastis. Fabrettus pag. 203. n. 368.

DOMITIUS. DEXTER. COS.

Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon, *Dextro, & Prisco*, sine numerali nota geminati consulatus in *Dextro*, quam Fasti Græci Theonis habent, ut monuit Pagius.

non solum de sua provincia, sed etiam de diversis regionibus omnes Episcopos evocavit. Ubi cum illa multitudo sacerdotum convenit, tunc Theophilus Episcopus protulit auctoritatem ad se missam Victoris Papæ; & quid sibi operis fuisset injunctum ostendit. Tunc pariter omnes Episcopi dixerunt: Nisi prius, quomodo mundus fuerit a principio, investigetur, nihil potest de observantia Paschæ salubriter ordinari. Dixerunt ergo Episcopi: Quem credimus factum fuisse in mundo primum, nisi Dominicum diem? Theophilus Episcopus dixit: Probate quod dicitis. Responderunt Episcopi secundum Scripturæ auctoritatem
(a) Gen. 1. (a): Factum est vespere & mane dies primus; deinde secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus; in quo septimo requievit Deus ab omnibus operibus suis; quem diem, Sabbatum appellavit: Ergo cum novissimum diem signet sabbatum, quis potest esse primus, nisi Dominicus dies?

III. Theophilus Episcopus dixit: Ecce de die Dominico, quia primus sit, probastis; de tempore autem quid dicitis? quatuor enim
* al. anni. mundi * tempora accipiuntur, Ver, Æstas, Autumnus, & Hiems. Quod ergo tempus primum factum in mundo? Episcopi responderunt, Vernum. Theophilus Episcopus dixit: Probate quod dicitis. Et
De tempore & mundi creatione. illi responderunt: Scriptum est, Germinet terra fœni herbam secundum genus suum, & lignum fructiferum ferens fructum suum: hoc autem temporibus Veris accipitur. Theophilus dixit; in quo loco caput mundi esse creditis? In principio temporis, aut in medio tempore, aut in fine? Episcopi responderunt: In æquinoctio, octavo Kalendarum Aprilium. Theophilus Episcopus dixit: Probate quod dicitis. Et illi responderunt: Scriptum est, quia fecit Deus lucem, & vocavit Deus lucem diem; & fecit tenebras, & vocavit tenebras noctem; & divisit inter lucem & tenebras æquas partes. Dixit Theophilus: Ecce de die & tempore probastis, de Luna quid vobis videtur? utrum crescentem, ac jam plenam, an imminutam a Deo
* al. consummatam. fuisse * consecratam? Episcopi responderunt: plenam. Et ille: Probate quod dicitis. Responderunt: Et fecit Deus duo luminaria magna, & posuit ea in firmamento cæli, ut luceant super terram; luminare majus in inchoationem diei, luminare minus in inchoationem noctis. Non poterat aliter, nisi esset plena. Nunc ergo investigavimus quo modo in principio factus fuerit mundus, id est, die Dominico, verno tempore, in æquinoctio, quod est octavo Kalendarum Aprilium, Luna plena; per ipsum tantummodo tempus & elementa resurgunt:

IV. De die Dominico. Theophilus dixit: Nunc igitur agendum est de ordinatione, quo modo debeamus Pascha tenere. Episcopi dixerunt: Numquid potest Dominicus dies præteriri, ut in eo Pascha minime celebretur, qui tot & talibus benedictionibus sanctificatus est? Theophilus Episcopus dixit; Dicito ergo, quibus & qualibus benedictionibus eum esse sanctificatum asseritis, ut scribere possimus. Episcopi dixerunt: Prima illi benedictio est, quia in ipso tenebræ sunt remotæ, & lux apparuit. Secunda est illi benedictio, quod de terra Ægypti velut de tenebris peccatorum, quasi per fontem baptismi, per mare Rubrum populus fuisset liberatus. Tertia illi benedictio est, quia eodem die cælestis cibus, manna hominibus datus est. Quarta illi benedictio est, quam Moyses mandat ad populum: Sit vobis observatus dies primus & novissimus. Quinta illi benedictio est, ut in psalmo centesimodecimoseptimo dicit: Circumdederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis &c. De resurrectione enim Domini dicit: Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea usque ad cornu altaris. Sexta illi benedictio est, quod in ipsa Dominus resurrexit.

V. Confirmatio dictorum. Vides ergo, quia dies resurrectionis Dominicus singulariter in Pascha teneri possit. Theophilus dixit: De tempore autem ad Moysen mandatum est a Deo: Hic mensis erit vobis initium mensium: Pascha facite in eo. Omnes ergo triginta dies a Domino consecrati sunt. Episcopi dixerunt: Jam superius dedimus responsum, principium mundi esse æquinoctium, octavo Kalendarum Aprilium: & ab octavo Kalendarum Aprilium, usque ad octavum Kalendas Maias, legimus esse consecratos. Theophilus dixit: Ecce impium non est, ut passio Dominica, tantum sacramenti mysterium, extra limitem excludatur. Passus namque Dominus ab undecimo Kalendarum Aprilium, qua nocte a Judæis traditus est, & ab septimo Kalendas resurrexit. Quo modo ergo tres dies extra terminum excludere conatur.

PAGIUS dere conatur. Quibus verbis indicat, quæ Victor accepto Polycratis responso Romæ meditatus fuerit. Subjungit immediate Eusebius: Datisque literis universos, qui illic erant, fratres proscribit, & ab unitate Ecclesiæ prorsus alienos esse pronuntiat. Non potuit Eusebius clarius loqui, ut ostenderet, revera latam fuisse excommunicationis sententiam. Si enim eam solum minatus fuisset, alii Episcopi tam vehementer commoti non fuissent, ut habet Eusebius, cum ante coactum a Polycrate Asianum Concilium, ipsis quoque minatus fuerit excommunicationem. Unde & post Synodum Polycrates in epistola synodica inquit: Nihil moveor iis, quæ nobis ad formidinem intentantur. His adde, ita Socratem Eusebium intellexisse. Et ne Protestantes opponant, post Victoris

excluduntur? Omnes Episcopi dixerunt; nulla ratione fieri debet, ut tantum sacramentum extra limitem excludatur; sed hi tres dies intra terminum inducantur, & desuper retrahere constitutum est. Hucusque Beda, ea tantum ex dicto Concilium exscribens ac recitans, quæ sibi ad eam quam instituit tractationem inservirent, reliqua prætermittens.

VI. Concilium Rom. sub Victore. Quod enim in Britannia vehementius atque diutius, dicam & pertinacius, ea controversia de Paschate fuerit agitata; ideirco hæc & alia de Concilio sub Theophilo celebrato a piis hominibus ibi esse in longissimum tempus servata, haud mirandum est. Porro ad quoddam Concilium Romanum, circa hæc tempora a Victore celebratum, accersitum fuisse Theophilum ipsum, liber de Romanis Pontificibus tradit; licet ab aliquo sciolo, qui ignoravit Theophilum Metropolitanum Episcopum Cesareæ Palæstinæ, positus sit ibi Theophilus Alexandrinus, nesciente pariter illum vixisse sub Arcadio Imperatore; idemque error illapsus est in epistolam quæ ibidem posita legitur ad Theophilum Alexandrinum. Porro eam longe diversam esse ab ea cujus meminit Beda, quæ a Victore ad Theophilum Cæsariensem scripta fuit, cum illi vices suas delegavit, ut convocato Concilio de ea re ageret; omnes puto facile intelligere. Sed & quod falsis sit Consulibus consignata, imposturæ non levem suspicionem adduxit: at de ea alii.

VII. Concilia Rom. & alia plura habita. Vides ex his antiquum Ecclesiæ morem; per Legatos Romani Pontificis cogi Concilia, & dirimi controversias. Sed ad Eusebium redeamus, qui ait (a): *Aliud est etiam Episcoporum, qui Romæ similiter conveniebant, de eadem controversia statutum; quod quidem Victorem id temporis Episcopum fuisse declarat. Aliud item Episcoporum Ponti, quibus Palmas, utpote antiquissimus & maxime venerandus, præsidebat. Aliud Ecclesiarum Galliæ, quas Irenæus regebat Episcopus. Aliud porro Ecclesiarum quæ Osroenam & reliquas in eo loco civitates incolebant. Aliud separatim Bacchylli Ecclesiæ Corinthiorum Episcopi; & alia denique aliorum prope infinitorum; qui uno consensu, judicioque uno, eamdem de illius festi observatione tulere sententiam. Atque istorum omnium una hæc, quam docuimus, consentiens erat decisio.*

(a) Euseb. l.5. c.22.

VIII. Concilium Asianorum. *Episcopis autem in Asia coactis, qui morem jam olim ipsis a majoribus traditum, sedulo observandum constanter asseverabant, præfuit Polycrates; qui in ea epistola, quam ad Victorem & Ecclesiam Romanam scripsit, traditionem ad ipsius usque tempora deductam, his fere verbis exponit:* Nos (b) *diem Paschatis integre incorrupteque recolimus, neque addendo quicquam, neque detrahendo. Etenim hic in Asia obdormierunt in Domino præclara illa Ecclesiæ seminaria, quæ quidem in die adventus Domini, quo cum gloria & majestate e cælis venturus sit, & omnes sanctos excitaturus, denuo resurgent; Philippum dico, unum ex septem diaconis, qui Hierapoli exiit e vita; & duas ejus filias quæ virgines ad summam senectutem manserunt; & alteram illius filiam, quæ Spiritus sancti afflatu inspirata vitam pie traduxit, Ephesique obiit in Domino. His accedit Joannes, qui supra pectus Domini recubuit, qui sacerdos fuit, qui laminam auream gestavit, qui martyr & doctor extitit, qui tandem Ephesi morte consopitus occubuit. Quid Polycarpum commemorem, qui Smyrnæ Episcopus & martyr fuit? Quid Thraseam Episcopum & martyrem Eumeniæ natum citem, qui Smyrnæ ex hac luce migravit. Quid attinet dicere de Sagari Episcopo & martyre, qui Laodiceæ mortem oppetiit.*

(b) Euseb. ib. c.23. Epistola Polycratis.

IX. De aliis præstantissimis viris exemplum. *Quid porro beatum Papyrium & Melitonem Eunuchum recenseam, qui Spiritus sancti instinctu afflatus, totum vitæ suæ tempus pie sancteque exegit, qui Sardis tumulo conditus est, expectans Christi e cælo ad universam carnem visitandam adventum, in quo ex mortuis resurget? Isti omnes diem Paschatis decimoquarto die Lunæ ex Evangelii præscripto observarunt, nihil ab eo instituto ac more plane digressi; sed secundum regulam & normam fidei eum assidue tenuerunt. Atque ipse etiam Polycrates, qui inter vos omnes postremas sane fero, ex majorum meorum & cognatorum traditione, quorum libenter insisto vestigiis, illud ipsum perpetuo observo. Septem erant Episcopi cognatione mihi conjuncti; ego autem octavus sum. Atque hi majores mei & cognati tum diem Paschatis semper celebrarunt, cum sit populo Judaico in more positum, panes azymos apparare. Ego igitur, fratres, qui sexagintaquinque annos in Domino vixerim, qui multos cum fratribus per orbem ter-*

PAGIUS ctoris censuram Asiaticos a communione Fidelium non fuisse rejectos, occurrit Marca lib.3. cap.5. & docet ex Sozomeno lib.7. cap.19. in gratiam statim rediisse Polycratem & Asiaticos Episcopos cum Victore Papa. Hæc Sozomeni verba: *Et hæ quidem fuerunt in hujus festi observatione discrepantiæ. Porro exortam olim controversiam sapientissime dissolvisse mihi videtur Victor, tunc temporis Romanorum Episcopus, & Polycarpus Smyrnensis. Nam quoniam Occidentales Episcopi traditionem Pauli ac Petri abrogandam non esse censebant, Asiani vero Joannem Evangelistam sequi se velle affirmabant, ex communi consilio placuit, ut singuli festum, prout consueverant, celebrantes, a mutua inter se communione nequaquam discederent.* Ex retento *Victoris* nomine recte colligit Erudi-tissi-

terrarum dispersis de fide communicasim, qui universam sacrum Scripturam studiose coluerim, his quæ nobis ad terrorem objiciuntur, minime conturbor. Mei enim majores dixerunt (a): Magis Deo quam hominibus obtemperandum. Deinde ista subnectit de Episcopis, qui ei has litteras scribenti præsto aderant, eisdemque uno ore assenserunt: Possem (inquit) hoc loco Episcopos, qui mihi in Concilio aderant, commemorare; quos ut accerserem, a vobis rogatus, diligenter accersebam; quorum nomina si subscriberem, nimis multa viderentur. Qui licet me hominem cum persona humilem, tum ingenio pertenui animadverterent; tamen cum intelligerent me istos canos non frustra gessisse, nec ætatem hactenus contrivisse temere, sed semper in Jesu Christo vitam traduxisse, epistolam hanc sua approbatione confirmarunt. Hactenus Polycrates ad Victorem: Quibus etiam significatur, ejusdem Romani Pontificis auctoritate fuisse Asianorum Episcoporum Synodum congregatam. Insuper apparet & comminationem Polycratem ab ipso Victore accepisse; sed quoniam quod servarent, id Apostolica traditione, nempe Joannis auctoritate, sibi potissimum vindicabat, ea de causa adeo vehementer obnisus fuisse videtur. At quod ad testimonium Joannis Apostoli pertinet, consule quæ a nobis superius dicta sunt in Pio Rom. Pontifice. Quæ vero post hæc fuerint subsecuta, Eusebius (b) his verbis enarrat.

(a) Act. 5.

(b) Euseb. l. 5. c. 24. 25.

X. *His rebus adductus Victor, qui tum Romanæ Ecclesiæ præerat, totius Asiæ Ecclesias cum aliis finitimis, tamquam alterius fidei & opinionis, simul omnes (ut complectar brevi) a communi unitate Ecclesiæ amputare conatur, & in eos per literas graviter invehitur; atque adeo omnes fratres, eam incolentes regionem, prorsus a communione secludendos edicit.* Hæc cum de Victore Eusebius scribat, videre est perspicuo sane exemplo, quanta auctoritate polleret Romanus Episcopus, præstaretque ceteris; quippe qui per Orbem Concilia indicat, & provincias non obtemperantes ejus præcepto a communione secludat. At vero quod potestate jure faciebat; recte ne fecerit, a multis est dubitatum; sed de potestate ne minimum quidem ab aliquo non modo Catholicorum, immo nec ab ipsis schismaticis, in controversiam deductum est.

Auctoritas Romani Pontificis.

At subdit Eusebius: *Verum ista ceteris omnibus parum placebant Episcopis. Illum igitur contra magnopere hortabantur, ut pacis, concordiæ, & charitatis erga proximos diligentem curam haberet: quorum verba, utpote Victorem acrius & acerbius coarguentium, scriptis prodita adhuc extant; inter quos Irenæus, quamquam per litteras scriptas ex persona fratrum in Gallia, quibus præerat, tradit mysterium resurrectionis Domini solo die Dominico recolendum quidem esse; Victorem tamen de hoc videlicet, ac tam multas Ecclesias omnino propter traditionis ex antiqua consuetudine inter illas usurpatæ observationem, a corpore universæ Christi Ecclesiæ penitus amputet, cum pleraque alia, tum ista quæ sequuntur, apposite & convenienter admonet his fere verbis:*

XI. In quo repugnarint Episcopi.

Non enim de die Paschatis solum, sed etiam de jejunii ratione & modo hæc instituta controversia est. Quidam namque unum diem se jejunare oportere existimant, alii duos, non pauci plures, multi quadraginta; atque diurnis nocturnisque horis omnibus numeratis, diem suum metiuntur & statuunt. Atque ejusmodi eorum qui hæc observabant jejunia varietas & discrepantia non jam nostra ætate cæpta est, verum etiam longe ante apud majores nostros; qui, (ut conjectura assequi licet) non accurate consuetudinem eorum, qui vel simplicitate quadam, vel privata auctoritate aliquid in posterum tempus statuissent, observarunt. Atque nihilominus cum isti omnes pacem inter se tranquillam tenuerunt, tum nos inter nos etiam retinemus. Sicque varia & discrepans jejunii ratio concordiam fidei plurimum commendat. His vero historiam quamdam adjungit, quam hoc loco opportune explicabo: Sic autem se habet.

XII. Quid Irenæus ad Victorem Papam.

XIII. *Presbyteri ante Soterem, qui Ecclesiæ, cui tu jam præes, præficiebantur; Anicetum dico, Pium, Hyginum, Telesphorum, Sixtum; licet neque ipsi hoc festum eo die quo Episcopi Asiæ observarent, neque aliis post se ita observare permitterent, nihilominus tamen cum Episcopis illarum Ecclesiarum, in quibus ita observabatur, ad se accedentibus (ac quid, quæso, magis repugnans, quam ut hi hoc, illi illo modo observent?) pacem & concordiam inter se perpetuo retinuerunt, & numquam propter istum varium illius festi observandi modum factum alii aliquando ab Eccle-sia*

PAGIUS tissimus Parisiensium Archiepiscopus, vitium irrepsisse in nomen *Polycarpi*, cum is longe ante Victoris Pontificatum martyrio coronatus fuerit. Legendum itaque, *Polycrates*, quem certum est floruisse tempore Victoris Papæ, inter quos pacem initam ad D. Irenæi preces, tum ex ipsius Irenæi literis, tum ex loco laudato Sozomeni deducit laudatus Archiepiscopus, qui addit: *Licet probent Novatiani, non rejectos Asiaticos a communione Occidentalium post Victoris censuram, hoc de dignitate Sedis Apostolicæ nihil demit, cum ad Irenæi suggestionem pacem redditam a Victore docuerimus. Ex Eusebio enim & Socrate constat de excommunicatione a Victore inflicta, & de Irenæi epistola: ex Sozomeno autem de communione Victoris & Polycratis non interrupta, quod aliter contingere*

sta ojecta: sed presbyteri illi, qui te anteiverunt ætate, tametsi minime ita illud observabant; iis tamen Episcopis, qui in aliis Ecclesiis idem sic observabant, Eucharistiam miserunt. Pergit dicere de congressu Polycarpi cum Aniceto, quæ nos superius in Aniceto opportuniore loco diximus. Sed hic vetus consuetudo illa referatur, qua Romanæ Ecclesiæ Episcopi ad omnes Coepiscopos Catholicæ communionis mittere solerent Eucharistiam; sed qui ea indigni ab ipsis judicati essent, iidem ut execrabiles & ab Ecclesia extorres ab omnibus vitarentur: qui enim non communicarent eo modo Romanæ Ecclesiæ Episcopi, excommunicati ab omnibus censebantur: tanta erat in Petri cathedra auctoritas atque majestas.

Antiquus usus de Eucharistia mittenda.

XIV. Subdit deinde Eusebius: *Irenæus autem cum nominis sui appellationi (εἰρηναῖος enim pacis studiosum significat) pulchre respondens, tum moribus quibus se pacis auctorem vere declarabat, ejusmodi pro pace & concordia Ecclesiarum & hortatus est, & magnopere flagitavit; atque ista aliaque eisdem congruentia non ad Victorem solum, sed & ad alios plerosque ac diversos Ecclesiarum Præsides de ista quæ tum jactabatur controversia scripsit. Episcopi vero, quos modo percensuimus, Narcissus & Theophilus, & una cum illis Cassius Ecclesiæ Tyri Episcopus, & Clarus qui Ptolemaidis rexit Ecclesiam, quique cum istis in Palæstina in unum convenerant, simulatque in decreto suo de Paschatis traditione, ex Apostolorum successione gradatim ad eos deducta, permulta disseruerunt, in extrema parte ejusdem hæc præterea his fere verbis adjungunt: Epistolæ nostræ exempla facile ad quamque Ecclesiam mittantur; ne culpa illorum, qui temere & inconsulto suas ipsorum animas erroris pravitate inficiunt, in nos ullo modo transferatur. Illud eos minime ignorare volumus, quod Alexandriæ etiam eodem die, quo nos istud festum agunt; siquidem cum a nobis ad illos, tum ab illis ad nos perferuntur litteræ.* Hucusque de Paschatis controversia Eusebius multa prætermittens, quæ necessario ad veritatem rerum gestarum exacte habendam fuerant explicanda.

Quid rursum Episcopi Palæstinæ.

XV. Re autem sic ab eo minus plene & imperfecte narrata, perfacile quidem erit ut Victorem quisque nimiæ austeritatis atque severitatis accuset, nam præter hoc quid ultra ei adscribat, nemo habet. At rem accuratius perscrutemur. Quam diu cum Catholicis tantum acta res est, tolerabile visum fuit Romanis Pontificibus, permittere Asianos more Judæorum decimaquarta luna Pascha celebrare. At cum hæc indulgentia hæresis validandæ esse videretur occasio, ab ea cessare consultius visum est. Qui enim in Asia his temporibus invaluissent Montani hæresis sectatores, quasi lege divina ab ipso suo ipsorum Paracleto pervulgata, & ipsi die decima quarta esse Pascha celebrandum; omnes vero secus agentes errore duci, vehementissime affirmabant. Attigit hæc de Cataphrygibus Pacianus (a) his verbis: *Illi ipsi Phryges nobiliores, qui se animatos mentiuntur a Leucio, institutos a Proculo gloriantur, Montanum & Maximillam & Priscillam secuti, quam multiplices controversias excitarunt de Paschali die, de Paracleto, &c.* Differebant tamen Montani sectatores ab aliis Quartadecimanis; quod illi Lunæ cursum Judæorum more observabant, hi autem Solis, ut pluribus declarat Sozomenus (b); qui tamen dum subdit consensisse Victorem Polycarpo, plane hallucinatur, Victorem pro Aniceto ponens.

(a) Pacian. de Cathol. nomin. ad Sympron.

(b) Sozom. hist. lib.7. c.18. in fin. & 19.

XVI. Rursum vero ne quartadecimani amplius tolerandi essent, plane necessitas Victorem impulit; non enim Montanistæ tantum eum fovebant errorem, sed & alii hæretici. At quid amplius? adeo malum istud invaluit, ut nequaquam intra Asianæ provinciæ limites potuerit contineri, sed longe lateque grassatum sit, usque adeo ut ipsum quoque sinum Romanæ penetrarit Ecclesiæ, inde evellens hominem (de quo diximus) Blastum nomine; qui ex illorum sententia, in faciem ejusdem Ecclesiæ, dicere, jactare, defendere, ac mordicus propugnare non erubesceret, celebrandum esse Pascha luna decimaquarta; de eo enim scribens Tertullianus (c) (quod superius recitavimus) sic ait: *Est præterea his omnibus etiam Blastus accedens, qui latenter Judaismum vult introducere: Pascha enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundum legem Moysi, decimaquarta mensis.* Cum igitur Blastus ejus rei causa jam schisma conflasset, nec eum Irenæus (d), ea de causa scribens librum de schismate, revocare potuisset, quippe qui (ut Eusebius (e) tradit) non satis haberet, schismate se ab Ecclesia præcidisse, sed complures alios ab ipso complexu abstrahens, in suam conaretur sententiam perducere; hæc quidem tolerare idem jam visum esset, quod schismati favere, ac schismaticis connivere. Quamobrem etsi durum ac violentum visum est multis remedium Victoris Papæ; pernecessarium tamen ad ulcus, intrinsecus extrin-

Quartadecimani cur non amplius tolerandi.

(c) Tertull. de præscr. c.53.

(d) Apud Euseb. lib. 5. cap.19.

(e) Euseb. lib.5. cap. 19.

PAGIUS *gere non potuit; nisi suspenso a Victore excommunicationis effectu post monita Irenæi*, &c. Legendus Schelstratius parte o. Antiquit. Illustr. Dissert. r. cap.3. ubi egregie elucidat contentionem Polycratis contra Victorem Papam pro observatione Paschatis.

Ad

trinsecusque serpente tabo, curandum; cum præsertim non eadem præsens esset Asianorum causa, atque fuerat antea tempore Polycarpi; quandoquidem olim illi ex permissione, isti ex necessitate (a) se celebrare Pascha decima quarta luna dicerent; ac proinde eos, qui secus facerent, errore labi jactarent; sicque ceteros omnes toto Orbe diffusos Christianos eo modo damnarent.

(a) Niceph. lib. 4. cap. 36.

XVII. Quartadecimani quandiu permanserint in errore.

Qui autem hac de causa avulsi sunt ab Ecclesia, magna ex parte in schismate permanserunt, atque in longum tempus; licet enim ingens eorum numerus Concilii Nicæni tempore ad Ecclesiam fuerit revocatus; tamen etiam post eam Synodum Syros, Cilices & Mesopotamos in ejus festi observatione claudicasse (quippe qui cum Judæis illud ipsum celebrarent) S. Athanasius (b) tradit in libro quem scripsit de Synodis. Faverunt eidem quoque sententiæ Novatiani, de quibus suo loco dicturi sumus. ☞ At qui de Orientalibus adeo sollicitus fuit Victor Papa, ut eos ab errore Judaico ad antiquam Apostolorum traditionem revocaret; erga Occidentales propensiori cura invigilans, per Episcopum Viennensem Desiderium ejus nominis primum Gallicanam Ecclesiam admonendam curavit, has ad ipsum dans litteras:

(b) Athanas. de Synod. col. 4. post. princip.

(c) Ex Floriac. Biblioth. monumentis edidit Jo. a Bosco Calestinus Lugd. pag. 24.

(c) Victor Episcopus Desiderio Viennensi Episcopo salutem.

XVIII. Victoris Pap. ad Episc. Viennensem de tempore Paschatis celebrandi epist.

*Sicut sancta fraternitas tua a presbyteris, qui Apostolos in carne viderunt, erudita est, qui & Ecclesiam usque ad tua tempora rexerunt; non decimaquarta Luna cum Judæis, sed decimaquinta usque ad vigesimamprimam, Pascha Catholica Ecclesia celebravit. Non enim jam umbram, sed veritatem, quæ umbra legis celabatur, quærit. Hanc doctrinam Romæ Petrus & Paulus instituerunt, ut in azymis sinceritatis & veritatis Pascha ageretur. Qui enim cum Judæis Pascha agere volunt, quid nisi umbram diligunt, ut agni carnes non in veritate, sed in umbra figurante manducent? Nec audiunt Joannem Baptistam clamantem: Ecce Agnus Dei, ecce qui aufert peccata mundi. Scis, frater beatissime, opus totius pietatis, sexta feria, & decimaquinta Luna perfectum, quando in Cruce clamavit is per quem factus est mundus, consummatum est; & vincente luce, umbræ mortis superatæ aufugerunt; & in spem nostræ salutis Centurio confessus est, Filius Dei erat iste. Nusquam Petrus cum Judæis, postquam illis dixit, Pœnitentiam agite, quia sanguinem Justi fudistis, nos Pascha celebrare docuit; nusquam Paulus, qui, ut decem lucrifaceret, observationes illas legis arbitratus est ut stercora. Collega beatissime, Christi Ecclesiam non in umbra, sed in veritate supra solidam petram fundatam doceamus; ut audiamus cum Apostolo Petro: Beatus es Simon filius Joannis, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. Per tuam ergo fraternitatem * presbyteris Galliarum litteræ mittantur, ut observent Pascha non cum Judæis negatoribus Christi; sed cum sequacibus Apostolorum, prædicantibus veritatem Christi. Salutat te collegium fratrum. Saluta fratres qui tecum versantur in Domino. Eubolus qui epistolam fert Viennam, de collegio nostro, tecum vivere & mori paratus est, quem suscipe in Domino JESU Christo. Vale.* Hæc Victor ad Desiderium, cui successit Dionysius; quo cito ex hac vita subducto, subrogatus est Paracodas, ad (d) quem ipsius itidem Victoris Papæ extat ejusdem argumenti data epistola de tempore Christiani Paschatis celebrandi, his verbis:

* presbyteri Galliarum incitentur.

(d) Ex cod. Floriacen. bibl. pag. 26.

Victor Episcopus fratri Paracodæ Episcopo salutem.

XIX. Ejusdem ad Paracodam episc. de eadem Pasc. celebrat. litteræ.

Collega noster Dionysius dormiens, te nobis socium in Ecclesia Christi reliquit. Vides, frater, Orientalem Ecclesiam propter celebrationem Paschæ ab Occidentali disjunctam esse. Placuit ergo nobis Apostolorum sectatoribus, vestræ unanimitati scribere, ut cum secundum quod scriptum est, vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia; non tenebras sequamur, sed lucem. Ut advertamus Prophetam: Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam. Propterea, frater & collega in Domino, doce per ecclesias tibi commissas, a decimaquinta Luna Pascha agendum, ut dicat

PAGIUS

III. Victoris PP. epistolæ duæ supposititiæ.

Ad num. XVII. Epistola tertia Victoris ad *Desiderium* Viennensem Episcopum, aliaque ad *Paracodam* Episcopum de quæstione *Paschatis*, in quarum ultima dicitur, Orientalem Ecclesiam propter Paschæ celebrationem ab Occidentali disjunctam, & in priori, Presbyteros, qui Apostolos viderunt, usque ad illa tempora Viennensem Ecclesiam rexisse, suspectæ sunt, inquit Labbæus tom. 1. Conciliorum; & revera stylum recentiorem sapiunt.

IV. Caracalla Cæsar dictus.

Hoc anno Severus Augustus *Bassianum* majorem natu filium qui Antoninus & Caracalla dictus, Cæsarem appellavit apud *Viminatium* in superiori Mysia, dum contra *Albinum* moveret, ut testatur Spartianus in Severo cap. 10. licet rei gestæ tempus non exprimat. Sed id hoc anno factum Caracallæ, Quinquennalia & id genus festa demonstrant. Quare ea nuncupatio a Baronio & Petavio de Doct. Temp. in annum sequentem perperam dilata. Spartianus laudatus hæc scribit: *Circa Arabiam plura gessit* (nempe Severus) *Parthis etiam in deditionem redactis, necnon etiam Adiabenis. Atque ob hoc reversus, triumpho delato, appellatus est Arabicus, Adiabenicus, Parthicus. Sed triumphum respuit, &c. Recusavit & Parthicum nomen, ne Parthos lacesseret. Redeunti sane Romam post bellum civile Nigri, aliud bellum civile Clodii Albini nuntiatum, qui rebellavit in Gallia, &c. Et cum iret contra Albinum, in itinere apud Viminatium*

Baron. an. 199. n. 1.

dicat nobis Apostolus: Pascha nostrum immolatus est Christus; & : Fuistis tenebræ, nunc autem lux in Domino. Unanimitas fraterna te in Domino salutat, fratres, qui apud te Viennæ versantur, de nobis in Domino salutant. Vale. Hæc Victor, qui absque dubio ejusdem argumenti litteras in reliquas Occidentalis orbis ecclesias dedit. At de Paschatis controversia, atque justissima causa Victoris hactenus; jam reliqua prosequamur, quæ hoc anno accidisse probantur.

XX. Byzantii expugnatio, & Capellæ Præfecti casus.

Tertius hic jam impletur annus obsidionis Byzantii, quo a Severo tandem expugnatum est, ac in vicum redactum, ut Dio atque alii tradunt. Ad hæc spectare videtur, quod Tertullianus (*a*) scribens ad Scapulam Africæ Proconsulem ait: *Cæcilius Capella in exitu Byzantino, Christiani gaudete, exclamavit:* Nimirum quod ipse Byzantii persecutus Christianos, dum partium Nigri fautor, illic Præsidem ageret, civitate a Severo expugnata, meliora jam illis tempora affulgere videret; sicque invitus ac dolens id illis faustum, quod in libertatem vindicarentur, exclamavit, cum ipse ad dandas pœnas in manus Severi hostis acerbissimi devenisset; omnes enim qui in ea magistratum gerebant, a Romanis esse occisos, Dio (*b*) affirmat. Eadem expeditione adversus barbaros qui favissent Nigro, Severum in deditionem accepisse Parthos, & Adiabenos, atque Arabas cladibus affecisse, auctor est Spartianus (*c*); addens eum rediisse Romam, triumphoque ei delato, appellatum esse Parthicum, Arabicum, & Adiabenicum; despexisse vero nomen Parthicum, ne Parthos, quos in deditionem acceperat, lacesseret; a Medo etiam nomine, quod eos pariter in deditionem accepisset ac Parthos (ut Dio tradit) abstinuit.

(*a*) *Tertull. ad Scapul. c.3.*

(*b*) *Dio in Severo.*

(*c*) *Spartian. in Severo.*

XXI. Barbari secuti Severum Romam.

Advenerunt tunc una cum Imperatore Romam redeunte iidem Parthi & Medi, aliique Orientales barbari nobilissimi, non ut captivi, sed ut socii, adeoque gemmis ornati, ut admirationis causa omnium oculos in se converterent: vidit eos Tertullianus (*d*), qui tunc Romæ aderat, ut ipsemet testatur his verbis: *Gemmarum quoque nobilitatem vidimus Romæ de fastidio * Parthorum & Medorum, cæterorumque gentilium suorum coram matronis erubescentem; nisi quod nec ad ostensionem fere habentur. Latent in cingulis smaragdi, & cylindros vaginæ suæ solus gladius sub sinu novit, & in peronibus uniones emergere de luto cupiunt.* Hæc ipse; quæ quidem nequaquam referenda sunt ad tempus, quo, Parthis penitus postea debellatis, de eis atque aliis proximis barbaris triumphavit Severus; nam tunc captivos in triumphum ductos, haud putandum est tot tantisque fuisse gemmis exornatos, sed potius (quod decet pompam triumphalem) vinctos catenis esse perductos. Porro Tertullianum longe ante dictum triumphum Romæ egisse, quæ de eo dicturi sumus, facile declarabunt. Eadem quoque circa tempora accidisse putamus adventum Romam Abagari Osroenorum Regis; quem magnificentissime exceptum fuisse a Severo, docet Dio (*e*); hunc autem fuisse Christianum, quæ ea Africano dicemus, inferius demonstrabunt.

(*d*) *Tert. de habit. muliebr. c. 7.*

* *al.* fastigio.

(*e*) *Dio in Aurel. Ant. Heliogab.*

Christi

PAGIUS

Severus Romam hoc anno non pervenit.

minatium filium suum majorem Bassianum Cæsarem appellavit. Baronius aliique plures verbis illis innixi crediderunt, Severum hoc anno Romæ fuisse. Sed ex illis id minime sequitur; cum Spartianus scribat quidem, Severum, dum Romam rediret, bellum Albini accepisse; sed non dicat, ante devictum Albinum ad eam urbem illum adventasse. Quando vero tradit, cum reversum triumphum respuisse, loquitur de adventu, qui anno CXCVIII. contigit. Quare recte Herodianus lib.3. cap.6. *Qui amplissimo donativo milites prosecutus, statim universos contra Albinum educit: missis item qui Byzantium expugnarent, clausam adhuc receptis Nigri Ducibus.* Ex Oriente itaque Severus non Romam, sed in Gallias venit, & victo in Galliis Albino, Romam profectus est, ut Herodianus narrat. Dum contra Albinum exercitum ducit, *Viminatii* majorem natu filium Cæsarem dicit, inquit Spartianus, quem Paradinus de oppidulo duabus leucis supra Lugdunum sito, vulgoque dicto *Vymi*, nullo teste, intelligit. Miror autem, Spartianum scribere, Severum Parthicum nomen respuisse; cum in Nummis hoc anno percussis, & a Mediobarbo recitatis, Severus nuncupetur Parthicus, Arabicus & Adiabenicus, & qui huc usque Imp.V. appellatus fuerat, ob novas victorias dicatur Imp.VI. VII. VIII.

JESU CHRISTI ANNUS 199.	VICTORIS PAP. ANNUS 6.	SEVERI IMP. ANNUS 5.

I. *Antoninus Cæsar.* CHristi anno nonagesimonono supra centesimum, Laterano & Rufino Coss. Severo in Imperio agente annum quintum, Bassianus, filius a patre nominatus Antoninus, simulque Cæsar est appellatus: sexto vero anno patris Imperii, una cum Tribunitia potestate idem consecutus est nomen Augusti. Severus autem cum exercitu adversus Albinum, qui ab eo desciverat, in Gallias proficiscens, difficillimo prœlio dimicans, victoriam tandem fœliciter consecutus, eum occidens, Imperio solus securusque potitus est.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5690.

SÆC. II. Anno Urbis 950. Olymp. 244. an.1. A. C. 197.

☉ 10. B. ☽ 8. P.24. April. Indict. 5.

JESU CHRISTI 197. *secundum Baronium* 199.

ZEPHIRINI PAPÆ 2.

SEVERI IMP. 5.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *Claudius Lateranus*, & *Titius Rufinus*, ut ostendit Onuphrius in Fastis.

II. *Caracalla Imperator destinatus.* Caracalla non hoc anno, ut existimavit Baronius sed præcedenti Cæsar dictus, ut ibidem expositum. Ea tamen nuncupatio præsenti anno a Senatu rata habita. Scaliger in Animadversionibus Eusebianis Inscriptionem hanc refert: LATERANO. ET RUFINO COS. COOPTATOS. EX S. C. M. AURELIOS. ANTONINUS. CAESAR. DESTINATUS. Præterea hoc anno Tribunitia Potestas eidem Caracallæ a patre in Galliis concessa, sed ea anno tantum sequenti decreto Senatus confirmata. Interim *Imperator destinatus* appellatus est, ut liquet ex insigni Inscriptione in Marchionatus Badensis civitate, quæque a Scaligero ad n.2215. Eusebii recitatur:

M. AURELIO
ANTONINO CAES.
IMP. DESTINATO.
IMP. L. SEPTIMI
SEVERI PERTINACIS
AUG. FILIO.
RES. AQU.

Currenti itaque anno Caracalla Imperator destinatus, & insequenti Imperatoriis insignibus, ut tunc videbimus, ex Senatus decreto decoratus. Hinc ejus Tribunitia Potestas aliquando a præsenti anno deducta, ut suo loco ostendam. Existimo autem, illam destinationem in Galliis factam esse, & quidem in Provincia Lugdunensi, ubi Severus contra Albinum bellum gerebat. Certe Caracalla Lugduni natus est, ut docet Victor in Epitome, & indicat Spartianus in Severo cap.5. quando ait, Severum Provinciam Lugdunensem, antequam imperaret, *Legatum* accepisse, & dum eam regeret, *Juliam* uxorem duxisse, *ex qua statim pater factus est*. Natus est Caracalla anno Christi CLXXXVIII. ut infra demonstrabimus. Quare eo anno Severus Lugdunensem Provinciam regebat, jamque Juliam uxorem duxerat; licet Spartianus in Caracalla cap.10. a se ipso manifeste dissentiens, Juliam Caracallæ *novercam* vocet. Severus Consulatum suffectum gessit anno CXC. ut suo loco diximus. Spartianus asserit, Severum post Lugdunensem Provinciam, *Pannonias* Proconsulari Imperio administrasse, dein suscepisse Romæ alterum filium. Tum subdit: *Consulatum cum Apuleio primum egit, Commodo se inter plurimos designante*. Gestus ille Consulatus anno CXC. natus vero Geta alter Severi filius anno CLXXXIX. ut infra dicetur. Quamobrem eo anno Severus Siciliam administrabat, Consulque suffectus in annum CXC. designatus est. Quæ omnia hucusque obscura hic obiter explicare placuit, præsertim ut constet, Caracallæ cum Julia noverca matrimonium, cujus primus Auctor Spartianus, fictitium esse; quod & ipsemet Spartianus

NOTÆ [1] COss. *Claudius Lateranus*, & *Titius Rufinus*. Gruterus pag.XLVI. 9.

V. IDUS. IUNIAS. LATER
ANO. ET. RUFINO. COS.

Ibid. pag.LL. 1.

APPIUS. CL. LATERANUS
XV. VIR. SACR. FAC.
COS. DESIGN.

Gutherius de vet. jur. Pontif. lib.1. cap.IX.

LATERANO. ET. RUFINO. COS.
SUPER. NUMERUM
COOPTATUS. EX. S. C.
M. AURELIUS. ANTONINUS
CAES. DESTINATUS
P. R. C. A. DCCCCXLVII.

Nisi in numeris annorum Urbis conditæ error sit, inquit Relandus, hi consules ad hunc annum alligantur. Ceterum horum prænomina, ac etiam nomina, ante postremum, adhuc incerta nobis videntur. Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Laterano*, & *Rufino*.

II. Judæi iterum afflictati.

Ponitur ab Eusebio hoc unno Juduicum bellum utque Samutiticum simul exortum, vel (ut ait) potius resumptum. Infelicissima plane fuit Severi temporibus conditio Judæorum; quippe qui in primis a Pescennio Nigro Oriuntale Impetium invadente fuerint tributis vehementer oppressi; de quo illud commemorasse sutis, quod Spartianus in Pescennio his verbis tradit: *Idem Palæstinis rsgantibus (nempe Judæis) ut eorum censitio levaretur, idcirco quod esset gravata, respsudit: Vos terras vestras levari censitione vultis; ego vero etiam aerem vestrum censere vellem;* occiso autem Nigro, qui eos adeo ufligebat, visi sunt uliquantulum respirasse. Tunc illorum Rabbini illud Danielis (*a*) perperam usurpantes, quo dicitur: *Cumque corruerint, sublevabuntur auxilio parvulo;* de Severo & Antonino filio putarunt intelligendum, quod Judæi ab eis diligi visi essent (*b*).

(*a*) Dan. 11.
(*b*) Hier. in Daniel. c. 11.

III. Judæi male interpretati divinam Scripturam.

Sed quam mendaces essent eorum interpretes, & quam fulsum de Severo concepissent expectutionem, plane decluravit eventus. Nam primo, in expeditione agente Severo, Cluudius ex Nigri partibus homo Romanus latronem agens, Judæam uc Syrium incursuvit; qui licet undiquaque conquisitus, numquam tamen u Severi militibus capi uut adinveniri potuit; sponte nihilominus veniens ad Severum, ut Tribunus militum ub eo incognitus benigne exceptus est; de quo hæc Dio (*c*): *Maxime mirandum fuit, quod Claudius latro, qui Judæam Syriamque prædari cœperat, & ob eam causam studiose conquirebatur, ad Severum pro Tribuno militum venit cum equitibus, eumque complexus atque exosculatus salutavit, neque tamen ab eo agnitus, neque captus umquam postea.* Post hæc uutem nullæ prorsus sub Severo fuerunt Judæis induciæ; nam rebellantibus ipsis a Romanis, uc postea (unnum nimirum sequenti) debellatis, decretum fuisse de Judæis a Senatu triumphum, auctor est Spartianus (*d*): licet ipsum bellum Judaicum ub antiquorum nemine reperiutur esse descriptum. Quo modo uutem posteu novo edicto, omniumque illis molestissimo, Judæi ub eodem Imperatore Severo fuerint exugitati, suo loco dicturi sumus.

(*c*) Dio in Severo.
(*d*) Spartian. in Severo.

IV. Judæorum ærumnæ.

At de infelicissima Judæorum conditione horum temporum fidem facit elogium Tertulliani (*e*), quo ait: *Judæis erat apud Deum gratia, ubi & insignis justitia, & fides originalium auctorum; unde illis & generis magnitudo, & regni sublimitas floruit, & tanta felicitas, ut Dei vocibus, quibus edocebantur, de promerendo Deo, & non offendendo, præmonerentur. Sed quanta deliquerint, fiducia patrum inflati ad declinandum, derivantes a disciplina in profanum modum, etsi ipsi non confiterentur probaret exitus hodiernus ipsorum; dispersi, palabundi, & cæli & soli sui extorres vagantur per Orbem, sine homine, sine Deo Rege: quibus nec advenarum jure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur.* Hæc Tertullianus; quibus perspicuum redditur Judæos sicut olim (ut dictum est) sub Hadriuno, ita modo pariter sub Severo patrio solo exclusos, ac magna pœna coercitos. Perseveruisse in posterum eamdem ub Hadriuno atque postea a Severo inflictam Judæis pœnam, etiam succedentium Imperutorum temporibus, argumento est, quod S. Cyprianus hunc ipsum Tertulliani locum exscripsit in commentario de Idolorum vunitate, haud procul u fine. Hæc fere eadem idem Tertullianus (*f*) udversus Judæos agens, inter ulia eis exprobrat, dicens: *Post passionem enim Christi; etiam captivitas vobis, & dispersis obvenit prædicata per Spiritum sanctum; nam & pro istis meritis vestris cladem vestram futu-*

(*e*) Tert. in Apol. c. 21.
(*f*) Idem adv. Judæos c. 13.

PAGIUS

lisnns insinuat, quando ait: *Interest scire, quemadmodum novercam suam Juliam uxorem duxisse dicatur*, id est, incerto sumore feratur. His scriptis cum snimadvertissem Spartianum iu fœdos errores incidisse, examinavi quæ ex eo retuli & comperi eum hallucinstum esse qusndo ssseruit Severum ducta Julia statim patrem factum esse, & Caracallsm genuisse. Hic enim anno Christi CLXXXVIII. natus est, Juliam veso uxorem accepit Severus ante obitum Faustinæ Augustæ, quæ anno CLXXVI. decessit. Dio enim lib.74. pag. 840. scribit: *Cumque* (Severus) *Juliam uxorem ducturus esset, Faustina Marci uxor utrique thalamum in templo Veneris juxta Palatium apparavit.* Quare Caracalla Lugduni quidem nstus est, sed longe antea Severus Julism uxorem acceperat.

III. Albini interitus.

Albinus Cæsar non hoc anno, sed insequenti occisus, ut tunc commodius explicabimus.

IV. Bellum Judaicum.

Ad num. II. Bellum Judaicum, quod Eusebius in Chronico anno quinto Severi Imperstoris resumtum scribit, nullo antiquo Historiæ Augustæ Scriptore memoratum, ideoque ante annum Christi CCI. Severus contra Judæos bellum non gessit. Incertum tamen, an de eo Bello Eusebius per errorem loqustur quinto hujus Imperstoris anno, currenti nempe, an vero slterius, cujus nullus Historicus meminerit.

V. Obitus Victoris PP.

[1] Hoc anno *Victor* Papa e vivis excessit, cui *Zephyrinus* successit, qua de re infra.

NOTÆ [1] ET hic *Victoris* obitus, & *Zephyrini* electio male collocatur. Nam Bucherianus catalogus, ut vidit Constantius, mendose exaratus est. Itaque ex Eusebio Histor. Eccl. lib.V. cap. XXVIII. & lib.VI. cap.XXI. elicitur, *Zephyrinum* creatum fuisse *Severi Imperatoris anno circiter nono* nempe A. D. 202. rexisse Ecclesiam per *annos octodecim* & *primo Imp. Antonini Elagabali*, qui est A. D. 218. vita functum. Hieronymiana, & alia antiquiora martyrologia, *Zephyrinum* die XX. Decembris, cetera die XXVI. Augusti ejus natalem celebrant.

futuram Ezechiel nunciat, & non solum in isto saeculo, quae jam evenit, sed in die tribulationis, quae subsequetur; qua clade nemo liberabitur, nisi qui passione Christi, quam respuitis, fueris obsignatus.

V. Pax Ecclesiis Palaestinae.

Cum his Judaei procellis in Palaestina essent mirandum in modum afflictati; quae tamen ea in regione erat Ecclesia, pace tranquillissima fruebatur; nam simul in unum conveniendi Episcopos, & concilia publice celebrandi (quod nonnisi in maximo otio agi posse videtur) facultas cum esset, Ecclesiarum omnium Syriae & Palaestinae pacem tutam atque securam quietem arguit. Sed quomodo post Concilium superiore (ut dictum est) anno celebratum, S. Narcissus fama celebris Hierosolymorum Episcopus, qui & ipse (ut vidimus) una cum Theophilo Caesariensi Episcopo praefuit dicto Concilio de Paschatis controversia habito, suorum calumniis falsisque accusationibus circumventus, volens libensque solum vertit, & multis annis anachoreticam vitam duxit; haec, inquam, quomodo se habuerint, Eusebius (a) his ferme verbis, dum admiranda opera ab eo edita narrat, sic recenset: *Praeter multas alias admirabiles res gestas, quas qui ex ea Ecclesia,* Hierosolymorum videlicet, *sunt, ex sermone & traditione fratrum gradatim & ordine succedentium de Narcisso narrat; hoc praeterea miraculum ab eo editum referunt. In magna ac solemni Paschatis vigilia oleum diaconis & ministris defuisse perhibent. Unde cum universam multitudinem gravis quaedam aegritudo & demissio animi occuparet; Narcissum ferunt, iis qui luminaria apparabant, praecepisse, ut aquam ex puteo quodam, qui erat in proximo, haurirent, & ad ipsam afferrent; quo absque mora peracto, eum super aqua oravisse; mandasseque ut cum vera & constanti in Dominum fide eam in luminarium vasa infunderent. Quod ubi fecerant, contra omnem rationem, incredibili quadam & divina virtute naturam aquae in naturam olei commutatam; & pro certo illius miraculi indicio, fratres complures, qui illic erant eo quidem tempore, permultum ex illo oleo reservaverunt. ex quo etiam aliquantulum ad nostram usque aetatem custoditum est.*

(a) Euseb. l. 6. c. 8. 9.

Mutatur aqua in oleum a Narcisso episcopo.

VI. S. Narcissus calumniis exagitatur.

Pleraque item alia, memoria quidem digna de vita istius viri commemorant, in quibus ejusmodi quiddam traditum est: Cum quidam nequam perditi homunciones gravem & severam eam rationem, qua per universam vitam tum in hominibus acriter admonendis, tum in eorum vitiis corrigendis uti consuevit, neutiquam ferre possent; prae metu ne ipsi propter infinita scelera, quorum sibi ipsis conscii erant judicati ab ipso poenas luerent; coeperunt contra illum consutis dolis conspirare, ac turpem quamdam criminationis calumniam in eum conjicere; deinde, quo magis auditoribus criminationis falso objectae fidem facerent, eam jurejurando confirmare atque unus sic, dejerare: Si non vere dixerim, opto ut ignis incendio misere dispeream. Alter vero sic: Si non vere dixerim, opto ut saevo ac foedo morbo corpus absumatur. Tertius autem hoc modo: Opto si non vere dixerim, ut luminibus penitus orbatus sim. Verum quamvis nemo ex Fidelibus, propter nobilitatem & testatam inter omnes omnino Narcissi castimoniam, atque adeo ob vitae rationem ex virtutis regula traductam, illis, vel gravissimo jurejurando se obstringentibus, animum aut fidem adhibuerit; ille ipse tamen partim prae indignatione falso objectae criminationis, partim prae cupiditate vitae in sapientiae ac virtutis studio degendae, quam jamdiu optaverat, ab oculis universae multitudinis se penitus removit, & in solitudine, locisque desertis ad multorum annorum spatium vitam transegit.

VII. Dei vindicta in Pejerantes.

Verum sublimis ille divinae justitiae ultionisque obtutus his sceleribus patratis minime acquievit; sed quam celerrime impios illos & nequam homines, qui inter jurandum tam diris execrationibus se contra se ipsos obligassent, gravibus calamitatibus oppressit. Primus igitur illorum, scintilla perexigua noctu in aedes quibus habitabat, ex nulla causa ante egressa subito ruente, misere cum tota familia suaque stirpe rapido flammarum ardore omnino conflagravit. Alterius corpus eodem morbo, quem sibi tamquam mulctam fore imprecatus esset, ab extremis pedum digitis ad caput usque infectum, contabuit. Tertius aerumnosos priorum eventus aspiciens, & Dei qui oculis omnia intuetur, inevitabilem ultionem admodum reformidans, palam inter omnes maleficia communiter a se suisque sociis per fraudem contra Narcissum admissa confessus est: sed tamen dum pro delicto gravissime condolescebat, tantis tamque acerbis lamentis se afflictavit, & usque eo lacrymas effundere non destitit, quoad utrumque oculum sibi penitus extinxisset. Atque hi pro ea criminatione falso contra Narcissum conficta, tales poenas persolverunt.

VIII. Dius Episcopus Hierosolymitanus, & alii.

Ubi Narcissus se in locum desertum subduxisset & a nemine esset pro certo cognitum quo se recepisset; his qui finitimis Ecclesiis praeerant, visum fuit, ut alterum Episcopum suffragiis crearent. Dius igitur (hoc enim illi nomen erat) delectus est; cui non longo tempore Ecclesiam gubernanti successit Germanion; quo mortuo, Gordius Episcopatum obtinet. Cujus temporibus Narcissus, tamquam ex mortuis ad vitam, denuo revocatus, a fratribus, ut Ecclesiae gubernacula denuo susciperet, vehemen-

menter rogatus est. Omnes quippe ille deinceps, tum quod tam placido & quieto animo falso accusatus decesserat, tum quod singularis divinæ sapientiæ, & virtutis amore flagrabat, tum præterea omnium maxime, quod Deus de ejus accusatoribus debita supplicia sumere dignatus est, in majorem sui admirationem rapiebat.

IX. Alexander Episcopus Hierosolymitanus. *At cum Narcissus non amplius, propter ingravescentem ætatem, ministerio præesse posset; Alexander, de quo locuti sumus, alterius Ecclesiæ Episcopus, divina providentia per revelationem, quæ noctu ipsi secundum quietem apparuisset, ut cum Narcisso in ministerio Ecclesiæ fungendo conjungeretur, accersitus est. Unde Alexandrum, cum tamquam divino quodam oraculo ex Cappadocum regione, ubi primum in Episcopatus gradu esset locatus, Hierosolymam tum voti, tum locorum visendorum causa contenderet; illius Ecclesiæ fratres eum excipiunt benignissime, & non amplius domum reverti permittunt; idque propter aliam revelationem ipsis itidem noctu visam; quæ quidem voce evidentissime profusa, eis qui erant inter illos ob virtutem spectatissimi, perspicue significavit, ut extra portas civitatis egressi, eum Episcopum admitterent, qui ipsis a Deo ante designatus erat. Quo in hunc modum gesto, Hierosolymitani communi Episcoporum consensu, qui finitimas Ecclesias procurabant, necessario illum apud se manere coegerunt. Idem ipse Alexander in suis Epistolis, quas ad Antinoitas scripsit, quæque adhuc apud nos extant, Narcissi collegæ sui in præfectura Ecclesiæ Hierosolymitanæ gerenda mentionem facit, ista in extrema epistola illa ad verbum scribens: Salutat vos Narcissus, qui hic ante me Episcopatus locum tenuit, & centum jam & sexdecim annos prætergressus, mecum in eodem ministerio quorumdam precibus conjunctus fuit; qui obsecrat vos ut idem mecum sentiatis, eadem sitis voluntate. Atque hæc quidem isto modo.* Hucusque Eusebius de Narcisso: qui idem auctor Alexandri ingressum, quem hic occasione continuationis historiæ recensuimus, contigisse scribit post obitum Severi Imperatoris, sub Antonino ejus filio, quo loco & nos referemus.

X. De peregrinatione Hierosolymitana. Sed illud consideratione dignum est, quod, quantumlibet (ut dictum est superius) loca sancta Hierosolymorum fuissent per Hadrianum Imperatorem profanata, desuper impositis impurissimis diis Gentium, nihilominus ardor Christianæ pietatis neque his potuit contineri, quin (ut de Alexandro vidimus) Hierosolymum peregrinationem religionis ergo susciperet; qui quidem usus ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ cœptus, numquam amplius est in Ecclesia Catholica intermissus. Sed de his pluribus primo Annalium tomo actam est.

I. DUcentesimas Christi annus jam a Saturnino & Gallo Coss. aperitur, quo Severus Imperator e Galliis Romam victor ingressus est ovans: recusasse enim tradant triamphum, ne videretur de civili sanguine captasse gloriam. Porro officia tum illi a Romanis præstita, quoniam ad Ecclesiasticam historiam elucidandam nonnihil conferre videntur, hic referre operæpretiam duximus. Scribuntur ea aliqua ex parte ab Herodiano (a) his verbis: *Romam intrat; occurrente laureato populo, & magno honore, faustisque acclamationibus excipiente Senatu, & consalutante:* & paulo inferius hæc: *Postea vero quam in templum Jovis ingressus est, omniaque sacrificia de more peregit, magnoque congiario populum Romanum victoriæ nomine prosecutus, ac nummos militibus largitus est:* Hæc ipse. Sed non fuerunt prætermissa cætera ovanti Imperatori exhiberi solita, epulum nempe publicum, & lectisternia, flores, laureæ, lumina, suffitus, & alia id genus; quæ etiam in ejus Romam primo adventu faisse exhibita, Dio testatur. At hæc quidem omnia cum a frequenti populo præstarentur; a Christianis tantummodo, quod suæ ipsorum religioni minus convenire putarent, prætermissa fuerunt, non tamen sine obtrectatorum calumnia, perinde ac si illi ab hujusmodi officiis temperantes, Severum regnare moleste ferre viderentur. Sed de his paulo inferius.

(a) *Herod. l. 3.*

Severus ovans Romam redit.

II. Severus sævit in cives. Cæterum haud multo post Severus rependit civibus pro gaudio luctum; nam quamplurimos, qui Albino favissent, clarissimos viros occidit, nec ulli (b) pepercit eorum qui levi tantum suspicione laborassent. Recenset nomina quadraginta unius Consularium ac Prætorianorum virorum Spartianus, qui tunc a Severo jussi sunt occidi; nam & illos inquiri voluit, qui etiam Pescennio consensissent. Damnati sunt plerique, qui jocati dixerant: *Vere Imperator nominis sui, vere Pertinax, vere Severus.* Multos insuper, quasi Chaldæos aut vates de sua salute consuluissent, interemit; præcipue suspectos, unumquemque idoneum Imperio, quod ipse

(b) *Spartian. in Severo.*

pse parvos filios tantum haberet. His factis, ad Parthicum bellum proficiscitur, cum ante (quod mente exciderat) Commodum in Deum consecrasset, *quem in Senatu pro concione laudavit; infamibus displicuisse dixit, ut appareret eum apertissime furere*. Hæc omnia ad verbum Spartianus, qui & in Pescennio ait, Severum tot Senatorum cædibus perpetratis, nomen esse consecutum Infame, ut diceretur a pluribus Sylla Punicus.

III. Verum non hoc anno quievit Severus a civium cæde; sed novis detectis Imperii perduellibus, novæ etiam superadditæ sunt ab eo civium cædes; eorum nempe qui visi erant jam omni officio eidem Severo favere; sicque in sequentem usque annum Romanorum civium ipsa urbs Roma cædibus maduit; de quibus hæc egregie Tertullianus (a): *Sed & qui nunc scelestarum partium socii aut plausores quotidie revelantur, post vindemiam parricidarum racematio superstes, quam recentissimis & ramosissimis laureis postes præstruebant? quam elatissimis & clarissimis lucernis vestibula enubilabant? quam cultissimis & superbissimis thoris forum sibi dividebant? non ut gaudia publica celebrarent; sed ut vota propria jam ediscerent, & in aliena solemnitate exemplum atque imaginem spei suæ inaugurarent, nomen Principis in corde mutantes.* Eadem officia de-

(a) Ter. in Apol. c. 35. in fin.

Racematio ex nece adulatorum.

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5691.

SÆC. II. Anno Urbis 951. Olymp. 244. an 2. A. C. 198.

☉ 11. A. ☽ 9. P. 9. April. Indict. 6.

JESU CHRISTI 198. *secund. Baronium* 200.

ZEPHYRINI PAPÆ 2.

SEVERI IMP. 6. CARACALLÆ IMP. 1.

I. *Consules.* [1] AD num. I. *Coss. Ti. Saturninus, & C. Gallus*, ex inscriptione Onuphriana lib. 2. Fastorum pag. 238.

II. *Quinquennalia Severi.* Severus Romæ Quinquennalia dedit, quorum varia hoc anno indicabimus vestigia.

III. *Albinus occisus.* Severus anno superiori in Galliam venit, currenti ad *Lugdunum* cum Albino Cæsare pugnavit, eumque XI. Kal. Martii, ut habet Spartianus in Severo cap. 11. vicit: *Direptum mox incensumque Lugdunum, & Albino caput abscissum, perlatumque ad Severum est*, inquit Herodianus lib. 3. cap. 7. Dictus fuerat Cæsar Albinus a Severo, postquam ipse Imperium iniit; sed *cum Albinus etiam Imperatoriam dignitatem postularet*, ait Dio lib. 75. eumque dolis insidiisque tentaret, Albinus se ipsum Augustum nuncupavit, & Tribunitiam Potestatem capessiit, ut liquet ex Nummis apud Mediobarbum pag. 266. inter quos iste legitur: IMP. CAES. D. CLOD. ALB. AUG. in postica, AEQUITAS AUG. COS. II.

Baron. an. 199. n. 1.

IV. *Albini Imperium Cæsareum.* Censores quidam in Epistola Consulari a Card. Norisio publicata invehuntur in illud quod pag. 178. Dissertationis Hypaticæ scripsi, Marcum nempe Aurelium & Commodum ejus filium Imperium Cæsareum ante Augusteum adeptos esse; quod Cæsareum Imperium ut convellant, exemplum Albini Cæsaris afferunt, quem puro puto nomine Cæsareo donatum fuisse tuentur. Commodus enim Albino Cæsareum nomen obtulit, utque insigne aliquod Imperialis majestatis accederet, dedit ei facultatem utendi coccinei pallii, ut testatur Capitolinus in Albino cap. 2. qui cap. 13. ait, Albinum *Cæsareum nomen a Commodo oblatum* recusasse, quod cap. 6. & cap. 13. repetit. Sed hinc tantum deduci potest, aliquando Cæsaris nomen sine Imperio Cæsareo concessum fuisse, cujus rei paucissima occurrunt exempla. Commodus itaque solum nomen Cæsareum Albino obtulit; sed Severus eum nomine & Imperio Cæsareo donavit. Herodianus enim lib. 3. cap. 7. Severum laudat, quod Albinum *Cæsaris honore atque auctoritate præditum in potestatem redegerit*. Capitolinus etiam in Albino cap. 3. de eo ait: *Extat illius concio, qua, cum accepit Imperium & quidem Severi (ut quidam) voluntate firmatum, hujus rei memoriam facit.* Tum cap. 7. Capitolinus scribit: *Ad Imperium venit natu jam grandior.* Paulo post referunt epistolam Severi, in qua legitur: *Imperator Severus Augustus, Clodio Albino Cæsari, fratri amantissimo & desideratissimo, Salutem. Victo Pescennio*, &c. *Te quæso, ut eo animo Rempublicam regas, quo dilectus es frater animi mei, frater Imperii.* At inquiunt Censores: *Commodus ac reliqui Cæsares ante Imperium Proconsulare, omnis Imperii expertes erant. Hinc cum anno CLXXV. Senatus nuntium necis Avidii Cassii accepisset, inter festivas accla-*

NOTÆ [1] *Coss. Ti. Saturninus, & Gallus*, Gruteriani lapides pag. XCIX. 5.

D E D I C. XV. K A L. I U N.
S A T U R N I N O. E T. G A L L O. C O S.

Ibid. pag. CCC. 2.

T I. S A T U R N I N O. E T. C. G A L L O. C O S.
A. P. R. C. DCCCCL.

Gudiana inscriptio ex collectione Ligoriana:

K A L. M A R T.
T. S A T U R N I N O. E T. C. G A L L O. C O S.

Sponius pag. 117. & Fabrettus pag. 296. ex veteri lapide, qui nunc in ædibus Capitolinis:

D E D I C. I D I B. O C T O B.
S A T U R N I N O. E T G A L L O:
C O S.

Vulgares Fasti; *Saturnino, & Gallo.*

dependent & qui astrologos, & aruspices, & augures, & magos de Cæsarum capite consultant; quas artes, ut ab angelis desertoribus proditas, & a Deo interdictas ne suis quidem causis adhibent Christiani. Hæc & alia Tertullianus, illam purgans Christianis inferri solitam calumniam, qua hostes dicerentur Imperatoris; quinimo vero hostes illius essent, licet amicissimi visi, dictis declarat exemplis.

IV. Christiani cur accu-[illegible] hostes Imp. At quod ad hæc quoque spectat; alio etiam argumento tunc jactabant Gentiles Christianos Imperatoribus adversari, ac eos odio prosequi: quod ex proxime gestis rebus suppeditatum est, cum nimirum in ipso adventu victoris Imperatoris in Urbem, soli Christiani prætermisisse viderentur officia ab omnibus exhiberi solita lætitiæ publicæ. Unde idem qui supra Tertullianus (u): *Propterea igitur publici hostes Christiani, qui Imperatoribus neque vanos, neque mentientes, neque temerarios honores dicant: quia veræ religionis homines etiam solemnia eorum conscientia potius quam lascivia celebrant. Grande videlicet officium focos & thoros in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu abolefacere, vino lutum cogere, catervatim cursitare ad injurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus? Hæccine solemnes dies Prin-*

(u) Tert. ibid. in princ. c. 35.

PAGIUS *acclamationes absenti M. Aurelio factas dixerunt:* Commodo Imperium justum rogamus. Commodo Tribunitiam Potestatem rogamus. *Erat igitur Commodus sine Imperio, quamvis jam inde ab anno CLXVI. Cæsar esset, destinatus tamen ad Imperium.* Sed vanum hoc argumentum: Commodus in pueritia Imperio Cæsareo ornatus fuerat, et post decem circiter annos Senatus Imperium Proconsulare, quod majus erat, petivit. Quare in laudatis verbis *justum Imperium*, significat Imperium Proconsulare, quod plenum Imperium est, ut *justum prælium*, illud quod vere & proprie prælii nomine censeri potest, inquit Budeus in Thesauro Roberti Stephani verbo *justus*. Addunt Censores: *M. Aurelius filios adhuc pueros Cæsares creavit, nullo cum eisdem Imperio, cujus ob ætatem nondum capaces erant, communicato.* Ita pag. 578. Epistolæ Consularis. Respondeo, M. Aurelii filios Cæsares, aliorumque Principum pueros Imperio ineundo, sed non obeundo maturos esse, ut omnes norunt. Fateor tamen, Imperium illud Cæsareum ad pauca tantum se extendisse, ab Imperatorum arbitrio pependisse, & in quo illud situm esset, hactenus obscurum. Quæ objecta dicta sint ad rem magni momenti magis explicandam.

V. *Albinus hoc anno victus.* Præsenti anno, non superiori, ut fert vulgaris sententia, Albinum debellatum, colligo ex Herodiano lib. 3. cap. 8. qui Albinianorum internecione narrata, ait: *Continuo Romam proficiscitur, exercitum secum omnem adducens, quo terribilior videretur. Confectoque magna velocitate itinere, quemadmodum consueverat, infestus adhuc superstitibus Albini amicis, Romam intrat.* Dio de Albini interitu loquens, inquit: *Prælium vero Severi & Albini apud Lugdunum ita factum est.* Spartianus citatus habet: *Victus est Albinus die undecima Kalendas Martii*, die nempe decima nona mensis Februarii. Sed cum, Severum præsenti anno Romæ fuisse, ibique Quinquennalia celebrasse, indubitatum sit, dies ille decimus nonus Februarii Albino & Albinianis fatalis, non alterius anni quam currentis esse potest. Si enim mense Februario anni præcedentis illa pugna pugnata fuisset, & præsenti tantum anno Severus Romam venisset, non continuo, & magna celeritate, ut testatur Herodianus, sed lente cunctanterque illuc se contulisset, anno nempe fere integro, in hoc longo spatio conficiendo, insumto. Nec est quod quis dicat, Severum anno superiori Romam venisse. Herodianus enim loco laudato eum, ubi Romam adventavit, Quinquennalia celebrasse, manifeste indicat: *Postea vero*, inquit, *quam in templum Jovis ingressus est, omniaque sacrificia de more peregit, reversus in palatium, magnoque Congiario populum Romanum, victoria nomine prosecutus, ac nummos militibus largitus est, simul alia permulta indulsit, quæ nunquam antea acceperant. Nam & frumenti summam primus adauxit, & aureis annulis uti, & domi habere mulierem permisit.* Quæ novitates gratiæque Quinquennalium Severi indicia. Objici etiam posset, Getam die septima mensis Martii Romæ Cæsarem a Severo patre renuntiatum esse; cum in Actis Passionis SS. Perpetuæ & Felicitatis, Sancta Martyr dicat: *Munere castrensi eramus pugnaturi. Natale tunc Getæ Cæsaris*, &c. Utraque autem cum sociis passa die VII. Martii ex omnibus vetustis Martyrologiis, ut ostendit Holstenius in Notis ad ea Acta. Quare cum Albinus die XIX. Februarii superatus fuerit, Romam Lugduno intra dies quindecim Severus cum exercitu pervenire non potuit. Verum in Actis illis non de Natali Imperii Cæsarei Getæ, sed de Natali ejus genuino sermo est. Natus autem Geta *sexto Kalendas Junias*, ut prodit Spartianus in Geta cap. 3. & parte alia, hoc anno post diem XIII. mensis Aprilis, qui Imperii Severi Natalis est, Cæsar nuncupatus. Et ratio est, quia, ut mox visuri sumus, Caracalla post eum diem Tribunitiam Potestatem & Augusteam dignitatem a patre obtinuit & verisimile non est, Getam minorem filium prius a patre Cæsarem dictum, quam Caracallam majorem natu filium a patre Augustum nuncupatum. Utraque itaque nuncupatio vel eodem tempore post mensem Martium facta, vel Caracalla prius dictus Augustus, quam Geta Cæsar. Quare SS. Perpetua & Felicitas alio die, quam quo passæ sunt, in Martyrologiis coluntur, quod non raro accidisse passim in hoc Opere observabimus; diesque septima Martii, dies est, quo Carthaginem earum reliquiæ postea translatæ, non vero dies obitualis. Porro, cum utraque Martyr non *Tuburbi*, sed *Carthagine* passa fuerit, ut ostendit Valesius in Præfatione, quam ad laudata Acta præfixit, habemus ex illis Episcopum Carthaginensem, qui tempore Severianæ persecutionis ac Tertulliani sedebat. Pag. enim 24. legitur: *Vidimus ante fores Optatum Episcopum*, &c. *Nonne tu es Papa noster?* Quare, cum hic sermo sit de personis Carthagine, non vero Tuburbi viventibus, dicendum, *Optatum* fuisse tunc Episcopum Carthaginensem, ac Agrippini successorem, cujus tamen nulla mentio apud Schelstratium in Dissert. Ecclesiæ Africanæ, ubi eorundem Episcoporum indicem texit. Hanc ad me observationem misit Clarissimus Abbas Ludovicus *du Four*, qui non dubitat etiam, quin Perpetua & Felicitas alio die martyrium pertulerint, quam quo

co-

Principum decent, quæ alios dies non decent? Qui observant disciplinam de Cæsaris respectu, ii eam propter Cæsarem deserunt? Et malorum morum licentia pietas erit? Occasio luxuriæ religio deputabitur? O nos merito damnandos! Cur enim vota & gaudia Cæsarum casti & sobrii & probi expungimus? Cur die læto non laureis postes obumbramus, nec lucernis diem infringimus? Honesta res est, solemnitate publica exigente, induere domui tuæ habitum alicujus novi lupanaris? Hæc Tertullianus idcirco, quod Romæ domus meretricum, publica lupanaria etiam consuevissent lucernis ac frondibus exornari; nam alibi hæc ait (a): *Procedit de janua laureata, & lucernata, ut de novo consistorio publicarum libidinum.*

(a) Tertull. ad uxor. lib. 2. c. 6.

V. De more gentilitio coronandi postes.

Sed & templa festa fronde ornari consuevisse, Ethnici scriptores frequenter demonstrant, & templorum signa, quæ in antiquis lapidibus passim Romæ insculpta visuntur; quod sibi nefas esse Christiani putabant: unde idem auctor in libello de Corona militis (b): *At enim Christianus nec domum suam laureis infamabit.* Rursus vero idem auctor in libro quem scripsit de Idololatria (c), postes a Christianis coronari, divinitus fuisse vetitum docet his verbis: *Scio fratrem per visionem eadem nocte castigatum graviter, quod januam ejus subito annunciatis gaudiis publicis servi coronassent; & tamen non ipse coronaverat, aut præceperat; nam ante processerat, & regressus reprehenderat factum; adeo apud Dominum in hujusmodi*

(b) Tertull. de Coron. milit. cap. 13. in fin.
(c) Idem de Idolat. c. 15.

PAGIUS

VI. Caracalla Augustus, Geta Cæsar dicitur.

coluntur, & quin Severi Romam adventus ad hunc annum pertineat.

Severus *ultus graviter Albinianam defectionem, Romam venit, Commodum in Senatu & concione laudavit, Deum appellavit*, inquit Spartianus in Severo cap. 11. Paulo ante scripserat, Severum post victum Albinum *inter milites Divum Commodum* pronunciasse, *idque ad Senatum* scripsisse. Quemadmodum itaque Tribunitiam Potestatem Caracallæ concessam, ita Commodi apotheosim a Senatu Severus confirmari voluit. Ex quo utroque facto intelligimus, adhuc per hæc tempora magnam Senatus in similibus habitam rationem fuisse. Hujusmodi consecrationes annis Quinquennalibus & id genus festis dicatis de more factæ. Tum cap. 14. ait Spartianus: *Cæsarem deinde Bassianum filium suum Antoninum a Senatu appellari jussit, decretis Imperatoriis insignibus.* Caracalla seu Bassianus anno CXCVI. Cæsar nuncupatus fuerat, annoque insequenti Imperator destinatus ut suo loco diximus. Deerat itaque tantum Senatus decretum, quod hoc anno accessit. Severus non solum Caracallam Augustum dixit, sed etiam Getam filium suum natu minorem Cæsarem nuncupavit, quod Herodianus lib. 3. cap. 9. his verbis exprimit: *Διατρίψας δὲ ἱκανοὺς χρόνους ἐν τῇ Ῥώμῃ τούς τε υἱεῖς αὐτοῦ κοινωνοὺς τῆς βασιλείας καὶ αὐτοκράτορας ἀποδείξας*, &c. Id est: *Igitur aliquandiu Romæ moratus, participato filiis Imperio, decrevit item Barbarorum inclarescere trophæis.* Petavius lib. 13. de Doct. Temp. pag. 694. ait: *Herodianus significat utrumque Severi filium participem Imperii, & αὐτοκράτορα factum esse. Sed Spartianus Getam nonnisi Cæsarem creatum asserit, quod & probabilius videtur.* At perperam, nam inter Herodianum & Spartianum egregie convenit. Illud tamen præter Spartianum Herodianus dicit, Getam nempe, qui tantum Cæsar renuntiatus est, nuncupatum fuisse Imperatorem, non minus quam Caracallam, qui Augustus est appellatus. Antea enim Cæsares Imperatoris nomine non cohonestabantur, nisi Imperio Proconsulari insigniti essent. Cui rei magno argumento est, quod Caracalla Cæsar, cum anno præcedenti Tribunitia Potestate decoratus est, *Imperator destinatus* dictus est, ut tunc ostendi, & magis confirmatur ex duobus Nummis Caracallæ Cæsaris apud Mediobarbum: in aversa parte unius legitur: DESTINATO IMPERAT. & in postica alterius: DESTINATO IMPERATORI. Ex quibus inferendum, tunc Cæsares nondum Imperatores dictos fuisse, & hanc novitatem Severi Quinquennalium effectum fuisse: alioquin Caracalla non destinatus Imperator, sed destinatus Augustus in Nummis & Inscriptionibus nominatus fuisset. Sed quidquid de hac re sit, Getam aliosque deinceps Cæsares, licet nec Tribunitia Potestate, nec Imperio Proconsulari exornati essent, Imperatores appellatos fuisse certum. Annis Quinquennalibus & id genus festis addictis, Cæsares ac novos Augustos de more creatos fuisse, prioresque post M. Aurelium Imperatores vocatos in Dissert. Hypat. demonstravi.

VII. Tribunitia Potestas Caracallæ data.

Hoc anno Caracallam Augustum appellatum, eique Tribunitiam Potestatem confirmatam, demonstrant varia hujus Imperatoris Numismata apud Mediobarbum extantia. Illud inter cetera argumenta Consulatus ejus designati invicte demonstrant. Mediobarbus pag. 286. Numisma ejus jam Augusta dignitate præditi exhibet, in quo legitur: TR. P. IIII. COS. DES. Primum Consulatum Caracalla gessit anno CCII. Quare Tribunitiam Potestatem currenti anno, non vero insequenti inierat; alioquin anno CCII. adhuc Consul designatus fuisset, cum tamen Consulatum ordinarium eo anno gesserit. Præterea in alio Nummo Caracalla dicitur: TR. P. X. COS. II. DES. III. Tertius Consulatus a Caracalla anno CCVIII. susceptus, quo tamen anno adhuc Consul II. designatus III. fuisset, si anno sequenti Tribunitia Potestate insignitus fuisset. Nam Tribunitiam Pot. X. anno tantum CCVIII. inchoasset, ut numeranti patet. Alia in hanc rem argumenta in medium adducit Card. Norisius in Dissert. de Votis Decennalibus cap. 4. Ceterum, post diem XIII. Aprilis Tribunitiam Potestatem Caracallæ concessam, mox visuri sumus.

VIII. Tribunitia Potestas Caracallæ explicata.

Sed licet in Nummis & Inscriptionibus Caracallæ Tribunitia Potestas a præsenti Christi anno de more auspicetur, supersunt tamen variæ Inscriptiones & aliqui Nummi, in quibus ea a præcedenti exordium sumit. Ex quo certum redditur, Caracallam eo anno, non vero currenti, ut existimavit Card. Norisius loco laudato, Imperatorem destinatum fuisse. Quantum Chronologia ad Inscriptiones explicandas conferat, ex hujus eruditissimi Viri verbis intelligitur. Is postquam Caracallam præsenti anno Tribunitiam Potestatem iniisse probavit, inquit: *His tamen opponuntur insignia Elogia, quæ etiamnum visuntur Romæ, ex quibus post Kalend. Junias an. CXCVIII. revincitur tradita Antonino Tribunitia Potestas. In superiori parte Pantheï legitur:*

Baron. an. 197. num. 55.

Imp.

di etiam disciplina familiæ nostra æstimantur. Hæc ipse. Sed (quod superius tomo primo Annalium dictum est) Christiani nonnulli haud facile ejusmodi contineri poterant disciplina ; nam idem Tertullianus de iisdem hæc ibidem superius eaprobrans ait (*a*): *At luceant* (inquit) *opera vestra. At nunc luceant tabernæ & januæ nostræ ; plures jam invenies Ethnicorum fores sine lucernis & laureis quam Christianorum.* Quamobrem consulto quidem postea introductum videtur, ut, quæ erant Gentilitiæ superstitionis officia, eadem veri Dei cultu sanctificata, in veræ religionis cultum impenderentur. Laudatur eo nomine magnopere a S. Hieronymo Nepotianus (*b*), quod ecclesias martyrum diversis floribus, arborum comis, vitiumque pampinis exornaret.

(*a*) Eodem cap. in princ.

(*b*) Hieron. epist. 3.

VI. Christiani favetes Imperatori & Imperio precibus.

Cum vero Christiani rei haberentur læsæ majestatis, quod Imperatori non sacrificarent, nec ut Deum colerent, nec per genios Cæsaris jurarent ; pro iisdem diluendis Tertullianus gravem fortemque defensionem instituit ; demonstrans nimirum, Christianos ex præscripto legis & Ecclesiastica disciplina plus cæteris colere & venerari Imperatores, pro quibus assidue preces ad Deum funderent, proque eorum salute vota etiam nuncuparent ; cæterum probe nosse, illum Deo esse inferiorem. Commodi enim hoc anno in Deum consecrari ludibrium, cum risum, tum etiam stomachum Christianis movisse credimus. Quam autem sedulo

PAGIUS

IMP. CAES. L. SEPTIMIUS. SEVERUS. PIUS. PERTINAX. ARABICUS. ADIABENICUS. PARTHICUS. MAXIMUS. PONTIFEX. MAX. TRIB. POT. XI. COS. III. P. P. PROCOS. ET. IMP. CAES. M. AURELIUS. ANTONINUS. PIUS. FELIX. AUG. TRIB. POT. V. COS. PROCOS. PANTHEUM. VETUSTATE. COLLAPSUM. CUM. OMNI. CULTU. RESTITUERUNT.

Severus Aug. anno Christi CCIII. *Kal. Junii inibat* TR. P. XI. *cum qua si copuletur* TR. P. V. *Antonini, fit consequens ut Antoninus* CXCVIII. *nostra epocha post Kalend. Junias, primam Tribunitiam Potestatem auspicatus fuerit. Rursus in porticu templi S. Angeli in Foro Piscario visitur Epigramma, in quo Tribunitia Potestas sexta Antonini cum undecima Severi jungitur. Habetur apud Gruterum pag.* 173. *In celebri Arcu Septimii in Foro Romano Severus inscribitur* TRIBUNIT. POTEST. XI. *Antoninus vero* TRIBUNIT. POTEST. VI. *Si cum Tribunitia Potestate undecima Severi concurrit quinta & sexta Antonini, mirum esse Panvinius & alii afferunt, Kalendis Junii die natali Imperii Severi Antoninum Tribunitiam Potestatem accepisse. Sane Panvinius priorem illam Inscriptionem referens anno Urbis* 956. *pro XI. scripsit X. Sed ea altero Elogio rejicitur ; neque tam facile est Lapides ac membranas corrigere. Laudantur alia Inscriptiones antiqua, in quibus Tribunitia Potestas prima Antonini cum VI. Severi conjungitur apud Gruterum* 1020. *Rursus cum VII. ejusdem Severi pag.* 264. *Ex tot Elogiis luculenter probatur, Antoninum anno* CXCVIII *post Kal. Junias designatum fuisse Augustum, delata eidem Tribunitia Potestate. Quare anno* CCXVII. *sexto Idus Aprilis occisus, agebat annum Trib. Pot. XIX. Qui igitur fieri potest, ut in Nummis & Lapidibus ejusdem Tribunitia Pot. XX. & anno* CC. *die quarta Aprilis, tertia inscripta fuerit ?* (jam enim retulerat Norisius Inscriptionem eo anno scriptam, in qua Tribunitia Potestas III. Antonini, & dies quartus Aprilis legitur) *Reinesius lib.* 1. *Variar. cap.* 21. *Volumen promisit inscriptum :* Examen Inscriptionum veterum ; *at ille vitam ante operis editionem explevit. Hujus eximii Voluminis autographum Joannes Fritschius Typographus Lipsiensis apud se esse testatus in Epistola nuncupatoria. Jacobus Sponius Vir eruditissimus supra tria millia Inscriptionum collegit, qua in Gruteriano Thesauro desiderantur ; idem vero in Graciam navigationem adornat, antiqua elogia ex temporis ac Barbarorum injuriis aternitati asserturus, & in Galliam redux, grandi volumine has omnes ac reliquas insuper Lapidum difficultates infringet.* Ita Card. Norisius, cui hæc difficultas non sine ratione gravissima visa ; postea enim ad me scripsit, vidisse se argenteum Nummum in Musæo Abbatis Bracesii jam demortui cum epigraphe : L. SEP. SEVERUS AUG. P. M. TR. P. VIII. & in postica : ANTONINUS AUG. PONT. TR. P. IIII. Severus anno Christi CC. Tribunitiam Potestatem octavam iniit, annoque CCI. adhuc continuavit. Rursus Caracalla Sponii pag. 358. dicitur TRIB. POT. IIII. COS. Igitur ante Junium anni Christi CCI. accepit Tribunitiam Potestatem. Hæc Card. eruditissimus. Confert etiam Baronius annos Tribunitiæ Potestatis Severi cum annis Tribunitiæ Potestatis Caracallæ, & aliquas ex præfatis Inscriptionibus memorat, ut videre est in Annalibus anno tertio Severi, ubi hæc difficultas proponitur quidem, sed non solvitur.

IX. *Tribunitia Pot. Caracalla diversimode inchoata.*

[1] Sponius initio anni millesimi octogesimi sexti vita functus, varias inscriptiones ante obitum publicavit, & Syntagma veterum Inscriptionum a Reinesio collectarum nuper in lucem prodiit ; sed neuter aliquid attulit quod ad hanc difficultatem solvendam faceret. At positis duobus principiis Tribunitiæ Potestatis Caracallæ, ea evanescit, & laudatæ Inscriptiones, similesve faciles explicatus habent. Tribunitia Potestas Severi ab Idibus Aprilis, seu die decima tertia ejusdem mensis anni centesimi nonagesimi tertii, quo a militibus acclamatus est Imperator, deducta, non vero a Kalendis Juniis, ut Onuphrius omnibus persuasit. Tribunitia Potestas Caracallæ in aliquibus Nummis & Inscriptionibus ab anno CXCVII. quo Imperator destinatus est ; in aliis autem ab anno CXCVIII. dieque incerto,

NOTÆ [1] Vide quæ diximus ad A. D. 193. n. V.

lo pro ipsis Imperatoribus ac senatu, totoque Romano Imperio Christiani solerent apud Deum agere, idem declarat his verbis (*a*): *Illinc suspicientes* (in cælum nimirum) *Christiani manibus expansis, quia innocuis; capite nudo, quia non erubescimus; denique sine monitore, quia de pectore oramus; precantes sumus semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, Imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, Orbem quietum, quæcumque hominis & Cæsaris vota sunt.* Hæc Tertullianus & alia de his plura.

(*a*) *Tertull. in Apol. c. 30.*

VII. Quando Tertullianus scripsit Apologeticum.

Porro ipsum anno sequenti Apologeticum scripsisse, ea certe ratio persuadet, quod cum ea ipse scribebat, adhuc qui residui essent factionum Albini atque Nigri, quærerentur ad necem; quique recens inventi, perinde ac racemi post vindemiam, internecioni itidem traderentur; quod accidisse dicemus sequenti anno, quo cum expeditione ab Urbe recedens Severus, Plautianum hominem sævum, præfectum ejusmodi carnificinæ reliquit. Ad hoc enim illud spectat, quod ipse Tertullianus (*b*) ait: *Sed & qui nunc scelestarum partium socii, aut plausores, quotidie revelant; post vindemiam parricidarum racematio superstes.*

(*b*) *Tertull. in Apol. c. 35.*

VIII. Unde occasio persecutionis exorta sit.

Gentiles igitur qui Romæ agerent, quod dictis ea causis semel cœpissent in Christianos obloqui, in dies magis magisque odio turgescentes, & invidentes, quod nimirum cum sub Commodo, tum etiam sub Severo, immensa civium cujusque ordinis, sed præcipue Senatorum multitudine gladio obtruncata, ipsi soli inspectores malorum tuto ac quiete agerent; a furore quodam ea livore correpti haud valuerunt se ulterius intra æqui lineam continere, quin foras in persecutionem erumperent: ea nimirum honestissima (ut videbatur) occasione captata, quod, cum nonnulli levioribus causis rei constituti capitis pœnam exsolvissent, Christiani, Imperii perduelles, quod nullo prorsus signo lætitiæ excepissent advenientem in Urbem victorem Imperatorem, nec aliquo, ut ceteri, pietatis publico officio ipsum demeruissent, læti atque pacifici immunesque a cædibus agerent. Ex iis igitur coloratis gratia Imperatoris prætextibus, alioque superaddito novo casu, de quo dicemus anno sequenti, antiquisque illis in eos jactatis iterum refossis ca umnijs gravis in Urbe adversus eos persecutio, de qua dicemus, conflata est.

PAGIUS

to, post decimam tertium Aprilis ejusdem anni, desumi solita. Quare in superiori parte Panthei Tribunitia Potestas quinta Caracallæ recte cum undecima Severi copulatur, quia anno ducentesimo tertio die XIII. Aprilis Severus Tribunitiam Pot. XI. iniit, quo tempore Tribunitia Potestas quinta Caracallæ adhuc per aliquot dies ac forte menses in cursu erat, annoque CXCVIII. post diem XIII. Aprilis inchoata fuerat. In Arcu Septimii Severi eadem Tribunitia Pot. XI. cum sexta Caracallæ conjungitur, quia is anno CCIII. post diem XIII. mensis Aprilis sextam Tribunitiam Potestatem suscepit. Propter eamdem rationem prima Caracallæ cum sexta & septima Severi recte conatuit, quia Severus die XIII. Aprilis anni CXCIII. septimam capessiit, eoque die prima Caracallæ nondum absoluta erat, ideoque cum sexta & cum septima concurrere potuit. Ad hæc, Caracalla die VIII. Aprilis anni CCXVII. interemtus, cum ageret Trib. Pot. XX. ab anno Christi CXCVII. inchoatam: quo pacto anno Christi CC. die quarta Aprilis, tertia Tribunitia Potestas Caracallæ currebat, quia quæ cœpit anno CXCVII. die quarta Aprilis anni CC. adhuc durare potuit. Denique Tribunitia Pot. IV. Caracallæ cum ejus Consulatu anno CCII. gesto conjuncta, ab anno CXCVIII. post diem XIII. mensis Aprilis exordienda. Sic enim anno CCII. nondum absoluta erat. Sed quarta Tribunitia Potestas Caracallæ cum octava Severi in eodem Nummo illigata, ab anno CXCVII. omnino desumenda, & juxta hanc methodum ceteræ omnes Tribunitiæ Potestates Caracallæ exponendæ.

X. *Ecclesia adhuc tranquilla.*

Ad num. VIII. Ante decimum Severi Imperatoris annum Christiani vexati non fuere. Libri enim Tertulliani, ex quibus Baronius persecutionem per hæc tempora cœptam deducit, ante decimum Imperii Severiani annum non compositi; & Plautianus Præfectus Prætorio, & Christianorum persecutor, quem Romæ relictum doctissimus Cardinalis credidit, Severum in Orientem proficiscentem comitatus est, ut anno sequenti ostendemus.

JESU CHRISTI ANNUS	VICTORIS PAP. ANNUS	SEVERI IMP. ANNUS
201.	8.	7.

I. * al. Anulino. DUcentesimo primo Redemptoris nostri annô, Anullino (*) secundum, & Frontone Coss. antequam Severi annus septimus numerari inciperet, cum immani civium cæde Severus filiis adolescentulis stabilisse sibi visus esset Imperium, majorem natu Antoninum, quem jam Cæsarem dixerat, creat ex Senatusconsulto Imperatorem, collatis ei (ut auctor est Spartianus *a*) insignibus Imperatoriis, nimirum Augusti nomine cum Tribunitia potestate; sicque hoc anno, quo Severi ejus patris sexta absolvitur, & septima inchoatur, Antonini filii prima in antiquis inscriptionibus cœpta est numerari Tribunitia una cum Imperio solita conferri potestas. Sed hæc pluribus superius anno tertio ejusdem Imperatoris dicta sunt. Quod si Herodianus (*b*) dicat hoc tempore, ante Parthicum bellum, Severum participasse Imperium cum filiis; tamen de Antonino tantum intelligendum est, fuisse declaratum Augustum, Getam autem fratrem ejus tantum Cæsarem; licet (*c*) Spartianus post Parthicum bellum Getam renunt'atum Cæsarem, ipsumque Antoninum esse nominatum affirmet.

(*a*) *Spartian. in Severo.*
Antoninus dictus est Imperator.
(*b*) *Herod. lib. 3.*
(*c*) *Idem in Severo.*

II. Placuit autem Severo ad conciliandum sibi populum, præter munificentissimas munerum editiones, congiariumque magnum collatum populo (ut idem auctor testatur) militibus etiam tribuere donativum, cujus quidem vetus numisma cusum hic tibi formis exhibendum curavimus, quod ad res nostras, de quibus acturi sumus, pertinere certo scias.

Hu-

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5692.

SÆC. II. Anno Urbis 952. Olymp. 244. an. 3. A. C. 199.

☉ 12. G. ☽ 10. P. 1. April. Indict. 7.

JESU CHRISTI 199. *secund. Baronium* 201.

ZEPHYRINI PAPÆ 3.

SEVERI IMP. 7. CARACALLÆ IMP. 2.

I. *Consules.* AD num. I. Coss. *P. Cornelius Anullinus II. & M. Aufidius Fronto*, ex duabus Inscriptionibus Onuphrianis.

II. *Caracalla Augustus dictus.* Antoninus Caracalla Augustus, & Geta Cæsar anno præcedenti renuntiati fuere; ad quem etiam annum pertinent Munerum editiones, & Congiarium populo datum, ut ibidem ostendimus. Nec ad rem facit Nummus Severi, quem ex Ligorio recitat Baronius, in cujus antica legitur: SEVERUS PIUS AUG. P. M. TR. P. XI. in postica: LIBERALITAS V. Nummus enim ille anno CCIII. quo Severus Decennalia celebravit, & rursus Congiarium dedit, percussus.

III. *Tertullianus componit librum de Corona militis.* Ad num. II. Liber *de Corona militis* anno Christi ducentesimo secundo, in quem Severi Decennalia incidebant, in lucem editus videtur. Hoc enim ejus initium: *Proxime factum est. Liberalitas præstantissimorum Imperatorum expungebatur in castris*, &c. id est, milites donativum accipiebant, & nomina eorum qui illud acceperant, expungebantur ex catalogo. Quæ liberalitas ad Quinquennalia Caracallæ anno CCI. peracta, revocanda videtur. Paulo post: *Mussitant denique tam longam & bonam pacem periclitari*; quod nempe miles Christianus coronam lauream ex more, donativum accepturus, in capite gestare nollet. Ex quo liquet, librum illum scriptum in pace Ecclesiæ, quæ jam longa fuisset, sed quæ jam in periculum adducebatur. Ecclesia vero post decimum Imperii Severi annum fere semper vexata, & ante annum CCII. nullam persecutionem sustinuit. Cœpta autem eo anno, & quidem a militibus, ut postea Diocletianea. Ex quo constat, librum *de Spectaculis*, quem Baronius anno CCIV. elucubratum credidit, ante annum CCII. publicatum fuisse; cum in libro *de Corona militis* expressis verbis citetur. In libro vero *de Idololatria* cap. 13. Tertullianus ait: *De spectaculis autem & voluptatibus hujusmodi suum jam volumen implevimus.* Quare tam liber *de Idololatria*, quem Baronius anno CCIV. compositum arbitratur, quam liber *de Corona militis*, scripti fuere post librum *de Spectaculis*, & ante annum CCII. quo persecutio decreta. Baronius in Annalibus putat, Tertullianum, cum scriberet librum *de Corona militis*, Romæ præsentem fuisse, non autem Carthagine longe positum, eumque declarare, se de præsenti tempore loqui, voce illa iterata, *nunc nunc*, quæ in eo libro legitur. At nullus Veterum Tertullianum Romæ versatum esse scripsit. Nec refert, quod Hieronymus in lib. de Scriptoribus Ecclesiast. dicat, *invidia & contumeliis Clericorum Romanæ Ecclesiæ ad Montani dogma* dilapsum esse, cum Clerus Romanus eundem absentem injuriis lacessere potuerit, ut recte observavit eruditissimus Abbas Ludovicus *du Four*, in Tertullianam lectione versatissimus.

NOTÆ [a] Coss. *P. Cornelius Anullinus II. & M. Aufidius Fronto.* Gruterus pag. CCCXIII. 5.

D E D I C. K A L. I A N.
P. C O R N E L I O. A N U L L I N O. II.
E T. M. A U F I D I O. F R O N T O N E. C O S.

Item pag. DCLXXIII. 99.

Vide alias ex Grutero pag. CCLXIII. 2. ex Onuphrio in Descript. urb. Rom. lib. 1. pag. 90. Reinesio Inscript. pag 86. & ex Gudianis, apud Relandum in Fastis hujus anni. Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Anulino*, seu *Anullino*, & *Frontone*, sine nota gemini consulatus in *Anullino*.

(a) Ex Pyrrho Ligor.

(a)

Hujus exhibitionis tempore illud de Christiano milite accidit, quod Tertullianus (b) in libro de Corona militis in hæc ferme verba est prosecutus: *Proxime facta est liberalitas præstantissimorum Imperatorum. Expungebantur in castris milites laureati. Adhibetur quidam illic magis dei miles, cæteris constantior fratribus: qui se duobus dominis servire non posse præsumpserat, solus libero capite, coronamento in manu otioso. Vulgata jam & ista disciplina Christianorum relucebat. Denique singuli designare, eludere eminus, infrendere cominus in nostrum. Tribuno defertur; & persona jam ex ordine accesserat. Statim Tribunus: Cur, inquit; tam diversus habitu? Negavit ille cum cæteris sibi licere. Causas expostulatus: Christianus sum, respondit. O militem in Deo gloriosum: Suffragia exinde, & res apud Acta, & reus apud Præfectos. Ibidem gravissimas penulas posuit revelare auspicatus, speculatoriam morosissimam pedibus absolvit, terræ sanctæ insistere incipiens; gladium nec dominicæ defensioni necessarium reddidit, laurea & de manu claruit. Et nunc russatus sanguine suo, spe calceatus, de Evangelii paratura succinctus acutiore verbo Dei, totus de Apostolo armatus, & de martyrii candida laurea melius coronatus, donativum Christi in carcere expectat.* Hæc Tertullianus.

(b) Tertul. in lib. de Coron. milit. cap. 1.

De milite Christiano coronari renuente.

III. Quod vero ait, eum russatum sanguine suo, verberibus vel aliis tormentis, prius quam detruderetur in carcerem, affectum, significare videretur. Puto enim, eum mox fustibus (quod erat militare supplicium) fuisse cæsum. Porro Tertullianus, cum hæc scriberet, Romæ his rebus se præsentem, non autem Carthagine longe positum fuisse declarat, nam de præsenti tempore loquitur, voce illa iterata, Nunc, & nunc; ac plane se præsentem quoque fuisse demonstrat. Porro ejusmodi casum non in aliud tempus esse referendum, sed in præsens, quisque cuncta perpendens facile judicabit. Nam in primis nihil est quod ad præteritum tempus referri ejusmodi res gesta possit; sed cum donativum illud insigne ex ea causa militibus (ut dictum est) erogari contigit. Rursus vero nec est quod dici possit, id accidisse alio quopiam anno eorum qui supersunt ejusdem Imperatoris Severi; nam quod Christiani illi, quibus res tunc ab illo milite gesta displicuit, ad improbandum facinus, illam potissimum prætexuerint rationem, quod eo facto longa pax Ecclesiæ periclitari posse videretur; cum ejusdem Tertulliani auctoritate liquido demonstretur, hoc anno post Severi Imperatoris profectionem in Orientem, Romanam Ecclesiam magna fuisse exagitatam persecutionis procella, nec cessasse, sed & postinde anno decimo ejusdem Severi, datis edictis, camdem in immensum auctam ad Severi usque Imperii annum decimumquintum vel sextum perdurasse; nihil est quod dici possit id accidisse sequentibus annis, cum turbata jam ingruenti persecutione pace Ecclesiæ, nulla potuerit de timore turbandæ diu potitæ pacis in militem illum legitima esse querela.

De tempore motæ persecutionis.

IV. Sed audiamus quid Tertullianus de his dicat, qui militi ea de causa fuerant refragati; ait ergo: *Exinde sententiæ super illo, nescio an Christianorum, non enim aliæ Ethnicorum, ut de abrupto & præcipiti & mori cupido; qui de habitu interrogatus, nomini negotium fecerit; solus scilicet fortis; inter tot fratres commilitones solus Christianus. Plane superest, ut etiam martyria recusare meditentur, qui prophetias ejusdem Spiritus sancti respuerunt. Mussitant denique tam bonam & longam sibi pacem periclitari. Nec dubito quosdam scripturas emigrare, sarcinas expedire, fugæ accingi de civitate in civitatem; nullam enim aliam Evangelii memoriam curant. Novi & pastores eorum in pace leones, in prælio cervos.* Hæc Tertullianus de iis qui militi profitenti fuerant adversati.

De his qui militi fuerunt adversati.

V. Cæterum ut hæc accuratius expendantur, jam ad ipsum Tertullianum, ipsumque hujus temporis statum, convertendus est stylus; quo etiam cætera, quæ ex ejus scriptis in Annales sunt inferenda, certiora noscantur. Ex ipsius verbis proxime recitatis, mutuatum jam ipsum intuiti sumus,

Tertulliani præsentis temporis status.

mus, & in Montani errores infelicem esse prolapsum, penitusque in præceps actum, jam ipsi quoque (quod commune est omnium hæreticorum) Romanæ Ecclesiæ refragari, & in eorum Præsules acerrime invehi, ac dicteriis lacerare. Sed ut hæc manifestiora reddantur, accipe: Quid, quæso, illa verba veneno tincta significant, quibus ait: *Plane superest ut etiam martyria recusare meditentur, qui prophetias Spiritus sancti respuerunt?* ad illud proculdubio alludens, quod Romanus Pontifex hæresim Montani damnasset, prout ipsemet adversus Praxeam (*a*) scribens affirmat. Rursum cum subdit, illos ad fugam accingi, qui militis facto adversantur, idque nihil aliud esse, quam fugam meditari; plane Catholicæ Ecclesiæ populum carpit, quod persecutionis tempore fugiendum esse, non autem negandum contenderet, secundum consilium Domini dicentis (*b*): *Si persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam.*

(*a*) Tertull. adv. Prax. c. 1.

Tertullianus lapsus carpit Catholicos.

(*b*) Matth. 10.

VI. Sed & quod Romani Pontifices ejusdem essent Catholicæ veritatis & Ecclesiasticæ disciplinæ assertores ac propugnatores; illud procaciter in eos intorquet contumeliæ spiculum, dicens: *Novi pastores eorum in pace leones, in prælio cervos:* ea nimirum ex causa, quod pacis Ecclesiæ tempore (quod ipse fortasse viderat) sacerdotali vigore in solo judicii Victor Papa sedens, de Montani prophetiis judicasset, easque damnasset, Theodotumque (ut vidimus) recens emergentem hæresiarcham pariter condemnasset; ac insuper, quod videbatur esse majoris ponderis, Asianos omnes Episcopos Pascha, quod ad tempus pertinet, Judaice celebrantes, excommunicationis sententia perculisset: hæc igitur & alia cum Victor Apostolica auctoritate fecisset, sicut & ejus prædecessores facere consueverant; hinc illud ipse: *Novi pastores eorum in pace leones.* Quod rursum idem adversus ejusdem Montani dogma, fugam in persecutione negantis, ex divinæ Scripturæ præscripto & Apostolorum exemplo statuerat, licitas esse persecutionis tempore latebras atque fugam; hinc illud addidit, *Et in prælio cervos:* Hæc nos non somniare, vel a remotis ducere conjecturis, sed ex ipsiusmet sententia, libro a se scripto (*c*) testata, certo posse affirmari, qui ab illo scripta leget, aperte cognoscet. Est titulus commentarii illius, *De fuga in persecutione, ad Fabium:* de quo inferius plura dicturi sumus.

(*c*) Tertullian. de fuga in persecutione, per totum.

VII. Sed quæ præcesserit causa; ut ab Ecclesia Romana divulsus sese addixerit impostoribus, S. Hieronymus cum de eo agit in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, referens: *Hic*, inquit, *cum usque ad mediam ætatem presbyter Ecclesiæ permansisset, invidia postea & contumeliis clericorum Romanæ Ecclesiæ ad Montani dogma delapsus, in multis libris novæ prophetiæ meminit*, &c. Hæc S. Hieronymus; cujus auctoritati refragari mihi plane religio esset, nisi Tertulliano de se ipso narranti, atque causam huic omnino contrariam afferenti, assentiri potius cogeremur. Non enim quod aliqua passus sit a Clero Romano sese in Montani classem conjecit; sed potius e contra, quod sese Montano conjunxerit, & ejusdem dogmata adversus obnitentes studiosius, enixiusque defenderit, eam ob causam ab Ecclesia Romana fuit ejectus. Quod quidem testatur ipse sic dicens: *Et* (*d*) *nos quidem postea agnitio Paracleti atque defensio disjunxit a Psychicis.* Sed quosnam Psychicos dicit, nisi Catholicæ Ecclesiæ alumnos? Per Psychicos quidem nominare consuevisse Catholicos, constat; sed de hoc inferius pluribus. At quando infelix sic ab Ecclesia se ipsum divisit? & quidnam illud quod ait, *Postea?* nimirum cum prophetia Montani (ut prælocutus est) a Romano Pontifice cognita fuit atque damnata. Post hæresim igitur Montani proscriptam, ipse ter miser cum eam detestari debuisset, jam non tantum se cognovisse dicit; sed (proh dolor!) illius patrocinium quoque suscipiens, ab Ecclesia Catholica se disjunxit. Nulla ergo (ut cuique sit perspicuum) in Clero Romano culpa fuit ut Tertullianus discederet ab Ecclesia. sed quod ait, Agnitio Paracleti atque defensio, fuit in causa. Quod si post hæc a Clero Romano ea de causa passus est aliquid, fuit hæc criminis pœna, & non causa delicti.

Tertulliani lapsus causa.

(*d*) Tertull. advers. Prax. c. 1.

VIII. Sed insuper quid causæ fuerit, cur adeo moribus præstans, tantaque eruditione vir præditus; quique vita innocens quam ardentissimo zelo Christianæ religionis flagrasse videretur (sua enim ipsius scripta sunt horum omnium manifestissima signa) tam infeliciter se præcipitem dederit, ut, Catholica Ecclesia relicta, adeo turpiter ad impostores defecerit, haud est facile consequi; cum præsertim jam Montanum cum suis sectariis optime novisset, atque inter hæreticos, quos recenset, adnumerasset, cum luculentissimum illum ac disertissimum commentarium adversus hæreticos conscripsisset; quem titulo de Præscriptione consignans, scitissime quidem ac prudentissime, quænam ac penes quos esset Ecclesia Catholica, ipsa sincera dogmatum veritas, adeo certis, ac manifestis, ac toto cælo perspicuis monstraverat argumentis; cum sibi constans omnes ad Romanæ Ecclesiæ fidem provocat, eamque tam præclaro præconio celebrans: (*e*) *Habes Romam*, inquit, *unde nobis quoque auctoritas præsto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt; ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur; ubi Paulus Jo-*

Tertullianus diu pro ecclesia certavit.

(*e*) Idem. de præscr. cap. 36.

annis

annis exitu coronatur ; ubi Apostolus Joannes, posteaquam in oleum igneum demersus, nihil passus est, in insulam relegatur, Videamus quid dixerit, quid docuerit, quid cum Africanis quoque Ecclesiis contesserarit.

IX. Tertullianus Victoris Papæ æmulus.

In hac quidem sententia etiam post Eleutheri Papæ obitum perstitisse visus est, ea potissimum ratione, quod, cum de eo mentio incidit, Eleutherum benedictum appellet, perinde ac si more majorum dixisset : Cujus memoria in benedictione est, Quamobrem lapsum ipsius post ejus Pontificis mortem contigisse oportuit sub Victore gentili suo; nam & ille, cujas & ipse, Afer erat. Indigne fortasse tulit illum sibi honore prælatum, vel quod ab ipso non adeo, ut sibi præsumpserat, haberetur honore, vel coleretur officiis. Sane quidem apud S. Ambrosium (quisquis ille fuerit, antiquus sane auctor (*a*) est) Tertullianus Novatiano conjungitur, ambosque invidiæ tabo infectos ab Ecclesia desciviffe, legitur in hunc modum : *Per invidiam, & charitatem corrumpentes, scientiam ad nihilum deduxerunt. Nam & Tertullianus & Novatianus non parvæ scientiæ fuerunt ; sed quia per zelum, charitatis fœdera perdiderunt, in schisma versi, ad perditionem sui hæreses creaverunt.* Putavit Pamelius ob repulsam Episcopatus Carthaginensis ipsum ab Ecclesia descivisse ; sed & aliæ ab aliis causæ, quantumlibet levissima conjectura nitantur, in medium adducuntur (*b*),

(*a*) *Apud Ambros. in epist. 1. ad Cor. c. 13.*

(*b*) *Recitat Pamelius in Vita Tertull.*

X. Qualis fuerit Tertullianus.

Sane quidem dum attentius accuratiusque considero hominis ingenium, nihil propemodum est, quod adeo admirer, ipsum lapsum in hæresim. Ex ejus enim scripris, animi ipsius affectus elucent, & perinde atque pictura quædam in tabula demonstrantur. Etenim perspicitur in illis durum hominis ingenium, austerusque animus intelligitur ; quippe qui exactioris disciplinæ, arctiorisque vitæ cultu nitens, se judicem gerebat Ecclesiæ; adeo ut, cum Christianæ vitæ professionem in severitate atque austeritate nimia tantummodo collocaret, eo tandem incurrerit amentiæ, ut ex asperioris vitæ cultu de veritate dogmatum judicium faceret, atque temere sententiam ferret. Qua occasione factum est (quod est in proverbio) ut patella suum inveniret operculum, cum scilicet in Proclum moderatiorem Montani sectatorem impegit. Habebatur is, hoc tempore, Cataphrygum omnium disertissimos; adversus quem sub Zephyrino, Victoris successore, Caium insignem Theologum valde egregiam disputationem habuisse, Eusebius (*c*), Hieronymusque (*d*) testantur. Ille autem Æschines nomine, qui Montani dogmati de Trinitate (ut dictum est) errorem admiscuerat, ab ipsomet Tertulliano (*e*) scriptis exagitatur,

(*c*) *Euseb. lib. 6. c. 14.*

(*d*) *Hieronym. de Scrip. Eccles. in Caio.*

(*e*) *Tertul. advers. Prax.*

XI. Tertullianus deceptus a Proclo.

At deceptus est a Proclo Tertullianus ; quod nimirum ille doctrinam suam non ab homine, sed a Paracleto, qui descendisset in hominem, se accepisse profiteretur; quodque præseferret veritatem Catholici dogmatis, in his quæ spectarent ad Christum atque sanctissimam Trinitatem. Nam cum ex Cataphrygibus alii a prima illa institutione Montani deviarent, ut Æschines, cujus dogmati Sabellius favit ; ille vero rectam fidem prædicaret, omnesque adversantes condemnaret hæreticos ; castitatem ac continentiam celebraret; nova jejunia, eademque austeriora, instinctu Spiritus servanda profiteretur indicere, vigilias ac preces multiplicaret; martyrium adeo extulleret, ut nec fugam aliasque latebras vel redemptionem vitæ admitteret ; hæc, inquam, & alia id genus ille ex Paracleto homini curiosissimo ingerens, & animo ea cupienti propinans, de calice aureo Babylonis sitientem potavit ; quo mox redditus ebrius, furere cœpit, inque Catholicos, quod tam bonas a Spiritu revelatas institutiones damnassent, invehi postea nunquam destitit.

XII. Sanctioris vitæ prætextu Tertullianus deceptus.

Sed de his inter multa unum tantummodo huc afferamus exemplum, dum oblatrat adversus Catholicos, qui in Ecclesia bigamiam permitterent, sic inquiens (*f*): *Nec ulla magis ex causa Paracletum negare coguntur, quam dum existimant novæ disciplinæ institutorem, & quidem durissimæ illis ; ut jam de hoc primum consistendum sit in generali retractatu: An capiat Paracletum aliquid tale docuisse, quod aut novum deputari possit adversus Catholicam traditionem, aut onerosum adversus levem sarcinam Domini?* &c. atque adeo sibi videretur ideirco Catholicos Montani Paracleti non recipere disciplinam, quod laxioris vitæ cupidi essent, nec vellent novis adstringi vinculis mandatorum. Quamobrem eos, ut Spiritus contemptores, non Christianos, sed Psychicos, nempe Animales, nominare in posterum consuevit. Sed plane infelix, qui austerioris vitæ prætextu sic semel deceptus, in plures alios post hæc errores Inductus est, de quibus suo loco dicetur.

(*f*) *Tert. de Monog. c. 2.*

XIII. Tertulliani levitas in multis.

Accessit ad faciliorem hominis lapsum, quod ipse licet durus in disciplina, in credendo tamen magna erat animi facilitate præditus; adeo ut quæcumque muliercula se aliquid secundum visum accepisse diceret, mox tantam illi præstaret fidem, ut cum alioqui eruditissimus esset, omnem illi posthaberet doctrinarum veritatem. Est de ea re patens exemplum ab ipso descriptum in libro de Anima (*g*), quod superius, dum de dogmatibus Cataphrygum egimus, est enarratum; quo quidem apertissime demonstratur, insanisse plane hominem, dum arbitrio mulierculæ, a

(*g*) *Tertul. de Anima c. 9.*

cat-

cardine dimovetur non tantum Chriſtianæ Theulogiæ, ſed etiam humanæ philoſophiæ, ut animam corpoream, coloratam, anthropomorphitamque crediderit, tantumque valuiſſet apud eum phanaticæ feminæ quælibet efficta & affectata relatio, ut omnia pro illa neglexerit Catholica dogmata atque ſcientias. Ex his igitur videas, hominem ſui natura ad credendum facilem & ad retinendum quod ſemel, licet errore deceptus, animo concepiſſet, tenacem ac durum, nulla Chriſtiana animi ſubmiſſione præditum, ſed agentem in omnibus cenſorem Eccleſiæ, ad lapſum ſibi in hunc modum præcipitium præparaſſe, dicente de hujuſmodi divina Scriptura: *Qui cito credit, levis eſt corde*: &: *Noli* (a) *eſſe juſtus multum, neque plus ſapias quam neceſſe eſt, ne obſtupeſcas.* Hæc jam de infeliciſſimi Tertulliani miſerando lapſu commemoraſſe ſufficiat.

(a) Eccleſ. 7.

XIV. Pſychici qui eſſent.

Sed quod ſpectat ad nomen, quo ignominiæ cauſa tum Romanæ Eccleſiæ Fideles, tum ceteros Orthodoxos, Pſychicos nominare conſuevit, fuit Valentini hæreſiarchæ illud primum inventum, qui (ut auctor eſt Irenæus *b*) Pſychicos nominabat homines, qui non eſſent, ſicut ipſi, ut ajebat, ſpirituales. Tranſiit vox eadem ad Cataphrygas; qui æque omnes non ſuſcipientes Paracletum, Pſychicos appellabant; de quibus hæc Clemens Alexandrinus (c): *Quin etiam Phryges quoque, illos, qui novam non attendunt prophetiam Animales appellant.* Inde eſt quod apud Tertullianum non Catholici modo, ſed & hæretici quoque omnes, qui ſuum ipſius ſpernerent Paracletum, æque Pſychici dicebantur; quo ipſe afflatus atque repletus non contumelias tantum in Catholicos omnes jaciebat, ſed & calumnias eructabat, & quod alias in iis laudaſſet, eiſdem probro vertebat, ut exempli cauſa, cum ſcribens ad martyres (d) curam, quam de eis ſuſcipere ſoleret Eccleſia, commendat ſic dicens: *Immo & quæ juſta ſunt caro non amittit per curam Eccleſiæ & agapen fratrum.* Quod antiquitus factitari conſueviſſe, affatimque illis fraternæ charitatis ſolatia ſuppeditari ſolita diximus. At poſtea (e) linguam exerens, ex iiſdemque detrahendi occaſionem arripiens, hæc effutiit: *Plane veſtrum eſt, in carceribus popinas exhibere martyribus incertis, ne conſuetudinem quærant, ne tædeat vitæ, ne nova abſtinentiæ diſciplina ſcandalizentur.* Hæc ille idcirco, quod Martyres, Montani non veſcerentur cibis communibus ceteris, ſed xerophagiis; quid ſimile de Alcibiade vidimus apud Euſebium (f).

(b) Iren. l. 1. c. 2.

(c) Clem. Alex. Strom. l. 4.

(d) Tert. ad martyr. c. 2.

(e) Tert. de jejun. adv. Pſychic. c. 12.

(f) Euſeb. l. 5. c. 3.

XV. De Priſtino Catechumeno.

Sed & quod aliquando unus ex confeſſoribus Catholicæ communicationis, licet catechumenus, tormentorum timore negaſſet; quos plauſus ipſe non edidit? qui & rem ipſam ignominia deturpatam voluit ſtylo ſuo perpetua memoria commendari, cum de Priſtino catechumeno hanc ſubdit hiſtoriam: *Quam conſuetudinem nec ille Priſtinus veſter non Chriſtianus martyr attigerat; quem & facultate cuſtodiæ liberæ aliquandiu fartum omnibus balneis, quaſi baptiſmate melioribus; & omnibus luxuriæ receſſibus, quaſi Eccleſiæ ſecretioribus; & omnibus vitæ illius illecebris, quaſi æternæ dignioribus; hoc puto obligatum ne mori vellet. Poſtremo ipſo tribunalis die, luce ſumma, condito mero tamquam antidoto præmedicatum, ita enervaſtis, ut paucis ungulis titillatus (hoc enim ebrietas ſentiebat) quem dominum confiteretur, interroganti Præſidi reſpondere non potuerit amplius. Atque ita de hoc jam extortus, cum ſingultus & ructus ſolos haberet, in ipſa negatione diſceſſit.* Hæc Tertullianus inſultans & exultans, deque lapſu miſeri tot tantaque aggerat, & exaggerat; atque addit: *Ideo ſobrietatis diſciplinam qui prædicant, pſeudoprophetæ? ideo hæretici qui obſervant? Quid ergo ceſſatis Paracletum, quem in Montano negatis, in Apitio credere?* Hæc ipſe (g), furoris flammas evomens.

(g) Tert. adv. Pſychic. c. 12.

XVI. Lauream geſtare non fuiſſe ſignum idololatriæ.

Et quod ab Eccleſia Catholica ſemel deſciſcens, in eamdem immortale juraſſet bellum; inde accidit, ut quod Catholici improbarent, mordicus ipſe defenderet; ut de milite illo accidiſſe vidimus, qui noluiſſet, ut alii quoque Chriſtiani milites faciebant, lauream donativum accepturus in capite geſtare. Non certe ex idolo eam ſumebant, vel illi eam poſtea offerebant; nulla cum ea thuris oblatio, vel alia intercedebat ſuperſtitioſa libatio, nihilque aliud illa præſeferebat, quam inſigne victoriæ; qua quidem nec qui tunc aderant, nec qui alias ſub aliis Imperatoribus militaſſent, abſtinuerint umquam: nec quod unus hic fecit ab aliquo alio milite Chriſtiano aliquando factum eſſe aliquod exemplum præceſſerat, quo ea de cauſa miles aliquis videretur ſubiiſſe martyrium. Nam alias cum ovantes, tum etiam triumphantes venerant cum Imperatoribus milites Chriſtiani, & utique ſicut ceteri, laureati; quod a nemine illis datum eſt crimini: cum tamen certum ſit Chriſtianos non parvo numero (quod & ipſe Tertullianus in Apologetico teſtatur) in caſtris militare conſueviſſe, legionem certe Fulminatricem dictam, ex Chriſtianis fuiſſe refertam, ſuo loco narravimus. Nec rurſus eam ob cauſam quod laurus Apollini, myrtus Veneri diceretur eſſe dicata, ex iis coronari vetitum erat; nam ea ratione nec ad ullum uſum Chriſtiani elementis (quod deridet S. Auguſtinus (h) ſcribens ad Publicolam) nempe terra quia Cereris, mare quod Neptuni, aere quia Jovis, igne quia Vulcani eſſe dice-

(h) Aug. epiſt. 54.

ce-

cerentur: eedum iis arboribus, aliisve plantis & animalibus diis dicatis uti valuissent; quod asserere, plane insania videretur; cum alioqui etiam idolothyta, nulla facta disquisitione, manducari concesserit Apostolus (a), dum nullum scandalum immineret. Quod & dicendum de laurea; nam cum nullus pateretur offensam, quod omnes æque incederent laureati, frustra atque superflue id ab eo milite tentatum esse, videri poterat.

(a) 1. Cor. 10.

XVII. Jure Christianos improbasse militis factum.

Sed non est nostrarum partium, militem illam absolvere aut condemnare, ejusve causam sententia terminare; sed tantummodo hic demonstrare, Catholicos, qui Romæ erant & commilitones Christianos haud temere audax facinus improbasse, cujus occasione mox fuerit post longam pacem Ecclesia nova persecutione concussa. Sed & his adjicimus, non eamdem fuisse rationem, lætitiæ causa domus postes coronare, vel lucernas accendere, quod Christiani facere detrectarent; & coronas victoriæ insigne milites ferre: nam illud erat voluntatis, non necessitatis commune omnibus: sed (ut idem Tertullianus ait) ex cujusque pendebat arbitrio, qui eo obsequio adulari cuperet Imperatori. At militaris corona erat ejus temporis necessariam capitis ornamentum: eo enim nobili insigni victoriæ, sicut & gladio accinctos, ad victoriæ præmium capessendum milites progredi necesse erat. Atqui Tertullianus, cum tam vehementem fortemque pro eo institisset defensionem, eo erroris quoque prolapsus est, ut negaret (b) Christianam hominem posse fide salva militem agere.

(b) Tert. de Coron. milit. c. 11.

XVIII. Ecclesiæ antiquis traditionibus inhærendum.

Sed illud non male, licet ad malam abuteretur, cum non ex Scriptura tantum, sed ex lege quoque non scripta, ex traditionibus scilicet & consuetudine diutius ab Ecclesia observata, licere sumere argumentum affirmat: hæcque dicens antiquas retexit Ecclesiæ traditiones, nobilissimum plane Christianæ religionis monumentum. Nec enim eas dedicit ex schola Montani, (ut calumniose prætexant Novantes) cujus vix tunc limen ingressus erat, sed quod adversus Catholicos ageret, ad eos convincendos non alias certe, quam ex Catholica Ecclesia petitas (ut argumentatio vires haberet) traditiones antiquas eum recensuisse oportuit. Quænam vero illæ essent, quibus antiquitus acceptis in præsens tempus Catholica uteretur Ecclesia, hic repetere, haud fuerit otiosum, licet partim alias de iisdem sæpius meminerimus. Sic ergo ait (c):

(c) Tert. ib. cap. 13.

XIX.

Quomodo enim usurpari quid potest, si traditum prius non est? Etiam in traditionis obtentu exigenda est, inquis, auctoritas scripta. Ergo quæramus, an & traditio non scripta non debeat recipi. Plane negabimus recipiendam, si nulla exempla præjudicent aliarum observationum, quas sine ullius scripturæ instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio vindicamus. Denique ut a baptismate ingrediar: Aquam adituri, ibidem, sed & aliquanto prius in ecclesia sub Antistitis manu contestamur nos renuntiare diabolo, & pompæ, & angelis ejus. Dehinc ter mergitamur, amplius aliquid respondentes quam Dominus in Evangelio determinavit. Inde suscepti, lactis & mellis concordiam prægustamus. Exque ea die lavacro quotidiano per totam hebdomadam abstinemus. Eucharistiæ sacramentum & in tempore victus, & omnibus mandatum a Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu, quam Præsidentium, sumimus. Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus. Die Dominico jejunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die Pascha in Pentecosten usque gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri aliquid decuti in terram anxie patimur. Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum & exitum, ad vestitum & calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacumque nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. Harum & aliarum ejusmodi disciplinarum si legem expostules scripturarum, nullam invenies: traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides observatrix. Hucusque Tertullianus de antiquis (ut diximus) Ecclesiæ traditionibus, non Montani paulo ante prodeuntis heretici, licet ipse iisdem æque cum Catholica uteretur Ecclesia; in omnibus enim (illis exceptis, quæ superius a nobis sunt enarrata) Catholicæ Ecclesiæ erat ipse consentiens. Sed de his satis.

XX. Plautianus Romæ relictus a Severo.

At vero ut jam ad Severum Imperatorem revertamur; comparata ipse adversus Parthos ingenti expeditione, jamque collato (ut memoravimus) militibus donativo, una cum filiis Orientem versus capessit

PAGIUS IV. *Plautianus Severum Imp. per Orientem comitatus est.*

Ad num. XX. & seqq. Herodianus lib. 3. cap. 9. postquam locutus est de iis, quæ Severus Imperator anno præcedenti Romæ egit, ait: *Igitur aliquandiu Romæ moratus, exercitum in Orientem eduxit.* Quod hoc anno factum, recte a Baronio scriptum; saltem nihil in contrarium hactenus adductum. Sed quod addit, reliquisse Severum Romæ, qui omnium curam ageret, Plautianum, cujus filiam Caracallæ filio suo dederat in uxorem, quique Christianos persecutus est, in eo Cardinalis Eruditissimus profecto hallucinatus. Nam Dione lib. 75. & Herodiano lib. 3. testibus, Plautianus Præfectus Prætorio erat, qui Imperatorem ea ætate expeditionem bellicam administrantem semper comitabatur, eique, ut *Conestabilis* Francorum Regi arma tractanti, de more

pessit iter; relinquens Romæ, qui omnium curam ageret, Plautianum virum clarissimum, cujus filiam Antonino filio suo dederat in uxorem. Hic vero ex sententia Imperatoris, reliquos qui essent in suspicionem adducti de commercio cum Nigro vel Albino, licet levibus tantummodo conjecturis, jussit occidi. Hæc namque illa fuit reliqua cædes, quam Tertullianus (a), post vindemiam racemationem appellat. Sed hæc omnia pluribus Spartianus (b), qui addit (quod & Tertullianus (c) attigit) ab eodem quoque ad pœnam petitos esse, qui de vita Imperatoris vates ac magos consuluissent. Sed nec Christianis pepercit, quod & ipsi contemptæ majestatis, ob prætermissa ab aliis solita exhiberi officia, ab invidentibus in crimen adducerentur; quem & novus casus de milite coronam ferre recusante vehementius exacerbavit. Sic igitur tot incentivis dira tandem persecutio in Christianos exarsit.

(a) Tert. in Apol. c. 35.
(b) Spartianus in Severo.
(c) Tert. in Apol. c. 35.

XXI. Sed quo interim fuerit Romæ Christiana religio affecta ludibrio & derisa commento, hic primum enarrare, operæ pretium existimamus. Tertullianus (d) enim rem gestam in hæc verba describit; *Sed nova jam Dei nostri in ista civitate proxime editio publicata est, ex quo quidem in frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit cum ejusmodi inscriptione,* DEUS CHRISTIANORUM *Onocoetes. Is erat auribus asininis, altero pede ungulatus, librum gestans, & togatus. Risimus & nomen & formam.* Hæc ipse; quæ non Carthagine, sed Romæ facta, verius putamus, ubi ipse tunc aderat (ut diximus) Tertullianus, cum donativum hoc anno ab imperatoribus erogatum est militibus.

(d) Tert. in Apol. c. 16.

Sed quam ob causam Gentiles illusores ejusmodi forma repræsentandum putarunt Deum Christianorum? Non ob aliam puto, quam quod (ut idem auctor paulo superius testatus est) calumniose diffamatum ubique apud eosdem Gentiles esset, Christianos caput asini adorare. Sed undenam tale commentum deductum fuerit, idem tradit his verbis (e): *Nam ut quidam, somniastis caput asininum esse Deum nostrum. Hanc Cornelius Tacitus suspicionem scriptis inseruit. Is enim in quinto historiarum suarum bellum Judaicum exorsus ab origine gentis, etiam de ipsa tam origine, quam de nomine & religione gentis, quæ voluit argumentatus, Judæos refert Ægypto expeditos, sive (ut putavit) extorres, in vastis Arabiæ locis aquarum egentissimis, cum siti macerarentur, onagris, qui forte de pastu potum petituri æstimabantur, indicibus, fontibus usos, ob eam gratiam consimilis bestiæ superficiem consecrasse. Atque ita inde opinor præsumtum, nos quoque, ut Judaicæ religionis propinquos, eidem simulacro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus, sane ille mendaciorum loquacissimus, in eadem historia refert, Gneum Pompeium cum Hierusalem cepisset, proptereaque templum adiisset, speculandis Judaicæ religionis arcanis, nullum illic reperisse simulacrum. Et utique si id colebatur, quod aliqua effigie repræsentabatur, nusquam magis, quam in sacrario suo exhiberetur; eo magis quia nec verebatur extraneos arbitros vana cultura. Solis enim sacerdotibus adire licitum; & conspectus cæterorum,*

XXII.

(e) Tert. ibid. c. 15. in fin. & 16.

PAGIUS re aderat. Præterquam quod tanta gratia Plautianus apud Severum pollebat, *&* *Severus ipse ei ita permiserat omnia, ut ille Imperatoris, ipse Præfecti loco esset. Quidquid enim diceret aut ageret Severus, id ille perspectum habebat*, inquit Dio lib. 75. qui paulo post subdit: *Patiebaturque illum recipi in potiora diversoria, resque ad victum necessarias meliores habere & copiosiores. Itaque cum aliquando Nicææ, quæ mea est patria, mugilem postularet, quos maximos ille fert lacus, misit qui a Plautiano peterent, acceptum ab eo ad se perferrent.* Et postea Dio disertis verbis asserit, Plautianum Tyanis, quæ urbs Cappadociæ, ægrotantem a Severo visitatum fuisse. Hanc in rem doctissimus Cardinalis Norisius me per literas monuit, extare egregiam Inscriptionem apud Gruterum pag. CCLXX. 6. quæ licet in principio & in medio mutila, si tamen, ut debet, suppleatur, Plautianum, utriusque Imperatoris (Severi nempe & Caracallæ) *per omnes expeditiones eorum* semper comitem fuisse magis constabit.

IMP. M. AVRELI. ANTONINI. AVG
PII. FELICIS. PONTIFICIS. CONS
IMP. L. SEPTIMI. SEVERI. AVG. PII. FELICIS
PONTIFICIS ET. PARTHICI. MAXIMI COS. III. NVRVI
FILIAE

PONTIFICIS. NOBILISSIMI. PR. PR. NECESSARII
AVGG. ET. COMITIS. PER. OMNES. EXPEDITIONES. EORVM.
T. STATILIVS. CALOCAEROS. NOMENCL
CVM. STATILIO. DIONYSIO, TRIB. LEG. XVI. FLAVIAE
ET. STATILIO. MYRONE. DESIGNATORE. SCAENAE
FILIIS. ET. STATILIO. DIONYSIO. DISCIPVLO. PICTORVM
PONTIFICVM. C.C.V.V. NEPOTE. SVO
AMPLA. BENEFICIA. DE. INDVLGENTIA
AVGVSTORVM. SVFFRAGIO. PATRIS. EIVS
CONSECVTVS.

Ded?.

rum, velo oppanso, interdicebatur. Hucusque ipse.

XXIII. At vero non fuit Tacitus primus hujus fabulæ concinnator & auctor, sed infensissimus ille Judæorum hostis Appion Alexandrinus, de quo pluribus tomo primo Annalium dictum est; hic quidem in illis quos adversus Judæos edidit commentariis, idem de capite asini figmentum intexuit: adversus quem Josephus Judæus historicus duobus libris conscriptis, cum hanc, tum alias plurimas a procaci homine in Judæos illatas calumnias egregie confutavit, ubi de capite asinino hæc verba (*a*): *Cum sit valde turpissimum liberis qualibet ratione mentiri, multo magis de templo apud cunctos homines nominato tanta sanctitate pollente. In hoc enim sacrario Apion præsumpsit edicere asini caput collocasse Judæos, & ipsum colere, ac dignum facere tanta religione; & hoc affirmat fuisse propalatum, dum Antiochus Epiphanes & expoliasset templum, & illud caput invenisset ex auro compositum multis pecuniis dignum. Ad hoc igitur primum quidem respondeo; quoniam Ægyptius, vel si quid aliud tale apud nos fuisset, nequaquam debuerat increpare, cum non sit deterior asinus furonibus & hircis & aliis, qui sunt apud eos dii. Deinde quomodo non intellexit, operibus increpatus de incredibili suo mendacio? Legibus namque semper utimur iisdem, in quibus sine fine consistimus. Et cum varii casus nostram civitatem, sicut etiam aliorum, vexaverint, Theos, ac Pompejus Magnus, ac Licinius Crassus, & ad novissimum Titus Cæsar bello vincentes obtinuerint templum, nihil hujusmodi illic invenere, sed purissimam pietatem, de qua nihil est nobis apud alios effabile. Quia vero Antiochus neque justam fecit templi deprædationem, sed egestate pecuniarum ad hoc accessit, cum non esset hostis, & socios insuper nos suos & amicos aggressus est, nec aliquid dignum derisione illic invenit; multi & digni conscriptores super hoc quoque testantur, Polybius Megalopolitanus, Strabo Cappadox, Nicolaus Damascenus, Timogenes, & Castor chronographus, & Apollodorus; qui omnes dicunt, pecuniis indigentem Antiochum transgressum fœdera Judæorum, & expoliasse templum auro argentoque plenum. Hæc igitur Apion debuit respicere, nisi cor asini ipse potius habuisset, & impudentiam canis, qui apud ipsos assolet coli; neque enim extrinsecus alia ratiocinatione mentitus est. Nos itaque asinis neque honorem, neque potestatem aliquam damus, sicut Ægyptii crocodilis & aspidibus, &c.* Hæc & alia Josephus in Apionem.

(*a*) *Joseph. contra Apionem l. 2. c. 20.*

De cultu capitis asini Judæis objecto confutatio.

XXIV. Sed & Plutarchus (*b*) in Symposiacis æque existimavit Judæos asinum venerari, eadem superius narrata occasione, quod fontem eis aquæ monstrarit. Existimo equidem hæc ipsa esse quæ Tacitus ex Apionis adversus Judæos libris editis fuerat mutuatus. Rursum vero apud Suidam Democritus historicus ejusdem fabulæ assertor legitur in hæc verba: *Democritus historicus scribit, Judæos aureum asini caput adorare, & tertio quoque anno hospitem captum illi immolare, carnibus minutim incisis eos interficientes*. Hæc itaque ab omnibus his objecta Judæis, transierunt

(*b*) *Plutarch. in Sympos. l. 4. q. 5.*

Objecta in Judæos vertebantur probro Christianis.

PAGIUS Dedicata Inscriptio *Plautillæ* Antonini Caracallæ uxori, Severi Imperatoris nurui, & Plautiani Præfecti Prætorio filiæ, idque anno Christi CCIII. quo Antonini & Plautillæ conjugium peractum, vel saltem anno CCIV. Quare cum in ea Inscriptione, cujus initio Plautillæ & in medio Plautiani nomina supplenda, dicatur Plautianus Comes *per omnes expeditiones eorum*, utriusque nempe Augusti, manifeste apparet, Plautianum Præfectum Prætorio, Romæ a Severo in Orientem proficiscente, relictum non fuisse. Porro, ideo nomen Plautiani & Plautillæ ejus filiæ erasum, quia, ut prodit Spartianus in Severo cap. 14. *Plautianum ex amicissimo, cognita ejus vita, ita odio habuit, ut & hostem publicum appellaret, & depositis statuis ejus per Orbem terræ gravi eum insigniret injuria*, Severus sc.

V. Neque Antoninus Plautillam ante annum CCIII. uxorem duxit, ut diserte tradit Dio ipso libri 76. initio, ubi post narrata Severi Imperatoris Decennalia eo anno exhibita, inquit: *Eodem anno celebratæ sunt nuptiæ Antonini filii Severi, & Plautillæ Plautiani filiæ*. Imperatores & eorum filios annis Decennalibus aut id genus festis destinatis, nuptias de more celebrasse, multa exempla passim in hoc Opere indicanda demonstrant. Extat Antonini Caracallæ Nummus, in quo legitur: ANTON. P. AUG. PON. TR. P. V. COS. in postica: PLAUTILLAE AUGUSTAE. Cernitur caput Plautillæ. Mediobarbus pag. 286. ait, nuptias Plautillæ anno CCII. peractas, ultra Dionem, cum Nummum testari. At Dio contrarium asserit, ostenditque, Tribunitiam Potestatem quintam Caracallæ eo in Nummo memoratam de Tribunitia Potestate quinta exeunte, non vero de eadem ineunte intelligendam esse. Error Mediobarbi Viri Clarissimi, cui multum Literæ debent, ex eo procedit, quod ipse existimet, Severum anno CCII. Decennalia edidisse, & Plautillam Antonino filio copulasse, annoque CCIII. Vicennalia Vota suscepisse. Et tamen uno eodemque tempore Vota Decennalia soluta fuisse, ac Vicennalia suscepta, certum & indubitatum, uti in Dissert. Hypat. monstravi. Ex quibus tandem omnibus consequens est, Plautianum hoc anno Severum in Orientem secutum esse, nondum illum *Plautillam* filiam Antonino Augusto in matrimonio collocasse, neque Romæ Christianos vexasse.

Caracalla Plautillam duxit uxorem.

VI. Christianorum persecutio ante annum CCII. decreta non fuit. Quare cum Tertullianus Apologeticum suum, persecutione ubique jam a multo tempore flagrante, ut ex ipsomet Apologetico colligitur, scripserit, longe tardius præstantissimum illud Opus promulgatum, & quidem, ut conjicere licet, anno ducentesimo quinto, quo An-

Tertullianus Apologeticum suum componit.

Baron. n. XXVII.

sunt in calumniam Christianorum: sicque videas, quæcumque fœda essent in Judæos olim dicta, Gentiles argumenti inopes in Christianos congerere solitos; nec id semel tantum, sed semper: nam apud Minutium Felicem hæc eadem Cecilius postea exprobravit Octavio, dicens: *Audio eos turpissimæ pecudis caput asini consecratum inepta nescio qua persuasione venerari, digna & nata religio talibus moribus*. Sed ad hæc defensor veritatis Octavius: *Sic*, inquit, *est negotium dæmonum; ab ipsis enim rumor falsus, & seritur, & fovetur. Inde est quod audire te dicis, caput asini rem nobis esse divinam. Quis tam stultus, ut hoc colat? Quis stultior, ut hoc coli credat? nisi quod vos totos asinos in stabulis cum vestra vel Hippona consecratis, & eosdem asinos in stabulis cum Iside religiose devotatis; item boum capita & capita vervecum & immolatis & colitis: de capro etiam & homine mixtos deos, & leonum & canum vultus, deos dedicatis.*

XXV. Potuit & fabella hæc etiam ad Gentiles esse prolapsa, sicut & alia multa, ex hæreticorum lacunis, quod Gnostici (ut dictum est) librum scripsissent, quem nominabant Stirpem Mariæ; in quo inter alia horrenda hæc quoque posuisse, Epiphanius (a) tradit: *Ex hac enim causa*, inquiunt, *Zachariam occisum esse in templo, quoniam visionem vidit, & ex timore volens narrare visionem, oris obturationem pertulit. Vidit enim (inquiunt) in hora suffitus (cum suffitum faceret) hominem quemdam stantem, asini formam habentem: & cum egressus esset, ac dicere vellet, Væ vobis, quem adoratis? obturavit os ejus ille, qui visus est ab ipso in templo, ut loqui non posset. Cum vero aperiret os suum, ut loqueretur; tunc revelavit ipsis, & occiderunt eum & sic mortuus est Zacharias*: Hæc illi, putantes Dominum Sabaoth ejusdem esse figuræ; nam de iisdem idem Epiphanius ait: *Tradunt autem eorum alii Dominum Sabaoth asini formam habere, alii porci: quapropter mandatum est (inquiunt) Judæis, ut porcum ne edant: esse autem ipsum creatorem cæli & terræ & cælorum, qui post ipsum sunt, & angelorum suorum*. Sed unde hoc commentum illi? Inde nimirum, quod in benedictione Judæ, a quo Judæi, inter alia dictum esse Jacob prophetice (b), *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem asinam suam*; per vitem Christum intelligentes, qui de se ipso ait (c), *Ego sum vitis vera*. Cui alligari asina diceretur, quod Judaicus cultus illi subjiceretur. Sed & quod legissent, asinam suscepisse patrocinium Judæorum, dum Balaam (d) ad eos maledicendos impulsum locuta redarguit; sive etiam quod audirent Deum jussisse, ut quos (e) caperent de hostibus equos occiderent, asinas (f) vero illorum servarent. Sed ejus rei mysterium explicat Origenes (g). Porro asinos & non equos alere, peculiare fuisse Judæis, quos in regione Arabiæ & Palæstinæ fuisse veloces ut equos, idem Origenes (h) affirmat.

(a) Epiph. hær. 26.

Unde Hæreticis data occasio de cultu Asini figmentum excogitandi.

(b) Genes. 49.

(c) Joan. 15.

(d) Num. 22.

(e) Josue 11.

(f) Num. 31.

(g) Orig. in Jos. homil. 15.

(h) Orig. in Job. l. 2.

XXVI. Ex levissimis quibusdam conjecturis multa falsa de Judæis nugati sunt Gentiles: nam sicut de asino, ita & de porco falsa sunt opinati: nempe Judæos etiam porcos colere, quod non occiderent, sed eis parcerent. Unde Plutarchus (i) tam de porco, quam de asino, hæc habet. *Existimo autem Judæos, si abominarentur porcum, interfecturos eum fuisse, sicut mures necant magi: nunc tam interficere, quam edere suem, iis est religio. Et fortassis rationi hoc consentit, sicut asino suus est apud eos honor, quod fontem aquæ eis demonstravit; ita suem eos revereri, ut sationis & arationis magistram.* Hæc Plutarchus, qui assertam ab Apione de cultu asini causam secutus est; in his deceptus, sicut cum (quod dictum est superius) Judæos Bacchum adorare existimavit. Potuit igitur (ut dictum est, & ex Gnosticis eadem calumnia in Christianos effundi: sicut & illa de infantium cæde, esu humanarum carnium, & promiscuo concubitu extinctione luminum

(i) Plutarc. in Sympos. l. 4. q. 5.

PAGIUS Antoninus Imperii Cæsarei Decennalis celebravit, quove persecutio, quæ usque ad mortem Severi fere duravit, magis sævit. Existimavit Baronius, eam Apologiam Romæ scriptam, & ad Senatum missam. Verum, *Romani Imperii Antistites in ipso fere vertice civitatis* præsidentes *ad judicandum*, Senatum non designant, ut Cardinalis Eruditissimus putat, sed Præsides Provinciarum, ut ipsemet Tertullianus testatur in fine illius Operis, ubi ait; *Sed hoc agite, boni Præsides, meliores multo apud populum, si illis Christianos immolaveritis, cruciate, torquete, damnate, atterite nos*. Et ubicumque eosdem alloquitur, *Præsides* semper appellat, uti & in libro primo ad Nationes cap. 1. Librorum autem ad Nationes, Apologeticus compendium est, cum iisdem argumentis imitatur, & eadem facta in utroque Opere recitentur. Imo cap. 2. Apologetici non ad Senatum, sed ad Senatusconsultorum executores & ministros sermonem convertit: *Nisi omnino fallor, Leges malos erui jubent, non abscondi: confessos damnari præscribunt, non absolvi. Hoc Senatusconsulta, hoc Principum mandata definiunt. Hoc Imperium, cujus ministri estis*, &c. Denique se neque Senatum alloqui, neque Romæ scribere, sed Carthagine, testatur cap. 45. quando ait. *Deum, non Proconsulem timemus*. Quare *civitatis* nomen, ipso Apologiæ initio memoratum, non de Roma, quæ non *civitas*, sed *Urbs* ab Antiquis vocari solet, verum de Carthagine intelligenda, ut recte vidit eruditissimus Abbas Ludovicus *du Four*, qui hæc mecum communicavit. Ex his manifeste patet, persecutionem per hæc tempora adversus Christianos suscitatam non fuisse; cum Plautianus in Oriente cum Severo fuerit, & liber Apologeticus longo post hunc annum lucem viderit; quibus tamen duobus tantum fundamentis fretus Baronius, quando eam hoc anno retrudisse existimavit.

num perpetrari solito: quæ omnia his diebus iterum refricata, & Christianis objecta esse, idem plutibus testatur Tertullianus (*a*), quæ singula vehementissime ipse purgat ac confutat. His omnibus & aliis multis in Christianos apud Gentiles ore omnium diffamatis, factum est, ut quod (alias olim sæpius accidisset) Christianum nomen ipsum esset in crimen; dicique tantum quempiam Christianum, satis esset, ut mox immanium veluti scelerum reus condemnaretur; quamobrem immanis his diebus est Romæ in Christianos persecutio excitata.

(a) *Tertul. in Apol. c.* 7.

XXVII. Tertullianus causam agit Christianorum.

Cum autem non liceret coram causam agere Tertullianus, eruditissimo scripto Apologetico, pro omnibus defensionem instituit apud ipsos Romanæ superstitionis Antistites: absens enim tunc (ut dictum est) Severus erat; malum vero instans ac furens: sicque eos, qui in causa præesse judices videbantur, scriptis conveniendos putavit. His quidem fama nefandorum criminum percitis, ex nomine tantum, tamquam criminum indice atque confessione, in quemquam ipsorum lege agere, æquissimum videbatur. Quæ enim ab hæreticis Gnosticis perpetrari crimina consueverant, eadem (ut sæpe dictum est) in Catholicos quosque Christianos calumniose obiectari solita erant; de quibus idem Tertullianus (*b*): *Dicimur sceleratissimi de sacramento infanticidii, & pabulo inde, & post convivium incesto; quod eversores luminum canes, lenones scilicet, tenebrarum & libidinum impiarum inverecundia procurent*: Hæc & alia de his plura.

(b) *Idem in Apol. c.* 7.

XXVIII. Leges Severi adversus mœchos.

Certe quidem in his quæ spectant ad incestus calumniam, etsi aliæ omnes cessassent, hæc semel judicibus persuasa, satis superque esse poterat, ut ad infligendas pœnas gravissimas judicum animos excitaret. Vigebant enim adversus mœchiam severissimæ Severi leges, quibus in quamplurimos animadverterat; nam de eo hæc Dio (*c*): *Criminari solebat Severus incontinentes; ob eamque causam legem de mœchis tulit, ex quibus quamplurimæ cædes factæ sunt. Ego quidem, cum Consul essem, inveni scriptum in tabulis tria millia mœchorum morte fuisse mulctata. Sed cum jam multi mortales in hanc pœnam incidereut, cæpit de his quærere negligentius*: Hactenus Dio. Ampliavit quoque Severus legem Juliam de adulterio, ut non solum nuptæ, sed & sponsæ eidem tenerentur obnoxiæ. In maritum quoque crimen non ulciscentem, causam prosequendo, ulcisci voluit, ut Ulpianus (*d*) testatur. Sed & a Severo additum hoc officium Præfecto (*e*) Urbis, ut mancipia tueretur, ne prostituerentur, idem affirmat. Insuper levissimam legem Papiam, mœchiæ illicem idem Severus sustulerat:

(c) *Dio in Severo.*

(d) *l. 2. §. si publico, & l. 13. §. divus Sever.*

(e) *l. 1. ff. de Præf. Urbis.*

quod & Tertullianus ipse (*f*) testatur, sic dicens: *Nonne vanissimas Papias leges, quæ ante liberos suscipi cogunt, quam Juliæ matrimonium contrahi, post tantæ auctoritatis senectutem heri Severus constantissimus Principum exclusit?*

(f) *Tertull. in Apol. c.* 4.

XXIX. Calumniose sævitum in Christianos.

Cum igitur quæ apud eos hactenus visa essent levissima crimina, adeo severe in Romanis quoque ipsis jugiter punirentur; quid putandum a judicibus factum in Christianos, fœdissimo omnium scelere infamatos? quos iidem inauditos, sed ex nomine tantum crimen manifestatum putantes, diris affectos suppliciis vel ad ignem, vel ad leonem damnabant. Sed hæc & alia omnia illata crimina idem Tertullianus eadem luculentissima diluit ac purgat Apologia. Dum enim eminentem Christianorum castitatem quamplurimis testatam reddit exemplis, ne levissimæ quidem locum suspicioni relinquit. Sed & illa defendit, nec crimina esse ostendit, quod dicerent illi, *Deos non colitis, & pro Imperatoribus sacrificia non impenditis*: perspicue manifestans, non ob eam causam Christianos esse dicendos impios, qui verum Deum colant; nec majestatis & Imperatorii culminis contemptores, pro quibus digna vota nuncupent, eosdemque assidue precibus Deo commendent.

XXX. Antiquata rescripta pro Christianis data.

Porro cum hæc semper objectarentur in Christianos, atque de nefandis sceleribus illæ calumniæ vulgi rumore adeo increbrescerent; cassa planc & irrita prorsus reddita sunt illa veterum Imperatorum rescripta, nempe Traiani, Hadriani, ac Marci, quibus illi cum Christianis ex nomine tantum vetuerant experiri, vel quicquam illis ea causa negotii factitari; sed velut rupto obice torrens, sic se omnium furor grassans in illos effusus est. Unde jure eos vehementer idem Tertullianus (*g*) exclamat. In hunc igitur modum Christiani ad tribunal perducti, ubi professionis nomen rogarentur, satis ad crimen esse putabant, si se esse Christianos libere faterentur: *Cum*, inquit, *post nominis confessionem extorquere quoque oporteret, quodcumque falso jactaretur; quot quisque jam infanticidia degustasset, quot incæsta contenebrasset, qui coci, qui canes affuissent*. At nihil prorsus hujusmodi, sed inauditos & criminis inconfessos (ut dictum est) dira morte mulctabant. Cumque ex tabella (ut ait) soleret recitari sententia, unum illud, inquit, audiebatur: *Talis, quia Christianus, damnatur; & numquam quod fur esset, adulter, vel homicida*.

(g) *Tertull. in Apol. c.* 2.

XXXI. Christiani ad necem quæsiti, & dire puniti.

At non accusatione tantum deferebantur Christiani, sed & indagabantur. Ad id enim spectat, quod idem inferius ait (*h*): *Quotidie obsidemur, quotidie prodimur, in ipsis ut plurimum cætibus & congregationibus nostris opprimimur*.

(h) *Tertul. in Apol. c.* 7.

At quibus solerent eos pœnis afficere, idem declarat, sic dicens (a): *Crucibus & stipitibus impositis Christianos: ungulis de raditis latera Christianorum: cervices ponimus ante plumbum & glutinum & gomphos*, id est, clavos: *ad bestias impellimur: ignibus urimur; in metalla damnamur; in insulis relegamur.* Sed hæc Judices. Atqui etiam sua sponte insanum vulgus in Christianos solitum erat debacchari; sicque duplex ipsos vexabat persecutio, cum illi id legibus facere viderentur, voluntate isti. Nam idem subdit (b): *Quoties in Christianos desævitis, partim animis propriis, partim legibus obsequentes? Quotiens etiam præteritis vobis, suo jure nos inimicum vulgus invadit lapidibus atque incendiis? Ipsis Bacchanalium furiis nec mortuis parcunt Christianis, quin illos de requie sepulturæ, de asylo quodam mortis iam alios, jam nec totos avellant, dissecent, distrahant.* Sed tum in eos potissimum eo modo furens vulgus insaniebat (c), cum aliquod malum civitatem vexaret, perinde ac si malorum omnium causa illi essent, quod haberentur diis infensi.

(a) Tert. in Apol. c. 12. (b) Tertul. in Apol. c. 37. (c) Ibid. c. 40.

XXXII. Christiani frequentius igni traditi. Verum cum multis pœnis afficerentur Christiani, ac multiplici mortis genere; illud frequentius in eos videtur solitum irrogari supplicium, ut vivi igni cremarentur. Indeque accidit, ut ea de causa iidem Christiani Sarmentitii (d) & Semaxii dicerentur, quia (ut addit) ad stipitem dimidii assis revincti sarmentorum ambitu exurerentur, tali enim supplicio magos ab illis affici solere, Paulus (e) I. C. testatur. At cum ejus criminis infamati essent ab ipsis, debito ex legibus illis supplicio eos affici, æquum existimabant.

(d) Tertul. in Apol. c. 50. (e) Paul. l. 5. sent. tit. 23.

XXXIII. Sed illud inter alia, præter jus omne vel consuetudinem ac dignitatem, indecensque plane Romanorum subselliis ac tribunalibus, ex insania quadam & cæco furore in Christianas fœminas, castitatis amantissimas, excogitatum erat supplicium, ut lenonibus traderentur, sicque pudicitiæ dispendium paterentur, quod scirent, id esse illis acerbius quovis genere tormentorum, ipsaque mortis pœna crudelius. Hinc in eosdem Tertullianus (f) eadem defensione hæc de recenti casu: *Proxime*, inquit, *ad lenonem damnando Christianam potius quam ad leonem; confessi estis, labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni pœna & omni morte reputari. Nec quicquam tamen profecit exquisitior quæque crudelitas vestra; illecebra est magis sectæ; plures efficimur, quoties metimur a vobis. Semen est sanguis Christianorum:* Hæc ipse.

(f) Tertul. in Apol. c. ult.

XXXIV. Ignavia Christianis objecta calumniose. Sed nec illud prætereundum, quod Gentiles in Christianos solerent objicere, & ad plaustra injuriarum ac contumeliarum adjicere; nimirum quod inertes homines essent, ac plane Reipublicæ inutiles, inhabilesque communi commercio. Quæ autem Tertullianus ad hanc refellendam calumniam afferat, hic describere operæpretium ducimus, quo cum exercitia, tum etiam Christianorum morum sinceritas innotescat. Ait igitur (g): *Sed alio quoque injuriarum titulo postulamur, & infructuosi in negotiis dicimur. Quo pacto homines vobiscum degentes, eiusdem victus, habitus, instructus, ejusdem ad vitam necessitatis? Neque enim Brachmanæ, aut Indorum gymnosophistæ sumus, silvicolæ, & exules vitæ. Meminimus gratiam nos debere Domino Deo creatori; nullum fructum operum ejus repudiamus. Plane temperamus, ne ultra modum aut perperam utamur. Itaque non sine foro, non sine macello, non sine balneis, tabernis, officinis, stabulis, nundinis vestris, cæterisque commerciis cohabitamus in hoc sæculo. Navigamus & nos vobiscum, & militamus, & rusticamur, & mercamur; proinde miscemus artes, opera nostra publicamus usui vestro. Quo modo infructuosi videamur negotiis vestris, cum quibus & de quibus vivimus, non scio. Sed si cærimonias tuas non frequento, attamen & illa die homo sum. Non lavor diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam; attamen lavor honesta hora & salubri, quæ mihi & calorem & sanguinem servet; rigere & pallere post lavacrum mortuus possum. Non in publico Liberalibus discumbo, quod bestiariis suprema cœnantibus mos est; attamen ubi ubi de copiis tuis cœno. Non emo capiti coronam, quid tua interest, emptis nihilominus floribus quomodo utar? Puto gratius esse liberis & solutis & undique vagis. Sed & si in coronam coactis, nos coronam naribus novimus, viderint qui per capillum odorantur. Spectaculis non convenimus; quæ tamen apud illos cœtus vendiantur, si desideravero, liberius de propriis locis sumantur. Thura non emimus. Si Arabiæ quæruntur, sciant Sabæi pluris & carioris suas merces Christianis sepeliendis profligari, quam diis fumigandis. Certe, inquitis, templorum vectigalia quotidie decoquunt, stipes quotusquisque iam iactat. Non enim sufficimus & hominibus & diis vestris mendicantibus opem ferre; neque putamus aliis quam petentibus impertiendum. Denique porrigat manum Jupiter, & accipiat; cum interim plus nostra misericordia insumit vicatim, quam vestra religio templatim. Sed cætera vectigalia gratias Christianis agunt, ex fide dependentibus debitum, qua alieno fraudando abstinemus: ut si ineatur quantum vectigalibus pereat fraude & mendacio vestrarum professionum, facile ratio haberi possit, unius speciei querela compensata pro commodo cæterarum rationum.* Hæc Tertullianus.

(g) Tertul. in Apol. c. 42.

Re-

XXXV. Christiani quibus potissimum displicerent.

Recenset subinde hominum genera, qui tantum de Christianis conqueri possent, quibus illi caste viventes, ac pacifice justeque agentes, nihil deberent, nempe lenones, & his similes homines, qui nonnisi aliena ignominia atque peccato suas possent distrahere merces. Ceterum tantum abesse quod dicerent, Christianos esse inutiles Reipublicæ, ut immo potius ipsi Gentiles, tot homines justos necando, magno detrimento afficerent civitatem. Sed hæc omnia ipse his verbis: *Plane confitebor qui conqueruntur. Nam si qui forte vere de sterilitate Christianorum conqueri possint; primi erunt lenones, perductores, aquarioli, tum sicarii, venenarii, magi, item arioli, aruspices, mathematici. His infructuosos esse, magnus fructus est. Et tamen quodcumque dispendium est rei vestræ, per hanc sectam cum aliquo præsidio compensari potest. Quantos habetis, non dico qui jam de vobis dæmonia excutiant; non dico jam qui pro vobis quoque vero Deo preces sternant, quia forte non creditis: sed a quibus nihil timere possitis? At enim illud detrimentum Reip. tam grande quam verum nemo circumspicit: illam injuriam civitatis nullus expendit, cum tot justi impendimur, cum tot innocentes erogamur. Vestros enim jam contestamur Actus, qui quotidie judicandis custodiis præsidetis, qui sententiis elogia dispungitis; tot a vobis nocentes variis criminum elogiis recensentur. Quis illic sicarius? quis manticularius? quis sacrilegus, aut corruptor, aut lavantium prædo? quis ex illis etiam Christianus adscribitur? Aut cum Christiani suo titulo offeruntur, quis ex illis etiam talis, quales tot nocentes. De vestris semper æstuat carcer, de vestris semper metalla suspirant, de vestris semper bestiæ saginantur, de vestris semper munerarii noxiorum greges pascunt. Nemo illic Christianus, nisi plane tantum Christianus; aut & si aliud, jam non Christianus*: quod fortasse a fide esset apostata.

XXXVI. Dei vindicta in Spectacula adeuntes.

At quod ait Christianos abstinere consuevisse a spectaculis: quam severus vindex esset Deus in eos, qui hujusmodi a minoribus traditam disciplinam solvere niterentur, idem auctor in commentario, quem eo argumento conscripsit, monstrat ejusmodi casibus (a): *Exemplum accidit, Domino teste, ejus mulieris, quæ theatrum adiit, & inde cum dæmonio rediit. Itaque in exorcismo cum oneraretur immundus spiritus, quod ausus esset Fidelem aggredi: Constanter & justissime quidem, inquit, feci; in meo eam inveni. Constat & alii linteum in somnis ostensum ejus diei nocte, qua tragœdum audierat, cum exprobratione nominato tragœdo; nec ultra quintum diem eam mulierem in sæculo fuisse*. Hæc ipse. Certe quidem res visa est inter Christianos exectanda, Gentilium adire spectacula; ut tum ipse, tum etiam S. Cyprianus, elucubratis eo argumento tituloque libellis, significarunt, & sacrorum Conciliorum decreta, sanctorumque Patrum pro concione dictæ acerrimis invectivis sententiæ declararunt. Quinetiam in solemni illa tempore baptismi solita ab omnibus fieri renunciatione, spectaculis quoque abrenunciare Fideles, moris fuisse, Salvianus tradit his verbis (b): *In spectaculis enim quædam apostatatio fidei est, & a symbolis ipsius & cælestibus sacramentis lethalis prævaricatio. Quæ est enim in baptismo salutari Christianorum prima confessio? Quæ scilicet, nisi, ut renunciare se diabolo & pompis ejus, atque spectaculis & operibus protestentur? &c.* Plura idem inculcat de ejusmodi abrenunciatione in baptismate fieri solita. Ceterum haud putamus eamdem ritus formam in Ecclesia Catholica ubique fuisse servatam; siquidem eadem renunciationis verba cum crebro a sanctis Patribus repetita sciamus ipsorum scriptis, nihil tamen apud eos de renunciando spectaculis: scimus vero sanctum Cyrillum in prima Mystagogica oratione sub pompis inclusisse spectacula, idemque alios itidem interpretatos esse: secundum quam quidem communem verborum interpretationem, addita in Ecclesia Gallicana, ubi Salvianus agebat, illa verba, *Et spectaculis*, existimamus. Sed de his hactenus; haud enim longius digredi patitur suscepta narratio.

XXXVII.

Porro ad hoc ipsum tempus pertinet, quod hoc ipso anno (ut superius demonstratum est) cum adhuc quærerentur ad necem a Plautiano adversariarum partium conscii, (ut ex Spartiano (c), atque ex iis quæ de eadem re ipse (d) conscripsit, proditum est) ipse Tertullianus librum Apologeticum pro Christianis ad Urbis Antistites elucubravit; quod & scite Pamelius definivit, demonstrans eos longe errare, qui ad alia tempora, etiam post Severi obitum, illum rejiciunt. Sed assentiri non possumus eidem dicenti commentarium illum scriptum fuisse Carthagine. Nam cum ad magistratus Romanos, ipsos (ut (e) ait) Romani Imperii Antistites, sese eum elaborare dicat, ac plurima de iis, quæ Romæ agerentur, sæpius ingerat, deque vanitate Romanorum deorum narrationem inculcet; hæc mox inter alia adjicit (f): *Sed nova jam Dei nostri in ista civitate proxime editio publicata est*; paulo vero post: *Risimus*, inquit, *& nomen & formam &c.* Indicans, hujusmodi deformem picturam ob oculos habuisse. Sunt multa quidem in eodem commentario, quæ id ipsum æque demonstrent, si quis accurate cuncta perlegerit. Romæ igitur cum ipse ageret, & coram pro Christianis causam defendere, persecutione ingruente,

Tertullianus ubi scripserit Apologeticum.

(a) Tertul. de Spect. c.26.

(b) Salv. de Provid. Dei lib.6.

(c) Spartian. in Severo.

(d) Tert. in Apol. c.35.

(e) Tert. ibid. c.1.

(f) Tert. ibid. c.16. in fin.

te, minus tutum esse videret; ejusmodi defensionem ad Antistites misit, suo tacito nomine; quod ipsemet satis significare videtur, dum in ejus exordio hæc post alia subdit: Si *denique (quod proxime accidit) domesticis indiciis nimis operata sectæ hujus infestatio obstruit viam defensioni; liceat veritati vel occulta via tacitarum litterarum ad aures vestras pervenire*.

XXXVIII. Etsi hæc quæ Romæ agerentur in Christianos, dura & aspera videri poterant; potius tamen præludia quædam persecutionis, & velitationes ferocioris belli fuerunt. Nam ad hanc diem nullum a Severo (ut dictum est) adversus Christianos fuerat promulgatum edictum; quod post bellum Parthicum fuisse editum, Spartianus (a) est auctor, abhinc scilicet triennium. Quam ob causam jure idem auctor in Apologetico, quem hoc anno diximus esse scriptum, hæc ait (b): *Cæterum de tot exinde Principibus usque ad hodiernum divinum humanumque sapientibus, edite aliquem debellatorem Christianorum; at nos e contrario edimus protectorem*. Perseverasse autem ejusmodi Romæ excitatam semel adversus Christianos persecutionem, Victoris Papæ martyrium fidem facit. Sed & complures alios pariter Fideles necatos tum fuisse credi potest.

(a) Spartian. in Severo.
(b) Tertul. in Apol. c. 5.

XXXIX. Sed quispiam jure fortasse mirabitur, quo modo accidere potuerit, ut imperatore nesciente, & quodammodo invito, tam ingens persecutio Christianos Romæ agentes vexaverit anno præsenti, atque futuro? Meminisse oportet quod diximus, relictum a Severo Imperatore fuisse Urbis regimen Plautiano, Antonini socero; cujus tanta fuit auctoritas, ut licet aliquid Severus imperasset, inscio tamen vel invito Plautiano quis facere non auderet: quod testatur Dio, qui de immensa ejus sævitia juncta potentiæ hæc ait: *Interea* (nempe absente Severo) *Plautianus, cujus erat apud Severum magna auctoritas, quique Præfecti potestatem habebat, eratque omnium hominum potentissimus, morte affecit magnum numerum privatorum hominum & optimatum*; Et post multa de ejus avaritia enarrata, hæc subdit: *Quamquam & illud addendum videtur, centum cives Romanos nobiles viros domi ab eo occisos esse; id quod nemo nostrum antequam ipse moreretur, intellexerat. Quibus ex verbis percipi potest, quanta fuerit hominis perversitas, atque potentia*; Hæc & alia de eo Dio (c), qui præsens hæc omnia spectabat oculis. Sed quomodo scelestissimus homo patratæ cædis pænas dederit, occisus a genero, idem Dio pluribus narrat. Hujus igitur consilio & auctoritate hoc anno Christianos esse Romæ vexatos, nemo poterit dubitare; nam eo invito nemo tam sæva tamque aspera præsumpsisset. Illorum vero, quos Dio refert occisos, magnam partem fuisse Christianorum, existimamus. Severum autem se excusasse de tanta civium cæde, quod ipse nequaquam jussisset, auctor est Spartianus (d). Est id plane consentiens iis quæ de eodem Severo Imperatore ad Scapulam scribit Tertullianus (e) his verbis: *Sed & clarissimas fœminas & clarissimos viros Severus hujus sectæ esse sciens, non modo non læsit, verum & testimonio exornavit, & populo furenti in eos palam restitit*. At de iis quæ ad hunc annum spectant, jam satis.

Plautianus persequitur Christianos.

(c) Dio in Severo.
(d) Spartian. in Severo.
(e) Tertul. ad Scapul. c. 4.

JESU CHRISTI ANNUS 202. VICTORIS PAP. ANNUS 9. SEVERI IMP. ANNUS 8.

I. CHristi annus ducentesimus secundus adscribitur Fastis, Claudio Severo & Aufidio Victorino Consulibus. Extant Proconsularia Acta martyrum Scillitanorum, qui sub eodem Consulatu Claudii, & Proconsule Saturnino Carthagine passi habentur, digna quidem quæ ad verbum hic intexantur; ut ex iis, quæ certa atque explorata habentur, martyrum Actis, cætera quæ vel non scripta vel aliquando scriptorum memoria commendata, depravata tamen & corrupta, vel penitus periere, intelligere valeamus. Descripsimus ea ex vetustissimo codice, qui apud nos est, cognito & emendato; ex Vaticana enim Bibliotheca duo alia æque vetusta nacti sumus exemplaria. Posuimus in margine variam lectionem, in textu autem quam putavimus fideliorem. Sed recenseamus jam ipsa eadem qua scripta habentur styli veneranda simplicitate:

Acta Martyrum Scillitanorum.

II. *Existente * Claudio * Consule, quartodecimo Kalendas Augustas, Carthagine metropoli, statuto forensi conventu, præceperunt magistratus adstare sibi Speratum, Narzalem, Cittinum, Donatam, Secundam, & Vestinam. Et adstantibus eis, Saturninus Proconsul dixit*: Potestis veniam a dominis nostris Imperatoribus Severo & Antonino promereri, si bono animo conversi fueritis ad Deos nostros. *Speratus dixit*: Nos minime aliquando malum fecimus; neque iniquitatem sequentes, in peccatis egimus operationem, nec aliquando cuiquam malediximus, sed male suscepti a vobis, gratias egimus semper. Quamobrem Dominum verum & Regem adoramus. *Saturninus Proconsul dixit*: Et nos electi

* al. præstante.
al. præsente.
* al. Claudiano.
Primæ diei quæstio.

su-

*fumus, & mitissima est elegantia nostra; & juramus per genium domini nostri Imperatoris, & pro salute illius intercedimus, quod & vos facere debuistis. Speratus dixit: Si tranquillas adhibeat mihi aures tuas, dicam mysterium mansuetudinis. Saturninus Proconsul dixit: Dicente * te de mysterio, non inferam mala: tantum jura per genium Regis nostri. Speratus dixit: Ego Imperatoris mundi genium nescio, sed cælesti Deo meo servio, quem nullus hominum vidit, nec videre potest. Ego enim nec furatus sum aliquando; sed quodcumque emam tributum do, quoniam cognosco eum dominum meum; sed adoro Dominum meum Regem Regum, & omnium gentium Dominum. Saturninus Proconsul dixit. De cætero a tumultu garrulitatum quiescite, & accedentes sacrificate diis. Speratus respondit: Illa est mala concitatio, quæ facit homicidium, & falsam accusationem adversus aliquem. Saturninus Proconsul ad alios conversus dixit: Nolite furoris hujus insipientiæ participes fieri, sed timete potius Regem nostrum, obedientes præceptis ejus. Cittinus dicit: Nos non habemus alium quem timeamus, nisi Dominum Deum nostrum, qui est in cælis. Saturninus Proconsul dixit: Detrudantur in carcerem, ponantur in ligno in diem crastinum.*

* al. incipiente.

III. Secundæ diei quæstio.

*Sequenti die Saturninus Proconsul sedens pro tribunali, eos præsentari jubet. Qui cum adstitissent, dixit ad fœminas: Honorate Regem nostrum, & sacrificate diis. Tunc Donata dixit: Honorem quidem Cæsari tamquam Cæsari; Deo autem nostro honorem & orationem offerimus. Stans Vestina dixit. Et ego Christiana sum. Secunda similiter dixit: Et ego credo in Deo meo, & volo in ipso esse; diis autem tuis non servimus, neque adoramus. Saturninus Proconsul, auditis his, præcepit eas servari *. Advocatis viris, dixit Sperato: perseveras ut Christianus sis? Speratus dixit: Etiam persevero: & omnes audite, quia Christianus sum. Audientes omnes qui cum illo retenti fuerant, consenserunt confessioni illius, dicentes: Sumus & nos pariter Christiani. Saturninus Proconsul dixit: Nec liberationem, nec remissionem vultis? Speratus respondit: In certamine justo nulla est remissio: fac quod vis? Nos enim pro Christo gaudentes morimur. Saturninus Proconsul dixit: Qui sunt libri, quos adoratis legentes? Speratus respondit: Quatuor Evangelia Domini nostri Jesu Christi, & epistolas S. Pauli Apostoli, & omnem divinitus inspiratam Scripturam. Saturninus Proconsul dixit: Spatium trium * dierum tri-*

* al. separari.

* al. triginta.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5693.

SÆC. II. Anno Urbis 953. Olymp. 244. an. 4. A. C. 200.

☉ 13. FE. ☽ 12. P. 20. April. Indict. 8.

JESU CHRISTI 200. *secund. Baronium* 202.

ZEPHYRINI PAPÆ 4.

SEVERI IMP. 8. CARACALLÆ IMP. 3.

I. *Consules.*

[1] AD num. I. Coss. *Ti. Claudius Severus III. & C. Aufidius Victorinus*, ex Inscriptione Onuphriana. In fastis Cæsareis Severus effertur cum nota numerali III.

NOTÆ [1] C*oss. Ti. Claudius Severus III. & C. Aufidius Victorinus*. Gruterus pag. CCLXIX. 2.

M. AURELIO. ANTONINO
PIO. FELICI. AUG.
TRIB. POT. III.
PROCOS.
DEDIC. PR. NON. APRIL.
TI. CLAUDIO. SEVERO. C. AUFIDIO
VICTORINO. COS.

Item pag. CCC. 2.

TI. SEVERO. C. AUFIDIO. VICTO
RINO. COS. A. P. R. C.
DCCCCLII. EID. APRIL.

In Aræ votivæ latere detectæ ad Lateranum, de qua nos ad A. D. 193. n. V.

DEDICATA. KAL. APRIL.
SEVERO. ET
VICTORINO
COS.

Extrema nomina hic tantum adnotantur. Hanc hujus aræ inscriptionem erudito commentariolo, Italice exarato, illustravit V. C. Rudolphinus Venutus, proditque Romæ A. D. 1713. apud Hieronymum Mainardum typographum. Nota *tertii consulatus in Severo*, ut vides, a vetustis lapidibus abest; quare a Pagio perperam additam putamus. Fasti Idatiani & Prosperi Chronicon: *Severo II. & Victorino*. Vindebonenses; *Severo III. & Victorino*.

tribue vobis, ut resipiscatis. Speratus dixit: *Christianus sum, & omnes qui mecum sunt; & a fide Domini nostri Jesu Christi non discedimus; fac quod vis.*

IV. Sententia Proconsulis.

Proconsul videns etiam ipsorum mentis stabilitatem, & fidei firmitatem, dedit in eos sententiam per exceptorem, dicens sic: Speratum, Narzalem, Cittinum, Veturium, Felicem, Acyllinum, Latantium, Januariam, Generosam, Vestinam, Donatam, & Secundam, Christianos se esse confitentes, & Imperatori honorem & dignitatem dare recusantes, capite truncari pracipio. Hac cum essent ex tabella recitata, Speratus & qui cum eo erant omnes dixerunt: Deo gratias conferimus, qui dignatur nos hodie martyres accipere in cælis pro confessione sua. His dictis, ducti sunt; & flexis genibus unanimiter, cum iterum gratias Christo agerent, truncata sunt singulorum capita. Consummati sunt Christi martyres mense Julio, die septimodecimo, & intercedunt pro nobis ad Dominum nostrum Jesum Christum, cui honor & gloria cum Patre & Spiritu sancto in sæcula sæculorum, Amen. Hucusque Scillitanorum martyrum Acta, quæ magnam consensionem habere noscuntur cum iis, quæ ex Tertulliano de hoc anno scripta mox dicturi sumus.

V. Rei majestatis facti Christiani.

Accidisse videtur, ut non Christianitatis aperta causa, quod nondum lege Principis edicta persecutio esset; sed majestatis prætextu, quod Imperatorem nollent venerari, hi martyres tenti fuerint; & indulgentiam eisdem fuisse pollicitam, si jurarent per genium Cæsaris. Magnum plane videbatur illis ejusmodi jusjurandum; adeo ut dicat Minutius (*a*) Felix, gravius existimatum apud eos per genium Regis, quam Jovis genium, pejerare. Ad hujusmodi juramentum his temporibus consuevisse Gentiles magistratus adigere Christianos, demonstrant illa Tertulliani verba in Apologetico (*b*), quibus ait: *Sed & juramus, sicut non per genios Cæsarum; ita per salutem eorum, quæ est augustior omnibus geniis. Nescitis genios dæmonas dici,* &c. & ad Scapulam (*c*) sequenti anno scribens (ut dicemus) demonstrat, quod, qui jurarent per genios Imperatorum, arguerentur illis esse fideles; nam ait: *Sed iidem ipsi, qui per genios eorum in pridie usque juraverant, qui pro salute eorum hostias & fecerant & voverant, qui Christianos sæpe damnaverant, hostes eorum sunt reperti. Christianus nullius est hostis, nedum Imperatoris.* Hæc Tertullianus. At de juramento Christianorum plura in futurum.

(*a*) Minut. in Octavio.

(*b*) Tertull. in Apol. c. 32.

(*c*) Tertull. ad Scapul. c. 2.

VI. Proconsulatus Saturnini.

Idem quoque auctor in eodem ad Scapulam libello, ejusdem Saturnini Proconsulis, cujus mentio habetur in recitatis nuper Actis, qui primus omnium Severi tempore Carthagine persequi aggressus est Christianos, meminit; sed & quid ei ob hoc scelus acciderit, addit, sic dicens (*d*): *Vigellius Saturninus, qui primus hic gladium in nos egit, lumina amisit:* idemque paulo superius, ob Christianum sanguinem fusum, excrescentibus imbribus, homines gravia passos esse testatur, his verbis: *Cæterum & imbre anni præteriti quid commeruerit genus humanum apparuit, cataclysmum scilicet, & retro fuisse propter incredulitates & iniquitates hominum.* His namque prodigiis Deus cohibere aggressus est efferatam in Christianos rabiem persecutorum. Sed cum nec iis valuerit coerceri, alia magis horrenda addidit, quæ tamen sequenti anno sub Proconsule Scapula facta esse declarat. At de his suo loco agemus.

(*d*) Tertull. ibid. cap. 3.

VII. Abagarus Rex præsto est Severo.

Hoc eodem anno Severus Imperator agens cum exercitu adversus Parthos, Abagarum Regem Osroenorum (quem Christianum existimant, ex ejusque progenie genitum, quem Edessæ Regem Thaddæus Apostolus ad Christi fidem perduxit) ad se venientem recepit in gratiam; ab eodemque auxiliariis acceptis copiis, feliciter Parthicum bellum confecit. Sed hæc pluribus Herodianus (*e*).

(*e*) Herodian. l. 3.

JESU CHRISTI ANNUS 203. | VICTORIS PAP. ANNUS 10. | SEVERI IMP. ANNUS 9.

I. Victor Papa martyrio coronatus.

ANno Domini ducentesimotertio, Annio Fabiano & Nonio Muciano Coss. vigesimaoctava die Julii, Victor Papa auspicatus jam annum decimum sui Pontificatus per mensem unum & dies vigintiocto, martyrio coronatur, sepeliturque in Vaticano juxta corpus sancti Petri. Quod autem ad numerum annorum sedis Victoris, æque consentit Eusebius (*f*), dum ait, circa nonum annum Severi Imperatoris substitutum Zephyrinum in locum illius. Sed in ejus Chronicon mendum irrepsit, ubi cum ponatur Victor sedisse annis decem, tamen successio Zephirini ponitur ejus anno octavo. De eodem autem Victore, præter illa quæ dicta sunt de celebrationis Paschæ tempore ab eo stabilito, & de Concilio ea de causa Romæ celebrato, hæc habentur in libro de Romanis Pontificibus: *Hic constituit, ut necessitate faciente, ubicumque inventus fuisset quicumque hominum ex Gentibus veniens, sive in flumine, sive in mari, sive in fonte, sive in stagno baptizaretur (tan-*

(*f*) Euseb. lib. 5. c. 27.

tummodo Christianæ credulitatis confessione declarata) integer efficeretur Christianus : & paulo post : *Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, creavit presbyteros quatuor, diaconos septem, Episcopos per diversa loca numero duodecim.*

II. Felicianus episcopus Fulginatensis.

Inter alios Episcopos a Victore recens institutos fuit S. Felicianus, quem præfecit Ecclesiæ Fulginatensi ; qui eam egregie curans, post multos labores atque ærumnas in ejus administratione & conversione infidelium toleratas, pro digna mercede in persecutione Decii, martyrii corona donatus est ; quo illustratus honore, anniversaria die ejus memoria in Ecclesia celebratur. Rursus vero hæc ibidem de Victore in fine : *Cessavit Episcopatus ejus dies undecim* : hæc ibi.

III. Zephyrinus Papa creatus.

Sic itaque ordinatio Zephyrini facta est octava Augusti die, de quo hæc ibidem : *Zephyrinus natione Romanus, ex patre Abundio ; sedit annos octo, menses septem, dies decem.* Sed de annis in fine Pontificatus ejus agemus. Inopia scriptorum, res magni momenti, nempe martyrium Victoris Pontificis, & alia hujus temporis sub sævissimo Plautiano Ecclesiæ Romanæ certamina obvoluta ferme silentio cogimur præterire ; cum magis delegerimus perpauca certa fide signata describere, quam quævis veritate nutantia scriptis reddere. Sed ad res Imperatorum transmigret oratio.

Ann. Eccl. Tom.II.

Eodem anno Severus in Syriam victor rediens, Antoninum filium in sequentem annum Consulem designavit. Hæc Spartianus (*a*); qui sibi repugnat, dum refert, hoc tempore Imperium collatum eidem Antonino, & Getam Cæsarem dictum ; nam ea de Antonini Imperio facta esse ante bellum Parthicum, cum ipse superius, tum Herodianus qui sui temporis historiam scripsit, affirmant. Quod autem addit his Spartianus, eidem Severo Imperatori decretum fuisse a Senatu Judaicum triumphum ; cum bellum Judaicum a Severo gestum nemo reperiatur qui illud scriptis prodiderit ; pauca quædam, quæ ex diversis locis de clade Judæorum a Severo illata colligi potuerunt, superius anno quinto ejusdem Imperii secundum Eusebii Chronicon descripsimus.

IV. Geta Cæsar.

(*a*) *Spartian. in Severo.*

V. Scapula Proconsul in Africa.

Quod vero ad res pertinet Occidentis ; hoc ipso anno Saturnino Africæ Proconsuli subrogatus est Scapula, qui persecutionem ab illo in Christianos excitatam incrementis majoribus propagavit. Licet enim nullo Imperatoris edicto adhuc Christiana religio vexaretur ; nam in hanc us-

Eee que

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5694.

☉ 24. D. ☽ 11. P.5. April. Indict. 9.

SÆC.III. Anno Urbis 954. Olymp. 345. an.2. A.C. 202.

JESU CHRISTI 202. *secund. Baronium* 203.

ZEPHYRINI PAPÆ 5.

SEVERI IMP. 9. CARACALLÆ IMP. 4.

I. Consules.

[1] A Num.I. ad V. Coss. *L. Annius Fabianus, & M. Nonius Mucianus*, ut ex duabus Inscriptionibus Onuphrianis patet.

II. Persecutionis initium.

Caracalla Imperii Cæsarei Quinquennalia dedit. Auctor Chronici Alexandrini ait : *His Coss. rursum vexati Christiani, multique pro Christo vitam posuere.* Ubi adverbium *rursum* ad persecutionem, quæ sub M. Aurelio sæviit, referendum, cum usque ad sequentem annum Severus Edictum adversus Christianos non promulgarit. Quare is Scriptor anno uno persecutionem anteverti, ideoque hac in re non audiendus.

III. Quinquennalia Imperii Cæsarei Caracallæ.

Porro Caracallam hoc anno ea solennia exhibuisse, elicitur ex Spartiano in Severo cap.15. ubi postquam victorias Parthicas hujus Imperatoris narravit, eumque Parthicum nomen meruisse dixit, subjungit : *Ob hoc etiam filium ejus Bassianum Antoninum, qui Cæsar appellatus jam fuerat, annum decimum tertium agentem, participem Imperii dixerunt milites. Getam quoque minorem filium Cæsarem dixerunt : eundem Antoni-*

norum

NOTÆ [1] *Coss. L. Annius Fabianus, & M. Nonius Mucianus.* Gruterus pag. XXXII. 6. ex veteri lapide, qui modo in ædibus Capitolinis visitur :

D E D. XIII. K A L. F E B.
L. A N N I O. F A B I A N O
M. N O N I O. M U C I A N O. C O S.

Vide alios lapides ex Grutero apud Relandum. Fasti Idatiani, *Muciano & Fabiano.* Vindebonenses, & Prosperi Chronicon : *Fabiano, & Muciano.*

Antoninus Caracalla in annum insequentem *consul designatus est.* Vetus inscriptio in cœmeterio Commodillæ inventa A. D. 1720. & edita a Boldetto in Appendice pag.808.

IMP. CAES. M. AURELIO. ANTONINO. PIO. FELICI. AUG.
TRIB. POT. IIII. COS. DESIGNATO. PROCOS. IMP. CAES.
L. SEPTIMI. SEVERI. PII. PERTINACIS. AUG. ARAB. ADIAB.
PARTH. MAX. FORTISSIMI. FELICISSIMI. FILIO
DIVI. ANTONINI. PII. GERM. SARM. NEP. DIVI. ANTONINI
PII. PRONEP. DIVI. HADRIANI. ABNEP. DIVI. TRAIANI
PARTHIC. ET. DIVI. NERVAE. ADNEPOTI.

que diem Severus Imperator favere visus est Christianis, ut ipsum (a) Tertullianum ad eumdem Scapulam scribentem affirmare diximus; tamen Præsides, qui in Christianos infensissimi erant, nacti Imperatoris absentiam, in eos crudelius agebant; non quidem Christianitatis titulo eos exagitantes, sed potius (quod sæpius dictum est) crimine majestatis, quod hostes essent Imperatoris. Equidem Tertullianus tum in Apologetico, tum etiam ad Scapulam scribens, totus pene in iis esse videtur, ut Christianos eo carere crimine, atque erga Imperatorem fideles esse demonstret; eamque in eos objicientes calumniam fortissime redarguit atque refellit.

(a) Tertul. ad Scapul. c.4.

VI. *Tertullianus Carthaginem reversus scribit ad Scapulam.* Porro idem Tertullianus hoc anno Roma Carthaginem rediens; quod ibi fecerat, ad Pontifices scribens Apologeticum pro fidei Christianæ defensione, illud ipsum Carthagine præstitit scribens ad Scapulam Proconsulem libellum declamatorium potius quam supplicem, quo violentos illius impetus sisteret, sævitiamque retunderet. Id quidem hoc anno factum esse, inde primum deducimus, quod constet libellum illum ante persecutionem per Severum excitatam, fuisse conscriptum. Nam in eo ejusdem Imperatoris meminit, non ut persecutoris, sed potius ut Christianorum fautoris. Persecutionem vero ab eo excitatam fuisse anno sequenti, omnes affirmant; quamobrem id minime accidere potuisse, post annum præsentem, satis liquet. Rursum vero nec superiori contingere valuisse, ex eo constat, quod eo anno sub Consulatu Claudii (ut dictum est) Saturninus agebat Proconsulem Africæ, non autem Scapula, de quo est sermo. Cæterum ante superiorem annum, agente Severo in Occidente, & de Christianis bene merente, nullum ausum fuisse illis negotium facessere, satis superius ejusdem Tertulliani testificatione est declaratum. Ex his igitur multis necessariisque assumptionibus satis colligi potest, hoc anno Tertullianum ad Scapulam eum dedisse libellum, id quidem & Pamelius, vir eruditus, æque sentit eo commentario quo Tertulliani vitam conscripsit.

Quod

PAGIUS *num, ut plerique in literas tradunt, appellantur. Harum appellationum causa donativum militibus largissimum dedit, concessa omni præda oppidi Parthici. Inde in Syriam rediit victor, & Parthicum deferentibus sibi Patribus triumphum, filio concessit, ut triumpharet, cui Senatus Judaicum triumphum decreverat. Deinde cum Antiochiam transisset, data virili toga filio majori, se um eum Consulem designavit, & statim in Syria Con ulatum inierunt*, Kalendis nempe Januariis anni ducentesimi secundi. Sed Spartianus Caracallæ nuncupationem Augusteam cum Imperii ejus Cæsarei Quinquennalibus perperam confundit; imo a se ipso manifeste dissentit, nisi eo in loco de Quinquennalibus Caracallæ sermonem habeat, cum jam cap.14. scripserit, Caracallam Romæ a patre dictum Augustum fuisse, eique Imperatoria insignia decreta, ut jam supra explicavi. Natus erat Caracalla anno Christi centesimo octogesimo octavo die sexta Aprilis. Dio enim lib.78. asserit, vixisse eum annos triginta novem, & Spartianus in Severo cap.6. testatur, Caracallam eodem die & natum & mortuum. Quare præsenti anno decimum tertium ætatis annum Caracalla absolvit, & decimum quartum ingressus est, ideoque toga in Quinquennalibus & id genus festis Imperatorum filiis dari solita, ei maturata est. De more enim annum decimum quintum incipientibus ea eisdem concessa. In Dissert. Hypat. pag.222. ex Nummo Severi inscripto *Trib. Pot.IX.* in postica, *Vota suscepta X.* intuli, Severum duo Decennalia aliaque id genus festa edidisse, alia deducta ab eo tempore, quo ab exercitu, vivente adhuc Didio Juliano, dictus est Imperator, alia ab eo, quo eidem successit; sed certum est, Severum unica Decennalia celebrasse, meque nimis festinanter scribentem aversam illam Nummi partem ad aliam anticam pertinentem male conjunxisse; de quo monendus fuit Lector, ut errorem illum caveat.

IV. *Triumphus Judaicus Caracallæ.* Quoad triumphum Judaicum, recte a Spartiano cum virili toga Caracallæ concessa copulatur. Quemadmodum enim in Quinquennalibus & id genus festis, filiis Principum toga data, sic & triumphi acti, nisi consulto ad eam pompam exhibendam Consulatum ordinarium capesserent. Monterchius V. C. in Rarioribus maximi moduli Numismatis pag.49. Nummum Græcum Caracallæ producit in postica inscriptum: ΠΕΡΙΝΘΙΩΝ. B. ΝΕΩΚΟΡΩΝ. idest, *Perinthiorum bis Neocororum*. Cernitur Caracalla in quadrigis triumphalibus, altera manu sceptrum, altera lauream gestans; a tergo stat Victoria coronam in caput Imperatoris attollens. Currum antecedit pegma cum trophæo inter duos captivos, quod quibusdam arcus triumphalis videri queat; sed quod Monterchius credit unum esse ex ferculis seu feretris, quæ in pompa triumphali circumferri solebant. Est hoc itaque monumentum triumphi Antonini Caracallæ, quem ei permisit Severus pater. Perinthii propter beneficia ab eo accepta hunc triumphum celebrarunt, & iterum facti Neocori statuas erexerunt, atque Ludos sacros Actios, Pythios in honorem Severi & Caracallæ celebratum iri decreverunt, ut liquet ex alio Nummo apud Monterchium pag.152. Porro Neocororum titulus solebat tribui præcipuis civitatibus, quæ curam gerebant sacrarum pomparum & Ludorum solemnium, qui in honorem Imperatoris edebantur. Alioquin Neocori seu Æditui, qui templa & res sacras curabant, dicebantur.

V. *Obitus Victoris PP.* Victor Papa ad Deum migravit anno centesimo nonagesimo septimo. In Chronico enim Damasi legitur: *Victor annis novem, mensibus duobus, diebus decem*.... cætera corrosa, sed ex auctiori Chronico veterum Pontificum Consules supplendi: *Sedit annos decem, menses duos, dies decem. Fuit a Consulatu Commodi V. & Glabrionis, usque Laterano & Rufino*. Codex Palatinus annos etiam decem, menses duos, dies decem Victori assignat, sicut & Catalogus Nominum Apostolicorum, nisi quod loco *menses duos*, habent *mensem I*. Quare Chronicon Damasi, Codex Palatinus & Chronicon auctius veterum Pontificum errant quoad annos, menses & dies: Codex vero *Nominum* Apostolicorum circa annos & dies, non vero circa mensem, quem dicit fuisse unicum, licet erret in

die

VII. Scapula quis fuerit.

Quod vero pertinet ad eumdem Scapulam Proconsulem hoc anno agentem in Africa; hunc illum existimo Scapulam, cognomento Tertyllum, ad quem in provincia Præsidem extat rescriptum divi Marci & Commodi Imperatorum (*a*). Eumdem namque esse, ex munere, proximo tempore, & nomine conjicere posse conceditur. Hic quippe Plautiani (ut dicemus) penes quem erat summa rerum, accepto mandato, ut in eos, qui majestatis crimine suspecti essent, animadverteret; ea occasione (ut Romæ acciderat) in Africa eodem nomine adversus Christianos persecutionem movit. Cum autem ipso sui magistratus ingressu Mavilum Adrumeticum Christianum hominem damnasset ad bestias, mox quædam sunt secuta immensa prodigia; de quibus idem auctor hæc subdit (*b*): *Tibi quoque optamus admonitionem solam fuisse, quod cum Adrumeticum Mavilum ad bestias damnasses, & statim hæc vexatio subsecuta est.*

(*a*) *l. divus Marcus. ff. de offic. Præsid.*

(*b*) *Tertul. ad Scapul. c.3.*

VIII. Prodigia ob Martyrem cæsum.

Sed quænam fuerit illa vexatio, paulo superius his verbis insinuat, ac primum de anni præteriti cataclysmo: *Ceterum & imbre anni præteriti, quid commeruerit genus humanum, apparuit, cataclysmum scilicet, & retro fuisse propter incredulitates & iniquitates hominum. Et ignes qui supra mœnia Carthaginis proxime pependerunt per noctem, quid minati sint, sciunt qui viderunt. Et pristina tonitrua quid sonaverint, sciunt qui obduruerunt. Omnia hæc signa sunt imminentis iræ Dei, quam necesse est, quoquo modo possumus ut & annunciemus, & prædicemus, & deprecemur interim localem esse: universalem enim & supremam suo tempore sentient, qui exempla ejus aliter interpretantur. Nam & Sol ille in conventu Uticensi, extincto pene lumine, adeo portentum fuit, ut non potuerit ex ordinario deliquio hoc pati, positus in suo hypsomate & domicilio. Habetis astrologos.* Hæc ipse.

IX. De Antichristo & mundi interitu rumor.

Ex his itaque, puto, aliisque signis, quæ immanis persecutio toto Orbe edicto Severi mox consecuta est, rumor ille apud Fideles omnes increbuit (quod tradit Eusebius (*c*) Antichristum appropinquasse, ac proinde mundi interitum brevi affore. Sed neque his deterritus Scapula adhuc persequi cessavit; quod Tertullianus illis verbis declarat: *Et nunc ex eadem causa interpellatio sanguinis.* Quod igitur ea potissimum causa, qua Romæ magistratus adversus Christianns sævirent, Scapula Carthagine eos exagitabat, nimirum quod viderentur esse rebelles Imperatori; Tertullianus ad eum scribens, eamdem (ut fecerat in Apologetico) primo loco egregie confutat ac refellit. Porro quod mandatum (ut dictum est) a Plautiano de insequendis Imperii perduellibus Scapula accepisset, Tertullianns (*d*) in hunc modum eum admonuit: *Potes & officio jurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis. Quid enim amplius tibi mandatur, quam nocentes confessos damnare, negantes autem ad tormenta revocare? Videtis ergo quo modo ipsi vos contra mandata faciatis, ut confessos* (nempe se esse Christianos) *negare cogatis. Adeo confitemini innocentes esse nos, quos damnare statim ex confessione non vultis. Si autem contenditis ad elidendos nos, jam ergo innocentiam expugnatis.* Hæc ipse.

(*c*) *Euseb. lib.6. cap. 2.*

(*d*) *Tertul. ad Scapul. c.4.*

X. Præsides in Christianos sævi quid passi.

Ut autem eum a cœpto consilio retrahat terrorem primo incutit; non eorum tantum quæ obvenissent prodigiorum, sed & exemplo aliorum Præsidum qui olim in Christianos sævissent, & valde graviter mulctati fuissent. Sed primum de malo quod sub Hilariano olim Proconsule fuerat in Africa consecutum, cum etiam in sepulcrorum Christianorum areas Ethni-

PAGIUS die emortuali, quem dicit fuisse XX. *Aprilis*, sicuti & in Martyrologio Hieronymiano legitur. Verum, cum in Eleutheri obitum Victoris initium die XII. mensis Junii anni centesimi octogesimi quinti collocaverimus, liquet, Victorem sedisse annos duodecim, mensem unum, dies sedecim, numeranda a die, quo sedere cœpit, usque ad diem, quo sepultus est. In Martyrologio quidem Hieronymiano, & in Catalogo Nominum Apostolicorum Natale ejus legitur ad diem XX. mensis Aprilis, sed standum auctiori Chronico veterum Pontificum, in quo habetur: *Sepultus est juxta corpus B. Petri V. Kalend. Augusti, & cessavit Episcopatus dies undecim.* Obiit itaque Victor die XXVIII. mensis Julii anni CXCVII. Verum, ut jam monui, per duo priora Ecclesiæ secula quot mensibus ac diebus supra annos Pontifices Romani sederint, vix sciri potest, numeris in Catalogis expressis fere semper corruptis, & duratione Interpontificii incerta. Victorem Papam Martyrem fuisse, quod tradit Baronius, nullus Antiquorum dixit.

V. *Victoris PP. Epistola.*

Duæ Victori Decretales attribuuntur, Viris eruditis suspectæ. Prima est ad Theophilum, non Alexandriæ, sed Cæsareæ Episcopum, ut primus error sit in inscriptione. Inchoat vero cum verbis Leonis primi Epistola 53. juxta veterem ordinem, habetque plura loca ex eodem Leone desumta. Secunda Epistola est ad universos Africæ Episcopos, & iterum incipit cum verbis Leonis primi Epist.4. *Semper enim in æterno consilio Dei, mansit humani generis*, &c. habetque locum Isaiæ 24. ex versione S. Hieronymi. Victori successit Zephyrinus.

VII. *Liber Tertulliani ad Scapulam.*

A num.V. ad XV. Liber Tertulliani ad *Scapulam* Proconsulem Africæ scriptus, dum persecutio adversus Christianos flagraret, & ea jamdiu durasset. Nam *Vigellius Saturninus primus in Africa gladium in nos egit*, inquit Tertull. in eo libro cap.3. Hunc secutus est *Minucius Firmianus*, de quo mentio in Actis SS. Perpetuæ & Felicitatis. Minucium excepit *Hilarianus*, de quo sermo est tam in Libro ad Scapulam, quam in

lau-

(a) Tertul. ad Scapul. cap. 3.

ci impetum fecissent, hæc habet (a): *Doleamus necesse est, quod nulla civitas impune latura sit sanguinis nostri effusionem. Sicut & sub Hilariano præside, cum de areis sepulturarum nostrarum acclamassent: Areæ non sint. Areæ ipsorum non fuerunt, messes enim suas non egerunt*: ac post nonnulla alibi relata, hæc de Præsidibus: *Possumus æque & exitus quorumdam Præsidum tibi exponere, qui in fine vitæ suæ recordati sunt deliquisse, quod vexassent Christianos. Vigellius Saturninus, qui primus hic gladium in nos egit, lumina amisit. Claudius Herminianus in Cappadocia, cum indigne ferens uxorem suam ad hanc sectam transisse, Christianos crudeliter tractasset, solusque in prætorio suo vastatus peste, cum vivus vermibus ebulisset: Nemo sciat, ajebat, ne spe gaudeant Christiani. Postea cognito errore suo, quod tormentis quosdam a proposito suo excidere fecisset, pene Christianus decessit. Cæcilius Capella in illo exitu Byzantino, Christiani gaudete, exclamavit. Sed & qui videntur sibi impune tulisse, venient in diem divini judicii.*

XI. Rursum vero multorum Præsidum, qui jussi persequi Christianos dissimulassent, ac mitius cum eis egissent, subdit, exempla, sic dicens (b): *Quanti autem Præsides & constantiores & crudeliores dissimulaverunt ob hujusmodi causas? Ut Cincius Severus, qui Thisdri ipse dedit remedium quo modo responderent Christiani ut dimitti possent. Ut Vespronius Candidus, qui Christianum quasi tumultuosum civibus suis satisfacere dimisit. Ut Asper qui modice vexatum hominem, & statim dejectum, nec sacrificium compulit facere; ante professus inter Advocatos & Assessores, dolere se incidisse in hanc causam. Pudens etiam missum ad se Christianum, in elogio concussione ejus intellecta, dimisit, scisso eodem elogio; sine accusatore negans se auditurum hominem, secundum mandatum.*

(b) Ibid. cap. 4.

Præsides mansuetiores erga Christianos.

Hæc omnia tibi & de Officio suggeri possunt, & ab eisdem Advocatis, qui & ipsi beneficia habent Christianorum, licet acclament quæ volunt: nam & cujusdam Notarius, cum a Dæmone præcipitaretur liberatus est, & quorumdam propinquus, & puerulus. Et quanti honesti viri (de vulgaribus enim non dicimus) aut a dæmoniis, aut valetudinibus remediati sunt? Subdit mox de Severo Imperatore, qui a Christiano homine oleo curatus esset, sed de ea re nos superius. XII.

Christianorum beneficia erga omnes.

Demum admonet, ut cesset inquirere, quantum enim periculum foret, omnes, qui essent Carthagine, Christianos velle perquirere, ac de iisdem quæstiones exercere, indicat his verbis (c): *Quid ipsa Carthago passura est decimanda a te, cum propinquos, cum contubernales suos illic unusquisque cognoverit, cum viderit illic fortusse & tui ordinis viros & matronas, & principales quasque personas, & amicorum tuorum vel propinquos vel amicos? Parce Carthagini, si non tibi: parce provinciæ, quæ visa intentione tua, obnoxia facta est concussionibus & militum & inimicorum suorum cujusque*: Hæc idcirco, quod cum semel innotuisset Præsidem Christianos persequi, mox omnes Gentiles, effuso agmine, in eos magno furore impetum facere, prædari, atque necare solerent. Cæterum haud extingui persecutione Christianam religionem, sed ex ea fœcundo germine propagari potius, his ad calcem positis verbis declarat: *Nec tamen deficiet hæc secta, quam tunc magis ædificari scias, cum cædi videtur. Quisque enim tantam tolerantiam spectans, ut aliquo scrupulo percussus, & inquirere accenditur quid sit in causa: & ubi cognoverit veritatem & ipse statim sequitur.* Hæc ipse. XIII.

(c) Ibid. c. ult.

Quanto periculo Proconsul Christianos exagitaret.

Porro hoc anno cœptam in Africa persecutionem, quo hæc scribebat Tertullianus, certum est; nec amplius vivente Severo, quievisse nullum est dubium; nam se- XIV.

In aliis quoque Provinciis sævitur in Christianos.

PAGIUS laudatis Actis. Præter hos Tertullianus ibidem cap. 4. meminit quatuor aliorum Proconsulum, qui sæviente persecutione in Africa fuerant, nempe *Cincii Severi*, *Vespronii Candidi*, *Asperi* & *Pudentis*. Quare *Scapula*, qui post illos Africam administravit, nonnisi sub persecutionis fine in eam Provinciam missus. Scaliger in Animadversionibus Eusebianis pag. 220. existimat, Librum ad Scapulam post mortem Caracallæ compositum fuisse, quod Tertullianus cap. 4. postquam nominavit *Proculum* Christianum Severo Imperatori charum, ait: *quem & Antoninus optime noverat, lacte Christiano educatus*. Quæ verba neminem sanæ mentis putat Scaliger de Antonino Caracalla vivente scribere Tertullianum potuisse. Possinus in Notis ad Passionem SS. Perpetuæ & Felicitatis, Scaligeri sententiam laudat, additque, *Holstenium* autumasse Librum ad *Scapulam* sub *Macrino* scriptum, & a Macrino Clericos vexatos testari Sulpicium Severum, qui tamen de Maximino, non vero de Macrino loquitur. Sed, ut pateat Viros adoctissimos falli, Tertulliani locus integer hic recitandus: *Ipse Severus pater Antonini Christianorum memor fuit. Nam & Proculum Christianum Euhodiæ Procuratorem, qui eum per oleum aliquando curaverat, requisivit, & in palatio suo habuit usque ad mortem ejus: quem & Antoninus optime noverat lacte Christiano educatus.* Ex quibus verbis liquet quidem, Proculum jam demortuum, quando Liber ad Scapulam publicatus est; sed inde recte non inferri posse, Severum & Antoninum, qui eodem tempore regnarunt, e vivis tunc excessisse; id quidem recte de Severo dici posset, si Antoninus nonnisi post ejus mortem imperasset, sed cum in consortium Imperii adscitus fuerit, existimandum, Tertullianum utroque Imperatore adhuc vivente, hunc Librum in lucem emisisse, idque ipso fine Imperii Severiani. Ex his porro liquet, martyrium SS. *Perpetuæ & Felicitatis* anno CCIII. contigisse, anno sc-

ſequenti anno promulgato ab ipſo Severo Imperatore in Chriſtianos edicto, ſævius ipſa furere cœpit. At quod hoc anno a Scapula Proconſule agi cœptum eſt; mandato addito, ab aliis quoque Africæ provinciæ Præſidibus eſt ſeverius actitatum. Idem enim Tertullianus (*a*), cum ſcriberet ad eum pro Chriſtianis libellum, de his quæ alii Præſides agere inciperent, tradit his verbis: *Nunc a Præſide Legionis, & a Præſide Mauritaniæ vexatur hoc nomen, ſed gladio tenus, ſicut a primordio mandatum eſt animadverti in hujuſmodi. Sed majora certamina, majora ſequuntur præmia; crudelitas veſtra, gloria eſt noſtra:* Hæc ibi. Sed quod dicit, A primordio hoc mandatum; certum eſt ex his quæ dicta ſunt, id non a Severo Imperatore, verum a Plautiano factum eſſe, liberas abſentia Principis nacto habenas Imperii: qui nomine læſæ majeſtatis tum Romæ, tum alibi immanem Chriſtianorum carnificinam exercuit. Hæc eadem autem perſecutione urgente (ſed quo potiſſimum anno, incertum eſt) idem Tertullianus ad martyres (*b*) in carcere conſtitutos egregiam orationem conſcripſit, qua inter multa hæc ibi etiam enumerat mortis genera, quibus Chriſtiani frequentius affici ſolerent, cum ait: *Timebit forſitan caro gladium gravem, & crucem excelſam, & rabiem beſtiarum, & ſummam ignium pœnam, & omne carnificis ingenium in tormentis.* At de martyribus in Africa paſſis dicturi ſumus inferius opportuniori loco. Jam ad alia interea divertamus, quæ hoc eodem ferme tempore facta eſſe noſcuntur.

(*a*) *Tertul. ad Scapul. c.4. in fin.*

(*b*) *Tertul. ad Martyr. c. 4.*

Mortis diverſa genera.

XV. De Symmachi interpretatione.

Severi ſiquidem temporibus factum eſt (licet annus certus deſcribi nec valeat) ut poſt Aquilam Ponticum atque Theodotionem Symmachus novam divinæ Scripturæ interpretationem ediderit; quam fuiſſe duplicem teſtatur S. Hieronymus (*c*), qui de eodem Symmacho ait, nequaquam interpretando reddidiſſe verbum ex verbo, ſed ſententias ex ſententiis, & ſenſum ex ſenſu. Fuiſſe Symmachum genere Samaritam, auctor eſt Epiphanius (*d*), qui de eo hæc ſcribit: *Hic ex numero ſapientum qui ſunt apud eos, cum non reperiſſet fidem apud propriam gentem, principatus ſtudio ægrotans, & contra propriam tribum indignatus, accedit ad Judæos, & fit proſelytus, ac circumciditur ſecunda circumciſione:* Quo modo autem id fieri ſoleat docet. Verum S. Hieronymus hunc fuiſſe ex Chriſtiano Ebionitam, ſæpe (*e*) teſtatur. Intulit hanc interpretationem ad communem Eccleſiæ utilitatem una cum aliis in ſua Hexapla Origenes, hancque poſt Aquilæ verſionem poſuit, ac poſt eam quæ erat Theodotionis. At de his alias agemus inferius.

(*c*) *Hieronym. in Hierem. c. 32.*

(*d*) *Epiph. de menſur. & ponderib.*

(*e*) *Hieron. in Apolog. adverſ. Ruff. præfat. in Eſdr. & in Job.*

XVI. Symmachiani & Patriciani hæretici.

Apud pleroſque antiquos auctores mentio habetur de Symmachianis hæreticis, non quod a Symmacho interprete deriventur (nam id quidem apud neminem teſtatum reperi) ſed quod fuerit germen Marcionis quidam Symmachus, a quo Symmachiani; prout ea quæ Philaſtrius (*f*) ſcribit ſignificare videntur; licet a Patricio quodam Symmachum inſtitutum fuiſſe tradat. De utroque enim hæc narrat, ac primum de Patricio in hæc verba: *Patriciani a Patricio quodam, qui fuit Romæ, dicti ſunt; hi carnem hominis non a Deo factum aſſerunt, ſed a diabolo arbitrantur. Hanc etiam contemnendam, & modis omnibus abjiciendam decernunt, ut etiam ultro quidam de eis ſibi mortem conferre non dubitarint. Symmachiani diſcipuli iſtius, * eadem ſentientes in omnibus, non ſperantes judicium, vitiis ſæcularibus & carnalibus concupiſcentiis prædicant ſerviendum.* Sed diverſi generis Symmachiani illi eſſe videntur, qui apud Ambroſium (*g*) ita deſcripti habentur: *Omnis credens in Chriſtum, & obſervans legem factorum, male intelligit Chriſtum; ſicut & Symmachiani, qui ex Phariſæis originem trahunt; qui ſervata omni lege, Chriſtianos ſe dicunt, more Photini Chriſtum non Deum & hominem, ſed hominem tantummodo definientes:* Hæc auctor, quibus demonſtrat, diverſos eſſe hos Symmachianos a prioribus, majoremque habere cum Symmacho interprete convenientiam. Du-

(*f*) *Philaſtrius c. 63. 64.*

* *al.* contra

(*g*) *Apud Ambroſ. præfat. in epiſt. ad Gal.*

PAGIUS

ſc. ſecundo perſecutionis. Secundo, *Dodwellum* in Diſſert. XI. Cyprianica de Paucitate Martyrum, ubi arbitratur, perſecutionem Severi brevem fuiſſe, hallucinari: cum tot Proconſules, ea durante, in Africa fuerint. Liber Tertulliani *ad Martyras* compoſitus Carthagine graſſante perſecutione, ſicut & Liber *de Teſtimonio Animæ*. In 5. capt Lib. ad Martyras legitur: *Judicio denique non Proconſulis, ſed Dei ſuſtinet mundus.* Quare tunc Chriſtiani vexabantur. Tertullianus cap.3. Libri ad Scapulam ait: *Nam & Sol ille in Conventu Uticenſi extincto pene lumine adeo portentum fuit, ut non potuerit ex ordinario deliquio hoc pati poſitus in ſuo hypſomate & domicilio.* Obſervavit *Antonius Laloveræ*, die undecimo Aprilis anni CCII. novilunium eclipticum Uticæ in Africa, ut videre eſt apud Poſſinum laudatum. Verum Tertullianus non de hac eclipſi Solari, ſi tamen bene computata, ſed de aliqua alia intelligendus.

VIII. Symmachus ſeq.

Ad num.XV. & ſeq. Auctor Chronici Alex. ſub ſequentis anni Conſulibus ſcribit, illis temporibus *Symmachum* tertiam edidiſſe Scripturæ Sacræ interpretationem.

JESU CHRISTI ANNUS	ZEPHYRINI PAP. ANNUS	SEVERI IMP. ANNUS
204.	2.	10.

I. (a) *Spartian. in Severo.* Edictum promulgatur de persecutione.

DUcentesimoquarto Christi anno Severus Augustus, cum adhuc esset (ut testatur Spartianus *a*) in Syria, tertium iniit Consulatum, collegamque haboit Antoninum filium Augustum; quaodo de persecutione Christianorum promulgavit edictum, Judæosque circumcidi prohibuit. Id quidem Spartianus paucis narrat his verbis: *In Syria pater & filius Consulatum inierunt. Post hac, dato stipendio cumulatiore militibus, Alexandriam petiit. In itinere Palæstinis plurima jura fundavit. Judæos fieri sub gravi pœna vetuit; idem etiam de Christianis sanxit.* Hæc Spartianus. Eusebius (*b*) etiam atque S. Hieronymus (*c*) hoc anno decimo Imperatoris Severi excitatam hanc communem omnibus persecutionem affirmant. Vetitos per Severum atque Senatum Christianorum conventus affirmare quoqoe videtur Tertullianus (*d*), dum hæc habet in commentario de jejuoiis: *Nisi forte in Senatusconsulta & in Principum mandata coitionibus opposita delinquimus.* Quintam hanc Orosius (*e*) oumerat, Severus (*f*) autem sextam.

(b) *Eusebius in Chron. & lib.6. cap. 2.*
(c) *Hieron. in Script. Eccl. in Orig. cap. 54.*
(d) *Tertullian. in comment. de jejun. cap.13.*
(e) *Oros. lib.7. cap. 17.*
(f) *Sever. lib.2.*

Porro eo furore hæc persecutio grassari cœpit, ot jam omnes (quod dictum est) existimasent, Antichristi adventum appropinquasse. Quod quidem Eusebius (*g* dum agit de Juda horum temporum scriptore Ecclesiastico) narrat his verbis: *Eodem tempore Judas alius scriptor in septuaginta hebdomadas a Daniele descriptas commentarios edidit, inque illis temporum ordinem ad decimum annum Imperii Severi tradidit: qui etiam scriptor, propterea qaod persecutionis tumultus contra nos excitatus multorum mentes tam graviter perturbaret, Antichristi adventum, omnium ore atque sermone jactatum, jam tum appropinquare arbitratus est.* Movisse quoque videtur stomachum Severo ad persecutionem Fidelium exeitandam, quod iotelligeret, nobilissimam omnium Ægypti præfecturam Augustalem administrantem.

II. Antichristi putata adesse tempora.

(g) *Euseb. lib.6. cap. 6.*

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5695.

SÆC. III. Anno Urbis 955. Olymp. 245. an.2. A. C.202.

☉ 15. C. ☽ 13. P.28. Mart. Indict. 10.

JESU CHRISTI 202. *secund. Baronium* 204.

ZEPHYRINI PAPÆ 6.

SEVERI IMP. 10. CARACALLÆ IMP.5.

I. *Consules.*

[1] ANum.I. ad VIII. Coss. L. *Septimius Severus Aug.III. & Aurelius Antoninus Caracalla Aug.* Sumtus hic ab ntroque Imperatore Consulatus juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam, propter nempe Severi Decennalia, & Imperii Augustei Caracallæ Quinquennalia; utraque tamen in annum sequentem dilata, quod saltem de Severo negari non potest, ut tunc videbimus.

II. *Persecutio adversus Christianos.*

Persecutionem Severianam quamplurimos Martyres fecisse, ostendit Eusebius lib.6. cap.1. qui ait: *Cum Severus persecutionem adversus Ecclesias excitasset, per omnes quidem ubique locorum Ecclesias ab Athletis pro pietate certantibus, illustria sunt confecta martyria. Præcipue tamen Alexandria increbuerunt*, &c. Tum capite sequenti inquit: *Severo annum Imperii decimum agente, cum persecutionis ardentissimum flagraret incendium; atque innumerabiles martyrio coronarentur, Origenis animum adhuc admodum pueri tanta cupido occupavit martyrii, ut se periculis ipse objiceret.* Dodvvellus in Dissert. Cyprianica XI. de Paucitate Martyrum num.XLI. & sequent. perperam dicit, post VIII. Idus Apriles hujus Christi anni ortam esse persecutionem, quod ab eo

NOTÆ [1] COss. L. *Septimius Severus Aug. III. & Aurelius Antoninus Caracalla Aug.* Adde *Antonino* prænomen *Marci*. Inscriptiones plures ex Grutero & aliis collegit, & protulit ad hunc annum Relandus in Fastis. Unam tantum adferam ex Gruterianis pag. CCC. 2.

IMP. L. SEPTIMIO. SEVERO. PIO.
PERTINACE. AUG. III. ET
M. AURELIO. ANTONINO. AUG. COS.
P. R. C. A. DCCCCLIIII.

Aliam ex Fabretto pag.150. n.61. subjicio:

DEDICAVERUNT
VII. KAL. OCTOB. DUOB. AUOG.
SEVERO. III. ET ANTONINO
PIO. COS.

Adde aliam in ædibus Capitolinis n.72. in qua:

IMP. CAES. L. SEPT. SEVERO
PERTIN. AUG. N. III. ET. IMP.
M. AURELIO. ANTONINO. AUG. FIL.
COS.

In

Philippum jam Christianam redditum esse. Hic erat Eugeniæ pater, de qua superius facta est mentio ex Actis ejusdem Eugeniæ, quæ a majoribus fuisse recepta docuimus; licet aliqua illis accesserint, quæ corrigenda esse alias diximus. Ad hunc enim, qui jam Christianus & Christianorum studiosissimus erat a Severo Imperatore missa legitur epistola in hæc verba.

III. Litteræ Severi ad Philippum. *Qui nos quidem præcessit divinissimus Augustus, cum te sciret cultorem deorum, & honoris eorum studiosissimum, ipse quoque magnum tibi præbuit magistratum, & tamquam Regem potius, quam Præfectum elegit Præsidem Ægypti, nec te, quamdiu vixit ab eo jussit revocari magistratu, sed cum vitæ tempore tibi esse demensum. Nos autem tibi & hunc honorem consecravimus *, & non paucos alios adjecimus: sed hæc quam diu fuisti diis amicus. Quoniam vero nunc de te jactatum est in vulgus, quod in religione deorum sis mutatus, & proinde nec nobis bene velis jubemus, ut aut insistendo prioribus, in honore permaneas; aut si deorum cultum repudiaveris, cesses etiam gerere magistratum, quin etiam facultatum subeas ablationem*. Hucusque Severus ad Philippum.

* al. conservavimus.

Haud adeo mirum videri debet, tam diu Philippum in ejus muneris functione perseverasse; cum enim ea maximi omnium momenti esset Augustalis dicta præfectura quam veluti Romani Imperii obsidem sibi Augustus servaverat, nec quempiam Senatorum ad eam mitti debere sanciverat, sed ex equestri ordine aliquem virum optimum, qui nullas umquam principatus amore turbas ciere posset; nactus semel quempiam fidelissimum virum, ea præfectura dignum, Imperator haud facile dimovebat, quod paci & securitati Romani Imperii id expedire potissimum sciret, cum Ægyptii essent omnium studiosissimi novarum rerum, atque levissimi animi ad concitandas turbas & rebellandum. Sed hæc Dio pluribus (*a*). Quod autem ea epistola Severus dicat: *Te tamquam Regem potius quam Præfectum, elegit Ægypti Præsidem*, illud plane comprobat, quod in hæc verba scribit Tacitus (*b*): *Ægyptum jam inde a divo Augusto equites Romani obtinent loco Regum. Ita visum expedire pro-* IV. Ægypti præfectura qualis.

(*a*) Dio hist. Rom. lib. 51.

(*b*) Tacit. lib. 1.

PAGIUS eo die Imperii sui natali Tribunitiam Pot. X. inierit Severus: nam, ut in hoc Opere ostendo, persecutiones annis Decennalibus & id genus festis addictis a quocumque die vel mense indiscriminatim inchoatæ, quemadmodum & toto illorum annorum decursu urbes constructæ, templa ædificata dedicataque, & quæ ad Principis gloriam conferre censerentur, peracta. Immerito etiam ibidem a Viro doctissimo dictum: *Nec sane tantam fuisse, quantam innuit Eusebius Martyrum multitudinem, ex ipsa Eusebii Historia facile colligimus. Nec enim multos ille recensuit, nec vero admodum multos significat a se esse prætermissos*. Nam Catalogum Christianorum in hac persecutione pro Christi Fide occisorum, texere non debuit Eusebius, sed quod sui muneris erat, diligenter executus est, diserte docens, *innumerabiles* martyrio coronatos fuisse, nominatimque proferens athletas, qui in majori numero se existimatione habebantur. Gregorius Turonensis lib. 1. Hist. cap. 29. de S. Irenæo Lugdunensi Episcopo, qui in persecutione Severiana martyrium fecit, loquens ait: *Veniente persecutione, talia ibidem* (sc. Lugduni) *diabolus bella per Tyrannum exercuit, & tanta ibi multitudo Christianorum ob confessionem Dominici nominis est jugulata, ut per plateas flumina currerent de sanguine Christiano: quorum nec numerum nec nomina colligere potuimus. Dominus enim eos in libro vitæ conscripsit. Beatum Irenæum diversis in suo carnifex præsentia pœnis affectum, Christo Domino per martyrium dedicavit. Post hunc & quadraginta octo Martyres passi sunt, ex quibus primum fuisse legimus Vettium Epagatum*.

Nec est quod dicat Dodwellus, Gregorium non esse Auctorem coævum ac supparem. Is enim An- III.

NOTÆ In tubo plumbeo inter selectas Jo. Vignolii inscriptiones, pag. 315.

IMP. CAES. L. SEP. SEVERO. PIO. PERTIN.
AUG. N. III. ET. IMP. M. AURELIO
ANTONINO. AUG. III. COS.

Nota numeralis consulatus *Caracallæ* redundans est, cujus loco littera N. substituenda.
Antiquæ inscriptiones Etruriæ P. I. pag. 132.

SEVERO. III. COS.

Demum ara votiva *Herculi invicto* pro salute Imperatorum *L. Septimii Severi*, & *M. Aurelii Antonini*, detecta ad Lateranum, ac edita & illustrata A. D. 1733. a Rudolphino Venuto, in cujus latere hæc leguntur:

DEDIK. IDIB. SEPT.
SEVERO. III. ET. ANTONINO. AUGG.
NN. COS.

Spartianus in Severo cap. XVI. *Deinde quum Antiochiam transisset, data virili toga filio majori, secum eum consulem designavit, & statim in Syria consulatum inierunt*. Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Severo III. & Antonino*.

provinciam aditu difficilem, annona fæcundam, superstitione ac lascivia discordem, & nobilem, & insciam legum, ignaram magistratuum domi retinere. Hæc ille. Sed de Augustali Ægypti præfectura in Notationibus (a) ad Romanum Martyrologium pluribus actum est.

(a) *Rom. Martyrolog. die 22. Octobr.*

V. Severus igitur haud æquo animo ferre potuit, Christianum hominem tam insignem, tantique ponderis gerere magistratum, qui nutu posset universum Imperium commovere; nec putavit in reliquo posse Imperatori fidelem esse, qui deorum Romanorum desertor esset effectus. Quod ergo sic Ægypti Præfectus a cultu patrio ad Christianos defecisset, totamque rursus Ægyptum ejusdem religionis hominibus refertissimam sciret; ne in amovendo eum a magistratu aliquis tumultus oriretur, ipsum cum filiis in Ægyptum profectionem instituisse putamus; licet aliam causam, nempe visendi Ægyptum, prætexuisse visus esset, de qua sic Spartianus (b): *Jucundam sibi peregrinationem hanc propter religionem dei Serapidis, & propter novitatem animalium vel locorum fuisse Severus ipse postea semper ostendit.* Porro ut sibi Ægyptiorum conciliaret animos, auctor est Dio (c) concessisse Severum, ut non amplius equitem Romanum, sed Senatorem Præfectum Augustalem haberent Ægyptii. Sed & Antoninus Augustus, Severi filius (ut idem auctor tradit) eosdem Ægyptios inter Romanos Senatores allegit. At de Philippo Augustali præfecto jam cœptam prosequamur historiam.

Severus proficiscitur in Ægyptum.

(b) *Spartian. in Severo.*

(c) *Dio histor. Rom. lib. 52.*

VI. His illum ab Imperatore acceptis litteris morbum simulasse, tradunt Acta: cum sic decumbens, secreto quæ supererant sibi facultates erogavit in pauperes, ad martyrium eo modo præparans sibi viam. Ex quibus quid ad Severum ipse rescripserit, de cultu Christianorum spectando immota animi sui sententia, facile est conjectari: cum Severus e vestigio, qui illi succederet, Terentium miserit. Sed quod Lætum Eusebius (d) nominat, idem fortasse Terentius Lætus dictus est. Hic cum Alexandriam pervenisset, nihil antiquius habuit (puto ex Severi voluntate) quam ut Philippo necem inferret; quod cum minus libere exsequi sibi liceret, ob populi in eum studia; clanculum rem aggressus, missis domum sicariis sic occidit. Sed ne Philippi cædes in invidiam novi Præsidis redundaret (ut composita res erat) idem Præses sicarios detrusit in carcerem; quos demum, populi sedato tumultu, ex Severi rescripto libere abire jussit. Claudia autem ejus uxor orbata viro, una cum Eugenia filia ac ceteris liberis Alexandria recedens, Romam regressa est. Hic finis Philippi, cujus dies anniversaria Idibus Septembris in Ecclesiasticis antiquis (e) tabulis descripta est.

Lætus successor Philippi.

(d) *Euseb. lib. 6. c. 2.*

Philippi martyrium.

(e) *Martyrolog. Rom. eo die.*

VII. Sed in Actis illud corrigendum, quod dicitur, factum fuisse Episcopum Alexandrinum. De eodem quoque hallucinati sunt (f), qui putarunt hunc eumdem fuisse cum Philippo Imperatore. Quod vero Eusebius, de martyribus in Ægypto passis agens, nullam de Philippi hujus martyrio mentionem habuerit; inde fortasse accidit, quod cum necis ipsius causa præteriit; quod enim a sicariis clam occisus esset, nec publica aliqua, quæ sciretur, Christiani nominis confessio præcessis-

(f) *Cedren. in Maximino.*

Quæ corrigenda in actis de Philippo.

PAGIUS Antiquitates Ecclesiæ Lugdunensis perspectas habebat, per aliquod tempus ea in urbe moratus cum Nicetio Episcopo Lugdunensi avunculo suo, Actaque Martyrum quæ ad nos non pervenerunt, viderat. Quod si Dodwellus solis Scriptoribus coævis aut supparibus stare velit, neque Gregorium, neque alios Auctores qui res ante sua tempora gestas descripsere, testes adhibere debet. Cui eum se se legi non astrictum existimo. Sed, ut argumentum Dodwelli ab Eusebii silentio petitum magis evertatur, observandum cum Florentinio in Admonitionibus præviis ad Martyrologium Hieronymianum admonit. 3. falli Viros doctos, qui existimarunt, *Eusebium* nihil aliud de Martyribus scripsisse, quam quod in ejus Historia prostat. Nam Collectionem de Martyribus sejunctim ab Historia composuisse manifeste liquet, tum ex lib. 4. cap. 14. ubi de *S. Pionio* lectorem plura cupientem ad proprium Opus de Veterum Martyriis relegat; tum lib. 5. cap. 20. ubi de *Apollonio* Senatore agit. Petierat a Gregorio Magno Eulogius Alexandrinus, *cunctorum Martyrum gesta, quæ pia memoria Constantini temporibus, ab Eusebio Cæsariensi collecta erant:* Sed S. Pontifex respondit, extare tantum Romæ Codicem, *in quo nomen, locus & dies passionis* indicaretur. Volumen itaque & quidem amplum, Eusebius de Martyribus elucubrarat. Vide plura hac de re apud Florentinium citatum. Quid mirum itaque si paucos in Historia Eusebius Martyres meminet, cum peculiare Opus de illis composuisset?

IV. Historia Eusebii ex Chronico Alex. lucem accipit. In eo sub Consulatu Caracallæ Aug. II. & Getæ Cæsaris anno ducentesimo quinto gesto dicitur: *Horum Consulatu Severus Alexandriam ingressus Christianos persequi cœpit; ex quibus multi ab Alexandria & Ægypto Augustamnica Thebaidem usque, pro Christo cæsi occubuere.* Ubi quæ sub primo Caracallæ Consulatu, præsenti nempe anno, contigere, ad secundum ejus Consulatum perperam revocantur. Ex Herodiano enim, Dione, & Spartiano liquet, Severum ex Oriente anno sequenti reducem, illuc amplius non rediisse. Præterea Spartianus in Severo cap. 17. ubi dixit, Severum cum Caracalla filio in Syria Consulatum iniisse, præsenti videlicet anno, subdit: *Post hoc dato stipendio cumulatiore militibus, Alexandriam petiit. In itinere Palæstinis plurima jura fundavit. Judæos fieri sub gravi pœna vetuit. Idem etiam de Christianis sanxit.* Eo igitur tempore, quæ Auctor Chronici Alexandrini narrat, perpetrata sunt. Eusebius in Historia, postquam paucis verbis persecutionis initium insinuavit, fuse & de industria differit de iis, quæ Alexandriæ acta; Auctor vero Chronici Alex. loquitur tantum

Persecutio Alexandria gravissima fuit.

fiffet, ab eo prætermiffus effe videri poteft: cum alioqui permulta majoris quoque momenti ab eo (ut in fingulis fere annis videre eft) effe filentio prætermiffa, nullum fit dubium.

VIII. Sed quæ ipfe de iis quæ tunc acciderunt in Ægypto, fcriptis memoriæ prodiderit, hic opportune reddamus: *Poftquam* (a) inquit, *Severus acerbam & gravem contra Ecclefias perfecutionis tempeftatem excitaverat, tametfi a Chrifti athletis viriliter propietate certantibus ubique pene gentium præclara martyrii & infignia certamina conficiebantur; tamen Alexandria multo maxima eorum frequentia & multitudine omnino abundavit. Ex Ægypto enim & univerfa Thebaide egregii præ cæteris Chrifti pugiles delecti, eo tamquam ad maximum & celeberrimum ftadium, in quo pro Dei amore ftrenue decertarent, amandabantur, qui quidem ob patientiffimam tolerantiam, quam in variis tormentorum & mortis generibus oftendebant, coronis cæleftibus & flofculis plane eximiis contextis a Deo benigne redimiti funt. In quorum numero fuit Leonides, Origenis pater; qui capite tandem abfciffo, filium tum admodum adolefcentem poft fe orbum reliquit:* Hæc de Leonide Eufebius, qui & apud Suidam (b) Epifcopus fuiffe legitur. Quid vero ad eum, cum ob Chrifti confeffionem detineretur in carcere, fcripferit Origenes, hortans eum ad fubeundum martyrium, agereque conftantiffime; & qualis ac quantus ejufdem adhuc adolefcentuli fuerit martyrii fufcipiendi ardor accenfus, ufque adeo ut vix a matre multis artibus potuerit cohiberi; idem Eufebius (c) defcribit his verbis, ab ipfo aufpicatus perfecutionis exordio.

(a) Eufeb. lib.6. cap. 1.

De Martyribus Ægyptiis.

De Leonide martyre.

(b) Suid. in ver. Orig. 2.

(c) Eufeb. lib.6. cap. 2. 3.

IX. *Ea quidem certe, quæ ab ipfis (ut dicitur) incunabulis ab Origene gefta funt, videntur digna, quæ pofterorum memoriæ commendentur. Nam cum Severus jam decimum Imperii fui annum ageret, & Lætus Alexandriæ & reliquæ Ægypti præfecturam obtineret, & Demetrius nuper tum poft Julianum ibidem Ecclefiarum Epifcopatum adeptus fuiffet, & perfecutionis ardor quotidie magis magifque incenderetur, & ferre infiniti coronis decorarentur martyrii; tantus amor, tantaque martyrii cupiditas animum Origenis, cum adhuc valde tenera effet ætate, occupavit, ut prope fe ultro offerret periculis, & alacri ac propenfo ftudio in certamen infiliret, irrueretque. Ac jam parum aberat, quin per martyrium vitam deferuiffet; nifi mater, divina quadam & cælefti providentia, quæ illum ad maximam plurimorum utilitatem fervabat incolumem, impulfa, enixe ejus cupiditati ad necem adeo incitate percurrenti obftitiffet. Ipfa enim verbis primum fupplex orabat, ut materni erga fe amoris mifericordiam caperet. Ubi autem eum, cum jam intelligeret patrem prehenfum carcere cuftodiri, cupidius ad mortem properantem animadverteret (toto enim impetu & animi conatu tum ad martyrium ferebatur) omni ejus veftitu clam ablato, & in interiores quofdam ædium receffus abdito, domi eum manere neceffario coegit. Ifte autem, cum ardens illa præter ætatem ad martyrium propenfio magis magifque inflammaretur, adeo ut quiefcere non poffet, ad patrem, ubi aliud nihil agere liceret, litteras, quibus eum ad martyrium impelleret, mifit; in quibus eum his fere vocibus adhortatus eft: Obfirma te pater, martyrium fortiter fuftine, nec aliud quicquam noftra caufa molire.* Hæc Eufebius, qui & de paterno olim ftudio in reprehendendo puerum magna ingenii vi fe pennis Icariis in fublime nimium efferentem, ac de aliis quæ ad ejus puerilem educationem & fcientiarum difciplinam fpectant, hæc fubdit:

Origenia pueritia.

Origenis defiderium fubeundi martyrium.

X. *Omnium autem ante liberalium artium & politioris doctrinæ ftudium, eum facris litteris inftituendum exercendumque tradidit; ac fententias aliquot, quas ei cum ad verbum edifcendas, tum memoriter coram ipfo recitandas præfcripferat, ab illo in dies fingulos exegit. Iftud vero munus non animo invito puer obiit; immo vero attentiffimo ftudio fuas in eo defixit cogitationes, adeo ut non fatis ei videretur, fimplices, apertos, & tamquam in proclivi pofitos facrarum litterarum fenfus eruere, fed aliquid altius perve-*

Origenis primordia eruditionis.

PAGIUS tum de perfecutione Alexandrinorum, quam ideo præfenti anno cœptam fcribit, quando nempe Severus in eam urbem ingreffus eft. Quare certum videtur, Auctorem Chronici Alex. ficut Severi Alexandriam ingreffum, & Alexandrinorum perfecutionem cum anno Chrifti CCV. male copulavit; fic anno præcedenti perperam fcripfiffe, Chriftianos vexatos fuiffe, Eufebius lib.6. cap.7. loquens de Juda Scriptore Chriftiano, qui fub Severo vixit, hæc habet: *Eodem tempore alius quoque Scriptor Judas de feptuaginta apud Danielem feptimanis differens, ad decimum ufque annum Imperii Severi fupputationem perducit. Qui etiam decantatum illum Antichrifti adventum jam tum imminere exiftimabat. Adeo commota tunc adverfus noftros perfecutio multorum animos vehementer conturbaverat.*

V. Ad num.VIII. & feqq. Ex dictis liquet, S. Leonidem Origenis patrem, currenti anno martyrium fubiiffe, idque X. *Kal. Maias*, ut in variis Martyrologiis ab Henfchenio & Papebrocio in ejus Vita die XXII. laudatis, legitur. Male tamen ab utroque fcriptum, Leonidis martyrium, quod Alexandriæ contigit, ad annum ducentefimum circiter quartum revocandum, quæ Mariani Scoti fententia fuit. Nam in Chronologia Origeniana ab Eufebio minime difcedendum.

Martyrium S. Leonidis.

VI. Eufebius lib.6. cap.2. de Origene ait: *Patre martyrii coronam adepto, ipfe cum matre & parvulis fratribus, numero fex, orbus relictus eft,* annum

Origenis ætas.

vestigare, & jam in ea ætate interiores & magis reconditas intelligentias curiose elicere voluerit; usque eo, uti patri nonnihil negotii facesseret, dum accurate sciscitabatur, quid hæc vel illa Scripturæ divinitus inspirata sententia vellet indicare. Unde pater, quamquam specie & vultu illum coram reprehendere præsetulit, admonens ne quid supra ætatis suæ captum, neque ulterius quam apertus Scripturæ sensus ferebat, indagaret; tamen animus illius tacitus apud se explebatur jucundissima voluptate, & maximas Deo omnium bonorum auctori agebat gratias, quod fuisset pro sua clementia & bonitate dignatus, eum talis filii patrem efficere. Jam vero puero dormienti illum sæpenumero adstitisse, ejusque pectus stragulis denudasse ferunt; atque illud, perinde ac si sacer Dei spiritus eidem ipsum sibi tamquam templum consecrasset auguste & cum reverentia osculatum esse; seque pro tali prole beatum & felicem existimasse. At cujus ætatis Origenes esset cum orbatus est parente, hoc scilicet anno, idem mox sic

(a) Euseb. l.6. c.3. subdit (*a*): *Origenes cum vix adhuc decimumseptimum ætatis suæ annum complevisset post patris martyrium una cum matre & aliis sex fratribus minoribus natu orbus relictus fuit:* Hæc de Leonide & Origene Eusebius. Cætera autem, quæ tum de Origene, tum de ejusdem discipulis in Ægypto martyrium passis idem auctor conscripsit, opportunius sequenti anno enarrabimus.

XI. At non gladio tantum, sed & lingua ipsi Gentiles, qui erant Alexandriæ, Fideles persequebantur: jactantes nimirum, Christianos esse genus hominum non solum cæteris diis, sed suo ipsorum Deo, quem colunt, invisos; quippe, qui velit suos tot tantaque pati, nec eis morientibus suppetias ferat, & alia ejusmodi: adversus quos hæc Clemens (*b*), qui his temporibus docebat Alexandriæ: *At (inquiunt) si Deus vestri curam gerit; cur patimini persecutionem, & morte afficimini? An ipse vos eis tradit? Nos autem non sic existimamus velle Dominum, ut in casus incidamus; sed prophetice prædixisse ea quæ essent eventura: fore scilicet ut propter nomen ejus pateremur persecutionem; ut occideremur, ut suspenderemur. Quamobrem noluit nos pati persecutionem, sed ea quæ passuri sumus, prius significavit, per eam quod sint ventura prædictionem, exercens ad tollerantiam, qui promisit hæreditatem. Quamquam non soli, sed cum multis supplicio afficimur. At illi (inquiunt) cum sint malefici jure luunt pœnas. Ergo vel inviti nobis justitiam suo testimonio tribuunt, qui injuste propter justitiam punimur:* Et paulo post: *Quamvis autem non faciamus injuriam, tanquam tamen injuriam facientes non intuetur judex. Neque enim nostra novit, neque vult scire; quodam enim inani præoccupato, abripitur præjudicio; quocirca etiam judicatur. Nos ergo persequuntur, non ut qui nos esse injustos deprehenderint, sed quod nos vitæ humanæ injuriam facere existiment, eo quod simus Christiani; & ipsos, inquam, qui sic vitam instituimus, & alios, quos adhortamur, ut vitam degant similem. Cur autem (inquiunt) cum vos persequuntur, nihil vobis affertur auxilii? Quid enim (quod ad nos quidem attinent) nobis fit injuriæ, cum morte dissolvamur ituri ad Dominum, & veluti ætatis vitæ sustinentes mutationem? Si autem sapuerimus, eis gratias habebimus, qui præbuerint occasionem celeris migrationis, testimonium feramus propter dilectionem:* Hæc & alia Clemens; qui his temporibus haud segniter laboravit, sed ad Gentes scripsit luculentam orationem, qua de falsitate deorum Gentium accuratissime disputavit; ac demum, ut ad Christum venirent, omnes vehementer hortatus est.

(b) Clem. Alex. Strom. lib.4.

Clemens Alex. pro Christianis agit.

XII. Rescriptum Severi Romam missum adversus Christianos.

Cum autem generale adversus Christianos Severus edictum promulgasset, speciale etiam rescriptum dedit Romam, quo jussit, ut Urbanam gerens præfecturam cognosceret de illicitis collegiis, nempe de Christianis conventibus, ne cogi ea sineret. Partem enim ejusmodi Severi rescripti Ulpianus (*c*) his verbis recitat: *Divus Severus rescripsit, eos etiam qui illicitum collegium coisse dicantur, apud Præfectum Urbis accusandos.* Cætera autem quæ ad Severi persecutionem spectant, dicemus inferius annis singulis, rationi semper temporum ex instituto inservientes.

(c) l.1. in fin. ff. de offic. Præf. Urb.

Chri-

PAGIUS *annum agens ætatis septimum decimum.* Quare cum Leonides anno currenti martyrium fecerit, & Origenes septuagesimo ætatis anno obierit, liquet, hunc anno centesimo octogesimo quarto in lucem prodiisse, præsenti anno decimum septimum ætatis jam absolvisse, annoque ducentesimo quinquagesimo tertio e vivis excessisse; cum Eusebius, qui in iis, quæ Origenem spectant, accuratissimus est, testetur, hunc paulo antequam Gallus & Volusianus interficerentur, quod anno CCLIII. accidit, ex hac vita migrasse. Vir clarissimus Daniel Huetius, qui magno labore Origenis Vitam & Opera explicavit, ideo Origenem anno CLXXXV. natum scribit, quia mortem ejus in annum CCLIV. confert. Verum Galli & Volusiani interitus ab anno CCLIII. minime removendus; annique septuaginta, quos Eusebius Origeni tribuit, incompleti intelligendi. Valesius in Animadversionibus Eusebianis Origenis natale cum anno Christi CLXXXII. non bene illigavit; sic enim Leonides occisus non esset Origene XVII. ætatis annum agente; nec Origenes paulo ante mortem Galli & Volusiani e vivis excessisset; quod tamen in dubium revocari non debet. Quare Eusebius citatus negligit menses aliquot quibus Origenes supra annos XVII. moriente patre natus erat.

I. Consulatus suffecti numerari cœpti.

CHristi anno ducentesimo quinto, Plautianus Sillanus secundum & Geta Cæsar creati sunt Consules. Quo anno primum a Severo factum est, ut Consulatus suffecti eum ordinariis numerarentur; sicque ea ratione Plautianus, qui suffectum egerat Consulatum, hoc anno creatus Consul ordinarius, secundum Consul positus sit. Quod quidem Dio (a) in Romanorum historia testatur his verbis: *Octavius tametsi antea Consularibus ornamentis decoratus fuerat; non tamen factus Consul, suum Consulatum secundum nuncupavit. Idque in simili re ab omnibus deincept usque ad nostra tempora servatum est. Primus enim omnium Severus Imperator cum Plautiano honores Consulares tribuisset, cumque deinde in Senatum adscriptum, cum Consulem postea faceret, iterum Consulem esse dixit; idque exemplum alii deinde secuti sunt*: Hæc Dio: quæ a nobis idcirco posita sunt, quod horum ignoratione multæ possunt in Fastis Consularibus suboriri difficultates.

(a) Dio l. 46.

II. Severus triumphat de Parthis.

Quibus sane Consulibus Severus Imperator una cum filiis ex Ægypto Romam rediens, de Parthis aliisque debellatis nationibus amplissimum triumphum duxit: erogatisque in milites Prætorianos & populum tot aureis, quot imperasset annis, nempe decem, Decennalia sui Imperii celebravit; hoc quippe anno explevit decennium, atque undecimum auspicatus est annum: hæc Herodianus (b) atque Dio (c). At nec de Severo illud omittendum; hoc ipso anno, quo ejus potestas Tribunitia secundum annos Imperii habetur undecies repetita, ipsi arcum ejus triumphi ex Senatusconsulto fuisse erectum; insuper ab eo Pantheon, quod Trajani tempore ictum fulmine conflagrarat, in pristinum splendorem restitutum: quæ omnia inscriptiones in ipsis horum operum frontibus incisæ testantur: quas, ut

(b) Herod. l. 3.
(c) Dio in Severo

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5696.

SÆC. III. Anno Urbis 956. Olymp. 245. an. 3. A.C. 203.

☉ 16. B. ☽ 14. P. 17. April. Indict. 11.

JESU CHRISTI 203. *secund. Baronium* 205.

ZEPHYRINI PAPÆ 7.

SEVERI IMP. 11. CARACALLÆ IMP. 6.

I. *Consules, & Decennalia Severi Imp.*

[1] AD Num. I. & seq. Coss. *L. Fulvius Plautianus*, & *P. Septimius Geta*. Card Norisius in literis ad me datis observat, Onuphrium in Fastis cognomen *Silani* male Plautiano attribuere, uti & Septimii nomen. Plautianus enim L. Fulvius Plautianus dicendus, ut liquet ex Spartiano in Severo cap. 6. uti legitur, *Plautianum ad occupandos Nigri liberos misit* Severus. Idem vero Historicus in Pescennio Nigro cap. 6. eamdem rem recitans, ait: *Severus Heraclium ad obtinendam Bithyniam misit: Fulvium autem ad occupandos adultos Nigri filios*, ubi *Fulvium* vocat, quem in Vita Severi *Plautianum* appellarat, quam sententiam Card. eruditissimus magis confirmavit, postquam a Toinardo Viro clarissimo Nummum e Gaza Regia descriptum accepit, in quo *Plautilla* Augusta, Plautiani filia in antica parte dicitur, ΦΟΥΛΒΙΑ ΠΛΑΥΤΙΛΛΑ CEB. id est, *Fulvia Plautilla Augusta*. Plautianus itaque Plautillæ pater e Fulviis, non vero e Septimiis oriundus, ut docte deducit Card. Norisius, tum ex præcedenti, quam ex multis aliis Nummis Græcis Plautillæ, qui in Cimelio Regio asservantur. Geta Plautiani Collega, non Geta Cæsar Severi filius, ut existimavit Baronius, qui & Plautianum perperam Silanum vocavit, sed Geta Severi Imperatoris frater, ut certo constat ex duobus Getæ Cæsaris Nummis apud Mediobarbum, in quibus is dicitur PONTIF. TR. P. IIII. COS.

NOTÆ [1] COss. *L. Fulvius Plautianus*, & *P. Septimius Geta*. Relandus *Plautianum II.* consulem statuit. Vide Fontaninum de antiquitatibus Hortæ, lib. I. cap. III. pag. 40. Fasti Idatiani: *Plautiano II. & Geta*. Vindebonenses: *Plautiano & Geta*. Prosperi Chronicon: *Geta & Plautiano*.

Septimius Geta, Plautiani collega, est Septimii Severi *frater*, non filius, qua de re præter Pagium, Norisius etiam in Epochis Syro-Maced. Dissert. V. cap. III. & alii. Josephus Scaliger epist. CLXXVI. missam sibi a M. Velsero fuisse inscriptionem narrat, in qua *Geta iterum*, & *Plautianus iterum* consules legebantur. Putavit Scaliger, hujusmodi lapidem cum Fastis pugnare, ac in eo designari aut *Antoninum II. & Getam II. aut Getam I. & Plautianum I.* consules. Velserus huic sententiæ non acquievit, datisque ad Scaligerum litteris *prid. id Maias* A. D. 1608. inter Velserianas epistolas num. XLVI. fassus est, se lapidi suo favere, qui *Septimium Getam II. & Plautianum II. Consules* præferebat. Inscriptio hæc, de qua Velserus, edita est a Matthia Friderico Beckio in monumentis antiquis operis Velseriani pag. 47. eamque exstare monet in ædibus Peutingeranis. In fine hujus inscriptionis legitur:

D. D. D. VII. KAL. SEPT.
GETA. II.
PLAUTIANO. II. COS.

Censet ibidem Beckius, hoc monumentum in rebus Augustæ Vindelicorum a Velsero prætermissum

perspicuas omnibus, & descriptas a plurimis, atque typis excusas, hic describere, otiosum putamus.

III. Interim vero persecutio semel cœpta, nequaquam cessavit; sed cum Romæ, tum alibi Præsides provinciarum de Christianis exercebant carnificinam. Ponitur ab Eusebio (a) hoc anno illustris confessio Alexandri, illius nimirum qui postea vivente Narcisso (ut dictum est) adscitus est in sedem Hierosolymitanam: Quod item ad eamdem persecutionem spectare videtur, mira quædam de Origene narrat Eusebius; nimirum qui anno præterito, quo pater eius Leonides martyrio coronatus est, relictus esset (ut vidimus) annum agens decimumseptimum, hoc anno, suæ videlicet ætatis decimooctavo publice profiteri cœpisse divinas litteras, atque adeo feliciter, ut complures ex suis discipulis promoverit ad martyrium. Rursum (b) de ipso scribit, ob proscriptionem bonorum paternorum egentem relictum, a locupletissima Christiana muliere domi exceptum fuisse. Magnamque insuper sibi ex eo comparasse laudem ait, quod prudentissime vitaret hæreticos; necessitateque etiam tunc compulsum, ac ardentissimo veritatis æstuantem zelo, ad docendum aperuisse ludum.

(a) *Euseb. in Chronic.*

Origenes docet Alexandriæ.

(b) *Euseb. lib. 6. c. 3.*

IV. Nam *cum* (inquit Eusebius c) *nemo jam Alexandriæ reliquus esset, qui ad populum in fidei principiis instituendum operam daret (omnes enim doctos terror & persecutionis minæ prorsus abegerant) nonnulli ex Gentibus Dei verbum audituri ad eum commeabant; quorum Plutarchum primum fuisse fertur, qui vita honeste & præclare transacta, mortem per beatum martyrium insigniter & gloriose oppetiit; secundum vero Heraclam germanum Plutarchi, qui cum præclarum vitæ, divinæ sapientiæ studio addictæ, & exercitationis piæ specimen apud illum dedisset, post Demetrium Alexandriæ Episcopatu donatus est. Origenes decimumoctavum suæ ætatis annum jam agebat, cum scholæ Christianæ institutionis præficiebatur: quo in munere exequendo, dum persecutionum violentia, Aquila Alexandriæ præfecturam gerente, vehementer ingravescebat, permagnos sane fecit progressiones. Quo quidem tempore etiam propter incredibilem humanitatem erga omnes sanctos martyres tum igno-*

(c) *Euseb. l. 3. c. 3.*

Origenis Discipuli.

PAGIUS COS. II. DES. III. P. P. Cum enim Geta Cæsar anno CCV. & anno CCVIII. Consulatum ordinarium gesserit, anno CCXII. quo a Caracalla fratre occisus, non Consul II. designatus III. sed Consul III. designatus IIII. in iis Nummis diceretur. Decennalia Imperator Severus dedit, ut liquet ex Nummo hujus Imperatoris apud Mediobarbum, in cujus postica legitur: VOT. SUSC. DEC. P. M. TR. P. XI. COS. III. P. P. Cernitur figura velata coram ara sacrificans. Tribunitiam Pot. XI. hoc anno *Idibus Aprilis* iniit Severus. Quare tempore legitimo ea Decennalia celebrata, licet Consulatus iisdem destinatus, anno præcedenti gestus fuerit. Vides interim *Plautianum*, qui omnia apud Severum poterat & Getam hujus fratrem, annum aperuisse, quia, ut sæpe dixi, annis hujusmodi solenniis addictis, viri illustriores Consules procedebant, quando Imperatores Consulatum non suscipiebant.

II. Caracallam Imperii Augustei, & Getam Imperii Cæsarei Quinquennalia edidisse existimo, quod de utroque insinuare videtur Spartianus in Severo cap. 14. ubi ait: *Getæ filio minori togam virilem dedit, majori Plautiani filiam matrimonio junxit.* Illud matrimonium præsenti anno peractum, ut superius ostendimus. Imperatores autem & eorum filii annis hujusmodi festivitatibus dicatis uxores ducere soliti. Præterea Mediobarbus Nummum Caracallæ refert inscriptum; ANTONINUS PIUS AUG. PONT. TR. P VI. in postica, INDULGENTIA AUGG. IN CARTH. S. C. id est, *indulgentia Augustorum in Carthaginem, Senatusconsulto.* Visitur Dea leone vecta, dextra fulmen, sinistra tympanum. Mediobarbus Cybelen interpretatur. Sed ea Dea cœlestis, quæ Carthagine colebatur, ut suo loco dicetur. In Decennalibus & id genus festis indulgentia & liberalitas Augustorum de more elucebat. Parte alia Geta Cæsar libera toga indu-jus.

Quinquennalia Caracalla & Geta.

NOTÆ sum fuisse, ac propterea putat, post ejus obitum erutum, aut aliunde in Peutingerianas ædes invectum. Ignoravit scilicet Beckius, Velserum de hoc lapide non semel mentionem fecisse in epistolis. Hinc ergo nos colligimus consulatum *suffectum*, *aut honorarium* antea, tum a *Geta* Septimii *fratre*, tum a *Plautiano* gestum designari, seu consularia ornamenta pridem illis collata. Septimius Severus C. A. D. 197. *Getam* fratrem *extulit*, ex Spartiano in vita cap. XIV. Herodianus lib. III. cap. XI. *secundum* Plautiani *Consulatum* commemorat. Dio vero lib. XLVI. pag. 311. habet, *Severum singulari* exemplo, *quum Plautiano honores consulares tribuisset, eumque in Senatum adscriptum, consulem faceret, iterum consulem dixisse, idque exemplum alios secutos esse, quod antea ab ipso Augusto factum fuerat*. De Plautiano *iterum consules*, ad *Prid. Idus April.* Ulpianus leg. II. in fine ad S. C. Tertull. Baronius A. D. 205. tum primum a Severo institutum fuisse scripsit, ut consulatus suffecti ordinariis numerarentur; sed Norisius in Dissertatione de votis Decennalibus, cap. V. pag. 98. ostendit, id ante more receptum, ex Suetonio in Vespasiano, cap. IV. ubi *Domitianus* consul XVII. scribitur, in quorum consulatuum numerum *sex* suffecti illius consulatus veniunt. *Septimius Severus* Aug. Consul ante imperium suffectus fuit cum *Apuleio* A. D. 185. anno tamen *primo imperii*, scilicet A. D. 194. Cos. II. signatur. Ibidem Norisius notat, *Plautianum* consulem suffectum non fuisse, sed accepisse ornamenta consularia, quod perinde est, ex Tacit. Histor. lib. I. ac *honorarium Consulem* fieri. De *privatis*, qui post gestum consulatum suffectum, illum repeterent in consulatibus ordinariis, vide Relandum in Fastis pag. 58. & 23. De *Cæsaribus* vero Pagium in Dissert. Hypatica cap. 5. pag. 7. & 14.

ignotos tum notos declaratam, & propensum de illis benemerendi studium, insignem cum primis & celebrem nominis splendorem apud omnes, qui fidem Christianam profitebantur, consecutus est.

V. Origenis tempore persecutionis officia.

Nam non solum iis, cum essent in vinculis, & ad postremam de illis pronunciatam a judice sententiam responderent, usque præsto fuit; verum etiam postea, cum sancti illi ad necem abducerentur, magna libertate loquendi usus est, & se libenti animo periculis objecit; usque adeo, ut cum jam audacter & fidenti animo adventaret, & ingenue ac libere osculo charitatis sæpe sanctos salutaret martyres, parum abesset quin Gentilium multitudo, quæ undique circumsistebat, tamquam ardentibus furiarum tædis exagitata, lapidibus eum concidisset; nisi dexteram divinæ gratiæ subito sibi adjutricem adeptus, mire & præter omnium opinionem aufugisset. Quin etiam propter ejus alacre ac valde promptum studium, propterque sermonis libertatem in verbo Christi divulgando declaratam iterum atque iterum; immo vix, aut ne vix quidem dici poterit, quoties eadem divina & cælestis gratia illum multorum insidiis appetitum liberaverit. Atque ab infidelibus ob multitudinem illorum qui sacræ fidei præceptis ab eo essent instituti, tanta tamque crudelis pugna erat contra ipsum suscepta, uti milites deligerent, qui clandestina coitione facta, ei in domo in qua morabatur, insidias collocarent. Sicque quotidie persecutionis æstus propter frequentiam eorum, qui ejus labore atque industria ad divinam & cælestem doctrinam aditum sibi patefactum habuissent, contra eum effervescebat; ut tota civitas Alexandriæ non amplius illum tenere tuerique potuerit; sed ubique vexatus exagitatusque domicilium subinde mutare cogeretur. Nec mirum sane eum tantam hominum frequentiam ad fidem convertisse, cum vitæ suæ actiones & officia valde admirabilia sincerissimæ & maxime ingenuæ sapientiæ documenta complecterentur. Nam (ut in proverbio) qualis ejus fuit oratio, tales fuere & mores; & quales mores, talis fuit & oratio. Hæc Eusebius.

VI. Origenis latebræ.

Quod vero idem dicat, Origenem hujus persecutionis tempore interdum aufugisse, de suis latebris, ipsemet Origenes citatur assertor. Recitat enim locum illum sincere Palladius (a), dum ait: *Quadam iterum virgo, nomine Juliana, in Cæsariensi Cappadociæ civitate scolasticissima esse & fidelissima dicebatur; quæ Origenem illum, qui multa conscripsit, Paganorum seditiones metuendo fugientem per biennium totum suscepit atque celavit, propriis ei sumptibus necessaria cuncta sufficiens, ac ministerio suo eumdem recreans. Qua ergo in vetustissimo quodam codice scriptis versibus legi, in hoc notatum erat Origenis ipsius manu: Hunc (inquit) librum inveni apud virginem quamdam, nomine Julianam, in Cæsarea civitate, dum apud ipsam laterem; qua illum ab ipso Simmacho interprete Judæorum se accepisse referebat.* Hæc Origenes apud Palladium in Lausiacis. Quæ certe non ad alia tempora quam ad Severi persecutionis sunt referenda; nam longe ante Maximini vel Decii persecutionem libri illi Symmachi reperti erant. Sed de acceptis a Iuliana Symmachi interpretatione, ejusdem Origenis quoque testificatione idem tradit Eusebius (b). Pergit vero dicere & alia plura de ejus eruditione, & institutæ vitæ ratione. Ac denique de ejus discipulis, qui sunt martyrium consecuti, hæc (c) subdit:

(a) Pallad. in Lausiac. c. 51.

(b) Euseb. l.6. c.14. in fin.

(c) Euseb. l.6. c.14.

VII. De Plutarcho atque Sereno & aliis Martyribus.

Origenes igitur cum talia vitæ ex sapientiæ præceptis divinitus institutæ exempla, his qui ad ipsum observandum oculos adjiciebant, proposuisset: merito quidem complures ex discipulis ad simile vitæ genus libenter amplexandum provocavit; ut jam etiam ex infidelium numero viri non plebeii, sed præstantes cum in omni genere litterarum; tum in philosophia vel maxime ad ejus disciplinam cupide raperentur. Qui quidem cum ejus sedulitate fidem & certam in verbo Dei persuasionem interiore mentis suæ recessu ingenue sincereque hausissent, in illo persecutionis tempore præclare se admodum & constanter gesserunt: unde multi eorum capti, beato martyrio finem vivendi gloriose fecerunt. Ex quorum numero ille primus erat paulo ante nominatus Plutarchus: quo ad mortem abducto, parum aberat, quin iste, de quo sermo instituitur, Origenes, dum illi in extremo jam vitæ suæ exitu adesset, a Plutarchi civibus (quippe qui causam mortis Plutarchi in eum transferebant) jam denuo interfectus fuisset. Cæterum perspicax Dei providentia illum etiam eo tempore e periculo eripuit. Post Plutarchum secundus ex Origenis discipulis martyr fuit Serenus: cujus in Christum fides, quam animo imbiberat, ignis incendio satis explorate

PAGIUS

tur. Quare sicut Caracalla anno, quo Imperii Cæsarei Quinquennalia edidit, togam accepit; ita & Geta Cæsar Quinquennalia cum toga virili copulasse videtur. Natus erat Geta anno Christi centesimo octogesimo nono, idque *sexto Kalend. Junias*, ut habet Spartianus in Geta cap.3. ideoque currenti anno decimum quintum ætatis annum, quo filiis Imperatorum toga virilis dari solita, ingressus est. Quanta magnificentia hæc Decennalia exhibita fuerint, describit Dio, qui aderat, lib.76. hincque quæ in aliorum Imperatorum Decennalibus & id genus festis fierent, conjicere possumus.

III. *Consulatus honorariis numerari cœpti.*

Dio lib. 46. ait: *Primus omnium Severus Imperator, cum Plautiano honores Consulares tribuisset, cumque deinde in Senatum adstrictum, Consulem*

rate probata fuit. Heraclides tertius martyr, & quartus Heron, ex eadem schola profecti: quorum uterque, prior dum adhuc catechumenus erat, posterior autem nuper jam baptizatus securi percussus fuit. Præterea ex eodem ludo alius a primo Serenus quintus athleta pro pietatis defensione, quam susceperat, pleno ore laudatur: cui post ingentem tormentorum perpessionem, fama est, caput cervicibus abscissum esse.

VIII. De Potamiæna & sociis Martyribus.

Ex mulierum numero, quæ erant ejus disciplina institutæ, Rhais adhuc catechumena baptismum (ut ipse Origenes quodam loco ait) per ignem consecuta, excessit e vita. Septimus inter istos numeratur Basilides, qui Potamiænam, multorum commendatione insignem, ad supplicium deduxit; de qua frequens & celebris sermo apud cives suos jam habetur; utpote quæ cum infinitas prope pugnas pro corporis pudicitia & virginitate, qua præ cæteris excellebat, contra insanos amatorum suorum impetus (in ea enim præter animi virtutes eximia præterea & integra corporis pulchritudo mira cum venustate elucebat) constanter sustinuit; tam multiplices & graves ærumnas pro fide Christi amore exhauriens, ad extremum post tormenta acerba dictuque horrenda, una cum matre Marcella, ignis incendio absumpta, mortem oppetiit. Ferunt quidem Aquilam (hoc enim judicis nomen fuit) postquam plagas universo illius corpori graves inflixisset, tandem ad corporis ignominiam & contumeliam libidinosissimis gladiatoribus illam se traditurum, interminatum: illam autem paulisper intra se meditatam, cum rogaretur quid sentiret, ejusmodi responsum dedisse, unde visa est illis aliquid impietatis (sic enim putabatur) manifesto elocuta. Atque e vestigio post definitivam de ea latam sententiam, Basilides unus ex satellitibus eam acceptam ad locum supplicii deducit. Simulatque autem multitudo ei molestiam facessere, & verborum petulantia insectari conabatur; hic eos, qui contumeliam ei faciebant, repulsos coercuit, & maximam clementiam summamque humanitatem in eam declaravit. Illa vero hominem pro illius erga se commiseratione vehementer amplexata, bono animo esse hortatur: nam ait se, simulac abiret e vita, a Domino suo veniam & gratiam pro eo efflagitaturam, & non diu post ejus in se merita justa remuneratione compensaturam.

IX. Dirum Martyrium Potamiænæ.

Hæc cum dixisset, pice ferventi per varia & diversa corporis membra ab imis pedibus usque ad capitis verticem sensim ac pedetentim diffusa, generosa atque excelso animo migravit e vita. Tale certamen ab hac percelebri & gloriosa virgine confectum fuit. Non longo temporis intervallo interposito, Basilides, cum satellites socii sui certa de causa jusjurandum ab eo exigerent, asseveranter affirmat, omnino sibi non licere jurare; Christianum enim se esse, & hoc se propalam fateri. Puto equidem exactum ab eo jusjurandum more Gentium: Jura per Herculem, vel quempiam alium deorum; ex quo sibi jurare non licere, ipse responderit: *At illi* (inquit) *primo eum etiamnum jocari putabant. Verum ubi illud constanter asseris, abducitur ad judicem; & coram illo intentionem confessus, in vincula conjicitur. Cumque fratres in Domino ad eum adventarent, causamque repentinæ & admirabilis hujus mutationis sciscitarentur, fertur respondisse: Potamiænam triduo post martyrium noctu ei astitisse, coronam ipsius capiti imposuisse dixisseque, se pro eo gratiam a Domino postulasse, postulatam obtinuisse; & Dominum, non longo tempore post, eum ad suam gloriam recepturum. Post illa, ubi fratres sigillum in Domino ei impertiverant, postero die securi percussus, præclara martyrii corona donatus est. Alii item complures Alexandriæ, iisdem temporibus, utpote quibus Potamiæna secundum quietem apparuisset, eosque fuisset impense ad Dei verbum amplexandum exhortata, frequentes ad fidem Christi accessisse commemorantur.* Hæc de martyribus Alexandriæ sub Severo passis Eusebius.

X. Ad id autem quod de Basilide carnifice ait per visum admonito, facto Christiano atque martyre, alludere videtur Origenes (a), cum agens contra Celsum hæc ait: *Irrideat licet Celsus quod dicetur, aut introductus ab eo Judæus; dicetur tamen, multos pæne invitos attractos esse ad Christianam religionem, spiritu quodam repente mutante intellectum eorum, ut pro verbo exoso ad id temporis non cunctarentur mortem appetere, post visiones oblatas ipsis vel dormientibus, vel vigilantibus. Multa enim talia vidimus; quæ si memorarentur dumtaxat gesta in nostra præsentia, cachinnum tollerent infideles, ratis nos quoque, sicut illos, de quibus male suspicantur, fingere. Testis autem est Deus no-stræ*

(a) Orig. contra Cels. l. 1.

Multi pæne inviti redditi Christiani.

PAGIUS *sulem faceret, iterum Consulem esse dixit. Idque exemplum alii deinde secuti sunt.* Hæc novitas horum Decennalium effectus. Sed cum Baronius Consules suffectos, ab his qui Consularibus tantum ornamentis decorati fuerant, non distingueret, existimavit usque ad currentem annum Consules suffectos in Fastis numeratos non fuisse; quo pacto Fastos Consulares non semel perturbavit. Itaque Consulatus suffecti ante hunc annum computari, nihilque novi nunc inductum, nisi ut Consules honorarii, eadem, qua suffecti, prærogativa potirentur, iterumque Consules dicerentur, si ad Consulatum ordinarium eos evehi contingeret: quo privilegio jam ab Augusto Consules suffecti gaudebant.

IV. Herodianus lib. 3. cap. 10. de Severo Imp. loquens,

ſtræ conſcientiæ, conari me non falſis narratiunculis, ſed variis exemplis commendare Jeſu doctrinam: Hactenus Origenes.

XI. De fuga in perſecutione ineunda.

Sed quod ab Euſebio dictum eſt, dum de Origenis ſcholæ inſtitutione ſermonem haberet, doctores Chriſtianos, qui publice divinas litteras Alexandriæ profiterentur, hac urgente perſecutione, ſibi ipſis fuga conſuluiſſe; illud haud prætermiſſe oportuit, diverſas eorum ſectas qui ſub Chriſtiana religione cenſerentur, de ſubeundo martyrio hoc perſecutionis tempore, diverſa iniiſſe conſilia. Qui enim legitimo germanoque Catholico nomine Chriſtiani dicebantur, vitam ſic inſtituerant, ut cum pro fide quam ſuſceperant, millies, ſi liceret, vitam profundere in voluntate haberent, tamen ex præſcripto Evangelii, latebris, vel fuga, juſta ratione, a furore perſequentium ſe ſubducerent; niſi Spiritus ſanctus privato quodam impulſu (ut de compluribus contigit) aliter faciendum eſſe iiſdem ſuaſiſſet. Nam & ipſe Origenes ex iis unus, in commentariis ſuis in Joannem (a), fugiendum eſſe perſecutionis tempora, tradit his verbis: *Hæc & his ſimilia ab eo ſcripta fuiſſe cenſeo, volente rem nos advertere, ne iracundius ac inconſideratius inſiliamus in certamen mortis pro veritate teſtimonium præbituri. Etenim honeſtum eſt quidem, ſi inciderit certamen pro confitendo Jeſu, confeſſionem non differre, neque tardare mortem pro veritate oppetere. At non minus quam hoc honeſtum eſt, tali tantæque tentationi occaſionem non dare, ſed omni modo vitare eam; non ſolum quia tantæ rei exitus incertus ſit nobis; verum etiam ne nos occaſio ſimus, ut magis peccatores magiſque impii evadant illi, qui nondum ſanguinem noſtrum quidem effudiſſe, rei facti ſunt; ſi, quæ in nobis ſunt facientes, declinaverimus eos, qui inſidias nobis ad mortem uſque moliuntur; ſed puniendi alioquin majore gravioreque pœna noſtri cauſa, ſi noſtri amantes, rebus illorum poſthabitis, expoſuerimus nos interficiendos, nulla nos neceſſitate urgente. Nam ſi etiam qui alicui occaſio peccati factus fuerit, is pœnas dabit ob ea quæ ſui cauſa peccaverit aliquis; quomodo non etiam pœnas daturus eſt, qui cum declinandi facultatem habeat, ut proditor ille Chriſtiani ſit nominis, & inſidiator cultus divini erga Jeſum, non declinaverit, immo potius concitaverit?* Hæc Origenes.

(a) Orig. in Joan. c. 31.

XII. Doctrina Clementis de fuga commendatur.

Qua ratione Clemens Alexandrinus, aliique præclariſſimi Chriſtianæ inſtitutionis doctores ibidem profitentes, haud turpiter hoc tempore fugam arripuiſſe dicendi ſunt. Ipſe enim Clemens hoc ipſo perſecutionis tempore (ut dictum eſt) Stromatum commentarios ſcribens, in eamdem cum Origene ſententiam hæc ait (b): *Cum autem Dominus dixerit (c), Quando vos perſecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam; non ſuadet fugere, tamquam malum ſit pati perſecutionem, nec ut mortem extimeſcentes jubet nos eam fuga declinare; vult autem nos nulli eſſe auctores, neque alicujus mali cauſæ adjutores, nec nobis ipſis, neque ei qui perſequitur, neque ei qui interimit; denunciat enim quodammodo, ut caveant. Qui autem non obedit, eſt audax, & temerarius, & inconſulte ſe in manifeſta pericula conjiciens. Si autem qui hominem Dei interimit, in Deum peccat; is quoque ejus cædis reus tenetur, qui ſe offert judicio. Is autem fuerit, qui non vitat perſecutionem, ſe capiendum præbens per audaciam. Is eſt, qui, quantum in ſe eſt, adjuvat improbitatem ejus qui perſequitur. Quod ſi etiam ipſe cauſam præbeat, feram plane irritet; ſimiliter etiam ſi præbeat aliquam pugnæ cauſam, vel damni, vel judicii, vel inimicitiarum, is occaſionem peperit perſecutionis. Et ideo juſſi ſumus nihil retinere ex iis quæ ad hanc vitam pertinent; ſed ei qui tollit pallium, præterea etiam dare tunicam; non ſolum ut non permaneamus obnoxii ullis animi perturbationibus; ſed etiam ne ea vindicantes, eos, qui in judicio contendunt, in nos reddamus efferatos, & per nos eos commoveamus, ut nomen maledictis appetant*: Hæc Clemens, de ſua fuga quodammodo apologiam inſtituens.

(b) Clem. Alex. Strom. lib. 4.

(c) Matth. 10.

XIII. Marcionitæ cupidi Martyrii.

At ne quis putet eum invide adoleſcentem carpere Origenem, ſeſe periculis interdum objicientem, inque medio eorum verſantem, atque alios mille modis ſe martyrio exponentes; ſed potius qui ſe eo nomine efferebant, Marcionitas hæreticos ſugillare voluiſſe, conſtat ex iis, quæ de iiſdem eodem libro ſic dixerat: *Dicimus autem nos quoque eos, qui de induſtria mortem quærunt (ſunt enim quidam non noſtri, ſed tantummodo nominis participes, qui quidem ſe ipſos magno ſtudio contendunt tradere, propter odium in Creatorem miſeri mortem cupientes) eos,* inquam

PAGIUS

Triumphus Severi & filiorum.

quens, ait: *Ipſe interea rebus ad Orientem ſic geſtis, Romam revertebatur, filios jam puberes ſecum adducens Urbem dein triumphans invectus eſt*. Ex Nummis Severi & Caracallæ ab Andrea Morellio, Viro clariſſimo, in *Specimine univerſæ rei Nummariæ antiquæ* exhibitis, & inter ſe collatis, liquet, Severum præſenti anno Romam advenaſſe. In Nummo Severi legitur: SEVER. P. AUG. P. M. TR. P. X. COS. III. in poſtica: ADVENT. AUGG. Cernuntur tres figuræ decurrentes, Severus nempe in medio, qui a dextra habet Caracallam, a ſiniſtra Geram. Severus Idibus Aprilis anni ſuperioris Tribunitiam Pot. X. ſuſcepit, quæ præſenti anno adhuc in curſu fuit. Nummus Caracallæ inſcribitur. ANTONINUS PIUS AUG. PONT. TR. P. VII. in

aver-

inquam, dicimus se ipsos prodere, absque ullo martyrio & testificatione, etsi publice puniantur: fidelis enim testimonii non servant characterem, qui eum, qui vere Deus est, non cognovere: vana enim morti se ipsos tradunt, sicut se temere in ignem injiciunt Indorum gymnosophistæ: Hæc & alia Clemens, qui dum ait eos in odium Creatoris hoc facere, proculdubio Marcionitas hos fuisse declarat; qui duo principia astruentes, & qui mali est, ipsum fuisse omnium Creatorem, ideo corpus & alia ab eo creata detestarentur; atque ita eis, ut a malo principio provenientibus, posse carere, in optatis haberent.

XIV. Montanistæ cupidi gloriæ martyrii.

Quod vero quidam magnæ æstimationis martyres inter Catholicos privato quodam impulsu divini Spiritus sese sponte martyrio obtulissent, eumdem sibi Spiritum temere vendicantes quidam hæretici, sese obtrudebant persecutoribus. Erant hi hac ex parte Marcionitis cognati ex Montano provenientes hæretici, qui alia tamen ratione nefas ducerent persecutionis tempore fugam captare, nec aliqua redemptione suæ ipsorum securitati consulere; cum alioqui ipso hæresis eorum exordio (ut dictum est auctore Miltiade *a*) nullus inter eos inventus sit, qui vel levem fidei causa persecutionem sit passus; immo ea iis unus Themison nomine, qui tenebatur in vinculis, ingentem pecuniæ vim obtulerit, ut eam quam oppigneraſset pro fide infamem vitam redimeret; quod superius ex Apollonio (*b*) recitavimus. Quamobrem ea fortasse de causa, quod Catholici suam ipsorum exprobrare illis solerent inertiam, Pseudoparacletus eos veluti œstro percitos ad martyrium postea impulit.

(a) *Apud Euseb. l. 5 c. 15.*

(b) *Apud eumdem l. 5. c. 17.*

XV. Porro insanias Montanistarum de non fugiendo, nec securitatem redimendo, Tertullianus in præceps semel infeliciter actus, edito de ea re commentario, validissime tutari conatus est, quo in primis eos taxat qui fugerent; ac subinde in eos, qui collata pecunia suam vexationem redimerent, invehitur acerbissime. Nam & in martyrem illum acuit dentem, qui sæpius fugerat, atque periculum redemerat; sed quod tandem martyrium consummasset, recipit inter martyres, sic dicens (*c*): *Si Deus voluerit, ipse me proteget; hoc potius nostrum est, stare sub Dei arbitrio, quam fugere sub nostro. Rutilius sanctissimus martyr, cum toties fugisset persecutionem de loco in locum, etiam periculum (ut putabat) nummis redemisset, post totam securitatem, quam sibi prospexerat, ex inopinato apprehensus, & Præsidi oblatus, tormentis dissipatus (credo pro fugæ castigatione) dehinc ignibus datus, passionem, quam vitarat, misericordiæ Dei retulit. Quid aliud voluit Dominus nobis demonstrare hoc documento, quam fugiendum non esse; quia nihil fuga profit, si Deus nolit?* Hæc & alia ipse impie admodum, Paracleto sane Montani afflatus, effatur; sicut (ut superius dictum est) cum in Romanos Pontifices illud contumeliæ intorquet jaculum (*d*): *In pace leones, in prælio cervos.* Cum etsi interdum fugerint; tamen (ut accidit de Rutilio) cum tenti sunt, magnæ constantiæ in subeundo martyrio specimen præclarum ediderint.

(c) *Tertul. de fuga, cap. 5.*

De Rutilio Martyre.

(d) *Tertul. de Coron. milit. cap. 1.*

XVI. De redimenda vexatione gentilium usu.

Ex iis autem, quæ idem auctor in eodem commentario memoriæ prodidit, videtur plane hac urgente sævissima persecutione a Catholicis illud excogitatum fuisse inventum, ut non solum redemptione martyrii privatim quisque sibi consuleret; sed etiam ipsæ Christianorum Ecclesiæ, ut quiete sibi liceret agere, & conventus agere, pecuniarum certam summam, tamquam tributum quoddam, Principi penderent. In quas oblatrans Tertullianus (*e*), hæc inter alia: *Parum denique est, si unus aut alius ita eruitur. Massaliter totæ Ecclesiæ tributum sibi irrogaverunt; nescio, dolendum, an erubescendum sit, cum in matricibus Beneficiariorum, & Curiosorum, inter tabernarios, & lanios, & fures balnearum, & aleones, & lenones, Christiani quoque vectigales continentur.* Idemque superius hæc de redemptione martyrii haud ante hæc tempora in usum recepta, sed recenter excogitata, testatur (*f*) his verbis: *Tanta quotidie ærario augendo prospiciuntur remedia censuum, vectigalium, collationum, stipendiorum, nec umquam usque adhuc ex Christianis tale aliquid prospectum est, sub aliquam redemptionem capitis & sectæ redigendis, cum tantæ multitudines nemini ignotæ fructus ingens meti posset.* Congerit multa, quibus hæc minus licere demonstret.

(e) *Idem de fuga, cap. 13.*

(f) *Ibid. cap. 12.*

XVII. Verum quod spectat ad redemptionem martyrii, id agi licite in Ecclesia, usurpatumque exemplo Jasonis (*g*), & aliorum Apostoli Pauli discipulorum, constat, qui data pecunia se redemerunt. Id ipsum

(g) *Act. 17.*

PAGIUS aversa parte: AACUS AUGG. S. C. Est arcus trium fornicum, qui hodieque Romæ visitur, sed adeo vetustate consumtus, ut vix agnosci possint effigies, inscriptusque est Severi & Caracallæ nominibus & titulis. Is Caracallæ Nummus præsenti anno percussus, & Tribunitia Pot. VII. ab anno centesimo nonagesimo septimo, quo Caracalla Imperator est destinatus, deducta. Quod cum non animadverteret Mediobarbus in præstantissimo suo Opere de Numismatis Impp. pag. 287. eum anno ducentesimo quarto illigavit. Cum itaque triumphalis ille arcus præsenti anno, quo Severus cum filiis triumphavit, erectus fuerit, illum Caracallæ Nummum eodem anno cusum, minime dubitandum. Notandum etiam in Nummo Severi legi, ADVENT. AUGG. cum duplici GG.

(a) Petr. Alex. can. 12.

ipsum nempe testatur & S. Petrus (*a*) martyr Episcopus Alexandrinus, sic dicens: *His enim qui pecuniam dederunt, ut ab omni improbitatis molestia omni ex parte remoti essent, crimen intendi non potest. Damnum enim & jacturam pecuniarum sustinuerunt, ne ipsi animæ detrimento afficerentur, vel ipsam etiam perderent, quod alii propter turpe lucrum non fecerunt, cum Dominus dicat* (*b*): *Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? vel quam commutationem dabit homo pro anima sua? & rursum* (*c*): *Non potestis Deo servire, & mammonæ. In his enim apparuerunt Deo servire, exosis, conculcatis, contemptisque pecuniis; & in eo compleverunt, quod scriptum est: Pretium redemptionis animæ hominis, propria divitiæ. Nam in Actis Apostolorum legimus, eos, qui pro Paulo & Sila Thessalonica trahebantur, datis multis pecuniis fuisse dimissos. Postquam enim ipsos propter nomen multum onerassent, & multitudinem magistratusque perturbassent: ab Jasone* (*d*), *inquit, & reliquis satisdatione accepta, eos dimiserunt. Fratres autem noctu protinus Paulum & Silam miserunt in Berœam.* Hucusque Petrus martyr, intelligens per Jasonis & aliorum satisdationem, pecuniarum largitionem factam esse.

Redemptionem martyrii licite fieri.

(b) Matth. 8.

(c) Matth. 6.

(d) Act. 17.

XVIII. Persecutio ex parte restincta.

Existimandum porro est, ejusmodi excogitato remedio mitigandæ persecutionis acerbitatis aliqua ex parte immensum illum Gentilium in Christianos furentium ardorem esse restinctum, non tamen cessasse penitus; tum quod non omnes eo remedio uterentur, nec ob inopiam uti possent, tum etiam (quod accidisse vidimus Rutilio martyri) quod iis, qui se redemissent, haud propterea tuto consistere licuisset, agentibus illis omnia pro arbitrio & animi voluntate.

XIX.

His quoque, puto, temporibus idem Tertullianus commentarium illum quem mente conceperat, cum scriberet de Corona militis, ubi ait (*e*): *Sed de quæstionibus confessionum*, nempe martyriorum, *alibi docebimus*; litteris commendavit adversus refragatores martyrii (hi erant Gnostici, de quibus plura superius) scribens Scorpiacum, nempe antidotum contra ictum scorpii, deque bono martyrii. Gnostici quidem, quibus in his (ut dictum est) Valentiniani manus dederant, quorum non erat exiguus numerus, his potissimum persecutionis temporibus perturbabant admodum Dei Ecclesiam, passim vagantes, atque docentes non esse subeundum martyrium (*f*): quod si fiat, dicebant contra Dei voluntatem fieri, cujus non esset voluntas mors peccatoris, satisque ab ipso consultum nostræ saluti morte sua; nempe, ne nos moreremur, ipsum mortuum esse. Hæc illi & alia id genus adglomerantes, multorum ruinæ & perditionis ministri erant: debiles namque & in fide infirmi, quamlibet oblatam occasionem martyrii vitandi captantes, a fide Catholica deficientes primo in hæreticæ pravitatis barathrum Gnosticorum præcipites incurrebant, inde in imam impietatis foveam mergebantur: eum ut Christiani (quod eo nomine censerentur) in quæstionem perinde ac ceteri a satellitibus ducti, prima instantia nomen negare, Christum dejerare, thus offerre, & quæcumque alia jussa essent, implere minime detrectarent. His malis cum alii adversus Gnosticos ac Valentinianos scribentes, tum Tertullianus occurrere, & multorum saluti consulere studuerunt. Probe quidem: nisi Cataphrygibus inhærens, in contrariam partem se concitatus impulisset, lineamque transgressus, de martyrio eadem quæ hæretici Marcionitæ & Montanistæ sapuisset, atque alios docuisset. Inter hæc duo extrema exitium pariter afferentia, medio tramite Catholica incedens Ecclesia, tum Gnosticos martyrium detestantes, tum Cataphrygas ac cum iis Marcionitas ad martyrium plus æquo trans limitem impellentes; pariter respuit atque condemnat.

(e) Tertull. de Coron. milit. c. 1.

Tertulliani Scorpiacum.

(f) Tertull. in Scorpiaco, cap. 1. 2. 3.

XX. Martyres passi in Africa.

Hoc anno, iisdem Consulibus Plautiano atque Geta, in antiquis Ecclesiasticis tabulis passa ponitur Carthagine sub Ruffino Proconsule S. Gundenis virgo, quæ fidei causa equuleo diu torta & ungulis lancinata, carcerisque pædore longo temporis spatio afflictata, constanti animo perstans in fidei confessione, demum gladio cæsa, magna gloria martyrium consecuta est. Apud Bedam vero & Adonem Getæ Consulis nomen librariorum vitio depravate est positum, dum loco Getæ

PAGIUS GG, licet Geta cum Severo Caracalla Romam venerit; quia nempe nondum usus ferebat, ut Cæsares in Nummis & Inscriptionibus, simul cum Augustis memoratis, Augusti & ipsi vocarentur. Contra vero in Nummis Philippi Junioris Cæsaris cum Philippo patre imperantis apud Mediobarbum pag. 349. habetur: M. IUL. PHILIPPUS NOB. CAES. in postica: PIETAS AUGG. vel, VIRTUS AUGUSTOR. ubi Philippus Junior, qui tantum Cæsar erat, Augustus dicitur ob conjunctionem cum patre qui Augustus erat. Ex quibus discimus, morem illum post Severi mortem introductum; discimus etiam, Decennalia & triumphos eodem anno exhiberi solitos, nisi ad hos agendos Imperatores Consulatum sumerent. Josephus Suaresius, Episcopus Vasionensis, mihi, dum viveret, amicissimus, triumphi Severi Anaglypha Romæ anno MDCLXXVI. publicavit.

Zeta Consul legitur. At Gundenis natalis dies agi antiquitus consuevit decimoquinto Kal. Augusti.

XXI. Martyres Mauritaniæ.

(a) Tert. de Anima, c.55.

Eadem quoque persecutione urgente, passæ sunt Tuburbi in Mauritania præclarissimæ re ac nomine, illustrissimæque martyres Perpetua ac Felicitas, nobiles fœminæ. Harum alterius, nempe Perpetuæ, meminit Tertullianus (*a*) in libro de Anima, dum cujusdam apparitionis ei factæ per visum meminit, dicens: *Quomodo Perpetua, fortissima martyr, sub die passionis in revelatione Paradisi solos illos commartyres suos vidit; nisi quia nullis rhomphæa Paradisi janitrix cedit, nisi qui in Christo decesserint?* Cum igitur Tertullianus ejus mentionem fecerit; plane erroris arguuntur, qui eam cum Felicitate passam referunt temporibus Gallieni; nam sub Severo & Antonino Augustis Tertullianus illam scripsit commentarium.

XXII. De Visionibus Perpetuæ Martyris.

Porro Acta ipsius Felicitatis & sociorum, ex quibus hæc a Tertulliano scripta sunt, quæ & a S. Augustino citantur, periisse videntur. In iis autem quæ summatim complexa habentur, hæc etiam de Perpetuæ visu narrantur: *Vidit Perpetua per visionem scalam auream usque ad cælum erectam, in dextera & læva cultris & gladiis plenam, adeo angustam, ut nonnisi unus & parvus per eam inter gladios ascendere posset. Subtus ad pedes ejus draco teterrimus, quem omnes volentes ascendere formidabant. Viditque Satyrum unum ex sociis per eam sursum ascendentem, ac socios invitantem ut ascenderent, nec draconem metuerent. Qua visione audita, omnes lætati sunt.* Hæc ex Actis ejus, ex quibus aliqua ab Augustino recitata habentur; nempe visio illa, cujus meminit in libro quem scripsit ad Vincentium Victorem de Anima (*b*), ubi hæc breviter tantum ait: *De conscriptis visionibus martyrum dicendum est aliquid; quoniam tu etiam inde testimonium habendum putasti: Nempe sancta Perpetua visa sibi est in somnis cum quodam Ægyptio in virum conversa luctari:* Hæc ipse.

(b) August. de Anima l.4. c.18.

XXIII. (c) August. de Anima l.1. c.10. & lib.3. c.9. De Dinocrate S. Perpetuæ fratre.

Ex iisdem rursum Actis idem tradit (*c*) recitari historiam de Dinocrate septenni puero ejusdem S. Perpetuæ fratre, qui vita functus, & pœnis obnoxius, ejusdem Perpetuæ precibus ex eis fuerit liberatus & æterna felicitate donatus. Rursus vero de eadem Perpetua alia sparsim recitat (quod enim amplissima illa Acta deperdita sint, fragmenta hæc colligere, haud otiosum esse putamus, vel ingratum fore lectori) ut illud de ejus ardentissimo subeundi martyrii desiderio, quod habet Augustinus in Psalmum quadragesimum septimum: *Quam multos parentes*, inquit, *filii prohibebant mori, sicut novimus, & legimus in passione beatæ Perpetuæ! Facta sunt ista: sed lacrymæ quantalibet, & quantolibet impetu fluerent, quomodo ardorem charitatis extinguerent?* Hæc ibi.

XXIV. Perpetuæ & Felicitatis socii Martyres.

At non ob id quod solius Perpetuæ tum Tertullianus, tum Augustinus interdum meminerint, passam eam seorsum quis putet; nam comitem habuit Felicitatem, & alios nempe Revocatum, Satyrum, Saturninum, & Secundolum; quorum ultimus quievit in carcere, reliqui traditi sunt bestiis. Porro una eademque die horum omnium natalitia celebrantur, Nonis Martii; de iisdem enim hæc alibi idem Augustinus (*d*): *Ante paucos dies natalitia celebravimus martyrum Perpetuæ & Felicitatis & comitum:* Signansque ipsos viros jure postea nominatos, hæc subdit: *Et cum tot ibi sint viri; quare istæ duæ præ omnibus nominantur, nisi quia infirmior sexus aut æquavit, aut superavit virorum fortitudinem? Una earum erat prægnans, alia lactans. Felicitas parturiebat. Perpetua lactabat. Sed tam diu hæc Perpetua lactavit, quamdiu acciperet ab illo pastore simul & patre buccellam lactis: qua accepta, dulcedo felicitatis perpetuæ eam fecit contemnere filium, spernere patrem, non inhærere mundo, perdere animum pro Christo. Felicitas vero, quæ sociam habebat Perpetuam, & parturiebat, & dolebat, objecta bestiis gaudebat potius, quam timebat.*

(d) Aug. de temp. barbar. c.5.

XXV. (e) Beda & Ado 7. Martii.

Illud insuper Perpetuæ concessum fuisse tradunt (*e*), ut in theatro expectando impetum vaccæ, mens ejus fieret extra sensum, ita ut impetum bestiæ nesciret, quem expectaret. De Felicitate autem illud: *Dum adhuc esset servanda in carcere, ut parturiret; quo una cum aliis martyrii coronam accipere posset, omnium sociorum precibus impetratum est, ut octavo mense pareret.* Hæc ex tabulis Ecclesiasticis a Beda pariter & Adone sunt recitata. Prægnantis enim pœnam differebat lex usque ad partum, æquissima plane, non tamen Romanorum originaria, licet ut Romanorum ab Ulpiano (*f*) J.C. recensita; quippe quæ ab Ægyptiis primo fuerat pro-

Prægnantis supplicium differendum.

(f) l. prægnantis ff. de pæn.

PAGIUS V. SS. Perpetuæ & Felicitatis martyrium.

A num. XXI. ad XXVII. Acta passionis SS. Martyrum Perpetuæ & Felicitatis, quæ Baronius periisse arbitrabatur, Holstenius Vaticanæ Bibliothecæ Præfectus in lucem edidit, quibus Henricus Valesius præfationem præfixit, in qua ostendit, SS. Martyres non apud *Tuburbum* Mauritaniæ, ut in Martyrologio Romano legitur, sed *Carthagine* passas esse, ut Prosper in auctiori Chronico, Beda in libro de sex Ætatibus, Rabanus in Martyrologio, aliique testantur. Nec est quod quis objiciat auctoritatem Augustini. Hic enim, cum *Tuburbitanas* Martyres dicit in Sermone XXXII. non Perpetuam ac Felicitatem, sed *Maximam*, *Donatillam*, ac *Secundam*, quæ imperante Valeriano & Gallieno martyrium fecerunt apud *Tuburbum*, tertio Kalendas Augusti, intelligit, ut ibidem ostendit Holstenius laudatus.

promulgata, a Græcis deinde accepta, a quibus Romani eam, sicut & alias complures, sant mutuati: de ea enim meminit Plutarchus (a) his verbis: *Ægyptiorum vero legem, qua gravida, donec pariat, in mortis carcere custodiri jubetur, nonne Græcorum quidam consulte vobis transcripsisse videntur?*

(a) Plutarch. de his qui sero a numine puniuntur.

XXVI. Certamen Perpetuæ & Sociorum.

Sed libet hic ea reddere, quæ his consentientia in antiquo Lectionario reperimus: *Pridie quam ducendi essent, Felicitas parturiens, dolens, atque vociferans, foris exaudiebatur. Cui Commentariensis insultans ajebat: Quomodo eras libens mortem suscipies, quæ pariens adeo perturbaris? Cui illa: Naturæ debitas pœnas naturali tantum virtute persolvo; supplicia autem, quæ subministrat impietas, divina gratia superabit. Sequenti die a judice jubentur martyres educi, & ignominiose, nudatis natibus, per vias atque plateas circumduci, ac tandem in theatrum feris objiciendi perduci. Tunc vaccæ objecta Perpetua, licet ab ea valide percussa esset, extra se rapta non sensit. Immittitur leo, qui Satyrum primo, ac deinde Perpetuam occidit. Post hæc Felicitas una cum Revocato germano producta, a leopardo ambo necantur. Sed Saturninus atque Secundolus illæsi divina voluntate servati tunc sunt, iidemque sunt revocati in carcerem; ubi Secundolus reddidit Deo spiritum, Saturninus vero gladio est decollatus. Collecta corpora omnium sunt sepulta in eadem civitate.* Hucusque ibi. Sed quod habetur Saturninus capite truncatus, a citatis auctoribus discrepat, qui affirmant ipsum cum aliis a bestiis occisum. Cæterum corpora sanctarum Perpetuæ & Felicitatis esse postea delata Carthaginem, atque in primaria basilica collocata, Victor (b) Uticensis affirmat.

(b) Victor de persec. Vand. l. 1.

XXVII. Martyres sub Severo.

Passus quoque habetur, hac eadem persecutione urgente, Zoticus Episcopus Otrenus in Armenia, cujus dies anniversaria in tabulis (c) Ecclesiasticis vigesima prima Julii est conscripta. Meminit ejus laboris adversus Montani sectatores suscepti Apollinaris, nosque supra retulimus. Hallucinatur Nicephorus (d), qui eum presbyterum, non Episcopum nominat; nam idem qui supra Apollinaris (e), Episcopum dicit ex vico Comana in Armenia oriundum; jam enim his temporibus satis dilucide distinctum erat nomen Episcopi a presbytero. In Ægypto quoque inter alios martyres Serapion, qui vivus combustus est, illustris habetur; aliorum vero nomina exciderunt. Celebratur (f) ejus natalis die decimatertia Julii, tam apud Græcos, quam Latinos, ut illorum Menologium & Romanum Martyrologium significant, passumque tradunt sub Aquila Præfecto. Sub hac eadem persecutione passum constat in Gallia Andeolum subdiaconum, Polycarpi discipulum, ab eo cum aliis (ut dictum est) in Gallias amandatum. Extat præclara ejus memoria in tabulis Ecclesiasticis die prima Maji his verbis: *In Galliis, in territorio Vivariensi, beati Andeoli subdiaconi, quem S. Polycarpus una cum aliis ab Oriente misit in Galliam ad prædicandum verbum Dei. Hic sub Severo Imperatore spinosis fustibus cæsus, demum ense ligneo (ad majorem pœnam) capite in quatuor partes in modum crucis conscisso, martyrium consummavit.*

(c) Martyrol. Rom. ea die.

(d) Niceph. l. 4. c. 23.

(e) Apud Euseb. lib. 5. c. 25.

(f) Roman. Martyrol. ea die.

Eodem plane tempore mirificus ille sanctus Irenæus Episcopus Lugdunensis, Galliam, quam mirifice doctrina illustravit, nobilitavit & sanguine. Exciderunt Acta passionis ejus; hæc tantum de eo reperimus; nempe ejusmodi sub Severo excitata persecutione, ejusdem Imperatoris jussu circumdatam militibus Lugdunensium civitatem, omnesque in ea repertos Christianos gladiis obtruncatos; cum præcipue pastor illorum omnium Irenæus quæsitus est ad necem, quem acerrimis tormentis cruciatum, ac tandem occisum Zacharias presbyter sepelivit. Qui enim olim eam Legatus administraverat (ut auctor est Spartianus g) provinciam, ipse Severus Imperator, probe noverat Lugdunensis Ecclesiæ sub Præsule Irenæo constantiam; & quam sciret non minis flectendam, nec blanditiis molliendam, ferro mox statuit excidendam, in eam crudelius quam in alias sæviendo. Quoto autem Severi anno martyrium subierit Irenæus, nobis est hactenus incompertum. Putamus equidem ipso a se indictæ persecutionis exordio Severum, quod exploratiores Fideles in ea positos habuisset, in eos gladio agi primum omnium præcepisse. XXVIII.

Irenæi Episcopi Martyrium.

(g) Spartian. in Severo.

Quod vero ad Irenæi lucubrationes pertinet, earum Eusebius (h) post alia de eo narrata meminit, dicens: *Verum enimvero præter opera & epistolas Irenæi, quæ jam demonstratæ sunt, extat liber illius, brevissimus ille quidem, summe tamen necessarius contra Gentiles, qui de Scientia inscribitur. Alius item memoratur, quem fratri cuidam, Marciano nomine, dedicavit; in quo Apostolicæ prædicationis rationem & modum exponit. Accedit his liber de Variarum rerum dispositione, in quo tum epistolæ ad Hebræos, tum libri Sapientiæ Salomonis mentionem facit, certaque testimonia ex iisdem deprompta citat. Tot sunt igitur Irenæi opera, quæ ad nos nostrumque notitiam pervenerunt.* Hucusque Eusebius, qui superius de scripto ab eo commentario adversus hæreses meminit, deque epistola ad Florinum, & alia ad Blastum, ad Victorem alia, atque alios Ecclesiarum Episcopos (i): recenset eosdem commentarios quoque S. Hieronymus (k). XXIX.

(h) Euseb. l. 5. c. 25.

(i) Euseb. eodem l. 5. c. 19. 24.

(k) Hieron. de Scrip. Eccl. in Iren.

Porro horum omnium omnis libri quin- XXX.

que adversus hæreses elaborati supersunt, cæteris magno detrimento deperditis; immo & hi ipsi longa oblivione sepulti diutius permanserunt; adeo ut nec in Galliis, neque in Urbe, vel alibi, licet sedulo perquisiti, reperiri potuerint, ut S. Gregorius (a), ad Ætherium Episcopam scribens, testatur his verbis: *Gesta vero vel scripta beati Irenæi, jam diu est quod sollicite perquisivimus; sed hactenus ex eis inveniri aliquid non valuit.* Hæc Gregorius ad Ætherium Episcopam Viennensem, sanctitate celebrem, ea avide perquirentem. Caruisse eis videtur Cassiodori quoque bibliotheca, quod nulla de ipsis apud eum mentio habeatur. Quamobrem existimamus, quod Græce iidem scripti fuerint, penes Græcos esse inventos, nam Theodoretus in dialogis eosdem frequenter citat. Fuisse autem Irenæum doctrinarum omnium accuratissimum exploratorem, tum Tertullianus (b) prædicat, tum a Patribus omnibus commendatur. Videas equidem in ipso Apostolicæ doctrinæ imaginem effulgere; quod enim a Polycarpo acceperat, & ille a Joanne illibate ipse custodiens communicavit Ecclesiæ. Quamobrem jure S. Hieronymus (c) eum Apostolicorum temporum hominem nominat (licet multos post annos ab Apostolis vixerit) quippe qui ipsum vultum Apostolicum in omnibus redderet.

(a) Greg. l. 9. epist. 50.

S. Irenæi libri adversus hæreses diu latuerunt.

(b) Tert. lib. contra Valent.

(c) Hier. epist. 29.

JESU CHRISTI ANNUS 206.	ZEPHYRINI PAP. ANNUS 4.	SEVERI IMP. ANNUS 12.

I. Plautianus occiditur.

Ducentesimosexto Christi anno, Chilone Septimio secundum, & Annio Libone Coss. Lucius Septimius Plautianus, socer Antonini Imperatoris, qui anno septimo gesserat Consulatum, quique (ut dictum est) absente Severo magnam in Christianos persecutionem excitaverat, quos non Romæ tantum, sed & in Africa & Mauritania acerbissime insectatus fuerat, occiditur, generi sui Antonini Augusti insidiis appetitus (ut auctor est Dio) quod re vera ipse utrique Imperatori cædem per Centurionem Saturninum machinatus esset (ut testatur Herodianus (d)) sed verius, divino numine Christianum sanguinem ulciscente. Qualis autem quantusque fuerit ejus casus, quantamque admirationem attulerit universis, ex Dione (e) hæc narrante, eodemque cuncta spectante ac admirante, audiamus & primum illud: *Cum orator, qui Constantem accusavit, multa dixisset, atque illud in primis, cælum ruere citius posse, quam Plautiano damnum a Severo inferri. Quibus rebus atque aliis, quæ sunt ejusdem generis, dicente illo, fides haberi po-*

(d) Herod. l. 3.

(e) Dio in Severo.

PAGIUS SÆC. III. Anno Urbis 957. Olymp. 245. an. 4. A.C. 204.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5697.

☉ 17. AG. ☽ 15. P.R. April. Indict. 12.

JESU CHRISTI 204. *secund. Baronium* 206.

ZEPHYRINI PAPÆ 8.

SEVERI IMP. 12. CARACALLÆ IMP. 7.

I. Consules.

[1] Ad num. I. Coss. *Fabius Cilo II. & M. Annius Libo*, ex Inscriptione Onuphriana. In Fastis etiam Theonis Cilo cum numerali nota editur.

Ad

NOTÆ [1] Coss. *Fabius Cilo II. & M. Annius Libo*. Nomen *Septimini* Ciloni addit Relandus, at *Septimiani* est in Doniana inscriptione a nobis allata A. D. 193. ut & *Lucii* prænomen, quod habetur apud Gruterum pag. CCCCVI. 9.

L. FABIO. M. F.
GALER. SEPTIMINO
CILONI. PRAEF. URB.
C. V. COS. II.

Figlina in ædibus Capitolinis:

....RO. II. ET LIBON. COS.

Boldettus lib. 1. cap. XIX. num. 22.

L. FAB. CIL. M. ANN. LIB. COS.

In Gudianis habetur, at mendose, ut reor:

DEDICAVIT. XV. KAL. OCTOBR.
M. FABIO. CHILONE. ET L. LIBONE
COS.

Vide inscriptionem Græcam apud Gruterum pag. CCCCVI. 10. Fabrettum pag. 494. Censorinum de die natali cap. XVII. & Spartianum in Caracalla.

Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Cilone*, seu *Chilone*, & *Libone*.

poterat merito; cum Severus audacter nobis, qui una judices eramus, confirmasset; non posse ullum malum a se Plautiano accidere. Non tamen perpetuo floruit Plautianus, sed aliquanto tempore post occisus est, & cunctæ statuæ ejus dissipatæ sunt. Addit prodigia, & inter alia cometem Romæ ante obitum ejus per dies multos visum.

II. Humanæ miseriæ exemplum.

At de ejus immensis divitiis & summa amplitudine, ex quibus, in exemplum humanæ conditionis, in imum atque miserrimum omnium statum prolapsus est, hæc idem auctor paulo post, cum agit de nuptiis filiæ & Antonini Augusti: *Is* (inquit) *tantum filiæ suæ dedit, quantum Reginis quinquaginta satis fuisset*: ac inferius: *vere enim Plautianus magnus, vel summus potius erat; ita ut populus aliquando diceret in Circo: Quid tremis? Cur palles? Tu quidem certe plus quam tres viri possides. Significabant autem tres viri, Severum cum duobus filiis Antonino & Geta. Pallebat vero Plautianus & tremebat semper, cum propter rationem victus quam instituerat, (gulosissimus quippe erat) tum propter spem, metumque futurarum rerum.* Addit Antoninum Imperatorem adhibuisse Evodum educatorem suum (cujus diximus meminisse Tertullianum *a*) qui una cum Centurione & aliis Plautianum Severo Imperatori cædem machinantem calumniose deferent; licet Herodianus nihil ex composito factum, nullamque fallaciam vel technam intercessisse tradat. *Sic itaque* (inquit Dio) *Plautianus, nostra memoria omnium hominum potentissimus, quem magis quam ipsum Principem metuebant omnes, quique spe multo majore elatus fuerat, a genero interficitur, eque Palatio projicitur in viam: quamvis tandem elatus jussu Severi & sepultura affectus est.* Additque ejus filium & filiam, Plautum & Plautillam, in Lyparim insulam fuisse relegatos, ibique tandem ejusdem Antonini jussu occisos; cum interim vitam traduxissent calamitosam, magno metu, & necessariarum rerum inopia. Quin etiam Plautiani nomen abolitum, & ubicumque scriptum reperiretur in lapideis tabulis vel aliis, abrasum, deletum, expunctumque fuisse plane indicat vetus (*b*) inscriptio monumenti filiæ ejus, nurus Severi, conjugis Antonini, & alia (*c*).

(*a*) Tert. ad Scapul. c. 4.

(*b*) Habet Smet. fol. 67. n. 1.

(*c*) Apud eumdem fol. 24. n. 3. & fol. 22. n. 4.

III. Dat pœnas Plautianus effusi sanguinis Christiani.

Hic finis Plautiani Christianorum hostis infensissimi & perniciosissimi; quo sublato, persecutio etsi non penitus ablata, saltem moderationem non mediocrem accepit. Quem non Romanum, sed Afrum genere, Severi municipem, ex humili fortuna in sublime evectum, damnatorum bonis fuisse insigniter locupletatum, tradit Herodianus (*d*). Sed quorum, quæso, damnatorum, nisi magna ex parte Christianorum nobilium Senatorum, quos sub Commodo, tempore pacis Ecclesiæ, Christiana religione initiatos fuisse diximus? Sed idem quoque hæc de ejus mentis tumore addit: *Quacumque incederet, adeo trux & horribilis erat, ut non modo non adiretur a quoquam, sed etiam qui fortuito occurrebant, ab eo averterent oculos; quia anteambulones aliquot, quacumque iter faceret, denunciabant, ne quis in proximo consisteret, neve illum contueri auderet, sed averterent universi oculos, terramque despectarent*: Hæc ipse, aliaque multa de ejus fastu, arrogantia, atque sævitia.

(*d*) Herod. l. 3.

IV. Ludi Sæculares.

Eodem quoque anno celebrati sunt Romæ Ludi Sæculares; de quibus hæc Herodianus (*e*): *Vidimus item sub illo quosdam omnis generis ludos cunctis editos theatris, simulque supplicationes & pervigilia ad formam Cereris initiatorum. Sæculares hi tunc appellabantur, celebrati (ut aiunt) decursu trium spatio ætatum. Siquidem Urbe tota atque Italia præcones ibant convocantes omnes ad ludos, quos nec vidissent hactenus, nec visuri postmodum forent.* Sed de iisdem ludis Zosimus plu-

(*e*) Herod. eodem l. 3.

PAGIUS II.

Ludi Seculares octavi.

Ad num. IV. Imperatores Severus & Antoninus ejus filius *octavos* Ludos Seculares Romæ exhibuere, anno Urbis nongentesimo quinquagesimo septimo, ut docet Censorinus lib. de Die Natali cap. 17. Quos Ludos Severus, nulla Claudii ac Domitiani Ludorum Secularium ratione habita, anno CCXX. post exhibitos ab Augusto Ludos Seculares quintos, edidit. Quidam censores in Epist. Consulari a Card. Norisio publicata contendunt, Censorinum male hos Ludos *octavos* appellasse, eosque *nonos* appellandos. Verum cum Antoninus Pius nullos Ludos Seculares repræsentarit, ut suo loco demonstravimus, Ludi Seculares sub Severo habiti, omnino octavi fuere. Severus Consulatum, ut moris erat, non sumsit, sive quia ab ea dignitate annis, quibus ea sibi debita, sæpius abstinuit, sive quia ad Ludos Augusti, qui, privatus Consulatum gerentibus, illos celebravit, respexit.

III. *Modus Ludorum hujusmodi*, inquit Zosimus lib. 2. pag. 669. *relatus est in litteras. Circumeuntes præcones, universos ludorum causa convenire jubebant ad spectaculum, quod neque vidissent antea, neque visuri postbac essent. Ipso autem messis tempore, perpaucis diebus ante, quam ludi peragerentur, in Capitolio temploque Palatino XV. viri sedentes in suggestu, lustralia populo distribuebant. Ea sunt faces, & sulphur, & bitumen. Nec participes horum servi sunt, sed liberi dumtaxat homines. Postea quam populus universus & in locis iis quæ diximus, & in templo Dianæ, quod est in Aventino colle, convenit, triticum, & hordeum, & fabas quisquis secum defert, ut Parcis nocturnos ludos caste pudiceque faciunt, hostia propter ripam Tiberis ad Tarentum Diis consecrantur* (indeque spectacula, quæ in ludis Secularibus exhibebantur Tarentina dicta). *His autem Diis rem sacram faciunt, videlicet Jovi, Junoni, Apollini, Latonæ, Dianæ: tum præter hos, Parcis, & Lucinæ, & Cereri, & Diti Patri, & Proserpinæ.*

Quæ in illis de more spectacula ederentur.

Primus

(a) Zosim. l.2. (a) pluribus, agit, qui & dictis Consulibus celebratos fuisse tradit; quod & docent veteres inscriptiones a diversis collectæ, in quibus Severi nomen inscriptum est cum Tribunitia potestate duodecies repetita (b), ut etiam in hujusmodi numismate eleganter expressum in columna milliaria. (b) Panvin. in Fast. & Adolph. l. de Nummis.

(c) Pamel. not. ad Tertull. lib. de spectacul. Horum occasione scriptum putant (c) a Tertulliano librum de Spectaculis, & illum de Idololatria; quibus plane declarat, rectam Christianæ religionis institutionem abhorruisse admodum ab istiusmodi spectaculis a Gentilibus edi solitis; divinamque ultionem illos expertos esse addit, qui præter institutum iisdem non vererentur esse præsentes. Sed de iis alia occasione superius. Porro quam mendax extiterit Zosimus, qui neglectu postea ludorum Sæcularium, corruisse tradit florentissimum Romanum Imperium, suo loco inferius perspicue demonstrabimus.

Chri-

PAGIUS *Prima nocte spectaculorum ad horam secundam, tribus aris in ripa fluminis constructis, Imperator cum XV. viris tres agnos cædit; & aris sanguine respersis solidas victimas adolet. Scena vero sine theatro constructa, lumina cum rogis accenduntur, & hymnus recens factus canitur; adeoque spectacula consentanea rebus divinis eduntur. Et hæc qui peragunt, pro mercede primitias fructuum, tritici, hordei, fabarum accipiunt. Nam illa, sicut dictum est, ab universo populo distribuuntur. Postridie conscenso Capitolio, & consuetis ibidem immolatis hostiis, ad constructum inde theatrum progressi, Apollini, & Dianæ Ludos faciunt.*

IV. Ab illis Ludis religio Christiana abhorrebat. *Insequenti die matronæ nobiles ad horam ab oraculo constitutam in Capitolium convenientes Deo supplicant, & hymnos eum, ceu fas est, celebrant. Die tertio in Apollinis æde Palatina ter noveni illustres pueri cum totidem virginibus, omnes utrimque florentes, hoc est, qui ambos parentes adhuc superstites habent, hymnos & pæanes Græca Romanaque lingua canunt, quibus subjecta Romanis urbes servantur. Itidem alia secundum traditum a numine ritum fiebant; quæ sane quamdiu peracta fuerunt, nullum Respublica Romana detrimentum cepit.* Quæ referre placet, ut manifestius appareat, quantum a religione Christiana Ludorum Secularium celebratio aliena fuerit, & quantum hallucinentur viri doctissimi, qui nostra etiam ætate tradunt, utrumque *Philippum* Imperatorem Christo nomen dedisse, & tamen Ludos Seculares exhibuisse. Nec est quod respondeant, utrumque Philippum in Ludis Secularibus nonis memorata sacrificia interdixisse & spectacula tantum edi mandasse; vel Ludos Seculares celebrari potuisse absque sacrificiis, & eo modo Honorium Imp. anno CCCCIV. qui a cureenti centesimus erat, horum Ludorum exhibitionem permisisse, idest cum solo Circensium, aut Theatralium Ludorum apparatu. Nam nec ambo Philippi Christiani fuere, nec Honorius Imp. Ludos Seculares fieri permisit, ut ex infra dicendis certis argumentis liquebit.

JESU CHRISTI ANNUS	ZEPHYRINI PAP. ANNUS	SEVERI IMP. ANNUS
207.	5.	13.

I. Natalius ad Zephyrinum Romam venit.

CHristi anno ducentesimo septimo, Marcus Aurelius Antoninus secundum adiit Consulatum una cum fratre suo Geta collega. Quo anno, nece Plautiani Romæ jam prope mitigata persecutione Severi, accidisse putamus, ut Zephyrino Romano Pontifice e latebris emergente, & munia Pontificia obeunte, Natalius olim confessor, sed postea misere pecunia corruptus, Theodoti hæreseos cum patrocinium suscepisset, tandem sui compos factus, erroris pœnitens, ad eum veniens, patrati sceleris egerit exomologesim, pedibus ejus advolutus. Hæc sane a scriptore ejus temporis diligenter conscripta, ab Eusebio (a) ad verbum quam fidelissime narrantur: *Scriptor ille, de quo supra dixi, qui librum prædictum contra erroris supra demonstrati auctorem composuit, aliam etiam rem Zephyrini tempore gestam hoc pacto explicat: Facinus apud nos admissum, fidelibus in Domino, quo illos erudiam, commemorabo; quod, credo, si forte Sodomis gestum fuisset, etiam illos ad scelera sua pœnitentiæ lacrymis mature eluenda admonuisset.*

(a) Euseb. l. 5. c. 27.

II. Natalius confessor in hæresim lapsus.

Erat quidam Natalius confessor non jam pridem, sed nostris jam pæne temporibus: iste ab Asclepiodoto & altero Theodoto trapezita fraude fuit deceptus (hi quidem ambo Theodoti coriarii, qui prius propter istam novam prudentiam, immo vero amentiam, ex Christianorum communione a Victore, ut dixi, qui tunc erat Pontifex, excludebatur, discipuli erant) & ab illis duobus, quos supra posui, salario quodam & mercede persuasus, ut illius erroris Episcopus crearetur; ea lege nimirum, ut centum quinquaginta denarios menstruos isti ei persolverent. Qui quidem cum se in illorum societatem dedisset, per visiones quasdam a Domino ad se demissas sapenumero admonitus fuit. Deus enim misericors & Dominus noster Jesus Christus martyrem & testem suarum afflictionum extra Ecclesiam misere deperire noluit.

III. Natalius exomologesim agit.

Cæterum quoniam primæ erat apud illos sedis Episcopalis appetitione tamquam hamo inescatus, & turpi quæstu, qui multis affert perniciem, irretitus, & propterea lentius tardiusque Dei Visionibus animum attendit; tandem per integram noctem a sanctis Angelis flagris & verberibus usque adeo acerbe & graviter cæsus fuit, ut cum primo mane surgeret, cilicio & sacco indutus, cineribus aspersus, magno cum mœrore & lacrymis ad pedes Zephyrini Pontificis se supplicem abjiceret; & non modo ad Cleri, sed laicorum etiam genua advolveretur; ita ut Christi misericordis Ecclesia illum magnopere commiserata, lamentis una se dederet. Attamen ille, licet multis precibus usus fuisset, & plagarum vibices, quas pertulerat, ostendisset; vix tandem in communionem Ecclesiæ receptus fuit. Hucusque auctor de lapsu & restitutione Natalii. Quibus (ut alias sæpe de aliis hæresiarchis est demonstratum) pristinum morem intelligas, consuevisse scilicet hæresiarchas erroris pœnitentes adire Romanum Episcopum, ab eodemque Catholicæ Ecclesiæ communicatio-

Hæresiarchas Romæ agere solitos exomologesim.

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 958. Olymp. 246. an. 1. A. C. 205.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5698.

☉ 28. F. ☽ 16. F. 24. Mart. Indict. 13.

JESU CHRISTI 205. *secund. Baronium* 207.

ZEPHYRINI PAPÆ 9.

SEVERI IMP. 23. CARACALLÆ IMP. 8.

I. Consulat.

[1] AD num. I. Coss. *M. Aurelius Antoninus Caracalla Aug. II. & P. Septimius Geta Cæsar*. Est hic primus Getæ Cæsaris Consulatus, non vero secundus, ut putavit Baronius. Legenda quæ initio anni CCIII. hac de re scripsi.

II. Decennalia Imperii Cæsarei Caracallæ.

Sumtus hic Consulatus a Caracalla juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam, a Geta vero juxta tertiam, ut sc. Collega esset fratris Decennalia Imperii Cæsarei celebrantis. In Dissert. Hypat. pag. 224. Nummum ex Occone recitavi inscriptum, *Trib. Pot. VIIII.* in postica, *Vota suscepta X.* sed hæc postica ad aliam anticam pertinet, quam ad præfatam, ideoque Nummus ille vitiosus.

NOTÆ

[1] COss. *M. Aurelius Antoninus Caracalla Aug. II. & P. Septimius Geta Cæsar*. Vetus inscriptio in villa Carpinea, edita a Boldetto in observationibus ad Cœmeteria sacra, pag. 442.

D E D I C. I M P P. M. A U R E L I O. A N
T O N I N O. I I. I T (pro E T) P. S E P T I
M I O. G E T A. C O S S. V. K A L. I U N I A S

Geta nummus in Musæo Theupolo pag. 220. cum epigraphe:

P. S E P T I M I U S G E T A C A E S.

& in aversa. P O N T I F. C O S.

Fasti Idatiani: *Antonino II. & Geta II.* Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Antonino II. & Geta*.

tionem, facta exomologesi, promereri: quippe qui quantumlibet in castris inimicorum militassent, resipiscentes tandem probe intelligerent, a sedis Petri Catholicæ Ecclesiæ primario Antistite quærendam esse veniam & salutem, nec ab alio quopiam quam a Catholicæ Ecclesiæ Episcopo communicationem Catholicam expetendam.

IV. Mores hæreticorum Theodotianorum.

At quinam mores horum solerent esse hæreticorum, ex eodem auctore idem Eusebius recitat in hæc verba: *Ad ista etiam alias ejusdem scriptoris voces de iisdem* (videlicet Theodotianis hæreticis) *connectamus, quæ sic se habent: Sacras audacter depravarunt scripturas; veteris fidei canonem abrogarunt; Christum ignorarunt; neque quid sacræ & divinæ litteræ de illo dicant conquisiverunt: sed quænam syllogismi figura ad suam impietatem confirmandam reperiretur, studiose indagarunt. Quod si quisquam forte illis aliquod divini eloquii testimonium proferat; quærunt utrum conjunctam an disjunctam syllogismi figuram possit efficere. Relictis vero & depositis sacrarum litterarum studiis; omni cura & cognitione in geometriam incumbunt. Tamquam ex terra editi, de terra loquuntur, & Christum qui sit de cælo venturus, penitus ignorant. Euclides enim apud quosdam eorum propter geometriæ artem enixe recolitur; Aristoteles & Theophrastus in summa habentur admiratione. Galenum etiam fortasse nonnulli summe venerantur. Hi ergo tum infidelium artibus ad erroris sui sententiam roborandam abutuntur, tum solerti impiorum astutia ac subtilitate simplicem ac sinceram divinarum Scripturarum fidem adulterant.*

V. Depravare solent hæretici sacros codices.

Quod autem a fide longissime absint, quid attinet commemorare? Hanc ob causam etiam in sacras litteras confidenter ac temere quasi manus violentas injiciunt, easque se emendare & corrigere prædicant. Quod vero ipse equidem nihil falsi in eos ementitus loquar, nemini verum scire cupienti poterit esse obscurum. Nam si quis cujusquam illorum exemplaria in manus sumere, accurate pervestigare, & inter ipsa conferre voluerit; reperiet profecto illa maxime inter se dissidere. Nam Asclepiodoti exemplaria, ab illis quæ sunt Theodoti, admodum discrepant; ac multa plane suppetunt, propterea quod illorum discipuli exemplaria ab utrisque (ut illi appellant) correcta (ut nos corrupta) studiose & sedulo descripserunt. Rursum quæ sunt Hermophili, cum istis minime consentiunt; quæ Apolloniì dicuntur, ipsa sibi non constant. Licet enim quæ ab illo prius exscripta fuerint & composita, posterioribus denuo inversis innovatisque comparare: sic invenire illa inter se valde dissentientia, erit perfacile.

VI. Egregium dilemma in hæreticos.

Quantum inscitiæ & temeritatis habeat perditus iste conatus, nec illos ipsos ignorare suspicor. Aut enim sacras & divinas litteras a Spiritu sancto dictatas non credunt, & ita sunt infideles; aut se ipsos Spiritu sancto sapientiores esse dicunt; quod plane quid aliud est, quam tamquam dæmone exagitatos insanire? Neque enim hanc inconsultam & imprudentem molitionem suam esse inficiari poterunt; quandoquidem ista exemplaria sua ipsorum manu esse transcripta, perspicue deprehenduntur. A quibus autem erant ipsi instituti, ab illis sane ejusmodi scripturas non aliquando exceperunt; & exemplaria, unde ista transcripserunt, demonstrare non possunt. Quidam illorum eas quidem depravare, non adeo operæpretium duxerunt; sed tum Legem, tum Prophetas lepida simulatione, perinde ac si nefariam & impiam omnino doctrinam complecterentur, prorsus pernegantes, in vastissimum exitii gurgitem præcipites deciderunt. Atque ista modo a nobis hactenus sint commemorata. Hucusque Eusebius, quæ ad insinuandos mores hæreticorum recensuisse voluimus. Quod igitur tot exemplaria, quot homines hæreticæ pravitatis fautores essent; inde existimamus Origenem his temporibus meditatum esse opus illud plane egregium, quo uno volumine sex simul interpretationes divinæ Scripturæ collegit, quod Hexapla nominavit; de quo suo loco dicturi sumus.

JESU CHRISTI ANNUS 208. | ZEPHYRINI PAP. ANNUS 6. | SEVERI IMP. ANNUS 14.

I. Origenis imprudens facinus.

(a) Euseb. lib. 6. c. 7.

CHristi anno ducentesimo octavo, Annio Albino & Fulvio Æmilio Coss. Severus annum decimumquartum agebat in Imperio; quo (ut puto) Origenes imprudens nimis audax facinus in seipsum admisit, quod Eusebius (a) narrat his verbis: *Per idem tempus Origenes, dum scholæ Alexandrinæ, quam diximus, præerat, facinus quoddam admisit; quod quidem licet ex animo rudi & juvenili videretur esse profectum, fidei tamen & castimoniæ specimen maximum dabat. Istam enim Evangelii sententiam* (b): *Sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum cælorum; aliquanto (ut fert ætas adolescentiæ) simplicius interpretatus, partim quod Salvatoris vocem se penitus implere oportere putavit, partim quod, cum ætate valde adolescens esset, & non cum viris modo, sed cum mulieribus etiam sermones*

(b) Matth. 19.

de

de rebus devinis & cælestibus conferret, omnem turpis calumniæ & obtrectationis ansam infidelibus prorsus adimere voluit: dictam Salvatoris sententiam ex occulto (facinus namque maximam partem necessariorum suorum cælare cogitat) exequi re ipsa aggressus est.

II. Demetrius creat Origenem Catechistam. *Cæterum tale facinus ab eo quantumvis cupiente occultari non poterat. Quocirca Demetrius qui ibidem rexit Ecclesiam, de eo post certior factus, tametsi hoc audax ejus facinus vehementer admiratus est, tamen incredibilem animi propensionem & ingenuitatem fidei amplexatus, eum illico confidere, & bono animo esse jubet; & majore cura ac studio in munus, fidei principia instituendi, incumbere hortatur, impellitque. Ac tum quidem Demetrius eo animo fuit atque sententia:* Hæc Eusebius de Origene atque Demetrio. Cætera autem de simultate inter utrumque suborta, cujus occasione tale Origenis facinus fuit ubique vulgatum, opportuniori loco dicemus, eo scilicet anno, quo idem Origenes ab Alexandro Hierosolymorum Episcopo est initiatus presbyterio.

Hoc item tempore factum putamus, ut idem Origenes adhuc adolescens, sed jam eviratus, primam interpretationem ediderit in Cantica Canticorum, quam postea maturioris ætatis factus emendatam & pluribus auctam in lucem edidit; quod testatur S. Hieronymus (a), temeritatis seipsum arguens, atque alios, qui ipso juventutis exordio divinas Scripturas adhuc inexperti temere audeant interpretari. At quod ad Origenis temerarium ausum spectat (si ex unguibus leonem dignoscere licet) vides eum ipso primo ingressu in divinam Scripturam, explanandum sumere librum illum, quem necdum legere ejus ætatis hominibus licebat. Verum quia illum aggressus esset viribus tantum ingenii fretus, quodque in concessa præsumeret, ac se nimium supra seipsum efferret; casurus aliquando credi ab omnibus facile potuisset. III. Origenes explanat Cantica Canticorum.

(a) *Hieron. in præf. Commen. in Abdiam.*

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5699.

SÆC. III. Anno Urbis 959. Olymp. 246. an. 2. A. C. 206. ☉ 19. E. ☽ 17. P. 13. April. Indict. 14.

JESU CHRISTI 206. *secund. Baronium* 208.

ZEPHYRINI PAPÆ 10.

SEVERI IMP. 14. CARACALLÆ IMP. 9.

I. *Consules.* [1] AD num. I. & seq. Coss. *Nummius Albinus, & Fulvius Æmilianus*, ex Inscriptione Onuphriana, non Fulvius *Æmilius*, ut perperam Baronius habet.

II. Corpus suum eviravit Origenes, sive ferro exactis genitalibus, ut crediderunt Hieronymus Epist. 65. & Nicephorus lib. 5. cap. 8. sive medicamento exsiccatis, at aliis persuasum. Rem in incerto Epiphanius hæresi 64. relinquit. Utraque tamen castratio ab Origene tandem damnata, qui alios ne simile quid in se aliquando conciperent, vehementer absterruit, cum aliis locis, tum præsertim suis in Matthæum Commentariis, ut videre est tom. 15. ad cap. 19. Demetrius Episcopus Alex. primum laudibus Origenem prosecutus, eum confirmavit, strenueque susceptum munus continuare jussit. Unde nullo sexus discrimine universos ad se audiendi causa venientes admisit. Qua de re legendus eruditissimus Huetius lib. 1. Origenian. cap. 2. ex quo hæc excerpsimus. *Origenes seipsum castrat.*

NOTÆ [1] COss. *Nummius Albinus, & Fulvius Æmilianus.* Gruterus, pag. CXV. 9.

ALBINO. ET. AEMILI. COS.

Donianæ inscriptiones cl. III. n. 44. pag. 124.

KAL. AUG. N. COLLEGI. MU-
MIO (forte legendum) NUMMIO
ALBINO. FULVIO. AEMILIANO
COS.

Habetur hæc inscriptio apud Boissardum p. VI. pag. 104. & apud Gruterum pag. CLXXV. 8. Prænomina horum consulum in saxis vetustis desiderantur.

Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Bucherii fragmentum: *Albino, & Æmiliano.* Prosperi Chronicon: *Albino & Æliano*, mendose.

JESU CHRISTI ANNUS 209.	ZEPHYRINI PAP. ANNUS 7.	SEVERI IMP. ANNUS 15.

1. ANno Domini ducentesimo nono, Flavio Apro & Allio Maximo Coss. Severi Imperatoris anno decimoquinto, Eusebius in Chronico memoriam ingerit Tertulliani Afri, filii Centurionis Proconsularis; hocque potius anno quam cæteris, ea puto occasione, quod idem ipse Tertullianus (*a*) contra Marcionem agens, se hoc anno quintodecimo Severi Imperatoris illum commentarium elaborasse perspicue declarat. Scripserat jam olim adolescens adversus eumdem Marcionem opus rude nimis, ut demonstrat S. Hieronymus (*b*) in Abdiam, cum de se in primis ait: *Libere profiteor illud fuisse puerilis ingenii, & hoc maturæ senectutis. In libris quoque contra Marcionem Septimius Tertullianus hoc idem passus est.* Hæc Hieronymus. Sed & ipsemet Tertullianus (*c*) ejus exordio commentarii de iisdem suis in Marcionem lucubrationibus rationem reddens, hæc ait: *Si quid retro gestum est nobis adversus Marcionem, jam hinc viderit. Novam rem aggredimur ex vetere. Primum opusculum, quasi properatum, pleniore postea compositione rescideram; hanc quoque nondum exemplariis suffectam fraude tunc fratris, dehinc apostatæ, amisi, qui forte descripserat quædam mendosissime, & exhibuit frequentiæ. Emendationis necessitas facta est; innovationis ejus occasio aliquid adjicere persuasit. Ita stylus iste nunc de secundo tertius, & de tertio jam hinc primus, &c.*

(*a*) Tertul. contra Marcion. lib. 1. c. 15.

(*b*) Hieron. in præfat. in Abdiam.

Tertullianus scribit contra Marcionem.

(*c*) Tertul. contra Marcion. lib. 1. c. 1.

II. Scripsit tunc quoque commentarium de Resurrectione carnis; quod ejusdem scriptis manifestum est, dum in eodem horum meminit librorum adversus Marcionem, & libro quinto adversus eumdem citat librum a se scriptum de Resurrectione carnis, ita ut appareat, eodem ferme tempore ambos ab eo elucubratos fuisse commentarios. Tunc quoque idem auctor librum edidit de Carne Christi, eodem propemodum argumento. Totus itaque in his fuit hoc anno Tertullianus, ut grassantem Marcionis hæresim impugnaret, necnon Valentinum, carnis Christi veritatem impie negantem. Meminit (*d*) ibi Alexandri cujusdam ex Valentini secta descendentis qui Christi carnem sui ortu (proh scelus!) impie dicebat infectam fuisse peccato.

Aliæ Tertulliani Lucubrationes hujus temporis.

(*d*) Tertul. de Carn. Christi c. 15. 16. 17.

III. Sed decipitur, mea sententia, qui putat hunc, in quem Tertullianus invehitur, Alex-

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5700.

SÆC. III. Anno Urbis 960. Olymp. 246. an. 3. A. C. 207.

☉ 10. D. ☽ 28. P. 15. April. Indict. 15.

JESU CHRISTI 207. *secund. Baronium* 209.

ZEPHYRINI PAPÆ 11.

SEVERI IMP. 15. CARACALLÆ IMP. 10.

I. *Consular.* [1] AD num. I. & seqq. Coss. *Aper & Maximus*, ut ostendit Card. Norisius in Epistola Consulari.

II. *Quindecennalia Severi.* Videtur Severus hoc anno Quindecennalia celebrasse, ob eaque solennia Imp. XII. appellatum esse, quando iniit Tribunitiam Pot. XV. ut videre est in Nummis & Inscriptionibus ea Tribunitia Potestate notatis. Mediobarbus in Numismatis Impp. pag. 277. ait, Severum hunc titulum multiplicasse propter victorias Britannicas per Duces reportatas. Sed licet verum sit, per hæc tempora bellum in Britannia gestum, ut docet Dio lib. 76. & propter victorias Imperatoria titulum de more auctum, suspicor tamen Severum cum Tribunitia Pot. VI. titulum Imperatoris XI. ob Quinquennalia, & titulum Imperatoris XII. propter Decennalia suscepisse. Et ratio est, quia intra illud quinquennium multas victorias retulit, nec titulum illum multiplicavit, & post currentem annum Caledonios, aliosque Barbaros in Britannia vicit, indeque Britannicus dictus est; nec tamen nomen Imperatoris XIII. in Nummis ejus & Inscriptionibus legitur. Quod si post Britannicas victorias Vicennalia edidisset; Imperator XIII. appellatus esset, cum in Vicennalibus & id genus festis victoriæ antea reportatæ in Nummis & Inscriptionibus rursus memorari solerent. Quam conjecturam Chronologiæ quandoque dirigendæ non parum utilem, Viris eruditis magis discutiendam proponere volui. Caracalla Severi filius hoc anno Tribunitiam Pot. X. suscepit, & Imperator II. appellatus est, ut ejus Numismata ostendunt, quia cum patre titulum illum geminavit.

III. Tertullianus hoc anno, Imperii Severi decimo quinto, contra Marcionem scripsit, ut recte Baronio observatum. Fervebat tunc persecutio, ut ex lib. 1. adversus Marcionem liquet, quæ Severi Quindecennalium occasione de more aucta. Dodwellus in Dissert. Cyprianica XI. quæ est de Paucitate Martyrum, persecutionem Severi intra biennium, primum videlicet & secundum hujus Imperatoris annum coarctat; eam tamen ex laudato Opere Tertulliani constet, eam per hæc tempora grassatam esse, & ea Sulpicio Severo liqueat, eam usque ad Severi finem continuatam. Ubi enim de ea locutus est, ait: *Interjectis deinde an-*

Tertullianus scribit adversus Marcionem.

NOTÆ. [1] COss. *Aper & Maximus*. Absunt a vetustis monumentis horum prænomina. Gruterianus lapis pag. cIII. 6.

V. IDUS. JUNIAS
APRO. ET MAX.
COSS.

Ita quoque vulgares Fasti.

Alexander Valentinianus.

Alexandrum illum esse, de quo Suidas scribit his verbis: *Alexander Hierapolis Episcopus & martyr novem capitibus conscripsit; Quid novi Christus in mundum intulerit. Quæ oratio reconditis sententiis est referta:* Hæc ipse. Qui cum hunc fuisse martyrem dicat, plane alium longe diversum ab Alexandro Valentiniano declarat; nam (ut suo loco superius dictum est) tantum abest ut Valentinianus quispiam reperiatur subiisse martyrium, ut potius hoc ipsum docerent omnes, nequaquam pro Christo martyrium subeundum; quod idem ipse Tertullianus (a) in Scorpiaco non obscure significat, dum Valentinianos inter martyrii refragatores adnumerat.

(a) *Tert. in Scorpiac. c.1.*

JESU CHRISTI ANNUS 210. | ZEPHYRINI PAP. ANNUS 8. | SEVERI IMP. ANNUS 16.

1. CHristi anno ducentesimo decimo, Antonino Augusto tertium & Geta Cæsare secundum Coss. celebrata sunt Romæ Antonini Decennalia; quibus celebratis, Severus una cum filiis & exercitu adversus Britannos, qui fines egressi, Romanorum ditionem invaserant, est profectus. Id quidem hoc anno contigisse, nempe tertio ante obitum ipsius Imperatoris, auctor est Dio (a). Quo item anno Geta Cæsar cum Tribunitia potestate Imperium accepit. Id enim nummorum inscriptiones significant, quæ a diversis (b) in unum congestæ atque descriptæ habentur. Hoc plane illud ipsum tempus esse constat, quod Tertullianus (c), scribens librum de Pallio (ut superius fusius dictum est) sub triplici Imperii virtute, tribus re-

Ann. Eccl. Tom.II. Hhh 2

(a) *Dio in Severo.*
Geta Augustus dictus.
(b) *Panvin. in Fast. Adolph. de num. & alii.*
(c) *Tert. de Pallio c. 2.*

PAGIUS *annis VIII. & XXX. pax Christianis fuit, nisi quod medio tempore Maximinus nonnullarum Ecclesiarum Clericos vexavit.* Ab anno autem CCXI. Severi emortuali ad annum CCXLIX. quo Decius persecutionem instauravit, anni XXXVIII. interjiciuntur. Quare Severus usque ad mortem suam Christianos vexavit, vel vexari permisit, quod perinde illis erat. Dodvvellus quidem loco citato num.LII. dicit, reponendam esse decadem, quam intercedisse arbitratur, legendumque, *XLVIII.* loco *VIII. & XXX.* sicque annos illos a decimo Severi quo persecutio cœpit, ad CCL. in quem incidit maxima pars primi anni Imperii Deciani, numerandos esse. Verum ex laudato Tertulliani Libro manifestum fit, præfatum numerum XXXVIII. annorum retinendum, & quod gratis & sine alicujus exemplaris testimonio asseritur, rejiciendum. Pax itaque Ecclesiæ non reddita, nisi post Severi interitum; quod indicare videtur Dio lib.77. ubi postquam retulit, Caracallam Severi filium & successorem occidisse fratrem Getam, ait, illum dixisse in Senatu: *Audite, inquit, rem maximam, ut totus terrarum Orbis gaudeat. Omnes exules vel facti cujusvis sceleris, quomodocumque damnati sint, restituantur,* &c. Persecutio igitur Severiana non solum sanguinolenta, sed etiam longa extitit.

ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5703.

☉ 21. CB. ☽ 19. P.14. April. Indict. 1.

JESU CHRISTI 208. *secund. Baronium* 210.

ZEPHYRINI PAPÆ 12.

SEVERI IMP.16. CARACALLÆ IMP. 12.

GETÆ IMP. 2.

SÆC.III.

Anno Urbis 962. Olymp. 246.an.4. A.C.208.

[1] AD num.I. Coss. *M. Aurelius Antoninus Caracalla Aug. III. & P. Septimius Geta Cæsar II.*

I. *Consules.*

Sumtus hic Consulatus a Geta juxta tertiam Consulatuum Cæsareorum regulam, a Caracalla juxta secundam; Imperii enim Augustei Decennalia celebravit, ut certo demonstrat ejus Nummus, in cujus postica legitur: VOTA SOL. DEC. PONTIF. TR. P.XI. COS. III. S. C. Baronius Getam hoc anno Augustum nuncupatum scribit; alii vero tradunt incertum esse, an hoc anno, vel sequenti dignitatem illam obtinuerit; cum initio anni CCXII. quo interfectus fuit, Tribunitiam Potestatem quartam gereret, quæ tam a sequenti anno quam a præsenti inchoari

II. *Decennalia Imperii Augusti Caracallæ.*

NOTÆ [1] COss. *M. Aurelius Antoninus Caracalla Aug. III. & P. Septimius Geta Cæsar II.* Graterus pag. XLV. 13.

IMP. ANTONINO. PIO. AUG. III. ET
GETA. NOBILISSIMO. CAES. II. COS

Aliæ Gruterianæ inscriptiones pag. CXXX. 8. MXVII. 3.

ANTONINO. III. ET
GETA. COS.

Nummi aurei & argentei *Getæ* in Musæo Theupolo pag.218. 220. cum epigraphe P. SEPT. GETA PIUS AUG. BRIT. & in postica, TR. P. III. COS. II. Ergo in Fastis hujus anni *Geta* non *Cæsar*, sed *Aug.* est appellandus.

Ve-

regnantibus Augustis, felicissimum appellat; de quo ubi ait: *Eradicato omni aconito hostilitatis*; ad tyrannos, barbarosque devictos alludit. Ubi vero addit: *Et catto & rubo subdolæ familiaritatis*; ad Plautianum, de quo superius actum est, pertinere omnes recte cuncta considerantes intelligent. Sed & cum subdit: *Consitum, & amœnum super Alcinoi pometum & Midæ rosetum ipsum, (quod dixerat) re vera Orbis cultissimum hujus Imperii rus est: Deo nimirum* (ut ait) *tot Augustis in unum favente*; concordiam & fœlicitatem præsentis temporis demonstrat Imperii, duobus fratribus Augustis cum patre Severo una regnantibus, & Julia Augusta matre eos arctis vinctos pacis & amoris vinculis confovente.

II. Quem quidem felicissimum Imperii statum, ejus temporis æra cusa declarant. Invenimus enim plures antiquos nummos trium Augustorum, necnon Juliæ Augustæ matris juniorum Imperatorum imaginibus insignitos; quorum unum hic tibi proponimus ad elucidationem Tertulliani loci; etenim illam horum temporum, trium Augustorum regnantium felicitatem exprimit, Severum cum conjuge parte altera, altera vero Antoninum & Getam, filios Impp. notatos habens publicæ felicitatis & perpetuæ concordiæ titulis.

(a) Ex Museo Lælii Pasqualini Canon. S. Mariæ Major. in Urbe.

(a)

III. Cæterum etsi cunctis Romano Imperio subditis felicia hæc visa sunt tempora; Africanis certe ipsis, ex quibus Severus ducebat originem, cesserunt felicissima, præcipue tamen Carthaginensibus, de quibus Tertullianus ipso exordio libri de Pallio;

PAGIUS choari potuit. Verum eam nuncupationem currenti anno factam Caracallæ Decennalia evincunt; cum, ut sæpius diximus, annis hujusmodi solenniis addictis novi Cæsares, aut Augusti creari solerent.

III. *Decennalia Imperii Cæsarei Getæ.* Incidunt & in hunc annum Decennalia Imperii Cæsarei Getæ, ad quæ referendum Numisma a Scaligero, in animadversionibus Eusebianis ad num. 2215. recitatum, IMP. CÆS. P. SEPT. GETA. PIUS. AUG. SECULARIA SACRA. S. C. Anno Christi ducentesimo quarto *Ludi Seculares* a Severo, Caracalla, & Geta editi, ut constat ex Nummis apud Mediobarbum. Quo tempore Geta tantum Cæsar erat. Sed quia in Decennalibus victoriæ ante decennium reportatæ, aliaque ad gloriam Principum magis conferentia Nummis insculpebantur, eorumque memoria renovabatur; ideo in præfato Getæ Nummo, postquam Augusteam dignitatem consecutus est, cuso, Ludi Seculares in Imperii ejus Cæsarei Decennalibus memorati. In quod arcanum cum Scaliger non penetraret, existimavit, Getam anno

NOTÆ Veteris lapidis fragmentum Beneventi, de quo nos supra ad A. D. 147. at detritis adeo litteris & exesis, ut vix hæc exscribi possint. Quæ legi potuere, sunt:

..... F CLASSETIUS
..... C. V. NATUS. IIII. IDUS
..... ANNIO LARGO PROSTII
..... MESSALINO COS. VITA FUNC
...... IDUS. APRIL. IMP. ANTON.
III.
...... COS. ANN. LXI. DIES. XXVIII.
MORTUUS. VIXIT. EX MENS
.... IMP. SEPTIMIO SEVERO
.... ANTONINO COS. ANNIS
..... SIBUS. VI. ADLECTUS
..... PRAETORIOS. ADIV....
....

A consulatu *Largi & Messalini*, hoc est ab A. D. 147. ad *Caracallæ* tertium consulatum, anni *sexaginta & unus* excurrunt; quare cum iste *Classetius* annos LXI. & dies aliquot vixerit, recte illius anni ab his consulatibus supputantur, recteque in lapide uterque consulatus signatur.

Fasti Idatiani, & Prosperi Chronicon: *Antoninus III. & Geta III.* Vindebonenses, & Bucherii laterculus: *Antonino III. & Geta II.*

lio; quem his ferme temporibus Severi scripsisse diximus, ista præfatur: *Principes semper Africæ, viri Carthaginenses, vetustate nobiles, novitate felices, gaudeo vos tam prosperos temporum (cum ita vacat & juvat) habitus denotare pacis: hæc & annona, & otia, ab Imperio & a cælo, bene est:* plane alludens ad ea quæ cum Spartianus scribit, tum antiquæ nummorum declarant inscriptiones. *Tripolim* (inquit (*a*) ille) *unde oriundus erat, contusis bellicosissimis gentibus, securissimam reddidit; ac pacem diuturnam, oleum gratuitum, & fœcundissimum agrum donavit.* At non solum hæc pacis & abundantiæ bona Tripolitani senserunt, sed & Carthaginenses, quibus idem Severus Augustus complura indulsit; ut antiqua tum ipsius tum filii Antonini numismata docent, quæ hic tibi exprimenda curavimus:

(*a*) *Spartian. in Severo.*

(*b*) *Ex Musæo Laelii Pasqualini Canon. S. Mariæ Major. in Urbe.*

(*b*)

Per sedentem super leonem mulierem exprimi Cœlestem Carthaginensium deam, inferius quinto Annalium tomo alia occasione pluribus dicturi sumus. His itaque & aliis beneficiis toti Africæ præstitis, ab Africanis inter deos Severus relatus est.

IV. Scribebat his item temporibus Tertullianus (*c*) adversus Judæos: in cujus quoque commentario hæc de præsentis temporis statu: *Britanniæ inter Oceani ambitum conclusæ sunt. Maurorum gens & Getulorum rabies a Romanis obsidentur, ne regionum suarum fines excedant. Quid de Romanis dicam, qui de legionum suarum præsidiis Imperium suum muniunt?* Ita enim a Severo totius Romani Imperii paci consultum fuit, distributis per provincias, præsertim limitaneas trigintaduabus legionibus; quarum (inquit Dio *d*) decem & novem supererant ex iis quæ Augusti tempore erant. Addiderat unam, Italicam nominatam Nero; Galba duas, Auxiliariam dictam primam, atque aliam Septimam nominatam. Totidem Vespasianus, Auxiliariam secundam, quartam Flaviam. Domitianus unam Athenienfem. Trajanus duas, secundam Agrippinam, trigesimam Germanicam. Marcus Antoninus duas itidem; secundam in Norico, tertiam in Rhætia; ambas dictas Italicas. Severus vero abundantius cæteris addidit tres, duas dictas

Par-

(*c*) *Tert. adv. Jud. c. 7.*

Vires Romani Imperii.

(*d*) *Dio hist. Rom. l. 55.*

PAGIUS anno ducentesimo quarto Augustum noncupatum, idque ex citato Nummo manifeste constare. Sed cum Geta Tribunitiam Potestatem quartam dumtaxat inierit, Scaligeri error manifestus. Possinus in Notis ad Passionem SS. Perpetuæ & Felicitatis arbitratus est, se laudati Numismatis beneficio, annum quo illæ martyrium passæ, detexisse. In earum enim Sanctarum Actis dicitur, eas morti addictas, quando celebrabatur *Natale Getæ Cæsaris*, ideoque martyrium illud ante finem anni CCIV. quo Getam Augustum renunciatum credit, accidisse. Mediobarbus in Geta pag. 302. eundem Getæ Nummum refert, citatque Card. Norisium pag. 170. in Cenotaphiis Pisanis Caii & Lucii Cæsarum, ubi illum ex Scaligero recitat; sed, quod omnino intolerabile, nulla suæ immotationis, seu verius depravationis, ratione reddita, legit: GETA CÆSAR PONTIF. COS. in aversa parte, SECULARIA SACRA. S. C. licet apud Card. Norisium, quem citat, Geta cum nomine Augusti legatur. Vix credi potest, quantum Antiquarii Literis nocuerint, dum inscriptiones Nummorum & Lapidum, quas non percipiebant, corrupere, vel prorsus omisere; sic enim errori viam patefecerunt, & veritati e tenebris eruendæ occluserunt.

Parthicas, primam, & tertiam, secundam vero Medicam ob victorias de Parthis & Medis obtentas.

V. Vis Christianæ religionis. Sed egregie Tertullianus (a), his de Romani Imperii viribus recensitis, longe præstare iis omnibus inermem Christianam religionem significat; ac proinde justissime gloriatur. Quippe cum Romani tot legionibus suum Imperium muniant: *nec trans istas*, inquit, *gentes porrigere vires regni sui possunt. Christi autem regnum & nomen ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus supra numeratis colitur, ubique regnat, ubique adoratur.* Hæc & alia ipse de Christi ubique regnantis gloria, in Judæos livore tabescentes, & canino dente Christi cultum rabide corrodentes, objectat. Sed unde sibi in Judæos agendi suppeditata sit occasio & argumentum, ipso sui ipsius exordio operis declarat his verbis (b):

(a) Tertull. advers. Jud. c. 7.

(b) Tertull. advers. Jud. c. 1.

VI. Judæi in religionem Christianam semper armati. *Proxime accidit; disputatio habita est Christiano & proselyto Judæo. Alternis vicibus contentioso fune uterque diem in vesperam traxerunt. Obstrepentibus etiam quibusdam spectantibus, singulorum nubilo quodam veritas obumbrabatur. Placuit ergo, quod per concentum disputationis minus plene potuit dilucidari, inspici curiosius, & lectionis stylo quæstiones retractatas terminare*: Hæc ipse. Ex quibus liquet, Dei Ecclesiam non modo Gentilium gladio cruentatam, ipsorumque calumniis turpiter exagitatam, hæreticorum ingruentium impietate vexatam, sed & dilaceratam furore oblatrantium Judæorum, opusque fuisse cum iisdem manus sæpe conserere; ut qui indigno ferentes animo totum jam mundum post Christum abire, non cessarent coram Gentibus in Christum obloqui, & horrendas blasphemias effutire, de Christianis garrire, quod hominem ab ipsis in crucem actum adorarent: sicque omni contumeliarum genere ubique solerent Christianam religionem deridere, ut non mediocre nec facile incumberet Christianis negotium, hos coram ipsis Gentibus talia audientibus ac spectantibus, mendacii redarguere, ac penitus confutare.

VII. Nec prætermittendum, quod hac quoque disputatione Tertullianus refricat calamitates ipsorum, quas attigerat in Apologetico (c), dum ipsorum statum præsentem ob oculos ponit, sic dicens (d): *Interdictum est, ne in confinio ipsius regionis demoretur quisquam Judæorum; ut hoc quoque esset adimpletum per Prophetam (e): Terra vestra deserta, civitates vestræ igni exustæ, id est, quod belli tempore eis evenerit: Regionem vestram in conspectu vestro exteri comedunt, & deserta & subversa erit a populis alienis. Et alio loco sic per Prophetam (f) dicitur: Regem cum claritate videbitis, id est, Christum facientem virtutes in gloria Dei Patris: & oculi vestri videbunt terram de longinquo: quod vobis pro meritis vestris post expugnationem Hierusalem, prohibitis ingredi in terram vestram, de longinquo eam oculis tantum videre permissum est*: Hæc & alia de his Tertullianus. Quando autem hæc facta sint, jam superius dictum est, sed his hactenus.

(c) Tertul. in Apolog. cap. 21.

Status infelix Judæorum.

(d) Idem contra Jud. cap. 13.

(e) Isai. 1.

(f) Isai. 33.

VIII. Zephyrinus Papa confutat Hæreticos. Quod vero ad Romanam Ecclesiam spectat: Erat his temporibus Zephyrinus Papa (respirante jam a persecutione Ecclesia) totus ad expugnandas hæreses comparatus. Optatus enim Milevitanus hæc de ipso ac cæteris qui hoc tempore validius hæreses oppugnabant: *Martion*, inquit, *Praxeas, Sabellius, Valentinus, & cæteri, temporibus suis a Victorino Pictaviensi, & Zephyrino Urbico, & Tertulliano Carthaginensi usque ad Cataphrygas, & ab aliis assertoribus Ecclesiæ superati sunt.*

JESU CHRISTI ANNUS 211. ZEPHYRINI PAP. ANNUS 9. SEVERI IMP. ANNUS 17.

I. Britanni coerciti. Ducentesimo undecimo Christi anno, Claudio, Pompejano & Lolliano Avito Coss. Severus Britannos coercuit. Sed & *quod* (inquit Spartianus) *maximum ejus Imperii decus est, muro per transversum insulam ducto, utrinque finem Oceani communivit; unde etiam Britannici nomen accepit*. Sed hæc Dio fusius est prosecutus.

II. De Minutio Felice. His ipsis temporibus, cum Zephyrinus Romanæ præesset Ecclesiæ, recensetur a sancto Hieronymo (g) inter nobiles scriptores Ecclesiasticos Minutius Felix, de quo hæc scribit: *Minutius Felix, Romæ insignis causidicus, scripsit dialogum Christiani & Ethnici disputantium, qui Octavius inscribitur; sed & alius sub ejus nomine fertur de Fato, vel contra Mathematicos; qui cum ipse sit diserti hominis, non mihi videtur cum superioris libri stylo convenire. Meminit hujus Minutii Lactantius in libris suis.* Hæc Hieronymus, qui eumdem auctorem laudat in epistola ad Magnum (h). Porro Cæcilium Rhetorem, qui apud Minutium interloquitur, Christianam Religionem vehementer impugnans, quod is tandem ab Octavio persuasus, visus sit manus dedisse, atque Christo credidisse; magna ac vehemens me conjectura adducit, ut

(g) Hier. de Script. Eccles. in Minutio.

(h) Hier. epist. 84.

De Cæcilio Rhetore.

ut existimem hunc fuisse Cæcilium illum insignem eruditione virum, Cypriani Episcopi Carthaginensis magistrum; a quo honoris causa, utpote qui percelebris famæ esset, Cæcilii nomen accepit. Hæc quidem ut putem, tempus, studium, nomen, patria, ac religio denique ipsa persuadet; quibus in unum concurrentibus signis, quadam velut facta syndrome, qui secte sapiet, haud opinor, vanum me ut conjectorem temere condemnabit.

III. Minutius agit causam pro Christianis. Quod vero ad commentarium illum Minutii Felicis pertinet, videas easdem plane calumnias in Christianos objectas, quas Tertullianus in eo quem nuper scripserat Apologetico erudite refellit; ut figmentum illud de capite asini, quod calumniabantur colere Christianos; de infanticidio & esu carnium humanarum, & promiscuo, facta luminum extinctione, concubitu. Sed ad antiquas calumnias illud additum reperitur, Christianos colere Antistitis genitalia; quam quidem ea occasione irrogatam putamus infamiam, quod Christiani omnes ad genua sacerdotis flexis genibus procumberent, manibusque suppliciter junctis, exomologesim more majorum facere consuevissent. Hæc & alia multa ab Ethnicis objectari solita, a Cæcilio vehementius inculcata, ab Octavio confutata scitissime proponuntur.

IV. Inter alia autem, quod recentis persecutionis viva in mentibus hominum de martyriis Christianorum essent exempla, ex Octavii Christiani persona Minutius præclarum illud ingerit (a): *Itaque ut aurum ignibus, sic nos discriminibus arguimur. Quam pulchrum spectaculum Deo, cum Christianus cum dolore congreditur; cum adversus minas & supplicia & tormenta componitur; cum strepitum mortis & horrorem irridens inculcat; cum libertatem suam adversus Reges & Principes erigit; soli Deo, cujus est, cedit: cum triumphator & victor ipsi, qui adversum se sententiam dixit, insultat:* & paulo post: *Sic Christianus miser videri potest, non potest inveniri. Vos ipsi calamitosos viros fertis in cælum, Mutium Scævolam; qui cum errasset in Regem, periisset ab hostibus, nisi dexteram perdidisset. Et quot ex nostris non dexteram solum, sed totum corpus uri, cremari sine ullis ejulatibus pertulerunt, cum dimitti præsertim haberent in sua potestate? Viros cum Mutio, vel cum Aquilio, aut Regulo comparo? Pueri & mulierculæ nostræ, cruces & tormenta, feras & omnes suppliciorum terriculas inspirata patientia doloris illudunt. Nec intelligitis, o miseri, neminem esse, qui aut sine ratione velit pœnam subire, aut tormenta sine Deo possit sustinere:* Hæc & alia complura eodem argumento Minutius. Laudata Christianorum constantia. Ipsum etiam de Fato scripsisse, hæc ejus verba significare videntur, quibus ait: *In nobis non genitura plectitur, sed ingenii natura punitur. Ac de Fato satis hæc, vel pauca pro tempore, disputaturi alias & uberius, & plenius.* Hæc Minutius Felix, cujus plane aureum commentariolum una cum Arnobio luculenter a se novissime re-

(a) Minut. eod. lib. prope fin.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5702.

SÆC. III. Anno Urbis 962. Olymp. 247. an. 2. Æ.C. 209.

☉ 22. A. ☽ 2. P. 9. April. Indict. 2.

JESU CHRISTI 209. *secundum Baronium* 211.

ZEPHYRINI PAPÆ 13.

SEVERI IMP. 17. CARACALLÆ IMP. 12.

GETÆ IMP. 2.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *Claudius Pompeianus*, & *Avitus*, quem ultimum Baronius perperam Lollianum Avitum appellat, ut ostendit Card. Norisius in Epist. Consulari.

II. *Caracalla Britannicus dictus.* Severus anno tantum sequenti Britannicus dictus, & celebris murus a mari ad mare per mediam Britanniam ab eo ductus. Spartianus enim in Severo cap. 18. ait, *Britanniam (quod maximum ejus Imperii decus est) muro per transversam insulam ducto utrimque ad finem Oceani munivit: unde etiam Britannici nomen accepit.* Caracalla in Nummis apud Mediobarbum non dicitur Britannicus, nisi quando gerit Tribunitiam Pot. XIII. anno sequenti inchoatam. Quare cum Britannicus eodem tempore, quo pater appellatus fuerit, magnificum illud Opus illo anno ædificatum.

NOTÆ [1] COss. *Claudius Pompeianus, & Avitus.* Sponius in Miscellan. pag. 40.

POMPEIANO. ET AVITO
COSS. KAL. IAN.

Gudianæ inscriptiones:

CIVICA POMPEIANO. ET
LOLLIANO AVITO. COSS.

Vide Norisium in Epistola consulari.
Lapis inter Donianas inscriptiones cl. VI. n. 155.

MILITARE COEPIT
POMPEIANO. ET AVITO. COS.

Hæc eadem inscriptio legitur inter selectas Jo. Vignolii pag. 310. sed aliquantisper varians.

De *Lolliano* Apuleius Apolog. 1. Vulgares Fasti: *Pompeiano, & Avito.* Omittitur ergo & in Fastis, & in vetustis lapidibus horum prænomen, ut & *Claudii* nomen, seu mavis prænomen, in *Pompeiano*.

recognitum, emendatum, ac illustratum, nuper Romæ edidit vir illustris & insignitet eruditus Fulvius Ursinus, de Ecclesiasticis quoque litteris optime meritus.

V. Objectio gentilium & hæreticorum.

Sed inter plura quæ a Gentilibus in Christianos objici solita erant, & apud eumdem auctorem a Cæcilio in Octavium ingeruntur, quod eadem a Novatoribus adversus Catholicos, nostris temporibus in calumniam convertantur, nolumus prætermittere; quo Minutii locus male acceptus, & ab occasionem quamlibet captantibus perperam interpretatus elucidetur, & legitimus germanusque verborum ipsius sensus a quovis perspicue intelligatur. *Cur* (inquit ille, de nostris loquens) *nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra?* Comparant ex iis, inquam argumentum hæretici, qui impie demoliri consueverunt Catholicorum ecclesias: struuntque calumniam, affirmantes, nullas penes Christianos fuisse Ecclesias, vel altaria, aut imagines. At licet primo tomo Annalium (*a*) apertissima luce fuerit demonstratum, ab ipso exordio nascentis Christi Ecclesiæ, ea omnia apud Christianos fuisse, & religionis usui inservisse; ipsique Minutii citato loco fuerit satisfactum: tamen hic eum dilucidius explanare, haud otiosum erit.

(*a*) *Tomo primo Annal. an. 57.*

VI. Elucidatio loci Minutii.

Derisio potius erat illa. quam calumnia Gentilium in Christianos insultantium, quod nullum penes illos templum esset. Quidnam vero per templum ipsi intelligerent, est diligentius inquirendum. Errant in primis, qui putant, omnes sacras deorum ædes, in quibus sacra facerent, templa dicta fuisse. Immo cum quamplurima essent Romæ multiplicium deorum delubra, perpauca tamen eorum constat nominata fuisse templa. Est de his testimonium M. Varronis ad Pompeium de officio Senatus habendi Isagogicum conscribentis. in quo hæc atque alia apud Gellium (*b*): Inter quæ id quoque scriptum reliquit: *Non omnes ædes sacras templa esse, ac ne ædem quidem Vestæ templum esse*: Hæc ibi. Immo & templa dici etiam, quæ alii publico usui quam divino cultui inservirent, alibi idem Varro (*c*) testatur, cum ait: *Curia Hostilia templum est, & sanctum non est*. Ex quibus omnibus plane intelligas, nonnisi ingentes illas ædium moles, vastas illas amplissimasque publicorum ædificiorum structuras, atque augustiora delubra, templa ab illis vocitata. In quam plane sententiam hæc Arnobius (*d*) in eos: *Templa enim hæc quid sunt? Si humanam infirmitatem roges, nescio quid immane atque amplum*. Et paulo post: *Sint ergo hæc licet aut ex molibus marmoreis structa, laquearibus aut renideant aureis, splendeant hinc gemmæ, & sidereos evomant variata interstitione fulgores: terra sunt hæc omnia, &c.* Certe quidem nec nos inficias imus, caruisse priscos illos Christianos ejusmodi templis, & Ecclesiis templorum instar erectis.

(*b*) *Apud Gell. l. 14. c. 7.*

(*c*) *Varro de lingua Lat. l. 6.*

(*d*) *Arnob. adv. Gentes l. 6.*

VII.

Verum, nec quidem religionis humilitate, impensarumve parcitate, ab hujuscemodi structuris tunc Christiani abstinuerunt; sed quod jugis Gentilium conflata in eos invidia non sineret, & frequens inde dimanans persecutio non permitteret. Nam simulac cessarunt Ethnici Imperatores, & Christiani nacti sunt habenas Imperii, nempe temporibus Constantini, qualia toto Christiano orbe ab iisdem templa fuerint excitata, illa ipsa quæ adhuc pluribus in locis integra remanent, quæve in antiquis chartis a majoribus descripta leguntur, certissimam fidem faciunt. Ad hæc igitur a Gentilibus in eos objecta, erat justissima Christianorum illa responsio: Dei templum esse universum hoc quod cernitur, vel, quæ latiores complectitur ambitus, mentem humanam: nec aliquod his dignius posse Deo optimo maximo templum erigi. Nam cœlum ipsum templum esse dictum, totumque hoc quod tuimur (unde & nomen accepit) idem qui supra auctor est Varro (*e*). Cum alioqui Fideles (quod suo loco est apertissime demonstratum) haberent sacras ædes, precatorias domos, quas frequentiori usu Ecclesias nominarent; in quibus ad sacrificium celebrandum esset altare, ac sacræ imagines, non autem aræ ad animalium cædes vel suffitus accommodatæ, vel simulacra deorum, more ipsorum desuper collocata.

Præcipuum Christianorum templum.

(*e*) *Varro de ling. Lat. l. 6.*

Chri-

JESU CHRISTI ANNUS	ZEPHYRINI PAP. ANNUS	SEVERI IMP. ANNUS
212.	10.	18.

1. CHristi anno ducentesimoduodecimo, Acilio Faustino & Macro Rufiniano Coss. Severus Imperator, qui hactenus ob adeptum Imperium & tot gentes debellatas felicissimus habebatur; in filiis se esse omnium miserrimum expertus est. Ab Antonino enim sæpe occidi tentatus, beneficio amicorum est a nece subductus: scribit hæc paucis Dio (a) his verbis: *Antoninus filium palam sua cum manu occidere est conatus. Nam cum forte equitarent una, equitaretque pariter reliquus exercitus, & hostium copiæ viderentur; Antoninus, equo refrænato, magno silentio percommode gladium districxit, ut tergum patris percuteret. Quod ubi animadverterunt ii qui simul equitabant, exclamaverunt protinus; eoque clamore perterritus Antoninus se abstinuit.* Redarguit eum qui rem senserat pater: nec tamen quicquam illi molestiæ intulit, sed tantum obiurgavit. At licet dissimulasset, tamen, quod reliquum fuit vitæ, cum mærore duxit; quippe qui etiam intelligeret, ipsum fratrem Getam interfectum iri, cum primum potestas daretur: sicque *mærore magis quam morbo* (inquit Herodianus *b*) *consumptus vita defunctus est*: sed hoc, anno sequenti. Porro hæc ipsum passum ulciscente numine innoxium Christianorum sanguinem, æquius dici posse videtur, quam (quod tradit Orosius *c*) priores illas ærumnas civilis belli; nam nondum illis temporibus negotii aliquid ille facesserat Christianis.

(a) *Dio in Severo.*

Severus a filio ad necem quæritur.

(b) *Herod. lib. 3.*

(c) *Oros. lib. 7. cap. 17.*

PAGIUS ANNO PERIODI GRECO-ROMANÆ 5703.

SÆC. III. ☉ 13. G. ☽ 2. P. 1. April. Indict. 3.

Anno Urbis 963. Olymp. 247 ann. 4. A. C. 210.

JESU CHRISTI 210. *secundum Baronium* 212.

ZEPHYRINI PAPÆ 14.

SEVERI IMP. 18. CARACALLÆ IMP. 13.

GETÆ IMP. 3.

[1] AD num. I. Coss. *M. Acilius Faustinus*, & *Triarius Rufinus*, ut ostendit Card. Norisius in Epist. Consulari ex Inscriptione Gruteri pag. 300. — I. *Consules.*

Quindecennalia Imperii Cæsarei Caracallæ. In Dissert. Hypatica pag. 225. retuli Nummum ex Occone pag. 374. inscriptum: *Severus Pius Aug. P. M. Tr. P. XII. Cos. III.* in aversa parte, *Vot. solut. dec. Cos. III.* Sed sunt duæ partes duorum Nummorum per inconsiderantiam conjunctæ. — II. *Quindecennalia Imperii Cæsarei Caracallæ.*

NOTÆ [1] COss. *M. Acilius Faustinus*, & *Triarius Rufinus*. Prænomen *Acilii* Relando est *Manius*. Gruterus pag. CCC. 1.

M. ACILIO. FAUSTIN.... TRIARIO
RUFINO. COS. M. ANTONIUS. RUFINUS
COOPTATUS. P. R. C. A. DCCCCLXII.

Gudiana inscriptio.

D. D. FAUSTINO. ET RUFINO
COSS.

Rufinum appellatum fuisse etiam C. *Cæsonium Macrum Rufinianum*, censet Relandus. Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Faustino & Rufino*.

I. De Severi obitu & annis Imperii. Sequenti anno ducentesimo decimotertio, Gentiano & Basso Coss. prid. Nonas Februarii (ut auctor est Dio) Severus Imperator non tam corporis morbo (ut dictum est) quam animi mœrore confectus, Eboraci in Britannia diem clausit extremum, cum imperasset annos decem & septem, menses octo, & dies tres, vixissetque annos sexagintaquinque, menses novem, & dies quindecim. Quo mortuo, Antoninus & Geta fratres capessunt Imperium. Ille, qui diutius morte patris expectata, ac pro viribus intentata, sero nimis (ut sibi videbatur) voti compos factus erat, ea audita, nactus statim summam Imperii potestatem, confestim (inquit Herodianus (a)) *universos ab ipso lare (quod ajunt) interficere cæpit; nam & medicos supplicio affecit, quod sibi parum obtemperaverant jubenti senis maturare necem, nutritiosque suos juxta & fratris, quod de reconciliandis eis egissent; ne uno quidem reliquo suæ crudelitatis facto ex eo ordine hominum, qui in honore aliquo fuerant, quique ipsius parentem observaverant.* Hæc Herodianus.

(a) Herodian. l.3. in fin.

Sævitia Antonini.

II. Ex nutritiis interfectis fuit qui primum locum tenere videbatur Evodus: ipsum quidem ab eo esse jussum occidi, etiam Dio (b) affirmat. Fuisse autem Evodo conjugem Christianam, Tertullianus (c) testari videtur, dum ait, eumdem Antoninum lacte Christiano fuisse educatum. Porro illud Antonini egregium honestissimæ pueritiæ Christianis imbutæ moribus specimen editum recenset Spartianus (d), sic dicens: *Hujus igitur pueritia blanda, ingeniosa, parentibus affabilis, amicis parentum jucunda, populo accepta, grata Senatui, ipsi etiam ad amorem conciliandum salutaris fuit: Non ille in litteris tardus, non in benevolentiis segnis, non tenax in largitate, non lentus in clementia, sed sub parentibus visus. Denique si quando feris objectos damnatos vidit, flevit, aut oculos avertit; quod populo plus quam amabile fuit. Septennis puer, cum collusorem suum puerum ob Judaicam religionem gravius verberatum audisset; neque patrem suum, neque patrem pueri, vel auctores verberum diu respexit.* Hæc Ipse; quem per Judaicam religionem significasse Christianam fidem, quæ modo ex Tertulliano dicta sunt, perfacile indicant.

(b) Dio in Severo, & in Caracal.

(c) Tert. ad Scapul. c.4.

(d) Spartian. in Caracal.

Pueritia Antonini.

III. Digna ultio in Severum & Evodum. Accidisse enim existimo, ut Antoninus cum lacte Christiano educaretur, collusorem æque habuerit Christianum puerulum, cum-

---

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5704.

SÆC. III. Anno Urbis 964. Olymp. 247. an.3. A. Carr.

☉ 24. F. ☽ 3. P.14. April. Indict. 4.

JESU CHRISTI 212. *secund. Baronium* 213.

ZEPHYRINI PAPÆ 15.

CARACALLÆ IMP. 24. GETÆ IMP. 4.

I. Consules. II. Severi Imp. obitus.

[1] A Num. I. ad X. Coss. *Lollianus Gentianus, & Pomponius Bassus*, ex variis Fastis. Dio lib.76. de Severo scribit: *Morbo extinctus est pridie Nonas Februarii*, id est, die quarta Februarii. Paulo post subjungit, *Vixit annos LXV. menses IX. dies XXV. erat enim natus III. Idus Aprilis. Regnavit annos decem & septem, menses octo, dies tres.* Natus itaque erat Severus anno Christi centesimo quadragesimo quinto, ut recte etiam habetur in Collectaneis Græcis a Scaligero, post Eusebium publicatis, ubi dicitur Severus natus anno quarto Olympiadis CCXXX. qui anno Christi CXLV. usque ad mensem Julium in cursu est. Quoad diem natalem Severi, Dioni suffragatur Kalendarium Hervartianum, quod ad III. Idus Aprilis habet: N DIVI SEVERI, id est, *Natale Divi Severi*. Idem legitur in exemplari Bucheriano; sed in eo quod Petrus Lambecius tom.4. Bibliothecæ Cæsareæ publicavit, illud Severi natale cum quarto idus Aprilis, errore sine dubio Librariorum, conjungitur. Similes in iisdem exemplaribus transpositiones occurrunt; ideoque quando res, de qua agi-

---

NOTÆ [1] Coss. *Lollianus Gentianus, & Pomponius Bassus*. A Relando hi consules dicuntur: *Q. Epidius Rufus Lollianus Gentianus, & Pomponius Bassus*. Gruterus pag. CCCIV. 6.

Q. EPIDIO. L. F. POL. RUFO
LOLLIAN GENTIANO
AUGURI. COS. &c.

Sponius in Miscellan. pag. 84.

GENTIANO. ET BASSO. COS.

Aliæ inscriptiones apud Relandum, extremis tantum nominibus, habent:

GENTIANO. ET BASSO. COS.

Ita quoque vulgares Fasti. De *Lolliano Gentiano* Capitolinus in Pertinace. Dio, lib. LXXIX. pag. 910. meminit *Pomponii Bassi*, jussu Elagabali morte affecti.

eumdemque collactaneum, atque Evodi Educatoris filium: quem tamen, quod Christianam religionem inter jocos (ut pueri solent) Antonino ut acciperet suaderet, Severus & pater pueri Evodus ipse educator acriter verberari jusserint. Sed ob indignum facinus æqua lance est pensata vindicta: nimirum ut pater eum virum jam factum senserit contumacem, quem puerulum a piis sanctisque vitæ optimæ institutis collusoris verberibus distraxisset, divulsissetque: paternis enim monitis, eum a puero excedentem, animo elatiorem, vultuque trucem redditum esse tradunt. Sed & pueri pater meritas pœnas de verberibus inflictis puerulo dedit, dum (ut nuper dictum est) ab eodem Antonino jussus est occidi.

IV.

Sic igitur defuncto Severo, Antoninus & Geta fratres cum una simul adiissent Imperium: ambo (a) pariter ex Britannia solventes, allatis secum parentis cineribus, Romam se contulerunt, cum tamen inter se invicem dissentirent, & alter alteri insidias moliretur. Sed quæ post hæc acciderint, suo loco dicturi sumus. Delatus Romam in suis cineribus Severus ex Senatusconsulto relatus est inter divos. De quo quidem ritu, de ipsis scilicet Gentiliciis cærimoniis, cum aliquis inter divos referretur, quæ ab Herodiano (b) suorum temporum rerum scriptore fuut fideliter scripta, dum agit de Severo ipso Imperatore in divum a filiis consecrato, describere jucundum fore putamus. Cum enim sæpius mentio habeatur de Imperatoribus, atque eorum uxoribus a Senatu populoque Romano in deos acceptis; quibus ritibus id faciendum esse perscripserit insana superstitio Gentilicia, quam majores nostri merito deriserc, hic Herodiani verbis exscribendum putamus; quo stultitia novos deos ad libitum facientium, Deumque verum repudiantium cognoscatur.

(a) Herodian. l.3. in fin.

Severus relatus Romæ inter Deos.

(b) Herod. l.4.

Mos est, inquit, *Romanis consecrare Imperatores, qui superstitibus filiis vel successoribus moriuntur. Quique eo sunt honore affecti, relati dicuntur inter divos. Est autem tota Urbe quasi luctus quidam festæ celebritati promiscuus. Quippe functum vita corpus, ritu hominum, sumptuoso funere sepeliunt. Sed certam imaginem defuncto quam simillimam fingunt, eamque in regio vestibulo proponunt supra eburneum lectum maximum atque sublimem, vestibus instratum aureis. Et quidem imago illa ad ægroti speciem pallida recumbit. Circa lectum vero utrinque magnam partem diei sedent; a læva quidem Senatus omnis vestibus atris amictus; a dextera vero matronæ, quas virorum aut parentum dignitas honestat: harumque nulla vel aurum gestans, vel ornata monilibus conspicitur; sed vestibus albis exilibus indutæ, mœrentium speciem præbent.* Cur autem viri nigris vestibus, feminæ vero albis funera celebrarent, Plutarchus (c) exacte declarat, pluribus adductis verisimilibus rationibus.

V. Relatio Imp. in Deos.

(c) Plut. qu. Rom. q.26.

Quod insuper in communi illo consessu a sinistra parte amplissimus Senatorius ordo consederit, a dextera vero feminæ; illa potuit esse ratio, quod apud Romanos pars sinistra (ut idem Plutarchus (d) affirmat, & ante ipsum Varro (e), & alii) melioris esset auspicii, ac proinde dignior haberetur; sed id in sacris atque divinis (cujusmodi præsens officium videbatur) ut Servius atque Donatus Virgilianum (f) illud explicant: *Intonuit lævum*. Sic & apud eumdem Varronem (g) & Festum (h), aliosque priscos auctores quos citant, habetur expressum, Romanos pariter, hujus Hemisphærii nobiliorem partem, nempe orientem, tribuisse sinistræ, dexteræ vero Occidentem: cum tamen, auctore Plutarcho (i), philosophorum principes Pythagoras, Plato, & Aristoteles Orientem in dextera collocarent.

VI. Sinistræ prærogativæ.

(d) Plut. ibid. quæst. 78.

(e) Varro de lin. Lat. l.6. verb. Scen. Cic. de Divin. l.2. Plin. l.2. c.54.

(f) Virg. Æneid 2.

(g) Varro de lin. Lat. l.5.

(h) Fest. verb. Sinistra aves.

(i) Plut. de Plac. philosoph. l.2. c.10.

PAGIUS agitur, alicujus momenti est, tria illa exemplaria, ut facilius error vitetur, inter se conferenda. Quod cum Dissertationem Hypaticam componens non præstiterim, pag. 67. ex fide Kalendarii Lambeciani perperam scripsi, Severum quarto Idus Aprilis natum. Interim erravit Spartianus in Vita Severi cap. 1. ubi ait: *Ipse natus est Erucio Claro bis, & Severo Consulibus sexto Idus Apriles*, anno sc. Christi CXLVI. die octava Aprilis; quod utrumque falsum, ut Dio, qui tunc vivebat, nos dubitare non sinit. Qui error ex ipsomet Spartiano cap. 22. magis innotescit: ibi enim scribit, vixisse Severum annos octoginta novem. Anni, menses & dies, quibus Severus imperavit, recte a Dione numerati, qui Imperium ejus ab Idibus mensis Aprilis anni CXCIII. exorditur, & diem emortualem excludit. Mediobarbus in Numismatis Impp. varia hujus Imperatoris producit, Tribunitia Pot. XIX. notata, ad quæ cum hærerem, scripsi ad Virum clarissimum Rainsantium, Gazæ Regiæ Præfectum, ut pro sua erga me benevolentia significaret, an in ea similia extarent, qui respondit, unicum reperiri æreum medii moduli, in cujus antica, SEVERUS PIUS AUG. BRIT. Repræsentatur caput Severi laureatum. In postica: FORTUNÆ RED. P. M. TR. P. XIX. COS. III. P. P. Cernitur Fortuna sedens, dextra temonem in globo positum, sinistra cornucopiæ tenens: & juxta sedem rota erecta. Certum itaque Tribunitiam Pot. XIX. Severi in quibusdam Nummis signatam fuisse, non quod eam attigerit, cum quarto Februarii die currentis anni obierit; & anno CXCIII. quo imperare cœpit, die quarta Februarii Pertinax Rempublicam Romanam gereret, cui exeunte mense Martio, Didius Julianus successit; sed quod Monetarii ejus mortem ignorantes eosdem percusserint. Præfatus itaque Nummus, aliique a Mediobarbo recitati, hoc anno ante Idus Apriles, quibus vivente adhuc Julia-

rent. Sed in sacris tantum (ut diximus) sinistra priorem sibi vendicat locum quod (ut ajunt) sinistra nostra, dextera numinis, quæ præcipue attendi debeat, habeatur; secus autem esse solcret in raliquis consuetis officiis. Hæc apud Romanos.

VII. Apud Judæos ubi sinistra prælata. (a) Gen. 48.

Apud Hebræos autem pars deatera potior erat; sed divino plane consilio, per Patriarcham Jacob in benedictionibus Ephraim & Manasses propalato (a), mutatæ sunt vices rerum & ordo, ut sinistra dexteræ præferretur. Qood quidem tum ob mysterium eo symbolo consignatum, tum ob inolitam illam apud Gentes consuetudinem, Dei Ecclesia, majori ex parte ex Gentibus aggregata, diu usus retinuit; nimirum ut in publico Patrum consessu, qui dignitate cæteris antecellerent, in sinistra parte considerent. Idque pluribus exemplis, suis locis, inferius demonstrabimus, tum præcipue cum agemus de Niceno Magno Concilio. Quod enim in hæc obiter incidermus, haud patitur ratio instituti prolixiorem hic de his habere sermonem. Ad Herodianum igitur redeamus, qui susceptam semel de consecratione divorum narrationem his prosequitur verbis:

VIII. Vana atque ridenda gentilicia superstitio.

Hæc ita per septem dies continuos faciunt, medicis ad lectum quotidie accedentibus, inspectumque velut ægrum deterius se habere subinde pronunciantibus. Dein ubi jam visus obiisse diem, lectum humeris attollunt Equestris Senatorisque ordinis nobilissimi ac lectissimi juvenes, perque Viam Sacram in vetus Forum deferunt, ubi magistratus Romani deponere imperium consueverunt. Utrinque autem gradus quidam sunt ad scalarum similitudinem extructi, in quibus altera ex parte puerorum chorus est e nobilissimis atque patriciis; altera fœminarum illustrium, hymnos in defunctum, pæanasque canentium verendo ac lamentabili carmine modulatos. Quibus peractis, tollunt iterum lectum, atque extra Urbem perferunt in Campum Martium; ubi, qua latissime campus patet, suggestus quidam specie quadrangula lateribus æquis assurgit, nulla præterquam lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam. Id quidem interius totum est aridis fomitibus oppletum, extra autem intextis auro stragulis, atque eboreis signis, variisque picturis exornatum. Infra vero alterum minusculum quidem positum est, sed forma & ornatu persimile, portis januisque patentibus. Tertiumque item & quartum semper superiore contractius, ac deinceps alia, donec ad extremum, quod est omnium brevissimum, perveniatur. Possis ejus ædificii formam comparare turribus his, quæ portibus imminentes, noctu igne prælato, naves in tutas stationes dirigunt, Pharos vulgo appellant. Igitur lecto, in secundum tabernaculum sublato; aromata & suffimenta omnis generis, fructus, herbas, succosque omnes odoratos conquirunt, atque acervatim effundunt. Quippe nulla neque gens est, neque civitas, neque qui honore ullo aut dignitate præcellat, quin certatim pro se quisque suprema illa munera Principis honori deferat.

Ubi vero ingens aromatum acervus aggestus est, ac locus omnis expletus; tum circa ædificium illud adequitant, universis equestris ordinis certa quadam lege ac recursu motuque pyrrhichio numeroque in orbem decurrentibus. Currus item circumaguntur incessu purpuratis rectoribus qui personas ferunt ducum omnium Romanorum, principumque illustrium. Quæ ubi celebrata sunt, facem capit Imperii successor, eamque tabernaculo admovet. Tum cæteri omnes undique ignem subjiciunt, cunctaque illico fomitibus illis aridis odoramentisque referta igni valido corripiuntur. Mox ab extremo minimoque tabernaculo, tanquam e fastigio quodam, simul cum subjecto igni aquila dimittitur, quæ in cælum creditur ipsum Principis animum deferre. Ac jam ex illo una cum cæteris numinibus Imperator colitur. Hactenus Herodianus de consecratione Principum IX.

Moneris consummatio.

PAGIUS liano, Carnunti Imperator acclamatus fuerat, cusi, dum vivus Severus crederetur, & sacrificia pro felici ejus reditu offerrentur: Cum enim Eboraci mortem oppetierit, ea per universum imperium tam cito sciri non potuit. Præterquam quod mortem ejus aliquamdiu celatam fuisse, licet id nullus Historicus in literas miserit, verosimile.

III. *Initium Tribunitiæ Pot. Severi.*

[1] Atque hinc liquet, Tribunitiam Potestatem Severi ab Idibus Aprilis sæpe deductam fuisse, quod nullus hactenus animadvertit; cum si a Kalendis Juniis inchoata fuisset, nulli reperirentur Nummi Tribunitia Pot. XIX. insigniti; incredibile enim videtur, Monetarios paulo ante easdem Kalendas Severi mortem ignorasse, quæ tamen eis facile ignota esse potuit paulo ante Idus Apriles. His adde, valde verosimile esse, Monetarios Nummos nova Tribunitia Potestate notatos non cudisse, donec primus novæ illius Tribunitiæ Potestatis dies adventasset; alioquin quot annis quilibet Imperator regnasset, ex Nummis nunquam probari posset. Numismata itaque Severi XIX. Tribunitia Potestate obsignata, vel uno circiter mense antequam ea inchoaretur, vel statim ac incepta est, percussa; sicque ejus Tribunitia Potestas ab Idibus Aprilis deducta.

NOTÆ [1] De prima Tribunicia potestate Severi, *Idibus April.* inita ex Pagii sententia, vide quæ diximus ad A. D. 193.

cipum Romanorum in deos. Quibus sic consecratis (ut vidimus) sacrificia, aræ, templa, atque sacerdotes decerni soliti erant. De his Tertullianus (*a*) exprobrans: *Sed digne*, inquit, *Imperatoribus defunctis honorem divinitatis dicatis; quibus & viventibus eum addicitis. Accepto ferent dii vestri, immo gratulabuntur, quod pares eis fiant domini sui.*

(a) Tertul. in Apol. c. 13.

X. Qui igitur major natu Antoninus Imperium adiit, cognominatus est vulgo potius, quam majorum exemplo vel origine, Caracallus. Quod attinet ad ejusmodi nomen, illud dicere non prætermittimus, quod vulgatum est ex Spartiano & aliis, ea de causa hoc nomine eum appellatum, quod sic dicta vestimenta donasset populo ad talos usque demissa. Hac vero occasione nolumus hic præterire, fuisse caracallam vestem olim clericis usui; quippe quæ (ut dictum est) usque ad talos demissa, magnum eam induenti conciliaret decorem. Beda enim non aliunde, quam ex antiquis martyrii S. Albani Actis, tradit (*b*) eumdem S. Albanum induisse se vestimentum clerici, quem fugientem domi exceperat, nempe caracallam, qua clericus sic uteretur, ut licet fugæ esset impedimento, utpote ad talos demissa, tamen carere noluisset. Porro quod spectat ad Antoninum, rei novitate (quod numquam antea ejusmodi genus vestimenti fuisset apud Romanos in usu) illi inditum est vestis nomen. Fuisse eam discissam & ex multis partibus consutam, tradit Dio in Caracallo.

Caracalla nomen vestis, qua clerici utebantur.

(b) Beda de gest. Angl. l. 1. c. 7.

XI. Hoc eodem anno, defuncto Serapione Episcopo Antiocheno, ponitur ab Eusebio subrogatus Asclepiades, qui sederit annos septem; sed alibi (*c*) hæc habet de Asclepiade: *Hic persecutionis tempore ob constantem fidei confessionem multum laudis & gloriæ adeptus est; cujus in Episcopatum ordinationis Alexander Hierosolymorum Episcopus ad Antiochenos scribens sic meminit.* Recitat ex ea epistola tantum exordium his verbis: *Alexander servus Domini, & vinctus Jesu Christi, beatæ Antiochenorum Ecclesiæ in Domino S. Mihi audienti, Asclepiadem, virum propter fidei amplitudinem ad ministerium accommodatissimum, sanctæ, quæ apud vos est, Ecclesiæ Episcopatum divina providentia obtinuisse, Dominus vincula mea, dum in carcere conclusus tenebar, mitiora levioraque reddidit.* Hanc autem epistolam per Clementem se misisse significat, de quo superius actum est.

Asclepiades Antiochenus Episcopus.

(c) Euseb. l. 6. c. 10.

XII. Rursum vero idem Eusebius (*d*) hoc ipso anno ordinatum ponit ipsum Alexandrum Episcopum Hierusolymæ, sic dicens: *Ubi Severus Imperium ad annos decem & octo administraverat, Antoninus ejus filius ad eum honorem evehitur. Eo tempore unus ex eorum numero, qui in ea turbulenta persecutionis tempestate se fortes & invictos præstitissent, & post certamina pro fidei confessione suscepta essent integri & incolumes divina providentia reservati, nomine Alexander, quem modo Episcopum Ecclesiæ Hierosolymitanæ fuisse demonstravimus, propterea quod in fidei Christianæ confessione temporibus persecutionis nobilitatus erat, Episcopatu quem dixi, cum adhuc Narcissus, qui eum in eo officio anteibat, superstes esset, dignatus fuit:* Hæc Eusebius. Sed re vera haud scio, quo modo Eusebius hoc anno utriusque ponat ingressum. Si enim cum Alexander in vinculis esset, tunc contigit celebrari electionem Asclepiadis Antiochiæ; quonam modo id fieri potuerit, si a morte Severi in universa Ecclesia pax fuit (ut Sulpitius Severus (*e*) numerat) annis triginta-octo? Quamobrem dicere oportet, Alexandrum ante præsentem annum in persecutione Severi fuisse vinculis illis nobilitatum, ac sic etiam eo tempore Asclepiadem ipsum eadem persecutione multa passum, fuisse quoque Episcopum ordinatum. Sic igitur sicut non electio Asclepiadis, ita nec carcer Alexandri post obitum Severi ponendus est, quem constat sua ipsius sententia fuisse antea (nempe sub Severo) carcere afflictatum, ac si postea sub Antonino hoc anno (ut Eusebius volt) Episcopatu Hierosolymitano donatum. At quoniam quoto Severi anno Alexandri carcer atque Asclepiadis ordinatio contigerint, haud facile est affirmare; hac de causa, quod de utroque hic agat Eusebius, hoc loco est de eis instituta narratio. Cætera autem de Alexandro tum superius dicta sunt, cum de Narcisso ejus prædecessore atque collega actum est, tum postea suo loco dicentur.

(d) Euseb. in Chron. & l. 6. c. 8.

Alexand. Hierosolymorum Episcopus.

(e) Sever. hist. sacr. l. 2.

XIII. Hic insuper est annus ille quadragesimus, qui numeratur secundum Eusebii Chronicon ab undecimo anno Marci Aurelii Imp. (qui est Domini centesimus septuagesimus tertius) ab exordio pseudoprophetiæ Cataphrygum, auctoribus Montano, Priscilla, & Maximilla; quo Apollonius (ut demonstratum est superius) insignem edidit commentarium adversus novæ præsumptionis errores, ut ex suis ipsius scriptis de eo testatur Eusebius (*f*). At Tertullianus scriptum ab eo librum, alio illi adversario a se edito, nixus est confutare, de quibus hæc S. Hieronymus (*g*) in Apollonio: *Tertullianus sex voluminibus adversus Ecclesiam editis, quos scripsit περὶ ἐκστάσεως, septimum proprie adversus Apollonium elaboravit; in quo omnia, quæ ille arguit, conatur defendere.* Sed ad anni sequentis res gestas migremus.

(f) Euseb. lib. 5. cap. 17.

(g) Hieronym. de Script. Eccl. in Apollonio.

Se-

JESU CHRISTI ANNUS 214.	ZEPHYRINI PAP. ANNUS 12.	ANT. CARAC. IMP. ANNUS 2.

I. Geta occiditur. SEquitur annus Domini ducentesimus decimusquartus, Asperis duobus Coss. quo quinto Kalend. Martii Geta Augustus jussu Antonini Augusti fratris occiditur in matris gremio, annos natus duos & viginti, ac menses novem. *Sic solus imperans Antoninus, omnes* (a) *qui Getæ studuerant, interemit; nec illis pepercit, qui vel levissime hominem coluissent, vel post mortem vel scripsissent, vel pronunciassent Getæ nomen; quos omnes morte mulctari mandavit*. Hæc Dio. Qui autem subito ex Getæ tum militibus, tum aliis viris atque mulieribus in Palatio commorantibus, occisi sunt, numerat eos idem auctor viginti millia: accesserunt his postea Senatorum cædes, eorumque potissimum qui parenti cari fuissent; inter aliosque clarissimos viros recensetur Papinianus Jurisconsultus, olim Fisci Advocatus, tunc vero Præfectus Prætorio; ea nimirum occasione, quod noluisset composita oratione Antonini parricidium excusare: quem securi percussum audiens, doluit quod non gladio potius necatus esset, quod honestiori visus esset interitu decessisse. Taceo alios innumeros hic referre.

(a) *Dio in Carac. Spart. in eod. & Herod. l. 4.*

Sævitia Caracalli.

Cædes

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5705.

SÆC. III. Anno Urbis 965. Olymp. 247. an. 4. A. C. 212.

☉ 23. ED. ☽ 4. P. 3. Mart. Indict. 5.

JESU CHRISTI 212. *secund. Baronium* 214.

ZEPHYRINI PAPÆ 16.

CARACALLÆ IMP. 25. GETÆ IMP. 5.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *Julius Asper*, & *Julius Asper*, ut ostendit Card. Norisius in Epist. Consolari; & Leges pleræque Antonini, quemadmodum & vetustæ Inscriptiones *duobus Aspris Coss.* signantur. Idem Card. Norisius in Dissert. 3. de Epochis Syro-Macedonum pag. 158. ostendit duos Aspros Consules fratres fuisse, ac filios Cnei Julii Aspri, ideoque alterius prænomen fuisse Cneium; siquidem quispiam filiorum vulgo prænomen patris ferebat.

II. *Geta occiditur.* Occisus hoc anno Geta a Caracalla fratre, sed non quinto Kalendas Martii, ut Onuphrius in Fastis existimavit, & Baronio, aliisque persuasit. Nam *natus est Geta, Severo & Vitellio Coss. Kalendas Junias ex Julia*, inquit Spartianus in Geta cap. 3. Incidit is Consulatus suffectus, ab Onuphrio omissus, in annum centesimum octogesimum nonum. Quando vero Geta a fratre peremtus, *natus erat duos & viginti annos, mensesque novem*, ait Dio lib. 77. Ubi cum menses numero rotundo exprimere non videtur dubitandum. Quare cum die XXVII. Maii anni CLXXXIX. in lucem prodierit, mense Februario, vel Martio præfectis anni necatus. In Nummis apud Mediobarbum Geta dicitur PONTIF. TR. P. IIII. COS. II. DES. III. P. P. Ex quibus liquet, primo designationem Consulum ordinariorum in annum sequentem ipso anni initio de more fieri solitam, quod tamen a quibusdam censoribus in Epistola Consulari valde improbatum. In Laterculo Silvii apud Bollandum tomo 1. Sanctorum mensis Januarii in Præfatione pag. XLIII. ad V. Idus Januarii habetur: *Senatus legitimus, Suffecti Consules designantur, sive Pratores*. Sed loco *sive*, videtur legendum, *sicut*. In Kalendario Lambeciano ad eundem diem habetur tantum, *Senatus legitimus*. Eo itaque die Consules suffecti ac Prætores de more in annum sequentem designati. An vero Consules ordinarii ante eum diem, vel post illum designarentur, incertum. In eodem Laterculo ad V. Kalend. Januarii legitur, *Natalis Titi*, qui tamen dies natalis ex Suetonio & Kalendario citato incidit in III. Kalend. Januarii. Quare aliqui errores in illum Laterculum irrepsere. Secundo Getam anno sequenti Quinquennalia Augustei

Im-

NOTÆ [1] COss. *Julius Asper*, & *Julius Asper*. Fabrettus pag. 51.

C. JULIO. ASPRO. COS.

Ibid. pag. 494.

C. JULIO ASPRO. II. C. JULIO. ASP....
P. R. C. ANN. DCCCCLX....
L. JULIUS FAUSTINIANUS COOPTATUS

Hinc Fabrettus, & Relandus, utriusque consulis prænomen *Cajum* fuisse censent. Gruterus pag. CXXXII. 1.

DUOBUS. ASPRIS
COS. IDIBUS. JUNIS

Lapis detectus via Latina in vinea prope monasterium Cryptæ ferratæ, quem nos exscripsimus A. D. 1733.

ASPER
sic
BIS COSUL
PRAEFECTUS
VRBIS

Alius lapis ibidem

JULIAE JULIANAE SORORI
ASPRI C. ....

Quod

II. Cædes Civium Romanorum.

Cædes vero, quæ hactenus in domesticos Getæ, in milites & Senatores immaniter sæviit, levissima quadam occasione in plebem quoque grassata est; quam sic describit Herodianus: *Denique id quod numquam est alias factitatum, cum Circenses ludos spectante eo, populus Romanus in aurigam, cui studebat, nescio quid cavillatus esset; ratus sibi contumeliam illatam, repente omnem exercitum facere impetum jussit in populum, ac raptare & occidere quicunque in aurigam dixissent. At milites, accepta semel violandi rapiendique potestate, cum discerni a reliquis nequirent, qui fuerant protervius locuti, nullo scilicet in tanta multitudine verum fatente, passim in quemcunque inciderant, aut occidebant, aut omnibus ereptis, quasi salute redempta, vivos ægre dimittebant.* Hæc ipse. Quatuor præterea ex sex quæ erant Vestales virgines, Romanæ superstitionis altrices, consueto supplicio vivas ipsum infodi jussisse, tum Dio, tum alii quoque tradunt. Addidit & sævitiæ impuritatem, cum ex illis unam etiam violaverit. Atqui illa magis impurissimi hominis ore omnium diffamata est turpitudo, cum Juliam novercam duxit uxorem. Sed missa istæc.

III. Justa vindicta de sanguine Christiano.

Dum talia a truculento Principe adeo sæva in cives Romanos immaniter perpetrata considero, & in mentem revoco quæ iidem Gentiles homines paucos ante annos, Severo absente, in Christianos innocentissimos admisissent; hæc omnia plane, ulciscente numine, eos passos fuisse, merito dixerim. Qui enim inclamare solitus esset populus, Christianos ad leonem, (quod superius dictum est) inclamans idem in aurigam, adeo sæve meruit a militibus trucidari. Quod insuper absque alia criminis nota, nomen tantummodo Christianum apud eos (ut vidimus) esset in crimine, illudque pro delicto acceptum satis fuerit, ut in eos omni crudelitatis genere desævirent; recto est Dei judicio compensatum, ut Getæ nomen solummodo haberetur pro majestatis offensæ confesso delicto. Papinianus insuper inter omnes qui Romæ jus dicerent judices eminens, & alii Jurisconsulti, quod in causis Christianorum judicandis (ut de his vehementer, scripta pro Christianis defensione, Tertullianus conquestus est) nullam penitus æqui habuissent rationem, sed proculcatis legibus, innumeros innocentes homines condemnassent; ipsi pariter nulla mortis digna allata causa, contra

PAGIUS Imperii celebrare debuisse; cum frater ejusdem Imperii Quindecennalia ederet; unde & hic præsenti etiam anno Consul quartum designatus in Nummis apud Mediobarbum dicitur. Quod si uterque eodem anno hæc solennia exhibere debuerit, non dubitandum, quin anno CCVIII. Geta Imperii Cæsarei Decennalia dederit, cum Caracalla Imperii Augustei Decennalia edidit. Patet denique, Scaligerum & Possinum valde hallucinatos, quando scripsere, Getam anno CCIV. aut CCV. Augustum renuntiatum esse. Nam cum Tribunitiam Potestatem quartam, quando occisus est, tantum numeraret, ante annum CCVIII. Augustus dici non potuit. Nec audiendus Petavius in lib. 13. de doct. Temp. quando sit ex Tribunitia Potestate IV. Getæ non magis inferri, cum anno CCVIII. quam insequenti, Augustum nuncupatum esse. Cum enim Cæsares & Augusti annis Decennalibus addictis de more crearentur, clarum est, Severum anno CCVIII. Antonini Decennalibus celebri, ante suum ex Urbe discessum, minorem filium eo honore exornasse.

III. *Julia non noverca sed mater Caracallæ.*

Ad num. II. Cum tam Dio, quam Herodianus, & Oppianus initio librorum *de Venatione*, quos Caracallæ dicavit, hunc, filium fuisse *Juliæ Domnæ* secundæ Severi uxoris asserant, magis illis Auctoribus Caracallæ coætaneis, quam Spartiano in Caracalla, ubi eum *Martia* prioris Severi conjugis filium facit, credendum. Præterquam quod Spartianus hac in re a se ipso dissentit, ut anno CXCVII. manifeste demonstravi. Hinc nefandum Caracallæ cum Julia noverca conjugium, quod post mortem Getæ factum scribit Spartianus in Caracalla cap. 9. mere commentitium, cum Julia non noverca, sed mater Caracallæ fuerit, & Dio, qui tunc vivebat lib. 78. dicat, Caracallam paulo ante mortem exercitum eduxisse in Parthos, quod Artabanus ei filiam, quam ambiverat, nollet uxorem dare; quod & scribit etiam Herodianus lib. 4. cap. 10. qui hoc tempore florebat.

NOTÆ Quod audis *Asprum bis Consulem*, id confirmat Fabrettianum lapidem, in quo nota geminati consulatus in *Caio Julio Aspro* legitur. Norisius in epistola consulari, pag. 127. postquam Panvinii errores castigavit, qui hoc anno consules prodit *M. Pompeium Asprum*, & alium *Asprum* ejus collegam, nonnulla de *Aspris* ex excerptis Dionis notat, ac demum horum prænomina ignorari scribit. At in epochis Syro-Maced. pag. 158. & 559. editionis primæ, postquam a Fabretto inscriptiones accepit, in quibus horum consulum prænomina exarata sunt, monuit, se in epistola consulari prænomen *Caji* omisisse, quod Fabrettiana inscriptio detegit; & quum in earum altera legatur, JULIO CN. F. P. C. ASPRO, censet, horum consulum patrem fuisse *Cneum Julium Asprum*, cujus filius *C. Julius Asper* fuit *consul* A. D. 212. una cum *Cn. Julio Aspro* fratre, quoniam quispiam filiorum vulgo prænomen patris ferebat. Hæc Norisius. In inscriptione tamen Fabrettiana, quæ nunc in ædibus Capitolinis visitur, n. 64. utriusque *Aspri* prænomen est *Caius*, quorum prior iterati consulatus notam habet. De gemino autem *Aspri* consulatu in vulgatis Fastis nihil, præterquam in nostro, in Fabrettiano lapide, & in Chronico Alexandrino. De *Aspri* quoque Præfectura urbana silent libri editi, & lapides, præterquam noster, silet & Contelorius in libello de Præfectis Urbis. Lapis alius a nobis vulgatus, ubi nomen *Julia Juliana sororis Aspri*, satis demonstrat, *Aspros in Julia* familia recensitos fuisse. Vulgares Fasti; *Duobus Aspris*

tra jus fasque libidine tantum incitati animi Principis, quæ in Christianos irrogassent, eadem mortis supplicia pertulere.

IV. *Jureconsulti in Christianos peccantes debitæ re pœnas.* Erant quidem Papiniano tunc in Consiliis (ut auctor est Spartianus) Paulus & Ulpianus Jurisconsulti; fuisseque Ulpianum (ut de Paulo taceam) Christiano nomini infensissimum, eumque etiam meritas dedisse pœnas, suo loco dicturi sumus. At quo hæc manifestiora reddantur, nec esse inanem hanc opinationem, vel levem quamdam conjecturam quis putet, quod dicimus, nonnisi in Christiani sanguinis ultionem Senatum populumque Romanum tam acerba & gravia esse perpessum: quodnam, quæso, ad hoc probandum aliud evidentius demonstrari potest argumentum (ut prope loco miraculi habendum sit) quam quod nonnisi Romanos Gentiles homines, Christianorum hostes, immanis clades illa percusserit, piis autem atque Fidelibus nullum prorsus, vel leve saltem, damnum intulerit? qui perinde ac olim filii Israel in terra Gessen lætantes agerent, cum interim diris plagis Ægyptii æque omnes affecti, in mœrore ac luctu jugiter versarentur.

JESU CHRISTI ANNUS 215. | ZEPHYRINI PAP. ANNUS 13. | ANT. CARAC. IMP. ANNUS 3.

I. CHristi anno ducentesimo decimoquinto, Antoninus Augustus quartum & Balbinus Consules creati sunt. Cum vero tranquillissima pace Ecclesia frueretur; Zephyrinus, penes quem nihil antiquius erat, quam ut consopito externo bello, civile quoque quod ab hæreticis inferebatur (quantum fieri posset) sedulo æque componeret, in hoc pro viribus laboravit. Cumque illa his temporibus hæresis periculosius grassaretur, quæ falso adscito sanctitudinis pallio, Spiritum Paracletum se ducem sequi in omnibus profiteretur, quæque ea arte prudentissimos viros, & inter eos Tertullianum quoque fefellerat, & in præceps penitus egerat; *Disputatio Romæ habita.* ejus consilio factum existimo, ut Romæ, tamquam in totius Orbis theatro, coram Ecclesia de ea re disceptatio haberetur; cum ex illorum parte adesset Procius* (* *al. Proculus.*) inter Cataphrygas omnes nomine celeberrimus, quem Tertullianus sæpe commendat; contraria vero ex parte adversus eum prodiret Gaius, spectatissimæ vitæ & eruditionis in Ecclesia vir. Porro de rebus in ea disputatione gestis ac pertractatis, idem Gaius qui primas retulit, quasi nobile de hoste perfracto trophæum, librum conscripsit, de quo S. Hieronymus (a) in hæc verba: *Gaius sub Zephyrino Romanæ urbis Episcopo, id est, sub Antonino Severi filio, disputationem adversus Proclum Montani sectatorem, valde insignem habuit, arguens eum temeritatis super nova prophetia defendenda.* Meminit ejusdem ante eum Eusebius, qui se eam disputationem nactum esse testatur, cum ait (b): *Disputatio porro Gaii, viri eloquentissimi, Romæ, Zephyrino Ecclesiam regente, contra Proclum Phrygum erroris pro-*

(a) *Hieron. de Script. Eccles. in Gaio.*

(b) *Euseb. lib. 6. cap. 14.*

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 966. Olymp. 248. an. 1. A. C. 213.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5706.

☉ 26. C. ☽ 5. P. 25. Mart. Indict. 6.

JESU CHRISTI 213. *secund. Baronium* 215.

ZEPHYRINI PAPÆ 17.

CARACALLÆ IMP. 26.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *Antoninus Caracalla Aug. IV. & D. Cælius Balbinus II.* ut ostendit Card. Norisius in Epist. Consulari ex In-

NOTÆ [1] COss. *Antoninus Caracalla Aug. IV. & D. Cælius Balbinus II.* Gruterus pag. XLIV. 2.

III. NON. NOVEMBRES
IMP. ANTONINO. AUG N. IIII. ET. D.
CAEILIO. BALBINO. II. COS.

Ibid. pag. CVIII. 2. MXVII. 8. MLXXV. 10.

IMP. D. N.
ANTONINO. IIII. ET
BALBINO. II. COS.

Lapis in arce Tarraconensi inter Donianas inscript. cl. I. n. 31. pag. 9. ex schedis Nicolai Alemanni.

DEDICAT. XVII. KAL. JUL.
IMP. ANTONINO. AUG. IIII.
BALBINO. II. COS. Ibid.

propugnatorem habita, ad nos pervenit, &c.

II. (a) Euseb. lib. 2. cap. 22. De Gaio antiquo Theologo.

Idem (a) alibi ex eadem disputatione hæc a Gaio dicta, atque postea scripta refert, quæ alia occasione a nobis sunt iterum recitata, sed hic necessario repetenda; ait enim: *Atque hæc ita se habere, confirmat itidem vir Ecclesiasticus Gaius nomine, qui Zephyrini Pontificis Romani temporibus vixit; inque disputatione scriptis prodita, quam cum Proclo, Cataphrygarum hæresis & opinionis patrono habuit, eadem ipsa de locis, ubi sacra Apostolorum tabernacula locabantur, asserit. Ego, inquit, Apostolorum trophæa perspicue possum ostendere; nam si lubet ad vaticanum proficisci, aut in viam quæ Ostiensis dicitur, te conferre; trophæa eorum, qui istam Ecclesiam suo sermone & virtute stabilverunt, invenies*: Hæc tunc disputando Gaius, provocans eum ex Memoriis Apostolorum ad doctrinam & traditionem Romanæ Ecclesiæ ab illis traditas; quod Irenæus, immo & ipse Tertullianus (ut dictum est) cum esset mentis sanioris præstiterunt.

III. Apostolorum trophæa illibata servata.

Sed quod ad trophæa pertinet, quæ dicit Apostolorum esse Romæ adeo præclara atque conspicua, pariterque cunctis perspicua; illud plane numquam satis admirari possum, (ob idque non miretur lector, si eadem sæpius repeto) quonam pacto fieri potuerit, ut tot tantisque persecutionum procellis Romana Ecclesia exagitata, non fuerint ipsæ Memoriæ Apostolorum dirutæ, immo ab ipso imo lapide usque funditus revulsæ; quippe cum etiam in Christianorum sepulcra (quod item accidisse diximus ex Tertulliano (b) in ea quæ nuper facta est persecutio) Gentiles debacchari solerent, ossa refodere, dissipare, atque disperdere? Quod igitur sepulcris Apostolorum pepercerint & ab ædificiis desuper structis pariter abstinuerint; miraculorum pene omnium maximum fuisse, ecquis jam possit amplius dubitare? Atqui haud factum hoc frustra, sed divino plane consilio; ut omnibus videlicet innotesceret, præstare sanctos Apostolos mortuos omnibus armorum potentia furentibus Imperatoribus; ostenderetur que supra firmissimam petram ædificium illud esse fundatum, quod nullo ventorum ingruentium impetu sterneretur.

(b) Tertull. Apolog. c. 37. & ad Scapul. c. 3.

IV. Montanistæ victi & excommunicati.

His actis inter Gaium & Proclum, cum Cataphrygum, quæ ex vano ipsorum Paracleto manassent, positiones fuissent efficaciter confutatæ, ac penitus cassæ redditæ; Tertullianus ad eas roborandas, firmiterque statuendas, ex adverso repugnans, plures eodem argumento edidit commentarios; sed de his anno sequenti dicemus. Zephyrinum vero, post convictum Proclum, adversus omnes pseudoprophetiæ defensores anathema dixisse, & inter alios eadem sententia Tertullianum ipsum perculisse, ea ipsius verba indicant in libro de Jejuniis (c), ipsius prope exordio cum ait: *Novitatem igitur objectant; de cujus illicita præscribant, aut hæresim judicandam, si humana præsumptio est; aut pseudoprophetiam pronunciandam, si spiritualis indictio est, dum quaqua ex parte anathema audiamus, qui aliter annunciamus*: Hæc ipse. Sed pergamus ad reliqua.

(c) Tertul. de Jejun. c. 1. in fin.

PAGIUS Inscriptione apud Gruterum pag. 44. qui & demonstrat, hunc Balbinum diversum non esse ab eo, qui postea imperavit.

II. Consulatus Caracallæ juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam, Quindecennalia enim Imperii Augustei celebravit. Neque enim hic Consulatus ad primam regulam revocandus, cum ante fratris interitum ad eum designatus fuerit, ut anno præcedenti diximus.

Quindecennalia Imperii Augustei Caracallæ.

NOTÆ Ibid. cl. III. n. 31.

I M P. C A E S A R I. M. A U R E L I O
A N T O N I N O O P T I M O. S A N C T I S-
S I M O Q U E. P R I N C I P I F E L I C I. A U G.
P A R T H. M A X. B R I T A N N.
M A X. P O N T I F. M A X.
T R I B. P O T. X V I. I M P. I I. C O S. I I I I.

Eadem ex Ligoriana collectione extat in veteri Latio tom. VI. pag. 100. sed loco I M P. II. legitur I M P. V. mendose. Capitolinus in Maximo & Balbino cap. VII. *Balbinus nobilissimus & iterum Coss.* Item cap. XV. *Quorum alter* (Balbinus) *bis cos. & præfectus* &c. Nummi Balbini in Musæo Theupolo pag. 242. & 609. 610. ubi:

I M P. C. D. C A E L. B A L B I N U S. A U G.

Et in postica:

P. M. T R. P. C O S. I I. P. P.

Fasti vulgares: *Antonino IV. & Balbino.*

Suffecti dicuntur *ex Kal. Mart. M. Antonius Gordianus. Ex Kal. Maiis, Helvius Pertinax*. De his Capitolinus in Gordianis, cap. IV. & Spartianus in Caracalla.

V. *Concilia in diversis ecclesiis celebrata.* Excommunicatis Proclo, Tertulliano, aliisque pseudoprophetiæ propugnatoribus, omnes pariter Catholicæ Ecclesiæ Episcopi in eamdem cum Romano Pontifice sententiam conspirarunt; iidemque jam reddita penitus Ecclesiæ pace, diversis in locis Concilia congregarunt, sive hac qua modo, sive aliis ante de causis; ut Tertullianus (a) in eodem libro, quem sequenti anno ab eo scriptum ostendemus, tradit his verbis: *Aguntur præcepta per Græcias illas certis in locis Concilia ex universis Ecclesiis, per quæ & altiora quæque in commune tractantur, & ipsa repræsentatio totius nominis Christiani magna veneratione celebratur.* Plane accidit, ut spiritus ille nequam, qui sibi Paracleti nomen adsciverat, jam ubique detectus, & ubique damnatus, majoribus odii stimulis suos exagitaverit in Catholicos; quod plane in Tertulliano perspicue videre licet. Sed jam ad alia, quæ adversus Catholicos ab eodem Tertulliano anno sequenti sunt gesta, orationem convertamus.

(a) *Tertul. de Jejun. c. 13.*

JESU CHRISTI ANNUS 216.	ZEPHYRINI PAP. ANNUS 14.	ANT. CARAC. IMP. ANNUS 4.

I. *Tertullianus furit in Catholicos.* ANno Domini ducentesimo decimosexto, Messala & Sabino Coss. Tertullianus damnatas jam olim ac nuper confutatas Cataphrygum opiniones pugnacius tueri contendens, illud in primis conatus est, ut bigamiam, humanæ infirmitatis remedium, secundum Apostolicam institutionem & antiquam traditionem in Ecclesia toleratam, sed Pseudoparacleti instinctu damnatam, edito commentario penitus proscriberet. Id quidem factum ab eo hoc anno, ratio annorum, quam ipse (b) deducit a tempore scriptæ primæ Pauli epistolæ ad Corinthios, indicat. Nam cum ab eo tempore numeret annos centum sexaginta; planeque demonstratum sit superius, scriptam fuisse epistolam illam anno Domini quinquagesimoseptimo; ab eo anno principium numeri deducendo, taxatus a Tertulliano annorum numerus hoc anno expletur.

(b) *Tertul. de Monog. cap. 3.*

II. Canina plane rabie atque furore percitus commentarium illum scribens, acerbissime invehitur in Catholicos, quos more suo Psychicos; hoc est, Animales, appellat, alludens nimirum ad illam B. Pauli sententiam (c): *Animalis homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei*: At quod Gaius (ut Eusebius (d) & Hieronymus (e) tradunt) Proclum arguebat temeritatis, eo quod novam defenderet prophetiam; hinc ipse hæreseos suscipiens patrocinium, eodem commentario, ipso prope ejus exordio, id refutare laborans, hæc ingerit (f): *Itaque monogamiæ disciplinam in hæresim exprobrant; nec alia magis ex causa Paracletum negare coguntur, quam dum existimant, novæ disciplinæ institutorem, & quidem durissimæ illis; ut jam de hoc primum consistendum sit in generali retractatu, an capiat Paracletum aliquid tale docuisse, quod aut novum deputari possit adversus Catholicam traditionem, aut onerosum adversus levem sarcinam Domini*: Hæc ipse; qui dum generalis meminit retractatus, confutationem se parare significat adversus omnia, quæ de his fuissent a Catholicis definita. Quamobrem elucubrato de Monogamia commentario, mox in Catholicos, qui jejunia indicta a Pseudoparacleto abrogassent, de Jejuniis adversus eos, quos Psychicos more suo nominat, commentarium elaboravit; sic cum priore continuans, ac exordiens: *Mirarer Psychicos istos, si sola luxuria tenerentur, qua sæpius nubunt; si non etiam ingluvie ducerentur, quia jejunia oderant.*

Proclum Tertullianus defendit.

(c) *1. Cor. 2.* (d) *Euseb. lib. 6. cap. 4.* (e) *Hier. de Script. Eccles. in Gaio.* (f) *Tert. de Monog. c. 2.*

Sed gravius Tertullianus illud accepit, quod IV.

PAGIUS SÆC. III.

Anno Urbis 967. Olymp. 248. an. 2. A.C. 214.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5707.

☉ 27. B. ☽ 6. P. 27. April. Indict. 7.

JESU CHRISTI 214. *secund.* *Baronium* 216.

ZEPHYRINI PAPÆ 18.

CARACALLÆ IMP. 27.

[1] AD num. I. Coss. *Silius Messala & Sabinus*, ex variis Fastis. I. *Consules.*

Imperii Cæsarei Caracallæ Vicennalia, ad quæ revocandum quod scribit Cassiodorus in Chronico: *His Coss. Antoninus Caracalla cognominatur propter genus vestis, quod Romæ erogaverat.* Quæ novitas horum solemnium indicium. II. *Vicennalia Imperii Cæsarei Caracallæ.*

NOTÆ [1] COss. *Silius Messala & Sabinus.* Gruterus pag. IV. 6. CXXII. 1. MCVIII. 6.

M E S S A L A. E T S A B I N O. C O S.

Demptis prænominibus, ac *Silii* nomine. Vulgares Fasti quoque: *Messala & Sabino.* Xiphilinus autem lib. LXXIX. pag. 910. Silium Messalam nominat, ab Elagabalo capitis damnatum.

Romani Pontificis de recipiendis lapsis decretum.

quod adversus Pseudoparacleti novam institutionem, qua prohibebat recipi lapsos pœnitentes, Romanus Pontifex (cum majoris id ponderis esse videretur; siquidem pœnitentibus Ecclesiam claudere, idem esset quod a cœlo eos excludere) Apostolica auctoritate publice decretum edidisset, quo cunctis Fidelibus innotesceret, Catholicam Ecclesiam lapsos recipere penitentes, licet fornicarii fuissent & mœchi. Quod Tertullianus oppugnans, de Pudicitia bis ferme temporibus commentarium scripsit, quem etiam eo titulo, Adversus Psychicos, prænotavit; Catholicos omnes æque sugillans, quorum olim communione gaudebat. Nam ipse ejusdem prope exordio sic ait (*a*): *Erit igitur & hic, Adversus Psychicos, titulus; adversus meæ quoque sententiæ retro penes illos societatem; quo magis hoc mihi in notam levitatis objectent. Numquam societatis repudium, delicti præjudicium est; quasi non facilius sit errare cum pluribus, quando veritas cum paucis ametur. At enim me non magis dedecorabit inutilis levitas, quam ornarit nocens. Non suffundor errore, quo caruisse delector; quia meliorem me & pudiciorem recognosco. Nemo proficiens erubescit.* Hæc infelix, metiens imprudenter nimis ex austeritate atque rigore disciplinæ, Catholicæ fidei veritatem; quo genere Johannem Christo præstitisse, nullus ignorat.

(*a*) *Tertul. de Pudicit. c.1.*

IV. At quænam decreta essent a Romano Pontifice (is enim non alius quam Zephyrinus putandus est) ex iis quæ sunt a nobis dicta superius, quæ ut oppugnet, commentarium ipse scripsit, jam videamus. Cum a pudicitiæ laude narrationem ipso suæ lucubrationis ingressu fuisset auspicatus; mox adversus Romanum Pontificem, quasi pudicitiæ refragatorem & adversarium, eo quod mœchis & fornicariis pœnitentibus veniam spopondisset, stylum procaciter acuens, ait: *Audio etiam edictum esse propositum, & quidem peremptorium:* at quodnam illud? mox recitans subdit: PONTIFEX scilicet MAXIMUS, EPISCOPUS EPISCOPORUM DICIT: EGO ET MOECHIÆ ET FORNICATIONIS DELICTA POENITENTIA FUNCTIS DIMITTO. Existimo potius partem hanc edicti fuisse, quam ipsum integrum; cum eo primum se bigamiam, Apostolica tolerantia & Ecclesiæ consuetudine hactenus usurpatam non rejicere testaretur; quibus postea illud etiam subjecisset: *Ego & mœchiæ & fornicationis delicta pœnitentia functis dimitto.* In quod hæc ille fremens:

Zephyrini Papæ decreti verba.

V. O *edictum cui adscribi non potest bonum factum! & ubi proponetur liberalitas ista? ibidem, opinor, in ipsis libidinum januis, sub ipsis libidinum titulis. Illic ejusmodi pœnitentia promulganda est, ubi delinquentia ipsa versabitur. Illic legenda est venia, quo cum spe ejus intrabitur:* alludit nimirum ad fornicum ac domorum meretriciarum postes, quibus singulis (ut diximus in Notationibus ad Romanum Martyrologium) præfigi solerent tituli, quibus scorti nomen & conditio prænotaretur, secundum illud Juvenalis (*b*).

Tertullianus obstrepit in edictum Rom. Pont.

——Titulum mentita Lycisca.

(*b*) *Juven. lib.2. Satyr.6.*

Oblatrans miser, eo loco dignum esse edictum illud ad libidinem illex, ait. Ac proinde subdit: *Sed hoc in Ecclesia legitur, & in Ecclesia pronunciatur, & virgo est? Absit, absit a sponsa Christi tale præconium:* Hæc ipse.

VI. Proh dolor! tam densa caligine ingenium adeo nobile offundi valuit, ut quod Christus vivens fecerat adulteræ indulgendo, & publicam in civitate peccatricem suscipiendo, peccatumque dimittendo; ipse novo afflatus spiritu, sui ipsius Pseudoparacleti auctoritate neget in Ecclesia faciendum? At si non satis exemplis Christi, verbis saltem Christi, debuisset admoneri, & apertæ lucis radiis illustrari. Et ubinam, quæso, quod dixit Dominus (*c*) simillimos illi alloquens Pharisæos, attollentes de legis observantia supercilium? *Meretrices & publicani præcedent vos in regnum Dei.* An, rogo, suscipiendæ in cælum meretrices forent, nisi prius erroris pœnitentes fuissent ab Ecclesia in terra receptæ? An dedignaretur eas recipere hic Ecclesia, quas sciret Christi testimonio esse recipiendas in cælum? Purior ne esse potest Ecclesia Paradiso, vel Episcopus Deo sanctior; ut, quod cælum suscipit, proscribat Ecclesia; & quod Christus recipit, homo rejiciat? Sed hæc obiter; non est enim nobis consilii nec otii retundere pluribus hominis impudentiam; cum ex S. Hieronymi sæpe citata sententia, ipsas hæreses tantum propalasse, sit etiam confutasse: ejusmodi enim ipse profert veritatis elogium, cum de iis ipsis Montani dogmatibus, quorum tam audax Tertullianus patrocinium suscepit, ad Marcellam (*d*) scribit epistolam.

Tertulliani obstinata severitas.

(*c*) *Luc.20.*

(*d*) *Hier. epist.54.*

VII. Cæterum quod ad Romani Pontificis edictum pertinet, nihil prorsus novi fuit ejus auctoritate decretum; sed quod semper in Ecclesia Romana immo & totius Orbis Catholica, fuerat custoditum, id ipsum, quod recens emergentes hæretici impugnarent, scripto edicto, firmius ipse stabilire proposuit. Id quidem absque aliqua controversia in Ecclesia Catholica factitatum, quæ scribit Irenæus (*e*) de fœminis a Marco seductis, nec fornicationis tantum, sed & hæreseos labe conspersis, ad Ecclesiam redeuntibus, ac in ea exo-

Semper lapsi Pœnitentes recepti.

(*e*) *Iren. lib.1. cap.9.*

exomologesin facientibus, plane declarant. Quod utique Ecclesia non faceret inconsulto, sed (ut dictum est) Christi Domini nostri exemplis & doctrina commonita, ac insuper Pauli Apostoli facto compulsa; quippe qui (*a*) non simpliciter mœchum, vel fornicarium, sed turpissimo incestu fœdatum, mox pænitentem in Ecclesiam recipiendum esse præcepit. Sed quid amplius? Ipse cum sibi constaret, suique compos esset, olim in libro quem scripsit de Pœnitentia (*b*): Ecclesiam jure recteque recipere pœnitentes, & peccata dimittere, constantissime affirmavit.

(a) 1. Cor. 2.

(b) Tertul. de pænit. in fin.

VIII.
Romani Pontificis Auctoritas in Ecclesia.

At quæ Tertullianus de edicto a Romano Pontifice publice in Ecclesia promulgato, universæque simul Ecclesiæ præscripto tradit; antiquam plane illam in Ecclesia œconomiam insinuat, ac potissimum in ea Romani Pontificis auctoritatem testatam reddunt; nimirum ejus partium esse, hæreses emergentes, rectam fidem & disciplinam Ecclesiasticam corrumpentes, edictis editis cohibere, legesque pariter Ecclesiæ universæ præscribere, titulumque illis præfigere, quem ipse Tertullianus recitans ait: PONTIFEX MAXIMUS, EPISCOPUS EPISCOPORUM. Quod si quis hæc verba esse Tertulliani potius quam edicti contendat; ironice certe dicta, numquam poterit demonstrare: quippe qui non de Romana se tantum Ecclesia loqui, sed de universali, quam Catholicam dicimus, declarat inferius. Non enim se a Romana tantum, sed ab omnibus illi inhærentibus communione Ecclesiis desciviſſe, libere profitetur; quorum Fideles cunctos Psychicos nominat: quibus omnibus quod auctoritate præpolleret Episcopus Episcoporum, tale, quod recenset, eduxisset edictum: alias nulla ratio fuisset, Romanum Pontificem potius, quam cæteros Orthodoxos Episcopos illud statuere, cum omnes æque eamdem hæresim detestarentur: nec in eum magis quam in cæteros invehendi Tertullianus arripuisset occasionem. Sed æquius atque verius dici posse videtur, verba illa non esse Tertulliani, sed ab ipso recitata ex edicti illius inscriptione: ejusdem namque auctoris fuisse tituli illa verba, cujus ab eo recitantur verba decreti, quod ille impugnaturus, a titulo incipit recitare, quis dubitat?

IX.
De titulo Romani Episcopi Pontificis Maximi.

Sed quid sibi vult ejusmodi duplicis tituli nomenclatura? Quod ad ptimum spectat, dicebatur Urbis Episcopus, Pontifex Maximus; cum enim alii Episcopi (ut a nobis alibi fusius pluribusque exemplis est demonstratum *e*) dicerentur omnes æque Summi Sacerdotes, atque Pontifices, qui loco Petri in Ecclesia gererent Christi vicariam præfecturam; respectu aliorum Pontificum, Summorumque Sacerdotum appellandi merito erant Pontifices Maximi; quod ex prærogativis a Chtisto Petto concessis, sicut ille habetur inter Apostolos princeps, ita inter alios Summos Sacerdotes atque Pontifices, sic dictos Episcopos, Romanus Episcopus ad illorum distinctionem Pontifex Maximus diceretur.

(c) Notat. in Mart. Rom. die 9. April.

X.

Sic quoque discriminatur ab aliis Pontificibus Summus Sacerdos apud Leviticum (*d*), cum dicitur: *Pontifex, id est, Sacerdos Maximus*; nimirum quod æque essent apud Judæos alii quoque Pontifices ac Summi Sacerdotes. Sicut pariter apud Gentiles Romanæ superstitionis cum plures essent Pontifices, iidemque sui cujusque ordinis summi & auctoritate maximi; qui tamen judiciaria potestate cæteris emineret, solus Pontifex Maximus dicebatur. Hinc apud Festum (*e*): *Ordo Sacerdotum æstimatur deorum*: & infra: *Maximus quisque: Maximus videtur Rex, nempe Sacrificus: deinde Dialis: post hunc Martialis: quarto loco Quirinalis: quinto Pontifex Maximus*: & paulo post: *Rex, quia potentissimus: Dialis, quia universi mundi sacerdos: Pontifex Maximus, quod judex habetur rerum divinarum humanarumque*. Hæc Festus.

(d) Levit. 21.

Qui apud Judæos & Gentiles Pontifex Maxim.

(e) Fest. in verb. Ordo.

XI.

Quod igitur in Ecclesia Dei, ex Gentibus magna ex parte collecta, regale Christi sacerdotium unum idemque sit, & in primariæ sedis Episcopum potissimum declaratum, qui non tantum Urbis, sed Orbis Sacerdos Summus existat, ac insuper a Deo rerum divinarum humanarumque arbiter constitutus, judiciaria potestate super omnes effulgeat: apposite Pontifex Maximus dictus est, & Episcopus Episcoporum. Illud ob insignem sacerdotii eminentiam: istud additum, ne, quod apud Gentiles quinto loco positus haberetur Pontifex maximus, sed tamen ut & alii quoque Maximi dicerentur; ne iste alios supra se vel sibi æquales videretur habere Pontifices; Pontificis Maximi nominis amplitudini jure junctus est titulus, Episcopus Episcoporum. Quibus quidem titulis non in omnibus rebus uti soliti esse videntur, sed cum quid publice in universali Ecclesia edicendum esset: ut in præsentiarum accidit in promulgando decreto de recipiendis in Ecclesiam fornicariis pænitentibus: de quo illud Tertullianus (*f*): *Audio etiam edictum esse propositum, & quidem peremptorium: Pontifex scilicet Maximus, Episcopus Episcoporum dicit, Ego*, &c. At de his hactenus; jam vero ad eumdem Tertullianum redeamus.

Titulus Rom. Pontificis, Episcopus Episcoporum.

(f) Tertull. de Pudicitia, c. 1.

XII.
Ritus recipiendi pœnitentes.

Rursum vero dum in eumdem Romanam Pontificem pænitentes recipientem invehitur; inter alia multa pristiuum illum ritum, quo publici pænitentes Romæ ab eodem in Ecclesia recipi solerent, describit his (*g*) verbis: *Et tu quidem pœ-*

(g) Tertul. de Pudicit. c. 13.

ni-

nitentiam mœchi ad exorandam fraternitatem in Ecclesia inducens, conciliciatum & conctneratum cum dedecore & horrore compositum prosternos in medium ante viduas, ante presbyteros, omnium lacrymas suadentem, omnium vestigia lambentem, omnium genua detinentem; inque eum hominis exitum, quantis potes misericordia illecebris, bonus pastor & benedictus Papa concionaris, & in parabola ovis capras tuas quæris, tua ovis ne rursus de grege exiliat, quasi non exinde jam liceat, quod nec semel licuit; cæteras etiam metu comples, cum maxime indulges. Hæc de antiquo pœnitentes recipiendi ritu.

XIII. Pastoris ovem gestantis imago.

Ex eo quoque commentario illud insuper antiquitatis reseratur egregium monumentum, nimirum in sacris calicibus, qui divino ministerio celebrando essent usui, effigiari consuevisse pastorem ovem humeris gestantem: quo sacerdotes admonerentur, imitandum sibi esse divinum illum pastorem, qui primus tam eximium pastoralis curæ ac charitatis specimen edidit; sic enim ait (a); *A parabolis licebit incipias, ubi est ovis (b) perdita, a Domino requisita, & humeris ejus revecta. Procedant ipsæ picturæ calicum vestrorum, si vel in illis perlucebit interpretatio pecudis illius, utrumne Christiano, an Ethnico peccatori de restitutione colliniet*. Hæc ipse perperam interpretatus parabolam illam; quam intelligendam esse tradit de Ethnico ad Ecclesiam inducendo, non de lapso in eam per pœnitentiam revocando. Et inferius iterum (c): *Patrocinabitur pastor, quem in calice depingitis*; & eum subdit: *Ego ejus pastoris scripturam haurio, quæ non potest frangi*: plane significans ea allusione, calices illos fuisse vitreos; sed & patenas quoque ministeriales fuisse vitreas, ejusdem Zephyrini Pontificis decretum (d) ostendit. At de antiquo & diu perseverante calicis vitrei usu plura diximus in Notationibus ad Romanum Martyrologium (e), ut eadem hic repetere videatur superfluum.

(a) Ibid. c. 6.
(b) Luc. 15.
(c) Tert. de Pudicit. c. 10.
(d) L. de Rom. Pontif. in Zephyrino.
(e) Die 7. Aug. h.

XIV. Imagines antiquitus in Ecclesia.

Sed de pastoris imagine ovem humeris gestantis complura exempla vidimus in veterrimo ante aliquot annos refosso Priscillæ cœmeterio Via Salaria, una cum nonnullis picturis tum veteris, tum novi testamenti facta reddentibus; quibus apertissime declaratur, sacrarum imaginum usum fuisse communi consensu Fidelium in Ecclesia antiquitus consecratum. Quibus etiam planius demonstratur, quænam fuerit Tertulliani sententia, dum adversus Gentes in Apologetico (f) ait: *Igitur si statuas & imagines frigidas mortuorum suorum simillimas non adoramus, quas milvi & mures, & araneæ intelligunt: nonne laudem magis quam pœnam merebatur repudium agniti erroris?* Intelligens nimirum cultum imaginum idolorum, quas antea coluissent, sed postea facti Christiani repudiassent. Sed de usu sacrarum imaginum satis a nobis dictum est superius tomo primo, cum actum est de antiquis Ecclesiæ traditionibus.

(f) Tert. in Apol. c. 12.

XV. De Pallio Episcopali.

At non in Ecclesiæ calicibus tantum exprimebatur imago pastoris, ovem perditam humeris gestantis, pastoralis indulgentiæ atque clementiæ typum præferentis; sed & in sacris quoque vestibus aliis tamen signis idem repræsentabatur exemplum; nempe Episcopali illo indumento, magni honoris insigni, ex lana confecto, quod dicimus pallium, de quo hæc Isidorus (g) Pelusiota ad Herminum scribens: *Id autem amiculum, quod sacerdos humeris gestat, atque ex lana, non ex lino contextum est, ovis illius quam Dominus aberrantem quæsivit, inventamque humeris suis sustulit, pellem designat. Episcopus enim, qui Christi typum gerit, ipsius munere fungitur, atque ipso etiam habitu illud omnibus ostendit, se boni illius ac magni pastoris imitatorem esse, qui gregis infirmitates sibi ferendas proposuit*. Hæc Isidorus. Ex quibus videas usum pallii in Dei Ecclesia ubique receptum, ejusque mysterium ab auctore nobilissimo declaratum.

(g) Isidor. l. 1. ep. 136.

XVI. De osculo pedum antiquus usus.

Sed nec illud prætereundum, quod ait Tertullianus de recipiendorum pœnitentium antiquo ritu, consuevisse illos prostratos lambere omnium, qui adstarent vestigia, certe & sacerdotum; certo certius & ipsius Pontificis: ad cujus pedes quoque accedere instar pœnitentium, Fideles cæteri soliti semper fuerunt, atque eos exosculari. Quod autem reliquum est de eodem Tertulliani adversus Catholicos de Pudicitia commentario scripto: eo furoris nequam spiritus eum in transversum egit, ut ex malo deterrimus, & ex maculoso plane turpissimus factus, horrendas blasphemias evomuerit. Porro cunctos Tertulliani errores summa diligentia Pamelius in unum collegit; ut nihil sit in his nobis amplius laborandum: a quo tametsi interdum in ordine temporum dissentimus (lector boni consulat) non eo consilio facimus, ut disertissimas nobilis ingenii lucubrationes labefactari aliqua ex parte velimus; quas cum suggerit occasio, non desinimus prædicare.

XVII. Lapsus Tertulliani magnum intulit scandalum.

At quod ad spectatissimi hominis lapsum pertinet, magnum plane cum admiratione timorem Fidelibus incussisse certum est, cum tam insignem, tamque eruditum, recti amantem, ac omnibus plane numeris absolutum virum, sic viderint primo corruere, ac denique in profundum malorum omnium præcipitem ferri. Quamobrem hæc de eo Vincentius (h) Lirinensis, qui eodem cum S. Augustino sæculo vixit: *Sed* (inquit) *& Tertulliani quoque ea-*

(h) Vincent. Lirin. contra hæreses c. 24.

dem

dem ratio est: num sicut ille (nempe Origenes) *apud Græcos, ita hic apud Latinos nostrorum omnium facile princeps judicandus est. Quid enim hoc viro doctius? quid in divinis atque humanis rebus exercitatius? nempe omnem philosophiam & cunctas philosophorum sectas, auctores assertoresque sectarum, omnesque eorum disciplinas, omnem historiarum & studiorum varietatem mira quadam mentis capacitate complexus est. Ingenio vero nonne tam gravi ac vehementi excelluit, ut nihil sibi pene ad expugnandum proposuerit, quod non acumine irruperit, aut pondere eliserit? Jam porro orationis suæ laudes quis exequi valeat? quæ tanta, nescio qua rationum necessitate conserta * est, ut ad consensum sui, quos suadere non potuerit, impellat; cujus quot pene verba, tot sententiæ sunt; quot sensus, tot victoriæ. Sciunt hoc Marciones, Apelles, Praxeæ, Hermogenes, Judæi, Gentiles, Gnostici, cæterique; quorum ille blasphemias multis ac magnis voluminum suorum molibus velut quibusdam fulminibus, evertit. Et tamen hic quoque post hæc omnia, hic (inquam) Tertullianus, Catholici dogmatis, id est, universalis ac vetustæ fidei parum tenax, ac disertior multo quam felicior, mutata deinde sententia, fecit ad extremum quod de eo beatus confessor Hilarius* (a) *quodam loco scribit: Sequenti, inquit, errore detraxit scriptis probabilibus auctoritatem: & fuit ipse quoque in Ecclesia magna tentatio.* Hucusque de eo Vincentius.

* conferta

(a) Hilarius in Mat. c. 8.

XVIII. Porro constat Tertullianum materiam ministrasse errantibus Novatianis, quod Pacianus testatur, dum ait: *Tertullianus vester est; nam multa inde sumpsistis*: citat contra eos ipsius epistolam, quæ est liber de Pœnitentia, quem olim Catholicus ediderat, quo profitebatur posse Ecclesiam peccata dimittere. Quid autem post hæc egerit, nulla extat memoria; nisi quod S. Augustinus testatum reliquit, eum post hæc descivisse a Cataphrygibus suoque nomine sectam instituisse, cujus sectatores Tertullianistæ fuerint nominati, de quibus hæc scribit ad Quodvultdeum (b): *Tertullianistæ a Tertulliano, cujus multa leguntur opuscula eloquentissime scripta, usque ad nostrum tempus paulatim deficientes, in extremis reliquiis durare potuerunt in urbe Carthaginensi. Me autem ibi posito ante aliquot annos (quod etiam te meminisse arbitror) omni ex parte consumpti sunt; paucissimi enim, qui remanserant, in Catholicam transierunt; suamque basilicam, quæ nunc etiam notissima est, Catholicæ tradiderunt.* Præter ejus errores superius recensitos addit illum docuisse animas hominum pessimas post mortem converti in dæmones, illarumque hic statum per traducem propagari.

Tertullianistæ hæretici.

(b) Augustin. de hæres. c. 86.

XIX. Propter errorum labes, quibus opuscula ejus, perpaucis exceptis, sunt aspersa, censura Gelasii (c) relata sunt inter apocrypha; neque tamen est eorum lectio penitus improbata, immo suscepta ab omnibus avide. Nam licet cum adhuc recentior esset ejus memoria, execrabilis omnibus propter apostasiam remansisset; tamen sanctus Cyprianus eum assidue lectitabat: de quo hæc sanctus Hieronymus (d) ad Pammachium: *Beatus Cyprianus Tertulliano magistro utitur (ut ejus scripta probant) cum eruditi atque ardentis viri ingenio delectetur*: & alibi (e): *Vidi*, inquit, *ego quemdam Paulum Concordiæ, quod est oppidum Italiæ, senem; qui se beati Cypriani grandis ætatis notarium, cum ipse admodum adolescens esset, Romæ vidisse diceret; referreque sibi solitum, numquam Cyprianum absque Tertulliani lectione unam diem pertransisse: ac sibi crebro dicere: Da magistrum; Tertullianum videlicet significans:* Hæc de lectione Tertulliani Hieronymus, de eodem solitus dicere (f): *Laudo ingenium hominis, damno hæreses.* Idemque affirmat, de Trinitate librum Tertulliano tributum, esse Novatiani; quem ut Tertulliani legitimum Orientales accepisse, suo loco dicturi sumus. At de Tertulliano hactenus.

(c) Gelas. in Concil. Rom. de lib. auth. & apocryph.

Lecta semper avide opera Tertulliani.

(d) Hieron. epist. 65.

(e) Idem de Script. Eccles. in Tertullian.

(f) Idem de Apolog. adversus Ruffin.

JESU CHRISTI ANNUS 217. ZEPHYRINI PAP. ANNUS 15. ANT. CARAC. IMP. ANNUS 5.

I. CHristi anno ducentesimo decimoseptimo, adscribuntur fastis Consularibus Æmilius Lætus & Anicius Cerealis Consules, cum Antoninus annum quintum ageret in Imperio. Cujus quidem tempore Christianis pacatissimo (certus tamen annus penitus ignoratur) cum Carthaginensi Ecclesiæ Agrippinus præesset, qui his Tertulliani temporibus sedere cæpisse creditur; ipse primus antiquam Ecclesiæ consuetudinem, qua ratus haberetur hæreticorum baptismus secundum Catholicæ Ecclesiæ formam collatus, prætextu quodam pietatis, quod quæcumque hæreticorum essent, Catholica Ecclesia deberet abominari, convellere nisus, ingentium turbarum in Ecclesia auctor fuit; nam postea quod a prædecessore sanctus Cyprianus factum vidisset, mordicus propugnare non destitit. Nominat quidem illum S. Augustinus (g) ejusdem Cypriani prædecessorem, non tamen quem ipse nullo medio fue-

Agrippinus Episcopus Carthaginensis.

(g) Aug. de Baptis. contra Donat. lib. 2. c. 7.

(a) Cyprianus epist. 55.

fuerit consecutus; nam alibi (a) sicut Fabianum Cornelii, ita Donatum suum qui antegressus ipsum sit, ponit Episcopum.

II. Concil. Africanum sub Agrippino.

Porro Agrippinus non ipse solus hæc videri voluit statuisse, qui ea de re omnes collegit Africæ atque Numidiæ Episcopos; celebratoque Concilio, omnium rogata sententia, de iterando baptismate hæreticorum canonem statuit. De eo enim Cyprianus (b) in primis hæc scribit ad Quintum: *Quod quidem & Agrippinus, bonæ memoriæ vir, cum cæteris Coepiscopis suis, qui illo tempore in provincia Africa & Numidia Ecclesiam Dei gubernabant, statuit, & librato consilii communis examine firmavit; quorum sententiam & religiosam, & legitimam, & salutarem, fidei & Ecclesiæ Catholicæ congruentem, nos etiam secuti sumus*: Hæc ipse. Existimamus tam celebrem Episcoporum conventum his plane temporibus, reddita in omnibus Ecclesiæ pace, collectum fuisse; cum antea (ut dictum est) Imperatorum decreto atque Senatusconsulto omnes Christianorum coitiones interdictæ fuissent.

(b) Cyprianus epist. 71.

III.

Cæterum id ne recte fecerit Agrippinus, & an eum jure secutus fuerit Cyprianus, S. Augustinus (c) hæc tractans aperit his verbis: *Quam consuetudinem (suscipiendi ab hæreticis baptizatos) credo ex Apostolica traditione venientem, sicut multa quæ non inveniuntur in litteris eorum, neque in Conciliis posteriorum; & tamen quia per universam custodiuntur Ecclesiam, nonnisi ab Apostolis tradita & commendata creduntur. Hanc ego saluberrimam consuetudinem per Agrippinum prædecessorem suum dicit S. Cyprianus quasi cœpisse corrigi. Sed sicut diligentius inquisita veritas docuit, quæ post magnos dubitationis fluctus ad plenarii Concilii confirmationem perducta est; verius creditur per Agrippinum corrumpi cœpisse, non corrigi. Irruente itaque tam magna quæstione, cum de remissione peccatorum & de spirituali hominis generatione, utrum posset apud hæreticos vel apud schismaticos fieri, difficile ratio redderetur, & præcederet auctoritas Agrippini, & nonnullorum, qui ei consenserant, hominum in hoc quæstione deficientium, qui maluerant aliquid novum moliri, quam retinere consuetudinem, cujus defensionem non intelligebant; irruerunt in oculos animæ verisimiles rationes, & intercluserunt iter pervestigandæ veritatis*: Hæc de Agrippini parum consulto facto in convellenda antiquiori traditione Augustinus. Sed excusans Cyprianum, subdit.

(c) Aug. de Baptis. contra Donat. lib. 2. cap. 8.

Improbatur sententia Agrippini.

IV. Excusatur S. Cyprianus.

Quam tamen consuetudinem nisi prior ante Agrippinus, & nonnulli per Africam Coepiscopi ejus etiam per Concilii sententias deserere tentavissent, non auderet iste saltem ratiocinari adversus eam; sed in tam obscura quæstione turbatus, & ubique intuens universalem robustamque consuetudinem, coarctaret se potius & prece & intentione mentis ad Deum, ut, quod postea plenario Concilio visum est, id verum esse perspiceret & doceret. Sed cum fatigatum præcedentis Concilii, quod per Agrippinum factum est, excepisset auctoritas; maluit prædecessorum suorum tamquam inventum defendere, quam inquirendo amplius laborare; nam in fine epistolæ ad Quintum ita ostendit, in quo tamquam lectulo auctoritatis quasi fessus acquieverit. Atque subdit (d): *Hac attestatione satis ostendit, multo magis se fuisse commoraturum, si quod de hac re transmarinum, & universale Concilium factum esset; nondum autem factum erat; quia consuetudinis robore tenebatur orbis terrarum; & hæc sola opponebatur inducere volentibus novitatem*: Hæc Augustinus. Sed insuper & ejus æqualis Vincentius Lirinensis hæc de eodem Agrippino: *Quondam igitur vene-*

(d) Aug. de Baptis. contra Donat. lib. 2. c. 9.

PAGIUS — ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5708.

SÆC. III. — ☉ 18. A. ☽ 7. P. 2. April. Indict. 8.

Anno Urbis 968. — JESU CHRISTI 215. *secund. Baronium* 217.

Olymp. 248. an. 3. — ZEPHYRINI PAPÆ 19.

A. C. 215. — CARACALLÆ IMP. 18.

I. *Consules.*

[1] A num. I. ad IX. Coss. *Æmilius Latus* II. & *Anicius Cerealis*, ex Inscriptione Onuphriana, aliaque Gruteriana pag. 312.

II. *Controversia de rebaptizatione.*

Dogma de rebaptizandis Hæreticis, quod Episcopi Africani tuebantur, habebatur ab illis, tamquam ad œconomiam dumtaxat, & disciplinam Ecclesiasticam, non vero ad Fidem pertineret, quod patet ex Epistola S. Cypriani & Synodi Africanæ ad Stephanum Pontificem Romanum, in qua dicitur: *Cæterum scimus quosdam, quod semel imbiberint, nolle deponere, nec propositum suum facile mutare, sed salvo inter Collegas pacis & concordiæ vinculo, quædam propria, quæ apud se semel sint usurpata, retinere; qua in re nec nos vim cuiquam facimus, aut legem damus, cum habeat in Ecclesia administratione voluntatis suæ arbitrium unusquisque Præpositus,*

NOTÆ [1] Coss. *Æmilius Latus* II. & *Anicius Cerealis*. Gruterus pag. CCCXI. 2.

D. D. PR. NON. APRIL.
LAETO. II. ET. CERIALE
COS.

Prænomina, ac alia nomina ante postremum absunt a lapidibus. Vulgares Fasti: *Lato & Cereale*.

venerabilis memoriæ Agrippinus Carthaginensis Episcopus, primus omnium mortalium contra divinum canonem, contra universalis Ecclesiæ regulam, contra sensum omnium consacerdotum, contra morem ac instituta majorum, rebaptizandum esse censebat; quæ præsumptio tantum mali invexit, ut non solum hæreticis omnibus formam sacrilegii, sed etiam quibusdam Catholicis occasionem præbuerit erroris.

V. Cæterum etsi hæc de hæreticorum baptismo Agrippinus prior statuisse videatur, primusque habeatur auctor, quod, Concilio convocato, omnium sententia dogma firmaverit; errandi tamen occasionem Tertullianum gentilem suum ei tribuisse, jure dici posse videtur, quippe qui olim cum adhuc in Ecclesia Catholica esset, & hæreticos omnes acerbissimo odio insectaretur, omnique ea parte eorum communicationem adversandam merito existimaret, eo prolapsus est, ut nec baptismum cum illis communem esse debere putarit; ac proinde eos non recipiendos, qui ab illis antea fuissent baptizati, nisi illud ipsum sanctum lavacrum in Ecclesia Catholica eisdem Catholicorum ministerio esset exhibitum. Quam quidem sententiam ne leviter opinatus, vel obiter videretur protulisse: sed sanctum, pium, & omni ex parte constans Catholicum dogma ratus, nulla prorsus ratione habita consuetudinis, quam corruptelam existimavit; eo argumento commentarium Græce conscripsit; sed non extat. Id quidem ipse testatur in libro quem de Baptismo scripsit adversus Quintillam (a) sic dicens: *Sane retexam quod super omisi, ne imminentes sensus videar intercidere. Unus omnino baptismus est nobis tam ex Domini Evangelio, quam ex Apostoli litteris; quoniam unus Dominus, & unum baptismum & una Ecclesia in cælis. Sed circa hæreticos sane quid custodiendum sit, digne quis retractet; ad nos enim editum est. Hæretici autem nullum habent consortium nostræ disciplinæ, quos extraneos utique testatur ipsa ademptio communicationis: Non debeo in illis cognoscere, quod mihi est præceptum; quia non idem Deus est nobis & illis, nec unus Christus, id est idem: ideoque nec baptismus unus, quia non idem: quem cum rite non habeant, sine dubio non habent; nec capit numerari, quod non habetur; ita nec possunt accipere, quia non habent: Sed de isto plenius jam nobis in Græco digestum est:* Hæc Tertullianus.

Tertullianus auctor iterandi Hæreticorum Baptismatis.

(a) Tertul. de Baptis. c. 14.

VI. Quod vero non a Tertulliano, sed ab Agrippino dogmatis principium ducatur, nec in defensionem sententiæ S. Cyprianus vel alius testem adstipulatorem saltem, si non auctorem, Tertullianum citet; illam existimo causam, quod, cum Tertulliani nomen esset hæresi infamatum, indignum putavit, necnon etiam periculosum, eumdem in defensionem accersere testem, vel potius sic demonstrate opinionis auctorem. Hæc licet Catholicus olim Tertullianus conatus esset, tamen ex eo ingenium hominis audax aperte satis demonstratur, dum contempta antiqua Patrum traditione quod sibi visum est rectum, licet consuetudini adversum, affirmare ac stabilire omnibus ingenii viribus studuit.

VII. Ex his recte inspicientibus patet, quanto periculo quis antiquis traditionibus, licet sibi minus probatis, vel fortasse Scripturæ divinæ visis aliqua ratione pugnantibus, obniti non curet. Nam e traditionum firmitate semel alterutro pede convulso, in abrupta hæresum facile quis impellitur, ut miserrimo Tertulliano vidimus accidisse: cujus enormis excessus hanc priorem omnibus causam extitisse, recte affirmari posse videtur. Sed miratus sum vehementer hæc de Tertulliano præteriisse S. Augustinum, & alios antiquiores, qui adversus S. Cyprianum & prædecessorem ejus Agrippinum, & alios ejus sententiæ propugnatores plura scripsere. Nam demonstrasse tantum ejus primum sententiæ Tertullianum fuisse assertorem, vicisse adversarios videri propemodum potuisset. Et licet commentarium illum de Baptismo ante omnem hæresim scripsisse videatur; tamen ex refractario ingenio hominis, atque aspera nimis ac dura animi ejus insolentia quid tale adeo dignum progredi videri poterat, quod antiquæ Ecclesiæ traditioni præferri a quopiam meruisset? Nec est quod dici possit, librum illum fuisse suppressum, ex quo S. Hieronymus (b) testimonium tam expresse citat. Cæ-

Traditiones mordicus tenendæ.

(b) Hieronym. de Script. Eccles. in Luc. ex Tertull. de Baptis. c. 17.

PAGIUS *positus, rationem actus sui Domino redditurus.* Controversiam itaque de Hæreticorum baptismate ad Fidem non spectare, Cyprianus ejusque Collegæ censebant; cum cuique Episcopo, vel sentire, vel servare quod velit, in iis liberum non sit. Imo Niceni Patres Paulianistarum baptisma iterari jubentes, canone 19. eos anathemate non percussere, qui aliorum Baptismum non receperent; quod sane fecissent, si quæstionem hanc ad Fidem pertinere arbitrati essent. Denique si hoc credidissent, non fuisset necessarium universæ Ecclesiæ Concilium, ut inexcusabiles essent Africani & Orientales. Nam non excusatur, qui errorem contra Fidem a Sede Apostolica damnatum tuetur ante Concilii œcumenici celebrationem, ut in causa Pelagianorum videre est, quibus Augustinus spem Concilii Generalis adimit: qui Cyprianum excusat quod morem Africanum rebaptizandi Hæreticos etiam post Stephani decretum propugnaret, quia nondum celebratum fuerat plenarium totius Ecclesiæ Concilium. Censuit itaque Synodus Nicæna controversiam illam meræ disciplinæ fuisse.

III. Eusebius lib. 6. cap. 14. ait. *Adamantius Zephyrino Romanam Ecclesiam gubernante, se in urbem*

VIII. De Tertulliano, & Agrippino.

VIII. Cæterum quod incertum sit quo potissimum tempore vixerit Agrippinus, & quamdiu sederit: nec etiam satis exploratum haberi posse videtur, num certe eam de baptismo hæreticorum sententiam Agrippinus a Tertulliano, an vero hic ab illo fuerit mutuatus; cum præsertim illa verba præmittat: *Ad nos enim editum est;* nempe quod sequitur de hæreticorum baptismate irritando; perinde ac illa ipse acceperit ab Agrippino. Sed in obscuro verborum illorum sensu, non est quod quisquam quid tuto affirmare possit, & vestigiis insistere certæ sententiæ. At de his modo satis.

IX. Ultio de nece Christianorum in Alexandrinos.

IX. Eodem anno Antoninus Imperator cum Germaniam, inde Asiam ac postea Syriam peragrasset, Alexandriam veniens, dum de Ægyptiis eum irridentibus vindictam excepit, Christianum sanguinem in persecutione sub Severo immaniter fusum nesciens ultus est. *Dato namque signo* (inquit Spartianus *a*) *militibus, ut hospites suos occiderent, magnam cædem Alexandriæ fecit.* Dio (*b*) autem rem gestam his verbis fusius prosecutus est: *Antoninus licet se maximo amore prosequi Alexandriam ostenderet, tamen cives ejus omnes pene sustulit; cum enim se ab eis argui & illudi intelligeret multis de causis, sed præsertim propter cædem fratris; dissimulata ira, profectus est Alexandriam, fingens se magno eorum desiderio teneri. Post ubi in suburbium venit, primos ejus Civitatis, qui ipsi cum sacris, atque abditis rebus processerant obviam, excepit perhumaniter, eosque admissos in convivium interfecit. Post armavit omnem exercitum, invasitque urbem: moxque imperavit omnibus Alexandrinis, ut domi manerent; ipse vias occupavit & tecta. Et ne sigillatim calamitates persequar, in quas tunc misera urbs incidit; tantam in ea cædem fecit, ut non sit ausus numerum interfectorum proferre; sed scripserit ad Senatum, non referre qui & quos occisi essent, propterea quod omnes idem meriti fuissent.*

(*a*) Spartian. in Caracallo.
(*b*) Dio in Caracallo.

X. Dira clades Alexandriæ ab Antonino patrata

X. *Pecunia partim direpta est, partim interiit. Periere cum Alexandrinis peregrini multi; cum iisque ingens copia eorum qui cum Antonino venerant, eo quod ignorarentur. Nam cum permagna esset civitas, in eaque cædes fierent dies noctesque; nemo poterat, licet maxime cuperet, alterum discernere; sed moriebatur quis ut sors ferebat; atque eorum corpora statim projiciebantur in profundas fossas, ut cæteris incognita esset magnitudo calamitatis. Idque ubi factum est in cives, peregrini omnes ex urbe expulsi præter mercatores; eorumque facultates direptæ sunt, fanis etiam quibusdam expilatis. Horum magnam partem Antoninus præsens videnfque gerebat, imperabatque multa de templo Serapidis, in quo erat dies noctesque homo tot cædibus pollutus.* Hæc de clade Alexandrina Dio. Eadem quoque pluribus narrat Herodianus (*e*), & quidem lamentabilius; ad quem amandamus lectorem. Certe quidem quod nulla alia civitas Orbis tot tantaque passa sit ab hac truculentissima fera, nisi urbs Romana & Alexandrina, illud quod diximus indicat: nam sub persecutione Severi nullibi acrius in Christianos esse sævitum, quam in his civitatibus, memoriæ proditum est. Quod vero nulla sit nostrorum querela, ab Antonino negotium Christianis esse facessitum; illis sane aliquo modo in tanto discrimine fuisse divina ope consultum, mihi facile persuadeo. Sed & memor fortasse lactis quod suxerat Christianum, siverit eos solos in tanta Gentilium clade in pace agere; si tamen valebat apud trucem atque immanem belluam aliqua recti ratio.

(*e*) Herod. lib. 4.

PAGIUS

Origenes Romam venit.

Baron. an. 220. num. 12. & seqq.

hem Romam advenisse scribit, cum sibi in votis fuisset, sicut ipsemet alicubi dixit, Romanam Ecclesiam omnium antiquissimam coram videre. Ibi paulisper moratus Alexandriam rediit. Tum cap. 18. Ambrosii conversionem narrat. Mortuus est Zephyrinus anno CCXVII. Quare ante eum annum, Caracalla imperante, Romam venit Origenes, anno incerto. Ideoque hanc profectionem, quam Baronius in Annalibus in primum Heliogabali annum perperam conjecerat, in hunc recte Spondanus retraxit. Non multo post in Arabiam Origenes profectus est, indeque Alexandriam reversus, impia arma Caracallæ fugiens, quibus funestissimam cladem Alexandrinis intulit, ut docet Herodianus lib. 4. cap. 12. ex ea clam exivit, secessitque in Palæstinam, & Cæsareæ pedem posuit, ut prodit Eusebius cap. 19. qui cum postea cap. 20. Caracallæ mortem narret, liquet hæc omnia eo imperante gesta esse, errasseque eos, qui prius hoc Origenis iter in Palæstinam confuderunt cum altero, quod ad Achaiæ Episcopos proficiscens, per ea loca habuit, cum Alexander Severus Imperium administraret, ut patet ex Eusebio cap. 22. & 23. Qua de re plura doctissimus Huetius lib. 2. Origenianorum cap. 2.

JESU CHRISTI ANNUS 218.	ZEPHYRINI PAP. ANNUS 16.	ANT. CARAC. IMP. ANNUS 6.

I. ADveniente anno Domini ducentesimo decimooctavo, Sabino secundum & Annullino Coss. Antoninus Imperator in Orientem profectus, Parthos dolo potius quam armis subegit; venientemque ad se Abagarum Regem Osroenorum tamquam amicum & Romanorum socium, conjecit in vincula, ejusque regiam Rege destitutam cepit. Hæc (a). Dio; Herodianus (b) autem pluribus, licet nonnihil a Dione dissentiat. Hic ille Abagarus, quem his temporibus regnantem in Edessa Africanus historicus Christianum fuisse & virum sanctum prædicat; cujus Africani, rerum Ecclesiasticarum scriptoris nobilissimi, testimonium Eusebius citat in Chronico anno sequenti. Inierat amicitiam cum Severo Antonini patre Abagarus, quam & datis obsidibus confirmarat, ut ex Herodiano (c) superius dictum est. Sed rupti fœderis, antequam præterlaberetur annus, Antoninus pœnas dedit, occisus (ut dicetur) a suis inter Edessam & Carras.

(a) Dio in Caracal. (b) Herod. lib. 4.

Abagarus rex Christianus.

(c) Idem lib. 3.

II. Totus post hæc fuit Antoninus Imperator in magicis artibus perscrutandis. Cum enim de futura brevi ejus morte multa essent præsagia; ipse (inquit Dio d) invocatis multis dæmoniis, malum studebat effugere. Addictissimum fuisse hisce Romanorum etiam legibus improbatis artibus, idem auctor affirmat; Apolloniumque Tyanæum, magica arte olim clarum, jam defunctum, magnis honoribus coluisse tradit, sic dicens: *Magis & præstigiatoribus ita delectabatur, ut Apollonium Cappadocem, qui floruerat Domitiani temporibus, laude & honore affecerit. Hic præstigiator fuerat solers & magus; eique monumentum faciendum curavit.* Ad hæc provocamus Hieroclem impium, qui pro Tyanæo commentarium elaboravit, eumque Christo conferre non erubuit: cum Eth-

(d) Dio in Caracal.

Antoninus magiæ intentus.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5709.

SÆC. III. Anno Urbis 969. Olymp. 248. an. 4. A. C. 216.

☉ 1. GF. ☽ 8. P. 21. April. Indict. 9.

JESU CHRISTI 216. *secundum Baronium* 218.

ZEPHYRINI PAPÆ 20.

CARACALLÆ IMP. 19.

I. Consules. [1] AD num. I. Coss. C. *Atius Sabinus II. & Cornelius Anullinus*, ut ostendit Card. Norisius in Epist. Consulari.

II. Caracalla posterioris Imperii Augustei Quinquennalia dedit, ad quæ referendum quod scribit Cassiodorus in Chronico: *His Coss. Antoninus Thermas sui nominis ædificavit*; quod & Eusebius in Chronico hoc anno habet. Thermas enim annis hujusmodi festivitatibus dicatis ædificari solitas, multis exemplis liquet. Vir Cl. Joannes Gabriel Sparvenfelt nobilis Suecus ex Africa redux per hanc urbem Aquensem transiens, mecum pro sua humanitate communicavit Inscriptionem a se Bisertæ ex columna in domo cujusdam civis nomine *Sidi Onbabou* servata, descriptam, quæ

Quinquennalia Augustei Imperii Caracalla.

NOTÆ [1] COss. C. *Atius Sabinus II. & Cornelius Anullinus.* Gruterus pag. CCLXI.

D E D I C A T. . . . . V I I. K A L. O C T. C A T T O
S A B I N O. I I. E T C O. A N U L L I N O. C O S.

Norisius in epistola consulari pro C A T T O, legendum putat C. A T I O. Fabrettus inscript. pag. 682. n. 70. veterem lapidem in villa Burghesia Tusculana prope magnas ædes Montis draconis sub topiariorum finem, ita vulgavit: D E D I C. V I I I. K A L. S E P T E M. A. C. A T T I O. S A B I N O I I. E T C O R N E L I O A N U L I N O. C O S. Verum in hac inscriptione, quam sæpe ac diligenter inspeximus, legitur D E D C. omissa littera I. deinde post S E P T E M. non sequitur littera A. sed signum quoddam, interpunctionis loco. Post hæc habetur C A T I O S A B I N O I I. Idcirco mihi visum semper fuit, nullam post litteram C. spatium interesse, quo interpunctio collocari debeat, proindeque legi oporteat C. A T I O. sed legi censeo ibidem C A T I O, sine prænomine. Norisius ergo, qui in epistola consulari pag. 128. hanc inscriptionem apud Sponium P. I. Itinerarii pag. 346. viderat, legendum (pro C A T I O) C. A T I O putavit; si lapidem inspexisset, forte sententiam mutasset.
Alius lapis apud Gruterum pag. CLXXXIII. 4.

Q. A Q U I L L I O. S A B I N O. I I.
S E X. A U R. A N U L L I N O. C O S.

Tillemontius, & Relandus hos consules, scilicet *Q. Aquillium Sabinum*, & ejus collegam suffectos forte hoc anno fuisse putant.
Fasti Idatiani: *Sabino & Anullino.* Vindebonenses, & Bucherii laterculus: *Sabino & Anulino.* Prosperi Chronicon: *Sabino II. & Venusto.*

Ethnicorum historicorum quoque testimonio præstigiatorem fuisse & magum, sed a scelestissimo omnium Imperatore divinis honoribus auctum, appareat. Necromantiæ quoque Antoninum studuisse, multasque defunctorum animas ab inferis, ut ab eis exploraret occulta, evocasse, idem auctor testatur.

III. Cæterum illud mirum; quod cum sic compositus moribus, omnium improbatarum curiositatum esset explorator exactissimus; damnaret tamen omnes, qui remedia quædam ad collum appendebant. Nam de ipso tradit Spartianus (a), damnasse omnes qui remedia quartanis & tertianis collo annexa gestabant. At quænam hæc esse solerent, Plinius narrat, sic dicens (b): *Item in quartanis fragmentum clavi a cruce involutum lana collo subnectunt, aut spartum e cruce: liberatoque condunt caverna, quam Sol non attingat.* Quæ traduntur Gentiles factitasse de clavis vel sparto ex cruce sublatis; fortasse accidit ea auferri ex crucibus illis, quibus (quod sæpe accidere consueverat) Christiani affixi fuissent, unde & virtutem aliquam hausissent. Nam si ex magica superstitione ea illis præstandi vis inerat, quo modo ejus facultatis studiosissimus hæc adeo aversatus, non potius in pretio habuisset? Sed ipse magiæ deditus (ut Juliano Apostatæ accidit) quod dæmones Crucem vehementer exhorrescere didicisset, eamdem execratus præcepit, ut talia remedia gestantes severissima animadversione punirentur.

(a) Spartian. in Caracal.

(b) Plin. lib. 28. cap. 4.

Remedia ex crucibus.

At de ejus flagranti magiæ studio, præter illa quæ dicta sunt, hæc addit Herodianus (c): *Cum suapte natura curiosior esset, non hominum modo res cognoscere studebat, sed deorum dæmonumque etiam rimari arcana; metuque semper insidiarum, nullis non oraculis incubabat, accitis undique magis, astrologis, aruspicibus ac nullo plane prætermisso, qui hujusmodi fallacias profiteretur. Sed eos quoque suspectans, ut parum vera loquentes, omniaque ad assentationem vaticinantes, scribit ad Maternianum quemdam, cui rerum suarum omnium curam in Urbe crediderat, & quem sibi ex amicis omnibus fidissimum putabat, conscium que omnium secretorum habuerat, magos undique optimos conquirat, atque evocatis manibus de fine ipsius vitæ consulat.* Hæc facta sunt hoc anno imminente jam vitæ exitu. Sed isthæc de ejus magiæ studio hic voluimus recitasse, quod magis admiratione dignum sit, hominem sic affectum a Christianorum excidio temperasse, ad quod (si alia omnis occasio præteriisset) dæmones impulsores haberet; hisce enim studiis deditos Imperatores, Christianos infensissimos habuisse, eosdemque persecutione vexasse, superius sæpe multis exemplis est demonstratum. Sed qui (d) fecit ventis pondus, eos nonnisi suo arbitrio flare permisit. IV.

(c) Herod. lib. 4.

Antoninus totus magiæ deditus.

(d) Job. 28.

PAGIUS quæ confirmat quod jam sæpe insinuavimus, Imperatores annis suis decennalibus aut id genus festis addictis, operibus publicis nomina sua posteritati consecrare studuisse.

NOTÆ

IMP. CÆS. M. AURELIUS
ANTONINUS. PIUS. FELIX. AUG.
PARTICUS. MAX. BRITANNICUS
MAX. GERMANICUS. MAX. TRIB.
POT. XVIIII. COS. IIII. P. P.
RESTITUIT. XLIX.

Caracalla Tribunitiam Potestatem XIX. hoc anno iniit, ideoque hoc vel sequenti Christi anno hæc columna erecta.

I. *Antoninus Carac. occiditur.* * *al. Martialis.* (a) *Dio in Caracal.* (b) *Spartian. in Caracal.*

ANno Domini ducentesimo undevicesimo, Præsente & Extricato Coss. sexto Idus Aprilis Antoninus Imperator in Mesopotamia inter Edessam & Carras, Macrini * opera, a Marciano Centurione pugione confossus occiditur, cum imperasset annos sex, menses duos, dies quinque, ætatis annum agens undetrigesimum. Hæc Dio (a). Spartianus (b) autem eum octavo Idus Aprilis occisum tradit, vixisseque annos quadraginta tres. Variant enim de ejus vitæ annis Scriptores, ut & de matre ipsius, dum alii Juliæ secundæ Severi uxoris, alii Martiæ prioris conjugis filium faciunt. Quod qui sentiunt, ut Spartianus, longiorem Antonini hujus vitam asserant necesse est, cum a Martiæ excessu ad Antonini cædem anni fluxerint supra quadraginta. Hic tamen *omnium dirissimus* (idem ait Spartianus) *& ut uno complectar verbo parricida, & incestus, patris & fratris & matris inimicus, a Macrino, qui eum occiderat, timore militum maxime Prætorianorum, inter deos relatus est: habet templum, habet Salios, habet sodales Antoninianos:* Hæc ipse. His scilicet recentibus diis, ex putidissima omnium hominum fæce comparatis fulciebant superstitionem Gentilicíam collabentem.

Post

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 970. Olymp. 249. an. 1. A. C. 217.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5710.

☉ 2. E. ☽ 9. P. 13. April. Indict. 10.

JESU CHRISTI 217. *secund. Baronium* 219.

CALLISTI PAPÆ 1.

MACRINI IMP. 1.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. C. *Bruttius Præsens*, & T. *Messius Extricatus II.* ut ex Inscriptione Gruteriana ostendit Card. Norisius in Epist. Consulari.

II. *Vicennalia prioris Imperii Augustei Caracalla.* Caracalla prioris Imperii Augustei Vicennalia dedit, ut certum facit hujus Imperatoris Nummus apud Occonem, in cujus postica parte legitur: TR. P. XX. COS. IIII. P. P. VICT. PART. ubi cernitur Victoria in clypeo scribens, VOT. XX.

III. *Interitus Caracallæ.* [2] *Caracalla die Natalis sui, octavo Idus Aprilis, ipsis Megalensibus, insidiis a Macrino Præfecto Prætorii positis, qui post eum invasit Imperium, interemtus est,* inquit Spartianus in Caracalla cap. 6. Sed in die natali & emortuali Caracallæ hic Auctor errat, Dio enim lib. 78. Caracallam occisum testatur *VI. Idus Aprilis*, die nempe octava mensis Aprilis, additque postea: *At ille sublate, non aperte quidem, nec ea die, nec duabus sequentibus, Imperium invasit.* Tum: *Sic quarta demum die, quæ Severi natalis erat, Imperator ab eis* (nempe militibus) *quasi vi coactus scilicet, creatus fuit.* Natale Severi in diem undecimam mensis Aprilis incidit. Quare cum ea quarta esset a Caracallæ interitu, eum die octava Aprilis interfectum, & Spartianum hallucinatum esse, certum. Dioni Herodianus suffragatur lib. 4. cap. 24. qui ait: *Extincto Antonino, incerti ignarique quid agerent milites, biduo sine Imperatore fuerunt;* ubi diem octavum Aprilis, Caracallæ emortualem Herodianus excludit, & Macrinum die undecima ejusdem mensis Imperium iniisse supponit. Paulo antea scripserat, Juliam Caracallæ matrem post filii necem, sibi mortem conscivisse. Ex quo magis detegitur commentum, cui Spartianus fidem adhibuit, Caracallam nempe Juliam uxorem duxisse; cum jam capite 16 Herodianus scripserit, Caracallam Artabani Parthorum Regis filiam uxorem petiisse: Juliam itaque Caracalla conjugem non acceperat, ut jam supra demonstravimus.

IV. *Quot annos Caracalla vixerit.* Spartianus citatus cap. 9. scribit, Caracallam *annos quadraginta tres* vixisse, quod Eusebius in Chronico, aliique habent. Rectius Xiphilinus ait: *Vixit annos XXIX. regnavit annos VI. menses duos, dies* *, ubi locus dierum vacuus est. Dio lib. 78. supra annos sex & menses duos habet *dies quinque*. Vidit difficultatem Zonaras, qui Dionem & Xiphilinum legerat, atque periisse Caracallam *anno ætatis XXIX. Imperii VI. cum duobus mensibus & aliquot diebus*. Verum si Caracalla die octava Aprilis occisus, ut notat Spartianus, regnavit annos VI. menses duos, & diem unam; cum dies natalis Caracallæ & dies funereus concurrerint. Natus itaque erat die octava Aprilis anni Christi centesimi octogesimi octavi, mirumque inventos esse ex Recentibus, qui Spartianum hac in re Dioni præferendum censuerint: cum Spartianus non solum in ætate Caracallæ a semetipso dissentiat, sed etiam Dionis, qui Caracallam viderat, sententiam confirmet. In Severo enim cap. 4. ait, Caracallam quinquennem fuisse, cum Severus dictus est Imperator. Quare cum Severus anno CXCIII. ad Imperium evectus fuerit, Caracalla anno CLXXXVIII. natus erat. Præterea nato Geta *Bassianus natum ovum quasi parvulus applosum ad terram*

NOTÆ [1] COss. C. *Bruttius Præsens*, & T. *Messius Extricatus II.* Gruterus pag. CCC. 1.

C. BRUTTIO. PRAESENTE. T. MESSIO.
EXTRICATO. II. COS.
P. R. C. ANN. DCCCCLXX.

Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Præsente & Extricato*.

[2] HIs adde quæ habet Norisius in Epochis Syro-Maced. pag. 63. primæ editionis de nece Caracallæ die VIII. *Aprilis*.

II. (a) Lampr. in Diad. & Jul. Capit. in Macrin. Macrinus Imp. cum Diadumeno. Post diem quartum a nece Imperatoris, Opelius Macrinus (a), natione Maurus, ex civitate Cæsarea, Præfectura Prætorii in primis nobilis, in exercitu cum Audentio principem locum tenens, conciliatis sibi multarum rerum promissione militibus, Imperium adeptus est una cum filio Diadumeno, aut (ut veteres nummi) Diadumeniano, æque Imperatore dicto.

III. Quinta editio inventa. (b) Epiph. de mensur. Hoc eodem anno, cum adhuc viveret Antoninus annum auspicatus sui Imperii septimum, tradit Epiphanius (b), inventos esse Hierico in dolio occultatos divinæ Scripturæ libros ex Hebræo in Græcum versos; quam nominant Quintam editionem. Quo modo autem inventa sit, ab Origene in ipsa scriptum esse testatur Eusebius (c). Venabatur hæc ipse Origenes, simulque alias aliis præteritis temporibus editas colligebat. Quonam modo autem, sexta demum inventa translatione, Octopla nobilissimum opus elucubrarit, suo loco dicturi sumus. (c) Eusebi. l. 6. c. 16.

IV. Hoc itidem anno Macrino imperante, defuncto Asclepiade Episcopo Antiocheno in ejus locum suffectus est Philetus, qui sedit annos duodecim.

Christi

PAGIUS terram fregit, inquit Spartianus in Geta cap. 3. quod in opinione Dionis verissimum, qui annum Bassiano seu Caracallæ, plus quam Getæ tribuit, ut suo loco ostendimus. Misto alis Spartiani loca, quæ hunc sibi hac in re contradicere, & Dionem de Caracalla vera narrare demonstrant.

V. Macrinus Diadumenianum filium Collegam assumit. Ad num. II. *Macrinus* die undecima mensis Aprilis Imperator nuncupatus est, ut supra diximus, statimque *Diadumenianum* filium Cæsarem, ac postea Augustum creavit; ut liquet ex Nummis apud Mediobarbum, in quorum uno Diadumenianus dicitur: TR. P. II. COS. II. P. P. Hinc Lampridius in Diadumeniano cap. 8. ait: *Hic quarto decimo mense imperii interfectus est cum patre*. Ipso itaque Imperii paterni initio Cæsar appellatus est, & Tribunitia Potestate exornatus [1]. Ea nuncupatione facta, Macrinus qui in Nummis Consul II. dicitur, *Diadumenianum* filium Consulem suffectum creavit, seque Consulem iterum in annum sequentem designavit. Jam enim antea Consulem fuisse, suffectum scilicet, ostendunt Fasti, & Nummi [2].

NOTÆ [1] IN columnis milliaribus vetustis inter rudera antiquæ Celeiæ in Norico, seu Pannonia prima A. D. 1728. detectis, dum Carolus VI. Imp. illac Tergeste profecturus transiret, inscriptio *Macrini* inventa est, quæ una cum ceteris ibidem eruta in Museum Augustum Viennam translata, ac edita in Ephemeridibus Reip. Litterariæ, Venetiis A. D. 1729. ad diem XXVII. Augusti sic habet:

IMP. CAES. M. OPELIUS
SEVERUS. MACRINUS. FELIX. AUGUST.
PONT. MAX. TRIB. POT. II. P. P. COS.
PROCOS. ET MAX. OPELIUS
ANTONINUS DIADUMIANUS. NOBILISS.
CAES. PRINC. IUVENT. &c.

Si mendose non est hæc inscriptio edita, de quo valde suspicor; nam loco MAX. ante *Opelii Diadumeniani* nominis MAR. legendum puto, ea nobis confirmat, quæ Pagius hic tradit, præsertim de *Tribunitia potestate secunda Macrini*. Victus est ac occisus *Macrinus die tertia Junii* A. D. 218. seu, ut Norisius in epistolis ineditis ad Franciscum Mediobarbum Biragum, *die nona Junii*, qua die *Elagabalus* solus regnare cœpit. Philippus a Turre Adriensis Episcopus, ut hac in re tutius incederet, in Differt. de nummo Annia Faustinæ, pag. 60 *Macrinum* iniisse imperium *die undecima Aprilis* scripsit, interfectum vero *ineunte Junio*. Cur autem *Macrinus*, *Diadumenum*, filium *Antoninum* vocarit, vide Capitolinum in Macrino cap. II. & III. & Lampridium in Diadum. Ipse Macrinus se nunc *Severum*, nunc *Antoninum* nuncupavit. Capitolinus in vita, cap. xi. Nummi *Macrini* in Musæo Theupolo pag. 431. 586. 587. ubi:

IMP. C. M. OPEL. SEV. MACRI
NUS. AUG. & in postica: PONTIF.
MAX. TR. P. COS. P. P. Item:
P. M. TR. P. II. COS. P. P.

Ibidem pag. 588. nummi etiam M. *Opelii Antonini Diadumeniani ejus filii, & Cæsaris, & principis juventutis* epigraphem exhibent, & pag. 716. eum titulo NOB. CAES.

[2]. ADde nummum *Diadumeniani* cusum hoc anno, quem vide apud Norisium in Epochis pag. 481. itemque de hujus Imp. æra adi eumdem Norisium ibidem, pag. 253.

I. Macrinus & Diad. occisi. CHristi anno ducentesimo vicesimo, Diadumeniano & Advento Coss. octavo id. Junii, Macrinus & Diadumenianus filius ambo Imperatores a militibus rebellantibus occisi sunt, cum imperassent annum unum, mensem unum, dies vigintiocto.

II. Macrini sævitia. Horrenda quædam de Macrini sævitia scribit Julius Capitolinus; nam præter militum cruces aliasque serviles pœnas in eosdem ab eo irrogari solitas, addit de duobus militibus, quos, quia se hospitis ancillæ miscuissent, ipse duobus apertis bobus claudi exertis capitibus atque insui jussit: Tribunum insuper, qui excubias deseri passus esset, carpento rotali superadnexum per totum iter vivum atque exanimem traxit. Vivos sæpe mortuis alligans, sic longa tabe confectos (restituens Mezentii dira supplicia) mori cogebat. Hæc noluimus præteriisse; ne quis pro monstro habeat, si immanissimas quasdam pœnas martyribus illatas in Actis ipsorum legerit ab infensissimis fidei hostibus, cum tam immania ab Imperatore in suos milites exhibita noverit mortis genera.

Su-

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5711.

SÆC. III. Anno Urbis 972. Olymp. 249. an. 2. A. C. 218.

☉ 3. ☽ 10. P. 29. Mart. Indict. 11.

JESU CHRISTI 218. *secund. Baronium* 220.

CALLISTI PAPÆ 2.

ELAGABALI IMP. 1.

I. *Consules.* [1] AD num. I. & seq. Coss. *M. Opelius Macrinus Aug. II. & Adventus II.* ut docet Dio lib. 78. Sed Macrini e Fastis erasi loco se ipsum constituit M. Aurelius Antoninus Aug. Heliogabalus dictus, qui Macrino hoc anno interfecto successit: de qua subrogatione mox sermo erit. Tam Macrinus quam Adventus Præfecti Prætorio erant tempore interitus Caracallæ, ut notat Herodianus lib. 4. cap. 12. ubi tamen *Adventum*, perperam *Audentium* vocat, qui error Librariis adscribendus. De hujus Præfectura tam Prætorii, quam postea Urbis, & Consulatu legendus Dio citatus, ubi diserte testatur, tam *Macrinum*, quam *Adventum* alias ornamentia Consularibus exornatos fuisse, & Consules II. hoc anno dictos, ut quondam fuerat *Plautianus*, postquam Consulatum ordinarium adeptus est.

II. *Præfecti Prætorio Consulatum adepti.* Hinc apparet, Præfectos Prætorio, quales hi tres fuere, non raro Consulatum consecutos fuisse, postquam nempe ad Senatoriam dignitatem evecti fuerant: Apparet secundo, ornamenta Consularia data fuisse Viris Ordinis Equestris, uti erant Plautianus, Macrinus, & Adventus; quod & anno Christi LXXXXIV. num. II. etiam insinuavimus. Dio enim loco laudato dicit, delirare visum esse Macrinum, *quod Præfecturam Urbanam priusquam Consulatum* Adventus *accepisset: hoc est quod ante Præfectus Urbis, quam Senator fuisset.* Quare cum *Adventus* ornamentis

Con-

NOTÆ [1] COss. *M. Opelius Macrinus Aug. II. & Adventus II.* Hoc par consulum ita exhibet Relandus: *Imp. Antoninus Elagabalus Aug. & Q. M. Coclatinus Adventus II.* Fabrettus pag. 339.

. . . .
. . . . AET. Q. M. COCLATINO
ADVENTO COS.

Ara Dianæ Caricianæ inter Donianas inscriptiones cl. 2. n. 59. pag. 22.

DEDIC. IDIB. AUG.
. . . .
OCLATINO ADVENTO. COS.

In utrisque lapidibus, ubi puncta sunt, *Macrini* nomen erasum est; qua de re Norisius in Epistola consulari pag. 129. & Fabrettus inscript. cap. IV. num. 512. pag. 339. *Macrinus* interfectus est *die III. Junii*. Elagabalus, *Macrini* nomine e Fastis expuncto, ut ex Dione lib. LXXIX. pag. 909. se consulem fecit, collega *Advento* retento. Hinc lapis apod Fabrettum pag. 637. n. 315.

A SOLO. INCUATA. ANTONINO
AUG. ET ADVENTO. COS.

A Sponio in Miscellan. pag. 72. *Coclatinus Adventus*,

C. ANTISTIUS ADVENTUS

dicitur. Nota geminati consulatus in *Advento* prætermittitur in lapidibus a nobis allatis. Catalogus Bucherianus in S. Callisto Rom. Pontifice: *Fuit a consulatu Antonini & Adventi usque &c.* Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Antonino & Advento*. Quamobrem nota secundi consulatus ab *Advento* est removenda.

III. M. Aurel. Anton. Elagabalus Imp. (a) Dio in Macrino.

Sublatis Macrino & Diadumeniano Augustis, ab eodem exercitu subvectus est in Imperium M. Aurelius Antoninus Heliogabalus (veteres nummi Elagabalum vocant) Antonino Caracalla natus, (a) ut creditur, ex Soemiade Mesæ sororis Juliæ Augustæ filia, quam alii Semiamiram vocant, Mamææ sororem. Hic agens sacerdotem in templo Solis in Phœnicia, quod populi illi Solem nominarent Elagabalum, inde cognomentum duxit, ut Elagabalus diceretur; cum alioqui, ob infamissimum vitæ cultum, aliis quoque sit nominibus appellatus, ut a Dione Sardanapalus, & tandem Tractitius, & Tiberinus: sed hæc post mortem, quod tractus in Tiberim mersus sit. Licet autem veteres ferme omnes historici eum Heliogabalum nominent, vetustiora tamen monumenta Elagabalum dicendum esse significant; ut imago numismatis docet, quam tibi formis exprimendam curavimus.

(b) Ex Museo Lelii Pasqualini Canon. S. Maria Major. in Urb.

(b)

Quem super currum vides versis humeris insidere, fortasse non Solis, sed ipsius Antonini refert imaginem ante currum Solis, in quadriga retrorsum currentis. Lucianus enim de Dea Syria auctor est, Syros, Phœnicesque, apud quos Antoninus sacerdos

Consularibus cohonestatus fuerit, antequam Præfectus Urbis a Macrino renuntiaretur, liquet, eum adhuc in Ordine Equestri existentem honoribus Consularibus decoratum fuisse. Tandem Alexandro Severo imperante, Præfecti Prætorio Senatores creati sunt, sicque Consules esse potuere: *Præfectis Prætorio suis Senatoriam addidit dignitatem, ut Viri Clarissimi & essent, & dicerentur; quod antea vel raro fuerat, vel omnino non fuerat: eo usque ut si quis Imperatorum successorem Præfecto Prætorii dare vellet, Laticlaviam eidem per libertum submitteret; ut in multorum Vita Marius Maximus dixit. Alexander autem idcirco Senatores esse voluit Præfectos Prætorii, ne quis non Senator de Romano Senatore judicaret*, inquit Lampridius in Alexandro cap.21. qui tamen in eo errat, quod id nunquam antea contigisse dicat, ut liquet ex exemplis Arretini Clementis, Titi Cæsaris, Plotiani & Adventi, multo magis Sejani. qui anno Christi XXXI. simul Consul & Præfectus Prætorio fuit, ut anno LXXXXIV. cum Card. Norisio observavimus. Alexandri itaque Severi decreto Præfecti Prætorio in Senatorum numerum cooptati. Vide quæ dicam anno CCLXXXV. in explicatione Consulatus Aristobuli Præfecti Prætorio Carini Augusti. Porro Macrini Consulatus juxta priorem regulam, oti & secundus *Diadumeniani* Augusti hoc anno gestus, qui tamen suffectus fuit, non vero ordinarius, ut Baronius, Onuphrius, aliique perperam scripsere. De familia *Adventi* legendus Cujacius lib.15. Observat. cap.3.

III. *Macrini interitus.* Militibus adversus Macrinum rebellantibus, is in prælio victus, ac non multo post a satellitibus Elegabali interfectus. Ea pugna tertia Junii die, non vero sexta, seu VIII. Idus Junii, ut credidit Baronius, pugnata, quod deduco ex verbis Dionis, qui lib.78. ait: Macrinus *anno duntaxat uno, duobusque mensibus, tribus demtis diebus, siquidem ad pugnam usque cogitationes nostras referamus, Imperio præfuit*. A die autem octava Aprilis anni elapsi, quo Caracalla occisus ad tertium mensis Junii hujus anni, eo die incluso, hujusmodi tempus affluxit. Sedulo enim animadvertendum, Dionem Macrini Imperium a die mortis Caracallæ, octava nempe mensis Aprilis anni superioris, non vero a die undecima ejusdem mensis, qua Imperator dictus fuerat, numerare. Primo, quia eodem modo in annis Severi Imperatoris computandis jam se gesserat: hos enim non a die decima tertia mensis Aprilis, qua apud Carnuntum Imperator dictus fuerat, sed a Kalendis Junii, qua die Julianus interfectus, repetit. Secundo, quia nisi Dionem ita interpreteris, sequentium duorum Imperatorum initium haud assequeris, & Dionem ac Lampridium de Alexandri Severi initio loquentes, pugnantia inter se scripsisse affirmare cogeris; cum tamen plane inter eosdem conveniat, & Dio cuilibet ex illis duobus mensibus triginta dies attribuat; adeo ut secundus mensis sexto Junii die desinat, ex eoque tres dies tollendi sint, sextus nempe, quintus & quartus, & Macrinus die tertia debellatus fuerit. Natale itaque Imperii Elagabali in diem tertium Junii, secundum Dionem incidit.

A num.III. ad VII. Elagabalus, seu Heliogabalus perditissimus Imperator multa innovavit, IV. *Secundus Macrini Consulatus e Fastis erasus.*
inquit Dio, inter quæ *Consulatus Macrini loco, qui jam gestus erat, nomen suum substituit, cum nec Consulatum a nobis accepisset, nec prorsus eum attigisset, quod initio tribus in literis annum indicavit per Adventi Consulatum, quasi qui solus eum gessisset*. Itaque, ut docte observavit Card. Norisius in Epist. Consulari pag.130. auctor est Dio, Macrinum Imperatorem, & Adventum Consules hunc annum aperuisse. Macrinum vero bimestri Consulatu perfunctum, eodem se abdicasse, illis verbis designat: *Qui jam gestus erat*. Suffectos Consules suppresso nomine idem lib 78. recenset, scribens Pseudantoninum Elagabalum perduellionis a Macrino datis ad Senatum literis in-

dos erat Solis; cum omnium deorum simulacra habeant humana effigie sculpta, tantum Solis & Lunæ nullum hujuscemodi simulacrum effingere solitos. Porro de cursu retrogrado Antonini meminit Herodianus. Adjicimus tibi & alterius effigiem nummi, quo habes Elagabalum Antoninum sacerdotem agentem & sacrificantem.

(a) Ex Musæo Lalii Pasqualin. Canon. S. Mariæ Major. Romæ.

(a)

Quantum vero hic omnes impurissimos superaverit turpitudine Imperatores, Dio, Herodianus, atque Lampridius fidem faciunt. Temperamus ea referre, quæ ne ipsi quidem Gentiles absque rubore, aliqua tantum ex parte, & quo fieri potuit moderatius, enarrarunt.

IV. (b) Dio in Macrino. Hic in Syria ante Macrini ejusque filii (b) necem, decimosexto Kalend. Junii, Imperator ab exercitu acclamatur, & more Augustorum in Imperio stabilitus, Romam veniens, deum suum, cujus sacerdos fuerat, Elagabalum secum advexit, quem diis omnibus Romæ cultis voluit anteponi. Cujus rei agendæ studio inflammatus, eo usque processit, ut vellet omnes alios cessare deos, omniumque hominum religiones antiquari; atque ageret, ut Elagabalum, cui nobile templum mox in Palatino erexit, omnes colerent: cujus

Elagabalus Deus Romam advectus.

PAGIUS incusatum, quæ cum recitatæ essent, *dixere quidem*, inquit, *aliqua tum Consules in Pseudantoninum*. Hi erant suffecti in locum Macrini & Adventi. Addit Dio, Elagabalum, occiso Macrino, tribus literis nomen prioris ejus anni Consulis Macrini hostis sui execratum, Collegæ tantum Adventi nomen apposuisse, ac postea suummet nomen Macrini loco, ante Adventum substituisse, nomine Macrini eo facto e Fastis eraso, quando Macrini ac Adventi Consulatus priori parte ejus anni *jam gestus erat* quem *nec prorsus attigisset*, quippe qui mense Junio, post abdicatum a Macrino Consulatum, acclamatus fuerat Imperator. Macrini vero nomen e Fastis erasum fuisse demonstrat Card. Norisius, ex Inscriptione Gruteriana pag. 300.

IMP..... SEVERUS........
COOPTATUS
C. BRUTTIO. PRAESENTE. T. MESSIO.
EXTRICATO
II. COS
P. R. C. ANN. DCCCCLXX.

nempe: *Imp. Opelius Severus Macrinus Augustus cooptatus*, &c. Certum itaque, Macrini nomen e Fastis expunctum, ideoque & in hoc marmoreo Elogio detritum. Affert & alterum testimonium Norisius. Extat lib. 2. Cod. L. 8. *De auptiis gestis*, rescriptum Antonini Elagabali, quod signatur: *Dat. VI. Kal. Augusti, Antonino & Advento Consulibus*. Antoninus prior Consul non est Macrinus; nam Elagabalus, teste Dione, recusavit literas ab se datas, Consulis Macrini nomine obsignare; ac proinde nec suamet rescripta odioso hostis sui nomine signavit. Est itaque ipsemet Antoninus Elagabalus, qui *Consulatus Macrini loco, nomen suum substituit*, ut Dio testatur. Hinc factum ut veteres Fastorum Scriptores hunc annum *Antonini & Adventi* Consulatu in Fastorum tabulis indicarint. Quod cum Dissertationem Hypaticam scribens, parte prima, cap. 7. num. 6. animadvertissem, dixi in hujus anni Consulibus consignandis, a recentioribus Fastorum Scriptoribus peccatum, qui Antoninum Diadumenianum Adventi Collegam hoc anno obtruderent; cum Dio doceat Macrinum hoc anno Consulatum gessisse, & Capitolinus in ejus Vita prodat, ipsum modo Severum, modo Antoninum se se appellasse. Sed cum in mentem non veniret, Macrini nomen e Fastis erasum fuisse, aliorum errores corrigens ipsemet in novum incidi, & Macrinum ac Adventum tanquam totius anni Consules proposui. De quo errore primum me monuit Toinardus, laudato Dionis loco, pag. 910. quem supra recitavi, observans loco, αὐτὸ ἀντενέγραψεν, legendum esse, αὐτὸν, uti pag. 907. B. lin. 50. Is itaque Elagabali, Imperatoris stolidissimi Consulatus contra regulas capessitus.

V. Heliogabalus die XVI. mensis Martii Imperium arripuit. Porro cum *Heliogabalus* die VI. mensis Martii anni CCXXII. perierit, & in Nummo Græco, variisque Latinis tam æreis quam argenteis ab Occone & Mediobarbo recitatis Tribunitia ejus potestas V. seu annus Imperii ejus V. memoretur, apparet eum Imperatorem acclamatum fuisse, saltem medio mense Martio currentis anni; & si vere annum Imperii quintum non inchoavit, saltem illum proxime attigisse; ita ut Nummi illi in Romanis Provinciis cudi potuerint, antequam nuncium necis ejus ad eas pervenisset. Quare *Heliogabalus* Imperator creatus non est in Phœnicia die decima sexta mensis Maii, ut legitur apud Xiphilinum in ejus Vita, sed die decima sexta mensis Martii, & apud Xiphilinum loco, τῆς τοῦ Μαΐου ἑκκαιδεκάτης, legendum, τῆς τοῦ Μαρτίου ἑκκαιδεκάτης. Nam præter laudatos nummos, qui fidei sunt indubitatæ, omnia quæ gesta fuisse narrantur ab Historicis ante diem III. mensis Junii, quo Macrinus in prælio victus, intra dies XVIII. neutiquam geri potuere.

VI. *Res ita acta est*, inquit Xiphilinus apud Dionem lib. 78. pag. 888. *Cum Mæsa, Juliæ Augustæ soror*,

(a) Lamprid. in Heliogab.

Hostia Deorum Elagabalus.

cujus rei causa Gentiliciæ superstitioni magnum attulit detrimentum, ut Lampridius (a) narrat bis verbis: *Ubi primum ingressus est Urbem, omissis iis quæ in provincia gerebantur, Elagabalum in Palatino monte juxta ædes Imperatorias consecravit, eique templum fecit; studens & Matris* (deorum scilicet) *typum, & Vestæ ignem, & Palladium, & Ancilia, & omnia Romanis veneranda in illud transferre templum; & id agens, ne quis Romæ deus, nisi Elagabalus coleretur. Dicebat præterea, Judæorum & Samaritanorum religiones, & Christianam devotionem illuc transferendam, ut omnium culturam secretum Elagabali sacerdotium teneret.* Et inferius: *Ignem perpetuum extinguere voluit; nec Romanas tantum extinguere voluit religiones, sed per orbem terræ, unum studens, ut Elagabalus deus unus ubique coleretur. Et in penum Vestæ, quod solæ virgines solique Pontifices adeunt, irrupit pollutus ipse omni contagione morum cum his qui se polluerant, & penetrale sacrum est auferre conatus: cumque seriam quasi veram rapuisset, quamvis virgo Maxima falsam monstraverat, atque in ea nihil reperisset, applosam fregit.* Hæc & alia de his Lampridius.

V. Res Heliogabali bene cedunt Christianis.

At certe nonnisi divino consilio factum esse creditur, ut quod minime licebat facere Christianis, ipsorum præstiterit Imperator: justeque in eos animadversum; ut qui veri Dei cultum recipere detrectassent, peregrinum deum colere, & Gentilium deorum jacturam pati cogerentur. Quis umquam existimare poterit absque divina providentia factum, ut prisca illa Romanæ superstitionis monumenta, ac totius Reipublicæ (ut solerent dicere) munimenta, tanto studio ex regionibus etiam externis conquisita, tot laboribus custodita, tanto civium sanguine ab hostibus defensa, ac summa denique industria aucta, adolescentuli imperantis libidine adeo fuerint ignominiose prostrata, nullo reclamante Pontifice, nec (quod solitum erat religionis ergo) contradicente Senatu? sicque illa numina, quibus preces funderent, vota nuncuparent, nudipedalia & lectisternia exhiberent, in quæ spes omnis Senatus populique Romani esset in bello & pace jugiter collocata: Illa ipsa inquam quod ma-

PAGIUS

Heliogabalus fingit se filium esse Antonini Caracallæ.

soror, duas filias haberet, Soæmidem (ut etiam semper in nummis dicitur) *& Mamæam, ex iisque nepotes duos masculos: (harum altera Varo Marcello nupserat, altera Genesio Marciano, Syris hominibus, quos jam mortuos esse contigerat). Eutychianus Libertus Cæsarianus, homo ludicrus, nec ignarus ejus odii, quod milites in Macrinum conceperant, persuasusque a Sole, quem vocant Heliogabalum, & magnopere colunt* (nempe Phœnices) *atque aliis vaticiniis adductus esset, statuit Macrinum occidere, & Lupum Mesæ nepotem, licet puerum adhuc, pro eo Imperatorem facere; ac utrumque perfecit. Finxit enim hunc esse Tarantis spurium filium: continuoque veste, qua illa* (nempe Caracalla Imp.) *puer, nolla matre avia-que inscientibus ad exercitum duxit: & die decima sexta Maii* (legendum, *die decima sexta Martii*, ut jam dixi) *prima luce, militibus studiose quærentibus occasionem rebellandi persuasit, ut res novas molirentur. Quo facto, milites statim hunc nominant Antoninum* (nempe Heliogabalum) *& Imperatorem designant.* Habent aliqua cum his pugnantia Herodianus & Lampridius in Vita Macrini; sed nullus negaverit majorem fidem Dioni adhibendam esse.

VII. Macrinus iis acceptis Antiochia Apamæam venit.

Castra illa seu exercitus ac templum Solis distabant ab Antiochia, ubi tunc Macrinus erat, milliaribus CL. & amplius. Mulieres autem, avia & mater pueri statim regimen & administrationem Imperii suscepere, ut ibidem, Dio & Herodianus lib. 5. pag. 364. testantur. *Quæ ubi*, inquit Herodianus, *nunciata Macrino sunt, Antiochia moranti, dedita per cæteros exercitus fama, se repertum Antonini filium, pecunias militibus elargiri Juliæ sororem: quæ cum omnia quæcumque dicerentur, aut esse ulle modo poterant, pro veris acciperentur, pendebant animis omnes: atque eos ad res novas moliendas, cum proprium Macrini odium, tum Antonini memoria quadam quasi commiseratio subigebat: sed imprimis pecuniarum spes, ut multi jam ex iis ad novum Antoninum transfugerent. At Macrinus rem totam, quasi puerilem, contemnens, consuetamque obtinens animi socordiam, domi ipse sedens, unum ex suis Ducibus mittit, tradit copias, quanta ad rebelles facillime expugnandos, viderentur suffectura. Ut autem eo pervenit Julianus* (id enim nomen Præfecto fuit) &c. Tum narrat Herodianus milites tumultuatos fuisse, quod accuratius legitur apud Dionem lib. 78. pag. 902. Interea Macrinus, qui Antiochiæ, ut dixi, resederat, simul ac rescivit nutare ac tumultuari milites suos, quos ad oppugnandum Heliogabalum miserat, confestim venit Apamæam.

VIII. Diadumenianum filium renunciat, & milites ab eo deficiunt.

Et Macrinus Apamæam ad milites Albinios, per ipsa mania vias, ac filium Imperatorem, licet annum decimum agentem, designavit: ut per hanc occasionem eum aliis rebus milites, tum promissis quinquies mille drachmis mitigaret, &c. Diadumenianum a Patre tunc Augustum appellatum fuisse demonstrat Nummus relatus a Mediobarbo, in cujus antica legitur M. OPEL ANTONINUS DIADUMENIANUS AUG. At milites, quos Macrinus contra Heliogabalum miserat, ipsum etiam Imperatorem acclamantes *caput amputant Juliano* (Præfecto Prætorio Macrini) mittuntque ad Macrinum, qui tunc Apamææ erat, ut docet Dio). Ipsi reseratis portis, universi in castra accipiuntur, inquit Herodianus citatus pag. 365. *Macrinus*, ait Dio pag. 903. *eo, quod altum esset, coactus, non amplius vel illo manere loco* (nempe Apamæa), *vel ad murum accedere fuit ausus; sed Antiochiam festinanter se contulit: atque ita tum milites Albani, tum cæteri, qui locis iis hybernabant, ab eo defecerunt.*

IX. A morte Juliani ad prælium quo Macrinus victus, longum tempus effluxit.

Tum Dio ibidem: *Quapropter jam cum alii fiebant apparatus utrimque* (postquam scilicet Apamæa Macrinus Antiochiam secesserat) *tam in provincias & ad Legiones nuncii, litteræque mittebantur: unde multipliciter omnes ad primam u-* striusq-

majoris est admirationis) non ab hostibus urbem invadentibus, non a Christianis eadem numina execrantibus, sed ab ipso eorum Imperatore, quem exercitus elegisset, & Senatus comprobasset, fuerint violata, amota, ac turpissime profanata?

VI. Verum hæc facta sunt postea, cum Romam se contulit Elagabalus, qui (ut auctor est Herodianus *a*) hoc anno hiemavit Nicomediæ, sequenti vero Romam abiit, quo etiam venit una cum matre & avia, necnon Mamæa sorore matris ipsius Augusti, quæ erat mater Alexandri, laudatissima fœmina, procul abhorrens a sororis infamissima vita; & sicut illa qualis ipsa esset, talem filium educavit; ita & ista optimis moribus suum instituit natum, prudentissima sane fœmina scriptorum omnium præconio celebrata; de qua modo tantum, ut omittamus cætera quæ ab instituto abhorrent, quæ de ea sic scribit Eusebius (*b*), huc in medium adducamus: *Mamæa mulier, si qua alia, virtute & pietate spectatissima, vita & moribus cum primis religiosa, cum Origenis fama ita celebris passim hominum vagaretur sermonibus, ut ad ejus etiam aures perveniret, permagno videbatur æstimare, si non solum viri dignaretur aspectu, verum etiam ejus in sacris litteris intelligentiæ, quam omnes admirabantur, periculum faceret. Illa igitur jam tum Antiochiæ commorans, per turbam satellitum illum ad se accersivit. Apud quam ille ubi ad tempus moram fecerat, & multa quæ ad gloriam Domini & divinæ ejus disciplinæ ac potentiæ amplitudinem spectabant, ei exposuerat; ad consueta studia & exercitationes se mature recepit.* Hæc Eusebius de Origene; quem cum constet sub Zephyrino Papa venisse Romam, his ultimis ipsius Zephyrini temporibus accidisse putamus; & fortasse eo Mamæam secutus est. Eusebius autem eam prætexit quoque causam ejus Romam adventus, sic dicens (*c*):

(*a*) Herod. lib. 5.

De Mamæa matre Alexandri.

(*b*) Euseb. lib. 6. cap. 15.

(*c*) Euseb. lib. 6. cap. 12.

VII. *Adamantius (hoc enim erat etiam Origeni nomen) Zephyrino eisdem temporibus Romanam Ecclesiam gubernante scribit propterea se Romam iter suscepisse, quod sibi admodum erat in optatis, Ecclesiam Romanam plane antiquissimam visere:* Hæc Eusebius. Venisse autem rursus Origenem Romam temporibus Philippi

Origenis Romam adventus.

PAGIUS *triusque de altero missionem, & ad continuos ac diversos inter se nuncios, perturbati fuere. Contra hunc* (nempe Macrinum, inquit Dio) *Pseudo Antoninus tanta celeritate proficiscitur, ut difficile Macrinus in vico quodam Antiochenorum, is distabat a civitate stadiis centum & octoginta* (decem circiter leucis Gallicanis minoribus) *cum eo confixerit*. Quare longum temporis intervallum inter necem Juliani, & prælium in quo Macrinus interiit, intercessit, verumque non est quod scribit Herodianus pag. 565. ambos exercitus manus inter se conseruisse *in Phœnicia, Syriaque finibus*. In hoc prælio, victos, fugatusque Macrinus, qui occisus est in Cappadocia, quo ductus fuerat a militibus, qui eum fugientem ceperant. Vides tempus, quod effluxit a die XVI. mensis Martii ad diem III. mensis Junii, quo prælium illud habitum, necessarium fuisse ad ea quæ narravimus peragenda.

X. [1] Postquam hæc scripseram, in manus meas venit nova editio Numismatum Imperialium Vaillantii, in qua exhibet Nummum *Heliogabali*, ex quo deduco hunc Imperatorem ab anno superiori, vel saltem a Kalendis Januarii currentis anni, quo dictus est Imperator, annos suos numerasse. Extat enim ibi Nummus ejus, signatus P. M. TR. P. III. COS. III. P. P. & visuntur quadrigæ Imperatore aurigante, ubi is Antiquarius recte hæc notat: Quadrigæ ad Antonini Elagabali triumphum non pertinent, nullum enim egit, sed spectant ad processum Consulatus III. Postea repræsentatur alius Nummus cum processu Consulari in Quadrigis, & TR. P. V. COS. IIII. ex quibus apparet primo die anni CCXX. *Elagabalum* tertium Imperii annum numerasse, & primo die anni CCXXII. annum quintum. Inde processere tot Numismata Græca ac Latina in quibus legitur ετοΥξ, vel TR. P. V. quod aliunde procedere non potest, quam ex eo quod *Heliogabalus* Tribunitiam potestatem per anticipationem *προλαμβανων αὐτὰ* capessebat, inquit Dio. Indubitatam itaque videtur hunc Imperatorem annos suos deduxisse a die, quo *Eutychianus* monitus fuit ab Oraculo Dei Heliogabali, ut Imperatorem nominaret prætensum Caracallæ filium, qui designatum fuisse Imperatorem ab illo Deo honori ducebat. Legatur Dio lib. 78. pag. 888. Quare Heliogabalus per antecessum Augusti, & Cæsaris nomen cum imperio Proconsulari, ac Tribunitia potestate, ut habet Dio pag. 907. sumsit, & paulo post se Consulem dixit, ac *Macrini* nomen e Fastis eradi jussit, quia persuasum omnibus voluit, se jam a Kalendis Januarii Imperatorem legitimum fuisse, & Consulatum ad se, non vero ad Macrinum pertinuisse. Porro licet hæc verba *processus in quadrigis* in Nummis aliquando triumphum & aliquando processum Consularem designent, in omnibus tamen *Heliogabali* hactenus visis, non nisi processum Consularem denotant, quia in iis cernitur Heliogabalus tenens in manu scipionem, qui est ornamentum Consulare; & præterea, ut jam dixi, nunquam is triumphavit.

Heliogabalus annos suos a fine anni superioris, vel ab initio currentis desumsit.

XI. Quoad templum Dei Heliogabali non dubito, quin illud *Emesæ* situm, & quin Deus iste sub figura montis cultus fuerit, nam, ut me docuit vir in lingua Arabica exercitatissimus, *Alagabal* in ea lingua montem significat, & jam eo tempore lingua illa Syriam penetrarat, ac ad Syriacam proxime accedit. Quare hallucinati sunt, qui ad urbem Gabalam confugere, locus ille enim Dionis supra laudatus non patitur ut id in dubium revocemus, cum ille de rebus sua ætate gestis, optime edoctus fuerit.

A quo Heliogabali nomen deductum.

NOTÆ [1] DE initio imperii *Elagabali* ejusque *Tribunicia potestate prima a Kal. Januariis inchoata*, vide Philippum a Turre Episcopum Adriensem, in Dissertatione Apologetica de nummo Anniæ Faustinæ pag. 67. & sequentibus, & pag. 75. 193. 194.

pi Imperatoris, cum illic Plotinus Platonicus profiteretur, dicemus suo loco. Subdit de Origene Eusebius (a): *Romæ non diu commoratus, Alexandriam revertitur, atque ibi consuetum docendi munus studio omni & industria exequitur: idque Demetrio illius Ecclesiæ Episcopo etiam tum enim admodum adhortante, & precibus prope efflagitante, ut fratribus non gravaretur esse adjumento:* & inferius: *Tanto porro studio atque cupiditate sacrarum litterarum accurate pervestigandarum ducebatur Origenes, ut linguam etiam Hebraicam studiose perdisceret, & non modo vetera Scripturarum exemplaria apud Judæos Hebraico sermone scripta custoditaque sibi acquireret, verum etiam aliorum interpretationes, qui præter Septuaginta sacras litteras convertissent, exquisite indagaret.* Hæc Eusebius, ejus commendans studium in Hexaplis elaborandis. Sed quæ subdit de Ambrosio, intexamus:

(a) Euseb. ibid.

Origenes docet Alexandriæ.

VIII. *Per idem tempus* (inquit Eusebius b) *Ambrosius, qui Valentiniani erroris pravitate erat infectus, ipsa veritate, cujus partes Origenes in disputando susceperat, convictus confutatusque, ac veluti lucis splendore interiore mente illustratus, rectæ & Ecclesiasticæ fidei se totum addixit. Alii etiam complures exquisita doctrina imbuti, propter celebrem famam, quæ de Origene ubique emanaverat, ad eum se conferebant, periculum de accurata accumulataque viri in sacris litteris facultate & notitia facturi.* Non Ambrosium tantum, sed & alios hæreticos ad Catholicam fidem idem Origenes convertit: horum namque fidem facit de Recta in Deum fide scriptus ab eo commentarius, in cujus apposita præfatione hæc primo leguntur: *Nonnumquam multi philosophi, qui a nostra disciplina abhorrebant, interdum & hæretici ad eam disputaturi veniebant. Cumque frequens instituta esset disputatio, multos Gentiles, quibus eum ut idolorum insanum cultum detestarentur, persuasisset, ita comparavit, ut martyrii coronam fuit adepti. In his etiam fuit Ambrosius, qui Origenis æmulus factus, & ab eo nostris decretis institutus, se a Valentini Marcionisque hæresi secrevit & removit. Quod cum hæretici quidam tunc intellexissent, malo animo consilioque impulsi, disputandi causa venerant ad Adamantium: delectoque sermonis sui judice philosopho, qui a Christiana religione abhorrebat, initium fecerunt disputandi. Ad extremum penes universam Ecclesiam Catholicam fuit victoria: quo factum est, ut multi Gentiles & hæretici etiam cum Eutropio judice religionem Christianam approbarent & crederent; hæretici quidem fuerunt Megethius, Marcus, Drosorius, Valens, & Marinus.* Hæc ibi.

(b) Euseb. lib. 6. cap. 23.

Ambrosius studiosus Origenis.

Ad hæc Eusebius: *Infiniti porro hæretici, & philosophi non pauci, omni litterarum genere cum primis eximii, studiose, & attente ei animum advertebant; & præter quam quod sacris & divinis litteris, exteris præterea disciplinis quæ ad philosophiam attinebant, aliqua ex parte ab illo eruditi institutique fuerant. Illos item quos ingenii acumine & bonitate valere intelligebat, philosophiæ cognitione, geometria, arithmetica, & aliis id genus artibus, quæ ad graviora studia viam muniunt, informavit excoluitque. Deinceps ad philosophorum sectas, eorumque opiniones perdiscendas duxit, & libros ab illis conscriptos eis exposuit, cum præclare in eos commentando, tum perspicaci mentis solertia in singula intuendo: adeo ut philosophus plane insignis esset, omnium Græcorum sermone prædicatus. Complures item, qui ingenio erant paulo obtusiore, ad humaniores litteras, quæ sunt in communi consuetudine positæ, perdiscendas impulit: asseverans eos non parum fructus, & commoditatis ex illis, & ad sacrarum litterarum cognitionem, & ad mentes ad easdem ingrediendas præparationem percepturos. Unde sæcularis (ut ita dicam) litteraturæ ex philosophia petitæ studium & exercitationem sibi in primis necessariam existimavit. Illius vero singularis præstantisque in his rebus progressionis testes sunt Græcorum philosophi, qui ejus temporibus claruerunt. In quorum libris crebram hujus viri mentionem invenimus: propterea quod nonnulli aliquando suos libros illi dedicabant: interdum lucubrationes ad eum tamquam ad magistrum, quo de illis judicium faceret, referebant.* Sed hæc Plotini præstantissimi inter Platonicos testimonio comprobata suo loco dicemus.

IX. Origenis excellentia in scientiis omnibus.

Quod rursum ad Ambrosium pertinet, Origenis opera ex hæresi ad Ecclesiam restitutum; hæc idem Eusebius (c) habet: *Ex eo tempore Origenes commentarios in sacras litteras scribere adorsus est, Ambrosio eum ad eam rem impellente maxime; qui non solum infinitis prope verborum ad persuadendum accommodatorum hortationibus, sed copiosissimis subsidiis ad ejusmodi operam maxime necessariis illum ad hoc studii genus incitavit: nam celeres scribæ plures quam septem ei dictanti præsto aderant, qui præstitutis temporibus scribendi laborem vicissim susciperent: librarii non pauciores, una cum puellis quæ ad scite & concinne scribendum erant probe exercitatæ: quibus omnibus Ambrosius rerum copiam affatim suppeditabat necessariam. Quinetiam in hac divini & sacri eloquii commemoratione ac studio vix dici potest quam propensam operam ei contulerit, quæ illum vel maxime ad commentariorum confectionem incenderet.* Huc-

(c) Euseb. lib. 6. cap. 17.

Ambrosius præsto est Origeni.

usque de Origene atque Ambrosio Eusebius.

XI. Sed plane mirandum, quod de septem & amplius celeribus scribis adhibitis ab Ambrosio Origeni dictanti tradit Eusebius; cum sciamus S. Hieronymi testificatione, notarium unum superesse solere dictanti. Nam de notario suo quid ipse experiretur, in præfatione libri tertii commentariorum in epistolam ad Galatas, manifestat his verbis: *Accito notario, aut statim dicto quodcumque in buccam venerit, aut si paululum voluero cogitare, melius aliquid prolaturus, tunc me tacitus ille reprehendit, manum contrahit, frontem rugat, & se frustra adesse, toto gestu corporis contestatur*, sed & S. Ambrosius (a) ad Sabinum scribens: *Non*, inquit, *dictamus omnia, & maxime noctibus, quibus nolumus aliis graves esse ac molesti: tum quia ea quæ dictantur, impetu quodam proruunt, & profluo cursu feruntur. Nobis autem, quibus cura est senilem sermonem familiari usu ad unguem distinguere, & lento quodam figere gradu, aptius videtur propriam manum nostro affigere stylo, at non tam deflare aliquid videamur, quam abscondere, neque alterum scribentem erubescamus, &c.* Ecce tibi, Hieronymo unus, Ambrosio unus satis superque erat notarius, ut qui nec vel uni satis suppeditare possent quod scriberet: Origenes vero septem opus habuerit, absque librariis, quorum non scribere sed exscribere munus erat. At dum hæc mecum ipse considero, obstupesco; deque Origene sententia illa Proverbiorum in mentem venit (b). *Hereditas, ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit*: Quod & probavit eventus; haud enim festinanter per ingenii pernicitatem divina adeunda atque pertractanda sunt scripta; cum nec in addiscendis profanis laudetur a Quintiliano (c) præcox ingenium.

(a) Ambros. epistola 45. lib. 7.

(b) Prov. 20.

(c) Quintil. lib 2. cap. 3.

XII. Ambrosii insignis eruditio. Quod vero ad eumdem Ambrosium Origenis administrum studiorum pertinet: de eo hæc ipse Origenes in præfatione in Evangelium Joannis: *O Ambrosi, vere homo Dei, & homo in Christo, & qui pro virili contendis esse spiritualis, nec amplius homo*. Cætera autem de Origene, singulis annis, quibus gesta conjectare possumus, in Annalibus digeremus. Cum vero Eusebius sub Caracalla contigisse dicat conversionem Ambrosii; quoto potissimum anno ejus Imperii id factum sit, incompertum habetur: Fuisse autem ipsum eximiæ eruditionis hominem ex hoc potest intelligi, quod, quæ ab Origene scripta essent, ab eo interdum corrigerentur; nam idem Origenes in epistola de Susanna ad Africanum hæc habet in fine: *Salutat te qui dictandæ epistolæ fuit adjutor, & toti interfuit, quæ voluit corrigens, dominus meus & frater sanctus Ambrosius: salutat te etiam fidelissima ejus conjux Marcella simul cum liberis, & Anicetus*. Hæc ipse de Ambrosio, qui eo gloriæ provectus est, ut gloria confessionis claruerit, prout de eo S. Hieronymus (d) refert.

(d) Hieron. de Script. Ecclef. in Ambros.

JESU CHRISTI ANNUS 221. | CALLISTI PAP. ANNUS 1. | ANT. ELAG. IMP. ANNUS 2.

I. Zephyrini Papæ obitus. DUcentesimo vigesimoprimo Christi Domini nostri anno, Antonino Augusto secundum & sacerdote Coss. vicesimasexta mensis Augusti, Zephyrinus Papa, cum sedisset annos decem & octo, totidemque dies, moritur. De annis sedis ejus Eusebio (e) magis acquiescimus, in Chronico affirmanti sedisse annos decem & octo, hocque anno secundo Elagabali vita functum esse; quod Vaticano Indici magis sit consentiens, quam cæteris, qui aliis Consulibus & ad alia tempora ejus obitum referunt. At licet idem Eusebius alibi dicat, Zephyrinum anno primo Elagabali esse mortuum; quod idem annus primi finis & secundi esset exordium, nulla alia habita ratione mensium vel dierum, sic posuit. Quod vero in antiquis Ecclesiæ Romanæ monumentis, in ipsis (inquam) Ecclesiasticis tabulis, quas Martyrologium nominamus, legatur Zephyrinus subiisse martyrium, id sane illi privatim oportuit accidisse (ut de aliis sæpe evenit) in pace Ecclesiæ.

(e) Euseb. in Chro. & lib. 6. c. 15.

II. Causa martyrii Zephyrini. Sed fortasse & illa ipsa opportuna videri potest oblata causa martyrii, quod Elagabalo restiterit, cupienti (ut diximus ex Lampridio) cum aliorum omnium, tum etiam Christianorum religionem sub Elagabali dei sui cultu referre. Cæterum utrum hæc, an alia præcesserit causa subeundi martyrium nescimus; sed illud nos non latet (quod alibi diximus) olim majores consuevisse Martyres appellare omnes, qui Christianæ confessionis occasione supplicia aliqua substinuissent, licet post tormenta superstites diem extremum in pace clausissent. De eodem Zephyrino hæc tantum leguntur in libro de Romanis Pontificibus (non enim eo libro vitæ ipsorum Pontificum, sed eorum successio, & factæ ab eis ordinationes, & dies obitus recensentur.) *Hic fecit ordinationes quatuor per mensem Decembrem,*

Pref-

Callistus Papa. *Presbyteros tredecim, Diaconos septem, Episcopos per diversa loca tredecim. Qui sepultus est in cœmeterio suo, non longe a Callisti cœmeterio, via Appia, septimo Kalendas Septembris. Cessavit Episcopatus ejus dies sex:* Sicque die secunda Septembris creatus est Callistus Romanus ex patre Domitio.

III. His temporibus Elagabalum, auctor est Lampridius (*a*), ad agitandas quatuor elephantorum quadrigas in Vaticano, demolitum esse aliquot sepulcra, quæ obsistebant. Existimavit ob id aliquis (*b*), sed nulla plane auctoritate nixus vel ratione, tunc diruturn esse inter alia sepulcrum Apostoli Petri, translatumque corpus

(*a*) *Lamprid. in Heliogabal.*
(*b*) *Panvinius in addit. ad Plat. & de Rom. Pont.*

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5712.

SÆC. III. Anno Urbis 972. Olymp. 249. an. 3. A.C. 219.

☉ 4. C. ☽ 12. P. 18. April. Indict. 12.

JESU CHRISTI 219. *secund. Baronium* 221.

CALLISTI PAPÆ 3.

ELAGABALI IMP. 2.

I. *Consules.* [1] AD num. I. & seq. Coss. *M. Aurelius Antoninus Elagabalus Aug. II. & Licinius Sacerdos II.* Consulatus Elagabali, juxta primam regulam; Sacerdos vero cum nota numerali legitur apud Gruterum pag. 300. In Reinesiana tamen Inscriptione *Sacerdos* sine numerali nota editur. Si prior hujus Consulatus suffectus fuit, non mirum quod in hac ultima Inscriptione prætermissus fuerit; cum hujusmodi Consulatus vel taceri vel memorari possent. Sed si prior *Sacerdotis* Consulatus honorarius extitit, liquet, Legem illam Macrini, cujus meminit Dio in Excerptis Valesianis, qua scilicet Macrinus sustulit Legem a Severo inductam, jussitque eum qui Consularibus antea ornamentis ornatus, Consulatum accipiebat, Consulem sine nota iterati Consulatus appellari, observatam non fuisse. Certe ipsummet Macrinum, qui primum Consul honorarius, ac dein Consul ordinarius fuit, eam non servasse, quemadmodum nec Adventum docet Dio lib. 78. quando ait: *Sed parem hic prope culpam in Macrinum contulere prudentes, ob eam causam, quod inter Consulares nonnullos retulit, statimque Provinciarum administrationibus præficit, licet eum videri nollet iterum fuisse Consulem, qui honores se Consulares adeptum diceret; id quod imperante Severo captum, etiam filius Antoninus in usu retinuerat. Et Macrinus quidem, ut hoc imprimis ex legum præscripto, tum in se ipso, quam in Advento servavit:* ita, &c. Ex quo inferre licet, Macrini Legem non magis ab aliis, quam ab eo & ab Advento servatam fuisse, & Eutychianum Comazontem, qui anno sequenti Fastis nomen dedit, cum nota numerali edi debere, uti recte ab Onuphrio præstitum, sive ter Consulatum gesserit, ut Xiphilinus, & Zonaras tradunt, sive postquam Consulares honores adeptus est, Consul factus fuerit, ut docet Dio lib. 79.

II. *Zephyrini PP. obitus.* *Zephyrinus* anno ducentesimo decimo septimo, Præsentis & Extricati Consulatu insignito e vivis excessit. In Chronico quidem Damasi nomen ejus desideratur; sed hæc verba, quæ ibi leguntur, *a Consulatu Saturnini & Galli, usque Præsente & Extricato*, ad eum, non vero ad Victorem referuntur. In duplici Codice Corbeiensi anni octodecim & aliquot menses ac dies ei tribuuntur. Sed cum Callistus die decima octava mensis Julii ei, ut infra videbimus, successerit, postquam Episcopatus dies quinque vacasset, ut habet auctius Chronicon veterum Pontificum, sedit Zephyrinus annos decem & novem, menses undecim, dies quinque, mortuus die decima Julii anni CCXVII. Pontificatum enim inierat anno CXCVII. die decima Augusti. In Martyrologio Hieronymiano Natale ejus consignatur die XX. Decembris, in aliis vero Martyrologiis, quibus Baronius adhæret, die vicesima sexta Augusti. Sed uterque dies ad ejus translationes referendus. Papebrocius in Conatu Chronico-Historico ad Chronologiam veterum Pontificum existimans, in Martyrologio Hieronymiano dies natales Pontificum Romanorum signari, obitum Zephyrini cum die XX. Decembris anni CCXVII. illigavit; & quia constat ante eum diem Callistum ejus successorem sedisse, dicit eum Zephyrini constitutum fuisse Vicarium. Sed, ut sæpius observavimus, hujusmodi Vicariatus supposititii. Duæ Zephyrini circumferuntur Epistolæ commentitiæ existimatæ. Prior est ad Episcopos Siciliæ, & incipit cum verbis Hilari Papæ epist. 3. *Divina circa nos gratia memores*. Posterior est ad Episcopos Ægypti, & ab his verbis exorditur: *Tantam a Domino hujus sanctæ Sedis & Apostolicæ Ecclesiæ fundatore*, &c. Leguntur in utraque Epistola S. Prosperi aliorumque variæ sententiæ. Zephyrino successit Callistus.

III. *Quadriga Heliogabali.* Ad num. III. Scribit Lampridius in Heliogabalo cap. 23. hunc Imperatorem elephantorum quadrigas agitasse. Quod anno sequenti factum videtur. Mediobarbus enim producit varia Numismata tertio Heliogabali Consulatu, aliaque tertia ejus Tribunitia Potestate signata, in quibus quadrigæ triumphales cernuntur.

NOTÆ [1] COss. *M. Aurelius Antoninus Elagabalus Aug. II. & Licinius Sacerdos. Licinii* nomen non occurrit in vetustis monumentis. In tubo plumbeo apud Blanchinum, ut ille exhibet in Chronologia ad hunc annum, legitur: TINEIUS SACERDOS. Ceterum Gruteriani lapides pag. CCC. 1.

IMP. ANTONINO. II. ET. SACERDOTE
II. COS. P. R. C. ANN. DCCCC. LXXII.

Ibid. pag. LXXXVII. 4.

D. D. XVII. KAL. SEPTEMBR. D. N. ANTONINO
AUG. II. ET. SACERDOTE. II. COS.

Alia inscriptio apud Reinesium pag. 174.

IMP. ANTONIN. II. ET. SACERDOTE. COS.

sine nota geminati consulatus. Fasti vulgares: *Antonino II. & Sacerdote.*

Refellitur opinio de translatione SS. Corporum Petri & Pauli.

pus ejus ad Catacumbas, ubi una cum Pauli corpore manserit usque ad Cornelium Papam; qui utrumque sustulisse dicitur; & Petri in Vaticano, Pauli vero via Ostiensi, ubi sunt postea ipsis erectæ basilicæ, collocasse. Amplioribus sane spatiis Vaticanum olim patuisse, tomo primo Annalium diximus: adeo ut non sit necesse hæc intelligere facta ab Elagabalo ubi esset Petri sepulcrum. Rursum vero cum illud esset a latere Circi Neronis, inhærens monti, nequaquam videri potest illic fuisse opportunum locum ad agitandas immanium bestiarum quadrigas. Nam si velimus illum eas agitasse in Circo Neronis; si illius spectaculi capax Circus non erat, ipse primo diruendus fuisset; cum tamen nulla mentio habeatur de Circo diruto, quod ante omnia (quod res esset longe majoris momenti, quam privatorum sepulcra) dicendum fuisset. Si vero cum extra Circum agitasse quadrigas dicere velimus; tunc, cum inter Circum & tumulum S. Petri perangustum esset spatium, monte a tergo, a fronte Circo posito, non satis erat Elagabalo demoliri sepulcra, nisi solo æquasset (ut dictum est) Circum; cum tamen nonnisi aliquot sepulcrorum factam esse jacturam, idem affirmet. At si demus etiam tum Petri Apostoli dirutum sepulcrum, ejusque corpus translatum fuisse ad Catacumbas; quæ, rogo, ratio subesset, ut & Pauli Apostoli corpus etiam e sepulcro via Ostiensi posito sublatum, & in Catacumbas pariter illatum, una cum S. Petri corpore conderetur? cum, ut illud antehac in proprio sepulcro via Ostiensi collocatum, & in hæc tempora asservatum, inde tolleretur, nulla causa vel saltem verisimilis monstrari possit.

IV. De translatione Corporum SS. Apostolorum.

His igitur penitus confutatis, magna est apud me auctoritas S. Gregorii, affirmantis, paulo post tempus passionis Apostolorum, eorumdem sacra corpora a Græcis furtim sublata, tumque ad Catacumbas perlata fuisse, qui divino miraculo præpediti, a cœptis desistere coacti sunt: cum Fideles, re comperta, in sua loca Apostolorum corpora retulere. At rem gestam, ejus verbis superius enarratam, hic repetere, quo cuncta certiora reddantur, operæpretium existimamus. Scribens (a) enim ad Constantiam * Augustam, hæc ait: *De corporibus vero sanctorum Apostolorum quid ego dicturus sum? dum constat, quia eo tempore, quo passi sunt, ex Oriente Fideles venerunt, qui eorum corpora, sicut civium suorum, repeterent: quæ ducta usque ad secundum Urbis milliarium, in loco qui dicitur ad Catacumbas, collocata sunt. Sed dum ea exinde levare omnis eorum multitudo conveniens niteretur, ita eos vis tonitrui atque fulguris nimio metu terruit atque dispersit, ut talia denuo nullatenus attentare præsumerent. Tunc autem exeuntes Romani, eorum corpora, qui hoc ex Domini pietate meruerunt, levaverunt, & in locis, in quibus nunc sunt condita, posuerunt.* Hæc Gregorius.

(a) Greg. l. 3. epist. 30.
* al. Constantinam.

V. Refellitur opinio de translatione sub Cornelio.

Si ergo tunc sublata, & ad Catacumbas translata, ac etiam propriis locis tunc restituta fuerunt; quidnam est quod a Cornelio Papa ea e Catacumbis sublata dicuntur, & Pauli quidem prope Viam Ostiensem positum, Petri vero in Vaticano? Hæc profecto ita esse non possunt, nisi dixerimus bis eadem corpora ad Catacumbas fuisse delata, ac bis iisdem locis propriis restituta: quod quidem antiquorum nemo dixisse, nec saltem somniasse reperitur. Quamobrem cum eo redacta quæstio esse videatur, ut vel mendacem (quod nefas est cogitare) Gregorium fuisse dicamus, vel potius hallucinatum esse incertum auctorem illum, qui citari falso Damasus consuevit: æquius est, ut (quod omnis ratio persuadet) potius Gregorio ea ad Augustam scribenti, quam incerto auctori incerta tradenti acquiescamus.

VI.

Nec est insuper quod dici possit, tunc temporis, cum a Græcis sublata sunt illa corpora, ad Catacumbas fuisse translata, sed demum a Cornelio Papa in loca pristina reportata: nam ab eo tempore usque ad Zephyrinum, dictis in locis, in Vaticano scilicet Petri, & Via Ostiensi Pauli corpora permansisse, nemo poterit dubitare: siquidem ex tunc usque in præsens complures Romani Pontifices, quos recensuimus, sepulti dicuntur in Vaticano juxta corpus beati Petri. Rursus vero patens est testimonium Gaji, qui (ut nuper dictum est) Romæ agens temporibus Zephyrini, ubi posita essent corpora sanctorum Apostolorum, digito (ut ita dicam) ostendit. His a nobis tum certis rationibus, tum antiquorum testimoniis stabilitis, aliquem refragari minime prohibemus; sed volumus esse liberum in re ambigua, ut lubet, unumquemque ex animi sui sententia opinari: at veri amantem perspicacis ingenii lectorem his nostris fauturum, minime dubitamus. Quod & si quis his objiciat ejusdem Cornelii nomine vulgatam epistolam: dicimus eam non perinde exploratæ fidei esse, ac eam quam opponimus citatam a nobis sancti Gregorii ad Constantinam: cujus fidem adeo testatam nemo umquam ausus est, vel minimum quidem in dubium revocare. At de his hactenus.

Chri-

JESU CHRISTI ANNUS 222.	CALLISTI PAP. ANNUS 2.	ANT. ELAG. IMP. ANNUS 3.

I. Africani Legatio ad Imp.

CHristi anno ducentesimo vigesimosecundo, Marco Aurelio Antonino & Eutychiano secundum Coss. Julius Africanus, inter viros eruditos hujus temporis clarus, legationem ad Imperatorem suscepit (fortasse suadente Origene, qui eo utebatur familiarissime, in Palæstina tunc agente) pro restituenda olim incensa civitate Nicopoli Palæstinæ, quam ex Romanorum victoria nomen illud consecutam fuisse diximus, cum Emmaus antea vocaretur. Re obtenta sequenti anno est civitas excitata. Hæc apud (a) Eusebium. Quod pertinet ad Africanum, hæc de eo alibi idem auctor (b): *Per idem tempus Africanus librorum scriptor qui* κεστοὶ *appellantur, magna commendatione ad hominum famam profluxit. Hujus de historia Susannæ a Daniele litteris prodita, quasi adulterina esset & commentitia, magnopere dubitantis extat epistola ad Origenem scripta; ad quam Origenes per litteras plenissime respondebat. Ejusdem Africani quinque alii libri de temporum & annalium serie, accurata quadam industria elaborati, ad nos pervenerunt: in quibus ait, se Alexandriam, propter incredibilem Heraclæ famam, quæ ubique manaverat, iter fecisse; quem propter philosophiæ & aliarum Græcarum disciplinarum cognitionem, qua egregie excellebat, ad Ecclesiæ illius Episcopatum administrandum delectum esse, supra docuimus. Est etiam alia Epistola ab eodem Africano ad Aristidem perscripta, de ea quæ putatur esse genealogiarum Christi apud Matthæum & Lucam discrepantia: in qua Evangelistarum consensum ex historia quadam, quæ ad sua ipsius tempora integra devenerat, apertissime tradit: quam equidem opportune in primo libro hujus operis, quod habemus in manibus, ab eo petitam citavi.* Hæc Eusebius de Africano: habet eadem quoque S. Hieronymus.

(a) Euseb. in Chronic.

(b) Euseb. l.6. c.24.

II. Africani Historia.

Quod vero pertinet ad Historiam ejusdem Julii Africani; extabat adhuc integra tempore Photii, qui in sua Bibliotheca ejus cum meminit, ait eam sumere exordium a mundi creatione, nihilque ab eo prætermissum usque ad Christi adventum,

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5713.

SÆC. III. Anno Urbis 973. Olymp. 249. an.4. A.C. 220.

☉ 5. BA. ☽ 12. P.9. April. Indict. 13.

JESU CHRISTI 220. *secund. Baronium* 222.

CALLISTI PAPÆ 4.

ELAGABALI IMP. 3.

I. Consules.

[1] AD num.I. & seq. *M. Aurelius Antoninus Elagabalus Aug.III. & Eutychianus Comazon II.* ut anno præcedenti num.I. diximus. Sumtus hic ab *Heliogabalo* stolido & exlege Imperatore Consulatus, præter regulas, quemadmodum & primus anno CCXVIII. initus; quod utrumque a Dione lib.79. observatum: *Adversus instituta patria*, inquit, *sane nec magni quadam momenti, nec insigne malum aliquod nobis afferentia, nisi quatenus a recepta consuetudine aliena erant, innovata ab ipso fuere.* Inter quæ Dio numerat, *quod Consulatus Macrini loco, qui jam ante gestus erat, nomen suum substituit, cum nec Consulatum a nobis accepisset, nec prorsus eum attigisset; quod initio tribus in literis annuum indicavit per Adventi Consulatum, quasi quo solus eum gessisset, ac nihilominus alterum sibi Consulatum adrogare conatus est; cum nullum antea nec Magistratum, nec titulum Magistratus honorarium accepisset.* Quæ ultima verba de Consulatu ejus anno præcedenti suscepto intelligenda non sunt; cum is sicut & quartus, quem Collega Alexandro Cæsare capessiit, juxta instituta patria fuerit; tertii vero anno currenti initi nulla ratio assignari possit. Neque enim ad illum antequam imperaret, designari potuit, cum, ut ait Dio, *nullum antea nec Magistratum, nec titulum Magistratus honorarium accepisset.* Ex quibus Dionis verbis intelligimus, usum tulisse, ut privati Consules non designarentur, nisi Magistratum aliquem gessissent: indeque Appianus tanquam singulare notat, quod Pompeius Magnus, ne Quæsturius quidem, factus fuerit Consul. Imo post institutum Imperium filii Augustorum de more Quæsturam ante Consulatum gerebant, ut liquet de Marco Aurelio, de quo Capitolinus in ejus Vita cap.5. ait: *Hadriano ferente, gratia ætatis facta, Quæstor est designatus.* Idem de Lucio Vero in ejus Vita cap.3. scribit: *Post Quæsturam statim Consul est factus.* Quamquam non desint, qui Quæstura non gesta Consules designati fuerint, ut liquet de Commodo apud Lampridium, & de Caracalla apud Spartianum in illorum Vita.

Le-

NOTÆ [1] COss. *M. Aurelius Antoninus Elagabalus Aug. III. & Eutychianus Comazon II.*
Lapis olim in Vaticano, postea in Museum Cardinalis Alexandri Albani, nunc in ædibus Capitolinis, n.64. editusque jam a Fabretto pag.494. at exeso utrimque marmore, adeo ut nihil aliud legi possit, præterquam;

....AUG. III. ET COMA....
....DCCCCLXX....

Dio Xiphilini lib. LXXIX. pag.910. *Eutychianus enim qui & Comazon (hoc nomen quippe a mimis & bis trionica ipsi datum fuit) quum in nulla &c.* & postea *non semel tantum, sed bis & ter consul fuit.* Vulgares Fasti: *Antonino III. & Comazonte.*

tum, licet cuncta summatim perstrinxerit. Rursum vero eundem prosequi res in Ecclesia gestas a Christo Redemptore nostro usque ad Macrini Imperium, cujus tempore illa cuncta scribebat: atque eumdem numerare ab origine mundi ad illud usque tempus annos quinque mille septingentos vigintitres. Hæc de Africano Photius. Citatur idem auctor a S. Basilio, ejusdemque scripti fragmentum recitat de Spiritus sancti una cum Patre & Filio conglorificatione, in hæc verba: *At nec Africanum historicum talis glorificandi forma præterit. Siquidem palam est in quinta de temporibus Epitoma & ipsum in hunc loqui modum: Nos vero qui & illorum verborum mensuram dicimus, non ignoramus fidei gratiam: gratias agimus ei qui præbet nostris Patribus omnium Salvatorem Dominum nostrum Jesum Christum, cui est gloria & majestas cum sancto Spiritu in secula.* At de Africano satis; cujus lucubrationum magno detrimento facta jactura est.

III. De Heracla Catechista.

Quod autem ad Heraclam spectat, Alexandriæ sacras litteras magna cum laude publice profitentem; ipsum fuisse olim Origenis discipulum, sed qui reliquos antecelleret, superius dictum est. *Hunc Origenes* (inquit Eusebius *a*) *cæteris discipulis suis præferens, virum cum sacrarum litterarum studiosum, tum vero in aliis disciplinis disertissimum, tum philosophiæ denique non ignarum, socium in instituendi munere sibi adscivit, & huic eos erudiendos commisit, qui ipsis fidei elementis modo essent imbuendi. Eorum autem discipulorum, qui in cursu erant positi, & ipso doctrinæ sacræ habitu aliquanto maturiores, sibi ipsi docendos reservavit.* Hæc Eusebius de Heracla, cum docere inciperet. Porro simulac Origenes in Palæstinam est profectus, ipsum integrum atque summum docendi munus in Heraclam refusum est; quando autem Episcopus sedere cœperit, suo loco dicemus.

(a) Euseb. l. 6. c. 12.

Se-

PAGIUS

II. Nicopolis condita.

Legatio *Julii Africani* ad reædificationem urbis Nicopolis petendam, ad annum sequentem pertinet. Eusebius secundum editionem Pontacenam (Scaligeriana enim hoc anno manifeste corrupta) anno Abrahami 2238. qui Kalend. Octobris sequentis Christi anni inchoatur, ait: *In Palæstina Nicopolis, quæ prius Emmaus vocabatur, Urbs condita est, Legationis industriam pro ea suscipiente Julio Africano, Scriptore temporum.* Cum enim Heliogabalus anno CCXXII. Quinquennalia edere deberet, missus ad eum Africanus, qui eam civitatem instaurandam peteret, ut annis hujusmodi solenniis addictis, fieri solitum erat. Imo ipsemet Africanus docet, se anno Legationis suæ absolvisse Opus suum *Grato & Seleuco Coss.* ut videre est apud Georgium Syncellum pag. 222. ubi & dicit Africanus, se perduxisse Opus illud usque ad annum mundi secundum Alexandrinos 5723. Incarnationis vero secundum eosdem 223. qui uterque annus cum anno Æræ vulgaris CCXXI. convenit, in eoque mense Augusto absolvitur; ideoque Africanus Consulatum Grati & Seleuci includit usque ad Kalendas Septembres, quo die annus Incarnationis secundum Alexandrinos CCXXIV. incepit [1].

NOTÆ [1] ADde, quæ de imagine Elagabali contra Baronii conjecturas scribit Norisius in Epochis, pag. 82.

JESU CHRISTI ANNUS 223.	CALLISTI PAP. ANNUS 3.	ANT. ELAG. IMP. ANNUS 4.

I. SEquenti anno Christi duecentesimo vigesimotertio, Gratus & Seleucus ponuntur Consules: cum tamen a Dione (*a*) Eutychianus sub Elagabalo tertium Consul fuisse dicatur, sed fortasse suffectus. Quo anno Alexander Mamææ filius, consobrinus Elagabali, creatus est Cæsar, in sequentem annum Consul designatus: sed & eum lo filium adoptasset, ut eum suis moribus instirueret, viros omnes probos & eruditos, quibus Mamæa mater puerum tradiderat educandum, partim morte (*b*), partim vero mulctavit exilio. Fuisse ex iis aliquem Christianum, facile suademur, cum hujus religionis hominum (ut dictum est) mater studiosissima esset.

(*a*) *Dio in Elagabalo.*

Alexander adoptatus.

(*b*) *Herod. lib. 5.*

Ceterum Alexander uno eodemque die omnes amplissimas dignitates, diversis temporibus conferri solitas, se accepisse, apud Lampridium in hæc verba ipsemet pro concione post mortem Elagabali in Senatu testatus est, dicens: *Gratias ago vobis, Patres conscripti, non nunc primum, sed & de Cæsareo nomine, & de vita servata, & Augusti nomine addito, & de Pontificatu Maximo, & de Tribunitia potestate, & Proconsulari Imperio: quæ omnia, novo exemplo, uno die in me contulistis.* Hæc ipse; reliqua de eo suis quibusque locis opportunis inferius dicturi sumus. II.

II. Alexander omnes uno die dignitates consecutus.

Ann. Eccl. Tom. II. Nnn Du-

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5714.

SÆC. III. Anno Urbis 974. Olymp. 250. an. 2. A.C. 223.

☉ 6. G. ☽ 23. P. 25. Mart. Indict. 24.

JESU CHRISTI 225. *secundum Baronium* 223.

CALLISTI PAPÆ 5.

ELAGABALI IMP. 4.

I. *Consules.* [a] AD num. I. & seq. Coss. *Gratus Sabinianus & Claudius Seleucus.* Prioris cognomen prodidit Africanus apud Georgium Syncellum pag. 212. In Digesto vero l. 23. memoratur Claudius Seleucus.

II. *Alexander Cæsar renunciatur.* Recte scripsit Baronius, Alexandrum Heliogabali Imperatoris consobrinum anno currenti Cæsarem nuncupatum esse; cum ejus Consulatus sequenti anno gestus, ejusque Imperii Quinquennalia Decennaliave eum hoc anno illa dignitate exornatum demonstrent, & ostendant, Lampridium in Heliogabalo, cap. 10. ubi ait, Alexandrum Cæsarem dictum *a Senatu, eo tempore, quo Macrinus*, hallucinatum esse. Herodianus a Baronio citatus, rei gestæ tempus non memoravit. Notanda porro ejus verba, postquam dixit, eum Cæsarem appellatum fuisse, & Heliogabali institutis imbui noluisse: *Quibus rebus*, inquit Herodianus, *magnopere Antoninus indignabatur, jamque adoptionis, Imperiique participati pœnitebat.* Ea enim ostendunt, Cæsares non tantum Imperii successores designatos esse, sed & in ejus societatem vocatos. Quando Lampridius a Baronio citatus ait Alexandrum novo exemplo, uno eodemque die Cæsaris nomen, aliasque appellationes a Senatu accepisse, loquitur de iis, quæ in ejus nuncupatione Augustea contigerunt, non vero de iis, quæ ab Heliogabalo, vel a Senatu acta, cum Alexander Cæsar est renuntiatus, ut Lampridium legenti patet. Attigerat Alexander annum ætatis decimum sextum, ut ex dicendis planum fiet. Quare corrigendus error, qui in Herodianum lib. 6. cap. 7. irrepsit, ubi dicitur, Heliogabalum fuisse tum natum annos circiter quatuordecim, Alexandrum vero duodecim. Heliogabalus enim annum ætatis XVII. agebat, quando Alexandrum Cæsarem dixit. Qui error Librariis, qui in numeris facile labuntur, non vero Historico accuratissimo imputandus videtur. Quo vero tempore Mammea, Alexandri mater, Origenem Antiochiam accerserit, anno CCXXIX. explicabitur.

NOTÆ [1] COss. *Gratus Sabinianus & Claudius Seleucus.* Horum nomina minime leguntur in vetustis lapidibus. Occurrunt in fragmentis Dionis Cassii pag. 991. *Gratus Sabinianus, & Claudius Seleucus.* Fasti Idatiani, Vindebonenses, Bucherii laterculus, & Prosperi Chronicon: *Grata & Seleuca.*

JESU CHRISTI ANNUS	CALLISTI PAP. ANNUS	ALEXANDRI IMP. ANNUS
224.	4.	1.

I. Eliogabalus occiditur.

DUcentesimo vigesimoquarto Christi anno, Antonino Augusto quartum & Alexandro Cæsare Coss. ipse Antoninus Elagabalus, cum imperasset annos tres, menses novem, & dies quatuor, annos natus decem & octo, ob nefandas suas turpitudines Senatui Populoque Romano atque militibus redditus execrabilis, occisus est, corpusque ejus in viam ejectum, atque raptatum, demum in Tiberim protractum est; ex quo Tractitius (ut diximus) atque Tiberinus meruit appellari. Jam eo immanitatis pervenerat impurissimus homo una cum matre æque impudentissima, quæ cum ipso simul confossa est, ut ad enormissima scelera illud addiderit, quod magiæ causa pueros juberet occidi. Hæc Dio, proxime omnia intuens, cui de ætate Imperatoris, & annis quibus regnavit, magis assentimur, quam Aurelio Victori, vel aliis dicentibus vixisse annos sexdecim, imperasse duos, ac menses octo; & Herodiano affirmanti, Elagabalum tempore Consulatus Alexandri, quo creatum dicit Cæsarem & adoptatum, annos natum quatuordecim, Alexandrum vero duodecim, neque eidem dicenti Elagabalum imperasse sexennium.

II. Eo igitur in hunc modum sublato de medio, Alexander miro consensu militum, Senatus, ac totius populi, in unum conspirantibus omnibus, acclamatus est Imperator (*a*) pridie Nonas Martii, annum agens ætatis decimumsextum. Hic igitur, ut qui a matre non abhorrente a Christiana religione & inter Christianos pariter educatus esset, non solum (quod ait Lampridius *b*) Christianos esse passus est, sed Christo Deo aliquem qualemcumque cultum exhibuit: ita tamen, ut qui deorum cultui assuevisset, & a puero Gentilitiis quoque superstitionibus imbutus esset, deos pariter coleret, & quodcumque numen sibi fuisset ab aliis antea prædicatum. Nam de eo ex Scriptore suorum temporum hæc idem Auctor testatur: *Matutinis horis in lavario suo, in quo & divos Principes, & optimos electos, & animas sanctiores, in queis & Apollonium, & Christum, & Abraham, & Orpheum, & hujuscemodi deos habebat, ad majorum effigies rem divinam faciebat*. Et post multa: *Christo templum facere voluit, eumque inter deos recipere, quod & Hadrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus civitatibus jusserat fieri: quæ hodie idcirco, quia non habent numina, vocantur Hadriani: quæ ille ad hoc parasse dicebatur: sed prohibitus est ab iis, qui consulentes sacra, repererant, OMNES CHRISTIANOS FUTUROS, si id optato venisset, & templa reliqua deserenda*. Hæc ipse. Quod olim jactari a Christianis ajebat Celsus Epicureus (*c*), Romanos omnes & Imperatores fore Christianos; satis demonstrant hæc ipsa, quæ ab ipsorum oraculis, ipsis invitis, redderentur, non latuisse Gentiles propheticis attendentes sententiis: licet hæc nequaquam a Christianis jactari, Origenes excuset.

Porro-

(*a*) Lamprid. in Alex.

Alexander imperat.

(*b*) Idem ib.

Quomodo Christum coluit Alexander.

(*c*) Apud Orig. contra Cels. l. 8.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5715.

SÆC. III. Anno Urbis 975. Olymp. 250. an. 2. A. C. 222.

☉ 7. F. ☽ 14. P. 14. April. Indict. 15.

JESU CHRISTI 222. *secund. Baronium* 224.

URBANI PAPÆ 2.

ALEXANDRI IMP. 1.

I. *Consules*. [1] AD num. I. & seq. *Coss. M. Aurelius Antoninus Elagabalus Aug. IV. & M. Aurelius Severus Alexander Cæsar.*

II. *Heliogabalus occiditur*. Consulatus Alexandri juxta priorem regulam, quia nempe anno præcedenti Cæsar nuncupatus est; Elagabali vero juxta secundam, quia ejus Quinquennalia in hunc annum incidebant. Verum antequam eorum celebrandorum dies advenisset, tumultu militari occisus est, postquam regnasset *annos tres, menses novem & dies quatuor*, inquit Dio lib. 79. qui statim addit: *Quod tempus ego numero, ex quo prælio facto, omnem potentiam adeptus est.* Quare cum Lampridius in Alexandro Severo cap. 6. referat acclamationes Senatus in inauguratione Alexandri habitas, *ex Actis Urbis ante diem pridie Nonas Martias*, die sc. sexta mensis Martii, liquet, non tantum eo die

---

NOTÆ [1] C*Off. M. Aurelius Antoninus Elagabalus Aug. IV. & M. Aurelius Severus Alexander Cæsar.* Gruterianus lapis pag. LXXXV. 2. ex Onuphrio.

DEDIC. ID. APR.
IMP. CAES. ANT. PIO. IIII. ET
M. AUR. ALEXANDRO. COS.

Suspectus videtur hic lapis Philippo a Turre in Dissert. Apologetica de nummo Anniæ Faustinæ Pag. 63. 64. propterea quod *Idibus Aprilis* hujus anni, ex Canone Paschali S. Hippolyti, *Alexander Severus* imperaret, *Elagabalus* autem interfectus esset *die X.* aut XI. seu *XIII. Martii*.

Gruter. item pag. DXXVIII.

ARA.

III. Alexander res Christianorum imitatur. Porro Alexander non solum Christianæ religionis studiosus fuisse videtur, sed eorum quoque institutorum, quantum fas fuit, diligens imitator, in his præsertim quæ ad regimen politicum pertinere videbat; nam de eo hæc idem Lampridius tradit: *Et quia de publicandis dispositionibus mentio contigit, ubi aliquos voluisset vel rectores provinciis dare, vel propositos facere, vel procuratores, id est, Rationales ordinare, nomina coram proponebat, hortans populum, ut, si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus: si non probasset, subiret pœnam capitis. Dicebatque grave esse, cum id Christiani, & Judæi facerent in prædicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt; non fieri in provinciarum rectoribus, quibus fortunæ hominum committuntur & capita.* Sed & illud: *Clamabatque sæpius, quod a quibusdam sive Judæis, sive Christianis audierat, & tenebat; idque per præconem, cum aliquem emendaret, dici jubebat: Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Quam sententiam usque adeo dilexit, ut & in Palatio & in publicis operibus perscribi juberet.*

IV. De taberna meritoria in Ecclesiam consecrata. Recenset idem quoque auctor ejusdem Imperatoris judicium pro Christianis exhibitum: *Cum, inquit, Christiani quemdam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinarii dicerent sibi eum deberi: rescripsit, melius esse, ut quomodocumque illic Deus colatur, quam popinariis dedatur.* Hæc de Alexandro Lampridius. Sed singula sunt accuratius explananda, & ut ex iis incipiamus: Quantum conjectura consequi licet in re antiquissima & obscura, existimo hunc locum publicum Christianis adjudicatum ad construendam Ecclesiam, aliquo fuisse ad religionem spectante olim nobilitatum monumento; quod Christiani adeo cuperent illum Ecclesia erecta desuper illustrari, quibus completa privata loca ad id opus deesse non potuissent. Quamobrem hunc illum arbitror fuisse locum trans Tiberim positum, ubi Augusti tempore Taberna Meritoria erat, ex qua oleum magno miraculo e terra erumpens copiose fluxisset, in signum (quod suo superius loco dictum est) Christi humani generis Redemptoris in mundum proximi adventus. Loco igitur illo publico destituto, popinarii, quod publica in eo taberna fuisset, ad se artis usu pertinere rati, rescripto Principis proprium efficere conabantur. Nam popina proprie locus erat, ubi publica opsonia, carnesque coctæ publico usui venum expositæ comederentur, cujus usus etiam Taberna Meritoria erat hospitium mercenarium.

V. Ecclesiæ Dei genitricis erectio. Contra vero Christiani, ut in eo Ecclesiam erigerent, postulabant: quibus cum annuisset Imperator, illic nobilem Ecclesiam erexerunt, sanctissimæ Virginis Dei Genitricis Mariæ Partui, olim eo prodigio præsignato, religiosissime consecrandam. Favet huic nostræ conjecturæ, immo & firmiter adstipulari videtur, ac rem propemodum certam reddere, quod in gestis S. Callisti Papæ, qui his Alexandri temporibus vivebat, legitur ab eo cam erectam fuisse Ecclesiam trans Tiberim positam. In libro enim de Romanis Pontificibus, sua antiquitate omnibus noto, hæc verba descripta habentur: *Hic fecit Ecclesiam S. Mariæ trans Tiberim.* Cum vero nonnisi de hac Ecclesia memoria sit, Alexandri Imperatoris temporibus Romæ excitatam fuisse pro ea ædificanda locum illum Christianis ipsum Imperatorem adjudi-

PAGIUS die Heliogabalum interfectum, & Alexandrum Augustum nuncupatum; sed etiam Macrinum anno CCXVIII. die tertia mensis Junii fusum fugatumque fuisse, & Heliogabalum Imperium suscepisse. Ab eo enim die ad sextum Martii currentis anni fluxerunt anni tres, menses novem, & dies quatuor, die emortuali comprehenso. Neque existimandum cum Onuphrio, Petavio, Calvisio, ceterisque Chronologis, Lampridium & Dionem quoad diem Imperii Alexandri natalem inter se dissentire; cum illum Lampridius ex Actis publicis acceperit, & Dio a se visa scripserit, ut ipsemet testatur. Qui cum tradat, Heliogabalum occisum fuisse, cum esset *decem & octo annos natus*, apparet, perperam dici in Herodiano lib. 6. cap. 7. natum eum annos circiter XIV. quando Alexandrum anno præcedenti Cæsarem dixit.

NOTÆ

ARA. POS. K. JAN.
M. AURELIO. ANTONINO. AUG. IIII.
ET AURELIO. ALEXANDRO. CAES.
COS.

Pag. MLXXXII. 9.

COLLOCATA. V. IDUS. MART.
IMP. CAES. M. AURELIO. ANTONINO
PIO. FELICE. AUG. IIII. ET. COS.
M. AUR. ALEXANDRO NOBILISSIMO
CAES.

Nummus *Alexandri Severi* in Museo Theupolo pag. 507. ubi in antica M. AUR. ALEXANDER. CAES. & in postica. PONTIF. COS. Item ibidem alius cum epigraphe. IMP. CAES. M. AUR. SEV. ALEXANDER. & in postica: PONTIF. MAX. TR. P. II. COS. P. P. Vulgares Fasti: *Antonino IV. & Alexandro.*

dicasse, affirmare necesse videtur. Extat ipsa quidem veneranda antiquitate nobilis, & tantæ rei gestæ memoria celeberrima, quæ prope Confessionem sacram illud foramen continet, ex quo olim scaturiit oleum: feruntque qui hoc experimento didicerunt, terram intus positam adhuc oleo esse madidam; quam arutam si quis comprimat, manum sentiat unguine delibutam. Sed redeamus ad Alexandrum.

VI. Quod vero electionem Ecclesiarum Præsidum, a Christianis tractari solitam multa prævia morum inquisitione, Alexander voluit in Præsidum creationem transferre; quonam modo ea tunc fieri soleret, Origenes (a), qui his vivebat temporibus, docet, magnamque tradit adhiberi solitam diligentiam, ut, qui primi inter Christianos essent, ad regimen animarum adsciscerentur. Diacono item proclamante in Ecclesia, patuisse omnibus aditum objiciendi ordinando, si quod patrasset aliquando crimen; id quoque & antiquiores Ecclesiæ Rituales libri demonstrant. Cæterum non de Episcopis tantum, vel sacris ministris ordinandis exacte fieri consueverat ejusmodi morum inquisitio, sed de omnibus propemodum Christianis, ut quisque se gereret: ut, si quid egisset professione indignum, a Fidelium cœtu abjiceretur. Quod quidem his temporibus servari solitum in Ecclesia, idem Origenes declarat his verbis, quæ insinuandæ antiquæ disciplinæ causa hic describere operæpretium existimavimus; ait (b) enim in primis de iis qui ad audiendum admitti cupiunt: *Christiani vero, quantum possunt, perexaminant animos audiri se cupientium: ac primum privatim examinatos, priusquam in cœtum recipiantur, ubi videntur eo profecisse, ut honestæ vitæ sint cupidi, tum demum introducunt, distinctis ordinibus; altera recens admissorum, necdum assecutorum lustrationis symbolum; altero jam professorum religionem Christianam. In posteriore ordine ordinati sunt aliquot, qui inquirant in vitas & mores accedentium; ut non concessa facientes, candidatos religionis arceant a suis conventibus; cæteros vero dissimiles excipiant ex animo, & quotidianis accessibus meliores faciant. Jam erga peccantes quam severa disciplina, præcipue contaminatos libidine? quos e sua Republica rejiciunt nostri.* Hæc Origenes.

(a) Orig. contra Cels. l. 8. in fin.

Electio Episcoporum quomodo fieri solita.

(b) Orig. ibid. l. 8.

VII. Quod vero Lampridius dicit, in Præsidum electione Alexandrum Imp. non tantum imitatum esse Christianos, sed & Judæos; declarat hæc diligenter S. Cyprianus (c) in epistola ad Hispanos conscripta, cum ait: *Videmus de divina auctoritate descendere, ut sacerdos plebe præsente sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico judicio ac testimonio comprobetur: sicut in Numeris (d) Dominus Moysi præcepit, dicens: Apprehende Aaron fratrem tuum, & Eleazarum filium ejus, & impones eos in montem coram omni synagoga: & exue Aaron stolam ejus, & indue Eleazarum filium ejus, & Aaron appositus moriatur illic. Coram omni synagoga jubet Deus constitui sacerdotem; id est, instruit, & ostendit ordinationes sacerdotales nonnisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere: ut plebe præsente, vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita prædicentur, & sit ordinatio justa & legitima, quæ omnium suffragio & judicio fuerit examinata. Quod postea secundum divina magisteria observatur in Actis Apostolorum (e); quando de ordinando in locum Judæ Episcopo Petrus ad plebem loquitur: Surrexit, inquit, Petrus in medio discentium, fuit autem turba in uno. Nec hoc in Episcoporum tantum, sed & sacerdotum, sed in diaconorum ordinationibus observasse Apostolos animadvertimus.* Et post alia in eamdem sententiam allata, *Propter quod*, inquit, *diligenter de traditione divina & Apostolica observatione observandum est & tenendum, quod apud nos quoque & fere per provincias universas tenetur: Ut ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem, cui præpositus ordinatur, Episcopi ejusdem provinciæ proximi quique conveniant, & Episcopus deligatur, plebe præsente, qui singulorum vitam plenissime novit, & uniuscujusque actum de ejus conversatione perspexit.* Sic igitur plebe præsente ordinatio agebatur, ut proclamante diacono, cuique esset liberum, quod perperam ab eo factum sciret, objicere, ac sic diligentissima ordinandi Episcopi perscrutatio ageretur. Quod rite factum Alexander studuit imitari.

(c) Cyprian. epist. 68.

(d) Num. 20.

Ordinationes quomodo in Ecclesia agi solitæ.

(e) Act. 1.

VIII. At quantamlibet diligentiam adhiberet Alexander Imperator, ut optimos quosque præficeret provinciis magistratus; nec in minimo quidem æquare valuit Ecclesiarum Præsidum probitatis excellentiam: quod Origenes (f) demonstrat his verbis: *Eodem modo magistratus Ecclesiastici cum Urbanis magistratibus conferendi: ut intelligas magistratus Ecclesiæ, etiam qui inter collegas paulo frigidius versantur in officio, tamen in morum & virtutum ratione vulgaribus Senatoribus atque magistratibus præcellere.* Hæc ipse. Illud autem quod de Alexandro Lampridius scribit, *Passus est esse Christianos*, sic intelligendum est, quod nec quicquam negotii illis facessiverit, nec persecutionem aliquam in eosdem promulgatis edictis excitaverit: tamen per Urbis Præfectos, & provinciarum Præsides in Christianos infensos, tumultuantibus quoque populis, sub ejus Imperio nonnullos necatos esse Christianos, exploratissimum est. Sed de his anno sequenti.

(f) Orig. contr. Cels. l. 3.

Quam præstarent Præsules Ecclesiarum Præsidibus provinciarum.

Quod

IX. *Alexander Imp. [illegible] erga Judæos.* Quod rursum pertinet ad Judæos, non mediocria Alexandri studia erga ipsos fuisse videntur; quippe qui si non Regem, Præfectum tamen eos habere permisit, qui eis jus diceret; concessitque eos in Palæstina habitare, quod testatur Origenes in epistola de Susanna ad Africanum, sic dicens, dum de Judæis agit: *Cum magnæ gentes fuerint & subjectæ, a Rege concessum ut captivi uterentur suis legibus & judiciis. Nam nunc quoque Romanis regnantibus, & Judæis didrachma eis pendentibus, quanam concedente Cæsare possit gentis Præfectus, ut nihil differat ab eo qui regnum obtinet in gentem, scimus qui sumus experti. Fiunt enim latenter convenientia legibus judicia, & damnantur quidam capitis, neque cum plena omni ex parta libertate, neque Rege omnino ignarante. Idque in regione gentis longo tempore versati didicimus, & pro certo accepimus. Quamquam sub Romanis duæ solæ relatæ sunt Tribus, nempe Tribus Juda, & Tribus Benjamin.* Hucusque Origenes de Judæorum statu, ac studio Imperatoris erga eos: ut non mirum sit, si (quod tradit Lampridius) derisionis causa idem Imp. Syrus Archisynagogus dici etiam consueverit, quod faveret Judæis, quibus (ut ait) privilegia reservavit.

X. Quod rursus ad præsens tempus pertinet: usque in hunc annum primum Alexandri, Hippolytus inter scriptores Ecclesiasticos celebris (ut auctor est S. Hieronymus *a*) perduxit quos scripsit temporum canones, rationemque Paschæ; nam ait: *Hippolytus cujusdam Ecclesiæ Episcopus (nomen quippe urbis scire non potui) rationem Paschæ temporumque canones scripsit usque ad primum annum Alexandri Imperatoris; & sexdecem annorum circulum, quem Græci* [illegible] *vocant, reperit; & Eusebio, qui super eodem Pascha canones decem & novem annorum circulum, id est,* [illegible] *composuit, occasionem dedit.* Hæc Hieronymus ex Eusebio (*e*). Porro ejusdem scriptionis præclarum monumentum ante quadraginta circiter annos, simulacro e ruderibus effosso, ejusdem Hippolyti præseferente imaginem, in Agro Verano summa omnium eruditorum lætitia apparuit: nam in sede ejusdem Græcis litteris temporis canon inscriptus legitur: translatum vero illud fuit in Vaticanam Bibliothecam, in qua hactenus visitur; vivens semper testis Christianæ antiquitatis, qua pii solerent sanctorum atque eruditorum virorum effigies sculptura reddere, ac imagine repræsentare. At de Hippolyto inferius pluribus agendum erit.

Canon temporum Hippolyti.

(a) Hieron. de Script. Eccl. in [illegible]*.*

(e) Eusebi l.6. c.16.

Du-

PAGIUS

III. *Chronologia Canone Paschali Hippolyti valde confirmata.* *Ad num.* X. Canon Paschalis Hippolyti inventus est Romæ anno millesimo quingentesimo quinquagesimo primo, & *in* septimo libro Emendationis Temporum a Scaligero primum publicatus. Incipit Canon a primo anno Alexandri Severi, in eoque dicitur, eo anno terminum Paschalem incidisse in diem decimum tertium Aprilis, & Pascha celebratum esse dia vicesima prima; ac denique decimum tertium Aprilis fuisse diem Sabbati: quod per hæc tempora præsenti tantum Christi anno, Cyclo Solis VII. Littera Dominicali E. insignito, contingere potuit, nullo vero pacto anno Christi CCXXIV. ut existimavir Baronius, quia annus ille Cyclo Solis IX. Littera Dominicali DC. signatur, & bissextilis est. Quare vel hoc solo argumento Baronii Chronologia a Christo nato usque ad præsentem annum depravata ostenditur; cum in præfato Canone anni bissextiles accurate notentur, & primus Alexandri simplici Littera Dominicali insigniatur. Unde & nullum bissextum ante præsentem annum in Annalibus suo loco collocatum; ac præterea anno Christi CCXXIV. quem cum primo Alexandri Baronius copulat, dies XIII. Aprilis & Sabbatum non concurrunt. Ex quibus tandem omnibus manifeste deducitur, Baronium Æram Christianam inchoare debuisse a Consulatu Caji Cæsaris, & Lucii Æmilii Pauli, annoque Juliano XLVI. non vero a biennio antea. Denique ab anno primo Alexandri Severi ad primum Diocletiani, seu Christi CCLXXXIV. anni sexaginta duo, utroque extremo anno incompleto pro integro numerato, interjiciuntur: in Annalibus vero, utroque extremo comprehenso, sexaginta duntaxat numerantur. Quare intra illud temporis intervallum anni duo a Baronio prætermissi, quos suo loco restituemus.

IV. *Urbanus succedit Callisto.* Hoc anno Callistus ad cœlestem patriam migravit, eique Urbanus successit, ut infra ostendetur.

JESU CHRISTI ANNUS	CALLISTI PAP. ANNUS	ALEXANDRI IMP. ANNUS
225.	5.	2.

I. DUcentesimo vigesimoquinto Christi anno, Maximo & Æliano Coss. Alexander Imperator mutatis magistratibus, quos turpissimos Elagabalus jusserat præsidere; quos ipse putavit optimos, Urbanis præfecit negotiis, & sibi adhibuit consiliarios, quos Lampridius (a) recenset his verbis: *Ut sciat qui viri in ejus consilio fuerint, Fabius Sabinus, Sabini insignis viri filius, Cato temporis sui, Domitius Ulpianus Juris peritissimus, Ælius Gordianus Gordiani Imperatoris pater, & ipse re vera vir insignis, Julius Paulus Juris peritissimus, Claudius Venatus orator amplissimus, Pomponius legum peritissimus, Alphenus, Africanus, Florentinus, Martinus, Callistratus, Hermogenes, Venulejus, Tryphonius, Metianus, Celsus, Proculus, Modestinus, hi omnes Juris professores discipuli fuere splendidissimi Papiniani, & Alexandri Imperatoris familiares & socii, ut scribit Acholius & Marius Maximus: Catilius Severus cognatus ejus, vir omnium doctissimus, Ælius Serenianus omnium vir sanctissimus, Quintilius Marcellus, quo meliorem ne historiæ quidem continent. His tot atque aliis talibus viris quid mali potuit cogitari, vel fieri, cum ad bonum consentirent?* Hucusque Lampridius; sed hæc Gentilis homo de illis, quod non putaret delictum esse Christianis inferre molestias, quos impios crederent Ethnici omnes: vel fortasse ipsum præterit (nam primis Constantini temporibus scripsit) quanta mala ejusmodi adeo celebres Jurisconsulti Christianis irrogarint. Horum omnium facile princeps apparuit Ulpianus, quem Alexandrum Imperatorem habuisse pro tutore, assidentem Principi primo loco, eidemque Præfecturam Prætorii dignitatem amplissimam contulisse, atque Scriniorum Magistrum creasse, idem affirmat: proximumque huic locum tenuisse Paulum Jurisconsultum, quorum arbitrio cuncta faceret Alexander.

(a) Lamprid. in Alexandro. Consiliarii Alexandri.

Quo hi fuerint animo in Christianos, ex his quæ Lactantius (b) scribit, satis potest intelligi; qui post recensitas molestias sæpius Christianis illatas, hæc addit: *Quin etiam sceleratissimi homicidæ contra pios impia jura condiderunt; nam & constitutiones sacrilegæ, & disputationes Jurisperitorum leguntur injustæ. Domitius de Officio Proconsulis libro septimo rescripta Principum nefaria collegit, ut doceret, quibus pœnis affici oporteret eos, qui se cultores Dei confiterentur. Quid iis facias, qui jus vocant carnificinas veterum tyrannorum adversus innocentes rabide sævientium? & cum sint injustitiæ crudelitatisque doctores, justos esse se tamen ac prudentes videri volunt, cæci & hebetes, ac rerum & veritatis ignari. Adeone vobis, o perditæ mentes, invisa justitia est, ut eam summis sceleribus adæquetis? Adeo ne apud vos periit innocentia, ut ne morte quidem simplici dignam judicetis; sed supra omnia facinora habeatur, nullum facinus admittere; pectusque purum ab omni sceleris contagione præstare?* Hucusque Lactantius in Jurisconsultos hujus temporis, ac præcipue in Domitium Ulpianum, qui (ut ait) in libro illo quem scripsit de Officio Proconsulis, cuncta quæ valuit adversus Christianos statuta collegit, quo se II.

(b) Lact. Inst. lib. 5. c. 11. 12. Ulpianus & alii Jurisconsulti Christianorum hostes.

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 976. Olymp. 250. an. 3. A.C. 225.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5716.

☉ 8. E. ☽ 25. P. 16. Apil. Indict. 2.

JESU CHRISTI 223. *secund. Baronium* 225.

URBANI PAPÆ 2.

ALEXANDRI IMP. 2.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *L. Marius Maximus II. & L. Roscius Ælianus*, ut ostendit Card. Norisius ex Tabula ænea nuper reperta, & ex variis Codicis Justinianei Rescriptis, in quibus Maximus cum nota numerali effertur. Vides Alexandrum, qui juxta priorem Consulatuum Cæsareorum regulam hoc anno Consul procedere debebat, suum in locum virum jam ea dignitate functum subrogasse; adeo verum est quod sæpe indicavimus, annos celebriores Senatoribus iterato Consulatu cohonestatis assignatos fuisse.

NOTÆ [1] COss. *L. Marius Maximus II. & L. Roscius Ælianus*. Vetus inscriptio, apud Norisium in Epistola consulari ad hunc annum:

L. MARIO. MAXIMO. II.
L. ROSCIO. AELIANO. COS.

Vide Sponium pag. 261. & Fabrettum pag. 558. 599.
Altingius in notitia Germaniæ pag. 38.

MAXIMO. II. ET AELIANO. COS.

Fasti Idatiani: *Maximo II. & Æliano*. Cæteri vero: *Maximo & Eliano* seu *Heliano*. Bucherianus catalogus: *Consulatu Maximi & Æliani*.

se in eos jure agere, non impetu animi, demonstraret. Utinam illa extarent, quæ postea Juris collector & amendator explosit ut impia, atque tamquam injusta nequaquam rescribi voluit, sed proscribi: ex illis enim complura fierent manifesta, quibus tum Lactantii querela justissima exploratior redderetur, tum etiam Christianorum constantia, in quos tot tantæqua sævirent leges, manifestior appareret.

III. At licet ea tamquam mali frutices falce fuerint emendationis axcisa, atque perpetua oblivione sapulta; tamen atsi septimus ille liber, in quo cuncta jura in Christianos armata, veluti in carnificina omnium cruciamentorum, diversa necum genera afferentia instrumenta essent exposita, omnino deperiit; nihilominus ex iis quæ anteriori libro sexto, præambulari ad septimum, fuerat prælocutus (licet nec ipsa integer habeatur) per rimulas quasdam datur inspicere, quæ haberentur in septimo; in sexto namque judicia, in septimo autem supplicia videbantur esse collecta. Ait enim (a): *Congruit bono & gravi Præsidi curare, ut pacata atque quieta provincia sit quam regit: quod non difficile obtinebit, si sollicite agat, ut malis hominibus provincia careat, eosque conquirat: nam & sacrilegos, latrones, plagiarios, fures conquirere debet.* Cæterum Christiani, quod dicerentur adversarii diis, atque eorum implacabiles hostes, a Gentilibus inter alias nefandissimas contumelias fuisse sacrilegos nominatos, qui pro Christianis scripsere Apologias, sæpe restantur. Rursum vero nihil antiquius Proconsuli esse debere, quam cultui deorum prospicere, atque inter alia, templa ipsorum invisere, collabentia resarcire, sacra curara, & alia id genus, idem libro secundo de Officio Proconsulis (*b*) scripsit; quibus omnibus Christianorum, deos, eorumque templa, cultumque omnem spernentium, persecutio esse videbatur annexa. Ejusdem (*c*) quoque esse illa sententia reperitur de improbatæ lectionis libris, sive (ut ait) magicis, sive aliis, ut perinde ac venena protinus perderentur: fatidicos namque libros, nempe propheticos, esse ex Senatusconsulto vetitos, & magnis pœnis eorum lectionem interdictam fuisse, auctore Justino martyre, superius dictum est. Pauli quoque Jurisconsulti alia, quæ Christianos pertingere visa sunt responsa, superius recitata sunt.

(a) l. 13. ff. de off. Præsid.

Ulpianus multa in Christianos.

(b) l. 7. ff. de off. Proconsul.

(c) l. 4. ff fam. her ciscund.

IV. His quidem, licet minimis (velut dixi) atque perangustis rimulis, tanquam per transennam de majoribus duci conjectura facile posse videtur: quæ omnia quantumlibet levia videri possint & subobscura, Lactantii tamen adeo certo atque perspicuo ac penitus irrefragabili testimonio omnino explorata redduntur. Perfacile namque fuit, velamento justitiæ, aliisque prætextibus honestissimis, ex mille propemodum occasionibus comparatis, iis qui prudentissimi ac pariter æquissimi haberentur, quorum apud Principem & alios summa cum fide esset existimatio, lacessere absque etiam Christianitatis titulo ad libitum Christianos, cum præsertim Princeps pene puer esset; cui ea recta justaque videri potuissent, quæ tot virorum insignium una sententia confirmasset, ac potissimum quod Ulpianus, cæteris æqui amantissimus visus, ardentius ingessisset. Sed Deo ulciscente, haud sero debitas pœnas dedit, quippe qui a Prætorianis militibus, qui eum noctu invaserunt (ut auctor est Dio *d*) occisus fuit. Quo modo autem Callistus Papa & alii plerique, Ulpiano atque sociis Urbem administrantibus (quatuordecim (*e*) enim viri cum Urbis Præfecto rebus Urbanis præpositi erant) interfici jussi sint, dicemus anno sequenti.

Variis prætextibus necati a judicibus Christiani.

(d) Dio in Alexandro.

(e) Lampr. in Alex.

V. Sed illud hic interea elucidandum, quod pertinet ad Alexandrum Imperatorem, de quo Herodianus (*f*) ait, annos quatuordecim quibus regnavit, deduxisse Imperium sine sanguine: certe mendacii ipsum Lampridius (*g*) arguit, dicens: *Hujus Imperium incruentum quidam litteris tradiderunt, quod contra est: nam & Severus appellatus est a militibus propter austeritatem: & in animadversionibus asper in quibusdam fuit.* Hæc ipse. Sed nec etiam dici potest, ob id ἀναίμακτον, incruentum ejus Imperium esse dictum, ut vult, quod Senatorem nullum occiderit: nam constat, eodem auctore Lampridio, eum occidi jussisse Ovinium Camillum amplissimum Senatorem, tyrannydem affectantem. Sed & Mamæa sanguinaria ejusdem Herodiani sententia habenda est, quæ patrem uxoris Alexandri clarissimum virum inique admodum occidi mandavit, ejusque filiam Alexandri conjugem in Africam relegavit, ne Augustæ nomen illa sibi vendicante, ipsa contemptui haberetur.

Alexandri Imperium nequaquam sine sanguine.

(f) Herod. 6

(g) Lampr. in Alex.

VI. Ipsa enim Mamæa ejus mater jam a pristina illa optima morum institutione ex Christianorum consuetudine comparata, post collatum Imperium filio visa est descivisse: nam præter hæc quæ dicta sunt, ab omnibus historicis avaritia infamatur. Inter alia enim de ea Lampridius: *Mulier sancta, sed avara, & auri atque argenti cupida.* Sed ejus avaritiæ occasione concitatos esse milites in filium, ut eum occiderent, tum ipse, tum alii tradunt. Hæc autem necessario a nobis præmittenda fuerunt, ne commentum putetur, quod dicemus aliquot Romæ martyres sub Alexandro esse passos; licet de eo tradat Lampridius, permisisse Christianos esse. Cum alioqui & ex his augurari liceat, Christianis facessitum esse Romæ negotium; siqui-

Mamæa in deterius mutata.

siquidem cum antea sub Antonino Caracalla, sub Macrino, necnon sub Elagabalo quiete agere permissi fuissent Christiani; quod Alexander denuo passus dicatur esse Christianos, aliquam vexationem tunc intercessisse, auctor significare videtur.

JESU CHRISTI ANNUS 226. | CALLISTI PAP. ANNUS 6. | ALEXANDRI IMP. ANNUS 3.

I. Callisti Papæ martyrium. ANno Domini ducentesimo vigesimosexto, Juliano & Crispino Coss. pridie Idus Octobris, Callistus Papa martyrio coronatur, cum sedisset annos quinque, mensem unum, & dies duodecim. In hunc usque annum eum pervenisse, Eusebii Chronicon admonet, qui de eodem quoque numero annorum, tum ibi, tum in historia fidem facit: sub Alexandro passum esse, cum acta ejus martyrii, tum Martyrologia omnia asseverant: in Romano enim hæc de Callisto scripta habentur, cui cætera assentiunt: *Romæ, Via Aurelia, natalis beati Callisti Papæ & martyris, qui Alexandri Imperatoris jussu diutius fame in carcere cruciatus, & quotidie fustibus cæsus, tandem e fenestra domus, in qua custodiebatur, præcipitatus, atque in puteum demersus, victoriæ triumphum promeruit.* Extat adhuc ipsa domus in ecclesiam feliciter conversa, in qua & ipse cernitur puteus, in quem dejectus est Sanctus.

II. Extant ejus passionis Acta, haud tamen in omnibus sincera; non enim probantur quæ in eis habentur promulgata ab Alexandro adversus Christianos edicta, indictamque ab ipso adversus eos persecutionem fuisse. Repugnant enim his non solum quæ ex Lampridio superius recitavimus, sed & quæ scripta sunt ab antiquis Christianarum rerum scriptoribus; qui omnes æque affirmant, nullam sub Alexandro excitatam in Ecclesia persecutionem. Quamobrem contenti erimus hic ea tantummodo recitare, quæ summatim collecta (a) habentur in antiquis tabulis Ecclesiasticis descripta, in quibus hæc de aliis martyribus notata leguntur, quæ ut vera accepta, fusius in iisdem Actis tractantur: *Romæ beati Calepodii presbyteri & martyris, quem Alexander Imperator gladio fecit occidi, & corpus ejus per civitatem trahi, atque in Tiberim jactari; quod inventum Callistus Papa sepelivit.* (a) *Martyrol. Roman. die 10. Maji.* Martyres Romæ passi sub Alexandro.

III. Quod vero tum hic Calepodius, tum alibi alii complures gladio cæsi reperiantur, & non securi, id majoris ignominiæ causa fieri solitum videri potest: siquidem Consulum & Proconsulum secures erant;

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5757.

SÆC. III. Anno Urbis 977. Olymp. 250. an. 4. A. C. 224.

☉ 6. DC. ☽ 26. P. 28. Mart. Indict. 2.

JESU CHRISTI 224. *secund.* *Baronium* 226.

URBANI PAPÆ 3.

ALEXANDRI IMP. 3.

I. Consules. [1] AD num. I. Coss. *Julianus II. & Crispinus*, ex Card. Norisio in Epist. Consulari, ubi Inscriptionem refert, & varia Codicis Justinianei Rescripta citat, in quibus *Julianus* cum nota numerali effertur. His adde Fastos Græcos Theonis, in quibus *Julianus* dicitur Consul II. quis primorum Imperii annorum Consulatus honorificentiores erant, vel in propinquos Imperatorum, vel in Personas illustriores, ac jam ea dignitate exornatas, de more conferebantur.

II. Callisti PP. obitus. [2] *Callistus* Papa anno ducentesimo vicesimo secundo ad Deum migravit. In Chronico enim Damasi legitur: *Callistus annos quinque, menses duos, dies decem. Fuit temporibus Macrini, & Heliogabali, a Consulatu Antonini & Adventi, usque Antonino III. & Alexandro.* Quæ totidem verbis Cuspinianus in Fastis habet. Pontificatum inierat Callistus die decima octava mensis Julii anni Christi CCXVII. Præsentis & Extricati Consulatu notati. Quare sedit annos quinque, menses duos, dies decem, dieque Sabbati ordinatus fuerat. Dies enim

NOTÆ [1] COss. *Julianus II. & Crispinus*, Fabrettus Inscript. pag. 695. n. 160. ex quo Norisius in Epistola consulari:

J U L I A N O. II. E T. C R I S P. . . . .
C O S.

Prænomina latent. Fasti Idatiani: *Fabiano & Crispino*, Vindobonenses; Prosperi Chronicon, & Bucherii laterculus: *Juliano & Crispino*.

[2] SI Eusebii Chronicon, ejusque Historiam sequimur, *Callistus*, seu *Calixtus* Ecclesiæ regimen suscepit, *Helagabalo* in Macrini demortui locum suffecto. Ex quo arguit Coustantius in epist. Romanorum Pontificum pag. 214. *Callistum* electum circa initium A. D. 219. ac quinquennio Pontificatus nondum penitus elapso, martyrium adeptum die XIV. *Octobris* A. D. 223. Bucherianus Catalogus, ut & liber Pontificalis, in annis & mensibus designandis Pontificatus *Callisti* minime sibi cohærent.

rant: gladius vero etiam inferioris ordinis judicum: Prætorum enim gladius erat insigne (*a*). Nam Spartianus in Geta de Antonino Caracalla testatur, improbasse, quod Papinianus, quem occidi jusserat, securi percussus esset, & non gladio. At de aliis quoque martyribus hæc ibidem sunt posita: *Decollatus est etiam Palmatius* * *Consul una cum uxore & filiis & aliis promiscui sexus quadragintaduobus de domo sua: Simplicius quoque Senator cum uxore, & sexagintaocto de familia sua; item & Felix cum uxore sua Blanda, quorum capita suspensa sunt per diversas Urbis portas ad exemplum Christianorum.* Hæc ibi. Erant hi omnes Callisti opera nuper ad Christum conversi. His adnumerandus quoque Privatus martyr, cujus dies natalis quarto Kalendas Octobris his verbis descriptus habetur: *Romæ sancti Privati martyris, qui ulceribus plenus, a beato Callisto Papa sanatus, inde ob Christi fidem sub Alexandro Imperatore plumbatis cæsus est usque ad mortem.* Addendus his & Asterius, de quo agitur duodecimo Kalendas Novembris in hæc verba: *Apud Ostia Tiberina S. Asterii presbyteri & martyris, qui (ut in passione beati Callisti legitur) sub Alexandro Imperatore passus est.*

(a) Sigon. de Jud. l. 2. c. 7.
Alii martyres Romæ passi.
** al. Consularis.*

IV. Ulpianus persecutor Christianorum.

Porro harum omnium martyrum cladium artifices fuerunt Juris illi consultissimi, quibus Urbis cura fuerat demandata, & (ut reor) præcipuus architectus Domitius Ulpianus: nam in die natali quorumdam aliorum martyrum nomen ejus, ut persecutoris, insigniter notatur (*b*), ubi agitur de sanctis martyribus Quiriaco Episcopo Ostiensi & sociis, de quibus suo loco dicemus, qui passi habentur sub Ulpiano Præfecto, tempore Alexandri. Eodem etiam modo, qui dicuntur jubente Alexandro fuisse occidi jussi, sic id accipiendum, quod quicquid hi fecissent, Imperatoris nomine atque auctoritate se egisse jactarent. Iisdem quoque jura administrantibus, passam credimus Romæ Tatianam, de qua hæc in tabulis Ecclesiasticis: *Romæ sanctæ* (*c*) *Tatianæ martyris, quæ sub Alexandro Imperatore uncis atque pectinibus laniata, bestiis exposita, & in ignem projecta, sed nihil læsa, gladio percussa, migravit in cælum.* Quandiu enim Ulpianus vixit, Christianos Romæ afflictatos esse, tum ex iis, tum ex aliis martyribus qui postea passi sunt, jure affirmari posse videtur.

(b) Martyrol. die 26. August.
(c) Ibid. die 12. Januar.

V. Leges Ethnicorum cur Christianis receptæ.

Sed videas in his plane sanctæ Ecclesiæ admirabilem in cunctis rebus disponendis cum pietate mansuetudinem; quæ licet optime sciret, se ejusmodi Jurisconsultos habuisse olim infensissimos hostes; ea tamen quæ ab illis scripta essent rationi consentientia ac veritati, minime spreverit, sed interdum in causis adjudicandis usa iisdem fuerit: quippe quæ veritatis studiosissima, penes quemcumque illam invenerit, eamdem ut amicam sibi conjunxerit, atque ut propeiam vendicarit. Fe ut taceam de Christiano Principe Justiniano, ex dictis omnibus atque aliis Jurisconsultis atque Gentilibus Imperatoribus omne jus vetus enucleante, ordine disponente, illudque observandum cunctis sibi subditis præscribente; ipse S. Gregorius (*d*) Papa citat texmm Papiniani (*e*), qui fuit unus ex iis, & magister eorum, qui in Christianos parum æqui, hoc ipso tempore sub Alexandro Romanam Rempublicam administrabant. Qua etiam ratione & Diocletiani, & aliorum Principum, qui extiterunt Christianorum acerbissimi hostes, aliquando rescriptis vel edictis utuntur qui in eadem Ecclesia sunt Fideles; ut plane appareat, ei in illis tantummodo displicuisse perfidiam & impietatem, & e contra veritatem ac recti rationem in hostibus etiam amasse, atque secutam esse.

(d) Greg. l. 28. epist. 54.
(e) l. famosi. §. hoc tamen. ff. ad legem Jul. majest.

VI. Callisti reliquæ res gestæ.

Sed ut ad Callistum jam revertamur, hæc de eo habentur in libro de Romanis Pontificibus: *Hic constituit jejunium ter in anno fieri, frumenti, vini, & olei gratia, secundum prophetiam.* Puto legendum, quater in anno; nam prophetia, quam citat, Zachariæ (*f*) est monentis, quater in anno jejunium esse celebrandum; quod quidem ex Apostolica traditione manasse diximus, dum de jejunii traditionibus superius pluribus actum est. adeo ut non

(f) Zach. 8.

PAGIUS. enim mortis assumitur a Papebrocio in Conatu Chronico-Historico ad Catalogum Pontificum Romanorum, ex Actis, in quibus dicitur, quod corpore Sancti in puteum præcipitato, *post dies decem & septem veniens Asterius cum Clericis noctu ad puteum, levavit corpus B. Callisti Episcopi, & sepelivit in Cœmeterio Calepodii via Aurelia, pridie Idus Octobris.* Subdit Papebrocius, hanc causam esse ipsum tali die colendi, & inscribendi Hieronymiano Martyrologio his verbis: *Romæ via Aurelia in Cœmeterio Calepodii, Callisti Episcopi: sed propter hoc nos formidare non debere, ne aliorum etiam, quorum Acta non extant, dies notati in dicto Martyrologio, non sint vere mortuales.* At perperam. Si enim in Martyrologio Hieronymiano dies obitualis Callisti notaretur, non ad diem XIV. Octobris, sed ad diem XXVIII. Septembris S. Callisti Depositio memoraretur; cum eo die martyrii gloria coronatus, & die XIV. Octobris terræ mandatus fuerit. Ex hoc itaque aliisque locis passim referendis liquet, in Martyrologio Hieronymiano non semper diem mortis notari, quod valde observandum. Nam Papebrocius dies in eo inscriptos de Pontificum Natalibus semper explicandos existimans, *Zephyrinus* mortem ad diem XX. Decembris anni CCXVII. distulit, & *Callistum* ab eo Vicarium mense Julio illius anni renuntiatum scribere coactus est; qui tamen

sit dicendus ejusmodi jejunii Callistus primus institutor; sed qui rescriptis mandarit quod pia traditione prius a Fidelibus servaretur. At subditur: *Hic sepultus in cœmeterio Calepodii, Via Aurelia, milliario tertio, pridie Idus Octobris. Hic fecit Ecclesiam sanctæ Mariæ trans Tiberim. Hic fecit aliud cœmeterium Via Appia, ubi multi sacerdotes & martyres requiescunt, quod appellatur usque in hodiernum diem cœmeterium Callisti. Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros sexdecim, diaconos quatuor, Episcopos per diversa loca octo:* hucusque ibi.

VII. De cœmeteriis. At quoniam frequens incidit mentio de cœmeteriis, ut modo de duobus, Calepodii & Callisti; operæpretium ducimus hic de cœmeteriis agere, quæ in Romanæ civitatis suburbiis & ipso agro Romano fuisse reperimus. Et in primis liquet lege Duodecim tabularum (*a*) vetitum fuisse defunctum intra mœnia sepelire; quamvis Spartani (*b*), instituente Licurgo, intra civitatem juxta templa sepulcra fieri voluissent. Romæ autem etsi omnes extra Urbem sepeliri solerent; qui tamen triumphum egissent (ut auctor est Plutarchus *c*) intra Urbem poterant sepeliri. Cogebantur his legibus Christiani etiam suos mortuos extra mœnia sepelire, nisi forte quis clanculum (quod sæpius accidit) cadaver martyris sustulisset, ac in domo propria sepelisset: quam quidem legem usu contrario antiquatam Theodoricus Rex Italiæ (*d*) restituit, sed Leo (*e*) Augustus postea penitus abrogavit.

(*a*) Cicer. de leg. l. 2.
(*b*) Plutarch. in Apoph. theg. Laconic.
(*c*) Plutarch. in Problem. Rom. quæst. 79.
(*d*) Apud Cassiod. c. 111.
(*e*) Leo Philosoph. Imp. const. 53.

VIII. Mos Christianorum in sepeliendis mortuis. Rursum vero nequaquam more Gentilium Christiani cremabant corpora defunctorum, sed unguentis delibuta condiebant, sicque pollincta in eadem loca cum cæteris deferebant; quæ modo cœmeteria, interdum areæ, tumbæ, catatumbæ, seu catacumbæ, vel cryptæ arenariæ, ex loci natura nomine comparato, dici consueverunt, sed cœmeterium usitatius: hoc nempe nomine illa loca dicentes, quod fides doceret, Christianos non mori, sed rursus excitandos (*f*) interea in Domino obdormire. Ex Hebræis namque accepta videtur ejusmodi consuetudo sepeliendi mortuos in cryptis loculis in eisdem excavatis: ad hoc namque opus pater credentium Abraham ab Ephron speluncam duplicem emit (*g*). In interiori quoque spelunca diximus fuisse sepulcrum Domini excisum in petra (*h*). Est de eadem consuetudine recentior memoria apud Epiphanium (*i*) hæc dicentem: *Abducunt miserum adolescentem post occasum Solis in propinquas tumbas, sepulcra autem sic appellantur, speluncæ videlicet in petris effossæ, ac constructæ.* Delectæ sunt ad hoc opus a Christianis Romæ agentibus arenariæ cryptæ, de quibus superius dictum est, ad eum usum admodum accommodatæ, quarum nomina hic ex Vaticanis tabulis subjicere operæpretium existimamus.

(*f*) Minut. Felix in Oct. & Tertull. de Coron. mil. & alii.
(*g*) Gen. 23.
(*h*) Matt. 27.
(*i*) Epiphan. hær. 30.

IX. Cœmeteria Urbis. Præter cœmeteria duo, Callisti & Calepodii, quorum hic mentio est, illud fuit cum primis nobilissimum positum in Vaticano, in quo S. Petri & aliorum plurium summorum Pontificum corpora condita sunt; aliud Ostianum Via Salaria, in quo idem S. Petrus dicitur baptizasse, cujus mentio est in Actis Liberii Papæ; quintum ad Nymphas dictum Via Numentana, in prædio Severæ, septimo ab Urbe lapide; sextum Soteris nominatum, haud longe a cœmeterio Callisti; juxta quod etiam septimum situm erat cœmeterium Zephyrini; octavum Prætextati Via Appia: nonum Pontiani; Cyriacæ matronæ decimum in agro Verano; undecimum Lucinæ Via Aurelia; duodecimum Aproniani Via Latina; decimumtertium Felicis Papæ Via Aurelia secundo ab Urbe lapide; decimumquartum Priscillæ Via Salaria tertio ab Urbe lapide juxta cryptam sancti Crescentionis; quintum decimum Timothei Via Ostiensi in loco, ubi nunc est basilica S. Pauli; decimum sextum Novellæ dictum Via Salaria; decimumseptimum S. Balbinæ inter Viam Appiam & Ardeatinam, idemque nominatum Marci Papæ; insuper cœmeterium Julii Via Flaminia; aliud ejusdem nominis Via Aurelia; rursus aliud ejusdem quoque nominis Via Portuensi, quod numeratur vigesimum; rursum

PAGIUS Callisti Vicariatus supposititius, & Zephyrini obitus ante finem Decembris anni CCXVII. omnino consignandus. In Indiculo Depositionis Martyrum apud Bucherium lib. de Doct. Temp. mense Octobri legitur: *Pridie Idus, Callistus, in via Aurelia, milliario III.* Quare, eum die XIV. mensis Octobris sepultum esse, certum. In antiquo Kalendario a Frontone publicato legitur: *XIV. die mensis Octobris Nat. S. Callisti Pontificis.* Eum tamen martyrio coronatum fuisse ex laudato Libello Bucheriano constat. Quare ex eo quod in aliquibus Martyrologiis Sanctus aliquis dicitur Episcopus, vel Pontifex, eum Martyrem non fuisse, inde deduci non potest. Post ejus obitum vacavit Sedes *dies quinque*, ut legitur in auctiori Chronico veterum Pontificum; sed incertum, an quinque dies illos a die emortuali Callisti, vel a die quo sepultus est, illius Chronici Auctor auspicetur. Quidquid sit, Urbanus mense Octobri Callisto successit.

III. Decretales Callisti. Decretales duæ Callisto attribuuntur, quæ a Viris doctis inter supposititias numerantur. Prior incipit cum verbis Gelasii epist. 9. *Fraternitatis amore constringimur, & Apostolico*, &c. habetque varia loca ex Prospero, Ambrosio, Leone I. Concilio Romano sub Symmacho, aliisque desumta. Posterior data est ad omnes Galliarum Episcopos, incipitque cum verbis Simplicii Papæ epist. 2. *Plurimorum relatu comperimus*, &c.

ſum cœmeterium Damaſi inter Viam Ardeatinam & Appiam, vigeſimumſecundum vero quod dicebatur Anaſtaſii Papæ tempore pacis intra Urbem in Exquilino factum; vigeſimumtertium Hermetis; aliud Nicomedis Via Ardeatina; vigeſimumquintum ſanctæ Agnetis Via Nomentana; vigeſimum ſextum ſanctæ Felicitatis Via Salaria; vigeſimumſeptimum dictum Jordanorum; vigeſimumoctavum Nerei; Sanctorum Felicis & Adaucti undetrigeſimum: trigeſimum vero Tiburtii & Valeriani, XXXI. ſanctorum Petri & Marcellini Via Lavicana; XXXII. Marci & Marcelliani: quod ſequitur XXXIII. dictum Quarti & Quinti; itemque illud ſanctæ Agathæ Via Aurelia; XXXV. cœmeterium Urſi: & aliud quod dictum eſt Cardianum; trigeſimum vero ſeptimum dictum eſt, Inter duas lauros; trigeſimumoctavum ad Clivum Cucumeris Via Salaria; cœmeterium vero Thraſonis ad ſanctum Saturninum ponitur trigeſimumnonum, quadrageſimum vero Cyriaci Via Oſtienſi; quadrageſimumprimum Petronillæ; quadrageſimumſecundum Januarii; denique quadrageſimumtertium Simplicii & Serviliani. Quorum omnium fit mentio in libro de Romanis Pontificibus, & aliis in locis. Qualia autem eſſe ſolerent ejuſmodi cœmeteria, alia occaſione ſupra meminimus, deſcripſimuſque paucis, quod inſpeximus, cœmeterium Priſcillæ poſitum Via Salaria, quale & eſſe reperimus nuper cœmeterium Calliſti.

X. Chriſtiani frequentes ad cœmeteria.

Antiquitus autem, cum in eis eſſent corpora ſanctorum martyrum, frequenti cœtu a Fidelibus viſitari conſueviſſe cœmeteria, multa ſunt quæ aperte demonſtrent, & in primis illud, quod edictis Imperatorum ab eis Chriſtiani (ut ſcribit Euſebius *a*) arcerentur: reddita vero Eccleſiæ pace, eadem frequentare loca permitterentur. S. Hieronymus (*b*) vero de ſe ipſo cœmeteria quolibet die Dominico viſitante hæc ſcribit: *Dum eſſem Romæ puer, & liberalibus ſtudiis erudirer, ſolebam cum cæteris ejuſdem ætatis & propoſiti diebus Dominicis ſepulcra Apoſtolorum & martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defoſſæ ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora ſepultorum: & ita obſcura ſunt omnia, ut propemodum illud propheticum* (*c*) *compleatur: Deſcendant in infernum viventes: & raro deſuper lumen admiſſum horrorem temperet tenebrarum, ut non tam feneſtram, quam foramen demiſſi luminis putes: rurſumque pedetentim acceditur, & cæca nocte circumdatis illud Virgilianum proponitur:*

Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.

hucuſque Hieronymus.

(*a*) Euſeb. lib. 7. cap. 10. & 12.
(*b*) Hieronym. in Ezech. c. 40.
(*c*) Pſal. 54.

XI.

Sed & Prudentius (*d*) dum agit de cœmeterio Cyriacæ in agro Verano poſito (quod quale quantumve eſſet, patefacto recens aditu ex ea parte ubi erat Eccleſia S. Hippolyti, hodie inſpicere licet) hæc habet his verſibus:

Haud procul extremo culta ad pomœria vallo
Merſa latebroſis crypta patet foveis.
Hujus in occultum gradibus via prona reflexis
Ire per anfractus, luce latente, docet.
Primas namque fores ſummo tenus intrat hiatu,
Illuſtratque dies limina veſtibuli.
Inde ubi progreſſu facili nigreſcere viſa eſt
Nox obſcura, loci per ſpecus ambiguum:
Occurrunt cæſis immenſa foramina tectis,
Quæ jaciunt claros antra ſuper radios.
Quamlibet ancipites texant hinc inde receſſus
Arcta ſub umbroſis atria porticibus:
Attamen exciſi ſubter cava viſcera montis
Crebra terebrato fornice lux penetrat.
Sic datur abſentis per ſubterranea Solis
Cernere fulgorem, luminibuſque frui.

(*d*) Pruden. hym. 11.

Et inferius de frequentia illuc accedentium tunc ad corpus ſancti Hippolyti ibi poſitum, de quo agit, hæc addit:

Mane ſalutatum concurritur: omnis adorat
Pubes: eunt, redeunt, Solis ad uſque obitum.

Ceſſarunt autem Fidelium ſtudia in cœmeteriis adeundis, poſtquam ea quæ ibi ſita erant corpora ſanctorum martyrum intra Urbem ſunt delata, & in diverſis Eccleſiis honorificentius collocata.

XII. Quando cœpti fideles in Eccleſiis ſepeliri.

Sed & accidit, ut ſicut majorum conſuetudine, etſi non iiſdem ſepulcris, in eiſdem tamen cœmeteriis ſepeliebantur aliorum quoque corpora Chriſtianorum: ſic translatis jam ſub Chriſtianis Imperatoribus ſanctorum martyrum reliquiis in Eccleſias intra civitates poſitas, in eiſdem etiam aliorum Fidelium corpora cœpta ſint ſepeliri; quod eos doceret pietas, meritis ſanctorum martyrum adjuvari animas defunctorum. Nam & ſanctus Maximus ait (*e*): *Ideo hoc a majoribus proviſum eſt, ut ſanctorum oſſibus noſtra corpora ſociemus; ut dum illos tartarus metuit, nos pœna non tangat; dum illis Chriſtus illuminat, nobis tenebrarum caligo diffugiat. Cum ſanctis ergo martyribus quieſcentes, evadimus inferni tenebras eorum propriis meritis, attamen conſocii ſanctitate.* Hæc Maximus. Eodem quoque conſilio ſanctus Ambroſius prope ſanctos Martyres voluit ſepeliri. Sed hæc pluribus Auguſtinus (*f*); nos vero alia occaſione inferius de his fuſius quarto Annalium tomo dicturi ſumus, quæ

(*e*) Max. ſerm. in natal. SS. Oct. Advent. & Solut.
(*f*) Aug. de Cura agend. pro mort.

Christi 226.	Callisti Pap. 6.	Alexandri Imp. 3.

quæ hic attigimus obiter. Sed quod ad res post Callisti obitum gestas pertinet; in eodem libro de Romanis Pontificibus habetur, vacasse sedem post obitum Callisti diebus sex; sicque vigesima prima die Octobris substituitur et Urbanus Romanus, natus patre Pontiano. *Urbanus Papa.*

JESU CHRISTI ANNUS 227.	URBANI PAP. ANNUS 1.	ALEXANDRI IMP. ANNUS 4.

I. *Restituitur ab Alex. Imp. Status optimus Reip.*

CHristi annus ducentesimus vigesimus-septimus in Fastis notatur Consulibus Dextero atque Ruso: quo Alexander auspicatus annum quartum Imperii, compluribus legibus promulgatis restituere conatus est optimum Reipublicæ statum, Elagabali moribus & institutis penitus depravatum atque corruptum. Et inter alia, illa quorum Lampridius (a) meminit, dicens: *Lenonum vectigal & meretricum & exolatorum in sacrum ærarium inferre vetuit, sed sumptibus publicis ad instaurationem Theatri, Circi, Amphitheatri, & Ærarii deputatis. Habuit in animo ut exoletos vetaret, quod postea Philippus fecit; sed veritus est, ne prohibens publicum dedecus, in privatas cupiditates converteret, cum homines illicita magis postulent, probibitaque furore prosequantur.* Hæc Ipse. Sed Principum Christianorum scopis everrenda Urbs & Orbis pariter erat tot tantisque sordibus obscœnissimis; perfecit enim Constantinus, quod Philippus jam cœperat. Est de iis S. Hieronymi (b) sententia alias superius recitata, dicentis: *Inter scorta quoque in fornicibus spectaculorum pueri steterunt publicæ libidini expositi; donec sub Constantino Imperatore Christi Evangelio coruscante, & infidelitas universarum Gentium & turpitudo deleta est.* Sed de his alias.

(a) *Lamprid. in Alexand.*

(b) *Hier. in Isa. cap. 2.*

II. *Quæ deneatur vitio Alexandro.*

At cum multa alia ab Alexandro laude digna statuta fuerint, illud certe reprehensione non caruit, quod non tantum mathematicos & genethliacos, quos complures antea Imperatores (ut auctor est Tacitus c) ex Urbe pepulerant, Romæ agere passus est, sed & eos jussit (quod testa-

(c) *Tacit. lib. 17.*

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 1718.

SÆC. III. Anno Urbis 978. Olymp. 251. an. 1. A.C. 225.

☉ 10. B. ☽ 17. P. 10. April. Indict. 3.

JESU CHRISTI 225. *secund. Baronium* 227.

URBANI PAPÆ 4.

ALEXANDRI IMP. 4.

I. *Consules.*

[1] AD num. I. Coss. *Fuscus II. & Dexter.* Priorem cum nota numerali efferendum esse, ostendit Card. Norisius in Epist. Consulari, tam ex duabus Inscriptionibus Gruterianis, quam ex variis rescriptis Codicis Justinianei. Referunt quidem Onuphrius, ac Gruterus Inscriptionem dicatam, *Dextro, M. Mæcio Ruso Coss.* Sed hic Consul tantum suffectus fuit incerta anni parte, ut ibidem Card. Norisius habet. In Fastis Theonis *Fuscus* cum numerali nota etiam profertur.

II. *Quinquennalia Imperii Cæsarei Alexandri.*

Alexander Imperii Cæsarei Quinquennalia dedit, ut ex ejus Decennalibus colligitur.

NOTÆ

[1] COss. *Fuscus II. & Dexter.* Gruterianæ inscriptiones pag. IX. 2. & CXXI.

FUSCO. II. ET. DEXTRO. COS.

Sponius in Miscellan. pag. 304.

L. TURPILIO. DEXTRO
ET PRISCO. COS.

Forte pro FUSCO.

Suffecti consules ponantur in anni parte, sed an hoc anno incertum, *Turpilius Dexter, & M. Mæcius Rufus.* De quibus Gudiana inscriptio.

DEDIC. XVI. KAL. MART.
L. TURPILIO. DEXTRO. M. MAECIO
RUPO. COS.

Jamdudum extabat Romæ in ædibus Cæsarinis. Alia item ex collectione Ligoriana apud Eminentissimum Card. Corradinum, Vet. Latii tom. I. pag. 383. HERCULI SAXANO &c.

DEDICAVIT. K. DECEMB.
L. TURPILIO. DEXTRO.
M. MAECIO. RUFO. COSS.

Vide Relandum in Fastis hujus anni.

Fasti Idatiani: *Fusciano & Dexteo.* Vindebonenses, Prosperi Chronicon, & Bucherii laterculus: *Fusco & Dextro.*

testatur (*a*) Lampridius) publice profiteri atque docere. Hinc illud Origenes (*b*): *Sunt autem Chaldæorum apotheca, doctrina nativitatum*. Qui enim colebat inter cæteros (ut dictum est) Apollonium Tyanæum, his artibus addictum fuisse, facile possumus intelligere. Sed & de eo item Lampridius: *Aruspicinæ quoque peritissimus fuit*, ὀρνεοσκόπος *magnus, ut & Vascones & Hispanorum & Pannoniorum augures vicerit*. Sed de rebus atque institutis Alexandri hactenus: qui vero plura cupit, Ethnicos historicos consulat.

(*a*) *Lamprid. in Alexand.* (*b*) *Orig. in Jerem. hom.* 7.

JESU CHRISTI ANNUS 228. | URBANI PAP. ANNUS 2. | ALEXANDRI IMP. ANNUS 5.

I. ANno sequenti, ducentesimo vigesimo-octavo, Alexandro Augusto secundum & Marcello Coss. ipsis Kalendis Januariis, eum adhuc quartus Imperii Alexandri annus duraret (nam mense Martio quintus cæptus est annus) S. Martina virgo Romæ passa est. Extant (*c*) ejus Acta apud nos, citata a nobis in Notationibus, quæ eam anno quarto Alexandri passam esse continent. Insuper passos esse tradunt decimoseptimo Kalendas Novembris decem & septem milites, carnificinæ sanctorum ministros, Martinæ opera ad Christum conversos. Quod autem huic datum est crimini, ejus precibus templum Apollinis corruisse: jam terræmotus, & alias, quæ accidissent clades, a Gentilibus adscribi solitas Christianis, fusius dictum est superius. Constat his namque temporibus in Oriente quoque aliquot civitates terræmotu collapsas, quas Alexander (*d*) collata pecunia restituendas

S. Martinæ martyrium.

(*c*) *Apud Sur. tom.* 1. (*d*) *Lamprid. in Alexand.*

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 979. Olymp. 251. an. 2. A. C. 226.

ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5719.

☉ 21. A. ☽ 18. P. 2. April. Indict. 4.

JESU CHRISTI 226. *secund. Baronium* 228.

URBANI PAPÆ 5.

ALEXANDRI IMP. 5.

I. Consules. II.

[1] AD num. I. Coss. *Alexander Aug.* II. & *C. Quintilius Marcellus*. Alexandri Consulatus juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam, ob nempe Imperii ejus Augustei Quinquennalia, quorum indicium Thermæ Alexandrinæ hoc anno ædificatæ, ut ostendit Alexandri Nummus, a Vaillantio V. C. tom. 2. fol. 134. recitatus, in cujus postica legitur: P. M. TR. P. V. COS. II. P. P. Cernuntur Thermæ Alexandrinæ.

Quinquennalia Imperii Augustei Alexandri.

III. *Sancta Martina* virgo Romana, patre Consulari nata, anno quarto Imperii Alexandri Severi, cum Deos Gentilium colere recusasset, post varia supplicia in amphiteatro damnata fuit ad bestias, a quibus cum non læderetur, in ardentem rogum injecta, tandemque capite plexa fuit, ut legitur in ejus Vita a Bollando ad diem primum Ja-

Martyrium S. Martinæ Virginis.

NOTÆ [1] COss. *Alexander Aug.* II. & C. *Quintilius Marcellus*. Eelandus ita scribit: C. *Marcellus Quintilianus* II. Nummus *Alexandri Severi* in Museo Theupolo, pag. 598. cum TR. P. V. COS. II. Gruterus pag. LXXXIV. 5.

I M P. S E. A V. . . . . . .
E X. I T. E T. . . . .
M A E C E L L O. C O S.

Fabrettus pag. 279. n. 170.

A L E X A N D E O. A U G. II. E T. M A E C E L L O. II.
C O S. D E D I C A T U M.
I N . . . P E E E O R I N O. E T. A U E E L I A N O
C O S. D I E S.

Item n. 171.

E X. A L E X A N D R I. A U O. II. E T. M A R C E L L I. II.
C O S. I N. P E R E G E I N I. E T. A E M I L I A N I.
C O S. D I E S.

Gudiana inscriptio.

IIII. I D. M A R T. I M P. C A E S. M. A U E E L I O.
A L E X A N D R O. S E V E R O. P I O. A U O. II.
E T. C. M A R C E L L O. Q U I N T I L I A N O. C O S.

Vulgares Fasti: *Alexandro* II. & *Marcello*.

das curavit. Cætera autem de S. Martiæ passione, ejus Acta declarant, in multis tamen emendanda.

II. Passus quoque reperitur temporibus Alexandri Julius miles in Mysia sub Maximo Præside, de quo hæc antiquæ tabulæ Ecclesiasticæ (a) in anniversaria die natalis ejus: *Dorostori in Mysia passio beati Julii, qui tempore Alexandri Imperatoris, cum esset veteranus & emerita militia, comprehensus ab officialibus, Maximo Præsidi offertur; quo præsente, cum idola execraretur, & Christi nomen sanctissime confiteretur, capitali sententia punitus est.* Hæc ibi. Martyrium subiit tunc quoque ibidem Hesychius, cujus dies natalis descriptus legitur decimaquinta Junii in hæc verba: *Dorostori in Mysia sancti Hesychii, qui cum beato Julio comprehensus, sub Maximo Præside coronatus est.* Cur autem prehenderetur, ejusmodi intercessit, quæ sic alibi (b) exprimitur causa: *Cum autem Julius ad passionem duceretur, Hesychius quidam miles Christianus, ei amicissimus, dum se ejus orationibus commendasset, eumque osculatus fuisset, a militibus tentus & ipse post dies viginti passus est.* Quod spectat ad Maximum Præsidem, sub quo hi duo martyres passi sunt; fortasse hic ille Maximus Papienus, qui in illis regionibus adversus Sarmatas pugnavit feliciter, ac postea factus est Imperator, qui & Consulatum gessit anno sequenti. At de reliquis martyribus sub Alexandro, nimirum de iis qui Romæ passi sunt, opportuniori loco inferius agemus. Nam aliis in locis haud facile est reperire martyres sub Alexandro: at manifeste ex his appareat, non fuisse aliquo edicto persecutionem indictam, sed per eos quibus administratio Urbis credita erat, in Christianos odio inflammatos, exagitatos eos fuisse qui in Urbe erant vel prope. Quinam vero fuerint illi judices, dictum est superius.

Qui

(a) Martyrolog. Rom. 27. Maij.

Julius et Hesychius Martyres.

(b) Catal. Sanct. lib. 5. cap. 56. & 119.

PAGIUS

Januarii recitata. Ea quidem Vita, ut eam legentibus patet, serius scripta, sed inventio Reliquiarum ejus, quæ anno MDCXXXIV. Romæ contigit, variaque quæ de hac sancta Martyre loquuntur Martyrologia, ei fidem adstruunt. Ejus corpus die XXV. mensis Octobris repertum fuit in crypta, sive, ut vocant, Confessione Ecclesiæ ei olim dicatæ, cum Sanctorum Concordii, Epiphanii & Sociorum corporibus, quorum omnium nomina inscripta erant in tabula marmorea. Eo venit Urbanus VIII. qui tunc Ecclesiæ Romanæ præerat, die XXVIII. mensis Novembris illius anni, cum aliquot Cardinalibus, multisque utriusque ordinis Proceribus. Colitur hodie sancta Martina Officio Ecclesiastico in Breviario Romano die XXX. mensis Januarii.

IV. Translatum hoc anno Parthorum Regnum ad Persas; *Artaxerxes* enim Persa Parthos tribus præliis superavit, & *Artabanum* eorum Regem interfecit, ut docet Dio lib. 80. Agathias lib. 4. cap. 11. rei gestæ tempus his verbis designat: *Artaxerxes annis octo & triginta ad quingentos post magni Alexandri Macedonis Principatum, quaternis post alterius Alexandri Mammæi Persarum suscepit Imperium*; ideoque currenti Christi anno, quo quartus Alexandri mense Martio absolutus est, & Kalendis Octobris annus Alexandreus, seu Seleucidarum quingentesimus tricesimusoctavus auspicatur. Quare Agathias menses anni quinti Alexandri jam inchoati negligit, & *Artaxerxem* post mensem Septembrem regnare cœpisse indicat. Ejus tamen verba Scaligerum lib. 5. de Emendat. Temp. irretitum tenuere: ait enim duos in iis insignes esse errores; cum tamen ipsemet erret, dum existimat annos Seleucidarum Alexandreos ab initio Monarchiæ Alexandri M. deduci: deinde quod annos DXXXVIII. fluxisse putat ab initio Seleucidarum, ad quartum Alexandri Mammæi annum. Non enim animadverterat Scaliger, annos Seleucidarum plerumque etiam vocari annos a morte Alexandri, & Agathiam annum Alexandri quartum integrum numerare, mensesque quinti in summam non conferre. Hæc epocha, quod res Romanæ & Ecclesiasticæ Persicis in posterum non raro illigentur, valde observanda. Ex ea manifestum fit, errasse Eusebium in Chronico, qui primo Alexandri Imperatoris anno Persas ab hoc Imperatore victos tradit; cum tamen ante præsentem annum Persarum Regnum institutum non fuerit.

Persarum regni institutio.

JESU CHRISTI ANNUS 229. | URBANI PAP. ANNUS 3. | ALEXANDRI IMP. ANNUS 6.

I. QUi sequitur Christi annus ducentesimus undetrigesimus, adscribitur Fastis Consulatu Balbini & Maximi, annum agente sextum in Imperio Alexandro: quo Eusebius in Chronico hos recenset scriptores Ecclesiasticos, dicens: *Geminus presbyter Antiochenus, & Hippolytus & Beryllus Episcopus Bostrenus Arabiæ, clari scriptores habentur.* Ut autem de singulis agamus, primum de Gemino hæc sanctus Hieronymus (*a*): *Geminus Antiochenæ Ecclesiæ presbyter pauca ingenii sui monumenta composuit, florens sub Alexandro Principe, & Episcopo urbis suæ Zebeno, eo maxime tempore, quo Heraclas Alexandrinæ Ecclesiæ Pontifex ordinatus est:* quæ autem ab eo scripta sunt, obscura remanserunt. Continebat horum omnium lucubrationes editas Hierosolymitana Bibliotheca ab Alexandro collecta, de qua hæc Eusebius (*b*): *Per idem tempus complures Ecclesiastici viri eloquentiæ laude præstantes floruerunt; quorum epistolas, quas alter alteri scripserunt, adhuc reservatas reperire licet; quæ etiam ad nostram usque ætatem in Ælia, id est, Hierosolymorum Bibliotheca, quæ est ab Alexandro tunc illic Ecclesiam administrante exædificata, custoditæ fuerunt. Ex qua Bibliotheca ipsi, ad opus quod habemus præ manibus, multa collegimus. In quorum disertorum virorum numero est Beryllus Episcopus Bostræ in Arabia, qui varios libellos ex optimis scriptoribus tamquam flosculos excerptos una cum epistolis & aliis operibus post se reliquit.*

Scriptores ecclesiastici hujus temporis.

(*a*) Hieronym. de Script. Eccles. in Gemino.

(*b*) Euseb. lib. 6. cap. 2.

Quo modo autem hic in hæresim lapsus per Origenem revocatus sit, & de Synodo in Arabia contra eum collecta, hæc idem tradit Eusebius (*c*): *Beryllus Bostrorum Arabiæ Episcopus, qui paulo ante demonstratus est, quo Ecclesiasticæ veritatis regulam perverteret, peregrinam quamdam & alienam a fide doctrinam in Ecclesiam introducere tentavit; ausus quidem temere asserere, Salvatorem & Dominum nostrum Jesum Christum propria substantiæ circumscriptione non ante fuisse, quam in humanam carnem migraret; neque propriam habuisse ex se divinitatem, sed solam Patris in eo extitisse. Qua de re cum multi Episcopi in disceptationem cum eo venissent, deque ejus errore graviter disseruissent; inter cæteros Origenes, a quibusdam rogatus, primum cum eo in familiarem sermonem & colloquium descendit, quasi periculum facturus quid animi haberet, quidve sententiæ. Ubi vero eum suam perversam opinionem constanter affirmare intellexit, utpote haud recte de Christo* II.

(*c*) Euseb. lib. 6. cap. 26.

De Beryllo lapso in Hæresim.

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 980. Olymp. 251. an. 3. A. C. 227.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5720.

☉ 12. O. ☽ 19. P. 12. April. Indict. 5.

JESU CHRISTI 227. *secund. Baronium* 229.

URBANI PAPÆ 6.

ALEXANDRI IMP. 6.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *M. Nummius Albinus, & Maximus*, ut ostendit Card. Norisius in Epist. Consulari, non vero Balbinus & Maximus, ut Onuphrius & Baronius habent. Balbinus enim cum Caracalla IV. Consul II. fuit, constatque ex Capitolino cap. 7. de Vita ejusdem, Balbinum fuisse *iterum* Consulem, non vero *tertium*. Porro priorem hujus anni Consulem *Albinum* dictum fuisse, ex duabus Inscriptionibus, variisque Codicis Justinianei rescriptis ostendit ibidem Norisius.

Artaxerxes Persarum Rex *irruit in Armeniam, ex qua pulsus ab incolis, Medisque nonnullis, & filiis Artabani, in fugam se conjecit, ut quidam putant. Nam alii se recessisse aiunt, ut majores copias compararet. Hic igitur nobis formidolosus fuit,* II.

Persici belli initium.

NOTÆ [1] C*Oss. M. Nummius Albinus, & Maximus.* Relandus scribit: *L. Albinus, & Maximus Æmilius Æmilianus.* Reinesius Inscript. pag. 524. ex quo Norisius in epistola consulari. ALBINO. ET MAXIMO. COS. XVII. KAL. SEPT.

Item pag. 465.

N. NUMMIO. ALBINO.
CONSULI. ORDINARIO. ITERUM.

Habetur & idem lapis apud Fabrettum pag. 100. num. 228. Nonnulli autem hunc lapidem ad A. D. 263. referendum putant.

Gudiana collectio.

PRO SALUTE. D. N. IMP. CAES. SEVERI
ALEXANDRI. PII. AUG. D. N. M.
Q. E. DEDICAVIT. ID. APR.
L. ALBINO. ET. MAXIMO. AEMILIO
AEMILIANO. COS.

Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Prosperi Chronicon: *Albino & Maximo.* In Prospero quoque: *Anniano & Maximo.*

sto sentientem, confutavit; atque eum firmis rationibus persuadendo, tum certa demonstratione convincendo, eum ad vera de ea controversia sentiendum rrduxit; atque adeo ad pristinam ac sanam de Christo & ejus divinitate opinionem, quam olim tenuisset, denuo restituit. Quædam monumenta a Beryllo scriptis prodita, cum decretis Synodi ejus causa convocatæ, ad nostram ætatem reservata sunt, quæ non modo Origenis disquisitiones cum eo habitas, & disputationes coram Ecclesia, quam regebat, celebratas, verum etiam quæque res id temporis gestas complectuntur. Hæc Eusebius. Quonam modo vero Ecclesia, quæ in Arabia erat, novis hæreticis emergentibus, iterum turbata sit, & de altero conventu ibidem celebrato, cui etiam interfuit idem Origenes, suo loco dicemus.

III. Quod autem pertinet ad Hippolytum Episcopum ab Eusebio post Beryllum in historia (*a*) recensitum, paulo inferius (*b*) numerat ipsius commentarios post canonem temporis, de quo superius anno primo Alexaodri actum est; atque: *Cætera ejus scripta, quæ ad nos venerunt, hæc sunt: In sex dies commentarii: In ea quæ sex dies sequuntur: Contra Marcionem liber; In Canticum canticorum explanatio: In partes aliquot Ezechielis expositio: De Paschate liber: Contra omnes hæreses liber. Extant præterea nonnulla alia ejus monumenta, quæ apud alios conservata inveneas.* Hæc Eusebius. Addit his S. Hieronymus, commentarios in Isaiam, in Danielem, in Zachariam, in Psalmos, in Ecclesiasten, de Saul & Pythonissa, de Antichristo, de Resurrectione, & προσομιλίαν de laude Domini Salvatoris: in qua, præsente Orlgene, se loqui in ecclesia significat. Hæc de Hippolyti lucubrationibus ipse, qui & hæc subdit (*c*): *In hujus æmulationem Ambrosius, quem de Marcionis hæresi ad veram doctrinam conversum diximus, cohortatus est Origenem in Scripturas commentarios scribere, præbens ei septem & eo amplius notarios, eorumque expensas, & his librariorum parem numerum; quodque his majus est, incredibili studio ab eo quotidie opus exigens. Unde in quadam epistola* Ἐργοδιώκτην *eum Origenes vocat, id est operis impulsorem.* Hucusque Hieronymus de scriptis ejus: quæ ab Eusebio Origenis illius æmuli studiosissimo dolose existimo prætermissa, cum de viro ejus temporis omnium clarissimo jejune admodum agat; adeo ut etiam cujus ille Ecclesiæ Episcopus fuerit, obscurum reliquerit, in Origenis tantum laudes effusus. Quid vero de ejus Episcopatu litteris a majoribus commendatum reperiatur, hic intexere operæpretium existimamus.

(*a*) Euseb. lib. 6. cap. 14.
(*b*) Idem, eod. lib. cap. 16.
De Hippolyto et ejus scriptis.
(*c*) Hieron. de Script. Eccl. in Hippol.

IV. Quod in primis pertinet ad Ecclesiam cui Episcopus præfuit; Gelasius Papa, rerum antiquarum inspector accuratissimus, in commentario, quem edidit de Duabus in Christo naturis adversus Eutychen, cum eum citat, Metropolitanum Arabiæ nominat; eo enim titulo putamus inscriptum fuisse nomen ipsius in eo, quod citat, volumine. Discipulum porro fuisse Clementis Alexandrini, ejusque persuasione Romam se contulisse, alibi legimus. Nonnum vero fuisse cognominatum, Petrus Damiani scribens ad Nicolaum Romanum Pontificem tradit; additque ab eo, cum ageret in Oriente, plusquam triginta millia Ethnicorum ad Christi fidem fuisse perducta. Sed quod eidem tribuit Pelagiæ famosissimæ meretricis conversionem, conflasse eum cum alio Nonno, qui vixit temporibus Theodosii Junioris, cujus illud memorabile factum fuit, certissimum est. Ipsum autem Romam advenientem, digne (ut par erat) acceptum a Romano Pontifice Callisto (nam ante ipsum nulla extat de eo memoria) & ab eo Portuensis Ecclesiæ Episcopatu donatum apparet; eo nimirum consilio, ne tantum Episcopum, sede alia obligatum, in Arabiam redeundi cura prioris commissi sibi gregis impelleret: quem ut lateri semper inhærentem haberet, & in ambiguis consultorem, creavit Episcopum Portuensem, sedem illi tribuens modicæ quidem curæ, sed amplissimæ dignitatis, cujus Episcopus assistere soleret Romano Pontifici.

De sede Hippolyti, primo in Arabia, deinde in portu Romano.

V. Certe quidem magnæ existimationis fuisse virum, statua illa, qua ejus memoria illustrata tunc fuit, locuples testis est, de qua superius actum. Ceterum absque aliqua ambiguitate eum fuisse Episcopum Portuensem, cum tabulæ Ecclesiasticæ, tum ejus ac sociorum martyrii Acta significant; eodemque titulo Nicephorus (*d*) eumdem nominat, & alii pene innumeri recentiores. Passum autem non sub Claudio (ut depravati codices habent) sed sub Alexandro, eædem Ecclesiasticæ tabulæ restitutæ declarant (*e*): quod ex eo etiam evidentius redditur, quod Ulpiano Urbis Præfecto martyrio est vita functus (ut habet

(*d*) Niceph. l. 5. c. 15.
Quo tempore passus Hippolytus Portuens.
(*e*) Martyrol. Rom. die 22. August.

PAGIUS *fuit, quod maximis copiis, non modo Mesopotamiam invaderet, sed etiam Syriam: minareturque se recuperaturum omnia, quæ Persæ olim tenuissent usque ad mare Græcum, quæque ad se propter Majores suos pertinerent*, inquit Dio lib. 80. qui cum Historiam suam usque ad annum Christi CCXXIX. exclusive perducat, liquet, *Artaxerxem* hoc, vel sequenti anno Romanos bello lacessivisse; certe ante annum Christi CCXXIX. alioquin de hujus belli initio Dio neutiquam loqui potuisset. Male itaque illud ad finem Imperii Alexandri vulgaris opinio differt. Liquet secundo, Dionem de rebus in eo gestis parum edoctum fuisse; cum in ea narratione solo rumore & fama innitatur.

habet codex scriptus) licet alicubi Ulpius pro Ulpiano legatur. Socii ejus ad Ostia Tiberina passi sant, Quiriacus collega Episcopus Ostiensis, Maximus presbyter, Archelaas diaconus, & alii, qai (at saperius dictum est) sub Ulpiano Præfecto martyrium subiisse legantur eorum (a) die natali, qui mox post Hippolytam, nempe sequeati die, in Ecclesia peragi coasuevit, & postridie sanctæ Aureæ virgiuis, qaæ tamen ante Hippolytum passa est, cujus ipse corpus a mari projectum in littus sepultata donavit.

(a) Martyrol. Rom. die 23. August.

VI. Martyrium Hippolyti.

Porro cum ejus, tum etiam Hippolyti & sociorum plurium, eadem Acta, quæ S. Aureæ dicuntur, martyria continent; quorum omnium nomina, more majorum, in Martyrologium relata sant, ac in primis Hippolyti, hoc elogio (b): *In Portu Romano S. Hippolyti Episcopi eruditione clarissimi, qui sub Alexandro Imperatore ob præclaram fidei confessionem, manibus pedibusque ligatis, in altam foveam aquis pleuam præcipitatus martyrii palmam accepit; cujus corpus a Christianis apud eumdem locum sepultum fuit.* Videas sanctissimum virum sub eodem persecutore, quo & Callistus Pontifex passus est, & eodem, quo illum interitu martvrium consummasse; aam & ille (ut dictum est) in puteum mersus fuit. Extat & invisitur memoria olim celebris puteus ille, sea profunda sovea aquis plena, in qua sanctus Hippolytus martyrii coronam accepit; modo autem frequentibus piratarum incarsionibus, diruta ejus Ecclesia, apparet ignobilis.

(b) Idem 22. August.

VII. Alii Martyres passi sub Alex.

De ejus vero sociis hæc paulo inferius eadem die: *Item in Portu Romano sanctorum martyrum Martialis, Saturnini, Epicteti, Maprilis, & Felicis, cum sociis eorum*: postridie item: *Ad Ostia Tiberina sanctorum martyrum Quiriaci Episcopi, Maximi presbyteri, Archelai diaconi, & sociorum, qui sub Ulpiano Præfecto tempore Alexandri passi sunt*: ac denique sequenti die: *Apud Ostia Tiberina sanctæ Aureæ virginis & martyris, quæ saxo ad collum ligato, in mare demersa est; cujus corpus ad littus ejectum beatus Nonnus sepelivit.* Porro Nonnus erat illi cognomentum, quod idem est quod Monachus (c). Hæc autem omnia locupletias scripta leguntur in dictis saactæ Aureæ martyrii Actis, quæ mendis plena in multis essent restituenda.

(c) Not. in Rom. Martyrol. die 5. August. m.

VIII. Res Hippolyti ex diversis scriptis.

Legimus & alia eisdem consentientia Hippolyti martyris Acta ex auper citatis (ut videri potest) summatim collecta; quoram est exordium: *Beatus Hippolytus, qui & Nonnus*, &c. in quibus ejas in Urbem adventus ea asseritur causa, ut limina Apostolorum inviseret, & sanctorum cœmeteria curiose perquireret. Ad Ostia Tiberina convocatam fuisse Hippolytum, eadem Acta tradunt: aderat enim Præses eodem loco proximo (nam medius tantum Tiberis amnis interiait) illicque sententiam mortis accepit. Unde & Prudentias (d) de eo agens:

(d) Pruden. Peristeph. in Hippolyt. hym. 1.

Sistitur insano Rectori, Christicolas tunc
Ostia vexanti per Tiberina viros.
Illo namque die Roma secesserat, ipsos
Peste suburbanos ut quateret populos.

IX. Tres Hippolyti Martyres.

Sed quæ subdit, immanem ac sævam nimis persecutionem Romæ grassatam demonstrant; nisi quis putet ea adscribenda potius temporibus Decii & Valeriani, quibus alii duo, quos recenset in auum, Hippolyti passi sunt; habet enim hos versas:

Non contentus humum celsæ intra mœnia Romæ
Tingere justorum cædibus assiduis,
Janiculum cum jam madidum, Fora, Rostra, Suburram
Cerneret eluvie sanguinis affluere:
Protulerat rabiem Tyrrheni ad littoris oram,
Quæque loca æquoreus proxima Portus habet.

Hæc Prudentius; qui tamen errore lapsua tres in anum confundit Hippolvtos, militem nempe passum sub Valeriano, Episcopum sub Alexandro, & presbyterum Antiochenum, olim Novatianum, martyrem sab Decio Imperatore: qaod plenius ac evidentius in nostris Notationibus (e) demonstravimus. Porro Hippolytum martyrii titulo citari consuevisse ab ipso S. Hieronymo (f) & aliis, certum est.

(e) Die 30. Jan. f.
(f) Hier. in Matt. Præf.

X. Alia Hippolyti scripta.

Sed qaod pertinet ad alia ejus scripta, citatur a Theodoreto (g) Hippolyti martyris epistola ad Reginam qaamdam (existimo fuisse Mammæam Alexandri matrem) itemque oratio de daobus latronibas; necnon in illa verba (h), *Dominus pascit me*; sermo item in Helcanam & Aanam; alius in principium Isaiæ; liber de Distributione talentorum; oratio in magnum Canticum; ejusdem interpretatio secundi Psalmi; & oratio in Psalmum vicesimumtertium. Citatur quoqae a Gelasio (i) Papa ejusdem auctoris commentarius, cujus inscriptio erat, Memoria hæresum. Auctor est S. Epiphanius (k), eumdem quoque scripsisse adversus Valentinianos. At maximo quidem totius Catholicæ Ecclesiæ detrimento atque jactura tot tantaque Orthodoxi scriptoris monumenta exciderunt, vixque unus ille de Antichristo, seu de Judicio libellus superfait. At de Hippolyto hactenas; in quo utraque conveniunt, ut Orientalis & Occidentalis Ecclesiæ ingens decus merito dici possit.

(g) Theodor. dial. l. 3.
(h) Idem, eod. dial. l. 1.
(i) Gelas. Pap. lib. de duab. nat.
(k) Epiphan. hæres. 31.

JESU CHRISTI ANNUS 230.	URBANI PAP. ANNUS 4.	ALEXANDRI IMP. ANNUS 7.

I. Zebinus Episcopus Antiochenus.

CHristi Redemptoris nostri anno ducentesimo trigesimo, Modesto & Probo Coss. septimo anno Alexandri Imperatoris, Philetus Episcopus Antiochenus, cum sedisset annos duodecim, ex hac vita sublatus, successorque est ei subrogatus Zebennus, alias Zebinus. Hæc Eusebius in Chronico; idemque in historia (a) de eodem agens, hoc tempore Origenem presbyterio initiatum, esse profectum in Græciam, affirmat, dicens: *Antiochenæ Ecclesiæ post Philetum ministerium capessit Zebinus. Quibus temporibus Origenes necessitate cujusdam negotii Ecclesiastici obeundi flagitante, in Græciam per Palæstinam iter fecit, & Cæsareæ per manuum impositionem Episcoporum, qui in illis partibus rexerunt Ecclesiam, munus suscepit presbyterii.* Porro successitum esse negotium ea de causa Origeni atque Episcopis ordinatoribus a Demetrio Episcopo Alexandrino, satis exploratum habetur; tunc enim Demetrius iis, qui Origenem ordinaverant, de perperam facta ab ipsis ordinatione querelam ingerens, quod de abscissione ejus fortasse paucis innotuisset, palam facere necesse putavit; quod quidem Eusebius narrat his verbis (b):

(a) Euseb. lib.6. cap. 17.

(b) Euseb. lib.6. cap. 7.

II. Demetrius quid in ordinatores Origenis.

Non longo temporis spatio post idem cum Demetrius Origenem, prospere & feliciter rem gerentem, & magno splendore famaque celebritate prædicatum apud omnes animadverteret; ardore quodam æmulationis (ut est captus hominum) incensus, apud Episcopos totius Orbis eum, tamquam absurdissimi facinoris reum, per litteras notare tentabat. Et quoniam Theoctistus Cæsareæ Episcopus, & Alexander Hierosolymorum, spectati in primis & præstantes præ cæteris Palæstinæ Episcopis, amplissi-

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5721.

SÆC. III. Anno Urbis 981. Olymp. 251. an. 4. A.C. 228.

☉ 13. FE. ☽ 2. P.6. April. Indict. 6.

JESU CHRISTI 228. *secundum Baronium* 230.

URBANI PAPÆ 7.

ALEXANDRI IMP. 7.

I. Consules. [1] AD num. I. *Coss. Ti. Manilius Modestus, & Sergius Calpurnius Probus*, ut ostendit Card. Norisius in Epist. Consulari.

II. Antiochenorum Episcoporum successio. Zebennus Episcopus Antiochenus anno tantum sequenti Pontificatum iniit. Eusebius enim in Chronico secundum editionem Pontacenam ejus initium illigat cum anno Abrahami 2245. qui Kalendis Octobris currentis Christi anni inchoatus. Cum vero Philetus Zebenni decessor anno sequenti adhuc in vivis fuerit, non dubium, quin Eusebius de posteriori anni Abrahamitici parte intelligendus sit. Marianus Scotus in Chronico initium Zebenni cum tertio Alexandri Consulatu anno sequenti gesto conjungit, quod ab Eusebio in Chronico accepit, & editionem Scaligeri per Alexandri tempora corruptam ostendit, quod Scaliger annum primum hujus Imperatoris,

NOTÆ [1] C*Oss. Ti. Manilius Modestus, & Sergius Calpurnius Probus*. Vetus fragmentum apud Norisium in epistola consulari.

TI. MANILIO....
SER. CALPURNIO....

Gruterus pag. CLXIX. 21.

PR. KALEND. OCTOB. MODESTO
ET. PROBO. COSS.

Vetus inscriptio Beneventi in cœnobio fratrum Carmelitarum, ex collectaneis ineditis Illustrissimi Præsulis Francisci Pacca Beneventani.

ATTINI SACRUM
ET MINERVAE. BERECINT
CONCORDIA. COLLIB. JANUARI
CIMBALIOCO SECUNDO OB
CRIBOLIUM FACTUM. M. D. M. I.
TRADENTIBUS SEPTIMIO
PRIMITIVO. AUGURE ET SAC.
SERVILIA VARIA ET TERENTIA
FLAVIANA SACERD. XV. vir.
PRAEEUNTE MONIO SECUNDO
HAEC JUSSU MATRIS DEUM
IN ARA TAUROBOLICA DUO
DENA CUM VITULA CREM.
SUB. DIE. V. IDUS. APRILIS
MODESTO II. ET PROBO. COS.

Si ita legitur in lapide, *geminatus Modesti consulatus* detegitur, hactenus ignoratus, prætterquam in Fastis Florentinis majoribus apud Relandum, in quibus: *Modesto II. & Probo.* Vulgares Fasti: *Modesto, & Probo.*

plissima dignitate & summo honoris gradu Origenem dignum arbitrati, manus illi, ut presbyterio fungeretur, imposuerant: idcirco Demetrius, simulatque Origenes ad tam magnam gloriæ claritatem processerat, atque adeo apud omnes homines ubique gentium non obscurum virtutis & sapientiæ nomen decusque obtinuerat, cum nulla alia criminatio contra Origenem ipsius suppeteret, facti illius, quod ab ineunte ætate consciviffet, calumniam tamquam gravem ignominiæ notam ei objectavit: eosque simul, qui illum presbyterum creavissent, involvere conatus est. Ista quidem gesta sunt paulo post tempora quæ modo prosequimur. Origenes autem jamtum Alexandriæ illud docendi munus in omnes qui adventabant, nulla habita personarum ratione, die nocteque sedulo est executus; & partim divinis sacri eloquii studiis, partim illis qui ea de re ad ipsum dicendi gratia accedebant, attentissime omne otium suum impertiit. Hucusque Eusebius; qui & alias quoque causas simultatis, antequam presbyter factus esset, intercessisse inter Origenem & Demetrium Episcopum Alexandriæ. Sed primum de eodem hæc narrat (a).

(a) Euseb l. 6. c. 13.

III. *Eodem tempore ipsum schola Alexandrina operam navantem miles quidam adiit, & litteras, a Præside Arabiæ tum Demetrio Episcopo, qui ibidem rexit Ecclesiam, tum Præfecto qui tum Ægypto præfuit, attulit, ut cum omni festinatione Origenem ad se ipsum mitterent, qui in sacris litteris ipsum audiret. Quapropter ab illis ad eum missus Origenes proficiscitur in Arabiam; ac negotio, cur se eo contulisset, brevi ad exitum perducto, iterum Alexandriam revertitur.*

Origenis profectio in Arabiam.

Non longo temporis intervallo interjecto, ubi intestinum & civile bellum non exiguum quidem ibi exardescebat, egressus est Alexandria; & cum non satis tuto se in Ægypto commorari posse putaret, iter capit in Palæstinam, & Cæsareæ ludum aperit; ubi, licet nondum presbyterii gradu potitus, ab Episcopis qui ibi erant, non ad disputandum solum, sed ad Scripturas etiam aperiendas, magnopere in communi Ecclesiæ consessu rogatus est. Quod quidem poterit esse perspicuum ex iis quæ Alexander Hierosolymorum Episcopus, & Theoctistus Episcopus Cæsareæ ad Demetrium in Origenis defensione sic fere respondebant: Quod autem in litteris adjunxeris, numquam antea auditum, neque jam usurpatum, ut laici præsentibus Episcopis disputarent, Scripturasque exponerent; in eo mihi nescio quo modo videris perspicue falsa dixisse. Nam ubi idonei & habiles reperiuntur, qui fratribus in verbo Dei adjumento sint, a sanctis Episcopis rogantur, ut populum in verbo instituant. sicut Larandis Evelpis a Neone, Iconii Paulinus a Celso, & apud Synados Theodorus ab Attico, qui omnes beati & pii fratres erant. At verisimile est, quamvis nobis obscurum & minime cognitum sit, illud item in aliis locis fieri. Hæc illi. sed post hæc Eusebius:

IV. De ordinatione Origenis perperam facta.

Hic, quem dico, Origenes adhuc adolescens non modo ab Episcopis, quibuscum familiaritatem contraxerat, sed a peregrinis, qui illum prope ignorabant, isto modo in magno honore habitus fuit. Quin ubi Demetrius & per litteras eum accersiverat, & per diaconos Ecclesiæ, ut maturo

PAGIUS

ratoris, anno uno tardius consignarit. Cum vero Origenes, sedente Zebenno, Presbyter ordinatus fuerit, ejus ordinatio in sequentem annum differenda.

III. *Persici belli initium non bene assignatum.*

Card. Norisius in dissert. de Numismate Diocletiani & Maximiani cap. 6. scripsit, Alexandrum Imperatorem *anno Trib. Pot. VIII. Romæ & in Campania commoratum*, neque *eo anno in Oriente cum Persis* pugnasse. Tribunitia Pot. VIII. anno CCXXIX. mense Martio ab Alexandro suscepta, & ad mensem Martium anni CCXXX. continuata. Quare autumavit Card. eruditissimus, bellum Persicum post diem sextum Martii anni ducentesimi tricesimi inchoatum, aut saltem ante illum diem Alexandrum in Orientem profectum non esse. Ego vero in secunda parte Dissertationis Hypaticæ cap. 9. ostendi, bellum Persicum currenti anno inchoatum, deceptosque passim recentiores Chronologos, qui illud in annum XIII. Alexandri Imp. differunt; ac denique Consulatum tertium ejusdem Imperatoris secundum quintam Consulatuum Cæsareorum regulam susceptum fuisse, ob triumphum nempe Persicum ab Alexandro ductum. Card. Norisius in Epist. Consulari priorem opinionem suam rursus propugnat, atque, existimare Censores quosdam, tertium illum Alexandri Consulatum regulas a me statutas falsas ostendere. Quod mirum mihi neutiquam accidit; cum opiniones, quæ una cum senilis ætatibusque hominum inveterarunt, ex animis facile non evellantur. Ceterum bellum Persicum currenti anno, ac insequenti gestum, & Alexandri in Orientem profectionem anno CCXXIX. consignandam, apud me certum: Consulatus tamen tertius Alexandri ob Decennalia Imperii ejus Cæsarei susceptus, ut infra manifestissime ostendo, ideoque & juxta regulas a me positas, licet tunc eum ad propriam regulam non reduxerim, quod tamen nullo Historiæ detrimento a me factum.

IV. *Herodiani textus emendatus.*

Unus Herodianus lib. 6. cap. 2. hujus expeditionis annum notaverat, sed Librariorum errore numeri corrupti: ἔτεσι μὲν δὴ τρισκαίδεκα οὕτως, ὅσον ἐπ' αὐτῷ, τὴν βασιλείαν ἀμέμπτως διῴκησε, τῷ δὲ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ ἔτει αἰφνιδίως ἐκομίσθη γράμματα τῶν κατὰ Συρίαν καὶ Μεσοποταμίαν ἡγεμόνων, &c. id est, secundum versionem Angeli Politiani: *Igitur cum ad hunc modum tredecim annos (quod quidem ad se attineret) sine querela cujusquam Imperium gubernasset, ecce tibi haud opinato litteræ e Syria Mesopotamiaque redditæ a Ducibus, in quibus scriptum esset, Artaxerxem Persarum Regem excurrere per Mesopotamiam, Syriaque minitari*, &c. Cum tamen sic vertere Politianus debuisset: *Ecce tibi anno decimo quarto haud opinato litteræ e Syria Mesopotamiaque redditæ a Ducibus.*

re Alexandriam rediret, hortatus erat; ille eo reverſus, conſueta ſtudia & exercitationes denuo obire cœpit. Hæc ipſe. Sed de cauſa ejus presbyterii agamus. Ad Demetrii excnſationem, quem tantopere Euſebius carpit, quod ſuſcepti ab Origene presbyterii invidentia affectus, ea de ipſius abſciſſione Epiſcopis Eccleſiarum toto Orbe vulgaverit, hæc adjicimus: Juſtiorem plane indignationis cauſam præceſſiſſe hanc videri potuiſſe, quod illi Alexandrinæ Eccleſiæ hominem in primis, & ſponte abſciſſum ordinare præſumpſiſſent. Nam quod a ſe ipſo illud factum eſſet, & non ab alio invitus id paſſus, lex divina & Eccleſiaſticæ regulæ admodum reſiſtebant, quo minus ſacris ordinibus initiari potuiſſet: qua occaſione neceſſitas tum incubuir, ut Demetrius Origenis abſciſſionem faceret Epiſcopis manifeſtam. Porro qui Origenem defendebant, id non a ſe factum ferro, ſed pharmaco, quo rebellem corporis partem penitus exſiccaret, ajebant affirmaſſe: at diverſas de eo ſententias fuiſſe, Epiphanius (*a*) tradit. Erat autem facinus illud non divina tantum lege, ſed etiam humano jure vetitum; quamobrem (ut alias dictum eſt) Alexandriæ itidem Juſtinus (*b*) martyr accidiſſe refert, ut adoleſcens quidam Chriſtianus, quo careret omni carnis irrationali motu, obtulerit libellum Felici Præfecto Auguſtali, ut medico, id facere detrectanti timore pœnæ, licentiam impertiret.

De ordinatione Origenis perperam facta.

(*a*) *Epiph. hæreſ. 64.*

(*b*) *Juſtin. orat. ad Ant. Pium.*

V. Sic igitur Origenes exſectus, tantum abeſt ut ſacerdotio initiari debuiſſet, ut ne laica quidem communione dignus habendus foret; nam ſanctus Athanaſius (*c*) hæc de Leontio, olim presbytero, poſtea Epiſcopo Antiocheno Arianæ factionis: *Inter eos Leontius ille caſtratus, quem nec ſub laici quidem ſpecie ad communionem admitti oportuit, eo quod ſe ipſum abſcidit, ut libere cum Euſtolio dormiret, re vera quidem muliere, quam ille virginem prædicaret:* de quo Socrates (*d*) habet, ipſum ea de cauſa privatum fuiſſe presbyterio, cum ait: *Is cum presbyter eſſet, dignitate privatus eſt, quia cum muliere Euſtolia nomine degens, & turpem ſuſpicionem celare volens, genitalia ſibimet noſcitur excidiſſe:* quo ille permotus, jam inter Arianos profiteri cœpit. Vides plane ex iis ſacrorum virorum cœlibatum etiam in Orientali Eccleſia; nam ſi licuiſſet illi uxorem ducere, haud eo dementiæ perveniſſet, ut ſe ipſum caſtraret. Vigebant tum antiquæ Eccleſiaſticæ regulæ in hunc modum ſcriptæ (*e*): *Qui ſibi ipſi virilia amputaverit, clericus non efficitor: ſui enim ipſius homicida eſt, & inimicus creaturæ Dei.* Ruſum: *Si quis, cum clericus eſſet, virilia ſibi ipſi amputaverit, deponitor; homicida enim ſui ipſius eſt.* Sed & lege (*f*) Moyſi cautum erat, ne intraret eunuchus in Eccleſiam Dei. Porro error ſemel male præſumptus tranſiit in hæreſim. Prodiit enim poſtea ſecta (*g*), Eunuchorum dicta; qui omnes quos reciperent, ut ſemetipſos caſtrarent, adigerent: quod ſi facere detrectaſſent, ipſi eos alligatos vinculis exſecabant; ad litteram implendum putantes, quod dixiſſet Dominus: *Sunt eunuchi, qui ſe ipſos caſtraverunt propter regnum cœlorum.* Quo nomine dum Euſebius (ut dictum eſt) Origenem excuſat, plane eum ejuſmodi ſectæ auctorem conſtituit, putantibus nimirum

(*c*) *Athan. epiſt. ad ſolit.*

Se caſtrans excommunicatus habetur & irregularis.

(*d*) *Socrat. lib. 2. cap. 51.*

(*e*) *Can. Apoſt. 21. 22.*

(*f*) *Deut. 23.*

(*g*) *Epiph. hæreſ. 58.*

PAGIUS *ribus*. Sed cum duobus aliis in locis Herodianus teſtetur, Alexandrum *annos quatuordecim* (Julianos utique, ac utrimque incompletos) imperaſſe, & poſt bellum Perſicum, Germanicum ſuſcepiſſe, hæc verba, *τῷ δὲ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ ἔτει*, id eſt, *anno decimo quarto*, addititia eſſe Politianus exiſtimavit, ideoque & ea in verſione ſua prætermiſit. Verum non tantum hæc verba, aut addita, aut corrupta; ſed etiam priora, quæ annum decimum tertium denotant. Certum enim, Herodianum Hiſtoricum accuratiſſimum, & qui, ut Photius in ſua Bibliotheca ait, *omnibus Hiſtoriæ virtutibus paucis cedit*, annos tantum quatuordecim, Julianos, utrimque incompletos, ut illum numerare ſolere infra demonſtrabo, Alexandro attribuere; præſertim cum hac de re inter Antiquos omnes conveniat. Quomodo itaque bellum Perſicum anno XIII. aut XIV. Alexandri inchoatum fuiſſe ſcribere potuit, cum infra cap. 6. dicat, Barbaros *triennio aut quadriennio* poſt illud bellum quieviſſe, ac poſtea Alexandrum relicto Oriente in Germanos moviſſe? Quo poſito, non annos XIV. ſed annos XVIII. Alexander imperaſſet. Non dubium igitur, quin locus corruptus ſit, & pro *τρισκαίδεκα*, id eſt, *tredecim*, legendum ſit, *ἑπτὰ*, id eſt, *ſeptem*, alioquin Herodianus ſibimetipſi contradiceret. Hujus loci depravationem cum Viri doctiſſimi non animadvertiſſent, bellum Perſicum in annum XII. aut XIII. Alexandri paſſim diſtulere, contra expreſſa Herodiani, quem tamen ſe ſequi profitentur, verba.

V. Dio lib. 80. ait, ſe Hiſtoriam ſuam uſque ad ſuum ſecundum Conſulatum anno ſequenti geſtum perduxiſſe, fidemque facit, bellum Perſicum jam inchoatum fuiſſe, cum ſcribere deſiit, & in narrandis hujus belli initiis, eadem fere, quæ Herodianus, ſcribit, tam loco laudato, quam in Excerptis a Valeſio publicatis. Certum itaque indubitatumque, Romanos inter & Perſas currenti anno bellum jam exortum, & inter eoſdem aliqua prælia habita; cum ultra præſentem annum Dionis Hiſtoria non procedat. Porro bellum illud, ut ex Herodiano & Zonara liquet, non intermiſſum, & poſtea reſumptum, ſed ſemel cœptum, continuatum fuit. Quamobrem cum Dio teſtetur, Perſas jam hoc vel præcedenti anno in Romanos hoſtiliter incurſiones feciſſe, communis opinio, quæ bellum illud in annum XII. aut XIII. Alexandri differt, nullam veriſimilitudinem præ ſe fert. Profecto Artaxerxes Perſarum Rex, qui jam ab anno CCXXVI. regnabat, bellicoſior erat, quam ut per tot annos a bello Romanis inferendo ſe ſe contineret, præſertim cum ſibi vindicaret omnia, *quæ Perſæ olim tenuiſſent*, ut inquit Dio laudatus, & con-

Bellum Perſicum inchoatum.

rum illis, sic esse Evangelium intelligendum, ut Origenes facto ipso fuerat interpretatus. Sed fortasse ejusdem quoque Origenis exemplo duo (a) illi monachi postea itidem in Ægypto se in eundem modum absciderunt; qui a Theophilo Episcopo Alexandrino fuerunt communione privati, & a nemine Orthodoxorum Antistitum pervagantes Orbem recepti, ejecti ab omnibus, sed ab Epiphanio tandem admoniti fuerunt atque correcti.

(a) Vit. SS. Patrum, dist. 2. c. 172.

VI. At hæc a nobis ad excusationem Demetrii dicta satis. Cæterum nec ob id tamen in eam sententiam descendimus, ut damnemus S. Alexandrum Hierosolymorum Episcopum, qui Origenem presbyterio consecravit; nam (ut testatur S. Hieronymus b) idem Alexander se excusans pro Origene contra Demetrium scripsit, se juxta testimonium ipsius Demetrii illum presbyterum ordinasse. Puto enim Demetrium dedisse Origeni litteras commendatitias ad Alexandrum, ut fieri solet; quarum auctoritate satis visum eidem fuerit Alexandro, Origenem esse probatum. Verum Eusebius, dum agit de Origene, encomiasten se potius quam historicum præbet, in ipsius laudes nimium se effundens: quod tum ex iis, tum aliis pluribus quæ dicentur, perspicue inspicere licet. Sed idem prosequitur Eusebius (c): *Qui vero* (inquit) *fuerint deinceps de illo tumultus & discordiæ concitatæ, quæ de iisdem ita commotis Episcopis, qui Ecclesiis præfuerunt, decreta; denique quæ incommoda, cum in verbi Dei explicatione summa cum laude floreret, pertulerit, quamquam separatum opus ad plenam eorum explicationem postulare videntur, tamen in secundo Apologiæ libro, quam pro ejus defensione edidimus, aliqua ex parte, quatenus tenuitas ingenii nostri patiebatur, de iisdem disseruimus.* Hucusque Eusebius; cujus tamen Apologia pro Origene sex libris distincta non extat; sed ipsa credita est Eusebii pro Origene scripta Apologia, quæ fertur nomine Pamphili martyris, non tamen sex libris comprehensa; quam in Latinum conversam Ruffinus edidit; est ejus exordium: *Nihil mirum, fratres mei, &c.*

(b) Hieron. de Script. Eccl. in Alex.

Quomodo excusandus Alexander.

(c) Euseb. l. 6. c. 12.

VII. Ætas Origenis. Erat hoc anno Origenes natus quadragintatres annos; quippe qui eum orbatus est patre, anno decimo Severi, annum ageret (ut dictum est ex Eusebio) decimumseptimum. Causam autem Origenis profectionis in Græciam licet Eusebius minime explicet; nos eam existimamus inde obortam, quod Sexta editio hoc ipso anno, nempe (ut auctor est Epiphanius d) medio tempore Imperii Alexandri, Nicopoli apud Actium in doliis occultata reperta sit; eumque idcirco ejusmodi instituisse profectionem, ut, qui magna adhibita diligentia quinque jam versiones indefesso studio conquisisset, sextam nactus, quinque illis adjungeret, ac volumine uno omnes per distinctas columnas simul jungens, laboriosissimum opus Hexapla concinnaret & Octopla; de quibus dicturi sumus fusius anno sequenti. At de Sexta editione hoc anno inventa, quo cuncta dilucidiora fiant, Epiphanii verba reddamus, ait ergo: *Post hunc regnavit Alexander filius Mamææ annos tredecim. In medio horum temporum inventa est Sexta editio in Nicopoli ad Orientem sita.* Porro hanc esse Nicopolim apud Actium littus, testatur Eusebius (e); nominat eamdem Athanasius in Synopsi Nicopolim Septentrionalem; ipsum enim Alexandriæ situm Septentrionem versus spectasse Nicopolim, satis evidenter apparet.

Sexta editio inventa.

(d) Epiph. l. de mens.

(e) Euseb. l. 6. c. 12.

Se-

PAGIUS confirmat Herodianus lib. 6. cap. 2. Ipsemet Card. Norisius loco citato refert Alexandri Nummum in aversa parte signatum quadrigis triumphalibus, cum Victoria stantem in curru Imperatorem coronante, & cum epigraphe: P. M. TR. P. VII. COS. II. P. P. S. C. ut plane constet, Alexandrum anno currenti, quo Tribunitiam Potestatem septimam iniit, victoriam alicubi contra hostes consecutum fuisse, unde quadrigæ triumphales S. C. decretæ sunt, inquit Norisius. Sed ubi ea victoria reportata, nisi in Oriente?

VI. Persicum bellum ante alia ab Alexandro susceptum. Lampridius enim in Alexandro cap. 25. ait: *Expeditiones bellicas habuit, de quibus ordine suo differam.* Tum bellum & triumphum Persicum fuse describit, & cap. 58. ait: *Acta sunt res feliciter & in Mauritania Tingitana per Furium Celsum, & in Illyrico per Varium Macrinum affinem ejus, & in Armenia per Junium Palmatum: atque ex omnibus locis ei tabellæ laureatæ sunt delatæ, quibus in Senatu & apud Populum lectis, omnibus nominibus est adornatus.* Quare cum Lampridius bella ab Alexandro gesta ordine edisserat, primumque Persicum fuisse dicat, non videtur dubitandi locus, quin Nummus præcedenti numero recitatus ad aliquam victoriam in Oriente reportatam referendus sit: præsertim cum etiam Dio nullius belli præterquam Persici mentionem faciat, & Herodianus loco nuper citato tradat, Alexandrum usque ad bellum Persicum in pace vixisse. Herodianus lib. 6. cap. 2. & 3. narrat quæ ante Alexandri in Orientem profectionem ibi gesta sunt, atque, Imperatorem Legatos cum literis misisse, qui spem Persarum Regis conatusque inhiberent, & in Italia Provinciisque reliquis delectus haberent, qui tantæ Barbarorum multitudini pares forent. Huc etiam referenda quæ de bello Persico Dio lib. 80. habet.

VIII. Origenes adversus Hæreticos pugnat. Ad num. VII. Profectio Origenis in Græciam, ob sextam Scripturæ editionem hoc tempore inventam, minime contigit, ut existimavit Baronius. Scribunt enim Hieronymus lib. de Script. Ecclesiast. cap. 65. & Rufinus in expositione cap. 23. libri sexti Eusebii, Achajæ Ecclesias plurimis tunc hæresibus fuisse vexatas, quibus expugnandis idoneum præ ceteris visum Origenem; eam illi causam in Græciam proficiscendi fuisse, ut eruditissimo Huetio lib. 1. Origenianorum cap. 2. numero X. observatum.

JESU CHRISTI ANNUS	URBANI PAP. ANNUS	ALEXANDRI IMP. ANNUS
231.	5.	8.

I. SEquenti anno Redemptoris nostri ducentesimo tricesimoprimo, Alexander tertium una cum Dione Consulatum accepit. meminit ipse Dio (*a*) hujus sui ipsius Consulatus.

(*a*) *Dio in Alex.*

Origenes secedit Tyrum ad Hexapla conscribenda.

Hoc autem anno Origenes, Inventa (ut dictum est) superiori anno Sexta editione, se parat ad Hexapla conscribenda; sed immensæ molis opus absolvere ei non licuit, nisi in secessu Tyrio, de quo hæc Epiphanius: *Venit delatus in Cæsaream Stratonis, & conversatus Hierosolymis modico tempore, deinde progressus in Tyrum, ad annos viginti octo (veluti fama refert) & vitam exercuit, & Scripturas interpretatus est; quando etiam Hexapla, & duas Hebraicorum columnas ex adverso inter se conferendas composuit, Hexapla nominant libros, veluti supra a me diffusius dictum est.* Sed hæc de Tyrio secessu ad alia tempora sunt referenda, nempe post annum sequentem: nam constat Eusebio (*b*) auctore, Origenem Alexandriam cum iterum rediisset, non inde recessisse, nisi anno decimo Alexandri Imperatoris.

(*b*) *Euseb. l.6. c.20.*

II. Sed quid post hæc Epiphanius? *Cum vero* (inquit) *invenisset Quintæ & Sextæ editionis libros eo quem diximus modo, & nesciret quinam essent Interpretes eorum, quo tempore inventi erant; unam ex his editionem consequenter ad priores quatuor adjecit, & Quintam appellavit, inscriptione facta per quintam litteram, quinarii numeri significatricem, atque sic nomen ejus declaravit. Eodem modo senarii numeri notam inscribens ei editioni quæ postea inventa est, Sextæ interpretationis nomen indicavit. Sed & artificiose hoc pergit, id quod aliqui ex studiosis ignorant, cum incidunt in Hexapla aut Octopla. Quatuor enim sunt Græca, quando Aquilæ, Symmachi, & Septuaginta duorum, & Theodotionis conjunctæ fuerint: ubi autem quatuor hæ columnæ duabus Hebraicis adjectæ fuerint, Hexapla appellantur. Si vero Quinta & Sexta interpretatio conjunctæ fuerint ad illas, consequenter Octopla vocantur.* Hæc de nominibus Hexaplorum & Octoplorum Epiphanius.

De Hexaplis & Octoplis Origenis.

III. Quo autem ordine eædem editiones locatæ essent in codice, idem Epiphanius (*c*) his verbis declarat: *Quidam igitur, cum in hos libros incidunt, & inveniunt (velut dixi) duos Hebraicos textus primum positos, post hos vero Aquilæ interpretationem locatam, deinde Symmachi, postea Septuagintaduorum, post quam Theodotionis locata est, & consequenter Quinta, & Sexta: putant primos interpretes esse Aquilam & Symmachum ante Septuagintaduos juxta ordinem locationis; quod non est. Sed Origenes sciens Septuagintaduorum exactam esse atque sinceram, ipsam in medio locavit, quo hinc atque hinc positas interpretationes redargueret. Hoc autem solum Origenes utiliter fecit.* Hucusque Epiphanius. Ex quo etiam ratio referatur, cur tam Græci, quam Latini, seriem recensendo interpretum divinæ Scriptu-

(*c*) *Epiph. l. de mensur.*

Ordo in Hexaplis & Octoplis.

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5722.

SÆC. III. Anno Urbis 985. Olymp. 252. an. 2. A. C. 559.

☉ 14. D. ☽ 2. P. 29. Mart. Indict. 7.

JESU CHRISTI 229. *secund. Baronium* 231.

URBANI PAPÆ 8.

ALEXANDRI IMP. 8.

I. *Consules.* II. [s] ANNum. I. ad LXV. Coss. *Alexander Aug. III. & Cassius Dio II.*

Sumius ab Alexandro Consulatus juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam; Cæsarei enim Imperii Decennalia dedit, ut demonstrat Nummus, qui extat apud Erizzum pag. 478. in cujus antica parte legitur: IMP. SEV. ALEXANDER AUG. in postica cernitur Imperator sedens, qui a tergo coronatur a Victoria; a latere miles armatus, tenens in manu scutum, & stans in columna, in qua legitur: VOT. X. id est, *Votis Decennalibus*; circum vero: P. M. TR. P. VIII COS. .... P. P. S. C. Alexandrum die sexta mensis Martii Tribunitiam Potestatem octavam suscepisse certum. Verum cum Decennalia Imperii Cæsarei ante Constantium Chlorum Nummis insculpta non fuerint, quod saltem in meam venerit cognitionem, arbitror, ultimam lineolam Tribunitiæ Potestatis præfati Num-

Imperii Cæsarei Alexandri Decennalia.

NOTÆ [s] COss. *Alexander Aug. III. & Cassius Dio II.* Nummus *Alexandri Severi* in Museo Theupolo pag. 599. cum TR. P. VIII. COS. III. Opus figlinum inter Donianas Inscript. cl. II. n. 125. pag. 99. ex schedis Achillis Statii.

INSUL.
L. SATRI FELIC.
ALEXANDRO AUG. III.
ET. DIONYSIO. COS.

Eadem exstant in figlina apud Gruterum pag. MLXXIX. 11. Dio ipse in vita Alexandri Severi. *Iterum me* (Alexander) *consulem cum ipso designavit.* Fuerat autem Dio consul suffectus. Fasti Idatiani & ceteri alii: *Alexandro III. & Dione.* Suffectus consul hoc anno: *M. Antonius Gordianus II.* Capitolinus in Gordianis, cap. II.

pturæ, tertio loco, & ante Theodotionis versionem, collocent quæ est Symmachi, eamque tertiam, hanc vero quartam nominent; cum habita temporis ratione, Symmachi quarta, tertia vero Theodotionis dicenda esset. Sed hoc factum esse apparet (quod & alias diximus) non habita temporis ratione, sed tantum Origenis locationis.

IV. *Laudatum Origenis Opus.* Commendatur (ut diximus) a S. Epiphanio, alias licet Origeni infensissimo, ejusmodi ab eo navata egregie opera, quod vehementer utilis esset elucubratio, non solum cum illud ait: *Hoc solum Origenes utiliter fecit*: sed & cum superius eodem commentario hæc dixisset: *Eodem modo etiam Origenes recte fecit, & de obelo indicavit; utinam autem & alia sic bene fecisset*: Et paulo inferius: *Sex columnas interpretum alternatim collocans, magnam utilitatem cognitionis exhibuit. Utinam autem in operum suorum scriptis non excidisset, &c.* At hæc non modo Epiphanius laudavit, sed etiam S. Hieronymus; qui licet in eumdem eodem fuerit stomacho, tamen cum de Origenis Hexaplis agit, ea vehementer commendans (a): *Hæc immortale illud ingenium suo nobis labore donavit, ut non magnopere pertimescamus supercilium Judæorum, solutis labiis, & obtorta lingua, & stridente saliva, & rasa fauce gaudentium.* Hæc & alia in laudem Origenis hæc conantis.

(a) *Hieron. in ep. ad Tit. c.3.*

V. At miramur interdum vehementer, dictum ab aliquo (b), S. Hieronymum questum de Origene, quod eo tempore non tam correxerit, quam corruperit Septuagintaduorum translationem. Nam etsi ei Origenes Theodotionem aliquibus in locis addiderit; obelo & asterisco sane distinxit; quod si quæ illa plus haberet, signis illis discriminavit. Verum nequaquam hæc potest dici corruptio, sed diligens facta collatio, atque in omnibus perutilis animadversio, de qua idem Hieronymus his verbis (c): *Origenis me studium provocavit, qui editioni antiquæ translationem Theodotionis miscuit, asterisco & obelo opus omne distinguens, dum aut illucescere facit quæ minus antea fuerunt, aut superflua quæque jugulat & confodit.* Eadem alibi adversus Ruffinum agens: *Omnia* (inquit) *veteris instrumenti volumina Origenes obelis asteriscisque distinxit, quos vel additos, vel de Theodotione sumptos translationi antiquæ inseruit, probans defuisse quod additum est.* Et ad Augustinum (d): *Quod autem in aliis quæris epistolis, cur prior mea in libris canonicis interpretatio asteriscos habeat, & virgulas prænotatas, & postea aliam translationem absque his signis ediderim; pace tua dixerim, videris mihi non intelligere quæ quæsisti. Illa enim interpretatio Septuaginta interpretum est; & ubicumque virgulæ, id est, obeli sunt, significatur quod Septuaginta plus dixerint, quam habetur in Hebræo; ubi autem asterisci, id est stellæ prælucentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum est, & ibi Græca transtulimus, &c.*

(b) *Galesin. de Sept. Interpret.*

Refellitur calumnia in Origenem prolata.

(c) *Hier. præf. in Pentateuc. epist. 104.*

(d) *Hieron. epist. 89.*

VI. Hæc tamen ipse tribuit interdum audaciæ, scribens ad Chromatium (e), quod Origenes Theodotionem profanum auctorem admiscuerit translationi Septuaginta; sed

(e) *Hieron. epist. 107.*

PAGIUS Nummi, qui æreus est, progressu temporis detritam fuisse, quemadmodum in notis numeralibus, quæ post vocem Cos. exprimebantur, contigit. Ad hæc, Mediobarbus in Numismatis Impp. varia Alexandri recitat, in quibus legitur. TR. P. VIIII. COS. III. P. P. S. C. & VOT. X. memorantur; Vota sc. Decennalia ejus Imperii Augustei anno sequenti soluta; neque tamen vel unicum habet, in quo TR. P. VIII. & VOT. X. enuntientur. Quare cum hæc Decennalia unico Nummo, eoque ea parte eraso innixa sint, ad ejus Imperium Augusteum pertinere mihi persuadeo; cumque ea ad annum sequentem spectare certissimum sit, Decennalia Imperii ejus Cæsarei, quæ illa antecedere debuere, currenti anno acta, & ob ea Consulatus tertius ab Alexandro susceptus. Dum Differistionem Hypaticam componerem, ad ea Decennalia animum non advertens, perperam scripsi, capessitum illum ab Alexandro Consulatum ob bellum ac triumphum Persicum; cum mihi constaret, per hæc tempora Romanos inter & Persas bellum arsisse; indeque a censoribus quibusdam capta ansa, in Consulatuum Cæsareorum regulas a me stabilitas invehendi, quibus an sufficiens fundamentum præbuerim, aliorum judicio relinquo.

III. Fuse hic agit Baronius de Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis, Origenianorum Operum omnium nobilissimis. Collegerat is jam antea Interpretationes Scripturæ a LXX. Interpretibus, Aquila, Theodotione, & Symmacho concinnatas; ac præterea Quintam & Sextam Editionem nactus erat, ex quibus sex Interpretationibus, & Hebraico exemplari, Tetrapla sua (idest quadrupla), Hexapla (idest sextupla), & Octapla (opus ita ab octo columnis denominatum) Origenes composuit. *Hexaplum* & *Octaplum* interiere, & superest tantum specimen Hexapli, quod exhibetur in Bibliis Waltoniensibus Tom. VI. Henricus Valesius in Epistola ad Jacobum Usserium Armachanum Episcopum, e secta Protestantium, subjuncta Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii a se Notis illustratæ, paucis verbis quæ pertinent ad versionem LXX. Interpretum, in fine suæ Epistolæ hoc modo explicat, & præcipuas difficultates docte resolvit.

De variis Scripturæ sacræ versionibus.

IV. Censet itaque primum H. Valesius unicam semper fuisse LXX. Seniorum versionem, eam sc. quæ regnante Ptolemæo Philadelpho facta est Alexandriæ: hac deinde semper usos esse Judæos Alexandrinos, & reliquos Hellenistas: a Judæis deinde Christianos eam accepisse. Neque enim Apostoli & primores illi Christiani alia veteris Instrumenti interpretatione Græca sunt usi, quam ea, quæ vulgo in Synagogis Judæorum Hellenistarum legebatur. Postea vero Judæi in odium Christianorum, quorum sectam ac religionem quoti-

Versio LXX. Interpretum a Judæis & Christianis primum constanter usurpata.

sed quod (ut supra narratum est) & ipse in hoc secutus est Origenis exemplum; quonam modo in eo genere Hieronymus ipse potuit reprehendisse Origenem, quem susciperet imitandum? Nam eamdem prorsus ipse iniens rationem, immiscuit suam translationem editioni Septuaginta, sed egregie distinctam, obelis appositis & asteriscis: quod ipse in Apologia adversus Ruffinum sæpe testatur, & inter alia cum ait: *Salomonis autem libros, quos olim, juxta Septuaginta, additis obelis & asteriscis, in Latinum verteram, ex Hebræo transferens, & dedicans sanctis Episcopis Chromatio & Eliodoro, hæc in præfatiuncula mea sine subjeci: Si cui Septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam a nobis olim emendatam; neque enim sic nova cudimus, ut vetera destruamus.*

VII. Origenes sui instituti affert rationem.

Sed magis magisque hæc in Origenem purgatur illata calumnia, si, quodnam fuerit animi ipsius consilium, & quam sollicite cuperet esse consultum Septuaginta antiquæ versioni, ex ipsius epistola ad Africanum de Susannæ historia scripta cognoscamus; ait enim: *Vide ergo ne imprudentes & inscientes abrogemus exemplaria quæ habentur passim in Ecclesiis, & legem statuamus fraternitati, ut deponant quidem sacros, qui apud eos feruntur, libros; assententur autem Hebræis, qui & persuadeant, ut nos puris impertiant, & qui nihil habeant figmenti. An non providentia Dei in sanctis Scripturis dedit omnibus Christi Ecclesiis ædificationem? non curam gessit eorum, qui empti sunt pretio, pro quibus Christus mortuus est? Ad hæc autem considera, an non sit bonum meminisse ejus, quod scriptum est (a): Non transpones terminos æternos, quos statuerunt patres tui. Hæc autem dico, non quod verear ac dubitem scrutari, quæ sunt apud Judæos, Scripturas, & omnes nostras cum illorum Scripturis conferre, & videre quænam sint ejus differentiæ. Si non est quidem certe grave & arrogans dicere, hoc gnaviter & pro viribus fecimus, ut mentem nostram exerceremus in omnibus editionibus, & earum differentiis, cum eo quod longe magis exercebamus interpretationem Septuaginta, ne videremur aliquid falsi & adulterini inducere in Ecclesias quæ sunt sub cælo, & daremus prætextum iis qui quærunt occasionem, & volunt eos qui sunt in medio calumniari, & eis qui sunt in communi criminari. Exercemus autem, ut non ignoremus etiam eas quæ sunt apud illos; ut cum Judæis disserentes, eis non adducamus quæ sunt posita in eorum exemplaribus, & ut cum eis utamur iis quæ apud illos habentur, & non sunt in nostris libris. Nam cum sit ejusmodi noster apparatus in quæstionibus adversus ipsos; non despicient, neque (ut mos est eorum) irridebunt eos qui credunt ex Gentibus, tamquam qui ignorent vera, quæ apud eos scripta sunt.* Hucusque Origenes, instituti sui asserens rationem, ac plane demonstrans, quam de sacris litteris, eo suscepto labore, sit in omnibus optime meritus, ac laude dignus, qui (b) & alibi his consentanea habet multa.

(a) Deut. 5.

(b) Orig. in Matt. tr. 8.

VIII. Origenis editio vulgata.

Cæterum tantum abest, ut ea circa Septuaginta interpretum editionem adhibita industria ab Origene, habita sit corruptela

PAGIUS

tidie augeri non sine invidia cernebant, *Aquilæ* Judæi interpretatione sunt usi; cujus secundam Editionem (duas enim versiones edidit) vocare solebant τὴν κατ' ἀκρίβειαν. Certe Judæos Hellenistas, non LXX. Interpretum, sed vel *Aquilæ*, vel Symmachi versione usos fuisse, satis indicat Novella Justiniani 146. qua permissum est Judæis sacras Scripturas Græce interpretatas legere, modo juxta LXX. Interpretum editionem eas legitent. Permittitur etiam *Aquilæ* interpretatione uti, si velint. Reliquæ omnes interpretationes prohibentur, quibus uti antea consueverant. Et Judæi quidem ita fecerunt; at Christiani LXX. Interpretum editionem constanter retinuerunt, quippe quæ Apostolorum suffragio consecrata fuerat, & nascentis Ecclesiæ roboraverat fidem, ut loquitur Hieronymus. Nec quisquam ei versioni vel addere vel detrahere ausus est unquam præter Hæreticos, qui eam versionem pro arbitrio suo varie interpolarunt, ut de Apollophane, Hermophilo, ac Theodoto, qui Artemonis hæresim sectabantur, scribit Cajus apud Eusebium in fine libri quinti. Verum hujusmodi hæreticorum exemplaria nonnisi apud ejusdem sectæ homines auctoritatem obtinuerunt.

V. *Ab Origene primum mendis purgata.*

At vulgata Editio LXX. Interpretum, usque ad *Origenem* in Ecclesia permansit. Hic primus mendis, quæ in eam irrepserant partim ex Scriptorum imperitia, partim ex varietate exemplarium, eam purgavit, & cum tribus aliis Interpretationibus collatam asteriscis obelisque distinxit, atque ita distinctam in Tetraplis atque Hexaplis collocavit. Ab hoc tempore duplex fuit LXX. Interpretum editio. Altera Κοινὴ seu vulgaris, id est corrupta & inemendata. Altera incorrupta & immaculata, quæ proprie LXX. Seniorum editio vocabatur; ea scilicet, quæ juxta emendationem Origenis legebatur in Hexaplis.

VI. *Origenis tamen editio pura non erat.*

Sic intelligendus est locus Hieronymi in lib. 16. Comment. ad Esaiæ cap. 58. *Sed ne in septuaginta quidem emendatis & veris exemplaribus.* Vera exemplaria LXX. Interpretum vocat codices Hexaplorum. Certe idem Hieronymus in epistola ad Sunniam & Fretelam citat editionem LXX. Interpretum *juxta Hexaplorum veritatem*. Et in eadem Epistola sub initium ait, incorruptam & immaculatam LXX. Interpretum editionem in Hexaplis reservatam fuisse. Idem nihilominus Hieronymus editionem illam LXX. Interpretum, quæ ab Origene elaborata in Hexaplis habebatur, puram ac germanam fuisse negat, tum in Epistola ad Augustinum, tum in Præfatione in libros Paralipomenon. Quæ prima fronte pugnare inter se videntur. Quid enim magis contrarium, quam sunt hæc duo: Incorrupta, immaculata & vera LXX. Seniorum Editio habetur in Hexaplis: Non est pura nec germana

ruptela vel depravatio, ut eam omnes propemodum Ecclesiæ in communiorem usum receperint; usque adeo ut, S. Hieronymo (a) auctore, probetur, eam habitam esse Vulgatam; nam ad sanctum Augustinum (b) scribens, de eadem hæc ait: *Vis amator esse verus Septuaginta interpretum? Non legas ea quæ sub asteriscis sunt, immo rade de voluminibus, ut veterum fautorem te probes. Quod si feceris, omnes Ecclesiarum bibliothecas damnare cogeris. Vix enim unus aut alter liber invenitur, qui ista non habeat.* Ex his videas quantum a veritatis scopo aberrarit, qui (c) Origenem non correxisse, sed corrupisse dixit Septuaginta interpretum editionem. At de Hexaplis Origenis jam satis, cujus institutionis ex ejus item scriptis Eusebius (d) meminit, & alii recentiores complures.

(a) Hieron. in præf. l. 16. in Isai.
(b) Hier. ep. 89.
(c) Galesin. de Sept. interpr.
(d) Euseb. l. 6. c. 12.

IX. Origenis Tetrapla qualia.

Sed ut summatim perstringamus cunctas Origenis ea in re lucubrationes exhibitas; cum nondum duæ posteriores editiones essent inventæ, Quinta & Sexta; Tetrapla (sic enim cum Ecclesiasticis antiquis tractatoribus dicere malumus, quam Tetraplum) in primis collegit, ac in codicibus Græce scripsit, nempe in paginis singulis quatuor columnas, hoc ordine, ut prima esset editio Septuaginta interpretum, secunda translatio Aquilæ, tertia Symmachi, quarta vero & ultima Theodotionis. Hexapla vero elaborata ab eo sunt volumina illa, in quorum singulis paginis sex columnæ essent distinctæ, quarum prima contineret textum Hebraicum Hebraice scriptum, secunda eumdem textum Hebraicum, sed Græco charactere exaratum, tertia Aquilæ versionem, quarta Symmachi, quinta Septuaginta editionem, sexta vero Theodotionis translationem. Quæ autem dicta sunt Octopla, præter hæc quæ sunt in Hexaplis posita, haberent adjunctas Quintam & Sextam editiones, ab Hebræis, sed piis (ut putat Hieronymus) hominibus, elaboratas. At de Origenis in his tot insumptis strenueque exantlatis laboribus satis.

Hexapla Origenis qualia.

Octopla Origenis qualia.

X. Prima translatio quæ fuerit.

Quoniam vero de principe omnium Septuaginta translatione mentio facta est, nec quicquam de ejus origine hactenus dictum (licet tam nota sit & omnibus pervulgata historia, ut hac ex parte eam recensere superfluum videatur) tamen cum nonnullis perplexa nodis & obvoluta sit difficultatibus, hic de ea agere operæpretium duximus. Sed de his acturis, illud in primis occurrit (quod superius attigimus) omnium propemodum esse sententiam, ante Septuaginta editionem, aliam incerto auctore pervulgatam fuisse Græcam translationem ante tempora Alexandri Magni; ex qua tum Plato, tum complures alii philosophi nonnulla accepisse noscantur. Ex quo enim barbarus homo (quod habet Plato in Timæo) in Solonem ac ceteros Græcos illud exprobrans dixit: *O Solon, Solon, vos Græci semper estis pueri; senex autem nullus Græcus est; disciplinam autem nullam habetis canam;* (barbarus autem iste, qui hæc dixit, putatur fuisse Judæus) Hebræorum res cognoscendi complurium est desiderium inflammatum.

mana LXX. Seniorum editio ea, quæ in Hexaplis legitur? Utrumque tamen verissimum est, modo intelligatur, sicut intelligi debet. Nam editio Hexaplorum Origenis absque controversia erat omnium emendatissima: & eruditi homines in suis Commentariis eam editionem sequebantur. Neque ex alio, quam ex hoc fonte, veritas LXX. Interpretum hauriebatur. Eadem tamen editio pura non erat, propterea quod multa ex Theodotione aliisque interpretibus habebat immixta, quæ Origenes asteriscis prænotaverat.

VII. *Origenes immerito a D. Hieronymo reprehensus.*

Quam ob causam Hieronymus in Epistola ad Augustinum & in Præfatione in libros Paralipomenon ait, libros LXX. Interpretum ab Origene esse corruptos. In quo certe iniquior videtur Hieronymus adversus Origenem, qui quod bono ac pio consilio fecerat *Origenes*, tam acerbe reprehendit. Quid enim utilius excogitari potuit, quam illæ obelorum & asteriscorum notæ, ut indicaretur lectoribus, quid a LXX. Interpretibus additum, quid ab iisdem omissum fuisset? Quod si Origenes ea quæ a LXX. Interpretibus omissa fuerant, ex *Theodotione* aliisque supplens, nullam apposuisset notam, qua hujusmodi supplementa a puro ac germano LXX. Interpretum textu discernerentur, merito certe & ab Hieronymo & ab aliis reprehendi potuisset. Nunc vero cum asteriscos addiderit singulis locis, ad designanda ea quæ a LXX. Senioribus prætermissa ipse ex Theodotione, aliisque suppleverat, non solum vacuus ab omni culpa, sed immortali laude dignus videtur.

VIII. *Quod magis probatur.*

In eo enim Opere, LXX. Interpretum libri puri, & prout ab ipsis editi fuerant, lectoribus exhibebantur, & lacunæ, quæ in eorum editione extabant, ex Theodotionis aliorumque Interpretum Editionibus cernebantur expletæ. Siquis itaque puram LXX. Interpretum editionem legere cupiebat, nullo negotio id licebat in Hexaplis. Prætermissis enim iis, quæ sub asteriscis erant posita, pura ac germana LXX. Interpretum translatio, prout ab ipsis fuerat condita, remanebat. Idque fatetur etiam Hieronymus in supradicta Epistola ad Augustinum.

IX. *Post Origenem duæ potissimum editiones fuere versionis LXX. Interpretum.*

Post *Origenem* Κοινὴ illa seu vulgaris editio in dies magis magisque corrupta est. Duæ tamen potissimum ejus Editiones fuere; altera Alexandrina, quæ Hesychium habebat auctorem; altera Lucianea, quæ Luciano Martyri adscribebatur. Nam Eusebii Cæsariensis editio, quæ in Palæstinæ & Orientis Ecclesiis legebatur, nihil pertinuit ad Κοινὴν illam seu vulgatam editionem; quippe cum nihil aliud esset quam ipsa Origenis editio, ut jam Valesius in eadem Epistola manifestum fecerat. Porro cum illa obelorum & aste-

XI. Hæc autem cum ex Clemente Alexandrino (*a*), tum Eusebio (*b*) & aliis pluribus constent auctoribus, qui summo studio ea quæ philosophi ex Hebræorum scripturis essent mutuati, collegerint; verius tamen existimo, potius usu quodam innotuisse Gentilibus divinam Scripturam, quam omnium voluminum factam fuisse aliquam interpretationem; id suadente Philone (*e*), dum ait: *Lex antiquitus scripta fuit lingua Chaldaica, mansitque longo tempore in ea, quamdiu legis ipsius pulchritudo non est intellecta ab externis hominibus. Postquam autem ex quotidiano ejus usu etiam ad alienos sensus quidam permanavit, simul gloriosa quoque fama ubique terrarum increbuit (nam honestis rebus ad tempus obesse potest invidia, illæ autem se proferunt tandem suapte felicitate ingenii) extiterunt qui indigne ferrent, has leges parti tantum humani generis innotuisse, Græcas gentes nullum earum gustum cepisse: dederuntque operam, ut verterentur per idoneos interpretes. Id opus, quia magnum erat, & reipublicæ utilissimum, non privatis hominibus obvenit, non mediocribus istis principibus & regulis, sed Regi omnium celebratissimo. Ptolemæus is fuit, Philadelphus cognomine, tertius ab Alexandro Ægypti Rex.* Hæc Philo; quibus plane significat, ante perfectam a Septuaginta translationem, ipsam divinam Scripturam absque interpretatione aliqua delituisse in penetralibus Hebræorum, eodem charactere & quo scripta olim fuerat idiomate.

(*a*) *Clem. Alex. Strom. lib.* 1.
(*b*) *Euseb. de Præpar. Evang. l.* 10. *c.* 1. 2. 3.
(*e*) *Philo de vita Moys. lib.* 2.

Nulla translatio ante Septuaginta.

XII. His consentiunt quæ de rogatione Ptolemæi Josephus (*d*) scribit in hæc verba: *Cœpit de ea re conferre cum Demetrio, rogans, qui factum sit, ut tam admirandarum legum nec historicus ullus, nec poeta mentionem fecerit. Tunc Demetrius respondit, neminem ausum eam attingere, quam constaret divinam esse & omni veneratione dignissimum; & punitos esse quosdam a cælesti numine, qui illam temere attrectare non sint veriti. Theopompum enim volentem inde quædam suis scriptis inserere, mente motum fuisse diebus triginta, & per intervalla insaniæ Deum placasse, facile conjicientem quæ morbi causa fuerit; atque etiam in somnis admonitum, hæc ideo pati, quod fuisset erga res divinas curiosior, eaque voluisset proferre humanis hominibus; quare cum a cœpto destitisset, sanam mentem ei fuisse redditam. Theodecti etiam poetæ, cum in quadam tragœdia vellet aliquid e sacris libris admiscere, oculos glaucomate suffusos caligasse; & cum erratum agnovisset, exorato Deo redditam sibi aciem.* Hucusque Josephus.

(*d*) *Joseph. antiq. l.* 12. *c.* 2.

Profani sacram Scripturam attingere ausi lederunt pœnas.

XIII. Certe quidem si aliqua antehac editio facta esset, haud illa Demetrius caruisset, qui tam ingentem librorum molem collegerat, ut nullus pene eorum, quorum notitia haberetur, reliquus factus esset: cum alioqui Hebræorum scriptis se penitus caruisse, profiteatur expresse. Quod si alicubi divinæ Scripturæ editio facta reperiretur, in Ægypto in primis illam extitisse oportuit; siquidem in Ægyptum peregrinatos philosophos, ibi res Hebræorum cognovisse, omnes affirmant; ingentemque plane Judæorum multitudinem in Ægypto agere consuevisse, ex Phi-

Philosophi in Ægypto versati.

PAGIUS asteriscorum distinctio, quam in LXX. Interpretum editione primus excogitaverat *Origenes*, Christianis omnibus mirifice arrisisset, eam quoque in suas Editiones transtulerunt Hesychius & Lucianus. Hoc Græci modo, verum etiam Latini & Syri atque Ægyptii, qui vulgatam editionem sequebantur, hac asteriscorum & obelorum distinctione ab Origene reperta postea sunt usi. Andreas quidem Masius in Præfatione in editionem suam Josuæ aliter existimavit. Cum enim ex Hieronymo didicisset, illam sub obelis & asteriscis Editionem in omnibus omnium Ecclesiarum Bibliothecis repositam fuisse, ita ut vix unus codex inveniretur ipsius ætate, qui signa illa non haberet: autumavit ipsam editionem Origenis, prout in Hexaplis habebatur, ab omnibus Ecclesiis receptam fuisse tam Græcorum quam Latinorum, Syrorum quoque & Ægyptiorum. Sed illud nullo modo verum est; alioqui quomodo diceret Hieronymus in Præfatione in libros Paralipomenon, sua ætate totius Orbis Ecclesias tripertita inter se varietate pugnasse, cum Alexandrini in LXX. suis Hesychii Editionem probarent; Byzantini & Asiani exemplaria Luciani Martyris legerent; Palæstini vero Origenis Editione uterentur? Ita inter plura alia Henricus Valesius, cujus fere verba exscripsi, quibus illustrantur quæ de versione Scripturæ Sacræ Baronius hic habet, & varia quæ Usserius de antiquis Scripturæ Sacræ versionibus in medium attulit, refelli possunt.

X. Hujus anni initio Alexander in Campania agebat, ut ex Dione lib. 80. elicitur: *Prætoriani*, inquit, *post Ulpianum me quoque criminati sunt. At Alexander horum rationem habuit nullam, sed contra me magis honestavit, secumque una designavit secundum Consulem* (anno nempe præcedenti). *Quamobrem cum moleste ferrent Prætoriani, timui ne me, ut viderent cum insignibus Imperii* (Consulatus nempe, ideoque præsenti anno) *interficerent. Itaque jussit Alexander, ut alicubi extra Urbem commorarer in Italia tempore hujus Consulatus mei* (ideoque currenti anno). *Quod cum fecissem, Romam veni* (sc. post Consulatum per duos priores menses hujus anni gestum): *deinde profectus sum ad ipsum in Campaniam, versatusque cum eo per aliquot dies, visusque a militibus cum magna securitate domum redii.* Ita docte Dionem explicat Card. Norisius, tam in Dissert. de Numismate Diocletiani & Maximiani cap. 6. quam in Epist. Consulari pag. 242. Cum ergo Consules suffecti Kalendis Martiis dignitatem de more inirent, eo mense Alexander in Campania erat, eumque ibi Dio invisit.

Alexander Imp. versatur in Campania.

XI. Non multo post cum exercitu in Orientem Alexander profectus est, quod Artaxerxes Persarum Rex, Romanorum Provincias incursaret. An-

In Orientem proficiscitur.

Philonis (*a*) testificatione superius diximus, nec minus quam decies centena millia. In Ægyptum peregrinatum esse Platonem, testatur Clemens Alexandrinus (*b*); & alii de cæteris quoque philosophis, Lactantius (*c*), Eusebius, aliique Scriptores affirmant.

(*a*) *Philo in Flac.*

(*b*) *Clem. Alex. Strom. l. 1.*

XIV. Adjuvat etiam nostram conjecturam Aristæas, qui de Septuaginta interpretibus commentarium scripsit, cum tradit, ea de causa initum esse consilium accersendi Hierosolyma, missa legatione, interpretes; quod licet libri Judæorum innotuissent, nondum tamen, qui eos interpretati essent, inventi fuissent; sic enim habet: *Demetrius Phalereus, cum regiæ bibliothecæ præpositus esset, diligenti cura elaborabat, ut ex universo Orbe, quoad fieri posset, volumina compararet, distributis per opportuna loca hominibus, qui libros & emerent, & transcriberent: quo studio demum perfecit, ut, quantum in se erat, impleret Regis propositum. Nam præsentibus nobis, cum ab eo peteretur, quot librorum millia congregasset, inquit: Rex, supra ducenta millia jam in bibliothecam redacta sunt, brevique numerum adimplebo, ut ad quingentorum millium summam ascendant. Nunciatur quoque mihi, Judæorum leges transcriptione dignas esse, & quæ in bibliotheca tua habeantur. Quid igitur obstat, ait, quod te hoc facere prohibeat? Nonne omnia tibi in hunc usum prompta subjectaque sunt? Cum respondisset Demetrius, Interpretatione opus: intercipiens Rex, Scripturum se inquit ad Judæorum Pontificem, ut omnia perficiantur.* Hæc Aristæas; quibus demonstrat, nullam ante ea tempora vulgatam fuisse Judaicæ legis interpretationem, quippe quam ipse Demetrius apud Regem curaret, ut fieret: nam si aliqua extitisset, ejus vel saltem meminisse, necessaria oblata occasione, debuisset.

(*c*) *Lactant. l. 4. c. 2. Euseb. de præp. sæpe S. August. de Civ. Dei, & alii.*

Demetrius Bibliothecarius.

XV. Quamobrem quæ Philosophi ex Judæis accepisse noscuntur, traditione potius, cum quid rogarent Judæos, ab eis mutuatos esse putamus: sicut cum quidam ex illis apud Gymnosophistas versati, quæ ab illis audissent, didicerunt; non quidem quod ab eis libros accepissent, atque in Græcum sermonem convertissent. Sic igitur ex viva illos potius voce accepisse putandum, Judæo homine aliquid illis dictante & interpretante, quam ex aliqua scriptura Græce scripta atque omnibus pervulgata. Quemadmodum Aristoteli accidisse tradit discipulus ejus Clearchus (ut refert Josephus (*e*)) dum ait, ipsum usum fuisse Hebræo homine ad Scripturæ interpretationem: quæ si Græco sermone tradita antea fuisset, quorsum illi opus interprete? Hæc igitur me quidem magis permovent, quam Clementis Alexandrini (*d*) auctoritas, asserentis, ante tempora Alexandri & regnum Persarum, Pentateuchum in Græcum sermonem fuisse conversum; ea nimirum tantummodo ratione, quod philosophi ex Hebræorum scripturis aliqua accepisse noscantur: sed hæc absque divinæ Scripturæ versione aliter accidere potuisse, jam diximus.

Quomodo divina Scriptura innotuit Philosophis.

(*e*) *Joseph. l. 1. contra Apion.*

(*d*) *Clem. Alex. Strom. lib. 1.*

XVI. Quin & affirmare possumus, philosophos ex aliis scriptoribus, qui prosecuti sunt res Hebræorum, ea de Judæorum in-

PAGIUS

Antiquarii varia Alexandri recitant Numismata, in quorum antica habetur: IMP. SEV. ALEXANDER AUG. in postica, PROFECTIO AUG. S. C. Sed cum in nullis nec Consulatus, nec annus Tribunitiæ Potestatis notetur, nullum inde subsidium accipere possumus. Præterea Imperatoris titulus, qui victorias denotabat, quique multiplicari solebat, post Caracallæ Imperium in Nummis amplius non legitur, ideoque & Chronologia Cæsarea magis quam antea obscura, quæ hic tamen nobis elucidanda. Ubi Antiochiam venit Alexander, *in ea civitate qua belli usus postularet, diligenter comparabat*, inquit Herodianus lib. 6. cap. 4. ubi gesta hoc anno Romanos inter & Persas describit, atque capite sequenti: *Exercitus contendere per Armeniam jussus, vix ægreque superatis ejus regionibus asperrimis, præruptissimisque montibus (quamquam æstas tolerabilius iter faciebat) impetu in Mediam facto, vicos concremavit, prædamque abegit.* Addit Herodianus, Persarum Regem omnem Romanorum exercitum profligasse, dum Alexander gravissime ægrotaret, qui cum Antiochiam copias reduxisset, convaluit, copiasque instauravit. Persarum Rex milites suos dimisit, quorum pars præliis crebris in Media Parthiaque gestis ceciderant; alii attriti & sauciati superfuerant, ut fuse Herodianus narrat, qui subjungit, Romanos non segniter devictos, sed ipsos quoque interdum hostibus exitiosos fuisse. Bellum itaque æstate gestum.

XII. In secunda parte Dissert. Hypat. cap. 9. dixi, parum fausta hujus belli initia in causa esse potuisse, *cur Dio de discessu Alexandri, & adversis ejus casibus ex industria siluerit, si tamen ea servaverit*. At inquit Card. Norisius in Epist. Consulari pag. 543. illud primum optimi Historici fidei notam importare; cum præsertim Dio tot illatas Romanis clades memoraverit; atque eum, virum diligentissimum inscitiæ incusare, qui belli in Armenia gesti successus ignoraverit, & quidem in Bithynia degens, non in remotiori Græcia aut Italia, aut aliqua ultra Alpes Provincia. Verum audiendus ipsemet Dio lib. 80. ubi de Alexandro agere incipit: *Cæterum*, inquit, *ea quæ supra dicta sunt* (nempe de Severo, Caracalla, Macrino & Elagabalo) *ego quidem accurate diligenterque conscripsi, ut potui: quæ vero restant, mihi non licet persequi pari diligentia, quod Romæ non sum diu commoratus, quodque in morbum incidi, cum ex Asia in Bithyniam venissem: ex qua profectus sum ad Præfecturam Ægypti. Post ubi reverti in Italiam, pene recta in Dalmatiam, atque inde in Pannoniam superiorem missus sum, &c. quibus ex rebus factum est, ut ea quæ sequuntur, non potuerim pariter cum iis quæ præcesserunt, intelligere. Dicam tamen in summa ea, quæ usque ad secundum Consulatum meum gesta sunt*, ea

Dio de gestis Alexandri parum edoctus.

institutis mutuatos esse, ut ea Hecathæo Abderita, viro insigni, qui vixit temporibus Alexandri, & de ipsis Judæis integrum librum scripsit, ut tradit Josephus (a) contra Apionem. Idem quoque testatur, historias Ægyptiorum, Chaldæorum, Phœnicum, atque Græcorum, meminisse rerum Judaicarum; id ipsum præstitisse ait etiam complures Græcos auctores, quos nominatim recenset; ut non adeo mirum sit, si perpauca quædam philosophi ex Judæis accepisse dicantur; nam ea ipsa vel ab illis tradentibus, vel ex Græcis ipsis de Judæis scribentibus, aut Ægyptiorum, vel Chaldæorum, vel Phœnicum historiis absque aliqua divinæ Scripturæ versione vulgata didicisse, persacile contigit: cum præsertim idem Hecathæus Abderita, quem citaat Demetrius in Aristæa, atque Josephus (b), testetur nullum Græcorum ausum fuisse attingere Scripturam Judæorum, quod sacrosancta esset, nec profano ore tractari deberet: adeo ut, qui ante eum usi essent divina Scriptura, alio quopiam edisserente Judæo, vel aliquo alio modo (ut dictum est) eam visi sint accepisse. Sed & Justinus martyr (c) nullam aliam quam Septuaginta interpretum autea factam esse translationem affirmat.

(a) Joseph. ibid.

Quomodo cognitæ Philosophis res Judæorum.

(b) Idem de antiq. l. 12. c. 2.

(c) Just. martyr. advers. Gent.

XVII. His igitur permoti rationibus, Philonem, Josephum, Aristæam, aliosque secuti, primam omnium ac principem dicimus divinæ Scripturæ interpretationem, quæ a Septuagintaduobus interpretibus, rogante Ptolemæo Philadelpho, fuit divino elaborata consilio, ante adventum Christi annis ducentis octoginta, ut exacte numero deducto colligitur, nam septuaginta Olympiadas intercurrisse ab anno factæ interpretationis usque ad Christi adventum, ex Eusebio probe colligitur. Quamobrem errorem illapsum esse in numerum ab Athanasio definitum existimo, dum apud eum ducenti & trigiata tantum anni medii ponuntur ab ea editione usque ad Christi Domini nostri incarnationem. Decepti pariter esse noscuntur, qui ab Eusebio (d) diversam inierunt numerandi rationem, vel depravati sunt eorumdem codices (nam persacile in notas numeri solet error irrepere) ut inter alios sanctus Augustinus (e), qui factam dicit eam versionem ante natalem Christi annis centum quinquaginta. Epiphanius (f) numerans ab ea usque ad Cleopatræ regnum annos ducentos quadragintanovem, transgreditur dictum numerum ex Olympiadum chronologia superius collectum: nam (ut ipse fatetur) regnavit Cleopatra annos trigintaduos; & ab ea devicta ab Augusto, supersunt usque ad Christi natalem anni vigintiocto. Sed longius adhuc prætergressi sunt, qui dixerunt annis trecentis & amplius ante Domini adventum id fieri contigisse. At ea Olympiadum supputatione superius exacte deducta, annorum numerus ducentorum & octoginta verior certiorque probatur.

Prima ac præcipua translatio divinæ Scripturæ quando facta.

(d) Euseb. de præpar. Evang. l. 10. c. 17.

(e) Aug. in Psal. 58.

(f) Epiph. l. de mensur.

Porro admirabili prorsus Dei consilio factum omnes intelligunt, ut tribus propemodum sæculis ante Christi adventum divinæ Scripturæ fieret interpretatio, talique tantaque cum primis adhibita diligentia; delectis nimirum ad opus hoc septuaginta duobus Judæorum præstantissimis senioribus; quorum insignis probitas excel- XVIII.

Qui fuerint septuaginta interpretes.

lens-

PAGIUS eo nempe excluso, licet præsenti anno, quo Consulatus ille gestus, bellum acrius arserit. Ipsemet itaque Dio fatetur, se de iis, quæ Alexandro imperante usque ad præsentem annum gesta sunt, parum edoctum fuisse. Contra, Herodianus lib. 1. cap. 1. ait: *Quæ post Marci obitum per universam ætatem visa mihi auditaque sunt, nonnulla item in experiundo cognita, utpote in publicis officiis principalibusque versato, ea nunc conscribenda suscepi.* Quare Herodiano in rebus Alexandri standum, perperamque ab aliquibus traditum, eum odisse Alexandrum; cum ex optimi Historici officio damna Romanis a Persis illata dissimulare non debuerit, & aliunde Alexandrum laudibus sæpius exornarit. Certe si Alexander prospere hoc bellum confecisset, Dio qui secundo Consulatu, honore sc. maximo, ab illo decoratus fuerat, grati animi testandi, & Alexandri gesta describendi præclaram adeo occasionem non prætermisisset.

XIII. Inter Epistolas Reinesianas, in XLIX. legitur: *Extat ipsius Alexandri epistola apud Lampridium, ubi de hac victoria magnifice gloriatur. At Orientalium Libri, quorum narrationes vulgavit Wilhelmus Schickardus in Tarich, aliud loquuntur, Alexandrum Severum tot stragibus affectum esse, ut Persis cederet terram Elam & Hamat, & Sinear, cum parte Ion, item terram Israel usque ad Arabiam. Sic apud Livium & alios, exterorum fere sepulta est omnis memoria, quod ad Romani nominis gloriam nihil admodum facerent*, &c. Ita Christophorus Rupertus in Epistola ad Reinesium scripta pag. 438. Non mirum itaque si Herodianus hanc expeditionem Alexandro parum prosperam fuisse scripserit, & Dio, qui tantum huic Imperatori debebat, eam in literas mittere noluerit.

Bellum Persicum Alexandro parum faustum.

XIV. Hoc porro anno Alexandrum hanc adversus Persas expeditionem suscepisse, insinuant Numismata, quæ apud Mediobarbum pag. 323. extant. In uno legitur: IMP. SEV. ALEXAND. AUG. in postica: P. M. T R. P. VIII. C O S. III. P. P. S. C. visiturque Solis gradientis typus, quæ figura Alexandri in Orientem proficiscentis. Sumsit is Tribunitiam Pot. VIII. die sexta Martii currentis anni, ac non multo post in Orientem se contulit. In altera postica Tribunitia Pot. VIII. & Consulatu III. signata, cernuntur quadrigæ cum Imperatore, dextra ramum lauri, sinistra signum militare tenente: in alia eodem Consulatu eademque Tribunitia Potestate insignita, repræsentantur quadrigæ, in quibus Imperator a Victoria coronatur, militibus hinc inde assistentibus: adeo verum est, Alexandrum hoc anno in armis fuisse. Primum autem bellum ab eo susceptum, Persicum fuit, ut jam ostendimus.

Hoc anno gestum.

XV. Secundo Lampridius in Alexandro cap. 56. de triumpho Alexandri anno sequenti ducto loquens, hæc

lensque peritia facile persuadent, ut existimem illos ipsos ad hoc opus fuisse vocatos, qui ex officio de his, quæ spectarent ad divinam Scripturam, decernere consueverant, nimirum amplissimum illum Senatum septuagintaduorum seniorum a Moyse primitus Dei consilio institutum, quem usitatiori voce Sanhedrin dicere consueverunt. Horum namque munus (ut fusius dictum est tomo primo Annalium) erat, de Lege, Rege, Sacerdote, atque Prophetis decernere. Qua de re tantum opus, tantique ponderis eos per se esse executos, rei dignitas atque momentum postulare videbatur. Sic igitur quod dicunt, ex omni tribu senos ad hanc provinciam obeundam fuisse delectos; non ita accipiendum putamus, ut tunc recens hi fuerint electi, atque eidem adscripti operi; sed quod illorum potius Ptolemæus ad hoc præstandum requisisset officium, qui seni ex singulis tribubus jam ex more electi, divinæ Scripturæ integritati ex munere sedulo studio invigilarent: quippe qui non ejus tantum facultatis consultissimi essent, sed ex divinitus indito sacramento, divino pariter afflati Spiritu dicerentur: quod nimirum olim, cum eos eligi Dominus præcepisset (*a*), eodem Spiritu, quo Moysen, illos similiter imbuisset.

(a) Num. 16.

XIX. Id quidem non ego primus assero, sed ejusdem sententiæ Origenes fuisse visus est, qui frequenter nominat eosdem Septuaginta interpretes, Seniores; sicut & historiæ primus auctor Aristæas; in qua etiam sententia reperimus esse S. Hilarium (*b*), cujus verba, quo hæc manifestiora reddantur, hic subtexemus: *Erat* (inquit) *a Moyse ante institutum in synagoga omni septuaginta esse Doctores. Nam idem Moyses, quamvis veteris Testamenti verba in litteris condidisset; tamen separatim quadam ex occultis legis secreta mysteria septuaginta senioribus, qui doctores deinceps manerent, intimaverat. Cujus doctrinæ etiam Dominus meminit in Evangeliis, dicens* (*c*): *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Doctrina ergo horum in posterum, quæ ab ipso scriptore legis accepta, in hoc seniorum & numero & officio conservata est. Hi ergo seniores, libros hos transferentes, & spiritualem secundum Moysi traditionem occultarum cognitionum scientiam adepti, ambigue lingua Hebraica dicta, & varia quædam ex se nuncata, secundum virtutes rerum, certis & propriis verborum significationibus transtulerunt, doctrina scientia multimodam illam sermonum intelligentiam temperantes.* Hucusque S. Hilarius; quæ hic verbatim recensuisse voluimus, quo intelligamus, aliquid amplius ceteris horum translationem, vel ex acceptis traditionibus, vel divino eos afflante Spiritu, habuisse: quod non solum nostri, sed & Judæorum scriptores nobilissimi agnoverunt, & ingenue testati sunt: ut inter alios omnium sapientissimus Philo (*d*), qui rem gestam ab Aristæa fusius litteris consignatam, & ab ipsis Judæis, etsi non scriptis, certe traditione firma retentam, vel si non publica, privata saltem scriptione memoriæ commendatam, paucis perstringens, de Ptolemæo Philadelpho & legationibus missis multa præfatus, hæc demum

(b) Hilar. in Psal. 2.

Divino Spiritu afflati Interpretes.

(c) Matth. 23.

(d) Philo de Vita Moysi, lib. 2.

PAGIUS

hæc verba ex Actis Senatus recitat: *Alexander Auguste, Dii te servent. Persice maxime, Dii te servent. Per te victoriam de Germanis speramus. Per te victoriam undique præsumimus.* Bellum per Legatos *in Illyrico*, & quidem *feliciter*, eodem fere tempore, quo in oriente pugnabatur, gestum, ut ex Lampridio cap.25. liquet: *Acta sunt vero feliciter & in Mauritania Tingitana per Furium Celsum, & in Illyrico per Varium Macrinum affinem ejus.* Illyrici autem veteris pars, Vindeliciæ, sc. & Noricum, inter Germaniæ Provincias numerabatur. Porro Mediobarbus profert Nummum Alexandri, in cujus postica habetur: P. M. TR. P. VIII. COS. III. P. P. DE GERMANIS. Cernuntur in ea quadrigæ triumphales, quibus insidet Imperator dextra ramum, sinistra globum tenens, cui Victoria lauream imponit, & in medio laureæ: VIC. AUG. id est, *Victoria Augusti*. Quæ de Germanis seu Illyricianis victoria, vel hoc anno vel saltem sequenti ante diem sextum Martii, quo Tribunitiam Pot. IX. init Alexander, a Romanis reportari, & quadrigæ illæ triumphales Imperatori decretæ. Imo Card. Norisius in Dissert. de nummo Diocletiani & Maximiani cap.6. Nummum Alexandri majoris magnitudinis producit, in quo extant quadrigæ triumphales cum his verbis: P. M. TR. P. VIII. COS. III. P. P. S. C. quas quadrigas Alexandri Victorias per Legatos obtentas, & de quibus Lampridius nuper citatus significare, Card. Norisius recte animadvertit. Ex utroque igitur Nummo manifestissimum fit, bellum Persicum ante præsentem annum inchoatum; cum expeditio Persica, Lampridio, Herodiano, & Dione testibus, prima Alexandri fuerit. Quare cum hoc anno, quo Tribunitiam Pot. VIII. Alexander suscepit, bellum in Germania gestum, annoque sequenti continuatum sit, apparet, Alexandrum hoc anno in Orientem profectum esse. Neque enim in triumpho anno sequenti gesto acclamatum fuisset, *Per te victoriam de Germanis speramus*, nisi ante triumphum jam bellum Germanicum motum fuisset. In Germania vero hoc vel sequentis anni initio dimicatum esse, Nummus mox productus certissimum facit. Tertia ratio ab Alexandri triumpho deducta, ut anno sequenti explicabimus.

In Germanos pugnatum durante bello Persico.

XVI. Quarto, Eusebius in Historia lib.6. cap.21. ubi narravit, Philetum Episcopatum Antiochenum sortitum esse, ait, Mammæam Imperatoris matrem Antiochiæ degentem, misso militari satellitio Origenem accersisse, *qui apud eam aliquandiu commoratus, ad consuetas mature sedes regressus est*. Philetus currenti anno ante mensem Septembrem a vita migravit, ut anno superiori dixi. Quare cum Mammæa Alexandrum filium in Orientem comitata fuerit, quando is bellum Persis intulit, ut prodit Herodianus, lib. 6. cap. 5.

Origenes Antiochiam a Mammæa vocatus.

demum subdit, a loco narrationem exordiens:

XX. Locus ubi versio facta. *Ante urbem Alexandrinam est Pharus insula, per oblongam & fasciæ similem cervicem accessibilis; quæ non alto mari, sed stagnantibus undis alluitur, at ne fluctus quidem, nimirum spatio medio debilitati, obstrepant. Hic locus postquam de communi sententia visus est ad præsens negotium aptissimus, propter secessum quietissimum, ubi animus solis legibus posset intendere, eum sibi optaverunt ad diversorium; sumptisque in manus sacris voluminibus, tendebant eas ad cœlum supplices, Deum invocando, ut cœptis faveat. Exandivit ille vota, ut, si non universum genus humanum, certe maxima pars præceptis instrueretur ad bene vivendum optimis & sapientissimis. In eo secessu cum consedissent solitarii, nemine interveniente arbitro, præter naturæ partes, terram, aquam, aerem, & cælum: de quibus primum prodituri erant mysteria (nam mundi opificium, legis exordium est) tamquam numine correpti prophetabant, non alia alii, sed omnes ad verbum eadem, quasi copiam dictante singulis invisibiliter. Et quis nesciat cuiusque linguæ, præsertim Græcæ, copiam, ut eadem sententia possit enunciari variis modis, nunc has nunc illas dictiones accommodando? Id negant factum in prodendis his legibus; sed reddita propria propriis nominibus, Græcis ad Chaldaica* (sic Hebraicam linguam nominat Philo) *exacte respondentibus, quo melius perciperetur rerum notitia. Quemadmodum enim geometriæ dialecticæque doctrina non admittit sermonis varietatem, sed semper iisdem utitur vocibus; eodem modo & hi convenientia rebus invenerunt nomina, quæ sola declaratura erant sensum apertissime. Id experimentis quotidianis creditur; sive Chaldæus Græcam linguam, sive Græcus Chaldæam didicerit, in utraque Scriptura tum Chaldaica, tum Græca ejus interpretatione miratur germanitatem, immo rerum verborumque consonantiam adorat; non interpretes illos, sed initiatores ac Prophetas appellans, quibus datum est sincerissimas Moysis cogitationes assequi spiritu purissimo. Quamobrem hodie quoque solemnis celebritas renovatur in Pharo insula, ad quam non Judæi tantum, sed & alii plurimi trajiciunt, locum veneraturi, in quo primum visa hæc est interpretatio, & pro tanto beneficio quasi recentes acturi Deo gratias. Post vota autem & gratiarum actiones, alii tentoriis fixis in littore, alii discumbentes in ipsa arena, sub divo epulantur cum amicis & domesticis, præferentes tunc littus palatiis regiis.* Hucusque Philo.

XXI. Numine afflatos esse illos Interpretes. In hujus sententiam, quod illa versio divini potius aliquid habuerit, quam humani, eosdemque divino afflatos Spiritu eam interpretatos, & prophetice interdum fuisse locutos, Patres omnes, rem experimento satis perspectam habentes, sincerissime professi sunt; omnesque tam Græci, quam Latini, ne singulos recensere laborem, id ipsum testati sunt, uno dumtaxat excepto S. Hieronymo (*a*); qui damnans quæ ab aliis de interpretum cellulis tradita essent, hæc ait: *Nescio quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandriæ mendacio suo exstruxerit, quibus divisi eadem scriptitarint; cum Aristæas, ejusdem Ptolemæi* ὑπερασπιστής, *& multo post tempore Josephus, nihil tale retulerint; sed in una basilica congregatos contulisse scribant, non prophetasse. Aliud est enim vatem, aliud est esse interpretem: ibi Spiritus ventura prædicit; hic eruditio & verborum copia, ea quæ intelligit, transfert.* Hæc Hieronymus; qui sibi visus solute nimis, dum impetu quodam ferretur in obtrectatores eum carpentes, esse locutus; paulo post (nam illud præfatione in Pentateuchum ad Desiderium, & quid simile præfatione in Paralipomenon ad Chroma-

(*a*) *Hier. præf. in Pentateuc. epist. 104. & ep. 107.*

PAGIUS 6. cap. 4. profectio Alexandri in Orientem ultra præsentem annum differri non potest. Recte igitur Hermannus Contractus in Chronico anno VIII. Alexandri Imp. scribit: *Mammæa mater Alexandri Origenem celeberrimum doctorem ad se vocatum audire curavit*. Proxime Zebennum Antiochiæ Episcopum constitutum, dixerat Contractus, quia Phileti obitum male collocat. Tangit Baronius Origenis Antiochiam adventum anno primo Heliogabali: Huetius vero lib. 1. Origenianorum cap. 2. num. 7. hanc Origenis peregrinationem initio Imperii Alexandri, quo & bellum Persicum gestum existimat, consignavit, Eusebii in Chronico auctoritate fretus. Verum non Eusebius, sed D. Hieronymus bellum Persicum anno primo Alexandri copulavit. Verba enim, quæ in Chronico Eusebiano de hoc bello recitantur, in ultimo libro Eutropii, qui post Eusebii mortem suam Historiam scripsit, leguntur. Ex quo liquet, non tantum ea verba Eusebii non esse; sed etiam quæcumque ex Eutropio in illo Chronico habentur, a D. Hieronymo addita fuisse. Neque bellum Persicum anno primo Alexandri geri potuit, cum quarto Imperii ejus anno Artaxerxes, cum quo dimicavit Alexander, regnare cœperit. Præterea Herodianus lib. 6. cap. 4. de Alexandro in Orientem proficiscente loquens ait, nullum fuisse, qui *siccis oculis abeuntem Alexandrum* aspexerit, *Imperio tam multos annos modestissime administrato*, per annos nempe fere octo. Quare neque Alexander Imperii sui initio cum Persis pugnavit, neque tunc Origenes a *Mammæa* in Orientem vocatus. Cumque ex Eusebio, cui quoad Origenianam Chronologiam omnis fides habenda, ut recte eruditissimus Huetius; & ex Hermanno Contracto constet, Origenem, currenti anno a *Mammæa* Antiochiam accersitum, non dubium, quin Alexander præsenti anno in Orientem se se contulerit. Certe post illum, bellum Persicum non suscepisse, ex dicendis anno sequenti magis patebit.

Baron. ann. 220. n. VI.

(a) Hieron. epist. 108.

matium (*a*) fuerat præfocutus) subsequenti posita præfatione in eumdem librum Paralipomenon ad Domnionem & Rogatianum aliquid supra humanas vires & studium iisdem tribuit interpretibus, dicens: *Non hoc Septuaginta interpretibus, qui Spiritu sancto pleni, ea quæ vera fuerunt, transtulerant, sed scriptorum culpæ tribuendum.*

XXII. De cellulis confirmatio. Quod ad cellulas spectat, in quibus dicuntur invicem separati opus elaborasse, & postea, facta mutua collatione, nihil penitus inter se dissentientes scripsisse reperti; hoc paulo accuratius pervestigandum. Qui primus auctor ea de cellulis scripserit, Justinus martyr (*b*) habetur, natione Palæstinus, patria Samarita, undecumque rerum Judaicarum peritissimus, qui hæc scribit: *Illis extra turbam constitutis, primo quoque tempore, ut interpretationem absolverent, non in urbe ipsa, sed septem ab ea stadiis, ubi Pharos constructa est, pari cum interpretibus numero domunculas exstrui præcepisse, ut sigillatim pro se quisque interpretationem perficeret; illa quoque cura iis, qui operam eis dare jussi fuerant, mandata, ut omnibus quidem modis ipsis inservirent, a congressu autem mutuo illos probiberent, quo exquisita interpretationis veritas ex ipsorum etiam consensu cognosci posset. Et cognito, Septuaginta istos viros non solum eadem sententia, verum etiam iisdem esse verbis in translatione usos, ac ne una quidem dictione alium ab alio dissensisse, usque adeo eadem de iisdem omnia conscripserant; admiratione attonitum, cum interpretationem absolutam esse divina virtute credentem, tum quovis honore dignos illos, ut Dei amantes, & Deo caros vicissim indicantem, cum muneribus multis in patriam suam redire jussisse; ac libros, ut par erat, exosculatum esse, & Deo consecratos in bibliotheca sua reposuisse.* Unde autem hæc ipse acceperit, subdit his verbis: *Hæc vobis, viri Græci, non ut fabulam, neque ut confictam historiam renunciamus: sed qui ipsi Alexandriæ fuerimus, & vestigia domuncularum apud Pharum adhuc reliqua viderimus, & ab incolis, qui res patrias a majoribus per manus sibi traditas acceperunt, audierimus, commemoramus; quæ ex aliis quoque aliqua ex parte intelligere potestis, & potissimum ex eis, qui ista scriptis suis inseruerunt, sapientibus & spectatis viris, Philone, Josepho, & aliis pluribus.* Hæc Justinus, non ex aliorum scriptis tantum, sed ex traditione (ut ait) majorum accepta.

(b) Justin. orat. ad Gent.

XXIII. De cellulis eadem assertio. Eadem quoque Irenæus (*c*) his ipsis verbis testatur: *Ptolemæus autem experimentum eorum sumere volens, & metuens ne forte consentientes, eam veritatem quæ esset in Scripturis, absconderent per interpretationem; separans eos ab invicem, jussit omnes eamdem interpretari Scripturam, & hoc in omnibus libris fecit.* Nec aliud significare voluisse Tertullianum (*d*) apparet, dum de iisdem agens interpretibus, ait: *Sed ne notitia vacaret, hoc quoque Ptolemæo a Judæis subscriptum est, Septuaginta interpretibus indultis, quos Menedemus quoque philosophus, providentiæ vindex, de sententiæ communione suspexit.* Nimirum divinam ex iis Dei providentiam intuens, quod omnes in eamdem sententiam convenissent: quod certe haud mirum fuisset, nisi separatim eamdem Scripturam interpretati essent. Inhærebat enim lateri Ptolemæi Menedemus philosophus, dum eamdem versionem elaborarent interpretes: quam ipse est tantopere admiratus, tribuens summæ Dei providentiæ, quod in eamdem omnes sententiam & verba pariter consensissent: quod est de separatis cellulis potens indicium & conjectura. Eadem quoque Clemens, & quidem Alexandrinus (quem haud putamus res patrias ignorasse) his (*e*) verbis insinuat: *Cum autem unusquisque sigillatim ex sua propria interpretatus esset prophetia; conspirarunt omnes simul collatæ interpretationes & sententiis & dictionibus: Dei enim erat voluntas, quæ id ad Græcorum aures consulto comparaverat. Neque vero ab inspiratione Dei erat alienum, qui prophetiam dederat, ut interpretationem quoque tamquam Græcam efficeret prophetiam.* Hæc & alia hujusmodi Clemens.

(c) Iren. lib. 3. cap. 25.

(d) Tertull. Apol. c. 18.

(e) Clem. Alex. Strom. l. 1.

XXIV. De iisdem eadem Patrum sententia. Rursum vero Cyrillus Hierosolymitanus (*f*) hæc in eamdem sententiam: *Et ut divinæ legis esse hos libros experientia disceret, & ne hi qui fuerant ad illum missi, mutuo conspirarent prospiciens, in insula Pharo singulis interpretibus singulas domos distribuit, & unicuique, ut separatim omnes Scripturam interpretarentur, mandavit. Qui cum septuagintaduobus diebus negotium perfecissent, simul omnium interpretationes, ex diversis domibus prodeuntes, protulerunt; collatas autem simul, non solum in sensibus, verum etiam in verbis consonas invenit.* Hucusque Cyrillus; eadem quoque Philastrius (*g*). Sed & Epiphanius tradit binos in singulis cellis inclusos, qui omnes eamdem Scripturam interpretarentur; adeo ut ea ratione divina Scriptura fuerit sexies & trigesies interpretata; sed hæc ille pluribus. Consentiunt in eamdem quoque sententiam S. Hilarius (*h*), S. Augustinus (*i*), Theodoretus (*k*), atque alii complures, quorum singulorum nomina omittimus recensere. His addendus demum Justinianus (*l*) Imperator, qui edita Novella constitutione, eamdem probat historiam. Scimus his aliquot ex recentioribus refragatos, una tantum illa persuasos ratione, quod cellularum non Aristæas, non Philo, nec

(f) Cyril. Catechef. 4.

(g) Phil. de hæref. c. 139.

(h) Hilar. in Psal. 2.

(i) August. de Doctrin. Christ. l. 2. c. 15. & de Civ. Dei, l. 18 c. 43.

(k) Theod. præfat. in Psal. & alii quos numerat Pam. in Notat. ad Tert. Apol. c. 18. not. 264.

(l) Authent. 46. collat. 10.

nec Josephus ipse meminerint. Sed ad unum Aristæam tota causa rejicitur, quem constat illos fuisse secutos; sicut & Eusebium (a), qui eamdem ex eodem auctore narrat historiam; quibus ea, quæ dicta sunt superius, optime poterunt satisfacere. Verumtamen de tam antiqua quæstione non est nostrum quid certius definire; licet tot sinceræ fidei & venerandæ antiquitatis testibus libentius assensetimus.

(a) Euseb. de prap. Evangel. l. 8. c. 1.

XXV. Quos libros Interpretes transtulerunt.

Sed & alia majoris momenti urget nos quæstio: Num scilicet omnes veteris Testamenti libri, qui ad illa usque Ptolemæi tempora fuerant scripti, an vero solum Pentateuchus fuerit in Græcum sermonem translatus? S. Hieronymus (b) in primis id ipsum in dubium revocat, dum ait: *Accedit ad hoc quoque, quod Josephus, qui Septuaginta interpretum ponit historiam, quinque tantum ab eis libros Moysi translatos refert; quos nos quoque profitemur plus quam cæteros cum Hebraicis consonare.* Hæc eadem ipse alibi (c) etiam. Sed ei omnes pariter refragantur, affirmantes, singulos & omnes veteris Testamenti, qui extabant, libros ab eis fuisse interpretatos. Sed videamus quid Josephus dicat, cujus auctoritate id sanctus Hieronymus profiteri videatur. Nullam invenimus apud Josephum mentionem explicitam esse habitam de facta per eos versione Pentateuchi; sed tantum illum dicere, libros legis ab eis fuisse translatos.

(b) Hier. præf. in Quæst. in Gen.

(c) Hieron. in Comment. in Ezech. c. 5. & in Michaam, c. 2.

XXVI. Omnes veteris testamenti libros esse translatos.

Cæterum qui adversantur S. Hieronymo, per libros legis totum ipsum vetus Testamentum esse intelligendum, probant auctoritate itidem divinæ Scripturæ, idque multis exemplis. Ut cum Dominus (d) ait: *Nonne scriptum est in lege vestra? Ego dixi, dii estis*: & illud Evangelistæ: *Ut adimpleretur sermo, qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis*: quæ non in Pentateucho, sed in Psalmis (e) habentur. Sed & illud Pauli ad Corinthios (f): *In lege* (inquit) *scriptum est; Quoniam in aliis linguis, & labiis aliis loquar populo huic*: quæ verba accepta noscuntur ab Isaia (g). Sed hæc planiora ac evidentiora reddemus, cum ex ejusdem Josephi phrasi uno vel altero exemplo demonstrabimus, eumdem auctorem per legem intelligero consuevisse ipsum integrum volumen veteris Testamenti; a principaliori parte, nempe a quinque legis libris, denominatione deducta. Agens enim de Judæorum libris, qui in synagogis legi consueverant, libros legis appellat; cum tamen constet Evangelica (h) & Apostolica (i) auctoritate, non modo in illis legi solitum Pentateuchum, sed & Prophetas. Cum igitur hujuscemodi libros, modo volumen legis, modo etiam Moysi libros ipse consueverit appellare (k), qui Prophetas quoque necessario continerent; jam certum constat, cum agit de interpretibus, quod legem verterint, vertisse etiam totum vetus Instrumentum, significare voluisse.

(d) Joan. 10.

(e) Ps. 81. & 119.

(f) 1. Cor. 14.

(g) Isai. 28.

(h) Luc. 4.

(i) Act. 15.

(k) Joseph. antiq. l. 20. c. 4. & de bell. Jud. l. 4. c. 12.

Certe quidem etsi de iis nulla exempla suppeterent; ratio ipsa plus satis posset id etiam pugnacibus quibuslibet persuadere. Nam si (quod omnibus exploratum est) quærebat nomine Ptolemæi Demetrius, omnes quotquot in universo Orbe libros reperire potuisset, ad unum usque colligere; quænam, quæso, subesse causa potuit, ut illos Hebræorum libros divina complectentes oracula, aliosque perinsignes, quos divinitus editos sciret, despiceret commentarios, nullam penitus illorum habens rationem? Verumenimvero etsi cæteros, illos tamen, qui rerum Judaicarum continerent historiam, qui Regibus aliisque rerum antiquarum studiosis magno in pretio esse solent, quis existimare poterit prætermissos? cum præsertim Hecatheus Abderita, qui uno volumine laudes Judæorum fuerat prosecutus, res Judaicas penitius perdiscendi, externorum omnium desiderium inflammasset. Quod si (ut superius demonstratum est) unica tantum erat totius divinæ Scripturæ interpretatio ante eam factam ab Aquila Pontico; unde quæso, illa, ea qua Apostoli Prophetas citare consueverunt, Græca versio, nisi fuerit Septuaginta? Sed quod ad S. Hieronymum spectat; cum plane constet, non tantum refragatos ei esse omnes quos recensuimus superius scriptores Ecclesiasticos, sed ipsummet sibi adversatum esse, plane cognosci potest, ipsum de ea re aliquando dubitasse potius, quam quid firmiter statuisse, & in communem postea cum cæteris sententiam pedibus abiisse: nam Prophetas interpretando, textum Septuaginta interserit, de eoque pariter disserit, & Septuaginta esse fideliter recognoscit.

XXVII. Vehementes conjecturæ.

In ejusdem insuper divinæ Scripturæ interpretatione, aliqua ab illis aliter reddita, additaque fuisse nonnulla, vel dempta, iidem ferme omnes supra citati auctores affirmant. Aliter namque reddita in ea, vel relata sunt divina quædam mysteria (ut tradit Hieronymus l) quæ Gentibus offendiculum esse possent, addita vero, quæ (ut superius dictum est) a Moyse primus ille ab eo delectus sacer Senatus tradenda posteris accepisset, vel (cum omnes, ut vidimus, iisdem interpretibus spiritum prophetiæ tribuerint) quæ eodem divino afflante Spiritu, eisdem fuerint divinitus revelata: nam & Philo ipse tradit, eos correptos numine prophetasse. Sed quod idem subdit, reddita esse propria propriis nominibus, non sic intelligendum, eam ad verbum esse translatam, ut verba verbis reddita, & nihil ab illa plus habuerit:

XXVIII.

(l) Cyrill. Catech. 14. Quæ ratio a septuaginta adhibita.

rit; nam id absque aliquo privato instinctu divini Spiritus quibuscumque bene peritis utriusque linguæ facere licuisset; sed potius quod addit, illa Græca inventa esse nomina, quæ sola declaratura erant sensum apertissime: cum alioqui reddere Græca singula verba Hebraicis singulis, nec si voluissent, facere potuissent, cum nonnulla sit in eis verba reperire, quæ vix una periodo orationis æque recte possint Græce interpretari.

XXIX. Quomodo interpretes prophetarint.

Sic igitur ex Philonis sententia, imbutos illos prophetico spiritu prophetasse, cum certum sit: ubi, quæso, id fuisse verum apparuit, si ea tantum quæ in Hebræo textu erant, nec quid amplius reddidissent? Sed referam hic iterum verba Philonis sic dicentis: *Tamquam numine correpti prophetabant, non alia alii, sed omnes ad verbum eadem, quasi copiam dictante singulis invisibiliter.* Quod si negas hoc, certe quidem ex Philonis sententia cogeris saltem asserere separatas ab invicem cellulas, ut imbuti illi prophetico spiritu, eademque illa dictante singulis, singuli exceperint, & quasi ex scripto exemplari eadem omnes descripserint. Alioquin quorsum illi spiritus prophetiæ, si alias absque eo, callentes Hebraicas, ac Græcas pariter litteras, conferentes simul, humano ingenio præstare felicissime potuissent, quod solus postea reperitur fecisse Aquila, deinceps Theodotion, inde vero Symmachus, & alii etiam hæretici? Falluntur igitur, qui vel ex Aristæa vel Philone putarunt, Septuaginta Interpretes verba verbis interpretando reddidisse; ac proinde perperam judicant, eam, quod non sic edita legatur, esse penitus depravatam. Nam ipse S. Hieronymus, qui omnes in eam illapsos notavit errores & emendavit, scribens ad Pammachium (*a*) de optimo genere interpretandi, sæpius testatur, eos non verba verbis, sed sententias sententiis reddidisse: legerat utique ipse Aristæam atque Philonem, nec tamen eo sensu eorum verba accipienda putavit.

(a) *Hieron. ep. 101.*

Interpretatione perfecta ac numeris omnibus absoluta, addit Aristæas & alii qui ab ipso eadem acceperunt, convocatos esse Judæos, ut ea cognoscerent; eosque constellatos esse, divinam Scripturam recte sancteque interpretatam, eamdemque sic semper permanere, nec quid immutari debere ab iis quæ scripta essent; adjurasseque ut sic semper integra servaretur; eamdemque insuper translationem ab illis fuisse descriptam, & ad diversarum synagogarum Principes missam, atque ab omnibus æque probatam receptamque. Tanta quidem in sacro illo Senatu inerat auctoritas, ut, quod illi fecissent, nefas ducerent in controversiam revocare: quippe quod (ut sæpe dictum est) eorum muneris esset, de Lege, Rege, Prophetis, ac Sacerdote etiam judicare, nec ipsi aliorum subjicerentur censuræ: ut non adeo mirandum sit, si cum quid inventum in illis foret, quod Hebraica veritas aliter nosceretur habere, nullum de ea re a quopiam negotium exhibitum fuisset: quippe cum totum id, Legis judicibus decernentibus, factum esse cognoscerent.

XXX. Interpretatio ad Synagogas omnes missa.

XXXI. Custodita editio LXX. interpr.

Hunc ergo in modum sacra illa editione vulgata, *jubet Demetrius* (inquit Aristæas) *ut Judæi pro eorum consuetudine imprecarentur, si quis vel addere, vel mutare, transferre, delereve auderet quicquam ex iis omnibus quæ scripta sunt. Cumque universa hæc rite explevissent; ut perennis illa sit, semperque servetur, adjurat*: Hæc ipse: additque jussu Regis omni studio procuratum, ut eadem editio ab omni macula illæsa diligentissime custodiretur. Tradunt alii apud Serapidis templum eam ut rem divinam ac sacrosanctam servatam fuisse; reconditumque simul cum ea fuisse rextum Hebraicum, testatur Tertullianus (*b*), ac eamdem ad sua tempora integram conservatam esse confirmat, cum ait; *Hodie apud Serapæum Ptolemei bibliothecæ cum ipsis Hebraicis litteris exhibentur.*

(b) *Tert. in Apol. c. 18. in fin.*

XXXII.

Sed illud impugnamus omnino, qood nititur quidam (*c*) stabilire auctoritate S. Joannis Chrysostomi, quam non reperimus; quod dixerit, ad sua usqoe tempora in Serapidis templo asservari Prophetarum libros ab illis conversos. Atqui, obsecro, usquam potuerit id vel somniasse Chrysostomus, cum constet anno secundo Commodi Serapidis templum fuisse combustum, ac rursus, antequam idem S. Joannes Chrysostomus ea scriberet, sub Theodosio Seniore funditus (*d*) esse ditutum? At quomodo, quæso, vel fingi potest, eam usque ad Chrysostomi tempora permansisse? Cur adeo laboratum ab Origene primum, deinde a Luciano, postea ab Hesychio Alexandrino, ac demum a S. Hieronymo in ea cognoscenda, emendanda, ac in candorem pristinum restituenda, si ipsum originale suppetebat exemplar, ex quo potuissent omnia quam verissime atque purissime summa facilitate corrigi & emendari?

(c) *Gelas. de Septuag. interpr. pag. 40.*

Refellitur assertum Commentum.

(d) *Ruffin. hist. l. 2. c. 23.*

Sed & revocatur in dubium quod dicit Terrullianus, suo tempore adhuc extitisse in Serapæo editionem Septuaginta: ut appareat plane mentitum esse; nisi Serapæum quod dicit, aliud fuerit a templo Serapidis, quod, antequam ea ille sub Severo scriberet, sub Commodo constat incendio conflagrasse. Nam si fuisset in templo Serapidis, æque cum templo combusta fuisset. Rursus etiam ejusdem Tertulliani testificatio in dubium revocari posse videtur, & existimari in enormi illa conflagratione nobilissimæ illius bibliothe-

XXXIII.

Quando incensa Ptolemæi Bibliotheca.

æ, eam cum cæteris libris ibi positis fuisse combustam famosissimo illo incendio, quod contigit anno ab Urbe condita septingentesimoseptimo, quo Cæsar post Pharsalicam pugnam Alexandriam expugnavit, quod Dio (a) testatur, cum & bibliotheca incensa est, & ad septingenta librorum millia sunt pariter concremata, quod Gellius (b) tradit his verbis: *Ingens postea numerus librorum in Ægypto a Ptolemæis Regibus vel conquisitus, vel confectus est, ad millia ferme volumina septingenta. Sed ea omnia bello priore Alexandrino, dum diripitur ea civitas, non sponte, neque opera consulta, sed a militibus forte auxiliariis incensa sunt:* Hæc ipse. Sed haud putandum præteriisse Tertullianum historiam illam de conflagratione bibliothecæ omnium vulgatissimam: quamobrem incendium illud eam non pertigisse, ejusdem Tertulliani auctoritate confirmari videtur.

(a) Dio hist. Rom. l.42.
(b) Gell. l. 6. c. ult.

XXXIV. Dei providentia in translatione divinæ Scripturæ.

Admirantur plane omnes divinum consilium, quo factum est, ut iidem ipsi Judæi divinam Scripturam quam diligentissime translatam Gentibus communicarent; ne videlicet illorum fraudi locus pateret, cum Christum non reciperent, quem eadem sacra volumina prænunciarent. Dimanavit illa primum ad Gentes, quas Evangelica prædicatio institutura erat ad fidem: jactumque tunc est quodammodo fundamentum, super quod immensæ molis ædificium extruendum foret. Quod si post Christi adventum id faciendum fuisset, tum quod tradit Eusebius (c) accidisset; nempe quod vel Judæi ex invidia Scripturam occultassent, aut corruptam dedissent; aut qui eam versuri essent, ab eis in suspicionem vocari fuissent. De his itaqua agens S. Augustinus (d) hæc ait: *Si quid aliter in Hebræis exemplaribus invenitur, quam isti posuerint, cedendum esse arbitror divinæ dispensationi, quæ per eos facta est, ut libri, quos gens Judaica cæteris populis vel religione vel invidia prodere nolebat, credituris per Dominum Gentibus, ministra Ptolemæi Regis potestate, tanto ante proderentur: atque fieri potest, ut sic illi interpretati sint, quemadmodum congruere Gentibus ille qui eas regebat, & qui os unum omnibus fecerat, Spiritus sanctus judicavit:* Hæc Augustinus. Sed & in eo divina est providentia admiranda, quod eam ab immani illo incendio, quo cæteri libri omnes conflagrarunt, illæsam servasse voluerit; cum non deessent innumera exemplaria, inter Judæos atque Gentiles sparsa.

(c) Euseb. de præp. Evang. l. 8. c. 1.
(d) August. de Doctrin. Christ. l. 2. c. 15.

XXXV. Judæis in usu translatio Septuaginta.

Cæterum quod pertinet ad Judæos, tantæ ea translatio apud omnes fuit auctoritatis, ut quamplurimis descriptis exemplaribus, eisdem uterentur in synagogis, in lectionibus illis quæ ex more per omne sabbatum legebantur. Extat ea de re insigne testimonium apud Lucam (e), ubi habet, Dominum ingressum in synagogam, cum illud legeret (f) Isaiæ: *Spiritus Domini super me, &c.* Plane constat secundum Septuaginta legisse: quod positus a Hieronymo uterque textus significat. Confirmatur hoc ipsum de lectione Septuaginta in synagoga ex eo quod Tertullianus (g) tradit his verbis: *Sed & Judæi palam lectitant, vectigalis libertas vulgo editur sabbatis omnibus.* Nimirum quod suos conventus collata pecunia redimere solerent, cum pro qualibet synagoga Romano Imperio tributum penderent. Fuisse quidem ejus editionis Judæos studiosissimos pariter & cupidissimos oblato (h) libello supplice Justiniano Imperatori, aperte significarunt; quo petierunt eamdem (sicut antea factum erat) in suis ipsorum synagogis legi debere. Philonem insuper & Josephum usos editione Septuaginta, jam superius tomo primo Annalium demonstravimus. Christianos itidem ab ipso exordio nascentis Christi Ecclesiæ eamdem editionem publice legisse, in confesso est apud omnes. At quod opus non sit in hoc probando diutius immorari; satis modo Cyrilli (i) Hierosolymorum Episcopi recitare sententiam, cum de eadem divinæ Scripturæ translatione agens, hæc ait: *Has tantum studiose meditare Scripturas, quas in Ecclesiis confidenter legimus. Multo prudentiores te & religiosiores fuerunt Apostoli & primi Episcopi, veritatis duces, qui nobis eas tradiderunt. Tu itaque, cum sis filius Ecclesiæ, non transgrediaris illius terminos:* Hæc ipse.

(e) Luc. 4.
(f) Isai. 26.
(g) Tert. in Apol. c. 38. in fin.
(h) Authent. 146. coll. 10. incip. Æquum sane.
(i) Cyrill. Catech. 4.

XXXVI. Septuaginta Interpr. quomodo depravati & quando.

Merito igitur eadem in Ecclesia communis est habita, quamdiu sincera permansit. Licet enim (ut diximus, Aristæa auctore) dira execratio ab illo sacro Judæorum Senatu fuisset illis inflicta, qui eam translationem aliqua ex parte vel leviter corrumperent, vel depravarent, tamen haud continentes fuerunt, quin in eam impie manus inferrent, idque post Christi adventum, ut sæpe queritur Justinus (k) martyr, & alii itidem jure expostulant. Tribuit & hoc nostrorum scriptorum vitio S. Hieronymus (l) cum ait: *Nec hoc Septuaginta interpretibus, qui Spiritu sancto pleni, ea quæ vera fuerunt, transtulerant; sed scriptorum culpæ adscribendum, dum de inemendatis inemendata scriptitant; & sæpe tria nomina, subtractis e medio syllabis, in unum vocabulum cogunt; vel e regione unum nomen, propter latitudinem suam, in duo vel tria vocabula dividunt:* Hæc ipse, qui & in aliis quoque locis de corrupto ejus textu frequenter inculcat. Sed & S. Augustinus (m) vitia, quæ irrepserunt, notariis æque tribuit, idemque alii.

(k) Just. martyr. dial. cum Tryph.
(l) Hier. ep. 108.
(m) Aug. de Civ. Dei l. 15. c. 13.

Quam-

XXXVII. *Editio LXX. a quibus emendata.*

Quamobrem ea primum ab Origene, deinde a Luciano martyre, postea ab Hesychio, quarto demum a S. Hieronymo (ut dicemus) fuit mendis expurgata. Quod si cui id facere perfecte licuit, Origeni concessum est; cum adhuc sub Severo, quo tempore ipse agebat Alexandriæ, prototypon ibi adhuc integrum (si Tertulliano credimus) servaretur, quod perquam commode consulere in ambiguis licuisset. Sic igitur par est credere, Septuaginta editionem ab Origene in integrum accuratissime restitutam. Sed quod (ut dictum est) cum quid amplius vel minus interdum ab Hebraico textu haberet reperta esset, idem voluit adnotasse, additis ex Theodotione locis notatis obelis, & asteriscis: inde (ut tradit S. Hieronymus) novæ corruptionis manavit occasio, cum a notariis velocitate scribendi prætermitteretur aliquod illorum signorum, fieretque interdum, ut, quod Theodotionis esset, Septuaginta perperam putaretur. Verum id raro accidisse, nec in omnibus codicibus contigisse, sed & semper emendare licuisse ex veteribus exemplaribus, idque Lucianum, Hesychium, ac denique Hieronymum præstitisse, quis poterit dubitare? Nam etsi prototypum defecisset exemplar; tamen ex iis quæ suppeterent ex emendatione ab Origene facta, quæ integra servabatur in Hexaplis & Octoplis in bibliotheca Cæsariensi, optime id facere licuisse; vel ex aliis quæ nobilissimæ totius Orbis Ecclesiæ ex iisdem exscripsissent, æque digne præstare concessum fuisse, par est existimare.

XXXVIII. *Septuaginta interpretum translatio numquam periit.*

Quando autem ipsa originalis editio Septuaginta interpretum amissa fuerit, haud possumus quid certius affirmare. Si enim Severi temporibus (ut tradit Tertullianus) adhuc integra fuerat conservata, nec sub Cæsare vel sub Commodo incendiis illis periit: haud creditur evasisse conflagrationem illam maximam, cum Diocletiani edicto, in toto Christiano orbe, qui ejus Imperio subjaceret, jussi sunt Christianæ religionis codices igni tradi. At nec putandum tum omnia etiam exemplaria periisse, ac funditus libros omnes igni consumptos esse: nam si complura Ecclesiasticorum scriptorum, qui ante illa tempora scripserant, monumenta integra post naufragium servata noscuntur, quanto certius id oportuit contigisse de voluminibus divinæ Scripturæ, quorum exemplaria non in quibusdam tantummodo bibliothecis asservabantur, sed nulla ferme in Orbe erat Ecclesia, cui illis carere (id officii necessitate postulante) omnino licuisset? Quod etsi daremus omnia in omnibus Ecclesiis sub Romano Imperio positis divinæ Scripturæ exemplaria consumpta fuisse (quod plane stultum est opinari) quot extra Romani Imperii limites erant Ecclesiæ apud diversas barbaras nationes, quæ ab illa vexatione securæ nullam prorsus in divinæ Scripturæ codicibus passæ fuerunt jacturam, a quibus mutuari licuisset exemplar? Meminisse namque debemus (quod superius dictum est) longius latiusque in Orbe propagatam esse Christianam religionem, quam Romanum Imperium. Hæc dixisse voluimus adversus aliquos, qui in eam sententiam imprudenter admodum ducti sunt, ut inconsulte nimis, ne dicam temere, jactarint editionem Septuaginta penitus excidisse. At quam, quæso, S. Hieronymus emendavit, si nulla amplius reliqua erat? Vel qua usi sunt scriptores omnes Ecclesiastici, saltem usque ad Hieronymi tempora, si ea periisset omnino? Dicere præterea omnes codices, quibus præsertim in Ecclesiasticis tractationibus iidem uterentur, deformiter fuisse corruptos; temerariam, nedum insulsam, esse assertionem, par est existimare. De iis autem, quæ post S. Hieronymi tempora acciderunt, suo loco dicturi sumus.

XXXIX. *Editio Septuaginta ab Apostolis Ecclesiæ tradita.*

Cum igitur sacer ille Senatus divino afflatus Spiritu Gentilibus editionem divinæ Scripturæ communicasset, quam Deus visus est confirmasse: Judæi ipsi frequentiori usu eam firmam ratamque habuerunt, eamdemque pariter Ecclesia Christi recipiens venerata est. Apostoli siquidem eam usu probatam tradidisse (ut dictum est) noscuntur Ecclesiis: siquidem de his hæc Irenæus (a): *Firma est autem, & non ficta, & sola vera, quæ secundum nos est fides, manifestam ostensionem habens ex his scripturis, quæ interpretatæ sunt illo modo quo prædiximus, & Ecclesiæ annunciatio sine interpolatione. Etenim Apostoli, cum sint his omnibus vetustiores, consonant prædictæ interpretationi, & interpretatio consonat Apostolorum traditioni. Etenim Petrus, & Johannes, & Matthæus, & Paulus, & reliqui deinceps, & horum sectatores, prophetica omnia ita annunciaverunt, quemadmodum seniorum interpretatio continet: unus enim & idem Spiritus Dei, qui in Prophetis quidem præconizavit* * *quis & qualis esset adventus Domini, in senioribus autem interpretatus est bene, quæ bene prophetata fuerant:* Hæc Irenæus. Sed quod pertinet ad Apostolos; scimus S. Hieronymum (b) conatum ostendere, eos citare consuevisse divinam Scripturam secundum Hebraicam veritatem, non secundum editionem Septuaginta. Nam adversus Ruffinum agens, nititur demonstrare, eos tunc usos esse versione Septuaginta, cum eam invenissent cum Hebraico consonantem. Sed qui nuper hæc majori otio requisivit Leo (c), vir cum primis eruditus, plane demonstrat Apostolos usitatius Septuaginta editionem citare consuevisse, interdum vero Hebraicam

(a) Iren. l. 3. cap. 9.

* al. præconavit.

(b) Hieron. in Isai. c. 57. præf. l. 16.

(c) Leo Cast. de Septuag. interpr. c. 6.

eam veritatem esse secutos, aliquando autem non verba ex verbis, sed ex sententia sententiam reddidisse. Certe quidem cum tam in synagogis, quam privato usu (ut dictum est) Judæi Septuaginta lectitarent editionem; Apostolos pariter eadem frequentius usos esse, æquum est existimare.

XL. Ea editio ab Ecclesia usu retenta.

De usu vero communi ejus editionis in omnibus Ecclesiis ubique recepto, hæc Origenes ad Africanum Hebræos facile nimis auscultantem: *Videtur ne tibi libros in omni Ecclesia receptos abrogare, & cavere legibus, ut fratres omnes ubique terrarum receptos apud se in suis Ecclesiis libros abrogent; Judæis assententur, & persuadeant, ut nobis impertiant libros castigatos, & quam emendatissimos, qui nihil habeant commentitium, aut fictitium? Quid ergo? Providentia divina, quæ impertit omnibus Christi Ecclesiis ædificationem, in Scriptura sacra tam parvam præstitit curam his quos tanto pretio redemerat?* Hæc Origenes; quibus & aperte sane declarat, eam non fuisse in omnibus consentientem Hebraicæ editioni; decipique eos, qui putarunt eam ad verbum fuisse translatam. Rursus hallucinatos illos, qui opinati sunt eam discrepantiam non in originali facta versione contigisse, sed ex illapsis in eam mendis & erroribus; quandoquidem nihil tale de ea Africanus & Origenes expostulant; facile enim facta collatione cum illa originali editione (ut dictum est) ipsi intelligere, ac eam emendare potuissent. Constat ex his igitur, antiquorum omnium assertione, Septuaginta editionem olim dictam esse Vulgatam, atque Communem, id ipsum Hieronymo sæpius attestante. Usque adeo enim id ratum firmumque habitum est, ut Philastrius (*a*) in hæreticorum classem rejecerit eos, qui aliqua alia uterentur editione, cujus hæc sunt verba: *Ecclesia Catholica Septuaginta duorum interpretationem legit, colit, & prædicat; alia autem supervacua & contraria tantæ editioni contemnit & abiicit:* Hæc & alia de his plura Philastrius.

(*a*) *Philastr. de hæres. c.* 139. 140. 141. 142. 143.

XLI. Triplex editio Septuaginta.

Cæterum etsi omnium constat sententia, editionem Septuaginta dictam esse Communem; tamen S. Hieronymus (*b*) tradit eam haud simplicem, sed triplici editione fuisse toto Orbe diversam; cum nimirum alii legerent eam quæ ab Origene correcta fuit, rursum alii a Luciano emaculatam, alii denique eam quæ Hesychii diligentia pristinæ reddita est integritati. De his enim tribus hæc idem habet Hieronymus (*c*): *Alexandria & Ægyptus in Septuaginta suis Hesychium laudat auctorem: Constantinopolis usque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat, mediæ inter has provinciæ Palæstinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgaverunt: totusque Orbis hac inter se trifaria varietate compugnat:* Hæc ipse. Rursum vero duplex reperiebatur apud Origenem Septuaginta editio, dicta Communis utraque, ut idem S. Hieronymus (*d*) testatur his verbis: *Illud admoneo, ut sciatis, aliam esse editionem quam Origenes, & Cæsariensis Eusebius, omnesque Græciæ tractatores Κοινὴν, id est, Communem appellant atque Vulgatam, & a plerisque nunc Lucianea dicitur; aliam Septuaginta interpretum, quæ in Hexaplis codicibus reperitur, & a nobis in Latinum sermonem fideliter versa est, & Hierosolymæ & in Orientis Ecclesiis decantatur:* & inferius: *Ea (inquit) quæ habetur in Hexaplis, quam & nos vertimus, ipsa est, quæ in eruditorum libris incorrupta & immaculata Septuaginta translatio reservatur; quicquid ergo ab hac discrepat, nulli dubium est quin ita & ab Hebræorum veritate discordet.* Verum ea quæ ab Origene in Hexaplis posita, & in Latinum a S. Hieronymo conversa est, sicut Origenes ei interdum admiscuit distinctis notulis Theodotionis editionem, ita ab eodem Hieronymo est translata, appositis signis iisdem; quod ipse pluribus locis testatur quos superius recitavimus, cum egimus de iisdem Hexaplis Origenis. Sic igitur editio illa Septuaginta a S. Hieronymo emendata & Latinitate donata, non simplex erat Septuaginta, sed intextam habebat versionem Theodotionis, signis tamen ab eo distinctam ac separatam.

(*b*) *Hieron. in Isai. lib.* 16. *præfat.*

(*c*) *Idem in præf. in Paralip. epist.* 107.

(*d*) *Idem ep.* 135.

XLII. S. Hieronymi consilium in versione quod fuerit.

Sed accidit, ut ob triplicem communem Septuaginta editionem, dum suam quisque propriam commendaret, non leves inter se conflarentur seditiones, ob eamque causam sæpe veritatem Hebraicam, vel alias a profanis editas translationes consulendi pateret occasio. His igitur & aliis rationibus permotum se fuisse dicit S. Hieronymus (*e*), ut Hebraicam quoque editionem in Latinum converteret. Cum vero eo nomine a multis sibi adversantibus temeritatis novitatis argueretur, perinde ac si eo consilio suam ederet, ut aboleret Septuaginta translationem; ipse sæpius conatus est instituti sui reddere rationem, atque animi consilium aperire, & inter alia cum adversus Ruffinum sic scribit (*f*): *Ego ne*, inquit, *contra Septuaginta interpretes aliquid sum locutus, quos ante annos plurimos diligentissime emendatos meæ linguæ studiosis dedi? Tam stultus eram, ut, quæ a pueritia didici, senex oblivisci vellem?* sed & superius: *Non imitantur Græcorum studium & benevolentiam, qui post Septuaginta translatores, jam Christi Evangelio coruscante, Judæos & Ebionitas legis veteris interpretes, Aquilam videlicet, Symmachum, & Theodotionem, curiose legunt*

(*e*) *Hieron. in præfat. in Tobiam* 113.

(*f*) *Idem adv. Ruffin. lib.* 2.

gunt, & Origenis labores in Hexaplis Ecclesiis dedicarunt: quanto magis Latini mei grati esse deberent, quod exultantem Græciam cernerent a se aliquid mutuari? Hæc eadem alibi quoque sæpius inculcat. Causatus etiam depravationem Septuaginta interpretum, opportune sibi visus est ex Hebraicis fontibus deducere veritatem, nam sic superius (*a*) ait: *Si Septuaginta interpretum pura, & ut ab eis in Græcum versa est, edita permaneret; superflue me, mi Chromati, Episcoporum sanctissime, impelleres ut tibi Hebræa volumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aures hominum occupaverat; & nascentis Ecclesiæ roboraverat fidem, justum erat etiam nostro silentio comprobari; nunc vero cum pro varietate regionum diversa ferantur exemplaria, & germana illa & antiqua translatio corrupta sit atque violata, nostri arbitrii putas aut ex pluribus judicare quid sit verum:* Hæc & alia plura, ac sæpius de eadem editione mendis obsita, quam a se ad purum emaculatam professus est.

(*a*) *Idem eodem libro.*

XLIII. Quantam vero adhibuerit diligentiam, ut Hebraicam editionem sincere, pure, vereque Latinam redderet, idem ipse cum alias sæpe, tum ad Sophronium (*b*) sic scribens aperit: *Certe quidem confidenter dicam, & multos hujus operis testes citabo, me nihil dumtaxat sententiæ de Hebraica veritate mutasse. Sicubi ergo editio mea a veteribus discreparit, interroga quemlibet Hebræorum; & liquido videbis me ab æmulis frustra lacerari, qui malunt contendere videri præclara, quam discere.* Cæterum quod ad eam rem spectat, id negotii exhibitum est ei a Latinis non autem Græcis; & non modo adversantes æmuli, sed & S. Augustinus novitatem hanc suspectam habens, eidem aliquando restitit. Græci autem, qui in alios Græcos interpretes se curiose diffuderant, simul atque acceperunt a S. Hieronymo ex Hebraico fonte elaboratam esse novam editionem, mox eam ex Latino in Græcum sermonem vertendam curarunt; quod ipse testatur, dum jure de Latinis expostulans (*c*) ait: *O labores hominum semper incerti! O mortalium studia, contrarios interdum fines habentia! unde me putabam de Latinis meis bene mereri, & nostrorum ad discendum animos concitare, quod etiam Græci versum de Latino post tantos interpretes non fastidiunt; inde in culpam vocor, & nauseanti stomacho cibos ingero.* Primus itaque S. Hieronymus fuisse reperitur, qui ex Hebræo fonte aquas deduxerit in Latinum alveum.

(*b*) *Hieron. in præf. in Psal. ep. 135. & in Apolog. adv. Ruffin.*

S. Hieronymi studium probatum Græcis.

(*c*) *Hieron. adv. Ruffin. l. 2.*

XLIV. Quinam autem ex Græcis editionibus id ante præstiterit, majoribus etiam incertum fuit; nam cum plures fuerint, nec numero distincti, vel tempore; quinam illi essent (ut Augustinus (*d*) affirmat) obscurum remansit. *Ut enim* (ait) *cuique primis fidei temporibus, in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis sibimet utriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari. Quæ quidem res plus adjuvit intelligentiam, quam impedivit, si modo legentes non sint negligentes:* Hæc ipse. Inter omnes autem veteres Latinas interpretationes Septuaginta, Italam, nempe Romanam præstitisse cæteris, quod verborum tenacior esset, & felicius exprimeret sententiæ perspicuitatem, idem S. Augustinus (*e*) affirmat.

Editio latina ex Græcis.

(*d*) *Aug. de Doctrin. Christ. lib. 2. c. 11.*

(*e*) *Ibid. c. 15.*

XLV. Accidit vero, ut ob illam priorem versionem Latinam posterior a S. Hieronymo tradita sperneretur; cum videlicet Occidentalis Ecclesia antiquitatem excolere consueta, novos sonos exhorrescens, illam Hieronymi primo auditu respueret, quod sicut a majoribus acceptæ fidei, ita & verborum esset pariter tenacissima; donec paulatim, quænam qualisve esset, omnium eruditorum studio & labore perspecta, atque pia, pura, vera, sinceraque comperta, magno honore tandem, summaque laude fuerit in Ecclesiam introducta, Veteri non explosa. Nam & ipse S. Augustinus, qui ea de re obniti Hieronymo visus erat, ejus studium postea laudare cœpit, sic dicens (*f*): *Non defuit temporibus nostris presbyter Hieronymus, homo doctissimus, trium linguarum peritissimus, qui ex Hebræo in Latinum eloquium divinas Scripturas convertit, eloquenterque transfudit:* Additque testimonio etiam Judæorum eam cognitam esse veracem; sed quantumcumque opus laudatum fuerit, nequaquam tamen præferendum putavit antiquæ illi Septuaginta editioni. Ad Augustini autem verba, Isidorus (*g*) hæc addit: *Ejus interpretatio merito cæteris anteponitur; nam est verborum tenacior, perspicuitate sententiæ clarior, atque (utpote Christiana interpretatio) verior.*

Hieronymi Editio paulatim invalescit.

(*f*) *Aug. de Civitate Dei, lib. 18. c. 43.*

(*g*) *Isid. Etymolog. lib. 6. c. 6.*

XLVI. Sic igitur Occidentalis Ecclesia novam accepit editionem a S. Hieronymo elaboratam, ut tamen veterem illam Septuaginta etiam retineret; factumque est ut duæ essent vulgatæ editiones, altera Vetus dicta, Nova altera nuncupata; hisce enim nominibus Eucherius (*h*) utramque distinguit, sicut & sanctus Gregorius qui præfatione (*i*) in libros Moralium, ait: *Novam translationem dissero, sed (ut probationis causa exigit) nunc Novam, nunc Veterem per testimonia assumo: quia sedes Apostolica, cui auctore Deo præsideo, utraque utitur.* Et in ipsis commentariis (*k*) quam per Novam intellexerit, declarat. Nam cum ait, eam ex Hebraico atque Arabico esse translatam, plane Hieronymi esse significat, qui in præfatione ad Job librum affixa, se tum ex He-

Vetus & nova vulgata.

(*h*) *Eucher. in l. Regum.*

(*i*) *Gregor. in præf. l. Moral. c. 5.*

(*k*) *Greg. Moral. l. 20. c. 13.*

Hebraica veritate, tum etiam Arabica interpretatione librum illum Latinitate donasse testatur; ut dubium non sit, per Veterem Gregorium intelligere versionem Septuaginta; per Novam autem, eam quam ex Hebræo Hieronymus transtulit, easdemque ab invicem fuisse distinctas, utramlibet per se notam, & utramque ab Ecclesia Romana susceptam.

XLVII. Accidit autem post Gregorii tempora (quoto vero potissimum anno, quove auctore, incertum remanet) ut quoniam duæ simul vulgatæ editiones, Vetus & Nova, dissensionum ac contentionum interdum ministrarent occasionem; in diversa studia Fideles ea in re distraherentur ab invicem, dum alii Veterem, Novam alii sequerentur; & quisque pro sua (ut assolet) contentiose differeret, turbas cieret, alteramque defendens, in alteram minus digne inveheretur, essetque ea diversitas veluti seminarium jurgiorum, ac turpem redderet Ecclesiæ faciem, dum in divinis laudibus, ceterisque sacris officiis, alii aliam psallendo, legendo, concionando, tractando consectarentur: ut hac ex parte pæne divisa schismate Ecclesia videretur. Sed divino afflante numine provisum est, optimeque consultum, ut ad Ecclesiasticum communem usum una ex duabus, quæ usui omnibus esset Ecclesiis conflaretur, quæ Communis omnibus atque Vulgata uno nomine a cunctis diceretur, explosa illa Veteris & Novæ nomenclatura. Resque evenit ex sententia, ut eam unam Occidentali Ecclesia usu recipiente, omnis mox ea de re cessaverit controversia, omnesque sicut una fide compaginati, ita uno spiritu, unoque ore Christum Dominum una cum Patre & Spiritu sancto laudibus assidue celebrarent: licet alicui Ecclesiæ, venerandæ antiquitatis ergo, permissum fuerit veterrima illa Septuaginta in psallendo uti editione; cum aliqui eadem, sed a Hieronymo emendata, reliquæ omnes utantur Ecclesiæ.

Una vulgata ex duabus.

XLVIII. Porro qui hujus ex Veteri & Nova factæ permixtionis minus attente considerarunt originem, aut causam sunt perscrutari, neque adeo exacte ipsum divinæ Scripturæ contextum examinarunt; has de eadem, quam habemus præ manibus, controversias excitarunt, dum alii hanc esse illam Veterem Septuaginta, sed emendatam, alii vero Novam esse Hieronymi tradiderunt. Sed illi, mea sententia, scopum veritatis attigisse noscuntur, qui ex utraque mixtam esse dixerunt. Quod vero tum ex Veteri, tum ex Nova Vulgatam hanc nostram conflatam esse diximus, & in ea septuaginta illa exscripta esse videatur, quam (ut dictum est) idem S. Hieronymus emendavit, non autem veterrima illa, quam mendis scatuisse idem affirmat: cumque in eadem Nova illa simul insuper contexta sit, quam idem auctor ex Hebræo sermone convertit: hac ratione, quod in utraque sancta Ecclesia laboribus Hieronymi usa sit, eam esse Hieronymi jure dici posse videtur, quam ejusdem Ecclesiæ auctoritate post aliquot sæcula ex utraque ejus editione appareat fuisse collectam. Quod vero aliqua habeat, quæ nec Hebraicæ editioni Latinæ a Hieronymo redditæ, nec veteri septuaginta concordare videantur; hæc ex communi illa Septuaginta a Hieronymo emendata provenisse sciendum est: ut octo illi versus Psalmi decimitertii: *Sepulchrum patens*, &c. Usque ad illud: *Non est timor Dei &c.* Qui nec in Hebraico textu (ut ipse Hieronymus (a) tradit) nec in veterrima illa Septuaginta reperiuntur: accepti enim ex epistola Pauli ad Romanos (b), communi illi recentiori emendatæ Septuaginta editioni fuerunt additi, ex eaque in nostram Vulgatam illati. Rursum vero nec sic passim mixta, ut veluti centones, fuerit coagmentata, cum sit reperire in ea libros integros secundum Septuaginta translationem positos, nempe Psalmorum, & aliorum.

Vetus & nova permixta communis editio.

(a) Hiero in præf. l. 16. in Isai.

(b) Rom. 3.

XLIX. Sed quod spectat ad librum Psalmorum, primam ipsorum editionem a Septuaginta confectam S. Hieronymus emendasse reperitur: hoc enim ipse testatur (c) in Apologia adversus Ruffinum, ubi ait: *Psalterium quoque, quod certe emendatissimum juxta Septuaginta interpretes nostro labore dudum Roma suscepit.* Licet idem Hieronymus (d) ipsum etiam ex Hebraico verterit, & discrepantiam in utraque editione manifestarit. At non semel, vel bis, sed quater eumdem Hieronymum eidem operi certum est insudasse. Primo nimirum, cum, petente Damaso septuaginta editionem tradidit (ut dictum est) Romanæ Ecclesiæ emendatam. Secundo cum eam ex Hebraico puro fonte deduxit, id exposcente Sophronio (e). Tertio cum, Paula & Eustochio (f) efflagitantibus, editioni Septuaginta Theodotionem admiscuit, obelis & asteriscis adnotans. Denique & illud præstitit, ut una epistola seu libello ad Suniam & Fretelam scripto notaret discrepantiam inter Græcum & Latinum Psalterium, & utrum magis Hebræo consentiret, admoneret. Ceterum quo utimur Psalterio posito in Vulgata, constat non ex Hebraico textu, neque acceptum ab Hexaplis, sed ex Communi illa, quam diximus, editione Septuaginta, ab aliis sæpius emendata: quod quidem cuique recte intuenti perspicuum erit. Rursum vero Vulgata nostra continet Prophetas minores secundum factam a S. Hieronymo ex Hebraico versionem, sed & quatuor majores, paucis tantum

Psalmorum editio unde & quotuplex.

(c) Hiero. adv. Ruffin. l. 2.

(d) Hiero. ibid. & ep. 135. ad Suniam.

(e) Hiero. ep. 13.

(f) Hiero. præf. in Psalter.

tum

tum exceptis, Librum Job itidem, prout ab eodem ex Hebraico & Arabico est translatus. Sed non vacat nobis in singulis immorari & de omnibus exactam reddere rationem; alio enim tendit oratio. Porro Vulgatam nostram a calumniis hæreticorum Xystus (*a*) vindicat, atque nuper vir doctissimus Bellarminus.

(*a*) *Xyst. Senen. lib.* 8.

L. Cum igitur ex Veteri & nova (ut dictum est) collecta una fuerit Communis editio: illud accidit, ut, cum totius orbis Occidentalis magna consensione ista reciperetur, duæ illæ, Vetus & Nova Vulgatæ, quæ frequentiori usu præ manibus omnium essent, quasi minime jam necessariæ viderentur, paulatim negligi atque deperire propemodum sinerentur; atque etiam veterrima illa Septuaginta penitus propemodum exoleverit, adeo ut videretur esse oblivione sepulta. Sed quæ in hunc modum pene videbatur extincta, his prope diebus, opera & industria Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Antonii Carafæ Cardinalis Bibliothecarii, cui Catholica Ecclesia hoc etiam nomine plurimum debeat, ex inspirato eadem tam Græco quam Latino sermone quasi rediviva comparuit: cum velut, postliminio post longum exilium summo honore reversa, magno in primis eruditorum omnium, ac denique totius exultantis Ecclesiæ eidem faventis excepta plausu, atque ingentibus celebrata præconiis, in summæ auctoritatis throno & dignitatis sede pristina fuerit collocata.

Editio LXX. Interp. restituta.

LI. His de editionibus veteris Testamenti summa diligentia atque industria pro viribus elucidatis, de editione novi Testamenti (ne quid prætermisisse in hoc genere videamur) reliquum est, ut, quantum licet, brevius differamus. Cum in antiquum illud Apostolorum temporibus scriptum exemplar, vitio librariorum, vel aliorum, multa irrepsisse menda Damasus Papa intelligeret; ejus emendationem eruditissimo viro, qui sibi inter cetera præclarissima ejus temporis ingenia primus occurrit, S. Hieronymo delegavit; qui naviter in opus incumbens, quod ille postulavit, felicissime præstitit. Testatur enim hæc ipse ad eundem Damasum scribens (*b*) his verbis: *Novum* (inquit) *opus me facere cogis ex veteri, ut post exemplaria Scripturarum toto orbe dispersa, quasi quidam arbiter sedeam: & quia inter se variant, quæ sint illa quæ cum Græca consentiant veritate, decernam. Pius labor, sed periculosa præsumptio, judicare de ceteris ipsum ab omnibus judicandum, senis mutare linguam, & canescentem jam mundum ad initia retrahere parvulorum*: & paulo post: *Adversus quam invidiam duplex causa me consolatur: quod & tu, qui Summus Sacerdos es, fieri jubes; & verum non esse quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur. Si enim Latinis exemplaribus fides est adhibenda; respondeant, quibus; tot enim sunt exemplaria pæne, quot codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus; cur non ad Græcam originem revertentes, ea quæ a vitiosis interpretibus male sunt reddita, vel a præsumptoribus imperitis emendata perversius, vel a librariis dormitantibus aut addita sunt, aut mutata, corrigimus?* Hæc Hieronymus de causa novæ editionis cudendæ, deque in ea emendanda animi sui consilio.

De editione novi Testamenti.

(*b*) *Hier. præfat. in quat. Evang.*

LII. Ubi vero opus perfecit, Romanæ Ecclesiæ tradidit, quod longe lateque per totum Occidentalem orbem fuit quam citissime vulgatum; perlegit illud quidem S. Augustinus (*c*), & diligenter a se cognitum mirifice commendavit; de quo in hæc verba ad eumdem S. Hieronymum auctorem operis: *Non* inquit, *parvas gratias agimus Deo de opere tuo, quod Evangelium ex Græco interpretatus es; quia pæne in omnibus nulla est offensio, cum Scripturam Græcam contulerimus. Unde si quispiam veteri falsitati contentiosus faverit, probatis collatisque codicibus, vel docetur facillime, vel refellitur*: Hæc de editione Hieronymi Augustinus.

(*c*) *Augustin. ad Hier. epist.* 10.

Editio novi Test. S. Hieronymi recepta.

LIII. Verum quod ejus operis fuit, se potius ex Græco emendasse, quam ipsam integram in Latinum ex Græco vertisse, idem (*d*) Hieronymus scribens ad Augustinum testatur illis verbis: *Si me in emendatione novi Testamenti suscipis*, &c. Ex aliis quoque ejusdem Hieronymi testimoniis certum exploratumque habetur, ipsum nequaquam novum Testamentum in Latinum ex Græco vertisse, sed potius Latinum ex Græco emendasse; adeo ut non fuerit novæ translationis auctor, sed veteris diligens emendator. Nam hoc est quod ait, se inter multa exemplaria Scripturarum sedisse arbitrum: sed & inferius eadem præfatione ad Damasum scripta planius demonstrat, sic dicens (*e*): *Igitur hæc præsens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum Evangelistas, quorum ordo est iste, Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes, codicum Græcorum emendata collatione, sed & veterum: quæ ne multum a lectionis Latinæ consuetudine discreparent, ita calamo temperavimus, ut iis tantum, quæ sensum videbantur mutare, correctis, reliqua manere pateremur, ut fuerant*. Hucusque ipse. Sunt multi qui contendant eamdem novi Testamenti editionem non esse Hieronymi; sed plures qui defendant, quorum & longe potiora sunt jura. At licet non sit nostri instituti vel otii hic cuncta disquirere, & qui hæc diffusius tractata cupiunt, habeant quos consulant (*f*); tamen non omit-

(*d*) *Hier. epist.* 11. *inter epist. August.*

Emendavit Hieronymus, & non vertit ex Græco.

(*e*) *Hier. præfat. in quat. Evang. epist.* 123.

(*f*) *Bellarminus contrever. de Verb. Dei, lib.* 2. *c.* 7. 9. *& Xist. Senen. lib.* 8. *& alii ante eos.*

omittemus illud unum, quod partem illam pertingit Annalium, quæ ad antiquiores Ecclesiæ mores pertinet; differemusque adversus illos, qui ex eo dixerunt, Vulgatam novi Testamenti editionem non esse S. Hieronymi, quod rudia & impolita quædam inveniantur in ea, quæ a Hieronymi stylo penitus discrapent.

LIV. Defenditur esse Hieronymi.

Atqui hac ipsa ratione ejus esse probatur: nam quod non novam ipse cuderet, sed veterem emendaret editionem, illa ipsa verba rudia, simplicemque dicendi stylum ne in minimo quidem mutare voluit, obi verba atque sententiæ a Græco (ut ait) non dissentirent; ob eamque causam nec vitia quædam impolitæ orationis abradere, aut verborum ornatum inducere curavit. Quod quidem satis sit ejusdem Hieronymi exemplo ac testificatione evidentius in aliis demonstrare. Ipse enim in Ezechielem (a) Prophetam scribens, hæc habet; *Illud sæpius monuisse sufficiat, nosse me cubitum & cubita neutrali appellari genere; sed pro simplicitate & facilitate intelligentiæ, vulgique consuetudine, ponere & genere masculino. Non enim curæ nobis est vitare sermonum vitia, sed Scripturæ sanctæ obscuritatem quibuscumque verbis disserere.* Et inferius (b): *Quod cubitos genere masculo, & non neutrali cubita dicimus juxta regulam grammaticorum (ut in superioribus docuimus) non ignorantia id facere, sed consuetudine, propter simplices quosque & indoctos, quorum in congregatione Ecclesiæ major est numerus.* Sic igitur videas Hieronymi in emendanda primum antiquitus tradita divina Scriptura Consilium; ut non modo in ea barbarismos, quos invenisset, non corrigeret, sed imitaretur de industria: sicque secundum quod invenisset translatam a Latino interprete editionem Septuaginta, non tantum, si error non esset in sententia, non emendavit; sed & in ea quam ipse ex Hebraico fonte suis ipsius verbis in Latinum traduxit, cum liberum esset in proprietate sermonis & candore orationis curam impendere, contempsit omnino, venerandæ tantum attribuens antiquitati, ut vocum & sententiarum elegantiam posthabuerit.

(a) Hier. in Ezech. c. 40.

(b) Idem in Ezech. cap. 47.

S. Hieronymi consilium in emendanda divina Scriptura.

LV. Addimus ad hæc & aliud de eadem re ejusdem auctoris exemplum (c). Cum enim in Latina Septuaginta versione limen portæ, theæ, positum invenisset, sicut legeret in Græco θεε quodque in Hebræo [illegible] scriptum est, noluit vocem Græce positam in Latino textu mutare, & Latine dicere, limen portæ; sed ut positum erat, theæ, reliquit, sic legens: *Et theæ tertium æqualem calamo in latitudinem trium:* sed quid tractando subdit? *Diligentem* (inquit) *& studiosum lectorem admonendum puto, si tamen scientia Scripturarum & non vanis oratorum declamationibus ducitur, ut sciat omnia prope verba Hebraica & nomina, quæ in Græca & Latina translatione sunt posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata, & dum de inemendatis scribuntur inemendatiora, de verbis Hebraicis facta esse Sarmatica, immo nullius gentis, cum & Hebræa esse desierint, & aliena esse non cœperint.* Quæ quidem idem auctor (magna profecto continentia) quod earum vocum sensum sciret in Ecclesia notum, noluit emendare.

(c) Hier. in Ezech. c. 40.

LVI. Hæc itaque ex S. Hieronymo sunt allata ad declarandum ejus in emendando vel interpretando Scripturam mentis propositum & institutum; ut redarguantur qui ex simplici humilique stylo Vulgatæ editionis novi testamenti, eam non esse ipsius S. Hieronymi, ausi sunt temere affirmare. At quis sapiens in animum sibi inducere queat, auctoritate tanti Pontificis a tanto viro emendatam, recognitam, probatam, traditamque Romanæ Ecclesiæ editionem, totoque statim Occidentali orbe diffusam, a posterioribus esse neglectam atque rejectam? Facessat igitur de barbaris vocibus rudique stylo frivola objecta comparatio.

LVII. Invectiva auctoris in novos interpretes.

Erubescantque Novatores omnes, qui nulla antiquitatis reverentia ducti, neque religione absterriti, perinde ac si in scriptis Gentilium versarentur, atque illotis (quod ajunt) manibus profana contingerent; mox ot sibi visi sunt esse Græculi & semi Judæi linguarum peritia, quodam furoris impetu potius quam afflatu divini Spiritus in ipsam sacrosanctam divinamque Scripturam irrumpunt, eamque mox ingenii sui vires experturi aggrediuntur; & quantum in profanis profecerint, in sacris periculum facere non verentur, novas in dies divinæ Scripturæ editiones cudentes: alteraque manu refractario calamo impietatis, altera armati gladio maledicentiæ, procedunt tumidi atque inflati superbia; protervoque animo, ingenio duro & aspero, rictuque ferali progrediuntur in medium, agminibus Dei viventis procaciter insultantes. At quo modo, quæso, sibi isti vendicant rectam sermonum interpretationem, quam, cum inter charismata Spiritus ab Apostolo (d) numeretur, constat nonnisi in Ecclesia esse posse? Qui sibi ipsis visi sapientes, quam stultissimi facti sunt, dum ab Ecclesia refugæ, inter pneumachos in castris hostium profitentes, adversus Spiritum sanctum bellum gerunt.

(d) 1. Cor. 12.

LVIII. Digna in eosdem exaggeratio.

Sed parcant jam viris Catholicis sanctis & eruditis, eosque imperitia sugillare desistant: sed potius (quod eo impietatis eorum temeritas progressa est) in ipsum Spi-

Spiritum sanctum arma convertant; quod jam mille quingentos & amplius annos neminem afflaverit, imbuerit neminem recte interpretandi charismate, sed siverit res nostras obduci carie, situque ineptæ locutionis barbarique sermonis aspergi; adeo ut hac ex parte etiam exdem divinæ Scripturæ patuerint derisioni Gentilium, qui eas solecismis ac barbarismis obsitas sibilis insectarentur, scommatibus atque dicteriis (a) deriderent. Siccine tanti ponderis ex eorum sententia a Deo res neglecta, & quæ basis quædam & fundamentum est Christianæ religionis, divina Scriptura, rudis & inexculta, atque sermonis vitiis lacera, adeo informis humi jacere permissa. At si tanta hæc neglexit Deus, quænam, quæso, curavit? Si, inquam, in maximi omnium re momenti divina providentia dormitavit; in quanam vigilantem fuisse dixerimus? Hæc plane tam horrenda ex necessaria assumptione eorum sententiæ dicenda forent, hisque deteriora jungenda, quæ vel cogitare animus exhorrescit, nedum effari.

(a) Arnob. advers. Gent. l. 1.

LIX. At non dormitavit, neque dormit qui custodit Israel (b). Sic namque placuit ei, qui statuit per stultitiam prædicationis salvos facere credentes, qui & suos sic prædicare Evangelium misit, ut illud non annuntiarent in sapientia verbi (c); ut & in his, quod stultum est Dei, etiam Crucis gloria effulgeret, atque certo certius conspiceretur, hoc esse hominibus sapientius. Quod enim divinum inventum, & non humanum figmentum est, divina Scriptura, non humana arte, sed divino consilio, nec adeo omnibus perspicuo, tractanda fuit; non enim ut viæ hominum sunt viæ Dei (d): Quis namque consiliarius ejus fuit, ut dicar ei, Cur ita facis? Ille ipse est, qui in tabernaculo, ac demum in templo suo cuncta egregie auro confici, vel auro ornari præcepit, usque adeo ut forcipes (e) ipsas emunctorias ex auro purissimo confici voluerit: & tamen quæ potissima ac nobilissima omnium in eo pars erat, ipsum inquam sacrosanctum altare, mandavit (f) ex terra vel rudibus ac impolitis lapidibus construi. Cujus rei sacramentum Paulus optime novit, qui non in sublimitate sermonis, nec (quod ait) (g) in sapientia verbi, Evangelium tradidit & prædicavit; periculum immensum cavens, ne secus faciens, gloriam Christi Crucis evacuaret. Sicque factum est, ut eodem Spiritu, quo dictatæ, eodem plane interpretati sint Sancti divinas Scripturas. Eo enim imbuti sanctissimi Patres, Apostolica affectantes vestigia, hoc ipsum præstare conati sunt, ut in omnibus præseferent columbæ simplicitatem, non ignorantes quod virtus Dei non sit in sermone. At licet sic rudis apparens ipsa divina Scriptura derideretur ab Ethnicis (h); ob vim tamen verbi insitam, omnem illorum disjecit, sive scientiis, sive armis comparatam omni ex parte potentiam ac fortitudinem.

(b) Psal. 120.

(c) 1. Cor. 2.

Ex divino consilio simplex editio.

(d) Isaia 55.

(e) Exod. 16. & 17.

(f) Exod. 20. Deut. 27. Josue 8. Esdr. 5.

(g) 1. Cor. 1.

(h) Arnob. adv. Gent. lib. 1.

LX. Sacramentum hoc magnum sanctissimi viri magistri Ecclesiarum intelligentes, nihil præterea curarunt in ea corrigere & emendare quod spectaret ad cultum orationis, ubi consultum veritati, cui tantum essent prospecturi, cognoscerent; cum alioqui non defuerint in Ecclesia Dei eloquentiæ facultatibus præditi viri, qui id præstare felicissime potuissent; qui tamen istæc ut levia contempserunt, immo ut rem magni ponderis, eam simplicitatem, qua traditæ illæ erant, retinere maluerunt. Hinc dicendi facundia maxime pollens S. Ambrosius, maluit (quod & alias dictum est) ut interpres e Græco verterat, præsepium, quam præsepe dicere. Hinc & S. Augustinus (i) illud ait: *Quod jam auferre non possumus de ore cantantium populorum. Super ipsum autem* floriet *sanctificatio mea; nihil profecto sententiæ detrahit; auditor tamen peritior mallet hoc corrigi, ut non* floriet, *sed* florebit, *diceretur.* Nec *quicquam impedit correctionem, nisi consuetudo cantantium. Ista ergo etiam facile contemni possunt, si quis ea cavere noluerit, quæ sano intellectui nihil detrahunt*: Subdit & alia id genus exempla.

SS. Patrum Consilium de simplicitate sermonis.

(i) Aug. de Doctrin. Christ. lib. 2. c. 13.

LXI. Eadem quoque magnus ille Spiridion (k), cum Triphillius Ledrensis Episcopus, rhetoricis litteris egregie excultus, coram Episcoporum conventu sermonem habens, cum illud Evangelii occurrisset, *Tolle grabatum tuum, & ambula*. Pro grabato lectum dixisset, elegantiori nimirum sibi visus uti voce debere; eum libere reprehendens, Tu ne, inquit, præstantior es eo qui grabatum dixit? qui igitur pudor iste est, verbis illius cum decore non velle uti? Atque his dictis, in conspectu omnium Episcopali sede exurgens, fastum & supercilium eorum, qui oratione affectata sese efferrent, comprimere conatus est. Addam his & venerabilis sanctique viri ac plane eruditissimi Bedæ (l) testimonium & exemplum, qui cum in Actis Apostolorum pleraque ex Græco; aliter quam Vulgata haberet, transtulisset, hanc præmisisse contestationem voluit: *Lectorem*, inquit, *admoneo, ut hæc ubicumque fecerimus, gratia eruditionis legat, non in suo tamen volumine velut emendata interserat, nisi forte ea in Latino codice suæ editionis antiquitus sic interpretata repererit. Nam & S. Hieronymus pleraque testimonia Veteris instrumenti, ut Hebraica veritas habet, edocet: nec tamen hæc ita in nostris codicibus aut ipse interpretari, aut nos emendare voluit*: Hucusque Beda. Ecce tibi quales viri, tum do-

(k) Niceph. lib. 8. cap. 42.

Magni Spiridionis exemplum.

(l) Bed. in retract. in Act. Apost. in princ.

doctrina, tum pietate, utque etiam sanctitudine morum præstantes, quique in Ecclesia Dei effulserunt miraculorum virtute clarissimi, quantum Ecclesiasticæ detulerint untiquitati; quamque parvi, aut nihili potius fecerint verborum ornatum, fuerintque tenacissimi eorum quæ a majoribus accepissent, ac denique a qualibet novitate prorsus abstinentissimi.

LXII. *De emendatione Vulgatæ.* Hinc consulto factum est, ut in Vulgata, qua Ecclesia utitur, ex decreto sacrosancti Tridentini Concilii, emendanda, qui operi præfuit, ob eximiam doctrinam electus u Sanctissimo Domino nostro SIXTO QUINTO Catholicæ Ecclesiæ Antistite, Illustissimus ue Reverendissimus Antonius Carasa Cardinalis Bibliothecarius, una cum selectissimis viris eamdem inierit rationem, ut explorata veteri lectione ex acceptis toto Christiano orbe vetustissimis exemplaribus, in omnibus esset Ecclesiasticæ antiquitati consultum; omnia cognoscenre, deligente, utque summa industriu disquirente, ac denique potiora probante eodem ipso summo Pontifice, cujus ingens studium atque solertia in eodem opere diutissime & accuratissime vigilavit.

LXIII. Id enim more majorum præstitit in præsens Ecclesia Dei, procul abhorrens ab inolito usu hæreticorum; qui nulli acquiescentes, omnibus detrahentes, quæque carpentes, innovantes, susdeque miscentes, & pro cujusque arbitraru immutantes, sæpe divinam Scripturam vertunt, invertunt, ac plane pervertunt, atque corrumpunt. Id quidem peculiare hæreticis esse, quæ ab antiquis Theologis (a) dicta, & u nobis sunt superius recitata, certissimum fidem faciunt. At de Scripturæ divinæ editionibus satis, quas occasione Hexaplorum Origenis prætetiisse minime oportuit. Quoniam vero Novatores plerique adversus Vulgatam editionem, velut furore quodam perciti, hostiliter debacchanrur; complures extiterunt nobiles Ecclesiastici tractatores, qui (ut par est) pro defensione veritatis stantes, eorumdem calumnias ut levissimas refellerent) eos consulant, qui hæc fusius pertractata cupiunt; hæc nobis satis ad institutum. Jam reliqua, quæ ad Annales pertinent, prosequamur.

(a) *Apud Euseb. l. 5. cap. ult.*

Conatus & studium Hæretic.

LXIV. *Biennio confectum opus Octopl.* Redeamus, inquam, ad Origenem, quem & Octopla, occasione inventarum divinæ Scripturæ editionum, confecisse oportuit. Sextam enim cum nactus est editionem, immensæ molis opus (ut dictum est) parans, illud perficere minime potuit, nisi cum Tyrium secessum petiit; quo non unte biennium profectum esse, certum est; nam post reditum ex Græcia, eum Alexandriam remeasse, illicque mansisse usque ad annum decimum Imperii Alexandri, testatur Eusebius (b). Verum quoniam Origenis itinera ab Eusebio diversis in locis paulo confusius descriptu sunt; cum ex eis rerum gesturum magna elucidario comparetur, hic summatim ea relegere, operæpretium me facturum existimo.

(b) *Euseb. lib. 6. cap. 20.*

LXV. *Origenis peregrinatio.* Constat igitur (ut inde sumamus exordium) Zephyrini Papæ temporibus Origenem (c) Romam se contulisse; indeque Alexandriam reversum, post hæc in Arabiam amandatum; inde Alexandriam (d) denuo remeasse. Postea vero idem profectus est in Palæstinam, atque Cæsureæ docere cœpit, nondum tamen presbyter. Hic cœptæ dissensiones inter Demetrium Episcopum Alexandriuum, & Alexandrum Episcopum Hierosolymorum, quod pateretur laicum hominem docere Episcopos. Post hæc factus jam presbyter (e) in Græciam profectionem instituit; postea vero redit (ut nuper dictum est) Alexandriam (f), ubi mansit biennio usque ad annum decimum Alexandri Imperatoris, ac subinde iterum reversus est in Palæstinam). Hæc de Origene ex Eusebio deprompta sunt. Sed rerum gesturum præsentis anni hic jam finis esto.

(c) *Idem lib. 6. cap. 12.*
(d) *Idem lib. 6. cap. 13.*
(e) *Euseb. lib 6. cap. 17.*
(f) *Idem lib. 6. cap. 20.*

JESU CHRISTI ANNUS 232. — URBANI PAP. ANNUS 6. — ALEXANDRI IMP. ANNUS 9.

I. *Qua occasione Origenes Alexandria recedit.* CHristi anno ducentesimo trigesimosecundo, Agricola & Clementinus Consulatum adierunt; quo tempore ugente Origene Alexandriæ; vehementer Ecclesia illa turbata est, adversante eidem (ut existimo) Demetrio Episcopo Aexandrino. Quænam autem dissensionis occasio intercesserit, dicemus inferius. Scribebat tunc temporis Origenes commentarios in Johannem, jamque ubsolverat quintum tomum, cum urgente acrius tempestate, inde egredi coactus est; quod sequenti anno contigisse dicemus. Porro harum turbarum idem meminit in sexti tomi præfatione, sic dicens: *Jam ad quintum usque tomum (quamvis adversari nobis videretur Alexandriæ procella) quæ concessa fuere, locuti sumus, Jesu increpante ventos & undas maris: ex hoc casu progressi, extracti sumus ex Ægypto, Deo nos liberante, qui eduxit populum suum ex ea. Deinde inimico adversus nos acerbissime pugnante per suas novas litteras re vera Evangelio inimicas, omnesque Ægypti ven-*

tos

tot adversus nos concitante, stare me magis adhortabatur ratio ad certamen, & servare præstantissimam mei partem, quam importune conjungere restantem scripturam, antequam rationis discursus tranquillitatem reciperet; ne forte cogitationes pravæ invalescerent in animam etiam meam procellam inducere. Quin absentes quoque, qui mihi de more adsunt, veloces scriptores me prohibebant, quæ excogitassem, mandare litteris. Nunc vero quoniam adversus nos ignitæ sagittæ multæ vanæ factæ fuerunt, Deo illas extinguente; & assueta anima nostra iis quæ cælestis sermonis causa contingunt, ferre cogitur facilius factas insidias: veluti aliquantulum serenitatis nacti, non amplius differentes, dictare volumus quæ restant, &c. Hæc Origenes, sed postquam Alexandria secessisset: nam subdit: *Ceterum scias, ex multa nos promptitudine initium sexti tomi denuo facere; eo quod quæ antea interpretati fueramus Alexandriæ, nescio quo pacto allata nobiscum non fuerunt.*

II. Citat hunc locum Origenis Eusebius (*a*), dum elucubratos ab eo Alexandriæ & tempore Alexandri Imperatoris commentarios recensens, hæc ait: *Præterea quæ modo recensuimus, ista quoque ad commemorandum necessaria putamus, quomodo in sexto libro explanationum, quas in Evangelium Johannis conscripserit, declaret, se, cum adhuc Alexandriæ versaretur, quinque priores contexuisse. Operis vero, quod in universum Evangelium lucubravit, vigintiduo tomi solum ad nos pervenerunt. In nono libro commentariorum quos confecit in Genesim (sunt enim omnes duodecim numero) non modo octo priores ejusdem operis Alexandriæ composuisse, sed etiam in vigentiquinque Psalmos, qui primi sunt, commentarios edidisse commonstrat. Quinetiam in Lamentationem Hieremiæ alios, quorum quinque tomi ad nos pervenerunt, elaboravit; in quibus obiter librorum (duo qui desunt) quos de Resurrectione exaravit, facit mentionem. Porro libros de Principiis, priusquam Alexandriam demigraret, scripsit. Libros quoque, qui inscribuntur Stromata, qui sunt decem numero, in eadem civitate, Alexandro Imperium gubernante, litteris prodidit, sicut præcipui tituli tomorum initiis integre præfixi declarant*: Hucusque Eusebius.

(*a*) *Euseb. lib.6. cap. 28.*

Scripta hoc tempor ab Origene.

III. Porro inter hos omnes quos enumerat commentarios Origenis, ille præ ceteris densioribus majoribusque est refertus erroribus, quem de Principiis scripsit. Existimo equidem eum æmulatum fuisse Longinum philosophum sibi notissimum, qui his temporibus eodem ferme argumento (ut testatur Porphyrius *b*) edidit commentarium; de quo Plotinus ait: *Cum liber Longini ex Philarchæis de Principiis lectus esset; Litterarum quidem, ait, studiosus est Longinus, philosophus nequaquam*: sed & de Origene (quod ad eumdem librum spectat) jure illud dicendum; Origenes philosophus videri voluit po-

Periarchon Origenis.

(*b*) *Porphyr. in Vita Plotini.*

PAGIUS. ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5723.

SÆC. III. Anno Urbis 983. Olymp. 252. an. 2. A. C. 230.

☉ 15. C. ☽ 3. P. 18. April. Indict. 8.

JESU CHRISTI 230. *secund. Baronium* 232.

PONTIANI PAPÆ 1.

ALEXANDRI IMP. 9.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *L. Virius Agricola & Sex. Catius Clementinus*, et ostendit Card. Norisius in Epist. Consulari ex Grutero pag. 300.

II. Alexander Imperii Augustei Decennalia dedit, ut discimus ex nummo hujus Imperatoris a Vaillantio V. C. tom. 2. recitato, in cujus aversa parte legitur: P. M. TR. P. VIIII. COS. III. P. P. S. C. Visitur Imperator sedens, dextra Victoriolam tenens, coronatus a Victoria: ante Imperatorem stat figura militaria dextra clypeum gerens, in quo: VOT. X. Mediobarbus in Alexandro duos alios hujus Imperatoris Nummos eadem Tribunitia Potestate & Consulatu insignitos exhibet, in quibus etiam Vota Decennalia leguntur. Sed cum Tribunitia POT. IX. die sexta Martii currentis anni ab Alexandro suscepta fuerit, hæc Decennalia in annum sequentem male a Mediobarbo dilata. Non bene etiam profectio Alexandri ad bellum Persicum hoc anno ab eo collocata, & triumphus in annum CCXXXII. dilatus; quando enim Imperatores ad eum ducendum Consulatum non sumebant, cum

Imperii Augustei Alexandri Decennalia.

NOTÆ [1] COss. *L. Virius Agricola & Sex. Catius Clementinus*. Gruterus pag. CCC.

L. VIRIO. AGRICOLA
SEX. CATIO. C..... INO

Cuperus, & Altingius in notitia Germaniæ inferioris pag. 39.

AGRICOLA. ET. CLEMENTIANO. COS.

Fasti Idatiani: *Agricola & Clemente*. Vindebonenses, & Bucherii laterculus; *Agricola & Clementino*; Prosperi Chronicon; *Grato & Seleuco*, mendose.

potius, quam Christianus. Vix credi potest quantum acceptam a majoribus Christianam fidem commentario illo prodiderit: hæc plane dixerim, quod se vitaturum omnes hæreses jam alias fuerat contestatus, his verbis (*a*): *Ego vero apto esse Ecclesiasticus, & non ab hæresiarcha aliquo, sed Christi vocabulo nuncupari, & habere nomen quod benedicitur super terram; & cupio tam opere quam secta esse & dici Christianus*. Hæc autem ad justam Demetrii in eum indignationem de vulgato ab Origene Periarchon sint addita.

(a) Orig. in Lucam hom. 16.

IV. Origenes quid Alexandriæ passus a Gentilibus.

Quod si hæc de turbis Alexandrinis in Origenem minime quis existimet tribuenda esse Demetrio, quod non sit adeo verisimile, Origenem Alexandriam rediisse, nisi prius ipso conciliato Demetrio; tunc addere possumus (nisi alio potius tempore accidissent) quæ ab Idolorum cultoribus Alexandriæ eum passum esse sanctus Epiphanius tradit, dum ait (*b*): *Cum Athenas venisset, in aliquod tempus discendarum litterarum causa, & in patriam rediisset, traditur multa passus pro sancto fidei verbo, & Christi nomine. Sæpe per urbem tractus est, probris affectus, cruciatibus immanibus applicatus. Aliquando tractum ipsum Græci ad Serapidis idoli sui gradus statuerunt, imperantes ut ascendentibus ad adorationem & rem divinam idola facientibus, palmarum germina porrigeret (hoc modo enim se habent idolorum sacerdotes.) Ille permnibus sumptis, ingenti voce & præfidenti animo neque metuens, neque hærens, clamabat; Adeste, accipite, non idoli germen, sed Christi. Ac multa quidem alia viri præclara facta per traditionem veteres referunt*: Hucusque Epiphanius; qui cum dicat hæc ei accidisse cum Athenis est reversus in patriam, ad hæc tempora referri posse quæ superius dicta sunt, facile declarant; sed tamen (ut vidimus ex Eusebio (*c*), non cum adolescens esset Origenes in Græciam profectus est, sed maturæ ætatis, jam presbyter factus, quando non opus haberet Athenas discendi causa adire, qui multis jam annis publice professus, non laicos tantum, sed & docebat (ut dictum est) Episcopos. Negotii enim obeundi causa ipsum profectum fuisse in Græciam, testatur Eusebius (*d*); & quodnam illud fuerit, satis superius est explicatum. Cum ergo e Græcia Origenem ætate juniorem Alexandriam reversum, ea quæ dicta sunt, Epiphanius passum tradat; ad alia sunt potius tempora referenda.

(b) Epiph. hæres. 64.

(c) Euseb. lib. 6. cap. 17.

(d) Euseb. lib. 6. cap. 7.

V.

Sed licet hoc tempore ea accidisse Alexandriæ Origeni dici possent; tamen turbas illas, quarum ipse meminit, non ab Ethnicis, sed a Christianis potius excitatas fuisse, illis verbis significare videtur: *Inimica adversum nos acerbissime pugnante per suas novas litteras, re vera Evangelio inimicas*: Quibus sane Demetrium Episcopum velut digito monstrat, qui, (ut Eusebius auctor est) facinus Origenis, qui se castrarat, per litteras circulares, totius Orbis Episcopis (ut dictum est) voluit innotescere. Sicque quod ait Origenes, litteras illas scriptas ab adversario fuisse Evangelio inimicas; plane videtur alludere ad illud Domini apud Matthæum (*e*): *Sunt Eunuchi, qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum; qui potest capere capiat*: Qua quidem auctoritate Origenes a se factum defenderet. Verum longe ante hæc tempora ea fuisse de Origene a Demetrio scripta, Eusebius (*f*) demonstrare videtur.

Simultates inter Demetrium & Origenem.

(e) Matt. 19.

(f) Euseb. lib. 6. c. 17.

VI. Objecta in Origenem a Demetrio.

Quapropter ne hæc adeo perplexa & inexplorata remaneant, de controversiis, quæ inter Origenem & Demetrium inter-

PAGIUS

cum Decennalibus & id genus festis ea pompa ab eis exhiberi solita. In Differt. Hypatica pag. 278. Nummum Alexandri retuli decima Tribunitia Potestate notatum in quo figura clypeum tenet cum his verbis, *Vot. X*. Sed hæc aversa pars alterius est Nummi, in qua Tribunitia Potestas non expressa, quod a me per inconsiderantiam factum.

III. *Alexandri Imperatoris triumphus.*

Alexander post expeditionem Persicam Romam venit, & *die septimo Kalendas Octobres*, ut ex Actis publicis Lampridius in Alexandro cap. 56. habet, triumphavit. De quo triumpho capite sequenti loquens, ait: *Pedes palatium conscendit, cum retro currus triumphalis a quatuor elephantis traheretur*. Card. Norisius in Differt. de Numismate Diocletiani & Maximiani cap. 6. hæc verba referens, inquit: *Hinc quadriga elephantorum Persici triumphi propria evasere, quod iisdem prior de Persis triumphus Roma ab Alexandro peractus sit*. Verum jam diu elephantorum quadrigæ triumpho Parthico destinatæ. Mediobarbus enim in Numismatis Neronis, tria hujus Imperatoris producit, in quorum priori legitur: NERO CLAUD. DIVI F. CÆS. AUG. GER. IMP. TR. P. COS. in aversa parte: AGRIPP. AUG. DIVI CLAUD. NERONIS CÆS. MATER. EX S. C. Cernuntur quadrigæ elephantorum, quibus Nero & Agrippina insident, signum militare tenentes. Alia duo Numismata idem repræsentantia apud Mediobarbum videnda, in quibus cum Nero Consul dicatur, liquet, ea anno Christi LV. cusa, quo tempore *Vologeses* Parthorum Rex, a Corbulone victus, ut videre est apud Tacitum lib. 13. ubi de rebus anno LIV. gestis ait: *Sed apud Senatum omnia in majus celebrata sunt, sententiis eorum, qui supplicationes & diebus supplicationum vestem Principi triumphalem, utque ovans Urbem iniret, effigiesque ejus pari magnitudine ac Martis Ultoris eodem in templo censuere*, inquit Tacitus lib. 13. ad annum Urbis DCCCVII. Christi sc. LIV. quo alter Nummus ejusdem Neronis cusus videtur, in cujus postica: AGRIPP. AUG. DIVI CLAU. NERONIS CAES. MATER. Visitur quadriga elephantorum, in qua Nero & Agrippina sedent. Videndus is Nummus apud Mediobarbum, in quo cum

Baron. ann. 236. n. 2. & 22.

tercesserunt, brevis hic est instituenda narratio. Duæ igitur fuerunt illæ primæ, ac eodem pene obortæ tempore: quarum altera, de ordinatiune perperam facta Demetrius tum ipsi tum ejus ordinatoribus negotium facessivit; altera, cum de spontanea abscitione ab ipsu præsumpta Demetrius omnes reddidit Ecclesiæ Episcopos certiores: sed præcessit has omnes illa, cum Origenem nondum sacris initiatum, docentem in Ecclesia clericos, simulque Episcopos, idem Demetrius indignu animo tulit, eaque de causa altercatus est cum Alexandro Hierosolymorum Episcopo. At de his omnibus superius actum est; quæ quoniam hæc tempora præcesserunt, nulla ex his videtur fuisse illa, cujus causa idem Origenes his prope temporibus pressuram passus, scriptis contra se litteris, Alexandria se proripuit.

VII. Quæ ergo alia novarum simultatum occasio intercessit, qua Demetrius permotus, acerbiori eum pressura exagitavit; illam esse puto, quæ a sancto Hieronymo (a) in Apologia adversus Ruffinum habetur expressa, cum ait, Origenem ab eodem Demetrio Alexandrino Episcupo fuisse excommunicatione damnatum, prolatamque in eum sententiam a ceteris quoque Ecclesiis ratam habitam. Cujus quidem ferendæ sententiæ causam illam præcessisse tradit, quod vulgata ab eo scripta, vel (ut ipse excusabat) ejus nomine edita, multis hæresibus abundarent: non enim Perlarchon tantum plurimis scatebat erroribus, sed & blasphemiis refertissimus dialogus ille erat, quo cum Candido Valentiniano hæretico de dogmatibus fusius disputavit. Cujus rei gratia mox Origenes pro sui defensione litteras ad universam Ecclesiam scripsit amaritudine plenas, quarum idem S. Hieronymus his verbis meminit: *Cumque illa epistola tota Demetrium Alexandriæ urbis Pontificem laceret, & in totius Orbis Episcopos & clericos invehatur, & frustra ab Ecclesiis excommunicatum se esse dicat, nec velle in maledictis referre vicem, &c.* Paulo post vero: *Contra sacerdotes ergo Ecclesiæ generaliter disputans, a quibus indignus communione ejus fuerat judicatur, hæc intulit: Quid necesse est, &c.* recitat enim quædam ex ea epistola, quæ Ruffinus, instituens pru Origene Apologiam, dolose prætermiserat; quam nec, ut Græce se haberet, Latinitate donasset.

(a) Hier. adver. Ruffin. lib. 2.

Nova causa simultatis.

VIII. At vero quæ ab Origene pru sua defensione tunc scripta, a Ruffinu (b) translata, a S. Hieronymo in controversiam adducantur, hic intexere, ut rerum gestarum cognitio habeatur, necessarium existimamus. In ea igitur epistola Origenes post multa hæc habet: *Quidam auctor hæreseos, cum sub præsentia multorum habita inter nos fuisset disputatio, & descriptum accipiens ab his qui descripserant codicem, quæ voluit, addidit; & quæ noluit, abstulit; quod ei visum est, permutavit, circumferens tamquam ex nomine nostro, insultans, & ostendens ea quæ ipse conscripsit. Pro quibus indignantes fratres qui in Palæstina sunt, miserunt ad me Athenas hominem, qui acciperet a me ipsum authenticum exemplar, quod ne lectum quidem vel recensitum a me antea fuerat, sed ita neglectum jacebat, ut vix inveniri potuerit. Misi tamen, & sub Deo teste loquor; quoniam cum convenissem illum ipsum, qui adulteraverat librum, quare hoc fecisset, veluti satisfaciens mihi respondit: Quoniam magis ornare volui disputationem illam atque purgare. Videte quali purgatione disputationem nostram purgavit, tali nempe quali purgatione Marcion Evangelia purgavit vel Apostolum, vel qualis successor ejus Apelles. Nam sicut*

(b) Ruffin. Apolog. pro Orig.

Origenes quomodo suos errores excusset.

PAGIUS cum Nero non dicatur *Consul*, apparet, eum anno LIV. percussum. Hanc itaque Taciti narrationem quatuor illa Neronis Numismata supplent, fidemque faciunt Alexandrum primum ex Imperatoribus non fuisse, qui quadrigas elephantorum in victoriis de Parthis relatis adhibuerit; cum Parthorum Regnum a Persico diversum non fuerit, sed tantum a Parthis ad Persas per *Artaxerxem* translatum sit. Denique etiam stante veteri Republica elephanti in triumphis adhibiti. Plinius lib. 7. cap. 43. *L. Metellus primus elephantos primo bello Punico duxit in triumpho.* Bello Pyrrhi confecto, Roma in triumpho ductos vidit elephantos; quod etiam Plinius lib. 8. cap. 6. scribit. Sed ait, *primus primo bello Punico*. Nec hoc extra dubium, inquit Reinesius epist. 48. nam habemus Nummum A. Calatini, qui de Pœnis ante Metellum triumphavit, in quo ab una parte quadrigæ elephantorum, quod forsan Nummo elephanti insculpti fuerint, ut victoriam de Pœnis indicarent. Sunt enim in Nummis elephantus, pegasus, & scorpius, Africæ symbola, inquit ibidem Reinesius.

IV. Triumphum porro *Alexandri* ad præsentem annum pertinere certum videtur. Cum enim bellum *æstate*, ut testatur Herodianus anno elapso citatus, gestum sit, & Alexander exeunte Septembri triumpharit, ut mox ex Lampridio docuimus, bellum & triumphum diversis annis contigisse necesse est. Anno autem præterito Imperium Romanum in armis fuit, ideoque & bellum *Persicum*, quod primum Alexandri fuit, tunc factum, & hoc anno triumphus ductus. Præterea triumphus actus, vel cum bellum *Germanicum* immineret, vel cum jam inchoatum esset, ut ex Lampridii verbis anno elapso citatis constat. Bellum autem in Germania, vel anno præterito, vel præsentis initio flagravit. His adde, inter bellum Persicum, ultimumque Germanicum tres aut quatuor annos fluxisse, ut ex Herodiano infra patebit. Quare cum illud postremum Germanicum ad annum ducentesimum tricesimum quartum revocandum sit, triumphus Persicus hoc anno exhibitus. Denique, cum triumphi omnes post Vespasianum, vel ab Imperatori-

Quo anno Alexander triumphavit.

ficut illi subverterunt Scripturarum veritatem; fic & iste, sublatis qua vere dicta sunt, ob nostri criminationem inferuit qua falsa fuat.

IX. Querela Origenis de corruptis ab hæreticis suis scriptis.

Sed licet omnes haretici & impii fint, qui hac facere ausi sunt; tamen habebunt & illi vindicem Deum, qui talibus adversus nos criminationibus accommodant fidem. Fecerunt autem hoc & alii nonnulli conturbare volentes Ecclesias. Denique in Epheso, cum vidisset me quidam hareticus, & congredi noluisset, neque omnino os suum aperuisset apud me, sed nescio qua ex causa, id facere vitasset, postea nomine meo & suo conscripsit qualem voluit disputationem, & misit ad discipulos suos (ut ego quidem cognovi) ad eos qui Roma erant: sed non dubito quin & ad alios qui per diversa loca sunt. Insultabat autem & apud Antiochiam, priusquam ego illuc venirem; ita ut & ad quamplurimos nostrorum perveniret ipsa disputatio, quam paraverat. Sed ubi adfui, multis eum præsentibus argui. Cumque jam sine ullo pudore pertenderet impudenter asserere falsitatem; poposci ut liber deferretur in medium, ut scelus meum cognosceretur a fratribus, qui utique cognoscerent qua soleo disputare, vel quali soleo uti doctrina. Qui cum non ausus esset proferre librum, convictus ab omnibus & confutatus est falsitates; & ita persuasum est fratribus, ne aurem criminationibus praberent: Hæc & alia Origenes pro sui excusatione.

X. Inanis redditur excusatio Origenis.

Videri utique possent hæc ad Origenis excusationem satis idonea: sed quid ad hæc S. Hieronymus (a)? *Intelligimus* (inquit) *in hoc tantum dialogo ab Origene argui falsitatem hareticam, & non in ceteris libris, de quibus numquam quæstio fuit. Alioqui si omnia qua haretica sunt, non erant Origenis, sed hareticorum (omnes autem propemodum illius tomi his erroribus pleni sunt) nihil Origenis erit, sed eorum, quorum ignoramus vocabula:* Hæc Hieronymus. Verum enim vero illud de Origene non prætermittimus, quod, utcumque res acciderit, cum neget eos a se dictos vel scriptos errores, ut illud (quod iidem qui supra referunt) de salvandis dæmoniis, hæreticus dici non potuit, quantumlibet ejus & aliorum id genus pravorum dogmatum fuisset assertor. Satis namque ea improbasse videri potuit, dum non modo non defendit, sed constanter sua esse negavit. At in eo certe minus excusatione dignus esse videtur, quod, cum sciret sua ab omnibus impugnari, retractatorium nullum ediderit commentarium; cum ipsi tamen satis otii & temporis supersuerit, ut ad omnes Catholicæ fidei numeros cuncta, quæ a se scripta essent, attemperaret. His de Origene dictis, jam cetera prosequamur.

(a) Hier. Apolog. lib. 2.

XI. Cæciliæ & Sociorum certamen.

Eodem tempore novæ rursus (quo impulsore, nescimus) in Christianos Romæ excitatæ sunt turbæ annum ultimum in sede Urbano Papa agente: cum a Cæcilia clarissima virgine ejus sponsus Valerianus admonitus, ab eodem Pontifice baptizatus, angelico est factus dignus aspectu; simulque Tiburtius ejus germanus ab eadem ad Christum conversus, & ab eodem Pontifice baptismo initiatus est; qui, jubente Turcio Almachio Præfecturam Urbanam administrante, renti sunt, additusque his Maximus cubiculi Imperatoris Præfectus: hi tres ob Christi nominis confessionem gladio cæsi, nobilis exantlati certaminis coronam martyrii adepti sunt. Tenta post hos Cæcilia, perstansque in fidei confessione, quem habuerit vitæ exitum, ejus Acta declarant; in quibus hæc inter alia habentur scripta.

XII. Martyrium S. Cæciliæ.

Tunc valde iratus Almachius jussit eam reduci in domum suam, & illic balnei calore consumi. Cum autem esset in aere calido balnei sui inclusa, & subtus tota die ac nocte magna vis lignorum adhiberetur; illic illæsa tamquam in frigidario locata permansit, salvaque Domini gratia: adeo ut nulla pars omnino ex ejus membris fuerit vel in minimo sudoris signo humefacta. Quod cum audisset Almachius Præfectus, misit carnificem, qui ibidem ei caput amputaret. Spiculator tribus eam per-

cussam

PAGIUS ribus annis, quibus Consulatum gessere, vel ab iisdem Decennalia & id genus festa edentibus peracti fuerint, Alexandri triumphus in alium, quam in præsentem annum conferri non potest, neque usque ad ejus Quindecennalia differri. Herodianus lib. 6. cap. 6. narrato bello Persico scribit: *Triennio mox aut quadriennio Barbari nequaquam arma resumserunt. Quibus intellectis, Alexander Antiochia commorabatur, hilariorque jam & liberior, laxatis bellorum curis, urbis ejus deliciis indulgebat.* Quibus ex verbis liquet primo, Alexandrum post triumphum Roma Antiochiam rediisse: secundo, ibidem per tres aut quatuor annos ante bellum Germanicum egisse: tertio, communem sententiam, quæ bellum Persicum in postremos Alexandri annos conjicit, Herodiano adversari, qui tradit, Persas post bellum triennio aut quadriennio quievisse. Si enim postquam tredecim annos Alexander regnavit, bellum in Persas movisset, ut locus corruptus Herodiani habet, eo confecto, Antiochiæ Alexander per tres aut quatuor annos minime commorari potuisset. Nec est quod quis dicat, triumphum anno præcedenti, quo Alexander Imperii Cæsarei Decennalia dedit, agi potuisse. Nam Dio gesta Alexandri per summa capita referens usque ad initium anni Christi CCXXIX. quo Opus suum absolvit, profectionis Alexandri in Orientem nullam mentionem facit, ideoque anno præcedenti Alexander non triumphavit; cum inter bellum *actate* gestum, & triumphum die vicesima quinta Septembris ductum annus fere integer intercedat, & Alexander mense Martio anni præcedentis in Campania adhuc fuerit.

cussam ictibus, necdum truncato capite, consternatam, quam putaret defunctam esse, reliquit. Qui adstabant, spongiis mox sanguinem siccaverunt, ac linteis absterserunt; sicque tribus adhuc diebus superstes vixit, quæ Dei sunt loquens, confirmans eos in Christi nominis confessione; & quæ reliqua erant suæ substantiæ distribuit per Urbanum Papam in pauperes; quem rogavit, ut domum suam faceret ecclesiam Christianorum. His sic dispositis, ac Deum precata, Domino animam suam commendans, vicesimasecunda Novembris martyrium consummavit, quam idem Urbanus Papa sepelivit in cæmeterio Callisti, ubi Valerianus, Tiburtius, & Maximus ab ipso primo sepulti fuerant; locusque dictus in cæmeterio positus, Ad sanctam Cæciliam. Hæc ex Actis, quæ cæteris fideliora reperimus. Reliqua vero quæ ad ipsius martyrii elucidationem spectant, de tempore & aliis, consule quæ Notationibus in Plantiniana editione superaddidimus.

XIII. Christianorum Amuleta. Quo modo autem eadem vexatione sublatus fuerit idem Urbanus Romanæ Ecclesiæ Pontifex, dicemus anno sequenti. Quod porro de eadem S. Cæcilia in iisdem Actis legitur; consuevisse Evangelium Christi gestare in pectore; ab aliis quoque id factitatum invenimus, & si fidem præstemus S. Andreæ Apostoli Actis, etiam Apostolorum temporibus id usurpatum apparet. Sancta piaque majorum hæc fuit consuetudo, nisi aliquas accedente superstitione labefactetur; ejus meminit Joannes Chrysostomus (*a*), dicens: *Multæ mulierum modo faciunt, Evangelia ex collo appendentes:* At de his alias.

(*a*) *Chrysost. in Mat. hom.* 73.

JESU CHRISTI ANNUS 233. PONTIANI PAP. ANNUS 1. ALEXAND. IMP. ANNUS 10.

I. ANno sequenti ducentesimo trigesimotertio, Pompejano & Feliciano Coss. vicesimaquinta Maji, Urbanus Papa, cum sedisset annos sex, menses septem, & dies quatuor, martyrio functus est; licet Eusebius (*b*) eum sedisse dicat annos novem, & anno duodecimo Alexandri ponat successoris ingressum. Sed indices Vaticani, necnon qui habentur a Cresconio collecti, huic positioni magis assentiri videntur. In libro de Romanis Pontificibus hæc de eodem Urbano scripta habentur: *Hic fecit ministeria sacra omnia argentea, & patenas argenteas viginti quinque apposuit.* Adeo his abundasse Ecclesias, ut etiam lucernas habere solerent argenteas, superius fusius dictum est.

(*b*) *Euseb. in Chron.*

Urbani Papæ martyrium.

II. Sed quod pertinet ad Romanam Ecclesiam, de sacris vasis argenteis in usu sacrorum; ex veteribus monumentis certa est horum fides. Dum enim refoderetur crypta illa, qua Fideles sacra agentes occulti fuerunt, inventa sunt in ea multa *sacra* ministerialia vasa ex argento confecta. Tradit hæc pluribus Gregorius Turonensis (*c*) commentariolo, quem scripsit de Gloria martyrum. Sed & in rebus gestis S. Laurentii, quas Prudentius sacro hymno cecinit, non argento tantum, sed & auro offerre Romanos Pontifices incruentum sacrificium consuevisse, narratur, his scilicet versibus, quibus persecutor sanctum Laurentium interpellat:

Vasa sacra argentea & aurea.

(*c*) *Greg. Tur. de Glor. mar. cap.* 38.

Hunc esse vestris Orgiis
Moremque & artem, proditum est;
Hanc disciplinam fœderis,
Libent ut auro Antistites.

Ar-

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 984. Olymp. 252. an. 3. A.C. 232.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5724.
☉ 16. B. ☽ 4. P. 3. April. Indict. 9.
JESU CHRISTI 232. *secund. Baronium* 233.
PONTIANI PAPÆ 1.
ALEXANDRI IMP. 10.

I. Consules. [1] ANnum I. ad V. Coss. *Pompeianus, & Pelignianus*, at Auctor Chronici Alexandrini, Auctor Chronici Damasi, Anonymus Cuspiniani, & varia rescripta Codicis Justinianei habent. Baronius cum Onuphrio & Cassiodoro, quem Marianus Scotus in Chronico sequitur Pompeianum & Felicianum edit, sed Codex Justinianeus *Pelignianum* profitendum evincit; licet in eo per errorem *Pelignus* dicatur. *Pelignianum* etiam profitentur Fasti Græci Theonis a Dodwello nuper e tenebris eruti, & Fasti Cæsarei.

Ur-

NOTÆ [1] *COss. Pompejanus & Pelignianus. Civica* alterum nomen est Pompejani. Ceterum prænomina desunt.

Gudiana inscriptio.

XVII. KAL. FEBR. CIVICA POMPEIANO
ET PELIGNIANO. COS.

Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Bucherii laterculus: *Pompejano, & Peligniano.* Prosperi Chronicon: *Pompejano & Feliciano.* Bucherianus catalogus, & liber Pontificalis in *S. Pontiano* Papa: *A consulatu Pompejani & Peligniani.*

Argenteis scyphis ferunt
Fumare sacrum sanguinem,
Auroque nocturnis sacris
Adstare fixos cereos.

Hæc tyrannus ex iis quæ ab aliis exploraffet.

III. Statuente autem hæc Urbano, & hac ex parte Christi Ecclesiæ gloria effulgente; Alexander Imperator e contra argentum & aurum ægre tulit conferri templis; unde Lampridius (a): *In templis fane numquam, præter quatuor aut quinque argenti libras, auri ne guttulam quidem aut bracteolam posuit, susurrans illud Persii:*

(a) Lamprid. in Alexand.

In sacro quid facit aurum?

Decrescit gentilitas crescente Christiana Religione. Videas igitur, veluti divino quodam consilio, Christi regale sacerdotium eodem tempore his etiam fulgoribus illustratum, quo Gentilitia superstitio ea in re decrescere visa est: non modo enim Alexander non obtulit, sed & quæ erant in eis auri vel argenti, Maximinus ejus successor (quod testatur Herodianus b) e templis abstulit. Nam *templorum omnium*, inquit, *donaria, statuæque deorum, heroumque honores, tum quicquid publici operis, & civilis ornamenti, aut materiæ denique fuit nummis idonea conficiendis, omnia pariter ignibus conflabantur:* Hæc ipse; ut plane accidisse videatur, quod de Philistæis sacræ produnt historiæ (c). Dagon illorum Deum Arcæ Dei propinquitate inglorium jacuisse confractum, ipsam vero auro atque argento magna gloria dimissam esse refertam.

(b) Herod. lib.7.

(c) 1. Reg. 5.

IV. Martyres ab Urbano instructi. At de Urbano rursum hæc ibidem subduntur: *Hic sua traditione multos convertit ad baptismum & credulitatem, Tiburtium etiam & Valerianum nobilissimum virum, quos etiam usque ad martyrii palmam perduxit, & per ejus monita & doctrinam multi martyrio coronati sunt. Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros novem, diaconos quinque, & Episcopos per diversa loca octo:* & in Romanis antiquis tabulis hæc de ejus martyrio: (d) *Romæ Via Nomentana natalis beati Urbani Papæ & martyris, cujus exhortatione & doctrina multi fidem Christi susceperunt, & pro ea martyrium subierunt. Ipse quoque pro Ecclesia Dei multa passus, tandem cervicibus abscissis, martyrio coronatus est.* De sepultura vero hæc in superius citato libro: *Sepultus est in cœmeterio Prætextati, Via Appia, octavo Kalendas Junias; cessavit Episcopatus ejus dies triginta; postea creatur Pontianus natione Romanus ex patre Calpurnio:* Hæc ibi.

(d) Martyrol. Rom. die 25. Maji.

Pontianus Papa.

V. Hoc item ipso anno, cum Alexander Imperator jam decimum in Imperio annum ageret; *Origenes*, (inquit Eusebius e) *Alexandria Cæsaream profugiens, scholam institutionis, quæ erat ad illius loci habitatores in fidei principiis informandos ædificata, Heraclæ reliquit.* Sed hæc de Heracla alias olim contigisse, dictum est superius. In Palæstinam reversus Origenes, secessum illum Tyrium, quem scribit Epiphanius (f), petiit: illicque quod statuerat, & jam cœptum opus erat, absolvit, Hexapla scilicet atque Octopla, de quibus satis superque jam superius disseruimus. Sed ex Eusebii historia ejusdem emendatum est Chronicon, ubi perperam ponitur profectio Origenis in Palæstinam post obitum Demetrii Episcopi Alexandrini; cum ejusdem sententia constet, post ejus discessionem ipsum obiisse, nempe anno sequenti (ut dicetur) quo in Chronico errore ponitur Origenis in Palæstinam accessus.

(e) Euseb. lib.6. cap. 20.

Origenes iterum in Palæstinam.

(f) Epiph. lib. de mensur.

VI. Ceterum cum Origenes pervenit in Palæstinam, non sic secessum petiit Tyrium ut penitus docere desineret; quamobrem, ut

PAGIUS

II. Urbani PP. obitus. *Urbanus* Papa anno ducentesimo tricesimo Agricolæ & Clementini Consulatu notato mortalitatem explevit. In Chronico enim Damasi legitur: *Urbanus annos octo, menses undecim, dies duodecim. Fuit temporibus Alexandri a Consulatu Maximi & Æliani.* Quæ verba etiam Cuspinianus habet ex eodem libro Damasi desumpta. *Alii*, inquit Papebrocius in Conatu Chronico-Historico ad Catalogum Pontificum Romanorum, diem Martyrii indicant, *tertium post XII. Kalendas, id est. IX. Kalendas Junii, ac sepultum VIII. Kalendas; idque in Cœmeterio Prætextati via Appia. Verum hinc postea in oppositam prorsus Urbis partem translatum fuisse corpus videtur; cum in Hieronymiano Martyrologio ad XII. Kalend. Junii sic legatur:* Via Nomentana milliario octavo Natalis Urbani Episcopi. Ita Papebrocius, qui ex eo Martyrologii Hieronymiani loco intelligere poterat, in eo plerumque mentionem fieri Translationum SS. Pontificum, aliudque arcanum detegere, eas nempe sæpe consimili die factas, quo sepulturæ eorum corpora mandata fuerant. Nam Urbanus die XXV. Maii sepultus in Cœmeterio Prætextati, quod apud Baronium inter Cœmeteria Romana octavum numero est; indeque postea simili die, anno incerto, translatus ad quintum Cœmeterium *ad Nymphas* dictum via Nomentana, septimo ab Urbe lapide. Ex his liquet, errorem in Chro-

Translationes SS. Pontificum eo die facta, quo ipsi alias sepulti.

NOTÆ [1] QUi Eusebii Chronicon, & ejus Historiam in annis Sedis Pontificum Romanorum supputandis sequuntur; ut Constantius in Epist. Rom. Pontif. pag.114. *Urbanum* Ecclesiam Romanam rexisse volunt, ab anno Christi 223. ad 230. usque ad diem XXV. *Maii, si octennium* Pontificatus, quod habet Eusebius Histor. lib.VI. Cap.XXIII. de octo diversis Consulatibus accipiatur. Veteres Catalogi, ut ostendit Constantius, in annis *Urbani*, mendosi sunt, quare iis non immorandum.

ut olim cœperat, certos anni menses interpolatos ad opus quod parturiebat habuisse, aliosque ad docendum distinctos, existimamus. Siquidem Eusebius (a) post multa hæc subdit: *Ad Origenem vero Cæsareæ consueta disciplinæ munera exequentem, non solum multi ab indigenis, sed ab exteris etiam regionibus pene infiniti discipuli, patria sua relicta adventarunt; ex quibus maxime insignes cognovimus Theodorum, alio nomine Gregorium appellatum, Episcopum sane præter ceteros nostra ætate crebro hominum sermone prædicatum; & fratrem ejus Athenodorum: quorum animis liberalium disciplinarum tum Græcarum, tum Latinarum cupiditate supra modum inflammatis, & quasi obstupefactis, Origenes divinæ philosophiæ & doctrinæ Christianæ amorem sensim instillavit, eosque a prioribus studiis, facta mutatione, ad sacrarum litterarum commendationem pia sua cohortatione traduxit. Quinquennio integro in ejus schola versati, tantam tamque admirabilem in sacrosanctis Dei eloquiis fecere progressionem, ut dum adhuc ambo admodum adolescentes essent, Ecclesiarum in Ponto crearentur Episcopi.*

(a) Euseb. l.6. c.23.

Discipuli Origenis.

VII. Quarumnam vero Ecclesiarum hi electi Antistites fuerint, auctor nec hic nec alibi, cum de iis meminit (b), quicquam dicit. Constat tamen Gregorii (c) Nysseni testimonio, alterum ipsorum, nempe Theodorum, dictum postea Gregorium, qui ob ingentia præclaraque facinora appellari etiam meruit prænomine Magnus, & agnomento Thaumaturgus. creatum fuisse patriæ suæ Episcopum, nempe Neocæsareæ in Ponto, ex qua oriundus erat; germanus autem ejus, licet cujus sedis esset Episcopus, non satis liqueat, illud tamen de eo exploratum est, vitam suam omnibus scientiis egregie imbutam, demum illustriorem nobilioremque reddidisse martyrio; sed de his suo loco. Fuerunt ambo Gentilibus parentibus geniti, atque Alexandriæ primum philosophicis litteris operam dederunt.

(b) Euseb. l.7. c.22.

(c) Gregor. Nyss. in Vita Gregorii Thaumaturgi.

Gregorii Thaumaturgi primordia.

VIII. Quomodo autem ex humanarum rerum scientia ad sublimem Christianam philosophiam se contulerint, ex iis quæ idem Nyssenus tradit (licet solius Gregorii res gestas sit prosecutus) possumus intelligere, dum ait (d): *Instar Abrahæ magnus iste, cum in externæ sapientiæ studio diligenter versatus esset, per quas res plerique errores Græcorum Gentiliumque stabiliunt atque confirmant, iis rebus quasi ducibus & indicibus usus est ad Christianæ religionis cognitionem. Ac relicta falsa parentum ac majorum religione, rerum veritatem quærebat ex illis ipsis, quæ ab externis philosophis elaborata sunt, edoctus quam non consistere possint, quamque parum sibi constent sententiæ & opiniones Græcanicæ doctrinæ. Postquam enim animadvertit Græcorum simul & barbarorum philosophiam in his sententiis, quibus de numine divino quid sentiendum sit statuunt, in diversas scindi opiniones; earumque sententiarum præsides neque inter se congruere atque concordare, & solerti exquisitaque verborum & argumentorum excogitatione suam unamquemque sententiam stabilire atque confirmare conari; hos quidem, tumquam domestico bello se invicem evertentes & conficientes, reliquit. Consequitur autem & amplectitur consistentem, stabilemque, ac firmum fidei sermonem, qui non exquisita quadam atque redundanti verborum curiositate & artificiosis nexibus argumentorum confirmatur, sed per simplicitatem verborum omnibus ex æquo annunciatur; qui in hoc ipso, quod supra fidem est, vim fidei faciendæ habet:* Hæc & alia de ejusdem Gregorii Christianæ philosophiæ cunabulis, cum Alexandriæ scientiarum adipiscendarum causa versatus est, idem Gregorius Nyssenus affir-

(d) Gregor. Nyssen. ubi supra.

Quomodo Gregorius ex Philosopho Gentili Christianus evasit.

PAGIUS Chronicon Damasi irrepsisse, & Urbanum annos octo, menses undecim ac dies duodecim sedere non potuisse; cum die vicesima quarta mensis Maii anni ducentesimi tricesimi ad cœlestem patriam advolarit, & anno ducentesimo vigesimo secundo mense Octobri Pontificatum inierit. Sedit itaque tantum annos septem & aliquot menses ac dies. Papebrocius laudatus, ut totidem annos Urbano attribuat, quot in Chronico Damasi per errorem leguntur, scribit, *Callistum* dum in carcere esset, *Urbanum suum Vicarium* constituisse; sed si hoc esset, non magis Urbanus quam Callistus mortem tunc vitasset, & aliquod vestigium rei tanti momenti, sæpiusque iteratæ extaret. Unica Decretalis *Urbano* attribuitur, eaque ad omnes Christianos scripta; sed cum ea consarcinata sit ex testimoniis Pomerii, Isidori, Eucherii, aliorumque, non potest non esse supposititia. Post Urbani mortem Sedes cessavit *dies triginta*, ut habet Auctor auctioris Chronici veterum Pontificum, idque accurate, ut in Pontiani morte videbimus. Quare Pontianus Urbano successit die vicesima secunda mensis Junii, in quam anno CCXXX. feria tertia incidebat.

III. Sed redeo ad Sanctum Urbanum, cujus Martyrii acta Henschenius ad diem XXV. mensis Maii recitat, existimatque ea fuisse per *Notarios Ecclesiæ Romanæ* conscripta. Narrantur in illis hujus sancti Pontificis & sociorum captivitas, constantia inter verbera, animosa fidei professio, & tormenta illis inflicta. In actis vero Sanctæ Cæciliæ legitur, Sanctum Urbanum, dum in sepulcris Martyrum lateret, baptizasse sanctos Valerianum S. Cæciliæ conjugem, ac Tiburtium Valeriani fratrem, quem ad Sanctum Urbanum, a quo baptizaretur, perduxit. Post horum Sanctorum mortem conjuncta fuere *corpora SS. Urbani, Cæciliæ, Valeriani, Tiburtii, & aliorum Martyrum*, & Sanctus Gregorius Papa hujus nominis III. anno DCCXXXI. Pontifex Romanus dictus *cœmeterium beatorum Martyrum* Ja-

Reliquiæ S. Urbani PP. magna in veneratione Romæ.

affirmat. Florentissima enim eo tempore erat illic schola Alexandrina, cum ibi docerent philosophi Christiani, post Panthænum Clemens, & post Clementem Origenes, atque Ammonius, quem famæ celeberrimum (ut dicturi pluribus sumus) annis undecim Plotinus Platonicorum princeps audivit. Sed egregium plane facinus ejusdem Gregorii de quo agimus, cum Alexandriæ auditor esset, idem qui supra auctor narrat his verbis (*a*):

(a) Gregor. Nyss. in Vita Gregorii Thaumaturgi.

IX. *Cum autem degeret in Ægypto in magna Alexandri urbe, in quam ex omnibus partibus philosophiæ ac medicinæ studiosa juventus confluebat; molestum spectaculum erat æqualibus, adolescens supra ætatem sobrietate sapientiaque ornatus; ejus enim vitæ puritatis & integritatis laus, impurorum probrum erat & dedecus. Ut igitur aliquam excusationem intemperantes ac libidinosi haberent, si ipsi non soli tales esse viderentur; insidias comminiscuntur, & vafrum quoddam consilium excogitant, ut aliquam notam & maculam magni illius viri vitæ inurant. Ac producitur ab his, qui illum calumniabantur, muliercula meretrix, quæ corpore quæstum faceret, infamia irrogata, ex carcere dimissa. Cumque ille pro consuetudine cum viris doctis atque delectis, in habitu gravi & honesto, de quadam quæstione philosophica disputaret, unaque se cum illis exerceret; muliercula accedit ineptis gestibus formam ostentans, & mollitiem luxumque præseferens, & per omnia quæ dicebat & faciebat, sese consuescere cum eo simulans: tandem dicebat, se mercedibus fraudatam esse. At cum illi, qui ejus vitæ puritatem & continentiam non ignorabant, indignarentur, & ira adversus mulierculam commoverentur; ipse neque una perturbatus est cum iis qui ipsius nomine stomachabantur, neque quicquam hujusmodi dixit, cum calumniis premeretur; quale pronunciare par esset eum, qui graviter molesteque rem ferret; non testes vitæ advocavit; non jurejurando probrum ab se rejecit; non malitiam eorum, qui hæc adversus eum machinati erant, convicit; sed submissa atque sedata voce, conversus ad quemdam familiarem, Heus tu, inquit, numera ei pecuniam, ut diutius importunitate sua propositæ quæstionis tractatum conturbet.*

Calumniam patitur Gregorius.

X. *Cum autem is cui hoc injungebatur, a meretricula sciscitatus quantam pecuniam ab illo posceret, sine mora omnem adnumerasset, atque ab lascivis & protervis adversus sobrium & continentem insidiæ peractæ essent, & jam in manibus illius infamis lucrum esset; tunc divinitus & continentia adolescentis probatur, & calumnia æqualium patefit. Simul enim atque manu pecuniam accepit, spiritu infelici atque maligno correpta, fremituque immani atque ferali, diverso a voce humana sono ingemiscens, collabitur prona in medio cœtu congregatorum, spectaculum horrendum atque terribile præsentibus repente facta; cum & capillus, quem suis manibus vellebat, dilaceratus atque disjectus, & oculi inversi essent, & os spumas emitteret. At non prius a Dæmonio suffocari desiit, quam Magnus ille Deum pro ea invocasset, atque placasset:* Hucusque de re tum Alexandriæ gesta Nyssenus; significans, tunc temporis jam fidem Christianam sectatum esse Gregorium, cujus etiam rei causa a Gentilibus talia (ut par est credere) pateretur.

Deus ultor calumniæ in Gregorium conflatæ.

XI. Cum igitur philosophicis litteris egregie excultus esset, & jam Neocæsaream in Pontum rediisset; tunc accidit, ut memoria Origenis, quem Alexandriæ cum esset, degustarat, ab eo imbuendum litteris sacris non cum fratre tantum, sed & cum Firmiliano nobili Cappadoce, ad eum in Palæstinam (quod scribit Eusebius) se contulerit, quod & idem Nyssenus tradit his verbis: *Postquam omnibus disciplinis externæ sapientiæ decursis, incidisset in Firmilianum quemdam patricium Cappadocem, similem moribus & ingenio (ut ille in sequenti vita ostendit, cum Cæsariensium Ecclesiæ ornamento fuit) & animi sui consilium ac vitæ propositum amico patefecisset, quod ad Deum videlicet spectaret, & illius studium circa idem desiderium convenire intellexisset, relicto omni studio externæ philosophiæ, accedit una cum illo ad eum qui in illo tempore Christianorum philosophiæ princeps erat (hic autem erat Origenes, cujus propter scripta fama celebris est) etiam per hoc ostendens non modo discendi studium atque industriam, sed etiam sedatum ingenium, & animi moderationem.* Hucusque de accessu Gregorii ad Origenem Nyssenus.

Quando Gregorius ad Origenem venit in Palæstinam.

XII. Cæterum cum tam de ejus peregrinatione in Ægyptum, quam etiam de alia su-

PAGIUS *Januarii, Urbani, Tiburtii, Valeriani, atque Maximi & eorum tectum in ruinis positum denovo perfecit*, inquit Anastasius Bibliothecarius. Denique Sanctus Paschalis Papa hujus nominis primus anno DCCCXVII. Papa creatus scripsit Epistolam de revelatione sibi facta a Sancta Cæcilia, ob quam, inquit, *properantes in cœmeterio S. Sixti* (aliis *Prætextati*) *foris portam Appiam situm, corpus S. Cæciliæ, inter Collegas Episcopos in aureis indumentis cum venerabili sponso Valeriano reperimus, & honeste infra muros hujus Romanæ urbis induximus..... & Titulum in meliorem statum a nobis fecimus restaurari; & ejusdem Virginis corpus cum carissimo sponso atque Tiburtio, & Maximo Martyribus, nec non Urbano & Lucio utrisque Pontificibus, sub sacro altari dedicantes collocavimus*; quæ & Anastasius Bibliothecarius etiam refert. Sed plura de horum Sanctorum Reliquiis Henschenius laudatus.

suscepta postea in Palæstinam, idem auctor sincerissimus testis sit; miramur Eusebium atque S. Hieronymum nonnisi de ejus profectione in Palæstinam mentionem facere; de eo enim hæc Hieronymus (*a*): *Ob studia Græcarum & Latinarum litterarum de Cappadocia Berythum, & inde Cæsaream Palæstinæ transiit, juncto sibi fratre Athenodoro; quorum cum egregiam indolem vidisset Origenes, eos ad philosophiam cohortatus est; in qua paulatim fidem Christi subintroducens, sui quoque sectatores reddidit*: Hæc ipse. De Firmiliano autem quomodo Origenem coluerit jam factus Episcopus Cæsareæ, Cappadociæ totius metropolis, hæc addit Eusebius (*b*): *Quo tempore Firmilianus Cæsareæ Cappadocensis Episcopus magno nomine & celebritate fuit; iste tantum studium erga Origenem declaravit, ut interdum illum in sua regionis fines ad Ecclesiarum utilitatem accersiri vellet; nonnumquam ipso ad eum in Judæam proficisci, & aliquandiu una cum eo moram facere, quo in sacris litteris melius & perfectius erudiretur*: Hæc Eusebius de Firmillano jam facto Episcopo.

(a) Hieron. de Scrip. Eccl. in Theod.

(b) Euseb. l. 6. c. 20.

XIII. Quomodo autem idem, de quo suscepta est oratio, Gregorius ad sedem Neocæsariensem capessendam divino consilio paulo post impulsus fuerit, eodem (*c*) auctore Nysseno hæc narrante, operæpretium ducimus hic intexere tum ob argumenti dignitatem, tum etiam ad summam Dei bonitatem insinuandam, qui Ecclesiam suam tyrannorum furore vexandam, & hæreticorum fallaciis invadendam, tanto voluit robore antea communire. Cum igitur Phædimus, *cui divinitus a Spiritu sancto præscia futurorum vis quædam inerat, illo tempore Amasenorum Ecclesiæ Antistes esset, & omni studio laboraret, ut Magnum Gregorium in potestatem redactum, Ecclesiæ administrationi præficeret, ne tantum bonum otiosum & infrugiferum vitam transigeret: ubi sacerdotem id agere atque conari Gregorius sensit, cogitare cœpit, qua ratione latere posset, alias ad aliam solitudinem transiens. Sed postquam nihil non intentatum relinquens vir ille magnus Phædimus, & omni machinatione atque solertia utens, non poterat virum ad sacerdotium adducere, innumeris oculis præcaventem, ne quando manu sacerdotis caperetur; atque uterque inter sese studio certarent, illo quidem capere, hoc vero persequentis manus effugere cupiente (nam ille sciebat se sacrum Deo donarium oblaturum esse: hic autem verebatur, ne quo modo sibi sacerdotii cura, tamquam onus quoddam vitæ imposita, ad philosophiam impedimento esset) idcirco impetu quodam divino Phædimus ad propositum studium provectus, nihil curans interjectum spatium, quo a Gregorio dirimebatur (quippe ille aberat itinere tridui) sed ad Deum suspiciens, precatusque ut & ipse & ille pariter in illa hora a Deo respicerentur, loco manus impositionis Gregorio adhibet sermonem, Deo consecrans eum, qui corpore coram non adesset, & illam ei civitatem destinans atque attribuens, quam contigerat ad illa ipsa usque tempora adeo simulacrorum errori deditam esse, ut, cum infiniti essent qui & ipsam urbem & regionem circum jacentem incolerent, non plures quam septemdecim invenirentur, qui sermonem fidei recepissent.*

(c) Gregor. Nyss. orat. de Vit. Gregor. Thaumat.

Gregorius fit Episcopus Neocæsareæ.

Hæc de Gregorii ad Episcopatum vocatione potius quam ordinatione Nyssenus eum scribat, res est paulo accuratius contemplanda. Nam licet privato quodam Spiritus impulsu ordinator ipsius fecisse dicatur; tamen quod non tantum nulla Ecclesiastica lege suffragante, sed & penitus refragante, nulloque alio prævio majorum exemplo, id frustra tentare visus esset Episcopus Amasenus; nemo prudens dixerit, eum tunc ab ipso ordinatum fuisse Episcopum, sed potius divina operante virtute, quodam invisibili verbi fune, fugitantem retentum, invitumque tractum; ita tamen, ut quæ essent agenda secundum Ecclesiasticæ disciplinæ regulas, nullatenus in ejus ordinatione fuerint prætermissa; nam auctor idem hæc subdit: *Sic igitur jugum subire coactus, omnibus post hæc, quæ fieri solent, solemnibus in eo peractis; cum exiguum tempus ad mysterium exactius cognoscendum, ab eo qui sacerdotium ipsi assignaverat, petiisset, non amplius (ut inquit Apostolus d) carni & sanguini adhærendum esse & acquiescendum putabat, sed a Deo sibi occulta manifestari petebat.* XIV.

Dictorum elucidatio.

(d) Galat. 4.

At nec illud de eo in præsentiarum reticendum est; quod cum ipse olim auditor fuisset Origenis, illumque dixisse atque scripsisse nonnulla meminisset, quæ a communi aliorum Christianorum Orthodoxorum sententia discreparent; cum jam adstringeretur, ut sibi subditis Evangelicam veritatem (id ministerio Episcopatus, quod susceperat, exposcente) sermonis prædicatione concrederet, mente anxius, ambiguusque qua potissimum incederet via, diu multumque versatus est. Sed quomodo per mirificum quemdam visum sit illi divinitus sapientia impertita, idem Nyssenus declarat his verbis: *Cum enim per totam noctem aliquando de ratione atque sermone fidei dispiceret & specularetur; & varias animo cogitationes agitaret (erant nimirum etiam tunc nonnulli, qui piam & sinceram religionis doctrinam adulterarent, ac per probabiles argumentationes sæpenumero etiam doctis & prudentibus veritatem facerent ambiguam) pro qua tunc ei pervigilem curis atque sollicitudine noctem agenti, quidam* XV.

Viso ostensa Gregorio.

in figura humana, facie ac forma senili evidenter apparet, ornatu atque compositione indumenti augustum quemdam sacrum atque divinum referens decorem, magnam gratia vultus atque dispositione figuræ præ-seferens virtutem. Hic vero visu perterritus, & surgere e lecto, & quis esset, cujusve rei gratia venisset, sciscitari.

XVI. *Cum autem ille perturbationem mentis ejus submissa voce sedasset, ac dixisset, se jussu divino apparuisse ei propter eas rationes quæ apud ipsum controversæ & ambiguæ essent, ut piæ fidei veritas revelaretur; & bono animo esse, audito sermone, & quodam cum gaudio atque consternatione illum conmeri cæpit. Deinde cum ille directo manum protendisset, & quasi ostenderet ei per digitorum directam protensionem id quod ex transverso apparebat: hic & una cum directa manus protensione circum agere suum obtutum, & videre aliam imaginem adversam ei quæ prius apparuerat, in figura muliebri, excellentiorem quidem & augustiorem, quam pro humana conditione: rursum autem perterritus, & facie adversa, vultum demittere, ac perplexus & dubitabundus hæsitare de spectaculo, cum oculis apparitionem ferre non posset: etenim miraculum visionis nimirum in hoc potissimum erat, quod, cum nox esset obscura, lumen una cum iis qui apparuerant ei effulserat, quasi aliqua lucida tæda accensa. Cum igitur oculis ferre apparitionem non posset eorum qui sibi apparuerant; inter sese rationem ejus rei, de qua ambigebatur, exponentium ratiocinationem audivit; per quam non solum accepit veram cognitionem fidei; verum etiam nominatim eos, qui apparuerant, cognovit, utroque eorum propria appellatione alterum alloquente.*

Gregorius divinitus instituitur.

XVII. *Audivisse enim dicitur ex ea quæ in muliebri habitu visa erat, cum hortaretur Evangelistam Joannem, ut adolescenti mysterium veræ pietatis aperiret ac declararet: atque illum dixisse, se paratum esse etiam in hoc Matri Domini gratificari, quoniam hoc ei cordi esset: atque ita exposito sermone, qui & rei quæsitæ conveniret, & admodum bene definitus & circumscriptus esset, rursum ex oculis discessisse. Atque hunc extemplo divinam illam institutionem & disciplinam litteris mandasse, & secundum illam postea in Ecclesia sermonem prædicasse; ac posteris, tamquam patrimonium quoddam & legatum divinitus datam illam doctrinam reliquisse, per quam usque in præsentem diem instituitur illius civitatis plebs, quæ ab omni hæretica malitia intacta permansit.*

Joannes Evangelista Catechista Gregorii.

XVIII. *Porro mystica illius disciplinæ verba hæc sunt:*

Fidei Symbolum Gregorio revelatum.

UNUS EST DEUS PATER *Verbi viventis, Sapientiæ subsistentis, & Potentiæ, & Figuræ æternæ, Perfectus Perfecti genitor, Pater Filii unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo, Deus de Deo, figura & imago Deitatis, Verbum efficax, Sapientia constitutionis rerum universarum comprehensiva, & Potentia totius creaturæ effectrix, Filius verus veri Patris; visum effugiens, visum effugientis; & corruptioni non obnoxius, non obnoxii corruptioni; & morte non obnoxius, non obnoxii morti; & Æternus Æterni. Unus Spiritus sanctus ex Deo ortum & existentiam habens, quique per Filium apparuit, videlicet hominibus; imago Filii perfecti perfecta, Vita Viventium causa, Fons sanctus, Sanctitas sanctificationis suppeditatrix; per quem manifestatur Deus Pater, qui est super omnia & in omnibus; & Deus Filius, qui per omnia permanet. Trinitas perfecta, quæ gloria, atque æternitate, & regno non dividitur, neque abalienatur.* Hucusque fidei revelatæ mysterium.

Hanc fidei Catholicæ regulam Gregorio divinitus impertitam, cum Orientalis, tum etiam Occidentalis Ecclesia cognitam comprobavit, atque ut sacrosanctum depositum cælitus collatum religiosissime custodivit. Habetur eadem recitata in Quinta Oecumenica Synodo. Citatur pariter ab Apochrisariis Gegorii Papæ Noni, dum agunt adversas Germanum Juniorem Episcopum Constantinopolitanum, in eam sententiam, quod Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat. Quæ omnia habentur in ejusdem Pontificis Registro epistolarum, anno septimo ejusdem Pontificatus. ☞ Codex a Cencio Camerario collectus in quo inest Relatio eorumdem Apocrisariorum de rebus gestis in ea legatione, cum Patriarcha & Imperatore incipit: *Anno millesimo ducentesimo trigesimo tertio* (is est annus septimus Gregorii Papæ Noni). Ibi in professione fidei eorumdem Legatorum, inest Gregorii Thaumaturgi fidei professio recitata usque ad illa verba *Imago Dei sermo efficax &c.* ☜ Porro ex diversorum translationibus, diversus interdum ejus textus reperitur expressus. Eam autem de fide regulam ab eodem Magno Gregorio appositam commentario de Fide inscripto, fuisse accuratissime explicatam, constat; quin inter alios a Basilio Magno (*a*), & Leontio Scholastico (*b*) citatus reperitur. At de ejusdem Gregorii scriptis opportuniori loco agemus inferius; modo autem aggressam semel historiam prosequamur. XIX.

(*a*) *Basil. de Spiritu sanct. c. 29. & epist. 68. ad Neocæsariens.*

(*b*) *Leont. de Sectis act. 8.*

Sed quid primum Gregorius Nyssenus ea recitata breviter addat, quod ad eam pertinet, describamus: *Ergo*, inquit, *neque creatum quicquam, aut servum in Trinitate est, neque adscititium quicquam & adventitium, ut quod prius quidem non esset, nec suppeteret, posterius autem introductum sit. Neque vero deest umquam Filius* XX.

lius in Patre, neque in Filio Spiritus; sed immutabilis & inalterabilis eadem semper Trinitas est: Hæc Gregorius; qui & hæc subdens, fidem suam de ea re certo certius testatam reliquit: *Quod si quis*, inquit, *sibi fidem de hac re fieri cupit; audiat Ecclesiam, in qua sermonem prædicabat; apud quam illa ipsa verba a beata illa manu exarata adhuc etiam nunc conservantur*: Hucusque Nyssenus, cujus avia spectatissima sanctitate Macrina, Senior dicta, hujus Gregorii, de quo est sermo, gentilis fuit; sed de ea plura inferius suo loco narraturi sumus.

XXI. Inter alios quoque præclaros nomine Origenis discipulos Tryphon nominatur, de quo S. Hieronymus (*a*): *Tryphon Origenis auditor, ad quem nonnulla ejus extant epistolæ, in Scripturis eruditissimus fuit; quod quidem & multa ejus sparsim ostendunt opuscula, sed præcipue liber quem composuit de Vacca rufa in Deuteronomio, & de Dichotomematibus, quæ cum columba & turture Abraham ponuntur in Genesi*. Hic fortasse Tryphon ille, qui his ipsis temporibus celebris quoque habitus est philosophicis litteris, qui Plotinum redarguit, quod a Numenio inventa clam surripuisset; ejus meminit Porphyrius in Vita Plotini. Rursum vero non solum Heraclas (ut dictum est) fuit Origenis auditor, & primus eidem successor in docendi cathedra, & creatus (ut dicemus) anno sequenti Episcopus Alexandrinus; sed & qui illi in ejusdem Ecclesiæ sedem successit, Dionysius inter celeberrimos Origenis auditores adnumeratur, de quo suo loco plura dicturi sumus; fuerunt & alii, quorum memoria excidit.

(*a*) *Hieronym. de Script. Eccl. in Tryph.*

Tryphon discipulus Origenis.

XXII. Sed ex quo hic de his sermo habetur, qui hoc tempore ex philosophicis facultatibus ad Christi fidem, ut eminentiorem profiterentur philosophiam, se contulerunt; nequaquam ille silentio prætereundus est, qui (quod paucorum est) non solum bonorum, carorumque suorum, sed æstimationis denique pro Christo voluntariam jacturam fecit, hoc propemodum tempore nuncium remittens omnibus quæ sunt in mundo, Christi opprobrium præferens cunctis rebus; ipsumque imitatus (quantum fas est homini divina consequi) qui (*b*) cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formamque servi accepit; se ipsum fastu, quo ab omnibus attollebatur, exuens philosophico, vili indutus vestimento atque admodum sordido, in Comanam Ponticam civitatem se conferens, ibi, ut occultus agere posset, inter carbonarios voluit profiteri; ea nimirum quoque de causa illud deligens ministerium, quo vultu sordidatus, veluti fuligine tinctus, a nemine umquam posset agnosci. Latuit eo modo diutius; donec Gregorio Thaumaturgo, de quo habitus est sermo, Episcopo jam facto, divino quodam instinctu rem præsagiente, ac denique eum detegente, Romanæ civitatis, communi omnium accedente suffragio, Episcopus delectus est. Res gesta, a gravissimo auctore descripta, digna plane videtur, quam hic opportune nostris Annalibus intexamus. Idem enim Gregorius Nyssenus in rebus gestis Gregorii Thaumaturgi hujusmodi historiam narrat, ab Episcopatu ejus sumpto dictionis exordio.

De Alexandro ex Philosopho Carbonarius.

(*b*) *Philip. 2.*

Ex finitima (inquit) *civitate mittitur ad eum* (nempe Gregorium) *legatio, ut veniret ad ipsos, & Ecclesiam quæ esset apud eos, sacerdote designato, constitueret. Comana autem civitati nomen erat: cujus ut hospes magnus iste vir esse vellet, vulgo omnes hanc veniam sibi dari petentes, orabant. Cum venisset ergo ad eos & aliquot dies conversatus una, tum dictis, tum factis suis magis eorum studium erga mysterium incendisset: cum jam tempus esset, etiam id negotium, propter quod legati ad eum missi erant, ad exitum deducendi, ac designandi aliquem eorum Ecclesiæ primarium sacerdotem; tunc principum quidem & magistratuum civitatis omnium sententiæ in hoc occupatæ erant, ut anxie & curiose inquirerent, ac sciscitarentur, qui eloquentia, qui genere, reliquoque vitæ splendore cæteros præcedere viderentur. Putabant enim, quoniam etiam his bonis Magnus Gregorius cumulatus erat, nec earum quidem rerum oportere expertem esse, qui ad hoc munus deligeretur.* XXIII.

Agitur de electione Coman. Episcopi

Cum autem in multas partes suffragiis scinderentur, & alii alium præoptarent atque præferrent: expectabat vir ille magnus divinitus aliquod sibi consilium ad propositum negotium suppeditari. Ac quemadmodum Samuel (*c*) *in eligendo Rege, fertur non pulchritudine nec magnitudine corporum motus esse, sed animum regium requisivisse, etiamsi in contempto forte corpore reperiretur; eodem modo ille, studiis erga unumquemque eorum qui destinabantur, neglectis, ad unum dumtaxat spectabat, an aliquis etiam ante declarationem industria vitæ atque virtute in moribus sacerdotium gestaret. Cum autem illi quidem perducerent eos, de quibus suffragium ferretur; quem quisque promoveret, ejus honorificam mentionem facientes; atque hic, ut etiam viliorum (quod ad vitæ specimen attinet) rationem haberent, eos hortaretur; posse enim etiam in talibus reperiri aliquem, qui animi bonis super eos emineret, qui vita splendore præstarent; quidam ex iis qui præerant suffragiis ferendis, eam Magni illius sententiam pro contumelia atque derisione accipit, si cum nullus eorum, qui & eloquentia, & dignitate, manifesto facul-* XXIV.

(*c*) *1. Reg. 16.*

Rejiciuntur qui videbantur idonei.

tatum

tatum vitæ splendore cæteris prælati essent, ad sacerdotium admitteretur; ex opificibus sellulariie, quique labore manuum vitom sollerarent, ad hujusmodi munue aliqui magis apti & idonei existimarentur: & simul cavillaus, cum quadam irrisione ad eum: Si hæc, inquit, jubee, ut hi quidem tales, qui ex omni numero civium electi sunt, prætereantur, atque ex quisquiliis & ex infima plebe assumamus aliquem ad administrandum sacerdotium, qui tali civitati præsit; tempus tibi deincept fuerit carbonarium Alexandrum *ad sacerdotium vocandi; atque ad hunc transitione facta, si videtur, suffragiis inter noe universi civee consentiemus.

XXV. Atque ille quidem hæc loquebatur, sententiæ ejus obtrectans, ac per hoc simulatum & cavillatorium suffragium summam & exactam diligentiam in superioribus vituperans ac reprehendene. Sed Magno illi per hæc dicta subit animum cogitatio, quod non sine numine divino Alexandri a deliberantibus inter cæteros mentio facta esset. Et quis, inquit, est Alexander, cujus mentionem fecistis? Deinde cum quidam ex iis qui una intererant, cum risu memoratum in medium produxisset, pannis vilioribue ac sordidis, nec toto quidem corpore amictum, & simul apparentibus rebus, manibus pariter & facie, reliquoque corpore carbonibus infecto ac sordidato, opificium & quæstum ostendentem: cæteris quidem risus materia erat talis in medio stans Alexander. At perspicacem illum oculum valde id spectaculum obstupefaciebat; vir in extrema paupertate ac neglecto corpore se ipsum solum spectans, ac veluti sibi placens, & gaudens eo habitu, qui oculis imperitie ridiculus erat. Etenim ita se se res habebat: Non urgente paupertate ad hujusmodi vitæ genus devenerat; sed philosophus quidem vir erat, quemadmodum in secuta vita indicavit, adeo ut ad martyrium usque pervenerit, per ignem cursu confecto.

Alexander Carbonarius loco proponitur.

XXVI. Latere autem deditu opera volebat, altiori animo præditus, quam ut eam, quæ vulgo expetitur, felicitatem curaret; ac pro nihilo sæculum ducebat, eo quod & sublimis & veræ vitæ studio teneretur: & ut maxime virtutem, ad quam aspirabat, assequeretur; operam dabat, ut talis esse ignoraretur, contemptiore vitæ genere, veluti turpi quadam persona sese occultans. Atque alioqui etiam quod eximio juventutis flore præditus esset, periculosum esse ducebat ei qui continentium sibi sectandam proposuisset, corporis sui pulchritudinem patefacere, felicitate naturæ, tanquam in pompa sese ostentantem; noverat enim ejusmodi rem gravium offensionum & delictorum occasionem plerisque præbere solere. Ne igitur vel sibi ipsi istiusmodi aliquid accideret imprudenti, quod factum noluisset; vel alienis oculis casus & offensionis materiam præberet: idcirco se carbonario opificio, veluti persona quadam deformi, consulto circumdat, quo tam corpus laboribus ad virtutem exerceretur, *quam pulchritudo sordibue carbonum infecta obtegeretur; & simul pecunia, quam ex laboribus quærebat, ad mandatorum executionem dispensaretur.

Compendium vitæ Alexandri.

XXVII. Posteaquam igitur eum ex Concilio abduxit, atque de statu ejus atque conditione omnia diligenter scrutatus & sciscitatus est; illum quidem familiaribus suis tradit, exequi jussis quæ res postulabat; ipse vero in Concilium reversus, ex præsenti deliberatione sumpto argumento, congregatos instituebat, de sacerdotii officio sermones eis proponens, ac per hos vitam cum virtute conjunctam præscribens. Perseverabat autem in ejusmodi sermonibus conventum detinens; quoad executi mandata qui operam ei navabant, supervenerunt, secum adducentes Alexandrum, qui & lavacro fuliginis injucunditatem absterserat, & Magni istius vestibus indutus & ornatus erat: hæc enim curare jussi erant.

Alexander ex Carbonario prodit Episcopus.

XXVIII. Omnibus autem in Alexandrum conversis, & ad novam eam speciem admiratione defixis: Nihil novi (inquit ad eos magister) accidit vobis, si oculis decepti estis, & sensui soli judicium pulchritudinis permisistis. Fallax enim & incertum rerum veritatis judicium sensus est, aditum per se ad profunditatem mentis & intelligentiæ præcludens. Simul autem etiam pietatis inimico dæmoni prorsus id studio erat, ut vas electionis ignoratione contectum, otiosum & inutile esset; neu prodiret in medium vir, qui ipsius principatum eversurus esset. Hæc locutus, cum eum juxta consuetum morem ritusque solemnes ad hoc munus idoneum effecisset, per sacerdotium Deo virum dedicat. Omnibus autem novum sacerdotem intuentibus, rogatus ut aliquam ad Ecclesiam haberet orationem; statim ipso initio suæ administrationis Alexander ostendit, haud falsum in sese Gregorii judicium fuisse. Erat enim oratio ejus intelligentiæ sententiarumque plena, dicendi tamen floribus minus exornata. Unde petulans quidam ex Attica adolescens, apud illos agens, incomptam dictionem derisit; quod non ea, quam Attici in dicendo adhiberent, exacta atque supervacanea cura exornata esset. Quem ajunt divina quadam visione emendatum esse, cum columbarum gregem incredibili quadam pulchritudine nitentem conspicatus esset; & quemdam audivisset, qui diceret, has esse columbas Alexandri, quas ille derisisset. At de Alexandro philosopho & carbonario hactenus; qui postea sub Decio, summi sacerdotii amplitudinem post egregiam navatam operam in cura pastorali, nobilissimo martyrio illustravit.

Concionatus Alexander.

Du-

JESU CHRISTI ANNUS 234.	PONTIANI PAP. ANNUS 2.	ALEXANDRI IMP. ANNUS 11.

I. Heraclas Episc. Alex.

(a) Euseb. lib. 6. c. 20. 23.

DUcentesimo tricesimoquarto Christi anno, Lupo & Maximo Coss. Demetrius Episcopus Alexandrinus, cum quadragintatres annos integros in ministerio illo obeundo contrivisset, diem obiit; huic successit Heraclas: Hæc Eusebius (a), licet in Chronico annos quadragintaquatuor eidem tribuat; sed & infra: *Ubi autem post Demetrium Heraclas Episcopatus ministerium Alexandriæ obtinuerat, Dionysius unus item ex Origenis discipulis scholam institutionis ibidem capessit.*

II. Plotinus ad Ammonium.

Eodem quoque anno, profitente publice Alexandriæ Ammonio Christiano philosopho Plotinus Ægyptius, patria Lycopolitanus, ad eum audiendum se contulit, audiitque eum annos undecim. Testatur id Porphyrius in Vita Plotini, sic dicens: *Post hæc cum octavum & vicesimum ætatis annum Plotinus jam impleret, se philosophiæ amore vehementer accensum, commendatum fuisse iis, qui tunc Alexandriæ excellentiores habebantur; sed tamen ex eorum scholis tristem admodum mæstumque discessisse, & amico cuidam mæroris sui causam declarasse; qui suæ ipsius mentis affectum plane cognoscens, ad Ammonium, cujus nullum adhuc periculum fecisset, adduxerit. Deinde cum Ammonii scholas ingressus audisset illum, amico dixisse: Hunc ipsum, o amice, quærebam. Ex eo igitur die annos undecim audivit sedulo Ammonium*: Hucusque de Plotino & Ammonio Porphyrius; qui cum paulo superius dixisset, natum Plotinum anno tertiodecimo Severi Imperatoris, numeretque annos ejus ætatis vigintiocto, cum se Alexandriam atque ad Ammonium contulit; necesse est affirmare, hoc anno id contigisse.

III. Ammonius & Origenes laudati.

(b) Apud Porphyr in Vita Plotini.

Laudavit quoque Ammonium simul cum Origene Longinus (b), clarissimus & ipse hujus temporis philosophus, dicens: *Sed in secundo genere Platonici quidem Ammonius & Origenes, quibuscum nos diu versati sumus, viris profecto intervallo non parvo sui sæculi philosophos intelligentia superantibus*: Ita Longinus. Cæterum

aliud

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5725.

SÆC. III. Anno Urbis 985. Olymp. 252. an. 4. A.C. 232.

☉ 17. AG. ☽ 5. P. 25. Mart. Indict. 10.

JESU CHRISTI 235. *secund. Baronium* 234.

PONTIANI PAPÆ 3.

ALEXANDRI IMP. 15.

I. *Consules.*

[1] AD num. I. Coss. *Lupus, & Maximus.* ex variis rescriptis Codicis Justinianei,

II. *Demetrii Episc. Alex. obitus.*

Mors Demetrii Episcopi Alexandrini, & initium Heraclæ ad annum CCXXX. pertinent, ex Chronico Eusebii tam juxta editionem Pontaci, quam Scaligeri. Marianus Scotus Heraclæ initium etiam copulat cum anni illius Consulibus.

III. *Plures in Ægypto ante Demetrium Episcopi erant.*

Eutychius Patriarcha Alexandrinus scribit, a Marco usque ad Demetrium totam *Ægyptiacam* Ecclesiam unicum Episcopum habuisse, quam sententiam *Dallæus*, vir e secta Protestantium, ambabus manibus amplexus est. Sed, ut notavit *Pearsonius* Episcopus Cestriensis ejusdem ritus, in prima parte Vindiciarum S. Ignatii cap. ultimo, historiola illa, in qua etiam dicitur, tres Episcopos a Demetrio primum in Ægypto creatos fuisse, minime fide digna; non solum quia *Eutychius* decimi seculi Scriptor Alexandrinæ Ecclesiæ Historiam parum diligenter pertexuit; sed etiam quia contrarium ex optimis Auctoribus colligitur. Hadrianus Imperator epistolam ad *Servianum* Consulem scripsit, ideoque diu antequam Demetrius Ecclesiæ Alexandrinæ præficeretur, in qua ait: *Illi qui Serapin colunt, Christiani sunt: & devoti sunt Serapi, qui se Christi* EPISCOPOS *dicunt.* Refertur ea epistola a Vopisco in Vita Probi Imperatoris. Certe illa de tribus Episcopis a Demetrio primo in Ægypto creatis traditio Græcis atque Latinis ignota fuit: traditio vero illi contraria de Episcopis a S. Marco in Ægyptiaca Diœcesi institutis, & Græcis & Latinis atque Arabibus innotuit, ut videre est apud Simeonem Metaphrastem in Vita S. Marci, & Synaxario Græco, ubi de S. Marco. Rhabanus Maurus eadem cum Metaphraste tradit, ut & Notkerus, Alfridus Cantuariensis Episcopus, & Ordericus Vitalis. Inter Arabas Martyrologium Melchitarum ait, Marcum in *Barcam* profectum esse, & Ecclesiis constituisse Episcopos. Et Severus de Vitis Patriarcharum Alexandrinorum apud Ecchelensem inquit, *Marcum* Pentapolim perrexisse, & Episcopos ordinasse. Qua de re plura *Pearsonius* laudatus.

IV. *Origenes Ammonii discipulus.*

Ad num. II. & seq. Baronius mirari se dicit, qui audire Ammonium potuerit Origenes, ipso fere ætate suppar, & aliorum ipse institutioni ante annum ætatis tricesimum præfectus. Verum iis temporibus jam grandes natu viros Scholas frequentare solitos docet doctissimus Huetius lib. 1. Origenian. cap. 1. Porphyrius in Vita Plotini asserit, ad *Plotinum* Romæ publice docentem aliquando accessisse Origenem quemdam, de quo infra agetur, eoque conspecto, victum pudore Plotinum finem dicendi fecisse. Ipsemet *Plotinus*

ut

NOTÆ [1] C*Oss. Lupus & Maximus.* Eorum prænomina latent. Fabrettus pag. 676. num. 27. ex Cupero:

VI. KAL. MAIAS.
LUPO. ET MAXIMO. COS.

Vulgares Fasti: *Lupo & Maximo.*

(a) Apud Euseb. lib. 6. cap. 13. illud admirari subiit, quo modo alibi (a) Porphyrius dicat, Origenem Ammonii auditorem fuisse, cum constet Origenem ante annos triginta Alexandriæ docere cœpisse? qui cum (ut testatur Eusebius b) (b) Euseb. lib. 6. cap. 3. anno decimo Severi, quo Leonides pater martyr factus est, annos natus esset decem & septem; hoc anno jam explesse suæ ætatis annum quinquagesimum apparet, ac proinde æqualem ferme fuisse Ammonii.

IV. Calumnia Porphyrii in Ammonium. At videamus quid de eo Porphyrius dicat, qui Christianis infensissimus, ægro ferens animo tantum virum Christiano censeri nomine, calumniose admodum eum ad Ethnicos defecisse testatur, sic dicens (c) Apud Euseb. li. 6. cap. 13. (c): *Origenes enim Ammonii factus auditor, qui nostra quidem ætate magnam in philosophia comparasset commendationem; tametsi ad litterarum cognitionem & peritiam magnam sane a magistro percipiebat utilitatem; ad rectam tamen vitæ institutionem & modum, diversam ab illo & omnino contrariam vivendi viam ingressus est. Nam Ammonius Christianus, & a Christianis parentibus educatus, quando in prudentia aliquando progressionem fecerat, & philosophiæ stadia semel degustaverat, statim a Christianismo ad eam vitæ rationem, quæ humanis legibus gubernatur, se transtulit*: Hæc Porphyrius de Ammonio.

V. (d) Hieron. de Script. Eccl. in Ammon. At vero sanctus Hieronymus (d) cum lucubrationes ejusdem Ammonii recenset, Porphyrium mendacii redarguit, in primis cum ait: *Ammonius, vir disertus & eruditus in philosophia, eodem tempore Alexandriæ clarus habitus est; qui inter multa ingenii sui & præclara monumenta, etiam de Consonantia Moysi & Jesu elegans opus composuit, & Evangelicos canones excogitavit, quos postea secutus est Eusebius Cæsariensis. Hunc falso accusat Porphyrius, quod ex Christiano Ethnicus fuerit; cum constet eum usque ad extremam vitam Christianum perseverasse*: Hæc Hieronymus. Sed & ante eum Eusebius (e) Apud Euseb. lib. 6. cap. 13. (e), eamdem in Ammonium a Porphyrio illatam calumniam egregie refellens, hæc ait: *Ammonium autem ex vivendi ratione quæ est secundum veri Dei cultum,* Refellitur calumnia Porphyrii. *ad morem Græcorum dilapsum, perspicue certe atque adeo improbe mentitus est; quid namque non falso comminisceretur Christianorum hostis? nam & instituta Christianæ disciplinæ (sicut historia superior declaravit) Origeni a parentibus integra tradebantur; & Ammonio sincera divinæ philosophiæ, religionisque Christianæ præcepta firma usque ad extremum vitæ exitum permanserunt; sicut hominis libri tanta elaborati industria, tamque multorum commendatione approbati, quos posteritati reliquit, adhuc multis in locis testes esse poterunt, ut ille qui de Consensu & convenientia Moysi cum Jesu inscribitur, & alii qui reperiuntur apud litterarum studiosos. Ista igitur a nobis hoc loco posita sint ad declarationem tum calumniæ malevoli obtrectatoris, tum exquisitæ & copiosæ Origenis in Gentilium disciplinis cognitionis*: Hæc Eusebius.

VI. Cur Christiani docerent publice Philosophiam. Sed fortasse poterit mirari quispiam, dum audit Christianum hominem in florentissima Civitate, nobilissimaque eruditorum schola philosophiam publice profiteri, habereque auditores Gentiles homines. Verum haud passuri id fuissent sanctissimi ejus Civitatis Episcopi, nisi prævidissent ea omnia ad Evangelii profectum conducere. Docuit enim experimentum, ejusmodi scholas fuisse compluribus veluti Introductionem quamdam ad Christianam fidem capessendam: dum enim quæ Plato docuisset, subtilissima indagatione disquirerent, ostenderentque eadem felicius longe ante Platonem esse in divinis litteris explicata (prout Clemens (f) Alexandrinus, & Eusebius (g) Cæsariensis pluribus docent) sed, & copiosius ac dilucidius penes Christianos reperiri: in mentes illorum interea instillabant Christianæ fidei elementa. Satagere namque, ut sive per occasionem (ut ait Paulus h) sive per veritatem Christus annuncietur Apostolicum est. Quorum enim ingenia excolebantur Platonicis disciplinis, prælibato veluti osculo sapientiæ, ad perfectam illius fruitionem inflammabantur.

(f) Clem. Alex. Strom. lib. 1.
(g) Euseb. de præp. Evang. lib. 1.
(h) Philip. 1.

VII. Philosophi facti Christiani, vel Magi. At cum in eis ipsam inveniri perfecte, minus concessum esse viderent; alterum de duobus solebat accidere; ut aut vere amatores ac indagatores sapientiæ se ad Christianam Religionem ea potiundi transferrent; vel qui nomine tenus Philosophi dicerentur, & curiositate sciendi quadam allecti eam tantummodo insectarentur, cum minus nacti illam essent in philosophicis facultatibus, ad magicas se converterent impietates. Id plane Plotini auditoribus accidisse, S. Augustinus (i) ad Dioscorum scribens affirmat, sed de eo inferius. At idem suis quoque temporibus contigisse (k) ait, ut, paucis mutatis sententiis atque verbis, complures Platonici facti fuerint Christiani. Id ipse plu-

(i) Aug. ep. 56. in fine.
(k) Aug. de vera relig. c. 4.

ri-

PAGIUS ut dicit Spondanus, eumdem Ammonium annos natum viginti octo, audiit annos undecim. Quare post Porphyrii ab Eusebio lib. 6. cap. 19. citati, Eusebii ibidem, Suidæ in Origene, & Nicephori testimonium, Origenem Ammonium audiisse in dubium non revocandum. Hierocles in Libro de Providentia, hunc Ammonium, *Θεοδίδακτον* appellat, eumque primum Platonicæ & Aristotelicæ Philosophiæ concordiam ait hominibus ostendisse: idque discipulis suis Platoni atque Origeni aperuisse, ut refertur in Bibliotheca Photii. A D. Hieronymo inter Scriptores Ecclesiasticos *Ammonius* recensetur. Ejus hodie nihil extat: nam Commentarii in Aristotelem, alterius sunt Ammonii Hermiæ filii, qui Anastasii temporibus Procli auditor fuit.

ribus, cæteros ad hæc invitans; siquidem symbolis nonnullis communibus intercedentibus, perfacilis videri posset ex Academia ad Christi Ecclesiam transmigratio. Nam quem Plato pertigerat verticem disciplinæ, in primis Christianæ fidei rudimentis, in ipso primo ingressu vestibuli domus Dei, multo certior ac dilucidior inveniretur expressus, in ipso inquam Evangelii Joannis piscatoris exordio; quod plane Platonici ipsi admirantes, scribendum esse aureis ubique litteris (*a*) testarentur; usque adeo, ut veritate convicti, manus dederint, & illi tantum se continuerint, & in Platonis schola senuerint, qui inflati superbia, philosophico supercilio contempserint ex magistris fieri discipulos Christi, & in schola piscatorum hominum profiteri.

(*a*) *Aug. de Civitate Dei, lib. 10. c. 10. & Confess. lib. 7. cap. 9.*

VIII. Conducere quidem ad Christianam pietatem philosophicas disciplinas, præstareque Christianos homines illis instirui, non semel Clemens (*b*) Alexandrinus, & ipse easdem ibidem professus insinuat, & in primis cum adversus eos agit, qui iisdem prope temporibus, Christianis philosophiam profitentibus detrahebant: *Non me*, inquit, *latuerunt ea etiam, quæ ab aliquibus imperite tumultuantibus jactantur; qui dicunt oportere in iis versari, quæ sunt maxime necessaria, & quæ fidem continent; externa autem, & quæ sunt supervacanea, transilire, quæ nos frustra conterunt, & detinent in iis, quæ ad fidem nihil conferunt. Alii autem etiam philosophiam ex malo ad hominum perniciem existimant in vitam esse ingressam, ut, quæ profecta sit a maligno aliquo inventore. Ego autem, quod vitium quidem malam habeat naturam, nec alienius boni esse agricola umquam sustinuerit, in his totis ostendam orationibus, quæ dicuntur Stromata; tacite significans aliqua ratione divinæ quoque providentiæ opus esse philosophiam. De commentariis autem, qui in temporibus necessariis Græcorum complexi sunt opinionem, tantum dico iis, qui reprehendendi studio delectantur. Primum quidem etsi sit inutilis philosophia; si eam esse inutilem confirmare utile est, utilis est. Deinde nec fieri potest, ut ii Græcos* (Gentiles scilicet) *condemnent, qui nuda de eorum decretis dictione utuntur; si non una sigillatim ad ea aperienda descendant usque ad cognitionem. Est enim, vel maxime fide digna probatio, quæ est cum experientia; quoniam, vel perfectissima invenitur demonstratio, eorum, quæ sunt damnata, cognitione. Multa quidem, licet ad finem non conferant, artifici tamen ornamentum afferunt; cum alioqui varia ac multiplex doctrina, & varie probat id, quod adducitur, & catechumenis admirationem afferens, ea quæ sunt præcipua dogmata vel eorum qui audiunt persuasionem deducit, & veritatem:* Hæc Clemens, qui, & complura ad hæc eadem comprobanda subdit; & post multa:

(*b*) *Clem. Alex. Strom. lib. 1.*

Philosophiam conducere Christianæ religioni.

IX. *Sed si* (inquit) *non comprehendit quidem Græca philosophia veritatis magnitudinem, & est adhuc imbecilla ad mandata Dei exequenda; at maxime regali quidem certe doctrinæ viam præparat, utcumque castigans, & mores prius formans, & ad suscipiendum veritatem confirmans eum qui opinatur providentiam. Philosophiam* (*c*) *ergo adjuvant disciplinæ, & ipsa philosophia ad tractandum de veritate. Ecce enim clamys primo fuit vellus, deinde carptum fuit, & subtegmen stamenque factum, deinde fuit contextum. Jam* (*d*) *vero si universa quoque ac generali oratione, quæcumque sunt necessaria, & vitæ utilia, divinitus ad nos venire dicamus, minime errabimus; vel potius dicamus ipsam quoque philosophiam Græcis veluti proprium datum esse testamentum, ut quæ sit fundamentum Christianæ philosophiæ; etiam si, qui ex Græcis philosophantur, ad veritatem sua sponte obsurdescant, barbarorum vocem vilipendentes, aut etiam reformidantes mortis periculum, quod impendet Fideli ex legibus civilibus.*

Utilis Philosophia.

(*c*) *Clem. Alex. Strom. lib. 6.*

(*d*) *Idem Stromat. lib. 6.*

X. *Cæterum ea abuti homines interdum accidit, vel cum non ea, ut organo ad veritatem utuntur; sed veluti finem consecuti, in ea firmiter conquiescunt. Hoc autem admonet illud ex divina Scriptura* (*e*) *symbolicum: Quare seduceris fili mi ab aliena, & foveris in sinu alterius?* Quamobrem humanarum ista rerum scientia jure a Philone (*f*) Agar ancillæ est comparata, quæ per omnia Saræ subjicienda est. Eam etiam allegoriam ab eodem Philone, quem citat, mutuatus est idem Clemens (*g*) Alexandrinus, ad nominis significationem alludens; quod Agar (*h*) ille interpretatus sit, incolatum; hincque dictum esse (*i*): *Ne multum sis apud alienam; sive, cum aliena muliere ne sedeas omnino.* Saram autem, meum principatum, nempe ipsam reginam, esse rectam de Deo Theologiam. Ac proinde cum Agar in Saram insurgit, tunc Abraham, nempe principatum tenens intellectus, admonetur: Ejice ancillam. Et ipse eam illi subjicienti ait: Ancilla tua in manu tua est, utere ea uti libet: sed quod Agar monetur ab Angelo: Revertere ad dominam tuam, & humiliare sub manu illius; meminisseque debere, se non dominam, sed ancillam. His igitur symbolicis formulis, quonam modo Christiano homini philosophia usui esse debet, iidem satis egregie docuerunt. Sed & eleganter Gregorius (*k*) Nyssenus alienigenæ fœminæ comparat externam philosophiam; quam Judæus rite legitimeque in uxorem (*l*) accipiet, dummodo ipsa deponat ungues, & ca-

Philosophia quomodo utendum sit.

(*e*) *Prov. 5.*

(*f*) *Philo de congress. quærend. erud. grat.*

(*g*) *Clem. Alexand. Strom. lib. 1.*

(*h*) *Gen. 16.*

(*i*) *Eccl. 9.*

(*k*) *Greg. Nyss. in vit. Moys.*

(*l*) *Exod. 4. Deut. 20.*

pillos, & ejus partus circumcidatur. Licite igitur Christianus homo externis scientiis hunc in modum pie sancteque imbuitur, ac præsertim Platonicis disciplinis, quas (ut dictum est) Ammonius Alexandriæ publice profitebatur: Ad hæc etiam spectat illud pæne vulgatum, & ore omnium versari solitum, ab Augustino de his pronuntiatum elogium, quo ait (*a*); *Philosophi autem qui vocantur, si qua forte vera, & fidei nostræ accommoda dixerunt, maxime Platonici; non solum formidanda non sunt; sed ab iis etiam, tamquam ab injustis possessoribus, in usum nostrum vendicanda.*

(*a*) *Aug. de Doctrin. Christ. lib. 2. cap. 40.*

XI. *Philosophi facti Discipuli Christianorum.* Sic igitur (ut ad Ammonium redeamus) pie sancteque tum ipse, tum alii non sine divino consilio ejusmodi in docendo institutum visi sunt suscepisse, ad magnam Christi, ejusque Ecclesiæ gloriam; cum toto Orbe spectante atque mirante, qui profiterentur se piscatorum discipulos, magistri effecti essent Gentilium magistrorum, nempe Plotini, & aliorum. Qua etiam via constat complures ad Christi Ecclesiam esse perductos; ut vidimus de Gregorio Thaumaturgo, ejusque germano ejusmodi rete captis: illos vero tantummodo resiliisse, qui (ut diximus Augustini testimonio) veritatem superbo animo contempserunt. Quibus Origenes (*b*) his ipsis prope temporibus exprobrans, hæc scribit: *Videre licet istos sapientiæ professores edere magna stultitiæ specimina, dum post illas disputationes in scholis agitatas de Deo, rebusque intelligibilibus, mutant gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis hominis corruptibilis, atque etiam volucrum, quadrupedum, reptilium:* Hæc ipse; tales quippe erant Ægyptiorum dii, quibus Plotinus tunc, & alii philosophiæ consultissimi immolabant. Sed subdit hæc de cæteris, quæ reliqua sunt ex sententia Pauli: *Quapropter, & ipsi sunt a providentia reprehensi, non digne cognitione sibi revelata vivere; volutantur in concupiscentiis suorum cordium, & impuritatibus, dedecorantes sua corpora lasciviis, & turpitudinibus, eo quod veritatem Dei mutaverint in mendacium, & venerati sint, colueríntque creaturam magis quam creatorem.* Hæc Origenes.

(*b*) *Orig. contra Cels. lib. 7.*

XII. *Præstantia Christianæ Philosophiæ.* Quantum autem hac ex parte qui Christo nomen dederant, rudes licet, præstarent sublimioribus, in omnibusque consummatis philosophis, idem mox subdit, hæc dicens: *Cæterum homines idiotæ ab eis pro nihilo habiti, ut stulti, & illiberales, si modo committant se in fidem Dei, & doctrinam Jesu recipiant, tantum absunt ab omni lascivia, spurcitia, turpitudine libidinum, ut in morem perfectorum Sacerdotum ab omni coitu abhorrentium, multi eorum in totum caste pureque vivant, alieni a congressu mulierum etiam legitimo.* Sed quam esset, hoc apud eos invenire difficile, immo nec ad modicum temporis spatium præstare illis fuisse possibile, philosophorum Atheniensium primarii, qui sacra curaret, demonstrat exemplo, sic dicens: *Et apud Athenienses quidem unicus Pontifex, ne ipso quidem satis sibi fidens, quod imperare possit masculis cupiditatibus, cicuta oblitis virilibus, putatur satis idoneus ad caste obeundas ejus Civitatis solemnes cærimonias. At apud Christianos non desunt viri, quibus cicuta ad hoc nihil opus est, ut Deo caste serviant; sed pro cicuta eis verbum Dei sufficit ad expellendas e cogitationibus omnes concupiscentias, & eandem precationibus:* Hæc, & alia complura Origenes de studium quoque Christianorum continentia, & summorum philosophorum impuritate, & ad breve tempus violentis medicamentis compressa libidine.

Quod autem summa castitas in veris solummodo eluceret Christianis, & hac ex parte nec senescentes atque consummati philosophi æquari possent adolescentibus Christianis: inde Gentilium philosophorum invidia illud accidisse videtur iisdem prope temporibus (quod dictum est) Gregorio Thaumaturgo Christiano adolescentulo, itidem Alexandriæ philosophicas disciplinas addiscenti, dum summam ejus tum corporis tum animi integritatem Ethnici professores invidentes, immisso scorto, labefactatam eam reddere calumniose conati sunt, atque turpitudinis aspergere sordibus; cum illa, divino calculo suffragante, magis enituit. XIII. *Unde calumnia conflata Gregorio.*

Quam verum autem exploratumque sit, quod ex Augustino paulo ante dictum est, Platonicos philosophos, qui Christi discipuli fieri neglexerunt, philosophico supercilio dedignantes rigida colla subdere jugo Christi, sese magiæ illi, quæ per invocationem Dæmonum fieri solet, penitus addixisse: Porphyrius, & ipse unus ex illis, certam fidem facit in Vita Plotini, qui non solum id de Olympio Ammonii discipulo expresse testatur, sed de ipso Plotino hæc quoque subdit: *Ægyptius quidam Sacerdos Romam profectus, per amicum quemdam Plotino subito notus, cum exoptaret suam Romæ sapientiam ostentare, suasit Plotino, ut secum accederet, familiarem sibi Dæmonem, eo advocante, protinus inspecturus; cui facile Plotinus est obsecutus. Acta vero est in æde Isidis Dæmonis invocatio; solum namque hunc locum Romæ purum ait Ægyptium invenisse; sed cum in aspectum propriam ipse Dæmon accerseretur, pro Dæmone Deus accessit, qui sane non esset in genere Dæmonum. Sic ergo repente Ægyptius exclamavit: Beatus es, o Plotine, qui ha-* XIV. *Plotinus magiæ deditus.*

beat

beat pro Dæmone Deum, neque ex inferiori genere sit Deum sortitus familiarem. Narrabat vero, non licuisse tunc quicquam interrogare, neque diutius videre præsentem; quippe cum communis quidam ibi contemplator amicus aves, quas manu tenebat custodiæ gratia, suffocasset, sive invidia ductus, sive timore perterritus: Hæc Porphyrius de Plotino, qui justo Dei judicio ejusmodi præstigiis dederetur deridendas ac sedacendas, quod annos undecim Christianum philosophum Ammonium una cum Platonicis institutis Christi fidem auditoribus propinantem audiens, nihil penitus profecisset.

XV. Quam autem caste Plotinus vixerit, ipse viderit; habuisse certe Chionem Viduam contubernalem, idem Porphyrius tradit, licet eam cum ipso caste vixisse prædicet; habitasseque apud Geminas matrem, & filiam, domumque semper pueris, & virginibus refertam habuisse, idem affirmat. At nescio, an philosophorum cicuta ei satis fuerit ad carnis concupiscentiam extinguendam, cum præsentia semper adessent, & ante oculos posita tot tantaque luxariæ incentiva; quibus etiam cessantibus, non sit humanarum virium, sed Dei munus eam impertientis, continentia (*a*). Ea his videas quam longe præstarent summis quoque philosophis, qui ex nostris, (ut est Origenis testificatio) in Ecclesia infimi status, & peritiæ haberentur. At de Plotino, & Ammonio jam satis. Constat etiam claruisse Athenis alium Ammonium Philosopham Peripateticum, ut cum Porphyrius, tum Eunapius Sardianus tradunt. Meminit & alterius Ammonii, qui Plutarchi Chæronæi magister fuit; quem idem Plutarchus sæpe magistrum suum nominat.

(a) Sap. 8. Castitas peculiaris virtus Christianorum.

JESU CHRISTI ANNUS	PONTIANI PAP. ANNUS	ALEXANDRI IMP. ANNUS
235.	3.	12.

Ducentesimus trigesimusquintus Christi annus, Maximo & Paterno Coss. Fastis adscribitur, sed rebus Ecclesiasticis scriptorum inopia prorsus sterilis. Quod enim consilium sit res certas certis consignare temporibus, multa prætermittimus, quæ certis annis gesta fingi possent ad implendas vacuas annorum lacunas; sed a fictione historia procul abhorret.

PAGIUS SÆC. III. Anno Urbis 986. Olymp. 253. an. 1. A. C. 233.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5726.

☉ 18. F. ☽ 6. P. 24. April. Indict. 11.

JESU CHRISTI 233. *secund. Baronium* 235.

PONTIANI PAPÆ 4.

ALEXANDRI IMP. 12.

I. Consules. [1] AD num. I. Coss. *Maximus*, & *Paternus*. Prior sine nota numerali ab Anonymo Cuspiniano, Throne, Heraclio, Cassiodoro, aliisque effertur.

II. Quindecennalia Severi Alexandri. Tristanus Tomo 2. pag. 307. mentionem facit Nummi argentei Severi Alexandri Augusti, in cujus postica legitur: P. M. TR. P. XII. COS. III. P. P. & repræsentatur Imperator in curru triumphali, quem quatuor equi trahunt. Indeque infert Tristanus, *Alexandrum*, cum Tribunitiam Pot. XII. gereret, de Persis triumphasse. Verum is Nummus Quindecennalium Imperii ejus Cæsarei, in quibus victoriarum præcedentibus annis reportatarum mem[o]ria renovata, non vero ipsius triumphi tum primum acti testis, & quidem locupletissimus.

III. Alexander Imp. adversus Germanos movet. Dum *Alexander* Antiochiæ commorabatur, accepit, Germanos Rhenum Danubiumque transgressos, Romanos in fines hostiliter intrasse, & *opus esse ipsius præsentia, totoque quantum secum exercitum haberet*, inquit Herodianus lib. 6. cap. 7. qui subdit: *Confectoque celeriter itinere, consistit ad Rheni ripas, atque ibi res ad bellum necessarias comparabat.* Verum, Alexandrum Antiochia Romam venisse, indeque adversus Germanos movisse, ex iis, quæ anno sequenti dicemus, constabit. Extat apud Mediobarbum Alexandri Nummus in postica inscriptus: P. M. TR. P. XII. COS. III. P. P. S. C. in quo cernitur Solis audi typus. Hinc apparet, Alexandrum, qui mense Martio currentis anni Tribunitiam Pot. XII. iniit, Antiochia Romam hoc anno profectum esse. Quem Nummum de hac profectione intelligendum, deducitur ex simili, anno sequenti percusso, ibique referendo.

NOTÆ [1] Coss. *Maximus & Paternus*. Horum prænomina adhuc ignorantur. Gudiani lapides apud Reinesium:

MAXIMO. ET. PATERNO. COS.

Item:

D. P. XIII. KAL. NOB.
PATERI. ET MAXIMI.

Tubus plumbeus Romæ in Museo Kircheriano Collegii Romani, ex Dissertatione Antonii Mariæ Lupi ad Epitaphium S. Severæ martyris pag. 9.

MAXIMO. ET. PATERNO COS.

Vulgares Fasti: *Maximo & Paterno*.

JESU CHRISTI ANNUS	PONTIANI PAP. ANNUS	ALEXAND. IMP. ANNUS
236.	4.	13.

I. SEquenti anno ducentesimo trigesimosexto, Maximo, & Urbano Coss. Artaxerxes Persarum Rex (ut Herodianus (a) est auctor) invasit Romanum Imperium; adversus quem Alexander Imperator bellum gerens, eum felicissime superavit, Romamque rediens septimo Kalendas Octobris de superatis hostibus triumphavit; cum, habita oratione in Senatu, ingentem ac insperatam de Persis victoriam partam, paucis tantum pro concione narravit, quæ a Lampridio ex Annalibus tunc scriptis accepta in hæc verba posita recitantur; sed hæc antea: *Tum primum Persæ servi apud Romanos fuerunt; quos quidem, quia indigne ferunt Persarum Reges quempiam suorum alicubi servire, acceptis pretiis reddidit; pretiumque, vel his qui manu ceperant servos, dedit, vel in ærarium contulit. Post hoc Romam venit, triumphoque pulcherrimo acto, apud Senatum primum hæc verba habuit, quibus ejusmodi præposita est inscriptio:* EX ACTIS SENATUS *die septimo Kalendas Octobres.*

(a) Herod. lib. 6.

Alexandri de Persis triumphus.

Persas P. C. vicimus; longa eloquentia opus non est; tantum scire debetis, quæ illorum arma fuerint, qui apparatus. Jam primum elephanti septingenti, iidemque turriti cum sagittariis, & onere sagittarum; ex iis trecentos cepimus, ducenti interfecti jacent, decem, & octo perduximus. Falcati currus mille, sed adducere interfectorum animalium currus ducentos potuimus; sed id quia, & fingi poterat, facere supersedimus. Centum viginti millia equitum fudimus cataphractariorum, quos illi clibanarios vocant; decem millia in bello interemimus, eorum armis nostros armavimus; multos Persarum cepimus, eosdemque vendidimus. Terras interamnanas Mesopotamiæ, scilicet neglectas ab impura illa bellua, recepimus; Artaxerxen, potentissimum Regem tam re quam nomine, fusum fugavimus; ita ut eum terra Persarum fugientem viderit, & qua ducta fuerant quondam signa nostrorum, ea Rex ipse signis effugerit relictis. Hæc sunt P. C. gesta; eloquentia opus non est; mi- II.

Alexandri præclare res gestæ.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5727.

SÆC. III. ☉ 19. E. ☽ 7. P.6. April. Indict. 12.

Anno Urbis 987. JESU CHRISTI 234. *secundum Baronium* 236.

Olymp. 253. an. 2. PONTIANI PAPÆ 5.

A. C. 234. ALEXANDRI IMP. 13.

I. Consules. [1] AD num. I. & II. Coss. *Maximus II.* & *C. Cælius Urbanus*. Cassiodorus, Idacius, Theon, Heraclius, Prosper in auctiori Chronico, Victorius, & Auctor Fragmenti Consularis a Bucherio publicati, & quædam Leges Codicis Justinianei *Maximum* cum numerali nota profitentur. Sed neutiquam existimandum, illum eundem esse cum Maximo anno antecedenti Consule; neque enim iteratus Consulatus duobus consequentibus annis, aliis quam Augustis aut Cæsaribus tribuebatur. *Urbanus* in Inscriptione apud Reinesium pag. 407. vocatur *C. Cælius*.

II. Quindecennalia Alexandri Imp. Alexander Quindecennalia hoc anno exhibuit Imperii Augustei, quorum indicium iteratus Maximi Consulatus.

III. Belli Germanici initium. Bellum *Persicum* & Alexandri Imp. triumphus, de quibus hic Baronius, ad superiores annos pertinent; bellum enim anno CCXXVIII. & sequenti gestum, & triumphus anno CCXXX. exhibitus, ut ibidem diximus. Quare pro certo habendum, locum Herodiani, quo dicitur anno XIII. Alexandri hoc bellum gestum, corruptum esse. Qua de re supra. Alexander itaque, qui post bellum Persicum triennio aut quadriennio Antiochiæ commoratus est; cum accepisset, Germanos oppugnare jam exercitus Romanos ripis Danubii Rhenique insidentes, Romam venit, ut anno superiori ostendimus. Inde *ad Germanicum bellum profectus est, deducentibus cunctis per centum & quinquaginta millia*, inquit Lampridius in Alexandro cap. 59. Quibus ex verbis manifestum fit, Alexandrum Antiochia in Germaniam recta non processisse, sed ex ea urbe Romam venisse, ex qua præsenti anno ad bellum Germanicum profectum indicant Numismata duo Alexandri apud Mediobarbum, in quorum postica legitur: P. M. TR. P. XIII. COS. III. P. P. Visitur Solis gradientis typus; in altero eadem Tribunitia Potestate signato extat Solis nudi typus. Quare præsenti anno, quo Tribunitiam Pot. XIII. inchoavit Alexander, bellum consignandum, quod *æstate* gestum insinuat Herodianus lib. 6. cap. 7. ubi de adventu Alexandri ad Rheni ripas loquens ait: *Pontemque primo, junctis inter se navigiis, fecit in Rheno flumine, ut per eum exercitus transgrederetur: quippe hi maxime fluminum sub Septentrione feruntur, Rhenus ac Danubius. Atque æstate quidem navigabiles, altissimo latissimoque alveo, per hiemem dein concreti gelu, camporum in morem perequitantur.* Quæ in eo bello gesta Herodianus citatus describit.

NOTÆ [1] C*Oss. Maximus II. & C. Cælius Urbanus*. Prænomen Maximi deest. Reinesius pag. 658. & Fabrettus pag. 568. n. 124.

D E D. X. K A L. A U G. M A X. E T
U R B. C O S S.

Item Reinesius pag. 407.

C. C A E L I U S. U R B A N U S. V. C.
C O N S U L A R I S.

Hunc esse consulem hujus anni, censet & Relandus. Vulgares Fasti: *Maximo II. & Urbano*.

milites diviter redeunt; laborem in victoria nemo sentit. Vestrum est supplicationem decernere, ne diis videamur ingrati. Sequuntur ex iisdem Annalibus dictæ ad eum tunc a Senatu acclamationes. Sed quorsum hæc? dices.

III. Cur a Deo tanta præstita Alexandro. Volumus autem hæc eo consilio descripsisse, quod, cum re vera nihil tribui possit diis Gentium, sed Divinæ providentiæ cuncta subjaceant; quanam ratione Alexandro potius quam Persarum Regi faverit Deus, exploratum omnibus sit. Magnam quidem ex hac historia licebit utilitatem capessere; ex iis enim, quibus artibus etiam impii valeant sibi ad maxima quæque promerenda conciliare cæleste numen, quibusve factis iidem illud sibi infensum reddant, intelligemus. Quantumlibet autem veræ rectæque religionis expertes sint homines, divinitus tamen est cuique insitum a natura, ut vitium malum, & turpe, virtus autem bonum censeatur, & pulchrum; illique pœnam, huic vero præmium a Deo jure debitum existimetur. Hujus in mente hominum sculptæ legis Alexander se pro viribus cultorem exhibuit; qui, ut prætermittamus cætera, quæ de his, qui res ab eo gestas sunt fusius prosecuti, pluribus narrant, quibus quam recti fuerit observantissimus declaratur: in hac ipsa expeditione paranda, Antiochiæ cum esset, ejus rei egregium specimen edidit; eum, licet in procinctu, quando alii Imperatores solent militibus indulgere, ac pariter officiis demulcere; ipse tunc potissimum æqui tantum rationem ducens, milites quosdam se mulieribus admiscentes, deliciisque dantes, conjecit in vincula, legionemque pro illis tumultuantem exauctoravit, vixque rogatus post dies triginta restituit.

IV. Superbus deprimitur Artaxerses. Hujuscemodi igitur justitia munitus exercitus: hostem potentissimum, invictumque hactenus profligavit; quem e contra nulla justi, vel æqui ratio, sed tantum tumor mentis fastusque superbiæ ad bellum accinxerat; quippe qui, (ut auctor est Herodianus *a*) litteras pacis ab Alexandro missas contempsit barbarica insolentia. Quantum enim conferat, etiam Ethnicis, in acquirendis rerum dominiis, propulsatio vitiorum, atque ad morum optimorum numeros attemperata vita hominum, Augustinus (*b*) pluribus disserit, ostendens Romanos olim his egregie imbutos, plurimos sibi populos subjecisse, e contra vero vitiorum incremento regna maxima corruisse.

(*a*) *Herod. lib. 6.*

(*b*) *August. de Civit. Dei, lib. 5. cap. 12. 13. 14. 15.*

V. Translatio S. Thomæ. Fertur hoc anno, bello Persico confecto, translatum fuisse ex India corpus S. Thomæ Edessam; sed quod absque antiquorum testimonio tradatur, fides sit apud auctorem. Cæterum haud ipsum integrum transferri permissum, certum est; nam Indi adhuc se illud possidere profitentur; quod, & qui res Indicas nostri temporis sunt prosecuti, testantur.

JESU CHRISTI ANNUS 237.	PONTIANI PAP. ANNUS 5.	MAXIMINI IMP. ANNUS 1.

I. Alexander Imp. occisus. ANno Christi ducentesimo trigesimoseptimo, Severo, & Quinctiano Coss. decimooctavo die mensis Martii, Alexander Imperator in expeditione Germanica, Maximini dolo, una cum Mamæa Matre apud * Mogatium (*c*) occiditur, cum imperasset annos tredecim, & dies novem, vixissetque annos vigintinovem, menses tres, & dies septem; hæc de annis ejus Lampridius. Quod igitur iisdem Coss. decretum ab ipso fuerit exilium Pontiano Papæ: sic a suis militibus occidi, Deo facinus ulciscente, permittitur. Nam in libro de Romanis Pontificibus hæc scripta habentur: *Eodem tempore Pontianus Episcopus, & Philippus Presbyter in exilium ab Alexandro sunt deportati in Sardiniam, Severo, & Quinctiano Coss.* Aliqua potius calumnia circumventum a Gentilibus, (ut sæpe accidere consuevisse diximus) Pontianum existimamus, quam Christianæ Religionis causa (cum ipse Imperator familiam haberet refertam Christianis hominibus) negotium illi facessitum ab Alexandro.

* *al.* Moguntiam, *forte* Moguntiacum.

(*c*) *Eusebius in Chron., & Cassiodor.*

II. ☞ Fuisse post obitum inter Deos relatum Alexandrum, Lampridius est auctor, vana scilicet, atque stulta superstitionis consuetudine: Sed quid mirum Romanos hunc suum Imperatorem in Deorum numerum collocasse, cum externum ejusdem nominis Principem, Alexandrum Macedonem pari Apotheoseos honore dignati sint? Qua de re agens (*d*) Joannes Chrysostomus de hujuscemodi Romanorum stultitia, egregie philosophatus, sic inquit ☞: *Romanorum Senatus Alexandrum decimumtertium Deum esse censuit. Is enim hanc potestatem habebat, ut Deos crearet atque conscriberet.* Subdit exemplum de facta olim de Christo relatione ad Senatum, quam ex Tertulliano suo loco superius recitavimus. Et post multa iterum de Alexandro hæc addit: *Qui fieri potest, ut Alexander deus sit? an non mortuus est, & quidem misere?* At quod Gentiles de Christo æque mortuum esse objicerent, hæc subdit: *Quod si Christum vivere dixerimus risus statim consequitur, quamlibet*

(*d*) *Chrysost. in 2. ad Corint. hom. 26.*

bet etiam Orbis universus, ut olim, & nunc quoque id clames; tunc videlicet per miracula, nunc autem per eos qui ad eum sese convertunt; neque enim mortui est ista præstare. Sin autem rursus quispiam Alexandrum vivere asserat, huic fidem adhibes, cum tamen nullum miraculum proferre queas? Ac deinde post multa de Christi gloria prædicata: *Quid*, inquit, *Christum commemoro; cum ipse discipulis quoque suis; ut post mortem clari, & celebres essent, concesserit?*

III. Quantum præstent Servi Dei Imperatoribus. *Ubi nunc, quæso, Alexandri tumulus est? Fac mihi eum ostendas, diemque quo vitam cum morte commutavit. At Christi servorum tam splendida sepulcra sunt, ut quæ Urbem omnium præstantissimam maximeque regiam occuparint; & dies noti atque perspecti, ut qui festi a toto Orbe agitentur. At illius tumulum familiares quoque ignorant; hujus autem barbari quoque ipsi exploratum habent. Ac sepulcra eorum qui Crucifixo servierunt, regias aulas splendore vincunt, non tam magnitudinis aut pulchritudinis ædificiorum ratione (nam hac etiam ex parte superant) quam, quod multo majus est, coeuntium studio, & alacritate. Nam, & ille qui purpuram gestat, ad sepulcra illa se confert, ut ea exosculetur; abjectoque fastu, supplex stat, sanctosque obsecrat, ut ipsi apud Deum sibi præsidio sint; atque, ut tentoriorum opificem, & piscatorem, & quidem vita functos, patronos habeat, precibus is contendit, qui diademate vinctus est. Ergo ne, dic quæso, horum Dominum mortuum dicere audebis, cujus servi, etiam defuncti, eorum qui universo Orbi imperant, patroni, & defensores sunt?* Hæc ibi, & alia plura de gloria sanctorum Chrysostomus. Sed jam ad propositam historiam redeamus.

Occiso, (ut dictum est) Alexandro, Julius Maximinus Thrax genere, humili loco natus, barbaris parentibus, quorum alter e Gothia, alter vero ex Alanis erat, quem Alexander, (ut tradit Capitoli- IV. Maximinus imperat.

BAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5728.

SÆC. III. Anno Urbis 988. Olymp. 253. an. 3. A.C. 235. ☉ 20. D. ☽ 8. P. 29. April. Indict. 13.

JESU CHRISTI 235. *secund. Baronium* 237.

ANTERI PAPÆ

MAXIMINI IMP. 2.

I. *Consules.* [s] ANNUS I. ad V. Coss. *Severus*, & *Quintianus*.

II. *Alexander Imp. occiditur.* Alexander hoc anno Maximini jussu occisus. Lampridius in Alexandro cap. 60. ait: *Imperavit annis XIII. diebus novem. Vixit annis viginti novem, mensibus tribus, diebus septem.* Eutropius vero habet: *Periit XIII. Imperii anno & die VIII.* quia nempe diem emortualem, quem Lampridius numerat, excludit. Alexander itaque die decima quarta Martii occisus, non vero decima octava, ut perperam in Annalibus. Si enim a die sexta Martii anni CCXXII. quo Imperium suscepit, ad diem XIV. Martii hujus anni numeres, annos illos & dies colliges. Io annis, mensibus, & diebus ejus vitæ a Lampridio memoratis errorem detego, hactenus non animadversum. Ait Lampridius in Alexandro cap. 5. Alexandrum Severum eo die natum, quo Alexander M. excessit e vita, quod non semel postea repetit. Quæ verba Salmasio in Notis ad Lampridium, Crombacho in Historia Ursellinarum, in qua integrum caput de utriusque Alexandri emortuali die habet, aliisque Viris eruditis crucem fixere, dum diem mortis Alexandri M. & Alexandri Severi natalem in concordiam adducere conati sunt. Obiit Alexander M. die vicesimo octavo mensis Dæsii, ut inquit Plutarchus, id est, die vicesima secunda mensis Maii. Qui tamen dies Alexandri Severi natalis esse non potest juxta locum Lampridii citatum. Scaliger in Animadversionibus Euseb. ad num. 2242. ait: *Non puto tam eruditos illos Syrophænicas fuisse, ut diem obitus Alexandri tenerent, quem docti ignorant.* Verum credibile non est, Lampridium in die natali Alexandri Severi memorando hallucinatum esse. Nam Mediobarbus hujus Imperatoris Nummum producit, in quo legitur: ALEXANDER. MAG. Visitur caput Severi Alexandri leonina pelle tectum. In alio legitur, ALEXANDER MAGNUS MACEDON. cum eodem typo. Quare Lampridius sine dubio sic intelligendus, Alexander Severus in Syria natus est *Kalendis Octobris*, ut discimus ex veteri Kalendario ab Herwarto, Bucherio & Lambecio publicato, in quo ad Kalendas Octobris habetur: N. ALEXANDRI, id est, *Natale Alexandri*. Suriani annos Alexandreos, quos a morte Philippi & Alexandri vocant, a Kalendis Octobris incipiunt, nostro etiam tempore, iis saltem qui in Syria Christianam Religionem profitentur, non quod ea die Alexander M. obierit, sed quod eis annum ab illo die placuit auspicari, & quidem duodecim annis post mortem Alexandri M. Ex quo tandem mysterium innotescit, constatque Alexandrum Severum anno Alexandreo quingentesimo decimo septimo, qui Kalendis Octobris anni CCV. inchoatur, primo illius anni Alexandrei, qui ab obitu Alexandri dicitur, die natum esse, & Lampridium populari opinione deceptum existimasse, diem primam mensis Octobris, Alexandri Severi natalem, fuisse diem obitualem Alexandri M. quod annus, qui ab ejus obitu dicitur, ab

NOTÆ [s] COSS. *Severus & Quintianus.* Prænomina, ac aliquot etiam nomina in tenebris sunt. Blanchinius collegam Severi *L. Ragonium Urinatium Lartium Quintianum* appellat, ex Gruterianis lapidibus XLV. 9. CCCCLXIII. 5. MXXXIX. 5. Utinam id verum sit! Boldettus pag. 79. n. 5.

SEVERO. ET QUINTIN. COSS.

Vulgares Fasti habent: *Severo & Quintiano.* Bucherianus catalogus, & libri Pontificales in *S. Antero Papa XL. Kal. Decemb. Severo & Quintiniano consulibus.*

linus) Tribunum tyronibus præfecerat, ab exercitu Imperator acclamatus, invadit Imperium, tenuitque annos tres. Sed quid hic statim decernat in Christianos, his verbis Eusebius (a) narrat: *Maximinus propter gravem invidiam, qua contra Alexandri familiam, in qua complures Fideles, & Christiani versabantur, flagrabat, acerbam persecutionis tempestatem concitavit, jussitque solos Ecclesiarum Præsides, tamquam auctores doctrinæ Evangelicæ, neci dari:* Hæc ipse. Quinam fuerint hi in Alexandri familia Christiani, & primi, (ut par est credere) ad necem quæsiti, incompertum habetur. Sicut temporibus Apostolorum in Neronis familia Christiani erant, quorum Paulus sic meminit, scribens ad Philippenses: (b) *Salutant vos omnes sancti, maxime qui de domo Cæsaris sunt*. Ita sequentibus temporibus non fuisse aulam Imperatoris absque Christianis, tum Tertullianus (c) a nobis superius citatus, tum etiam Irenæus (d) testatur, sic dicens: *Quid autem, & hi qui in regali aula sunt Fideles? nonne ex eis, quæ Cæsaris sunt, habent utensilia; & iis qui non habent, unusquisque eorum secundum suam virtutem præstat?* At multo pluribus propter veterem Mamææ cum Christianis familiaritatem abundasse familiam Alexandri Fidelibus, æquum est existimare; illamque animi severitatem, & odium vitiorum ex Christianorum consuetudine Alexandrum contraxisse putamus. Porro omnes Alexandri ministros a Maximino varie occisos esse, testatur Julius Capitolinus: *Ceteros etiam* (inquit) *sine judicio, sine accusatione, sine delatore, sine defensione omnes interemit, omnium bona sustulit; & plusquam quatuor millibus hominum occisis, se satiare non potuit:* Hæc ipse.

(a) *Euseb. lib.6. c.22.*

Maximinus persequitur Christianos.

(b) *Philip. 4.*

(c) *Tertul. in Apolog. cap.37.*

(d) *Iren. lib.4. cap. 49.*

V. At quoniam Christianam religionem, longe lateque diffusam, posse convellere, impossibile, & Romano imperio damnosum esse noscebat; ut capita potius ejus religionis demeterentur, instituit: ratus nimirum, paucorum nece, veluti ingentis molis fundamentis convulsis, totam machinam protinus collapsuram. Sed consuluit Deus Ecclesiæ suæ, cum hujus horrendæ tempestatis nubem cito disjecit, serenamque tranquillitatem restituit. Sextam hanc Orosius (e), & Augustinus (f) persecutionem appellant; at licet brevis, vehemens tamen fuit atque sæva; non modo enim Præsules, sed & clericos Ecclesiarum a Maximino vexatos, Severus (g) tradit. Præcessit autem, & ejus adeo immanis cladis hæc causa.

Persecutio sub Maximino.

(e) *Oros. lib.7. cap. 19.*

(f) *Aug. de Civit. Dei lib.18. c.52.*

(g) *Sever. histor. sacr. lib.2.*

VI. Ante persecutionem enim gravissimi terræmotus Orientis oras acerbissime exagitarunt; quæ mala Gentiles more solito adscribebant Christianis; nimirum quod qui non colerentur ab illis dii, irati, his vel aliis cladibus Orbem sæpe concuterent. Meminit ejus terræmotus Origenes (h), hæc dicens: *Scimus autem, & apud nos terræmotum factum in quibusdam locis, & factas fuisse quasdam ruinas; ita ut qui erant impii extra fidem, causam terræmotus dicerent Christianos. Propter quod persecutiones passæ sunt Ecclesiæ, & incensæ sunt. Non solum autem illi, sed & qui videbantur prudentes, talia in publico dicebant, quia propter Christianos fierent gravissimi terræmotus:* Sic Origenes.

(h) *Orig. in Joan. tr. 28.*

Terræmotus causa Christiani vexantur.

VII. At hæc locupletius Firmilianus (i) Episcopus Cæsareæ in Cappadocia, ejusdem olim discipulus Origenis, dum in epistola ad Cyprianum, qua agit de Baptismate hæreticorum sic ait: *Ante viginti enim, & duos fere annos, temporibus post Alexandrum Imperatorem, multæ istic conflictationes, & pressuræ acciderunt, vel in commune omnibus hominibus*

(i) *Apud Cyprian. epist.75. edit. Pamel.*

PAGIUS ab eo die exordium sumeret. Quare error, qui irrepsit in laudata ejus verba, corrigendus, legendumque: *Vixit annis viginti novem, mensibus quinque, diebus quatuordecim*; cum enim de die ejus natali constet, quemadmodum & de die ejus emortuali, dici non potest, eum super annos viginti novem vixisse mensibus tribus, & diebus septem, ut apud Lampridium per errorem legitur. Mediobarbus in Numismatis Impp. Alexandri Severi mortem usque ad mensem circiter Octobrem differt, quod in Codice Justinianeo *L.2. De off. Prætor.* data dicatur ab Imperatore Alexandro *Idibus Aug. iisdem Coss.* sc. Severo & Quinctiano. Sed eam subscriptionem mendosam certum, cum præter mox dicta Maximinum jam mense Martio hujus anni imperasse, in morte ejus visuri simus. Loco itaque *Idibus Aug.* legendum, *Idibus Januarii*, vel *Idibus Februarii*.

III. A num.V. ad X. Firmilianus Cæsareæ in Cappadocia Episcopus, in epistola ad Cyprianum in Annalibus recitata, loquens de Maximini persecutione & de Fidelibus huc atque illuc fugientibus, ait: *Erat transeundi facultas, eo quod persecutio illa non per totum mundum, sed localis fuisset*. Eam vero in Cappadocia arsisse, docet ibidem Firmilianus. Quoad Africam, cum Pontius in Vita S. Cypriani testetur, ante *Cyprianum* nullum Episcopum in Africa sedisse, qui ad passionem venisse memoretur, Maximini persecutionem adversus Antistites præcipue decretam, in Africam transisse non arbitror; præsertim cum Optatus lib.3. contra Parmenianum, Decianæ tantum & Diocletianeæ persecutionis in Africa excitatæ meminerit, & de Deciana scribat; *Prima fuit ut leo. Hæc erat persecutio sub Decio & Valeriano*. Eusebius lib.6. cap.18. de hac persecutione verba faciens scribit; *Quo tempore Origenes librum de Martyrio composuit, quem Ambrosio & Protocteto Cæsariensis Ecclesiæ Presbytero dedicavit*. Græce & Latine liber ille Origenis *de Exhortatione ad martyrium* a paucis annis Basileæ prodiit, ex quo discimus, utrumque *in Germania* carceri vexatum fuisse, eoque tempore Origenem ad eos librum illum misisse. Sed ubi urbs *Germania* dicta, sita fuerit, in obscuro versatur. Monuit me Toinardus V. C. Procopium in Historia Vandalica lib.1. cap.II. scri-

Persecutio Maximini localis fuit.

nibus, vel privatim Christianis. Terræ etiam motus plurimi, & frequentes extiterunt, ut per Cappadociam, & Pontum multa subruerent, quædam etiam civitates in profundum receptæ disrupti soli hiatu devorarentur; ut ex hoc persecutio quoque gravis adversum nos Christiani nominis fieret, quæ post longam retro ætatis pacem repente oborta, de inopinato, & insueto malo ad perturbandum populum nostrum terribilior effecta est. Serenianus tunc fuit in nostra provincia Præses, acerbus, & dirus persecutor. Meminit Lampridius in Alexandro Ælii Sereniani, viri clarissimi, quem unum ex consiliatiis Alexandri fuisse tradit, eumque virum omnium sanctissimum nominat; ut plane appareat, qui apud eos religiosiores ac proinde sanctiores haberentur; eos acerbiori odio Christianos deorum contemptores persecutos esse. Sed cœptam deinceps narrationem Firmilianus prosequitur, dicens:

Serenianus persecutor.

VIII. Pseudoprophetissa multos decipit.

In hac autem perturbatione constitutis Fidelibus, & huc atque illuc persecutionis metu fugientibus, & patrias suas relinquentibus, atque in alias partes regionum transeuntibus (erat enim transeundi facultas, eo quod persecutio illa non per totum mundum, sed localis fuisset) emersit istic subito quædam mulier, quæ in ecstasi constituta prophetem se proferret, & quasi sancto Spiritu plena sic ageret. Ita autem principalium Dæmoniorum impetu ferebatur, ut per longum tempus sollicitaret, & deciperet fraternitatem, ac mirabilia quædam, & portentosa perficiens, & facere se terram moveri polliceretur; non quod Dæmoni tanta esset potestas, ut terram movere, aut elementum concutere jussu valeret; sed quod nonnumquam spiritus nequam præsciens, & intelligens terræmotum futurum, id se facturum simularet, quod futurum videret. Quibus mendaciis, & jactationibus subegerat mentes singulorum, ut sibi obedirent; & quocumque præciperet, & duceret, sequerentur: faceret quoque mulierem illam cruda hieme nudis pedibus per asperas nives ire, nec vexari in aliquo aut lædi illa discursione; diceret etiam, se in Judæam, & Hierosolymam festinare, fingens tanquam inde venisset.

IX. *Hic & unum de Presbyteris Rusticum, item & alium Diaconum fefellit, ut eidem mulieri commiscerentur; quod & paulo post detectum est; nam subito apparuit illi unus de exorcistis vir probatus, & circa religiosam disciplinam bene semper conversatus; qui exhortatione quoque fratrum plurimorum (qui, & ipsi fortes, & laudabiles in fide aderant) excitatus, erexit se contra illum spiritum nequam revincendum, qui subtili fallacia etiam hoc Populo ante prædixerat, venturum quemdam aversum, & tentatorem infidelem. Tamen ille exorcista, inspiratus Dei gratia, fortiter restitit, & esse illum nequissimum spiritum, qui prius sanctus putabatur, ostendit. Atqui ista mulier, quæ prius per præstigia, & fallacias Dæmonis multa ad deceptionem Fidelium moliebatur, inter cætera, quibus plurimos deceperat, etiam hoc frequenter ausa est, ut & invocatione non contemptibili sanctificare se panem, & Eucharistiam facere simularet, & sacrificium Domino sine sacramento solitæ prædicationis offerret, baptizaret quoque multos, usitata, & legitima verba interrogationis usurpans; ut nihil discrepare ab Ecclesiastica regula videretur. Quid igitur de hujus baptismo dicemus, quo nequissimus Dæmon per mulierem baptizavit?* &c. Hactenus de his, quæ pertinent ad hujus temporis historiam Firmilianus. Sed ad persecutionem a Maximino excitatam redeamus.

Exorcista redarguit imposturam.

Hac

PAGIUS

scribere, Belisarium ab urbe Germania originem duxisse. Hæc Procopii verba: *Origo Belisario ex illa Germania, quæ Thracas Illyriosque interjacet*. Quare existimo, Ambrosium & Protoctetum ibidem detentos fuisse, ideoque & Maximini persecutionem per Thraciam & Illyricum flagrasse verosimile. Eam enim in Italia grassatam S. Pontiani martyrium demonstrat.

IV. *Per annos circiter tres duravit.*

Dodwellus in Dissert. XI. Cyprianica de Paucitate Martyrum num. L. ut ostendat, paucos Maximino imperante Martyres fuisse, dicit, aberrasse a scopo vulgus Chronologorum, qui ante mensem Augustum Natalem Maximini constituant, quod Lex 2. Cod. Justinianei *De off. Prætor.* data dicatur ab Imperatore Alexandro *Idibus Aug. iisdem Coss.* Severo nempe & Quintiano, qui præsenti anno nomen dedere, indeque infert, vix potuisse occidi hoc anno Hippolytum Portuensem Episcopum die XIII. Augusti, quo in Martyrologio Romano aliisque colitur: imo neque Augusto mense anni insequentis, quo suspicatur, nullam Romæ Maximini fuisse potestatem, subdens, duos Gordianos eo anno in Africa dictos Imperatores, annoque CCXXXVII. utrumque periisse. *Quæ si vera*, inquit, *esse concedantur, jam intelligimus, quam brevis, illa necessario fuerit Maximini persecutio. Intelligemus præterea, cur nulla fuerit in Africa, quia defecerunt ibi Gordiani*. Sed cum nulla ex iis eidem concedi possint, liquet, hanc persecutionem saltem per biennium durasse. Ex dictis enim constat, hujus Legis subscriptionem mendosam esse, Maximinum mense Martio Imperium iniisse, & Hippolytum die XIII. mensis Augusti præsentis anni ad Deum migrasse. Ex iis vero quæ suo loco dicentur, liquebit, Gordianos anno tantum CCXXXVIII. in Africa dictos Imperatores, eodemque anno peremtos esse. Ceteras Viri eruditissimi conjecturas, quia dubiis incertisque fundamentis fultas, non moror, ea excepta quæ tam ex Orosio lib. 7. deducitur, ubi ait, in Sacerdotes & Clericos hanc persecutionem excitatum esse, quam ex eo quod ea localis fuerit, quia utrumque verum. Inde enim consequitur, minorem Martyrum numerum fecisse, quam si persecutio in omnes Christianos decreta fuisset, ac ubique exercita.

Ad

X. Pontiani Papæ martyrium.

Hae eadem persecutione urgente, hoc ipso anno, iisdemque Coss. Pontianus Romanus Episcopus, quem diximus Alexandri jussu fuisse in Sardiniam insulam deportatum, ejusdem Maximioi mandato fustibus verberatus, martyrium consummavit decimonono die mensis Novembris; cujus corpus postea a Fabiano Papa Romam translatum est, & in Cœmeterio Cailisti sepultum; Ita tabulæ (*a*) Ecclesiasticæ habent, in quibus natalis ejus dies anniversaria celebritate repetendus adscriptus habetur; necnon liber de Romanis Pontificibus sæpe citatus, in quo hæc etiam scripta leguntur: *Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, creavitque Presbyteros sex, Diaconos quinque, & Episcopos per diversa loca sex, Cessavit Episcopatus a die depositionis undecimo Kalendas Decembris, dies tredecim.*

(*a*) *Martyrologium Rom. eadie.*

XI. Anterus Papa.

Substitutus est in locum ejus tertia Decembris Anterus, natione Græcus ex patre Romulo, qui, & sequenti anno ab eodem persecutore (quod adversus Sacerdotes bellum jurasset) jussus est occidi. Sed de his suo loco. At non audiendi penitus recentiores quidam, qui post Pontianum introducunt Cyriacum quemdam Romanum Pontificem, cujus nulla prorsus extat mentio in serie Romanorum Pontificum a Latinis descripta, uti in libro de Romanis Pontificibus, vel apud Optatum Milevitanum, vel Augustinum, aut Cresconium, aliosve indices Vaticanos; nec apud Græcos, ut Eusebium, Nicephorum chronographum, vel alios; adeout ne digna quidem sit, quæ pluribus confutetur sententia, quippe quæ nulla penitus nitatur ratione, vel testimonio antiquorum, ex commenticiis tantum Actis illis martyrii sanctarum Ursulæ, & sociarum petita, quæ in nostris notationibus refutavimus. Ex ea namque historia de Cyriaco Papa, qui ibi nominatur, falsa hæc opinio fluxisse videtur. Sed nec illa, licet adulterina, Acta suffragantur, quibus sub Attila Cyriacus ille introducitur.

XII. Maximinus omnium sævissimus.

Jam, quod ad ipsam per Maximinum excitatam persecutionem pertinet; eam fuisse sævissimam ex barbari hominis natura in omnem crudelitatem effusa, poterit quisque facile intelligere. Qui enim erga suos milites, aliosque suæ ipsius superstitionis cultores immanem, ferum, ac trucem se præbuit; qualem, quæso in Christianos, quos publicos hostes reputabat, se gessisse credendum est? De eo enim Julius Capitolinus (*b*) hæc habet: *Tam crudelis fuit, ut illum alii Cyclopem, alii Busiridem, alii Scironem, non-*

(*b*) *Capitolin. in Maximino.*

PAGIUS

V. *Martyrium Pontiani PP.*

Baron. num. 2.

[1] A num. X. ad XIV. S. Pontiani Papæ martyrium huic anno a Baronio recte illigatum. In Chronico enim Damasi legitur, *Pontianus annos quinque, menses duos, dies septem. Fuit temporibus Alexandri, a Consulatu Pompeiani & Peligniani. Eo tempore Pontianus Episcopus, & Hippolytus Presbyter exules sunt deportati in insulam nocivam Sardiniam, Severo & Quintiano Coss. In eadem insula discinctus est IV. Kal. Octobris, & loco ejus ordinatus est Anteros XI. Kalend. Decemb. Consulibus supra scriptis.* Anastasius seu Auctor Libri Pontificalis, qui Chronicon Damasi legerat, loco horum verborum, *discinctus est*, habes, *defunctus est*, sed perperam, cum in auctiori Chronico veterum Pontificum dicator, Pontianum *defunctum III. Kalend. Novembris*, & Cuspinianus in Fastis locum Damasi integrum referat, nisi quod loco, *menses II.* habeat, *menses III.* & quidem recte, cum Pontianus die vicesima secunda mensis Junii anni CCXXX. ordinatus fuerit, & die XXVIII. mensis Septemb. currentis anni terræ mandatus. Sedit itaque Pontianus annos quinque, menses tres, & dies septem, a die nempe vicesima secunda Junii anni ducentesimi tricesimi ad diem vicesimum octavum Septembris currentis Christi anni, quo exul in Sardinia insula abdicavit, quam abdicationem hæc verba exprimunt, *discinctus est IV. Kal. Octobris*. Papebrocius V. C. in Conatu Chronico-Historico ad Catalogum Pontificum Romanorum, arbitratur, Pontianum anno CCXXX. Urbani Vicarium ordinatum esse, ei postea anno CCXXXI. successisse, eamque ob rem sedisse annos quinque, menses duos, dies quatuor, quos ponit pro diebus VII. ut Pontianus in Dominica ordinari potuerit. Sed tam modus supputandi Consulatus in Chronico Damasi memoratos, quam Vicariatus & Institutiones Romanorum Pontificum diebus Dominicis in prioribus Ecclesiæ seculis, nullum fundamentum habent; & ex ordinatione Anteri, qui Pontiano successit, *XI. Kalend. Decemb.* ut habet Chronicon Damasi, hoc anno peracta, ea opinio de ordinationibus Pontificum diebus Dominicis, evertitur. Nam dies XI. Kalend. Decembris, seu dies vicesimus primus Novembris hoc anno in Sabbatum incidit.

VI. *Quo die Pontianus morte affectus.*

In Martyrologio Hieronymiano ad XIII. mensis Augusti habetur: *Roma Natale SS. Ypoliti Martyris, Pontiani Episcopi, Luciani, Cornelii, Cassiani, Calesti, cum sociis eorum.* Papebrocius laudatus ea verba referens ait, ad Pontianum Pontificem Romanum spectare; quod verum esse non dubito, non quod in eo Hieronymi Martyrologio dies obitus Romanorum Pontificum, non vero Translationis aut sepulturæ semper memorentur, sed quia ei Anterus die XXI. Novembris successit. Cum enim Pontianus in Sardinia die XIX. ejusdem mensis obierit, mors ejus intra biduum Romæ sciri non potuit, si contigit XIII. Kalend. Decemb. quo in Martyrologio Romano colitur, ubi tamen perperam dicitur sub Alexandro passus. In *Pontiano* secunda pars Chronici Damasi inchoatur, quæ nonnisi in *Liberio* finitur. In ea distinctius, quam in priori, initium & finis Romanorum Ponti-

NOTÆ

[1] EAdem ferme de die & anno, quo ordinatus est Pontifex *Pontianus*, deque die & anno martyrii A. D. 235. die XXVIII. *Septembris* habet Constantius pag. 135. qui verbum *discinctus* de morte seu martyrio accipi posse putat.

nulli Phalarim, multè Typhonem, vel Gygem vocarent. Senatus eum tantum timuit, ut vota in templis publice privatimque mulieres etiam cum suis liberis facerent, ne ille unquam urbem Romam videret. Audiebat enim alios in crucem sublatos, alios Animalibus nuper occisis inclusos, alios feris objectos, alios fustibus elisos; atque omnia hæc sine delectu dignitatis, cum videretur disciplinam velle regere militarem, cujus exemplo civilia etiam corrigere voluit; quod non convenit Principi, qui velit diligi. Erat enim ei persuasum, nisi crudelitate Imperium non teneri: & inferius: *Sed cum Romani ejus crudelitatem ferre non possent; quod delatores evocaret, accusatorem immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes quicumque in judicium venissent, ex ditissimis hominibus pauperrimos faceret, nec aliunde nisi malo alieno pecuniam quæreret, deinde sine delicto Consulares viros, & duces multos interimeret, alios Scythicis vehiculis exhiberet, alios in custodia detineret, nihil denique prætermitteret, quod ad crudelitatem videretur operari; contra eum defectionem pararunt*: Hucusque de Maximini sævitia Capitolinus. Si igitur hæc ut (diximus) in suos; quanta in Christianos admisisse putandus?

XIII. Origenis de martyrio opus.

Hunc in modum igitur tam dira tempestate Ecclesia agitata, visum est Origeni, ex sibi oblata occasione, suis scriptis martyrium celebrare. Meminit ejus commentarii ab eo editi Eusebius sic (a): *Eo tempore Origenes librum compositum de Martyrio, & opus illud Ambrosio Episcopo, atque Protocleto Ecclesiæ Cæsariensis Presbytero, propterea quod utrumque non exigua persecutionis procella exagitaverat, dedicavit. In qua quidem traditum est, eos viros ob veram, & constantem fidei confessionem sub finem Imperii Maximini (qui non amplius triennio regnavit) magnam laudem fuisse consecutos. Tempus hujus persecutionis cum in vigesimosecundo libro commentariorum in Evangelium Johannis, tum in multis variisque epistolis aperte demonstrat Origenes*: Hæc Eusebius, paucis his totum persecutionis tempus absolvens. Verum citatus ab Eusebio locus Origenis desideratur.

(a) Euseb. lib.6. cap. 21.

XIV. Maximini plures confusi simul.

Cæterum confusos simul esse plerosque, nec satis distinctos haberi martyres qui sub Julio Maximino, ab iis qui sub Galerio Maximino passi sunt, invenimus, præ-

PAGIUS ficum annotantur; cum Consules, sub quibus Pontificatus finitur, tam in fine unius, quam in principio alterius repetantur. Ex quo, Auctorem hujus secundæ partis diversum ab eo, qui priorem composuit, manifeste deducitur. Pontiano duæ Decretales adscribuntur, quæ cum ex Gregorii M. & Sixti præsertim laciniis consutæ sint, Viris doctis suppositiiiæ reputantur.

VII. Maximinus Germanicus appellatur.

Ad num.XIV. Post Alexandri Imp. mortem *Maximinus* bellum Germania intulit, & hostilem ingressus agrum, diu nemine, qui resisteret, invento, (quippe omnes abscesserant Barbari) Regionem illorum depopulabatur, *maturis jam segetibus*, vicosque omnes incendendos, diripiendosque militibus tradebat, inquit Herodianus lib 7. cap. 2. Qui addit, pugna postea inita, nullum pene Barbarorum fuisse reliquum, & *instante hieme in Pannoniam* Maximinum reversum esse. Hinc in Nummis apud Mediobarbum *Germanicus* appellatus, quos licet Mediobarbus eum anno sequenti illiget, non dubito tamen, quin præsenti cusi fuerint, eodemque, ut recte Baronius, Maximinus propter eam victoriam reportatam *Germanicus* nuncupatus. De hac etiam victoria Germanica Capitolinus in Maximinis duobus cap.12. legendus.

VIII. Filium Cæsarem appellat.

Idem Capitolinus cap.8. ait: *Maximinus primum e corpore militari, & nondum Senator, sine decreto Senatus, Augustus ab exercitu appellatus est, filio sibimet in participatum dato*. Ubi adverbium *primum* non refertur ad hæc verba, *nondum Senator*, cum nec Macrinus ante Imperium Senator fuerit. Tum in Maximino juniori cap.3. inquit, Maximinum *filium suum appellasse Imperatorem*, & in epistola, quam refert, ipse Maximinus ait: *Maximinum meum Imperatorem appellari permisi*; additque capite insequenti Capitolinus, Aruspices viso quodam prodigio dixisse, *duos Imperatores non diuturnos ex una domo, iisdem nominibus futuros*. Ubi Imperatoris nomen aliud non designat, quam Cæsaris appellationem. Ad hæc, cap.17. de Maximino scribit: *Causa iracundiæ contra filium hæc fuit, quod eum Romam ire jusserat, cum primum Imperator factus est; & ille nimio amore patris neglexerat*. Denique Herodianus lib.8. cap.4. de Aquileiensi obsidione loquens, dicit, Maximinum filium suum Cæsarem creasse, & in Nummis Caii Julii Veri Maximi Maximini filii, Cæsaris tantum nomen legitur. Immo Sponius pag. 184. refert Inscriptionem, quæ legitur in Lapide milliari extante apud Forum Sebusianorum in Gallia, in qua habetur:

IMP. CAES. C.
JUL. VERO MA
XIMINO PIO FEL
AUG. GERMANICO
M. DAC. M. SAR. MAX.
PONT. M. TR. POT. III
COS. PROCOS P. P. O. M. PR.
N. ET G. JUL. VERO
MAXIMO GER. M.
NOBIL. CAES. AUG. N.
FILIO A. P. SEG.
L. III.

Sed loco *G. Jul.* legendum, *C. Jul.* Vides, anno tertio Maximini Augusti Caium Julium Maximum ejus filium, vocari Germanicum Maximum nobilissimum Cæsarem, sed Augusti nostri filium, non vero Augustum. Quare duo Nummi Latini Julii Veri Maximi a Goltzio recitati, in quibus *Augustus* dicitur, videntur suppositii. Ipsemet enim Capitolinus in Maximinis duobus cap.22. loquens de obsidione Aquileiensi, in qua Maximinus periit, ait: *Inter hæc Maximinus cum filio suo adolescente, quem Cæsarem appellaverat, circumvenire muros, &c.* Quare Maximini filius numquam Augustus fuit, dictus tamen a Capitolino Imperator est, quia per hæc tempora Cæsares passim Imperatores appellati, ut magis anno sequenti patebit.

præsertim, ubi nulla cujusque eorum prænominis facta mentio reperitur; cum alioqui sæpius librariorum errore, Maaiminus, & Maximianus nomina invicem mutata esse, cerrum sit. Ipse autem Maximinus confecto feliciter hoc anno bello germanico, aliisque obtentis victoriis, Sirmium veniens, illic hiemavit (a); cum interim Romæ per Sabinum Præfectum Urbanum, & Vitalianum Præfectum Prætorio, acerrime sæviret in Populum. Eosdem quoque de Christianis; qubs putabant infensos esse Maximino, eaercuisse carnificinam, homines natura feros, & ad Maximini ingenium optime comparatos, quis dubitat? Inter hæc autem idem Maaiminus Augustus Maaimum filium Imperii collegam adscivit.

(a) Herod. lib. 7.

JESU CHRISTI ANNUS 238.	ANTERI PAP. ANNUS 1.	MAXIMINI IMP. ANNUS 2.

I. Anteri martyrium. SEquenti anno, Maaiminus Augustus, & J. Africanus Consules habentur Fastis adscripti; quo, die tertia Januarii Anterus Papa, cum vix mensem in Pontificatu egisset, sæviente, (ut dictum est) Maximino Imperatore Romæ per Vitalianum Præfectum Prætorio, & Sabinum Urbi præfectum, pro Christi nomine martyrio coronatur. Mensem dumtaxar illi Eusebius tum in Chronico, tum etiam in historia (b) præbuit; cui concordat liber de Romanis Pontificibus in eo, quod ponit, his Consulibus eumdem Anterum coronatum esse martyrio, de quo etiam hæc ibi leguntur: *Hic gesta martyrum diligenter a Notariis exquisivit, & in Ecclesia* re-

(b) Eusib. lib. 6. cap. 29.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5729.

SÆC. III. Anno Urbis 989. Olymp. 253. an. 4. A.C. 236.

☉ 23. CB. ☽ 9. P. 20. April. Indict. 14.

JESU CHRISTI 236. *secundum Baronium* 238.

FABIANI PAPÆ 1.

MAXIMINI IMP. 2.

I. Consules. [1] A Num. I. ad VI. Coss. C. *Julius Verus Maximinus Aug. & Julius Africanus.* Consulatus Maximini secundum priorem Consulatuum Cæsareorum regulam.

II. Obitus Anteri Papæ. In Chronico Damasi legitur: *Anterus mense uno, diebus decem. Dormit III. Nonas Januarii, Maximino & Africano Consulibus*, præsenti sc. anno [2]. Ordinatus fuerat anno præcedenti die vicesima prima mensis Novembris, & currenti e vivis excessit die tertio Januarii. Quare error irrepsit in præfatum locum, quemadmodum & in auctius Chronicon veterum Pontificum, in quo dicitur Anteros sedisse *annos undecim, mensem unum, dies duodecim*. Sedit enim mensem unum, & dies tredecim, die emortuali excluso. Anastasius Antero etiam annum tribuit præter illum mensem & dies, sed annus ille ut temere adjectus, omnino expungendus. *Nisi opinari quis velit*, inquit Papebrocius in Conatu Chronico-Hi-

NOTÆ [1] COss. C. *Julius Verus Maximinus Aug. & Julius Africanus*. Lapis vetus apud Sponium in Miscellan. pag. 186. ubi Imp. *Maximinus Pont. Max. Trib. Pot. III. Cos. Procos.* In veteris Latii tomo V. pag. 217. affertur lapis, in quo legitur:

IMP. CAESAR
MAXIMINUS. PIUS. PELIX. AUG.
PONT. MAX. GERMAN. MAXIM.
TRIB. POTEST. IIII. IMP. V. COS.
PROCOS. P. P. ET
IMP. CAESAR. MAXIMUS. P.
GERM. MAX. DAC. MAX.
PRINCEPS. JUVENTUTIS.

Subinde alia *inscriptio*, in qua:

IMP. CAES. M. JULIUS. MAXIM.
PIUS. PELIX. AUG.
PONTIF. MAXIMUS. GERM. MAX.
TRIB. POTEST. IIII. IMP. V.
COS. PROCOS. PP.

Hæc *Maximino* Imp. & *Maximo* ejus filio adtribuuntur. At uterque a Victore *Cajus Julius Maximinus* dicitur & in vetustis lapidibus *Cajus Julius verus Maximinus*. Præterea *Maximinus* junior in nummis quandoque *Maximus*, nunquam *Augustus*, sed tantum *Cæsar & Princeps juventutis*. Tribunitiam potestatem IV. iniisse dicitur *Maximinus* Senior, quamquam occisus est, paucis diebus post quam tres annos imperasset.

[2] VEteres catalogi mensem unum & *dies decem Antero* tribuunt, qui calculus ut recte concidat, pro *XI. Kal. Decemb.* legendum in iis est *IX. Kal. Decembris*, atque ita neque dies *ordinationis* neque *mortis* enumerabitur, ut Tillemontio placet. In Corbeiensi codice *mensis unus & dies undecim Antero* dantur. Eusebius *mensem unum* tantum assignat sine dierum additamento, quod sæpe facit.

tum honoris pro martyrii ipsius veneratione dederunt, ut de passionibus eorum multa, aut prope dixerim pæne cuncta conscripserint, ut ad nostram quoque notitiam, qui nondum nati fuimus, pervenirent: Hæc Pontius. Porro non solum in Romana Ecclesia, ut acta martyrum accurate conscriberentur, sed ab aliis quoque id diligenter curatum esse, alibi (*a*) diximus. Cæterum res gestas martyrum tanto studio perquisitas, maxime ex parte Diocletiani edicto flammis traditas deploravimus, cum de Martyrologio tractationem elucubravimus.

(*a*) *In tract. de Martyrolog. Rom. c.* 1.

VI. At ut ad Anterum demum revertamur, qui adeo in id opus incubuisse dicitur, ut ejus causa martyrium quoque subierit; hæc insuper in eodem libro scripta leguntur: *Hic fecit ordinationem unam per mensem Decembrem, & unum Episcopum ordinavit in civitate Fundis Campaniæ. Qui sepultus est in cœmeterio Callisti via Appia, tertio Nonas Januarii. Et cessavit Episcopatus ejus dies tredecim:* Hæc ibi. *Subrogatus est die decima sexta Januarii in locum ipsius Fabianus* (ut subditur) *natione Romanus ex patre Fabio*: de cujus annis dicemus in ejus obitu; quod autem spectat ad Fabiani Papæ electionem, hæc ab Eusebio (*b*) scripta habentur: *Post Anteri mortem, aiunt Fabianum una cum aliis ex Agro Romano commigrasse, ibique sua collocasse domicilia; ubi, divina & cœlesti gratia largiente, ad cleri administrationem mirandum in modum evectus est. Nam cum omnes fratres causa deligendi ejus qui Episcopatum gereret, in Ecclesia convenissent, & multi de multis illustribus & præclaris viris ad illud munus obeundum idoneis cogitarent: quamquam Fabianus qui tum forte præsto erat, nemini in mentem venerat; de repente tamen columbam e sublimi devolantem, quæ similitudinem Spiritus sancti super Salvatorem in specie columbæ descendentis repræsentare videbatur, ejus capiti insedisse memorant: ac propterea populum universum pariter uno sacrati Spiritus instinctu commotum, magna cum alacritate, & uno animorum consensu, eum dignum eo dignitatis gradu acclamasse, & absque mora abreptum illum in sede Pontificia collocasse:* Hæc Eusebius.

(*b*) *Euseb. lib. 6. c. 22.*

Fabiani electio qualis.

VII. In quæ autem difficillima tempora Fabiani sedes inciderit, tum Herodianus (*c*), tum etiam Julius Capitolinus (*d*) in rebus gestis Maximini demonstrant. Post innumeras enim cædes a Maximini ministris in quoscumque licet innoxios immaniter perpetratas, rerum status ex insperato mutatur: Nam delectis hoc anno in Africa Gordiano Proconsule, ejusque filiis Imperatoribus, eosque approbante Romæ Senatu, Maximinumque hostem judicante; pri-

(*c*) *Herod. lib.* 7.
Gordiani acclamantur Impp.
(*d*) *Capito. in Vit. duorum Maximin.*

PAGIUS *Fabianus succedit Antero.*

[1] Ad num. VI. Post *Anteri* mortem fuit Interpontificium aliquot dierum. In Auctiori Chronico Pontificum dicitur, cessasse Episcopatum *dies duos*; liber de Romanis Pontificibus habet *dies tredecim*. Sed Pearsonius in Annalibus Cyprianicis recte scribit. Sedem vacasse dies octo, quia in chronico Damasi legitur, *Fabianum* Anteri successorem sedisse annos. XIV. mensem unum, dies X. & obiisse die XX. Januarii, anni sc. ducentesimi quinquagesimi; mensis tamen ille abundat, & Fabianus sedit tantum annos XIV. & dies X. Papebrocius citatus ait, Fabianum non potuisse sedere annos XIV. menses XI. & dies X. & in auctiori Chronico Pontificum legi, sedisse Fabianum annos XIV. mensem I. dies XI. ideoque post Anteri martyrium cessasse Episcopatum menses XI. dies VII. quia inquit, *annum unum detrahendum censent Consules*, sub quibus Fabianus passus, Decius nempe II. & Gratus, qui anno CCL. Magistratum gesserunt; *iidemque jubent, ut pro XI. mensibus* sumamus unum, *qui solus habetur in secunda Catalogo*, in Chronico sc. auctiori Pontificum. Verum non solum in secundo Catalogo, sed etiam in primo Damaso attributo habetur, sedisse Fabianum annos XIV. mensem unum, dies decem. Quia itaque in variis Catalogis supra annos XIV. & mensem unum, quibus Fabianus sedisse dicitur, habentur præterea dies X. ut hic numerus servetur, Fabiani initium die XI. Januarii currentis anni consignandum, eique anni XIV. & dies X. in Chronico Damasi memorati relinquendi, rejecto mense illo addititio, & multo magis mensibus undecim, qui leguntur in Catalogo octavo sæculo scripto, quia a præsentis anni Consulibus ad Consulatum Decii II. & Grati, diemque XX. Januarii anni CCL. anni XIV. & dies X. intercurrerunt; ideoque male Papebrocius tam diuturnum Interpontificium post Anteri mortem statuit, ut ex dicendis magis liquebit.

V. *Uterque Gordianus Imperator in Africa dictus.*

Ad num. VII. *Gordianus* senior anno tantum sequenti Imperator in Africa acclamatus est. Herodianus enim lib. 7. cap. 4. refert, Afros adversus Maximinum rebellasse, συνεπληρωμένης αὐτῷ τριετοῦς βασιλείας, id est, *exacto Imperii triennio*. Quæ tamen a Viris doctissimis non intellecta. Existimarunt enim, Herodianum significare voluisse, Afros adversus Maximinum rebellasse post tertium Imperii ejus annum completum; cum tamen Herodianus, aliique Auctores Græci, immo & Latini ea loquendi formula, similibusve, nihil aliud plerumque denotent quam tertium Imperii annum jam inchoatum. Photius in sua Bibliotheca, quem nullus dicet phrasis Græcæ vim non calluisse, Herodiani Historiam in summam redigens ait: ἦρξε δὲ Μαξιμῖνος ἐπὶ ἔτη τρία ἐμβριθῶς καὶ τυραννικῶς, id est, *Maxi-*

NOTÆ [1] Catalogus Romanorum Pontificum Fossatensis apud Constantium pag. 128. *Fabianum* passum esse *XIV. Kal. Februarii*, catalogi apud Bolland. *XIII. Kal.* Si præferatur, inquit Constantius, lectio Codicis, in quo Fabianus *XIII. Kal. Februarii* passus dicitur, *Fabiani* ordinatio incidit in diem *decimum Januarii* A. D. 236. qui fuit Dominica dies, & ejus martyrium in diem XX. *Januarii* An. D. 250.

primum omnium Vitalianus Præfectus Prætorio, qui in civium sanguinem ferociter desævierat, necnon etiam Sabinus Urbi. præfectus iisdem moribus compararus, & ad Maximini voluntatem ambo egregie accommodati occisi sunt. Sed & post hæc inter Prætorianos milites qui stabant a Maximino, atque populum eos infestantem, in eosque sæpe imperum facientem, ingens dissidium conflatum est, his enim eos invadentibus, illis autem resistentibus, ac valide repugnantibus magna facta est utriusque partis occisio, usque adeo ut Urbs ipsa a militibus inflammaretur; cum interea ambobus Gordianis, agente contra eos Capelliano Numidiæ ac Mauritaniæ Præfecto extinctis, a Senatu Clodius Maximus Pupienus & Cælius Balbinus, qui subeant curam Imperii, deliguntur; a quibus & cooptatus est Gordianus, senioris Gordiani nepos, puer in Cæsarem.

Pupienus & Balbinus eliguntur.

VIII. Persecutio sedata. Hæc dum Romæ aguntur, per Romanum Imperium Legati a Senatu mittuntur ad solicitandas provincias, ut a Maximino deficerent; sed de his anno sequenti. Quæ vero de statu Urbis & Romano Imperio a nobis hic summatim collecta sunt, fusius a citatis nuper historicis recitantur; ratio enim instituti haud patitur nos in hæc longius evagari. Cæterum has adeo immensas atque pavendas cuique turbas, ipsumque atrocissimum ac periculosissimum civile bellum, quo non Romæ solum, sed in toto propemodum Romano Imperio facta est mutatio magistratuum, cohibuisse credimus Maximinum a sævissima illa persecutione Fidelium, coactum nimirum sua curare negotia. Sic igitur persecutionem sub Maximino excitatam, haud putamus biennii temporis spatium esse transgressam; nisi dixerimus novorum Imperatorum (quod magis placet) electionem factam esse anno sequenti. Sed ad res Romani Pontificis Fabiani.

IX. De Fabiani Epistola depravata. Quod autem hoc anno, iisdemque Consulibus, Kalendis Julii data habeatur Fabiani nomine epistola ad omnes Ecclesiæ (ut præfefert titulus) comministros; tam in titulo, quam etiam in Consulibus depravata adeo est, ut spuria penitus censeatur, nisi nonnulla in ea posita corrigantur. Habet enim hæc de Novato atque

PAGIUS *ximinus vero annos fere tres ferociter ac tyrannice imperavit*. Herodianus itaque qui rem sua ætate gestam scribit, eo in loco non errat, neque significat, eam rebellionem quarto Imperii Maximini anno contigisse, cum illum tantum deliberaverit, & tamen post eam defectionem per annum ferme vixerit. Dicit itaque Herodianus, Afros ab eo defecisse post secundum Imperii ejus annum. Quem loquendi modum alii passim usurpant. Josephus in lib.1. de bello Judaico cap.11. rem, quam gestam dicit *μετὰ ἔτη δύο*, id est *post duos annos*, eamdem lib.14. Antiquit. cap.23. factam refert *δευτέρῳ ἔτει*, id est, *anno secundo*. Hæ igitur formulæ *post biennium*, vel post exactum biennium, quæ tot recentibus Scriptoribus errandi causa fuere, unum & idem significant, & non raro annum secundum inchoatum tantum designant, ut passim in hoc Opere videbimus. Præterea Herodianus, cum de annis, quos Imperatores regnarunt, loquitur, non annos Imperii, sed annos Julianos, & utrimque incompletos pro completis de more numerat. Sic Alexandrum annos quatuordecim imperasse scribit, licet annos tantum XIII. & aliquot dies Imperium tenuerit. Sic etiam lib.4. cap.13. tradit, Caracallam *sexennium tantum sine parente, germanoque suo* imperasse, licet annos solum quinque & paucos dies post Severum & Getam Imperium solus tenuerit. Quare modo sibi usitato Herodianus scribit, exacto anno tertio Imperii Maximini Gordianum in Africa Imperatorem nuncupatum esse, sub sequentis nempe anni Consulibus. Herodiano suffragatur Victor de Cæsaribus, qui de Maximino & ejus filio loquens ait: *Quis biennium summis potitis, repente Antoninus Gordianus Africæ Proconsul, ab exercitu Princeps fit.*

VI. *Quo anno Gordiani Augusti dicti.* Facta ea nuncupatio circa diem duodecimum mensis Aprilis anni insequentis. Eo enim die hora post meridiem quarta, feria quarta eclipsis Solis magna accidit, Calvisio aliisque observata, quo circiter tempore Gordianum dictum Imperatorem colligitur primo, ex eo quod mense Maio insequenti Romani occasione hujus nuncupationis, quæ in Africa facta fuerat, deficere cœperunt a Maximino, omnesque ejus amicos interfecere. Capitolinus in Maximinis duobus cap.16. refert, *sexto Kalendas Junias* Gordiani literas Romæ acceptas fuisse, utroque Gordiano jam Imperatore declarato. Præterea Victor in Epitome hoc clare indicat, dum ait: *C. Julius Maximinus Imp. filiusque ejus pari nomine Cæsar est factus. Quis biennium summis potitis, repente* (circa nempe diem XII. Aprilis anni CCXXXVII.) *Antonius Gordianus Africæ Proconsul ab exercitu Princeps apud Thysdri oppidum absens fit, qui Carthaginem petit. Ibi cum avertendis prodigiis*, (magna videlicet illa Solis eclipsi) *quorum metu haud inane angebatur, rem divinam solitis ageret, repente hostia partum edidit. Id Aruspices atque ipse ita accepere, illum destinatum neci, liberis pariturum Imperium, progressique conjectu longius liberi quoque exitum denuntiavere, mitem atque innoxium præfantes fore, ut illud pecus, nec diuturnum tamen, subjectumque insidiis*. E quibus Victoris verbis, inquit Herwartus in sua Chronologia, apparet ab Aruspicibus & ipso quoque seniore Gordiano creditum fuisse, illam Solis eclipsim designare breve Imperium Gordiani III. sexto Imperii anno occisi. Dodwellus Vir eruditissimus in Dissert. Cyprianica XI. num.50. arbitratur, Gordianos currenti anno Imperatores dictos, sequentique interfectos, ita ut annum imperarint: „Quia, inquit, die Maji XXVII. nuntius de „eorum inauguratione Romam pervenit, & „initio mensis Julii interemti sunt. Sed brevi„us est intervallum quam ut eodem anno utrosque „nuntios acceperit Senatus; nec sufficiebat re„bus a Gordiano gestis. Sequente itaque anno „CCXXXVII. mensi Julio tribuendum Gordia„norum interitum, verisimile est. Aliter mit„ti non potuerunt Legati a Maximino ad Se„natum, cum nuntium jam de Gordianorum „morte accepisset in Pannonia ipse Maximinus, „quos tamen rejectos a Senatu docet Capitolinus.

que Novatiano: *Insuper & illud vos scire desideramus, quia nostris temporibus, præpedientibus quidem nostris peccatis, suadente antiquo beste, qui semper ut leo rugiens circuit quærens quem devoret, supervenit Novatus ex Africa, & separavit de Ecclesia Christi Novatianum & quosdam alios Christi confessores, & convertit in pravam doctrinam. A quibus vos fratres avertite, & cavete ab omnibus qui alteram fidem & doctrinam tenent, quam Apostoli & successores eorum tenuerunt & docuerunt:* Hæc ibi. Sed & in libro de Romanis Pontificibus, hæc quæ his repugnant, habentur in Fabiano: *Post passionem vero ejus* (nempe Fabiani) *Moyses & Maximus presbyteri & Nicostratus diaconus comprehensi sunt, & in carcerem missi. Eodem tempore supervenit Novatus ex Africa, & separavit Novatianum de Ecclesia & quosdam confessores, postquam Moyses in carcere defunctus est, qui fuit ibi menses undecim.* Sed & in Cornelio hæc in eamdem sententiam: *Sub hujus* (Cornelii scilicet) *Episcopatu Novatus Novatianum extra Ecclesiam ordinavit, & in Africa Nicostratum. Hoc facto, confessores qui se separaverant a Cornelio, cum Maximo presbytero, qui cum Moyse fuit, ad Ecclesiam sunt reversi.* Hæc quidem nonnisi Cornelii tempore facta, Cyprianus (a) quoque sæpe testatur; cujus auctoritate cum constet, non ante seductum esse Novatianum a Novato, nisi post schisma conflatum adversus Cornelium Papam; nihil est quod dici possit id factum fuisse tempore Fabiani. Nam & Cyprianus, qui summo studio Novati sordes omnes, quo caverent eum Fideles, colligens ob oculos omnium ponit, nullum ei crimen impingit, nullamque inurit notam, quod alias se ante electionem Cornelii ab Ecclesia separaverit.

Novatus & Novatianus quando emersi.

(a) Cypr. epist. 49. 52. 76.

X. Rursum vero Pacianus (b) adversus Novatianos agens, cum meminit Novatiani, de iis quæ ante sedem Cornelii gesserat, commendat ejus Catholicam fidem, cum ait: *Cur igitur Novatianus tuus ne falso quidem adhuc Episcopatu sacerdos, longe antequam Cornelius Romæ Episcopus fie-*

(b) Pacianus ad Sympr. epist. 3.

Novatianus sub Cornelio.

PAGIUS „ linus. Ita Dodwellus innixus verbis Capitolini in Gordianis tribus cap. 10. qui ait, magna gratulatione Senatum accepisse, Gordianos duos Imperatores factos: tuncque Legationes a Maximino Romam venisse, sed vicisse Gordianorum Legationem. Unde missi fuerant ex Africa in Pannoniam, qui Gordianos dictos Imperatores Maximino renuntiarent, hicque Legatos Romam deputavit, qui viventibus adhuc Gordianis a Romanis rejecti sunt. Verum, si Dodwellus animadvertisset, utrumque Gordianum mense Aprili anni CCXXXVII. Imperatorem creatum, comperisset, ab eo mense ad mensem Julium, quo occisi sunt, sufficiens tempus fuisse ad præfata omnia agenda. Argumentum itaque Dodwelli eos tantum urget, qui exeunte Maio Gordianos Imperatores dictos volunt, & initio Julii ejusdem anni trucidatos.

VII. Uterque Gordianus occisus. Interim cum Gordiano seniori bellum illatum fuisset, is rebus desperatis mortem sibi conscivit, ac postea Gordianus filius, quem *sibi multitudo Ducem elegerat*, cæsus est, ut habet Herodianus lib. 7. cap. 9. quod & scribit Capitolinus in tribus Gordianis cap. 16. ubi addit: *Imperaverunt anno uno, mensibus sex*, qui locus sine dubio corruptus, ut ex dicendis manifestum fiet. Gordiani enim senioris Imperium brevissimum fuisse Herodianus lib. 7. cap. 9. insinuat, quando scribit: *Hic finis Gordiani fuit felicis anteacta vita, atque in quadam Principatus imagine extincti.* Legendum itaque: *Imperaverunt mensibus tribus.* Capitolinus in Gordianis tribus cap. 9. ait: *In pluribus libris invenio, & hunc Gordianum & filium ejus pariter Imperatores appellatos, & Antoninos cognominatos, alii vero Antonios.* Verum ex Nummis utriusque apud Mediobarbum constat, eos quidem Augustos appellatos, sed *Antonios*, non vero *Antoninos* dictos fuisse.

VIII. Maximus & Balbinus Gordianis succedunt. *Utroque Gordiano anno sequenti interempto, Senatus pertrepidus in ædes Concordiæ septimo Kalendas Junii concurrit, Ludis Apollinaribus*, inquit Capitolinus initio Vitæ Maximi & Balbini, ubi postea Maximum & Balbinum Augustos acclamatos fuisse narrat. Sed hic etiam locus depravatus. Nam, ut videre est in veteri Kalendario tempore Constantini M. filiorum scripto, Ludi Apollinares tertio Nonas Julii inchoabantur, & tertio Idus ejusdem mensis absolvebantur. Legendum itaque: *Septimo Idus Julii concurrit, Ludis Apollinaribus.* Qua ex emendatione, quæ certissima est, liquet, locum Capitolini numero præcedenti citatum, recte etiam restitutum fuisse, & Gordianum seniorem circa XII. Aprilis, anni nempe CCXXXVII. dictum fuisse Imperatorem, eoque cum filio in Africa occiso, die nona Julii Senatum Romæ Clodium Pupienum Maximum, & D. Cælium Balbinum (sic vocantur in Nummis) Augustos renuntiasse. Capitolinus in Maximo & Balbino cap. 3. ait, populum Romanum Imperio Maximi contradixisse: *quare factum est, ut Gordianum adolescentulum Principem peterent, qui statim factus est: nec prius permissi sunt ad Palatium stipati armis ire, quam nepotem Gordiani, Cæsaris nomine nuncuparent*; quod Senatusconsulto factum esse subdit Capitolinus, & Herodianus lib. 7. cap. 7. confirmat. Idem habet Capitolinus in duobus Maximinis cap. 20. *Quibus* (nempe Maximo & Balbino) *a populo Augustis appellatis, per milites & eundem populum etiam parvulus nepos Gordiani Cæsar est dictus. Tribus igitur Imperatoribus facta Respublica est.* Vides, Gordianum juniorem a Capitolino & Cæsarem & Principem & Imperatorem appellari, & immerito me a quibusdam censoribus in Epist. Consulari reprehensum, quod Cæsaribus Imperium Cæsareum attribuerim. Verum est, Petavium lib. 11. de Doct. Temp. cap. 24. ex præfatis Capitolini locis deducere, Gordianum III. cum Maximo & Balbino creatum etiam Augustum. Sed Vir eruditissimus non animadverterat, Imperatoris & Principis nomen in secunda dispositione Imperii Romani Cæsaribus etiam concessum fuisse. Gordianum enim tertium dictum tantum tunc Cæsarem infra certissime demonstrabo. Quæ postea contigere, commodius duobus subsequentibus annis narrabimus. Res enim hæc hactenus obscurissima, a nobis accurate discutienda.

fieret, antequam sacerdotio illius invideret, hæc suasit? Haber Cypriani testimonium: Et post aliqua: *At in hanc ipsam hæresim Novatiani quando cæperunt? Audite, quæso, & totum ordinem vestri erroris advertite. Cornelius jam Romæ Episcopus a sexdecim Episcopis factus, locum cathedræ vacantis acceperat; & illa qua fuit præditus castimonia virginali, crebras persecutiones irati Principis sustinebat. Tum forte quidam presbyter Novatus ex Africa, fraudatis in Carthaginensi Ecclesia viduis, spoliatis pupillis, pecunia Ecclesiæ denegata, projecto extra domum patre, & eodem fame mortuo nec sepulto, uxaris gravidæ utero calce percusso, Romam venit, &c.* Addit & de Novatiano postea ab ipso seducto. Sed & Eusebius in Chronico adventum Novati Romam ponit anno Cornelii primo, id denique omnes. Quamobrem ea epistola, quæ fertur Fabiani nomine, æquius tribuenda esset Cornelio. Sed quæ in ea feruntur de septem institutis subdiaconis, qui præessent Notariis Acta martyrum conscribentibus, haud patiuntur ut alii quam Fabiano adscribantur. Apparet igitur ea de Novato & Novatiano fuisse a sciolo aliquo superaddita, volente in epistolam inferre, quæ putarit contineri in eo textu, quo dum agitur de Fabiano, dicitur, *Eodem tempore supervenit Novatus*; existimans ea verba esse ad Fabiani sedis tempus referenda; cum re vera ad ea quæ proxime dixerat auctor, *Post passionem vero ejus, &c.* relationem habere certissimum sit. Cætera autem de Fabiano inferius.

JESU CHRISTI ANNUS	FABIANI PAP. ANNUS	MAXIMINI IMP. ANNUS
239.	1.	3.

I. Anni Imperii Maximini. CHristi anno ducentesimo undequadragesimo Fastis Cassiodori habentur adscripti Consules Perpetuus & Cornelianus, sive Cornelius, quem alii secuti sunt: sub quibus ponunt complures exitum Maximini: sed quo jure, non video. Quamvis enim aliqui dixerint regnasse Maximinum annos tres, sed inchoatos tantummodo, sicque eum hoc anno sublatum: illa magis probatur sententia, qua dicitur ipsum imperasse annos tres absolutos; ut Eusebius in Chronico, licet in historia (a) non amplius triennio regnasse tradat. Cassiodorus dum quatuor ponit Consulatus tempore Imperii Maximini, sub quorum primo cœperit imperare, & sub quarto occisus fuerit, expleffe in Imperio triennium significare videtur. Similiter Herodianus (b) triennium Maximini exactum memorat, cum Gordianus in Africa imperare cœpit; ait enim: *Votis tantummodo agebant, læsa implorantes numina, nulla scilicet audente profiteri se vindicem, donec exacto Imperii triennio exigua levique occasione (ut lubricæ sunt tyrannorum res) primo anno arma sumpserunt, rebellaruntque Afri, &c.*

II. Ab his igitur auctoribus persuasi, in sequen-

(a) Euseb. lib. 6. cap. 21.

(b) Herod. lib. 7.

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 990. Olymp. 254. an. 1. A.C. 237.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5730.

☉ 22. A. ☽ 10. P. 2. April. Indict. 55.

JESU CHRISTI 237. *secund. Baronium* 239.

FABIANI PAPÆ 2.

BALBINI ET PUPIENI IMP.

I. Consules. [1] AD num. I. Coss. *L. Ovinius Cornelianus, & P. Titius Perpetuus*, ex duabus Inscriptionibus Onuphrianis.

II. Balbinus & Pupienus succedunt Gordianis. Hoc anno duo Gordiani in Africa adversus Maximinum Imperatores dicti, ac non multo post occisi, & in eorum locum subrogati Pupienus & Balbinus & Gordianus junior senioris ex filia nepos Cæsar designatus, ut anno præcedenti demonstravimus.

III. Maximinus occiditur. Ad num. II. Maximinum cum filio anno sequenti interemtos mox demonstrabo, & dubiis a Baronio hoc anno motis satisfaciam.

NOTÆ [1] COss. *L. Ovinius Cornelianus, & P. Titius Perpetuus*. Nomina horum consulum e Panvinio Pagius sumpsit; sed recentiores Fastorum concinnatores, retentis tantum extremis nominibus, quod prænomina, & alia eorum nomina ignorentur, scribunt: *Perpetuus & Cornelianus*. Nam Gruterianus lapis pag. XXIII. 10. habet,

PERPETUO. ET. CORIOLANO.
(pro CORNELIANO) COS.
VIII. IDUS. JUNIAS.

Fasti Idatiani, Vindebonenses, Prosperi Chronicon, & Bucherii laterculus: *Perpetuo & Corneliano*. Consules suffecti hoc anno memorantur ex Kal. Maji. *Junius Silanus, & Cn. Messius Gallicanus*; in cujus locum *L. Septimius Valerianus suffectus est*. Deinde ex Kal. Jul. *Ti. Claudius Julianus, & Celsus Ælianus*.

De Junio Syllano consule, Capitolinus in Maximinis cap. XVI. *De Gallicano* idem in Gordiano III. cap. XXII.

quentem annum obitum Maximini rejicimus. Atqui in eo minime possumus assentiri Herodiano, quod scribat nonnisi post exactum Maximini triennium Africanos rebellasse: nam hac ratione ad quintum annum pervenisse Maximinum, dicere opus foret. Si enim sequenti anno tertio absoluto id accidit; cum tradat Capitolinus sexto Kalend. Junias lectas fuisse Gordiani in Senatu litteras; cumque oborto civili bello nonnisi post sequentem annum ipso hiemis fine, cum ex nivibus calore solutis torrentes exundare consueverunt, ipsum Alpes superasse, & Aquilejam versus iter direxisse, idem (a) Herodianus testetur; supputandum utique esset, nonnisi quinto ejus Imperii anno fuisse ipsum occisum: quod tamen aliquem dixisse nusquam reperimus. Quamobrem si non superiori, hoc tamen anno ea de rebellione Afrorum, deque electione novorum Imperatorum, quæ scripta in eo sunt, ponenda essent. Sic ergo qui dixerunt, ut Capitolinus & alii in Maximo atque Balbino, tres annos Maximinum imperasse, expletos eos intellexisse constat.

(a) *Idem lib.8.*

JESU CHRISTI ANNUS 240. | FABIANI PAP. ANNUS 2. | MAXIMINI IMP. ANNUS 4.

I. Censorini supputatio.

DUcentesimo quadragesimo Christi anno, ponuntur a Cassiodoro Consules Pius & Proculus, ab aliis Pontianus dictus: sed re vera Ulpius pro Pio restituendus, & Proculus Pontianusque jungendi, ut textus sic restituatur: Ulpio & Proculo Pontiano Coss. hi enim hoc anno Olympiade ducentesima quinquagesimaquarta, anno secundo, nimirum a prima Olympiade anno millesimo decimoquarto, a Censorino in libro de Die natali ponuntur Consules, quibus numeratur ab eo annus ab Urbe condita nongentesimus nonagesimusprimus, cum ait: *Hic annus, cujus velut index & titulus quidam est Ulpii & Pontiani Consulatus, ab Olympiade prima mille & quatuordecim ex diebus dumtaxat æstivis, quibus Agon Olympia-*

PAGIUS — ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5731.

SÆC. III. Anno Urbis 991. Olymp. 254. an.2. A. C.238.

☉ 23. G. ☽ 11. P.23. April. Indict. 2.

JESU CHRISTI 238. *secund. Baronium* 240.

FABIANI PAPÆ 3.

GORDIANI IMP. 1.

I. *Consules.*

[1] AD num. I. & II. Coss. *An. Pius & Pontianus Proculus.* A Paucis enim annis inventa prope Baiocas Normanniæ civitatem Inscriptio, in qua legitur: AN. PIO ꟸ PROC. COS. ut vir eruditissimus, qui eam legit & examinavit, me docuit. *Pium & Pontianum* profitentur hoc anno Fasti Theonis, Heraclii, Anonymi Fasti a Card. Norisio editi, Codex Justinianeus, & Inscriptio Gruteri pag. CIV. num.3. ab eodem Cardinali Norisio mihi per litteras indicata. *Pium* vero & *Proculum* proponunt Cassiodorus, Censorinus lib. de die Natali cap.21. *Ulpium & Pontianum*, Auctor Chronici Alex. *Ulpicium & Pontianum.* Ex *An.* enim & *Pio* Librarii fecerunt *Ulpium* & aliqui conditores Pontiani voce prætermissa ejus tantum nomen memorarunt. Ita paulatim Consulum nomina, prænomina, & cognomina e tenebris eruuntur. Porro *Proculum* prænomen fuisse docet Valerius Maximus lib.10. *Quæ enim prænomina fuerunt* (veteri scilicet stante Republica) *nunc cognomina sunt, ut Postumus, Agrippa & Proculus.*

II. *Chronologia Christiana valido argumento probata.*

Scribebat hoc anno Censorinus librum de Die Natali, qui capite 21. celebriores epochas in unum simul conjicit. *Cujus loci*, inquit Petavius lib.9. de Doct. Temp. cap.42. *sanctissimam auctoritatem merito omnes suscipiunt. Neque enim inventus est hactenus quisquam, qui vel Censorinum ipsum vel ejus librarium levissimi hac in parte in suspicionem erroris adduceret; aut de verborum ejus fide ac veritate dubitaret. Nemo ad hunc diem Chronologiam, Historiam, Annales attigit, quia eumdem locum sibi vindicare, & ad mentem opinionemque suam applicare non studuerit. Quod mihi singulare & admirabili quadam Dei providentia factum videtur, ut antiquissimorum memoria temporum, atque insignium epocharum tituli incolumes ad nos & incorrupti, hoc sequestre & fidejussore, pervenirent; ut esset denique in Historia, temporumque scientia certi & explorati aliquid quod omnium consensu & confessione constaret.* Hos porro annos Censorinus simul connectit.

Pontiani & Pii Consulatum,
Annum Olympiadicum 1014.
An-

NOTÆ [1] C*oss. An. Pius & Pontianus Proculus.* Gruterus pag. CIV. 3.

... CLM. KAL. FEBR.
... PIO. ET. PONT.
.... COS.

Blanchinus habet: *M. Ulpius Crinitus, & .... Proculus Pontianus.* Fasti Idatiani & Vindebonenses: *Ulpio & Pontiano.* Prosperi Chronicon: *Pio & Proculo.*

piacus celebratur; a Roma autem condita nongenti nonaginta & unus, & quidem ex Palilibus, unde Urbis anni numerantur: Hæc Censorinus.

II. Maximinus Cons. Ordin. Cæterum, quod divisum esset Romanum Imperium civili bello, alios a Senatu & novis Imperatoribus, alios vero a Maximino Imperatore, (ut accidere his casibus consuevit) putamus creatos fuisse Consules: nam hoc ipso anno, quo occisus est Maximinus, ipse quoque legitur (a) fuisse Consul & proculdubio ordinarius. Quod quidem ex acclamationibus a Senatu factis novis Imperatoribus, quæ recitantur a Julio Capitolino, certius redditur, qui sane post Maximini obitum hoc inter alia in senatu acclamatum tradit: *Præsentem annum Consulibus vos ornetis, in locum Maximini Gordianus sufficiatur*. Si Igitur in Maximini Consulis locum ille subrogatus est; plane constat Maximinum eo anno, quo occisus est, Con-

(a) *Apud Adolph. lib. de num.*

PAGIUS

Annum Urbis	991.
Annum Julianum	283.
Annum Augustorum	265.
Annum Actiacæ victoriæ	268.
Annum Nabonassaris	986.
Annum Philippi & obitus Alexandri	562.

Cum itaque anno, quo librum de Die Natali Censorinus exarabat, memorati illi variarum Erarum anni in cursu essent, manifestum est, librum illum scriptum post Kalendas Octobris præsentis anni, a quo die annus Philippi & obitus Alexandri 562. incipit. Aliqui Codices habent, hunc esse annum Actiacæ victoriæ 267. sed correctiores ferunt 268. Baronius eum annum quo Censorinus librum suum scripsit, cum anno Christi ducentesimo quadragesimo copulat, indeque factum ut ante Diocletianum Chronologia ejus corrupta sit, & post Diocletianum, cujus Imperii initio veram Eram Christianam amplectitur, omnes eæ epochæ biennio in Annalibus mutilentur, & annus, v. g. CCCXL. in iis concurrat cum anno

Olympiadico	1114.
Urbis	1091.
Juliano	383.
Augustorum	365.
Actiacæ victoriæ	367.
Nabonassaris	1086.
Philippi & obitus Alexandri	661.

Et tamen nihil hodie certius in Chronologia, quam præfatos annos cum anno Christi CCCXXXVIII. concurrere; quod ex alio provenire non potest, quam ex eo quod antequam centenarius numerus cuilibet harum Erarum adderetur, eæ cum anno Christi CCXXXVIII. concurrerent. Ex quo manifestissimum redditur, præsentem Christi annum quo Pius & Pontianus Consulatum gessere, illigari debere, non cum anno CCXL. sed cum anno CCXXXVIII. Ex hoc prochronismo, falsaque annorum Christi ad præfatas Eras accommodatione, Chronologia Christiana non parum labefactata, quæ ideo restituenda erat.

III. *Maximinus Aquileiam obsidet.* Ad num. III. Interfectis anno superiori utroque Gordiano Augustis, & Pupieno cum Balbino in ejus locum Romæ suffecto, Maximinus Augustus ad Italiæ fines venit; cumque Aquileia portas occlusisset, is magis magisque acceleravit. Ut autem ad fluvium pervenit, qui ad lapidem XII. procul est ab urbe, invenit ipsum maxima alvei profunditate ac latitudine defluentem. *Etenim anni tempore soluta vicinorum montium nives, quas longa hiems duraverat, maximum torrentem effecerant*, sic ut nullo pacto transire exercitus posset, inquit Herodianus lib. 8. cap. 4. Paulo post addit: Sed in magna lignorum ac navigiorum penuria, quibus inter se junctis pons fabricaretur, nuntiarunt quidam e fabris, *esse permultas in agris illic desertis inanes cupas, forma rotunda, quibus videlicet incolæ quondam ad vinum importandum utebantur*. Harum ope facile milites in ulteriorem ripam transgressi, & Aquileia fortiter obsessa. Sed milites, qui omnium rerum penuria laborabant, Maximinum cum Maximo filio obtruncarunt, ut fuse Herodianus, ex quo hæc descripta. Magna porro inter Historicos controversia, quo anno hæc cædes patrata. Onuphrius lib. 2. Fastorum, quem alii postea communiter secuti sunt, eam præcedenti Christi anno circa Kalendas Octobris accidisse scribit, quod vindemiæ tempus fuisse Herodianus citatus indicare videatur. Sed cum hic diserte prodat, Aquileienses cupis illis quondam ad vinum importandum usos esse, conjectura illa vana. Præterquam quod obsidionem illam hieme factam manifeste Herodianus testatur.

IV. *Maximinus occiditur.* Mediobarbus in Numismatis Impp. pag. 329. duos Maximini Nummos exhibet, alterum ex Occone, alterum ex Gaza Medicea descriptos, in quibus legitur: MAXIMINUS PIUS AUG. GERM. in postica. P. M. TR. P. IIII. COS. P. P. S. C. Qui Nummi Maximinum quartum Imperii annum attigisse demonstrant. Præterea Patinus in Thesauro Mauroceniano pag. 134. refert Nummum Græcum Maximini Aug. in quo visitur trophæum cum captivis & L. Δ. id est, *anno quarto* sc. Imperii. Refertur etiam ibidem Nummus Maximi ejus filii, in quo legitur, L. Δ. id est, *anno quarto*. Sed cum Nummi non raro ab Antiquariis mendose proferantur, hac de re ad Eminen. Card. Norisium scripsi, qui ad me respondit, Gazam Mediceam Maximini Nummos cum TR. P. IIII. optimæ fidei continere, seque descriptos, si vellem, transmissurum. Addidit, se non dubitare, quin verno tempore currentis anni Maximinus peremtus fuerit, quod ex laudatis Herodiani verbis demonstrat. Nam verno tempore ineunte Maximinus Aquileiam venit, qua tempestate induratæ hiemis nives solvuntur, non vero mense Septembri. "Flumen, inquit Card. Norisius, nivibus "liquefactis auctum dicitur *Alsa*. Victor in Epitome de Constantino Juniore prope Aquileiam cæso inquit: *Projectus in fluvium, cui nomen Alsa est, non longe ab Aquileia*. Capitolinus in Maximino Juniori cap. 2. scribit: *Calceamentum ejus positum in luco, qui est inter Aquilejam & Arciam*: alii Arziam legunt, quam oppidum putat Casaubonus. Sed errat; nomen enim est parvi fluminis, quod nive aut imbre soluta auctum, vadari nequit. Alsa etiam Plinio dicitur lib. 3. cap. 18. Sabellicus tamen putat, ab Herodiano designari Natizonem, nunc *Lisonzo*, & quidem probabilius; tum quia Alsa est citra Aquileiam, tum quia Natiso longe Alsa tumidior fluit, statimque occurrit in planitie supra Aquileiam versus Noricum, unde descenderat Maximinus. Ex quibus Norisius infert, hunc Impe-

Consolem ordinarium fuisse; suffectorum enim deficientium nulla erat subrogatio; sed suffecti dabantur tantommodo ordinariis; cæteri vero dicebantur allecti.

III. *Aquilejensium virtus.*

Hoc ergo anno Maximinus Imperator ex Germania in Italiam venturus, Alpes superans, Aquilejam munitissimam urbem expugnare conatus est; sed resistentibus civibus, omnia frustra tentat; donec fatigati milites, jamque pertæsi sævitiam Maximini, oblata opportuna occasione, cum ipsum, tum filium ejus obtruncant; abscissaque eorum capita Romam transmittunt, ut perterrefactam Urbem, proximoque Maximini adventu penitus fractam ac consternatam, erigerent. Magna sane tunc in ea obsidione enituit Aquilejensium virtus, quorum incredibili animi constantia & fortitudine, una cum fide erga Senatum populumque Romanum, non Urbis tantum saluti consultum fuit, sed universo plane Romano Imperio, mox a sævissimo

PAGIUS „ peratorem mense Martio præfectis anni peremtum. Cum is, salva Norici urbe, transiret, adulationis gratia Inscriptio dicata, VICTORIAE AUG. Kal. Febr. eodem anno apud Gruterum pag. CIV. Maximinus itaque post diem decimum quartum mensis Martii præsentis anni, quo tribunitiam Pot. IV. iniit, trucidatus, recteque ab Eutropio scriptum; *A Pupieno Aquileia occisus est, deserentibus eum militibus suis cum filio adhuc puero, cum quo imperaverat triennio, & paucis diebus*. Victor in Epitome, Eusebius tam in Chronico, quam in Historia, Orosius, S. Epiphanius, aliique, qui Maximino annos tres assignant, numero rotundo loquuntur, hancque sententiam, quæ in posterum extra controversiam esse debet, confirmant. Hinc liquet, quantum hallucinati fuerint Viri doctissimi in assignando initio Imperii Maximini laudati, qui hunc anno CCXXXV. ante mensem Augustum non imperasse contendunt: sic enim quartam Tribunitiam Potestatem in re non potuisset, neque Gordianus III. septimam, quod tamen certum, ut infra monstrabo.

V. *Pupienus & Balbinus occisi.*

Ad num. IV. Hoc anno Pupienus & Balbinus Augusti, dum inter se concordes non sunt, a militibus contrucidantur, ut docent Herodianus lib. 8. cap. 8. & Capitolinus in Maximo & Balbino, qui, quæ de iis habet, fatetur se accepisse ab Herodiano, ut videre est cap. 15. Unde in hac Gordianorum & Maximinorum Historia, Herodiano standum. *Imperarunt, Maximus & Balbinus anno uno*, inquit Capitolinus ibidem, quibus verbis annus incompletus intelligendus. Idem Capitolinus in Gordiano Juniori cap. 22. ait: *Cum extinctis Maximinis, Maximus etiam & Balbinus militari seditione interemti essent, qui biennio imperaverant. Gordianus adolescens Augustus est appellatus*. Quæ verba mox recitatis non adversantur; Balbinus enim & Pupienus, partim anno præcedenti, partim currenti Rempublicam administrarunt, & Capitolinus eo in loco annos tantum Julianos, eosque utrimque incompletos numerat. Eodem modo explicandus Victor de Cæsaribus, qui dicit: *Horum Imperio ad biennium per hujusmodi moras annus quæsitus*, quamvis hic loquendi modus obscurior. Cum vero Capitolinus asserat, utroque occiso Gordianum juniorem Augustum nuncupatum esse, liquet, hunc ante præsentem annum hanc dignitatem consecutum non esse, & Capitolinum ex ipsomet Capitolino & explicandum & emendandum.

VI. *Qua anni tempestate Ludi Capitolini celebrati.*

Herodianus seditionem adversum Balbinum & Pupienum Impp. factam dicit, *cum Ludi Capitolini celebrarentur*. Certum autem, hoc anno Agonem Capitolinum tricesimum nonum actum esse; sed quo mense, incompertum. Petavius in Paralipomenis librorum de Doctrina Temp. pag. 855. contendit, hos Ludos *æstivo tempore* celebratos. Sed præterquam quod nihil afferat, quod eam opinionem probabilem reddat, initium Gordiani Junioris eam prorsus evertit, ostenditque verno tempore exhibitos fuisse. Nam Balbinus & Pupienus ante finem mensis Maii interfecti, cum Gordianus Junior septimum Imperii annum attigerit, annoque Christi ducentesimo quadragesimo quarto ante Kalendas Julias perierit, ut ex dicendis constabit. Quare hoc anno, quo Balbinus & Pupienus occisi, Ludi Capitolini post diem XIV. mensis Martii, & ante Maii exitum editi.

VII. *Pupienus & Balbinus secundum Imperii annum non inchoarunt.*

Scripsit ad me Card. Norisius ut examinarem, an Pupienus & Balbinus secundum Imperii annum attigerint; cum Medinbarbus in Numismatis Impp. Balbini Nummum referat in postica inscriptum: P. M. TR. P. II. P. P. & pag. 83. Thesauri Mauroceni a Patino V. C. nuper publicati recitetur maximus Nummus, æreus, cujus in antica caput Pupieni radiatum cum hac epigraphe: ΑΥΤ. Κ. Μ. ΚΛΟΔ. ΠΟΠΗΝΙΟC. CEB. id est, *Imperator Cæsar Marcus Clodius Pupienus Augustus*. In postica visuntur tria capita, sc. Pupieni & Balbini adversa, intermedio Gordiano puero cum epigraphe, ΤΑΡCΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC. Supra capita legitur, AM. K. & infra Γ. B. quas duas litteras numerales annum secundum Imperii Balbini & Pupieni significare Patinus existimat. Tristanus tom. 2. pag. 497. similem Pupieni & Balbini Nummum repræsentat, in cujus etiam inferiori parte legitur, Γ. B. ita ut utrumque Imperatorem secundum Imperii annum inchoasse apparere videatur. Verumenimvero, re mature discussa, a vulgari opinione discedendum non esse comperi. Primus enim Nummus, quem Mediobarbus ait se accepisse a Clarissimo Minio Clericis Minoribus Præposito, nullam fidem facit. Cum enim Vaillantius Vir in re Antiquaria exercitatissimus, ad Numismata præsertim videnda Parisiis Italiam peteret, rogatus est a Toinardo, cum quo de præfato Nummo simul contuleramus, ut quando Bononiam, ubi Minius degit, perveniret, examinare vellet, an spurius, vel male descriptus esset. Ex Italia redux Vaillantius Toinardo mihique asseruit, se eum Nummum præ manibus habuisse, ac legitimum esse comperisse; sed in eo tantum legi, P. M. TR. P. nullas vero in eo numerales notas se deprehendere potuisse, immo de facto nullas in eo extare. Alia duo Numismata Græca anno secundo Pupieni & Balbini minime percussa. Holstenius enim in Notis ad Stephanum de Urbibus in Hollandia editis in voce ΤΑΡΣΟC, varios hujus urbis Nummos sub variis Imperatoribus cusos affert, in quibus hæ duæ litteræ Γ. B. etiam leguntur. Ex quo manifestum fit, eas non ad secundum illorum Imperatorum annum, sed ad aliquid aliud nobis ignotum referri. In Nummo Gordiani circa leonem taurum discerpentem, legitur, ΤΑΡΣΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC. id est, *Tarsi Metropolis*, & subtus, A. M. K. Γ. B. In Nummo Alexandri Severi circum Apollinem dex-

fimo illo barbaro penitus diffipando. Tunc accidiffe exiftimamus, ut honoris ac virtutis caufa eidem civitati & illud fuerit indlium nomen, ut Romana civitas diceretur, quo plane nomine io pofterum appellatam effe notavimus, ac dilucidius demonftravimus in Notis ad Romanum (a) Martyrologium.

(a) Die 22. Junii f.

IV. Extinctis itaque duobus Maximinis patre fimul & filio Auguftis; qui antea delecti erant, Maximus Pupienus & Clodius Balbinus liberas Imperii capeffunt habenas fumma animorum concordia. Sed ægre ferentes milites parere a Senatu datis Imperatoribus, ambos Agonalibus ludis Capitolinis occidunt, antea ludibrio affectos, & miferrime cruciatos. Id quidem contigiffe hoc anno, ex eo colligitur, quod fcribit Julius Capitolinus (b), eofdem interfectos effe dum agerentur ludi Capitolini, quibus Agonalis annus inchoaretur. Hoc enim anno; iifdem Confu-

Pupienus & Balbinus Imp.

(b) Jul. Capitol. in Maxim. & Balbin.

PAGIUS dextra ramum, finiftra arcum tenentem ΑΔΡ ΣΕΟΤΗ. ΑΛΕΞΑΝ. ΜΗΤΡ. ΤΑΡΣΟΥ, & intus ad dextrum brachium Apollinis A. M. K. ad finiftram fub arcu, Γ. B. In Nummo Caracallæ circum elephantem, ΑΝΤΩΝΕΙΝΙΑΝΗΣ. ΣΕΟΤΗ. ΑΔΡΙΑ. & fubtus, ΤΑΡΣΟΥ. circa coronam, fuper tergum elephantis, MA. K. & fuper ejus caput, Γ. B. In alio Alexandri Severi Nummo circum Imperatorem Victoriolam fuftinentem & militem fundibularium, ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑΝΩΝ ΑΔΡΙΑΝΩΝ, & intus, A. M. K. fubtus, Γ. B. Cum itaque hæ duæ notæ Γ. B. & numquam aliæ in Numifmatis Tarfi percuffis exhibeantur, fecundum Imperii annum eas denotare nullus in pofterum jure dixerit. Male etiam ibidem Holftenius, & Harduinus in Nummis Urbium & Populorum pag. 487. has literas A. M. K. idem fignificare ajunt, ac *prima Metropolis Cilicia*, vel *prima Metropolis Cilicia*. Nam cum in Tarfi Nummis ea diferte *Metropolis* appelletur, idem illis characteribus non expreffum. Tautologia enim illa numquam in Nummis ufurpata. Certum itaque maneat, Balbinum & Pupienum fecundum Imperii annum non delibaffe, nullumque hactenus Numifma ab Antiquariis productum, ex quo illud inferri debeat.

VIII. Herodianus lib. 8. cap. 8. de Prætorianis Balbini & Pupieni interfectoribus loquens, ait: *Relictis in ipfa via cadaveribus*, (Balbini nempe & Pupieni) *tollentes in altum manibus Gordianum Cafarem, quando aliud nihil occurrit Imperatorem confalutabant*. Gordianus itaque nonnifi poft Balbini & Pupieni interitum Auguftus renuntiatus, falfoque Eutropius, quem aliqui recentes Chronologi fecuti funt, narrata Maximini morte, ait: *Poftea tres fimul Augufti fuerunt, Pupienus, Balbinus & Gordianus*. Nam in poftica parte Nummorum Pupieni legitur: CONCORDIA AUGG. vel FIDES MUTUA AUGG. vel, AMOR MUTUUS AUGG. In poftica etiam parte Nummorum Balbini habetur: vel PIETAS MUTUA AUGG. vel, ABUNDANTIA AUGG. vel, FELICITAS TEMPORUM AUGG. vel quid fimile, & numquam in alteruitrius Nummis tres Augufti, tribus litteris GGG. defignati exprimuntur. Idem Mediobarbus tria Gordiani Numifmata recitat, in quibus legitur: M. ANT. GORDIANUS CAES. in poftica, PIETAS AUG. Notabilia funt verba Capitolini in Gordiano tertio cap. 22. ubi de hoc loquens, ait: *Indumento Imperatorio tectus, Cafar eft appellatus*; ex illis enim patet, Cæfares per hæc tempora Imperatores nuncupatos effe. Hæc poft utriufque Gordiani obitum peracta. Capitolinus ibidem capite fequenti, poftquam narravit, Maximum & Balbinum militari feditione interemptos, Gordianum adolefcentem, *qui Cafar antea fuerat*, Auguftum appellatum effe, fubjungit: *Hic finis belli inteftini fuit, cum effet delatus Gordiano puero Confulatus*. Quod fi anno præcedenti is Auguftus creatus fuiffet, diceretur in Nummis hoc anno cufis AUGUSTUS COS. DESIG. non vero CAES. PONT. COS. DES. PRINC. JUVENTUT. ut videre eft in ejus Nummis apud Goltzium. Confulatum enim ordinarium anno fequenti Gordianus Junior geffit: quare ad eam dignitatem vel currenti, vel præcedenti anno defignatus fuit. Præterea in quibufdam Nummis Gordianus dicitur: TRIB. P. II. COS. in aliis, TRIB. P. III. COS. II. Sumfit fecundum Confulatum Gordianus anno CCXLI. Unde cum eo anno tertiam tantum Tribunitiam Poteftatem haberet, ea illi & nomen Augufti præfenti duntaxat anno delata. Si enim antecedenti Auguftus dictus effet, Tribunitia Poteftas ejus III. cum fecundo ejus Confulatu concurrere non poffet.

Gordianus III. Auguftus dictus.

IX. Neque quis dicat, Victorem de Cæfaribus, Pupieni & Balbini nuncupatione narrata, ftatim fcribere: *Iifdemque per Africam diebus Gordianum Gordiani filium Auguftum creavere*; Victorique utpote Afro omnem fidem adhibendam. Nam Victor de Gordiano fecundo, non vero de Gordiano tertio, prioris ex filia nepote, loquitur, ut ipfa lectio manifeftum facit, quamvis ea narratio non parum confufa fit. Neque Gordianus tertius in Africa erat, fed Romæ. In Senatufconfulto quidem in duobus Maximinis capite ultimo a Capitolino recitato, legitur: *Maxime Auguste, tibi gratias. Balbine Auguste, tibi gratias. Tibi gratias, Gordiane Auguste*. Sed locus ille fine dubio corruptus, alioquin Capitolinus non ita fæpe inculcaffet, Gordianum tertium Cæfarem, Balbinum vero & Pupienum Auguftos dictos effe. Non audiendus itaque Petavius lib. II. de Doct. Temp. cap. 24. ubi pluribus contendit, poft utriufque Gordiani interitum tres Auguftos creatos effe. Dodwellus in Differt. XI. Cyprianica ait, Balbinum & Pupienum hoc anno ante menfem Junium peremptos: Junii enim, inquit, XXII. & deinceps Leges habemus Gordiani Augufti, lib. 2. Cod. Juft. tit. 2. L. 2. Sed hæc Lex non a Gordiano, fed ab Alexandro; Lex vero 3. data eft a Gordiano, III. Idus Augufti; & hæc prima quæ extet, Legum ab eo emiffarum. Illum tamen ante menfem Junium jam Imperium adminiftraffe, infra demonftrabitur.

Gordianus III. poft Balbini & Pupieni mortem Auguftus dictus.

X. *Sed indicium non diu imperaturi Gordiani hoc fuit; quod eclipfis Solis facta eft, ut nox crederetur, neque fine luminibus accenfis quidquam agi poffet*, inquit Capitolinus in Gordiano III. cap. 23. poftquam eum creatum fuiffe Auguftum afferuit. Vifæ per hæc tempora eclipfes duæ Romæ; altera, die duodecima menfis Aprilis præcedentis Chrifti anni; altera, die fecunda ejufdem menfis præfentis, feria fecunda, hora ante meridiem quatuor. Petavius loco citato, qui utramque computavit, ait: *Ex iis Solaribus deliquiis prius fine dubio congruit ad Hiftoriam Capitolini. Nam longe majus pofterius fuit. Itaque Gordianus jam tum Imperator, & Auguftus fuiffe videtur*

Eclipfis brevitatem Imperii Gordiani III. indicant.

(a) Censor. de Die nat. c.15. in fin. iunctis his quæ habentur cap.16.

Gordianus Imp.

sulibus Ulpio & Pontiano cæptum numerari Agonem trigesimum nonum, absoluto eodem anno Agone trigesimooctavo, Censorinus (a), qui hoc ipso anno sub iisdem Consulibus (ut ipse tradit) scribebat librum de Die natali, testatur. Occisis igitur Maximo atque Balbino, evestigio milites Gordianum Cæsarem antea creatum, acclamant Augustum, annum ætatis agentem (ex sententia Cordi antiqui historici, quem citat Capitolinus b) decimum sextum; tenuitque sex annis inchoatis Imperium. Hac igitur ex Censorini sententia firmiter statuta chronologia; qui dixerunt, Maximum atque Balbinum imperasse annum unum, non a morte Maximini, sed ex quo Senatus decreto dicti sunt Imperatores, annum illum numerasse oportuit.

(b) Capitol. in Gordiano.

JESU CHRISTI ANNUS 241. FABIANI PAP. ANNUS 3. GORDIANI IMP. ANNUS 1.

I. Babylas Episcopus Antiochenus.

CHristi anno ducentesimo quadragesimo primo, Gordiano Augusto & Aviola Coss. defuncto Zebino Episcopo Antiocheno, in locum ejus suffectus est Babylas, tenuitque sedem usque ad Decium Imperatorem annos duodecim. Porro illam de tempore Babylæ, quod sub Numeriano Imp. vixerit, & martyrio fuerit coronatus, in Notationibus (d) nostris ad Romanum Martyrologium sententiam refellimus; simulque opinionem illorum explosimus, qui ad male concillandas de eo diversas opiniones duos Babylas introduxerunt; quæ cum ibi fusius sint pertra-

(d) Die 24. Januar. b.

PAGIUS *tur ex anno Christi CCXXXVII. Cyclo Lunæ X. Solis XXII.* Sed hæc postrema verba perperam a Petavio addita; ut enim anno elapso diximus Gordianus senior eo fere tempore, quo eclipsis die XII. Aprilis visa accidit, Imperator electus est, & quia *huius scientia usu immodicæ prudens erat*, ut inquit Victor de Cæsaribus, credidit eam eclipsim Imperium Gordiani tertii portendere. Quamobrem ea a Capitolino sub initio Imperii Gordiani tertii notata est, ut advertit Hervvartus cap. 256. suæ Chronologiæ.

ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5792.

☉ 24. P. ☽ 12. P.7. April. Indict. 2.

JESU CHRISTI 239. *secund. Baronium* 241.

FABIANI PAPÆ 4.

GORDIANI IMP. 2.

SÆC. III. Anno Urbis 992. Olymp. 254. an. 3. A.C. 239.

[1] AD. num. I. Coss. M. *Ant. Gordianus Aug. & M. Acilius Aviola.*

I. *Consules.*

Sum-

NOTÆ [1] COss. *M. Ant. Gordianus Aug. & M. Acilius Aviola.* Gruter. pag. VIII. 7.

L. M. P. KAL. AUG. IMP.
D. N. GORDIANO
AUG. ET. AVIOLA. COS.

Ibid. pag. XXX. 4.

IIII. KAL. APRIL. SACERDOTE
TRAIANO. NONDINIO
DNO NRO GORDIANO
ET. AVIOLA. COSS.

Lapis Romæ inter Donianas Inscript. Cl. III. n.67. pag.239. cujus initium:

D. N. CONSTANTIO. AU-
GUSTO. MEMMIUS
VITRASIUS. ORPITUS.
V. C. PRAEF. URB.
JUD. SAC. COGNI
ITER. D. N. M. EJUS
CURANTE. PUBLILIO. CEIONIO
JULIANO. P. V.
DEDICATA. IV. ID. MARTII. IMP.
DOMINO. N. GORDIANO. AUG.
ET MJ. (idest Manio) ACILIO
AVIOLA. CONS.

Ibid. n.48. pag.225.

IMP. CAESARI.
M. ANTONINO GORDIANO.
PIO. FEL. INVICTO. AUG.
PONT. MAX. TRIB. POTEST.
III. COS. PROCOS. &c.

In-

tractata, prætermittimus easdem hic iterum controversias agitare.

II. Babylas instruit etiam pueros ad martyrium.

Clarissimus plane inter Orientalis Ecclesiæ Episcopos hujus temporis Babylas vixit; quippe qui venturæ asperrimæ sub Decio persecutionis præscius, non viros tantum, sed & pueros, quos Christianæ fidei imbuebat elementis, ad subeundum egregie pro Christo martyrium assiduis sermonibus inflammabat. Optimeque consultum est divina providentia, ut in maximis omnium Antiochenæ Ecclesiæ periculis, talis tantusque deligeretur Episcopus; non solum enim communi illis Ecclesiis omnibus clade Decianæ persecutionis erat Ecclesia Antiochena vexanda, sed Persarum quoque invasione turbanda: sed de his suo loco dicemus.

Du-

PAGIUS II.

Sumtus is a Gordiano Consulatus juxta primam regulam, atque, ut conjicere licet, propter nomen Cæsareum anno CCXXXVII. post Gordianorum mortem, acceptum. Nam, ut anno præcedenti ostendimus, in Nummo apud Goltzium Gordianus dicitur Cæsar & Consul designatus, & quidem in præsentem annum: quod eliciu ex Capitolino in Maximinis duobus capite ultimo, ubi utriusque Maximini interitu recitatu Senatusconsultum refert, quo Pupienus ac Balbinus Augusti, & Gordianus junior Cæsar sunt appellati. Inter alia in Senatu acclamatum: *Præsentem annum Consules vos ornetis: in locum Maximini Gordianus sufficiatur*. Quæ verba, neque ab Onuphrio in Fastis, neque a Casaubono & Salmasio in Notis ad Capitolinum, explicata. Baronius locum illum explanare tentavit, scripsitque, diviso civili bello Imperio, alios a Senatu, alios a Maximino creatos Consules, ac anno CCXXXVIII. quo Maximinus occisus, Consulem ordinarium ipsummet fuisse. Verum cum decretum illud anno CCXXXVII. factum sit, si conjectura Baronii vera esset, Gordianus Cæsar anno CCXXXVIII. Consul ordinarius, vel saltem Consul suffectus, & in Maximini locum subrogatus fuisset, quod nullus dixerit; cum duos tantum Consulatus eum gessisse constet. Existimo itaque, ante rebellionem, Maximinum in annum CCXXXIX. in quem ejus Quinquennalia incidebant, se se Consulem designasse, & Senatum, cum Gordianum III. Cæsarem dixit, in Maximini odium eum Gordiano Consulatum attribuisse, quem sibimet Maximinus elegerat: Pupienum vero & Balbinum ultimis mensibus anni CCXXXVII. Consulatum suffectum gessisse, relictu Consulatu ordinario anni CCXXXVIII. Piu & Pontiano, ad quem ante rebellionem designati fuerant, quique, ut verosimile est, a Senatu, quemadmodum & tota Italia, non vero a Maximino, stabant. a

NOTÆ

Inscriptiu in honorem Gordiani, Romæ in cœnobiu Patrum Olivetanorum, vulgata ab Antonio Maria Lupo, Societatis Jesu in Dissertatione ad Epitaphium S. Severæ martyris, pag.73.

I M P. C A E S. M. A N. T O. N I. O
G O R. D I. A. N O. P I. O. F E. L I. C I.
A U G. P. M. T R I B. P O T. II. C O S. P P.

Vetus inscriptio apud Fabrettum pag.681. num.63.

I M P. C A E S A R I. M. A N T O N I N O. G O R D I A N O
P I O F E L. I N V I C T O. A U G. P O N T I F I C I. M A X.
T R I B. P O T E S T. I I I. C O S.

Sponius in Miscellan. pag.202.

I M P. C A E S. M. A N T O N I O. G O R D I A N O
P I O. F E L. A U G. P O N T. M A X. T R I B.
P O N T. II. P P. C O S.

Gudiana inscriptio:

D E D I C A T A. I I I. I D. M A R T I I.
I M P. D. N. G O R D I A N O. A U G.
E T. M. A C I L I O. A V I O L A. C O S.

Gudiana hæc inscriptio *Dedicata* IIII. non III. *Id. Martii*, nunc extat in ædibus Capitolinis. Cuperus in monum. antiq. pag.232.

I M P. D. N. G O R D I A N O. E T
A V I O L A. C O S. K A L. I U L.

Relandus ex Gudiana inscriptione, quæ legitur inter Donianas, arbitratur prænomen *Acilii*, *Manium* fuisse.

Fasti vulgares: *Gordiano & Aviola*.

JESU CHRISTI ANNUS 242. | FABIANI PAP. ANNUS 4. | GORDIANI IMP. ANNUS 2.

I. DUcentesimo quadragesimo secundo Christi anno Sabinus & Venustus Consules creati sunt; quibus (ut auctor est Capitolious *a*) Gordianus Sabinianum cum suis in Africa rebellantem compressit; sicque extinctis penitus bellis civilibus, summum in Romano Imperio otium & in Ecclesia pax fuit tranquillissima. Hujus pacis occasione Origenes iterum profectionem Athenas iostituit puto (quod & alias fecit) ut libros venari posset: de quo hæc Eusebius (*b*) sub Gordiani tempore: *Quo* (inquit) *commentarii in Isaiam & Ezechielem pariter ab Origene conscripti fuere; ex quibus triginta tomos in tertiam partem Isaiæ usque ad visionem quadrupedum in deserto, nos vidimus; & vigintiquinque in Ezechielem, quos solos in universum Prophetam edidit. Id temporis, cum Athenis forte versaretur, commentarios in Ezechielem absolvit: ibidem in Cantica canticorum inchoavit commentarios & quinque libros eorumdem ibi adhuc commoratus perfecit. Cæsaream reversus, alios quinque (ut decem essent numero) perduxit ad exitum:* Hæc ipse. Verum non tam inchoasse, quam elaboratas in adolescentia perpurgasse lucubrationes in Cantica canticorum. S. Hieronymi auctoritate superius dictum est.

(*a*) Capit. in Gord.

Origenes Athenas iterum petiit.

(*b*) Euseb. lib. 6. c. 25.

II. Hac eadem pace Ecclesiæ bene usi sanctissimi Episcopi, omnem navarunt operam, ut hereticos a Dominico grege fugarent. Qua de causa congregatum est in Africa Concilium nonaginta Episcoporum adversus Privatum hæreticum; sicque Episcoporum omnium sententia damnatum, Fabianus quoque Romanæ Ecclesiæ Episcopus, & Donatus qui his temporibus præfecturam Carthaginensis Ecclesiæ administrabat, paribus votis impium hominem suis litteris infamia sugillatum Privatum Ecclesiastica communicatione privarunt. Sed callidus serpens modo spiris suæ se impietatis involvens, modo foramina captans, iterum progrediens Cypriani temporibus, novas adhuc & graviores in Ecclesia turbas commovit; de quibus alias pluribus dicturi sumus.

II. Concilium episcoporum in Africa.

Quod vero ad præsens pertinet tempus, hæc de pestis in Synodo adversus eum Cyprianus (*c*) ad Cornelium scribit: *Per Felicissimum autem significavi tibi, frater, venisse Carthaginem Privatum veterem hæreticum, in Lambesitana Colonia ante multos fere annos ob multa & gravia delicta nonaginta Episcoporum sententia condemnatum, antecessorum etiam nostrorum (quod & vestram conscientiam non latet) Fabiani & Donati litteris severissime notatum:* Hæc Cyprianus. Quænam autem essent hujus hominis hæreses, nondum habere potuimus, explorarum: quamobrem potius existimamus eum fuisse alienæ heresis sectatorem, quam novæ institutorem. His quoque temporibus convocatam fuisse Synodum in Arabia adversus errores Berylli Bostrorum in eadem Provincia Episcopi, Eusebii attestatione probatur, sed de eo superius actum est.

(*c*) Cypr. ep. 55.

Privatus Hæreticus damnatus.

Anno

PAGIUS | ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5733. | FABIANI PAPÆ 5. CORDIANI IMP. 3.

SÆC. III. Anno Urbis 993. Olymp. 254. an. 4. A. C. 240.

☉ 25. ED. ☽ 13. P. 29. Mart. Indict. 3.

JESU CHRISTI 240. *secundum Baronium* 242.

I. [1] ADrum I. Coss. *Sabinus II. & Venustus*, ex duplici Inscriptione Onuphriana. In Fastis etiam Theonis Sabinus cum numerali nota effertur.

Consules.

NOTÆ [1] COss. *Sabinus II. & Venustus*. Prænomina absunt a Gruteriano lapide pag. CCCIX. 6. in quo:

D E D I C. III. I D U S M A I A S
S A B I N O. II. E T V E N U S T O
C O S.

Capitolinus in Gordiano III. cap. XXIII. *Venusto & Sabino coss. inita est factio in Africa contra Gordianum tertium, Duce Sabiniano*.
Vulgares Fasti: *Sabino & Venusto*.

JESU CHRISTI ANNUS	FABIANI PAP. ANNUS	GORDIANI IMP. ANNUS
243.	5.	3.

I. ANno Redemptoris noftri ducentefimo quadragefimotertio, Gordiano & Pompeiano fecundum Coff. Bellum Perficum (inquit Capitolinus *a*) exortum eft; quare *adolefcens Gordianus, priufquam ad bellum proficifceretur, duxit uxorem filiam Mifithei, doctiffimi viri, quem caufa eloquentiæ dignum parentela fua putavit, & Præfectum ftatim fecit. Poft quod non puerile jam & contemptibile videbatur Imperium, fiquidem optimi foceri confiliis adjuvaretur*: Hæc & alia plura de recta gravique adminiftratione Imperii Capitolinus. Quod vero ad motum Perfarum pertinet; Sapor eorum Rex ulcifci cupiens cladem illatam ab Alexandro, eo impetu aggreditur Romanum Imperium; ut in Syriam ufque populabundus advenerit, Antiochenam civitatem invaferit, & Antiochenos jugo fervitutis fubegerit.

(a) *Capit. in Gordiano.*

Bellum Perficum.

II. Sed & alia quoque afflictatione memorabilis redditus eft præfens annus. Nam (fubdit inferius idem auctor) *fuit terræmotus eo ufque gravis, ut civitates etiam terræ hiatu cum populis deperirent; ob quæ facrificia per totam Urbem totumque orbem terrarum ingentia celebrata funt. Et Cordus quidem dicit, infpectis libris Sibyllinis, celebratifque omnibus quæ illic jufta videbantur, mundanum malum*

Ingens Terræmotus.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5734.

SÆC.III. Anno Urbis 994. Olymp. 255. an.1. A. C.241.

☉ 26. C. ☽ 14. P.18. April. Indict. 4.

JESU CHRISTI 241. *fecund. Baronium* 243.

FABIANI PAPÆ 6.

GORDIANI IMP. 4.

I. Confules. II. *Imperii Cafarei Gordiani Quinquennalia.*

[1] AD num.I. Coff. *M. Ant. Gordianus Aug. II. & Pompeianus.*

Gordiani Confulatus juxta fecundam regulam; in hunc enim annum Imperii ejus Cæfarei Quinquennalia incidunt. Quo ex Confulatu liquet, cum anno CCXXXVII. Cæfarem nuncupatum effe. Capitolinus in Gordiano III. cap.23. ait: *Gordiano iterum & Pompeiano Confulibus bellum Perficum natum eft. Quare adolefcens Gordianus, priufquam ad bellum proficifceretur, duxit uxorem filiam Mifithei*. Ea in Nummis vocata Furia Sabinilla Tranquillina; nuptiæ autem Imperatorum annis Quinquennalibus & id genus feftis addictis de more celebratæ.

III. Ad num.III. Eufebius lib.6. cap.36. fcribit: *Cum fides noftra, ut par erat, augeretur in dies, & doctrina Chriftianorum fumma ubique libertate frueretur, Origenes jam fexagenario major; utpote qui ex diuturna exercitatione maximum dicendi ufum fibi comparaffet, conciones quas habebat ad populum, a Notariis excipi permifit, cum ad antea fieri nunquam conceffiffet. Sub idem tempus octo libros compofuit adverfus librum quemdam Celfi Epicurei contra Chriftianos, qui de vera doctrina in-*

Origenes fcribit contra Celfum.

NOTÆ [2] C*Of. M. Ant. Gordianus Aug.II. & Pompeianus. Pompeiano Civica* nomen addunt. Nummus Gordiani in Mufeo Theupolo pag.615. cum

TR. P. II. COS. PP.

Ibidem pag.618. cum

TR. P. III. COS. II. PP.

Gruteriani lapides, Pag.XXIX. & XXX.

D. N. GORDIANO. II. ET. POM
PEIANO. COS. VI. ID. DEC.

Item apud Fabrettum pag.682. Fabrettianam infcriptionem illuftravit eruditus vir eques Paulus Alexander Maffejus, data epiftola ad Jo: Dominicum Theupolum Patricium ac Senatorem Venetum, quæ legitur in Diario Litteratorum Italiæ tom.XII. pag.103. Infcriptio Græca apud Reinefium Cl.XI. num.LXXI. pag.633. quæ latine fonat:

IMP. CAES. M. ANTONIO. GORDIANO.
II. ET POMPEIANO. CIVICA. COS.

Cuperus in Epiftola confulari n.XIX. ex Gudianis:

XI. KAL. IAN. IMP. CAES.
GORDIANO. AUG. II.
ET. CIVICA. POMPEIANO. COS.

Lapis in ædibus Capitolinis n.75. litteris minufculis:

D. N. GORDIANO AUGUSTO
ET POMPEIANO.

Capitolinus in Gordianis cap.XIII. *Gordiano iterum & Papiniano Coff.* pro *Pompeiano*: Vulgares Fafti: *Gordiano II. & Pompejano.*

lum esse sedatum: Hæc ipse; sed verius puto Christianorum precibus, quorum culpæ (ut ea Origene (*a*) superius dictum est) terræmotus, & mala omnia quæ accidissent, verti solita erant. Hæc ipsa namque tempora existimamus ab eodem Origene (*b*) indicata, cum agens adversus Celsum hæc ait: *Demum calumniatores nostri causam tantorum motuum, quibus nunc res Romanæ agitantur in multitudinem Fidelium conferre cœperunt, quod non impugnemur a Principibus, sicut superiore tempore*: Hæc Origenes.

(*a*) *Orig. in Joan. tom.28.*

(*b*) *Orig. contra Cels. lib.3.*

III. Origenes quando scripsit contra Celsum.

Eusebius (*c*) putat Origenem sub Gordiani successore Philippo libros illos contra Celsum scripsisse. Verum optime potuit contigisse, ut tam insigne, laboriosum, multarumque lucubrationum opus cœptum Gordiani tempore, ad Philippi Imperium productum fuerit. Impulit eum ad ejusmodi suscipiendum laborem (ut ipse in præfatione testatur) studiosissimus Christiani nominis Ambrosius, haud æquo animo ferens Epicurei philosophi ignominiæ notis Christianam religionem labefactatam. Paruit ille, & gnaviter in opus incumbens, celeberrimum omnium illum edidit commentarium, quo cum Celsi,

(*c*) *Euseb. lib.6. cap. 29.*

tum etiam Gentilium omnium ac Judæorum disjecit in Christianam pietatem moliliones & arietes comparatos.

IV. Martyrium Helconidis.

His etiam temporibus accidisse putamus nobile illud Helconidis Corinthiæ martyrium, cujus tam apud Græcos, quam Latinos, illustris memoria est, natali die ejus Græcis atque Latinis litteris consignato (*d*). Quantumlibet enim summa pax in Ecclesia esset, etsi non aperte Christianitatis titulo, multis tamen circumventos ejus causa calumniis sæpe Christianos morte damnatos, sæpius superius dictum est. Hæc igitur Gordiani Imperatoris temporibus primo sub Perennio Præside, inde sub ejus successore Justino diu tormentis vexata, dissectis mammis, feris objecta, igneque vexata, randem obtruncato capite certamen victrix absolvit vigesima-octava Maji, quæ dies ejusdem est memoriæ anniversariæ consecrata. Feruntur Acta (*e*) quædam Tryphonis martyris sub Gordiano, cujus filiam a dæmone arreptam liberavit; quæ si vera esse dixerimus, sub Majori Gordiano contigisse oportuit: siquidem hic, de quo sermo est, hoc anno uxorem duxit, & post biennium occisus, nulla prole auctus legitur.

(*d*) *Menolog. & Mart. Rom. 28. Maji.*

(*e*) *Metaphrast. die 1. Febr.*

PAGIUS

inscribitur. Cum itaque Origenes anno CLXXXV. in lucem prodierit, circa annum CCXLVI. Opus illud adversus Celsum composuit. Porro duo fuere Celsi Epicureæ sectæ Philosophi, quorum alter Neronis ætate vixit, alter circa Antonini tempora, ut prodit Origenes in lib.1. contra Celsum. Adversus hunc posteriorem Celsum scripsit Origenes octo elegantissimos libros, qui etiamnum supersunt. Hic est Celsus, cui *Lucianus* librum suum, qui Alexander seu falsus vates inscribitur, nuncupavit, cum ab eo rogatus esset, ut Vitam impostoris illius literis traderet. In fine autem illius libri Lucianus eum alloquens Epicureum fuisse aperte significat, uti observat Valesius in Notis ad locum laudatum Eusebii.

IV. Romani a Persis vexati.

Artaxerxes primus Persarum Rex postquam *annos quindecim, mensibus demtis duobus, regnasset*, obiit currenti anno, quem excepit Sapores, qui *ingentibus jacturis Romanos affecit*, inquit Agathias lib.4.

JESU CHRISTI ANNUS	FABIANI PAP. ANNUS	GORDIANI IMP. ANNUS
244.	6.	4.

I. SEquens annus Christi ducentesimus quadragesimus quartus, Consulibus Attico & Prætextato, adscribitur Fastis; meminit horum consulum Capitolinus in Gordiano, quibus hæc accidisse tradit: *Gordianus*, inquit, *aperto Jano gemino, quod signum erat indicti belli, profectus est contra Persas cum exercitu ingenti, & tanto auro, ut vel auxiliis, vel militibus facile Persas vincere posset. Fecit iter in Mesiam, atque in ipso procinctu, quicquid hostium in Thraciis fuit, delevit, fugavit, expulit, atque submovit. Inde per Syriam Antiochiam venit, quæ a Persis jam tenebatur; illic frequentibus præliis pugnavit, & vicit, Sapore Persarum summoto Rege.* Hæc & alia plura per Gordianum adversus Persas feliciter gesta, a Capitolino scribuntur; sicque per eum tradit effectum, ut Persæ, qui etiam in Italia timebantur, in regnum suum, Imperatore eos oppugnante, redirent, totumque Orientem Romana Respublica obtineret. De rebus a Gordiano tunc gestis idem recitat litteras ad Senatum ab eo conscriptas, vel potius earum fragmentum; quibus omnia se accepta ferre Misithei soceri consiliis professus est. Quamobrem magna in eum invidia conflata, creditum tradit idem Capitolinus, arte Philippi, qui post eum consecutus est amplissimum magistratum Prætorii præfecturam, ipsum fuisse morte sublatum, medicis ad patrandum scelus adhibitis.

Gordiani expeditio in Persas & Victoria.

Quod ad Philippum pertinet, fuit hic Arabs genere; an autem & quando Christianus, suo loco dicemus. Dum vero hic gloriæ stimulis vehementer esset exagitatus; quæ justa ac recta essent, cuncta posthabuit, magnaque Romanum Imperium clade affecit, cum primo Misitheum, inde vero substulit Gordianum. At hæc de Misithei morte & Philippi præfectura sequenti anno contigere. Cæterum multa Misithei consilio & opera ad optimum Reipublicæ statum comparandum a Gordiano instituta fuisse, Capitolinus testatur; sed unum tantum illud (*a*) ejusdem officio ab eodem Imperatore reperitur decretum editum, ut grammatici, seu rhetores, quantumlibet decreto ordinis probati essent; si tamen se inutiles studentibus præberent, possent postea reprobari. II.

II. Philippus Arabs P.P.

(*a*) *l. 2. Cod. de profess. lib. 10.*

In hunc usque annum sub Ammonio Christiano philosopho Plotinus professus; eo consilio, ut in Persas primum, ac subinde ad Indos peregrinaretur, Gordiani exercitui se conjunxit; hæc de eo Porphyrius (*b*), qui addit, ipsum anno primo Philippi Imperatoris Romam se contulisse. III.

III. Plotinus peregrinatur ad Persas.

(*b*) *Porphyr. in Plotini Vita.*

Anno

PAGIUS SÆC. III. Anno Urbis 995. Olymp. 255. an. 2. A. C. 242.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5735.

☉ 07. B. ☽ 15. P. 5. April. Indict. 5.

JESU CHRISTI 242. *secund. Baronium* 244.

FABIANI PAPÆ 7.

GORDIANI IMP. 5.

[1] AD num. I. Coss. C. *Vettius Atticus*, & C. *Asinius Prætextatus*, ex Inscriptione Onuphriana. I. *Consules.*

NOTÆ [1] COss. C. *Vettius Atticus*, & C. *Asinius Prætextatus*. Gruter. pag. CCCIX. 7.

COLLOCATA. XII. KAL. APRIL.
C. AUFIDIO. ATTICO
C. ASINIO. PRAETEXTATO. COS.

Pag. CCCCXLIII. 6.

C. VETTIO. ATTICO. ET
C. ASINIO. PRAETEXTATO. COS.
PR. IDUS. APRIL.

Gudianæ inscriptiones apud Relandum:

C. VETTIO. ATTICO. ET. C. ASINIO
sic
PRAETEXTOTO. COS.

Forte typographi mendo; nam in Ligoriana, ex qua Gudius, & extat veteris Latii tom. VI. pag. 55. legitur:

PRAETEXTATO.

Capitolinus in Gordiano III. cap. XXVI. *Sedato terra motu, Prætextato & Attico Coss.* Vulgares Fasti: *Attico & Prætextato.*

JESU CHRISTI ANNUS	FABIANI PAP. ANNUS	GORDIANI IMP. ANNUS
245.	7.	5.

I. *Philippus præfectus Prætorio regnandi cupidus.* ANno Christi ducentesimo quadragesimoquinto, Apriano & Pappo Coss. Misitheo socero Imperatoris defuncto, collata a Gordiano fuit (ut dictum est) præfectura Prætorii magistratus amplissimus Philippo, qui prava semel arreptus regnandi cupidine, eadem percitus ac impulsus, nullum arripiendi regni studium prætermittens, sed captans quamcumque posset occasionem, dolo tentavit ut Gordiano redderet infensos milites, atque adeo ut ipse ab iisdem collega Gordiani in Imperium posceretur; quod, licet Gordiani amicis adversantibus, est tandem ex animi sententia consecutus; sed nec his contentus, ex collega progressus est in tyrannum. Hæc omnia Capitolinus. At de adepto a Philippo Imperio dicemus anno sequenti. Agebantur hæc in Persarum finibus.

II. Cum autem hoc tempore, omni ex parte persecutione cessante, Dei Ecclesia tranquille ageret; ea bene usi occasione Ecclesiarum Præsides, Christianam religionem propagare, propagatamque illustrare ædificiis pro viribus studuerunt. *Eriguntur Ecclesiæ.* Hinc factum, ut (quod habet liber de Romanis Pontificibus) Fabianus Papa multa ædificia in cœmeteriis fieri jusserit. Quæ enim subtus terram latebant in cryptis arenariis sepulcra sanctorum martyrum, erectis desuper ædificiis reddita sunt clara atque conspicua, Christianorumque usui opportuna, qui ex more eadem cœmeteria, ut orarent, frequenter adire solerent.

III. At non Fabianus tantum hoc pacis tempore Romæ struebat ecclesias; sed alii quoque Episcopi in suis quique sedibus ad Fidelium commoditatem Deo dicanda ædificia erigebant; & inter alios (ut testatur Gregorius Nyssenus) memoria insignis est de Episcopo Neocæsareæ in Ponto *Greg. Thaumaturg. erigit Ecclesiam.*

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5736.

SÆC.III. Anno Urbis 996. Olymp. 255. an.3. A. C.243.

☉ 28. ▲. ☽. 26. P.26. Mart. Indict. 6.

JESU CHRISTI 243. *secund. Baronium* 245.

FABIANI PAPÆ 8.

GORDIANI IMP. 6.

I. *Consules.* [a] AD num.I. Coss. *Arrianus*, & *Papus*.

II. *Quinquennalia Imperii Augustei Gordiani.* Gordianus Imperii Augustei Quinquennalia exhibuit, quorum vestigium retuli in Dissert. Hypat. pag.229. ubi tamen Nummum Occonis in quo scriptum, *Votis Decennalibus*, per inconsiderantiam copulavi cum alio Nummo, in quo Tribunitia Pot.VII. hujus Imperatoris exprimitur. Nummus itaque ille, in cujus postica legitur, VOTIS DECENNALIBUS, ipso initio Imperii Augustei Gordiani ut moris erat, percussus. Fellus V. C. in Notis ad Computum de Pascha, cujus S. Cyprianum Auctorem credit, quique perducitur *usque ad annum quintum Gordiani; Arriano & Papo Consulibus*, observat, Chronicorum Scriptores res perducere ad annum aliquem insigniorem etiam paulo præteritum, idque in eo Opere videri factum, nimirum ad annum Gordiani Imp. ultimum. Verum Auctor non ad ultimum Gordiani annum, sed ad ejus Quinquennalia respexit; quibus Scriptores de more Opera sua publicabant.

NOTÆ [a] COss. *Arrianus* & *Papus*. Horum prænomina adhuc delitescunt. Gruterus pag. CLXVIII. 3.

C O L L. X. K A L. F E B R.
A R R I A N O. E T. P A P O. C O S.

Fabrettus pag.699. n.210.

D E D I C A T A. N A T A L I. D I E. X V I.
K A L. F E B. A R R I A N O. E T.
P A P O. C O S.

Vetus lapis, altus pedes IV. latus duos cum dimidio, ante paucos annos in agro Prænestino detectus in loco, qui vulgo *S. Pietro* dicitur, effossus, horum consulum nomina postrema exhibet. Edidit illum Antonius Franciscus Gorius in Prolegomenis ad Inscriptiones Donianas, pag. XLI. sed omissis, quæ sequuntur:

D E D I C A T A. V. I D V S
M A I A S
A R R I A N O. E T. P A P O.
C O S.
C V R A N T E. T I. . . . .
V I T A L E. I I I I I I.
V I R. A U G.

In legibus Codicis Justinianei legitur: *Arriano* & *Pappo*. Capitolinus in Gordiano III. Cap.XXIX. *Quo* (Misitheo) *mortuo*, *Apriano* (pro *Arriano*) & *Papo Coss. in ejus locum præfectus prætorii factus est Philippus Arabs*.
Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Bucherii laterculus: *Arriano*, & *Papo*. Prosperi Chronicon: *Arriano* & *Pappo*.

to Gregorio Thaumaturgo; qui cum immensum civium numerum convertisset ad fidem, nobilem erexit ecclesiam, universo fideli populo pecuniam & operam conferente, quod, ut acceptum Deo gratissimum munus, nullo umquam valuit terræmotus impetu labefactari. Nam licet civitas illa ex terræmotu propemodum funditus periisset, publicis privatisque ædificiis prostratis, templum tamen illud semper remansit integrum & illæsum, Gregorii fide suffultum: quod idem Nyssenus & Theodorus Lector (a) testantur. Quin & majori quodam miraculo factum esse videtur, quod, licet Diocletiani edicto omnes dirui jussæ essent ecclesiæ, illa tamen illibata permanserit: visebatur enim integra ejusdem Gregorii Nysseni temporibus, cunctis Dei in ea præsidium admirantibus. Idem quoque in omni loco tunc templa atque altaria a Fidelibus erecta testatur.

(a) Nyss. in Vit. Gregorii, & Theod. lect. Collect. lib.

JESU CHRISTI ANNUS 246. FABIANI PAP. ANNUS 8. PHILIPPI IMP. ANNUS 1.

I. Gordianus occiditur. ADveniente Christi anno ducentesimo quadragesimosexto, Peregrino & Æmiliano Coss. mense Martii (ut auctor est Aurelius Victor) Gordianus Imperator a Philippo collega occiditur: at quam crudeliter atque turpiter, Capitolinus (b) narrat his verbis: *Suscepto igitur Imperio, cum & Philippus se contra Gordianum superbissime ageret, & ille se Imperatorem atque Imperatorum prolem, virum, & nobilissimæ familiæ recognosceret, nec ferre posset improbitatem hominis ignobilis; apud duces & milites, adstante Præfecto Metio Gordiano affine suo, in tribunali processit, sperans posse Imperium Philippo abrogari: sed hac conquestione nihil egit, cum illum incusaset, quod immemor beneficiorum ejus, sibi minus gratus existeret: & cum milites rogasset, cum aperte duces ambisset, factione Philippi minor apud*

(b) Capitol. in Gord.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5737.

SÆC. III. ☉ 1. GF. ☽ 17. P. 14. April. Indict. 7.

Anno Urbis 997. Olymp. 255. an. 4. A.C. 244.

JESU CHRISTI 244. *secundum Baronium* 246.

FABIANI PAPÆ 9.

PHILIPPI IMP. 1.

I. Consules. 1 [1] AD num. I. Coss. *Peregrinus, & Fulvius Æmilianus.*

II. Gordianus occiditur. Philippus Arabs, qui anno elapso Præfectus Prætorii factus fuerat, statim Gordiano insidias paravit; effectumque ut palam ad Imperium posceretur, inquit Capitolinus in Gordiano III. cap. 29. qui subdit: *Amici Gordiani primum vehementissime respondebant; sed cum milites fame vincerentur, Imperium Philippo mandatum est, jussumque a militibus, ut quasi tutor ejus Philippus cum eodem Gordiano pariter imperaret. Suscepto igitur Imperio, cum & Philippus se contra Gordianum superbissime ageret, & ille se Imperatorem atque Imperatorum prolem recognosceret: in tribunali conquestus est, sperans posse Imperium Philippo abrogari. Sed hac conquestione nihil egit* &c. qui ait postea, Philippi jussu Gordianum occisum. Uno itaque eodemque tempore Philippus cum Gordiano imperavit, cumque inter eos non conveniret, quilibet in particulari Leges emisit, quod nemini observatum vidi. In Codice Justinianeo Lex 6. *Ad exhibendum*, a Philippo Augusto data est *II. Id. Mart. Peregrino & Æmiliano Coss.* Lex vero 6. *De collationibus*, data est a Gordiano *VII. Kalend. Maii Peregrino & Æmiliano Coss.* Ex quo liquet Gordianum exeunte mense Aprili adhuc in vivis fuisse, deceptosque passim recentiores Chronologos, qui eum mense Martio, quo præfata Lex a Philippo data, interemptum scripsere, quemadmodum & qui arbitrati sunt in secundo rescripto loco, *VII. Kalend. Maii*, legendum esse, *VII. Kalend. Martii*. Gordianus enim septimum Imperii annum attigit, quod ex Nummo a Mediobarbo in Numismatis Impp. e musæo suo producto, certum redditur. In eo legitur: IMP. GORDIANUS PIUS FEL. AUG. in postica: P. M. TR. P. VII. COS. II. P. P. S. C. Alium jam Occo eadem Tribunitia Pot. VII. signatum reddiderat. Accurate itaque Eusebius lib. 6. cap. 24. eum sex annis integris, *ἔτεσιν ὅλοις ἓξ* Imperium administrasse, Orosius vero lib. 7. Hist. eum septem annis in Imperio mansisse scripsere. Quare non dubium, quin septimam Tribunitiam Potestatem, seu septimum Imperii annum inchoarit, ideoque quin VII. Kalendas Maii adhuc imperarit. Uterque Victor aliique, qui ei annos sex tribuunt, numero rotundo loquuntur. Capitolinus in Gordiano III. cap. 22. scribit, Gordianum vicesimo secundo ætatis anno periisse, a quo

NOTÆ [1] COss. *Peregrinus, & Fulvius Æmilianus.* Horum prænomina desiderantur. Fabrettus pag. 335. n. 54.

X. KAL. AUG. PEREGRINO.
ET AEMILIANO.

Item pag. 279. n. 170. 171.

PEREGRINO. ET AURELIANO. COS.
ET IN. PEREGRINI. ET.
AEMILIANI. COS.

Fasti vulgati: *Peregrino & Æmiliano.*

apud omnes fuit. Denique se cum videret minorem haberi, petiit ut æquale saltem inter eos esset Imperium; nec impetravit. Dehinc petiit, ut loco Cæsaris haberetur; nec id obtinuit. Petiit etiam ut Præfecti loco esset Philippo: quod & ipsum negatum est. Ultimæ preces fuere, ut eum Philippus pro duce haberet, & pateretur vivere. Ad quod quidem pene consenserat Philippus ipse tacitus, sed omnia per amicos agens nutibus atque consiliis. Verum cum secum ipse cogitaret amorem Populi Romani, & Senatus circa Gordianum, & totius Africæ ac Syriæ, totiusque orbis Romani, eum & nobilis esset, & nepos ac filius Imperatorum, & bellis gravibus totam Rempublicam liberasset; posse fieri, ut factione quandoque militum Gordiano redderetur Imperium: cum recentes in Gordianum iræ militum famis causa vehementes essent, clamantem ante conspectum duci jussit, ac spoliari, & occidi: quod cum primum delatum esset, post, ut jussit, impletum est. Ita Philippus impie, non jure, obtinuit Imperium. Imperavit Gordianus annis sex: Hucusque Capitolinus.

II. *An Philippus Imp. fuerit Christianus.* His de invaso Imperio a Philippo sic enarratis, magnopere mea sententia errant, qui hoc tempore eum fuisse Christianum affirmant. Nam eum nemo Gentilium historicorum id vel leviter annuisse appareat, multaque præterea sint antiqua monumenta, quæ eum deorum fuisse cultorem manifeste significent: huic quam adstruimus veritati Origenes magnopere suffragatur in fine nobilis illius commentarii, quem contra Celsum elaboravit. Testatur namque Eusebius (*a*), ab eo illum scriptum fuisse, postquam Philippi pater, & filius regnare cœperunt; nempe (ut ait) cum Origenes ipse sexagesimum prætergressus esset suæ ætatis annum, qui sequenti Domini anno ducentesimo quadragesimoseptimo impletur: nam anno decimo Severi (ut idem Eusebius (*b*) testatur) natus ipse erat annos decem, & septem, cum numeraretur annus Domini ducentesimusquartus. Sic igitur, cum ex his quæ ex Eusebio dicta sunt, constet sequenti anno, vel qui post sequitur, Origenem illud absolvisse opus: ex tribus vel quatuor argumentis inde deductis, ostendi perspicuo posse videtur, Philippum Imperatorem nequaquam his temporibus Christianum fuisse.

(*a*) *Euseb. lib. 6. cap. 27. 29.*

(*b*) *Euseb. lib. 6. cap. 5.*

III. Ac primum, cum Origenes (*c*) prope finem operis respondens Celso, in eo argumento versatur, ut falsum esse ostenderet, quod jactabat Celsus dicere Fideles: Si contingeret Christianos summa rerum potiri, recte atque tuto Dei ope ipsum Romanum Imperium fore dispositu-ros. Erat enim hæc quoque objectio Celsi, quam Origenes his verbis recitat: *Deinde*

(*c*) *Orig. contra Cels. lib. 8. prope finem.*

PAGIUS

s quo dissentit Herodianus, qui ait, *cum annorum esset ferme tredecim*, Romanum Imperium suscepisse.

III. *Philippus junior Cæsar dictus, & Tribunitia Potestate donatus.* *Philippus una cum Philippo filio in ejus* (Gordiani nempe) *locum successit*, inquit Eusebius loco citato. Ipso itaque Imperii initio M. Julius Philippus M. Julium Philippum filium adhuc puerum Cæsarem renunciavit, & Tribunitia Potestate donavit. Quod ipsemet Eusebius in Chronico anno primo Philippi indicat, quando ait: *Philippus Philippum filium suum consortem Regni facit*. Cum enim in eodem Chronico Tiberium Imperatorem Druso filio Tribunitiam Potestatem tribuisse significare vult, aliis verbis non utitur quam istis: *Tiberius Drusum consortem Regni facit*. Id etiam demonstrant Inscriptiones duæ, quarum altera infra adducetur; in alterius vero principio legitur:

IMP. CAESAR. M. IULIUS. PHILIPPUS.
PIUS. FELIX. AUG.
PONT. MAX. TR. POT. IIII. COS. III.
DES. P. P. PROC. ET.
IMP. CAESAR. M. IULIUS. PHILIPPUS.
PIUS. FELIX AUG.
PONT. MAX. TR. POT. IIII. COS.
DESIGNAT. P. P.

In fine vero hæc verba habentur:

IMP. M. IULIO. PHILIPPO. PIO FEL.
AUG. COS. DES. III.
ET IMP. M. IULIO. PHILIPPO. PIO FE.
AUG. COS. II. DES. COS.

Extat hæc Inscriptio Neapoli in lamina ærea, integraque refertur a Sponio in Miscellaneis Erudit. Antiquit. pag. 144. Cum vero dedicata fuerit anno CCXLVII. quo Philippus senior secundum Consulatum gerebat, & Consul III. designatus erat, liquet, Philippum juniorem currenti anno Tribunitia Potestate exornatum fuisse, alioquin anno CCXLVII. quo Consul II. designatus erat, quartam Tribunitiam Potestatem, quemadmodum & pater, non numerasset. Quamobrem duos Philippi junioris Nummos, a Goltzio relatos, mendosos esse oportet; cum in iis legatur: IMP. PHILIPPUS AUG. TR. P. II. COS. II. nec sinceriores duo alii ibidem recitati, in quibus is dicitur: TR. POT. III. COS. II. cum non tantum præfatæ Inscriptioni repugnent, sed etiam Numismati a Mediobarbo relato pag. 350. in cujus postica dicitur: P. M. TR. P. IIII. COS. P. P. Quare recte Cassiodorus in Chronico scribit Philippum Imperatorem factum *mox Philippum filium suum consortem Regni* fecisse. Hinc factum, ut in variis Codicis Justinianei Legibus hoc anno emissis, nomen Philippi Imperatoris & Philippi Cæsaris legatur. Zonaras scribit occiso Gordiano Philippum Imperium occupasse, *Philippo filio in via Collega adsciscto*. Facta igitur ea nuncupatio, dum ex Oriente Romam Philippus veniret.

IV. *Eusebius, aliique Philippum Imp. Christianum faciunt.* Ad num. II. & seqq. Philippum Imperatorem Christianam religionem amplexum esse putavit Eusebius lib. 6. cap. 27. cujus verba Baronius num. V. recitat: *Fama est illum* (Christianus namque erat) *cum precationum in die postrema vigiliæ Paschatis, una cum multitudine particeps fieri vellet; non prius ab Episcopo, qui tum Ecclesiæ præerat* (nempe Sancto Babyla Episcopo Antiocheno) *permissum esse intrare, & quam se confessus fuisset, & inter eos qui peccatorum vinculis adhuc tenebantur adscripsisset, locumque pœnitentiam agentibus præ-*

Philippus nequaquam Christianus hoc tempore.

de rursus Celsus more suo confundens omnia, tribuit nobis, quæ a nullo Christiano scripta sunt, hæc dicens: Nec hæc quidem vestra vox ferenda: Si præsentes Imperatores ad fidem nostram pertraxerimus, pertrahentur rursum alii. Quod si ad hunc modum, aliis post alios in istam nassam illectis, tandem omnes ad vestram fidem pertrahendi sunt; aliquis Princeps, alieno periculo cautus, totum genus vestrum extirpabit, priusquam eveniat, quod fore dicitis: Hæc Celsus; ad quæ Origenes: *Ad hæc* (inquit) *respondere nihil est opus, cum nemo nostrum sic loquatur: Si præsentes Imperatores ad nostram religionem pertraxerimus, pertrahentur universi, alius post alium, &c.* Quod si Philippus Christianus Imperator fuisset, jam illud advenisse tempus Origenes equidem prædicasset; sed quod ille, ut cæteri, Gentilis esset, in futurum fore id aliquando, ex vaticiniis Prophetarum affirmat, ut omnes Gentes obediant Evangelio.

IV. Refellitur assertasententia de Christianitate Philippi.

Rursus vero cum illi, quam mox subdit, calumniæ Celsi respondit dicenti, Christianos de Imperatore bene mereri debere; pluribus monstrat, Christianos homines esse Imperatorum studiosissimos, omnibusque illos officiis prosequi consuevisse. Sed quomodo, quæso, hæc tam libere Origenes dicere potuisset, si nuper Christianus homo innocentissimum Imperatorem adeo tyrannice atque immaniter occidisset? Sed, & cum idem Celsus æque objiciat, Christianos abhorrere a militia, & præfecturis; si Philippus Imperator Christianus fuisset, quam necessaria Origeni se offerebat occasio, ut de maxima omnium præfectura, nempe ipso Imperio, quo Christianus homo potiretur, meminisset? Sed, & cum Origenes in fine addit, longe abesse a moribus Christianorum, præfecturas ambire; quomodo potuit hæc absque rubore jactasse, si recens eaemplum esset de homine Christiano tam impudenter Imperium invadente? At hæc ex Origene.

Primus auctor, qui eum Christianum fuisse tradit, Eusebius (a) fuit, qui agens de ejus ingressu in Imperium, hæc ait: *Ubi Gordianus sex annis continuis Romanorum obierat Imperium, Philippus una cum Philippo filio succedit. Fama est, istum (Christianus namque erat) cum precationum in die postrema vigiliæ Paschatis una cum multitudine in Ecclesia particeps fieri vellet; non prius ab Episcopo, qui tum Ecclesiæ præerat, permissum esse intrare, quam se confessus fuisset, & inter eos qui peccatorum vinculis adhuc tenebantur adstricti, locumque pœnitentiam agentibus præstitutum occupabant, se sua sponte collocavisset: Episcopumque dixisse eum non alia conditione, nisi istud faceret, propter multa delicta, quæ ab illo ferebantur admissa, aliquando ab ipso in Ecclesia receptum fore; Imperatorem autem alacri animo, & lubenti Episcopo morem gessisse, & ingenuam modestiam, ac religiosam piamque affectionem Dei timore incitatam re ipsa declarasse memorant:* Hæc Eusebius. V.

(a) Euseb. lib. 6. c. 27.

Non imus inficias, veram esse quam narrat historiam, sed nequaquam contigisse hoc primo anno, cum Philippus invasit Imperium; verum ex iis, quæ dicta sunt, constare eum fuisse tunc Ethnicum: quando autem id quod tradit contigerit, dicemus postea. Sed magnopere in eam suspicionem adducimur, ut non sine causa opinemur, de Philippo Imperatore complures in primis esse deceptos atque hallucinatos similitudine nominum: nempe ut quod esset Philippi Augustalis in Ægypto VI.

PAGIUS *præstitum occupabant, se sua sponte collocavisset.* In Chronico vero: *Primus omnium ex Romanis Imperatoribus Christianus fuit.* Et denique in Vita Constantini M. lib. 4. cap. 62. *Solus ex omnibus qui unquam fuerunt Imperatoribus Constantinus, in Christi martyriis renatus & consummatus est*, idest, in Ecclesiis, quia forte supponit Philippum occulte baptizatum fuisse. Quam opinionem de conversione Philippi ad fidem nostram ab Eusebio hauserunt Paulus Orosius & Vincentius Lirinensis a Baronio num. VIII. citati, & ante illos divus Hieronymus lib. de Scrip. Eccles. cum de Origene loquitur. Mitto alios qui serius floruere, quia alter alterum excripsit. Doctissimus Huetius lib. 1. Origenian. cap. 3. num. 12. autumat *Philippum* sub ipsa Imperii sui initia Christi doctrinam secutum esse, quod in cœtum Christianorum jam creatus Imperator recipi postulaverit Antiochiæ, quo nonnisi post arreptum recens Imperium se se usquam contulit. Denique Baronius, cui in prima hujus voluminis editione adhæsi, arbitratus eum nonnisi postquam Ludos Seculares exhibuit, Christo nomen dedisse.

V. Verum re maturius examinata nunc non dubito, quin Eusebius, quod habet de Christiana professione Philippi, ex incerta auditione retulerit; cum Lactantius Eusebio coævus & Crispi Constantini M. filii Præceptor in proœmio lib. 1. de Institut. cap. 1. scribat; *Hoc opus nunc nominis tui auspicio inchoamus, Constantine Imperator maxime, qui primus Romanorum Principum repudiatis erroribus Majestatem Dei singularis, ac veri, & cognovisti & honorasti.* Sulpicius Severus qui anno quadringentesimo duos sacræ Historiæ libros publicavit, verba faciens de pace sub Constantino M. Ecclesiæ data, postquam narravit persecutionis finem ait: *Tum Constantinus rerum potiebatur, qui primus omnium Romanorum Principum Christianus fuit.* Theodoretus Episcopus Cyri lib. 5. cap. 39. *Ante Constantini maximi principatum quotquot Romani Imperatores fuerunt adversus pietatis cultores furere non destiterunt.* Auctor Anonymus Vitæ S. Pachomii Abbatis fere coævus, qui ideo sequenti seculo vixit, asserit etiam Constantinum M. fuisse primum Imperatorem Christianum. Ejus verba exhibebimus anno CCCXVIII. num. XIV. & anno CCCXXIV. num. V. verba S. Ambrosii idem asserentis. In secundo Concilio Nicæno Actione sexta pag. 406. Epi-

Ante Constantinum M. Imperatores omnes fuerunt Ethnici.

Error de Philippo Augustali, & Philippo Augusto.

gypto Præfecti existimaverint esse dictum de Philippo Augusto. Meminisse debemus superius dictum esse, Philippum Christianum hominem a Commodo Imperatore Præfectum Augustalem missum in Ægyptum, patrem Eugeniæ martyris, & ipsum sub Severo martyrio coronatum. Facillimeque irrepserit error, ut Philippus Augustalis, diceretur Philippus Augustus. De nobili præfectura Augustuli, qui jure regio (ut ex Tacito atque Strabone diximus) Ægypto præeruot, pluribus in Notis egimus.

VII. Lapsus Historicorum de Philippo.

Deceptos namque complures fuisse, ut quæ erant Philippi Augustalis, tribuerentur Philippo Augusto, testarur etium Zonaras in Philippo, dum ait multos opinaros esse Eugeniam martyrem fuisse filiam Philippi Augusti, quanr constat e Philippo Augustali, & Claudiu Matre genitam. Fuit inter alios Cedrenus, qui eodem quoque errore lapsus est; dum enim de Philippo Imperatore agit, ipsum parentem fuisse Eugeniæ martyris tradit. An autem in eumdem errorem Eusebius quoque impegerit, haud uffirmare tutum est, cum constet ipsum cognitas habuisse binas illas Origenis epistolas, quatum ulteram, (ut uit *a*) ad Philippum Imperatorem conscripsit, alteram ad ejus conjugem Severam Augustam, ex quibus perfacile intelligere potuisset, an vere Philippus Imperator Christianus esset, necne. Quas quidem epistolas post absolutum commentarium contra Celsum ab Origene scriptas esse, rum ex iis, quæ ex eodem auctore sunt superius dicta, tum etiam ex ordine scriptorum ejus ibidem ub Eusebio recensito, necesse est uffirmare.

(*a*) Eufeb. lib. 6. c. 29.

VIII.

Præter Græcos Auctores, Latinorum quoque ex antiquis uffertores Christianitatis Philippi, sunt Vincentius Lirinensis (*b*) & Orosius, (*c*) ambo S. Augustini æquales; & post hos omnes Cassiodorus (*d*) id ipsum testatus est; recentiorum vero plane innumeri. Vincentius autem cum de Origene agit, hæc uit: *Ejusdem epistolæ testimonium perhibent, quas ad Philippum Imperatorem, qui primus Romanorum Principum Christianus fuit, Christiani magisterii auctoritate conscripsit.* Cognovisse plane eas visus est Vincentius, qui & cujus essent argumenti declarat; adeout omnis erroris debeat abesse suspicio. Orosius uutem de eodem Imperatore: *Nec dubium est*, inquit, *quin Philippus hujus tantæ devotionis gratiam, & honorem ad Christum, & Ecclesiam reportarit; quando vel ascensum fuisse in Capitolium, oblatasque ex more hostias, nullus Auctor ostendit*: Hæc ipse.

Assertores Christianitatis Philippi.

(*b*) Vincen. Lirin. advers. Hæres. cap. 23.
(*c*) Oros. l. 7.
(*d*) Cassiodor. in Chronico.

IX.

Cæterum sicut constantissime uffirmure non dubitamus, eum eum iovasit Imperium, fuisse Gentilem; ita u Christiana fide ulienum non decessisse, Acta eriam martyris Pontii non obscure significant. Eorum enim testimonio, de umbobus Philippis patre atque filio traditur, Christianam fidem suscepisse eo anno, quo Urbis natalis millesimus numeratur, nempe quarto ejus Imperii, quod in tabulis Ecclesiasticis, in antiquis, inquam, Martyrologiis Romanæ Ecclesiæ, Usuardi, atque Adonis, his verbis notatum hubetur: (*e*) *In Gallia S. Pontii martyris, cujus prædicatione, & industria postquam duo Philippi Cæsares ad fidem Christi conversi sunt, ipse sub Valeriano, & Gallieno martyrii palmam adeptus est*: Hæc ibi. In Actis (*f*) vero ejusdem Pontii hæc scripta habentur: *Pontius præfectura anctus, familiariter notus erat, & amicus Philippis Imperatoribus. Ii vero anno candrtæ* Ur-

(*e*) Mart. Rom. die 14. Maji, & Usuard. eadie.
(*f*) Extat apud. Sur. tom. 7. die 14. Maji. & man. scr.

PAGIUS

Epiphanius Diaconus legit: *a temporibus istis*: nempe a prædicarione Apostolorum *usque ad Constantinum Imperatorem, qui primus ex Christianis regnavit, transierunt anni quasi trecenti, cum prius tyrannidem Pagani exercerent.* Constantinus Porphyrogenneta in lib. de Administrando Imperio cap. 12. *Cum Deus Imperatorem fecit Constantinum illum magnum, qui primus Christianus imperium tenuit*; Porphyrogenneta vero anno CMXI. in Oriente regnare cœpit. Prætereo complures alios Porphyrogenneta vetustiores, quia ex his satis quilibet percipere potest jamdiu Eusebii errorem animadversum fuisse & Constantinum M. primum Imperatorem Christianum agnitum.

VI. Acta S. Pontii supposititia.

Baronium ad Eusebii opinionem tuendam præcipue pertraxisse videntur Acta sancti Pontii Martyris, a Baluzio postea ex tribus Codicibus MSS. Bibliothecæ Colbertinæ lib. 2. Miscell. pag. 324. & seqq. publicata, & a Bollando ad diem XIV. mensis Maii quo colitur; in illis enim dicitur Sanctum Pontium utrumque Philippum ad fidem Christianam convertisse: *Cumque gratia individua in eos esset, tertio Imperii eorum anno, expleto millesimo anno a conditione Romæ, cum diis suis sacrificandum pergere vellent, dicunt beato Pontio: Eamus, & repropitiemus nobis Deos magnos, qui nos ca istius millesimi anni circulum natalis Romæ perduxerunt.* Paulo post Valerius contubernalis S. Pontii, cui illa Vita attribuitur, refert Pontium, postquam utrumque Imperatorem Christianum fecisset, advolasse ad Fabianum urbis Romæ Episcopum, ea quæ a se gesta essent narrasse, additque: *In initio templum, quod magnum vocabant, ex jussione Imperatorum arripientes sanctus Fabianus, & beatissimus Pontius, confringentes omnia ejus sculptilia, simul cum templo funditus subverterent. Ita factum est, ut omnis populus ad notitiam Domini nostri Jesu Christi cum alacritate & gaudio concurreret, ut baptismatis unda perfusi Dominum benedicerent.* Bollandus in Comment. prævio ad Acta illa num. 2. ait: Censemus ea quoad substantiam historiæ indubitanter recipi posse, esto num. IX. & alibi grandior aliqua auxesis inveniatur, ubi de templorum destructione, & populi Romani conversione sub Philippis Christianis Imp. fit mentio. Verum ex verbis illis longe post Sancti Pontii Martyrium ea Acta scripta fuisse & Scriptori coætaneo afficta palam evin-

Urbis millesimo dixeraat ei: Eamus, & propitios nobis faciamus Deos magnos, qui nos in hunc Romanæ urbis millesimum perduxerunt. Pontius vero multis modis subterfugere aitebatur: sed illi, at aaieum, cogebant eum facere sacrificium. Tum ille credens sibi oblatam a Domino occasionem; O piissimi, inquit, Imperatores, cam a Deo vobis collatum sit augustum in homines Imperium; cur non enim potius adoratis, a quo tanto aucti estis beneficio? Philippus Imperator respondit: Ego vero ea causa magno Deo Jovi sacrificare cupio, quod ab illo hæc mihi collata sit potestas. At Pontias subridens: Ne erres, inquit, Imperator; est Deas omnipotens ia cælis, qui omaia condidit verbo suo, & spiritus sui gratia animavit. Quid plura? Imperatores bis, & aliis ejus sermonibus permoti crediderunt, & a S. Fabiaao Papa baptizati fuut. Porro Fabianus, & Pontius Fani Jovis idola confregerunt, & ipsum templum funditus subruerunt; multique de Populo conversi ad Domiaum, undis salutaribus expiati sunt: Hæc, & alia de Pontio ibi. Quæ vero illic apponantur de Jovis Templo diruto a Philippo Imperatore atque Fabiano Papa, ab alio aliqao potius fuisse addita patamus; nam in aliis ejasdem Pontii Actis (*a*) ea desiderantur. Rursum vero, quæ superius sunt recitata ex Euseblo de Episcopo qui Philippum in Ecclesiam ingredi vetuit, antequam pœnitentia peccata diluisset, hæc contigisse Romæ sub Fabiano Papa, est omnium prope sententia; sed de his inferius agendum.

(*a*) *Descripsit eam Mombrit.*

X. At antequam alterius progrediamur res a Philippo Imperatore tunc gestas narrare, quæ fuat reliqua Gordiani, hic ex Capitolino scribamus: *Perlato Romam nuncio de nece Gordiani, a mærente Senatu relatus est inter divos. Sed, & corpus ejus ab ingratis licet militibus honoratum est sepulcro in finibus Persidis, hujuscemodi inscriptione insignito;*

Inscriptio indita sepulcro Gordiani.

DIVO GORDIANO VICTORI PERSARUM, VICTORI GOTHORUM, VICTORI SARMATUM, DEPULSORI ROMANARUM SEDITIONUM, VICTORI GERMANORUM, SED NON VICTORI PHILIPPORUM.

Porro hanc titulam Liciaius evertisse dicitur, cum nactas Imperium, videri vellet se a Philippis origiaem trahere: Hæc Capitolinus; qai & de ultione in occisores Gordiani hæc ait ex Cordo: *Omnes qai eum gladio appetiverunt, qai novem faisse dicuntur, postea interemptis Philippis, sua manu, suisque gladiis, & iisdem qaibus illum percusserant, interiisse dicuntur.* At de his satis.

Chri-

PAGIUS vincitur, quod cum intelligeret Baronius dicit se se putare ea verba ab aliquo potius fuisse addita & ia illis ejusdem Pontii Actis apud Monbritium ea desiderari. At ea esse Auctoris Actorum, non vero alicujus Interpolatoris demonstrant editiones Baluzii & Bollandi ad fidem MSS. concinnatæ. Ex illis itaque Actis nihil hanc in rem erui potest.

VII. *Literæ Origenis ad Philippum non ostendunt eum fuisse Christianum.*

Neque etiam ad rem facit quod prodit Eusebius lib.6. cap.36. ubi de libris ab Origene compositis mentionem facit: *Extat ejus Epistola ad Imperatorem ipsum Philippum, & altera ad conjugem illius Severam*, quibus ex verbis Baroaius num.VII. deducit Eusebium facile iatelligere potuisse, an vere Philippus Imperator Christianus esset. Nam Eusebius non asserit se se eas Epistolas legisse, & si vere Philippus, ejusque conjux literas illas acceperint, non inde magis sequitur eos Christianos fuisse, quam Antoninum Imp. Evangelio credidisse, quod ad eum Sanctus Justinus Martyr scripserit. Denique quod ait Baronius num.VIII. ex Orosio lib.7. cap.13. nullum Auctorem tradere Philippum in Ludis Secularibus ascendisse in Capitolium, & ex more hostiaa immolasse, confutabitur anno CCXLVII. quo de Ludis Secularibus sermo erit. Hic tantum dicam, non majorem fidem adhibendam esse Eusebio Philippum Imp. Christianum facienti, quam eidem lib.1. Hist. cap.13. affirmanti *Abgarum* Edessenorum Regem, auditis Christi miraculis ad ipsum literas dedisse, & Christum mutuas ad eum literas scripsisse, quibus se missurum ad ipsum unum ex Apostolis suis pollicitus est, missumque narrat a Thoma Apostolo Thadæum unum ex LXX. discipulis, qui Servatoris promissa impleret. Neque enim minus supposititia Philippi Imperatoris pœnitentia ab Eusebio aarrata, quam duæ Epistolæ Abgari ad Jesum & Jesu ad Abgarum, quam utramque Gelasius Papa in Decreto de libris apocryphis inter libros apocryphos recenset. Nec etiam major fides Hieronymi de conversione Philippi Imperatoris loquentis, quam cum in lib. de Script. Eccles. de Seneca scribit: *Quem non ponerem in catalogo Sanctorum, nisi me illæ Epistolæ provocarent, quæ leguntur a plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum.* Priores Scriptores Christiani fidei nostræ promovendæ toti addicti, & summo animi candore præditi se se sæpe nimis faciles in iis, quæ religioni favebant, præbuerunt, ut innumera exempla demonstrant.

JESU CHRISTI ANNUS 247.	FABIANI PAP. ANNUS 9.	PHILIPPI IMP. ANNUS 2.

I. CHristi anno ducentesimo quadragesimoseptimo Philippus Aug. Consul creatus est, & cum eo Fabius Titianus; quo idem Imperator Romam se contulit.

(a) Porphyr. in Vita Plotini. Hoc eodem anno, (ut auctor est Porphyrius a) Plotinus Platonicus Philosophus, Ammonii Christiani hominis discipulus, Romam veniens, publice profiteri cœpit; habetur is inter Ethnicos Platonicæ philosophiæ studiosos facile Princeps. Quæ autem ab Ammonio percepisset, haud facile, utpote intima philosophiæ secreta, omnibus patefecit; de eo enim hæc idem habet Porphyrius; *Imperante Philippo, Romam venit quadragesimum jam natus ætatis annum. Cum vero* Plotinus Romam venit.

Ann. Eccl. Tom.II.

Herennius, & Origenes, & Plotinus olim inter se constituissent, ne Ammonii dogmata ederent, quæ audita ab eo, tanquam in primis purgata, præcipue comprobarentur: Plotinus quidem stetit promissis, familiariter quidem nonnullos excipiens salutantes, instituta vero Ammonii secreta integraque conservans. Herennius autem primus pacta dissolvit, & Origenes anticipantem Herennium est deinde secutus: Hæc Porphyrius. Sed quænam ea fuerint secreta, licet dicat tum ab Herennio, tum ab Origene diffamata, nobis tamen hactenus incomperta sunt.

II. Quid autem S. Augustinus (b) de schola Plotini Romæ hoc anno profiteri inci- (b) Aug. ep. 56. in fine.

Aaaa pien-

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5738.

SÆC. III. Anno Urbis 958. Olymp. 256. an. 1. A.C. 245.

☉ 2. E. ☽ 18. P. 30. Mart. Indict. 8.

JESU CHRISTI 245. *secund. Baronium* 247.

FABIANI PAPÆ 10.

PHILIPPI IMP. 2.

I. *Consules.* [1] AD num. I. & seqq. Coss. *M. Julius Philippus Aug. & Fabius Titianus.* Consulatus Philippi juxta primam regulam.

II. *Philippus anno elapso Romam venit.* Utriusque Philippi Romam adventus anno præcedenti contigit, ut ex iis, quæ tunc diximus, certum redditur. Non bene itaque Baronius num. IV. habet: *Hoc item anno secundo, quo e Persida Imperator Romam advenit, Philippum filium creatum fuisse Augustum Nummi significant, quibus hæc inest Inscriptio,* ADVENTUS AUGG. S. C. Mediobarbus, qui recte vidit, Philippum juniorem anno tantum CCXLVII. appellatum Augustum fuisse, quod & infra demonstrabimus, perperam tamen hoc anno scribit, Philippum Romam rediisse cum filio, & eidem in itinere Tribunitiam Potestatem communicasse. Utrumque enim ad annum præcedentem omnino referendum

NOTÆ [1] COss. *M. Julius Philippus Aug. & Fabius Titianus.* Alii hunc Philippi Collegam *Caium Mæsium Aquilium Fabium Titianum* vocant, ut apud Reinerium pag. 425. & apud Fabrettum ex Gualthero pag. 119. n. 6. ubi:

C. MAESIO AQUILLIO FARIO
TITIANO. C. V. COS.

Nonnulli hos consules A. D. 358. alligant. Sponius in Miscellan. pag. 98. & Fabrettus item pag. 610. n. 79.

CONDITAE. PRID. KAL. OCT.
IMP. PHILIPPO. AUG. ET
TITIANO COS.

In Gudianis apud Relandum legitur:

IMP. CAES. M. JULIO. PHILIPPO
AUG. ET. IUNIO. DIDIANO. COS.

Corrupte scriptum putant *Didianum* pro *Titianum*. Extremis nominibus efferuntur apud Fabrettum pag. 610. & apud Sponium Miscell. pag. 98.

PR. KAL. OCT. IMP. PHILIPPO
AUG. ET. TITIANO. COS.

Nummi *Philippi* in Musæo Theupolo pag. 622. cum epigraphe:

P. M. TR. P. II. COS. P. P.

Item:

P. M. TR. P. III. COS. P. P.

Fasti vulgares: *Filippo & Titiano.*

Quid S. Augustin. de Discipulis Plotini.

plentis referat, hic intexere operæpretium existimamus; ad Dioscorum enim hæc scribit: *Tunc Plotini schola Romæ floruit, habuitque condiscipulos multos acutissimos, & solertissimos viros; sed aliqui eorum magicarum artium curiositate depravati sunt; aliqui Dominum Jesum Christum ipsius veritatis atque sapientiæ incommutabilis, quam conabantur attingere, cognoscentes gestare personam, in ejus militium transierunt:* Hæc ipse: at de his superius in Ammonio, ubi, & de Plotino plura. Inter alios a Plotino editos commentarios, meminit Porphyrius scripti ab eo libri adversus Gnosticos, sic dicens (a).

(a) Porphyr. in vit a Plotini.

III. Plotinus contra Gnosticos scripsit.

Erant Christiani eo tempore multi, tum alii, tum ex antiqua philosophia egressi hæretici, Adelphii, Acylinique sectatores, qui Alexandri Libyci, Philocomi, Demonstrati Lydi plurimos libros circumferebant, & revelationes quasdam Zoroastris, Zostriani, Nicothei, Allogenis, Mesi, aliorumque ejusmodi, palam ostendentes, & deceperunt multos, & ipsi decepti jam fuerunt, asserentes Platonem intelligibilis essentiæ profundum minime penetrasse. Quamobrem Plotinus multas in disputationibus suis in eos argumentationes intulit, scripsitque contra eos librum, quem, Contra Gnosticos, nos inscripsimus, nobisque reliqua discutere, & judicare commisit. Amelius autem libros quadraginta composuit contra librum Zostriani. Ego vero Porphyrius argumentationibus multis ostendi, librum Zoroastris ab illis inscriptum, adulterinum novumque esse, & ab eis confictum, qui struebant hæresim, ut institutiones suæ esse Zoroastris veteris crederentur: Hucusque Porphyrius.

Marsilius Ficinus (b), qui Plotini commentarios egregie illustravit, hæc habet in commentariis in librum octavum Plotini, quæ ad hæc, de quibus agimus, spectant: *Plotini autem mentem* (inquit) *non fuisse a Christiana lege penitus alienam, ex eo conjicere possumus, quod cum Ammonii semper Christiani discipulus fuerit, & Christianissimi Origenis semper amicus, convenisse dicitur una cum Origene atque Herennio, se nunquam ab institutis Ammonii discessurum; idque, sicut promiserat, servavisse. Præterea Gentilium Deorum cultum alto animo aliquando contempsisse, Æmilio ad hoc exhortante, Porphyrius ipse discipulus ejus est testis. Denique ab hæreticis multis Platonem suum partim depravantibus, partim etiam contemnentibus, frequentius irritatus, respondit quidem latissime, nihil tamen in respondendo commune Christianis inseruit, sed propria dumtaxat ad hæresim; cum alioqui impune in Christianos invehi ea tempestate liceret, & offerretur occasio:* Hæc ipse. At de Origenis congressu cum Plotino Romæ habito dicemus anno sequenti. Hoc item anno secundo, quo e Perside Imperator Romam advenit, Philippum filium creatum fuisse Augustum, nummi significant, quibus hæc inest inscriptio, ADVENTUS (c) AVGG. S. C.

IV.

(b) Marsil. Ficin. in comment. Plotini c. 7.

Quid Marsilius de Plotino.

(c) Apud. Adol. Occon. lib. de num.

PAGIUS

dum, quo & ei consignanda erant Numismata Philippi senioris, in quorum postica legitur: vel, ADVENTUS AUGG. vel, FORTUNA REDUX, vel, CONCORDIA AUGG. ea enim anno præcedenti, quo Philippus Romam venit, percussa. Sed ex illis male deduxit Baronius, Philippum juniorem, quando Romam cum patre rediret, Augustum ob eo appellatum esse.

III. *Cæsares in Nummis quandoque Augusti appellati.*

Deprehendi enim, Cæsares conjunctim cum Augustis in Nummis memoratos, Augustorum etiam nomine designatos esse, quod tot exemplis infra demonstrabo, ut res in dubium revocari non debeat. Hinc non mirum, si in præfatis Nummis duo Augusti exprimantur, licet Philippus junior Cæsar tantum esset, quando ii cusi. Ea loquendi formula in Nummis usurpari solita, Maximino Augusto Imperante, quæ postea in magno usu fuit. Licet enim Julius Maximus ejus filius Cæsar solum esset, tamen Mediobarbus duo ejus Numismata producit inscripta: MAXIMUS CAES. GERM. in postica utriusque VICTORIA AUGUSTORUM: quæ epigraphe in duobus etiam Maximini Augusti Nummis sculpta. Certum itaque, Maximum Cæsarem, ideo in iis Nummis Augusti nomine designatum, quia in illis conjunctim cum patre Augusto enuntiatur.

JESU CHRISTI ANNUS 248.	FABIANI PAP. ANNUS 10.	PHILIPPI IMP. ANNUS 3.

I. ANno sequenti ducentesimo quadragesimooctavo, Præsens, & Albinus Consulatum adierunt. Hac summæ pacis occasione, favente Imperatore Christianis, ultro citroque dandis inter se litteris tutiori patefacta via, Origenes (a) tum ad Fabianum Romanum Pontificem, tum ad alios Episcopos; rectæ fidei scripsit confessionem; testatat id enim Eusebius, cum ait: *Scribit præterea Fabiano Romano Episcopo, aliisque permultis Ecclesiarum Præsidibus, de sua recta, & orthodoxa de fide Christiana sententia.* At quorsum hæc? Dicam; sed prius, quæ paulo ante idem tradit Eusebius (b), hic referenda: *Jam (inquit) tertius annus eo regnante præterierat, cum Heraclas ministerium Ecclesiæ Alexandrinæ undecim annis executus, e vita decessit, & ejusdem Ecclesiæ Episcopatum obtinuit Dionysius:* Hæc ipse. Quæ sub Demetrio olim adversus scripta Origenis excitatæ sunt turbæ, quando, (ut dictum est) ob hæreses in eis inventas meruit ab eodem excommunicari Demetrio; eo defuncto, penitus consopitæ fuerunt, in omnibus Origeni favente Heracla Demetril successore. Sed eo extincto, cum in locum ejus suffectus Dionysius esset; licet ejusdem Origenis olim fuisset discipulus, attamen veritatis ardore æstuans, nullam ejus rei ducens rationem, & Deo cuncta post habens, ipsum Origenem, qui jam scripta sua multis erroribus aspersa evulgarat, cœpit acriter impugnare, & in multis hæreseos accusare.

(a) Euseb. lib. 6. cap. 29.

Origenes esusam agit apud Fabianum Papam.

(b) Euseb. lib. 6. cap. 28.

Origenes autem, cum tot tantaque a se scripta jam edita haud facile corrigere aut emendare posset, aut vellet; hac una tantum via suæ integritati consulere satis arbitratus, rectæ fidei professionem primo ad Fabianum Romanum Pontificem tamquam ad totius Catholicæ Ecclesiæ Præsulem, mox ad alios misit Episcopos; intexuit illam Eusebius in sua pro Origene, II.

Origenis Apologia ad Fabianum PP.

Ann. Eccl. Tom. II. Aaaa 2

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5739.

SÆC. III. Anno Urbis 999. Olymp. 256. an. 2. A.C. 246.

☉ 3. D. ☽ 19. P. 19. April. Indict. 9.

JESU CHRISTI 246. *secund. Baronium* 248.

FABIANI PAPÆ 11.

PHILIPPI IMP. 3.

I. AD num. I. & seqq. Coss. *Bruttius Præsens*, & *Nummius Albinus*.

I. Consules.

II. Baronius num. III. existimavit, Origenem illum, cujus mentio in Vita Plotini, diversum non esse ab Origene Adamantio. Sed Valesius in Notis Eusebianis lib. 6. cap. 19. & Huetius lib. 1. Origenianorum cap. 1. num. 7. docte ostendunt, geminum Origenem Ammonio operam ad audiendum dedisse, alterum Adamantium Leonidis Martyris filium, alterum illum qui cum Herennio & Plotino a condiscipulatu conjuncte vixit, & cujus frequens occurrit mentio in Vita Plotini a Porphyrio conscripta, & in libri de Fine a Longino elucubrati Fragmento, quod huic ipsi Vitæ Porphyrius intexuit. Hæ eorum rationes. Adamantium Origenem Ammonii auditorem multam ex scriptis apud posteros gloriam fuisse consecutum a Porphyrio traditum est; at Origenem alterum Plotini sodalem nihil præter libellum de Dæmonibus scriptum reliquisse, docent iidem Porphyrius & Longinus. Imperantibus præterea Gallo & Volusiano Origenem eum, qui Adamantius vocatur, extremum clausisse diem, prodit Eusebius; Origenem vero alterum sub Gallieno librum quemdam elaborasse in eadem Plotini Vita scriptum Porphyrius reliquit. Quibus tertium illud argumentum additur, Origenem Adamantium sibi valde adolescenti cognitum aliquando fuisse Porphyrius tradidit; quod profecto non dixisset, si diuturna sibi cum illo & constans intercessisset necessitudo: Origenis autem alterius Romæ condiscipulum & æqualem fuisse Porphyrium, memoriæ prodidit Eunapius. Sane Imperium tenente Philippo, iter Romam neutiquam suscepisse Origenem Adamantium, & Roma omnino per id tempus abfuisse certissimum est; nec enim tam longam peregrinationem credibile est fuisse prætermissuros Eusebium & Hieronymum: at Origenem alterum ad Plotinum Romæ tum in Scholis publice differentem accessisse, idem Porphyrius est auctor. Id si animadvertisset Doctissimus Cardinalis, neque contra Eusebii fidem Origenem Adamantium, quem ab alio non distinxit, secundo Romam abiisse ad Fabianum Papam, purgandi sui causa, excogitasset, aeque aliis idem ut crederent, causam præbuisset: hoc enim unus ille Porphyrii locus Viro magno persuasit.

Duo Origenes, in unum non confundendi.

III. Præterea scribit Baronius num. I. *Heraclam* Episcopum Alexandrinum Origeni in omnibus favisse, ideoque post Demetrii hujus decessoris mortem turbas adversus Origenem consopitas fuisse; Dionysium vero Heraclæ successorem Origeni infensissimum se præbuisse. Verum, ut Huetius Præsul eruditissimus lib. 1. Origenian. cap. 2. num. 15. annotavit, non aliter in Origenem *Heraclas* animatus fuit, ac decessor ipsius *Demetrius*. Gennadius enim in lib. de Viris Illustribus scribit, Theophilum Alexandrinum Episcopum tradidisse Origenem, *non a se primum sed ab antiquis Patribus, & maxime Heracla fuisse & a Presbyterio ejectum, & de Ecclesia pulsum, & de civitate fugatum*. Idem habet Scriptor Vitæ S. Pachomii, & Epistola Synodica Episcoporum Ægypti, cujus Fragmentum affert Ju-

Dionysius Alex. Origeni favet.

NOTÆ [1] COss. *Bruttius Præsens, & Nummius Albinus*. Relandus, quem alii sequuntur, omissis prænominibus ac ceteris nominibus, ita affert: *Præsens & Albinus*. Fasti vulgares quoque: *Præsente & Albino*,

ne, (ut testatur) scripta Apologia, quæ excidit. Quid autem ad hæc Fabianus, acquieverit necne, ea tantum ab eo scripta fidel confessione contentus; nihil præterea Eusebius scribit, & (ut puto) dolo reticuit, quippe qui (ut sæpe superius demonstravimus,) quæ essent tantum ejus laudis, memoriæ commendavit: reliqua vero, quibus reprehensione non caruit, vel tacuit, vel certe excusavit. Verum quod plane certum atque compertum habeamus, Origenem his Philippi Imperatoris temporibus Romam se contulisse, par est credere, eum a Fabiano in re tanta ad dicendum causam fuisse vocatum, vel quod ille non recepisset ab eo scriptam fidei confessionem, ipsum sponte Romam apud eum se purgaturum accessisse.

III. Origenes Romam veniens quid cum Plotino. De adventu autem Origenis Romam Philippi tempore, nihil penitus Eusebius, qui prioris tantum illius adventus tempore Zephyrini Papæ, (ut vidimus) meminit. At venisse ipsum Romam his temporibus, cum Plotinus Romæ doceret, Porphyrius in Vita Plotini perspicue demonstrat, dum hæc ait de eo Romæ publice profitente: *Cum Origenes aliquando venisset in scholas, Plotinus statim genas rubore suffusus assurgere voluit. Sermones vero ab Origene continuare rogatus, respondit; Studium loquendi cessare, quando qui loquitur, animadvertit se ad illos, quidem ipsi noverint, verba facturum. Atque ita, cum pauca quadam disseruisset, inde surrexit*: Hæc Porphyrius; qui, & quantæ æstimationis habitus fuerit Origenes etiam ab externis, his plane verbis demonstrat, itemque ex testificatione Longini alias recitata, dicentis: *In secundo genere Platonici quidam Ammonius atque Origenes quibus cum nos diu versati sumus, viri profecto intervallo non parvo sui sæculi philosophos intelligentia superantibus.*

Sic igitur ex ejusmodi Origenis cum Plotino Romæ congressu inito, eum constet nonnisi Philippi Imperatoris temporibus Plotinum Romam venisse, ibique primum docere cœpisse: ejusdem Origenis, Romam Fabiani Papæ tempore adventum contigisse, satis videri potest haberi testatum; nam, (ut ex eodem Porphyrio auctore dictum est) non alibi quam Romæ, & sub Philippo Plotinus primo docere cœpit. Antehac enim sub Ammonii disciplina undecim annis insumptis, Indeque peregrinatus ad Persas, mox sub Philip- IV. De tempore Adventus Plotini Romam.

PAGIUS Justinianus in Epistola ad Menam: *Cum enim impias orationes habere cœpisset, beata memoria Heraclas Episcopus, qui tunc florebat, tanquam arator, & cultor veritatis, studiosus Ecclesiastici agri, eum e medio pulchra segetis, sic tanquam vere malam zizaniam evellit.* Est simile quidpiam apud Petrum Alexandrinum in Mystagogia, cujus particulam recitat Justinianus in eadem Epistola: *Quid autem dicam Heraclam & Demetrium beatos Episcopos? quales tentationes ab insano Origene passi sunt, cum & dissidia fererent in Ecclesia, quæ ad hanc usque diem turbas sibi ea excitarunt.* Denique Photius in Bibliotheca, codice CXVIII. ait, edicto Demetrii subscripsisse quotquot ipsi Origeni antea suffragati fuerant. Causam vero cur Origenem a Dionysio Episcopo Alex. oppugnatum crediderit Baronius, ibidem nullam affert.

IV. *Origenem etiam post mortem laudavit.* Quare merito Halloixius in Notat. ad Origen. Defen. lib. 1. cap. 22. & Huetius citatus cap. 3. num. 10. hanc ejus opinionem repudiarunt, & Origenem, quoad vixit, summopere a Dionysio observatum, & post ejus mortem etiam laudatum fuisse contendunt. Certe Origeni in tormentis existenti Dionysius Alex. qui ejus fuerat discipulus, librum de Martyrio scripsit, quo animum illi dolore ac miseria tabescentem relevaret, & ei solatii præstaret vicem, qui aliis hanc omnibus præbere solitus erat. Tum vita functum laudibus prosecutus est in Epistola ad Theotechnum, seu Theoctistum Cæsariensem Episcopum, ut a Gobaro apud Photium codice CCXXXII. proditum est.

V. *Heraclæ Alex. Episcopi obitus.* Heraclæ obitus de quo Baronius num. I. & V. anno Christi ducentesimo quadragesimo septimo contigit. Scaliger. in Animadvers. Euseb. notat, Codicum omnium tam scriptorum, quam editorum Chronici Eusebiani una conspiratione Heraclæ mortem conjici in annum quintum Philippi: ideoque stare non posse quod tradit Eusebius in Historia lib. 6. cap. 35. anno nempe Philippi tertio Heraclam *post sexdecim Episcopatus annos* diem extremum obiisse. Jam Pontacus in Notis ad Chronicum Eusebii observarat, hunc lib. 7. cap. 28. Historiæ asserere, Dionysium e vivis excessisse *anno Principatus Gallieni duodecimo, cum Alexandria Episcopatum septemdecim annos occupasset*; annum vero XII. Gallieni in annum Christi CCLXIV. incidere, ideoque Dionysii initium cum tertio Philippi Imperatoris anno concurrere non potuisse. Sed si anni illi XVII. anno sequenti incipiantur, quo tertius Philippi adhuc in cursu erat, Heraclas annos sedecim, quot ei Eusebius assignat, sederit. Inanis itaque doctorum Virorum conjectura, qui existimant, in Historiam Eusebii, ubi de Heraclæ annis sermo est, errorem irrepsisse. De annis enim XVI. consentit Indiculus Nicephori juxta MS. Londinense. Nam editio Parisiensis corrupta, ut observat Pearsonius in Annalibus Cyprianicis, qui addit, in eodem Manuscripto annos XVII. Dionysio attribui. Quare mors Heraclæ ad annum CCXLVII. pertinet.

VI. *Origenes sedente Fabiano PP. Romæ non fuit.* Eusebius lib. 6. cap. 36. de Origene jam sexagenario majore ait: *Sed & ad Fabianum Romanæ urbis Episcopum & ad complures alios Ecclesiarum Antistites de recta fidei sua ratione epistolas scripsit.* Cum vero existimaret Baronius, Origenem Philippi Imperatoris temporibus Romam se contulisse, ibique Plotinum audivisse, putavit, eum a Fabiano in re tanta ad dicendam causam fuisse vocatum: vel quod ille non recepisset ab eo scriptam Fidei confessionem, ipsum sponte Romam apud eum se purgaturum accessisse, idque Eusebium dolo reticuisse. Baron. n. III. & IV. Verum licet incertum sit, quid de hac Fidei professione contigerit, Origenem tamen, Philippo imperante, Romam non venisse, neque illum Plotini Romæ auditorem fuisse, sed quendam alium Origenem ab Adamantio diversum, ex supra dictis certum redditur. Ad Fabianum autem scribere coactus fuit Origenes, quod dum nomen ejus maxime celebraretur, a nonnullis infamaretur.

lippo Romam se contulit. Nec est, quod ad post Philippi tempora idem Origenis Romam adventus possit apturi; nam postea Decio regnante, ac persecutionem gravissimam in Christianos excitante, omnis Christianis mutuus congressus interceptus esse videri poterat, commeatu sublato. Cæterum haud diutius Roma moratus esse Origenes videtur, qui in Orientem regressus, adversus obortas in Arabia hæreses, una cum Orthodoxis Episcopis certamen iniit: quænam porro illæ fuerint, suo loco oportunius dicentur.

V. Quod vero spectat ad Heraclæ obitum, & Dionysii successionem; dum undecim tantum illi tribuuntur anni, error videtur in numerum irrepsisse; cum ex iis, quæ ex Eusebio sunt superius dicta, quatuordecim saltem anni ejus sedis adnumerentur. S. Hieronymus (*a*) ad Evagrium scribens, quid in ea Ecclesia usque ad hæc Dionysii tempora in electione Episcoporum agi consueverit, narrat his verbis: *Alexandriæ a S. Marco Evangelista, usque ad Heraclam, & Dionysium Episcopos, Presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum, Episcopum nominabant; quo modo si exercitus Imperatorem faciat, aut Diaconi eligant de se quem industrium noverint, & Archidiaconum vocent*: Hæc ipse; sed de his alias superius.

(*a*) *Hieron. epist. 85.*

De Dionysio Heraclæ successore.

JESU CHRISTI ANNUS 249. | FABIANI PAP. ANNUS 11. | PHILIPPI IMP. ANNUS 4.

I. Millesimus Urbis. CHristi Redemptoris anno ducentesimo quadragesimonono, duobus Philippis Patre ac filio Augustis, secundum illo, hoc primum Coss. millesimus annus ab Urbe condita numeratur; quem Philippus insignibus editis muneribus celebravit, ut Capitolinus in Gordiano testatur. Addit Aurelius (*b*) Victor, in his ludis Philippum Patrem petulantius cachinnantem a Philippo filio vultu averso notatum, ac tacite redargutum. Admirandum omnibus fuit, puerum præter ætatis usum fuisse a risu abstinentem, quamobrem ἀγέλαστος dictus est; sic fortasse a Severo Matre Christiana fœmina moribus informatus.

(*b*) *Aurel. Vict. in Philipp.*

II. Hoc pariter anno Philippos Augustos Patrem, & filium Christiana religione initiatos esse, quæ dicta sunt superius ex Actis Pontii martyris, plane demonstrant. Equidem leges a Philippo sancitæ magnum specimen reddunt Principis Christiani. Nam in primis sentinam illam detestabilium turpitudinum Romæ insolitam, & immobiliter hærescentem, hausit ac penitus sustulit, nempe exoletorum classes. Testatur id Lampridius in Alexandro, cum de eo ait: *Habuit in animo, ut exoletos vetaret; quod postea Philippus fecit*. Plane Christianorum Principum erat hoc opus. Etenim post Philippum ab Ethnicis Imperatoribus iidem restituti, postea (ut dicemus) per Constantinum penitus sublati sunt.

Philippus Imp. abstulit Exoletos.

III. Sed, & illa quoque Philippi sanctio Chri-

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5740.

☉ 4. C. ☽ 2. P. 22. April. Indict. 10.

SÆC. III. Anno Urbis 1000. Olymp. 256. an. 3. A.C. 247.

JESU CHRISTI 247. *secund. Baronium* 249.

FABIANI PAPÆ 12.

PHILIPPI IMP. 4. ET PHILIPPI JUNIORIS IMP. 1.

I. Consules. ANnum I. ad VI. Coss. *M. Julius Philippus Aug. II. & M. Julius Philippus Cæsar*. Sumtus hic Consulatus a Philippo seniori juxta sextam regulam, propter Ludos nempe Seculares hoc anno editos, quos in suo & filii Consulatu edidisse testatur Capitolinus in Gordiano III. cap. 33. Philippus junior, qui juxta tertiam regulam Consul processit, hujus anni initio adhuc Cæsar erat, ut ostendit Inscriptio, quam Gruterus pag. 273. sese ex Cambdeno accepisse dicit.

I M P. C A S S.
P H I L I P P O
P I O, F E L I
C I
A U G
E T M. I M P. P H I
L I P P O N O B I L I S
S I M O T R. P. C O S.

II. Porro Philippum juniorem præsenti anno Augustum nuncupatum fuisse, non vero secundo Imperii paterni anno, ut arbitratus est Baronius anno CCXLV. num. IV. evincit locus Panegyrici ab Auctore incerto Maximiano Herculio & Constantino M. anno CCCVII. recitati. In eo num. 2. postquam Orator dixit, Constantinum per socerum, Herculium nempe, cujus filiam Fau-

Philippus junior Augustus renunciatur.

NOTÆ [1] COff. *M. Julius Philippus Aug. II. & M. Julius Philippus Cæsar*. Fasti Idatiani, Vindebonenses, Prosperi Chronicon, & Bucherii laterculus: *Philippo II. & Philippo*.

Philippi piæ leges.

Christianam magnopere redolet pietatem, dum garrulam Poetarum linguam licenter nimis famam honestissimorum virorum carpentem coercere conatus est; quod etiam ea abuterentur arte ad inficiendos juvenum animos turpitudine; etsi enim eos penitus auferre difficillimi videretur res esse negotii, tamen lege edita, eosdem ex albo bonarum artium professorum expunsit, dum eos a privilegiis illis concessis exclusit, cum hæc statuit: (a) *Poetæ nulla immunitatis prærogativa juvantor.* Multa præterea alia ab eo pie sancteque esse statuta, quæ exciderunt, ex iis facile possumus intelligere, quibus, & labem invasi Imperii studuit abolere, sacro baptismare expiatus. Si quid autem post hæc quavis occasione deliquit, quo ab Ecclesia jure esse deberet extorris, facta exomologesi, (ut ex Eusebio (b) dictum est) publice in Ecclesia, Fabiano Papa id exposcente, magnæ pietatis Christiani Imperatoris culmine dignum exemplum edidit. Cæterum, quod ad res ab eo gestas pertinet; non absque invidia, & odio Christiani nominis factum existimo, ut septennium ejus Imperii temporis obscurum plane remanserit; si enim improbæ illæ fuissent perinde atque ejus ingressus, scriptores Ethnici non tacuissent, qui scelus illud egregie reliquere testatum. Sed prosequamur cætera.

(a) l. Poetæ C. de profess. lib. 10.

(b) Euseb. lib. 6. c. 27.

Quod

PAGIUS

Faustam eo anno conjugem duxit, nomen Imperatoris accepisse, gratiasque utrique Principi reddidit, quod in suscipiendis liberis omnibus seculis prodessent, ait: *Quod huic vestro in Rempublicam merito possumus dignum nomen adscribere? Qui non plebeio germine, sed Imperatoriæ stirpe Rempublicam propagatis, ut quod millesimo anno post Urbem conditam evenisse tandem gratulabamur, ne mutatoria per novas familias communis salutis gubernacula traderentur, id est, omnibus duret ætatibus, Imperatores semper Herculei.* Sed hæc verba, *ut quod millesimo anno post Urbem conditam evenisse tandem gratulabamur*, inter duas parentheses, ut sensus verborum constet, claudenda: vox vero, *ut* in eo loco significat *quemadmodum*, vel *sicut*, id est, sicut eandem rem anno Urbis millesimo evenisse gratulabamur. Currenti itaque anno, quo millesimus Urbis celebratus fuit, Philippus senior Philippum filium Augustum dixit, quod magis in morte ejus probabitur. Agebat hic annum ætatis decimum, cum anno vitæ duodecimo, Aurelio Victore teste, perierit.

III. *Congiarium ob Philippi junioris nuncupationem populo datum.*

Extant Philippi senioris duo Numismata, quorum primum a Monterchio in Rarioribus maximi moduli Numismatis pag. 97. alterum a Strada pag. 11. refertur. In priori legitur: CONCORDIA AUGUSTORUM. Visuntur tria capita, conjuncta duo, Philippi sc. & Otaciliæ uxoris, Philippi filii caput respicientia. In postica P. M. TR. P. III. COS. in eaque insignis largitionis imago exhibetur. In posteriori Nummo etiam majoris moduli habetur: IMP. CAES. M. IUL. PHILIPPUS AUG. in postica, P. M. TR. POT. III. COS. II. P. P. Repræsentantur tres viri togati sedentes, tresque alii similes e regione, in medio quorum ambo Philippi, pater & filius, in sublimiori suggestu sedent. Ulterius est populus, viri nempe, mulieres, ac pueri, qui concurrunt ad accipiendum Congiarium, quod expressum est in viro quodam, qui tesseram tenet. Monterchius V. C. existimat, in utroque Nummo cerni magnificam Largitionem Philippi, seu Congiarii populo dati in celebratione novi seculi, seu anni millesimi Urbis, quod Baronius observarit, millesimum illum annum a die XXI. Aprilis Urbis natali incepisse, & sequenti Christi anno terminatum esse. Verum non dubito, quin secundus Nummus ad inaugurationem Philippi junioris pertineat, cum soliti essent Imperatores Congiarium populo dare, quando filios Cæsares renuntiabant, aut Imperii Collegas nuncupabant. Præterquam quod in Nummis, in præcedentibus Ludis Secularibus percussis, nullum cernitur Congiarii vestigium.

Quoad primum Nummum ejusdem Philippi senioris, cum is in eo dicatur Consul sine ulla numerali nota, ante præsentem annum, ac post annum CCXLV. quo Philippus senior primum Consulatum gessit, percussus, eo sc. tempore quo Philippus junior adhuc tantum Cæsar erat. Ex quo & intelligimus, Cæsares cum Augustis in Nummis conjuncte memoratos, Augustos & ipsosmet appellatos fuisse, quod magis in hujus Operis decursu declarabitur.

IV. *Ludos Seculares Zosimus memorare non debuit.*

In 2. part. Dissert. Hyp. c. 10. n. V. & in Prolegom. ejusdem Dissert. num. XI. & XII. ostendi, Zosimum lib. 2. perperam a Baronio num. V. reprehensum, quod Ludorum Secularium ab utroque Philippo editorum mentionem non fecerit. Zozimus enim de Ludis Secularibus centenariis Urbis respondentibus, quales fuerunt qui hoc anno celebrati, sermonem non instituit: sed de his tantum, qui juxta ordinationem Augusti exhibiti sunt, quibus credebant, Urbem, juxta vetus oraculum, bellis & morbis liberandam. Quare non mirum, si de Ludis Secularibus hoc anno exhibitis mentionem non fecerit; cum eos hanc vim non habere, eosque irregulares esse crediderit, ut in præfatis Prolegomenis demonstravi. Neque enim eosdem silentio Zosimus prætermisit, quod a Christiano Imperatore celebrati fuerint, ut credidit Baronius num. V. quia ut jam anno CCXLIV. diximus Philippus Imp. nonnisi errore vulgari Christianus fuisse asseritur.

Baron. num. IV. & seqq.

V. *Ludi seculares Philippi noni & ultimi fuere.*

Immerito etiam ibidem Baronius Zosimum reprehendit, quod Ludorum Secularium ab Honorio Imperatore Christiano celebratorum non meminerit; nullos enim Ludos Seculares Honorius edidit, neque alii posthac celebrati, ut infra videbimus, & constat ex iis, quæ in Dissert. Hypatica cap. X. num. VII. & in Prolegomenis ad eamdem num. XI. & XII. scripsi. Quare ludi Seculares ab utroque Philippo hoc anno repræsentati non solum fuerunt noni, sed & ultimi.

VI. *In nummo Philippi certa ejus gentilitatis vestigia cernuntur.*

Philippum vero nihil in Ludorum Secularium celebratione immutasse, sed quæcumque in præcedentibus gesta fuerant, servasse, testantur non solum Numismata, sed etiam Scriptores tam Ethnici quam Christiani. Angellonius pag. 308. ejus Nummum exhibet, in cujus postica scriptum, SAECULUM NOVUM, & repræsentatur templum quatuor columnarum cum ara, circa quam quinque figuræ sacrificantes; Spanhemius fol. 853. alium producit in quo SAECULUM NOVUM & exhibentur septem figuræ sacrificantes. Mediobarbus in Numismat. Impp. recitat inscriptionem Nummi Philippi senioris, quæ sic habet: P. M. TR. P. IIII. COS. P. P. in quo visitur figura sacrificans ad aram; Tribunitiam

autem

IV. Quod vero in antiquis nummis, SÆCVLARES AVGG. notati inveniantur Consulatu Patris Philippi tertio, filii vero secundo, qui contigerunt seqaenti anno; ea ratione accidisse putatur, quod annos qui ab Urbe condita consueverunt numerari, non a Kalendis Januarii Romani auspicabantar, sed a natali Urbis, ipsis Palilibus; nempe XI. Kal. Maji; sicque hoc anno Urbis millesimus inchoatus, sequenti anno die vigesimaprima Aprilis fuerit absolutus, complexusque fuerit Consulatum Philipporum secundum, & tertium, partemque duoram annorum Julianorum, qui ab ipsis Januarii Kalendis incipiunt. Porro Sæcalares lados editos tempore natalis sai Imperii a Philippo, nempe mense Martii, aliqai putanr, (c) sed nonnisi levi opinatione, cum tamen constet messis tempore circa finem Junii mensis (ut testatur Zosimus) celebrari solitos esse. Quod vero missilia numismata ipsis Kalend. Janaariis erogari solerent, inde videas Sæculares ludos non anni hujus Consulatu, sed seqaentis in illis expressos esse; cum sequentis anni Consulatus, non præsentis, millesimo Urbis anno contineatur; cujus quidem consalatas Patris tertium, & filii secundum, amborum Philipporum Augustorum, tu-

(c) Pompon. Laetus in Philip. Panvin. de Lud. Secul. pag. 17. & alii.

PAGIUS autem potestatem IV. jam mense Martio hujus anni hic Imperator gerebat. Mitto alia Numismata, in quibus supersunt certa vestigia gentilitiæ superstitionis ab utroque Philippo professæ. Quare Baronius num. IV. referens Nummum Philippi junioris, in cujus postica legitur, MILIARIUM SAECULUM, & COS. II. in columna, & exhibetur Philippus junior virga templi aditum demonstrans, perperam existimat eum cum novo sæculo novam religionem servandam proponere, nempe Christianam, cui addictus erat; nam cum Ludi seculares Apollini sacri essent, & templum Palatinum dicatum, indicabat Philippus junior tam Urbis, quam Imperii in novi hujus seculi initio conservationem ab eo sperandam esse.

VII. *Quod & Scriptores Ethnici testantur.* Quam explicationem certam reddit Zosimus lib. 2. cujus locum integrum anno CCIV. de Severi Imp. Secularibus Ludis loquentes retulimus. Nihil enim in illis actum quod in istis renovatum non fuerit: *His autem Diis eam sacram faciunt, videlicet Jovi, Junoni, Apollini,* &c. *Die tertio in Apollinis æde Palatina ter novem illustres pueri,* &c. *hymnos & pæanes Græca Romanaque lingua canunt, quibus subjecta Romanis urbes servantur. Iisdem alia secundum traditum a numine ritum fiebant; quæ sane quamdiu peracta fuerunt, nullum Respublica Romana detrimentum cepit.* Nec diversa docent Scriptores Ethnici; Victor enim de Cæsaribus loquens de Ludis Secularibus utriusque Philippi queritur quod Ludi Seculares sub Philippo anno CCCXLVIII. Consule facti non fuerint, & infortunia quæ Urbi accidissent in illam omissionem refert: *Nostra quoque ætate post mille, centesimus, Consule Philippo excessit, nullis, uti solet, solemnibus frequentatus: adeo in dies cura minima Romanæ urbis. Quod equidem denunciatum illo prodigiis portentisque. Ex quibus unum memorare breve libet. Nam cum Pontificum lege hostiæ mactarentur* (vides in Ludis Secularibus Philippi victimas immolatas fuisse; quod Ciampinius Vir Cl. in Sacro-Historica Disquisitione de duobus emblematibus, in quorum alterius explicatione contendit utrumque Philippum ante Ludos Seculares Christianos fuisse, plane negavit,) *suis utero maris fœminarum genitalia apparuere. Id haruspices solutionem posterorum portendere, vitiaque fore potiora interpretari: quod frustratum iri æstimans Imperator Philippus, tum quia forte præterierit filii similem pro merito Ephebum conspexerat, usum virilis scorti removendum honestissime curavit.* Ex quibus apparet in Ludis Secularibus Philippi suem impurissimum animal mactatum fuisse exemplo Severi Imp. qui in suis Secularibus Ludis porcam immolarat, ut ex ejus Numismatis constat.

VIII. *Sicut etiam Auctores Christiani.* Nec dissimilia scribit Eusebius in Chron. sive D. Hieronymus, qui illud interpolavit: *Regnantibus Philippis millesimus annus Romanæ urbis expletus est, ob quam solemnitatem innumerabiles bestiæ in Circo magno interfectæ, ludique in Campo Martio theatrales, tribus diebus ac noctibus, populo pervigilante celebrati*, ubi loquitur de Ludis Terentinis, de quibus Ausonius lib. 2.

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo,

& de quibus Zosimus jam laudatus. Blondellus in lib. contra Primatum Ecclesiæ pag. 1128. & seqq. ubi recte vidit conversionem utriusque Philippi fabulam esse, tabulam exhibet Ludorum Terentinorum tam quolibet centenario Urbis, quam anno centesimo decimo celebratorum; male tamen ait Honorium Imp. anno Christi CCCCIV. Ethnicis permisisse, ut Ludos Seculares centenarios celebrarent; nam licet in eum Christi annum inciderent, eosdem tamen eis prohibuit, ut suo loco dictum.

IX. *Spectacula Christianis vetita in Philippi Ludis Secularibus exhibita.* Omnia vero spectacula, quæ Christianis interdicta erant, in Ludis a Philippo editis repræsentata fuisse, indicat etiam Capitolinus in Gordiano juniori cap. 33. *Fuerunt sub Gordiano*, inquit, *Romæ elephanti triginta & duo, quorum ipse duodecim miserat, Alexander decem: alces decem, tigres decem,* &c. *quæ omnia Philippus Ludis Secularibus vel dedit vel occidit* (ut populo oblectationi essent, non vero ut immolarentur, ut Ciampinius citatus me in prima hujus Tomi editione existimasse perperam putabat. *Has autem omnes feras mansuetas, præterea efferas parabat ad triumphum Persicum; sed votum publicum nihil valuit. Nam omnia hæc Philippus exhibuit Secularibus Ludis, & muneribus, atque Circensibus; cum millesimum ab Urbe condita annum in Consulatu suo & filii sui celebravit.*

X. *Ii Ludi magnificentissimi fuere.* Ludos Philippi magnificentissimos fuisse, ac pluribus diebus perdurasse, Mediobarbus in Numismatis Impp. pag. 346. ex Nummis Philippi Senioris colligit, in quibus singulo die assignatum ferarum peculiare genus videtur. Nam iis in Nummis Seculares Aug. I. II. III. usque ad X. cernuntur, ex quibus genus ferarum primo, secundo vel decimo die exhibitarum indicatur, v. g. in aversa parte Nummi Philippi Senioris habetur: SAECULARES AUGG. I. Cervus Leo gradiens. In aversa parte alterius, SAECULARES AUGG. II. Lupa cum Romulo & Remo. In alia: SAECULARES AUGG. V. Cervus. In alia: SAECULARES AUGG. VI. Hyena. In alia denique: SAECULARES AUGG. X. Panthera. Quibus Nummis præfatus Capitolini locus luculenter explicatur. Hi Ludi, quemadmodum & ceteri Seculares ætate editi, uti jam dixi in Ludis Secularibus *Domitiani*, & in Nummis tantum

tum

(a) Ex Museo Lelii Pasq.

(a)

(b) Ex Pyrrhi Ligorii codice manuscr.

(b)

numismata hic tibi reddenda curavimos. Vides in ambobus numismatibus, in milliariis columnis, milliarium describi Urbis sæculum; ut vel ex hoc saltem intelligas Varronianam supputationem annorum Urbis publicis monumentis esse receptam, juxta quam præsens annus numeratur millesimus Urbis. Quod autem vides in posteriori numismate, Philippum juniorem virga templi aditum demonstrare; cum novo sæculo novam illum religionem servandam proponere (secundum ea quæ de ipso jam addicto cultui Christianæ religionis superius dicta sunt) haud insulse dici posse videtur. Utcumque acciderit, constat millesimum Urbis absolutum, secundum a nobis temporum initam rationem, quinto Jubileo, nempe anno ducentesimo quinquagesimo.

V. Zosimi dolus.

Notatur Zosimi impii, in Christianos infensissimi, odium ac invidia, qui mendaciter nimis post Severum Imperatorem negat ludos Sæculares amplius instauratos; cum constet sub Philippo Imperatore fuisse habitos, id Julio Capitolino, antiquis nummis, aliisque inscriptionibus, id denique ex nostris Eusebio, & Cassiodoro aperte testantibus. Sed fortasse eos tacendos Zosimus existimavit, quod a Christiano Imperatore cum fuerint celebrati, non more majorum (ut Orosius citato superius loco testari videtur) immolatis sacrificiis diis, aliisque Gentiliciæ superstitionis officiis, sed editione tantum munerum

PAGIUS

tum signati, qui anno sequenti, quo Consulatum III. & filius ejus Philippus junior Consulatum II. gessere, percussi. Hinc magna mihi suspicio fuit *Philippum* cum filio nonnisi anno sequenti Ludos illos exhibuisse, eumque non Era Urbis Varroniana, sed Capitolina, quæ unum annum minus numerat, usum esse. Verum re maturius ponderata a communi sententia discedendum non esse comperi; post mortem enim *Imperatoris Augusti*, ut quam tardius, epocha Varroniana in monumentis publicis usurpata fuit, & Capitolina derelicta, ut jam me indicasse memini, & Victor de Cæsaribus de Ludis Secularibus centum post utrumque Philippum annis celebrandis, qui tamen omissi fuerunt, verba faciens, conjungit eos cum anno Urbis Varroniano MC. qui Christi erat CCXCLVII. non vero cum anno Urbis Capitolino MC. seu Christi CCCXLVIII. ut liquet ex ejusdem Historici loco num. VII. a me recitato, in quo ait: *Nostra quoque ætate post mille, centesimus, Consule Philippo excessit*, &c. ideoque die XXI. Aprilis anni CCCXLVIII. ubi supponit Ludos Seculares decimos exhiberi debuisse æstate anni Christi CCCXLVII. & utriusque Philippi Ludos seculo anteriori, nempe anno Christi CCXLVII. seu æstate illius anni editos fuisse. Quod itaque Ludi Seculares Philippi signati tantum fuerint in Nummis anno CCXLVIII. cusis referendum videtur in usum qui tunc invaluerat, ut in nummis non insculperentur, donec celebrati essent. Ad hanc difficultatem cum Mediobarbus animum advertisset, scripsit millenarium Urbis Ludis celebratum esse anno Christi CCXLVII. & insequenti Ludos Seculares exhibitos, quod a ratione alienum.

XI. Error Pauli Orosii.

Paulus Orosius lib. 7. cap. 13. citatus a Baronio anno CCXLVI. juxta ejus numerandi modum num. VIII. non solum ipsummet, sed etiam Cassiodorum in Chron. aliosque qui Philippum Christianum fuisse & Ludos Seculares celebrasse persuasum habuere, in errorem traxit. Hæc enim Orosii verba: *Ludis magnificis augustissimus omnium præteritorum hic natalis* (nempe urbis Romanæ) *annus a Christiano Imperatore celebratus*

rum; cætera vero idololatriæ cultoribus Pontificibus agenda reliquerit. Nam & eadem ratione idem Zosimus sequentes tacuit ab Honorio Imperatore celebratos Sæculares ludos sexto suo Consulatu, ut Claudianus testatur in Panegyrico tunc a se scripto. Quod vero Eusebius in Chronico hoc anno Urbis millesimo contigisse tradit, Atlantem montem loco motum fuisse, fides sit penes auctorem; & quid portenderit tantum prodigium, qui velit, interpretetur. Addit idem, hoc anno quarto sui Imperii Philippum Civitatem in Thracia, Philippopolim nominatam, exædificasse.

VI. (a) Euseb. lib. 6. c. 30. Concilium in Arabia.

Per idem tempus (inquit Eusebius *a*) *quidam rursus in Arabia dogmatis cujusdam a veritate prorsus alieni auctores nascuntur, asserentes hominum animas una cum corporibus, uno eodemque temporis articulo morte occumbere, & penitus extingui; at demum tempore resurrectionis universæ carnis, cum eisdem vitam denuo recuperaturas. Non exiguo igitur Episcoporum conventu ea de re coacto, Origenes ibi etiam rogatus, ut partes de illa controversia disputandi susciperet, sic orationis vi, & impetu ferebatur, ut eorum mentes, qui se ante eo errore implicuissent, ad rectum fidem, & sanam doctrinam traduceret*: Hæc Eusebius de Concilio ea de causa habito in Arabia, idemque mox subdit (*b*):

(b) Euseb. lib. 6. cap. 31.

VII. *Eodem tempore alia erroris perversitas, quæ Helcesaitarum hæresis dicebatur, cœpta est; quæ prope simulac orta erat, extinguebatur; cujus mentionem facit Origenes in concione in Psalmum octogesimum habita, quam coram Ecclesia palam recitavit. Intervenit* (inquit) *quidam hoc præsenti tempore insolenter propterea se efferens, quod impiam maxime, & sceleratam Helcesaitarum opinionem, quæ nuper contra Ecclesiam excitata est, se posse defendere existimet. Quæ tandem scelera, & quam nefaria illa opinio profiteatur, vobis exponam, ne ejus inanitate, & quasi levi vento a veritate abripiamini. Nonnulla universæ Scripturæ antiqua testimonia; aliis rursum cum ex toto veteri Testamento, tum ex Evangelio depromptis utatur: Paulum autem Apostolum omnino rejicit: fidem item negare, indifferens quiddam esse asserit. Qui enim interiori cogitatione recte de fide sentiat, tametsi ore, cum necessitas illum eo detruserit, fidem pernegет; cum tamen animo firme illi adhæsurum. Librum etiam circumferunt, quem aiunt e cælo delapsum; & qui illum audiverit, ejusque doctrina crediderit, peccatorum remissionem consecuturum; eamque diversam esse remissionem ab illa qua Christus Jesus peccata remisit*: Hucusque Eusebius de Helcesaitis ex Origene.

Helcesaitæ hæretici.

VIII. (c) Epiph. hæres. 19. & 53. Helcesaitarum origo.

Epiphanius (*c*) de iisdem agens, originem horum ponit ab Helxeo quodam pseudopropheta, de quo superius: *Erant etiam* (inquit) *& hi conjuncti Ebionitis, qui Christum creaturam tantum esse dicebant, ac semper apparentem, primo in Adam, inde in Christo; sororem ipsius esse Spiritum sanctum fœmineo habitu prædictum*: Hæc & alia risu digna, quorum superius facta est mentio; tum subdit: *Hique addicti sunt omnibus Judæis, qui neque Prophetas, neque admittunt Apostolos, neque Christiani proprie existentes, neque Græci, sed medii simpliciter existentes, nihil sunt*: Hæc Epiphanius; qui & eosdem, Sampsæos quoque, a novo puto auctore, appellat; additque adhuc suo tempore ex auctorum hæreseos genere duas extitisse fœminas, quas velut deos colerent Helcesaitæ, sed de iis alias supra. Tradit Philaster (*d*), hos ex vana quadam superstitione consuevisse nudis pedibus incedere, utique solitos incantationibus, mathesi, magia, & aliis superstitionibus. Meminit ejusdem hæresis S. Augustinus (*e*),

(d) Philast. c. 82. (e) August. de hæres. c. 32.

PAGIUS

tus est. Nec dubium est, quin Philippus hujus santa devotionis gratiam & honorem ad Christum & ad Ecclesiam reportarit: quando vel ascensum fuisse ab eo Capitolium immolatasque ex more bestias, nullus Auctor ostendit. Et tameo in Victore de Cæsaribus citato id diserte legitur, & Philippua spectacula Christianis prohibita ad Christum & ad Ecclesiam reportare non potuit. Sed Philippum nunquam Christianum fuisse ex dicendis magis patebit.

XII. *Origenes hæreticos Elcesaitas dictos superavit.*

Ad num. VII. & seq. Helcesaitarum hæresim ab *Elcesae* quodam ita dictorum, de quibus Theodoretus lib. 2. Hæreticarum fabularum cap. 7. circa hæc tempora *Origenes* feliciter superavit. Epiphanius in Hæresi Ebionæorum, ut notat Henricus Valesius in librum VI. Eusebii cap. 38. hunc *Elxæum* Pseudo-Prophetam nominat; qui cum se Ebionæis adiunxisset, auctor eis fuit novæ cujusdam de Christo sententiæ, vagæ admodum & incertæ, quam ibidem refert Epiphanius plane similem iis quæ refert Theodoretus in dicto loco. Ex quo colligitur, *Elxæum* & Elcesai unum & eumdem esse. Hunc etiam *Elxai* vocat Epiphanius in Hæresi Ossenorum, & Traiani temporibus vixisse ait. Quem quidem auctorem esse hæresis Elcesaitarum ex eo deducit Valesius quod narrat Epiphanius. Primum enim librum quemdam ab eo promulgatum esse scribit, Prophetico spiritu & divina sapientia plenum. Deinde affirmabat Elxai, nullum esse crimen, si quia persecutionis tempore idolis sacrificaret, dummodo id non ex animo faceret, quæ eadem de Elcesaitis prodidit Origenes. Sed clarius id ipsum testatur Epiphanius in Hæresi Sampsæorum, ubi Elcesæos, qui iidem erant cum Elcesaitis, auctorem sectæ habuisse Elxæum vel Elxai tradit. Quare fallitur Scaliger, qui in cap. 27. Elenchi ἄλξαι nihil aliud est dixit, quam Essæum, nam sic Elcesæi seu Elcesaitæ iidem essent cum Essæis, quo nihil absurdius. Adde quod Elcesai seu Elcesaitæ cum unico σίγμα scribimus; Essæi vero cum duplici. Itaque corrigendus est Epiphanius in Hæresi Ebionæorum cap. 3. ubi ἐλκεσσαίοις scribitur pro ὀσσαίοις, inquit Valesius.

atque recentiores. Verum hæc hæresis hoc potius tempore restituta, quam cœpta videri potest; cum ejus auctorem longe antehac vixisse Epiphanius tradat. Merito igitur Origenes non recenter obortam dicit, sed potius instauratam ab eo qui se insolenter efferret, Helcesaitarum dogma se posse defendere.

IX. At nec prætermittendum, in Arabia pariter (neque scribitor certus annus, licet ante Sabellii hæresim hoc item sæculo proditam ponat Augustinus (a) obortam hæresim Valesiorum a Valesio Arabe diffamatam, quæ & Eunuchorum dicta est, eo quod sectam illam profitentes omnes pariter castrarentur. Ab animalis abstinuisse ejus hæresis sectatores, Epiphanius tradit, sed id ante abscissionem; postea vero omnibus uti fas erat. Hi vero Origenis exemplo talia se recte facere existimasse putantur, Evangelium secundum litteram forinsecus apparentem intelligentes. Sed & horum occasione ejusdem Origenis superius mentio facta est; cætera jam prosequamur.

(a) August. de hæres. c. 37.

Valesiorum hæresis.

JESU CHRISTI ANNUS 250.	FABIANI PAP. ANNUS 12.	PHILIPPI IMP. ANNUS 5.

I. Cyprianus ordinatur episcopus Carthaginensis. DUcentesimoquinquagesimo Christi anno, duobus Philippis Augustis Patre tertium, & filio secundum Coss. Cæcilius Cyprianus, defuncto Donato Episcopo Carthaginensi, summo tum Cleri tum populi totius consensu, uno tantum adversante Felicissimo Presbytero, ejusdem sedis Episcopus eligitur. In primis autem, quod ad tempus spectat, id quidem ex eo deduci posse videtur, dum ipse scribens ad Cornelium Papam (b) anno secundo, ex quo factus ille erat Romanus Episcopus quartum annum tunc elapsum fuisse sedis suæ testatur; qua ratione eum hoc anno sedere cœpisse oportuit.

(b) Cyprian. epist. 55. edit. Pamel.

Sed

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5741.

SÆC. III. Anno Urbis 1001. Olymp. 256. an. 4. A. C. 248.

☉ 5. BA. ☽ 2. P. 18. Mart. Indict. 11.

JESU CHRISTI 248. *secundum Baronium* 250.

FABIANI PAPÆ 13.

PHILIPPI IMP. 5. ET PHILIPPI JUNIORIS IMP. 2.

I. Consules. [1] AD num. I. & seqq. Coss. *M. Julius Philippus Aug. III. & M. Julius Philippus Aug. II.* Sumtus Consulatus a Philippo seniori, juxta secundam Consulatuum Cæsareorum regulam, ob nempe ejus Quinquennalia; a Philippo vero juniori, juxta primam, quia sc. anno præcedenti Augustus dictus est. In Dissertatione Hypatica pag. 231. scripsi, apud Occonem extare Nummum Philippi senioris cum Tribunitia Pot. IV. ac Consulatu III. & in postica cum Votis Decennalibus, cum tamen hæ sint partes duorum diversorum Nummorum, & qui exhibent Vota Decennalia initio Imperii, non vero in Quinquennalibus, per hæc tempora eusi fuerint. Per inconsiderantiam etiam hæ duæ partes duorum diversorum Philippi senioris Numismatum, in quarum altera, *Trib. Pot. V. Cos. III.* cum alia in qua habetur, *Sæculum novum*, ibidem a me copulatæ, quod omnino corrigendum [2].

II. Ideo Baronius, Pearsonius in Annalibus Cyprianicis, aliique Viri docti S. Cyprianum sub

hujus

NOTÆ [1] COff. *M. Julius Philippus Aug. III. & M. Julius Philippus Aug.* II. Nummus *Philippi* junioris in Museo Theupolo pag. 627. ubi in aversa COS. II. Item ibidem pag. 613. nummus *Philippi* senioris, cum epigraphe: in postica

SAECULARES AUGG.

Et in cippo COS. III.

Item alias ubi: P. M. TR. P. V.

COS. III. P. P.

Tabula ænea apud Bellorium ad vestigia veteris Romæ tab. 3. & apud Fabrettum pag. 688. n. 96. & 122.

A D. V. KAL. IAN.
IMP. M. IULIO
PHILIPPO. PIO. FELICE AUG.
COS. DES. III. ET
IMP. M. JULIO. PHILIPPO
PIO FEL. AUG. COS. II.
DES. COS.

Gudiana

II. De tempore Episcopatus Sancti Cypr.

Sed quo hæc certiora reddantur, hic ejusdem Cypriani subtexenda sunt verba, sensusque pariter elucidandus: *Caterum*, ait, (*dico enim provocatus, dico dolens, dico compulsus*) *quando Episcopus in locum defuncti substituitur, quando populi universi suffragia in pace deligitur, quando Dei auxilio in persecutione protegitur, collegie omnibus fideliter junctis, plebi suæ in Episcopatu quadriennio jam probatus, in quiete serviens disciplina, in tempestate proscriptus, applicito, & adjuncto Episcopatus sui nomine, toties ad leonem petitus, in Circo, in Amphitheatro Dominicæ dignationis testimonio honoratus. Hic ipse etiam diebus, quibus has ad te litteras feci, ob sacrificia, quæ edicta proposita celebrare populus jubebatur, clamore popularium ad leonem denuo postulatus in Circo; cum talis, frater carissime, a quibusdam desperatis, & perditis, & extra Ecclesiam constitutis impugnari videtur, apparet quis impugnet:* Hæc Cyprianus de se ipso, licet in tertia loquatur persona; quæ nullo modo Cornelio aptari possunt, & sibi conveniunt, quæ ait de proscriptione (*a*), cujus meminit scribens ad eumdem Cornelium Papam, cum a Felicissimo schismaticorum duce ejusque sociis Romæ accusatus esset; quod anno secundo Cornelii accidisse, cum jam sub Gallo, & Volusiano persecutio extincta revirescceret, suo loco dicemus. Pamelius quoque, qui egregiam navavit operam, ut res a S. Cypriano gestas colligeret, & ejus scripta mendis purgaret, notisque insigniter illustraret, æque sub hujus anni Consulibus S. Cypriani ponit ingressum, alio tamen Christi anno, prout eum docuit Chronologia, quam nostra nondum edita, veriorem putavit. Adversatum porro fuisse Cypriani electioni Felicissimum Presbyterum cum aliis suis sociis, ipse scribens ad plebem (*b*) testatur his verbis: *Suæ conjurationis memores, & antiqua illa contra Episcopatum meum, imo contra suffragium vestrum, & Dei judicium venena retinentes, instaurant veterem contra nos impugnationem, & sacrilegas machinationes insidiis solitis denuo renovant*: Hæc ipse.

(*a*) Cypr. ep. 69.

(*b*) Cypr. ep. 49.

Sed, & illud de Cypriano, quinam in Epi- III.

PAGIUS

S. Cyprianus fit Episc. Carthag.

hujus anni Consulibus Episcopum Carthaginiensem constitutum esse existimant, quia ipse Cyprianus in epistola quinquagesima nona ad Cornelium, sub initio persecutionis Galli Imperatoris anno CCLII. mense Julio data, se *plebi suæ in Episcopatu quadriennio jam probatum* scribit. Verum cum incertum sit, an Cyprianus eo in loco annos integros, vel tantum utrimque incompletos intelligat, incertum pariter, an hoc vel sequenti anno Episcopatum illum Cyprianus obtinuerit. Neque enim deprehendere possumus, an Antiqui quadriennio, aut similibus loquendi formolis annos integros significent, nisi adjunctæ circumstantiæ, hac in parte deficientes, ad id animum determinent.

III. Primordia S. Cypriani.

Cyprianus in ipsa urbe Carthagine Fidem suscepit, ut ipse testatur in epistola ad Clerum Carthaginiensem, dum ait: *Ubi enim aut melius possit esse aut latius, quam illic, ubi me Deus credere voluit, & crescere?* Idque recte Suidas observatum: Conversus est autem opera *Cæcilii* Presbyteri Carthaginiensis, *cum prius idololatriæ assertor fuisset*, ut testatur Hieronymus. Unde quasi in familiam divini senis assumtus prænomen

NOTÆ Gudiana inscriptio apud Relandum:

SIGN.
MATRI. DEUM. M. I.
D. D. K. A.
IMP. CAES. M. JULIO. PHILIPPO. III.
ET. JULIO. PHILIPPO. CAES. II
COS.

Vulgares Fasti: *Philippo III. & Philippo II.*

[a] Discussionem meretur honesta quædam missio hoc anno data, & a Cl. Scipione Maffeio vulgata in Dissertatione quadam seorsum excusa. Hæc igitur ex illa in rem nostram excerpas:

IMP. CÆS. M. JULIUS, PHILIPPUS, PIUS
FEL. AUG. PONT. MAX. TR. POT. V. COS III. PP. PROCOS
IMP. CAES. M. JULIUS PHILIPPUS PIUS. FEL. AUG.
PONT. MAX. TR. POT. II. COS. II. PP. &c.

Datum est autem diploma illud *ad* (forte a. d. *ante diem*) *VII. Id. Jan. Imp. M. Julio Philippo, Pio, Fel. Aug. III. & Imp. M. Julio Philippo, Pio, Fel. Aug. II. Cos.* Igitur Tribunicia Philippi Junioris Potestas non ab eo tempore cœpit, quo Cæsar renunciatus est; alioqui enim hoc anno Tribuniciam Potestatem quartam non secundam egisset, sed ab ejus in societatem Imperii assumptione, quod a Pagio negatur ex auctoritate alterius Inscriptionis a Sponio relatæ: quæ tamen facile male lecta est. Vide Pag. A. 144. 3.

Ex hoc pariter insigni documento probatur, Philippum Seniorem annos Imperii sui numerare cœpisse longe ante Mensem Aprilem vel Maium anni 244. quo tempore Gordiano decedente Imperium sine æmulo obtinere cœpit. Nam cum die VII. Id. Januarii anni 248. Tribuniciam potestatem quintam jam ageret, ut ex monumento superiori constat, planum est cœpisse illam vel in exordio anni 244. vel labente anno 243. Hæc autem exordium Imperii Philippi non satis definitum a Pagio ad A. 244. a. certius determinant.

Hinc pariter intelligamus Imperium Augusteum collatum fuisse Philippo Juniori vel initio anni 247. vel anno præcedenti 246. ex quibus Tribunicia Potestas Honestæ hujus Missionis exordium cœpit.

Donatus Epiſcopus prædeceſſor Cypriani.

Epiſcopatu ſucceſſerit, in controverſiam revocarut; verum ſubrogatum fuiſſe in locum Donati ſatis conſtat reſtificatione ejuſdem Cypriani ad eumdem Cornelium eadem Epiſtola (*a*) ſcribentis hæc verba: *Privatum veterem hæreticum, anteceſſorum etiam noſtrorum (quod, & veſtram conſcientiam non latet) Fabiani, & Donati litteris ſeveriſſime notatum.* Quibus ſane verbis ſicut Cornelii anteceſſorem dicit Fabianum, ita ſuum nominare Donatum par eſt exiſtimare. Quod autem S. Auguſtinus (*b*) ſæpius prædeceſſorem Cypriani nominet Agrippinum; inde accidit, ut nonnulli opinati ſint, Agrippino vita functo Cyprianum eſſe ſuffectum. Verum non ſic S. Auguſtinus appellavit eum Cypriani prædeceſſorem, ut proxime, nullo alio medio, illi ſucceſſerit; ſed quod eodem pariter nomine omnes, quotquot a primo ad ultimum uſque Epiſcopi eum præceſſerant, cenſerentur.

(*a*) Cypr. epiſt. 55.

(*b*) Auguſt. de Baptiſ. contra Donat. lib. 2. c. 7. 8. 9.

IV. Agrippini tempora.

Sane quidem idem S. Auguſtinus ab his non diſcrepat; dum enim probare nititur, ante Agrippinum de baptiſmate Hæreticorum contrarium ab eo, quod ipſe ſtatuerat, eſſe ſervatum; primumque ipſum de Baptiſmate hæreticorum iterando, canonem ſtatuiſſe: plane ſignificat, eum longe ante Cyprianum antegreſſum eſſe. Nam antea jam Tertullianus (ut diximus) ejus reperitur opinionis aſſertor. Si igitur non ante, vel ſaltem eo tempore cum Tertulliano Agrippinus vixiſſet, ſed poſtea; certe non Agrippino, ſed Tertulliano fuiſſet ea novitas adſcribenda. Cæterum eodem cum Tertulliano tempore, vel paulo ante, Agrippinum vixiſſe, & quod ille in Concilio decreverat, Tertullianum edito libro docere cepiſſe, jam ſatis ſuperius dictum eſt. Declarat ſuam Auguſtinus ſententiam, dum longe ante Cyprianum Agrippinum vixiſſe, his verbis (*c*) non obſcure ſignificat: *Ideo non ſe novam aut repentinam rem ſtatuiſſe B. Cyprianus oſtendit, quia ſub Agrippino cœperat fieri*: & paulo poſt, citans Cypriani epiſtolam, hæc addit: *Ut quid eidem Fabiano, dicit, ſe non rem novam facere & repentinam, ſed ab Agrippino inſtitutam? Cur enim Fabianus de novitate turbaretur, ut eam per auctoritatem Agrippini ſanari oporteret, ſi ab Agrippino uſque ad Cyprianum hoc tenebat Eccleſia?* Per hæc ſignificans, inter Agrippini & Cypriani ſedem non modicum interceſſiſſe temporis ſpatium. Sed & quæ ſequuntur Cypriani ad Fabianum (*d*) ſcribentis verba, omnem de tempore Agrippini extricant perplexitatem, quibus dicitur: *Quando multi jam anni ſint, & longa ætas, ex quo ſub Agrippino, bonæ memoriæ viro convenientes in unum Epiſcopi plurimi hoc ſtatuerunt*: hoc ipſum quoque demonſtrat ad Quintum (*e*) ſcribens, itaut nulla prorſus remaneat occaſio dubitandi.

(*c*) Aug. de Baptiſ. contra Donatiſt. lib. cap. 12.

(*d*) Cypr. epiſt. 73.

(*e*) Cypr. epiſt. 71.

V. Cypriani primordia.

Antequam vero Cyprianus ad epiſcopatum, immo ad Chriſtianam religionem capeſſendam vocaretur (exploſa fabula illa de Cypriani magica arte, quam alterius Cypriani patria Antiocheni, martyris Nicomedienſis, loco, tempore, profeſſione, actiſque martyrii, ut alibi diximus (*f*), a noſtro Carthaginenſi diſtincti, fuiſſe liquet) rhetoricis diſciplinis egregie excultum fuiſſe, ſed & adhuc Gentilicia ſuperſtitione detentum, magna apud eos æſtimatione vixiſſe, & florentiſſime docuiſſe conſtat. Verum cum jam Chriſtianam religionem amplexus eſt, deriſum ab illis ac vilipenſum, & loco Cypriani, dictum Coprianum, his verbis teſtatur Lactantius (*g*): *Audivi quemdam hominem diſertum ſane, qui eum jam mutata una littera, Caprianum (immo, ut emendatiores codices habent, Coprianum, nempe Stercorarium) vocaret; quaſi quod elegans ingenium, & melioribus rebus aptum, ad aniles ſe fabulas contuliſſet.* Fuiſſe eum genere illuſtrem, potentia clarum, ſuæque civitatis Senatorem

(*f*) Notat. ad Roman. Martyrolog. die 26 Septemb.

(*g*) Lactant. lib. 5. cap. 2.

PAGIUS

men *Cæcilii* poſtea ſortitus eſt. Hunc Cæcilium fuiſſe aliquando Diadumeniani Imperatoris magiſtrum conjicit Baronius. Verum cum Afer ille Rhetor nec Cæcilius, nec Cæcilianus apud Capitolinum, quem unicum pro ſua ſententia adducit, ſed *Celianus* ſcribatur etiam in omnibus vetuſtis membranis, teſte Caſaubono, ea conjectura minime admittenda. Docet etiam Baronius, Cyprianum jam ſenem ad Chriſtum converſum; cum Pontius, quamvis per tredecim ferme annos poſt converſionem multa ac dura paſſum dicat, nunquam ſenectutis mentionem faciat. Adhibet quidem Baronius hoc Cypriani teſtimonium ad Donatum: *Qui poſſibilis, aiebam, eſt tanta converſio, ut repente & perniciter exuatur, quod genuinum ſitu materiæ naturalis obduruit, vel uſurpatum diu ſenio vetuſtatis inolevit.* Sed teſtimonium illud ad rem non facit; cum ibi ſummus ille Orator non de ſua ætate, ſed de conſuetudine peccandi longo uſu roborata loquatur. Hæc omnia Pearſonio in Annalibus Cyprianicis obſervata.

IV. S. Cyprianus Jobum imitatus eſt.

Dum Cyprianus adhuc catechomenus erat, ſive, ut loquitur Pontius in ejus Vita, *inter fidei ſuæ prima rudimenta, operam dedit, ut continentiam tueretur*, &c. *Nam & ſermo illi de hoc fuerat uſitatus, ut ſi quem prædicatum Dei laudatione legiſſet, ſuaderet inquiri propter quæ facta Deo placuiſſet. Sic Job Dei teſtimonio glorioſus, dictus eſt verus Dei cultor, & cui in terra nemo comparatur, patiendum docebat ille, quidquid Job ante feciſſet: ut dum & nos paria fecimus, ſimile in nos Dei teſtimonium provocemus. Contemptis ille* (nempe Job) *diſpendiis rei familiaris, in tantum exercitata deflexit, non proprii corporis dira pœna concuſſit*, nempe Jobum. *Hæc debent facere, dicebat* (nempe Cyprianus) *qui Deo placere deſiderant. Et ſic per bonorum omnium docus vita decurrens, dum meliores ſemper imitatur, etiam ipſe ſe fecit imitandum.*

torem amplissimum primariamque ejus ordinis obtinuisse dignitatem, atque philosophicis disciplinis insigniter ornatum, testatur S. Gregorius (a) Nazianzenus.

(a) *Gregor. Nazian. orat. in laud. Cypr.*

VI. Cæcilius Cypriani Catechista.

Sunt in eodem genere aliorum sanctorum Patrum de Cypriano testimonia quæ prætermittimus. Cæcilius Presbyter eum ad fidem Christianam perduxit; quem illum putamus rhetorem ab aliis Cæcilianum dictum, nobilissimum Afrum, Diadumeni olim magistrum (de quo superius habita est mentio) iisdemque plane retibus ab eo captum, quibus alios capere conabatur, nempe dicendi facundia; plurimum namque eam posse, cum præsertim adjunctam habeat veritatem, omnes intelligunt. *Quem* (inquit Pontius b) *toto honore atque omni observantia diligebat, obsequenti veneratione suspiciens, non jam ut amicum animæ coæqualem, sed tamquam novæ vitæ parentem.* Successisse illi in schola putamus; nam S. Hieronymus (c) de S. Cypriano testatur, rhetoricam Carthagine publice docuisse. Donatus (d) ad eum scribens, ejus rei meminisse videtur, dum ait: *Credo te retinere, sanctissime Cypriane, quæ nobis fuerit apud oratores garrulitas, unus sensus, una cogitatio, individua lectio.*

(b) *Pontius in Vita S. Cypriani.*

(c) *Hier. de Script. Eccles. in Cyprian.*

(d) *Apud Cypr. epist. 2.*

VII. Cypriani status cum Gentilis esset.

Quæ autem animo volveret, cum adhuc Gentilis de Christiana fide suscipienda cogitaret; idem (e) ipse, apud eumdem rescribens, hæc ait memoratu sane dignissima: *Ergo cum in tenebris atque nocte cæca jacerem, cumque in salo jactantis sæculi nutabundus, ac dubius vestigiis oberrantibus fluctuarem, vitæ meæ nescius, veritatis, ac lucis alienus; difficile prorsus ac durum pro illis tunc moribus opinabar, quod in salutem mihi divina indulgentia pollicebatur, ut quis renasci denuo posset, utque in novam vitam lavacro aquæ salutaris animatus, quod prius fuerat exponeret, corporis licet manente compage, hominem animo ac mente mutaret. Qui possibilis, ajebam, est tanta conversio, ut repente ac perniciter exuatur, quod vel genuinum sita materiæ naturalis obduruit; vel usurpatum diu senii vetustatis induruit? alta hæc, & profunda penitus radice sederunt:* erat jam senescens (ut ex his apparet) quando Christo nomen daturus erat.

(e) *Cyprianus epist. 2.*

VIII. Difficultates quæ se Cypriano objecerunt.

At quid postea? eamdem difficultatem mente volutans, hæc addit: *Quando parsimoniam discit, qui epularibus cœnis, & largis dapibus assuevit? & qui pretiosa veste conspicuus in auro atque purpura fulsit, ad plebeium se ac simplicem cultum quando deponit? Fascibus ille oblectatus, & honoribus, privatus & inglorius esse non potest. Hic stipatus clientium cuneis, frequentiore comitatu officiosi agminis honestatus, pœnam putat esse cum solus est. Tenacibus semper illecebris assuetum, necesse est ut vinolentia invitet, inflet superbia, iracundia inflammet, rapacitas inquietet, crudelitas stimulet, ambitio delectet, libido præcipitet. Hæc egomet sæpe mecum; nam ut ipse quam plurimis vitæ prioris erroribus implicitus tenebar, quibus exui me posse non crederem; sic vitiis inhærentibus obsecundans eram & desperatione meliorum, malis meis, veluti jam propriis ac vernaculis, adfavebam.* Hæc ipse nondum sacro baptismate illustratus.

IX. S. Cyprianus qualis jam baptizatus.

Quid autem cum fidei cedens, & in spem contra spem ad Ecclesiam tandem se contulit, & sacri baptismi unda respersus est, senserit, idem ipse his plane verbis testatur: *Sed postquam undæ genitalis auxilio, superioris ævi labe detersa, in expiatum pectus ac purum desuper se lumen infudit; postquam cælitus Spiritu hausto, in novum me hominem nativitas secunda reparavit; mirum in modum protinus confirmare se dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare quod difficile videbatur, geri posse quod impossibile putabatur: ut esset agnoscere terrenum fuisse, quod prius carnaliter natum, delictis obnoxium viveret: Dei esse cœpisse, quod jam Spiritus sanctus animaret. Scis ipse profecto, & mecum pariter recognoscis quid detraxerit nobis mors ista criminum, vita virtutum.* Hæc & alia plura de se Cyprianus sacro imbutus baptismo.

X. Magnæ sane fuisse admirationis ejus ad Christum conversionem, S. Hieronymus (f) illis verbis significare videtur, quibus ait: *Proponamus nobis beatum Cyprianum, qui cum prius idololatriæ assertor fuisset, in tantam gloriam venit, ut oratoriam doceret Carthagine, audisse sermonem Jonæ, & ad pœnitentiam conversum, in*

(f) *Hieronym. in Jon. cap. 3.*

PAGIUS V. *Sed non fuit uxoratus.*

Baronius num. X. quod in prima hujus Criticæ editione non adverteram, inde male deduxit Cyprianum uxorem habuisse. Sed viri doctissimi jam viderunt hic Pontium de Jobo, non vero de Cypriano loqui, & Baronium male etiam hunc locum quem laudatis verbis subjunxit Pontius interpretatum esse: *Erat illi etiam*, inquit Pontius, *de nobis contubernium viri justi & laudabilis memoriæ Cæcilii, & ætate tunc & honore Presbyteri, qui eum ad agnitionem veræ divinitatis a sæculari errore correxerat*, &c. *Denique ille* (nempe Cæcilius) *dimissus ejus obsequiis, in tantum dilectionis immensæ merito provocatus est: ut de sæculo excedens, accersitione jam proxima commendaret illi conjugem* (non Cyprianus, ut interpretatur Baronius, sed Cæcilius) *ac liberos suos, ut quem fecerat de secta communione participem, postmodum faceret pietatis hæredem.* Hæc itaque Cypriani, non vero Cæcilii tutela amica tantum commendatio fuit; nam alias vetitum erat, ne Clericis tutela committeretur, ut ex ipso Cypriano eruitur, qui in Epist. I. Novæ edit. Pameliana vero LXVI. vetat ne pro Victore qui Geminium Faustinum Presbyterum moriens tutorem con-

in tantam venisse virtutem, ut Christum publice prædicaret, & pro illo cervicem gladio flecteret. Quanto vero cum primum fidei Christianæ sacramenta libavit, se ipso fortior, & ad victoriam sui robustior factus sit, Pontius quoque Diaconus, qui ejus gesta est prosecutus, docet; dum ait, ipsum non longo solum tempore acquisitas divitias in pauperes erogasse, sed sæculo nuncium remisisse, carissima conjuge, & dulcissimis liberis, Christi amore libentissimo animo, commendatis illis Cæcilio Presbytero, relictis, eminentioris vitæ iter confestim arripuisse; demumque subdit: *Longum est ire per singulas, sancta ejus onerosum est enumerare. Ad probationem bonorum operum arbitror solum hoc satis esse, quod judicio Dei, & plebis favore ad officium sacerdotii, & Episcopatus gradum adhuc neophytus, & ut putatur, novellus electus est.* Magno namque omnium studio, vehementique animi ardore se a populo Carthaginensi esse petitum Episcopum, ipsemet ad eumdem populum scribens testatur (*a*).

Cyprianus omnibus renuntiat.

(*a*) Cypr. epist. 40.

XI. Cum autem hæc scribat Pontius ejus diaconus, ipsum nimirum paulo post baptismum, adhuc (ut ait) novellum, ad sedis Episcopalis fastigium esse provectum, quem vidimus, sui ipsius testimonio, jam senem ad Christum esse conversum, unde rogo, tanta mox ei Christianæ Theologiæ inhæsit doctrina, & Ecclesiasticæ disciplinæ usus accrevit, ut divinarum scripturarum scientia imbuta memoria, & intellectus exatiatus, sui exuberantia mox in torrentes ad alios irrigandos foras eruperint? ut eodem prope tempore Cæcilio (quo ipse auctus est nomine) eguerit catechista, & ex eminentiori cathedra doceret Ecclesiam? Equidem puto (nisi res miraculo adscribatur) ipsum adhuc Gentilem legendo trivisse Christianæ religionis libros; ex quibus illud consecutus esse videtur, ut patriæ superstitionis pertæsus, de Christiana fide suscipienda cogitarit, ac tandem fuerit feliciter assecutus. Assuevisse eum quoque lectioni operum Tertulliani (*b*), cum de eo egimus, dictum est. Ejus namque doctrina in divini Spiritus conflatorio perpurgata, auroque e terra selecto, ex eo ditior, hac vero rejecta, cautior factus est. At neque ea tantum quæ mala sibi visa sunt, & Catholi-

Cypriani admiranda Doctrina.

(*b*) Hier. epist. 14.

ce

PAGIUS constituerat, *fiat oblatio aut deprecatio aliqua nomine ejus in Ecclesia frequentetur.* Id enim, inquit, *ab antecessoribus Episcopis* constitutum fuerat, *ut si quis frater fratrem excedens ad tutelam vel curam Clericum nominaret, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur.* Quem locum notavit Ruinartus V. CL. in Actis sinceris & selectis Martyrum, dum Vitam & passionem Sancti Cypriani illustrat.

VI. Pearsonius e secta Protestantium in Annal. Cyprian. anno CCXLVI. *Erant*, inquit, *tunc temporis, quemadmodum antea Presbyteri in Ecclesia Africana conjugati, ut hic Cæcilius & Novatus, qui uterum uxoris calce percussit; quibus addi forsasse debent Felix cum uxore Victoria; & Numidicus, qui uxorem adhærentem lateri suo concrematam latus aspexit ipse semiustulatus; quod hinc observari noluit Cardinalis.* Verum vana hæc omnia; jam enim Pamelius in Notis ad Epistolam Cypriani LII. quæ ipsi est XLIX. in qua de Novati sceleribus agitur, & Schelstratius in Ecclesia Africana Dissert. III. cap. 4. annotarunt, hæc similiave exempla aliud non probare quam ex matrimonio junctis ad Sacerdotium fuisse promotos, quos postea matrimonio usos ostendere debuisset Pearsonius, ut ejus argumentum vim haberet. Adeo autem verum est, ex Apostolico instituto Presbyteros continentiæ legi fuisse obstrictos, ut in secundo Carthaginensi Concilio sub *Genethlio* anno CCCXC. celebrato, in quo statutum, *ut Episcopi, Presbyteri, vel Diaconi, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes, etiam ab uxoribus se abstineant*, Genethlius subjunxerit: *Ut quod Apostoli docuerunt, & ipsa servavit Antiquitas, nos quoque custodiamus.* Quid clarius? Verum hæc obiter dicta sunto; in Historia enim elucidanda, & Chronologia reformanda totus labor noster versari debet. Ceterum, Cyprianum fuisse genere illustrem, & primum suæ civitatis Senatorem dixit Baronius, num. V. quia existimabat, nostrum Cyprianum eundem esse ac illum, de quo

Presbyteri in Africa numquam uxorati fuere.

Nazianzenus Orat. 18. Sed ex ea Oratione manifestum est, eum diversum esse; quod Billius jam observarat, quodque nunc extra controversiam est.

Cyprianus post baptismum scripsisse videtur epistolam, sive libellum potius ad Donatum & in Oratoria professione & in baptismo socium; in quo Opusculo Christianæ Religionis vim atque virtutem mire extollit, & stylo plane oratorio depingit. Videtur & adhuc Laicus libellum *de Vanitate idolorum* conscripsisse; tum quod illius non meminit Pontius, dum secessum Episcopi sui excusat; tum quod tales libri Apologetici pro Christianis adversus Gentes a Viris eruditis ad Fidem conversis scribi solerent: tum quod de hoc argumento quamprimum scribere voluisse videatur, quod ipse antea idololatriæ assertor fuisset. Hoc vero anno, aut saltem insequenti sub exordio Episcopatus sui, dum continentiæ maxime studeret, & disciplinæ inserviret, scripsit præclatum Opusculum *de habitu Virginum*, ut conjicit Pearsonius. VII.

Libri a S. Cypriano editi.

Orta hoc anno persecutio Alexandriæ ex motu populari; quales motus ea in urbe frequentes fuisse ex quacumque vel levissima causa præsertimque annis Quinquennalibus & id genus festis addictis, aliunde notissimum est. Dionysius enim Alexandrinus, cujus testimonium extra omnem aleam esse debet, in Epistola ad Fabium Antiochenæ Ecclesiæ Episcopum sub Imperio Decii scripta, & ab Eusebio lib. 6. cap. 41. recitata, asserit, hanc persecutionem popularem integro anno ante Edictum Decii contigisse, cum aliæ Ecclesiæ alta pace sub Philippo Imperatore fruerentur: *Nequaquam*, inquit Dionysius, *ex imperatoris edicto persecutio apud nos cœpta est; quippe quæ integro anno antevertera*t. Quare cum anno sequenti circa mensem Julium Decius imperare cœperit, nullus dubito, quin præsenti ea persecutio mota sit, licet Pearsonius in Annalibus Cyprianicis eam ad annum sequentem pertinere contendat. Nam jam per annum inte- VIII.

Persecutio Alexandria excitata.

Baron. ann. 252. num. 21. & seqq.

cæ Ecclesiæ adversaria, procul abjecit; sed & excultam illam suam totoque Orbe spectatam dicendi facundiam tot sudoribus partam, ac jugi exercitatione provectam eloquentiam, Christianæ simplicitati posthabuit, ac ut minus utilem & necessariam missam fecit; testatur enim hoc ipse ad Donatum (*a*) rescribens his verbis:

(a) Cypr. ep. 2.

XII. *In judiciis, in concione, pro rostris, opulenta facundia, volubili ambitione jactetur. Cum de Domino Deo vox est, vocis pura sinceritas non eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientiæ popularis illecebram culto sermone fucata, sed ad divinam indulgentiam prædicandam rudi veritate simplicia.* At licet ipse ejusmodi in dicendo atque scribendo inierit rationem, ut non excrescentem modo facundiam circumcideret ac resecaret, sed solo tenus demeteret: tamen tam Latini, quam Græci ejusdem facultatis omnium disertissimi, eam sunt vehementer admirati. Nam Latinorum rhetorum culmen Lactantius (*b*) hæc

Cyprianus eloquentiam missam facit.

(b) Lactan. l. 5. c. 1.

habet: *Unus præcipuus & clarus extitit Cyprianus, qui magnam sibi gloriam ex artis oratoriæ professione quæsierat, & admodum multa conscripsit in suo genere admiranda: erat enim ingenio facili, copioso, suavi, &, quæ sermonis maxima est virtus, aperto; ut discernere nequeas, utrum ne ornatior in loquendo, an facilior in explicando, an promptior in persuadendo quisquam fuerit.* Græcorum vero Gregorius Nazianzenus (*c*) eloquentissimus, dum de Cypriani eloquentia disserit, eam adeo eminentem atque sublimem prædicat, ut dicere illud audeat, ipsum ea comparatione cæteris hominibus præstitisse, qua solent homines bruta animalia antecellere; sunt enim hæc ejus verba: *Sive me sibi doctrina sua atque eloquentia conciliet, qua tu tanto reliquos mortales anteibas, quanto nos brutis animantibus præstamus.*

Qualis Cypriani eloquentia.

(c) Greg. Naz. orat. in Laud. Cypr.

Quod si post messem tanti æstimatæ sunt paucæ humi inhærentes spicæ residuæ; quanti facienda erat prima illa florentissima eloquentiæ seges, quam humanæ gloriæ spirans aura jucundissime agitabat? XIII.

PAGIUS tegrum grassata fuerat, tempore Paschali anni Christi insequentis, quo desiit. Sulpicius Severus scribit: *Severo imperante Christianorum vexatio fuit; interjectis deinde annis VIII. & XXX. pax Christianis fuit, nisi quod medio tempore Maximinus nonnullarum Ecclesiarum Clericos vexavit.* Severus anno CCXI. e vivis excessit, ideoque anni illi triginta octo currenti Christi anno terminantur. Pearsonius tamen eam persecutionem docte explicat, verbis de incerto Auctore hujus præviæ persecutionis proxime sequentibus, nondum recte intellectis, καὶ φθάσας ὁ κακῶν τῇ πόλει ταύτῃ μάντις, καὶ ποιητὴς, ὅστις ἐκεῖνος ἦν, ἐκίνησε καὶ παρώρμησε καθ' ἡμᾶς τὰ πλήθη τῶν ἐθνῶν. Hunc enim Magum quemdam populum Alexandrinum instigasse vult Baronius, & quidem eum ipsum, qui postea Valerianum adversus Ecclesiam concitavit: sed Vatem & Poetam potius eum fuisse statuit Valesius in Notis ad præfatum locum, quia Poetæ cum Vatibus magnam habent societatem, & Ægyptii Poetica delectabantur: unde ea Dionysii verba sic transtulit: *Etenim infaustus quidam Vates ac poeta, quisquis ille fuit, commoverat jam antea, atque incitaverat adversus nos Gentilium turbas.* Sed neuter, inquit Pearsonius mentem magni illius Rhetoris assecutus est: simpliciter enim vertendum: *Et præveniens malorum huic urbi vates & auctor, quisquis ille fuit, commovit, & incitavit adversus nos Gentilium turbas.* Hoc quippe voluit Dionysius, nescio quem priorum civitati malorum auctorem fuisse sub Philippo, futurorum autem sub Decio Vatem: qua occasione arrepta, luculentam rerum, quæ tunc in Imperio Romano contigerunt, obiter historiam texit: quam alibi certo temporis intervallo signatam vix reperies quæque hic cum Pearsonio explicanda:

IX. Etenim hæc persecutio Alexandriæ sub Imperio Philippi Christianis maxime benigno, ex motu populari & tumultuario orta, referente Dionysio, ἐπιπολὺ, hoc est, *diu non diutissime* (ut Valesius) duravit. Usque ad festum Paschatis,

Civile bellum persecutioni finem imponit.

quod edictum Decii præcessit, sæviisse, Dionysius ipse indicat in epistola Paschali apud Eusebium lib. 7. cap. 22. *Multa quidem & acerba ante hanc calamitatem nobis contigerunt. Primum enim nos expulerunt; tumque soli ab omnibus fugaremur, & morti exponeremur, etiam tum festum celebravimus, Paschale* sc. de quo agit. Hæc sane de hac persecutione populari, quæ prima sub Dionysio fuit, & solos spectabat Alexandrinos, omnino intelligenda sunt, ut recte animadvertit Valesius: qua adhuc durante, Confessores Alexandrini urbe pulsi & fugati, in ipsa solitudine festum Paschale celebrabant. Orta enim inter ipsos Gentiles seditio persecutionem eam popularem repressit. Ita Dionysius: Διαδεξαμένη δὲ τοὺς ἀθλίους ἡ στάσις καὶ ὁ πόλεμος ὁ ἐμφύλιος τὴν καθ' ἡμῶν ὠμότητα πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν ἔτρεψεν. Ubi pro ἀθλίους, mallem legere ἄθλους, quæ vox agonibus seu certaminibus & passionibus Martyrum frequenter attributa est, & in hac ipsa Epistola postea ita usurpatur, ut sensus sit: *Excipiens autem hos agonas seditio cum civili bello, crudelitatem contra nos in ipsos mutuo convertit.* Id enim Διαδέξασθαι postulat, quod successionem significat: quæ quidem hoc loco non personas, sed res spectat. Verum quocumque modo legas, seditio cum civili bello insperato exorta persecutioni huic populari, quæ integro anno ante edictum Decii eruperat, post Pascha anni CCXLIX. finem imposuit.

X. Secundo, seditio illa, quæ persecutionem Alexandrinam tunc temporis sedavit, variorum motuum causa extitit, ut discimus ex Zosimo lib. 1. *Cum autem rerum perturbationes eodem tempore plures incidissent, Orientales quidem partes, novas ad res conversæ, Jotapianum ad summam rerum provexerunt, itidemque Mysorum & Pannoniorum legiones Marinum.* Jotapiani nulla supersunt Numismata, sed Marini duo Græca Mediobarbus in Numismatis Impp. recitat. In quorum antica legitur: ΘΕΩ ΜΑΡΙΝΩ, id est, *Divo Marino.* In aversa parte: ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΛΙΤΩΝ ΚΟΛΩΝΙΑ. C. S. C. id est, *Coloniæ Philippopolitanorum*

Marinus & Jotapianus tyrannidem arripiunt.

Baron. an. 253. n. 4.

Quam quidem ex aliquibus ejusdem Cypriani locis licet veluti per transennam aspicere; reliquisse enim alicubi Cyprianum quædam impressa vestigia, quibus qualis quantaque ejus in dicendo vis esset, quemlibet facile mente conspicere potuisse, S. Augustinus (a) testatur, cum ait: *Est tale quid in epistola beati Cypriani; quod ideo puto vel accidisse, vel consulto factum esse, ut sciretur a posteris, quam linguam doctrinæ Christianæ sanitas ab ista redundantia revocaverit, & ad eloquentiam graviorem modestioremque restrinxerit; qualis in ejus consequentibus litteris secure amatur, religiose appetitur, sed difficillime impletur*: Hæc Augustinus. Est locus ille in epistola ad Donatum, quem recitat; eam, si libet, lector, consulas. Sed de Cypriani primordiis nunc satis.

(a) Aug. de Doctr. Christ. lib. 4. cap. 14.

Christi

PAGIUS

rum, Senatusconsulto. Quam consecrationem Mediobarbus ad Philippopolitanos ingeniose refert, forte ob defensionem hujus urbis contra Scythas a Marino (vel cum Sarmatici Limitis Dux, vel cum Augustus fuit) susceptam. Hostes enim eidem inhiabant, utpote opulentissimæ, & regionis capiti, & quam Decio imperante, captam diripuere. Sed quidquid sit, Jotapianus & Marinus *non magno labore* deturbati, ut Zosimus testatur. Quo tempore Christiani Alexandriæ paululum respirarunt, ut ait Dionysius: qui adhuc progreditur, & rerum in Republica statum sic describit: *Subito autem Imperii illius erga nos benignioris mutatio nunciata est*. Et mutatio illa *non animi mutatio* fuit, ut non bene locum vertit Christophorsonus, cui adhæsit Baronius, sed ipsius Imperii ex subita utriusque Philippi nece. *Decius* enim sublato Marino ad Pannonicas legiones castigandas a Philippo missus, in Pannonia renuncitatus est Imperator ab exercitu. Qui purpura indutus Philippum seniorem Veronæ occidit, post quem Philippus junior Romæ interfectus. Hæc erat benignioris erga Christianos Imperii mutatio, cujus ad Alexandrinos fama perlata, gravissimæ Christianis minæ intentabantur. Hucusque Dionysius, Episcopus ea tempestate Alexandrinus, apud Eusebium partim lib. 7. cap. 1. partim lib. 6. cap. 41. utrobique enim de una eademque re intelligendus. Concludit Pearsonius, quantum ex ejus epistolis conjectura capi possit, ineunte mense Maio anni CCXLIX. *Marinum* in Pannonia sumsisse Imperium; exeunte Julio Decium, sublato Marino, sumsisse purpuram; mense Augusto occisum esse seniorem Philippum Veronæ, & paulo post juniorem Romæ; ac denique mense Septembri ineunte, Decium se Imperatorem renuntiasse. Sed anno sequenti videbimus jam circa mensem Julium *Decium* imperasse, Philipposque occisos, ideoque Marinum circa sequentis anni initium sese Augustum dixisse. Atque in hunc modum post persecutionem Ecclesiæ Alexandrinæ ex motu populari ortam, post seditionem populi cum bello civili excitatam, Philipporum Imperium, qui omnium hactenus Imperatorum maxime Christianis faverant, penitus excisum est. Quæ Imperii *mutatio* cum Alexandrinis nuntiata est, statim terror & minæ intentabantur; donec ex edicto novi Imperatoris Christianis maxime infensi, gravissima persecutio erupit. Quæ omnino, inquit Pearsonius, mens est Dionysii Alexandrini de anno Decianam persecutionem præcedente historice explicata, & cum reliquis veræ Antiquitatis monumentis collata. Quæ tamen in Annalibus Baronii jejune ac loco non suo recitata. In iisdem etiam Marinus perperam *Macrinus* appellatur, & de *Jotapiano* nulla fit mentio.

Baron. an. 253. num. 112.

CHristi anno ducentesimo quinquagesimoprimo, Æmiliano & Aquilino Coss. Philippus sextum inchoavit Imperii annum, quo occisum esse, complures affirmant, dicentes Philippum annis tantum quinque expletis regnasse. Verum nobis magis probatur sententia dicentium ipsum annis septem imperasse; quod quidem Eusebius tum in Chronico habet; tum etiam in Historia (*a*). Confirmatur id ipsum quoque ex Fastis Cassiodori, in quibus sub Philippo septem numerantur Consulatus. Consentit & vetus inscriptio, qua demonstratur, Philippos occisos anno Christi ducentesimo quinquagesimotertio; quam quidem inscriptionem suo loco ponemus. His

(*a*) *Euseb. lib. 6. cap.* 32.

Ann. Eccl. Tom. II. Cccc acce-

PAGIUS Anno Periodi Græco - Romanæ 5742.

SÆC. III. Anno Usheris 1002. Olymp. 257. an. 1. A.C. 249.

☉ 6. G. ☽ 3. P. 25. April. Indict. 22.

Jesu Christi 249. *secund. Baronium* 251.

Fabiani Papæ 14.

Decii Imp. 2.

I. *Consules.* [1] AD num. I. Coss. *Fulvius Aemilianus II. & Vettius Aquilinus.* Æmilianus tam in Inscriptione Onuphriana, quam in Fastis Theonis & Heraclii cum numerali nota profertur. Nuper Smyrna delatum est marmor ad Cuperum V. Cl. cum inscripto nomine *A. Fulvii Aemiliani Coss. II.* [2]

II. *Philippus Senior ter, Junior bis Consul fuit.* Mediobarbus in Numismatis Imperatorum pag. 351. Philippi junioris Nummum a se visum producit, in cujus postica parte legitur: Pontifex. Max. Tr. P. V. Cos. III. PP. Cum vero Philippum juniorem duos tantum Consulatus gessisse, & hoc anno Fastis nomen non dedisse indubitatum sit, hæc ud Nummi explicationem scribit Mediobarbus; *Vel hujus Nummi aversa pars ex patris Nummo mutuata est, vel Pontificatus maximus Philippo juniori a patre communicatus est, & tertium Consulatum extraordinarium gessit Philippus itidem junior anno CCXLIX. antequam fato cederet.* Ex quibus conjecturis prima certissima. Nam in postica parte Nummorum unius Imperatoris tituli alterius non raro leguntur. Mediobarbus in Severo hunc Nummum exhibet: Seveuus Aug. Parth. Max. in aversa parte: Princ. Iuvent. Cos. Repræsentantur tres figuræ equestres decurrentes; & hæc verba *Princeps Juventutis Consul*, non ad Severum, qui Augustus erat, sed ad Getam, qui tantum Cæsar ac Princeps Juventutis referuntur, ut ipsemet Mediobarbus recte observavit pag. 277. Ex quo, aliisque multis hujusmodi Nummis manifeste apparet, posticam partem præfati Numismatis Philippi junioris intelligendam esse de Philippo seniore patre, qui ter Consul fuit, quique anno præcedenti quintam Tribunitiam Potestatem & Consulatum tertium suscepit. Harduinus V. Cl. in Nummis Populorum & Urbium pag. 55. Nummum Philippi patris profert inscriptum: ΑΥΤΟΚΡΑ. Μ. ΙΟΥΛ. ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΣΕΒ. id est, *Imperator M. Julius Philippus Aug.* ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞΟΥΣΙΑΣ. ΥΠΑΤΟ. Δ. ΑΝΤΙΟΚΙΑ. S. C. Visitur aquila. Ea verba sic vertit Harduinus, *Tribunitia Potestatis, Consul IV.* Et tamen Philippum seniorem numquam quartum Consulatum gessisse certissimum. Quare cum Harduinus scribat, eum Nummum in Cimelio Collegii Parisiensis Ludovici Magni asservari, Virum eruditissimum adii, ut scirem, an revera ea postica ita inscripta esset, vel Typographus errasset, vidique, Nummum integrum & optimæ fidei esse, ac Inscriptionem in nullo vitiatam. Verum ea littera Δ ad Consulatum proxime delineatum non refertur, sed aliam significationem habet, mihi, aliisque, quos consului, ignotam. Nec enim Philippus senior quartum, nec Philippus junior tertium Consul fuit.

Quia

NOTÆ [1] COss. *Fulvius Æmilianus II. & Vettius Aquilinus.* Consules hujus anni apud Relandum sunt: *M. Æmilianus II. & Junius Aquilinus.* Gruterus pag. LXXIV. 6. & CXXX. 2.

V. KAL. JUN. AEMIL. II.
ET AQUILIN. COS.

Item pag. CIII. 2. ex quo Fabrettus pag. 434.

DEDICATA
III. NON. JAN.
AEMILIANO. II. ET AQUILINO. COS.

Fabrettus quoque pag. 635. n. 302.

·M. V. A. KAL. APRIL.
M. AEMILIANO. ET JUNIO. AQUI-
LINO. COS.

Vulgares Fasti: *Æmiliano & Aquilino.*

[2] UNde hauserit Pagius hunc suum Vettium Aquilinum ignoro. Nam qui Vettius Aquilinus cum Junio Maximo Consulatum gessit anno 286. alius erat ab Aquilino hujus anni Consule, cum ille notam secundi Consulatus numquam præferat. Noster vero qui cum Æmiliano Consulem egit in triplici Gruteriana Inscriptione apparens in duabus nomen prænomenque nullum refert, in altera vero est C. Aquilinus. Gruter. Inscr. fol. LXXIV. 6. CIII. 11. CXXX. 2.

(a) Cassiodor. & alii. recedit, quod cum Philipporum necem contigisse tradant (a) sub secundo Decii Consulatu, eos ad septimum annum Imperium produxisse liquet. Qui autem ab his diversam inierunt de annis Philippi Imperii rationem, & hoc anno eum simul & filium necatos tradunt; cum Consulatus subducant e Fastis (b), ordine temporum semel confuso, diversis se aliosque implicant labyrinthis. (b) Panvin. in Fastis, & alii eum secuti.

Sequen.

PAGIUS III. *Chronologia Annalium corrupta.* [1] Quia Baronius annos septem Philippo seniori, qui sextum tantum inchoavit, attribuit, ejus Chronologia per decennium & amplius prorsus corrupta. Annorum enim numerus & rerum gestarum ordo Imperatorum temporibus ad amussim quadrare debent. Depravata & in Annalibus Fastorum Consularium series, quibus inniti debet Chronologia, ad eosque dubii Imperatorum anni reduci. Et quidem Augustorum tempora perquam obscura reddidit veterum Historicorum penuria, ut observavit Pearsonius in Præfatione ad Annales Cyprianicos. Nam & Historiæ Augustæ corpus hic potissimum truncatum est, cum Vitæ Philipporum, Deciorum, Galli & Volusiani a Trebellio Pollione scriptæ perierint; Valeriani & Galliani mutilatæ sint; præterea Fasti Onuphrii, aliorumque Recentiorum perturbati, & Cassiodori Fasti, quos sibi sequendos statuit Baronius, per hæc quidem tempora recte dispositi, sed male cum Imperatorum annis connexi; imo eosdem Baronius interpolavit. Quare Fastorum corruptio non in Fastos veteres, sed modernos refundenda, ut vidit Pearsonius citatus: quippe in Fragmento Consulari a Bucherio evulgato Consules accurate digesti, aliqui in initio Indiculi de Præfectis Urbi recte exhibiti, & in Victorii Canone Paschali omnes suo ordine repræsentati. Fasti etiam Siculi consentiunt, uno excepto, quod Decios Gallo & Volusiano subjungunt, manifesta transpositione. Denique omnes Consulatus Imperatorum, qui non pauci fuere, Nummis & Inscriptionibus ac Consulatuum Cæsareorum regulis confirmantur; & non tantum illi, sed & reliqui quoque omnes Consulatus, cum rescriptis Principum in Codice Justinianeo, nullo alio intermixto, inveniuntur. Jam autem in Dissert. Hypat. ostendi, nullos Consules in Codice tam Justinianeo, quam Theodosiano legi, qui ordinarii non fuerint. Annalium itaque restitutio nobis impigre prosequenda, quamvis de ea non pauci desperaverint, ipseque Spondanus scripserit, nihil sibi libuisse immutare, ne aliorum errores augeret, & Alfordus tom. 1. Annal. Ecclesiast. Britanniæ anno 262. dixerit, hos nodos solvere suarum non fuisse virium. Nobis tamen sæpius ordo hactenus servatus, ut narratio clarior procedat, neve tempora confundantur, immutandus erit. Spondan. post num. 11.

IV. *Persecutio.* Hoc anno persecutio Alexandriæ jam superiori cœpta adhuc sæviit, ut videre est anno præcedenti, num. VIII. & seqq.

V. *Philippus Imp. occisus.* Hoc etiam anno, uterque Philippus pater & filius Imp. circa mensem Julium occisi sunt sexto Imperii anno inchoato. Victor quidem de Cæsaribus, Victor alter, & Eutropius, quinquennio Philippum seniorem imperasse scribunt, quia nempe sextum annum tantum delibavit. Mediobarbus pag. 347. duos ejus Nummos producit in postica inscriptos: P. M. TR. P. VI. COS. III. P. P. In duobus etiam Philippi Nummis Græcis apud Goltzium sextus Imperii annus legitur. Eusebius tam in Chronico quam in Historia, ubique quidam Philippum septem annis imperasse scripsere; quam opinionem Baronius amplexus est, motus præcipue septem Consulatibus, qui sub Philippo in Fastis Cassiodori leguntur, & pseudographa Inscriptione, quæ Veronæ extat, in qua annus mortis *Philippi* numeratur Christi CCLIII. Verum frivola utraque ratio. Onophrius enim, qui Veronæ natus erat, eam Inscriptionem, uti a quodam impostore positam, contemsit. Neque ante sextum Ecclesiæ seculum Era Christiana, qua nunc utitur Ecclesia Occidentalis, a Latinis usurpata. Cassiodorus in Chronico minime audiendus; cum enim per totum Consulatum Decii & Grati, ac etiam per Consulatum utriusque Decii Philippum regnasse scribat, sibi nullam fidem hac in re deberi ostendit. Currenti quippe anno jam Decium imperasse, & sub utriusque Decii, suo videlicet, & filii, Consulatu, peremtum esse, certis argumentis constat [1].

VI. *Quo mense occisus.* Quoad mensem, quo uterque occisus, eliciendus ex lib. 8. Cod. Justinianei tit. 35. ubi L. 1. *De revocandis donationibus*; inscripta est: *Imp. Philippus Aug. Casmino*; subscripta vero, *XV. Kal. Jul. Æmiliano & Aquilino Coss.* Præterea in eodem Codice extat rescriptum lib. 4. tit. 16. cum hac inscriptione, *Imp. Decius A. Thelemacho*, cum subscriptione, *P. P. XIV. Kal. Novemb. Æmiliano & Aquilino Coss.* Quibus ex Legibus certissimum fit, non tantum Philippum sub hujus anni Consulibus interiisse, & sub iisdem Decium imperare cœpisse; sed etiam XV. Kal. Julias, seu die decima septima mensis Junii Philippum adhuc in vivis fuisse. His si addas quæ in morte Decii in medium adducemus, liquebit, Philippum circa mensem Julium peremtum, nec usque ad mensem Augustum, quod voluit Pearsonius in Annalibus Cyprianicis vitam protrahere potuisse. Zonaras de Philippo scribit: *Regnavit, ut quidam tradunt, annos V. ut alii, VI. & totidem menses*; quod ab aliquo antiquo Scriptore mutuatum. Si itaque Philippus annos quinque & totidem menses imperavit, menses illi utrimque incompleti fuere, & initio mensis Julii aut circiter Decius Imperium surrepit, occiso Philippo, qui anno CCXLIV. mense Februario aut Martio regnare cœperat. Sextum enim Imperii annum inchoasse inter omnes nunc convenire debet.

NOTÆ [1] De initio imperii *Decii*, deque trium annorum apud Baronium metachronismo, quem ante Pagium Norisius detexerat, adeundus ipse Norisius in Epochis pag. 190. & sequentibus.

[2] Serius aliquanto Philippi exitum ut consignemus cogit nos lex quædam Philippi in Codice Justiniani l. 6. tit 36. quæ cum data sit Idib. Octob. Æmiliano, & Peregrino (corrupte pro Aquilino) satis demonstrat, Philippum usque ad eam diem Imperium prorogasse. Nec ex hac chronotaxi quidquam incommodi retrahitur; superest enim locus uti Deciano Imperio, quod desiit anno 250. ante diem sextam Kal. Novembris, anni tres inchoati assignentur, quod optime evincit Pagius ad A. 251. 30.

I. SEquenti anno ducentesimo quinquagesimosecundo, qui penes Latinos extant Fasti antiquiores (*a*), Decium atque Gratum Consules ponunt; quos aliqui incerta sequentes, inconsulte nimis prætermisisse videntur; sed quem nos meliorem in his Cassiodoro sequamur, invenimus neminem.

(*a*) *Cassiodor in Chronico.*

II. Persecutio in Ægypto excitatur a Mago.

Hoc ipso anno, qui præcessit Decii persecutionem, gravis tumultus Alexandriæ in Christianos excitatus est, instigante in eos mago quodam Ægyptios. Quam autem sæva ac furens hæc fuerit repentina grassatio, Dionysius Alexandrinus Episcopus scripsit ad Fabium Antiochenum Antistitem his verbis ab Eusebio (*b*) reci-

(*b*) *Euseb. lib. 6. cap. 34.*

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5741.

SÆC. III. Anno Urbis 1003. Olymp. 257. an. 2. A. C. 250.

☉ 7. F. ☽. 4 P. 7. April. Indict. 13.

JESU CHRISTI 250. *secund. Baronium* 251.

Sedes vacat.

DECII IMP. 2.

I. Consules. [1] AD num. I. Coss. C. *Messius Quintus Trajanus Decius Aug. II. & Annius Gratus.* Decii Consulatus juxta primam Consulatuum Cæsareorum regulam. Iterati honoris notam in Decio exhibent Fragmentum Consulare Bucherii, Fasti Græci a Dodwello publicati, Fasti Idaciani, Chronicon Damasi, & Rescriptum Codicis Justinianei lib. 3. tit. 22. datum *Decio II. & Grato Coss.* Decium prænomen Caii, non vero Gneii, ut Onuphrius omnibus persuaserat, tulisse detexit doctissimus Card. Norisius in Dissert. 3. de Epochis Syro-Macedonum cap. 20. ex Nummo Græco a se producto, & liquet ex inscriptione anno sequenti num. XXXI. a me recitanda, variisque Nummis. Tristanus quidem Tom. II. pag. 575. & seqq. varia Numismata Græca & Latina exhibet, in quibus Decius modo G. Messius Quintus Traianus Decius, modo Gn Messius appellatur, sed id tribuendum pessimæ consuetudini, quæ nondum penitus profligari potuit, secundum quam Antiquarii Numismata quæ non intelligebant, correctionis obtentu corrumpebant, quamvis sincerissima essent. Cum tamen licet corrupta quandoque sint, eodem modo repræsentari debeant, ac cusa sunt, ut non semel monui.

II. Imperatores initio imperii semel tantum Consulatum sumunt.

Pearsonius in Annalibus Cyprianicis ait: *Decius anno superiori, occisis Philippis, se statim Consulem non minus quam Imperatorem renuntiavit; & hunc annum postea more veteri aperuit, ac Fastos referavit, sumto Consulatu ordinario post suffectum.* Verum hæc opinio, quæ hucusque invalui, quæque statuit, Imperatores, qui proximis post consecutum Imperium Kalendis Januariis iterum Consules procedunt, prioribus Imperii mensibus Consulatum suffectum suscepisse, falsissima. Si enim anno præcedenti Decius Consulatum suffectum gessisset, præsenti Fastis nomen non dedisset, Augustis Imperii initio non bis, sed semel Consulatum sumentibus. Ille itaque vulgaris error, quem prioris Consulatuum Cæsareorum regulæ beneficio detexi, procul in po-

---

NOTÆ [1] COss. C. *Messius Quintus Traianus Decius II. & Annius Gratus.* Vetus lapis Florentiæ, apud Jo. Vaillantium in Opere de Coloniis, tom. II. pag. 294.

IMP. CAES. C. MESSIUS
Q. TRAIANUS. DECIUS
INVICTUS. PIUS. FELIX. AUG.
P. M. TRIB. P. COS II. P P.
PROCOS. ET Q. HEREN-
NIUS. ETRUSCUS. MESSIUS.
DECIUS. CAESAR.

Gruterus pag. CCLXXIII.

IMP. CAES. C. MESSIO.
QUINTO TRAIANO. DECIO.
PIO FOELICI. AUG.
PONTIFICI. MAX.
TRIB. POT. III. COS. II.

Ibidem pag. MXXI.

IMP....
C. MR.....
TRAIANUS DECIUS...
P. AUG. PA. P. TRIB. POT.
II. COS. II. PL. C...

Alia inscriptio ab ipso Pagio vulgata ex Schedis Peireskii, ubi *Decius* cum

TRIB. POT. III. COS. II.

Item apud Sponium in Miscellan. pag. 202.
Vulgares Fasti: *Decio II. & Grato*,

tatis: *Non ex Imperatoris edicto persecutio apud nos incœpta fuit, sed integro anno prævenerat. Nam vates (quisquis ille fuerit) malorum omnium, quæ huic civitati acciderunt, architectus, infinitam Gentilium turbam contra nos incitaverat impuleratque, atque adeo ad patriam suam & antiquam superstitionem defendendam magnopere instigarat; qui ab illo ad malevolentiam irritati, omnemque aucupati licentiam ad scelus patrandum, solam pietatem & verum cultum dæmonum suorum istum censuerunt, ut Christianorum cæde & sanguine suas crudeles manus respergerent.*

III. Metræ martyrium, & Quinctæ. *Primum igitur senem quemdam, Metram nomine, arreptum, impia verba contra Deum loqui mandant; cujus corpus, propterea quod eorum voluntati repugnabat, fustibus cadunt, vultum oculosque præacutis arundinibus pungunt; ipsumque adeo ad suburbia abductum, lapidibus obruunt. Deinde Fidelem mulierem, quæ vocabatur Quincta, ad idolorum delubrum deducere, & ad falsos deos venerandos impellere cœperunt; eamque, cum se averteret, & talem cultum detestaretur, pedibus constrictis per universæ urbis plateas asperis saxis constratas raptare; & simulac corpus ejus ad saxa molaria allisissent, & flagris pariter lacerassent, ad suburbia trahere, ibique crebro saxorum conjectu obterere. Tum vero, uno quasi animorum impetu, omnes in ædes piorum irruere, & singuli, quos sibi vicinos esse cognoverant, propere educere, expoliare, diripere; & divitias ac supellectilem, si qua erat pretiosior, sibi seponere; si qua vilior, sordidior, & ex ligno confecta, in viis dissipare, deinde exurere, adeo ut civi-*

PAGIUS posterum eliminandus, sub Philippo Decius Consulatum illum suffectum obtinuit. In Vita enim S. *Genulphi* Episcopi Cadurcensis, qui sub Decio martyrium passus est, ab Auctore anonymo scripto, & a Bollando die XVII. Januarii illustrata num. III. legitur: *Philippo itaque cum filio Augustalem agente dignitatem, Decius in Consulatu Cæsaream agebat procurationem.* Et licet is Anonymus, ut ex eadem Vita colligitur, post annum Christi nongentesimum nonagesimum vixerit, quia tamen triennio post S. Genulphi mortem, S. *Sebastus* Acta ejus descripsit, ut in Notis Bollandus observat, non videtur dubium, quin posterior hæc Vita a primigenia fuerit excerpta. Baronius priorem Decii Consulatum ordinarium credidit, indeque tertium annum aperuisse scripsit; quam sententiam in interitu Decii a veritate alienam demonstrabimus.

III. *Persecutio sub Philippo cœpta.* Ad num. II. & seqq. Persecutio Alexandriæ vivente adhuc Philippo, excitata, de qua hoc anno Baronius, pertinet ad annum CCXLVIII. ubi eam explicavimus. Martyres itaque, de quibus Dionysius Alexandrinus in Epistola ad Fabium Episcopum Antiochiæ, ab Eusebio recitata lib. 6. cap. 41. ante Philippi Imperatoris obitum morte affecti; licet in Martyrologiis *Sarapio*, aliique sub Decio passi dicantur. Idem error in omnibus Martyrologiis admissus de *Apollonia* virgine, quam sub Decio martyrio coronatam dicunt die IX. Februarii, ut observat Valesius in Notis Eusebianis. Quod factum, quia persecutionem sub Philippo & Decio motam Antiqui pro unica reputarunt. Vita S. Apolloniæ a Bollando die IX. Februarii fuse explicata. (Baron. n. 21. & seq.)

IV. *Persecutio Deciana.* (Baron. an. 253. num. X. & seqq. Spond. ibid. num. XV.) Decius, hostium nece lætus Romam venit, ubi *aliquantum moratur mœnium gratia, qua instituit, dedicandorum. Et interea ad eum Jotapianum, qui Alexandri tumens stirpe, per Syriam tentans nova, militum arbitrio occubuerat; ora, uti mos est, inopinato feruntur*, inquit Victor de Cæsaribus. Jamque in Imperio confirmatus gravissimam persecutionem molitus est. Dionysius Alexandrinus in epistola ad Fabium Episcopum Antiochiæ, relata ab Eusebio lib. 7. cap. 41. tempus indicat: *Sed continuo*, inquit, *Imperii illius erga nos benignissimi mutatio nobis nuntiata est, & gravissimus nobis minarum terror intentabatur. Jamque aderat edictum Imperatoris*, &c. Quæ verba explicans Pearsonius in Annalibus Cyprianicis ait, post initium Imperii Deciani primo minas intentatas fuisse, deinde edictum prodiisse, circa finem anni præcedentis, aut præsenti ineunte.

V. *Fuga S. Cypriani.* Gesta in hac persecutione sic digerit Pearsonius citatus, quem ut plurimum sequemur. Hujus anni initio S. Cyprianus iterum flagitatus & quæsitus, & sæpius ad leonem petitus in Circo, in Amphiteatro, Dominicæ dignationis testimonio honoratus est. Tandem vero a Deo jussus secessit cum Victore Diacono suo: *Dicata enim in omnibus Deo mens, & Fides divinis admonitionibus mancipata credidit se, nisi Domino latebram tunc jubenti paruisset, etiam ipsa passione peccare*, ut loquitur Pontius. Quamobrem cum non appareret, proscriptus est, applicito & adjuncto Episcopatus nomine; cum publice legeretur, *Si quis tenet vel possidet de bonis Cæcilii Cypriani Episcopi Christianorum*, &c. (Baron. an. 253. num. XXX.)

VI. *Plures persecutioni succumbunt.* Sub initio persecutionis, dum multi confessione facta coram Magistratibus in carcerem conjecti sunt, multo plures Fidem denegabant, de quibus conqueritur Cyprianus libello *de Lapsis*. Baronius secessui Cypriani statim subnectit: *Sed & illud nefandum tunc accidit, ut ex Clero Carthaginensi quinque Presbyteri desertores facti sese ad persequendos Fideles adjunxerint Magistratibus.* Sed locus ad id probandum ab eo adductus longe aliter explicandus, ut anno sequenti, quo scriptus est, videbimus. (Baron. an. 253. num. XVI. & seqq.)

VII. *S. Fabianus PP. martyrio coronatur.* [1] Decius Dei Sacerdotibus infestus S. Fabianum Romanum Pontificem morte affecit. In Chronico Damasi de Fabiano dicitur: *Fabianus annos quatuordecim, mensem unum, dies decem. Fuit temporibus Maximini, & Gordiani, & Philippi, a Consulatu Maximini & Africani, usque Decio II. & Grato. Passus XII. Kalendas Februarii.* Loco *XII. Kalendas Februarii*, Henschenius legit (Baron. an. 253. num. XXVII.)

NOTÆ [1] IN Catalogo Cuspiniani ab Eccardo in Corpor. Historic. Med. Ævi to. 1. pag. 26. ad fidem manuscripti Codicis Bibliothecæ Cæsareæ, (ejusdem quo Cuspinianus est usus) iterum vulgato de Fabiano, quem *Fabium* appellat, legitur: *Passus XII. Kal. Octobris* (non Februarii). Ex hac autem lectione Virorum doctorum conjecturæ plurimum labefactantur.

civitas illa veram speciem urbis ab hostibus capta despoliataque probe repræsentaret,

IV. *Fratres ergo deflectere e via, & in loca seperata ac solitaria se subducere; rapinam bonorum suorum similiter cum illis, quibus Paulus (a) illustre perbibet testimonium, cum gaudio suscepere. Atque haud scio utrum quisquam præter aliquem unum alicubi fortasse, hucusque Dominum denegaverit. Apolloniam porro, virginem id temporis cum primis admirandam, & admodum provecta ætate comprehendunt, maxillisque ejus crudeliter diverberatis, omnes dentes illi excutiunt; atque rogo in suburbiis extructo, minantur, nisi verba blasphemiæ una cum ipsis palam eloqueretur, se eam vivam crematuros. Illa paululum temporis ad deliberandum precata, & dimissa ex eorum manibus, sine mora tasilit in rogum; sicque flammarum incendio absumpta est.*

(a) Hebr. 10.

Apolloniæ martyrium.

V. *Serapionem item proprio lare subtractum diris concidunt tormentis, & omnibus membrorum articulis confractis, ex loco edito præcipitem dejiciunt. Nullus itinerıs flexus, nulla via publica, nullus angiportus erat, in quo tuto vel noctu vel interdiu liceret incedere, quippe omnes ubique uno ore conclamabant. Si quis e Christianorum numero impia & profana verba effari recusaverit, rapiatur extemplo, & in ignem conjiciatur. Atque ista mala hoc modo non ad exiguum temporis spatium grassata sunt. Verum tandem seditio & bellum intestinum, quod illos miseros postea invasit, crudelitatem contra nos excitatam in ipsorum capita convertit. Unde nos quidem, dum illorum furor in nos incensus aliis rebus implicatus tenebatur, paululum respiravimus.*

Serapionis Martyrium.

PAGIUS git *XIII. Kalendas Februarii*, ita ut Fabianus die vicesimo Januarii currentis anni martyrio coronatus dici possit, quod eum diem, & Chronicon auctius veterum Pontificum & Martyrologia agnoscant, exhibeatque Indiculus Depositionis Martyrum a Bucherio publicatus, in quo legitur: *Decimo tertio Kalendas* Februarii, *Fabiani in Callisti*. Henschenii conjecturam probat Pearsonius citatus. Verum in eo Indiculo diem mortis, in Chronico vero Damasi diem sepulturæ notari non dubito; eo magis quod exemplar, quo Cuspinianus usus, habeat etiam: *Passus XII. Kal. Feb.* Unde Henschenii emendatio rejicienda. Sedit Fabianus annos XIV. & dies X. non vero dies IV. ut tradit Baronius. Qua de re anno CCXXXVI. egimus. Scribit Henschenius, Sedem vacasse mensibus IV. diebus XV. adeoque Cornelium creatum esse circa IV. Junii præsentis anni. Quod stare non potest; cum clare pateat ex literis Cleri Romani (quas ante mensem Augustum scriptas non fuisse constat) *post excessum nobilissimæ memoriæ viri Fabiani nondum Episcopum propter rerum & temporum difficultatee* constitutum esse. De qua epistola in editione Oxoniensi tricesima, loquens Pacianus, nondum Episcopum factum esse Cornelium, cum illa scriberetur, docet: *Cur igitur Novatianus tuus ne falso quidem adhuc Episcopatu Sacerdos, longe antequam Cornelius Romæ Episcopus fieret, antequam Sacerdotio ejus invideret, hæc suasit.* Et rursum: *Adhuc Cornelius, pro quo omnis hæc vestra prorupit invidia, Episcopus non erat.* Quare usque ad annum sequentem Sedes vacavit, licet in libro Pontificali tradatur, post obitum Fabiani cessasse Episcopatum dies VI. Sed Interpontificia priorum seculorum plerumque male in eo libro & in auctiori Chronico veterum Pontificum annotata, ideoque & a me plerumque neglecta.

VIII. Persecutio in Africa sævit. Non diu post Fabiani passionem, *Moyses* Presbyter insignis Ecclesiæ Romanæ cum aliis in carcerem conjectus est, ut legitur in laudato Damasi Chronico: *Post passionem ejus* (Fabiani) *Moyses & Maximus Presbyteri, & Nicostratus Diaconus comprehensi sunt, & in carcerem missi.* Quin etiam *Celerinus* (cujus avia Celerina, & patruus & avunculus Laurentius & Ignatius diu antea martyrium passi fuerant) Moysi & Maximo fidei & virtutis comes fuit. Dum autem persecutio Romæ præsente Imperatore sævius, Carthagine multo remissius per Magistratus exercebatur, Cyprianus in secessu suo delitescens, cum se jam incolumem sentiret, & eorum etiam, quæ Carthagine agebantur, certior factus esset, scripsit ad Clerum suum de disciplina & diligentia sua vice præstanda, ac præcipue de cura pauperum & quiete plebis. Quippe hoc est *datum Clero Consilium*, cujus primo loco meminit in epistola vicesima maxime notabili; & hæc est epistola, & Fello & Pamelio V. ex tredecim illis, quas postea ad Clerum Romanum transmisit, omnino prima.

Baron. an. 253. num. XC.

IX. Qui Extorres Cypriano dicantur. Dum aliqui, qui nomen Christi primo confessi sunt, in carcerem fuissent conjecti, alii ob similem coram Magistratibus confessionem extorres potius facti sunt, & eorum bona in Fiscum redacta, ut patet ex literis de Mappalico, mense Aprili scriptis: *Gloriata est nuper quidem Ecclesia, cum confessione perstante suscepta pœna est, qua Confessores Christi facit extorres.* Quibus verbis, & quando facti, & quales essent, qui *Extorres* dicebantur, ostenditur. Baronius quidem eos a Cypriano *Extorres* dictos esse docet, qui ne Fidem proderent, relictis omnibus alio commigrabant, sive qui ne Christum negare cogerentur, dimissis omnibus se subtrahebant. Verum Cypriano *Extorres* sunt, qui nomen Christi coram Magistratibus libere confessi, patria per eosdem Magistratus expulsi sunt, ut ex loco citato constat. Quæ expulsio in pœnam confessionis & irrogata & accepta est, de qua *gloriata est*, inquit Cyprianus, *Ecclesia*, propter confessionem præcedentem & pœnam exilii subsequentem, non propter secessum aut substractionem sui, aut proscriptionem inde sequentem. *Extorres* enim non minus Confessores erant, quam qui in carcerem conjecti sunt: quod clarissime ostendit Cypriani adversus Lapsos pacem præpropere flagitantis epistola XIX. quæ Pamelio XIV. est: *Cæterum quam irreligiosum est, & ipsis quoque festinantibus perniciosum; ut cum extorres facti & patria pulsi, ac bonis omnibus spoliati nondum ad Ecclesiam redierint, quidam de Lapsis Confessores ipsos prævenire, & ante ad Ecclesiam introire festinent.* Extorres igitur erant, non qui, ne Christum negarent, se subtrahebant, sed qui apud Magistratus Christum libere professi, in pœnam confessionis per eosdem patria pulsi sunt, quales erant Aurelius, Statis, & Severianus, aliique, qui Carthagine pulsi Romam profecti sunt, quos *Celerinus* nobilis Confessor Collegas suos

Baron. an. 253. num. LXVII.

paulisper respiravimus. Hucusque de Alexandrino tumultu Dionysius; qui ejus quæ facta est in Ecclesiam persecutionis sub Decio, narrare pergit historiam; sed nos suo loco anno sequenti.

VI. *Ægyptii faciles ad rixam.* Esse quidem Ægyptios natura irritabiles, & inter alias nationes in hoc genere primas ferre, itaut vel ex minima quaque scintilla immensas soleant seditionum flammas accendere; Philo (a) Judæus, & ipse civis Alexandrinus, affirmat. Cecinere quoque poetæ, ac velut pro monstro ostentavere Ægyptiorum in rixando furorem, etiam cum jocari viderentur; unde illud Juvenalis (b):

Hinc jejunum odium, sed jurgia prima sonare
Incipiunt animis ardentibus; hac tuba rixæ.
Dehinc clamore pari concurritur, & vice teli
Sævit nuda manus; paucæ sine vulnere malæ;
Vix cuiquam aut nulli toto certamine nasus
Integer; aspiceres jam cuncta per agmina vultus
Dimidios, alias facies, & hiantia ruptis
Ossa genis, plenos oculorum sanguine pugnos.
Ludere se credunt ipsi tamen, & pueriles
Exercere acies, quod nulla cadavera calcent.

(a) Philo in Flac.
(b) Juvenal. Satyr. 15.

Hæc

PAGIUS

suos, & Confessores, & Extorres vocat. Ita Pearsonius in Annalibus Cyprianicis hoc anno num. VII.

X. *Cyprianus scribit Epistolam de precando Deo.* Mense circiter Aprili scripsit Cyprianus epistolam XI. quæ Pamelio est VIII. quæ tempus ipsum, quo scripta est, pluribus indicat: ut *ubi*, inquit, *tormenta venerant*, ut de re recenti: & loquitur de *præsentis pressuræ consflictatione*, ut antea de præsenti prælio, eosque, ad quos scribit *positos* esse docet *inter plangentium ruinas, & timentium reliquias*, ut matrem Ecclesiam ante descripserat *plangentem ruinas & funera plurimorum*. Quæ omnia eidem tempori & rerum statui plane conveniunt. Fallitur autem Baronius, cum putat, ex his illius epistolæ verbis: *Dic illi, inquit, securus sit, quia pax ventura est, sed quod interim morula est, supersunt adhuc aliqui, qui probentur*; demonstrari posse, Decium annum tantummodo unum ac menses tres imperasse, idque ex Sede adhuc vacante & morula prædicta, post quam pax ventura erat. Nam decem mensibus, antequam hæc epistola scriberetur, Decius purpuram sumserat, & Cornelius diu ante necem Decii Romæ sedit. Neque vero pax illa, quæ post morulam ventura erat, de statu illo Ecclesiæ, qui post mortem Decii contigit, intelligenda est; sed de sedata persecutione, quæ haud diu post secuta est; quam pacem ipse Cyprianus alibi appellat, qui visionem suam optime interpretari potuit, ut inquit Pearsonius citatus num. IX.

Baron. an. 253. num. XLVIII.

XI. *Cyprianus ad Clerum suum scribit.* Mense circiter Maio Cyprianus, qui jam binas literas de iis, qui tormenta passi sunt, scripserat, ad Clerum suum de Confessoribus, qui sub Proconsule in carceribus gravius vexati sunt, dedit epistolam XIII. quæ Pamelio est XXXVII. sed quæ a Baronio rectius ad hæc tempora refertur. Mandat enim, ut *corporibus omnium, qui etsi torti non sunt in carcere, tamen glorioso exitu mortis excedunt, impertiatur & vigilantia & cura propensior*. Monet etiam, ut *dies eorum, quibus excedunt, annotarentur, ut eorum commemorationes inter memorias Martyrum celebrari possent*. Quæ duo satis ostendunt, hanc epistolam tum scriptam esse, cum jam in carcere plures mortui essent, & quotidie morerentur; quod tempus *Luciani* literæ ad Celerinum satis indicant. Eodem mense jam affecto, iterum ad *Confessores* Cyprianus literas dat, post eas quas jampridem scripserat *verbis exultantibus congratulatus*, hoc est, post epistolam decimam, quæ sic incipit: *Exulto lætus & gratulor, fortissimi ac beatissimi fratres*, quamque Pamelius & Baronius periisse suspicabantur. Tres enim epistolas a se ad Confessores ante illam in causa Lapsorum scriptas satis aperte indicat epistola vicesima, quæ Pamelio est XV, primam ante tormenta, quæ sexta est, Pamelio LXXXI. secundam inter tormenta, quæ decima est, Pamelio nona; tertiam post gravem vexationem carceris, post paucorum Extorrium reditum, quæ XIII. est, Pamelio septima, & inter tredecim nona. Unde Moyses & Maximus, visis tredecim epistolis ad Clerum Romanum missis, Cyprianum maxime laudarunt, *quod literis Confessores frequenter corroborasset*.

XII. *Clerus Romanus ad Cyprianum scribit.* Mense Augusto, Clerus Romanus scribit ad Cyprianum literas, non quidem illas, quas voluit Pamelius, sed quas Baronius loco suo recte restituit. Hæc autem est epistola XXX. Pamelio XXXI. post literas de Fabiani martyrio, prima a Clero Romano ad Cyprianum proprie data, ut ex ipsa patet, & ex mentione literarum Cypriani ad se cum excusatione facta, & earum etiam, quæ ad Confessores Romanos eodem tempore scriptæ sunt, & missæ per Saturum & Optatum. Scribit quidem Valesius, hanc Epistolam datam, cum jam Moyses annum in carcere exegisset, idque ex Cypriani epistolis ad Moysem prius datis aperte colligi. Nam una tantum epistola ante hanc a Cypriano ad Moysem data est; & illa, quæ anni spatii mentionem facit, diu post hanc scripta est. Sunt autem hæ Cleri Romani literæ præclare scriptæ, & literis ipsius Cypriani pene æquandæ; ex quibus de *Novatiani* ingenio & eloquentia judicium ferri potest. Ille enim hanc epistolam exaravit, ut patet ex ipso Cypriano ad Antonianum, dum, recitatis harum literarum ipsissimis verbis, subjungit: *Additum est etiam, Novatiano tunc scribente, & quod scripserat sua voce recitante, & Presbytero Moyse subscribente, ut Lapsis infirmis & in exitu constitutis pax daretur*. Ita hæc verba exposuit S. Pacianus epist. III. Adjecerunt etiam Confessores Romani literas suas, & hæc est epistola XXXI. Pamelio XXVI. primo loco a Confessoribus ad Cyprianum scripta, ut ex ipsa satis aperte liquet.

Baron. n. XXXV. & seq.

XIII. *Persecutio in Africa sedata.* Mense circiter Novembri nobilis Confessor *Celerinus* Roma venit Carthaginem, & in secessu Cyprianum adit: qui Moysis reliquorumque Confessorum affectus repræsentat, deque iis dulciter ac sæpe loquitur. Cyprianus autem hisce sermonibus intime permotus scribit ad eos epistolam XXXVII. quæ Pamelio est XVI. circa finem hujus mensis, ut apparet. Constat enim, Moysem aliosque

hæc quidem illi cum inter se luderent. At vero quam immaniter sævirent, si riaarentur hostiliter, post multa idem hæc demum:

Aspicimus populos, quorum non sufficit iræ
Occidisse aliquem; sed pectora, brachia, vultum
Crediderint genus esse cibi, &c.

Et de ipsis Alexandrinis, de quorum in Christianos furore atque rabie sermo est, hæc Dio (a): *Alexandrinis quidem ad audenda omnia satis est animorum; naturaque sunt ad temere verbis exequenda, quæcumque sibi proposuerint, promptissimi. Iidem ad bellum, ejusque labores, omnium sunt ineptissimi: quamquam in seditionibus, quæ apud eos & frequentissime & maxime eveniunt, ad cædes subinde deveniant, contendendique de re proposita studio, vitam maxime contemnant, ut sibique perire bonum quoddam in primis expetendum existiment:* Hæc Dio. At hæc omnia vera esse, non modo, citati nuper testes, & recens in Christianos summæ sævitiæ exemplum demonstrant; sed & complura alia ipsorum facta, quæ diversis temporibus se offerent dicenda, testantur, de quibus nos alias sæpe.

At

(a) Dio histor. Rom. lib. 39.

PAGIUS liosque, vel exeunte Januario, vel Februario ineunte post passionem Fabiani, hieme adhuc sæviente, in carcerem fuisse conjectos; ibique *jam revertentis anni volubilem circulum transgressos esse*, ut ipse loquitur, annui circuli spatium per quatuor tempestates describens atque definiens. Scripsit igitur jam affecto mense Novembri. Circa idem tempus in Africa sedata est persecutio, ut patet ex ipso Cypriano, qui testatur, *Aurelium auspicatum esse pacem, dum dedicat Lectionem*.
Baron. an. 254. num. XL. Neque Baronius debuit primum pacis radium in annum sequentem ante Paschæ tempus referre, aut bellum sub Decio contra barbaros in Africa comminisci. Satis enim est ad hanc sedationem persecutionis in hac Provincia hoc tempore statuendam, finem jam annui Proconsulatus appropinquasse, novum Proconsulem mox in Provinciam adventurum esse, satis sanguinis ab eo, qui decessurus erat, haustum jam fuisse. Quæ ratio sedandæ persecutionis valere Romæ non potuit, ubi non tantum Imperator ipse præsens fuit, sed & persecutioni Præfecti in Urbe insistebant. Hoc radio pacis jam apparente, veniunt ad Cyprianum in secessu suo Episcopi nonnulli, tempore ad ordinationem Clericorum accommodatissimo, unde & eorum, ut Collegarum, opera usus est.

XIV. *Felicissimus inscio Cypriano Diaconus constitutus.* Quo circa mense Decembri ineunte, Cyprianus cum Collegis suis, inconsulto Clero suo, & *Aurelium* Confessorem ordinavit Lectorem, idque, ut opinatur Pearsonius, ex quo, quæ tribus præcedentibus numeris diximus, mutuati sumus, ipsis Kalendis Decembribus; nam, ut ipse Cyprianus refert, *quoniam semper gaudium properat, nec potest moras ferre lætitia Dominico legit*.
Baron. ann. 253. num. XXXIX. & seqq. Hoc autem anno dies primus Decembris Dominicalis fuit. Ipse proinde Clerum suum hujus ordinationis certiorem facit epistola XXXVIII. quæ Pamelio est XXXIII. Eodem die etiam Lector fuerat ordinandus ea sententia Cypriani & Collegarum, *Celerinus* Confessor illustris, qui nuper Roma venerat. Sed ille consentire dubitavit Ecclesiæ, donec Dei ipsius admonitu & hortatu in visione per noctem compulsus est, ne negaret: qua occasione scripta est epistola XXXIX. quæ Pamelio est XXXIV. Eodem etiam tempore se divinitus admonitum fuisse significat, ut *Numidicum* Presbyterum, qui nempe alicubi Presbyter fuerat, & hortatu suo copiosum Martyrum numerum lapidibus & flammis necatum ante se miserat, Presbyterorum Carthaginiensium numero adscriberet. Id autem ut fieret, monet Clerum suum epistola XL. quæ Pamelio est XXXV. Interea temporis dum Cyprianus ordinationi Clericorum in secessu suo incumberet, Novatus Felicissimum Cypriano semper infensum, ipso nec permittente nec sciente, *Diaconum sua factione & ambitione constituit*, inquit Cyprianus in epistola LII. quæ Pamelio est XLIX.

XV. *Novatus Presbyter erat.* Eusebius tam in Chronico quam in Historia, Pacianus epistola secunda, Socrates, Hermannus Contractus, Marianus Scotus & Antiqui omnes, Novatum *Presbyterum* vocant. Baronius tamen ait, eum in Africa Episcopum fuisse, ex eo certo deduci, *quod de eo S. Cyprianus tradit, fuisse ab ipso ordinatum Diaconum* Felicissimum. Baron. an. 254. num. LIX. Verum hoc non dicit Cyprianus: hæc ejus de Novato ad Cornelium verba in Epist. LII. quæ Pamelio est XLIX. *Ipse est qui Felicissimum satellitem suum Diaconum, nec permittente me, nec sciente, sua factione & ambitione constituit*. Ubi non dicit Cyprianus, Novatum ordinasse Felicissimum, neque sua manu, sed sua factione eum constituisse Diaconum, hoc est, potentia factionis suæ, ut Diaconus ordinaretur sine venia aut notitia Episcopi sui, effecisse. Hæc mens Cypriani fuit, ut ex sequentibus clarissime patet. *Nam similia & paria eum Romæ molitum esse docet: Qui*, inquit, *iste*, hoc est, Carthagine *adversus Ecclesiam Diaconum fecerat, ille*, hoc est, Romæ, *Episcopum fecit*. Simili plane & pari modo factione sua & ambitione utrumque fecit, sed neutrum ordinavit. Certe Novatianum *Episcopum fecit*, id est, sua factione, ut fieret, procuravit: eum autem minime ordinavit, quem a tribus Episcopis ex Italia accitis ordinatum esse suo loco videbimus. Ita Pearsonius citatus num. XXI.

XVI. *Felicissimus unus, non plures.* Hunc *Felicissimam* Novati Diaconum diversum esse putat Baronius ab illo Felicissimo, qui Sedi Cypriani adversatus, schismatisque auctor factus est. Sed eam sententiam Pearsonius citatus, & Lombertus, qui in ordine epistolarum Cyprianicarum disponendo non parvam posuit operam, merito rejiciunt, quia argumenta duo, quibus inductus est Cardinalis doctissimus, rem non evincunt. Baron. an. 254. num. LXI. Primum est quod *Felicissimus* ille, qui adversatus est Cypriano, ipsius Presbyter jam fuisse dicitur epistola scilicet XLIII. quæ Pamelio est XL. Sed in ea epistola Felicissimus Cypriani Presbyter non dicitur; tantummodo *quinque Presbyteros Felicissimo copulatos ejusque satellites fuisse*, illic refertur. Presbyteri autem non Presbytero copulari potuerunt. Imo quoties meminit Felicissimi & Presbyterii ejus, toties eum a Presbyteris distinguit, neque unquam Felicissimi alicujus tanquam Presbyteri mentionem fecit. Secundum Baronii argumentum pariter infirmum, quod nempe cum duæ essent inter se contrariæ sectæ Schismaticorum,

Fe-

Christi 252.	Fabiani Pap. 14.	Philippi Imp. 7.

VII. *Magus hostis Christianorum.* At quisnam fuerit magus ille, qui Alexandrinos Ethnicos commovit in Christianos non liquet: illud tamen scimus, Porphyrium in Vita Plotini, de Ægyptio sacerdote, dæmonum excantationibus dedito, scribere; qui paulo post circa Gallieni tempora Romam venit: quem & illum ipsum putamus, qui (ut suo loco dicemus) Valerianum, Romæ cum esset, adversus Ecclesiam concitavit.

JESU CHRISTI ANNUS 253.	FABIANI PAP. ANNUS 15.	DECII IMP. ANNUS 1.

I. DUcentesimo jam ac quinquagesimotertio adveniente Christi Redemptoris anno Decii & Etrusci a Cassiodoro ponitur Consulatus. Qui Etruscus hic nominatur, Decius junior est, cognomento Etruscus dictus; ut complura vetera monumenta (a) significant. Ponitur ab aliis Consulatus Decii secundus cum Grato, quem putamus suffectum: nam hic ille plane Consulatus duorum Deciorum, cujus mentio est apud Trebellium Pollionem in Valerianis. His Consulibus (inquit Cassiodorus) occisi sunt Philippi pater & filius Imperatores; ille Veronæ, hic Romæ; Imperiumque invasit Decius, qui mox Decium filium Cæsarem dixit. De

(a) *Habet descripta a Pantin. in bas. hoc anno.*

PAGIUS *Felicissimus* ille sententiæ Novati adversarius erat, quod diceret, Lapsos omnes absque pœnitentiæ mora recipiendos. Nam hæc nihil probant. Quippe Novatus, quandiu in Africa fuit, semper se ejusdem cum Felicissimo sententiæ de Lapsis recipiendis professus est. Cum autem Romam venisset, & se Novatiano adjunxisset, ut Romanum schisma promoveret, illius sententiam amplexus esse videbatur, sive serio, sive ficte; ut & ipse Novatianus sententiam suam jam mutaverat, ut Cornelio fortius contradiceret. Hic autem Felicissimus, qui ab initio Cypriani electioni restiterat, Diaconus jam factus, portionem plebis cum Episcopo suo divisit, & persecutione jam sedata, in monte quodam suos colligebat, quo Lapsi petulantiores præcipue convolarent.

XVII. *Felicissimus & socii excommunicantur.* Interea temporis Cyprianus *Caldonium & Herculanum* Episcopos & Collegas suos cum *Numidico* Presbytero, quem nuper Clero Carthaginiensi adjunxerat, Carthaginem mittit, eosque cum *Rogatiano* vicem suam acturos Vicarios constituit, ut necessitates fratrum sumtibus expungerent, simul etiam & ætates eorum & conditiones & merita discernerent; unde ipse cognoscere posset, quos ad Ecclesiasticæ administrationis officia promoveret. Dum autem illi his rebus incumberent, *Felicissimus* intercessit, ne quis posset expungi, neve singulorum merita possent diligenti examinatione discerni; præterea interminatus, quod secum in monte non communicarent, qui Cypriano obtemperare voluissent. Quamobrem *Caldonius* reliquique scribunt ad Cyprianum literas, quibus eum monent, quid a Felicissimo sibi factum esset; quid etiam ab *Augendo* altero, ut videtur, Diacono qui se cum Felicissimi conspiratione sociaverat. Quibus Cyprianus graviter commotus scribit ad Vicarios suos epistolam XLI. Pamelio XXXVIII. qua illis in mandatis dat, ut *Felicissimum* excommunicarent, & *Augendum* etiam, si perseveraret, aliosque, qui conspirationi & factioni Felicissimi se adjungerent. Qua auctoritate muniti *Caldonius & Herculanus* Episcopi cum Presbyteris Rogatiano & Numidico Felicissimum & Augendum, aliosque nonnullos obscuriores communicatione *abstinuerunt*, ut ipsi indicant epistola XLII. quæ Pamelio est XXXIX.

Baron. ibid. num. XXXVII.

ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5744.

☉ 8. E. ☽ 5. P. 23. Mart. Indict. 24.

JESU CHRISTI 251. secundum Baronium 253. & 254.

CORNELII PAPÆ 1.

DECII IMP. 2.

SÆC. III. Anno Urbis 1004. Olymp. 257. an. 3. A. C. 251.

[1] AD num. I. Coss. C. *Traianus Decius Aug. III. & Q. Herennius Etruscus Decius Cæsar.* I. *Consules.*

In Fragmento Consulari a Bucherio edito hoc anno legitur: *Decio III. & Decio Cæsare.* In Inscriptione etiam a Sponio in Miscellaneis Eruditæ Antiq. pag. 143. Consulatus Etrusci Cæsaris diserte memoratur: indeque liquet, sumtum tertium a Decio Consulatum fuisse juxta tertiam Consulatuum Cæsareorum regulam, ab Etrusco vero ejus filio etiam Decio appellato, juxta secundam, quia nempe anno præcedenti Cæsar nuncupatus fuerat. Vocatur communiter is Consulatus *duorum Deciorum*, ut dicitur apud Pollionem in Valeriano. Verum, cum Baronius priorem Decii Augusti Consulatum, qui suffectus

NOTÆ [1] COss. *C. Traianus Decius Aug. III. & Q. Herennius Etruscus Decius Cæsar.* Nummus apud Bandurium tom. I. pag. 39. cum Epigraphe in antica:

Q. HE. ETRUSC. ME. DECIUS. NO. C.

In postica:

P. M. TR. P. II. CONS. II.

Hinc Victor in Deciis, cecidisse eos ait, *exacto regni biennio.* Ita & Eutropius. Nomina vero *Traiani Decii* in Nummis Græcis hæc sunt: *Imperator Cæsar. Cnæus Messius Quintus Traianus Decius Aug.* Vetus inscriptio Romæ, apud Fabrettum pag. 683.

Q. HE.

II. Philippi Impp. occisi. De nece Philipporum hoc anno vetus extat monumentum Veronæ, ubi senior necatus est, his verbis conscriptum: ANNO CHRISTI CCLIII. IMP. DIVUS PHILIPPUS SENIOR VERONÆ; ET ROMÆ JUNIOR A SATELLITIBUS INTERFICIUNTUR. Veronæ, inquam, extat juxta portam Barsaream in domo olim Cathaneorum; descripsit illud quoque Adolphus in libro de Imperatorum Romanorum numismatibus, & alii; sed a Panvinio, licet Veronensi cive, est prætermissum, quod suis videretur adversari Fastis, in quibus Philipporum obitus ab eo ponitur anno Christi ducentesimo quinquagesimo. Porro ejusdem inscriptioni tum septem Consulatus positi in Fastis Cassiodori sub Philippo consentiunt, tum numerati ab Eusebio anni septem ejus Imperii, & deducta ab eodem annorum Christi chronographia, qua æque ponitur hic annus a nato Christo ducentesimus quinquagesimustertius. Quibus videas, cum pluribus aliis, tum his de præsenti anno adductis exemplis, initam a nobis Christi annorum rationem assertam atque firmatam; at etiam Paulus Orosius cum tradit occisos esse Philippos, & subrogatum Decium anno millesimo quarto ab Urbe condita, huic nostræ chronographiæ positæ suffragatur. Sic itaque omni genere chronographiæ, nempe Christi annis, Imperatoris, Urbis, atque Consulibus hoc anno occisos esse Philippos, & Decium imperare cœpisse, habetur expressum.

Recta chronographia firmata.

III. Philippus relatus inter divos. Quod autem unus Eutropius dicat Philippos inter divos fuisse relatos; ex his plane cognoscitur, Philippum, licet nece Gordiani perosus omnibus Romanis olim fuisset, mutatis moribus, de Senatu populoque Romano optime meritum, omnium sibi conciliasse animos; atque adeo licet occisi tum ipse, tum filius fuerint, non defuisse illis extremum illud omnium amplissimum Senatus officium, quo eos retulerit inter divos. Ex quibus etiam illud conjicimus, sic eos Christiana fuisse religione initiatos, ut tamen nullum ob eam causam negotium facessiverint Gentiliciæ superstitioni. De Severa autem Augusta Philippi majoris conjuge quid actum sit, num & ipsa occisa fuerit a Decio persecutore, quod Christianam fidem profiteretur, nequicquam prorsus scriptum invenimus; perierunt & magna ex parte Acta martyrum conflagratione illa a Diocletiano facta; onde & quamplurima, quantumlibet clarissima essent, remanserunt prorsus obscura, immo & extincta penitus.

IV. Viventibus vero adhuc Philippis, Decius

PAGIUS

ctus fuerat, ordinarium crederet, hunc ejusdem Decii cum Etrusco filio secundum Consulatum ordinarium vocavit, annoque postea CCLIV. ut ipse vocat, Traianum Decium III. & Gratum II. Consules proponit, imitaus Acta S. Pionii Martyris, quæ subscripta sunt: *Consule tertium Messio Quinto Traiano Augusto, & Decio Grato secundum*. Sed ea verba in Actis legitimis Pionii non leguntur, ut videre est apud Bollandum die prima Februarii, ubi illa recitat. Falsa itaque inepta illa temporis notatio, certumque *Gratum* unum tantum Consulatum ordinarium, *Decium* vero duos gessisse, & in nullis antiquis Fastis duos priori, & tres posteriori Consulatus assignatos. Non potuit autem Baronius Consulatum illum in Annales suos inserere, quia annum Consulatui illi suppositilio respondentem addere. Quare post Consulatum illum in suos Fastos intrusum, non jam amplius biennio, ut antea, sed triennio ab Era Dionysiana diffidet. Is itaque annus hic nobis rejiciendus, ut Notæ nostræ rebus a Baronio narratis consentire possint, ejusque Chronologiæ depravatio magis innotescere. Hinc in hujus anni titulo dixi, hunc annum esse Baronio 253. & 254. quia scilicet unum ex illis expunxi. Et hoc certum apud omnes esse debet.

II. *Interitus Philippi Imp.* A num. II. ad V. Utriusque Philippi Imperatorum interitus anno ducentesimo quadragesimo nono, quo contigit, a nobis narratus; quo etiam anno *Decii* Imperium inchoandum certis argumentis adstruximus.

Ad

NOTÆ

Q. HERENNIO. ETRUSCO
MESSIO. DECIO. NOBILIS-
SIMO. CAES. PRINCIPI
IUVENTUTIS. COS. FILIO
IMP. CAES. C. MESSI. QUIN-
TI. TRAIANI. DECI. PII.
FELICIS INVICTI.
AUGUSTI.
ARGENTARII. &c.

Siglæ C. ex nummis Græcis erunt prænomen *Gaius*, non *Caius*. Trebellius Pollio in Valeriania cap.I. *Duobus Deciis Coss. VI. Cal. Novem. die, quum ob Imperatorias litteras in æde Castorum Senatus haberetur*. Acta S. Pionii martyris, apud Bollandum die XXIII. Februarii: *Julio Asiæ proconsule, Proclo, Quintiliano Magistratum gerentibus, Consule tertium Messio Quinto Traiano Decio Augusto, ante IV. Idus Martii, more Romanorum; Asiæ autem more, septimi mensis undecimo, die Sabbati hora decima*. Ex his A. D. 251. ac tertium Decii consulatum designari, ostendit Norisius in Dissertatione Chronologica de votis decennalibus cap.V. Fasti Idatiani, Vindebonenses, & Bucherii laterculus; *Decio III. & Decio Cæsare*.

eius post Macrinum, qui cito sublatus est ab exercitu Illyricorum, Imperator est acclamatus; Imperium tenuit, secundum Eusebium & Cassiodorum, annum unum & menses tres; sed de his inferius pluribus.

V. Posita igitur ac stabilita de annis Imperatorum chronologia, eam etiam, quæ est Romanorum Pontificum, statuamus; cum omnium consensione constet, ipso Decii Imperatoris ingressu persecutionem ab eo in Christianos conflatam, eaque confestim Fabianum Papam sublatum. Qui de nece Philipporum, & Decii Imperii exordio diversam ab hac posita a nobis inierunt annorum rationem, quo tempore ingressum Decil, eodem & Fabiani interitum posuerunt. Sed qua ratione firmatus ac stabilitus a nobis est annus primus Decil Imperantis, eadem quoque hoc anno ponitur Fabiani Papæ martyrium, ut hac ratione dicendum sit, ipsum sedisse annos quindecim & dies quatuor, subiisseque martyrium vigesima Januarii, qua die natalis ejus habetur in tabulis Ecclesiasticis perpetua memoria consignatus. De eodem autem hæc leguntur: *Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros vigintiduos, diaconos septem, Episcopos per diversa loca undecim: qui sepultus est in cœmeterio Callisti via Appia, decimotertio Kalend. Februarii, cessavit Episcopatus ejus dies sex.*

Fabiani Papæ martyrium.

VI. Vacatio Romanæ Sedis. At vacasse sedem ejus anno uno & amplius, dicemus anno sequenti in electione Cornelii. Ponitur & ab Eusebio hoc Christi anno Fabiani exitus; sed error apparet, dum habens Anterum sub Gordiano vita functum, Fabianum successorem annos tantum tredecim sedisse ponit; cum exploratissimum sit, non sub Gordiano, sed sub Maximino persecutore Anterum martyrio coronatum, atque Fabianum in locum ejus post dies tredecim subrogatum. Certe & in libro de Romanis Pontificibus, Fabianum sedisse habes annos quatuordecim, menses undecim, ac totidem dies, sedisseque ad præsentem usque annum, quo Decius secundum Consulatum gessit.

VII. Persecutio sub Decio. De persecutione autem a Decio excitata, hæc in primis Eusebius (a): *Philippo, ubi septem annis regnaverat, succedit Decius; qui odio quodam capitali, quo cum Philippo dissidebat, infensus, persecutionem contra Ecclesiam concitat.* Et Orosius (b): *Continuo cum invasisset Imperium, ob quod se etiam Philippos interfecisse docuit, ad persequendos interficiendosque Christianos, septimus post Neronem feralia sparsit edicta, plurimosque sanctorum ad coronas Christi de suis cruciatibus misit.* Tantam quippe olim ex Christiano Imperatore sibi Fideles vendicarant auctoritatem, ut ardore fidei inflammati, plerisque in locis fana, idola, & altaria sint demoliti: quod factum fuisse ab Ecclesiis in Ponto positis, Gregorius (c) Nyssenus testatur, nosque ab eo scripta suo loco referemus paulo inferius. Porro Gentilium furor ille nativus, inveteratumque odium in Christianos, Philipporum auctoritate diu repressum, ipsorum morte mox velusi rupsis aggeribus, magno sese impetu in Christianos effudit, omnes sub Romano Imperio sitas inundans Ecclesias; ut revera illud quoque de ea dici merito potuerit (d): *Nisi abbreviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro.* Continuo enim summos Ecclesiæ vertices, qui videbantur esse columnæ, violento quodam impulsu secum abripuit, ut Fabianum Romanum Pontificem, Babylam Antiochenum Episcopum, & fama celebrem Alexandrum Hierosolymorum Antistitem, atque alios.

(a) Euseb. lib. 6. cap. 31.
(b) Oros. lib. 7. cap. 21.
(c) Greg. Nyssen. in vita S. Gregorii Thaumat.
(d) Mat. 13.

VIII. Status Ecclesiæ tempore Decii. Sed antequam agamus de singulis, qualisnam esset his temporibus Ecclesiæ status, quæve præcesserit causa, ut Deus tam immanem persecutionem in Ecclesiam sævire permiserit, quid in primis de ea re S. Cyprianus, qui præsens hæc omnia exploratissima habuit, memoriæ commendarit, adducamus in medium. Ipse igitur in commentatio, quem scripsit de lapsis, hæc habet de hujus temporis Christianæ disciplinæ vigore plane enervato atque corrupto: *Si* (inquit) *cladis causa cognoscitur, & medela vulneris invenitur. Dominus probari familiam suam voluit, & quia traditam nobis divinitus disciplinam pax longa corruperat, jacentem fidem, & pene dixerim dormientem, censura cælestis erexit. Cumque nos peccatis nostris amplius pati mereremur, clementissimus Dominus sic cuncta moderatus est, ut hoc omne quod gestum est, exploratio potius, quam persecutio videretur. Studebant augendo patrimonio singuli, & obliti quid credentes aut sub Apostolis ante fecissent, aut semper facere deberent, insatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in sacerdotibus religio devota, non in ministris fides integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina. Corrupta barba in viris, in feminis*

Mores corrupti hujus temporis.

PAGIUS III. Fabiani PP. martyrium. Ad num. V. & seq. *Fabiani* Papæ martyrium anno præcedenti contigit, ut ibidem dictum. Baronius autem ideo illud cum hoc anno copulavit, quia in Chronico Damasi dicitur, *Fabianum* Decio II. & Grato Coss. martyrio coronatum. Verum, secundus Decii Consulatus qui primus fuit ordinarius, de quo in eodem Chronico sermo, anno præcedenti gestus.

IV. Persecutio Deciana. A num. VII. ad CXIV. *Decii* persecutio anno CCXLIX. inchoata, annoque CCL. continuata, ut præfatis annis ostendimus. Quare quæ hic dicuntur, ad eos annos revocanda.

minis forma fucata. Adulterati post Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. Ad decipienda corda simplicium callidæ fraudes, circumveniendis fratribus subdolæ voluntates. Jungere cum infidelibus vinculum matrimonii, prostituere Gentilibus membra Christi; non jurare tantum temere, sed adhuc etiam pejerare: Præpositos superbo tumore contemnere, venenato sibi ore maledicere, odiis pertinaciter invicem dissidere.

IX. *Episcopi plurimi (quos & hortamento esse oportet cæteris & exemplo, divina procuratione contempta, procuratores rerum sæcularium fieri; derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas provincias oberrantes negotiationis quæstuosæ nundinas aucupari; esurientibus in Ecclesia fratribus non subvenire, habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, usuris multiplicantibus fœnus augere) quid non perpeti tales pro peccatis ejusmodi meremur? cum jampridem præmonuerit*
(a) Psal. 88. *ac dixerit censura divina (a): Si dereliquerint legem meam, & in judiciis meis non ambulaverint; si justificationes meas profanaverint, & præcepta mea non ob-*
Episcopi corrupti moribus. *servaverint; visitabo in virga facinora eorum, & in flagellis delicta eorum. Prænunciata sunt ista nobis, & ante prædicta; sed nos datæ legis, & observationis immemores, id egimus per nostra peccata, ut, Dum Domini mandata contempsimus, ad correctionem delicti & probationem fidei remediis severioribus veniremus:* Hæc Cyprianus, tam magnæ Iræ Dei causam aperiens.

X. Persecutio antea divinitus cognita. At non destitit divina clementia deventura clade suos præmonere, quo male actorum pœnitentia, bonorumque operum studio & assiduis precibus imminentem plagam averterent, vel aliqua saltem ex parte imminuerent. Sic quidem Christianæ confessionis præco nobilissimus Cyprianus inter alios, cum gladium venientem prævideret, ex specula editiori proclamans, quonam modo illum præcavere deberent, suos commonuit, dicens
(b) Cypr. epist. 8. (b): *Quamquam sciam, fratres carissimi, pro timore, quem singuli debemus Deo, vos quoque illic assiduis orationibus & enixis precibus instanter incumbere; admoneo tamen ipse religiosam sollicitudinem vestram, ut ad placandum atque exorandum Dominum non voce sola, sed & jejuniis & lacrymis & omni genere precationis ingemiscamus:* Et inferius: *Quod magis suasit & compulit, ut has ad vos litteras scriberem, scire debetis, sicut Dominus ostendere & revelare dignatus est, dictum esse in visione: Petite, & impetrabitis. Tunc deinde præceptum plebi assistenti, ut pro quibusdam personis designatis sibi peterent; in petendo autem fuisse dissonas voces, & dispares voluntates; & vehementer hoc displicuisse illi, qui dixerat: Petite, & impetrabitis; quod plebis inæqualitas discreparet, nec esset fratrum consensio una & simplex & juncta concordia.*

Paulo autem post hæc idem Cyprianus subdit: *Nam & illud ostensum est, quod sederet paterfamilias, sedente sibi ad dexteram juvene; qui juvenis anxius, & cum quadam indignatione subtristis, maxillam manu tenens, mæsto vultu sedebat. Alius vero in sinistra parte consistens rete portabat, quod se mittere, ut circumstantem populum caperet, minabatur; & cum miraretur qui hoc esset ille qui vidit; dictum est ei: Juvenem, qui ad dexteram sic sederet, contristari & dolere, quod præcepta sua non observarentur: illum vero in sinistra exultare, quod sibi daretur occasio, ut a patrefamilias potestatem sumeret sæviendi. Hoc prius longe ostensum est, quam tempestas vastitatis hujus oriretur; & videmus impletum, quod fuerat ostensum:* Hucusque Cyprianus. XI. Visio de persecutione ventura.

De sævissimis a Decio in Christianos ipso Imperii sui exordio edictis promulgatis, qualia ipsa fuerint, Dionysius (c) Episcopus, qui his diebus præerat Ecclesiæ Alexandrinæ, & illa audivit, atque legisse potuit, docet his verbis scribens ad Fabium Episcopum Antiochenum: *Decii edictum erat jam vulgatum; illudque tale profecto videbatur, quale Dominus prædixerat futurum, in quo terribilissima illa jam propemodum complebatur sententia; nimirum, electos, si possibile esset, in errorem inducendos fore: hinc omnes certe metu perculsi obstupuerunt.* Hæc Dionysius. Meminit, & Gregorius Nyssenus (d) de edictis tum in omnes Ecclesias a Decio editis, sed in primis ab admirabili propagatione fidei pacis temporibus facta, externoque cultu in Ecclesiarum erectione auctor, atque egregie illustrato auspicatur; &, quæ Decium ad maximam iram incitavit, factam a Christianis idolorum atque altarium demolitionem narrat his verbis: XII. (c) Euseb. lib. 6. cap. 34. Decii edictum quale. (d) Greg. Nyss. in Vita Gregor. Thaum.

Jam enim in omnem partem pervaserat divina prædicatio; & omnes tam in Civitate, quam in ea quæ circumcirca sita est regione, ad piam rectumque dogmatis fidem erant traducti; altariaque, & templa, & quæ in eis fuerant simulacra, erant eversa: expurgata autem erat humana vita ab idolorum inquinamentis, extinctusque erat sceleratus nidor sacrificiorum, ablutusque cruor ex altaribus, & sordes cæsorum animalium; omnes autem in omni loco in Christi nomine templa erigebant & oratoria; cum Romanorum, qui tunc erat, Imperatorem subiit ira atque invidia, propterea quod falsa quidem ejus patria neglecta esset superstitio; augebatur autem mysterium Christianorum, & per totum Orbem terræ multiplicabatur. XIII. Propagatio fidei Christianæ.

Ecclesia, per eos qui semper verbo adjiciebantur, crescent in magnitudinem. Et cum existimasset, fieri posse ut divinæ virtuti sua resisteret acerbitas, & reprimeret quidem mysterii prædicationem, dissolveret autem cœtus Ecclesiarum, rursus autem traduceret ad simulacra eos qui ad verbum processerant: ad Gentium Præsides mittit edicta, terribiles supplicii minas in eos statuens, nisi omnibus probris, contumeliis, & cruciatibus afficerent eos qui nomen Christi adorabant, & terrore, & cruciatibus eos rursum adducerent ad patrium cultum dæmonum: Hæc Gregorius.

XIV. His acceptis edictis, Præsides in provinciis quam immaniter in Christianos sævierint, ex iis, quæ acta in Africa S. Cyprianus (a) testatur, & quæ in cæteris Provinciis gesta sunt, facile possumus intelligere; ait enim: *Tormenta venerunt, & tormenta sine fine tortoris, sine exitu damnationis, sine solatio mortis: tormenta quæ ad coronam non facile dimittant, sed tam diu torqueant, quam diu deficiunt; nisi si aliquis divina dignatione subtractus, inter ipsa cruciamenta profecerit, adeptus gloriam, non termino supplicii, sed velocitate moriendi*: Hæc Cyprianus.

(a) Cypr. epist. 8. edit. Pamel.

Gravis persecutio in Ecclesia Africana.

XV. Sed & de multis tormentorum generibus, quæ præsides sibi artificum peritia comparabant, tunc exhibitis, Gregorius Nyssenus (b), qui ab avia S. Macrina seniori, ejusdem Ecclesiæ alumna, ea potuit didicisse, hæc habet: *Neque aliud tunc publicum, aut privatum quicquam agebatur, aut ullum ponebatur studium ab his qui tractabant publica, quam ut obsiderent, & punirent eos qui fidem sequebantur. Erant autem non solum minæ verborum terribiles, sed cum iis varius apparatus suppliciorum nullum non afferebat stuporem; & antequam veniretur ad periculum, metum incutiebant hominibus enses, & ignis, & bestiæ, & fossæ, & instrumenta ad torquendum membra accommodata, & ferreæ in igne cathedræ, & ligna erecta, in quibus eorum extensa, qui persistebant, corpora porrectis horrendis laniabantur ungulis, & alia innumerabilia ad multiplices corporum cruciatus inventa ab eis excogitabantur: unumque studium erat iis, qui hanc habebant potestatem, ut nullus eo posset ostendi scelere superior. Alii quidem deferebant, alii vero indicabant, alii vero scrutabantur eos qui erant absconsi: alii invadebant eos, qui fugiebant: alii autem injectis oculis in facultates Fidelium, ut rebus eorum potirentur, prætextu pietatis, & religionis, eos qui fidem amplectebantur, exagitabant*: Hucusque Gregorius.

(b) Greg. Nyssen. in Vita S. Gregorii Thaumat.

Persecutionis acerbitas.

XVI. Hunc in modum cum persecutio in Ecclesiam grassaretur, primo ipso sui furoris impetu complures ubique prostravit; ipsos nimirum, quos antea deliciæ, & concupiscentia subjugassent: & cujus magis male acta vita esset sordibus inquinata, ejus turpior erat lapsus atque negatio. Hos enim in primis S. Cyprianus deplorat in libro de Lapsis, sic dicens: *Non expectaverunt saltem ut interrogati negarent, ut thus accenderent apprehensi. Ante aciem multi victi sine congressione prostrati nec hoc sibi reliquerunt, ut sacrificare idolis viderentur inviti. Ultro ad forum currere, ad mortem sponte properare, quasi hoc olim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam, quam semper optassent. Quid illi, qui a magistratibus vespera urgente dilati sunt? quod ne eorum differretur interitus, etiam rogaverunt?* & paulo post: *Ac multis proprius interitus satis non fuit; hortamentis mutuis in exitium suum populus impulsus est: mors invicem lethali poculo propinata est. Ac ne quid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impositi, vel attracti, amiserunt parvuli quod in primo statim nativitatis exordio fuerant consecuti*: Nimirum gratiam per baptismi illustrationem acceptam: ex instituto enim Ecclesiæ, parvuli etiam baptizabantur & infantes.

Miserandus multorum lapsus.

Unde autem facta sit illis tantæ ruinæ occasio, paulo inferius declarat his verbis: *Dissimulanda, fratres, veritas non est, nec vulneris nostri materia & causa reticenda. Decepit multos patrimonii sui amor cæcus; nec ad recedendum parati aut expediti esse potuerunt, quos facultates suæ velut compedes ligaverunt; illa fuerunt remanentibus vincula, illæ catenæ, quibus & virtus retardata est, & fides pressa, & mens vincta, & anima præclusa, ut serpenti terram secundum Dei sententiam devoranti, præda & cibus fierent, qui terrestribus cupiditatibus inhærerent*: Hæc & alia multa de his Cyprianus. Erant autem lapsorum casus varii atque distincti, dum quidam ex ipsis (ut dictum est) non rogati procurrerent: rursum vero quidam se invitos id agere contestarentur: alii rursum, qui primo confitentes, inde metu pœnarum a fide negando deficerent. XVII.

Unde lapsus multorum.

Rursum vero lapsorum duplex ab eodem Cypriano ponitur differentia: aliorum scilicet, quos nominat Sacrificatos, vel Thurificatos, ac idololatras communi voce: aliorum vero, quos appellat Libellaticos, de quibus plura in epistola ad Antonianum (c). Dicebantur autem Sacrificati omnes qui quomodocumque immolassent, vel immolata gustassent: Thurificati autem, qui thus obtulissent; Idololatræ æque omnes qui quemlibet religionis cultum Idolis publice exhibuissent. Libellaticos autem eos esse, significare tradunt, qui cum sacrificium offerre publice cogerentur, se data pecunia redemissent: de quibus hæc idem in eadem ad Antonianum epistola: XVIII.

Lapsorum diversa genera.

(c) Cypr. epist. 52.

Cum

Cum ergo inter ipsos qui sacrificaverint, multa sit diversitas; quæ inclementia est, & quam acerba duritia, Libellaticos cum his qui sacrificaverunt jungere? quando is, cui libellus acceptus est, dicat. Ego prius legeram, & Episcopo tractante cognoveram non sacrificandum Idolis, nec simulacra a servo Dei adorari debere; & idcirco ne hoc facerem, quod non licebat, cum occasio libelli fuisset oblata, quem nec ipsum acciperem, nisi ostensa fuisset occasio, ad magistratum, vel veni, vel alio eunte mandavi Christianum me esse: sacrificare mihi non licere, ad aras Diaboli me venire non posse; dare me ob hoc præmium, ne quod non licet, faciam: Hæc Cyprianus: quæ licet plana videantur, tamen subobscura redduntur ex aliis quæ sparsim in diversis Cypriani locis sæpe leguntur.

XIX. Libellatici quinam dicti sint.

At colligitur ex iis, non sic Libellaticos esse dictos, (ut multi putant,) quod libellum offerrent magistratui, quem potius ab eo acciperent; id enim illis verbis declarat Libellaticus ille apud Cyprianum, sic dicens: *Libellum nec ipsum acciperem, nisi ostensa fuisset occasio.* Sed & insuper in epistola Cleri Romani (a) ad Cyprianum, de Libellaticis hæc dicuntur: *Sententiam nostram dilucida expositione protulimus adversus eos, qui se ipsos infideles illicita nefariorum Libellorum professione prodiderant, quasi evasuri irretentes illos Diaboli laqueos viderentur: quo non minus quam si ad nefarias aras accessissent, hoc ipso quod ipsum contestati fuerant, tenerentur; sed etiam adversus illos qui acta fecissent, licet præsentes, cum fierent, non affuissent; cum præsentiam suam utique ut sic scriberentur, mandando fecissent, &c.* Ex quibus patet, a Romana Ecclesia etiam Libellaticos acrius condemnari, ut infideles. Insuper vero idem qui supra Cyprianus de Lapsis: *Nec sibi* (inquit) *quo minus agant pœnitentiam, blandiantur, qui etsi nefandis sacrificiis manus non polluerunt, libellis tamen conscientiam prostituerunt. Et illa professio denegantis, contestatio est Christiani, quod fuerat abnuentis; fecisse se dixit, quod alius faciendo commisit:* Hæc ipse. Quibus omnibus exprimere videtur, Libellatici causam fuisse hujuscemodi, ut, etsi minus quis sacrificium Diis offerret, tamen aliqua per se vel per alium edita professione fidem negaret; ne vero, sicut ceteri, traheretur ignominiose ad aram, id pecunia, (ut dictum est) redimebat.

(a) Apud Cypr. epist. 31.

XX. Error de Libellaticis confutatur.

Quamobrem errare existimo, qui putant illos dictos esse Libellaticos, qui pretium solverent ne cogerentur fidem negare. Nam nullum fuisse crimen, vexationem a Gentilibus in persecutione inferri solitam pecunia redimere; satis superius ex totius Ecclesiæ usu, & canone Petri martyris Episcopi Alexandrini, demonstratum est, dum Tertulliani errorem ex Montani schola acceptum confutavimus, quo dicebat, nemini licere pro sui liberatione, ne ad judicium duceretur, pecuniam solvere. Nec enim putandum, improbatam in Ecclesia opinionem Tertulliani, Cyprianum esse sectatum, minus autem Romanam Ecclesiam, quæ (ut vidimus) æque cum Cypriano Libellaticos damnat.

XXI. Causa Libellaticorum qualis esset.

Quantum igitur ex nuper citatis, & aliis locis de Libellaticis assequi licet; hunc in modum rem geri consuevisse putamus: Cum, propositis (quod dictum est) a Provinciarum Præsidibus Decii Imperatoris edictis, ut Christiani omnes sacrificarent; qui id facere erubescerent, Magistratum adirent, vel ad eum alios suo nomine mitterent, rogarentque ne ad sacrificium immolandum compellerentur; ceterum se Christum negare, iidemque etiam pro hujusmodi dispensatione consequenda pecuniam sponderent: Magistratus vero post negationem concessionis libellum scriberet, atque ei qui petiisset daret, vel absenti mitteret, quo munitus tutus absque pœna consisteret. Qui igitur hunc in modum fidem prodidissent, ac similiter perdidissent, Libellatici dicebantur, quod libellum securitatis a Magistratu conscriptum accepissent, cum negassent. Hæc est igitur de Libellaticis nostra sententia, ex ante citatis locis deducta, & alio planiori paulo inferius confirmanda.

XXII.

De hujusmodi autem, qui a Proconsulibus dari solerent, libellis concessionis, & indulgentiæ, meminit Ulpianus, dicens: (b) *Ubi decretum necessarium est, per libellum id Consul expedire non potest. Omnia enim, quæcumque causæ cognitionem desiderant, per libellum non possunt expediri:* Quam quidem Ulpiani sententiam perperam, meo judicio, interpretati sunt, qui intelligendam putarunt de libellis supplicibus Provinciarum Præsidibus offerri solitis, cum potius de illis debeat accipi libellis, qui a judicibus, cum concederent aliquid, dimanarent; quos (ut habetur in casu proposito, qui aliquid sibi concedi optassent, acciperent; qui tamen tunc tantum dabantur, cum (ut ait Jureconsultus) res nullam aliam causæ cognitionem desideraret, quod in nullius præjudicium verteretur.

(b) l. nec quicquam. § ubi decretum. ff. de of. Procons.

Proconsules quos dent libellos.

XXIII. Aliud genus libelli.

Diversum plane ab iis libellorum genus illud erat, quo Christiani illi nequissimi, statim atque audissent promulgatum edictum; ne caperentur, vel jacturam aliquam in bonis paterentur, confestim suæ negationis Præsidi libellum offerebant. Meminit ejusmodi generis libelli Plinius (c) in epistola ad Traianum his verbis: *Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens, qui negarent se esse Christianos, aut fuisse; cum præeunte me Deos appellarent, & imagini tuæ,*

(c) Plin. lib. 10. epist. 97.

quam

quam propter hoc jusseram cum simulacris numinum afferri, thure, & vino supplicarent: præterea maledicerent Christo. Longe vero diversos ab iis esse Libellaticos; qui (ut dictum est) non darent, sed acciperent libellos a Proconsule, nemo non videt.

XXIV. Libellatici consultum volebant honori, non animæ.

Ad omnem vero hac de re ambiguitatem tollendam, dicimus, Libellaticos non esse ejusmodi, ut pretium solverent, ne cogerentur negare, sed negasse eos Christum; verum ne palam, ut alii, offerre sacrificium, vel libamina cogerentur, spopondisse pecuniam. Est de ejusmodi negatione Libellatici egregium testimonium Cypriani (*a*) in epistola ad Hispanos, ubi cum agit de Martiale Episcopo, quem ait fuisse libello contaminatum, hæc de eodem subdit: *Martialis quoque præter Gentilium turpia lutulenta convivia, & collegia diu frequentata, & filios in eodem collegio exterarum gentium more apud profana sepulcra depositos, & alienigenis consepultos, Actis etiam publice habitis apud procuratorem Ducenarium, obtemperasse se idololatriæ, & Christum negasse, contestatus sit, &c.* Igitur, ut Martialis Libellaticus diceretur, hoc processit, quod Actis publicis se Christum negare fuerit contestatus, ob eamque causam postea securitatis a Proconsule (ut demonstratum est) data pecunia libellum acceperit. Hæc autem de Libellaticis pluribus nos oportuit elucidasse, quod omnes, quos viderim, in hoc hallucinatos invenerim, putantes eos Libellaticos dici, qui, ne cogerentur Christum negare, pecunia se redimerent, incaute nimis hac ex parte cogentes non Cyprianum modo, sed & Romanam Ecclesiam Libellaticos æque damnantem, adstipulari Tertulliano, qui negaret nefas esse Christiano, pecunia a persecutoribus se redimere. At satis de lapsis, & lapsorum hujus temporis diversis generibus.

(*a*) *Cypr. epist. 68.*

Correctus error de Libellaticis.

XXV. Jam vero cætera, quæ ad ejusmodi persecutionem spectare videntur, enarrare aggrediamur: ac in primis quid Romæ, deinde quid in aliis nobilioribus Orbis Ecclesiis actum sit, ex iis potissimum auctoribus, qui præsentes res gestas inspexerunt, vel ab aliis easdem intuitis acceptas scripserunt. Quod itaque hæc, omnium acerbissima persecutio fuerit in Romanam Ecclesiam concitata; illud unum potest esse perspicuo argumento, dum (quod nunquam alias accidisset) S. Fabiano Catholicæ religionis Antistite martyrio coronato, ne per annum quidem valuit ei subrogari successor; licet causæ urgentissimæ intercederent, quibus consultandis universali, (ut demonstrabimus) opus esset Episcopo. Pauci autem ex Clero Romano residui, magno modestiæ exemplo, ab electione Romani Pontificis abstinuerunt, quod sæviens persecutio collegas complures in carceres abduxisset, aliosque aliter dispersisset. Porro ob maximam quidem temporum difficultatem, quam atrox invexerat persecutio, dilatam esse tam longo tempore novi Pontificis electionem, idem Clerus Romanus ad Cyprianum (*b*) scribens aperte demonstrat his verbis: *Post excessum nobilissimæ memoriæ viri Fabiani, nondum est Episcopus propter rerum, & temporum difficultates constitutus, qui omnia ista moderetur.*

Ingens persecutio Romanam Ecclesiam vexat.

(*b*) *Apud Cypr. ep. 31. edit. Pamel.*

XXVI. Romanus clerus sede vacante curat omnes Ecclesias.

Qui ergo sic collecti in unum asservarentur, probe scientes ex antiquiori consuetudine, sublato visibili universalis Ecclesiæ capite, suarum esse partium (quippe qui propinquiora membra capiti inhærent) Catholicæ Ecclesiæ ubique locorum positæ prospicere atque consulere; in iis, quæ licerent, ipsius capitis munera expleverunt. Quæ autem hoc anno vacantis sedis ab eis in unum coeuntibus erga cæteras in orbe Romano positas Ecclesias acta sint, licet non appareant; ex his tamen, quæ gesta sunt in Ecclesia Africana, ex ejusdem Cleri ac Cypriani Carthaginensis Episcopi litteris ultro citroque datis ac redditis, quid cum principalioribus cæteris Ecclesiis actum sit, facile possumus intelligere.

XXVII. De Martyrio Fabiani litteræ.

Fabiano igitur glorioso martyrio ex hac vita subtracto, ne lateret etiam transmarinas Ecclesias quid patratum esset in caput, cujus eædem membra essent, Clerus Romanus confestim datis ad eas litteris significavit, officium certe non levis ponderis, vel momenti fuit, nempe ut summi Pastoris exemplo cæteri quoque qui diversis in regionibus præessent Ecclesiis Episcopi inflammarentur, ut libentissimo animo mortem oppeterent pro Ecclesia sibi commissa, cum id gregis utilitas postularet; & quod faceret summus Sacerdos, qui essent inferioris ordinis Clerici, ac cæteri denique Fideles infimæ classis peragere minime detrectarent. Scripsisse Romanum Clerum de Fabiani Papæ martyrio ad Episcopum Carthaginensis Ecclesiæ litteras, redditæ a S. Cypriano (*c*) ad eum his verbis significant: *Cum de excessu boni viri, collegæ mei, rumor ad nos incertus esset, fratres carissimi, & opinio dubia nutaret; accepi a vobis litteras ad me missas per Clementium hypodiaconum, quibus plenissime de glorioso ejus exitu instruerer; & exultavi satis, quod pro integritate administrationis ejus, consummatio quoque honesta processerit, in quo vobis quoque plurimum gratulor, quod ejus memoriam tam celebri, & illustri testimonio prosequamini; ut per vos innotesceret nobis, quod & vobis esset circa Præpositi memoriam gloriosum, & nobis quoque fidei ac virtutis præberet exemplum. Nam quantum perniciosa res est ad sequentium lapsum ruina Præpositi; in tantum contra utile est, & salutare, cum se Episcopus*

(*c*) *Cypr. epist. 4.*

per

per firmamentum fidei fratribus præbet imitandum: Hæc Cyprianus, qui ea epistola Fabianum modo collegam, modo vero Præpositum nominat, utpote qui Coepiscopus esset, potestate tamen in hierarchico Ecclesiastico ordine cæteris ille præpositus esset Episcopis; cum alioqui voce collegæ, non semper in ordine pares, sed in ministerio consortes, Africani Episcopi consueveriot nominare; quippe qui Presbyteros etiam reperiantur (*a*) appellasse collegas, & multo frequentius Primates ipsos dixisse (*b*) collegas, Episcopos sibi subjectos.

(*a*) *Conc. Carth. 4. c. 25.*
(*b*) *Concil. Afric. c. 21. 22. 31.*

XXVIII. Anni unius tempus sedis vacantis probatur.

Vacasse quidem annum integrum, & amplius sedem Romanam, non sex dies, vel menses, ut alii affirmant; quæ mox dicturi sumus, aperte satis declarabunt. Non solum autem in ipsum Fabianum Romanum Pontificem primo sui impetu persecutio sæviit, sed & in alios, quoscumque reperire potuit ejusdem Ecclesiæ florentissimæ Clericos, progressa est. Siquidem post ejus passionem, (ut tradit liber de Romanis Pontificibus) Moyses & Maximus Presbyteri, & Nicostratus Diaconus comprehensi sunt, & in carcerem missi. Ad quos cum adhuc eadem sede vacante Cyprianus iterum scribens, eos jam annum in carcere exegisse testetur; plane apertissime ostendit, ultra anni spatium fuisse Romanam Ecclesiam sine Pastore; ait enim: (*c*) *Eant nunc magistratus, & Consules, sive Proconsules, annuæ dignitatis insignibus, & duodecim fascibus glorientur; Ecce dignitas cælestis in vobis honoris anni claritate signata est, & jam revertentis anni volubilem circulum victricis gloriæ diuturnitate transgressa est.* Recolensque idem singula ejus anni tempora bieme quidem in carcerem fuisse detrusos indicat, nempe mense Januarii, quo (ut monstratum est) Fabianus martyrium consummavit. Verum scriptam esse ad dictos confessores citatam Cypriani epistolam, priusquam Cornelius crearetur Romanus Episcopus; illud certo est argumento, quod scribit ad eos tunc pace, & unitate concordes, quos postea in creatione Cornelii constat schismate fuisse divisos, quibusdam ex ipsis Novatiano studentibus, ut inferius suo loco apertius fusiusque dicturi sumus.

(*c*) *Cypr. p. 16. edit. Pamel.*

XXIX. Martyres Romæ passi sub Decio.

Inter innumeram pene Romanorum multitudinem martyrum, recensentur nobilissimæ illæ virgines Victoria & Anatolia, quæ abductæ Thoram ad lacum Velinum post multa certamina martyrium consummarunt die nona Julii. Habentur & Calocerus atque Parthenius hujus temporis insignes martyres; quorum prior cum esset præpositus cubiculi uxoris Decii, alter vero alterius muneris Primicerius; nolentes idolis sacrificare, ab eodem Imperatore occidi jussi fuot decimanona die mensis Maii. Sed, & Secundianus Valeriani Præfecti Assessor, necnon Marcellianus ac Verianus ab Urbe ad Centumcellas amandati, a Quadrato Consulari post alia tormenta sub gladio probati sunt nona die Augusti. Extant eorum Acta, (*d*) sed illa corrupta, in quæ Xysti Papæ nomen irrepsit; nam sub Decio Imperatore certum est fuisse passos. Sunt & alii complures tunc martyrio coronati, quorum nomina haud satis explorata habentur.

(*d*) *Apud Sur. tom. 4. ea die.*

Cum eadem persecutio, eodem prope quo Romæ tempore, litteris Decii a Præsidibus Provinciarum ac Proconsulibus in diversis Orbis partibus esset indicta; quodam veluti terræmotu fuit Ecclesia universa concussa; eoque sæviit impetu, ut complures, licet fortissimi, se subduxerint, ac inter alios sanctissimus Cyprianus; idque divino Spiritu nedum suadente, sed propemodum impellente, cum magna Gentilium siti posceretur ad necem. Scribens enim ipse postmodum ad Cornelium (*e*) Papam, de Populi in eum clamoribus, quibus Circus intonuisset atque Theatrum, cum ad leonem voce omnium peteretur, hæc ait: *Toties ad leonem petitus in Circo, in Amphitheatro, Dominicæ dignationis testimonio honoratus; his ipsis etiam diebus, quibus has ad te litteras feci, ob sacrificia, quæ edicto proposito celebrare Populus jubebatur, clamore popularium ad leonem denuo postulatus in Circo*: Hæc illi frementes, quod Cyprianum ab oculis omnium subductum esse, indignantissimo animo ferrent. Sed idem absens proscriptus fuit, atque bonis omnibus spoliatus; quod ipse litteris Florentium (*f*) Puppianum compellans, testatur his verbis per ironiam inquiens: *Persecutio enim veniens te ad summum martyrii sublimitatem provexit; me autem proscriptionis onere depressit, cum publice legeretur: Si quis tenet, vel possidet de bonis Cæcilii Cypriani Episcopi Christianorum: Ut etiam qui non credebant Deo Episcopum constituenti, vel Diabolo crederent Episcopum proscribenti. Nec hæc jacto, sed dolens profero*: Hæc ipse; qui & ad Presbyteros (*g*) Carthaginensis Ecclesiæ scribens, divino monitu se latebras quæsisse testatur.

XXX. Fuga Cypriani Episcopi Carthag.

(*e*) *Cypr. epist. 55.*
(*f*) *Idem epist. 69.*
(*g*) *Idem epist. 9. edit. Pamel.*

XXXI. Quinque Presbyteri hæretici.

Sed, & illud nefandum tunc accidit, ut ex Clero Carthaginensi quinque Presbyteri fidei desertores facti, se se ad persequendos Fideles adjunxeriot magistratibus; de quibus hæc obiter Cyprianus, (*h*) dum agit de Felicissimo schismatico ac cæteris illi inhærentibus Presbyteris: *Quinque isti Presbyteri nihil aliud sunt quam quinque primores illi, qui edicto nuper magistratibus fuerant copulati, ut fidem nostram subruerent, ut gracilia fratrum corda ad lethales laqueos prævaricatione veritatis averterent.*

(*h*) *Cypr. epist. 40.*

XXXII. Cæterum, quod ad Cyprianum pertinet;

Clerus Rom. solicitus pro Ecclesia Africana.

bet; Clerus Romanus æquo animo tulit, recte factum existimans, tantum Episcopum in tanta rerum perturbatione, se ad tempus relicta Ecclesia subduxisse, ut opportuniori tempore in medium prodiret, & dilatum martyrium majori Ecclesiæ utilitate susciperet; atque ita ad tempus cessisse, ut hac via melius aliorum saluti consuleret, & gloriosiorem sibi interim victoriam compararet. Sed videas inter hæc de Ecclesia destituta Pastore eumdem Romanum Clerum anxium esse, eamdemque solicitudinem universi gregis sedulo agitare consilio, qualem vivens Pontifex suscipere consueverat. Acceperat hæc Clerus a Clementio Subdiacono iterum ex Africa misso, cui litteras de Fabiani obitu, quas diximus, dederat ad Cyprianum. Quamobrem, ut a Pastore relictam Ecclesiam Carthaginensem in officio contineret, quamprimum ad ejus Clerum scripsit epistolam (a), in cujus exordio hæc habet: *Didicimus secessisse benedictum Papam Cyprianum, a Clementio Subdiacono, qui a vobis ad nos venit certa ex causa: quod utique recte fecerit, propterea quod sit persona insignis*, &c.

(a) Apud Cypr. ep. 3.

XXXIII. Idemque Romanus Clerus de universali sibi cura Pastorali impendente hæc subdit: *Et cum incumbat nobis, qui videmur præpositi esse, & vice Pastoris custodire gregem; si negligentes inveniamur, dicetur nobis, quod antecessoribus dictum est, qui tam negligentes præpositi erant: Quoniam (b) perditum non requisivimus &c.* hortatur eos, ut & ipsi Pastoris optimi specimen edant, & vicem gerant, ad quod præstandum suo exemplo corroborat hæc addens: *Non enim hoc solum verbis vos hortamur: sed discere poteritis a pluribus, a nobis ad vos venientibus, quoniam ea omnia nos, Deo adjuvante, & fecimus, & facimus cum omni solicitudine, & periculo sæculari, ante oculos plus habentes timorem Dei, & pœnas perpetuas quam timorem hominum, & brevem injuriam, non deserentes fraternitatem, & exhortantes eos stare in fide, & paratos esse debere ire cum Domino. Sed & ascendentes* (nempe in Capitolium) *ad hoc quod compellebantur, revocavimus. Ecclesia ista fortis in fide; licet quidam terrore ipso compulsi, sive quod essent insignes personæ; sive apprehensi timore hominum revertuntur; quos quidem separatos a nobis non dereliquimus, sed ipsos cohortati sumus, & hortamur agere pœnitentiam, si quo modo indulgentiam poterunt recipere ab eo, qui potest præstare; ne, si relicti fuerint a nobis, pejores efficiantur*: Hæc ibi de invicto Clericorum Romanæ Ecclesiæ robore, & vigilantia.

(b) Ezec. 34.

Cleri Romani in persecutione diligens studium.

XXXIV. Verum non tantum, ut istud ipsum faciant, eos admonent; sed ut infirma Ecclesiæ membra non negligant, & curent diligenter sacra martyrum corpora, hortantur, addentes: *Sive viduæ, sive clydomeni* (nempe fluctuantes) *qui se exhibere non possunt, sive hi qui in carceribus sunt, sive exclusi a sedibus suis, utique habere debent qui eis ministrent. Sed & Cathecumeni apprehensi infirmitate, decepti esse non debebunt, ut eis subveniatur. Et, quod maximum est, corpora martyrum aut cæterorum si non sepeliantur, grande periculum imminet eis, quibus incumbit hoc opus*: Hæc & alia Clerus Romanus ad Clerum Carthaginensem, pro munere, & officii necessitate ad salutem atque stabilitatem omnium Ecclesiarum intentus; quippe quod Petri Ecclesiæ essent administri, universalis gregis erat illis cura mandata; ad hocque spectat, quod habent in fine: *Harum litterarum exemplum ad quoscumque poteritis transmittere, per idoneas occasiones, vel vestras faciatis, sive nuntium mittatis, ut stent fortes, & immobiles in fide.* Quibus apparet has fuisse litteras Circulares, quibus universæ Africæ Ecclesiæ pariter admonerentur; vel, si expediret, alias ipsi ejusdem argumenti conscriberent.

Cleri Romani cura omnium Ecclesiarum.

XXXV. Quod sursum pertinet ad Cypriani secessum, Pontius Diaconus in ejusdem rebus gestis a se conscriptis hæc ait: *Vultis scire secessum illum non fuisse formidinem? ut nihil aliud excusem, ipse postmodum passus est; quam passionem utique ex more vitaret, si & ante vitasset. Fuit vero formido illa, sed justa formido, quæ Dominum timeret offendere; formidoque præceptis Dei mallet obsequi, quam sic coronari. Dicata enim in omnibus Deo mens, & fides divinis admonitionibus mancipata credidit se, nisi Domino latebram tunc jubenti paruisset, etiam ipsa passione peccare*: Hæc Pontius.

Causa secessus Cypriani.

XXXVI. Idem ipse Cyprianus ex præcepto Domini se tunc secessisse testatur; ad sui enim excusationem apologeticam scripsit ad Romanum Clerum epistolam, (c) instituti sui, (ut par erat) rationem reddens his verbis: *Quoniam comperi, fratres carissimi, minus simpliciter, & minus fideliter vobis renuntiari, quæ hic a nobis & gesta sunt, & geruntur; necessarium duxi has ad vos literas facere, quibus vobis actus nostri, & disciplinæ, & diligentiæ ratio redderetur. Nam sicut Domini mandata instruunt, orto statim turbationis impetu primo, cum me clamore violento frequenter populus flagitasset; non tam meam salutem, quam quietem fratrum publicam cogitans, interim secessi; ne per inverecundam præsentiam nostram seditio, quæ cœperat, plus provocaretur. Absens tamen corpore, nec spiritu, nec actu, nec monitis meis defui, quo minus secundum Domini præcepta, fratribus nostris, in quibus possem, pro mea mediocritate consule-*

De Latebris Cypriani.

(c) Cypr. epist. 15.

sulerem. Et quid egerim, loquuntur vobis epistolæ pro temporibus emissæ numero tredecim, quas ad vos transmisi: Hæc Cyprianus; qui & earumdem epistolarum argumenta ibi subtexuit: voluit namque easdem tredecim a se ad suos scriptas epistolas, quo Romanæ Ecclesiæ de impensa cura erga Dominicum gregem sibi commissum, esset in omnibus plenissime satisfactum, ad Clerum mittere, penes quem ejus secessus fuerat ignaviæ ac socordiæ nomine redditus falsa relatione suspectus: purgareque se in omnibus apud eos studuit, quod majestatem, quam sciret esse, ac venerari ipse soleret in capite, eo dempto, non deficere putaret in membris, eidem compage propinquioris unitatis adnexis.

XXXVII. At quoniam, quænam illæ tredecim essent epistolæ, ex adscriptis in ea ipsarum argumentis facile potest intelligi: quo ordine ab ipso sunt positæ, easdem percensere, & quod ad rerum gestarum cognitionem, & pristinum insinuandum Ecclesiæ morem spectent, hic intexere (quod instituti ratio postulat) non gravabimur. Cum autem primis illis in eo secessu datis ad Clerum litteris, quid agere deberent, se docuisse (a) tradat; ejus plane sunt argumenti duæ epistolæ illæ in editione Pamelii quinto, & sexto loco concinne positæ; (b) quarum priore, quid eo persecutionis tempore erga pauperes atque vinctos deberent solicite agere, his plane verbis admonuit:

Litteræ Cypriani ad Clerum suum cum recessisset.

(a) Cypr. epist. 15.

(b) Item epist. 5. 6.

XXXVIII. *Quoniam mihi interesse nunc non permittit loci conditio, peto vos pro fide, & religione vestra fungamini illic, & vestris partibus, & meis; ut nihil, vel ad disciplinam, vel ad diligentiam desit. Quantum autem ad sumptus suggerendos, sive illis qui gloriosa voce Deum confessi in carcere sunt constituti, sive iis qui pauperes, & indigentes laborant, & tamen in Domino perseverant, peto nihil desit; cum summa omnis, quæ reducta est, illic sit apud Clericos distributa propter ejusmodi casus, ut haberent plures, unde ad necessitates, & pressuras singulorum operari possint. Peto quoque ad procurandam quietem solertia, & solicitudo vestra non desinat. Etsi fratres pro dilectione sua cupidi sunt ad conveniendum, & visitandum confessores bonos, quos illustravit jam gloriosis initiis divina dignatio: tamen caute hoc, & non glomeratim, nec per multitudinem simul junctam puto esse faciendum; ne ex hoc ipso invidia concitetur, & introeundi aditus denegetur; & dum insatiabiles multum volumus, totum perdamus. Consulite ergo, & providete, ut cum temperamento hoc agi tutius possit: itaut Presbyteri quoque, qui illic apud Confessores offerunt, singuli cum singulis Diaconis per vices alternent; quia, & mutatio personarum, & vicissitudo convenientium minuit invidiam. Circa omnia enim mites, & humiles, ut servis Dei congruit, temporibus servire, & quieti prospicere, & plebi providere debemus*: Hæc ad Presbyteros, & Diaconos Ecclesiæ Carthaginensis primis litteris Cyprianus.

In eis etiam inter alia multa illud notatu dignissimum, adeo flagrasse desiderio sanctissimos illorum temporum Christianos sacratissimi illius in Ecclesia offerri soliti sacrificii, quod Missam quoque (ut demonstratum est) majores dixere; ut Sacerdotes Christianæ religionis intimos etiam carceres penetrarent, offerrent, & eisdem ibi positis confessoribus participarent. Rursus vero eodem propemodum argumento ad eosdem secundam (c) dedit epistolam, qua primum animi sui consilium quodnam fuerit, cum audisset plurimos e plebe ac etiam e Clero esse tormenterum timore prostratos, aperit, dicens: *Quamquam causa compelleret, ut ipse ad vos properare, & venire deberem; primo cupiditate, & desiderio vestri, quæ res in votis meis summa est; tum deinde, ut ea, quæ circa Ecclesiæ gubernacula utilitas communis exposcit, tractare simul, & plurimorum consilio examinata limare possemus; tamen potius visum est adhuc interim latebram, & quietem tenere, respectu utilitatum aliarum, quæ ad pacem omnium nostrum pertinent, & salutem, quarum vobis a Tertullo fratre nostro carissimo ratio reddetur: qui pro certa sua cura, quam impense divinis operibus impertit, etiam hujus consilii auctor fuit, ut cautus, & moderatus existerem, nec me in conspectum publicum, & maxime ejus loci, ubi toties flagitatus, & quæsitus fuissem, temere committerem.* XXXIX.

(c) Cypr. epist. 6.

Rursum ad suos de suo reditu differendo.

At quoniam Cypriano hoc fixum in corde erat, ut in carcere constitutis fidei confessoribus omne exhiberetur officium; rursum ad Clerum (d) Carthaginensem eodem ferme argumento scribit epistolam; datque in mandatis, ut corpora eorum, qui in carcere defuncti essent, perinde ac martyrum curarentur, sic dicens: *Corporibus etiam omnium, qui etsi torti non sunt, in carcere tamen glorioso exitu mortis excedunt, impertiatur & vigilantia & cura propensior. Neque enim virtus eorum aut honor minor est, quo minus ipsi quoque inter beatos martyres aggregentur. Quod in illis est, toleraverunt quicquid parati & prompti fuerunt. Qui se tormentis & morti sub oculis Dei obtulit, passus est quicquid pati voluit; non enim ipse tormentis, sed tormenta ipsi defuerunt.* Admonet & illud magnopere, ut dies eorum, quo ex hac vita migrarent, diligenter adnotarent; ut instar sanctorum martyrum certis diebus, more majorum, eorum celebritas die anniversaria ageretur, XL.

(d) Cypr. epist. 37.

De cura Martyrum, eorumque nominibus scribendis.

oblatione sacrificii; sunt hæc verba ejus: *Denique & dies eorum, quibus excedunt, adnotate: ut commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare possimus. Quamquam Tertullus fidelissimus, & devotissimus frater noster, pro cætera sollicitudine & cura sua quam fratribus in omni obsequio operationis impertit (qui nec illic circa curam corporum deest) scripserit, ac scribat, ac significet mihi dies quibus in carcere beati fratres nostri ad immortalitatem gloriosæ mortis exitu transeunt; & celebrentur hic a nobis oblationes & sacrificia ob commemorationes eorum, quæ cito vobiscum, Domino protegente, celebrabimus.* Hunc eumdem illum esse Tertullum, quem fratrem appellat, presbyterum Carthaginensem, cui ejusdem argumenti de cura pauperum & confessorum superius memoratas litteras dedit, nemini poterit esse dubium. Cæterum has epistolas ad Clerum diversis temporibus scriptas fuisse apparet, & has ultimo tempore datas, quibus suum ad eos adventum brevi fore pollicetur.

XLI. Confessorum lapsus miserandus.

Interea vero cum immensa multitudo illorum, qui Christum confessi detrusi fuissent in carcerem, relaxata a persecutoribus pertæsis tot civium necem, libera esset, & ex ipsis quidam gloria confessionis elati, licentius viverent, carnisque sordibus se turpiter inquinarent; idem

(a) Cypr. epist. 6.

Cyprianus eadem (a) quoque epistola, post pauperum curam iterum enixius inculcatam, hæc de his habet: *Sciant ex vobis, & instruantur, & discant, quia secundum Scripturarum magisterium Ecclesiastica disciplina deposcat, humiles, & modestos, & quietos esse debere, ut honorem sui nominis servent; ut, qui gloriosi voce fuerint, sint & moribus gloriosi.* Et post multa de animi submissione servanda, hæc de iisdem subdit: *Doleo enim, quando audio quosdam improbe & insolenter discurrere ad ineptias, vel ad discordias vacare; Christi membra, & jam Christum confessa, per concubitus illicitos inquinare, nec a diaconis aut presbyteris regi posse: sed id agere, ut per paucorum pravos & malos mores, multorum & bonorum confessorum gloria honesta maculetur; quos vereri debent, ne ipsorum testimonio & judicio condemnati, ab eorum societate priventur. Is enim demum confessor illustris & verus est, de quo postmodum non erubescit Ecclesia, sed gloriatur.*

XLII. (b) Cypr. epist. 15.

In eodem quoque secessu cum positus se scripsisse testetur (b) ad confessores exhortationem, & extorres objurgationem; ejus certe argumenti est epistola ad

(c) Cypr. epist. 7. Qui non ferro, libidine sunt superati.

(c) Rogatianum presbyterum ac cæteros confessores, ad quos aliam antea se scripsisse fatetur, quæ videtur esse deperdita. Cum autem agat multis eos hortando, ut cæptum semel agonem ad finem usque perducant, & victores absolvant; demum ad confessores illos desides, qui peccatorum sordibus gloriosi nominis fulgorem obnubilassent, convertit orationem. Hos namque, data ad Clerum Romanum epistola (d), vocat extorres (cum alias extorres nominet, qui, ne fidem proderent, relictis omnibus, alio commigrassent; quos non reprehensione, sed laude dignos commendat.) Quid ii agerent, quod in posteriori epistola ad suos presbyteros scripta tetigerat, in hac pariter dolens ac lugens refricat, dicens (e): *Quid deinde illud? quam vobis execrandum debet videri? quod cum summo animi nostri gemitu & dolore cognovimus, non deesse qui Dei templa, & post confessionem sanctificata & illustrata prius membra turpi & infami concubitu suo maculent, cubilia cum fœminis promiscua jungentes: quando etsi stuprum conscientiæ eorum desit, hoc ipsum grande crimen est, quod illorum scandalo in aliorum ruinas exempla nascuntur.*

(d) Idem epist. 15.

(e) Cypr. epist. 7.

XLIII. Lapsus Clericorum.

Est eadem querela in commentario illo qui (cujusvis sit) inscribitur de Singularitate clericorum, his verbis concepta: *Mentior, si non videmus exinde interitus plurimorum. Quanti & quales Episcopi, & clerici simul, & laici post confessionum victoriarumque calcata certamina, post magnalia, & signa, vel mirabilia usquequaque monstrata, noscuntur cum his omnibus naufragasse, cum volunt navi fragili navigare? Quantos leones domuit una mulierie infirmitas delicata, quæ cum sit vilis & misera, de magnis efficit prædam? quod Salomon loquitur dicens (f): Pretium meretricis tantum est unius panis; mulier autem pretiosas animas capit. Ante nos ista tractantur, & nullis terroribus coercemur; quid faceremus, si opinionibus tantummodo gestas historias audiremus? Sed hæc est semper incredulitas humanæ duritiæ, ut non solum audiendo, sed etiam videndo, non credat alios interiisse, nisi & seipsam viderit interire; nec sociorum morsibus quatitur, dum illos promeritos aut invalidos opinatur:* Hæc ibi; licet nonnulli recentiores non Cypriano, sed Origeni adscripserint illud opus, quo vehementer reprehenditur clericorum cum fœminis contubernium.

(f) Prov. 6.

XLIV. Falso tribuitur Origeni liber ille.

At ex operis argumento, alterius cujusvis potius, quam Origenis, liber ille esse convincitur. Quo modo enim, quæso, ille ab Origene potuit esse editus, qui, ut absque suspicione intra domesticos parietes cum mulieribus versari posset, seipsum abscidit (g), quique semper velut in gynæceo cum fœminis versabatur, usque adeo ut non viros tantum, sed puellas quoque suarum lucubrationum amanuenses haberet? Sed nec Eusebius aut Hieronymus, qui ab eo editos commentarios recensuerunt, quicquam tale ab eo scri-

(g) Euseb. lib. 6. c. 7.

ſcriptum, vel leviter meminerunt. Verum qui in eam abierunt ſententiam, ut putarint eum ſcriptum ab Origene, hac una perſuaſi ſunt ratione, quod, quicumque is auctor ſit, non videatur improbaſſe ſpontaneam factam caſtrationem. Atqui debuerunt hi meminiſſe, aliqua ex parte laudatum quoque a Domino villicum illum iniquitatis; cum alioqui idem auctor de his qui hæc perpetrarent, alio commentario ſe tractaturum ſpondeat, ſic dicens (a): *Nec minus eos, ſed pejus etiam illi confundunt, qui metuentes non tantum cum aliena, ſed etiam cum ſua carne luctari, amputatis genitalibus abſcedunt; de quibus modo examinationis ſuſpendo ſententiam, relinquens alia diſputatione ponendam.*

(a) Cypr. de ſingular. Cleric.

XLV. Cypriano potius tribuendus.

Quamobrem cum Origenis illud eſſe opus omnino negarim, nec cui alii adſcribatur, vel levis ſuſpicio ſuppetat; multaque ſint in eo quæ tempori congruant, & ſententiis Cypriani conſentiant, nec a phraſi adeo procul abhorreant, licet leviſſima quædam adeſſe videantur, quæ a Cypriani vocibus diſſonent; nullus eſt, cui æquius quam Cypriano poſſit adſcribi cum (ut ſuo loco dicemus) idem auctor reperiatur in ſtylo non idem ſemper, ſed fuiſſe diverſus. Verum jam cætera, quæ eodem argumento idem ſcripſerit, videamus. His enim omnibus plane conſentientem ſcripſit epiſtolam Cyprianus una cum collegis ad Pomponium (b), qui cum conſuluerat, quid agendum de virginibus Deo dicatis, quæ detectæ eſſent dormiſſe cum maſculis, quorum unus diaconus eſſet, cum tamen ſe adhuc integras virgines perſeverare jactarent.

(b) Cypr. epiſt. 62. vide in ea Pamel. not. 9.

XLVI. Voti ſimplicis diſpenſatio.

Ad hæc cum ipſe nomine omnium Epiſcoporum reſpondeat, deteſteturque vehementer infamem ejuſmodi conſuetudinem; demum relaxare magna ex cauſa votum ſimplex, quo illæ ſe Deo dicarant, conſultius exiſtimans, quam hiſce turpitudinibus Eccleſiam infamari, hæc ait: *Quod ſi ex fide ſe Chriſto dicaverunt, pudice & caſte ſine ulla fabula perſeverent; ita fortes & ſtabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perſeverare nolunt, vel non poſſunt, melius eſt nubant, quam in ignem delictis ſuis cadant*: Hæc de his Cyprianus, qui excommunicationi eas ſubjiciendas eſſe declarat, quæ ſacerdotis conſilio non paruerint. Solutiſſimos in libidinem fuiſſe Afros, juſtoque Dei judicio barbaris ea de cauſa tradi meruiſſe, docet pluribus Salvianus (c) Maſſilienſis.

(c) Salvian. de recto judicio, & provident. Dei lib. 7.

XLVII.

Sed ad ejuſdem Cypriani latebras revertamur. Illic dum eſſet, alias dedit literas ad Clerum & plebem de promerenda a Deo venia pro peccatis; cujus epiſtolæ meminit ſcribens ad Clerum Romanum (d), cum ait: *Nec univerſa fraternitati ad deprecandam Dei miſericordiam allocutio & perſuaſio noſtra deſuit, quantum ſecundum legem fidei & timorem Dei, Domino ſuggerente, noſtra mediocritas potuit eniti*: numeratur hæc quinta (e) ordine ex earum tredecim numero, quas tunc ibidem ſe ſcripſiſſe teſtatur. Hæc tunc Cyprianus, cum accepiſſet, perſecutionem in dies magis ſævientem depopulatam eſſe maxima ex parte gregem dominicum, nec ceſſare acrius debacchari; quamobrem, ut lacrymis, jejuniis, orationibus revocare nitantur, quod a Deo irato, peccatis exigentibus, ſit inflictum, pluribus admonet, revocans in memoriam ſolutam vitam ante flacceſcentium ac declinantium a recto diſciplinæ tramite Chriſtianorum. Sed & quod flagellis probati complures in deterius prolabantur, illud de lapſibus confeſſorum recolit, dicens: *Quas autem plagas, quæ verbera non meremur, quando nec Confeſſores, qui exemplo cæteris ad bonos mores eſſe debuerant, tenent diſciplinam? Itaque dum quoſdam inſolenter extollit confeſſionis ſuæ tumida, & inverecunda jactatio, tormenta venerunt*, &c. Ea enim ex cauſa perſecutionem acrius recruduiſſe teſtatur.

(d) Cypr. epiſt. 15.

Indicuntur preces tempore perſecutionis.

(e) Idem epiſt. 8.

XLVIII. Viſionibus admonitus Cyprianus.

Poſt recenſitas de perſecutione ventura viſiones a Deo antea demonſtratas, quod nuper per viſum itidem fuerat increpatum, hæc ſubdit: *Oremus inſtanter, & aſſiduis precibus ingemiſcamus; nam & hoc nobis non olim per viſionem, fratres cariſſimi, exprobratum ſciatis, quod dormitemus in precibus, nec vigilanter oremus*. Quid autem poſt hæc de ceſſatione impetus tempeſtatis ſibi fuerit divinitus revelatum, neceſſitate expoſcente, ne ipſorum animi tot tantiſque malis conſternati deficerent, cogitur propalare; quidnam vero id fuerit, his ſignificat verbis: *Denique ad minimum famulum ſuum, & in delictis licet plurimis conſtitutum, & dignatione ejus indignum, tamen ille pro ſua circa nos bonitate mandare dignatus eſt: Dic illi, inquit, ſecurus ſit, quia pax ventura eſt: ſed quod interim morula eſt, ſuperſunt adhuc aliqui, qui probentur*. Viſa hæc, & ſcripta ab eo eſſe hoc anno, Romana adhuc ſede vacante, ejuſdem citata ſuperius epiſtola ad Romanum (f) Clerum certam fidem facit. Quamobrem veriorem eſſe Decii regnantis temporis chronographiam Euſebii, & Caſſiodori, dicentium imperaſſe annum unum, ac menſes tres, quam & nos ſequimur, teſtificatione Cypriani, immo Dei futura prænunciantis, apparet. Hujus plane auctoritatem mendacium redarguitur dicentium, regnaſſe Decium annos tres; morulam namque illam, quam divinitus Cyprianus accepit intercedere uſque ad ejus perſecutionis exitum, nemo dixerit tam amplo, nempe triennii temporis ſpatio circumſcribi. Sed

(f) Idem epiſt. 15.

Decii Imperii tempus.

hæc de tempore obiter. Cætera prosequamur ex epistolis Cypriani, quibus historia certa dignaque contexitur.

XLIX. Sextam his omnibus Cyprianus e latebris adjecit epistolam, qua inquit: (a) *Posteaquam vero, & tormenta venerunt, sive jam tortis fratribus nostris, sive adhuc, ut torquerentur, inclusis, ad corroborandos, & confortandos eos noster sermo penetravit,* Extat ipsa ad Martyres, & Confessores inscripta, (b) cujus hoc est exordium: *Exulto lætus, & gratulor, fortissimi ac beatissimi fratres, cognita fide ac virtute vestra, in quibus mater Ecclesia gloriatur; gloriata & nuper quidem, cum confessione perstante, suscepta pœna est, qua confessores Christi fecit extorres. Confessio tamen præsens, quanto in passione fortior, tanto clarior, & major in honore est. Crevit pugna, crevit & pugnantium gloria: nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis magis estis ad aciem provocati: fortes & stabiles ad maximi certaminis prælium, prompta devotione prodistis; ex quibus quosdam jam comperi coronatos, quosdam vero ad coronam victoriæ proximos, universos autem, quos agmine glorioso carcer inclusit, pari ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportet in divinis castris milites Christi.*

(a) Idem epist. 15.

(b) Idem epist. 9.

Cyprianus hortatur Martyres.

L. Cum autem glorioso laudum præconio ipsorum in subeundis tormentis constantiam prædicet, hæc de certamine unius ex illis Mappalici martyris subdit (c): *Vox plena Spiritu sancto de martyris ore prorupit, cum Mappalicus beatissimus inter cruciatus suos Proconsuli diceret: Videbis cras agonem. Et quod ille cum virtutis ac fidei testimonio dixit; Dominus implevit. Agon cælestis exhibitus, & Dei servus in agonis promissi certamine coronatus est:* & inferius: *Mappalicus suo & collegarum suorum nomine Proconsuli repromisit, nec fefellit in promisso suo vox fidelis; pugnam, quam spopondit, exhibuit; & palmam, quam meruit, accepit. Istum nunc beatissimum martyrem, & alios participes ejusdem congressionis, & comites in fide stabiles, in dolore patientes, in quæstione victores, ut cæteri quoque sectemini, & opto pariter, & exhortor:* & in fine verba illa tanto Patre dignissima: *O beatam Ecclesiam nostram, quam sic honos divinæ dignationis illuminat, quam temporibus nostris gloriosus martyrum sanguis illustrat. Erat ante in operibus fratrum candida, nunc facta est in martyrum cruore purpurea. Floribus ejus nec lilia nec rosæ desunt. Certent nunc singuli ad utrinsque honoris amplissimam dignitatem ut accipiant coronas vel de opere candidas, vel de passione purpureas. In cælestibus castris & pax, & acies habent flores suos, quibus miles Christi ad gloriam coronetur.*

(c) Idem epist. 9.

De Mappalici confessione.

LI. Quænam autem ea essent tormentorum genera, quibus tunc in Africa martyres torqueri solerent, idem Cyprianus (d) alibi his verbis edocet: *Durissimi judicis recrudescente sævitia, jam fatigatum, jam læsum corpus nunc flagella scinderent, nunc contunderent fustes, nunc equuleus extenderet, nunc ungula effoderet, nunc flamma torreret: sed de his plura in commentario de Laude martyris.*

Cruciamentorum genera.

(d) Cypr. de Laps.

LII. Quinam vero illi fuerint martyres, quos una cum Mappalico insignitos ait fuisse corona martyrii, ex epistola (e) Luciani, unius ex confessoribus eodem carcere pariter detenti, his verbis habetur expressum: *Martyrum nomina subjicio, Bassi in pejerario, Mappalici in quæstione, Fortunionis in carcere, Pauli a quæstione, Fortunæ, Victorini, Victoris, Herenei, Credulæ, Herenæ, Donati, Firmi, Venti, Fructi, Juliæ, Martialis, & Aristonis, qui, Deo volente, in carcere fame necati sunt: quorum & nos socios futuros intra dies, audietis: jam enim iterato inclusi sumus, sunt dies octo; in die quo tibi litteras scripsi; nam & ante dies octo per dies quinque medios modicum panis accepimus, & aquam ad mensuram:* Hæc Lucianus confessor de illis unus, ad quos Cyprianus eam scripsit epistolam. Cæterum memoratorum martyrum diversis diebus in tabulis Ecclesiasticis consignata est memoria.

(e) Apud Cyprian. epist. 22.

Martyres in Africa passi.

LIII. Scripsit ex eodem recessu tunc temporis Cyprianus eodem argumento epistolas (f) tres, ad Clerum Carthaginensem primam; ad martyres & confessores secundam; tertiam vero ad plebem fidelem: quarum trium idem ad Clerum Romanum (g) scribens his verbis meminit: *Cum comperissem, eos qui sacrilegis contactibus manus suas atque ora maculassent, vel nefandis libellis nihilominus conscientiam polluissent, exambire ad martyres passim, confessores quoque importuna & gratiosa deprecatione corrumpere, ut sine ullo discrimine atque examine singulorum darentur quotidie libellorum millia contra Evangelii legem: litteras feci, quibus martyres & confessores consilio meo, quantum possem, ad Dominica præcepta revocarem. Item presbyteris, & diaconibus non defuit sacerdotii vigor, ut quidam minus disciplinæ memores, & temeraria festinatione præcipites, qui cum lapsis communicare jam cœperant, comprimerentur, intercedentibus nobis. Plebi quoque ipsi, quantum potuimus, animum composuimus; & ut Ecclesiastica disciplina servaretur, instruximus:* Hæc ad Romanum Clerum.

(f) Cypr. epist. 10. 11. 12.

(g) Idem epist. 15.

Lapsorum importuna suggestio.

LIV. Porro quod tum hic, tum plerisque aliis in locis Cyprianus martyres distinguit a confessoribus, cum nihilominus re ipsa eadem sit nominis significatio; constat loquendi usu Confessores esse dictos,

Qui Confessores, & qui Martyres dicti.

qui

qui, licet confessi Christum essent & carceri mancipati, nondum tamen suscepissent in quæstione tormenta; Martyres vero, qui tormentorum quoque sævitiam constantia superassent: hos quoque qui diros cruciatus pro Christo subiissent, Martyrio coronatos antiquitas nominabat, licet nondum morte occubuissent. Quod cum ex multis aliis locis, tum præsertim ex epistola Celerini confessoris ad Lucianum (a) facile perspici potest, cum ait: *Quicumque prior vestrum coronatus fuerit, istes sororibus nostris tale peccatum remittat*: intelligens nimirum sic ipsis veniam dare, cum adhuc viventes libellum pro iisdem ex more ad Episcopum scriberent: sed de his vocibus in nostris ad Romanum Martyrologium Notis uberius. Hic autem modo sit satis ex S. Ambrosio recitare quomodo, cum harum vocum una sit significatio, usu tamen postea inductum est, ut diverso sensu accipi in Ecclesia consueverint; ipse enim in precatione posteriori præparantis ad Missam ita perorat: *Martyrum precas deposco, qui pro veritate non dubitarunt sanguinem fundere, nec dilexerunt animas suas usque ad mortem, ut morte superarent auctorem. Confessorum orationes expostulo, qui bella tentantis inimici, dum pie viverent in Catholica pace, vel etiam hæreticorum conflictationem diuturno certamine pertulerunt, atque (ut verum dicam) longioris occultique martyrii palmas acceperunt*: sed revertamur ad lapsos. Cum igitur impio atque nefando scelere conscientia sauciata doleret, ac remedia vulneribus quæreret; cum eis resisteret severitas Ecclesiasticæ disciplinæ, quæ vigebat in pœnitentiis infligendis, dum nonnisi illis perfunctis, in Fidelium consortium admitteret delinquentem, consueverunt primum illi detentos in carcere adire martyres, & confessores, ab eisdemque pacem petere, rogare veniam, & supplices ab eisdem ad Episcopos, & cæteros sacerdotes accipere litteras, quibus in consortium piorum admitti peterent.

(a) Cypr. epist. 21.

LV. Vigor Ecclesiasticæ disciplinæ.

Verum enimvero quoniam ex facili indulgentia enervari videretur vigor Ecclesiasticæ disciplinæ, solvique fibula divinæ censuræ, si gregatim passimque nulla habita distinctione proprii cujusque delicti, nec irrogata legibus Ecclesiasticis statuta pœna, præmature nimis in Ecclesiam admitterentur; ea de causa, quas diximus, tres tunc dedit epistolas, quæ ex tredecim illis decima, undecima, ac duodecima numerantur: tres enim eodem argumento (quod rei pondus exigeret) scripsit (b) epistolas. Quarum prima presbyteros Ecclesiæ Carthaginensis admonitos reddidit, ne temere lapsis aperirent Ecclesiam, nondum pace reddita, nec Episcopo annuente. Sed & de presbyteris, qui id facere perperam præsumpsissent, vehementer expostulans, post alia illud addit: *Contumelias Episcopatus nostri dissimulare & ferre possem, sicut dissimulavi semper & pertuli. Sed dissimulandi nunc locus non est, quando decipiatur fraternitas nostra a quibusdam vestrum, qui dum sine ratione restituendæ salutis plausibiles esse cupiunt, magis lapsis obsunt*: & inferius: *Nam cum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam justo tempore, & secundum disciplinæ ordinem ad exomologesin veniant, & per manus impositionem Episcopi & Cleri jus communicationis accipiant; nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseverante, nondum restituta Ecclesiæ ipsius pace, ad communicationem admittuntur, & offertur nomen eorum; & nondum pœnitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab Episcopo & Clero imposita, Eucharistia illis datur, cum scriptum sit (c): Qui ederit panem, vel biberit calicem Domini indigne, &c.*

(b) Cypr. epist. 10. 11. 12.

(c) 1. Cor. 11.

LVI. Comminatio suspensionis.

Post hæc autem iis qui hæc præsumpsissent, nec desinerent, Presbyteris Ecclesiasticam suspensionis censuram minatur, sic dicens: *Utar ea admonitione, qua me uti Dominus jubet, ut interim prohibeantur offerre; acturi apud nos, & apud confessores ipsos, & apud plebem universam causam suam; cum, Domino permittente, in sinum matris Ecclesiæ recolligi cœperimus.* Quod autem se id divino consilio facere testatur, ea occasione, quonam modo divinis dignaretur responsis, narrat his verbis: *Castigare nos itaque divina censura nec noctibus desinit, nec diebus. Præter nocturnas enim visiones, per dies quoque impletur apud nos Spiritu sancto puerorum innocens ætas, qua in extasi videt oculis, & audit, & loquitur ea quibus nos Dominus monere & instruere dignatur. Et audietis omnia, quando ad vos reducem me Dominus fecerit; qui, ut secederem, jussit*: Hæc Cyprianus.

LVII. Diaconorum munus tempore persecutionis.

Sed & eodem quoque argumento scripsit ad martyres & confessores litteras (d); quibus in primis conqueritur, quod erga ipsos consuetam muneris functionem diaconi minus impleverint; unde factum sit, ut propemodum nescientibus regulam Ecclesiasticam transgredi data ab illis videretur occasio. Quodnam vero esset ejusmodi diaconorum officium, docet his verbis: *In præteritum semper sub antecessoribus nostris factum est, ut diaconi ad carceres commeantes, martyrum desideria consiliis suis, & Scripturarum præceptis gubernarent.* Post hæc vero commendat eorum modestiam, qui supplices litteras pro lapsis scripserint, ea adhibita cautione, ut pace in Ecclesia restituta, coeunte Episcopo una cum Clero, id maturo consilio fieret.

(d) Cypr. epist. 11.

At

LVIII. Libelli qui a martyribus concedi solerent. (a) Cypr. epist. 12.

At in eo illos emendari cupit, qood ait (a): *Sed & illud ad diligentiam vestram redigere, & emendare debetis, ut nominatim designetis eos, quibus pacem dari desideratis. Audio enim quibusdam sic libellos fieri, ut dicatur: Communicet ille cum suis. Quod numquam omnino a martyribus factum est, ut incerta & cæca petitio invidiam nobis postmodum cumulet. Late enim patet quando dicitur: Ille cum suis, & possunt nobis viceni, & triceni, & amplius offerri, qui propinqui, & affines, & liberti, & domestici esse asseverentur ejus qui accipit libellum. Et ideo peto, ut eos quos ipsi videtis, quos nostis, quorum pœnitentiam satisfactioni proximam conspicitis, designetis nominatim libello; & sic ad nos fidei ac disciplinæ congruentes litteras dirigatis:* Hæc Cyprianus. Tanta enim reverentia & honore non laici tantum, sed & clerici, ac ipsorum præsertim Episcopus, martyres, & confessores in carcere detentos prosequi consueverant, ut ab illorum rogatione descisсere, &, quos illi litteris commendassent, despicere, Invidiosum nimis & asperum censeretur. Quamobrem & populum, ne pro ejusmodi lapsis litteras extorqueret, pro quibus festina communicatio rogaretur, ac invidia de pace negata in Episcopum conflaretur, aliis de ea re litteris datis admonuit.

LIX. Antiquus Libellorum usus. (b) Tertul. de Pudicit. c. 22.

Cæterum haud recens est usus, nec tempore Cypriani primum excogitatus, ut consistentes in carcere martyres, & confessores, pro eorum, qui a fide persecutionis tempore excidissent, reconciliatione cum Ecclesia ad Episcopos darent libellos; siquidem Tertullianus (b) eorumdem libellorum sæpius meminit, ut cum ait: *Quam pacem quidam in Ecclesia non habentes, a martyribus in carcere exorare consueverunt; & ideo etiam propterea in vobis habere, & fovere, & custodire debetis, ut sic forte & aliis præstare possitis:* Insoper: *At tu jam ad martyres tuos effundis hanc potestatem; ut quisque ex confessione vincula induit adhuc mollia, in novo custodiæ nomine, statim ambiunt mœchi, statim adeunt fornicatores, jam preces circumsonant, jam lacrymæ circumstagnant maculati cujusque; nec ulli magis aditum carceris redimunt, quam qui Ecclesiam prodiderunt:* & inferius: *Alii* (nempe lapsi) *ad metalla confugiunt, & inde communicatores revertuntur:* Hæc omnia Tertullianus, jam labe Montani fœdatus, ut qui ægre ferret carnis crimine lapsos ad pœnitentiam recipi. Ex quibus intelligas, pro quolibet lapsorum genere a martyribus rogari libellos, nec carcere tantummodo detentos confessores id officii præstare solitos, sed & eos qui fidei causa ad metalla damnati essent. Quænam porro esset ejusmodi forma libelli, quem pro lapsis martyres ad Episcopos scriberent; ex eo quem Lucianus (c) ad ipsum S. Cyprianum scripsit, licet improbaro, possumus facile intelligere; quem paulo inferius recitabimus.

(c) Apud Cyprian. epist. 17.

LX. Unde origo Libellorum.

Fluxisse autem inde ea consuetudo videtur; quod lapsi ad confessores ab Episcopis pro pace consequenda, priusquam reconciliarentur Ecclesiæ, mitterentur, ut ab illis primo veniam peterent, in quos invereeundius deliquissent, dum fortiter confitentibus illis, ipsi ignaviter pernegassent. Magna certe in primis hujuscemodi pœna esse videbatur, ipsos turpi negatione fœdatos vel vultus eorum inspexisse confessionis gloria fulgidos atque decoros. Consulebatur hac via & confessorum dignitati, & lapsorum utilitati, qui sic cogerentur, ut victi, se victoribus subjicere, eaque animi demissione eorum precibus veniam ab Ecclesia promereri. Sed quod in remedium olim fuerat introductum, humana nequitia cœpit convertere in delictum: dum lapsi, spreto Episcopo ac aliis sacerdotibus, sponte convolarent ad martyres, extortisque ab eis supplicibus ad Episcopum de communicatione libellis, quasi oppignoratam ac martyrum precibus debitam communicationem ab Ecclesia exigebant potius, quam petebant. Verum & illud certissimum est, quod ad hujusmodi libellos pertinet, non satis fuisse lapsis a martyribus pacem obtinuisse, nisi per Episcopum reconciliarentur Ecclesiæ; id quidem Cyprianus in commentario de Lapsis in secus facientes his verbis declamat: *Contra Evangelii vigorem, contra Domini & Dei legem, temeritate quorumdam laxatur incautis communicatio; irrita & falsa pax, periculosa dantibus, & nihil accipientibus profutura.*

LXI. De cohibenda lapsorum violentia. (d) Cypr. epist. 25.

Qoi autem post hæc acciderit, idem Cyprianus in sæpius memorata ad Romanom Clerum epistola narrat his verbis (d): *Postmodum vero cum quidam de lapsis, sive sua sponte, sive aliquo incitatore, audaci flagitatione proruerent, ut pacem sibi a martyribus & confessoribus promissam extorquere violento impetu niterentur; de hoc etiam bis ad Clerum litteras feci, & legi ei mandavi; ut ad illorum violentiam interim quoquo genere mitigandam, si qui libello a martyribus excepto de sæculo excederent, exomologesi facta, & manu eis ad pœnitentiam imposita, cum pace sibi a martyribus promissa, ad Dominum remitterentur.* Extant eædem duæ epistolæ (e), & perbreves; de his igitur omnibus a se gestis Cyprianus pro sua excusatione scribens ad Romanum Clerum, missisque ad eum a se tunc scriptis epistolis, omnia se egisse ex præscripto litterarum, quas per Clementiom ille miserat, contestatur.

(e) Idem epist. 13. & 14.

LXII. Sic igitur admoniti (ut demonstratum est)

Lucianus concitat turbas.

est) a Cypriano de lapsis magna cautela recipiendis martyres & confessores, omnes æque magna animi submissione (ut par erat) Episcopo monenti obtemperarunt; unus tantummodo Lucianus confessor repugnans & contradicens inventus est; cujus causa magnæ excitatæ sunt turbæ; adeo ut quid in ea re agendum foret, visum sit Cypriano, ceu in re magni momenti, Apostolicam sedem tametsi pastore vacantem consulere. Ad Clerum itaque ipsius scribens (*a*), quæ post priores datas ab se ad eum litteras contigerint, his verbis significat: *Post factas ad vos litteras, fratres carissimi, quibus actus noster expositus, & disciplinæ ac diligentiæ quantulacumque ratio declarata est, aliud accessit, quod nec ipsum latere vos debuit. Nam frater noster Lucianus, & ipse unus de confessoribus, fide quidem calidus & virtute robustus, minus Dominica lectione fundatus, quædam conatus est, imperiti jam pridem se vulgi auctorem constituens, ut manu ejus scripti libelli gregatim multis nomine Pauli darentur; cum Mappalicus martyr cautus & verecundus, legis ac disciplinæ memor, nullas contra Evangelium litteras fecerit, sed tantum domestica pietate commotus, matri suæ & sorori, quæ lapsæ fuerant, mandaverit pacem dari; Saturninus quoque post tormenta adhuc in carcere constitutus, nullas ejusmodi litteras emiserit. Lucianus vero non tantum Paulo adhuc in carcere posito, nomine illius libellos manu sua scriptos passim dedit, sed & post ejus excessum eadem facere sub ejus nomine perseveravit; dicens hoc sibi ab illo mandatum, nesciens Domino magis quam conservo obtemperandum. Aurelii quoque adolescentis tormenta perpessi nomine, libelli multi dati sunt, ejusdem Luciani manu scripti, quod litteras ille non nosset:* & paulo inferius:

(*a*) Apud Cyprian. epist. 23.

Luciani conatus.

LXIII. *Postquam vero ad eos litteras misi, ut quasi moderatius aliquid & temperantius fieret, universorum confessorum nomine idem Lucianus epistolam scripsit, qua pene omne vinculum fidei, & timor Dei, & mandatum Domini, & Evangelii sanctitas & firmitas solveretur. Scripsit enim omnium nomine universis eos pacem dedisse, & hanc formam per me aliis Episcopis innotescere velle; cujus epistolæ exemplum ad vos transmisi;* quæ est hujusmodi. (*b*)

(*b*) Apud Cyprian. epist. 17.

LXIV. Libellus Luciani.

Universi confessores Cypriano Papæ salutem. Scias nos universis, de quibus apud te ratio constiterit quid post commissum egerint, dedisse pacem; & hanc formam per te & aliis Episcopis innotescere voluimus. Optamus te cum sanctis martyribus pacem habere. Præsente de Clero & Exorcista & Lectore, Lucianus scripsit; Hucusque libellus, seu Luciani litteræ, quas adeo improbat Cyprianus, qui subdit (*c*): *Additum est plane, De quibus ratio constiterit quid post commissum egerint. Quæ res majorem nobis conflat invidiam; ut nos, cum singulorum causas audire & excutere cœperimus, videamur multis negare, quod se nunc omnes jactant a martyribus & confessoribus accepisse.*

(*c*) Cypr. epist. 23.

LXV. Quanta autem mala ex his oborta sint, idem (*d*) sic narrat: *Denique hujus seditionis origo jam cœpit; nam in provincia nostra per aliquot civitates in Præpositos impetus multitudinum factus est; & pacem, quam semel cunctis a martyribus & confessoribus datam clamitabant, confestim sibi repræsentari coegerunt, territis & subactis Præpositis suis, qui ad resistendum minus virtute animi & robore fidei prævalebant. Apud nos etiam quidam turbulenti, qui vix a nobis in præteritum regebantur, & in nostram præsentiam differebantur, per hanc epistolam, velut quibusdam facibus accensi, plus exardescere, & pacem sibi datam extorquere cœperunt; de quibus quales ad Clerum nostrum litteras fecerim, exemplum (e) vobis misi. Sed & quid mihi Caldonius collega pro integritate & fide sua scripserit, quidve ego ei rescripserim (f); utrumque ad vos legendum transmisi.* Extant omnes a Pamelio decentiori dispositæ ordine, ex quibus perjucundam epistolarem historiam contexere valeamus.

(*d*) Cypr. ead. epist. 23. Lapsorum procacia.

(*e*) Apud Cyprian. epist. 19. (*f*) Cypr. epist. 20.

LXVI. Quanta maturitate atque consilio prudentiores Episcopi esse consueverint in restituendis in Ecclesiam lapsis, Caldonius Episcopus manifestavit exemplo in ea quam ad Cyprianum dedit epistola, in qua quid gestum sit narrat, de illis agens qui post negationem iterum viderentur esse confessi, his verbis (*g*): *Necessitas temporum facit, ut non temere pacem demus; sed oportebat vobis scribere, quoniam ii, qui posteaquam sacrificaverunt, iterato tentati, extorres sunt facti. Videntur ergo mihi abluisse prius delictum, dum possessiones, & domos dimittunt; & pœnitentiam agentes, Christum sequuntur.* Quinam hi essent, & quid illis contigerit, subdit: *Ergo Felix, qui presbyterium subministrabat sub Decimo, proximus mihi vicinus (plenius cognovi eumdem Felicem) & Victoria conjux ejus & Lucius fideles, extorres facti, reliquerunt possessiones, quas nunc Fiscus tenet. Sed & seu per se, seu per eosdem, mulier nomine Bona, quæ tracta est a marito ad sacrificandum; quæ conscientia non commisit, sed quia tenentes manus ejus ipsi sacrificabant: sic ipsa cœpit dicere contra: Non feci; vos fecistis; sic & ipsa extorris facta est. Cum ergo universi pacem peterent; dicentes, Recuperavimus fidem, quam amiseramus; pœnitentiam agentes, & Christum publice fuimus confessi; quamvis mihi videantur pacem debere accipere, tamen ad consultum ve-*

(*g*) Apud Cyprian. epist. 19.

Maturitas in præstanda lapsis indulgentia.

vestrum eos dimisi, ne videar aliquid temere præsumere: Hæc de lapsis postea factis extorribus Caldonius.

LXVII. Extorres causa fidei confessores dici.

Dicebantur extorres (ut diximus) qui, ne Christum negare cogerentur, dimissis omnibus, se subtraherent; qui etiam inter confessores adnumerabantur. Nam etsi coram judice libera voce minus confiterentur, tamen facti potius, quam verborum, ista confessio videbatur; dum, ut Christi fidem salvam custodirent, neve religionis dispendium paterentur, bona sua Fisco possidenda dimitterent, carosque suos dulcemque patriam relinquerent, in externas regiones migrantes. Quamobrem hos jure in Ecclesiam recipiendos esse, ad eum rescribens, statuit Cyprianus (*a*).

(*a*) Cypr. epist. 20.

LXVIII. Cypriani observantia erga Rom. Ecclesiam.

Non has tantum ad Clerum Romanum idem Cyprianus una cum suis Caldonii litteras misit, sed & fasciculo alligavit Celerini ad Lucianum, & hujus ad illum redditas litteras; quippe qui Romanæ Ecclesiæ judicio cuncta probari cupiens, eamdem de omnibus, quæ accidissent, plenissime voluit fieri certiorem; ut tum de rebus a se gestis exactam redderet rationem; tum vero de iis, quæ postea acturus esset, ab eadem sede sibi regula tradita, primariæ sedis auctoritate suffultus, oblatrantium ora compesceret. Sed hæc ipse de citatis epistolis: (*b*) *Exemplar*, inquit, *quoque epistolæ Celerini boni, & robusti confessoris, quam ad Lucianum eumdem confessorem scripserit, item quid Lucianus ei rescripserit, misi vobis; ut sciretis, & laborem circa omnia, & diligentiam nostram, & veritatem disceretis, Celerinus confessor quam sit moderatus, & cautus, & humilitate ac timore sectæ nostræ verecundus; Lucianus vero circa intelligentiam Dominicæ lectionis (ut dixi) minus peritus, & circa invidiam verecundiæ nostræ relinquendam facilitate sua molestus*, &c.

(*b*) Cypr. epist. 23.

LXIX.

Sed, & quæ Celerinus confessor de sorore lapsa solicitus scribat, hic narrasse utile erit: *In magna* (inquit *c*) *tribulatione me constitutum scias; &, ac si sis mecum præsens, sic charitatis pristinæ reminiscor die ac nocte; Deus solus scit. Et ideo peto, ut annuas desiderio meo, & mecum dolens in morte sororis meæ, quæ cecidit in hac vastatione Christo; sacrificavit enim, & exacerbavit Dominum nostrum; quod nobis manifestum videtur. Pro cujus factis ego in lætitia Paschæ flens die ac nocte, in cilicio, & cinere lacrymabundus dies exegi, & exigo usque in hodiernum:* Hæc, & alia ipse de ea; ex quibus sane conspicitur (quod ad tempus spectat) jam ante tempus Paschale ejusmodi Decii persecutionem cœpisse, ac proinde, (ut demonstratum est) Philipporum necem, & Decii Imperium hujus fere anni exordio contigisse. Extant, & Luciani litteræ, (*d*) quibus Pauli martyris jussu se pacis libellos dare lapsis profitetur.

(*c*) Apud Cyprian. epist. 22.

De lapsu sororis Celerini.

(*d*) Apud Cyprian. epist. 22.

LXX. Litteræ Cleri Rom. ad Cyprianum.

Inter hæc autem paulo post primas quas diximus Cypriani litteras ad Clerum Romanum missas, cum nondum quas modo diximus, ad eumdem Clerum scriptas epistolas tabellario dedisset; accepit ipse Cyprianus ab eodem Clero Romano, & ab iis qui ex eis in carcere erant detenti epistolas duas; quæ cujusnam argumenti essent, ipse in fine, immo (ut verius putamus) appendice litterarum ad Clerum Romanum, his verbis indicat: *Opportune vero supervenerunt litteræ vestræ, quas accepi ad Clerum factas; item quas beati confessores Moyses, & Maximus, Nicostratus, & cæteri Saturnino, & Aurelio, & cæteris miserunt, in quibus Evangelii plenus vigor, & disciplina robusta legis Dominicæ continentur. Laborantes hic nos, & contra invidiæ impetum totis fidei viribus resistentes, multum sermo vester adjuvit, ut divinitus compendium fieret, & priusquam venirent ad vos litteræ, quas vobis proxime misi, declararetis nobis, quod secundum Evangelii legem fiet nobiscum fortiter atque unanimiter etiam vestra sententia.* Porro ejusmodi Clericorum litteræ Romanorum confessorum excidisse videntur; nam priores illas, per Clementium scriptas, diversas ab iis esse constat.

LXXI.

Verum his ad Clerum Romanum Cyprianus adjecit litteras a se redditas ad Moysen, Maximum, (*e*) & alios item Romanos Clericos detentos in carcere confessores, quos pluribus laudibus prosecutus est; quippe qui, cum primi omnium confessi essent Christi nomen, nobile cæteris exhibuissent imitationis exemplum. Tanti ponderis erat Romanorum Clericorum quodcumque virtutis specimen editum, ut alios quamlibet longe positos in transmarinis Provinciis ad imitandum alliceret.

(*e*) Cypr. epist. 23.

Quanti ponderis Rom. Clericorum exemplum.

LXXII. Ordinatio mature facta meritis præcedentibus.

Missurus porro ad Romanum Clerum litteras Cyprianus, quod nefas esset Ecclesiasticos alio quopiam quam Ecclesiasticis hominibus tabellariis uti, quod cæteri abessent Clerici, novos creare ad eam obeundam functionem opus habuit; quamobrem Saturum tum ordinavit lectorem, & Optatum confessorem Subdiaconum constituit; de quibus hæc scribit ad Clerum Carthaginensem: (*f*) *Quoniam oportuit me per Clericos scribere (scio autem nostros plurimos absentes esse, paucos vero, qui illic sunt, vix ad ministerium quotidiani operis sufficere) necesse fuit novos aliquos constituere, qui mitterentur; fecisse me autem sciatis lectorem Saturum, & hypodiaconum Optatum confessorem.* Fuerant jam ambo antea probati, ille in lectione, hic vero lector fuerat audientium catechumenorum doctor jampridem consti-

(*f*) Cypr. epist. 24.

tu-

tutus; ambobus olim egregio morum exemplo collatorum ordinum candidatis. Quibus videas, nihil persecutionis tempore esse remissum de exacta Ecclesiastica disciplina, quæ mature admodum in novorum ordinum initiatione procedere consuevit. Per hos itaque ad Romanum Clerum se tunc scripsisse, idem in posterioribus ad eumdem redditis litteris (*a*) attestatur.

(*a*) Cypr. epist. 24.

LXXIII. Post hæc autem accidit, ut lapsi a Cypriano ardentius pacem peterent, idque tamquam Ecclesiæ nomine datis litteris. Horum temeritatem ille retundens; in Episcopis ac Fidelibus cæteris, non in lapsis Ecclesiam consistere demonstrans, hæc addit (*b*): *Absit enim, nec Dei misericordia, & potestas invicta patiatur, ut Ecclesia esse dicatur lapsorum numerus; cum scriptum sit: Deus non est mortuorum, sed vivorum:* & addit: *Si autem quidam lapsi Ecclesiam se volunt esse; & si apud illos, & in illis est Ecclesia; quid superest, quam ut ipsi rogentur a nobis, ut nos ad Ecclesiam dignentur admittere? Summissos ergo, & quietos, & verecundos esse oportet eos, qui delicti sui memores satisfacere Deo debent, nec Ecclesiæ nomine litteras facere, cum se magis sciant Ecclesiæ scribere:* Hæc ipse. Qui & Presbyterum Gajum, quod communicasset cum lapsis, & pro eis oblationes obtulisset, voluit esse excommunicatum; sed & id ipsum aliis comminatus hæc ait ad Clerum Carthaginensem (*c*) scribens: *Interea si quis immoderatus, & praeceps, sive de nostris Presbyteris, & Diaconibus, sive de peregrinis ausus fuerit ante sententiam nostram communicare cum lapsis; a communione nostra arceatur, apud nos causam dicturus temeritatis suæ, quando in unum, permittente Domino, convenerimus.*

(*b*) Cypr. epist. 27.

Lapsorum procaciam cohibet Cyprian.

(*c*) Cypr. epist. 28.

LXXIV. Illud etiam est observatione dignum (quod ad exactam disciplinam Ecclesiasticam spectat) haud sine aliqua pœna relinqui clericos illos voluisse, qui in persecutione, sua sponte, absque accepta licentia, Carthagine recessissent; quos (quantumlibet Episcopi haberent exemplum qui se subtraxisset, & adhuc persecutione durante iidem in certamen etiam rediissent) Cyprianus in divisione mensurna, nempe a stipendio clericorum voluit abstinere, donec eorum causa, ipso redeunte Episcopo, plenius cognosci posset; hæc pluribus ipse dicta epistola ad Clerum Carthaginensem (*d*). Porro de his omnibus quæ accidissent post missas litteras per Saturum & Optatum, & quid in eos procaciter pacem postulantes, & de iisdem ad Clerum Carthaginensem scripsisset, Romanum Clerum (*e*) reddit certiorem. Sed & alias eodem argumento adjunxit, quibus de cavendo veternoso serpente Privato hæretico, de quo superius dictum est, sollicite admonuit; dedit has Cyprianus litteras Romam perferendas Fortunato hypodiacono, quod redditæ a Romano Clero ad eum litteræ (*f*) testantur.

Severa Censura in Clericos, qui persecutionis tempore recessissent.

(*d*) Cypr. epist. 38.

(*e*) Cypr. epist. 29.

(*f*) Apud Cypr. epist. 33.

LXXV. Acceptis prioribus tam ad Clerum, quam ad confessores in carcere detentos Cypriani litteris, visisque ab eo scriptis de lapsis recipiendis, deque convulsa ab aliquibus Ecclesiastica disciplina; horum temeritatem damnare Romanam Ecclesiam, probareque per omnia in ea re Cypriani sententiam, redditis ad Cyprianum litteris, Romanus Clerus gravibus quidem assertionibus, firmisque decretis significat. Extant ipsæ litteræ (*g*), quibus illi nequaquam se aliquid novi in re tanta decernere, sed semper servatam in Ecclesia disciplinam perscribere profitentur. Ac primum illud, cum commendat Cypriani studium, quo Romanæ Ecclesiæ judicio sua exhibeat examinanda atque probanda; postea de Ecclesiastica disciplina persecutionis tempore etiam mordicus retinenda, hæc subdit: *Quid enim* (inquit) *magis aut in pace tam aptum, aut in bellis persecutionis tam necessariam, quam debitam severitatem divini vigoris tenere? quam qui remiserit, instabili rerum cursu erret semper necesse est, & huc atque illuc variis atque incertis negotiorum tempestatibus dissipetur, & quasi extorto de manibus consiliorum gubernaculo, navim Ecclesiasticæ salutis illidat in scopulos. Ut appareat, non aliter saluti Ecclesiasticæ consuli posse, nisi si qui & contra ipsam faciunt quasi quidam adversi fluctus repellantur, & disciplinæ ipsius semper custodita ratio, quasi salutare aliquod gubernaculum in tempestate servetur.*

(*g*) Apud Cypr. epist. 31.

Clerus Rom. tenacissimus disciplinæ.

LXXVI. Videas ex iis plane Romanam Ecclesiam in omnibus domi forisque, in pace belloque Ecclesiasticæ disciplinæ servandæ vindicem præfuisse, nec passam esse eam ulla ex parte quavis occasione convelli: nam addit: *Nec hoc nobis nunc nuper consilium cogitatum est, nec hæc apud nos adversus improbos modo supervenerunt repentina subsidia; sed antiqua hæc apud nos severitas, antiqua fides, disciplina legitur antiqua. Quoniam nec tantas de nobis laudes Apostolus protulisset dicendo* (*h*), *Quia fides vestra prædicatur in toto mundo: nisi jam exinde vigor iste radices fidei temporibus illis mutuatus fuisset: quarum laudum & gloriæ degenerem fuisse, maximum crimen est:* Hæc & alia Romanus Clerus; ex quibus apparet; tenacissimam semper fuisse Romanam Ecclesiam avitæ disciplinæ, & paternarum traditionum vigilantissimam custodem; unde & subdit: *Absit enim ab Ecclesia Romana; vigorem suum tam profana facilitate dimittere, & nervos severitatis eversa fidei majestate* dis-

Antiqua disciplina Rom. Ecclesiæ.

(*h*) Rom. 1.

dissolvere; ut cum adhuc non tantum jaceant, sed & cadant eversorum fratrum ruina, properata nimis remedia communicationum utique non profutura præstentur, & nova per misericordiam falsam vulnera veteribus transgressionis vulneribus imprimantur, ut miseris ad eversionem majorem eripiatur & pœnitentia. Multa denique id genus inculcat.

LXXVII. Cleri Romani esse, universæ Ecclesiæ, sede vacante, prospicere. Quod vero ipsorum esset muneris, vacante adhuc sede, invigilare super universum Dominicum gregem, eadem quoque ad alios se scripsisse testantur, cum subjiciunt ista: *Quales litteras in Siciliam quoque misserimus subjectas habebis: quamquam nobis differendæ hujus rei necessitas major incumbat, quibus post excessum nobilissimæ memoriæ viri Fabiani nondum est Episcopus propter rerum & temporum difficultates constitutus, qui omnia ista moderetur, & eorum, qui lapsi sunt, possit cum auctoritate & consilio habere rationem.* At hæc præcepta non se tantum Siculis & Afris, sed & universo Christiano Orbi præscribere, quæ paulo inferius ab eisdem posita sunt, manifeste declarant, cum ajunt: *Aspice totum Orbem pene vastatum, & ubique jacere dejectorum reliquias & ruinas, ideirco tam grande expeti consilium, quam late propagatum videtur esse delictum. Non sit minor medicina, quam vulnus est; non sint minora remedia, quam funera:* Hæc illi.

LXXVIII. Concilium Romæ in causa Lapsorum. Porro idem Clerus Romanus, ad evitandam invidiam odiumque lapsorum, ne ipsi tantum viderentur auctores atque pervulgatores severitatis Ecclesiasticæ disciplinæ; hoc ipso tempore, persecutione adhuc instante, Romæ Synodum habuere; convocatis vicinis Episcopis præsentibus, & iis qui ex aliis regionibus extorres Episcopi Romam ad tutum portum fidei convenissent; in tanta enim gentium multitudine ex omnibus Orbis regionibus ibi degentibus, quemlibet, mutato præsertim habitu, potuisse delitescere, ex iis quæ nunc videmus in ea, facile inducimur ut credamus. At de habito ea de re Romæ Concilio Clerus Romanus, iisdem litteris ad Cyprianum redditis, his verbis significat, quæ primum hæc habent (a): *Perquam enim nobis & invidiosum & onerosum videtur, non per multos examinare, quod per multos commissum videatur fuisse, & unum sententiam dicere, cum tam grande crimen per multos diffusum notetur exisse; quoniam nec firmum decretum potest esse, quod non plurimorum videbitur habuisse consensum.* Et post alia, de Episcopis qui tunc Romam ad Synodum convenere, hæc habet:

(a) Apud Cypr. epist. 31.

LXXIX. Quid statutum in causa Lapsorum. *Cujus temperamenti moderamen nos hic tenere quærentes, diu & quidem multi, & quidem cum quibusdam Episcopis vicinis nobis, & appropinquantibus, & quos ex aliis Provinciis longe positis persecutionis istius ardor ejecerat; ante constitutionem Episcopi nihil innovandum putavimus; sed lapsorum curam mediocriter temperandam esse credimus; ut interim, dum Episcopus dari a Deo nobis sustinetur, in suspenso, eorum qui moras possunt dilationis sustinere, causa teneatur. Eorum autem, quorum vitæ sua finem urgens exitus dilationem non potest ferre, acta pœnitentia, & professa frequenter suorum detestatione factorum, si lacrymis, si gemitibus, si fletibus dolentis ac vere pœnitentis animi signa prodiderint, cum spes vivendi secundum hominem nulla substiterit, ita demum caute, & sollicite subveniri, Deo ipso sciente quid de talibus faciat, & qualiter judicii sui examinet pondera; nobis tamen anxie curantibus, ut nec pronam nostram improbi homines laudent facilitatem; nec vere pœnitentes accusent nostram quasi duram crudelitatem.* Quam ergo parum tuta, quamque dubia sit illa festinanter exhibita reconciliatio etiam petentibus eam cum lacrymis, dicta nuper sententia declaravit.

Sed & quas leges præscribant, & admonitionem ingerant Romani Clerici lapsis pœnitentibus in Ecclesiam redire coeuntibus, ut hic etiam intexamus, argumenti ratio postulat. LXXX. Leges præscriptæ lapsis. *Pulsent* (inquiunt) *sane fores, sed non utique confringant; adeant ad limen Ecclesiæ, sed non utique transiliant; castrorum cœlestium excubent portis, sed armati modestia, qua intelligant se desertores fuisse; resumant precum suarum tubam, sed qua non bellicum clangant; arment se quidem modestiæ telis, & quem negando mortis metu fidei dimiserant clypeum, resumant; sed ut contra hostem Diabolum, vel nunc armati, non contra Ecclesiam, quæ illorum dolet casus, armatos esse se credant. Multum illis proficiet petitio modesta, postulatio verecunda, humilitas necessaria, patientia non otiosa. Mittant legatos pro suis doloribus lacrymas; advocatione fungantur ex intimo pectore prolati gemitus, dolorem probantes commissi criminis, & pudorem:* Hæc & alia de præscriptis legibus pœnitentibus lapsis Romanus Clerus.

LXXXI. Quæ autem Romæ in hac sunt Synodo de lapsis coercendis, vel recipiendis decreta, eadem universæ Ecclesiæ Catholicæ servanda præscripta, ad singulas toto Orbe diffusas Ecclesias missa sunt. Ecclesia Romana præscribit omnibus Ecclesiis leges. Tantam enim in sede Petri inesse auctoritatem omnes intelligebant, at universus longe lateque diffusus Catholicus Orbis sibi servandum esse indubitatum haberet, quod sciret a Petri cathedra dimanare. De vulgatis autem per Orbem statutis de lapsis Romæ decretis Cyprianus affirmat, dum scribens ad Antonianum, hæc ait in primis de Novatiano tunc Romanæ Eccle-

siæ

(a) Cypr. epist. 31. siæ Presbytero subscribente: (a) *Additum est etiam ad alia decreta scripta, Novatiano tunc scribente, & quod scripserat sua voce recitante, & Presbytero Moyse tunc adhuc confessore, nunc jam martyre subscribente: Ut lapsis infirmis, & in exitu constitutis pax daretur: quæ litteræ per totum mundum missæ sunt, & in notitiam Ecclesiis omnibus, & universis fratribus perlatæ sunt.*

LXXXII. Porro eædem litteræ ad Cyprianum in Africam per Ecclesiasticos tabellarios Saturum atque Optatum Clericos allatæ sunt; quibus etiam tunc qui in carcere erant Romani Clerici confessores Moyses, & alii ad eumdem Cyprianum litteras (b) dederunt, easdemque a cætero Clero libere agente scriptis litteris adjunxerunt. Nam earum illi in suis etiam meminerunt, quibus admirabilem quandam in perferendo diutino carcere præseferunt alacritatem, non utique ex infirmæ naturæ viribus, sed ex divinæ Scripturæ thesauro comparatam, ac majoribus in dies accessionibus cumulatam: quid præterea optent, his verbis declarant: *Hæc, & hujusmodi cum de Evangelio collata perlegimus, & quasi faces quasdam ad inflammandam fidem Dominicis vocibus suppositas nobis sentiamus: hostes veritatis non tantum non jam perhorrescimus, sed provocamus, & inimicos Dei jam hoc ipso, quod non cessimus, vicimus; & nefarias contra veritatem leges subegimus, & si nondum nostrum sanguinem fudimus, sed fudisse parati sumus. Nemo hanc dilationis nostræ morum clementiam judicet, quæ nobis officit; quæ impedimentum gloriæ facit; quæ cœlum differt, quæ gloriosum Dei conspectum inhibet. In hujusmodi enim certamine, & in hujusmodi, ubi decertat fides prælio, moras martyres non distulisse, vera clementia est. Pete ergo, Cypriane carissime, ut nos gratia sua Dominus magis ac magis in dies singulos quosque uberius atque propensius & armet, & illustret, & viribus potentiæ firmet ac roboret:* Hæc ipsi, & alia id genus complura.

(b) Apud Cypr. epist. 26.

De litteris Cleri Rom. & Confessorum ad Cyprian.

LXXXIII. Quod insuper de lapsorum restitutione comprobent, quæ ad eos idem Cyprianus nuper scripserat, hujusmodi ac dignam sane afferunt causam: *Animadvertimus enim, te congruente censura, & eos digne objurgasse, qui immemores delictorum suorum pacem a Presbyteris per absentiam tuam festinata, & præcipiti cupiditate extorsissent; & illos, qui sine respectu Evangelii (c) sanctum Domini canibus, & margaritas porcis profana facilitate donassent; cum grande delictum, & per totum pene Orbem incredibili vastatione grassatum, non oporteat nisi, (ut ipse scribis) caute moderateque tractari, consultis omnibus Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, confessoribus, & ipsis stantibus Laicis, ut in tuis litteris, & ipse testaris: ne, dum volumus importune ruinis subvenire, alias majores ruinas videamur parare. Ubi enim divinus metus relinquitur, si tam facile peccantibus venia præstetur?* & inferius: *Cæterum, ubi erit, quod custodia squallidi carceris includuntur, qui Christum confitentur; si sine periculo fidei sunt qui negaverunt? Ubi quod in nomine de catenarum ambitu vinciuntur, si sine communicatione non sunt qui confessionem Dei non retinuerunt? Ubi quod detenti martyres gloriosas animas suas ponunt; si, qui dereliquerunt fidem, periculorum, & delictorum suorum non sentiunt magnitudinem?* Hæc ipsi, atque alia plura in eamdem sententiam.

(c) Mat. 7.

Confirmat Rom. clerus a S. Cypriano statuta.

LXXXIV. Post hæc autem haud multum temporis intercessit, cum postremas scriptas a Cypriano litteras, redditas a Fortunato hypodiacono, (d) Romanus Clerus accepit; qui etiam alias dedit ad ipsum Cyprianum ejusdem propemodum argumenti quo superiores, (e) sed præpostero ordine a Pamelio recitatas; cum, quæ longe ante has datæ erant, post has ponat numero trigesimoprimo. Cæterum ejus industriam in disponendis Cypriani epistolis cum magnopere commendemus, haud tamen possumus eidem in omnibus assentiri; nam ad exactam rationem temporum historiam contexentes, interdum a posito ab eo ordine cogimur resilire. Id enim ipsi viventi minime displicuit, acceptis hac de re meo nomine litteris a Reverendissimo Domino Lindano, tum Ruremundensi, postea Gandavensi Episcopo, ejus rei æquo arbitro, Romæ tum agente, & Notationes nostras in Romanum Martyrologium cognoscente. Quem talem ac tantum Catholicæ fidei professorem, & defensorem, strenuumque pugilem, & ob immensos pro veritate Orthodoxa exantlatos labores, & gravissima suscepta pericula, absque sanguine martyrem, gravi jactura totius Ecclesiæ, cito abreptum Catholicus orbis ingemuit. Sed jam cœpta prosequamur.

(d) Cypr. epist. 30.

(e) Cypr. ead. epist. 30.

LXXXV. Quod igitur Cyprianus admonuisset Romanum Clerum, cavendum subdolum hominem Privatum hæreticum, Catholico nomine pervagantem, atque Romam advenientem, ut ab omnium principe Ecclesia communicationem Catholicam suffurari posset; qua obtenta, ejus prærogativa cum cæteris quoque communicare posset Ecclesiis; quid ad hæc Romanus Clerus (f) rescripserit, audiamus: *Quod autem pertinet ad Privatum Lambesitanum, pro tuo more fecisti, qui rem nobis sollicite nunciare voluisti; omnes enim nos decet pro corpore totius Ecclesiæ, cujus per varias quasque provincias membra digesta sunt, excubare. Sed nos etiam ante litteras tuas fraus callidi hominis latere non*

De Privato Hæretico.

(f) Apud Cypr. epist. 30.

potuit: nam cum antebac quidam ex ipsius nequitia coborte venisset vexillarius Privati, & furto & fraudulenter litteras a nobis elicere curaret; nec quis esset latuit; nec litteras, quas volebat, accepit: Hæc illi.

LXXXVI. Etiam Hæretici primatum Rom. Ecclesiæ intellexerunt.

Ex quibus plane intelligas, quanti facerent etiam hæretici Romanæ Ecclesiæ communicationem; quippe qui scirent se omni hæreseos infamiæ aspersa labe purgandos, Catholicosque ab omnibus comprobandos, si se cum ea communicare ejus litteris demonstrarent, ut sane appareat, Romanæ solius Ecclesiæ censura hæreticos a Catholicis discriminari solitos; eos nimirum habendos esse Catholicos, quibus illa Catholicæ communicationis litteras impertiret; illos vero e contra ab omnibus hæreticos atque schismaticos esse censendos, quibus illa communicationem denegasset; quæ idcirco olim Catholica communicatio dicebatur, quod ab omnibus aliis pariter impertiretur Ecclesiis, quam ante quis a Romana Ecclesia percepisset. Sed quod de hac re exempla propemodum innumera suppetant, de his frequentissime suis locis agemus.

LXXXVII. Litteræ Cleri Rom. promulgantur in Africa. (a) Cypr. epist. 32.

His ab Apostolica sede acceptis litteris, Cyprianus misit eas ad Carthaginensem Ecclesiam, monuitque litteris (a) presbyteros atque diaconos, ut darent operam, quo illæ ceteris innotescerent; peregrinisque etiam Episcopis atque presbyteris eas exscribere volentibus tribuerent facultatem; quod & Saturo lectori quoque dederat in mandatis. Sciebat enim apud quosque, quantumlibet contumaces, maximi ponderis fore epistolas, de his quæ agenda essent, ab Apostolica sede redditas. In his itaque litteris jam tertio ultro citroque datis annus prope interlapsus esse videtur.

LXXXVIII. Cyprianus ordinat suos.

Cum interea mense Decembri adveniente, more majorum, sacris habendis ordinationibus præstituto, Cyprianus, præter illos duos quos urgens necessitas ante omnes compulit ordinari, delegit præ ceteris duos alios ob anteactæ vitæ digna merita commendatos; quos hujus persecutionis furore, velut aurum igne probatum, redditos clariores, lectoratus initiavit ordine. Iis enim non vitæ solum claritudo, confessio, atque martyrium, sed & divina voluntas, Apostolico (b) more, præcedentibus prophetiis, fuerat suffragata. Fuerunt hi, quos recenset, Aurelius confessor ac martyr lector ordinatus, & Celerinus ad eumdem gradum promotus, martyrio & ipse multa passus insignis; hos ipsos dignis elogiis celebrat Cyprianus suis litteris, quas tunc dedit ad Ecclesiam Carthaginensem; ac primum de ordinatione Aurelii (c) confessoris, his scilicet verbis:

(b) 2. Tim. 1. & 4.

(c) Cypr. epist. 33.

LXXXIX.

In ordinandis clericis, fratres carissimi, solemus vos ante consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. Sed expectanda non sunt testimonia humana, cum præcedunt divina suffragia. Aurelius frater noster, illustris adolescens, a Domino jam probatus & a Deo vocatus, est in annis adhuc novellus, sed in virtute ac fidei laude provectus; minor in ætatis suæ indole, sed major in honore. Gemino hic agone certavit bis confessus, & bis confessionis suæ victoria gloriosus; & quando vicit in cursu factus extorris, & cum denuo certamine fortiore pugnavit, triumphator & victor in prælio passionis. Quoties adversarius provocare servos Dei voluit, toties fortissimus ac promptissimus miles & pugnavit, & vicit. Parum fuerat sub oculis ante paucorum, quando extorris fiebat, congressum fuisse; meruit & in foro congredi clariore virtute; ut post magistratus etiam Proconsulem vinceret, & post exilium tormenta superaret. Nec invenio quid in eo prædicare plus debeam, gloriam vulnerum, an verecundiam morum; quod honore virtutis insignis est, an quod pudoris admiratione laudabilis; ita & dignitate excelsus est, & humilitate sublimis, ut appareat illum divinitus reservatum, qui ad Ecclesiasticam disciplinam ceteris esset exemplo, quomodo servi Dei in confessione virtutibus vincerent & post confessionem moribus eminerent. Merebatur talis clericæ ordinationis ulteriores gradus, incrementa majora, non de annis suis, sed de meritis æstimandus. Sed interim placuit, ut ab officio lectoris incipiat; quia & nihil magis congruit voci qua Dominum gloriosa prædicatione confessa est, quam celebrandis divinis lectionibus personare; post verba sublimia quæ Christi martyrium prolocuta sunt, Evangelium Christi legere, unde martyres fiunt; ad pulpitum post catastam venire; illic fuisse conspicuum Gentilium multitudini, hic a fratribus conspici: illic auditum esse cum miraculo circumstantis populi, hic cum gaudio fraternitatis audiri. Hunc igitur fratres dilectissimi, a me & a collegis, qui præsentes aderant, ordinatum sciatis, &c.

Ordinatio Aurelii Confessoris.

XC. Ordinatio Celerini. (d) Cypr. epist. 34.

Sed & Celerinum æque cum illo ordinatum lectorem, scripta de eodem epistola ad Ecclesiam Carthaginensem (d), mirificis præconiis extulit. At quæ ad historiam pertinent, hæc sunt: *Referimus ad vos, Celerinum fratrem nostrum, virtutibus pariter & moribus gloriosum, Clero nostro non humana suffragatione, sed divina dignatione conjunctum:* & paulo post: *Hic ad temporis nostri prælium primus, hic inter Christi milites antesignanus, hic inter persecutionis initia fervientia cum ipso infestationis principe, & auctore congressus, dum inexpugnabili firmitate*

cer-

certaminis sui adversarium vincit, vincendi cæteris viam fecit, non brevi compendio vulnerum victor, sed adhærentibus diu, & permanentibus pœnis longa colluctationis miraculo triumphator. Per decem & novem dies custodia carceris septus in nervo ac ferro fuit: & post alias laudes: *Lucent*, inquit, *in corpore glorioso clara vulnerum signa; eminent, & apparent in nervis hominis, membris longa tabe consumptis, expressa vestigia. Sunt magna, sunt mira, quæ de virtutibus ejus ac laudibus fraternitas audiat. Et si aliquis Thomæ similis exstiterit, qui minus auribus credat; nec oculorum fides deest, ut quis, quod audit, & videat; in servo Dei victoriam gloria vulnerum fecit, gloriam cicatricum memoria custodit*: Hæc de Celerini gloriosa confessione.

XCI. De Celerina, & aliis Martyribus. Sed, & quod propinquos sanguine habuerit martyres, eum ex hoc magis magisque laudandi argumentum deducens, hæc addit: *Nec rudis iste aut novus est in Celerino carissimo nostro titulus gloriarum; per vestigia cognationis suæ graditur, parentibus ac propinquis suis honore consimili divina dignationis æquatur. Avia ejus Celerina jampridem martyrio coronata est, item patruus ejus, & avunculus, Laurentius, & Ignatius, in castris & ipsi quondam sæcularibus militantes; sed veri, & spirituales Dei milites, dum Diabolum, Christi confessione prosternunt, palmas a Domino, & coronas illustri passione meruerunt. Sacrificio pro eis semper, (ut meministis) offerimus, quoties martyrum passiones, & dies anniversaria commemoratione celebramus*. Mos iste perantiquus in Ecclesia Dei est, ut incruento oblato sacrificio natalitia martyrum anniversaria die (ut nunc fit) religiose celebrentur; ad quod spectat illud Tertulliani: (a) *Pro natalitiis annua die facimus.*; nempe sacrificamus; hoc importare hanc vocem, facimus, in nostris Notis (b) pluribus demonstravimus. Sed de celebritate sanctorum martyrum satis suse superius locuti sumus tomo primo, ubi de Apostolicis traditionibus institutus est sermo.

(a) Tertul. in Apol. c. 3.

(b) In Martyr. Rom. die 9. Aprilis.

XCII. At de ejusdem Celerini ordinatione Cyprianus hæc subdit (c): *Hunc ad nos fratres dilectissimi, cum tanta Domini dignatione venientem, testimonio, & miraculo ejus ipsius, qui se persecutus fuerat, illustrem, quid aliud quam super pulpitum, id est, super tribunal Ecclesiæ oportebat imponi? ut loci altioris celsitate subnixus, & plebi universæ pro honoris sui claritate conspicuus legat præcepta, & Evangelium Domini, qui fortiter ac fideliter sequitur? vox Dominum confessa, in his quotidie, quæ Dominus locutus est, audiatur? Viderit, an sit ulterior gradus, ad quem profici in Ecclesia possit. Nihil est in quo magis confessor fratribus profit, quam ut, dum Evangelica lectio de ore ejus auditur, lectoris fidem, quisquis audierit, imitetur. Jungendus in lectione Aurelio fuerat, cum quo & divini honoris societate conjunctus est*. Sed ob meritorum excellentiam, quibusnam prærogativis ambos præ cæteris lectoribus exornet, in fine his verbis significat: *Cæterum presbyterii honorem designasse nos illis jam sciatis; ut & sportulis iisdem cum presbyteris honorentur, & divisiones mensurnas æquatis quantitatibus partiantur, sessuri nobiscum provectis & corroboratis annis suis; quamvis in nullo minor possit videri ætatis indole, qui consummavit ætatem gloriæ dignitate*. Voluit Cyprianus ambos ea accipere stipendia inter clericos, quæ presbyteris dari solerent; de quibus Apostolus (d): *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt*: appellat ea Cyprianus mensurnas divisiones, id est, menstruas; qui vero ejusmodi subsidia per quoslibet menses acciperent ab Ecclesia, Sportulantes dicebantur, quod ejusmodi sportulæ eis darentur ab Ecclesia.

(c) Ead. epist. 34.

Clericalis distributio menstrua.

(d) 1. Tim. 5.

XCIII. Lectorum munus. Quod autem hos huic lectorum muneri mancipatos, ascensuros fore pro functione muneris dicit in pulpitum, illicque toto spectante, & audiente populo Evangelium alta voce lecturos, diversam in hoc Africanæ Ecclesiæ a cæteris Latinis fuisse consuetudinem, potest intelligi; cum Romæ & in aliis Ecclesiis eam functionem solerent diaconi exercere, in Africa vero lectores, minorum ordinum clerici infra acoluthos positi. Nec quis existimet ob Evangelii publicam lectionem hos lectores dictos, re vera diaconos fuisse; nam idem Cyprianus, quem lectorem ordinasse dixit (e) Saturum, ad acoluthatum se postea promovisse testatur (f). Manifestiora quoque hæc redduntur ex Concilio (g) quarto Carthaginensi, cum agitur de ordinatione diaconi, ubi nulla habetur mentio de munere Evangelicæ lectionis; sed publice divina legere in Ecclesia, lectoris esse muneris traditur. Rursum vero idem Cyprianus, eodem ferme tempore, de Numidico presbytero inter alios presbyteros Carthaginensis Ecclesiæ cooptando, ad suos litteras (h) in hæc verba conscripsit:

(e) Cypr. epist. 24. 32.

(f) Cypr. epist. 33.

(g) Concil. 4. Carthag. cap. 4. & 8.

(h) Cypr. epist. 35.

XCIV. De Numidico Presbytero. *Nunciandum vobis fuit, fratres carissimi, quod pertineat & ad communem lætitiam, & ad Ecclesiæ nostræ maximam gloriam. Nam admonitos nos & instructos sciatis dignatione divina, ut Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero, & nobiscum sedeat in Clero, luce clarissima confessionis illustris, & virtutis ac fidei honore sublimis; qui hortatu suo copiosum martyrum numerum, lapidibus & flammis necatum, ante se misit; quique uxorem adhærentem lateri*

suo

suo concrematam simul cum cæteris, vel conservatam magis dixerim, lætus aspexit: Ipse seminustulatus, & lapidibus obrutus, & pro mortuo derelictus, dum postmodum filia solicito pietatis obsequio cadaver patris inquireret, semianimis inventus, & extractus, & refocillatus a comitibus, quos ipse præmiserat, remansit invitus. Sed remanendi (ut videmus) hæc fuit causa, ut eum Clero nostro Dominus adjungeret, & desolatam per lapsum quorumdam presbyteri nostri copiam gloriosis sacerdotibus adornaret. Et promovebitur quidem, cum Deus permiserit, ad ampliorem locum religionis suæ, quando in præsentiam protegente Domino venerimus. Interim quod ostenditur, fiat; ut cum gratiarum actione suscipiamus hoc Dei munus, sperantes de misericordia Domini ejusmodi ornamenta complura, ut redintegrato Ecclesiæ suo robore, tam mitee, & humilee faciat in consessus nostri honore florere.

XCV. Non ordinatus sed allectus presbyter Card.

At non hunc modo a S. Cypriano ordinatum putamus esse presbyterum (quod alii tradunt) sed cum jam alterius cujuspiam Ecclesiæ presbyter esset, tam præclaro exantlato martyrio, eo honore Cyprianus ipsum esse dignum existimarit, ut in primaria totius Africæ Ecclesia Carthaginensi presbyterio fungeretur. Suadent enim id illa verba: *Ut Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero*: at de nova ordinatione ipsius ne verbum quidem, ut de lectoribus ordinatis nuper pluribus fecisse vidimus; magnus quippe is censebatur honor, ut cum Episcopo in cathedrali Ecclesia inter presbyteros sederet. Dicebantur hujusmodi sic allegendi, incardinari; atque jam adsciti, Cardinales, qua voce utitur sæpe S. Gregorius; sed de his suo loco pluribus.

XCVI. Scripta Martyrum magno pretio habita.

Hucusque de rebus inter Romanum Clerum & S. Cyprianum hoc anno transactis, deque ejusdem Cypriani in curanda Ecclesia Carthaginensi vigilantissima cura. Excerpta hæc sunt a nobis ex litteris ultro citroque datis, quibus epistolarem omnium fidelissimam historiam contexuimus, brevitati, ut licuit, consulentes; cum pro dignitate rerum atque scriptorum par fuisset integras hic describere martyrum citatas epistolas. Nam quid S. Hieronymus (*a*) de Pamphili martyris scriptis ait? Si enim lætitia est unam epistolam habere martyris; quanto magis tot millia versuum, per quæ mihi videtur sui sanguinis signasse vestigia? Si hæc ipse de illo, qui tamen non sua scripsit, sed ab Origene elucubrata descripsit; quid de martyrum & confessorum litteris dicendum est, in quibus sua ipsorum inesse verba, etsi alia exscripta manu, typisve expressa, noscuntur? Pluria namque facienda sunt ea, quæ martyr mente concepit, & ore protulit, & stylo exaravit, licet aliena manu exscripta vel cusa legantur, quam quæ, cum alterius sint, martyr suo chirographo exaravit.

(*a*) *Hieron. de Script. Eccles. in in Pamphilo.*

Quæ autem reliqua sunt rerum Cypriani, sequenti anno secundum exactum temporis ordinem, enarrabimus. Verum quod idem Cyprianus de aliis martyribus hac persecutione passis in Africa dictis litteris mentionem habuerit; his jungenda putamus quæ idem scripsit in libro de Lapsis, de Casto & Æmilio * post lapsum ad certamina revocatis, & martyrii victoria insignitis, his nempe verbis: *Sic*, inquit, *sic Casto & Æmilio aliquando Dominus ignovit; sic in prima congressione devictos, victores in secundo prælio reddidit, ut fortiores ignibus fierent, qui ignibus ante cessissent, & unde superati essent, inde superarent*: Hos postea martyrio consummatos habent tabulæ Ecclesiasticæ una cum aliis, adscriptos certis diebus, quibus eorum memoria anniversaria celebratur. XCVII.

* *al.* Aemiliano

De Casto & Æmilio.

At de martyribus in Africa sub Decio passis, præter illos, quos ex Cypriano recensuimus, de aliis item mentio habetur in iisdem tabulis Ecclesiasticis, quibus ipsorum dies natalis repetitur adscriptus; sunt ii, Zeno, Alexander, Theodorus, & alii triginta tres sub Fortunatiano Præside; sub quo etiam passi sunt Terentius, Maximus, Pompeius, & Africanus; quorum omnium extant passionis Acta (*b*), in quibus etiam mentio habetur de lapsis Christianis (de quo sæpe queritur Cyprianus) qui solo aspectu terribilium tormentorum, pavore concussi, defecerunt a fide; cum in eos qui animo alacri, fide prompta se ea contemnere præseferrent, ad ceteros exterrendos omnis crudelitas Præsidis invigilaret, & carnifices desudarent; ut de iis accidit, qui postquam cæsi sunt virgis atque flagellis, fustibus quoque contusi sunt, succensi humeris ignibus, ungulisque lancinati, horribilibus traditi sunt serpentibus devorandi; cum illi vindices pietatis, relictis illæsis martyribus, in Ethnicos insilientes, ex illis complures interfecerunt; martyres vero capitis tandem subiere supplicium. Rursus etiam in Africa passi habentur Quinctus, Simplicius, & alii plures socii (*c*). At de Africanis martyribus modo satis. XCVIII. Alii Martyres in Africa passi.

(*b*) *Apud Sur. die 30. April. tomo.* 2.

(*c*) *Martyr. Rom. die 18. Decemb.*

Jam vero reliquum est, ut quæ passæ sunt aliquæ nobiliores Ecclesiæ hoc ipso persecutionis Decii tempore, a certis fidisque auctoribus scripta, hic itidem describamus. Ac in primis sese nobis offerunt, quæ S. Dionysius, vir eruditione ac pietate insignis, qui his ipsis diebus Alexandrinæ Ecclesiæ præerat Episcopus de his, quæ tunc apud se gesta essent, scriptorum monumentis egregie commen- XCIX. De Martyribus Alexandrinis.

da-

davit; quæ ab Eusebio recitata ad verbum habentur, ex ejusdem Dionysii ad Germanum tunc data epistola, cum de se ipso agit, quonam pacto Deo omnia gubernante manus persecutorum evaserit. Sic igitur res gestas exorditur Eusebius: (a) *Quæ autem, & quam turbulentæ procellæ Dionysium persecutionis tempore exagitarint, epistolæ ipsius ad Germanum scriptæ testimonio, hoc loco ostendam, in qua ipse de se narrat hoc modo:*

(a) Euseb. lib. 6. cap. 33. 34.

C. De Dionysio Alexandrino.

Ego coram Deo loquor, & ipse novit, quod vera loquor. Neque certe de fuga in præsentia mecum cogitavi, neque, quasi Deo invito, ullam feci. Quin etiam antea, regnante Decio, antequam persecutio palam contra Christianos ederetur, cum Sabinus id temporis Frumentarium ad me perquirendum misisset, ego quatriduo in ædibus commoratus, ejus adventum assidue expectavi. Ille autem undique circumit; vias, fluvios, agros passim, ubi me latitare, aut quo me profectum esse suspicaretur, sedulo pervestigat. Sed cæcitate, & quasi caligine, ne ædes quæreret circumfusus tenebatur, sibi namque persuaserat, me persecutione appetitum, domi nolle moram facere. Vix tandem post dies quatuor, Deo mihi, ut inde demigrarem præcipiente, & se mirandum in modum quasi ducem itineris præbente, ipse, liberi, & alii multi fratres simul domo egressi sumus, quod plane divinæ providentiæ opus fuisse rerum eventa, quæ deinceps sequebantur (unde non parum commodi fortasse quibusdam, & utilitatis obtigit) satis perspicue declararunt. Deinde paucis interpositis, ea quæ in fuga sibi contingebant evidenter explanat, hæcque subnectit: *Ego una cum iis qui mecum erant, forte, Sole occidente, in satellitum manus incidens, ab illis ad Taposirim deducebar. Sed tamen (sicut erat Dei providentia prospectum) Timotheus, quia una non aderat, neutiquam prehensus est. Profectus igitur post, offendit cum ædes nostras, præterquam quod ministri eas custodirent, omnino desertas esse, tum nos instar mancipiorum abductos.*

CI. Deinde subjungit: *Quam admirabilis (dicam enim, quod verum est) & divinæ provisionis ratio fuit ista quidem; Indigena quidam forte fortuna Timotheo propere fugienti, & conturbato fit obviam; rogat festinationis causam. Iste verum narrat. Ille cum audivisset (abierat enim ad nuptias laute epulatum; quippe mos est in hujusmodi hominum conventibus totam noctem in hilaritate, & lætitia consumere) ingressus in domum convivii, accumbentibus nunciat. Qui quidem omnes uno impetu, tamquam signo dato, consurrexerunt, & maturo gradu properantes cæperunt quam celerrime ad nos contendere, qui cum in nos inciderent, summo gaudio exultare,*

Dionysius abripitur a satellitibus.

atque satellitibus, qui nos observabant, fugam facientibus, nos ut eramus grabatis valde male stratis conquiescentes, de improviso occupare. Ego certe (Deus testis est) eos, ut fures primum reputans, qui ad spolia, & rapinam venirent, mansi in lecto nudus plane, ut eram, solo indusio coopertus; reliquum autem vestitum prope me positum porrexi. At hi surgere jubent, & quam mox abire. Tandem animadvertens quamobrem advenissent, cæpi vociferari, supplex illos precatus, ut abirent, nosque illic manere paterentur. Quinetiam petebam ab eis, ut, si quo me beneficio afficere cuperent, ipsi caput meum cervicibus abscindere dignarentur, sicque satellitibus, qui me essent cruciatum abducturi, antevorterent. Illi, dum hæc clamore efferebam (sicut consortes mei, & omnium mearum calamitatum participes pro certo norunt, me invitum e lecto excitarunt. Tum ego humi me supinum prosternere. Isti igitur manibus pedibusque me abreptum (Caius quidem, Faustus, Petrus, & Paulus, qui me sequebantur, istarum rerum omnium testes esse poterunt) educere, ac prehensum prope invito animo ab oppidulo exportare, & nudo asino impositum, secum inde avehere: Hæc de se Dionysius (b).

(b) Apud Euseb. lib. 6. cap. 34.

CII. Et ad Fabium Antiochenum scribens, enarratis, quæ superiori anno ante edicta Decii promulgata Alexandriæ acciderant; quæ suo loco a nobis posita sunt, hæc de initiis Decii persecutionis habet: *Confestim animum Imperatoris qui clementior aliquanto, & humanior videbatur erga nos antea affectus, omnino commutatum esse, nobis nunciatum est. Quapropter minarum formido in nos jactatarum vehementer accrescebat. Nam Decii edictum erat jam divulgatum; illudque tale profecto videbatur, quale Dominus (c) prædixerat futurum: in quo terribilissima illa ejus propemodum explebatur sententia; nimirum, electos, si possibile esset, in errorem inducendos fore. Quin omnes certe metu perculsi obstupuerunt; atque ex illis qui cum dignitate, tum divitiarum affluentia præstare videbantur, qui quidem non pauci erant numero, nonnulli timore perterriti, Diis illorum colendis se ultro offerunt; alii ex privatis ædibus in publicum rapti, ad delubra ducuntur a magistratibus; multi vicinorum jussu eo pelluntur, qui quidem nominatim evocati, ad impura, & profana eorum sacrificia se conferunt.*

(c) Matt. 24. Marc. 13.

Lapsorum ingens numerus.

CIII. *Horum autem non pauci, quasi minime essent sacrificaturi, sed illi ipsi potius victimæ & sacrificia idolis futuri, pallore exalbescunt, & formidine attoniti stupent; adeo ut a frequenti populi turba quæ circumsistebat, dum se omnibus perspicue patefaciebant, cum ad moriendum, tum ad sacrificandum eadem timiditate esse affectos,*

Lapsorum diversa onera.

ri-

visui & ludibrio haberentur. Alii paratius ad altaria procurrunt, duro ore & impudenti constanter asseverantes se numquam fuisse Christianos; de quibus Domini sententia verissime dici potest, (a) Divitem difficulter posse salvari. Ex reliquis, qui tenuiores erant & magis obstupi; plerique utrumque istud hominum genus, quod postremo posuimus, imitantur. Alii capessunt fugam, nonnulli prehenduntur, atque ex prehensis multis in vincula & carcerem pergunt, & multis diebus ibi tenentur inclusi; postea tamen, antequam ad tribunal accedant, Christum ejurant. Quidam tormenta diu fortiter sustinent, sed ad extremum succumbentes, fidem pernegant.

(a) Matt. 19.

CIV. Martyres Alexandrini sub Decio.

Cæterum qui Domini erant, tamquam firmæ & beatæ columnæ ejus ope, & gratia roboratæ, fidei firmitati, quæ in eorum animis penitus insidebat, vires ac tolerantiam apte & apposite respondentem adepti, admirabiles & insignes ejus regni martyres, & testes facti sunt. Quorum primus erat Julianus, homo podagræ doloribus adeo oppressus, ut neque pedibus consistere posset. Hic cum aliis duobus, qui eum gestabant, ad judicem adducitur: quorum alter extemplo fidem denegat; alter nomine Chronion cognomento Eunus, & senex ipse Julianus Dominum ingenue confitentur; qui per totam urbem, quæ certe (ut nostis) amplissima est, camelis insidentes deducti & ita sublimes verberibus cæsi; tandem immenso quodam rogo & supra modum exardescente, hominum multitudine undique circumfusa, comburuntur. At dum adducebantur ad locum supplicii, miles quidam nomine Besas illis inter eundum opem ferre, & iis, qui contumelia eos afficiebant, ex adverso resistere laborat. Qui, cum populus contra eum propterea vociferaretur, inde illico abripitur ad judicem, & in præclaro illo prælio pro pietate suscepto, tamquam fortissimus Dei bellator strenue, & viriliter se gerens, securi demum percutitur. Alius quidam genere Afer, qui & appellatione Macar, & ob vitam beatam, quam divinæ gratiæ subsidio degisset, vere Macar, id est beatus fuit, cum ad fidei negationem, judice eum ad eam rem magnopere cohortante adduci non posset, vivus crematus est.

CV. Epimachi & aliorum martyrium.

Epimachus etiam & Alexander non longo post tempore quam vincti tenebantur, post horum martyrium multos dolores perpessi, dilaniati, novaculis, & flagellis lacerati; ad extremum ardentissimis flammis circumjectis, absumpti sunt; quibus quatuor mulieres martyres adiungebantur; quarum prima ordine fuit Ammonarium sancta virgo, quæ cum judex diu illam admodum torsisset, ut pote constanter asserentem se nihil eorum aliquando dicturum quæ ille jussisset, eaque in sententia firme perstaret, ad supplicium abducitur. Mercuria secunda erat, anus in primis veneranda, tertia Dionysia, quæ quamquam erat multorum liberorum parens; illos tamen Domino in amore minime prætulit. Quarta Ammonarium altera. Quæ tres, cum Præses vereretur ne incassum tormenta illis infligeret, & quodammodo vinceretur a mulieribus, nullum cruciamentorum genus amplius subire cogebantur; sed statim, capite obtruncato, mortem oppetunt. Pro omnibus enim prior Ammonarium, tamquam in prima dimicationis acie locata, satis tormentorum exceperat.

CVI. Heronis & Sociorum martyrium.

Heron præterea, Ater, & Isidorus Ægyptii, & Dioscorus una cum illis, adolescens quindecim annos natus, judici traduntur; & primum judex adolescentem, tamquam facilem ad persuadendum, blandis verbis in fraudem inducere, tum velut remissum & flexibilem, ad fidem negandam tormentis impellere tentat. Sed Dioscorus neque persuasione quisquam commotus est, neque judicis omnino cessit sententiæ. Cæteros acerbissime crudelissimeque verberibus dilacerat; quos cum tormenta magno, & fidenti animo pro fide tolerare cerneret, rogo cremandos tradit. Dioscorum autem, cum propter singularem animi magnitudinem, quam palam ostenderat, tum propter prudentissima responsa, quæ ad singula rogata dederat, judex magnopere admiratus dimisit, affirmans se propter ætatem certos dies illi velle concedere, quibus resipiscendi haberet facultatem. Jam vero Dioscorus summa pietate eximius nobiscum est, expectans cum certamen prolixius graviusque, tum amplius præmium & diuturnius. Porro Nemesis quidam, & ille etiam Ægyptius, falso in crimen vocabatur, quod cum latronibus societatem iniisset: sed istam calumniæ notam ab eo alienissimam quidem cum coram Centurione diluisset, iterum per indicem fuit delatus, quod Christianus esset, vinculisque constrictus ad Præsidem venit. Iste injustissimus Præses beatum martyrem, tormentis & verberibus duplo gravioribus quam latrones ipsos afflictans, exemplo Christi inter latrones interjectum, unde non parum honoris adeptus est, fervido ignis exurit incendio.

CVII. Ammonis & sociorum martyrium.

Quædam vero militum turma derepente accedit, nimirum Ammon, Zeno, Ptolemæus, Ingenes, & pariter cum illis senex Theophilus; qui pro Tribunali se ipsi stiterunt. Cum igitur quidam, quod Christianus esset, in quæstione versaretur, & jam ad fidei negationem propenderet; isti assistentes, præ rei indignatione dentibus frendere, vultu mutare, manus extendere, toto denique corpore gestus quosdam agere cœperunt. In quos cum omnium ora essent

con-

conversa, priusquam ulli alii in eos injecerunt manus, illi ipsius subsellia accurrere, se Christianos profiteri; sic ut cum Præfectus & assessores, qui aderant ei in concilio, timore obstupescerent; tum Christiani, in quos jam inquirebatur, ad ea tormenta, quæ post essent passuri, toleranter sufferenda maxime confirmarentur; tum denique judices, qui essent contra eos sententiam pronunciaturi, maximo metu exhorrescerent. Isti vero e foro gloriantes abscedere, & testimonio, quod Christo perhibuerant, summo gaudio exultare, per illos Deo gloriosos triumphos agente. Alii præterea complures in urbibus & pagis a gentes distracti erant, & quasi membratim discerpti; ex quibus unum exempli gratia commemorabo. Ischyrion cujusdam magistratus negotia mercede conductus procurat; is qui eum conduxerat, jubet idolis sacrificare; quem, cum mandato minus obsequeretur, cœpit conviciis lacerare; at cum constanter fidei inhæresceret, gravibus afficit contumeliis; atque ut vidit eum pacate atque tranquille omnia sufferentem, arrepto fuste præacuto, intestina ac viscera illius transfodit, crudeliterque interimit.

CVIII. Profugi & extorres Christiani.

Quid attinet percensere multitudinem eorum, qui in solitudine & montibus vagi errantesque fame, siti, frigore, morbis, latronibus, bestiis fuerunt extincti? quorum electionis beatæ & eximiæ victoriæ quamquam testes sunt ii quibus adhuc in illo numero vita superest, tamen unum aliquod facinus proferam, quo res istæ sint exploratius cognitæ perspectæque. Chæremon Episcopus civitatis, quæ Nilopolis dicitur, cum jam plane grandis esset & ætate prope exacta, una cum uxore sua ad montem Arabiæ confugiens, neque post reversus est, neque usquam eos quispiam videre potuit. Et licet fratres jam aliquoties eum cum uxore quærerent: tamen neque ipsos neque corpora eorum uspiam reperire potuerunt. Permulti certe in eo Arabico monte erant a barbaris Saracenis facti captivi, quorum alii ægre quidem & vix ingenti pecuniæ summa redimi potuerunt, alii hactenus nullo modo. Atque ista, mi frater, non frustra equidem dicendo prosecutus sum; sed ut cognoscas, quantæ & quam acerbæ calamitates apud nos obtigerint; quas qui fuerint magis experti, plura de illis & sciunt, & dicere possunt.

CIX. (a) Apud Euseb. ibid. lib. 6. cap. 34. in fin.

De lapsis pœnitentibus.

Hæc etiam paulo post attexit (a): *Illi igitur divini martyres, qui jam Christi tamquam assessores sunt, & regni ejus consortes, participes judicii, & illius in hominibus judicandis sententiam approbantes ferunt; dum erant apud nos, nonnullos e fratribus, in quibus crimen sacrificandi idolis inhærebat, quique a fide excidissent; cum conversionem ac pœnitentiam eorum perspicerent, eamque posse acceptam fore ei, qui omnino non vult mortem peccatoris, satis exploratum haberent; ad se denuo admittunt, recipiunt in Ecclesiam, conventus cum illis celebrunt, ineunt societatem, precum, & epularum communione una utuntur. Quid igitur consilii nobis, fratres, datis? quid censetis nobis agendum esse? illisne suffragabimur? ejusdem cum illis erimus sententiæ? judicium eorum sequemur? modum tenebimus benignitatis? his, quorum illi miserti sunt, benefici & clementes erimus? an contra eorum judicium irritum & inane faciemus? eorum sententiæ nos ipsi constituemus animadversores? clementiæ inhumanitus resistemus? refringemus institutum? Deum denique ad iram provocabimus?* At hæc postea a Dionysio scripta esse sub Cornelio, cum Novatianus schisma fecisset, testatur Eusebius; a nobis autem hic relata, quod de persecutione sub Decio narrationem contineant; quæ vero post hæc eadem epistola Dionysius narrat, suo loco opportunius dicentur. Quod autem ea epistola Dionysius visus sit titubare & anceps esse, an lapsis pax continuo reddenda foret; quæ recens post schisma Novatianorum oborta fecerant Romanum Pontificem & Cyprianum a severa disciplina ad tempus necessaria ex causa deflectere, ejusmodi dubitationis tribuerunt occasionem: Sed hæc inferius.

CX.

(b) Rom. Martyrolog. die 3. Maii.

Martyres Thebaidis.

Passi tunc etiam in Thebaide Thimotheus & Maura conjuges, quorum natalis dies Ecclesiasticis tabulis (b) habetur adscriptus: In Menologio enim hæc de iisdem breviter scripta leguntur: *Arianus in Thebaide Præses, Timotheum & Mauram conjugem Christo addictissimos sentiens, apprehendi jussit; ac primum, ut perterrefaceret conjugem, virum ejus dirissime cruciat suspensum deorsum capite, freno ori ejus apposito: cujus rei aspectu Maura majore fidei ardore succensa, læta se obtulit supplicio, a qua primo avulsi sunt capilli, deinde digitorum extrema præcisa, ac ferventi aqua perfusa. Demum ambo cruci affixi, novem post dies, Deo laudes canentes, in Domino obdormierunt:* Hæc ibi.

CXI. De Paulo primo eremita.

Quod rursus spectat ad eos, quos Dionysius ait, relicta patria, montium solitudinem desertasque regiones petiisse, unus ex illorum numero Paulus fuit, qui ea bene usus occasione, quamprimum timore correptus petiit solitudinem, eam ut bonorum omnium sibi conciliatricem lubentissimo animo coluit, permansitque usque ad sextum Constantii filii Constantini Imperatoris annum. Hic ille Paulus, qui inter anachoretas principem locum tenet; cujus res gestas S. Hieronymus diserte admodum copioseque est prosecutus: qui cum sub Decio & Valeriano hunc ipsum dicat factum extorrem, ea de causa Valerianum apposuit, quod Decio in Persas pro-

proficiscente (ut dicemus) Valerianus Romæ principis vicem ageret; & Christianos edictis exagitaret. Cæterum hoc ipso initio Decianæ persecutionis, Paulum eodem quo & alii, quos tradit Dionysius, tempore, solitudinem profugum petiisse, quæ paulo post dicturi sumus, facile demonstrabunt.

CXII. Sævitia hujus persecutionis. Sed quæ idem S. Hieronymus in ejus Vitæ exordio de ejusmodi persecutionis acerbitate præfatur, hic attexere operæpretium ducimus: *Multas*, inquit, *apud Ægyptum & Thebaida Ecclesias tempestas sæva populata est. Voti enim tunc Christianis erat, pro Christi nomine gladio percuti; verum hostis callidus tarda ad mortem supplicia conquirens, animas cupiebat jugulare, non corpora; &, ut ipse, qui ab eo passus est, Cyprianus ait, Volentibus mori, non permittebatur occidi. Cujus ut crudelitas notior fiat, duo memoriæ causa exempla subjecimus. Perseverantem igitur in fide martyrem, & inter equuleos laminasque victorem, jussit melle perungi, & sub ardentissimo Sole ligatis manibus post tergum resupinari; scilicet ut muscarum aculeis cederet, qui ignitas sartagines ante superasset. Alium, juvenili ætate florentem, in amœnissimos hortulos, præcepit abduci, ibique inter lilia candentia & rubentes rosas, cum leni juxta murmure aquarum serperet rivus, & molli sibilo arborum folia ventus præstringeret, super extructum plumis lectum resupinari; & ne se inde posset excutere, blandis serico nexibus irretitum relinqui. Quo cum recumbentibus cunctis, meretrix speciosa venisset, cœpit delicatis stringere colla complexibus; &, quod dictu quoque scelus est, manibus attrectare virilia, ut corpore in libidinem concitato, se victrix impudica superjaceret. Quid ageret miles Christi, & quo se verteret, nesciebat; quem tormenta non vicerant, superabat voluptas. Tandem cælitus inspiratus præcisam morsu linguam in osculantis se faciem expuit, ac sic libidinis sensum succedens doloris magnitudo superavit.*

CXIII. Pauli primi Eremitæ in eremum profectio. *Per idem ergo tempus, quo talia gerebantur apud inferiorem Thebaida, cum sorore jam viro tradita, post mortem amborum parentum, in hæreditate locuplete Paulus relictus, annorum circiter quindecim, litteris tam Græcis, quam Ægyptiacis apprime eruditus, mansueti animi, Deum valde amans, & cum persecutionis procella detonaret, in villam remotiorem & secretiorem secessit. Verum,*

—— (Quid (a) non mortalia pectora cogis Auri sacra fames ? (a) Virgil. Æneid. 3.

sororis maritus cœpit prodere velle, quem celare debuerat. Non illum uxoris lacrymæ, non communio sanguinis, non spectans cuncta ex alto Deus ab scelere revocavit. Adhæc instabat crudelitas, quæ pietatem videbatur imitari. Quod ubi prudentissimus adolescens intellexit, ad montium deserta confugiens, dum persecutionis finem præstolaretur, necessitatem in voluntatem vertit; ac paulatim progrediens, rursusque subsistens, atque hoc idem sæpius faciens, tandem reperit saxeum montem, ad cujus radicem haud procul erat grandis spelunca, quæ lapide claudebatur: quo remoto, ut est cupiditas hominum occulta cognoscere, avidius explorans, animadvertit intus grande vestibulum, quod, aperto desuper cœlo, patulis diffusa ramis vetus palma contexerat, fontem lucidissimum ostendens, cujus rivum tantummodo foras erumpentem statim modico foramine, eadem quæ genuerat aquas terra sorbebat, &c. Hæc de fuga, & loco, quem sibi Paulus ad habitandum delegerat, habet S. Hieronymus.

Sed quod ait, tunc Paulum deserta petiisse, cum Cornelius Romæ & Cyprianus Carthagine subiere martyrium; sic intelligendum est, eadem persecutione urgente, Paulum secessisse, qua Cornelius & Cyprianus martyrio sublati sunt; nam licet non simul regnarint Decius atque Valerianus; fueritque brevi aliquo pacis interstitio ea persecutio interrupta; tamen quod iisdem edictis, quibus promulgata, etiam continuata ac iterum repetita fuerit, una eademque censetur, ac Decii pariter & Valeriani nomine dicta; quod alibi notavimus (b), & inferius etiam dicturi sumus. Cæterum ea Hieronymi sententia dicendum esse, hoc ipso Decii persecutionis exordio Paulum factum extorrem, ejus auctoritate perspicue declarabimus. Cum enim dicat, Paulum centesimum ac tertiumdecimum egisse ætatis annum, quo cum invisente Antonio, ex hac vita decessit, cum Antonius tunc nonagenarius esset, quem vixisse idem tradit annum centesimumquintum, cumque ejusdem Hieronymi testimonio id affirman- CXIV. Quo tempore petiit eremum Paulus.

(b) In Roman. Martyrolog. die 10. Aug.

PAGIUS

V. D. Antonius Abbas nascitur. Ad num. CXIV. & seq. Quæ in Annalibus de Martyribus Alexandrinis recitantur, anno præcedenti acta, quo & D. Antonius Magnus natus est, ut ex iis, quæ in morte ejus dicemus, constabit. Nam recte Spondanus Baronium emendat, ostenditque, S. Antonium Abbatem obiisse anno decimo nono Constantii, ætatis vero centesimo quinto, ideoque anno Christi trecentesimo quinquagesimo sexto, die que decima septima Januarii, qua colitur. Eusebius enim in Chronico anno Abrahami 2267. qui Kalendis Octobribus anni Christi CCL. auspicatur, accurate scribit: *Antonius Monachus in Ægypto nascitur*. Ex annis D. Antonii recte constitutis ætatem S. Pauli primi Eremitæ, qui sæviente Deciana persecutione in solitudinem fugit, colligere facile est. Baron. n. CXIV.

mantis in Chronico, habeatur, decessisse Antoniam anno vigesimoprimo Constantii, atque Paulo supervixisse annos quindecim; colligitur Paulum obiisse anno sexto Constantii absoluto, & septimo inchoato, qui numeratur Christi annus trecentesimus quadragesimus tertius, qua ratione cum (ut dictum est) eo anno, quo Paulus obiit, esset centum & tredecim annos natus; necesse est affirmare, hoc ipso anno ducentesimo quinquagesimotertio ipsum fuisse ætatis annorum viginti trium.

CXV. Pauli ætas. Tantum igitur abest, ut post hæc Paulus sub Valeriano solitudinem petierit, ut si quis affirmare velit eum quindecim annos natum (ut multi perperam S. Hieronymi sententiam interpretantur) in eremum concessisse; dicere opus sit, non sub Decio & Valeriano, sed sub Gordiano, quo tempore pax summa in Ecclesia erat, factum hoc esse. Quamobrem ætas illa Pauli annorum quindecim non ad tempus, quo secessit in solitudinem, referenda est; sed quod tot annos tunc natus erat, cum parentibus fuit orbatus; idque manifeste significare voluisse Hieronymum illis verbis: *Post mortem amborum parentum in hæreditate locupleti Paulus relictus est annorum circiter quindecim:* & quod proxime dixerat: *Per illud tempus, quo talia gerebantur*: ad ea esse referendum, quæ subdit: *Cum persecutionis procella detonaret.* Quæ sane verba si alio accipias sensu; Hieronymum sibi ipsi repugnantem atque mendacem (quod nefas est dictu) de numero annorum Pauli in eremum secedentis efficies. Sic itaque ex ejusdem S. Hieronymi sententia præstat dicere ipsum annum agentem decimumquintum parentibus esse orbatum; hocque anno ejus ætatis vigesimotertio, ipso primo persecutionis impetu exturbatum, rus paternum prius, indeque confugisse in longe positos montes, nactumque opportunam sibi ad institutum paratam speluncam, quod superfuit vitæ usque ad annum centesimum decimum tertium, incognitum permansisse.

CXVI. His de persecatione in Ægypto sub Decio facta narratis, reliquum est ut Origenis quoque attexamus certamen, quod Alexandriæ exhibitum esse Epiphanio (a) auctore, traditur; de quo hæc Eusebius (b): *Quot afflictionum genera, & quam gravia Origeni hac turbulenta persecutionis tempestate contigerint, & quo pacto malevola diaboli invidia contra eum incensa (qui omnibus copiis tamquam hostis infestus contra aciem adversus illum instruebat, omnibus machinis, omni virtute & potentia contra eum dimicabat, & præter cæteros omnes ab eo illa tempore impugnatos, in hunc potissimum impetum faciebat) magis magisque augeretur: qualia etiam & quam acerba pro Christi verbo & doctrina perpessus sit vincula, quæ corporis tormenta, quæ supplicia ex catena ferrea in interioris carceris decessu collo impacta; & quo modo permultis diebus pedes ad compedes ligneas intrusi, quatuor foraminum interstitiis interpositis, distractione quadam distenti fuerint; quæ ignis & incendii opposita minæ; quas præterea ab inimicis inflictas carnificinas toleranter pertulerit; qualem exitum, dum judex omnibus viribus & toto corpore (ut dicitur) instaret, ut vita ejus ad doloris morsus amplificandos amplius protraheretur, ejus res habuerint: denique quas post illa & quam piar voces, easque plenas soluti, iis qui opis & auxilii in rebus adversis indigent, scriptis reliquerit, permultæ sunt illius epistolæ; quæ vere accurateque commemorant:* Hucusque de Origenis certamine Eusebius.

Origenis certamen.

(a) Epiph. hæres. 64.

(b) Euseb. lib. 6. c. 32.

Verum quonam modo Origenes e vinculis elapsus sit; an quod adveniente pace, sicut alii plures, solutus vinculis fuerit; an vero quod (ut alii volunt) thus obtulerit, haud satis compertum habetur. Apud Epiphanium certe negationis ejus turpissima illa ac plane nefanda affertur causa, his verbis (c): *Multa sunt fortia facta, quæ per traditionem referunt veteres de hoc viro. Sed non permanserunt ipsi quæ ad præmium consequendum pertinent, in finem; propter eminentissimam enim sanctitatem ejus atque doctrinam, ad multam invidiam devenit; & per hæc magis irritabat eos qui illo tempore principalem potestatem administrabant. Per diabo-* CXVII. Origenis lapsus asserut.

(c) Epiph. hæres. 64.

PAGIUS VI. Origenis lapsus. Baron. n. CXVII. & seq.

A num. CXVII. ad CXXXIX. Negat Baronius, Origenem in hac Decii persecutione lapsum, ejusque sententiam Valesius in Notis Eusebianis, aliique multi secuti sunt. Præferenda tamen sententia Petavii in Animadversionibus ad Epiphanium hæresi LXIV. cap. 2. & ad librum ejusdem de Ponderibus & Mensuris cap. 18. atque Huetii lib. 1. Origenianorum cap. 4. sancto Epiphanio id asserenti fidem adhibendam censentium. Hæc Epiphanii verba: *Ob eximiam sanctitatem & eruditionem summam in invidiam est adductus: eaque res Magistratus ac Præfectos majorem in modum acuit. Tum illud vero Diaboli calliditate improbitatis artifices commenti sunt, ut ad turpitudinis necessitatem hominem adigerent, atque ejusmodi pœnam statuerent, ut ad illius corpori stuprum inferendum, Æthiopem compararent: Ad hæc, Origenes fraudulentum illud Diaboli consilium non sustinens, vocem illam edidit, qua duobus illis propositis sacrificare maluit. Quanquam non omnino sponte illud sua præstitisse vulgo dicitur: sed ubi simul hæc se esse facturum assensus, thus in manum illius impositum, in subjectum aræ focum excussisse Gentiles asserunt.*

Hoc

1

bolicam vero malignitatem excogitaverunt malitiei operatores, quo modo turpitudinem viro impingerent, & plagam talem decernerent; itaut in abusum corporis ipsius Æthiopem ipsi subornarent, aut sacrificare juberent. Ipse vero non ferens diabolicæ operationis versutiam, proclamavit, utrisque rebus sibi propositis, sacrificare se potius velle; non tamen spontanea mente hoc potius perfecit, velut magna de hoc fama refert. Sed quandoquidem omnino confessus est se facturum hoc esse, injecto in manum ejus thure, ipsum ad aram rogum adduxerunt; atque sic a confessoribus ac martyribus tunc re cognita rejectus est. Verum in Alexandria hoc passus, & non potens ferre exprobrantium sannas, discessit; & Palæstinam, hoc est, Judææ terram, inhabitare elegit. Cum itaque pervenisset Hierosolymam, velut talis enarrator, & eruditus vir, compellebatur a sacerdotibus in Ecclesia docere. Et cum multum coegissent ipsum hi qui Hierosolymis sacerdotium sancta Ecclesiæ administrabant; surrexit, & dictum Psalmi quadragesiminoni prolocutus, totam distinctionem præteriit; sic enim dicit Psalmus (a): Peccatori dixit Deus: Quare (a) Psal. 49. *tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Et complicatum librum deposuit, & cum fletu ac lacrymis consedit, omnibus simul cum ipso plorantibus:* Hæc apud Epiphanium de lapsu ejus.

CXVIII. Locus Origenis. (b) Gelas. in Concil. Rom. & in decret. de lib. apocryph.

Cæterum in libro illo qui Lamentationes, seu Pœnitentia Origenis inscribitur, quem tamen Gelasius (b) adnumerat inter apocrypha, alia adumbratur potius quam describitur causa lapsus illius, cum dicitur: *Tu nosti, Domine, quia invitus cecidi; volens alios illuminare, me ipsum obscuravi; nitens alios de morte ad vitam reducere, me ipsum ad mortem perduxi; volens alios repræsentare Deo, me ipsum a Deo separavi; volens enim pro pietate inveniri, contra pietatem inventus sum; procedens enim contra iniquorum congregationes, & arguens, ibi pessimum diaboli errorem inveni: nesciens certantium varias insidias, ad Dei eos cognitionem provocabam. Igitur post multas scrutationes promiserunt mihi astutias infelici. Postquam vero profectus sum ab eis, diabolus eadem nocte transformatus in angelum lucis asserebat mihi: Diluculo exurgens perge, & persuade eis, & adduc eos Deo, si tibi verbum proposituri sunt: quod si assenserint, sine ulla intermissione facito, nihil dubitans propter multorum salutem. Et rursus diabolus antecedens acuit contra me miserum consilia maligna, vel hypocryses, & dolos spargit in eis. Ego vero infelix valde diluculo de stratu exiliens, nec orationem quidem consuetam implere potui; sed desiderans omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, me ipsum laqueis diaboli implicavi.*

Abii igitur ad iniquos, & petens ab eis petitiones hesternas, nesciens & ad baptisma perveni. O cor obcæcatum, quomodo non recordaberis? O stulta mens, quomodo non recogitasti? O indistincta discretio, quomodo non intelligebas? O sensus intelligentia, ubi dormiebas? sed ad somnum te diabolus provocavit, & infelicem animam mortificavit; ligavit fortes meos (c), & abstulit scientiam meam; ligavit fortes meos, & vulneravit me. Voce respondi, & maculatus sum; sine malo sic collocutus, & maligna perpessus sum. Consilium circa me erexit diabolus, & iniquam vocem contra me dimisit. Origenem (inquit) sanctificavit. O diabole, quid fecisti mihi? O diabole, quo modo vulnerasti me? Flebam aliquando super Sampsonem; sed pejora perpessus sum. Flebam super Salomonem; & deterius cecidi. Flebam super omnes qui peccaverunt; & in omnibus eis apparui. Sampsoni coma capitis deest; meo vero de capite corona gloriæ cecidit. Sampsonis oculi carnales obcæcati sunt; mei vero perforati, & spirituales sunt. Sed illum mulier ad insidias perduxit; mea autem lingua ad ruinam peccati me traxit: Hæc & alia Origenes amarissime lugens, si tamen ejus Lamentationes esse dixerimus. Sed quodnam illud crimen fuerit, haud ex verbis ejus satis potest intelligi; nec quidem si ab hæreticis an gentilibus seductus sit, satis hæc indicant; quæ & ab recitata nuper ex Epiphanio historia procul abhorrent.

CXIX.

(c) Judic. 16.

CXX. Origenis lapsus impugnatur.

Atqui sicut libellus iste a Gelasio (ut dictum est) velut adulterinus respuitur; ita etiam, an ea quæ ex Epiphanio recitavimus, vere ne sint ab Epiphanio scripta,

PAGIUS *Hoc modo & a Martyrii gloria, Confessorumque Martyrumque, qui illis temporibus erant, judicio excidit, & ab Ecclesia dejectus est. Accidit hoc Alexandriæ, ubi cum exprobrantium ludibria ferre non posset, illinc abiit, & in Palæstina sive Judæa domicilium constituit. Forte contigit, ut Hierosolymam profectus ad verba in Ecclesia facienda sollicitaretur: cumque ab iis, qui tunc Sacerdotalem in Ecclesia dignitatem obtinebant, vi propemodum ad id agendum impelleretur, ille in pedes consurgens reliquis versibus prætermissis; postquam hunc unum e Psalmo XLIX, locum attulisset:* Peccatori autem dixit Deus, Quare, tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? *complicatum librum reddidit, flensque & lacrymans resedit, flentibus cum eo, qui oderant, universis.* Quæ verba licet ab aliquo Origeniani nominis hoste in Epiphanii textum intrusa dicat Baronius, tamen vel ipsa styli similitudo, ut inquit Petavius, satis Epiphanio adjudicat. Facti illius etiam meminerunt Nemesius cap. 20. Leontius Byzantius, & Justinianus Imperator adversus Origenis errores, qui a Synodo Quinta probatus est. Et profecto in-

ere-

pta, vehementer dubiro, quippe quod compertum habeam, Epiphanium alibi, dum agit de Origene, ab his plane diversa affirmare videri, dum hæc scribit in libro de Mensuris atque Ponderibus: *Floruit Origenes a temporibus Decii usque ad Gallum & Volusianum*. Cum enim hi successores Decii fuerint, quod dicit, floruit, haud debet intelligi (quod dici solet) vixit, sed splendorem gloriæ ejus ex scientiis comparatum horum Imperatorum temporibus, eoque sensu usus ea voce videtur Epiphanius; nam si tum lapsus esset, haud, *floruit*, ille dixisset. Sed confirmant hæc quæ sequuntur ejusdem Epiphanii verba, dicentis: *Cæterum in persecutione a Decio facta & ipse Origenes multa passus, ad finem martyrii non pervenit. Verum delatus est in Cæsaream Stratonis*, &c. Id namque & Eusebius tradit, nimirum eum multa passum, sed ad martyrium tamen minime pervenisse. Cæterum ad Epiphanium ea ab aliquo fuisse addita, non levem conjecturam ea S. Augustino sumimus, qui de duplicibus Origenianis hæreticis verba faciens, ea omnia se ub Epiphanio mutuatum esse testatur, cumque eorum impia recenseat dogmata, nihil prorsus de Origenis negatione habet; quam vel obiter attigisse, si eam apud Epiphanium reperisset, facile adducimur ut credamus.

CXXI. Commentitia scripta de lapsu Origenis.

Rursum vero, ut commentum existimemus ejusmodi Origenis lapsum, ea quoque potissimum ratione suademur, quod qui pro eo scripserunt Apologias, Pamphilius, seu potius Eusebius ejus nomine, utque Ruffinus, cum omnes æque intenti sint illum ab hæresi immunem reddere; de impietate vero, seu apostasia nullus excusat, quod scilicet nullum ab aliquo ea de re negotium exhibitum esset; quod si vel levissima quælibet conjectura adversarii ejus, quos multos semper habuit, objectare potuissent, haud certe conticuissent, sed objecissent isti, & illi diluissent. Videntur sane hæc de lapsu Origenis ignorasse pristina sæcula, cum rem tantam, tantique viri non inter Christianos solum, sed ob insignem eruditionem, quam & Gentiles philosophi admirabantur, inter Ethnicos quoque notissimi, qui eidem adversabantur, silentio prætererint. Nam Dionysius, qui hoc ipso vivebat tempore, & res Alexandrinas scriptis est prosecutus, & alii ejus gloriæ æmuli, quorum, teste Eusebio, non exiguus numerus erat; sed & ipsi veritatis amatores, & Origenis oppugnatores S. Hieronymus, Theophilus Alexandrinus, & alii eorumdem temporum Catholici tractatores, nequicquam ejusmodi, quæ ad sugillanda ejus quoque dogmata admodum opportuna visa fuissent, vel dure saltem locuti sunt. Sed quod nec qui posterioribus temporibus vixerunt, cum de Origenis scriptis controversiæ fuerunt iterum ore omnium diffamatæ; & Justiniano Imperatore agente, omnes quotquot paterent, vel laterent in Origenis libris errores, in odium Origenistarum in Palæstina iterum emergentium denuo refossi, Synodicis decretis & Imperatoriis litteris in Ecclesia oculis omnium fuerunt expositi: de ejusmodi scelere, quod Epiphanii nomine, testimonio tanti viri, videretur innotuisse, moverint quæstionem, vel proposuerint assertionem. Certe quidem in ignominiam illum sectantium, ac mordicus defendentium, tam insignis infamiæ titulus erat præ cunctis foribus affigendus.

CXXII. Porphyrius laudator Origenis.

Et quo magis magisque impellor, ut credam totum id, quod dictum est de ejusmodi Origenis lapsu, patens esse commentum & affectatam calumniam, illud est, quod Porphyrius, Christianorum hostis infensissimus, & (ut ex Eusebio vidimus) Ecclesiæ gloriæ invidus, cum celeberrimum illum Ammonium Christianum philosophum a fide Christi ad Ethnicos descivisse non erubuerit mendacissime litteris prodere; quid non de Origene, obsecro, dixisset, quem Plotino suo præferr, & mirifice laudat; si ea de Christo ub eo negato vere dicere ac firmiter asserere ei licuisset? Vivebat eodem plane tempore, nec fama solum, sed vultu hominem probe noverat, quocum & se diu versatum esse testatur (a) in ea quam post hæc tempora scripsit Plotini Vita, in qua virum egregiis laudum titulis cumulate satis ornat: nec ausus est Origeni notam inurere, sicut Ammonio (b); quod Origenis memoria recentior esset, & ejus confessio omnibus adeo innotuisset, ut ne exiguus quidem locus videretur, patere men-

(a) Porphyr. in Vita Plotin. & Euseb. lib. 6. cap. 19.
(b) Cedren. in Comp.

PAGIUS credibile videtur, hunc Imperatorem in encyclica epistola ad universos Episcopos destinata, quæ in Concilii Quinti Acta refertur, vel qui nomine ejus eandem scripsit, mendacium re nulla postulante confictum, Patribus in os objecisse viris non illiteratis, & rei inauditæ novitatem proculdubio miraturis, ejusque falsitatem facile perspecturis.

VII. Rationes in contrarium solutæ.

Sed, inquit Baronius, si res ita se haberet, uti expressa habetur apud Epiphanium, meminissem utique ejus, vel objiciendo Origenis adversarii Theophilus & Hieronymus; vel refutando fautores ejus Eusebius, Pamphylius, & Rufinus; vel vetusti Patres Augustinus, Vincentius Lirinensis, aliique, qui de eo fuse & explicate egerunt, & in controversiis Justiniani ævo adversus Origenem tanto studio agitatis, aliqua tandem facinoris ejus fuisset injecta mentio, nec id quoque prætermisisset Porphyrius, cum Ammonium a Christo ad Ethnicorum partes transfugisse commentus est: res hæc ab illis est silentio prætermissa; igitur ne vera quidem. Verum, ut Petavius & Huetius recte observarunt, Origeniani nominis oppugnatores ad ventilanda Ori-

a

mendacio, vel levis componendæ calumniæ occasio esse sibi relicta. Hæc sunt quæ a sententia de Origenis lapsu nos admodum distrahunt atque dimovent; cum alioqui in dogmatibus homini minime faveamus. Procul namque ab illis scriptoribus abhorremus, qui cum in quempiam hæreticum jure improbatum atque damnatum invehuntur, cætera quæcumque possunt in eumdem, nullo habito veritatis diligentiori examine facinora congerunt & amplificant; aguntque cum miserrimo illo, perinde ac cum eo qui damnatus ao interdictus aqua & igni, omnium contumeliis ac cædibus passim videatur, expositus; acciditque interdum, ut zelus nimius pro veritate susceptus, suo impetu transgredi faciat veritatem.

CXXIII. Licet autem Eusebius (quod sæpe diximus atque refellimus) Origenis laudes, qualibet captata occasione, parum sincere interdum fuerit prosecutus; tamen in iis, quæ de Origenis confessione scribit, haud existimamus fuisse mentitum, cum antiquorum neminem habuerit repugnantem. Tanti enim viri lapsus, qui semel diffamatus præstantia delinquentis omnibus innotuisset, haud ejus generis videbatur, qui potuisset celari, & quovis superinducto colore ab Eusebio contegi, vel fuco oblini; quippe qui non in Orbis angulo, sed Alexandriæ, in quam (ut alias diximus) velut in orbis theatrum ex quatuor Orbis partibus diversis ex causis homines convenirent, admissus fuisset. Et quonam pacto, quæso, unus Eusebius in totum Orbem hæc inclamantem valuisset obniti? Vel etsi id quoque adeo temere aggressus esset, quomodo (ut de cæteris in Origenem illatis criminibus facit) nihil penitus ad eum excusandum, & calumniam refellendam in medium adduxisset, & adeo perfricta fronte confessorem laudasset, quem, toto Orbe teste, negasse in confesso omnibus esset? Cæterum scimus, quæ Epiphanii nomine scripta invenia essent, a nonnullis ut vere Epiphanii credita citari; ut inter alios a Leontio (a) Scholastico, qui post sexcentesimum Christi annum vixit; iisdemque Zonaras (b), Suidas (c), Nicephorus (d) annuerunt, & si qui alii recentiores, sive Græci, sive Latini auctores; non tamen S. Hieronymus, & alii ejus sæculi viri eruditi & Orthodoxi, qui eum impugnabant; non S. Augustinus; non denique qui eodem claruit tempore Vincentius Lirinensis, vel alii qui de eo pluribus egerunt, qui nec tale quippiam de Origene vel saltem se suspicatos esse demonstrant. Hæc de his satis; de Origenis vero obitu, qui paulo post contigit, suo loco dicemus.

Majoribus incognitus Origenis lapsus.

(a) Leontius de Sect. act. 10.
(b) Zonaras Annal. lib. 2.
(c) Suid. in verb. Origenes.
(d) Niceph. lib. 5. cap. 64.

At institutam semel de persecutione Decii orationem ordine prosequentes, narratis iis quæ gesta sunt in Ægypto; quid in Palæstina, ac præsertim adversus Alexandrum illum fama celebrem Hierosolymorum Episcopum factum esse tradat Eusebius (e) describamus: *Alexander*, inquit, *Hierosolymitanæ Ecclesiæ Episcopus, in Palæstina rursum, ubi Cæsareæ propter Christum Præsidis tribunali stetisset, & magnam fuisset ex secunda suæ fidei confessione commendationem adeptus; jam extrema senectute & veneranda plane canicie eximius, carceris cruciatu demum afflictatus est; quo quidem, post præclarum, & illustre testimonium fidei Christianæ Præsidis tribunali datum, morte in carcere consopita, Mazabenes successor ejus in Episcopatu Hierosolymitano declaratur:* Hæc Eusebius; qui etiam alibi (f) de eodem Alexandro in carcere defuncto citat epistolam Dionysii Alexandrini. CXXIV.

Persecutio in Palæstina.

(e) Euseb. lib. 6. cap. 32.
(f) Euseb. lib. 6. cap. ultimo.

Ejusdem quoque Eusebii (g) testimonio habetur expressum (quod & superius diximus) inter cetera clarissima monumenta ab eodem Alexandro collectam ac diligenter extructam fuisse Hierosolymis nobilem bibliothecam, quæ nequaquam Diocletiani incendio conflagrasse videtur: nam idem Eusebius integram ad sua tempora perseverasse, & complura se inde collegisse testatur. Cæsareæ quoque in Palæstina nobile martyrium subiit Reparata virgo (h); quæ post alia tormenta, in crate ferrea semiustulata est, & sic (horrendum visu) deformata per civitatem ducta, præclamante præcone, Sic tractari fœminas Christianas. Quæ cum, quacumque duceretur, ad fidem hortata esset Christianos; aliis superatis tormentis, capite truncata est; hæc ex Actis ipsius. Quo etiam tempore Emesæ in Phœnicia passi habentur Galation & Epistemes insignes CXXV.

(g) Euseb. lib. 6. cap. 14.

Martyres Palæstinæ.

(h) In Rom. Martyrolog. die 8. Octobr.

PAGIUS

rigenis dogmata attenti, admissum humanitus flagitium neglexere; vel emendatum pœnitentiæ crimen objicere, illiberale & iniquum esse duxerunt. Præterea id reticuerunt, quod licet sacrificaturum se Origenes recepisset, non ipse tamen, sed qui eum circumstabant, facinoris auctores & impulsores, manibus ejus apprehensis & excussis, ipsi viderentur foco thus intulisse: quod licet capitalis sit vel tenuis admissæ idololatriæ suspicio, & graviter peccasse Origenem fatendum sit, minime tamen hoc nomine posset accusari, quia ejus ingens pudicitiæ studium una prædicaretur. Quod ergo nullus vitio dederat, quamobrem quisquam excusaret, ratio nulla fuit. Inde par apud multos ea de re silentium. Eusebium autem quod scribendo prætermitteret, eo fuisse impulsum, quod in Apologia pro Origene hoc & ejusmodi plurima fuisset complexus, quæ ad Historiæ suæ propositum non omnino accommoda, quippe quæ res ad universam Ecclesiam spectantes exequeretur, repetere insuper habuit.

Rem gestam Decio Ecclesiam persequente scribit Epiphanius, quo tempore eum floruisse subjun- VIII.

signes martyres (a) quorum omnium certus natalis dies Ecclesiasticis tabulis consignatur hoc elogio: *Hi in persecutione Decii flagris cæsi, manibus pedibusque & lingua mutilati, denique truncato capite, martyrium consummarunt.*

(a) Martyrolog. Rom. die 5. Novemb.

CXXVI. De Babylæ martyrio.

Eodem quoque tempore (inquit Eusebius b) *Antiocheno Episcopo Babyla ad exemplum Alexandri post fidei confessionem, in vinculis vitam deserente, Fabius ibi Ecclesiæ præficitur:* Hæc ipse, qui & in Chronico hoc eodem anno ejus martyrium ponit. Epiphanius (c) etiam ac Hieronymus (d), eum sub Decio passum, æque consentiunt. Quocirca tot antiquis testibus de eadem re fidem facientibus, hallucinari recentiores non dubitamus, qui sub Numeriano eum martyrio coronatum affirmant, temporum ratione palam contradicente; cum non Babylas, sed alius eo tempore Antiochiæ sedisse reperiatur Episcopus, quam quidem opinionem ut alii utcumque defenderent, recentem quempiam Babylam antiquioribus penitus ignotum excogitarunt; sed de his pluribus in Notationibus (e) egimus, ut non sit opus eamdem hic controversiam refricare. Fortasse inde error irrepsit, quod tempore Decii erat Numerius exercitus dux, qui Christianos sævissime persequebatur, de quo in Actis Isidori militis ac martyris mentio habetur (f).

(b) Euseb. lib. 6. cap. 32.
(c) Epiph. lib. de mensur.
(d) Hieron. de Script. Eccles. in Alexand.
(e) Martyrol. Rom. die 24. Januarii b.
(f) Extat apud Sur. die 5. Febr. tom. 1.

CXXVII. Tres pueri cum Babyla passi.

At de Babyla ac sociis hæc in tabulis Ecclesiasticis, natali die ipsorum: *Antiochiæ S. Babylæ Episcopi, qui in persecutione Decii, postquam frequenter passionibus suis & cruciatibus glorificaverat Deum, gloriosa vitæ finem fortitus est in vinculis ferreis, cum quibus & suum corpus sepeliri mandavit. Referuntur etiam passi cum eo Urbanus, Prilidianus, & Epolonius, quos ille in fide Christi instituerat:* Hæc ibi. Eadem quoque die agi solitam cum Babyla Trium puerorum celebritatem, Joannes Chrysostomus, (g) quoque testatur. Verum quod ad Babylæ martyrium spectat, discrepare ab Eusebio videtur Chrysostomus, qui eum non in carcere mortuum tradit, sed foras ductum ad cædem. Qui quidem unum proferens Babylam, ut omnes Gentilium errores impugnet, de martyrio ejus, & causa quæ ante præcesserat, historiam texit, quam summatim collectam hic subnectimus.

(g) Jo. Chrys. orat. in Juvent. & Max.

CXXVIII. Acta Babylæ Martyrii.

Tradit enim, Imperatorem Antiochiæ agentem, Regis cujusdam filium obsidem contra jus gentium crudeliter occidisse, indeque in Ecclesiam Christianorum ut templo Dei inferret injuriam, contumeliose venisse; ac resistentem sibi intrepide Babylam nactum, cum cæteris vinctum, in carcerem trudi, ac denique ad supplicium duci jussisse; ipsum vero mandasse una simul se cum catenis, quibus vinctus esset, sepulturæ dari. Ac demum de eo hæc subdit: *Extant etiam cum Babylæ cineribus compedes, Ecclesiarum Præfectos omnes commonefacientes, ut vinciri, ut jugulari, ut quidvis pati oporteat: certo omnia prompto atque alacri animo ac magna item cum voluptate sustinenda, ut concreditæ nobis libertatis ne levissimam quidem partem prodamus, aut contaminemus:* eum enim ductum fuisse & jugulatum, significare videtur, non autem in carcere obiisse. Regemque illum quem objurgavit, etsi non nominet, fuisse Decium, qui in Syriam profectus est adversus Persas bello decertaturus, potest intelligi; quod contigisse putamus circa finem præsentis anni, quo Decius illuc pervenit. Quæ vero tempore Juliani Apostatæ in ossa S. Babylæ ad Daphnen sepulta debacchantis acciderint immensa prodigia, suo loco dicturi sumus. At ad res gestas in Ponto sermonem convertamus.

CXXIX. Persecutio in Ponto.

Hac itidem urgente persecutione, non sine divino consilio Magnus ille Gregorius Thaumaturgus (perinde ac Cypriano contigit) furorem declinans Gentilium debacchantium, recessit in solitudinem; qui & suis, ut idem facerent, persuasit. Id quidem Gregorius Nyssenus (b), ubi persecutionis acerbitatem descripsit, sic ait: *Cum ergo tunc imbecillitatem naturæ vidisset vir ille Magnus, utpote quod multi non possent pro pietate usque ad mortem decertare, consulunt Ecclesiæ, ut parumper cederet terribili irruptioni; dicens, esse melius fugiendo suas conservare animas, quam, si staret in acie certaminum, esse ordinum fidei desertores. Et ut maxime persuasum esset hominibus, nullum animæ afferre periculum, si fuga fidem servarent; suo exemplo eis consuluit, ut se-*cedo-

(b) Gregor. Nyssen. in Vita Gregorii Thaum.

Gregorii fuga.

PAGIUS

Origenes Decio imperante lapsus.

jungit; quod se satis mirari non posse dicit Petavius in Animadversionibus Epiphanianis pag. 257. quod a Severi temporibus deinceps summa in omnium admiratione fuerit Origenes, ideoque Decii tempore, quo sexagesimum sextum ætatis annum attigerat, celebris fuisse dici non posse videatur. Præterea Epiphanius in libro de Ponderibus & Mensuris ait: *In persecutione Decii martyrium subiit Babylas, Antiochiæ; Fabianus, Romæ; Alexander Episcopus Hierosolymorum, Cæsareæ. Quin & Origenes ipse, quamvis multa sit passus, martyrii autem minime est adeptus. Qui Cæsaream Stratonis primum, inde Hierosolyma sese conferens, paululum illic moratus, Tyrum postea concessit, &c.* Quæ profectiones, cum diu ante Decium ab Origene susceptæ fuerint, *videtur*, inquit Petavius, *Pro Severo imprudenti obrepsisse Decius.* At vanæ hæ conjecturæ, textusque Epiphanii minime sollicitandus. Hic enim non alio modo loquitur, ac illius seculi Scriptores. Hieronymus in Chronico anno decimo tertio Valentiniani senioris de Basilio Magno scribit: *Basilius Cæsariensis Episcopus Cappadociæ clarus habetur;* & tamen Basilius, qui

sederent; ipse ante alios cedens vehementi periculo. Hæc quidem Gregorium, divino quodam instinctu doctum & alieno periculo, magna suorum utilitate fecisse, certissimum est. Nam (ut vidimus) immensus erat ubique lapsorum numerus, quos furor persecutionis turpiter dejecerat, eorum scilicet quos non timor cautos fecerat, sed præsumptio reddiderat frustra securos. Hæc vero Gregorius suæ prudenter suadens Ecclesiæ, nullius lapsum ingemuit.

CXXX. Gregorius frustra quæritus. At hæc Dei consilio ab eo facta esse, quæ subdit Nyssenus facile monstrant, dum ait: *Simul autem hi quoque, penes quos erat potestas, hoc maximo erant studio, ut illo tamquam duce exercitus expugnato, omnem fidei aciem frangerent & dissolverent. Et ideo inimici magnopere studebant, ut ille in eorum veniret potestatem. Ipse autem cum desertum quemdam collem occupasset, secum habens eum qui ex Æditua adductus fuerat ad fidem ab initio, jam modo diaconatus gratia inservientem: eum qui persequebantur, magna multitudine sequerentur eorum vestigia; a quopiam eis ostenso loco in quo abscondebantur, alii quidem vallem colli subjectam circumseptam custodiebant, ut ei nulla ex parte liceret effugere, si ad hoc esset conversus, alii autem cum in montem accessissent, & per omnem partem scrutantes jam Magno illi viro conspecti fuerant, recta ad ipsum currentes. Ille autem cum jussisset ei qui erat cum ipso, ut staret certa & solida in Deum fiducia, & ei suam crederet salutem, manus tendens ad orationem, & nec, etiam si prope fuerint inimici, metu excutiatur fides. Præcepti autem exemplum se præbuit diacono, fixo & stabili oculo cælum intuens, extensis manibus recta figura. Et hi quidem ita his erant.*

CXXXI. Gregorius factus invisibilis hostibus. *Illi autem cum ad eos accurrissent, & omnem locum diligenter inspexissent, omnemque in rupe stationem, & omnem rapi accessum, & omnem a lacuna affectam concavitatem diligentissime scrutati essent; rursum in vallem redeunt, quasi metu eorum, qui scrutabantur, ipse in fugam conversus incidisset in manus eorum qui circumsidebant. Postquam vero nec ab iis est inventus, nec erat apud illos qui locum occupaverant, in quo Magnus ille degebat; singulis descripsit eum: in quo affirmabant quæsitores, se neminem vidisse, nisi solas duas arbores a se invicem parum distantes. Cum autem recessissent qui quærebant, relictus index cum illum Magnum offendisset in oratione, & eum qui cum ipso erat, & divinum cognovisset præsidium, per quod illi eis visi sunt arbores; accedit ad pedes ejus, & verbo credit; & qui paulo ante fuerat persecutor, fit unus ex fugientibus.*

Iis ergo longo tempore manentibus in solitudine (bellum enim invalescebat adversus fidem) & graviter furente Præside in eos qui ad verbum pietatis accedebant, & omnibus in fugam conversis; quoniam nulla spes erat relicta, fore ut Magnus Gregorius veniret in manus persecutorum; tunc omni sua rabie & acerbitate conversi in reliquos, ubique per gentem scrutabantur omnes similiter viros, mulieres, & pueros, quibus Christi nomen erat venerabile; eosque trahebant in civitatem, & replebant carceres, pro aliquo scelere intentantes in eos crimen pietatis; adeout nulli ex rebus publicis tunc vacarent judicia, nisi huic tantum; quod iis qui tunc Imperium obtinebant, erat curæ, ut omnes contumelias, & omnia tormenta quæ excogitari poterant, in eos inferrent, qui fidem retinebant. Quo quidem tempore fuit omnibus longe evidentissimum, Magnum illum virum nihil consuluisse sine Dei numine. Nam cum se per fugam populo conservasset, erat commune auxilium omnibus qui pro fide certabant. Sicut enim de Moyse (a) *audivimus, quod ab Amalecitarum acie procul remotus, per orationem iis qui erant sui generis dabat vires adversus inimicos; eodem modo ille quoque animæ oculo intuens ea quæ videbantur, divinum invocabat auxilium iis qui decertabant pro fidei confessione.* CXXXII. Persecutio gravis.

(a) Exod. 17.

CXXXIII. *Cumque aliquando una cum iis qui cum eo erant, pro more, Deum oraret; repente angore & animi perturbatione plenus, aperte præ se tulit iis qui aderant, a se spectaculum videri alienum, seque id ægre ferre, auresque obstruere, tamquam sono aliquo ad eum perveniente. Et non exiguo interjecto intervallo, cum toto tempore, quod intercessit, inflexibilis mansisset*

Greg. absens præstò est certantibus.

PAGIUS qui triennio post obiit, jam diu celeberrimus fuerat. Non mirum itaque, si Epiphanius in libro de Ponderibus, de Origene scripserit: *Decii tempore illustris habitus est Origenes*. Ibi enim occasione lapsus ejus de eo loquitur, indeque quæcumque de eo dicenda habebat, refert. Qui res præpostere narrandi modus ab Antiquis non semel usurpatus. Petavii tamen conjecturam amplexus est Doctissimus Huetius lib. 1. Origenianorum cap. 2. num. XIV. quod existimet, Origenem, postquam Alexandria eliminatus fuit, Cæsaream Stratonis concessisse, ibi sedem fuisse anno Christi CCXXXI. vel insequenti; & postea Alexandriam regressum non esse. Verum, licet nullus ex Antiquis de illa Origenis profectione, ejusque Alexandriam reditu mentionem fecerit; cum tamen ex urbe Cæsarea Stratonis Alexandriam trajectus brevis sit, & Dionysius Episcopus Alexandrinus Origeni faveret, ad eumque, dum in tormentis esset, librum *de Martyrio* scripserit; ipso Viro Clarissimo fatente, illud Antiquorum silentium hac in re in minimis ponendum. Quotidie enim experimur quam infirmum argumentum sit

a sola

set & immobilis: tamquam propositum spectaculum bonum esset exitum assecutum, ad suam rediit consuetudinem, & clara voce Deum laudavit, hymnum victoriæ & gratiis agendis appositum pronuncians, quem sæpe audivimus David dicentem in Psalmodia (a): Benedictus Deus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

(a) Psal. 123.

CXXXIV. *Iis autem admirantibus, & ut ex eo scirent rogantibus, quodnam fuerit hoc spectaculum, quod ejus oculis subiectum est; fertur dixisse, se illo tempore magnum vidisse casum, prostrato diabolo a quodam adolescente in certamine pro pietate. Iis autem quod dicebatur adhuc ignorantibus, narerat eis apertius, quod illa hora quidam nobilis adolescens, majori fretus auxilio, magnis sudoribus pro fide decertavit, a lictoribus productus ad Præsidem; nomen quoque adjecit, eum nominans Troadium: & quod post multa, quæ fortiter tulit, tormenta, fuit martyrii corona redimitus. Haecque ita facta esse, ut ipse dixerat, ab ejus diacono exploratum atque inventum est: qui & Crucis signo munitus, & Gregorii precibus adjutus, dæmonum præstigias, atque feroces eorum insultus in balneo superavit.* Cum autem Gregorius Nyssenus comitem hunc fugæ Gregorii diaconum illum fuisse dicat; quem ex Ædituo ad Christi fidem converterat, atque in illud Ecclesiasticum munus præ morum integritate & fide sincera cooptaverat; opportunum videtur, conscriptam ab eodem auctore de admiranda ejus ad Christum conversione historiam hic reddere, quod sit omni acceptione atque fide dignissima, & magnopere Christi gloriam atque potentiam, idolorum vero patefaciat vanitatem. Sic igitur ait.

Certamen Troadii.

CXXXV. *Cum e remota illa solitudine viam urbem versus conficeret, nox autem deprehendisset, & cum vehementior pluvia retardaret, subit quoddam templum cum suis comitibus. Erat autem illud templum insigne; in quo qui colebantur dæmones, ad Ædit
uos aperte ventitabant, ut qui illic divinarent, & responsa redderent. Cum autem subiisset templum cum suis comitibus, dæmones quidem confestim exterruit Christi nominis invocatione: figura autem Crucis aere expiato, qui erat inquinatus nidoribus, illic mansit pro more totam noctem in orationibus & hymnis decantandis vigilans; adeout esset in domum orationis transformatum templum, quod propter cruorem victimarum & simulacra erat abominandum. Cum hoc modo totam noctem peregisset, mane rursus cœpit ultra progredi. Cum vero Æditnus mane consuetum dæmonibus cultum exhibuisset; apparentes ei dæmones dicunt clamantes, non licere eis templum ingredi propter eum qui illic manserat. Is autem quibusdam piaculis utens, & quædam sacrificia adhibens, per ea conabatur dæmones rursum in templo collocare. Postquam vero, eo nihil non experiente, erat ei labor irritus, cum dæmones non amplius pro more exaudirent ejus vocationem: tunc ira percitus Æditnus, Magnum illum virum offendit, omnes in eum minas aperte intentans, se & eum ad magistratus delaturum, & manus illi allaturum, & audax ejus cœptum Imperatoribus significaturum esse; quod cum esset Christianus, & diis inimicus, ausus sit templum ingredi; cujus ingressum esse aversatam, quæ in sacris operatur, potestatem; nec amplius in eis locis habitare, ut solebat, divinantem dæmonum operationem:* Hæc ibi.

Dæmon redditus mutus præsentia Gregorii.

CXXXVI. Haud sane absque divina providentia factum esse reperitur, ut, cum celebriora quæ erant in Orbe oracula (ut dictum est superius) divina virtute sint muta reddita, aliquo interdum in loco (ut hic accidit) permiserit Deus idolum dare responsa: nam id non ob aliam causam contigisse vidimus, nisi ut ex horum silentio postea Christi potenti virtute iisdem imperato, quinam vocalia illa famosissima idola tacere fecisset, recentiori innotesceret experimento; simulque Christi adversus dæmones vis atque potentia novis exemplis cunctis Gentilibus palam fieret: perduceretur que quodammodo dæmon sæpius certaturus in campum, ut de hoste devicto atque prostrato Christus sæpe triumphans, Gentilitatem simul duceret sob Crucis vexillo captivam: quod & feliciter accidit. Sed cœptam de Ædituo narrationem ordine prosequamur.

Divina virtus in Idolum.

CXXXVII. *Cum magnus ille Gregorius temerariam & insolentem Æditui iram eximia repressisset prudentia, & opposuisset omnibus ejus minis verum Dei auxilium; & diceret se in ejus qui pro eo pugnaret viribus tantam posuisse fiduciam, ut potestatem habeat expellendi dæmones unde velit, &*

Greg. Dæmoni imperat.

PAGIUS a sola negatione deductum. Imo ex libello *de Martyrio* ad Origenem a Dionysio Alexandrino scripto, ut testatur Eusebius lib. 6. cap. 46. Epiphanii fides sarta tectaque haberi videtur, cum Severi Imperatoris tempore Dionysius anno CCLXIV. demortuus, adolescens esse debuit, librisque componendis immaturus. Quare liber ille, qui periit, a Dionysio post annum CCXLVII. quo Episcopus Alexandrinus creatus est, scriptus, & post eum annum Origenes persecutioni expositur. Denique Eusebius in Deciana persecutione Origenem gravissimos cruciatus passum prodit lib. 6. cap. 9. sed eum Severo imperante male habitum minime insinuat, licet tunc illius frequentem mentionem fecerit.

eos collocandi in quibus velit locis; & polliceretur se ea, qua diceret, jam esse demonstraturum; admiratus Æditnus, & magnitudine potestatis obstupefactus, rogavit ut in his ipsis suam ostenderet potestatem, & rursum in templum reduceret dæmonia. Cum Magnus autem ille hæc audisset, rupit brevem quamdam libelli particulam, & eam dedit Æditno, in ea impressa quadam voce imperante dæmonibus; hæc autem verba continebat scriptura: Gregorius satanæ, Ingredere. Cum autem accepisset Æditnus libellum, altari imposuit. Deinde cum ei solitos obtulisset nidores & inquinamenta, rursus videt ea quæ prius viderat, antequam a templo essent exterminati dæmones.

CXXXVIII. Æditnus credit. *Cum hæc autem facta essent, cœpit cogitare divinam quamdam virtutem esse in Gregorio, per quam visus erat esse potentior dæmonibus. Cum ergo eum esset rursus magno studio consecutus, priusquam venisset in civitatem, rogavit ab eo ut disceret mysterium, & quisnam esset ille Deus qui sibi subjectam haberet dæmonum naturam. Cum autem paucis ei dixisset Magnus ille mysterium pietatis; ita affectus fuit Æditnus, ut verisimile est eum affici qui rebus divinis initiatur; & opinatus est esse rem viliorem & abjectiorem, quam ut existimaretur Deus per carnem humanam apparuisse. Cum ic autem dixisset ejus rei fidem non confirmari verbis, sed eorum quæ fiunt probari miraculis; Æditnus ex eo adhuc quæsivit miraculum. Deinde per id quod factum est, adductus est ut fidei assentiretur:* Hæc Gregorius, qui & his addit narrationem immensi illius miraculi, quo ingens saxum precibus loco movit, atque alio, ut libuit, transtulit; cujus etiam meminit Gregorius Papa in Dialogis (a). Inhærens posthac semper Æditnus lateri Gregorii, ab eoque diaconus ordinatus, quanta vis esset in Crucis signo, sæpius didicit experimento; sed hæc Nyssenus pluribus. Qui etiam, quod ad persecutionem in Ponto excitatam pertinet, his quæ dicta sunt addit, passum quoque Comanæ civitatis Episcopum Alexandrum cognomento Carbonarium, de cujus admirabili electione actum est superius; consummasseque per ignem martyrium, tradit. At hæc de persecutione in Ponto Neocæsareæ excitata satis; quæ autem ab eodem Gregorio fuerint instituta reddita Ecclesiæ pace, dicemus inferius.

(a) Gregor. Dialog. l. 1. c. 7.

Hoc item primo sui Imperii anno Decius comparato exercitu bellum suscepturus adversus Persas reliquit Romæ Valerianum, cui ex Senatusconsulto (ut tradit Trebellius) summam contulit potestatem; sic enim illi Censuram tribuit, ut addiderit & legum scribendarum facultatem; indeque accidit ut in edictis nomina inscriberentur Decii atque Valeriani; quorum nominibus extat edictum de persecutione adversus Christianos in Actis S. Mercurii martyris, licet & Augusti nomen Valeriano legatur inditum; quod tamen potius additum postea, quam tunc inscriptum, putamus. Urbanam vero præfecturam (ut idem auctor refert) commisit Cornelio Sæculari, Prætoriam Marco Bæbio. Accidit autem, ut dum trajiceret exercitum in Orientem, appulsa una ex navibus in insula Chio, Isidorus Alexandrinus nobilis miles, quod Christianus esset, nec diis sacrificaret, reus constitutus impietatis, a Numerio tribuno sententiam capitis acceperit. Extant ejus (b) Acta, & quidem sincera. CXXXIX. Decius proficiscitur adversus Persas.

(b) Apud Sur. die 5. Febr. to. 1.

Cæterum quod ad Valerianum pertinet, hoc eodem anno, vigesima septima die Octobris ex Senatusconsulto atque decreto Decii Imperatoris decreta est ei summa cum potestate Censura. Quod quidem Senatusconsultum a Trebellio Pollione in Valeriano descriptum, hic recitare, ad Ecclesiasticæ historiæ elucidationem, operæpretium existimavimus: *Duobus*, inquit, *Deciis Consulibus sexto Kalendas Novembris die, cum ob Imperatorias litteras in æde Castorum Senatus haberetur, ireturque per sententias singulorum, cui deberet Censura deferri (nam id Decii posuerant in Senatus amplissimi potestate) ubi primum prætor edixit, Quid vobis videtur, Patres conscripti, de Censore deligendo? atque eum qui erat princeps, cum Senatus sententiam rogasset absente Valeriano (nam ille in procinctu suo cum Decio tunc agebat) omnes una voce dixerunt, interrupto more dicendæ sententiæ: Valeriani vita Censura est. Ille* CXL. Censura Valeriani & summa potestas.

PAGIUS IX. *Decius non adversus Persas, sed adversus Gothos movit.* Ad num. CXXXIX. & seqq. Decius hoc anno *VI. Kalendarum Novembrium die* adhuc in vivis erat, ut liquet ex Pollione in Valeriano cap. 5. ubi ait, *duobus Deciis Consulibus*, Decium Valerianum Censorem delegisse, additque: *Jam ille in procinctu cum Decio tunc agebat*, id est, ad pugnam accinctus. Hoc itaque anno, dieque vicesima septima mensis Octobris, Decius adhuc vivebat, Romæque Senatus congregatus est, ubi ex Senatusconsulto atque decreto Decii Imperatoris collata est Valeriano, qui postea imperavit, summa cum potestate Censura. Bellum autem suscepturus tunc erat Decius non adversus Persas, ut credidit Baronius, sed adversus Gothos, qui pleraque Thraciæ loca diripuerant, ut testatur Victor de Cæsaribus, confirmatque Zosimus lib. 1. qui ait, Scythas Tanaim transgressos, *vicina Thracia loca prædis agendis* infestasse, eosque Decium aggressum esse, & a Barbaris undique telis petitum periisse, ut mox videbimus. Quod vero Baronius ait ex Censura Valeriano concessa accidisse, ut in Baron. n. CXXXIX & seqq.

le de omnibus judicet, qui est omnibus melior. Ille de Senatu judicet, qui nullum habet crimen. Ille de vita nostra sententiam ferat, cui nihil potest objici. Valerianus a prima pueritia Censor fuit. Valerianus in tota vita sua fuit Censor, prudens Senator, modestus Senator, gravis Senator, amicus bonorum, inimicus tyrannorum, hostis criminum, hostis vitiorum. Hunc Censorem omnes accipimus, hunc imitari omnes volumus. Primus genere, nobilis sanguine, emendatus vita, doctrina clarus, moribus singularis, exemplum antiquitatis. Quæ cum essent sæpius dicta addiderunt omnes, atque ita discessum est.

CXLI. Summa potestas collata Valeriano. *Hoc Senatusconsultum ubi Decius accepit, omnes aulicos convocavit, ipsum etiam Valerianum præcepit rogari; atque in conventu summorum virorum recitato Senatusconsulto, Felicem, te, inquit, Valeriane, Senatus sententia; immo animis atque pectoribus. Totius Orbis humani suscipe Censuram, quam tibi detulit Romana Respublica; quam solus mereris, judicaturus de moribus nostris. Tu æstimabis qui manere in curia debeant; Tu equestrem ordinem in antiquum statum rediges; Tu censibus modum pones; Tu vectigalia firmabis; divides statum; respublicas recensebis; Tibi legum scribendarum auctoritas dabitur; Tibi de ordinibus militum judicandum est; Tu arma respicies; Tu de nostro Palatio, tu de judicibus, tu de Præfectis eminentissimis judicabis. Excepto denique Præfecto Urbi Romæ, exceptis Consulibus ordinariis, & sacrorum Rege, & Maxima virgine Vestalium (si tamen incorrupta permanebit) de omnibus sententias feres. Laborabunt autem etiam illi, ut tibi placeant, de quibus non potes judicare: Hæc Decius.*

CXLII. *Sed Valeriano sententia hujusmodi fuit: Quæso, sanctissime Imperator, ne ad hanc me necessitatem alliges, ut ego judicem de populo, de militibus, de Senatu, de omni penitus Orbe, judicibus, & tribunis, ac ducibus; hæc sunt, propter quæ Augustum nomen tenetis: apud vos Censura desedit, non potest hoc implere privatus. Veniam igitur ejus honoris peto, cui vita impar est confidentia; cui tempora sic repugnant, ut censuram hominum natura non quærat:* Hucusque Pollio ex ejusmodi Senatusconsulto laudes texens Valeriani, quo magistratum illum coactus accepit, ac strenue exercuit, utinam pie atque juste: quippe qui Gentiliciam patriam superstitionem, quam ab ineunte ætate excoluerat, restituere ex officio Censuræ laborans, in Christianos illius desertores se iniquissimum præbuit ac severissimum. Quamobrem actum est, ut suo etiam nomine inscriberentur leges, & in Christianos promulgarentur edicta; adeout eadem persecutio utriusque nomine, nempe Decii & Valeriani, censeretur, eoque nomine perseveraret in posterum; quod eo semel eorum, qui justissimi atque sanctissimi haberentur, persecutio nobilitata nominum titulo, quo religiosior ac justior haberetur, eo licentius grassaretur in Ecclesiam Christi. Ex his igitur complures tricæ atque ambages solvuntur, dum plerique martyres in persecutione Decii & Valeriani una passi leguntur, quos constat non simul eodem, sed diverso tempore imperasse; & quod nonnulli, quos perspicuum est passos esse sub Decio, iidem sub Valeriano martyrium pariter exegisse tradantur; & quos sustulit Valeriani persecutio, iidem sub Decio & Valeriano passi leguntur. Hæc qui non considerat, innumeris se ac plane insolubilibus implicet erroribus necesse est, feraturque per devia, atque multiplicibus viarum anfractibus distineatur. Valerianus ex officio sævit in Christianos.

PAGIUS in Edictis nomina inscriberentur Decii atque Valeriani, nullum fundamentum in veteri Historia habet, ubi edictorum Valeriani adversus Christianos nulla mentio ante quintum Imperii ejus annum. Acta S. Mercurii a Surio die XXV. Novembris ex Simeone Metaphraste recitata, & a Baronio hanc in rem laudata sublestæ fidei sunt ac adulterina. In iis enim decretum adversus Christianos, ut supponitur, emissum, his verbis inchoatur: *Imperatores, Triumphatores, Victores, Augusti, Pii, Decius & Valerianus simul cum Senatu hoc communi consilio*, &c. Quæ prorsus fabulosa, sicut quod in iisdem Actis describitur, Decium ingenti in Perside victoria potitum severissime Christianos Persas exagitasse: is enim postquam Imperium adeptus est, nunquam in Perside fuit.

X. *Annus commentitius abjicitur.* Venio nunc ad annum a Baronio in Annales infartum, Consulatuque tertio ordinario Decii & Grati secundo, qui nunquam gestus fuit, ab eo insignitum. Nisi enim hic resecetur, illustrationem nostram parum utilem fore necesse est.

I. CHristi Redemtoris anno ducentesimo quinquagesimoquarto, qui numeratur Decii Imperatoris secundus, a diversis diversi Consules ponuntur. Sed qui nobis magis probantur, illi sunt, quibus legitima Acta Pionii (*a*) martyris, de quibus plura inferius, consignantur; nimirum Messio Quincto Traiano Decio tertium, & Grato secundum Consulibus. Elapso Decii imperii anno primo, & secundo jam inchoato, adhuc dira persecutio vexabat Ecclesiam, tam in Oriente, ubi in expeditione Decius agebat, quam etiam in Occidente. Inter alios autem, qui hoc anno in Oriente passi sunt, magnopere celebratur Pionius Smyrnensis Ecclesiæ presbyter; cujus tunc potissimum robur pectoris sacerdotalis enituit, cum ejus Ecclesiæ Eudemon Episcopus turpiter lapsus est. Exstant sincerissima ejus Acta, a Christiano homine, qui tunc aderat, fidelissime scripta, atque illa ipsa, quæ in commentarium illum de Martyribus a se scriptum illata, Eusebius tradit. Esse enim eadem ipsa legitima, cum argumentum eorum ab eodem Eusebio (*b*) collectum atque recitatum demonstrat, tum quamplurima alia, quæ iisdem Actis contenta, simplicissimæ veritatis candore nitent, eruditus ac prudens lector intelliget. Quæ, deterso illo tantum pulvisculo, quo (ut in antiquis pene omnibus accidit, ac iis præsertim quæ e Græco in Latinum translata sunt) leviter aspersa, leviori quoque emendatione exufflari conceditur, sunt omni acceptatione dignissima. Contempseram illa, fateor, cum primo intuitu in eis Pionium sub Decio passum legerem, Eusebio (ut videbatur) refragante, qui sub Marco Aurelio & Lucio Vero Imperatoribus ipsius certamen recenset. Sicque (ut ingenue dicam) infenso primum animo ea legi, & averso vultu cognovi, atque Aristarchi statera, quo ea improbarem potius quam probarem, expendi.

(*a*) *Apud Metaphr. die 1. Februarii.*

Acta Pionii.

(*b*) *Euseb. lib. 4. c. 14. in fin.*

II. Sed cum inter legendum tadii quidam ex eis simplicis & minime fucatæ veritatis elucerent; ad ea accuratius cognoscenda omne studium adhibui. At tantum abest, ut ea invenerim commenticia, ac proinde rejicienda putarim, ut eadem candida veritatis luce nitentia, & omni ex parte firma esse cognoverim, in eamque potius sententiam adductus sum, ut existimem Eusebii scriptis errorem inesse potius, qua ea veritate periclitari. Sed undenam error illapsus sit, facile perspicere quisque poterit. Cum enim (ut idem (*c*) ait Eusebius) in eodem libello Smyrnensis Ecclesiæ post descriptum Polycarpi martyrium, cum aliorum martyrum, tum Pionii Acta attexta essent, quibus diceretur eodem quo Polycarpus tempore Pionius esse passus: existimatum fuit (non puto ab Eusebio, qui eadem Acta satis habuit perspecta, sed ab aliis) sub iisdem Imperatoribus, quibus Polycarpus, Pionium quoque pro fide certantem fuisse martyrio coronatum. Verum quæ Acta habent de tempore certaminis Pionii communi cum Polycarpo, quo modo accipienda sint, textus ipse declarat, sic habens: *Vigesimatertia mensis Februarii die, cum sabbatum magnum instaret, natalis scilicet beati martyris Polycarpi, urgente Decii Imperatoris persecutione, Pionius presbyter, & Sabina veræ pietatis studiosa, & Asclepiades, & Macedonia, & Linus Ecclesiæ Catholicæ presbyter, comprehensi sunt*: Hæc ibi. Ex quibus videas, quod dicebatur in epistola illa, seu potius commentariolo Smyrnensium martyrum, Polycarpi atque Pionii martyrium eodem contigisse tempore, longe aliter accipiendum fuisse, atque acceptum videtur, nimirum quod Pionius ibidem loci, eodem quoque anni tempore, quo gentilis ejus Polycarpus, martyrium subierit. Hoc etiam modo Græcos omnes accepisse verba illa Eusebii, iidem apertissimam atque certissimam fidem faciunt, dum in Menologio ex eorumdem Actorum testimonio absque controversia habent, Pionium sub Decio martyrium subiisse. Sed cum testetur Eusebius (*d*) Acta Pionii scripta fuisse in commentariolo illo Smyrnensium martyrum, rursumque se eadem intexuisse in libro illo quem de Martyribus scripsit; jamque certum sit excidisse illum a multis frustra diutius perquisitum; non ab re fore existimo, si quæ ex eodem libro citato ab eo Smyrnensis Ecclesiæ, instar epistolæ, excepta sunt Pionii Acta, hic referam; cum alioqui sicut non a nostro instituto, ita nec ab exemplo digrediamur Christianorum historicorum, qui interdum certa martyrum Acta (quod sæpe facit Eusebius) suis historiis attexuerunt; cum præsertim hoc unum sit reperire certum fragmentum libri illius ab Eusebio de Martyribus scripti; id ipsumque ab eo acceptum a libello martyrum Smyrnensis Ecclesiæ.

(*c*) *Euseb. lib. 4. c. 14.*

De tempore martyrii Pionii.

(*d*) *Euseb. lib. 4. c. 14. in fin.*

PAGIUS XI. *Martyrium S. Pionii.* A num. I. ad XXVIII. In Asianorum Martyrum Actis, quæ in unum Codicem redacta olim circumferebantur, simul conjunctæ legebantur binæ Smyrnensis Ecclesiæ epistolæ; de Polycarpi Episcopi Smyrnensis martyrio una; de Pionii altera; quæ propter omissam fortasse posterioris epistolæ epigraphem, cum pro una continua essent acceptæ, erroris inde data est occasio, ut eodem anno uterque Martyr Smyrnæ passus existimaretur. Sed *Polycarpum*, imperantis

Baron. an. 254. num. 1. & seqq.

elesiæ, prout ex eisdem Actis hæc perspicue demonstrari contingit.

III. Lapso Smyrnensi Episcopo Pionius certamen instaurat.

Cum autem miserandum lapsum Eudæmonis Smyrnensis Episcopi nonnullorum ejus civitatis Fidelium clades sit consecuta; ex adverso Pionius, ejusdem Ecclesiæ presbyter, una cum sociis, gloriosa confessione fidem exulem restituere pro viribus conatus, tempore solemnis celebritatis anniversariæ diei natalis S. Polycarpi, adversus impios certaturus in arenam descendit (erat illa dies ex majorum institutione solemnis, quæ et ejusdem Smyrnensis Ecclesiæ testimonio vidimus (a), jam ab ipso consummati martyrii tempore fuerat illi decreta.) Sed spontaneæ catena velut tessera militari, qua dignosceretur a refugis qui servum turpiter abjecissent, nobiliter insignitus, Christum prædicans, in medium prodiit. Sed hæc ipsa gratiora fient, si ex Actis ipsis ejus martyrii in medium adducantur, quæ sic habent post alia enarrata a nobis superius de tempore passionis:

(a) Apud Euseb. lib. 4. c. 14. in fine.

IV. (b) Apud Metaph. die 1. Febr. Acta Pionii ex epistola Smyrnensium.

Pionius (b) igitur pridie natalis diei S. Polycarpi futurum prævidit, ut eo ipso die caperentur. Itaque cum simul cum Sabina & Asclepiade jejunnus, se postridie comprehensum iri prospexisset, sumptis tribus catenis connexis, colloque suo & Sabinæ & Asclepiadis injectis, domi expectabat. Id autem fecit, tum ne ab amicis abducerentur; tum ne posset aliquis suspicari, se (ut reliquos) ad ea quæ idolis essent immolata, comedenda deduci velle; & ut omnes intelligerent, se statim in carcerem duci decrevisse. Cum igitur precationibus incubuissent, & sabbato sanctum panem & aquam cepissent (appellat sanctum panem hic, quem adhibitæ communi benedictione susciperent) *supervenit Polemo Æditus cum satellitibus suis, ut homines Christianos quæreret, eosque ad immolandum idolis, & comedendum ex iis quæ fuissent immolata, perduceret. Et Æditus: Nostis plane decretum Imperatoris, quo vobis jubetur, ut diis sacrificetis? Cui Pionius: Novimus, inquit mandata Dei, quibus imperat, ut ipsum solum adoremus. In forum igitur (inquit Polemo) venite, & illic obtemperabitis. At Sabina & Asclepiades dixerunt: Nos Deo viventi obtemperamus: Ducebat igitur eos, sed sine vi. Cum autem ire pergerent, viderunt omnes eos vincula gestantes; quamobrem re nova commotus populus celeritate concurrebat, & præ multitudine multa premebantur.*

V. *Et cum in forum venissent, & in porticu ad Orientem sita ad portam Duplicem constitissent, impletum est totum forum, & superiores porticus tum viris Græcis atque Judæis, tum etiam mulieribus (nam cum magnum esset sabbatum, feriabatur) qui etiam fundamenta arcusque conscenderant, ut spectarent. In medio igitur cum stetissent: Satius est, inquit Polemo, o Pioni, ut, quemadmodum omnes faciunt, vos quoque pareatis Imperatori, & simulacris immoletis, ne puniamini. At Pionius, extensa manu, hilari vultu causam suam defendit: Viri, inquiens, Smyrnæi, qui & urbis pulchritudine & melle Homerico (ut dicitis) gloriamini, & si qui sunt inter vos Judæi, audite me paucis peroraniem. Audio vos risu gaudioque eos qui transfugiunt* (nempe a Christi fide ad idola) *suscipere; perinde quasi ridiculum aliquid ac leve sit id quod agunt, dum idolis sponte sacra faciunt. Atqui æquum erat, Græci, ut magistrum vestrum Homerum audiretis, qui hominum interitu lætari, pium esse negat. Vobis autem, Judæi, Moyses ita (c) jubet: Si videris jumentum inimici tui cecidisse, & sub onere jacere; ne prætereris, sed ipsum excitato. Æquum enim erat vos Salomonem audire, qui, si ceciderit, inquit (d), inimicus tuus, ne gaudeas, & calamitate ipsius ne extollaris. Ego enim magistrum meum audiens, mori malo, quam ab ejus præceptis discedere; & totis viribus entor, ne recedam ab iis quæ primum didici, deinde etiam docui. Quid est igitur cur nos crudeliter irrident Judæi? Quamvis (ut ipsi dicunt) hostes eis essemus, homines tamen sumus. Præterea injuria affecti, ajunt de nobis esse liberam loquendi facultatem. Sed quos affecimus injuria? quos occidimus? quos persecuti sumus? quos coegimus, ut adorarent idola? Putant ne similia esse peccata sua peccatis eorum, qui nunc humano terrore adducti prævaricantur?* Hæc & alia plura Pionius, reprimens fastum Judæorum Christianis insultantium; hæcque plane illa, quibus intexta esse ait Eusebius Acta Pionii (e), nempe ingenuam sermonis libertatem, & apologias coram populo, & magistratibus recitatas, & conciones ad docendum accommodatas, cum benignitate erga eos qui ceciderant: quæ quisque uberius legere poterit in Actis ejus, in quibus integra posita sunt; ubi & post Pionii ad populum concionem hæc habentur:

Pionius palam profitetur.

(c) Deuter. 22.

(d) Prov. 24.

(e) Euseb. lib. 4. c. 14. in fin.

VI. *Cum verba illa Pionius repeteret, Deos vestros & auream statuam nolumus adorare; duxerunt eos in medium sub dio.* Cir-

PAGIUS te Marco Aurelio, martyrii gloria coronatum esse suo loco ostendimus; Sanctum vero Pionium Smyrnensis Ecclesiæ Presbyterum præsenti anno, Nonis Aprilis, die Sabbati, Decio imperante, morti traditum ostendit Usserius in Dissert. de Macedonum & Asianorum Anno Solari cap. 3. Pionii Acta die prima Februarii a Bollando illustrata, & ex iis mendosus ille Consulatus Decii III. & Grati II. ad quem Eruditissimus Cardinalis offendit, rejectus.

Pionius persistit in confessione.

Circumsteterunt autem quidam homines forenses una cum Polemone orantes atque dicentes: Nobis obtempera, Pioni, moremque gere, qui te diligimus, vitaque dignum ducimus, propter morum probitatem atque modestiam tuam: Jucundum est vivere, & lucem intueri. Ego quoque, Pionius ait, vitam amabilem puto, sed illud est longe amabilius, quod optamus nos Christiani; lucem hanc jucundam & dulcem existimo, sed illam multo jucundiorem & dulciorem quæ vera est lux (a), *quam nos cupimus contemplari; hæc quidem omnia pulchra sunt, neque nos damnamus adsove prosequimur opera Dei; sed illa longe pulchriora atque præstantiora, quæ anteponimus:* Hæc sane contestatur Pionius, quo se longe abesse a Marcionitis, Deum creatorem & creaturam pariter blasphemantibus, demonstraret; nam & illi martyrium libenter subibant.

(a) Eccl. 11. Joan. 1. 3. 8. 1. Joan. 1. 1. Tim. 1.

VII. Circumforaneus autem quidam nomine Alexander, homo improbus, ait: *Audi nos, Pioni. Cui Pionius inquit: Tu potius audi me; quæ enim tu scis, sunt mihi cognita; quæ vero ego scio, eorum tu es ignarus: sic ipse secundum illud* (b): *Responde stulto juxta stultitiam suam. Volebat autem eum Alexander irridere; itaque cum ironia: Quid sibi volunt, inquit, istæ catenæ? Cui Pionius respondit: Ne per urbem vestram iter facientes, existimemur ad immolandum idolis, aut ad edendum ea quæ sunt illis immolata, proficisci; atque adeo ut intelligatis, nos ne interrogari quidem velle, sed decrevisse, non in forum, sed recta ad carcerem ire; & ne per vim nos comprehensos dimittatis, sed, cum vincula gestemus, trahatis. Sic eum Alexander illudebat. Cumque rursus illi multis verbis Pionium hortarentur, atque ipse sibi ita decretum & statutum esse responderet, eosque reprehenderet, & de his quæ sunt ventura, dissereret; Alexander dixit: Quid multis opus est verbis, cum vivere nequeatis? Sed cum populus vellet in theatro conventum fieri, ut plura illic audiret, quidam Ducis studiosi ad Polemonem Æditum accedentes, ei persuaserunt, ne sineret in theatro populum convenire, ne tumultus fieret, & panis flagitaretur.* Moris namque erat, populum in unum semel conventum, suas necessitates junctis vocibus conclamare, ac interdum in magistratus jactare convicia, ac turbas ciere.

(b) Prov. 26.

Alexander irrisor tentat Pionium.

VIII. Hilaritas Christianorum perpetua.

His auditis Polemo, Si non vis, inquit, Pioni, sacrificare, saltem in templum ingredere. Hoc idolis, inquit, non expedit, ut illuc ingrediamur. Polemo vero: Persuade, inquit, hoc nobis Pioni. At ille: Utinam, inquit, possem vobis persuadere, ut fieretis Christiani. Tunc illi risu soluto, dixerunt: Tu vero ne id feceris, ne vivi comburamur. Gravius & acerbius est, inquit Pionius, post mortem igni comburi sempiterno: Arridenteque Sabina, Æditus & satellites ejus dixerunt: Rides? Ita Deo placet, inquit illa; Christiani enim sumus, & fide qui sunt in Christum firma atque constanti, risu ridebunt perpetuo. Tu, inquiunt illi, quod non vis, patieris; quæ enim diis nolunt sacrificare, in prostibulum conjiciuntur. At illa: Sancto, inquit, Deo id erit curæ. Gravissimum enim hoc omnium solitum Christianis fœminis irrogari supplicium, quod castitatis essent tenacissimæ, superius est sæpius demonstratum. At post hæc:

IX. Jugis Pionii confessio.

Pionium rursus Polemo sic allocutus est: Obtempera nobis, Pioni. Respondit Pionius: Jussisti ut vel obtemperarem, vel plecterer: Non obtemperabo; jube igitur plecti. Tunc Æditus Polemo: Sacrifica, inquit, Pioni. At ille: Christianus sum. Quem, inquit Polemo, Deum colis? Respondit Pionius; Deum illum omnipotentem, qui fecit cœlum & terram, & omnia quæ cœlo & terra continentur atque omnes nos; qui nobis abunde suppeditat omnia; quem per Verbum ipsius Christum cognitum habemus. Sacrifica igitur, inquit Polemo, saltem Imperatori. Ego, inquit Pionius, homini non sacrifico; Christianus enim sum. Deinde, cuncta scribente Notario: Quod, inquit, est tibi nomen? Ille respondit, Pionius. Tum Polemo: Christianus, inquit, es? Respondit: Sum profecto. Cujus, inquit Polemo, es Ecclesiæ? Respondit Pionius: Catholicæ; nulla est enim alia apud Christum: Hæ sunt namque confessiones illæ sigillatim magna cum celebritate habitæ, & aliæ sequuntur, quas Actis Pionii intextas esse, Eusebius (c) tradit.

(c) Euseb. ibid. lib. 4. cap. 14. in fine.

X. Relegatio mulierum in montes.

Tum ad Sabinam accessit. Monuerat autem illam Pionius, & ab eo fuerat Theodota appellata; ne ex nomine cognita, in manus impiæ civis jam dominæ suæ rursum incideret; quæ imperante Gordiano, cum vellet Sabinam a fide abducere; eam vinctam in montibus relegavit, ubi clam victui necessaria ei a fratribus subministrabantur. Solitum in Asia ejusmodi irrogari supplicium, Theclæ & aliorum Acta demonstrant; nam & illa hanc demum condemnationem accepit. Post autem studiose curatum fuit, ut a Dominæ servitute & a vinculis liberaretur. Primum autem cum Pionio versabatur, quæ etiam in hac persecutione capta fuit: *Dixit igitur huic quoque Polemo: Quo nomine vocaris? Eaque respondente, Theodota. Subjecit ille, Christiana es? Inquit, Christiana sum. Cujus Ecclesiæ? inquit Polemo. Sabina respondit: Catholicæ. Tunc ait Polemo: Ecquem colis & veneraris? Deum, inquit illa, omnipotentem, qui fecit cælum & terram, & omnes nos, quem novimus per Jesum Christum Verbum ipsius.*

Mox

Mox Asclepiadem interrogavit: Quomodo (inquit) appellaris? Asclepiades, inquit ille. Tum Polemo: Christianus es? Respondit: Sum. Quem, inquit, veneraris? Eoque respondente: Christum Jesum. Est ne alius? Minime vero, inquit Asclepiades, sed idem ille, quem hi dixerunt:

XI. *His dictis, in carcerem ducti sunt, tam ingenti multitudine consequente, ut forum impleretur. Et dicebant quidam de Pionio: Quomodo qui semper erat pallidus,*
Sabina inhæret Pionio. *nunc est facie ignea & rubicunda? Cum autem ipsum Sabina vestimento propter multitudinis impetum teneret; quidam eam deridentes dicebant: Quam veretur ne ab ejus uberibus depellatur! Unus autem quidam clamavit, inquiens: Si nolunt parere, supplicio afficiantur. Cui Polemo respondit: Nobis non praeeunt fasces, neque secures, ut hanc habeamus potestatem. Alius dicebat: Ecce homunculum subducet ad immolandum (innuebat autem Asclepiadem, qui nobiscum erat.) Pionius dixit: Mendacium loqueris; neque enim id facit. Alii dicebant: Hic & illa diis immolarunt. Pionius autem: Pro suo quisque, inquit, dicit arbitrio; quid igitur ad me? ego Pionius sum. Dicebant alii: Quid prodest huic doctrina sua, cum ita se habeat? Hanc, inquit Pionius, vos doctrinam didicistis, per quam & famem, & cædem, & alias calamitates experti estis. At ipse quoque fame, quidam respondit, nobiscum laborasti. Sane, Pionius inquit, sed tamen cum spe, quam in Deo positam habeo. Hæc illo dicente, sic a turba vexati sunt, ut parum abfuerit, quin opprimerentur.*

XII. Pionius cum Sabina in carcere. *In carcerem igitur conjecti, & custodibus traditi sunt. Ingressi autem, Catholicæ Ecclesiæ presbyterum, & mulierem ex vico Carina nomine Macedoniam, & ex hæresi Phrygum quemdam nomine Eutychianum illic inclusos offenderunt. Cum igitur essent eodem in loco, custodes animadverterant, ea quæ a Fidelibus afferebantur, a Pionio non recipi. Dicebat enim: Si, cum pluribus egeremus, nemini graves eramus, quanto minus accipere nunc debemus? Custodes igitur, qui ab invisentibus munera solebant accipere, eos in interiorem partem carceris conjecerunt, ne possent ullum solatium aut consolationem recipere. At illi Deum collaudantes acquieverunt, & quæ dari solita erant, ipsis præbuerunt; adeout carceris præfectus admiraretur, & pristinum eos in locum vellet reducere; ipsi vero manserunt dicentes: Gloria Domino; hoc enim nobis prospero successit, possumus namque libere philosophari, & precibus incumbere die ac nocte. Multi autem ex Gentibus eos etiam in carcere visebant, & conabantur eos a proposito dimovere, sed eorum responsa admirabantur. Introibant etiam illi qui per vim tracti fuerant ad immolandum, & magnum fletum excitabant; adeout in luctu & squallore singulis horis versarentur, præsertim propter illos, quorum vitæ institutio proba erat atque honesta.*

XIII. *Itaque illis visis, Pionius lugebat; Novo, inquiens, afficior supplicii genere, membratim concidor, dum video margaritas Ecclesiæ a porcis conculcari, & (a) coeli stellas a cauda draconis in terram detrahi: vineam (b), quam dextera Dei plantavit, a filio porci silvestris vastatam; vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam. Filioli (c) mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis; Alumni mei; delicati mei ambulaverunt vias asperas atque difficiles. Nunc impii seniores insidias Susannæ tetenderunt: nunc delicatam atque formosam retegunt, ut ejus pulchritudine impleantur, & falsum in illam testimonium ferant. Nunc Aman insultat.* Et cætera plura Pionius, sugillans Eudæmonem Episcopum lapsum, & aliorum ruinæ ministrum. Hæc plane sunt illa quæ de ipsius benignitate erga lapsos iisdem Actis continesi, ubi supra testatur Eusebius (d), & doctrina qua illos ipsos admonuit ea oratione, ne finerentur a Judæis in synagogas deduci, quidque illis respondere deberent, edocuit. Quæ omnia iisdem Actis conscripta habentur.

(a) Apocal. 12.
(b) Psal. 79.
(c) Galat. 4.
Pionius luget lapsos.
(d) Euseb. lib. 6. c. 24.

XIV. *Cumque ea dixisset, & Pionius rogaret eos, ut e carcere egrederentur, Æditnus Polemo, & Theophilus magister equitum, cum satellitibus & multa turba supervenerunt, atque dixerunt: Ecce Eudæmon * Præsul vester immolavit; vos item obtemperate. Interrogabunt vos in templo Lepidus & Eudæmon. Respondit Pionius: Eos qui in carcerem conjecti sunt, æquum est adventum Proconsulis expectare; quid vobis partes ipsius arrogatis? Cum autem multa dixissent, discesserunt. Sed rursus cum satellitibus & turba regressi sunt. Et Hipparchus cum dolo, Proconsul, inquit, misit ut Ephesum adducamini. Veniat, respondit Pionius, is qui missus est, & accipiat nos. Atqui Princeps (inquit) sum. Et arripiens illum, linteumque collo ipsius injiciens, eum ita premebat, ut propemodum suffocaret. Trudidit igitur illum satellitibus, atque ita simul cum Sabina & reliquis sociis in forum deductus est. Cumque magna voce se Christianos esse omnes contestarentur, humique se ipse prosterneret, ne in idolorum templum induceretur; sex ministri Pionium rapuere ita reluctantem, ut ejus latera genibus comprimentes, manibusque ac pedibus cædentes, vix potuerint illum impellere. Sublatum igitur, atque clamantem gestarunt, humique ante aram deposuerunt, ubi adhuc adstabat Eudæmon, qui idolis sacrificaverat:*

* al. Anctemon.
Inducuntur inviti martyres ad delubrum.

XV. *Tunc Lepidus: Cur, inquit, vos, o Pioni,*

Deridetur Christiana Religio. ni, non immolatis? Respondit Pionius: Quia sumus Christiani. Lepidus subjecit: Quem Deum colitis? Eum, inquit Pionius, qui fecit cælum, terram, mare, & quæ in eis sunt. Quis igitur, inquit Lepidus, fuit crucifixus? Is, inquit Pionius, quem Deus Pater misit ad salutem mundi. Principes hic valde clamantes riserunt, & Lepidus ipsum detestabatur. Clamabat autem Pionius: Pietatem, inquiens, colite, justitiam observate, affectionis similitudinem cognoscite (nempe quod homines estis) legibus vestris parete. Nos puniendos censetis, quia non obtemperavimus; & vos item a legum vestrarum præscripto receditis: jubent enim, non ut cogatis, sed ut puniatis. Tum Ruffinus quidam excellens eloquentiæ fama: Desine, inquit, Pioni, inanem gloriam aucupari: Ille autem respondit: Ista est tua dicendi facultas? isti tui sunt libri? Nonne hæc ab Atheniensibus Socrates perpessus est? Nunc omnes sunt imperfecte, & cessatores, & pigri, & tardi, & ignavi? Socrates igitur, & Aristides, & Anaxarchus, & cæteri horum similes, sententia tua, inanis gloriæ studia ducebantur, quoniam, & philosophiam & justitiam & fortitudinem excolebant? Ruffinus his auditis obticuit.

XVI. At quidam alius qui & mundi gloria præstabat, & Lepidus: Noli, inquiunt, Pioni, vociferari. Respondit ille: Ignem accendite, & ingrediemur. Terentius autem quidam e turba voce magna: Videtis, inquit, quo modo hic aliis quoque suadet ut impii sint, nec diis sacrificent? Tunc illis coronas imposuerunt, quas ipsi discerptas abjecere (sic enim coronatos sacrificare interdum Gentiles consuevisse, pluribus post alios docet Tertullianus a). At minister publicus idolis immolatum accepit; nec tamen ad quemquam ipsorum ausus est appropinquare, sed illud in omnium conspectu comedit. Verum cum illi rursus clamarent, Christiani sumus; non reperientes quid illis facerent, eos in carcerem reduxerunt. Turba autem eos illudebat, & verberabat. Et Sabinæ nescio quis dixit: Tu non potuisti in patria mori? Cui illa respondit; quæ est patria mea? ego sum Pionii soror. Terentius vero, qui tunc venationes curabat, ad Asclepiadem: Te, inquit, accusabo, ut bestiis damnatum in munere gladiatorio filii mei. Cui Asclepiades: Non ob id, inquit, me perterrefacies. Atque in carcerem ducti sunt. Ingredienti autem Pionio quidam e satellitibus vehementer caput percussit, & vulneravit. At ipse quidem patienti animo tulit; sed percussoris manus & latera sic inflammata sunt & intumuerunt, ut respirare vix posset. Ingressi autem, Deum collaudabant, quod adversus inimicum & simulatorem Eudæmonem fortes constantesque permansissent; & psalmis & precibus se confirmabant.

(a) Tertul. de Coron. milit.

Pionius cum sociis iterum detrusi in carcerem.

XVII. Ultima actio in Martyres. Post hæc autem Proconsul Smyrnam venit; & Pionius adductus in judicium, martyrio coronatus est. Quo modo autem res transacta sit, commemorabimus. Ante quartum Idus Martii Quinctilianus Proconsul sedens pro tribunali, sic interrogavit: Quomodo vocaris? Respondit: Pionius. Proconsul ait: Diis immolas? Respondit: Non. Proconsul: Quam, inquit, religionem aut sectam colis? Respondit; Catholicorum. Quorum (inquit ille) Catholicorum? Respondit: Ecclesiæ Catholicæ presbyter sum. Proconsul: Tu, ne, inquit, es doctor ipsorum? Respondit: Docui sane. Interrogavit: Cujus partis magister es? Respondit: Pietatis. Cujus (inquit) pietatis? Respondit: In Deum Patrem, qui fecit omnia. Immola, inquit Proconsul. Respondit: Nolo: Deum enim oportet adorare. Omnes (inquit ille) adoramus cælum & deos, qui sunt in cælo. Cur aeri preces fundis? ipsi sacrifica. Respondit: Non aeri preces fundo, sed illi a quo factus est aer, & cælum, & quæ in eis sunt omnia. Dic (inquit Proconsul) Quis hæc fecit? Respondit: Non expedit dicere, quod non audirent: ac mox: Deus (inquit Proconsul) omnino, id est, Jupiter, qui est in cælo; Rex enim est omnium deorum.

XVIII. Tacenti autem Pionio, atque suspenso, dictum est; immolas, an non? Respondit: Non. Et rursus cum ungulis torqueretur, dictum est: Resipisce, cur insanis? Respondit: Non insanio, sed Deum viventem timeo. Proconsul: Cæteri, inquit, immolarunt, & vivunt, & recte sentiunt. Respondit: Non immolo. Proconsul: Te, inquit, collige, & consilium muta. Respondit: Non faciam. Dictum est illi: Cur ad mortem properas? Non ad mortem (inquit) propero, sed ad vitam. Quinctilianus Proconsul: Nihil, inquit, eximium facis ad mortem festinans; nam & qui nomen dant ac describuntur, exigui lucelli gratia, morte contempta, cum bestiis pugnant. Et tu ex eorum unus es numero. Quando igitur ad mortem curris, vivus combureris. Ex tabella autem hæc verbis Romanis scripta sententia legebatur: PIONIUM SE CHRISTIANUM ESSE CONFITENTEM VIVUM IGNI COMBURENDUM JVDICAVIMUS. Consuevisse judices ex tabella in reos sententiam recitare, eamque nonnisi Latinis litteris exaratam, ob Romani Imperii dignitatem alibi pluribus dictum est. Sed & de tabella illud Tertulliani adversus (b) Gentes: Denique quod de tabella recitatis illum Christianum, cur non & homicidam? Erat diversa ab hac tabella, titulus damnationis, de quo in epistola martyrum Lugdunensium hæc leguntur (c): Cumque undique per amphitheatrum circumduceretur tabula, in qua Latinis litteris hæc

Sententia in Pionium lata.

(b) Tertul. Apolog. cap. 2.

(c) Apud Euseb. lib. 5. cap. 1.

hæc inerat inscriptio, HIC EST ATTALUS CHRISTIANUS, *illum præcedente*: Sed de sententia ex tabella alias.

XIX. Sequuntur Acta passionis ejus, sic descripta: *Cum igitur fidei studio alacriter in stadium venisset, ultro se vestimentis spoliavit. Deinde corporis sui decus & castitatem recogitans, ingenti repletus est gaudio; & in cælum suspiciens, ac Deo qui se talem conservasset, gratias agens, super lignum se ipsum extendit, militique tradidit, ut clavis configeret.* Possumus & ex his discere crucifixionem fieri consuevisse in terra deorsum, ac deinde stipitem simul cum cruci affixo desuper elevari, ac in excavatum foramen erigi. Sed rursum Acta: *Cumque confixus esset, ei rursus minister ait: Resipisce, atque sententiam muta, & auferentur clavi. At ille respondit; Eos inesse sensi. Et cum paulisper cogitabundus mansisset: Idcirco, inquit, Domine, festino, ut celerius resurgam; significans e mortuis resurrectionem. Eum igitur ligno fixum erexerunt, deinde etiam Metrodorum quemdam ex secta Marcionistarum.* Hujus sectæ homines fuisse martyrii cupidissimos, quod a malo principio carnem dicerent, ob idque in eam sæviendum, pluribus demonstratum est superius. Sed rursum ad Acta:

Crucifigendi modus.

XX. *Erat autem Pionius a dextris, & Metrodorus a sinistris collocatus: uterque tamen Orientem versus spectabat. Cumque materia, lignorumque cumulus undique congestus esset, & Pionius oculos clausisset; turba illum animam egisse suspicabatur, sed ipse secreto precabatur. Cumque precandi finem fecisset, oculos aperuit. Itaque flamma sublimis ascendebat; cum hilari vultu postremum, Amen, pronuncians, ac dicens: Domine suscipe animam meam; tamquam eructans, quiete & sine dolore expiravit, & Patri, qui omnem sanguinem inique effusum, atque omnem animam injuste damnatam, se pollicitus est salvaturum, spiritum tradidit. Tali dignus effectus est exitu beatus Pionius; qui vitam suam ab omni crimine ac reprehensione liberam integramque servavit, atque animum suum ad Deum omnipotentem, & mediatorem Dei atque hominum Jesum Christum semper propensum ac erectum habuit; & magno in certamine victor existens, per angustam portam in amplum magnumque lumen pervenit.*

Pionii martyrium consummatum.

XXI. *At corona quidem ipsius in corpore est etiam comprobata. Etenim cum ignis extinctus esset, nos qui præsentes eramus, talem ipsum vidimus, quale vigentis ornatique pugilis corpus existit. Siquidem & aures erant molles, & capilli in cute capitis inhærebant; & barba, ut juvenibus primum pubescentibus, decore florebat; & facies ejus gratia splendebat admirabili; ut & Christiani magis confirmarentur in fide; & qui erant a fide alieni, conscientiæ stimulis verberati conterritique discederent. Hæc acta sunt Julio Proculo Quinctiliano Proconsule magistratum gerente, Consule tertium Messio Quincto Trajano Decio & Grato secundum, Trajano Decio Augusto, ante quartum Idus Martias, more Romano; Asiæ autem more, Septimi mensis undecimo, die sabbati, hora decima; ut nos autem loquimur, Regnante Domino nostro Jesu Christo; cui gloria in sæcula sæculorum. Amen:* Hactenus Acta, ab aliquo tunc Ecclesiæ Notario conscripta, a Smyrnensi vero Ecclesia in libello Smyrnensium martyrum collocata, atque ab Eusebio in librum, quem de Martyribus scripsit, illata: sed ex antiquioribus monumentis a Metaphraste in lucem vindicata, ac demum Latinitate donata, a nobis denique diligenti studio emendata fuit. Utinam & cætera quæ habentur Gesta martyrum, sic pura atque sincera, nullius fucata eloquentiæ penicillo, extarent integra. Dum enim quidam ea paraphrasibus exornare curarunt; informia plane, ac veritate nutantia, fideque dubia magnopere reddiderunt. Quid autem de cæteris confessoribus actum sit, qui cum Pionio vincti erant, remanet incompertum.

Tempus martyrii Pionii.

XXII. At quoniam perdifficile esset, omnes numerare martyres qui sub Decio passi sunt, cum non omnium memoria fuerit litteris consignata; & quæ scriptis sunt commendata, majori ex parte, Diocletiani incendio deperierint: paucorum tantum, quorum dies natalis tabulis Ecclesiasticis reperitur adscriptus, hic meminisse sufficiat. Præter illos enim, quorum anno superiori mentio facta est, passi sunt eadem urgente persecutione in Asia Apollonius, Lucius, Thyrsus, & Callinicus; in Lycia Christophorus; Pergæ Pamphiliæ Papias, Diodorus, Conon, & Claudianus, & ejusdem civitatis Episcopus Nestor, sub Præside Pollione, cui a Pergensi Senatu adversus eum ejusmodi scriptæ sunt litteræ:

Reliqui martyres in Asia passi sub Decio.

XXIII. *Eupator, & Socrates, totusque Senatus Domino præstantissimo præsidi salutem. Cum ad tuam celsitudinem allata essent scripta divina Domini Imperatoris nostri, quibus jubetur, ut Christiani omnes a sententia male ipsis inita deducti, ad sacrificia perducantur; humanitas tua nihil severe, & perturbate, sed comiter, & sedate omnia agere voluit. Verum hac lenitate parum effectum est; cum illi obstinatis animis edictum Imperatoris contemnant. Nam & iste rogatus a nobis, & a toto Senatu non solum ipse non cessit, sed etiam omnes qui illi parent, ejus tamquam principis sui exemplis animati, morigeros se præbere edictis noluerunt. Et nos quidem isti persuadere non cessavimus, ut* quem-

Litteræ Senatus Pergensis.

quemadmodum justissimi Principis litteris jubetur, ad templum Jovis accederet. Ille vero deos immortales contumeliis, & conviciis proscidit: sed neque ab Imperatoris, licet absentis, minime ferendis injuriis abstinuit, & in te eadem procacitate usus est. Quamobrem compulsus est Senatus eum tuæ exhibere celsitudini: Hæc ad Pollionem Senatus, quæ Actis (a) martyrii ejus continentur, & quidem legitimis. Nestor autem falso accusatus de convitiis in Principem dictis, cruci affixus illustre martyrium obiit. Græca vero Acta fideliora habentur.

(a) *Apud Sur. die 26. Febr. tom. 1.*

XXIV. Ephesi quoque Asiæ civitate qui primus passus est, Maximus fuit, cujus quidem certamen ex Actis ejus a Notario tunc scriptis quam breviter atque fideliter verbis iis scriptum extat (b): *Comprehensus igitur est, & oblatus Maximus (erat homo plebejus, negotii sui curam gerens) & oblatus Optimo Proconsuli apud Asiam. Dixit ei Proconsul: Qui vocaris? At ille: Maximus vocor, inquit. Proconsul dixit: Cujus conditionis es? Maximus respondit: Ingenuus quidem natus, servus vero Christi; mei autem negotii curam gero. Proconsul dixit: Christianus es? Maximus respondit: Etsi peccator, tamen Christianus sum: Proconsul dixit: Cognovisti decreta invictissimorum Principum, quæ nunc huc allata sunt? Maximus respondit: Quænam illa? Proconsul dixit: Ut Christiani omnes, relicta superstitione, cognoscant verum Principem, cui omnia subjacent, & deos ejus adorent: Maximus respondit: Iniquam hujus Principis cognovi sententiam, & ideo me palam ostendi. Proconsul dixit: Sacrifica ergo diis. Maximus respondit: Ego non sacrifico nisi soli Deo, cui me ab ineunte ætate sacrificasse gratulor. Proconsul dixit: Sacrifica, ne te faciam variis tormentis affici. Maximus respondit: Hoc est quod semper optavi, ut carens hac temporali & misera vita, perveniam ad sempiternam. Tunc Proconsul jussit eum fustibus cædi. Cumque cæderetur, ait Proconsul: Sacrifica, Maxime, ut ab his liber sis tormentis. Maximus respondit: Hæc non sunt tormenta, quæ pro nomine Domini nostri Jesu Christi inferuntur: a quo si recessero, vera & sempiterna me tormenta manebunt. Tunc Proconsul jussit eum in equuleo suspendi atque torqueri, & dicebat ei: Jam cerne stultitiam tuam, & sacrifica, ut vitam lucreris. Maximus dixit: Lucrabor plane vitam, si non sacrificavero: nam si sacrificavero, perdo eam; mihi vero nec fustes, nec ungulæ, nec ignes tui ullum afferunt dolorem, quia in me manet Christi gratia. Tunc Proconsul tulit in eum sententiam, ita dicens: Maximum, qui legibus animum noluit accommodare, ut magnæ Dianæ sacrificaret, in terrorem reliquorum Christianorum obrui lapidibus præcipio:* Hucusque ex Notario exceptore. Subdit qui ea exscripsit: *Et raptus est confestim athleta Christi a ministris diaboli, gratias agens Deo, qui ipsum dignum judicasset certando superare diabolum: perductusque extra muros, lapidibus cæsus, tradidit animam Christo:* Hucusque ibi.

(b) *Apud Sur. die 30. April. tom. 2.*
Maximi certamen.

XXV. Peculiare Ephesiis fuisse, lapidibus in deos delinquentes obruere, illud Philostrati fidem facit: *Cadite hunc lapidibus deorum inimicum.* Nam Philostratus (c) meminit Apollonii Ephesi agentis, atque id adversus eum, quem impostorem diceret proclamantis. Sed & Timotheus, ejusdem civitatis Episcopus, ab Ephesiis Gentilibus lapidibus impetitus martyrium obiit, ut ejus martyrii Acta significant. Sunt & alia de his exempla; qui enim apud eos habebantur sacrilegi, ejusmodi subjiciebantur supplicio. Sub eodem quoque Decio Imperatore accidisse Ephesi traditur, ut (quod multis pariter eo tempore contigisse reperitur) sæviente mirum in modum persecutione, complures sibi ipsis timentes, deserta loca petierint; & inter alios septem juvenes timore perculsi in antrum fugientes, occluso a persecutoribus ostio, in Domino obdormierint; unde & nomen sunt consecuti, ut dicti sint Septem dormientes; de quibus consule quæ a nobis sunt notata in Romano Martyrologio.

Ephesii soliti lapidare blasphemos.
(c) *Philost. lib. 4. in vita Apoll. Tyan.*

XXVI. In Lycia quoque illustre fuit Themistoclis martyrium (d), qui pro sancto Dioscoro, ad necem quæsito, se offerens, equuleo tortus, raptatus, & fustibus cæsus meruit coronari. Nicomediæ vero in Bithynia Quadratus est passus (e), Melitinæ in Armenia Polyeuctus, Nicææ Tryphon; in Creta Theodolus Saturninus, & socii; omnes decem numero, necnon etiam Gortynæ civitatis Cyrillus Episcopus, cujus Acta (f) quoque extant æque sincera; in insula Cypro Conon; in Achaia Miron; Corinthi sex martyres passi sunt Codratus & socii. Cæsareæ in Cappadocia inter alios insignes martyres Mercurius pro fide Christi nobile certamen exegit; cum prius egregia navata opera in bello adversus Persas, ab eodem Imperatore fuisset honoribus auctus, ut ordinum ductor fieret. Hic natus patre Gordiano, Primicerio legionis Fretensis (alias Martensis) Christiana fide imbutus, & angelica visione roboratus, ingentem de Persis victoriam consecutus, delatus a Catulo Consulari, quod Christianus esset a Decio vocatus, causam dixit magna constantia; cujus rei occasione multa passus, demum capite truncatus, corona martyrii insignitus, de impietate & perfidia illiberalis Principis triumphavit. Hic ipse sequenti sæcolo, quo ostenderetur sanctos martyres in cælis vivere, & in necessitatibus

Alii martyres in Lycia & aliis locis.
(d) *Apud Sur. 30. April. tom. 2.*
(e) *Mart. Rom. diversis dieb.*
(f) *Sur. tom. 4. die 9. Jul.*
De Mercurio martyre.

tibus eos invocantibus præsto esse, pro Christiana religione adversus Apostatam Julianum pugnasse repertus est; sed de his suo loco opportunius. Ibidem Cæsareæ quoque passi habentur Cæsarius, Germanus, Theophilus, & Vitalis, quorum memoria, ut aliorum nominatorum martyrum, habetur in Ecclesiasticis tabulis adscripta singulis diebus, quibus eorum natalitia celebrantur.

XXVII. De Christianis militibus male meritus Decius.

Abusus est Decius de Persis quam est consecutus Christiani hominis ope victoriam; nam eam diis acceptam ferens, in eorum contemptores Christianos acrius vindicavit, occisis qui in ejus manus devenerant Persis Christianis, Polychronio Episcopo Babylonis, Parmenio, Elima, & Chrysotelo presbyteris, diaconis Luca & Mucio, virisque nobilissimis Maximo & Olympiade; ac demum post longa vincula Abdone ac Sennen Subregulis. Extant horum Acta, sed nonnihil corrupta. Ex eodem quoque Decii exercitu passi recensentur Paramon miles; aliique ejus socii trecenti septuaginta, quorum apud Græcos memorià celebris est. In suo enim Menologio ipsi, vigesimanona Decembris eorum natalem diem agentes, hoc elogio eos celebrant: *Hi fuerunt sub Decio Imperatore & Aquilio Præside; quos ad templum Isidis Præses ingressus immolaturus, jubet eos hoc ipsum facere; quod cum illi renuerent, præcepit omnes occidi. Necati tunc sunt quos secum duxerat trecenti septuaginta viri. Cum autem id videret Paramon, magna exclamans voce dixit; Nefarium atque impium facinus video: scelestum istum tot viros justos atque hospites, more pecudum, jugulare. Hoc audiens Præses, statim Paramonem jubet interfici. Quod cum nesciret ille; in eo ipso loco, in quo ambulabat, qui missi fuerant, eum opprimentes occiderunt:* Hæc ibi. Passus quoque sub Decio reperitur Menignus fullo, cujus quoque natalis dies descriptus est in tabulis Ecclesiasticis, & alii propemodum innumeri.

XXVIII. De martyribus in Occidente passis.

Orbis quoque Occidentalis iisdem clarissimis sideribus instar cæli fuit egregie illustratus; nam præter illos quos Romæ, vel proximis locis, aut in Africa passos recensuimus; in Sicilia præclarissimum martyrium subiit Agatha celeberrima inter martyres, quæ sub Quintiano Præside Christum animo virili confessa, post alapas, carcerem, equuleum, & contorsiones membrorum, post acerbissimam mamillarum abscissionem, ac volutationem in testulis & carbonibus, tandem in carcere, Deum precando, spiritum reddidit. Ignoscat lector, si ingentia facta martyrum leviter tantum attigisse potius, quam narrasse videamur; multosque ex iis nomine tenus tantummodo recenseamus, sed & quamplurimos prætereamus; tum quod id alieni muneris esse sciamus (longe enim distant inter se, Annales Ecclesiasticos posteris commendare, & singulorum Acta martyrum, Vitasque sanctorum conscribere) tum etiam cum in iis recensendis multæ interdum incidant difficultates, singulas enodare cum opus esset, longe longius ab instituto divertendum esset: quod puto pariturum fore lectori nauseam. Cui tamen jucundius esse putamus, si iis tantum breviter recensitis, atque calamo citato percursis, in Actis quibusdam martyrum a Notariis publicis publice commendatis ipsum interdum libuerit detinere; quo ex iis, quæ exploratissima sunt, cætera etiam, quæ non norit, intelligat.

XXIX. Martyres diversis in locis passi.

At ut ad eosdem martyres tunc passos redeamus, quorum mentio viget in tabulis Ecclesiasticis: leguntur sub Decio pariter passi Formiis Albina; Anagniæ Magnus Episcopus & Secundina virgo: Camerini Venantius, Anastasius ac socii; Fulgini Felicianus; Perusiæ Florentius, Julianus, Cyriacus, Marcellinus, & Faustinus, & diversa die Felinus, & Gratianus; Aretii in Tuscia Pergentinus, & Laurentinus fratres; Florentiæ Minias; Ravennæ Fusca virgo cum Maura nutrice, & apud Alpes Cottias Bassus Episco-

PAGIUS XII. *S. Agatha martyrium.*

Ad num. XXVIII. De Martyribus in persecutione Deciana passis, præsertimque de S. Agatha, die V. Februarii morti tradita, legendus Bollandus in Actis Sanctorum; nobis enim ab instituto non divertendum.

Baron. an. 254. n. XXVI. 95.

XIII. *Epistolarum Cyprianicarum Chronologia.*

A num. XXIX. usque ad ultimum, varia tractantur, quæ sine Epistolis D. Cypriani suis temporibus redditis plerumque obscura sunt. Quare cum Pearsonius in Annalibus Cyprianicis Operum D. Cypriani Oxonii nuper editorum initio præfixis easdem epistolas accurate digesserit, ac non raro ordinem Pamelii, Baroniique immutarit, ut nostræ Animadversiones clariores evadant, statutum a Pearsonio ordinem plerumque sequar, & quæ hoc anno habet, in compendium redigam; cum alioqui ei, utpote Viro ex Protestantium secta, in dogmatibus minime favere intendam.

XIV. Auctor anonymus Chronici Damasi, Fabiani Romani Pontificis martyrio narrato, ait: *Post passionem ejus Moyses & Maximus Presbyteri, & Nicostratus Diaconus comprehensi sunt, & in carcerem missi. Eo tempore supervenit Novatus ex Africa; & separavit de Ecclesia Novatianum & quosdam Confessores, postquam Moyses in carcere defunctus est, qui fuit ibi menses undecim, dies undecim.* Sub initio itaque Januarii Novatus, relicto in Africa Felicissimo, Romam venit & *separavit ab Ecclesia Novatianum.* Quare Novatianum antea sibi maxime familiarem Moyses Presbyter & Confessor illustris, *adhuc superstes*, sed paulo ante mortem a communione sua separavit, ut habet Cornelius epistola ad Fabium Antiochenum Episcopum apud Eusebium lib. 6. cap. 43. Moyses autem paulo post moritur in carcere, hoc ipso mense exeunte, postquam ibi fuisset *menses undecim, & dies undecim*, ut refert Chronicon laudatum. Tempus obitus hujus Confesso-

Obitus Moysis & Maximi.

Baron an. 255. num. XXXVII. & seqq.

ċopus; Tolosæ in Gallia Saturninus ejusdem civitatis Episcopus, qui glorioso agone decertans sacerdotalis vigoris egregium specimen exhibuit. Extant ejus martyrii Acta; in quibus cum habeatur passus Decio & Grato Coss. hoc anno accidisse oportuit; nam prior Consulatus Decii una cum Grato primum ante Philippi obitum contigit, quo nondum persecutio aliqua in Occidente Christianos vexabat. Hoc item tempore in Aquitania passus est Amaranthus. Sed quid moror singularum Provinciarum ac civitatum martyres recensere; cum (ut uno verbo cuncta perstringam) nulla regio fuerit, quæ subjecta Romano esset Imperio, cuique Christi fides affulsisset, in qua non essent martyres, qui edictis Decii parere recusantes, ne fidem amitterent, præsentis temporis vitam prodegerunt libentissime? non cæteræ Galliarum partes, non Britanniæ, non Hispaniæ hisce trophæis victoriæ caruere. Sed de insignioribus quibusdam martyribus in Hispania passis sub persecutione Decii, & Valeriani, agemus inferius opportuniore loco.

XXX. Quod si alicubi efferbuit Decii persecutio; Romæ certe in primis sævisse, certum ac patens est argumentum, quod Romana sedes viduata pastore perseverabat: cujus quidem veritatis certam atque exploratam in omnibus fidem facit Cypriani epistola, cujus ante meminimus, sed anni hujus exordio scripta ad confes-
(a) Cypr. epist. 16. sores (a), qui jam annum in carcere Romæ peregerant, cum necdum Romanus Pontifex creatus esset: cujus electionis
Vacat adhuc Sedes Romana. tempore schisma etiam eosdem tetigit confessores, quos dicta Cypriani epistola demonstrat antea inter se unanimes fuisse atque concordes. Quo autem Cyprianus erga illos Romanæ Ecclesiæ presbyteros esset affectus animo, eadem epistola declarat his verbis: *Vobiscum illic in carcere quodammodo, & nos sumus. Divinæ dignationis hortamenta vobiscum sentire nos credimus, qui sic vestris cordibus inhæremus. Honori nos vestro charitas vestra individua connectit: separari dilectionem Spiritus non sinit. Vos illic confessio, me affectio includit. Et nos quidem vestri diebus ac noctibus memores, & quando in sacrificiis precem cum pluribus facimus, & cum in secessu privatis precibus oramus, coronis, & laudibus vestris plenam a Domino faventiam postulamus:* Hæc Cyprianus.

Porro elapso (ut diximus) primo per- XXXI. Vacante adhuc Rom. Sede cum Clero agitur.
secutionis anno & secundo jam inchoato, sicut confessores detinebantur in carcere, ita & Cyprianus se continebat in latebris, cum necdum Romanus Pontifex crearetur. Meminit hujus temporis Cyprianus scribens ad plebem de Felicissimo schismatico cum sociis ab Ecclesia separato, cum (b) Cypr. epist. 40.
ait (b): *Non suffecerat exilium jam biennii, & a vultibus atque ab oculis vestris lugubris separatio, &c.* intelligens plane de inchoato biennio; nam paulo superius satis indicat, nondum creatum fuisse Romanum Pontificem, cum ait: *Cumque semel placuerit tam nobis, quam confessoribus & Clericis Urbicis, item universis Episcopis, vel in nostra provincia, vel trans mare constitutis, ut nihil innovetur circa lapsorum causam, nisi omnes in unum convenerimus, &c.* Quibus sane verbis cum Cleri tantum, nulla de Romano Pontifice facta mentione, interponatur auctoritas, satis liquet, adhuc, cum illæ scriptæ sunt litteræ, Romanam Ecclesiam fuisse absque pastore. Dicere autem sedem vacasse toto biennio, pro monstro habetur, cum nullus umquam id vel somniaverit; nec ut tam diu differretur, reddita hoc anno (ut demonstrabimus) Ecclesiæ pace, ulla prorsus causa præcesserit. Sic igitur biennium quod sui exilii Cyprianus nominat, illud tantum inchoatum, non autem expletum, est necessario intelligendum: immo nec quod diu antea cœptum esset; quandoquidem se eas litteras scri-

bere

PAGIUS fessoris anno secundo Galli & Volusiani a Baronio consignatum, licet Martyrologium Romanum, quod ipsemet Notis illustravit, testetur, Moysem sub Decio passum esse, & ipse fateatur, Cornelium Romæ Episcopum factum esse ante mortem Decii, constetque, Moysem ante electionem Cornelii defunctum. Præterea fatetur Baronius, Cornelium de morte Moysis tanquam præterita ad Fabium Antiochiæ Episcopum scripsisse; & notissimum est ex literis Dionysii Alexandrini ad Cornelium datis, Fabium illum sub initio Imperii Galli & Volusiani obiisse. Denique Cornelium & Moysem eodem anno passos tradit, & quidem Cornelium decima quarta Septembris, quod verum est. Quod si Moyses eodem anno, Novembris vigesima quinta, ut Martyrologium Romanum habet, passus sit, Moysem post Cornelii mortem vixisse dicendum esset; quod omnem hujus Historiæ seriem penitus evertit.

In hanc opinionem Cardinalem Doctissimum XV.
conjecit Tractatus quidam Cypriano adscriptus, Liber de
vel potius titulus hujus *de Laude Martyrii ad* Laude
Moysem & Maximum & cæteros Confessores. Cum Martyrii
enim in illo Tractatu lues memoretur, quæ sub Cypriani
Gallo & Volusiano cœpit, ipsumque Tractatum non est.
a Cypriano scriptum, & ab eodem ad Moysem Baron.
missum putaret, inde asserere non dubitavit, ibid.
Moysem post illius pestilentiæ ortum, ac *post strages populatarum urbium* vixisse, & demum secundo Galli anno defunctum esse. Verumenimvero Tractatus ille a S. Cypriano scriptus non est, multo minus ad Moysem missus, sed a Declamatore aliquo compositus, ut vel hæc ostendunt: *Etsi incongruens est, fratres charissimi, in hoc favore dicendi aliquid trepidationis afferre*; &, *Quæ vox, quæ latera, quæ vires instar tanti muneris capiant sufficere?* ut alia quamplurima, quæ Cyprianus ad Moysem & Confessores nunquam scripsisset. Quamobrem cum Veteri-

bere testatur ante Paschatis celebritatem. Qui autem biennium illud expletum putat, innumeris se tricis obvolvit, nec quo modo se illis expediat (ut ipse testatur *a*) invenit. Nominat Cyprianus spontaneum suum recessum exilium, ea fortasse ratione, quod (ut ait) proscriptio illud fuerat subsecuta. Reliquos autem, qui de electionis Cornelii tempore solvendi supersunt nodi, inferius, temporis & rerum gestarum disposito ordine, suo loco explicabimus.

(*a*) Pamel. in vita Cypr.

XXXII. Schisma in Ecclesia Africana.

At quod de oborto schismate hoc tempore in Ecclesia Carthaginensi & tota pene Africa, auctore Felicissimo eadem epistola Cyprianus testatur; ejus quoque verbis, ut res gesta est, enarremus. Erat hic (ut superius dictum est) Felicissimus, qui magnopere ejusdem Cypriani electioni fuerat adversatus. Nam de eo hæc idem (*b*) Cyprianus ait: *Hoc enim quorumdam presbyterorum malignitas & perfidia perfecit, ne ad vos ante diem Paschæ venire licuisset; dum conjurationis suæ memores, & antiqua illa contra Episcopatum meum, imma contra suffragium vestrum & Dei judicium, venena retinentes, instaurant veterem contra nos impugnationem suam, & sacrilegas machinationes insidiis solitis denuo reavdunt*: Hæc ipse.

(*b*) Cypr. epist. 40.

XXXIII. De Felicissimo schismatis auctore.

Qui igitur ab ipso S. Cypriani sedis exordio eidem refragari cœperant, in omnibus postea adversus eum obniti, cientes undique turbas, non destiterunt, quamlibet captantes occasionem; nam cum (ut dictum est) confessores idem Cyprianus leviter corripuisset, quod se nimis faciles exhiberent adversos Ecclesiasticam disciplinam, ante opportunum tempus lapsis pacem dandam esse contendentes; tunc ille cum suis omnem lapidem movit, ut ipsos confessores a Cypriano divelleret. Id quidem ipse ad eosdem scribens testatur, cum ait (*c*): *Nunc apparuit Felicissimi factio unde venisset, quibus radicibus & quibus viribus staret. Hi fomenta olim quibusdum confessoribus & hortamenta tribuebant, ne concordarent cum Episcopo suo, nec Ecclesiasticam disciplinam cum fide, & quiete juxta præcepta Dominica continerent, ac confessionis suæ gloriam incorrupta & immaculata conversatione servarent.* Addiderunt insuper, ut lapsos in Cyprianum iidem provocarent, quos ille reconciliare distulerat usque ad redditam Ecclesiæ pacem. Nam subdit: *Ac ne parum fuisset corrupisse quorumdam confessorum mentes, & contra sacerdotium Dei portionem ruptæ fraternitatis armare voluisse; nunc se ad lapsorum perniciem venenata sua deceptione verterunt, ut ægros, & saucios, & ad capienda fortia consilia per calamitatem ruinæ suæ minus idoneos & minus solidos, a medela vulneris sui avocent*: & paulo post:

(*c*) Cypr. epist. 40.

XXXIV. Magna tentatio persecutioni conjuncta.

Persecutio hæc est alia & alia tentatio; & quinque isti presbyteri nihil aliud sunt, quam quinque primores illi, qui edicto nuper magistratibus fuerant copulati, ut fidem nostram subruerent, ut gracilia fratrum corda ad lethales laqueos prævaricatione veritatis averterent. Eadem nunc ratio, eadem rursus eversio per quinque presbyteros Felicissimo copulatos ad ruinam salutis adducitur, ut non rogetur Deus, nec qui negavit Christum, eumdem Christum, quem negaverat, deprecetur: post culpam criminis tollatur & pœnitentia, nec per Episcopos, & sacerdotes Domino satisfiat. Hos ut caveant admonet Cyprianus tam stantes quam lapsos, cum subdit: *Nemo vos Christianos ab Evangelio Christi rapiat; nemo filios Ecclesiæ de Ecclesia tollat. Pereant sibi soli, qui perire voluerunt. Extra Ecclesiam soli remaneant, qui de Ecclesia recesserunt*: ac demum: *Persecutionis istius novissima hæc est, & extrema tentatio, quæ & ipsa cito Domino protegente, transibit, ut repræsenter vobis post Paschæ diem cum collegis meis; quibus præsentibus, secundum arbi-*

PAGIUS

teribus statuendum, Moysem in carcere defunctum esse, & quidem hujus anni initio, sed non die Novembris XXV. quo colitur. Martyrologia enim eum diem memoriæ ejus assignant, quod fieri solet, ubi dies passionis ignoratur.

XVI. *Quinque Presbyteri se ab Ecclesia Africana separant.*

Mense Februario jam affecto, postquam *Felicissimus & Augendus*, aliique fuerant abstenti, & jam Romæ Novatus schisma excitare totis viribus nitebatur; quinque Presbyteri Carthagine se ab Ecclesia Africana separabant, & Felicissimo adjungebant. Id eorum malignitas & perfidia effecit; illi enim ipsi erant, qui ordinationi Cypriani cum Felicissimo se opposuerant, de quibus questus fuerat ante Cyprianus epistola XVII. quæ Pamelio est XII. Ita tandem apparebat *Felicissimi* factio, unde venisset, & quibus radicibus staret. Horum quinque Presbyterorum defectione comperta maxime angebatur animi S. Cyprianus, quia statuerat eo ipso tempore Carthaginem redire. *Quas nunc pœnas patior, quit, fratres charissimi, quod ipse ad vos in præsentiarum venire non possum.* Altera enim persecutione jam sedata, hanc defectionem quasi novam persecutionem aliamque tentationem interpretatus est. Quamobrem ad plebem suam postea scribit epistolam XLIII. Pamelio XL. vehementer urgens, ut Ecclesiæ adhærere pergerent, nec ætate vel auctoritate illorum Presbyterorum se divelli paterentur. Quinetiam promittit, se ad eos post Paschæ diem cum Collegis suis venturum.

XVII. *Cyprianus adhuc in secessu versatur.* Baron. ann. 254. n. XXXI.

Toto igitur mense Martio in secessu suo se continuit Cyprianus, propter minas & insidias factionis Felicissimi, prodire tutum sibi & Ecclesiæ minime ratus. Et quamvis tempus Paschatis jam appropinquaret, quod secundum Canonem Hippolyti hoc anno Cyclo Solis 8. littera Dominicali E. in vicesimum tertium Martii incidit, quodque cum suis Carthagine celebrare maxime in votis habuit, distulit tamen adventum suum ad ea tempora, quæ solennia pa-

arbitrium quoque vestram, & omnium nostrum commune consilium, sicut semel placuit, ea quæ agenda sunt, disponere pariter & limare poterimus. Si quis autem pœnitentiam agere, & Deo satisfacere detrectans, ad Felicissimi & satellitum ejus partes concesserit, & se hæreticæ factioni conjunxerit; sciat se postea ad Ecclesiam redire, & cum Episcopis & plebe Christi communicare non posse: Hæc Cyprianus ad suos de Felicissimi schismate.

XXXV. Cogit suos Felicissimus in Monte. Inter hæc autem idem Felicissimus, quos suis addixerat partibus, & in dies magis adjiciebat, seorsum Ecclesiam statuens, & altare erigens, colligebat in monte quodam. Cujus conatibus ut S. Cyprianus obviam iret, misit in eas partes Caldonium & Herculanum Episcopos, Rogatianum atque Numidicum presbyteros, quos vicem suam acturos vicarios constituit (*a*); quibus in mandatis dedit, ut pauperum curam agerent, atque debita singulorum expungerent, quod eo factum puto consilio, ne illos egentes Felicissimus ab Ecclesia in suam communicationem abriperet. Sed inter hæc addidit ad pristina nova scelera Felicissimus, impediens in primis ejusmodi debitorum expunctionem, ac singulorum descriptionem, idque magistratibus sæcularibus secum adhibitis; adjecit his insuper, ut a communicatione pronunciaret extorres omnes qui secum non communicarent in monte. His igitur & aliis nefandis sceleribus ab homine perpetratis, S. Cyprianus provocatus (*b*), qui se hactenus patientia continuerat, excommunicationis sententia eum perculit; de qua ad Episcopos Caldonium & Herculanum, necnon ad Rogatianum atque Numidicum presbyteros, his verbis agit:

(*a*) Cypr. epist. 38.

(*b*) Cypr. epist. 38.

XXXVI. Solvit debita pauperum Cyprianus. *Cumque ego vos pro me vicarios miserim, ut expungeretis necessitates fratrum nostrorum sumptibus; si qui etiam vellent suas artes exercere, additamento, quantum satis esset, desideria eorum juvaretis; simul etiam & ætates eorum & conditiones, & merita discerneretis; ut jam nunc ego, cui cura incumbit, omnes optime nossem, & dignos quoque & humiles & mites ad Ecclesiasticæ administrationis officia promoverem; ille intercesserit, ne quis posset expungi; neve, ea quæ desideraveram, possent diligenti examinatione discerni; comminatus sit etiam fratribus nostris, qui primi expungi accesserant, potentatu improbo, & terrore violento, quod secum in monte non communicarent, qui nobis obtemperare voluissent. Cumque post hæc omnia nec loci mei honore motus, nec vestra auctoritate, & præsentia fractus, instinctu suo quietem fratrum turbans, proripuerit se cum plurimis, ducem se factionis & seditionis principem temerario furore contestans; in quo quidem gratulor plurimos fratres ab hac audacia recessisse, & vobis acquiescere maluisse, ut cum Ecclesia matre remanerent, & stipendia ejus, Episcopo dispensante, perciperent; quod quidem & cæteros pro certo scio cum pace facturos, & cito ab errore temerario recessuros.*

XXXVII. Sententia excommunicationis in Felicissimum & socios. *Interim cum Felicissimus comminatus sit non communicaturos in monte secum, qui nobis obtemperassent, id est, qui nobis communicarent; accipiat sententiam quam prior dixit, ut abstentum se a nobis sciat; quando ad fraudes ejus & rapinas, quas dilucida veritate cognovimus, adulterii etiam crimen accedit, quod fratres nostri graves viri deprehendisse se nunciaverunt, & probaturos se asseverarunt. Quæ omnia tunc cognoscemus, quando in unum cum collegis pluribus, permittente Deo, convenerimus. Sed & Augendus, qui nec Episcopum nec Ecclesiam cogitans, pariter se cum illius conspiratione sociavit; si ultra cum eo perseveraverit, sententiam ferat, quam ille in se factiosus & temerarius provocavit. Sed & quisquis se inspirationi & factioni ejus adjunxerit, sciat se in Ecclesia nobiscum non esse communicaturum, qui sponte maluit ab Ecclesia separari.*

PAGIUS Paschatis proxime secuta sunt. Itaque epistola XLIII. ad plebem suam scripta hoc ipso mense significat, quinque Presbyterorum malignitatem & perfidiam perfecisse, *ne ad eos ante diem Pascha venire licuisset*. Hoc igitur mense Martio hæc epistola scripta, qua Cyprianus satis exprimit, quamdiu ipse, tunc cum scripsit, in secessu delituerat, his verbis: *Non suffecerat exilium jam biennii, & a vultibus atque ab oculis vestris lugubris separatio*. Hoc enim de biennio tantum inchoato, non autem expleto necessario est intelligendum, inquit Pearsonius cum Baronio.

XVIII. Primum Concilium Carthaginense sub S. Cypriano. Interea Episcopi Africani post Paschatis solennia domi celebrata suas sedes pro more relinquunt, & Carthaginem petunt. Quinetiam Cyprianus jam de factione *Felicissimi* securus e secessu prodit, & Sedem suam occupat. Jamque Episcopos ex Provincia sua convolantes ad Concilium rite ac pro more celebrandum præparavit, qui toties causam *Lapsorum* ad commune consilium reservaverat, seque cum Collegis suis de factione Felicissimi judicaturum promiserat. Mense Maio primum *Carthaginense* Concilium sub Cypriano celebratum est, de quo ipse literis ad Antonianum ante secundum Concilium datis: *Secundum quod tamen ante fuerat destinatum persecutione sopita, cum data esset facultas in unum conveniendi, copiosus Episcoporum numerus, quos integros & incolumes Fide sua Domini tutela protexit, in unum convenimus*. Tempus conveniendi his verbis accurate descriptum est: destinatum enim fuit, quamprimum *Episcopis in unum convenire indulgentia Divina permitteret*, quod post hujus anni Pascha contigisse multa convincunt. Factum est *persecutione sopita*, nondum penitus finita, hoc est, ante mortem Decii, qui hoc anno affecto periit; imo & ante electionem Cornelii, qui Decio adhuc imperante ordinatus est. *Diu* quidem continuatam est hoc Con-

Baron. n. LXXXV. & seqq.

separari. Has litteras meas fratribus nostris legite, & Carthaginem ad Clerum quoque transmittite, additis nominibus eorum, quicumque se Felicissimo junxerunt. Sententia autem promulgata, a Caldonio Episcopo scripta ad collegas Herculanum, Victorem, Rogatianum, atque Numidicum presbyteros, adversas Felicissimum, & ei communicantes, sic se habet (*a*): *Abstinuimus communicatione Felicissimum, & Augendum, item Repostum de extorribus, & Irenem Rutilorum, & Paulam Sarcinatricem, quod ex annotatione mea scire debetis. Item abstinuimus Sophronium, & ipsum de extorribus Soliassum Budinarium*: Ita ipse.

(*a*) *Apud Cypr. epist.* 39.

XXXVIII. Montensium origo unde. Hinc cœpta omnium malorum origo; conflatum enim hoc tempore schisma in Ecclesia Africana, tam altas fixit radices, ut nec multis sæculis valuerit quovis studiu atque arte convelli; quin sæpe ramis exeisis, ex veteri trunco novis germinibus pullulantibus, in dies magis magisque infelicius fuerit propagatum. Vides hic Montensium schismaticorum primam originem, ac nominis primum ortum, nempe a felicissimo qui colligere cœpit suos in montibus; ejusque esse nominis prima hic elementa formata, quod & illi sunt æmulati, qui postea ex Donati schismate, temporibus Constantini ac filiorum, Montenses sunt appellati; quod sicut isti, in montibus delegerint habitare; de quibus suo loco dicturi sumus.

XXXIX. Novatus unde prodiit. Ex hac pariter Felicissimi infelicissima officina impius Novatus primus auctor malorum prodiit, qui eamdem dissensionis pestem (ut demonstrabimus) in Urbem invexit. Horum quoque germen, sed & amplissimas propagator Donatus fuit. Unum ergo portentum tot genuit monstra, & Felicissimus unus tot infelicium casuum auctor existit. Verum eorum quæ a Felicissimo gerebantur (licet ipse se non palam proderet) incentor erat, & impulsor Novatus Episcopus, qui, Cypriano invito, Felicissimum (ut ait (*b*) diaconum ordinaverat, quem idem auctor appellat Novati satellitem: quamubrem cum opportunum sibi visum est tempus, Novatus qualis esset, cum se ostenderet; accidit, ut Felicissimi nomen velut obscurum axoleverit, & Novatus schismaticæ factionis (ut erat) antesignanus ab omnibus nominaretur. At ne fallaris, quod audisti Felicissimum creatum fuisse a Donato diaconum; alium plane diversum a Felicissimo presbytero hunc esse cognosce, nam iste jam presbyter erat, cum S. Cyprianus est creatus Episcopus; hic autem Cypriano jam Episcopo a Donato diaconus electus est. Quo modo autem Novatus pariter ac Felicissimus schismatis propagandi causa sese in urbem intulerint, paulo post dicemus.

(*b*) *Cypr. epist.* 45.

XL. De pace reddita Ecclesiæ Africanæ. Inter hæc autem, vivente adhuc Decio, & aliis in locis ac Romæ potissimum Ecclesiam persequente (quo modo, nescimus) in Ecclesia Africana, ut a S. Cypriano fuerat prophetica ante prænunciatum, radius quidam pacis post atros persecutionis nimbos affulsit. Multa quidem accidere potuerunt, ut de populo Africano Decius bene mereri videri vellet, & fortasse illud, quod, cum barbarorum ea Provincia pateret incursibus, bellum quo Gentiles adversus Christianos hactenus dimicassent, necessitate compellente fuerit in barbaros convertendum. Quamplurimos sane ex Africa populos fuisse bis ferme temporibus captos a barbaris, atque captivos ductos, Cypriani epistolæ, de quibus inferius, fidem faciunt locupletissimam. Sive hac igitur, quam certiorem putamus; sive alia qualibet de causa; certum illud est, hoc anno ante Paschæ tempus, Africanæ Ecclesiæ redditam esse pacem. Quam tamen, vivente adhuc Principe, minus tutam & sui ortu invidiosam existimans Cyprianus, scripsit ad suos (quod diximus) post Pascha suum reditum consultius differendum: ejusdemque suæ

PAGIUS Concilium, *scripturis ex utraque parte prolatis: diu multumque tractatu inter eos habito*, imo & *frequenter actum* est & sæpius prorogatum, ut inferius patebit.

XIX. *Cornelius fit Papa.* [1] Interim Romæ de eligendo Pontifice agebatur, quod quidem imperante adhuc Decio contigisse constat. *Sedisse enim Cornelium intrepidum Romæ in Sacerdotali Cathedra, cum Tyrannus infestus Sacerdotibus Dei fanda atque infanda comminaretur*, testatur ipse Cyprianus in epistola ad Antonianum, ubi de Decio intelligendus. Mox subjungit: *Cum multo patientius & tolerabilius audiret levari adversus se æmulum Principem, quam constitui Romæ Dei Sacerdotem.* Princeps ille alius non videtur quam *Lucius Priscus*, de quo Victor de Cæsaribus: *Per eos dies Lucio Prisco delata dominatio, Gothorum concursu, postquam direptis Thracia plerisque illo pervenerant. Qua causa Decius, quam potuit maturrime, Roma digresso*, &c. Post Decii itaque Roma discessum novus Pontifex electus. Ordinatio autem Cornelii diu ante necem istius persecutoris facta est, ut constat ex his Cypriani verbis de Cornelio: *qui tantum temporis sedit exspectans corporis sui carnifices, & Tyranni sui ultores*, ut legitur in Epistola LV. quæ Pamelio est LII. Decius autem ante mensem Novembrem hujus anni non periit. Non igitur opus est, ut Aprili Cornelium sedisse cum Baronio statuamus, quod ante necem Decii factus sit Episco-

Baron. n. XLII. & seqq.

NOTÆ [1] IN Codice Cuspiniani de Cornelio non legitur sedisse menses IIII. sed genuina ejus lectio fert menses III. Consule Eccardum, de quo in nota ad A. 250. 7.

(a) Cypr. epist. 36.

fuæ post pacem moræ, ad Clerum (a) scribens, eamdem affert rationem, sic dicens: *Optaus cito ad vos venire, ut desiderio tam meo, quam vestro, & omnium fratrum satisfiat: oportet nos tamen paci communi consulere, & interdum, quamvis cum tadio animi nostri, deesse vobis; ne præsentia nostri invidiam & violentiam Gentilium provocet, & simus auctores rumpenda pacis, qui magis quieti omnium consulere debemus. Quando ergo vos scripseritis, rebus compositis, me venire debere, aut si ante dignatus fuerit Dominus ostendere, tunc ad vos veniam.* Post hæc autem, ut interea pauperum curam gerant, inculcat.

XLI. Novatus schismaticus innotescit.

Cum hæc in Africa agerentur, qui semel per suos cathedram contra cathedram Novatus diro schismate collocarat, quo infelicia germina in transmarinam quoque Ecclesiam propagaret, Romam se contulit; ut nactus occasionem vacantis sedis, eam Ecclesiam dolis atque insidiis appetere aggrederetur; conaturus in primis aliquos sibi communicatores conciliare, sicque plurimos decipere, ac denique omni studio eniti, ut aliquem ex iis quos sibi conciliasset, & quem a suis partibus stare sciret, in sedem evehendum Pontificiam procuraret, ac proinde sic conflatum schisma consolidaret; hacque arte sedi Cypriani, tamquam hominis foris stantis, negotium facesseret, insidiareturque. Tanti igitur sceleris ipse primarius architectus, ad componendos dolos ac fallacias construendas peritissimos secum duxit artifices. Sed præter sententiam accidit, ut citius quam putaret, Cornelius Pontifex crearetur. Jam non ferenda amplius videbatur tanta non solum Romanæ, sed totius Catholici Orbis Ecclesiæ importuna adeo atque molesta viduitas: quod nimirum lapsorum ingens numerus præ foribus staret, ac sollicitius instaret, ut in Ecclesiam reciperetur.

XLII. His igitur aliisque exigentibus causis, quamtumlibet persecutio adhuc vigeret, & Principem scirent suo ipsorum conatui obnitentem; tamen coeuntibus simul Romanis clericis, quorum id erat officii, summa animorum consensione eligunt in Christianæ religionis Pontificem Cornelium Romanum civem ea patre Castino. Qualis autem hic fuerit, & quo modo in Romanum Pontificem electus, idem S. Cyprianus (b) ad Antonianum scribens narrat his verbis: *Venio jam nunc, frater carissime, ad personam Cornelii collega nostri, ut Cornelium nobiscum verius noveris, non de malignorum & detrahentium mendacio, sed de Domini Dei judicio, qui Episcopum fecit; & Coepiscoporum testimonio, quorum numerus universus per totum mundum concordi unanimitate consensit. Nam, quod Cornelium carissimum nostrum Deo, & Christo, & Ecclesia ejus item consacerdotibus cunctis laudabili prædicatione commendat, non iste ad Episcopatum subito pervenit, sed per omnia Ecclesiastica officia promotus, & in divinis administrationibus Dominum sæpe promeritus, ad sacerdotii sublime fastigium cunctis religionis gradibus ascendit.*

(b) Cypr. epist. 52. Cornelii electio qualis.

XLIII. Cornelii modestia.

Tum deinde Episcopatum ipsum nec postulavit, nec voluit, nec ut cæteri, quos arrogantia & superbia sua tumor inflat, invasit; sed quietus & modestus, & quales esse consueverunt, qui in hunc locum divinitus eliguntur, pro pudore virginalis conscientia sua, & pro humilitate ingenita sibi & custodita verecundia, non ut quidam vim fecit, ut Episcopus fieret, sed ipse vim passus est, ut Episcopatum coactus exciperet. Et factus est Episcopus a plurimis collegis nostris, qui tunc in urbe Roma aderant; qui ad nos litteras honorificas & laudabiles & testimonio sua prædicationis illustres de ejus ordinatione miserunt. Factus est autem Cornelius Episcopus de Dei & Christi ejus judicio, de clericorum pene omnium testimonio, de plebis qua tunc adfuit suffragio, & de sacerdo-

PAGIUS

piscopus, *& Tyrannum armis & bello postmodum victum prior Sacerdotio suo vicerit*, ut dicitur in eadem epistola; aut quod Concilium Carthaginense mense Maio celebratum sit: illud enim ante electionem Cornelii coactum. Quamobrem Cornelius mense Junio ineunte Romæ Episcopus ordinatus, & quidem die ejus mensis quarto. In Chronico quidem Damasi legitur: *Cornelius annos duos, menses tres, dies decem. A Consulibus Decio IV. & Decio II. usque Gallo & Volusiano.* Sed locus corruptus est; legendum enim *Decio III. & Decio*, & loco *annos II.* legendum *annum I.* Exemplar, quo usus Cuspinianus, præter eosdem errores alium habet, nempe *menses IIII.* loco *menses III.* Veterem lectionem conservavit nobis auctius Chronicon veterum Pontificum, in quo legitur: *Sedit annum unum.* Quam emendationem necessario postulant ipsa Chronici Damasi verba, quæ sequuntur, *usque Gallo & Volusiano*, qui Consulatus anno sequenti gestus. Qui enim creatus est utroque Decio Coss. & obiit Gallo & Volusiano Coss. duobus annis & mensibus aliquot sedere nullo modo potuit. Jam vero ab ejus decessu retro numerando colligitur initium Pontificatus ejusdem. Cum enim obierit decimo quarto die mensis Septembris, ut Martyrologium Romanum, Hieronymianum, Usuardi, Adonis, & aliorum tradunt; si annum unum, menses tres, dies decem sederit, eumdem quarto Junii die Cathedram occupasse pariter fatendum; præcipue cum hæc omnia scriptis Cornelii, Cypriani, & Dionysii Alexandrini optime consentiant.

XX. Novatianus fit Episcopus. Baron. n. XLIX. & seqq.

Novatianus contra Cornelii ordinationem aperte disputavit, eamque ut illegitimam abrogare conatus est. Ita discordia gliscente, Novatianus factione sua jam corroboratus, magna parte plebis etiam separata, duos deploratæ conditionis homines sibi socios adjunxit, ut eos in exiguam & vilissimam Italiæ partem mitteret,

dotum antiquorum & bonorum virorum collegio, cum nemo ante se factus esset, cum Fabiani locus, id est, cum locus Petri & gradus cathedræ sacerdotalis vacaret; quo occupato, de Dei voluntate atque omnium nostrum consensione firmato, quisquis jam Episcopus fieri voluerit, foris fiat necesse est, nec habeat Ecclesiasticam ordinationem, qui Ecclesiæ non tenet unitatem. Hæc de electione Cornelii Cyprianus.

XLIV. Electio Rom. Pont. quomodo fieri solita.

Ex quibus sane, qualiter fieri soleret olim Romani Pontificis electio (cujus ritum, obortis sæpe schismatibus, sæpius mutari contigit, ut omnis temeritati aditus præclusus undique foret) expressum satis habetur; nimirum, quod, divinum præcedere soleret judicium atque suffragium, Deo, quem vellet eligi, signo aliquo admonente, Apostolico more: de quo pluribus tomo primo Annalium, cum de Ecclesiasticis ordinationibus ex traditione Apostolica provenientibus actum est. Qui igitur videretur Dei judicio præelectus, coacto presbyterio (hoc enim nomine tunc sacra illa comitia dicebantur) rogabantur singulorum sententiæ; eorum itidem vota & testimonium explorabatur, qui plebis totius vicem repræsentarent. Admittebantur æque ad eadem comitia, si qui aderant tunc in Urbe Episcopi cum prærogativa suffragii. Quæ omnia acta esse in electione Cornelii, quæ ex Cypriano recitata sunt, aperte declarant.

XLV. (a) Cypr. epist. 52. (b) Cypr. epist. 41.

Aderant tunc in Urbe Episcopi sexdecim (ut ipse scribit ad Antonianum (a)), inter quos ex Africa erant duo tantum, Pompeius ac Stephanus, quorum ipse (b) meminit; nam Caldonius, & Fortunatus postea a Cypriano Romam sunt missi. Quod vero ad plebis in electione officium spectat; sic aderat, ut de ordinandi anteacta vita testimonium ferret, non autem quod ferendi suffragii jus haberet; id enim Cyprianus alibi (c) docet his verbis: *Videmus de divina auctoritate descendere, ut sacerdos, plebe præsente, sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico judicio ac testimonio comprobetur*: Hæc ipse pluribus, suffragium ad Clerum, judicium vero, quod idem est quod testimonium, ad plebem referens, licet hoc ipsum alibi appellet quoque suffragium (d).

(c) Cypr. epist. 68.

(d) Cypr. epist. 50.

XLVI. Tempus electionis Cornelii.

Antequam autem de oborto post Cornelii electionem schismate agamus, illud in primis pervidendum est, in quæ tempora Cornelii sedes inciderit; idque ejusdem Cypriani testificatione intelligamus. Ad Antonianum (e), ergo scribens, postquam ea, quæ de electione Cornelii dicta sunt, enarravit, hæc addit: *Tum deinde post Episcopatum non exambitum, non extortum, sed de Dei, qui sacerdotes facit, voluntate susceptum, quanta in ipso suscepto Episcopatu suo virtus? quantum robur animi? qualis firmitas fidei? quod nos simplici corde & perspicere penitus, & laudare debemus: sedisse intrepidum Romæ in sacerdotali cathedra eo tempore, cum tyrannus infestus sacerdotibus Dei, fanda atque infanda comminaretur: cum multo patientius & tolerabilius audiret levari adversus se æmulum Principem, quam constitui Romæ æmulum sacerdotem. Nonne hic, frater carissime, summo virtutis & fidei testimonio prædicandus est? Nonne inter gloriosos confessores & martyres deputandus, qui tantum temporis sedit expectans corporis sui carnifices, & tyranni ferocientis ultores, qui Cornelium adversus edicta feralia resistentem, & minas & cruciatus & tormenta fidei vigore calcantem, ut gladio invaderent, vel crucifigerent, vel igne torrerent, vel quolibet inaudito genere pœnarum viscera ejus & membra laniarent? Etiam si majestas Domini protegentis & bonitas, sacerdotem quem fieri voluit, factum quoque protexit; tamen Cornelius, quantum ad ejus devotionem pertinet & timorem, passus est quicquid pati potuit, & tyrannum armis & bello postmodum victum prior sacerdotio suo vi-*

(e) Cypr. epist. 52.

PAGIUS

ret, atque illinc accitos tres Episcopos pelliceret, simulare quasi Romæ ortam discordiam sedaturos. Revera autem cum Romam tres illi Episcopi ex Italia venissent, *Novatianus* ab illis se ordinari procuravit, præcipue per Epistolam a Confessoribus missam. Unde Cornelius ipse per tres Episcopos ordinatum esse Novatianum epistola ad Fabium fatetur; Pacianus autem eum sine consecratione legitima Episcopum factum, ideoque nec factum, tradit per epistolam eorum, qui se Confessores esse simularent. Non quod Confessores antea non fuissent, sed quod tunc Schismatici essent, & confessionis gloriam perdidissent. Ipsi enim postea confessi sunt, *circumductos commisisse se quoque schismata, & hæresis auctores fuisse, ut paterentur ei manus, quasi in Episcopum, imponi*. Constat igitur, *Novatianum* a tribus Episcopis ordinatum esse, & quidem Italicis, quorum manus ei imponebantur, non autem Novati. Licet enim apud Chronicon Damasi in Cornelio legatur: *Sub Episcopatu ejus Novatus extra Ecclesiam ordinavit Novatianum in urbe Roma, & Nicostratum in Africa*; id tamen non Novati manu factum, sed factione ejus affectum esse jam diximus.

XXI. Concilium Carthaginense prorogatum.

Mense Junio jam affecto Cyprianus in Concilio, acceptis Cornelii & Collegarum literis, quibus tum Cornelii electio, tum grave schisma repræsentabatur, nondum audita *Novatiani* ordinatione, *Caldonium* & *Fortunatum* Episcopos Africanos e Concilio Legatos cum literis ad *Cornelium* & Coepiscopos misit. Per eosdem etiam Episcopos duarum epistolarum exempla, quadragesimæ primæ, Pamelio XXXVIII. de Felicissimo, & quadragesimæ tertiæ, Pamelio XL. de Presbyterio ejus ad Cornelium transmisit, ut toti fraternitati legerentur. Missis autem his Legatis, a Concilio statutum est, ut omnia interim integra suspenderentur, donec Legati redirent. Atque ita Concilium quasi prorogatum est,

Baron. n. LXXXVI.

vicit: Hucusque Cyprianus, plane significans, vivente adhuc Decio, & persecutione Romæ furente, Cornelium creatum fuisse Pontificem, &, ut puto, mense Aprilis, nam nondum tempore electionis ejus celebratum fuerat Concilium in Africa, quod hoc anno mense Maio collectum fuisse, idem Cyprianus affirmat, ad ipsum Cornelium (a) scribens,

(a) Cypr. epist. 55.

XLVII. Rursum vero eum non fuisse creatum ante Paschale tempus; ejusdem Cypriani litteræ instante Paschate ad suos datæ, quibus post Pascha spondet adventum suum, satis demonstrant; cum eo tempore adhuc sedem Romanam vacare significat, dum de iis, quæ in causa lapsorum ab eodem tunc Clero statuta essent, in testimonium adducit; dicturus proculdubio de Romano Pontifice, si tunc creatus fuisset. Sic igitur eo tempore, quod a Paschate usque ad mensem Maium interlapsum est, creatum fuisse Cornelium, certum est. Ab electione vero Cornelii haud multum post temporis spatium, Decium Imperatorem bello victum extinctumque esse, idem Cyprianus ad Antonianum (b) ipso Cornelii sedis exordio post conflatum schisma a Novatiano scribens, quæ nuper recitavimus, de interitu Principis satis expresse affirmare videtur illis verbis: *Tyrannum armis & bello postmodum victum prior sacerdotio suo vicit*: qui & in libro, quem scripsit de Lapsis, plane testatur (c) divina ultione Decium fuisse extinctum.

Decii Imp. obitus.

(b) Cypr. epist. 52.

(c) Cypr. lib. de Laps. in prin.

XLVIII. Ex his itaque apparet, veriorem atque certiorem esse de annis Decii sententiam dicentium ipsum regnasse annum unum, & secundum inchoasse per aliquot menses. Id quidem Eusebius (d) in primis tradit in historia, affirmans Decium nequaquam regnasse biennium. Idem quoque in Chronico, ubi solet tempora distinctius enumerare, imperasse ipsum tradit anno uno & mensibus tribus; quippe qui regnare cœperit mense Januario, & evoluto anni circulo, desierit mense Aprili, atque adeo annum unum & tres menses exegerit in Imperio. Cassiodorus etiam idem cum Eusebio sentiens, eumdem anni unius ac trium mensium numerum in Chronico ponit. Qui autem secus senserunt, decepti videntur, quod secundum numerum Decii Consulatuum annos etiam Imperii numerarint; parum attendentes, in quod tempus primus, & in quod secundus ejus Consulatus inciderint. Quod si Tribunitia potestas ejus in nummis vel aliis antiquis inscriptionibus tertio una cum Consulatu eodem numero aucto repetita habetur; id accidit, quod anno ante Philippi necem (ut dictum est) ab exercitu Imperator est appellatus, cum etiam Tribunitiam potestatem ex more consecutus est. Videas & nostræ huic chronologiæ annos Christi quoque optime respondere, dum Decii exitum, & Galli ac Volusiani ingressum anno Christi ducentesimo quinquagesimo quarto signamus; quod ipsum Eusebium quoque fecisse, ejus Chronicon fidem facit.

Decii Imp. anni.

(d) Euseb. lib. 7. cap. 1.

XLIX. Quod vero ad Decii obitum spectat; quantumlibet optimi Principis specimen edidisse visus sit, quippe qui eam sibi apud suos æstimationem comparasset, ut Traianus cognomento dici mereretur, atque ob eam causam de Republica optime meritus carus omnibus esset; Christiani tamen sanguinis effusi reus, ulciscento numine, haud diu in Imperio vivere meruit, sed meritas pœnas dedit, dum adversus Gothos Mœsiam & Thraciam infestantes decertans, a Treboniano Gallo Limitanei exercitus in Mœsia agentis duce proditus, extincto filio, ipse equo salutem captans, in profundam paludem incidens, ab ea confestim absorptus, nusquam amplius visus est. In quem jure Constantinus Imperator, in oratione quam habuit ad sanctum Episcoporum cœtum, his verbis invehitur: *Abs te, Deci, jam sciscitari volo, qui aliquando justorum laborem*

Divina ultione sublatus est Decius.

PAGIUS est, ut etiam postea patebit. Neque aliter Cyprianus ipse & *Liberalis* in Hadrumetinam coloniam, sedente Concilio, proficisci voluissent. Et quidem hoc Concilium non tantum diu habitum, sed etiam *frequenter actum* esse legimus: quod de ea frequenti Episcoporum conventione per intervalla intelligendum videtur, ut non tantum diu continuatum, sed & aliquoties prorogatum fuisse videatur. *Frequenter* enim hic accipiendum non pro magno numero, sed pro multis vicibus, ut Sulpicius Severus de Ariminensi Synodo: *Igitur frequentibus Conciliis nihil actum; nostris in Fide permanentibus, illis de perfidia non cedentibus*. Qui aliter illa verba, *ut omnia interim integra suspenderentur*, interpretantur ac si decretum esset, neque Cornelio, neque Novatiano communicandum, sed literas ad Clerum Romanum dirigendas esse, hallucinari videntur; nondum quippe Novatianum Episcopum factum esse noverant; imo Baronius tradit, *Caldonium & Fortunatum* Legatos Romæ agentes, cum omnia in cassum pertentassent, *vidisse ex improviso velut ex portis inferorum Novatianum creatum Romanum Episcopum*.

XXII. Mense Julio ineunte Legati a Novatiano missi Carthaginem veniunt, ex quorum sermone & asseveratione, ut & ex literis, quas secum ferebant, Cyprianus & Collegæ *Novatianum* Episcopum factum esse didicerunt; qui illicitæ ordinationis pravitate commoti, Legatos a communione sua statim cohibendos esse censuerunt. Tum vero supervenerunt *Pompeius & Stephanus* Episcopi Africani, qui Cornelii ordinationi interfuerant, suaque testimonia protulerunt, unde Cyprianus & Collegæ Legatos *Novatiani* haud ultra audiendos esse statuerunt. Quamobrem Legati a Novatiano missi, & a Concilio Carthaginiensi rejecti, ostiatim per multorum domos, & oppidatim per aliquas civitates discurrentes quærebant sibi comites. Quorum omnium *Cor-*

Felicissimus & quinque presbyteri excommunicati.

Baron. n. LXXXVII.

rem infectatus es, qui Ecclesiam odio habuisti, qui pœnam sancte pieque degentibus irrogasti; quid crudelitatis jam post hanc vitam patras? immo vero quibus, & quam acerbis calamitatibus ipse quasi irretitus teneris? tuam porro miseram & infelicem conditionem satis declaravit illud temporis intervallum, tamquam inter vitam & mortem interpositum, cum ipse in agris Scythicis una cum omnibus copiis prostratus, Imperium Romanum omnium ore celebratum, Getis ludibrio & despectui objecisti: Hæc in Decium Constantinus.

L. Hic addere non præterimus, in antiquioribus omnibus Martyrologiis die decimaoctava mensis Octobris inter sanctos adscriptam haberi Tryphoniam uxorem Decii Cæsaris, eamdemque sepultam in cœmeterio apud S. Hippolytum. Decii junioris hanc fuisse conjugem, non autem Decii senioris, ejus patris, cujus uxor dicta reperitur Herennia Sallustia, notavimus (a) in Rom. Martyrologio.

(a) Martyrol. Rom. die 18. Octob. f.

LI. Quid S. Cyprianus cum lapsis. Sed cum morte Decii plane reddita esset pax Ecclesiæ; & frequens lapsorum turba, quæ expectare jussa erat pacis tempus, glomeratim, ut reciperetur in Ecclesiam, festinans accurreret: Cyprianus id absque delectu fieri præter disciplinam & dignitatem Ecclesiasticam ratus; indecensque existimans pulsantibus indistincte ostium aperire, quod nonnisi vere pœnitentibus patere soleat; præter id quod verbis, quos potuit, admonere non prætermisit, scriptis quoque eorumdem saluti & Ecclesiasticæ censuræ majestati consulere non destitit. Elucubravit igitur tunc commentarium illum de Lapsis, cujus exordio de pace reddita, & gratiarum actione Deo agenda, sic habet: *Pax ecce, dilectissimi fratres, Ecclesiæ reddita est; & quod difficile nuper incredulis, ac perfidis impossibile videbatur, ope atque ultione divina securitas nostra reparata est. In lætitiam mentes redeunt; & tempestate pressuræ ac nube & caligine discussa, tranquillitas & serenitas refulserunt. Dandæ laudes Deo, & beneficia ejus ac munera cum gratiarum actione celebranda: quamvis agere gratias nostra vox nec in persecutione cessaverit: neque enim tantum inimico licere potest, ut non, qui Dominum toto corde & anima & virtute diligimus, benedictiones ejus & laudes semper & ubique cum gloria prædicemus. Exoptatus votis omnium dies venit, & post longæ noctis horribilem tetramque caliginem, Domini luce radiatus mundus eluxit.*

LII. Prodigia de lapsis visa. Post hæc autem recensens martyrum gloriosos triumphos, & confessorum infractam animi virtutem atque constantiam; lapsorum miserabilem stragem, ac tristia funera deplorat; qua etiam narratione de admirandis prodigiis, quæ in nonnullos, qui prævaricati a pietate fuerant, persecutionis illius tempore contigerunt, memorandam in hæc verba attexit historiam: *Si incredulis quibusdam minor fides est futurorum, vel præsentibus terreantur. Ecce eorum, qui negaverunt, quæ supplicia conspicimus? quos eorum tristes exitus flemus? Nec hic esse sine pœna possunt, quamvis necdum dies venerit pœnæ. Plectuntur interim quidam, quo cæteri corrigantur; exempla sunt omnium, tormenta paucorum. Unus ex his, qui sponte Capitolium negaturus ascendit, postquam Christum negavit, obmutuit. Pœna inde cœpit, unde cœpit, & crimen ut nec rogare jam posset, qui verba ad precandam misericordiam non haberet. Alia in balneis constituta (hoc enim crimini ejus & malis deerat, ut & ad balnea statim pergeret, quæ lavacri vitalis gratiam perdidisset) illic ab immundo spiritu immunda correpta eccidit, laniavit dentibus linguam, qua fuerat vel pasta impie, vel locuta; postquam sceleratus cibus sumptus est, in perniciem suam rabies oris armata est; ipsa sui carnifex extitit, nec diu superesse postmodum potuit, doloribus ventris & viscerum cruciata defecit.*

PAGIUS

nelium fratrem suum certiorem reddidit Cyprianus epistola XLIV. Pamelio XLI. hoc mense jam affecto, per primitivum Presbyterum missa. Tum Cyprianus & Collegæ de legitima Cornelii ordinatione satis persuasi, ad negotia Ecclesiæ Africanæ pertractanda, diligentius accesserunt: ac primo in Concilio, *Felicissimum* & quinque Presbyteros nuper ab Ecclesia profugos audierunt, eosque auditos abstinuerunt. Et quoniam ex reditu & relatione *Caldonii* & *Fortunati* ordinationis Cornelii & ratio justa & gloriosa innocentia apparuit, omnes Episcopi Carthagine coacti in totam Africæ Provinciam, in *Numidiam* etiam & *Mauritanias* literas scripserunt, ut universi Collegæ *Cornelium*, & communicationem ejus firmiter tenerent. Quin etiam Synodicæ literæ ad Cornelium scriptæ, ut quid de *Felicissimo* & Presbyterio ejus actum esset, scire posset; quas Episcopi omnes manu sua subscriptas miserunt; sed hæ literæ desiderantur.

XXIII. *Cyprianus ad Confessores de Novatiano scribit.* Mense igitur Augusto ineunte, Cyprianus scripsit epistolam XLV. Pamelio XLII. eamque cum literis Synodicis ad *Cornelium* misit per *Mettium* Hypodiaconum. & *Nicephorum* Acoluthum, literarum suarum de *Felicissimo* & Presbyterio ejus exemplaria rursus subjungens. Et quoniam Confessorum nomine per omnes Ecclesias literæ, calumniis & maledictis plenæ, frequentes missæ sunt; ipse ad eos dat epistolam XLVI. Pamelio XLIV. qua eos ut ad matrem Ecclesiam revertantur, breviter hortatur, quam arbitrio Cornelii permittit proxima ad eum per *Mettium* data. Circa idem tempus scripsit etiam ad eosdem Confessores Dionysius Alexandrinus, dum adhuc Novatiani sententiæ favebant, ut observat Eusebius. Quo etiam tempore videtur, literas ad Novatianum dedisse, breves certe, sed præclaras, quæ apud Eusebium lib.6. cap.45. leguntur.

Baron. n. XLII.

XXIV. *Prima Concilii Carthaginensis.* Post Felicissimi & quinque Presbyterorum abscessionem, de causa Lapsorum synodice conclu-

Baron. n. LXXXVIII.

LIII. De parvula nescia lapsus evomente Eucharistiam.

Præsente ac teste me ipso, accipite quid evenerit. Parentes forte fugientes, dum trepidi minus sibi consulunt, sub nutricis alimento parvulam filiam reliquerunt, relictam nutrix detulit ad magistratus. Illi ei apud idolum, quo populus confluebat, quod carnem necdum posset edere per ætatem, panem mero mixtum, quod tamen & ipsum de immolatione pereuntium supererat, tradiderunt. Recepit filiam postmodum mater. Sed facinus puella commissum tam loqui & indicare non potuit, quam nec intelligere prius potuit, nec arcere. Ignoratione igitur obreptum est, ut sacrificantibus nobis, eam secum mater inferret. Sed enim puella mixta cum Sanctis, precis nostræ & orationis impatiens, nunc ploratu concuti, nunc mentis æstu cœpit fluctuabunda jactari; & velut tortore cogente, quibus poterat indiciis conscientiam facti in simplicibus adhuc annis rudis anima fatebatur. Ubi vero, solemnibus adimpletis, calicem diaconus offerre præsentibus cœpit, & accipientibus cæteris locus ejus advenit, faciem suam parvula instinctu divinæ majestatis avertere, os labiis obturantibus premere, calicem recusare. Perstitit tamen diaconus, & reluctanti licet de sacramento calicis infudit. Tunc sequitur singultus & vomitus; in corpore atque ore violato Eucharistia permanere non potuit; sanctificatus in Domini sanguine potus de pollutis visceribus erupit; tanta est potestas Domini, tanta majestas; secreta tenebrarum sub ejus luce detecta sunt; sacerdotem Dei nec occulta crimina fefellerunt. Hoc circa infantem, quæ ad loquendum alienum circa se crimen necdum habuit ætatem.

LIV. *At vero ea quæ ætate provecta & in annis adultioribus constituta sacrificantibus nobis latenter obrepsit; non cibum, sed gladium sibi sumens, & velut quædam venena lethalia, inter fauces & pectus sanguinem admittens, angi, & anima æstuante concludi postmodum cœpit; & pressuram non jam persecutionis, sed delicti sui passa, palpitans & tremens concidit. Impunitum diu non fuit, nec occultum dissimulatum conscientiæ crimen: quæ fefellerat hominem, Deum sensit ultorem. Et cum quædam arcam suam, in qua Domini Sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire; igne inde surgente deterrita est, ne auderet attingere. Et alius, qui & ipse maculatus, sacrificio a Sacerdote celebrato, partem cum cæteris ausus est latenter accipere; Sanctum Domini edere & contrectare non potuit; cinerem ferre se apertis manibus invenit. Documento unius ostensum est, Dominum recedere, cum negatur; nec immerentibus ad salutem prodesse quod sumitur, quando gratia salutaris in cinerem, sanctitate fugiente, mutetur. Quam multi quotidie pœnitentiam non agentes, nec delicti sui conscientiam confitentes, immundis spiritibus adimplentur. Quam multi usque ad insaniam mentis excordes, dementiæ furore quatiuntur. Nec necesse est ire per exitus singulorum; cum per Orbis multiformes ruinas, tam delictorum pœna sit varia, quam delinquentium multitudo numerosa.*

Miraculum de Eucharistia in arca recondita.

LV. Lapsis conveniens pœnitentia.

Hucusque de prodigiis Cyprianus; quibus admonere voluit lapsos, & ad pœnitentiæ lacrymas invitare, atque irrationalem eorum impetum coercere. Ad quos inter multa hæc quoque: *Confiteantur singuli, quæso vos, fratres dilectissimi, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in sæculo est, dum admitti confessio ejus potest, dum satisfactio & remissio facta per Sacerdotes apud Dominum grata est.* Et cum multis, ut pœnitentiam veram ac plenam agant, inculcet, qualis esse debeat, demum declarat his verbis: *Orare oportet impensius & rogare; diem luctu transigere; vigiliis noctes ac fletibus ducere; tempus omne lacrymosis lamentationibus occupare; stratos solo adhærere cineri, in cilicio & sordibus volutari; post indumentum Christi perditum, nullum hic jam velle*

PAGIUS clusum est: & Synodi Placita libello sunt inscripta, ut scribit Cyprianus ad Antonianum. Magno temperamento Placita hæc concepta sunt, quæ omnia ad duo generalia capita a Cypriano redacta. Primo, ne in totum spes communicationis & pacis Lapsis denegaretur, contra Novatiani sententiam. Secundo, ne censura Evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent, contra Felicissimi factionem. Hic autem libellus Canonum, in quo singula Placitorum capita conscripta sunt, a Synodo ad Cornelium Collegam suum missus est, & ad alios etiam in Africa Episcopos. Hunc libellum non bene in duos divisit Baronius, eosque a Cypriano ad Confessores diu postea missos esse putavit. Interea *Primitivus* cum literis ad Cornelium priori mense missus Carthaginem redierat cum literis Cornelii ad Cyprianum, quæ desiderantur. Sed earum argumentum ex Cypriani responso satis dignoscitur. Significaverat enim, se motum fuisse, quod, cum *Polycarpus* Episcopus ad ipsum post electionem suam scripsisset, tanquam legitimum Romæ Episcopum, posteaquam Cyprianus & Liberalis in Hadrumetinam coloniam venissent, cœpissent illuc ad Presbyteros & Diaconos literæ dirigi, quasi scilicet nondum Romæ legitimus Episcopus constitutus esset. Quocirca Cyprianus epistola XLVIII. Pamelio XLV. ei respondet. Cumque jam omnia Concilii auctoritate composita essent, Maximus & Longinus & Machæus Legati a Novatiano missi Africa expulsi sunt.

XXV. *Unicum Concilium Romanum Cornelius celebravit.*

Mense Septembri Cornelius accepto a Synodo Carthaginiensi Canonum libello, ipse Concilium convocare statuit, & quidem numero quam potuit maxime copioso, ut ipse Cyprianus ad Antonianum indicat. Curavit igitur, ut sexaginta Episcopi Romæ convenirent, quamprimum fieri potuit, ut ex Eusebio constat. Neque assentior Baronio, qui duo Concilia Romæ a Cornelio coacta

le vestitum; post diaboli cibum malle jejunium; justis operibus incumbere, quibus peccata purgantur; eleemosynis frequenter insistere, quibus a morte animæ liberentur: Hæc & alia de his plura Cyprianus, sed generatim tantum. Quæ vero cuilibet lapso pro qualitate delicti specialis infligenda esset punitio, in proxima Synodo, Episcoporum omnium consensu, æqua lance librata, constituta est.

LVI. Natalitia martyrum.

Restitutus igitur (ut dictum est) Carthagini Cyprianus; quod jam ante litteris pollicitus fuerat, commemorationes sanctorum martyrum oblatione sacrificii incruenti una cum suis solemniter celebrasse, aliosque sacræ disciplinæ ritus restituisse, qui persecutionis furore videbantur intermissi, putandus. Nam id quidem olim ad suos scribens (*a*) sæpe spoponderat, & de natalitiis martyrum celebrandis (quorum dies migrationis, ut exacte a suis notarentur, admonuit) illud addiderat! *Quæ cito vobiscum, Domino protegente, celebrabimus*. At ut videas unius Ecclesiæ Catholicæ eamdem quæ in Occidente, in Oriente quoque consuetudinem viguisse; quod Cyprianus in Africa, id ipsum erga sanctos martyres præstiterunt Episcopi in Oriente, & inter alios S. Gregorius Thaumaturgus Episcopus Neocæsariensis in Ponto, qui & ipse, perinde ac fecerat Cyprianus, hac urgente persecutione, in solitudinem secesserat; redditaque ob Decii mortem Ecclesiæ pace, rediens Neocæsaream eadem de martyribus curavit, quæ Cyprianus Carthagine.

(*a*) *Cyprian. ep.* 37.

LVII.

Quænam autem ea fuerint pietatis officia, & erga sanctorum martyrum celebritatem impensa studia, Gregorius Nyssenus (*b*), qui res ab eo gestas egregie prosecutus est, narrat his verbis: *Cæterum cum jam auxilio divino tyrannis illa dissoluta esset, & pax rursum humanam vitam excepisset; per quam expeditum erat, & liberum omnibus abunde propositum studium erga numen divinum; Gregorius descendit rursus in urbem, & omni circa regione undique peragrata & perlustrata, additamentum & quasi corollarium studii erga numen divinum instituebat; apud omnes ubique populos sanciens, ut nomine eorum, qui pro fide decertassent, dies festi atque solemnes conventus celebrarentur. Cumque alii in alium locum corpora martyrum deduxissent, per anniversarii circuli ambitum congregati lætabantur, in honorem martyrum ferias agentes. Addit ab eodem fuisse permissum in iisdem martyrum solemnitatibus paulo indulgentius exhilarari, quo his decentis ex pietate institutis officiis, a spectaculis Gentilium abstinerent.*

(*b*) *Nyssenus in Vita Gregorii Thaum.*

Extincto jam Decio una cum filio, idem qui supra Caius Vibius Trebonianus Gallus invasit Imperium, filiumque Volusianum postea collegam sibi adsciscens, Augustum creavit. Qualis autem Ecclesiæ status sub iisdem Imperatoribus fuerit, Dionysius (*c*) *Alexandrinus, qui hæc omnia præsens spectavit oculis, in epistola quam scripsit ad Hermammonem significat; primo scilicet tempore horum Imperii Ecclesiam Dei a persecutione quievisse; postea autem iterum fuisse vexatam. Certe quidem creatione Volusiani quievisse etiam Romæ persecutionem sub Decio concitatam, illud argumento est, quod qui detinebantur in carcere confessores, vinculis soluti, liberi abire permissi sunt. Qui tamen (o infortunium, & rerum humanarum in viris sanctis etiam inconstantiam!) a Navatiano decepti, conflato schismati vim maximam addidere; ut S. Cyprianus* (*d*), *ad eos redeuntes ad Ecclesiam scribens, testatur his verbis: Postquam vos de carcere prodeuntes schismaticus, & hæreticus error excepit, sic res erat, quasi vestra gloria in carcere remansisset. Illic enim resedisse vestri nominis dignitas videbatur, quando milites Christi non ad Ecclesiam de carcere redirent, in quem prius cum Ecclesiæ laude*

LVIII. Gallus & Volusianus Impp.

(*c*) *Apud Euseb. lib.* 7. *c.* 10.

(*d*) *Cypr. epist.* 52.

Confessores facti schismatici.

&

PAGIUS

Baron. num. xc. & seqq. & an. 255. num. 1.

cta esse tradit; primum hoc tempore, cujus meminit Cyprianus; secundum anno sequente, cujus mentionem fecit Eusebius. In quam opinationem incidit, quod putaret, epistolam ad Antonianum *ipso Cornelii Sedis exordio* scriptam esse, in qua mentio Romani Concilii facta est; cum literæ illæ sequenti scriptæ sint, ut postea patebit. Labbeus, qui Baronium secutus est in distinguendis duobus Romanis Conciliis, ut primum sit in quo decretum Carthaginiensis Concilii confirmatum; secundum, in quo Novatianus, ejusque fautores excommunicatione percussi; statim addit, *cum utrumque in uno forte potuerit perfici*; quod revera factum est.

XXVI. Novatianus in Concilio Romano excommunicatus.

Mense itaque Octobri celebratum Concilium *Romanum*, quo Synodi Carthaginiensis decreta de *Lapsis* recipiendis corroborata, & *Novatianus* cum suis anathemate percussus. Erant in ea Synodo sexaginta Episcopi & multo plures Presbyteri ac Diaconi. Concilio finito, *Cornelius* decreta ejus Ecclesiis longe dissitis communicavit, & ad Fabium Antiochiæ Episcopum de iis scripsit. Et quia non pauci in Italia Episcopi Concilio minime interfuerant, eorum quoque sententias seorsim postulavit; unde *Concilium Italicum* ex Hieronymo conflatum est. Interim *Novatianus*, cum videret, *Maximum* Presbyterum cum suis Africa expulsum, & in Concilio Carthaginiensi Cornelii electionem confirmatam, suam sententiam *de Lapsis* condemnatam, & condemnationem eam a Synodo Romana roboratam, jamque omnes per Italiam Episcopos in suam excommunicationem consensuros prævideret; prostratus denuo resurrexit, & misit in Africam *Evaristum* suæ partis Episcopum, *Novatum* Carthaginiensis Ecclesiæ Presbyterum, *Nicostratum* Diaconum, unum ex Confessoribus cum *Primo* etiam & *Dionysio*. Quare Cornelius literis per *Augendum* Confessorem missis de eorum discessu Cyprianum admonuit; sed literæ illæ desiderantur.

Baron. an. 255. n. 11.

& gratulatione venissent. Jam enim Novatum ex Africa Romam venisse ad conflandum (ut in Africa fecerat) in Ecclesia Romana discordias, nuper attigimus. Verum quoniam ab eo, velut e fonte, malorum omnium fluxit origo; quisnam hic esset, quibusve compositus moribus, quos secum duxerit, & quid demum egerit diligentius est perquirendum.

LIX. Fuisse Novatum in Africa Episcopum ex eo certum deducitur argumentum, quod (a) Cypr. epist. 49. de eo S. Cyprianus (a) tradit, fuisse ab ipso ordinatum diaconum Felicissimum; ad Cornelium enim de eo scribens, hæc De Novato in Africa Episcopo. ait: *Qui istic adversus Ecclesiam diaconum fecerat, illic Romæ Episcopum fecit.* Cujus autem Ecclesiæ Episcopus fuerit, haud compertum habetur. Qualis porro hic esset, idem Cyprianus eadem quoque epistola ad Cornelium (b) egregie (b) Cypr. epist. 49. sane describit, his verbis: *De Novato nihil inde ad nos fuerat nunciandum, cum magis per nos vobis debeat Novatus ostendi, rerum novarum semper cupidus, avaritiæ inexplebilis rapacitate furibundus, arrogantia & stupore superbi tumoris inflatus, semper istic Episcopis male cognitus; quasi hæreticus semper, & perfidus, omnium sacerdotum voce damnatus; curiosus semper, ut prodat; ad hoc adulator, ut fallat; nunquam fidelis, ut diligat; fax & ignis ad conflanda seditionis incendia; turbo & tempestas ad fidei facienda naufragia; hostis quietis, tranquillitatis adversarius, pacis inimicus*: & post multa, quæ suo loco dicemus, addit: *Spoliati ab illo pupilli, fraudatæ viduæ, pecuniæ quoque Ecclesiæ denegatæ, has de illo exigunt pœnas, quas in ejus furore conspicimus. Pater etiam ejus in vico fame mortuus, & ab eo in morte postmodum nec sepultus; uterus uxoris calce percussus, & abortione properante in parricidium partus expressus.*

LX. Novati schisma. Cur autem ab Ecclesia desciverit, mox subdit, inquiens: *Hanc conscientiam criminum jampridem timebat; propter hoc se non de presbyterio excitari tantum, sed & communicatione prohiberi, pro certo tenebat; & urgentibus fratribus, imminebat cognitionis dies, quo apud nos causa ejus ageretur, nisi persecutio antevenisset: quam iste voto quodam evadendæ & lucrandæ damnationis excipiens, hæc omnia commisit & miscuit; ut qui ejici de Ecclesia & excludi habebat, judicium sacerdotum voluntaria discessione præcederet, quasi evasisse sit pœnam, prævenisse sententiam*: & quod eadem epistola superius dixerat, de ejus ex Africa in Urbem adventu, sic ait: *Idem & Novatus, qui apud nos primum discordiæ, & schismatis incendium seminavit; qui quosdam istic ex fratribus ab Episcopo segregavit; qui in ipsa persecutione, ad evertendas fratrum mentes alia quædam persecutio nostris fuit. Iste est qui Felicissimum satellitem suum, diaconum nec permittente me, nec sciente, sua factione, & ambitione constituit; & cum sua tempestate Romam quoque ad evertendam Ecclesiam navigans, similia illic & paria molitus est, a Clero portionem plebis avellens, fraternitatis bene sibi cohærentis & se invicem diligentis concordiam scindens*: Hæc Cyprianus.

Quod autem ad Felicissimum a Novato ordinatum diaconum spectat, diversus (ut videtur) est hic ab illo Felicissimo, qui sedi Cypriani adversatus, schismatisque auctor factus est; nam ille Cypriani (c) presbyter jam fuisse dicitur. Præterea cum duæ inter se contrariæ essent sectæ schismaticorum; Felicissimus ille sententiæ Novati adversarius erat, quod diceret, lapsos omnes absque pœnitentiæ mora recipiendos. Romam cum Novatus venisset Novatianum presbyterum Romanum ob Cornelii electionem invidiæ stimulis agitatum, & animo aversatum inveniens, cœpit una cum illo adversus Cornelium agere, atque alios quoque quoscumque posset ab ejus communicatione retrahere. LXI. De Felicissimo Diacono. (c) Cypr. epist. 40. Novatus & Novatianus.

multa

PAGIUS tus. Interea Confessores Romani, quos e carcere prodeuntes schismaticus & hæreticus error exceperat, & jamdiu palabundos populus viderat, *Cypriani* & *Dionysii* literis primo molliti, & lecto, ut videtur, libello de *Unitate*, quem hoc tempore scripsit, & Romam misit Cyprianus, bene instructi, de reditu ad Ecclesiam cogitaverant, idque fratribus nonnullis significaverant, *Novato* jam cum reliquis tanquam procella & turbine recedente, Presbyteros Romanos adierunt, circumventos sese affirmarunt, & ad Ecclesiam se redire cupere protestati sunt.

XXVII. Confessores ad pacem reversi. Mense Novembri, cum jam *Confessorum* animus satis esset perspectus, Cornelio placuit contrahi Presbyterium, cui adfuerunt etiam Episcopi quinque; coram quibus & Confessores *Maximus*, *Urbanus*, *Sidonius*, & *Macarius*, (Nicostratus enim eorum in confessione socius, in schismate Baron. n. XCVII. & seqq. perseveravit) & plerique fratres, qui se iis adjunxerant, summis precibus desiderabant, ut quæ antea fuerant gesta, in oblivionem cederent. Qua de re Episcopi cum Presbyteris suas dixere sententias. Et *actu* omni populo mox *insinuato*, & magno fraternitatis concursu facto, professionem fecerunt, & ad communicationem & pacem Ecclesiæ admissi sunt. Quinetiam eadem hora *Cornelius* horum omnium Cyprianum certiorem facit epistola XLIX. Pamelio XLVI. per *Nicephorum* Acoluthum missa. Qui etiam subjungendas curavit sententias Episcoporum & Presbyterorum in eo negotio prolatas; quæ desiderantur. Scripsit & festinanter breves literas, quibus Africanos docere voluit, quales essent qui a Novatiano jam missi sunt, ac præcipue *Nicostratus* & *Evaristus*.

XXVIII. Pax Ecclesiæ reddita. Decio Imperatore sub hujus anni finem sublato, ut mox dicemus, plena inde pax Ecclesiæ, finita prorsus persecutione, a Deo indulta est, Baron. n. CII. & paulo post Cyprianus edidit libellum *de Lapsis*, eumque Romam misit, cujus initium hoc ipsum

in-

multa de illo falsa jactare, cum confessoribus quoque in carcere adhuc detentis in illum obloqui; ac falso quodam pietatis intuitu probos etiam illi infensos reddere conatus est. Machinabantur hæc primum secreto Novatianus atque Novatus, ambo Novantes, & ad res optimas quasque statutas innovandas ac invertendas egregie comparati.

LXII. Nomina Novati & Novatiani inter se confusa.

Sed de iis illud in primis commonendum, similitudine nominum factum, ut nonnulli antiqui scriptores alterum pro altero interdum usurparint, & alii unum eumdemque Novatum cum Novatiano conflaverint; sed interdum id errore librariorum factum putamus; nam cum apud Eusebii historiam reperiatur Novatianus cum Novato confusus; in Chronico tamen ab eodem exacte distinctos invenies, cum ait: *Novatus presbyter Cypriani Romam veniens, Novatianum & cæteros confessores sibi sociat, eo quod Cornelius pœnitentes apostatas recepisset*: Hæc ipse; qui distinguens singulorum nomina, confundit ordinem, dum Novatum presbyterum nominat, quem (ut dictum est) constat fuisse Episcopum; quod enim Novatiani erat, nempe presbyteratus, tribuit Novato, presbyterum eum (ut dictum est) nominans. Apud Gildam Sapientem Britanniæ excidium deplorantem, Novatus pro Novatiano scriptus habetur, cum sic legitur: *Novatus Romæ Dominicæ conculcator margaritæ, porcus niger, patriæ ingerit violenter manus; non tam dignus venerabilibus aris, quam flammis inferni ultricibus*. Porro Novatianos a Novatiano ut principaliori denominatos, constat ex his quæ Cyprianus (a) scribit ad Fabianum, ubi eosdem quos dicimus Novatianos, a Novatiano derivans, Novatianenses appellat. Usus tamen obtinuit ut ejusdem schismatis & hæreseos sectatores, Novatiani æque ab omnibus dicerentur. His de nominum confusione distinctis, de rebus ab eo in Cornelium gestis narrationem ordine temporum disponamus.

(a) Cypr. epist. 73.

LXIII. Quænam autem calumniæ a Novatiano atque Novato adversus Cornelium fuerint excogitatæ, ac jam propalatæ, atque ore prope ipsorum omnium diffamatæ, Cyprianus eas omnes falsitatis redarguens, scribit ad Antonianum his verbis (b): *Quod autem quædam de illo inhonesta & maligna jactantur, nolo mireris; cum scias hoc esse opus semper diaboli, ut servos Dei mendacia laceret, & opinionibus falsis gloriosum nomen infamet, ut, qui conscientiæ suæ luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur. Explorasse autem collegas nostros scias, & verissime comperisse, nulla illum libelli (ut quidam jactant) labe maculatum esse; sed neque cum Episcopis, qui sacrificaverunt, communicationem sacrilegam miscuisse: sed eos demum, quorum causa audita, & innocentia comprobata sit, conjunxisse nobiscum. Nam & de Trophimo, de quo tibi scribi desiderasti, non ita res est, ut ad te pertulit rumor & mendacium malignorum. Nam, sicut antecessores nostri sæpe fecerunt, colligendis fratribus nostris carissimus frater noster Cornelius necessitati succubuit; & quoniam cum Trophimo pars maxima plebis abscesserat, redeunte nunc ad Ecclesiam Trophimo, & satisfaciente, & pœnitentia deprecationis errorem pristinum confitente, & fraternitatem, quam nuper abstraxerat, cum plena humilitate & satisfactione revocante; audita sunt ejus preces, & in Ecclesiam Domini non tam Trophimus, quam maximus fratrum numerus, qui cum Trophimo fuerat, admissus est; qui omnes regressuri ad Ecclesiam non essent, nisi cum Trophimo comitante venissent. Tractatu ergo illic cum collegis pluribus habito, susceptus est Trophimus, pro quo satisfaciebat fratrum reditus, & restituta multorum salus. Sic tamen admissus est Trophimus, ut laicus communicet; non, secundum quod ad te malignorum litteræ pertu*-

(b) Cypr. epist. 52.

Calumniæ Schismaticorum in Cornelium Papam.

PAGIUS indicat: *Pax ecce, dilectissimi fratres, Ecclesia reddita est: & quod difficile nuper incredulis, ac perfidis impossibile videbatur, ope atque ultione divina securitas nostra reparata est*. Ultio enim illa divina ad Deciorum interitum manifeste refertur. Exeunte anno, Cyprianus acceptis literis a Cornelio per *Nicephorum* Acoluthum missis, respondet duabus epistolis, LI. quæ Pamelio XLVII. de reditu Confessorum congratulatoria, & LII. Pamelio XLIX. de *Novati* scelere ribus. Ita Cypriani literæ a Pearsonio in Annalibus Cyprianicis hoc anno ordinatæ, & sic in Annalibus Ecclesiasticis, ut videtur, ordinandæ: quod quisque proprio marte præstare poterit ope numerosum in margine notatorum. Hic solum monendum, recte censuisse Baronium, apud Epiphanium hæresi LXV. Novati nomen irrepsisse, & Novatianos quoad Trinitatem attinet, nihil a Catholicis dissensisse.

XXIX. Hic itaque tantum agendum restat de Decii Imperatoris interitu. Decius Roma, ubi adhuc die vicesima septima Octobris erat, ut supra diximus, adversus Scythas Tanaim transgressos profectus, *Abruti* cum filio periit, ut habent Victor de Cæsaribus, & Dexippus horum temporum Scriptor apud Georgium Syncellum, quod confirmat Jornandes lib. de Rebus Geticis cap. 18. *Veniensque Adabritto Mœsiæ civitatem, circumseptus a Gothis, & ipse extinguitur*. Sed loco *Adabritto*, legendum, *Abruto*. Duos ex *Herennia Etruscilla* uxore filios suscepit, *Quintum Herennium Etruscum* Messium Decium, & *Caium Valentem Hostilianum* Messium Quintum. *Etruscillam* enim Decii conjugem fuisse ostendit ejus Nummus a Seguino illustratus, in quo *Etruscilla* ex aversa parte sculpta reperitur. Præterea Mediobarbus in Numismatis Imperatorum Decii Nummum producit in postica inscriptum; CONCORDIA AUGG. Visuntur capita *Etruscilla* in dimidiata Luna, & *Messii Decii & Hosti*-

Deciorum interitus.

Baron. an. 254. n. XLVII. & seqq.

ferunt, quasi locum sacerdotis usurpet. Sed & quod passim communicare Sacrificatis Cornelius tibi nunciatus est, hoc etiam de apostatarum fictis rumoribus nascitur: Hæc Cyprianus de calumniis in Cornelium jam Papam confictis.

LXIV. Legatio Africanorum ad Romanam Ecclesiam.

Inter hæc autem accidit, ut audita Carthagine electione Cornelii, obortoque in eum schismate, quod ea de re anceps esset multorum sententia, & a cujus partibus starent, nutarent permulti: ad dimovendam omnem a trepidantium animis dubitationem, visum est Cypriano, atque collegis ejus nonnullis in unum coeuntibus, Episcopos duos legatos Romam mittere, qui dissidentes conciliarent, si possent; si non possent, cujusnam essent potiora jura, in Africam scriberent, ut communicationem, quam interea suspenderant, cuinam impertituri forent, cunctis liquido innotesceret. Hæc itaque de missa legatione, idem Cyprianus (*a*) ad Cornelium scribens, testatur his verbis: *Cum statuissemus collegæ complures, qui in unum convenerамus, ut legatis ad vos Coepiscopis nostris Caldonio & Fortunato missis, omnia interim integra suspenderentur, donec ad nos iidem collegæ nostri, rebus illic aut ad pacem redactis, aut pro veritate compertis, redirent.* Et inferius: *Placuit, ut per Episcopos, retenta nobis rei veritate, & ad comprobandam ordinationem tuam, facta auctoritate majore, tum demum scrupulo omni de singulorum pectoribus excusso, per omnes omnino istic positos littera fierent (sicuti fiunt) ut te universi collegæ nostri, & communicationem tuam, idest, Catholicæ Ecclesiæ unitatem, pariter & charitatem, probarent firmiter, ac retinerent. Quod divinitus evenisse, & consilium nostrum providenter processisse gaudemus. Sic enim tunc Episcopatus tui & veritas pariter & dignitas apertissima luce & manifestissima & firmissima comprobatione fundata est, ut ex rescriptis collegarum nostrorum, qui ad nos litteras inde fecerunt, & ex relatione ac testimoniis Coepiscoporum Pompeii, & Stephani, & Caldonii, ac Fortunati ordinationis tuæ & origo necessaria, & ratio justa, & gloriosa quoque innocentia ab omnibus nosceretur.* Hæc Cyprianus de mittendæ Romam legationis consilio.

(*a*) Cypr. epist. 45.

LXV. Quando creatus Novatianus Episc.

Verum licet schisma in Cornelium fuisset obortum, non tamen eo progressa res erat, ut adversus eum alium crearent Romanum Pontificem. Sed cum missi legati Romæ agentes incassum omnia pertentarent, viderunt ex improviso velut ex portis inferorum prodire portentum, Novatianum creatum Romanum Episcopum. Testatur hæc idem Cyprianus (*b*), ad Cornelium scribens, his verbis: *Quod servis Dei, & maxime sacerdotibus justis & pacificis congruebat, frater carissime, miseramus nuper collegas nostros Caldonium & Fortunatum, ut non tantum persuasione litterarum nostrarum, sed præsentia sua & consilio omnium vestrum eniterentur quantum possent, & elaborarent, ut ad Catholicæ Ecclesiæ unitatem scissi corporis membra componerent, & Christianæ charitatis vinculum copularent. Sed quoniam diversæ partis obstinata, & inflexibilis pertinacia non tantum radicis & matris sinum atque complexum recusavit, sed etiam gliscente, & in pejus recrudescente discordia, Episcopum sibi constituit, & contra sacramentum semel traditum divinæ dispositionis, & Catholicæ unitatis, adulterum & contrarium caput extra Ecclesiam fecit, &c.*

(*b*) Cypr. epist. 42.

LXVI. Schismatici mutant faciem.

Quo modo autem se habuerit Novatiani promotio, enarrandum est; sed illud in primis de Novato ejusque gregalibus præmittendum, quod peculiare omnium hæreticorum atque schismaticorum semper fuit, numquam perstare in eadem sententia; sed pro loco, & tempore novas induere formas, & contraria ab iis quæ ante egissent, nova emergente occasione, statuere. Qui enim in Africa (ut vidimus) lapsos adversus Cyprianum concitabant,

quod

PAGIUS *Stiliani* sese respicientia: & Spanhemius lib. de Usu & Præstantia Numismatum pag. 505. alterius Nummi Decii posticam exhibet, in qua legitur: Q. HER. ETR. DECIUS C. VALEN. HOSTIL. Cernuntur capita Etrusci & Hostiliani sese respicientia; adeo ut indubitatum sit, Etruscillam uxorem Decii fuisse, matremque Etrusci & Hostiliani. Notabis obiter Caium Valentem Hostilianum ideo Caii prænomen tulisse, quia mos erat ut prænomen patris unus ex filiis ejus ferret, indeque confirmari quod in mox memoranda inscriptione Venciensi legitur Traianum Decium patrem appellatum fuisse Caium, non vero Gneium, ut a tot Criticis perperam scriptum fuit. Baronius *Herenniam Sallustiam*, aliqui Antiquarii *Salustiam Barbiam Orbianam* uxorem Decii faciunt. Verum prior fictitia; posterior vero Alexandri Severi Imperatoris conjux, ut in ejus Nummis apud Mediobarbum videre est. Decius non multo postquam Imperium invasit, *Etruscum* majorem natu filium Cæsarem dixit, & Tribunitia Potestate exornavit. Extat enim Nummus apud Erizzum pag. 146. in quo legitur: Q. HER. ETR. MES. DECIUS NOB. C. in postica: ΔΗΜΑΡΚ ΕΞΟΥΣΙΑΣ. & infra, S. C. id est, *Quintus Herennius Etruscus Messius Decius Nobilissimus Cæsar Tribunitia Potestatis, Senatusconsulto*. Præterea Patinus in Thesauro Mauroceniano pag. 140. ejusdem Herennii Cæsaris Nummum profert, in quo legitur, L. B. id est, *Anno secundo*. Decius pater cum ad bellum Gothicum profectus est, eum Augustum nuncupavit; eo enim nomine in Nummis apud Mediobarbum appellatur.

XXX. Imperii ejus duratio.

Sed uterque in ea expeditione interiit, *exacto Regni biennio*, ut habet Victor de Cæsaribus, vel, ut alter Victor, postquam imperasset *menses triginta*, utroque sc. extremo mense incompleto pro integro numerato. Nam, ut ejus Imperii initio ostendi, die decima septima Junii anni

quod non reciperentur in Ecclesiam, sed ex decretis Ecclesiasticis promulgatis juberentur pacis tempora expectare, ac interim admissa deflere; hacque eadem de causa eosdem lapsos schismate ab ea separare conati essent; modo mutata facie negotium facessunt Cornelio, qui fratrum suorum consilio pœnitentes lapsos reciperet in Ecclesiam. Sicque qui olim duræ nimis austeritatis redarguebant Episcopos, modo facilitatis nimiæ incusant Cornelium Romanum Pontificem, calumnias addentes, eumdemque ejusdem cum illis apostasiæ criminis participem mentientes. Porro tantum valuit horum improbitas, ut Romanos clericos in carcere adhuc positos, Maximum, Nicostratum, Urbanum, Sydonium, Macarium, Celerinum, & alios, uno excepto Moyse presbytero, in eam sententiam proclives, ut non facile lapsis impertiretur indulgentia, in suam sententiam pellexerint, & in contrariam partem adversus Cornelium adunarint.

LXVII. Quid plura? eo omnis factio seditiosorum provenit, ut, abrogata ac nulla reddita Pontificia ordinatione Cornelii, novum crearent Pontificem Novatianum; idque clandestine atque seorsum ab aliis factum, idem (a) Cornelius Papa, scribens ad Fabium Episcopum Antiochenum, narrat his verbis: *Ut vero intelligas hunc admirabilem virum* (Novatianum scilicet) *jampridem in Episcopatum petendo ambitione incensum esse, & eam temerariam & effrenatam cupiditatem occultasse intra se, & simulatione, ac tamquam involucro, quo arrogantiam tegeret, ipso initio confessores Christi, viros sume probos, fucum habuisse, tibi volo aperte ostendere. Presbyter nomine Maximus, & Urbanus e nostris, qui bis ex constanti fidei confessione summam gloriæ amplitudinem collegerunt; Sidonius item, & Celerinus (vir qui Dei clementia adjutus omnia tormentorum genera maxima cum tolerantia pertulerat, & corporis imbecillitate vi ac robore fidei suæ confirmata, strenue ac viriliter ab adversario victoriam reportaverat) cum Novatianum attentius considerassent, & calidam ejus fraudem, versutiam, perjuria, mendacia, agrestem inhumanitatem ab omni vitæ communione alienam, veteratoriam denique instar lupi amicitiam deprehendissent; eo relicto, ad S. Ecclesiam reverterunt; atque omnes eius fallacias & maleficia, quæ longo tempore intimo pectore obtexisset, multis præsentibus, tum Episcopis, tum presbyteris, tum laicis quamplurimis palam ostendere; & cum lacrymis ac querela, cum dolore & pœnitentia suam vicem deplorare cœperunt, quod subdolæ illius, & efferatæ bestiæ consilio adducti, ab Ecclesia etiam, vel ad exiguum temporis spatium, descivissent.*

(a) Apud Euseb. lib. 6. c. 33.

Creatio Novatiani qualis.

LXVIII. Novatiani conatus. Seductis semel confessoribus, quid Novatianus præsumpserit, idem subdit, sic dicens: *Vix credibile est, carissime frater, quantam in moribus varietatem, quantam mutationem exiguo momento in illo factam conspexerimus. Nam splendidissimus iste scilicet, qui, inusitato ac terribili jurejurando adjecto, fidem suis fecerat se non aliquando Episcopatum appetivisse, tamquam ex fallaci quadam præstigiarum impostura in medium projectus, derepente Episcopus apparuit. Etenim iste novæ sectæ inventor, & doctrinæ Ecclesiasticæ propugnator, quando Episcopatum a Deo certe minime ei donatum sibi vi arripere, & ex hominum manibus quodammodo extorquere nitebatur; duos sibi socios de sua ipsorum salute prope desperatos adscivit, ut eos in exiguam aliquam partem, & minimum quasi Italiæ angulum mitteret; indeque Episcopos tres, homines agrestes, rudes, ac simplices, simulatione quadam veteratoria in fraudem inductos abduceret; asserens, & constanter affirmans eos quam celerrime debere Romam venire, ut videlicet omnis lis & discordia per sententiam illorum aliorumque Episcoporum interpositam dirimeretur.*

PAGIUS ni docentesimi quadragesimi noni adhuc *Philippus* ejus decessor vivebat; certumque, Gallum & Volusianum sub hujus anni finem imperandi initium fecisse, non quidem ante sextum Kalendarum Novembrium diem; eo enim Decius adhuc Romæ erat, seque ad expeditionem adversus Scythas, in qua periit, parabat, ut diximus ex Pollione in Valeriano cap. 1. Quare cum anno sequenti *Gallus* & *Volusianus* de more novorum Principum trabeam sumserint, Decius exeunte Novembri, aut Decembri ineunte, cum filio Decio interfectus est post Imperium triginta mensium, quod ex morte Gallieni Imperatoris magis suo loco confirmabitur.

XXXI. *Chronologia Deciana restituitur.* Porro qui annum unum & aliquot menses *Decio* assignant, quos Baronius secutus est, valde hallucinati sunt. Nam, ut monstravi in priori parte Dissert. Hypaticæ cap. 7. n. 3. tam ex Nummis, quam ex Inscriptionibus constat, Decium tertium Imperii annum inchoasse. Extat in urbe Venciensi sub Archiepiscopo Ebredunensi Decii Inscriptio, quæ ibidem parum correcte a Typographo edita, hic prout jacet exhibetur:

IMP. CAES.
C. MASSIO QUIN
TO TRAIANO DE
CIO PIO FAL. INVIC
TO AUG. P.M. TRIB
POT. III. COS. II.
PROC
CIVIT. VINT.

Hujus Inscriptionis beneficio errores duo in Imperio Deciano a Baronio aliisque multis commissi certo emendantur, & Chronologia per hæc tempora in integrum restituitur. Ex ea enim certum fit primo, *Decium* tertiam Tribunitiam potestatem, seu tertium Imperii annum exorsum esse; ideoque Philippum septimum Imperii an-

num

LXIX. *Episcopi igitur, quoniam (ut supra diximus) homines simpliciores erant, & in perditorum fallaciis dolisque dissecracadis minus perspicaces, Romam adventant. Iste tam per quosdam sui similes, ad eam rem comparatos, eos in unum locum concludendos curavit. Ac cum circiter horam decimam ebrios & crapula oppressos cerneret, vi coegit, imaginaria quadam, & vana manuum impositione Episcopatum ipsi tribuere; quem dignitatis gradum parum sibi accommodatum ad hunc modum per fraudem & astutiam acquisivit. Ex quibus Episcopis unus non longe post peccatum flebiliter lamentatus, & idem aperte confessus, ad Ecclesiam revenit; quem, populo universo pro eo rogante, tandem ut laicum in communionem recepimus; atque alios, qui in reliquorum duorum Episcoporum loca, qui cum creassent, succederent, misimus.*

LXX. *Istum igitur lepidum Evangelii patronum Novatianum* * *omnino præterit, scilicet unum solum Episcopum oportere esse in hac Ecclesia Catholica, in qua tamen non ignorabat (quomodo enim poterat?) presbyteros esse quadragintasex, diaconos septem, subdiaconos septem, acoluthos quadragintaduos, exorcistas & lectores una cum ostiariis quinquagintaduos, viduas & alios morbo atque egestate afflictatos mille, & quingentos, quos omnes Domini gratia & benignitas abunde sustentat. Sed tamen nemo ex tanta ministrorum multitudine, tamque in Ecclesia necessaria; nemo ex tanto opentium numero Dei providentia locupletato, & rerum abundantia circumfluente, nemo denique ex maxima illa & innumerabili populi frequentia istum, quem dico, Novatianum ab ea desperata mentis cæcitate, & contumacia avertere, & ad Ecclesiam denuo revocare potuit.* Ac paulo post subdit:

* al. Novatum

Clerus Romanus.

LXXI. *Deinceps dicamus, quibus actis, quibusque vita institutis cum tanta confidentia Episcopatum prensaverit. Num quod a primo ætatis tempore in Ecclesia versatus fuit? Num quod multa certamina pro ejus defensione subiit? Num quod multis magnisque periculis pro pietate se objecit? Non certe ejus generis ille quidem; cui ex satana, qui ingressus in illum, diu est intimo pectore commoratus, primum data fuit credendi occasio. Qui quidem, ubi exorcistarum præsidio, spiritu illo malo esset liberatus, & post in tam gravem morbum, ut ferme mori putaretur, incidisset; in lecto, in quo decumbebat, aqua circumfusus, baptismum accepit; si modo talem hominem baptismum accepisse dicendum sit:* Hæc idcirco Cornelius, quod compertum haberet hominem istum simulate omnia facere solitum. At subdit:

Vita Novatiani qualis olim.

LXXII. *Verum morbo tandem elapsus; neque cætera, quibus post baptismum, secundum Ecclesiæ canonem, imbui oportuerat, acquisivit, neque Domini sigillo ab Episcopo obsignatus fuit; quo quidem neutiquam potitus, quo modo, quæso, Spiritum sanctum adeptus est?* De sacro enim chrismate loquitur, quo & signo Crucis adhibito, baptizati ab Episcopis ex Apostolica traditione (ut dictum est) consignabantur. Sed & addit: *Iste persecutionis tempore metu debilitatus, & nimia vitæ cupiditate adductus, se presbyterum esse negavit. Nam cum a diaconis rogatus oratusque esset, ut domo, qua se conclusum occuluerat, egressus (quantum presbytero liceret, quantumque in ejus situm esset potestate) fratres in periculo constitutos, opisque & auxilii indigentes juvaret; tantum abfuit ut diconis eum obsecrantibus obtemperaret, ut etiam non sine stomacho & bile ab illis abiret discederetque; nam se nolle amplius esse presbyterum, sed alteri vitæ generi se dicaturum, asserait.*

Novatiani ignavia.

LXXIII. Subdit rursum: *Iste præclarus & insignis Novatianus Dei penitus dereliquit Ecclesiam, in qua post fidem receptam presbyteri munere donatus fuit; idque propter amorem & benevolentiam, qua Episcopus, qui illi manus imposuerat, eum comple-*

Canon de baptizatis in lecto.

PAGIUS num nullo modo attingere potuisse, & qui annum tantum unum & aliquot menses Decio tribuerunt, ejus Imperii durationem mutilasse. Nam supposito, quod nunc in dubium revocari non potest, *Gallum & Volusianum*, exeunte hoc anno, Decio successisse, quomodo *Philippus*, qui anno CCXLIV. regnare cœpit, ad septimum Imperii annum pervenire potuit, cum Decius tertium Imperii annum auspicatus fuerit. Neque dici potest, eam Inscriptionem mendosam esse, cum etiamnum in civitate Venciensi extet, & Gruterus pag. CCLXXIII. aliam Decii proferat, in qua hic etiam dicitur TRIB. POT. III. COS. II. P.P. PR. COS. id est, *Proconsul*, idemque in Nummis apud Goltzium legatur.

XXXII. Certum fit secundo, priorem Decii Consulatum, quem ordinarium Baronius credidit, suffectum tantum fuisse, ideoque & annum unum ei respondentem in Annales perperam infartum esse. Nam, ut in Dissert. Hypat. demonstravi, passimque in hoc Opere insinuavi, Consulatus suffecti in Nummis & Inscriptionibus sæpe negleċti. Quare cum Decius Consul II. dicatur, quando gerit Tribunitiam Potestatem tertiam, tres Consulatus ordinarios non suscepit; alioqui in laudatis Inscriptionibus diceretur Consul III. non vero Consul II. cum Consulatus quidem suffecti quandoque prætermittantur; Consulatus vero ordinarii, vel omnes enuntientur, vel omnes omittantur, vel denique Imperator simpliciter & sine numerali nota dicatur *Consul*. Dubitari itaque non potest, quin Baronius Consulatum unum in Fastos intruserit, & quin jam non biennio, ut antea, sed triennio ab Era Dionysiana distet. Quo factum, ut annus emortualis Decii, qui cum anno Christi CCLI. illigari debet, in Annalibus Baronii cum anno Christi CCLIV. copuletur. Quo ex errore alius enatus. Anni enim Urbis, Olympiadum, cæterarumque Ærarum, qui hucusque in Annalibus recte

Consulatus Decii I. in Fastos infartus magis explodìtur.

plexus est. Qui quidem Episcopus non modo ab universo Clero, sed etiam a multis laicis vetitus, quoniam minime licebat quemquam in lecto propter morbum baptizatum (sicut huic contigerat) in Clerum assumi; magnopere postulabat sibi potestatem dari, huic soli manus in sortem presbyterii imponendi. Videas in his plane plura consideratione digna, ac in primis, a presbyterorum Romanæ Ecclesiæ collegio quoslibet licet levissima nota aspersos repelli: vi enim quadam adactus Novatianus Christianus factus videri poterat; quippe qui non cum valeret, sed in lecto decumbens, mortis timore percitus, initiatus esset sacro baptismate. In Ecclesia Orientali id ipsum de baptizario in ægritudine servatum fuisse, canon (*a*) Concilii Neocæsariensis, Constantini tempore celebrati, declarat his verbis: *Si quis in ægritudine constitutus fuerit baptizatus, presbyter ordinari non debet. Non enim fides illius voluntaria, sed ex necessitate dependet; nisi forte postea ipsius studium & fides probabilis fuerit, aut raritas hominum cogat.* Ita canon, licet post hæc editus, ea antiquo tamen Ecclesiæ usu sancitus.

(*a*) *Concil. Neocæs. c.* 12.

LXXIV. Rursus vero modestia admiranda est summi Pontificis; cujus cum auctoritas in Ecclesia summa esset; tamen non pro animi arbitrio, sed fratrum consensu solitus cuncta facere, quos sibi renitentes videret, non vi ulla aut potestate cogeret, sed submisso animo exoraret. Quisnam autem fuerit, qui Novatianum presbyterum ordinaverat, Fabianus ne, an alius ea iis qui eum præcesserunt Romani Pontifices, haud liquet. At plane ex facto Novatiani apparet, quanto periculo quæratur per dispensationem, quod est alias Ecclesiasticis legibus inconcessum. Scelestissimus iste primus omnium ausus est sanctam Romanam Ecclesiam turpi scindere schismate, quæ antea semper unita permanserat, juncta capiti firma compaginatione membrorum; non veritus tanta eam afficere ignominia, ut cathedram contra cathedram in medio ejus erigeret, primusque erumperet Antipapa, & ex ea impius hæresiarcha prodiret, tantamque Christiano orbi cladem inferret, quæ per multa deinde sæcula vix valuerit resarciri.

Primum schisma in Rom. Ecclesia.

At ad hæc Cornelius aliud mox hominis scelus recensens, hæc addit: *Cum fecisset oblationes, & singulis partem sacramenti distribuisset, porrexissetque, miseros homines & infelices pro benedictione & gratiarum actione jusjurandum dare coegit; atque suis utrisque manibus manus accipientis prehendens, non prius dimisit, quam hoc jurejurando eum obstrinxisset (illius enim verbis utar): Jura mihi per corpus & sanguinem Domini nostri Jesu Christi, te numquam nec me deserturum, nec ad Cornelium reversurum. Atque miser homo non ante degustavit, quam ita illi se devovisset: & qui illum acceperat, pro Amen (quod dicere debuerat) hoc dixit: Non deinceps ad Cornelium revertar. Et post alia quædam: Scias velim, propterea quod in dies singulos jam fratres eum deserunt, & ad Ecclesiam redeunt, jam illum omnium fere societate denudatum destitutumque esse. Cujus amentem audaciam & insolentiam etiam Moyses beatus martyr, qui nuper apud nos fuit eximio, & admirabili martyrio decoratus, dum adhuc in vita manebat, perspicue animadvertens, tum illi, tum aliis quinque presbyteris, qui una cum illo sese ab Ecclesia segregassent, Fidelium societate, & communione interdixit. Porro in extrema epistola Episcopos qui Romam profecti, Novatiano dementiam condemnabant, enumerat; & non solum nomina cujusque, sed Ecclesias etiam, quibus singuli præerant, recenset. Quin etiam Episcoporum, qui minime Romam se contulerant quidem, sed per litteras decreto eorum, quos diximus, assentiebantur, nomina pariter, & civitates, unde quisque scripsit epistolam, commemorat.* LXXV. Novatiani artes in schismate fulciendo.

Ann. Eccl. Tom. II. Llll 2 Huc-

PAGIUS recte consignari erant, imposterum in iisdem nonnisi extra proprium locum esse possunt, ut infra demonstrabo.

XXXIII. *Gallus, Hostilianus, & Volusianus Decio succedunt.* Baron. n. XLVIII. Sublato Decio cum filio natu majori alii Imperatores nuncupati. Victor de Cæsaribus, utriusque Decii interitu narrato, ait: *Hæc ubi Patres comperere, Gallo, Hostilianoque Augusta imperia: Volusianum Gallo editum Cæsarem decernunt. Deinde pestilentia oritur: qua atrocius sæviente, Hostilianus interiit.* Zosimus tamen lib. I. scribit, Gallum alterum ex filiis Decii superstitem adoptasse, & progressu temporis veritum ne Romani ei summam rerum traderent, occidi curasse. Magis tamen Victori de Cæsaribus credendum. Quod si peste periit Hostilianus, mors ejus ante autumnum anni insequentis non contigit. Unde quamplurima ejus supersunt Numismata, in quorum aliquibus *Cæsar*, in aliis vero *Augustus* appellatur, ut videre est apud Mediobarbum. Baronius deceptus ab Aurelio Victore in Epitome *Hostilianum* cum *Perpenna* confundit. Mediobarbus enim *Perpenna* Nummum exhibet inscriptum: IMP. CASS. M. AUG. PERPENNA LICINIAN. AUG. in postica: P. M. TR. P. P. P. Sed loco *M. Aug.* legendum, *M. Auf.* ut in Indice errorum monet idem Auctor, & ut videre est apud Occonem & Goltzium, qui eundem numero Nummum referunt. Neque enim alium extare credo.

Marcus itaque Aufidius Perpenna longe diversus ab Hostiliano, & Tyrannus, non vero Imperator a Senatu creatus, saltem quantum conjectura assequi possumus. Eutropius, interitu Decii recitato, ait: *Mox Imperatores creati sunt, Gallus, Hostilianus, & Galli filius Volusianus.* Ita enim legendum, non ut in editionibus vulgaribus, *Gallus Hostilianus*, cujus interpunctionis defectu factum, ut Eutropium, Gallum cum Hostiliano confudisse sibi persuaserit Baronius. Volusianus cum nomine Cæsareo Tribuni- XXXIV. *Hostilianus & Aufidius a Gallo diversi.*

Hucusqae Eusebius de Cornelii epistola ad Fabiam Episcopum Antiochenum, tamquam summarium rerum gestarum, non earum tantum quæ actæ essent á Novatiano asque ad schisma ab eo conflatam, sed quæ etiam gestæ essent usqae ad Romanum Concilium ea de causa Romæ coovocatum.

LXXVI. Verum hæc ipsa & alia permolta ex epistolis S. Cypriani, & aliis diffusius enarrata & exactius explicara, eo quo gesta sunt ordine, hic intexere, ad exactam ejus rei historiam clarius explicandam necessarium existimamus. At in primis quod ad ipsius Novatiani spectat exordia, hæc de eo S. Pacianus (*a*) ad Sympronianum Novatianum scribens: *Novatianum mibi ingerit? Philosophum sæculi fuisse eudio; nec satis miror ab Ecclesia Dei vivi degeneraſſe; cagnoſco radicem legis antiquæ fontem veteris populi reliquiſſe, Cornelio invidentem, Novati insaniæ * cammodatum, sine consecratione legitima Episcopum factum, ideoqae nec factum, per epistolam eorum qui se confeſſores eſſe simularent, qui matris unius membre divellerent.* Et post multa hæc subdit: *Novatianus his melior, nempe Moyse ec Paulo? emendetor Prophetarum? doctor Apostolorum? jam cum Christo videtur ut idem Moyses? jam ut Paulus in tertium Cœlum sublimis evebitur? jam neglectis omnibus solus auditur?*

(*a*) *Pacian. ad Sympr. ep. 2.*

Novatianus quis qualisve fuerit.

* *al.* accommodatum.

LXXVII. De fastu vero Novatiani ex philosophia & dicendi peritia sibi comparato, hæc Cyprianus ad Antonianum (*b*): *Jactet scilicet philosophiam, & eloquentiam suam superbis vocibus prædicet; qui nec fraternam charitatem, nec Ecclesiasticam unitatem tenuit, etiam quod prius fuerat, amisit.* Fuisse autem Novatianum Philosophum secta Stoicum, ex iis quæ idem S. Cyprianus in ea ad Antonianum epistola superius dixit, potest intelligi. Sed de iis suo loco opportunius, cum de ejus dogmate dicemus. Quod igitur ex Philosopho insigni, remisso philosophiæ nuncio, sese Christo subdidiſſe videretur: ne in Ecclesia inglorius haberetur, qui inter Ethnicos magnam fuerat gloriam consecutus, Romanus Pontifex (ut dictum est) volait eum inter Romanæ Ecclesiæ presbyteros cooptare. Sed qui semel fuerat ambitionis stimulis agitatus, eo infelix adductus est, ut, quod jure non licuisset, malis sibi artibus Pontificiam dignitatem procaciter arrogaret.

(*b*) *Cypr. ep. 52.*

LXXVIII. Factus igitur eo modo, quo dictum est, Pontifex, evestigio legatos de sua electione, ad diversas Ecclesias misit, addiditque litteras, quibus narrata superius in Cornelium Papam crimina scripta erant. Magna sane fuit hæc tentatio in Ecclesia Dei, cum non solum ab ipsis auctoribus Novatiano atque Novato, scriptis litteris per universum Orbem calumniæ in Cornelium spargerentur, sed testatæ eædem redderentur confessorum epistolis, quorum ob annuum ac diuturniorem carcerem gloria erat apud omnes insignis. Qui quidem nec id segniter curarunt: nam (ut ipse Cornelius testatur (*c*) ad Cyprianum scribens) cum ad omnes Ecclesias eorum nomine litteræ calumniis & maledictis plenæ, eædemqae frequentes, missæ essent; ea ex causa, ut ait, omnes pene perturbatæ sunt Ecclesiæ: & complures ex eis errore deceptæ, cogitantes se errare non posse, si eorum affectarentur vestigia, qui Christum totius magna gloria confessi essent; eædem ipsæ (ut dicemus) in errore manserunt; donec iidem qui sic lapsi fuerant confessores, facti pœnitentes, ad Ecclesiam redierunt.

Legationes a Novatiano.

(*c*) *Apud Cypr. epist. 46.*

LXXIX. Cæterum plures atque diversi argumenti in eadem causa a Novatiano scriptas fuisse litteras ad Ecclesias, constat; quarum illas datas esse putamus omnium primas, quibus de sua electione easdem reddidit certiores; prætexens nimirum se invitum ac renitentem creatum fuisse Episcopum; ea ratione execrandum excusans schismatis facinus, sicque dolose illarum, ad quas scribebat, Ecclesiarum communicationem subriperet. Cum igitur Novatianus id genus litterarum in primis ad Ecclesiam Alexandrinam, quam primam omnium post Romanam esse sciret, dedisset; atque callide contestatus esset, se invitum electum fuisse; Dionysius Episco-

Diversæ litteræ Novatiani ad diversos.

pus

PAGIUS

XXXV. bunitiam Potestatem accepit, cum in variis Nummis, dicatur, TR. P. II. COS. II. quam Tribunitiam Potestatem secundam suscipere non potuisset, si hoc anno, vel sequentis initio ea decoratus non fuisset.

Hostilianus a Perpenna, Valens a Liciniano distinguendi, & Perpenna Licinianus in duos non dividendus.

Aurelius Victor in Epitome non solum Hostilianum cum Perpenna, sed etiam Valentem cum Liciniano confundit; & ex uno Perpenna Liciniano duos Imperatores facit. Hæc ejus verba, cum de Decio Imp. loquitur: *Hujus temporibus Valens Licinianus Imperator effectus est.* Tum de Gallo & Volusiano Impp. differens, scribit: *Horum temporibus Hostilianus Perpenna a Senatu Imperator creatus, nec multo post pestilentia consumtus est.* Valens ille numeratur a Trebellio Pollione in lib. de triginta Tyrannis, qui sub Gallieno imperium arripuere, quod avunculus esset alterius Valentis, qui sub eodem Gallieno Augustus dictus est. De illo priori Valente prodit Vopiscus: *Cum paucis diebus Illyrico imperasset, occisus est.* Is Decio Imperium Romanum regente purpuram sumsit, ut docet Victor de Cæsaribus, qui postquam narravit Lucium Priscum, qui Macedonas præsidatu regebat, dominationem invasisse, subdit: *Qua causa Decio, quam potuit maturrime Roma digresso, Julius Valens cupientissimo vulgo imperium capit: verum utroque* (scilicet Lucius Priscus & Julius Valens) *mox cæsi, cum Priscum nobilitas hostem patriæ censuisset.* Julii Valentis hic Nummus extat apud

Oc-

(a) Edit. Colon. & alia versione apud Euseb. lib. 7. cap. 37.

pus Alexandrinus quid ad eum scrre rescripserit, audiamus. Recitat eam epistolam S. Hieronymus, de Dionysio agens in commentario de Scriptoribus Ecclesiasticis (a):

LXXX. Dionysii Epistola ad Novatianum.

Dionysius Alexandrinus Episcopus Novatiano fratri Salutem. Nolensne ad sacerdotium fueris inductus, ita demum ostendes, si volens cesseris. Nam oportuit quidvis etiam hac gratia perpeti, ne discinderetur Ecclesia Dei. Neque minus praclaram ex hoc contigisset testimonium, quod voluisses dissidium inducere, quam proficisci solet ex eo, si quis recuset simulacris immolare; atque adeo praclarius etiam, mea quidem sententia. Siquidem illuc uni proprieque consulitur animæ: hic totius Ecclesiæ negotium agitur. Tametsi nunc quoque si persuaseris, si compuleris fratres in concordiam redire; plus egeris officio, quam peccaveris errato. Atqui hoc quidem haud imputabitur; illud vero laudibus feretur. Cæterum si non obtemperantibus illis, minus assequeris quod vis, tamen fac modis omnibus tuam ipsius serves animam: Hæc ad Novatianum Dionysius.

LXXXI. Aliæ litteræ Novatiani.

(b) Socrat. lib. 4. cap. 23.

Auctor est Socrates (b) ab eodem Novatiano (qui perperam Novatus ab eo dicitur) litteras scriptas ad diversas Ecclesias, quarum meminit his verbis: *Deinde* (cum scilicet factus esset Episcopus) *omnibus ubique Ecclesiis scripsit litteras, uti eos qui simulacris immolassent, minime ad mysteria admitterent: sed hortarentur ad pœnitentiam, remissionemque permitterent Deo, qui potest & habet auctoritatem dimittendi peccata. Quibus litteris ad provincias perlatis, singuli pro suopte ingenio de rebus in illis significatis judicium fecerunt. Nam quia erat a Novatiano significatum, eos, qui post baptismum peccatum ad mortem commiserant ad mysteria non esse recipiendos: ejusdem canonis promulgatio quibusdam acerba & severa nimis visa est; a nonnullis probata, utpote æqua, & ad vitam recte instituendam multum afferens adjumenti. Dum hæc inter eos agitatur controversia, litteræ Cornelii Episcopi allata sunt; quæ significabant, spem veniæ etiam illis esse relictam, qui post baptismum deliquissent. Ab utroque igitur litteræ contrariæ missæ fuerunt:* Hæc de datis ab eis ad Ecclesias litteris Socrates, & ipse secta Novatianus.

Sicut vero ad Alexandrinam & ad Orientis Ecclesias Novatianus litteras scripsit; ita pariter apud Occidentales id ipsum præstare non neglexisse, certum est. LXXXII. Legatio a Novatiano ad Africanos. Constat quidem (ut demonstratum est) eumdem Novatianum ad Cyprianum legatos una cum litteris in Africam direxisse Pervenit ea in Africam ad Cyprianum a Novatiano missa legatio, cum (quod diu ante ipse mente conceperat) ex diversis Ecclesiis Carthagine Episcoporum Concilium collegisset: quod hoc anno a se factum Idibus Maii, ad Cornelium (c) scribens, affirmat. Quid autem idem Cyprianus egesit, cum a Novatiani legatis conventus esset, idem ipse litteris (d) ad Cornelium datis narrat his verbis:

(c) Cypr. ep. 55.
(d) Cypr. ep. 41.

LXXXIII. Quid Cyprianus cum Novatiani legatis.

Venerunt ad nos, frater carissime missi a Novatiano Maximus presbyter, & Augendus Diaconus, & Machæus quidam, & Longinus. Sed enim cum ex litteris, quas secum ferebant, & ex eorum sermone atque asseveratione, Novatianum Episcopum factum comperissemus; illicite & contra Ecclesiam Catholicam factæ ordinationis pravitate commoti, a communicatione eos nostra statim cohibendos esse censuimus, refutatis interim ac retusis quæ obstinate ac pertinaciter asserere tentabant. Nam & ego, & collegæ plurimi, qui ad me convenerant, expectavimus adventum collegarum nostrorum Caldonii & Fortunati, quos ad te nuper & Coepiscopos nostros, qui ordinationi tuæ adfuerant, legatos miseramus; ut eis advenientibus, & rei gestæ veritatem reportantibus majore auctoritate, & elucidata per eos probatione, partis adversæ improbitas frangeretur. Supervenerunt vero Pompeius & Stephanus collegæ nostri, qui & ipsi quoque ad instruendos istic nos manifesta secundum gravitatem ac fidem suam indicia ac testimonia protulerunt; ut nec necesse fuerit audiri ultra eos qui a Novatiano venerant missi.

Qui

PAGIUS

Occonem pag. 528. AY. KAI. Γ. IOYA. OYAAENC. EY. CEB. L. A. id est, *Imperator Cæsar Caius Julius Valens Pius Augustus anno I.* Distinguendi itaque quatuor Valentes, *Julius Valens* Decii tempore tyrannus, *Valens* Gallieno imperante tyrannus, *Valerius Valens*, qui Maximino Imp. a Licinio Imp. devicto anno CCCXIII. Imperium sumsit, & denique *Valens* anno CCCXIV. a Licinio Cæsar appellatus, & postea de imperio dejectus. De his duobus ultimis agam suis locis. Ex his, iisque quæ num. superiori jam in medium adduxi, liquet Victorem citatum in paucis verbis ter lapsum esse.

XXXVI. Sed ad Perpennam redeo, ut regionem in qua regnavit magnis tenebris sepultam detegere coner. Mox diximus Priscum in Macedonia, & Julium Valentem in Illyrio imperium sumsisse; Eutropius vero ubi de Decio sermonem instituit, ait: *Bellum civile, quod in Gallia motum fuerat, oppressit.* Quare cum duo alii Tyranni, nempe Priscus & Valens longe a Galliis imperaverint, nihil illis cum Gallis commune, ideoque Galliarum Tyrannus regnante Decio, alius esse non potest quam M. Auf. Perpenna Licinianus, cujus etiam tantum Latini Nummi extant, constatque eum in prælio cæsum fuisse. Postquam Decius Perpennæ factionem oppressit e Gallia adversus Priscum, & ex Illyria Orientali adversus Scythas movit, qua in expeditione interiit, ut mox diximus.

M. Auf. Perpenna in Galliis regnavit.

LXXXIV. Tuetur causam Cornelii Cyprianus.

Qui cum in statione invidiosis quoque conviciis & clamoribus turbulentis proruerent, & flagitarent, ut crimina, quæ se afferre ac probare dicebant, publico a nobis & a plebe cognoscerentur: gravitati nostra negavimus convenire, ut collega nostri jam delecti & ordinati, & laudabili multorum sententia comprobati, ventilari ultra famam ore maledico & æmulantium voce pateremur. Et quia quibus refutati & compressi sunt, & illicitis conatibus haresim fecisse nudati sunt, in epistolam congerere longum fuit; ex Primitivo compresbytero nostro plenissime singula, quando ad vos venerit, audietis. At ne eorum furens audacia unquam desisteret; hic quoque in schismatis partes membra distrahere, & Catholicæ Ecclesiæ corpus unum scindere ac laniare nituntur: ut ostiatim per multorum domos, vel oppidatim per quasdam civitates discurrentes, abstinationis suæ, & erroris scissi sibi quærant comites. Quibus semel responsum dedimus, nec mandare desistimus, ut, perniciosa dissensione & concertatione deposita, impietatem esse sciant, matrem deserere; & agnoscant atque intelligant, Episcopo semel facto, & collegarum ac plebis testimonio & judicio comprobato alium constitui nullo modo posse. Proinde si pacifice sibi ac fideliter consulnisse, si se assertores Evangelii Christi esse confitentur, prius ad Ecclesiam revertantur. Hæc de legatione Novatiani & Cypriani responsione satis.

LXXXV. Accepit tunc item S. Cyprianus litteras a Cornelio Papa per dictos Episcopos redeuntes in Africam missas. Quid autem egerint qui ad Synodum convenerunt Episcopi, cum ab utraque parte litteras accepissent, idem (a) declarat his verbis: *Honoris etiam communis memores, & gravitatis sacerdotalis ac sanctitatis respectum tenentes, ea quæ ex diverso in librum ad nos transmissum congesta fuerant acerbationibus criminosis, respuimus: considerantes pariter & ponderantes, quod in tanto fratrum religiosoque conventu considentibus Dei sacerdotibus, & altari posito, nec legi debeant, nec audiri.* Quid porro in ea Synodo a Cypriano collecta actum sit, quantum fas est colligere enarremus. Videtur in primis mentio haberi hujus Synodi in epistola (b) Cypriani ad Fidum, qua conqueritur, a Therapio collega decreta hujus Synodi esse violata: quibus statutum erat, ne lapsi absque alia urgente necessitate reciperentur, nisi impleto tempore satisfactionis. Quod vero ibi subdit statutum in Synodo, infantes statim natos baptizari posse; in alio potius conventu sexaginta sex Episcoporum, cujus illic meminit decretum fuisse videtur.

(a) Cypr. epist. 42.
De Synodo Africana.
(b) Cypr. epist. 59.

LXXXVI. Sed de quo agimus hic ipse Episcoporum conventus est, quem ad sedandas turbas & dissensiones per Felicissimum ac socios excitatas, S. Cyprianus (c) scribens ad suos, mox cum Carthaginem rediisset, post Pascha se collecturum spoponderat. Cum igitur rediisset, atque Episcopos collegisset; absque mora venerunt in eam Synodum Felicissimus schismaticus, & quinque illi qui ipsi adhæserant presbyteri, de quibus superius plura. *Venerunt, inquam, hi acturi causam suam in Episcoporum conventu; qui & auditi sunt.* Quid autem cum illis actum sit, litteræ Synodicæ ad Cornelium tunc datæ significabant, quæ non extant: sed illarum meminit idem S. Cyprianus in epistola ad ipsum Cornelium tunc scripta, cum ait (d): *Quantum vero hic ad presbyterium quorundam, & Felicissimi causam pertinet; quid hic actum sit, ut scire posses, litteras ad te collegæ nostri manu sua subscriptas miserunt; qui auditis eis quid senserint, & quid pronunciaverint, ex eorum litteris disces.*

(c) Cypr. epist. 40.
Auditus Felicissimus schismaticus.
(d) Cypr. epist. 42.

LXXXVII. At licet litteræ illæ a Synodo ad Cornelium missæ non extent, tamen ex aliis ejusdem (e) S. Cypriani ad eum anno sequenti datis, quid in ea Synodo actum sit, potest intelligi; nimirum illos fuisse excommunicatos. Meminerunt enim Patres eadem ea causa sequenti anno coeuntes harum litterarum, quæ ab hac de qua agimus Synodo datæ sunt, hæc dicentes de quinque illis presbyteris ab Ecclesia profugis: *Est unus ex quinque presbyteris jampridem de Ecclesia profugis, & sententia Coepiscoporum nostrorum & multorum gravissimorum virorum nuper abstentis, qui super hac re priore anno ad te litteras fecerunt. Item Felicissimum signiferum seditionis recognosceres, qui & ipse in eisdem Coepiscoporum nostrorum factis ad te pridem litteris continetur:* & post alia de iisdem loquens: *Et iterato quoque, inquit, a pluribus nobis in Concilio anno priore abstenti.* Ea his videas, Felicissimum cum quinque illis presbyteris schismaticis primo fuisse damnatum (ut vidimus) a Cypriano, dum adhuc ageret in recessu: deinde eadem excommunicationis sententia perculsum a Caldonio, Herculano, & Victore Episcopis, Rogatiano & Numidico (f) presbyteris præsentibus: tertio, hoc ipso anno in Concilio (ut diximus) Carthagine celebrato: quarto, sequenti anno in alio item Concilio celebrato Carthagine Idibus Majis (g). Rursum vero ipsum adversus Cyprianum Romam ad Cornelium properantem, ab eodem fuisse ab Ecclesia pulsum idem Cyprianus (h) affirmat. Ea quibus intelligas antiquam consuetudinem, non semel tantum perditissimum aliquem excommunicari consuevisse, sed sæpius, vel potius excommunicatum frequentius declarari.

(e) Cypr. epist. 55.
Felicissimus & socii excommunicati.
(f) Apud Cypr. epist. 39.
(g) Cypr. epist. 55.
(h) Ead. epist. 55.

In

LXXXVIII. In hoc quoque Concilio lapsorum causa (quod diu ante pollicitum fuerat, reddita Ecclesiæ pace, esse tractandum) fuit Episcoporum sententiis agitata. Quid demum in eo statutum fuerit, idem Cyprianus (a) scribens ad Antonianum his verbis significat: *Secundum quod tamen antea fuerat destinatum, persecutione sopita, cum data esset facultas in unum conveniendi; copiosus Episcoporum numerus, quos integros & incolumes fides sua & Domini tutela protexit, in unum convenimus: & scripturis diu ex utraque parte prolatis, temperamentum salubri moderatione libravimus, ut nec in totum spes communicationis & pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent, & eo quod sibi Ecclesia cluderetur, secuti sæculum, gentiliter viverent: nec tamen rursus censura Evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent; sed traheretur diu pænitentia, & rogaretur dolenter paterna clementia, & examinarentur causæ & voluntates & necessitates singulorum, secundum quod libello continetur, quem ad te pervenisse confido, ubi singula placitorum capita conscripta sunt*: Hæc de statutis in Synodo Cyprianus.

(a) *Cypr. epist. 52.*

De Lapsis quid statutum.

LXXXIX. Libellus Poenitentiarius.

Videtur namque libellus iste a Synodo scriptus, quo singula (ut ait) capitula placitorum continebantur, singulos lapsorum expressisse casus (erat enim, ut inferius docet, lapsorum plurima differentia) & tempus ac modum pœnitentiæ singulis delinquentibus itidem præscriptos habuisse; eademque plane ea fuisse capita, quæ etiam alio nomine, Pœnitentiales canones antiquitas nominavit. Meminit ejusdem Synodi idem S. Cyprianus in ea quam ad confessores schismaticos jam ad Ecclesiam restitutos scribit epistola, in qua hæc habet (b): *Propter quod & nos temperamentum tenentes, & libram Domini contemplantes, & Dei Patris pietatem ac misericordiam cogitantes, diu multumque tractatu inter nos habito, justa moderatione agenda libravimus: quæ omnia penitus potestis inspicere, lectis libellis, quos me nuper legeram, & ad vos quoque legendos pro communi dilectione transmiseram; ubi lapsis nec censura deest, quæ increpet, nec medicina, quæ sanet*: Hæc Cyprianus. Ubi cum modo plures, modo unum libellum ex Synodo scriptos dicat; par est credere, unum sui generalitate esse intelligendum, qui plures casus complecteretur, eosdemque fusius scriptos atque distinctos: ut puta, caput illud de iis qui immolassent, cum sponte, vel vi id adducti fecissent: rursum de Libellaticis aliud formatum caput, & alia deinceps multa, quæ omnia attentam haberent statutam pœnitentiam. Hallucinari itaque arbitramur eos qui putant his libellis comprehendi librum de Lapsis a Cypriano conscriptum. Quo modo autem post hæc, imminente persecutione, rursus eadem ex causa coactus sit a Cypriano Episcoporum conventus, & summa indulgentia lapsis fere omnibus aperta fuerit Ecclesia, ejusdem Cypriani testificatione (c) suo loco dicemus.

(b) *Cypr. epist. 52.*

(c) *Cypr. epist. 54.*

XC. Concilium Romæ habitum.

At quod in Africa hac Synodo ab Episcopis statutum fuit, Romæ itidem habita a Cornelio Papa Synodo, est firmius stabilitum. Id quidem eadem ad Antonianum epistola Cyprianus (d) tradit his verbis: *Ac si minus sufficiens Episcoporum in Africa numerus videbatur, etiam Romam super hac re scripsimus ad Cornelium collegam nostrum; qui & ipse cum plurimis Coepiscopis, habito Concilio, in eamdem nobiscum sententiam pari gravitate & salubri moderatione consensit; de quo tibi necesse nunc fuit scribere, ut scias me nihil leviter egisse, sed secundum quod litteris meis fueram ante complexus, omnia ad commune Concilii nostri consilium distulisse*: Hæc ipse. Porro Concilium hoc de restitutione lapsorum Romæ sub Cornelio habitum, diversum plane ab illo est, cujus Eusebius (e) meminit, in quo dicit excommunicatum fuisse Novatianum, cujus mentionem facit ipse Cornelius ad Fabianum Antiochenum scribens. Nam in priore hoc nihil actum fuit contra Novatianum; sed de eo in posteriori tractatum est. Apparet autem errore labi, qui hoc cum illo confundunt; de quo suo tempore dicturi sumus. In hoc item Romano Concilio, ubi de restituendis lapsis habita tractatio est, illud constat fuisse statutum, ut lapsi pœnitentia functi ad communicationem admitterentur; quod decretum Cornelius suis litteris, quarum Cyprianus (f) meminit, promulgavit.

(d) *Cypr. epist. 52.*

(e) *Euseb. lib. 6. cap. 33.*

(f) *Cypr. epist. 67. in fine.*

XCI. De Sacerdotibus lapsis quid statutum.

Sed & illud quoque in hac Synodo statutum ab eodem Cornelio, Cyprianus testatur; nimirum sic sacerdotes lapsos pœnitentes ad Ecclesiam admittendos esse, ut tamen a sacerdotali functione abstineant, & tantum laica communicatione communicent. Sic fecerat ipse Cornelius, admittens Trophimum Episcopum lapsum, ut S. Cyprianus (g) scribit ad Antonianum. Quod non servatum fuisse a Fortunatiano Episcopo Assuritano lapso, idem Cyprianus (h) exclamat; qui & scribens (i) ad Hispanos, ejusmodi a Cornelio sanciti decreti meminit, dicens de Basilide & Martiale: *Frustra tales Episcopatum sibi usurpare conantur; cum manifestum sit, ejusmodi homines nec Ecclesiæ Christi posse præesse, nec Deo sacrificia offerre debere: maxime cum jampridem nobiscum, & cum omnibus omnino Episcopis in toto mundo constitutis, etiam Cornelius collega noster, sacerdos pacificus ac justus, & martyrio quoque dignatione Domini honoratus, decreverit hujusmodi homines ad pænitentiam*

quidem

(g) *Cypr. epist. 52.*

(h) *Cypr. epist. 64.*

(i) *Cypr. epist. 68.*

quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem Cleri atque sacerdotali honore prohiberi: Hæc ipse. Quænam autem fuerit laica communicatio, ad quam ejusmodi admittebantur, alibi opportuniori loco fusius dicturi sumus.

XCII. Celebrata (ut dictum est) in Africa Synodo, scriptæ sunt ab ea Synodicæ litteræ ad Cornelium Papam; sed illæ desiderantur. Addidit & suas privatas (a) ad eumdem S. Cyprianus, quarum nuper facta est mentio, Mettio subdiacono & Nicephoro acolutho datas; quibus etiam adjecit litteras ad confessores in schisma lapsos & Novatiano consentientes, quas a Cornelio Papa prius inspici voluit; ea nimirum cautela, ne, ad schismaticos scribendo, falso iidem se illis communicare jactarent; extant (b) ambæ. Hortatus est eos Cyprianus, ut a schismaticis se divellerent, & ad Catholicam Ecclesiam, unde discesserant, nulla interposita mora, redirent.

Cyprianus ad Cornelium & Confessores scripsit.

(a) Apud Cypr. epist. 42.

(b) Cypr. epist. 43. & 44.

XCIII. Eodem ferme tempore quo hæc tum Romæ, tum in Africa gerebantur, S. Cyprianus consulere studuit iis, qui dictorum confessorum exemplo & litteris ab eis scriptis plurimum commoti in ruinam inducebantur; qui & a Catholica unitate divulsi, in schismatis scelus veluti quibusdam vinculis trahebantur. Quod enim tantæ Ecclesiæ tanti viri fecissent, iidem sibi jure faciendum putarent; sicque non tantum debiles ac simplices, sed & qui firmiter in Catholica communicatione stare videbantur, & pollerent doctrina atque prudentia (ut dictum est de Antoniano Episcopo in Numidia) nutabant, atque vehementer commovebantur. Tam ancipiti prœlio dimicantibus Fidelibus Cyprianus studens ferre suppetias, librum illum meditatus est, quem de Unitate Ecclesiæ Catholicæ titulo prænotavit; qui ad invadendos schismaticos cuneus fortissimus, & ad incursus illorum vitandos turris instar munitissimæ haberetur: atque adeo comparatus, ut non ad Novatianos tantum exarmandos, sed ad omnes quotquot umquam fuissent, vel futuri essent, hæreticos prosternendos, solus sufficiens atque idoneus omnino foret. Quippe qui, ostensa semel ac demonstrata una tantum Ecclesia, eaque in Petri cathedra cognoscenda, cæteras autem eidem ut membra capiti esse connexas; plane declaret, atque aperte significet, omnes ab Ecclesia Catholica esse divisos ac prorsus extorres, eosdemque schismaticos vel hæreticos judicandos, qui uni Ecclesiæ, ipsi (ut ait) cathedræ Petri, non essent compage communicationis uniti, & firma consolidatione connexi.

Cyprianus de unitate Ecclesiæ scribit.

XCIV. Meminit idem S. Cyprianus ejusdem a se scripti libelli in ea epistola (c), quam sed confessores in Ecclesiam restitutos, nuper scriptam fuisse diximus, ubi ait: *Sed & Catholicæ Ecclesiæ unitatem, quantum potuit, expressit nostra mediocritas; quem libellum magis ac magis nunc vobis placere confido, quando eum jam sic legitis, ut & probetis, & ametis; siquidem quod nos verbis conscripsimus, vos factis impletis, quando ad Ecclesiam charitatis ac pacis unitate remeatis.* Scriptum namque eum fuisse libellum antequam confessores (d) schismati faventes ad unitatem Ecclesiæ redirent, ejusdem Cypriani in eo posita verba declarant, cum ait (e): *Nec quisquam miretur, dilectissimi fratres, etiam de confessoribus quosdam ad ista procedere, inde quoque aliquos tam nefanda, quam gravia peccare; neque enim confessio immunem facit ab insidiis diaboli.* Et post multa, ne putarent, cum audirent confessores inhæsisse schismatico, omnes qui Romæ essent eo titulo clari, pariter lapsos esse, hæc subdit de reliquis cultoribus recte fidei confessoribus: *Stat* (inquit) *confessorum pars major & melior in fidei robore, & in legis ac disciplinæ Dominicæ veritate; nec ab Ecclesiæ pace discedunt qui se in Ecclesia gratiam consecutos de Dei dignatione meminerunt; atque hoc ipso ampliorem consequuntur fidei suæ laudem, quod ab eorum perfidia segregati, qui juncti confessionis consortio fuerunt, a contagio criminis recesserunt.*

(c) Cypr. epist. 51.

Quando libellus scriptus.

(d) Cypr. epist. 52.

(e) Cypr. de unit. Eccles. prope finem.

XCV. Sed & de una Ecclesia, & ejus certitudine ubi sit, pauca hæc satis sit hic describere: ac primum de schismatum atque hæresum omnium causa: *Hoc eo fit* (inquit f) *fratres dilectissimi, dum ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec magistri cælestis doctrina servatur, quæ si quis consideret & examinet, tractatu longo & argumentis opus non est; probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Loquitur Dominus ad Petrum: Ecce dico tibi, inquit, quia tu es Petrus, & super istam petram ædificabo Ecclesiam meam:* & post multa de primatu Petri ex divinis Scripturis petita, addit: *Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia & cathedra una monstretur. Et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab Apostolis omnibus unanimi consensione pascatur:* & paulo post: *Hanc Ecclesiæ unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? Qui Ecclesiæ renititur & resistit; qui cathedram Petri super quam fundata est Ecclesia, deserit; in Ecclesia se esse confidit?* Porro sedem Cornelii esse Petri cathedram, idem alias sæpe demonstrat. Sed de his primo Annalium tomo fusius.

Unde schismata & hæreses.

(f) Cypr. de unit. Eccles. circa princ.

XCVI. Interea dum hæc agerentur, contigit Novatum una cum Evaristo, Nicostrato, Primo, ac Dionysio schismaticis in Africam ad evertendam illam Ecclesiam legationem suscepisse; quod scilicet, qui an-

Novati legatio in Africam.

antea cum litteris de electione Novatiani, & calumniis in Cornelium missi fuerant, tandem a Catholicis inde fuissent expulsi. Hos ut caverent omnes, Cornelius scriptis continuo litteris per Nicephorum acoluthum a Cypriano antea missum, eumdem his verbis reddidit certiorem (a): *Ne quid minus ad pœnam futuram hujus scelerati hominis deesset; prostratus virtutibus Dei, cum Maximus & Longinus & Machæus inde fuissent expulsi, denuo resurrexit: &, sicuti prioribus litteris tibi, quas per Augendum confessorem misi, significavi, puto Nicostratum & Novatum, & Evaristum, & Primum & Dionysium illo jam pervenisse. Invigiletur ergo, ut omnibus Coepiscopis nostris & fratribus innotescat, Nicostratum multorum criminum reum, & non solum patronæ suæ carnali, cujus rationes gessit, fraudes, & rapinas fecisse; verum etiam quod est illi ad perpetuam pœnam reservatum, Ecclesiæ deposita non modica abstulisse; Evaristum vero auctorem schismatis fuisse; & successorem plebi, cui ante præfuerat; Zetum in locum ejus Episcopum esse constitutum; majora vero, & graviora hic designavit malitia, & inexplebili pravitate sua, quam quæ illic apud suos semper exercuit; ut scias quales duces, & protectores schismaticus, & hæreticus iste lateri suo semper junctos habeat*: Hæc Cornelius ad Cyprianum: qui has a Nicephoro perlatas accepit litteras postridie quam dicta factio schismaticorum in Africam appulisset. Quibus lectis admonitus, alios mox admonere non destitit, ut sacrilegos caverent homines, quorum crimina publicis voluit litteris innotescere. Extant ejusdem Cypriani de navata egregie hac in re a se diligentia litteræ (b) ad Cornelium.

(a) *Apud Cypr. epist. 48.*

(b) *Cypr. epist. 49.*

XCVII. Confessorum resipiscentia.

Magnæ sane fuit utilitatis, Novati ac sociorum ab Urbe discessio. Nam qui ab eo, Romæ dum esset, detinebantur in errore, illo recedente, confestim ad Ecclesiam sunt reversi. Erant hi nobiles illi tot Cypriani olim præconiis commendati Confessores, qui seducti aliquandiu Novatiano faventes, tot laboribus partam gloriam denigrarant. De tempore horum reditus Cyprianus his verbis ad Cornelium (c): *Denique Novato illinc a vobis recedente, id est, procella & turbine recedente ex parte illic quies facta est, & gloriosi ac boni confessores, qui de Ecclesia, illo instante discesserant, posteaquam ab Urbe ille discessit, ad Ecclesiam reverterunt*. Hæc ipse. Quomodo autem hi recepti fuerint in Ecclesiam, scriptæ a S. Cornelio de ea re litteræ (d) ad Cyprianum, eo die quo sunt regressi, distincte declarant; rei enim gestæ historia ab eo concinne admodum contexta narratur his verbis:

(c) *Ead. ep. 49.*

(d) *Cypr. ep. 46.*

XCVIII. Quomodo lapsi confessores recepti.

Quantam solicitudinem & anxietatem sustinuimus de iis confessoribus, qui dolo, & malitia hominis callidi, & veteratoris fuerant circumventi, & pene decepti & ab Ecclesia alienati; tanta lætitia affecti sumus, & Deo omnipotenti, & Christo Domino nostro gratias egimus, cum ii, cognito suo errore, & intellecta hominis maligni velut serpentis astutia venenata, ad Ecclesiam, unde exierant, sicuti ipsi ex suo corde profitentur, simplici voluntate venerunt. Ex primo quidem fratres nostri probatæ fidei, amantes pacem, unitatem optantes, tumorem illum horum mollitum jam annuntiabant; fides tamen non idonea, ut facile nobis credere daretur, illos penitus esse mutatos. Postea vero Urbanus & Sidonius confessores ad presbyteros nostros venerunt, affirmantes Maximum confessorem & presbyterum secum pariter cupere in Ecclesiam redire. Sed quoniam multa præcesserant ab eis designata, quæ tu quoque a Coepiscopis nostris & litteris meis cognovisti, ut non temere eis fides haberetur; ex ipsorum ore, & confessione ista, quæ per legationem damnaverant, placuit audiri. Qui cum venissent, & a presbyteris, quæ gesserant, exigerentur, novissime quod per omnes Ecclesias litteræ calumniis, & maledictis plenæ eorum nomine frequentes missæ fuissent, & pene omnes Ecclesias perturbassent; circumventos se esse affirmaverunt; nec quid in istis litteris inesset scisse; tantummodo circumductos; commisisse se quoque schismata, & hæresis auctores fuisse, ut paterentur ei (Novatiano scilicet) *manus quasi in Episcopum imponi. Qui, cum hæc, & cætera fuissent exprobrata, ut abolerentur, & de memoria tollerentur, deprecati sunt.*

XCIX.

Lapsi redeunt ad Ecclesiam detestantes errorem.

Omni igitur actu ad me perlato, placuit contrahi Presbyterium. Adfuerunt etiam Episcopi quinque, qui, & hodie præsentes fuerunt; ut firmato consilio, quid circa personam eorum observari deberet, consensu omnium statueretur. Et ut motum omnium & consilium singulorum dignosceres, etiam sententias nostras placuit in notitiam vestri perferri, quas & subjectas leges. His ita gestis, in Presbyterium (hoc nomine appellat Consistorium) *venerunt Maximus, Urbanus, Sidonius, & Macarius, & plerique fratres, qui se eis adjunxerant; summis precibus desiderantes, ut ea, quæ ante fuerant gesta, in oblivionem cederent, nullaque eorum mentio haberetur; proinde atque si nihil esset vel commissum vel dictum, invicem omnibus remissis, cor mundum, & purum jam Deo exhiberent, sequentes Evangelicam vocem dicentem* (e), *Beatos esse puros corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Quod erat consequens, omnis hic actus populo fuerat insinuandus, ut & i-*

(e) *Matt. 5.*

ipsos viderent in Ecclesia constitutos, quos errantes & palabundos jam diu viderant, & dolebant, Quorum voluntate cognita, magnus fraternitatis concursus factus est. Una vox erat omnium gratias Deo agentium; gaudium pectoris lacrymis exprimentes, complectentes eos, quasi hodie pœna carceris fuissent liberati: Hæc Cornelius de ipsorum reditu; qui & libellum ab eis scriptum in eadem epistola posuit, sic dicens:

C. Confessorum seductorum professio.

Et ut ipsorum verba designem: Nos (*inquiunt*) *Cornelium Episcopum sanctissimæ Catholicæ Ecclesiæ electum a Deo omnipotente & Christo Domino nostro scimus. Nos errorem nostrum confitemur; nos imposturam passi sumus; circumventi sumus perfidia & loquacitate captiosa. Nam etsi videbamur quasi quamdam communicationem cum schismatico, & hæretico homine habuisse, sincera tamen mens nostra semper in Ecclesia fuit, Nec enim ignoramus verum Deum esse, unum Christum esse Dominum, quem confessi sumus, unum Spiritum sanctum, unum Episcopum in Catholica Ecclesia esse debere:* Hic eorum libellus; quo videas in primis Romani Episcopi titulum, nempe nominatum Cornelium Sanctissimæ Catholicæ Ecclesiæ Episcopum, & quod subdit: *Rectæ fidei confessione æque asserendum, unum Episcopum in Ecclesia Catholica esse debere; quem agnoscunt esse Cornelium. Hinc illa a Cypriano sæpius dicta usurpata, ut dividi a Romano Pontifice, idem sit, quod ab universa Ecclesia schismate separari; rursum illi communicare, id ipsum esse, quod Catholicæ Ecclesiæ unitate coniungi. Quid autem post acceptum ac recitatum confessorum libellum Cornelius egerit, ipse ea epistola narrat in hæc verba: Ista eorum professione non moveremur? ut quod apud potestatem sæculi erant confessi, in Ecclesiam constituti comprobarent?*

CI. Confessores restituti.

Quapropter Maximum presbyterum locum suum agnoscere jussimus; cæteros cum ingenti populi suffragio recepimus. Omnia autem remisimus Deo omnipotenti, in cujus potestate sunt omnia reservata. Hæc igitur, frater carissime, eadem hora, eodem momento ad te scripta transmisimus; & Nicephorum acoluthum descendere ad navigandum festinantem de statione ad vos statim demisi; ut nulla procrastinatione habita, velut præsens in isto Clero & in isto populi cœtu, Deo omnipotenti & Christo Domino nostro gratias ageres. Credimus autem fore, quinimmo pro certo jam confidimus, cæteros quoque, qui in errore hoc sunt constituti, in Ecclesiam brevi reversuros, cum auctores suos viderint nobiscum agere. Has litteras puto te debere, frater carissime, & ad cæteras Ecclesias mittere; ut omnes sciant, schismatici hujus & hæretici dolum & prævaricationem de die in diem evacuari. Bene vale, frater carissime: Hucusque Cornelius; qui & in epistola, quam (*a*) scripsit ad Fabium Episcopum Antiochenum, adnumerat inter eos qui ex schismate reversi sunt ad Ecclesiam, Celerinum nobilissimum confessorem, de quibus omnibus cum dicat, ad exigui temporis spatium ab Ecclesia descivisse, satis significare videtur, hoc ipso anno, quo lapsi sunt, esse ad Ecclesiam revocatos.

(*a*) *Apud Euseb. lib. 6. c. 35.*

CII. Vulgatæ litteræ de restitutione confessorum.

Perlatis in Africam, & in alias Provincias Cornelii Papæ litteris de recantatione lapsorum confessorum, tum boni omnes vehementer adgavisi, tum etiam qui illorum lapsu æque prostrati fuerant, illis resurgentibus, pariter elevati sunt, de quibus Cyprianus Cornelio gratulatus ad eumdem rescribens (*b*) hæc ait: *Hic enim quosdam fratres nostros error induxerat, quod sibi communicationem confessorum sequi viderentur; quo errore sublato, lux omnium pectoribus infusa est; & Ecclesia Catholica una esse nec scindi nec dividi posse, monstrata est. Nec quisquam jam facile poterit schismatici furentis verbis loquacibus decipi; quando probatum sit, bonos & gloriosos Christi milites non potuisse diu aliena fallacia & perfidia extra Ecclesiam detineri:* Hæc Cyprianus. Sed & ipsi quoque qui resipuerunt confessores, de sua ipsorum pœnitentia ad Cyprianum litteras dedere sic scriptas (*c*): *Certi sumus, frater carissime, te quoque nobiscum pari voto congaudere. Nos habito consilio, utilitatibus Ecclesiæ & pacis magis consulentes, omnibus rebus prætermissis, & judicio Dei servatis, cum Cornelio Episcopo nostro pariter & cum universo Clero pacem fuisse, cum gaudio etiam universæ Ecclesiæ, prona etiam omnium charitate hoc factum, his litteris nostris scire certissime debuisti. Oramus te, frater carissime, multis annis bene valere.* Hæc ipsi; ad quos etiam eodem argumento rescriptæ extant Cypriani (*d*) litteræ, quibus cum eisdem congratulatur, tum etiam quid communi consensu de lapsis recipiendis actum sit, reddit certiores.

(*b*) *Cypr. ep. 47.*

(*c*) *Apud Cypr. ep. 50.*

(*d*) *Cypr. epist. 51.*

CIII. De Antoniano Episcopo in Numidia titubante.

Cum autem Novatus ac socii (ut dictum est) a Novatiano Pseudopapa datis litteris ad Africanos Episcopos, quos possent, a Catholica communicatione divellerent; inter alios Antonianus in Numidia Episcopus, qui antea a Cornelii partibus steterat, Novatiani litteris permotus, nutare nonnihil incipiens, Quincto presbytero litteras (*e*) ad Cyprianum dedit, quo ab eo de rebus gestis certior redderetur. Cyprianus vero, scriptis ad eum litteris, officio ac consilio non destitit, ut hominem vacillantem, ac propemodum collabentem statueret ac firmaret. Scriptam vero fuisse hanc a Cypriano epistolam post restitutionem lapsorum confesso-

(*e*) *Cypr. epist. 52.*

rum

rum, illis verbis significat, quibus dicit: *Quod etiam Romam ad Clerum tunc adhuc sine Episcopo agentem, & ad confessores Maximum presbyterum & caeteros in custodia constitutos, nunc in Ecclesia cum Cornelio junctos, plenissime scripsi*. Sed quod Cyprianum quoque Antonianus ex iisdem Novatiani litteris cœperat habere suspectum; non defuit ille, eadem ad ipsum scripta epistola, se purgare, exactamque de rebus a se gestis rationem reddere.

CIV. Novatiani hæresis.

At quoniam tum Cornelii, tum Cypriani, de Novatiano ea frequens erat assertio, ut dicerent, ipsum non solum fuisse schismaticum, sed hæreticum; auctoremque schismatis atque hæresis ab eisdem sæpe taxatum; idem Antonianus a Cypriano significari petiit, quam hæresim Novatianus introduxisset. Obsecutus eidem Cyprianus, pluribus docet Novatianum ejus fuisse sententiæ, ut negaret semel lapsos amplius in Ecclesiam admittendos, sed esse Dei judicio relinquendos, nec ullum lapsorum habendum esse discrimen, criminumve distinctionem. Hæc autem ipsum ex Stoica philosophia, quam professus erat, conatum esse in Dei Ecclesiam introducere, idem Cyprianus demonstrat, his verbis ipsum Novatianum sugillans: *Alia est philosophorum & Stoicorum ratio, frater carissime, qui dicunt omnia peccata paria esse, & virum gravem non facile flecti oportere. Inter Christianos autem & philosophos plurimum distat. Et cum Apostolus (a) dicat: Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam & inanem fallaciam; vitanda quæ non de Dei clementia veniunt, sed de philosophiæ durioris præsumptione descendunt*: Hæc ipse.

(a) Coloss. 2.

CV. Novatianus ex Montano.

Sed contra Novatiani dogmata recte sentire Dei Ecclesiam, quæ lapsos pœnitentes admittat; & distinctione adhibita cujusque criminum, vel sero, vel mature eos recipere, pluribus docet. Licet autem ex Stoica secta, quod Stoicus esset, hæc impie mutuatus esse videri potuisset; tamen videas ejusmodi perversi dogmatis in Montani hæresi esse impressa vestigia; ex Montani enim Paracleto illud quoque vendicavit sibi Tertullianus (b), ut in mœchiam lapsos in Ecclesiam recipiendos esse negaret. Quod vero Novatianus falso jactaret defecturos in Ecclesia martyres, si lapsis tam ampla pateret via; Cyprianus id confutans, Ecclesiæ robur in bonis viris demonstrat, sic inquiens: *Nec putes, frater carissime, hinc aut virtutem fratrum minui, aut martyria deficere, quod lapsis laxata sit pœnitentia, & quod pœnitentibus spes pacis oblata; manet vere fidentium robur immobile, & apud timentes ac diligentes corde toto Deum stabilis & fortis perseverat integritas. Nam & mœchis a nobis pœnitentiæ tempus conceditur, & pax datur; non tamen idcirco virginitas in Ecclesia deficit, aut continentiæ propositum gloriosum per aliena peccata languescit. Floret Ecclesia tot virginibus coronata, & castitas ac pudicitia tenorem gloriæ suæ servat; nec quia adultero pœnitentia & venia laxatur, continentiæ vigor frangitur*. Ex eadem Montani, quæ dicitur Cataphrygum hæresis, Novatianum mutuatum esse venena, Pacianus (c) æque nobiscum sentit, cum ait: *Scriptis tuis Pœnitentiam usquequaque damnantibus, secundum Phrygas te sensisse pronuncias*. Ac rursum alibi (d), Novatianum suosque secutos esse Tertullianum, demonstrat.

(b) Tertul. de Pudicit. per totum.

(c) Pacianus ad Sympr. ep. 1.

(d) Pacian. ad Sympr. ep. 3. prope finem.

CVI. Alia prava dogmata Novatianorum.

Fuerunt hæc a Novatiano prima excogitata impietatis dogmata, quæ (ut de aliis quoque hæresibus accidit) a successoribus aucta sunt, ac turpius deformata. Eos non admittere secundas nuptias, & hoc ipsum ex secta Montani; abnegasse quoque Novatianum baptismum, & quæ præcedunt baptismum, fidem scilicet & confessionem, scribit Dionysius Episcopus Alexandrinus. Hoc puto esse quod Theodoretus (e) affirmat, baptizatos in Ecclesia Catholica iterum ab eo baptizari consuevisse; sed de hoc suo loco dicemus. Rursus vero Novatiani sectatorem quemdam negasse Petrum Apostolum fuisse baptizatum, sanctus Augustinus (f) affirmat. Quod præterea se mundos dicerent, nec vel aliquando lapsos, ac neque consortium vellent habere cum lapsis, pulchro nomine (an potius dicam Pharisaico) Καθαρούς se dici voluisse, affirmat Eusebius (g). Eosdem pariter decoros candidis vestimentis incedere solitos, auctor est Socrates (h).

(e) Theod. hær. fab. lib. 3.

(f) Aug. epist. 108.

(g) Eusebius lib. 6. cap. 35.

(h) Socr. lib. 6. cap. 20.

CVII.

Porro quod Novatianus, de cujus hæresi sermo est, negaret lapsos pœnitentes in Ecclesiam recipiendos; eo vecordiæ, atque temeritatis prolapsus infelix est, ut negaret quod est in Apostolico Symbolo, Remissionem peccatorum, in Ecclesia reperiri. Sed & ex necessaria quoque assumptione hæresis hujusmodi deduci conclusio videbatur, ut a Christo Ecclesiæ claves datas esse tam procaciter quam turpiter negaretur tum ab ipso, tum illis qui ab eo denominati sunt Novatiani; in quos hæc S. Augustinus (i): *Nec audiamus eos, qui negant Ecclesiam Dei omnia peccata posse dimittere. Itaque miseri dum in Petro petram non intelligunt, & nolunt credere datas Ecclesiæ claves regni cœlorum, ipsi eas de manibus amiserunt. Isti sunt qui viduas, si nupserint, tamquam adulteras damnant, & super doctrinam Apostolicam se prædicant esse mundiores? qui nomen suum si vellent agnoscere, mundanos se potius, quam mundos, vocarent*: Hæc & alia Augustinus.

(i) Aug. de Agon. Christi cap. 31.

CVIII.

Reddita (ut vidimus) Ecclesiæ pace, accidisse putatur ut de redemptione eorum ac-

De Fidelibus a barbaris abductis redimendis.

actum sit, qui dira illa barbarorum incursione in Numidia Christiani captivi abducti sunt; quando Numidiæ Episcopi ad S. Cyprianum scripserunt, rogantes ut pro redimendis captivis pecuniam colligere dignaretur. Qui collecta ex more Christianis indicta, pecuniæ summam ex Fidelium liberali collatione coactam mittens, ad eosdem Numidiæ Episcopos scripsit (a) epistolam, cujus illud exordium: *Cum maximo animi nostri gemitu & non sine lacrymis legimus litteras vestras, fratres carissimi, quas ad nos pro dilectionis vestræ solicitudine, de fratrum nostrorum & sororum captivitate fecistis. Quis enim non doleat in ejusmodi casibus? aut quis non dolorem fratris sui suum proprium computet?* Et post multa: *Quis enim non humanitatis memor, & mutuæ dilectionis admonitus; si pater est, illic esse nunc filios suos computet? si maritus est, uxorem suam illic captivam teneri cum dolore pariter ac pudore vinculi maritalis existimet? Quantus vero communis omnibus nobis mæror est & cruciatus de periculo virginum quæ illic tenentur; pro quibus non tantum libertatis, sed & pudoris jactura plangenda est; nec tam vincula barbarorum, quam lenonum & lupanarium stupra deflenda sunt: ne membra Christo dicata, & in æternum continentiæ honore pudica virtute devota, insultantium libidine & contagione fœdentur?* Sacratas Deo (quas Moniales dicimus) eas fuisse virgines, aperte significat.

(a) Cypr. ep. 60.

CIX. Collecta pecunia fideles captivi redempti.

Quanta vero tunc S. Cypriani exhortatione liberalitas Carthaginensis Ecclesiæ enituerit, sequens ejusdem sermo declarat, cum ait: *Quæ omnia istic secundum litteras vestras, fraternitas nostra cogitans, & dolenter examinans, prompte omnes & libenter ac largiter subsidia nummaria fratribus contulerunt; semper quidem secundum fidei suæ firmitatem ad opus Dei proni, nunc tamen magis ad opera salutaria contemplatione tanti doloris accensi.* Ac paulo post: *Denique maximas vobis gratias agimus, quod nos vestræ sollicitudinis & tam bonæ ac necessariæ operationis participes esse voluistis, ut offerretis nobis agros uberes, in quibus spei nostræ semina mitteremus, expectaturi messem de amplissimis fructibus, qui de hac cælesti, & salutari operatione proveniunt. Misimus autem sestertia, centum millia nummum, quæ istic in Ecclesia, cui de Domini indulgentia præsumus, Cleri & plebis apud nos consistentis collatione collecta sunt: quæ vos illic pro vestra diligentia dispensabitis. Et optamus quidem nihil tale de cetero fieri, & fratres nostros Domini majestate protectos ab ejusmodi periculis incolumes reservari. Si tamen ad explorandam animi nostri charitatem, & ad examinandam pectoris nostri fidem, tale aliquid acciderit; nolite cunctari nunciare hæc litteris vestris; pro certo habentes, Ecclesiam nostram & fraternitatem istic universam, ne hæc fiant, precibus orare; si facta fuerint libenter & largiter subsidia præstare:* Hæc & alia Cyprianus, quibus tamquam in viva tabula expressa elucet pulcherrima in dilectione fratrum illorum temporum Ecclesiæ facies.

CX. Quota summa pecuniarum collecta.

Quota autem hæc esset ad eos missa nummorum quantitas, ex confusa lectione absque aliqua * interpunctione reddi posset ambigua, nisi nimia numeri excrescentia cogeret interposita virgula disjungere dictiones. Nam si legas, ut Pamelii habet editio: *Misimus sestertia centum millia:* Cum singula sestertia valeant mille sestertios, & mille sestertii viginti quinque aureorum numerum contineant; dicere opus esset, a Cypriano myriadas duas & semis aureorum missas, nimirum vicies centena & quingenta millia aureorum. Sed plane excedit humanum captum, ut tam ingens pecuniarum vis ex Christianis Carthaginensibus colligi a Cypriano potuerit. Quamobrem alterutro modo legendum, nimirum ut sit lectio: *Misimus sestertia, centum millia nummum:* Ut sit Cypriani verborum sensus se litteris illis sestertia mittere; sed quot mittat sestertia, verbis illis, quæ addit, declarare voluisse, nempe centum millia nummum, quæ efficiunt sestertia centum: Vel loco sestertia, legendum sit, sestertium nummum, quod idem est atque sestertii. Verum neutram harum puto fuisse germanam Cypriani lectionem; sed quod ipse in epistola sic scripserit more majorum. HS. CM. N. librarius, qui exscripserit ejusmodi numeri notas vocibus illis quæ leguntur expresserit. Sed diversarum harum lectionum una tamen concors summa colligitur, nimirum ut cum singuli mille HS. sint aurei nummi viginti quinque, tota summa HS. CM. N. fiet duorum millium & quingentorum aureorum, vel monetæ nunc Romanæ (ut numerat Panvinius b) tria millia aureorum. Certe quidem haud exigua hæc summa æstimari debet, quæ ex collectitia pecunia Christianorum tantummodo Carthaginensium, ingenti præsertim persecutione mirum in modum vexatorum, a Cypriano missa est pro redimendis captivis ad Numidas Episcopos.

* al. alia.

(b) Panvin. in Rom. Imp. pag. 872.

Mu-

Mutata vel adjecta a BARONIO priore & secundo Tomo hoc signo ☞ notantur: rejecta hic vides.

TOm. I. *Anno Christi* I. §. L. *Post ea verba*: Malius est Herodis porcum esse, quam filium *Baronius delevit*: His sane consentientia scribuntur apud (a) Philonem Judæum (quamvis non ejus credatur a multis liber, qui inscribitur de Temporibus) his verbis: *Anno vero trigesimo principatus sui tyrannici Zanedrin de domo David delevit, & Annanelum quemdam atque Zanedrin ex proselytis suffecit, qui nimirum videbantur in lege eruditi: tum & Salomen sororem suam, & virum ejus de tribu Juda, itemque proprium filium, quem & uxore ejusdem tribus susceperat, interfecit, quod diceretur in lege promissus Christus natus*: Hactenus ibi: quæ tamen scimus a nonnullis impugnari, quasi non sit vere Philo ejus Chronici auctor, sed qui illud edidit, Annius. Sane quidem hæc non posuissem, nisi Eusebium eadem fere in suo Chronico firmiter asserere reperissem, eadem Olympiade qua natus est Christus, anno primo; ubi hæc ait: *Herodes ad ea quæ supra crudeliter gesserat, etiam hoc addidit: virum sororis suæ Salomes interfecit, & cum eam alii tradidisset uxorem, etiam hunc necat: Scribas quoque & interpretes divinæ legis pariter necat*: Hæc ille. Quæ quidem cum apud Josephum non reperiantur (sunt enim multa ab eo prætermissa) non aliunde quam ab aliquo digno auctore Eusebius mutuatus videtur, qui eadem breviori summa contraxit. Quod vero idem qui inscribitur Philo, ibi distinguat Herodis principatum tyrannicum a legitimo; ea ratione fecisse constat, quod licet ab Augusto ex S. C. legitime Rex institutus fuisset; tamen, ut qui erat alienigena, a Judæis minus legitimus habebatur: legitimum vero tunc reputatum a Judæis esse, cum illi in ejus regnum jurassent; quod tandem extortum ab eodem fuisse dicemus.

(a) Phil. l.A.s. de temporibus.

Herodis sævitia in suos & scribas.

Immo & Josephus his (b) consentientia scribit, dum his utitur verbis: *Ad sex millia Pharisæorum noluisse jurare Herodi, nec Cæsari, cum tota gens Judæorum fidem suam eidem Regi jurejurando obligasset; ac eadem de causa ab eodem Herode male exceptos esse*. Sic etiam, quod idem qui supra auctor dicit, Synedrin ab Herode deletum, etiam Eusebius ait, Scribas quoque & interpretes divinæ legis ab Herode simili scelere occisos. Hæc igitur nomine Philonis scripta in hunc modum testata firmiter posuimus, quod (ut diximus) liber ille commenticius habeatur. Sane quidem non imus inficias, multos in eo reperiri errores: quos cum potius tribuendos aliqui putent scriptoribus; cetera quæ aliunde etiam sibi fidem vendicant, cur non recipere debeamus, nullam invenimus causam. Hæc modo de eo Chronico satis. Interfecit Herodes & tres alios filios, sed aliis temporibus, aliisque de causis: videlicet Antipatrum, qui venenum patri paraverat: sed id factum est (ut narrat Josephus c) quinto die ante ejusdem Herodis obitum. Jussi sunt item ab eo occidi alii duo, sed longe ante hæc tempora: fuerunt hi Aristobulus & Alexander; qui non furore Herodis de medio sublati sunt, sed ipso Augusto permittente, & Concilio centumquinquaginta virorum Beryti ad hoc coram Syriæ Præsidibus convocato, mature id jureque decernente; prout idem Josephus (d), qui rei gestæ seriem pluribus scripsit, testatur: quod & ante Christum natum contigisse, ex eodem auctore facile percipi potest: *Pro quibus legendum censuit*; Quod scilicet, qui filios occideret, *usque ad* §. Quod pertinet ad necatos infantes.

(b) Joseph. antiq. lib. 17. c. 3. Pharisæi occisi ab Herode.

(c) Joseph. antiq. lib. 17. c. 9.

(d) Joseph. antiq. lib. 16. in fin. & 17.

Tom. I. Anno Christi 8. §. Tum Herodes: *Post ea verba*: Eumdem auctorem consulat, *delevit*: Quem etsi in ceteris probemus, in his quæ de Salome Herodis sorore ejusque viro narrat, secundum ea quæ nuper diximus, & auctoritate Eusebii mendacii redarguitur: *Usque ad illud*: Contigit vero.

(e) Dio hist. lib. 57. sub iisdem Coss. Tib. Imp. leges.

Tom. I. Anno Christi 20. *in fine addebat*: Tunc temporis, idem Tiberius, Christiano quidem nedum philosopho Principe dignum, de Histrionibus urbe pellendis promulgavit edictum, iisdemque ea arte interdixit, ut Dio (e) testatur: Tacitus autem id post quinquennium factum, sub Consulatu Asinii & Antistii tradit. Præterea hoc anno, scribit Dio, (f), iisdem Coss. ex Senatus consulto statuisse Tiberium, ne sententia mortis damnatus intra decimum diem necaretur: quod quidem edictum latioribus spatiis Theodosius (g) Aug. Christianus Imp. ampliavit, nimirum ut triginta etiam diebus executio capitalis sententiæ differretur. Ex his corrigendus est Sidonius (h) Apollinaris, qui ejusmodi dilationem triginta dierum tribuit Senatusconsulto Tiberiano: nam decem tantum dies ab illo sunt dati, ceteri autem viginti a Theodosio Imperatore sunt additi. *Hæc secundum Baronii monitum retulimus in annum* 23 §. I. *post illa verba*: Secundum ineuntes Consulatum.

(f) Dio ibidem. Et Suet. in vit. Tib. c. 75.

(g) l. si vindicari c. de pœnis Ruffin. l. 2. c. 18. & Soz. lib. 7. c. 24.

(h) Sidon. lib. 1. epist. 8. in fin.

Tom. I. anno Christi 33. §. Post hæc convocata turba, *Ubi nunc legitur* Nazareth vero contra Legionem, *usque ad ea verba*: Auctor est Beda, *legebatur* Nazareth vero contra Orientalem plagam ab eo distara quindecim milliariis.

Tom. I. anno Christi 34. §. Quid autem actum sit saquenti die, *Post ea verba*: Libera sau salva quæso, *Legebatur*: Hæa autam quantumlibet vera assa dixarimus; minime tamen convauire videtur, quod turbæ clamantes, Hosanna, adderent, Filio David. Nam, Salva quæso filio David, vitiosa esset locutio, quæ nullum aongruentem refert sansum orationis. Nisi dicere velimus asse Hebraismum, idemque sonare, ac si diceretur, salus nostra a filio David, ur notat Joannes Drusus (*a*). Sed magis placent cum quæ ipsa ax Helia narrat, tum etiam quod Caninius (*b*) rerum Hebraicarum peritissimus, ea refeliens, ex Hebraicis fontibus tradir, Hosanna; non duas sed unam tantum esse dictionem, eamdemque significare proptie ramos salicum; verum usurpari consuevisse pro ramis etiam aliarum arborum, atque adeo in Scenophegia moris fuisse portare Hosanna, ac eircuire eum Hosanna, hoc ast, cum arboris ramo. Sicqua optime convenire quod hic dicitur ab Evangelistis, turbam conclamassa. Hosanna filio David, boc est, Rami filio David, quod quidem bonoris gauus nonnisi Deo impartiti consuevisse, inde facile est cognoscere, quod ea Sacerdotum & Scribarum objectio (*c*) Christo tunc remporis facta est in bunc modum. *Audis quid isti dicunt?* quasi ipsum arguerent, quod honor Deo exhiberi solitus, ipsi videretur attributus. Sed hæc pluribus auctor, cui non inviti adstipulamur.

Tom. I. eodem anno 34. *post* §. Ex his manifesti erroris arguuntur, *sequentia delevit*: Sed quænam re vara asser myrrha, & ax ea confecta vasa myrrhina, & quod in eis conditur vinum myrrhinum seu myrrhatum, dilucidius intalligere ut valeremus, diu multumque parvestigavimus. Sed feliciter occurrit nobis Michael Mercatus Miniatensis Protonotarius Apostolicus, S. D. N. intimus familiaris, celabris ætata nostra Philosophus, rerum naturalium eruditissimus: qui baud assentitur Plinio (*d*) dicenti, naturam vi caloris bumorem sub rerra densare, ac glebam ex eo procreare, ex qua myrrbina cavari possint: quin potius ipsam materiam ex myrrhæ arbora incisa fluentem in massam coagmentari rradit; coloribusque ad speciem inductis arrem inda potoria fingere, quæ in summis popoli Romani deliciis assent. Confirmabat bæc illa rationibus, quas quidem explicat in opere quod omuium rerum fossilium naturam complectitur: ubi & demonstrat myrrham asse (nam opinio receutiorum in hac re varia est) quam Indi hac nostra tempastate, Benzul vocant: idemqua talem phialam ax India per Lusitanos advectam donoque sibi datam promebat ex sua Metallotheca Vaticana, quam omni naturæ varietate instruxarat. Certa quidem idem ast color benzul, qui myrrhæ describitur, nempe maculosus; nam Martialis (*e*) ait:

> *Plorat Eros, quoties maculosæ pocula myrrhæ*
> *Inspicit.*

Sapor quoque idem videtur: vinum enim in ea phiala (quod nos experiri voluimus) magnam haurienti eum odore simul gratiam saporis axhibet.

Istud da myrrbinis judicium in prioribus hujus tomi adirionibus quidam reprehendit, opinionem asserens Georgii Agricolæ (*f*), qui matariam myrrhinorum gemmam asse onychem existimavit. Sed ille non videtur animadvertissa, myrrhina & onychina vasa, simul utraque commemorari ab auctoribus, ramquam diversa; ut a Julio Capitolino, (*g*) qui Imperatoris Heliogabali luxuriam describens, in myrrhinis eum & onychinis lotium reddidissa tradit. Quæ onychina non fiabant ex onychæ gemma, sed (valuti Plinius (*h*) ostendit) ex marmore, quod alabastritis speciem esse Dioscoridi (*i*) visum est. Hujus marmoris onychini, quibusdam in locis reperti, fuit tanta pulchritudo, ut pocula ax ao facta æstimationi gammarum accederent, quemadmodum & myrrhina, quamvis fictilia, & quæ nostra ætate vocant porcellana. Plurimum tamen onyx marmor ab onychis gemmæ natura distat, quæ sardonychi & sardæ cognata ast; nam marmoris ea teneritudo invenitur, ut ex ipso pocula & alabastri rorno perficiantur: quod nulla ratione onyx gamma patiatur ob duritiem, quæ longa attritione infringi debet, adhibita scobe smyridis & adamantis ad rotas æneas & varticillos. Quamobrem Plinius (*k*), onychis gemmæ naturam persequans, non rradit fuisse usum sculpendi ax aa pocula, quemadmodum neque ex achate, neque ax jaspide, nequa prasio, quæ sunr gammæ ejusdem fera duritiei: sed nostra ætata quædam sculpta ax iis vascula in Principum deliciis conspiciuntur; ita ut eorum cælatura, Plinii ævo recentius appareat fuissa inventa.

Verum ne diutius alienæ materiæ inhæreamus: satis erit indicare, hanc opiuionem de onyche, & plures alias a diversis scriptoribus eirca myrrhinorum materiam excitatas, confutari latius a Michaela Mercato, qui ax notis omuibus, quæ myrrhinis rribuuutur, nullam ostendit convenire onychi, præter unam, quod a (*l*) Pliuio traditur in Carmania nasci, ubi myrrhina quoque proveniunt; hina taman ne verisimile quidem argumentum duci potest; nam aodem auctora, etiam alabastritas, callais, asteria, & aliæ complures gemmæ in Carmania raperiuntur: & in Parthico ragno, in quo etiam myrrhina fiunt, nullum onychem recensuit: sed e contrario in aliis regioni-

(a) De Voc. Hebr. novi Test. c. 19.
(b) Canin. de locis novi Testam.
(c) Matth. 21.
(d) Plin. nat. hist. lib. 37. c. 2.
(e) Martial. lib. 10. epigram. de Erote.
(f) Georg. agric. de natur. fossilium lib. 6.
(g) Jul. Capit. in vita Heliogab.
(h) Plin. lib. 36. cap. 7.
(i) Diosc. lib. 1. c. 110.
(k) Plin. lib. 37. c. 6.
(l) Plin. eod. cap.

nibus gigni prodit onychem, in quibus myrrhina provenire, nec ipse Plinius, nec alius quispiam meminit.

Nunc rationes aliquot adscribendæ sunt, quibus Michael jam dictus myrrhina ex myrrhæ arboris lacryma olim fuisse conflata demonstrat. Nulla jaspidis vel achatis, vel onychis, vel alterius gemmæ variegatæ species existit, sive ea antiqua est a Romanis quondam possessa, & hactenus intra limites Europæ conservata, sive recens a Meridie atque Oriente nobis advecta, cui temperamentum substantiæ & coloris peculiariter competat, quod myrrhinis Plinius (a) attribuit. Deinde splendor sine viribus nitorque verius quam splendor, qui myrrhinis inesse dicitur, gemmæ naturæ non convenit, quæ multo acrius quam marmor effulget. Illud vero quod aliqua myrrhinorum in odore commendatio est, ne lapideæ quidem naturæ convenit. Multo minus etiam sapor; quem addit Martialis (b), scribens calidum vinum ex myrrhino calice jucundius sapere (c): nam lapis ab Aristotele ponitur inter exempla corporum, quæ odore & sapore carent: & præcipue gemma talis esse existimari debet, quæ corpus maxime solidum habet, ut alieno etiam odore imbui nequeat, præsertim expolita.

(a) Plin. lib. 37. cap. 2.
(b) Mart. lib. 14.
(c) Arist. de sensu & sen. c. 5.

Cum igitur indicia myrrhinorum ab antiquis præscripta sint ejusmodi, ut nullus lapis suapte natura proveniens iis queat esse præditus; necessario judicandum est, myrrhina fuisse olim fictilia. Et quamquam huic judicio auctoritas Plinii (d) opponitur dicentis myrrhinum existimari humorem sub terra calore densatum: non desunt tamen ex altera parte auctores, qui Plinio objiciantur, ejusque sententiam refellant, sicut Propertius, (e), qui myrrhina esse fictilia aperte docet hoc versu:

(d) Plin. lib. 37. c. 2.
(e) Propert. lib. 4. elegia 5.

Myrrheaque in Parthis pocula cocta focis.

Et Arrianus (f) ex navigatione maris Rubri compertum esse scribit, in Moscophagorum regionem cum alias merces venales comportari, tum etiam lapidea vasa diversi generis, & vasa myrrhina, quæ fiunt Diospoli. Itaque ratione naturæ, & auctorum testimoniis constat, myrrhina fuisse conformata opere figlino: quorum materia odora, sapida & remissi nitoris, quænam alia existimari debet, quam illa quæ nomine ipsorum exprimitur, nempe myrrha? Quod etiam antiqui poetæ indicant, qui numeris astricti nomen hujus materiæ usurpant vice operis, myrrham pro vase myrrhino dicentes, ut Lucanus (g), Papinius (h), Martialis (i). Nec mirum videtur, myrrham, quæ tantum placuit vinis condiendis, translatam aliquando fuisse ad pocula; quod etiam Græci aliquando tentarunt, ut de Rhodiacis ollulis dictum est. Addimus nos his, quæ Fulgentius Mythologiarum libro tertio, octavo capite, dum agit de fabula Myrrhæ atque Adonis, habet; quibus manifeste demonstretur, myrrham genus esse arboris; ex qua incensa lacrymæ quæ desudant, myrrham itidem esse dictam, inde vero fingendæ fabulæ argumentum esse suppeditatum.

(f) Arrianus de navigat. maris rubr.
(g) Lucan. lib. 4.
(h) Statius Pap. silvar. lib. 3.
(i) Mart. lib. 4. & 14.

Tom. I. anno Christi 34. §. Et quod ad vitem auream, *ubi legitur*: testatur Strabo Cappadox, ex quo Josephus accepit, *legebatur*, Idem Josephus testatur.

Tomo I. anno Christi 41. §. Porro quod primum omnium, *pro illis verbis*: ex Hebraico fonte se descripsisse, *legebatur*: in Latinum sermonem se transtulisse.

Tom. I. anno Christi 45. §. Rursus vero cum in ipsa, *ubi legitur*: Verum etsi superius *usque ad illa verba*: & quod soliti sunt, *legebatur*: Verum non hoc sensu accipiendum puto quod scripta sit a Petro illa epistola ad fratres dispersionis, quasi illi aliqua dispersione dispersi fuerint, sed.

Tom. I. anno 58, *prope finem* §. Sed jam ut ad Paulum redeamus, *ubi legitur*: Hoc anno extremo Autumni tempore, *usque ad illa verba*, ut autem judicatum est &c. *legebatur*: Hoc anno æstivo tempore, prope mensem Augusti, ut tam ex his quæ superius dicta sunt quam his quæ de Pauli navigatione dicturi sumus, patebit, quam sic Lucas describit.

Tom. I. anno Christi 81, *vers. 6. Ubi legitur*: Sed & nonus hic est Vespasiani, si anno septuagesimo quinto (ut factum est) loco Consulatus Domitiani ponatur Consulatus quartus Vespasiani, ut diximus ex Dione, exque publico monumento dedicationis templi Pacis, ejus sexto Consulatu signatæ, *legebatur*: Sed nonus erit Domitiani. si ille primus pariter annumeretur, quem suffectus gessit tempore Claudii.

Tom. II. anno 103. §. Difficillimi belli, *ubi nunc legis*: Traianus ille, *legebatur*: Traianus ipse.

Tom. II. anno III. Post ea verba: Traiani vero duodecimus, *ubi nunc legitur*: Corrigit nos in prima, *usque ad finem legebatur*: Messala & Pedone Coss. civitas Antiochena, cum in ea esset Imperator in hibernis, diro terræmotu concutitur atque prosternitur. Sed antequam chronographiæ a nobis positæ, quæ ab aliis discrepat, rationem reddamus, rem gestam, prout se habuit, enarremus, quam Dio (k) his verbis præclare admodum describit: *Dum vero Antiochiæ Traianus ageret, atrox & funestus motus terræ accidit, vicinis urbibus atque populis cladem etiam afferens*:

(k) Dio in Traiano. Terræmotus ingens Antiochiæ.

quam-

quamquam ipsa Antiochia insigni & publica clade vastata fuit. Hiemabat in ea forte Trajanus atque illuc milites frequenter & privati complures convenerant, alii præterea ut jura acciperent: quosdam legationis officium, merces, & privata compendia traxerant: quamplurimi videndi Imperatoris, & spectandorum ludorum gratia, confluxerant. Ita vix alla natio aut civitas a detrimento & clade immunis extitit: ut plane universus terrarum orbis, & populi qui Romano parebant Imperio, calamitatem ingentem acceperint. Motum terræ fulmina primum antecesserunt, tum venti insoliti & peregrini vehementius spiravere: quibus monstris atque prodigiis, quæ gravia & horrenda videbantur, nemo tamen quæ mala secuta sunt extimuit. Tum magno & repentino oborto fragore, maria fervescere, fluctus intumescere, adhuc æstus vehementius & violentius insurgere, terra omnis succuti, domus, ædificia contrario ictu quassari, dissilire alia, & superne assultantia tecta concidere: crepitus audiebatur ingens & horribilis. Mœnia contrario pulsu, modo huc, modo illuc nutantia, confringi & ruere: mare ipsum turbine contorquebatur: terra autem, ubi ædificia non erant maxima, compulsa motu assultabat.

Dira clade afflicti Antiocheni.

Tetra omnia erant, simul contrita ligna, collisa vasa fictilia, & saxa acervatim magno cum stridore proruebant. Pulvis densus atque concretus excitari: tantaque obducta caligo cunctos oppresserat, ut, alterum videre, alloqui, & audire minime cuiquam, immo ne spirare quidem, ingruente vento ac pulvere, liceret. Multi mortales extra domum vitæ periculum adiere, præcipites tectis erumpebant, & velut agminæ fugientes in acervos cogebantur: qui omnes ceu e præcipiti loco dejecti, collisi sunt: non pauci adhuc mutilato corpore ubiere. Arbores radicitus convulsæ procubuerunt. Ingentem turbam prostrata tecta & subversi muri obruere: primo impetu densi alius super alium incidentes, extinguebantur. Si qui vero lacero corpore, vel lapide, vel ligno converberati cessissent; hi profecto omnium miserrimi erant, utpote quibus aut vivere, aut subito mori negaretur. Non simplex fuit clades: siquidem de tantorum mortalium numero vix sine noxa unus vel alter evasit. Videre erat hunc confracto humero, illum amissis brachiis fugere: complures capite ademto jacebant: quidam eliso pectore sanguinem evomebant, inter quos Pedo Consul, qui tamen haud multo post animam emisit. Atque ut semel omnia complectar, nullum non calamitatis & miseriæ genus mortales illi sustinuere. Sed diutius noctu & interdiu, id agente fato, terra contremuit. Tunc vitæ dubii & pavore consternati miseri, tanto malo remedium & effugium invenire non poterant: oblæsi tectorum casu passim moriebantur: & quamquam fornices, & concamerata atque vacua loca prout casus adegerat, tum peristilia pensilesque horti intercedente ligno, a morte quosdam servassent: hi tamen omnes durante motu, fame & inedia, priusquam opem quis ferre posset, confecti fuere.

Spectaculum lugubre.

Desinente tremore, quidam ruinas ascenderunt. Tunc mulieris vox, & infantis vagitus auditus est: matrem & filium ruina oppresserant: mirandumque fuit quo pacto alendo puero lac sufficere potuerit. Sed & mater & filius e terra incolumes educti sunt. Dum vero accuratius per trita cadavera & collapsas domos rimarentur, alter infans inventus est, qui matris mortuæ ubera adhuc sugeret. Omnibus autem, qui ab excidio & a clade superfuerant, salus ingrata & vita molesta extitit, cum luctuosum ubique casum totque obrutos mortales cernerent. Hac communi ac miseranda populorum strage miserrima & infelicissima tunc Antiochia afflicta fuit. Trajanus vero a tam fœdo diroque periculo per fenestram domus, quam habitabat, vix ablatus est: accedens enim forte quidem humana major effigie, illum inter exiguos tectorum lapsus incolumem subtraxit. Sed tanta deinceps Cæsarem formido tenuit, ut cum jam aliquot dies tremor quievisset, in hyppodromo sub divo, & in publicis tabernaculis vitam ageret. Mons Casius ita concussus est, ut nutante cacumine, quasi convulsus in subjectas urbes labi existimaretur: subsedere & alii montes, quin etiam aquarum fontes non ante visi emicuere, fluvii quoque defecerunt: Hucusque Dio, licet causam immanissimæ cladis, nempe necem Ignatii, non intellexerit, vel fortasse dissimulaverit.

Causa cladis Antiochenæ.

Avulsa enim ab ea semel ingenti illa & animata columna, cujus virtuti, invisibili quodam modo, innitebatur urbs illa, ipsam in terram prosterni, omnique ex parte corruere necesse fuit: hisce namque cladibus Deum ulcisci solitum neces sanctorum complura exempla declarant, de quibus agitur suis locis. Quod vero ad Christianos Ecclesiæ Antiochenæ spectat, nequaquam putamus iisdem cum Gentilibus affectos malis esse. Etenim si ex his quæ post multa sæcula sub Leone Imp. eidem civitati terræmotu iterum prostratæ horribilia contigerunt, argumentum sumendum est; hæc obventura mala Christianos minime latuisse putandum. Sed sicut ea tunc fuerunt antea divinitus revelata; ita etiam, ne cum impiis perirent pariter justi (quod non esse Dei voluntatis, contestatus est Abraham *a*) jam ante, ut alias fecit Deus, suos præmonuisse Fideles credendum est. Nam si Trajano, ne periret, occulto Dei judicio, quomodocumque acciderit, consultum fuit; sane quidem metuentibus se (quod est (*b*) in Psalmis) dedisse significationem, ut fugerent a facie arcus, & liberarentur dilecti sui, æquum est existimare. Certe magnum illum Heronem, ejus civitatis Episcopum, his malis supervixisse, & multis annis eam Ecclesiam

(*a*) *Genes.* 18.

(*b*) *Psal.* 59.

fiam edminiftraffe, certiffimum eft, licet quæ tum ab eo, vel elils Chriftianis gefte fint fcriptorum inopia vel potius fcripturarum naufregio, remenferint filentio confepulta.

Quonam eutem potiffimum anno hæc contigerint, ex Confuletu Pedonis, qui eodem terræmoto interiit, liceret facile demonftrare, fi fedes Confulatus ejus certa fubfifteret, & non (quod bis Treieni temporibus potiffimum accidit) Fefti Confolares haberentur inverfi ac plane corrupti: nam quo pecto, quæfo, ab ellis (*a*) ponitur ejus Confuletus oltimis Traiani temporibus, nempe decimooctavo anno ejus Imperil, cum ipfe Dio tefterur, hæc Antiochiæ accidiffe entequem ipfe Imperator trans Euphratem pofitas regiones bello tentaret? Dio enim poft eladem illam narratam hæc mox fubdit: *Ceteram Traianus, apparente jam vere, hoftilem terram aggreditur; fed regio quæ Euphratem attingit*, &c. Quere Caffiodori Chronicon rectius Pedonis Confuletum ponit anno decimoquerto ejufdem Imperatoris, licet nec ipfum veritatis fcopum attigerit.

(*a*) *Panvin. in Faſt.*

Corriguntur de confulatu Pedonis errores.

Verum ex his quæ feribit Evagrius, (*b*) Scholafticus, dum egit de elio terræmotu, qoi eamdem civiterem efflixit anno fecundo Leonis Imperatoris, hæc noftra certiore redduntur. Etenim cum exacte numeret annos interlapfos ab hoc terræmotu qui contigit fub Tralano, ofque ad iiium fub Leone, dicatque inter utrumque tercentum quedragintafeptem annos intercurriffe; cumque annus ille fecundus Leonis Imperatoris ponatur annus Domini quedringentefimus quinquagefimus octavus, hic vero oumererut eentefimus undecimus; hac habita numeri ratione, Confulatum Pedonis, & cladem Antiochenam ponendem effe hoc Domini centefimo undecimo, & Tralani duodecimo, nemo non videt. Ex his & Eufebii Chronicon erroris arguitur, quo ponitur ejufmodi terræmotus Antiochenus anno decimofexto Tralani: ficut & certo cestius erraffe convincitur, dum enno quiuto ejufdem ab eodem Treiano expugnatas ponit inter alias barberas eivitetes Ctefiphontem: nam nonnifi poft terræmotum Antiochenum, trans Euphratem ipfum duxiffe exercitom, Dio, (*c*) aperte teftatur. At hæc de his fatis.

(*b*) *Evagr. lib. 2. c. 12.*

Certus annus terræmotus ex Evagrio.

(*c*) *Dio in Traiano.*

Tom. II. annum Chrifti 117. ufque ad §. Adverfus quos, *Baronius immutavit, fupplevit, caftigavit. Legebatur prius:* Anno Chrifti centefimodecimofeptimo, Hadriano & Salinatore Coff. (hi enim a Caffiodoro ponuntur in Feftis) Judæis io Mefopotamia rebellentibus, præcepir (Inquit Eufebius *d*) imperator Treianus Lucio Quieto, et eos provincia exterminaret: adverfus quos Quietus aciem inftruens, infinita miilia eorum interfecit, & ob hoc Procurator Judææ ab Imperatore decernitur. Hæc ibi: idemque ee de Judæis fufius profecutus, hæc elibi (*e*): Quemadmodum Saivatoris noftri doctrina, & Ecclefiæ ftatus magnopeto jam tum florebat, & in dies majores amplioresque faciebat progreffus: fic Judæorum calamitates, malis alio poft aliud importatis, megis magifque accrefcebent. Nam cum Imperator ed ennum decimum octavum regni fui perveniffet, ingens Judæorum multitudo, novo tumultu de integro concitato, e medio fublata eft. Siquidem non Alexandriæ folum, & in reliquis Ægypti partibus, verum apud Cyrenen etiem complures, veleti crudeli aliquo & feditiofo fpiritu exagitari, contra Gentes quæ una cum illis habitabant, feditionem conflare cœperunt. Atque feditione mirum in modum exardefcente, fequenti anno (Lupo id temporis univerfæ Ægypti præfecturam gerente) bellum non exiguum illud quidem & leve moverunt. At in prima dimicatione illi a Gentibus victoriam forte confecuti funt. Ac propterea Gentes Alexandriem propere confugientes, Judæos, qui in ea civitate commorabantur, fubito captos oppreffofque interfecerunt. Judæi ergo, qui tum incolebant Cyrenen, fociorum auxilio, qui hebitabant Alexendriæ, penitus jam deftituti, duce Lucua Ægyptum depopulati, prædas agere, agros illius vaftare aggreffi funt.

(*d*) *Eufebius in Chron. ann. 18. Traiani.*

Judæorum clades immenfæ.

(*e*) *Eufeb. hiftor. lib. 4. c. 2.*

Tom. II. anno Chrifti 119. §. 1. Pro his verbis: vel ut tradit Spartianus, *ufque ad ea verba*: Et ftatim adoptatus, *legebatur*: vel (ut tradit Spartianus in Hadriano) ipfe Hadrianus favore Plotinæ fecundo fectus eft conful.

Eodem anno §. II. *Poft ea verba:* Capeffit Imperium, *delevit*: Hæc omnia pluribus Spartianus (*f*): licet Dio numquam eum a Traiano adoptatum fuiffe tradat, fed ea omnie commentam effe Plotinam Auguftam, quod filie fororis Traiani illi nupfiffet: addatque Hadrianum non ex Hadria, fed ex Africa genus duxiffe, *fequitur*: Certe quidem &c.

(*f*) *Spartian. in Hadrian.*

Eodem anno ultimo verfu verba illa, fimul collate, *delevit*.

Tom. II. anno 120. *Pro his quæ leguntur a principio hujus anni ufque ad Numifmata fequentia, legebatur*: Sequens annus a Caffiodoro notatur Coff. Vero & Augure: in aliis vero Faftis, Hadriano tertium & Salinatore; licet mendofe alii legerint: Hadriano fecundum: nam (ut ex Spartiano diximus) vivente edhuc Traieno, Hadrianus fecundum geffit Confulatum, tertium vero hoc anno, quo reverfus eft in Urbem, cum antea res Orientales fummo ftudio ac diligentia compofuiffet; fub tertio namque fuo Confulatu ipfum hoc enno veniffe Romam, defcriptio in antiquis nummis declaret, quæ eft hujufmodi:

Eodem anno: poft numifmata; fecundum confule, *legebatur*: tertium confule. *Et fequen-*

quenti versa *ibid. Ubi nunc legitur*, secundum consulatum *usque ad ea verba*: Viginti duas myriadas, *legebatur*: tertium Consulatum gessisse una cum tertia Tribunitia potestate, ut habetur expressum in nummo superius demonstrato, e cujus aversa parte legis abdita ab eo sestertia novies millia.

Tom.II. anno Christi 121. *In principio ubi nunc legitur*: Christi Redemptoris anno centesimo &c. *Usque ad ea verba*: Hoc igitur anno Evaristus, *legebatur*: Christi Redemptoris annus centesimus vigesimus primus, qui est secundus Hadriani Imp. a Cassiodoro notatur Coss. Aviola & Pansa: In aliis vero Fastis (*a*) tertius-Hadriani ponitur Consulatus cum Rustico. Sed repugnant hæc Spartiano, qui secundum Consulatum Hadriani (ut anno superiori diximus) adhuc Traiano vivante contigisse tradit: tertius vero ponitur (ut vidimus) anno primo ejus Imperii.

(a) Panvin. in Fastis.

Tom.II. anno Christi 122. *Ab exordio usque ad ea verba*: Meminit hujus &c. *legebatur*: Anno Christi centesimo vigesimosecundo Paternus (ut habet Cassiodorus & Torquatus creati sunt Coss. vel (ut ex aliis fastis posuerunt) Catilius Severus, & Aurelius Antoninus, qui postea dictus est Pius.

Anno Christi 163. §. Ante igitur quam Lucius, *ubi nunc legitur*: De frumentaria Marci largitione, *usque ad finem legebatur*: De frumentaria largitione erga pueros & puellas novorum hominum, quos nam per novos homines significasse voluit, haud captu facilis est sententia.

Eodem anno §. Ad hæc autem elucidanda, *in fine*, *ubi nunc legitur*: sub Alexandro, *legebatur*: sub Severo.

Eodem anno §. Quod ergo ad rem propositam spectat, *pro his quæ sequuntur usque ad ea verba*: Eo quo sunt gesta &c. *legebatur*: Quos Julius Capitolinus novos homines appellat, quorum pueris & puellis frumentum dividi jussit, haud alios opinor intelligere per novos homines voluisse, quam novæ religionis, nempe Christianæ cultores, quibus ob præclaram ab uno ipsorum, Abercio nomine, rem gestam, ter mille modios frumenti in perpetuum præstandos esse rescripsit. Hæc autem quomodo se habuerint eo quo sunt &c.

Tom.II. anno 164. §. Rursum vero quod Christiani: *ubi nunc legitur*: Hæc sane si &c. *Usque ad illa verba*: Marcus Aurelius, *legebatur*: Hæc quidem non de aliis quam de Christianis dicta ab eo esse putamus, quippe qui sanctitudine morum veram sectari philosophiam præseferebant. Certe quidem de his qui Romæ inanem philosophiam eo tempore ostentabant, haud potuit intellexisse & vera dixisse: nam est Marcus &c.

Tom.II. anno 175. §. Hoc ipso anno Anicetus, *ubi nunc legitur*: cum sedisset annos octo, *legebatur*: cum sedisset annos novem. *Et paulo post ibidem*, *ubi nunc legitur*: octo tantum annos, *legebatur*: novem tantum annos.

Tom.II. anno Christi 182. prope principium, *ubi legitur*: Die decima septima mensis Martii, *legebatur*: Die decima septima Aprilis. *Et paulo post ibidem*, *ubi nunc legitur*: die decima octava mensis Martii, *legebatur*: die decima octava mensis Aprilis, *& paulo inferius ibidem*, *ubi nunc legitur*: mensibus tribus & diebus tredecim, *legebatur*: minus mensibus quatuor.

Tom.II. Anno Christi 189. Quod autem idem Apollonius, *ubi nunc legitur*: Et licet ex his quæ Epiphanius *usque ad ea*. & Christianæ religionis adversarium, *legebatur*: Et licet ex his quæ scripsit ad Bardesanem Syrum eo tempore Ethnicum.

Tom.II. anno Christi 199. §. Ponitur ab Eusebio, *ubi nunc legitur*: Samariticam, *legebatur*: Sarmaticam.

Tom.II. anno Christi 205. §. Interim vero, *ubi nunc legitur*: domi exceptum fuisse *legebatur*: adoptatum fuisse.

Tom.II. anno Christi 211. §. His temporibus, *ubi nunc legitur*: Rhetorem, qui apud Minutiam *usque ad ea verba*: Ab Octavio persuasus, *legebatur*: Ipsum, qui apud eum interloquitur, Christianam religionem vehementer impugnans, illum puto signatum esse, qui natione Afer, professione Rhetor, his temporibus Romæ claruit, datusque est postea Diadumeno magister: licet alii codices legant Cæcilianum, alii depravati nimis Cælianam, cujus & credita est epistola illa, ad Macrinum Augustum ipsius parentem scripta, prout Lampridius in Diadumeno testatur. Rursum vero quod hic.

Tom.II. anno Christi 219 *ubi nunc legitur*: Variant enim, *usque ad ea verba*: Hic tamen, *legebatur*: sed mendum irrepsisse in codicem, nisi mendacem dicere velimus auctorem, opus est affirmare.

Tom.II. anno Christi 237. §. Occiso, ut dictum est, Alexandro, *ubi nunc legitur*: tenuit annos tres, *legebatur*: tenuit annos duos.

Tom.II. anno Christi 246. §. Non imus inficias, *post ea verba*: diceretur Philippus Augustus *delevit* Loco σεβάσμιος legeretur σεβαστὸς: immo nisi lectio sit corrupta apud Herodianum libro secundo in Pertinace Augustus vocatus reperitur non tantum σεβαστὸς, sed etiam, σεβάσμιος. *sequitur* de Nobili Præfectura &c.

Tom. II. anno Christi 248. §. De adventu autem, *post verbum*: Porphyrius, *delevit*: qui aderat.

Tom.II. Anno Christi 249. *in fine* §. At nec prætermittendum, *ubi legitur*: ante Sabellii, *legebatur*: post Sabellii.

IN-

I N D E X
IN TOMUM SECUNDUM
ANNALIUM ECCLESIASTICORUM
B A R O N I I.

Nota numeralis communis Annum Christi; *Romana vero* Numerum Marginalem *significat*.

A

Ale-

An-

Asi-

B

Ba-

C

Cau-

Christianorum persecutio.

Christianorum mores.

Com-

Crux,

D

De-

E

Ecclesia bona.

Ecclesia Catholica.

Ecclesia primitiva.

Ecclesiæ propagatio.

Ecclesiæ ritus.

Ecclesiæ status.

Evan-

F

 Ful.

G

Gor-

H

Ja-

I

Ire-

K

L

Lit-

M

N

Ni-

Olei

Ori-

P

Pe-

Pon-

Q

R

Ru-

S

Spore

T

Thra-

V

X

Z

Zz

IN-

INDEX
CRITICÆ
HISTORICO-CRONOLOGICÆ
P. ANTONII PAGII
QUÆ IN HOC TOMO CONTINETUR.

A

B

C

ro

CONSULES.

Maxi-

D

E

Fi-

F

G

H

tores

I

K

L

Ma-

M

N

O

P

Q

R

S

T

V

M.

INDEX
CHRONOLOGICUS CONSULUM

Prout in Notis digeruntur, illustrantur, supplentur.

Asteriscus indicat novas in Pagium emendationes.

* An-

FINIS.

